AHSAN
CEP
ANSİKLOPEDİSİ

6

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
A -1

YAYIMLIYAN:
AKISAN YAYINEVI

Akısan Cep Ansiklopedisinin kapak sahifelerinde kahramanlık hikâyeleri, tarihî fıkralar, eğlenceli fıkralar, atasözleri, hayatta karşılaşacağınız müşküllerin ve soruların çarelerini ve cevaplarını bulacaksınız. İlk yazılarımıza bu sahifede başlamış oluyoruz.

DUMAN NİÇİN YUKARI ÇIKAR

Duman, karbon gazlarından ve diğer bazı gazlardan meydana gelmiştir. Bu gazlar sıcak haldedir. Isınan bir gaz genişler, hafifler ve yukarıya doğru çıkar. Bu sebeple dumanlar hep yukarıya doğru çıkarlar aşağıda kalmazlar. Eğer aşağıda kalsalardı bizim için çok kötü olacak, şehirlerimizin havası dumanla dolu olacaktı.

AVRUPA

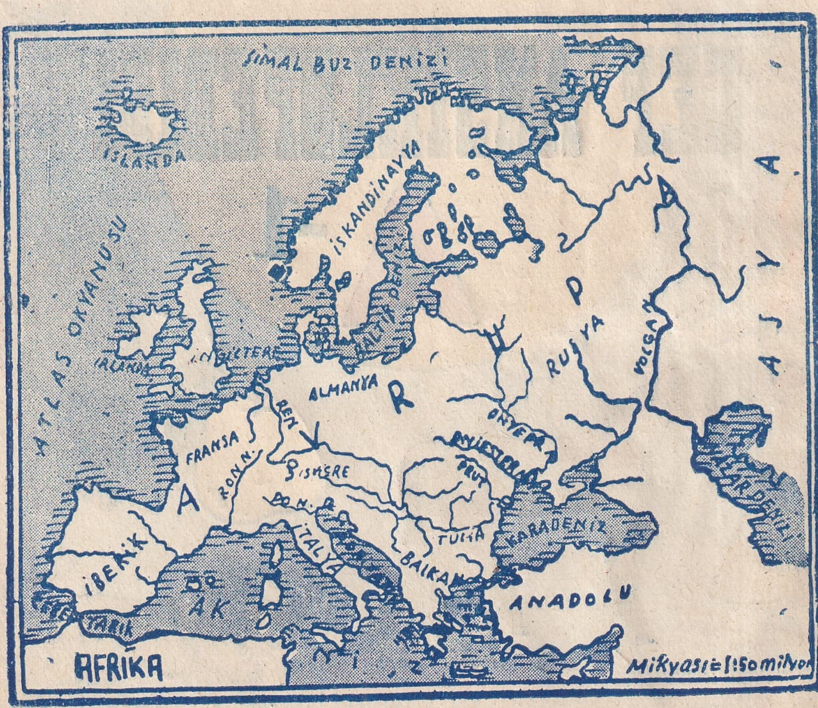

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

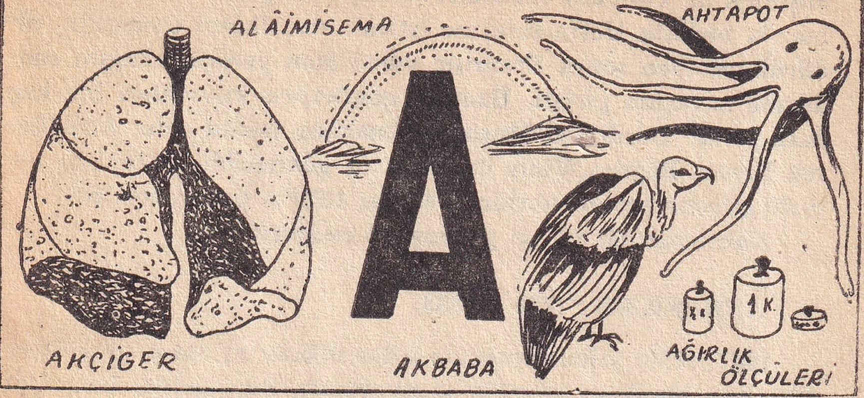

A :

Türk alfabesinin ilk harfi «A» harfidir. Dört kalın sesli harften biridir. Bu harf sınıflamalarda birinci maddenin başına gelir. Bazen cümle içinde beğenme, şaşırma, öfkelenme gibi türlü duygularımızı anlatır.

ABAJUR :

Bir çeşit lâmba siperine denir. Gözleri fazla ışıktan korumak için kullanılır. Elektrik veya lâmba ışığını bir yere toplar. Tafta, ipek gibi ince ve şeffaf kumaşlardan yapılır. Plâstikten ve resim kâğıtlarından ve camdan da imâl edilir.

ABANOZ :

Tahtası dayanıklı eşya yapmak için kullanılan sert, ağır ve siyah renkli bir ağaçtır.

ABANT GÖLÜ :

Son yıllarda yazlık bir kamp halini alan bu göl Bolu'nun [illegible] km. güney batısındadır. Suyu tatlıdır. Yüzölçümü 280 km² dir. Etrafı ormanlıktır.

ABAZA MEHMET PAŞA :

Gün geçtikçe bozulan Yeniçeri ocağını kaldırmayı ilk defa düşünen bir Osmanlı veziridir. Maraş valiliğinde iken İkinci Osman'la birlikte Hotin seferine iştirâk etti. İkinci Osman'ın öldürülmesinden sonra Erzurum valisi iken yeniçer ocağını söndürme savaşına girişti. Üzerine gönderilen kuvvetleri bir kaç defa yendi. Dördüncü Murad padişahken teslim oldu. Affedilerek Bosna, Bağdat, Vidin valiliklerine gönderildi. Fakat ona bir türlü güvenemeyen Dördüncü Murat 1634'te başını kestirdi.

Kahramanlığı ve iyi giyinişiyle meşhurdu.

ABBASİLER : (750 - 1258)

(661 - 750) yılları arasında islâm ülkelerini idare eden Emevîler tam bir Arap ırkçılığı yapıyorlardı. Bu yüzden: İslâmiyet uğruna her türlü fedakârlığa katlanan diğer islâm milletleri Emevîlerin idaresinden hoşnut değillerdi.

Son Emevî hükümdarı II. Mervan zamanında (744 - 750) Horasanlı Ebumüslim adında bir müslüman Türk, isyan bayrağını açtı. Kumandasındaki Türkler ve İranlılarla Emevîlerin Horasan valisini yenerek İran ve İrak'ı eline geçirdi. Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan gelen ve ötedenberi peygamberliğin kendi soyları için bir hak olduğunu idd'a eden Abbasî sülâlesine mensup Ebülabbas Abdullahı Kûfe şehrinde halife ilân etti. II. Mervan'ın ordusunu Büyük Zab ırmağı kıyısında yendi. Emevî hanedanı her yerde merhametsizce imha edildi. Böylece tarihte 508 yıl süren Abbasî devleti kurulmuş oldu.

İlk dokuz halifenin zamanını kaplıyan ve 97 yıl kadar süren Abbasîlerin birinci devri, hele Mansur, Mehdi. Harunürreşid zamanları zaferce ve kültürce en parlak zamanlarıdır. Abbasî devleti Doğuda Türkistan ve Hindistan'dan Batıda Atlas Okyanusuna kadar uzanıyordu. Devletin büyük memuriyetlerinden vezirlik ve kumandanlıklarda Türkler bulunuyordu.

Abbasî devleti 37 halife devri yaşamıştır. Zamanla Abbasî devletinin topraklarından bazı parçalar ayrılıp yeni devletler teşekkül etti. Abbasî devleti gün geçtikçe zayıfladı. Nihayet İlhanlılar devletinin kurucusu Hülâgû han 1258'de Bağdat'ı zap-

tetti, son halife Müstâ'sımı öldürerek Abbasîler devletine son verdi.

ABDÜLÂZİZ, SULTAN : (1830 - 1876)

İkinci Mahmud'un oğludur. Ağabeysi Abdülmecid'in ölümü üzerine 1861'de tahta çıktı. 32. Osmanlı padişahıdır.

İlk zamanlarında devletin mâlî güçlüklerini düzeltmek; ordu ve donanmayı kuvvetlendirmek için çalıştı. Fakat sonraları israf ve keyfî idaresi yüzünden memlekete zararlı oldu.

1863'te Mısır'a gitti. Girit ayaklanmasına karşı Mısır'ın yardımını sağlamak için Mısır valisi İsmail Paşaya Hidiv ünvanını verdi, ve hidivlik adı verilen Mısır valiliğinin babadan oğula geçmesi hakkını tanıdı. 1867'de Paris ve Londra'ya seyahat etti.

Zamanında sadrâzam olan Âli Paşa, saray istibdadını bir dereceye kadar önledi. Fakat o ölünce sadrâzam olan Mahmut Nedim Paşa padişahın dalkavuğu idi. Böylece Abdülâziz devrinin en kötü yılları başladı. Balkanlar, Makedonya, Girit ve Hersekte Çarlık Rusyasının teşvikiyle ayaklanmalar oldu.

Siyasî idaresizliği, israf ve Tanzimat Kanununu hiçe sayan keyfî idaresi dışında Abdülâzizin iyi hareketleri de vardır. Ordu ve donanmaya çok önem verdi. Cemiyeti Tıbbiye; Cemiyeti Tedrisiye-i İslâmiye zamanında kuruldu. Galatasaray Lisesi, Mülkiye Tıbbiyesi ve Darüşşafaka zamanında açıldı.

Abdülâziz, 29 - 30 Mayıs 1876 gecesi, Harbiye Nazırı Hüseyin Avni Paşa, Sadrâzam Mütercim Rüştü Paşa, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi, Mithat Paşa ve Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa tarafından tahttan indirildi. Yerine Abdülmecidin büyük oğlu Beşinci Murat geçirildi. 6 gün sonra Abdülâziz Feriye sarayında makasla bilek damarlarını keserek intihar etti.

ABDÜLHAK HÂMİT TARHAN (1851 - 1937) :

Abdülhak Hâmit, Türk edebiyatının en ünlü şairlerinden birisidir. İstanbulun Bebek semtinde, 5 Şubat 1851 de doğmuştur. Babası Tahran elçiliğinde bulunmuş müverrih Hayrullah Efendidir. Hâmit fransızcayı, 11 yaşında gittiği Pariste; arapça ve farsçayı da Tahran'da öğrenmiştir. Babasının ölümünden sonra küçük memuriyetlerde çalışmıştır. 1876 yılında Paris el-

çiliği 2 nci kâtibi oldu. Daha sonraları Poti, Golos şehbenderliklerinde bulundu. 1883 te Bombay başşehbenderliğine gönderildi. Hâmidin, Bombayda geçirdiği iki yıl, hayatının en ıztıraplı senelerini teşkil eder. Çok sevgili eşi Bn. Fatma, o sıralarda vereme yakalanmıştı. Her gün, büyük şairi en büyük sevgilisinden biraz daha uzaklaştırıyordu. Ne yazık ki İstanbula getiremeden, Fatma Hanımı Beyrut topraklarına bıraktı. Bu olay, onun sanatkâr ruhunu büsbütün coşturdu. Öksüz kalan iki yavrusunu bağrına basarak edebiyatımızın en değerli âbidelerinden biri olan Makber'i yazdı. Londra, Lâhey, Brüksel şehirlerinde elçilik başkâtipliği, müsteşarlık, elçilik gibi hariciye memurluklarında çalışan Hâmit 1927 yılında Milletvekili seçildi. 1937 yılında İstanbul Milletvekili iken 86 yaşında öldü. Mezarı, İstanbul Zincirlikuyudaki asrî mezarlıktadır. Zeynep, Finten, Macerayı Aşk, Sabrü Sebat, İçli Kız, Duhter-i Hindu, Nazife, Sardanapal, Nestren, Eşber eserlerinin ön önemlileridir. Bunlardan başka daha pek çok şiir kitabı, hikâyesi bulunmaktadır.

Abdülhak Hâmidin piyesleri 19. asırla başlıyan romantizmin izlerini taşır. Şiirlerinde lirizm unsurunun yanında dikkate şayan bir fikir ve felsefe unsuru vardır.

ABDÜLHAMİT Birinci (1725 - 1789) :

Abdülhamit I., 27 nci Osmanlı padişahıdır. Babası Ahmet III. anası Şermi Rabia hatundur. (1725) yılında doğmuştur. 1774'te kardeşi III. Mustafa ölünce tahta geçti. Abdülhamit I., gerileme devrinin en çetin yıllarını yaşamıştır. Levent denilen asîler Anadoluyu haraca kesiyorlardı. Mısır'da Ali Bey, Suriye'de Tahir Ömer adındaki zorbalar, devleti yıpratıyordu. Hele ordumuzun Kozluca'da Ruslara yenilmesi; 21 Temmuz 1774 te Küçük Kaynarca barışının imzalanmasına sebep oldu. Bu barışa göre Kırım bağımsızlığa kavuşuyor; Karadenizin kuzeyindeki Türk toprakları Rusların eline geçiyordu. Rusya barıştan bir müddet sonra anavatandan koparılan bağımsız Kırıma saldırdı; zaptetti (1784). Bu hareket Osmanlı devletini tekrar harbe sürükledi. Rus savaşları içinde tahta geçen padişah, Özi kalesinin düşmesi haberiyle yine, Rus savaşları içinde, inme'den ölmüştür. 15 yıl sekiz ay padişahlık yapmıştı.

Abdülhamit I. iyi niyetlerine rağmen beceriksizliği ve tecrübesizliği yüzünden gereken yenilikleri yapamadı. Orduyu, maliyeyi düzeltemedi.

Mühendishanei Berrii Hümayun, onun zamanında açılmıştır. Lâle Devrindenberi işlemez halde bulunan İbrahim Müteferrika basımevi, tekrar canlandırılmıştır.

ABDÜLHAMİT. İkinci (1842 - 1918) :

Abdülhamit II. Osmanlı Padişahlarının 33. üncüsüdür. 1842 yılında doğmuştur. Abdülmecidin ikinci oğludur.

Beşinci Murad'ın (1876) da tahttan indirilmesiyle 34 yaşında padişah oldu. Yüksek bir tahsili yoktu. Buna karşılık kuvvetli bir zekâsı, sinsi bir şahsiyeti vardı. Şehzadeliğinde amcası Abdülâziz'le Fransa'ya gitmişti. O zamanlar Osmanlı Türkiyesinde, hürriyet fikirleri gelişmiş bulunuyordu. Beşinci Murad deliliği yüzünden tahttan indirilince, Meşrutiyeti kurar düşüncesiyle Abdülhamit II. tahta geçirildi. Hakikatte bu genç şehzade Mithat Paşaya «Meşrutiyeti ilân edeceğim» teminatını vermişti. İlk zamanlarda verdiği sözü tutarak Kanunu Esasî'yi kurdu. 30 Mart 1877 de Mebuslar Meclisini açtırdı.

Avrupalılar; bilhassa İngilizler, Ruslar iç işlerimize karışıyorlardı. Mebuslar Meclisi Rus isteklerini kabul etmeyince, Osmanlı - Rus savaşı başladı. Romanya, Bulgaristan, Sırbistan Ruslarla birlik oldu. Ordularımız Pilevne'de, Erzurum'da kahramanca döğüştüler. Gazi Osman Paşa, Gazi Muhtar Paşa düşmanların bile saygısını kazandılar.

Ne çare ki, savaşı kazanamadık. Rus ordusu İstanbul'da Yeşilköy'e girdi. 3 Mart 1878 de Ayastafanos barışı imzalandı. Daha sonra 12 Temmuz 1878 de imzalanan Berlin Barışı ile de Kıbrıs, Tunus, Mısır, Sırbistan, Karadağ, Romanya, Bosna, Hersek, Batum, Kars, Ardahan gibi ülkeler ve şehirler elimizden birer birer alındı. Bu olayları fırsat bilen Abdülhamit II. meclisi kapattı; Meşrutiyeti kaldırdı. Abdülâzizi öldürttü bahanesiyle, hürriyet kahramanı Mithat Paşa ile, Damat Mahmut Paşayı mahkûm ettirdi. Ölüm cezasını sözde affetti. Fakat onları 1883 de Taif zindanlarında boğdurttu. Böylece memleketi, 1908 yılı-

na kadar istibdatla idare etti. Fakat milletin kalbindeki hürriyet sevgisini söndüremedi. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın ateşli şiirleri dudaktan dudağa dolaştı. Nihayet 1889 Mayısında, «İttihat ve Terakki» adiyle gizli bir cemiyet kuruldu. Hafiye korkusuna rağmen, vatanın genç ve aydın fikirli evlâtları bu cemiyete girdiler. O sırada Makedonya'da Bulgar çeteleri, Yemen'deki isyanlar, Girit ayaklanmaları önlenemiyordu. Yunanistan Girit'e asker çıkardı. Tesalya'ya saldırdı. Ethem Paşa idaresindeki ordularımız Yunanlıları üç haftada yendi. Avrupa devletlerinin araya girmesiyle Yunanistan, yalnızca 4 milyon lira tazminat ödemekle kurtuldu. Girit muhtariyetine kavuşturuldu. 1905 yılının Temmuzunda Yıldız'da cuma selâmlığında, Ermeniler tarafından atılan bomba, bu vehimli padişahı büsbütün korkak bir hâle getirmişti.

Abdülhamit Selânik ve Manastır'da İttihat ve Terakkicilerin yaptığı askerî ayaklanmalar yüzünden Meşrutiyeti, 23 Temmuz 1908 de ikinci defa ilân etmek zorunda kaldı. Mebusan Meclisi tekrar açıldı. Aradan bir yıl geçince, gizliden gizliye teşvik ettiği yobazların yardımiyle Meşrutiyeti yıkmak istedi. Fakat dileğinde başarı kazanamadı. «31 Mart ayaklanmaları» üzerine İstanbul'a gelen Hareket Ordusu isyanı bastırmış; 27 Nisan 1909 da Abdülhamidi tahttan uzaklaştırmıştı. Böylece Abdülhamit idaresine karşı beliren tepki, başarı ile sona ermiş oldu.

Abdülhamit 1918 yılı Şubat ayında İstanbul'da öldü.

ABDÜLHAMİD'İN İDARESİ VE BU İDAREYE KARŞI TEPKİ :

(Bak: Abdülhamit, İkinci)

ABDÜLMECİT, Sultan (1823 - 1861) :

Sultan Abdülmecit Osmanlı padişahlarının 31. incisidir. Babası İkinci Mahmut'tur. 1823 te doğdu. 1839 da babasının ölümü üzerine tahta çıktı.

O zaman devlet zayıf bir durumda idi. Ordumuz Mısır valimiz asî Mehmet Ali Paşa'ya Nizip'te yenilmişti. Padişahlığının ilk günlerinde Kaptanı Derya Ahmet Fevzi Paşa yeni Sadrâzam

Hüsrev Paşanın düşmanlığından korkarak Mısır'a kaçmış; donanmayı da Mehmet Ali Paşaya teslim etmişti. Tehlikeden kurtulmak için Avrupa devletlerinin yardımını sağlamak gerekiyordu. Bu sebeple Londra elçimiz Mustafa Reşit Paşa İstanbul'a çağırıldı.

Mustafa Reşit Paşanın öğütlerini dinleyen padişah 1839 yılında tanzimat fermanını kabul etti. Bu ferman Reşit Paşa tarafından Gülhane köşkünde okundu. «Gülhane hattı» na göre padişah dilediğini yapamıyacaktı. Müslümanlarla Hıristiyanların eşitliği kabul edilecekti. Herkes malından, canından, namusundan emin olacaktı. Mahkeme kararı olmadan kimse sürülemiyecek, hapsedilemiyecek, asılamıyacaktı. Bu büyük bir inkılâptı.

«Gülhane fermanı» Avrupalıları sevindirmişti. Osmanlı devletindeki yeniliklerden hoşlanmıyan Rusya Kudüs'te Ortodokslarla Katolikler arasında çıkan kavgaları bahane ederek topraklarımıza saldırdı. Batılı dostlarımız İngiltere, Fransa ve Sardunya'nın yardımiyle Ruslar yenildiler. 20 Mart 1856 de Paris barışı imzalandı. Bu muahede Osmanlı devletinin bir müddet daha nefes almasını temin etti.

Abdülmecidin bilhassa maarif sahasında gayretleri vardır. İlk rüştiye olan «Mektebi Maarifi Adlî» zamanında açıldı (1841). Darülmaarif adiyle lise derecesinde bir okul açıldı. Encümeni Dâniş adiyle bir Akademi kuruldu. Bu kurul yeni yapılmıya başlıyan Darülfününa talebe yetiştirecekti. 1848'de ilk Darülmuallimin ve 1858 de İzmit'te ilk kâğıt fabrikası açıldı.

Abdülmecit fazla kadın ve içki düşkünlüğünden dolayı 1861'de veremden öldü.

ABDÜLMECİT EFENDİ, (1868 - 1944) :

Abdülmecit, en son Osmanlı Halifesidir. Abdülâzizin oğludur. Kurtuluş savaşı sonunda Vahdettin İngilizlere sığınıp kaçınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi saltanatı kaldıran bir kanun kabul etti. 18 Kasım 1922 tarihinde Abdülmecit Efendi, halifeliğe seçildi.

3 Mart 1924 te Büyük Millet Meclisi halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı hanedanının vatan sınırları dışına sürülmesine

dair kanunu çıkarınca, Abdülmecit de yurttan ayrılmış oldu. 1944 yılında Fransa'da öldü.

ABİDE (Bak: Anıt) :

ABONE :

Peşin para vererek bir şeye belirli bir zaman için müşteri olmağa abone olmak denir. Böyle bir müşteriye de abone denir.

ABULYOND GÖLÜ : (Ulubat Gölü) :

Marmara deniziyle Mudanya dağları arasında bir göldür. İçinde tatlı su balıkları avlanır. Yüzölçümü 156 km. karedir. İçinde bir takım adacıklar bulunur.

ACAİBİ-SEB'Aİ-ÂLEM: (Dünyanın 7 hârikası) :

Eski zamanların en meşhur yedi san'at eserinin toptan adı budur. Bu san'at eserleri kuvvetli rivayetlere göre şunlardır: 1 — **Mısır ehramları :** Bugün de Nil vâdisinde mevcutturlar. En büyük ehram Firavun Keops tarafından yaptırılmıştır. 6600 seneliktir. 150 metre yüksekliğinde, 25 milyon metreküp hacminde, takriben 7 milyon ton ağırlığındadır. 100.000 işçi tarafından yirmi senede bitirilmiştir. 2 — **Bâbil asma bahçeleri:** Her biri yirmi beş metre yükseklikte kemerler üzerine inşa edilmişti. 3 — **Diyana mâbedi :** Lidyalılar zamanında Ege'nin Efes şehrinde kurulmuştur. 4 — **Zeus (Jüpiter) heykeli :** Yunanistan'ın Olimpos dağındaki Zeüs mâbedi için heykeltraş Fidyas tarafından yapılmıştır. 5 — **Rodos heykeli :** M. Ö. 260 yılında heykeltraş Lindos tarafından yapılmıştır. 6 — **Mausoleusun mezarı:** Kraliçe Artemis tarafından kocası Kral Mausoleus için Bodrum'da yaptırılan anıt kabirdir. 7 — **İskenderiye feneri :** M. Ö. 13. yüzyılda Mısır hükümdarı Batlamyüs tarafından yaptırılan 120 m. yükseklikte bir deniz feneri kulesidir.

Çin seddinin de zaman zaman bu yedi anıtın yanında adı geçer.

ACI PAYAM: (Garbî Karaağaç) :

Denizli iline bağlı bir kasaba ve ayni adı taşıyan kazanın merkez'dir. Denizden yüksekliği 950 metredir. 1955 sayımına göre kasabanın nüfusu 3,751, kazanın nüfusu 50,381 dir.

AÇIK DENİZ :

Devletlerin karasuları dışında kalan engin denizlere denir. Açıkdenizler herhangi bir devletin malı değildir. Açık denizlerde her devlete ait gemiler kendi bayraklarını taşıyarak sefer edebilirler.

Açık deniz «Kapalı deniz» in zıddı olarak ta kullanılır.

AÇILAR (Çeşitleri) :

Açı, birbirini kesen iki doğru veya iki yüzey arasında kalan boşluğa denir. Doğruların veya yüzeylerin kesiştikleri nokta «Açının köşesi» dir. Açıyı meydana getiren doğrular açının kenarları adını alır. Açının büyüklüğü iki kenar arasındaki açıklığa bağlıdır. Açının kenarları ne kadar uzatılırsa uzatılsın, büyüklüğü değişmez. Açılar derece cinsinden bir birimle hesaplanır. Bir derece bir tam dairenin 360 ta biridir. Açıları **iletki** , **minkale** denen bir âletle ölçeriz. (Bak: İletki ile açıların ölçülmesi).

Üç çeşit açı vardır:

1 — **Dar Açı :** 90 dereceden küçük olan açıdır.

2 — **Dik Açı :** 90 derece genişliğinde olan açıdır.

3 — **Geniş Açı :** 90 dereceden büyük olan açıdır.

AÇILARIN ÖLÇÜLMESİ : (Bak: İletki ile açıların ölçülmesi) :

AÇI ORTAY :

Bir açıyı ortasından ikiye ayıran doğruya denir.

ADA :

Etrafı su ile çevrili kara parçalarına ada denir. Adalar de-

nizlerde bulundukları gibi nehir ve göllerin içinde de bulunurlar.

ADABI MUAŞERET: (Bak: İnsanların birbiriyle münasebetlerinde gözetecekleri noktalar).

ADAKALE :

Tuna nehrinde Demirkapı üzerinde 700 nüfuslu küçük bir adadır. Lozan antlaşmasına kadar bir Türk nahiye müdürü tarafından idare edilirdi. Sonra Romanya idaresine geçmiştir.

ADALAR :

İstanbul vilâyetine bağlı bir kazadır. Dokuz irili, ufaklı adadan mürekkeptir. Adaların nüfusu 1955 sayımına göre 16,347 kişidir. Bu nüfus Büyükada, Heybeli, Kınalı ve Burgaz adalarına dağılmıştır. Kaşık, Yassı, Sivri, Sedef ve Tavşan adaları ıssızdır.

Adalar, yaz aylarında İstanbul'un sayfiyeleri olup, Marmaranın beyaz köpüklü dalgaları üstünde şirin çamlıkları ile seyyah çeken yerlerdir.

ADALAR DENİZİ : (Bak: Ege denizi) :

ADALE: (Bak: Kas) :

ADALET :

İnsan cemiyetlerinin temelidir. İnsanların bütün haklarına saygı göstermek ve herkese hakkını vermek faziletidir.

ADALET VEKÂLETİ :

Adalet Vekâleti mahkemeleri kurar; mahkemelerde çalışan hâkim, müddeiumumî ve diğer memurları tayin eder. Mahkemeler bağımsızdır. Hâkimler hiçbir tesir altında kalmaksızın kanunların ve vicdanlarının hükmüne uyup karar verirler.

Mahkemeler dâvalarına baktıkları çeşitli konulara göre çe-

şitli adlar alırlar. Sulh Hukuk, Sulh Ceza, Asliye Hukuk, Asliye Ceza, Ağır Ceza ve Ticaret Mahkemeleri gibi..

Temyiz Mahkemesi Ankara'dadır. Bu mahkeme bütün mahkemelerin üstündedir. Diğer mahkemelerin verdiği kararları inceler, yanlış olanlarını düzeltir. Böylece muhtemel haksızlıklar önlenmiş olur.

Adalet Vekâleti mahkemelerin mahkûm ettikleri insanları cezalandırmak için ceza evlerini kurar. Ceza evleri topluluğa zararlı insanları terbiye eder. Cemiyete yararlı bir hâle getirir.

ADANA :

Türkiye'nin başlıca ziraat ve ticaret merkezlerinden biri ve Seyhan vilâyetinin merkezidir. Nüfusu (1955 sayımına göre) 172.465 tir. Ortasından Seyhan nehri geçer. Adana şehri İstanbuldan Suriyeye giden demiryolu üzerindedir. Ayrıca Mersin limanına bir demiryolu ile bağlıdır. Türkiye'nin en büyük hava limanı İncirliova alanı da Adana'dadır.

(Bak: Seyhan Vilâyeti) :

ADAPAZARI :

Sakarya ilimizin merkezi olan şehrimizdir. (1955 sayımına göre) 55,116 nüfusludur. Vilâyetin nüfusu 298.488 kişi ve yüzölçümü 3619 km.^{2} dir.Adapazarı, Sakarya nehri ile Çark suyu arasındaki Akova'da kurulmuştur. 9 km. lik bir demiryolu hattı ile İstanbul - Eskişehir demiryolu üzerindeki Arifiye istasyonuna bağlıdır. Şehirden İstanbul - Bolu şosesi de geçer. Adapazarı şehri ekonomik bakımdan çok ileridir. Toprakları çok bereketlidir. Patates, şeker, pancar, tütün, hububat, yaş ve kuru sebze ve çeşitli meyvalar buranın başlıca ürünlerini teşkil eder.

Sakarya vilâyetinin kazaları: Akyazı, Geyve, Hendek ve Karasu'dur.

ÂDEM İLE HAVVA :

Başta müslümanlığın kutsal kitabı «Kur'anı Kerim» olmak üzere din kitaplarına göre: Allah tarafından önce Âdem, sonra onun kaburga kemiğinden Havva yaratılmıştır. Bu çift sonradan Allahın emrine karşı gelerek memnu meyvayı yediklerinden

cennetten dünyaya kovulmuş, orada üriyerek insan neslini meydana getirmişlerdir.

ADESE : (Bak: Mercek) :

ADET : (Bak: Sayı) :

ADIYAMAN (Eski adı: Hısnı Mansur) :

Adıyaman (1955 sayımına göre) 14.017 nüfuslu bir şehrimizdir. Ayni adı taşıyan vilâyetimizin merkezidir. Vilâyetin yüzölçümü 6643 km² olup, nüfusu (1955 sayımına göre) 211,002 kişidir. Adıyaman Vilâyetine Besni, Çelikhan, Gerger ve Kâhta kazaları bağlıdır. Vilâyette tahıl, pamuk, tütün ve afyon ekilir. Bez ve alaca dokumalar dokunur.

ADİSABABA :

Habeşistan krallığının baş şehridir.

ADLÎ TIP :

Adalet işleriyle uğraşan hekimlik dalına denir.

ADLİYE :

Adalet işleriyle uğraşan hükûmet dairesine denir. (Bak: Mahkemeler.)

ADRES :

Bir kimsenin, gerektiği zaman kendisine haber v.s. ulaştırılması için gösterdiği yere adres denilir. Mektuplar, telgraflar ve posta paketleri ancak adres ile sahiplerine ulaşırlar. Bu sebeple adresler açık ve okunaklı yazılmalıdır.

ADRİYATİK DENİZİ :

Bu deniz Akdenizin Avrupa içine uzanmış bir koludur. İtalya yarımadasını Balkan yarımadasından ayırır. Uzunluğu 780 kilometredir. En geniş yeri 230 kilometreyi geçmez.

Adriyatik denizi adını, Po nehri ağzındaki Adriya şehrinden almıştır. Bugün denizden 15 mil içerde olan Adriya şehri,

eskiden işlek bir limandı. Adriyatik denizi üzerindeki önemli limanlar Venedik, Triyeste, Fiyume, Brendizi, Bari ve Draçtır. Yüz ölçümü 132.000 kilometrekaredir.

AFGANİSTAN : (Bak: Efganistan):

AFRİKA :

(Harita kapak sahifelerindedir.)

Dünyanın beş kıt'asından biri de Afrika'dır. Yüz ölçümü 30 milyon kilometre^2 dir. Nüfusunun 125-130 milyon olduğu kabul edilir. Afrika Asyanın güneybatısında, Avrupanın güneyinde bulunur. Kıyıları az girintili çıkıntılıdır. Bu sebeple körfezleri, yarımadaları, önemli limanları hemen yok gibidir.

Afrika'da hayat :

Afrika kıtasında 125-130 milyon insan yaşar. Kıtanın yüzey ölçüsü 30 milyon kilometrekare olduğuna göre, kilometrekareye 4-5 kişi düşmektedir.

Afrika insanlarının çoğu siyah derili zencilerdir. Zenciler sık ormanların içindeki düzlüklerde, nehir ve göl kenarlarında yaşarlar. Vahşi bir hayat sürerler. Medeniyet onlara henüz bır şey öğretememiştir. Beyazlara, kıtanın kuzeyinde ve güneyinde tesadüf edilir.

Afrika'da hayvanlar :

Büyük sahranın güneyinde Orta Afrika'ya doğru geniş savanlar vardır. Buraları seyrek ağaçlıklı çayırlardır. Savanlarda uzun boyunlu zürafalara, devekuşlarına ve yabaneşeği sürülerine rastlanır. Büyük boynuzlu, hörgüçlü öküzler savanlarda çok görülen hayvanlardandır.

Sık Afrika ormanları içinde maymunlar, şempanzeler, renkli kuşlar, papağanlar, çeşitli yılanlar yaşar.

Filler, gergedanlar, aslanlar, kaplanlar, iri gövdeleriyle ağaçlar arasından yollar açarlar. Nehirlerde, göllerde, bataklıklarda su aygırları ve timsahlar bulunur.

Afrika'nın gölleri :

Afrika, göller bakımından da zengindir. Çat gölü, Büyük

Sahranın güneyindedir. Derinliği 25 metreyi geçmeyen bu gölün uzunluğu 240 kilometre, yüz ölçümü 22.000 kilometrekare kadardır. İçinde balıklar, kaplumbağalar, timsahlar yaşar. Viktorya gölü Ekvatör üzerindedir. Suları tatlıdır. Bu göl Afrika'nın en büyük gölüdür. (68.000 kilometrekare). Viktorya gölünün kuzey batısında Alber gölü bulunur. Bunlardan başka Tanganika, Niyasa gibi göller de kıt'anın büyük göllerinden sayılır.

Afrika'nın nehirleri :

Afrika'da başlıca dört büyük nehir vardır. Viktorya gölünden çıkan Nil Habeşistandan Mavi Nil ve Atbara kollarını alarak Sudandan geçer; Mısır topraklarını sular. Büyük bir delta yaparak Akdenize dökülür. Bu nehir, Missisipiden sonra dünyanın ikinci uzun nehridir (6470 km.). Kongo nehri, Tanganika gölünden çıkar. Ekvatörün kuzeyinde bir kıvrım yaparak güneye geçer. Aşağı Gine kıyılarında Atlas Okyanusuna dökülür. Kongo nehri yağmurları bol Ekvatör bölgesinden geçtiği için suları gürdür. Amazondan sonra dünyanın en çok su boşaltan nehri de Kongo'dur.

Nijer Liberya'nın kuzeyinde doğar, Büyük Sahranın güneyinde bir dirsek yaparak güneye doğru akar. Gine körfezine dökülür. Zambesi nehri Ekvatörün güneyine düşer. Bir çok kollar alarak Mozambik kanalına boşalır.

Afrika'nın iklimi :

Dünyanın en geniş kum çölü olan Büyük Sahra kıt'anın kuzeyini kaplar. Büyük Sahranın doğu sınırı Nil nehrinden başlar. Batıda Atlas Okyanusuna kadar yayılır.

Ekvatör, Afrika'nın ortasından geçer. Burası çok yağmurlu, sık ağaçlı bataklıklarla dolu bir yerdir. Hava çok nemlidir. Güneşin ışığı ağaçların dallarından aşağıya sızamaz. Afrika, sıcak bir iklime sahiptir.

Afrika'yı bize tanıtanlar :

Bu kıta ancak son zamanlarda iyice tanınmıştır. Mungo Park, Hugh Clapperton, David Livingston, Stanley gibi kâşifler korkunç tehlikelere atılarak Afrika'yı bize tanıtmışlardır.

Bugünkü Afrika :

Bu geniş kıt'ada Mısır, Liberya, Bingazi, Habeşistan ve Gü-

ney Afrika Birliği devletlerinden başka bütün ülkeler Avrupalıların sömürgesidir. Kıtada İngilizlerin, Fransızların, Belçikalıların, Portekizlilerin ve İspanyolların toprakları vardır.

Afrika'nın en yüksek dağı Viktorya gölünün doğusunda Kilimanjaro dağıdır. Bu dağın yüksekliği 6010 metreyi bulur. Dünyanın en yüksek şelâlesi olan Viktorya şelâlesi Zambesi nehri üzerindedir.

AFŞİN :

Maraş iline bağlı bir kazadır. Kaza merkezi Efsus kasabasıdır. Kaza nüfusu 30 binden fazladır. Bunun 5817'si Efsus kasabasında yaşar. Kazanın 45 köyü vardır. Boynuz saplı çakı ve bıçakları, üzümü ve kırmızı biberi meşhurdur.

AFYON :

Haşhaşın olgun hale gelmesinden önce zarları çizilince akan öz suya (usareye) afyon denir. Bu özsu önce beyazdır. Güneşin ve havanın etkisiyle koyu bir renk alır. Afyon uyuşturucu olduğu için hekimlikte ve bir çeşit zevk verdiği için bazı zavallı keyif düşkünleri arasında kullanılır. Afyon tiryakiliği sağlığı mahveder, önlenmesi cemiyet yararınadır.

Türkiye'de Afyonkarahisar, Akşehir, Ilgın, Konya, Yalvaç, Bolvadin, Çay, Sandıklı, Eskişehir, Çorum, Amasya, Yozgat, Malatya gibi yerlerinde bol afyon tarımı yapılır.

AFYONKARAHİSAR :

Ayni adı taşıyan vilâyetin merkezidir. Afyonkarahisar şehri; İstanbul, İzmir ve Anadolu'dan gelen demiryollarının kavuşak noktasında bulunur. Nüfusu (1955 sayımına göre) 31.385 dir. Şehrin çevresinde kule gibi yükselen koyu renkli trhait kayalar vardır. Bunlardan şehir zemininden 200 m. yüksekte olanı Sivritepe üzerinde bulunan eski bir hisar yıkıntısı şehre adını vermiştir. Bu kale Bizanslılar tarafından yapılmış, Germiyan oğulları tarafından tamir edilmiştir. Şehrin kendisi de denizden 1.020 metre yüksektedir.

Afyonkarahisar vilâyetinin nüfusu 407.126, yüz ölçümü 12.600 kilometrekaredir. Vilâyete merkez kazasından başka Bol-

vadin, Dinar, Emirdağ, Sandıklı kazaları bağlıdır. Afyon'un kaymağı, Karahisar madensuyu ve Zafer anıtı meşhurdur. Ovalarında başlıca şeker pancarı ve tahıl yetiştirilir.

AĞ :

İplik, tel v.s. gibi şeylerden kafes şeklinde yapılan bir örgüdür. Voleybol ağı, tenis ağı, balık ağı gibi... Bu deyim başlıca balık tutmaya yarıyan balık ağını hatırlatır. Örümcekler de avlarını yakalamak için kendi ifrazatlariyle ağ yaparlar.

AĞAÇ :

Canlı, bitkisel bir varlıktır. Odunlaşmış bir gövdesi, yapraklı dalları vardır. Ağaçlar uzun ömürlü olurlar. Her yıl kabukla gövde arasına yeni bir kat eklenerek genişlerler.

Ağaçlar başlıca: iğne yapraklılar, geniş yapraklılar olarak ikiye ayrılırlar. İğne yapraklılar çam cinsinden ağaçlardır. Bunlar kışın yapraklarını dökmezler; yaz, kış yeşil dururlar. Geniş yapraklılar yapraklarını kışın dökerler.

Ağaçlar yeryüzünü süsler. Aldığımız besinlerin, kullandığımız eşyanın çoğunu bize verirler. Çeşitli meyvalarını yeriz. Kauçuk, palamut, mazı, kitre, katran gibi endüstri maddelerini ağaçlardan alırız. Keresteleri ile evlerimizi yaparız. Odunları ile ısınırız.

Ağaçların dökülen yaprakları toprağı kuvvetlendirir, kökleri toprağın kayıp gitmesine engel olur. Ağaçlar iklime etki yaparlar. Yağmur yağışını arttırırlar. Havayı temizlerler.

AĞAÇ DİKME :

Ormanlar bir ülkenin zenginlik kaynağıdır. Onun için ormanları korumalıyız. Günden güne genişletmeliyiz. Bu da yeniden ağaç dikmekle olur.

Ağaçlar çekirdek ekerek veya fidanlar dikerek yetiştirilir. Bunun için toprağı kazıp yumuşatmak gerekir. Çekirdek ekilen toprak daima sulanmalıdır. Ağaç fidanları, ağaçlar uyanmadan dikilmelidir.

Bir kahramanlık hikâyesi :

KEZİBAN BACI :

Keziban Bacı, köyün sevilen bir kadınıydı. Ona, büyüklü küçüklü bütün köylülerin saygısı vardı. Oldukça yaşlı olmasına rağmen, vücudu dinçti. Köy kızları, Keziban Bacının tatlı masallarını zevkle dinlerlerdi.

Kurtuluş Savaşında, onun köyüne de düşmanlar girmişti. Hattâ köyün arkasındaki yamaçta, bir de karargâh kurmuşlardı. Akşamdan sonra, köyün toprak yollarında çifte nöbetçiler dolaşırdı. Bunun için, yanan yıldızlarla beraber herkes kulübesine çekilirdi. Keziban Bacı ise, hiç bir şeyden çekinmezdi. Vakitli, vakitsiz dışarı çıkar; dilediği yere giderdi.

Bir yaz akşamıydı... Köy çeşmesine doğru yürüyordu. Çitlerin arkasındaki çalılıklardan bir kadın çığlığı işitti. Derhal bakracını bıraktı. Bir kaplan gibi ileri atıldı. Çırpınan karaltılara doğru koştu. Şimdi her şey, daha belirli görünüyordu. Düşman askerleri bir kızla boğuşuyorlardı. Bu kız, Memiş dayının gelini Emineydi. Nişanlısı Ali, 3 ay önce Mustafa Kemalin kuvvetlerine katılmıştı. İki düşman devriyesi onu yakalamışlar; sürüyerek götürmeğe çalışıyorlardı. Keziban Bacının birden gözleri karardı. Dalların arasından fırladı. Ağaçta asılı duran silâhı kaparak, düşman askerlerinin üzerine çevirdi. Devriyeler, neye uğradıklarını bilemediler. Emine, Keziban Bacının kucağına kapandı. Sevinç yaşları dökmiye başladı. Biraz sonra elleri yüzleri yırtık içinde olan askerlerin kolları, sıkıca bağlanmıştı. Bu iki Türk kadını, avlarını önüne kat-- dağa tırmandılar. Çakır yıldızlı gecenin derinliklerinde iki silâh sesi duyuldu.

Aylar sonra köye giren süvarilerimizin arasında Memiş'in nişanlısı Emine de vardı. Köylüler, Keziban Bacıyı sordular. Emine onbaşının dudakları titredi. Gözleri doldu. Fakat bir şey diyemedi.

Şanlı tarihimiz, nice Keziban Bacılarla doludur.

BALIKLAR SUDA NASIL YAŞARLAR?

Biz suya başımızı sokunca nefes alamayız. Çünkü bizim ciğerlerimiz yalnız havadaki oksijeni alacak şekildedir. Sudaki oksijeni alamaz. Onun için suda boğuluruz.

Balıkların solungaçları o şekilde yapılmıştır ki suyun içindeki oksijeni kolayca alabilirler. Fakat karaya çıkınca havadaki oksijeni alamadıklarından ölürler.

Yunusbalığı, balina, fok gibi deniz hayvanlarının ciğerleri de vardır. Onun için sık sık suyun yüzüne çıkıp nefes alırlar.

Eğer bizim de hem solungaçlarımız, hem ciğerlerimiz olsaydı, hem karada, hem denizde kolayca yaşayabilirdik.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** - İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI**

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

25 Ocak 1958 Cumartesi. Sayı : 1 — Fiyatı: 15 kuruştur.

ARITMETİK
ANSİKLOPEDİ
AKISAN
60
ALFABE KİTABI
CEP ANSİKLOPEDİSİ
A -2
ATOM
YAYIMLIYAN :
AKISAN YAYINEVİ

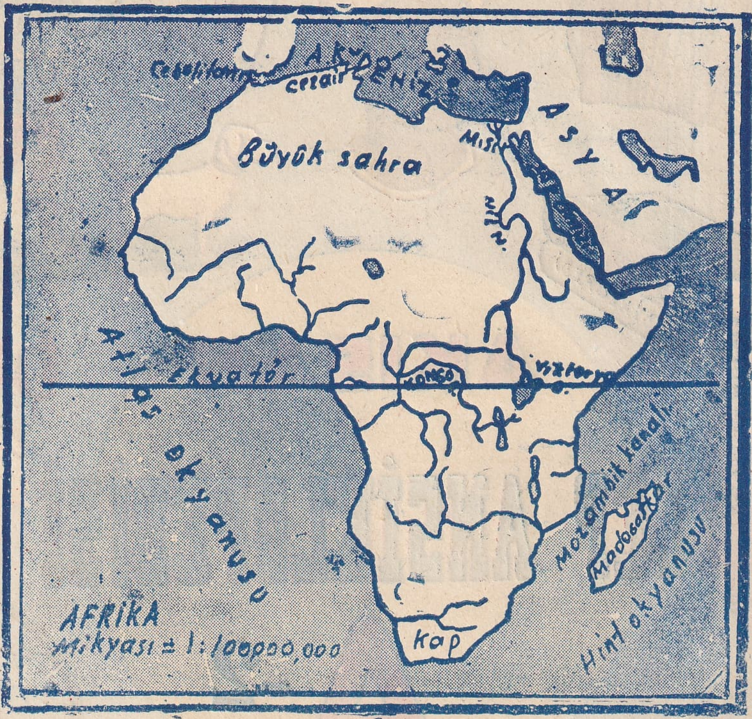

Bunları biliyor musunuz?

DÜŞÜNEN MAKİNE

Amerikada son zamanlarda yapılan bir hesap makinesi, insan beyninden 50 bin defa kudretlidir. Bu sebepten yapılması haftalarca sürecek matematik meselelerini bir anda çözüvermektedir.

KUŞLAR NE KADAR YAŞAR?

İyi bakılan kafes kuşları 15 yıl kadar yaşarlar. Kuşların en uzun ömürlüleri; 100 yıl yaşayan papağanlardır. Dışarıda yaşayan kuşlar ise, ya hastalanarak, ya da bir kazaya uğrayarak çok çabuk ölürler.

AĞAÇ KAKAN :

Uzun gagalı, siyah tüylü bir kuştur. Başında, tüylerinde beyaz, kırmızı renkler vardır. Tırnakları çengel gibidir. Ömrü ağaçların üzerinde geçer. Ormanların koruyucusudur. Ağaçların içindeki kurtları yiyerek geçinir. Gerektiği zaman ağacın kabuğunu deler, içerdeki kurdu uzun gagasiyle yakalar; yer.

AĞAÇ VE TAHTA İŞLERİ :

İlkokulun Resim - iş derslerine ait bir konudur. Fazla masrafa lüzum göstermez. Ders aracı olarak temizlenmiş meyva ve yumurta sandıkları vesair tahta parçaları ve basit âletler kullanılır. Çocuklar bu araçlarla; çeşitli kutular, tahta raflar, elbise askıları oyuncaklar gibi basit eşyalar yapabilirler.

AĞIR CEZA MAHKEMESİ : **(Bak: Mahkemeler)** .

AĞIRLIK :

Yerçekiminin cisimler üzerine yaptığı etkiye denir. Yerçekimi olmasaydı, ağırlık denen şey de olmazdı.

AĞIRLIK MERKEZİ :

Yerçekimi etkisinin bir cisim içinde toplandığı noktaya, o cismin ağırlık merkezi denir.

AĞIRLIK ÖLÇÜLERİ :

Ağırlık ölçüleri birimi gramdır. **Bir gram: $+4°$ de bir cm^3. arı suyun ağırlığıdır.** Gramın askatları desigram (1/10 g.), santigram (1/100 g.), miligram (1/1000 g.) dır. Gramın katları ise kilogram veya kilo (1000 gr.), ton (1000 kg.) ve çeki (250 kg.) dır.

AĞIRLIK ÖLÇÜLERİ İŞARETLERİ : **(Bak: İşaretler, Aritmetikte).**

AĞIZ :

Başımız; yüz ve kafatası diye ikiye ayrılır. Yüzde alt ve üst çeneler arasında kalan boşluğa ağız denir. Ağızın içi yumuşak ve kaygan bir deri ile kaplıdır. Alt ve üst çene kemikleri üzerinde dişler bulunur. Ortada dil vardır. Dil ve kulak altlarında tükü-

rük bezleri yer almıştır. Ağızın tavanına damak, yanlarına avurtlar denir.

AĞIZ BEZLERİ : (Bak: Tükürük bezleri).

AĞIZ DERİSİ :

Ağzın içi kaygan, pembe renkte bir deri ile kaplıdır.

AĞRI DAĞI (Ararat) :

Anadolunun en yüksek dağıdır. En yüksek noktası 5156 metredir. İran ve Rusya sınırları yakınındadır. Güneyindeki küçük Ağrı 3.916 m. yüksekliğindedir.

AĞRI VİLÂYETİ :

İran sınırındadır. Vilâyet merkezi 17.022 nüfuslu Karaköse-dir. İlçeleri: Eleşkirt, Patnos, Diyadin, Taşlıçay, Tutak ve Doğubeyazıttır. Vilâyetin yüz ölçümü 12659 km^2, nüfusu 181422'dir. Hayvancılığı ileridir.

AĞUSTOS :

Yılın sekizinci ayıdır. 31 gün sürer. Ağustos ayı Türkler için mutlu bir aydır. 26 Ağustos 1071 Malazgirt zaferi Türklere Anadolu kapılarını açmıştır. 26 Ağustos 1922'de Kurtuluş Savaşımızda büyük taarruz başlamıştır.

AHENK KAİDESİ : (Bak: Ses uyumu) :

AHLÂK :

İnsanların cemiyet içinde yaşarken uymak zorunda bulunduğu kaidelere ahlâk denir. Bir insanın içinde yaşadığı cemiyetin örf ve âdetlerine, inançlarına uyması; üzerine yüklendiği ödevleri başarması ahlâkî hareketler meyanındadır.

AHLAT :

Bitlis Vilâyetine bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 643 km^2., nüfusu 11.661'dir. Kaza merkezinin nüfusu 4.335'dir. Eski Romalılar devrinde adı Hilyat idi. Ahlatşahları (1100 - 1206) devletine başkentlik etmiştir.

AHMET I., Sultan, (1590 - 1617) :

Birinci Ahmet 14. Osmanlı padişahıdır. Üçüncü Mehmedin

oğludur. (1590) da Manisa'da doğup (1617) de İstanbul'da ölmüştür.

Tahta çıktığı zaman on dört yaşında bir çocuktu. Ahmet I.'e kadar saltanat babadan oğula geçiyordu. Buna sebep de, Yıldırım Bayezittenberi padişahların kardeşlerini öldürtmeleri idi. O, bu geleneğe uymayarak kardeşi Mustafayı öldürtmedi. Böylece kendisinden sonra gelen padişahların erkek çocukları olmadığı zaman, en büyük erkek kardeşleri de padişah olabildiler.

Pek genç yaşta olmasına rağmen devlet işlerine karışan büyükannesi Safiye Sultan, «Venedikli Baffo» Eski Saraya hapsetti ve devlet işlerini ehil ellere verdi. Cağalazade Sinan Paşanın komutasındaki ordularımız, İran Şahı Birinci Abbas'a yenılmişti. Fakat sonraları, bunun acısını Kuyucu Murat Paşa çıkardı. Daha sonra Nasuh Paşa da, İranı her yıl saraya (200) yük ipek vermeye mecbur ederek (1611) de barışa zorladı.

Avusturya savaşları (1606) da, Zitvatoruk Barışıyla bitti. O zaman Anadoluda türeyen Celâlî eşkiyası devleti bu barışa mecbur etmişti. Zitvatoruk Barışına göre her yıl Avusturyadan alınan (30.000) altından vazgeçiliyordu. Buna karşılık, bir defaya mahsus olmak üzere (130.000) altınlık bir tazminat alındı. Bu barışın en acı tarafı, Osmanlı hükümdarının Avusturya kıralı ile eşit sayılması oldu. Çünkü daha önceleri Avusturya kıralı, bizim vezirlerimizle bir tutuluyordu.

Ahmet I. in baş vezirlerinden Kuyucu Murat Paşa, Celâlî ayaklanmalarını bastırdı. Murat Reis ve Halil Paşa idaresindeki donanma, Akdenizde hatırı sayılır bir kuvvet halini aldı.

14 üncü Padişah olan Ahmet I., 14 yaşında Padişah olmuştu. Padişahlığı 14 yıl sürdü. Sultan Ahmet camiini o yaptırmıştır.

Ahmet II., Sultan (1643 - 1695) :

Yirmibirinci Osmanlı Padişahıdır. Ahmet II., Birinci Ahmedin torunu, Deli İbrahimin oğludur.

(1643) de doğmuştur. (1691) de padişah olmuştur. 48 yıllık şehzadeliği saray hapsiyle geçmiştir. Dört yıl süren padişahlığı; Avusturya ve Venedik savaşlariyle doludur. Zamanı, gerileme devrinin en karanlık yıllarına rastlar. Avusturyalılar bir çok Osmanlı kalesini almışlar; Venedikliler de Sakızı ele geçirmişlerdi. Ahmet II. (1695) yılında Edirnede öldü. İstanbula getirildi. Kanunînin türbesi yanına gömüldü.

AHMET III, Sultan, (1673 - 1736) :

Üçüncü Ahmet 23. Osmanlı Padişahıdır. 4. (Avcı) Mehmedin oğludur. (1673) de doğdu. (1703) de kardeşi 2. Mustafa «Edirne Vak'ası» adı verilen isyanda tahttan indirilince, padişah oldu. 27 yıl padişahlık yaptı.

İsveç Kıralı Demirbaş Şarl'ın Türk topraklarına sığınması üzerine, Rus orduları sınırlarımıza saldırmışlardı. Sadrıâzam Baltacı Mehmet Paşa, Deli Petro'yu, Prut boylarında çevirmişti. Çar Petro, Baltacının her şartını kabul edecekti. Fakat Petro'nun karısı Katerina, Baltacı Mehmet Paşayı aldattı. (1711) de Prut Barışı imzalandı. Bu barışa göre Ruslar Karlofça Barışında bizden aldıkları Azak Kalesini geri verdiler. Deli Petro, çok az bir zararla tehlikeyi atlatmış oldu. (1714) de Şehit Ali Paşa, Venediklileri yenerek Morayı geri aldı. Fakat Avusturya savaşlarında alnından vurularak öldü. (1718) yılında yapılan Pasarofça Barışına göre Bosna ve Sırbistan'ın kuzeyini, Eflâk'ın batısını Avusturyalılara kaptırdık. Bu barışla Balkan sınırlarımız Tuna'nın güneyine inmişti.

Nişancı Mehmet Paşadan sonra Sadrıâzamlığa Nevşehirli İbrahim Paşa getirilmişti. Bu vezir, Ahmet III.'ün damadı olduğundan kendisine Damat İbrahim Paşa da denir. Damat İbrahim Paşa barışçı bir politika yürüttü. (1718 - 1730) yılları Lâle bahçelerinde cümbüş ve eğlencelerle geçti. Boğaziçi ve Kâğıthane güzel saraylarla doldu. Bahçeler, rengârenk lâlelerle süslendi. Edebiyat ve musikî gelişti. Güzel sanatlar inkişaf etti. Halk arasında lâle merakı uyandı. Bu devre Lâle Devri denmesinin sebebi budur.

Şair Nedim ve Osmanzade Ahmet Taip şiirleriyle Lâle Devrinin güzelliğini arttırmışlardır. Türkiyede ilk basımevinin kuruluşu Lâle Devrinde olmuştur. (1724) de İbrahim Müteferrika, Damat İbrahim Paşanın iznini alarak matbaayı açmıştır. Türkiyede ilk yangın söndürme teşkilâtı (itfaiye) Lâle Devrinde yapılmıştır. Ayni zamanda güzel el sanatları canlandırıldı. Açılan kâğıt fabrikası ile kâğıt yapma sanatı geliştirildi. Basımevine düşman softaların ayaklanmaları yatıştırıldı. Bilginlerden kurullar meydana getirildi. Yabancı dillerdeki faydalı kitaplar dilimize çevrildi. Çini imalâthanesi ve kumaş tezgâhları açıldı. İstanbula su getirilmek için bentler yapıldı. Avrupa devletlerine

elçiler gönderildi. İstanbulda mektepler ve kütüphaneler kuruldu.

Bütün bu yeniliklerle beraber halktan ağır vergiler alınması Patrona Halil ayaklanmasına sebep oldu. Köşkler, saraylar yıkıldı. Ahmet III. tahttan indirildi. Damat İbrahim Paşa öldürüldu.

Üçüncü Ahmet (1736) da ölmüştür. Zamanında yapılan en güzel eser, Ayasofyanın karşısındaki «Ahmet III. Çeşmesi» dir.

AHMET CAMİİ : (Bak: Sultanahmet Camii).

AHMET ÇEŞMESİ : (Bak: Sultanahmet Çeşmesi)

AHMET HÂŞİM : (1885 - 1933) :

Tanınmış bir edip ve şairimizdir. Eserleri: Göl Saatleri, Piyale, Gurabahanei Lâklakan ve Bize Göre, Frankfurt Seyahatnamesi'dir.

AHMET PAŞA, Fâzıl, (1635 - 1676)

Fâzıl Ahmet Paşa, Osmanlı Devletinin en ünlü sadrıâzamlarından biridir. Köprülü Mehmet Paşanın oğludur. (1635) de doğdu. Kuvvetli bir medrese tahsili yaptı. Babası Sadrıâzam olunca Erzurum. Şam valiliklerinde bulundu. Babasının ölümü üzerine, 27 yaşında Sadarete getirildi. O zaman taht'da, Avcı lâkabiyle anılan Dördüncü Sultan Mehmet bulunuyordu.

Fazıl Ahmet Paşa, 120 bin kişilik bir ordu ile, Kont Forgaç komutasındaki Avusturya ordusunu yendi. Oyvar Kalesini aldı. Avrupalılar arasında «Oyvar önünde bir Türk gibi» deyimini, atasözü haline getirtti. Avusturya İmparatoru Leopold'un Papaya ve Fransa Kıralı 14. üncü (Louis) Lui'ye başvurması üzerine. Müttefik düşman ordulariyle Viyana'nın güneyinde karşılaştı. Bu savaşta ordumuz bozuldu ise de, Fazıl Ahmet Paşanın dirayeti sayesinde «Vaşvar» Barışı ile düşmana ağır şartlar kabul ettirdik. Bundan sonra, (21) yıldanberi süregelmekte olan Girit Savaşı sonuçlandırıldı. Adaya bizzat Fazıl Ahmet Paşa giderek, 2,5 yılda Kandiye Kalesini aldı. Böylece Girit elimize geçti (1669). Bu ada (100) bin askerimizle (730) bin kantar baruta malolmuştur. (1672) de Lehistan sınırlarında «Lemberg» ve «Lüblen» Kaleleri önünde başarılı savaşlar yaptı. Bu büyük insan içki ve eğlenceye düşkünlüğü yüzünden, (1676) yılında henüz (41) yaşındayken Uzunköprü'de öldü. Fazıl Ahmet Paşa Duraklama Devrinde 15,5 yıl sadrıâzamlık yapmıştı. Fakat onun

zamanında Osmanlı Devletinin itibarı, Yükselme Devrindeki itibarı derecesini bulmuştu.

AHMET PAŞA, «GEDİK» :

Gedik Ahmet Paşa, Fatih Sultan Mehmedin sadrıâzamlarındandır. Çok değerli bir adamdı. Yeniçeri neferliğinden baş vezirliğe kadar yükselmiştir. Karamanoğulları Beyliğini ortadan kaldırmış; Kırımın Osmanlı Devleti buyruğuna geçmesini sağlamıştır. Bir aralık İtalya Yarımadasının güneyindeki Otrantoyu zaptetmiş, şanlı bayrağımızı oralarda dalgalandırmıştır. Sadrıâzamlığı dört yıl sürmüştür. (1473) de yapılan ve Akkoyunluların yenilgisiyle biten Otlukbeli savaşında zafer kazanmamızın en büyük âmili odur. Bir aralık Fatih tarafından Boğazkesen kalesine hapsedildi. Sonraları affedilerek kendisine yeni vazifeler verildi.

İkinci Bayezid'in şehzadeliğinde Akkoyunlular savaşında kendisiyle Bayezid arasında bir münakaşa geçmişti. Bayezid padişah olunca, Edirne sarayında vezirlerin hazır bulunduğu bir ziyafette bu kahraman insanı öldürttü (1482).

AHTAPOT :

Sekiz kolu, kollarının üzerinde kan emmeğe yarayan vantuzlar bulunan bir deniz hayvanıdır. Mürekkep balıkları soyundandır.

AİLE :

Anne, baba ve onların çocuklarından meydana gelen en küçük insan topluluğuna, aile denir. Aile, milletin temel taşıdır.

Ailede karşılıklı sevgi, karşılıklı saygı ve karşılıklı güven hâkim olmalıdır. Aile fertleri arasındaki iş bölümü, aile ocağını rahata ulaştırır. Bayan daha ziyade evinin işlerini yapar; çocuğuna annelik eder. Erkek, evin geçimini sağlar. Fakat ekonomik (iktisadî) durumun değişmesi, çok defa kadına da çalışma sorumluluğu (mesuliyeti) yüklemektedir.

Ailede karşılıklı hareket tarzı :

Evde büyüklerimize saygı göstermek vazifemizdir. Onların yapma dediği şeyleri yapmamalıyız. Büyüklerimizi kızdırmamalıyız. Onları saymalı ve sevmeliyiz.

Büyüklerimiz de bizi severler ve korurlar. Bize fena muamele etmezler. Bilmeyerek yanlış bir harekette bulunursak bize onun doğrusunu gösterirler ve niçin doğru olduğunu anlatırlar.

Evimizde ahçı, hizmet eden kadın, bahçıvan gibi kimseler varsa onlara da gayet iyi muamele etmeliyiz.

Ailede karşılıklı sevgi :

Türk ailesinde saygı ile sevgi esastır. Küçükler büyükleri sayarlar. Büyükler de küçüklerini severler; korurlar. Aile fertleri arasında konuşmalar, çalışmalar ve bütün hareketler belirli bir terbiye sınırı içinde olur. Aile ocağı, ayni zamanda bir şefkat pınarıdır. Çocuklar iyi geleneklere bağlı, hürriyeti seven, başkalarının haklarına saygı gösteren bir aile yuvası içinde gerektiği şekilde gelişirler. Mukaddes aile ocağı yalandan, riyadan, güvensizlikten. kibirden, yersiz gururdan, kıskançlıktan, hırstan daima uzak kalmalıdır.

AİLE BİLGİSİ :

İlkokulun 4. ve 5. sınıfları programlarında yer almış bir derstir. Öğrencilere yuvaya bağlılık ve yardımlaşma alışkanlıklarını kazandırır. Ev işlerinde en iyi çalışma yollarını, işe sevgi duymayı, alış veriş etmeyi, sağlık kurallarını ve çocuk bakımını öğretir.

AİLE BİLGİSİ İLE İLGİLİ ELİŞLERİ :

Basit dokuma işleri, **kız öğrenciler için:** Dikiş makinesinin kullanılması, basit yün, tire ve çorap örgüleri, basit etamin, kanaviçe, iplik çekme, antika işleri. Dantelâ dikmek, hristo teyeli, çocuk göğüslüğü, başlığı ve gömleği, dikiş kutusu ve alışveriş torbası yapmak.

AİLE BÜTÇESİ :

Aileler de, hükûmetler gibi, sonradan sıkıntı çekmemek için giderlerini gelirlerine göre âyarlamalıdırlar. Aile bütçeleri yılık gelire göre düzenlenir. Çünkü aylık gelire göre düzenlenirse yakacak, giyecek gibi masraflar muayyen bazı aylarda yapıldığından o ayın gelirinden evin yiyecek v.s. ihtiyaçlarının da sağlanmasına imkân kalmaz. Aile bütçesinde gelir giderlere bölünür. Başlıca giderler şunlardır: Ev kirası; yiyecek, giyecek, yakacak, aydınlatma, su ve havagazı masrafları; ev eşyası ve çeşitli masraflar, okul, doktor ve ilâç, eğlence, tasarruf ve sigorta giderleri gibi... İhtiyaçlar zamanı gelince her ay, ayrılmış paradan kolaylıkla sağlanır.

AİLEDE BÜYÜK VE KÜÇÜKLERİN BİRBİRİNE KARŞI MUAMELESİ; EVDE HİZMET EDENLERE KARŞI İYİ MUAMELE : (Bak: Aile) :

AİLEDE HAYAT : (Bak: Aile):

AİLE ECZA DOLABI : (Bak: Ev ecza dolabı) :

AJANS :

Dünya haberlerini toplayıp abonesi bulunan gazete ve dergilere bildiren kurumlara «Ajans» denir. Bizde başlıca ajans Anadolu Ajansı (A. A.) dır.

AKADEMİ :

Filozof Eflâtun Atinada yarı Tanrı Akademosun tapınağında ders verirdi. Bu yüzden bu gibi ders verilen yerlere, ve ilim cemiyetlerine sonradan Akademi adı verildi. Fransanın en büyük edebî kurulu Akademi Fransez veya bizdeki Güzel Sanatlar Akademisi gibi...

AKARSULAR :

Durgun olmayan sulara denir. Dereler, ırmaklar gibi...

AKARYAKIT :

Yanıcı sıvılara verilen addır. Petrol, benzin v.s. gibi...

AKASYA :

Salkım şeklinde çiçekleri olan küçük yapraklı bir ağaçtır. Süs ve gölge için kullanılır.

AKATLAR :

Akatlar Sâmi ırkındandır. M. Ö. Üçüncü binin yarısında Arap Yarımadasından gelerek Mezopotamyaya yerleşmişlerdi. Önceleri ücretli asker ve işçi idiler. Sonra Agadeli Sargon'un idaresinde Sinear'a, yani Mezopotamya'nın güneyine hâkim oldular. Sonraları Sargon ve torunu Naramsin, Elâmı, Asuru, Anadolunun doğu bölgelerini aldılar.

Akadlar bir çok yönlerden Sümerlerin tesiri altında kalmışlar, Sümer uygarlığını, zaptettikleri yerlere de taşımışlardır.

AKBABA :

Yırtıcı bir kuştur. Et ve leş yiyerek geçinir. İri vücutludur. Kafasiyle boynu çıplaktır, vücudunun geri kalan yerleri kıllarla kaplıdır.

AKCİĞERLER :

Akciğerlerimiz solunum organlarındandır. Göğüs boşluğunda bulunurlar. Biri sağ, diğeri sol tarafta olmak üzere iki tanedirler. Sağ akciğer üç dilimdir. Sol akciğer ise yüreğin öne doğru yatkın oluşu sebebiyle daha küçük olduğundan iki dilim halindedir.

Akciğerlerin içi; gözle görülemiyecek kadar küçük, içinde hava bulunan baloncuklarla doludur. Bu hava baloncuklarının içine kan damarcıkları yoluyla kan gelir. Hava baloncuklarına hava, bronşların (Soluk borusunun iki akciğere ayrılan kollarının) çok küçük borucuklariyle gelir.

Akciğerlerin çalışması «Solunum» bahsinde incelenmiştir.

AKCİĞER HASTALIKLARI :

Akciğer hastalıkları çok tehlikelidir. Başlıca akciğer hastalıkları bronşit, zatürree, zatülcenp ve veremdir. Akciğer hastalıklarının mikropları akciğerler ve soluk borularında daima mevcuttur. Fakat vücut kuvvetli olduğu zaman hastalık yapamazlar. Şiddetli soğuk aldığımız ve vücudumuz zayıf düştüğü zaman bu mikroplar harekete geçerler.

Bronşit: Soluk borularının iltihaplanması halidir.

Zatürree : Ciğerlerin iltihaplanması halidir.

Zatülcenp : Akciğerlerin üstünü örten zarın iltihaplanmasıdır.

Verem : (Bak : Verem)

AKCİĞER HASTALIKLARINDAN KORUNMAK :

Verem, zatürrie, zatülcenp, bronşit gibi hastalıkların mikropları her zaman solunum organlarında bulunur. Fakat biz kuvvetli bulundukça hastalık yapamazlar. Onun için iyi gıda almalıyız. Vaktinde yemek yeyip vaktinde uyumalıyız. Kanımızı temiz hava alarak temiz tutmalıyız. Soğuklarda kendimizi üşüt-

memeliyiz. Vücudumuzu fazla yormamalıyız. Sigara, içki kullanmamalıyız. Sıhhatimizin bozulduğunu hissedince hemen doktora gidip dediklerini yapmalıyız. Böylece kendimizi akciğer hastalıklarından korumuş oluruz.

AKÇAABAT :

Trabzon Vilâyetine bağlı bir kazadır. Nüfusu 65,568 kişidir. Kaza merkezi Karadeniz kenarında 5417 nüfuslu Polathane kasabasıdır. Kazada bilhassa tütün yetiştirilir.

AKÇADAĞ :

Malatya Vilâyetine bağlı bir kazadır. Kaza nüfusu 37.268'tür. Kaza merkezi 4506 nüfuslu Azgadır. Kazanın arazisi çok dağlıktır.

AKÇADAĞ :

Malatyanın batısında 2.747 m. yüksekliğinde bir dağdır.

AKÇAKOCA :

Bolu Vilâyetine bağlı bir kazadır. Kaza nüfusu 19.432'dir. Bunun 4018 i kaza merkezindedir. Kaza başlıca mısır ve fındık yetiştirir.

AKDAĞ MADENİ :

Yozgat Vilâyetinin bir kazası olup 52.222 nüfusludur. Akdeğın kuzey eteğinde kurulan kaza merkezi 3057 nüfusludur. Kazada gümüşlü kurşun madeni vardır.

AKDENİZ :

Akdeniz, Asya, Avrupa ve Afrika kıt'aları arasına sıkışmış bir iç denizdir. Yüzölçümü 3 milyon km². dir. Cebelüttarık Boğazı ile Atlas Okyanusuna, Çanakkale Boğazı ile Marmaraya açılır. Süveyş Kanalı ile de Kızıldenizle birleşir. İklimi ılıktır. Çevresinde limon, portakal, muz. pamuk, zeytin, tahıl bol yetişir. İçinde Ege, Yunan, Adriyatik, Treniyen isimlerini taşıyan daha küçük denizler vardır.

AKDENİZ BÖLGESİ, (Türkiye) :

Akdeniz Bölgesinin yeri :

Akdeniz Bölgesi Türkiyenin güneyini çeviren Akdeniz kıyılarındadır. Akdeniz Bölgesinin batı sınırı Fethiye Körfezine dökülen Dalaman Deresi ağzından başlar. Toros Dağlarının büyük kıvrımını kuşatarak Doğu Torosların bir kısmını, Maraş, Hatay Vilâyetlerini içine aldıktan sonra, Antakya Şehrinin güneyinde bulunan Yaylâdağı yakınında, Suriye sınırı üzerinde sona erer.

Akdeniz Bölgesinin yer şekilleri :

Akdeniz Bölgesi dağlıktır. En önemli dağlar kıyıya paralel olan Toroslardır. Bu dağlar üzerinde en yüksek tepe Aladağdır. (3734 m.). İskenderun Körfezinin doğu ve güney yönlerinde Nur Dağları uzanır. Akdeniz Bölgesi kıyıları Ege Bölgesinde olduğu kadar girintili, çıkıntılı değildir.

Akdeniz Bölgesinin akarsuları :

Bölgenin başlıca akarsuları Seyhan, Ceyhan, Asî Nehirleri ile Tarsus Çayıdır. Bunlardan başka Göksu, Köprüsu, Aksu gibi isimleri taşıyan akarsular da vardır. Bunların hepsi Akdenize dökülürler.

Akdeniz Bölgesinin gölleri :

Akdeniz Bölgesi Türkiyenin, gölleri en çok olan bir bölgesidir. Suğla, Beyşehir, Akşehir, Eber, Hoyran, Eğridir, Burdur, Kestel, Acıgöl isimlerini taşıyan göller bölgeye çeşitli faydalar sağlar. Bu göllerin mavi sularını yeşil kıyılar süsler. Beyşehir ve Eğridir Gölleri tatlıdır. Burdur Gölü tuzludur. Konya Ovasının bir kısmı Beyşehir Gölünden açılan kanallarla sulanmaktadır.

Akdeniz Bölgesinin iklimi :

Akdeniz Bölgesi, ılıman iklim kuşağı içine düşer. Burada yazlar sıcak ve yağışsız, kışlar ılık ve yağmurlu geçer. İklim bu özel durumu ile, **Akdeniz iklimi** adını alır. Denizin yumuşatıcı etkisinin duyulmadığı iç kısımlarda iklim, sert bir kara iklimidir.

Akdeniz Bölgesinin şehirleri :

Adana, Antakya, Antalya, Burdur, Isparta, İskenderun, Maraş, Mersin. Tarsus bölgenin en önemli şehirleridir.

Akdeniz Bölgesinde halkın geçimi, tarım ve endüstri :

Adana Ovası ve Hatay tarafları kalabalıktır. Halkın büyük bir kısmı tarımla uğraşır; koyun, keçi, at, deve gibi hayvan besler. Bölgede pamuk, tahıl, pirinç, sebze, üzüm, portakal, limon ürünleri bol yetişir. Isparta çevresinde halı dokunur, gülyağcılığı yapılır. Kükürt Keçiborluda; krom Mersin, Fethiye ve Köyceğiz dolaylarında çıkarılmaktadır. Adana ve Tarsusta dokuma fabrikaları; Ispartada halı tezgâhları ve gülyağı fabrikaları, İskenderun ve Mersinde pamukyağı fabrikaları vardır.

AKHİSAR :

Manisa Vilâyetine bağlı 90.724 nüfuslu bir kazadır. Kaza

merkezi 30.156 nüfuslu olup çok eski bir şehirdir. Kazanın toprakları çok bereketlidir. Başlıca pamuk, haşhaş, üzüm, tütün ve hububat yetiştirilir.

AKHUNLAR :

Akhunlar Milâttan 424 yıl sonra Orta Asyadan Sîriderya havalisine gelmişler; bu bölge ile Batı Türkelinde, Afganistanın kuzeyine yerleşmişlerdi. Zamanla Hindistanın Pençap Bölgesine kadar genişlediler. Büyük bir medeniyet kurdular. Fakat 625 Milâdî yılında Sasânîlerin ve Tukyu Türklerinin saldırışları ile yıkıldılar.

AKIL :

İnsanın düşünme kabiliyetine akıl derler. Bu kelimenin öztürkçesi ustur.

AKIM :

Hava gibi akıcı cisimlerin yer değiştirmesine denir. Elektriğin yer değiştirmesine de akım denir. «Hava akımı», «Elektrik akımı» gibi...

AKINCILAR :

Osmanlı Ordusunun süvarileridir. Avrupa fetihlerinde düşmana korku salmak veya asıl fethi hazırlamak gayesiyle kullanılırdı. «Serdengeçti» ve «Dalkılıç» isimli asker sınıfları bunların arasından meydana gelmiştir.

AKKOYUNLULAR :

Anadolu Selçuklu Devletinin zayıfladığı yıllarda (XIII. yüzyıl) Asyadan gelip Doğu Anadoluya yerleşen aşirete Akkoyunlular denir. Bunlarla birlikte gelen diğer bir Türk aşireti de, Karakoyunlulardı. Akkoyunlular Erzincan, Sivas Bölgelerine yayıldılar. Karakoyunlular ise Fırat ile Dicle arasındaki toprakları ele geçirdiler. Selçukluların yıkılmasiyle bu aşiretler canlandılar. Etraflarındaki topraklara yayılarak komşu beylikleri zaptetmiye başladılar. Zamanla Akkoyunlu aşireti ile Karakoyunlu aşireti arasında kavgalar çıktı. Nihayet Akkoyunluların başına Uzun Hasan geçti. Uzun Hasan Karakoyunluları idaresi altına aldığı gibi sınırlarını Maveraünnehire kadar uzattı. İrak, Azerbeycan, İran ve Doğu Anadoluyu aldı. Akkoyunlu Devletini Osmanlı Devletinden üstün gören Uzun Hasan, Fatihe de kafa tutmaya başlamıştı. Bu durum karşısında büyük bir ordu ile Doğu Anadoluya varan Fatih, Uzun Hasan'ın ordusunu 1473 yılında

Otlukbeli Savaşında bozdu; büyük bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra Uzun Hasan'ın kızı, Âlemşah'ın oğlu olan İran Safevî hükümdarı Şah İsmail 1508 yılında Akkoyunlu Devletini ortadan kaldırdı.

AKORDEON :

Körüklü bir el çalgısının adıdır.

AKREP :

Akrep sıcak memleketlerde bulunan kuyruklu, 8 ayaklı korkunç bir böcektir. Yurdumuzun Mardin ve Diyarbakır Vilâyetlerinde akrebe çok rastlanır. Bu hayvan zehirini kuyruğunda saklar. Kuyruğundaki ucu delik iğneyi düşmanına sokar; zehirini akıtır. Örümcek, kurbağa, kertenkele, ve ufak fareleri yiyerek yaşar. Yavruları doğar doğmaz annelerine benzerler.

AKROPOLİS :

Eski Yunan şehirlerinin iç kalelerine verilen isimdir. Bunların en süslüsü Atina civarında bir tepeciğin üzerine yapılmıştı. İran savaşlarında istihkâm olarak kullanıldı. Sonraları Perikles zamanında burası bayındır bir hale getirildi. Güzel binaların önleri heykeltraş Fidias'ın nefis heykelleriyle süslendi. Tarihî Parthenon mâbedi de bu tepe üzerinde yapılmıştı. Hâlen harabeleri Atinada mevcuttur.

AKSARAY (Niğde) :

Niğde Vilâyetine bağlı 124.460 nüfuslu bir kazadır. Kaza merkezinde 14.363 kişi yaşar. Bağ ve bostanları boldur.

AKSARAY (İstanbul) :

İstanbulun bir semtinin adı da Aksaray'dır.

AKSEKİ :

Antalya Vilâyetine bağlı 25.467 nüfuslu bir kazadır. Kaza merkezi Roma devrinde Marala adını taşırdı, içinde Roma ve Selçuk devirlerine ait eserler vardır, nüfusu 2514'dür.

AKSİSEDA : (Bak: Yankı)

AKSU :

İspartadan çıkıp Antalya doğusunda denize dökülen 180 km. uzunluğunda bir ırmaktır.

AKŞEHİR :

Konya Vilâyetine bağlı 71.020 nüfuslu bir kazadır. Merkezi Akşehir Gölüne bir saat mesafede, çay kenarında; bağlık ve bahçelik, 15.387 nüfuslu Akşehir kasabasıdır. Kasabada Yıldırım

Bayezit devrinden kalma bir cami ve tatlı fıkralarını, nüktelerini hâlâ zevkle dinlemekte olduğumuz Nasrettin Hocanın türbesi vardır.

AKŞEHİR GÖLÜ :

Denizden 960 m. yüksekliktedir. Büyüklüğü 560 km^2. yi bulur. Ortalama 2 m. derinliğinde olan Akşehir Gölünün derinliği 4 m. yi geçmez. Suları kısmen tuzludur. İçinde az miktarda balık da bulunur. Bu gölün üç tarafı kamışlıklarla kaplıdır. Eber Gölünün fazla sularını alan Akşehir Gölü yazın 75 cm. alçalır.

AKTÖR :

Tiyatro eserlerinde rol alan erkeklere aktör denilir.

AKTRİS :

Tiyatro eserlerinde rol alan kadınlara aktris denilir.

AKUSTİK :

Fizik ilminin sesle uğraşan dalına denir. Konser ve tiyatro salonu gibi yerlerde sesin dağılma tarzına da akustik denir.

AKÜMÜLÂTÖR :

Akümülâtör, içine elektrik enerjisi doldurulan ve böylece bir müddet elektrik kaynağı halinde kullanılan özel biçimde imâl edilmiş kapalı bir kaptır. İçinde kurşun levhalar vardır. Akümülâtörün içi sulu sülfürik asitle doludur. Bu âlet radyoların, otomobil motorlarının çalışmasını sağlar.

AKVARYUM :

İçinde çeşitli su hayvan veya bitkileri yaşayan içi görünür su kaplarına Akvaryum adı verilir. Akvaryumlar deniz müzelerinde bulunur. Bir cam kabın içine kum, kaya, deniz otları, mercanlar yerleştirilir. Bunların üzerini dolduran suda, çeşitli deniz ve su hayvanları yaşar. Akvaryum tıpkı denizden, gölden, akarsulardan bir parça gibidir. Akvaryumdaki su havalandırılır. Isı derecesi hayvanların yaşamasına uydurulur. Evlerdeki, okullardaki akvaryumlar daha küçük olurlar.

AKYAZI :

Sakarya vilâyetine bağlı bir kazadır. Kaza merkezinin nüfusu 4415, bütün kazanınki 43.374 dür.

AKYUVARLAR :

Kanın Plâzma adı verilen sulu kısmında bulunurlar. Akyuvarlar alyuvarlara nazaran büyüktür, beyaz renktedirler. Görevleri vücuda giren mikropları yok etmektir.

ALACA :

Çorum vilâyetine bağlı bir kazadır. Kaza merkezinin nüfusu 5336, bütün kazanın nüfusu 51808 dir. Kaza arazisi içinde meşhur Alacahöyük arkeloji kazıları yapılmıştır.

ALAÇAM :

Samsun vilâyetine bağlı, 31803 nüfuslu bir kazadır. 43 köyü vardır. Bucağı yoktur. Kaza merkezi 5970 nüfusludur.

ALÂEDDİN PAŞA :

Alâeddin Paşa, Osmanlı devletinin kurucusu Osman Beyin büyük oğlu, ikinci padişah Orhan Beyin ağabeyisidir. Zeki bilgili, çalışkan bir insandı. Osmanlı devletinin kuruluş zamanında gerekli bütün teşkilâtı tamamladı. Bilhassa ilk Osmanlı sikkesi (parası) onun zamanında basılmıştır. (1328) Devletin temelini teşkil eden maaşlı ve daimî bir ordu meydana getirdi. Bu orduya «Yaya» adı verildi. Hristiyan çocuklarından devşirilen «Yeniçeri» teşkilâtının esasını hazırladı. Timar, zeamet kanunları yaptı. Osmanlı devleti bu değerli insana çok şey borçludur. Alâettin Paşa (1333) te öldü.

ALÂİMİ SEMA : (Bak : Alkım)

ALÂİYE : (Bak : Alanya

ALAN :

Bir cismin yüzölçümü, o cismin alanıdır.

ALANLAR :

Yayık (Ural) ırmağı kaynaklarındaki dağlık bölgede oturan Türklerdi. Hunlardan evvel Kafkasyada bir krallık kurmuşlardı. Oradan İrana akınlar yaptılar. Hunlar Alanları, mağlûp etti. Bir kısım Alanlar Tuna havzasına yerleşti. Bunlar M. S. III. asırda Makedonyada Roma ordularını bozdular. 406 da Almanyayı işgal ettiler. 409'da İspanyaya girdiler. Alanlar kavimler göçünde çok büyük rol oynamışlardır.

ALANLARI ÜÇGENLERE BÖLEREK HESAPLAMA :

İlkokul geometri dersi konularındandır. Alanlar üçgenlere bölünerek daha kolay hesaplanırlar. Bu konuda arazi üzerinde uygulamalar da yapılmalıdır.

ALAN ÖLÇÜLERİ :

Alan ölçüleri birimi metrekare (m^2) dir. 1 m^2, bir kenarı 1 m. olan bir karenin alanıdır. Katları: dekametre kare (Ar),

hektometre kare (Hektar), kilometrekaredir. Askatları: Desimetrekare, santimetre kare, milimetrekaredr.

ALAN ÖLÇÜLERİNİN İŞARETLERİ :

Metrekare = m^2.

Desimetrekare = dm^2.

Santimetrekare = cm^2.

Milimetrekare = mm^2.

Dekametrekare = dam^2.

Hektometrekare = hm^2.

Kilometrekare = km^2.

ALANYA (Alâiye) :

Antalya vilâyetinin bir kazasıdır. Kaza nüfusu 33170, yüz ölçümü 2.420 km^2 dir. Kaza merkezi 8055 nüfusludur. Selçuklardan kalma kale ve tersanesi mevcuttur.

ALASKA :

Amerika kıtasının kuzeybatı köşesinde, büyük bir yarım adadır. Kuzeyini Kuzey Buz Denizi, batısını Bering Boğazı, güneyini Büyük Okyanus çevirir. Bu denizler yılın büyük bir kısmında buzlarla örtülü kalırlar. Alaskayı Amerika Birleşik Devletleri 1867 de Ruslardan satın almışlardır. Geniş ormanlarında kürklü hayvanlar yaşar. Balıkçılığı ileridir. Altın, gümüş, bakır madenleri işletilmektedir. Gün geçtikçe nüfusu çoğalmakta; modern şehirleri gelişmektedir.

Alaskanın merkezi Juneau şehridir. Nüfusu 60.000 dir. Bu nüfusun yarısını Alaska Eskimoları teşkil eder. Alâskanın yüzölçümü 1.530.330 km^2 dir.

ALAŞEHİR :

Manisa vilâyetinin bir kazasıdır. 60.149 nüfusludur. Kaza merkezi 11.537 nüfuslu olup eski devirlerde Filâdelfiya idi.

ALAY :

Askerlikte piyadede üç, süvaride dört taburluk asker topluluğudur.

ALBATROS :

Albatros bir nevi martıdır. Deniz kuşlarının en büyüğüdür. En uzun kanatlı kuştur. Uçarken kanatlarının uzunluğu üç metreyi bulur. Güney denizlerinde bulunur. Balık ve gemilerden atılan çöpleri yer. Gemicilere uğurlu sayılır. Kanatlarını çırpmadan günlerce gider.

Bir kahramanlık hikâyesi

«SER VERİRİZ, SIR VERMEYİZ DÜŞMANA!»

İşte, şan dolu tarihimizden bir yaprak daha: Büyük Türk hükümdarı Kanunî Süleyman, Mohaç zaferinden sonra Viyana-yı kuşatmış bulunuyordu. Yapılan savaşlarda 5 erimiz pusuya düşürülerek esir edilmişti. Avusturyalı askerler, esir Türkleri kıralın yanına götürdüler. Kıral, bu askerlerimizi soydurdu. Her birini ayrı direklere bağlattı. Türlü işkenceler yaptırarak onlardan bilgiler almaya çalıştı. Fakat yeniçerilerimiz, dillerini yutmuş gibi konuşmuyorlardı. Kıralın:

— Ordunuzun kuvveti ne kadar?

— Cephaneniz ne kadar? sorularına cevap bile vermiyorlardı.

Kıral, köpürdükçe köpürüyor, yaralı bir canavar haliyle yerinde tepiniyordu. Kırbaç dayağı, kızgın mil, hiç bir şey para etmiyordu. Nihayet, homurdanarak son işaretini yaptı. Bitkin bir hâle gelen her yeniçeriyi çuvala koyan Avusturyalılar, surlardan aşağı atmaya başladılar. Böylece istintak ve işkence sırası Haymanalı Memiş'e gelmişti. Ama o:

— Kollarımı çözün. Size her şeyi anlatacağım, dedi. Memiş'i çözdüler. Herkesin gözü ondaydı. Kıralın da yüzü güler gibi olmuştu. Gözlerinde ümit kıvılcımları yanmıştı. Memiş, Kıralın yanına sokuldu. Onun mağrur yüzüne, koca bir tükürük yapıştırdıktan sonra uçurumun kenarına geldi:

— Behey gafil düşman! Eğer size sır vermiş olsaydık, buralara kadar gelebilir miydik? sözlerini söyledi. Kendisini de burcun üzerinden yalçın kayalıkların üzerine fırlattı.

Bunları biliyor musunuz?

AYNAYI İLK BULANLAR KİMLERDİR?

Bizim kullandığımız aynalara benziyen, arkası sırlı aynaları, 1300 tarihinde ilk kullananlar Venediklilerdir.

Bu tarihten çok evvel, Milâttan 400 sene kadar önce parlak madenî aynalar biliniyor ve kullanılıyordu. Fakat camdan ayna yapılması bilinmiyordu. Camdan aynayı Venedikliler icat etmişlerdir.

AVCI KEDİLER

Köpeklerin çiğ et yemesi zararlı ise de, kedi aksine ara sıra çiğ et yemelidir. Çünkü kedi, et yiyen yırtıcı hayvanlar sınıfındandır, çiğ et yiyen kedi iyi fare avcılığı yapar.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ.**

Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ** - İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1.

Basıldığı yer: **ERCAN MATBAASI**

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 Şubat 1958 Cumartesi. Sayı: 2 — Fiyatı: 15 kuruştur.

ACAİBİ - SEB'AI - ÂLEM
MISIR EHRAMLARI
BÂBİLİN ASMA BAHÇELERİ
DİANA MÂBEDİ
İSKENDERİYE FENERİ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
A-3
ZEUS (Jüpiter) HEYKELİ
MAUSOLEUM'un MEZARI
RODOS HEYKELİ
ÇİN SEDDİ

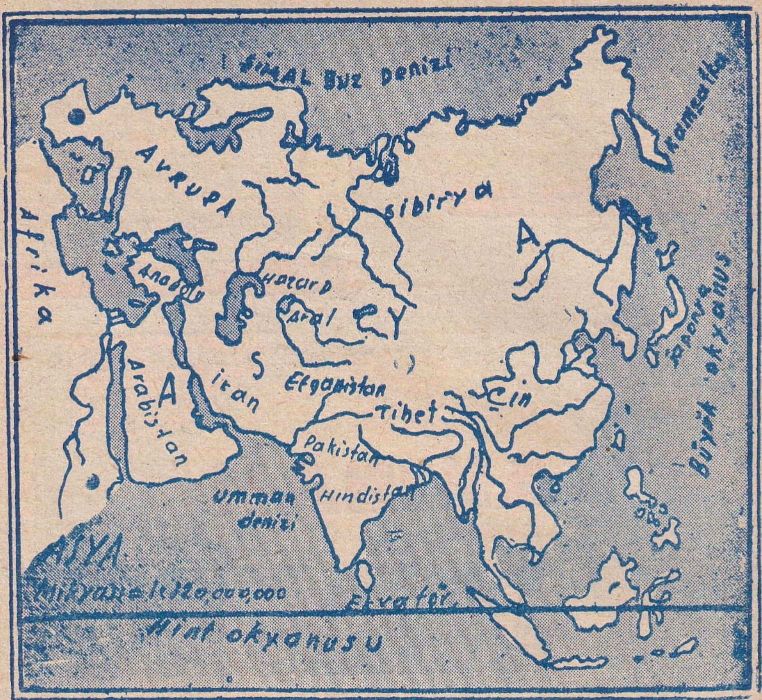

ÜŞÜMEK NEDİR?

Bizi ısıtan, vücudumuzun her tarafını aynı sıcaklıkta tutan, kanımızdır. Kan, organlarımızın herhangi bir yerine kâfi miktarda gitmezse orasının ısı derecesi düşer, böylece vücut üşüme hisseder.

Üşümek, kanın derimizden iç organlara doğru uzaklaşması veya derimizde pek az miktarda bulunması demektir. Onun için üşüdüğümüz zaman beden hareketleri yapmalıyız Bu suretle kanımızın hareketi çabuklaşır, tekrar deri altındaki damarları doldurur ve sıcaklık hissederiz.

Ölmüş bir insanın vücudü soğuktur. Çünkü kan dolaşımı durmuş ve sıcaklığını kaybetmiştir.

Kalorili besinlerin de vücut ısımızdaki etkisi büyüktür.

ALBÜMİN :

Hayvansal dokuların büyük bir kısmını kuran proteinlere dahil kimyasal bir maddedir. İçinde: Karbon, Hidrojen, Oksijen, Azot ve az olarak kükürtle fosfor bulunur. Albümin kanda ve yumurtanın beyazında bol olarak bulunur.

ALÇI :

Alçı, alçıtaşının pişirilip toz haline getirilmesi ile elde olunur; su ile karıştırıldığı zaman çabuk donar. Bu özelliği yüzünden kalıp çıkarma ve inşaat işlerinde kullanılır.

ALEMDAR MUSTAFA PAŞA, (1750-1808) :

İkinci Mahmut devrinde beş ay Sadrazamlık yapmıştır. (1750) yılında Rusçuk'ta doğdu. Yeniçeri ocağında yetişmiştir. Üçüncü Selimin son yıllarında kendisine Seraskerlik rütbesi verilerek Tuna boylarında ilerleyen Ruslara karşı gönderildi. Üçüncü Selimin orduda yapmak istediği ıslâhata, taraftardı. Yeniçerilerin Selimi tahttan indirmeleri üzerine, ordusuyla İstanbula geldi. Fakat Üçüncü Selimin cenazesiyle karşılaştı. Yeniçerilerin yerine Nizamıcedit ordusunu kurmak isteyen padişah Selimi, Dördüncü Mustafa öldürtmüş bulunuyordu. Bunun üzerine Alemdar, İkinci Mahmudu tahta çıkardı. Kendisi de Sadrâzam oldu (1808).

Alemdar hiç okumamış bir adamdı. Bir zaman sonra gafletine kurban gitti. Mahmut II. nin kurduğu «Sekbanı Cedit» ordusu, Yeniçerileri büsbütün kuşkulandırmıştı. Bir gece âsi askerler Babıâliyi kuşattılar. Alemdarın kuvvetleri İstanbul ve Üsküdara dağılmış oldukları için, yardıma yetişemediler. Yeniçeriler bundan faydalanarak Alemdar Mustafa Paşaya saldırdılar. Kurtuluş ümidi kalmayınca, Alemdar Mustafa Paşa barut mahzenini ateşledi. Damdan içeri girmekte olan yüzlerce yeniçeriyle beraber havaya uçtu (1806). Bu olaya Alemdar vak'ası denir.

ALEMDAR VAK'ASI : (Bak : Alemdar Mustafa paşa)

ÂLET : (Bak : Araç) :

ALFABE :

a) Eski Yunan dilinin birinci harfleri olan Alfa ile ikinci harfi olan Beta harflerinin birleşmesinden meydana gelmiş bir

ifadedir. Bir lisanın bütün harflerine birden «Alfabe» denir. 1928 yılında kabul ettiğimiz yeni Türk alfabesinde 29 harf vardır:

A B C Ç D E F G Ğ H I İ J
K L M N O Ö P R S Ş T U Ü
V Y Z

Bu harflerin 21 i sessiz, 8 i seslidir.

A - O - U - I harflerine kalın sesli harfler; E - Ö - Ü - İ - harflerine ince sesli harfler denir.

B - C - Ç - D - F - G - Ğ - H - J - K - L - M - N - P - R - S - Ş - T - V - Y - Z - den ibaret olan ve tek başına okunmıyan harfler sessiz harfleri teşkil eder.

b) Bir dili öğretmek için o dili teşkil eden harfleri, heceleri, kelimeleri okumaya yarayan bir çeşit kitaba da Alfabe adı verilir.

ALIŞTIRMALAR (Müzikte) :

İlkokulların müzik derslerinde kullanılır.

a) Ölçü vurma alıştırmaları : Çocukların kulakları iki vuruşlu ölçü, üç vuruşlu ölçü, dört vuruşlu ölçü, not ve suslara alıştırılır.

b) Nüans alıştırmaları : Nüans gösteren harfler, işaretler kullanılarak çocuklarda nüans zevki uyandırılır.

c) Hareket alıştırmaları : Çocuklar öğretmenin ölçü hareketlerini takibe alıştırılır. Bu suretle şarkının ya çok çabuk veya çok yavaş söylenmesinin önüne geçilir.

d) Soluk alma alıştırmaları : Şarkı söylerken soluğun kısa, sessiz, ağır ve derin olmasına çocuklar alıştırılmalıdır.

ALIŞVERİŞ, (Sokakta ve pazarda) :

Alışverişimizi mahallemiz veya köyümüzdeki **dükkânlardan, seyyar satıcılardan,** belirli günlerde kurulan **pazarlardan,** büyük dükkân ve mağazaların toplu bulunduğu **çarşıdan yaparız.**

Evin günlük alışverişini yakın olan bakkal, kömürcü, manav gibi dükkânlardan yaparız. Seyyar satıcılardan alışveriş yaparken malın cinsine, fiyatına, tartısına dikkat etmelidir. Pazarlarda daha ucuz fiyatlarla satış yapılır. Çarşıdan mal alacağımız vakit bir çok dükkân ve mağazayı dolaşmalı, fiyatları öğrendikten sonra alışveriş yapmalıyız.

Alışverişte: Alacağımız malın iyi, temiz, sağlığa zararsız ve ucuz olmasına dikkat etmeliyiz. Malın üzerindeki etikete bakmalı, mal tartılırken teraziye dikkat etmeliyiz. Birçok yerleri dolaşarak alacağımız malın cins ve fiyatı hakkında bilgi edinip, alışverişimizi ondan sonra yapmalıyız.

ALİ : (Hazreti Ali) :

Hazreti Ali, Hazreti Muhammedin amcası Ebu Tâlibin oğludur. İslâm dinini erkeklerden ilk kabul eden odur. Dinin yayılmasında büyük hizmeti vardır. Kendisi Mekkelidir. 599 Milâdî yılında doğmuştur. Hazreti Muhammed İslâm Peygamberi olduğu sırada Ali on yaşındaydı. Büyüyünce Muhammedin kızı Fatma ile evlenerek Peygamberin damadı oldu. Uhut, Hendek, Hayber savaşlarında kahramanlığı hârika derecesine vardırmıştır. Zeki ve bilgin bir insandı. Hileye tenezzül etmezdi.

Peygamberin dördüncü halifesi odur. 656-661 yılları arasında halifelik yapmıştır. Peygamberden sonra Alinin halife olması lâzım geleceği ve ilk üç halifeden Alinin daha üstün olduğu iddiası islâmlıkta mezhep ayrılıklarına ve kanlı savaşlara sebep olmuştur. Kûfede mescidde namaz kılarken İbni Mülcem adlı biri tarafından öldürülmüştür.

ÂLİ PAŞA :

Âli Paşa, Abdülmecit ve Abdülâziz devirlerinde beş defa Sadrâzamlık ve yedi defa Hariciye Nazırlığında bulunmuş; büyük bir devlet adamıdır. 1815 de doğmuş, 1871 yılında veremden ölmüştür. Fakir bir adamın oğluydu. Babasının adı, Mısırçarşılı Ali Riza Efendi idi. 15 yaşında, Babıâliye Divanı Hümayun kalemine girdi. Az zamanda Fransızcayı öğrendi. Bir müddet sonra Viyana elçiliği kâtipliğine gönderildi. Âli Paşayı yetiştiren Mustafa Reşit Paşadır. Bir ara Londra sefaret müsteşarı oldu. 1841 de Londra büyük elçisi, 1846 da da, Sadrazam Mustafa Reşit Paşanın kabinesinde Hariciye Vekilliği vazifesini aldı. 1852 de 37 yaşında Sadrâzam oldu. Dış siyasette başarılı bir devlet adamı idi.

ALİ ŞİR, NEVAÎ, (1441 - 1501) :

Çağatay türkçesiyle yazan ilk Türk şairlerindendir. Muha-

kemetüllûgateyn isimli eserinde Türkçenin Farsçadan üstün ve zengin olduğunu ispat etmiştir. Ali Şir'in şiiri Batı Türk edebiyatına, Osmanlı divan şiirine çok tesir etmiştir.

ALKIM :

Güneş ışınları düşmekte olan yağmur damlacıklarında kırılır ve yansır. Havada kemer biçiminde yedi renkli bir görüntü meydana gelir. İşte bu «Alkım» dır.

ALKOL :

Alkol; Karbon, Hidrojen ve Oksijenden meydana gelen bir sıvıdır. Renksizdir. Tadı yakıcı, kokusu hoştur. Tahıldan ve meyvalardan çıkarılan alkole alkoletilik denir. Kimyasal rumuzu (C_2 H_5. OH) dir. Üzümden çok çıkarılır.

Rakı, şarap, bira, viski gibi içkilerin içerisinde alkol vardır. Alkol bir çok ilâçlar, reçineler, yağlar için iyi bir eritkendir. Yaraların pansımanında kullanılır.

ALKOLLÜ İÇKİLER :

Alkollü içkiler alkol (ispirto) dan yapılırlar. Alkollü içkilerin hepsi vücuda zararlıdır. Sarhoşlarda bütün iyi duygular kaybolur. İçki içenlerin çocukları zayıf yapılı olurlar.

Memleketimizde kullanılan başlıca alkollü içkiler: Rakı, şarap ve biradır. Rakı, şarap başlıca üzümden; bira arpadan yapılır.

ALKOLLÜ SICAK ÖLÇER : (Bak: Sıcak ölçer) :

ALLAH :

Allah; kâinatın yaratıcısıdır. O'nun eşi, benzeri yoktur. Hiç bir varlıktan doğmamıştır. Ölümsüzdür. Tek'tir. İnsanları kötülüklerden kurtarıp iyi yollara ulaştırmak için Peygamberler göndermiştir. Peygamberler, Allahın buyruklarını kullarına duyurmağa çalışmışlardır. Böylece dinler doğmuştur. Bir Allaha inanan başlıca dinler: Musevîlik, Hıristiyanlık, son olarak da Müslümanlıktır. İslâm dininin kutsal kitabı, «Kur'ânı Kerîm» dir. Bu kitap, Tanrı sözüdür. 23 yılda Cebraîl adlı bir Melek vasıtasiyle Peygamberimiz Hazreti Muhammed'e nâzil olmuştur.

ALMANAK :

Almanak yılın her ayında, her gününde olan türlü olayları bir araya toplayan kitaptır. Osmanlı devletinde böyle kitaplara Salnâme denirdi.

ALMANYA :

Almanya Avrupanın batısında bulunur. Kuzeyi ovalık, ortası ve güneyi dağlıktır. Almanyayı Tuna, Ren, Elbe, Weser, Ems, Oder nehirleri sular. Bavyera, Harz, Bohemya, Erz ve Südet dağları memleketin başlıca engebeleridir.

Almanya İkinci Dünya savaşında mağlûp çıktı. Bugün toprakları yabancı devletlerin işgali altındadır. Memleket iki kısma ayrılmıştır. Doğu Almanya Rus ordularının işgali altındadır, başkenti Berlin şehrinin bir kısmıdır 16.500.000 nüfusludur. Batı Almanya İngiliz, Fransız ve Amerikalıların işgali altındadır, başkenti Bonn şehridir. 50.595.000 nüfusludur.

Almanlar, endüstride, dünyanın en ileri milletlerinden biridir. Bilhassa Ren nehri bölgesi, fabrikalarla doludur. Memleketin içi kanallar, şoseler, demiryolları ile örümcek ağına benzer. Kömür madenleri çoktur. Berlin, Hamburg, Dresden, Kolonya, Düseldorf, Münih, Frankfurt en önemli şehirleridir.

Almanyada tarım yapılsa da, halkın büyük bir kısmı endüstri hayatına atılmıştır.

Türkiye Batı Almanyadan çeşitli makineler, boya, müzik âletleri, ilâç ve kimyevî maddeler alır. Buna karşılık tahıl, kuru incir, kuru üzüm, miyankökü, deri, tütün gibi ham maddele satar.

Almanyanın edebiyat, felsefe, müzik alanında da hizmetleri çoktur. Şiller, Hayne, Göte gibi büyük şairleri; Şopenhaver (Schopenhauer), Niçe, (Nietzsche) gibi fikir adamlarını; Wagner, Bethoven gibi eşsiz musikişinasları yetiştiren bu memlekettir.

ALP ARSLAN, (Hükümdarlığı: 1063 - 1072) :

Alp Arslan Büyük Selçuklu devleti imparatorlarındandır. Tuğrul Beyin yeğeniydi, o ölünce yerine geçti. Önce hükümdarlığını tanımıyan Kutulmuş beyi yendi. Sonra **26 Ağustos 1071'de**

Malazgirt ovasında Bizans imparatoru Romanos Diyogenisi yendi. Bu zafer Türklere Anadolu kapılarını açtı. Alp Arslan yendiği Romanos Diyogenise çok iyi muamele etti ve serbest bıraktı.

Alp Arslan'ın ölümüne gene mertliği sebep oldu. Maveraünnehirde bir kale beyi olan Harzemli Yusuf ona isyan etmişti. Sonunda esir edildi ve Alp Arslanın huzuruna çıkarıldı: Alparslan onun düello teklifini kabul etti ve onun tarafından hançerle yaralanarak öldü. 40 yaşlarında ölen Alp Arslan Mervde gömülmüştür.

Alp Arslanın cesareti, mertliği ve düşmanlarına, esirlerine karşı âlicenabâne hareketi Avrupa tarihlerinde bile takdirle anılır.

Nizamülmülk isminde kıymetli, zeki ve işbilir bir veziri (başvekili) vardı. Bu vezirin yardımiyle memleket işlerini gayet iyi idare etti. Hem içerde, hem dışarda büyük başarılar kazandı.

ALP DAĞLARI :

Avrupanın ortasında; Almanya, Avusturya, İtalya, Fransa arasında sıkışmış; İsviçreyi kaplayan dağlara, «Alp dağları» denir. Yalçın tepeleri karlarla, cumudiyelerle örtülü olan bu dağlar Ren, Ron ve Tuna nehirlerini besliyen genç dağlardır. Aralarında Semplon, Sengotar gibi uzun tüneller; geçit veren vâdiler vardır. Çam ormanlariyle kaplı yamaçlarında güzel köyler, şirin göller bulunur. Alpların en yüksek tepesi Monblan «Mont Blanc» dır (4807) m.). Alp dağları sanatoryumları, otelleri ile yaz ve kış turist çeken bölgelerdir.

ALPTEGİN (Alptekin) :

Gazneliler devletinin kurucusudur. Samanoğullarından Abdülmelik tarafından Horasan valisi tayin edilmişti. Abdülmeliğin yerine geçen Nuhoğlu Mansur onu Horasan valiliğinden azletti. Alptekin de isyan ederek dört bin askerle Gazne şehrini aldı. Mansurun askerlerini yenip onunla bir sulh yaptı. Gazneliler devletinin ikinci kurucusu sayılan Sebüktekin veya Sevük Tekin Alp Tekinin kölelerindendir.

ALTAY DAĞLARI :

Altay dağları Orta Asyada; Sibirya ile Moğolistan sınırları üzerindedir. Bu dağların en yüksek yeri 4540 m. dir. Sırtları zengin ormanlarla örtülüdür. Altay dağlarında zengin altın, bakır, kurşun ve taş kömürü madenleri işletilmektedir.

ALTI :

(5) ten (1) fazla; (7) den bir eksik sayının adına «altı» denir. Altı rakkamla (6) olarak yazılır.

ALTIGEN :

Altı kenarlı düzgün şekillere denir.

ALTIN :

Altın, güzel, sarı renkte; yumuşak ve parlak bir madendir. Diğer cisimlerden etkilenmiyen altın tabiatta çok defa serbest bulunur. Bu yüzden eski zamanlardanberi bilinir.

Altın en kıymetli madenlerdendir. Kuvars kayalarında, nehir kumlarında; kurşun, bakır ve gümüşün kükürtlü filizlerinde bulunur. Bir ton deniz suyunda ortalama olarak 0,02 miligram altın bulunur. Altın; Meksika, Kanada, Güney Afrika, Avustralya, Birleşik Amerika ve Ural dağlarında bulunur. Altın bilhassa para, madalya ve süs eşyası imalinde kullanılır.

ALTMIŞ :

(59) dan (1) fazla olan sayıdır. (6) kere (10) altmış eder.

ALTINORDU DEVLETİ :

Aral gölünden Ukraynaya kadar uzanan topraklar üzerinde kurulmuş bir Türk devletidir. Ünlü Türk Hakanı Cengiz Han 1227 de öldü. Daha sağlığında, imparatorluğunu 4 oğlu arasında bölmüştü. Hazar denizi üstünde kalan yerlere Altınordu devleti dendi. Altınordu devletinin ilk hükümdarı; Cengiz'in büyük oğlu Çoçı Handı.

Bürke Han (1256 - 1266) zamanında halk islâm dinini kabul etti. Devletin en parlak devri Özbek han zamanıdır. (1312 - 1340). Rus prensleri Altınorduya baş eğmişlerdi. Doğu Avrupa Altınordudan tirtir titriyordu.

14. asır sonunda Toktamış Han Timurla bozuştu. Altınordu devleti Timurla yapılan savaşlar yüzünden çöktü. Timurun kesin zaferi (1395) te olmuştur.

Kırım Hanlığı ayrıldı. Sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı devletine eklendi. Uluğ Mehmet Han ise 1437'de Altınordu tahtını kaybedince Kazan hanlığını kurdu. Altınordunun hakikî mirasçısı Kazan hanlığıdır.

ALUCRA :

Alucra kazası Giresun vilâyetine bağlıdır. 66 köyü vardır. Eski adı Mesudiye'dir (1955 nüfus sayımı muvakkat neticelerine göre) nüfusu 33.949, merkezinin nüfusu 2232 kişidir.

ALİMÜNYUM :

Gümüş parlaklığında, beyaz mavimsi renkte bir madendir. Her gün kullanmakta olduğumuz madenlerin en hafifidir. Isıyı, elektrik akımını pek iyi iletir. Tabiatte karışık olarak; kayalarda, kilde, boksitte ve kriyolitte bulunur. Hafif ve dayanıklı olduğundan uçak, otomobil yapımında, mutfak eşyalarında kullanılır.

ALYUVARLAR :

Kanın plâzma adı verilen sulu kısmında bulunur. Alyuvarlar üstüste sıralanmış pulcuklar halindedir. Renkleri kırmızıdır. Kana kırmızı rengini veren bunlardır. Sayıca akyuvarlardan çokturlar. Görevleri hücrelere oksijen taşımaktır.

AMASYA :

Amasya vilâyetinin merkezi olan kasabadır. Nüfusu (1955 sayımı muvakkat neticelerine göre) 17.549 kişidir. Yeşilırmağın Tokat suyu kolu üzerinde kurulmuştur. Samsun - Sivas demir-

yolu üzerindedir. Denizden 400 m. yüksekliktedir. Selçuk ve Osmanlı devrinden kalma camiler şehri süsler.

AMASYA VİLÂYETİ :

Kuzey Anadolu vilâyetlerimizdendir. Yüzölçümü 5.500 kilometre karedir. (1955 nüfus sayımı muvakkat neticelerine göre) 227.479 nüfusludur. Kazaları: Merkez kazası, Göynücek, Gümüşhacıköy, Merzifon ve Taşova'dır.

AMAZON :

Amerikanın en büyük nehridir. Dünyada onun kadar çok su boşaltan nehir yoktur. Uzunluğu 6.420 km. dir. And dağlarından çıkar. Peru, Kolombiya ve Brezilyayı sular ve Atlas Okyanusuna dökülür. Amazon nehrinin geçtiği yerler Ekvatora rastladığından çok ormanlıktır. Ormanlar içinde çeşitli hayvanlar ve vahşi yerliler yaşar.

AMAZONLAR :

Eski Yunan mitolojisinde adları geçer. Harpçi olmakla meşhur bir kadın topluluğudur. Aralarında erkek yaşamasına müsaade etmezlermiş. İyi ata binerlermiş, iyi ok atabilmek için sol memelerini dağlarlarmış.

AMELİYAT :

Operatörlerin; hastaların hasta uzuvları üzerinde yaptıkları kesme ve dikme işlerine denir.

AMERİKA :

Amerika dünyanın 5 kıt'asından biridir. 1492 yılında **Kristof Kolomb** kıt'aya ilk defa ayak bastı, fakat üzerine çıktığı toprakları Hindistan zannetti. Sonraları Amerikaya dört keşif seyahati yapan **Ameriko Vespuçi** oranın yeni bir kıt'a olduğunu anladı. İlk haritacılar kıt'aya onun adını vermişlerdir. Adı böylece büyük bir tarihî bahtiyarlık kazandı.

Amerika kıt'ası Kuzey Kutbundan Güney Kutbuna kadar uzanır. Kuzeyde ve Güneyde 2 büyük parça halindedir. Kuzeyi-

ne, **Kuzey Amerika**; Güneyde kalan parçaya da **Güney Amerika** adları verilir. Güney Amerika ile Kuzey Amerikanın arasını dar bir berzah halinde, Orta Amerika kaplar. Amerikanın doğuşunu Atlas Okyanusu, batısını Büyük Okyanus çevirir. Kıt'a, kuzey batıda Bering Boğazı ile Asyaya yaklaşır. Kıyıları çok girintili çıkıntılı değildir. Yalnız Kuzey Amerikada Alaska, Kaliforniya ve Florida gibi yarımadalar; Hudson, Kaliforniya, Meksika adlarını taşıyan büyük körfezler vardır. Panama kanalı Orta Amerikadadır. Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanusu birleştirir. Horn burnu Güney Amerikanın en güneyinde bulunur.

Amerikada dağlar Büyük Okyanus kıyılarında, kuzeyden güneye doğru, denize paralel olarak uzanırlar. Bunların Kuzey Amerikada olanlarına «Kayalık dağlar», Güneyde olanına da «And dağları» denir. İklim çeşitlidir. Ekvatör Güney Amerikanın üzerinden geçer. Mississippi, Amazon kıt'anın en büyük nehirleridir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ, (A. B. D.) :

Amerika Birleşik Devletleri Amerika kıt'asının en büyük devletidir. Federaldir, 49 cumhuriyetten müteşekkildir. Yüzölçümü 7. 707.784 km2. dir.

Yüzey şekilleri :

a) Doğu bölgesi: En yüksek tepesi Black Dome (2045 m.) olan Appalachian dağları başlıca engebedir. Bu dağlar ile Atlas Okyanusu arası ovalıktır.

b) Mississippi bölgesi: Appalachian dağlarından Kaya dağlarına; Kanadadan Meksikaya uzanan bölgeye denir. Kuzeyden güneye doğru alçalan Mississippi havzası Meksika körfezi kıyılarında çok geniş alüvyonlu ovalarla son bulur.

c) Batı bölgesi: Bu gölgede birbirine paralel genç dağlar: Kıyı dağları, Sierra Nevadalar ve Şelâle dağları; ve onların arasında Büyük Havza yer alır. Kolorado yaylası Kolorado nehri tarafından «Kanyon» adı verilen dar ve derin vâdilere ayrılmıştır.

İklim :

Amerikanın büyük kısmı ılıman iklim kuşağındadır. Doğu kıyılarında Lâbrador soğuk su akıntısı New-york civarına kadar tesirini hissettirir. Güneyde Meksika körfezi kıyıları ile Florida yarımadası subtropik (yazları çok sıcak, kışları çok ılık) iklim kuşağına dahildir.

Akarsu ve gölleri :

En uzun nehir: 6.670 km. uzunluğunda Mississippi, Rio Grande del Norte nehri Meksika körfezine dökülür. Kolorado ve Kolombiya nehirleri Büyük Okyanusa dökülürler. Kanada sınırındaki Göller Bölgesinde cem'an 245 bin km2 büyüklüğünde Superior, Michigan, Huron, Erie ve Ontario gölleri bulunur.

Nüfus ve şehirler :

A. B. D. nin nüfusu 1957 tahminlerine göre 170.510.000 kişidir. Kilometrekareye 18 kişi düşer. Memleketin nüfusunun kökünü Avrupadan göç eden beyazlar teşkil eder. Vaktiyle köle olarak getirilen zenciler, şimdi 15 milyonu aşar. Ülkenin ilk sahibi Kızılderililer 317 bin gibi az bir sayıya düşmüşlerdir. 214 bin Çinli ve Japon ve 3 milyon Yahudi de vardır.

Büyük şehirler: New-york (Niyu-york) (7.454.995 nüfus), Washington (802,178 nüfuslu başkent), Boston Chicago, San Fransisco, Los Angeles'tir.

Ekonomik durum :

A. B. D. endüstride dünyada lider durumdadır. Her çeşit endüstri gelişmiştir. Amerika maden kömürü istihsalinde dünyada birincidir. Tahıl, pamuk, tütün ekimi çok yapılır. Zengin petrol kaynakları işletilir.

Türkiye ile olan ticareti :

Türkiye Amerikaya: Kuru meyva, afyon, tütün, krom ve başka çeşitli ham maddeler satar; Amerikadan her nevi yapılmış eşya alır.

AMERİKO VESPUÇİ : (Bak : Amerika)

AMFİTEATR :

Eski Yunan ve Romada oyun meydanlarının etrafına birbirinden yüksekçe olarak daire şeklinde yapılan setlere amfiteatr denilirdi. Bu suretle de, oyunları seyreden seyirciler otururdu. Zamanımızda üniversitelerdeki büyük dershaneler de bu tarzda inşa edilmektedir. Bir çok modern spor alanları da amfiteatr şeklinde yapılıyor.

AMİP :

Amip, tek hücreli hayvanların kökbacaklılar sınıfına mensup bir hayvandır. Üzerinde zarı yoktur. Protoplâzmasından çıkardığı yalancı ayaklarla hareket eder. Besinini içine alarak sindirir. Bazen bölünerek, bazan eşeyli olarak çoğalırlar.

AMONYAK (NH_3) :

Azotla hidrojenin birleşmesinden meydana gelir. Renksiz, keskin kokulu bir gazdır. Amonyak sun'î gübre ve nitrik asit istihsalinde kullanılır.

AMPER :

a) Elektrik akımı şiddeti birimidir. Gümüş nitratın sudaki eriyiğinden geçerek 1 saniyede 1,118 miligram gümüşü, katodta biriktiren akım şiddetine «Amper» denir.

b) Bu birimi ve Amper kanununu (1775 - 1836) yılları arasında yaşıyan büyük Fransız fizikçisi Ampere bulmuştur.

AMPER KANUNU :

Ayni yönde olan iki paralel elektrik akımı birbirini çeker, ayrı yönde olanlar iter.

AMPUL :

a) İçinde elektrik akımıyla ısınıp beyaz hale gelerek ışık ve-

ren bir iletken bulunan, havası boşaltılmış cam yuvarlağına (ampul) denir. Ampulü Edison bulmuştur.

b) İçinde ilâç bulunan, havası alınmış çok küçük ilâç şişelerine denir.

AMSTERDAM :

Holandanın önemli bir endüstri şehridir. Amstel nehri kıyısında 500 kadar adanın üzerinde kurulmuştur. Şehrin elmas yontuculuğu meşhurdur. Nüfusu 1957 tahminlerine göre 871.188 kişidir.

AMUDERYA, (ÜMMÜDERYA, CEYHUN) :

Aral gölüne boşalan nehirlerden biridir. Pamir dağlarından çıkar. Uzunluğu (1800) kilometreyi bulur. Kaşgardan Aksu, Ferganadan Kızılsu kollarını alır. Amu çölünden geçtiği için Amuderya adı ile anılır.

AMUDUFIKARÎ : (Bak: Omurga) :

AMUNDSEN, (1872 - 1928) :

Norveçli bir kutup kâşifidir. 1911 yılında ilk defa Güney Kutbuna ulaştı. Kuzey Kutup Denizinde kazaya uğrayan Nobileyi uçakla ararken kaybolmuştur. Bir kaç ay sonra uçağın parçaları bulunarak Amundsen'in feci sonu anlaşılmıştır.

ANADOLU :

Anadolu Asyanın batısında, Avrupa kıtasına doğru uzanmış büyük bir yarımadadır. Kuzeyinde Karadeniz, batısında Marmara ve Ege denizi, güneyinde de Akdeniz bulunur. Bu yarımada Türklerin vatanıdır. Anadoluya Küçük Asya da denir. Anadolunun kuzey ve güneyinde uzanan dağlar, denizlere paraleldir. Bu hal, yalnız Ege bölgesinde değişir. Ege bölgesinin dağları kıyılara dik indiği için, aralarında geniş vâdilere yer verirler. Kuzeydeki dağlar, kuzey Anadolu dağları; Akdeniz kıyılarındaki dağlar Toros adlarını taşırlar. Anadoluda en yüksek dağ; doğuda Ağrı dağıdır. (5156) m.).

Sakarya; Kızılırmak ve Yeşilırmak; Büyük Menderes ve Küçük Menderes; Gediz; Seyhan ve Ceyhan; Dicle ve Fırat yarımadanın başlıca ırmaklarıdır.

Önceleri Orta Asyadan gelen Eti Türkleri Anadoluyu yurt edinmişlerdi. Daha sonraları Roma, Yunan, Bizans, Pers gibi milletlerin buyrukları altına geçen bu topraklar kapılarını 26 Ağustos 1071 Malazgirt savaşile, yine Türklere ikinci defa olarak açmıştır.

ANADOLU BİRLİĞİNİN YENİDEN KURULMASI, BALKAN VE AVRUPA DEVLETLERİYLE SAVAŞLAR: (Bak: Mehmet I., Çelebi Sultan ve Murat II.)

ANADOLU SELÇUK DEVLETİ: (Bak: Selçuklu imparatorluğu) :

ANAFARTALAR :

Gelibolu yarımadasının güneyinde Büyük ve Küçük Anafartalar adını taşıyan iki bölgedir.

ANAFARTALAR SAVAŞI :

(1915) yılında Birinci Cihan Savaşı içinde Çanakkale Boğazını geçmeğe çalışan İngiliz ve Fransız ordularına karşı Mehmetçiklerin destanlar yarattıkları bir yerdir. Silâhça, sayıca çok üstün olan düşman kuvvetleri karşısında bir avuç Türk askeri bulunuyordu. Fakat bu askerler tarihe şan veren bir milletin çocuklarıydı. Başlarında da Mustafa Kemal gibi dâhi bir komutan vardı. İşte Anafartalarda kazanılan zafer tarihteki savunma savaşlarının en ünlülerinden birini teşkil eder.

ANAHTAR :

a) Anahtar; kilidi açıp kapamaya yarayan bir âlettir. b) Küçük makineleri kuran âlete de, anahtar denir. c) Ayrıca, notaların müzik merdivenindeki yükseklik derecelerini göstermek

ve buna göre okunmasını sağlamak için, porte başına konan işaretlere anahtar adı verilir. Müzikte sol, do, fa anahtarları vardır. b) Bunlardan başka, şifreleri çözmek için kullanılan anlaşma usulüne de anahtar denir.

ANAMAL, (Sermaye) :

Ticarette bir işin yapılabilmesi için gereken para veya mala denir.

ANAMUR :

Anamur kazası İçel vilâyetine bağlıdır. 52 köyü vardır. (1955 nüfus sayımı muvakkat neticelerine göre) Kaza nüfusu, 30.921, kaza merkezinin nüfusu 4265'dir.

ANANAS :

Sıcak ülkelerde yetişen tadı ve kokusu güzel bir meyvanın adıdır.

ANATOMİ :

Hayvan ve bitkilerin yapılarını ve organlarını inceleyen bilim dalına denir.

ANAYASA (Bak: Teşkilâtı Esasiye Kanunu) :

ANA YURTTA KALAN TÜRKLER: (Bak: ORTA ASYA HUNLARI, GÖKTÜRKLER, UYGURLAR) :

AND DAĞLARI :

Güney Amerikanın Büyük Okyanusa bakan kıyılarında uzanırlar. Panama berzahından başlayıp Ateş arazisine (Tierre del Fuego) kadar uzanırlar. Uzunlukları 7000 km. yi geçer. And dağlarının en yüksek tepesi Akongagua'dır. (7040 m.)

ANDERSEN, HANS CHRİSTİAN :

Bütün dünya çocuklarının zevkle okudukları «Çirkin Ör-

dek», «Peri Masalları» gibi kitapları yazan, Danimarkalı bir çocuk yazarıdır.

ANDIRIN :

Andırın kazası Maraş vilâyetine bağlıdır. 49 köyü vardır. Yüzölçümü 1440 km2, (1955 nüfus sayımına muvakkat neticelerine göre) nüfusu 23.454 kişidir. Andırın kasabasının nüfusu 938 kişidir.

ANDORRE PRENSLİĞİ :

Fransa ve İspanya sınırında, Pirene dağlarının üzerindedir. Merkezi La Vieja kasabasıdır. Yüzölçümü 452 km2 dir. İçinde 6.025 kişi yaşar küçük bir devletçiktir.

ANDREA DORYA, (1468 - 1560) :

Şarlkenin amiraliydi. Yıllarca Türk denizcileriyle boğuştu. Şanlı denizcimiz Barbarosa Preveze önünde yenildi. (1538). Bu zafer Akdenizi bir Türk gölü haline getirdi.

ANESTEZİ :

Ameliyatlarda bir takım uyuşturucu ilâçlarla ağrıyı, sızıyı, acıyı dindirmeye yarayan bir usuldür. Eter ve kloroform uyuşturucu ilâçların başlıcalarıdır.

ANIT :

Yapılmış bir şerefli işi veya bir kimsenin hâtırasını yaşatmak için yapılan büyük yapılara «Anıt» denir.

ANİBAL :

Anibal Milâttan (247) yıl önce doğmuş Kartacalı bir kumandandır. Dokuz yaşında iken babasının yanında savaşlara katılmıştı. Romalıları hiç sevmezdi. Ölünceye kadar, Romalılarla

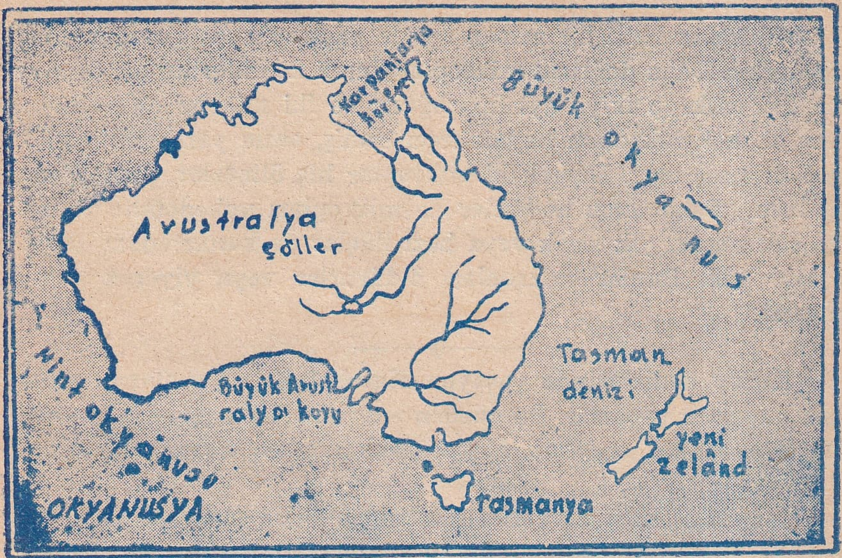

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

OĞLUM NEREDE?

1922 yılının 9 Eylûl günüydü. Kahraman askerlerimiz Kordonboyundan geçiyorlardı. İzmirliler Afyondan gelen kurtuluş ordusunu çiçeklerle, alkışlarla karşılıyorlardı. Sevinç ve heyecanını tutamıyarak ağlıyanlar da çoktu. Caddeler, sokaklar Türk bayraklariyle donanmıştı. O gün İzmirin yarısı dumanlar ve alevler içinde yanıyordu. Kaldırımlar, düşman ölüleriyle dolmuştu. Halk, askerlerimizin tozlu ayaklarını öpüyordu.

Bu sırada, yaşlı bir kadıncağız ileri atıldı. Süvariler arasındaki yanık yüzlü bir çavuşa:

— Hasan! Hasan! Oğlum nerede? diye heyecanla seslendi. Burma bıyıklı Mehmetçik attan eğildi, ninenin yanaklarından doya doya öptü. Yaşlı gözlerini silerek, bir şey demeden yoluna devam etti.

Nine, özlemle beklediği oğlunun sevgisiyle sarsıldı.

— Zararı yok! Seni görünce, yavrumu görmüş gibi oldum zaten. Sen var ol arslanım! Siz sağ olun! sözlerini söyliyerek köpüklü atların arkasından dolu gözlerle, uzun uzun bakakaldı.

MİKROPLAR ÖLÜRLER Mİ?

Mikroplar belli bir zaman içinde yaşayıp belli bir zamanda ölmezler. Daha doğrusu mikroplar kendi kendilerine hiç ölmezler. Bir mikrop ikiye ayrılıp çoğalır ve iki mikrop olur. Böylece birinci mikrobun hayatı sona ermiş, onun yerine iki mikrop doğmuş olur. Demek ki mikroplar hiç ölmezler. Daima çoğalırlar. Fakat bazı hâdiseler de mikropları yokedebilir. Meselâ çok soğuk, çok sıcak veya bazı ilâçlar ve kanımızdaki akyuvarlar gibi. Bunlar mikropları öldürürler veya yiyerek yokederler.

———o———

Kuzey denizlerinde yaşayan Karabataklar yuvalarını yüksek kayalara yaparlar. Bu yüzden yavruları ilk uçuşlarında yere düşerler. Fakat aşağıdaki Karabataklar onları tekrar uçururlar.

———o———

Genç kaplanlar kuvvetlerini denemeyi çok severler. Bu yüzden aç olmasalar da rastladıkları hayvanları öldürürler. Fakat yaşlanan kaplanlar aç olmadıkca kimseye saldırmazlar.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ** .

Bu Ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 Kasım 1958 Cumartesi Sayı: 3 Fiyatı: 40 kuruştur:

Basıldığı yer : EGE Matbaası

ÂBİDE
AKROPOLİS
AĞAÇ KAKAN
AKREP
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
A-4
ARTEZİYEN KUYUSU
ALBATROS
ANFİTEATR
AKUARİUM

AY TUTULMASI TEHLİKELİ MİDİR?

Ay tutulmasının hiç tehlikesi yoktur. Bazı kimseler bunu bir tehlike sayarlar ve felâket geleceğini zannederler. Halbuki bu olayın böyle şeylerle hiçbir alâkası yoktur. Çünkü ay tutulması demek, dünyamızın güneş etrafında dönerken bir aralık ay ile güneş arasına girmesi demektir. Bu sırada dünyamızın gölgesi ayın üzerine geldiği için ay birkaç saat karanlık kalır. Dünya önünden çekilince güneşin aydınlığını alır.

KUZEY AMERİKA

çarpışacağına yemin etmişti. Babası Hamilkar Barkas ölünce yerine geçti. Roma M. Ö. 219'da Kartacaya harb ilân edince karşısında Anibal'in büyük ordusunu buldu. Anibal askerleriyle Pireneleri geçti. Alp dağlarını aştı. İtalyaya girdi. Tiçinüs suyu kenarında ve sonra Trabia mevkiinde Roma ordularını bozguna uğrattı. Apenin dağlarını aşıp Etrüryaya girdi. Roma ordusunu Trasimen gölü kıyısında üçüncü defa perişan etti, fakat Romaya girmedi. M. Ö. 216'da Roma ordusunu Kane şehri yakınında tamamen yok etti. Romalılara karşı sayısız zaferler kazanan Anibal bir türlü kat'î neticeyi alamamıştı. İtalyada yardımsız kalan Anibal Romalıların Kartacaya saldırması üzerine Afrika'da Zama'da karaya çıktı. Burada yaptığı son savaşta yenildi. (M. Ö. 206). Anibal yenilince Anadoluda Prüsiyasa sığındı. Prüsiyasın kendisini Romalılara teslim edeceğini öğrenince intihar etti (M. Ö. 183).

Anibal tarihin sayılı cihangirlerindendir.

ANKARA :

(23 Ekim 1923) tarihindenberi Türkiye'nin başşehridir. 1920'de sadece 30 bin nüfuslu olan Ankara şimdi 227.505 nüfusludur.

Ankara şehri Sakaryanın kollarından Ankara suyunun geçtiği ovanın doğu kenarında kurulmuştur. Denizden 835 ilâ 978 m. yüksekliktedir. Anadolu demiryollarının kavuşak noktasındadır.

Bugün çetin bir tabiat ortasında, Türkün yaratıcılık ve yapıcılık kudretinin timsali olarak yükselmektedir. Ankara İstanbuldan sonra Türkiye'nin ikinci kalabalık şehridir.

Eski Ankara sarp bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Yeni Ankara; modern binaları, geniş caddeleriyle ovaya doğru yayılmaktadır.

Ankaranın iklimi, kurak bir kara iklimidir. Kışın dondurucu soğuklarına karşı yazın bunaltıcı sıcaklar hüküm sürer.

ANKARA KEÇİSİ :

Ankara'da büyüyen ve bol yün veren bir cins keçidir. Sütü de boldur. Eti çok lezzetli değildir. Kılı için beslenir. Tiftik adı verilen yünü çok makbuldür.

ANKARA SAVAŞI : (Bak : Timurlenk)

ANKARA VİLÂYETİ :

Ankara vilâyetinin yüzölçümü 28.923 km², nüfusu 696 576 kişidir. 14 kazası şunlardır : Ankara merkez, Ayaş, Balâ, Beypazarı, Çankaya, Çubuk, Haymana, Kalecik, Keskin, Kırıkkale (yeni adı Çelikkale), Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı ve Şereflikoçhisar'dır.

Ankara yaylasında küçük ve kocabaş hayvan çok beslenir. Tiftik keçileri dünyaca meşhurdur. Tahıl ziraati önemli bir yer tutar. Meyvacılık, bağcılık da halkın uğraştığı işlerdendir.

ANNAM :

Fransız Hindiçini'sinin doğu bölümüdür. Merkezi Hue kasabasıdır. 147.000 km² yüzölçümünde olan Annam'ın nüfusu 5.600.000 kişidir.

ANOFEL :

Bir sivrisinek çeşididir. Sıtma mikrobunu dişi anofel taşır ve aşılar. Bu anofellerin renkleri esmerdir. Kanatları benekli, hortumları uzundur. Bir yere kondukları vakit yere dikey dururlar.

ANSİKLOPEDİ :

Ansiklopedi her türlü bilgileri içine alan ve onları alfabetik sıra ile anlatan büyük bir kitaptır.

ANTAKYA :

Hatay vilâyetinin merkezidir. 27.517 nüfusludur. Etrafı bahçelerle çevrilidir.

ANTALYA :

Antalya güney Anadolu'da kendi adını taşıyan körfezin ke-

narındadır. Antalya vilâyetinin merkezidir. 25.050 nüfusludur. Etrafı muz, portakal, limon bahçeleriyle süslüdür.

ANTALYA VİLÂYETİ :

Güney vilâyetlerimizden biridir. Vilâyete merkez ilçesinden başka Akseki, Alanya, Elmalı, Finike, Gündoğmuş, Kaş, Korkuteli, Manavgat, Serik ilçeleri bağlıdır. Antalya vilâyetinin nüfusu 297.458'dir. Yüzölçümü 19.749 km^2 dir. Vilâyette turunçgiller çok yetiştirilir. Antalya vilâyeti ormanlarının çokluğu bakımından Türkiye'de birincidir. Bol miktarda krom çıkarır.

ANTARKTİK :

Güney Kutup kıt'asına verilen addır.

ANTEN :

Radyo istasyonlarından boşluğa gönderilen elektromanyetik dalgaları toplamaya yarıyan teldir. Telsiz telgraf. telefon ve radyolarda kullanılır. Anten teli alıcı teli denilen bir vasıta ile cihazın anten ucuna bağlanır. Ayar devresinin diğer bir ucu toprak hattına verilir. Anten teli yükseklere çekilmelidir. Antensiz çalışan radyolar çabuk bozulurlar.

ANTİL ADALARI :

Bu adalar Amerika kıt'asının doğusunda bulunurlar. Büyük Antiller, Küçük Antiller diye ikiye ayrılırlar. Cuba (Küba), Jamaica, Haiti, Porto Rico (Porto Riko), Büyük Antil adalarını teşkil eder. Porto Riko adasından Venezüellâ'ya kadar bir kıvrım üzerinde sıralanan adalara da, Küçük Antiller denir. Küçük Antiller Karayipler denizini Atlas Okyanusundan ayırırlar. Bu adalar şimdi İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri arasında paylaşılmıştır. Başlıca ürünleri kahve, şeker ve «Rum» adı verilen içkidir.

ANTİLOP :

Sıcak memleketlerde yaşıyan bir hayvandır. Geviş getirir,

boynuzludur ve hızlı koşar.

ANTİMUVAN :

Mavimtrak beyaz renkte bir madendir. Sert olduğundan, basın harflerinin alaşımını sertleştirmek için çok kullanılır.

ANTİSEPTİK :

Mikropları öldürmek için kullanılan maddelere denir. Başlıca antiseptikler : İyot, süblime, asitfenik, alkol ve asitboriktir. Yaralanmalarda, berelenmelerde, sıyrıklarda bunlardan uygun olanlarını kullanmayı ihmal etmemelidir.

ANTİTOKSİN :

Vücuda giren toksinleri (zehirleri) zararsız kılmak için uzviyetin çıkardığı karşı maddeye antitoksin denir.

Antitoksin mukabil bir zehirdir. Mikroplar vücut içinde zehirlerini yaymaya başladıkları zaman, vücut ta mikrop zehirlerini zararsız hâle getirecek karşı zehirler çıkarır. Böylece o hastalığa karşı bağışıklık kazanmış olur. Bağışıklık ya doğuştan olur; veya aşı veya serumla sonradan kazandırılır.

Bugün çiçek, tetanoz, verem, kolera, veba, kuduz, enflüenza, beyin humması gibi hastalıklara karşı serum ve aşı tedavileri başarı ile tatbik edilmektedir.

ANTOLOJİ :

Seçme şiir ve nesirlerden meydana getirilmiş kitaplara «Antoloji» denir.

ANTRASİT :

Bir çeşit taş kömürüdür. Güçlükle tutuşur, fakat koku ve duman çıkarmadan yanar.

ANTROPOLOJİ :

Bu kelime yunancada «İnsan ilmi» anlamına gelir. En geniş mânâsı ile insan hayatının tarihidir. İnsanın öteki hayvanlardan

ayrı taraflarından, geleneklerden, alışmalardan, dillerden, dinlerden, san'atlardan, medeniyetlerden; özet olarak insanın gelişmesinden bahseder.

APANDİS :

İnce barsağın açıldığı, sonu kapalı kısım **Kör barsak**tır. Kör barsağın uzayan ince bir parçasına da **Apandis** denir.

APANDİSİT :

Apandis'in iltihaplanması halidir. Karında âni ve fasılalı sancılar yapar; bulantılar meydana getirir. Ameliyatla apandis alınmazsa ölüm tehlikesi vardır.

APARTMAN :

Her katı; bağımsız odalardan müteşekkil bir çok daire ihtiva eden büyük yapılara «apartman» denir.

APENİN DAĞLARI :

İtalya yarımadası üzerinde; Cenova körfezinden başlayıp, güney doğuya doğru, Mesina boğazına kadar uzanan sıra dağlara denir. Uzunlukları 1300 km. yi bulur. En yüksek yerleri Abruzzi dağlarındaki Gran Sasso tepesidir (2921 m.). Yaylalarında bol hayvan beslenir. Eteklerinde zeytin, portakal, palmiye ağaçları çoktur. Apeninlerde mermer ocakları işletilir.

APOLLON :

Eski Yunanlılarda; güneş, ışık ve güzel san'atlar tanrısıdır.

APOLYONT GÖLÜ : (Bak : Abulyont gölü) :

AR :

Arazi ölçüsüdür. 100 m^2 bir ardır.

ARABA :

Tekerlekler üzerinde hareket eden bir kara taşıtıdır. Başlıca: El arabası, yük ve binek arabaları; köylerde kullanılan öküz arabası (kağnı) gibi çeşitleri vardır.

ARABİSTAN :

Arabistan; Asya'nın güney batısında büyük bir yarımadadır. Batısını Süveyş kanalı, Kızıl deniz, Babülmendeb boğazı; güneyini Aden körfezi, Umman denizi; doğusunu Basra körfezi ve Hürmüz boğazı çevirir. Büyüklüğü iki milyon kilometre karedir. Bu yarımadanın her tarafı kızgın kum çölleriyle doludur. Nefud çölü, Necit, Dehna büyük çöllerinin başlıcalarıdır. Memleketin yerli halkı, Arap soyundan olan insanlardır. Yarımadanın batısını güneye doğru dağlar kuşatır. Bu dağlarla Kızıldeniz arasında Tehama denilen ovalar uzanır. Dağlara yağmurlar sağanaklar halinde yağar. Senenin büyük kısmında her taraf yağmura hasret kalır. Yakıcı ve kurak bir iklim sebebiyle nehirler bulunmaz. Bedevîler (çöl halkı) gerekli suyu çöl içindeki çamurlu kuyulardan sağlarlar. Arabistanın yaşamaya en elverişli yeri yarımadanın güney batısında bulunan Yemen krallığıdır. Burası bereketli ovalarla, yeşil ormanlarla kaplıdır. Çöllerde başıboş Bedevîler dolaşır. Bunlar deve, keçi, koyun, merkep ve at beslerler. Çok defa yağmacılık ederler. Müslümanların kutsal ziyaretgâhı olan Mekke, Medine şehirleri yarımadanın batısında Hicaz krallığı sınırları içindedir. İslâm Peygamberi Hazreti Muhammed'in türbesi Medine şehrindedir. Allahın evi olan Kâbe de Mekke'dedir.

ARAÇLAR : ARAÇ VE GEREÇLER : (Bak : Gereç) :

ARAL DENİZİ :

Batı Türkelinde 67.000 km^2 kare büyüklüğünde bir iç denizdir. Amuderya (Ceyhun) ve Siriderya (Seyhun) nehirleri Aral denizine dökülür.

ARAPLAR :

Arabistan halkından veya bu halkın soyundan gelen insanlara Arap denir. Araplar Asyanın güney batısında (İrak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Arap yarımadası) ve Afrikanın kuzey doğusunda çoğunluk teşkil ederler.

Bugün Türkiye'nin güney sınırlarını çeviren Suriye, Irak ve bu devletlerin güneyinde uzanan Lübnan, Doğu Ürdün, Hicaz, Yemen, Mısır devletleri az şive farklariyle ayni dili, yani arapçayı konuşan ayrı devletlerdir. Bu devletler aralarında siyasî bir yakınlaşma göstererek «Arap Birliği» ni kurmuşlardır. Ayni dine bağlı bulunduğumuz Arap milletleri uzun yüzyıllar Osmanlı devletinin sınırları içinde yaşamışlardı.

Ayrıca koyu esmer veya siyah tenli olan kimselere de Arap adı verilir.

ARAPKİR :

Arapkir kazası Malatya vilâyetine bağlı bir kazadır. 47 köyü, 30.520 nüfusu vardır. Bağ ve bahçeleri boldur. Dokumacılığı ileridir. Kaza merkezi 6791 nüfusludur.

ARAPLAR VE HAZRETİ MUHAMMED :

Araplar Samî ırkından en büyük millettir. Çölde yaşamaları onları ileri medeniyetler kurmaktan alıkoymuştur. Asıl istidatları şiir ve edebiyattadır.

İslâmiyetten önce kurulan küçük Arap devletleri; M. Ö. X. asırda Yemen'de kurulan **Main** devleti, onu yıkmış olan ve 8. asırda kurulan **Sabâ** devleti, Sabâ devletinin yerine geçen ve 2. asırda kurulan **Himyerî** devletidir.

M. S. VI. yüzyılda Araplar kabileler halinde yaşıyorlardı. Her kabile ayrı bir puta tapıyordu. Şiir ve hatipliğe merakları çoktu.

Hazreti Muhammed 570 de Mekkede doğdu. **Kureyş** kabilesinden ve **Haşim oğulları** ailesindendi. Babası Abdullah, doğmadan önce; annesi *Âmine* altı yaşında iken öldü. Onu amcası **Ebû-tâlib** yetiştirdi. Doğru sözlü ve akıllı yetiştiğinden kendisine «Gü-

venilir Muhammed» anlamında **«Muhammed-ül Emîn»** denirdi. 25 yaşında Hadîce adlı bir dul kadınla evlenip Suriye civarına kada: giderek ticaretle uğraştı.

40 yaşından sonra ona **Kuranıkerim** Allahtan nâzil oldu. Bundan sonra Allahın peygamberi olan Hazreti Muhammed İslâm dinini yaymağa başladı. Mekkeliler müslümanlığın kuvvetlenmeğe başlaması üzerine Hazreti Peygamberi rahatsız etmeğe başladılar. Nihayet Peygamber 622 yılında Mekke'den Medine'ye **«Hicret»** (Göç) etmeğe mecbur kaldı. Mekkelilerle Bedir (624), Uhud (625) ve Hendek (627) savaşları yapıldı. Bir ara iki şehir arasında yapılan Hudeybiye barışı (628) nı Mekkeliler bozunca Peygamber (629) da Mekke'yi zaptetti. Peygamber büyük bir olgunluk göstererek İslâmlığa karşı kötülük işlemiş Mekkelileri bağışladı. Son zamanlarında Tâif ve Bizanslılara karşı neticesiz iki sefer yapıldı.

Artık bütün Arap yarımadası islâmlaşıp Peygambere tâbi olmuştu. Peygamber 8 Haziran 632'de 63 yaşında olduğu halde öldü. Yerine arkadaşı **Ebubekir** geçti. Ona **Halife** dendi.

Hazreti Muhammed; iyi bir asker ve iyi bir idareci idi. O, **hem Peygamber; hem de yaptıklarından ders alınması icabeden büyük bir adamdır.**

ARAPSUN :

Arapsun kazası Niğde vilâyetine bağlıdır. 18.678 nüfuslu olup bu nüfusun 1.842'si kaza merkezinde yaşar.

ARARAT DAĞI : (Bak : Ağrı dağı) :

ARAS NEHRİ :

Bingöl dağlarından doğar. Erzurum ve Kars yaylalarının güneyinden geçer. Rus sınırında Arpa çayıyla birleşerek beraberce Rus sınırını çizer. Kura ırmağıyla birleşip Hazar denizine dökülür.

ARAZİ ÖLÇÜLERİ :

Alan ölçüleri birimi m^2 dir. Fakat büyük araziler «Ar» ve

«Hektar» ile ölçülür. Bir kenarı bir dekametre (10 m.) olan kareye Ar; bir kenarı bir hektometre (100 m.) olan kareye Hektar denir.

Ar = 10 m. × 10 m. = 100 m².

Hektar = 100 m. × 100 m. = 10.000 m².

100 Ar = 1 Hektar.

Memleketimizin bazı yerlerinde arazi ölçüsü olarak kullanılan «Dönüm» 920 m². dir.

ARDA :

200 km. uzunlukta bir nehirdir. Edirne civarında Meriç nehrine karışır.

ARDAHAN :

Ardahan, Kars vilâyetine bağlı bir kazadır. 49.792 kişi olan nüfusunun 6.062'si kaza merkezinde yaşar. Başlıca canlı hayvan, tereyağ, peynir gibi mahsuller ihraç eder.

ARGON :

Bir gazdır. Havada yüzde bir oranında bulunur. Renksiz, kokusuz ve tadsızdır.

ARI :

İnsanlara büyük faydalar sağlıyan bir hayvancıktır. Arı çok zeki, çok çalışkan bir böcektir. Topluluk halinde yaşar. Arıların içerisinde en gelişmiş olanları, bal arılarıdır. Bir arada yaşıyan bal arılarının sayısı çok defa 50 bini aşar. Her arı kendi görevini bilir, ve çalışır. Arı topluluğunun başında bir bey bulunur. Arılar, erkek arı, beyler, dişi arılar olarak üçe ayrılırlar. Arka ayaklarında kıllar ve heybecikler bulunan işçi arılar çiçeklerin tatlı özlerini toplarlar; kovana getirirler. Hayrete değer bir iş bölümü ile kimisi bal yapar, kimisi sanatkârâne petek örer, kimisi kovanı temizler, kimisi de yumurtlar. Bazan iğnesiyle bizi sokan bu küçük hayvancığın yaptığı balı seve seve yeriz.

ARICILIK :

Fennî olarak arıcılık yapılır ve çok miktarda bal alınabilirse iyi para getirir. Bizim memleketimizde modern usul ile arıcılık yapanlar pek azdır. Senede üç, dört milyon kilo bal elde ederiz, bir miktar da dışarıya satarız. Sattığımız memleketler İtalya, Irak, Suriye'dir.

Arıcılar, tahtadan bir çok kovanlar yaparak bahçelerinin uygun bir yerine dizerler. Bu kovanlar iki katlı veya üç katlı da olur. Üst kısımları açılır, kapanır tarzdadır. Arılar, bu kovanlar içine yerleştirilirler ve bal yapmağa başlarlar. Kovanların içine bazan balmumundan insanlar tarafından yapılmış petekler konur. Arılara kolaylık olsun diye böyle yaparlar. O zaman arılar, yalnız bal yaparak petekleri doldururlar. Ayrıca petek yapmağa uğraşmazlar.

Kovanın birinci katını balla dolduran arılar kendi yiyeceklerini hazırlamış demektir. Sonra ikinci katı doldurmağa başlarlar. İşte alınacak olan bal, ikinci kattaki baldır. Birinci katın balı alınmaz. Arılara bırakılır. Eğer bırakılmazsa, arılar açlıktan ölürler.

Arı kovanlarının bulunduğu yer, meyva ağaçlarına veya çok cins çiçeklerin bulunduğu yere yakın olmalıdır. O zaman daha güzel ve kuvvetli bal elde etmek mümkün olur.

Arıcılık, aynı zamanda dikkat ister. Bazı tehlikeli hastalıklar vardır. Bunlar kovana bulaştı mı en iyi çare bütün kovanı ve arıları yakıp yok etmektir.

ARİSTO : (M. Ö. 384 - M. Ö. 322) :

Eski Yunanın en büyük filozofudur. Makedonya kralı Filip'in hekimi Nikoma'nın oğluydu .Atina'da 20 yıl Filozof Eflâtun'a talebelik etti. Sonra Kral Filip'in oğlu Büyük İskender'e hocalık etti. Sonra Atina'ya dönüp «Lise» adı verilen dershanesini kurdu.

Aristo, Avrupa'lılarca felsefe ve mantık ilimlerinin kurucusu olarak tanınır. Bir çok Avrupa filozofları Aristo'dan ilham almışlardır. Aristo; ahlâka ,siyasete, şiire, metafiziğe, hitabete, hayva-

nat ilmine, tarihe ait bir çok eserler yazmıştır.

ARİSTOKRASİ :

Sınıf farkı olan memleketlerde, soylu sayılan tabakadan gelen kimselerin idaresine «Aristokrasi» denir. Aristokrasi, seçkin sayılan bir azınlığın, çoğunluğu idaresidir.

ARİTMETİK :

Matematiğin bir koludur. Konusu : Sayılar, sayıların özellikleri ve işlemleridir.

ARİTMETİK İŞARETLERİ : (Bak : İşaretler: Aritmetik)

ARJANTİN :

Güney Amerika devletlerindendir. Federal bir cumhuriyettir. Yüzölçümü 2.791.631 km² dir.

Batısını **And dağları,** doğusunu Atlas Okyanusu çevreler. And dağları ile Brezilya ovası arasında kalan **Gran Chaco ovası** ve daha güneydeki **Pampa ovaları** Arjantin'in en verimli yerlerindendir. Daha güneyde **Patagonya yaylası** vardır. Önemli akarsuları Parana ve Rio Uruguay nehirleridir.

Arjantinde tarım ve hayvancılık çok ileridir. Tarım ve hay-Memleketin ilk ahalisi olan Amerika yerlileri pek azalmıştır. Bugünkü halk İspanyol ve İtalyan göçmenlerinin nesillerinden gelir. Başkent **Buenos Aires,** üç milyon nüfusludur. Önemli şehirler : Santa Fe, Rosario, Kordoba, Tukuman, Bahia Blanka ve La Platadır.

Arjantinde tarım ve hayvancılık çok ileridir. Tarım ve hayvancılık mahsullerini dışarıya bol miktarda ihraç eder.

ARKEOLOJİ :

Eski çağlara ait san'at eserleriyle uğraşan bilim dalıdır. Arkeolojinin kelime mânâsı «Eski şeyler bilgisi» dir. Arkeoloji tarihî eserlerin topraklar altından, yapılan kazılarla çıkarılması ve bun-

ların müzelerde saklanması işleriyle uğraşır. Böylece; tarihe vesikalar, delilller bulmaya çalışır.

ARKLAR :

Toprağın; içinden su akıtmak için, oluk şeklinde kazılması şekline «Ark» denir. Arklar ,daha büyük su kaynaklarından gelen suları, bitkilerin köklerine kadar ulaştırmağa yarar.

ARKTİKA :

Kuzey kutup bölgesine denir.

ARMA :

Bir devletin, bir hükümdar soyunun, bir şehrin vs. timsali olarak kabul edilmiş işaretlere «Arma» denilir.

ARMATÖR :

Gemi işleten kimselere «Armatör» denilir.

ARMONİKA :

Yanyana sıralanmış bir takım deliklerinden üflendiği vakit çeşitli tarzlarda sesler veren küçük ağız çalgısına «Armonika» denir.

El armonikasında (Akordeon) üfleme işi, körüğün açılıp kapanmasiyle olur. ....

ARMUT :

Ağaçta yetişen bir meyvadır. Gülgillerdendir. Memleketimizin her tarafında yetişir. Meşhur olan cinsleri : Malatya, Akçe, Mustabey, Kumla, Çengel ve Ankara armutlarıdır.

ARNAVUTLUK :

Arnavutluk Balkan yarımadasının batısında, Yunanistanla

Yugoslavya arasında sıkışmış bir devletçiktir. Dağlık olan memleketin batısını Adriyatik denizi çevirir. Toprak büyüklüğü 27.500 kilometre karedir. Nüfusu bir milyon kadar olan Arnavutluk Cumhuriyetinin başşehri Tirana'dır. Halkın çoğu dağlarda yaşar. Dağlar arasında vâdiler, yaylalar mümbit topraklarla doludur. Hafif meyilli alçak yamaçlarda zengin ormanlar görülür. Yağmurları oldukça bol, iklimi serttir. Başlıca akar su Drin'dir. Nüfusun ekseriyeti, müslüman olan Arnavutlardır. Görice, İşkodra, Elbasan, Berat; Avlonya; Dıraç memleketin başlıca şehirleridir.

ARPA :

Buğdaygillerden bir bitkidir. Hayvan yiyeceği olarak kullanılır. Arpadan ekmek te yapılır. Arpanın çok kullanıldığı diğer bir yer de bira yapımıdır.

ARPAÇAY :

Arpaçay, Kars vilâyetine bağlı bir ilçedir. 88 köyü vardır. 40.778 nüfusu vardır. Kaza merkezi 880 nüfuslu Zaruşat kasabasıdır.

ARPAÇAY :

Aras ırmağına dökülen bir çaydır.

ARSENİK :

Arsenik; gri renkte ,metal parlaklığında bir madendir. Kristaller halinde bulunur, sert ve kolaylıkla kırılabilen bir cisimdir.

Arsenik kurşun saçmalarına sertlik vermek için kullanılır. Kendisi ve bütün bileşikleri şiddetli şehirdir.

ARŞIN :

Eskiden kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Bir arşın 68 cm. dir.

ARŞİMET, (Arkhimides) (M. Ö. 287 - 212) :

(M. Ö. 287) de Siragüza şehrinde doğmuş olan Arşimet, bü-

yük bir fizik ve geometri bilginidir; bir çok buluşları arasında en meşhuru **Arşimet Kanunu**'dur.

ARŞİMET KANUNU :

Bir sıvıya batırılan cisimler; yerini kapladıkları sıvının ağırlığı kadar, kendi ağırlıklarından kaybederler.

Arşimet Kanunu sıvılar için olduğu kadar, hava için de doğrudur. Deniz ve hava taşıtları hep bu kanundan faydalanarak yapılmışlardır.

ARTEZİYEN KUYUSU :

Yağmurlar yağdıkça, yağmur suları toprağın alt tabakalarına sızar ve nihayet su geçirmiyen bir tabakada toplanır. Suyun biriktiği tabaka düz bir yüzey halinde uzanmaz; çok defa orta kısmı çukur, iki uçları orta kısmından yüksekte bulunur. Onun için, orta kısımdan bir kuyu açılacak olursa ,su iki uçların yüksekliğine varmak için fışkırır. Bu, değişmiyen bir kanundur.

Çok derinlerde birikmiş suları yeryüzüne çıkarmak için, toprak çok kuvvetli burgularla delinerek arteziyen kuyuları açılır. Yer altında biriken sular, etraflarındaki yüksek yerlerin yüzeyine kadar çıkmak isteyeceklerinden, sular arteziyen kuyularından fıskiye gibi fışkırır.

ARTI (+) :

Aritmetikte, toplama işaretinin adıdır. Eski adı «zait» tir. (+) şeklinde gösterilir.

ARTIKYIL :

Normal bir takvim yılı 365 gündür. Her yıl artan 6'şar saati telâfi için dört yılda bir; 366 günlük «Artıkyıl» kullanılır.

ARTOVA :

Artova, Tokat vilâyetine bağlı bir kazadır. 71 köyü vardır. 30.784 nüfusludur. Kaza merkezi Kunduz kasabası 373 nüfusludur.

ARTVİN :

Çoruh vilâyetinin merkezi olan, 4000 nüfuslu bir kasabadır. Artvin merkez kazasının yüzölçümü 1800 km², nüfusu 17 bindir. 78 köyü vardır.

ARZ : (Bak : Dünya) :

ARZ VE TUL DAİRELERİ : (Bak : Enlem, Bak : Boylam) :

ASAB : (Bak : Sinirler) :

ASANSÖR :

Yüksek binaların üst katlarına yorulmadan çıkmak için kullanılan oda şeklinde bir taşıt aracıdır. Elektrikle çalışanları olduğu gibi su (buhar) kuvvetinden faydalanmak suretiyle yapılanları da vardır.

ASFALT :

Sağlam şose yapmakta kullanılan bir maddedir. Esmer ve şekilsiz bir petrol bileşiğidir.

ASILMALAR :

Beden eğitimi hareketlerindendir. Asılmalarda vücut gergin olarak bulunmalıdır.

ASİTLER VE ALKALİLER :

Bileşimlerinde, madenlerle yer değiştirebilen hidrojen bulunan, mavi turnusol kâğıdını kırmızıya çeviren cisimlere «Asid» derler. Başlıca asitler : Sülfrik asit, klorhidrik asid, nitrik asid, karbonik asiddir. Sirkeyi ekşiten sirke asididir. Üzümlerde tartarik asit, portakal ve limonda sitrik asit bulunur.

Sudaki eriyikleri yakıcı olan ve kırmızı turnusol kâğıdını maviye boyıyan cisimlere Alkali - Baz denilir. Sud kostik, potas kostik, gibi...

Asit ve alkalilerin yardımıyla çeşitli maddeler elde edilir.

ASKAT :

Bir ölçü biriminin ayrıldığı kendisinden küçük ölçülere denilir. Meselâ : metrenin askatları : desimetre, santimetre ve milimetredir.

ASKER :

Erden Mareşala kadar vatanı korumak için orduda vazife alanlara, asker denir.

ASKERLİK :

Vatanı ve milleti düşmanlardan korumak için hava, kara ve deniz kuvvetleri teşkil etmek lâzımdır. Onun için hepimiz askerlik yapar ve savaş zamanında ölünceye kadar döğüşürüz.

Yirmi yaşına giren T. C. Tebaası her erkek askerlik vazifesini yapmak mecburiyetindedir.

Askerlik çağı; yirminci yaşa girilen yılın ocak ayının birinci günü başlar ve kırkaltıncı yaşa girilen ocak ayının birinci gününe kadar sürer. Dünya askerleri içinde gözü yılmayan, korkusuz askerler Türk askerleridir. Acıya katlanan, meşakkate göğüs geren, savaşta amansız olan bu askerlerin her birine kısaca «Mehmetçik» adı verilir.

ASKERLİK ŞUBESİ :

Kaza merkezlerinde birer askerlik şubesi vardır. Her şubede bir subay başkan, başkan yardımcısı subaylar, askerî memurlar ve kâtipler vardır. Askerlik şubesinin vazifesi askerlik yoklamalarını yapmak, askerlik çağına gelenleri askere göndermek, hizmetlerini bitirenlerin terhis muamelelerini yapmaktır.

ASKI :

a) Üzerine herhangi bir şeyi asmıya yarıyan âlete askı denir. Elbise askısı, duvar askısı gibi çeşitleri vardır. b) Evlenme, ilânları ve arttırma, eksiltme gibi resmî iş ilânlarının ilgili daire duvarlarında belli bir müddetle asılı kalmasına da yine askı denir.

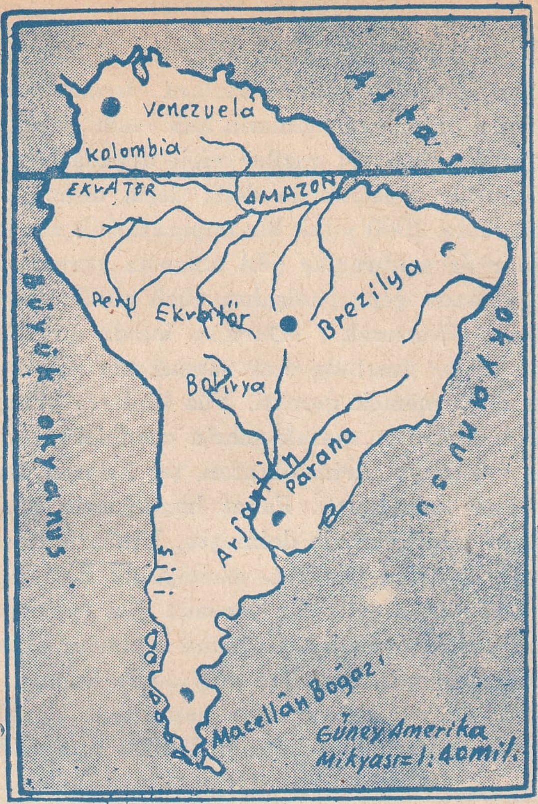

AYAKLI BALIK VAR MIDIR?

Afrika, Güney Amerika ve Avustralyadaki bataklıklarda, göllerde yaşayan Çamurbalığı isminde bir balık vardır. Bu balık hem suda yüzer, hem de sazlıklar arasında ufak ayakları ile gezinir. Hindistanın doğu kısmında da bu cins ayaklı balıklar vardır. Otlar arasında gezinerek böcek avlarlar. Sonra yine suya girerler. Bunlar arasında, karada bir km. kadar yol alanları da bulunur. Bu balıklarda hem solungaç, hem de ciğer vardır. Suda solungaçları ile, karada ise ciğerleri ile solunum yaparlar.

ULUBATLI HASAN

Bizans son dakikalarını yaşıyordu. İkinci Mehmedin korkusuz yeniçerileri, dalgalar halinde surlara tırmanıyorlardı. Bunların her birinde, ölümle eğlenenlerin hali vardı. Şehitler, «Allah!» sesleriyle toprağa düşüyor; gaziler yiğit arkadaşlarına yol veriyordu. Kavi surlar toplarımızla delik deşik olmuştu. Bu duvar yıkıntıları üzerinde, 1000 yıllık bir imparatorluk can çekişiyordu. Karşı koyanlar da saldıranlar gibi amansız vuruşuyordu. Askerin önünde şahlanan genç padişahın yüzü güldü. Kanlı kılıcı ile surların üzerini göstererek : «Durman kurtlarım! Vurun!» diye gürledi. Evet, surlar üzerinde şanlı sancağımız dalgalanmıya başlamıştı. Onu düşürmemek gerekti. Yüz binlerce yeniçerinin tekbir sesi, kalın duvarları aşarak şehrin caddelerine yayıldı. Sancağın yanına varılmıştı. Artık ok atan, taş fırlatan, katran döken düşmandan eser kalmamıştı. Fakat hendeklerin içi, duvarların üstü kahraman şehitlerimizle dolmuştu. Ulubatlı Hasan da bunlardan biriydi. Surların üzerinde sancağı ilk defa dalgalandıran O olmuştu. Sağ elinde çelik bir pervane gibi işleyen kılıcı, yüzlerce düşman başı uçurmuştu. Göğsüne saplanan okların acısiyle yüzünü Allaha çevirmiş, sancağın gölgesinde kalmıştı. Bu levent boylu kahramanın yanına varanlar hayretten donakalmışlardı. Ulubatlı Hasan ölüyken bile sancağı dimdik tutuyordu.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Âşıkoğlu dizgievinde dizilmiş, Basri matbaasında içi, İncegüzel matbaasında kapağı basılmıştır.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

16 Mayıs 1954 Cumartesi. Sayı : 4 Fiyatı : 15 kuruştur.

(İkinci Baskı : Mayıs 1954)

A-5

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

Bunları biliyormusunuz?

YAĞMUR NEDİR?

Havanın içinde su buharı (buğu) vardır. Denizlerdeki, göllerdeki, nehirlerdeki, çaylardaki, derelerdeki ve yeryüzündeki bütün suların hepsi sıcağın tesiriyle yavaş yavaş buhar haline gelerek havaya karışır. Böylece havanın içinde çoğu zaman su buharı bulunur. Su buharı gökyüzüne yükselerek bulut halinde birikir ve soğuk hava tabakalarına tesadüf edince tekrar su olarak yere iner. İşte biz buna yağmur deriz.

KANIMIZI NASIL TEMİZLEYEBİLİRİZ?

Akciğerlerimiz kanımızı temizliyecek biricik organımızdır. Kanımız bütün vücudumuzu dolaştıktan sonra ciğerlerimize gelir ve orada temiz hava, yâni oksijeni bol hava bulmak ister. Eğer biz temiz havalı yerlerde bulunup, bu temiz havayı ciğerlerimize doldurursak kanımızı temizlemiş oluruz.

ERİĞİN KABUĞU ZARARLI MIDIR?

Erik, vücudumuz için faydalı bir meyvadır. Fakat kabuğu midemizde kolay hazmedilmez. Onun için bazan midemizi rahatsız eder. Mümkün olduğu kadar eriğin kabuklarını yememeliyiz.

Ata Sözleri

★ Ağaç yaş iken eğilir.
★ Akıl akıldan üstündür.
★ Altın yere düşmekle pul olmaz.
★ Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.
★ Altının kıymetini sarraf bilir.
★ Anasız çocuk, kanatsız kuşa benzer.
★ Akılsızdan kerem gelmez.
★ Ayak başa bağlıdır.
★ Ayağını yorganına göre uzat.
★ Aza kanaat eden çoğu bulur.
★ Az kârın çok bereketi vardır.

ARSLAN :

Arslan sıcak ülkelerin vahşi ormanlarında yaşıyan yırtıcı bir hayvandır. Heybetli bir duruşu, gururlu bir görünüşü vardır. Pençesi, dili ve koşması bakımından kediye benzer. Pençeleri kuvvetli ve keskindir. Dili törpü gibi pürüzlüdür. Arslan; kedi gibi atlayarak koşar. Uzun müddet koşuya dayanamaz. Çabuk kesilir. Bunun için arslan; ceylân, geyik gibi hayvanları yakalayamaz. Hile ile avlamaya çalışır. Homurtusu korkunçtur. Arslanın kükreyişi hemen bütün hayvanları korkutur, şaşırtır. Hindistan ile Afrika ormanlarında arslana çok rastlanır. Pençesinin çevresi bazan 50 santimetreyi bulur. Bir çok hayvanlar için arslanın pençesinden kurtuluş olmaz. Küçükken yakalanan yavru arslanlar, sirklerde büyütülürler. Bunları türlü hünerlere alıştırırlar. Arslan, et yiyici hayvanların başında gelir. Normal ömrü 100 seneyi aşar.

ASURLULAR :

Asurlular M. Ö. Dördüncü bin sıralarında eski yurtları olan Arap yarımadasından Mezopotamyanın kuzeyine geldiler.

Dicle ve Zap Irmakları arasına yerleştiler.

Daha sonra gelen Hurrilerle Asurlular karıştı ve melez bir millet meydana geldi. Bunların merkezi Asur Şehri idi. İlk önceleri kuvvetli olmadıklarından Güney Mezopotamya Devletlerine bağlı olarak yaşadılar. M. Ö. 2000 yılında başlarına Sargon adındaki kıral geçti. Bunun zamanında kalkındılar. Kayseri civarına kadar geldiler. Fakat gene zayıflayarak Mitannilerin baskısı altına girdiler. M. Ö. 1300 senesine kadar silik bir devlet halinde yaşadılar. Bu tarihte Mitanniler Etiler tarafından yıkılınca Asurlular kuvvetlendiler. Fakat bir müddet sonra gene zayıfladılar.

M. Ö. 884 de **Asur Banipal** adında bir kıral tahta geçti. Asurlular en parlak devirlerini bu kıral zamanında yaşadılar. Asur Banipal zamanında Kuzey ve Batı Mezopotamya, Güney Anadolu ve Suriye, Asur topraklarına katıldı. M. Ö. 745 - 727'de başa geçen Tiglat Palasar Van Gölü civarındaki Urartu Kırallığını ve Filistini alarak devletin sınırlarını genişletti. Daha sonra generallerinden **Sargon** bir isyan sonunda **İkinci Sargon**

adiyle başa geçti. (M. Ö. 722 - 705). Sargon İsrail Devletini ortadan kaldırdı. Kâbil'i, Kıbrıs'ı aldı. Arapları vergiye bağladı. Tekrar baş kaldıran Urartu Kırallığını yendi. Ninova'yı başkent yaptı.

M. Ö. 640'da Sargon'un torunu Asur Banipal kıral oldu. Bunun zamanında devletin sınırları Anadolu içlerinden, Basra Körfezine, İran ve Mısır'a kadar uzanıyordu. Asur Banipal'den sonraki kırallar idaresizdi. Bu yüzden devlet zayıfladı. M. Ö. 612 yılında Medler ve Persler birleşerek Asuru yıktılar. Asurlular çok zalimdiler. Zevk için adam öldürürlerdi. Medeniyette ileri gitmişlerdi. Büyük binalar yapıp bunların duvarlarını oymalarla, resim ve kabartmalarla süslerlerdi. Harp zamanında harp arabaları kullanırlardı.

Asur adındaki tanrıları baştanrı idi.

ASYA :

Dünyanın en büyük kıt'ası Asyadır. Büyüklüğü 45 milyon kilometre karedir. Nüfusu bir milyarı aşar. Böylece, dünya insanlarının yarısından çoğu Asyada yaşar. Asya; Ekvatörden 80'inci kuzey paralel dairesine, 26'ncı doğu meridyeninden 170'inci doğu meridyenine kadar uzanır. Kıyıları, Avrupa gibi çokça girintili, çıkıntılı değildir. Kuzeyini Kuzey Buz Denizi, doğusunu Büyük Okyanus, güneyini Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi kuşatır. Batısında Ural Dağları, Ural Nehri, Hazer Denizi, Kafkas Dağları, Kerç Boğazı, Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı, Ege Denizi ve Akdeniz bulunur. Afrika ile Asya arasında; Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz, Babülmendep Boğazı ve Aden Körfezi vardır.

Asyanın yerey şekilleri :

Doğusunda Kamçatka, Kore Yarımadaları, Peçili, Tonkin Körfezleri yer alır. Güneyinde doğudan batıya Hindiçini, Hindistan ve Arabistan adlarını taşıyan büyük yarımadalar vardır. Bu yarımadalar arasına Basra Körfezi, Bengal Körfezi, Siyam Körfezi gibi geniş körfezler sıkışmıştır. Asya, kuzey doğuda Çukçen Yarımadasında, Bering Boğazı ile Amerikaya yaklaşır. Güney doğuda Malaka Boğazı ile Sumatra arasına sokulur. Doğuda Japon Adaları, Formosa, Hainan; güneyde Seylân

Adası kıt'adan ayrılmış en büyük adalardır. Güney doğudaki Filipin Adaları ile Borneo Adası, Okyanusyaya doğru bir köprü vazifesini görürler.

Asyanın Dağları :

Asya, dağlar bakımından da zengindir. Batıda Anadolu yarımadasından uzanıp İran ve Afgan yaylâlarını çevreliyen dağlar, Pamir Yaylâsı etrafında kollara ayrılırlar. Bu kollar kuzeye ve güneye doğru dağılırlar. Tanrı Dağları, Taklamakan Çölünün üzerinden Altay Dağlarına ulaşırlar. Taklamakan Çölünün güneyinde kalan Karakurum, Karanlık ve Altın Dağlar ise Himalâya Dağlariyle kucaklaşarak dünyanın damı olan Tibet Yaylâsını meydana getirirler. Himalâyaların üzerinde bulunan Everest Tepesi, dünyanın en yüksek noktasıdır: (8882 metre). Asyanın doğusu çöküntülerle doludur. Filipin Adalarının doğusunda dünyanın en derin denizi bulunur: (10793 metre).

Asyanın ovaları :

Asyanın kuzeyinde soğuk Sibirya Ovası, ormanlarla kaplıdır. Tarıma en elverişli ovalar; Mançurya, Çin, Ganj, Pencap ve Mezopotamya Ovalarıdır.

Asyada akar sular ve göller :

Kıt'ada Fırat, Dicle, İndüs, Ganj, Brahmaputra, Mekong, Gök Irmak, Sarı Irmak, Amur, Lena, Yenisey, Obi, Siriderya, Amuderya gibi büyük nehirler vardır. Dünyanın en büyük gölü olan Hazer Denizi, Asyanın batı sınırı üzerindedir. Aral Gölü, Balkaş, Baykal Gölleri eski iç denizin kalıntıları gibidir.

Asyanın iklimi :

Asyanın iklimi kuzeyden güneye doğru çeşitlidir. Kuzeyi ve ortası soğuk. güney tarafı ise Ekvatör iklimidir.

Asyanın bol yağmur olan güney ormanları, çeşitli vahşi hayvanlarla doludur. Bu ormanlar, Orta Afrika ormanları gibi, sık ve yüksek ağaçlarla, sarmaşıklarla kaplıdır.

Asyanın siyasî durumu :

Asya, yüzey ölçümü itibariyle dünyanın en geniş bir kıtası olduğu gibi, nüfusu da dünyanın yarı nüfusundan fazladır. Asyada, Sarı ırka mensub olan insanlar ekseriyeti teşkil eder.

Bilhassa, Çin ve Japonya bu ırkın kesif olduğu yerlerdir. Fakat ne olursa olsun, Asyada bağımsızlığına sahip olan devletlerin sayısı, Avrupa ve Amerika Kıt'alarına nazaran daha azdır. Asyada bağımsız devletler arasında, Türkiye, Sovyetler Birliği. İran, Afganistan, Japonya, Hindistan, Pâkistan, Irak, İsrail, Suudî Arabistan, Suriye, Lübnan, Çin ve Siyam devletleri vardır. Bu devletlerden Pâkistan ve Hindistan İngilterenin dominyonudurlar. Japonya 1945 yılından beri Amerika Birleşik Devletlerinin işgali altındadır. Asya Kıt'asının doğusunda bulunan Filipinler Cumhuriyeti ile kıt'anın güney doğusundaki adalar üzerinde yer alan Endonezya Devleti de bağımsız devletler sırasındadır.

Asyada çeşitli dinler bulunmakla beraber, en yaygın olanları İslâm dini ile Budizm'dir. Hıristiyanlar, Museviler nisbeten azdır.

Asyanın doğusunda Tokyo, Şanghay, Pekin, Hong-Kong; güneyinde Delhi, Bombay, Madras, Benares, ortasında ve batısında Semerkant, Buhara, Kâbil, Tahran, Tebriz, Bağdat, Mekke, Medine Şam, Kudüs, Ankara ve İstanbul büyük şehirlerdir.

AŞI :

Yabani bir ağacın dalı veya gövdesi üzerine ayni soydan ve daha iyi bir cinsten parçalar ekmeğe ve yapıştırmaya aşı denir. Kalem, göz ve tomurcuk adlı aşı çeşitleri vardır.

AŞILAR :

Aşı, gelecek hastalıklara karşı vücudu korumak ve mikroplara karşı uyandırmak için yapılır. Aşının hastalandıktan sonra faydası olmaz. Zayıflatılmış mikroplar vücuda az miktarda verilir. Bu mikropları öldürmek için vücut, antikorları (mikropların zehirlerine karşı vücudun çıkardığı koruyucu maddeleri) çoğaltır. Bu arada asıl kuvvetli mikrop girse bile antikorlar fazla olduğundan, giren mikrop zararsız hale gelir. Aşı süreleri değişiktir. Meselâ: Tifo aşıları, seneden seneye yapılır.

Aşı bilinmeden evvel bir hastalık salgınından binlerce kişi ölmekte idi. O zamanlar en çok korkulan hastalık, çiçek hastalığı idi. Salgın halinde yayılıp pek çok kişinin ölmesine sebep oluyordu. İlk çiçek aşısı Türkler tarafından bulundu. Sonra İngiliz

doktoru Edward Jenner (Edvard Cennır okunur) tarafından tekâmül ettirildi.

Çiçek aşısında esas şudur: Çiçeğe tutulmuş inek memesinden alınan sıvının deriyi çizerek vücuda verilmesidir.

Çiçekten başka korkulan hastalıklardan biri de kuduz'du. Kudurmuş bir köpek tarafından ısırılanlar, bir müddet sonra fecî şekilde ölüyorlardı. 1885 yılında Pasteur (Pastör okunur) adında bir Fransız kimyageri kuduz aşısını buldu. Kuduz aşısı, kudurmuş tavşanların güneşte kurutulmuş omur iliklerinden yapılır.

Yalnız kuduz aşısı ısırıldıktan hemen sonra tatbik olunursa faydası olur ve hasta kurtulur. Eğer aradan zaman geçmişse tesirsizdir.

Bugün daha pek çok hastalığın aşısı vardır. Tifo, veba, kolera aşıları gibi...

AT :

Orta Asya Türklerinin en büyük yardımcısı at idi. İlk defa atı onlar evcilleştirmişlerdir. Savaşlarda atlı olarak dövüşürler, günlerce at sırtında yol alırlardı. Asyadan Avrupanın içlerine kadar at sırtında gelmişlerdir. Atın sütünü içerlerdi. Bu sütten Kımız denen bir cins içki yaparlardı. Atın etini de yerlerdi. Bugün birçok bakımlardan at, çok faydalı bir hayvandır: Binek atı olarak kullanılır. Top ve araba çeker. Yük taşır.

Atın birçok cinsleri vardır. En iyi cins, Arap atıdır. Bu atlar parlak tüylü, küçük başlı ve ince bilekli olurlar. Çok hızlı koştuklarından yarış atları olarak kullanılırlar. Bizim memleketimizde Uzunyaylâ atları en iyi at cinsleridir. Konyada, Karacabeyde, Sultansuyu ve Çiftelerde «Hara» denen at yetiştirme istasyonları vardır. Buralarda cins atlar yetiştirilir. Diyarbakır, Erzurum, Uzunyaylâ ve Çiftelerde aygır (damızlık erkek at) depoları ve aşım istasyonları bulunur. Köylüler kısraklarını bu istasyonlara getirip aygır denen iyi cins erkek atlarla çiftleştirirler. Böylece iyi cins at yetiştirirler. Atın yavrusuna tay, dişisine kısrak denir. At, ahırlarda muhafaza edilir. Atlar, saman, kuru ot, çayır otları, yulaf kırması, kepek, bakla kırması ve arpa yerler. Bir at günde 3 - 8 kilo arpa yer. Atları

üşütmemek, terletmemek lâzımdır. Terleyen atları gezdirerek terini kuruturlar. At, sığır gibi çift tırnaklı değil, tek tırnaklı bir hayvandır.

ATABEYLER: (Bak: Selçuklular).

ATA BİNME :

Türkler için 3 mukaddes şey vardır: At, avrat ve silâh. At Türkler tarafından çok sevilen bir hayvandır. En eski Türk boylarında bile ata büyük bir değer verilmiştir. Bunun için Türkler çok iyi binicidir. Eskiden beri Türkler arasında ata binicilik gösterileri yapılırdı. Bugün bütün dünyada at yarışları en çok ilgi toplıyan sporlardandır.

ATARDAMAR :

Kanı yürekten (kalbten) vücudumuza götüren ana damarlara «atardamar» denir.

ATATÜRK (Gazi Mustafa Kemal) (1881 - 1938) :

Sevgili Atatürk, Cumhuriyetimizin kurucusu, vatanımızın kurtarıcısıdır. Onun asıl adı Mustafadır. Mustafa 1881 de Selânığin İslâhhane caddesinde, Ahmet Subaşı mahallesinde doğmuştur. Babası Ali Rıza Efendi Gümrük muhafaza memurluğundan ayrılmıştı; kereste ticareti yapıyordu. Annesinin adı Zübeydedir. Büyük babası Hafız Ahmet, Rumeliye Anadoludan geçmiştir.

Annesi Mustafayı mahalle mektebine göndermek istiyordu. Babası ise oğlunun «Şemsiefendi mektebi» ne gitmesine taraftardı. Önce, annesinin dediği oldu. Küçük Mustafa önce mahalle, sonra da «Şemsiefendi mektebi» ne gönderildi. Bu sırada Ali Riza Efendi ölmüştü. Mustafa öksüz kalmıştı. Bayan Zübeyde çocuklarını aldı; Lângaza Şehrinin Rapla Köyüne gitti. Orada erkek kardeşi vardı. Atatürk o zamanki hâtıralarını anlatırken: «Kızkardeşimle, dayımın bakla tarlalarından kargaları kovalardık...» derdi. Bayan Zübeyde, oğlunun okulsuz kalmasına üzülüyordu. Bunun için Mustafayı Selâniğe yolladı. Mustafa

orada, «Hacısüleymanefendi Mülkiye Rüştiyesi» ne yazıldı. Bir gün bu zeki çocuk, Kaymak Hafız adındaki öğretmeninden dayak yemesi üzerine okuldan ayrıldı. Askerî okul sınavlarına girdi. Başarı kazandı. Annesi, oğlunun asker olmasını istemiyordu. Küçük Mustafa ise, ev kiracıları binbaşı Kadri Beyin, sırmalı elbiselerini gördükçe yerinde duramıyor; subay olmak için çırpınıyordu. Zaten askerî okula da bunun için girmişti. Zamanla, okulun en başarılı öğrencilerinden biri oldu. Hele matematik derslerinde, sınıfın birincisi idi. Matematik öğretmeni yüzbaşı Mustafa Efendi bu çalışkan öğrenciyi çok seviyordu. Bir gün Mustafayı yanına çağırdı:

— Oğlum, senin de ismin Mustafa, benim de. Bu böyle olmıyacak. Aramızda bir fark olmalıdır. Bundan sonra senin adın «Mustafa Kemal» olsun! dedi.

Mustafa Kemal, çocukluğunda bile temiz giyinirdi. Ağırbaşlılığı, üstün zekâsı herkesi hayran bırakırdı. Yıllar sonra, Mustafa, Selânik Askerî Rüştiyesini başarıyla bitirdi. Manastır Askerî İdaresine girdi. 1904 yılında da İstanbul Harp Okulunu birincilikle bitirdi. 23 yaşında Kurmay Yüzbaşı oldu. Artık onun bütün düşüncesi vatandı. Her şeyden önce Türk Milletinin hürriyete kavuşmasını, demokrasiye ulaşmasını istiyordu. Daha okul sıralarında iken padişah idaresinin kötülüklerini görmüştü. Bir gün II. Abdülhamit idaresinin aleyhinde bulunmak suçu ile Şam'a sürüldü. Orada, 1906 yılının Ekiminde «Vatan ve Hürriyet Cemiyeti» adı ile gizli bir cemiyet kurdu. Mustafa Kemal Mısır ve Yunanistandan geçerek gizlice Selâniğe gitti. Cemiyetin bir şubesini yine gizli olarak Selânikte açtı. Bir müddet sonra jurnal edildi. Dostlarının yardımiyle tekrar Yafa'ya döndü; bu suretle izini kaybetti. 1907 de Kolağası Mustafa Kemal kendisini; o zaman Selânikte bulunan III. Orduya naklettirdi. Ve böylece, «Vatan ve Hürriyet Cemiyeti» nin yerine «İttihat ve Terakki Cemiyeti» nin çalışmalarına katıldı. Hürriyetin ilânından bir yıl sonra 1909 da, Hareket Ordusu Selânikten İstanbula gelirken, içinde Mustafa Kemal de vardı. İtalyanlar Trablusgarb'e saldırınca oraya koştu. Balkan Savaşlarında bulundu. Birinci Cihan Savaşında Çanakkalede Arıburnu ve Anafartalar

destanlarını yarattı. Türkün yenilmezliğini dünyaya haykırdı. 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıktı. Erzurum ve Sivasta kongreler topladı. 23 Nisan 1920 de Ankarada Türkiye Büyük Millet Meclisini açtı. Büyük İstiklâl Savaşını kazandı. Yurdu düşmanlardan temizledi. 29 Ekim 1923 te Cumhuriyeti kurdu. 15 yıl süren Reisicumhurluğundan sonra, Siroz hastalığına yakalandı. 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 9,05 geçe aramızdan ayrıldı.

Kemal Atatürk, çökmüş ve batmış Osmanlı İmparatorluğunun yerine, genç bir Türkiye Cumhuriyeti kuran eşsiz bir dâhidir.

Kemal Atatürk, çöken bir devleti nasıl diriltmiş, nasıl yepyeni bir devlet kurmuştur? Muvaffakiyetinin sırrı nedir?.. Bu sırrı, onun kendine mahsus yüksek yaradılışında, karakterinde ve üstün vasıflarında aramak lâzımdır. Atatürk'ün üstün özelliklerinden bazıları şunlardır:

Azim ve irade — Başladığı bir işe, sonuna kadar devam etmek ve sonunda başarmak. Hiçbir işi başarmadan yarıda bırakmamak.

Cesaret — Olmayacakmış gibi görünen veya yapılması imkânsız denilen bir işe inançla başlamak ve bütün engelleri yenerek, o işi muhakkak surette başarmak.

Diktatör olmamak — Etrafındakilere ve milletin her bir ferdine kıymet vermek. Onlara samimiyetle bağlanmak, kendileriyle işbirliği yapmak.

İyimserlik — Tehlike ve imkânsızlıklar karşısında hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemek. Çalışmaktan geri durmamak. İyi niyetli ve samimî olduktan sonra ve yapılan işin iyi bir iş olduğuna imân ettikten sonra, o işin muhakkak başarılacağına emin olmak.

İleriyi görüş — Gelecekte olabilecek hâdiseleri önceden kestirerek zamanında tedbir almak ve gelecek olan o tehlikelere engel olmak.

İtidal — Yapılacak işler, yapılıp bitirildikten sonra, durmasını bilmek. Şuursuz bir şekilde mütemadiyen ve hiç durmadan devam ederek felâkete sürüklenmemek. Zaferler ve başarılar karşısında kendisini kaybetmemek. Menfaatperest bir

ihtirasla çılgınlık göstermemek. Şan ve şeref peşinde koşmamak. Memleketin ve milletin hakkını çiğnememek.

İsabetli karar vermek — Herhangi bir işe başlamak veya başlamamak hususunda kesin karar vermek, ya başlamak ve başarmak, veya başlamamak. Başlayınca da muhakkak surette iyi bitirmek.

Müşahede kudreti — Evvelden cereyan eden hâdiseleri iyice müşahede ederek onlardan ders almak. Müsbet neticeler çıkarmak. Yapılan yanlışlıkları bulmak ve o yanlışlıkları tekrar etmemek. Böylece girişilen işi muvaffakiyetle sona erdirmek.

İnanç (İmân) — Başlamış olduğu herhangi bir işin muhakkak surette başarılacağına inanmak ve imân etmek. Bu inançla bütün enerjisini ve kuvvetini kullanarak çalışmak.

Muhakeme kabiliyeti — Herhangi bir hâdise üzerinde iyi düşünmek, isabetli kararlar vermek, doğru tahminlerde bulunmak, yanlış tahmin edip, yanlış neticelere varmamak.

Müsbet telkin kudreti — Başarılması lâzımgelen bir işin muhakkak surette ve bütün engelleri yenerek başarılabileceğine etrafındakileri samimîyetle inandırabilmek. Onları ikna etmek ve çalışmağa sevketmek.

Müteşebbis ruh — Çekingen olmamak. Herhangi iyi bir işe derhal başlamak ve sonunda başarılacağına inanarak devam etmek.

Plân dahilinde çalışmak — Bir işe başlayıp başarı kazandıktan sonra ikinci adımın ne olacağını ve üçüncü olarak nelere teşebbüs edileceğini evvelden tasarlamak, plânlaştırmak. O plâna göre de hareket etmek.

Samimiyet ve iyi niyet — Hakikaten memleket ve milletin kurtulması için çalışmak. Vatanseverlik maskesi altında çalışarak kendi menfaatlerine hizmet etmemek. Şahsî menfaatleri bir yana bırakarak hakikî olarak yalnız vatanı kurtarmağa çalışmak ve buna karşılık bir mükâfat beklememek.

Vatanseverlik — Her işte evvelâ vatanın ve milletin iyiliğini ve menfaatini gözönüne almak. Ona göre çalışmak.

İyi bir asker, devlet adamı, inkılâpçı, idareci, diplomat olmak.

Kemal Atatürk, bütün bu özelliklerden başka, daha birçok yüksek kabiliyetlere malikti. İyi söz söylerdi. Hitabeti kuvvetliydi.

ATATÜRK İNKILÂPLARI : (Atatürk devrimleri):

Büyük insan Atatürk, Türk vatanını, Türk milletini yok olmaktan kurtarmakla kalmamış; başardığı devrimlerle de milletimizi medenî milletlerin en ön safına geçirmiştir. Biz Türk çocuklarına, Türk gençliğine eşsiz Atamızın en değerli armağanı, bu yüce inkılâplardır. Onları kanımız bahasına koruyacağız. Ve bizden sonraki Türk nesillerine de, bir kutsal emanet olarak devredeceğiz.

Atatürk, milletimiz için zararlı olan padişahlığı kaldırıp, onun yerine Cumhuriyeti kurmakla en büyük rejim inkılâbını yapmış oldu. Daha sonra Halifelik kaldırıldı. Lâiklik kabul edilerek din ile dünya işleri birbirinden ayrıldı.

Bu inkılâbın yapılmasiyle tam olarak, müspet ilimleri kabul etmiş bulunuyorduk. Tekkeler kapatıldı. Eski zor yazı yerine, öğrenilmesi çok daha kolay olan bugünkü yazı alındı. Medenî kanun kabul edildi. Eski şeriye mahkemeleri kaldırıldı. Bugünkü modern mahkemelerimiz açıldı. Türk kadınına seçmek ve seçilmek hakkı tanınarak erkeklerimize verilen haklar verildi. Yeni rakamlar, Milâdî takvim, ölçülerde metre sistemi; dilde ve giyimde yapılan yenilikler hep inkılâplarımızı teşkil eder. Bugünkü modern okullarda okuyorsak, bunu da Atatürk inkılâplarına borçluyuz. Yurdumuz onarılıyor; hastane, yol, demiryolu ve limanlarla süsleniyor. Enerji santralleri, barajlar, fabrikalar kuruluyor. Ayrıca sevgili Atatürk'ün izinden yürüyerek O'nun işaret ettiği işler tamamlanıyor. Bilhassa, 14 Mayıs 1950 mebus seçiminde iktidarın millet oyu ile değişmesi, Atatürk inkılâplarının demokrasi alanında en güzel bir merhalesini teşkil eder.

Attilâ, Timur, İskender gibi dâhiler, «Atatürk gibi» arkalarında sağlam ve kuvvetli birer devlet bırakmamışlar, sağlam birer rejim kurmamışlardır.

Kemal Atatürk, öldükten sonra da, kurduğu devletin yaşayacağına inanıyordu. O bunun için çalışmıştı. Şöhret peşinde koşmamıştı. Bir dıktatör, bir padişah veya imparator olmak istememişti. Bütün dünyayı zaptetmek hülyasına kapılmamıştı.

Atatürk: — «**Benim nâçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet pâyidar olacaktır.**» demiştir.

İşte bu iki cümle, onun nasıl bir ruhla çalıştığını ve samimiyetini ispat etmeğe kâfidir.

Kemal Atatürk daima ileriye doğru yürüyen, etrafındakileri ve kurduğu devleti de kendisiyle beraber ileriye doğru yürüten bir kudret kaynağı idi. Türk milletine sonsuz bir itimadı ve inancı vardı

Atatürk'ün şu çok değerli sözlerini buraya yazmayı yerinde buluyoruz:

«Efendiler, milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemehal mağlûp edeceğimize olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır...»

«Yemin ile temin ederim ki, bizim milletimizin kuvvei maneviyesi bütün milletlerin kuvvei maneviyesinin pek çok fevkindedir.»

«Türk milletinin karakteri yüksektir; Türk milleti çalışkandır! Türk milleti zekidir!...»

«Türke müsbet ve iyi bir şey veriniz, bunu reddetmesi ihtimali yoktur!»

İşte milletine bu kadar itimat ve iman eden bir dâhinin muvaffak olmaması imkân haricindedir. İnanarak başlanan bir iş başarılır.

ATATÜRK'ÜN EMANETİ :

Kemal Atatürk, Türk vatanını Türk gençliğine emanet etmiştir. Çünkü Türk gençleri zekidir, çalışkandır, kabiliyetlidir, cesurdur, bilgilidir, kendilerine güvenleri vardır. Sevgili vatanımızı bundan sonra Türk gençleri yükseltecek, medeniyetin en yüksek seviyesine çıkaracaktır. Fedakâr Türk gençlerinin bunu yapacağına Atatürk emindi.

İşte, Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesi:

BÜYÜK ÖĞÜT :

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî, bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.

Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hiyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri, şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakrü zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbâlinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen, Türk istiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asîl kanda, mevcuttur.

ATEBRİN :

Sıtma için kullanılan bir ilâçtır. Kininin yerini tutar. Hap halinde ve sarı renklidir. Harp içinde kinin bulunmadığı zaman atebrin çok işe yaramıştır.

ATEŞ :

Ateş, hava, toprak ve su gibi önemli hayat unsurlarından biridir. Faydaları sayısız olduğu kadar, zararları da çoktur. Yanıcı madde olan karbonun yakıcı oksijen gazı ile birleşmesinden meydana gelir. Ateş, havalı yerde yanar. Oksijen bitince söner.

ATEŞ YAKMAK :

İstanbul gibi bazı büyük şehirlerimizde havagazı vardır.

Bazı evlerde gazocakları bulunur. Bunlar varken ateş yakmağa lüzum kalmaz. Yemek bunlarla daha kolay ve rahat pişirilir. Bunlar olmadığı zaman ateş yakılır. Odun kömürünün ateşi zayıf, kok kömürünün ateşi daha kuvvetlidir. Ateş yakmak için mangala veya maltıza odun kömürü konur. Tabiî bunların orta büyüklükte olanları seçilir. Aralarına veya üzerine odun parçaları ve çıra konur. Kibritle çıralar tutuşturularak ateş borusu yerleştirilir. Boru konmazsa ateş zor yanar. Odun kömürü iyice yanınca üzerine kok kömürünün ufaklarından atılır ve tekrar boru konur. Odun veya kok kömürünü yakarken çıkan duman ve koku zehirli karbon dioksit ve karbon monoksit gazlarının varlığını bize bildirir. Onun için camları açmalı ve ateş iyice yanmadan mutfakta kimse bulunmamalıdır. Ateşi mutfakta, ocağın içinde yakmalıdır. Duman ve kokuları ocak çeker. Bununla beraber mutfak penceresini de açmalıdır.

ATİNA :

Atina, Yunanistan meşrutî kıralığının başşehridir. Tarihî anıt ve eserlerle doludur. Atina 334 metre yüksekliğindeki Likabettus tepesinin güney, doğu ve batı sınırlarına yayılmıştır. Modern bir şehir manzarası arzeder. Nüfusu 565,084 kişidir.

ATİNA DEVLETİ :

Atina Devleti Yunanistanın doğu tarafında Ege Denizine uzanan Atik Yarımadasında kurulmuştu. Bu devlet zamanla genişleyip Ege Denizindeki adaları ve Tesalyayı egemenliği altına aldı. İlk zamanlar devletin başında bir kıral bulunuyordu. M. Ö. VIII. asırda bu kırallık idaresi değişti ve devlet asillerden dokuz kişi tarafından idare edilmeğe başlandı. Bunlardan bir tanesi hepsinden üstündü ve buna **Arhont** denirdi.

İdare asillerin elinde olduğundan köylüler, orta sınıf halk bu idareden memnun değildi. Halkın isteğini yerine getirmek için Arhont seçilen Dragon yaptığı «Dragon Kanunları» ile durumu biraz düzeltti. Fakat bu kanunlar kâfi gelmemişti. Bunun için Solon adında asil bir aileden gelen bir şair ve filozof Arhont seçildi. (M. Ö. 594).

Solon, dışarıya satılan köleleri satın aldı. Köylüye toprak verdi ve kendi adını taşıyan kanunları yaptı. Atina Solondan

sonra daha çok ilerledi. Pizistratos ve Klistenes'in idareleri de Atina Devletine çok faydalı oldu.

Bu sıralarda doğuda Persler çok kuvvetlenmişler, Lidyayı yıktıktan sonra İyonlara komşu olmuşlardı. (M. Ö. 546).

Persler bir müddet sonra İyonlara saldırmağa başladılar. İyonlar Yunanistandan yardım istediler. Yalnız Atina ve Eretrea Şehri yardım etmek üzere donanma gönderdiler. Fakat Persler çok kuvvetli idi Bu yüzden İyonları yendiler. Atina ve Eretreadan öç almak için hazırlanmağa başladılar.

M. Ö. 690'da ilk önce Eretrea'ya saldırdılar ve yendiler. Sonra sıra Atinaya geldi. Persler askerlerini Maraton Koyuna çıkardılar. Atina ordusunun başında Miltiyades adında bir kumandan Perslerin harp âdetlerini bildiğinden Perslere çok kayıp verdirdi. Neticede Persler güçlükle gemilerine binip kaçabildiler.

Perslerle daha birçok savaşlar yapıldı. Çoğunda Atinalılar kazandı

M. Ö. 478'de Atina bir birlik kurarak buna Attik - Delos Deniz Birliği adını verdi. M. Ö. 446 - 431'de Atinanın başına geçen Perikles, devleti her bakımdan yükseltti. Atinanın kuvvetlenmesinden ürken İspartalılarla araları açıldı ve M. Ö. 404'de Peleponez Savaşları başladı. Bu harpler 27 yıl sürdü ve iki devleti zayıf düşürdü. Bundan istifade eden Makedonyalılar Yunanistanı istilâ ettiler.

Atinalılar medeniyette ileri gitmiş bir millettir. Güzel sanatlara çok kıymet verirlerdi. Bunlardan bir çok şair, filozof yetişti. Yaptıkları tiyatrolar, tapınaklar bugün bile çok beğenilen eserlerdir

ATLAMALAR :

Beden eğitiminde atlamalar da önemlidir. Yüksek atlamalar, uzun atlamalar ve ip atlamalar; bilhassa çocuklar için eğlenceli olur. Çocuklar bu hareketleri istiyerek ve severek yaparlar. Onlara yüksekten atlamalar da yaptırılabilir. Bunlar tutunarak atlamalar, sallanarak atlamalar, kayarak atlamalar şeklinde de olabilir. Yükseklikler hiçbir zaman fazla olmamalıdır. Atlamalar yapılan yerde ya minder bulunmalı veya kum-

luk yahut da kazılmış yumuşak toprak olmalıdır. Atlamadan korkanlar varsa onları, kendilerine yardım ederek alıştırmalıdır. Kimsenin düşmesine ve bir kazanın olmamasına dikkat etmelidir. Atlamaya kabiliyetli olanları ayırmak ve onları ayrı olarak çalıştırmak faydalı olur. Bunlar ilerde belki birer atlet olabilirler. Gençler arasında da bu çeşit spor çalışmaları da yer almaktadır.

ATLAS DAĞLARI :

Afrikanın kuzey batısında Fas, Cezayir ve Tunus topraklarına yayılan ve Akdenize paralel olarak batıda Nun Burnundan, doğuda Gabes Körfezine kadar 2400 kilometre uzunluğunda olan dağlara «Atlas Dağları» denir. Atlas Dağları Akdeniz kıyıları ile Büyük Sahrayı birbirinden ayırırlar. Yüksek Atlaslar, Tel Atlasları, Sahra Atlasları diye kısımlara ayrılırlar. Birçok tepeleri 3000 metreye ulaşır. Bu tepeler karlarla örtülüdür. Dağların denize bakan yamaçları münbit vâdilerle, zengin ormanlarla kaplıdır. Çöle bakan yamaçları ise kurudur.

ATLAS OKYANUSU :

Atlas Okyanusu, dünyanın beş büyük denizinden biridır. Alanı 100 milyon kilometre kareyi bulur. En geniş yeri 7100 km. (Meksika Körfezi ile Batı Afrika arası), en dar yeri de 2560 km. dir. (Brezilyada St. Roque Burnu ile Afrikada Palmas Burnu arası). Atlas Okyanusu; Grönland ile Amerika, Afrika ve Avrupa Kıt'aları arasında uzanır.

AT MEYDANI :

İstanbulda şimdiki Sultan Ahmet Meydanı ile Sultan Ahmet Camiinin bulunduğu yere eskiden At Meydanı denirdi. Osmanlılar bu meydanda at koşturur, cirit oynatırlardı. Bizanslılar zamanında burası muhteşem san'at eserlerinin toplandığı «Hippodrome» du. Hippodrome'u tamamlayan Birinci Kostantin olmuştur. Meydanın o vakitki eni 118, boyu 320 metre idi. Çevresinde yüksek duvarlar vardı. İstanbulu Lâtinler zaptedince, Hippodrome bozuldu. At Meydanındaki önemli anıtlardan biri «Dikilitaş» dır. Bu taş Mısır Firavunlarından Üçüncü Tutmosis tarafından Milâttan 1547 yıl önce Mısırda Heliopolis Şehrinde yapılmış, 390 Milâdî yılında da Bizansa getirilmişti. Üze-

rinde Mısır'ın Hieroglif yazıları vardır. 2,75×2,20 metredir. Bu meydandaki diğer dikilitaş ta Bizans eseridir.

ATOM BOMBASI :

İkinci Cihan Savaşı sonlarında (1.945 yılında) Japonlara karşı Nagazaki ve Hiroşima Şehirlerinde Amerikalılar tarafından patlatılmış çok korkunç bir savaş silâhıdır. Cisimlerin en küçük parçası olan atomların parçalandığı zaman çıkardıkları enerjiden (kuvvetten) faydalanılarak yapılmıştır. Bu bombanın yapılışı bir çok milletlerce henüz bilinememektedir. Son zamanlarda Amerikalılar bu bombayı daha çok geliştirmişler; tahrip kudretini arttırmışlardır. Gene Amerikalılar devamlı çalışmalar sonunda atomla işleyen denizaltılar, atom topları da yapmaya muvaffak olmuşlardır.

ATOM NEDİR? :

Bir cismi veya bir maddeyi meydana getiren parçaların en küçüğüne atom denir. Herhangi bir cisim gayet küçük parçalara bölünürse toz haline gelir. İşte bu tozları da bilginler gözle görülmeyecek kadar parçalamışlardır. Bunun neticesinde cisimlerin «molekül» denen pek küçük parçalara ayrılabildikleri anlaşılmıştır. Bundan sonra molekülleri de parçalamışlar ve «atom» denen daha küçük parçalar elde etmişlerdir.

Atom da parçalara ayrılabilir. Atomun parçalarına «elektron ve «proton» denir. Elektron, negatif (yâni menfi) elektrik kuvvetidir. Proton da pozitif(yâni müsbet) elektrik kuvvetidir.

Atomun nüve (çekirdek) denen bir orta kısmı vardır. Elektron (dışta) ve protonlar içte bu nüvenin etrafında dönerler. Tıpkı güneş etrafında dönen gezeğenler gibi.

Cisimleri meydana getiren atomlar arasında boşluklar vardır. Atomlar her zaman hareket halindedirler. Fakat birbirlerini çektikleri için dağılmazlar. Gazların atomları birbirlerini iterler ve çok çabuk hareket ederler. Yavaş hareket eden atomlar birbirlerine yakın olurlar. Böylece o cisim ağır ve serttir.

ATTİLÂ : (395 - 453).

Attilâ, büyük Türk Hun İmparatorluğunun en büyük hükümdarıdır. Onun zamanında İmparatorluğun hudutları, Avrupada Tuna Nehrinden Asyada Çin Seddine kadar uzanıyordu.

Bir Kahramanlık hikâyesi :

DEMİR PENÇE

Çanakkale Savaşındaydı. Bir akşam, güneş mavi denizin köpüklü sularında batıyordu. Muharebe durmuş gibiydi. Artık, top sesleri duyulmuyordu. Sanki silâhlar da, bir an için uykuya dalmıştı.

Karşıdan bir kalabalık göründü. Bunlar, yüksek rütbeli kumandanlardı. Siperleri dolaşıyorlardı. Birden durdular. İçlerinden biri diz çöktü. Yerde bir noktaya, gözleri dolu dolu baktı. Sonra, karşı siperdeki genç subayı çağırdı.

Ona:

— Yavrum, bu kol kimindir? Biliyor musun? diye sordu.

Genç subayın yavaşça:

— Biliyorum, cevabını verdiği duyuldu.

— Kiminse, künyesini bulun! Ailesine münasip bir mükâfat verelim.

Teğmen tok bir sesle konuşmaya başladı:

— Bu kol Mehmedindir!

— Hangi Mehmedin?

Subay, sağ kolunu kaldırdı. Parmağını Türk siperleri üzerinde gezdirdi. «Bu kol, şu siperlerde kahramanca dövüşen Mehmetlerden birinindir.» dedi.

Kanla ıslanmış toprağın üzerinde kopuk bir kol duruyordu. Bu kolun parmakları arasında bir süngü vardı. Fakat, o süngüyü, sımsıkı kavrayan parmakların arasından almak bir türlü mümkün olmamıştı.

G Ü L Ü Y O R U M

KAÇ TANE?

Acar eczaneye girdi.

— Bana diş fırçası verir misiniz?

— Kaç tane istiyorsunuz?

— Şöyle bir tane kocaman olsun. Çünkü evde dört kardeşiz!...

HAZIR CEVAP

Öğretmen Acara sordu:

— Bir kimseyi terletmek için ne yapılır Acar?

Acar düşünmeden cevap verdi:

— İmtihan edilir öğretmenim!

NE DİYE!

Sevgi, okula yeni başlamıştı. İlk günün akşamı eve dönünce hemen annesine koştu.

— Anneciğim, dedi, benim okula gitmemde hiç bir fayda yok. Çünkü, ben yazmak bilmiyorum. Okumak bilmiyorum. Yalnız konuşmasını biliyorum. Onlar da konuşturmuyorlar. O halde ne diye gideyim!...

BU NASIL İŞ!

Acar, babasına — Babacığım, annem beni uyutmasını da, uyandırmasını da bilmiyor.

Babası — Neden Acar?

Acar — Akşamları uyanıkken zorla uyutuyor. Sabahları uyurken zorla uyandırıyor!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi:

AKISAN YAYINEVİ

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI - İstanbul

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

10 Mayıs 1958 Cumartesi — Sayı: 5 — Fiyatı 25 kuruştur.

ATTİLÂ
A-6
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
GÜNDÜZ

Bunları biliyor musunuz?

BEDEN EĞİTİMİ NİÇİN FAYDALIDIR?

Gençler muhakkak beden eğitimi ve cimnastik yapmalıdırlar. Çünkü beden eğitimi kalbi hızlı çalıştırır. Kalp fazla çalışınca kan vücutta daha iyi dolaşır ve vücudu besler. Nefes almamız da sıklaşır. Ciğerlerimize bol hava dolar. İşte bu sebeplerden dolayı idman yapanlar daha sıhhatli, kanlı ve gürbüz olurlar. Yaşlılar spor yapmamalı, yalnız hafif beden hareketleri ile meşgul olmalıdırlar.

İÇKİ NEDEN ZARARLIDIR?

İçkinin içerisinde bulunan ispirto mideye, kalbe, böbreklere, ciğerlere çok zararlıdır. Böyle alkollü içki kullananlar muhakkak günün birinde hasta olurlar, çoğu erken ölür. Alkole alışan bir insan onu bırakamaz. Bırakınca da hasta olur, içince de hasta olur. En iyisi böyle içkilere alışmamalıdır.

BOKS SPORU FAYDALI MIDIR?

Hafif boksa çalışmak her genç için faydalıdır. Hem idman yerine geçer, hem vücudu çevikleştirir. Fakat herkes ünlü bir boksör olamaz. Çünkü boks bir yumruk döğüşüdür ve her vücut yumruğa dayanamaz. Birçok boksörler maç esnasında ölmüşlerdir.

AĞIRLIK NEDİR?

Her şeyin bir ağırlığı vardır. Bir taşı yüksek bir yerden bırakırsanız aşağıya düşer. Bir kâğıt, bir tahta parçası, bir kalem ve bir defter de böyle yere düşer. Çünkü bunların ağırlıkları vardır. Onun için düşerler. Öyleyse ağırlık nedir?...

Ağırlık, yer çekimidir. Dünyamızın bir çekme kuvveti vardır. Her şeyi merkezine doğru ve tam dikey olarak çeker. İşte bu sebeple herşeyin bir ağırlığı vardır. Eğer yer çekimi olmasaydı hiçbir şeyin ağırlığı olmazdı. Her şey havada uçar, dünya yüzünde hiç bir şey kalmazdı!

Attilâ'nın vasıfları şunlardır:

(1) İrade sahibi ve cesurdu. (2) İyi bir teşkilâtçıydı. (3) Askerî kumanda kabiliyetine malikti. (4) İyi bir idare adamıydı. (5) Merhametli ve mert bir kumandandı.

Attilâ düşmanları ile kahramanca döğüşmüş ve hepsini yenerek perişan etmiştir.

Attilâ iyi bir teşkilâtçı ve idareci olduğu için Avrupada akınlara başlamadan evvel Asyadaki büyük ülkesini baştan başa dolaşarak eksiklikleri düzeltmiş, ilk posta teşkilâtını kurmuştur. Böylece haber alma işine çok önem verdiği anlaşılıyor.

Bu işten sonra 700.000 kişilik bir orduyla Batı Avrupaya akınlara başlamış, geçtiği yerleri hâkimiyeti altına alarak Parise kadar gelmiştir. Buna karşı, meşhur Roma kumandanı Aetyüs'ün kumandası altında bir haçlı ordusu Attilâ ile harbe başlamıştır.

Son savaşta iki taraf ta kazanamamış, Attilâ geri dönmüştür. Avrupa tarihçileri Attilânın bu savaşta yenilip geri çekildiğini iddia ederler. Halbuki Aetyüs de zaferi kazanmamıştır. Çünkü geri dönen Attilânın ordusunu takip edememiştir. Eğer galip gelseydi Attilâyı takip ve ordusunu yok ederdi.

Geri dönen Attilâ, ordusuna düzen verip talim ettirdikten sonra tekrar akınlara başlamış, Kuzey İtalyayı istilâ ederek Romaya kadar inmiştir.

Bu tehlike üzerine Papa, Attilâya giderek Roma şehrine girmemesi ve orasını yakıp yıkmaması için rica etmiştir. Attilâ bunu kabul ederek Romaya girmemiş ve geri dönmüştür. Bu sırada Aetyüs Attilânın karşısına çıkmağa cesaret edememiştir.

AVAR İMPARATORLUĞU :

Bu devleti kuran Gök Türklerdir. Milâdın altıncı yüzyılında Orta Asyadan batıya yürümüşler, bugünkü Macaristanda yerleşmişlerdir. Avarları yeni yurtlarına «Bayan Han» getirmişti. Az zamanda doğu Avrupa islâmlarını egemenlikleri altına aldılar. Bizanslıları vergiye bağladılar. Bu kuvvetli devlet dokuzuncu yüzyıla kadar yaşadı. Frank Kıralı Charlemagne (Şarlmany okunur) Avarların bağımsızlıklarına son verdi. (M. S. 780 - 785).

AVCI :

Av avlayan kimselere avcı denir. Avcılık kara ve denizde olmak üzere ikiye ayrılır. Deniz avcıları balıkçılar, süngercilerdir. Balıkçılar, dalyanlar kurarak, denize ağlar atarak, oltalar salarak avlanırlar. Açık deniz avcıları büyük gemilerle Okyanuslara giderler. Balina avları yaparlar. Kara avcıları ise av tüfekleri ile, av köpekleriyle, av kuşlariyle (şahin, atmaca gibi) karalarda avlanırlar. Deniz ve kara avcılığı mevsimlere göre yapılır. Bilhassa kuşların, ceylân, karaca gibi hayvanların gebelik ve yavrulama zamanlarında av yapılmaz. Avcılık zevkli bir spor olduğu kadar, kazançlıdır da. Kara avcıları ormanlarda, kırlarda, göl kenarlarında dolaşırlar. Keklik, bıldırcın, çulluk, toy, karatavuk, ördek, tavşan, karaca gibi hayvanları avlarlar.

AV HAYVANLARI :

Bizim memleketimizdeki av hayvanları şunlardır: Geyik, karaca, tavşan, tilki, kurt, ayı, çakal, samur, domuz, porsuk, sansar. Bizde, fil, arslan, kaplan, timsah, devekuşu, gergedan, kobra yılanı goril gibi vahşî hayvanlar yoktur. Batı Anadoluda kaplana benzer küçük parslar bulunur. Bunlar çok azdır. Av hayvanlarını her mevsimde avlamak doğru olmaz. Çok defa sonbahar ve kış mevsimlerinde avlamak gerekir. Yavru yaptıkları zamanlar, hayvanların, avlanması yasaktır. Lâkin kurt, çakal, domuz gibi zararlı hayvanlar her zaman avlanabilir. Diğer av hayvanları bize faydalı oldukları için yavru yaptıkları vakit onları vurmak hepsini birden ortadan kaldırmak demektir. Her mevsimde bu cins hayvanları avlarsak günün birinde nesilleri kalmaz, hepsi ölür, gider. Bir daha bu hayvanları bulamayız. Onun için av mevsimlerinde ava çıkılır.

Av hayvanlarının etinden, derisinden, tüyünden, yağından, boynuzlarından istifade ederiz. Bizde bulunmayan vahşî hayvanlardan da aynı şekilde istifade edilir. Meselâ timsah derisi, yılan derisi, filin dişleri, kaplan postu çok kıymetli şeylerdir. Timsah ve yılan derilerinden ayakkabı, çanta yapılır.

Av hayvanları ikiye ayrılır: (1) Zararlı av hayvanları, (2)

Faydalı av hayvanları. Zararlı olanlar ayı, domuz, kurt, tilki, sansar, çakal gibi hayvanlardır. Diğerleri, yâni, tavşan, geyik, karaca... Faydalı olanlardır. Tavşan, eti ve postu için avlanır. Karaca, eti ve derisi için avlanır. Geyiğin boynuzları kıymetlidir. Eti de yenir. Porsuğun tüylerinden fırça yapılır. Sansarın derisi kıymetlidir. Sansarın postu; yaban domuzunun yağı, derisi kılları; ayının postu işe yarar.

AV KUŞLARI :

Kuşlar başlıca iki sınıfa ayrılırlar: (1) Faydalı kuşlar, (2) Zararlı kuşlar. Faydalı kuşlar şunlardır: Yaban ördeği, yaban kazı, bıldırcın, çulluk, keklik, sülün... Zararlı kuşlar şunlardır: Karga, kartal, çaylâk, akbaba... Yaban ördeği ve yaban kazı sürüler halinde göllerin üzerlerine inerler. Avcılar önceden kendilerine çalılardan yuvalar yaparak saklanırlar. Hayvanlar suya inince ateş edip vururlar. Bunlar, etleri ve tüyleri için avlanırlar. Bu ava kış mevsiminde gidilir.

Eti çok lezzetli olan bıldırcın, sonbaharda avlanır. Bıldırcın, güvercinden biraz küçüktür. Çulluk ta sonbaharda avlanır. Eti çok lezzetlidir. Keklik fazla uçmaz. Çok defa yerde gezer. Eti çok hoşa gider. Sülün, tavuğa benzer. Uzun kuyruğu vardır. Kartal, çaylâk, akbaba gibi kuşlar; kuzuları, tavukları, tavşanları, karaca yavrularını yedikleri için zararlı kuşlardır. Karga tarlalardan tohumları çıkarıp yer. Ekinleri de yer. Bahçelere zarar verir. Onun için bu kuşlar, her zaman avlanır...

AVRUPA :

Asyanın batısında, Afrikanın kuzeyinde, kıyıları çok girintili çıkıntılı bir kıtadır. Yüzeyi on milyon kilometre karedir. Nüfusu 550 milyondur.

Avrupanın sınırları :

Doğusunu Ural dağları, Ural nehri, Hazer denizi, Kafkas dağları, Karadeniz, Boğazlar, Marmara denizi, Ege denizi çevirir. Güneyinde Akdeniz vardır. Batısında Atlas Okyanusu uzanır. Kuzeyinde Şimal Buz denizi yer alır. Denizler, bu kıtanın ortalarına kadar sokulmuştur. Avrupa kıtası bir yarımadadır.

Avrupanın yerey şekilleri :

Avrupanın güneyinde Balkan, İtalya, İberik; kuzeyinde İskandinav yarımadaları bulunur. Kuytu körfezleri, önemli limanları çoktur. En önemli dağlar Alpler ve Alplerden yayılan kollardır. Avrupanın en yüksek tepesi olan Montblanc (Monblan okunur) Fransadadır. Yüksekliği 4810 metredir.

Avrupanın akar suları :

Akar suları çoktur. Nehirlerinin akışları intizamlıdır. En önemlileri Volga, Tuna, Ren, Dinyeper, Po, Sen, Vistül, Elbe, Oder nehirleridir. Gölleri kuzeyde ve Orta Avrupa bölgesinde toplanmıştır.

Avrupanın iklimi :

Avrupada birbirinden farklı 3 iklim bölgesi görülür.

a) Akdeniz iklimi. Bu iklim en ziyade Güney Avrupada, Akdeniz kenarında yer alan memleketlerde hüküm sürer. Akdeniz iklimi genel olarak ılımandır; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık geçer. Yağmurlar en ziyade baharda yağar. Bu iklim bölgesinde ekseriya kışın yapraklarını dökmiyen bitkiler yetişir.

b) Atlas Okyanusu iklimi. Bu iklim, Avrupanın batı ve kısmen kuzey batı kısmını kaplar. Havalar yazın serin, kışın ılıktır. Yağmurlar 4 mevsimde de bol yağar. Her taraf sislidir. Parlak güneşe pek rastlanmaz.

e) Kara iklimi. Avrupanın orta, doğu ve kuzey taraflarında şiddetli bir kara iklimi vardır. Yazların sıcak ve kısa, kışların çok soğuk ve uzun olması, bu iklimin başlıca özelliğidir.

Avrupanın siyasî durumu :

Avrupa bağımsız devletlerle doludur. Kıtanın doğusunda Sovyet Rusya, Polonya; güney doğusunda Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya; kuzeyinde İsveç, Norveç, Finlandiya; batısında İngiltere, Almanya, Fransa; güneyinde İtalya bu devletlerin başlıcalarını teşkil eder. İspanya, Portekiz, Belçika, Hollanda, Danimarka, Avusturya, İsviçre, Macaristan da bağımsız devletler arasında yer alırlar. Yalnız İkinci Cihan Savaşı sonundan beri doğu Avrupa devletleri Rusyanın işgali altındadır.

Avrupada nüfus :

Avrupada en yaygın din, Hiristiyanlıktır. Irk itibariyle Islâvlar doğu Avrupada, Lâtinler güney batı Avrupada, Cermenler, orta, batı ve kuzey Avrupada çokluktürlar.

Londra, Berlin, Paris, Roma, Madrit, Hamburg, Marsilya, Bern, Lozan, Varşova, Belgrat, Stokholm, Oslo, Helsinki, Moskova, Bükreş, Avrupa kıtasının başlıca şehirleridir. Ama İstanbul; bütün bu şehirler arasında, tabiî güzellikleri bakımından eşsiz bir yer işgal eder.

AVUSTRALYA :

Avustralya, Okyanusya kıtasının en büyük parçasıdır. Yüz ölçümü yedi milyon yedi yüz kilometre kareyi bulur.

Avustralyanın sınırları ve yerey şekilleri :

Avustralya çok büyük bir adadır. Dolayını engin denizler çevirir. Doğusunda Mercan denizi, Tasman denizi; güney ve batısında Hint Okyanusu; kuzeyinde Arafura ve Timor denizleri yer alır. Kıyıları pek girintili çıkıntılı değildir. Kuzeyinde Karpentarya körfezi ile Yeni Gineye doğru uzanan York yarımadası bulunur. Doğu kıyıları düzdür. Dik dağlar sahilleri çevirirler. Geri kalan yerleri çöllerle, bereketli ovalarla dolu geniş bir yaylâ şeklindedir. Avustralyanın güneyinde Büyük Avustralya koyu; onun doğusunda da Spencer körfezi vardır. Tarıma, hayvancılığa elverişli topraklar kuzey doğu, doğu ve güneydoğu taraflarındadır.

Avustralyanın iklimi :

Avustralyanın iklimi sıcaktır. Güney batı ucu, bol yağmur alır. Doğu kıyılarına çok yağmur düşer. Avustralyanın ortasında Victoria, Macdonald çölleri görülür. Büyük akar suları yoktur. Darling ve Murray akar sularının en önemlisidir. Bu ırmak, kıtanın güney doğusunda denize dökülür.

Avustralyanın nüfusu :

Avustralyayı ilk defa bulanlar: Abel Tasman, William Dampier ve Kaptan James Cook (Kuk) tur. Kaptan Cook 1770 de bu kıt'aya çıktı. 1840 yılında Edward John Egre Avustralya koyunda karaya çıkarak çölleri baştan başa dolaştı. İngilizler, 1878'de gönderdikleri 800 kürek mahkûmu ile buraya yer-

leştiler. 1851'de keşfedilen altın madenleri yüzünden kıta muhacirlerle doldu. Bugünkü nüfusu 9.427.558 kişidir. Halkın çoğu İngiliz adalarından gelen insanların torunlarıdır. Sydney, (1.935.880 nüfus), Melbourne (1.595.300 nüfus), Adelaide (514.000 nüfus) gibi büyük şehirleri vardır. Avustralya 1901 yılından beri İngilterenin dominyonudur. 32.440 nüfuslu Canberra hükûmet merkezidir. Avustralyada altın, kömür madenleri çoktur. Tarım ileridir. Koyun çok beslenir. Yerliler iç kısımlarda yaşarlar.

AVUSTURYA :

Orta Avrupa'da küçük bir devlettir. Cumhuriyetle idare edilir. Baş şehri Tuna nehri üzerinde 1.766.102 nüfuslu Viyanadır. Yüz ölçümü, 83,803 kilometre karedir. Nüfusu 6.983.000 dir. Doğusunda Macaristan, Çekoslovakya; güneyinde Yugoslavya, İtalya; batısında İsviçre, Almanya; kuzeyinde yine Almanya ile Çekoslovakya bulunur.

Memleketin % 92 si dağlıktır. Arazisinin % 25 i bir işe yaramaz; işe yarayanın % 60 ını ormanlar kaplar. Ormanlar arasındaki kısımlarda tarım yapılır. Bilhassa münbit vadilerde yulaf, buğday, arpa, mısır ekilir. Patates, keten, pancar yetiştirilir. Üzüm elde edilir. Memleket madence zengindir. Su kuvvetinden çok faydalanılmaktadır. Bu sebeple endüstrisi gelişmiştir. Demir, bakır, kurşun, çinko, grafit, linyit ve az miktarda kömür madenleri işletilir. Memlekette ağır demir ve çelik sanayii gelişmiştir. Her türlü makine yapılır. Viyananın nüfusu 2 milyona yaklaşır. Graz, Linz, İnnsbruck, Salsburg, Wiener - Neustadt şehirleri en önemli yerlerdir.

AY :

Dünya güneşten kopmuştur. Ay da dünyadan kopmuş bir parçadır. Dünyadan 385.000 kilometre uzaktadır. Dünyanın güneş etrafında dönüşü gibi ay da dünyamızın etrafında döner. O halde Ay dünyanın uydusudur. Ayın çapı güneşten 400 defa küçüktür. Dünyanınki ise aydan elli defa büyüktür. Yani ay, Afrika ve Amerika kıtaları arasına kolayca sığar. Ayda yer çekimi dünyanınkinden 6 defa daha azdır, yani dünyamızda 6 kilogram gelen bir cisim ayda bir kilogram gelir.

Ay dünya etrafında doğudan batıya doğru döner.

Ayın kendisi bir ışık kaynağı değildir. Bir ayna gibi güneşten gelen ışıkları bize yansıtır. Ay dünyanın çevresinde dolaşırken güneşten ışık alan yüzü dünyaya karşı olmaz ve o vakit ay görülmez. Bu hale **kavuşum** denir.

Ay dünya etrafındaki yolculuğuna devam ettikçe sırayla ince bir hilâl **(yeni ay)**, dörtte bir ay **(dördün)**, ve tam olarak **(dolunay)** şeklinde gözükür. Sonra **(ikinci dördün)** ve hilâl **(eski ay)** şekillerine girerek görünmez olur.

Ay bu dolaşımını 29,5 günde tamamlar.

Bilginler teleskoplarla yaptıkları incelemeler sonunda, ayda su ve hava olmadığı, bu yüzden ayda hayat olmıyacağı sonucuna varmışlardır.

Ay tutulması:

Dünyamız güneşin etrafında dönerken bazan ayla güneş arasına girmiş olur. Bu zaman ay güneşten ışık alamadığı için, dünyamıza da ışık yansıtamaz. Dünyamızın gölgesi ayın üzerine düşer. O vakit ayı karanlık görürüz. Bu hale «Ay tutulması» denir.

AYAK :

İnsan ve hayvanlarda bacak bileklerinin altındaki kısma ayak denir. İnsanlarda, kanatlı hayvanlarda, ikişer ayak vardır. Kocabaş ve küçük baş hayvanların ayakları ise dörder tanedir. Koyun, keçi, sığır, manda, domuz, geyik, karaca, ceylân gibi hayvanların ayaklarında ikişer tırnak bulunur. At, eşek, katır cinsinden olan hayvanların ayakları birer tırnaklıdır. Maymun, ön ayaklarını el gibi kullanır. Arka ayaklarının her birinde de insanın iki ayağında olduğu gibi - beşer parmak vardır.

AYAKKABI FABRİKALARIMIZ :

Yurdumuzda bir çok ayakkabı fabrikaları vardır. Bunların en büyüğü Beykozdaki Sümerbank kundura fabrikasıdır. Ordumuzun ayakkabı ihtiyacını tamamen bu fabrika sağlar.

AYAKKABILARIMIZ :

Insanlar yürürken ayaklarını korumak için, kösele, deri, ve lâstik gibi maddelerden ayak giyeceği yaparlar ki, buna ayak-

kabı adı verilir.

AYASOFYA :

Bugünkü Ayasofyanın yerinde eskiden ufak bir tapınak vardı. Bu tapınak 325 yılında yapılmıştır. 404 senesinde yandı. 415 tarihinde yine yaptırıldı. 532 senesinde tekrar yandı. O zaman, Bizans İmparatoru bulunan Jüstinyen, dünyada hiç görülmemiş ve görülmeyecek kadar büyük ve güzel bir kilise yaptırmağa karar verdi. Bugünkü Ayasofyanın temelini - eski tapınak yerine - attırdı. Her gün, on bin kadar amele çalışarak bu kiliseyi beş senede bitirdiler. 537 tarihinde inşaat tamam olmuştu.

Kilisenin büyük kubbesi 557 yılında yıkıldı ve tamir edildi.

Fatih Sultan Mehmet, 1453 tarihinde İstanbulu alınca Ayasofya kilisesi cami haline getirildi. Fatih Mehmet şehre girince bu kiliseye giderek 1 Haziran 1453 cuma günü, cuma namazını orada kıldı.

Ayasofya, İstanbulda Sultan Ahmet meydanındadır. Bugün müze olarak kullanılmaktadır.

Türk mimarlarından meşhur Mimar Sinanın Edirnedeki Selimiye Camiinin kubbesi, Ayasofyanın kubbesinden daha büyüktür. Bu cami, Ayasofyadan daha üstün bir eserdir.

AYASTEFANOS BARIŞI :

Bu barış (1877-1878) Osmanlı-Rus harbinden sonra; 5 Mart 1878 de Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında İstanbulun Yeşilköy semtinde imzalanmıştır. O zaman, Osmanlı devletinin başında İkinci Abdülhamit bulunuyordu. Bu barışa göre Karadağ, Sırbistan, Romanya gibi bize bağlı sayılan devletler bağımsızlıklarına kavuşuyor; Ardahan, Kars, Batum gibi şehirlerimiz Rusyaya bırakılıyordu. Barışı Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Berlin sefiri Sadullah Bey; Rus Çarlığı adına Kont İgnatief ile Aleksandr Yilendof imzalamışlardı.

AYDINLATMA ARAÇLARI :

Gündüzleri güneş dünyamızı aydınlatır. Akşam güneş battıktan sonra dünyamız karanlığa bürünür. İlk insanlar karanlık-

tan korktuklarından aydınlanma için çareler aramışlardır. İlk önceleri aydınlanma için çıralı odunları kullandılar. Daha sonra hayvan yağlarından kandiller yapıldı. Zamanla insanlar aydınlatma araçlarını geliştirerek bugünkü haline getirmişlerdir. Başlıca aydınlatma araçları şunlardır.

1) **Çıra:** Yağlı odun, çam ağacının odunudur. Alevle yanar. Yanarken is yapar.

2) **Yağ kandili:** Bir çanak içine konulan su üzerine biraz zeytinyağ konulur. İçinde bir fitil bulunur. Fitil yavaş yavaş yağı emer. Fitil üst kısmından yakılınca ışık vermeğe başlar. Kandil ışığı zayıf ve titrektir. Kandil is yapar ve kokar.

3) **Mum:** Balmumundan veya başka yağlardan yapılır. İçinde fitili vardır. Işığı titrek ve islidir.

4) **Petrol lâmbası:** 4 kısımdır: (1) Hazne kısmı: bunun içine petrol konur. (2) Fitil. (3) Fitili hareket ettiren vidalı tertibat. (4) Işığı rüzgârdan korumak için kullanılan lâmba şişesi.

Fitil hazneye girdiğinden petrolu emer. Şişenin takıldığı kısımdaki deliklerden de hava girer. Fitil yakıldığı zaman lâmba zayıf bir ışıkla yanar.

5) **Lüks lâmbaları:** Bu lâmbalarda da petrol yanar. Petrol hava basıncı ile püskürtülür. Kızgın bir yere rastlayınca parlar ve parlak bir halde yanmıya başlar. Bu yanan yere gömlek denilen kısım takılınca ışık daha parlak görünür.

6) **Karpit lâmbası:** Kireçle kömür elektrik fırınlarında ısıtılır ve «Karpit» elde edilir. Bunun üstüne su dökülürse asetilen gazı çıkar. Bu gaz yanar. Karpit lâmbalarında iki kısım vardır. Birinde karpit bulunur. Onun üstündeki kısımda ise su vardır. Su damla damla karpitin üstüne dökülür. Asetilen gazı çıkar. Bu gaz ince bir borudan dışarı çıkar. Kibritle ateşleyince parlak ışık vererek yanar. Yanarken fena koku verdiğinden açık havada kullanılır.

7) **Elektrik lâmbası:** En temiz ve fazla ışık veren aydınlatma aracı elektriktir. Elektrik kablolar vasıtasiyle evimize gelir. Oradan da bir çok tertibatla odalarımıza dağılır. Odalarda düğ-

meler vardır. Onlar vasıtasiyle elektriği açar, kaparız.

Düğme açılınca elektrik akımı ampule gelir. Ampul içinin havası alınmış bir cam balondur. İçinde ince teller bulunur. Bu teller güç eriyen madenlerden yapılmıştır. Akım lâmbaya girince teller ısınır, kızar; beyazlaşır ve ışık vermeğe başlar.

AYDIN OĞULLARI:

Anadolu Selçuklu devletinin parçalanması üzerine Tire, İzmir, Ayasuluğ, Güzelhisar, Aydın, Çeşme, Sultanhisar, Kestel, Bozdoğan şehirlerinin çevrelerinde kurulmuş bir beylikti. Beyliğin başında Aydın Bey bulunuyordu. Beylik Yıldırım Bayezit zamanında Osmanlılara katıldı ise de Timur'un müdahalesiyle tekrar bağımsız bir duruma geçti. Osmanlılar Aydınoğulları beyliğini 1425 de ortadan kaldırmışlardır.

AYI :

Dört ayaklı vahşî bir hayvandır. Çekingen, iyi tabiatlı ve zararsız bir mahlûk olarak kabul edilir. Kuvvetlidir. Hantal görünüşlüdür. Boyu kısa, kafası yuvarlak, ağzı uzun, gözleri ufaktır. Her yıl dökülen kılları kaba ve uzundur. Dağlarda, ormanlarda yaşar. Kışın ayı, ininden çıkmaz. Et ve bitki ile geçinir. Balı, armudu pek sever.

AYNALAR :

İçine bakıldığı zaman bakan kimsenin görüntüsünü belirten parlak cisimlere «ayna» denir. Aynalar cam arkasına «sır» denen bir madde sürülerek yapılır. Sır, ucuz aynalarda civa ve kalay karışımından; pahalı aynalarda ise, gümüştendir.

Ayna, arkası sırla kaplı olduğu için güneş ışınlarını geçirmez, geriye yollar. Bu olaya «yansıma» denir.

Çeşitli aynalar vardır. Düz aynalarda cisimler olduğu gibi, çukur aynalarda olduğundan büyük ve tümsek aynalarda olduğundan küçük gözükür.

Bir de İzmir Fuarı ve İstanbul Sergisinde olduğu gibi, eğlendirmek amacı ile dalgalı camlardan yapılmış ve insanları eğri büğrü gösteren aynalar vardır.

Aynalar yol dönemeçlerinde, karşıdan gelecek taşıtları gös-

termek için kullanılır. Çukur aynalar cisimleri büyük gösterdiğinden mikroskop, teleskop ve ışıldaklarda kullanılır.

AYRAN YAPMAK:

Yoğurt, bir kaba konarak iyice ezilir. Sonra azar azar su konur ve karıştırılır. Tekrar ezilir. Tekrar azar azar su konur. Yine karıştırılmakta devam edilir. Kâfi derecede su konunca yoğurt artık ayran olmuş demektir. Ayran, ne çok sulu, ne de çok koyu olmalıdır.

AYSBERG :

Denizde yüzen buz dağlarına Aysberg denir. Kutup bölgelerinde ve bazı yüksek dağlarda birikmiş ve donmuş buz kütleleri (buzullar = cümudiyeler) vardır. Bu cümudiyeler nehir gibi sahile kadar hareket halindedirler. Yalnız bunların hareketi çok yavaştır. Bir uçları deniz kenarına varınca denize sallanarak nihayet koparlar ve ufak bir buz adası gibi denizin üzerinde yüzerek akıntılarla sürüklenmeğe başlarlar. İşte bunların her biri birer aysbergdir. Aysbergler, bazan pek büyük olurlar. Bunların denizin üzerinde kalan kısımları 100 metre yükseklikte, su altında kalan diğer kısımları da 800-900 metre derinlikte olabilir. Böyle büyük adalar, gemiler için ölüm tehlikesi demektir.

1912 senesinde «Titanik» ismindeki dünyanın en büyük gemisi, Atlas Okyanusundan geçerken bir gece yarısı böyle bir aysberge çarparak batmıştır. İki binden fazla yolcunun ancak yedi yüz kadarı kurtarılmış, diğerleri boğulmuştur.

Tehlikeli yollarda nöbet tutan gemiler vardır. Bunlar, diğer gemilere aysbergler hakkında bilgi verirler. Böylece; kazaların önüne geçilmiş olur.

AYVA :

Yumruktan büyük, yuvarlak veya yumurta biçiminde, sarı renkte tüylü, mayhoş, kokusu kuvvetli, dokusu sert, ufak çekirdekli bir meyvadır. Ayva, gülgiller cinsinden sayılır. «Ekmek, Gördeş, Limon» vesaire adlı türlü çeşitleri vardır. Yenilmesi sıhhîdir.

AYVALIK :

Yurdumuzun Ege bölgesinde bulunan çok şirin bir kasabadır. Girintili, çıkıntılı kıyılarının karşısında sıralanan adacıklar çam ve zeytin ağaçları ile doludur. Bu şirin kasabamız, Kurtuluş savaşından sonra Türk göçmenleriyle doldurulmuştur. İklimi ılıman, toprakları verimlidir. Dolayı zengin zeytinliklerle çevrilidir. Şehirde zeytinyağ fabrikaları çalışmaktadır. Şehir iç nüfusu 1955 sayımına göre 16.755 kişidir. Bütün kaza 28.667 nüfusludur. İstanbuldan 210, İzmirden 70 mil uzaklıkta bulunur. İstiklâl savaşının ilk kurşunu bu güzel Anadolu kasabasında patlamıştır.

AZERBAYCAN :

Doğu Anadolu ile Hazer denizi arasındaki topraklara bu isim verilir. 90 bin kilometre kareyi bulan topraklar üzerinde 3 milyon kadar insan yaşar. Azerbaycan Ruslar ve İranlılar arasında paylaşılmıştır. Memleket dağlık ,iklim serttir. Kura, Aras başlıca akarsularıdır. Tiflis, Gence, Erivan, Bakû, Tebriz başlıca büyük şehirlerdir. Gökçegöl ve Urmiye gölü büyük gölleri teşkil eder. Memlekette zengin petrol kaynakları işletilmektedir.

AZOT :

Hava tabakasının beşte dördünü (%79 unu) azot gazı doldurur. Azot tabiatta çok defa serbest bulunur. Bitkilerin çoğu, azotu topraktan alırlar. Hayvanlar vücutları için gerekli azotu besilerinden sağlarlar. Azot bütün yaratıklar için lâzımdır ve faydalıdır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

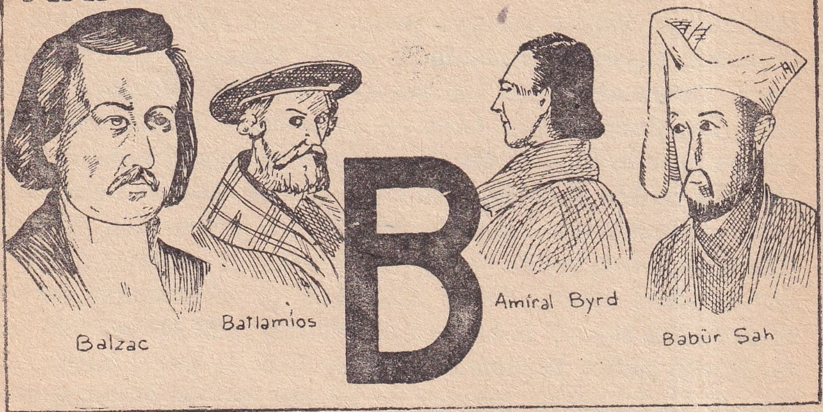

Bu harf, Türk alfabesinin ikinci harfidir. Sessizdir. Sınıflamalarda 2 rakamının yerini tutar. Dudaklar arasından okunur.

BABA :

Ailede evlât sahibi erkeklere baba ünvanı verilir. Baba, çocuğun dünyaya gelmesine sebep olan erkektir. Hepimizin bir annesi, bir de babası vardır. Annemiz bizi besler, temizler, büyütür. Babamız ise yaşamamız için gerekli parayı kazanır.

Çımaların, halatların takıldığı yuvarlak başlı demir dikmelere de yine baba denir.

BABAESKİ :

Babaeski, İstanbul - Edirne demiryolundan ayrılan Kırklareli hattı üzerinde, şirin bir kaza merkezidir. Bu kasabanın bağlı olduğu vilâyet, Kırklarelidir. İklimi serttir. Geniş ovalarında tarım yapılır. Babaeski kazası 49.630, Babaeski kasabası 11.035 nüfusludur.

BABIÂLİ :

Kelimenin asıl mânası «Yüksek kapı» anlamına gelir. Osmanlı tarihinde padişah sarayına «Babı hümayun», Sadrazam konağına «Babıâli» adları verilmiştir. Babıâli, Osmanlı İmparatorluğunda Vekiller heyetinin çalıştığı ve toplandığı yerdi. Bu-

gün İstanbul Vilâyet konağının bulunduğu bina, 1654 yılından beri baş vezirler tarafından işgal edilmiş bir yerdir. Bu binayı, resmî devlet dairesi olarak fermanında belirten İkinci Sultan Mahmuttur. Sultan Mahmut yanan binanın yerine yenisinin yapılmasını emreden fermanında, «Babı âlimizin» ifadesini kullanır. Tanzimatın ilânı ile beraber dahiliye (İçişleri), hariciye (Dışişleri), adliye (Adalet) nazırlıkları (Vekâletleri) Babıâliye taşındı. Böylece burası, devletin en önemli merkezi halini aldı. Bu tarihte Paşakapısı tâbirinin yerine, Babıâli kelimesi ısrarla kullanılmaya başlandı. 19. Yüzyıl ortalarında, bilhassa Abdülmecit zamanında saray yalnız saltanat sürer, Babıâli de devleti idare ederdi. Fakat Abdülâziz ve Abdülhamit devirlerinde bu hal değişti. Nihayet Anadoludaki millî şahlanıştan sonra, Büyük Millet Meclisinin 1 Kasım 1922 de kabul ettiği «saltanatın kaldırılması» kanunu ile Babıâli, tarihe karışmış oldu. Bugün İstanbulun bu çevresi Babıâli adı ile anılır. Babıâli diye adlandırılan kapı, «Adlî tıp» binasının yanında; Alay köşkünün önündedir. Babıâli, Osmanlı tarihinin canlı hâtıralariyle doludur. Mustafa Reşit Paşa, Mithat Paşa, Âlî Paşa, Fuat Paşa gibi bir çok aydın büyükler de bu binanın kucağında yetişmişlerdir.

Bugün Babı-âli binasında İstanbul Vilâyeti teşkilâtı ve Vali çalışmaktadır.

BABİL :

Tarihin en eski, en güzel ve en büyük şehirlerinden biriydi. Mezopotamyada bulunuyordu. Hele Babilin kalesi ile Asma bahçeleri, dillere destandı. Kalesinin yüz kapısı, 150 kulesi vardı. Dünyanın yedi harikası arasında sayılan Asma bahçeleri, evlerin üzerinde kurulmuştu.

BABİLLİLER :

M. Ö. 2100 yıllarında Mezopotamyada Babil Prensleri civarlarındaki Larsa ve İsin siteleri arasındaki anlaşmazlıktan faydalanarak kuvvetli bir devlet kurdular. En ünlü kralları; adını taşıyan «Hamurabi kanunları» ile meşhur Hamurabi'dir. Ondan

300 yıl sonra, I. Mürşil idaresindeki Hitit kuvvetleri, Birinci Babil Krallığını sona erdirdi.

Mezopotamyada asırlarca süren Kasitler ve Asurlular egemenliğinden sonra M. Ö. 612 yılında birleşen Medler ve Babilliler anlaşarak Asurun başkenti Ninova'yı zaptedip yıktılar. İkinci Babil krallığının (M. Ö. 612-539) en ünlü hükümdarı Nabukat Nezar'dır. Bu hükümdar, Kudüsü alıp, Yuda devletine son vermiş ve Yahudileri Babil şehrinin yeniden inşasında esir olarak kullanmıştır.

Pers hükümdarı Kurus M. Ö. 539 da, Yahudilerin teşvikiyle Babile saldırdı ve ikinci Babil Krallığına son verdi. Kurus Yahudileri tekrar ülkelerine göndermiştir. Çünkü Mısır seferine giderken, geçeceği çöllerde kendisine minnettar bir kavmin bulunması işine geliyordu.

BABÜR :

Babür, 1482 de Azerbaycanda doğdu. Babası Ömer Şeh Mirza, Timurlengin torunu idi. Anası «Kutluk Nigâr» ise Cengizin torunu bulunuyordu. 1494 de, 12 yaşında iken, Ferganada padişah oldu. 1501 de beylerin ve hanların saldırışı ile tahtını kaybetti. Yanındaki kuvvetlerle Ferganadan Efganistana geçti. 1504 te Kâbili aldı. Hindistandaki karışıklıktan faydalanarak 1524 de Pencap eyaletini ele geçirdi. İki yıl sonra da, yani 21 Nisan 1526 tarihinde Panipal ovasında düşmanlarını yenerek Hint Padişahı oldu. Kanında cihangirlik hasleti taşıyan bu insan, az zamanda Ağrayı, Allahabadı, Gualyarı ele geçirdi. 1528 de Hindistanın zaptını tamamladı. Büyük bir devletin, parlak bir medeniyetin kurucusu oldu.

Babür cesur bir kumandan, temiz karakterli, zeki ve ince ruhlu bir insandı. Değerli kimselere kıymet verirdi. Bilhassa yapıcı tarafı çok kuvvetli idi. Bu günkü Hindistan, onun bıraktığı medeniyet eserleriyle doludur.

Babür, hayatının hikâyesini anlatan «Babürname» eserini bizzat kendisi yazmıştır. Çağatay şivesile yazdığı şiirlerde Türklüğü ile övünür. Bu büyük insan 26 aralık 1530'da öldü. Mezarı

Kâbilde bir su kenarındadır.

BACA :

Dumanı ocaktan çekip havaya veren madenden, tuğladan veya taştan yapılmış boruya baca adı verilir. Mutfak, fabrika, vapur bacaları gibi... Aydınlık almak için açılan tepe penceresine, su yolu, lâğım, maden ocağı gibi yeraltı yapılarının hava deliklerine yine bava denir.

BACAK :

Bacak, vücudün kalçadan tabana kadar olan kısmıdır. İnsanlar ve hayvanlar, bacaklariyle yürürler, atlarlar. Bacak diz eklemi ile ikiye ayrılır. Bacaklarda bulunan kemikler uzun kemiklerdir. Kalça ekleminden diz eklemine kadar olan kısma uyluk kemiği denir. Diz ekleminden topuğa kadar baldır kemiği uzanır.

BADANA YAPMAK :

Mevsim temizliklerinde evlerin duvarları badana edilir. Badanalama işi şöyle yapılır:

Badanalık kireç, su içinde ezilir, içine mermer tozu konulursa iyi olur. Badananın renkli olması isteniliyorsa, istenen renk boya badana karışımına katılır. Yapılan badananın duvarlardan çıkmaması için, karışıma tuz katılması gereklidir.

Badana yapılırken fırçanın duvarlara hep ayni istikamette sürülmesi lâzımdır, yoksa duvarlar dalga olur. Badananın iyi olması arzu ediliyorsa, birkaç defa üstüste yapılmalıdır.

BADEM :

Badem, gülgillerdendir. Memleketimizin her tarafında yetişir. Bu ağaç orta boydadır. İlkbaharın ilk günlerinde pembe, beyaz çiçeklerle donanır, çiçekler döküldükten sonra yapraklanmaya başlar. Meyvası yeşil halde iken çağla adını alır. Çağla zamanla sert bir kabuk bağlar. Badem adını alır. Badem, acı ve tatlı cinste olmak üzere ikiye ayrılır. Acı bademin çiçekleri beyaz, tatlı bademin çiçekleri pembedir. Tatlı badem sert ve yumuşak kabuklu olarak çeşitlenir. Badem ağacının ana vatanı, Akdeniz bölgesi sayılır. Kuru badem, tuzsuz ve kavrulmuş olarak yenilirse faydalıdır. Bilhassa dişleri besler.

Bir Kahramanlık Hikâyesi

KORKUSUZ SÜVARİ

Niğbolu, günlerdir muhasara altındaydı. Kaleyi koruyan bir avuç Türk, uzaklardan gelecek yardımı bekliyordu. Haçlılar ise surların dibinde ateşler yakıyor, burçlardaki muhafızlarla alaylı konuşmalar yapıyorlardı. Onların herbirinde Türklerin nasıl olsa teslim olacağı kanaati vardı. Öyle ya, bu uzun kuşatmadan sonra barut mahzenleri boşalmış, erzak depoları tükenmişti.

Güneş, kızaran ufuklardan batarken, burçların üzerinde bir karaltı dolaşıyordu. Bu, levent yapılı Doğan Beydi. Doğan Bey muhafızlarla şakalaşıyor, arasıra mazgallara sokularak düşman ordugâhını gözlüyordu. Bir ara döndü. Tunanın ötesindeki ovalara dalgın dalgın baktı. Sonra da arkasında duran arkadaşına:

— Demiralp, bir gün şu ufuklarda sancak uçuracak mıyız? diye seslendi. Demiralp, bir şey duymamış gibi susuyordu. Daha doğrusu, karşıdan kaleye doğru gelen beyaz ata binmiş bir süvariye dikkat kesilmişti. Alaca karanlıkta, surların dibinde at koşturan bu süvari kimdi? Yoksa bir haberci miydi? Pervasız at sürüşünden, onun bir hıristiyan şövalyesi olmadığı kolayca anlaşılıyordu. Doğan Beyle Demiralp burcun kenarına vardılar. Aşağıda olanı biteni dikkatle süzmeye başladılar. Beyaz atlı süvari rüzgâr gibi kale kapısına dayanmış:

— Doğan! Bre Doğan! diye sesleniyordu. Doğan Bey ansızın tatlı bir heyecanla ürperdi. Bu sesi tanımıştı.

— Buyur Saadetlû Hünkârım!

— Yarın, sabah ezaniyle geliyoruz. Sakın fütur etmeyesin!

— Şevketlûm, kulluğumuzu ispata çalışıyoruz.

Uzaktan sekiz on düşman atlısı görünmüştü. Yıldırım Bayezit Han geriye döndü. Bir ok gibi karanlıklara delerek gözden kayboldu. Doğan Beyle Demiralp sevinç yaşları dökerek bu kahraman haberci arkasından hayretle bakakaldılar.

Ata Sözleri

★ Balık baştan kokar.
★ Birini bilmeyen binini bilmez.
★ Bülbülü altın kafese koymuşlar: «Ah vatanım,» demiş.
★ Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür.
★ Çok tamah, çok ziyan verir.
★ Dağda gez, belde gez... İnsafı yürekten bırakma.
★ Deveyi yardan atan bir tutam ottur.
★ Dikiş söküntüsünden belli olur.

Güzel Sözler

★ Darılıp birbirinizden yüz çevirmeyin.
Hazreti Muhammet
★ Birbirinize kin tutmayınız. — Hazreti Muhammet.
★ Doğruluk iyiliğe, yalan kötülüğe; iyilik cennete, kötülük cehenneme yol açar. Kişi, doğruluk yapa yapa doğru olur. Hazreti Muhammet
★ Yalancılık kalbin kararmasına sebep olur.
Hazreti Muhammet

Akısan Cep Ansiklopedisi
Haftalık Mecmua

Sahibi ve yazi işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

19 ŞUBAT 1959 Perşembe ⋆ Sayı: 6 ⋆ Fiyatı: 50 Kuruş

AKISAN
CEP ANSIKLOPEDİSİ
B -1
BÂKÎ
BACA
BADEM
BACAK
BALIK
BAL
BALİNA
BABİL

Bunları biliyor musunuz ?

YILAN, YEDİĞİ YUMURTANIN KABUĞUNU NASIL AYIRIR?

Yılan, yiyeceği yumurtayı olduğu gibi yutar. Yumurta, boğazının belirli bir yerine gelince oradaki adaleler kasılır ve yumurtayı kırar. Bundan sonra yılan hem yumurtanın içini, hem de kabuğunu beraberce sindirir.

KADIN, ERKEK BEYİNLERİ AYNİ BÜYÜKLÜKTE MİDİR?

Erkek beyni, kadın beyninden daha büyüktür. Bir erkek beyni ortalama olarak 1340 gram olduğu halde bir kadın beyninin ortalama ağırlığı 1200 gramdır.

BAHARATIN ALTIN DEVRİ

Baharat, bu arada karabiber Ortaçağda en pahalı maddelerden biriydi. Bir çuval karabibere verilecek parayla orta halli bir ev satın alınabilirdi. Hattâ kibar hanımlar karın ağrısına karşı ilâç olarak kullanılan küçük hindistancevizlerini kolye olarak kullanırlardı.

ALBATROSUN OBURLUĞU

Albatros adı verilen deniz kuşu çok oburdur. Balık avlıyarak geçinen bu kuş, bazan karnını o kadar doldurur ki bir türlü sudan havalanıp uçamaz.

BALIK YİYEN ÖRÜMCEK

Güney Afrikada bulunan bir cins örümcek balık avlar ve yer.

BAFRA :

Bafra, Kızılırmak deltası üzerindedir. Karadenizden 22 km. içeride bulunur. 50 Km. lik bir şose ile Samsuna bağlıdır. Yanından Kızılırmağın geçtiği bu kaza merkezi, Samsun vilâyeti sınırları içindedir. Havasının ağır olmasına rağmen, iyi cins tütünleriyle ün almıştır. Bafra ovası adını taşıyan ovası, Türkiyenin Karadeniz bölgesinin en verimli ovalarından biridir. Bu ovayı Kızılırmak suyu meydana getirmiştir.

İklimi ılık olan bu bölgede, çok miktarda tütün, mısır yetiştirilir; sığır beslenir. Bafra kasabasının nüfusu 17.588 kişi, köyleriyle beraber kazanın nüfusu 86,756 kişidir.

BAĞDAD :

Bağdad Basra körfezinin 500 km. kuzeyindedir. Hint, İran ve Avrupa yollarının kavşağı üzerinde bulunur. 762 tarihinde ikinci Abbasî Halifesi Mansur tarafından kurulmuştur. Uzun yıllar Abbasî devletinin başşehri olmuştur. Bunun için az zamanda gelişmiş; İslâm dünyasının merkezi olması sebebiyle de ilim, sanat, medeniyet kurağı haline gelmişti. O zamanlar nüfusu, 2 milyonu buluyordu. Bağdad XVI. yüzyılda Osmanlı ülkelerine katıldı. Böylece birinci Cihan Savaşına kadar bir vilâyetimiz olarak kaldı.

Dicle nehri, şehrin içinden geçer. Şehrin büyük kısmı Diclenin doğu yanındadır. Sokakları dardır. Yeşil hurmalıkların örttüğü haşmetli kubbeler, uzaklardan görünür. Bağdad bugün Irak krallığının başşehridir. Nüfusu 400.000 kadardır.

BAĞIMLI DEVLET :

Başka devletlerin buyruğu altında bulunan milletler bağımlı milletlerdir. Bu milletler diledikleri gibi hareket edemezler, efendilerine kulluk yaparlar. Bu milletlerin başında bulunan devlet adamları da birer kukladan başka bir şey değildir. İşte böyle devletlere «Bağımlı devlet» derler.

BAĞIMSIZ DEVLET :

Kendi vatan sınırları içinde, hiç bir milletin buyruğu altın-

da olmadan hür yaşayan milletlere **Bağımsız milletler** denir. Bu milletlerin, kendilerini idare için teşkil ettikleri devletlere de «**Bağımsız devletler** adı verilir. Türk milleti tarih boyunca bağımsız devletler kurmuş, egemenliğini kaybetmemiş bir millettir.

BAĞLAÇLAR :

Cümle içinde eş ödevler gören kelimeleri veya anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan kelimelere «bağlaç» denir.

Dilimizde çeşitli bağlaçlar vardır. Bunlardan en çok kullanılanlar şunlardır:

Ve, ile, yahut, ama, fakat, lâkin, çünkü, zira, halbuki, bari, hiç olmazsa...

İlk üçünün kullanılışına dair örnekler aşağıdadır:

Atatürk, iyi bir asker ve devlet adamıydı.

Hüseyinle Özcan bu işi yaparlar.

Bu işi yaparsın, yahut vazgeçersin.

BAHAMA ADALARI :

Kuzey Amerikanın güney doğusunda bulunan Florida yarım adasından Haiti adasına kadar 900 km. lik bir sahada serpilmiş irili ufaklı 3000 adaya Bahama Adaları adı verilir. Bu adalardan ancak 20'sinde insan vardır. Bunlar da zenci soyundan olan insanlardır. Sayıları 60.000 i bulur.

Bugün İngiliz sömürgesi bulunan bu adalara, ilk defa Kristof Kolomb çıkmıştı. İklim sağlığa elverişli ise de, bu adalarda kuyu sularından başka içecek su bulunamaz. Sömürgenin başşehri, New Providence Adası üzerinde 36.246 nüfuslu Nassau şehridir. Bahama Adalarının bütün nüfusu 1957 sayımına göre, 116.530 kişidir. Sünger, sisam keneviri, domates, tuz, konserve halinde ananas; adaların başlıca ihracatını teşkil eder.

BAHARAT :

Yiyecek ve içeceklere hoş koku ve tat vermek için kullanılan karanfil, tarçın, zencefil, karabiber gibi maddelere baharat denir. Amerikanın keşfini çabuklaştıran da, Orta ve Yeni zaman insanlarının baharata verdikleri önemdir. Baharat yetiştiren memleketler: Hindistan, doğu Hindistan; Seylân, Malaya, Afrika gibi yerlerdir.

Baharat yemeklerde kullanıldığı gibi, kokularda, mensucatta, sabun ve esans yapmakta da kullanılır. Türkiyede karanfil, tarçın, zencefil, hindistancevizi, karabiber, kırmızıbiber, hardal, ananas, kimyon gibi baharat çok kullanılır. Ayrıca nane, dereotu, maydanoz gibi baharat da evlerde kullanılır. Baharat; bilhassa tarçın, karabiber, kırmızı biber, hardal sağlığımız için çok zararlıdır.

BAHÇE :

İçinde çiçek, ağaç sebze yetiştirilen yerlere bahçe denir. Bahçeler kuzey rüzgârlarına kuytu, bol güneşli, gür sulu, verimli topraklarda olurlar. Meyva yetiştirilen bahçeler, meyva bahçeleridir. Sebze bahçelerine, bostan adı verilir. Ayrıca çiçek bahçeleri, gül bahçeleri de vardır. Büyük şehirlerde halkın oturması, gezmesi, hava alması için belediye bahçeleri (parklar) bulunur.

BAHÇE :

Bahçe, Seyhan vilâyetine bağlı, bir kazanın ve onun merkezi olan kasabanın adıdır. Kaza arazisi dağlıktır. 39 köyü olan Bahçe kazası 1955 sayımına göre 31.915 nüfusludur. Kaza merkezinde 1132 kişi yaşar. Kazanın eski adı Bulanık'tı.

BAHÇIVAN :

Bahçe işlerinden anlayan; meyva, çiçek, sebze yetiştiren kimselere bahçıvan adı verilir. Bahçıvanlar yılın dört mevsiminde bahçe işleriyle uğraşırlar. Toprağı çapa, bel, kürek, tırmık, pulluk gibi araçlarla işlerler.

BAKAN : (Bak: Vekil)

BAKIR :

İnsanlar, demirden önce bakırı bulmuşlardı. Bakırın rengi kırmızıdır. Bakırla kalay birlikte eritilince, tunç meydana gelir. Tarihte, Tunç devri diye anılan zamanlarda yapılan bütün silâhlar bakırla kalay karışığı olan tunçtandı. Bakır, elektrikte çok kullanılır. Isıyı kolayca iletir. Ateşe dayanır. Bunun için mutfak araçları, kazanlar bakırdan yapılır.

Bakır, çinko ile karıştırılırsa meydana gelen halita, (karışım)

pirinç adını alır. Pirinç döküm işlerinde kullanılır.

Bakır madenine İstanbulun Sarıyer kazasında ve yurdumuzun Gerede, Sinop, Giresun, Gümüşhane, Şebin-Karahisar gibi yerlerinde rastlanır. Memleketimizin işletilmekte olan en zengin bakır madeni, Ergani ile Murguldadır. Bunlar, dünyanın en zengin damarları arasında sayılırlar. Amerika Birleşik Devletleri, Şili, Belçika Kongosu, Afrikanın batı kıyıları, Japonya, İspanya gibi ülkelerde zengin bakır damarları vardır.

Bakır madeni arz yüzeyinden çıkarıldığı gibi, kömür ve altın madenlerindeki ocaklara benzer kuyular kazılarak da çıkarılır. Maden toprakta filiz halinde bulunur. Filizler kırılır, parçalanır, ocaklara gönderilir. Bir çok muamelelerden sonra çeşitli usullerle bakır elde edilmiş olur.

Bakırın kimyada kısaca yazılışı «Cu» dur. Erime derecesi 1083°, kaynama derecesi 2310° dir. Kırmızı renkte olan ve parlak levha, tel haline getirilebilen bakır; ısıyı, elektriği gayet iyi iletir. Tabiatta serbest bulunduğu gibi, çeşitli filizler halinde de bulunur. Göz taşı ve bakır oksidi, bakır bileşiklerinin en önemlisidir.

BAKIR BULMA :

Bakır, sulu asitlerle temasa gelince zehirli tuzlar meydana gelir. Bunun için, yemeklerin bakır kaplarda saklanması çok tehlikelidir. Bakır kap içindeki yemeğin, bakır tuzları ile zehirli hale gelmesine «bakır çalma» adı verilir. Bakır çalmayı önlemek için, bakır kabları sık sık kalaylatmak gerektir. Bakır çalmış yemekleri yiyenler; zehirlenirler, tedavi edilmezlerse ölürler.

BAKIRKÖY :

Bakırköy, İstanbul vilâyetinin bir kazasıdır. Merkez bucağından başka 5 köylü Yeşilköy ve 11 köylü Mahmutbey bucakları vardır. (1955 nüfus sayımına göre) bütün kaza nüfusu 107.142, Bakırköy kasabasının nüfusu 82.590 bin kişidir. Bakırköy, İstanbul'a turistik asfalt yol ile bağlıdır. İstanbul'un bir mahallesi olan Bakırköyde deri ve bez fabrikaları vardır.

BÂKÎ :

Osmanlı tarihinde yükselme devrinin en ihtişamlı şairlerin-

den biri de, Bâkîdir. Asıl adı Mahmut olan Bâkî, 1526 yılında İstanbulda doğdu. Babası, Fatih camii müezzini idi. Abdül-bâkî Mahmut 15 yaşına kadar saraç çıraklığı yaptı. Bu yaştan sonra medreseye girdi. Engin zekâsı, sonsuz çalışkanlığı ile az zamanda ilerledi. 25 yaşında olgun bir müderris (medrese hocası) oldu. Böylece bu kabiliyetli insan, İstanbulun bilginleri arasına karışmış bulunuyordu. İlmi ile beraber şairliği de gelişti.

Ne yazık ki, bu büyük şair devrin modasına uyarak Acem edebiyatı tesirinde kaldı. Bununla beraber Türk şiirine akıcı bir ahenk verdi. Şiirde Aruz veznini ağır imalelerden, aksaklıklardan kurtarıp Türk malı haline getirdi. Şiir konularına çeşni kattı. Hele «sümbül» redifli kasîdesi, edebiyatımız içinde bir âbide şöhretini taşır.

Bâkî İstanbuldan sonra Halebde, Mekkede, Medinede, bulundu. Sonra tekrar kazaskerlik rütbesiyle İstanbula döndü. Kanunî Sultan Süleymanın iltifat ve himayelerine mazhar oldu. Kanunî Süleyman için yazdığı mersiye, Türk edebiyatının en ihtişamlı eserini teşkil eder. Geçirdiği rahat bir hayattan sonra, 1599 yılında İstanbul'da öldü. Bir aralık Şeyhülislâmlığa namzet gösterilen büyük şair Bâkî, bu makama geçmeden ölmüştü. Cenaze namazını rakibi Şeyhülislâm Sun'ullah efendi kıldırdı. Ve onun tabutu başında bu büyük ölünün şu beytini okudu:

Kadrini sengi musallâda bilüp ey Bâkî
Durup el bağlıyalar karşına yaran saf saf!

BAKLA :

Yurdumuzun her yerinde yetiştirilen bir bitkidir. Yeşil pişirildiği gibi, kuru tohumları da pişirilerek yenir. Bakla çiçeği sarımsı kirli beyaz renktedir. Yeşil baklanın çiğ veya salata halinde yenilişi, çok faydalıdır.

BAKLAGİLLER :

Bakla, fasulye, bezelye, akasya, keçiboynuzu gibi badıçlı (mahfazalı) pek çok sebze ve ağaçları içine alan, iki çenekli ayrı taç yapraklılardan meydana gelen büyük bir bitki fasilesine «baklagiller» adı verilir.

BAKTERİLER :

Bakteriler, gözle görülemeyen küçük yaratıklardır. Yaşamamızda büyük önemi olan bu canlı varlıklar, bitkisel âleme mensupturlar. Bunlardan, hastalık yapanlara «mikrop» ta denilir. Zararlı bakterilerden başka, faydalı bakteriler de vardır. Yıkılan ağaçları, koparılan bitkileri çürütüp toprakta, yine bitkiler için yararlı besinler haline getiren hep bu bakterilerdir. Süprüntü ve çöplüklerdeki pislikler, faydalı bakteriler sayesinde insanlara zararlı olmaktan çıkar. Bu bakteriler aynı zamanda toprağın verimini çoğaltarak havayı temizler. Ölen hayvan vücutlarını kokutup çürüten, bunların toprağa karışmasını sağlayıp toprağın değerini arttıran yine bu bakterilerdir. Faydalı bakteriler, milyarlarca sayılariyle, hizmetimizde çalışan temizlik işçilerine de benzetilebilirler.

Yemekleri ekşiten, hamuru kabartan, üzüm suyunu sirke, şarap ve alkollü içkiler haline getiren bakterilerdir. Peyniri, yoğurdu yapan, sütü ekşiten yine onlardır. Azot bakterileri, havadaki azotu alıp birtakım azot bileşikleri yaparlar. Bitkiler kendileri için gerekli azotu; bu azot bileşiklerinden elde ederler.

Ayrıca bakteriler, bataklık ve göllerdeki ölü bitkilerin sellüloz liflerinden «karbon asidi» gazı çıkarırlar. Bu gaz, havada güneş ışınlarının tesiriyle parçalanır; böylece bitkiler yaşamaları için gerekli karbonu, insan ve hayvanlar da solunumları için gereken oksijeni temin etmiş olurlar.

Peynir, yoğurt, tereyağı, şarap, ekmek imalinde bakterilerin rolü büyüktür. Dericilik sanayiinde bakterilerin hizmeti sonsuzdur.

Bakteriler, milimetrenin binde biri olan «mikron» la ölçülürler. Bir bakterinin kalınlığı, bir mikrondur. Bakterilerin boyları ise bir ile yedi mikron arasında değişir. Bakteriler ancak mikroskopla görülebilirler.

Bakteriler, başlıca üç şekilde bulunurlar:

1 — Basillus. Bunlar küçük çubuk şeklindedirler. Verem ve tifo basilleri gibi...

2 — Mikrokokus. Bunlar küçük yuvarlak cisimlere benzerler.

3 — Spirillum. Bunlar virgül şeklindedirler. Bazan (S) harfini andırırlar. Asya kolerası spirillumu gibi...

Bakteriler ikiye ayrılarak çoğaldıkları gibi «spor» teşkil etmek suretiyle de ürerler. Üremeleri çok çabuk olur. Büyüyen bakteriler Tox - albumin ve ptomaines adında zehirler çıkartırlar. Bakterilerden, bakterilerin etkilerinden bahseden ilme «Bakteriyoloji» adı verilir. Bu ilimde araştırma yapan insanlara da «Bakteryolog» adı verilir. Bakterilerin ısıya karşı dayanma kabiliyetleri de oldukça fazladır.

BAKÛ :

Bakû; Hazer denizinin batısında, Apşeron yarımadası üzerindedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine bağlı, Azerbaycan Cumhuriyetinin başşehridir. Büyük vapurların yanaşabileceği muntazam bir limanı vardır. Ayrıca demiryolları ile diğer Kafkas şehirlerine bağlıdır. Zengin petrol kuyuları sebebiyle Bakûnun önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Bakûden çıkarılan petrol, büyük demir borularla Karadeniz kıyısındaki Batum şehrine nakledilir.

Bakû şehri, 15 inci Yüzyılda Şirvanşahların merkezi oldu. Daha sonra Safevîlerin eline geçti. Bir aralık Osmanlılar tarafından da zaptolundu. Nihayet 1872 yılından beri de, Rusların elinde bulunmaktadır. Halkının çoğu Türk olan Bakû; petrol, tuz ve ipek ihraç eder. Nüfusu 1956 rakamlarına nazaran 901.000 kişidir.

BAL :

Çok kıymetli bir yiyecek maddesi olan bal, arılar tarafından yapılır.

Arılar bal yapmak için binlerce, on binlerce çiçeği dolaşarak onların sularını ve tozlarını toplarlar. Kovana getirip bal halinde peteklere doldururlar. Bir kilo bal yapabilmek için arılar, bazan dünyanın etrafını dört defa dolaşacak kadar mesafe uçmağa mecbur olurlar. Tabiî bir tek arı bu kadar mesafe uçmaz. Bütün arıların uçtukları mesafenin toplamı, bu kadar tutar.

Balda bir çok vitaminler, kolay sindirilir şekerlere, protein ve su bulunur. Gayet fazla enerji ve ısı verir. Vücudu besler.

Mideyi ve başka organları yormaz. Pişirilmeden, kaynamadan yendiği için, saf bir gıdadır. Bazı hastalıklara bile iyi gelir. Sabah kahvaltılarında yenirse bilhassa faydalıdır. Zayıf düşmüş kimseler muhakkak bal yemelidirler. Vücudun kuvvet almasına yardım eder.

Hileli ballar da vardır. Şekeri su içinde koyuluncaya kadar kaynatırlar. Biraz balla karıştırıp peteklere doldururlar. Arıları şekerli su ile beslerler. Böylece arılar gayet hafif bir bal yapıp peteklere bırakırlar.

Peteklere doldurulan şekerli sularda bal kokusu bulunsun diye ayrıca bir nevi kokular, boyalar ve sair maddeler de bu peteklere karıştırılır. Böylece, hiçbir işe yaramayan ve kuvvetli olmayan bir bal meydana gelmiş olur.

BÂLÂ :

Bâlâ, Ankara vilâyetinin bir kazasıdır. Arazi çok dağlıktır. Ahalisi başlıca hububat ve hayvan yetiştiriciliği ile uğraşır. 68 köyüyle beraber kaza nüfusu 1955 sayımına göre 37.687 kişidir. Ankaraya 69 kilometrelik düzgün bir şose ile bağlı olan merkez kasabası 2627 nüfusludur.

BALEAR ADALARI :

Balear Adaları, Akdenizin batısındadır. Takımadaları olan Balear Adalarının beşi büyüktür. Bunların içinde Majorka ve Minorka adlarını taşıyan adalar en önemlileridir.

İspanyanın doğusunda bulunan Balear Adalarında Akdeniz iklimi hüküm sürer. Bağları, bahçeleri, zeytinlikleri insana ferahlık verir. XIII üncü Yüzyılda bağımsız bir krallıkla idare edilmiş olan bu topraklar, şimdi İspanyanın elindedir. Minorka adasındaki Port Mahon limanı, güzel bir şehirdir. Turist çeken bu yerlerin en büyük eğlencesi, boğa güreşleridir.

BALIK :

Balık, suda yaşayan bir yaratıktır. Vücudu gemi teknesine benzer. Başı, kalınca bir boyunla yassı olan vücuduna yapışıktır. Genel olarak baş tarafı sivri, gövdesi geniş, kuyruk tarafı in-

cedir. Bu şekliyle suları kolayca yarar. Su içinde yaşaması, soğukkanlı olması, gövdesinde zincir kemiğinin bulunması, solunum için akciğer yerine solungaçlara sahip olması ve nihayet bacak, kol vazifesi gören kanat ve kuyrukları olması; balığın başlıca özelliklerini teşkil eder.

Balık yapısı: Balığın vücut yapısı suda yaşamasına elverişlidir. Balık yapısını inceleyen insanlar, kayık ve gemi teknelerini kolaylıkla yapmışlardır. Az veya çok farklarla, aşağı yukarı bütün balıklar, vücut yapısı bakımından birbirine benzer. Balıkta vücudun başa yapışık olduğu ilk kısmın yarısı, en geniş yeri teşkil eder. Balık başının ön ucunda ağız, ağzın üzerinde sağ ve sol yanlarda gözler bulunur. Başın vücuda bitiştiği kısımda solungaçlar yer alır. Solungaçlar balığın su içinde solunumunu sağlar. Balıklar bu organların yardımiyle, su içindeki erimiş havayı alırlar. Balığın yüreği, diğer hayvanlarda olduğu gibi, kanı vücut içinde dolaştırır. Pis kan solungaca gelince suyun içindeki oksijenin etkisiyle temizlenir. Akvaryumlardaki su kirlendiği zaman, balıklar su yüzüne çıkarlar. Dudaklarını sudan çıkarıp hava yutmağa çalışırlar. Balıklar suyu ağızdan alıp solungaçlarından geçirirler. Yanaklarındaki açıklıktan dışarı çıkarırlar. Bu esnada solunum yapılmış olur. Balık gözlerinin kapağı yoktur. Balığın kulakları varsa da, gürültüyü pek az işitir.

(Bak: Balık avı, - Balık konservesi, - Balıklarımız).

BALIK AVI :

Balıklar oltalarla, ağlarla, sepetlerle avlanır. Olta, at kuyruğundan örülür. Misinadan yapılır. Ucuna kancalı bir iğne ile yem takılır. Böylece balıklar birer birer tutulur. Ağlar ise, denize atılır. İçine yüzlerce, binlerce balık dolar. Sonra ağlar toplanıp çekilir. Sepetlerin de yüzlercesi bir arada denize atılır. İçlerine yem konur. Sepete giren balıklar, dışarı çıkamaz, içerde kalırlar. Körfez yerlerde «dalyan» kurulur. Bunlar bir çok ağlardır. Ortada, bir direkte bir balıkçı gözcü olarak durur. Balıklar körfeze girince ağlara dolarlar. Gözcü ipi çekip ağların uçlarını toplar. Diğer balıkçılar da gelip ağları çekerler. Yüzlerce kilo balık yakalanır. Boğazlarda ve bütün denizlerde balık avlanır.

BALIKESİR :

Marmara bölgesi vilâyetlerimizden biri de Balıkesirdir. Vilâyetin toprak büyüklüğü 13.476 kilometre karedir. Bütün nüfusu 1955 nüfus sayımı neticelerine göre 613.447 kişidir. Vilâyet merkezi Balıkesir, Bandırmadan İzmire uzanan demiryolu üzerinde, Yılandağı eteğinde kurulmuş güzel bir şehirdir. Nüfusu 46.556 kişidir. Yakınından, kışın suyu gür olan bir dere akar. Burası, Anadolu Selçuklular devleti zamanında Karesi Beyliğinin merkezi idi. İkinci Osmanlı padişahı Orhan bey tarafından ele geçirildi. Osmanlı Türklerinin elinde gelişen şehir, bilhassa 14. Yüzyılda güzel çarşısı, geniş pazarlariyle kalabalık bir belde haline gelmişti. Balıkesir, İç Anadoluya Kütahya demiryoluyla bağlandıktan sonra, daha da gelişmiştir. Hele bereketli ovalarında makineli tarımın başlamasiyle ekonomik durumu ilerlemiş; bir tahıl ambarı haline gelmiştir.

Vilâyet Marmara denizinin güneyinde, Ege denizinin de doğusunda yer almıştır. Balıkesir vilâyetini engebelendiren dağlar, zengin ormanlarla örtülüdür. Susurluk nehri, Kocaçay, Simav çayı, Gönen çayı başlıca akar sulardır. Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gönen, İvrindi, Kepsut, Manyas, Savaştepe, Sındırgı, Susığırlık, Balıkesir vilâyetine bağlı kaza merkezleridir. Vilâyet sınırları içinde tahıl, tütün, bakla, afyon, pamuk bol ekilir. Kocabaş hayvanlar çok beslenir. Kümes hayvancılığı da önemli bir yer tutar. Bağlar, zeytin ormanları geniş bir yer kaplar. Yurdumuzun en nefîs zeytin yağları, en güzel sabunları Edremit körfezi kıyıları ile Ayvalıkta elde edilir.

BALIK KONSERVESİ :

Balıklar yıkanıp temizlendikten sonra, biraz tuzlanarak ufak kutulara yerleştirilir. Sonra bu kutular ateşe konur. Havası çıkarılır. Lehimlenir. Hiç hava almaması lâzımdır. Bazan zeytinyağlı konserveler de yapılır. Konserveler bir seneden fazla bozulmadan durur. Erdek ve Gelibolu balık konservelerimiz meşhurdur. Uskumru balığı kurutularak çiroz yapılır. Bu da uzun zaman bozulmadan durur. İnsanların konserve balık yememeleri daha doğrudur.

BALIKLARIMIZ :

Balık, millî bir servettir. Bizim denizlerimizde bulunan cins cins balıklar, dünyanın en lezzetli balıklarıdır. Bunları daha bol miktarda avlamak için fennî araçlara, büyük balıkçı motorlarına ve gemilerine ihtiyaç vardır. Bizde balıkçılık çok ileri değildir. Balıkçılık bir sanattır. Balıkçılarımız her zaman daha ileri balıkçılık usullerini öğrenmeğe çalışmaktadırlar. Balıkların etlerinden, yumurtalarından, yağlarından istifade edilir. Gübre olarak da tarlalarda kullanılır.

Trabzon bölgesinde çok fazla hamsi balığı tutulur. Fazla akın olduğu zamanlar hamsiler tarlalara dökülerek gübre yerine kullanılırlar. Balık yumurtası çok kuvvetli bir gıdadır. Havyar ve tarama da balık yumurtasından yapılır. Çok pahalıdır. Balık yağı ilâç olarak kullanılır. İçinde vitamin (A) ve (D) bulunduğundan iyi bir kuvvet ilâcıdır; sağlam insanlar için de faydalıdır.

Fethiye, Ayvalık, İzmir, Küllük gibi şehirlerimizde bol balık yumurtası çıkar. İstanbul Boğazında ve Çanakkalede en lezzetli balıklar avlanır. Gelibolu ve Çanakkalede balık konserveleri yapılarak dış memleketlere satılır. Nekadar çok balık avlanırsa, okadar çok satış yapılabilir. Onun için balıkçılığa önem veren memleketler çok para kazanırlar. Bizde de bu alanda gerekli ileri adımlar atılmış ve çalışmalar epeyce verimli olmaya başlamıştır.

BALIK TEMİZLEMEK :

İzmarit, kefal gibi balıklar, pulludur. Bu pulları temizlemek için balığın kuyruğundan tutulur. Kör bir bıçakla pullar, kuyruktan balığın başına doğru kazınarak temizlenir. (Pulsuz balıklar için bu iş yapılmaz). Balıkların içleri de temizlenir. Önce solungaçları çıkarılır. Sonra bıçakla karnı yarılarak, barsakları alınır. Bazan, ufak balıkların karınlarını yarmadan, solungaçlarının bulunduğu yerden de barsakları çıkarılabilir. Uskumru gibi büyük balıkların pişirilmeden evvel başları kesilip atılabilir.

BALİNA :

Bu gün, dünyanın en iri cüsseli hayvanı, balinadır. Balina, engin denizlerde yaşıyan memeli bir yaratıktır. Pulsuz ve çıp-

lak olan derisinin altı, kalın bir yağ tabakası ile örtülüdür. Bu hayvanın solunum organı, diğer balıklarınkine benzemez. Balina akciğerleriyle nefes alır. Buna rağmen su dışında yaşıyamaz. Su içinde de, on dakika kadar nefes almadan durabilir. Çok uzun ömürlü olan ve 2000 yıl kadar yaşayan balinaların boyları bazan 25, bazan da 40 metreyi bulur. Dalgaların kuvvetiyle sığ sulara atılan hayvan, iri cüssesinin ağırlığı altında çabucak ölür.

Balinalar kulaksızdır. Minnacık gözleri ise geniş ağzının yan taraflarında bulunur. Balinanın en büyük tarafı, başıdır. Aşağı yukarı vücudunun üçte biri kadardır. Fakat, bu kocaman başın içinde küçük bir beyin bulunur. Balina su üzerine çıkarak nefes borusunda toplanan asit karboniği tepesindeki burun deliğinden fışkırtır. Denizlerin bu en büyük hayvanı, diğer balıkları yutmakla geçinir. Açık denizlerde ve daha ziyade zıpkınlarla balina avına çıkan balıkçılar, çok heyecanlı saatler yaşarlar.

BALKAN HARBİ: (Bak: Balkan Yarımadası konusunun sonunda «Balkan Savaşı»).

BALKAN YARIMADASI :

Balkan yarımadasının yeri: Avrupa kıtasının güneyindeki 3 büyük yarımadadan biri de, Balkan yarımadasıdır. Balkan yarımadası, Avrupanın güneydoğu parçasıdır. Bu yarımada; Asya kıt'asına çok yakın olması, tarihin ilk çağlarından beri büyük kara ve deniz yollarının kendi üzerinden geçmesi sebebiyle önemini daima muhafaza etmiştir.

Balkan yarımadasının sınırları: Balkan yarımadası kuzeyden Avrupaya bitişiktir. Karadenizin kuzey batı köşesinden Adriyatik denizi kıyısındaki Triesteye bir hat çizecek olursak, bu hattın güneyinde kalan kısım, Balkan yarımadasını teşkil eder. Balkan yarımadasının doğusunda Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara denizi, Çanakkale Boğazı, Ege denizi yer alır. Yarımadanın güneyinde Akdeniz uzanır, batısında ise Yunan denizi, Otranto Boğazı, Adriyatik denizi sıralanır. Aşağı yukarı tepesi aşağıya çevrilmiş bir üçgeni andıran bu yarımadanın kuzeyini Macar Ovaları, Transilvanya Alpleri ve Tuna deltası çevreler.

Balkan yarımadasının yer şekilleri ve büyüklüğü: Balkan yarımadası 500,000 kilometre kare büyüklüğündedir. Tuna nehrinden Moranın güneyindeki Mataban burnuna kadar uzunluğu 925, Otranto boğazından Karadenize kadar genişliği ise, 700 kilometreyi bulur. Kıyıları oldukça girintili çıkıntılıdır. Gemiciliğe elverişli koyları, körfezleri, limanları, boldur. Karpat dağları, Transilvanya Alpleri, Balkan dağları, Rodop dağları, Dinarik Alpleri, Pindus dağları yarımadayı çok dağlık bir hale getirmişlerdir. Bu dağların aralarında Meriç, Tunca, Arda, Tuna, Drava, Sava ve Vardar vadileri uzanır. Trakya, Sofya, Tuna, Vardar ve Romanya ovaları alluviyonlu topraklarla örtülüdür. Uzun yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde kalan Balkan yarımadasında bu gün çeşitli milletler yaşamaktadır.

Balkan yarımadasının akar suları: Yarımadanın fazla dağlık oluşu ve dağların üzerinde daimî kar bölgelerinin bulunuşu pınarların çoğalmasını sağlar. Sarp yamaçlardan atlayan çağlayanlar, derin vadilerde gürüldeyen akar sulara sık sık rastlanır. Balkan yarımadasının en büyük nehri, Orta Avrupadan çıkıp yarımadanın kuzeyinde bir takım kıvrıntılar çizdikten sonra, büyük bir delta yaparak Karadenize boşalan Tuna nehridir. Tuna Volgadan sonra Avrupanın ikinci büyük nehri sayılır. Tunaya Yugoslavyadan Drava, Sava, Drina, Morava; Macaristandan Tisa; Romanyadan Prut ırmakları karışır. Yugoslavyanın güneyinden çıkan Vardar, Yunanistanda Selânik körfezinden denize dökülür. Bulgaristanda Rodop dağlarından çıkan Meriç; Tunca, Arda ve doğu Trakyadan Ergene kollarını alarak Türk - Yunan sınırını çizer, Enezde Ege denizine karışır. Bu akar sulardan Tuna hariç, hiç birinin akışı düzgün değildir. Bol yağmurlarla ve karların erime zamanlarında taşarlar, kurak aylarda cılızlaşırlar.

Balkan yarımadasının iklimi: Yarımadanın denizlerden uzak yerlerinde sert bir kara iklimi hüküm sürer. Buralarda kışlar soğuk ve uzun, yazlar sıcak ve kısa geçer. Yağmurdan ziyade kar yağar. Kuzeyden ve kuzey batıdan esen soğuk rüzgârlar her tarafı kasıp kavurur. Yalnız dağların kuytu vadilerinde rüzgârların etkisi pek duyulmaz. Balkan yarımadasının

deniz kıyılarında Akdeniz iklimi görülür. Buralarda zeytin, limon, portakal gibi Akdeniz bitkilerine rastlanır. En çok yağmur alan bölgeler yarımadanın batı kıyıları ile Trakya ovalarıdır. Buralarda senelik yağış ortalaması 200 santimetreyi bulur.

Balkan devletleri: Balkan yarımadası tarihin eski çağlarından beri, çeşitli milletlerin akınlarına uğramıştır. Bu akınların neticesi ırklar karışmış; iklimin ve haşîn engebelerin etkisiyle çeşit dinde, çeşit dilde ayrı milletler türemiştir. Bu milletlerin gelenekleri, yaşayış tarzları başka başkadır. Bugün bu ayrı kavimler arasında Türkleri, Bulgarları, Romenleri, Sırpları, Karadağlıları, Arnavutları, Hırvatları, Yunanlıları, Boşnakları, Gagavuzları (Gökoğuzları), Slovenleri sayabiliriz. Fakat bu ayrı kavimlerin kurduğu devletler Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya olmak üzere 6 tanedir. Bugün bu devletlerden Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya hariç, diğerleri Sovyetler Birliğinin buyruğu altındadır. Bağımsız olan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 1954 yılı içinde Balkan ittifakı imzalanmıştır.

Balkan yarımadasının tarihi: Roma devletinin en parlak devirlerinde Balkan Yarımadası, Romalıların elinde bulunuyordu. Roma ikiye ayrıldıktan sonra (M. S. 395) Balkanlar Doğu Romanın, yani Bizanslıların buyruğu altına geçti. IV. Yüzyılın sonlarında Doğu Avrupadan kopan Hun Türklerinin akınları, Avrupa milletlerini birbirine katmıştı. Büyük Hun başbuğu Attilâ kuvvetli ordularla Balkanlara indi ise de, Bizanslıların vergi vermesini kabul ederek Orta Avrupa yolunu tuttu. Balkan Yarımadasına Osmanlı Türklerinin çıkışı, 1356 yılında başlar. İkinci Osmanlı padişahı Orhan bey zamanında Türkler, Gelibolu Yarımadasına geçtiler; Trakyada ilerlemeye başladılar. Bu ilerleme ve yayılma Murat, Yıldırım, Murat II. ve Fatih devirlerinde devam etti. Kanunî Süleymanın Belgradı almasiyle Balkanlar, tamamen Türklerin eline geçmiş oldu. Fakat, sonraları Rusların ve Avusturyalıların sınırlarımıza saldırmaları, Avrupalıların Balkan devletlerini kışkırtmaları Balkan Yarımadasının yavaş yavaş elimizden çıkmasına sebep oldu.

Nihayet 1912 yılında patlak veren Balkan Harbi ile Doğu Trakyadan gayri, bütün Balkan yarımadasını kaybettik.

BALKAN SAVAŞI :

Balkan Savaşı Osmanlı Devletinin iç ve dış zorluklar içinde bulunduğu bir zamanda, Yunan - Karadağ - Sırp ve Bulgar devletlerinin birleşip Türkiyeye saldırmasiyle çıkmış oldu.

Savaş başlamadan önce, Arnavutlar ayaklandılar ve Mebuslar Meclisinin dağıtılmasını istediler. 1911 senesinde de İtalyanlar Afrikanın kuzeyindeki Trablusgarb vilâyetimize asker çıkarmışlardı. Bu olaylar Osmanlı devleti aleyhine birleşen Balkan Devletlerine geniş fırsatlar sağlıyordu. Böylece Sırp, Bulgar, Karadağ, ve Yunan devletleri «30 Eylül 1912» de aralarında anlaştılar. «1 Ekim 1912» de de seferberliğe başladılar. O sırada Osmanlı devlet adamları durumu hakkiyle anlayamamışlar ve günün ehemmiyetine göre dinamik tedbirler almamışlardı. Nihayet siyasî partiler arasındaki anlaşmazlık orduya yayıldı. Bu suretle ordunun politikaya karışması, memleket için çok tehlikeli oldu. Neticede «17 Ekim 1912» tarihinde Balkan Savaşına girmiş olduk.

Pek kısa zamanda ordularımız yenildiler. Uzun bir kuşatmadan sonra Edirneyi alan Bulgarlar Çatalca önlerine kadar geldiler. Üsküp ve Manastır vilâyetlerimiz Sırpların eline geçti. Yunanlılar kollarını sallaya sallaya bazı şehirlere ve bu arada Selâniğe girdiler. Ayrıca Tahsin paşa adındaki bir kumandanın imzaladığı teslim vesikası ile, 35.000 kişilik ordumuz, Yunanlılara esir düştü.

İşkodrada, Yanyada, Edirnede üstün düşman kuvvetlerine karşı, kahramanca müdafaa muharebeleri yapan askerlerimiz, ecdatlarına lâyık bir şekilde döğüştüler. Ne yazık ki, Osmanlı devlet adamlarının uyanık bulunmayışı, askerlerin siyasetle uğraşması; ordumuzun talimsiz, düzensiz ve savaşa hazırlıksız bulunması yüzünden Balkan Savaşı faciasından kendimizi kurtaramadık. Atalarımızın kanları bahasına bize armağan ettikleri toprakları, uzun yüzyıllardan sonra 15 gün içinde düşman-

lara kaptırdık. Yalnız sonradan Sırplarla, Yunanlıların anlaşarak Bulgarlara saldırmasını ve Bulgarların da, Dobrucada Romenlerle uğraşmasını fırsat bildik. Bu suretle Edirneyi Bulgarlardan geri aldık. Büyük bir yenilgeye uğradığımız Balkan Savaşı 1913 de İstanbul, 1914 de imzalanan Atina barışlariyle aleyhimize bitmiş oldu.

BALKAŞ GÖLÜ :

Balkaş gölü Orta Asyanın büyük göllerinden sayılır. Açlık bozkırının doğusunda, Kırgız bozkırının güneyindedir. Gölün güney ve doğu tarafları dağlarla çevrilidir. Balkaş gölüne İli ırmağı boşalır. Suları tatlı olan gölün yüz ölçümü 18432 kilometrekaredir. Kuzey kıyıları kayalık, güney kıyıları bataklıktır. Denizden 274 metre yükseklikte bulunan göl, aralık sonundan nisan başına kadar donar.

BALONLAR :

İlk defa balon yapıp uçuranlar. Montgolfier (mongolfiye) kardeşlerdir. Bunlar 1783 senesinde Fransada, büyük bir meydanın ortasında tecrübelerini yapmışlardır. İlk uçurdukları balon, büyük bir bez torba idi. Meydanda büyük bir ateş yakıldı. Ateşin dumanı, üst tarafta asılı duran torbanın içine doldu ve nihayet torba havaya fırladı. On dakika kadar havada uçtuktan sonra yere düştü.

Dumanın, havadan hafif olduğu için, her zaman yukarıya doğru yükseldiği biliniyordu. Şu halde, havadan hafif bir şey, bir torbaya doldurulacak olursa, havada uçabilirdi. İşte ilk defa bu fikri tatbik edenler, Montgolfier kardeşlerdir.

1783 senesinden bugüne kadar bir çok daha iyi balonlar ve zeplinler yapılmış, bu hava gemileri türlü işlerde kullanılmıştır.

FAZLALIK

O günkü kanlı savaştan sonra Mehmetler Siperde dinleniyorlardı. Ahmet Çavuş etrafına bakındı, kirpiklerinin tozunu sildi:

— Ali! Ali! diye seslendi.

— Buyur Çavuşum!

— Ülen, ne ediyon orada?

— Hiç Çavuşum.

— Hele, hele... Söyle..

— Çavuşum, hele şu fazlalığı goparmıya uğraşiyom!

Ahmet Çavuş kalktı. Siperin içinden sıçrayarak Alinin yanına vardı. Ali, kum torbalarının arkasındaki çukura oturmuştu. Sarkan sol kolunu, süngüsüyle kesmiye çalışıyordu. Dökülen kanlar toprağı ıslatmıştı. Orada, âdeta bir kan gölü meydana gelmişti.

Ahmet Çavuş heyecanla:

— Etme Ali! deyip te süngüye yapışmasaydı, o işine soğukkanlılıkla devam edecekti:

— Nidem Çavuşum? Gâvurun bombası kolumu düşürdü. Aha bak! Yalnızca bir deri tutuyo... Sıhhiyeye görünsem, geriye iletecekler. Hele şunu bir bitireyim de, hınzırdan intikamımı öyle alayım, dedim.

— Aman Ali! Seni hemen geriye ileteyim. Üzülme! Senin hıncını biz fazlasiyle alıruk.

Güneş Kunurinin karlı dağlarında batarken Mehmetcikler «Allah! Allah!» nidalariyle yeni bir süngü hücumuna kalkıyorlardı.

GÜLÜYORUM

PEKİ, YA BAŞKALARI NİÇİN YARATILMIŞLAR?

Emel — Size bir şey sorabilir miyim?

Babası — Sor kızım...

Emel — Babacığım... Bugün öğretmen dedi ki, biz hep başkalarına yardım etmek için yaratılmışız!

Babası — Öğretmen doğru söylemiş Emel.

Emel — Peki ama başkaları niçin yaratılmışlar?...

NE DENİR ?

Öğretmen — Ada neye derler?

Temel — Bilmiyorum öğretmenim.

Öğretmen — Etrafı su ile çevrili toprağa ne denir?

Temel — Çamur, denir!

ATA SÖZLERİ

★ Dinsizin hakkından imansız gelir.

★ Doğru adam sendeler, fakat düşmez.

★ Doğruluktan sakın ayrılma.

★ Dert saklayanda kalır.

★ Dertsiz baş, budaksız ağaç olmaz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1

Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

Basıldığı yer : EGE Matbaası

8 Kasım 1958, Cumartesi — Sayı: 7 — Fiyatı: 40 Kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B-2
BARBAROS
BALTA
BARAJ
BALON
BASKUL
BASKETBOL
BAROMETRE
BANKA

Bunları biliyor musunuz?

ÖLÜRKEN ACI DUYULUR MU?

Ölürken ekseriyetle hiç acı hissedilmez veya pek az bir acı duyulur. Çünkü ölmeden evvel insan hislerinin çoğunu kaybeder ve kendinden geçer. Bayılan bir adam nasıl hiç acı duymazsa, ölmekte olan bir adam da, hiç acı duymaz. Çünkü kendinden geçmiş, hisleri kalmamıştır.

Bazı kimseler ölüm halindeyken debelenirler ve sanki şiddetli acı duyarlarmış gibi, bazı hareketler yaparlar. Fakat aslında acı duymazlar. Bu hareketler sadece, sinir ve hislerin reaksiyonundan ibarettir. Bayıltılarak ameliyat masasına yatırılmış bir kimse ameliyat edilirken bazan inler ve zıplar. Fakat ameliyat bitip te kendisine geldiği zaman, hiç bir şey duymadığını, inlediğini ve zıpladığını bilmediğini söyler. İşte ölürken de vaziyet aynidir.

HAYVAN CİNSLERİ:

Yer yüzünde 820,000 çeşit hayvan vardır.

YÜRÜRKEN NİÇİN KOLLARIMIZI SALLARIZ?

Kollarımızı sallamadan da yürüyebiliriz. Fakat kollarımızı sallarsak daha kolay yürürüz. Çünkü o zaman dengemizi daha iyi sağlamış oluruz ve ayaklarımızın yükünü hafifletiriz.

Bilginler, insanların maymunlardan geldiğini iddia etmektedirler. Maymunlar da ekseriya ellerini ayak gibi kullanırlar. Bazan ayağa kalkıp dik dururlar. Bazan da kolları ile daldan dala atlarlar. İşte insanların da kollarını sallama itiyadı belki bu ilk zamanlardan kalmadır. Gerçi kollarını ayak gibi kullanmazlar ama, hiç olmazsa sallarlar!...

Balonlara doldurulan gaz, havadan on altı defa daha hafif olan hidrojen gazıdır. Zeplinleri (kabili sevk büyük balonlar) ilk defa yapanlar, Almanlardır. Zeplinlerde uçaklarda olduğu gibi, pervaneler vardır. Böylece havada hareket ederler. Fakat bugün uçaklar daha kullanışlı olmuştur. Zeplinlerde yangın tehlikesi fazladır. Birçok zeplinler yanarak parçalanmışlardır. Uçaklar hem daha ucuz yapılmakta, hem de daha hızlı gitmektedirler. Balonlar bugün, en fazla, gözetlemelerde (savaşta), hava savunmalarında ve ilmî araştırmalar için kullanılmaktadır.

BALTA :

Odun yarmaya, ağaç kesmeye yarayan ağzı keskin, ağaç saplı demir âlete balta adı verilir. Bunun bir adı da, nacaktır. Baltayı oduncular, kömür yakanlar, ağaç budayanlar, kereste biçenler, doğramacılar kullanır.

BALTACI MEHMET PAŞA :

Baltacı Mehmet Paşa, Osmanlı sadrâzamlarındandır. 1685 yılında Kastamonuda doğmuştu. Zamanla saraya girerek zekâsı sayesinde, yükselme yolunu buldu. Üçüncü Ahmedin sevgisini kazanarak sadrâzamlığa tâyin edildi.

Rus Çarı Deli Petro, Poltavada İsveç Kıralı Demirbaş Şarl'ı yenmişti. Memleketine dönemiyen Şarl, Osmanlı sınırlarından içeri girdi. Onu kovalıyan Rus Çarı Petro, sınırlarımıza saldırınca, Ruslara savaş açmak zorunda kaldık. İşte bu sırada Üçüncü Sultan Ahmet, Baltacıyı Türk ordusuna Başkomutan yaptı. Ordumuz, Rus ordusunu, Prut nehri boylarında sıkıştırarak kuşattı. Rus ordusunun ve Deli Petronun kurtulmasına imkân kalmamıştı. Fakat Baltacı, büyük bir hatâ işledi. Yeniçerilerin taarruz etmek istemedikleri düşüncesinde olduğu için, Deli Petro'nun, karısı Katerina vasıtasiyle yaptığı sulh teklifini kabul etti. Yalnız Karlofça Barışında (1699) Osmanlılardan alınan Azak kalesini geri vermek şartiyle, Rus ordusu ve Çar Deli Petro, serbest bırakıldı. Böylece «23 Temmuz 1711» de Prut Barışı imzalandı. Bu barışla tarihimizin en büyük fırsatını kaçırmış olduk. Düşüncesiz Baltacı, bunu azledilmesi ile ödedi ise de, biz; Türk milleti olarak acısını yüzyıllarca çektik.

BALTIK DENİZİ :

Baltık denizi Avrupanın kuzeyinde bulunan oldukça büyük bir iç denizdir. Baltık denizinde Botni, Finlândiya, Riga körfezleri yer alır. Bu denize 250'ye yakın nehir boşalır. Bunların içinde, Oder, Nimen, Neva, Vistül ırmakları en büyükleridir. Baltık denizinin tuzluluk derecesi azdır. İkliminin de soğuk oluşu sebebiyle, Baltık denizi, yılda 3-4 ay donar. Almanlar 1895 senesinde Jutland yarımadası güneyinde, Kiel kanalını (Bak: Kiel kanalı) açmışlardır. Böylece, bu kanal da Baltığın bir kapısı sayılır. Baltık denizinin en önemli limanları Leningrad, Stokholm, Riga, Danzig, Kiel ve Kopenhag'dır.

BALYA :

Balya kasabası iki bin nüfusludur. Balıkesir vilâyetine bağlı, ayni adı taşıyan Balya kazasının merkezidir. Balya kazası 51 köylü ve 30 bin nüfusludur. Kazada simli kurşun madeni vardır. Tarım ve hayvancılık ileridir.

BALZAK :

Honore de Balzak 1799 ile 1850 yılları arasında yaşamış büyük Fransız romancısıdır. 20 yıl içinde 85 roman yazmış olması, edebî dehasını anlatmaya kâfidir. Gorio baba ve Vadideki zambak Türk okuyucuları tarafından bilinen başlıca eserlerindendir.

BAMBU :

Bambu, bir nevi kamıştır. Sıcak memleketlerde yetişir. Mesken ve kulübe yapımında kullanıldığı gibi, taze bambu dallarını yerliler yerler. Bambu çekirdeğinden yemek yaparlar. Bambu kamışından baston da yapılmaktadır.

BANKALAR :

Emanet olarak yatırdığımız parayı ve sermayeyi işleten, para yatıranlara faiz veren ve daha bir çok banka muameleleri yapan iktisadî müesseselere banka adı verilir.

Bankalar; iş adamlarına kredi sağlarlar. Senet, tahvilât vesaire mukabili ödünç para verirler. Bunlardan başka ticarî işleri kolaylaştırırlar. Sanayicilere, ziraatçilere ve sair iş adamlarına gerektiği zaman bankaların para yardımında bulunması cemiyete büyük faydalar sağlar.

Para sahibi vatandaşlar, paralarını bankaya yatırarak kendilerine tasarruf hesabı yahut hesabı carî açtırırlar. Bankaya yatırılan para vadeli, yani belirli bir zaman için yatırılmışsa, o para ancak o zamanın bitiminde alınabilir. Vadesiz tasarruf hesaplarında ise, paramızı dilediğimiz anda çekebiliriz. Yatırdığımız paradan her «100» kuruşun bir yılda getirdiği kazanca cüz'i faiz, denir. Bütün paramızın sağladığı gelire de faiz adı verilir. Vadesiz para yatırımlarına az, vadeli yatırımlara daha çok faiz verilir.

Yurdumuzda Cumhuriyet Merkez Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası, Belediyeler Bankası, Emlâk Kredi Bankası, Emniyet Sandığı, Yapı ve Kredi Bankası ve daha bunlar gibi pek çok adlar taşıyan bankalar vardır.

Bir memlekette bankacılığın ilerlemesi, o memleketi malî ve iktisadî rahata kavuşturur.

BANDIRMA :

Bandırma; Marmaranın güneyinde, Kapıdağı yarımadasının güney doğusunda ve kendi adiyle anılan körfezin kenarında kurulmuş, şirin bir şehirdir. Bu şehir Balıkesir vilâyetine bağlı bir kazanın merkezidir. Bandırma, İzmir demiryolunun ilk istasyonu olması sebebiyle de, ekonomik durumu gün geçtikçe gelişmektedir. Küçücük limanı (büyük gemilerin yanaşmasına elverişli olmamakla beraber), bu şehrin iktisadî hayatı üzerinde önemli faydalar sağlar.

Bandırma şehri 20 bin nüfusludur. Kazanın 31 köyüyle beraber nüfusu 40 bine yaklaşır.

BAOBAB :

Bir ağaç cinsidir. Afrikada sıcak bölgelerde yetişir. Gövdesinin kalınlığı itibariyle ağaçların en büyüğü sayılır. Gövde kalınlığı bazan 10 metreyi bulur. Baobabın meyvasını maymunlar yer. Yerliler bu ağacın elyafından kumaş dokurlar, gövdesinden de kendilerine mesken yaparlar.

BARAJLAR :

Daha ziyade iki tepe veya dağ yamacı arasına kalın ve sağlam duvarlar örülür. Bir nehir veya ırmağın suları burada top-

lanır. Suyun böyle göl gibi toplandığı yere baraj denir. Ankaradaki Çubuk Barajı gibi. Barajlar sayesinde, şehirlerin su ve elektrik ihtiyacı sağlandığı gibi; umumiyetle barajlar, su baskınlarının önüne geçmeğe ve araziyi sulamaya yararlar.

BARBAROS HAYRETTİN (Hızır Reis) 1473 - 1546 :

On altıncı asırda, Kanunî Sultan Süleyman zamanında, Türk donanmasının Kaptanı Deryası (en büyük Amirali) idi. Asıl ismi Hızır Reis'dir. Hayrettin ismini ona, Sultan Süleyman takmıştır. Barbaros ismini de, Avrupalılar vermiştir.

Hızır Reisin, üç kardeşi daha vardı. Bunların isimleri İlyas, İshak ve Oruç'tur.

İlyas, Rodos korsanları ile yapılan bir çarpışmada şehit oldu. Hızır da esir alındı. Fakat, sonradan kaçtı.

İshak, Midillide kaldı. Oruç ta Akdenizde korsanlığa başladı.

Hızır. kardeşi Oruçla beraber olarak korsanlıkta devam ettiler. Karşılarına çıkan bütün Hıristiyan korsanlarını vuruyorlar; hepsini yeniyorlardı. Afrikanın kuzey sahilleri, bunların hâkimiyeti altında idi. Hızır Reis, Cezairde bulunuyordu. O sırada, Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim idi. Hızır Reis, Sultan Selime haber gönderip, hizmetine girdiğini bildirdi. Bunun üzerine Yavuz, ona birkaç bin yeniçeri askeri ile, top, tüfek gönderdi. Artık Hızır Reis, çok kuvvetlenmişti.

Kanunî Süleyman, padişah olunca, Hızır Reisi İstanbula dâvet etti ve ona Kaptan-ı Derya rütbesini verdi.

Hayrettin Paşa, kuvvetli donanması ile bütün Akdenize hâkim oldu. Andrea Dorya'nın komutasında karşısına çıkan Haçlılar donanmasını, Preveze Savaşında perişan etti. Bu deniz savaşında, düşman, Türk donanmasından iki üç misli fazlaydı.

Barbaros Hayrettin, ölünceye kadar Türk donanmasının başında bulundu. Türbesi ve âbidesi İstanbulda, Beşiktaşta, deniz kenarındaki Barbaros meydanındadır.

BAROMETRELER :

Barometre, hava basıncını ölçen bir âlettir. Bu âleti 1643 yılında icat eden; Gaile'nin talebesi Toriçelli'dir. Hemen aynı

yıl içinde Otto Von Guricke (Otto Fon Gurike) adlı bir Alman bilgini de, ilk su barometresini yapmıştı. Bu iş için, 11 metre uzunluğunda boru kullanmak zorunda kalmıştır.

Toriçelli ise, yaptığı civalı barometrede çapı 1 cm., boyu 80 cm. olan ve bir tarafı kapalı, diğer tarafı açık bir cam tüp kullanmıştır. Hazırladığı cam tübü, civa ile doldurmuş; parmağı ile tıkayarak tüpün ağzını ters çevirmiş ve içinde civa olan bir çanağa daldırmıştır. Deniz kenarında ve açık havada, ayni deneyi bir kaç defa tekrarladığı halde, tüpteki civa seviyesinin, ancak 4 cm. düşerek, daima 76 santimetrede kaldığını görmüştür. (Çanağa ters çevrilmiş kapalı tüp içinde bulunan) civayı, 76 cm. yükseklikte tutan kuvvet, havanın çanaktaki civa yüzeyine olan basıncıydı. Toriçellinin ispatladığı bu deneyden anlaşılacağı gibi, açık havada, deniz kenarında 1 cm. karelik bir yüzeye düşen havanın ağırlığı, civayı 76 cm. yükseklikte tutan basınca denk demektir. 1 cm. küp civa, 13,6 gram olduğuna göre, 76 cm. küplük civanın ağırlığı da $13{,}6 \times 76 = 1033{,}6$ gram eder. Böylece deniz kıyısında, bir santimetre karelik bir yüzey üzerindeki havanın tazyiki, yani ağırlığı 1 kg. demektir. Bu deney, su ile yapılabilirse de, su için kullanılacak cam borunun uzunluğu, civada kullandığımız borudan 13,6 defa daha uzun olmak icabeder. Çünkü su, civadan 13,6 defa daha hafiftir.

Havanın durumunun yağışlı, rüzgârlı, fırtınalı, açık veya sâkin olması, basınçla çok yakından ilgilidir. Hava basıncı çoğaldığı zamanlar, havanın iyi olacağı anlaşılır. Basınç 76 santimetreden aşağı düşmeye devam ederse, bu hal, havanın bozulacağına; fırtınanın çıkacağına delâlet eder. Fakat havanın gidişi tahmin edilirken, barometre ile beraber, termometreyi ve igrometreyi birlikte okumak gerekir. Hava vaziyetini önceden kestirmek çiftçilere, yolculara, uçaklara, gemicilere faydalar sağlar. Bu sebeple, Meteoroloji istasyonları, radyolarla sık sık hava raporları yayınlarlar.

Civalı barometreden başka, bir de madensel barometre vardır. Bu; elâstikî bir madenden yapılmış, havası boşaltılmış, ka-

palı bir kutudur. Bu kutunun, ortasına yerleştirilmiş bir kadıraçtaki ibre, hava basıncının, kutuyu yaylandırması ile hareket eder ve böylece ibre (ok) cetvel üzerinde, gerekli işareti gösterir.

BARSAKLAR :

Barsaklar, sindirim aygıtı içinde önemli bir yer işgal eder. İki çeşit barsak vardır: I) İnce barsaklar, II) Kalın barsaklar.

İnce barsaklar: İnce barsaklar ,karın kovuğundadır. 8-10 metre uzunluktadır. İnce barsakların çapı ortalama 3 santimdir. İnce barsağın mideden sonra gelen ilk kısmı «On iki parmak barsağı» adını alır. On iki parmak barsağına karaciğerin çıkardığı öd ile pankreas özsuyu dökülür.

İnce barsaklar içiçe 3 gömlekten yapılmıştır. 1) Katılgan dokudan yapılmış dış gömlek, 2) Yalız kaslardan yapılmış orta gömlek, 3) Sümüksel bir epitelyum tabakasından yapılmış iç gömlek.

Bir de ince barsağın dışında karın zarının bir parçası olan sümüksel bir zar bulunur. Bu zar ince barsağı yerinde tutup omurgaya bağlar. İnce barsağın iç gömlek tabakası yer, yer içeriye doğru kıvrılıp sindirim özsuyu çıkaran ince barsak bezlerini yapar. Gene aynı iç gömlek dışarıya doğru çıkıntılar yaparak besinlerin emilmesine yarıyan tümürleri meydana getirir.

Kalın barsaklar: Karın boşluğunda ince barsaklardan sonra kalın barsaklar gelir. Bunlar iki metre uzunluğundadır. Çapları ortalama 6 santimdir. Kalın barsak başlıca 3 kısma ayrılır:

a) **Kör barsak:** İnce barsakla kalın barsağın birleştiği yerdir. Sonu kapalı olduğu için kör barsak adını almıştır. Ucunda bir solucan gibi uzayan kısmına apandis derler ki bu kısım iltihaplandığı zaman apandisit hastalığı meydana gelir. O vakit doktorlar bu fazla kısmı ameliyatla alırlar.

b) **Kolon:** Bu kısım da yukarıya çıkan, düz giden ve aşağıya doğru inen parçalara ayrılır. Aşağıya doğru inen parçanın sonu (S) harfi şeklinde kıvrılmıştır.

c) **Göden barsak:** Bu da kalın barsağın son kısmıdır ve düzdür. Anüs ile son bulur.

Kalın barsağın iç yapısı ince barsaklarınki gibidir. Kalın barsakların görevi sindirim artıklarını depo etmek ve dışarı atmaktır.

BARSAK KURTLARI: (Bak: Barsakların sağlığı):

BARSAKLARIN SAĞLIĞI :

Ayaklarımızdan üşüyüp, soğuk alırsak veya başka sebeplerle barsaklarımız hastalanır, bozulur. En fena barsak hastalıkları dizanteri, tifo, ishal, kolera... dır. Ayrıca, barsaklarda kurtlar ve şeritler (tenyalar) de olur.

Tifo, mikroplu bir hastalıktır. İyi yıkanıp temizlenmemiş meyvalardan, sebzelerden, mikroplu pis sulardan... geçer. Öldürücü bir hastalıktır. Buna tutulmamak için, tifo aşısı oluruz. Dizanteriye, kanlı basur da denir. Büyük abdest sulu, cerahatli ve kanlı olur. Hasta, günde 20 - 30 defa dışarı çıkar. Tabiî çok halsiz düşer; kuvvetsiz kalır. Bu hastalığa tutulanlar, hemen pehriz etmek ve mideyi boş tutmak zorundadırlar. Doktora başvurmak da lâzımdır. İshal olan kimseler de, günde 5 - 10 defa dışarı çıkarlar. Abdestleri su gibidir. Vakitli vakitsiz su içmekten, pis şeyler yemekten... olur. Bunda da pehriz etmeli, mideyi boş bırakmalıdır.

Barsak kurtları ve şeritler, 15 - 25 santim uzunluğunda solucanlardır. Barsaklarda yerleşip, kanı emerler. İnsanı zayıf ve kansız düşürürler. İlâçlarla bu kurtlardan kurtulmak kabildir. Bu kurtlar, iyi yıkanmamış sebze ve meyvalardan, pis sulardaki kurt yumurtalarından... geçer.

Temizliğe ve yiyeceklerimize dikkat edersek, hiç bir hastalığa kolayca yakalanmayız. Sindirim organlarına çok önem vermeliyiz. Yediklerimizi iyi çiğnemeli, bağırsaklarımızın sıhhatli olması için de bol çiğ sebze ve taze meyva yemeliyiz.

BARTIN :

Bartın, kuzey Anadoluda, Zonguldağın doğusuna düşen küçük bir kasabadır. Şehrin etrafını çeviren iki ırmak, birleşerek, 11 km. ötede Karadenize dökülürler Böylece Bartın kasabası, bir nehir limanı halindedir.

Bartın kasabası, 8,790 nüfusludur. Merkezi bulunduğu, Zon-

guldağa bağlı Bartın kazası, 184 köyüyle beraber 66,674 nüfusludur.

BARUT :

Barut, bugün harp sanayiinde, avcılıkta, bayındırlık inşaatında kullanılan çok önemli bir maddedir. Barutu ilk yapanlar, Çinlilerdir. XIII. yüzyıllarda, Avrupalılar, bu çok önemli maddeyi, Haçlı Seferleri dolayısiyle Türklerden öğrenmişlerdir. Barutün topçulukta kullanılmasından sonradır ki, Avrupada derebeyliklerin yerine, kuvvetli krallıklar kurulmuştur. Avrupada barutu ilk imâl eden İngiliz Bacon (Beykın) ile Alman Schwartz (Şvarts) dır. Bunlar, mangal kömürü, güherçile ve kükürtü karıştırıp döverek, barut yapmaya muvaffak olmuşlardır. Barut sanayiinde, azotun rolü büyüktür.

BASAMAKLAR : (Aritmetikte):

İnsanlar, dünyada mevcut varlıkların çokluk veya azlığını anlatmak için sayıları kullanır. Sayılar daima bir evvelki sayıya 1 eklenerek meydana gelir. Bundan sayıların sonsuz olduğunu anlarız. İnsanlar sonsuz olan sayıları elden geldiği kadar az kelime ile adlandırmak için kolaylıklar bulmuşlardır. Bu kolaylıklar; sayıları basamaklara ve bölüklere ayırmaktır.

1 den 10'a kadar olan sayılar birler basamağını meydana getirir. Birler basamağında 9 sayı bulunur.

10, 20, 30 gibi 1'in 10 katlarından meydana gelen sayıların bulunduğu basamağa onlar basamağı denir.

Yüzlerden meydana gelen basamağa yüzler basamağı adı verilir.

Basamaklar; binler, onbinler, yüzbinler ve devamı basamaklar halinde gitgide daha çok büyür.

BASİT KESİRLER :

Bayağı kesirler; Basit Kesirler ve Bileşik Kesirler diye ikiye ayrılırlar. Basit kesirler, payları paydalarından küçük olan kesirlerdir. Meselâ $\frac{3}{5}$, $\frac{4}{12}$, $\frac{2}{7}$ kesirleri, ayrı ayrı birer basit kesirdir. Bunların içinde tam sayılar bulunmaz. Basit kesirler, bir

bütünün parçalarını gösterirler

BASKETBOL :

Basketbol, 1891 de Amerikada oynanmağa başlanılan bir el topu oyunudur. Aşağı yukarı futbolu andırır. 1200 metre karelik bir sahada oynanır. Oyuna iki ekip halinde başlanır. Her ekibin birer kalesi vardır. Kaleler, sahada, karşılıklı olarak kurulur. Her kale, dikey olarak tespit edilmiş bir ağaca, yatay durumda çakılmış demir bir çemberi ihtiva eder. Demir çembere iliştirilmiş ve sarkık durumda bir de file bulunur. Ekipler, beşer kişiden teşekkül ederler. Oyuncular, top eldeyken ileri veya geri gidemezler. Top gelir gelmez vurarak ilerlemiye veya paslaşmaya mecburdurlar. Top, sıkı paslaşmak suretiyle elden ele geçer ve nihayet kaleye atılır. Top; demir çemberden geçtiği zaman da gol olmuş olur. Basketbol, faydalı bir spordur.

BASKİL :

Baskil, Elâzığ vilâyetine bağlı 64 köylü, 17 bin nüfuslu bir kazadır. Merkezi 1.066 nüfuslu Şafakat köyüdür.

BASKÜL :

Bu kelimenin aslı, Fransızcadır. Büyük ağırlıkları, küçük bir ağırlık yardımiyle tartmaya yarayan kaldıraçlardan yapılmış özel bir âlettir.

BASRA :

Basra, kendi adiyle anılan Basra körfezinin kuzeyinde, Şattülarab nehri üzerinde bir Irak şehridir. Bağdada bir demir yolu ile bağlı olduğu gibi, Dicle nehri üzerinde işleyen küçük gemilerle de yine Bağdata seyahat etmek mümkündür. Basraya denizden büyük gemiler gelebilir. Bu şehir milâttan 636 yıl sonra Halife Ömer tarafından kurulmuştur. İçinde 50 bin kişi yaşar.

BASTON :

Baston, yolda yürürken dayanmağa yarıyan özel biçimde yapılmış bir değnektir. Bastonların gümüş işlemeli, altın kaplamalı, oymalı olarak yapılmış türlü şekilleri vardır. Bastonlar

ihtiyarlar, hastalar, sakatlar, körler tarafından kullanıldığı gibi, süs olarak da elde taşınabilirler.

BAŞ :

Vücudumuzun en önemli parçası, başımızdır. Baş, gövdeye, boyunla bağlıdır ve iki omuz arasında, gövdenin üzerinde durur. Baş; yüz ve kafatası, diye iki kısma ayrılır. Her iki kısmı teşkil eden kemiklerin sayısı 22 tanedir. Bu kemiklerden 14'ü yüzde, 8'i kafatasındadır. Oynamaz eklemli kemiklerin birleşmesinden meydana gelen kafatasının içini, yaşamamız için en değerli organ olan beyin doldurur. Kafatası üzerindeki deri, saçlarla örtülüdür. Yüz, alından, çene altına kadar olan kısımdır. Yüzde, görme duyusunun organı gözler; koklama duyusunun organı burun; işitme duyusunun organı kulaklar vardır. Alt ve üst çenelerin çevirdiği kısım, ağızı teşkil eder. Ağızda dişler, tükürük bezleri ve dil bulunur. Dil, tad alma organımızdır. Elsiz, ayaksız, parmaksız yaşandığı halde, başsız yaşanamaz.

BAŞKALE :

1.357 nüfuslu Başkale kasabası, Van vilâyetinin ayni adı taşıyan kazasının merkezidir. Kaza 78 köylü ve 12 bin nüfusludur.

BAŞLICA İMLÂ KURALLARI :

Türkçeyi düzgün okumak, doğru yazmak için, imlâ kurallarını iyice bilmek gerekir. Bu kuralları aşağıda sıralamış bulunuyoruz:

1 — Türkçede kelimeler, söylendikleri gibi yazılırlar. İmlâ yanlışı yapmamak için, kelimeleri doğru söylemeli ve onları söylendiği gibi de yazmalıdır.

2 — Türkçe kelimelerin sonlarında (b - c - d - g) harfleri bulunmaz. Bunların yerine (p - ç - t - ğ) harfleri bulunur. Dolap, ağaç, kanat, dağ gibi.

3 — (Ğ) harfi, hiç bir zaman, türkçe kelimelerin başında yer almaz.

4 — (K - g - l) harfleri, öz türkçe kelimelerde ince sesli harflerin önünde ince, kalın sesli harflerin önünde kalın okunurlar. Kalın - kedi, dalgın - engin, yatak - etek gibi.

5 — Dilimize yabancı dillerden gelen kelimelerden, kalın sesli harflerin önündeki (k - g - l) harflerini, ince okutmak için (^) düzeltme (inceltme) işareti kullanılır. Bunun için bu işareti (k - g - l) harflerinden sonra gelen kalın seslinin üzerine koymak icabeder. Kâmil - kâtip - kâğıt - Agâh - lâle - imlâ gibi.

Düzeltme işareti yazılışça birbirinin aynı, fakat aralarında anlam farkı bulunan kelimeleri, yekdiğerinden ayırt etmek için de kullanılır.

Adet (sayı), âdet (huy), hala (babanın kız kardeşi), hâlâ şimdiyedek)... gibi.

Düzeltme işareti, bazı heceleri uzatmak gerektiği zaman da kullanılır. Mâna, dâva kelimelerinde olduğu gibi.

6 — Satır sonuna sığmayan kelimeler, hecelerden bölünür. Bunu belirtmek için, bölünen hece sonuna bir (-) işareti konur.

BAŞÖĞRETMEN :

İlkokullarda, okul yönetimini elinde bulunduran insanlara «Başöğretmen» denir. Başöğretmen, okulun başıdır. Okul öğretmen topluluğuna başkanlık eder. Millî Eğitim Memurluğundan, Millî Eğitim Müdürlüğünden gelen emirleri yerine getirir. Bunları, öğretmen arkadaşlarına duyurur. Okulun ihtiyaçlarını, gerekli makamlara bildirir. Başöğretmen, yönettiği okulun demirbaş eşyasından da sorumludur. Okul içindeki iş bölümünü tanzim ederek, okul denen yuvanın yönetmelik gereğince müfredat programı ilkelerine uygun bir ahlâk ve sevgi müessesesi haline gelmesini sağlar. Başöğretmenleri, Millî Eğitim Müdürlüğünün teklifiyle valiler tâyin eder.

BAŞVEKİL :

Başvekil, hükümet reisidir. Başvekili, Milletvekilleri (Mebuslar) arasından Reisicumhur tâyin eder. Çok partili demokrasi idaresinde Reisicumhur, genel olarak Başvekili, Meclis çoğunluğunu elinde bulunduran partinin mebusları arasından seçer. Başvekil, vekil arkadaşlarından meydana gelen kabine listesini Reisicumhura sunar. Reisicumhur tarafından tasdik edilen Vekiller Heyeti, ilk iş olarak, çalışma programını hazırlar.

Bu program, en çok bir hafta zarfında Meclis önünde okunarak B. M. Meclisinden güven oyu istenir. Hükümetin nasıl çalışacağını, ne işler yapacağını belirten bu çalışma programı, Meclis önünde Başvekil veya onun tâyin ettiği bir Vekil tarafından okunur. Meclisin güven oyu, çoğunlukla alınırsa, Vekiller Heyeti (kabine) kurulmuş olur.

Başvekil, Vekiller Heyetine başkanlık eder. Hükümet ve millet işlerinin yürütülmesini sağlar. Milletvekillerinin (Mebusların) sorularına, hükümet adına cevaplar verir. Meclise sunduğu çalışma programını, vekil arkadaşlariyle birlikte tatbik eder.

BATAKLIK :

Geniş batak yerlere «bataklık» denir. Bataklıklar, sivrisinek ve sıtma yuvalarıdır. Onun için bataklık ve durgun suları hemen kurutmak ve ortadan kaldırmak lâzımdır. Birçok köylerimizdeki büyük bataklıklar hükümet tarafından kurutulmaktadır. Küçük bataklıkları da köylüler kendileri kuruturlar.

BATARYA :

Elektrikte, pillerin birleştirilmesiyle meydana gelen piller topluluğuna «batarya» adı verilir. Bataryayı meydana getiren piller, birbiriyle ya paralel, yahut seri, veyahut da muhtelif bağlama usulleriyle bağlanırlar.

Seri bağlamada (—) negatif uçla (+) pozitif uç bağlanır. Paralel bağlamada (—) negatif kutuplar birbiriyle (+) pozitif kutuplar da birbiriyle bağlanırlar. Muhtelif bağlamalar karışıktır.

Bir de askerlikte, topçulukta batarya deyimi vardır. Bir batarya, 4 toptan meydana gelen bir topluluktur.

BATIDAN GELEN AKINLAR : **(Bak: Haçlı Savaşları).**

BATI HUNLARI :

Milâdın Birinci Yüzyılı içinde Hun Türklerinin bir çoğu, Orta Asyadan gelerek Hazar denizi kuzeyindeki geniş topraklara yerleşmişlerdi. Hunlar, buralarda, gün geçtikçe genişliyerek kuvvetlendiler. Dolaylarında bulunan başka Türk boylarını da kendi buyrukları altına aldılar. Batı Hunları adı ile M. S. 375'e kadar bu geniş ülkelerde yaşadılar. Bu sıralarda Batı Hun-

larının başına Balamir geçti. Hunların batıya, Tunaya kadar bir sel gibi akını, bu hakân zamanında olmuştur.

Batı Hunları, Macaristana yerleştikleri sırada başlarında Attilâ bulunuyordu. Attilânın yönettiği Hun süvarileri Balkanlara indiler. Bizans ordularını dağıtarak, Bizans devletini vergiye bağladılar. Batı Romayı dize getiren ve M. S. 476 yılında yıkılmasına sebep olan, yine Attilânın idaresindeki Hun akınlarıdır. Attilâ, Roma seferinden bir yıl sonra, 453 tarihinde öldü. Bu kahraman Hakânın ölümü ile koca Batı Hun Devleti tarihe karıştı.

BATI ROMA İMPARATORLUĞUNUN YIKILIŞI :

Roma imparatoru Teodosyus (395) yılında öldü. Ölmeden evvel ülkesini iki oğlu arasında pay etmişti. Büyük oğlu Arkadyus'a doğudaki ülkeleri; yani Balkanları, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve adaları verdi. Küçük oğlu Honoryus'un payına batı ülkeleri; yani İtalya, Galya, Güney İngiltere İspanya ve Kuzey-batı Afrika düştü. Doğu Roma İmparatorluğu bu pay edilişten sonra on bir yüz yıl «Bizans» adı altında yaşadı. (Bak: Bizans). Batı Roma İmparatorluğu yalnız bir yüzyıl yaşadı. Franklar Galya'yı, Vizigotlar İspanya'yı ele geçirdiler. İtalya ordu kumandanlarının eline geçti. Dördüncü yüzyıl sonlarında Aparlar Hunlar'ı Asya içlerinden batıya sürdü Hunlar da rastladıkları kavimleri önlerine kattılar. Bunlara Barbarlar dendi. 476 yılında barbar kumandanlarından Odoakır son Roma imparatoru Romulus Avgustusu tahtından indirdi ve Bizans'ın idaresi altına girip Bizans imparatorluğunun İtalya valisi oldu. Böylece Batı Roma İmparatorluğu tarihe karışmış oldu.

BATLAMİOS «BİLGİN» :

Bilgin Batlamios İskenderiyede, Milâttan önce 2. yüzyıl ortalarında yaşamıştır. Batlamios astronom, coğrafyacı ve matematikçidir. Trigonometri ilmi üzerinde yazdığı bir kitap, yüzyıllarca değerini muhafaza etmiştir.

Batlamiosun nazariyeleri 16. yüzyılda yetişen Lehistanlı Kopernikus ile Alman Kepler zamanına kadar kabul edilmiştir. Batlamiosun «heyet» ilmine (astronomi) ait fikirleri, zamanla

değerini kaybettiği halde, matematikte kurduğu esaslar tazeliğini daima muhafaza etmiştir.

BATLAMİOS: (KOMUTAN):

Komutan Batlamios, İskenderin ölümü ile Mısıra hâkim olmuştu. (M. Ö. 323). Batlamiosun asıl adı: «Lagos» idi. Bunun için Mısırda kurulan Batlamioslar devletine «Lagoslar» da denilir. Batlamios, cesur bir komutandı. İskenderin cesedini Bâbilden Mısıra getirdi. Zamanla Suriyeyi, Kıbrısı aldı. Kıral oldu.

Milâttan 51 sene önceye kadar, Batlamioslar sülâlesi devam etti. Aslen Makedonyalı olan Batlamioslar, Mısırda parlak bir Yunan medeniyeti kurmuşlardır. Onların devrinde, İskenderiye kütüphanesindeki kitap sayısı 700 bin cildi bulmuştu. Böylece, İskenderin ölümünden sonra Firavunlar tahtına oturan Batlamiosların sayısı 14'ü bulur.

BATMA : (Cisimler suda ne zaman batar?):

Suya atılan cisimler ya taş ve demir gibi batar, ya tahta gibi suyun üzerinde yüzer, veyahut üzerine çivi çakılarak ağırlaştırılmış bir tahta parçası gibi suyun ortasında kalır.

Çünkü cisimler suda ağırlıklarının bir kısmını kaybederler. Suya atılan cisimlerin ağırlığı, yerini kapladıkları su kadar azalır. Su, cisimleri suda kapladıkları yerin alabileceği suyun ağırlığına denk bir kuvvetle yukarıya doğru kaldırır. Bu kuvvet, «suyun kaldırma kuvveti» adını taşır.

Suyun kaldırma kuvvetini ilk bulan ve ölçen Arşimet (Bak: Arşimet) olduğu için, bu olaya Arşimet kanunu denir. Bu kanuna göre:

1 — Kendi ağırlıkları, yerini kapladıkları suyun ağırlığından fazla olan cisimler batar.

2 — Kendi ağırlıkları, yerini kapladıkları suyun ağırlığına denk olan cisimler su içinde yüzer. (Denizaltılar bu esasa göre yapılmıştır).

3 — Yerini kapladıkları suyun ağırlığı, kendi ağırlıklarından çok olan cisimler su üstünde yüzerler.

Arşimet kanunu sıvılar için olduğu gibi hava için de doğ-

rudur. Deniz ve hava taşıtları bu kanundan faydalanarak yapılmıştır.

BAYAĞI KESİRLER — BAYAĞI KESİRLERİN ÖZELLİKLERİ — BAYAĞI KESİRLERİN DÖRT İŞLEMİ — BAYAĞI, BASİT VE ONDALIK KESİRLER ARASINDA KARŞILAŞTIRMA konularını BAYEZİT CAMİİ konusundan sonra arayınız.

BAYAR (Mahmut Celâl):

Celâl Bayar 1884 yılında Gemliğin Umurbey köyünde doğmuştur. İlk siyasî görevi İkinci Meşrutiyet yıllarında, İttihat ve Terakki Cemiyetinin İzmir kâtib-i mesullüğüdür Bayar'ın İstiklâl Savaşımızda çeşitli yararlıkları vardır. Birinci Büyük Millet Meclisinde milletvekiliydi. İstiklâl Savaşından sonra İktisat Vekilliği, İş Bankası Umum Müdürlüğü görevlerinde bulundu. İki defa Başvekillik yaptı. Büyük Millet Meclisinin yedinci seçim döneminde İzmir Milletvekili iken Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etti. Demokrat Partiyi kurdu. 1946 - 1950 yılları arasında B. M. Meclisinde muhalefet liderliği yaptı. 1950 senesinde yapılan serbest seçimle D. P. iktidara geçince Celâl Bayar Reisicumhur seçildi ve o zamandan beri Reisicumhurumuz bulunmaktadır. Celâl Bayar Demokrasi dâvamızın sayılı öncülerindendir.

BAYAZIT: (Bak: Doğu Bayazit):

BAYBURT :

Bayburt, Gümüşhane vilâyetine bağlı, Çoruh nehri üzerinde kurulmuş şirin bir kaza merkezidir. Trabzon - Erzurum yolu üzerinde bulunuşu, önemini arttırır. Denizden 1000 metre yüksekliktedir. Kaza arazisi oldukça dağlıktır. İklimi serttir. Tahıl tarımı ileri olan Bayburtta hayvancılık ta gelişmektedir. Bayburt kasabası 10 bin nüfusludur. 172 köyle birlikte bütün Bayburt kazasının nüfusu 75 bin kişidir.

BAYEZİT I. (Yıldırım Bayezit):

Osmanlı padişahlarının dördüncüsü olan Yıldırım Bayezit, çok kıymetli bir komutandı. Bulgaristanı, Sırbistanı, Yunanistanı, Arnavutluğu, Macaristanın mühim bir kısmını zaptetmiştir.

Niğbolu civarında 70.000 kişilik ordusuyla 200.000 kişilik koca Haçlılar ordusunu perişan etmiştir.

Avrupalılar, Bayezitten korkuyorlardı. Onun için Macar kıralı Zigismunt, Papanın yardımiyle büyük bir Haçlı ordusu kurulmasına önayak oldu. Nihayet kuvvetli bir ordu hazırlandı. Bu orduda Macarlar, Fransız şövalyeleri; Alman, Leh ve Ulah askerleri; birçok generaller, dükler, kontlar, prensler, mareşaller, bulunuyordu. İki yüz bin kişilik bu ordu, geçtiği yerleri yakıp yıkarak Niğbolu kalesine geldi.

Niğbolu kalesinin komutanı, Doğan Bey isminde, kahraman bir subaydı. Doğan Bey, bu koca Hıristiyan ordusunun müthiş hücumlarına karşı durdu.

Anadoluda bulunan Bayezit, yıldırım hıziyle Boğazlardan geçti ve 28 Eylül 1396 tarihinde Niğbolu civarına geldi. Müthiş bir meydan savaşı oldu. Düşman kılıçtan geçirildi. Arkada kalan Macarlar, Ulahlar ve Lehler kaçmağa başladılar. Bunların bir kısmı öldürüldü; bir kısmı esir edildi.

Kahraman Yıldırım Bayezit, memleketi için çalışmış ve memleketine birçok şerefler, birçok yerler kazandırmış bir hükümdardır. Fakat, kendisi gibi bir müslüman ve Türk Hükümdarı olan Timur (Temir) ile yaptığı Ankara Savaşında birçok Anadolu beyliklerine bağlı askerlerin, Timur tarafından geçmesi sebebiyle Bayezit yenilmiş ve esir olmuştur. Esaret hayatına dayanamıyan Bayezit 1403 yılında Akşehirde öldü.

BAYEZİT - TİMUR SAVAŞI: (Ankara Savaşı) (1402):

Osmanlı İmparatorluğunun en büyük padişahlarından biri olan Yıldırım Bayezit, Doğudan gelen ve kendisi gibi Türk olan hükümdar Timura karşı, Ankara'da, Çubuk civarında yaptığı

Kahramanlık Hikâveleri:

Demir Pençe

Çanakkale savaşındaydı. Bir akşam güneş, mavi denizin köpüklü sularında batıyordu. Muharebe durmuş gibiydi. Artık, top sesleri duyulmuyordu. Sanki silâhlar da bir an için uykuya dalmıştı.

Karşıdan bir kalabalık göründü. Bunlar, yüksek rütbeli komutanlardı. Siperleri dolaşıyorlardı. Birden durdular. İçlerinden biri diz çöktü. Yerde bir noktaya, gözleri dolu dolu baktı. Sonra, karşı siperdeki genç subayı çağırdı. Ona:

— Yavrum, bu kol kimindir? Biliyor musun? diye sordu.

Genç subayın yavaşça:

— Biliyorum, cevabını verdiği duyuldu.

— Kimse, künyesini bulun! Ailesine münasip bir mükâfat verelim.

Teğmen, tok bir sesle konuşmaya başladı:

— Bu kol Mehmedindir!

— Hangi Mehmedin?

Subay, sağ kolunu kaldırdı. Parmağını Türk siperleri üzerinde gezdirdi:

— İşte bu siperlerde kahramanca dövüşen Mehmetlerden birinin.

Kanla ıslanmış toprağın üzerinde kopuk bir kol duruyordu. Bu kolun parmakları arasında bir süngü vardı. Fakat, o süngüyü sımsıkı kavrayan parmakların arasından almak mümkün olamamıştı.

Gülüyorum

NİÇİN?

Cingöz — Yağmur niçin yağar baba?

Babası — Tarlalar, ekinler ıslansın da büyüsün diye!

Cingöz — Peki ama, babacığım niçin bizim de üstümüze yağıyor?!...

HANGİSİ!

Doğan — En faydalı hayvan hangisidir?

Emel — Bilmem?

Doğan — Bilmiyecek ne var! Tavuk!...

Emel — Nereden bildin?

Doğan — Çünkü tavuk hem doğmadan evvel yenir, hem de kesildikten sonra!.

Ata Sözleri

★ Danışan her dağı aşar. Danışmayan düz yolda şaşar.
★ Dostuna kuyu eşer, çukuruna kendi düşer.
★ Düşman sözüne uyma, dostuna kıyma.
★ Düşmana boyun eğme, yetim malına değme.
★ Eski düşman dost olmaz, it derisi post olmaz.
★ El elden üstündür.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

19 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 8 — FİYATI: 15 Kuruş.

BEMOL
BAYKUŞ
BAYRAK
BAYAZIT (YILDIRIM)
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B-3
BAŞ
BASTON
BATARYA
BERBER
BETHOVEN

Bunları biliyor musunuz?

ÇİNGENELER NEREDEN GELMİŞLERDİR?

Çingenelerin nereden geldikleri iyice bilinmemektedir. Bazı bilginler, Hindistandan geldiklerini, bazıları da Mısırdan çıkmış olduklarını söylerler.

Çingeneler, hangi memlekette oturuyorlarsa, o memleketin dinini ve dilini öğrenirler. Fakat ayrıca bir de çingene dili vardır.

FİLİN HORTUMU

Fillerin hortumları, çok kıymetli bir organlarıdır. Bu hortum, yalnız kaslardan meydana gelmiştir. Hiç kemiği yoktur. Fakat böyle olduğu halde, o kadar kuvvetlidir ki. hortumuyla hayvan, yüzlerce kilo ağırlığındaki şeyleri kaldırabilir. Bazan kızdığı zaman, hortumuyla ağaçları bile söker. Kendisine hücum eden arslan, kaplan gibi vahşî hayvanları hortumuyla yakalayınca, havaya fırlatır. Yere düşen düşmanı tabiî parça parça olur. Bu hortumu, el gibi de kullanır. Yiyeceğini hortumuyla alıp ağzına götürür. Su içer, yerden herhangi bir şey alır. Evcil olarak yetiştirilmiş filler, sahiplerini hortumları ile tutup, sırtlarına bindirirler.

YAŞ BİR ŞEY NASIL KURUR?

Yıkadığımız çamaşırları; bahçeye veya hattâ bir oda içine astığımız zaman, yavaş yavaş kurumağa başlarlar. Islanmış bir maden veya bir taş veya tabak ta, yavaş yavaş, kendi kendine kurur. Kurumak ne demektir?

Kurumak demek, suyun, havanın sıcaklığı ile buhar haline gelerek uçması ve havaya karışması demektir. Islanmış bir şey üzerindeki su, hava veya oda içindeki havanın sıcaklığı ile buhar haline gelir ve uçar. Böylece, ıslanmış olan şey, kuru olur. Eğer su, buhar haline gelmeseydi çamaşırlarımız ve hiçbir şey kuruyamıyacak, hep ıslak kalacaktı.

meydan savaşında yenilerek esir düşmüştü. Böyle iki ünlü Türk hükümdarının birbiriyle boğuşması, ve yok yere kardeş kanı dökülmesi, pek acı bir şeydi. Eğer, her iki hükümdar da birbirlerine karşı biraz daha yumuşak davransalardı, bu neticeye varılmaz, verimli bir anlaşma yapılarak daha kuvvetli bir Türk İmparatorluğu doğabilirdi.

O sıralarda Bayezide Kara Yusuf ile Ahmet isminde iki Bey sığınmış ve kendilerini korumasını rica etmişlerdi. Timur Yıldırıma mektup yazarak bunları korumamasını ve bırakmasını istedi.

Lâkin Timur'un yazdığı âmirane mektuplara Bayezit pek ağır cevaplar verdi.

Nihayet, anlaşma ümidi kalmayınca, Timur, Erzurumdan Anadolunun içerlerine doğru yürümeğe başladı. Sivasa ve Malatya'ya kadar ilerliyerek bu bölgedeki bütün şehirleri aldı. Daha sonra Ankaraya yaklaştı.

Bu sırada Bayezit te Avrupadan Anadoluya geçmiş, ordusunu Ankaraya doğru ilerletiyordu.

Timur, Ankara civarına geldi. Ankara şehrinin etrafını dolaştı. Bir savaş yeri seçti. Savaş yerinin ortasından geçen Çubuk çayının yolunu değiştirerek kendi kuvvetlerinin arka tarafına aldı. Başka su kaynaklarını da kuruttu. Bayezitin ordusunu böylece susuz bırakmak istemişti.

Bayezitin süvarisi az, yaya askeri çoktu. Onun için ordusu uzun yol yürüyerek yoruluyordu. Timurun süvarisi pek boldu. Onun için Timur, karışık manevralar yaparak, Bayeziti şaşırttı. Yıldırım, Timurun kuvvetlerini bulabilmek için günlerce oradan oraya yol yürüyerek yoruldu. Timur zaten Bayezitin askerlerini yormak ve susuz bırakmak istiyordu. Bunun ikisine de muvaffak olmuştu.

Nihayet Timur ve Yıldırım kuvvetleri karşılaştılar:

Timur, yüksek bir tepeden, savaşı seyrediyordu. Bayezidin ordusunda Karamanoğulları, Germiyanoğulları gibi bazı Anadolu Beylerinin askerleri de vardı. Savaş meydanına gelip karşıla-

rında kendi beylerini, sancaklarını görünce, heyecana geldiler ve hemen Bayezidi bırakıp Timurun tarafına geçtiler. İşte o zaman Yıldırımın zaten az olan kuvvetleri pez azalmış oldu. Şimdi Timurun ordusu, Yıldırımınkinden üç, beş misli fazlaydı.

Çok müthiş bir savaş oldu. Bilhassa Timur ordusunun önünde bulunan filler, Osmanlı askerlerini çok yıpratmıştı. Bayezit, birkaç bin atlı ile, bir tepeye çekilmişti. Timurun askerleri o tepeyi sardı. Yıldırımın atı vurulup öldü. Yıldırım yaya olarak döğüşmeğe devam etti. Fakat nihayet etrafı çevrilip esir edildi.

Yıldırım esir düştüğü için çok üzgündü. Lâkin, Timur ona çok iyi muamele etti.

Esir olduğu için çok üzülen Beyazıt bir kaç ay sonra Akşehirde öldü. İntihar ettiği de söylenmektedir.

Timur, Anadoluyu, eski Beyliklere taksim ederek Semerkande döndü.

BAYEZİT II. ZAMANI :

Bayezit II, Fatih Sultan Mehmed'in oğludur. Babasının ölümü üzerine, 20 Mayıs 1481 de padişah oldu. Ayrı bir anadan olan kardeşi Cemle aralarında geçen taht kavgası, Şehzade Cem'in yâdellerde zehirlenip öldürülmesiyle neticelendi.

Bayezit II, ruhen münzevi olması ve softalığa meyyal bulunması sebebiyle, babası Fatih'in devlete getirdiği yeniliklere uymamıştır. Saltanat yılları da başarılı sayılmaz. Hersek eyaletinin Osmanlı sınırlarına katılmasına karşılık, ordularımız Mısırlılarla olan savaşlarda yenilgiye uğradı. Hattâ Doğu Anadoluda, Osmanlılar için bir tehlike teşkil eden Şah İsmaile, Zülkadiroğullarını ezmek için yurt topraklarından geçme müsaadesi vermesi, dürüst bir politikaya hiç te uygun sayılmazdı. Hele Şah İsmail, Osmanlı devletini içinden vurmak düşüncesiyle, Anadoluya Şiî mezhebini yayan sayısız adamlar gönderiyordu. Babasının bu uyuşuk siyasetine içerliyen oğlu Trabzon valisi Selim, nihayet isyan etti.

II. Bayezit, böylece 25 Nisan 1512 de oğlu Yavuz tarafından tahttan indirildi. Padişahlığının son yıllarında kendisini şaraba,

esrara alıştıran; halk tarafından da «veli» lâkabiyle anılan Bayezit II, Dimetoka sarayında öldü. Türbesi İstanbulda, Bayezit camii civarındadır.

BAYEZİT CAMİİ :

İstanbulda, Bayezit meydanının yanındaki cami, Bayezit camii olarak anılır. Bu eser, Türk İstanbulu süsleyen en güzel eserlerden biridir. Sultan Bayezit II. tarafından yaptırılmıştır. Mimarı, «Hayrettin» kalfadır. İnşasına 1501 de başlanmış, 5 yılda tamamlanarak 1506 da mâbet, cemaate açılmıştır. Bu nefis cami, Bizans tesirinden kurtulup, Türk tarzı-ı mimarîsinde yapılan ilk eserlerimiz arasındadır. Cami 2 minareli ve 24 kubbelidir.

BAYAĞI KESİRLER :

Herhangi bir bütünün parçalarını göstermek için bayağı kesirler kullanılır.

Bayağı kesirler biri üstte, diğeri altta yazılan ve aralarında bir bölü çizgisi bulunan iki sayıyla gösterilir.

Örnek: Bir şeyin dörtte biri şöyle yazılır : $\frac{1}{4}$

Bunun okunuşu: «Bir, bölü dört» veya «Dörtte birdir.»

Bayağı kesirlerde bölü çizgisinin altında kalan sayıya «payda» denir. Payda, bölünen parçaları gösterir. Bölü çizgisinin üstündeki sayı ise, «pay» adını alır. Pay, alınan parçaları anlatır.

Örnek: $\frac{1}{4}$ kesrinde (1) pay'dır. (4) rakamı ise payda'dır.

Örnek: Bir şeyin sekizde üçü şöyle yazılır : $\frac{3}{8}$

Okunuşu: «Üç, bölü sekiz» veya «Sekizde üçtür.»

Bir bütünün yarısı şöyle yazılır: $\frac{1}{2}$

Bu, iki parçada bir parçası; yâni yarısı demektir.

Bir bütünün çeyreği şöyle yazılır: $\frac{1}{4}$

Dört parçaya ayrılmış bir bütünün tamamı şöyle yazılır: $\frac{4}{4}$

Bayağı kesirler; basit kesirler ve bileşik kesirler olarak ikiye ayrılır. *(Bak: Basit kesirler - Bak: Bileşik kesirler)*

Bayağı Kesirlerde toplama ve çıkarma:

Bayağı kesırlerde toplama:

Örnek: $\frac{3}{4} + \frac{1}{4} = \frac{4}{4}$

İki bayağı kesrin toplanması için paydalarının aynı olması lâzımdır. Paydalar aynı olmazsa, toplanmaz. Yukarıdaki misalde payda 4 tür. Bu olduğu gibi yazılır. Paylar toplanarak yazılır.

Örnek: $\frac{2}{10} + \frac{5}{10} + \frac{1}{10} = \frac{8}{10}$

Bayağı kesirlerde çıkarma:

Toplamada olduğu gibi, çıkarmada da paydaların aynı olması lâzımdır. Paydalar eşit olduğu zaman paydalar olduğu gibi yazılır. Yalnız paylar birbirinden çıkarılır.

Örnek: $\frac{3}{4} - \frac{2}{4} = \frac{1}{4}$ 4

Örnek: $\frac{18}{20} - \frac{7}{20} = \frac{11}{20}$

Bayağı kesirlerde paydaları eşitleme:

Bayağı kesirlerin toplama ve çıkarma işlemlerinde, önce pay-

daları eşitlemek gerekir. Bunun için de, (eğer işlem 2 kesirli ise,) ikinci kesrin paydası birinci kesrin altına, birinci kesrin paydası da, ikinci kesrin altına yazılır. Bu yazdığımız payda ile birinci kesrin payı çarpılır (diğer bir yere) pay yazılır, paydası çarpılır, payda yazılır. İkinci kesirde de ayni işlem tekrarlanır.

Meselâ : $\frac{1}{4} + \frac{2}{3} =$ bayağı kesirlerini toplamak için

ilk yapacağımız iş, paydaları eşitlemektir. Burada birinci kesrin paydası «4», ikinci kesrin paydası da «3» tür. İkinci kesrin paydası olan «3» ü birinci kesrin altına yazarız. Birinci kesrin paydası olan «4» ü de ikinci kesrin altına yazarız. O zaman, toplama işlemi :

$$\underset{(3)}{\frac{1}{4}} + \underset{(4)}{\frac{2}{3}} =$$

şeklinde olur. Şimdi, birinci kesrin altındaki «3» le yine birinci kesrin payı olan «1» i çarparak eşitleme işaretinin sağındaki kesrin payı şeklinde yazarız. Bu sefer «3» ü, birinci kesrin paydasiyle çarpıp sonucu eşitleme işaretinin sağındaki kesrin paydası olarak kaydederiz. Toplama işaretini koyduktan sonra, ikinci kesirde de ayni kurala uyarak işlemimize devam ederiz. Toplamamız:

$$\underset{(3)}{\frac{1}{4}} + \underset{(4)}{\frac{2}{3}} = \frac{3}{12} + \frac{8}{12} = \frac{11}{12}$$

şeklinde neticelenmiş olur.

Payları eşitlemede takip edilen kural, toplamada olduğu gibi, çıkarmada da aynidir.

İki kesirden fazla olan bayağı kesirlerde paydaları eşitleme :

$\frac{1}{3} + \frac{1}{2} + \frac{3}{4} =$ gibi, iki kesirden fazla olan bayağı kesirlerin toplama işleminde de yine paydaları eşitlemek şarttır. Bunun için birinci kesrin paydasını elimizle kaparız. Açıkta kalan ikinci ve üçüncü kesirlerin paydalarını birbirleriyle çarparak elde edilen sayıyı birinci kesir paydasının altına yazarız. Şimdi sıra ikinci kesirdedir. Bu sefer ikinci kesrin paydasını kaparız. Açıkta kalan birinci ve üçüncü kesirlerin paydalarını birbirleriyle çarparız. Çıkan sonucu ikinci kesir paydasının altına kaydederiz. Geride, yalnız üçüncü kesir kalmıştır. Diğer iki kesirde yaptığımız gibi, üçüncü kesrin de paydasını kaparız. Açıkta kalan birinci ve ikinci kesirlerin paydalarını birbiriyle çarparız. Böylece, elde edilen sayıyı üçüncü kesir paydasının altına koruz. Bu işler bittikten sonra bayağı kesirlerin durumu aşağıdaki şekli almış olur:

$$\underset{(8)}{\frac{1}{3}} + \underset{(12)}{\frac{1}{2}} + \underset{(6)}{\frac{3}{4}} =$$

İşlemi bitirmek için birinci kesrin paydası altında bulunan (8) rakamını yine birinci kesrin pay'ı ile çarpar, eşitleme işaretinin sağ tarafına pay yazarız. Ayni (8) rakamını birinci kesrin payda'siyle çarpıp elde edilen sayıyı eşitleme işaretinin sağındaki kesrin paydası olarak kaydederiz. Şimdi sıra, kesirler arasındaki işarete gelmiştir. Bu işareti de olduğu gibi alırız. Geri kalan ikinci ve üçüncü kesirleri de, ayni şekilde işleme tâbi tuttuktan sonra, durum şu şekle girer:

$$\underset{(8)}{\frac{1}{3}} + \underset{(12)}{\frac{1}{2}} + \underset{(6)}{\frac{3}{4}} = \frac{8}{24} + \frac{12}{24} + \frac{18}{24} = \frac{38}{24}$$

Böylelikle hem paydalar eşitlenmiş, hem de bayağı kesirler toplanmış olur.

Bayağı kesirlerin sayısı -3- ten fazla da olsa, yine ayni kurala uyarak işleminize devam edin. Durumda herhangi bir değişiklik yapmayın. Bu anlattığımız kural hem kolaydır, hem de unutulmıyacak şekildedir. Yoksa paydaları eşitlemede, başka yollardan gitmekle de sonuca varılmış olur.

Örnek :

Ayni $\frac{1}{3} + \frac{1}{2} + \frac{3}{4} =$ İşleminde paydalar; sıra ile (3); (2) ve (4) tür. Burada her üç paydayı öyle sayılarla çarpalım ki, sonuçlar ayni olsun. (3) ü (4) le, (2) yi (6) ile, (4) ü (3) le çarparsak çarpımlar hep (12) olur. Buna göre, işlemimiz:

$$\frac{1}{\underset{(4)}{3}} + \frac{1}{\underset{(6)}{2}} + \frac{3}{\underset{(3)}{4}} =$$

şeklini alır. İşi buraya kadar getirdikten sonra da gerisini yukarıda anlatıldığı gibi, yapmakta devam ederiz. En sonunda da:

$$\frac{1}{\underset{(4)}{3}} + \frac{1}{\underset{(6)}{2}} + \frac{3}{\underset{(3)}{4}} = \frac{4}{12} + \frac{6}{12} + \frac{9}{12} = \frac{19}{12}$$

sonucu elde edilmiş olur. $\frac{19}{12}$ kesiri ile $\frac{38}{24}$ kesirleri sizi şaşırtmasın Bu iki kesir de birbirine eşittir: $\frac{19}{12} = \frac{38}{24}$

$\frac{38}{24}$ kesrini (2) ile sadeleştirirsek, yani kesrin pay ve paydasını (2) rakamına bölersek $\frac{19}{12}$ kesri elde edilir. Unutmayın ki, herhangi bir kesrin pay ve paydasını ayni sayıya bölersek, o kesrin kıymeti (değeri) hiç bir zaman değişmez.

Bayağı Kesirlerde çarpma:

Bayağı kesirlerin toplama ve çıkarmalarında paydalarını eşitlemek şarttır. Halbuki çarpmada böyle bir işlem yapılmaz. Bayağı kesirlerin birbirleriyle çarpılmasında yalnızca paylar birbirleriyle ve paydalar da birbirleriyle çarpılır:

Örnek: $\frac{1}{5}$ kesrini $\frac{2}{7}$ ile çarpmak için yapacağımız işlem

$\frac{1}{5} \times \frac{2}{7} = \frac{1 \times 2}{5 \times 7} = \frac{2}{35}$ kesri bulunmuş olur.

Bayağı Kesirlerin tam sayılarla çarpılması:

Bayağı kesirlerin tam sayılarla çarpılmasında tam sayı ile kesrin payı çarpılır, payda olduğu gibi alınır.

Örnek: $\frac{2}{5} \times 6 = \frac{2 \times 6}{5} = \frac{12}{5}$ gibi ...

Kesir tam sayılı olursa evvelâ tam sayı kesre katılır, sonra çarpma yapılır. Yani tam sayılı kesir, bileşik kesir haline getirildikten sonra çarpma işlemi yapılır.

Örnek: $2\frac{1}{4} \times 5 = \frac{9}{4} \times 5 = \frac{9 \times 5}{4} = \frac{45}{4}$ gibi ...

Basit, Bayağı ve Ondalık Kesirler arasında karşılaştırma:

Gerek ondalık ve gerek bayağı kesirler, bütünlerin parçalarını gösterirler. Bunlar sadece bütünlerin bölünmeleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar.

Bayağı kesirlerde bir bütün istenilen parçalara bölünür ve bu parçalardan istenilen kadarı alınır: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ ... gibi. Halbuki ondalık sayılarda bütünler sadece (10) lara, veya (10) un katlarına bölünür. İstediğimiz 3, 5, 7 gibi sayılara bölünemez.

Bütün bunlarla beraber ondalık sayılarla belirtilen rakamlar bayağı kesirlerle de gösterilebilir.

Meselâ: (0,25) ondalık kesrini $\frac{25}{100}$ şeklinde bayağı kesirle de gösterebiliriz. Her iki çeşit yazılış ta (100) parçaya ayrılan bir bütünün 25 parçasının alındığını gösterir.

Daha zor kesirlerde kafamızı işletiriz. Meselâ:

$\frac{12}{24}$ kesri $\frac{1}{2}$ ye, $\frac{1}{2}$ kesri de (0,50) ye eşittir.

BAYINDIR :

İzmir vilâyetinin kazalarındandır. Merkezi Bayındır şehridir. Kaza İzmirin güney doğusundadır. Toprakları verimlidir. Merkez nahiyesinden başka nahiyesi yoktur. Kazanın 42 köyü vardır. Kaza merkezi olan Bayındır şehri Kızılcamusa dağı eteğinde kurulmuştur. İzmir — Ödemiş — Tire demiryolu üzerinde bulunur. Kazanın bütün nüfusu 31.238 kişidir. Bayındır şerinin ise 10,085 nüfusu vardır.

BAYINDIRLIK VEKÂLETİ :

Hükûmeti teşkil eden Vekâletlerden biri de, «Bayındırlık Vekâleti» dir. Bu vekâlet; yurdumuzun kara yollarını, demiryollarını, tünellerini, köprülerini, limanlarını, hava alanlarını yaptırır. Barajlar ve elektrik santrallerini kurar. Göl ve nehirlerde gerekli kanalları açar. Ovaların sulama işini halleder. Devlet binalarının yapımı ile şehirlerin su tesisatını, su yollarını, havagazı, elektrik fabrikalarını, tramvay, tünel, otobüs gibi taşıtları kontrol eder. Bütün bu işler için de lüzumlu mühendisleri, teknisiyenleri yetiştirir. Velhasıl Bayındırlık Vekâleti, vatanımızı bayındır bir hale getirmek amaciyle durmadan çalışır.

BAYKAL GÖLÜ :

Baykal gölü, dış Moğolyanın kuzeyinde, dolayı dağlarla çevrili bir Sibirya gölüdür. Genişliği, 34.000 kilometre kareyi bulur. Sularının yüzeyi, deniz düzleminden 476 metre yüksekliktedir. En derin yeri, 1523 metreye varır. İnce, uzun olan gölün doğu kıyılarına Selenga ırmağı boşalır. Angara ırmağı, gölün güney kıyısından çıkar. Bölgenin iklimi, çok sert olduğu için göl, ocak ayından mayısa kadar, donar. Bu gölü çeviren yamaçlar, ormanlarla kaplıdır. Trans — Sibiryen demiryolu, gölün güney kıyılarından geçer.

BAYKAN :

Siirt vilâyetinin kazalarındandır. Kaza merkezi Baykan kasabasıdır. Kasabanın eski adı Siyanişdi.

Kazanın merkez nahiyesinden başka Melefan adında bir nahiyesi, 21 köyü vardır.

Kazanın nüfusu 7.400 dür. Kasabanın ise 862 nüfusu vardır.

BAYKUŞ :

Halk arasında yanlış olarak uğursuzluk örneği sayılan bu kuş,

hakikatte çiftçinin en büyük yardımcısıdır. Baykuş, tarla ve bahçelerdeki fareleri avlamakla geçinir. Kocaman kafasında parlayan gözleri, gündüz iyi görmez. Bunun için, gündüzleri uyuyan baykuş, akşam olunca, avlanmaya çıkar.

Baykuşun boynu kısa ve kalındır. Ayakları geridedir. Bir yere konduğu zaman, dimdik durur.

Tüyleri hem kabarık, hem de yumuşaktır. Baykuşun bir nevi tavuklara da saldırır. Sansar ve tavşanları avlar. Baykuşun çirkin olan ötüşü, insanlar arasındağ yanlış olarak ölüm haberi sayılır.

BAYRAK :

Bayrak, millî bağımsızlığın işareti ve timsalidir. Dünya üzerindeki milletlerin her biri, birer bayrağa sahiptirler.

Bayrak çok eskiden beri, kullanılmış bir işarettir.

Türk Bayrağı:

Türk bayrağı, uğrunda her Türkün seve seve can verdiği kutsal bir varlıktır. Onun lekesiz renginde, kahraman ecdadımızın şerefli destanları okunur. En yüce tepelerde, en büyük kalelerde, aşılmaz burçlarda, daima gururla dalgalanmıştır. Vatan sınırlarında da Türk milletinin güveni, Mehmetçiklerin can yoldaşı yine şanlı Türk bayrağıdır. Türk bayrağını tanımayan savaş alanı var mıdır?

Türkler ilk olarak Gök bayrak kullanmışlardı. Zamanla bayrağımızın şekli değişikliklere uğradı. Yeşil ve beyaz bayraklar dikdörtgen şeklinde olduğu halde, kırmızı bayrak yırtmaçlı idi. 1314 te yeniçeriliğin kuruluşu ile, kırmızı zemin üzerine beyaz «Zülfikar» resmini taşıyan bayrak icat edilmişti. Son Selçuk hükümdarı Gıyasettin'in Osman Gaziye 1283 de verdiği bayrak, beyazdı. Orhan Gazi, kırmızı renkli bayrağı savaş sancağı olarak kullanmıştı. Türk bayrağının tarihini incelediğimiz zaman, kırmızı rengin hâkim olduğunu görürüz. Bayrağımızda yıldız ilk defa 1793 te, «Nizamı Cedit» askerinin kuruluşunda kullanılmıştır.

İlk yıldız, sekiz köşeliydi. Bu şekil 1842 yılına kadar böylece devam etti. 1842 senesinde hilâl önündeki yıldız, beş köşeli olarak kabul edilmişti. Şanlı bayrağımızın son şekli de budur. Bugün kullandığımız bayrak al zemin üzerine hilâl, hilâl önünde de 5 köşeli yıldızdan ibarettir.

BAYRAMİÇ :

Çanakkale vilâyetinin kazalarındandır. Merkezi Bayramiç kasabasıdır. Topraklarında her türlü hububat, meyva, sebze yetişir. Kazanın merkez nahiyesinden başka Evciler, Etili, Yiğitler adlı 3 nahiyesi, 81 köyü vardır. Merkezi olan Bayramiç kasabası Menderes ırmağı üzerinde kurulmuştur. Nüfusu 4.294 kişidir. Bütün kazanın ise 25.944 nüfusu vardır.

BAYRAMLAR VE BAYRAM TEBRİKLERİ :

Milletçe kutlu saydığımız günlere bayram denir. Bayramlar millî ve dinî olarak ikiye ayrılırlar.

Dinî bayramlar: Şeker ve Kurban bayramlarıdır.

Millî bayramlar: Cmuhuriyet bayramı, 23 Nisan, 30 Ağustos, 19 Mayıs ve mahallî kurtuluş gibi bayramlarımızdır.

Bayram günleri okullar tatil olur, daireler kapanır. Herkes yeni elbisesini giyerek eğlence veya tören yerlerine gider. Şeker bayramı, Ramazandan sonra gelir. Şeker bayramı ile Kurban bayramı arasında 70 gün kadar bir zaman bulunur. Dinî bayramlarda ziyaretler yapılır. Küçükler büyüklerin ellerini öperler. Dargınlar barışırlar. Kurban bayramında ise ilâveten kurbanlar kesilir. Hac ziyareti yapılır.

Bayramlarda bizden uzaklarda bulunan arkadaşlarımıza, dostlarımıza, büyüklerimize tebrik kartları yollarız. Yakınımızda olan büyüklerimizin, dostlarımızın evlerine bayramlaşmak için gideriz. Bu işleri ihmal etmemek, insanlık borcumuzdur. Hele büyüklerimizin, öğretmenlerimizin ziyaretine giderek ellerinden öpmek ilk vazifemizdir.

BAZI BİTKİLERDEN GİYİM EŞYAMIZI SAĞLARIZ :

(Bak: Bitkilerin faydaları).

BEDEN EĞİTİMİ :

Beden eğitiminden maksat, vücudu çalıştırmak, hareket ettirmek, kan deveranını fazlalaştırmak, uyuşukluğu gidermek, vücudu tenbellikten kurtarıp faaliyete alıştırmak, bünyeyi sağlamlaştırmak, soğuğa karşı, hastalıklara karşı bir mukavemet meydana getirmektir.

BEDEN EĞİTİMİ DERSİ :

Beden eğitimi dersi öğrencilerin vücut yapısını sağlam ve dayanıklı bir hale getirmeğe yardım eden çaılşmalardan ibarettir. Onun için çok önemlidir. Okulların yeni açıldığı günlerde ve kapanmasına yakın aylarda, havalar sıcak olursa, bu ders bahçede açık havada yapılmalıdır. Kış mevsimi için okulların kapalı salonları olmalıdır. Salon yoksa, geniş bir oda cimnastik salonu haline getirilebilir. Beden eğitimi derslerinde muhakkak surette beden eğitimi dersi yapmalı, resim veya müzik dersleri gibi başka dersler yaparak, beden eğitimini ihmal etmemelidir.

Beden eğitimi dersine ya ufak bir koşu hareketiyle, veya hafif kol, bacak ve beden hareketleriyle başlamalıdır. Öğrenciler muntazam olarak birkaç sıra halinde dizilirler. On dakika kol, bacak ve beden hareketleri yaptırılır. Bu hareketler biter bitmez salonun etrafı iki ,üç defa dönülerek, yavaş yavaş koşulur. Koşu bitince beş altı defa derin nefes alma talimi yapılır. Bundan sonra, çeşitli top oyunlarına, atlamalara veya âletli hareketlere geçilir. Hiçbir hareketin fazla yorucu olmaması lâzımdır. Bu hareketler, çocukların yaşlarına ve kabiliyet derecelerine göre yaptırılmalıdır.

Beden eğitimi derslerinde vücudu işletecek her çeşit oyunlara da yer vermek lâzımdır.

BEDEN HAREKETLERİ :

Çeşitli beden hareketleri: (Atlamalar, koşular v.s.) kendi dallarını taşıyan bölümlerde incelenmiştir.

BEETHOVEN : «Ludwig Van» :

Beethoven 1770 - 1827 yılları arasında yaşamış büyük bir musikişinastır. Aslen Hollandalı olmakla beraber, kendisi Almanyanın Bonn şehrinde doğmuştur. Hayatı acılarla geçmiştir. Hattâ, sağır bile oldu. Fakat bütün bunlar onun san'at dehasını arttırdı. Viyana gibi müzisyenler muhitinin en çok takdir edilen siması haline geldi. Bestelediği eserlerin sayısı, 138 i bulur. Senfonileri, sonatları kendisini dâhî besteciler arasına sokmuştur.

BEKTAŞİLER :

Bektaşilik kendine mahsus ıstılahları, nefesleri, ilâhileri türkçe olan bir tarikattir. Bektaşilikte Arap ve Acem lisanı ile kültürüne raslanamaz. Bektaşilerin dili, edebiyatı, musikisi tamamiyle Türktür. Bektaşiliğin kurucusu «Hacı Bektaşı Veli'dir. İkinci Osmanlı padişahı Orhan Beyin müracaatiyle, yapılan özel bir tören sonunda, yeni kurulan orduya «Yeniçeri» isminin Hacı Bektaş tarafından verildiği söylenir. Bektaşilikte «Çelebiler» ve «Babalar» diye iki kol vardır. Bunlardan Çelebiler kolu; Tahtacılar, Çepniler ve Aptallar diye çeşitli kollara ayrılır. Tahtacılar ve Çepniler, ormanlık dağlarda yaşıyan aşiretler halinde kalmıştır. Aptallar kolunun ise kıpti oldukları söylenmektedir. Anadoluda umumiyetle Bektaşilere «Kızılbaş» adı verilirdi. Bektaşilerin kendilerine mahsus âyinleri vardı. Bunlar kimseye sır vermezlerdi. Aralarında özel bazı işaretlerle tanışırlardı. Sakal ve bıyıklarını kesmezler, tavşan eti yemezlerdi. Safevî hükümdarı Şah İsmail'in, Osmanlı devletini içinden vurmak için Anadoluda yaymaya çalıştığı Şiilik Bektaşiliğin hakikî hedefini şaşırtmıştır. Yavuz Selim'in Çaldıran seferi, hakikatte siyasî olan bu mezhep kavgasına kesin olarak son vermişti. Daha sonraları İkinci Mahmut devrinde Yeniçerilik Ocağı kaldırılırken, bu mezhep uluları da sürüldü,

öldürüldü. (1826) Halen Bektaşiler ve Bektaşilik yok gibidir.

BELÇİKA :

Belçika, Avrupanın kuzey batısında bulunur. Lüksenburg, Almanya, Fransa ve Felemenk devletleriyle çevrilmiştir. Meşrutiyetle idare olunmaktadır. Bu küçük, fakat endüstride çok ilerî olan memleketin baş şehri Brüksel'dir. Komşusu Felemenk gibi arazisi düz ve alçak olan Belçika da, denizin hücumlarından setlerle korunmaya çalışmaktadır. Memleket topraklarını sulayan Escaut (Esko), Rupel, Dyle (Dile), Sombre (Sombr), Meuse (Möz) gibi akarsular birbirlerine ve denizlere muntazam kanallarla bağlanmışlardır.

Topraklarından bir karışının bile boş bırakılmadığı Belçikada, makine ile tarım yapılmaktadır. Bu arada buğday, çavdar, keten, pancar memleketin başlıca ürünlerini teşkil eder. Elde edilen toprak ürünleri, nüfusu sık olan memleket halkına yetişmez. Belçikada hayvancılık da oldukça ileridir. Fakat, nüfusun çoğu ağır endüstri ile geçimlerini sağlar.

Belçikanın yüz ölçümü 30.485 kilometre karedir. Nüfusu 8.344.534 kişidir. Başşehir Brüksel 910.000 nüfusludur. Escaut nehri üzerinde denizden 80 km. içeride olan Anvers, çok işlek bir limandır. Şimal denizi kıyısında bulunan Ostende (Ostend), balıkçılıkta ileri olduğu gibi, büyük gemilerin yanaşmasına da elverişlidir. Gand şehri demir, nehir ve kanal yollarının üzerinde kurulmuş önemli bir şehirdir. Liège (Liyej) büyük bir endüstri merkezidir. Belçikada kömür ve demir madenlerinin çokluğu, endüstrinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Liège civarı ile güney Belçikada Fransızca konuşulur. Brüksel ve Anvers dolaylarında, Felemenkçeye benzeyen bir dil kullanılmaktadır. Belçika bugün, Atlantik Paktı dostlarımız arasındadır.

Belçika ile Türkiyemiz arasında ticarî münasebetler fazla gelişmemiştir.

BELEDİYE :

Her kasaba veya şehirlerle nüfusu 2000 i geçen köylerde, be-

lediye vardır. Bu belediye idaresini, kasaba veya şehir halkı kendi aralarında yaptıkları bir seçimle kurarlar. Belediyeler kasaba veya şehirlerin sağlık, temizlik, yol, su, elektrik v. s. gibi işlerine bakarlar.

BELEDİYE BAŞKANI :

Belediye meclisi üyeleri aralarından birini başkan seçerler. Bu üye Belediye Başkanı olur. Belediye başkanı kasaba ve şehrin başı olup onu temsil eder. Belediye başkanı ayni zamanda belediye meclisinin reisidir.

BELEDİYE BÜTÇESİ :

Belediyelerin gelirleri ve masrafları vardır. Bunlara göre yıllık bir bütçe yaparlar. Böylece şehrin ve kasabanın lüzumlu işlerini görürler.

BELEDİYE DOKTORU :

Belediye bulunan yerlerde birer belediye doktoru bulunur. Bu doktorlar, belediyeden maaş alırlar ve halka parasız bakarlar. Ayrıca sağlık, temizlik işleriyle ve kasabanın içme suyu ile de ilgilenirler.

BELEDİYE EBESİ :

Belediyelerin doktordan başka, ebeleri de vardır. Bu ebeler doğum işlerini parasız yaparlar ve belediyeden maaş alırlar. Ebelerin vazifeleri, doktorlar kadar mühimdir. Memleketimizde ne kadar çok doğum olursa nüfusumuz o kadar çok artar. Kıymetli ebelerimiz bunu bildikleri için, canla başla çalışırlar.

BELEDİYE GELİRİ :

(1) Kanunlara göre alınan belediye vergileri, belediye payları, (2) Herhangi bir muamele veya iş yaparken, muamele ve iş sahibinin belediye hesabına verdiği harçlar ve pul paraları, (3) Belediye nizamlarına ve yasaklarına karşı gelenlerden alınan para cezaları, (4) Sigorta şirketlerinin ödedikleri itfaiye paraları, (5) Belediyenin kendi gazinolarından, binalarından, yaptığı ticaret işlerinden, işlettiği taşıtlardan, otellerden, plâjlardan, fabrikalardan, tesislerden elde ettiği kârlar ve benzerleri, belediye gelirleridir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

NERDEN BULDUN?

Çölün kızgın kumları arasında aranan bir tek şey vardı: Su!

Mehmetçikler açlığa, her türlü yokluğa göğüs geriyorlardı. Yalnız, bu susuzluk olmasa; ne iyi olurdu. Ama, yine de bir şey dedikleri yoktu.

Memiş düşündü. Bu böyle olmayacaktı. Birden silâhı elde, siperden çıktı. İngiliz hatlarına doğru, eğilerek koşmaya başladı. Arkadaşları, Memişin arkasından hayret dolu bakışlarla bakakaldılar. Acaba Memiş ne yapacaktı?!

Aradan pek az zaman geçmişti ki Memiş iki İngiliz neferiyle göründü. İngilizlerin sırtında iki kocaman damacana vardı. Memiş, komutanın çadırına girdi:

— İşte komutanım, su getirdim. Kana kana için. Arkadaşlarım da birer yudum tatsınlar.

— Memiş, bu suyu nerden buldun?

— Karşıki siperden komutanım. Şu Conilere yükleyip getirdim. Ne yapalım? Susuzluktan ölecek değildik ya!..

Gülüyorum

DOĞRU HESAP!

Öğretmen — Dün annen sana on kuruş verdi. Bugün de on beş kuruş verdi. Kaç kuruşun olur Cingöz?.

Cingöz — On beş kuruşum olur öğretmenim!

Öğretmen — Niçin?!

Cingöz — Çünkü dün aldığım parayı hemen dün harcarım, öğretmenim!...

YENİ MODEL

Aycan — Babam yeni bir otomobil aldı. Beş tane tekerleği var.

Sevim — Yeni model bir otomobil mi?...

Aycan — Hayır canım! Beşinci tekerlek arka taraftaki yedek tekerleği!...

Ata sözleri

★ El yarası geçer, dil yarası geçmez.
★ Görünen köy, kılavuz istemez.
★ Haksız işin sonu pişmanlıktır.
★ Hazıra hazne dayanmaz.
★ Her gün bal yiyen baldan usanır.
★ Her dosta sır verilmez.
★ Horozu çok köyde sabah tez olur.
★ Huylu huyundan vazgeçmez.
★ Hile ile kazanan, mihnet ile can verir
★ İnsanın kıymetini insan bilir.
★ Kel başa şimşir tarak.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

26 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 9 — FİYATI 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B-4
1000
BEŞ DUYGU
DİL
GÖZ
BURUN
KULAK
DERİ
BİSMARK
BİLEZİK
BERE
BILDIRCIN
BİSİKLET
BİZON

Bunları biliyor musunuz?

BÖCEKLER İŞİTİR Mİ?

Birçok böceklerin görme, dokunma, koklama hisleri çok kuvvetli olduğu halde, işitme hisleri çok azdır veya hiç yoktur.

Meselâ, karasineğin pek kuvvetli gözleri vardır. Her tarafı birden görür. İyi koku alır. Fakat işitme duygusu yoktur.

Birçok cins böcekler, üzerinde pek çok tecrübeler yapılmış ve çoğunun sağır oldukları anlaşılmıştır.

DENİZLER NEDEN ÇABUK DONMAZ?

Deniz suları daima akıntılı ve derindir. Derin olan ve her zaman hareket halinde bulunan sular güç donarlar. Onun için durgun ve sığ sular, küçük göller, daha kolay donarlar. Yalnız kutup denizleri daimî olarak donmuş vaziyettedirler. Kuzey Sibiryadaki nehirler de donarlar.

DENİZALTI GEMİSİ NASIL DALAR?

Denizaltı gemilerinde, su sarnıçları vardır. Gemi, su üstünde giderken, bu sarnıçlar boştur. Dalmak istenildiği zaman sarnıç kapakları açılarak deniz suyu, bu sarnıçlara doldurulur. O zaman, gemi ağırlaşarak denize dalar.

Denize dalmış bir denizaltı gemisi, tekrar deniz yüzüne çıkmak isterse, önceden tulumbalarla sıkıştırılarak depo edilmiş hava salıverilir. Şiddetli bir basıncı olan bu hava, sarnıçlardaki deniz suyunu dışarı atar. Böylece hafiflemeğe başlayan gemi, yavaş yavaş deniz yüzüne doğru yükselir.

YILDIRIM NEDİR?

Yıldırım, havadaki elektrik cereyanının gözle görünür bir şekle girmesinden başka bir şey değildir.

Yıldırım, çok kuvvetli bir elektrik cereyanıdır. Bir yere düşecek olursa veya bir şeye tesadüf ederse, onu yakar ve kömür haline getirir.

BELEDİYE ECZANESİ :

Genel olarak, belediyeler tarafından işletilen eczaneler yoktur. Fakir hastaların ilâç paralarını belediye öder. Belediyeler, parası az olan fakir halk için her türlü kolaylığı gösterir. Onlara parasız ilâç ve doktor temin eder.

BELEDİYE GİDERLERİ :

(1) Belediye memurlarına ve işçilerine verilen aylıklar ve ücretler.

(2) Belediyenin kendine ait binaların, kurumların, taşıtların bakımı ve onarımı için yapıan masraflar.

(3) Belediyenin, görevlerini yapmak için harcadığı paralar (yol, köprü, hastane, okul, depo v.s. yapmak, bunları onarmak için sarfettiği para) vè daha çeşitli masraflar ve yardımlar belediye giderlerini teşkil eder.

BELEDİYE KOMİSYONU :

Bazı şehir ve kasabalarda belediye meclisi üyeleri, kendi aralarından seçtikleri şahıslarla, belediye komisyonunu kurarlar. Belediye başkanı, bu komisyonun da başkanıdır. Belediye daire müdürleri veya şefleri de bu komisyona dahildirler. Belediye başkanı, bu komisyona bazı işler havale eder. Komisyon yalnız bu işlere bakar ve karar verir. Kendisine havale edilmeyen işlere bakmaz.

BELEDİYE MECLİSİ :

Belediye meclisi üyeleri kasaba veya şehir halkı arasından 4 yılda bir seçilir. Bu üyelerin sayısı, şehir nüfusuna göre değişir.

Seçime katılanlarda şu özellikler aranır:

1 — Türk vatandaşı olmak,

2 — En az 6 aydanberi o kasabada oturmuş bulunmak,

3 — 18 yaşını bitirmek,

4 — Hırsızlık, dolandırıcılık gibi bir suç işlememiş olmak ve ağır hapis cezasiyle cezalanmamış bulunmak.

Belediye meclisine üye seçilebilmek için de:

1 — Türk vatandaşı olmak,

2 — En az 6 aydanberi o şehirde yerleşmiş bulunmak,

3 — 25 yaşını doldurmak,

4 — Türkçe okur, yazar olmak,

5 — Hırsızlık, dolandırıcılık suçları işlememiş olmak ve ağır hapis cezası giymemiş bulunmak.

6 — Belediyeye ait bir işin müteahhidi veya onun kefili, ortağı olmamak gibi şartları haiz olmak gerekir. Devlet ve belediye memurları, üye seçilemezler. Ayrıca polisler, jandarmalar ve askerler de rey kullanamazlar.

BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMİ :

Belediye meclisi üyelerini halk doğrudan doğruya seçer. Üyelerin sayısı, kasaba ve şehirlerin nüfusuna göre az veya çok olur. Asıl üye miktarı kadar yedek üye de seçilir. Asıl üyeler, aralarından bir başkan seçerler. Buna, belediye başkanı denir. Belediye meclisi senede en az, iç defa toplanarak işlerini düzene koyar. Her toplantı, genel olarak 15 gün sürer.

BELEDİYE MÜFETTİŞLERİ :

Bunlar da, belediyeyi ilgilendiren her türlü işin nasıl yapıldığını kontrol ederler. Görevleri yolsuzlukların önüne geçmek, şehir veya kasaba halkına hizmet etmektir.

BELEDİYE ÖDEVLERİ :

(1) Sokakları temizlemek, (2) Caddeler açmak, tamir etmek, (3) Satışları tanzim etmek, narh koymak, (4) Kantar, terazi ve diğer ölçü âletlerinin âyarlarını kontrol etmek, (5) Kanalizasyon ve su yolları yapmak, bu işleri düzenlemek, (6) Dispanserler, hastaneler açmak, (7) Şehir veya kasabada belediye doktoru, belediye ebesi bulundurmak, (8) Belediye eczanesi açmak, (9) Parklar, bahçeler yapmak, bunları iyi muhafaza etmek, (10) Sinema, tiyatro, toplantı salonları inşa etmek, (11) Çocuk oyun bahçeleri yapmak, (12) Spor alanları ve salonları inşa etmek, (13) Yangın söndürme teşkilâtı (itfaiye) kurmak, (14) Bütün taşıtları kontrol etmek, (15) Yollara işaretler ve işaret memurları koymak, (16) Kütüphaneler, okuma yerleri açmak, (17) Şehir veya kasaba halkına hizmet etmek için ne türlü çalışmak lâzımsa, öyle çalışmak, neler lâzımsa onları yapmak.

BELEDİYE ZABITASI :

Her belediyenin bir zabıta örgütü ve zabıta memurları vardır. Bu memurlar, şehir veya kasabadaki bütün otelleri, sinemaları, gazinoları ,lokantaları, hamamları, mağazaları, dükkânları, bakkalları, kasapları, fırınları ve benzerlerini kontrol ederler. Buralarda çalışanların, satıcıların temiz olmalarına, fazla fiatla mal satmamalarına bakarlar. Ölçülü âletlerinin hileli olup olmadığını araştırırlar. Yolsuz hareket edenlerin cezalandırılması için zabıt tutarlar.

BELGİSİZ SIFATLAR :

Varlıkların sayılariyle yerlerini kesin olarak değil, şöyle böyle belirten kelimelere «Belgisiz sıfatlar» adı verilir.

Bir, bazı, birçok, birtakım, çok, az, pekçok, pekaz, nice,

hayli, herhangi, herhangibir, bütün ,öbür, başka, diğer, başkabir, diğerbir, aynı, öyle, şöyle, hiçbir kelimeleri hep belgisiz sıfatlardır.

BELGİSİZ ZAMİRLER :

Yerlerini tuttukları isimleri, tamamı tamamına değil, şöyle böyle hatırlatan zamirlere «Belgisiz Zamirler» denir.

Biri, birisi ,birçoğu, birtakımı, öteki, başkası, bazısı, öbürü, bazıları, kimisi kelimeleri, hep birer belgisiz zamirdir.

BELGRAT :

Belgrat, Yugoslav Cumhuriyetinin baş şehridir. Sava nehrinin Tunaya karıştığı yerde kurulmuştur. Nüfusu 250,000'e yaklaşmaktadır. Bu şehir, 1521 yılında, ünlü Osmanlı Padişahı Kanunî tarafından sınırlarımıza katılmıştı. Belgratın, Türk buyruğunda kalışı 1688 yılına kadar sürdü. Sonraları, bir kaç defa Avusturyanın eline geçti ise de, Osmanlılar tarafından yine geri alınmış; ve 1878 Berlin Barışı ile bağımsızlığını kazanan Sırbistanın baş şehri olmuştu.

BEL KEMİĞİ : Bak: Omurga.

BELL: «Aleksandre Graham»:

Bell, insanlara çok büyük hizmeti dokunan telefonun ilk yapıcısıdır. 1847 de İskoçyanın Edinburg şehrinde doğmuştu. Büyüyünce Edinburgh ve Londra üniversitelerinde okudu. 1870 yılında da, ailesi ile birlikte Kanadaya göç etti. En büyük icadı olan telefonu, 1875 yılında buldu. Nihayet bu büyük insan, 1922 de hayata gözlerini yummuştur.

BEMOL :

Müzik notalarında kullanılan bir işarettir. Şekli, bu ansiklopedinin B — 3 kapağında vardır. Herhangi bir notanın sesini yarım ses kalınlaştırır.

BENGAL :

Bengal eyaleti, Doğu Pakistanın önemli bir kısmını teşkil eder. Ganj ve Brahmaputra nehirlerinin deltasını kaplayan Bengal'in doğusunda Assam ve Birmanya; kuzeyinde Bhutan ve Nepal memleketleri yer alır. Güneyde, geniş Bengal körfezi uzanır. Kalabalık nüfusun %54 ünü Müslümanlar teşkil eder. Bereketli topraklarda pirinç, Hint keneviri, tütün tarımı yapılır; çay yetiştirilir. Zengin Raniganj kömür madenleri çevresinde demir endüstrisi oldukça ileridir. Bengal körfezinin en önemli şehri Kalküta'dır.

BENGAL KÖRFEZİ :

Asyanın güneyinde, Hindistan yarımadası ile Birmanya arasında bulunan körfeze «Bengal körfezi» adı verilir. Bu körfezin güney batısında Seylân adası, doğu açıklarında Andaman ve Nikobar takımadaları yer alır. Bengal körfezine, doğudan İrravadi; kuzeyden Ganj ve Brahmaputra; batıdan Mahanadi, Godavari ve Kistna nehirleri çok su boşaltır. Ayni zamanda, bu körfez, yıllık 12 metre yağmur ortamı ile dünyanın en çok yağışlı olan bölgesidir.

BENİİSRAİL : Bak — Yahudi.

BENZİN :

Benzin; petrol, maden kömürü, veya linyitin damıtılmasiyle (imbikten geçirilmesiyle) elde edilen bir karbonlu hidrojen-

dir. Renksiz bir sıvıdır. Yanıcı ve uçucudur. Yağları ve kauçuğu eritir. Buharı, havada patlayıcı bir karışım meydana getirir. Akar yakıt olarak, patlayıcı gaz motörlerini ve taşıtlarını işletir. Tohumlardan yağ çıkarmakta, kumaş temizlemekte kullanılır.

BERBER :

Saç, sakal kesmeği, yani traş etmeği iş edinen insanlara «berber» denir. Erkekleri traş eden berberler olduğu gibi, kadın berberleri de vardır.

BERBERÎ ·

Kuzey Afrikada yaşıyan insanların bir kısmına «Berberî» denir.

BERE :

Ezik, çürük ve vuruk olan yerlerdeki hafif sızı veren kısımlara «Bere» adı verilir.

Ayrıca başa giyilen sipersiz ve yumuşak başlığa da «bere» denilmektedir.

BERGAMA :

Bergama, Batı Anadolunun, zengin tarihî eserlerle süslü, güzel bir şehridir. Bakır çayın suladığı Bergama Ovasında tahıl, susam, pamuk, tütün tarımı yapılır. Bergama, iskelesi olan Dikiliye 28 km. uzunluğunda bir yolla bağlıdır. Bandırma - İzmir demiryolunun geçtiği Soma'ya da, 42 km. uzaklıktadır. Etrafı zeytinliklerle doludur. Kuzeyini çeviren dağların üzerleri, fıstık çamlariyle örtülüdür. Geçmiş medeniyetlerin kıymetli hâtıralarını taşıyan eski Bergama, tarih severlerin ve turistlerin uğrağı olmuştur.

Eski Roma, Yunan, Selçuk ve Osmanlı medeniyetlerinin toplandığı bu güzel şehrin bilhassa görülmeğe değer bir müzesi vardır.

Bergama şehri, 1945 sayımına göre 16.341 nüfusludur. Merkezi olduğu Bergama kazası 66.084 nüfusludur.

BERLİN :

İkinci Cihan Savaşından önce, Almanyanın baş şehri olan Berlin, 13. yüzyıl ortalarında kurulmuş, muntazam bir şehirdir. Bugünkü nüfusu 5 milyona yaklaşmaktadır. Bir ağı andıran demiryolu şebekesiyle, Almanyanın her tarafına bağlıdır. Ticarette ve endüstride gelişmiştir. Büyük binaları, geniş caddeleriyle Avrupanın en ileride bir şehri sayılır. İkinci Cihan Savaşı sonunda yıkılmaktan kurtulamıyan bu güzel şehir bugün, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin işgali altındadır.

BERMUDA :

Amerika Birleşik Devletlerinin doğu kıyılarından 580 mil açıkta bulunan ve Atlas Okyanusu içinde yer alan takım adalara «Bermuda adaları» denir. İklimi ılıman olan adalarda turfanda sebze yetiştirilir. Sayısı 360'ı bulan bu adaların ancak 20' sinde insan vardır. İngilterenin sömürgesi olan Bermuda adalarının en önemli şehri (Merkezi) «Hamilton» dur. Bütün nüfus 50 bine yaklaşır.

BERN :

Bern, İsviçre federal hükûmetinin baş şehridir. Ren nehrinin bir kolu olan Aar nehri üzerinde bulunur. Şehir, İsviçrenin batısındaki yaylâda kurulmuştur. Bern adı, Almanca «Ayılar» anlamına gelen -Baern- kelimesinden alınmadır. Bu da, şehrin kuruluşu sırasında bir çok ayı öldürüldüğü rivayetine dayanmaktadır. Filhakika, bugün bile şehrin her tarafı, tahtadan ve taştan yapılmış ayı heykelleriyle doludur. Şehrin nüfusu 200 bine yakındır.

BESİ ALMA (Beslenme):

Canlı varlıklar, yaşadıkları müddetçe beslenmek zorundadırlar. Beslenmek, besinleri vücuda yarayışlı bir hale getirmek olayıdır. Bu olay, insanlarda, hayvanlarda sindirim organları yoluyla olur. Büyümekte olan vücut veya hareket eden her organ, enerjiye muhtaçtır. Bu enerji, beslenme yolu ile sağlanır. Ayrıca, yıpranan hücreler, beslenme ile tamir edilir, tazelenir. Bitkisel varlıklarda, beslenmeyi yapan kökler ve yapraklardır.

BESİN (SAĞLIKLI BÜYÜMİYE YARIYAN BESİNLER):

Besinlerimizin seçilmesi işinde çok titiz davranmamız lâzımdır. Faydalanacağımız besinler, sindirim organlarımızı ve dolayısiyle kalbimizi yormıyacak çeşitler arasından alınmış bulunmalıdır.

Hangi besinlerin faydalı ve hangilerinin faydasız veya zararlı oldukları; hangi besinlerden faydalanmak suretiyle, insanların sıhhatli, genç ve güzel kalarak, çok yaşamaları mümkün olduğu, son ilmî ve tıbbî araştırmalarla tesbit edilmiştir. Bu araştırmalar sonunda bazı beslenme sistemleri ortaya atılmıştır. İnsanlardan çoğunun yiyiş tarzına uymıyan bu beslenme sistemleri ve herbirinin tuttuğu yollarla, besinler hakkındaki esaslar aşağıda gösterilmiştir:

(Bu yazılar Ali Rıza Akısan tarafından yazılan «Sıhhatli, genç ve güzel kalarak çok yaşamak elinizdedir» adlı broşürden kısaltılarak alınmıştır).

Sıhhatli, genç ve güzel kalarak çok yaşamak elinizdedir

Bu broşürü okuduğunuz zaman siz de buna inanacak ve tavsiyeleri tatbik ettiğiniz takdirde bu hedefe ulaşacaksınız. Bu sahada ve dünya mikyasındaki çalışmaların hududu gittikçe genişlemektedir. Bunları burada özet halinde kaydetmeği muvafık buluyorum:

1 — Hastalıklara karşı mukavemeti artırarak daha sıhhatli, genç ve güzel kalmak şartiyle uzun ömürlü olmak için yalnız nebatî gıdalarla iktifa edenler. Bunlara vejetariyenler diyoruz: Eksik tarafları, nişastalı ve unlu şeyleri yemeleri ve gıdalarını da kısmen pişirmeleridir.

2 — Natüristler: Açık havada, güneş altında ve bir şey giymeyerek yaşayanlar. Nebatî gıdalar başta olmak üzere sütü v.s. yi de yemek suretiyle sıhhatli ve uzun ömürlü olmayı tasarlamış olanlardır.

3 — Yüz yaşında veya fazla yaşta olanlar üzerinde yıllarca etüdler yaptığını söyliyen, misaller veren, vak'alar zikreden ve bilhassa «Les jours de l'homme» adlı eseriyle insanların uzun ömürlü olmaları için ellerinde yalnız iki imkân bulunduğu; bunlardan birinin ölünciye kadar dimağî faaliyet sarfetmek ve mutad işini terketmemek, diğerinin de hormonları tazelemek olduğu prensibini müdafaa eden Doktor Besançon ile taraftarlarının tuttuğu yol.

4 — Amerikada ve Avrupada bizzat çalışmak, okullar açmak, konferanslar vermek ve çeşitli kitaplar neşretmek suretiyle daha genç ve ayni zamanda daha da uzun ömürlü olmanın mümkün olduğunu iddia eden Gayelord Hauser'in 30 senedenberi takip ettiği ve herkesçe de takibini istediği prensipler. Bu zat açık hava, güneş banyosu, temiz su ve şu gıdaları tavsiye etmektedir: Birinci sınıf proteinli gıdalar olarak et, süt, yumurta,, peynir, kepekli ekmek ve benzerleri; beş harika gıda olarak bira mayası, yağsız süt tozu, wheat germ, yoğurt ve şeker pekmezi; vitamin ve mineral bakımından zengin olan taze -çiğ sebze ve meyva sulariyle taze çiğ sebze ve meyvalar, esmer pirinç ve esmer şeker, çeşitli vitamin ve mineral tabletleri. Nişastanın ve beyaz unun, has ekmeğin, bir de beyaz şekerin aleyhindedir. Tabiî ilimler doktoru olan ve gıdalarla ilgili herşeyi bilmesi lâzım gelen Gayelord Hauser, bu suretle - ve belki de kitaplarını çok satmak için- etleri, pişirmeyi v.s. yi tasvibetme şekliyle bütün dünyadaki insanların yiyiş tarzına yakın bir diyet seçmiş; (bu broşürümde ilmî ve tıbbî esaslara dayanılarak

zararlı oldukları isbat edilecek) her çeşit etleri, balıkları, karaciğer v.s. gibi parçaları, tam tasfiye görmemiş nişastalı gıdaları, zararsızdır ve faydalıdır diye tavsiye etmiştir.

5 — Radio Vitalitè prensibini takibedenler; her yiyeceğin, uzunlukları sıfır ile 10.000 angstrom (1 angstrom, bir milimetrenin on milyonda biridir) arasında - ve ilgili dakik âletlerle ölçülen - dalgalar neşrettiğine ve bu dalga uzunluklarına göre faydalı ve zararlı gıda maddelerimizi seçmek imkânını elde edeceğimize inanmışlardır.

Bu prensiplere göre 6500 - 10.000 angstrom uzunlukta radio vitalitè dağıtan gıda maddeleri birinci kategoriye dahildir ve bunlar; bizim için mükemmel yiyeceklerdir, hücrelerimizi beslerler ve bizi sıhhatte tutarlar. Bu kategoriye dahil besinler şunlardır:

Taze ve çiğ meyvalarla sebzeler ve bunlardan çıkarılan sebze ve meyva suları. Tam kepekli ekmek ve un, suda intaç ettirilmiş buğday tohumu.

Yarısı buğday ve yarısı soya fasulyesi galeteler.

Çiğ ve (buharda 70 derecede ve 20 dakika) pişmiş sebzelerin karışığı salata. Balık yağı, yayıktan yeni çıkmış tereyağı.

Badem, fındık, ceviz, zeytinyağ, siyah zeytin, fermante olmıyan peynir, günlük yumurta, bal, kuru üzüm, kuru incir, hurma.

3000 - 6500 angstrom uzunlukta radio vitalitè neşreden orta kıymette gıdalar. Bu ikinci kategoride bulunan gıdalar, (ayni dalga uzunluğundan radio vitalité neşreden bütün mikroplar ve hastalıklar yüzünden) kısmen faydalı ve kısmen zararlıdırlar; birkaç tipik misal (gıdalar için):

Kepekli çarşı ekmeği, çok taze bisküvi, sakkarin, temiz ve taze ev pastaları, suları azalmış taze sebzeler.

Hastalıklar için iki misal: Zona (6250 angstrom), meninjit (3100 angstrom).

Sıfırla 3000 angstrom arasında radio vitalité neşreden gı-

dalar üçüncü kategoridir; kıymetleri çok az, zararları çok büyüktür. Misaller:

Ham meyvalar, suda pişmiş sebzeler, âdi pastalar, beyaz un ve has ekmek, erik reçeli.

Dördüncü kategori: Ölü ve zararlı maddelerdir. Radio vitalité neşretmiyen bu maddeler şunlardır:

Konserve, sebze ve meyvalar, konserve balıklar, pişmiş etler, pişmiş süt, pişmiş hamurlar, altı aydan fazla kalmış unlar, margarin, toz halinde yumurta, alkollü içkiler (şarap hariç), çukulata, kahve, çay.

Birinci kategori dışındakileri ve bilhassa ölü maddeleri yiyenler, doyduklarını zannederler. Fakat -hücreleri beslenmediği için- üç - dört saatte bir acıkırlar.

6 — Birleşik Amerika Devletlerinden Utah (Yutah) eyaletinin gerek Amerikada ve gerekse dünya mikyasında en şayanı takdir St. George şehrinde yaşıyan ve 50 seneye yakın bir zamandanberi araştırmalarda ve çalışmalarda bulunan, prensiplerine bizzat ve tam riayet eden, dersler ve konferanslar veren büyük âlim Doktor N. W. Walker'in tuttuğu yol. Dr. Walker, sıhhatli ve daha genç olmak, bu suretle de ömrü daha uzatmak için taze ve çiğ sebze ve meyva sularıyla taze-çiğ sebze ve meyvaları; kuru üzüm, kuru incir, hurma, badem, fındık ve cevizi... Balı, kaymağı, yumurta sarısını ve beyaz peyniri tavsiye etmekte; her hastalığın -kendisi tarafından hazırlanmış ve benim de kitaplarını okuyarak öğrendiğim formüller dahilinde- çeşitli taze ve çiğ sebze sulariyle tedavi edileceğini bildirmekte, bunda muvaffak da olmaktadır.

7 — Hastalıklara karşı mukavemetini arttırarak sıhhatli ve genç kalmak şartiyle çok yaşamak için benim ve bana uyanların takibettiği yol ve prensipler ki onlar da bu broşürümde yazılıdır. Tuttuğumuz yol, hemen hemen Dr. Walker'inkine uy-

gundur. Sağ ve esen kalın, çok da yaşayın sayın okuyucularım.

30 Nisan 1953

İstanbul - Nuruosmaniye Caddesi - 57/1

ALİ RIZA AKISAN
Besin Uzmanı ve
Sıhhatli ve genç kalmak şartiyle en
az «Yüz Yıl Yaşamak İsteyenler Cemiyeti» Başkanı

BÖLÜM — 1

SIHHATLİ, GENÇ ve GÜZEL kalarak ÇOK YAŞAMANIZ için tutacağınız YOL ve tatbik edeceğiniz PRENSİPLER

1 — Güneşten gelen canlı atomları taşıyan şu organik maddeleri içecek veya yiyeceksiniz:

Taze ve çiğ sebzelerden çıkarılan sular, taze ve yaş meyvaların suları, taze ve çiğ her çeşit sebze ve meyvalar; tuzlanmamış ve kavrulmamış badem, ceviz, fındık gibi kuru meyvalar; kuru incir, kuru üzüm, kuru kayısı gibi güneşte kurutulmuş meyvalar; hurma ve hurma şekeri, bal, zeytin ve salatalarda az kullanılmak şartiyle zeytinyağı.

2 — Biraz zararları olan şu gıda maddeleri de yiyebilirsiniz:

Yumurta ve bilhassa yumurtanın sarısı, beyaz peynir, tereyağ ve kaymak (çok az olmak şartiyle), yoğurt (yağsızı tercih olunur), bira mayası.

3 — Umumiyetle ölü atomları ihtiva eden ve vücudumuz için az veya çok zararlı olan -çok defa da inorganik diyebileceğimiz- şu gıda maddelerini ağzınıza koymayınız:

— Bundan önceki 1. ve 2. maddelerdekiler de dahil— pişen

veya kuvvetli ateşe arzedilen her çeşit gıda maddeleri, her çeşit etler ve yağları (Tavuk etleri, balıklar, hayvanların karaciğeri ile böbreği v.s., pastırma ve sucuk dahildir), süt (bilhassa pastörize süt ve sütten yapılan her şey dahildir); nişasta, nişastalı ve unlu her şey (türlü zahireler, ekmekler, börekler, kekler, pastalar, makarna, pilâv, kuru sebzeler, fıstık ve bilhassa beyaz unla has ekmek dahildir), şeker (her çeşit şekerler, pekmezler ve bunlardan yapılan her şey dahildir.).

4 — Şu maddeleri kullanmayınız:

Her türlü içki, kahve, çukulata, çay, sigara, sirke, baharlar, acı biberler...

5 — Bu broşürümün bundan sonraki bölümlerinde zararlarının derecesi ve mahiyeti kaydedilen yukardaki 3. ve 4. maddelerde yazılı olanların hiç olmazsa bir kısmından -muvakkat bir zaman için de olsa vaz geçemezseniz- şu son tavsiyelere az bir zaman için lûtfen riayet edin, sonra da baştaki organik besinlerden başkasını ağzınıza koymayın:

A — Mutlaka pişmiş yemekler yemek istiyorsanız, pişirme işini kısa müddette ve az hararetle yapmalısınız.. B — Ekmeksiz olamazsanız, tam kepekli ekmek yiyin ve wheat germ tedarik edin. C — Sütten vaz geçmezseniz, yoğurt yiyin ve içine yağsız süt tozu koyun. Ç — Şeker yerine esmer şeker ve şeker pekmezi. pirinç yerine de esmer pirinç kullanın. D — Tuz yerine iyodlu sebze tuzundan faydalanın ve sade kahve için. E — Yukardaki ikinci maddede sayılan gıdaları alın. F — Bilhassa baştaki birinci maddede yazılanları mutlaka için ve yiyin. G — Bu işlere ve hemen devamlı olarak başlıyamazsanız haftada bir veya bir kaç gün olmak üzere yalnız birinci maddedekileri yeme ve içme işini tatbik edelim ve başka bir şey yemiyelim, H — Çeşitli vitamin ve -kalsiyum, demir, fosfor ve iyod gibi- minerallerin tabletlerini alın.

6 — Şişmansanız zayıflayın.

7 — Kır havasından ve güneşten faydalanın. Sporu ve Beden Eğitimini kaldırın. Yalnız lüzum hâsıl oldukça yürüyün ve türlü organlarınızı dinlendirme eksersizlerine yer verin.

8 — Haftada bir veya daha fazla olmak üzere lavmanı ihmâl etmeyin.

9 — Hasta iseniz, yukarda yazdığım gıda işinden ve rejiminden anlıyan bir doktora kendinizi baktırın. Bademcikleriniz hasta ve dişleriniz çürükse, bunları tedavi ettirin.

10 — Her türlü sui istimalden ve midenizi doldurmaktan çekinin.

BÖLÜM — II

Bu broşürün I. bölümünde tavsiye edilen veya zararlı addedilen her gıdanın veya işin niçin faydalı, yahut niçin zararlı olduğu ve bunlar hakkında lüzumlu açıklamalar.

1 — Güneşten gelen canlı atomları ihtiva eden şu organik gıda maddeleri niçin; sıhhatli, genç ve güzel kalmanız şartiyle uzun ömürlü olmanıza yardım ederler?

A — Taze ve çiğ sebzelerden çıkarılan sebze suları organik canlı atomlar halinde vücudumuzun hemen faydalanacağı proteinleri, vitaminleri, kolaylıkla kabili hazım şekerleri ve yağları, tuzları, çeşitli ussareleri ihtiva ederler, böylelikle de hücrelerimizi ve dokularımızı beslerler, bize gerekli enerjiyi verirler, hastalıklara mukavemetimizi de sağlarlar. Taze çiğ sebze suları 10 - 15 dakika gibi kısa bir zamanda kana da karıştıklarından, hazım organlarımızı ve dolayısiyle kalbimizi hemen hemen yormazlar, bu itibarla, genç kalmamıza ve ömrümüzün uzamasına hizmet ederler. Yalnız taze ve çiğ sebze sularının usulüne göre ve tam olarak çıkarılması lâzımdır. Aksi takdirde bunlardan edineceğimiz istifade mahdud olur, az olur. Meselâ: Suyu az ol-

duğu zannedilen havucun bile %87'si sudur. Bunun tamamen ve içindeki münhal canlı atomlarla birlikte elde edilmesi lâzımdır. Amerika'da yapılarak satılan bir çeşit (sebze ve meyva suyu çıkarma makinası), bunu sağlıyabilecek bir şekildedir. Türkiye'mize bugüne kadar gelen, elle veya elektrikle işleyen sebze ve meyva suyu çıkarma makineleri; sebzelerin ve meyvaların bütün sularını çıkaracak yapılışta değildirler. Taze ve çiğ sebze suları, günde asgarî iki, azamî on bardak içilir. Vücudumuz 16 bardak sebze suyuna da mütehamildir.

B — Taze ve yaş meyvalardan çıkarılan meyva suları da organik canlı atomları ihtiva ederler ve vücudumuzu temizlerler. 10 - 15 dakikada kana da karıştıklarından hazım organlarımızı ve dolayısiyle kalbimizi de hemen hemen yormamış olurlar. Yalnız bunların sularının da, sebze suları gibi tamamen çıkarılmaları lâzımdır ki edeceğimiz istifade mutlak ve tam olsun. Taze ve çiğ sebzelerle meyvalardaki en kıymetli elemanlar, bunların elyafında gizlidir. İşte bu elyafın ezilerek tamamen açılması suretiyle içindeki vitaminlerin, proteinlerin v.s. nin hepsi elde edilebilir. Bunu, çenterek veya sıkmak suretiyle yapacak tipteki makineler kâfi iş görmüş sayılamazlar. Taze ve çiğ meyva suları günde asgarî iki ve azamî sekiz bardak içilebilir. Sebze sulariyle birlikte meyva suları yekûnu bir günde 16 bardak olabilir.

C — Taze ve çiğ sebzelerle meyvalar, kendilerinden sebze ve meyva suları çıkarılan besinlerimiz olduklarından, o sularda bulunan canlı atomları ve kıymetli elemanları tamamen ihtiva ederler: Yalnız bunların kana karışmaları 3 - 5 saat sürdüğünden, hzmedildikleri sırada bazı kısımları vücudumuzda yakacak olarak kullanıldığından, bilhassa içlerindeki vitaminlerin hemen hemen beşte dördü harab olduğundan, taze ve çiğ sebzelerle meyvalardan edeceğimiz istifade, bunlardan çıkarılan sulara nazaran epeyce azdır. Fakat bağırsaklarımız için lüzumlu olan posayı temin etmeleri bakımından ise, çok da faydalıdır-

lar. Taze ve çiğ sebze, limonlu salatalar halinde veya oldukları gibi; meyvalar da çiğ olarak yenilmelidirler.

Ç — Tuzlanmamış ve kavrulmamış badem, fındık, ceviz v.s. ile kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı ve benzerleri gibi güneşte kurutulmuş meyvalar; hurma, hurma şekeri, bal, zeytin ve soğuk preste çıkarılan zeytinyağı da (taze ve çiğ meyva ve sebzelerle bunlardan çıkarılan sulara yakın) bir kıymette ve durumdadırlar, hücrelerimizi ve dokularımızı beslerler, hastalıklara mukavemetimizi sağlarlar; bu suretle de bizim sıhhatli, genç ve güzel kalarak uzun ömürlü olmamıza yardım ederler. Bunlardan bilhassa bademle fındığın ve cevizin toz haline getirildikten sonra, hurma ile veya diğer yaş ve kuru meyvalarla yenilmesi muvafıktır.

2 — Yiyebileceğiniz şu gıda maddelerinin fayda ve zararlarını da yazıyorum:

A — Yumurta: Bilhassa yumurta sarısının, birinci sınıf biyolojik kıymeti haiz protein (vücudun yapamadığı eksojen amino asidlerin hepsini) ihtiva etmesi bakımından önemi büyüktür. Bu gıda maddesi, çeşitli vitaminleri ve kıymetli elemanları da ihtiva eder. Yalnız pişirilmemesi lâzımdır ve portakal suyu içinde içilmesi de muvafıktır. Kolesterini fazla ihtiva etmesi dolayısiyle damar sertliği ve safra kesesi iltihabı gibi hastalıkların doğrudan doğruya veya bilvasıta sebebi olduğundan zararlı bir besin maddesi de sayılır.

B — Beyaz peynir: Birinci sınıf biyolojik kıymeti haiz protein ihtiva eder ve yumurtaya yakın bir gıdaî kıymet te taşır. Yalnız sütle ilgisi bakımından ve vücutta asid yaptığından zararlı da sayılır. Diğer peynirler ise çok fazla asid yaptıklarından ve bu itibarla ihtiyarlığı yaklaştırdıklarından hiç te faydalı değildirler, bilâkis zararları çoktur.

C — Kaymak ve tereyağ: Çok az yenilmeleri, pastörize edilmiş olmamaları ve pişirilmemeleri şartiyle faydalıdırlar. Yalnız sütle ilgili olması kaymak aleyhine, hayvanî bir yağ olduğu

Kahramanlık Hikâyeleri:

SON NÖBET

Birinci Cihan Savaşındaydı. Kahraman askerlerimiz, Kafkas cephesinde de arslanlar gibi döğüşüyorlardı.

Bir gün, hava oldukça soğuktu. Bütün gece yağan kar, takır takır buz tutmuştu. Keskin sabah rüzgârı nefesi donduruyordu. Bu esnada ileri mevzilerde iki erimiz dimdik duruyor; cam gibi parlayan gözleriyle Rus siperlerine bakıyorlardı. Bunlardan birisinin eli de makineli tüfeğin tetiğindeydi. Birden, karşı siperlerden «Hurra!!» sesleri yükseldi. Ruslar, hücuma kalkmışlardı. Evvelâ, önemli bir geçiti tutan makineli tüfek mevziimizi susturmaları gerekiyordu. Ancak, buradaki iki kahramanımız şehit düştükten sonra, buradan geçebileceklerdi. Fakat, hayret! Makineli tüfeğimiz, nedense bir türlü işlememişti. Yoksa bir ârıza mı vardı? Erlerde de hiç bir hareket görülmüyordu. Evet... Artık her şey iyice anlaşılmıştı. Gecenin öldürücü soğuğunda nöbet tutan bu iki kahramanımız donarak ölmüşlerdi. Ruslar da bu durumu anlamış olacaklar ki pervasızca oraya doğru ilerlediler, mevzie girdiler. İri kıyım bir kazak askeri donan askerimize bir tekme vurdu. Bu tekme ile sarsılan kol, mitralyözü işletmiye kâfi geldi. Üç dakika sonra ilerleyen, koşan, «Hurra...» diye bağıran düşmandan eser kalmamıştı.

O gün, donmuş iki Mehmetçik, 86 Rusun hakkından gelmişti.

Gülüyorum

DURMAMIŞ!

Geçen gün saatimi ceketimin şu dış cebine koymuştum. Yolda giderken birdenbire cebimden düşüverdi!

— Durdu mu?.

— Ne durması kardeşim! Bir çukurun içine kayıp gitti!...

ÇARE

Doğan — Bir arkadaşıma mektup yazacağım ama yazımı tanımasını istemiyorum. Ne yapayım dersin?

Çelik — En iyisi eldiven giy kardeşim!

Ata sözleri

★ Kesem; girsem, çıksam yesem.
★ Keçinin çıktığı yere oğlağı da çıkar.
★ Keskin sirke küpüne zarardır.
★ Kömürcünün yanına varma, karası bulaşır.
★ Para, adama hem düşman, hem de dosttur.
★ Para, parayı kazanır.
★ Çivi çiviyi söker.
★ Su uyur, düşman uyumaz.
★ Su testisi, su yolunda kırılır.
★ Suç kürk olsa, kimse giymez.
★ Şaşkına şamar vurulmaz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - **Her** türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYIN-EVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 10 — FİYATI 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B-5
BUDDHA HEYKELİ
BOA YILANI
BORU
BUĞDAY
BONCUK
BÖCEK
BOMBA
BOYA
BOKS

Bunları biliyor musunuz?

YEMEK ÜSTÜNE BEDEN HAREKETLERİ NEDEN YAPMAMALIDIR?

Yemek yedikten sonra midemizin fazla miktarda kana ihtiyacı vardır. Çünkü midemizde sindirilen yemekler kana karışacak, kan da aldığı besini vücudumuza yayacaktır. Onun için yemekten sonra hem kalbimiz fazla çalışır, hem de kan mideye gider. Bu sırada beden hareketleri, cimnastik yapacak olursak, kanı hareketini değiştirmeğe mecbur ederiz. Zorla kaslarımıza göndeririz. Böylece kalbimiz pek fazla çalışır ve yorulur. Midemize kâfi kan gidemez. Sindirim işi zorlaşır.

(ISI) SICAKLIK NEDİR?

Bir cismi meydana getiren en küçük parçalar olan atomlar her zaman hareket halindedirler. Fakat hareketleri bazan fazlalaşır, bazan azalır. Fazla hareket ettikleri zaman sıcaklık meydana gelir. Az hareket ettikleri zaman o cisim soğur.

GECELERİ NİÇİN DAHA İYİ DUYARIZ?

Geceleri çok uzaktan gelen sesleri pek yakınlardan geliyormuş gibi duyarız. Bazan da aldanırız. Yüzlerce metre uzaktan gelen bir sesi, beş on metre yakınlarda zannederiz.

Bu niçin böyle olur? Neden kulaklarımız geceleri daha iyi duyar? Çünkü geceleri etraf sessizdir. Gündüzün birçok gürültüleri durmuştur. Hattâ ekseri rüzgâr bile esmez. Şehirde isek, insan, araba, otomobil sesleri durmuş veya azalmıştır. Şehir dışında isek, etraf daha fazla sessizdir. Onun için en hafif sesler bile kulağımıza kolayca gelebilir. Biz de bunları kolayca duyarız.

için fazla kolesterin ihtiva etmesi de aleyhine kaydedilen birer zarar ifade eder.

Ç — Yoğurt: Bağırsaklarımızdaki parazitleri imha işinde büyük bir rol oynadığından, vücutta B vitaminlerini imâl ettiğinden ve birinci sınıf biyolojik kıymeti hâiz protein ihtiva eylediğinden çok faydalıdır. Fakat sütten yapılmış olması, bu gıda aleyhine kaydedilen bir puvandır. Yağsız süt tozu, yoğurt kadar faydalı olmamakla beraber onun içine karıştırılabilir.

D — Bira mayası: Çeşitli B vitaminlerini, birinci sınıf proteini (ve bütün amino asidleri); demirle kalsiyum, fosfor v.s. gibi mineralleri ihtiva ettiğinden çok kıymetlidir. Fakat konsantre proteinli oluşu, içindeki kıymetli elemanların nisbetsiz bulunuşu, sebze ve meyva suları gibi organik su ihtiva etmeyişi; bu gıda maddesi aleyhine kaydedilecek zararlardır. Fermantasyon da yapar.

3 — Yimemekliğiniz gereken, umumiyetle ölü atomları ihtiva eden ve vücudumuz için az veya çok zararlı olan, çok defa da inorganik diyebileceğimiz şu gıda maddelerinin neden zararlı olduklarını da yazıyorum:

A — Bundan önceki 1. ve 2. maddelerde yazılı gıda maddeleri dahil olmak üzere her çeşit besinlerimiz pişirilir veya kuvvetli ateşe (yani 40 - 50 derece hararete) arzedilirlerse bunların içindeki canlı atomlar, ölü atom haline ve ihtiva ettikleri organik maddeler inorganik bir hale geleceklerinden, kabili hazım şekerler de nişastaya tahavvül edeceklerinden, bunlarla vücudumuzun temizlenmesi ve faydalanması, hücrelerimizin hakkiyle beslenmesi mümkün olmaz. Sonra pişen yiyecekler kolit, safra kesesi taşları, yüksek ve düşük tansiyonlarla mesane hastalıklarının doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidirler. Her çeşit konservelerle kapalı kap veya şişelerde satılan mamûl maddeler; ölü kalsiyum v.s. ihtiva ettiklerinden daha çok kansızlığa sebep olurlar.

B — Her çeşit etler (tavuk etleri, balıklar, bilhassa hayvanların karaciğer ile böbreği v.s. organları, pastırma ve sucuk) birinci sınıf proteini ihtiva etmelerine rağmen çok zararlıdırlar;

çünkü: 1 — Etler inorganik elemanları ihtiva ederler, çünkü ölü bir hayvana aittirler. 2 — Hayvan öldürüldüğü zaman, çok korktuğu için kuvvetli bir zehir olan Adrenalin, onun bütün vücuduna yayılır. Bu itibarla et zehirli bir madde sayılır. Et yiyenlerin ağızları koklanırsa, bu kokuyu duymak mümkündür. 3 — Ne kadar ince kıyılsa ve kazınsa ihtiva ettiği kolesterince zengin hayvanî yağ, bilhassa pişirildiği veya kızartıldığı zaman, karaciğer ve safra kesesi için muzır bir hal alır. 4 — Her çeşit etin hazmedilebilmesi için vücudumuzun ürit asid çıkarması lâzımdır. Bu asidin geriye kalacak bir kısmı vücuttan atılmadan evvel adalelerimiz (kaslarımız) tarafından emilir. Zamanla ve adalelerimiz içinde kristalize bir hal alan ürik asid kristalleri batmağa başlar ve bu suretle romatizma ağrıları doğar. 5 — Etin ürik asid vasıtasiyle hazmı esnasında müküs-sümük teşekkül eder ki, türlü mikropları besleyen bu madde, 12 hastalığın doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidir. Bu hastalıklar şunlardır: Nefes darlığı (Astma), bronşit (Bronchitis), verem (Tuberculosis), kolit (Colitis), öksürük (Coughing), sağırlık (Deafness), dizanteri (Dysentary), saman nezlesi (Hay fever), adenoid (Adenoids), burun akması (Catarrh), mastoiditis (Masto iditis), zatürrie (Pneumonia). 6 — İnsanlardaki aşağılık hisler, sigara ve içki iptilâsı, yasak dinlememe gibi kötülükler; istihlâk edilen et miktarının fazlalığı nisbetinde artar. 7 — Et, cinsî organları kamçılar. Fakat gayri sıhhî ve anormal bir mahiyet arzeden bu kamçılama, bu organlarımızın vaktinden evvel çökmesine ve fonksiyonlarını yapmamasına âmil olur.

8 — Etler; asidoz (Acidosis), kanser (Cancers), dispepsi (Dyspepsia), uykusuzluk (İnsomnia), mesane (Bladder), skleroz (Sclerosis), nevrit (Neuritis), siyatik (Sciatica) hastalık ve ârızalarının doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidirler.

C — Süt: Birinci sınıf biyolojik kıymeti haiz protein ihtiva etmesine rağmen süt, bilhassa pastörize olanı ve sütten imâl edilen her şey müküs — sümük yapar ki bu yüzden (et bahsinde isimlerini saydığımız) 12 hastalığın doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebi olmuş olur. 2 — Bilhassa pastörize süt, verem—tüberküloz

mikroplarını besliyen bir gıda hizmeti görür. Yine sütler ve sütlüler. kansızlık (Anemia), nefes darlığı (Asthma), soğuklama (Colds), kolit (Colitis), kemik ve diş çürümeleri (Decay of bone and teeth), saman nezlesi (Hay fever), zatürrie (Pneumonia) ve verem (Tuberculosis) den ibaret sekiz hastalığın doğrudan doğruya veya bilvasıta sebebidirler.

Ç — Nişasta, nişastalı ve unlu her şey (her türlü zahireler, ekmekler, börekler, kekler, pastalar, makarna, pilâv, kuru sebzeler, fıstık ve bilhassa sirozla nefes darlığının doğrudan doğruya veya bilvasıta sebebi olan beyaz unla has ekmek, bu kategoriye dahildir):

1 — Bunlar müküs—sümük yaptıklarından, et bahsinde saydığımız 12 hastalığın doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidirler. 2 — Nişasta ile nişastalı gıdalar, çeşitli formalitelere ve fazlaca çalışmaya mal olan hazımları esnasında, bilhassa pankreası ve karaciğeri çok yorduklarından bu iki organımızın öldürücü düşmanıdırlar. Bu itibarla ve pankreasın yorularak ensülin ifrazını durdurması neticesi meydana gelen şeker hastalığının doğrudan doğruya sebepleri arasındadır. Sonra, nişasta molekülleri, suda ve tabiatiyle kanda erimediğinden, bu moleküller kalbten geçerken tıkanıklıklar yaparlar, bu suretle de kalbimizin pompalama işinde fazla efor sarfetmesine, zamanla yorulmasına ve çeşitli kalb ârızalarının ve hastalıklarının doğmasına sebep olurlar. 3 — Nişasta ile nişastalı ve unlu maddeler şu 25 hastalığın doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidirler: Asidoz (Acidosis), Kansızlık (Anemia), Arteriyoskleroz — Damarsertliği (Arteriosclerosis), yüksek tansiyon (High blood pressure), emoroid (Hemorrhoids), mesane (Bladder) kanser (Cancers), soğukalma (Colds), dispepsi ((Dyspepsia), kemik ve diş çürümeleri (Decay of bone and teeth), şeker hastalığı (Diabetes), safra kesesi taşları (Gallstones), böbrek taşları (Gravel), kalb (Heart), uykusuzluk (İnsomnia), sıkleroz (Sclerosis), türlü karaciğer hastalıkları (Liver trouble), siroz (Cirrhosis), burun akması (Catarrh), şişmanlık (Obesity), flebit (Phlebitis), trombos (Thrombosis), siyah kan damarları ârıza ve

hastalıkları (Varicose veins), saman nezlesi (Hay fever) ve zatürrie (Pneumonia).

Not: Tam kepekli ekmekle wheat germ (yenilebilir bir hale konulmuş buğday taneleri) ve esmer pirinç daha az zararlıdırlar.

D — Şeker (her çeşit şekerler, pekmezler ve şekerden yapılan tatlılarla - pasta v.s. gibi - çeşitli mamûller bu kısma dahildir): 1 — Şeker, ağzımızda yaşıyan, dişlerimizi çürüten ve acidophilus bacillus adını taşıyan bakteriyi besler. 2 — Şekerle şekerli maddeler ve mamûlleri; asidoz (Acidosis), damar sertliği (Arteriosclerosis), yüksek tansiyon (Hig blood pressure), siyah kan damarları ârızaları ve hastalıkları (Varicos veins), mesane (Bladder trouble), kemik ve diş çürümeleri (Decay of bone and teeth), şeker hastalığı (Diabetes), gastrit (Gastritis), uykusuzluk (İnsomnia), karaciğer (Liver trouble), şişmanlık (Obesity) ve zatürrie (Pneumonia) gibi hastalıkların doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidir. Şeker bilhassa pankreasın öldürücü bir düşmanıdır. Sonra şeker; ölü ve ateş görmüş bir madde olduğundan, organlarımız için -ilâçlar gibi- yabancı ve zararlı bir maddeden başka bir şey değildir. Bilhassa şekerin tasfiyesinde sülfürik asid kullanılması, şekerin zararını arttırır. Gene şeker, fermantasyona uğradığı zaman, asetik asidle karbonik asid ve alkol verir ki bunların hepsi de zararlıdır.,

4 — Kullanmamaklığımız gereken şu maddelerin zararlarını da birer birer kaydediyorum:

A — Alkol ihtiva eden her türlü içkiler. Bunların zararı herkesçe bilindiğinden, üzerinde fazla durmıyacağım. 1 — Alkol, vücutta yeniden yapılması lâzım gelen bir kısım kıymetli elemanları eritip yok eder. Bilhassa böbreklerin dokuları (nesiçleri) üzerinde tahribkâr bir tesiri vardır. 2 — Alkol ve alkollü içkiler yüksek ve düşük tansiyonlarla (High blood pressure, low blood pressure), gastritin (Gastritis) gut (Gout) ve karaciğer (Liver trouble) hastalıklarının doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidirler. 3 — İçkinin ahlâki cepheden zararlarını burada tabiî ayrı ayrı yazmağa lüzum yoktur.

B — Kahve: Türlü organlarımız için zararlıdır. Bilhassa vitaminlerin düşmanıdır. Buna ait Amerikada yapılmış bir tecrübeden bahsetmeği muvafık buluyorum. Kılları beyazlanmış ihtiyar tecrübe farelerinin kıllarını eski renklerine getirmeğe yarıyan üç çeşit yiyeceği yedirmek ve yine bu vitaminlerin sun'ilerini yutturmak suretiyle bu farelere vermişler ve kıllarını eski renklerine çevirmişler. Sonra bunlara benziyen ihtiyar ve kılları beyaz olmuş farelere ayni B vitaminlerini ayni şekilde yedirmiş ve yutturmuşlar, ilâveten bunlara muntazaman kahve de içirmişler. Bu defa farelerin kılları, gene beyaz kalmış.

C — Çay, bilhassa mide ussaresini kuruttuğu için zararlıdır.

Ç — Çukulata: Şekerden yapıldığı, fazla da yağ ihtiva ettiği için şeker kadar ve hattâ daha da zararlıdır. Çukulata, kalsiyumun düşmanıdır. Bu zararlı madde her yaştaki insanlara bol ve çok lâzım olan kalsiyumu vücudumuzdan siler, süpürür.

D — Tütün ve sigara: Tütün dumanında iki zehir vardır, biri Nikotin ve diğeri Acrolein. 2 — Tütün veya sigara dumanını içeri çekmek, vücudumuzun adrenalin ifrazına sebeb olur ki bu maddenin ne kadar kuvvetli bir zehir olduğu yukarda et bahsinde izah edilmiştir. 3 — Tütün, yüksek ve düşük tansiyonlarla (High blood pressure, low lood pressure) gastritin (Gastritis) doğrudan doğruya veya dolayısiyle sebebidir. 4 — Tütün ve sigara dumanı, akciğerimizin boşluklarını ve keseciklerini zamanla doldurur, temiz ve kâfi hava alamamaklığımızı intaç eder. 5 — 5 yıl sigara içen bir kadın, 10 yaş ihtiyarlar.

E — Sirke, hardal, baharlar, acı biberler... Gastrit (Gastritis) yaparlar, çeşitli hazım organlarımızı tahriş ve zamanla tahrib ederler. Bilhassa sirkedeki asetik asid, vücudumuz için çok zararlıdır.

5 — Bu broşürde zararlı olarak saydığımız gıda maddelerinin bir kısmından -alışkanlık yüzünden- vazgeçemiyorsanız, şu tavsiyelerimize bilhassa riayet etmeniz muvafık olur.

A — Zararlı olduklarını bildiğiniz halde pişmiş yemekler yemek istiyorsanız, hiç olmazsa yiyeceklerinizi kısa zamanda ve az hararette pişiriniz. Bunun için evvelâ suyu kaynatın, sonra da bu su içine, pişireceğiniz sebzeyi veya gıda maddesini atın. Böylelikle su kaynarken uçacak oksijen, sebze vesairedeki canlı elemanları tamamen mahvetmemiş olur. Pişmiş ev yemeklerini, bilhassa (piştikten sonra da) ateş üzerinde uzun zaman kalan lokanta yemeklerini yememek lâzımdır. Bunlarda canlı ve organik elemanlar kalmamış gibidir.

B — Ekmekten vazgeçemiyorsanız, beyaz ekmeğe ve una nazaran daha az zararlı olan tam kepekli ekmek yiyin ve tam kepekli un kullanın. Yenilebilir bir hale konulmuş buğday tanelerinden (wheat germden) faydalanın.

C — Süt yerine yoğurt yiyin ve içine yağsız süt tozu da karıştırın.

Ç — Şeker yerine (çok faydalı olan balı ve hurma şekerini) kullanın. Hiç olmazsa zararları nisbeten mahdut olan esmer şekerle, şeker pekmezini ve başka pekmezleri yiyin ve için. Pirinç yerine de esmer pirinci tercih edin.

D — İnorganik bir madde olduğu için tuzu bırakın, yerine, daha faydalı olan iyodlu sebze tuzu kullanın, şekerli kahve yerine de nihayet ve az olmak üzere sade kahve için.

E — Nişastalı, unlu ve şekerli şeyleri müstakillen veya bir arada; geriye kalan yiyecek maddelerini de ayrı ayrı veya bir arada yiyin; bunlarla unlu ve şekerli şeyleri de karıştırmayın. Aksi takdirde bunların yapacağı çok gaz ve ekşime sizi rahatsız eder.

F — Bilhassa faydalı olarak baş tarafta ve birinci maddede yazdığımız organik ve canlı atomları ihtiva eden besinleri sakın ihmâl etmeyin, İkinci maddedekilere de az yer verin.

G — (F) fıkrasındaki rejimi evvelâ haftada bir kaç gün tatbik edin ve bunu, sonra haftanın her gününe teşmil edin.

H — Çeşitli tabiî vitaminleri, (kalsiyum, fosfor, demir ve iyod gibi...) kıymetli mineralleri, tabiî yiyeceklerimiz içinde almakla beraber, bunların sun'ilerinden, tabletlerinden de ayrıca faydalanın.

Bilhassa baştaki birinci maddede yazılı gıdaları tamamen 6 ay kadar aldıktan ve bundan sonra, yazılanları yaptıktan sonra, kendinizde çok büyük bir zindelik duyacak ve gençleşeceksiniz.

Not: Gıdalar hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyorsanız (Sıhhatli ve genç kalmak şartiyle, en az yüz yıl yaşamanız mümkündür) adlı eserimi lûtfen okuyun.

Bu sistemler ve besin anlayışı dışında kalan yiyeceklerin nevileri ve hazırlanma şekilleri herkesçe bilindiğinden, bunlar hakkında, bu ansiklopedide ayrıca bilgi verilmesine lüzum görülmemiştir.

BESİNİ :

Besini Malatya vilâyetinin kazalarından birinin adıdır. Kaza, 52.126 nüfusludur. Kaza merkezi olan Besini kasabası, Göksu'ya dökülen Urban çayı kenarında kurulmuştur. Denizden 715 metre yükseklikte ve 9.194 nüfusludur.

BESİNLER NASIL KANA KARIŞIYOR? (Bak: Kanın vücutta dolaşımı).

BESLENME :(Bak: Besi alma).

BEŞ :

Dörtten bir fazla ve altıdan bir eksik olan sayının adıdır. Rakamla (5) olarak yazılır.

BEŞ DUYU :

Bize, tabiatı tanıtan ve böylelikle yaşamamızı kolaylaştıran, duygu organlarımızdır. Ayrıca, bu duygu organlariyle yaşama zevkini tatmış oluruz. Duygu organlarımız gözler, kulaklar, bu-

run, dil, deri olmak üzere beşe ayrılır. Gözlerimiz, görme duyumuzun organıdırlar. Gözlerle tabiatın renklerini, mesafelerini, büyüklük ve küçüklüklerini, bir de şekillerini anlarız. Kulaklarımız, işitme duyumuzun organıdırlar. Tabiattaki sesleri bize duyuran kulaklardır. Burun, koku alma duyumuzun organıdır. Tabiattaki iyi veya fena kokuları da, burnumuz sayesinde anlamış oluruz. Dil, tad alma organımızdır. Bu organ vasıtasiyle acı, tatlı, ekşi, tuzlu tadları duyarız. Derimiz ise, dokunma duyumuzun organıdır. Tabiattaki ısı derecesini, sertlik ve yumuşaklığı bize duyuran derimiz olduğu gibi, dış etkilerle beliren ağrı ve sızıyı hissettiren de yine derimizdir. Beş duyu ve organları ansiklopedimizin ilgili bölümlerinde; ayrı, ayrı incelenmiştir.

BEŞİKTAŞ :

İstanbul vilâyetine bağlı Beşiktaş kazası 63.666 nüfusludur. Merkezi Kobin kasabasıdır. Kaza Siirt'in 60 kilometre batısındadır. dır. Beşiktaş, Boğaziçinin Rumeli tarafında uzanarak İstanbul'un bir semtini teşkil eder.

BEŞİRİ :

Siirt vilâyetine bağlı olan Beşiri kazası 12 bin nüfusludur. Merkezi Kobin kazasıdır. Kaza Siirt'in 60 kilometre batısındadır.

BETON YAPMAK :

Çakıl, çimento ve su karıştırılarak beton yapılır.

Betonda, çimento miktarı şöyledir: Bir metreküp çakıltaşına altı torba çimento karıştırılır. (Bir torba çimento 50 kilodur).

Karıştırma işi şöyle yapılır:

Temiz bir yere çakıl yığılır. Ortası biraz düzeltilerek çimento torbaları oraya boşaltılır. Sonra kürekle ve kuru olarak çimento ile çakıltaşı iyice karıştırılır. Bu iş bittikten sonra tekrar kürekle bu karışık yığın, yan tarafa aktarma edilirken, azar azar su eklenir. Böylece beton hazırlanmış olur. Ve hemen gereken yere

dökülür. Beton, üç saat geçince katılaşmağa başlar. Altı saat geçmeden betonun üzerine su dökmemelidir. Yağmura karşı açıkta bırakmamalıdır. Eğer, beton kurumadan üzerine su dökülürse, çimento su ile beraber alta akar. Çakıltaşı üstte kalır. Böylece bütün beton bozulmuş olur. Tekrardan beton dökmek icap eder.

Bina yapımında katların döşemeleri, genel olarak betondan yapılır. Bu betonun içinde çubuk şeklinde demir de vardır. Şimdi ekseriya hasır örgü denen bir nevi örgü sistemi kullanılmaktadır. Demir çubuklar, uzunlamasına ve genişlemesine uzatılarak birbirine bağlanır. Beton için yapılmış olan tahta kalıpların üzerine döşenir. Beton, bu çubuklar üstüne ve kalıpların içine dökülür.

En çok üç hafta içinde tahta kalıplar sökülür. Beton artık iyice kurumuştur. Yalnız, beton döküldüğünün ertesi ve daha ertesi günü, beton günde iki üç defa hafifçe sulandırılmalıdır. Sulanmayan beton çabuk kurur ve çatlar. İyi tutmaz, dökülür.

BEYATLI: (Bak: Yahya Kemal Beyatlı).

BEYİN VE ÖDEVİ :

Beyin, vücudumuzun en önemli organıdır. Duyu organlarımızı çalıştıran, konuşmamızı, düşünmemizi ve hareketlerimizi sağlayan; netice itibariyle yaşamamızı temin eden hep beyin'dir. Çok nâzik olan ve dış etkilerden korunması gerekli bulunan bu kıymetli varlık, kafatası adı verilen sağlam bir kemik kutunun içindedir. Beyin, beyaz ve yumuşak bir maddedir. Bu madde, ortası yarık, üzeri girintili çıkıntılı bir küreye benzer. Ortasından derin bir çizgiyle ikiye ayrılmış olan parçalar, birbirinden farksızdır. Yalnız bu iki parça arasında sayısız sinir telleri bulunur. Beyin üzerindeki buruşukluklar, beyin yüzeyinin genişliğini arttırır. Bu genişliğin azlığı veya çokluğu beyinin çalışmasında büyük bir rol oynar. Yani, zekâ, beyinin büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Tabiat, nisbeten küçük olan kafatası içine kocaman beyni sığdırabilmek için buruşukluklar meydana getirerek, beyinin do-

layısiyle büyük olmasını sağlamıştır. Hayvanların beyinleri, insan beyni kadar girintili çıkıntılı değildir. Ortalama olarak, bir insan beyninin ağırlığı 1350 gramı bulur. Beyinin üzeri üst üste üç ince zarla örtülüdür.

BEYKOZ :

İstanbul vilâyetine bağlı Beykoz kazası 32.920 nüfusludur. 8 köylü bir merkez bucağından başka Hisar ve Mahmutşevketpaşa bucakları da kazaya bağlıdır. Boğazın Anadolu yakasında olan Beykoz kasabası 25.527 nüfusludur.

BEYNİMİZİN SAĞLIĞI :

Hayatımızda çok önemli işler gören beynimizin sağlığını korumak başlıca vazifemiz olmalıdır. Bunun için de uykusuz kalmamalı, alkollü içkiler içmemeli, kumar oynamamalıyız. Yorucu bir çalışmadan sonra, açık havada gezmeyi ihmal etmemeliyiz. Başa şiddetli vurmalar da, beyni zedeler ve birbirinden ayrı olan duygu merkezlerinin normal vazife görmesine engel olur. Başa olan şiddetli çarpmalar, çok zaman insanı ölüme götürür.

BEYOĞLU :

İstanbul vilâyetine bağlı Beyoğlu kazası 249.570 nüfusludur. Merkez bucağından başka Şişli, Taksim, Galata, Kasımpaşa ve Hasköy adlı beş bucağı vardır. İstanbul'un bir semtini teşkil eden Beyoğlu, şehrin en işlek iş ve eğlence yerlerini içine alır.

BEYPAZARI :

Beypazarı, Ankaraya bağlı bir kaza merkezidir. Ankaraya uzaklığı 70 kilometredir. Halkının çoğu tarım ve ticaretle geçinir. Beypazarında tiftik ve pirinç te bol elde edilir. Afyon ve taze armut ürünü de bereketlidir. Sakaryaya boşalan bir çayın üzerinde kurulan kasabanın nüfusu günden güne artmaktadır. Kasabanın nüfusu 5.323, bütün kazanın nüfusu, 28.087 kişidir.

BEYŞEHİR :

Beyşehir, kendi adını taşıyan gölün doğusunda küçük bir kasabadır. Bölge itibariyle Orta Anadolunun güney batı kısmına düşer. Kasabanın içinden geçen Beyşehir çayı, Konya ovasının bir parçasını sulamaktadır. Bir tarım bölgesi olan Beyşehir, Anadolu Selçukluları zamanında kurulmuştur ve bugün Konya vilâyetinin bir kaza merkezidir. Kasabanın nüfusu 2.920 ve bütün kazanın nüfusu 52.512 kişidir.

BEYŞEHİR GÖLÜ :

Bu göl, denizden 1123 metre yükseklikte, suyu tatlı olan bir göldür. Ortalama 60 kilometre ve uzunluk ve 15 kilometre genişliktedir. Yeraltı cereyanları (su akımları), ile beslenir. Gölün fazla suları, gölün ayağı üzerine kurulmuş olan bir baraj ve 160 km. uzunluğunda bir kanal vasıtasiyle Konya ovasının sulanması için harcanır. Dolayı dağlarla çevrili olan gölde, güzel manzaralı adacıklar vardır. Bu adalarda koyun ve sığır sürüleri beslenir. Beyşehir gölünde balık da çok bulunur.

BEYTİŞEBAP :

Hakâri vilâyetine bağlı Beytişebap kazası 12.849 nüfusludur. Kaza arazisi dağlıktır. Kaza merkezi 746 nüfuslu Elki'dir.

BEZ FABRİKALARIMIZ: **(Bak: Kumaş fabrikalarımız):**

BEZLER :

Bazı çocukların boğazlarının arkasında, burunlarının gerisinde küçük et parçaları belirir. Solunuma engel olan ve nefes borusunu tıkayan bu et parçalarına «Bez» denir. Bunlar tedavi edilmez veya ameliyatla alınmazsa, solunum zorluğu başlar, ciğerler büyümez, göğüs genişlemez. Hattâ bezlerin büyümesi, boğazdan orta kulağa giden östaki borusunu da tıkayabilir. O vakti çocukta sağırlık tehlikesi baş göstermiş olur.

BIÇAK :

Bıçak, insanlar tarafından çok eskidenberi bilinen kesici bir araçtır. Günlük işlerimizde, sofralarımızda bıçağı sık sık kullanırız. Çelik bıçaklar, en iyi bıçaklardır.

BILDIRCIN :

Bıldırcın, tüyleri sırtta kırmızıya çalan, boz renkte, üzerinde koyu benekler bulunan, tavuk cinsinden kuştur. Toprak rengine uyduğu için, kendisini düşmanlarından kolayca gizler. Bıldırcının karnı beyaz tüylerle örtülüdür.

BİBER (Kara) :

Karabiber, Asyanın güney doğu adalarında yetiştirilir. Bu fidanın meyvaları, hamken toplanır. Kurutulup un haline getirilir. Bu madde sağlığımız ve bilhassa sindirim organlarımız için zararlıdır.

BİBER (Yeşil) :

Bir de patlıcangillerden olan ve yurdumuzun her tarafında ekimi yapılan yeşil biber vardır. Yeşil biberin acısı vücut için zararlı olduğundan; yeşil biberin tatlısını çiğ veya salata içinde yemek vücut için çok faydalıdır.

BİBLİOĞRAFYA :

Bibliyografya kelimesi üç anlamdadır:

1) Kitaplar üzerinde geniş bilgiye; 2) Bir konu üzerindeki yayınların hepsini anan dergiye; 3) Dergi ve gazetelerde yeni çıkan kitaplar hakkında bilgi veren kısımlara «biblioğrafya» denir.

BİGA :

Biga, Çanakkale vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Marmara kıyısında bulunan Karabiga iskelesinden 23 km. uzaklıktadır. Şehir, küçük bir tepenin eteğinde, Kocaçay'ın bir ayağı olan Çan çayı üzerinde kurulmuştur. 8.265 nüfusludur .Halk alış veriş, el

sanatları, tarım ve hayvancılık işleri ile uğraşır. Bütün kazada 30.473 kişi yaşar.

BİGADİÇ :

Balıkesir vilâyetine bağlı Bigadiç kazası 40.646 nüfusludur. Topraklarında tahıl, pamuk ,tütün, afyon, susam, patates yetiştirilir. Kaza merkezi Bigadiç kasabası Balıkesire 38 kilometre uzaklıktadır ve 3.462 nüfusludur.

BİLÂRDO :

Bilârdo, çuha kaplı ve yüksek kenarlı, uzunca bir masa üzerine konmuş üç bilyeden birine, «isteka» denilen bir değnekle vurularak, bu bilyelerin birbirlerine dokunmasını sağlamayı güden bir oyundur.

BİLDİRGE :

Resmî bir makamın kararını belirten yazısına «Bildirge» denildiği gibi, hükûmete herhangi bir durumun bildirilmesi için yazılıp verilen yazıya, beyannameye de yine bildirge adı verilir.

BİLECİK ·

Bilecik, Marmara bölgesinin güney doğu vilâyetlerindendir. Vilâyet merkezi olan 4.655 nüfuslu Bileşik şehri İstanbul - Ankara demiryoluna 6 km. uzaklıktadır. Denizden 515 metre yükseklikte bulunur. Kendisine bağlı Bozöyük, Söğüt, Gölpazarı ve Osmaneli kazalariyle vilâyetin alanı 4.715 kilometre kare, nüfusu ise 136.075 kişidir. Vilâyet tahıl, meyva, üzüm yetiştirir. Hayvancılık, ipekböcekciliği ileridir.

BİLEŞİK İSİMLER: (Bak: Birleşik isimler):

BİLEŞİK KESİR :

İçinde tam sayılar bulunan bayağı kesirlere, «bileşik kesir» denir. Meselâ $\left(\frac{10}{5}\right)$ kesri, bileşik bir kesirdir. Hakikatte bu kesrin içinde, (2) tam sayı vardır. 10 u 5 e böldüğümüz zaman 2 elde ederiz. Tam sayılı bir bayağı kesri bileşik kesir haline sokmak için, kesrin önündeki tam sayıyı payda ile çarpar, çarpıma payı ekleriz. Elde edilen sayıyı paya yazarız. Payda olduğu gibi alınır.

Bu yaptığımız işlemle, tam sayılı bir basit kesri, bileşik kesir haline sokmuş oluruz. Meselâ $(3\frac{2}{5})$ kesrini beraberce bileşik kesir haline sokalım. Burada yapacağımız ilk iş, $(3 \times 5) + 2$ işlemidir. Bu işlem sonucunda elde edilen 17 sayısı pay hanesine yazılır. Payda da, eskisi gibi 5 olarak alınır. Böylece $(\frac{17}{5})$ bileşik kesri elde edilir ki bu da değer bakımından $(3\frac{2}{5})$ kesrine eşittir.

Yani $3\frac{2}{5} = \frac{17}{5}$ dir.

BİLEZİK :

Bileğe süs için takılan halkaya «Bilezik» denir.

BİLLÛRLAR :

Bir çok maden cevherlerinin çiçek manzarasında olan şekillerine «billûr» adı verilir. Şeker, tuz, elmas ve buz billûrları, güzel görünüşleriyle ne kadar hoşumuza giderler! Tabiatta katı olarak bulunan bütün madenler billûrlara sahiptirler. Her madenin de özel biçimde billûrları vardır. Billûr şeklinde bulunmayan kimyasal bileşiklere «Amorf» yani şekilsiz cisimler denir. Cisimlerde atomlar ve moleküller serbest kalınca geometrik şekiller halinde biçimlenirler ki, bu olay, billûrlaşmadan başka bir şey değildir. Bir cevheri, sıcak suda erittikten sonra soğumaya bırakırsak, billûrların teşekkül ettiğini kolayca görürüz. Kristalografi, billûrlardan bahseden bir ilim koludur.

BİN :

Bin, (100) ün 10 katı ve (999) un bir fazlası olan sayıya verilen isimdir.

Bin sayısı şöyle yazılır: 1000

BİNBİR GECE MASALLARI :

Soğuk kış gecelerinde ninelerimizin anlattığı, bizim de seve-

rek dinlediğimiz masallardan bir kısmına «Binbir Gece Masalları» denir. Bu masallar, tamamen Asya memleketlerine ait masallardır. Fakat hangi memlekete, hangi padişaha ait oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Yalnız Çinlilerden Hintlilere, Hintlilerden İran ve Arap memleketlerine geçtiği sanılan Binbir Gece Masalları, bugün, bütün dünya milletleri tarafından bilinmektedir.

BİNDE BİRLER :

Binde bir demek, bir şeyin bin parçada bir parçası demektir. Binde iki demek, bin parçada iki parçası demektir. Binde beş demek, bin parçada beş parçası demektir.

Meselâ: Kilometrenin binde biri, bir metredir. Çünkü bir kilometre bin metredir. Bin metrenin, bin parçada bir parçası, bir metre eder.

Binde bir şöyle yazılır: 0.001

Okunuşu şöyledir: «Sıfır tam sayı, binde bir».

Şöyle bir rakam yazılırsa: 0.001 km.

Bunun mânâsı kilometrenin binde biri demektir. Yâni, bir metre yazılmış olur.

Şöyle bir rakam yazılırsa 0,001 m.

Bunun mânâsı, metrenin binde biri demektir. Yâni, bir milimetre yazılmış olur.

Binde bir, bayağı kesir halinde şöyle yazılır: $\frac{1}{1000}$

Bunun okunuşu: «Bir bölü bin» veya «Binde bir».

Matematikte kullanılan işaretlerden biri de binde işaretidir. Bu işaret şöyle yazılır: o/oo.

BİNGAZİ :

Bingazi, kuzey Afrikada yeni kurulan Libya devletinin baş şehridir. Uzun yıllar Osmanlı devletinin bir eyaleti sayılan bu toprakları İtalyanlar, 1911 yılında bziden almışlar; kendileri de İkinci Cihan Savaşı sonunda buradan çıkmak zorunda kalmışlardı İtalyanların onardığı Bingazi limanı, Sirt körfezinin kuzey doğusunda, Libyanın toprak ürünlerini boşaltan bir iskeledir. 42.000

nüfusludur.

BİNGÖL :

Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan bir vilâyetimiz olan Bingöl'ün yüz ölçümü 8.607 kilometre kare ve nüfusu 75.453 kişidir. Vilâyete Genç, Karlıova, Kiğı ve Solgan ilçeleri bağlıdır. Vilâyet arazisi çok dağlıktır. Vilâyet adını yaylâlarında bulunan bir çok irili, ufaklı gölden almıştır. Vilâyet arazisinin başlıca akarsuyu Murat suyu'dur. Dağları ormanlıktır. Hayvancılığı ileridir. Başlıca ürünleri hayvancılık ürünleridir. Vilâyet merkezi olan Bingöl denizden 1.250 metre yüksektir. Elâzığa 152 kilometre mesafededir. 1.725 nüfusludur.

BİOLOGİA: (Biyoloji):

Biologia, hayat ilmidir. Canlı varlıkların esas mahiyetiyle uğraşır. Sayısı 2 milyonu geçen canlı nevilerin doğma, gelişme, üreme gibi hayat gösterilerini inceler. Araştırmalarını daha kolaylaştırmak için birçok kollara bölünen biologia, bilhassa hayvanlar, bitkiler, teşrih, fizyoloji şubelerine ayrılır.

BİR :

Matematikte kullanılan tam sayıların en küçüğü birdir. Bir elma, bir portakal dediğimiz zaman, buradaki bir, bir bütünü anlatır. Bir sayısı rakamla (1) şeklinde yazılır.

BİRA :

Arpa ile şerbetçi otunu mayalandırmak suretiyle yapılan az alkollü bir içki nevine «bira» denir. Bira, vücut sağlığına zararlı bir içkidir.

BİRECİK :

Birecik, Urfa vilâyetine bağlı önemli bir kaza merkezidir. Gaziantep - Urfa şosesi üzerinde bulunan şehir, Fırat nehri üzerinde kurulmuştur. Tarihî kalesi meşhurdur. Şehir, buğday ve yün ticaretiyle meşhurdur. Birecik'in denizden yüksekliği 450 metredir. Kaza 39.183 nüfusludur. Kaza merkezinde 10.688 kişi yaşar.

BİRİKMİŞ SULAR: (Bak: Bataklıklar):

BİRİNCİ CİHAN SAVAŞI:

Bütün dünya milletlerini saran en büyük iki savaştan il-

Bunları biliyor musunuz?

KALIN BARDAK MI, İNCE BARDAK MI DAHA ÇABUK ÇATLAR?

Tabiî ince bardak daha çabuk çatlar, diyeceksiniz. Halbuki kalın bardak daha çabuk çatlar. Sebebi şudur:

Bardak ta, her cisim gibi, ısınınca genişler. Kalın bardağa sıcak birşey konunca, iç tarafı çabucak genişler. Fakat dış tarafına sıcaklık gidemediği için o tarafı genişliyememiştir. Böylece bardak çatlar, kırılır.

İnce bardak ise, ısıyı, çabuk her tarafına yayar ve her tarafı birden genişler. Onun için kolayca çatlamaz.

Kahramanlık Hikâyeleri:

MISTIK ÇAVUŞ

Adı Mustafaydı. Ama Conkbayırında Mıstık Çavuş diye çağrılırdı. Burma bıyıklı, tuvana bir delikanlıydı. Cesareti de eşsizdi. Hele nişancılığına hiç diyecek yoktu. Yaktığı kurşunlar boşa gitmezdi. Alayda Mıstık Çavuşu sevmiyen bulunmazdı.

Bir sabahtı. Karşıki siperde bir düşman askeri görünmüştü. Durmadan beriye ateş yağdırıyordu. Mıstık Çavuşun canı sıkıldı. Mavzerini ona çevirdi. Şöyle bir nişan aldı. Tetiğe dokundu. Düşmanı keklik gibi avladı. Fakat, düşman neferi ölmemişti. Şimdi, anlaşılmaz bir dille acı acı uluyordu.

— Ülen, hay yidi donguz gâvur hay! Melmeketime gelüp te bana çakmak çalmasını bilen mi?

Mıstık Çavuş bir taraftan bunları söylüyor, bir taraftan da yaralı düşman askerine acıyordu. Bir ara, onu sipere çekip yarasını sarmayı düşündü. Yavaş yavaş ileri doğru sürünmeğe başladı. Bu sırada, yanına «tak!» diye sert bir şey düştü. Baktı. Bu bir el bombasıydı. Mıstık Çavuş bombayı kaptı. Bekletmeden, hemen geriye fırlattı. Korkunç bir gürültü, tozu dumana kattı. Biraz sonra silâh sesleri dinmişti. Bağırmalar kesilmişti. Mıstık Çavuş koştu. Bombanın açtığı çukurlar etrafında, yaralı düşman askerini aradıysa da bir şey bulamadı.

AMİRAL

Turgutla Demir konuşuyorlardı. Turgut Demire sordu:

— Demir, sizin akrabalarınız arasında hiç büyük adam var mı?.

Demir cevap verdi:

— Olmaz olur mu!.. Dedelerimden biri dünyanın en eski Amiraliymiş!

— Sahi mi söylüyorsun!.. İsmi neymiş?..

— Nuh!

AKIL

Turgut — Bana iki çikolata versene Acar.

Acar — Olur kardeşim. Şu bir taneyi al, ortadan ikiye böl!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYIN. EVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

10 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 11 — FİYATI 15 Kuruş

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BÜYÜK İSKENDER
BÜLBÜL
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B-6
BUKALEMUN
BUZ
BÜYÜK SAHRA
BUHAR MAKİNASI

Bunları biliyor musunuz?

YÜKSEK DAĞLARDA NİÇİN BAŞIMIZ DÖNER?

Deniz düzleminde bulunduğumuz zaman, etrafımızdaki havanın vücudumuza yaptığı basınç her bir santimetre kareye (1033) gram ağırlığındadır.

Bu basınç, (içimizdeki) kanın basıncına eşittir. Halbuki deniz düzleminden yükseklere doğru çıktıkça hava azalır ve vücudumuza yaptığı basınç ta hafifler. İşte vücudumuz, bu basınca alışık olmadığı için ve içerimizdeki basınçla dışardaki havanın basıncı birbirine eşit olamadığından kan dolaşımı muntazam hareketini kaybeder. Her nefes alışımızda kâfi miktarda oksijen ciğerlerimize giremez. Böylece başımız hafifçe dönmeğe başlar. Nefes alıp vermemiz de sıklaşır.

DÜNYADA DOĞANLAR MI ÇOKTUR, ÖLENLER Mİ?

Siz şu satırları okurken dünyada binlerce ve belki çok daha fazla insan ölmekte veya doğmaktadır. Tabiî yüzlerce milyon kişi de yaşamakta devam etmektedir! Fakat acaba doğanlar mı çoktur, ölenler mi?

Yapılan istatistiklere göre, doğanlar, ölenlerden daha çoktur ve dünyanın nüfusu gittikçe çoğalmaktadır.

LÂSTİK, YAZIYI NASIL SİLER?

Lâstiği, kâğıdın üzerine sürdüğümüz zaman, kâğıdın üstündeki çok ince bir tabakayı soyarak çıkarır. Yazdığımız yazılar da bu ince tabakanın üzerindedir. Onun için o yazılar da beraber çıkmış olurlar.

Mürekkep silen lâstikler de böyledir. Dikkat edersek görürüz ki, mürekkep silen sert lâstikleri kâğıda çok bastırarak sürersek kâğıt yırtılır. Yani kâğıdın ince tabakalarının hepsi soyularak incelir ve nihayet yırtılır. Mürekkeple yazdığımız yazıyı sildikten sonra, kâğıdın o yerinin çok incelmiş olduğunu görürüz. Tekrar bir yanlış yapar da silersek, kâğıdımız muhakkak yırtılır.

kine, «Birinci Cihan Savaşı» denir. Bu savaş, 1914 te başlayıp 1918 yılında bitmiştir. Savaşın başlıca sebebi, o vakitki Avrupanın endüstride çok gelişmiş devletleri olan İngiltere, Almanya, Rusya, Avusturya ve Fransa arasındaki rekabettir. İngiltere, Fransa ve Rusyanın birleşerek kurdukları «Üçlü Anlaşma» ya karşı Almanya, Avusturya - Macaristan ve İtalya devletleri de bir «Üçlü Bağlaşma» meydana getirmişlerdi. Az sonra İtalya bu birlikten ayrılarak İngiltere tarafına geçti. Bulgaristan ve Osmanlı devletleri de, Almanya tarafına geçtiler. 1914 yılında, Avusturya veliahtının Bosna şehrinde bir Sırplı tarafından öldürülüşü, silâhların patlamasına sebep oldu. Savaş karalarda, denizlerde ve havalarda, 4 yıl sürdü. Nihayet Amerika Birleşik Devletlerinin İngilizler safında yer alması, harbin talihini değiştirdi. Almanya ve onun ortağı olan devletler yenildiler. Zaferi İngilizlerle müttefikleri kazandılar. Birinci Cihan Savaşında kahraman Mehmetçiklerimiz Galiçyada, İrak ve Suriye cephelerinde arslanlar gibi döğüştüler. Bilhassa Çanakkale Boğazında, Albay Mustafa Kemalin komutasındaki birliklerimiz, savaş tarihinin en şanlı destanlarını yarattılar. Ama, dostlarımız savaş dışı olunca, Osmanlı devleti için de silâhları bırakmaktan başka bir çare kalmamıştı. Almanlar, Versay Barışı ile ağır şartlar yüklendiler. Bazı toprakları ile sömürgelerini kaybettiler. Avusturya - Macaristan impartorluğu parçalandı, küçüldü. Bulgaristan toprak kaybına uğradı.

30 Ekim 1918'de silâhlarını bırakan Osmanlı devleti de, büyük toprak kayıplarına uğrayarak yıkılmaktan kendini kurtaramadı.

Birinci Cihan Savası sonunda Avrupanın siyasî haritası değişti. Rus çarlığı yıkıldı. Onun yerine, bugünkü Sovyetler Birliği kuruldu. Romanya büyüdü. Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya gibi, yeni devletler doğdu. İngiltere, Japonya, Fransa gibi devletler, sömürge imparatorluklarını genişlettiler.

BİRLEŞİK AMERİKA DEVLETİ :

(Bak: Amerika Birleşik Devletleri.)

BİRLEŞİK FİİLLER :

Birleşik fiiller, iki ayrı kelimeden yapılmış fiillerdir. Bunlar da üçe ayrılırlar:

1 — Yeterlik fiilleri. Herhangi bir fiil köküne «bilmek» kelimesi eklenirse -yeterlik fiili- yapılmış olur. Alabilmek, koşabilmek, çalışabilmek kelimelerinde olduğu gibi... Bu fiiller, bir işi yapmakta gerekli olan güç ve kudretimizin varlığını belirtirler.

2 — Tezlik fiilleri. Bir fiil köküne, -vermek- kelimesi katılırsa «tezlik fiilleri» meydana gelir. Alıvermek, koşuvermek, çalışıvermek fiillerinde olduğu gibi... Bu fiiller, işleri hemen yapmak mânâsını taşırlar.

3 — Etmek ve olmak yardımcı fiilleriyle yapılan «Birleşik fiiller». Herhangi bir isim veya sıfat sonuna etmek yahut olmak kelimeleri konursa, yine birleşik fiil yapılmış olur. Gürültü etmek, terbiye etmek, pişman olmak, şişman olmak kelimelerinde gösterildiği gibi.

BİRLEŞİK İSİMLER :

İki ayrı kelimeden yapılan isimlere «Birleşik isim» denir. Atatürk. Çanakkale, sivrisinek, arslanağzı gibi... Dikkat edilirse bu saydığımız isimlerin herbiri ikişer isimden meydana gelmişler ve birer isim olmuşlardır. Meselâ Atatürk isminde, Ata ve Türk kelimeleri ayrı ayrı birer isimdir.

Birleşik isimler, daima birleşik yazılır ve bu gibi isimlerde ses uyumu aranmaz. İsimlerden başka diğer kelime çeşitlerinin de birleşik olanları vardır.

BİRLEŞİK KAPLAR :

İki tübü veya iki huniyi altlarından bir lâstik boru ile birleştirirsek «birleşik kaplar» meydana gelmiş olur. Birleşik kaplardan yalnız bir tanesine su doldursak, birleştirici borudan su öbür kaba da geçer ve iki kaptaki sular daima ayni seviyede bulunur. Bu olaya «Birleşik kaplarda suyun dengesi» denir. Suyun dengesi özelliğinden faydalanılarak fıskıyeler, sifonlar yapılır ve arteziyen kuyuları açılır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER :

İkinci Cihan Savaşı sona erince, 1945 senesinde Amerikanın San Fransisko şehrinde toplanan galip devletlerin temsilcileri ,bir anayasa yaparak, bir teşkilât kurmuşlardır ki, buna «Birleşmiş Milletler» teşkilâtı denir. Bu teşkilâtın anayasası insan haklarını ve demokrasi prensiplerini kabul etmiş; tecavüze uğrayacak bir Birleşmiş Milletler üyesini elbirliği ile müdafaayı taahhüt altına almıştır. Birleşmiş Milletlerin merkezi, Birleşik Amerika Devletlerinin Nevyork şehrindedir.

BİRMANYA :

Birmanya, Hindistanın ve Bengal körfezinin doğusunda, olan bir memlekettir. İngiltere'ye bağlıdır. Yüzölçümü 605.277 kilometre karedir. 15 milyonu aşan nüfusunun onda dokuzu, Budha dinine bağlıdır. Müslümanlar, Çinliler, Yahudiler ve İngilizler azınlık teşkil ederler. Birmanyada, tropikal ormanların vahşî manzaraları görülür. Burada hayatın kaynaştığı en önemli yer, İrravadi nehri boylarıdır. Bu nehirin 1500 km. lik kısmı köyler, kasabalar ve nehir kayıklariyle doludur. Pirinç, balık, ipekli alış verişi yapan insanların gürültüsü kulakları çınlatır. Ülkenin başlıca iki şehri vardır. Bunlardan güneyde Martaban körfezi kıyısında bulunan Rangun, 400 bin nüfusu ile büyük bir şehirdir. Birmanyanın merkezidir. Kuzeyde Mandalay, yukarı Birmanyanın baş şehridir. 200 bine yaklaşan nüfusu ile önemli bir yer tutar. Kuzeyden gelen demiryolu, Mandalayı Ranguna bağlar. Himalâyaların doğu eteklerinden doğup güneye doğru akan İrravadi nehri, hem elverişli bir su yolu, hem de memleketin hayat kaynağıdır. Mandalayın 150 km. kuzey batısında yer alan Mogokta dünyanın en değerli zümrüt ve yakutları çıkarılır. Pirinç ve petrol, Birmanyanın başlıca ihracat ürünleridir.

BİRMİNGHAM :

Londranın 160 km. kuzey batısında bulunan Birmingham, milyonluk nüfusu ile önemli bir endüstri merkezidir. Şehir yakınında çıkarılan zengin kömür ve demir madenleri, büyük fabrikalarda işlenir; makina, otomobil ve lokomotif haline getirile-

rek başka memleketlere gönderilir.

BİSİKLET :

Bisikletin esası olan iki tekerlekli taşıt, 1816 da Karl Von Drais adında bir Alman tarafından yapılmıştır. Bu basit iki tekerlekli taşıtın ilk pedal ile gidenini 1865 yılında Fransızlar buldular. Bugünkü bisikleti ilk icad edenler de, İngilizler olmuştur. (1869). Fakat bisiklet denilen taşıt, bugünkü şeklini alıncaya kadar, birçok değişikliklere uğramıştır.

BİSMARK : (1815 - 1894).

Prens Von Bismark, Birinci Cihan Savaşından önceki Almanyanın kurucusu sayılır. Babası bir süvari yüzbaşısı iken 1815 te Magdeburg eyaletinde, Schoenhausen'de doğmuştur. Büyüyünce Göttingen üniversitesinde okumuş; bir müddet subay olmuş, daha sonra da Pomeranyadaki topraklarına çekilerek tarımla uğraşmıştır. 1846 da Prusya, 1851 de Frankfurt Diyet meclisine delege olmuştur. Birkaç yıl sonra S. Petersburg ve Paris elçiliklerinde bulunmuştur. Uzun siyasî mücadeleler neticesi Laurenburg «kont» u olmuş, eline geçen fırsatlardan faydalanarak ideali olan Alman birliğini meydana getirmiştir. 1870 - 1871 savaşında Fransayı yenen Almanyanın başvekili olarak, geniş yetkiler taşıyordu. Nihayet imparator II. ci Wilhelm zamanında da başvekillikten ayrıldı. Almanya imparatorluğuna engin hizmetlerde bulunan bu büyük diplomatın ölümü 1894 yılında vukubulmuştur.

BİSMİL :

Diyarbakır vilâyetine bağlı Bismil kazası 24,963 nüfusludur. Kazanın başlıca ürünü tahıl bitkileridir. Kaza merkezi 2,067 nüfusludur.

BİTKİLER :

Sokaklarda, kırlarda, dağlarda ve her tarafta gördüğümüz ağaçlara, otlara, çiçeklere, yeşilliklere bitki denir.

Bitkilerin kısımları :

(1) Kök — Bitkiler toprak altından gıdalarını kökleriyle emerek alırlar.

(2) Gövde — Bitki, dik gövdesi ile toprak üzerinde durur.

Gövde, kökten yapraklara kadar olan kısımdır.

(3) Yaprak — Bitkinin ciğerleri gibidir. Güneşten gıda alır, bitkiyi besler. Bitki de yapraklarıyla soluk alır.

(4) Çiçek — Dallarda ve yaprakların arasındadır. Bitkilerin tohumları bunların içindedir. Meyvalar da çiçeklerden ürer.

(5) Meyva — Çiçeklerin renkli kısımları dökülerek meyvalar olmağa başlar. Ağaçların ve bütün bitkilerin en kıymetli şeyleri bu meyvalarıdır. Biz de ancak bu meyvalardan istifade ederiz.

Bitkiler nasıl yetişir?

Buğday, arpa, çavdar gibi bitkilerin tohumları toprağa ekilerek yetiştirilir. Patatesin kendisi toprağa dikilir. Lâle, soğan, sünbül gibi bitkilerin soğanları toprağa dikilir. Fındık, çam, söğüt, kavak gibi ağaçlar küçük fidanlar halinde toprağa daldırılır. Aşı yapılarak yetişmiş fidanların cinsleri iyileştirilir. Bazı bitkiler de, tohumları yere düşerek kendi kendilerine yetişirler.

BİTKİLERDEN ÇIKARILAN İLÂÇLAR VE BOYALAR : **(Bak: Bitkilerden nasıl faydalanıyoruz).**

BİTKİLERDEN NASIL FAYDALANIYORUZ?

Bitkilerden başlıca beş şekilde faydalanırız: (1) Besin olarak, (2) Giyim eşyası yaparak, (3) Odun ve odun kömürü gibi yakacak olarak, (4) İlâç yaparak, (5) Çeşitli boyalar elde ederek.

(1) Besin olarak faydalandığımız bitkiler: Bütün sebzeler ve meyvalardır. Bizim memleketimizin sebzeleri, dünya yüzünde meşhurdur. Sebzelerimiz şunlardır: Ispanak, bakla, bamya, kabak, fasulye, karnıbahar, patlıcan, enginar, domates, biber, lâhana, pırasa, kereviz, semizotu, patates, ayçiçeği, şalgam, havuç, yerelması, kuşkonmaz, kara lâhana, salata, hıyar, marul, maydanoz, dereotu, turp, tere, ebegümeci, nane

Meyvalarımız: Üzüm, incir, dut, kiraz, vişne, çilek, erik, kayısı, armut, ayva, badem, zerdali, nar, muşmula, mandalina, portakal, karpuz, kavun, zeytin, muz, turunç, kızılcık, limon, üvez, fındık, ceviz, keçiboynuzu, kestane, iğde, böğürtlen, yaban çileği... Üzüm, incir, kayısı, dut, erik, armut, ayva gibi mey-

valar kurutulur ve saklanır. Dış memleketlere pek çok yaş ve kuru meyva satarız. Bunları herkes beğenir.

Bütün sebzelerde ve meyvalarda vitamin denen pek kıymetli organik - canlı maddeler vardır. Fakat meyvaları pişirmeden, çiğ olarak yemek lâzımdır. Çünkü pişirilince vitaminlerin çoğu ölür. Yalnız sebzeleri ve meyvaları iyice yıkamalı ve temizlemeli, sonra yemelidir. Yıkamadan yersek tifo gibi öldürücü hastalıklara yakalanırız.

Sebze ve meyvalardan turşu, salça, reçel, pekmez, şurup, pestil, sirke yapılır. Çoğu konserve halinde saklanırsa da taze sebze ve meyvaları daima çiğ olarak yemek sağlığımız için faydalıdır.

Şeker pancarından şeker çıkarılır. Alpullu, Eskişehir, Uşak, Turhal ve Adapazarı şeker fabrikalarımız vardır. Bunlardan başka hâlen yapılmakta olan şeker fabrikalarımız da vardır. Zeytinden zeytinyağı çıkarılır. Zeytinyağından sabun yapılır. Bazı bitki ve tohumlardan pamuk yağı, susam yağı, vejetalin yağı gibi yağlar çıkarılır.

(2) Giyim eşyası yaparak faydalandığımız bitkiler; pamuk, keten ve kenevir. Pamuk en fazla güney ve batı Anadoluda yetişir. Pamuktan; pamuklu kumaşlar, bezler, iplikler yapılır. Keten, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde yetişir. Ketenden, ketenli kumaşlar yapılır. Tohumlarından boya ve ilâç yapılır. Kenevir (veya kendir) Karadeniz bölgesinde yetişir. Kenevirden çuval, halat, ip yapılır. Sun'î ipek, bir nevi yumuşak ağaçlardan elde edilen ve selüloz denilen madde ile yapılır. İzmitte selüloz, Gemlikte sun'î ipek fabrikalarımız vardır.

(3) Yakacak olarak faydalandığımız bitkiler: Meşe ağacı ile diğer ağaçlardır. Ormanlardan ağaçlar rastgele kesilmez. Kesilecek ağaçlar, orman memurları tarafından önceden ayrılır. Bunlar kesilebilir. Odundan, odun kömürü de yapılır. Odunlar, kapalı bir yerde, hiç hava almadan yakılır. Böylece kömür haline gelir. Meşe ağacından yapılan kömür, en iyi kömürdür.

(4) İlâç olarak kullanılan bitkiler: Papatya, ceviz, keten tohumu, salep, sinameki, ıhlamur, hatmi, limon, kınakına, na-

ne, sarmısak, hindistancevizi, çay, gül, gelincik, at kestanesi, ceviz yaprağı, fındık yaprağı ve daha birçok bitkiler. Bu bitkilerden hem ev ilâçları yapılır, hem de eczanelerde tıbbî ilâçlar yapılır. Son senelerde bulunan penisilin ilâcı bildiğimiz küftür. Ninelerimiz küfü ilâç olarak kullanırlar, yaraları bununla iyi ederlerdi.

(5) Boya çıkarılan bitkiler: Fabrikalarda birçok bitkilerden boyalar yapılır. Ayva ağacının yaprağından kırmızı boya, ceviz ağacı yaprağından kahve rengi boya, çivit otundan mavi boya, safrandan sarı boya çıkarılır. Şimdi fabrikalar daha fennî şekilde, birçok yağlardan da faydalanarak gayet iyi cins boyalar yapmaktadır. Yağlı boyalar, sulu boyalar, maden boyaları, döşeme boyaları, elbise boyaları, ayakkabı boyaları, saç boyaları, bayanların yüzlerine sürdükleri makiyaj boyaları, yemek ve şerbet boyaları gibi birçok cins boyalar vardır.

BİTLİS :

Bitlis, Doğu Anadolu bölgesinde, Van gölünün batısında bulunan bir vilâyet merkezimizdir. Denizden 1500 metre yüksekte olması sebebiyle iklimi serttir. Van gölü kenarındaki Tatvan'a kara yolu ile bağlıdır. Ayrıca Diyarbakır'dan Bismil'e varan demiryolunun Bitlis ve Tatvan'a kadar uzatılmasına çalışılmaktadır. Şehir, birbirinden ayrı 4 mahalle halinde kurulmuştur. Pınarları, akarsuları boldur. Ahlat, Tatvan, Mutki, Hızan kazaları Bitlis vilâyetine bağlıdırlar.

Bitlis vilâyetinin yüz ölçümü 5.482 kilometre karedir. Vilâyet merkezi 10.780, bütün vilâyet ise 74.449 nüfusludur.

BİZANS :

Büyük Roma imparatorlarından Teodosyus, ölümünden önce imparatorluğu iki oğlu arasında taksim etmişti. Adriyatik denizinin doğusunda kalan toprakları Arkadyus'a, Adriyatik denizinin batısında kalan toprakları da Honoryus'a vermişti. «M. S. 395».

Böylece Büyük Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı Roma diye ikiye ayrılıyordu. Doğu Roma'nın baş şehri «Bizans» tı. Bu isim, şehrin ilk kurucusu «Vizas» a izafeten verilmişti.

Böylelikle Doğu Roma İmparatorluğunun bir adı da Bizans İmparatorluğu olmuştu. Bu imparatorluk 395 ten 1453 yılına kadar başlıca dokuz devreye ayrılır:

1 — Teodosyus sülâlesi devri, 395 yılından 518 yılına kadar sürer. Bu devirde imparatorluğun nüfuzu artmış; kuzeyden gelen Hun akınları maharetli bir politika ile önlenmiştir.

2 — Jüstinianus sülâlesi devri (519 - 610) — Bu devir edebiyat ve güzel sanatların en parlak zamanını teşkil eder. İmar ve sefahat zevkinin artması, bu devre rastlar. Bu devirde Kuzey - Batı Afrika, İtalya zaptedildi.

3 — Heraklius sülâlesi devri (610-717) — Bu devirde Arap yarımadası üzerinde islâm dininin doğuşu Bizans için zararlı olmuştur. İlerliyen Arap orduları birbiri arkasından Filistin, Suriye, Irak ve Mısır'ı almışlar; Kuzey Afrika'ya geçmişler; Bizans şehrini bile kuşatmışlardır. Balkanlarda İslâvlar Makedonya'ya kadar akın etmişlerdir.

4 — İzavriya sülâlesi devri (717 - 867) — Bu devirde din kavgaları büyük yer alır. Dış siyaset iyi gitmemiştir. Abbasî halifelerine vergi veriliyordu.

5 — Makedonya sülâlesi devri (867-1056) — Bu devirde imparatorluğun sınırları genişletilmiş; Girit, Suriye, Irak, Kilikya gibi kaybedilen topraklar geri alınmıştır. Bulgaristan katliamdan geçirilmiştir.

6 — Dükaslar devri (1056-1081) — Bu devirde Doğuda Türk baskısı şiddetlendi. Romanus Diyogenis Malazgirtte Alp Arslan'a yenildi (26 Ağustos 1071).

7 — Komnenoslar sülâlesi devri (1081-1204). Haçlı Seferleri ve iç kavgalarla geçmiştir.

8 — İstanbul Lâtin İmparatorluğu (1024-1261) — Haçlı ordularının Bizansı ele geçirmesi ile kurulan bu imparatorluk kısa sürmüştür.

9 — 1261 yılından 1453 'e kadar olan devir. Bu devir, imparatorluğun parçalanma ve yıkılma devrini teşkil eder. Bu çağda Paleologos sülâlesi hüküm sürmüştür. Anadoluda yıkılan Selçuk devletinin yerini tutan Osmanlı devleti, bin yıllık Bizans

saltanatını tarihe gömmüştür. 53 günlük bir kuşatmadan sonra 1453 yılının 29 Mayıs Salı günü genç Türk hükümdarı Büyük Fatihin yönettiği kahraman Türk orduları Bizansa girmişler. Bu suretle Orta Zamanları kapayarak Yeni Zamanları açmışlardır. Bizans bütün zenginlikleri ile, tarihî eserleri ile, eşsiz âbideleri ile ebediyen Türkün olmuştur.

BİZON :

Bizon, yalnız Amerika kıtasında yaşıyan bir öküz cinsidir. Amerika keşfedildiği sıralarda sayısı milyonlara varan bu hayvan, bu gün hemen hemen kalmamış gibidir. Hayvanın başı büyük olduğu gibi sırtında bir de kamburu vardır.

BOA YILANI :

Büyük yılanlara genel olarak «boa» denir. Zehirsiz olan bu yılanların 40 çeşidini saymak mümkündür En büyük boalara «Anakonda» adı verilir ki, bunlar Brezilya ve Peru'da yaşarlar. Bunların uzunlukları 12 metreyi bulur. Boalar, kalın ve çok kuvvetli gövdeleriyle yakaladıkları hayvanı sarıp öldürürler. Sonra da parçalayıp yerler.

BODRUM :

Bodrum, güney batı Anadoluda, Ege denizine doğru uzanmış bir yarımada kıyısında kurulmuş şirin bir kasabadır. Karyalılar zamanında kurulmuş Halikarnas harabelerinin burada oluşu Bodrum'un tarihî değerini arttırır. Halk süngercilikle, ticaretle, tarımla uğraşır. Bilhassa tütün satar. Eskiden hapishane olarak kullanılmış olan kaleler, şehre ayrı bir güzellik verir. Bodrum, Muğla vilâyetine bağlı Bodrum kazasının merkezidir. Bodrum kasabası 4.943 nüfusludur. Bütün kazada 20,176 kişi yaşar.

BOĞA :

Damızlık erkek sığırlara boğa denir.

BOĞA GÜREŞİ :

Avrupada İspanyada, Amerikada ise Meksika devletinde halkın en çok hoşlandığı eğlencelerden biri boğa güreşidir. Etrafı anfiteatr şeklinde tribünlerle çevrili olan geniş bir meydanın ortasına azgın bir boğa çıkartırlar. Boğa ile güreşecek

olan boğa güreşçisi yani matador, eline kırmızı bir örtü alarak boğanın karşısına geçer. Kırmızı bezi, boğanın gözlerine doğru uzatarak hayvanı kızdırmağa başlar. Hayvan saldırınca da, atik hareketlerle kendisini korur. Bu hal dakikalarca sürdükten sonra matador, hayvanın boyun gerisinde bulunan sırt kısmına kılıçlar saplıyarak boğayı öldürür. Böylece halkı heyecanlandırarak büyük bir başarı kazanmış olur. Fakat, bazı boğa güreşlerinde matadorların da can verdiği olur.

BOĞAZLIYAN :

Yozgat vilâyetine bağlı Boğazlıyan kazası 35,626 nüfusludur. Kaza arazisi, dağlık ve ormanlıktır, toprakları verimlidir. Kaza merkezi olan Boğazlıyan kasabası Yozgat'ın 80 kilometre güney doğusundadır ve 3,715 nüfusludur.

BOKS :

Boks, nefse hakimiyet kazandırması itibariyle faydalı, fakat şiddetli vuruşlariyle de ölüme sürüklemesi bakımından tehlikeli bir spordur. Yani ellere geçirilen eldivenlerle belirli kurallar içinde yapılan bir nevi yumruk döğüşüdür. Boks sporu ile uğrasanlara «boksör» denir.

BOLİVYA :

Bolivya, Güney Amerika devletlerindendir. Brezilya, Peru, Şili, Arjantin ve Paraguay devletlerinin arasına sıkışmış olan Bolivya Cumhuriyetinin genişliği 1.590.000 km2 dir. Nüfusu ise 3 milyon kadardır. Devletin başkenti, batıda La Paz şehridir. Bu şehir denizden 3693 m. yüksekte bulunur. Memleketin batısını yüksek And dağları çevirir. Bu dağların zirveleri kutup soğukları kadar soğuk olursa da vadiler, alçak düzlükler oldukça sıcak iklime sahiptir. Eskiden İspanyolların buyruğu altında olan Bolivya, istiklâlini 1824 yılında, General Simon Bolivar'ın sayesinde kazanmıştır.

Memleketin bereketli topraklarında tarım yapılır, zengin otlaklarında hayvan beslenir. Ayrıca dünya kalayının dörtte biri Bolivyada çıkar. Bakır, kurşun, antimon, bizmut maden kaynakları da zengindir. Bolivya hayvanlarının en önemlileri lamalar, alpakalar ve vicunalardır. Bu hayvanların etlerinden,

derilerinden, yünlerinden istifade edilir. Lama denilen küçük develerle taşın da yapılır. Amazon'un bir kolu olan, Mamore, Bolivyadan çıkar. Güney Amerikanın en büyük gölü, Titikaka gölü, Bolivya ile Peru arasında bulunur.

BOLU :

Bolu, Karadeniz bölgesinin batısına düşen bir vilâyet merkezimizdir. 7,532 nüfusludur. Şehir, Osmanlı devrine ait eserlerle süslüdür. Bolu vilâyetinin zengin ormanlarından kereste, ovalarından buğday elde edilir. Yün, tiftik, deri, av derisi ve yumurta başlıca ticaretini teşkil eder. Vilâyet toprakları içinde irili ufaklı bir çok gölden en meşhuru «Abant Gölü» dür. Kendisine bağlı Düzce, Gerede, Akçakoca, Göynük, Mudurnu kazalariyle birlikte vilâyetin alanı 11,140 km.2, nüfusu ise 277.625 kişidir.

BOLVADİN :

Bolvadin kasabası, Afyonkarahisar vilâyetine bağlı büyük bir kaza merkezidir. 9.831 nüfusludur. Kazanın tarıma elverişli olan ovasının güney kısmını Eber gölü çevirir. Sulak mer'alarında pek çok hayvan beslenir. Afyon tarımı da oldukça ileridir. Bütün kazanın yüzölçümü 2420 kilometre kare ve nüfusu 47.817 kişidir.

BOMBA :

Bomba, savaşlarda kullanılan bir öldürme aracıdır. Atıldığı zaman patlar. İçindeki misketler veya zehirli gazlar yayılır. Böylece düştüğü yerde bulunanları öldürür. Bombanın el bombası, tüfek bombası, uçak bombası, sis bombası ve zehirli gaz bombası gibi çeşit cinsleri vardır. Hele, son yıllarda yapılan atom ve hidrojen bombaları öldürücü, yıkıcı etkileri çok olan pek korkunç silâhlardır.

Ayrıca büyük fıçılara ve bomba biçiminde yapılmış kalın demir kablara da bomba denir. Oksijen bombası gibi.

Bir kimsenin öfkelenerek ansızın bağırması için de «Bomba gibi patlamak» deyimi kullanılmaktadır.

BOMBAY :

Bombay, Hint yarımadasının batı kıyısında küçük bir ada

üzerindedir. Şehri 1534 yılında Portekizliler kurmuştur. Gün geçtikçe gelişen şehir 1661'de İngilizlerin eline geçmiştir. Bugün Hindistan dominyonunun bir kapısı olan Bombay, bir milyonu geçen nüfusu ile dünyanın önemli limanlarından biri sayılır. Demiryolları ile memleketin her tarafına bağlanmıştır. Bombay modern tesisleriyle, Hindistan yarımadasının en büyük alış veriş kapılarından biri haline gelmiştir.

BONCUK :

Camdan yapılmış, ortası delik ve kırmızı, mavi, yeşil gibi türlü renkte olan tanelere boncuk adı verilir. Bazı yerlerde boncukları iplere dizip boyuna asarlar; boncuk dizileriyle araba hayvanlarının koşumlarını süslerler.

BONN :

Bonn şehri, bugün batı Almanyanın başşehridir. Kolonya «Köln» nın güneyinde, Ren nehrinin batı kıyısındadır. Kolonyadan Koblenz'e uzanan demiryolu Bonn'dan geçer. Şehrin üniversitesi ve çiniciliği meşhurdur. Ünlü besteci Beethoven Bonn'da doğmuştur. Şehrin nüfusu yüz bini geçer.

BOR :

Bor, Niğde vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Güneyde Kardeşgediği istasyonundan gelen demiryolu Bor'un içinden geçerek Niğde'ye uzanır. Halk tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Kasaba içinde halı yapımevleri de vardır. Kaçırılan fırsatı anlatmak için «Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye» sözü halk arasında meşhurdur. Bor kasabası 10,665 nüfusludur. Bütün kazanın nüfusu kırk bine yaklaşır.

BORÇKA :

Çoruh vilâyetine bağlı Borçka kazası 20.963 nüfusludur. Merkezi olan Yeniyol kasabası 2.083 nüfusludur.

BORNEO :

Borneo, Asyanın güney doğusunda, 746.000 km. kare büyüklüğünde bir adadır. İçinde üç buçuk milyon kişi yaşar. Ekvatör, adanın ortasından geçtiği için iklim sıcak, yağışlar çoktur. Bu sebeple Borneo adasını engebelendiren dağlar, vâdiler, sık ormanlarla örtülüdür. Bir çoğuna henüz girilmiyen bu kor-

kunç ormanlar içinde, yerli kabîleler yaşar; filler, orangutanlar, misk domuzları, yaban öküzleri kaynaşır. Bu karanlık ve rutubetli ormanların en büyük zenginliği abanoz ağaçları, tik ağaçları ile kâfur ve hindistancevizi ağaçlarıdır. Bol olan akarsuların denizlere yakın kısımları balıkçı kayıklariyle, istimbotlarla doludur. Adanın kuzey kısmını teşkil eden Saravak, 1840 yılındanberi bir İngiliz ailesinin buyruğu altındadır. Buranın 109 bin km. kare toprak genişliği ile bir milyona yakın nüfusu vardır. Borneo adasının asıl zenginliğini altın, gümüş, elmas, petrol, civa, kalay, plâtin, kömür madenleri teşkil eder. Kauçuk, pirinç, şeker kamışı, pamuk, kahve başlıca toprak ürünleridir.

BORU :

İçi boş ve iki tarafı açık silindire boru denir. Borunun madenden, topraktan yapılmış şekilleri vardır. Bu araç, sıvı maddelerin bir yerden başka bir yere iletilmesinde kullanılır.

BOSNA :

Bosna, Yugoslavya cümhuriyetinin önemli bir eyaletidir. Burası uzun yıllar Osmanlı devletinin bir parçası iken Berlin Barışı ile Avusturyanın eline geçmiş; daha sonra Birinci Cihan Savaşı sonunda da Yugoslavyanın sınırları içinde kalmıştır. Nüfusunun çoğu müslüman Boşnaklardır. Zengin toprakları tarıma pek elverişlidir. Ormanları, zeytinlikleri, bağları, meyva bahçeleri çoktur. Geniş mer'alarında koyun ve sığır sürüleri dolaşır.

Birinci Cihan Savaşının başlama sebebi olan Avusturya Veliahtının ölümü, Bosnasaray şehrinde vukubulmuştu.

BOYA :

Renk vermek veya dış etkilerinden korumak için eşyanın üzerine sürülen renkli maddeye «boya» adı verilir.

BOYABAT :

Boyabat, Karadeniz bölgesi vilâyetlerimizden olan Sinop'un kazalarından biridir. Kaza merkezi olan Boyabat kasabası Kızılırmak'ın kolu Gökırmak'a dökülen Gazidere kenarındadır. 4.004 nüfusludur. Bütün kaza 65.036 nüfusludur. Halkı pirinç, buğday tarımıyla uğraşır.

BOYLAM :

Yeryüzünde bulunan her hangi bir noktanın, Londra yakınında Griniç gözlemevinden geçen başlangıç meridyenine derece cinsinden olan uzaklığına; o yerin boylamı denir.

BOZCAADA :

Bozcaada, Çanakkale Boğazının önünde, Anadoluya 5 km. uzaklıkta küçük bir adadır. 1.766 kişi olan nüfusu, şarapçılık ve balıkçılık yapar; bağ işleriyle uğraşır. Balı da meşhur olan Bozcaada, Çanakkale vilâyetine bağlıdır.

BOZDAĞ :

Anadoluda Bozdağ adını taşıyan birkaç dağ varsa da, bunların içinde en önemli olan Küçük Menderes vâdisinin kuzeyindeki dağdır.

Bozdağ, denizden 2130 metre yüksekliktedir. Bu dağın 1100 metreden yukarısı çam ve kereste ormanlariyle örtülüdür. Tepelerinden kar eksik olmaz. Yazın, güzel manzaralı yamaçları mesireye çıkanlarla dolar.

Ayrıca, Eskişehir yakınında 1380 metre yüksekliği bulan bir Bozdağ ile Muğlanın doğusunda yüksekliği 2500 metre olan bir Bozdağ daha vardır.

BOZDOĞAN :

Aydın vilâyetine bağlı Bozdoğan kazası 37.075 nüfusludur. Aksu ırmağının suladığı ovası tarıma çok elverişlidir. Aksu ovasını çeviren yamaçlar, incir ve zeytin ağaçlariyle doludur. Kaza merkezi olan Bozdoğan kasabası Madran dağının eteğinde kurulmuştur. 3.865 nüfusludur.

BOZKIR :

Konya vilâyetine bağlı olan Bozkır kazası 42.660 nüfusludur. Kazanın toprakları ekime elverişsiz ve taşlıktır. Halkının büyük kısmı, kışın Batı Anadolu ve İstanbul'a çalışmağa giderler. Kaza merkezi 1500 nüfuslu Bozkır kasabasıdır.

BOZÜYÜK :

Bozüyük, Bileciğe bağlı bir kazadır. 51771 nüfusludur. Bereketli ovasında tahıl, pancar tarımı yapılır. Keresteciliği ileridedir. Kaza merkezi Bozüyük kasabası 7.579 nüfusludur.

BÖBREKLER : (Bak: Kandaki zararlı maddeleri dışarıya atan organlar):

BÖCEK :

Kelebek, karınca, arı, kurt, tırtıl gibi küçük canlılara, genel olarak böcek denir. Dünya üzerinde sayılamıyacak kadar böcek vardır. Bu böcekler, çeşitli türlere ayrılırlar. Birbirlerini, leşleri, taze otları, yaprakları, hattâ insan kanını emerek geçinen böcekler, çeşitli korunma silâhlarına sahiptirler. Zayıfın, kuvvetli tarafından yenmesi esasına dayanan tabiat kanunu, böcekler için gibidir. Fakat korunması gayet cılız olan bu hayvancıkların en kuvvetli tarafları, çabuk üremeleridir. Bundan başka, kimisi gizlenme, kimi kalın ve iğneli kabukları, kimi de zehirli gaz saçarak düşmanlarından korunmuş olurlar. Böceklerin, bazı faydaları olmakla beraber, zararları daha çoktur.

BÖLME :

Bölme, dört işlemden birinin adıdır. Bir sayının içinde diğer bir sayının kaç tane bulunduğunu anlamak için yapılan işlem «bölme» adını alır.

Meselâ; 8 portakal 64 kuruşsa, bir portakalın kaç kuruş olduğunu bölme işlemiyle buluruz:

64 ÷ 8 = 8. Bir portakal 8 kuruşmuş.

Bölme işleminde bölünecek sayıya **bölünen**, bölünenin kaç eşit parçaya bölüneceğini gösteren sayıya **bölen** ve işlemin sonucuna da **bölüm** denir.

Bölünen sayı her zaman tam parçalara bölünemez. Bazan sayı artar:

7	3
6	2
1	

Artan sayıya da **kalan** denir.

Birden fazla basamaklı sayılarla yapılan bölmeye örnek:

(27) portakala (405) kuruş verdik. Acaba portakalın tanesi kaça gelmiş olur? Burada (405) kuruşu (27) ye bölmemiz gerekir. Bunun için de işlemi:

$$
\begin{array}{r|l}
405 & 27 \\
-\ 27 & 15 \\
\hline
135 & \\
-\ 135 & \\
\hline
000 &
\end{array}
$$

şeklinde yazmamız lâzımdır. Bu işlemde de (405) sayısına bölünen, (27) sayısına bölen, çıkan (15) sayısına da bölüm denir. Bölen iki basamak olduğuna göre, bölünen sayısının sol yanında da iki basamak ayırırız. (40) da 27 yi ararız. (1) defa vardır. Bu (1) i bölüm çizgisi altına yazarız. (1) le (27) yi çarparız. Elde edilen sayıyı (40) dan çıkarırız. Geriye kalan (13) de (27) olmadığına göre, yukarıdan (5) i aşağı indiririz. (135) de (27) (5) defa vardır. (5) i bölümdeki (1) in sağ yanına yazıp (5) le (27) yi çarparız. Elde edilen sayıyı (135) den çıkarırız. Bölme işlemimiz de böylece yapılmış olur. Sonuçta çıkan (15) sayısı da portakalın tane fiatıdır. 15 le 27'yi, yâni bölüm sayısı ile bölen sayısını çarparsak, bölmenin sağlamasını yapmış oluruz. Çarpma sonucunun bölünen (405) sayısına eşit olması gerekir. Aksi halde bölmede yanlışlık vardır.

O halde bölmeyi sağlamak için, bölümle bölen sayıyı çarparız. Çarpım bölünen sayıya eş ise bölme işlemi doğru yapılmıştır.

BÖLME (SONU SIFIRLI OLAN SAYILARIN ONA VE YÜZE BÖLÜMÜNDEKİ KOLAYLIK).

Sonu sıfırlı olan sayıları ona bölmek için, sağdan bir sıfırı, yüze bölmek için sağdan iki sıfırı... atarız.

BÖLÜ İŞARETİ :

Matematikte bölme işlemini gösteren $\div$ işaretine bölü işareti denir. Bir bayağı kesirde pay ile paydayı ayıran yatay çizgi de «bölü» diye okunur.

Bunları biliyor musunuz?

HAVA TABAKASININ KALINLIĞI

Yükseklere doğru çıktıkça havanın yoğunluğu azalır. Altı yedi bin metre yükseklikte insan zorlukla nefes alır. Yükseklerde hava basıncı azdır. Uçaklarla çok yükseklere çıkanlar, özel âletler kullanırlar. Oksijen maskeleri takarlar Fakat hava, az da olsa, deniz düzleminden 300 veya 400 kilometre yükseklere kadar vardır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

SAKARYA BOYUNUN MEHMETÇİĞİ

Sıcak bir ağustos günüydü. Sakaryada, ileri hatlara gidiyorduk. Patikalar, bozuk araba yolları cephane taşıyanlarla doluydu. Bunların ekserisini ninelerle beyaz sakallı dedeler teşkil ediyordu. Bir ara, büyük bir kağnı kervanının yanına vardık. Bu kağnılardan birine dikkatle baktım. Yağız bir delikanlının kurulduğu mermi yüklü kağnıyı, cılız inekler çekmeye çalışıyordu. Atımı kağnıya doğru sürdüm. Delikanlıya seslendim:

— Bana bak oğul! Sende hiç merhamet yok mu? Bu kadar yüklü kağnıya bir de sen binmişsin. Hayvanlara acımıyor musun?

Delikanlının yüzü kızardı. Bir şey demeden hayvanları haydamıya devam etti.

Herhalde çok kızdığımı sezen bir dede, omuzuma dokundu:

— Evlât, onun kusuruna bakma! O, sakattır. Ayaklarını Eskişehir savaşında gülle uçurdu. Yürüyemez, dedi.

Kırdığım potu anlamıştım. Utandığımı belli etmeden öte yana uzaklaştım gittim.

Gülüyorum:

KEŞKE!

Acar — Annem eve bir makine aldı. Bu makine evin bütün işlerini çabucak yapıp bitiriyor. Annem artık eskiden çalıştığının yarısı kadar çalışıyor!...

Turgut — Keşke annen o makinadan iki tane alsaydı da hiç çalışmasaydı!...

GARİP BİR HATIRLAMA

Aytekin — Dün hep seni düşündüm Temel!

Temel — Sahi mi söylüyorsun! Neredeydin?...

Aytekin — Hayvanat bahçesinde.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter EJDER AKISAN - Yayımlıyan : AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

17 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 12 — FİYATI 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
B -7
Türkiye
Amerika
Hollanda
Suriye
Panama
İngiltere
Japonya
Mısır
İtalya
Meksika
İsviçre
Çin
Şili
Yunan
Habeş
İrak
Almanya
Yogoslavya
Norveç
Avusturya
Çekoslavakya
Belçika
Finlandiya
İspanya
Romanya
İsveç
Danimarka
İran
Avusturya
Küba
Lehistan

Bunları biliyor musunuz?

KALABALIK VE KAPALI YERLERDE NİÇİN BAŞIMIZ AĞRIR?

Kapalı ve kalabalık yerler, herkesin temiz olmıyan nefesiyle dolar ve böylece havası kirlenmiş olur. Biz de böyle kirli bir havayı hemen anlarız. Çünkü pis kokar. Bu pis havanın içinde milyonlarca mikrop ta vardır.İşte mikroplu ve oksijeni az olan bu hava bizi âdeta zehirler ve başımız ağrımaya başlar.

Her zaman temiz havalı yerlerde oturmalı, çalışmalı ve uyumalıyız. Temiz hava, başkaları tarafından kullanılmamış ve mikroplarla dolarak kirlenmemiş olan oksijenli taze havadır. Kapalı yerlerde çalışanlar veya oturanlar her fırsatta temiz hava almalıdırlar.

TENCERENİN DİBİ İSLİ OLMALI MIDIR?

Tencere ve çaydanlıkların dibi isli olursa daha çabuk ısınırlar. Bu sebeple bunların dibinin isli olması bizim için faydalıdır. Bunların temiz bir örtü üzerine konmaları doğru olmaz.

GÖK GÜRÜLTÜSÜ

Ancak bizden 30 kilometre uzaklıkta olan gök gürültülerini işitebiliriz. Daha uzaktaki gök gürültüleri işitilmez.

İNSAN VÜCUDUNUN KAÇTA KAÇI SUDUR?

İnsan vücudunun %65'i sudur. Beyin, dalak ve omurilik gibi organlarda su miktarı % 75'e çıkar. Vücudun su bakımından en zengin olan organı gözdeki mercek olup, bu organın %99'u sudur.

BÖLÜK AYIRMA (Aritmetikte):

Sayıları kolaylıkla okumak için, sağdan sola doğru üçer üçer, basamaklara ayırırız. Burada, her üç basamak BÖLÜK adını alır. Bölükler sağdan itibaren *Birler bölüğü, Binler bölüğü, Milyonlar bölüğü, Milyarlar bölüğü* olarak adlandırılır. *Bölükler birbirinden biraz ayrı yazılırlar.*

185	628	334	456				
d	c	b	a	sayısında	a"	harfi birler	bölüğünü
					b"	harfi binler	»
					c"	harfi milyonlar	»
					d"	harfi milyarlar	»
							göstermektedir.

Bütün bu anlattıklarımız tam sayılar içindir.

BREZİLYA :

Brezilya Güney Amerikanın en büyük devletidir. Alanı 8,5 milyon Km². dir. Nüfusu 46 milyonu aşar. 20 hükûmetin birleşmesinden meydana gelen Brezilya Cumhuriyetinin baş şehri, 1.519.000 nüfuslu Rio Janerio'dur. Bu geniş ülkeyi dünyanın en çok su akıtan nehri Amazon sular. Amazon bölgesinin sık ormanlarında, yerli kabileler yaşar. Brezilya'yı 1500'de Pinzon keşfetmiştir. Yıllarca Portekiz ve İspanyolların idaresinde kalan memleket, bağımsızlığına 1882'de kavuştu. Nüfusun dörtte biri Avrupalı göçmendir. Kalanını melezler ve yerliler teşkil eder. İklim genel olarak sıcak ve ratıptır. Elmas, altın, gümüş, plâtin, kurşun, bakır bakımından zengin olan topraklarda her türlü tahıl ekilir; pamuk ve şeker pancarı yetiştirilir. Fakat memleketin asıl zenginliğini kahve ürünü teşkil eder. Dünya kahvesinin üçte ikisi Brezilyada yetişir.

BRONZ :

Bronz, bakırla tenekenin karışmasından meydana gelen bir

maden cinsidir. Eğer bu karışımda teneke, bakırdan daha çok olursa bronzun sertliği artar. Bronzdan heykeller, süs eşyası, çanlar yapılır.

BROŞÜR :

Broşür, küçük kitap anlamına gelir. Reklâm gayesiyle çıkarılan kitapçıklara da denir.

BRÜKSEL :

Brüksel Belçika Krallığının baş şehridir. Nüfusu 910.000 kişidir. Ticaret ve endüstri bakımından büyük bir değer taşır. Ayrıca modada ileri olması ve telâcılığının şöhretli bulunması Brüksele büyük bir değer verir.

BUCAK VE İDARESİ: **(Bak: Nahiye ve idaresi):**

BUDAPEŞTE :

Budapeşte Macaristanın baş şehridir. 1.585.678 nüfusludur. Şehir Tuna'nın iki yakasında kurulan Buda ve Peştenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Güzel binaları, şirin manzaraları ile meşhur olan Budapeşte yıllarca Türklerin buyruğu altında kalmıştı. Büyük bir sanayi ve ticaret şehridir.

BUDDHA :

Buddha, bugün Hindistan'da ve Çin'de yaygın bir dinin kurucusudur. Milâttan 488 yıl önce öldüğü zannedilen Buddhanın kurduğu din, vücudu ızdırap ve meşakkate tâbi tutarak nefsi islâh etmiye dayanır. İnsanı cehaletten, fena niyetten ve kendini beğenmekten kurtarmak bu dinin başlıca gayeleridir. Yaşayan vücudun arzularını, ihtiraslarını yenerek «Nirvana» denilen feragate varmak, her Buddhistin ilk düşüncesidir. Yalan söylememek, canlı hayvan öldürmemek, çalmamak, içki kullanmamak herhangi bir Allaha inanmayan Buddha dininin telkin ettiği inançlardır. Asya'da geniş yer tutan Buddhistlerin sayısı, 150 milyona yaklaşır.

BUENOS AİRES :

Güney Amerika devletlerinden Arjantin Cumhuriyetinin baş şehri olan Buenos Aires, 3 milyonu aşan nüfusu ile şirin ve muntazam bir şehirdir.

BUĞDAY : (Ve yurt ekonomisindeki değeri):

Tarihten evvelki zamanlardanberi bilinen bir bitkidir. Türkler cilâlıtaş devrinde Avrupaya akınlar yaptıkları zaman oralara buğdayı getirip tanıtmışlardı. Mısırlılar da buğday ekimi yaparlardı.

Buğday başlıca iki cinstir: (1) Sert buğday (2) Yumuşak buğday. Kurak ve az yağmurlu yerlerde sert buğday yetişir. Memleketimizde en çok bu cins yetiştirilir. Unu biraz esmerdir. Makarna ve şehriye yapılır. Yumuşak buğdayın unu beyaz olur. Kepeği azdır. Gıdası da azdır. Çok yağmur ister.

Bizim memleketimizde çeşitli buğdaylar yetişir. Bazı buğday cinsleri şunlardır : Kılçıklı buğday, kılçıksız buğday, kavuzlu buğday, çıplak buğday, kışlık buğday, yazlık buğday v.s.

Buğdayın saplarına «Saman» denir ve bunlar hayvanlara verilir. Buğday tanelerinin kabuklarına «Kepek» denir. Bunlar da hayvanlara verilir.

Buğday en iyi olarak killi, kalkerli topraklarda yetişir. Çünkü kökleri 25 santim kadar derine iner. Suyun ne çok derine inmesi, ne de çok üstte kalması lâzımdır. Toprağa sunî gübre veya hayvan gübresi karıştırılırsa iyi neticeler alınır.

Dünyada ençok buğday yetiştiren memleketler Amerika, Kanada, Arjantin'dir. Bizim topraklarımız da, makinelerle geniş mikyasta sürülüp ekilirse biz de beş altı misli daha fazla buğday yetiştirebiliriz.

BUĞDAYIN YURT EKONOMİSİNDEKİ DEĞERİ :

Senede 6 1/2 milyon ton buğday yetiştiriyoruz. Bu miktar, ihtiyacımızdan fazla olduğu için bir kısmını dışarı memleketlere satarız. Böylece dış ticaretimizde, buğdayın ekonomik bir değeri vardır. Ne kadar çok buğday yetiştirsek o kadar fazla satış yapabiliriz. Bizim topraklarımız verimlidir. Daha fazla ve daha iyi cins buğday, diğer ürünler yetiştirebiliriz. Avrupa memleketleri bu senelerde ekonomik bakımdan biraz sıkışık durumdadır. Bizim geniş topraklarımızda yetişecek buğdaylar, bu memleketlere kolayca satılabilir.

BUHAR :

Buhar ısı etkisiyle sıvıların ve bazı katıların gaz haline geçmesidir. Sıvılar gaz haline geçerken hacimleri büyür. Bu olay büyük bir kuvvet sağlar. Bu kuvvetten faydalanan insanlar buhar makinasını bulmuşlardır.

BUHARA :

Buhara, batı Türkelinin önemli şehirllrinden biridir. Tamamen bir Türk şehri olan Buhara, Cengiz zamanında yıkıldı ise de Timur tarafından büyük bir imar görmüştür. Şehir şark tipi yapılar, camiler ve medreselerle doludur. Buhara bugün Sovyetler Birliği idaresine bağlıdır.

BUHAR KUVVETİ :

Ocakta kaynayan bir tencerenin, çok defa kapağının oynadığını görürüz. Çaydanlık içinde su kaynarken de, kapağın tıkırtılı bir ses çıkararak inip kalktığı kolayca sezilir. Ağzı mantar tıkaçla kapanmış bir tübün içindeki su kaynarken, biraz sonra mantar tıkaç fırlar. Tencere kapağını oynatan, çaydanlık kapağını tıkırdatan veya tübün tıkacını fırlatan nedir? Hiç düşündünüz mü? Evet, sevgili okuyucular; Bütün bu yaramazlıkları yapan *«buhar kuvveti» dir*. Su, ısındığı zaman buharlaşır; buharlaşınca da hacmi genişler. Bu sebeple, içinde bulunduğu kabın kenarlarına basınç yapar. Hattâ bu basınç bazan o kadar çok olur ki kabı patlatır. Buhar kazanının patladığını, düdüklü tencerenin patladığını şüphesiz duymuşsunuzdur.

BUHAR MAKİNASI :

Bugünkü buhar makinasının esasını 1698'de Thomas Savery yapmıştır. Onun basit cihazını Rapin 1705 yılında piston eklemek suretiyle ıslâh etmiştir. Daha sonra Thomas Newcomen buhar makinasını biraz daha geliştirmiştir. Fakat buhar makinasının asıl mucidi İngiliz James Watt sayılır. Buhar makinasının esası buhar kazanı, buhar kutusu, silindir ve pistondan ibarettir. Buhar kazanından gelen buhar özel bir kanalla buhar kutusuna dolar. Bu kutudan silindire iki yol açılır. Silindir içinde kolay hareket edebilen bir piston bulunur. Bu piston bir kolla tekerleğe bağlıdır. Buhar

kutusundaki sürgünün ileri geri hareketleriyle buhar silindire girmeye başlar. Bu giriş pistonun bazan önünden, bazan arkasından; sıra ile olur. Buharın silindire dolması ve pistona basınç yapması sebebiyle piston, önden, arkadan itilir. Pistonun hareketi tekerleği ve ona kayışla bağlı makinenin çarkını döndürür. Böylece buhar makinası işlemiş olur.

BUKALEMUN :

Bukalemun, bulunduğu muhite göre rengini uyduran bir nevi kertenkeledir. Hareketleri ağır olan bu hayvanın 50 den fazla çeşidi vardır. Boyu 15 cm. yi geçmez. Yurdumuzun Güney vilâyetleriyle Ege Bölgesinde, çok bulunur. Uzun dilini süratle uzaktaki böceğe uzatır. Onu yakalayarak yutar.

BULANCAK :

Bulancak, Giresun Vilâyetine bağlı bir kazadır. Eskiden, burasının adı Akköydü. Giresunun batısında, Karadeniz kenarında kurulmuştur. 50 köyü vardır. Bütün nüfusu 50 bine yaklaşır. Halkı tarım, balıkçılık ve fındık işleriyle uğraşır.

BULANIK :

Muş Vilâyetine bağlı bir kazadır. Bulanık, Malâzgirt'in batısındadır. Muş'un kuzey doğusunda yer alır. 71 köyü olan Bulanık'ın nüfusu 20 bini geçer. Toprakları verimlidir.

BULANIK :

Duruluğunu kaybeden sıvılara bulanık denilir.

BULAŞICI HASTALIKLAR :

İnsandan insana veyahut hayvandan insana geçen hastalıklara bulaşıcı hastalıklar denir. Bu hastalıkları yayan mikroplardır. Mikroplar ya solunum organlariyle veya sindirim organlariyle veyahut ta derimizin açılan bir yerinden kanımıza karışmak suretiyle bizi hasta ederler. Köpek, kedi, bit, pire, sivrisinek, karasinek, fare gibi hayvanlar bulaşıcı hastalıkların yayılmasında önemli rol oynarlar. Hastanın eşyasını kullanmak da hastalığa yakalanmanın en büyük sebeplerinden birini teşkil ederler. Bu gibi tehlikeli hastalıklardan korunmak için temizliğe ve sağlık kurallarına dikkat etmeliyiz.

BULAŞIK YIKAMAK :

Her yemekten sonra kullanılmış kapları muhakkak yıkamak

lâzımdır. Bulaşık şöyle yıkanır :

Büyük bir kaba veya tencereye yarıya kadar sıcak su konur. Kirli tencereler, tabaklar, kaşık ve çatalların kaba yağları daha önceden kâğıt parçaları ile veya bulaşık teli ile temizlenir. Sonra hazırlanmış olan sıcak sabunlu suya batırılarak yine telle ve bulaşık bezleriyle iyice yıkanır. Çok yağlı tencereler, tavalar sodalı suyla kaynatılır. Sabunlu suyla yıkanan bulaşıklar sabunsuz suyla çalkalanıp kurulanır ve raflara dizilir. Önce çatal, kaşık ve bıçaklar, sonra da büyük kaplar, tabaklar, sahanlar, tencere ve tavalar yıkanır. Yıkanmaları bitmiş olan şeylerin yağ kokmaması lâzımdır. Yağ kokuyorlarsa tekrar yıkamalı veya kaynatmalıdır.

Madenî âletleri parlatmak için kül, kaul veya maden cilâları kullanılır. (Pirinç eşyalar için) Alimünyum kapları yıkarken soda kullanılmaz. Alimünyum madenini soda karartır.

BULDAN :

Denizli Vilâyetinin kazalarından biri de *Buldan*'dır. Buldan, Denizlinin kuzeybatısına düşer. 40 köyü vardır. Bütün nüfusu 35 bine yaklaşır. Kaza merkezinde ise 10 bin nüfus yaşar.

BULGARİSTAN :

Trakya'da bizimle komşu olan Bulgaristanın nüfusu 7 milyon kişi, yüzölçümü 110.840 Km^2. dir.

Dağları çoktur. En mühimleri Balkan dağları, Rodop ve Istıranca dağlarıdır. Mühim nehirleri Meriç, Tunca, Arda ve Tuna'nın kollarıdır. Tuna nehri Romanya hududu boyunca uzanır. Balkan dağlarında zengin ormanlar vardır. Sahili yalnız Karadenizdedir. Bulgaristanın iklimi serttir. Kışları soğuk, yazları da sıcaktır.

Güney Balkanlarda tütün, pamuk, pirinç yetişir. Tunca nehri boylarında gül bahçeleri uzanır. Bağlar, meyve bahçeleri, dutlar çoktur. İpek böceği yetiştirilir. Buğday, arpa güneyde, mısır kuzey taraflarda iyi yetişir. Sığır, koyun, domuz yetiştirilir. Bulgarlar çiftçi ve çoban bir millettir. Madenleri vardır. Fakat işlenmemiştir. Dışarıya toprak ve hayvan ürünleri satar. Dışardan fabrika eşyası, işlenmiş eşya alır. Bizimle ticareti azdır.

Bulgaristan'ın merkezi 434.888 nüfuslu Sofya'dır. Meşhur şe-

hirleri Filibe, Plevne, Köstendil, Tırnova, Zağra, Şumnu, Eski Cuma; limanları Varna, Burgaz, Rusçuk, Vidin'dir. Bulgaristan şimdi Sovyetlerin boyunduruğu altındadır.

BULUŞLAR : (XV - XVI. Yüzyıl):

Bugünkü ileri medeniyetimizi hazırlıyan, onbeş ve onaltıncı yüzyıllardaki buluşlardır. Bunda da Türklerin payı büyüktür. Haçlı seferlerinde Kudüsü almak için Ön Asyaya saldıran Haçlılar, burada kahraman Türklerle karşılaşmışlardı. İki yüz yıl süren bu saldırışlarda isteklerine kavuşmadılarsa da barutu, puslayı ve kâğıt yapmayı Türklerden öğrendiler. Pusulanın gemicilikte kullanılması, yeni kıt'aların bulunmasına sebep oldu. Böylece 1492 yılında Amerika, Kristof Kolomb ve sonra da Amerika Vespuçi tarafından bulundu. Portekizli Macellan'ın gemicileri, 1521'de ilk defa dünya çevresini gemi ile dolaştılar. Bu olaylar Avrupa'yı zenginleştirdi, dünya bilgisini çoğalttı, yeni kıt'aların bulunmasına yol açtı. 1450'de ilk basımevinin Gutenberg tarafından kurulması ve kâğıdın ucuza maledilmesi, okumayı kolaylaştırdı. Ayrıca, Bizans'a Türklerin girişi Romada, Florensada eski sanat eserlerini incelеme, ilim kitaplarını okuma hareketini yarattı. Filhakika Bizanstan kaçan bilginler, sanatkârlar Romaya sığınmışlar; beraberlerinde de çok değerli kitaplar getirmişlerdi. Bu hareketler Rönesansın doğmasına sebep oldu. Kitapların ucuzlaması okuyucu sayısını arttırıyordu. Bundan başka incilin lâtinceden millî dillere çevrilişi Reform'u doğurdu. Bu suretle orta zamanların, papaya körü körüne inanan cahil halkı yerine, yeni zamanlarda okuyan, araştıran ve güzele, doğruya, iyiye karşı içinde engin inançlar besleyen aydın fikirli halk teşekkül etti.

BULUT :

Havadaki su buharının, ısı derecesinin düşmesi neticesi sıkışarak ince su zerrecikleri haline gelmesi, bulutları meydana getirir. Yeryüzüne çöken bulutlara sis adı verilir. Çok yüksekteki bulutlar, buz billûrlarından ibarettir. Bunlar tüy şekillerini andırırlar ki adlarına «Sirrus bulutları» denir. Bunlardan başka «Sirro - Stratus», «Sirro Kumulus», «Strato Kumulus» ve yağmur bulutları vardır.

Yağmur bulutları koyu renklidir; alçaklarda dolaşırlar ve gölge yaparlar.

BURÇLAR :

Gök yüzündeki takım yıldızlara «burç» denilir. Başlıca burçlar şunlardır : Hamel, Sevir, Cevza, Seretan, Eset, Sümbüle, Mizan, Akrep, Kavis, Cedi, Delo, Hut...

BURDUR :

Burdur; Orta Anadolunun güney batısında kendi adını taşıyan gölün doğusunda önemli bir vilâyet merkezimizdir. Denizden 1025 m. yükseklíktedir. İklimi oldukça settir. Bağları, bahçeleri güzeldir. Hele gül bahçeleri bölgeye ayrı bir güzellik verir.

Vilâyetin toprak genişliği 7450 kilometrekaredir. Nüfusu ise, 136350 kişidir. Bucak, Tefenni, Yeşilova, kazaları Burdura bağlıdır.

BURDUR GÖLÜ :

Burdur Gölü — Akdeniz göller bölgesinde, Burdurun batısında bulunur. Genişliği 200 kilometrekaredir. Denizden 845 metre yüksekte bulunur. Suları acıdır. İçinde balık yaşamaz. Bor, Keçiburlu ve Ulupınar Çayları Burdur Gölüne dökülür.

BURHANİYE :

Burhaniye; Batı Anadolu'da, Edremit Körfezi güneyinde Balıkesir Vilâyetine bağlı önemli bir kaza merkezidir. Kasabanın yanından Madra dağlarından gelen Karınca çayı geçer. Burhaniyeyi çeviren tepeler ve ovalar zengin zeytinliklerle kaplıdır. Burada halk daha çok tarımla uğraşır. Zengin topraklarda tahıl, bakla, üzüm ve meyva bol yetişir. Zeytinyağı, sabun, yün de önemli ürünleri arasında yer alır.

BURSA :

Bursa; Marmara bölgesinde, çok şirin bir vilâyetimizdir. Merkezi olan Bursa şehri 2493 metre yükseklikte olan Uludağın kuzey eteklerinde bulunur. Bol akar suların suladığı ovası dutluklarla, meyva bahçeleriyle ve yeşilliklerle süslüdür. Bugün 100 bini aşan nüfusu ile Bursa şehri ipekcilikte, meyvacılıkta ve tarımda önemli bir yer tutar. Hele şifalı kaplıcaları ile güzel dağ manzaraları bir çok seyyahların ziyaretini sağlar. Ayrıca, İlk Osmanlı medeni-

yetinin en güzel eserlerini sinesinde toplaması, değerini büsbütün artırır. Şehir, Milâttan 550 yıl önce kurulmuştur. Uzun seneler Bizanslıların elinde kaldıktan sonra 1326 da Osmanlıların eline geçti. Az zaman içinde, Türklerin yapıcılığı sayesinde en güzel şeklini aldı. Edirne zaptedilinceye kadar da, Bursa, Osmanlı devletinin başşehri oldu. Güzel camileri, türbeleri, hamamları, çeşmeleri ziyaretçilerin hayranlığını çeker.

Vilâyetin yüz ölçümü 9.950 kilometrekaredir. Nüfus 541.987 kişidir. Karacabey, M. Kemalpaşa, Orhaneli, İnegöl, Yenişehir, Gemlik, İznik ve Orhangazi Bursa vilâyetinin başlıca kazalarıdır.

BURUNUN YAPISI VE TEMİZLİĞİ :

Burun; Yüzümüzün ortasında, solunumumuzu kolaylaştıran «Koku alma» organımızdır. Yukarıdan aşağıya doğru, bir kıkırdakla ikiye bölünmüştür. Bu hal iki burun deliğini meydana getirir. İçerisi daima nemli duran, pembe bir zarla kaplıdır. Bu zarın üzerinde, gayet küçük girinti ve çıkıntılar vardır. Koku alma sinirleri bu kıvrımlar içinde bulunur. Burun suyu (Sümük) çıkaran, böylece burun içinin daima nemli kalmasını sağlayan bezler de buradadır. Burundan nefes alındığı zaman, burun kıvrımları içinden geçen hava mikroplu tozlardan süzülmüş olarak ciğerlere gider. Bu işi yapan kıvrımlardaki nem ile burun deliklerindeki kıllardır.

Cisimlerin, çiçeklerin çıkardıkları koku, gaz veya zerrecikler halinde havaya karışarak burnumuza girer. Kıvrımlardaki duygu sinirleri bu kokularla uyartılır. Duygu alan sinirler vasıtasıyle beynimizdeki koku alma merkezi harekete geçer. Bu suretle biz de kokuyu duymuş oluruz. Bu önemli organın sağlığını korumak için burnumuzu temiz tutmalıyız. İçini sık sık ılık su ile yıkamalıyız. Nezleden, vurmadan sakınmalıyız.

BUZ :

Termometre sıfırdan aşağıya düştüğü zaman su donar ve buz olur. Buz, sıcak odaya alınınca tekrar eriyip su olur.

BUZULLAR: (Bak: Cumudiyeler):

BÜKREŞ :

Bükreş, Romanya cumhuriyetinin başşehridir. Nüfusu

1.041.807 kişidir. Tunanın bir kolu olan Dimboviça nehri üzerinde kurulmuştur. Uzun yıllar Osmanlı devletinin buyruğu altında kalmıştır. Muntazam caddeleri, güzel binalariyle Balkanların görülmeye değer şehirlerinden biridir.

BÜLBÜL :

İlkbaharda tatlı ötüşüyle ormanları çınlatan bülbül, göçmen kuşlardandır. Bu kuşun erkeği dişisinden 10 - 15 gün evvel gelir. Dişisi yumurtlayıp yavru çıkarıncaya kadar erkek bülbülün güzel şarkıları duyulur. Ormanlarda, bahçelerde yuva yapar. Hazirandan sonra dişisiyle birlikte yavrularını beslemeye koyulur. Artık ötmeye vakit bulamaz. İnce ve uzunca bir gagası vardır. Kurt, tırtıl gibi böcekleri yemekle geçinir. Yuvasını yere, kuru yapraklar arasına yapar. Eylûlde diğer göçmen kuşlar gibi sıcak ülkelere gider.

BÜNYAN :

Bünyan, Kayseri Vilâyeti kazalarından biridir. Kayserinin kuzey doğusundadır. Köylerinin sayısı 21 dir. Bütün nüfusu 50 bini bulur. İçinden şelâleler yaparak Sarımsaklı suyu geçer. Bu sudan, elektrik enerjisi elde edilmektedir.

BÜTÇE :

BÜTÇE — Devletin bir yıllık gelir ve giderini gösteren hesaplara ve cetvele «Bütçe» adı verilir.

Umumiyetle ailelerin ve şahısların da bütçeleri vardır.

Devletin geliri : halktan topladığı vergilerle, tekelden işlettiği fabrikalardan, müesseselerden, bankalardan, madenlerden ve diğer şeylerden elde ettiği kârlardır. Masrafları ise, yollar, köprüler, okullar, yeni fabrikalar, müesseseler, hastaneler yapması, memurlara maaş vermesi, devamlı bir ordu bulundurarak bütün ihtiyaçlarını temin etmesi vesaire gibi masraflardır.

Her sene bütçe, hükûmet tarafından hazırlanarak B. M. Meclisine sunulur. Mecliste komisyonlar ve mebusların heyet-i umumiyesi tarafından tartışılarak kanunlaştırıldıktan sonra tatbik edilir.

Bütçenin denk olması lâzımdır. Yani, giderle gelir aynı olmalı, hattâ gelir giderden fazla bulunmalıdır. Eğer gider, gelir-

den fazla olursa, bütçede açık var denir. Bu açığı kapatmak için borç para bularak veya sair suretle bütçeyi denkleştirmek gerekir.

BÜYÜK BRİTANYA : (Bak: İngiltere):

BÜYÜK DENİZLER :

Dünya üzerinde, karaları (kıt'aları) çeviren denizlere «Büyük denizler» adı verilir. Küremizi incelersek, denizlerin karalardan daha çok geniş olduklarını görürüz.

Bütün denizlerin alanı 361 milyon km2. dir. Bütün karaların genişliği ise 149 milyon km2. yi bulur.

Dünyada başlıca beş büyük deniz vardır. Bunlar da, büyüklüklerine göre şöyle sıralanır:

1 — Büyük Okyanus 180 milyon km2. dir. Amerika ile Asya kıt'aları arasındadır.

2 — Atlas Okyanusu 106 milyon km2. dir. Amerika, Avrupa ve Afrika kıt'aları arasında bulunur.

3 — Hint Okyanusu 74 milyon km2. dir. Avustralya, Asya ve Afrika kıt'aları arasında yer alır.

Bunlardan başka, Okyanuslar kadar geniş olmayan iki büyük deniz daha vardır. Bunların biri Güney Buz Denizi, diğeri de Kuzey Buz Denizidir.

Karalar, dünya yüz ölçümünün %29'unu, denizler ise %71 ini kaplar.

BÜYÜK HARFLERİN KULLANILIŞI :

Büyük harfler, cümle başlarında, mısra başlarında kullanılır. Cümle içindeki özel isimleri büyük harfle yazmak şarttır. Noktadan, soru işaretinden, ünlemden sonra büyük harfle başlamayı unutmamalıyız. Konuşmalı yazılarda her tireden sonra gelen kelime yine büyük harfle başlar.

BÜYÜK İKLİM KUŞAKLARI :

Dünya üzerinde başlıca üç iklim kuşağı vardır: a) Sıcak iklim kuşağı, b) Orta iklim kuşakları, c) Kutup kuşakları. Ekvatorun iki yanındaki sıcak yerlere «Isı kuşak» denilir. Kutupların etrafındaki soğuk yerlere de «Kutup kuşakları» adı verilir. Kutup kuşaklariyle ısı kuşak arasında kalan bölgeler de

«Orta kuşaklar» dır. Kuzey yarı küredeki orta kuşak, kuzey orta kuşaktır. Güney yarı küredeki orta kuşak ta güney orta kuşaktır.

BÜYÜK İSKENDER (Bak: İskender):

BÜYÜK KIT'ALAR :

Dünyada beş büyük kıta vardır. Bunlar da, büyüklüklerine göre şöyle sıralanır: 1 — Asya 44 milyon km2. dir. 2 — Amerika 40 milyon 400 bin km.2 dir. 3 — Afrika 30 milyon 300 bin km2. dir. 4 — Avrupa 10 milyon km2. dir. 5 — Okyanusya 8 milyon 550 bin km^2. dir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ :

Ankarada bir Büyük Millet Meclisi binası vardır. Milletvekilleri bu binada toplanırlar. Memleketin bütün işlerini görürler, karar verirler. Milllet Meclisi, senede genel olarak yarısını çalışma ile geçirir. Büyük Millet Meclisi, tatile girdikten sonra bir veya iki ay tatil yapar. Diğer aylar sık sık toplantı yaparak çalışır.

Büyük Millet Meclisinde bazı toplantılar gizli olur. Açık toplantılarda, dinleyiciler salona girerek, kendilerine ayrılan yerlerden toplantıyı takip edebilirler. Büyük Millet Meclisinde bir başkan, birkaç başkan vekili ve kâtipler vazife görür. Toplantıları başkan veya başkan vekillerinden biri idare eder. Kâtipler yapılan konuşmaları yazarlar.

Büyük Millet Meclisinin vazifeleri :

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yüce Türk Milletini temsil eder. Bu sebeple aldığı kararlar, çıkardığı kanunlar hep Türk Milleti adınadır.

Dört yılda bir yapılan genel seçimlerden sonra, mebuslar Ankaraya giderler; Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında toplanırlar. Mebuslardan en yaşlısı geçici Başkan, en genç ikisi de geçici kâtip olarak kürsüde yerlerini alırlar. Böylece, ilk oturum açılmış olur. Yapılan yoklamayı müteakip mebuslar birer birer kürsüye gelip andiçerler. Andiçme töreni sona erince gizli reyle Meclis divanı seçimi yapılır. Bu divan; bir Başkan, 3 Başkan vekili ve gerektiği kadar kâtiple idareciden ibarettir.

Yeni Başkan yerini alınca ilk iş, Reisicumhuru seçmektir. Netice itibariyle Büyük Millet Meclisinin vazifeleri şunlardır :

1 — Reisicumhur seçmek.

2 — Reisicumhurun tâyin ettiği Başvekilin okuyacağı hükûmet programını kabul veya reddetmek. Böylece kabineye güven veya güvensizlik reyi vermek.

3 — Kanun yapmak, gerekli kanunları değiştirmek veya kaldırmak.

4 — Hükûmeti denetlemek, gerekirse düşürmek.

5 — Savaşa, barışa karar vermek.

6 — Hükûmetin yabancı devletlerle yaptığı anlaşmaları tasdik veya reddetmek.

7 — Para basmak.

8 — Vatandaşların dilekçelerini incelemek.

9 — Bütçe yapmak.

10 — Ölüm cezalarını tasdik etmek veya ceza şeklini değiştirmek.

BÜYÜK OKYANUS :

Büyük Okyanus, dünyanın en büyük denizidir. Yüzölçümü 175 milyon Km. kareyi bulur. Uçsuz bucaksız olan bu engin deniz, Asya, Okyanusya ve Amerika kıt'aları arasındadır. İçinde büyüklü küçüklü sayısız adalar vardır. Kuzeyde en dar yeri Bering Boğazıdır. Senenin uzun ayları donan bu boğaz, Asya ile Amerikayı birbirine yaklaştırır. Büyük Okyanus, aynı zamanda dünyanın en derin çukurlarına da sahiptir. Dünyanın en derin yeri olan Emden çukuru Celebes adaları doğusundadır. (10,793 m.).

BÜYÜK SAHRA : (Bak: Çöl kelimesine).

BÜYÜK SELÇUK DEVLETİ: (TÜRKLERİN MÜSLÜMAN DÜNYASINA HÂKİM OLUŞLARI - BİZANSLILARLA MÜNASEBETLERİ - ANADOLUYA YAYILMALARI - UYGARLIĞI) : (Bak: Selçuklular).

BÜYÜK ŞEHİRLERDE BELEDİYE TEŞKİLÂTI :

Büyük şehirlerde belediye teşkilâtı, başlı başına bir teşkilâttır.

Şehirlerin temizliği, sağlık işleri, eğlence yerlerinin durumu, güzelliği, pazar yerleri ve sairenin durumundan doğrudan doğruya belediyeler sorumludur. Bir şehrin medenî seviyesi, o şehir belediyesinin başarılı çalışmasiyle ölçülür. (Daha geniş bilgi edinmek için «Belediye» kelimesine bak).

BÜYÜK ŞEHİRLERİN ÖZELLİKLERİ : (Bak: Şehirler).

BÜYÜK ULUSUM: (Bak: Türk Milleti):

BÜYÜTEÇ :

Eşyayı olduğundan büyük gösteren merceklere **büyüteç** denir. Büyüteçteki mercek, yakınsak mercektir.

BYRD : «Amiral):

Byrd, dünyanın meşhur gezginlerinden biridir. Heyecan dolu seyahatlerini bir macera olmaktan ziyade, sırf ilme hizmet için yapmıştır.

Amiral Byrd, 1888'de Amerikanın Virginiya eyaletinde doğmuştur. 12 yaşındayken, Filipinler'e gitmek gayesiyle yaptığı dünya gezisinden sonra, yurduna döndü. 18 yaşına basınca, Annapolis Deniz Akademisine girdi. 1912 de Akademiyi bitirerek teğmen oldu. Bir ara tayyareciliğe merak sardı. Meşhur Lindbergden 42 gün sonra 29 Haziran 1927 de, New-York'tan havalandı. 24 saat içinde Fransa kıyılarına vardı. Fakat, onun en önemli gezileri, kutuplara yaptığı seyahatlerdir. 1926 yılında uçakla 2.500 Km. katederek, kuzey kutup seferini tamamladı. 10 Ekim 1928'de 80 kişilik bir heyetin başında, Los Angeles yakınındaki Sen Pedro limanından denize açıldı. Amiral Byrd'in heyeti, 6 aralıkta, Güney Kutup arazisindeki Balina koyuna varmış bulunuyordu. Orada, kışı geçirmek için «Küçük Amerika» adını verdikleri bir karargâh kurdular. 1929 yılının 28 kasımında, Byrd, uçağına atladı. Üç arkadaşiyle birlikte 2577 Km. yol katederek Güney Kutup noktasına vardı ve geri döndü.

AKİSAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

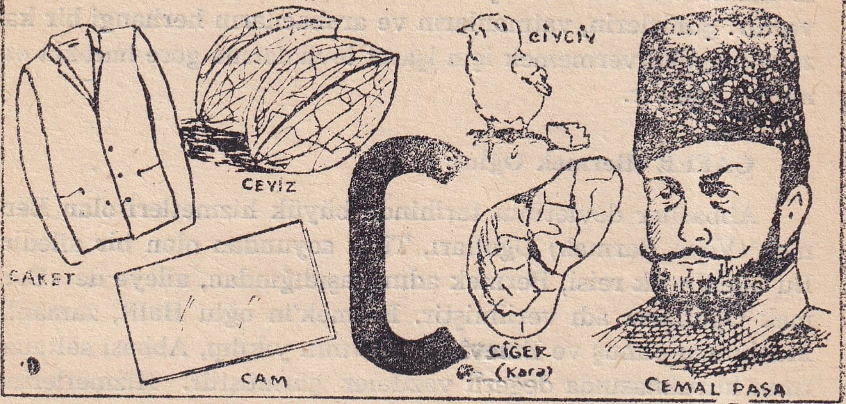

C :

«C» harfi, Türk alfabesinin üçüncü harfidir. Sessizdir. Sınıflamalarda üçüncü maddenin başına konulur. Müzikte, porte üzerinde «do» sesini gösterir. Ayrıca kimyasal bir varlık olan karbon gazının remzi de «C» dir.

C :

Matematikte «C» işareti, Romen rakamlarından «100» sayısıdır.

CÂBER KALESİ :

Câber kalesi Suriye'nin kuzeyindedir. Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Beyin büyük babası Süleyman Şah'ın mezarı buradadır. Buraya bugün, Türk Mezarı da denilmektedir. Orada bir jandarma karakolumuz bulunmaktadır.

CADDE :

Köyler, kasabalar ve şehirler içindeki ana yollara cadde denir. Caddeler, taşıtların işlemesine elverişlidir. Caddelerin yanlarındaki tretuvarlardan yayalar gider.

CADDELERDE TAŞITLARA DİKKAT EDİLMESİ :

Caddelerin kesiştiği noktalarda veya yol başlarında işaret levhaları bulunur. Bu işaret levhalarının ayrı ayrı mânaları vardır. Şoförlerin, vatmanların ve arabacıların herhangi bir kazaya meydan vermemek için işaret levhalarına göre hareket etmeleri gerekir.

CAFER (Bermek Oğlu):

Abbasîler devletinin tarihinde büyük hizmetleri olan Bermek (Veya Barmak) Oğulları, Türk soyundan olan bir ailedir. Bu ailenin ilk reisi, Bermek adını taşıdığından, aileye de «Bermek Oğulları» adı verilmiştir. Bermek'in oğlu Halit, zamanla Müslüman olmuş ve Emevî saltanatının yıkılıp, Abbasî saltanatının kurulmasında değerli vazifeler görmüştür. Hizmetlerine karşılık olarak ta sadrıâzamlık (Başvekillik) payesine yükselmiştir. Halidin ölümü ile yerine oğlu Yahya geçmişti. Cafer de Yahyanın küçük oğludur. Abbasî Halifesi Harun-ur-reşid'in, Bermek oğulları ailesine derin sevgisi vardı. Hattâ, bu ünlü Halifenin yetişmesinde Yahyanın büyük rolü olmuştu. Bunun için Harun-ur-Reşit Başveziri Yahya'yı baba gibi sayardı. Yahyanın ihtiyarlaması üzerine Sadrıâzamlığa, önce Yahyanın küçük oğlu «Fazıl» 'ı, sonra da «Cafer» 'i geçirdi.

Cafer çok zekî bir insandı. Az zamanda Halifeyi kendisine bağlamanın yollarını bulmuştu. Engin bilgisi, tatlı sohbeti yüzünden Harun-ur-reşit Caferden ayrılamaz olmuştu. Halife bir aralık kızkardeşini bile Cafere nikâhlamıştı.

Cafer, 796 yılından 804 yılına kadar 8 sene vezirlik makamında kaldı. Babası ve dedesi gibi Abbasî devletine çok faydalı oldu. Hazinelerinin zenginliği ve şaşâlı hayatının debdebesi Harun-ur-Reşidi gölgede bırakacak dereceyi bulmuştu. Bu durum ve diğer dedikodular sebebiyle Halife Harun-ur-Reşit telâşa düştü. Bermek Oğulları ailesini ortadan kaldırmak için tedbirler aldı. Nlticede Yahyayı sürdürdü, kendine sütkardeş olarak seçtiği Bermek Oğlu

Kahramanlık Hikâyeleri:

FİLEK KALESİNİ NASIL ALDIK?

Macaristanı yüz elli yıldan fazla Türkiye İmparatorluğunun bir vilâyeti olarak idare eden valilerin içinde en ünlüsü; Sokollu Mehmet Paşa'nın amcasının oğlu olan Mustafa Paşadır. Alman sınırındaki kalelerin akıncı yiğitleri arasında «Paşa baba» diye tanınıyordu. Yanında, bine yakın kahraman er bulunurdu. Mustafa Paşanın Budin valiliği Türkiye ile Almanya İmparatorluğu arasında uzun süren bir barış devresine rastlar. Fakat bu barış sırasında yine sınır boylarında çarpışmalar eksik olmamıştır. «Paşa baba» nın her biri bir kasırgaya benzeyen gazileri, birçok kale ele geçirmişlerdi. Bunların içinde «Filek» kalesinin zaptı, eşsiz bir kahramanlık destanıdır.

Filek kalesi, kartal yuvası gibi bir şeydi. Etrafında derin ve geniş bir hendek vardı. Ne topla yıkılır, ne hücum ile alınırdı.

Mustafa Paşa'nın, Demirbaş Hasan Pehlivan adlı yiğit bir askeri vardı. Yirmi iki yaşlarındaki bu genç Türk eri, bir gün yanına yalnız kırk asker alarak Filek kalesini zaptetmek amacı ile Budinden çıkmıştı. Bu kırk akıncı, Filek önüne gelince, bir gece kalenin etrafındaki kayalardan birine tırmandılar. Üç dört merdiveni kuşakları ile ve iplerle sımsıkı bağlıyarak bulundukları yerden bir mazgal deliğine uzattılar ve en önde Demirbaş Hasan Pehlivan olmak üzere merdivenlere saldırdılar. Bu mazgal deliği bir insan geçebilecek kadar genişt. Fakat bir topun dışarıya uzanmış namlısı ile tıkanmış bulunuyordu. Bu top da en az sekiz yüz kilo ağırlığın daydı. Demirbaş Hasan Pehlivan bir an bile tereddüt etmedi. Allaha sığınarak mazgal deliğinin iki kenarına yapıştı, göğsünü topun namlışına dayadı. Altı yalçın kayalık, uçurumdu. Fakat o hiç korkmuyordu.

Ayaklarını merdivene basıp kollarını gerince sekiz yüz kiloluk topu geriye doğru sürüp atıverdi. Bu birinci hamle idi. Namlunun ağzı kalenin dış duvarı hizasına kadar gerilemişti. De-

mirbaş Hasan bu sefer namluyu başına dayadı ve ikinci hamlesinde koca topu iyice sürüp attı ve açılan mazgal deliğinden Filek kalesine daldı, yatağanını sıyırdı. Arkasından da yalın kılıç kırk asker geliyordu. Bir kaç dakika sonra Filek kalesi Türklerin eline geçti.

Bu baskın, dünya tarihinin bir eşini daha kaydetmediği bir kahramanlık vak'asıdır.

Gülüyorum:

KOPYE

Ayhan — İmtihanda kâğıdına neler yazdın bugün?

Fatoş — Aklıma bir şey gelmedi. Hiçbir şey yazmadım, bomboş verdim!

Ayhan — Eyvah, ben de senin gibi yaptım!... Şimdi bizi kopye etti sanacaklar!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ**.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır

24 Aralık 1954, Cuma. Sayı: 13 — Fiyatı: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
C-1
Cadde
Cemal Paşa
Cem Sultan
Cam
Ceviz
Caket
civciv
Cami
Celâlettin Rumi

Bunları biliyor musunuz?

SOBAYI YAKARKEN, ALT KAPAĞINI NİÇİN AÇARIZ?

Sobamızı yakarken alt kapaklarını iyice açarız. Yandıktan sonra da bu kapakların bir tanesini az veya çok aralık bırakırız. Çünkü hava girmezse kömürler yanmağa devam edemezler. Havadaki oksijen yanmayı kolaylaştırır. Oksijen olmazsa ateş yakmağa imkân yoktur.

Eğer sobayı söndürmek istersek bütün kapaklarını kaparız. Hava içeri giremez. Soba da yavaş yavaş söner.

KÖMÜR NİÇİN ISLATILIR?

Kömürü sobaya atarken ıslatırız. Islanmış kömür daha çabuk yanar. Acaba niçin? Bunun sebebini hiç düşündünüz mü?

Çünkü, ıslanmamış kömürün her tarafı kömür tozları ve diğer tozlarla dolmuş, bütün ufak delikleri iyice kapanmıştır. Böylece, hava, bu kömürün hiç bir yerine giremez. Halbuki kömürü ıslatacak olursak, su bu ufacık deliklere girerek oraları açar. Hava da (yâni havadaki oksijen gazı) bu ufacık deliklerden girerek kömürün yanmasını kolaylaştırır.

ÇİÇEKLER NE YERLER?

Hiç siz ağaçların çiçeklerinin veya bahçelerimizde açan çiçeklerin birşeyler yediklerini gördünüz mü? Tabiî görmemişsinizdir. Çünkü bu çiçekler bir şey yemezler. Yalnız kökleriyle aldıkları; yâni topraktan emdikleri gıdalardan istifade ederler. Ayrıca, güneşten ve havadan da faydalanırlar.

Afrika ve Güney Amerikanın bir kısım ormanlarında bir cins çiçek vardır ki, bu çiçek yakınından uçan bir böceği içine alarak kapanıverir ve onu hapsedip öldürür. Sonra da yer. Bâzı bitkiler de çok yapışkan bir su çıkarırlar. Böcekler böyle yapışkan su çıkarmış olan çiçeklere konunca yapışıp kalırlar.

İşte bu cins bitkilere et yiyen bitkiler denir. Bizim memleketimizde böyle bitkiler bulunmaz.

ri de öldürttü. Cesedinin parçalarını Bağdaddaki köprülere astırdı. Böylece Bermek Oğulları ailesi ortadan silinmiş oldu. Ailenin bütün mal ve hazineleri de Harun-ur-reşid'in eline geçti.

CAKETLERİMİZ (Ceketlerimiz) :

Erkek elbiselerinin üst kısmına ceket denir. Ceketin kolları vardır. Bunlara kollarımızı geçirerek ceketi sırtımıza giyeriz. Bir kat elbise ise, ceket, yelek ve pantalondan ibarettir. Usta bir terzinin elinden çıkan ceket, omuzlarımıza güzelce oturur. Ceketlerin spor, kruvaze ve ceket atay gibi çeşit biçim de olanları vardır.

CAM :

Cam, ışık geçiren bir cisimdir. Âdi ısıda katı, saydam ve serttir. Kolay kırılır, suda erimez. Isı ve elektriği çok az geçirir. Çok eski zamanlardan beri bilinmektedir. Romalılara göre, camı ilk bulan Fenikeliler'dir. Fenike gemicileri yemek pişirmek gayesiyle Filistin sahillerinin bir noktasında ateş yakmışlar. Tencerelerini de ham sodadan ibaret olan natron üzerine koymuşlar. Bir müddet sonra da küllerin içinde cam maddesinin teşekkül ettiğini görmüşler. Böylece, ateş karşısında soda ile kumun kaynaşması camı meydana getirmiştir.

Bugün cam, cam fabrikalarında yapılmaktadır. Bu fabrikalarda yüksek ısıya dayanacak fırınlar vardır. Bu cam yapılmasında kullanılan maddeler, ateşe dayanır kilden yapılmış «camcı potaları» içine konulur. Sonra bu fırınlarda 1500° ye kadar ısıtılıp eritilir. Bu potaların içine, önce cam kırıkları konur. Bunlar daha sonra potalara atılacak ince dövülmüş kum, kireç ve soda karışımının kolayca erimesini sağlamıya yararlar. Yüksek ısı etkisiyle bu maddeler yavaş yavaş erimeğe başlar; su haline gelir. Eriyiğin üzerinde kalan saf olmayan maddeler alınır, atılır. Sonra da bu sıcak sıvı yapışkan bir kıvama gelinceye kadar soğumaya bırakılır. Bunu

müteakip türlü işlemlerle cama çeşitli şekiller verilir. Kavanozlar, şişeler, tüpler ve sair şeyler yapılır.

Cam eriyiğine çeşitli maden oksitlerinden birer miktar katılırsa renkli camlar elde edilmiş olur.

Meselâ cam eriyiği içine az altın katılırsa yakut renginde cam; krom oksidi katılırsa yeşil, manganez oksidi katılırsa mor, bakır katılırsa kırmızı, uran oksit katılırsa sarı renkte camlar elde edilir.

Eğer cam eriyiğine baryum ve kurşun ilâve edilirse o zaman berrak camlar yapılmış olur. Dürbün, teleskop, mikroskop, fotoğraf ve sinema makinelerinin mercekleri yapılacaksa cam eriyiği içine boron, baryum, mağnezyum ve fosfor oksitleri katılır.

CAMİ :

Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yapılara «Cami» adı verilir. Camilerin küçüğüne «Mescit» denir. İlk mescit milâdın 622 yılında, Medine civarında bulunan Kuba'da yapılmıştır. Daha sonra Hazret-i Muhammed, Medine'ye göç ettikten sonra bugünkü «Mescidi Nebevî» yi kurdurmuştur. İslâm âleminde ilk büyük camii Emevî hükümdarı Velid ibni Abdülmelik yaptırmıştır. Bu hükümdar Şamdaki Senjan kilisesini tâdil ettirerek «Ümeyye camii» ni meydana getirmiş oldu.

Dünyanın en güzel, en muhteşem camilerini Osmanlı Türkleri yapmışlardır. Bugün yurdumuzun Edirne, İstanbul, Bursa gibi şehirleri ünlü Türk mimarlarının elinden çıkmış şaheser camilerle doludur. Bilhassa Edirne'de Selimiye; İstanbul'da Süleymaniye, Sultanahmet, Bursa'da Yeşil ve Ulu camiler dünya ölçüsünde eşsiz birer âbidedirler. XVI. yüzyıl Osmanlı medeniyetinin büyük sanatkârı «Mimar Sinan», Selimiye ve Süleymaniye gibi eserleriyle cami ustalığının eşsiz örneğini vermiştir.

ÇANDAR OĞULLARI :

Selçuklu devleti yıkılınca, Anadoluda bir çok beylikler tü-

remişti. İşte bu beyliklerden biri de «Candar Oğulları» dır. Candar Oğullarına ayrıca «İsfendiyar Oğulları» veya «Kızıl Ahmetliler» adları da verilmektedir. Candar Oğulları beyliğinin merkezi Kastamonu idi. Bu beyliği ilk kuran da Timur Candardı. Timur Candarı Kastamonuya tâyin eden İlhanlılar olmuştu.

Timur Candarın ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman Paşa geçti. Süleyman Paşa, uzun yıllar İlhanlıların buyruğunda yaşadı. Zamanla sınırlarını genişletti. Sinobu aldı. Bu olaylar hep XIV. yüzyılın başlarında, yani 1335 ile 1339 Milâdî yılları arasında cereyan etmiştir.

Süleyman Paşanın ölümünden bir süre sonra Osmanlı Padişahı Birinci Murat Kastamonuyu zaptetti. Fakat Candar Oğulları Beyliğinin kısmen ortadan silinişi Yıldırım Bayezit zamanına rastlar: (1392). Yalnız Yıldırım Bayezitin Sinop kalesini, Candar Oğulları ailesinden İsfendiyar Beye bırakması Osmanlı devleti için tehlikeli olmuştur. Nihayet Fatih Sultan Mehmet, Candar Oğulları Beyliğini tamamen kaldırmış; Kastamonu, Sinop vilâyetlerini Osmanlı topraklarına katmıştır.

Candar veya İsfendiyar Oğulları ailesinden yetişen birçok kumandan ve vezirler, Osmanlı devletine büyük hizmetler etmişlerdir. Bunlardan Üçüncü Muradın nedimi İsfendiyar Oğlu Şemsi Paşa, Sultan Muratı rüşvete alıştırmakla Osmanlı devletinin içten çürümesine yol açmış ve kendisinin de dediği gibi: «Ceddinin intikamını» almıştır.

CANLILAR SU VE GÜNEŞ IŞIĞINA MUHTAÇTIRLAR :

Güneş, toprak, su ve hava hayat için önemli dört varlıktır. Canlılığın tam olabilmesi için, bu varlıkların bir arada toplanması şarttır.

Hayatın kaynağı güneştir. Bitkilerin, hayvanların, insanların büyüyüp gelişmesi için güneş lâzımdır. Sağlığın var olması için de

yine güneşe muhtacız. Güneş ışınlarındaki ültraviole şuaları ve hayatî atomlar birçok zararlı mikropları kolayca öldürür. Böylece korkunç hastalıkların çabucak yayılması, güneşin yardımiyle önlenmiş olur. Ayrıca kemiklerin gelişmesi, bitkilerin olgunlaşması, meyvaların kemale ermesi hep güneş ışığı sayesindedir. Bazı hastalıkların tedavisinde güneşin yardımı sonsuzdur. Bu arada güneş banyolarını da sayabiliriz.

Bitkiler de güneşsiz yaşıyamazlar. Çabucak sararırlar ve ölürler. Her tarafı sıkıca kapanmış, içine hiç güneş girmiyecek şekilde örtülmüş bir odaya, bir saksı çiçek koyalım. Güneş etrafında olan pencerenin siyah perdesine de küçük bir delik açalım. Saksıyı her zaman muntazaman suladığımız halde, çiçeğin günden güne cılızlaştığını görürüz. Eğer deneyimize uzun müddet devam edersek bitki, perdedeki deliğe doğru uzamıya başlar, güneş ışığına kavuşmaya çalışır. Bu deneyle, güneşle bitkiler arasındaki ilgi yakından anlaşılır.

Geniş ormanların ortasındaki ağaçların boyları, ormanın kenarında bulunan ağaçların boylarından daha uzundur. Çünkü orman ortasındaki ağaçlar, güneş ışığı görebilmek için daima sivrilip yükselirler. Orman kenarındaki ağaçlar ise bol güneş aldıklarından o kadar yükselmezler, yayılırlar. Bitkilerin yaprakları yoluyla solunma ve beslenmelerinde yine güneşin rolü vardır.

Su ise, canlı varlıkların var olmasında engin hizmetleri olan bir maddedir. Su, canlıların vücut yapılarında bulunduğu gibi, beslenmelerinde de mühim bir yer tutar.

İnsan vücudunun ortalama yüzde altmışını (% 60), bitki yapılarının daha çok bir kısmını su teşkil eder. Susuz kalmış bitkilerin hücre dokularında kofullar (Boşluklar) meydana gelir. Böylece bitkilerde pörsüme ve kuruma başlar. Sonra, bitkiler kendi yapıları için gerekli besinleri, madenleri suda erimiş olarak kök kıllariyle alırlar. Suyun, bu bakımdan da faydalı olduğunu görürüz.

İnsanlar ve hayvanlar vücut yapılarında bulunması gerekli

madenleri ve cevherleri su içerek sağlarlar. Bir insan ortalama olarak günde altı litre su alır. Ama bu miktarın bir kısmını sebzelerle, bir kısmını meyvalarla, bir kısmını da doğrudan doğruya su içerek temin eder. Fakat, insanların suyu doğrudan doğruya içmek suretiyle almalarından ziyade, meyva ve sebzeler yoluyla almaları, vücut sağlığı bakımından belirtilmeye değer.

CANLILAR YAŞAMAK VE ÜREMEK İÇİN BİRBİRLERİNE MUHTAÇTIRLAR :

Hayatta, canlılar arasında belli veya belirsiz bir karşılıklı yardımlaşma vardır. Bu yardımlaşma bazan bir isteğe uyarak, çok zaman da kendiliğinden olur. Canlılar arasında bu karşılıklı yardımlaşma sayesinde yaşama şartları bazan kolaylaşır.

Meselâ insanlar ve hayvanlar, bitkilerin yardımına muhtaçtırlar. Bitkiler olmasa, beslenmemiz için lâzım olan sebzeleri, meyvaları nerede buluruz?

Besinlerimiz arasında önemli bir yer tutan yağlar, unlar, ve ekmek hep bitkilerden sağlanmaktadır. Bitkiler hayvanların da en büyük besinini teşkil ederler.

Ayrıca bitkilerden yakacak, giyecek, ilâç ve boya gibi değerli maddeler elde etmekteyiz.

Acaba bitkilerin insan ve hayvanlardan sağladığı yardımlar yok mudur? Elbette vardır. Bitkilerin beslenmeleri için, hayvan fışkıları çok iyi bir gübredir. Bitkilerin çoğalması, dünya yüzünden eksilmemesi, hattâ bitki cinslerinin iyileştirilmesi hep insan bakımının tesiriyledir.

İşte bu açıklamalarda belirtildiği gibi, canlılar yaşamak için birbirlerine daima muhtaçtırlar.

Hayvanlardan da faydalanmaktayız. Onların etlerinden, sütlerinden, yumurtalarından, tüylerinden, kürk, deri ve kemiklerinden

çeşitli istifadeler elde etmekteyiz.

Karga doyduğu zaman fazla cevizi sonra yemek düşüncesiyle toprağa gömer, saklar. Ama, orada yıllar sonra, büyük bir ceviz ağacının meydana geleceğini kestiremez.

İlkbaharda mandaların, atların sırtlarında, deri içinde kurtlar belirir. İşte bu kurtları kargalar sivri gagalariyle ayıklayıp yerler. O vakit kurtlardan temizlenen hayvan ölü gibi hareketsizleşir; kargaları ürkütmemeye çalışır. Parçalayıcı bir hayvan olan timsahın dişleri arasındaki kurtları da yine bir kuş temizler. O zaman da timsah bu küçük yardımcısını ürkütmemek için ölü gibi durur. Bu anlatılanlar hep karşılıklı yardımlaşmayı belirten misâllerdir.

Birçok bitkilerin üremesinde kuşlara, arılara, böceklere ayrı ayrı işler düşer.

CANLI VARLIKLAR :

Tabiatta varlıklar;

1 — Canlılar,

2 — Cansızlar, diye ikiye ayrılır. Canlı varlıklar doğarlar, yaşarlar, ürerler ve ölürler. Bu arada da hareket ederler, besin alırlar, solunum yaparlar, büyürler... Cansızlarda hareket varsa da, bu hareket hiç bir zaman canlı yaratıkların hareketine benzemez. Suyun akması, rüzgârın esmesi, denizin dalgalanması, sellerdeki taşların yuvarlanması hep başka kuvvet ve sebeplerin etkisiyle olan hareketlerdir. Halbuki insanın, hayvanın ve her hangi bir bitkinin hareketi o varlığın yaşaması için gerekli olan ve çok defa da kendi isteğine bağlı bulunan hareketlerdir.

Canlı varlıkları üçe ayırabiliriz :

a) İnsanlar,

b) Hayvanlar,

c) Bitkiler,

İnsan,canlı yaratıkların en gelişmiş olanıdır. Konuşması, üstün zekâsı ve âlet yapma yeterliğiyle, hayvanlardan kolayca ayırtedilir. Dünyamızın bugünkü uygarlığı, insan denen varlığın en büyük eseridir. Fakat beslenme, solunma, üreme ve vücut yapılışlarındaki benzeyişler bakımından insanlar hayvanlarınkine yaklaşır. («İnsan» kelimesine bakınız).

Hayvanlara gelince, bunlar on binlerce yıl içinde pek az gelişime uğramışlardır. En küçük bir mikroptan, bir file veya balinaya kadar yüzlerce hayvan cinsi vardır. («Hayvan» kelimesine bakınız.)

Bitkiler de canlı varlıklardır. Fakat, beslenme, solunma ve gövde yapılışları bakımından insanlardan, hayvanlardan farklıdırlar. (Bitkiler kelimesine bakınız.)

CANSIZ VARLIKLAR :

Tabiattaki varlıklar, canlı ve cansız olmak üzere ikiye ayrılır. Cansız varlıklarda beslenme, solunma üreme yoktur. Daha doğrusu büyüme, çoğalma, yaşama ve ölme gibi olaylar cansızlarda hiç görünmez. Fakat cansız varlıklar olmasa, canlılar âlemi de olmaz denebilir. Güneş, toprak, su ve hava gibi maddeler, cansız oldukları halde, canlıların yaşamalarında büyük işler görürler. Dünya üzerinde taş, toprak, maden, hava, su, güneş, bulut, ateş gibi sayısız cansızlar sayabiliriz. Bunların hiç biri besin almaz, solunum yapmaz, büyümez, üremez ve ölmez. Canlılar gibi yer değiştirme ve hareket etme yetenekleri de bulunmaz. Fakat bunlardan her birinin yaşamamızda ne kadar çok faydaları olduğu kolayca anlaşılır. Güneşsiz. havasız, susuz ve topraksız yaşıyamıyacağımız gibi maden, taş vesair maddelerden de kendimize lâzım olan en lüzumlu araçları yaparız.

Cansız varlıklar güneşin, ısının, suların, rüzgârın ve sair tabiat olaylarının etkisiyle şekil değiştirirler; daimî olarak aşınırlar, çürürler. Bazan da sert iken sıvı haline, sıvı halindeyken gaz veya katı hale gelirler.

CANSIZ VARLIKLARIN BİZE FAYDALARI :

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, cansız varlıkların bize pek çok faydaları vardır Güneş, ay, denizler, ovalar, ırmaklar, madenler, rüzgâr, taşlar ve daha bunlar gibi sayısız cansız varlık sayabiliriz. Zaten, tabiatta canlı varlıklardan ziyade, cansız varlık vardır. Bu cansız varlıklardan ayrı ayrı ve türlü şekillerde faydalanmaktayız. Güneş dünyamıza gerekli ısı ve ışığı veriyor. Ay, gecelerimizi aydınlatıyor. Pusla bilinmezden önce uzun yıllar, gemiciler yıldızlara bakarak yollarını bulmuşlardı. Toprak anadan her çeşit besinimizi alıyoruz. Suları içiyoruz, ayrıca su kuvvetinden de faydalanıyoruz. Rüzgâr gemileri sürüklüyor, değirmenleri çeviriyor, taşlarla mesken, köprü, yol vesair gibi şeylerimizi yapıyoruz. İnsan zekâsı madenden de çeşitli araçlar, makinalar yapmasını bilmiştir. Bu misâlleri daha da çoğaltabiliriz. Hattâ tabiattaki elektrik, su, rüzgâr, ısı ve yerçekimi kuvvetleri bile hep cansız varlıklardan meydana gelmiyor mu? Tabiatın özenerek yarattığı insan, bütün bu cansızlardan faydalanma yollarını bulmaktan geri durmamıştır.

CAVA :

Cava adası, Asyanın güney doğusunda yer alır. Büyüklüğü 130.000 kilometre karedir. Buna rağmen 40 milyonu geçen nüfusa sahiptir. Cava adasının uzunluğu 1000, genişliği ise 60 ile 200 kilometre kadardır. Cava adasının güney ucu (7°) yedi derece güney paralel dairesine kadar varır. Bol yağmur alan toprakları çok bereketlidir. Bu bereketli topraklarda şeker kamışı, pirinç, pamuk, kahve, çay, tütün gibi ürünler çok yetişir. Hele adanın dörtte biri gür ormanlarla kaplıdır. Orman ağaçlarının içinde tik, upas, hindistan cevizi ve kauçuk ağaçları ekseriyeti teşkil eder. Cavalılar tik ağaçlarından iyi cins kereste, upas ağacının özsuyundan zehir, kauçuk ağaçlarından da kauçuk elde ederler. İklimin sıcak, yağmurların bol oluşu Cavayı yeşil bir memleket haline sokmuştur.

Cava ahalisi; Cavalılar ve Sundalılar olarak ikiye ayrılır.

Bunların dilleri, inançları başka başkadır. Cavalıların çoğunluğunu müslümanlar teşkil eder. Cava adasına 1520'de Portekizliler, daha sonra da Hollandalılar çıktılar, yerleştiler. Zamanla burası bir Hollanda sömürgesi haline geldi. Fakat 1947 de harekete geçen yerliler sömürge olmaktan kurtuldular. Şimdi Cava adası bağımsız Endonezya devletinin bir parçasıdır.

CAZİBE-İ ARZ: (Bak: Yerçekimi) :

CEBELİTARIK :

Cebelitarık; İspanyanın güney ucunda, Cebelitarık boğazının kuzey kıyısında yükselen bir tepenin adıdır. Bu tepe, sarp bir kayadan ibarettir. Cebelitarık, Tarık dağı demektir. Bu isim, Milâdın 711 nci yılında Afrikadan Avrupaya yani İspanya kıyılarına geçen büyük Türk komutanı Ziyad oğlu Tarıka atfen verilmiştir.

CEBELİTARIK BOĞAZI :

Cebelitarık Boğazı Akdenizle Atlas Okyanusunu birbirinden ayırır; Afrika ile Avrupa kıtalarını birbirine yaklaştırır. Cebelitarık kayası 700 - 800 metre genişliğinde ve 5 km. uzunluğunda bir yarımadanın ucunda yükselir. Yüksekliği de 500 metreyi bulur. Cebelitarık kayasının batısında Cebelitarık şehri bulunmaktadır.

Endülüs devletinin yıkılmasından sonra burası İspanyolların eline geçmişti. 1704 yılında Cebelitarığı İngilizler ele geçirdi. Hâlâ da ellerinde tutmaktadırlar. Dünyanın en önemli geçitlerinden biri olan Cebelitarığı tahkim ederek çok kuvvetli bir askerî üs haline getirmişlerdir.

CEBİR :

Cebir matematiğin önemli ve yüksek bir şubesidir. Cebirde rakamlar yerine çok defa işaret remiz veya harfler kullanılır. Şimdi cebir işaretlerinden bazılarını birer birer inceleyelim :

+ Bu, artı işaretidir; toplanacak sayıların arasında bulunur.

— Bu işaret eksidir. Eksi (—) işareti çıkarma işlemlerinde kullanılır.

× Bu da çarpma işaretidir. (×) Çarpma işareti çarpım işlemlerinde kullanılır.

÷ Bu işaret ise bölü işaretidir.

Eşitleme işareti de şöyledir : =

Eşitleme işaretinin sağ ve sol yanındaki rakamlar değer itibariyle biribirine denk demektir. Kısaca söyliyecek olursak cebir, matematikte problemleri çözmek için onları denklemlere çevirerek basitleştirip genelleştiren matematik koludur.

CELÂLEDDİN: «Harzemşah» :

Celâleddin Harzemşah, Harzemşahlar devletinin son hükümdardır. Babası Kutbeddin Sultan Mehmet, anası ise Ayçiçek Hatundur. Babası Ayçiçek Hatunu sevmezdi. Bu sebeple Celâleddinden hoşlanmaz; hattâ onu sultanlık haklarından bile mahrum etmişti. Fakat Cengiz Hanın orduları Harzem topraklarına saldırınca Celâleddin hemen orduların başına geçerek Cengiz'e karşı durdu. Kahramanca vuruşması, Cengizi bile hayrete düşürdü. İşte bu sırada, Kutbeddin Sultan Mehmet ölmüştü. Celâleddin, babasının yerine tahta çıktı. Bütün Harzem ülkesi Cengiz Süvarilerinin kılıcı altındayken bu cesur insan, etrafında kalan 70 atlı ile mücadeleye devam etti. Bir aralık Nişabur şehrine kaçmak zorunda kaldı. Ama her gittiği yerin halkı onu sevinçle kucaklıyordu; kuvvetlenmesi için de hiçbir yardımı esirgemiyordu.

Celâleddin Harzemşah zamanla Gazne ve Kâbil şehirlerini aldı. 1221'de büyük bir ordunun başında olarak Cengiz Hanın ordusu ile karşılaştı. «Pervan» denilen yerde büyük bir zafer kazandı. Bu zafer, Celâleddin gibi kahraman bir Türk Hanı olan Cengizi hayli

kızdırdı. Cengiz han, bizzat ordularının başına geçerek Celâleddinin üzerine yürüdü. Zaten az sayıda askeri olan Ceâleddin için çekilmekten başka çare yoktu. Nihayet Hindistan'da «İndüs» nehrinin kıyısında Cengiz orduları tarafından sarıldı. Her şeye rağmen teslim olmuyor; Türk soyuna yaraşır bir cesaretle aslanlar gibi döğüşüyordu. Yakalanacağını anlayınca zırhını çıkardı. Kalkanını gövdesine siper ederek sancak elinde olduğu halde nehrin azgın sularına atladı. Bu manzara karşısında Celâleddini yakalamak için ileri atılmaya hazırlanan askerlerinin önüne geçen Cengiz, hayranlık dolu bakışlarla uzakları süzdü. «Bir babadan oğul olursa, böyle doğmalıdır.» sözlerini söyledi

Aradan bir az zaman geçmişti. Celâleddin hiç boş durmadı. Yurduna dönmek düşüncesiyle elverişli günü bekledi. Bir süre sonra, bu isteğine de kavuştu. Hindistandan İrana geçti. Kermanşah ve Fars çevrelerini aldı. Irak'ı zaptetti. Bağdad'a girdi. Azerbaycanı sınırlarına kattı. Tebrizi başkent yaptı. Ne çare ki yeniden kurduğu saltanat ömürsüz oldu. Anadolu Selçuklarile yaptığı savaşlarda bozguna uğradı. 1231 yılında taht ve tacını kaybetmiş olduğu halde dağlarda dolaşırken hain bir mızrağın altında can verdi. Büyük bir Türk kahramanı da böylece göçüp gitti.

CELÂLEDDİN «Rumî - Mevlânâ) :

Mevlâna - Celâleddini Rumî, büyük bir şair ve eşsiz filozoftur. Özbeöz Türk olan bu değerli insan 1206'da doğmuştur. 68 yıl yaşadıktan sonra 1274'de Konyada ölmüştür. Buna göre Mevlânanın, Anadolu Selçukluları zamanında yaşadığı anlaşılır. Mevlâna Celâleddini Rumînin en büyük eseri «Mesnevî» dir. Mesnevîyi 55 yaşındayken yazmaya başladı ve 7 senede bitirdi. Mesnevî 26000 beyitli ve 6 ciltden meydana gelen çok kıymetli bir şiir kitabıdır. Ne yazık ki, yaşadığı devrin modasına uyan bu Türk şairi eserini Türkçe değil Farsça yazmıştır.

Mevlânanın Mesneviden başka eserleri de vardır. Bunlar da

«Divanı Kebir», «Fihimafih», «Teressülât» ve «Mecalisi Sab'a» isimlerini taşırlar. Fakat Mevlâna Türkçe şiirler yazmaktan da geri durmamıştır ve Türk olmanın sevinciyle daima övünmüştür.

İşte O'nun şiirlerinden iki örnek :

«Yabancı sanmayın, ben de bu ildenim»
«Sizin yurdunuzda kendi ocağımı arıyorum»

«Düşman gibi görünüyorsam da düşman değilim»
«Hintçe konuşuyorum amma aslım Türktür.»

Ussun varise gafil aldanmayıl zinhar mala.
Şol nesneye ki sen koyup gidasın ol geru kala.

Seni unutur dostların, oğlun, kızın, avratların
Evvel malın üleşeler hisap edip kıldan kıla

Hakka bana ne mal gerek, dilegüm eyi hal gerek.
Ne kıl gerek, ne kal gerek, kendüzünü bilen kula.

Yukarıdaki şiirde Mevlâna Celâleddini Ruminin dünya malına arka dönüp, ideal bir insanlık ve sonsuz bir ruh olgunluğu için çırpındığını kolayca sezeriz.

Mevlânayı sevenler Mevlevî saniyle anılırdı. İslâm dininde bir tarikat olan Mevlevîliğin ne olduğunu «Mevlevî» kelimesinde açıklıyacağız. Mevlâna Celâleddini Rumînin mezarı, Konyadadır.

CEM :

Cem adı, Osmanlı tarihinin gözyaşı ile dolu bir sahifesini teşkil eder. Kardeş boğuşmasının saltanat hırsının ve nihayet vatan hasretiyle sönen bir hayatın çok canlı bir örneği Cem vak'asıdır.

Cem, Fatih Sultan Mehmedin Çiçek Hatundan olan evlâdıdır. 1459'da Edirne'de doğmuştu. Babasının sarayında 9 yıl kaldıktan sonra 1468 yılında Kastamonu valiliğine tâyin edildi. Vali olduktan 4 yıl sonra da, İstanbul sarayında olan sünnet düğünü çok tantanalı geçti. Babasının sevgisini kazanmıştı. Bu sebeple de Fatih Uzun Hasanla savaşmak için Anadoluya giderken Cem'i kendi yerine İstanbul'da bıraktı. Fakat henüz 13 yaşında bulunan şehzade, etrafındaki adamların dalaverelerine uydu. Babası savaş alanındayken, kendisini padişah ilân ettirmek istedi. Fatih eşsiz zaferle İstanbul'a dönünce sevgili oğlunu kandıranları öldürttü. Cemi de Karaman Valiliğine gönderdi. (1474).

Karamanda, etrafındaki bilginlerin, şairlerin tesiriyle kültürünü geliştiren Cem az zamanda değişti. Bilgili bir insan oldu. Hassas ruhu ile, sportmen vücudu ile herkesin sevgisini kazanmıştı. Fatih Sultan Mehmet, 1481 senesinde Gebzede ölünce geriye iki oğlu kalmıştı: Bayezit ve Cem. Bu iki kardeşin babaları bir, anneleri ayrıydı. Cem : «Ben, babam padişahken doğdum. Halbuki ağabeyim Bayezit, babamın şehzadeliği sırasında dünyaya gelmiştir. Onun için, saltanat bana düşer» dedi.

Topladığı bir ordu ile Bursada bulunan Bayezidin üzerine yürüdü. Önce yenilen Bayezit yılmadı. Cem'in komutanlarından bir kısmını kandırdıktan sonra yeni bir ordu ile tekrar savaşa atıldı. Cem durumun kötülüğünü sezince, büyük halası Selçuk Hatunu ağabeyisine gönderdi. Anadoluda kendisinin, Rumelinde de Bayezid'in Padişah olmasını istedi. Bayezid bu teklifi reddederek Cemin üzerine yürüdü. Nihayet, 1481 yılının 20 Haziranında Cem yenildi. Bir kaç sâdık adamiyle beraber Konya'ya kaçtı. Annesini, çocuklarını aldı; yâdellere çıktı. Mısıra sığındı. Oradan da Mekkeye, Medineye geçti. Vaitlere kanarak tekrar Anadoluya döndü. Konyayı kuşattı. Amma yine bozulmaktan kurtulamadı. Bayezidin iyi tekliflerini kabul etmedi. Rumeliye geçip savaşa devam etmek istedi. Rodos şövalyelerinin yardımını rica etti. Böylece 29 Temmuz 1482 de şövalyelerin eline düştü.

Şövalyelerin maksadı, Bayezit'ten para sızdırmaktı. Artık Cem, kötü talihin oyuncağı olmuştu. Fransaya götürüldü. Romaya nakledildi. Nihayet zehirlenerek 24 Şubat 1495 yılında ızdırap dolu hayatına vedâ etti.

13 yıl hiristiyanların oyuncağı olarak kaleden kaleye sürülmesine, vatanından ve ailesinden daima uzak kalmasına rağmen, hiç bir zaman Avrupalıların Osmanlı devleti aleyhindeki kötü emellerine âlet olmadı. Mezarı Bursadadır.

CENEVRE «Génève» :

Cenevre, Leman veya Cenevre gölünün kıyısında bir İsviçre şehridir. Şehrin hemen yakınından Ren nehri çıkar. Göl manzarasının güzelliği, gerilerde karlı tepeleriyle yükselen Alp dağlarının görünüşü Cenevreyi büsbütün güzelleştirir. Hele şehrin temiz parkları, geniş caddeleri ve moderns yapıları buraya her yıl binlerce turistin gelmesini sağlar. Cenevre zengin kültürü ve büyük üniversitesiyle âdeta İsviçrenin ilim merkezi halindedir. Hele başlıca Avrupa yollarının bu şehirden geçmesi Cenevrenin ekonomik değerini artırır. Cenevrede saat, radyo ve sair âletler yapan endüstri de oldukça ileridir. Burada yaşayan halkın kullandığı dil Fransızcadır.

CENGİZ HAN :

Türk - Moğol İmparatorluğunun kurucusu olan Cengiz, tarihin en büyük cihangirlerinden biridir. Asya bozkırları üzerinde, yüz binlik orduların başında Cengiz bir kasırga gibi daima etrafa dehşet saçmıştı.

Cengiz'in asıl adı «Temuçin» di. Türklerin Moğol urukundandı. Babasının adı Yesügey'di. Anası ise Ulun hatundu. Temuçin

1155'te Orta Asyanın Yılun Bılduk şehrinde doğdu. Babası öldüğü sırada Temuçin henüz 13 yaşında bir çocuktu. Anası Ulun Hatun boyların başına geçti; Beyliği dağıtmadı. Gençliği at üzerinde kılıç sallamakla geçen Temuçin, büyüdüğü zaman yaman bir kahraman olmuştu. Askerlik dehasının üstünlüğü ve politikasının kuvveti sayesinde komşu kabîleleri yendi. Moğolistana hâkim oldu. 1206'da Karakumda toplanan kurultay kendisini «Cengiz» Hân» olarak ilân etti. Bir müddet sonra değerli komutanlarının da yardımı ile Çine girdi; Pekini ele geçirdi. Böylece bütün Çin ülkesi ile Uygurlar, Karluklar, Karahıtaylılar Cengiz Hânın buyruğunu kabul ettiler.

Asyanın doğusunda, ta Büyük Okyanus kıyılarına kadar hâkim olan Cengiz, batıya döndü. O, Türkçe konuşulan her yerde Gök bayrakların dalgalanmasını istiyordu. Az zaman sonra Batı Türkeline yürüdü. Harzemşahlar devletini yıktı. 1220'de Buharayı aldı. İran ve Azerbeycanı zaptetti. Cengiz Orduları Kafkasları aştılar. Rus steplerini geçtiler. Tunaya kadar olan geniş ülkeleri Türk - Moğol sınırlarına kattılar. Bir taraftan da Kuzey Hindistanı çiğnediler. Böylece, tarihin kaydetmediği geniş bir imparatorluk meydana gelmiş oldu.

Cengiz 1227 yılında öldüğü zaman kurduğu imparatorluk doğuda Büyük Okyanustan, batıdan Viyana önlerine kadar uzanıyordu. Cengiz Hân 72 yıl yaşadı, 25 sene Hânlık yaptı. Cüci, Çağatay, Öğedey ve Tuluy adında dört oğlu olmuştu.

CENUBÎ AFRİKA BİRLİĞİ (Bak: Güney Afrika Birliği) :

CENUBÎ AMERİKA: (Bak: Güney Amerika) :

CENUP KUTUP ARAZİSİ :(Bak: Güney Kutup arazisi):

CERRAH PAŞA :

Cerrah Paşa, Osmanlı devletinin duraklama devrinde sünnet-

çilikten sadrıâzamlığa yükselmiş bir adamdır. III cü Murad devrinde, sonradan III cü Mehmet adı ile Padişah olan şehzade Mehmed'i sünnet etmesi devlet hizmetine alınmasına sebep oldu. Böylece 3 Nisan 1598 tarihinde Kubbealtı vezirliğinden Sadrazamlığa yükseltildi. Fakat, ordularımızın Macaristan'da yer yer yenilgeye uğraması yüzünden Cerrah Paşa Sadrıâzamlıktan azledildi. Bir sünnetçilikten devletin en yüce makamına yükselen ve bu makamda 8 ay sadrâzamlık yapan Cerrah Paşanın ölümü 1603 yılına rastlar. Bugün İstanbul'da Cerrahpaşa semti vardır.

CERVANTES SAAVEDRA MİGUEL DE: (1547 - 1616) :

Cervantes (Servantes) dünyaca meşhur olan «Donkişot» romanının yazarıdır. İspanyoldur. 1547'de küçük bir kasabada doğan Servantes 7 yaşından itibaren Madritte yaşamıştır. Babası cerrahtı. Küçüklüğündenberi edebiyata düşkünlük gösteriyor, şiirler yazıyordu. 22 yaşındayken İtalyaya gitti. Beş yıl sonra da İspanyaya dönerek orduda vazife aldı. 1571 yılında Türk ve İspanyol donanmalarının çarpışmasında aldığı bir yara ile sağ eli kötürüm oldu. Bir defasında da bindiği gemi korsanların yağmasına uğradı. Arkadaşlariyle birlikte esir edilerek Cezayire götürüldü. 5 yıl süren esaret hayatından sonra İspanya'ya tekrar kavuştu. Küçük hikâye, tiyatro eseri ve şiir yazmakla vakit geçirdi.

Fakat onu dünya edebiyatının ölmezleri arasına sokan «Donkişot»» Romanıdır. Bu eseriyle dünyada ün kazandığı gibi İspanya edebiyatçılarının da en ulusu sanını kazanmıştır. Donkişot bütün dünya dillerine çevrilmiş ve şimdiye kadar 700 defa basılmıştır. Cervantes 1616 tarihinde, İngilizlerin büyük tiyatro yazarı Şekspirle beraber ayni günde ölmüştür.

CESURLUK :

Cesaretli ve korkusuz kimselere «cesur» denir. Cesur insanlar hiç bir tehlikeden çekinmezler. Bilhassa savaş alanlarında kahramanca vuruşurlar.

Kahramanlık Hikâyeleri:

SAKA MEMİŞ

Birinci Dünya Savaşı içindeydi. Galiçya cephesinde de çetin boğuşmalar oluyordu. Ordularımızın düşmanlarla bir çok cephede çarpışması yetişmiyormuş gibi, kahraman Mehmetçikler bir de Galiçya'ya kadar gelmişler; Müttefikleri Almanlar'a yardım ediyorlardı. Her geçen gün kahraman askerimiz yeni kahramanlık destanları yaratıyorlardı.

Memiş; nârin yapılı, aptal bir erdi.Onun bu durumunu gören kumandan, Memiş'i bölük sakalığına ayırdı. Memiş'in işi, döğüşen arkadaşlarına su taşımaktı. Bunun için Memiş erkenden hazırlanır; vâdilerden, tepeler arasından dolaşır; ateş altında bulunan pınara giderdi. Fıçıları doldurunca da, yanık bir türkü tutturarak geri dönerdi.

Bir gün Memiş nasılsa yanıldı; yolunu şaşırdı. Düşmanların eline esir düştü. Onu sorguya çektiler:

— Buralarda ne arıyordun?

— Sizin komutanınızı.

— Komutanı ne yapacaksın?

— Bizim komutanımız ona, buz gibi su yolladı da, işte onu vereceğim.

Düşman askerleri Memiş'i aldılar, karargâh komutanına götürdüler. Durumu da olduğu gibi anlattılar. Karargâh komutanı çok memnun olduğunu bildirerek suları boşalttı. Fıçılara şarap doldurtarak Memiş'e döndü:

— Sen de komutanına benim selâmımı söyle. Gönderdiği suya da teşekkür ederim. O da benim bu hediyemi kabul edi-versin!

Memiş'i alan düşman askerleri Türk hatlarına yaklaştılar Onu böylece serbest bıraktılar. Memiş böylece en aptal gözüken bir Türk erinin bile, düşmanları kandırabilecek kadar akıllı olduğunu göstermişti.

Gülüyorum:

EN İYİ NEYİ BİLİRMİŞ ?

Öğretmen Acara sordu:
— Herkesten daha iyi bildiğin bir şey var mı Acar?
Acar cevap verdi:
— Var efendim.
— Nedir?
— Kendi el yazımı okumak!

ÇİNLİ DE HAKLI?...

Çinliler, ölenlerin mezarına yiyecek koyarlarmış. Bir Çinliye sormuşlar:
— Siz ölülerinizin mezarlarına yiyecek mi koyarsınız?
— Evet.
— Ölüleriniz bu yemekleri ne vakit yerler?
— Sizin koyduğunuz demet demet çiçekleri koklarken!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.
31 Aralık 1954, Cuma Sayı: 14 — Fiyatı: 15 Kuruş.

Cengiz Han

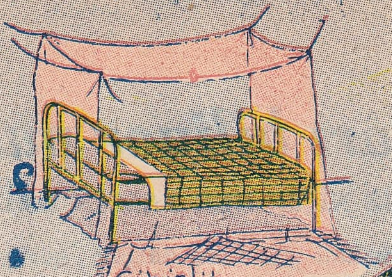

Cibinlik

Cevat Paşa (Ahmet)

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

C-2

Ciger (Ak)

Cihangir Han

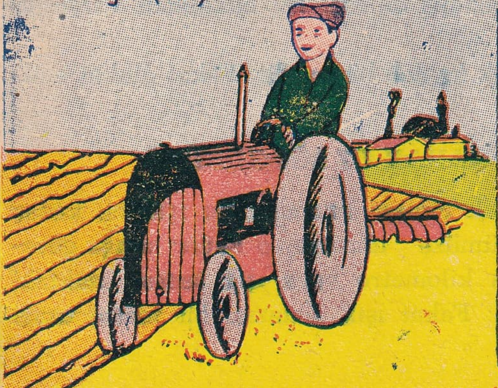

Cumhuriyet Köy Kalkınması

Cıvalı Barometre

Ciger (Kara)

Bunları biliyor musunuz ?

DENİZ NİÇİN HER ZAMAN DALGALIDIR?

Denizin yüzünü çok kere dalgalı görüyoruz. Bazan fazla dalgalı, bazan pek hafif dalgalıdır. Tam durgun olduğu hemen hemen görülmez. Bunun sebebi, rüzgârdır. Denizin yüzünü rüzgârlar, meltemler, fırtınalar, kasırgalar dalgalandırırlar.

Denizin dibine doğru inildikçe dalgalar azalır. Nihayet en derinlerde hiç dalga hissedilmez. Çünkü rüzgârlar oralara tesir edemezler.

Met ve cezirler de (suların yükselmesi ve çekilmesi) dalga yaparlar.

TERİN FAYDASI NEDİR?

Vücudumuzdaki zehirler, faydasız ve zararlı şeyler ter ile dışarı atılırlar. Nasıl idrar, böbreklerin zehirlerini dışarı atıyorsa, ter de bütün vücudun zehirlerini dışarı atar.

Hastalandığımız zaman, doktorlar terlememizi söylerler. Çünkü, mikropların zehiri de ter vasıtasiyle dışarı atılır ve hastalık çabuk geçer.

Ter, yavaş yavaş buhar haline geçtiği için vucudu serinletir. Kendimizi üşütürsek, bu durum daha tehlikeli bir hal alır. Böylece soğuk almış ve hastalanmış oluruz. Bu bakımdan rüzgörda durmamak lâzımdır.

Terlemek, insan için çok faydalı bir şeydir. Fakat dikkat edilmezse zararlı olur.

GÖZÜMÜZ NE KADAR UZAĞI GÖRÜR?

Görebilmemiz için ışık olması lâzımdır. Bu ışık ne kadar uzaktan geirse gelsin, gözümüze ulaşırsa, o kadar uzağı görebiliriz. Meselâ milyonlarca kilometre veya ışık senesi uzaktaki yıldızları gördüğümüz gibi: Fakat ışık olmazsa bir metre uzağı bile göremeyiz.

Dünya üzerinde Türk Milleti kadar cesur bir millet gösterilemez. Tarihin ilk çağlarından bu yana Türkler kendilerinden sayıca üstün düşman kuvvetlerine karşı savaşa girmişler, eşsiz zaferler kazanmışlardır. Türk; vatanı, bayrağı ve istiklâli için seve seve ölüme atılır. Hun Türklerinin, Türk - Moğol akıncılarının, Osmanlı askerlerinin hayat hikâyeleri altın destanlarla doludur. Hele İstiklâl Savaşımızın parlak sayfaları efsaneleşen cesurluk hâtıralariyle süslüdür.

Rahmetli Atatürk bir kışlayı ziyaretinde duvarda bir levha görmüştü. Bu levhada: «Bir Türk 10 düşmana bedeldir.» cümlesi yazılıydı. Atatürk bir Mehmetçiği çağırdı. Levhayı göstererek: «Doğru mu?» sorusunu sordu. Mehmetçik düşünmeden: «Doğrudur Paşam!» cevabını vermişti. Büyük Atatürk: «Hayır yavrum, bir Türk 10 düşmana değil, bütün dünyaya bedeldir!» cevabını verdi. Hakikaten bu altın söz, millî özelliklerimizden biri olan cesurluğumuzu ne güzel anlatıyor- Değil mi?

CETVEL :

Cetvel, su yolu anlamına gelir. Listelere de cetvel adı verilir. Ama, cetvel dediğimiz zaman ilk aklımıza gelen, çizgi çizmede kullandığımız araçtır. Cetvel, tahtadan veya madenden yapılır. Düzdür. Üzeri santimetrelere bölünmüştür.

CETVELİN DOĞRU ÇİZİP ÇİZMEDİĞİNİ İNCELEMEK:

Düzgün cetveli kâğıt üzerine koyar, kalemimizle kenarından çizeriz. Sonra da cetveli, çizginin üst tarafına geçirerek çakıştırırız. Eğer, cetvel kenarı ile çizgi birbirine tam çakışmışsa, cetvelimiz doğru çiziyor demektir.

CEVDET PAŞA «Ahmet» (1882 - 1895) :

Cevdet Paşa, 1822 ile 1895 yılları arasında yaşamış devlet adamlarımızdan biridir. 1822 yılında Lofça'da doğmuştur. 17 yaşında İstanbula geldiği zaman, başı sarıklı, genç bir mollaydı. Fa-

kat, keskin zekâsı sayesinde derhal göze girdi. Hattâ 1845 senesinde Tanzimatın kurucusu Büyük Reşit Paşa ile tanıştı ve onun himayesine mazhar oldu. Ahmet Cevdet, 1849 da «Meclisi Maarifi Umumîye» üyeliğine, daha sonra da Darülmuallimin müdürlüğüne getirildi. Böylece, ilk okullara öğretmen yetiştiren öğretmen okulunun nizamnamesini ilk yapan, yine Cevdet Paşa oldu. Bir müddet sonra, «Kavaidi Lisanı Osmaniye» adlı eserini yazdı. 1850 de Reşit Paşa tarafından kurulan «Encümeni Dâniş» e (Reşit Paşa tarafından) aslî üyeliğe getirildi. Bu encümendeyken, «Cevdet Tarihi» adlı eserini yayınladı. Zamanla vezir oldu. Paşalık rütbesi kazandı.

Cevdet Paşa, milliyetçilik görüşü bakımından, kendi zamanının siyasîlerinden ayrılır. O, «Müslüman Osmanlı» lık zihniyetinden ziyade, ırka dayanan bir milliyetçilik taraftarıydı. «Osmanlı devletinin yükselme devrinde, Hıristiyan Avrupaya yapılmış olan fütuhatın yerine, Asyadaki Türk illerine gidilmeliydi» derdi. Böylece, dünya üzerinde Türk birliğinin kurulması taraftarıydı. Zamanına göre yazı ifadesi açık, lisanı berraktı. Engin zekâsı, derin bilgisiyle herkesin takdirini kazanmış Cevdet Paşanın ölümü, 1895 senesine rastlar.

CEVİZ :

Ceviz, üzeri kabuklu bir meyvadır; ağaçlarda yetişir. Ceviz ağacı dallı, budaklı; ekseriya iri ve yüksek bir ağaçtır. Yurdumuzun hemen hemen her yerinde rastlanan bu ağaca, en çok Orta Anadolu ile Karadeniz bölgesinde tesadüf edilir.

Ceviz ağacının yaprakları, hem hafif yuvarlak, hem de geniştir. Ayrıca bu yaprakların çıkardığı buruk ve hoş bir koku, böceklerin ağaca yaklaşmasına engel olur. Dolayısiyle de, ağacın ömrü artar.

Ceviz meyvası tazeyken yeşil bir kabuk içindedir. Zamanla meyva olgunlaşır, yeşil kabuk kuruyup dökülür. O zaman, cevizlerin silkilip toplanması başlar. Meyvanın yenecek kısmı, sert kabuğun altındadır. Kabuklar kırılınca, sarımtırak bir gömleğe

bürünmüş beyaz kısım çıkar. İşte bu kısım, içinde ortalama % 50 nisbetinde yağ, % 18 nisbetinde protein, % 16 nisbetinde karbonidrat bulunan ve vücuda engin faydalar sağlayan kısmı teşkil eder.

Ceviz ağaçlarından biçilen keresteler, çok defa, mobilyacılıkta kullanılır. Fakat, kerestesinden faydalanılacak bir ağacın en az 100 yıllık olması gerekir. Silâh kabzaları, silâh kundak ve dipçiklerinin yapımında da ceviz ağacı aranır. Ceviz ağaçları, 200-300 yıl yaşayan uzun ömürlü ağaçlardır.

CEYHAN :

Ceyhan, Adana vilâyetine bağlı önemli bir kaza merkezidir. Ceyhan nehrinin kıyısında bulunur. Adana ovasının da doğusuna düşer. Kasaba, demir ve kara yollarının üzerinde bulunduğundan, ticaret bakımından oldukça canlıdır. Bereketli ovalarında makina ile tarım yapılır; pamuk, tahıl, susam ve pirinç yetişir. Ceyhanda pamuk çırçır fabrikaları ile çeltik fabrikaları vardır.

Ceyhan kazası 61,717, Ceyhan şehri 13,228 nüfusludur.

CEYHAN NEHRİ :

Ceyhan nehri, Adana ovasını sulayan nehirlerden biridir. Elbistan civarındaki dağlardan doğar. Elbistan ovasını sulayarak, iki kola ayrılır. Elbistanı ortada bırakır, irili ufaklı kollarla genişler. Dar vâdilerden atlar. Ormanlık bölgelerden geçer. Göksun çayını, Aksu suyunu alarak, Adana ovasına girer. Misis ve Tor dağlarının batısını dolaşır. 350 kilometre bir uzunluk yaptıktan sonra, Yumurtalık limanından Akdenize dökülür. Getirdiği topraklarla her sene ovayı biraz genişletir ve sahilde küçük gölcükler meydana getirir. Eğer nehrin ağzı ile yatağı temizlenirse, denizden 50 kilometre içerilere kadar gemilerin işlemesine elverişli bir hal alacaktır.

CEZAYİR :

Cezayir, kuzey Afrika memleketlerinden biridir. Afrika kıtasının kuzeybatısında bulunur. Doğusunda Tunus, batısında Fas, güneyinde de Büyüksahra yer alır. 37° ile 34° kuzey paralel daireleri ve 2° 10' (iki derece 10 dakika) ile 8°, 50' (8 derece, 50 da-

kika) doğu meridiyenleri arasına sıkışmıştır. Cezayirin yüz ölçü-mü 207.000 kilometre karedir. Ayrıca memleketin güneyine düşen ve Büyüksahranın bir parçasını teşkil eden 2 milyon kilometre karelik bir kısım da 1902 yılındanberi Cezayire bağlıdır.

Cezayir; kuzeyde Küçük Atlaslar, güneyde Büyük Atlaslar ve bu iki silsile arasını dolduran yüksek yaylâlar olmak üzere, üç kısma ayrılır.

Küçük Atlasların denize bakan yamaçları mümbit ovalarla, zeytin ve çam ormanlariyle kaplıdır. Yamaçlarında, iyi cins üzüm-ler veren güzel bağlar çoktur.

İç yaylâlarda hayvan sürüleri boldur. Buralarda denizin et-kisi görülmediğinden, yağmurlar azdır. Mevsimler, hattâ gece-ve gündüz arasında ısı derecesi büyük ayrımlar gösterir. Yaylâ-ların güney kısımlarını alfa otları doldurur. Büyük Atlasların sulak yerlerinde tarım yapılır. Daha güneyde, Sahra kısmında ise, yalnız su boylarında hayat vardır. Yalnız, Fransızların yeraltı sularından faydalanmak için gösterdiği çalışmalar, yer yer verim-li olmaya başlamıştır.

Cezayir toprakları demir, çinko, kurşun, bakır, antimuan, cıva madenleriyle doludur. Petrol damarları da oldukça zengin-dir. Zeytinyağı fabrikaları, un değirmenleri ve çeşitli dokuma tez-gâhları, başlıca endüstriyi teşkil eder.

Cezayirin nüfusu 8.664.684 kişidir. Bu nüfusun ekseriyeti Türk soyundan olan Berberîlerdir. Araplar sayıca azdır. Ceza-yirde oturan Avrupalıların çoğu Fransızlardan ibarettir. Zaten eskiden Osmanlı devletinin bir eyaleti olan Cezayiri Fransızlar 1830'da elimizden almışlardı. Bugün burası bir Fransız sömürge-sidir. Cezayir; Oran, Kostantin ve Bon şehirleri, Cezayirin en önemli yerleridir.

CIVA ·

Cıva, normal ısı derecesinde sıvı halinde bulunan bir maden-dir. Gümüş beyazlığındadır. Kimyada kısaca Hg harfleriyle ya-zılır. Özgül ağırlığı ise, 13.595 tir. Bu maden (—40°) sıfıraltı 40 derecede donar; (+350°) sıfır üstü 350 derecede kaynar ve buhar

haline gelmiye başlar. Isıya karşı çok duyardır. Isı derecesi artınca genişler, düşünce büzülür. Bu özelliğinden faydalanılarak cıva termometreleri (ısı ölçerler) yapılır. Cıvalı termometreler, ılıman ve sıcak memleketlerde kullanılır; Kutuplarda ve soğuk

Cıva, sıvık olduğu halde üzerinde bulunduğu şeyi ıslatmaz. Akıcıdır, hareketlidir. Yatay bir yüzey üzerindeki cıva damlası basık bir küreye benzer; (Cıvanın öyle hareketli oluşu sebebiyle çok hareket eden insanlar için «Cıva gibi» deyimi kullanılır.)
memleketlerde kullanılmaz. Çünkü (—38°), (—40°) derecelerde cıva donar; sertleşir.

Cıva, tabiatta filizler halinde bulunur. En çok cıva ihtiva eden filizler «Zencifre» dir. Bu filizler fırınlarda yakılarak cıva elde edilir. Dünyada en çok İspanya ve İtalyada bulunan cıva filizleri memleketimizde de vardır. Elektrikçilikte çok aranır. Cıvanın diğer madenlerle birleşmesi, amalgamaları teşkil eder. Amalgagalar altın ve gümüş ihracında, dişçilikte, ayna yapımında çok kullanılır.

Cıva biklorür, süblime adını taşır. Sublime mikrop öldürücü bir zehirdir. İçildiği zaman tehlike önlenmezse, insanı derhal öldürür. Zaten cıvanın kendisi de zehirli bir maddedir.

CIVA ÇANAĞI :

Cıvalı barometrelerde ve Toriçelli deneylerinde civanın konulduğu çanağa, cıva çanağı adı verilir.

CİBİNLİK :

Yaz geceleri, sivrisinek gibi böceklerden korunmak için, yatağın üzerine tülden (çadıra benzer) bir örtü örterler ki, buna cibinlik denir. Bebeklerin karyolaları üzerine de cibinlikler kurulur. Cibinliğin hava geçiren bezden veya ince tülden yapılması gerekir. Kalın kumaştan yapılırsa, cibinliğin altında uyumak tehlikeli olur. Çünkü insan temiz hava alamadığı gibi, kendi çıkardığı pis havayla da zehirlenme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

CİDE :

Kastamonu vilâyeti kazalarından biri de Cide'dir. 156 köyü vardır. Genel nüfusu 45 bine yakındır. Kasaba, Karadeniz kıyısın-

dadır. Tarımı oldukça ileridir. Mavna ve kayık yapım işleri de göze çarpar. Kereste ve meyva ürünleri de elde edilir.

CİĞERLER :

Akciğerler :

Akciğerler, solunum organlarımızdır. Göğüs boşluğumuzu doldururlar. Sağda ve solda olmak üzere, iki tanedirler. Ağız ve burun gerisinden göğüse uzanan nefes borusu, önce iki kola ayrılarak akciğerlerle birleşir. Bu kollar dal budak salarak bronşlara ayrılırlar ve gitikçe küçülürler. Hava hücrelerini meydana getirirler. Hava hücrelerinin içi daimî olarak hava ile doludur. Büyük dolaşımda kirlenen kan, kalbe girer. Kalb, kirli kanı akciğerlere gönderir. İşte, hava hücrelerinin dolayındaki kan damarları içinde bulunan pis kan, ciğerlerimize doldurduğumuz temiz hava ile temizlenir. Yani kirli kan, havanın oksijeni ile birleşir. Soluk verdiğimiz zaman, ağzımızdan çıkan hava, (karbon dioksitli) pis havadır.

Sağlam insanlarda akciğerler dakikada 16 ile 20 defa arasında hareket ederler.

Karaciğer :

Karaciğer sağ böğrümüze düşen ve bir buçuk, iki kilo ağırlığında olan bir organımızdır. Şekli uzundur. Aşağı yukarı, yumurtaya benzer, üzeri pürüzsüzdür. Üstten ikiye, alttan dörde ayrılır. Mideden gelip barsaklarda kana karışan besinler, karaciğer hücreleri içinde vücudumuzu beslemeye elverişli bir hale gelirler. Sindirim için gerekli safra, karaciğer hücrelerinde imal edilir. Küçük kanallardan geçerek büyük bir kanala boşalır. Bu kanalla da ince barsağa karışır. Karaciğerimiz, 24 saat içinde 1000 ile 1200 gram safra yapar. Safra acı bir maddedir. Yağın kana karışmasını sağlamak ve barsakların boşalmasını temin etmek gibi, hizmetleri vardır. Safra kanalının geçtiği yolda küçük bir safra kesesi vardır. Sindirim organları, sindirim işini yapmadığı zamanlarda safranın fazlası bu kesecikte toplanır. Barsaklara gelen safranın hepsi kana karışırsa, o zaman vücutta «sarılık hastalığı» başlar. Ayrıca karaciğerin işlerinden biri de, aldığımız besinler-

deki şekeri kendi hücreleri içinde (glikojen) adında çevirip toplamak, sonra da vücudun şeker ihtiyacına göre, bunları «glikoz» haline getirip yavaş yavaş kana karıştırmaktadır. Bu hal ihtiyaçtan fazla olursa, şeker hastalığı husule gelir. Yalnız pankreasın çıkardığı usare, karaciğerin fazla şeker çıkarmasına engel olur. Bu sebeple Pankreastan çıkartılan «Ensülin» maddesi şeker hastalığına karşı bir ilâç olarak kullanılmaktadır.

Üre de, karaciğerde hâsıl olarak kana karışır. Böbreklerden süzülerek idrar yoluna gider. Karaciğer, aldığımız bitkisel ve hayvansal zehirleri yok eder, hiç olmazsa, etkilerini hafifletir. Vücudumuzdaki mikropların zehirlerini azaltır. Kanımızdaki alyuvarlar iyice yaşlandıkları zaman, karaciğer onları tahrip eder. Safranın boyaları imalinde kullanır. Yağlı maddelerin vücudu beslivecek şekle girmesinde karaciğerin hizmeti çoktur.

CİĞER HASTALIKLARI VE BUNLARDAN KORUNMA YOLLARI :

Hayatımızda çok önemli işler gören akciğerlerimizin maruz kaldığı çeşitli hastalıklar da vardır. Bu hastalıklardan korunmazsak, sağlığımız tehlikeye girer. Başlıca akciğer hastalıkları şunlardır: Verem, Zatülcenp, Zatürrie, Bronşit vesaire... Bunların en korkunçlarından biri, şüphesiz ki, veremdir. (Bu hastalıklar, kelime sıraları geldikçe ayrı ayrı anlatılacaktır.)

Akciğer hastalıklarından korunmak için, temizliğe dikkat etmeli, bu hastalıklara (bilhassa bulaşıcı hastalıklara) yakalanmış olanların yanına sokulmamalıdır. Bu gibi hastaların eşyasını, çamaşırlarını, havlularını kullanmak ta, çok tehlikeli olur. Hasta odasına girip hasta eşyasını kullansak bile, ellerimizi ilâçlı sularla yıkamalıyız. Ayrıca, vücudumuzun mukavemetini düşürmemek te şarttır. Pek çok hastalıklar bizi yatağa düşürmek için, vücudumuzun zayıflamasını beklerler. Velhasıl, daima sağlam kalmak için, bol uyku uyumalıyız. Zamanında ve vücuda yarayışlı besin almalıyız. Kendimizi soğuktan korumalıyız; vücudumuzu üşütmemeliyiz. Suiistimalden, her türlü yorgunluktan sakınmalıyız. Açık havalı ve bol güneşli yerlerde oturmalıyız. Her türlü temizliğe itina etmeliyiz. Sağlam da olsak, arada sırada müte-

hassıs bir doktora gidip vücudumuzu muayene ettirmeliyiz. Bu anlatılanlara dikkat edersek, sağlığımızı kısmen garanti etmiş oluruz.

Vücut sağlığımızda karaciğerin faydası sonsuzdur. Bu sebeple karaciğerimizi iyi kullanacak şekilde hareket etmeliyiz. Alkollü içkiler, tabiî olmayan ve şekerden yapılan tatlılar yememeliyiz. Yanmış yağlar, kızarmış yemekleri ağzımıza sokmamalıyız.

CİHANBEYLİ :

Cihanbeyli, Konya vilâyeti kazasıdır. 10 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu, 50 bini geçmektedir. Halkı tarımla uğraşır.

CİLÂ :

Cilâ, maden veya tahtadan yapılmış eşyanın üzerini parlatmakta kullanılan bir maddedir.

Tutkal, reçine, alkol, ketentohumu yağı gibi unsurlar kullanarak yapılır. Cilâ, sürüldüğü eşyanın üzerinde parlak bir tabaka bırakır. Cilânın bir adı da verniktir. Eğer eriyiğin içinde alkol veya aseton gibi maddeler bulunursa, buna, ispirtolu cilâ adı verilir. Ayrıca yağlı vernikler ve terementili vernikler de vardır. Yağlı vernik elde etmek için, keten tohumu yağı kullanmak gerekir.

CİLÂLI TAŞ DEVRİ :

Tarihî olayları kolayca bellemek için, zamanları, ikiye ayırmışlardır:

1 — Tarihten önceki zamanlar.
2 — Tarih zamanları.

Tarihten önceki zamanlar da:

1 — Yontma taş devri,
2 — Cilâlı taş devri,
3 — Maden devri diye üçe ayrılır.

Tarih, yazının icadiyle başladığına göre, bu üç zamanın insanları yazı yazmasını bilmezlerdi. Onun için, gerek Yontma taş devri, gerek Cilâli taş devri, gerekse Maden devri hakkında geniş bilgilerimiz yoktur. Çünkü, bizden önceki insanların bıraktıkları anıtlar ve her türlü medeniyet eserleri sayesindedir ki, gereken bilgileri ediniyoruz. Hele tarihî olayların aydınlanmasında bilhas-

sa yazının hizmeti sonsuzdur.

Cilâlı taş devri, Yontma taş devrinden sonra başlar. Yontma taş devrinde silâhlarını, taşları yontarak yapan insanlar, cilâlı taş devrinde taştan silâhlarını birbirine sürterek cilâlamıya başlamışlardır. Bu sebeple bu uzun devir, «Cilâlı taş devri» adını almıştır. Cilâlı taş devrinde at, köpek gibi bazı hayvanlar evcilleştirilmiş; bazı bitkilerin tarımı da yapılmıya başlanmıştır. Bu devreleri ilk aşıp uygarlık çağına giren Türk soyudur. Türkler, dünya insanlığına medeniyet öğretmenliği yapmışlardır.

CİMNASTİK : (Bak: Beden Eğitimi) :

CİMNASTİK MÜSAMERELERİ :

Beden hareketleri yaşa göre değişir. Büyüklerin yapacağı hareketlerle, küçüklerin beden hareketleri arasında ayrımlar bulunur. Küçüklerin hareketleri daha ziyade taklitler ve oyunlardır.

Ayrıca, okul müsamerelerinde oynanan rontlar da, hareketlerin müzikle yapılmalarını teşkil eder. İşte, okul piyeslerini süsleyen ve okul müsamerelerine canlılık veren rontlar ve oyunlar jimnastik müsamerelerini teşkil ederler.

CİNS :

Başlıca özellikleri kendi bünyelerinde toplayan varlıklara, ayni cinsten varlıklar denilir. «Tavuk, kuş cinsinden bir yaratıktır» dediğimiz zaman, tavukla kuşun bazı nitelikler bakımından birbirine benzediğini anlatmış oluruz. Tavuğun gagası, kanatları, kuyruğu ve tüyleri vardır. Fakat, bu saydığımız varlıkların hepsi de kuşlarda bulunmaktadır. Meselâ, bütün kuşlar genel olarak birbirine benzer. İnsan cinsi dediğimiz zaman, Türk, İtalyan, Fransız veya beyaz ırk, zenci, kızılderili diye ayırmayız. Dünya üzerindeki bütün insanları kastetmiş oluruz.

CİNS İSİMLERİ :

Dil bilgisinde isimler;

a) Özel isimler,

b) Cins isimler diye ikiye ayrılır.

Cins isimler, ayni cinsten olan varlıklara verilen addır. İnsan, balık, ağaç, deniz, dağ... gibi.

Dilbilgisinde, ayni cinsten olan varlıkların adlarına «cins is-

mi» denir. Şehir dediğimiz vakit belirli bir şehir söylemiş olmayız. Yalnızca, şehir cinsini belirtmiş oluruz.

Cins isimler, yalnız cümle başlarındayken büyük harfle yazılırlar, cümle içinde daima küçük harfle başlarlar.

CİRİT :

Cirit, eskiden millî sporlarımızdan biriydi. Bu oyun, toplu olarak at üstünde oynanırdı. Geniş bir meydanda at koşturan süvariler, birbirlerine cirit denen değnekler atarlardı.

Ön Asya yaylâlarından, Orta Avrupa ovalarına kadar ün salmış akıncılarımız, hep bu cirit oyunlarında pişerek yetişmiş binicilerdi. Cirit oyunları biniciliği geliştirirdi.

Hattâ, eskiden, çok defa padişahlar, şehzadeler ve vezirler bile cirit oyunlarına katılmaktan zevk duyarlardı.

CİSİM :

En, boy, derinlik (genişlik, uzunluk, kalınlık) gibi üç boyutu olan ve uzay içinde (boşlukta) bir yer kaplayan, hacmi bulunan her varlığa «Cisim» adı verilir. Taş, insan, duman hep birer cisimdirler.

CİSİMLERİN ISI ETKİSİYLE GENİŞLEME VE UZAMALARI :

Isı derecesi yükseldikçe cisimlerde genişleme, uzama başlar ve dolayısiyle hacimleri büyür. Bunu bazı misallerle belirtelim. Düzgün bir tenekeye bir çivi çakalım. Bu çiviyi tekrar çıkaralım. Çivi, açtığı deliğe zahmetsizce girip çıkabilir. Ama, çiviyi ateşte kızıl halel gelinceye kadar kızdırıp ayni deliğe sokmak istersek, bu sefer girmediğini görürüz. Çünkü çivi ısı etkisiyle, genişlemiştir. Ayni çivi iyice soğuduktan sonra, ayni deliğe yine eskisi gibi kolayca girmeye başlar. Okullarda, tabiatbilgisi deneylerinde kullanılan «Gravzant halkası» buna başka bir misaldir. Gravzant halkasında, kurşun küre soğukken halkadan kolayca geçtiği halde, ısıtılınca ayni halkadan geçmez. Cıvalı ve ispirtolu barometreler, buhar makinaları, gaz motorları hep bu esastan (yani cisimlerin ısı etksiyle genisleme ve uzama esasından) faydalanılarak yapılmış araçlardır.

Cisimlerin ısı etkisiyle genişleyip uzama durumunu göz

önünde tutan mühendisler, demiryolu yaparken, döşedikleri rayların uçlarını daima aralıklı bırakırlar. Telgraf tellerinin yaz aylarındaki durumu biraz sarkıktır. Kışın ise bu tellerin gerginleştiğini görürüz. Arabacı, tekerleğe geçireceği çemberi ateşte kızdırır ve soğumadan tekerleğe geçirip döğmiye başlar. Demir çember soğuyunca, tekerleği kuvvetle sıkar. Bir tübe su koysak, ağzını da iyice tıkasak, tübü maşayla sıkıştırıp ispirto lâmbasının alevine tutsak, biraz sonra mantar tıkacın fırladığını, bu da olmazsa, tübün patladığını görürüz. Isı suyu buharlaştırmış; buhar da genişlemiş, sudan çok daha fazla büyük bir hacme sahip olmuştur. Küçücük tübün içine sığamıyacağından büyük bir basınçla tübü patlatmıştır.

Denizlerdeki su akıntıları, rüzgâr, fırtına, tayfun ve kasırgalar, hep ısının etkisiyle meydana gelirler.

Gündüzün, yeryüzüne yakın olan hava güneşin etkisiyle ısınır. Isınınca da hacmi genişleyerek, hafifler, Hafifleyen hava, yükseklere çıkar. Onun boş bıraktığı yeri, yükseklerin ağır olan soğuk havası doldurur. Bu şekildeki hava akımları, rüzgârları doğurmuş olur.

İçinde soba yanan bii odanın her yerini kapayalım. Odanın döşemeye ve tavana yakın yerlerinde birer delik açalım. Biraz sonra, yukarıdaki delikten, sıcak havanın dışarıya çıktığını, aşağıdaki delikten de içeriye soğuk havanın girdiğini görürüz. Bu misalle de ısının bir cisim olan havaya yaptığı etkiyi anlamış oluruz.

CİSİMLER SUDA NASIL YÜZERLER :

Her cisim suya girdiği zaman, kendi hacmi kadar su taşırır. Misalimizi daha iyi belirtmek için, şu deneyi yapalım:

Temiz bir kap alalım. Bu kabın içine, ağzına kadar silme su dolu olan bir bardak koyalım. Herhangi bir cismi (Tabii, bardağa girecek büyüklükte olması şart) bardağın içine bıraktığımız vakit, bardaktan bir miktar su taşacaktır. Bu taşan su, bardağa konulan cismin hacmi kadar olan sudur.

Eğer, duyar bir terazi ile bardaktan temiz kaba taşan suyu tartarsak, şu üç durumla karşılaşırız:

1 — Taşan suyun ağırlığı, cismin ağırlığından çoktur.
2 — Taşan suyun ağırlığı, cismin ağırlığına denktir.
3 — Taşan suyun ağırlığı, cismin ağırlığından azdır.

Taşan suyun ağırlığı, - cismin ağırlığından çoksa, cisim su üzerinde kalır; yüzer, batmaz.

Taşan suyun ağırlığı cismin ağırlığından azsa, yani cisim, taşırdığı sudan daha ağırsa, batar; dibe çöker.

Taşan suyun ağırlığı cismin ağırlığına eşitse, cisim balık gibi suyun içinde (ortasında) kalır.

İşte, cisimlerin su içinde nasıl yüzdüğünü etraflı olarak ilk bulan Sicilyalı «Arşimed» olmuştur. Arşimed, yaptığı deneylerle kesin sonuçlara varınca, bugün kendi adı ile anılan kanunu, (Arşimed kanununu) ileri atmıştır. Esaslarını yukarıda kısaca anlattığımız Arşimed kanununa göre:

«Cisimler su içinde, taşırdıkları suyun ağırlığı kadar kendi ağırlıklarından kaybederler. Eğer taşırdıkları suyun ağırlığı cisimlerin ağırlığından çoksa, o cisimler yüzer. Cisimlerin taşırdığı suyun ağırlığı kendi ağırlıklarından azsa, cisimler batar. Cisimlerin taşırdığı suyun ağırlığı kendi ağırlıklarına eşitse, o cisimler denizaltı gibi suyun ortasında kalırlar.

Büyük bilgin Arşimed, bu kanun üzerinde düşünürken, hamamda bulunuyordu. Boş tasın yüzmesi, dolu tasın batması olayı, onu kesin sonuca vardırdı ve «Evreka! Evreka» (Buldum! Buldum!) diye çırılçıplak sokağa fırladı.

CİVCİV :

Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrularına, «civciv» denir. Tavuk civcivi gibi...

CİVCİV ÇIKARMAK :

Yumurtlayan bir tavuk, ilkbahara doğru veya yazın gurk olur; kuluçkaya yatar. Tavuk kuluçka olunca, yumurtlamaz. Daima folluktaki yumurtaların üzerine yatar. Artık hayvan yavru çıkarmıya hazırlanıyor demektir. O zaman, tavuğun altına döllü yumurtalardan koymak gerekir. Döllü yumurtalar da horozlu kümeslerin tavuklarından elde edilen yumurtalardır. Yumurta dölsüz olursa, civciv çıkmaz. Kuluçka boşuna yatmış olur.

Kuluçka süresi her kümes hayvanında ayni değildir. Bu müddet, tavuklarda üç haftadır. Hindilerde, kazlarda daha fazladır. Kuluçka müddeti sonunda yumurtalar çatlar; içlerinden civcivler çıkar. Civcivleri, ilk günler yumurta sarısiyle, küçük taneciklerle (susam, bulgur, buğday vesaire gibi) beslemek lâzımdır.

Ayrıca, civciv çıkarma makinaları da vardır. Bu makinalar, bir tavuktan pek daha çok sayıda civciv çıkarırlar. Bir kuluçka tavuk 15-20 yumurtanın üzerine yatabildiği halde, civciv makinalarına yüzlerce yumurta konabilir. Yalnız civciv makinalarında da kuluçka süresi değişmez; hep aynidir.

CİZRE :

Cizre kazası Mardin vilâyetine bağlıdır. 85 köyü vardır. Genel nüfusu 20 bine yaklaşır. Halkı, tarım işleriyle uğraşır. Meyvacılıkta ileridir. Hele, Dicle kenarındaki topraklar pek verimlidir. Zaten, Cizre kasabası da, nehrin sol yakasında kurulmuştur. Küçük baş ve büyük baş hayvanlar çok beslenir.

Cizre Mardinin 140 km. doğusuna düşer.

COĞRAFYA :

Bize dünyayı tanıtan bilim koluna, coğrafya denir. Coğrafya okumakla dünyanın karaları, denizleri, bitki, hayvan ve insan toplulukları bakımından geniş bilgiler ediniriz.

Coğrafya yalnızca dünyayı tarif etmekle kalmaz; tabiat olayları arasında sebep ve ilgileri araştırır. Tabiat hâdiseleri ile insan çalışmaları arasındaki münasebetleri bildirir.

Çok eskiden, insanların dünya hakkındaki bilgileri bugünkü kadar değildi. Yalnız, Akdenizin doğusunda yaşayan Fenikeliler, kıyılardan uzaklaşmamak şartiyle, bütün Akdenizi dolaşıyorlardı. Hattâ, «Hergül Sütunları» adını verdikleri Cebelitarık boğazından, Atlas denizinin kıyılarına kadar uzanıyorlardı. Bu arada Kanarya adalarına, batı Afrikada Gine körfezi sahillerine de gitmişlerdi. Daha sonraları, yani Milâttan 5 yüz yıl önce, Yunanlıların Fenikelileri geçtiğini görüyoruz. Büyük İskenderin ordulariyle Hindistana kadar varması, dünya bilgisinde genişlemesine kısmen vesile olmuştu.

Hele Romalıların fütuhatları coğrafya ufuklarını daha da genişletti. Fakat dünya bilgisinin genişlemesi Haçlı seferlerinin sonunda başlar. Hıristiyan Avrupanın büyük dalgalar halinde, Ön Asyadaki müslüman Türklere saldırması, bugünkü dünya bilgisinin kazanılmasında ilk temeli teşkil eder. Çünkü, ancak bu seferler sonunda Avrupalılar müslüman Türklerden pusulayı öğrenmişler, bu sayede de engin denizlere açılabilmişlerdir. Yeni kıtaların bulunuşunda ekonomik düşüncelerin hâkim olduğu görülür. XV ve XVI. Yüzyıllarda Asyadan Avrupaya gelen kervan yollarına Osmanlı Türkleri hâkimdi. Ön Asya, Afrikanın kuzeyi, Avrupanın doğusu, Balkanlar, hattâ Macar ovaları tamamen Türklerin elinde bulunuyordu. Hindistanın baharatı, Çinin ipeklileri, uzun yollardan gelip Akdeniz limanlarına iniyordu. Bu limanlardan da Venedikli veya Cenevizli gemiciler vasıtasiyle Avrupaya iletiliyordu. Bu sebeple doğu ve güney Asya eşyası pek pahalıya mal ediliyordu. Avrupalı gemicilerde doğunun zengin ülkelerine giderek yolları bulmak fikri uyandı. Zaten, eskidenberi dünyanın yuvarlak olduğu düşüncesi, insanların muhayyelesini işletmiye başlamıştı. «Açık denizlere açılıp hep batıya gidersek, Hindistanı buluruz.» dediler. 1419-1502 yılları içinde Portekizli Hanri, Bartelmi Diaz ve Vasgo de Gama gibi gemiciler güney Afrikayı dolaştılar; Hindistana vardılar. Kristof Kolomb 1492'de İspanya hesabına Santa Marya, Ninna, Pinta adındaki gemilerle batıya doğru yelken açtı. Üç ay sonra da Meksika körfezinin doğusundaki Antil adalarını buldu. Ne yazık ki, buraların Hindistan olduğunu zannederek, yeni bir kıta bulmanın müjdeciliğinden uzak kaldı. Kolomb'dan sonra, Ameriko Vespuçi isimli bir gemici, yaptığı geziler sonunda bulduğu yerlerin yeni bir kıta olduğunu müjdeledi ve koca kıtanın kendi adı ile, yani Amerika olarak anılmasına sebep oldu. Onları takiben Fernando Kortez Meksikayı, Almagro ve Pizarro Peru'yu keşfettiler. Macellan 1519-1521 yılları arasında ilk defa olarak gemi ile dünya turu yaptı. Kendisi Filipin adalarında öldüyse de, devri âlemi arkadaşları tamamladılar. Gemicilikte Portekizlilerle, İspanyollar çığır açtıkları halde sonunu getiremediler. Kötü idareleri yüzünden, bütün sö-

mürgelerini İngilizlere ve Fransızlara kaptırdılar. Zamanla Kutuplar, Okyanusya, Afrikanın iç kısımları öğrenildi; coğrafya bilgisi genişledi. Haritacılığın inkişafı, teleskopun icadı vesaire araçların yardımiyle coğrafya bugünkü durumuna kavuştu. Fakat, modern coğrafyayı hazırlayanların başında Karl Ritter ile Aleksandr de Humbolt adındaki âlimler gelir.

COĞRAFYA GÖZLEMLERİ :

Coğrafya; yeryüzü şekillerini, ürünleri, toprak iklim, ırk, millet, dil gibi konuları inceleyip tarif eden bir bilimdir.

Coğrafya incelemelerinde gözlemlerin yeri büyüktür. Coğrafya derslerini, kapalı dersaneler içinde yapmak, gereken faydayı sağlamaz. Her ne kadar haritalar, plânlar, kum havuzları, fotoğraflar coğrafya öğreniminde pek faydalı araçlarsa da, herhangi bir bölgeyi yerinde inceleyip gözlemek çok daha faydalı sonuçlar temin eder.

Bu itibarla, coğrafya derslerinde, elden geldiği kadar gözlemlere değer vermek yerinde bir hareket olur.

Meselâ, akar sular, yeryüzü engelleri konuları işlenirken, civara çıkılmalıdır. Çevrenin akar suları gözlenmelidir; engebeleri incelenmelidir. Yeryüzünün, diğer akar suları ile engebelerinin bu incelenenlerin başka örnekleri olduğu belirtilmelidir.

Coğrafya gözlemleri için yapılan geziler, bize yurdumuzu tanıtır. Böylece güzelliklerini yakından gördüğümüz sevgili vatanımızı da daha çok sevmiş oluruz.

CUMHURİYET :

Başlıca, üç çeşit devlet idaresi vardır:

a) Mutlakiyet,

b) Meşrutiyet

c) Cumhuriyet

Devlet idarelerinin en iyisi Cumhuriyettir. Cumhuriyet idaresinde hükûmet, millet tarafından kurulmuş olur. Bu da genel seçim yoluyla yapılır. Belirli zamanlarda, muayyen yaşı bitiren ve seçim hakkına sahip olan vatandaşlar, oylarını kullanarak mebusları seçerler. Mebuslar Mecliste toplanırlar. Aralarından gizli

oyla bir Reisicumhur seçerler. Reisicumhurun mebuslar arasından tayin ettiği bir zat, Başvekil olur. Başvekil, Vekil arkadaşlarını ayırır. Kurulan hükûmete Meclis güvenini belirtirse, hükûmet kurulmuş olur. Bu kısa açıklamadan da anlaşıldığı üzere, Cumhuriyet idaresinde, vatandaşlara ağır sorumluluklar düşer. Böylece hükûmetin kuruluşunda, çalışmasında her birimiz ayrı ayrı görevliyiz demektir. Cumhuriyetin esası serbest seçimlerdir. Cumhuriyet ve demokrasi tam mânasiyle bir halk idaresi demektir.

CUMHURİYETÇİLİK ·

Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz, hükûmet şeklimizin Cumhuriyet olduğunu açıkça belirtir.

Biz, bütün Türk vatandaşları Cumhuriyetçiyiz. Cumhuriyeti, en iyi bir devlet idaresi olarak tanımaktayız. Bu güzel idareye, yüzyıllar boyunca çekilen zorluklar sonunda kavuştuk. Şehit dedelerimizle eşsiz Atatürk'ün kutsal bir armağanı bildiğimiz Cumhuriyetimizi koruyacağız ve yükselteceğiz. Tam bir halk idaresi olan Cumhuriyet, milletimizin yücelmesinde, vatanımızın saadete kavuşmasında önümüzde açılan tek yoldur. Bu aydın yolda, elbirliğiyle yürüyeceğiz. Bilhassa demokrasi idaresine kavuşmakla dünya insanlığı içinde aldığımız şerefli yeri daima muhafaza edeceğiz.

Artık Türk milleti, mutlakiyet idaresinde olduğu gibi, tek kişinin, meşrutiyet idaresinde olduğu gibi, belirli zümrelerin oyuncağı değil, kendi kendinin buyruğu altında yaşıyan hür vicdanlı, hür düşünceli bir topluluktur. Bu şuurlu topluluk kendi hizmetinde çalışanları serbestçe seçer, iyi vazife görmiyenlere iş vermez.

CUMHURİYET DEVRİNDE KÖY KALKINMASI :

Cumhuriyet idaresinden önceki Türk köyleri bakımsızdı, perişandı. Bir yandan, bataklıklar, bir yandan da salgın hastalıklar köylü vatandaşlarımızı kırıp geçiriyordu. Tarım makinalarının yokluğu, düzgün yolların bulunmayışı, köylümüzün zor duruma düşürmüştü. Hele okulsuzluk, cehalet, mültezim baskısı, zaptiye korkusu, köylüye göz açtırmıyordu. Uzak sınırlardaki vatan top-

Kahramanlık Hikâyeleri:

NİĞDELİ ETHEM ONBAŞI

Balkan Harbindeydi. Kırklareli önünde, geceden beri yağan kar, her tarafı beyaza bulamıştı. Türk siperlerinin içinde bir karaltı dolaşıyordu. Bu, Niğdeli Ethem Onbaşıydı.

Ethem Onbaşı, sağ kalan üç arkadaşını yanına çağırdı:

— Hasan! Elmas! Hüsmen!

— Buyur!
— Buyur Onbaşım!
— Buraya gelin!

— Geliyoruz Onbaşım!

Aylardır, her türlü zorluğa göğüs geren Mehmetçikler, atik hareketlerle koşuştular; Onbaşının yanına vardılar. Ethem Onbaşı, dalgın bakışlarla arkadaşlarını süzdü. Sonra da ağır ağır konuşmaya başladı:

— Ekmeğimiz, cephanemiz tükendi. Koca bölükten kala kala dört kişi kaldık. Arkadaşlarımızın hepsi vatan uğruna şehit oldular. Karşımızdaki düşmanın arkası kesilmiyor. Ne yapacağız?

Hüsmen, bıyığını burdu; kaşlarını çattı:

— Süngü takip hücuma kalkacağız! Cevabını verdi.
Hasanla Memiş «Daha ne duruyoruz?» der gibi süngülerine sarıldılar. Ethem Onbaşı sevinç yaşlariyle ıslanan gözlerini sildi:

— Var olun arkadaşlar! diyerek onları ayrı ayrı kucakladı.

Biraz sonra 250 kişilik bir Bulgar bölüğüne karşı 4 Türk süngüsünün parladığı görülüyordu.

Binlere birlerle karşı koyan büyük Milletin kahraman evlâtları, nur içinde uyuyun!..

DİKENLERİ OLMASA?...

Erol — Kardeşin çok güzel Ayhan. Tıpkı gül gibi!

Ayhan — Doğru ama, dikenleri olmasa!

YA OLURSA!...

Hoca bir gün kasabadaki gölün kenarında suya eğilmiş, elindeki kaşıkla bir şeyler yapıyordu. Oradan geçen bir arkadaşı merak etti.

— Ne yapıyorsun orada Hoca?..

Diye sordu.

— Göle yoğurt mayası atıyorum.

— Ne diyorsun Hocam!.. Hiç koca göl maya tutar da yoğurt olur mu?

— Olmaz, biliyorum ama, ya olursa!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

7 Ocak 1954, Cuma Sayı: 15 — Fiyatı: 15 Kuruş.

SÜS BALIĞI
DENİZALA BALIĞI
SARDALYA
RİNGA BALIĞI
USKUMRU
DENİZ SAZANI
AKISAN
YILAN BALIĞI
HAMSİ
CEP ANSİKLOPEDİSİ
CANLI VARLIKLARDAN BALIKLAR
C-3
MERSİN BALIĞI
DALAMUT
KEDİ BALIĞI
MORİNA BALIĞI
KILIÇ BALIĞI
LİKOZİNA BALIĞI
KALKAN BALIĞI

Bunları biliyor musunuz?

BİTKİLERİN GÜNEŞ IŞIĞI İLE İLGİSİ :

Bazı bitkiler yapraklarını veya çiçeklerini güneşe doğru çevirirler. Bazıları da güneşten sakınmak için yapraklarının keskin taraflarını, yâni yan taraflarını güneşe çevirirler. Bir çeşit bitkiler de vardır ki, gündüz çiçeklerini kaparlar, gece açarlar. Meselâ gecesafası (Akşamsafası) ismi verilen çiçek böyledir.

GÖLGEMİZ HER ZAMAN BİZDEN UZUN MUDUR?

Gölgemiz her zaman bizden uzun mudur? Hayır, değildir. Yaz mevsiminde, öğle vakti, güneş tam tepeden doğunca gölgemiz bizden kısadır. Güneş yan gelince (sabahları ve akşamları) gölgemiz bizden uzun olur.

İÇKİ İNSANI ISITIR MI?

Hayır ısıtmaz. Yalnız, içkinin tesiriyle kan derimize daha fazla yaklaşır. Onun için her tarafımızda bir sıcaklık hissederiz. Fakat bu geçici bir zaman içindir, ve bizi aldatır.

EN KIYMETLİ ORGANIMIZ HANGİSİDİR?

Muhakkak ki organlarımızın hepsi kıymetlidir. Hiç birinin eksikliğini istemeyiz. Fakat bir organımız vardır ki, o olmasa yaşamamıza imkân yoktur. İşte bu organımız beynimizdir.

Beynimiz, bütün sinirlerimizin merkezidir. Beynimiz olmasa göremeyiz, konuşamayız, duyamayız, hissedemeyiz, hiçbir yerimizi oynatamayız, düşünemeyiz. Bütün vücudumuza emir veren ve bu emirleri yaptıran, beynimizdir.

BUĞDAY NE VAKİT EKİLİR?

Buğday, dünyanın her tarafında, değişik zamanlarda ekilir. Buğdayın ekimi iklim durumu ile yakından ilgilidir. Bu iş memleketin sıcak ve soğuk oluşuna göre değişir.

raklarını canla, başla koruyan köylüydü. Fakat ona yardım edilmek şöyle dursun, onun elinde ne varsa alınmak istenirdi. Ziraat Bankası bugünkü gibi yardım yapmazdı. O zamanki köylerimizde kooperatif teşkilâtı da bulunmazdı. Yani, netice itibariyle, Osmanlı devlet zamanındaki köylümüz her şeyden mahrum, yalnızca sömürülen bir varlıktı.

Halbuki, bugün her şey değişmiştir. Cumhuriyet hükûmetimiz her şeyden fazla Türk köylüsünü düşünüyor; yılmadan, yorulmadan onun için çalışıyor. Eski sabanların çizdiği toprakları, şimdi onbinlerce traktörler sürüyor. Köylere su getiriliyor. Yollar, okullar yapılıyor. Ziraat Bankası köylümüzden hiç bir yardımı esirgemiyor. Artık mültezimler, faizciler de yok. Âşar vergisi de alınmıyor. Köylünün her türlü ürünü değer fiyatında satılıyor. Belki az bir zaman sonra, sayısı 40 bine varan köylerimiz, cennet vatanın bağrında birer mamure olacaktır.

Osmanlı devletinin dertli, kasvetli ve hayata küskün köylüsü yerine; Cumhuriyetin çalışkan, gürbüz ve neş'eli köylüsü Türk vatanını mes'ut yarınlara ulaştıracaktır. Köylerimiz bu kalkınmayı Cumhuriyet ve demokrasi idaresine borçludurlar.

CUMHURİYETİMİZİN KURULMASI :

Sevgili Cumhuriyetimiz, Büyük Atatürk'ün armağanıdır. Türk milleti tarih boyunca, çeşitli adlar altında muhtelif devlet idareleriyle yöneltilmiş bir topluluktur.

Osmanlı saltanatı. mutlakiyet idaresinden başka bir şey değildi. 1876'da ilk meşrutiyet kuruldu ise de, devam ettirilemedi. 1877'de tekrar baskılı bir idare, yani mutlakiyet başladı. Ancak, meşrutiyeti 1908'de ikinci defa ve tam olarak ilân edebildik. Birinci Cihan Savaşı sonunda, Osmanlı devleti Sevr barışını kabul etmek zilletine katlanınca, Anadolu'da yeni bir «Millî Hükûmet» kuruldu. Bu hükûmetin kurucusu Mustafa Kemal'di. Mustafa Kemal, Ordu Müfettişliği göreviyle 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. Samsun'dan Sivas ve Erzurum'a geçerek kongreler topladı. Mustafa Kemal, tarih boyunca hür yaşamış ve geniş İmparatorluklar kurmuş olan Türk milletini yıkıntıdan kurtar-

mak idealiyle harekete geçmişti. Artık Millete, Osmanlı idaresinden bir fayda gelmiyeceğine kesin olarak inanmıştı.

İşte bu düşünceyle, 23 Nisan 1920'de, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Yurdun bütün vilâyetlerinden gelen mebuslar, Mustafa Kemal'i Meclis Reisliğine seçtiler. Böylece, İstanbuldan ayrı, yeni bir millî hükûmetin temelleri atılmış oldu. Kurulan ordularla isyanlar bastırıldı; düşmanlara karşı Büyük İstiklâl Savaşını kazandık. 24 Temmuz 1923'te Lozan barışını imzaladık. Zaten İstiklâl Savaşı sonunda İstanbul'daki son Osmanlı padişahı da, yaptığı hainliklerin hesabını vermekten korkarak Avrupa'ya kaçmıştı. Lozan barışiyle bütün dünya, Türk milletinin bağımsızlığını tanımış oluyordu.

Mustafa Kemal, her şeyden önce Cumhuriyetin kurulmasını istiyordu. Eşsiz Mustafa Kemal'e tek bir kalb halinde inanan Türkiye Büyük Millet Meclisi de, 29 Ekim 1923'de Cumhuriyeti ilân etti. ve ilk Reisicumhurluğa da Gazi Mustafa Kemal'i getirdi. Sevgili Türk yavruları, sonradan Atatürk adını alan büyük insanın bu kutsal emanetini, canımızdan çok sevelim.

CUMHURİYET MÜDDEİUMUMİSİ :

Asliye Ceza mahkemeleri ile Ağır Ceza mahkemelerinde birer Cumhuriyet Müddeiumumîsi bulunur.

Cumhuriyet Müddeiumumîleri Adalet Vekâletine bağlıdırlar, Cumhuriyet Müddeiumumîsi mahkemeye katılıp gerekli konuşmaları yaptığı halde, hükümlü hakkında verilen karara iştirak edemez. O hâkimin yanında âmmenin, yani halkın haklarını korumağa çalışır. Herhangi bir vatandaşı diğer bir vatandaş yaralasa ve yaralanan kimse de mahkemeye baş vurmaktan vazgeçse, bu hâdiseye derhal Müddeiumumî el koyar. Yaralanan vatandaşın şahsında bütün vatandaşların hakkını korumak ve dayak atanın da bu hareketini bir daha tekrarlamaması gayesiyle kanunî hükümler gereğince mahkeme açar. Ayrıca rejim ve hükûmet aleyhinde

çalışanlar, Reisicumhur ve Vekillere hakaret edenler hakkında mahkeme açılması için gereken işlemi yapar.

Netice itibariyle, cemiyet nizamının sarsılmasında ve vatan sınırları içinde yaşayan vatandaşların kanunlara riayetkâr olmasında Cumhuriyet Müddeiumumîlerinin ağır sorumluluğu vardır.

Müddeiumumîler hâkimler gibi, Üniversitenin Hukuk Fakültesini bitirenler arasında tayin edilirler.

CUMUDİYE (Buzul) :

Cumudiye, bir nevi buz nehridir. Yüksek dağların tepeleri her zaman karlı bulunur. Meselâ Alpler, Pireneler, Kafkas dağları gibi. Bu dağların üzerlerinden senelerden ve yüzyıllardanberi yağan karlar eğer «çığ» ve «cumudiye» halinde aşağılara inip erimeseydi, bütün bu dağlar yüzlerce ve hattâ binlerce metre kalınlığında kar tabakaları ile örtülürlerdi.

Dağlara yağan karlar, üstüste yığılıp birikirler, Bazan, meyili fazla olan yamaçtan bir kar parçası koparak aşağıya yuvarlanır ve yuvarlandıkça büyür. Buna «çığ« ismi verilir. Bu çığlar düz bir yerde dururlar ve sıcaklığın tesiriyle yavaş yavaş erimeğe başlarlar.

Dağların çok yüksek tepelerinde, az meyilli (eğimli) yerlerde karlar gittikçe yığılırlar ve donarlar. Geniş ve derin buz kütleleri halini alarak yavaş yavaş aşağıya doğru kaymağa başlarlar. İşte bunlara «Cumudiye» denir. Bu cumudiyelerin hareketi, gözle görülemiyecek kadar ağırdır. Fakat devamlı olarak hareket ederler. Nihayet dağların aşağılarındaki vâdilere kadar inerler. Buralarda sıcaklık tabiî dağın tepesine nazaran daha fazladır. Böyle yerlerde cumudiyeler yavaş yavaş erimeğe başlarlar.

En büyük cumudiyeler Alp, Kafkas, Pirene, Himalâya, İskandinavya, Altay, Tanrı dağlarında ve Grönland adasında bulunur. Grönland, baştan başa buzlarla kaplıdır.

Cumudiyeler bazan uzun ve derin olurlar.

Alp dağlarının «Mont Blanc» tepesinde bulunan cumudiyelerin kalınlığı, yani derinliği, 150 metre kadardır. Bazan 400 metre

kalınlıkta olan yerleri de vardır.

Bu cumudiyeler dağların, deniz yüzünden 1000 metre yüksek olan yerlerine kadar inerek oralarda sıcaklığın tesiriyle erimeğe başlar.

Yeni Zelanda, adasının güneyindeki cumudiyeler, dağların 200 metre yükseklikte bulunan yerlerine kadar inebilirler. Dağların bu kısımlarında çam ve meşe ormanları vardır. Bu ormanların içine girerler.

Dördüncü jeolojik zamanda Avrupa kıtasının kuzey tarafında üçte bir kısmı ve Afrika kıtasının kuzeyinde göller bölgesine kadar olan kısım, cumudiyeler ve buz tabakaları ile örtülü idi. Sonraları, o civarlarda sıcaklığın biraz fazlalaşması ile bu cumudiyeler eridiler ve daha kuzeye çekildiler.

Grönland adasındaki cumudiyeler denize kadar uzayarak, bir uçları denize karışır. Bu uçlar deniz yüzünde büyük buz adaları halinde kalırlar ve akıntıların tesiriyle güneye doğru inerler. Bu adalara «Aysberg» denir.

Aysberg gemiler için çok tehlikelidir. Bunlara çarpan gemiler, parçalanıp batarlar. Aysbergler, Atlas Okyanusunda sıcak su akıntılarının (Golfstrim = sıcak su akıntısı) geçtiği yere gelince erirler.

CÜCENLER :

Milâdın 3. Yüzyılından itibaren Asyada büyük bir devlete rastlarız ki, bu devletin adı «Cücen İmparatorluğu» dur.

Cücen devleti doğuda Kore yarımadasından, batıda Hazar denizine kadar uzanıyordu. Cücen devletini kuran Siyenpi Türklerinin ilk Hakanı «Mu-Ku-Liyo» idi. Mu-Ku-Liyo'dan sonra yerine geçen oğlu,devletin temelini atmış oldu.

Cücenler Topalara savaş açtılar ve onları yendiler. Orta Asyayı ele geçirdiler.İli ırmağına kadar ilerlediler. Bunların bir kısmı doğuya, bir kısmı batıya yöneldi. Böylece Cücenler, zamanla ikiye ayrıldılar. Bu ayrılış, onları zayıflattı.

Sonraları, Tulun adlı bir Bey, dağınık urukları topladı. Yeniden büyük bir devlet kurdu. Bu Bey, (402) yılında Hakan sa-

nını aldı. Bütün Siyenpiler, Dokuz Oğuzlar, Uygurlar, Teleler, Tulun'un buyruğu altında birleştiler. Tulun, teşkilâtlı bir ordu kurdu. Yeni kanunlar yaptı «Kan-Ceo» şehrini devletine merkez seçti. Tulun'dan sonra yerine kardeşi Hu-li-yo geçti ise de, tahtta çok duramadı. Türk Boyları tarafından tahttan indirildi. Başa Tulun'un oğlu Pu-lu-Çin geçirildi. Hunları batıya sürüp Avrupa milletlerinin altüst olmasına sebep olan Cücenler, zamanla birbirlerine düştüler, taht kavgalarına başladılar. Bu durumdan faydalanan komşuları Göktürkler, Cücenlere saldırdılar. Cücen devletini parçaladılar.

Nihayet, Cücen İmparatorluğu 552 yılında tarihe karıştı.

CÜMLE :

Bir duyguyu, bir haberi, bir soruyu veya bir işi bildiren söz dizimine «cümle» denir. Cümle, kelimelerden meydana gelir. Fakat cümledeki kelimelerin gelişigüzel değil, belirli bir düzene göre dizilmesi gerekir. Bir kelimelik cümle olabildiği gibi, bir kaç kelimelik cümleler de olabilir. Yeter ki dileğimiz tam olarak anlatabilmiş olsun. Meselâ «Hastayım, çalışıyorum, geliyorum» kelimeleri ayni zamanda ayrı ayrı birer cümledirler.

Cümlelerde fiiller, fiil yerini tutan kelimeler, özneler, zamir, sıfat, zarf, edatlar v.s. bulunur.

CÜMLE ÇEŞİTLERİ :

Uzun cümleler olduğu gibi kısa cümleler de bulunur. Cümleler muayyen bir kelime sayısına göre yapılmaz. Anlatmak istediğimiz anlama göre, uzun veya kısa olurlar.

«Fürüzan geldi» deyimi bir cümledir. «Fürüzan okula geldi» deyimi de bir cümledir. «Cumartesi günü saat 13 de Fürüzan okula geldi» deyimi de, yine bir cümledir. Ama dikkat edilirse kelime sayıları değişik olan bu cümleler arasında az veya çok mâna farkları vardır.

CÜMLELERİN KURULMASINDA KELİMELERİN YERLERİ VE HALLERİ :

Cümle kuruluşunda, kelimelerin sıra düzenine bilhassa dikkat etmeliyiz. Nasıl ki, bir duvarcı harcı, tuğlayı belli bir düzen-

le sıralamaya çalışırsa, biz de iyi konuşabilmek, güzel yazabilmek için kelime sıralarına itina göstermeliyiz. Meselâ: «Füruzan sabah dün geldi evden» deyimi hiç bir zaman cümle olamaz. Dikkat ederseniz buradaki kelimelerin düzenli bir sırada olmadıklarını kolayca sezersiniz. Halbuki ayni kelimeleri «Füruzan, dün sabah evden geldi» şeklinde sıralarsak tam bir cümle yapmış oluruz. Ayrıca, cümle içindeki kelimeler oldukları gibi kalmazlar; değişik hallere girerler.

Cümlelerde vazife alan bütün kelimeler «5» ayrı halde bulunurlar. Bu haller de şunlardır: «Yalın» hal, «e» hali, «de» hali, «den» hali, «i» hali...

Eğer bir cümlede, kelime olduğu gibi kullanılmışsa, kelimenin o haline «Yalın hal» denir. Yalın halde olan kelimeler takı almazlar; hiç bir değişikliğe uğramazlar, olduğu gibi kalırlar.

Meselâ: «Füruzan okula geldi» cümlesinde «Füruzan» kelimesi hiç bir takı almamıştır, olduğu gibi kullanılmıştır.

Cümledeki kelime, e, - a, - ye, - ya takılarından birini almışsa o kelime «e hali» nde kullanılmış demektir.

«Dün sokakta Füruzana rastladım» cümlesinde, Füruzan kelimesi «a» takısını almıştır.

Kelime, - de, - da, - te, - ta takılarından birini alarak kullanılmışsa o kelime «de hali» ne sokulmuş demektir.

«Füruzanda top var» cümlesinde Füruzan kelimesi «da» takısını almış; böylece, «de hali» ne sokulmuştur.

Eğer kelime - den, - dan, - ten, - tan takılarını almışsa «den hali» ne sokulmuş olur.

«Kitabı Füruzandan aldım» cümlesinde Füruzan kelimesi «dan» takısını alarak «den hali» ne sokulmuştur.

Eğer cümle içindeki kelime, - i, - ı, - yi, - yı, ü, - u, - yü, - yu takılarından birini almışsa «i hali» nde kullanılmış demektir.

«Okul bahçesinde Füruzanı gördüm» cümlesinde, Füruzan kelimesi «ı» ekini almıştır.

İşte, bu saydığımız beş hale, «İsmin beş hali» adı verilir.

CÜMLE YERİNE GEÇEN KELİMELER :

Cümle; bir duyuyu, bir soruyu, bir dileği veya bir işi anlatan söz dizimidir. Cümlelerin yapısında kelimeler kullanılır. «Halide çalışkan bir kızdır.» cümlesini incelersek, bu cümlenin 4 kelimeden meydana geldiğini görürüz.

Cümlelerdeki kelime sayısı, istediğimiz kadar olabilir. Bu, cümlenin söylenişine veya anlatılmak istenen anlama göre değişir.

«Bu yıl ne olursa olsun, sınıfımı geçmek için pek çok çalışacağım.» cümlesinde 11 kelime yer almıştır. Halbuki, «Halide çalışkandır.» cümlesinde 2 kelime vardır. Fakat, bu, her iki cümlede de ayrı ayrı maksatlar anlatılmış oluyor.

Bazan, tek kelimeli cümleler de bulunur. Bir arkadaşımız bize, «Ne yapıyorsun?» dese, ona kısaca:

«— Çalışıyorum» cevabını veririz. Buradaki «çalışıyorum» sözü ile dileğimizi tam olarak anlatmış oluyoruz. Öyleyse, buradaki tek kelime de bir cümle olmuş olur.

«Geliyorum - Konuşuyorum - Gel!» gibi kelimeler çok defa cümle yerine geçen kelimelerdir.

«Kaç kelime ile olursa olsun, istediğimizi tam olarak anlatabilmişsek bir cümle yapmış oluruz.»

Eğer, istediklerimizi tek kelimelerle anlatıyorsak, o vakit te, birer kelimelik cümleler kurmuş oluyoruz demektir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

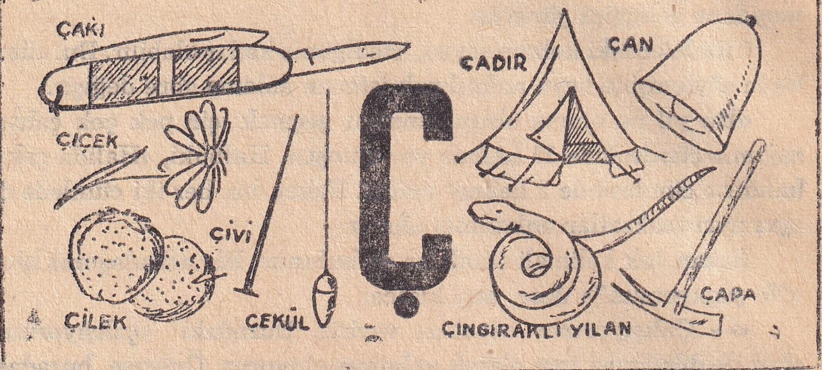

«Ç» :

«Ç» harfi, Türk alfabesinin dördüncü harfidir. Dişlerle damak arasından çıkar. «E» harfinin yardımiyle «ÇE» diye okunur.

ÇADIR :

Kırda, bahçede, tarlada içinde barınılan ve bezden, muşambadan veya su geçirmez branda bezinden yapılmış seyyar barınaklara «çadır» adı verilir. Tarih boyunca çadırı en çok kullanan, en çok geliştiren Türkler olmuştur. Hattâ, «Türk çadırda doğar, at üstünde ölür» atasözümüz de çadıra verdiğimiz önemi belirtir. Orta Asya bozkırlarından Hindistan'a Çin'e, İran'a ve Avrupa ülkelerine akınlar yapan dedelerimiz beraberlerinde çadırlarını da götürürlerdi. Savaş alanlarında kurulan ordugâhlar yüzbinlerce çadırdan meydana gelirdi. Bu, eski Türklerde böyle olduğu gibi Selçuklularda ve Osmanlılarda da ayniydi. Bugün insanlar, toprak üzerinde kurulmuş sabit meskenlerde oturmaktadırlar. Ama, yaylâ ve ormanlarda yaşayan göçebelerin hâlâ barındıkları yer, sağlam yapılmış çadırlardır. Ayrıca kampa çıkanların, askerlerin de en çok kullandığı barınak yine çadırdır.

Tarihte, çadırın en gelişmiş şeklini Osmanlılarda görürüz.

Osmanlı Türklerinin kullandığı çadırlar, tek direkliden 8 direkliye kadar değişirdi. Tek direkli olanlar, bugün de çok rastladığımız koni şeklindeki çadırlardı. Padişahın çadırına «Otağı hümayun» denirdi. Otağı hümayunun içi ayrı bölmelere bölünmüştü. Sadrâzamın çadırına da «Otağı asafî» adı verilirdi. İstanbul'da, Topkapı müzesinde bu çadırlardan bulunmaktadır.

ÇAĞ :

Zamanın bir parçasına «çağ» denir. Meselâ: ömrümüzü ayrı kısımlara bölerek çocukluk çağı, gençlik çağı, ihtiyarlık çağı gibi çeşitli adlar verebiliriz.

Bir günün de belirli kısımlarına yine çağ adını veririz. Akşam çağı gibi...

Ayrıca tarihte, büyük zaman parçaları da çağ adını alırlar. İlkçağ - Ortaçağ - Yeniçağ - Yakınçağ gibi... Bundan başka çağ kelimesi, bir şeyin gelişme zamanını anlatmak için de kullanılır. «Tam çağında» deyiminde olduğu gibi.

ÇAĞATAY DİLİ :

Çağatayca denen ayrı bir dil yoktur. Uygur diline sonradan Çağatayca ismi verilmiştir. Çağatay, bir Hakanın ismidir. Bu dile bu Hakanın ismi verilmiştir.

Uygurca, Türkistan'ın doğusunda oturan Türkler tarafından kullanılırdı ve Türk diliydi. Türk edebiyat dili Uygurca idi. Cengiz Hanın bütün adamları ve idare memurları Uygurlardı. Bütün yazılar, kayıtlar da Uygur lisanı ve yazısı ile, yani Türkçe, yazılıyordu.

Cengiz öldükten sonra, ülkesinin bir kısmı oğlu Çağatay'a kaldı. Bu kısımda Uygurlar fazla bulunuyorlardı ve dil de hep Uygurca idi. Çağatay'ın Hakan olması sebebiyle bu dile Çağatayca ismi verildi.

On üçüncü yüzyıldan sonra Uygurcaya artık Çağatayca denmeğe başlandı. Çağatayca, birkaç yüzyıl boyunca Orta Asyada edebiyat dili ve resmî dil olarak kullanıldı. Çin'den İran'a kadar olan ülkelerde bu dil yazılıyordu ve konuşuluyordu.

Çağatayca sonradan Arapça ve Acemce ile karıştı. Ali Şir Ne-

vaî, Babür gibi Türk şairleri Çağataycayı kullanmışlardır.

Bizim Türkçemizin esası Uygur ve Çağatay dilleridir. Arap ve Acemce ile karışan bu diller Osmanlı lehçesini meydana getirmişlerdir.

ÇAĞATAY İMPARATORLUĞU :

Bu imparatorluğa, Cengiz Hanın oğullarından Çağatay başkanlık etmiştir. Cengiz Han, ölümünden evvel ülkesini oğulları arasında bölmüştü. Çağataya da Doğu ve Batı Türkeli ve Doğu İran'ı vermişti.

Çağatay ve ondan sonra oğulları Orta Asyanın büyük bir kısmında 130 yıl kadar hüküm sürdüler. Semerkant, Buhara, Almalık gibi güzel şehirleri başkent yaptılar. Nihayet 1370 senelerinde Timurlenk buralara gelerek Çağatay İmparatorluğuna son verdi.

Çağatay İmparatorluğu biraz karışık bir şekilde idare edilmiştir. Prensler sık sık birbirleriyle savaşırlar, kardeş kanı dökerlerdi. Hakanlar birkaç senede bir değişirdi. Bazan ordu komutanları idare işlerine karışırlar, istediklerini Hakan yaparak tahta çıkarırlardı. Bazan isyanlar olurdu. Bir Bey veya Prens isyan eder, ordusunu toplayarak imparatorluğun birçok yerlerini çiğner ve zaptederdi. Aldığı yerlerde Hakanlığını ilân ederdi. İşte böyle kargaşalıklar içinde geçen 130 yıl içinde bu imparatorluk tarihte pek önemli bir yer tutmamıştır. Denize yakın olamadığı için ticaret sahasında fazla ilerliyememiş, birlik ve beraberlik yaratmadığı için de pek erken çöküp gitmiştir.

Meşhur Hükümdarlardan bazıları şunlardır: Çağatay, Kara Hulâgû, Duva, Tuğluk, Timur, İlyas, Kabil Şah.

ÇAĞLIYAN :

Derelerin, küçük akarsuların yüksekten döküldüğü yere «Çağlıyan» denir. Çağlıyan, şelâlenin küçüğüdür. Yağmur yağdığı zaman veya karların erime mevsimlerinde; kırlardaki derecikler tatlı şırıltılarla akarlar. Hele, yamaçlardan köpürerek atlayan dereciklerin çağlıyanlarını dinlemek gayet hoş olur. Köy yanında bulunan ve oldukça kuvvetli akan çağlıyanlardan faydalan-

mak daima mümkündür. Bunlarla elektrik dinamoları işletilir, değirmenler çalıştırılır.

ÇAKAL :

Çakal, köpek cinsinden olan yabanıl bir hayvandır. Bu hayvana en çok Güney Asya'da, Doğu Avrupa'da ve Afrika'nın her yerinde rastlanır. Yurdumuzda da bol çakal sürüleri vardır.

Çakallar ekseriya sürüler halinde dolaşırlar. Güneş batınca yuvalarından çıkarlar; köy ve kasaba kenarlarında, çiftliklerde leş aramıya koyulurlar. Hele aç kaldıkları zaman, köylerin içine kadar sokulup kümeslere saldırırlar. Çakal şeklen kurda benzerse de, kurt gibi kuvvetli ve yırtıcı değildir. Boyca da daha küçüktür. Bir âdi çakalın omuz başından kuyruk ucuna kadar uzunluğu 60 santimetreyi geçmez. Yerden yüksekliği ise 35 ile 40 santimetre arasında değişir. Küçük avların peşinde koşup et ve leş yiyen çakal zararlı bir yaratıktır. Bu sebeple köylüler çakal avlamaktan pek hoşlanırlar.

Yaz akşamları köy kenarlarında duyulan çakal ulumaları köpeklerin havlamalarına karışır. Köpek ve insan kokusunu alan çakallar kırların karanlığı içinde kaybolup giderler.

ÇAKI :

Açılıp kapanabilen, bir veya birden fazla ağızlı küçük cep bıçaklarına «çakı» denir. Çakıların en iyisi halis çelikten yapılanlarıdır. Ayrıca, otomatik olarak açılan sustalı çakılar da vardır.

ÇAKMAK :

Çakmak, çoklukla sigara içenlerin kullandığı bir nevi ateş yakma aracıdır. Çakmakların; bir çelik parçası ile çakmaktaşının hızla sürtünmesinden hâsıl olan kıvılcımlarla kav tutuşturan âdi cinsleri olduğu gibi; çok güzel yapılmış iyi cinsleri de vardır.

ÇAKMAKTAŞI :

Çakmaktaşı bir çeşit madendir.İçinde kireç, demiroksidi, su ve bazan da silis bulunur. Siyah, yeşil kahverengi,, kırmızı ve beyaz çakmaktaşlarına rastlamak mümkündür.

Tarihin eski çağlarında bıçak ve balta yerine kullanılan çakmaktaşları bugün de, bir çeşit harman aracı olan döğenlerin altında kullanılmaktadır. Çakmaktaşının bir çeliğe çarpması sonucu ile kıvılcımlar hâsıl olur. Bu sebepten çakmaktaşlarından ateş yakmak için de faydalanıldığı görülmektedir.

ÇALDIRAN SAVAŞI :

Çaldıran savaşı, 1514 yılının Ağustos sonlarında, Çaldıran vâdisinde, Türk Hükümdarı Yavuz Sultan Selim ile İran Hükümdarı Şah İsmail arasında olmuştur. Neticede Yavuz Sultan Selim savaşı kazanmış, Şah İsmail'in ordusu perişan edilmiştir.

Şah İsmail, İran'ın en büyük bir Şahı idi. Birçok zaferler kazanmış, birçok yerler zaptetmiş, ayrıca da Osmanlı İmparatorluğunu yoketmeyi aklına koymuştu. Anadolu'ya birçok casuslar göndererek Osmanlılar arasında Şiilik mezhebini yaymağa çalışıyordu. Bazı yerlerde de başarı kazanmış, bir kısım ahaliye şiiliği kabul ettirmişti.

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in bütün bu yaptıklarını takip ediyor, ona göre tedbirler alıyordu.

Sultan Selim, herşeyden önce, şiilik mezhebini kabul etmiş olan kırk bin kisiyi kısım kısım öldürterek ortadan kaldırdı. Ondan sonra, İsmail'e karşı savaşa karar verdi. 1514 yılının Nisan ayında ordusunun başına geçerek Maltepe'den hareket etti.

Sivasa vardığı zaman ordusuna büyük bir geçit resmi yaptırdı. Burada ordunun mevcudu yüz kırk bin silâhlı asker, bes bin zahireci, altmıs bin deve idi. İhtiyat kuvveti de kırk bin kişilik bir ordu idi. Kayseri ve Sivas arasında bulunuyordu.

Yavuz Selim, önce bir İran'lı casusla Şaha harp ilânı kararını gönderdi. Sonra iki ağır mektup daha yolladı. Bu mektuplara Sah İsmail bir tek cevap gönderdi. Bu mektubunda Selim'in sözlerini bir padisahın ağzına yakıstıramadığını söylüyor ve mektupla beraber bir kutu da afyon gönderiyordu. Afyon için söyle diyordu. «Bu sözler herhalde afyon yutmus bir kâtibin ağzından çıkmıştır. Onun için bu kutuyu ona hediye olarak gönderiyorum!»

Yavuz Selim buna çok kızmıştı. Ordusunu İran ülkesine doğ-

ru yürüttü. Fakat Şahın ordusuna bir türlü tesadüf edemiyordu. Asker yorulmuş ve bıkmıştı. İsyan etmesi ve geri dönmek istemesi tehlikesi vardı. Bu vaziyet karşısında Selim, İsmail'e şöyle bir mektup daha gönderdi:

«İsmail Bahadır. Haftalarca yürüdüğüm halde ne senden, ne de askerinden eser eser var! Ölü müsün, sağ mısın bilemem! Hileden başka birşey bilmez misin! Çok korkuyorsan bir doktor getir de seni tedavi etsin. Seni fazla korkutmamak için 40,000 askeri Kayseri'de bıraktım. Fazla saklanırsan erkek sayılmazsın! Miğfer yerine kadın başörtüsü, zırh yerine çarşaf giyerek hükümdarlıktan vazgeçersen daha iyi olur!..»

Sultan Selim, bu mektupla beraber Şaha bir de kadın elbisesi yolladı.

Osmanlı ordusu durmadan yürüyordu. Yeniçeriler dönmek istediler. O yine yürüdü. Çaldıran vâdisine vardı. Nihayet Şahın ordusunun çadırlarını gördü. Şah, Osmanlı ordusunu yormak ve bıktırmak istiyor. onun için meydana çıkmıyordu. Lâkin nihayet işte karşı karşıya gelmişlerdi.

Yavuz Sultan Selim, hiç dinlenmeden ordusuna hemen hücum emrini verdi. Türk ordusu Çaldıran ovasında vaziyetini aldı.

Bolu ve Kastamonu süvarileri İsfendiyar Oğlunun komutası altında idi. Mihal Oğlunun komutasında da ayrıca süvari bölükleri vardı.Bunlar yeşil ve kırmızı renkli bayraklar taşıyorlardı.

Bunlardan başka azaplar denilen piyadeler,ayrıca yine başka çeşit piyadeler ve zeametçi denen atlılar bulunuyordu.

Yavuz Sultan Selim de sağında sipahiler, solunda silâhtarlar olduğu halde savaş meydanına doğru ilerliyordu.

Türk ordusunda 80,000 kadar süvari vardı. Lâkin hem atlar, hem de askerler çok yorgundu. Aynı zamanda aç idi.

Şah İsmail'in ordusunda hiç yorgun ve aç asker veya hayvan yoktu. Hepsi dinç ve tok idi. Şah ilk önce hücuma geçerek süvarilerini Türk kuvvetlerine doğru sürdü.

İran süvarileri, Osmanlıların azap askerlerine şiddetle hücum ederek geri püskürttüler ve sol kanadı sardılar. Fakat sağ kanadda

bulunan Türk topları ve piyadeler Şahın ordusunu fena halde bozdular. Şahın kıymetli komutanlarından Ustaçlı Oğlu öldü. Komuta ettiği kuvvetler darma dağınık oldu.

Şah İsmail de hemen o taraflarda bulunuyor, büyük sayıda kuvvetlere komuta ediyordu. Lâkin onun askerleri de Türk askerlerinin karşısında darmadağınık olarak kaçtılar. Şah, iki yara alarak atından düştü. Tam o sırada bir Türk süvarisi, mızrağını kaldırmış, dolu dizgin üzerine geliyordu. Fakat sadık askerlerinden biri, «Şah İsmail benim» diye bağırarak Türk süvarisinin önüne atıldı. Başka bir İran askeri de kendi atını Şaha verdi ve savaş meydanından kaçmasına yardım etti.

Şah İsmail'in bütün ordusu savaş meydanında yokolmuş, geri kalan kısmı da kaçmıştı. Bu arada yaralı Şah da güçlükle kaçabildi. 23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran Meydan Savaşı Türklerin zaferi ile sona erdi.

Yavuz Sultan Selim, bu parlak zaferden sonra daha ileri gitmek, bütün İranı ezerek Türkistan'a kadar ilerlemek istiyordu. Böylece bütün Türkleri birleştirerek büyük bir Türk birliği kuracaktı. Fakat yeniçeri askerleri daha ileri gitmek istemediler. Savaş açılırsa dövüşmiyeceklerini bildirdiler. Bu hareket bir isyan başgıcı idi. Sonu fena olabilirdi. Onun için Yavuz Selim geri dönmeğe mecbur oldu.

ÇAL :

Çal, Denizli vilâyetinin bir kazasıdır. 65 köyü vardır. Genel nüfusu 50 bini geçer. Kasaba, Denizlinin kuzey doğusundadır. Kaklık demiryolu istasyonundan 21 kilometre uzaklıktadır. Arazisinin bir kısmı dağlık, bir kısmı da ovalıktır. Ovalarının çoğunu Büyük Menderes nehri sular.

ÇALGI :

Genel olarak müzik âletlerine çalgı denir. Piyano, saksafon, akordeon, hep birer çalgıdırlar.

Çalgıların kimisi nefesli sazlar gurubuna, kimisi de telli sazlar gurubuna dahildir. Ağız mızıkası nefesle çalındığı halde, keman

telli bir sazdır. Çalgıların ses vermesinde hava titreşimlerinin büyük bir rolü vardır. Bir masaya, aralıklı olarak iki çivi çakalım. Bu çivilere ince bir tel gerip bağlarsak ve bu tele de parmağımızla dokunursak telin hava içindeki titreşmesi, sesi hâsıl eder. Piyano, keman, akordeon, ut, mandolin, ağız mızıkası, zurna, flüt, ney, davul, saksafon, trombon harp muhtelif çalgılardan bazılarıdır.

ÇALIKUŞU :

Çalıkuşu, kırda yaşayan minik bir kuştur. Kuyruğu her vakit yukarıya doğru kalkık, kanatları kısa, biçimi yuvarlaktır. Yuvasını ağaç dallarının arasına yapar; yaprakların arkasında gizler. Çalıkuşu atik hareketlerle sinekleri, böcekleri yakalar ve yer. Bu yüzden çiftçilerimize büyük faydalar sağlar. Çalıkuşları kışın da memleketimizde kalırlar; sıcak ülkelere gitmezler.

ÇALIŞMALARIMIZI KOLAYLAŞTIRAN ARAÇLAR :

İşlerimizi yaparken bir takım araçların yardımlarından faydalanırız. Bazı araçlar kullanarak, kolay iş görme yollarını buluruz. Şimdi evde, okulda ve çevrede günlük işleri kolaylaştıran bu araç veya makinaları kısaca öğrenelim. Evde kullandığımız araçlar:

1 — Mutfak işlerinde kullanılanları.,

2 — Isıtma ve aydınlatmada kullanılanlar.

3 — Dikiş işlerinde kullanılan araçlar.

4 — Bahçe ve tamir işlerinde kullanılan araçlar diye 4 kısma ayırabiliriz. Kıyma makinası, gazocağı, elektrik, soba, dikiş makinası, makas, kazma, çapa vesaire gibi...

Okulda, öğrenim ve eğitim işlerinde kullanılan araçlar:

1 — Müzik derslerinde kullanılanlar, müzik aletleri..

2 — Resim-iş derslerinde kullanılan araçlar.

3 — Tarım ve Tabiat Bilgisi derslerinde kullanılan araçlar olarak kısımlara ayrılırlar.

Şimdi, günlük iş hayatımızda kullandığımız araç ve makina-

ların yalnız adlarını saymakla yetinelim:

Et makinası, kasaplarda ve mutfaklarda kullanılır. Kuyu çıkrığı, tınaz makinası, makas, dikiş makinası, tarım makinaları hep etrafımızda bulunan ve sayıları yüzleri aşan makinalardan bir kaçıdır.

İnsan zekâsı gün geçtikçe çalışmalarını kolaylaştıracak yeni araçlar bulmaktadır. Sayılamıyacak kadar çok olan çalışmalarımızı kolaylaştırıcı araçlar, ansiklopedimizin çeşitli bölümlerinde incelenmiştir.

Bunlar için: *Bak: Makinalar — Tarım âlet ve makinaları — Kaldıraçlar — Makaralar — Tekerlek — Değirmenler.*

ÇAM :

Çam, ılık ve soğuk ülkelerde yaşayan bir ağaç cinsidir. Dünya üzerinde çeşitli çam nevileri vardır. Tek başına büyüdüğü gibi, geniş ormanlar halinde de bulunur. Memleketimizin kumlu topraklarla örtülü bölgelerinde en çok «sarıçam» lara rastlanır. Sarıçam'ın kökleri uzundur. Bu ağacın herhangi bir yerini çenter veya kırarsanız yapışkan bir zamk (reçine) çıkarmıya başlar. Ağaç kendisini, parazit bitkilerden ve böceklerden ancak bu madde ile korur. Sarıçamların boyu bazan 50-60 metreyi bulur. İğne gibi sivri olan yaprakları, yaz, kış yeşil durur. Zamanla yıpranıp düşen yapraklar da reçineli olduklarından kolay kolay çürümezler. Fakat, zamanla çürüyen yapraklar toprağı beslerler. Çeşitli mantarların yetişmesine sebep olurlar.

Sarıçamlardan başka Halepçamları da vardır. Bunlar, boyca dadaha kısadırlar. En uzunları 30 metreyi geçmez. Halep çamları ekseriya Akdeniz memleketlerinde yetişirler. Bunların yumuşak ve uzun yapraklı olanlarına «Lariçu», sert ve uzun yapraklı olanlarına «Sahil çamları» adı verilir. Bunlardan başka, bir de fıstık çamları bulunur. Fıstık çamları koyu yeşil renkleriyle ve yuvarlak şekilleriyle bir şemsiyeyi andırırlar. Bu cins çamlardan fıstık adı verilen bir meyva elde edilir. Bir de ayrıca tepesi sivri, dalları çadır gibi yaygın akçamlar vardır. Bu cins ağaçlar, Kuzey Anadolu ormanlarında bol bol mevcuttur. Bunlar yıllar geç-

Kahramanlık Hikâyeleri

İMAMOĞLU ALİ BEY KAPTAN

1853 yılının Aralık ayında, Karadeniz donanmamız Sinop limanına sığınmıştı. Bunu fırsat sayan Rus amirali gemilerimize bir baskın yaptı. Gemilerimiz kendilerinden sayıca çok üstün olan düşmana karşı saatlerce vuruştular. 12 gemimizden on biri, beyaz köpüklü dalgalara gömüldü. İçlerinden yalnız, İmamoğlu Ali Bey Kaptanın idaresindeki kalyonumuz kurtulabilmişti. Fakat 4 taraftan kuşatan düşman, Ali Beyin teslim olmasını istiyordu.

İmamoğlu leventlere emir verdi. Forsalar kürekleri bıraktılar. Koca kalyonumuz, yaralı bir arslan gibi Rus gemilerine doğru ağır ağır yaklaşmıya başladı.

Ruslar sevinç içindeydiler. Öyle ya, güverteye çıkan Türklerin hiçbirinde savaş alâimi sezilmiyordu. Demek ki, teslim olmayı kabul etmişlerdi. Kancalar atıldı. Dört düşman gemisi İmamoğlu Ali Beyin gemisine rampa ettiler. Neş'e ve kahkaha ile bağrışan Ruslar, gemimize atladılar. İşte, ne oldu ise bu sırada oldu. İmamoğlu Ali Bey; gemi cephaneliğini ateşledi. Ortalığı cehennem manzarası kapladı. Bir Türk kalyonu ile üç düşman kalyonu çatır çatır yandılar. İçindekilerle birlikte Karadenizin soğuk dalgalarında kayboldular. Türk, esir olmaktansa seve seve ölüyor; ölürken de binlerce düşmanı öldürmesini biliyordu.

Gülüyorum

KABAHAT

Bir gün Hocanın eşeği çalınmıştı. Herkes kabahati Hocada buluyordu.

— Hiç hayvan başıboş bırakılır mı Hocam! Diyorlardı

Nihayet dayanamadı :

— Bütün kabahat bizdeymiş anladık, dedi. Amma şu hırsızda hiç te mi kabahat yok canım?!..

HIRSIZLIK

Bir gece Hocanın hanımı, Hocayı heyecanla uyandırdı:

— Dışarıda hırsızlar var Hoca, kalk!... dedi.

Hoca hiç aldırmadı. Gözleri kapalı cevap verdi:

— Merak etme hanım, çalacak bir şey yok! Hele bir şey bulsunlar, o zaman kalkar, ellerinden alırız...

NE YAPMALIYIZ?

Ayhan — Portakal yerken çekirdekleri boğazımdan aşağıya kayıp gidiveriyor! Bu çekirdekleri yutmamak için ne yapayım dersin?

Kayhan — Portakal yerine elma ye-..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

14 Ocak 1955, Cuma. Sayı: 16. Fiyatı: 15 Kuruş.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Ç -1

Bunları biliyor musunuz ?

BAŞKA YILDIZLARA GİDEBİLİR MİYİZ?

Uzun yıllardanberi bilginler başka yıldızlara ve aya gitmek için uçağa veya rokete benzer bir âlet yapmağa çalışıyorlar. Yapacakları roket o kadar hızlı gidecek ki, bu hızla dünyamızın çekim kuvvetinden kurtulacak ve başka bir yıldıza veya aya kolayca gidebilecek.

Şurasını da unutmamak lâzımdır ki, ay ve yıldızlar, bize yüz binlerce ve hattâ milyonlarca kilometre uzaktadır. Bu kadar uzak mesafelere gidebilecek araçlar ve taşıtlar yapmak pek kolay değildir.

Bundan başka, asıl önemli olan mesele, öbür yıldızlarda hayat olup olmadığı veya hayat için müsait şartlar bulunup bulunmadığıdır. Gidilecek yıldızlarda veya ayda, dünyamızda olduğu gibi hava yoksa, nefes almak imkânsız olacaktır. Onun için bu dünyalara gidecek insanlar hususî elbiseler giyecekler, maskeler takacaklar, büyük tüpler içinde hava ve oksijen götüreceklerdir.

Sonra oradan tekrar dünya yüzüne dönmek te büyük bir mesele olabilir. Orada yere inmek ve yerden tekrar havalanmak acaba mümkün olabilecek midir? Oralarda yaşayan yaratıklar var mıdır? İşte bütün bu zorluklar, bu büyük seyahati güçleştirmektedir.

Fakat bir gün muhakkak bu tehlikeli tecrübe yapılacaktır. Çünkü bilginler bu sahada durmadan çalışmaktadırlar.

SU DONUNCA KABINI NİÇİN ÇATLATIR?

Su, donunca genişler. Onun için, içinde bulunduğu kabın her tarafına basınç yapar. Eğer bu kap çok sağlam değilse, çatlar veya kırılır.

Çok soğuk geçen kış aylarında su küpleri ve su testileri çatlarlar.

tikçe sivrilmesine uzarlar. Etrafa yatay dallar çıkarırlar. Ağaç yaşlandıkça alt dallar kurur.

Çam, çok faydalı bir ağaçtır. Güzel görünüşü ile yurdumuzu süsler. Havayı temizler. Bu sebeple sanatoryumların, prevantoryumların, hattâ hastanelerin çoğu geniş çamlıklar içinde yapılır. Çam ağacı çıralıdır. İyi bir yakacak olarak ta kullanılır. Hele kerestesi her yerde aranır.

Yurdumuzun hemen hemen her bölgesinde rastlanan çamlar bilhassa Akdeniz, Ege ve Kuzey Anadolu bölgesinde geniş ormanlar halinde yer alırlar.

ÇAMAŞIR :

Elbisemizin altında bulunan ve tenimizi örten giyilere çamaşır denir. Yatak, yorgan çarşafları, kanape örtüleri de çamaşır adını alırlar. Evde annelerimizin, bunların kirlilerini toplayıp yıkama işine «Çamaşır yıkama» denir. Her evin bir çamaşır günü vardır. Haftanın pazartesi, perşembe günleri de çok defa çamaşır günü olarak ayrılır. O gün, kazan ocağa konur. Kirliler toplanır. Annemiz, ablamız kollarını sıvarlar. Leğen veya çamaşır teknelerinin başına geçerler.

ÇAMAŞIRLARIMIZIN TEMİZLİĞİ VE KORUNMASI :

Temiz insanların vücutları da, çamaşırları da temizdir. Temiz çamaşır giymek, sağlığımız için de faydalıdır. Ayrıca çamaşır ve elbisenin temizliği bize ayrı bir zarafet verir. Bu sebeple, sık sık çamaşır değiştirmek lâzımdır. Kirlenen çamaşırları da gereği gibi yıkamak icabeder. Çamaşırlar sıcak su ve sabunla yıkanır. Tabiî, renklilerle beyazlar ayrı ayrı yıkanıp kaynatılırlar. Yünlülerle, ipeklilerin de yıkanma şekilleri başka başkadır. Yıkama işinden sonra kurutma, kurutma işleminden sonra da, onarma ve ütüleme işleri gelir.

Ütülenen çamaşırlar gardroba, sandığa veya bohçaya yerleştirilir.

Çamaşırları güvelerden korumalıyız; lekelerden sakınmalıyız. (Leke konusunu okuyunuz).

ÇAN :

Çan, bakır ve kalay karışığından yapılmış bir cins ses âletidir. Hıristiyan dininde, tapınak yerleri olan kiliselerin kulelerinde büyük çanlar bulunur. Bu çanlar, günün belirli zamanlarında «Zangoç» denen adamlar tarafından çalınır. Çanların sesini duyan Hıriştiyanlar kiliseye giderler.

Develere, koyunların boynuna ve keçilere küçük çanlar takılır.

ÇAN :

Çan, Çanakkaleye bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 1384 tür. Bütün kazanın nüfusu 24.288'dir. Toprak genişliği 677 kilometre kareyi bulur. 62 köyü olan Çan, Biga çayı kenarında ve Balıkesir - Çanakkale yolu üzerindedir.

ÇANAKKALE :

Çanakkale, Marmara Bölgesi vilâyetlerimizden biridir. Dünyaca önemli olan ve kendi adını taşıyan boğazın doğu kıyısında bulunur. Çanakkale şehrini kucaklıyan topraklar, Biga yarımadasının bir parçasıdır. Şehrin dolayında uzanan ovalarda tarım yapılır. Her çeşit tahıl elde edilir. Çanakkaleyi ârızalandıran tepeler geniş zeytinliklerle ve meşe ormanlariyle doludur. Buranın, Karadenizi Akdenize bağlıyan bir deniz yolunun üzerinde bulunması, Çanakkalede balıkçılık endüstrisinin gelişmesini sağlamıştır. Bilhassa palamut balığı avcılığı mühim bir yer tutar.

Çanakkale, tarih bakımından da zengindir. Şehrin 22 kilometre yakınında bulunan Truva harabeleri, burada eski ve büyük bir uygarlığın varlığını anlatır. Fakat Çanakkalenin en unutulmaz tarafı, kahramanlık destanlarımızın altın sayfalarına sahip oluşudur. Birinci Cihan Savaşında Mehmetçiğin, kendisinden sayıca ve silâhça çok üstün düşmanlara karşı Çanakkalede

kazandığı zafer, burasını kahraman şehirlerimiz arasına sokmuştur. Ordularımız, dünyaya, bir vatanın nasıl müdafaa edildiğini Çanakkale Savaşlarında göstermişlerdir.

Bayramiç, Biga, Bozcaada, Ezine, Ayvacık, Eceabat, Gelibolu, Çan, Lâpseki, Yenice ve İmroz Çanakkale vilâyetine bağlı kaza merkezleridir. Çanakkale vilâyetinin yüz ölçümü 9879 kilometrekaredir; nüfusu ise 318.029 kişidir. Vilâyet merkezi Çanakkale şehri 22,215 nüfusludur.

ÇANAKKALE BOĞAZI :

Çanakkale Boğazı, Marmara Denizîyle Ege Denizini birleştirir. Akdenizden Karadenize, deniz yoluyla gitmek için muhakkak Çanakkale Boğazından geçmek icabeder.

Dünyanın en önemli geçitlerinden biri olan bu Boğaz, milletler arası politik ve ekonomik değerler taşır.

Çanakkale Boğazının uzunluğu 56 kilometredir. Boğazın en geniş yeri 7,5, en dar yeri ise 1,290 kilometreyi bulur. Boğaz sularının en derin kısmı da, Çanakkale ile Kilitbahir arasına düşer. Buradaki derinlik 105 metreye yaklaşır. Boğazdaki ortalama derinlik, ancak 30 - 40 metre kadardır.

Çanakkale Boğazı, Asya ile Avrupa kıt'alarını da birbirinden ayırır. Boğazın doğu kıyıları, Asya kıt'asının bir parçasıdır. Marmara bölgesinin güney batısına düşen bu topraklar, Biga yarımadası adını alır. Boğazın batısında kalan kısım ise, Gelibolu yarımadasıdır. Gelibolu yarımadası Avrupa topraklarından sayılır.

Bu boğazın çok eski yıllarda çöküntüler neticesi meydana geldiği sanılmaktadır.

ÇANAKKALE SAVAŞLARI :

Birinci Dünya Savaşı 1914 senesinde başlamıştı. Bu büyük savaşın ikinci yılında, yani 1915 senesi başlarında dünyanın en kuvvetli donanmaları olan İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazına şiddetle hücum ettiler. Aylarca o boğazı geçmeğe çalıştılar. Müthiş topları ile Çanakkale Boğazının iki sa-

hilini hallaç pamuğu gibi attılar. Fakat yine geçmeğe muvaffak olamadılar. Kahraman Türk askeri orada imân dolu göğsünü gülleye, mermiye siper ederek vatanı müdafaa etti ve kurtardı. Orada şehit olan Mehmetçikler bugün bizlerin yaşayabilmemiz için canlarını verdiler. Eğer onlar orada kahramanca ve canlarını dişlerine takıp boğuşmasalar, ölmeselerdi, Türk milleti bugün dünya yüzünde mevcut olamıyacaktı. Bizim için ölmüş olan kahramanları hatırlamak en büyük vazifemizdir.

Çanakkale Savaşlarında bize hücum eden İngiliz donanması gemilerinin sayıları şöyle idi: 21 tane zırhlı ve dretnot, 14 tane ağır ve hafif kruvazör, 25 torpido, 2 gambot, 17 hafif torpido gemisi, 11 denizaltı, 30 mayın gemisi, 34 nakliye gemisi. Bunların toplarının toplamı 900 kadardı!...

Fransız gemilerinin sayısı 83 parça idi. Bunlar 18 tane zırhlı ve kruvazör, 20 tane çeşitli torpido, 7 denizaltı, 25 mayın gemisi, 14 nakliye gemisi idi. Hepsinin toplarının toplamı 250'den fazlaydı!...

İşte 1000 parçadan fazla olan bu gemiler, Çanakkale Boğazından içeri giremediler ve bir avuç kahraman Türk askerini Çanakkale sırtlarından atamadılar!

3 Kasım 1914 tarihinde 18 parça gemi Çanakkaleye 200 mermi atıp çekildi.

19 Şubat 1915'te 20 parça kadar zırhlı ve torpido sabah 9,00 dan akşam 18,00 e kadar 1200 kadar mermi attı. Ayrıca uçaklar da bombardıman ettiler.

28 Şubat 1915'te yine 20 kadar ağır zırhlı, kruvazör ve torpidolarla; sabahtan akşama kadar binlerce mermi atıldı.

18 Mart 1915'te 18 tane ağır İngiliz ve Fransız zırhlıları ve yirmi otuz parça torpido, nakliye gemisi, birçok denizaltılar, havadan uçaklarla beraber çok şiddetli bir hücuma kalktılar. Bu son hücum idi. Çok kanlı bir savaş oldu. Dört beş tane İngiliz ve Fransız zırhlısı battı ve ağır yaralar aldı. Mayın gemileri, torpidolardan batanlar, yananlar, yana yatanlar oldu. Sabahın erken saatlerinden akşam karanlığına kadar devam eden amansız ve çetin bir kanlı savaş sonunda Fransız ve İngiliz donanmaları pe-

rişan olarak geri çekilmişler, Türkün kuvveti yine zaferi kazanmıştı.

Deniz savaşlarında kaybeden düşman karaya asker çıkarmayı tecrübe etti. Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında, Çanakkale sırtlarının bir kısmına çıkmış olan düşman kuvvetleriyle Türk kuvvetleri çok kanlı ve çetin savaşlar yaptılar.

Türk askeri, kendisinden her zaman üstün bulunan düşmana bu savaşlarda da aman vermedi.

Ağustos ayından sonra Çanakkalede siper savaşları başlamıştır. Her iki taraf ta, toprak altına kazdıkları derin siperlere gömülmüşler, lâğımlar kazarak, baskınlar yapmağa çalışarak aylarca karşı karşıya durmuşlardır.

Bu kara savaşlarında İngilizler, Avustralya adasından bile asker toplayıp getirdiler. Bunlara «Anzak» askerleri denirdi. Anzaklar cesur ve iyi dövüşen askerlerdi. Kahraman Mehmetçiklerin karşısında aylarca boş yere boğuştular. Mustafa Kemal Atatürk de bu Çanakkale Savaşlarına ordusu ile girdi. Her karşılaştığı yerde düşman askerlerini, Anzakları perişan etti. Bir adım bile ilerlemelerinin önüne geçti.

Nihayet 10 Ocak 1916'da düşman askerleri Çanakkale'den çekilip gittiler. Bu uzun boğuşma, Türkün zaferiyle sona erdi.

Çanakkale toprakları, ecdadımızın temiz kanları ile sulanmıştır. Orada her karış toprak bizim varlığımızın bir parçasıdır.

ÇANDARLILAR :

Çandarlılar adı, Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde Sadrıâzamlık yapmış bir sülâlenin soy ismidir.

Çandarlıların başı Kara Halil'di. Keskin bir zekâ ile engin bir bilgiye sahip olan Kara Halil, İkinci Osmanlı Padişahı Orhan Beyin hizmetine girdi. Bursada Başvezir Alâeddin Paşanın yardımcılığına alındı. Yeniçeri teşkilâtı ile devşirme usulünün kurulmasında Çandarlı Kara Halil'in rolü büyüktür.

Birinci Murat Padişah olunca, Kara Halil'e Kazaskerlik va-

zifesi verildi. Bir müddet sonra da, Çandarlı Kara Halil, Murat I. tarafından Sadrıâzamlığa tâyin olundu (1368).

Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük işler gören Kara Halil, 1386 yılında öldü. Onun yerine oğlu Ali Paşa Başvezir oldu. Çandarlı Ali Paşanın görevi, Sultan Murad'ın son yıllarından Bayezit'in padişahlık süresince devam eder. Ali Paşa (babası kadar olmasa bile) devlete hizmet ettiyse de padişahı içkiye, sefahate ve kadın âlemlerine alıştırması bakımından zararlı işler de gördü.

Çandarlı Ali Paşanın ölümünden sonra, Sadrıâzamlık makamında oğlu İbrahim Paşayı görüyoruz. İbrahim Paşa, Çelebi Mehmet zamanında devlet hizmetinde bulundu. Mehmet Çelebi ölünce Sultan İkinci Murat devrinde de hizmetine devam etti. Selâniğin Osmanlı Türklerinin eline geçmesine âmil oldu.

Çandarlı İbrahim Paşa 1430 yılında vebadan ölünce yerini, oğlu Kara Halil aldı. Çandarlı Kara Halil, aynı soydan olan Sadrıâzamların dördüncüsü olarak 21 sene Murat II. devrinde, 2 sene de Fatih Sultan Mehmet zamanında bu mevkide kaldı. Fakat Bizansın alınmasında gizliden gizliye Bizanslılarla birleştiği ve Bizanslılardan rüşvet aldığı ileri sürülerek 1453 yılında Fatih'in emriyle öldürüldü. Çandarlılar sülâlesi de tarihe karıştı.

ÇANKAYA :

Ankaraya gidenleriniz varsa görmüşlerdir. Şehirden biraz uzakça ,yeşil bir tepenin üzerinde pırıl pırıl bir köşk vardır. Burası, çok sevgili Atatürk'ten itibaren bütün Reisicumhurlarımızın barındıkları «Çankaya köşkü» dür. Çankaya köşkü bir kartal yuvasına benzer. İstiklâl Savaşımızın, inkılâp tarihimizin en tatlı hâtıraları bu şirin köşkün sînesinde yaşar.

ÇANKAYA :

Çankaya, Ankara vilâyetinin güzel bir kazasıdır. Ankara şehrinin bir mahallesi olan Çankaya, düzgün yolları, şirin yapılariyle gün geçtikçe gelişmektedir. Kaza merkezi Yenişehir'de-

dir. Çankaya kazasının nüfusu: 22,637'dir. Cumhur reisliği köşkü Çankaya'dadır.

ÇANKIRI :

Çankırı, Orta Anadolunun kuzey kenarında bulunan bir vilâyet merkezidir. Denizden yüksekliği 900 metreyi bulur. Şehir, bir vâdi içindedir ve etrafını sarp tepeler çevirir. Çankırının civarı bağlarla, bahçelerle süslüdür. Bu bağ ve bahçelerin arasından Çankırı suyu geçer. Şehir 14641 nüfusludur.

Bereketli topraklarda tahıl tarımı yapılır; hayvan beslenir. Kastamonuya düzgün bir şose ile bağlı olan Çankırı, Ankaraya da bir demiryoluyla bağlıdır.

Çankırıda rastlanan tarihî eserler Danişmentlilerle, İsfendiyar Oğullarına aittir.

Çankırı vilâyetinin alanı 8665 kilometre karedir. Nüfusu ise, 197,185 kişidir. Bu vilâyetin kazaları Ilgaz, Çerkeş, Kurşunlu ve Şabanözü'dür.

ÇAP :

Daire merkezinden geçen ve çemberin karşılıklı iki noktasına ulaşan doğru parçasına «Çap» denir. Çap, daireyi iki eşit parçaya böler.

Daire merkezinden çemberin bir noktasına ulaşan doğru parçası da «Yarıçap» adını alır. Bir çapta iki yarıçap vardır. Matematikçe yarıçap (R) harfi ile gösterilir. 2R bir çap olur.

Herhangi bir dairenin çember uzunluğu ile çap uzunluğu arasında daima yakın bir ilgi vardır. Çap, çemberden (3,1416) defa daha küçüktür.

Rastgele bir daire alalım. Bu dairenin çember uzunluğunu, ayni dairenin çap uzunluğuna bölelim: Elde edeceğimiz rakam (3) olur. Ayni işlemi çeşitli daireler üzerinde tekrarlasak, her zaman (3) rakamını elde etmiş oluruz. Eğer, ölçümüzü ince hesaplarla tutarsak sonunda (3,1416) sayısını bulmuş oluruz ki, bu sayının matematikteki adı «Pi» dir. Pi sayısı da Yunancadan alınan (π) harfiyle gösterilir.

Böylece, bir dairenin çember uzunluğunu (π) Pi sayısına bölersek, o dairenin çap uzunluğu meydana çıkar.

Bir dairenin çap uzunluğunu (π) sayısı ile çarptığımız zaman da o dairenin çember uzunluğu bulunmuş olur. Matematikte çap bulma formülü aşağıda gösterilmiştir:

$$\text{Çap} = \frac{\text{çember uzunluğu}}{3{,}1416}, \text{ veya } 2R = \frac{\text{Çember uzunluğu}}{\pi}$$

Ayrıca, tüfek ve toplarda da çap deyimi kullanılmaktadır. Bir tüfeğin çapı, tüfek namlusu içindeki setler arasında bulunan açıklıktır.

Bundan başka, bina ve arsa boyutlarını gösteren haritalara yine «Çap» denmektedir.

ÇAPA :

Çapa, bir tarım aracıdır. Toprağı işlemekte kullanılır. Ağzı biraz geniş olan ve demirden yapılan bu âlete uzun bir sap takılır. Yumuşak ve tavlı topraklar çapa ile alt üst edilir.

Gemilerin limandayken suya attıkları çengel biçimindeki demire de «çapa» adı verilir. Çapa, geminin bir yerde sabit kalmasını sağlar.

ÇAPAKÇUR :

Çapakçur, Doğu Anadoludadır. Bingöl vilâyetinin merkezidir. Denizden 1250 m. yüksekliktedir. Bingöl vilâyetinin yüz ölçümü 1753 kilometre karedir. 73 köyü ile beraber nüfusu 16 bini geçer.

ÇARDAK :

Yaz mevsiminde, bostan ve mısır tarlalarında her tarafı dallarla örtülü küçük kulübeler bulunur ki bunlara umumiyetle «çardak» denir. Çardaklar bir su başında, olmazsa tarlaya hâkim bir yerde kurulur. Çardaklarda bostan sahipleri veya bekçiler barınırlar. Böylece gündüzün sıcağından gecenin ayazından korunmuş olurlar.

Çardaklar, bahçelerde de bulunur. Bunların etrafı ile üzeri sarmaşıklarla sarılıdır. Parklarda, köşk bahçelerinde kahve içerek istirahat etmek için özel olarak yapılmış çardaklara «Kameriye» adı verilir.

ÇARIKLARIMIZ :

Çarık, köylülerin giydiği bir çeşit papuçtur. Deriden yapılır. Ucu sivri ve yırtmaçlıdır. Kenarları kıvrılarak deliklerinden ince kaytan geçirilir. Hafiftir. Kullanışlıdır.

ÇARK :

Umumiyete bir eksen (Mihver) etrafında dönen tekerlekler «çark» adını alırlar. Su çarkı, makinada ekzantrik çarkı, bileği çarkı vesaire gibi...

Çarkın endüstride büyük bir değeri vardır. Bir şelâlenin (çavlanın) altına konan çark, su kuvvetini değirmen taşlarına iletir. Çark bir dinamoya bağlanırsa elektrik elde edilmiş olur.

ÇARPAN :

Bir çarpma işleminde çarpılan sayının kaç katının bulunacağını gösteren sayıya «Çarpan» denir.

Meselâ: $8 \times 4 = 8+8+8+8=32$ işleminde 4 sayısı (8) in çarpanıdır.

ÇARPI İŞARETİ :

Çarpma işlemlerinde, çarpılan sayıların arasına konan işaretlere «Çarpı işareti» adı verilir.

$8 \times 4=32$ işleminde, 8'le 4'ün arasındaki $\times$ işareti, çarpı işaretidir.

ÇARPIM :

Çarpma işleminin sonucu olan sayı «Çarpım» dır. Meselâ $27 \times 4=108$ işleminde 108, çarpım adını alır.

ÇARPMA :

Çarpma ifadesi, matematikte kullanılan bir deyimdir. Meselâ: «Tanesi 9 kuruştan 6 yumurtaya kaç kuruş vereceğiz?» dediğimiz zaman, burada çarpma işlemi yapmamız icabeder. Yani 9 la 6 yı çarpar, (9×6=54) 54 sayısını elde ederiz.

Matematikte çarpma, dört işlemden biridir. Çarpma işlemi toplamanın (bazı defalar) kısaltılmış şeklidir. Meselâ: 4×4=4+4+4+4=16 demektir.

ÇARPMA : (10, 100, 1000 ile) :

Tam sayıları 10, 100, 1000 gibi sayılarla kolay bir şekilde çarpmak için, tam sayının sağına, çarpan sayının önündeki sıfır sayısı kadar sıfır koymak lâzımdır. 47 sayısını «10»'la çarpmanın en kolay şekli, 47'nin önüne bir sıfır koymaktır. Bu da, 470 eder. «100»'le çarpmak için sayının sağına iki, «1000»'le çarpmak için de sayının sağına üç sıfır koymalıyız. (Tabiî, bütün bunlar tam sayılar içindir. Ondalık sayılarda iş değişir. Ondalık sayıları «10»'la çarpmak için virgül (,) ü bir basamak sağa, «100»'le çarpmak için 2 basamak sağa, «1000»'le çarpmak için de 3 basamak sağa kaydırmak icabeder.)

ÇARŞAMBA :

Çarşamba, Samsuna bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 8087 kişidir. Kasabanın yakınından Yeşilırmak geçer. Zaten, kasaba da Yeşilırmağın deltasına doğru genişlemektedir. Bereketli ovasında tarım yapılır. Buradan çıkan demiryolu Samsuna uzanır. Çarşamba kazasının nüfusu 71.035 kişidir. Yüzeyi de 1663 kilometre karedir.

ÇARŞI :

Şehir ve kasabalarda dükkânların bulunduğu alış veriş yerine «çarşı» denir. Çarşı, genel olarak şehrin merkezî bir yerinde bulunur. Çarşıya giden vatandaşlar, kendi ihtiyaçları olan günlük, haftalık veya yıllık alış verişlerini yaparlar.

ÇATAK (Şatak) :

Van'a bağlı bir kazadır. Kaza merkezinin nüfusu azdır. (341). Etrafı sarp dağlarla çevrilidir. Yüzeyi 1793 kilometre karedir. Köyleriyle birlikte Çatağın nüfusu 7222 kişidir. Halkın çoğu koyun besler.

ÇATALCA :

Çatalca, İstanbula bağlı bir kaza merkezidir. 7764 nüfusludur. Arkası sarp tepelerle çevrili bulunan Çatalcanın önü kısmen açıktır. İstanbul - Edirne demiryolunun biraz uzağında kurulan şehir, oldukça eski bir tarihe sahiptir. Bizansa saldıran ordular, zaman zaman Çatalcayı yıkmışlar, harabetmişlerdir. Bu yüzden şehir, ayrı yerlerde birkaç defa yeniden kurulmuştur.

Çatalca halkı, genel olarak tarımla uğraşır. Bereketli ovalarında tahıl bol yetişir. Çayırlarında sürüler beslenir. Mevsiminde bıldırcın, tavşan, karaca vesair hayvanların avı da önemli bir yer tutar. Balkan Harbinde, Türk ordusunun Bulgarlara karşı yaptığı Çatalca müdafaası tarihimizin parlak bir sahifesini teşkil eder.

Çatalca kazası 17,663 nüfusludur.

ÇAVDAR :

Tahıl cinslerinden biri de çavdardır. Çavdar görünüşüyle arpaya benzer. Fakir topraklarda kolayca yetişir. Soğuktan, kardan ve bol yağmurdan bozulmaz. Bu sebeple soğuk iklimli memleketlerde çavdar ekimi bol yapılır.

Çavdar unundan da ekmek yapılır. Çavdardan bilhassa alkollü içkiler çıkarılır. Bu arada İngilizlerin ve Amerikalıların (Whisky) viski, Hollandalıların yaptığı (Gin) cin hep çavdardan çıkarılan içkilerdir. Fakat bu içkilerin hepsi de vücut sağlığımızı tehlikeye sokarlar. Bu sebeple de içilmemelidirler.

ÇAY :

Kamelya cinsinden bir ağacın yapraklarını haşlamak suretiyle yapılan bir çeşit sıcak içkiye «çay» denir.

Çay ağacının anayurdu Hindistandır. Zamanla Seylâna, Çine ve Japonyaya yayılan çay tarımı, yurdumuzun Rize vilâyetinde de yapılmaktadır. Yabanî çay ağacı 10 metreye kadar uzarsa da, çay elde etmek düşüncesiyle yetiştirilen ağaçlar bir metreden fazla büyütülmez. Çay ağacı soğuk iklime dayanır, fakat bol yağmur ister. Yağmur yerine toprağın kanallarla sulanması beklenen sonucu vermez. Bilhassa arazinin bataklık olması ve bol güneş görmesi şarttır. Seyrek dikilen ağaçların zamanı gelince yaprakları toplanır. Yaprak toplama işinde çok mahir (usta)olmak lâzımdır. Bâhusus körpe yaprakların toplanmasından elde edilen çay, hem kokulu, hem de nefîs olur. Çay ağaçlarından yılda 3 defa olmak üzere martta, mayısta ve haziranda yaprak toplanmaya başlanır. Bundan sonra yapraklar güneşte soldurulur, kızgın tavalarda kavrulur veya makinelerden geçirilir. Nihayet çarşıdan aldığımız çay elde edilir. Siyah çay olduğu gibi, yeşil çay da vardır. Çayın içinde théine tein) denen zehirli bir madde bulunur ki, çay içerken keyif veren de budur.

Çin, Hindistan, Seyhan, Rusya, Japonya, Cava, Sumatra gibi memleketler, dünyada en çok çay çıkaran memleketler sırasındadırlar.

ÇAYCUMA :

Caycuma 2435 nüfuslu bir kaza merkezidir; Zonguldağa bağlıdır. Hayvancılığın oldukça gelişmiş olduğu Çaycuma'da halis inek ve manda sütünden iyi cins yoğurt yapılmaktadır.

Halkın büyük bir kısmı da tarımla uğraşır. Kasaba Filyos çayı kenarındadır. Demiryolu ile Zonguldağa bağlıdır. Kazanın yüz ölçümü 757 km. karedir. 76 köyü vardır. Genel nüfusu 41.551 kişidir.

ÇAYELİ :

Çayeli kazası, Rizeye bağlıdır. Yüz ölçümü 478 kilometre kareyi bulur. Nüfusu 51.425 kişidir. 42 köyü vardır. Kazanın merkezi Karadeniz kenarında, 6.090 nüfuslu Çaybaşı kasabasıdır. Portakal, mandalina, elma, mısır gibi ürünler yetişir.

ÇAYIR :

Su baskınına uğrayan topraklarda, sulak yerlerde, karların kapladığı yamaçlarda otların, her tarafı yeşil bir kadife gibi örttüğünü görürüz. Ayrık otu, yabani yulaf, pisipisi otu, çayır otu ve tirfilden ibaret olan bu otlakları çok defa kimse yetiştirmez Bunlar kendi kendine gelişip büyürler. İşte, böyle yerlere «Çayır» adı verilir. Çayırda yetişen otların kökleri uzundur. Toprak üzerinde kalan kısımları ise ekseriya kısa olur. Buralarda toprak daimî olarak nemini muhafaza eder.

Çayırlar, hayvancılığın gelişmesinde önemli bir yer tutarlar. Kışı ağıllarda ve ahırlarda geçiren hayvanlar, ilkbaharda çayırlara çıkarılır. Çayıra çıkan hayvanlar az zamanda semizleşirler, canlanırlar. Yurdumuz topraklarının %35'ini çayırlar teşkil eder.

ÇAYIRALAN :

Yozgata bağlı bir kazadır. Dicle ırmağı kenarında kurulmuştur. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 24.500 kişidir. Kaza merkezi 2600 nüfuslu Çayırşeyhi kasabasıdır.

ÇAYIRKUŞU :

Çayırkuşu, tatlı sesli, minik bir kuştur. İlkbaharda tarlalar içinde, çayırlar arasında cıvıl cıvıl şarkılar söyler. Toprak rengine uyan tüyleriyle kolay kolay görülmez. Yuvasını otların arasına kurar. Temmuzdan sonra ötüşü duyulmaz. Sonbaharda diğer göçmen kuşlar gibi sıcak memleketlere gider. Tırtıl, sinek ve küçük böceklerle beslenen bu kuş, çeşitli bitki tohumlarını da yer.

ÇAYKARA :

Çaykara, Doğu Karadeniz bölgesinde, Trabzona bağlı bir kazadır. Nüfusu 43.300 kişidir.

ÇAYLÂK :

Çaylâk, kıvrık gagalı bir kuştur ve kuşların en yırtıcı olan-

larından sayılır. Yazın memleketimiz semalarında çok görülen bu kuş, kış olunca sıcak ülkelere uçar. Fareleri yakalar, yılanları ve küçük kuşları yer.

ÇAY PİŞİRMEK :

Sabah kahvaltılarımızda, severek içtiğimiz çay nasıl hazırlanır? Kısaca inceleyelim. Küçük bir çaydanlığa çay konulur. Bu çaydanlık, daha büyük bir çaydanlığa oturtularak ateş üzerine yerleştirilir; kaynatılmaya bırakılır. Su kaynayınca, çay konan küçük çaydanlığa, azıcık haşlak su katılır. Ama bu su hemen dökülür. Böylece, çay hemen yıkanır; hem de güzel bir renge sahip olur. Sonra, küçük çaydanlık kaynamış su ile doldurulur. Kapağı kapanır, emziği tıkanır. Ateş azaltılır. Bu suretle çay, 10 dakika kadar kaynayan su üzerinde bekletilerek demlendirilir. Bu demli çaydan azar azar bardaklara konularak, üzerine sıcak su katılarak istediğimiz çayı pişirmiş oluruz.

ÇEK :

Bankada bulunan paramızdan bir kısmının başka birine ödenmesi için verilen yazılı ve imzalı kâğıda çek adı verilir.

ÇEKEREK :

Çekerek, Yozgat vilâyetinin kazalarından biridir. 1673 kilometre kareyi bulan topraklarında 35.626 insan yaşar. Kaza merkezi, Yeşilırmağa dökülen Çekerek suyu kenarında 1331 nüfuslu Hacıköy'dür.

ÇEKİRGE :

Çekirge, çok zararlı bir hayvandır. Ön bacakları kısa, art bacakları uzun olan bu hayvanın başı, beygir başına benzer. Gözleri keskin, çenesi kuvvetlidir. Arka bacaklarının uzunluğu ve kanatlarının yardımiyle, uzun mesafelere kadar kolayca sıçrar. Çekirge kuvvetli çenesiyle yaprak, ot, bitki ne bulursa yer, süpürür. Erkek çekirge, ön kanatlarının altını birbirine sürterek ses çıkarır; böylelikle de dişisini çağırmış olur.

Bazan, milyarlarca çekirge bir araya toplanarak, büyük çekirge sürülerini meydana getirirler. Çekirge sürüleri uçarken, kara bir bulut gibi güneşi örterler. Bu sürünün konduğu yerler, kısa bir zamanda mahvolur. O memleket kıtlığa uğrar.

Bunun için devletler, çekirge mücadelesini sıkı tutarlar. Bizim memleketimizde, zaman zaman güney sınırlarımızda beliren çekirge belâsı ile, Tarım Vekâleti uğraşır.

Çekirgeler yumurtlayarak ürerler. Dişi çekirgenin arkasında boruya benzer bir kısım bulunur. Hayvan yumurtlayacağı zaman bu kısmı toprağa sokar ve yumurtalarını toprak içindeki bir çukura bırakır. Yumurtalar, ilkbaharda çatlarlar.

ÇEKOSLOVAKYA :

(1914 - 1918) Birinci Cihan Savaşından sonra kurulmuş devletlerden biri de Çekoslovakya'dır. Çekoslovakya, Orta Avrupada bulunur. Dolayını Polonya, Romanya, Macaristan, Avusturya ve Almanya gibi devletler çevirir. Birinci Cihan Savaşından önce, bugünkü Çekoslovakya toprakları, Avusturya - Macaristan imparatorluğunun bir parçası idi.

Genel olarak Çekoslovakya, ihtiyar dağlarla çevrili bir yaylâ görünüşündedir. Memleket Bohemya, Moravya, Slovakya ve Rütenya gibi kısımlara ayrılır. Bereketli topraklarında tarım yapılır. Geniş çayırlarında hayvan beslenir. Demir, kömür, altın, grafit ve petrol madenlerinin işletildiği bölgelerde ağır demir endüstrisi, cam endüstrisi, selüloz ve oyuncak sanayii oldukça ileridir. İklim serttir. Çekoslovakya'nın başlıca akar suları Elbe, Tuna - Morava ve Tisza gibi nehirlerdir. Cumhuriyetle yönetilen memeketin baş şehri Ultava suyu kenarında bulunan 934.933 nüfuslu Prag'dır. Çekoslovakyanın nüfusu 12 milyondan fazladır. Yüz ölçümü 127,783 kilometre karedir. Kilometre kareye 110 kişi düşer. Bizimle alış verişi azdır.

Çekoslovakya son yıllarda Sovyet Rusyanın boyunduruğu altına girmiştir. Hâlen de memlekete komünistler hâkimdir.

ÇEKÜL ÂLETİ :

Düzgün bir demir parçasına, bir ip bağlarsak, basit bir çekül âleti yapmış oluruz. Çekül âletini duvarcılar, dülgerler ve marangozlar kullanır. Bu araç, yerçekimi doğrultusunu gösterir. Duvarların yerçekimi doğrultusunda yapılması şarttır. Yerçekimi doğrultusuna uymayan duvarlar, hemen yıkılırlar. Elimize bir çekül alıp, ipinden tutsak ve ağır olan ucunu da sal-

lasak, bir müddet sonra çekülün yavaşladığını görürüz. Bu yavaşlama, nihayet durma haline gelir. En sonunda çekül durur. Bu doğrultuya, düşey doğrultusu denir. Çekül doğrultusu ile durgun bir su düzlemi arasında (90°) doksan derecelik açılar meydana gelir ki, biz bu çeşit açılara dik açılar adını veririz.

ÇELEBİ SULTAN MEHMET (1387 - 1421) :

Çelebi Sultan Mehmet, Yıldırım Bayezitin çocuklarındandır ve Osmanlı padişahlarının beşincisi sayılır. Anası Germiyan Oğulları soyundan olan bir prensesti. 1387'de dünyaya geldi. Timur Anadoluya saldırınca, o da Amasya valisi olarak babasının saflarına katılmıştı. O vakit, henüz 14 yaşlarında bulunuyordu. Fakat, Ankara Savaşında Yıldırım'ın bozulup esir olması sonunda Çelebi Mehmet Amasya Beyleriyle birlikte savaş alanından kaçtı. Tokat'tan geçerek Amasya kalesine sığındı. Hattâ yol boyunca kendisini kovalıyan ve Timurun komutanlarından olan Kara Devletşahı kendi oku ile öldürdü.

Çelebi Sultan Mehmet, Amasya kalesine vardıktan sonra, Türkmenlerle, yağmacı aşiretlerle vuruştu. Sivas'ı ele geçirmiş olan Mezit Beyle çarpıştı. Az zamanda Amasya, Tokat, Sivas ve çevresini kendi buyruğu altına aldı. Büyük bir siyasî olgunluk göstererek Timura itaat ettiğini bildirdi; Bizans'la dost geçinmeyi bildi. Bu zaman içinde de kardeşleriyle taht kavgalarına girişti. Babası Yıldırım ölünce Edirne'de Süleyman, Bursa'da İsa Çelebi'ler hüküm sürüyorlardı. Önce Bursa üzerine yürüdü. Kardeşi İsa'yı yendi. Sonra da küçük kardeşi Musa'yı, Edirne'de padişahlık iddiasında bulunan ağabeysi Süleymanın üzerine saldırttı. Bir gün Edirne önünde Musa'yı da perişan etti. Böylece Saltanatın tek vârisi oldu. Memleket içindeki isyanları bastırdı. Baş kaldıran beylerin haddini bildirdi. Şeyh Bedrettin ihtilâlini sona erdirdi. Kendi kardeşlerinden olup, padişahlık iddiasında bulunan ve bir zaman devleti meşgul eden Mustafayı Bizansa kaçmıya mecbur etti. Böylece, parçalanan Osmanlı devletini yeniden kurdu. Anadolu birliğini yeniden meydana getirdi. Bursada, Edirnede camiler yaptırdı. Bu camilerin en ö-

Kahramanlık Hikâyeleri:

İSMAİL ŞEHİTLERİ :

1790 yılında, Balkanlarda Osmanlı - Rus Savaşı oluyordu. Askerlerimiz Tuna boyundaki İsmail şehrini kahramanca koruyorlardı. Karınca gibi kaynaşan Ruslara karşı, sayıca az olan Mehmetçikler, destanlar yaratıyordu. Bir Türke karşı 50 - 60 Rus askeri can veriyordu.

Ruslar, İsmail kalesine girdikleri vakit, 15,000 seçme asker kaybetmişlerdi. Çariçe İkinci Katerina durumu öğrenince: «Bu kadar asker kaybedeceğimi bilseydim İsmailden vaz geçerdim...» sözlerini söylemişti. İsmail şehrinden çıkmıştık ama, Moskof gâvuruna da unutulmaz dersler vermiştik.

PRİZRİNLİ ALİ

Girit cenginin arslanlarından biri de Prizrinli Ali'ydi. Bazan tek başına ileri atılır, sekiz - on kâfirin üstesinden gelirdi.

Serdar Fazıl Ahmet Paşa bir rüya görmüştü. Erkenden uyanınca paşaları yanına çağırdı. Rüyasını anlattı. Derhal tellâllar çıkartıldı. «Bugün düşmandan kim ne alırsa Serdar Fazıl Ahmet Paşaya getirsin!» sözü bağırtıldı.

Az sonra ordugâhın kapısında, koç bir yiğit göründü. Elinde, altın saplı bir kılıç vardı. Burma bıyıklı yeniçeriler, Prizrinli Aliyi huzura çıkardılar.

Ali diz çöktü. Sadrıâzam Paşanın eteğini öptü: «Sizin emrinizi duyunca heyecanlandım. Ben de bir şey götüreyim diye çırpındım. Kale kapısına tırmandım. Sur'un üzerinde 10 kâfiri hakladıktan sonra bunu alarak geri döndüm. Buyrun Paşa baba...» diye, elindeki kılıcı Sadrıâzam Paşaya sundu.

Fazıl Ahmet Paşa, altın işlemeli kılıcı aldı. İnceden inceye baktı. Bu kılıç kale komutanının kılıcıydı. O gün, kalenin burçlarında sancaklarımız dalgalanmıya başlamıştı.

Gülüyorum:

İYİ AKIL!

Kapı çalındı. Acar kapıyı açtı. Bir dilenci:

— Ne olur oğlum, bir parçacık bir şey ver. Fakirim, dedi.

Acar kapıyı biraz iterek cevap verdi:

— İmkânı yok veremem. Annem bana kimseye kapıdan bir şey verme, dedi.

— Öyleyse kapıyı kapa da pencereden ver, oğlum!

KEŞKE!...

Acarın annesi: — Aman ne çok soru sordun Acar!... Başıma ağrılar girdi. Ben senin yaşında iken, hiç böyle şeyler sormazdım!

Acar — Keşke sorsaydın da öğrenseydin anneciğim. Bak şimdi benim sorduklarıma cevap veremiyorsun!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

21 Ocak 1955, Cuma. Sayı: 17 — Fiyatı: 15 Kuruş

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Ç-2

Bunları biliyor musunuz?

TERMOS ŞİŞESİNE KOYDUĞUMUZ SUYUN VEYA SIVIKLARIN ISISI NİÇİN KOLAYCA DEĞİŞMEZ?

Termos şişesini çoğumuz biliriz ve belki de kullanmışızdır. Bu şişenin içine buzlu su, gazoz veya herhangi bir şey koyup kapağını kapatırsak saatlerce böyle buz gibi kalır. Eğer sıcak su, çay, veya herhangi bir şey koyacak olursak, bu sefer de yine öyle sıcak olarak saatlerce durur.

Nasıl oluyor da böyle hem sıcak, hem soğuk şeyler ayni vaziyette kalıyorlar? Çünkü termos şişesi, iç içe geçmiş iki şişeden meydana gelmiştir. Bu iki şişenin arasındaki hava, makinelerle emilerek çıkarılmıştır. Böylece, şişenin içindeki maddenin sıcaklığı veya soğukluğu (dış etkilerle temas etmediği ve başka cisimlere veya maddelere geçmediği için) kolayca değişmez, uzun zaman sabit kalır.

Sıcaklığın iletilmesi için muhakkak hava olması lâzımdır. Hava olmazsa ısının nakledilmesine imkân yoktur. İşte termos şişeleri bu prensibe uyularak yapılmıştır.

Yün, fanilâ ve amyant gibi şeyler de sıcaklığı ve soğuğu pek yavaş nakleder. Onun için kışın yünlü elbiseler giyeriz. Yünlü elbiseler, soğuk havayı vücudumuza çok geçirmezler.

DÜNYANIN MERKEZİNDE ATEŞ VAR MIDIR?

Toprağı kazıp, derinlere doğru indikçe, her 33 metrede termometre bir derece yükselmektedir.

Yer altından kaynar sular fışkırmaktadır.

Yanardağlar, kızgın lâvları, erimiş madenleri fışkırtırlar.

Bütün bu olaylar gösteriyor ki, dünyamızın içinde ve ortasında bir ateş vardır. Bu da yerkürenin (arzın) güneşten kopmuş bir parça olmasındandır. Dünyanın dışı zamanla soğumuş; fakat içi daha ateş halinde kalmıştır. Bilginler, yaptıkları birçok çalışmalar sonunda bu neticeye varmışlardır. Maamafih bazı bilginler, yerküre merkezinin erimiş madenlerden ve ateşten ibaret olmadığı kanaatini taşımaktadırlar.

nemlisi Bursadaki «Yeşilcami» dir. Pehlivan yapılı, iyi kalbli olan Çelebi Mehmet fakirlere yardım etmeyi çok severdi. Osmanlı devletinin ikinci kurucusu sayılan Çelebi Sultan Mehmedin saltanat yıllarına «Fasıla-i saltanat ve şetret devri» adı verilir. Çelebi Sultan Mehmet 1421 de felçten öldü. Mezarı Bursadadır.

ÇELİK :

Çelik, demirden yapılan sert ve dayanıklı bir maddedir. Bugünkü endüstrinin temelini teşkil eder. Motorlar, makineler, lokomotifler, gemiler, saatler, köprüler, raylar yapılırken bol bol çelik kullanılır.

Dökme demir içinde fosfor, kükürt, karbon, silis gibi yabancı maddeler çoktur. Bu maddelerin varlığı, demire gevreklik verir. Çelik ise az miktarda karbon ile saf demirden ibarettir. Demir içinde bulunan ve adlarını yukarıda saydığımız yabancı maddeler demirin kolayca erimesini sağlarlar. Tasfiye, çekiçleme ve haddeden çekme gibi işlemlerle demir içindeki yabancı maddeler çıkartılır; dövme demir elde edilmiş olur. Dövme demirin erimesi zordur, ama dövülmek suretiyle işlenmesi kolaydır.

Çelik, dökme demire nazaran daha saftır; dövme demire nazaran da daha fazla karbon ihtiva eder. Çelikteki karbon miktarının çokluğu, çeliğin sertliğini arttırır. İçinde binde on ile binde on beş karbon bulunan çelikler serttirler. Bunlar, demir ve diğer maddeleri kesebilirler. Karbonu az olan çeliklerden raylar, kazan levhaları, kirişler ve inşaat malzemesi yapılır. Fosfor ve kükürt, çeliğin başlıca düşmanlarıdır. Çelik, ağır endüstrinin elde ettiği bir maddedir. Yüksek izabe fırınlarında çeşitli usullerle elde edilir. Memleketimizde, Karabük fabrikalarında çelik yapılmaktadır.

ÇEMBER :

Daire çevresine «çember» denir. Fıçıların etrafını saran,

araba tekerleklerinin dolayını çeviren demirler, hep birer çemberdir. (Çap kelimesinde, çemberle ilgili bilgiler verilmiştir. Lütfen oraya bakınız.)

Dairenin çemberi ile çap uzunlukları arasında değişmez bir münasebet vardır. Herhangi bir dairenin çemberi, o dairenin çapından daima (3,1416) defa daha büyüktür.

Çap uzunluğu, bilinen bir dairenin çember uzunluğunu bulmak için çapı (π) pi sayısı ile çarparız. Yani:

Çember = Çap uzunluğu × 3,1416 olur.

ÇEMBERLİTAŞ :

İstanbulda, Sultanahmetten Beyazıta giden Divanyolu üzerinde etrafı demir çemberlerle çevrili bir taş vardır ki, bu taşın bugünkü adı «Çemberlitaş» tır.

Çemberlitaş, çok eski zamanlarda, Anadoluda Helyopolis mabedindeydi. Üzerinde, doğan güneşi selâmlar vaziyette Apollonun heykeli vardı. Romalılar bu taşı Romaya götürdüler. Sonra da Bizansı imar eden Büyük Kostantin, bu âbideyi 330 yılında İstanbula getirdi. Üzerindeki Apollon heykelini indirtti; kendi timsalini koydurttu. Zamanla taşın üstündeki heykeller değiştirildi. Buraya imparator Jülyenin, Teodozun heykelleri yerleştirildi. Fakat 1081 de bir yıldırım çarpmasiyle yaralanan âbide, imparator Birinci Aleksi Kommen tarafından tamir ettirildi. Tepesine de heykel yerine yaldızlı bir haç dikildi.

Osmanlılar devrinde büyük bir yangına mâruz kalan âbide kısmen yıkıntıya uğradı. Fakat 1709 yılında İkinci Sultan Mustafa tarafından sağlam bir şekilde tamir ettirildi. Çemberler de o zaman konuldu ki bundan sonra âbidenin adı böylece «Çemberlitaş» oldu.

ÇEMİŞGEZEK :

Çemişgezek, Tunceli vilâyeti kazalarındandır. Denizden

1200 metre yüksektedir. Etrafı yüksek dağlarla çevrilidir. Kazanın alanı 1474 kilometre karedir. Nüfusu 14 bine yaklaşır. 60 köyü olan Çemişgezek halkı tarımla, hayvancılıkla uğraşır.

ÇERKEŞ :

Çerkeş, Çankırıya bağlı bir kaza merkezidir. Köyleriyle beraber nüfusu 34 bini bulur. Tarım, hayvancılık halkın başlıca işini teşkil eder. Denizden 1100 metre yüksekte olan Çerkeş oldukça sert bir iklime sahiptir. Zonguldak - Ankara demiryolu üzerindedir. 2550 kilometrekare toprağı vardır.

ÇERMİK :

Çermik, Diyarbakır kazalarındandır. Sinek çayı kenarındadır. Denizden 700 metre yüksekliktedir. Ilıcası meşhurdur. 1115 kilometre kare olan toprakları üzerinde 30 bine yaklaşan bir nüfus yaşar. 98 köyü vardır. Küçük baş hayvan besleyen halkın bir kısmı tarım işleriyle de uğraşır.

ÇEŞME :

İnsanlar tarafından yapılan ve oluğundan su akan yere çeşme denir.

ÇEŞME :

Çeşme, İzmir vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Güzel bir körfezin kenarında kurulmuştur. İklimi, yaz-kış ılıman olan Çeşmenin, bilhassa ılıcaları çok meşhurdur. Romatizmalılar, siyatikliler ve sair hastalıklara yakalanmış olanlar bu ılıcalara giderler.

Çeşme kazasının İzmire uzaklığı, 73 kilometreyi bulur. Nüfusu, 3,706 sı merkezde olmak üzere 12,500 kadardır. Plâjları

ile de meşhur olan kasaba, 518 kilometrekare toprak büyüklüğüne sahiptir.

ÇEŞME SAVAŞI :

1768 Osmanlı - Rus savaşlarında ordularımız yenilgiye uğramıştı. O zaman Rusya başında bulunan Çariçe İkinci Katerina, Balkanlarda kazandığı zaferlerle yetinmek istemiyordu. Bizi, denizlerde de yenmek emelini taşıyordu. İşte bu gaye ile Baltık denizinde kuvvetli bir filo hazırlattı. Rus donanması, Şimal denizine geçti. İngiltereye uğradı. İngiltereden tecrübeli subaylarla gerekli savaş malzemesini alarak Akdeniz yolunu tuttu. Düşman donanması Türkiye ufuklarına doğru yaklaşırken İstanbuldaki Osmanlı devlet adamları, büyük bir uyuşukluk ve cehalet içinde bulunuyorlardı. Hattâ bu haberi ilk duydukları zaman «Baltıktan Akdenize nasıl geçilir?» diyerek katıla katıla gülmüşlerdi.

O zamanlar, Osmanlı donanmasının durumu da feciydi. Tekneler çürük, malzeme bakımsızdı. Hele gemilerin Kaptan Paşalar tarafından kaptanlara satılması; onların da, zararlarını çıkarmak düşüncesiyle rütbeleri para karşılığı dağıtması deniz kuvvetlerimizi büsbütün felce uğratmıştı. Artık, eskisi gibi deniz kurtlarından da tamamen mahrum kalmıştık. İşte, Rus gemileri Çeşme önlerinde göründüğü zaman bizim durumumuz böyleydi.

Padişah Üçüncü Sultan Mustafa, acele olarak iki filo hazırlattı. Bu filolardan birinin başına Kaptanı Derya Hüsameddin Paşayı, diğerinin başına da Cafer ve Hasan Beyleri tâyin etti. Osmanlı donanması Çeşme limanına girdi. Rus donanması dışarda kaldı. 1770 yılının temmuzunda Rus gemileri, hareket kabiliyetinden mahrum olan donanmamıza saldırdılar. Savaş esnasında iki gemide yangın çıktı. Akıntı ve rüzgârın tesiriyle yanan gemiler liman içindeki gemilerimize doğru sürüklenmiye başladılar. Bunu fırsat bilen düşman donanması da top ate-

şiyle gemicilerimize göz açtırmadı. Az zaman içinde tutuşan Osmanlı filoları, 9 temmuz 1770 tarihinde cayır cayır yandı. Böylelikle, acı hâtırasını asla unutamıyacağımız bir yenilgiye uğradık.

ÇETİNKAYA :

Çetinkaya, Afyonkarahisar vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir.

ÇIĞ :

Yüksek dağların tepelerinden koparak aşağıdaki vadilere ve düzlüklere kadar inen kar parçalarına «çığ» denir.

Büyük dağların tepeleri her zaman karlıdır. Buralara devamlı olarak kar yağar ve üst üste yığılır. Dağların fazla eğik yamaçlarında böyle yığılan kar tabakaları şiddetli rüzgârlar sebebiyle veya fazla yığılma yüzünden, yerlerinden koparak yamaçtan aşağıya doğru yuvarlanmağa başlarlar. Yuvarlandıkça, yumuşak kar tabakalarının üzerinden geçtikleri için, daha fazla kar toplayarak büyük bir top haline gelirler. Bu büyük toplar süratle yamaçlardan aşağıya yuvarlanırlarken daha büyürler. Koskoca bir oda kadar ve hattâ bir ev kadar olurlar. Böyle koca çığlar önlerine ne çıkarsa yıkarlar ve ezip geçerler.

Bazı gezginler ve yolcular, böyle çığların altında kalarak ölmüşlerdir. Çığların düştüğü yerler o civar halkı tarafından bilinir ve oralardan geçilmez. Bazan çığların dağ eteklerindeki köylere kadar inerek evleri yıktığı, birçok insanları veya hayvanları öldürdüğü de olmuştur.

Gök gürlemeleri ve hattâ bağırmalar, haykırmalar bile çığları yerinden oynatabilir. Çünkü böyle kuvvetli sesler, kuvvetli ses dalgaları meydana getirir. Çığlar da zaten yerlerinden kopmuş gibidir. Ses dalgaları onları iyice yerlerinden oynatır. Yuvarlanmağa başlarlar.

ÇIKARMA :

Çıkarma, matematikteki 4 işlemden biridir. Meselâ: Tanesi 50 kuruşa bir kavun alıp, manava 100 kuruş verdik. Manavdan alacağımız para nedir? Burada çıkarma işlemi yapmamız icabeder. Bunun için de problemimizi 100 — 50 = 50 şeklinde çözeriz.

Ayrıca, donanmanın düşman kıyılarına asker dökmesine de yine çıkarma adı verilir.

ÇIKARMA İŞARETİ :

Matematikte kullanılmakta olan çıkarma işareti şu (—) şekildedir. Bu işaret, büyük sayıdan sonra, çıkacak sayının önüne konulur.

ÇIKIK :

Oynar veya yarı oynar eklemlerdeki kemiklerin birbirinden ayrılmasına çıkık denir.

ÇIKRIK :

Kuyudan kolayca su çekmek için çıkrık adı verilen özel araçlar kullanılır. Çıkrık, kuyu ağzında kurulmuş iki destek üzerinde dönen bir silindirden ibarettir. Bu silindire kovanın ipi bağlanır. Bir tutamaklı kolla dönen çıkrık, dolu kovayı zahmetsizce çıkarır.

ÇILDIR :

Çıldır, Rus sınırı üzerinde, Kars vilâyetimize bağlı bir kazadır. Yakınında tatlı sulu Çıldır gölü bulunur. Kazanın alanı 1215 kilometrekaredir. 84 köyü ile beraber, bütün nüfusu da

40 bini geçer. Kaza merkezi Çıldır gölü kenarına 5 km. mesafede Zurzuna'dır.

ÇINAR :

Diyarbakıra bağlı kazalardan biri de, Çınar'dır. 1633 kilometre kareyi bulan toprakları üzerinde 12 bin insan yaşar. Köylerinin sayısı 388 dir. Kaza merkezi Diyarbakır - Mardin yolu üzerinde Hanak Pınar kasabasıdır.

ÇINAR :

Çınar, uzun ömürlü, dallı budaklı bir ağaçtır. Geniş yaprakları sebebiyle serin gölgesi vardır. Şehirlerin cami avlularında, köy çeşmelerinin başında büyük çınarlara rastlanır. Çınarın ana yurdu Batı Asyadır. Zamanla Avrupaya ve diğer kıtalara yayılmıştır.

ÇINGIRAKLI YILAN :

Çıngıraklı yılan, çok tehlikeli bir hayvandır. Zehir çıkaran guddeleri büyüktür. Geniş ağzına alt ve üst çenelerinde uzanan sivri dişleri zehirlidir.

Çıngıraklı yılanlara Amerikanın güney ve kuzey taraflarında rastlanır. Bu hayvana, çıngıraklı yılan denmesinin sebebi, yerde sürünürken tuhaf sesler çıkarması sebebiyledir. Yılanın kuyruğu ucundaki içi boş sert halkalar, bu sesin çıkmasını sağlarlar.

ÇİÇEK :

Bitkilerin üremesini sağlıyan önemli kısmına çiçek denir. Çiçekler bitkilerin çoğalma organlarını taşırlar. Güzel renkleriyle, mis kokulariyle hoşumuza giderler. Çiçek, halka şeklin-

de dizilmiş parçalardan ibarettir. Bu parçaların etrafında yaprağa benzeyen kısımlar vardır. Çiçeğin içindeki halkalar, sap denilen bir kısımla bitkiye ilişiktirler.

Çiçeğin renkli ve kokulu kısmına keis ve tüveyç adı verilir. Çiçeklerin asıl vazifesi tohum yetiştirmek ve ait olduğu bitki neslini üretmektir. Bu sebeple çiçekteki tohum yetiştirme organları tüveyç ve keisleri nmuhafazası içine alınmıştır.

Çiçekler, güzel renkleriyle bahçelerimizi, odalarımızı süslerler; mis kokulariyle içimizi açarlar.

ÇİÇEKDAĞI :

Çiçekdağının bir adı da Boyalıktır. Kırşehir vilâyetine bağlı bir kazadır. Yerköy istasyonundan Kırşehire uzanan yol üzerinde bulunur. Çiçekdağı kazasının alanı, 1434 kilometredir. Nüfusu 21 bin kadardır. 65 adet köyü vardır.

ÇİFT :

İki veya ikinin katlariyle bölünebilen sayılara «çift» sayılar denir. Meselâ: 2, 4, 6, 8, 10, 100, 150, 168... gibi sayılar, çift sayılardır.

Ayrıca, ikisi bir takım teşkil eden varlıklara da yine -çift- adı verilir. Bir çift ayakkabı gibi...

Bundan başka, bir erkek ve bir dişiden ibaret olan eşler için de «çift» deyimi kullanılır.

ÇİFTÇİ :

Geçimini toprağı işleyerek sağlayan insanlara çiftçi denir. Köylülerimizin çoğu çiftçidirler.

ÇİĞ :

Hava içindeki su buharının ayaz tesiriyle otlar, yapraklar

üzerinde su damlacıkları haline gelmesine «çiğ» denir. Üzerine çiğ yağmış bitkiler, yağmura tutulmuş gibi ıslak olurlar.

ÇİLEK :

Çilek, yurdumuzda bol yetişen bir meyva çeşididir. Bu meyvayı yetiştiren bitki gülgillerdendir. Bitkinin sapları toprak üzerine yayılır. Beyaz çiçekler açar, yazın da pembe, kırmızı meyvalar verir. Çileğin özel ve hoş bir kokusu vardır. Vücuda yarayışlı olan çileğin lezzeti de oldukça çoktur. Memleketimizde iki nevi çilek yetiştirilmektedir. Bunlardan birine **Frenk çileği**, diğerine **Türk çileği** adı verilir. Çileğin kompostosu, reçeli olursa da bu meyvayı çiğ yemek daha faydalı olur.

ÇİMENTO :

Çamuru çabuk sertleşen ve yapılarda bol bol kullanılan bir cins madde vardır ki buna çimento denir. Çimento, esmer renkte bir tozdur; killi kalkerlerden yapılır. Kireç karbonatını muayyen miktarda kil ile karıştırırlar ve bu karışığı özel fırınlarda iyice yakarlar. Sonra da değirmenlerde ezip toz haline getirirler. Bu suretle çimento elde edilmiş olur. Yurdumuzda çimento yapan fabrikaların sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır. Çabuk sertleşmesi ve bu arada çok olan yapıştırıcılık hassası sebebiyle çimento, her nevi inşaatte şiddetle aranan önemli bir madde olmuştur.

ÇİN :

Dünyanın en geniş ülkelerinden biri de Çin'dir. Çin, Asya kıtası devletlerindendir ve kıtanın orta, doğu, güney doğu taraflarını kaplar. Kendisine bağlı olan Mançurya, Moğolya, Çin Türkeli ve Tibet gibi ülkelerle beraber, Avrupa kıtasından daha geniş bir toprağa sahiptir.

Çinin doğusunda Büyük Okyanusun birer parçası olan Çin Denizi ve Sarı Deniz gibi denizler uzanır; kuzeyi ile batısını Sovyetler Birliği çevirir; güneyinde Hindistan ve Çin Hindi memleketleri yer alır. Bu çok geniş topraklarda gür ormanlar, geniş çöller, sarp dağlar bulunmaktadır. Yaşamıya elverişli topraklar nehir boylarındadır. Hele Gök - Irmak, Sarı - Irmak ve Si - Kiang nehirlerinin boyları milyonlarca Çinlinin kaynaştığı yerlerdir.

İklim değişiktir. Denizlerden uzak olan iç taraflarda sert bir kara iklimi hüküm sürer. Deniz kıyılariyle Güney doğu Çinde ılıman iklime rastlanır.

Çine hayat veren başlıca akar sular üç tanedir. Bunlar da Gök Irmak, Sarı Irmak ve Si-Kiang adlarını taşırlar. Gök Irmak, Tibetten doğar. 5000 kilometre bir uzunluk yaptıktan sonra Çin denizine dökülür. Gök Irmak (Yang-tse-Kiang) karların erime mevsiminde taşar; dolayındaki geniş ovaları bereketli bir çamur tabakasiyle örter. Gemiler, bu nehrin ağzından 1000 kilometre içerlerine kadar kolayca işlerler. Hankeo, Vuşang, Nanking ve Şanghay gibi kalabalık şehirler hep bu nehrin üzerinde sıralanmışlardır.

Diğer önemli bir nehir de Sarı Irmak (Huang-Ho) tır. 4000 kilometre uzunluğunda olan Sarı Irmak ta Tibet yaylâlarından çıkar.

Çin, nüfusça dünyanın en kalabalık bir milletidir. Kesin olarak söylenemezse de bütün nüfusun 450 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Çinliler ekseriya kısa boylu, sarı benizli, elmacık kemikleri çıkık insanlardır Aza kanaat ederler. Çok çalışırlar. Endüstriden ziyade tarımla uğraşan Çin; pamuk, çay, ipek, pirinç gibi ürünler çıkarır. Çinle alış verişimiz yoktur. Cumhuriyetle yönetilen Çin devletinin baş şehri Pekin'dir.

ÇİNE :

Çine, Aydına bağlı bir kazadır. Çine çayının suladığı ova-

nın kenarında, Madranbaba dağı eteğinde kurulmuştur. Aydın - Muğla yolu Çineden geçer. Alanı 1155 kilometrekare, nüfusu da 40 bindir. 90 tane köyü vardır.

ÇİNİ :

Çinicilik, insanların çok eskidenberi bildiği bir sanattır. Bugünkü müzeler eski insanların elinden çıkmış çini eserleriyle doludur. Bilhassa Türkler çinicilikte büyük ustalık göstermişler, üstün eserler vermişlerdir. Çini kelimesi, topraktan yapılan bütün işlere verilen bir addır. Bu sanat ilk olarak Çinde başladığından «Çinicilik» adiyle anılmaktadır. Çinden sonra Âsurlularda, eski Mısırda, Fenikelilerde, Eski Yunanlılarda ve Romalılarda gelişen çinicilik sanatı zamanla dünyaya yayılmıştır.

Türklerde çinicilik, Selçuklular zamanında başlar. Anadolu Selçukluları devrinde Kütahya şehri çinicilikte çok ileri gitmişti. Hattâ, 18. yüzyıla kadar Osmanlılar devrinde gittikçe gelişen bu sanat, dünya üzerinde çok önemli bir yer almıştı. Bugün de ata yadigârı olan cami, kitaplık vesair anıtlarımızı süsleyen rengârenk çiniler hep Kütahyada, İznikte yapılmış çinilerdir.

Çini, balçık, beyaz balçık ve kaolin gibi topraklardan yapılır. Bu topraklar suda eritilir, süzülür; havuzlarda yatırılarak bir zaman bekletilir. Koyulaşan çamur, iyice sıkılarak hamur haline getirilir. Sonra da ya elle işlenir, yahut tomada istenilen şekle sokulur. Fırınlarda pişirilen çinilere bilâhare cilâ ve boyalar vurulur.

Bugünkü çiniciliğimiz eski değerini kaybetmiş gibidir.

ÇİNKO :

Çinko, insanlar tarafından çok eskidenberi bilinen bir madendir. Bu maden, saf haldeyken mavimtrak beyaz bir renge

sahiptir. 420 santigrat derecede erir, 1000 derecede kaynar. Çinkonun atom sayısı 30 dur, atom ağırlığı 37 - 65 arasında değişir, valânsı 3 tür. Özgül ağırlığı ise 6,9 ilâ 7,2 dir. Çinkoya tutya da denir. Çinko ile bakırın karışığı 1/ inç'i meydana getirir. Pirinç harp sanayiinde çok kullanılan bir halitadır.

Galvanize işlerinde, elektrikçilikte, matbaacılıkta çinkoya çok ihtiyaç duyulur.

Alman Simyacısı Agrikola, 1556 yılında saf çinko elde etme usulünü keşfetmiş bulunuyordu. Çinkonun kimyasal remzi (Zn) dir. Bu maden yer altında filizler halinde bulunur. Dünyada, çinko madeni bakımından zengin olan memleketler şunlardır: Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Belçika, İngiltere, Avusturalya ve Çin.

ÇİNKOGRAFİ:

Çinkografi; bugünkü matbaacılıkta çok önemli bir yer tutar. Fotoğraflar, resimler ve demokratif yazılar çinkografi usulü ile klişe haline getirilip kâğıda basılırlar.

Çinkografi, çoğaltılmak istenilen resim veya yazının kalıbını çinko üzerine çıkarmak sanatıdır.

ÇİN MEDENİYETİ :

Çin medeniyeti, tarihin en eski medeniyetlerinden biridir. Çinliler, kendi tarihlerinin Milâttan 4000 yıl önce basladığını iddia ederlerse de, bu doğru değildir. Yapılan arkeolojik araştırmalara göre asıl Çin tarihi, Milâttan 11 yüzyıl öncesine kadar derinleşir. Fakat Çinin Orta Asyaya yakın olusu, memleketin kuzey ve batı taraflarında eski Taş Devri medeniyetlerinin doğup gelişmesinde büyük etkisi olmuştur.

Çinin medeniyet tarihini incelerken bir takım hükümdar sülâlelerine tesadüf ederiz.

Çinliler, el sanatlarında çok güzel eserler vermişlerdir. Bilhassa fil dişi oymacılığı, çinicilik, porselencilik hayli ileri gitmişti. Bundan başka ipek dokumacılığı, matbaacılık ve heykeltraşlık, Çinlilerin çok geliştirdikleri işlerdendir. Eski zamanlarda engin bir medeniyete sahip olan Çin, bu ileri durumu Orta Asyadan gelen Türk akıncılarına borçluydu. Orta Asyadaki iklim değişikliği sebebiyle kıtanın dört yanına uzanan Türkler, Çine de girdiler ve kendi uygarlıklarını Çinlilere öğrettiler.

Tabiî engeller dolayısiyle dünyaya kapalı kalan Çin, ancak 20. yüzyılın başlarında Avrupalılarla temasa geçebilmiştir.

ÇİN SEDDİ :

Çin Seddi, Milâttan önce 3. yüzyıl içinde yapılmıştır. Bu seddi yaptıran İmparator Çenk'tir. Çenk yurdunu, kuzeyden ve batıdan gelecek akıncılardan korumak düşüncesiyle bu duvarı yaptırmıştı. Çin Seddi Peçili körfezinden başlar ve 5000 kilometre bir uzunluktan sonra Kansu eyaletinin kuzey batısında sona erer. Seddin yüksekliği 6 metredir. Her 200 adımda bir 12 metre yüksekliğinde kaleleri vardır. Fakat bu uzun ve yüksek duvar, Hun İmparatorluğu ordulariyle Bançuların memlekete girmesine engel olamamıştır.

ÇİVİ :

Çivi, marangozlukta, dülgerlikte ve kunduracılıkta çok kullanılır. Çiviler, ağaçları, tahtaları birbirine rapteden, ucu sivri demir çubuklardır. Ayrıca tahtadan, çelikten, bakırdan yapılan çiviler de vardır.

Eskiden çiviler el emeğiyle meydana getirilirdi. Şimdi elin yerini otomatik makineler almıştır. İlk çivi makinesini yapan bir Amerikalıdır. Amerikanın Massachussetts eyaletinden olan bu Amerikalı, çivi makinesini 1786 tarihinde yapmıştı. Bugünkü çivi makineleri, bu ilk makinenin gelişmiş şeklidir.

ÇİVİT :

Çivit, bir mavi boya cinsidir. Bu boya Hindistan, Cava, Çin, Seylân, Meksika ve Brezilya gibi memleketlerde yetişen çivit bitkisinden elde edilmektedir. Bu bitki 1,5 metre yüksekliğindedir. Yaprakları yuvarlaktır.

Çivit bitkisinin yaprak ve sakları kesilir, ezilir. Sonra da birkaç saat müddetle suya konulur. Su içinde yavaş yavaş ekşime başlar. Başka bir kaba boşaltılan su, ağır ağır karıştırılır. Hava ile temasa gelen çivit, pul pul kabın dibine çöker. Bundan sonra ince bir bezden süzülüp kurutma işi başlar. Böylece, çamaşır yıkarken annelerimizin kullandığı çivit elde edilmiş olur.

Bu tabiî çivitten başka, bir de yapma çivit vardır. Bu cins çivit, kömür katranından çıkarılır. Alman kimyageri Adolph Baeyer 1880 de sun'î çivit yapmıya muvaffak olmuştu.

ÇİVRİL :

Denizlinin kazalarından biri de Çivrildir. Denizden 975 metre yükseklikte kurulmuştur. İçinde demiryolu istasyonu vardır. Çivrilin yüzölçümü 1235 kilometrekaredir. 60 ı bulan köyü ile beraber nüfusu 28 bini aşar.

ÇİZGİ :

Düz bir kâğıdı ikiye katladığımız zaman bir çizgi teşekkül eder. Bu kâğıdı tekrar açıp düzeltsek, kıvrılan yerde bir iz kalır ki, bu ize «çizgi» deriz. Oda duvarlarının birleştiği yerde döşeme tahtalarının arasında çizgiler görünür. Eğer, etrafımızdaki eşyayı dikkatle incelersek pek çok çizgilere rastlamış oluruz. Defterimize kalemle çizdiğimiz hat ta yine bir çizgidir.

Çizgiler, noktaların birleşmesinden meydana gelirler. Çizgiler cisim olmadıkları için uzunluk, genişlik, kalınlık gibi üç

boyuta birden sahip olmazlar. Çizgilerde yalnızca uzunluk boyutu vardır.

Çizgiler :

a) Doğru çizgi,

b) Kırık çizgi,

c) Eğri çizgi olarak ta üçe ayrılırlar. Bir cetvel kenarındaki çizgiler doğru çizgidirler. Metrenin tam açılmış olmayan şekli kırık çizgiye misaldir. Daire çemberi ise, eğri çizgiye en iyi bir örnektir.

ÇOCUK :

Doğumdan bülûğa (Erginlik çağına) kadar geçen zamana «çocukluk çağı» ve bu çağı yaşıyana da «çocuk» adı verilir.

Hayvan yavruları içinde, dikkatli bakıma en çok muhtaç olan insan yavrusudur; yani çocuktur.

Bir çocuk, vücut yapılışıyla büyüklerden kolayca ayırt edilir. Büyük insanların vücut organlarında belirli bir nisbet olduğu halde, çocuğun vücudu nisbetsizdir. Kısa ve ince bacaklar, küçük bir gövde ve bu gövdenin üzerinde de, kocaman bir kafa bulunur. Çocukta kemik sertleşmesi tamamlanmamıştır. Vücut durmadan gelişir, irileşir. Bunun için de çocuğun gerekli besini alması, yeter derecede istirahat edip uyuması şarttır. Bu fizyolojik olaylar yanında, çocuğun bir de psikolojik hayatı vardır. Çocukların duyması, düşünmesi, muhakeme etmesi büyük insanlardan apayrıdır. Onların tahayyülleri biz büyüklerinkine hiç bir zaman benzemez.

ÇOCUK BAKIMI :

Çocuk bakmak ve çocuk yetiştirmek kolay bir iş değildir. Bu konuda cilt cilt kitaplar yazılmış, tetkikler yapılmıştır. Böy-

le kitaplar okumak ve bunlardan bilgi edinmek muhakkak ki lâzımdır. Fakat bazı basit kaideler vardır ki, çocuk yetiştirmekte bunlar hiçbir zaman unutulmamalı, muhakkak gözönünde tutulmalıdır. Bunlardan en önemli olanlarını kaydediyoruz:

Yeni doğan bir çocuğun herşeyden evvel sıhhatine dikkat etmek lâzımdır. Çok giydirmek fenadır. Az giydirip üşütmek te fenadır. Doktorun dediğini yapmalıdır. Uyku saatlerini, yemesine, içmesine, süt içmesine dikkat etmek şarttır. Sütten kesilme zamanında iyi cins süt bulup içirmelidir. Küçük yaşta veya yaşına bile girmeden öksürük, zatürre gibi hastalıklara tutulmamalıdır. Bu hastalıklara yakalanırsa, çocuk yarım kalabilir. Diğer senelerde tekrar tekrar aynı hastalıklara yakalanabilir.

Vaktinden evvel zorla yürütmeğe uğraşmak tehlikelidir. Bacakları çarpılabilir.

Oyun oynamak zamanı gelince ufak tefek oyuncak almalıdır. Çünkü çocuk daima birşey yapmak ister. Boş duramaz.

Fırsat oldukça çocuğu bahçeye çıkarmalı, açık havada oynatmalıdır. Temiz hava alırsa ciğerleri temiz olur. Vücudu sıhhatini muhafaza eder. Kapalı odaların havası her zaman pis ve zehirlidir.

Çocuk büyüdükçe kendi işini yapabilir bir vaziyete gelir. O zaman ona kendi kendine yemek yemesini, giyinmesini, işlerini yapmasını öğretmelidir. Çocuk, kendi işleri için başkalarına muhtaç olmamalıdır.

Kendisine ait işlerde muntazam olmasını öğretmelidir. Elbiselerini, kitap ve defterlerini oraya buraya atmamalıdır.

Evin bahçesi varsa biraz bahçe işleri de yapmalıdır. Meselâ bahçeyi ufak bir kova ile sulamak isterse sulamasına müsaade etmelidir.

Çocuğa hiçbir zaman «yapamazsın!», «gidemezsin!», «beceremezsin!» dememelidir. Böyle denirse çocuğun hevesi kırı-

Kahramanlık Hikâyeleri

GEMİCİ KARA MEHMET

25 yıl süren kanlı savaşlardan sonra Girit, kılıçlarımızdan aman dilemişti. Yalnız, 15 yıldanberi muhasara altında bulunan Kandiye kalesindeki Venedikliler, tutunabilmek ümidiyle, canla başla vuruşuyorlardı.

Bir akşam gemilerimiz, kuytu bir koyda demirlediler. Bunu fırsat bilen Venedikli kaptan, Türk gemilerine hücum emrini verdi. Çakır yıldızlı gecenin karanlıklarında bir vuruşmadır başladı. «Allah Allah!» sesleri «Hurra!» seslerine karışıyor; deniz, meş'alelerin ışığında göz göz yanıyordu. Sabaha karşı savaş bitmişti. Kayıbımız ağırdı. Hele, İnebahtılı Durak Beyin güzel gemisinin Venediklilerin eline geçmesi, Türkleri hayli üzmüştü. Venedikliler gemiyi süslemişler, bayram yapıyorlardı. Bu sırada: «Cephane ambarında bir Türk var!» sesi, sarhoş Venediklileri şaşırtmıştı. Hakikaten ambarda gizlenmiş bulunan Kara Mehmet, elindeki meş'aleyi bir barut fıçısının içine attı. Bir anda alevlerin içinde kaybolan gemi, güvertesinde bayram eden 500 Venedikli ile beraber serin sulara gömüldü. Böylece, henüz 19 yaşını tamamlamamış olan Gemici Kara Mehmet, bütün şehit arkadaşlarının intikamını almış oldu.

Gülüyorum

MASKE VARMIŞ!

Hâkim — (Karşısındaki hırsıza) Yalan söylüyorsun! Girdiğin evin sahibi işte burada. Tam gece yarısı seni odanın içinde gördüğünü söylüyor!...

Hırsız — Belki görmüştür bay Hâkim. Fakat tanımasına imkân yoktu. Çünkü yüzümde koskoca bir maske vardı!

Gülüyorum

ACAİP!

Turgut — Bak şu resmi ben yaptım Demir. Beğendin mi?...

Demir — Nedir bu resim?

Turgut — Fransada güneşin doğuşu!

Demir — Hımmm... Güzel... Fransada olduğu belli!...

Turgut — Nereden anladın?

Demir — Ben hiç burada güneşin bu şekilde doğuşunu görmedim de ondan. Demek ki Fransada güneş böyle doğuyormuş!...

CEVAP

İhtiyar adam — Bana baksana oğlum. Bu köpek senin mi?...

Kayhan — Satın mı alacaksınız, yoksa sizi ısırdı mı? Söyleyin de ona göre cevap vereyim!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN. Yayımlıyan: Akısan Yayınevi — İstanbul Nuruosmaniye cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: Akısan Yayınevi

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan selâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

31 Aralık 1953 Perşembe Sayı: 18 Fiyatı: 15 kuruş

TRAKTÖR
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
Ç-3
HARMAN MAKINASI
ÇİFTÇİLİK

Bunları biliyor musunuz?

HER HAYVANIN KANI KIRMIZI RENKLİ MİDİR?

Hayır. Midye vesaire gibi kemiksiz deniz böceklerinin kanlarının rengi kırmızı değil, mavidir.

TİMSAHLARIN ÜST ÇENELERİ

Timsahların yalnız üst çeneleri açılır. Alt çeneleri açılmaz.

YAĞMURLU HAVALARDA EN TEHLİKELİ AĞAÇ?

Ağaçlar arasında yıldırım çarpmasına en çok uğrayan, meşe ağacıdır. Yağmurlu havalarda bilhassa meşe ağaçlarından uzak durmalıdır.

KUŞLARIN KUYRUĞU NE İŞE YARAR?

Kuşların kuyrukları hem dümen vazifesini görür, hem de dengeyi temin eder. Hattâ kuşlar bir ağaç dalına kondukları zaman da yine dengelerini kuyrukları ile temin ederler.

Bazı kuşların kuyrukları gayet güzel ve renklidir. Böyle kuyruklar da onlara güzellik verir. Meselâ tavuskuşu ve cennetkuşu gibi. Bu kuşları, kuyruksuz olarak gözünüzün önüne getiriniz. Ne kadar çirkin olurlardı, değil mi?...

GÜNDÜZLERİ AY NEREDEDİR?

Gündüzleri de ay gökyüzündedir. Fakat görünmez veya pek hafif olarak farkedilebilir. Çünkü gündüzleri güneş vardır. Güneşin kuvvetli ve parlak ışığı, bütün diğer yıldızların ve ayın ışığından daha üstündür. Onun için bu aydınlıkta ay pek sönük görünür.

Geceleri güneş batmış olduğundan, yâni dünyamızın diğer yüzünden göründüğünden, bütün yıldızlarla beraber ay da gayet parlak olarak görünür.

lır. Yapacağı şeyleri bile hakikaten yapamaz. Halbuki ona yapamayacağı şeyleri de yapmasını ve başarmasını öğretmelidir. Çünkü hayat hep zorluklarla, türlü türlü tehlikelerle doludur. Küçükken ufak tefek zorlukları yenmesini öğrenen çocuk, büyüdüğü zaman büyük zorluklar karşısında kalacak olursa içine bir ürkme hissi gelmez ve ekseriya bu zorlukları yenmeğe muvaffak olabilir.

Çocuğa iyi arkadaşlar bulmalı, onu hiçbir zaman tek başına bırakmamalıdır. Tek başına kalırsa sinirleri bozulup ruhî hastalıklara tutulabilir.

Çocuğa, eğer kız ise muhakkak, ev işleri de öğretmeli ve yaptırmalıdır.

Çocuğun sorduğu sualleri cevapsız bırakmak iyi değildir. Bu sorulara doğru cevaplar vermelidir.

Çocuğu korkutmamalı, dövmemeli, yalan söyletmemelidir.

ÇOCUK ÇALGILARI VE ORKESTRALARI :

Okullarda, çocuk orkestraları kurmak her zaman için mümkün olan bir harekettir. Nitekim, bugün birçok okullarımızda, çocuklar tarafından teşkil edilmiş orkestralar vardır.

Bu orkestralarda çocukların kullanabileceği çalgılar yer alır. Piyano, keman, mandolin, akerdeon ve ağız mızıkası gibi...

ÇOCUK ESİRGEME KURUMU :

Hayır kurumlarımızdan biri de, Çocuk Esirgeme Kurumudur. Bu kurum bakıma muhtaç, öksüz veya kimsesiz çocuklara bakar. Çocuk kreşleri, çocuk dispanserleri açar. Çocuk bakımevleri kurar. Fakir aile çocuklarına yiyecek, giyecek yardımları yapar.

Çocuk Esirgeme Kurumunun kucağında yetişen çocuklar vücutça dinç, kafaca sağlam olarak büyütülüp okutulmaktadır. Çocuk Esirgeme Kurumunun merkezi Ankarada'dır. Her vilâyet ve kaza merkezinde de şubeleri vardır. Bu kurum, bağışlarla, vatandaş yardımlarıyle yaşamaktadır.

ÇOCUK HASTALIKLARI :

Büyük insanlara nisbeten, çocuklar daha kolay hastalanırlar. Gelişip büyümeye muhtaç olan bu körpe vücudu hastalık-

lardan korumak dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bununla beraber bazı çocuk hastalıkları da vardır ki; bunlar, bakımsız aile yavrularını kırar, geçirirler. Şimdi bu hastalıkları kısaca ayrı ayrı inceleyelim:

Difteri: Buna kuşpalazı da denir. 2 yaş ile 7 yaş arasındaki çocuklara daha çok musallat olur. Mikropludur. Çocuklara bu mikroplar vasıtasiyle bulaşır. Zamanında önü alınmazsa yavruyu öldürür.

Difteri çocuğa bulaştıktan 2 ile 15 gün sonra meydana çıkar. Çocukta ateş yükselmesi başlar. Boğazın içi kızarır. Şişen bademciklerin üzerinde beyaz, sarımtırak kül renginde yapışık bez gibi maddeler toplanır. Çocuk yemez, boğuk boğuk öksürür. Sesi kısılır. Solunum zorluğu başlar. Ateş, yükselmekte devam eder. İdrarda albümin olur. Nihayet, bu korkunç hastalığın önü alınmazsa çocuk ölür. Çocukta, bu gibi belirtiler henüz başlangıç halindeyken hemen mütehassıs bir doktora başvurmalıdır. Doktorun vereceği ilâç ve öğütleri yerine getirmek, çocuğun sağlığı için gereklidir.

Difteriye yakalanmamak için **difteri** aşısı ile aşılanmak icabeder. Ayrıca, bu gibi hastalığa yakalanmış olanın yanına sokulmak, eşya ve oyuncaklarını kullanmak çok tehlikelidir.

Kızıl: Bu hastalık, yüksek hararet ve boğazda beliren kızartılarla başlar. Zamanla vücudun her yerini kırmızı levhalar doldurur. Bir süre sonra soyulan bu kırmızılıklar yerinde albümin meydana gelir. Hastalık devam ederse vücut şişer, oynaklarda iltihaplar meydana gelir. Kızıl hastalığı en çok 5 ilâ 15 yaş arasında görülür. Çok bulaşıcıdır.

Kızamık: Ateşle ve nezle ile başlar. Vücutta tane tane kırmızılıklar peyda olur. Sonra bunlar kepek gibi dökülür. Kızamık, küçük çocuklar için tehlikelidir.

Çiçek: Eskiden tehlikeli olan ve yüzü çopur bırakan bu hastalık, bulunan aşısı sayesinde tehlikeli olmaktan çıkmıştır. Küçük yavrulara muhakkak çiçek aşısı yaptırmalıdır.

ÇOCUK OYUN VE OYUNCAKLARI :

Çocukların oyunları ayrıdır. Onların vücudu, daimî gelişme halindedir. Kuvvetli besin alan çocuk koşmak, oynamak ve zıplamak ister. Çocuk vücudu, harekete çok muhtaçtır. Çocuk, aldığı besinlerle vücudunda biriktirdiği enerjiyi, ancak hareketlerle harcayabilir. Sonra, çocuk oyunlar yoluyla hayata hazırlık yapar. Çocuk oyunları, çocuğun terbiyesinde çok önemli işler görürler.

Çocuk, oyuncağa da muhtaçtır. Yalnız, çocuk oyuncaklarının çok temiz tutulması şarttır. Ayrıca, çocukların kullandığı oyuncaklar, çocukları incitmeyecek şekilde yuvarlak ve hafif olmalıdır.

ÇOĞUL İSİMLER :

İsimler, tekil ve çoğul olarak ikiye ayrılırlar. Tekil isimler, tek olan varlıkların adlarıdır. Mehmet, Timur, otomobil, okul gibi... Çoğul isimler, birden fazla varlıkların adlarıdır.

Tekil isimlerin sonuna, çoğul takıları getirilerek çoğul isimler yapılmış olur. Çoğul takıları (ler - lar) olmak üzere iki tanedir. Ses uyumuna göre, bazı kelimelerin sonuna «ler», bazı kelimelerin sonuna da «lar» takıları eklenir. Defter - defterler, okul - okullar gibi...

ÇORAPLARIMIZ :

Pamuktan, yünden, ipekten veya naylon (Nylon) dan örülmüş ayak giyeceklerine, «çorap» adı verilir. Çoraplar uzun konçlu oldukları gibi, kısa konçlu da olurlar.

Çorapsız gezilmez. Kış günleri, ayaklarımızın üşümemesi için, yün çoraplar giymemiz yerinde olur.

ÇORLU :

Çorlu, Tekirdağ vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 39 köyü vardır. Kaza merkezi Çorlu deresinin kenarında bulunur.

Kazanın, 12.509'u merkez kasabasında olmak üzere 47.110 nüfusu vardır.

ÇORUH :

Doğu Anadolu vilâyetlerimizden biri de Çoruh vilâyetidir. Çoruh vilâyetinin merkezi 3894 nüfuslu Artvin kasa-

basıdır. Vilâyetin engebeleri değişik şekiller halindedir. Yüksek ve sarp yamaçlı dağlar her tarafı ârızalandırır. Halk tarım işleriyle ve hayvancılıkla uğraşır. Meyvacılık ta oldukça gelişmiştir. Vilâyetin en büyük akar suyu Çoruh nehridir.

9.879 kilometrekarelik vilâyet topraklarında 159.386 nüfus yaşar. Çoruh vilâyetine Ardanuç, Borçka, Hopa, Şavşat ve Yusufeli kazaları bağlıdır.

ÇORUM :

Çorum, kuzey Anadolu vilâyetlerimizdendir. Vilâyet merkezi 20 bin nüfuslu Çorum şehridir.

Çorum vilâyetinin toprak büyüklüğü 11.240 kilometre karedir. Hüseynabat, İskilip, Mecidözü, Osmancık ve Sungurlu kazaları Çoruma bağlıdırlar. Çorum vilâyetinin genel nüfusu 315.556 kişidir. Tarım ve hayvancılığı ileri gitmiştir.

ÇÖL :

Geniş kumluklardan ibaret araziye çöl denir. Çöllerde su bulunmaz. Bu sebeple buralarda hemen hemen hayat yok gibidir. Çöllerin bazı yerlerinde rastlanan su birikintileri etrafında bir kaç hurma ağacına rastlanır ki, böyle yerlere vaha adı verilir.

Çöllerin bulunduğu bölgelerde, gece ve gündüz ısı dereceleri arasında büyük değişiklikler vardır. Gündüzün ortalık 50 derecede çayır çayır yanarken, geceleri hararet birdenbire sıfırın altına düşer. Bu ısı değişmeleri kayaları çatlatır, parçalar. Rüzgârların etkisiyle de ufalanan kayalar, zamanla toz haline gelirler, kum olurlar. Kum çöllerinin meydana gelişi anlattığımız şekildedir. Çöller, kum denizlerini andırırlar. Rüzgârların esintisi kumları savurur. Az zamanda kum tepeleri kaybolur veya düz olan bir yerde yeni kum tepeleri teşekkül eder. Kum fırtınaları kervanlar, vahalar ve köyler için çok tehlikelidir. Bu fırtınalara tutulan kervanlar, kum yığınlarının altında kalmak felâketiyle karşılaşırlar.

Kum çölleri olduğu gibi, taşlı çöller de bulunur. Taşlı çöller çakıl taslariyle doludur. Buralarda da su, bitki gibi hayat izlerine rastlamak mümkün olmaz.

Dünyada çölleri çok olan kıt'a, Afrikadır. Bilhassa dünya çöllerinin en genişi «Büyük Sahra» adını taşır ki; bu da, Afrika'yı bir baştan bir başa kaplar. Büyük Sahra Afrikanın üçte biri kadardır. Büyük Sahranın kuzeyinde Atlas memleketleri, güneyinde Nijer nehri, Çat Gölü ve Sudan yer alır. Atlas memleketlerinden Çat Gölüne kadar genişlik 1500 kilometredir. Atlas Okyanusundan Nil nehrine kadar uzanan çölün boyu 5000 kilometreye yaklaşır. Bu uçsuz bucaksız çölün her tarafı düz değildir. Bazı yerlerde yaylâlara, yüksek dağlara da tesadüf olunur. Tek tük bulunan su kaynakları etrafında vahalar göze çarpar. Vahalar kervan yolcularının özlemle aradığı yerlerdir.

Büyük Sahranın ortalama yüksekliği 450 metredir. Eskiden deve kervanlarının aştığı bu yerleri şimdi otobüsler aşmaktadır. Avrupalılar çöl kumları üzerinde otomobil yolları yapmışlardır. Fransızlar, arteziyen kuyuları açarak çölün bazı yerlerini işe yarar bir hale sokmıya çalışıyorlar.

Afrikada Büyük Sahradan başka Nübye çölü, Kalahari çölleri gibi daha başka çöller de vardır.

Asya çölleri Arabistan yarımadasından başlar. İrandan geçerek Orta Asya ve Çine doğru uzanır. Avustralyanın ortası da geniş çöllerle kaplıdır.

Çöllerde rüzgârların meydana getirdiği kum tepelerine eksibe (kumul) adı verilir.

ÇÖLEMERİK (Bak: Hakkâri)

ÇÖMLEKÇİLİK:

Yemek masalarımızın üzeri çanak ve çömleklerle doludur. Bu kabları imâl eden çömlekçiler veya bu işle uğraşan fabrikalardır.

Çömlekler, lüleçamuru adını taşıyan iyi cins kilden yapılır. Kil su ile yoğrulur; hamur haline getirilir. Bu hamur istenilen kıvamı bulunca elde, tezgâhta veya tornada türlü şekillere sokulur. Böyle hazırlanan çömlekler, fırınlarda pişirilip sertleştirilir. Bu iş te bitince sıra sırlamaya gelir. Sırlama işinden sonra çömlekler ikinci defa olarak fırınlanırlar.

Memleketimizin İstanbul, Bursa, Burgaz, Midye, Çanakkale ve İzmir gibi şehirlerinde çömlekçilik sanatı oldukça ileri gitmiştir.

ÇUBUK :

Ankara kazalarından biri de Çubuktur. Kaza merkezi Çubuk ovasının kuzey ucunda kurulmuştur. Nüfusu üç bine yaklaşır. Ankaraya 43 kilometrelik bir yolla bağlıdır. Çubuk suyu üzerinde, Ankaranın kullanma suyunu sağlıyan Çubuk barajı kurulmuştur. Çubuk kazasının alanı 1633 kilometredir. Nüfusu 35 bini geçer. 71 adet köyü vardır.

ÇULLUK :

Çulluk uzun gagalı, esmer renkli bir kuştur. Çulluk kuşunun yüze yakın çeşidi vardır. Bunların bir kısmı ormanlarda yaşar. Bir kısmı da su kenarlarında, tarlalarda barınır. Çulluk böcek, sinek, solucan gibi böceklerle geçinir. Av mevsiminde avcıların özlemle aradığı çulluklar göçmen kuşlardandır.

ÇUMRA :

Çumra Konyaya bağlı bir kazadır. Kaza merkezi 5.167 nüfuslu Çumra kasabasıdır. Kazada tarım ileridir. Hayvancılık ta gelişmiş sayılır. 2906 kilometrekare olan Çumra toprakları üzerinde 58 köy vardır. Bütün nüfus 40 binin üzerindedir.

ÇUVAL :

Taneli ürünleri; un, kömür veya şeker gibi maddeleri koyup taşıdığımız büyük torbalara çuval denilir.. Çuvallar kıl, yün, pamuk ve kendir iplerinden dokunur.

D :

Türk alfabesinin 5 inci harfidir ve sessizdir. Sınıflamalarda 4 üncü maddenin başına konulur.

D :

Romen rakamlarında «D» işareti, 500 sayısıdır.

DADAY :

Daday, Kastamonuya bağlı bir kazadır. 159 köyü vardır. Nüfusu 50 bin kadardır. Halkın büyük bir kısmı toprak işleriyle ve hayvancılıkla uğraşır. Kaza merkezinde 1.401 kişi yaşar.

DAĞ :

Deniz düzleminden olan yüksekliği 500 metreyi geçen arazi yığıntılarına «dağ» denir.

Dağlar görünüşlerine göre:

a) Tek dağlar,
b) Küme dağlar,
c) Sıra dağlar, diye üçe ayrılırlar. Tek dağlar aşağı yu-

ları bir çadır manzarasını taşırlar. Ovaların ortasında tek olarak bulunurlar. Bursa yakınında Uludağ, Kayseri çevresindeki Erciyas dağları gibi.

Küme dağlar, üç beş dağın bir arada toplanmasiyle vücut bulurlar. Sıra dağlar ise, bir dağlar zinciri halindedirler. Duvar gibi uzanırlar. Kuzey Anadolu Dağları ile Akdeniz bölgemizdeki Toroslar, sıra dağlara en güzel misali teşkil ederler.

Dağlar yaşlarına göre de:

1 — Genç dağlar,

2 — İhtiyar dağlar şeklinde sıralanırlar. Genç dağların yamaçları diktir, tepeleri yalçındır. Alpler gibi.

İhtiyar dağların yamaçları yatıktır, tepeleri sarp değildir. Bunların üzerine zahmetsizce çıkılır. İhtiyar dağların uzaktan görünüşü kubbe şeklini andırır.

Dünya üzerindeki dağlar 4 şekilde meydana gelmişlerdir:

1 — Eski jeoloji devirlerinde yerkabuğunun kırışmasiyle vücude gelen dağlar...

2 — Çöküntülerin meydana getirdiği dağlar.

3 — Akar suların, yerkabuğunu aşındırması sonucunda aşınmayan kayaların ortada kalarak meydana getirdiği dağlar.

4 — Volkanların meydana getirdiği dağlar.

Dağlar, bir memleketin iklimine geniş surette etki yaparlar. Yüksek tepelerinde daimî kar bölgelerinin bulunması sebebiyle de tükenmez bir su deposu vazifesini görürler.

DAĞKEÇİSİ:

Dağkeçisi, yazın dağlarda, kışın ormanlarda yaşayan bir hayvandır. Kısa kuyruğu, sivri boynuzları ve vücut yapılışı ile keçiye benzer. Hayvan kuvvetli bacaklara, keskin tırnaklara sahip olduğu için, sarp yamaçlarda korkusuzca dolaşır. Hareketleri çeviktir. Bir sıçrayışta 7 metreyi zahmetsizce atlar.

Dağlarda ot, ormanlarda fıskın yiyerek beslenen bu hayvanın eti de gevrek ve lezzetlidir. Güzel Anadolumuzun pek çok yerlerinde rastlanan dağkeçileri, avcıların aradığı av hayvanlarındandır.

DAİRE :

Bir merkezden ayni uzaklıktaki noktaların birleşmesinden meydana gelen çemberin çevrelediği düzlem parçasına «daire» denir.

Silindir ve koninin düzlem yüzeyleri daire biçimindedirler. Soba borusunun ağzı tam bir dairedir. Madenî paralarımızın hepsi daire şeklindedirler. Çevremizdeki eşyayı incelersek daha pek çok daireler bulmuş oluruz.

Dairenin çemberi :

Daire bir yüzeydir. Bu yüzeyin sınırını gösteren çizgi, «çember» adını alır.

Dairenin merkezi :

Çemberin her noktasından eşit uzaklıkta bulunan ve dairenin tam ortasında bulunan noktaya, «dairenin merkezi» denir.

Dairenin yarıçapı :

Daire merkezini, daire çemberi üzerinde herhangi bir nokta ile birleştiren doğru parçasına «yarıçap» denir.

Dairenin çapı:

Daire merkezinden geçen ve daire çemberiyle sınırlanmış doğru parçalarına «çap» denir. Çap daireyi iki eşit parçaya böler.

Çap, yarıçapın iki katıdır. Çünkü, her çap iki yarıçapın, ayni yönde birbirini tamamlamasından meydana gelir.

Dairenin kirişi :

Çember üzerinde herhangi iki noktayı birleştiren doğru parçasına «kiriş» denir. O halde çap ta bir kiriştir. Bir dairenin en uzun kirişi çaptır. Çünkü merkezden geçer.

Dairenin yayı :

Çember üzerinde herhangi iki nokta arasında kalan daire parçası «yay» adını alır.

Daire merkezinden geçmeyip, çemberi iki noktada kesen doğruya «kesek» denir. «Teğet» ise, çembere bir noktada değen doğrudur.

DAİRE (Hükûmet):

Şehirlerde kaymakam, vali ve sair hükûmet memurlarının, vatandaşların hizmetini gördükleri yapılara «hükûmet dairesi» denir.

Ayrıca, apartımanlarda ailelerin oturdukları müstakil bölüklere de daire veya apartıman dairesi denmektedir.

DAİRE ÇİZMEK:

Toprak üzerine bir kazık çakalım. Buna ucu sivri bir çomağı iple bağlıyalım. İpi gererek çomağı dairenin etrafında dolaştırıp bir çizgi çizelim. Meydana gelen şekil bir dairedir.

Bir ip alalım. Bu ipin bir ucuna bir iğne, diğer ucuna da bir kurşun kalemi bağlıyalım. İğneyi kâğıt üzerine batırıp ipi gererek, kalemi iğne etrafında dolaştıralım. kalemin çizdiği şekil bir dairedir. İpin uzunluğu da yarıçaptır.

En düzgün daireler pergelle çizilirler. Pergeli yarıçap uzunluğunda açarak istenilen büyüklükte daireler çizilir. Bak: Pergel).

DAİRE GRAFİKLERİ:

Çoklukları şekillerle ifade etmek için grafikler kullanılır. Daire şeklinde grafiklerde, daire çoklukları göstermek için gereken büyüklüklerde dilimlere ayrılır. Meselâ, bir okulun kız ve erkek talebe sayısı grafikle gösterilecek olsun. O okulda 90 erkek, 30 kız talebe varsa; dairenin dörtte üçü erkek mevcudu için ayrılan renkle, dörtte biri kız mevcudu için ayrılan renkle boyanır.

Daire grafiklerinde dilimlere bölme, açı hesaplarıyla; yani iletki yardımıyla yapılır. Bir dairenin 360° olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

DAİRENİN ÇEVRESİNİ HESAPLAMAK, (π) sayısı:

Çeşitli yarıçapları olan çemberlerin uzunluklarını, çap uzunluklarına bölersek: daima 3.1416 sayısına yakın rakamlarla karşılaşırız. 3.1416 sayısı, (π) pi sayısı adını alır. Çember uzunluğu çapa bölünürse (π) sayısı çıkıyor, o halde çapı π ile çarparsak çember uzunluğunu buluruz.

Çember uzunluğu $= \pi \times$ çap uzunluğu. Çap yarıçapın iki

katıdır. Yarıçap (R) ile gösterilir. O halde çap (2R) uzunluğundadır. O halde:

Çember uzunluğu = $2 \times \pi \times R$.

DAİRENİN YÜZÖLÇÜMÜNÜ HESAPLAMAK:

Dairenin alanı yarıçap karesini (π) sayısı ile çarparak bulunur. Yarıçapın karesi, yarıçapın kendi kendisi ile çarpımı demektir ki; bu da, yarıçapı gösteren R harfinin sağ üst köşesine küçük bir 2 rakamı konarak yazılır. (π) sayısını ise dairenin devresini hesaplarken görmüş ve 3,1416'ya eşit olduğunu öğrenmiştik. O halde dairenin alan formülü şöyle yazılır:

Daire alanı = πR^2.

DALGA:

Göl ve denizlerde rüzgârın etkisiyle meydana gelen çalkantıya dalga adı verilir. Durgun suya bir taş attığımız zaman da dalgacıklar meydana gelir. Açık denizlerin dalgaları çok büyük olur. İki dalga tümseği arasındaki mesafe bazan 200 metreyi bulur. Böyle dalgaların yüksekliği çok zaman 15 metreye yaklaşır. Dalgaların çıkmasında rüzgârın, yerçekiminin, ay ve güneş çekimlerinin ayrı etkisi vardır.

Dalgalar kıyılara çarpa çarpa geniş koylar, büyük körfezler açarlar; sahilleri girintili çıkıntılı bir hale sokarlar. Kayaları, taşları ufalayıp geniş kumsallar, plâjlar meydana getirirler. Su dalgalarından başka, ses dalgaları, elektrik dalgaları, sıcak ve soğuk dalgaları gibi çeşitli adlar taşıyan dalgalar da vardır.

DALGAKIRAN:

Fırtınalı havalarda gemiler, kuytu limanlara sığınırlar. Eğer gemiler rüzgârlara açık sahillerde kalırlarsa, dalgaların şiddetiyle kayalara çarpıp batarlar. İşte bu mahzurları gören insanlar, kendiliğinden kuytu olmıyan limanların önüne kalın ve uzun bir duvar çekerler. Bu duvar denizin içinde, rüzgârların şiddetle estiği tarafta yapılır. Azgın dalgalar bu beton duvara çarparak beyaz köpükler içinde parçalanırlar. Halbuki, duvarın arkasında kalan deniz suları, rüzgârın etkisinden, dal-

galaların tesirinden uzak kalacağı için uyur gibi hareketsiz kalır. Gemiler, vapurlar da burada rahat rahat dururlar.

İşte bu maksatla yapılan deniz içi duvarları «dalgakıran» adını alırlar.

DALGIÇ :

Deniz altına inen insanlara «dalgıç» denir. Dalgıçlık dersleri okutan dalgıç okulları vardır. Buralarda askerî veya sivil dalgıç yetiştirilir.

Dalgıçlar, lâstikten özel elbiseler giyerler. Başlarına miğfer gibi taslar geçirirler. Bu taslara lâstik borular bağlanmıştır. Dalgıç su altına inince, bu lâstik hava borusundan başındaki tasın içine hava gönderilir. Böylece dalgıç, su altında saatlerce durabilir.

Dalgıçları taşıyan motörlü sandallar veya büyükçe motörler vardır. Bunların içinde ya el ile çevrilen veya motörle işleyen tulumbalar bulunur. Bu tulumbalar, dalgıcın hava borusuna hava gönderir. Bazı dalgıç sandallarında elle çevrilen büyük bir tekerlek görürsünüz. İşte hava tulumbası budur.

Madenden yapılmış dalgıç elbiseleri de vardır. Bunlar ekseri aliminyum madeninden yapılır. Başa giyilecek miğfer de bakır madenindendir. Çelikten yapılmış dalgıç elbiseleri de vardır. Bu elbiseleri giyen dalgıçlar 200 metreye yakın derinliklere inebilirler.

Çelik olmayan diğer elbiselerin içine hava tulumbası ile hava gönderilir. Çünkü deniz altına doğru inildikçe suyun basıncı artar. Bu basıncı karşılamak için elbise içine hava gönderilir.

Dalgıçlar büyük hizmetler görürler. Batmış denizaltı gemilerinin mürettebatını kurtarırlar. Köprü, bent veya denizaltındaki tünellerin temellerini muayene ederler. Batan gemileri bulurlar. Bunların içinden kıymetli eşyaları paraları çıkarırlar. Deniz veya nehir altlarını temizlerler.

DAMARLAR (Toplar damar, atar damar):

Canlılarda, içinde besleyici sıvıların dolaştığı borucuklara damar denir. Vücudumuzdaki kan damarları gibi. .

İnsan vücudundaki damarlar; atar damarlar ve toplar damarlar olmak üzere ikiye ayrılır. Yürekten çıkan kan, atar damarlar içinden geçerek vücut organlarına gider. Organlara varıp kirlenen kanı kalbe ileten damarlar da, toplar damarlardır. Damarlar içinde kan, kalbin basıncı sayesinde dolaşmaktadır. Damarlar ve kanın dolaşımı hakkında daha fazla bilgi edinmek için: (Bak: Kanın vücutta dolaşımı).

Mermer ve taş gibi maddelerdeki dalgalı çizgilere de yine damar adı verilir.

DAMAT İBRAHİM PAŞA:

Osmanlı devleti tarihinde «Lâle Devri» adiyle bir devir açıp, İmparatorluğu 12 yıl barış ve eğlence içinde yaşatan Sadrâzam, Damat İbrahim Paşadır. İbrahim Paşa Ürgüplüdür. Babası Ezdin Voyvodası Ali Ağa idi. 1688'de İstanbula gelen İbrahim Efendi, baltacılıkla saraya girdi. Sarayda Şehzade Ahmet'le tanıştı; onun sevgisini kazandı. Şehzade Ahmet, III. Ahmet adiyle tahta çıkınca Ürgüplü İbrahim Efendi padişahın gözdelerinden biri oldu. Önceleri kızlarağası kâtipliğine geçirildi. Zamanla, kendi isteğiyle saraydan ayrıldı. Her türlü dedikodudan, ihtirastan uzak kaldı. Nihayet, Sadrâzam Ali Paşanın Varadin savaşında şehit düşmesi üzerine İbrahim Efendi tekrar saraya alındı; İmrahor oldu. 1716'da sadaret kâhyalığına tâyin olundu. Vezaret payesi aldı. Sadaret kaymakamı oldu. Avusturyalılarla devam eden savaşa son verdi. 1718'de Pasarofça Barışını imzaladı. Ağır yenilgiden sonra sadarette bulunan Nişancı Mehmet Paşa çekildi. Yerini İbrahim Paşaya bıraktı. İbrahim Paşa III. Ahmed'in kızıyla da evlenerek damat lâkabını aldı. Damat İbrahim Paşa 13 yıl süren sadrâzamlığı esnasında İstanbulu kasırlarla, saraylarla süsledi. Saray ve kasırlar halkı, lâle bahçelerinde eğlenir oldu. Padişah ve devlet erkânı zevke, sefaya daldılar. Devir barıs içinde geçti. Bu arada ilk kâğıt fabrikası, ilk matbaa açıldı. İtfaiye teşkilâtı kuruldu. San'atkârlar korundu. Fakat Patrona Halilin ayaklanması sonunda Damat İbrahim Paşa 1770 de öldürüldü. (Bak: Lâle Devri).

DANA:

Sütten kesildikten sonra, bir yaşına kadar olan sığır yavrularına dana denir. Dana eti çok körpe ve çok lezzetli olur.

DANABURNU:

Danaburnu; bahçe ve tarlalarda, toprak içinde yaşayan zararlı bir böcektir. Ön ayakları küreğe benzeyen bu böcek, bitki köklerini yer, böylelikle de bitkiler kurumuş olur.

DANİMARKA:

Avrupa kıtasında Almanyanın kuzeyinden İskandinavya yarımadasına doğru bir yarımada uzanır. Bu yarımada, Jutland yarımadasıdır. İşte, Jutland yarımadasiyle bu yarımadanın etrafında bulunan adalar, Danimarka kırallığına aittir. Danimarkanın ana vatanı olan Jutland yarımadasile, bu yarımadanın doğusunda yer alan Fünen ve Seeland adaları geniş düzlüklerden ibarettir. Büyük bir ovayı andıran topraklar yeşil çayırlarla, güzel ormanlarla doludur. Bu ormanların kucağını şirin kasabalar süsler. Şimal denizinden Baltık denizine uzanan deniz yolu Danimarka denizlerinden geçer. Bilhassa, Skager Rak ve Kattegat boğazları bu geçitlerin en önemlileridir.

Danimarkada iklim nisbeten yumuşak, yağış boldur. Halkın kıyılarda yaşayan kısmı balıkçılıkla geçinir. Bütün nüfusun beşte ikisi çiftçilik yapar. Arazi, küçük parçalar halinde islenir. Çayırlarda iyi cins ineklerle koyun sürüleri beslenir. Kümes hayvanlarından da bol bol faydalar sağlanır.

Danimarkada demir yolları yanında muntazam kara yolları da, düzgün kanallar da yapılmıştır. Aarnus, Odense gibi yerler, Danimarkanın baslıca şehirleridir. Danimarka mesrutî kırallığının başşehri 731.707 nüfuslu Kopenhagdır. Bu sehir, Seeland adasının doğusunda, Sund boğazı üzerindedir. Madence fakir olan Danimarka, endüstriden cok, bir tarım memleketidir. Alıs verisini İngiltere ve komsularivle yapar. Simal denizinde İzlanda yolu üzerindeki Far Oer adaları ile Grönland adası Danimarkanındır.

Danimarkanın yüzölçümü 42.863 kilometrekare ve nüfusu 4.045.232 kişidir.

DANİŞMENTLİLER DEVLETİ:

Danişmentliler Devletinin kurucusu Emir Danişmenttir. Emir Danişment, Alp Aslanın ordusunda bir komutandı. Malâzgirt zaferinin kazanılmasında onun da payı vardır. Emir Danişmentin gösterdiği yararlıklara karşılık, Alp Aslan ona zaptettiği ülkelerin idaresini verdi. Böylece, Danişmentliler Devleti, Anadoluda kurulan ilk Müslüman Türk devletlerinden biri oldu.

Daha sonra, Emir Danişmentin ordusu Bizanslılarla savaştı; Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Çorum ve Kastamonu şehirlerini ele geçirdi (1084). O zamanlar; Haçlı Savaşları oluyordu. Avrupa Hıristiyanlarının kurduğu ordular, dalgalar halinde Ön Asyaya saldırıyorlardı. Emir Danişment bazan yalnız, bazan da Selçuk hükümdarı Birinci Kılıç Aslanla birleşerek Haçlılar üzerine yürüdü. Büyük zaferler kazandı. Yine bir düşman kalesini kuşatmışken okla yaralanıp öldü (1106). Danişmentin mezarı Niksardadır. Danişmentin ölümünden sonra yerine, oğlu Melik Gazi geçti.

103 sene devam eden Danişmentliler Devleti, nihayet 1174 senesinde tarihe karıştı. Anadolunun Türkleşmesinde ve Haçlı Ordularının zafere ulaşamamasında Danişmentlilerin büyük rolü vardır.

DANS (Ritmik dans):

Vücudun müziğe uyarak yaptığı ölçülü hareketler dans ismini alır. Ritmik danslar için: (**Bak: Ritmik dans**).

DANTE ALİGHİERİ (1265 - 1321):

Dante, İtalyanın en büyük şairlerinden biridir. 1265'te Floransada doğdu. Küçük yaşta şiir yazmıya başladı. Lâtince öğrendi. İtalyayı dolaştı. Nihayet 1321 de Ravenna şehrinde öldü. Dantenin, hemen hemen bütün dillere çevrilen en büyük eseri «İlâhî Komedi» dir.

DANTELÂ:

Dantelâ bir örgü cinsidir. Elde örüldüğü gibi, makinelerde de örülür. Fakat, el örgüsü dantelâlar makine dantelâlarından çok daha kıymetlidir. Bugün İtalyada, Fransada, Belçikada ve

İspanyada dantelâ örücülüğü önemli bir yer tutar. Türkiyede de ekseriya kızlar, tığlarla iyi cins dantelâlar örmektedirler.

DÂRÂ (DARİUS) :

Dârâ, eski İran hükümdarlarındandır. Milâttan önce 521 yılında hükümdar olur olmaz, memleketindeki isyanları bastırdı. Islahata girişti, orduyu düzeltti. Memleketinin sınırlarını genişletmiye başladı. Az zamanda Pençap eyaletini ülkesine kattı. Batıda Sisam adasını zaptetti. Karadeniz Boğazından geçerek Tuna, Dinyestr ve Dinyepr boylarına kadar uzandı. Bir ara Yunanistana saldırdı. Ama en sonunda yenilmekten kurtulamadı. (M. Ö. 490). Bu yenilgi, Dârâya çok dokunmuştu. 3 yıl süren bir intikam hazırlığından sonra, gayet büyük bir ordu ve 1200 parçadan ibaret bir donanma ile Yunanistana yeni bir sefer hazırlarken Milâttan Önce 485 senesinde öldü.

DARENDE :

Darende, Malatyaya bağlı bir kazadır. Yüz ölçümü 1394 kilometrekaredir. Nüfusu, 47 köyünün nüfusu ile birlikte 26 bindir. Darende kasabası, Gürün suyu kenarında kurulmuştur. İçinde 6.132 kişi yaşar. Malatyaya 82 kilometre uzaklıktadır. Kazada tarım ileridir. Koyunculuk gelişmiştir. Sulak topraklarda meyvacılık yapılır.

DARI :

Darı tahıl bitkilerinden sayılır. Çeşitli darı nevileri arasında adî darı ile İtalya darısı en önemlilerdendir. Türkiyede az yetiştirilen darı, en çok İtalya, Fransa, Almanya, Macaristan ve Çin gibi ülkelerde yetiştirilir. Darı hafif kumsal toprakları sever. İlkbaharda ekilir. Darıdan ekmek ve boza da yapılır.

DARVİN, CHARLES ROBERT (1809 - 1882) :

Darvin İngilizdir. Büyük adamlar yetiştiren bir aileye mensuptur. Kendisi 1809 da doğdu. Edimburg Üniversitesinin tıp bölümünde 2 yıl okumuş, bilâhare Cambridge üniversitesine geçmiştir. Nihayet papaz mesleğine girdi. Entomoloji, Bioloji, ve Jeoloji, ilimleri üzerinde çalıştı. Bir aralık Güney Amerika, Avusturya ve Yeni Zelândada 5 yıl süren bir geziye çıktı. Bu gezi 1832 den 1836 yılına kadar devam etti. Memleke-

Kahramanlık Hikâyeleri:

KANCA AHMET PEHLİVAN

Girit cengi kahramanlarımızdan biri de, Kanca Ahmet Pehlivandı. Aslen Aydınlı olan bu yiğit, adaya çıktığı zaman henüz 18 yaş baharını yaşıyordu. Girit savaşı süresince, siperden sipere koştu; kaleden kaleye tırmandı. Gösterdiği kahramanlıklara karşılığı, sılaya dönme hakkını kazandı. Fakat, memleketine dönmeyi düşünmedi bile... O, yiğit arkadaşlarının yanında kalıp vuruşmayı tercih etti. «Er kişi, gaza meydanından ayrılmaz!» cevabını verdi.

Kanca Ahmet Pehlivanın bir çetelesi vardı. Her düşman öldürdüğünde, çeteleye bir çentik açardı. Ama bu çentiklerin kaç tane olduğunu, bir gün olsun saymamıştı.

Bir sabah tanyeri ağarırken, ordugâh ezan sesleriyle uyandı. Herkes abdest aldı, namazını kıldı. Biraz sonra Kanca Ahmet Pehlivan, 4 arkadaşiyle baskına çıktı. Alaca karanlıkta yamaçları aştılar. Düşman siperlerinin gerilerine düştüler.

Akşam olmuştu. Karşıdan 3 yiğit geliyordu. Omuzlarında da bir yaralı yeniçeri vardı. Bunlar, Kanca Ahmet Pehlivanın adamlarıydı. Yaklaştılar. Omuzlarındaki yaralıyı indirdiler. İçlerinden biri: «Nidelim arkadaşlar. Hani, epeyi kâfir biçtik emme, Pehlivanı da yaralanmaktan kurtaramadık.» sözlerini söyledi. Kanca Ahmet Pehlivan gülümsiyerek başını kaldırdı: «İbiş! İbiş! Şu çeteleme 5 çentik çiziver!» diye seslendi İbiş çeteleyi aldı, muayene etti.

— Pehlivan, bunun üzerinde açık bir yer kalmamış ki...

Cevabını verdi. Çentiklerin sayısı (100) ü geçmişti.

Kanca Ahmet Pehlivanın gözleri ıslandı. Ağır ağır konuşmaya başladı:

— İbiş, o çentiklerin ne değeri var ki... Adada bunca yıldır kâfir tepeledim. Ama, yine isteğime kavuşamadım.

Yeniçeriler birbirlerine bakıştılar, o devam etti:

— Ne olurdu, şu burçların üzerinde ölmeden al sancakların dalgalandığını görebilseydim!

Gülüyorum :

KAZA MI?

Aycan — Ne oldu sana Turgut! Kaç gündür ortalarda yoktun!...

Turgut — Sorma kardeşim!... İki gündür otomobil altındaydım!...

Aycan — Sahi mi söylüyorsun!... Geçmiş olsun. Bir kaza mı oldu?...

Turgut — Hayır. Bizim otomobil bozulmuştu da onu yapmak için babamla beraber altına girdik!....

NE DEMİŞ

Sevimin annesi — Ne yapıyorsun orada Sevim?! Aynanın karşısında iki gözünü de kapamış öyle duruyorsun!...

Sevim — Uyurken yüzümün nasıl olduğunu görmek istiyorum da onun için anneciğim...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 Şubat 1955, Cuma. Sayı : 19. Fiyatı : 15 kuruş

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ D-1

Bunları biliyor musunuz ?

AYDA HAYAT VAR MI?

Bilginler, ayı uzun zamandanberi incelemişler; orada, su ve hava olmadığını anlamışlardır.

Hava ve su olmayan yerde, bizim dünyamızdaki hayata benzeyen hayat olmasına imkân yoktur.

Yalnız şurası muhakkak ki, aya gidebilsek orada yaşamamıza imkân hâsıl olamıyacaktır.

DENİZLERDEKİ AKINTILARIN SEBEBİ

Denizlerdeki akıntıların çeşitli sebepleri vardır. Rüzgârlar, sadece deniz yüzünde dalgalar yapmakla kalmıyarak, akıntıları da meydana getirirler. Denizin çeşitli kısımlarındaki ısı farkı da akıntıları meydana getirir. Tıpki, havanın çeşitli kısımlarındaki ısı farklarının hava akımlarını, yani rüzgârları meydana getirmesi olaylarında olduğu gibi...

DÜNYANIN EN KISA İNSANLARI

Afrikada yaşıyan Pigmeler, en kısa insanlar olarak bilinir. Hakikatte en kısa boylu insanlar Lâponlardır. Bunlar yaşadıkları kuzey İskendinavyanın bitkileri gibi bodurdurlar.

SUN'Î İPEK NEDİR?

Sellüloz denilen bir nevi madde vardır ki, bu bazı cins ağaçlardan çıkarılır. İşte bu maddeden sun'î ipek yapılmaktadır.

DÜNYAMIZIN ORMANLARI

Dünyamızın bir çok yerleri büyük ormanlarla kaplıdır. Böyle ağaçlı yerler, dünyamızın beşte biri kadardır ve bu yerin büyüklüğü de 20 milyon kilometre kare kadar tutmaktadır.

tine döndüğü zaman kendisi için gerekli incelemeleri yapmış bulunuyordu. Devamlı çalışmaları sayesinde zamanla dünyanın en büyük biologlarından biri oldu. O vakitler henüz bir faraziye olan Tekâmül Nazariyesine Darvin ilmî bir cephe verdi. Tekâmül Nazariyesine göre, dünyadaki yaratıkların bazıları ayni atadan gelmektedir. Meselâ evlerimizdeki kediden ormanlardaki arslana kadar bir kısım hayvanlar az veya çok ayrımlarla (kedi sınıfına) girerler. Tabiat, yüzyıllar boyunca yaptığı etkiler sonunda bu hayvanlar üzerinde değişmeler vücuda getirmiş, böylece bir sınıfa mensup olan hayvanların çeşitli nevileri türemiştir.

Darvin'in asıl nazariyesi, Tabiî İstifa nazariyesidir. Bu nazariyeye göre tabiat, muhitlerinde yaşamıya en elverişli olan bitki ve hayvanları otomatik bir surette seçip yaşatıyor. Çürükleri ve bu muhite uyamıyanları da yok ediyor.

Büyük âlim Darvin, 1859'da yayınladığı «Cinslerin Menşei» adındaki kitabı ile fikirlerini ortaya attı. Daha sonra «İnsanın Zuhuru» adlı eserini yazdı. Yaşadığı yılların kilise zihniyetine, yani Hıristiyanlık inancına aykırı olan bu eserler bir çok insanlar tarafından kuvvetle benimsendi. Bugün de, Darvin tarafından ortaya atılan fikirlerin ilmî bir hakikat olduğu anlaşılmış oldu.

Darvin, 1882 yılının 19 nisanında öldü. İngiltere'de büyük insanların gömüldüğü Westminister Abbey kilisesine gömüldü.

DATÇA :

Datça, Muğla vilâyetine bağlı bir kazadır. Kazanın yüzölçümü 438 kilometrekaredir. 7 köyü ile birlikte nüfusu 6 bine yaklaşır. Ege kıyılarımızın Akdeniz kıyılariyle birleştiği yerde kurulmuş şirin ve verimli bir kasabadır.

DAVETİYE :

Düğün, nişan v.s. gibi törenlerine katılacak misafirlere davetiyle gönderilir. Davetiye bir çağrı yazısıdır. Davetiyelerde tören yeri, tören gün ve saati açıkça belirtilir. Düğün davetiyelerinde düğünü veya nişanı yapanların da, karşılıklı olarak ad ve soyadları yazılır.

Ekseriya, bir ailenin bütün insanlarına ayrı ayrı davetiye

gönderilmez. Aile reisine yazdığımız bir davetiye ile bütün ev halkını davet etmiş sayılırız. Davetiye dilinin kibarlığına, inceliğine itina göstermek gerekir. Davetiyeleri temiz zarflar içine koyarak dağıtmak en doğru harekettir.

DAVUL :

Davul, Türklerin çok eskidenberi kullandığı bir çeşit müzik âletidir. Osmanlı Beyliği bağımsız bir devlet haline gelince Konya Selçuklu Sultanı Alâeddin, Osman Beye bağımsızlık nişanesi olarak bir tuğ, bir bayrak, bir de davul göndermişti. Davula bayramlarda, köy düğünlerinde ve pehlivan güreşlerinde sık sık rastlarız. Ayrıca, orkestralarda, bandolarda kullanılmaktadır.

DAVUT PAŞA :

Tarihimizde iki Davut Paşa vardır. Bunlardan birincisi askerlik alanında ün almış, diğeri de Padişah Genç Osmaan'ı öldürmekle şöhret kazanmıştır.

1 — Birinci Davut Paşa, Fatih devri kumandanlarındandır. Fatih onu Rumeli Beylerbeyliğine tâyin etmişti. O zaman İşkodra kalesinin alınması gerekiyordu. Fatih bu görevi Davut Paşaya verdi. Davut Paşa büyük toplar döktürerek kaleyi kuşattı. Fatihin ölümüne kadar Rumeli Beylerbeyliğinde kalan Davut Paşa, İkinci Bayezit zamanında Anadolu Beylerbeyliğine tâyin olundu. Gedik Ahmet Paşa gibi kahraman bir vezirin öldürülmesi üzerine beliren hoşnutsuzluğu gidermek için İkinci Bayezit, Davut Paşayı Sadrâzamlığa getirdi.

14 yıl süren sadrâzamlığı esnasında Davut Paşa Bağdat'ın istilâsını tamamladı. Karaman üzerindeki Osmanlı egemenliğini kuvvetlendirdi; İspanya'daki Endülüs Devletini korumak gayesiyle Aragon ve Kastil Devletleri üzerine donanma yolladı. Nihayet tekaütlüğünü istedi ve 1498 yılında da Dimetoka'da öldü.

2 — İkinci Davut Paşa Bosnalı'dır. Osmanlı tarihinde ilk defa olarak padişah öldüren bir adamdır. Bosnalı Davut Paşa, Genç Osman'ın tahta çıkması üzerine Rumeli ve Silistre valiliklerine tâyin olunmuş; sonraları saraya alınmıştı. Sultan Osman tahttan indirilip Yedikule zindanlarına gönderilince Davut Paşa Sadrâ-

zamlığa getirildi (1621).

Davut Paşayı Sadrâzamlığa getiren Birinci Sultan Mustafa idi. Zaten Davut Paşa da, Sultan Mustafa'nın eniştesi oluyordu. O sıralarda İstanbul karmakarışıktı. Yeniçeriler, Sipahiler her tarafı haraca kesiyorlardı. Deli padişahın anası, Davut Paşayı çağırdı. Genç Osman'ın öldürülmesi için emirler verdi. Çünkü Genç Osman'ın tekrar tahta çıkmasından korkuyordu. Davut Paşa kâhyası Ömer Ağa ile bir kaç kişiyi yanına alarak Yedikule'ye gitti. Genç padişah İkinci Osman'ı boğdu.

Bundan sonra etrafı saran dedikodular sarayı ürküttü. Davut Paşa sadrâzamlıktan atıldı. Birinci Mustafa «Benim iznim yoktu, o kendiliğinden öldürdü» diyerek yükü üzerinden atmak istiyordu. Ayaklanan sipahiler Davut Paşayı saklandığı yerden çıkardılar. Türlü maceralardan sonra kapıcılar kâhyasının damadı Ahmet Ağa, 200 kapıcı ile Davut Paşayı Yedikule zindanına götürüp boğdu (1622)).

DAVY (Deyvi okunur) (1778 - 1829) :

Davy, İngiliz âlimlerinden biridir. 1778 de doğdu. Küçüklüğünde kabiliyetsiz bir öğrenci sayılan Davy, 1794'den sonra değer kazanmaya başlamıştır. Kendisini ilme verip özel olarak çalıştığı gibi, tıp tahsilini de tamamlamıştır. Bu çalışmalar sonunda da, yüzyılların nâdir yetiştirdiği büyük kimyagerlerden biri olmuştur. 1801'de henüz 23 yaşındayken Royal Institution gibi İngiltere'nin yüksek bir ilim yuvasına müdür ve kimya profesörü tâyin edilmiştir.

Davy'nin en büyük icadı, kendi adıyle anılan Davy lâmbasıdır. Ancak, bu lâmbanın icadından sonradır ki, maden ocaklarındaki gaz patlamaları sona erdi. 1820'de İngiltere Akademisi (Royal Society) ne üye seçilen Davy'nin ölümü 1829 senesine rastlar.

D. D. T. (Dedete) :

Son yıllarda bulunmuş çok faydalı bir ilâç ta D. D. T. dir. Bu harfler, ilâcın halk arasındaki adı olmakla beraber, aslında ilâcı meydana getiren unsurların baş harfleridir.

D. D. T., bit, pire, sinek, tahtakurusu, güve ve sair (haşaratı) zararlı böcekleri öldürmeye yarar. Bu ilâcı gaz içinde eriterek odaya sıkarlar. İlâç sıkılırken ve sıkıldıktan sonra kapılar, pencereler bir müddet kapalı tutulur.

DEDE KORKUT :

Çok eski Türk hikâyelerini toplayan bir kitap vardır. Bunun ismi «Dede Korkut» tur. Hikâyelerin hepsi kahramanlıkları anlatır. Bu hikâyelerin bazıları şunlardır: Deli Dumrul, Boğaç Han Salur Kazanın Tutsaklığı, İç Oğuzla Dış Oğuzun Savaşları ve saire...

Bu hikâyeler Azerbeycan Türkçesi ile yazılmıştır ve eski Türk edebiyatının en güzel bir eseridir. Milâttan önce yedinci yüzyılda yazılmış olduğu zannedilmektedir. Kitabı yazan belli değildir. Dede Korkut isminde bir kimse yaşamış mıdır? Bu hikâyeler onun eseri midir? Yoksa Dede Korkut, sadece bir hikâye kitabına verilmiş efsanevî bir isim midir? Bu soruların cevabı doğru olarak verilememiştir. Çünkü elde mevcut kaynaklar yoktur.

Dede Korkut hikâyeleri gayet sade ve anlayışlı bir dille yazılmıştır. Üslûbu heyecanlı ve akıcıdır. Lisan tamamen Türkçedir.

Hikâyeler nesir halindedir. Bazı kısımları ise küçük şiirler şeklindedir. Bu şiirler gayet âhenklidir. Hikâyeler eski Türklerin yaşayışlarını, savaşlarını, düşüncelerini, hayat hakkındaki görüşlerini aksettirir. Bu bakımlardan çok önemlidir. Bu hikâyelerde kullanılmış olan isimler hep Türk isimleridir. Meselâ, Demirgücü, Karabudak, Kayangücü, Boğaç Han gibi. Hikâyeler anlatırken Karadeniz ve Akdeniz sahillerinden, Gürcistan, Doğu Anadolu, Bayburt gibi yerlerden bahsedilir.

Tepegöz isimli bir hikâye vardır ki, meşhur Grek şairlerinden Homer'in bu hikâyenin tesiri altında kaldığı sanılmaktadır.

DEFTER TUTMA :

Alış veriş hesaplarını tesbit etmek için defter tutulur. Birtakım çizgiler çizip bunların arası gerekli yazı ve hesaplarla doldurulur. Bu cedvelde kazanç ve masraflar belirtilir. Hesap tutmanın başlıca 2 şekli vardır:

1 — Alınan ve sarfedilen para hesabını bildiren kasa hesabı.

2 — Bir şahsın veya bir müessesenin diğer bir müesseseye olan borcunu gösteren borç hesabı.

DEĞİRMEN :

Değirmen, basit bir makinedir. El ile çalışan kahve değirmeni olduğu gibi, tabiat kuvvetlerinden faydalanmak suretiyle işleyen değirmenler de vardır.

Değirmenlerde bilhassa tahıl taneleri öğütülür; un haline getirilir.

Değirmen çeşitleri :

1 — El değişmenleri, el ile çalıştırılır. Köylerde bulunur. Çok az un verir.

2 — Su değirmenleri, su kuvvetiyle çalışırlar.

3 — Yel değirmenleri, rüzgâr kuvvetiyle iş görürler.

4 — Motör ve buhar makinası ile çalışan değirmenler, ısı kuvvetiyle çalışırlar.

5 — Elektrik değirmenleri, elektrik kuvvetiyle işlerler.

Değirmenleri işletmek için tabiat kuvvetlerinden faydalanma:

Su değirmenlerinde değirmen çarkını akarsu, yeldeğirmenlerinin çarkını da rüzgâr çevirir.

Değirmen nasıl işliyor?

Değirmen dişliler yardımiyle dönen bir taşla, o taşın altında sabit duran başka bir taş bulunur. Bu taşlar yatay durumdadırlar. Üst taraftaki oluktan dökülen taneler taşın ortasındaki oluktan iki taş arasına girerek ezilirler; un olurlar.

Değirmenin önemi :

En önemli besinlerimizden biri olan ekmek undan yapılır. Değirmenler olmasa un yapılamazdı. Değirmenler bize ekmeklik un sağladıkları için çok önemlidirler.

DEKAMETRE ·

Uzunluk ölçüleri birimi olan metrenin katlarından biri de dekametredir.

Dekametre, metrenin 10 katıdır. On metre, bir dekametre eder.

DELHİ :

Delhi, Hindistan Cumhuriyetinin başşehridir. Eski Türk sanat eserleriyle doludur. Delhi, Kalküta, ile Bombaydan ayni uzaklıktadır. Demiryollarıyle Hint yarımadasının her tarafına bağlıdır. Altın ve gümüş işlemeciliğinde, oymacılıkta hayli ileri olan Delhinin 'nüfusu 521.849 kişidir.

DELTA :

Nehirlerin denizlere döküldükleri yerde deltalar meydana gelir. Suların taşıdığı toprak döküntüleri, suların yavaşladığı nehir ağzında dibe çökerek derin bir toprak çıkıntısı teşkil eder. Bu çıkıntı «delta» adını alır.

Deltalar tarıma çok elverişli yerlerdir. Buralardaki topraklar, bitkilerin kolayca gelişmesini sağlarlar. Yurdumuz nehirlerinden Kızılırmak, Yeşilırmak ve Seyhanın meydana getirdiği deltalarda bereketli ovalar vardır.

DEMİR :

Bugünkü endüstrinin temelini teşkil eden madenlerden biri de demirdir. Demir, mavimtırak ve esmer renktedir. Dünyada bol bulunur. Aşağı yukarı yerkabuğu ağırlığının yirmide birini teşkil eder. 1510 derecede eriyen demir kimyada kısaca (Fe) olarak yazılır.

Kayalarda, topraklarda, bitkilerde ve hayvanların kanında demir vardır. Tabiatta saf demire pek rastlanmaz. Yalnız gök boşluğundan dünyamıza düşen göktaşları tamamiyle saf demirden ibarettirler.

Demir, nemli havada oksijen gazı ile kolaylıkla birleşir; demir oksidi olur. Biz buna pas adını veririz. Pas, ayni zamanda alevsiz bir yanmadır da.

Demir, oksitlerde ve içinde oksijen bulunduran bileşiklerde çoktur. Kırmızı toprakta, kırmızı tuğlalarda, sonbaharın kırmızı yapraklarında demire rastlamak mümkündür.

Demir; dökme demir; dövme demir ve çelik olmak üzere 3 şekilde kullanılır. Dökme demirdeki (C) karbon miktarı yüzde 3 - 3,5 kadardır. Dövme demirdeki (C) karbon miktarı ise binde

3 nisbetindedir. Çelik, kıpkızıl hale getirilmiş demirin suda, havada veya yağ içinde soğutulmasiyle elde edilir.

Bir memlekette endüstrinin kolayca gelişebilmesi için demirin varlığı daima aranır. Çevremizdeki makinaların çoğu, eşyanın büyük bir kısmı hep demirden yapılır. Dünyada Amerika, İsveç, Belçika, Fransa, İspanya, Lüksenburg gibi memleketlerde zengin demir cevherleri vardır. Memleketimizde, Divriği kasabasındaki demir madenleri işletilir. Bunlar, Karabük fabrikalarında istenen şekillere sokulur.

DEMİRBAŞ ŞARL (1682 - 1718) :

Demirbaşın asıl adı Şarl'dı. Kendisi 1682'de doğmuş, 1697'de de On ikinci Şarl ünvaniyle İsveç tahtına çıkmıştı. Atılganlığı, cesareti ve inatçılığı ile meşhurdur. İnatçı anlamında kullanılan «Demirbaş» lâkabını kendisine Türkler takmıştı. O, memleketinde «İsveç Aslanı» sanıyla anılırdı.

On ikinci Şarl, kıral olduğu zaman Rusyanın başında Deli Petro bulunuyordu. Çar Deli Petro, Danimarka ve Lehistan hükümetleriyle anlaşma yaparak İsveçe saldırma; Bu suretle İsveçlileri Baltık denizi kıyılarından uzaklaştırmak amacını güdüyordu. Tehlikeyi sezen İsveç Kıralı, önce Danimarka'ya saldırdı; Danimarka'yı barışa mecbur etti. Sonra Rus'lara döndü. Deli Petro'nun ordusunu «Narva» önünde büyük bir bozguna uğrattı. Lehistan'ı baştanbaşa zaptetti. Lehistan tahtına dilediğini kıral yaptı.Demirbaş Şarl bu zaferlerle yetinmiyordu. O, Osmanlı Türkleriyle de anlaşıp Rus Çarlığını ortadan silmek istiyordu. Fakat, o zaman Osmanlı tahtında bulunan Üçüncü Ahmet'in tereddütlü hali buna engel oldu. Nihayet Petro, Demirbaş Şarl'ı «Poltava» da sıkıştırdı; onu savaş alanından kaçmaya mecbur etti. Şarl, ancak Türk sınırlarını geçerek esir olmaktan kurtuldu.

Osmanlı Devleti, Demirbaş Şarl'ı çok iyi karşıladı. Şarl, memleketimizde yıllarca itibarlı bir konuk muamelesi gördü. Ne yazık ki İsveç Kıralı rahat durmadı. Türlü entrikalarla Osmanlı Devletini Rusya ile savaşmaya zorladı. Bu isteğinde de muvaffak oldu. Böylece 1713 tarihinde Rusya'ya savaş açtık. Baltacı Meh-

met Paşanın serdarlığındaki Osmanlı ordusu Prut nehri boylarında Rus ordusunu kuşattı.

On ikinci Şarl, memleketimizin dış politikasına karışmakta devam edince 1714 tarihinde sınırlarımızdan dışarı çıkarıldı. Hayatı daimî bir mücadele içinde geçen Şarl, Danimarka'nın bir kalesini kuşatmışken yaralanıp öldü (1718).

DEMİRCİ :

Manisa'nın kazalarından biri de Demirci'dir. Simav - Demirci dağlarının güney eteklerinde kurulan Demirci'nin nüfusu 6 bini geçer. Yüzölçümü 1384 kilometre karedir. Köyleriyle birlikte nüfusu 31 bindir. 91 adet köyü vardır. Demirci'de gelişmiş sanatların başında halıcılık gelir.

DEMİRKÖY :

Demirköy, Kırklareline bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu, 1500 ü bulur. Ahalisinin çoğu odunculuk ve kömürcülükle uğraşır. Tarım yapılırsa da, elde edilen ürünler ihtiyacı zor karşılar. Demirköyün iklimi, kara iklimidir. Yazları sıcak olan hava, kışın şiddetli soğuklar yapar. Kazanın 15 köyü vardır. Yüz ölçümü 1076 kilometre karedir. Bütün nüfus 7 bine yaklaşır.

DEMİRYOLU :

Demiryolu, üzerinde trenlerin gidip geldiği bir çeşit yoldur. Çelikten yapılmış olan raylar belirli bir aralıkla birbirine paralel olarak uzatılırlar. Demir hatlarla toprak arasında ağaçtan veya demirden traversler konulur. Raylar bu traverslere bağlanır. Bu traversler, rayların dağılmasını önlediği gibi, ağırlık etkisiyle toprağa gömülmelerine de engel olur. Rayların birbirine eklenen uçları biraz aralık bırakılır. Çünkü yazın sıcağıyla genişleyen demirler, bu aralıkları doldurur; böylece demiryolunun bozulmasının önüne geçilir.

Dünya üzerinde demiryolu yapımı, lokomotifin icadından sonra gelişmiştir. Demiryolları üzerindeki trenler yolcu, yük, eşya ve sair şeyler taşırlar. Bu suretle ticaretin ilerlemesine, yayılmasına sebep olurlar. İlk demiryolu 1826 da Amerikada yapılmıştı. Üzerindeki vagonları beygir çekiyordu. Bu demiryolu, taş çekmekte

kullanılıyordu. Yolcu taşımak için ilk demiryolu da, 1830 yılında İngilterede yapılmıştı. Demiryollarını mühendisler yaparlar.

Bugünün sağlam çelik rayları 1865 yılında yapılmaya başlanmıştır. Zengin devletler tek yol yerine çift yol döşerler. Çift yollu demiryollarında trenlerin geliş ve gidiş yönleri ayrıdır. Şüphesiz böyle yollarda çalışan trenler daha çabuk yol alırlar.

Türkiyede ilk olarak 1856 yılında demiryolu yapılmıştır. Bu yol Aydın demiryoludur. Önceleri çoğu ecnebi şirketlerin elinde olan demiryollarımız, bugün tamamen devletindir. Cümhuriyetin kuruluşunda 4000 km. uzunluğunda demiryolumuz varken, bugünkü demiryollarımızın uzunluğu 8000 kilometreye yaklaşmaktadır.

DEMOKRASİ :

Demokrasi, kelime mânası itibariyle «halk idaresi» anlamını taşır. Yani daha doğrusu halk için, halk içinde ve halk tarafından yönetilen bir idaredir. Nüfusu çok ve toprakları yaygın olan bugünün devletlerinde halk eski Yunanistan'da olduğu gibi, meydanlarda toplanıp, devlet idaresi için kararlar alamaz. Bunun için halk; işlerinin görülmesi gayesiyle kendi arasından vekiller, yani mebuslar seçer. Bu mebuslar belirli bir süre içinde memleketi, kendilerini seçen halk adına idare ederler. Tabiî milletin arzusuna uymak şartiyle.

Demokrasi idaresinde memleket, halk çoğunluğunun arzusuna göre idare edilmekle beraber, azınlığın fikirlerine de saygı gösterilir. Halbuki; Monarşik idare, devletin tek kişi tarafından keyfe göre idaresi demektir. Oligarşik idare ise, milletin küçük bir azınlık tarafından yönetilmesidir. Böylece, idarelerin en iyisi veya en az mahzurlusu hiç şüphe yok ki, demokrasi idaresidir. Yalnız Cümhuriyetle demokrasinin birbirine karıştırılmaması lâzımdır. Bazı cümhuriyet idarelerinde demokrasi olmadığı gibi, bazı krallıklar da tam demokrasi ile yönetilen devlet idareleridir. Meselâ İngiltere ve İsveç krallıklarında hakikî bir demokrasi mevcuttur.

Demokrat memleketlerde partiler vardır. Partiler, kendile-

rini millete beğendirip seçimlerde Meclis çoğunluğunu kazanmaya çalışırlar. Bir seçim süresinde Mecliste mebusların çoğunluğunu kazanan partiye İktidar Partisi, azınlıkta kalan partiye de Muhalefet Partisi adları verilir. Demokrasinin ilk şartı, serbest ve baskısız seçimlerdir.

Bizde seçim devresi 4 yıldır. 21 yaşını dolduran ve seçim hakkına sahip olan kadın ve erkek vatandaşlar serbestçe oylarını kullanırlar. Sevgili Atatürkün kurduğu Cümhuriyetimiz zamanla gelişmiş, hele 14 Mayıs 1950 seçimleriyle tam demokratik bir hale gelmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye Cümhuriyeti, dünyanın en demokrat milletleri safında yer almıştır.

DENGE :

Cisimlerin düşmeden durmalarına denge denir. Dengenin var olabilmesi için, cismin ağırlık merkezinin dayanma yüzeyi içinde bulunması gerekir. Cismin ağırlık merkezi, cismin dayanma yüzeyi dışına çıkarsa denge bozulur; cisim durumunu değiştirir.

Başlıca üç çeşit denge vardır:

1 — Kararlı denge. Çekülün ipinden tutup sallasak, biraz sonra sallantı durur. Çekülümüz yerçekimi doğrultusunda hareketsizleşir; dengesini bulur. Bu şekilde dengeye kararlı denge denir.

2 — Kararsız denge. Cisim, ağırlık merkezinin altında yalnız bir noktaya dayanıyorsa, en küçük bir hareket bu dengeyi bozar. Bir daha da cisim, kendi kendine eski halini bulamaz. Kurşun kaleminin düz bir yerde dikine durdurulması gibi. Bu şekildeki dengeye kararsız denge adı verilir.

3 — Daimî denge veya bozulmaz denge. Her durumda bozulmayan dengeler, bozulmaz dengelerdir. Bir eksen etrafında dönen araba tekerleği, her durumda dengesini muhafaza edebilir. Ayrıca masanın duruşu, otomobilin duruşu gibi... Dengeler hep bozulmaz dengelere birer misaldir.

DENGELER (BEDEN EĞİTİMİ) :

Beden eğitimi derslerinde, daha ilk devreden itibaren denge hareketlerine geniş yer vermek icabeder. Bunun için de, 1. 2. 3.

sınıflar çocuklarına hafif, kasal çalışmayı gerektiren ve basit âletlerle tekrarlanan hareketler yaptırılır. Top oyunları, tırmanmalar, çerçeveden geçmek gibi. Oyunlar da, çoğunlukla denge oyunları arasından seçilir. Çömelme durumunda yarışlar, birbirini halkadan atma, horoz dövüşü bu oyunlara gösterilecek başlıca misallerdir.

Çocuklar denge yürüyüşlerine de alıştırılır. Denge yürüyüşleri yapılırken top oyunlarına da yer verilir. Hattâ, baş üzerinde düşürmeden ağırlıklar taşınır. Yalnız, bu ağırlıkların vücut kilosunun altıda birinden çok olmaması şarttır.

Denge hareketleri hem zihni, hem kasları, hem de bütün bedeni çalıştırır.

DENİZALTILAR :

Bu gemiler ince uzun, balık biçiminde gemilerdir. Deniz yüzünde de, deniz altında da gidebilirler. Diğer gemiler gibi pervaneleri ve dümenleri vardır. Denize dalabilmek için su sarnıçları bulunur. Bunlara deniz suyu dolunca gemi ağırlaşır ve suyun altına iner, ve su altında yoluna devam eder. Deniz içinde dengesini kaybetmemesi, devrilmemesi veya ters dönmemesi için de ayrıca tertibatı vardır.

Su yüzüne çıkmak isteyen geminin sarnıçlarındaki fazla su, hava tazyikiyle derhal boşaltılır. Gemi yavaş yavaş suyun yüzüne çıkar.

Denizaltı, su içinde giderken, su üstündeki gemileri veya herhangi bir şeyi görebilmek için «periskop» denilen bir âleti kullanılır. Bu âlet, aynalardan ve birtakım merceklerden meydana gelmiş bir cins teleskoptur. Teleskopa benzeyen bu periskop, denizaltının üzerindeki uzun bir direğin ucunda bulunur. Diğer ucu da geminin içindedir. Gemi, su altına indiği zaman, direğin ucu su üstünde bırakılır. Gemi içindeki diğer uçtan bakıldığı zaman, su üzerindeki gemiler olduğu gibi görülebilir.

Denizaltı gemisi, bir savaş gemisidir. Deniz savaşlarında düşman zırhlılarını, torpidolarını, nakliye gemilerini batırmak için kullanılır. Torpil veya torpido denilen bir cins silâh kulla-

nılır. Bu torpilleri deniz içinde iken de düşman gemisine atabilir. Ayrıca topları ve makineli tüfekleri de vardır. Deniz yüzüne çıktığı zaman bunları kullanır.

DENİZLER :

Yerkabuğunun çukurlarını dolduran geniş tuzlu sulara deniz denir. Denizler karalardan daha geniş yer kaplarlar. Karaların yüzölçümü 149 milyon kilometre kare iken, denizlerin alanı 361 milyon kilometre karedir.

Denizler en çok güney yarım küresinde toplanmıştır.

Kıtaları birbirinden ayıran denizlere Okyanus adı verilir. Kıyıdenizler kıtaların kenarlarında bulunurlar. Karaların içine sıkışan denizler de içdenizlerdir.

Denizleri tuzlu hale sokan, denizlerin altındaki tuz madenleriyle nehirlerin taşıdığı tuz ve maden eriyikleridir. Denizlerde tuzluluk derecesi, ortalama olarak binde (35) tir. Bu orana göre, 1000 gram deniz suyunda 35 gram tuz var demektir. Fakat güneşin tesiri, denizlere boşalan tatlı suların azlığı veya çokluğu, tuzluluk derecesini bazan azaltır; bazan da çoğaltır. Umumiyetle buharlaşmanın az olduğu kutup denizleriyle, içine çok nehirlerin boşaldığı denizlerde tuzluluk miktarı binde on, hattâ binde 5 e kadar düşebilir. Meselâ Baltık denizindeki Botni körfezi suları binde 5 oranında tuzludur. Sıcak bölge denizleriyle tatlı su alamıyan denizlerde bu nisbet çok defa binde 40 ı bulur. (Şap denizinde binde 41 dir.) Deniz tuzlarının çoğu klor sodyum adı verilen âdi tuzdur.

Denizlerdeki derinlikler, karalardaki yüksekliklerden daha fazladır. Dünyanın en yüksek yeri Everest tepesinin 8882 metre yüksekliğine karşılık Filipin adalarının kuzey doğusundaki derinlik (Emden Çukuru) 10,430 metreyi bulur.

DENİZLERDEN NASIL FAYDALANIYORUZ ?

Tarihi incelersek, medeniyetlerin daima su boylarında veya deniz kenarlarında geliştiğini görürüz. Hele medeniyet merkezleri olan büyük şehirlerin çoğu hep deniz kıyılarında bulunur-

Denizlerden pek çok şekilde faydalanmaktayız. Şimdi bunları kısa kısa gözden geçirelim.

a) Denizler, iklim üzerine etki yaparlar. Ayni paralel daire üzerinde iki memleket düşünelim. Bunlardan biri deniz kenarında, diğeri de denizlerden çok uzakta bulunsun. Şüphesiz ki, deniz kenarında bulunan memleketin iklimi, diğerine nazaran daha ılımandır. Çünkü, denizler bir soba vazifesi görürler. Karalara göre daha geç ısınırlar, daha geç de soğurlar.

b) Ticaret bakımından da denizlerin önemi büyüktür. Dünyada en önemli, en ucuz yollar deniz yollarıdır. Denizler, insanlara büyük bir taşıma kolaylığı sağlar. Pek eski çağlardan beri, insanlar, deniz taşıtlarından faydalanmışlardır. Eskiden yelken ve kürekle yol alan gemiler kullanılırdı. Bugün, son sistem transatlantikler, modern vapurlar işe yaramaktadır. Gemicilik ve kuytu limanların varlığı memleket ekonomisi üzerine büyük bir tesir yapar.

c) Deniz kıyılarına bol yağmur yağar. Buharlaşmaların çoğu denizlerde olur. Yağmur bulutları, denize yakın karalara ve dağların denize bakan yamaçlarına bol yağmur yağdırırlar.

d) Denizlerin tuzundan da faydalanmaktayız. Kullandığımız tuzun büyük bir kısmı denizlerden çıkarılır. Türkiyede mevcut tuzlaların en değerlilerinden biri, Ege kıyılarımızda yer alan Çamaltı tuzlasıdır.

e) Denizler balık vesair yaratıklariyle de bize istifadeli olurlar. Denizlerden avladığımız balıklar en kıymetli besinlerimiz arasındadır. Balıklar besin olarak avlandığı gibi, çeşitli işler için de yakalanırlar. Süngercilik, inci avcılığı deniz kumundan ve çakıllarından faydalanma hep denizlerin bize bahşettiği zenginliklerdir.

f) Memleket savunması bakımından denizlerin büyük avantajı vardır. Denizler, dağlar gibi tabiî engellerdir.

DENİZLERİMİZİN ZENGİNLİĞİ :

Yurdumuzu çeviren denizler çeşitli zenginliklerle doludur. Dünyanın en lezzetli balıkları yurdumuz kıyılarında avlanır. Bu

balıklar, çeşit bakımından da büyük bir zenginlik gösterirler. Karadeniz kıyılarımızda hamsi avcılığı çoktur. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında mevsim balıkçılığı yapılır. Değişik mevsimlere göre hamsi, izmarit, istavrit, kefal, lüfer, palamut, torik, barbunya, mercan, istakoz vesaire gibi avlar tutulur.

Balık bakımından Ege ve Akdeniz kıyılarımız da hayli zengin sayılır. Hele, Ege ve Akdeniz kıyılarında sünger avcılarına rastlamak ta pek mümkündür. Ayrıca, denizlerimizden bol miktarda tuz da elde olunmaktadır. Çamaltı tuzlasında olduğu gibi...

DENİZLİ :

Denizli, batı Anadolu bölgesinde bulunan bir vilâyetimizdir. Yüzölçümü 10991 kilometre karedir. Nüfusu 340010 kişidir. Vilâyet merkezi olan 22029 nüfuslu Denizli şehri, denizden 450 metre yüksekliktedir. İçinden çıkan demiryolu İzmir - Eğridir hattına bağlıdır. İzmire olan uzaklığı 261 kilometreyi bulur.

Bol suların suladığı vilâyet topraklarında tahıl, çeşitli meyva, susam, haşhaş yetiştirilir. Küçük baş ve koca baş hayvanlar beslenir. El tezgâhlarında dokumacılık, halıcılık ve debbağlık oldukça gelişmiştir. Son zamanlarda da şehirde büyük bir iplik fabrikası yapılmaktadır.

Acıpayam, Buldan, Çal, Çivril, Sarayköy ve Tavas Denizliye bağlı kaza merkezleridir.

DEPREM (Sebepleri, korunma çareleri ve Türkiyede deprem bölgeleri) :

Yer kabuğunun sarsıntı ve çöküntülerine *deprem* denir. Depremler;

1 Tektonik (çökme) depremleri.

2 Volkanik ((yanardağ) depremleri olarak ikiye ayrılırlar.

Dünya içindeki mağma ve sima kısımlarının gittikçe soğuyup ufalması üzerine toprak tabakaları altında büyük boşluklar vücut bulur. Desteksiz kalan toprak zamanla çöker. Böylelikle de büyük depremler olur. Bu depremlere Tektonik depremler adı verilir. Bazan yer altında bulunan mağaraların çökmesiyle de yine tektonik depremler husule gelir. En büyük ve en korkunç

depremler, tektonik depremlerdir. Geniş bir alanda, büyük kayıplara sebebiyet verirler.

Yanardağ depremleri, yanardağ bölgelerinde olur. Mağmanın yer kabuğuna basınç yapması, yanardağ depremlerinin asıl sebebidir.

Depremler: a) Dikey sarsıntı; b) Yatay sarsıntı; c) Dalgalı sarsıntı olarak 3 şekilde göze çarparlar.

Depremlerden korunma çareleri :

Depremlerden korunma çareleri şunlardır:

a) Deprem bölgelerinden uzaklaşmak.

b) Depremlerde yıkılmıyacak şekilde yapılar kurmak.

c) Evleri kumsal araziye değil, kayalar üzerine kurmak,

(Bak: Türkiyede deprem bölgeleri).

DEREBEYLİK :

Derebeylik (Feodalite), orta zamanlarda, Avrupada çok görülen bir idare şeklidir. Derebeyi (Feodal) ya bir kabîle reisi veya kendi kılıcı kuvvetiyle başa geçmiş veyahut da kıralın sevgisini, güvenini kazanmış bir insandı.

Derebeyler şatolarda otururlardı. Şatolar; dağların tepelerinde yapılmış, etrafı surlarla ve hendeklerle çevrili sağlam yapılardı. Şatodan dışarı çıkmak için demir kapılardan geçmek icabederdi. Savaş zamanında bu kapılar kapanır, hendeklerin üzerindeki köprüler kaldırılırdı. Askerler surların üzerinde ok, mancınık, kılıç ve balta gibi silâhlarla şatoyu korumaya çalışırlardı.

Derebeyliğin kurulma sebepleri çeşitlidir. Şimdi kısaca bunları birer birer inceleyelim:

1 — Eski zamanlardaki kuvvetli kırallıkların zayıflaması. Kıralın nüfuzu azalıp, kırallık kuvvetten düşünce, kıralın buyruğunda olan komutanlar, kabîle reisleri bağımsızlıklarını ilân ettiler.

2 — Milâdın 5 inci yüzyılında, Hazer Denizinin kuzeyinden Avrupaya doğru Batı Hun Türklerinin büyük akınları başlamıştı. Bu akınlar Avrupa milletlerini yerinden etti. Dolayısiyle bü-

yük imparatorluklar sarsıldılar; derebeyliklere bölündüler.

3 — Göçmen kabîleler zamanla muayyen bir toprağa yerleştiler; tarım işleriyle uğraşmaya koyuldular. Bu kabîlelerin reisleri de derebeyi oldular.

4 — Küçük toprak sahipleri kendilerini düşman akınlarından korumak amaciyle büyük toprak sahiplerinin idaresine girmeyi kabul ettiler.

5 — Zenginler, satın aldıkları geniş çiftliklerini kölelere işletiyorlardı. Bu hal de derebeyliğin doğmasına sebep olmuştu.

İşte, bu ve buna benzer sebeplerle kurulan derebeylikler, Orta Çağlarda uzun yüzyıllar saltanat sürdüler. O zamanlar ateşli silâhların gelişmemiş olması, derebeylik idaresini kolaylaştırıyordu. Derebeyler kendi idarelerindeki toprağın sahibiydiler. Bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar da derebeyin buyruğuna bağlı esirlerdi. Bilhassa bu hale Roma idaresinde kolayca rastlarız. Ama, bazı derebeyliklerde, halk derebeyi için çalışır; derebeyi için asker olur; tarım yapar; fakat derebeyin esiri olmazdı. Yani, kısmen hürriyetine sahip bulunurdu.

Derebeyler, kendilerinden daha kuvvetli derebeylere bağlıydılar. En büyük derebeylere (Vasal) denilirdi. Vasallar da kıralın emrindeydiler.

Haçlı savaşlarının sonunda Avrupalıların Müslüman - Türklerden barutu öğrenmeleri, derebeylik idaresinin yıkılma sebeplerinden biri oldu. Barutu toplarda kullanan kırallar veya zengin derebeyler şatoları zahmetsizce yıktılar; derebeylikleri yavaş yavaş ortadan kaldırdılar. (Türklerde, derebeyliği, Timar, Zeamet ve Has kelimelerinde inceliyeceğiz.

DERECE: (Bak: Termometre ve açı) :

DERGİLER :

Politika, edebiyat, san'at kollarında bilgi veren yazıları neşreden ve haftada, 15 günde yahut ayda çıkan mecmualara dergi adı verilir. Minik öğrencilerin her hafta severek aldıkları «Beni Oku» da güzel bir dergidir.

Kahramanlık Hikâyeleri

DEMİRKAZIK YUNUS BEY

Plevne'nin şanlı kahramanlarından biri de, «Demirkazık Yunus Bey» di. Rütbesi albay olan bu kahramanımıza Demirkazık adını, Ruslar vermişti.

Yunus Bey, bir avuç yiğitle, sürü halinde koşan düşmanı durdurmuş; ileri adım attırmıyordu. Yunus Beyin bulunduğu mevziin önü; Rus leşleriyle dolmuştu. Bazan bire elli, bize yüz olarak döğüşülüyordu. Türk'ün parlayan süngüsü, gökleri titreten «Allah! Allah!» nidâları, Rusları sindirmeye kâfi gelmişti.

Ne bahasına olursa olsun, bu siperleri alamıyan düşman, tabyamıza «Demirkazık tabyası», bu tabyanın yılmaz komutanına da «Demirkazık Yunus Bey» adını verdi.

Yunus Bey, kuşatmayı parçalamak için hücuma kalktı. Düşman çemberini yarmak üzereyken yaralandı. Biraz sonra da şehitlik mertebesine ulaştı.

Tarihi Fıkralar

MÜSTECİP ONBAŞI

Çanakkale savaşındaydı. Bir sabah, güneşin ilk ışıkları Boğazın tepelerini aydınlatırken, denizde bir şeyin gittiği görüldü. Bu, bir denizaltı periskopuydu. Sahile yakın sularda gidiyor, Boğazı geçmiye çalışıyordu.

Müstecip Onbaşı, vakit geçirmeden topbaşı etti. Periskopa nişan aldı. Biraz sonra da denizaltı suyun yüzüne çıkmak zorunda kaldı. Güverteye çıkan Fransızlar, beyaz bayrak sallayarak teslim işareti verdiler. Böylece, bir Onbaşımız, bir Fransız denizaltısını kolayca haklayıvermişti.

Gülüyorum

SEBEP

Öğretmen Acara sordu:

— Ağaç niçin dikilir, söyle bakalım Acar?..

Acar cevap verdi:

— Yerde yatık durması iyi olmaz da onun için dikilir öğreıtmenim!...

ELİNİ SÜRMEMİŞ!

Öğretmen — Acar, atomu kim parçaladı?

Acar — ......

Öğretmen — Söylesene Acar! Kim parçaladı?..

Acar — Bana hiç sormayın öğretmenim. Ben ona elimi bile sürmedim!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 Şubat 1955, Cuma — Sayı: 20 — Fiyatı: 15 Kuruş.

DEDE KORKUT
DEMİRYOLU
DEĞİRMEN
AKISAN
DİKİLİTAŞ
CEP ANSİKLOPEDİSİ
D-2
DENİZALTI
DİKİŞ MAKİNASI
DEVE
DEVE KUSU

Bunları biliyor musunuz?

AY NASIL OLMUŞTUR?

Ay, milyonlarca sene evvel dünyanın bir parçası idi. Sonradan dünyadan ufak bir parça koptu ve ay dediğimiz gezeğeni meydana getirdi. Bu teoriye benzer başka bir teoriye göre, dünyamız da güneşten kopma bir parçadır.

AYDA İNSAN YAŞAYABİLİR Mİ?

Ayda, su ve havanın olmadığı anlaşılmaktadır. Onun için insanların ayda yaşaması imkânsızdır.

DENİZDEKİ SU BASINCI

Denizlerde suyun basıncı çok fazladır. Her santimetrekareye bir ton (yâni 1000 kilo) basınç vardır. Her on metre derinliğe doğru inildikçe bu basınç bir kilogram fazlalaşır. Onun için dalgıçlar çok derinlere inemezler. İnerken ve çıkarken de yavaş yavaş inerler ve çıkarlar.

BULUT NEDİR?

Bulutlar su buharından meydana gelmiştir. Yâni aslı sudur. Buhar haline gelmiş olan su, yukarlarda toplanınca bulutlar meydana gelir. Bu bulutlar soğuk havanın tesiriyle tekrar su olarak yere düşerler.

RÜZGÂR NEDEN OLUR?

Güneşin sıcaklığı ile ısınmış olan hava tabakaları, yükselirler. Böylece aşağıda boş kalan kısma etraftaki hava hücum eder. İşte bu hava cereyanı, rüzgârı meydana getirir.

DERİ (VE ÖNEMİ) :

Vücudumuzun üzerini örten üst tabakaya **deri** denir. Derimiz: a — Üst deri, b — Alt deri olmak üzere iki tabakadan ibarettir.

Üst deriye **Epidermis** veya **Korun** adı verilir. Üst deride kan damarlariyle sinirler yoktur. Alt deride kan damarları, sinirler, ter ve yağ bezleri bulunur. Hattâ, insanlara renk veren pigmentler de alt derimiz içindedir. Üst deri ile alt deri girintili çıkıntılı bir şekilde birbirine kenetlenmiş gibidir.

Derimiz vücudumuzun her yerinde aynı kalınlıkta değildir. Topuklarda, nasırlı yerlerde ve sırtımızdaki deri oldukça kalındır. Tırnaklarımız, hayvanların pençe ve tırnakları hep üst derinin sertleşmesinden meydana gelir. Saçlarımız da üst derinin değişmiş bir şeklidir. Üst deri kir ve kepek olarak daima dökülüp yenilenir.

Alt deride, yağ bezlerinin bulunduğunu belirtmiştik. Yağ bezlerinden çıkan yağ, küçük kanallardan geçerek üst deriye varır. Bu yağ derinin kurumasını önler; deriyi her zaman yumuşak tutar. Ter guddeleri de alt deridedir. Vücudun bir takım zehirleri ter halinde ince yollardan geçip dışarı atılır.

DERİK :

Güney Doğu Anadoluda bulunan bu kazamız Mardin vilâyetine bağlıdır. Denizden 800 metre yükseklikte kurulmuştur. Kendisine bağlı olan 52 köyü ile birlikte nüfusu 16 bini geçer.

DERİMİZİN SAĞLIĞI VE KORUNMASI :

Önce, derimizi temiz tutmalıyız. Derimiz üzerindeki kirleri sık sık yıkamak suretiyle temizlemeliyiz. Çünkü kirler deri gözeneklerini tıkar; deri yoluyla solunuma ve terlerin çıkmasına engel olur. Kirler arasında biriken mikroplar yaraların, çıbanların çıkmasına yardım eder.

Ayrıca kel, uyuz, saçkıran, deri veremi, kızıl, kızamık ve çiçek gibi hastalıklardan da korunmalıyız. İcabettiği zaman hemen mütehassıs bir hekime başvurmalıyız.

DERİMİZ YOLUYLA NASIL DUYUYORUZ?

Dış deriye bir şey dokunduğu vakit, bu dokunma iç deri-

deki sinirler vasıtasiyle beyne ulaştırılır. Derinin her tarafı ayni duyarlıkta değildir. En duyar yerler; dilin ucu, parmak uçları, dudaklar ve dirsek derisidir. Dokunma sinirleri; 1 — Sıcaklık ve soğukluk bildiren sinirler, 2 — Sertlik ve yumuşaklık bildiren sinirler, 3 — Ağrı ve sızı bildiren sinirler olmak üzere üç çeşittir.

DERİNİN ÖDEVLERİ :

Derimizin ödevleri şunlardır:

1 — Deri bir kılıf gibi vücudumuzu örter. Bu sebeple de vücudumuzu, mikropların etkisinden ve küçük berelerden korumuş olur. Derimizin her hangi bır yerine yapılan basınç orasını kalınlaştırır. Yâni deri kendiliğinden sertleşip kalınlaşarak basınç yapılan yerde kalın bir doku meydana getirir. (Nasır gibi). Yağ guddeleri, derinin elâstikiyetini sağlar.

2 — Tabiatın ısısını, eşyanın sertlik ve yumuşaklığını; vücudumuza batan bir iğnenin acısını ancak derimiz vasıtasiyle duymuş oluruz. Alt derideki sinir uçları, dış etkileri beynimize ileterek etkiyi bize duyurmuş olurlar.

3 — Derinin üçüncü ödevi de, vücut ısısını düzenlemesidir. Deri, vücudu kurumaktan korur; gerektiği zaman ter çıkararak vücudun artan ısısını düşürür. Ter miktarı içtiğimiz suyun azlığına ve çokluğuna göre değişir.

4 — Deri, üzerindeki ince gözeneklerle, vücut solunumuna yardım eder. Hakikatte akciğerlerle solunum yaptığımız gibi deri yoluyla da solunum yaparız. Eğer, derimiz yüzeyinin dörtte biri yanmış olsa, ölüm tehlikesiyle karşılaşırız.

DESTAN :

Milletlerin, kahramanların savaşlarını anlatan ölçülü söz dizimlerine, destan denir.

DEV :

Hakikatte olmayan, fakat masallarda anlatılan iriyarı, korkunç ve çok güçlü kuvvetli yaratıklara dev denir. Her hangi bir insanın büyüklüğünü belirtmek için de dev gibi deyimini kullanırız. Dev anası dişi devdir.

DEVE :

Deve hörgüçlü, uzun bacaklı, uzun boyunlu bir hayvandır. Geviş getirir. Açlığa, susuzluğa uzun müddet dayanır. Vücut yapılışı sahralarda, çöllerde yaşamaya elverişlidir. Fazla yiyeceğini hörgücünde yağ olarak depô eden deve, uzun zaman besin almadan durur. Devenin susuzluğa karşı dayanması da çoktur. Bu da midesindeki torbacıklar sebebiyledir. Devenin ayakları yayvandır. Hayvan bu yayvan ayaklarla kum üzerinde rahatça yürür. Deve ekseriya sıcak memleketlerde yaşar.

DEVE KUŞU :

Deve kuşu, 2 metreyi bulan yüksekliği ile oldukça büyük bir hayvandır. Kanatları varsa da uçamaz. Koştuğu zaman bunlarla dengesini sağlar. Bacakları uzun olduğu kadar kuvvetlidir. de. Hayvan kendisini bacaklariyle korur. Deve kuşu tekmesi çok defa bir atı bile öldürür. Deve kuşu, yumurtadan ürer. Yumurtası 20 tavuk yumurtasına bedeldir. Arabistan ve Afrika çöllerinde yaşayan deve kuşları çok hızlı koşarlar.

DEVELİ :

Develi, Kayseri kazalarındandır. Denizden 1180 metre yüksekte olan kasaba, geniş bir ovanın kenarında kurulmuştur. Kayseriye 40 kilometrelik bir yolla bağlıdır. Bol akarsuların geçtiği topraklarında tahıl, çeşitli meyvalar ve üzüm yetişir. 93 köyü vardır. Nüfusu 68 bini bulur. Kaza merkezi 12 bin nüfusludur.

DEVLET :

Hür ve bağımsız bir milletin kendi kurduğu hükûmet topluluğuna **devlet** denir. Daha doğrusu devlet siyasal, ekonomik ve sosyal bir egemenliktir. Fakat buna rağmen başka milletlerin eğemenliği altında yaşıyan bağımlı devletler de vardır. Türkiye, bağımsız bir devlettir.

DEVLETÇİLİK :

Devletçilik, bugünkü Anayasamızın 2. maddesinde yer alan bir deyimdir. Bu da, büyük sermayeli işlerin devlet eliyle yapılıp işletilmesi anlamını taşır.

Meselâ yurdumuzdaki maden ocaklarının çoğunu devleti-

miz işletir. Bir çok büyük fabrikalar Sümerbanka bağlı olarak devlet sermayesiyle çalışır. Fakat, Türkiye Cümhuriyeti son yıllarda şahsî teşebbüse yer veren bir devletçilik gütmektedir. Şüphesiz ki bu ekonomik rejim, vatandaşların harekete gelmesi, özel sermayenin gelişmesi, dolayısiyle de vatanın çabuk kalkınması bakımından daha çok faydalıdır.

DEVLETLE YURTTAŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ :

Devletle yurttaşlar arasında karşılıklı hak ve vazifeler vardır.

Devletin ödevleri (vazifeleri) şunlardır:

1 — Devlet, yurdu düşmanlardan korur. Bunun için de ordular besler. Bu orduları savaşa hazırlar.

2 — Devlet, vatandaşların canını, malını, namusunu korur. Bu sebeple de kanunlar hazırlar; jandarma, polis teşkilâtı kurar.

3 — Devlet, vatandaşların hürriyetini korur.

4 — Devlet, vatandaşların rahat yaşamaları için gerekli bütün işleri yapar.

5 — Devlet, vatandaşların haklarını korur.

Yurtta hastanelerin açılması, salgın hastalıklarla mücadele, bataklıkların kurutulması; yol, demiryolu, liman, köprü, baraj ve buna benzer işlerin yapılması, mahkemeler açmak hep devlete düşen işlerdendir. Bütün bunlara karşı bizim de devlete karşı ödevlerimiz vardır. Bu ödevler de:

1 — Vergi borcumuzu ödemek.

2 — Kanunlara uymak,

3 — Askere gitmek,

4 — Seçim hakkımızı kullanmak gibi işlerdir.

DEVRE (Elektrik devresi) :

Üzerinden elektrik akımı geçirilen iletken yolun hepsine birden devre denilir. Elektrik düğmesini kaparsak akım durur, devre de kesilir.

DEVREK :

Zonguldak vilâyetinin kalabalık kazalarından biri de Devrektir. Nüfusu 60 bini geçer. Devrekte halkın bir kısmı işçi ola-

rak kömür ocaklarında çalışır. Bir kısmı da tarım, ormancılık ve meyvacılık işleriyle geçimini sağlar. Kaza merkezinin nüfusu 4 bini aşar.

DEVREKÂNİ ·

Devrekâni, Kastamonu vilâyetinin kazalarından biridir. Kazanın köyleriyle beraber nüfusu 19 bine yaklaşır. Tarım, ormancılık halkın başlıca meşgalesini teşkil eder. Kümes hayvanları, kocabaş hayvanlar da çok beslenir. Kaza merkezinin nüfusu 1500 civarındadır.

DEVRİMCİLİK (Bak: İnkılâpçılık) :

(Bak: İnkılâpçılık)

DEZENFEKTE :

Dezenfekte, eşyayı, odayı veya her hangi bir yeri hastalık mikroplarından temizleme işidir.

Hastanın eşyası, ancak dezenfekte edildikten sonra korkusuzca kullanılabilir. Çeşitli dezenfekte yolları vardır. Kaynatmak, etüve sokmak, mikrop öldürücü ilâçlarla yıkamak gibi...

Kaynatmada dikkat edeceğimiz nokta, mikropların ısıya dayanma derecelerinin üzerinde bir ısı sağlamak ve eşyayı gerektiği kadar kaynayan suda tutarak, mikropların muhakkak surette ölmesini temin etmektir. Mikroplu eşya, etüv kazanına sokulursa belirli bir süre sonunda mikroplar yine ölmüş olur.

Eşya üzerine mikrop öldürücü ilâçlar püskürtülürse dezenfekte işi yine yapılmış sayılır.

DIŞ İŞLERİ VEKÂLETİ :

Hükûmeti meydana getiren Vekâletlerden biri de **Dış İşleri Vekâleti**'dir. Dış İşleri Vekâleti, devletimizle diğer devletler arasındaki işlere bakar. Yabancı devletlerin, yurdumuzla olan kültürel, ekonomik ve politik bağlarını düzenler. Bu sebeple Dış İşleri Vekâleti emrinde elçiler, konsoloslar çalışır. En çok ilgilendiğimiz devletlerin başkentlerinde Büyük Elçilerimiz bulunur. Konsoloslar ise, önemli ticaret şehirlerinde vazife alırlar. Dış memleketlerde oturan Türk vatandaşlarının hükûmetimizle olan münasebetleri ile meşgul olmak, yine Dış İşleri Vekâletinin görevleri arasındadır.

DİCLE :

Dicle, güney doğu Torosların Hazarbaba dağlarından doğar. Hazar veya Gölcük adiyle anılan gölün sularını alır; güney doğuya doğru akar. Bu arada Ergani madeni yakınındaki sarp vâdilerden geçer; Diyarbakır yaylâsına girer. Siirtin güney batısına varır. Hakkâri dağlarından gelen Bohtan kolunu alır. Cizre kasabasından sonra Habur çayını da alarak biraz daha gürleşir. Bir ara Türkiye - Suriye sınırı üzerinden gider. Komşu Irak topraklarına dalar. Van ve Hakkâri bölgesinden gelen Büyük Zap ırmağı ile de iyice genişler. Diclenin kaynakları bizdeyse de, uzunluğunun büyük bir kısmı Mezopotamya arazisi üzerindedir. Diclenin 1900 kilometreyi bulan boyunun 452 kilometresi Türkiyededir. Basra körfezine yaklaştığı zaman Fıratla birleşir. Bu iki nehrin birleşmesi **Şattülârap** nehrini teşkil eder. Geçtiği yerleri sulaması ve üzerinde kelek denilen taşıtlarla taşın yapılması Dicle nehrine ayrı bir önem verir.

DİFTERİ (KUŞPALAZI) :

Çocuk hastalıklarından biri de **difteri**'dir. Bunun bir adına da **«kuşpalazı»** derler. Çok bulaşıcı olan bu hastalık en çok 5 ile 10 yaşındaki çocuklar arasında görülür. Öldürücü olması sebebiyle çok tehlikelidir. Bu hastalık, hastanın aksırığı, öksürüğü, yediği, kullandığı, el sürdüğü eşya ile geçer.

Difteri mikropları, ağız ve burundan girerek bademcikler üzerinde yerleşirler. Hastalık, mikrop alındıktan 3 - 5 gün sonra başlar. Bademciklerle boğaz kızarır. Bunların üzeri kirli sarımtırak ve yapışık bir zarla örtülür. Böyle olmakla beraber hastanın ateşi pek yükselmez. Hastanın ağzı kokar, yutkunurken zorluk çeker. Derin derin solunum yapar. Burnu, ağzı kurur. Kaburga kemiklerinin araları, köprücük kemiklerinin alt ve üst çukurları içeri çöker. Bademcikler şişer. Bu hal gırtlağı tıkamaya başlar. Eller, parmaklar, ayaklar, dudaklar morarır. Hastalığın önü alınmazsa hasta tıkanarak ölür. Mikropların çıkardığı kuvvetli zehirler kana karışarak kalbin bir felç sonucuyla durmasına sebep olur.

Difteri belirtileri görülür görülmez derhal doktora koşmalıyız. İyileştikten sonra da 30 gün okula gidilmez

DİK AÇI :

Durgun su yüzeyine bir çekül sarkıttığımız zaman, su yüzeyi ile çekül doğrultusu arasında bir açı meydana gelir ki bu açıya dik açı adı verilir. Dik açılar daima (90°) doksan derecelik açılardır. Karelerde, dikdörtgenlerde, dik açılı üçgenlerde dik açılar bulunur.

DİK DOĞRU :

Herhangi bir doğruya (aralarında (90°) doksan derecelik bir açı teşekkül edecek şekilde) indirilen dikmeye **dik doğru** adı verilir. Birbirine dikey olan doğrular arasında, dik açılar (90° lik açılar) meydana gelir.

DİKDÖRTGEN (Kenarları ve açıları) :

Dikdörtgen geometrik bir şekildir. Karşılıklı eşit kenarların doksanar derecelik açılarda birleşerek meydana getirdiği yüzeye «dikdörtgen» adı verilir.

Dikdörtgenin 4 kenarı vardır. Bu kenarlar karşılıklı olarak eşittirler; birleştikleri noktalarda teşekkül eden açılar da (90°) doksanar dereceliktir.

Bir dikdörtgende karşılıklı açıların orta noktalarını birleştiren doğru parçalarına **köşegen,** karşılıklı kenarlarına orta noktalarını birleştiren doğru parçalarına da **ortay** denir. Dikdörtgende en ve boy olmak üzere 2 boyut vardır. Bu sebeple cisim de sayılmaz.

DİKDÖRTGEN BİÇİMİNDEKİ TARLA V.S. NİN ÇEVRELERİNİ HESAPLAMAK :

Dikdörtgen biçimindeki arazinin kenarları, mesaha zinciri ile ölçülür ve sonra çevresi aynen dikdörtgeninki gibi hesaplanır.

DİKDÖRTGENİN ÇEVRESİ :

Dikdörtgenin çevresinde 4 kenar olduğuna ve bu kenarlar da birbirlerine ikişer ikişer eşit bulunduğuna göre, çevre uzunluğunu bulmak için en ve boyu toplayıp 2 ile çarpmak gerekir.

Dikdörtgenin çevresi = (En + Boy) × 2.

Herhangi bir dikdörtgenin eni 3 m., boyu da 4 m. ise, yukardaki formüle göre sonuç:

Dikdörtgenin çevresi = (3 + 4) × 2 = 7 × 2 = 14 m. olur.

DİKDÖRTGENİN VE BU BİÇİMDEKİ ARAZİNİN YÜZÖLÇÜMÜNÜ HESAPLAMAK :

Dikdörtgenin yüzölçümünü bulmak için de, en'le boy'u birbiriyle çarpmak lâzımdır. Buna göre formül:

Dikdörtgenin alanı = En × Boy şeklinde yazılır.

Yukardaki uzunlukları bu formüle yerleştirirsek:

Dikdörtgenin alanı = 3 × 4 = 12 metre kare olur.

Dikdörtgen biçimindeki arazinin en ve boyu mesaha zinciri ile ölçüldükten sonra, ayni işlemle yüzey bulunur.

DİKDÖRTGENLER PRİZMASI :

Tek tabanı dikdörtgen olup, üçgenlerden meydana gelen yanal yüzeylerin «tepe» adı verilen bir noktada birleşmesinden meydana gelen düzgün kapalı cisimlere **dikdörtgenler prizması** denir. Tepe noktasından tabana indirilen dikme, dikdörtgenler prizmasının asıl yüksekliğidir. Tepeden yanal yüzeyin eğimine uyarak taban kenarlardan birine indirilen dikey de yanal yüksekliktir.

Taban alanı ile asıl yüksekliği çarpıp, çıkan sonucun üçte birini alırsak, dikdörtgenler prizmasının hacmini bulmuş oluruz.

$$\text{Dikdörtgen prizmanın hacmi} = \frac{\text{Taban alanı} \times \text{asıl yükseklik}}{3}$$

Dikdörtgen prizmanın alanı formülü aşağıdadır.

$$\frac{\text{Taban çevresi} \times \text{Yanal yükseklik}}{2} + \text{Taban alanı.}$$

DİKEY :

Durgun su yüzeyine sarkıtılan çekül doğrultusunun durumu dikeydir. Karelerde ve dikdörtgenlerdeki kenarlar da birbirlerine nazaran dikey durumdadırlar.

DİKİLİ :

Dikili, İzmire bağlı bir kaza merkezidir. Ege kıyılarında, Midilli adası karşısında bulunur. Bergamadan 30 km. uzaklıktadır. İçinde 4000 kadar insan yaşar. 23 köyü ile beraber nü-

fusu 13000 dir. Yüzölçümü 478 kilometre karedir. Bereketli ovasında her türlü tahıl, yemiş, üzüm bol yetişir zeytinlikleri de çoktur.

DİKİLİTAŞ :

Dikilitaş, İstanbulda, Sultanahmet Camii önündeki meydandadır. Hakikatte bu taşlar iki tanedir. Bir tanesi yekpare pembe granitten yapılmıştır. Diğeri ise örmedir.

Yekpare olan taşın üzerinde hiyoroğlif yazısı bulunur. Bu taşı, eski Mısır Fir'avunlarından 3. Tutmozis; Mısırda, M. Ö. 1547 tarihinde Helyopolis şehrine diktirmişti. Bizans imparatorlarından büyük Teodosyus, Dikilitaşı Helyopolisten Bizansa getirdi; Atmeydanına diktirdi (M. Sonra 390). Taşın dikilme işi 32 günde tamamlandı. Dikilitaş 18,54 metre boyundadır. Basamaklarla birlikte bu yükseklik 27.87 metreye varır.

Öteki taş ise Milâdın 10 uncu yüzyılında 7. Konstantin tarafından yaptırılmıştır.

DİKİŞ MAKİNESİ :

Dikiş diken makinelere, dikiş makineleri denir. Dikiş makinesi ilk olarak 18. yüzyıl ortalarında kullanılmaya başlandı ise de, bu makine çok basitti. 1846 da **Elias Howe** bugünkü makinenin esasını bulmuştur denebilir. Daha sonraları **İsaac M. Singer** kollu dikiş makinesi yapmaya muvaffak olmuştur.

Dikiş makinelerinde dikiş dikildiği gibi, çeşit güzellikte işlemeler de yapılmaktadır.

DİKİŞ - NAKIŞ :

İlkokullarda okutulan aile bilgisi derslerinin içinde, dikiş - nakış konuları da vardır.

Dikiş için iğne, iplik lâzımdır. Söküklerde. yamalarda veya yeni bir elbise yapılırken dikişe baş vurulur.

Dikiş, el dikişi ve makina dikişi olarak ikiye ayrılır. El dikişi, el ile yapılan dikiştir. Makine dikişini makine yapar. Oyulgama dikişi, iğne ardı dikişi, pike dikişi, aşırma dikişi, çıtılgı dikişi, zincirleme dikişi diye türlü dikiş çeşitleri vardır.

Amerikan, patiska, ipekli, keten, organze gibi dokumaların

üzerindeki delik işi sim, kanaviçe, dolgu, sarma gibi işlere de, kısaca nakış adı verilir.

Nakışlar süs için yapılır. Masa, sehpa, tepsi, radyo örtülerine; bardak altlarına, sofra örtülerine, çay takımlarına ve perdelere nakışlar yapılır.

DİL :

Dil, ağzımızın tabanında çizgili kaslardan yapılmış bir organdır. Kaslarla komşu kemiklere bağlıdır. Kolayca hareket eder. Dilin üzerini sümüksel bir zar kaplar. Bu zar iplik, koni, mantar, çiçek tacı ve daire şeklinde çeşitli memeciklerle pürüzlenir. Bu memeciklerin bazısı dokunum, bazısı da tadma duyusunu alırlar. **Dokunsal memecikler** daha çok dilin uç tarafında bulunurlar. **Tadım memecikleri** hemen hemen dilin bütün yüzeyine yayılmıştır. Bilhassa çanaksı memecikler dilin arka tarafında öne doğru açılmış bir V harfine benzerler. Çanaksı bir memecik, kâse şeklinde bir çukurluk içine yerleşmiş su bardağını andırır. Buradaki zarın tabanında yüzlerce **tad cisimcikleri** bulunur. Bu cisimciklerin etrafında tad nöronları vardır. Bu sinirler birer sinir teli vasıtasiyle tadı alan yutak - dilsel sinire bağlıdır.

Dilimiz dokunma duyularını aldığı gibi, tadları da alır. Tadlar ekşi, tatlı, acı, tuzlu diye kısımlara ayrılır. Dile değen cismin sıvı veya eriyebilen bir cisim olması gerekir. Cisimlerin diplerindeki özel bezcikler dil üzerindeki maddeyi eritir. Uyartılan sinirler duyuları beyne iletir ve tadı almış oluruz. Bundan başka dilin, sindirim içinde, konuşmada da ayrı ayrı hizmetleri vardır. Bunlar da sırası geldikçe ayrı ayrı açıklanacaktır.

DİL (LİSAN) :

Gerek konuşarak, gerek yazı ile kullandığımız kelimelerin hepsi, dili meydana getirir. Dil, insanlar arasında başlıca anlaşma vasıtasıdır. Her milletin kullandığı dil ayrıdır. Türkçe, Fransızca, İngilizce... gibi. Dil, millî varlığın temelini teşkil eden bir unsurdur. Bu sebeple dilimizi iyi öğrenelim, başkalarına da öğretmiye çalışalım.

DİLBİLGİSİ :

Dilbilgisi, dilin öz kurallarını göstererek, doğru konuşmanın, düzgün yazmanın yollarını öğreten bir bilgidir. Dilbilgisi öğrenenler doğru konuşurlar, yanlışsız yazarlar. Her dilin kendine göre bir dilbilgisi vardır.

DİLBİLGİSİ TERİMLERİ :

Dilbilgisinde harf, hece, kelime, cümle, isim, sıfat, zamir, edat, bağ, ünlem ve fiil gibi deyimlere, kısaca, dilbilgisi terimleri denilir. Bunları ayrı ayrı kelime sıralarında göreceksiniz.

DİLEKÇE :

Resmî bir daireye dileğimizi bildirmek için sunduğumuz pullu yazıya dilekçe adı verilir. Dilekçelerin altına 15 kuruşluk damga pulu, 1 kuruşluk ta uçak pulu yapıştırılır. Bu pulların üzeri dilekçeyi veren tarafından imzalanır. Dilekçeler özlü ve kısa yazılmalıdır; okunaklı olmalıdır. Mürekkep kalemiyle ve okunaklı yazıyla veya daktilo ile yazmak icabeder. Dilekçenin sol alt köşesinde de dilekçeyi verenin açık adresi bulunmalıdır. Hükûmet makamları dilekçelere muhakkak cevap verirler.

DİLEK KİPLERİ : (Bak: Kip):
DİLEK - ŞART KİPİ : (Bak: Kip):
DİLİN GÖREVİ : (Bak: Dil):

DİN :

Eski zamanlardan bugüne kadar, insanların kutsal bildikleri şeylere inanmaları ve bunlara tapınmaları; dinleri meydana getirmiştir. Eskiden çok Allahlı dinler vardı. İnsan muhayyelesi korktuğu, ürktüğü her şeyi Tanrı olarak vasıflandırmıştır. Daha sonraları dünya üzerinde tek Allahlı dinler yayılmaya başladı.

Bir zamanlar cemiyetlerin idaresine dahi hâkim olan dinler, zamanla eski nüfuzlarını kaybetti. Bugünkü din anlayışı, insanla Allah arasında bir vicdan hesaplaşması olarak mütalea edilebilir.

Dünyamızda İslâm dini, Hıristiyanlık, Buda dini, Musa dini, Hindu dini gibi çeşitli dinler vardır.

DİNAMİT :

Dinamit; silâhlarda, tünel yapımında kullanılan patlayıcı bir maddedir. Nitrogliserin ile yapılır. Pamuk barutu, ağaç hamuru, toprak dinamit yapımında kullanılan araçlardır.

Dinamiti bulan A. Nobeldir. **(Barut kelimesine bak.)**

DİNAMO :

Hareket suretiyle elektrik elde eden makinalara **dinamo** denir. Dinamo **saha mıknatısları, bobin** ve **komütatör** olmak üzere başlıca 3 kısımdan ibarettir.

Saha mıknatısları daimî mıknatıs olabileceği gibi, elektrik mıknatısı da olabilir. Bobin, mıknatıs kutupları arasında döner. Bobin, yumuşak demirden yapılmıştır. Üzerinde izole tel sarılıdır. Komütatör cereyanın yönünü değiştirmeye yarar. Komütatör üzerinde de bakır fırçalar vardır.

Buhar makinası, motor veya her hangi bir hareket kaynağı bobini hızla döndürür. Mıknatıs kutupları arasında bir mıknatisî alan teşekkül eder. Mıknatısın N kutbundan S kutbuna doğru bir akım başlar. Bobinde hâsıl olan elektrik cereyanı bakır fırçalara geçer. Buradan da kablolar yoluyla istenilen yere gönderilir.

Su kuvvetiyle çalıştırılan dinamolarda elde edilen elektrik, çok ucuza mal olur.

DİNAR :

Dinar, Afyonkarahisara bağlı bir kazadır. Alanı 1627 kilometre karedir. Merkez nüfusu 5000 e yaklaşan kasabanın 98 köyü ile beraber bütün nüfusu 46 bini geçer.

DİNLENME VE OYUN : (Çalışma, oyun ve dinlenmenin muvazeneli olmasının önemi). (Bak: Oyun ve dinlenme):

DİŞLERİMİZ :

Dişlerimiz, ağzımızın içinde, alt ve üst çenelerin oyuklarına yerleşmiş sert organlardır.

Olgun bir insanda her çenede 4'ü kesici, 2'si köpek, 4'ü küçük azı, 6'sı büyük azı olmak üzere 32 diş bulunur. Bundan anlaşılacağı üzere ağzımızda;

a — Kesici dişler,

b — Parçalayıcı dişler veya köpek dişleri,

c — Öğütücü dişler veya azı dişleri olmak üzere 3 çeşit diş vardır.

Büyük azı dişlerinin 20 yaşına doğru çıkan en sonuncusuna **20 yaş dişi** veya **akıl dişi** adı verilir. 7 yaşına kadar çocuklarda 20 tane iğreti süt dişi bulunur. Süt dişleri, bebek 6 - 7 aylıkken çıkmaya başlar. Süt dişleri 10 - 12 yaşlarında dökülerek yerlerini asıl dişlere bırakırlar.

Kesici dişlerle, köpek dişlerinin (parçalayıcı dişlerin) birer kökü vardır. Azı dişlerinde 2 - 3 kök bulunur. Dişin diş eti içinde kalan kısmına **diş kökü,** dışarda görünen kısmına da **diş tacı** adı verilir. Tacın dışında %96 sı kalsiyumlu tuzlardan yapılmış parlak ve sert **mine** tabakası vardır. Kökün dışını mineden yumuşak, kemik bileşiminde **Seman** örter. Dişin ikinci tabakasına **fildişi** en iç tabakasına da **diş özü** adı verilir. Diş özünde sinir uçları, ince kan damarları yer alır.

Dişlerimizin sindirim işinde ve konuşmada büyük rolleri vardır. Dişlerimizi iyi bakıp temiz tutarsak, çabuk bozulmalarına engel oluruz. Dişlerle sert şeyler kırmamalıyız. Soğuk üzerine sıcak, sıcak üzerine de soğuk şeyler yememelidir. Her yemekten sonra dişleri yıkamak, diş macunlariyle fırçalamak yerinde olur. Arada bir diş doktoruna da gözükmek faydalıdır.

DİŞLİ ÇARKLAR :

Bütün makinalarda dişli çarkların yeri pek mühimdir. Dişli çarklarda dişliler birbirine geçer. Bir dişli çarkı döndürdüğümüz zaman, onun dişlerine takılı olan diğer dişli çark ta döner. Böylece hareket, bir kısımdan başka bir kısma geçirilmiş olur.

Dişli çarklarla hareket, üç şekilde iletilir. Eğer, çarklardaki diş sayısı eşitse, bu çarkların birini döndürdüğümüzde, takılı olan diğer çark ta eşit dönüş yapar. Hareket eden çarkta meselâ 40 diş varsa, ona değen çarkta da 10 diş bulunursa, 40 dişlik çark bir defa devir yapıncaya kadar 10 dişlik çark tam 4 devir yapmış olur. Böylece, hareketin hızı arttırılmış olur. Eğer hareketin hızını azaltmak istiyorsak, hareket halinde bulunan diş sayısı az bir çarka, dişleri çok olan bir çarkı tesbit ederiz. Dişli çarkların türlü şekillerine saat makinalarında rastlanır.

DİVRİĞİ :

Divriği; Sivasa bağlı bir kazamızdır. Orta Anadolunun doğu kısmına düşer. Bir dere kenarında kurulmuştur. 82 köyü vardır. Kazanın nüfusu 35 bini bulur. Alanı ise 2530 kilometre karedir. Zengin demir madenlerinin işletilmesi ve 1937 yılında kasabanın demiryollarına bağlanması, burasının birdenbire gelişmesine sebep olmuştur. Buradan çıkarılan demir cevheri Karabük fabrikalarına gönderilir. Divriğinin denizden olan yüksekliği 1250 metre kadardır.

DİYADİN :

Diyadin, Ağrı vilâyetinin kazalarındandır. Murat suyunun kaynaklarına yakın bir yerde bulunur. Denizden olan yüksekliği 1800 metreyi bulur. İranı Trabzona bağlıyan şoseye de pek yakındır. 1673 kilometre kare büyüklükte olan Diyadin kazasının genel nüfusu 19 bindir. 82 tane köyü vardır.

DİYAFRAM KASI :

Gövdemizin göğüs ve karın boşluklarını birbirinden ayıran, kubbe biçimindeki kasa «diyafram kası» denir. Diyafram kası ince ve geniştir.

DİYAFRAM :

Göğüs ve karın boşluklarımızı birbirinden ayıran kubbe biçimindeki ince ve geniş kas perdeye diyafram denir. Karın boşluğumuzdaki diyafram soluk alıp verdikçe kaslar yardımiyle aşağı yukarı hareket eder.

DİYAPAZON :

Diyapazonu müzikle uğraşanlar kullanır. Çelikten yapılmıştır. İki kolludur. Üflendiği zaman ana seslerden birini çıkarır.

DİYARBAKIR :

Diyarbakır önemli bir vilâyet merkezimizdir. Güney doğu Anadoluda bulunur. Denizden 650 metre yüksekliktedir. Şehrin büyük bir kısmı, Diclenin sağ kıyısındadır. Romalıların, Arapların idaresinde uzun yıllar kalan Diyarbakır, 11. yüzyılda Selçukluların eline geçti. Daha sonraları çeşitli devletlerin buyruğunda kalan şehir, Yavuz zamanında Osmanlı ülkelerine katıldı. Bu gün hâlâ ayakta duran kale duvarları eski devirlerin

hâtıralarını taşır. Ulucami ile diğer medrese ve mescitler Türk-İslâm anıtlarındandır. İklimi sert olan Diyarbakırda tarım, ileri bir durumdadır. Şehir, demiryolu ile Anadolu demiryollarına bağlıdır. Vilâyeti güneydoğu Toroslar, Karacadağ ve Mardin dağları ârızalandırır.

Diyarbakır vilâyetinin yüzölçümü 14,597 kilometre karedir. Bütün nüfus 294.618 kişidir.

Çermik, Eğit, Ergani (Osmaniye), Lice, Kulp. Silvan, Bismil ve Çınar kazaları Diyarbakıra bağlıdırlar. Diyarbakır şehrinde 45 bine yakın insan yaşar.

DİZANTERİ :

Barsak hastalıklarının en kötülerinden biri de dizanteridir. Bu hastalığın bir adına kanlı basur da denilir. Karın ağrılariyle başlar, sık sık dışarı çıkılır. Dizanteriye yakalananların pisliğinde kan ve sümük bulunur. İshal şeklinde başlıyan pislik, zamanla kan ve sümük şeklini alır. Bazan 24 saatte 50 - 60 defa dışarı çıkan hastalar görülür. Bu hastalık bulaşıcı olduğundan, hastayı ayrı bir odaya almak, eşyasını sık sık dezenfekte etmek lâzımdır. Hastanın barsaklarını temizlemiye çalışmalıdır. Hastanın odası, mümkünse evin alt katında olmalı ve serin tutulmalıdır.

DOĞANŞEHİR :

Malatya vilâyetine bağlı bir kazadır. Malatya - Fevzi Paşa demiryolu üzerindedir. 22 köyü ile beraber genel nüfusu 17 bin kadardır.

DOĞRU (Geometride) :

Çizgiler; doğru çizgiler, kırık çizgiler ve eğri çizgiler olmak üzere üçe ayrılır. Bir ucundan bir ucuna yönü değişmeden uzanan çizgilere **doğru** denir. İki nokta arasında en kısa yol doğrudur. Doğrunun bir tarafı noktalanmış (kesilmiş) ise o doğruya **yarı doğru** adı verilir. Başlangıç ve sonu belirtilen doğrular **doğru parçası** olarak adlandırılır. Doğrularda yalnız bir boyut vardır. O da uzunluk boyutudur.

DOĞRU BİÇİMİNDEKİ SINIRLARI TAHMİN VE BUNLARI ÖLÇME :

Doğru tahmin alışkanlığı da, bol ekzersizlerle elde edilir. Bu sebeple karışımızın, adımımızın, kulacımızın kaçar santimetre ettiğini muhakkak öğrenmeliyiz. Bir uzunluğu önce tahmin etmeli, sonra da metre ile ölçmeliyiz.

DOĞRU ÇİZGİ :

Üç türlü çizgi vardır: a) Doğru çizgi; b) Kırık çizgi; c) Eğri çizgi. Doğru çizgiler başlangıçtan sona kadar kırılmadan, eğrilmeden uzanırlar. Düz bir caddedeki tramvay yolları doğru çizgi halindedirler. Gerilen teller de doğru çizgiye benzerler.

DOĞRULARIN ÇİZİLMESİ : (Gergin iple):

Bahçe, arsa gibi yerlerde bir doğru çizmek gerektiği zaman, çok defa iplerden istifade edilir. Meselâ, bahçemizde çiçeklik yapacağımız vakit, karşılıklı iki çivi veya kazık çakarız. Bu çivilerin arasını gergin bir iple birleştiririz. Elimizdeki sopayı, bu ipin hemen yanından bastırarak çekersek, yerde, istediğimiz doğruyu çizmiş oluruz.

DOĞRULARIN DURUMLARI :

Durgun su yüzeyi doğrultusunda olan doğrulara **yatay**, buna dik olan doğrulara **dikey**; ne dikey ve ne de yatay olmıyan doğrulara **eğik** doğrular denir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

Güzel yurdumuzun doğusunu, Doğu Anadolu Bölgesi teşkil eder. Burası, yurdumuzun en dağlık bölgesidir. Sıradağlar ve tek dağlar birbirine karışmıştır. Dağlar arasında yüksek ovalar, geniş göller yer alır. Yurdumuzun en yüksek yeri olan **Ağrı dağı** da buradadır. (5165 m.). Yurdumuzun en büyük gölü Van gölü de Doğu Anadolu Bölgesindedir. Van gölünün yüzeyi 3764 kilometre kareyi bulur. Derinliği 100 metreyi bulan bu gölün suları tuzlu ve sodalıdır. Üzerinde küçük gemiler işler. Van gölünün kuzeyinde, 4460 metre yükseklikle yurdumuzun ikinci büyük dağı **Süphan Dağı** yer alır. Erzurum, Iğdır ve Muş ova-

Kahramanlık hikâyeleri:

HAZİNEDAR OĞLU KARABIYIK MUSTAFA

İstiklâl Savaşında, düşmana ilk kurşun atan kahramanımız, Hazinedar oğlu Karabıyık Mustafa'dır.

İzmiri ve Aydını alan Yunanlılar, Ödemişe doğru ilerliyorlardı. 1919 yılının 17 Mayısındaydı. Herkesi bir düşüncedir almıştı. Bu arada, Ödemişin Adagide nahiyesinin Hacıilyas köyleri de pek yaslıydılar. Kahveyi dolduran köylüler kara kara düşünüyorlardı. Ağızları bıçak açmıyordu sanki...

Kuşluk vakti koca çınarın gölgelediği köy kahvesinin önü, bir gürültü ile sarsıldı. Karşıda, silâhlı, cepkenli bir delikanlı belirmişti. Bu delikanlı, henüz yirmi yaş baharını yaşayan bir yiğitti. Haznedar oğlu Karabıyık Mustafa, mavzerinin dipçiğine dayandı:

«Ne oturuyorsunuz? Ne bekliyorsunuz be kardaşlar?! Geliyorlar işte... Bunlara yurt, ocak; karı, kardaş ve kızan emanet edilir mi?» diye seslendi. Kalabalık dalgalandı. Gençler yay gibi gerildi. İhtiyarların bakışları kıvılcımlandı. Akşam üzeri gün batarken uzaklardan nal sesleri duyuluyordu. Bunlar Karabıyık Mustafa'nın korkusuz zeybekleriydi. Yeni bir cihat için sancak açmış, gidiyorlardı. Donuk bir ay ışığı Ödemiş dağlarını yıkarken, bir silâh sesi duyuldu. Bu kurşun, Kurtuluş Savaşımızın ilk müjdecisi oldu.

Gülüyorum:

MARİFET

Hoca bir gün eşeğini alıp pazara satmağa götürmüştü. Pazarda herkes bir şey satıyordu. Bir adam kafes içindeki papağanına bir altın istiyordu. Hoca bunu görünce şöyle müşteri aramağa başladı:

— Haydi baylar, beş altına! Beş altına!... Sudan ucuz!

O sırada papağanı satan adam Hocaya yaklaştı:
— Senin hayvan beş altın etmez hocam, dedi.
— Ya senin o küçücük kuş bir altın eder mi dersin?
— Tabiî eder. Onun marifeti var. O konuşur!
— Eh, benimkinin de marifeti var. Benimki de düşünür!...

HAKLI DEĞİL Mİ?

Bir yolcu, otelde bir gece kaldıktan sonra sabahleyin hesabını görmek ve ayrılmak istedi:
— Hesabı söyler misiniz? dedi.
— On beş lira bayım.
— Ne diyorsun?! Bu ne kadar pahalı tarife!..
— Yemekler de dahildir bayım.
— Fakat ben yemek yemedim!
— Yemekler aşağıda lokanta kısmında idi. İnip yiyebilirdiniz!...
— Peki öyleyse, sizin de bana yüz lira borcunuz var!
— Niçin?
— Çamaşırlarımın içinde bulunduğu bavul yukarıda duruyordu. Ben dışarıda iken yukarı çıkıp aşırabilirdiniz!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 Şubat 1955, Cuma. Sayı: 21 — Fiyatı: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
D-3

Bunları biliyor musunuz?

SÜT EKŞİMESİ NEDİR?

Her yerde ve her tarafta mikroplar olduğu gibi, sütün içinde de mikroplar vardır. Biz sütü alınca, ekşimesin diye hemen kaynatırız. Çünkü kaynatınca bu mikroplar ölür. Eğer kaynatmazsak bu mikroplar sütü ekşitir.

Yazın sıcak günlerinde yemekleri de ekşimesin diye tekrar kaynatırlar. Bu da mikropları öldürmek içindir.

DÜNYANIN NÜFUSU NE KADARDIR?

Dünya yüzünde yaşayan insanların sayısı aşağı yukarı 2 milyar kadardır. Bunun yarısı olan 1 milyarı Asya kıt'asında yaşar.Avrupada 500 milyondan fazlası, kalanı da diğer kıt'alarda bulunur.

BALTACI MEHMET PAŞA KİMDİR?

On yedinci yüzyılın ortalarında, Osmanlı İmparatorluğunun sadrıâzamlarından (yâni başbakanlarından) biridir. 1711 senesinde Rus Çarı Deli Petro, büyük bir ordu toplayarak Osmanlı ülkesi üzerine yürümeğe başlamıştı. Baltacı Mehmet Paşanın komutasındaki Türk orduları Prut nehri kenarında Petro'nun orduları ile karşılaştılar. İki gün süren bir çarpışma sonunda Rus orduları tamamen kuşatıldı. Bütün düşman kuvvetleri ve Deli Petro da beraber olmak üzere, mahvolmuş demekti. Fakat Deli Petronun metresi Katerina, Baltacı Mehmet Paşa ile konuşarak ricalarda bulundu. Rüşvet verdi. Böylece Rus ordularını yok olmaktan kurtardı.

Baltacı Mehmet Paşa, Rusyaya böyle bir müsamaha göstermekle çok büyük bir hatâ yapmış oldu. Ruslar o günden sonra, gittikçe kuvvetlendiler ve Osmanlıların başında çok büyük bir tehlike olarak kaldılar. Bugün ise Rusya, bütün dünya için büyük bir tehlikedir.

ları Doğu Anadolu Bölgesinin en verimli topraklarıdır. Ermenistan sınırlarına yakın olan Çıldır Gölümüzün suları tatlıdır.

Doğu Anadolu akar su bakımından da zengindir. Fıratı meydana getiren Karasu ve Murat suyu bu bölgeden doğarlar. Aras nehri de Doğu Anadoludan doğar. Doğu Anadolu Bölgemizin iklimi, sert bir kara iklimidir. Kışlar soğuk ve uzundur. Buna karşı yazlar kısa geçer. Yağmurdan çok kar yağar. Yükseklerde yazın da kar eksik olmaz. Doğu Anadolu, nüfusça kalabalık sayılmaz. Halkın büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılık yapar. Erzurum, Malatya, Kars, Elâzığ ve Erzincan, Doğu Anadolunun başlıca şehirleridir.

DOĞUBAYAZIT :

Doğubayazıt, Doğu Anadolu Bölgesinde Ağrı vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Halkı hayvan besler ve tarım işleriyle uğraşır. İklim çok serttir; kara iklimidir. Doğubayazıdın denizden olan yüksekliği 1000 metreyi geçer. Ayrıca büyük dağ silsilelerinin bu bölgede toplanması Doğubayazıdın iklimine etki yapar. Kahramanlar diyarı olan bu şehrimiz uzun yıllar Rus sınırlarında, vatanımızın ileri karakolu durumundadır. Kaza nüfusu 25 bini aşar.

DOĞUDAN GELEN AKINLAR :

Anadolu Selçuklu devletini yıpratan, doğudan gelen akınlardır. Bu akınları Moğollar yapmışlardı. Asyada kurulan Türk - Moğol İmparatorluğu, Ortaçağda Cengiz tarafından kurulmuştu. Cengiz güney komşusu Çinlileri, batı komşusu Harzemşahları yendi, sınırlarını genişletti. Güney Rusyayı ele geçirdi. Tunaya kadar ilerledi. Cengiz ölümünden önce, bu büyük İmparatorluğu 4 oğlu arasında paylaştırdı. Böylece Çin'de «Kubilây İmparatorluğu», Rusyada «Altınordu Devleti», İranda «İlhanlılar Devleti, Türkistan'da «Çağatay İmparatorluğu» kurulmuş oldu. İlhanlılar 13. yüz yıl ortalarında Anadoluya saldırdılar. 1243 tarihinde de Selçuk'ları vergiye bağladılar.

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ :

Trabzon, Giresun, Rize, Artvin, Ordu, Gümüşane bölgenin

belli başlı vilâyetlerini teşkil eder. (Daha geniş bilgi edinmek istersen, Karadeniz Bölgesine bak).

DOKSAN :

Doksan, 100 den 10 eksik, 89 dan 1 fazla olan sayının adıdır. 90 sayısı içinde 9 tane 10 sayısı vardır. Doksan sayısı (90) şeklinde yazılır.

DOKTOR :

Aslı Lâtince olan doktor kelimesi «ilim öğreten» anlamını taşır. Üniversiteyi bitirenler doktora imtihanını verip hukuk, edebiyat... doktoru olurlar.

Fakat bu kelime, halk arasında, daha ziyade Üniversitenin tıp bölümünü bitirenlere verilmektedir. Doktor, hastaları muayene eden, ilâç veren ve gerekli tedavileri yapan bir meslek adamıdır. Bilgisini yalnız bir hastalık üzerinde genişleten doktorlara da mütehassıs doktor adı verilir.

DOKTOR DERECESİ :

Doktor derecesine, sağlık derecesi de denilir. Sıcak ölçer (termometre) den farksızdır. İncecik bir cam borudur. Dibinde cıva haznesi bulunur. Cam borunun havası alınmıştır. Cam borunun üzerinde 35 ten 42 ye kadar dereceler bulunur. Dereceyi koltuk altına koymak şartiyle ısımızı ölçmüş oluruz. Vücut ısımız cıvayı boru içinde yükseltir. Sağlamların derecesi 36,5° — 37° dir..

DOKUNMA DUYUSU VE ÖNEMİ :

Bize tabiatı tanıtan duyulardan biri de, dokum duygumuzdur. Dokunma duygusu ile a) Tâbiatın sertlik ve yumuşaklığını; b) Isı derecesini; c) Vücudumuza batan bir iğnenin acısını duyarız. Dokunma duygusu olmasaydı bunların hiçbirini bilemezdik. O zaman da yaşamamız çok zorlaşır veya imkânsızlaşırdı.

Dokunma duygumuzun organı derimizdir. (Deriyi, deri kelimesinde anlattık.) Alt derimizde dokunma cisimleri vardır. Bu cisimciklerin sayısı, avuç içi ve parmak uçlarında 1 milimetrelik bir alanda 500 ü bulur. Dokunma cisimciklerinin bir kısmı yuvarlak ve yassıca sinir tellerinden ibarettir. Bu sinirler omurilliğini arka köküne bağlıdırlar. Aldıkları etkileri beyindeki ilgili

merkezlere iletirler. Bu suretle dokuma duyusu, bizim tarafımızdan duyulmuş olur.

DOKUZ :

Dokuz, 8 den bir fazla ve 10 dan bir (1) eksik olan sayıdır. Dokuz sayısı (9) şeklinde yazılır.

DOLAMA :

Parmaklarda, tırnak diplerinde meydana gelen çıbanlara genel olarak dolama denir. Şeytan tırnaklarının koparılması veya tırnak diplerine iğne, diken ve sair pis şeylerin batması dolamalara sebep olur.

Parmakta dolama çıkınca kızarma, şişme ve zonklamalar başlar. Parmağımızda dolama çıkınca hiç ihmal etmeden bir doktora başvurmalıyız.

DOLAŞIM : (Kanın büyük ve küçük dolaşımı):

(**Bak:** Kanın vücutta dolaşımı).

DOLU :

Donmuş yağmur damlalarına dolu denir. Bulutlardan ayrılan yağmur taneleri soğuk hava içinde donarlar, buz haline gelirler. Şiddetli rüzgâr, bu donmuş damlaları hava içinde dolaştırır. Bu sırada doluların üzerinde yeni buz tabakacıkları teşekkül eder. Doluların bazıları 10 cm. çapında bir buz yumurtasını andırırlar. Camları kıran, kiremitleri altüst eden dolu, bitkiler için de çok zararlıdır.

DOMATES :

Sebzelerin en faydalılarından biri de hiç şüphesiz domatestir. Domates, Amerikadan Avrupaya İspanyollar tarafından getirilmiştir.

Bugün dünyadaki domates cinsleri 150 yi bulur. Domatesin meyvası tazeyken yeşildir, olgunlaşınca kızarmıya başlar. İçinde vücut sağlığımız için bol bol canlı atom ve vitamin bulunduran domatesi çiğ ve tuzsuz yemek çok faydalıdır. Hele kırmızı domateslerin suyunu sıkıp içmek bizi hem kanlandırır, hem de canlandırır. Kaynatılıp pişirilen domatesin besin değeri hayli azalır ve bu, bilhassa böbreklerimiz için çok zararlı bir hal alır.

DOMİNYON :

İngiliz İmparatorluğunun deniz aşırı ülkelerinden olup hak ve hürriyetler bakımından İngiltere ile eşit olan yerler dominyon adını alırlar. Dominyonların kendi meclisleri, hükûmetleri olduğu gibi; diledikleri kanunu çıkarmakta da serbesttirler. Dominyonlar yalnızca, İngiltereyi ana vatan tanırlar. Kanada, Güney Afrika Birliği, Hindistan, Pakistan, Avustralya, Yeni Zelânda ülkeleri Büyük Britanya İmparatorluğuna bağlı dominyonlardır.

DOMUZ :

Domuz geviş getirmeyen 4 ayaklı, çift tırnaklı bir hayvandır. Oldukça da iridir. 1,5 - 2 metre boyda olanları vardır. Domuzlar, yaban domuzu ve evcil domuz olarak ikiye ayrılır. Yaban domuzları bataklıklarda, ormanlarda ve tarla kenarlarında yaşarlar. Çok çirkin ve pis olan bu mahlûku bazı insanlar yerler. Domuz eti, diğer etlerden daha çok zararlıdır.

DON :

Pantalon altına ve içe giyilen kısa kilota don denir.

DON :

Hava ısı derecesinin (0) sıfırdan aşağı düşmesiyle suların donma haline don adı verilir. Don çok zararlı bir olaydır. Donan sular, içinde bulundukları kabları patlatır. Bu sebeple makinaların kazan ve depoları içinde, geceleri su bulundurmak tehlikeli olur. Ayrıca don, bitkilerin de suyunu dondurarak kurumalarına sebep olur.

DONANMA :

Denizden gelecek düşmana karşı korunmak gayesiyle elimizde bulundurduğumuz savaş gemilerinin hepsine donanma denir. Donanmada denizaltılar, hücumbotları, torpidobotlar, muhripler, kruvazörler, zırhlılar ve uçak gemileri bulunur.

Ayrıca donanma kelimesi bayram, şenlik ve süs anlamlarına da gelir. Cumhuriyet Bayramında büyük donanma yapıldı dersek, yapılan şenlikleri kasdetmiş oluruz.

DONMA :

Uzun zaman karda veya buzda kalarak vücudu şiddetli üşütmek, donmalara sebep olur. Vücutta donma belirtileri başla-

yınca konuşma güçleşir, uyuşukluk baş gösterir. Tatlı bir uyku bastırır. İşte bu sırada uyumak, hareketsiz kalmak donmayı çabuklaştırır. Bunun için yatmamalı, durmamalı; hareket etmelidir. Uyuşup kalmış hastayı kapalı, fakat sıcak olmayan bir yere götürmelidir. Donmak üzere olan vücudü soğuk su veya karla uğmalıdır. Isıtma işi yavaş olmalıdır. Hastaya sıcak şeyler de içirmek faydalıdır. Ayrıca yapay solunum yaptırmak ta yerinde olur.

Donan yerler şişer, kızarır, çatlar. Sıcakta da kaşıntılar başlar.

DOVER BOĞAZI :

Dover Boğazı Avrupa kıt'ası ile Büyük Britanya adası arasındadır. Bu boğazın Fransa kıyısında «Calais», Britanya adası kenarında da «Dover» şehirleri yer alır. Bu sebeple buraya İngilizler Dover Boğazı, Fransızlar Pas-de-Calais adını verirler.

Dover Boğazının en dar yeri 33 kilometredir. Boğazın doğusunda Şimal denizi, batısında Manş Denizi bulunur. Çok eskiden beri, askerî ve iktisadî bakımdan büyük değer taşıyan Dover Boğazı üzerinde feribotlar çalışır. Calais (Kale) rıhtımından feribot adındaki gemiye geçen tren, yolcularını hiç indirmeden karşı kıyıdaki Dover şehrine ulaşır; oradan da Londra şehrine varır.

DÖRT :

Dört, (1) in 4 katıdır; 5 in 1 noksanıdır. Dört (4) şeklinde yazılır.

DÖRTGENİN ÇEVRESİ :

Kenar uzunlukları eşit olmayan dörtgenlerin çevresini bulmak için, dört kenarı ayrı ayrı ölçer; sonra da toplarız.

DÖRT HALİFE DEVRİ :

İslâm dinini yayan ulu Peygamber Hazreti Muhammet, Milâdın 632 nci yılında fâni hayata veda etmişti. O'nun ölümünden sonra müslümanların başına, en yakın arkadaşı Hazreti Ebubekir geçti ve Halife adını aldı. Ebubekir'in ölümünden sonra, da Ömer, Osman, Ali gibi ünlü islâm büyükleri sırasiyle Halife oldular. İşte İslâm tarihindeki bu devire *«Dört Halife Devri»*

adı verilir. Dört Halife Devrinde birçok önemli ülkeler alındı. Sasani Devleti yenilgiye uğratıldı. Irak ve İran ülkeleri ele geçirildi. Bizanslılarla savaşıldı. Yer yer Bizans ordularını yenen müslümanlar, Suriye ve Mısır gibi ülkeleri zaptettiler.

DÖRTYOL :

Dörtyol, Hatay vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. İskenderun - Toprakkale demiryolu üzerindedir. Denizden 5 Km. uzakta, Amanos dağları eteğinde kurulmuştur. Yüzölçümü 1145 kilometrekaredir. 29 köyü ile birlikte 29 bini bulan nüfusu vardır. Yurdumuzun en iyi cins portakalları Dörtyolda yetişir. Kaza merkezinin nüfusu 4 bini aşar.

DRAM :

Tiyatrolarda temsil edilen piyesler 3 guruba ayrılırlar.. Bunlar da:

1 — Dram (Dıram).

2 — Komedi.

3 — Trajedi adlarını alırlar.

Dram, insanı düşündüren; hem acıklı, hem gülünç tarafları olan bir piyes nevidir.

DUBLİN :

Dublin, serbest İrlânda hükûmetinin baş şehridir. Milâdın ilk yıllarında kurulmuştur. Tarihî binalar, geniş meydanlar ve güzel parklarla doludur. Dublinde gemi tezgâhları, bira ve dokuma fabrikaları vardır. Şehir, İrlânda adasının doğu kıyısında Liffey nehrinin halici üzerinde yer alır. Liffey nehri şehrin içinden geçer. Dublinin nüfusu 400 bini bulur.

DUDAK :

Ağzın, ön dişleri örten ve dışarı doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlara *dudak* denir. Yemek yerken dudakları şapırdatmamak lâzımdır. Dudak bükmek, bir şeyi beğenmediğimizi anlatır. Bir olay karşısında şaşkınlığımızı belirtmek için, dudaklarımızı ısırırız. Somurtkan insanlar da, dudak sarkıtırlar.

DUMAN :

Odun ve kömür gibi cisimlerin yanarken çıkardıkları gaz-

lara duman denir. Odun dumanı içinde karbon asit gazı ile su buharı vardır. Kömür dumanı içinde de, kömür zerreleri ile yağlı buhar bulunur.

DUMLUPINAR :

Dumlupınar, Afyonkarahişarla Uşak demiryolu arasında bir yerin adıdır. Fakat, Dumlupınar deyince aklımıza ilk gelen, Kurtuluş tarihimizin altın bir sahifesi, İstiklâl Savaşının eşsiz bir zaferidir.

Yurt ve istiklâlini kurtarmak için silâha sarılan Türk milleti, 1921 senesi Eylûlünde Sakarya meydan savaşını kazanmıştı. Ama, bu kâfi değildi. Düşmanı vatan topraklarından sürüp atmak lâzımdı. Büyük Başkumandan Gazi Mustafa Kemal, bunu da yapacaktı. Nihayet beklenen gün geldi. Gazi Mustafa Kemal 26 Ağustos 1922 sabahı Kocatepeye çıktı. Eskişehir - Afyon hattının doğusunda mevzilenmiş olan düşmana, hücum emrini verdi. Böylelikle büyük Taarruz başlamış oldu. Türk topçularının başarılı atışları, Mehmetçiklerin «Allah! Allah!» nidaları düşman siperlerini parçalamıya kâfi geldi. Namusunu kurtarmak amaciyle şahlanan millet, süngüsünü düşmanın bağrına dayamıştı. Artık, coşkun seller gibi taşan ordularımızı hiçbir engel durduramazdı. Hücumlarımız arasız olarak 27 Ağustos günü de devam etti. 27 Ağustos sabahı saat 5,30 da Afyon düştü. Yunan ordusu Afyon ve Suphan ovalarına doğru sürüldü. Başkumandanımız, perişan bir vaziyette kaçan düşmanı çember içine almak istiyordu. Bu işte de muvaffak olundu. İzmire doğru kaçıp kurtulmak isteyen Yunanlılar, ordularımızın çelik çemberi içinde kaldılar. 29 Ağustos ile 30 Ağustos günleri, ufuklardan Türk'ün zafer güneşi doğdu. Güzel yurdumuza sahip çıkmak isteyen düşmanlar, tarihte eşi görülmemiş bir yenilgeye uğradılar. Karşı tarafın başkumandanı General Trikopis kılıcını, büyük kurtarıcımız Gazi Mustafa Kemale teslim etti. Askerlerimiz sevgili Başkumandan Mustafa Kemal'den aldıkları: «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri!» emriyle 9 Eylûl günü Ege Denizinin beyaz köpüklü kıyılarına ulaştılar. Bu suretle İstiklâl Savaşımız

kazanıldı. Vatanımız kurtulmuş oldu.

DURGUN SULAR :

Durgun sular akmazlar. Akarsular gibi, hareketli değillerdir. Kuyu suları, göller ve denizler durgun sulardan sayılırlar.

DURSUNBEY :

Dursunbey Balıkesire bağlı bir kaza merkezidir. Köyleriyle birlikte nüfusu 36000 i bulur. Dursunbeyde hayvancılık ileri olduğu gibi, tarım da oldukça ileridir. Bilhassa tahıl bol yetişmektedir.

DURUŞLAR : (İyi ve fena duruşlar):

Duruşların sağlığınız üzerindeki etkisi çoktur. Vücudu dik tutan omurga, kötü duruşlarla çarpılır. Zamanla, çarpık kalan kemikler de fena kaynarlar; bir daha düzelmezler. Bunun için sırada, sandalyede daima dik durunuz. Yazı yazarken, okurken, eğilmeyiniz. Çanta, kova, testi gibi ağırlıkları da daima tek kolunuzla taşımayınız. Sık sık taraf değiştiriniz. Kötü duruşlar hem sağlığınızı bozar, hem de sizi çirkinleştirir.

DUT :

Dut ağacı, ılıman iklimde yetişen bir ağaç cinsidir. Menşeinin Çin olduğu zannedilir. Çok nemli toprakları sevmez. Kökleri derinlere uzadığı için kuraklıktan korkmaz. Dut ağacı tohumdan gelişir. Bu tohumlar 10-15 yıllık ağaçların meyvalarından elde edilir. Özel surette hazırlanmış fidanlığa serpilen tohumlar yeşerirler. Boyları 1,5 metreyi bulan dut fidanları düzgün bir şekilde bahçelere dikilir. Dut yaprakları ipek böceklerinin besinini teşkil eder. İpek böceği besleyenler dutluklardan faydalanırlar. Ayrıca ağacın meyvası da insanlar tarafından zevkle yenir. Kara dut, kırmızı dut ve beyaz dut olmak üzere üç çeşit dut vardır. Kara dut meyve olarak yendiği gibi, şurubu da yapılır. Dut, vücut sağlığımız için çok faydalı bir meyva sayılır.

DUVAR :

Yapıların bölmelerini ayıran; taştan, tuğladan, kerpiç, beton ve saireden yapılan kısımlarına *duvar* denir.

DUVARCI DÜZECİ :

Bir yüzeyin yatay olup olmadığı, duvarcı düzeciyle kolayca anlaşılır. Bu, su ile dolu olduğu halde içinde bir hava kabarcığı bırakılmış camdan bir tüptür. Bu tüp, düzgün bir tahtaya yatay olarak yerleştirilmiştir. Alet bir yere konulduğu zaman eğer o yerin yüzeyi yatay ise hava kabarcığı, tam ortadaki işaretin üzerinde durur. Bu âleti en çok dülgerler, duvarcılar kullandığı için adına, *duvarcı düzeci* veya *kabarcıklı düzeç* denir.

DUY :

Elektrik ampullerini takmağa yarayan bir araçtır.

DUYGU ORGANLARI :

Sinir sistemimizi, içinde bulunduğumuz ortamın (muhitin) özelliklerinden haberdar eden 5 vücut penceremiz bulunur ki, bunlara *duygu organları* denir.

Beş duygu organımız vardır. Bunlar da:

1 — Dokunma, 2 — Görme, 3 — Tadma, 4 — İşitme, 5 — Koklama duygu organları diye isimler alırlar.

Dokunma duyumuzun organı deridir. Görme duyumuzun organı gözlerdir. Tadma duyumuzun organı dildir. İşitme duyumuzun organı kulaklardır. Koklama duyumuzun organı da burnumuzdur.

DUYU :

İnsan ve hayvanların tabiattaki etkileri alma kabiliyetine duyu adı verilir.

DUYU ORGANLARIMIZIN TEMİZLİĞİ VE SAĞLIĞI :

Duyu organlarımızın sağlığını korumak için temizliğe önem vermeliyiz. Kulaklarımıza çöp gibi sivri şeyler sokmamalıyız. Gözlerimize elimizi sürmemeliyiz. Başkasının havlusuna kurulanmamalıyız. Derimizi daima temiz tutmalıyız. Dilimizi sıcak yemeklerle yakmamamalıyız. Burnumuzla oynamamalıyız. Duyu organlarımızda beliren bir rahatsızlığı, hemen bilgili bir doktora göstermeliyiz. Ayrıca, sık sık yıkanmalar duyu organlarımız için büyük faydalar sağlar.

DÜĞME :

Ceketlerimizi paltolarımızı ve sair elbiselerimizi düğmelerle iliklerizz. Düğme ilk olarak 15 inci yüzyılda kullanılmıştır. Düğmeler ilikleme işinde kullanıldığı gibi, süs eşyası olarak da kullanılmaktadır. Altın, gümüş, inci ve sedeften yapılan düğmeler vardır. Düğmelerin en çok kullanılanı kemik düğmelerdir. Kemik düğmeler sığırların incik kemiklerinden yapılır. Madeni, cam, tahta düğmeler de pek çoktur.

DÜMEN :

Hava ve deniz taşıtlarının arkasında bulunup bunların, istenilen tarafa dönmesini sağlayan araca dümen denilir. Uçaklarda biri yatay, diğeri dik olmak üzere 2 çeşit dümen vardır.

DÜNYAMIZ : (Biçimi, hareketlerinden doğan olaylar):

Uzay adı verilen sonsuz boşluktaki milyarlarca yıldızdan biri de dünyamızdır.

Dünyamız, milyonlarca yıl önce, ateşten bir bulut imiş. Bu ateş bulutunun uzay içindeki hareketleri, gazların soğuyup katılaşmasına sebep olmuş. Böylelikle de, bugünkü dünyamız meydana gelmiş. Zamanla, soğuma devam edince, yer kabuğundaki karışıklıklar teşekkül etmiş. Bu «Sehap - Nebula Teorisi» nin ortaya attığı bir fikirdir.

Yıllar sonra, bu faraziye yerini, «Gezeğen Teorisi» ne bırakmıştır. Bu ikinci teoriye göre, dünyamızın teşekkülü şöyle olmuştur:

Bundan milyonlarca sene önce, güneşe büyük bir yıldız yaklaşmış. Yıldızın çekim kuvvetine kapılan güneşteki ateşle gazlar kabarıp tümseklesmiş. Nihayet, yıldızın yaklaşması devam edince de bu gazlar güneşten ayrılıp yıldıza doğru akmağa başlamışlar. Fakat, yıldızın uzay boşluğu içinde hızla uçup kaybolması, gaz kümesinin uzayda kalmasına sebep olmuş. Böylece, zamanla soğuyan ve durmadan hareket eden gaz kümeleri güneş etrafında dönen gezeğenleri meydana getirmiştir. İşte, dünyamız da bu gezeğenlerden biridir.

Bilginlerin fikirlerine bakılırsa, dünyamızın yaşı 100 milyon

sene ile 150 milyon sene arasında değişmektedir. Geçen bu müddet zarfında dünyamızın kabuğu soğumuş, kırışmış, dağlar, ovalar, vadiler vücut bulmuştur. Sonradan yağan yağmurlar çukurları doldurmuş, denizlerin teşekkülüne sebep olmuştur. Aradan milyonlarca sene geçince de, dünya üzerinde hayat (canlılık âlemi) başlamıştır. Yapılan araştırmalara göre hayatın önce denizlerde başlayıp, sonra karalara yayıldığı anlaşılmaktadır.

Dünya, ortalama kalınlığı 12735 kilometreyi bulan bir küredir. Bu kürenin kutupları, basık, ekvatörü şişkindir. Dünyanın biri güneş, diğeri de kendi ekseni etrafında olmak üzere, 2 hareketi vardır. Güneş etrafındaki hareketini 365 gün, 6 saat, 48 dakikada tamamlar. Bu zaman esnasında da, saniyede 30 kilometre yol almak şartile 930 milyon kilometrelik yörüngesini (güneş etrafıda dönerken meydana getirdiği elipsi) dolaşmış olur...

Dünyanın ekseni, yörüngesine 23,5 derece eğiktir. Bu durum sebebiyle ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimleri hasıl olur. Dünyanın ekseni etrafındaki dönüşü 23 saat, 58 dakika, 4 saniye sürer. Biz kısaca buna bir gün diyoruz. Günün yarısı gece, yarısı da gündüzdür. Gündüz ve gecelerin uzunlukları mevsimlere göre değişir. Dünyamızın bu 2 hareketinden başka, bir hareketi daha vardır. O da, güneş te dahil olmak üzere güneş ailesiyle birlikte saatte 70 bin kilometre hızla Lyra burcunun Vega yıldızına doğru gitmesidir.

Dünyanın, güneşten olan uzaklığı 149,450,000 kilometredir. Yegâne uydusu olan ay'dan uzaklığı ise 384,403 kilometredir. Dünyanın ekvatörde yarı çapı 6378,388 kilometre kadardır. Ekvatörün uzunluğu da 40 bin kilometreyi bulur.

Dünya üzerinde denizler, karalardan daha geniş bir yer kaplamaktadır. Beş büyük denize karşılık, 5 te büyük kıta (kara parçası) vardır. Karaların en yüksek yeri Himalaya dağlarında Everest tepesidir. (8882 m.). Denizlerin en derin yeri ise Büyük Okyanustaki Emden çukurudur.

DÜNYANIN DOLAŞILMASI :

Dünya ilk olarak 16. yüzyılda dolaşılmıştır. On altıncı yüzyılda, dünyanın yuvarlak olduğu fikri de benimsenmişti. Bu suret-

le gemicilerde, Doğunun zenginliklerine, batı yolunu takip etmekle de varılır kanaati hâkim olmuştu. 1519 da Portekizden 6 gemi ile Atlas Okyanusuna çıkan Magellan Güney Amerikaya vardı. Kendi adını verdiği boğazdan geçti. Pasifiğe girdi. Filipin Adalarına ulaştı. Orada, yerlilerle yapılan bir savaşta öldü. Sağ kalan arkadaşları yollarına devam ettiler. Güney Afrikayı dolaştılar. 1522 de yine Portekiz'e gelmiş oldular. Böylece Magellan ve arkadaşları hep batıya gitmek suretiyle dünya çevresini ilk olarak dolaştılar.

DÜNYAYA TOPLU BAKIŞ : (Issız ve kalabalık yerler, büyük kara ve deniz yolları) :

Dünyada 6 kıta vardır. Bunlardan Antarktika kıtasında insan barınmamaktadır. İki milyarı aşan dünya nüfusunun çoğu ılıman iklim kuşaklarında yaşar. Bilhassa verimli ovalar, sanayi bölgeleri, su boyları, deniz kenarları nüfusun sık olduğu yerlerdir. Çöller, bozkırlar, buzlu stepler tenhadır. Avrupa - Güney Amerika; Avrupa - Kuzey Amerika; Avrupa - Batı ve Güney Afrika deniz yolları işlektir. Ayrıca Amerika, Uzakdoğu; Amerika - Avustralya yolları, Akdeniz ve Süveyş yolları da çok işler. Paris - İstanbul - Bağdat demiryolu; Sibiryayı aşan yol ve kuzey Amerikayı bir kıyıdan öteki kıyıya kateden demiryolları, dünyanın sayılı kara yollarındandır.

DÜRBÜN :

Dürbün, uzaktaki cisimlerin görüntülerini elde etmeğe yarayan âlettir. Dürbün çeşitli merceklerden yapılırsa da temel olarak, biri «objektif» öbürü «oküler» adlı iki mercekten ibarettir.

Dürbünü subaylar, denizciler, seyyahlar kullanırlar. Büyük operaların localarında oturan seyircilerle yarış alanlarındaki seyirciler de dürbün kullanır.

DÜŞEY :

Yer çekimi doğrultusunun yönü düşeydir. Yani yeryüzüne diktir. Havaya bir taş atsak taş yükselir, biraz sonra da yerçekimi kuvvetine kapılarak düşey doğrultuda düşer. Rüzgârsız bir havada yağan yağmurdaki damlalar düşey doğrultusuna uyarak dökülürler.

DÜŞEY DOĞRU :

Çekül doğrultusu düşey doğrudur. Durgun bir suya sarkıttığımız çekül doğrultusu ile suyun yüzeyi arasında, 90° lik bir açı meydana gelir. Yükseğe attığımız bir taş, düşey doğru istikametinde düşer.

DÜŞME :

Dengesini kaybeden bir insan düşer. Cisimlerin ağırlık merkezi dayanma yüzeyinin içinden geçtikçe denge bozulmaz. Ağırlık merkezi, dayanma yüzeyinin dışına çıkarsa, denge bozulur; düşme olur. Düşen cisimler, yer çekimi kuvvetine uyarlar.

DÜVE :

Bir yaşını geçmiş, fakat henüz doğurmamış danalara düve denir.

DÜZCE :

Düzce, Boluya bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu köyleriyle beraber 100 bine yaklaşır. Etrafı yüksek dağlarla çevrilidir. Düzce ovasını Melen, Aksu ve Uğur çayları sular. Meyvacılık ve tarım oldukça ileri gitmiştir. Düzce kasabası 9 bine yakın nüfusludur.

DÜZ DOĞRU :

İki nokta arasında en kısa yol doğru parçasıdır. Başlangıçtan sona kadar dümdüz uzanan doğrulara düz doğru denilir. Düz doğruları, düzgün cetvelle çizeriz.

DÜZGÜN ALTIGEN : (Çevreleri hesaplamada)
(Bak: Beşgen ve poligon) .

DÜZGÜN BEŞGEN : (Çevreleri hesaplamak) :

Merkez denen bir noktaya ayni uzaklıkta ve eşit aralıklarla sıralanmış olan 5 noktayı doğru parçalariyle birleştirirsek, meydana gelen şekil bir *düzgün beşgen* olur.

Düzgün beşgen, 5 kenarı ve 5 açısı birbirine eşit olan düzgün bir şekildir. Ayni kurala uyarak düzgün altıgen, düzgün yedigen ve nihayet, istediğimiz kenarlı düzgün çokgenler çizmek kabildir.

Düzgün beşgendeki eşit kenarlar, birbirleriyle eşit açılarla çakışmışlardır.

Düzgün beşgenin çevre uzunluğunu bulmak için, bir kenar uzunlugunu 5 le çarparız.

Düzgün beşgenin çevresi = Bir kenar uzunluğu × 5'tir.

Düzgün çokgenin çevresi = Bir kenar uzunluğu × kenar sayısıdır.

Düzgün beşgenin köşelerini merkez noktasiyle birleştirirsek, eşit üçgenler meydana gelir. Bu üçgenlerin sayısı da, düzgün beşgenin kenar sayısına göre 5 olur. Düzgün beşgenin alanını bulmak istersek, bu üçgenlerin alanlarını ayrı ayrı bulur, sonra hepsini toplarız. Düzgün beşgenin bir kenar ortasından merkeze uzatılan doğru parçası, düzgün beşgenin içyarı çaplarından biridir. Bu doğru parçası ayni zamanda eş üçgenlerden birinin de yüksekliği olur. Genel olarak düzgün çokgenlerin alan formülü aşağıda gösterilmiştir:

Düzgün çokgenin alanı = *Çevre uzunluğu X* içyarıçap / 2.

Düzgün beşgenin alanı = *çevre uzunluğu X iç yarı çap* / 2.

DÜZGÜN ŞEKİLLER : (5 kenarlı, 6 kenarlı) :

(**Bak:** Beşgen ve poligon).

DÜZİNE :

Düzine, aynı cinsten olup 12 sayısıyla gösterilen miktara verilen addır. Bir düzine çorap dediğimiz zaman 12 çift çorap; bir düzine defter dediğimiz zaman da, 12 tane defter hatırlamış oluruz.

DÜZLEM :

Bir yüzeyin üzerine, düzgün bir cedveli ayrı yönlerde koyşak ve her konuluşta cedvelin kenarları yüzeyin üzerine tam çakışsa, böyle düzelmelere *düzlem yüzeyler* denir. Düzlem yüzeyler pürüzsüzdür, dalgasızdır. Durgun bir suyun yüzeyi düzlemdir..

DÜZLEMKÜRE :

İki yarımküreyi düz bir yüzey üzerinde yanyana gösterir harita, *düzlemküredir.*

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

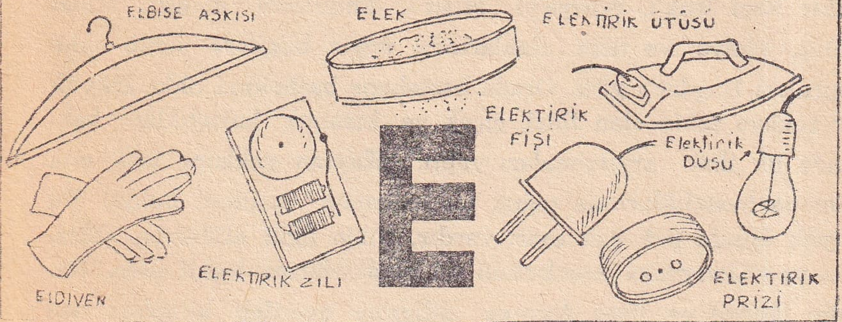

E :

«E» harfi Türk alfabesinin altıncı harfidir. İnce seslilerden biridir. Sınıflamalarda madde başları harflerle gösterilirse, 5. maddenin başına konulur. Müzikte, nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde E harfi «mi» sesini gösterir.

EBE :

Doğmak üzere olan çocuğu alan ve lohusaya gerekli hizmetleri yapan bayanlara «ebe» denir.

EBEGÜMECİ :

Vücudumuza ve sağlığımıza çok faydalı olan bitkilerden biri de ebegümecidir. Ebegümecinin yapraklariyle taze kökleri çok iyidir. Ayrıca, ebegümecinden çeşitli ve ev ilâçları da yapılmaktadır. Bilhassa kaynamış ebegümecinin suyu öksürüğe faydalıdır.

Uzun köklü olan ebegümeci bostanlarda, tarla kenarlarında ve yıkıntılarda bol yetişir.

EBU BEKİR «RAZİ» :

Ebu Bekir Razi, Orta Zamanlarda yaşamış büyük bir Türk bilginidir. Asıl adı Mehmet'tir. 854 te Horasanın Rey kasabasında doğmuştur. 30 yaşından sonra çok okumaya başlayan Ebu Bekir Razi İrak'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Endülüs'ü dolaştı, Matematik, kimya ve fizik alanlarında engin bilgilere sahip oldu. Sonraları Bağdat'a gitti. Orada hastahane başhekimi oldu. Büyük bir zekâya sahip olan Razi, çiçek ve kızamık hastalıkları hakkında ilk ilmî araştırmaları yaptı. Kaytan yakısını icat etti. Humma hastalıklarında soğuk su kullanma usulünü buldu. Bu büyük âlimin pek çok eseri vardır. Tıbla ilgili «Elhâvi», «Elcami» ve «Elmansur» eserlerinin en meşhurlarını teşkil eder. Razinin lâtince ve diğer Avrupa dillerine çevrilen kitapları ona sonsuz bir şöhret kazandırmıştır. Son yıllarda kör olarak yoksulluk içinde öldü (932). Büyük Türk âlimi Razi zamanının modasına uyarak eserlerini Arapça yazmıştır.

EBUBEKİR «SIDDIK» :

Hazreti Ebu Bekir, İslâm dininin büyüklerinden biridir. 561 de Mekkede doğdu. Hazreti Muhammed İslâm dinini yaymaya başlayınca, ona ilk inananların başında Ebu Bekir gelir. Böylelikle müslümanlığın kuruluşunda ve yayılışında Ebu Bekirin büyük hizmetleri vardır. Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed fâni hayata veda edince müslümanlar, Ebu Bekiri Halife seçmişlerdi. İki sene üç ay devam eden Halifeliği esnasında, İslâmlığın birçok zaferlerine şahit oldu.

EBU EYÜP «HALİT - ENSARÎ» :

Ebu Eyüp Halit Ensarî, halk arasında, kısaca Eyüp Sultan diye anılır. Babasının adı Zeyt idi. Medinede dünyaya gelmiştir. Hazreti Muhammed Mekkeden Medineye göç edince, Zeydin evinde misafir kalmıştı. Halit te bu sebeple Hazreti Peygamberin yakınlarından sayılır. 670 yılında Emeviler İstanbulu

Kahramanlık Hikâyeleri:

SÜLEYMAN FETHİ BEY

Yunan ordusu İzmire girmişti. Artık, mübarek vatan topraklarında, masum Türk kanı dökülüyordu. Sarhoş düşman askerleri Kordonboyunda dolaşıyor; kuduzlar gibi sağa sola sataşıyorlardı. Ortalığı: «Zito! Zito Venizelos!» (Yaşa Venizelos) sesleri kaplamıştı. Böyle bir günde, bir efzun güruhu yine nârâlar atarak geliyordu. Bu kalabalık, Süleyman Fethi Beyin yanına geldiği zaman durdu. Yılışık hareketlerle yaklaşan düşman askerleri, ondan «Zito Venizolos!..» diye bağırmasını istediler. Bir anda gözleri dönen Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey, bir aslan heybetiyle gerildi. Dağları titreten bir gürleyişle: «Yaşasın Türkler!» diye haykırdı. Büyük kahramanımızın iman dolu göğsüne saplanan süngüler, onu oracıkta şehit ediverdi.

Böylece Süleyman Fethi Bey, temiz kaniyle topraklarımızı sulayan ilk şehidimiz oldu. Evet, şanlı İstiklâl Savaşımızın ilk şehidi... O öldü. Fakat, ondan olanlar, onun intikamını Sakaryada, Dumlupınarda ve yine bu Kordonboyu üzerinde kat kat fazlasiyle aldılar.

Nur içinde yat, Süleyman Fethi Bey! Vatanın kalbinde müsterih uyu! Bugün, herbirimiz senden bir parça olarak, birer kahraman Süleyman Fethi'yiz.

Gülüyorum:

KIYMA OLUR...

Öğretmen — Meselâ bir et parçasını üçe bölersek kaç parçaya ayrılır Temel?

Temel — Üçe ayrılır efendim!

Öğretmen — Otuza bölersek?

Temel — Otuz parça olur!

Öğretmen — Üç yüze bölersek?...

Temel — Kıyma olur öğretmenim!

AYNİ KEDİ İMİŞ ..

Öğretmen — Kedi hakkında yazdığın tahrir vazifesi ağabeyinin tahrir vazifesinin ayni olmuş Acar! Niçin böyle?

Acar — Çünkü ikimiz de ayni kediden bahsettik öğretmenim!

MEĞER BOŞUNA UĞRAŞMIŞLAR..

Ayhan sokaktan geçerken birisinin büyük bir piyanoyu evinin kapısından bir türlü geçiremediğini gördü.

— Ben de size yardım edeyim mi amca, dedi.

İkisi karşı karşıya geçip uğraşmağa başladılar. Saatler geçti. Kan ter içinde kaldılar. Adam, bir ara durarak terini kuruladı:

— Ne aksi iş! dedi. Bir türlü, şu piyanoyu dışarı çıkaramadık!...

Ayhan şaşaladı:

— Ne diyorsunuz!... Diye bağırdı. Siz piyanoyu dışarı mı çıkarmağa çalışıyorsunuz?!...

— Tabii!...

— Ben de içeriye almağa uğraşıyordum!... Demek ki ikimiz de boşuna uğraşmışız!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
25 Şubat 1955, Cuma. Sayı: 22 — Fiyatı: 15 Kuruş

EDISON
EL DEĞİRMENİ
EKMEK
EBEGÜMECİ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
E-1
ELBİSE
KÜÇÜK PARMAK
YÜZÜK PARMAĞI
ORTA PARMAK
İŞARET PARMAĞI
BAŞ PARMAK
EL
ECZANE
ŞİFA ECZANESİ
ECZANE
BALIK YAĞI

Bunları biliyor musunuz?

BUKALAMUN NASIL BİR HAYVANDIR?..

Bukalemun, kertenkeleye benzeyen, 15 santimetre kadar uzunlukta, patlak gözlü, küçücük bir hayvandır. Yedi sekiz santim kadar uzun bir dili vardır. Gözleri fıldır fıldır, her tarafa döner. Belli bir rengi yoktur. Kolayca rengini değiştirebilir. Bir yaprağın üzerinde durursa yeşil renk alır. Toprağın üstündeyse sarımtırak bir renk alır. Karışık renk bir yerdeyse vücudu yollu ve kırcıllı renklere bürünür.

Karnı acıkınca, bir ağaç dalının ucuna gelir ve o dalın rengine girerek avını beklemeğe başlar. Gözlerinin ikisi beraber hareket etmez. Biri sağa bakarken öteki sola bakabilir. Onun için her tarafını birden gözetler. Böyle beklerken yakınlarından bir böcek uçtu mu, hemen uzun dilini yıldırım gibi uzatarak böceği yakalar ve ağzına çeker.

Bukalemun memleketimizin Batı ve Güney bölgelerinde bulunur. Dünya yüzünde en fazla Afrikada ve Madagaskar adasında tesadüf edilir.

AYIN BİZE NE TESİRİ VARDIR?

Ay(dünyamıza bazı tesirler yapar. Denizin yükselip alçalması ayın çekme kuvvetinden maydana gelir. Geceleri gökyüzünde her tarafa tatlı bir ışık saçmak suretiyle bizlere ayrıca iyi bir yardımda bulunmuş olur. Birçok şairler ve yazarlar da ay ışığından ilham alarak sanat eserleri meydana getirmişler ve hâlâ da getirmektedirler.

DÜNYAMIZIN İÇİNDE NE VARDIR?

Dünyanın ortasında ateş vardır. Yerden kaynar suların fışkırması, yanardağların ateş püskürmesi, bunu ispat etmektedir.

Milyonlarca sene evvel, dünyanın güneşten kopmuş bir ateş parçası olduğu zannedilmektedir. Bu ateş sonradan soğuyarak bugünkü halini almış, fakat merkezi soğumamış, ateş halinde bulunmaktadır.

kuşatınca İslâm ordusu büyükleri arasında bulunan Halit ishalden öldü ve surların dışına gömüldü. İstanbul Fatih tarafından kuşatıldığı günlerde Halit'in mezarı, Ak Şemsettin tarafından bulundu. Ak Şemsettinin işaretlediği noktaya bir cami ve bir türbe yapıldı. Bugün burası İstanbulun Eyüp kazasını teşkil eder.

EBU HANİFE «İMAMI ÂZAM» :

Müslümanların bir nevi medenî kanunu olan Fıkhı meydana getiren büyük bir islâm âlimidir. Başlıbaşına bir mezhep sahibi olması sebebiyle, daha ziyade «İmamı Âzam» adıyla anılır. Asıl adı Numandır. Babasının ismi ise Sabit idi. Numan 699 da Kûfede doğdu. Az zamanda gelişti. Bilgisini ilerletti. Etrafına topladığı öğrenciler arasında zamanın âlimleri de vardı.

Emevî devletinin Irak valisi İmamı Âzama küfe kadılığını teklif etti. O, bunu kabul etmeyince kamçı cezasına çarptırıldı. Abbasîler kendisine Bağdat «Büyük kadılığını» vermek istediler. Bu makamı da reddeden Ebu Hanife zındana atıldı; türlü işkencelere maruz kaldı ve nihayet 767 de öldü. Türbesi Bağdattadır.

EBU MÜSLİM «HORASANLI» :

Horasanlı Ebu Müslim Emevi devletini yıkıp Abbasi devletini kuran büyük bir Türk komutanıdır. Önceleri, Horasan vilâyetine hâkim olan Ebu Müslim Irakta, Zap suyu kenarında Emevi Halifesi Mervan'ın ordusunu bozdu (749).

Devletin başına Muhammed'in amcası oğullarından birini geçirdi. Böylelikle Abbasi devletini kurmuş oldu.

Ne yazık ki Ebu Müslim sayesinde iktidara sahip olan insanlar, bu büyük insanı 749 yılında öldürttüler.

EBÜSSÜUT EFENDİ «AHMET» :

Ebüssüut Efendi Osmanlı tarihinin büyük bilginlerinden-

dir. Şeyh Muhittin Mustafa adında birinin oğludur. 1490 da İstanbulda doğmuştur. Zamanın âlim hocalarından ders alarak kendisini yetiştirmiştir. 1530 da Bursa, daha sonraları da İstanbul Kadılıklarında bulundu. 1537 de Şeyhûlislâmlığa tâyin olundu. Bu görevde 30 yıl çalıştı. Nihayet 1574 senesinde 85 yaşında olduğu halde öldü. Eyübe gömüldü.

ECEABAT (Maydos):

Eceabat, Çanakkale iline bağlı bir kaza merkezidir. Çanakkale Boğazının batı kıyısında, Gelibolu yarımadasının üzerinde bulunur. Nüfusu 5 bini geçer. Kasabanın yüzölçümü 558 kilometrekaredir. 15 köyü ile birlikte bütün nüfusu 15 bine yaklaşır. Eceabatın, eski adiyle Maydosun yeri askerlikçe büyük bir önem taşır.

ECZANE :

Kasabalarda, şehirlerde ilâçların yapıldığı ve satıldığı yerlere «eczane» denir. Eczanelerde eczacılar çalışır. Eczacılar Üniversitenin eczası bölümünden çıkarlar. Hastalar doktor reçetelerini eczacıya verip gerekli ilâcı yaptırırlar.

EDATLAR :

Dil bilgisindeki sekiz çeşit kelimeden biri de «edat» tır. **Kendi başlarına anlamları olmadığı halde, cümle içinde öbür kelimeler arasındaki mâna ilgilerini belirterek cümle kuruluşunda önemli işler gören kelimelere edat denir.**

Başlıca edatlar şunlardır: ile - la, kadar, sonra, beri, dolayı, doğru, karşı, gibi, için...

«Okula tramvayla gittik» cümlesinde la parçası tek başına bir şey anlatmadığı halde, cümle içinde bir vazife görmüştür. Bu sebeple buradaki la bir edattır.

EDİRNE :

Sevgili yurdumuzun güzel şehirlerinden biri de Edirne'dir. Edirne Trakyadadır. Bir serhad şehri olarak Kuzey - Batı sınırlarımızda yer alır. İstanbuldan Londraya uzanan asfalt içinden geçer. Bir demiryoluyla da İstanbul ve Avrupa hatlarına bağlıdır. Balkan savaşında etrafındaki verimli toprakları kaybeden şehir, bizim için değerini daima muhafaza etmiştir. Edirne Meriç nehrinin kenarında, Tunca nehrinin çevirdiği hafif meyilli bir tepe üzerinde kruulmuştur. Şehrin istasyonu 2,5 kilometre ötedeki Karaağaç semtindedir. Karaağaca gitmek için Tunca ve Meriç üzerindeki köprüleri geçmek icap eder. Edirne Birinci Murat devrinde Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir (1361). Bursadan sonra Osmanlı devletinin başşehri Edirne ranlar Traklardır. Sonraları Romalıların ve Bizansların eline geçen şehir türlü değişikliklere uğramıştır. Fakat asıl inkişafını Osmanlı Türklerine borçludur. Osmanlılar Edirnenin içini oluşturur. Kuruluşu çok eski devirlere dayanır. Edirneyi ku-muhteşem camiler, büyük köprüler, güzel saraylar ve çeşitli san'at eserleriyle süslemişlerdir. Edirnenin Fatihi Lala Şahin Paşadır. 90 yıl devlete başkantlik eden ve Avrupa ufuklarına akan ordularımıza yığınaklık vazifesi gören güzel Türk şehri Edirne tarihi hâtıralarla doludur. Bu kahramanlar beldesi şehir 1829 ve 1878 senelerinde Rusların eline geçmişti. 1910 Balkan Savaşında da beş aylık bir muhasaradan sonra Bulgarların eline düştü.

En sonunda yine Türklerin elinde kaldı. Edirne çok bereketli toprakláriyle ileri bir ziraat şehridir. Bağları, meyva bahçeleri meşhurdur. İklimi serttir. Başlıca kazaları şunlardır:

Vilâyetin yüz ölçümü 1434 kilometrekaredir. Nüfusu 68 bindir.

EDİRNE BARIŞI :

Edirne barışı 1829 yılında Rus Çarlığı ile Osmanlı Devleti

arasında Edirnede imzalanmıştır. Bu barışa göre Yunanistan sınırlarımızdan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır.

EDİRNEKAPISI :

Edirne kapısı İstanbulu çeviren surlar üzerindedir. Topkapı ile Eğrikapı arasında bulunur. Bu kale kapısı Bizans devrinde «Harisyus - Charisie» adıyla anılırdı. Fatih'in ordusu İstanbula Topkapı ile Edirnekapısı arasında girmişti.

EDİRNE VAK'ASI :

Edirne vak'ası Osmanlı tarihinin kanlı bir sahifesini teşkil eder. Gezmek ve eylenmek maksadıyla Edirneye gelen ikinci Mustafa bir isyan sonucunda tahtan indirilmiştir. O zamanın Şeyhülislâmı Feyzullah Efendi öldürülerek cesedi sokaklarda gezdirilmiştir (1703).

EDİSON «THOMAS ALVA» (1847—1932) :

Yirminci yüzyılın en büyük bilginlerinden biri de şüphesiz ki Edison'dur. Edison bir çok faydalı icatlariyle insanlığın kalbinde ebediyen yaşayacak olan büyük bir insandır. Edison 1847 Şubatında Amerika'nın Ohio eyaletinin Milan şehrinde doğdu. Küçüklüğünde çok neş'eli ve çalışkan bir çocuk olan Edison daima ciddî işlerle uğraşırdı. Okula üç ay kadar bir zaman gidebildi. Ama oğlunun kabiliyetini sezen annesi onu okuttu; cahil bırakmadı. Edison daha küçüklüğündenberi kütüphaneye gider, raflardaki kitapları birer birer okuyup bitirirdi. 10 yaşında iken kimyaya heveslendi. 12 yaşlarında gazete satıcılığı yaptı. Bu arada, posta vagonunun bir köşesinde kendi gazetesini de basıyordu. Bir gün kullandığı bir ecza şişesi devrildi. Vagon yandı. Bunun üzerine Edison lâboratuarı ile dışarı atıldı. Bu esnada kulağına inen bir şamar Edison'u sağır yaptı. Zamanla telgrafçılığı öğrendi. 15 yaşına basınca telgraf me-

muru oldu. Edison telgraf makinelerini inceliyordu. Hattâ merağını yenemiyerek evinin ahırında bir de deney lâboratuarı meydana getirmişti. Bir gün telgrafta tek telle haberleşme usulünü icat etti. O zamana kadar haberler ayrı telden gidiyor, ayrı telden geliyordu. Kıyafetine hiç dikkat etmezdi. Bütün kazancını kitaplara ve deneyleri için araçlara harcardı. Bazan o kadar çok çalışıyordu ki gece veya gündüzün olduğunu farkına varmıyordu.

Edison'un her zaman söylediği söz: «Ben başarılarımı, çalıştığım odada saat bulunmamasına borçluyum» cümlesiydi.

21 yaşında iken küçük icadları sayesinde 40 bin dolâr kazanmıştı. Bu para ile New-York'ta küçük bir elektrik fabrikası kurdu. 30 yaşından sonra Mehlo Parkta yeni kurduğu lâboratuara çekildi. Ömrünün sonuna kadar orada çalıştı.

Ekseriya elbisesi ütüsüzdü. Üzeri asit yanıklarıyla doluydu. Çalışırken rahatsız edilmek istemezdi. Günün 18—19 saatini çalışmakla geçirirdi. Fonograf, elektrik ampulü, telgraf, uzun mesafeden konuşan telefon, megafon, sinema büyük âlim Edison'un icadlarından bazılarıdır. Elektrik ampulünü icad etmek için yıllarca uğraşmıştı.

Nihayet 1880 yılında bulunduğu kasabayı (Menlo Parkı) elektrik ampulleriyle aydınlatmaya muvaffak oldu. En ufak şeyler üzerinde bile yıllar süren bir sabırla çalıştı. Ölüm döşeğinde bile asistanlarından son başarı müjdesini aldıktan sonra gülümsiyerek hayata veda etti (1932).

EDREMİT :

Edremit yurdumuzun Batısında, Ege bölgesinde bulunan şirin bir kasabamızdır. Edremit körfezinin 6 kilometre doğusuna düşer. Kuzeyini Kaz dağları çevirir. İskelesi körfezin kenarında Akçaydır. Şehrin etrafı bağ, bahçe, meyvalık ve zeytinliklerle kaplıdır. Sulak ve verimli topraklarında tarım yapılır. Edremitin zeytinyağları ve sabunları Ayvalık gibi dünyaca

meşhurdur. Armut, nar, ayva ve kuru incir ihraç eder. Ayrıca balı da he ryerde aranır.

EFGANİSTAN (AFGANİSTAN) :

Efganistan, Batı Türkelinin Güneyine düşen bir devlettir. Doğuşunda Keşmir ve Pâkistan, Güneyinde Bülücistan, Batısında İran, Kuzeyinde de Sovyet Türkistanı yer alır. Memleket dağlıktır. Himalâyaların Batı uçlarını teşkil eden Hindi kuş dağları Efganistanın en büyük engebeleridir.

Efganistan denizlerden uzak bir ülkedir. Dağlar arasındaki, yeşil vâdileri ve verimli topraklariyle İsviçreyi andırır. İklimi sert bir kara iklimidir. Kışları soğuk ve karlı, yazları da sıcak olur. Yalnız memleketin Güney taraflarında ılık yerlere rastlanır. Efganistanın en soğuk yerleri Kuzeyi ile Kuzey - Doğusudur. Denizden 1.000 metre yüksekte olan memlekette tarım ilkel araçlarla yapılır. Bazı ovalarında yılda 2 defa ürün alınır. En çok tahıl, mercimek, darı, pirinç ve pamuk ekilir. Hayvancılığı oldukça ileridir. Yamaçlar bağlar, bahçeler ve meyvalıklarla örtülüdür. Şehirlerinin çoğu vâdiler üzerinde kurulmuştur. Amuderya, Kâbil, Hilment, Heri Rud gibi akarsular memleketin başlıca nehirlerini teşkil eder. Bu nehirlerle geniş topraklar sulanır. Efganistanı ilkbahar, âdeta yeniden güzelleştirir. İlkbaharda her taraf yeşilliklere bürünür. O vakit koyun sürüleri çayırlara yayılmaya başlar. En yağmurlu bölgelerde yıllık yağmur ortamı 500 santimetreyi geçmez.

Efganistan ahalisi çeşitli ırkların birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu ırklar Pathanlar, Hezareler, Türkler, Bedahşanîler, Kafirîler, Tacikler ve göçebe Bülüçler adlarını taşırlar. Efganistanın İran sınırları üzerinde de İranlılar bulunur. Bütün bu milletlerin karışmasından vücud bulan Efgan milletinin konuştuğu dil **puştu** dilidir.

Tarihin eski çağlarındanberi Efganistan üzerinde çeşitli Türk devletleri kurulmuştur. Bunlar Akhunlar, Tukyular. Saman Oğulları, Gazneliler, Gorlular, Harzemşahlar, Çağataylar,

Kuşhanlar ve Yueçiler adlariyle bu topraklar üzerinde uzun yıllar hükümran olmuşlardır. Efganistan zamanla İngilizlerin baskısına uğramış; Kâbil ve diğer büyük şehirler İngiliz orduları tarafından bir kaç defa yakılmıştır. Nihayet, 1921 Ekiminde imzalanan Kâbil barışıyla Efganistan tam bağımsızlığını kzanmıştır. Efganistan bir çok alanlarda geri kalmış olmasına rağmen, son yıllarda Batı uygarlığına ayak uydurmaya çalışan bir devlet manzarası göstermektedir. Memleket 1922 denberi meşruti bir krallıkla yönetilmektedir. Genel nüfus 11 milyonu geçen memleketin yüzölçümü, Türkiyeden küçüktür. Başşehir, kendi adını taşıyan nehrin kenarında 100 bin nüfuslu Kâbil şehridir. Herat, Kandakar, Mezarışerif Efganistanın başlıca şehirleridir.

EFLÂTUN «PLÂTON» :

Eflâtun, büyük Yunan filozoflarından biridir. Gençliğinde gazel, şiir ve destan yazan Eflâtun, Sokrat'ı dinledikten, onun öğrencisi olduktan sonra felsefeye döndü. Sokrat Melitus tarafından ölüme mahkûm edilince Eflâtun onu kurtarmak için çok uğraştı; fakat muvaffak olamadı. Sokrat'ın ölümünden sonra Atina'yı terketti. Megarede Euclidenin (Öklidin), daha sonra Cyreneli hendeseci Theodorenin yanına gitti. Yıllar sonra tekrar Atinaya döndü. Akademus bahçelerinde meşhur derslerini vermeye başladı. Aynı zamanda en değerli eserlerini bu devirde yazmaya koyuldu. 87 nci Olimpiyatta doğan Eflâtun 108 inci Olimpiyatta 81 yaşındayken öldü.

EFSANE :

Halkın hayalinde vücud bulmuş ağızdan ağıza dolaşan ve ekseriya olağanüstü kahramanlıkları belirten hikâyelere efsane denir.

EGE BÖLGESİ :

Edremit körfezi ile Kerme körfezi arasında kalan sahil

kısmı ile Balıkesir - Afyonkarahisar - Muğla üçgeninin içinde kalan kara parçası «Ege Bölgesi» dir. Ege sahilleri baştanbaşa girintili çıkıntılıdır. Dağlar sahile dikey vaziyette uzanır. Toprak ekseri ovalık ve çok verimlidir. Memleketimizin en zengin ve güzel bölgelerindendir. (Marmara Bölgesi gibi).

EGE BÖLGESİ DAĞLARI :

En mühimleri Bozdağ ve Aydın dağıdır. Çok yüksek ve genç dağlar değildir. Sahile dikey uzanırlar. Güney tarafta Murat dağı vardır.

EGE BÖLGESİ İKLİMİ :

Yazlar çok sıcak, kışlar ılık geçer. Kış aylarında yağmur yağar. Yazlar kurak olur. Doğuya doğru gidildikçe iklim sertleşir ve soğur.

EGE BÖLGESİ LİMAN VE ŞEHİRLERİ :

İzmir limanı; Aydın, Denizli, Manisa, Muğla, Afyon Karahisar, Kütahya şehirleri.

EGE BÖLGESİNDE SANAYİ :

Kütahyada çinicilik ve halıcılık yapılır. Uşakta şeker ve halı fabrikaları vardır. Ege Bölgesinde krom madeni ve zımpara taşı da boldur. Bu madenler ekseri ham olarak yabancı memleketlere satılır. Hayvancılık ta önemlidir. Büyük ortaklar vardır. Buralarda bir çok hayvan beslenir. İzmir şehrinde her cins bir çok fabrika vardır ve açılmaktadır.

EGE BÖLGESİ NEHİRLERİ :

Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz. Bu nehirler geçtikleri ovaları çok verimli yaparlar.

EGE BÖLGESİ OVALARI :

Büyük Menderes, Küçük Menderes, Edremit ve Gediz ovaları en mühimleridir.

EGE BÖLGESİ ÜRÜNLERİ :

Pek çok ve iyi cins incir, üzüm, zeytin, tütün, portakal, limon, mandalina, afyon, palamut, pamuk, meyankökü, susam yetişir. Bunlar memleketin her tarafına ve yabancı memleketlere sevkedilir. Ayvalık ve Edremit zeytin ve zeytinyağları ile meşhurdur.

EGE DENİZİ :

Ege denizi Akdenizin bir parçasıdır. Akdenizle Mara denizleri arasında bulunur. Ege denizinin doğusunda Anadolu kıyıları, kuzeyinde ve batısında Balkan yarımadası yer alır. Güneyini Girit adası çevirir. Bu denizin kıyıları dünyanın en girintili çıkıntılı yerlerinden sayılır. İrili ufaklı adalar denizin üzerinde serpilmiştir. Bu adaların en önemlileri doğuda Midilli, Sakız, Sisam, Rodos ve 12 adalardır. Güneyde Kiklat adalariyle Girit bulunur. Batıda Ağriboz, kuzeyde Taşoz, Samothraki, İmroz ve Limni adaları görülür. Bu adaların çoğu Yunanlıların elindedir. Zaten Ege denizi Yunanistanla Türkiye arasında uzanmaktadır. Çanakkale Boğazı Ege denizini Marmara ve Karadenize bağlar. Çok eskiden hasıl olan çöküntülerle bu denizin meydana geldiği zannedilmektedir.

EGE MEDENİYETİ :

Ege medeniyeti, Milâttan 3000 yıl önce Ege denizini kuşatan topraklarda gelişmiş bir medeniyettir. Bu medeniyetin yayıldığı yerler, Anadolunun batısı ile Yunan yarımadasının doğu kıyılarıdır. Girit adası Ege medeniyetinin güney sınırını

teşkil eder.

Ege medeniyetinin asıl kaynağı Orta Asyadır. Milâttan 3000 yıl öncesinden başlıyarak altıncı yüzyıla kadar süregelen bu medeniyet 4 safhada gelişmiştir.

1 — Giritte Minos medeniyeti.
2 — Kiklat adasında Adalar medeniyeti.
3 — Morada Miken medeniyeti.
4 — Batı Anadoluda İyon medeniyeti.

(Bu konular harf sıralarında anlatılmıştır.)

EGEMENLİK ULUSUNDUR :

Büyük Millet Meclisindeki, bütün milletvekillerini vatandaşlar seçmişlerdir. Bunlar bütün ulusun vekilleridir. Hükümet işlerini, devlet işlerini onlar yaparlar. Ulusun vekilleri olarak yaparlar. Onun için egemenlik ulusundur. Ulus isterse bütün milletvekillerini değiştirir. Başkalarını seçer. Milletvekillerinin vazifesi ulusa (millete) hizmet etmektir.

EĞİL:

Eğil, Diyarbakır vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Eğil Dicle nehrinin batı kıyısında kurulmuştur. Halkın bir kısmı hayvan besler; bir kısmı da tarım yapar.

EĞİN: (Bak - Kemaliye)

EĞİTİM İHTİYACI :

Okula gitmek, öğretmenlerimizden bilgi öğrenmek te hepimiz için bir ihtiyaçtır. Çünkü doğduğumuz zaman hiçbir bilgimiz yoktur. Ne yazmasını, ne okumasını, ne de konuşmasını biliriz. Okullarda okuyup, eğitim gördükçe yazımızı, konuşmamız ve düşüncemiz değişir, daha düzgün ve olgun bir hale gelir. Dünya hakkında, insanlar hakkında, medeniyet hakkında, hesap, geometri hakkında ve daha bir çok şeyler hakkında bilgi ediniriz. Hayatta iyi ve rahat yaşayabilmek için bir çok şey

bilmek, her zaman öğrenmeğe çalışmak lâzımdır.

EĞLENCE İHTİYACI :

Çalışmak gibi eğlenmek te ihtiyaçtır. Zamanında derslerimize çalışmak veya işlerimizi yapmak, zamanında da eğlenmek lâzımdır. Bazan canımızın sıkıldığını hissederiz. O zaman bir arkadaşımızla oynamak ve eğlenmek isteriz. Eğer eğlenmezsek çalışamayız. Çalışmalarımız iyi netice vermez. Hem çalışmalı, hem de arada sırada eğlenmeyi bilmeliyiz.

EĞRİ :

Soba borusu kenarları, kaşık kenarları, gözlük camları, yuvarlak şeylerin kenarları birer eğridir.

EĞRİDİR:

Eğiridir kazası İsparta vilâyetinin sınırları içindedir. Eğridir gölünün güneyine düşer. Nüfusu 6 bine yaklaşır. Kasaba; karşısında yer alan yeşil adalarla, gerisinde yükselen sarp dağların arasında Türkiyenin en güzel köşelerinden birini teşkil eder. Burası, 13. yüzyıl içinde kurulan Hamit oğulları devletine başkentlik yapmıştır. Eğridirin Osmanlı topraklarına katılışı 1425 yılına rastlar. Kendisine bağlı bulunan 45 köyü ile beraber yüzölçümü 1347 kilometrekaredir; nüfusu da 26 bindir. Eğridir, demiryolu ile İsparta ve Batı Anadolu hatlarına bağlıdır.

EĞRİDİR GÖLÜ :

Eğridir gölü, Akdeniz gölleri bölgesi içindedir. Kuzeyden Güneye doğru uzanır. Dar bir boğazla, Kuzeyinde bulunan Hoyran gölünden ayrılır. Eğridir gölünün doğusunda Anamas dağı, batısında Barla dağı yükselir. Göl, üzeri ormanlarla kaplı sarp dağların arasına sıkışmış gibidir. Eğridir gölünün deniz-

den yüksekliği 924 metreyi bulur. İçine serpilmiş yeşil adacıklar buraya ayrı bir güzellik verir. Bu gölün yüzölçümü 517 kilometrekaredir. Suları tatlı olan gölde bol balık avlanır. Eğridir gölünün fazla suları Kovada gölüne boşalır. Burada yapılan bir hidroelektrik santralından elektrik enerjisi sağlanmaktadır. Gölün derinliği en fazla 20 metreyi bulur.

EHLİSALİP MUHAREBELERİ (Bak: **HAÇLI SAVAŞLARI**).

EJDER (EJDERHA) :

Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarıdır. Ejderler kanatlı, ağzından ateş püskürür bir şekilde resmedilirler. Ejder kelimesi Türkçede ayrıca kâinat (evren) anlamına da gelir.

EKİM AYI :

Sonbahar aylarından biri de Ekim ayıdır. Ekim ayında, kuzey yarı kürede yapraklar dökülmeye başlar. Tarlalarda ekim işleri tamamlanır. Havalar gün geçtikçe soğumaya yüz tutar.

Türk Milletinin en büyük bayramı olan Cumhuriyet Bayramı, Ekimin 28 inci günü öğleden sonra başlar; 3 1inci günü akşamına kadar sürer.

EKLEM :

Vücut kemiklerimizin birleştiği yerlere eklem adı verilir. Eklemler olmasaydı hareketsiz kalırdık; o zaman bir taştan farkımız olmazdı. Ancak, eklemler sayesinde vücudumuz hareket ederek gereken işleri yapabiliyor.

Eklemler,

1 — Oynamaz eklemler,

2 — Yarı oynar eklemler,

3 — Oynar eklemler olarak üçe ayrılırlar. Oynamaz eklemlerdeki kemikler birbirlerine testere dişleri gibi geçmişlerdir. Bunlarda hareket yoktur. Kafatasımızın kemikleri oynamaz eklemli kemiklerdir.

Omurga kemiğimizdeki eklemler yarı oynar eklemlerdir. Bunlar hareket ederlerse de kol ve bacak kemikleri gibi serbestçe devrinemezler.

Kol ve bacaklarımızdaki eklemler oynar eklemlerdir. Bunlarla istediğimiz gibi hareket edebiliriz. Eklemlerde bir kemiğin çıkıntısı diğer kemiğin oyuğu içindedir. Buralarda kıkırdaklarla kaygan bir su bulunur. Böylece kemiklerin sürtünmesi önlenmiş olur.

EKMEK :

Ekmek çok kullanılan bir besindir. Sofralarda daima bulunur. Ekmek çeşitli tahıl unlarından yapılır. Fakat sebze ve meyve sularıyle ve benzerleriyle beslenenler ekmek yemek ihtiyacını duymazlar. Eğer ekmek yemek mecburiyetinde isek tam kepekli ekmek seçmeyi tercih etmeliyiz. Beyaz ekmek veya francalaların vücuda faydalarından ziyade zararları vardır. Ekmek; un, su, tuz ve mayanın karıştırılıp yuğurulmasıyle hamur haline getirilir. Sıcak bir yerde kabartılan hamur kızgın fırına atılır. Böylece ekmek yapılmış olur.

EKONOMİ BAĞLARI :

Yaşamak için yemek, yemek için de yiyecek temin etmek lâzımdır. Yiyecek temin etmek için müşterek bir çalışma yolu, toprağı çalıştırma, istihsali fazlalaştırma, müşterek bir gayret lâzımdır. Kuvvetli bir devlet, sağlam bir medeniyet kurabilmek için bunları yapmak ve sarsılmaz bir ekonomi sistemi meydana getirmek şarttır. Türkler bunlara her zaman ehem-

miyet vermişler ve bu bağlarla bir kat daha birbirlerine bağlanmışlardır.

EKSİ İŞARETİ :

Eksi işareti, matematikte çıkarma problemlerinde kullanılan bir işarettir ve şöyle gösterilir: "—„ Bu işaret büyük sayıdan sonra, küçük sayıdan önce yazılır.

Meselâ 24 — 8 = 16 işleminde eksi işareti 24 ten sonra yazılmıştır ve 8 rakamının da önündedir. Okunurken de 24 eksi 8 diye okunur.

EKVATOR :

Kutuplarda ayni uzaklıkta olup, dünyayı iki eşit yarı küreye ayıran en büyük daireye «Ekvator» denir. Ekvatorun uzunluğu 40 bin kilometredir. Parelel daireler ekvatore parelel olarak sıralanırlar. Meridiyenler ise ekvatorü dikine keserler. Ekvatorün kuzeyinde kalan yarı küreye kuzey yarı küre, güneyinde kalan yarı küreye de güney yarı küre adı verilir.

EL :

Kollarımızın bileklerden parmak uçlarına kadar olan kısmına el deriz. Ellerimizle eşyyaı tutar, iş yaparız. Bileğimizle parmaklar arasındaki elin iç kısmına «el ayası» adı verilir. El bileklerimizde sekizer el bileği, beşer el tarağı, beşer de el parmak kemikleri bulunur.

ELÂMLAR :

Elâmlar, Sumerler gibi Mezopotamyada otururlardı. Milâttan 5 - 6 bin yıl önce Orta Asyadan gelmişlerdi. Uygarlıkta ileriydiler. Ayrı ayrı sitelerde yaşarlardı. Sumerlerin ve Akatların komşularının bulunan Elâmlar geniş topraklarını ellerine

geçirdiler. Hele, Sargon sülâlesi, zamanında Elâm devleti sınırları doğuda İrana, kuzeyde Anadoluya, batıda da Akdenize kadar uzanıyordu. Sonraları Elâmlar Sumerlerin egemenliğini kabul ettiler. Sumer buyruğu uzun zaman devam edemedi. Boyunduruktan kurtulan Elâmlar tekrar bağımsızlıklarına kavuştular. Bütün Mezopotamyaya ve Filistine hâkim oldular. Fakat Milâttan önce 2307 - 2095 senelerinde Elâm devleti tarihe karıştı.

ELÂZIĞ :

Doğu Anadolunun güzel vilâyetlerinden biri de Elâzığdır. Buraya eskiden Elâziz denilirdi. Elâzığın denizden olan yüksekliği 10 20 metredir. İçine tren yolu girer. Elâzığ yeni kurulan şehirlerimiz arasındadır. Kuruluş tarihi Sultan Aziz devrine dayanmaktadır. Bu sebeple yolları düzgün, caddeleri muntazamdır. Elâzığ vilâyetinin alanı 9200 kilometrekaredir. 1945 sayımına göre nüfusu 23,695 tir. Vilâyet sınırları içinde 198,100 insan yaşar.

Merkez kazadan başka Baskil, Sivrice, Keban, Maden, Karakoçan, Polu Kazaları da Elâzığa bağlıdırlar. Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bereketli ovalarda tarım yapılır. Çeşitli meyvalar yetiştirilir. Yaylâlarda ve otlaklarda kocabaş ve küçük baş hayvan sürüleri beslenir. Diclenin kaynağı olan Gölcük veya diğer adiyle Hazar gölü Elâzığ vilâyetinin sınırları içindedir. Elâzığın Maden kazasında zengin bakır ecvheri işletilmektedir.

ELBİSE :

İç çamaşırların üstüne giyilen pantalon, ceket, yelek gibi şeylere elbise adı verilir. Tarihin ilk çağlarından bu yana insanların giydiği elbiseler türlü şekillere uğramıştır. Elbisemizi terziler diker. Düğünlerde, balolarda ve resmî bayram günle-

rında ayrı elbiseler giyilir. Elbisemizi temiz tutmalıyız; çabuk eksitmemeliyiz. Eve gelince soyunup askıya asmalıyız. Arada sırada ütülemek, fırçalamak elbisenin değerini arttırır. Elbisenin düzgünlüğü ve temizliği insanın şahsiyetine değer kazandırır. En iyi elbiselik kumaşlar yünlülerden dokunur.

ELBİSE ASKISI :

Elbise askısı elbisemizin asılması için özel biçimde yapılmış bir araçtır. Elbisemizi çıkardığımız zaman gelişi güzel almak bozulmasını ve eskimesini çabuklaştırır. Bu sebeple soyunur soyunmaz elbiselerimizi güzelce katlayıp askıya asmak faydalı olur.

ELBİSELERİMİZİ GÜVELERDEN KORUMAK :

Elbiselerin en büyük düşmanı güvelerdir. Güve denilen zararlı böcek elbise kumaşını parçalar; delik deşik eder. Bunun için elbiselerimizin konduğu gardrobları naftalinlemek ve sık sık D. D. T. ile temizlemek gerekir.

ELBİSE TEMİZLİĞİ :

Elbiselerimizin çabuk eskimemesinde temizliğin büyük faydası vardır. Akşam üzeri eve döndüğümüz zaman sokak elbisemizi çıkarıp pijamalarımızı giymeliyiz. Elbisemiz ıslaksa bunları evvelâ kurutmalıyız. Sonra da fırçalayıp askıya asmalıyız. Elbiseyi fırçalarken daima elbise havının yatık bulunduğu yöne doğru fırçalamalıyız. Havın tersine doğru fırçalanan elbise çabuk eskir. Her Pazar günü elbiseler temizlenmelidir. Lekeler çıkarılmalı, yakalar saf benzinle silinmeli, sökükler ve düğmeler dikilmelidir. Bütün bu işlerden sonra sıra ütüye gelir. Elbiseler mevsime göre değişir. Kış girince yazlık elbiseler temizlenip elbise dolaplarına konur. Bu dolapların içine kâfuru, ceviz yaprağı ve naftalin koymak yerinde bir harekettir. Ay-

Kahramanlık Hikâyesi :

HASAN ÇAVUŞ

Plevne Savaşında askerlerimiz, hem sayıca çok üstün düşmana karşı döğüşüyorlar; hem de hastalık, soğuk ve açlıkla pençeleşiyorlardı. Ama Mehmetçikleri hiç bir şey yıldırmıyordu. İleri hatlarda bulunan «Baştabya» adındaki mevziimize düşman, altı, yedi adım kadar yaklaşmıştı. Konuşulanlar, kolayca duyuluyordu. Hattâ, arada sırada canı sıkılan erler Rus ve Ulah askerleriyle yârenlik ediyorlardı.

Baştabya, Hasan Çavuşun komutasında 8 erimizin muhafazasındaydı. Karşı siperdeki düşman ise, sayılamıyacak kadar çoktu. Askerlerimiz süngülerini takmışlar, sayılı o an mermilerini tüfeklerine doldurmuşlardı. Bu sırada, boy siperi içinde bir kıpırtı işitildi. Hasan Çavuş kalktı, ayak sesine doğru seğirtti. Gelen, fedakâr bir Türk kadınıydı. Elindeki bakraca doldurduğu yoğurdu, günlerdir mideleri boş olan askerlerimize getiriyordu. Bunun üzerine, Tabyada bir bayram havası esti. Askerlerimiz, bakracın etrafına çömelmişler; kaşıklarını çıkarmışlardı ki bir Ulah askerinin sesi duyuldu:

— Hey! Türkler! Ne yapıyorsunuz?

Hasan Çavuş, mazgala koştu.

— İyiyiz be Ulahoğlu!

— Ekmeğiniz, peksimetiniz var mı?

— Var ya... Elbette var!

— İnanmam! Ama ben, bizim taze peksimetlerden atayım da gör!

Askerlerimiz yanlarına düşen peksimet karşısında birbirlerine bakıştılar.

Hasan Çavuş yoğurt bakracını süzdü. Onun ne istediğini arkadaşları da anlamıştı. Hepsi kaşıklarını bıraktılar. Bakracı yakalayan Hasan Çavuş:

— Ulahoğlu! Bizde daha iyisi var! Sözlerini söyliyerek taze yoğurdu el sürmeden düşman siperine fırlattı.

Gülüyorum

ŞİMDİKİ ŞEKLİ BERBAT

İki arkadaş konuşuyorlar:

— Dünyanın şekli yuvarlak mıdır, yassı mıdır?

— Orasını bilmiyorum ama şimdiki halde berbat!

HOCA BU, KARIŞLA ÖLÇER

Nasreddin Hoca bir eşek satın alıyordu. Hayvanı karışlayarak ölçmeğe başladı. Bunu görenler:

— Hoca ne yapıyorsun, hayvan alırken dişine, yaşına bakarlar, dediler.

— Siz benim işime karışmayın, dedi. Bana hayvanın dişi, yaşı değil, uzun'uğu lâzım. Onun üzerine hem ben, hem karım, nem oğlum binecek!..

BİR DOKTOR REÇETESİ GİBİ KARMAKARIŞIK

Müze müdürü elindeki hiyeroglifi okuyamamıştı. Asistanına uzattı:

— Al şunu oku da deftere kaydet! dedi.

Asistan da hiyeroglifi bir türlü okuyamadı. Müdüre döndü:

— Ben de okuyamadım, dedi.

— Öyleyse eski Mısır Firavunları devrinden kalma bir doktor reçetesi diye kaydedelim!..

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi — İstanbul** Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ — İstanbul**

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 23 Fiyatı: 15 kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
E-2
ENVER PAŞA
ERCİYAS DAĞI
ERİK
ELMAS
ENGEREK YILANI
ESKİMOLAR
ELMA

Bunları biliyor musunuz?

ATLAR NASIL DİNLENİRLER?..

Biz dinlenmek istediğimiz zaman otururuz veya yatarız. Ayakta durmak bizi yorar. Çünkü iki ayak üzerinde vücudumuzun dengesini bulmağa mecburuzdur. Halbuki atlar dört ayaklı oldukları için, vücud yapısı bakımından ayakta durmaları, onların bir nevi dinlenmeleridir. Çok uzun mesafelere yürümekle de fazla yorulmazlar. Dinlenmeleri için yürümeden ayakta durmaları kâfidir. Yanlız geceleri uyumak için yatarlar. Bazan ayakta bile uyuyabilirler.

HAÇLI SEFERLERİ NİÇİN YAPILMIŞTIR?

Hristiyanların mukaddes bir şehir saydıkları Kudüs şehri, müslüman Türklerin elinde bulunuyordu. Bu şehri müslümanların elinden kurtarmak için Hristiyanlar, Papanın teşvikiyle, büyük ordular toplıyarak Avrupadan hareket etmişler ve senelerce müslüman ordulariyle çarpışmışlardır. Bir defa Kudüs şehrine girmeğe muvaffak olmuşlarsa da sonradan yine çekilmeğe mecbur olmuşlardır. Şehir, dokuz defa yaptıkları bu seferlerin neticesinde Kudüs'ü kurtaramamışlarlardır.

HAYVANLAR AĞLAR MI?..

Hayvanların sevindikleri, üzüldükleri bilinmektedir. Bu hislerini de az çok belli ederler. Meselâ köpek sevinince kuyruğunu iki tarafa sallar. Kedi, sırtını kabartıp hırlar. Fakat acaba ağlarlar mı? Veya ağlayan hayvan var mıdır?..

Maymunlar, insana en yakın hayvan olduklarından gülmesini becermektedirler. Fakat ağlamaları görülmemiştir. Yanlız ağlar gibi ses çıkarırlar. Böyle ses çıkaran hayvanlar da vardır. Meselâ köpekler.

rıca D. D. T. sıkmak ta güvelerin gelmesine engel olur.

Yıkanmamış amerikan bezlerine güve gelmez. Elbisemizi bu cins bezlere sarmak menfaatimiz icabıdır.

ELBİSTAN:

Elbistan kazası Maraş vilâyetine bağlıdır. Denizden 1150 metre yükseklikte bulunur. Yanından Söğütlü suyu geçer. Bu su, Ceyhan nehrinin kollarından biridir. Çevresi yüksek dağlarla çevrili olan Elbistan düzlüklerinde tarım yapılır. Halkın bir kısmı hayvan besler. İklim, sert bir kara iklimidir.

ELBRUZ DAĞLARI :

Elbruz dağları İranın kuzeyinde uzanır; Hazar denizinin güneyini çevirir. Azerbaycanda Karabağ bölgesinden doğuda Horasana kadar uzunlukları 1000 kilometreyi bulur. Ekseri tepeleri 2500 ile 3000 metre arasında değişir. Tahranın doğusunda yükselen Demavent dağı 5670 metreyi bulur. Reşt şehrinin güneyinde Sefid Rud nehri dar boğazlardan geçerek Hazar denizine dökülür. Elbruz dağlarının kuzey yamaçları sık ormanlarla örtülüdür. Bol yağmur alan bu bölgede ince kıyı ovaları uzanır. Buralarda Reşt, Amul, Barfuruş ve Mazenderan gibi şehirler büyüyüp gelişmiştir. Elbruzların güney etekleri kuru ve çıplaktır.

EL DEĞİRMENİ :

Değirmenleri anlatırken çeşitli kısımlara ayırmıştık. Elektrik değirmeni, su kuvvetiyle işleyen değirmen gibi... Bu değirmen çeşitleri arasında bir de el değirmeni bulunur. El değirmeni insan gücüyle yani kolumuzun kuvvetiyle çalışır.

Bir kahve değirmenini incelersek bu aracın bir kol ile çeşitli dişlilerden meydana gelmiş olduğunu görürüz. Kol dişli

topu çevirir. Dişlinin ezdiği kahve taneleri un haline gelir. El değirmeni de basit bir makinadan başka bir şey değildir.

ELDİVEN :

Elleri soğuktan korumak için veya süs gayesiyle giyilen kumaş, deri gibi maddelerden yapılmış el giyilerine eldiven denir

ELEKTRİĞİ BULANLAR :

Tabiattaki elektrik kuvveti zamanımızdan 2500 sene öncesine kadar bilinmeyen bir şeydi. Milâttan 600 yıl önce Yunan bilginlerinden Milâslı Thales Kehlibar ve bazı maddelerin kumaşa sürtülünce saman, tüy ve yaprak parçalarını çektiğini görmüştü. Böylece elektrik kuvveti insanlar tarafından bilinmiş oldu. Elektriği çeşitli şekillerde insanların hizmetine sokan William Gilbert, Otto von Gueriche, Robert Boyle, Du Fay, Franklin, Kavendis, Galvani, Oersted, Volta, Faraday, Maksvel, Hertz, Lord Kelvin, Sir J. J. Thomson, Morse, Röntgen, Bell, Edison ve Markoni gibi âlimlerdir. Bunların her biri büyük işler başararak elektriği insanlığın en sadık hizmetkârı haline sokmuşlardır. Dünya insanlığı bu âlimlere çok şeyler borçludur.

ELEKTRİĞİN FAYDALARI :

Bugün medenî insanların en sadık hizmetkârı şüphesiz ki elektriktir. Hemen hemen her alanda elektrikten bol bol faydalanmaktayız. Aşağıda elektrikten faydalanma çeşitleri gösterilmektedir.

1 — Aydınlatma araçları: Çeşitli mum kuvvetinde ampuller, projektörler ve ışıldaklar.
2 — Isı araçları: Elektrik sobaları, elektrik fırınları, elektrik yemek pişirme kapları, elektrik ütüleri.

3 — Telgraf, telefon, zil, telsiz, radyo makineleri, radarlar gibi haberleşme araçları.

4 — Sağlık işlerinde kullanılan makineler: Röntgen.

5 — Maden kaplama araçları: Gümüş, altın, nikel... kaplama gibi.

6 — Elektrikle işleyen motorlar: Değirmenler, et kıyma makinaları, tramvaylar, troleybüsler, elektrik süpürgeleri, çamaşır yıkama makinaları, buz dolapları gibi...

ELEKTRİK AKIMI :

Bir pilin iki kutbu (+ artı, — eksi), bir telle bağlanmazsa akım meydana gelmez. Böylelikle de elektrik kuvveti elde edilmiş olmaz. Eğer pilin artı ve eksi kutuplarını bir telle bağlarsak artı kutuptan eksi kutuba doğru elektrik akımı başlar. Elektrik akımı daima artıdan eksiye doğrudur. Pilde elektrik akımı başladığı zaman bir devre meydana gelir. Pillerde insana zarar vermiyecek kadar az olan elektrik akımı çoğaldığı vakit öldüren bir tehlike olur. Bu sebeple kuvvetli akım geçiren teller elektrik geçirmeyen maddelerle kaplanırlar.

ELEKTRİK AMPULÜ :

Elektrik ampulünü bulan Amerikalı bilgin Edisondur. Edison bu icadını 1880 de başarmıştır.

Elektrik ampulü, içinde fitil vazifesi gören havası alınmış bir cam muhafazadan ibarettir. Filaman adını verdiğimiz teller ateşe dayanıklı olan Tungsten ve Voltfram madenlerinden yapılır. Ampulün içindeki hava boşaltılarak tellerin yanıp kül olmasının önüne geçilir. Ayrıca ampulün içi azot ve argon gazlarıyla doldurulur. Ampul içindeki tellerden elektrik akımı geçirilince bu teller kızarlar; akkor haline gelirler. Bu suretle de ışık vermeye başlarlar.

ELEKTRİK ÇARPMASI :

İnsan vücudu elektriği iletken bir varlıktır. Elektrik akımının vücudumuzdan geçmesine elektrik çarpması denir. Elektrik çarpması kuvvetli olursa insan çabucak ölür. Bu sebeple, elektrik çarpmalarından sakınmak lâzımdır.

ELEKTRİK DUYU :

Lâmbaların duvara takıldığı veya kordonlarla tavana bağlandığı vidalı parçalara elektrik duyu denir.

ELEKTRİK DÜĞMESİ :

Bu düğme lâmbaya akım göndermeye veya akımı kesmeye yarar. Elektrik düğmesi devreyi açar, kapar.

ELEKTRİK GEÇİREN CİSİMLER :

Dünyadaki varlıklar,
a) Elektrik geçiren,
b) Elektriği az geçiren,

c) Elektriği hiç geçirmeyen cisimler diye kısımlara ayrılırlar. Bakır, demir, gümüş ve bütün madenler az veya çok farklarla elektriği iletkendirler. Lâstik, balmumu, ipek, cam, porselen gibi cisimler elektriği geçirmezler. Kurşun tel, içme suları, kuru ağaçlar elektriği az geçiren cisimlerdir.

ELEKTRİKLE İŞLEYEN ARAÇLAR :

Bir çok araç ve makinalar elektrik kuvvetinden faydalanmak suretiyle çalışmaktadırlar. Bu arada radyo, telefon, telsiz, radar, telgraf gibi haberleşme araçlarıyle çamaşır makinası, süpürge, ütü, elektrik fırını, buz dolabı, et kıyma makinası, vantilâtör, elektrik sobası, tramvay, elektrik zili gibi âletleri sayabiliriz.

ELEKTRİK MOTORU :

Elektrik kuvvetiyle işleyen makinalara elektrik motoru denir. Elektrik motorunda başlıca dört kısım vardır:

1 — Elektrik verilen düğmeler ve fırçalar,

2 — Dönen bobin yani makara,

3 — At nalı şeklinde mıknatıs,

4 — Kasnak tertibatı.

Her hangi bir elektrik kaynağından gelen elektrik akımı mıknatıs kutupları arasındaki bobini (armatörü) hızla döndürür. Böylelikle elektrik kuvveti hareket hasıl etmiş olur. Kasnaklara bağlanan kayışlar veya dişliler yardımiyle bu hareketten dilediğimiz şekilde faydalanırız. Tramvaylar, troleybüsler, kıyma makinaları, buz dolapları, çamaşır makinaları, vantilâtörler hep elektrik motorlariyle çalışırlar.

ELEKTRİK NASIL MEYDANA GELİYOR?

Elektrik sürtünme ile elde edildiği gibi, kuru ve yaş pillerle ve dinamolarla da istihsal edilmektedir. Dinamolar, elektrik akımı elde etmek için yapılmış özel makinalardır. Dinamolarda, üzerine bakır teller sarılmış makaralar (bobinler) mıknatıs kutupları arasında dönerler. Bu suretle meydana gelen elektrik akımı istenilen yere gönderilir.

ELEKTRİK NEDİR ?

Bir cam çubuk alıp bunu yün bir kumaşa iyice sürtelim. Sonra da kırpılmış kâğıt parçalarına yaklaştıralım. Çubuğun kâğıt parçalarını çektiğini görürüz. Demir bir çubuğu ipek mendille tutup ayni işlemi yaparsak kâğıt parçacıklarının demir çubuk tarafından da çekildiğini farkederiz. İşte, çubuklardaki bu çekme kuvvetine **«Elektrik»** adı verilir. Tarağımızı saçlarımıza bir kaç defa sürttükten sonra kâğıt parçacıklarına

yaklaştırırsak, yine ayni sonuçla karşılaşmış oluruz. Burada, sürtünme ile elektrik kuvveti meydana geliyor demektir.

Elektrik, ayni zamanda tabiat kuvvetlerinden de birini teşkil eder.

ELEKTRİK PİLLERİ:

Bir takım maddelerin birbirlerine kimyasal bir etki yaparak elektrik akımı elde etmeye yarayan özel araçlara, genel olarak pil adı verilir. Piller:

a) Kuru piller

b) Volta pili olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kuru pillere Löklânşe pili de denilir. Kuru piller en çok cep fenerlerinde, radyolarda kullanılır.

Bir kuru pil:

1 — Çinkodan yapılmış pil kabı,

2 — Kömür çubuk,

3 — İçi, siyah bir tozla dolu torba,

4 — İnce odun talâşından emdirilmiş nişadırlı pelte.

5 — Ziften kapak, teller, pil başlıkları olarak çeşitli kısımlara ayrılır. Pillerdeki eczalar çinkoya etki yaparak elektrik akımına sebep olurlar.

Volta pili veya sulu pil yapmak için, cam bir kavanoz alınır. Bu kavanozun içi, sulu zaç yağı ile doldurulur. Zaç yağının içine temiz birer bakır ve çinko levha koyarsak ve bu levhaları bir bakır telle bağlayıp küçük bir ampule raptedersek, ampulun ışık verdiğini görürüz. Yani, kimyevi bir olayla müsbet (+) kutup olan bakır levhadan, menfi (—) kutup olan çinko levhaya doğru bir elektrik akımı başlamış demektir. Bu çeşit pili, ilk olarak Volta isimli bir bilgin yaptığı için pilin adına Volta pili diyoruz. Kuru pilde bakır levhanın yerini, kömür çubuk almaktadır. Daha kuvvetli akım elde etmek için yapılan pil topluluğuna, batarya denir.

ELEKTRİK PRİZİ:

Ütü, süpürge, radyo ve motor gibi, elektrikle çalışan araçlara elektrik vermek için priz denen yerden elektrik alınır. **Priz** duvara çakılır. Ortasında fiş girmeye mahsus iki deliği bulunur. Bu deliklerin iç kısımları santralden gelen elektrik tellerinin uçlarına bağlıdır. **Prize tel, çivi gibi cisimler sokarak oynamak çok tehlikelidir.**

ELEKTRİK SANTRALI:

Şehirlerin, büyük fabrikaların elektrik ihtiyacını karşılamak üzere kurulan elektrik fabrikalarına, **elektrik santralı** denir. Elektrik santralinde:

1 — Elektrik hasıl eden dinamolar,

2 — Dinamoları hareket ettiren motorlar

3 — Elde edilen elektriği şehrin içine yayan, evlere ileten elektrik şebekesi bulunur.

Elektrik santralları buhar makinalariyle, gaz motorlariyle çalıştıkları gibi su kuvvetinden faydalanmak suretiyle de işlerler. En ucuz ve en iyi şekil Hidroelektrik adını alan su kuvvetinden faydalanma usulüdür. Büyük çavlanlara kurulan turbinler dinamoları kolaylıkla çevirirler. Memleketimizde Sarıyar, Seyhan, Tortum, Hilvan, Kovada gibi çeşitli barajlarda büyük elektrik santralleri kurulmaktadır.

ELEKTRİK SAYACI:

Her ay sonunda ilgili memurlar evlerimize gelerek kapı yanındaki elektrik sayacını okurlar. Harcanan elektrik, kilovat ölçüsü ile ölçülür. Elektrik sayacı, kaç kilovat elektrik kullandığımızı bildirir. Elektrik sayacının üst tarafında yanyana dört küçük pencere vardır. Soldan birinci pencere (binler), ikinci pencere (yüzler), üçüncü pencere (onlar), dördüncü pencere (birler) basamağını gösterir. En çabuk değişen sayılar, birler

basamağındaki sayılardır. Sonra sıra ile onlar, yüzler ve binler gelir. Sayaç sol basamaktan itibaren okunur. Meselâ:

(6) - (3) - (4) - (7) rakamları 6347 kilo - vat saat olarak okunur. İki aylık arasındaki fark, sarfedilen elektrik miktarını gösterir.

ELEKTRİK TELLERİ:

Dinamodan çıkan elektriği evlerimize kadar elektrik telleriyle iletiriz. Elektrik telleri, plâtinden, gümüşten yapıldığı gibi bakırdan da yapılır. En çok kullanılan elektrik telleri, bakır tellerdir.

Teller elektrik geçirmeyen bir madde (ipek, kauçuk) ile kaplanırlar. Yani izole edilirler. Böylelikle tehlikenin önü kısmen alınmış olur.

ELEKTRİKTEN KORUNMA:

Bize pek çok hizmetleri dokunan elektriğin zararları da vardır. Kuvvetli bir elektrik akımı insanı lâhzada kömürleştirir. Bunun için, elektrikten dikkatle sakınmamız yerinde olur.

Elektrikten korunmak maksadiyle aşağıdaki noktaları gözönünde bulundurmalıyız:

1 — Çıplak elektrik tellerini katiyen ellememeliyiz.
2 — Sokaklardaki «Ölüm tehlikesi» işaretli kulübelere yaklaşmamalıyız.
3 — Elektrik ampulünü, bu işten anlayanlara değiştirmeliyiz.
4 — Islak ellerle elektrik düğmesini tutmamalıyız.
5 — Sigortayı karıştırmamalıyız.
6 — Eğer yapabileceğimiz bir elektrik tamiratı varsa ellerimize kauçuk eldivenler taktıktan, ayaklarımıza lâstik ayakkabı giydikten sonra başlamalıyız.
7 — Fırtınalı havalarda elektrik tellerinin altına sokulmamalıyız.

8 — Evimizdeki elektrik tesisatını, elektrikle işleyen araçları bilenlere ve anlayanlara sık sık kontrol ettirmeliyiz.

9 — Şehir içinde ve sokaklarda uçurtma uçurtmamalıyız.

10 — Elektrik direklerine tırmanmamalıyız.

ELEKTRİK ZİLİ:

Elektrik zili bir haberleşme aracıdır. Okullarda, otellerde, hastahanelerde ve evlerin kapılarında çok kullanılır. Elektrik zili:

1 — Tellerin bağlandığı iki düğme

2 — Üzerinde zil teli sarılı bir veya iki bobin

3 — Vidalı sivri üç

4 — Ucunda tokmak bulunan palet

5 — Çan gibi beş kaısımdan ibarettir.

Elektrik zilinde makaralar (bobinler) tahtadan ise bobin üzerindeki teller çıplak olabilir. Eğer, bobinler demirden yapılmışsa zil telinin izole tel olması icabeder. Her hangi bir pilin kutupları iki telle zil düğmelerine bağlandığı zaman akım artı kutuptan gelerek bobin tellerinden geçer. Bu esnada miknatıslenen bobinler demir paleti çekerler. Demir paletin ucundaki tokmak çana vurarak ses çıkarır. Paletin bobinlere yapışmasiyle akımın kesilmesi neticesinde, bobinler çekiciliğini kaybeder. Palet geriye döner. Bu hareketin sürekli oluşu zili çaldırır,

ELEKTRO - MIKNATIS:

Çelik olmayan demir parçaları veya çiviler üzerine elektrik teli sarılarak üzerlerinden akım geçirilirse elektro - mıknatıs yapılmış olur. Bir elektromıknatıs akım süresinde demir tozlarını, iğneleri, çivileri kendisine çeker. Devre açılınca yani elektrik akımı kesilince demir tozları, iğne ve çiviler yere düşer. Çünkü mıknatısın özelliği hemen kaybolur. Elektrik geçince

mıknatıslık gösteren, üzerine zil teli sarılı makaralı demirlere elektro - mıknatıs adı verilir.

ELEŞKİRT:

Eleşkirt kazası doğu Anadolu bölgesinde, Ağrı vilâyeti sınırları içindedir. Çok dağlık olan bu bölgenin denizden yüksekliği 1820 metreyi bulur. İklim serttir. Halk hayvan besler, tarım yapar.

ELİPS:

Elips yumurta şeklini andırır; basık bir daireye benzer. Öyle kapalı bir eğridir ki bütün noktalarının odak denilen sabit iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine denktir. Bir sucuğu bıçağı eğik tutarak keseksek sucuğun kesilen yüzlerinde elipsler meydana gelir. Bir bardağa yarısına kadar su koyup bardağı eğik tutarsak, suyun yüzeyi yine bir elipstir.

Bir yüzeye, birbirinden aralıklı iki çivi çakalım bu çivilere uçları bağlanmış bol bir ip geçirelim bu ipin bir kenarına kalemi gergin tutmak şartiyle yüzeyi çizelim böylece bir elips çizilmiş olur. Elips içindeki çiviler elipsin odaklarıdır.

ELİŞİ:

El ile yapılan işlere kısaca elişi denir. Makinelerin icadından evvel el ile yapılan büyük incelikler gösteren sanatlar zamanla değerini kaybetti. Bu gün elişi, yerini makina endüstrisine bırakmaktadır. Fakat sanatkâr ellerin meydana getirdiği işler büyük değerini daima muhafaza etmektedir.

Bugünkü okulculukta el işlerinin önemil rolleri vardır. Çocuklar, el işleriyle hasselerini geliştirirler. iZhinlerini işletrler. Hayatta çalışma zevkini tadarak kendilerine lâzım olan maha-

retleri kazanırlar.

Rabelais, Locge, Rousseau, Kerschensteiner, John Dawey ve Dekroli gibi terbiye bilginleri eğitim ve öğretimde işe büyük önem vermişlerdir. Elişinin faydalarını kısaca şöyle sayabiliriz:

1 — Elişi beden sağlığı bakımından faydalıdır.

2 — Elişinin hayatta ekonomik bir değeri vardır.

3 — Elişi fikir, ahlâk eğitiminde, sosyal ve bedîî terbiyede gerekli gelişmelerin kaynağını teşkil eder.

Okullarda tatbik edilmekte olan elişi derslerinde tahta, kil, alçı, kâğıt, mukavva, boya, teneke işleri yapılmaktadır. Hele düzgün bir işliye sahip olan okulların öğrencileri elişi saatlerini merakla beklerler.

ELMA:

Elmanın yurdu Orta Asyadır. Orta Asyadan Türkler vasıtasiyle Anadoluya getirilen elma zamanla bütün dünyaya yayılmıştır. Vücut sağlığına çok faydası olan bu meyva gülgillerdendir. Hemen hemen her iklimde yetişir. Ama, en makbul cinsi ılık iklimlerde yetişenleridir.Elma ağacının çiçekleri pembedir. Meyvanın kabuğu sert ve parlaktır. İçi beyazdır. Çekirdekler beyaz kısmın içindedir. Amerikada 1000 kadar elma çeşidi vardır. Elmada ve kabuğunda bilhassa çeşitli vitaminler ve vücut için faydalı olan diğer canlı atomlar çoktur. Bu sebeple elmayı, iyice temizledikten sonra çiğ yemek çok faydalıdır. Yurdumuzda bol yetişen elmaların en iyileri Tokat, Gümüşane ve Amasya vilâyetlerinden elde edilir.

ELMALI:

Elmalı, Anadolunun Akdeniz bölgesinde, Antalya vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 5,200 kadardır. Denizden 1105 metre yüksekte olan kasabanın dolayını yüksek dağlar çevirir. Elmalı meyva bahçelerinin içinde şirin bir kasabadır. 49

köyü ile birlikte bütün nüfusu 22,500 dür; yüzölçümü ise 2249 kilometrekareyi bulur. Halk; tarım işleriyle ve hayvan beslemekle, meyvacılıkla geçinir.

ELMAS:

Elmas; bir çeşit kömürdür ve bütün değerli taşların en önemlisidir. Ayni zamanda cisimlerin en serti de yine elmastır. Genel olarak rengi yoksa da ışıkta parlak maviden, ateşin kırmızıya kadar ayrı renklerle pırıldar. Tabiatta sarı, pembe, kırmızı, yeşil, mavi, portakal rengi ve siyah elmaslara da rastlanmaktadır. Hakikatte az bulunan, bu yüzden de kıymeti ölçüsüs eşyası olarak kullanılmaktadır. Elmas topraktan çıksüs eşyası olarak kullanılmaktadır. Yalnız elmas topraktan çıktığı gibi kullanılmaz. Elmas yontucuları elması türlü şekilde yontarlar; traş ederler. Dünyanın Hindistan, Rusya, Avustralya, Sumarta, Borneo gibi ülkelerinde elmas madenleri varsa da, dünyadaki elmas madenlerinin en zengini güney Afrikadadır. Elmas, çok dayanıklı ve çok sert olduğu için cam kesme işlerinde de kullanılır. Elmas taşları küpe, yüzük, iğne, broş ve taçlarda kullanılır. Elmas yontuculuğunda ileri gitmiş şehirler Amsterdam, Londra, New - York, Anvers ve Paris şehirleridir.

EL YAZISI:

Yazı şekilleri, el yazısı ve kitap yazısı diye ikiye ayrılır. Bunlardan el yazısını, kurşun veya yazı kalemlerimizle yazarız.

Güzel bir el yazısına sahip olmak iyi bir şeydir. Bunun için de, dikkatle ve özenle çalışmak icabeder.

İlkokullarda 4. sınıfa kadar bitişik dik yazı kullanılır. 5. sınıfta 75 derecelik eğik el yazıları yazmıya da cevaz verilir.

İyi bir el yazısında aranan özellikler şunlardır:

1 — El yazısı güzel olmalıdır.

2 — Yazı kâğıda veya sahifeye iyi yerleştirilmelidir.
3 — Yazıda gözümüzü okşayan bir düzen bulunmalıdır. Harfler eşit aralıklarla sıralanmalı; boylar ve gövdeler ayni büyüklüğü muhafaza etmelidir.
4 — Yazı temiz olmalıdır. Silinti, kazıntı bulunmamalıdır.
5 — Satırbaşlarına, cümle başlarına ve cümle sonlarına dikkat etmeli; satırlar belirli bir sırayı aşmamalıdır.
6 — Yazı okunaklı olmalıdır.
7 — Yazıda uydurma kelime şekillerinden kaçınmalıdır.

Güzel yazabilmek için, yazı yazarken vücudu dik tutmalı, kolu dirseği masaya iyice dayamalıdır. Ayrıca yazı araçlarının da iyi cinsten olmaları gerekir.

EMET:

Emet 2800 nüfuslu bir kaza merkezidir. Kütahya vilâyetine bağlıdır. Emet suyunun suladığı ova üzerinde bulunur. Emetin denizden yüksekliği bin metredir. Emet ovasının etrafını kuşatan dağlar zengin ormanlarla kaplıdır. Kendisine bağlı olan 80 köy ile birlikte nüfus 40 bine yaklaşır. Kazanın bütün yüzey ölçümü 2271 kilometrekaredir.

EMEVÎ DEVLETİNİN YIKILMASI:

Ebumüslim isminde Horasanlı bir Türk, Emevîlere karşı isyan etti. Emevîler Türklere eziyet ettiklerinden bütün Türkler savaşa zaten hazırdı. İranlılar da Türklerle birleştiler. Hattâ bazı Araplar bile, Emevî idaresinden memnun olmadıkları için, bu birliğe girdiler. Büyük bir savaş sonunda Emevî halifesi yenildi ve böylece Emevî devleti de M. S. 750 senesinde sona erdi.

EMEVÎLER :

Son halife Ali zamanında, Şam şehrinde «Muaviye» ism'n-

deki bir vali ve komutan isyan ederek bir devlet kurdu. Bu devlete Emevî devleti dendi. (M.S. 661). Bir karışıklık esnasında halife Ali öldürüldü. O zaman Emevî Devleti iyice kuvvetlendi. Bütün Afrikanın Kuzeyi zaptedildi. O tarihlerde Fas, Cezayır ve Tunus civarında Berber Türkleri vardı. Bunlar da müslümanlığı kabul ettiler ve islâm ordularında hizmete girdiler. Bu Türklerden Zeyyad bin Tarık çok üstün birkomutandı. Müslümanlığı kabul ederek ordusunun başında İspanya'ya geçti. Gotları müthiş bir bozguna uğratarak Got kralını savaş sahasında öldürdü. Bütün İspanyayı zaptetdi. Bundan sonra İspanya İslâm medeniyetinin merkezi oldu. Bir taraftan da Emevî orduları Doğuya ilerliyorlar; Seyhun, Ceyhun nehirleri arasındaki Türk illerini, Horasan bölgesini, Semerkant, Buhara, Taşkent, Herat gibi Türk şehirlerini zaptediyorlardı. Böylece hudut Tanrı dağlarına kadar uzandı.

EMİNÖNÜ :

Eminönü İstanbul vilâyetine bağlı, İstanbul şehri içinde merkezî bir kazadır. Hiç köyü yoktur. Ahalisinin çoğu san'atkâr, esnaf, tüccar ve işçidir.

EMİRDAĞ :

Emirdağ, Afyonkarahisar vilâyeti sınırları içinde bir kazadır. Eski adı Aziziye idi. Kasabanın nüfusu 6 bindir. 96 köyü ile birlikte bütün kazanın yüz ölçümü 2988 kilometrekaredir. Bütün nüfus ise 60 bine yaklaşır. Emirdağ halkı tarım işleriyle uğraşır, sürü besler. Kasabanın yakınında 2295 metre yükseklikte olan **Emirdağ** bulunur.

ENDERUN :

Osmanlı tarihinde, padişah saraylarının iç hayatına **Enderun** adı verilirdi. Enderunda padişahın sadık adamları, halayık-

ları, haremağaları, ak ağaları bulunurdu. Osmanlı saraylarında Enderun hayatı Fatih zamanında başlar. Fatih Sultan Mehmedin «Âli Osman kanunnamesi» ile de Enderun sağlam esaslara istinat ettirilmiş oldu. Fatihin kanunnamesine göre, Enderun hayatı bir okul teşkilâtına benzetilmişti. Burada Küçük, Büyük ve Has odalar adiyle 3 sınıf kurulmuştu. Yeniçeri ordusu için devşirilen Hristiyan çocuklarının en yakışıklıları önce Küçük odaya alınırdı. Bu çocuklar sıra ile «Gulâman», «İçoğlanı», «İçağası» ve en sonunda da «Enderun ağası» rütbesine kavuşurlardı. Küçük odaya yazılan devşirmeler «acemi» kelimesiyle yâd olunurlardı. Acemiler bir «lala» nın buyruğu altında bulunurlardı. Her aceminin 31 kuruşluk bir tahsisatı vardı. Liyakatli ve başarılı olanlar Büyük ve Has odalara geçirilirdi. Uzun Osmanlı tarihi boyunca Enderun denilen ocaktan yetişmiş nice insanlar saray ve devlet işlerine karışmışlar; devlet idaresini ellerine geçirmişlerdir. Bu arada Enderundan 60 Sadrazam, 3 Şeyhülislâm, 23 Kaptanpaşa yetişmiştir.

ENDERUN EDEBİYATI :

Osmanlı saraylarında Arap ve Acem kültürüne çok önem verilirdi. Arap ve Acem dilleriyle yazılmış edebiyat eserleri mükâfatlandırıldı. Zamanla Arap ve Acem kelimeleriyle dolu bir dil meydana geldi. Şairler ve ediplerin bir kısım eserlerini bu dille yazmaya koyuldular. Böylece **Enderun edebiyatı** dediğimiz bir edebiyat meydana geldi. Enderun Edebiyatı karşısında da, halk diline hitap eden, eserlerini öz Türkçe veren **Halk edebiyatı** vardı.

ENDÜLÜS :

Bugün, üzerinde İspanya ve Portekiz devletlerinin bulunduğu İberik yarımadası, Arapların elinde bulunduğu sıralarda Endülüs adiyle anılırdı. Bu yarımadada Abbasîler zamanında

kurulup 800 yıl yaşıyan İslâm devletine de yine Endülüs denilir.

İspanyaya Araplar Kuzey Afrikadan geçtiler ve bu iş Emevîler devrinde oldu. O zaman İberik yarımadası Gotların elinde bulunuyordu. Kral Rodrik te Got hükümdarıydı. Fakat, Rodrikin fena hareketleri, halkı kendisinden bezdirmişti. Hattâ, Septe şehri muhafızı Kont Jülyanus, Kuzey Afrikadaki Arap valisi «Musa bin Nasir» e, eğer yarımadaya geçerse, şehri teslim edeceğini bile bildirmişti. İşte bunun üzerine Emevî valisi Musa bin, Nasir bir Türk olan Ziyat oğlu Tarıkı 1.200 askerle İspanya kıyılarına yolladı. Tarık kendi gibi Türk olan askerleriyle karşı karşıya çıktı ve bugün adını taşıyan Cebelitarıkı zaptetti (711). Gotların son kralı Radrik 2 ordu ile Tarıkın askerlerini kuşatmıştı. Tarıkın 3 taraftan kuşatılan ordusunun arkasında deniz vardı. Durum, hakikaten pek ciddî idi. Bunu sezen Tarık gemilerini yaktırdı; yüksekçe bir yere çıkarak: «Askerler; önünüz düşman, ardınız deniz. Bozulursanız mutlaka öleceksiniz. O halde zaferi kazanınız! Şerefinizi ve hayatınızı koruyunuz!» sözlerini söyledi. Bir kasırga gibi, sayıca 3-5 misli çok olan Rodrikin ordusuna saldıran İslâm askerleri, düşmanı perişan ettiler. Savaş artıklarını, ta Kadis şehri kenarlarına kadar kovaladılar. Nihayet, Kral Rodrik son bir gayretle 90 bin kişilik bir ordu topladı. Bu ordu ile Tarıkın ordusuna saldırdı. Artık, çok kanlı bir boğuşma başlamıştı. Bu sırada, askerlerinde yorgun ve bezginlik alâmetleri sezen Tarık, atının üzerinde dikildi «Askerler! Bana bakın ve benim gibi yapın!» diye haykırdı. Kılıcını çekerek bir ok hıziyle Rodrikin bulunduğu tarafa yöneldi. Kral Rodrik, fildişinden yapılmış bir arbaa üzerindeydi. Tarık kılıciyle başları düşürüyor, muhafızları yere sererek Rodrike yaklaşıyordu. Biraz sonra, Tarıkın kılıcı ucunda kanlı bir baş sallanıyordu. Bu, kral Rodrikin başıydı. Böylece zafer kazanmak üzere olan düşman ordusu, bir hamlede yenilmişti.

Kadis zaferi, bütün İspanya kapılarını İslâm ordularına açmış oldu. Ne yazık ki kıskançlıklar, Tarıkla Musa bin Nasi-

Kahramanlık Hikâyesi :

TÜRK KARTALI FAZIL

Birinci Cihan Savaşındaydı. Ege denizinde, Limni adasını ele geçiren İngilizler her Cuma günü 3 - 5 uçakla güzel İstanbula saldırıyorlardı.

1918 yılı Kasımının ilk Cumasında, İngiliz uçaklariyle çarpışmak kararı alındı. Bu kararın alınmasında kahraman tayyarecimiz Fazıl'ın büyük rolü olmuştu.

O gün, İstanbul kubbelerini ılık bir sonbahar güneşi aydınlatıyordu. Mavi semada parça parça uçuşan bulutlar vardı. Halk, heyecanlıydı. İngiliz uçakları gelecekler, attıkları bombalarla bir kaç masum Türkün kanını akıtacaklardı. Marmara üzerinde motör sesleri duyuldu. Gittikçe yaklaşan düşman uçakları İstanbula saldırmaya hazırlandılar. Bu sırada, Yeşilköy hava alanından fırlayan bir uçak ok gibi göklerideldi. Bu, Türk kartalı Fazıl'ın tayyaresiydi. Beşe karşı birle amansız bir savaşa atılmıştı. Makineli tüfek çatırtısı kubbelerde, damlarda akisler yapıyordu. Sanki volkan halini almıştı. Fazıl, bir kartal gibi süzülüyor; bir şahin gibi dalıyordu. 5 İngiliz uçağının 10 mitralyözüne karşı, 2 makineli tüfekle ölüm saçıyordu. Çok geçmedi. Neye uğradıklarını bilemeyen İngilizler, çil gibi dağıldılar. Bombalarını dökemeden sıvışıp gittiler. Fazıl da mertçe bir dövüşten sonra, yaralı olarak Yeşilköye indi.

Mütarekeden sonra İstanbula giren İngiliz komutanının ilk işi hastahanede yatan bu kahraman Türkü ziyaret etmek olmuştu.

Gülüyorum

REKLÂM OLSUN DİYE

Müşteri — Bana bak garson! Bu ne kadarcık yemek böyle! Dünkü porsiyonlarınız bunun iki misliydi!

Garson — Ne tarafta oturmuştunuz bayım?

Müşteri — Şu pencerenin önünde.

Garson — Onun için size iki misli yemek verilmiş bayım. Çünkü biz dışardan görünüp reklâm olsun diye pencere önünde oturan müşterilerimizin porsiyonlarını iki misli yaparız!.

SEN DE SAKALINI TRAŞ ETTİR

Bir yolcu, yolda yürürken yanına bir ayakkabı boyacısı yaklaştı.

— Boyayalım bayım!

Yolcu, boyacının yüzüne baktı. Kirli ve kapkara! Hemen elini cebine attı. On kuruş çıkararak boyacıya uzattı.

— Oğlum, al şu parayı da önce yüzünü temizle! dedi.

Boyacı koşa koşa yakındaki çeşmeye gitti. Yüzünü temizledi. Sonra yolcuya yaklaştı.

— Amca, dedi, sen de şu on kuruşu al da uzamış olan sakalını traş ettir!

GECE BEKÇİSİ

Sevim — Şu adamı görüyor musun?

Aylâ — Görüyorum.

Sevim — İşte o adam tam iki sene geceleri hiç uyumamıştır!

Aylâ — Böyle şey olur mu Sevim?!.. Hasta mı bu adam?..

Sevim — Hayır canım! Gece bekçisidir. Gündüzleri uyur.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

11 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 24 Fiyatı: 15 kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
E-3
EVLİYA ÇELEBİ
ETNA YANARDAĞI
EŞKENAR DÖRTGEN
EŞEK
EV
ET MAKİNASI

Bunları Biliyor musunuz ?

GÖKYÜZÜNDE NE KADAR YILDIZ VAR?..

Gökyüzündeki yıldızları saymak acaba mümkün olamaz mı?.. İşte bu soru bilginlerin de aklına gelmiş ve yıldızları saymışlardır. Kuzey yarım küresinde gözle sayılabilen yıldızlar 3.500 dür. Güney yarım kürede de bu kadardır. Teleskopla gökyüzüne bakılacak olursa yüz binlerce yıldız daha görülür. Teleskopla sayılan yıldızların yekûnu 100 milyonu geçmiştir. Bu yıldızları saymak için fotoğraflarını çekerler, sonra fotoğraf üzerinden sayarlar.

EN KIYMETLİ ŞEY NEDİR?..

Dünya yüzünde herşeyin kendine göre bir kıymeti vardır. Meselâ hava, su, Güneş, toprak hepsi birer kıymettir. Güneş olmasaydı hayat olmazdı. Su olmasaydı yine hayat olmazdı. Toprak olmasaydı bitkiler yetişmezdi. Bitki yetişmeseydi hayvanlar olamazdı ve insanlar da olamazdı. Çünkü insanlar, bitkileri ve hayvanları yiyerek yaşarlar. Demek ki her şey birbirine bağlıdır. Onun için en kıymetli şey diye herhangi bir şeyi ayırmamıza imkân yoktur. En kıymetli şey bütün kâinatın tümü ve hepsidir.

ELEKTRİK CAMDAN GEÇER Mİ?..

Elektrik cereyanı cam, ipek gibi maddelerden geçmez. Böyle maddelere, elektriği nakletmeyen maddeler denir. Bir cisim veya maddenin elektriği geçirip geçirmediğini anlamak için galvanometre denilen bir âlet kullanılır. Bu âlet hem bunu gösterir, hem de nakledilen elektrik cereyanının kuvvetini gösterir.

GÜNEŞTE SU VAR MIDIR?..

Su, oksijen ile hidrojen gazlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu iki gaz da Güneşte vardır. Fakat sıcaklığın fazlalığından birleşerek suyu meydana getiremezler. Öylece hep gaz halinde kalırlar. Zaten, Güneşte, Dünyamızda bulunan bütün madenler de vardır. Fakat hepsi, sıcaklığın tesiriyle, gaz halindedir.

rın arasını açtı. Sonunda Tarıkla Musa bin Nasir Şama çağrıldılar. Geride kalan komutanlar İberik yarımadasının fethini tamamladılar. Neticede bütün İspanya ve Portekiz ülkeleri Endülüs namiyle, Emevî devletinin bir vilâyeti haline geldi. 750 yılında Emevî devleti yıkılmıştı. Horasanlı bir Türk olan Ebu Müslimin tahta çıkardığı Abbas oğullarından Seffah, bütün Emevî ailesini öldürmeye koyulmuştu. Emevî ailesinden olan Abdurrahman adlı bir prens kaçmaya, bir çok maceralardan sonra Endülüse ulaşmaya muvaffak oldu. Abdurrahman ordusiyle düşmanlarını sindirdi. Endülüste hükümranlığını sağladı. Endülüste Abbasî saltanatından ayrı yeni bir Emevî devleti kurulmuş oldu (756). Bu devlet 1492 yılına kadar devam etti. Endülüs tarihi sayısız hamlelerle doludur. Fakat zamanla baş gösteren gerilikler ve yıkıntı belirtileri bu devleti de tarih sahifeleri arasına gömdü. Kastil ve Aragon kralı Ferdinand ile karısı Kraliçe İzabel, Endülüs devletini yıktılar; İberik yarımadasından İslâm ve Arap devrini hatırlatacak her şeyi söküp attılar.

ENEZ :

Nüfuzu 600 ü bulan Enez yurdumuzun Batı ucunda, Trakya topraklarımız üzerinde, Meriç nehrinin kenarında bulunur. Enezden ötede Yunanistan sınırları başlar. Halk balıkçılık ve tarım işleriyle uğraşır. Nehrin Egeye karıştığı kuytu kıyılarda bol balık yumurtası elde edilir.

ENGEREK YILANI :

Engerek yılanı zehirli bir yaratıktır. Rengi esmer, sincabî boz ve nefti renkler arasında değişir. Daha ziyade yaşadığı çevrenin rengine uyar. Bataklıklarda yaşayan engerekler siyah renkli olurlar. Cildinin üzeri benekler ve siyah lekeler dolu olan engerek yılanının sırtında, girintili çıkıntılı bir çizgi vardır.

Bu hayvan en çok çayırlarda, çalılıklarda, ormanlarda ve

bataklıklarda yaşar. Memleketimizde de rastlanan engerek yılanı Güney Avrupa ile Güney Asya ülkelerinde bol bulunur. Zehiri öldürücü olan engerek, daha ziyade fare aviyle geçinir. Fareyi zehirleyip öldürdükten sonra yer. Zehir guddelerinden özel kanallarla üst çene dişleri içine gelen zehir, ısırma neticesinde ısırılan hayvanın kanına karışır ve onun ölümüne sebep olur. Dünyada bir yılda 50 bine yakın insan, yılan zehirlemelerinden telef olup gitmektedir.

ENGİZİSYON :

Engizisyon, Hristiyan dinin katolik mezhebi içinde doğmuş bir zulüm şebekesinin adıdır. Papazlardan meydana gelen Engizisyon mahkemeleri yüzyıllarca insan kanı akıtmış; sayısı yüzbinlere varan masumların canına kıymıştır. Bu cinayet teşkilâtı dinî sebeplerle 1184 yılında, İtalyanın Verone kasabasında kurulmuştu. Fakat sonraları gayelerini değiştirdi. Katolik kilisesinin bozulmasiyle Engizisyon mahkemelerinin zulümleri büsbütün şiddetlendi. Hristiyanlık dini içinde beliren «Reform - yenilik hareketlerini» sindirmeye çalıştı. Engizisyon mahkemelerine çıkanlar türlü işkencelerle can veriyorlardı. Gözlerin oyulması, çekiç altında kemikleri kırarak öldürme, diri diri ayakların veya kolların ateşte yakılması, bu korkunç işkencelerin en basitlerini teşkil ediyordu. Önceleri İtalyada başlayan Engizisyon zamanla Almanyaya, Fransaya yayıldı. Fakat en büyük tesirini İspanyada gösterdi. Kastil ve Aragon Kralı Ferdinand Engizisyon vasıtasiyle yüzbinlerce müslümanın kanına girdi.

Engizisyon mahkemeleri 1808 yılında Napoleon Bonopart tarafından ortadan kaldırıldı. Avrupa insanlığı da böylelikle büyük bir yüz karasından kurtulmuş oldu.

ENLEM :

Bir yerin Ekvatordan derece ile gösterilen uzaklığına o yerin «Enlem» i adı verilir. Bir yerin Başlangıç Meridyeninden olan uzaklığı da o yerin Boylamıdır. Bir yerin enlemi bilinirse, oranın ekvatordan olan uzaklığını hesaplamak kolaydır. Çünkü dünyanın çevresi 40 bin kilometre ve 360 derecedir. Buna göre birbirinden bir derece aralıklı paraleller arasındaki uzaklık 40,000: 360 = 111 kilometredir. Ankara 40 ıncı paralel üzerinde olduğuna göre Ankaranın enlemi yâni Ekvatordan olan uzaklığını bulmak için 40X111 = 4.440 işlemini yapmak gerekir.

ENVER PAŞA :

Osmanlı Devletinin son yıllarında adı çok geçen paşalardan ve devlet adamlarından biri de Enver Paşa'dır. Babası Süreemini Ahmet Paşa, annesi Ayşe Hanımdır. 1881 de İstanbulda doğmuştur. 1903 yılında Harp Okulunu kurmay yüzbaşı olarak bitirdi. İlk göreve 3. Orduda başlamıştır. Zamanla İttihat ve Terakki komitesine dahil oldu. 1908 de, Meşrutiyet ilânında büyük işler gördü. Trablus ve Balkan savaşlarında bulundu. «Babıâli Baskını» nı yaptırdı, Padişah damadı olması sebebiyle de az zamanda birinci derecede devlet adamları arasına karıştı. 1913 Harbiye Nazırı oldu. Paşalık rütbesi kazandı. Başkomutan Vekâletine tâyin edildi. Osmanlı devletinin Birinci Cihan Savaşına mevsimsiz girmesine ve Almanyanın yanında yer almasına sebep oldu, yenilgiden sonra da Almanyaya kaçtı. Oradan Türkistana geçti. Türkistanı Ruslara karşı ayaklandırmak istedi. Buhara yakınında yapılan bir savaşta öldü (1922). Böylece, macera dolu bir hayat, tatlı ve acı hâtıralarla nihayete erdi.

EPİKÜR :

Epikür Yunan filosoflarından biridir. Samos adasında doğdu. Milâttan önce 341—270 yılları arasında yaşadı. 34 yaşındayken Atinaya yerleşti. Epiküryanizm adı verilen felsefesini burada yazmıya başladı. Plutarque, Çiçero, Şükrecias gibi Yunan filizofları Epikürün tesirinden kurtulamamaşılardır.

ERBAA:

Erbaa, Tokat vilâyeti kazalarından biridir. Merkez nüfusu 6200 dür. Kelkit çayı kenarında bulunur. Denizden 230 metre yüksekliktedir. Halk tarım, meyvacılık ve tütün işleriyle uğraşır. 66 köyü ile beraber nüfusu 40 bindir. Yüzölçümü 916 kilometrekaredir.

ERCİŞ :

Erciş, Van vilâyetine bağlı bir kazadır. Van gölünün kuzey kıyısında kurulmuştur. Etrafı meyva bahçeleriyle ve bağlarla kaplıdır. Geniş ovalarında tarım yapılmakta, hayvan beslenmektedir. Bilhassa iyi cins koyunları ile sığırları meşhurdur.

ERCİYAŞ DAĞI :

Erciyaş dağı Orta Anadolu bölgesindedir. Kayserinin güneyinde yükselir. Denizden 3850 metre yüksektir. Bu haliyle İç Anadolunun en yüksek dağıdır. Tek dağdır. Etrafında başka dağlar bulunmaz. Tepesi bir piramidi andırır. Yaz kış karlarla kaplıdır. Çok eskiden bir yanardağ olan Erciyasın dolayı geniş düzlüklerle çevrilidir. Dağın kuzey doğusunda bulunan Tekir yaylâsı yoluyla en tepeye çıkmak kolaylaşır. Kayseri ovası deniz düzleminden 1100 metre yüksekte bulunur. Erciyasın 1600 metreye varan eteklerinde bağlara, yazlık evlere

rastlanır. 3000 metreye kadar da sürü gezdiren çobanlara tesadüf edilir. 3000 metreden sonra daimî kar bölgelerine girilir. Buraları çıplaktır, ıssızdır. Buzulların doldurduğu vadilerde yazın tatlı şırıltılı çağlayanlar akar. Serin pınarlar Ağustos ayında titreyen dağ yolcularının moraran dudaklarını sızlatır.

Erciyas, yaz ve kış sporcu gençlerin, kayakçıların özlemle koştuğu bir yer halini almıştır.

ERDEK :

Marmara denizinin güneyinde, Kapıdağ yarımadasının güney batısında şirin bir kasaba vardır. Burası Erdektir. Erdek, Balıkesir vilâyeti içindedir. Asıl liman ve Çınarlık limanı olmak üzere iki limanı vardır. Dolayı bağlarla, zeytinliklerle örtülüdür. Halk bağcılık yapar. Şarapçılıkla, kozacılıkla uğraşır. Zeytinlikle geçinir. Balıkçılık yapan Erdekliler de bulunur. Ençok kolyoz ve sardalye avlanır.

EREĞLİ (Karadeniz Ereğlisi) :

Batı Karadeniz bölgesinde, Zonguldak vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 5 binin üzerindedir. Etrafını çeviren dağlar ormanlarla kaplıdır. Türkiyenin en zengin kömür damarları da buralarda bulunur. Sebze ve meyvacılığı oldukça gelişmiştir. Kümes hayvanları bol beslenen Ereğlide yumurta, hayvan ve ceviz gibi maddeler dış pazarlara gönderilir. Civarındaki topraklarda demir ve manganez madenlerine de rastlanmıştır. Ereğli, bir demiryolu hattıyla da Zonguldak ve Orta Anadolu şehirlerine bağlanmıştır.

EREĞLİ (Konya Ereğlisi) :

Konya Ereğlisi, Konya ovasının güney doğu kısmına düşer. Toros dağlarının eteğinde kurulmuştur. Nüfusu 10 bini geçer. Bu güzel kasabanın yanından geçip Akgöle dökülen İvriz çayının asıl kaynakları, Ereğliden 12 kilometre ötededir.

Su boyunda uzanan bahçelerden bol ürün alınır. Her çeşit meyva yetiştirilir. Ereğli tarım ve hayvancılığı ile günden güne gelişmektedir.

Ereğli kazası Konya vilâyetine bağlıdır.

EREĞLİ (Marmara Ereğlisi) :

Marmara Ereğlisi, Marmara denizinin kuzeyinde, Silivri ile Tekirdağ arasındaki kıyılar üzerinde bulunur. Fenikeliler zamanında kurulduğu sanılır. Romalılar devrinde burasının adı Heraklea idi. Bizanslılar zamanında önemli bir merkez haline gelen Ereğli bir aralık Emevîlerin elinde bulundu. Tekrar Bizanslıların eline geçti. Nihayet 14. yüzyıl içinde de Osmanoğulları tarafından zaptedildi. Ereğli Tekirdağ vilâyetine bağlıdır. Çorluya bir şose ile ilişiktir. Halkın bir kısmı balıkçılık, bir kısmı da tarım işleriyle uğraşır.

ERGANİ :

Ergani, Elâzığ - Diyarbakır demiryolu üzerinde önemli bir kaza merkezidir. Diyarbakır vilâyeti sınırları içinde bulunur. Türkiyenin zengin bakır damarları bu kasabanın ehemmiyetini gün geçtikçe arttırmaktadır. Milâttan çok önceleri işletilmeye başlanan Ergani bakır madenleri, son yıllarda gayet fennî usullerle çalıştırılmaktadır. Halkın büyük kısmı maden ocaklarında işçi ve usta olarak çalışır. Elde edilen saf bakırlar Türkiyenin gerekli yerlerine gönderilir.

ERGENEKON DESTANI :

Ergenekon destanı, Türkler arasında bugüne kadar söylenip gelen ve Göktürk devletinin kuruluşunu anlatan bir masaldır.

Göktürkler önceleri Hazar denizinin batısında otururlardı. Hayatları, sakin ve barış içinde geçiyordu. Bir gün, komşuları-

nın saldırışına uğradılar ve yenildiler. Hemen hepsi savaş alanında kırıldılar. İçlerinden yalnız bir delikanlı sağ kaldı. Düşmanlar, bunun da ellerini, ayaklarını kesip büyük bir bataklığa attılar. Bu arada dişi bir kurt göründü. Delikanlıya yiyecek getirdi ve onu ölümden kurtardı. Komşu ulusun hükümdarı bu delikanlıyı da öldürtmek için bir asker göndermişti. Asker bataklığa geldiği zaman delikanlının yanında kurdu gördü, delikanlıya dokunamadı. Delikanlı, kurtla evlendi. Kurt da onu alarak Hazar denizinin doğusuna geçirdi. Günlerce yürüdükten sonra ikisi bir dağın üstüne vardılar. Burada bir mağara gördüler. Mağaradan geçince karlarla örtülü bir yola geldiler. Bu yol çok tehlikeliydi. Buradan yürüyerek yemyeşil büyük bir ovaya indiler.

Dışarıya yalnız bir yolu olan bu ova geniş ve güzeldi. Her tarafta bol sular akıyor, çeşitli meyva ağaçları ovayı kaplıyordu. Su kenarlarında, gür ağaçlı ormanlarda renkli kuşlar uçuşuyor, türlü av hayvanları dolaşıyordu. Bu vâdinin adı Ergenekon'du.

Dişi kurt, on oğlan doğurdu. Bu oğlanlardan birine Asena adı verildi. Asena, bütün kardeşlerinden daha akıllıydı. Bunun için hükümdar oldu. Çadırının kapısı önüne, üzerinde kurt başı bulunan bir bayrak diktirdi.

Kurt soyundan gelen insanlar yıllar geçtikçe çoğaldılar. Yüzlerce yıl Ergenekon'da yaşadılar. Nihayet buraya sığmamıya başladılar. Buradan çıkıp kendilerine daha geniş ülkeler aramak istediler. Fakat geldikleri yolu unutmuşlardı. Bir demirci onlara «Burada demirden bir dağ var, onu eritelim» dedi. Bu teklif kabul edildi. Hemen dağın geniş bir yerinde bir kat odun, bir kat kömür koyarak bir yığın da yaptılar. Yetmiş yerde, yetmiş deriden yapılmış körükler kurdular. Körükleri işlettiler, dağı erittiler. Bir yük hayvanının çıkabileceği genişlikte bir yol açtılar. Bu yoldan faydalanarak Ergenekon'dan çıktılar. Altaylar bölgesinde büyük bir devlet kurdular.

ERİK :

Bugün dünya üzerinde 1500 den fazla cinse sahip olan erik faydalı bir meyvadır. Eriğin anayurdu Anadolu ile doğu Akdenizdir. Zamanla Avrupaya ve bütün dünyaya yayılmıştır. Türkiye eriklerinin **Türbe, Bardak,** Can, Amasya, Üryanî ve Mürdüm cinsleri meşhurdur. Erik meyvası yeşil, sarı, pembe, kırmızı gibi çeşit renklerde olur. Büyüklük ve biçimleri de cinslere göre ayrı ayrıdır. Erik meyvasını iyice yıkadıktan sonra tazeyken çiğ yemek faydalıdır. Kurusunu da akşamdan su içine koymalı ve ertesi gün yemelidir. Bir kısım erikler erik kurusu, erik pestili haline getirilir. Yalnız erik kurusunu akşamdan su içine koymalı ve ertesi gün yemelidir. Erik, biraz asid yapar. Fakat müshil vazifesi görmesi, çeşitli vitaminleri ve güneşten gelen canlı atomları ihtiva etmesi bakımından çok önemlidir.

ERMENAK :

Ermenak, güney Anadoluda, Konya vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Göksu vadisinde, denizden 1300 metre yüksekliktedir. Dolayını yüksek Toros dağları çevirir. Akar suları boldur. Bahçelerinde sebze ve meyva yetiştirilir. Civar tepeler sık ormanlarla kaplıdır. Yaylâ ve otlaklarda sürülen beslenir. Nüfusu 10 bine yaklaşmaktadır. Kasaba günden güne gelişmektedir. Tarım da oldukça ileridir.

ERMENİSTAN :

Ermenistan yurdumuzun doğusunda, Sovyet Birliği sınırları içinde 30,900 kilometrekare büyüklüğünde bir cumhuriyettir. 1920 denberi de, Rus Sovyet Sosyalist Cümhuriyetleri Birliğine katılmıştır. Ermeni arazisi çok dağlıktır. Memleket volkanik tepelerle doludur. İklim serttir. Dağlara kar ve yağmur çok yağar. Ermenistanın yegâne nehri Arastır. Bu nehir Tür-

kiyeden gelip Hazar denizine dökülür. Ermenistan Cümhuriyetinin baş şehri 75000 nüfuslu Erivan şehridir. Ermenistanın nüfusu ancak 1 milyon kadardır. Bu nüfusun %86 sı Ermeni, %10 u Türk, geri kalanı da Rustur.

ERTUĞRUL BEY :

Ertuğrul Bey, Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Beyin babasıdır. Kayıhanlı aşireti reislerinden Kaya Alp oğlu Süleyman Şahın oğludur. Süleyman Şah, aşireti ile Fırat nehrini geçerken suya düşüp boğulmuştu. Bu acı olayla aşiret 2 kısma ayrılmıştı. Bir kısmı, yine Süleyman Şahın çocuklarından Gündoğdu ile Sungurtekinin emirlerine uyarak geldikleri Horasan illerine döndüler. 50 bin kişilik Kayıhanlı aşiretinin yalnız 450 ailelik miktarı Ertuğrul Beyle kardeşi Dündar Beyin yanında kaldılar. Ertuğrul Bey kendi yanında kalanları aldı; Anadolu illerine geçti. Sivas yakınlarında 2 ordunun çarpışmasına şahit oldu. Ertuğrul, hemen yenilmek üzere olan ordunun imdadına koştu. Böylece Moğollara karşı, Anadolu Selçuklu ordusunun zafer kazanmasını sağladı. Bundan ziyadesiyle memnun olan Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin, Ertuğrul Beyi uç Beyi olarak Atranos çayı ile Sakarya nehri arasındaki araziye yerleştirdi. Burası Bizans sınırlarında, Marmara denizinin güneyine düşen bir yerdi. Ertuğrulun kahraman aşireti gün geçtikçe gelişti. Bizans tekfurlarını yenerek sınırlarını genişletmiye koyuldu. Nihayet, büyük yararlıklar göstererek 1288 yılında ölen Ertuğrul Bey arkasında Osman, Gündüz Alp, Sarıbatı Savcı isimlerinde 3 oğul bıraktı. Ertuğrul Beyin mezarı Söğüt kasabasındadır. Ertuğrul Bey, Osmanlı devletinin ilk temelini atanlardan biridir.

ERZİNCAN :

Erzincan, doğu Anadolunun güzel köşelerinden biridir. Erzincanın denizden yüksekliği 1200 metre kadardır. Dolayı,

yüksek dağlarla çevrilidir. Şehir, verimli bir ovanın ortasında bulunur. Kışları nisbeten serin geçen Erzincanın yazları çok sıcak olur. Erzincan Malâzgirt Zaferinden sonra Anadolu Selçuklularının eline geçmiştir. Bilhassa Selçuklulara mensup bir Türk sülâlesi olan Menküçek oğulları zamanında hayli gelişmişti. Bir müddet ilhanlıların eline geçen şehir, daha sonraları Akkoyunluların buyruğu altına girdi. Fatih Mehmedin Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasana karşı kazandığı Otlukbeli savaşiyle de Osmanlıların eline geçti (1473).

Erzincan, deprem bölgeleri içindedir. Geniş ovası, bir çöküntü ovasıdır. 1789 yılında şiddetli bir zelzele şehri baştan başa yıkmıştı. 1939 büyük Erzincan depreminde de on binlerce vatandaşımız topraklar altında kalmışlardı. Erzincan vilâyeti yüzölçümü 14,276 kilometrekaredir. Nüfusu 150 bini geçer. Kemah, Kigi, Kuruçay, Plümür, Refahiye vilâyetin başlıca kazalarıdır. Vilâyet halkı tarım yapar, hayvan besler.

ERZURUM :

Doğu Anadolumuzun büyük bir vilâyet merkezidir. Palandöken dağları eteklerinde kurulmuştur. Bereketli Erzurum ovasını Fıratın bir kolu olan Karasu ırmağı sular. Doğu Anadolunun önemli yolları Erzurumdan geçer. Şehrin denizden yüksekliği 1900 metredir. İklim, sert bir kara iklimidir. Yaylâlarında semiz sığırlar, iyi cins koyunlar beslenir. Tarımı gün geçtikçe gelişmektedir. 26,330 kilometrekareyi bulan vilâyet alanı üzerinde 300 binden fazla insan yaşar. Hınıs, İspir, Oltu, Pasinler, Tercan ve Tortum Erzurum vilâyetine bağlı kaza merkezleridir.

ERZURUM KONGRESİ:

Erzurum kongresi kurtuluş tarihimizin altın sahifelerinden biridir. 1914 - 1918 Birinci Cihan Savaşında Osmanlı İmparatorluğu yenilmiş, devletin başında bulunanlar düşmanların

dileklerini kabul etmişlerdi. Fakat Türk milleti hürriyet ve istiklâlini korumak gayesiyle kendisine önderlik edecek başı arıyordu. Nihayet aradığını da bulmuştu. 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkan Atatürk Erzuruma gitti. Orada Vilâyeti Şarkiye — Doğu vilâyetleri kongresini açtı. Ve 23 Temmuz 1919 da açılan kongrenin başkanlığına seçildi. Bu kongreye Erzurum kongresi adı verilir. Erzurum kongresinde alınan önemli birkaç kararı veriyoruz:

«Millî sınırlar içinde, tam bir Türk vatanı vardır; parçalanamaz.» «Ecnebi mandası ve himayesi kabul olunamaz.»

ESKİ HAYVANLAR :

Çok eski devirlerde gayet büyük dev gibi hayvanlar yaşıyordu. Bazılarının boyları 60 metre idi. Bugünkü fillerin dedeleri Mamut ismini verdiğimiz canavarlardı. Mamutlar fillerden iki üç misli daha büyüktü. Bugün bu hayvanların fosilleşmiş iskeletlerine, kemiklerine ve izlerine tesadüf ediyoruz. Bu iskeletlerin kemikleri yanyana getirilerek hayvanın dev vücudu olduğu gibi kurulabiliyor. Eski timsahlar da 15 metre boyunda canavarlardı. Böylece anlaşılıyor ki pek eski devirlerde bütün yaratıklar çok iri yapılı idiler. Sonraları yavaş yavaş küçülerek bugünkü şekillerini aldılar.

ESKİ İNSANLARIN GÖKYÜZÜ İNANIŞLARI :

Eskiden insanlar, dünyayı tepsi gibi düz sanıyorlardı. Güneşin dünyanın etrafında döndüğünü söylüyorlardı. Hintlilere göre dünya bir kaplumbağanın üzerinde veya bir öküzün boynuzları arasında idi. Bugün bilginler bir çok araştırmalar yaparak dünyanın yuvarlak olduğunu ve boşlukta durduğunu anlamışlradır. Dünyamız soldan sağa doğru ekseni etrafında döner. Aynı zamanda güneşin etrafında döner. Bir yere değmez.

ESKİMOLAR :

Amerikanın kuzeyinde, Grönand'dan Bering boğazına kadar uzanan kıyılarda yaşayan insanlara Eskimolar adı verilir. Kısa boylu, geniş omuzlu olan eskimoların kafaları oldukça büyüktür. Bunlar küçücük gözlere sahiptirler. Renkleri koyu esmerdir. Eskimolara en çok Alaska buzları arasında rastlanır. Zekî ve misafir sever olan eskimolar gün geçtikçe medenileşmektedirler. Buzdan yapılmış kulübelerinde yaşarlar. Avcılıkla geçinirler. Yalancılık, kötülük nedir bilmezler. Yaz meskenlerini fok derisinden yaparlar.

ESKİPAZAR :

Eskipazar, Çankırı vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Batı Karadeniz bölgesinin iç kısımlarında bulunur. Nüfusu merkezde 1000, kaza sınırları içinde 20 bindir. 47 köyü vardır. Eskipazar, Çankırı - Zonguldak demiryolu üzerindedir.

ESKİŞEHİR :

Eskişehir, Orta Anadolunun kuzey batı köşesinde bulunur. İstanbul - Ankara demiryolu üzerindedir. Şehir, Porsuk çayının etrafında yayılmıştır. Denizden 800 metre yüksekliktedir. İklimi serttir. Bereketli ovasında her türlü tahıl tarımı yapılır. Eskişehire 30 kilometre uzaklıkta bulunan Lületaşı işletilir. Çayırlarda ve otlaklarda hayvan sürüleri beslenir. Şehirde şeker, un ve kiremit fabrikaları vardır. 13,335 kilometrekareyi bulan alanı üzerinde 200 bine yaklaşan insan yaşar. Mihalıkçık, Seyitgazi, Sivrihisar başlıca kazalarını teskil eder.

ESKİ TARIM USULLERİ :

Eski zamanlarda insanlar toprağı sapanla sürerlerdi. Sapan, ucu sivri veya kıvrık olan kalın bir odun parçası idi. Bu-

nu öküzün veya atın arkasına bağlayarak toprağı sürerler, yâni biraz kazıp açarlardı. Sonra tohumu elleriyle ekerler, zamanı gelince de yine elleri ile mahsulü (yâni buğdayı, arpayı, mısırı, çavdarı v.s.) toplarlardı. Tabiî bunları yapmak hem çok uzun sürer, hem de çalışanları çok yorardı. Eski Sumerliler, Mısırlılar ve Romalılar iyi çiftçi idiler. Hayvan yetiştirme usullerini de bilirlerdi. Toprağı iyi sularlar, iyi ekerlerdi. Bizim köylülermiz de, çok yakın zamanlara kadar kara sapan denilen sapanı kullanırdı. Bugün bile bazı köylerimizde sapanla ve öküzlerle tarla sürerler. Fakat artık bütün köylerimize en kısa zamanda makine dağıtmağa çalışılmaktadır. Bir çok köylerimiz makine kullanmaktadır.

ESKİ VERGİLERİN KALDIRILMASI :

Eskiden «âşar» vergisi ismi ile, köylüden yetiştirdiği mahsulün onda biri vergi olarak alınırdı. Bu vergi köylülerimize ağır geliyordu. Onun için Cumhuriyet devrinde bu vergi tamamen kaldırılmıştır.

ESTONYA :

Estonya Baltık denizinin doğusunda, Finlanda körfezinin güneyinde küçük bir memlekettir. Geniş düzlüklerden meydana gelmiştir. 47,500 kilometrekare büyüklüğündedir. Estonyanın üzeri göllerle, kıyıları adalarla doludur. Nüfusu bir milyonu geçer. Hükümet merkezi Tallinn (Reval) dir. Estonya bugün Sovyetlerin buyruğu altındadır.

EŞEK :

Orta Anadoluda epeyi eşek beslenir. Bunlar, ekseri siyah tüylü eşektir. Eşek attan daha kısa boyludur. At gibi koşucu değildir. Fakat uzun ve zorlu işlere daha dayanıklı ve uysaldır. Aynı zamanda inatçı bir hayvandır. Yük taşımak için kul-

lanılır. İki tekerlekli küçük arabalar da çeker. Koşmaz ama çok yol yürür. Köylülere iyi bir yardımcıdır. Büyük şehirlerimizde kullanılmaz. Afrikada yaban eşekleri vardır. Ormanlarda dolaşan bu hayvanlar geniş çizgili derialeriyle daha gösterişli ve aynı zamanda daha iridirler. Çok çevik ve attan daha fazla koşucudurlar. Bunlar evcilleştirilmemiştir.

EŞİT İŞARETİ :

Bu işaret matematik işlemlerinde kullanılır. Birbirine denk olan sayıların arasına konulur. Meselâ: 3 + 1 = 4. Bu toplama işleminin sağ ve solunu dolduran rakamlar birbirine eşit rakamlardır.

Eşit işareti şöyle yazılır: (=).

EŞKENAR DÖRTGEN :

Eşkenar dörtgen karşılıklı iki köşesinden basılmış yayvan bir karedir. Dört kenarı ve karşılıklı açıları birbirine eşit olan dörtgenlere eşkenar dörtgen adı verilir. Eşkenar dörtgenlerin çevresini bulmak için bir kenar uzunluğunu dörtle çarpmak gerekir.

EŞME :

Eşme, Manisa vilâyeti içinde bir kazadır. Merkez nüfusu 3 bindir. Uşak - Alaşehir demiryolu üzerinde bulunur. Eşmenin 81 köyü vardır. Köyleriyle birlikte genel nüfusu 30 bindir. Alanı 1673 kilometrekareyi bulur. Halk halıcılık yapar, hayvan besler ve tarım işleriyle uğraşır.

ET :

İnsanların bir kısmı ile yırtıcı hayvanların önemli besinini

teşkil eden et, hakikatte sağlığımız için zararlıdır. Dünyanın dörtte üçü vejetaryendir, et yemez. Bununla beraber dünya insanlarının bir kısmı koyun, sığır, kuş ve balık gibi hayvanların etlerini ağız tadı ve alışkanlık neticesi yemeğe devam etmektedirler. Et; insan ve hayvanlarda vücudun deri ile kemik arasında kalan, en çoğu kas ve yağ tabakalarından meydana gelen kısma verilen bir isimdir.

ETER:

Asitlerin alkollerle birleşmesinden meydana gelen sıvılara eter denir. Uçucudur. Özel bir kokusu vardır. Hem bayıltıcı hem de ayıltıcı özelliği bulunur. Hekimlikte ve hastanelerde çok kullanılır. Halk arasında etere lokman ruhu da denilir.

ETİ DEVLETİ :

Etiler de Orta Asyadan gelerek Anadoluda Kızılırmak nehrinin kıvrımı içinde yerleştiler. Grup grup veya boy boy nehir boyunca yayıldılar. Her boyda bir bey vardı. Bir de ihtiyarlar meclisi vardı. Bu meclisin başkanı «bey» idi. Boyları bu meclis idare ederdi. Yâni idare sistemleri bugünkü demokrasi sistemine pek benziyordu. Etiler brakisefal kafatasına maliktiler ve Türk ırkına mensuptular. Sumerler ve Elamlar da böyleydi. Eski Avrupalılar ve Şamiler brakisefal değildi. Onun için Etiler, Sami veya Avrupalı olamazlar. Etilerin dilleri de Türkçeydi ve Sumer, Elam dillerinin esasına dayanıyordu. «Eti» kelimesinin mânası bey veya efendi demektir. Anadoludaki ilk ahali bir çok beylikler, yâni etilikler halinde yaşıyordu. Onun için Anadolu halkına Etiler denmiştir. «Flakernas» isminde bir hükümdar Anadoludaki etilikleri, yâni beylikleri birleştirerek Eti İmparatorluğunu kurdu. İmparatorluğun merkezi Hatusas (bugünkü Boğazköy tarafı) idi. Eti devleti, kralları Subbiluliyuma, Murşil ve Muvatalla zamanlarında çok genişledi. Bütün Anadolu, Suriye, Mezopotamya ve Babil zaptedildi. Kıbrıs da himaye altına alındı.

ETİ DEVLETİNİN YIKILIŞI :

Tor'lar Yunanistanı ve adaları zaptedince oralardaki ahali Anadoluya girdi ve her tarafa yayıldı. Aynı zamanda Asurlular da Etilere hücum ediyorlardı. Nihayet Eti imparatorluğu yıkılıp gitti.

ETİ MEDENİYETİ :

Alişar, Kültepe ve Üyük taraflarında yapılan kazılarda Eti medeniyetine ait eserler meydana çıkmaktadır. Böylece anlaşılmaktadır ki, Eti Türkleri resimde, heykeltraşlıkta çok ileri idiler. Taşlara, duvarlara güzel kabartmalar yaparlardı. Âbideler, saraylar inşa ederlerdi. Bazı saraylarında sütunlar var, bazılarında yoktur. Tunçtan yapılmış küçük heykeller de kıymetlidir. Hem çivi yazısı, hem de Mısırlıların hiyeroglifine benzeyen bir yazı kullanırlardı. Musikide de ileriydiler. Ney, gitara gibi musikî âletlerini çalmasını biliyorlardı. Yunanlılar musikiyi Eti Türklerinden öğrenmişlerdir. Asurlular, Eti sanatının tesiri altında kalmışlardır. Etiler hukuk işlerinde de ileriydiler. Kanunları vardı. Bu kanunlara göre yaşarlardı. Askerlik sanatını biliyorlar ve iyi dövüşüyorlardı.

ET MAKİNASI :

Et makinası başlıca 5 parçadan yapılmıştır:

1 — Yuva: Kalınca bir boruya benzer. Bir başına makineyi işleten kol takılmıştır. Öteki başında dönen bıçak ve delikli demir vardır. Borunun üstünde et parçalarını koymağa yarıyan huni gibi bir kısım bulunur.

2 — Burgulu demir: Yuvanın içinde döner, etleri ileriye doğru itmeğe yarar.

3 — Burguyu döndüren kol: Et makinesi bu kol çevrilerek işletilir.

4 — Burgunun sonuna takılan bıçak: Etleri kesmeğe yarar.

Kahramanlık Hikâyesi

BİLECİĞİN ZAPTI

Bilecik tekfuru büyük bir düğün yapıyordu. Davetliler arasında Osman Bey de vardı. Tekfur seviniyordu. Öyle ya, ziyafet sofrasında Türklere baskın yapılacak; böylece, Söğütlü kahramanlıkların hakkından gelinecekti. Zaten bütün civar beyler de, Bilecik Tekfurunun plânını kabul etmişlerdi.

Yalnız, bütün bu olan bitenlerden Osman Beyin haberi vardı. Hakikî bir Türk dostu olan Köse Mihal Bey, Osman Beye her şeyi söylemişti. Bunun için, davete icabet eden Osman Beyle adamları hazırlıklı gelmişlerdi.

Atlarla gelen hediyeler boş kaleye alındı. Çarşafa bürünmüş bayanlar da, ziyafet yerine yakın bir sırtın gerisine alındı. Osman Bey adamlariyle sofraya oturdu. Tekfur yakınlarına işaret vereceği zaman, Osman Bey kalktı. Atına bindi. Yamacın arkasına doğru hızla sürdü. Bu esnada, Bilecik Tekfurunun adamları da, yalınkılıç Osman Beyin peşine düştüler. Fakat, çarşaflardan sıyrılan yiğitler gelenlere karşı durdular. Bilecik tekfuru, etrafiyle kaleye sığınmaya çalıştı. Ama, kalenin kapıları çoktan kapanmıştı. Mekkârilerdeki yüklerin arasında gizlenen askerler, kale muhafızlarını tepelemişlerdi. İki kuvvet arasında kalan Bilecik Beyi helâk oldu. Kale de kolaylıkla Türklerin eline geçti.

Gülüyorum

NASIL ANLAMIŞ?

Ayhan — Sen uyurken hiç horlar mısın Cingöz?
Cingöz — Hayır, horlamam!
Ayhan — Nereden biliyorsun?
Cingöz — Geçen gün merak ettim. Bütün gece uyanık durdum ve hiç horlamadığımı anladım!

TUHAF ŞEY!

Hocanın canı helva istiyordu. Fakat parası yoktu. Ne alabiliyor, ne yapabiliyordu. Bir gün bakkal dükkânına girdi.

— Sende şeker var mı? dedi.

— Var.

— Un var mı?

— Var.

— Birader, öyleyse ne diye helva yapıp yemiyorsun!..

DEĞİŞİKLİK YOK!..

Doktor — Şu bir altın yutmuş olan hastamız nasıl kuzum?

Hemşire, gülümsiyerek — Daha kendisinde bir değişiklik olmadı bay doktor...

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — **İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1** Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 25 Fiyatı 15 Kuruş

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

E – 4

ESKİMOLAR

Bunları biliyor musunuz?

HAVA NİÇİN GÖRÜLMEZ?...

Havayı gözlerimizle göremeyiz. Yalnız rüzgâr esince veya elimizi sallayınca hissederiz. Görememezimizin sebebi, havanın şeffaf oluşundandır. Yâni tıpkı cam gibidir. Bir tarafından bakılınca öbür tarafı görünür. Işığı hiçbir zaman aksettirmez. Işığı aksettiren cisimler görülebilirler. Aksettirmeyenler görülmez.

GÜNEŞ NEDEN DOĞUDAN DOĞAR?...

Dünyamız Batıdan Doğuya doğru döndüğü için Güneş Doğudan doğar ve Batıdan batar. Fakat aslında Güneş bu hareketleri yapmaz. Dünya döndüğü için biz Güneşi etrafımızda dönüyor gibi görürüz. Güneş bizim etrafımızda dönmez. Fakat boşlukta bütün gezeğenleri ve bizimle beraber saniyede 20 kilometre hızla uçmaktadır.

EDİSON KİMDİR?...

Edison, bütün dünyayı elektrik ışığına kavuşturan, büyük bir bilgindir. O, yüzlerce yeni şey bulmuş, insanlığa ve medeniyete çok büyük yardımlar yapmıştır. En önemli keşifleri, elektrik ampulü, sinema, fonograf, uzun mesafe telefonu, telgraf, hoparlör'dür. Bu âletler hiç şüphesiz bugün çok ilerlemiş ve daha kusursuz şekillere girmişlerdir. Fakat ilk bulucusu Edison'dur.

Edison, 12 yaşlarında trenlerde gazete satardı. Büyük okullardan mezun olmadı. Lâkin çalışmasını bilirdi ve hiç boş durmazdı. Hem gazete satar, hem de yeni şeyler keşfetmeğe çalışırdı. Hiç bir şey onu çalışmaktan alıkoyamadı. Pek ufak ve önemsiz gibi görünen şeylerin üzerinde aylarca ve senelerce çalışır, nihayet başarıya ulaşırdı.

Muvaffakiyetinin sırrı hem teşebbüs, hem çalışma, hem de ufak teferruata önem vererek sabırla ve ısrarla araştırmalara devam etmesindedir.

5 — Mengene: Et makinesini masaya tutturma işini görür.

ETNA YANARDAĞI :

Etna yanardağı, Sicilya adasının doğu kıyılarında bulunur. Yüksekliği 3219 metredir. Hâlen faaliyette olan bu volkan büyük bir koniyi andırır. Etekleri bağ ve meyva bahçeleriyle kaplıdır. Zengin zeytinliklerle örtülüdür. 6000 metreden 1500 metreye kadar olan yamaçlarında çam, kestane, ak gürgen ormanlarına rastlanır. Etna yanardağında 1865, 1879, 1886 ve 1910 yılları ile 1928 yılında büyük patlamalar olmuştur.

ETRÜSKLER :

Milâttan 1000 yıl kadar önce, Lidya'dan gelip İtalya'ya yerleşen kavimlere Etrüskler denir. Etrüskler, Dorların istilâsına kadar Anadolu'da kalmışlardır. Daha sonra deniz yoluyla İtalya'ya geçmişlerdir. İlk kurdukları şehirler İtalya kıyılarında yer alan Kampanya ve Kapu şehirleridir. Etrüskler İtalya'da on iki site meydana getirmişlerdir. Medeniyette çok ileriydiler. Zamanla İtalya'ya ve Akdeniz adalarının bir kısmına hâkim oldular. Bir çok güzel san'at eserleri yapmışlardı. Fakat Milâttan 530 yıl önce Yunanlılara yenildiler; tarih sahnesinden çekilip gittiler.

ETÜV :

Eşya ve elbiseler üzerindeki mikrop veya ufak böcekleri basınçlı buharla öldürmek için yapılan büyük kazana etüv adı verilir.

EV :

Yalnız bir ailenin oturabileceği şekilde yapılmış barınaklara ev denir. Evin içinde; oturma odası, misafir salonu, yemek odası, yatak odası, mutfak ve banyo dairesi gibi bölmeler yer alır.

EVCİL HAYVANLAR :

Evlerimizde, kümeslerde insanlara alışık olarak yaşayan hayvanlara «evcil hayvanlar» adı verilir. Evcil hayvanların cedleri de yabanıl hayvanlar arasındaydı. Fakat atalarımız bunları yakalayarak kendilerine alıştırmışlardır. Kedi, köpek, ta-

vuk, kaz, ördek, hindi, koyun, sığır, eşek ve at cinsinden olan hayvanlar evcil hayvanlardan sayılırlar.

EVDE İŞBİRLİĞİ :

Evde yaşayanların kendilerine göre ayrı işleri vardır. Herkes kendisine düşen işi yapar. Böylece evin geçimine yardım etmiş olur.

EVDE KURALLARA UYMAK :

Evde yaşayan küçük insan topluluğu bir aile adı alır. Bu ailede büyükler ve küçükler bulunur. Evin iç işlerini anne başarır; ihtiyaçlarını baba sağlar. Küçükler büyüklerin sözlerini dinlerler; gösterdikleri işleri yaparlar. Büyükler de küçükleri korurlar; onlara en iyi eğitim örneklerini verirler. Evde yatma, kalkma, temizlenme ve yemek yeme belirli saatlerde yapılır. Ev kurallarına saygı göstermek hepimizin vazifesidir.

EVDE ZARARLI HAYVANLARLA SAVAŞ (7 hayvanla) :

Evlerimize ve bizlere zarar veren böcekleri ve hayvanları hepimiz iyi tanırız. Meselâ sinek, sivrisinek, tahtakurusu, pire, fare, hamamböceği, bit, tatarcık güve gibi. Sinek, sivrisinek, tahtakurusu, bit, pire, fare gibi, böcekler ve hayvanlar hem vücudumuza girip kanımızı emerler, hem de hastalık taşırlar. Bit tifüs hastalığını; fare veba hastalığını, sivrisinek sıtma hastalığını taşıyarak aşılar. Güve elbiselerimizi, eşyalarımızı yer. (Fare de yer).

Fare için bakkallarda ve eczanelerde fare zehirleri satılır. Bu zehirler fareleri hemen öldürür. Evde kedimiz varsa fareler hiç bir tarafta görünmez. Kedinin kokusundan bile kaçarlar.

Diğer böcekler için eskiden filit vardı. Şimdi D. D. T. bulunmuştur. Bu da filit gibi odaya sıkılır. Bütün böcekleri derhal öldürür. Bundan başka, kibrit yakılarak dumanından istifade edilen tütsü tabletleri vardır. Bunlar da eczanelerde satılırlar ve çok tesirlidirler. Bir odada iki üç tane yakılırsa hiç bir böcek kalmaz.

Bitten korunmak için temiz bulunmak, sık sık çamaşır değiştirmek, pis yerlere girmemek, saçlarımızı temiz tutmak ve

yıkamak lâzımdır. D.D.T. ve tütsü tabletleri bitleri de yokeder. Kümes ve ahırlardaki böcekler ve bitler de bu tabletlerle veya D.D.T. ile bir gün içinde derhal temizlenir.

EV ECZA DOLABI :

Her evde bir ecza dolabı bulunmalıdır. Bir ecza dolabında tentürdiyot, oksijen, amonyak gibi ilâçlarla bazı melhemler ve öksürük hapları yer alır. Pamuk, gazlı bez bulundurulur.

EV ELBİSESİ :

İşten eve dönünce sokak elbisemizi çıkarmalıyız. Ev elbisemizi, pijamalarımızı giymeliyiz. Böyle yaparsak elbiselerimizin eskimesini geciktirmiş oluruz.

EVEREST:

Dünyanın en yüksek yeri olan Everest, Hindistan'ın kuzeyinde Himalâya dağları üzerindedir. 1841 yılında buranın yüksekliğini tespit eden İngiliz harita subaylarından Sir George Everest'in adıyla anılır. Şimdiye kadar çıkılamıyan bu tepeye, son yıllarda bir İngiliz heyeti tırmanmıştır.

EV EŞYASININ KORUNMASI :

Ev eşyalarımızı, sandıklarımızdaki elbiselerimizi, çamaşırlarımızı, palto ve şapkalarımızı, halılarımızı, kilimlerimizi, diğer kıymetli eşyamızı güvelerden, farelerden ve başka zararlı böcekler varsa onlardan korumalıyız. Bunun için bunların arasına naftalin veya D.D.T. tozu serpmeliyiz. Böyle yapmazsak hepsi delik deşik olur. Kullanılmaz bir hale gelir. Ev eşyalarımızın eskiyen yerlerini hemen tamir etmeli veya yenilerini almalıyız. Eskiyen yerler büyüdükçe tamiri daha masraflı olur. Belki de sonra hiç tamir edemeyiz. Eşyalarımızın kırılmamasına, yırtılmamasına dikkat etmeliyiz.

EV EŞYASINI ONARMAK :

Evimizin bir köşesinde küçük bir işlik bulunmalıdır. Bu işlikte testere, rende, keser, çivi, kerpeten gibi araçlar yer almalıdır. Bozulan,onarıma muhtaç ev eşyamızı kendi elimizle onarırsak büyük bir zevk duymuş oluruz. Ayni zamanda ustaya vereceğimiz para da yanımızda kalır.

EV İHTİYACIMIZIN EN UYGUN ZAMANDA SAĞLANMASI :

Ev ihtiyaçları günlük, haftalık, aylık ve yıllık olmak üzere muhtelif zamanlarda sağlanır. Bu ihtiyaçlar alınırken en elverişli zamanı seçmelidir. Meselâ; Evin yakacak ihtiyaçlarını yazdan temin etmeyen bir aile sıkıntıya düşer. Çok paradan çıkar. (Bak : Ev masrafları)

EVİMİZE ELEKTRİK NASIL GELİYOR?

(Bak: Elektrik evimize nasıl geliyor?):

EV TEMİZLİĞİ :

Bir kaç şekilde temizlik vardır:

1 — Her gün evimizin her hangi bir odası veya eşyası kirlenebilir. Bunlara her gün dikkat etmek, kirlenen şeyleri temizlemek, eşyanın tozunu bazan hafif nemli ve umumiyetle kuru bir bezle almak, camları ve aynaları silmek, evin her yerine şöylece umumî olarak bir göz atmak lâzımdır. Bu, **günlük temizliktir.** Yerleri süpüren süpürge devamlı olarak ıslak tutulmalı ve ıslatılmalıdır.

2 — **Haftalık temizlik** önemlidir. Bütün hafta içinde odalar, salonlar, mutfak, helâlar ve her taraf kirlenmiştir. Misafirler içeri ayakkabıları ile girmişler, yerleri tozlandırmışlar, kirletmişlerdir. Her yeri süpürüp silmek lâzımdır.

Haftalık temizlikte şunlar yapılır.

(a) Bütün odalar süpürülüp silinir. Hali vakti müsait olanlar elektrik süpürgesi kullanırlar.

(b) Eşyaların tozu alınıp tekrar yerlerine yerleştirilir.

(c) Mutfakta her taraf silinir. Yağlı taşlar ovulur. Raflar temizlenir. Mutfak takımları ovulup parlatılır. Musluklar arina ile ovulur. Dolaplar, kiler, büfe ve daha neler varsa hepsi temizlenip düzenlenir.

(d) Helâlar kezzapla temizlenir, yıkanır.

(e) Halılar, keçeler silinir ve temizlenir.

(f) Yatak odalarındaki yataklar, yorganlar, yastıklar, şilteler, battaniyeler ve neler varsa hepsi değiştirilir. **Temizleri konur.**

(g) Bütün kapılar silinir. Yer muşambaları varsa temizlenir ve cilâlanır.

(h) Çiçekler, saksılar, bahçe sulanır. Merdivenler ve bahçe süprülür.

(i) Evde neler ve nereler varsa, hepsi temizlenip düzenlenir. Kirli çamaşırlar sepetlerde biriktirilir. Ayda bir veya on beş günde bir çamaşır yıkanır.

Süpürme işini yaparken ayrı bir iş elbisesi giymeli, ağzı ve burnu tülbentle kapamalı, temizlik yapılan yerin pencerelerini açmalıdır. Çünkü (bilhassa süpürge ıslak değilse) süpürürken yerden kalkan tozlarda milyonlarca mikrop vardır. Bunları yutarsak hasta oluruz. Elbiselerimize yapışırlarsa yine sağlığımıza zarar verirler. Onun için temizlikten sonra iş elbisemizi çıkarıp yıkamalıyız. Süpürürken terlersek sonradan üşütmemeliyiz. Aksi halde hasta olup yatarız.

3 — **Mevsim temizliği:** İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinda yapılır. Sonbaharda kışa hazırlığa başlarız. Halılar, keçeler temizlenir. Kışlık odalara bunlar yayılır. Pencerelerde delikler tıkanır. Sobalar kurulur. Odun ve kömür, kolay alınır yerlere yerleştirilir. İlkbaharda ise bütün sobalar kalkmağa başlar. Soba boruları, bacalar kurumlardan temizlenir. Duvarlar badana edilir. Yerler silinir. Sobalar yerlerine kaldırılır. Soba dumanlarından sararmış perdeler, örtüler, eşya yıkanıp temizlenir. Odalar ve evin içi yeniden tertiplenir. Fazla ve ağır eşyalar, halı ve kilimler temizlenip kaldırılır. Aralarına naftalin veya D.D.T. tozu serpilir. Bunlar serpilmezse güveler yer.

EVİN İÇİNİN TERTİBİ VE GÜZELLEŞTİRİLMESİ: (Mutfak, yatak ve oturma odaları):

Evin içini güzel gösteren şey, o evin tertip ediliş şeklidir. Ev eşyamız az veya eski olabilir. Fakat biz bu eşyamızı güzel renkli boyalarla boyar ve o şekilde yerleştiririz ki, bu tertip evimizin içini gayet güzel gösterir. Bir defa şunu unutmamalıdır ki, bir evde yatak odası, oturma odası, misafir odası ve yemek odası ayrı ayrı olmalıdır. Küçük evlerde, az odalı katlarda oturmak mecburiyetinde kalınırsa, o zaman oturma oda-

sı ile yemek odası aynı olabilir. Misafir odası ile oturma odası da beraber olabilir. Fakat yatak odası veya odaları muhakkak ayrı olmalıdır.

Küçük odalara fazla eşya sığmaz. Onun için az eşya koymalı, fakat bunları iyi tertip etmelidir. Meselâ dar bir odaya bir koltuk, bir divan (veya divan gibi üç kişilik büyük koltuk), yere bir halı, köşeye bir sigara masası, ortaya ufak bir alçak bir masa, duvarlara bir kaç resim kâfi gelir. Divan, koltuk ve sigara masası odanın kapıdan uzak bir köşesine yerleştirilir. Halı veya seccade yere, ortaya serilir. Alçak ve küçük masa koltukla divana biraz yakın konur. Böylece, dar olan oda sıkışık bir hal almaz. Yürüyecek yer kalır.

Büyük odaları ve salonları döşemek te önemlidir. Eşyaları, masaları, dolapları, büfeleri gelişigüzel yerleştirmek doğru olmaz. Kapının hemen yanına veya dibine eşya koymak, odaya çirkin bir manzara verir. Misafir odaları daha süslü ve temiz döşenir. Oturma odaları daha sade olur. Bu odalara yatak ve karyola konmaz. Büfe için hol uygundur. Elbise dolabı yatak odasında bulunur. Yemek dolapları mutfakta veya kilerde olur. Buz dolabı yemek odasında veya mutfağa yakın uygun bir yerde durur. Duvarlara asılan resimler ya aynı hizada veya üçgen ve dörtgen şekillerinde asılmalı, kimi aşağıda kimisi biraz yukarıda olarak intizamsız durmamalıdır.

EVLERİMİZİN YAPILIŞINDA, DÖŞEME VE MOBİLYALARIMIZDA KERESTE, ODUN VE TAHTA KULLANIRIZ :

Hayatımızda ağacın pek çok faydası vardır. Atalarımız ağaç, taş gibi malzeme kullanarak yuvalarını yaparlardı. Bugün, biz bile evlerimizin bir çok eşyasını ağaçlardan sağlamaktayız. Hattâ, ev inşaatında ağaca verilen yer pek geniştir. Odalarımızın döşemeleri ya ağaçtan veya betondandır. Muhakkak ki, ağaç döşemeli odalar sağlığımıza, beton döşemeli yerlerden daha elverişlidir.

Hele, odalarımızı süsleyen mobilyalara gelince, bunların çoğu yine ağaçtan yapılmış eşyadır.

Çam, kavak, ceviz, gürgen gibi ağaçların düz gövdeli olan-

larını keserler. Gövdeyi dallardan ayıklarlar. Elde edilen tomrukları ya el bıçakları ile veya makinalı hizarlarda biçerler; kereste imal ederler. Keresteler çeşit kalınlıkta olurlar. Keresteleri alan doğramacılar, marangozlar ve mobilyacılar diledikleri işlerde kullanırlar.

Ahşap yapılar, tamamen ağaç ve keresteden yapılmışlardır. Kârgir yapılarda, beton binalarda da keresteye ihtiyaç vardır.

Kereste yapımına orman bölgelerinde rastlanır. Türkiye'de Karadeniz ve Ege bölgelerinde kereste çıkaran yerlere rastlanır.

EVLİYA ÇELEBİ:

Osmanlı tarihinin büyük seyyahlarından biri de Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi İstanbul'ludur. Babası Kanunî Sultan Süleyman devrinde yetişmiş Mehmet Derviş ağadır. Evliya Çelebi gezdiği, gördüğü yerleri anlatan on ciltlik bir seyahatname yazmıştır.

EV MASRAFLARI:

Bir aile, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için türlü masraflara girer. Bu masraflar ya günlüktür, ya aylıktır yahut da yıllık masraflardır.

Okula gidip gelirken harcadığımız yol paraları aldığımız gazete, yediğimiz yemiş, yemek pişirmek için kullandığımız sebze vesare gibi öteberi masrafları, hep günlük masraflar arasında yer alır. Günlük masraflar, günübirlik ihtiyaçlarımızı karşılamak için yaptığımız masraflardır.

Su, elektrik, kira paraları ise aylık masraflardan sayılırlar. Ayda bir defaya mahsus yapılan masraflar da, aylık masraflardır.

Bir de yıllık masraflarımız vardır. Bunlar, yılda bir defa harcadığımız paraların toplamıdır. Odun, kömür, giyecek paraları ile vergiler vesaire...

Masraf yapılırken en çok dikkat edeceğimiz nokta, ihtiyaç zamanının iyi seçilmesidir. Kömürümüzü, odunumuzu yazdan sağlamalıyız. Bu gibi maddeler yazın ucuz, kışın ise pahalıdır.

Masraflarımız hiç bir zaman gelirimizi aşmamalıdır. Aile bütçemizde daima gelir fazlası bulunmalıdır. Yoksa, masrafa boğulan; her ay kazancından fazla para harcayan insanlar mutlaka sıkıntıya düşerler.

EYÜP

Eyüp, İstanbul vilâyeti sınırları içinde, Haliç kıyısında güzel bir kaza merkezidir. Eyüp Sultan türbesi, buraya ayrı bir özellik verir. Her Cuma günü Eyüp türbesiyle Eyüp Camii, müslüman ziyaretçilerle dolup taşar. Kasabada dokuma fabrikaları vardır. Köylerde halk tarım işleriyle uğraşır. Eyüp kazasının nüfusu 50 bine yaklaşır.

EYYUPLU DEVLETİ - EYYUBİ DEVLETİ: (1174 - 1250):

Haçlılar'ın Kudüs'te bir kırallık kurdukları yüzyılda Mısır'da Eyyuplu Devleti kurulmuştu. Bu devleti kuran Salâhaddin'in ataları İran'da hüküm sürmüş olan Selçuk hâkanlarına kılıçlariyle yardım etmişlerdi. Selçuk Devleti parçalandıktan sonra da, Selçuk beylerinden Musul Atabeyinin hizmetine girmişlerdi. Salâhaddin, Musul Atabeyinin yanında yetişmişti. O sıralarda Mısır'ın durumu karışıktı. Salâhaddin, 1164 yılında Mısır'ın zaptı için gönderildi. Kısa zamanda Mısır'ı aldı ve oraya vali oldu. Musul Atabeyinin ölümünden sonra da, bağımsızlığını ilân ederek burada yeni bir Türk devleti kurdu.

Selâhaddin, (1171 - 1193) Haçlılara karşı yapılan savaşlarda ün kazanmıştır. 1187'de Kudüs ve dolayını alarak, 88 yıl sonra Kudüs kırallığını yıktı. Bunun üzerine başlıyan 3. Haçlı Seferi de Avrupa'lılar için başarısızlıkla son buldu. Selâhattin, ölümünden evvel topraklarını yakınları arasında paylaştırmıştı. O ölünce Eyyuplular devleti çabucak dağıldı.

EZİNE

Çanakkale vilâyetinin kazalarından biri de Ezinedir. Kasabanın merkez nüfusu 7000 kadardır. Kazanın yüz ölçümü 717 kilometre karedir. Genel nüfusu 20 bini geçer. Ezineye bağlı olan köylerin sayısı 45'tir. Ezinede zeytin, meşe palamutu çoktur. Halk hayvan besler, tarım yapar.

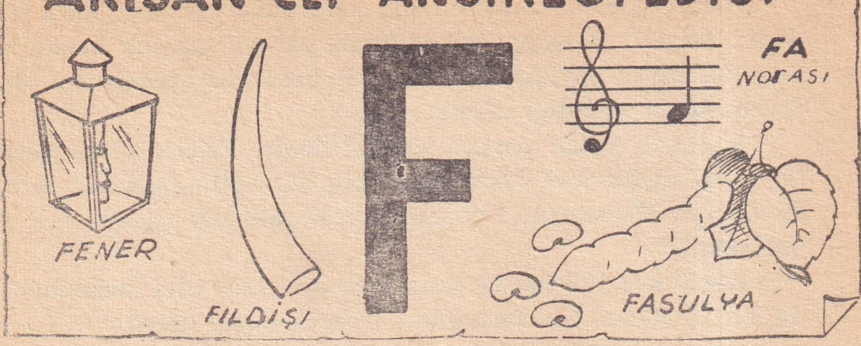

F

Bu harf Türk alfabesinin yedinci harfidir. Sessizdir. Sınıflamalarda 6 rakamının yerini tutar.

FA

Müzikteki notalardan biri de Fa sesidir. Fa notası portenin birinci aralığında bulunur.

FABRİKA :

Çeşitli eşyayı makineler yardımiyle seri halinde yapan yerlere fabrika adı verilir. Fabrikalar onsekizinci yüzyıldanberi insan gücünün yerini tutmaya başlamıştır. Yapılan eşyayı göre fabrika çeşitleri değişir. Kundura, cam, silâh, saat fabrikaları gibi... Fabrikalardaki makineler mazot, elektrik, su veya buhar kuvvetiyle çalışırlar. İlk önce İngilterede dokuma endüstrisi şeklinde başlayan fabrikacılık; zamanla Amerika, Almanya, Fransa gibi ülkelere yayıldı. Fabrikacılığın gelişmesiyle el sanatları ve el işçiliği eski değerini kaybetti.

FAHRENHEİT (Farenhayt okunur) : (1686 - 1736) :

Fahrenheit 1686 da Danzig şehrinde doğmuştur. Tahsilini Amsterdam'da yapmıştır. Zamanla Meteoroloji alanında çalışarak bu gün kendi adiyle anılmakta olan Fahrenheit ısı ölçerini meydana getirmiştir. Bu ısı ölçer en çok Felemenk ve İngilterede kullanılmaktadır.

FAİZ :

Ödünç paranın kullanılması sonucunda getirdiği kâra faiz denir. Meselâ: Bankaya yatırdığımız paraya karşılık banka bize yılda belirli bir kâr verir. Bu kâr bankadaki paramızın yüzde hesabiyle getirdiği faizdir.

Bankada yatan paraya kapital denir. Faizler (%3) yüzde üç, (%4) yüzde dört, (%5) yüzde beş ilâ... gibi çeşit miktarlarda değişir. Paramızın 100 kuruşunun getirdiği paraya faiz fiyatı denilir.

«4000 lira %3 ten üç senede ne getirir?» diye sorulduğunda, bu problemi faiz formülüne uygulamamız gerekir.

$$\text{Faiz} = \frac{\text{Ana para} \times \text{Faiz fiyatı} \times \text{Sene}}{100}.$$

Yukarıdaki problemi bu formüle uygularsak durum:

$$\text{Faiz} = \frac{4000 \times 3 \times 3}{100} = \frac{36.000}{100} = 360$$ şeklinde sonuçlanır. Demek ki 4000 liramızın %3 ten üç senelik faizi 360 lira imiş. Faiz problemleri, orantı hesaplariyle de çözülebilir.

Yukarıdaki problemi basit bir orantı şekline sokarsak;

100 lira	bir yılda 3 lira getirirse
4000 lira	bir yılda ne getirir?

Bu, basit bir doğru orantılı hesaptır. Bu hesaba göre 4000'le 3'ü çarpar, 100'e böleriz.

Burada bulunan faiz miktarı bir yıllık olur. Bizden üç yıllık faiz hesabı istenildiği için sonucu üçle çarpmamız icabeder.

Faiz fiyatı şu formülle bulunur:

$$\text{Faiz fiyatı} = \frac{\text{Faiz} \times 100}{\text{Kapital}}.$$

FAİZ (Bileşik) :

Bir ana paranın getirdiği faizlerle ana para toplamının toptan elde ettiği faiz miktarına bileşik faiz denir.

FAİZ FİATI :

Bankadaki her 100 kuruşumuzun bir yılda getirdiği faize. faiz fiatı adı verilir.

FARABİ :

Farabi; büyük bir islâm bilginidir. Dokuzuncu yüzyıl ortalarında Türkistanın Farab şehrinde doğmuştur. Asıl adı Mehmettir. Soyadı da Öztuğ idi. Öz bir Türk ailesine mensup olan Mehmet Öztuğ çok zeki bir çocuktu. Öğrenmeye, çalışmaya karşı ilgisi genişti. Yıllar sonra Farabtan ayrılan bu zeki insan, İrana geldi. İranda farsçayı öğrendi. O zamanlar İranda yayılmakta olan çeşit mezheplerin felsefelerini ayrı ayrı inceledi. Zamanla Bağdata geldi. Az zamanda Arapçayı ana dili gibi kavradı. Yoksulluklara göğüs gererek alabildiğine okudu. Okutmaktan da geri durmadı. Bilhassa Aristo felsefesini etraflı olarak kavradı.

941 yılında Şama geldiği vakit 65 yaşında bulunuyordu. Bağdat gibi o zamanın en büyük ilim merkezinde kırk sene kalmıştı. Fakat Bağdatın pek karışan siyasî havasına bir türlü uyamamıştı. Şamda durmadan eserler verdi. Tabiatın güzelliklerini bıkmadan anlattı.

Farabi Mısıra da gitti. 948 yılında Halep'e döndü. Halep'te Hamedan oğullarından Seyfüdevle Ali adındaki Türk beyinden himaye gördü. Farabi, ilimde olduğu kadar, musikide de bir üstaddı. Doğunun ve Türk dünyasının büyük üstadı Farabi 950'de Şamda öldü. Mezarı Babüssagir'dedir.

Onun büyüklüğünü Avrupalı filozoflar bile anlata anlata bitiremezler. Mantık, felsefe, psikoloji, musiki, politika, kimya, geometri ve tabiiyata ait yetmişten fazla kitabı vardır. Bu kitaplar arasında Ettalimüssani ve İhsanül ulûm adlı eserleri en önemlileridir.

FARADAY : «Michael» (1791 - 1867):

Faraday, büyük bir İngiliz bilginidir. Eserlerini fizik ve kimya alanında vermiştir. Fakir bir anne ve babadan dünyaya gelmişti. Elektrik alanında kırk yılı aşan çalışmalariyle bir çok önemli esaslar keşfetmiştir. Bilhassa elektrik ve magnetizm esasları; telsiz telgraf, telsiz telefon gibi icatlar Faradayın buluşlariyle bu günkü haline varmıştır.

FARE :

Fare, omurgalı ve memeli bir hayvandır. Kemiricidir. Za-

rarlıların başında gelir. Çeşitli cinsleri vardır. Ahşap evlerde, lâğımlarda, ambarlarda yaşarlar. Pislikler içinde dolaşırlar. Veba gibi korkunç salgınlara sebep olurlar. Fare dört ayaklıdır. Esmer kurşunî kıllarla kaplıdır. İnce uzun bir kuyruğu bulunur. Sivri çengelli tırnaklariyle her yere kolayca tırmanır. Çok işitir, çok görür.

Sivri ve keskin dişleriyle ne bulursa kemirir. Ev farelerinden başka, tarla fareleri de vardır. Bir dişi fare yılda altı defa doğurur. Her defa doğuruşunda 4 ilâ 6 yavru yapar. Önü alınmazsa, az zamanda ortalık on binlerce fare ile dolar. Tarla fareleri tarlalarda yaşarlar. Ağaç ve bitki kökleriyle yaşarlar. Ekinleri yerler. Bunların yuvaları yer altındadır. Tarla fareleri de ev fareleri gibi çok zararlıdırlar. Tarla farelerini baykuş, leylek, atmaca, sansar, köstebek, yılan, gelincik ve ayı gibi hayvanlar yerler.

FAS :

Fas, Afrikanın kuzey batısında bir Arap ülkesidir. Doğusunu Cezair, güneyini Büyük Sahra, batısını Atlas Okyanusu, kuzeyini de İspanyol Fası çevirir. Fas, Fransanın sömürgesidir. Sultanlıkla yönetilir. Fasın yüz ölçümü 519980 kilometrekaredir. Bunun 415600 kilometrekaresi Fransaya; 104000 kilometrekaresi İspanyaya aittir. 380 kilometrekarelik bir yer olan Tanca sahası da milletlerarası bir hale getirilmiştir. Fas, üç tabiî bölgeye ayrılır:

1 — Kuzeyde Akdeniz kıyılarında uzanan Rif dağları.

2 — Batı Fastaki ovalar ve yaylâlar.

3 — Atlaslar ve bu dağların Büyük Sahraya uzanan parçaları.

Fasın en önemli suyu Sebu'dur. Bu nehir; dolayındaki vâdi ve ovaları bereketli bir hale sokar. Batı Fas, Atlas Okyanusundan gelen yağmur bulutlarını çeker. İklim umumiyetle ılımandır. Karlar yüksek dağların tepelerindedir. Atlas dağları Fasın güney batısından kuzey doğusuna doğru üç sıra halinde uzanırlar. Bu üç sıranın ortadaki kısmına Büyük Atlaslar, kuzeydeki kısmına Küçük Atlaslar, güneydeki kısmına da Anti

Atlaslar adı verilir. Memleketin en yüksek yeri Ayaşi dağı (4250 m.) Büyük Atlaslardadır.

Fasın asıl ahalisi Orta Asyadan gelmiş olan Berber - Hazarlardır. Zamanla buraları İslâm İmparatorluğu sınırları içine girerek İslâmiyeti kabul etmiş, zamanla Arap kültürünü benimsemiştir. Fakat memleketin yarısı Berber dilleriyle konuşur. Fasın nüfusu sekiz milyonu geçer. Merakeş, Rabat, Kasablanka, Mogador, Fas, Meknaşa ülkenin en önemli şehirleridir. Ahali ticaret, el sanatları ve tarımla uğraşır. Yaylâlarda bol hayvan sürülerine rastlanır. Fastaki madenler, Fransızlar tarafından işletilir.

FASULYA :

Fasulya, besince zengin bir sebzedir. Bu sebzenin çeşitli nevileri vardır. Kır fasulyası, Horoz ve Selânik fasulyaları, Sırık fasulyası; Çalı, Barbunya ve Ayşekadın fasulyaları ayrı fasulya cinslerini teşkil ederler. Fasulya tohumu Nisan başından Haziran ayına kadar ekilir. Fasulya meyvası 5 - 20 santim uzunluğunda değişir. Meyvanın içinde taneler sıralıdır. Bu taneler fasulyanın cinsine göre ayrı büyüklükte ve ayrı renkte olurlar.

Fasulya taze sebze olarak yendiği gibi kuru sebze olarak ta pişirilir. Proteince çok zengin olan fasulyanın memleketimizde yetişen en iyi cinsleri Rize, Trabzon, Sinop, Konya, Çankırı, Kütahya, Mersin vilâyetleri ile Marmara bölgesi çevresinde bol yetişmektedir.

FATİH :

İstanbul'un 16 kazasından biri de Fatih'tir. Fatih kazası İstanbul şehrinin surları içinde bulunur. Fener, Karagümrük, Samatya ve Şehremini nahiyelerine ayrılır. İstanbul'un Fatih semti kıymetli tarihî eserlerle doludur. Fatih kazasında 200 bine yakın nüfus vardır.

FATİH (SULTAN MEHMET) VE İSTANBULUN ALINMASI :

Fatih Sultan Mehmet, dünya tarihinde yeni bir devir açan büyük bir padişahtır. 1430'da doğmuş, 1481'de Gebzede ölmüş-

tür. Babası İkinci Murattı. İkinci Murat, devlet hizmetinde yorulduğundan, padişahlığı 14 yaşındaki oğlu Mehmede bırakarak Manisaya istirahate çekilmişti. Haçlılar bu durumdan faydalanmak istediler. Büyük bir ordu ile Osmanlı sınırlarını geçtiler. Bunun üzerine İkinci Murat tekrar tahta çıktı. Haçlı ordusunu Varna önünde yendi. Ölüm tarihi olan 1451 şubatına kadar da padişahlıkta kaldı.

Fatih, babasının yerini aldığı zaman henüz 21 yaşında bir delikanlıydı. Buna rağmen koca devleti yönetecek cesaret, bilgi, zekâ ve tecrübeye fazlasiyle sahipti. Türkçeden başka Arapça, Farsça, Lâtince, Yunanca ve İbranice biliyordu. İlk iş olarak baş kaldıran Karamanoğlu İbrahim Beyi yendi. Sonra Bizansa döndü. Osmanlı topraklariyle çevrili bulunan bu güzel beldeyi muhakkak almak istiyordu.

Bu sebeple, önce İstanbul Boğazı üzerinde «Rumelihisarı» nı yaptırdı. Böylece, Bizansa Karadenizden sağlanacak yardımı kesmiş oluyordu. Ayrıca, kalın surları yıkabilmek gayesiyle, Edirnede büyük toplar döktürdü. Hazırlıklar sona erince 1453 yılının 6 Nisanında Bizansı kuşattı. Bu kuşatma surların önünde, Marmara denizinden Halice kadar uzanıyordu. Denizde de kuvvetli bir Türk donanması bulunuyordu.

Karada ve denizde cereyan eden savaşlar, aralıksız 52 gün, 52 gece sürdü. Hendeklerde, surlar üzerinde amansız boğuşmalar oldu. Neticede, Türk'ün eşsiz kahramanlığı, bin senelik Bizans imparatorluğunu yıktı. Bu eşsiz zaferle, «Fatih» sanını alan genç padişah Mehmet II'nin ordusu, 1453 yılının 29 Mayıs Salı günü, Topkapıdan şehre girdi. Bu zafer hiç te kolay kazanılmamıştı. Fakat, Fatihin üstün zekâsı, engin iradesi ve arslan yeniçerilerin sonsuz cesareti sayesinde bugün göz bebeğimiz olan güzel İstanbula kavuşmuş olduk.

Fatih, Bizanslılara geniş haklar vermişti. Onların mal, can ve namus emniyetini garanti etmişti. Vicdan hürriyetlerine, dinî inançlarına dokunmamıştı.

Fatih, bu zaferle yetinmedi. Padişahlık yaptığı müddetçe iki imparatorluk, on dört devlet ve iki yüz şehir ele geçirdi. A-

nadoluda Trabzon Rum İmparatorluğunu yıktı. Akkoyunlu Beyi Uzun Hasanı yendi. Kırımı ilhak etti. Sırbistanı, Yunanistanı istilâ etti. Osmanlı İmparatorluğunu yükselme devrine ulaştırdı. Aydın fikirli olan ve Rönesans hareketlerinin Osmanlı devletinde de gelişmesini isteyen bu büyük insan, yeni bir sefere çıkarken öldü.

FATİH ZAMANI: (Osmanlı İmparatorluğunda) :

Fatih zamanı, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden birini teşkil eder. Bu devirde Bizans İmparatorluğu ortadan kaldırılmış; böylelikle Osmanlı toprakları arasında yaşamakta olan yabancı bir devlet haritadan silinmiş oldu.

Fatih devri 1451 yılından 1481 yılına kadar 30 sene sürer. Fatih, son defa olarak, babası İkinci Muradın ölümiyle tahta geçti (12 Şubat 1451).

Fatih Mehmet padişah olunca Eflâk, Cenova, Galata, Sakız, Midilli, Rodos ve Macar elçileriyle barış anlaşmaları imzaladı. Anadoluda Osmanlı devletine karşı gelen Karaman beyliğini ortadan kaldırdı. Bizansı aldı. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Mora ülkelerini zaptetti. Amasra, Taşoz ve Ağrıboz sınırlarımıza katıldı. Arnavutluk istilâ edildi. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Otlukbeli savaşında yenildi (1473). Trabzon-Rum İmparatorluğu ortadan kaldırıldı. Kırım Hânlığı, Osmanlı - Türk himayesine sığındı. İtalya yarımadasının güneyinde, Otrant'a asker çıkarıldı. Avusturya içlerine akıncılar gönderildi.

Fatih devrinde Osmanlı devletinin kuruluşu tamamlanmış, yükselmesi başlamıştır. O sıralarda İtalyada başlıyan Rönesans hareketinden o da faydalanmak istemişti. Bu sebeple Venedikli ressam Belliniyi İstanbula getirtti; kendi tablosunu yaptırttı. Türk üniversitesinin ilk temelini kuran yine büyük Fatihtir. Fatih, Bizans sefaletinin yerine eşsiz sanat eserleriyle süslü ihtişamlı bir İstanbul kurdu. Babasından aldığı devleti zenginleştirdi, genişletti; koca bir imparatorluk haline getirdi. Fatih zamanı şan ve şerefle dolu bir devirdir.

FATSA :

Fatsa, Karadeniz kıyısında bir iskeledir. Bu kaza, Ordu vilâyetine bağlıdır. Merkez nüfusu 4000 kadardır. Fatsa kazasının alanı 1076 kilometrekaredir. 134 köyü ile birlikte bütün nüfusu 79 000'dir. Yumurta, sebze, fındık, canlı hayvan yetiştirir. Fatsadan kereste de elde edilir.

FATURA :

Fatura, ticarette kullanılır. Dilimize, İtalyancadan girmiş bir kelimedir. Herhangi bir mağazadan mal aldığımız zaman, satışı yapan, bize fatura verir. Fatura, satın alınan şeyin cinsini, fiatını ve miktarını bildirir.

Faturanın üzerine, satın alınan malın değerine göre damga pulu yapıştırılır.

Şirketler, resmî müesseseler alış verişlerini mutlaka fatura ile yaparlar. Satın alınan eşyanın faturası muhasebe defterine kaydedilerek muhafaza edilir.

FAZIL AHMET PAŞA: (1635 - 1676) :

Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşanın büyük oğludur. 1635 te Samsunun Köprü kasabasında doğdu. Kuvvetli bir tahsilden sonra, henüz 23 yaşındayken, babası Sadrıâzam Köprülü Mehmet Paşa tarafından önce Erzurum, sonra da Şam valiliklerine tâyin olundu. 1661 de babası ölünce, Padişah Dördüncü Mehmet, Sadrıâzamlığa Fazıl Ahmet Paşayı geçirdi.

O sıralarda Avusturyalılar bize karşı düşmanca bir tavır takınmışlardı. Fazıl Ahmet Paşa 120 bin kişilik bir ordu ile Uyvar kalesi önlerine vardı. Büyük kahramanlıklar göstererek bir ay zarfında kaleyi zaptetti. Avrupalılar arasında «Uyvar önünde bir Türk gibi kuvvetli» sözü yüzyıllarca dudaktan dudağa dolaştı. Nihayet Fransızlardan da yardım alan Avusturyalılar 1664 de Vaşvar Barışını imzalamak zorunda kaldılar. Bu barışa göre Uyvar ve Varad kaleleri Türklere teslim ediliyordu. İstanbula dönen Fazıl Ahmet Paşa doğruca Girit adasına gitti. 1644 yılındanberi devam etmekte olan Girit savaşını sona er-

Kahramanlık hikâyeleri:

HASAN ONBAŞI

Hasan onbaşı, burma bıyıklı bir babayiğitti. Gösterişi kadar, cesareti de çoktu. Attığı boşa gitmezdi. Bir ara siperin önünde bir düşman askeri göründü. Hasan onbaşı, mavzerini çevirdi. Düşmanı, keklik gibi avladı. Ama, omuzundan yaralanan düşman, ölmemişti. Acı acı bağırıyordu... Hasan onbaşı merhamete geldi. Onu, sipere çekip yarasını sarmayı düşündü. Yavaş yavaş sürünmeye başladı. Birden yanına sert bir şey düştü. Bu bir el bombasıydı. Patlamamıştı. Kahraman onbaşı onu hemen aldı. Karşıya fırlattı. Korkunç bir ses, tozu dumana kattı. Az sonra silâh sesleri dindi. Bağırmalar kesildi... Hasan onbaşı, bombanın patladığı yerde düşman askerini aradıysa da bulamadı.

Gülüyorum

KİME İNANIYOR?

Bir gün Hocanın kapısı çalındı. Komşusu:

— Aman Hocam, ne olur, şu senin hayvanı bana biraz ver de kasabaya kadar gideyim, dedi.

Hoca gayet müteessir:

— Kusura bakma komşu, dedi, biraz evvel başka bir komşu istemişti. Ona verdim...

O sırada ahırdan eşeğin sesi gelmeğe başladı. Komşu:

— Hocam, senin hayvan ahırdan sesleniyor baksana. «Ben buradayım» diye bağırıyor!

Hoca fena halde kızmıştı:

— Yazıklar olsun sana komşu, diye cevap verdi. Bana inanmıyorsun da, o hayvanın sözüne mi inanıyorsun?«...

KİM BİLİR KAÇINCI?!

Yargıç — Bu kaçıncı oldu seni karşımda görüyorum be adam!

Suçlu — Ne bileyim bay yargıç, hesabını siz tutuyorsunuz...

BEDAVA İŞ

Acar — Yarın akşam evde misin Turgut?

Turgut — Belli olmaz.

Acar — Öbür akşam?

Turgut — Yine belli değil!

Acar — Öyleyse sen her akşam bana telefon et. Evde olup olmadığını haber ver. Ben de ona göre sana gelirim...

Turgut — Her akşam telefon parası mı vereyim?

Acar — Hayır canım. Sen yalnız telefonun zilini çalarsın. Ben de senin evde olduğunu anlar, gelirim!

NE YAPIYORLARMIŞ!

Selma — Bir ülke varmış. Orada bir adam, bir başkasını öldürürse onu asmıyorlarmış!

Solmaz — Sahi mi söylüyorsun! Ya ne yapıyorlarmış onu?

Selma — Balta ile kafasını kesiyorlarmış!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN

Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 MART 1955, Cuma — Sayı: 26 — Fiyatı: 15 Kuruş

FİRAVUN

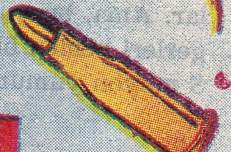

FİŞEK

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

F - 1

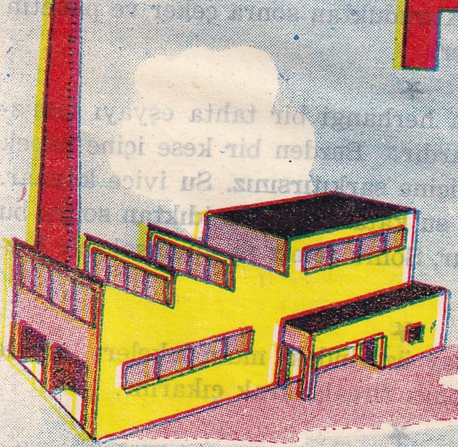

FABRİKA

FELEMENKLİ

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

EN ÇOK YUMURTLAYAN CANLI

En çok yumurtlayan canlılardan biri, morina balığıdır. Bu balığın dişisi, bir defasında 5 milyon yumurta yumurtdılar. Ama, bu yumurtaların ancak onda biri canlı kalmakta, diğerleri hemen ölmektedirler. Ayrıca, bazı morinaların karnında 8 milyon yumurta olduğu hesaplanmıştır.

ÇOK KAZANAN ÇOCUKLAR

Eski çocuk artistlerinden Jackie Coogan haftada 10 bin dolar kazanırdı. Shirley Temple'nin haftalık kazancı ise 6 bin doları bulurdu. Bu gün en çok kazanan çocuk, Francesca Perreau'dur. Hollywood'un bu san'atkâr yavrusu haftada 500 dolar almaktadır. Bir dolar bizim paramızla 280 krş. olduğuna göre, bu çocukları kıskanmamak kabil mi?

*

Bir paketin gayet sıkı bağlanmasını ve düğümledikten sonra ipin gevşememesini istiyorsanız kolay bir usul vardır. Sicimi önce, yaş bir süngere sürerek ıslatırsınız, sonra bağlarsınız. Sicim şimdi biraz şişmiştir. Kuruduktan sonra çeker ve paketin üzerine gayet iyi intibak eder.

*

Boyalı mobilyaları veya herhangi bir tahta eşyayı temizlemek için kolay bir usul vardır: Bezden bir kese içine kepek koyarak bir tencere suvun içine sarkıtırsınız. Su iyice kaynar. Ilındıktan veya biraz soğuk su katarak ılındırıldıktan sonra bu su ile tahtalar hafifçe uğulur. Sonra temiz ve yumuşak bir bezle silinir kurulanır.

*

Bilhassa yünlü kumaşlar üzerindeki mum lekeleri alkole batırarak ve kuruduktan sonra fırçalanarak çıkarılır.

*

Sirkeyi aliminyum kablarda bırakmayın. Sirke kabı eriterek çabuk çürümesine sebep olur.

dirdi. Fransızlardan, Papadan ve İspanyollardan yardım görmekte olan Venediklileri bozguna uğrattı. Kandiya kalesini alarak 1669 da Girit adasını ülkemize kattı. 1672 de sınırlarımıza saldıran Lehistana savaş açıldı. Ordularımız Lüben ve Kamaniça şehirlerini aldı. Lehlilerle imzalanan Bucaş barışına göre düşman vergiye bağlanıyor; Podolya vilâyeti de topraklarımıza ekleniyordu.

Osmanlı devletini babasiyle birlikte çöküntüden kurtaran eski itibarını iade eden bu değerli vezir, ne yazık ki henüz 41 yaşındayken 1676 da öldü.

FAZIL MUSTAFA PAŞA :

Fazıl Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşanın küçük oğludur. 1637 de doğdu. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sadrazam olunca Fazıl Mustafa Paşayı vezir yaptı (1680). Viyana bozgunu sıralarında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın boynu vurulunca Sadrazamlığa Fazıl Mustafa Paşa getirildi (1689). Fazıl Mustafa Paşa ilk iş olarak maliyeyi düzeltti;; hazineyi doldurdu. Orduyu düzene koydu. Hıristiyan vatandaşlara karşı yumuşak davrandı. Yeniçeri teşkilâtının başına yaman askerler getirdi. Avusturyaya savaş açarak Şehirköyünü, Niş, Vidin, Semendere kaleleriyle Belgradı geri aldı (1690). 29 Ağustos 1691 de Salankamin denilen yerde Avusturya ordusu ile tekrar karşılaştı. Gece yapılan savaşlarda zafer, ordumuz tarafından kazanılmak üzere iken serseri bir kurşun alnından vurarak bu kıymetli veziri şehit etti. Böylece askerlerimizin cesareti kırılarak büyük bir yenilgiye uğradık.

FECİR VE ŞAFAK :

Fecir, sabahleyin güneşin doğmasından önceki havanın aydınlanma halidir. Şafak ise, güneş battıktan sonra bir süre devam eden alaca karanlıktır. Halk arasında bu deyimler ekseriya karıştırılmaktadır. Fecir de, şafak ta güneş ışıklarının yük-

sek hava tabakalarındaki hava zerreleri içinde kırılmasiyle meydana gelmektedir.

FEKE :

Feke, Seyhan (Adana) vilâyetinin kuzey taraflarında bulunan bir kaza merkezidir. Kasaba dağlık ve ormanlık bir sahadadır. Yüzölçümü 2629 kilometrekaredir. 36 köyü ile beraber bütün nüfusu 13,500dür. Merkez nüfusu ise 2000 e yaklaşır.

FELEMENK (Hollanda) :

Felemenk, Avrupanın kuzey batısında, Kuzey denizinin güney kıyıları üzerinde 34 000 kilometrekare büyüklüğünde küçük bir memlekettir. Meşrutiyetle idare olunur. Meşrutî krallığın başşehri **La Haye**'dir. Memleket umumiyetle geniş düzlüklerden ibarettir. Hattâ, bu düzlükler bir çok yerlerde deniz düzleminden daha aşağıdadır. Bu sebeple Felemenge **Alçak Memleket** adı da verilir. Nüfusu 9 milyonu bulan Felemenk ahalisi daimî olarak tabiatla mücadele halindedir. Kıyılarda büyük setler yaparlar; kanallar açarak denizin suyunu boşaltmaya çalışırlar. Fakat, Kuzey denizinin haşîn dalgaları, bazen setleri parçalar; azgın sular, bu suretle Hollanda ovalarına yayılır. Bu gibi hallerde Felemenkliler büyük insan kaybına ve değeri milyonları aşan maddî zararlara uğrarlar. Durmadan denizle savaşan bu insanlar denizleri, gölleri kurutarak memleketlerini genişletmiye çalışırlar.

Felemenk ahalisi Frisler, Franklar, Saksonlar ve güney halkı olmak üzere 4 gruptan ibarettir. Memleket halkının %36,4 ü Katolik, %45 i Protestan, geri kalanı da dinsiz ve Musevîdir. Hollandanın iklimi umumiyetle ılımandır. Halk tarım, çiftçilik, hayvancılık yapar; endüstri ile uğraşır. Dünyada çiçek yetiştiren devletler arasında birinciliği burası alır. Bütün memleket kanallarla kuşatılmış büyük bir lâle bahçesine ben-

zer. Çayırlarında bol sütlü inekler, iyi cins koyunlar beslenir. Tezgâhlarında gemiler, büyük fabrikalarında her türlü elektrik eşyası ile radyolar yapılır. Kültür bakımından hayli ilerde olan Felemenk, Rembrandt, Von Gogh gibi ünlü ressamlar yetiştirmiştir. Eskiden geniş sömürge topraklarına sahip olan Felemenk son yıllarda bu topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Güney doğu Asya adalarındaki toprakları üzerinde Endonezya devleti kurulmuştur. Hollanda, Atlantik Paktı dostlarımız arasındadır.

FENA DURUŞLAR :

Vücudumuzu dik tutan iskeletimizdir. İskeletimiz de irili, ufaklı kemiklerin birleşmesinden meydana gelir.

Kemiklerimiz madenî tuzlardan ve organik maddelerden ibarettir. Hattâ, çocuklardaki kemikler, daha ziyade organik maddelerden meydana gelir. Bu sebeple çocuk kemikleri yumuşaktır. Kırılmaz ama çabuk bükülürler.

Eğer, daima dinç büyümek ve güzel bir vücuda sahip olmak istersek duruşlarımıza dikkat etmeliyiz. Yürürken, sırada, sandalyede otururken kötü ve fena duruşlardan sakınmalıyız. Kötü duruşlara alışan insanlarda zamanla kamburluklar ve vücut çarpıklıkları başlar. Çantasını, daima ayni elinde taşıyan öğrencinin bir omuzu düşük olur.

İşte sevgili çocuklar; fena duruşlardan sakınınız. Otururken, yürürken hattâ yatarken vücudunuzu daima dik tutunuz. Çantanızı her zaman ayni kolda taşımayınız. Sık sık değiştiriniz. Kamburluk çirkinliktir. Kambur insanların iç organları da düzgün çalışamaz. Sırada dik oturunuz. Kitabın üzerine eğilmeyiniz. Vücudunuzu idmanla, spor ve oyunlarla çalıştırınız.

FENER :

Fener bir aydınlatma aracıdır. Çeşitli nevileri vardır. Elektrik ampulünün yayılmasından önce, geceleri sokağa çıkanlar

el fenerleri kullanırlardı. Eski sistem el fenerleri, 4 tarafı camla kaplı dik-dörtgenler prizmalarına benzerdi. Bu cam kutunun içinde ya bir mum, veya gaz lâmbası yanardı. Bugün, bu eski fenerlerin yerine elektrik fenerleri kullanılmaktadır.

Bir de deniz feneri vardır. Deniz feneri, gecenin karanlıkları içinde gemicilere yol gösterir. Bu cins fenerler liman ağızlarında, burunlarda, sığ suların kıyılarında bulunurlar. Yanıp sönerek, tekrar yanarak bir çift göz gibi ışıldarlar. Sisli havalarda fenerlerin yanındaki sis çanları, sis düdükleri çalar.

FENİKELİLER :

Fenikeliler, Milâttan 3 bin yıl önce Akdenizin doğu kıyılarında yerleşip medeniyet kurmuş bir kavimdir. Fenikelilerin yaşadığı topraklarda bugün Suriye, Lübnan ve Filistin devletleri vardır. Fenikeliler doğudan gelmişlerdi. Uygarlıklarında Mezopotamya kavimleriyle Mısırın etkileri hissedilir. Fenikeliler denizci bir milletti. Köylerini, kasabalarını hep deniz kıyılarında kurarlardı. Milâttan 1400 yıl öncesine ait en önemli şehirler Biblosile Ugarit idi. Bu tarihten 400 yıl sonra bugünkü Sayda şehri olan Sidon hepsini geçmişti. Fenikeliler gemileriyle bütün Akdeniz sahillerini dolaştılar. Bu arada Kuzey Afrikada Kartaca ve Gades; Fransanın güneyinde Marsilya şehirleri Fenike sömürgelerinin en büyüklerini teşkil eder. Fenikeliler Cebelitarık Boğazından geçerek İngiltere adalarına kadar gittiler. Akdenizde M. Ö. 8 inci yüzyıla kadar süren bir egemenlik kurdular. Sonraları bu egemenliği kaybederek tarihin sinesine gömülüp gittiler. Fenikeliler medeniyette çok ileriydiler. 22 harflik bir alfabeleri vardı. İlk camı da onlar bulmuşlardı. Büyük gemiler yaparlardı. Ticarette pek gelişmişlerdi. Kıyılardan uzaklaşmamak şartiyle Ümit Burnuna kadar Afrika kıyılarını, bütün Akdeniz sahillerini dolaşmışlardı.

FERGANA :

Türkistanda, Aral gölüne dökülen Seyhun ırmağı dolaylarına Fergana adı verilir. Burası 1876 yılındanberi Rusların buyruğu altındadır. Fergana ovalarında eski çağlarda çeşit isimlerle türlü Türk devletleri kurulmuştu. Ferganaının en önemli şehirleri Nemengân, Endican, Hokand, Fergana, Os adlarını taşırlar. Bu şehirlerin büyük çoğunluğu Türktür. Halkın dili de Çağataycadır. Bereketli topraklarda tarım yapılır; bol pamuk ekilir. Çayırlarda koyun ve sığır sürüleri beslenir.

FERİBOT :

Feribot, karşılıklı istasyonlar arasında tren taşıyan bir gemi çeşididir. Manş deniziyle Kuzey denizini birbirinden ayıran Dover Boğazının Avrupa kıyısında Kale, Büyük Britanya kıyısında da Dover şehirleri vardır. Kaleye gelen Avrupa trenleri rıhtıma yanaşan feribota geçer. Feribot yüklendiği katarı İngiltere adasındaki Dover şehrine götürüp karaya çıkarır. Böylece vagonlardaki yolcular, Manş denizini geçtiklerinin farkına bile varmazlar.

FES :

1925 te yapılan şapka inkılâbından önce memleketimiz erkeklerinin giydiği kırmızı renkteki baş giyisine fes denirdi. Fes kırmızı renkte kalın çuhadan yapılırdı. Kalıplandığı zaman ters çevrilmiş saksıya benzerdi. Fes, İkinci Mahmut zamanında kabul edilmiş bir başlıktı ve Yunanlılardan alınmıştı. Bu başlığın Fastan geldiği zannedilmektedir. Bizi acayip gösteren ...si 1925 te kabul edilen şapka kanunu ile başımızdan attık. ...edenî milletlerin kullandığı şapkayı giydik.

FETHİYE :

Fethiye, Muğla vilâyetine bağlı bir kazadır. Ege bölgesinin güney sınırına düşer. Akdeniz bölgemizin batı kısmı üzerindedir. Fethiye, kendi adiyle anılan Fethiye körfezinin doğu kıyılarındadır. İklimi ılımandır. Yağışları boldur. Gerisini çam ormanlariyle örtülü dağlar çevirir. Çeşitli ürünleri arasında portakal, limon, mandalin gibi meyvalara bol rastlanır. Merkezî nüfusu 5 bine yaklaşır. 71 köyü ile birlikte bütün nüfus 50 bin kadardır. Kazanın alanı 2988 kilometrekaredir. Fethiye limanından kereste, krom, portakal, limon ihraç edilir.

FETHİYE KÖRFEZİ :

Fethiye körfezi yurdumuzun Ege kıyıları ile Akdeniz kıyıları arasına sıkışır. Çok girintili çıkıntılıdır. Rüzgârlara, fırtınalara karşı kuytudur. Önü ve etrafı adacıklarla doludur.

FEVZİ ÇAKMAK «Mareşal» (1876 - 1950) :

Fevzi Çakmak 1876 da İstanbulda doğdu. Babası, Çakmak oğullarından topçu albayı Ali Beydir. Kuleli Askerî Lisesinden sonra, İstanbul Harp Okuluna girdi. 1898 yılında, kurmay yüzbaşı olarak tahsilini bitiren Fevzi Bey, orduya katıldı. Başarılı hizmetlerinden dolayı az zamanda yükseldi. Balkan harbinde millet hizmetinde çalıştı. 1914 te general oldu. Birinci Cihan Savaşı içinde kolordusu ile beraber Çanakkale müdafaasında vazife aldı. Daha sonra Kafkas cephesine gönderildi. Fevzi Paşa Suriyede Yedinci ordunun başında iken 1918 yılında Ko Generalliğe yükseltildi. Birinci Cihan Harbi sonunda İstanbul da Büyük Erkânı Harbiye Reisi; bir süre sonra da Harbiy Nazırı oldu. 1920 Nisanında Anadoluya geçerek Millî Mücad le hareketlerine iştirak etti. Önceleri Millî Müdafaa Vekâ tinde ve Vekiller Heyeti Riyasetinde bulunan Fevzi Pa İkinci İnönü zaferini müteakip Orgeneralliğe terfi ettiril

Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Başkomutanlığa seçilince, Fevzi Paşa da Erkânı Harbiye Reis vekilliğine tayin edildi. Sakarya zaferinden sonra rütbesi Mareşallığa çıkarıldı. Uzun yıllar Cumhuriyet ordularının başında Genel Kurmay Başkanı olarak vazife gören Mareşal Fevzi Çakmak, 1944 te emekliye ayrıldı. Şan ve şeref dolu bir hayattan sonra 10 Nisan 1950 de öldü. Mezarı Eyüptedir.

FINDIK :

Fındık, bodur bir ağaçtır. Bu ağacın sert kabuklarla örtülü tohumları yağlı ve nişastalıdır. Memleketimizin en çok Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen fındık ağaçları kısa boylu olurlar. Bu ağaçların taze dalları elâstikî olur. Fındık çiçekleri kokusuzdur. Bunların içinde bal özü bulunmaz. Fındık çiçeklerinde tozlaşma rüzgârın yardımiyle olur. Memleketimizdeki fındıklar yaz mevsiminde meyva verir. Önceleri yeşil bir yüksük içinde olan meyva zamanla sertleşir. Meyvaları olgunlaşan ağaç yaprakları kızarır ve sonraları dökülür. Fındıklar toplayıcılar tarafından elle toplanır. Harman yerine getirilen fındıklar güneşe serilir. Arada sırada karıştırılarak kurutulur. Kabuklu fındık elde edilir. Kabuklu fındıkların içleri özel makinalarda çıkartılır. Böylece fındık içi sağlanmış olur.

FINDIKLI :

Fındıklı, Çoruh vilâyetine bağlı bir kazadır. Bu kaza merkezi doğu Karadeniz bölgesine düşer. Fındıklının etrafı ile birlikte nüfusu 10,500 ü bulur.

Ayrıca İstanbulun da bir semtine Fındıklı denilmektedir.

FIRAT NEHRİ :

Fırat nehri, Doğu Anadolu bölgesinden doğan Murat ve Karasu kollarının birleşmesiyle meydana gelir. Karasu Erzu-

rum ovasının kuzeyinde yer alan Dumlu kasabasının kuzey doğusundaki Kargapazarı dağlarından çıkar. Aşkaleden geçer. Doğudan Tuzlasuyu kolunu alır. Daha çok genişleyerek Erzincandan akar, yoluna devam eder. Kebanın 12 kilometre yakınında yine doğudan gelen Murat suyu ile birleşir. Böylece, büyük Fırat nehri teşekkül etmiş olur. Fırat nehri dar boğazlardan geçer; sarp dağları yarar; bereketli ovaları sular. Malatya ovasından sonra güney doğu Torosların dar vâdilerine dalar. Ancak 50 kilometre sonra dar boğazlardan kurtulup geniş düzlüklerde yayılmıya başlar. Türk - Suriye sınırı üzerinde Cerablus demiryolu köprüsü yakınında Suriye topraklarına ulaşır, çöller arasında güneye doğru kıvrımlar çizer. Fırat yurdumuz nehirlerinin en uzunlarından biridir. Yalnız uzunluğunun bir kısmı Türk topraklarındadır. Bütün uzunluğu 2800 kilometre olan Fıratın yurdumuzdaki uzunluğu 1110 kilometre kadardır. Fırat nehri ilkbaharda karların erimesiyle ve yağmurların yağmasiyle taşar.

FIRILDAK :

Fırıldak; rüzgârda dönen, kanatlı tekerlek biçiminde bir oyuncaktır. Bazı kahvelerin ve odaların tavana yakın deliklerinde fırıldaklar bulunur. Bunlar hava akımıyla dönerler. Odanın havasını temizlerler. Ayrıca soba veya ocak borularının tepelerine takılan, rüzgârın yönüne göre dönerek ocağın ve sobanın çekmesini sağlayan şapkalara da fırıldak adı verilir.

FIRIN :

Hayvansal, bitkisel ve madensel varlıkların kuruması, erimesi, kaynaması ve pişmesi için özel biçimde yapılmış ocaklara genel olarak fırın adı verilir. Fırınlar da kullanılış yerlerine göre çeşitli adlar alırlar. Ekmek fırını, börekçi fırını, pasta fırını, çömlekçi fırını, çimento fırını, çelik izabe fırınları gibi. Fırınlarda gerekli olan ısı derecesi odunla, mazotla, petrolla, kö

mür veya havagazı ile elde olunur.

FISKİYE :

Yüksek bir yere depo yerleştirsek ve bunun içini su ile doldurursak bu deponun dibinden bir boru ile aldığımız su, depo düzleminden alçak bir yerde fışkırmaya başlar. Böylece bir fıskiye yapmış oluruz. Fıskiyeden fışkıran su, depo içindeki suyun düzlemi seviyesine doğru fışkırır. Fakat, fışkıran su zerrelerine etki yapan yerçekimi kuvveti ve havanın itmesi sonucunda bu seviyeyi bir türlü bulamaz.

FISTIK :

Fıstık yağlı, nişastalı bir yemiş çeşididir. Antep fıstığı, yer fıstığı ve çam fıstığı diye ayrı cinsleri vardır. Bu 3 çeşit fıstıktan da Türkiyede bol bol yetişmektedir. Antep fıstığı bademe benzer; güney Anadoluda bir nevi ağaçtan elde edilir. Yer fıstığı baklaya benzer, barbunya tanelerini andırır. Senelik bir bitkiden elde edilir. Çam fıstığı ise, bir nevi çam ağaçlarından istihsal olunur.

FİDAN :

Ağaçların henüz yeni yetişenine «Fidan» adı verilir. Etrafımızda gördüğümüz koskoca ağaçlar hep birer minik fidandan büyüyüp gelişmişlerdir.

FİDANLIK :

Ağaçları üretmek için, özel surette fidan yetiştirilen yerlere «Fidanlık» denir. Meyva fidanlığı gibi. Fidanlıktaki ağaçlar ya tohumdan (çekirdekten), ya da daldırma suretiyle yetiştirilir.

FİDANLARI SÖKMEMEK:

Ağaç yavrularına fidan adı verilir. Fidanlar ekseriya fidanlıklarda üretilip yetiştirilirler. Sonra bunlar, ağaç dikme zamanında gerekli yerlere götürülüp dikilir. Fidanlar ağaç haline gelinceye kadar bakıma, korunmaya muhtaçtır. Bakılmıyan, korunmıyan fidanlar çabucak kururlar.

Memleketimizi güzelleştirme işinde, ağaç yetiştirmeye önem vermeliyiz. Bol ağaçlarla örtülü bir memleketin manzarası güzeldir. İklimi ılıman ve yağmurludur. Havası da tertemizdir. Ormanlar hem kuşların, hem de pek çok yabanıl hayvanların barındığı yerlerdir. Kuşlarla hayvanlar bizlere türlü menfaat sağlarlar. Hele kuşların iyiliğini hiç unutmamalıyız. Onlar olmasa ekin tarlalarımız, bahçelerimiz zararlı böceklerle dolar. Bütün bunlardan başka ağaç değerli bir yakacaktır. Kendimize lâzım olan eşyanın çoğunu ağaç ve kerestelerden yaparız.

İşte sevgili çocuklar, siz de faydaları sayılamıyacak kadar çok olan ağaçları koruyunuz. Onların ince fidanlarını sökmeyiniz. Körpe dallarını kırmayınız.

Ağaçların dostu olunuz. Her yıl, ağaç dikme bayramlarında bahçelerinize, evlerinizin önüne, köylerinize ve okul bahçenize çeşitli ağaçlar dikiniz.

FİDE :

Sebzelerin henüz yetişmekte olanlarına fide denir. Prasa, lahana, domates, patlıcan, biber fideleri gibi. Fideler bostanlara dikilerek sebzeler yetiştirilir. Bahçıvanlar fideleri sebze tohumlarından üretirler.

FİDELİK :

Fidelikler kuytu ve bol güneş görür yerlerde hazırlanır. Fidelerin ekildiği yerlere yastık adı verilir. Yastıklardaki gübre durumu, ısı derecesi tohumların çatlayıp çimlenmesine elverişli bir hale sokulur. Fideliklerde gelişen körpe sebzeler toplanarak bostanlara dikilir.

FİİLLER:

Bir iş, bir hareket veya bir oluş bildiren kelimelere fiil denir. Fiiller cümle içinde iş görürler. Ekseriya cümle sonlarında yer alırlar. Rüzgâr esiyor. — Kar yağıyor. — Çocuk ağlıyor. cümlelerini söylediğimiz zaman, bu cümlelerdeki «esiyor — yağıyor — ağlıyor» kelimeleri hep birer fiildir.

FİİLLERDE ZAMAN:

Her işin, her hareket veya oluşun bir başlama, sürme, bir de bitmesi vardır. İşte başlamadan bitime kadar geçen süreye «zaman» adı verilir. Fiiller: **İşleri, hareketleri ve oluşları zamanlarıyle gösteren kelimelerdir.**

Fiillerde başlıca beş zaman vardır:

1 — **«Di»li geçmiş zaman:** İşlerin yapıldığını görmüşsek, yahut onların yapıldığına inancımız tamsa o vakit «Di»li geçmiş zamanlı fiiller kullanırız. Geldi, Gördü, İstedi, Verdi... gibi. Buradaki di parçası, türlü fiillerde, söylenişe göre dı - dü - du - ti - tı - tü - tu şekillerine de girer. Gördü - Durdu - Gitti - Attı - Düştü - Sustu gibi.

Yukarıdaki fiiller hep tekil üçüncü şahısları belirten fiillerdir. Öbür şahısların çekimine bir misal olarak aşağıdaki şekli veriyoruz:

Geldim: - **Geldin** - **Geldi** - **Geldik** - **Geldiniz** - **Geldiler**

Diğer fiiller bu misallere göre dili geçmiş zaman çekimine sokulur.

2 — **«Miş»li geçmiş zaman:** Eğer işlerin yapıldığını görmeyip başkasından işitmişsek, yahut işler biz farkına varmadan yapılmışsa o vakit fiilleri mişli geçmiş zaman çekiminde kullanırız.

Gelmiş - **Gitmiş** - **İstemişim** - **Almışsın** - fiillerinde olduğu gibi...

Buradaki miş parçası söylenişe göre, türlü fiillerde mış - müş - muş şekillerine girebilir: Almış - Görmüş - Susmuş gibi

Burada da mişli geçmiş zamanlı fiil çekimine bir örnek veriyoruz:

Almışım - Almışsın - Almış - Almışız - Almışsınız - Almışlar.

3 — **Şimdiki zaman:** Söz söylendiği sırada, bulunduğumuz zamanda yapılan işler geliyor - gidiyor - yürüyor - okuyor şeklinde anlatılır. Şimdiki zaman takısı «yor» parçasıdır. Fiil kökünden sonra yor parçası gelirse şimdiki zamanlı fiil yapılmış olur.

Geliyorum - Geliyorsun - Geliyor - Geliyoruz - Geliyorsunuz - Geliyorlar. Misalinde olduğu gibi...

4 — **Gelecek zaman:**

Gelecek zamanda yapılacak işler:

Gelecek - Alacak - Görecek - Duracak - Yürüyecek - Okuyacak - İstiyecek - Ağlıyacak şeklindeki fiillerle belirtilir. Gelecek zaman takısı ecek - acak - yecek - yacak parçalarından ibarettir. Herhangi bir fiil köküne bu parçalar eklenirse gelecek zamanlı fiil yapılmış olur.

Geleceğim - Geleceksin - Gelecek - Geleceğiz - Geleceksiniz - Gelecekler çekiminde olduğu gibi.

5 — **Geniş zaman:** Yukarıdaki zamanlardan başka, fiillerin; hem geçmişi, hem şimdiyi, hem de gelecek zamanı içine alan bir **geniş zaman** çekimleri vardır: Yürür - okur - bakar - gelir - alır - görür - durur şekillerinde olduğu gibi..

Geniş zaman takısı «ir» parçasıdır. Bu parça türlü fiillerde ır - ür - ur - er - ar şekline girer.

Gelirim - Gelirsin - Gelir - Geliriz - Gelirsiniz - Gelirler...

Bu saydığımız zaman beş zaman, yani: di'li geçmiş, miş'li geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman «Asıl zamanlar» yahut «Basit zamanlar» adını alır.

FİİLLERDE BİRLEŞİK ZAMANLAR:

Herhangi bir fiil çekiminde iki zaman parçası varsa, bu şekil fiillere «Birleşik zamanlı fiiller» adı verilir. Birleşik zamanlı

fiiller üçe ayrılır:

1 — Hikâye şekli. Herhangi bir kipteki fiile, ayrıca - di, - dı, - dü - du, - ve ti - tı - tü - tu parçasını getirirsek onu hikâye şekline sokmuş oluruz: **Gittiydi - Gitmişti - Gidiyordu - Gidecekti - Giderdi - Gitseydi - Gideydi - Gitmeliydi** gibi.

Bir fiilin hikâyesi, o işin yapılışının veya yapılması istenişinin geçmiş zamana göre görülüp bilinmiş olarak anlatılması demektir.

2 — **Rivayet şekli:** Herhangi basit zamanlı bir fiile miş - mış - müş - muş takıları eklenirse o fiil rivayet şekline sokulmuş olur. Gitmiş, gitmişmiş, gidiyormuş, gidecekmiş, gidermiş, gitseymiş, gideymiş, gitmeliymiş fiillerinde olduğu gibi. (Dili geçmiş zamanın rivayeti olmaz).

Bir fiilin rivayeti, o işin yapılışının veya yapılması istenişinin geçmiş zamana göre başkasından duyularak anlatılması demektir.

3 — **Şart şekli:** Basit zamanlı fiillerin sonlarına se - sa takıları eklenerek bu fiiller şart şekline sokulmuştur.

Gittiyse - gitmişse - Gidiyorsa - Gidecekse - Giderse gibi.

Haber kiplerindeki fiillerin şartlı söylenişinde zaman anlamı yoktur. Fakat bu da, hikâye ve rivayet şekilleri gibi, bir fiile asıl kipi ve zamanı gösteren parçadan sonra yeni bir parça getirilmek suretiyle yapıldığı için birleşik zaman şekilleri arasında sayılır.

FİİLLERİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ:

Fiillerin olma bildirişlerine olumluluk; olmama bildirişlerine de olumsuzluk denir.

Meselâ: Dersine çalıştın mı? Sorusuna ya çalıştım; yahut ta çalışmadım şeklinde cevap verilir. Burada çalıştım fiili olumlu halde, çalışmadım fiili de olumsuz halde kullanılmıştır. Her fiil ya olumlu haldedir; veya olumsuz şeklindedir. Olumlu fiil-

ler işlerin oluşlarını, yapıldıklarını bildirirler. Geldim - Alacaksın - Bulmuş - Çalışıyor - Düşünmelisiniz - Yürü fiilleri hep olumlu halde kullanılmış fiillerdir. Olumlu bir fiili olumsuz duruma sokmak için, fiilin kökü ile zaman parçası arasına me - ma takıları eklenir.
Almadım - Çalışmıyor - Gelmiyecek fiillerinde olduğu gibi... Olumsuz fiillerin çekimi olumlu fiillerin çekimine benzer. Yalnız, şu iki noktaya dikkat etmek gerekir.

1 — Olumsuzluk bildiren me - ma parçası çeşitli kiplerin çekiminde, söylenişe göre mi- mı - mü - mu şekillerine de girer.

Geliyor - Gelmiyor, Alıyor - Almıyor, Görüyor - Görmüyor, Tutuyor - Tutmuyor, Gelecek - Gelmiyecek gibi..

2 — Geniş zaman kipinin olumsuz çekiminde bir başkalık vardır:

Olumlu	**Olumsuz**
Çalışırım	Çalışmam
Çalışırsın	Çalışmazsın
Çalışır	Çalışmaz
Çalışırız	Çalışmayız
Çalışırsınız	Çalışmazsınız
Çalışırlar	Çalışmazlar.

FİİLLERDE SORU ŞEKLİ:

Bir işin yapılıp yapılmadığını, olup olmadığını sorup anlamak için fiil sonuna mi parçasının takılmasıyle fiillerde soru şekli yapılmış olur.

Bu «Mi» parçası türlü söylenişe göre mı - mu - mü şekillerine de girer. Verdi mi? Çalıştın mı? Dönmüş mü? Biliyor mu? Şekillerinde olduğu gibi.

Fiillerden başka kelimeler de sorulabilir: İzmire mi gitti? Evden mi geliyorsun? cümlelerinde gösterildiği gibi...

Yazıda soru anlamını taşıyan mi- mı - mü - mu parçaları daima fiilden veya kelimeden ayrı yazılırlar. Yani, sorulu bir

kelime mi, den itibaren ikiye bölünür. Geldiler mi? Çalışmamış mıydınız? gibi. Soru ekinden sonra mutlaka bir soru işareti koymak icabeder.

Sorudan sonra gelen kelime de büyük harfle başlar.

FİKRET «TEVFİK» (1867 - 1915):

Tevfik Fikret büyük bir Türk şairidir. İstanbulda 1867 yılında doğdu. Babasının adı Hüseyin Efendi idi. Sürgün olarak Urfada mutasarrıf iken ölmüştü. Tevfik Fikret Galatasaray Lisesini bitirdi. Sonraları Türkçe ve edebiyat öğretmenliklerine başladı. Önceleri Mehmet Tevfik imzasını kullanırken «Serveti Fünun» mecmuasında Tevfik Fikret imzasiyle yazmaya başladı. Tevfik Fikret halkın anlayabileceği bir dilde şiirler yazan ünlü bir şair oldu. Çeşitli konuları şiir halinde anlattı. Güzel türkçemizi akıcı bir şekilde aruz vezninin kalıplarına uydurdu. Bütün bunlarla beraber Abdülhamit istibdatına erkekçe haykırdı. Haksızlıklarla mücadele etti. Doğru bildiği yolda şaşmadan yürüdü. Ruhu çok hassas bir insandı. Zamanının Maarif Nazırıyle bir meseleden dolayı arası açıldı. Bu suretle Galatasaray Lisesi Müdürlüğünden çekildi. Ölünceye kadar Boğaziçindeki Amerikan Kollejinde Edebiyat öğretmenliği yaptı. Taassuptan uzak, açık fikirli bir insan olan Fikret bir müddet cemiyetten uzak olarak Aşiyanında yaşadı. Nihayet şeker hastalığından kurtulamıyarak 1915 yılının 19 Ağustosunda öldü. Edebiyatı Cedidenin büyük şairi Tevfik Fikretin en güzel şiirlerinden bazıları «Rübabı Şikeste» ile «Halûkun Defteri» adlı kitaplarında toplanmıştır. Nur içinde yatsın.

FİL:

Bugün dünyada yaşıyan hayvanların en iri cüsselisi fildir. Fillere Afrika, Güney Asya, Seylân, Sumatra, Borneo gibi yerlerde rastlarız. Filler ormanlarda yaşarlar. Hayvanın boyu 3 - 3,5 metre kadardır. Ağırlığı 4000 kiloya yaklaşır. Bazan 6 tonu bulan filler de vardır. Çok kuvvetli olan fil hortumuyla bazı ağaçları bile sökebilir.

Fil, kuvvetli bacaklara ve şişkin bir vücuda sahiptir. Uzun hortumu el vazifesini görür. Hortumun sağ ve solunda iki uzun dişi vardır ki bunlara fil dişi denir. Fil memeliler sınıfındandır. Otla, bitkiyle geçinir. Sık ormanlarda yabanıl olarak yaşarsa da avcılar tarafından tutulan filler 5 - 6 ay içinde evcilleştirilir. Evcilleştirilen fillere türlü işler gördürülür. Genel olarak kalın derili, sert kıllı ve hayli zeki olan fil 90 yıl kadar yaşayabilir. Yavruluk süreleri 15 - 20 yıl arasında değişir. Fil sakin bir hayvandır. Fakat, kızdığı zaman etrafına tehlike saçar. Afrikadaki yaşıyan fillerle, Asya kıtasında yaşıyan filler arasında farklar vardır. Afrika filinin kulakları büyüktür. Alnı düz ve açıktır. Gözleri küçücüktür. Asya filinin kulakları küçüktür. İnsana, Afrika filinden daha çok alışır. Fil öleceği zaman ormanların ücra bir köşesine gider. Orada ölür. Bu gibi yerlere fil mezarlığı denir.

Fil avcılığı heyecanlı olduğu kadar tehlikelidir de. Filleri hem ehlileştirmek için, hem de dişleri için avlarlar.

FİLİP:

Tarihte Filip adını taşıyanların en meşhuru Büyük İskenderin babasıdır. Filip M. Ö. dördüncü yüzyıl içinde yaşamıştır. Hem yaman bir politikacı, hem de büyük bir askerdi. Makedonya devletinin kıralıydı. Atinalıları yenmiş, Yunan bağımsızlığına son vermişti.

FİLİPİN ADALARI:

Filipin adaları Asya kıtasının güney doğusunda yer alır. Büyüklü küçüklü sayısı 7 bini geçen adaların yüz ölçümü 296 bin kilometrekaredir. Filipinlerde 17 milyon nüfus yaşar. Filipinler cumhuriyetinin başşehri Manila'dır. Filipin adalarının batısını ve kuzeyini Çin denizi, doğusunu Pasifik Okyanusu, güneyini de Selep (Celebes) denizi çevirir. Luzon ve Mindano adaları Filipinlerin en büyükleridir. İklim ılımandır. Altın, gümüş,

Kahramanlık Hikâyesi

DEMİRCİ MEHMET EFE

İstiklâl Savaşımızın ünlü zeybeklerinden biri de, Demirci Mehmet Efedir.

Demirci Mehmet Efe, Birinci Cihan Savaşı içinde dağlarda at koşturan bir zorba idi. O, dağlara, ordumuzda vazife gören bir Ermeni subayından yediği tokat sebebiyle çıkmıştı. Demirci Mehmet Efenin gururuna dokunan bu olay, onu bir dağ adamı yapmıştı.

Günler geçti. Bir gün, güzel yurdumuza düşman çıkınca Mehmet Efe, 200 adamiyle vatan için çalışmaya koyuldu. Umurlu ile Aydın arasındaki Millî kuvvetlere katıldı. Bir süre sonra da, "Aydın cephesi kuvayı millîye kumandanı" sanını aldı. Bu suretle, vatanı kurtaran kahramanlar arasına bu mert Anadolu evlâdının da adı karıştı.

G Ü L Ü Y O R U M

ONUN İÇİN

Hoca bir gün kapısının önüne çıkmış, yerde bir şey arıyordu. Bir komşusu gördü.

— Ne arıyorsun Hocam? dedi.

— Yüzük düşürdüm de onu arıyorum.

— Nerede düşürdün?

— Bodrumda.

— Bodrumda kaybolan şey burada aranır mı Hocam!

— Bodrum karanlık da onun için burada arıyorum.

UTANÇTAN

Hoca, gece yarısı aşağıdan bir gürültü duyunca korkudan nemen yatağından fırlamış ve dolaba saklanmıştı.

Hırsızlar eşyaları topladıktan sonra «Bir de dolaba bakalım.» demişlerdi. Hocayı dolapta görünce:

— Hocam buraya ne diye girdin kuzum?

Diye sordular. Hoca cevap verdi:

— Evimde çalınacak eşyam yok da sizden utancımdan şu dolaba girivermiştim...

BAŞKA BİR DOKTOR

Doktor, hastanın kulağına eğildi.

— Vaziyetiniz çok ciddidir, bayım, dedi. Son defa görmek istediğiniz birisi var mı?

Hasta bitkin bir halde cevap verdi:

— Var...

— Kimdir?...

— Başka bir doktor...

KUYRUĞUNA DA GEÇMİŞ Mİ?

Hoca pazara gitmiş, balık satıyordu. Güzel bir palamut gördü. Hemen durup kuyruğunu koklamağa başladı. Balıkçı:

— Hocam, dedi, balık baştan kokar. Kuyruğunu ne kokluyorsun?...

— Başı zaten kokmuş, onu biliyorum! Kuyruğuna kadar geçmiş mi ona bakıyorum...

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**. Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — **İstanbul** Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 MART 1954 Perşembe Sayı: 27 Fiyatı: 15 Kuruş

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ F-2

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

BAZI RENKLERİ GÖREMEYİZ!

Gözümüzün gördüğü belli başlı yedi renk vardır. Bunlardan başka, bir de bunların karıştırılması ile meydana gelen renkler vardır. Fakat bütün bu renklerden başka, gözlerimizin görmediği bir çok renklerin daha olduğu anlaşılmıştır. Meselâ bu renkleri karıncalar görebilmektedir. Belki başka hayvanlar da böyle renkleri görebiliyorlar.

DÜNYANIN EN YÜKSEK BİNASI

Amerikanın New-York şehrinde 50 - 60 kat olan bir çok yüksek binalar vardır. İşte bunlardan bir tanesi olan «Empire State Building» 86 kattır ve yüksekliği 375 metre kadardır. Paristeki Eyfel kulesi bu binadan 90 metre daha alçaktır.

EFLÂTUN KİMDİR?..

Eflâtun veya «Plato» ismindeki bilgin, eski bir Yunan filozofudur. O devre göre, pek meşhur ve kıymetli bir fikir adamı olarak kabul edilmektedir. Felsefesi dört esas prensip üzerine kurulmuştur. Bu prensipler şunlardır: (1) Fikirler teorisi, (2) İyilik sevgisi teorisi, (3) Ahlâk ve siyaset teorisi, (4) Ulûhiyet teorisi.

DÜNYANIN EN YÜKSEK DAĞI HANGİSİDİR?..

Hindistan'da Himalaya dağlarının bir tepesi olan Everest tepesi dünyanın en yüksek noktasıdır. Yüksekliği 8840 metredir. Bu zirveye varmak için bir çok dağcılar teşebbüslerde bulunmuşlar, fakat hiçbiri tam zirveye varamamıştır. Son yıllarda yine bir kaç teşebbüs yapılmıştır. Nihayet geçen yıl zirveye çıkılmıştır.

DİYOJENİN CEVABI

Diyojen, dünyadan elini eteğini çekmiş bir filozoftu. Bir fıçı içinde yatıp kalkardı. Çok yemek, çok giyinmezdi. Bir gün hükümdar İskender ona ne yardımda bulunabileceğini sordu. Diyojen şöyle cevap verdi:

— Gölge etme, başka ihsan istemem!..

çıkarılır.

FİLİSTİN — (İSRAEL) :

Filistin doğu Akdeniz kıyılarında küçük bir devlettir. Yüz ölçümü 26000 kilometrekaredir. Nüfusu 1,5 milyonu geçer. Filistinin kuzeyini Lübnan ve Suriye, doğusunu Ürdün, güney batısını Mısır çevirir. Batısında ise boydan boya Akdeniz uzanır. Memleketin deniz kıyıları ovalık, iç tarafları dağlıktır. Lut gölü deniz yüzeyinden 300 metre kadar aşağıda bulunur. İklim umumiyetle sıcak ve ılımandır. Memleket halkının bir kısmını Araplar, büyük bir kısmını da Yahudiler teşkil eder. Eskidenberi devam ede gelmekte olan Arap — Yahudi mücadelesi resmen bir Yahudi hükümetinin kurulmasiyle sona ermiştir. Kurulan İsrail devleti memleketi ekonomik, tarım ve endüstriel bakımından geliştirmeye çalıştırıyor. İsrail devletinin baş şehri Tel - Avivdir. Hayfa, Tel - Aviv, Yafa, Gaza kıyı şehirleridir. Kudüsün bir kısmı Araplarda, bir kısmı da Yahudilerin elindedir. Akdeniz kıyıları bol yağmur alır. Dağların denize bakan tarafları sık ormanlarla kaplıdır. Limon, portakal gibi ürünler bol yetişir. Filistinle ticaretimiz gün geçtikçe çoğalmaktadır.

FİLTRE :

Filtre bir nevi süzgeçtir. Sıvıların içindeki katı taneleri ayırmaya yarar. Bu araç okullarda, hastanelerde ve şehir suyunun dağıtıldığı merkezlerde bulunur. Arteziyen kuyularından, göl veya nehirlerden şehre getirilen sularda organik veya madensel olmak üzere bir takım zararlı maddeler bulunur. Böyle suların içilmesi veya kullanılması sağlığa zararlıdır. Onun için şehre borularla getirilen sular önce süzme havuzlarına alınır. Ancak buradan geçirildikten sonra kısmen temizlenen su şehir içi şebekesine yollanır. Süzme havuzlarının içinde ızgarataşı, onun üzerine bir kat kum, kömür tozu ve ince çakıl

bulunur. İşte bunların üzerine gelen bulanık su saydığımız tabakalardan süzülerek geçer. Bir de ayrıca Şamberlân süzgenleri vardır. Bu süzgeçler çok defa evlerde, okullarda, kışlalarda kullanılır.

Evimizde basit bir süzme âleti biz de yapabiliriz: Bir fıçı alıp, bu fıçının iç ortasına ızgaralar yerleştirelim. Izgaraların ötesine birkaç çakıltaşı bir kat kum, bir kat ta ince kömür tozu yerleştirelim. Eğer fıçının üzerinden bulanık su boşaltırsak, musluktan berrak ve tertemiz suyun aktığını görürüz.

Şamberlân süzgeçi gözenekli porselenlerden yapılır.

FİNİKE :

Finike, Akdeniz kıyılarında güzel bir kaza merkezidir. Antalya vilâyetine bağlıdır. Kışları ılımandır. Limon, portakal gibi ürünler bol yetişir. Meyva ve sebzeciliği ileridir. Finikeden kereste de ihraç edilir. Finike kazasının alanı 1350 kilometre karedir. 33 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini bulur.

FİNLÂNDİYA :

Finlândiya kuzey Avrupa devletlerinden biridir. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Helsinki'dir. Nüfusu 4 milyonu bulan Finlândiya'nın alanı 337.113 kilometrekaredir.

Finlândiya İskandinavya yarımadasının Avrupa kıtasına bitiştiği yerde, Rusya'nın kuzey batısında yer alır. Doğusunda Sovyet Rusya, güneyinde Finlândiya körfezi, batısında Baltık denizi ile Botni körfezi, İsveç, kuzeyinde de Norveç sıralanır. Memleket genel olarak göller ve geniş düzlüklerle kaplıdır. Sayısı 35 bini bulan göller bütün memleket alanının onda birini teşkil eder. Granit, mermer ocakları ile bakır madenleri zengindir. Her taraf yeşil ormanlarla örtülüdür, memleket halkı avcılık yapar. Orman işleriyle uğraşır. Tarım ve hayvancılıkla geçinir. Su kuvvetinden bol enerji sağlanmaktadır. Kereste, kâğıt ve bakır endüstrisi ileridir. Finlândiyalılar kültürce ve

medeniyetçe dünyanın en yüksek milletlerinden sayılır. Kahramanlıkta da eski ataları Türklere benzer.

FİŞEK :

Fişek, içinde barut bulunan bir kovanla bu kovanın ucuna yerleştirilmiş bir mermiden ibarettir. Fişekler tüfeklerle, tabancalarla atılırlar. Fişekler av tüfeklerinde de kullanılır. Avcılar avlarını fişek atarak öldürürler.

Bu fişeklerden başka, bir de havaî fişekler, işaret fişekleri ve aydınlatma fişekleri vardır. Donanma ve bayram gecelerinde havaî fişeklerle türlü ışık gösterileri yapılır.

FİYORT :

İskandinav yarımadası kıyılariyle kuzey Amerika kıyılarında bulunan ve karaların çok içerlerine kadar giren iki yanı dik ve yüksek olan dar körfezlere fiyort adı verilir.

FİZYONOMİ :

Yüz çizgilerinin toplu olarak taşıdığı anlama fizyonomi denilir.

FLORIDA :

Florida, Amerika Birleşik devletlerinden biridir. Birleşik Devletler arazisinin güney doğusunda bulunur. Alanı 151 bin kilometrekaredir. Florida topraklarının en geniş kısmını Florida yarımadası teşkil eder. Bu yarımadanın yüzölçümü 110 bin kilometrekare civarındadır. Bütün nüfus 2, 3 milyon kadardır. Halkın %22 si zencidir. Memleket geniş ovalardan ibarettir. Ormanlar geniştir. İklim genel olarak ılımandır. Meyvacılık ileridir. Bilhassa, bağlar geniş bir yer kaplar. Portakal, ananas, pamuk, pirinç, tütün ve buğday bol bol elde edilmektedir. Balıkçılık ta yapılır. Bol bol fosfat elde edilir. Miami ile

Palm Beach gibi kıyı şehirlerinde dünyanın en lüks plâjları vardır. Florida onaltıncı yüz yıl başlarında İspanyollar tarafından keşfedilmişti. Burasını 1819 da Birleşik Amerika hükûmeti satın aldı. Az zamanda teşkilâtlanan Floridalılar küçük bir hükûmet kurdular. Ve 1845 de 48 inci devlet olarak Amerika Birleşik devletleri birliğine katıldılar. Floridanın başşehri Tallahassee (Telehessi) dir.

FOÇA :

Foça İzmire bağlı bir kaza merkezidir. Sekiz köyü ile beraber 11000 nüfusu vardır. Merkez nüfusu 4000 e yaklaşır. Foça kazasının yüzölçümü 319 kilometrekaredir. Kazanın kuzeyinde Yeni Foça adlı bir de nahiye merkezi bulunur.

FOK :

Fok memeli bir deniz hayvanıdır. Karada yaşadığı gibi denizde de yaşar. Munis ve hayli zekî olan bu hayvanın parlak ve sık tüylü bir derisi vardır. Foklar kuzey kutup denizlerinde yaşarlar. Hayvanın derisi altında kalın bir yağ tabakası bulunduğundan kolayca üşümez. Kolları iki küreği andırır. Kuyruğu yassıdır. Boyu bazan iki buçuk metreyi bulur. Karada ağır hareket etmesine rağmen denizde hızlı yüzer. Senede bazan bir, bazan da iki yavru doğurur. Fokları ekseriya Eskimolar avlarlar.

FOL :

Tavuğun yumurtladığı yere (sepete) konulan yumurtaya fol denir.

FORMOZA :

Formoza Çin ülkesinin güney doğu kıyılarında büyük bir

adadır. Alanı 35834 kilometrekareyi bulur. Üzerinde çoğu Çinli olan 6 milyon insan yaşar. Adanın batısında geniş ovalar, doğusunda yüksek dağlar yer alır. İklim ılımandır. Yağmurları boldur. Topraklarından şekerkamışı, çay, pirinç gibi ürünler elde edilir. Zengin ormanlarından kereste çıkarılır. Çeşitli meyvaları boldur. Petrol, maden kömürü bakımından da zengindir. Formoza milliyetçi Çinlilerin ellerinde bulunmaktadır. Başşehri Taihoku'dur.

FOSFOR :

Fosfor kimyasal bir varlıktır. 1679 da Hamburglu Simyacı Brant bu maddeyi tesadüfen bulmuştur. Fosfor tabiatta birleşikler halinde de çoktur. Güney Amerika ile Afrikanın yağmursuz kıyı memleketlerinde gübre olarak kullanılan bir madde vardır. Bu madde bazı deniz kuşların cesetlerinden ve pisliklerinden meydana gelen Guanodur. İşte, içinde çok fosfor bulunduran bileşik budur. Kemiklerimizde, beyin ve sinir hücrelerimizde, yumurta sarısında da fosfor boldur. Beyaz fosfor yumuşak ve saydamdır. Çok zehirlidir. Karanlıkta parlak. 50 derecede tutuşarak alevle yanmaya başlar. Beyaz fosfor 260 derece sıcaklıkta havasız bir yerde tutulursa, kırmızı fosfor olur. Kırmızı fosfor zehirli değildir. Bir de siyah fosfor vardır. Siyah fosfor, beyaz fosforun büyük bir basınçla 200 derece sıcaklıkta eritilmesiyle meydana gelir. Fosfor kimyada P simgesiyle gösterilir. 1,83 yoğunluğundadır.

FOSİL :

Eski topraklar ve kayalar arasında eski zamanlarda yaşıyan hayvan ve bitkilerin kalıntılarına fosil adı verilir. Bugün yapılan kazılarda şimdi nesli mevcut olmayan hayvan fosillerine rastlamaktayız. Bu fosiller dünya oluşu, tarih ve tabiat bilgilerimizi geliştirmektedir. Fosil ile ilgili ilime Paleontoloji adı verilir.

FOTOĞRAF :

Fotoğraf, karanlık odada beliren bir görültüyü, ışığa karşı duygun bir yüzey üzerinde tesbit ederek resim çıkarma usulüdür. Fotoğraf, fotoğraf makinesiyle çekilir. Fotoğraf makinası gözün yapılışına benzer, makinada bir karanlık oda bulunur. Karanlık odanın önünde mercek vardır. Karanlık odanın arkasında da görüntüyü tespit eden cam yer alır. Mercekten kırılarak geçen görüntüler ters teşekkül eder. İlk fotoğraf makinasını 1837 de Daguerre adında bir Fransız bulmuştu. Fotoğrafçılık alanında Talbot Niepce F. Scot Archer, Maddox, Wortley, Benhett, Edison gibi bilginlerin çalışmaları fotoğraf makinasını ve fotoğrafçılığı çok geliştirmiş oldu.

FRANKLİN : (BENJAMİN 1706 — 1790)

Franklin Amerikalı bir fizik bilginidir. İlk olarak paratöneri bulmuştur. Ve 1752 yılında da ilk paratöneri evin damına kurmuştur. Böylece yıldırımın tehlikelerinden kurtulmuş olduk.

FRANSA :

Batı Avrupa devletlerinden biri de Fransadır. Fransa 550 bin dokuzyüz seksen altı kilometrekare büyüklüğündedir. Nüfusu 42 milyondur. Kuzeyinde Manş denizi ve İngiltere, batısında Atlas Okyanusu, doğusunda Belçika, Lüksenburg, Almanya, İsviçre ve İtalya devletleri yer alır. Güneyinde İspanya ile Akdeniz bulunur. Fransanın orta ve güney tarafları dağlıktır. İspanya ile Fransa arasında Pirene dağları uzanır. Kuzey Fransa geniş ovalarla kaplıdır. Başlıca dört akar suyu vardır. Bunlardan Sen nehri Paristen geçer, Le Havre limanından Manş denizine dökülür. Luvar Atlas Okyanusuna karışır. Gavon güney batı Fransayı sulayarak Bordo şehrinden Gaskonya körfezine akar. Ron nehri ise Akdenize varır. Fransada ormanlar çok zengindir. Ormanlardan kereste, reçine ve neft yağı

elde edilir. Fransa tarımda çok ileri bir memlekettir. Her taraf bereketli bağlarla kaplıdır. Bu yüzden şarapçılık da çok inkişaf etmiştir. Ron vâdisi dutluklarla doludur. Fransa ipekçilik bakımından da dünyada önemli bir yer tutar. Fransada zengin kömür madenleri vardır. Ağır endüstri bilhassa Alsas ve Loren bölgesinde toplanmıştır. Fransada her türlü makina, kumaş, gemi, otomobil yapılmaktadır. Memleketin içi kanallarla, demiryollariyle ve karayollariyle bir örümcek ağına benzer. Fransız cumhuriyetinin başşehri 5 milyon nüfuslu Paristir. Avrupanın en yüksek tepesi olan Mon Blan (4812 m.) güney doğu Fransada; Alp dağları üzerindedir. Fransa sömürgecilik bakımında dünyada ikincidir. Afrika, Asya, Amerika ve Pasifik Okyanusunda geniş Fransız sömürgeleri vardır. Bugün Atlantik Paktı dostumuz olan Fransa tarihte ilk defa olarak kralların istibdadına karşı ayaklanmış bir millettir. 1789 Büyük Fransız devrimi yeni bir çığır açarak dünyaya hürriyet ve eşitlik fikirleri yaymıştır. Fransa ile alış verişimiz çok canlıdır. Fransadan yapılmış eşya alırız; ham madde satın alırız. İklim Akdeniz bölgesinde, Atlantik kıyılarında, bir de Orta Fransa da olmak üzere üç ayrı durum arzeder. Marsilya Akdenizde, Clais ve Le Havre limanları Manş kıyılarında; Bordo, St. Nazaire, Brest limanları da Atlas Okyanusu sahillerinde sıralanır.

FRANSIZ DEVRİMİ :

Dünyaya hürriyet, kardeşlik ve eşitlik fikirlerini yayan en büyük hareket Büyük Fransız devrimidir. Bu büyük devrimi, o zamanki Fransanın iç bünyesi hazırlamıştı. 1789 İhtilâlinden de usanmıştı.. Halkın gördüğü hakaretler, çektiği sıkıntılar (asılzadeler) la papazlar, diğer yanda köylüler ve halk sınıfı vardı. Soylularla papazlar imtiyazlı bir sınıftı. Bunlar hiç vergi vermezlerdi. Halbuki imtiyazsız sınıf ağır vergiler altında ezilip gidiyordu. Ayrıca köylüler derebeylerin keyfî hareketlerinden de usanmıştı. Halkın gördüğü hakaretler, çektiği sıkıntılar İhtilâl fikrinin kolayca gelişmesine sebep oldu. Zaten Montes-

kieu, Rousseau, Voltaire, Diderot gibi Fransız fikir adamları, yazarları yazılariyle halkı ihtilâle hazırlıyorlardı. Devlet hazinesi de suyunu çekmişti. Kral 16. Louis'nin karısı kraliçe Marie Antoinette, tükenmiş olan hazineyi kendi arzusuna göre harcamaktan çekinmiyordu.

Onaltıncı Louis malî sıkıntıya bir çare bulmak için 1788 de, her sınıfın mümessillerini Versay sarayına topladı. 1789 yılının Mayıs ayında Versayda toplanan mümessiller meşrutiyetin kurulmasında birleştiler. Bu hal kralı kızdırdı. Kral temsilcileri koğmak dağıtmak istedi. Ateşli hatip Mirabeau ileri atıldı. Kralın adamına dönerek:

— Gidiniz. Efendinize söyleyiniz. Biz burada milletin iradesiyle oturuyoruz. Bizi buradan ancak süngü ile çıkarabilir.

Böylece başlayan ihtilâl az zamanda Parise ve oradan da bütün Fransaya yayıldı. Amansız bir baskıya ve hürriyet tanımayan kuvvetlere karşı bütün Fransız milleti şahlanmıştı. 14 Temmuzda halk Bastille hapishanesini bastı. İstipdadın oraya soktuğu masumlar serbest bırakıldı. Başa bir ihtilâl hükûmeti geçirildi. Asılzadeler bu halk hareketinden dehşete düşerek imtiyazlarından vazgeçtiler. Böylece 1789 tarihinde Fransadaki derebeylik te sona ermiş oldu. 1791 de meşrutiyet kuruldu. Hukuku beşer beyannamesi ilân edildi. Bu beyannamenin en önemli maddeleri şunlardı:

1 — Her insan hür ve eşit haklarla doğar.
2 — Bütün vatandaşlar, kanun yapacak milletvekillerini seçme hakkına sahiptirler.
3 — Herkes fikrini söylemek, yazmak ve basmak hakkını haizdir.
4 — Her vatandaş malına, kazancına göre vergi ödeyecektir.

Hukuku beşer beyannamesi demokrasinin temeli sayıldı. O sıralarda asılzadelerin çoğu yabancı ülkelere kaçmışlardı. Oralardaki kral ve prenslerden yardım istiyorlardı. Böylelikle ihtilâlcilerin hakkından geleceklerini zannediyorlardı. Kral 16.

Louis de duruma uyamadı. Halkın şüphesini arttırdı. Kral ailesi Versaydan Parise getirildi. Sıkı göz hapsine alındı. Fakat kralın kaçma teşebbüsü halkın kinini çoğalttı. Zamanla meşrutiyet taraftarları azaldı. Cumhuriyetçi demokratlar ekseriyeti ele aldılar. 1792 yılının 10 Ağustosunda büyük bir halk kalabalığı Tuilleri sarayına girdi. Muhafızları öldürdü. Kral ve kraliçe Meclise sığındılar. 1792 yılının 21 Eylûl günü Fransada krallık kaldırıldı.

Cumhuriyet ilân olundu. Dört ay sonra da kraliçe ile kralın başları giyotin'e kesildi.

Fransada doğan hürriyet, kardeşlik ve eşitlik fikri Fransa sınırını aştı. Bütün dünyaya yayıldı. Her memleket az veya çok Fransız devriminin tesirinde kaldı.

FRANSIZ HİNDİÇİNİSİ :

Hindiçini yarımadası güney doğu Asyadadadır. Bu yarımadanın bir kısmı Fransızların sömürgesidir. Hindiçinideki Fransız sömürgeleri Tonkin, Koşinşin, Annam, Kamboç ve Laos parçalarına ayrılır. Hindiçini yarımadası dağlıktır. Dağların arasında İrravadi, Sa'uen, Menam, Mekong ve Song - Koi nehirleri akar. Bunlardan İrravadi ile Saluen Hint Okyanusuna dökülürler. Diğerleri Güney Çin denizine karışırlar.

Halkın çoğu Hintten, Tibetten ve Çinden gelmedir. Yerliler daha ziyade memleketin dağlık kısımlarında yaşarlar. İklim sıcaktır. Bazı yerlerde ılımandır. Yağmurlar boldur. Ormanlar sıktır. Kauçuk, pirinç, şekerkamışı bol yetişir.

Fransız Hindiçini toprakları 700 bin kilometrekare büyüklüğündedir. Nüfus 20 milyonu geçmektedir.

FRENGİ :

Frengi korkunç hastalıklardan biridir. Bulaşıcıdır. Ana ve babadan kan yoluyla çocuklara de geçer. Frengi hastalığı-

nın mikrobunu, 1905 yılında Fritz Richard Schaudinn adlı bir Alman bulmuştur.

Mikrobun vücuda girmesi ile hastalığın başlaması devrelere ayrılır. Birinci devrede, mikrobun vücude girdiği yerde frengi yarası başlar. Bu da 20 ile 40 gün gibi bir zaman içinde olur. İkinci devrede mikrop kana karışmış olur. Bu esnada, deri üzerinde kırmızı lekeler belirir. Hastada baş ağrılar başlar. Ciltde yaralar çıkar. Üçüncü devrede ise, vücudun bir çok yerinde frengi urları gözükür. Artık hastalık tehlikeli bir duruma girmiş sayılır. Bu devrede kalb ve damar bozukluklarına rastlanır. Eğer önü alınmazsa mikroplar beyin ve sinir sistemlerini harekbetmeye başlarlar. Hasta delirir. Frengili analardan doğan çocuklar ekseriya sakat, yaralı ve hasta olurlar. Vücutta frengi mikrobunun varlığı sıkı bir kan muayenesinde kolayca anlaşılır. Kanında frengi mikrobu görülenler, Frengi Mücadele Teşkilâtı tarafından tedaviye mecbur tutulurlar. 2 - 3 yıl süren başarılı bir tedavi bu korkunç hastalığı vücuttan tamamen atmaya kâfi gelir. Tedaviden kaçanlar veya tedavilerini ihmal edenler yalnız kendileri için zararlı olmazlar; içinde yaşadıkları aileyi ve cemiyeti de felâkete sürüklemiş olurlar.

FRİKYA:

Milâttan önceki devirlerde, Anadolunun Sivas, Kayseri, Ankara, Eskişehir gibi vilâyetleriyle, bu vilâyetlerin çevrelerine «Frikya» adı verilirdi.

Frikyalıların en kuvvetli zamanı, kral Gordios ile onun oğlu Midas zamanına rastlayan devirdir. Bu devirde Anadolunun Karadeniz bölgesi, Marmara çevresi, Ege kıyılarının büyük bir kısmı hep Frikyalıların eline geçmişti. Fakat, devletin bu kuvvetli hali, uzun müddet devam edemedi. Milâttan önce 8. Yüzyılda kuzey doğu komşuları Kimrilerin saldırışına uğradılar. İranlılarla Lidyalıların baskılarına maruz kaldılar. Bir aralık Büyük İskenderin kurduğu imparatorluğa katıldılar. Da-

ha sonra Bergama ve Roma devletlerinin sınırları içine girdiler.

Bir rivayete göre, Frikya kralı Gordios Gordion Düğümü adiyle bir kördüğüm yapmıştı. Bu kördüğümü çözenin cihangir olacağını da söylemişti. Bu düğümü kılıcıyla parçalayan Büyük İskender olmuştu.

Frikyalıların uygarlıkta çok ileriydiler. Bugün Gordion şehri kazılarında bir çok Frikya eserlerine rastlanmaktadır.

FULTON : (ROBERT 1765 — 1815)

İlk olarak buharlı gemiyi yapan Robert Fultondur. Fulton 1765 te Amerikada doğmuştur. Tahsilini İngilterede tamamlayarak makina mühendisi oldu. Robert Fulton deneylere girişti. Buharlı gemiyi yaptı. Fransada, Luvar nehri üzerinde, 1803 yılında gemisinin ilk tecrübelerini yaptı. Daha sonra da New-York ile Albany limanları arasında buharlı gemi işletmeğe başladı. Robert Fulton bu başarısı yüzünden türlü zorluklara göğüs germek zorunda kalmıştır. 1815 yılında, henüz 50 yaşındayken öldü.

FUTBOL :

Futbol, on birer kişilik karşılıklı iki takımla oynanan bir ayak topu oyunudur. On bir kişilik takımda bir kaleci, 2 bek, 3 haf, birer tane de sağaçık, sağiç, santrafor, soliç, solaçık bulunur. Futbolcular topa ayak ve kafa vuruşlariyle çıkarlar. Yalnız kaleciler elle yakalayabilirler. Oyuncular karşı kaleye topu sokup gol yapmıya çalışırlar. Karşı takım da buna engel olup beri kaleye gol atmak için çırpınır. Oyunu, futbol tekniğinden çok iyi anlayan hakem idare eder. Oyun, 45 er dakikalık 2 devreden ibarettir. İki devre arasında dinlenilir. İkinci devreye başlarken kaleler değiştirilir.

Türkiyede ilk kurulan futbol kulüpleri Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüpleridir.

FUZULİ : (1494 — 1555)

Fuzulî büyük bir divan şairimiz olduğu kadar, dünyanın en lirik şairlerinden biridir. 1494 te Bağdat yakınında doğdu. Soyca, Türklerin Bayat aşiretine mensuptur. Türkçeden başka arapça ve farsçayı gayet iyi biliyordu. Tahsili de zamanına göre hayli yüksekti. İlmi kuvvetliydi. «İlimsiz şiir harçsız duvara benzer» derdi. Fuzulî Bağdatta, hem İranlılar, hem de Osmanlılar devrini yaşamıştır. İran hükümdarı Şah İsmaile kasideler yazdığı gibi Kanunîye ve Osmanlı devlet adamlarına da kasideler kaleme almıştır. Şiirlerini Türk Arap ve Acem dilleriyle meydana getirmiştir. Ne yazık ki zamanının modasına uyarak eserlerinin çoğunu Arap ve Acem dilleriyle vermiştir.

Fuzulî 1555 yılında öldü. Mezarı Kerbelâdadır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

G harfi Türk alfabesinin sekizinci harfidir. Sessizdir. Kalın sesliler önünde kalın, ince sesliler önünde ince okunur. Sınıflamalarda ve sıralarmalarda yedinci maddenin yerini tutar.

GAGA :

Kuşların ağızları ucunda bulunan organa gaga adı verilir.

Gaga sert yapılıştadır. Kuşlarda diş ve dudak vazifesini görür. Aynı zamanda gaga bir savunma ve saldırma silâhıdır da. Gagaların biçimi kuş cinslerine göre değişir. Yırtıcı kuşların gagaları bir hançer gibi kıvrık ve keskindir.

GALATA KULESİ :

Galata kulesi İstanbulun Galata semtinde bulunur. Yapılış tarihî türlü rivayetlere dayanmaktadır. Bizans tarihleri, bu kulenin Bizans İmparatoru Birinci Anastasios zamanında yapıldığını yazarlar (507).

Diğer rivayetlere göre, 1216 tarihinde Galataya gelip yerleşen Ceneviz gemicileri tarafından kurulduğu kaydedilir. Galata kulesi uzaktan gelecek düşmanı gözlemek için yapılmıştı.

Fatih İstanbulu alınca kulenin üzerindeki külâh ile haç yıktırılmıştır. Sonraları bir çok defalar tamir gören kule bugünkü halini almıştır.

Şimdi itfaiye teşkilâtı tarafından gözcü kulesi olarak kullanılmaktadır.

GALİLE (Galileo 1564 — 1642) :

Galile İtalyan bilginlerinden biridir. 1564 yılında doğdu. İtalyanın çeşitli üniversitelerinde matematik hocalığı yaptı. Daha sonra ilmî çalışma ve araştırmalara koyuldu.

Rakkasın bir zaman ölçüsü olabileceği fikrini ortaya attı. Böylece rakkaslı saatler yapıldı.

Teleskopun ilk mucidi de yine Galiledir. Bu icadını 1608 ve 1609 yıllarında tamamladı. Teleskopu ile yıldızları, gökyüzünü seyretti. Dünyamızın güneş etrafında döndüğü sonucuna vardı. Fakat zamanının hıristiyanlık inançlarına uymayan bu düşüncesi sebebiyle Papa tarafından Engizisyon mahkemesine verildi. Kendisinden, böyle bir fikir yaymıyacağına dair yemin alındı. Ama Galile yılmadı. Çalışmalarına evinde devam etti. Bir kitap yazdı. Tekrar Engizisyon mahkemesine gönderildi.

Zindan cezasına çarptırıldı. 70 yaşını geçkin olması sebebiyle bu ceza, ölünceye kadar evinde yaşama şekline çevrildi. Son yıllarında kör oldu. Sıkıntılara maruz kaldı. 1642 yılının 8 Ocak günü öldü.

Galile ilim tarihinin büyük simalarından biridir.

GAMA (Vasko dö Gama 1460 — 1524) :

Vasko dö Gama Portekizli bir gemicidir. Bize dünyayı tanıtanlar arasında onun da adı geçer. 1497 yılı Temmuzunda Lizbondan yola çıktı. Emrinde, Portekiz hükûmeti tarafından verilmiş dört küçük gemi vardı. Vasko dö Gama cesur, zekî ve bilgili bir kaptandı. Kendisi Portekiz kralı tarafından da seviliyordu. Afrikanın batı kıyılarını dolaştı. Yeşil Buruna vardı. Ümit burnu yolunu tuttu. Binbir tehlike atlatarak, gemicilerinin isyanını metanetle bastırarak yoluna devam etti. Hareketinden 10 ay sonra 1498 Mayısında Vasko dö Gama'nın gemileri batı Hindistanın Kalikut limanında demirlemiş bulunuyordu. Gamanın heyeti geri dönerek 1499 Eylülünde Lizbona vardı. 170 kişiyi bulan heyetten ancak 55 kişisi sağ kalmıştı. Vasko dö Gama Lizbonda parlak bir törenle karşılanmıştı. 1502 Şubatında tekrar Hindistana giden Gama bir kaç sefer daha yaptı. Nihayet 1524 de Portekizin Asyadaki sömürgelerine kıral naibi tâyin edildi. Yine aynı sene içinde öldü.

GANJ NEHRİ :

Ganj nehri Hindistandadır. Bagirati ve Alaknanda kollarının birleşmesinden meydana gelir. Himalâya dağlarının etek lerinden doğar. Döküleceği yerde Brahmaputra nehri ile birleşir. Büyük bir delta yaparak Bengal körfezine karışır. Ganj'ın deltası 80 bin kilometre karedir. Uzunluğu 2600 kilometredir. Bir milyon yüz bin kilometre kare genişliğinde bir sahayı sular. Bulunduğu bölgede bir bereket kaynağı olan bu nehir milyonlarca insan tarafından da kutsal sayılır. Hintliler Ganj'ın kay-

naklarının gökte bulunduğunu sanırlar. Nehrin sularında yıkanınca bütün hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar. Hintliler ölülerini bu nehrin kenarında yakarak küllerini Ganj'ın sularına atarlar.

GAR:

Gar, büyük demiryolu istasyonlarının bir adı da, gardır. Haydarpaşa garı, Ankara garı gibi..

GARAJ:

Otomobil, otobüs, kamyon gibi taşıtların, muhafaza edildiği, temizlendiği ve tamir edildiği kapalı yerlere garaj adı verilir.

GAZ :

Gaz uçucu bir cisimdir. Katı ve sıvı değildir. Hava da bir çeşit gazdır. Gazlar genel olarak renksiz olurlar, görünmezler. Bir çoğunun tadı olmadığı gibi, kokusu da bulunmaz. Gazların yoğunluğu azdır. Bu sebeple hafiftirler; uçucudurlar. Gazlar içinde bulundukları kabın şeklini alırlar. Gaz kelimesini ilk olarak kullanan Belçikalı Dr. Van Helmont (1577 — 1644) dur. Zamanla bu kelime bütün diller tarafından benimsenmiştir.

GAZETE :

Her türlü okuyucuyu, politika, tutum, kültür ve daha başka konularla ilgilendirmek üzere belirli zamanlarda çıkartılan büyücek boyutlu basılı kâğıtlara gazete denilir. Kelimenin aslı İtalyancadır.

Matbaacılığın ve kâğıtçılığın ilerlemesi gazeteciliği de geliştirmiştir. Fakat, gazeteciliği bugünkü ileri hale getiren en önemli bir âmil de hiç şüphesiz demokrasidir. Fikir ve vicdan

hürriyetinin bulunmadığı memleketlerde gazetecilik kolaylıkla inkişaf edemez.

Gazeteler büyük ve modern matbaalarda basılırlar. Medenî memleket insanları sabahleyin alıştığı bir gazeteyi okumadan rahat edemezler.

Türkiyede ilk gazete 1831 de çıkmıştır. Bu gazetenin adı "Takvimi Vekayi" idi. Bizde gazetecilik, 1908 de Meşrutiyetin ilânı ile biraz gelişti. Daha sonra, Cumhuriyet devrinde bu gelişme devam etti. Fakat asıl gelişme 1946 demokrasi hamlesinden sonra başladı. Bugün yurdumuzda, en yeni rotatif makinalarında basılan çeşitli günlük gazeteler vardır. Bu gazeteler, sayıları yüzbinleri aşan okuyucular tarafından kapışılmaktadır. Teknik imkânların inkişafı da, gazetecilikte önemli bir yer tutar.

İstanbul Üniversitesine bağlı Gazetecilik Enstitüsü modern gazetecilikte aranan bilgili elemanlar yetiştirmektedir.

GAZİ :

İslâm dini inançlarına göre din ve devlet uğruna savaşırken ölenlere şehit, sağ kalanlara da gazi denir. Gazi kelimesi, arapçada düşmanla savaşa tutuşmak ve savaşı kazanmak anlamını taşıyan gaza kelimesinin yakınıdır.

Müslümanlar herhangi bir savaşta büyük zaferler kazanan komutanlara gazi rütbesini verirler. Gazi Barbaros Hayrettin Paşa, Gazi Osman Paşa, Gazi Mustafa Kemal gibi. Bazan şehirlere de gazi sanı verilmektedir. Gaziantep gibi.

GAZİANTEP :

Gaziantep yurdumuzun güney vilâyetlerinden biridir. Doğusunu Urfa, kuzeyini Malatya ve Maraş, batısını Seyhan, Hatay vilâyetleri çevirir. Güneyinde Suriye uzanır. Gaziantep 9270 kilometre kare genişliğindedir. Vilâyet nüfusu 294 bindir. Şehrin nüfusu ise 65 bine yaklaşır. Vilâyetin batı ve kuzeyi dağlıktır. Bereketli topraklarında tarım yapılır. Buğday, arpa,

BİR ŞEHİD BABASININ MEKTUBU

1953 Mayısında idi. Bir erimiz Korede, Vegas cephesinde şehid düşmüştü. Bu er, kahraman Çavuş Hüseyin Bozan'dı. Birleşmiş Milletler Kumandanı General Hull, Hüseyin Çavuşun babasına bir mektup yazdı. Oğlunun en yüksek askerî rütbeye eriştiğini müjdeledi. Hüseyin Çavuşun babası da generale şu mektubu gönderdi:

«Oğlumun ölümü üzerine gönderdiğiniz müşfik teselli mektubuna teşekkür ederim.

Birleşmiş Milletlerin sulhsever evlâdları ile birlikte kahramanca çarpışmış olan oğlum Çavuş Hüseyin Bozan ile iftihar ediyorum.

Bir baba olarak oğlumun kaybından müteessirim, fakat oğlumun kanını hürriyet ve insan hakları uğrunda dökmüş olması benim için en kuvvetli tesellidir.

Generalim, şehid oğlumdan başka Ahmet, Ali, Hidayet ve Güvenir Bozan adlarında dört oğlum daha var. Eğer dünya sulhunu korumak için Birleşmiş Milletlerin şanlı bayrağı ve sizin kumandanız altında hizmet etmeleri gerekirse, hepsini seve se ve göndermeğe hazırım.

Bütün samimiyetimle muvaffakiyetinizi dilerim. Sulhsever Birleşmiş Milletler ve Türkiye sağ olsun.

İzmir, Torbalı Çaybaşı köyünden;

Ali BOZAN»

GÜLÜYORUM

PİRZOLA MERAKI...

Bir zengin, Afrikada yerli kabilelerin arasında geziyordu. Bir kabilenin reisine sordu:

— Siz sabah kahvaltısında ne yersiniz!..

Kabile reisi cevap verdi:

— Beyaz insan etinden pirzola yeriz!...

— !!!...

OTELCİNİN ŞÜPHESİ

Otele yabancı bir müşteri gelmişti. Otelin sahibi müşterinin eşyaları arasında bir kancalı ip gördü.

— Bu ip ne işe yarar bayım? dedi.

— Yangın olduğu zamanlar pencereden aşağıya sarkıtıp kurtulmağa yarar. Sizin otelinizde yangın merdiveni göremiyorum...

Otel sahibi gülümşedi:

— İyi bir akıl ama bayım, dedi, bizim otele böyle yangın ipleriyle gelen müşteriler oda masraflarını peşin öderler...

ÖZRÜ KABAHATİNDEN BÜYÜK

Aycanın babası, Aycana — Benim traş fırçama da ne olmuş böyle Aycan?..

Aycan — Hiç haberim yok baba! Ben dün onunla bisikletimi boyarken gayet iyi idi. Bugün ne olmuş acaba?..

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN. Yayınlıyan: Akısan Yayınevi — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: Akısan Yayınevi

Basıldığı yer: EKİCİGİL BASIMEVİ — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

11 MART 1954 Perşembe Sayı: 28 Fiyatı: 15 Kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
G
VASKO DE GAMA
GARAJ
GAZİ OSMAN PAŞA
GELİNCİK
GAZNELİ MAHMUT
GERGEDAN
GÜREŞ

Bunları biliyor musunuz?

BÖCEKLER NASIL HABERLEŞİRLER?

Böcekler, başlarındaki antenlerin teması ve kokuların etkisi ile haberleşirler.

DİLİMİZİ YAKAN BİBER DERİMİZİ NİÇİN YAKMAZ?

Dil, tad duyma organıdır. Dilin yüzeyine daha yakın olan sinirler, biberin acılığını çabucak alırlar. Halbuki, vücudumuzun diğer organlarında bu hal böyle değildir. Duygu alan sinirler derinin alt tabakalarında bulunduğundan, derimize sürttüğümüz biberin acılığını duymayız. Eğer derinin kesik bir yerine biber sürersek acıdan kıvranırız.

BAZI SAĞIRLAR AĞIZDAN İŞİTİRLER

İçkulak yapısı sağlam olduğu halde bazan çekiç, örs, özengi kemiklerindeki bir ârıza veyahut işitme kanalındaki tıkanıklık sağırlık yapar. Bu gibi sağırlar sesleri, ağızları vasıtasiyle duyarlar. Ağıza giren ses dalgaları östaki borusu ve baş kemikleri yardımı ile kulak torbacığına gider. Böylelikle konuşulanlar duyulmuş olur.

DENİZLERDE NE KADAR BALIK VARDIR?

Denizin her mil karesinde 120 milyon balık olduğu hesaplanmıştır.

KORKUNÇ BİR YANGIN

1881 yılının bir gecesinde, Ring tiyatrosunda temsil veriliyordu. Bu tiyatro, Viyana'nın meşhur binalarından biri idi. Temsilin heyecanlı bir anında sahnede yangın çıktı. Korkudan dehşete düşen binlerce kişi, ahşap binanın tek çıkış kapısına saldırdı. Ne yazık ki, kapının tıkanması, yalazların içinde çadırdayan tavanların kalabalığın üzerine çökmesi, bütün seyircilerin ölümüne sebep oldu.

EN BÜYÜK ALTIN KÜLÇESİ

Avusturalya'dan ihraç olunan altın külçelerinin en büyüğü 1852 yılında ihraç olunmuştu. Bunun ağırlığı 223 kiloyu buluyordu.

mısır, pirinç ve pamuk bol yetiştirilir. Tütün de yetiştirilir. Şehrin dolayını ceviz, badem, incir, kayısı, elma ve fıstık bahçeleri kaplar. Bağları zengindir. Zeytinlikleri boldur. Keçi, koyun gibi hayvanlar çok beslenir. Gaziantep, denizden 600 metre yükseklikte bulunur. Yakınından geçen bir çay, Fırat Nehrine dökülür. Bu kahramanlar şehri 1516 da Yavuz tarafından Osmanlı sınırlarına katılmıştı. İstiklâl Harbinde büyük yararlıklar gösteren Antep'e, T. B. M. Meclisi tarafından gazi ünvanı verildi. İslâhiye, Kilis, Nizip ve Oğuzeli, kazalarıdır.

GAZİ OSMAN PAŞA (1832 - 1897) :

Gazi Osman Paşa, kahramanlık tarihimizin yüce simalarından biridir. 1832'de Tokat'ta doğmuştur. Fakir bir ailenin çocuğuydu. Küçüklüğünde babasiyle beraber İstanbula geldi. 1852'de askerî okulu bitirerek teğmen oldu. Kırım Savaşında kurmaylık sınıfına geçti. Teselya'da, Cebel Lübnan'da, Girit'te, Yemen'de başarılı hizmetlerde bulundu. 1876 yılında Sırplarla yapılan bir savaş sonunda, henüz 46 yaşında iken Mareşallığa terfi ettirildi.

1877 Rus savaşında Pilevne savunmasiyle görevlendirildi. Düşmanın 150 binden fazla asker, 800 den fazla topuna karşı 100 top ve 50 bin kişilik bir kuvvetle destanlar yarattı. 4,5 ay yalnız üstün düşmana karşı değil, açlığa, sefalete, soğuğa ve korkunç hastalıklara da kahramanca göğüs gerdi. Gazi Osman Paşa ile birlikte yiğit askerlerimizin akılları durduran cesaretleri, düşman hatlarında yılgınlık yaratmıştı. Geriden yardımcı kuvvetlerin gelmesini boşuna bekleyen Osman Paşa, muhasara çemberini yarıp kurtulmak istedi. Fakat yaralanarak esir düştü.

Rus Çarı İkinci Aleksander, bu büyük kahramana saygı gösterdi. «Bu kılıcı benden fazla taşımaya lâyıksın.» Diyerek kılıcını almadı. Osman Paşaya, Pilevne Savaşından sonra Gazi sanı verildi. Gazi Osman Paşa İkinci Abdülhamid zamanında Mabeyin Müşürü iken 1897 de öldü. İstanbulda Fatih türbesinin yanında gömülüdür.

GAZİPAŞA (PAZARELİ) :

Gazipaşa, Antalya Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Akdeniz kıyısında, Antalya Körfezinin doğu ucundadır. Yanından Musa Çayı geçer. Kasabanın gerisi yüksek dağlarla çevrilidir. Bu dağlarda zengin ormanlar vardır. Merkezde 896 kişi yaşar. 35 köyü ile birlikte 11264 nüfusa sahiptir. İklimi ılımandır. Her türlü sebze ve meyva bol yetişir.

GAZ :

Ne katı ve ne de sıvı olmıyan, hava biçiminde bulunan uçucu cisimlere gaz denir. Gaz için en iyi örnek oksijen, hidrojen, azot v.s. karışımı olan havadır. Gazlar yoğunlukça hafiftirler, bulundukları kabın şeklini alırlar. Gazların çoğu tatsız ve kokusuz olup, gözle görülmezler.

GAZLAR (Zehirli gazlar) :

Zehirli gazlar başlıca 5 kısma ayrılır:

1 — Gözyaşı getirenler,

2 — Aksırtıcılar,

3 — Boğucular,

4 — Yakıcılar.

5 — Öldürücüler.

Gözyaşı getirenler :

Bu gazlar gözleri yakarlar; yaşartırlar. Genizde, dudaklarda şiddetli yanmalar meydana getirirler.

Aksırtıcılar :

Bu gazların bulunduğu havayı soluyanların burunları yanar. Aksırmaya başlarlar. Zehirlenme şiddetli olmuşsa, yorgunluk ve sersemlik hali görülür. Hasta yattığı yerde sürekli surette aksırır, göğsünde bir ağırlık, nefes darlığı, mide bulantısı duyar ve kusmaların doğurduğu acılarla kıvranır.

Boğucular :

Boğucu gazlarla zehirlenenlerin akciğerlerinde, içleri kanın seromu ile dolmuş kabarcıklar meydana gelir. Sonunda solunum durur ve zehirlenenler de soluğun darlığı ile boğularak ölürler. Bu gazların kokusu mısır püskülü, çürümüş saman gibidir.

Yakıcılar :

Yakıcı gazlar sıvı halindedir. Kokuları sardunya çiçeği kokusunu andırır. Bu gazlar, elbiseyi parçalayarak vücutta korkunç yanıklar meydana getirirler.

Öldürücüler :

Bu gazlar sıvık ve gaz halindedir. Sıvık olanların kokuları acı badem kokusuna benzer; gözleri de biraz yakarlar. Gaz halinde bulunan gazın kokusu yoktur. Bu gaz da kömürün yanmasından meydana gelen karbon monoksittir (CO). Öldürücü gazlar, sinir zehirleri ve kan zehirleri olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Sinir zehirleri sınıfında bulunanlar (Acı badem kokusunu veren gazlar) solunum işini idare eden sinir merkezini uyuştururlar. Böylece solunum durur. İnsan olduğu yerde düşer, kalır.

Kan zehirleri ise, kanın oksijen almasına engel olurlar. Bu sebeple kan zehirlenmeleri meydana gelir. Hastada baş ağrıları, baş dönmesi, sersemlik gibi belirtiler başlar. Hasta bu haldeyken kendini temiz havaya atabilirse kurtulabilir. Eğer temiz havaya çıkamazsa ölür, gider.

Zehirli gazlar, 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşında kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşından az önceki İtalyan - Habeşistan Savaşında da zehirli gazlar atılmıştı. Fakat, İkinci Dünya Savaşında zehirli gaz kullanılmadı.

GAZLA ZEHİRLENMİŞ OLANLARA, DOKTOR GELİNCEYE KADAR YARDIM :

Gazla zehirlenmiş olanlara yapılacak ilk yardım şunlardır:

a) Hastayı maskesini çıkarmadan temiz yere götürmeli.

b) Hastaya, gözlerini uğuşturtmamalı, hastanın hareketlerine engel olmalı.

c) Hastayı üşütmemeli, hastaya bol ayran, su, süt, çay, ıhlamur içirmeli.

d) Hasta bol sabunla yıkanmalı, vakit geçirmeden gaz hekimine haber vermelidir.

e) Gazdan yanan kısımlar %2 - 3 sodyum bikarbonat veya asitborik eriyiği ile yıkanmalıdır.

f) Hastanın elbisesini ve eşyasını da kireç kaymağı eriyiği ile yıkamalıdır.

GAZLI BEZ :

Gazlı bez hastanelerde, dispanserlerde çok kullanılır. İnce beyaz tülbentten yapılır. Pansumanlarda, ameliyatlarda ve yaraların sarılmasında kullanılır. Gazlı bezler mikroplardan temizlenmiş olurlar. Hastanelerde sterilizatör adı verilen madenî kutularda bulundurulur. Piyasada satılan gazlı bezler kâğıtlara sarılıdırlar. Okul ecza dolaplarımızda ve evlerimizde gerekli ilâçlarla beraber gazlı bez de bulundurulmalıdır.

GAZ MASKELERİ :

Gaz maskeleri, zehirli gazlardan korunmak için kullanılan bir araçtır. Gaz maskesi, solunum organlarımızı zehirli gazlara karşı korur. İki kısımdan ibarettir. Bunlardan biri başlık, diğeri süzgeçtir. Türkiyede, Ankara yakınında Mamak'ta gaz maskesi yapılmaktadır. Herkes kendi başının numarasında maske kullanmalıdır.

Türk maskelerindeki gözlükler «Tripleks» denilen 3 katlı camdan yapılır. Bu 3 kattan 2 si camdır. İki cam arasında selon denilen saydam bir madde bulunur. Bu madde sayesinde gözlük camları kolayca kırılmaz. Çatlasa bile dağılmaz. Maske başlığında baş bağı, ense bağı, alın bağı gibi kısımlar da bulunur. Ayrıca bir de nefes verme süpabı vardır. Bu süpap maskenin ağız deliğinin altındadır; nefes alınıp verilirken açılır, kapanır.

Gaz maskeleri süzgeçleri, sis ve duman halindeki savaş maddelerine ve havaya gaz veya sıvık damlacıklar halinde yayılan savaş maddelerine karşı insanı korur.

Süzgeç :

a) Vida (maskeye bağlanma yeridir.)

b) Diyatomit.

c) Aktif kömür.

d) Sellüloz olarak dört kısma ayrılırlar. Diyatomit, aktif kömür ve sellüloz zehirli gazları süzerek. akciğerlere süzülmüş havanın girmesini sağlar.

GAZ MOTORLARI :

Uçak, otomobil, motosiklet gibi araçları hareket ettiren motorlara «Gaz motorları» adı verilir. Gaz motorları, hava ve benzin buharının yanması sonucunda meydana gelen itme kuvvetiyle çalışırlar.

Gaz motorları :

a) Silindir,

b) Piston, piston kolu,

c) Buji ve kapaklar,

d) Karbüratör yolu,

e) Motordaki hareketi diğer makinalara ileten yardımcı araçlar olmak üzere önemli kısımlara ayrılır.

Silindir: Hava karışımı ile benzinin patladığı yerdir. Dökme demirden yapılır. Yuvarlak bir kutuya benzer. Bunun üzerinde başlık denen bir kısım vardır. Başlıkta buji ve kapaklar bulunur. Silindire iki kapak açılır. Bu kapakların birinden hava karışımı ile yanıcı gazlar silindirin içine girer. Öteki kapaktan da yanmış gazlar çıkar. Bu kapakların çalışması özel bir nöbete göredir.

Gaz motorları 4 safhada çalışır. Bu sebeple, bu motorlara «Dört zamanlı motorlar» adı verilir. Gaz motorlarındaki zamanları kısaca anlatalım:

Birinci zaman: Silindir içindeki piston aşağı iner. Dolayısiyle emme kapağı açılır. Pistonun boşalttığı yeri (hava - benzin buharı) karışımı doldurur.

İkinci zaman. Piston yukarı çıkar. Bu sırada pistonun önündeki havayı sıkıştırması sonucunda emme kapağı kapanır. Gaz sıkışmış olur.

Üçüncü zaman: Üçüncü zaman, iş zamanıdır. Silindir içinde sıkışan gaz karışımı, bujiden gelen elektrik kıvılcımı ile patlar. Isısı çoğalan ve basıncı artan gazlar, pistonu aşağıya iterler. İşi biten, yani yanan gazlar da; ikinci kapağın (ekzos) açılmasiyle dışarı atılırlar.

Piston aşağı inerken, piston kolu vasıtasiyle tekerleği (dü-

zen tekeri) döndürür. Tekerleğin dönme hızı, pistonu silindir içinde tekrar yukarı çıkartır.

Bu hareketlerin tekrarı ile gaz motoru işlemiş olur. Gaz motorlarında silindir sayısı çoğaldıkça, motorun iş yapma gücü de fazlalaşmış olur.

Karbüratör:

Karbüratör, motora benzin buharı ile hava karışımını gönderen araçtır.

Gaz motorları yalnız benzinle çalışmazlar Mazot, gaz gibi bütün yanıcı gazlarla işlerler.

GAZNELİLER :

Orta zamanlarda, Orta Asyada kurulmuş Müslüman Türk devletlerinden biri de, Gazneliler devletidir. Gazneliler devleti bugünkü Afganistanda kurulmuştu. Devletin baş şehri Gazne şehriydi. Bu devleti kuran Samanoğullarının hizmetinde bulunan Alp Tegin adlı bir Türk'tür. (962). Gaznelilerin en parlak zamanı, Nasrettin Sebük Teginden sonraki devre rastlar. (977). Bu sebeple Gazneliler devletinin bir adına da Al-i-Sebük Tegin denir. Bu deyim Sebük Tegin Oğulları anlamını taşır.

Gazneliler devleti XII. yüzyıl sonlarına, yani 1183 yılına kadar rahat ve mes'ut bir hayat sürdü.

GAZNELİ MAHMUT (967 - 1030) :

Gazne devletinin en meşhur hükümdarlarından biri, Gazneli Mahmuttur. Gazneli Mahmudun babası Sebük Tegindi. Sebük Tegin Samanoğulları zamanında Horasan valisinin damadı idi. Aradan zaman geçince, kayınbabasının yerine Sebük Tegin vali oldu. Böylelikle, başında bulunduğu vilâyeti bağımsız bir devlet haline soktu. Mahmut bu esnada Horasan valiliğinde bulunuyordu. Sebük Tegin'in ölümüyle devletin başına, Mahmudun küçük kardeşi İsmail geçti. Fakat Mahmut, boş durmadı. İlk fırsatta kardeşi İsmaili öldürttü. Yerine kendisi hükümdar oldu.

Gazneli Mahmut, devletinin sınırlarını genişletti. Samanoğlu devletinin topraklarını zaptetti. Gazneliler devletini büyüttü Hindistan üzerine yürüyerek zaferler kazandı. Aldığı

ganimetlerle devleti zenginleştirdi. Camiler, saraylar, medreseler yaptırdı.

Gazneli Mahmut Hindistanda, kocaları ölen kadınların diri diri yakılma âdetini kaldırdı.

Gazne şehri, Mahmut zamanında bir ilim ve kültür merkezi haline gelmişti.

GEBELERİMİZ :

Karnında yavru bulunan kadınlara gebe denir. Gebeler iyi gıda almalı, yorucu işlerle uğraşmamalıdırlar.

GEBZE :

Gebze, Kocaeli Vilâyetinin kazalarından biridir. Bağlar, bahçeler ve zeytinlikler arasındadır. Merkezde yaşıyan nüfus 5000'e yakındır. 31 köyü ile beraber bütün nüfus 25 bini geçer. İskelesi Darıcadır. Gebze civarında yaşayan halk, tarım yapar; meyvacılıkla uğraşır. Bir kısım halk ta, yakında bulunan çimento ve dokuma fabrikalarında işler.

GECE - GÜNDÜZ :

Dünyamız, kendi ekseni etrafında dönerken güneşe bakan kısmı gündüz, bakmayan kısmı da gece olur. Dünya kendi etrafında bir defa dönüşünü 24 saatte tamamlar

GEÇİM YOLU:

Hayatta herkes, kendi yeteneğine göre bir geçim yolu tutmak zorundadır. Bunun için okuyabilenler tahsile devam ederler. Heveslerine göre doktor, avukat... gibi bir meslek seçerler. Okuyamıyanlar da, küçükten itibaren bir işte çalışmaya koyulurlar. Hayatta geçim yolu seçmemiş olanlar, yoksullukla pençeleşirler; sıkıntı çekerler.

(Bak: Meslekler) :

GEDİZ :

Gediz Kazası, Kütahya Vilâyeti sınırları içindedir. Dolayını Murat ve Şaphane dağları çevirir. Gediz kenarından Gediz Nehrinin kollarından biri geçer. Halk tarım yapar. Hayvan besler. Kasaba, düzgün yollarla Kütahya ve Uşak Vilâyetlerine bağlıdır. Merkezde 6000 insan yaşar. 85 köyü ile beraber bütün nüfusu 47.000'dir.

GEDİZ IRMAĞI :

Gediz, Batı Anadolu ırmaklarındandır. Kaynağı, Gediz kasabası yakınında, Akdağdadır. Sarp yamaçlardan atlar. Dar vâdilerden geçer. Aldığı kollarla büyür. Ovaları sular. Manisa kuzeyinde Kumçayını alarak genişler. Dumanlıdağ ve Yamanlar arasında yer alan Menemen Boğazını geçer İzmir Körfezine dökülür. Döküldüğü yerde büyük bir delta yapar.

Gedizin uzunluğu 350 kilometredir. Yatağı az meyillidir. Bu sebeple hızlı akmaz. Kurak yaz aylarında cılızlaşır. Bir çok yerlerinde karşıdan karşıya yürüyerek geçilir.

Getirdiği bol döküntülerle durmadan deltasını genişletir. Hattâ, İzmir Körfezini kapatmak gibi bir tehlike baş gösterdiğinden 1886 yılında yatağı değiştirildi.

Bugün Gediz, Foçanın güneyinden denize dökülmektedir.

Gediz, geçtiği yerlerde, her iki tarafında 10'ar kilometre genişliğinde verimli ovalar meydana getirmiştir. Bu ovalarda pamuk, tahıl, tütün gibi maddelerin tarımı yapılmaktadır.

Ayrıca, nehrin civarında geniş bahçeler, bağlar ve incirlikler sıralanmaktadır.

GEL - GİT: (Bak: Met - Cezir):

GELİBOLU :

Gelibolu kazası, Çanakkale Boğazı kıyısında, kendi adını taşıyan yarımada üzerindedir. Çanakkale Vilâyetine bağlıdır. Merkezde 13 bin nüfus vardır. 28 köyü ile birlikte bütün nüfus 55 bini bulur. Halkın bir kısmı tarım ve meyvacılık yapar. Balıkçılıkla da uğraşanlar pek çoktur. Kasabanın, dünyanın en önemli deniz yollarından birinin üzerinde bulunması siyasî ve iktisadî değerini arttırır.

1356 yılındanberi elimizde bulunan Gelibolu, Osmanlı devleti zamanında büyük bir tersaneye sahipti. Şehirde balık konserve fabrikaları vardır.

GELİNCİK :

Gelincik, sansara benzeyen bir hayvandır. Etoburlardandır. İnce, uzun yapılıdır. Çenesi sivridir. Boyu küçücüktür. De-

risi beyaz renklerin sarı renklerle karışmasından meydana gelmiştir.

Bu hayvan, ekseriya duvar deliklerinde barınır. Tavuk, piliç, fare gibi hayvanları yer.

GELİNCİK :

Gelincik, ilkbaharın güzel çiçeklerinden biridir. Tarlalarda, kırlarda yetişir. Rengi kıpkırmızıdır. Fakat çiçeği ömürsüz olur. Gelincikten şurup ve reçel yaparlar.

GEMİ:

Gemi, deniz ve su üstü taşıtıdır. Ama denizaltılar da bir gemi çeşidi sayıldığına göre, su altı gemileri de var demektir.

Gemiler, sandal, kayık, bot gibi küçük su taşıtlarından daha büyüktür. Tarihin ilk çağlarından bugüne kadar gemiler çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Eski zaman gemileri kürek ve yelkenle yol alırdı. Bugünkü gemiler ise, buhar makineleriyle, gaz ve atom motorlariyle gitmektedir. (Nautilus denizaltısı atom makineleriyle çalışan bir denizaltıdır. Bu denizaltı Amerikalılar tarafından yapılmış ve 21 Ocak 1954 tarihinde denize indirilmiştir. Gemi 55 milyon dolara mal oldu. Deniz yüzüne çıkmadan 29 günde dünyayı dolaşabilecektir.).

Bugün gemiler ticaret ve savaş gemileri diye kısımlara ayrılır. Büyük ve engin denizleri geçen gemilere Trans Atlantik adı verilir.

GEMİ TEZGÂHLARI :

Gemiler, gemi tezgâhlarında yapılır. Gemilerin plânları, gemi mühendisleri tarafından çizilir. Bu plânlara göre, gereçler ve araçlar hazırlanır.

Ustalar, teknisyenler ve işçiler çalışmaya koyulurlar. Önce omurga kızağa konur. Sonra omurgaya U ve V şeklindeki kaburgalar yerleştirilir.

Tekne yapımı sona erince, gemi denize indirilir. Bundan sonra sıra, makinaların montajına, iç bölümlerin ve kamaraların yapımına gelir.

Gemiler, «Arşimed Kanunu» gözönünde tutularak yapılırlar.

GEMLİK :

Gemlik Kazası Bursa Vilâyetine bağlıdır. Kasaba nüfusu 7000'i geçer. Kendi adını taşıyan körfezin doğusunda, Yalova - Bursa yolu üzerindedir. Etrafı zeytinlikler, güzel bağ ve bahçelerle çevrilidir. Osmanlılar zamanında ipekçilik ve şarapçılığı hayli ileri idi. Bir de gemi tersanesi vardı.

Bugün Gemlikte, bir sun'î ipek fabrikası vardır. Halk tarım yapar, ipekçilik ve meyvacılıkla uğraşır. Gemliğin yakınında şifalı kaplıcalar vardır. Kazanın 26 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bine yaklaşır.

GENÇ :

Genç, Doğu Anadolu kazalarımızdandır. Bingöl Vilâyetine bağlıdır. Murat Irmağı güneyindeki dağlar arasındadır. 65 köyü ile birlikte bütün nüfusu 16 bini geçer. Kaza merkezi Elâzığ demiryoluna bağlı, 800 nüfuslu bir köydür. Genç'te manzaralar güzel, iklim serttir. Halk tarım yapar; hayvan besler.

GENÇLİK VE SPOR: (19 MAYIS GENÇLİK VE SPOR BAYRAMI) :

Hayatın en neş'eli, en güzel yılları gençlikte yaşadığımız yıllardır. Gençlik, spor ve hareket çağıdır. Bu sebeple küçüklerin oyunlar oynamaları, büyüklerin de kendileri için en elverişli sporları yapmaları şarttır. Spor yapan vücutlar kuvvetleşir, gürbüzleşir, güzelleşir. Spor yapanlar sağlam bir vücuda sahip olurlar. Yalnız, herhangi bir spora başlamazdan önce mütehassıs bir hekimin muayenesine mutlaka ihtiyaç vardır. Ancak, doktor gerekli izni verirse, kendimiz için elverişli bir spor kolunu seçeriz. Türk Milletinin ümit dolu yarınları, gürbüz vücutlu Türk gençleridir. Büyük Atatürk, Kurtuluş tarihimizin başlangıcı sayılan 19 Mayıs gününü Gençlik ve Spor Bayramı olarak ilân etti. (Bak: On dokuz Mayıs). O gün bütün Türk gençleri, gösteriler yaparlar; Vatan sınırlarından Reisicumhura toprak götürürler. Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur gerçeğini unutmayalım.

GENÇ OSMAN :

Genç Osman adiyle anılan Osman II., onaltıncı Osmanlı

padişahıdır. Genç Osman, Birinci Ahmed'in oğludur. 1604'te doğdu. Deliliği sebebiyle tahttan indirilen amcası 4. Mustafadan sonra padişah oldu. O zaman 14 yaşında bulunuyordu. Genç Osman tahta çıktığı vakit Osmanlı - İran Savaşları oluyordu. Nihayet İranlılarla barış yapıldı. Lehistana savaş açıldı. Genç Osman, ordunun başında bizzat savaşa katıldı. Bu hal, Kanunî Süleymandanberi ilk defa görülen bir hâdiseydi. Hotin seferinde ordumuz bozuldu. Yeniçerilerin disiplinsizliği, yenilginin başlıca âmili olmuştu. Bunu yakinen gören Genç Osman, Yeniçeri ocağını kaldırmak istedi. Durumu sezen yeniçeriler baş kaldırdılar. Padişahı tahttan indirdiler. Genç Osmanın yerine tekrar 4. Mustafayı getirdiler. 4. Mustafanın anası, Sadrıâzam Davut Paşayı kandırdı. Sultan Osmanı Yedikule zindanlarında boğdurttu (1622). O sırada Osman II., 18 yaşında idi.

GENEL KURMAY (ERKÂNI HARBİYEİ UMUMİYE) :

Millî Savunma Vekâleti gibi, ordu işleriyle ilgilenen bir de Genel Kurmay Başkanlığı vardır.

Genel Kurmay Başkanlığı, yani Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti, ordumuzu gerekli eğitim ve öğretim programlarına tâbi tutarak, savaş teknik ve kabiliyetini arttırmaya çalışır. Savaşta da ordunun yüksek sevk ve idaresinden Genel Kurmay Başkanlığı, yani Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti sorumludur.

Savaş içinde Genel Kurmay, gerekli savaş plânlarını hazırlar.

Genel Kurmay şu dairelere ayrılır:

1 — **Hareket dairesi:** Bu daire, ordu birliklerinin, barış ve savaşta hareket işlerini düzene kor. Seferberlik hazırlıkları yapar. Muharebe plânlarını hazırlar. Emniyet ve âsayiş işleriyle uğraşır. Teşkilât, kadro ve ulaştırma işlerini yapar.

2 — **Eğitim ve öğretim dairesi:** Bu daire orduya gereken savaş tekniğini kazandırır. Askerî birliklerimizin muharebe gücünü çoğaltır. Askerî okulların idaresi de bu daireye bağlıdır.

3 — **Savaş tarihi dairesi:** Savaş tarihleriyle ilgili incelemelerde bulunur. Eserler hazırlar. Askerî müzelere bakar.

4 — **Zat işleri dairesi:** Subayların terfi ve sicil işleriyle ilgilenir. Kurmay subaylariyle komutanların tâyini işlerini düzenler.

5 — **Haber alma dairesi:** Haber alma dairesi, başka devletlerin askerî hazırlıkları hakkında haberler toplar. Memleketimizdeki yabancı casuslara karşı tedbirler alır.

GENEL TEMİZLİK, TERTİP VE DÜZEN :

Temizlik, sağlığın temelidir. Eğer, sağlıklı yaşamak istiyorsak, mutlaka temiz olmalıyız. Temizlik görünüşü güzelleştirir; mikropları öldürür; derimizdeki gözenekleri açar. Dolayısıyle de sağlam vücutlu oluruz. Temizlik, vücut temizliği; çamaşır ve elbise temizliği; ev temizliği; eşya temizliği diye kısımlara ayrılır. Bu itibarla temizliği genel olarak ele almak icabeder. Temizliğe alışmış bir insan, her hususta temiz olmak için didinir. Temizlik için de su, sabun, ateş gibi maddeler lâzımdır. Haftada en az bir defa yıkanmalıyız. İki defa da çamaşır değiştirmeliyiz. Evimiz, mevsim başlarında genel temizliğe tâbi tutulmalı; odalar badanalanmalıdır. Bulaşıklar yemeklerden sonra arıtılmalıdır. Bir evde tertip ve düzenin de yeri büyüktür. İyi düzenlenmiş, güzel tertiplenmiş bir ev insana huzur verir. Tertip ve düzende sağlık durumumuzu, rahatlığımızı, kolaylığı da göz önünde tutmalıyız. Odalara ve mutfağa yerleştireceğimiz eşya hem hoş görünmeli, hem de kullanışa uygun olmalıdır. Bunun için de, tertip ve düzen alışkanlığını küçük yaşlardan kazanmak hayli faydalar sağlar.

GENERAL (Paşa) :

Albaydan daha büyük askerî rütbelere general denir. Ordumuzda 4 generallik rütbesi vardır:

a) **Tuğgeneral:** Tuğgeneral, alaydan büyük, tümenden küçük olan tugaylara komuta eder. Tümen komutan muavinliklerinde bulunur.

Tuğgeneral, Tümgeneralden bir derece küçüktür.

b) **Tümgeneral:** Tümgeneral, Tümen komutanıdır. Korgeneralin bir derece küçüğüdür.

e) **Korgeneral:** Korgeneral, Kolordu komutanıdır. Orgeneralin bir derece küçüğüdür.

d) **Orgeneral:** Orgeneral ordu komutanıdır. Orgeneral Mareşalden daha küçük bir askerî rütbedir.

GEOLOGİE (Jeoloji):

Kelimenin aslı Yunancadır. Yer bilgisi anlamına gelir. Bu bilim kolu, çok eski bir tarihe dayanır. Fakat, 16 ve 17. yüzyıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır.

Jeoloji, bize yer yüzünü tanıtır. Yer kabuğunun geçirdiği değişiklikleri anlatır. Dünyamızın bugünkü hale gelişi hakkında geniş bilgiler verir.

GEOMETRİ :

Geometri ilmi, matematiğin bir koludur. Bu bilim uzayı, çizgi, düzlem ve hacim bakımından inceler. Şekillerin özelliklerini araştırır. Geometrinin temelini Tales, Fisagor ve Öklid gibi eski Yunan bilginleri kurmuştur. Geometri:

A — Düzlem geometri,

B — Uzay geometri olarak ikiye ayrılır.

Bir de yüksek geometri vardır. Bu çeşit geometri çeşitli kollarda incelenip öğrenilir.

GEOMETRİK CİSİMLER YAPMAK :

Geometrik şekiller mukavvadan, tahtadan, kum, kil veya alçı ile yapılabilir. Böylece onları daha canlı ve anlaşılır bir şekilde incelemek mümkündür.

GERCÜŞ :

Gercüş, Mardin Vilâyetine bağlı bir kazadır. 102 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini aşar. Kasabanın içinde 2500 insan yaşar. Etrafındaki mer'alarda koyun, keçi sürülerine rastlanır.

GERÇEK SAYILAR :

Varlıkların kaç tane olduğu sayılarla gösterilir. Sayılar ölçü birimlerini belirtirler. Tam sayılar **bir** den başlarlar. Çok büyük miktarlara doğru giderler. Sayıları gösteren özel işaretlere de **rakam** adı verilir. Rakamlar **0123456789** olmak üzere on tanedirler.

Ancak, bu rakamların değişik şekillerde yanyana gelmesiyle istediğiniz sayılar yazılmış olur.

Matematik sayılarla ifadelendirilir. Bilhassa alış veriş heriş hesapları ile hayatî olaylardan alınan sayılar gerçek sayıları teşkil eder. Matematik derslerinin çekici, canlı ve hayatî olabilmesi için gerçek sayılara önem vermemiz icabeder. Problemleri kurarken daima gerçek sayılardan faydalanmalıyız. Hayalî sayılardan kaçınmalıyız. (Sayı hakkında daha geniş bilgi edinmek için sayı kelimesini inceleyiniz).

GEREÇ (Araç) :

Her hangi bir işi yaparken kullandığımız malzemeye gereç denir. Gereçler, işlerin yapılmasında önemli rol oynarlar. Meselâ dersanede veya iş odasında bir tabiat deneyinin yapılması için (dersin konusuna göre) gereçlere mutlaka ihtiyaç vardır. Bu gereçlerin, deneyin başarıyla yapılması için bulunmaları şarttır.

Araçlar ise, bizi isteğimize ileten vasıtalardır. Bir öğrencinin okumayı öğrenmesi için okuma kitabına, defter ve kaleme ihtiyaç vardır ki, bu saydıklarımız okuma araçlarıdır.

GEREDE :

Gerede, Bolu Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkezde 4000'i aşan nüfusa sahiptir. Bolu, Ankara yolu üzerine düşer. Etrafını çeviren dağlarda zengin ormanlar vardır. Gerede'de kerestecilik yapılır. Hayvancılık ve tarımla uğraşılır. 138'i bulan köyleriyle bütün nüfusu 60 bindir.

GERGEDAN :

Gergedan, iri vücutlu korkunç bir hayvandır. Derisi kalındır. Otla geçinir. Afrika kıt'asiyle Hindistanın bataklık ormanlarında yaşar. Yalnız Afrika gergedanı ile Hindistanın gergedanı arasında farklar bulunur. Hindistan gergedanının burnu üstünde tek boynuz vardır. Bu boynuzun uzunluğu bazan 50 - 60 santimi bulur. Afrika gergedanının burnunun üzerinde önde ve arkada olmak üzere iki boynuzu vardır.

Gergedan bitki yer. İnsanlara ekseriya saldırır. Hususî kurşunlarla avlanır.

GERİLEME DEVRİ (Osmanlı Devletinde) :

Gerileme devri, tarihimizin, 1699 ile 1793 yılları arasında geçen devridir. Bu devri açan sebepler 2'ye ayrılıyordu:

a) İç sebepler. Bu devir, padişahları kabiliyetsiz kimselerdi. Çoğu deli, çocuk ve cahildi. Devlet idaresi kadınların, saray ağalarının eline düşmüştü. Rüşvet almış, yürümüştü. Devlet memurlukları ehil olanlara verilmiyor, para ile satılıyordu. Devletin kasası zevk ve eğlenceler yüzünden boşalmıştı. Halk ağır vergiler altında eziliyordu. Memlekette iç huzur ve adâlet kalmamıştı. Yurdun birçok yerlerinde eşkiyalar türemişti. Başa geçenler yalnız kendi menfaatlerini düşünüyorlardı. Yeniçeri ocağı bozulmuştu.

b) Dış sebepler bakımından da Avrupa, gün geçtikçe ilerliyordu. İlimde, fende, askerlikte gelişiyordu. Rönesans ve Reform, kıt'aların keşfi, Avrupa milletlerinin durumunu değiştirmişti. Osmanlı Devleti, bütün bu yeniliklere arkasını dönmüştü. İşte bu sebepler yüzünden, eskisi gibi zaferler kazanılamıyor, sınırlarda boyuna geriliyorduk. 1699 Karlofça Barışında büyük toprak kayıplarına uğramıştık. Macaristanı Avusturyaya, Mora ile Dalmaçyayı Venediklere, Azak Kalesini Rusyaya, Podolyayı da Lehistana kaptırmıştık. Fakat, düşmanlarımız durmuyordu. Osmanlı Devletini büsbütün yıkmak, devletin mirasına konmak istiyorlardı.

GERİLEME DEVRİNDE RUSLAR VE AVUSTURYALILARLA MÜNASEBETLER :

Gerileme Devrinde, başlıca 2 büyük düşmanımız vardı. Bunlar da Avusturya ile Rusya Devletleri idi. Avusturya, Osmanlılardan zengin Macar topraklarını almakla bir hayli kuvvetlenmişti. Bu sırada Fransayı da yenince Avrupanın en kuvvetli devleti durumuna gelmişti.

Rusya ise Altınordu Devletini yıktıktan sonra kuvvetini arttırmıştı. Sınırlarını Ural Dağlarına kadar genişletmişti. Gün geçtikçe kuvvetlenen Ruslar, açık deniz kıyılarını ele geçirmek istiyorlardı. Rusya topraklarına yakın 2 deniz vardı: Karadeniz ile Baltık Denizi... Karadeniz kıyıları Osmanlıların, Baltık

kıyıları ise İsveçilerin ellerindeydi. Rusyanın kötü niyetini sezen İsveç Kıralı Demirbaş Şarl, Rusyaya saldırdı. 11 savaşta Rus Çarı Deli Petro'yu yendi. Böylelikle de anavatandan uzaklaştı. Rusya içerlerine sokuldu. Nihayet, Poltavada Deli Petroya yenilmekten kurtulamadı. Kaçtı, Türk sınırlarına sığındı. Arkasından kovalayan Petro, hudutlarımızı geçti. Bu suretle, Rusyaya savaş açmak zorunda kaldık.

Türk Ordusunun Başkumandanı Baltacı Mehmet Paşa, Deli Petro ile ordusunu Prut Bataklıklarında kuşattı. Ruslar için felâket mukadderdi. Ama Deli Petronun karısı Katerina imdada yetişti. Baltacıyı kandırarak Rus Ordusunun serbest bırakılmasını sağladı. Buna karşılık, yalnızca Azak Kalesi geri alınıyordu. Böylece, 1711'de Prut Barışı imzalandı. Tarihte ender olarak ele geçen bir fırsat Baltacının hatâsı yüzünden kaybolmuş oldu.

Bundan sonra, Venediklilere savaş açıldı. Mora ve Dalmaçya kurtarıldı. Avusturyalılarla yapılan savaşlarda yenildik. 1718'de imzalanan Pasarofça Barışı ile Bosna ve Sırbistanın kuzeyini, Eflâkın batısını kaybettik. Avusturyalılar, tabiî sınır olan Tunanın güneyine geçtiler.

1718 - 1730 yılları arasında Lâle Devri hüküm sürdü. 1736 savaşları sonunda 1739 Belgrat Barışı imzalandı. Fransanın aracılığı ile Pasarofça Barışı ile Avusturyaya verdiğimiz toprakları geri aldık. 1768 savaşında Ruslara yenildik. Donanmamız yakıldı. 1774 Kaynarca Barışı ile Kırım elimizden çıktı. Bağımsız oldu. Bir müddet sonra da Rusya tarafından yutuldu. Bu barışın en kötü maddesi, Osmanlı sınırları içindeki Ortadoks hiristiyanlara Rusyanın karışması oldu.

GERMENCİK :

Germencik, Aydın Vilâyeti kazalarından biridir.

İzmir - Aydın demiryolu üzerinde bulunur. Büyük Menderes Ovasının kuzeyine düşer. Kasabada tarım yapılır. Meyvecilik ileridir. Bilhassa incir bol olur. Kasabanın nüfusu 3500 kadardır. 28 köyü ile beraber bütün nüfus 21000'i geçer.

GERMİYANOĞULLARI :

Germiyanoğulları, Anadoluya gelen Oğuz âşiretlerinden bi-

Kahramanlık hikâyeleri:

YÖRÜK ALİ EFE

Kurtuluş Savaşımızın kahraman zeybeklerinden biri de, Yörük Ali Efe'dir. Yörük Ali Efe, 1896'da Nazilli'nin Sultanhisar nahiyesine bağlı Kavaklı köyünde doğdu. Sarıtekeli aşiretinin Ayvazoğulları ailesine mensuptur. Yunanlılar İzmir ve Aydın'ı işgal edince Ali Efe Çine'nin Yağlılar köyünde bir çete kurdu. 1920 Haziranının 15 inde, 3 arkadaşiyle birlikte Menderes ırmağını geçti. Malkoç demiryolu köprüsünü bekleyen düşman karakolunu yoketti. Böylelikle ilk büyük zaferini kazandı.

Daha sonra kuvvetlenen çetesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi kuvvetlerine katılan Yörük Ali Efe siperden sipere koştu; zaferden zafere ulaştı. Mustafa Kemal'in hizmetinde destanlar yarattı. Efe'ye Milis albaylığı; çetesine Millî Aydın alayı adı verildi. Bugün hâlâ, 57 nci Tümenimizin 37 nci alayı «Yörük Ali Efe alayı» adiyle anılır.

Gülüyorum

ÖNCE DÖVMELİ

Hoca bir gün oğlunun eline bir testi verdi: — Al şu testiyi de çeşmeden su doldurup getir, der. Sonra da oğlunu bir temiz döver. Bunu gören komşular:

— Hocam ne yapıyorsun? derler. Çocuk testiyi kırmadı ki dövüyorsun!

— Kırıldıktan sonra dövmüşsün para etmez! Önce dövmeli ki gözünü dört açsın!..

ÇIKARMASA DAHA İYİ İMİŞ

Erol sinemaya gitmişti. Film başladı. Fakat tam önündeki koltukta gayet büyük ve geniş şapkalı bir bayan oturuyor, şapkası perdeyi olduğu gibi kapıyordu. Erol, bayanın kulağına eğildi:

— Lûtfen şapkanızı çıkarır mısınız? dedi.

Artık şimdi perdeyi gayet güzel görebiliyordu. Fakat film

o kadar sıkıntılı idi ki, Erol'un fena halde canı sıkıldı. Tekrar bayanın kulağına eğildi:

— Lûtfen şapkanızı giyer misiniz! dedi.

MEĞER KÜÇÜLEN NE İMİŞ?..

Müşteri — Porsiyonlarınızı küçülmüş görüyorum.

Garson — Ne münasebet bayım. Lokantamızı büyüttük de onun için tabaklarımız küçük görünüyor.

KAÇ YAŞINDA?

Öğretmen — Sen kaç yaşında olduğunu biliyor musun Doğan?

Doğan — Bilmez olur muyum öğretmenim! Tramvayda beş, vapurda altı, okulda da yedi yaşındayım!

AL CEVABI...

Hâkim, şahidin yüzüne baktı. Biraz aptala benziyordu.

— Niçin yemin edeceğini biliyor musun? dedi.

— Doğruyu söyliyeceğime yemin edeceğim.

— Doğruyu söylemezsen ne olacak?

— O zaman bizim taraf kazanacak!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 29 — Fiyatı: 15 Kuruştur

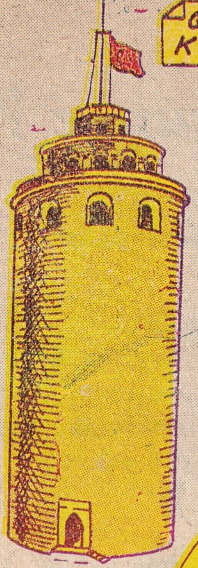

GALATA KULESİ

GELİNCİK

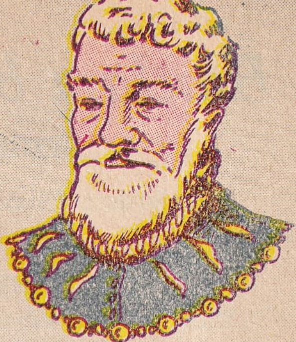

GALİLE

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

G

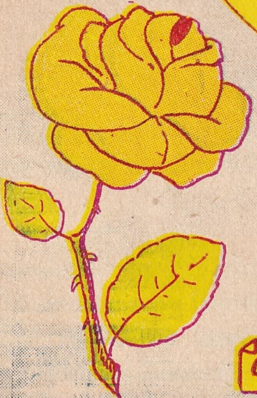

GÜL

GAZ OCAĞI

GORİL

Bunları biliyor musunuz ?

ŞEHİRLERDE TEMİZ HAVA

Şehirlerde saf hava 20 metreden fazla yüksekliklerde bulunur.

DÜNYANIN EN BÜYÜK ZELZELESİ

Dünyanın en büyük depremi Japonya'nın Sagoni körfezi yakınında olmuştur. Bu depremde 100 binden çok insan ölmüş, yarım milyona yakın bina yıkılmıştı Deprem esnasında çıkan korkunç yangınlar on binlerce yaralıyı da diri diri yakmıştır.

ERZURUM ZELZELESİ

1859 yılının 13 Haziranında Erzurum şehrinde büyük bir yer sarsıntısı olmuştu. Bu depremde yüzlerce ev, dükkân, medrese, sebil, mektep, hamam yıkılmıştı. Ölenlerin sayısı 3000 i geçiyordu. Yaralananların sayısı ölenlerin iki katı kadardı. Bu zelzelede güzel Erzurum bir taş yığını haline gelmişti.

ERZİNCAN ZELZELESİ

27 Aralık 1939 tarihinde Erzincan'da korkunç bir deprem olmuştu. Bu depremde Erzincan yıkılmış, binlerce vatandaşımız da telef olmuştu.

GÖRÜLEN YILDIZLAR

Bulutsuz bir gecede gözle görülebilen yıldızların sayısı altı bini geçmez. Kuvvetli teleskoplarla ise 100 milyon yıldız görülebilir.

RÜZGÂRIN HIZI

Rüzgâr, havanın bir yerden bir yere hareket etmesi demektir. Bu hareket bazan çok hızlı olur. En kuvvetli rüzgârların hızı saatte 160 kilometre kadardır. Bu hız, büyük felâketler doğurur. Saatte 80 - 100 kilometre hızla esen fırtınalar bile çok tehlikelidir ve bir çok ağaçları, evleri yıkabilir.

ridir. İlk olarak Malatya civarına, daha sonra da Kütahya ve Ankara dolaylarına yerleştiler. Anadolu Selçuklu Devletinin buyruğu altındaydılar. Selçuklu Devleti yıkılınca, bağımsızlarını ilân ettiler. O vakit âşiretin başında Yakup Bey bulunuyordu. Kütahya, Uşak, Denizli, Gediz, Sarayköy, Buldan, Simav ve Eşme çevreleri Germiyanoğullarının buyruğu altında idi.

Germiyanoğullarının en ünlü hükümdarı Süleyman Şah'tır. Onun zamanında devlet en parlak devrini yaşamıştır. Süleyman Şah gelişen Osmanlı devletiyle dostluk yolunu tuttu. Kızını, Osmanlı hükümdarı Birinci Murad'ın oğlu Bayezid'e gelin etti. Topraklarının dörtte üçünü de çeyiz olarak Osmanlılara verdi. Süleyman Şah 1389 da öldü. Bu tarihten sonra Germiyanoğullarına ait topraklar Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı ülkesine katıldı. Germiyanoğulları devleti 1428 yılında Osmanlı padişahı İkinci Murad tarafından ortadan kaldırıldı.

GERZE :

Gerze Sinop Vilâyeti kazalarından biridir. Karadeniz kıyısında yer alır. Kasabanın nüfusu 4500 ü bulur. Etrafını yüksek dağlar çevirir. Bu dağlarda zengin ormanlar vardır. Kereste yapılır. Kümes hayvanları ve yumurta ihraç edilir. Gerze'nin 79 köyü ile beraber bütün nüfusu 45 bine yaklaşır.

GEVAŞ :

Van vilâyetine bağlı bir kazadır. Van gölü'nün güney doğu ucuna iki kilometre yakın bir yerde kurulmuştur. Arkasında Artos dağı bulunur. Bereketli topraklarında meyva, tahıl bol yetişir. Koyun beslenir. Gevaş kazasının 47 köyü ile beraber bütün nüfusu 8000 kadardır.

GEVİŞ GETİRENLERİN SİNDİRİM SİSTEMİ :

Sığırlar, develer, koyunlar, keçiler gibi çift tırnaklı hayvanlar geviş getirirler. Yâni çiğnemeden yuttukları otları tekrar ağızlarına getirerek çiğnerler ve tekrar yutarlar. Böyle hayvanların mideleri dört gözlüdür: (1) İşkembe, (2) Börkenek, (3) Kırkbayır, (4) Şirden.

Hayvan otu demet demet kopararak çiğnemeden yutunca bu otlar işkembeye gider. Geviş getirmek için bir kenara otu-

runca işkembeden börkenek denen göze geçerek tekrar hayvanın ağzına gelir. Hayvan iyice çiğneyip tekrar yutunca, bu sefer kırkbayır denen üçüncü göze gider. Orada daha iyi öğütülerek şirdene gider. Şirdenden barsaklara ve nihayet kana karışır. Geviş getiren hayvanlar bütün gün durmadan ot yerler. Çünkü beslenmeleri için çok ot yemeleri lâzımdır. İşkembelerini kâfi derecede iyice doldurunca oturup geviş getirirler.

GEYİK :

Geyik çift tırnaklı, geviş getiren güzel bir hayvandır. Ormanlarda ve dağlarda yaşar. Ren geyikleri hariç, bütün erkek geyiklerde boynuz bulunur. Boynuzlar baştadır. Bu boynuzlar kışın dökülür. Nisanda yeniden sürmeye başlar. Eylûlde tamamlanırlar. Geyiklerin, ahû ve ceylân adını alan cinslerinin bakışları pek tatlıdır. Geyiğe Avusturalya, Kuzey Afrika, Madagaskar ve Yeni Zelânda hariç, hemen hemen dünyanın her yerinde rastlanır. Bu hayvan sürü halinde yaşar. Otlarla beslenirler. Akşam üzeri su içmek için göl kenarlarına, su boylarına inerler. Hava kararınca çekilirler; yatarlar.

Geyikler, aşağı yukarı keçiye benzerler. Fakat keçiden daha iridirler. Gözleri keskindir. Burunları kuvvetlidir. Atik ve çeviktirler. Hızlı koşarlar. Geyik eti çok lezzetli ve pek gevrek olur. Geyiklerin çeşitli cinsleri vardır.

GEYVE :

Geyve kazası Kocaeli Vilâyetine bağlıdır. Kasabanın nüfusu ancak 2500 kadardır. Dağlarla, ormanlarla çevrilidir. Meyva boldur. Sebzecilik ileridir. Tarım gelişmiştir. Pamukova civarında çok pamuk ekilir.

Geyve kazasının nüfusu 41 bini geçer. 117 köyü vardır. Alanı, 1195 kilometre genişliğindedir.

GEZEĞENLER :

Sonsuz bir boşluk olan uzay içinde sayısız yıldızlar vardır. Bizim için hayat ve ısı kaynağı güneştir. Güneşin çekme kuvvetine uyan dünyalara gezeğen adı verilir. Bugün. 9 gezeğenin olduğu bilinmektedir ki, bunların da güneşe yakınlık sırasiyle isimleri şunlardır:

1 — Merkur (Utarit), 2 — Venüs (Zühre), 3 — Dünya, 4 — Mars (Merih, 5 — Jüpiter (Müşteri), 6 — Satürn (Zühal), 7 — Uranus, 8 — Neptün, 9 — Plüton.

Gezeğenler hem kendi etraflarında, hem de güneş etrafında dönerler. Fakat dönüş süreleri birbirine uymaz Bunlardan bazılarının uydusu vardır; bazılarının da uyduları yoktur.

GEZİNTİLER :

Okullarda gezintilere de yer verilir. Gezintiler eğlenme gezintileri. tetkik ve araştırma gezileri, gözlem ve müşahede gezintileri gibi türlü maksatlarla yapılırlar.

Birinci devre sınıflarının ders üniteleri işlenirken çocuklar muhakkak hayatın içine giderler. Bahçeleri görürler. Çiçekleri toplarlar. Yuvaları yakından seyrederler. Nadiren de hayat örnekleri sınıfa getirilir. İlkokulun 2. devresi için de ayni şey düşünülür. Bir tarihî olay öğrenilirken, mahalline gitmek en doğru bir harekettir. Gezilerin plânlı yapılması, gelişi güzel olmaması eğitim ve öğretimi kolaylaştırır.

GILGAMIŞ DESTANI :

Tarihin birtakım çok eski olayları, yarı masallaşmış olarak yüzyıllar boyunca yaşar. Halk arasında ağızdan ağıza söylenir. Bunlar ya bir kahramanın olağanüstü işlerini anlatır, yahut bir milletin birlikte yaşadığı sevinç veya acıları canlandırır. Bunlara millî destan denir. Türk milletinin de böyle birtakım destanları vardır. Bunların biri de Gılgamış Destanıdır.

Sumer sitelerinin en önemlilerinden biri olan Uruk Sitesinin Gılgamış adında büyük bir kıralı vardı. Sumerler'den çivi yazısiyle kalmış eserlerde bu kıral, bir tanrı gibi anlatılır. Bu yazılardan anlaşıldığına göre, Gılgamış, geniş omuzlu, kolları ve bacakları pehlivanlarınki gibi sert bir kahramandı. Uzun, kıvırcık saçları, iyi taranmış sık bir sakalı vardı.

Gılgamış, şehrin kocaman sularını ve tapınağını yaptırmak için halkı çok çalıştırmıştı. Bu yüzden halk kendisine kızmıştı. Bir gün canları sıkılan halk, kendilerini Gılgamışın elinden kurtarması için tanrılara yalvardılar. Bu dua tanrılar tarafından kabul edildi. Tanrılar Enkidu adlı bir kahraman yara-

tarak, onu yeryüzüne bıraktılar.

Endikunun vücudu kıllarla örtülüydü. Saçları kadın saçları gibi uzundu. Uruk yakınlarındaki ormanlarda yaşardı. Ceylânlar gibi ot yer, yırtıcı hayvanlarla beraber dolaşırdı.

Gılgamış, ormanda böyle bir kahramanın yaşamakta olduğunu duyunca bir düzenle onu şehre getirtti ve onunla korkunç bir kavgaya tutuştu. Boğalar gibi böğürerek döğüştüler. Bu korkunç boğazlaşmanın sonunda Gılgamış üstün geldi. Bundan sonra aralarında bir dostluk başladı.

Uruk'a yakın ormanlarda tanrıların Humbaba adlı bir bekçisi yaşıyordu. Alev gibi yakıcı nefesi, korkunç bir sesi vardı. Gılgamış bir gün arkadaşı Enkidu'ya Humbaba ile döğüşmeyi teklif etti. İkisi de memleketin en usta sanatkârlarına güzel iki kılıç yaptırdılar. Yola çıkmadan önce Gılgamış kendisine yardım etmeleri için tanrılara uzun uzun dua etti. Humbabanın oturduğu ormana varmak için uzun ve yorucu bir yolculuk yaptılar. Döğüş çok çetin oldu. Fakat tanrıların yardımiyle iki arkadaş Humbaba'yı yendiler. Kafasını kesip kırlara attılar.

Enkidu, Gılgamıştan önce öldü. Gılgamış, dostunu kaybedince büyük acı duydu, gözyaşı döktü ve altı gün, yedi gece arkasından yas tuttu. Bu ölüm Gılgamış'ı korkutmuştu. Kendisini ölümden kurtarmak kaygısiyle, sonsuz hayat otunu bulmak için yollara düştü. Bu otu bulup yerse ölmiyeceğini sanıyordu. Uzun yollar yürüdü. Dağlar aştı. Korkunç ölüm denizini geçti. Nihayet bu denizin ötesindeki tanrılar Gılgamış'a sonsuz hayat otunun bulunduğu yeri söylediler. Bu ot denizin dibindeydi. Gılgamış ayağına ağır taşlar bağlattı. Denizin dibine kadar inerek otu kopardı. Fakat memleketine dönerken otu yolda bir yılan kaptı. Yılan otu yer yemez gençleşti. Gılgamış sonsuz hayat otunu kaybettiği için çok üzüldü. Artık ölümden kurtulması ümidi kalmamıştı. Perişan bir halde yurduna döndü.

GİNE: (Bak: Guinée).

GİNE KÖRFEZİ :

Afrikanın batısındaki geniş körfeze «Gine Körfezi» adı verilir. Bu körfez, Atlas Okyanusunun doğusuna düşer. Kıyı-

lar kuzeyde bataklıktır. Güneyde kayalıktır. Gine Körfezine umumiyetle bol yağmur yağar. Senegal ve Nijer gibi nehirler bu körfeze boşalır. Yukarı Ginede yer fıstığı, muz, kakao, Hindistan cevizi, kauçuk gibi ürünler yetişir. Altın madenleri işletilir. Buralarda halk vahşîdir. İklim sıcak ve bunaltıcıdır. Yukarı Gine, Liberya Cumhuriyeti hariç, Portekiz, İngiltere ve Fransızların sömürgeleridir. Aşağı Gine de iklim ve manzara itibariyle Yukarı Gine'den farksızdır. Buraları da sömürgelere bölünmüştür.

GİRESUN :

Giresun, Doğu Karadeniz Vilâyetlerimizden biridir. Şehir, küçük bir yarımadanın berzahı üzerindedir. Arkasında tepeler ve dağlar yükselir. Etrafı fındık bahçeleriyle doludur. Şehrin merkez nüfusu 12 bini geçer. Şehir civarında çeşitli meyvalar yetişir. Kiraz da boldur. Bilhassa fındıkçılık ileridir. Buradan elde edilen fındıklar Avrupaya bile gönderilir. Mısır, fasulye tarımı da çok yapılır. Mısır, halkın başlıca gıdasını teşkil eder. Vilâyetin alanı 6812 kilometre karedir. Genel nüfusu 299.243 tür. Kazaları şunlardır:

Alucra, Bulancak, Görele, Keşap, Şebin Karahisar, Tirebolu.

GİYECEK İHTİYACI :

Giyecek elbiselerimizi de terzilerden almağa mecburuz. Kendimizin yapabileceği kazak, çorap, bere gibi giyecekler vardır. Fakat ceket, pantalon, palto, şapka gibi şeyleri kendimiz yapamayız. Bu ıhtiyacımızı diğer kimselerin yardımı ile temin edebiliriz.

GİYECEKLER (Mevsimlere göre giyinme ve giyeceklerimizin temizliği):

Medenî insanlar mevsimlere ve içinde yaşadıkları topluluğun icaplarına göre giyinirler. Yazın açık renkli ve ince kumaşlardan yapılmış giyecekler giyeriz. İpeklileri, pamukluları ve ketenleri tercih ederiz. Kışın ise koyu renkli kumaşları ararız. Kışlıklarımızın pek çoğu yünlü kumaşlardan yapılır. Açık renkli kumaşlar güneş ışıklarını yansıtırlar. Bunun için de vücudu serin tutarlar. Koyu renkler güneş ışığını emerler. Dolayısiyle de

vücudu ısıtırlar. Elbise ve çamaşırlarımızın temizliği de şarttır. Büyük şairimiz Cenab Şahabettin'in dediği gibi: «İyi ve düzgün bir kıyafet, çok defa kuvvetli bir tavsiye mektubundan daha iyi tesir bırakır.»

GİYİM: (Beden Eğitiminde) :

Beden eğitimi derslerinde kızlar şort, erkek öğrenciler de kısa don ve atlet giymelidirler. Bütün öğrencilerin ayağında lâstik ayakkabıların bulunması da faydalı olur. Bu arada mevsimi de hatırdan çıkarmamalıyız.

GİYİNMEDE MUAŞERET KURALLARI :

Topluluk içinde yaşayan bizler, giyinmede muaşeret kurallarına dikkat etmek zorundayız. İyi giyim, para isteyen bir iş değildir. Daha ziyade bir zevki selim işidir. Bazan az parayla da iyi giyinmek mümkündür. Giyimlerimizi mevsime; içinde bulunduğumuz çevreye intibak ettirirsek hiç te fena olmaz. Mayolu bir kıyafet pilâj giyimidir. Caddede mayo ile elbetteki dolaşılmaz. Yazın kalın palto ile dolaşanlara da gülerler. İş elbisesiyle baloya gidilmez.

Elbiselerimiz, bizi yalnız soğuk ve sıcaktan korumakla kalmaz, zevkimiz hakkında da bir fikir verebilir

Bir insanın elbisesinden nasıl bir adam olduğunu anlamak mümkündür. Ütüsüz, tozlu ve kirli bir elbise giyen bir insana ince zevkli denemez.

Giyimin, insanlar üzerinde çok önemli bir tesiri vardır. Elbisesinin temizliğine dikkat etmiyen bir arkadaşınızı başkasına tanıtırken bile üzülebilirsiniz.

Giyime dikkat etmek ve nasıl giyileceğini bilmek lâzımdır.

İyi giyinmek, giydiğini kendisine yakıştırmak bir san'attır. Giyinmesini bilmeyen bir insanın en pahalı bir kumaştan yaptırdığı bir elbise, ince zevkli bir insanın sırtındaki basmadan bazan sönük kalır. Giyim, yalnız para işi değildir. Giyinmede ince bir zevkin önemli rolü vardır.

Giyinme hususunda şunlara dikkat edelim :

1 — Elbiselik bir kumaş seçerken bunun fiyatına, renginize uyup uymadığına, sizi açıp açmadığına ve sağlam olup ol-

madığına dikkat edelim. Yabancı kumaşlardan ziyade, yerli mallarımızı tercih ediniz.

2 — Taklitten daima sakınınız. Başkasına çok güzel giden bir elbise, size hiç de yakışmıyabilir. Boyunuz, renginiz, vücudunuzun biçimi hiçbir zaman başkasına uymaz. Kendinize yaraşan rengi, biçimi bulmak, size düşen bir zevk işidir.

3 — Elbisenin yalnız süs için değil, sağlığınız için lüzumlu olduğunu hiçbir zaman unutmayınız.

4 — Yabancı modalardan ziyade zevkinizi okşayan biçimlere yer veriniz.

5 — Genç kızların giydikleri elbiseler, daima sade olmalı, fazla süse yer verilmemelidir.

6 — Evde, işte, sokakta, sporda ve misafirlikte giyilen elbiseler ayrı ayrıdır.

a) Ev ve iş elbisesi :

Ev elbisesi, sade, yıkanabilecek bir kumaştan olmalıdır. Vücudumuzu sıkmamalı, rahatça hareket edebilecek bir model seçilmelidir. İş yaparken ev elbisesinin temiz kalması için daima önlük kullanılmalıdır.

b) Sokak elbisesi :

Sokak elbisesi, temiz ve hoşa gidecek bir biçimde yapılmalıdır. Güneşte rengi solmıyacak bir kumaş seçilmelidir.

c) Spor elbisesi :

İnsanı güzel gösterebilecek bir tarzda olmasına dikkat edilmelidir.

7 — Giyeceğiniz elbise, aile durumunuza uygun olmalıdır. Dar bütçeli bir aile çocuğunun çok şık giyinmesi, onu gülünç bir duruma düşürmekten başka bir şeye yaramaz.

8 — Kız çocukları, küçük yaştan itibaren ipekli çorap ve yüksek topuklu ayakkabı giymemelidir.

9 — Spor ayakkabıları, ancak sporda ve jimnastik derslerinde giyilir.

10 — Gençler, yazın sokaklarda, ceket yerine süeter giyebilirler. Fakat misafirliğe ceketsiz gidilmez.

11 — Ev elbisesi, pijama ile kat'iyen sokağa çıkmayınız.

Genel yerlerde, tren ve vapurlarda ayakkabılarınızı çıkarmayınız.

12 — Elbiselerinin biçimlerini değiştirerek yeni elbiseler meydana getirmek, hesabını bilen bir ev kadını için lâzımdır.

GLADİYATÖR :

Romalılar devrinde halk stadiyumlara toplanır; ortaya da kılıçlı, kalkanlı, mızraklı veya baltalı insanlar çıkardı. Bunlar çift çift, karşılıklı geçerler, birbirlerini öldürünceye kadar döğüşürlerdi. İşte, bunlara «Gladiyatör» adı verilirdi. Gladiyatörlerin ölümü çarpışmaları, halkı heyecanlandırırdı. Bu şekilde, halka ve imparatora zevk vermek için döğüşen gladiyatörler. esirler, köleler arasından seçilirdi. Bu şekildeki eğlenceler, Milâttan 264 yıl önce başladı. Milâttan sonra da 325 tarihinde İmparator Büyük Konstantin tarafından yasak edildi.

GOBİ ÇÖLÜ :

Gobi Çölü, Moğolistan ile Doğu Türkelini kaplar. Asyanın büyük çöllerinden biridir. Denizden yüksekliği 4000 metreyi bulur. Genişliği 3,6 milyon kilometre karedir. Gobi Çölünde yaşayanların sayısı 2,5 milyona yaklaşır. Bunlar Türk soyundan insanlardır. Moğollar, Çölün doğu ve kuzey taraflarında yaşarlar. Tarihin çok eski çağlarında, bugünkü Gobi Çölünün yerinde büyük bir iç deniz vardı. İklim değişmeleri sebebiyle bu iç deniz kurudu. Birer medeniyet merkezi olan şehirler kum tabakalarının altında kaldı.

GOLFSTRİM :

Meksika Körfezinden doğup, kuzey doğuya doğru giden, hattâ Avrupa Kıt'asının batı kıyılarını yalayan büyük deniz akıntısına «Golfstrim» adı verilir. Kelime, İngilizce dilinden alınmadır. Anlamı da: Körfez akıntısıdır. Akıntı, Florida Kanalını geçtikten sonra bu adı alır. Oldukça sıcak sulara sahip olan Golfstrim akıntısı, Batı Avrupa iklimine çok tesir eder. Bol yağmurların yağmasına sebep olur.

GORİL :

Goril, maymunların en irisi ve en korkuncudur. Vücut yapısı ve iki ayak üstünde yürüyüşü bakımından insana benzer.

Gorillere, Batı Afrika ormanlarında ve taşlık tepelerinde rastlanır. Goril ayakta dikildiği zaman, kolları diz kapaklarını geçer. Parmaklarının arasında zar bulunur. Vücudu kahve rengi ve kurşunî tüylerle örtülüdür. Kafası büyüktür. Burnu yassıdır. Çeneleri kuvvetlidir. Oldukça yırtıcı sayılır. Bitkilerle, meyvalarla geçinir. Şekerkamışı ve çekirdek içi yer. Goriller aile hayatı yaşarlar. Ana goril, yavrusuna şefkatle bakar. Derisi bir işe yaramaz. Etini vahşiler yemez. Goril avcılığı çok korkunçtur. Bir hamlede avcının üzerine atılır; altına alıp ezer, öldürür. Silâhı parçalar. Normal bir gorilin boyu 180 santimi bulur. Ağırlığı da 180 kilodur.

GÖÇLER (Sebepleri ve sonuçları) :

Göç etmek, bir yerden kalkıp başka bir yere gitmek ve orada yerleşmek demektir. Türkler, Orta Asyada bir medeniyet kurup uzun çağlar orada yaşamışlardır. Sonraları Orta Asyadaki içdeniz kurumuş, bütün ırmaklar sularını çekmişler, yağmurlar kesilmiş ve büyük bir kuraklık başlamıştı. Toprakta artık ekin yetişmiyordu. Her tarafta kıtlık ve açlık başgösterdi. İşte bu vaziyet karşısında Orta Asyadaki Türkler; etrafa dağılmağa ve verimli, sulak topraklar aramağa mecbur oldular. Bu mecburiyet karşısında göçler başladı. Türkler, Avrupaya, Afrikaya dağıldılar. Asyanın da her tarafına yayıldılar.

Göç eden Türkler, gittikleri yerlerin halkını medeniyette çok geri buldular. Türkler maden devrine girmiş oldukları halde, bu ahali daha yontma taş devrinde bulunuyordu. Türkler, gittikleri yerlerin halkına birçok şeyler öğrettiler. Yerleştikleri toprakları sürdüler, ektiler, suladılar. Mezopotamya'ya yerleşen Türkler, Sümer, Elâm, Akat, Asûr, Kalde devletlerini kurdular. Anadolu'ya yerleşenler Eti Devletini kurdular. Karadeniz'in kuzeyine geçenler İskit Devletini meydana getirdiler. Bir kısım Türkler Balkanlara, bir kısmı Fransa içerlerine sarktı. Diğer bir kol Afrikanın kuzeyinden geçerek İspanyaya vardı.

GÖK IRMAK :

Gök Irmak, Çine hayat veren bir nehirdir. Asyanın en uzun akar suyu sayılır. Boyu 3100 mili bulur. Nehrin kaynağı, de-

nizden 6000 metre yükseklikte bulunan **Tang La** Dağlarındadır. Gök Irmak (Yangçe) kollariyle birlikte, 700 bin mil kare genişliğinde bir yeri sular. Suladığı yerlere bereket getirir. Ayni zamanda bu nehir, önemli bir su yoludur da. Hanko şehri, nehrin ağzından 680 mil içerde bulunur. Bununla beraber büyük gemiler, Hanko'ya kadar giderler. Büyük şehirlerin çoğu, bu nehrin kenarında sıralanmıştır.

GÖK KUŞAĞI: (Alâimi Sema) :

Bulutlu ve yağmurlu günlerde, ekseriya havada yarım daire şeklinde renkli bir kuşak görürüz. Buna «Gök kuşağı» denir. Güneşin ışıkları, havadaki ince yağmur damlacıkları içinden geçerken renklere ayrılırlar. Bu renkler, güneş ışığı içindeki renklerdir. Bunlar da kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, ve mor olmak üzere 7 tanedir.

GÖKTÜRKLER :(Bizans ve İranlılarla münasebetleri - Göktürk Devletinin ikiye ayrılması - Göktürklerde uygarlık) :

Orta Asyada Hun İmparatorluğu yıkılınca bazı Hunlar, Hazer Denizinin kuzeyine gidip orada bir devlet kurdular. Bazı Hunlar da Altay Dağlarına çekildiler. M. S. V. yüzyılda Orta Asyada «Cücen» İmparatorluğu kurulmuştu. Altaydaki Hunlar da bunların hâkimiyeti altında yaşıyorlardı. M. S. 552 senesinde Hun Türklerinin başına «Bumin» isminde bir hakan geçti. Cücenlere isyan ederek «Göktürk İmparatorluğu» nu kurdu. Bütün Türkleri topladı. Kore'den Hazer Denizine kadar sınırlarını genişletti. Bumin'den sonra yerine oğlu «Muhan» geçti. Göktürkler Çinlilerle pek çok savaşlar yaptılar. Zaferler kazandılar. Onları vergilere bağladılar. Eski intikamlarını aldılar.

Göktürkler ve Bizans :

Göktürk orduları, Hazer Denizinin kuzeyini dolaşarak, bugünkü Rusyaya girdikten sonra Kırıma kadar ilerlemişlerdi. Karadenizin kuzey sahili hâkimiyetleri altına girmişti. Bu vaziyeti gören Bizanslılar, Göktürklerle dost olmayı uygun bularak elçiler gönderdiler. Bu şekilde düşmanları olan İrana karşı da yalnız kalmamış, kendilerine bir dost bulmuşlardı.

Göktürkler ve İran :

Bumin'in oğlu Muhan, Çinlileri iyice hâkimiyeti altına aldıktan sonra batıda kendisini rahatsız eden Sasanî Devletinin üzerine yürüdü. (O zaman İran'da Sasani Devleti vardı.) Sasani ordusunu perişan edip Seyhun - Ceyhun Nehirleri bölgesini ve bugünkü Afganistanı zaptetti. Sasaniler, Göktürklere karşı durmak için Çinlilerle birleşmek istediler. Fakat muvaffak olamadılar.

Göktürk Devletinin yıkılışı :

M. S. 581 tarihinde Doğu Göktürk ve Batı Göktürk Devleti isimleriyle ikiye ayrıldı. Çinliler bu ayrılışı fırsat bularak önce Doğu, sonra da Batı Göktürk Devletini yıktılar.

GÖKYÜZÜ: (Gündüzün gökyüzü - Geceleyin gökyüzü) :

İçinde, dünyamız gibi daha milyonlarca yıldız bulunan sonsuz boşluğa **gökyüzü** denir. Başımızı kaldırdığımız zaman gökyüzünü görürüz. Gündüzün gök boşluğunda görünen güneştir. (Güneş kelimesine bak.) Geceleyin ise gökyüzünü nokta nokta serpilmiş bulunan yıldızlar doldurur. Bu yıldızlardan bazıları gezeğendir; dolaşırlar. Bazıları da oldukları yerde ışık saçarlar. Yıldızlar kümeler halinde dururlar. Biz bu kümelere burç adını veririz. Kutup yıldızı, küçük ayı burcunun ucundadır. Daima kuzey yönünde bulunur.

GÖL :

Etrafı kara ile çevrilmiş, geniş su birikintilerine göl denilir.

GÖLCÜK :

Kahraman donanmamızın üssü, Gölcüktedir. Gölcük, İzmit Körfezinin güney kıyısındadır. Burada, savaş gemilerimizin tamir olunduğu atelyeler ve havuzlar vardır.

Gölcük ayni zamanda, Koceli Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Kaza merkezi, Değirmendere Kasabasıdır. Gölcük Kazasının nüfusu 20 bindir.

GÖLE :

Göle Kazası, Doğu Anadoluda bulunur. Burası Kars Vilâ-

yetine bağlıdır. 56 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bine yaklaşır. Yaylâlarında kocabaş hayvanlar beslenir.

GÖLKÖY :

Gölköy, Ordu Vilâyetine bağlı bir kazadır. Dağlık ve ormanlık bir bölgede bulunur. 61 köyü ile beraber bütün nüfusu 40 bindir.

GÖLLERİMİZDEN NASIL FAYDALANIYORUZ? :

Göllerimizden muhtelif şekilde faydalanmaktayız. İç Anadoludaki Tuz Gölü (Koçhisar Gölü) zengin bir tuz kaynağıdır. Her yılın yaz aylarında buharlaşan göl suları yerinde, kalın bir tuz tabakası kalır. Bazı göllerimiz balıkça zengindir. Bu gibi göllerde yapılan balıkçılık hayli kâr getirir. (Marmara Bölgesi göllerinde olduğu gibi...) Van Gölünde taşıtlar işler. Tatlı sulu göllerin sularından içme ve kullanma suları temin edilir. İstanbulun kullanma suyu Terkos Gölünden alınmaktadır. Ayrıca göller, bulundukları bölgenin iklimine etki yaparlar; çevrenin güzelliğini arttırırlar. Toprakların sulanmasında önemli işler görürler.

GÖLLERİMİZİN ZENGİNLİĞİ: (Bak: Göllerimizden nasıl faydalanıyoruz?

GÖLPAZARI :

Gölpazarı Kazası, Bilecik Vilâyeti sınırları içindedir. 63 köyü ile birlikte bütün nüfusu 19 bindir. Arazisini çeviren dağlar ormanlarla örtülüdür.

GÖNEN :

Gönen, Balıkesir Vilâyeti kazalarından biridir. Kasaba, Gönen Çayının suladığı bir ovada kurulmuştur. Merkez nüfusu 10 bine varan Gönen, kaplıcalariyle ün salmıştır. Bereketli ovasında tahıl yetişir; tütün ekilir. Otlaklarında çeşit cinste koyunlar beslenir. 79 köyü ile nüfusu 45 bini geçer.

GÖNYE :

Gönye, geometrik bir araçtır. Tahtadan da, demirden de yapılır. 3 kenarlı, 3 köşelidir. Tam bir dik üçgene benzer. Paraleller çizmekte, dik açılar çizmekte kullanılır.

GÖRDES :

Manisa Vilâyeti kazalarından biri de Gördes'tir. Gördes Çayı vâdisinde bulunur. Denizden 450 metre yüksektedir. Merkezde 3 bin nüfus yaşar. Bereketli topraklarında tarım yapılır, hayvan beslenir. Halkın bir kısmı halıcılıkla uğraşır. 102 köyü ile birlikte bütün nüfusu 28 bindir.

GÖRELE :

Görele Kazası, Giresun Vilâyetine bağlıdır. Kasaba içinde iki bin nüfus yaşar. Otlaklarında bol hayvan beslenir. Her türlü yemiş ve fındık boldur. Etrafındaki dağlar ormanlarla örtülüdür. Kazanın 63 köyü vardır. Bütün nüfus 42 bini geçer.

GÖRME DUYUSU VE ÖNEMİ: (Nasıl görüyoruz?)

Bize, tabiatın şekillerini, renklerini tanıtan görme duyumuz ve bu duyumuzun organı olan gözlerimizdir. Anadan doğma kör olanlara gülün rengini anlatmak mümkün müdür? Elbette ki hayır! Onlarda şekil güzelliği mefhumu da olamaz. Körler, daimî bir karanlığın gecesi içindedirler. Gözlerimiz yüzümüzde, göz çukurları içindedir. (Bak: Göz).

GÖVDE :

Vücudumuz üç kısma ayrılır:

a) Baş,

b) Gövde,

c) Kollar ve bacaklar.

Gövde, vücudun, omuz eklemleriyle kalça eklemleri arasında kalan kısmıdır. Gövdenin üzrinde de başımız bulunur. Gövdeyi teşkil eden kemiklerin başlıcaları omurga ve kaburga kemikleridir.

Omurga, baş altından başlar; kuyruk sokumuna kadar devam eder. 33 omur kemiğinden ibarettir. Omur kemikleri, birbirlerine yarı oynar eklemlerle bağlıdır. Omurların içindeki boşluğu omurilik doldurur. Omuriliği içındeki bulunduran boşluğun bir adı da «omurga kanalı» dır.

Omurga, 5 bölüme ayrılır:

1 — **Boyun:** Boyun bölgesinde 7 omur vardır.

2 — **Sırt:** Sırt bölgesinde 12 omur vardır.

3 — **Bel:** Bel bölgesinde 5 omur vardır.

4 — **Sağrı:** Sağrı bölgesinde 5 omur bulunur.

5 — **Kuyruk sokumu:** Kuyruk sokumu bölgesinde de 4 omur bulunur. Omurganın boyun bölgesinde bulunan birinci kemiğine **Atlas**, ondan sonra gelen ikinci kemiğe de **Eksen** denilir. Baş, Atlas kemiğine bağlıdır. Başımız Eksen kemiği üzerinde döner. Sağrı ve kuyruk sokumu omurları birbirine birleşiktir. Kuyruk sokumunun etrafında ve yan taraflarında **Leğen kemikleri** yer alır. Karnımız içindeki iç organlarımız, Leğen kemikleri üzerinde bulunur. Göğüs kafesini meydana getiren **kaburgalar** da yüreğimizi ve akciğerimizi dış etkilerden, çarpmalardan korurlar.

Gövdemiz iki kısma ayrılır. Gövdemizin üst boşluğuna göğüs, alt boşluğuna da karın adı verilir.

GÖYNÜK :

Göynük, Bolu Vilâyeti kazalarındandır. Kasaba küçüktür. İçinde yaşayan nüfus 1600 kadardır. Sakarya Nehrine karışan Göynük Suyu kasaba yanından geçer. Dolayı ormanlarla kaplıdır. 73 köyü ile birlikte bütün nüfus 20 bini bulur.

GÖZ :

Göz, görme olayını sağlayan **göz küresi** ile bunun dolayındaki **yardımcı organlardan** meydana gelir.

Gözü koruyan organlar: Göz küreleri, yüz kemiklerinin arasında göz çukurları adı verilen boşluklara yerleşmiştir. Göz küresinin dolayını, bir yağ tabakası kaplar. Bu yağ tabakasının içinde kan damarları, sinir telleri ve gözü hareket ettiren kaslar bulunur.

Göz kapakları: Gözü dış etkilerden, tozlardan ve ışıktan korurlar. Öne doğru göz kürelerini örterler. Derinin bir parçasıdırlar. Göz kapaklarını da kaslar (Dairesel kaslar) hareket ettirir. Göz kapaklarının içi sümüksel bir zarla örtülüdür. Göz kapaklarının uçlarında kirpikler vardır. Kirpikler, göze girecek ışığı âyarlarlar; tozların göze girmesine engel olurlar.

Gözün iç açısında, ucunda göz yaşı etçiği denen salgı organları yer alır. Bunlar yağlı bir madde çıkarırlar; uyku esnasında da çapaklar yaparlar.

Gözyaşı bezi: Gözün üst ve dış köşesinde küçük bir bezdir. Ağırlığı ancak bir gram kadaıdır. İnce kanallarla üst göz kapağına ilişiktir. Göz yaşı hafif tuzlu bir sudur. Bu sıvı göz küresini saydam ve kaygan tutar.

Göz kasları: Göz küresini hareket ettiren 6 kas vardır.

Göz küresi: Göz küreleri alnın altında ve burnun iki yanında yer alan göz çukurları içinde bulunur. Göz küresinin çapı 23 milimetredir. Bu kürenin ortası arkadan deliktir. Bu delikten göze görüm siniri girer.

Göz küresi iç içe üç tabakadan ibarettir. En üstteki tabakaya sert tabaka denir. Sert tabakanın ön kısmı ışık geçirir saydam bir haldedir. Sert tabakanın altında damar tabaka yer alır Damar tabakanın ön kısmı, gözün renkli kısmını teşkil eden iristir. İrisin ortası deliktir. Bu deliğe göz bebeği denir. Saydam tabakadan gelen ışık, iristen ve iris arkasındaki mercekten geçerek sarı lekeye çarpar. İris, fotoğraf makinasının diyaframına benzer. Kasların yardımiyle gelen ışığa göre, bazan daralır, bazan da genişler. Saydam tabaka ile iris arasındaki boşluğa ön oda adı verilir. Ön oda; içinde albümin ve madensel maddeler bulunan camsıl bir sıvı ile doludur. Damar tabakanın iç yüzünü ağ tabaka kaplar. Ağ tabakada, gözün arka kısmında **kök nokta** denilen bir yer vardır. **Sarı leke** kör noktanın üzerindedir. Görüntüler sarı leke üzerinde meydana gelir.

Billûr cisim - Mercek: İrisin arkasında iki tarafı dış bükey, saydam (ışık geçirir), 9 mm. çapında ve 4 - 6 mm. kalınlığında bir cisim bulunur ki, buna mercek denilir. Damar tabakaya telsel bağlarla bağlıdır. Kasların yardımı ile gerilip kısalabilir. Işıklar, mercekten kırılarak geçerler ve sarı leke üzerinde ters teşekkül ederler. Merceğin arkasındaki odaya art oda (karanlık oda) derler. Karanlık odanın içinde de camsıl sıvı bulunur. Bu sıvı, göz küresini katı tutar.

Tabiî gözde görme: Gözün yapılışı fotoğraf makinesine benzer. Billûr cisim, mercek (objektif); iris, diyafram; damar tabaka, karanlık oda; ağ tabaka da ekran, yani eczalı film vazifesi görürler.

Cisimlerin görüntüsü saydam tabaka, ön odadaki su, billûr cisim (mercek) ve camsıl cisimden geçerek ağ tabaka üzerindeki sarı lekede ters olarak teşekkül eder. Buradaki duygu alan sinirlerin uyartılmasiyle beyin cismi görmüş olur.

GÖZ HASTALIKLARI :

Göz hastalıkları çeşitlidir. Göz kapaklarında beliren sivilcelere arpacık denir. Arpacık, kirpik diplerinde, mikropların iltihap yapmasiyle meydana gelir. Kaşıntı yapar. Ağrır. Yanma yapar. Küçük bir çiban halini alır. Ekseriya bünyenin zayıf zamanlarında görülür.

Göz nezlesi de, bir nevi göz hastalığıdır. Göz nezlesini yapanlar da yine mikroplardır. Göz nezlesinde göz kızarır, kapanır. Gözde ağrılar başlar. İltihaplar meydana gelir. Göz çapaklanır.

Bel soğukluğu hastalığını yapan mikroplar da göz sağlığı için çok tehlikelidır. Belsoğukluğuna yakalanmış olanlar, pis elleriyle gözlerini ellerlerse gözlerinde göz perdesi denen (Katarakt) hastalığı başlar.

Zatürree ve kuş palazı mikropları da gözde korkunç iltihaplar yaparlar.

Trahom, korkunç bir göz hastalığıdır. Gözde kızartılar ve cerahatler meydana getirir. Trahom mikropları bu cerahatler içindedir. Önce gözde, göz nezlesi başlar. Daha sonra gözde kanamalar, kızartılar görülür. Bu hastalığa yakalanan aydınlığa bakamaz. Göz kapakları şişer. Göz kapaklarının iç kısmında kabarcıklar belirir. Hastalığın önü alınmazsa göz küresi patlar; körlük olur.

Trahomlu hastanın eşyasını kullanmak asla doğru değildir. Türkiyenin güney doğu vilâyetlerinde trahom mücadelesi yapılmaktadır.

Kahramanlık hikâyeleri:

HEY, OĞUL!

1922 Ağustosundaydı. Afyon'a gidiyorduk. Hava sıcaktı. Buram buram terlemiştik. Arkadaşım seslendi:

— Hasan, gel! Şu çeşme başında oturalım. Biraz dinlenelim, dedi.

Oturduk. Söğüt ağacının serin gölgesine uzandık. Birer sigara tüttürdük. Cepheden konuşmaya başladık. Saatıma baktım. Tam 12 ydi.

Bir tıkırtı duydum. Baktım. Uzaktan sakallı bir dede geliyordu. Elinde sopası vardı. Çağırdık. Geldi. Yanımıza oturdu. Selâmlaştık. Kendisine bir sigara verdim. Yüzüme baktı. Hey, oğul! Afyon'a gidiyorum. Mustafa Kemal'le konuşacağım. Bana da vazife versin! 2 oğlumu da gönderdim. Ben. köyde boş mu oturacağım? Memlekette düşman dururken ırahatlık bizim nemize!..

Beyaz sakallı, nur yüzlü ihtiyara baktım. Onun temiz inancını takdir ettim. O gün, zafere olan itimadım büsbütün arttı.

Gülüyorum:

O DA MUKAVEMET KOŞUSU ŞAMPİYONU İMİŞ

Bir müşteri, lokantaya girerken paltosunu çıkarıp içeriye astı ve üzerine şöyle bir kart iliştirdi:

«Bu paltonun sahibi dünya ağır siklet boks şampiyonudur.»

Sonra rahat rahat yemeğini yeyip bitirdi. Paltosunu astığı yere gitti. Bir de ne görsün! Paltonun yerinde yeller esiyor. Çiviye bir kart iliştirilmiş. Üzerinde şu cümle yazılı:

— «Paltoyu alan dünya mukavemet koşusu şampiyonudur.»

NE BİLSİN?!

Acar — Temel, yarın günlerden ne?
Temel — Onu bilmem ama, dün cumartesi idi!

O DA DOĞRU YA...

— Geçen gün bizim bahçeye bir koyun girmişti. Kovaladım, çıkmadı. Ben de hemen yakalayıp bodruma götürdüm. Orada bir güzel kestim. Sonra da yüzdüm. Etinden pirzola, kıyma, kavurma yaptım. Tam bir ay rahat rahat ve bol bol et yedim!

— Ne diyorsun? Çok büyük bir günah işledin! Ölünce doğru cehenneme gideceksin. Orada koyun senin karşına çıkacak ve hırsız olduğunu söyliyecek!

— Koyun karşıma çıkacak mı?

— Tabiî!

— İyi ya birader! O zaman hayvanı yakalar, sahibine teslim ederim!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: ERDEM AKISAN — Yayınlıyan: AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi
AKISAN YAYINEVİ
Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
7 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 30 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

GİTAR

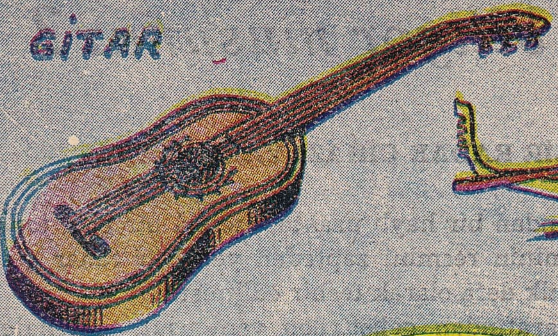

GONDOL

GAGA

GÖZ

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

G

GAZ MASKESİ

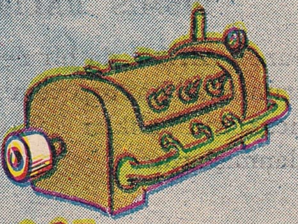

GAZ MOTÖRÜ

GLADYATÖR

Bunları biliyor musunuz?

YENİ BİR RADAR CİHAZI YAPILDI

Radar istasyonundan bir hayli uzakta, meselâ bir gök, toprak veya deniz kesminin resmini zapteden yeni bir radar geçenlerde İngilterede ilk defa olarak teşhir edilmiştir.

Decca firması tarafından geliştirilen yeni usul, merhale esasına dayanmaktadır. Bu usulle kilometrelerce mesafeye ve radyo irtibatile işaretleri nakletmek mümkündür. Ayni usulle bir resmî de tam netlikle nakletmek mümkündür.

Bu işte, antenin istasyonların en müsaid yerinde kurulmuş olması büyük bir rol oynamaktadır. Usulün diğer bir üstünlüğü. yetişkin personel bakımından sağladığı tasarruftur. Zira, bu usulle bir merkezî kontrol noktasından bir çok radar istasyonundan birden naklen neşriyat yapmak mümkündür. Yeni gelişme kısa bır zamanda hava alanlarında ve limanlardaki radar tesislerinde tatbik edilebilecektir.

SERÇENİN MARİFETİ

Woonsocket (Amerika) da bir serçe, pek tiryaki olacak ki, yolda yanar halde bulduğu bir sigarayı alarak bir evin damı altındaki yuvasına getirmiş ve böylece yangına sebebiyet vermiştir. Tesadüf bakın ki evin sahibi de itfaiyecidir ve o gün izinli olarak evinde bulunmaktadır. Yangını gören itfaiyeci arkadaşlarına telefon etmiş ve evin yarısı yandıktan sonra ateş söndürülmüştür.

PİŞMİŞ BALIKLAR

Klover (Güney Afrika) da bir nehir kıyısına, karaya vuran tatlı su balıklarını ahali kapışıp yemiştir. Çünkü güneşte 77 dereceyi bulan sıcaklıkta balıklar karaya vurur vurmaz pişmişler veya suda haşlanmışlardır.

GÖZ KUSURLARI :

Miyopluk, yakın görme hastalığıdır. Bu hastalığa yakalanan göz küresi şeklini kaybeder; önden arkaya doğru uzar. Görüntü, ağ tabakanın önünde teşekkül eder. Görüntüyü sarı leke üzerine düşürmek gerekir. Bunun için de iç bükey (Konkav) mercekli gözlükler kullanılır. Miyopluk irsîdir. Ana ve babadan geçer. Küçük yaştaki çocuklar gözlerini kitaba pek fazla yaklaştırırlarsa miyopluk hastalığına yakalanırlar.

İpermetropluk, uzak görme hastalığıdır. Bu hastalığa tutulan gözün küresi önden arkaya doğru basıklaşır. Görüntü, böyle gözlerde ağ tabakanın gerisinde teşekkül eder. Görüntüyü sarı leke üzerine düşürmek için dış bükey (konveks) mercekli gözlükler kullanmak icabeder.

Astigmatizma da bir çeşit göz kusurudur. Saydam tabakanın eğilimliğinin her tarafta aynı olmaması, bu kusura sebep olur. Bu kusuru gidermek için de, silindir biçiminde gözlük camları kullanılır.

GÖZLEMEVİ (Rasathane) :

Gökyüzünün ve yıldızların gözlendiği, içinde teleskoplarla çeşitli âletlerin bulunduğu yerlere gözlemevi adı verilir.

Gözlemevlerinde astronomlar çalışır. Gözlemevleri çoklukla ormanlık ve dağlık yerlerde, dağların üzerinde kurulur. Bugün dünyanın en büyük gözlemevi, Amerika Birleşik Devletlerinde Palomar Gözlemevidir.

GÖZLEMLER :

Öğretimde gözlemlerin önemi çoktur. Görerek, inceleyerek, araştırarak öğrenilen bilgiler kolayca unutulmazlar. Bu sebeple, okullardaki dersler tamamen gözlemlere dayanır. Eğer, tabiat bilgisi dersinden iskelet konusu öğreniliyorsa, karşımızda, muhakkak bir insan iskeletinin bulunması icabeder. Bunun gibi diğer ders konularında da canlı örneklere mutlaka ihtiyaç vardır. Tulumbaları öğrenirken, tulumbaları görmek, denemek; aralarındaki ayrımları bulmak gerekir. Buhar makinesi yakından incelemekle daha iyi anlaşılır. Gözlemler ya okulda, dersanede olur; ve yahut ta çevrede, hayat içinde yapılır.

GÖZLÜK:

Gözü, ışık ve tozlardan koruyan ve göz kusurlarını gideren özel camlardan yapılmış araçlara gözlük derler. Âdi gözlükler, âdi camlardan yapılırlar. Bunlar gözleri toz, topraktan korurlar. Siyah güneş gözlükleri, gözü fazla ışıktan korurlar.

Bir de numaralı gözlükler vardır. Bu gözlüklerin camları çeşitli merceklerden yapılmıştır. Numaralı gözlükleri gelişi güzel takmak doğru olmaz. Bunları, gözün kusuruna göre, göz doktorları verir. Bu gözlükler, gözlükçülerden doktor reçetesi ile alınır.

Yaşlı insanlarda, çok defa prespitlik kusuru baş gösterir. Prespitlik kusurunda bir göz, 20 - 30 santimetreden ötesini görmez. Bu gözlerde mercek, esnekliğini kaybeder. Prespitliğe yakalananlar dış bükey (konveks) mercekli gözlükler kullanırlar.

GRAFİK (GAZETELERDE, DERGİLERDE, İSTATİSTİK YILLIKLARINDA, KİTAPLARDA..)

Sayıların resim veya şekillerle canlandırılmasına «grafik» adı verilir. Grafiklerin resim, sütun ve daire şeklinde olan türlü şekilleri vardır. Fakat, en kolay anlaşılan resimlerle yapılan grafiklerdir. Meselâ sınıftaki kız ve erkek öğrenci sayısını göstermek için, temiz bir kartona kız ve erkek öğrenci resimleri yapılır. Bir kenarına da her resmin kaç çocuğu gösterdiği açıklanır. Sütun şeklinde grafikler yapmak için belli uzunluklarda sütunlar çizilir. Bu sütunların her santimetresi veya milimetresi bir sayıyı gösterir. Daire şeklinde grafikler de olur. Daire istenilen yüzde parçalarına bölünerek gereken grafik yapılır. Grafike en çok gazetelerde, dergilerde, kitaplarda ve istatistik yıllıklarında rastlarız.

GRAM:

Bir santimetre küp arı suyun + 4° deki ağırlığıdır. Gram bir ağırlık birimidir.

GRAMOFON:

Gramofon da bir müzik âletidir. Eskiden çoktu. Şimdi, radyo ve televizyonların çoğalmasiyle gramofonlar kullanılmaz oldu. Gramofonun bir makinesi vardır. Bu makine kurularak ça-

lışır; üzerindeki tablayı döndürür. Tabla üzerine de, üzerinde ses çizgileri bulunan plâk konulur. Plâk dönerken üzerine, ucunda iğnesi olan gramofon kolu indirilirse plâğa doldurulan seslerin çıktığı, tekrarlandığı duyulur. Gramofonun ilk yapıcısı Edison'dur. Fakat, Edison'un fonografı çok basitti.

Bugün bile kasaba ve köylerde gramofona rastlanır.

GRAVZANT HALKASI:

Gravzant halkası, cisimlerin ısı etkisiyle genişlediğini ispata yarayan bir âlettir. Bu alet, bir demir çemberle bir demir veya kurşun küreden ibarettir. Soğuk iken, demir çemberden kolayca geçen metal küre, ısınınca geçmez Bundan çıkaracağımız sonuç: Cisimlerin ısı karşısında genişledikleri fikridir. Okullarda, tabiat bilgisi ders araçları sırasında gravzant halkalarına da rastlanır.

GREENWİCH (Griniç):

Griniç, Londranın güney doğusunda bir şehirdir. Nüfusu 150 bini geçer. Bu şehrin bizim için en önemli tarafı, başlangıç meridiyeninin bu şehirden geçmesidir. Burada, bir de büyük gözlemevi vardır. Bu gözlemevi 1675 yılında kurulmuştur.

Griniç Gözlemevinin doğusunda kalan meridyenlere doğu meridiyenleri, batısında kalan meridiyenlere de batı meridiyenleri adı verilir.

GRÖNLAND:

Grönland Adası, Amerikanın kuzey doğusunda yer alır. Yeryüzünün en büyük adasıdır. Kuzeyini Buz Denizi, batısını Kanada, doğusunu Grönland Denizi, İzlanda Adası ile Spitzbergen Adaları kuşatır. Grönlandın büyüklüğü 2.175.000 kilometre karedir. Üzerinde büyüklüğüne göre pek az insan yaşar. Bunların çoğu da eskimolardır. Adanın batısında bulunan Godthaad kasabası Grönlandın merkezidir. Bu büyük ada baştanbaşa buzlarla kaplıdır. Hattâ bir çok yerleri gezilememiştir bile. Buz dağlarının kalınlığı bir çok yerlerde 1200 metreyi bulur.

Buzsuz olan kısım, güney batıya düşer. Burası da 150 kilometrelik bir saha kaplar. Zaten nüfus çokluğu da bu bölgede barınır.

Grönland Adası Danimarkalıların buyruğu altındadır.

GUATEMALA:

Orta Amerikada küçük bir devletçiktir. Bağımsızdır. Alanı 109.724 kilometre karedir. Nüfusu 3400000 kişidir. Arazi volkaniktir. Bugün bile, faaliyet halinde olan yanardağları vardır. Nüfus çoğunluğu kızılderililerdedir. Halkın bir kısmı melezdir. Beyaz deriliDer azlıktır. İhracatının %80 i kahvedir. Muz, şekerkamışı ve kakao da çıkarır. Tahıl, patates tarımı yapılır. Ormanları zengindir. Ormanlarından kauçuk ve vanilya çıkarılır. Altın ve gümüş madenleri işletilir.

Guatemala cumhuriyetinin başşehri 112 bin nüfuslu Guatemala şehridir. Halk İspanyolca konuşur. Guatemalaya ekonomik bakımdan Amerika Birleşik Devletleri hâkimdir.

GUGUK:

Bir kuş cinsidir. Mayısta öter. Böcek avlamakla geçinir. Bu sebeple çiftçilere ve ormanlara büyük faydalar sağlar. Güvercin büyüklüğündedir. Rengi tekirdir.

Bir de guguklu saat adı verilen bir saat çeşidi vardır. Bu saatin kutusundan çıkan madenî bir kuş, saat başlarında guguk! guguk! diye öter.

GUİNEE (Gine) :

Gine, Afrikanın batı kıyılarında yer alır. Senegal ile Kongo arasında uzanır. Gine kıyıları bir çok kısımlara ayrılır. Bu kısımlarda Liberya, Fildişi Sahili, Togo, Dahomey, Nijerya ve Kamerun gibi memleketler sıralanır.

Ginenin büyük kısmı Fransız sömürgesidir. Nüfusu 2220500 kişidir. Bu sömürgenin merkezi Konakri şehridir.

Ginenin diğer kısımları, Portekizlilerin, İspanyolların sömürgeleridir.

GUİNEE KÖRFEZİ: (Bak: Gine Körfezi).

GUTENBERG :

Gutenberg 14. Yüz yılın sonlarında doğdu. Doğduğu yer, Batı Almanyanın Mainz şehridir. Fakir bir ailenin çocuğu idi. 1428'de Mainz şehrinden ayrıldı; Strassburg'a gitti. Orada matbaacılık işleriyle uğraştı. 1450'de Mainz'a dönerek matbaasını

kurdu. Burada ilk olarak lâtince bir İncil basıldı. Böylece, bugünkü modern basımevinin temelini, ilk olarak Gutenberg kurmuş oldu.

Onun icadiyle Ortaçağların cehaleti giderilmiş, insanlar bilgi sahasında yükselmişlerdir. Gutenberg, ilk basımevini yapmazdan önce kitaplar elle yazılıyordu. Elle yazılan kitaplar ise pahalıya mâloluyordu. Bu pahalı kitapları da herkes okuyamıyordu. Kitaplar kolaylıkla ve ucuza basılınca okur yazarların sayısı artmıştır.

GÜBRELER (Çeşitleri):

İçinde, bitkilere yarayacak besinleri bulunduran ve toprağın kuvvetini arttıran maddelere gübre denir. Gübre, toprağı bereketlendirir. Bitki topraktan azot, potasyum ve fosfor alır. İşte; toprakta miktarı azalan bu maddeler, gübre atmakla çoğaltılır. Gübreler, tabiî ve sun'î gübre olmak üzere ikiye ayrılır.

Hayvan ve insan pislikleri, leşler, mezbaha artıkları, bitki çürükleri hep tabiî gübrelerdir. Sun'i gübreler, özel surette hazırlanır. Amonyum sulfat, güherçile sun'i gübreler sırasındadır.

GÜL :

Çiçeklerin en güzellerinden biri, hiç şüphesiz ki güldür. Gülün yaprakları ince, kokusu lâtif, görünüşü güzeldir. Gül, ayrı taç yapraklı, çift çenekli ve çiçekli bir bitkidir. Armut, badem, ahududu, ayva, çilek, elma ve kiraz gülgiller familyasına giren bitki çeşitleridir.

Gülün 200 ü aşan cinsi vardır. Bunlar renkçe, koku güzelliği bakımından birbirlerinden ayrılırlar.

Yabani güllere orta kuşak iklim bölgesinde, orman ve tarla kenarlarında rastlanır. Bahçe güllerinden yalnız bir mevsim boyunca çiçek açanlara yaz gülü veya güz gülü denir. Bir de yediveren gülleri vardır. Bunlar, yılın çok zamanında çiçek açarlar. Gül, bir süs çiçeğidir. Bununla beraber gülden gülyağı ve esans gibi güzel kokular da çıkartılır.

GÜLCÜLÜK :

Bahçe güllerinin ilk yetiştirildiği yerler, İsparta. Antalya,

Burdur gibi Anadolu şehirleridir. Bugün de bu şehirler, güzel gül bahçeleriyle doludur. Gül fidanı, çok güneş isteyen bir bitkidir. Bilhassa, killi ve kilisli topraklarda iyi yetişir. Gülü ya daldırarak veya yaban gülünü aşılayarak çoğaltırız.

İspartada gülyağı fabrikası vardır. Özel surette, geniş bahçelerde yetiştirilen güller fabrikalarda esans, gülsuyu ve gülyağı haline sokulur.

GÜLHANE HATTI:

19. Yüzyıl başlarında, gelişen Avrupa devletleri karşısında Osmanlı devleti bir gerilik manzarası arzediyordu. 1789 Fransız İhtilâlinin dünyaya yaydığı demokrasi fikri henüz Osmanlı sınırlarından içeri girememişti. Padişah, dilediği gibi hareket ediyordu. Bir insanın sürülmesi, öldürülmesi onun isteğine bağlıydı. Azınlık vatandaşlar da ayrı muameleye tâbiydiler. Bütün bu sebepler yüzünden, Avrupa devletlerinin güvenini ve sevgisini kaybetmiştik. Nihayet, genç padişah Abdülmecit I. durumu kavradı. Londra'da elçi bulunan ve Avrupa'yı yakından tanıyan Mustafa Reşit Paşa'nın fikirlerinden faydalanmayı yerinde buldu. Bu suretle, 1839 yılında Mustafa Reşit Paşa bir hattı hümayun kaleme aldı. Bunu Gülhane parkında Padişahın, nazırların, ulemanın ve Rum, Ermeni patriklerinin, Yahudi hahamının, yabancı elçilerin bulunduğu çok kalabalık bir kütle önünde yüksekten okudu. Gülhane hattına göre:

a) Müslüman ve Hıristiyan vatandaşlar eşit haklara sahip olacaklar; bunların ırz, can ve mal güvenlikleri sağlanacaktı.

b) Vergiler düzenli bir hale getirilecekti.

c) Askerlik görevi de düzene konulacaktı.

d) Padişah, mahkeme kararı olmaksızın dilediği gibi ölüm, hapis cezaları veremiyecekti.

GÜLNAR:

Gülnar, İçel Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 49 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini aşar: Kazayı arızalandıran dağlar zengin ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlardan kereste elde edilir. Kaza merkezi 1372 nüfuslu Anaypazarı köyüdür. Bura-

sının denizden yüksekliği 25 metredir. Bilindire nahiyesi deniz kenarında, Gülnar kazasının iskelesidir.

GÜMRÜK:

Memleketimize yabancı ülkelerden gelen mallar kontrol edilerek, vergiye tâbi tutularak içeri sokulur. Memleketimizden başka ülkelere giden mallar da kontrol edilmeden, vergiye tâbi tutulmadan o memleket sınırlarından içeri sokulmaz. İşte, bütün bu işlerin yapıldığı yere gümrük adı verilir. Mallar gümrükten geçerken, değerlerine göre bunlardan bir vergi alınır ki buna gümrük vergisi denir. Dışardan gelen malı gümrükten geçirmeden, vergisini ödemeden gizlice yurda sokmak kaçakçılıktır. Kaçakçılık çok kötü bir iştir. Gümrük muhafaza memurları, gümrük muhafaza askerleri kaçakçıları yakalarlar.

Gümrükler her memlekete büyük faydalar sağlarlar. Bir defa, devlet gelirlerinin önemli bir kısmını gümrüklerden alınan vergiler teşkil eder. Sonra da, gümrükler yurd içi endüstriyi koruyan, bu endüstrinin yaşayıp gelişmesini sağlayan yerlerdir. Memleketimizde yapılan malların aynı cinsleri şüphesiz ki bir çok yabancı ülkelerde de yapılır. Eğer gümrükler olmasa, gümrük vergileri alınmasa, yabancı diyarlardan gelen mallar yerli mallarımıza rekabet ederler. Böylelikle fabrikalarımızın kapanmasına, dolayısiyle işçilerimizin işsiz kalmasına sebep olurlar. Bunun için hükûmet sınırlardan giren mallardan büyük vergiler alır. Bu suretle hem devlet kasasına para girer, hem de yerli - yabancı mal rekabeti önlenmiş olur. Çünkü gümrük resmine tâbi tutulan mal, yerli maldan daima daha pahalıdır.

Osmanlı devleti zamanında gümrüklerimiz yabancı devletlerin elindeydi.

GÜMRÜK VE TEKEL VEKÂLETİ:

Hükûmeti teşkil eden Vekâletlerden biri de «Gümrük ve Tekel Vekâleti» dir.

Gümrük ve Tekel Vekâleti Gümrükler Umum Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Teşkilâtı, bir de Tekel Umum Müdürlüğü gibi kısımlara ayrılır.

Gümrükler Umum Müdürlüğü Türkiye gümrüklerine karı-

şır. Gümrük tarifelerini hazırlar. Gümrük işleriyle uğraşır.

Gümrük Muhafaza Teşkilâtı ise gümrük kaçakçılığını önlemekle görevlidir. Bunun için de, Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı adı ile bir teşkilât vardır. Bu teşkilâta mensup askerî birlikler gümrük kaçakçılığına engel olurlar.

Tekel Umum Müdürlüğü: Bu teşkilâtın başlıca görevi tütün, ispirto, ispirtolu içkiler, tuz, barut, patlayıcı maddeler, silâh, kahve ve çay satışlarını idaredir. Bu maddelerin satışları Vekâlete özel kârlar sağlar. Ayrıca, Tekel Umum Müdürlüğünün emrinde, bir çok imâlathaneler, fabrikalar ve çalışma yerleri, satış depoları da vardır.

GÜMÜŞ :

Gümüş, kıymetli bir madendir. Paslanmaz. Süs eşyası, para ve elektrik malzemesi yapmakta kullanılır. Kimyada kısaca Ag. olarak yazılır.

Gümüş 960,5 derecede erir, 1950 derecede kaynar, yoğunluğu 10.5 dir.

Gümüş tabiatta bazan saf, bazan da taş ve kayalar halinde bulunur. Kurşunla karışık, bakırla karışık, kükürt birleşiği ve simli kurşun filizleri şeklinde olduğu da çoktur .Gümüş karışımları topraktan kaya halinde çıkar. Sonra, bu kayalar döğülür. Toz haline getirilir. Bir takım havuzlarda su ile karıştırılıp çamur haline sokulur. Bu çamur özel şekillerde yıkanır, kurutulur. Elekten geçirilir. Elde edilen zerreler eritilir, civa madeni ile amalgama yapılır. Isıtılır, civa ve kükürt uçurtulur. Neticede saf gümüş sağlanmış olur.

Gümüş ısıyı, elektriği kolayca iletir. Bugün, gümüş bileşikleri fotoğrafçılıkta, çeşitli ilâçlarda, kapsül, fülminat imalinde; tıbbî âletlerin yapılmasında kullanılır.

GÜMÜŞANE:

Gümüşhane Doğu Karadeniz bölgesi Vilâyetlerimizden biridir. Denizden uzaktır. Bölgenin iç kısımlarına düşer.

Merkez nüfusu 4 bini geçer. Gümüşanenin içi elma ve çeşitli meyva bahçeleriyle doludur. Evler bu bahçeler içinde kurulmuştur. Şehir Trabzon - Erzurum şoşesi üzerindedir. Vilâ-

yetin alanı 10,059 kilometrekaredir. Bayburt, Kelkit, Şiran, Torul adında 4 tane kazası vardır. Bu kazaları ile birlikte bütün nüfusu 203.474 kişidir.

Eskiden vilâyet çevresinde gümüş madenleri işletildiği için vilâyet, Gümüşhane adını almıştır.

GÜMÜŞ BALIĞI:

Gümüş balığı küçük yapılı bir balıktır. Boyu 16 santimetreyi geçmez. Eti lezzetlidir. Rengi gümüşe benzediği için bu adı alır. Işığa tutulduğu vakit bel kemiği farkedilir. İstanbul Boğazı ile Marmara Denizinde ilkbahar aylarında bol avlanır.

GÜMÜŞHACIKÖY:

Amasya Vilâyeti kazalarından biri de, Gümüşhacıköydür. Merkez kazada 8 bine yakın nüfus yaşar. Kasaba Merzifon - Osmancık şoşesi kenarındadır. Bereketli ovasında tahıl tarımı yapılır. 51 köyü ile beraber bütün nüfusu 33 bini geçer. Eskiden civarında gümüşlü kurşun madenleri işletildiği için kazaya Gümüşhacıköy adı verilmiştir.

GÜN BALIĞI:

Gün balığı bir balık cinsidir. Güneşin ışığında çeşitli renkler taşır. Yurdumuz sularında yeşil ve kırmızı çeşitleri avlanır. Eti pek lezzetli olmayan bu balığın boyu 20 santimetreyi geçmez.

GÜNDOĞMUŞ :

Gündoğmuş; Antalya Vilâyetine bağlı bir kazadır. 33 köyü ile birlikte nüfusu 12 bini bulur. Arazi dağlıktır .Tarıma elverişli yerleri azdır. Keçi ve hayvan çok beslenir. Ormanları zengindir. Kaza merkezi 1223 nüfuslu Eksere kasabasıdır. Gündoğmuş kaza yöresinin iskelesi Manavgattır. Halk keçi besler, tulum peyniri yapar, bal, pekmez, ceviz, incir, av derisi elde eder.

GÜN DÖNÜMÜ :

Yıl içinde, gece ile gündüzün eşit uzunlukta olduğu zamanlara, gündönümü adı verilir. Bu hal, yılda 2 defa tezahür eder. Birincisi 21 - 22 Marta, diğeri de 22 - 23 Hazirana rastlar. Gün dönümlerinde dünyanın iki kutbu da güneşten aynı uzaklıkta bulunur.

GÜNDÜZ : (Bak: Gece - Gündüz).

GÜNEŞ :

Boşlukta hiç durmadan döner. Daima alev halinde yanan gazlardan meydana gelmiştir. Altı yedi bin derece sıcaklıktadır. Etrafına aydınlık ve sıcaklık verir. Dünyamız, sıcaklığı ve aydınlığı güneşten alır.

GÜNEŞ, EN BÜYÜK ISI KAYNAĞIDIR :

Dünyamıza hayat veren güneştir. Işığı ve ısıyı da güneşten almaktayız. Zaten, en büyük ısı kaynağı güneştir. Ağaçlar, güneş ışığı ile gelişirler, büyürler. Biz ağacı yakarken ısınırız. Ağaç, güneşten türlü şekillerde aldığı kaloriyi, yanarken etrafına yayar. Böylelikle de bizi ısıtmış olur. Çeşitli yanıcı maddeler için de ayni şeyi düşünebiliriz.

GÜNEŞ IŞIĞININ FAYDALARI :

Güneş ışığı, dünyamızı aydınlatır ve ısıtır. Gerek ısısı ve gerek ışığı ile insan vücuduna önemli etkiler yapar. Vücudun hayatî görevlerini canlandırır. Kemikleri, meydana getirdiği D vitamininin etkisiyle kireçlendirir. Güneş banyosu bir çok hastalıklara karşı şifa çaresidir. Güneş, mikropların düşmanıdır.

GÜNEŞ IŞIĞININ RENKLERİ :

Yaz günleri yağmurlu havalarda, gökte, renkli gökkuşağı belirir. Havadaki su damlacıklarından geçen güneş ışıkları, yedi renge bölünür. Bu renkler de şunlardır: Kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, mor. İşte, bu yedi rengin karışmasiyle de beyaz renk meydana gelir. Nevton çarkı ile bu kolayca ispatlanır.

GÜNEŞ SAATİ :

Saat yokken, güneş saati kullanılırdı. Bunu siz de bahçemizde yapabilirsiniz. Bunun için toprağa dikilen bir çubuğun etrafına bir daire çizip; çubuğun gölgesinin günün çeşitli saatlerinde dairenin neresine düştüğünü işaretlemek kâfidir.

GÜNEŞ SİSTEMİ :

Dünya, güneşin etrafında döner. Dünya ile beraber güneşin etrafında dönen sekiz gezeğen daha vardır. Böylece hepsi dokuz gezeğen eder. Güneşin bir çekme kuvveti vardır. Onun için bu dokuz gezeğen, hiçbir tarafa gitmeden güneşin etrafında dönerler. Güneş ve dokuz gezeğenin hepsine birden «Güneş Sistemi» denir.

GÜNEŞ TUTULMASI :

Ay, dünyamızın etrafında dönerken, bazan dünyamızla güneş arasına girmiş bulunur. O zaman dünyamız, güneşin ışıklarını iyice alamaz. Ayın gölgesi, dünyamızın üzerine düşer. Buna güneş tutulması denir.

GÜNEY (Karaağaçlı) :

Denizli Vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. Buldan Kasabasının kuzey doğusuna düşer. Merkez nüfusu 6 bindir. Bütün nüfusu 12 bini geçer. Güney Kazasının toprakları tarıma elverişlidir. Hayvan da beslenir.

GÜNEY AFRİKA BİRLİĞİ :

Güney Afrika Birliği, Afrika kıt'asının güneyine düşer. Burası, bir İngiliz dominyonudur. Memleket dağlıktır. Arazi çöllerle, bozkırlarla kaplıdır. Hükümetin başşehri Kap (Capetown) şehridir. İklim, genel olarak sıcaktır. Yüksek tepelerde karlara da rastlanır. Deniz kıyıları serindir. Denizlerden gelen rüzgârlar, bol yağmur getirir. Halk yerliler, göçmenler ve melezler olmak üzere üçe ayrılır. Hükümet idaresine İngiltereden gelen beyaz ırkın torunları hâkimdir. Güney Afrika birliği madence çok zengindir. Kömür, demir, bakır, kurşun, fosfor, gümüş, altın ve elmas madenleri işletilmektedir.

Nüfus, en çok Kap, Johannesburg ve Kimberley dolaylarında toplanmıştır. Kalahari Çöllerinde, Oranj bölgesinde ve batı

kıyılarında uzanan çöllerde vahşî, yerli kabîleleri yaşar. Bunlar zenci ırkından olan Hotantolar ve Boşimanlardır.

Memleketin en önemli akar suyu Oranj Nehridir. Bu nehir ve kolları, Güney Afrika Birliği topraklarını sular.

Kap, Port Elisabeth ve Durban, kıyılarda sıralanmış başlıca limanlardır.

Ormanlar güney doğu kıyılarda uzanır. Güney Afrika Birliği topraklarında hayvan beslenir, buğday, mısır, arpa yetiştirilir.

Güney Afrika Birliği Hükümeti alış - verişini ana vatan ile, yâni İngiltere ile yapar.

GÜNEY AMERİKA :

Amerika kıt'asının güneyde kalan parçasına, Güney Amerika adı verilir. Güney Amerika, kuzeyde Karayipler Denizinden, güneyde Horn Burnuna kadar uzanır. Kuzey tarafı geniş, güney ucu sivridir. Ekvator, Güney Amerikanın kuzeyinden geçer. Kıt'anın doğu ve batı tarafları dağlıktır. Batıda, kuzeyden güneye doğru, bir duvar gibi uzanan And Dağları, deniz kıyılarını takib ederler. Bu dağlar, iç taraflara pek geçit vermezler. Büyük Okyanusun yağmur dolu rüzgârlarını iç taraflara sokmazlar. Güney Amerikanın doğu kıyılarında uzanan dağlar, eski ve yıpranmış dağlardır. Batıda ve doğuda yer alan bu iki ârıza arasında geniş yaylâlar yer alır.

Güney Amerikanın doğusunu Atlas Okyanusu, batısını da Büyük Okyanus çevirir. İklim genel olarak sıcaktır, nemlidir. Yalnız, bu durum, yüksek yerlerde ve güneyde soğuk ve şiddetli kara iklimi halinde görülür. Dünyanın en çok su boşaltan akar suyu da, Güney Amerikadadır. Bu akar su, Amazon adını taşır. Amazon, Ekvator Bölgesi nehridir. Bol yağmurlarla sulanan kolları çoktur. Güney Amerika'nın kuzey tarafları baştan başa bu nehrin bölge sınırları içine girer. Bundan başka Parana Nehri de önemli bir akar sudur. Amazon Bölgesi, vahşî manzaralar, sık ve geçit vermez ormanlarla doludur. Bir çok

yerler, yaşamaya elverişli değildir. Güney Amerika altın, gümüş, kalay, petrol gibi değerli madenler bakımından zengindir.

Koyun, sığır, lama cinsinden hayvanlar çok beslenir. At bol yetiştirilir. Yer yer, bereketli topraklarda makina tarımı yapılır.

Güney Amerika, İspanyol ve Portekiz gemicileri tarafından 16. Yüzyılın başlarında bulunmuştur.

Kahve, muz, portakal, pamuk, pirinç, tahıl, kauçuk, başlıca ürünleri teşkil eder.

Kolombiya, Venezuela, Guiana, Ekvator, Brezilya, Bolivya, Peru, Şili, Uruguay, Paraguay ve Arjantin, Güney Amerikanın başlıca devletleridir. Yalnız, bunlardan Guiana, İngiltere, Hollanda ve Fransa arasında bölüşülmüş bir sömürgedir.

GÜNEYCE :

Güneyce Kazası, Rize Vilâyetine bağlıdır. Arazisi dağlıktır. 30 köyü ile birlikte bütün nüfusu 18 bini geçer.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

Siir — Diyarbakır — Urfa — Gaziantep arasındaki bölgeye Güneydoğu Anadolu Bölgesi denir. Kuzey ve kuzeydoğu taraflarında Güneydoğu Torosları Dağları bulunur. Aşağı kısımları Irak ve Suriye hudutlarına kadar düzlüklerle kaplıdır.

Memleketimizin en sıcak yeri bu bölgedir. Yazın bunaltıcı sıcaklar olur. Kışın ve ilkbaharda da yağmur yağar. Geniş bozkırlar vardır. Ormanlar çok azdır.

Fırat ve Dicle Nehirleri, bu bölgeden de geçer. Bölgenin önemli şehirleri 45000 nüfuslu Diyarbakır, 37000 nüfuslu Urfa, 73000 nüfuslu Gaziantep, 27000 nüfuslu Kilis'tir.

Batı kısımda, Kilis taraflarında zeytin, Gaziantepte fıstık, üzüm ve tütün yetişir. Muhtelif yerlerde buğday, arpa, pamuk, susam, mercimek ve Antep fıstığı yetiştirilir. Bozkırlarda hayvan beslenir. Bunlardan deri ve yapağı alınır.

Ekseri şehirlerde el tezgâhları vardır. Kumaş dokunur.

Kilis'te ipekli kumaş yapılır. Urfa'da Urfa Yağı, Kilis çevresinde sabun ve zeytinyağı yapılır.

GÜNEY KUTBU :

Ekvatorun 90 derece güneyinde bulunan noktaya «Güney Kutbu» adı verilir. Güney Kutbu çevresinde geniş bir kıt'a göze çarpar. Antarktika adını alan bu kara parçasının hemen her yeri kalın buz tabakalariyle örtülüdür. Antarktikanın alanı 14 milyon kilometrekareyi geçer. Bu geniş buz kıt'asını kuzeyden çeviren Güney Kutup Denizinin genişliği de 20 milyon kilometre karedir. Kutup Bölgesi, 66,5 derece kutup dairesinden 90 dereceye kadar uzanır. Isı derecesi her mevsimde (0) sıfırın altındadır. Yıllık ısı ortamı daima (—35) derecedir. Kutup noktasında 6 ay gece, 6 ay da gündüz olur. Ama, soluk güneş, bir hasta yüzü kadar tesirsizdir. Hayat vermez. Buzları eritmez. Canlı olarak görülebilen varlıklar yosunlarla, nisbeten ılık kıyılarda penguen kuşlarıdır. Güney Kutup Denizleri fok, balina ve amber balığı gibi yaratıklar bakımından oldukça zengindir. Uzak memleketlerden gelen balıkçılar, buralara giderler; balık avcılığı yapıp tekrar yurtlarına dönerler.

Güney kutbu, kuzey kutbuna nazaran hem daha geç, hem de daha güç keşfedildi. Bugün bile Güney kutbunun bilinmeyen tarafları pek çoktur. Güney kutbunu bize tanıtan kahramanlar Amiral Börd; Çaklton, kaptan Skot ve Amundsen gibi fedakâr insanlardır. Bu büyük insanlar kutup gezilerinde her türlü güçlüğe katlanmışlar; hattâ bir çokları kutbun kar fırtınaları arasında ölüm uykusuna dalmışlardır.

GÜNEY YARIM KÜRE :

Dünyamız, ekvatorla iki eşit parçaya ayrılır. Ekvatorun kuzeyinde kalan parçaya Kuzey Yarım Küre, güneyinde kalan parçaya da Güney Yarım Küre adı verilir.

Güney yarım küre, denizler yarım küresidir. Yâni, Kuzey yarım küreye nazaran burada denizler büyük bir yer kaplar. Kara parçaları ise denizlere nazaran hayli azdır. Kuzey yarı kü-

rede kış mevsimi hüküm sürerken, Güney yarı küre yaz mevsimine sahiptir.

GÜNLÜK HAVA GÖZLEMLERİ :

Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir gibi büyük şehirlerde hava gözlem istasyonları vardır. Buralarda günlük hava gözlemleri yapılır. Hava gözlem istasyonlarında havanın basıncını, nemini, ısısını ve rüzgârların durumunu ölçen çeşitli âletler vardır. Bu âletlere bakılarak havanın durumu hakkında bilgiler edinilir. Bu bilgiler Ankara Radyosuna duyurularak günün belli saatlerinde bütün memlekete iletilir. Günlük işlerimizi, seyahatlerimizi hava gözlem raporlarına uydurmak zorundayız. Okullarda da günlük hava gözlemleri yapılır. Gözlem sonuçları, hava grafiklerine yazılır.

GÜNLÜK MASRAFLAR :

Yemeklerimiz ve kahvaltılarımız için sebze, et, yumurta ve süt ister. Gazete okumak da, yemek gibi, bir ihtiyaçtır. Büyük bir şehirde bulunuyorsak, taşıtlar için para harcamak zorundayız. Hastamız varsa onun da ilâcını alacağız. Bunlar bizim günlük masraflarımızdır.

GÜRCİSTAN :

Gürcistan, yurdumuzun kuzey doğusunda yer alır. Sovyetler Birliğine dahil bir cumhuriyettir. Araziyi yüksek Kafkas sıra dağları kaplar. Alanı 69,600 kilometre karedir. Nüfusu 4 milyona yaklaşır. Gürcistan Cumhuriyetinin başşehri Tiflistir.

Kura ve Rion Nehirlerinin suladığı topraklar bereketlidir. Gürcistanın Karadeniz kıyısında en önemli limanı Batumdur. Bakû'dan borularla gelen petrol, Batum'dan sarnıç gemilerine boşalır.

Gürcistan halkının çoğu hiristiyan Ortodokstur. Müslümanlar ve Türkler azınlıktırlar.

İklim kuytu yerlerde ılımandır. Yükseklerde serttir. Tarım yapılır. Hayvan beslenir.

GÜREŞ :

Güreş, insanlar arasında, çok eskidenberi bilinen bir spordur. Böylelikle güreş, insan tarihi kadar eski bir spordur denebilir. Tarih, eski Türklerde ve eski Yunanlılarda güreşin sevilen bir oyun olduğunu yazar.

Güreş:

a) Greko Romen,

b) Serbest olmak üzere, başlıca iki gruba ayrılır.

Greko Romen güreşinde belden aşağı tutmak, çelme atmak yasaktır. Serbest güreşte ise güreşçi, belden aşağı da çalışabilir.

Biz Türkler arasında yağlı güreşler de önemli bir yer tutar. Güreşçiler soyunurlar. Manda veya sığır derisinden yapılmış kispet (bir nev'i meşin pantalon) giyerler. Paçalarını da, paça bağlariyle sıkıca bağlarlar. Yağlanırlar. Karşılıklı eşleşerek er meydanına çıkarlar. Davul ve zurnaların tatlı nağmeleri, seyircilerin heyecanlı bağrışları arasında yenişmeye çalışırlar.

Bir de karakucak güreşi vardır. Bu da, yağlı güreş gibi Türklere has bir güreş şeklidir. Karakucak güreşinde yağlanılmaz. Karakucak güreşi, Anadoluda çok sevilir. Bu güreş stilinin Anadoluya, Orta Asyadan gelen Türk kabîleleri vasıtasiyle geldiği anlaşılmaktadır. Savaşlarda göğüs göğüse vuruşan yiğitler boş zamanlarında karakucak güreşi yaparlar; böylece savaşma güçlerini arttırırlardı.

Güreş bizde, nesilden nesle gelen bir ata sporudur. Güreşi benimsemiyen, sevmiyen Türk yok gibidir. Hattâ, eskiden, bir çok Türk hükümdarları bile zamanlarının ünlü pehlivanları sırasında idiler.

Geçen yüzyıl içinde, Avrupa ve Amerikada büyük zaferler kazanan pehlivanlarımız, dünyada, «Türk gibi kuvvetli» sözünün yayılmasına sebep olmuşlardır. Bunlar, cihan şampiyonları olmuşlar ve hiç yenilmeden er meydanlarından çekilmişlerdir.

Son yıllarda, yeni bir canlanma gösteren güreşçilerimiz, 1948 Londra Olimpiyatlarında serbest güreş dünya şampiyonu olmuşlardır. Bu şampiyonada, zafer kazanan Yaşar Doğu, Ce-

Ö N C Ü

Ortalık kararmıştı. At kişnemelerinin akisler bıraktığı ovaya uykular çökmüştü. Her yer sessizdi. Yalnız, derenin ince şırıltısı bir ninni gibi uzaklardan duyuluyordu. Ayı gizleyen bulutlar uçuştular. Dağlara, yamaçlara donuk bir ışık huzmesi döküldü. Karşıdaki hayâletlerin kıpırdanışı sezilir gibi oldu.

Ahmet Ağa doğruldu. Bıyıklarını burdu. Kayanın dibinde bekliyen arkadaşlarına el etti.

Birbiri ardından sıçrayan gölgeler ileri atıldılar. Derenin kenarına geldiler.

— Hazır mısınız?

— Hazıruk ağam. Hani ya yatağanlarımız da kıl gibi. Bir vuruşta gık dedirtmeyiz evvel Allah...

Atları yedeklerine aldılar. Serin sulara girdiler. Yavaş yavaş, karşı sahile doğru yol almaya başladılar.

Uzaktan bir ses duyuldu: «Hey!...» Ahmet Ağa sesin geldiği tarafa döndü. «Acep, kim ola ki?...» diye dudağını büktü. Muslu Çavuş sokuldu. «Ağam, ağam ...Meraklanma!... O, bizim çocuklardan Hasandır.»

«Konuk Hasan mı?»

«Ta kendisi...»

«Orda ne arıyor?»

«Bize öncülük etti... Düşmandan bilgi toplamak için gitti.

Konuşa konuşa kıyıya çıktılar. Hasan bir kayanın üzerine oturmuştu. Ahmet Ağayı görünce ayağa kalktı. «Hoş geldin Ağa... Cıcıl cıbıl ıslanmışsınız. Ama, zarar yok.. Hele, şu gâvurcukları ele geçirdikten sonra...» Ahmet Ağa baktı. Suyun kenarında 8 Bulgar askeri vardı. Hepsi de, süklüm püklüm duruyordu. Hasan onları gösterdi. «Ağam, aha şu gâvurcukları siperden aldım da geldim...» dedi. «Onlardan dilediğimizi kanıra kanıra öğreniriz.» Yeniçerilerin hepsi katıla katıla güldüler.

VEZİRİN DÜĞÜNÜ

Kanunî Sultan Süleyman şehzadelerine muazzam bir sünnet düğünü hazırlamış. Daha evvel de Vezir İbrahim Paşa da çocukları için bir sünnet düğünü yapmış. Bu düğünde bizzat Kanunî Sultan Süleyman da bulunmuş.

Bir gün Kanunî Sultan Süleyman, Vezir İbrahim Paşaya sormuş:

— Paşa, ne dersin, hangimizin düğünü daha muhteşem, daha mükemmel oldu?

— Benimki padişahım.

Bu cevap, Kanunî Sultan Süleymanı biraz kızdırır gibi olmuş. Fakat İbrahim Paşa hemen ilâve etmiş:

— Bizim çocukların düğününe zamanın en büyük padişahı geldi. Sizin düğününüze o rütbede bir zat gelmedi ki...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

14 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 31 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

GÜNEŞ
GÖVDE
GÜVERCİN
GÜVE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
G
GAZLI BEZ
GÖK KUŞAĞI
GEMİ
GEYİK

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYANIN AĞIRLIĞI

Dünyanın ağırlığı 6595 sayısının önüne 18 sıfır konularak yazılacak ton ağırlığındadır.

KARALAR VE DENİZLER

Dünyanın yüzü, yüzde 71 nisbetinde su, yüzde 29 nisbetinde de karadan mürekkebtir.

DÜNYANIN YARI ÇAPI

Dünyanın üzerinden merkezine kadar olan mesafe 7 bin kilometreye yakındır.

YER ÇEKİMİNDEN KURTULMAK İÇİN

Saniyede 10 kilometre süratle uçan bir cisim dünyanın çekim kuvvetinden kurtulabilir.

HAZER DENİZİ

Hazer Denizi, bu gün öbür denizlerden 26 metre aşağıdadır. Halbuki eskiden diğer denizlerle bir seviyede idi.

AYIN UZAKLIĞI

Saniyede 1,5 kilometrelik bir hıza sahip olan bir mermi, dünyadan aya üç buçuk günde gider.

HAYVAN CİNSLERİ

Şimdiye kadar bilinip tasnif edilen hayvanlar 396 bin cinstir. Buna her sene yüz kadar yeni hayvan cinsi ilâve edilmektedir.

İNGİLİZLERİN KÖPEK SEVGİSİ

İngilizlerin köpeklerine ettikleri masraf, yılda bizim paramızla 500 milyon lirayı geçer. Bugün İngilterede yalnız evlerdeki kedi ve köpeklerin sayısı on milyonu bulmaktadır.

lâl Atik, Nasuh Akar, Gazanfer Bilge gibi arslanlarımızı takdirle anarız.

GÜRGEN :

Ormanlarda yetişen bir ağaç cinsidir. Kerestesi sert olur. Ama dayanıklıdır. Kolayca cilâlanır. Yurdumuzda gürgenin en çok yetiştiği ormanlar Karadeniz ormanlarıdır.

Gürgen kerestesinden çeşitli ev eşyası yapılır.

GÜRPINAR (Hüseyin Rahmi 1864 — 1943) :

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1864'de İstanbulda doğdu. Babası, Sait Paşa idi. Asıl yazı hayatına, 1908'den sonra başladı. Ömrünün sonuna kadar, durmadan yazdı. Zevkle okuduğumuz, (60) tan fazla roman meydana getirdi. Romanlarında, yaşadığı devrin hayatını realist (hakikatlere uyar) bir şekilde anlattı. Güldürücü ifadesi ve çekici uslûbu ile devrinin orijinal olaylarını kaleme aldı.

Mürebbiye, Metres. Mutallâka en güzel romanlarındandır. Hüseyin Rahminin yazı dili, konuşma dilimizden farksızdı. Onun için eserleri, herkes tarafından merakla takib edilirdi.

Hüseyin Rahmi, gazetecilik te yapmıştır. 1883 tarihinde **Tercümanı Hakikat** gazetesinde yazı yazmaya başladı. 1896 dan sonra **İkdam**'da roman ve hikâyeler yazdı. 1908 meşrutiyet ilânından sonra **Boşboğaz** isimli mizah gazetesini çıkardı.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1943'te, Heybeliadadaki köşkünde öldü.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5 ve 6 ncı devrelerinde Kütahya Meb'usu bulunuyordu.

GÜRPINAR :

Van Vilâyetinin kazalarından biri de Gürpınardır. Kaza merkezinde yaşayan nüfus sayısı (500) e yaklaşır. 67 köyü ile bütün nüfus 13 bini bulur. Arazi sarp dağlar, yüksek yaylâlarla kaplıdır. Yaylâlarda bol koyun sürüleri beslenir. Micinger suyu boyları tarıma elverişlidir. Havasor ovası bol ürün yetiştirir.

GÜRÜN :

Gürün, Sivas Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Kena-

rından, Fırat nehrinin kollarından olan Gürün Suyu geçer. Denizden 1250 metre yüksekte olan Gürünün içinde 5 bine yakın insan yaşar. 61 köyü vardır. Bütün nüfusu 25 bin kadardır.

Kaza çevresi halkı hayvan besler, tarım yapar. Su boylarında geniş kavaklıklara ve meyva bahçelerine rastlanır.

GÜVE :

Güve, zararlı bir böcektir. Yünlü kumaşları, elbiseleri ve kürkleri kemirir; zedeler. Güve; yumurtalarını içinde veya arasında barındığı eşya üzerine bırakır. Bir müddet sonra yumurtalar çatlar; içlerinden minik tırtıllar çıkar. İşte bu kumaşları yiyen, yıpratan bu tırtıldır. Zamanla kendisine bir koza örer. Kışı koza içinde geçirir. Hazirana doğru bu koza içinden küçük bir kelebek uçar. Çamaşırlarımızı, yıkanmamış Amerikan bezlerinden yapılmış torbalara koymalıyız. Sık sık havalandırmalıyız. Naftalin, kâfuru ve D.D.T. gibi maddeleri gardroplara, sandıklara ve dolaplara serpmeliyiz. Güvenin çeşitleri çoktur.

GÜVEN OYU :

Hükümet işe başlayınca, bir hafta içinde bir çalışma programı yapar. Bu programı Büyük Millet Meclisinde okuyarak güven oyu verilmesini ister. Milletvekilleri, hükümeti teşkil eden kimselere güvenirlerse ve okunan çalışma programını da beğenirlerse güven oyu verirler. O zaman hükümet çalışmasına başlar. Eğer güven oyu vermezlerse tekrardan hükümet kurulur.

GÜVERCİN (Haberleşme güvercinleri):

Güvercin, kumruya benzer bir kuş cinsidir. Bu kuşlara büyük şehirlerde, cami avlularında çok rastlanır. Güvercinler aile hayatı yaşarlar. Su içerken başlarını kaldırmazlar. Güvercinlerin çeşitleri pek çoktur. Yabanileri olduğu gibi evlerde beslenenleri de vardır. Dişi güvercinler yılda 5 defa kuluçka olurlar. Her defasında 2 yumurta yapar. Erkekle dişi yumurtalar üzerinde nöbetleşerek yatarlar.

Güvercinlerin eti yenir. Ordu birliklerinde, güvercinlerden haberleşme işlerinde istifade edilir. Posta güvercinleri özel surette yetiştirilirler.

GÜZEL SAN'ATLAR :

Resim, heykeltraşlık, edebiyat, müzik ve mimarî gibi ruha, heyecan veren ve güzelliği canlandıran san'atlara «Güzel san'atlar» adı verilir.

Edebiyat, şiir, roman, hikâye, tiyatro eseri ve hitabet gibi kısımlara ayrılır.

Türkler, tarihin çok eski çağlarındanberi güzel san'atlara kıymet vermişlerdir. Bugün, yurdumuzun güzel şehirleri, ata yadigârı olan güzel san'at eserleriyle doludur. Camiler, hanlar, sebiller, çeşmeler, hamamlar ve türbeler bu aradadır. Bilhassa yazı san'atı ile çinicilik, minyatürcülük, Türkler arasında çok ilerlemiştir.

İstanbulda bir Güzel San'atlar Akademisi vardır. Burada resim, mimarlık ve heykeltraşlık bölümleri bulunur. Liseyi bitiren gençler bu Akademiye girerler.

Edebiyat Fakültesinden edebiyatçılar yetişir. Konservatuvardan da müzisyenlerimiz mezun olurlar. Ankarada bir de Tiyatro ve Opera Okulu bulunmaktadır. Tiyatro ve Opera Okulunu bitirenler, tiyatrolarımızın aradığı değerli san'atkârlar olurlar.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

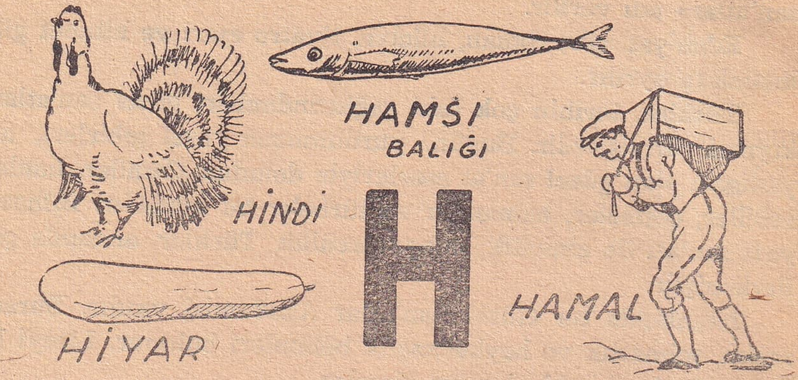

H ·

«H» harfi, Türk alfabesinin onuncu harfidir. Sessizdir. Sesli harflerin yardımiyle okunur.

HABER KİPLERİ: (Bak: Kipler):

HABERLEŞME :

İsteklerimizi, yakınımızda olmayıp ta uzaklarda olan bildiklerimize duyurmaya haberleşme denir. Haberleşme, insanlık tarihi kadar eskidir. Eskiden insanlar, dağlarda yaktıkları ateşlerin dumanlariyle haberleşirlerdi. Daha sonraları posta tatarları kullanıldı. Fakat, medeniyet ilerledikçe, haberleşme usulleri de modernleşti. Bugünkü haberleşmeler çok seri vasıtalarla yapılır. Radyo, telsiz, telgraf, radar, telefon, uçak haberleşmelerde kullanılan en ileri araçlardır.

HABEŞİSTAN :

Habeşistan, bağımsız bir Afrika devletidir Afrikanın doğusuna düşer. Batısını Sudan, kuzeyini Eritrea, doğusunu ve güney doğusunu Somali çevirir. Güneyinde Kenya yer alır. Alanı 1.120.400 km2. dir. Nüfusu 12 milyondur. Habeş kırallığının baş şehri 150 bin nüfuslu Addis-ababa şehridir.

Habeş kelimesi karışık anlamını taşır. Habeşlilerin renkle-

ri koyu kahverengidir. Bugünkü vatanlarına, Babülmendep Boğazından geçerek Yemenden gelmişlerdir. Orta boylu ve itaatli insanlardır. Fakat medeniyetçe çok geri kalmışlardır. Ahalinin bir kısmı hiristiyan, bir kısmı da müslümandır.

Arazi :

Habeşistan arazisi, volkanik kayaların meydana getirdiği geniş bir yaylâdır. Bu yaylâ üzerinde derin vâdiler vardır. Bazı yerlerde dağların yüksekliği 4000 metreye varır. Çukurlarda göllere rastlanır. Bu göllerin en önemlisi, Tuna Gölüdür. Nil Nehrinin en büyük kollarından biri olan Mavi Nil, Tana Gölünden çıkar. Habeş dağları bereketli su kaynaklariyle doludur.

İklim :

Habeşistanın yüksek yerlerinde iklim ılımandır. Vâdilerde ise hava çok sıcaktır. Buralarda hava pek rutubetlidir. Ormanlar böyle yerlerde toplanmıştır. Arazinin 1800 ile 2400 metreyi bulan yüksek yerlerine bol yağmur düşer. Havanın serin olduğu bu yerler, yaşamaya da elverişlidir

Tarım :

Habeşistanda tarım, ilkel usullerle yapılır Tahıl ekilir. Zeytin, üzüm, kahve, limon, portakal, hurma yetiştirilir. Otlaklarda sürüler beslenir. Tuz, demir, kömür, altın gibi madenler varsa da işletilmez.

Habeşistanda hipopotam, timsah, zürafa arslan, kaplan, fil gibi vahşî hayvanlar da pek boldur.

Din ve hükümet :

Habeşistanın başında bir kıral bulunur. Memleket Ras (reis) denilen prensliklere bölünmüştür. Habeşistan hükümeti de çok iptidaidir. Hiristiyanlar ekseriyettedir. Memleketin güney doğusu müslümanlarla doludur. Öğretim, papazların elindedir. Habeş kırallarına Negüs denilir. Bu, kırallar kıralı demektir. 1889 da İtalyan orduları Habeşistana saldırmışlardı. Fakat, o zamanki kıral Menelik, İtalyanları yendi. Habeşistanı kurtardı. İkinci Cihan Savaşından önce de, 1936'da İtalyan orduları Habeşistanı istilâ ettiler. İkinci Cihan Savaşı sonunda İtalyanların

yenilgiye uğraması üzerine Habeşistan tekrar bağımsızlığına kavuştu.

HAC :

Hac; Zilhicce ayında Mekke'ye gidip Kâbe'yi ziyaret etmektir. İslâm dininin beş şartından biri ve en sonuncusu Hac'tır. Her zengin müslüman, hiç olmazsa ömründe bir defa hacca gider. Hacca giden müslümanın geride bıraktığı ev halkının sıkıntı içinde olmaması gerekir. Hac töreni, Kurban Bayramında yapılır.

Haccın en önemli kısımları şunlardır:

1 — İhram : Gündelik elbiseler çıkarılır. Biri belin alt tarafını, diğeri de üst tarafını örten iki kumaşa bürünülür. Buna. İhrama girmek denilir. İhramda baş açık tutulur.

2 — Tavaf: Mekkede bulunan Kâbe'nin etrafını yedi defa dolaşmaktır.

3 — Sây: Safa ile Merve tepeleri arasında yedi kere koşmaktır.

4 — Arafat Dağında durmak: Haccın en önemli günü Arafat Günüdür. Bu gün Zilhiccenin dokuzuncu gününe rastlar. Hacılar bir gün önce çıkarlar. Geceyi Minada geçirirler. Arafata varıldığı zaman, öğleyin okunan hutbeyi dinlerler. Öğleden sonra ibadetle vakit geçirirler Akşam olunca Müzdelifeye hareket ederler. Geceleyin orada ibadet yaparlar. Daha sonra Minaya hareket ederler. Bugün Kurban Bayramıdır. Bilâhare hacılar Mekkeye dönerler. Haccın geri kalan farizalarını tamamlarlar.

HACIM :

Cisimlerin, uzay içinde kapladıkları boşluğa «Hacım» adı verilir. Her cismin muhakkak bir hacmı vardır.

Tuğla duvarlarından bir tuğla çıkarırsak, geride, tuğlanın kapladığı boşluk kalır ki, bu da, tuğlanın hacmıdır. Sert cisimlerin hacmı dışardan bir etki olmadıkça değişmez. Sıvılar hacimlerini içinde bulundukları kabın şekline uydururlar. Gaz cisimlerin hacmı da, içinde bulundukları kabın şekline uyar.

HACIMLARIN TASINLANMASI :

Sıvıların ve cisimlerin hacımları her zaman ölçülemez. Bu sebeple onların hacımlarını tasınlamak faydalı olur. Hacımların tasınlanmasında hacım birimi olan metre küb ile askatlarını iyice bilmek gerekir. Bir metre küb eni, boyu ve derinliği birer metre olan bir kübtür. Bunun binde birine desimetre küb denir. Desimetre kübün eni, boyu ve derinliği ise onar santimetredir. Bir desimetre kübü dolduran arı suyun ağırlığı 1 kg. dır. Bir metre küb arı suyun ağırlığı da 1 tondur. Bunlara göre her hangi bir hacmı tasınlamak, az veya çok farklarla hakikate yakın olabilir.

HACIM ÖLÇÜLERİ İŞARETLERİ :

Her cismin hacmi bir değildir. Başka başkadır. Hacımlar cisimlerin büyüklüğüne göre değişir. Herhangi bir cismin hacmını bulmak için, 3 boyutunu da birbiriyle çarpmak icabeder.

Hacım ölçülerinde birim, metreküptür. Bu kısaca (M3) şeklinde yazılır. Bir metreküp; eni, boyu, derinliği bir metre olan düzgün bir cisimdir. Tavla zarı veya kesmeşeker tanesinin boyutlarını birer metre alsak, bir metreküp elde etmiş oluruz. Bir metreküp arı suyun (+4) derecedeki ağırlığı da tam bin kilodur. Biz buna, ton adını veririz. Fakat, bir metre küp yağ veya sirke bir ton gelmez. Bu ağırlık sıvıların yoğunluğuna göre değişir. Hacım ölçüleri işaretleri hakkında daha fazla bilgi edinmek için «metre küb» konusunu okuyunuz.

HAÇLI SEFERLERİ (BUNLARIN SEBEP VE SONUÇLARI) :

1095'te başlayıp 1270 yılına kadar 8 ayrı safhada, Avrupa hrıstiyanları ile Önasya Türkleri arasında yapılan savaşlara «Haçlı Savaşları» denir. Haçlı savaşlarının başlıca sebepleri:

1 — Müslümanların elinden kutsal Kudüs şehrini almak. Hiristiyanlık dininin peygamberi Hazreti İsa Kudüste doğmuştu. Onun için Kudüs Hiristiyanlarca kutsal bir şehir kabul ediliyordu. Bu şehrin, müslümanların elinde bulunması hiristiyan Avrupalıları çok üzüyordu.

2 — Türkleri Avrupaya geçirmek. Türklerin Anadolu'yu

ele geçirmesi, Avrupalıları düşündürmeye başlamıştı. Bu kahraman milletin Avrupaya ayak atması Avrupa milletleri için zararlıydı.

3 — **Zayıflayan Bizans'a yardım.** Bizans, Türk sınırlarında, Avrupanın ilk savunma kalesi durumundaydı. Bizansın yıkılması, Türk akıncılarının Avrupaya geçmesini çabuklaştıracaktı.

4 — **Avrupa halkının sefâleti.** Orta çağlarda Avrupa halkı koyu bir cehalet içinde bulunuyordu. Her şeye papazlar hâkimdi. Halk açtı, sefildi. «Doğuya gidersek zenginliğe kavuşuruz; açlıktan, fakirlikten kurtuluruz» düşüncesini taşıyordu.

5 — **Derebeylerin çapulculuk, yağmacılık hevesleri.** Avrupa derebeyleri maceralara atılmak istiyorlardı. Önasyanın zengin topraklarını ele geçireceklerini umuyorlardı Bu suretle, daha çok zenginleşeceklerini düşünüyorlardı.

6 — **Hiristiyanlık dininin İslâm dinine beslediği kin.** İslâm dininin az zamanda yayılıp kuvvetlenmesi, hiristiyanları kuşkulandırmaya başlamıştı.

İşte, bu sebeplerle, Avrupa hiristiyanları, müslümanlara karşı harekete geçtiler. Papa II Urban bir toplantı yaptı. Bütün hiristiyanları Haçlı Savaşlarına dâvet etti. Papaz Piyer Lermit eline haç aldı. Köy köy dolaştı. Halkı, müslümanlara karşı kışkırttı. 1095 yılında Haçlı orduları harekete geçti Askerler, şövalyeler göğüslerinde haç işaretleri taşıyorlardı Zaten, bu yüzden de, bu savaşlara «Haçlı Savaşları» adı verilmişti.

1095 ten 1270 yılına kadar 8 Haçlı Seferi oldu Bu seferlerin 1 -3 ve 5 incileri önemlidir. Diğerleri önemli sayılmaz. Haçlı Savaşlarına Alman imparatoru, İngiliz kıralı gibi devlet reisleri de katıldılar. Yine bir sonuç alamadılar. Dileklerine kavuşamadılar. Çok defa, 600 bin kişilik bir insan selinin karşısında Türk kuvvetleri kahramanca durdular. Hattâ, eşsiz zaferler kazandılar. Bilhassa Selçuklu Hükümdarı Birinci Kılıç Arslan, hârikalar yarattı. Anadoluya 600 bin kişilik bir kuvvetle gelen Haçlı Ordusu, Kılıç Arslanın kuvvetleri karşısında eridi. 50 bin kişi olarak Kudüse varabildi. Haçlılar Kudüste, ömrü kısa sü-

ren bir kırallık kurdular (1099). Az sonra, ünlü bir Türk komutanı olan Salâhaddin Eyyübî, Kudüs Kırallığını ortadan kaldırdı. Kudüsü geri aldı. Haçlılar, 1204 yılında Bizansı yağma ettiler. 57 yıl süren bir Lâtin imparatorluğu kurdular. Böylece Önasyada, Anadoluda yıllarca hiristiyan kanı aktı. Bu kanlar boşuna akmış sayıldı. Çünkü, ne İslâm dini yıkıldı, ne de Kudüs hiristiyanların elinde kaldı.

Haçlı Savaşlarını kısaca öğrendikten sonra, şimdi de sonuçlarını inceleyelim.

Haçlı Savaşlarının sonuçları şunlardır:

1 — Haçlı Savaşlarının sonunda kilisenin durumu sarsıldı. Papaların ve papazların sözü geçmez oldu.

2 — Hiristiyan Avrupalılar pusulayı, barutu, kâğıdı Türklerden öğrendiler. Pusula sayesinde gemicilik gelişti. Açık denizlere açıldılar. Yeni kıt'alar buldular.

3 — Derebeylik ortadan kalktı, kuvvetli kırallıklar kuruldu. Ölen derebeylerin topraklarını ele geçirip zenginleşen derebeyler, kırallar barutu toplarda kullandılar. Kalın şato duvarlarını yıktılar. Neticede, derebeylik idaresi ortadan silindi.

4 — Hiristiyan batı ile müslüman doğu arasında ticaret gelişti; alış veriş arttı.

5 — Yeni kıt'aların bulunmasiyle, yeni deniz yollarının keşfiyle Avrupa zenginleşti. Papaların nüfuzu azalmakla hiristiyan dininde uyanış (Reform) başladı. Bu haller Avrupanın kalkınmasını sağladı.

HADIM :

Hadım, Konya Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 3000'e yaklaşır. Batı Torosların eteklerinde bulunur. Konyadan 130 Km. uzaklıktadır. 43 köyü ile birlikte bütün nüfusu 27 bini geçer. Halkı tarım yapar, hayvan besler, dokumacılıkla uğraşır. Hadım'ın civarında bağlar da vardır.

HAFİK :

Hafik'in eski adı Koçhisardı. Orta Anadolu bölgesindedir. Sivas Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Sivastan 36 km. uzaklıktadır. Merkezde 2000 kadar nüfus barınır. 158 köyü ile

birlikte bütün nüfusu 51 bini geçer. Yakınından Kızılırmak geçer. Halk tarım yapar, hayvan besler.

HAFTA :

Hafta, 7 günlük bir zaman bölümüdür. Ayın dörtte birini teşkil eder. Ayları haftalara ayıran ilk insanlar, Bâbillilerdir. Bâbilliler (7) sayısını kutsal bilirlerdi. Daha sonra Çinliler ve diğer milletler de haftayı 7 gün olarak kabul ettiler.

HAİTİ :

Orta Amerikada bulunan Büyük Antil Adalarından biri de, Haitidir. Haiti Adası dağlıktır. İklimi sıcak ve nemlidir. Ahalisinin çoğunu, Afrikadan getirilen zencilerin torunları teşkil eder. Her taraf ormanlarla kaplıdır. Çayırlar çoktur. Kahve bol yetişir. Şekerkamışı, kakao, pamuk, muz, vanilya başlıca ürünleridir. Ada, 2 cumhuriyet arasında bölüşülmüştür. Bunlardan biri Haiti Cumhuriyeti, diğeri de S. Domingo Cumhuriyetidir.

HÂKİM :

Mahkemelerde bulunup halkın dâvalarına bakan kimselere hâkim denir. Hâkimler, kanuna uyarak adalet dağıtırlar. Suçluyu, suçsuzu ayırırlar. Suçluları kanun gereğince cezalandırırlar.

Hâkimlerimiz bağımsızdırlar. Yalnız vicdanlarına ve kanunlara karşı sorumludurlar. Maaşlarını devletten alırlar. Kadrolarını Adalet Vekâleti düzenler.

Hâkim olabilmek için Üniversitenin Hukuk Fakültesini bitirmek gerekir. Hukuk Fakültesini bitirenler, Adalet Vekâletine başvururlar; önce hâkim namzedi olurlar.

HAKKÂRİ :

Hakkâri Vilâyeti, yurdumuzun güney doğu köşesini kaplar. Doğusunu İran, güneyini Irak toprakları çevirir. Arazi dağlıktır. Yağmur ve kar, dağlardan eksik olmaz. Dağlar arasında, suların aşındırdığı derin vâdiler vardır. Yükseklerde iklimserttir. Kuytularda yabani incir, palamut meşesi, üzüm, pirinç gibi bitkiler yetişir.

Vilâyetin yüz ölçümü 9641 km^2. dir. Nüfusu 44204 kişidir. Halkın çoğu sarp yamaçlarda kurulan köylerde yaşar. Vilâyetin başlıca akar suları Büyük Zap ve Bohtan ırmaklarıdır. Hakkâri

Vilâyetinin merkezi Çölemerikdir. Çölemerik, Beytüşşebap ve Şemdinli başlıca kaza merkezleridir. Hakkâri Vilâyetinin en yüksek yeri Cilo Dağıdır. (4169 metre).

HALAT :

Gemicilikte kullanılan çok kalın iplere «Halat» adı verilir. Rıhtıma yanaşan gemiler, kıyıdaki babalara halatlarla bağlanır.

HALI :

Halı, örerek veya düğümler bağlıyarak yün ve iplikten yapılan örülere denir. Halı, duvar süsü olarak kullanılır. Odalara, salonlara serilir. El tezgâhlarında dokunur. Fabrikalarda dokunan halılar varsa da bunlar, usta ellerden çıkan halılar kadar kıymetli sayılmaz. Halılar yün, ipek ve deve tüyü ipleriyle yapılır.

İyi cins halılar sık dokunurlar, ince olurlar ve renklerini hiç bir zaman atmazlar. Halı üzerindeki çiçeklerin şekillerin, desenlerin san'atkârane oluşu da halının değerini arttırır. En iyi halılar Türk, İran, Orta Asya, Hindistan ve Suriye halılarıdır.

HALICILIK :

Halıcılık, Türkler arasında yayılmış çok eski bir san'attır. Halıları köylerimizde genç köylü kızları dokurlar. Halı dokuma tezgâhı basittir. Paralel ve dik iki direkten ibarettir. Halıcılıkta kullanılan iyi cins boyalar bitkilerden çıkarılır. Halıcılık, anadan evlâda geçen bir sanattır.

Halı dokununca iyice gözden geçirilir. Özel bir makasla pürüzleri düzeltilir. Sonra bol su ile yıkanır Böylece hem tozlardan arınır, hem de rengi parlar. Yıkanan halılar güneşte kurutularak satılığa çıkarılır.

Yurdumuzda en iyi halılar İsparta, Uşak, Gördes ve Herekede dokunmaktadır.

HALİDE EDİP (ADIVAR) :

İstanbulda 1884 senesinde doğmuştur. Meşhur romancılarımızdan ve muharrirlerimizden biridir. Amerikan Kız Kolejinde (İstanbulda) okumuştur. Sonra birçok okullarda öğretmenlik yapmış. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Profe-

sör olmuş, daha sonra milletvekili seçilmiştir. Akşam, Tanin, Vakit gazetelerinde, Yeni Mecmua. Resimli Kitap gibi mecmualarda yazılar yazmıştır. Yine bazı gazetelere arada sırada yazmaktadır.

Birinci Dünya Harbinden sonra 1919 senesinde ve mütareke sırasında Sultanahmet ve Fatih meydanlarında siyahlara bürünerek vatan ve hürriyet için çok heyecanlı nutuklar vermiş, milleti istiklâl için mücadeleye teşvik etmiştir. Sonra Anadoluya geçerek Mustafa Kemal ve arkadaşları ile beraber millî mücadeleye iştirâk etmiş, orduda onbaşı, çavuş ve başçavuş rütbeleriyle bir asker gibi vazife görmüştür.

Amerikada ve Hindistanda başlıca bazı Üniversitelere dâvet edilerek oralarda konferanslar vermiştir.

Başlıca eserleri şunlardır: Ateşten Gömlek, Handan, Sinekli Bakkal, Vurun Kahpeye, Tatarcık, Yeni Turan, Zeynonun Oğlu, Kalb Ağrısı.

Bu eserlerinin çoğu İngilizceye, Sırpçaya, Rusçaya, Almancaya, İsveç ve Ordu dillerine çevrilmiş, bazıları filme alınmıştır.

Halide Edip, ayrıca İngilizce eserler de yazmıştır.

HALİFE :

Hazreti Muhammedin ölümünden sonra, müslümanların başına geçenlere «Halife» dendi. İlk halife Hazreti Ebubekir' dir. Ebubekirden sonra Ömer, Osman ve Ali sırasiyle halife yâni Peygamber vekili oldular. Bu 4 halife devrine islâmda Cumhuriyet de denilir.

Halifelik :

İşte bu suretle, Hazreti Muhammetten sonra Onun yerine seçilen devlet reislerine halife; bu şekildeki idareye de halifelik adı verildi.

Hazreti Aliden sonra halifelik Muaviyeye geçti. Böylece, Emevî Devleti kuruldu. 91 yıl sonra da halifelik, Türklerin yardımiyle Abbas Oğullarına geçti. 508 sene Abbasîlerin elinde, babadan evlâda geçmek suretiyle intikal eden halifelik, Bağdadın Hülâgü tarafından zaptedilip Abbasî Devletinin yıkılışına kadar

devam etti. Bu sırada Mısıra kaçan. oraya sığınan bir zat halifeliği bir müddet devam ettirdi. Fakat, Mısırdaki halife, devlet reisi yetkilerine sahip değildi. Müslümanların yalnız dinî sahada bir lideri idi. Nihayet, 1520 de Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim Mısırı sınırlarımıza kattı Bu esnada yapılan özel bir törenle halifelik, Yavuz Sultan Selime devrolundu. Yavuzdan sonra gelen Osmanlı padişahlarına, Halife ünvanı verildi. Halifelerin muhafazasında olan emanetler de İstanbula getirilmiş oldu. Bu emanetler arasında Peygamber Efendimize ait bir hırka, bir âsâ, bir mühür, bir diş, bir kaç saç teli, bayrak, nalın gibi şeylerle Hazreti İbrahim Peygamberin su taşı, Nuh Peygamberin tenceresi, bu arada bazı eski kılıçlar bulunmaktadır.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI :

Halifelik, 632'de Ebubekire geçmişti. O tarihten 2 Mart 1924 tarihine kadar devam edip geldi. Son devrelerde. halifeliğin hiç bir değeri kalmamıştı. Hele, Osmanlı devleti zayıflayınca halifelik yalnızca kuru bir kelimeden ibaretti. Birinci Cihan Savaşında müslümanların halifesi olan Osmanlı Sultanı Beşinci Mehmet, dünya müslümanlarını imdadımıza çağırdığı zaman hiçbir müslüman devlet yardımımıza koşmadı. Bilâkis Çanakkalede namus ve istiklâlimiz için kahramanca dövüşen Mehmetçik; karşısında, hıristiyan Avrupalılardan başka müslüman Hintlileri, müslüman Afrikalıları gördü. Demek ki, din beraberliği ve Halifenin Cihadı hiç bir etki uyandırmamıştı.

Kurtuluş Savaşını kazanıp Yeni Türkiye Devleti kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisi 2 Mart 1924'de özel bir kanun çıkardı. Bu kanun gereğince, son halife olan Abdülmecit Efendi saray mensuplariyle beraber yurt dışı edildi. Büyük Atatürk cemiyetimizi köhne bir müesseseden kurtarmakla milletimize yeni bir canlılık vermiş oldu.

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1869 — 1945) :

«Servetifünun Edebiyatı» mızın en değerli romancılarının

biri de, hiç şüphesiz Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Halit Ziya 1869'da İstanbulda doğdu. Kuvvetli bir tahsil gördü. Fransızcayı öğrendi. Gençliğinde yazı hayatına atıldı. Fransız edebiyatını inceledi. 19 yaşında Fransız dilinden romanlar çevirdi. 1869'dan itibaren Servetifünun mecmuasında toplanan yazarların arasına karıştı. Edebiyatımıza, Avrupalıların anladığı mânada ilk roman tekniğini sokan Halit Ziyadır. «Mavi ve Siyah», «Aşkı Memnu» en güzel romanlarıdır. Ne yazık ki, ağdalı bir Osmanlıca diliyle yazılan bu güzel eserler, bugünün gençliği tarafından kolayca anlaşılmaz. Halit Ziya 1945 tarihinde öldü.

HALKA HİZMET :

Belediyenin birinci vazifesi halka hizmet etmektir. Çünkü belediye üyelerini, halk kendisi seçmiştir. O üyeleri kendi işlerini yapsınlar diye seçmiştir. Onun için belediye üyeleri, en uygun şekilde çalışarak halka hizmet ederlr. Halkın rahat etmesi, işlerinin kolaylaşması için ne lâzımsa yaparlar.

HALK EDEBİYATI :

Yüzyıllar boyunca Türk halkının duygularını, düşüncelerini, halkın anladığı öz Türkçe şiirle terennüm eden edebiyata «Halk Edebiyatı» denir. Türkler geniş imparatorluklar kurunca kültürümüz, türlü sebepler yüzünden Arapların, Acemlerin tesirinde kalmıştı. Şairlerimiz günün modasına uyarak eserlerini anlayamadığımız bir dille yazıyorlardı. Bu edebiyat geniş halk kütlelerine değil, dar bir zümreye, saraya hitap ediyordu. Halbuki bu sırada halkın içinden doğan saz şairleri öz Türkçe şiirler yazıyorlardı. Aşklarını, duygularını bu şiirlerle anlatıyorlardı. Bu şairlere halk şairleri diyoruz. Halk şairlerinin şiirleri, koşmaları, mânileri ağızdan ağıza gezerdi. Bugün hâlâ, Anadolu köylerinde, bu şairlerin kalbden gelen şiirleri dilden dile dolaşır. Halk şairleri koşmalarını, saz çalarak söylerdi. Bu şiirlerin çoğu, hece vezniyle yazılmıştı. Ünlü halk şairlerimizden bazıları şunlardır: Yunus Emre, Köroğlu, Karaca Oğlan, Emrah, Sümmanî.

HALKIN AYDINLATILMASINA HİZMET EDEN KURUMLAR VE VASITALAR (ADLARI):

Halkın bilgisini geliştiren, vatandaşları aydınlatan kurumlar gazete, dergi, mecmua, matbaa, radyo, tiyatro, sinema, kitap ve konferans gibi çeşitli kurum ve vasıtalardır. Halk matbaaların neşriyatını okur; fikren gelişir. Sinema ve tiyatrolardan istifadeler eder. Bu sebeple bir memleket halkının bilgi derecesini öğrenmek için o memleketteki neşriyatı, sinema ve tiyatro gibi san'at hareketlerini yakından bilmek kâfidir.

HALKIN BELEDİYEYE YARDIMI :

Şehir ve kasaba halkı belediyeye birçok şekillerde yardım eder: (1) Belediye nizamlarına ve yasaklarına dikkat eder. Yasak olan şeyleri yapmaz. (2) Şehri kirletmez. Kimse sokağa veya caddelere süprüntü, kâğıt atmaz. Çöp tenekesini dökmez. Böylece belediyenin şehri temiz tutmak için yaptığı çalışmalara yardım etmiş olur. (3) Hiç kimse caddelerdeki ağaçların, fidanların dallarını kesmez, yapraklarını yolmaz. Bahçelere, parklara dikilen çiçekleri koparmaz. Bu bahçelerin, parkların, hiç bir şeyine zarar vermez. Böylece şehrin güzelleşmesine yardım etmiş olur. (4) Hiç kimse Stadyumlarda, spor alanlarında, spor salonlarında, sinemalarda, tiyatrolarda, toplantı yerlerinde koltuk, iskemle gibi eşyayı ve başka hiçbir şeyi kırmaz, bozmaz, kumaşlarını yırtmaz, üzerlerini çizmez. Yer döşemelerine, duvarlara, perdelere ve sair şeylere zarar vermez.

Şehir veya kasaba halkı, her zaman belediye idaresiyle iş birliği yapmalı, beraber çalışmalıdır. Ancak bu suretle şehir ve kasabalarımız ilerler ve güzelleşir.

HALKIN UYACAĞI KURALLAR :

Bir şehirde veya kasabada herkesin uyması lâzımgelen birçok medenî kurallar vardır. Bu kurallar şunlardır: (1) Sokak kıyafetinin düzgün ve kanunlara uygun olması, (2) Tiyatro ve sinema gibi umumî eğlence yerlerinde ve salonlarında tavır ve

hareketin iyi olması, (3) Kalabalık yerlerde alış veriş yaparken kimseyi rahatsız etmemek, (4) Taşıtlara binerken sıraya girmek, (5) Bilet alırken nizamı, sırayı bozmamak (6) Caddelerde, sokaklarda, sinema ve tiyatrolarda yüksek sesle konuşmamak, bağırmamak ve çirkin bir şekilde gürültü ile gülmemek.

HALK İDARESİ : (Kasaba ve şehirlerde) :

Nüfusu 2000'den çok olan yerlere kasaba denir. Kasabaların da küçüğü köylerdir. Şehirler, kasabalardan çok daha kalabalık yerlerdir. Şehirlerde ve kasabalarda belediye idareleri vardır. Kasaba ve şehirliler belirli zamanlarda toplanırlar **«Belediye Meclisi»** üyelerini seçerler. Böylece seçilen belediye üyeleri, şehirliler adına şehir işlerini yürütürler. Seçmenlerde şu şartlar aranır: 1 — Türk olmak, 2 — 6 aydan beri o şehirde oturmak, 3 — 18 yaşını doldurmak, 4 — Ağır hapse mahkûm bulunmamak, 5 — Polis, jandarma, asker ve subay olmamak.

Belediye üyesi olacaklardan da, yukardaki şartlardan gayri okur yazar olmaları ve 25 yaşını doldurmuş bulunmaları şartları aranır. Belediye, şehrin sağlık, temizlik, düzen ve güzellik işleriyle uğraşır. Esnafı kontrol eder. Eğlence yerleriyle meşgul olur. Bizler de belediye nizamlarına, emirlerine saygı gösteririz Bir şehrin modern ve ileri bir durumda olması için belediye ile şehirlinin beraber çalışması; birbirine yardımcı olması gerekir. (Belediye ile başlıyan konuları okuyunuz.).

HALK ODASI veya OKUMA ODASI :

Burası bütün köylülerin girip oturabileceği bir odadır. Bazı kitaplar, gazeteler ve mecmualar da bulunur. İsteyen köylüler bu odaya gelip kitap, gazete okurlar. Bazı köylerimizde okuma odaları yoktur. Bütün köylerimizde böyle okuma odalarının bulunması ve oralara bol bol gazete, mecmua ve kitap gelmesi çok faydalı olur.

Kahramanlık Hikâyeleri

SATILMIŞ

Yıldızlı bir geceydi. Böğürtlenlerin arasından hayâletler süzüldü. Bunlar 6 Türk askeriydiler. Hedefe yaklaşıyorlardı. Birden yere sindiler. Düşman nöbetçilerinden gizlendiler. Dalların karanlığı içinde hareketsiz kaldılar. Bu sırada, yerler sarsıldı. Gürültüler dağları inletti. Köprü, derenin azgın sularına gömüldü. Mehmetçikler geri döndüler. Olanları, yüzbaşıya anlattılar. O dudaklarını büktü. «Nasıl olur?» dedi. Bölük toplandı. Yoklama yapıldı. Satılmış, bir türlü bulunamadı. Hasan çavuş komutana yaklaştı: «Satılmışın kaputunun cebinde bu mektubu bulduk» sözlerini söyledi. Yüzbaşı, kargacık burgacık yazıları okumaya başladı. «Komutanım, bir işe yaramadığımdan beni şaka yapmıştınız. Yürüyüşlerde, bölük gerisinde nal toplamaktan da bıkmıştım. Köprünün yıkılması için arkadaşlarımı ayırmana gönlüm razı olmadı. Benim nasıl olsa kimsem yok. Bu işi, ben başaracağım. Hepinize selâmlar ederim. Siz de hakkınızı bağışlayın.»

Tarihi Fıkralar

BİR KADININ KANUNÎYE CEVABI

Kanunî Sultan Süleyman zamanı, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden biridir. Âsayiş çok düzenli bir durumdaydı. Halkın devlete karşı sarsılmaz bir güveni vardı.

Bir gün Kanunî'nin huzuruna bir kadın geldi. Gece evinin soyulduğunu söyliyerek şikâyette bulundu.

— Nasıl oldu da o kadar uyudunuz ki hırsızların geldiğini duymadınız? diye sordu.

Zeki kadın, hiç düşünmeden şu karşılığı verdi :

— Biz padişahımızı uyanık biliyorduk da onun için derin bir uykuya daldık...

Kanunî bu cevap üzerine, şiddetli emirler vererek hırsızları buldurdu ve çalınan malları geri verdirdi.

Gülüyorum:

KİM KÂRLI ÇIKMIŞ?

Aytekin, o gün karnesini almış ve sınıfta kaldığını öğrenmişti. Bu haberi babasına nasıl söyliyeceğini düşünüp duruyordu. Babası eve girdiği zaman kafasında bir şimşek çaktı:

— Babacığım, diye haykırdı. En sonunda gene siz kârlı çıktınız.

Babası şaşırdı. Neden kârlı çıktığını sordu. Aytekin cevabı yapıştırdı:

— Bana gelecek sene kitap almayıp tasarruf edeceksin babacığım. Çünkü sınıfta kaldım.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

21 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 32 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

HİNTLİLER
HALI
HEYKEL
HAP
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-1
HAVUÇ
HALAT
HURMA
HAVUZ
HELİKOPTER

Bunları biliyor musunuz?

SİNEKLER EN ÇOK HANGİ RENKLERİ SEVER?

Sinek maviden ziyade sarı veya kırmızı boyalı şeyler üzerine konar. En fazla beyaz veya açık yeşili tercih eder.

YILANLARIN YÜZÜCÜLÜĞÜ

Bütün yılanlar suda yüzerler.

CERVANTES «DON KİŞOT» U YAZARKEN...

Cervantes meşhur eseri «Don Kişot» u büyük bir sefalet içinde yazmıştır.

KUŞLAR TAD ALMAZ

Kuşlar, yiyeceklerini çiğnemeden yuttukları için, bir şeyin lezzetini anlamazlar.

BAZI KUŞLAR NE ZAMAN ÖTER?

Kuşların bazıları ancak uçarken öter.

BİRAYI İCAD EDEN HANGİ MİLLETTİR?

Birayı Almanlar değil, İngilizler icad etmişlerdir.

TAVUK BAZAN YUMURTASINI NİYE KIRAR?

Tavukların, yumurtladıkları yumurtaları bazan gagalarile kırmaları, içini değil, kabuğunu yemek içindir. Zira tavuk, yumurtanın kabuğunu yapabilmek için kirece muhtaçtır. Bunu etrafında bulamazsa kendi yumurtasının kabuğundan tedarik etmeğe çalışır.

EN BÜYÜK YUMURTA

En büyük yumurta, deve kuşu yumurtasıdır. Ondan daha büyük bir yumurta var ki Madagaskar Adasında yaşıyan ve Epipormit denilen kuşun yumurtası idi. Fakat bu kuş nesli artık tükenmiştir.

HİNTLİLER
HALI
HEYKEL
HAP
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-1
HAVUÇ
HALAT
HURMA
HAVUZ
HELİKOPTER

Bunları biliyor musunuz?

SİNEKLER EN ÇOK HANGİ RENKLERİ SEVER?

Sinek maviden ziyade sarı veya kırmızı boyalı şeyler üzerine konar. En fazla beyaz veya açık yeşili tercih eder.

YILANLARIN YÜZÜCÜLÜĞÜ

Bütün yılanlar suda yüzerler.

CERVANTES «DON KİŞOT» U YAZARKEN...

Cervantes meşhur eseri «Don Kişot» u büyük bir sefalet içinde yazmıştır.

KUŞLAR TAD ALMAZ

Kuşlar, yiyeceklerini çiğnemeden yuttukları için, bir şeyin lezzetini anlamazlar.

BAZI KUŞLAR NE ZAMAN ÖTER?

Kuşların bazıları ancak uçarken öter.

BİRAYI İCAD EDEN HANGİ MİLLETTİR?

Birayı Almanlar değil, İngilizler icad etmişlerdir.

TAVUK BAZAN YUMURTASINI NİYE KIRAR?

Tavukların, yumurtladıkları yumurtaları bazan gagalarile kırmaları, içini değil, kabuğunu yemek içindir. Zira tavuk, yumurtanın kabuğunu yapabilmek için kirece muhtaçtır. Bunu etrafında bulamazsa kendi yumurtasının kabuğundan tedarik etmeğe çalışır.

EN BÜYÜK YUMURTA

En büyük yumurta, deve kuşu yumurtasıdır Ondan daha büyük bir yumurta var ki Madagaskar Adasında yaşıyan ve Epipormit denilen kuşun yumurtası idi. Fakat bu kuş nesli artık tükenmiştir.

HALLAÇ:

Özel bir aygıtla pamuk atıcılara hallaç denir. Hallaçlar yorgancılarda bulunurlar. Yatak, yorgan pamuklarını atarlar. Sıkışan, basılıp ezilen pamukları kabartırlar.

HAMAL:

Para karşılığı sırtında veya elinde yük taşıyarak geçimini sağlayan insanlara «Hamal» adı verilir.

HAMAM:

Yıkanıp kirden arınmamız için özel surette yapılan yerlere «Hamam» denilir. Hamamlar kubbeli yapılardır. Külhan denilen özel bir ocakla ısınırlar.

Bir de tabiî hamamlar, ılıcalar vardır. Güreşçilerin kilo düşmek için kullandıkları bir hamam nev'i de «Fin hamamı» dır.

HAMSİ:

Hamsi, bir balık çeşididir. Karadeniz, İstanbul boğazı ile Marmarada, mevsimine göre bol avlanır. Hamsi balığının vücudu uzun ve yuvarlaktır. Gözleri iridir. Uzunluğu 10-15 santimetre arasında değişir. Pulları incedir. Sırtı mavimtırak, karnı beyazdır. Karadenizli vatandaşlarımız hamsiyi çok severler. Eti de lezzetlidir.

HAMUR:

Unun su ile karışımına hamur denir. Hamur, ekseriya ekmek yapmakta kullanılır. Ama, tatlı, börek gibi şeyler için de hamur hazırlanır.

HAMURABİ:

Hamurabi, Babil krallarından biridir. Milâttan 1920 yıl önce yaşamıştır. Hükümdarlığı 43 yıl sürdü. Babil, onun zamanında parlak bir devir yaşadı. Tarım gelişti. Halkın rahatı için kanunlar yapıldı. Devletin resmî dili Akatça oldu. Hamurabi, kanunlariyle meşhurdur. Bunlara Hamurabi kanunları denir. Bu kanunlar Akat diliyle yazılmıştı. Hamurabi kanunları bir taşa yazılmıştı. Bu taş, 1902'de Sus şehrinde yapılan kazılarda bulundu.

HAN:

Hanlar eski konaklama yerleridir. Yani, bugünkü oteller gibi...

Hanlar; birçok odaları, ahırları olan büyük binalardır. Eski zamanlarda kervanlar, yolcular hanlarda konaklarlardı. Hanlar şehirlerde ve önemli yol kavşaklarında kurulurdu.

HANIMELİ:

Hanımeli, bitişik taç yapraklı bir çiçek cinsidir. İlkbaharda açar. Kokusu hoştur. Orman kenarlarında türediği gibi, bahçelerde de özel olarak yetiştirilir. Hanımeli çiçekleri beyaz, sarımtırak ve erguvan pembesi renginde olurlar. En çok gece kokarlar. Hanımelleri sarmaşığı andırır. Köşklerin pencerelerini sararlar. Mürver ve kartopu çiçekleri de hanımeli soyundandır.

HAP:

Hastalık hallerinde kullanılan ve yutulmak suretiyle alınan ilâç tabletlerine «Hap» denilir.

HAPİSHANE:

Kanunlara aykırı hareket edip etrafa zararlı olan insanları; bir günden başlayarak, bazen ölünceye kadar hürriyetlerinden mahrum ederler. Özel biçimde yapılmış binalara koyarlar. İşte bu binalara hapishane denilir. Hapishaneler, Adalet Vekâletinin kontrolü altındadır. Bu binaların başında hapishane müdürleri bulunur. Gardiyanlar, jandarmalar mahpusların muhafazasına bakarlar. Hapishaneleri savcılar sık sık kontrol eder.

Eskiden hapishaneler bir işkence yeri idi. Ama şimdi, yavaş yavaş bir ıslâhhane halini almaktadır. Mahpuslara okuma yazma öğretilir. Gerekli öğütler ve sosyal dersler verilir. San'at öğretilir. Hattâ, İmralı adasındaki modern hapishanede mahpuslar serbestçe çalışırlar. İş işlerler. Para kazanırlar. Böylece talihin bir cilvesi olarak oraya düşen insanlar cemiyet için tekrar kazanılır. Haysiyetli, şerefli insanlar olarak tekrar cemiyete iade edilir. Hapis cezalarını, kanunlar gereğince bağımsız mahkemeler verir.

HARA:

At cinsinin ıslah edildiği, iyileştirildiği çiftliklere hara adı verilir. Burada damızlık aygırlar beslenir. Bunlar ucuz fiatla halka satılır. Karacabey'de, Çifteler'de, Sultansuyu'nda ve Konya'da haralar vardır.

HARA VE DEVLET ÇİFTLİKLERİ:

Hükümetimiz at, sığır ve koyun cinsinden olan hayvanları iyileştirmek için, yurdun değişik bölgelerinde haralar ve devlet çiftlikleri açmıştır. Buralarda vazife gören veterinerler, bilgili hayvan bakıcıları en iyi cinsten olan damızlık hayvanları beslerler. Çevredeki köylülere gerekli faydalı bilgileri verirler.

HARC:

Resmî muameleler için ödenen resimlere (paralara) harc denir. Mahkeme ve tapu harcı gibi...

HARÇ:

Bir şeyin yapılması için kullanılan maddelerin tümüne birden harç denir. Yemek harcı, yapı harcı gibi.

HARÇ YAPMAK:

Kireç harcı, kumla kireci karıştırarak yapılır. Dişli kum veya kaba kum denilen bayağı kum; tel elekten elenerek, temiz bir yere yığılır. Bu yer toprak olmazsa çok iyi olur. Çünkü kuma ve harca toprak karışması zararlıdır. Toprakla karışan kireç, kendi hassasını kaybeder. Ustalar buna, «toprak kireci keser» derler. Onun için harç, beton bir yerde veya taşlık bir yerde yapılmalıdır.

Yere yığılan kumun orta yeri kürekle açılarak çukurlaştırılır ve buraya -kumun miktarına göre- üç dört teneke kireç konur. Sonra yavaş yavaş su ilâve edilerek ve kumla beraber karıştırılarak harç yapılmağa başlanır.

Kumun ve kirecin birbirine iyice karışması lâzımdır. Kireç harcı durdukça iyileşir. Onun için yapıdan birkaç gün veya birkaç hafta evvel hazırlanırsa faydalıdır.

Harç için alınan kumun topракla karışık olmaması lâzımdır. Dere kumu veya deniz kumu diye iki çeşit kum vardır. Bu çeşitlerin ikisi de kullanılabilir. Toprakla karışık kuma milli

kum derler. Yapı ustaları, kumda mil olmasını istemezler.

Büyük inşaatlar için kullanılacak kumlar lâboratuarda tahlil edilerek kum ve toprak nisbeti dikkatle ölçülür. Toprak nisbeti fazla ise kullanılmaz. Başka yerlerden kum numunesi alınır ve tahlile gönderilir.

HAREKET (NASIL HAREKET EDİYORUZ? NELER HAREKET EDİYOR?)

Hareket cisimlerin yer değiştirmesidir. Canlı varlıklar kendiliklerinden hareket ederler. Cansız varlıkların hareketi diğer varlıkların etkisiyle olur.

İnsan vücudunun hareketini kaslar, eklemler ve kemikler (iskelet) sağlar. Vücudumuzdaki hareketleri isteğimizle olan ve isteğimizin dışında kalan hareketler diye ikiye ayırırız.

Yüreğimiz, midemiz, kanımız, ciğerlerimiz ve barsaklarımız canlı kaldığımız müddetçe istemesek te hareket ederler. Dış organlarımızın hareketleri dileğimize bağlıdır. Yaşamak için hareket etmek zorundayız. Canlılar besin bulmak, düşmanlarından korunmak ve kendilerine lâzım olan şeyleri yapmak için hareket ederler. Hareket eden organlar gelişir, gürbüzleşir, kuvvetleşir. Hareket, neşe ve sağlık kaynağıdır da.

HAREKETİN ÖNEMİ: Bak: Hareket.

HAREKET VE İDMANIN FAYDALARI:

(Bak: İdmanın ve hareketin faydaları).

HAREM:

Osmanlı saraylarında yalnız kız ve kadınların içinde bulundukları dairelere harem denilirdi.

HARF:

Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her birine «Harf» adı verilir. Her harf bir sesin işaretidir. Alfabemizde 29 harf vardır. Bunların (8) i sesli, (21) i de sessizdir. Sesliler tek başına okunurlar. Sessizler ise, sesli harflerin yardımiyle okunurlar. A, I, O, U harfleri kalın seslilerdir. İnce sesliler de E, İ, Ö, Ü harfleridir. Her harf dilimizde bir sesin karşılığıdır. B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş, T, V, Y; Z harfleri sessizdirler.

Alfabe harfleri belli bir sıraya göre dizilirler ve onları bu sıra ile öğrenmek lâzımdır: A, B, C, Ç, D, E, F, G, Ğ, H, I, İ, J, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş, T, U, Ü, V, Y, Z.

HARF DEVRİMİ:

Eskiden yurdumuzda arap harfleri kullanılırdı. Arap alfabesiyle okuyup yazmak güçtü. Bunun için de halkımızın büyük çoğunluğu cahil kalmıştı. Sevgili Atatürk, 9 Ağustos 1928 de T. B. M. Meclisine kabul ettirdiği bir kanunla harf devrimini yaptı. Arap harfleri yerine Lâtin harfleri kabul edildi. Daha kolay olan bu harfler yurdumuzda okur — yazar sayısını sür'atle artırdı.

HARİTA:

Bir kıt'anın, bir yerin belirli bir ölçek dahilinde kâğıt üzerine çizilen kuş bakışı görünüşüne harita denilir. Haritaların ölçekleri 1/20.000 ile 1/30.000.000 ve daha küçük ölçekler arasında değişir.

Ölçeği 1/1.000.000 olan bir haritada 5 cm. lik bir mesafe arazi üzerinde 50 kilometrelik bir uzaklığı gösterir.

Harita üzerinde mesafeleri okumak kabil olduğu gibi derinlik ve yükseklikleri de okumak kabildir. Derinlik ve yükseklikler renklerle, taramalarla belirtilir. Ayrıca haritaların üzerinde özel işaretler vardır. Bunları bilmek, harita okumayı kolaylaştırır.

Haritalar coğrafya, tarih, tabiat, askerlik ve sair bilgilerin kavranmasında geniş yardımlar sağlarlar. Denizciler, havacılar, seyyahlar ve askerler de haritalardan çok faydalanırlar.

Haritaları haritacılar alırlar. Uçaklardan faydalanmak suretiyle kolay harita yapmak ta mümkündür. Kabataslak, hayalî bilgilere göre çizilmiş haritalara kroki adı verilir.

Haritayı az çok okumak, haritadan faydalanmak hepimize faydalar sağlar.

Tabiî haritalar tabiatı, araziyi belirtirler. Siyasî haritalar devletleri, vilâyetleri ve kazaları gösterirler.

HARİTA VE DERS LEVHALARINI BEZLEMEK:

İş derslerinde haritalar, levhalar bezlenir. Bezlenen harita

ve levhalar kolay eskimezler. Bezleme işinde ince bez, çiriş ve kola kullanılır. Bezi önceden ıslatmak, sonra da kurutmak faydalı olur.

HARMAN:

Biçilen ekinler önce tokurcun edilir. Bir kaç gün sonra da harman yerine getirilir. Harman yerine yayılan demetler üzerinden öküzlerin veya atların çektiği döğen geçirilir. Böylece saplar ufalanır, kıyılır. Taneler ayrılır. Ufalanan ekinler; rüzgâra karşı elle veya harman makinalarıyla savrulur. Böylelikle taneler saplardan ayrılır. Bu işleme harman denir.

HARUNÜRREŞİD (764 - 809):

Harunürreşid, Abbasî devletinin 5, halifesidir. 764 yılında Reyde doğdu. Babası Halife Mehdi idi. Halife Harunürreşid Abbasîlerin en ünlü halifelerinden biridir. Onun zamanında devlet çok zenginleşmiş; çok kuvvetlenmişti. Edebiyat, ilim ileri durumda idi. Fakat, Harunürreşit devrinin başarıları Bermekî ailesinden olan vezirler sayesinde kazanılmıştı. Fakat, en sonunda, kendisini yetiştiren ve sonsuz hizmetlerde bulunan Bermekî ailesini imha etmesi büyük hatalarından biridir.

HASANKALE:

Hasankale, Erzurum vilâyetinin bir kazası olan Pasinlerin merkezidir. (Bak: Pasinler)

HASIR:

Sazla, kabukla veya bitki lifleriyle örülmüş yer örtülerine Hasır denilir. Hasırları en çok köylüler kullanırlar. Hasır örenler de hasırcı adını alırlar.

HASSA:

Hatay vilâyetimizin kaza merkezlerinden biri de Hassadır. Amanos dağlarının doğusunda uzayan ova üzerindedir. Kaza merkezinde 1955 nüfus sayımına göre 2005 nüfus yaşar. Halk tarım yapar, sebze yetiştirir. Bağ işleriyle uğraşır. İpek böceği besler. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 14.777 kişidir.

HASTA BAKICI :

Hastane, dispanser ve revir gibi sağlık yurtlarında; hastaların hizmetini yapanlara hasta bakıcı adı verilir. Hasta ba-

kıcılar temizlik ve servis işleriyle uğraşırlar.

HASTA BAKIMI:

Hasta bakımına dikkat edilmelidir. Hastanın odası ayrılmalı, güneş görür bir yerde olmalıdır. Hastanın yanında gürültü etmek te doğru değildir. Hastaya ilâçları vaktinde verilmeli, doktorun verdiği perhize uyulmalıdır. Temizliğe önem vermek te lâzımdır. Tozları nemli bezlerle almalıdır. Hastanın karyolasını, yatağını temiz tutmalıdır. Elini, yüzünü silmelidir.

HASTAHANE:

Hasta, yaralı vatandaşların tedavi ve muayene edildikleri sağlık merkezlerine hastahane denilir. Özel hastaneler bulunduğu gibi devlet, belediye ve ordu hastahaneleri de vardır. Özel hastahaneler paralıdır. Devlet hastahaneleri parasızdır. Fakir vatandaşlara parasız bakılır. Hastahanelerde doktorlar, hemşireler, hademeler ve sair işçiler bulunur. Hastahane başhekimin idaresindedir. Bazı hastahaneler, yalnız bir hastalığın tedavisi için kurulmuşlardır. Verem hastahanesi, kemik veremi hastahanesi, trahom hastahanesi, akıl hastahanesi, doğum evleri gibi.. Bazı hastahaneler ise, bütün hastalıklarla uğraşılan tedavi müesseseleri halindedir. Bu gibi yerlerde, her hastalık için ayrı ayrı pavyonlar, koğuşlar göze çarpar. Hastahaneler, ekseriya şehir dışında, poyraz rüzgârlarına kuytu, açık ve bol ağaçlı yerlerde yapılır. Hastahanelerde ameliyat olunur, tedavi edilir, istirahat edilir. Devlet hastahanelerimizin pek çoğu, Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin emrindedir. Yalnız akciğer veremini iyileştirmek için yapılan hastahanelere sanatoryum denir. Zayıf vücutluların istirahat ettikleri yerler, prevantoryumlardır. Hastahanelerimizin sayısı, hükûmetin çalışmalarıyle günden güne artmaktadır.

HASTALARIMIZA NASIL BAKARIZ? (**Bak: Hasta bakımı**).

HASTALIK VE KAZALARDAN KORUNMA:

Hastalıklardan korunmak için, sağlık kurallarına dikkat etmelidir. Hastalık mikroplarından sakınmalıdır. Vücut, çamaşır ve mesken temizliğine önem vermelidir. Salgın hastalığa ya-

kalananlara sokulmamalıdır. Hasta olunca da doktora başvurmalıdır. Kazalar dikkatsizlikten doğar. Fakat, çok defa da ölüme sebep olur. Bunun için yürürken, taşıtlara binerken, taşıtlardan inerken daima uyanık bulunmalıdır.

HAŞİYE:

Bir yazı parçasının, bir metinin altındaki açıklamaya **Haşiye** denir.

HATAY:

Hatay Vilâyeti yurdumuzun güneyinde bulunur. Birinci Dünya Savaşından sonra 20 yıl anavatandan uzak kalan bu yurt parçası, nihayet 1938 yılında yurdumuz topraklarına katılmıştır. Hatay Vilâyetinin doğu ve güneyini Suriye çevirir.

Hatay vilâyet merkezi 37484 nüfuslu Antakya şehrinde bulunur. En büyük ve modern iskelesi 48.084 nüfuslu İskenderundur. İskenderun, geniş İskenderun Körfezi kenarında yer alır. Hatay topraklarını Amanos dağları ârızalandırır. Bu dağlarda bulunan en önemli geçit Belen geçididir. Başlıca akarsu Âsi Nehridir. Yegâne büyük göl de Amik Gölüdür.

Hatayda iklim ılımandır. Tam bir Akdeniz iklimidir. Halk hayvan besler, tarım yapar, ticaretle uğraşır. Tahıl, zeytin, üzüm, pirinç, portakal başlıca ürünleri teşkil eder. Hatay vilâyetinin yüzölçümü 5710 $km.^2$ dir. Nüfusu 1955 sayımına göre 364.992 kişidir.

Altınözü, Dörtyol, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağ, Yaylâdağı Hatay vilâyetinin başlıca kazalarıdır.

HAVA:

Hayatın en önemli unsurlarından biri de havadır. Havasız, susuz, topraksız ve güneşsiz yaşama olmaz. Yerküreyi, 60 ile 300 kilometre kalınlığında bir hava tabakası kuşatır. Hava tabakasının yer yüzüne yakın yerlerinde yoğunluk çoktur. Yeryüzünden yükseklere doğru çıkıldıkça yoğunluk azalır; solunum zorlaşır. Buna sebep te yerçekimi kuvvetidir. Eğer, yerçekimi kuvveti olmasaydı, dünyamız etrafındaki hava, uzay denen boşluk içinde dağılıp giderdi.

Hava içinde, oksijen, azot, argon, hidrojen, helyum, kar-

bon di oksit gibi çeşitli gazler vardır. Fakat bunların bazısı çok, bazısı da azdır. Hava içindeki oksijen oranı %21, azot oranı da %79 kadardır. Diğer gazler pek az miktarda bulunurlar. Oksijen yakıcı bir gazdır. Canlıların solunumuna yarar. Azot ta, oksijenin solunuma elverişli bir hale gelmesini sağlar. Karbon gazı da canlılar için lüzumludur. Ciğerlerimize doldurduğumuz hava, dışarıya karbon dioksiti çok olarak çıkar. Karbon dioksit zehirlidir.

Kapalı odalarda, bulunanların solunumlariyle karbon dioksit fazlalaşır. Böyle yerlerin havası başımızı ağrıtır; bizi zehirler. Temiz ve sağlığa elverişli hava açık yerlerin, ormanların havasıdır.

Ama karbon dioksitin de yaşamamıza hizmeti vardır. Bitkilerin yapraklarında klorofil maddesi bulunur. Klorofil, bitkilere yeşil rengi veren maddedir. Güneş ışığının yardımiyle klorofil, havanın karbon dioksitini alır. Süzer. Kökleri vasıtasiyle aldığı su ile birleştirip nişasta yapar. Oksijeni dışarı atar. Bitkilerin yapraklarında solunma olayı böylece devam eder. Bitkilerin ağaçların çok olduğu yerlerde hava, böylece temizlenmiş olur. Demek ki, havadaki karbonun çoğalmamasına yegâne sebep bitkilerdir.

HAVA BASINCININ ÖLÇÜLMESİ

Hava basıncı barometre ile ölçülür. **(Bak: Barometre).**

HAVA BOŞALTMA TULUMBASI :

Hava boşaltma tulumbaları tabiat bilgisi derslerinde kullanılır. Kapalı kabların, kavanozların havasını boşaltmaya yararlar.

HAVADAKİ ELEKTRİKLENME:

Tabiat kuvvetlerinden biri olan elektrik, havada bol miktarda vardır. Yağmurlu ve bulutlu havalarda elektriklenme olaylarına çok rastlanır. Şimşek ve yıldırım havadaki elektriklenmelere birer misaldir.

HAVA DEĞİŞMELERİNİN İNCELENMESİ:

Günlük çalışmalarımızda hava değişmelerini gözönünde tutmak gerekir. Hava değişmelerini meteoroloji istasyonları ince-

ler. Aldıkları sonuçları da, günün belli zamanlarında radyolar aracılığı ile memleket halkına duyururlar. Basit araçlar yardımıyla, okullarda da hava değişmelesi incelenebilir.

HAVAGAZI: (NASIL ELDE EDİLİR?)

Havagazı maden kömüründen elde edilir. Bir tübe huy kömürü koy. Mantarı kapa, Mantardaki delikten şişeye ince bir boru sok. Tübü ispirto lâmbasında ısıt. Bir müddet sonra da tübün ağzındaki boruya bir alev tut. Gazın, mavi bir şule çıkararak yandığını göreceksin.

Böylece, ısıtılan kömür havagazı neşreder. Havagazı aydınlatmada, ısıtma işlerinde kullanılır. Büyük şehirlerde havagazı çıkaran gazhaneler vardır. Havagazı çıkarılmış kömürler kok adını alır. Kok kömürünü de sobalarımızda yakarız.

Gaz kömürden 1350 derecede ayrılır. Gazhanelerde elde edilen gaz süzülür, temizlenir; yıkayıcı sudan geçirilir. Böylelikle gaz amonyaktan ayrılmış olur. Gazhanelerde, havagazı elde edilirken, benzol, katran, naftalin ve antrasen gibi çeşitli maddeler de çıkarılır.

HAVAGAZI OCAĞI:

Büyük şehirlerde, gazhanelerden borular içinde evlere gelen havagazı, havagazı ocaklarında yakılır. Havagazı ocaklarını kullanırken dikkatli olmalıdır. Gaz kaçıran ocaklar zehirlenmeğe sebep olurlar.

HAVA GÖZLEME ÇİZELGELERİ:

Hava gözleme istasyonlarından alınan sonuçlar hava gözleme çizelgelerine yazılır. Okullarda da hava gözleme çizelgeri faydalı bir ders aracıdır.

HAVA İSTASYONLARI:

İstanbulda Yeşilköy'de, Ankarada ve diğer bazı şehirlerimizde hava istasyonları vardır. Bu istasyonlarda barometreler, termometreler, rüzgâr okları ve daha birçok çeşitli âletler vardır. Bunlarla havanın nasıl olacağı, rüzgârın hangi yönlerden ve ne kuvvetle eseceği, yağmur veya kar yağıp yağmayacağı önceden ölçülür. Tarım işleri yapanlar, yola çıkan uçaklar ve gemiler için bu bilgiler çok önemlidir.

HAVAN:

Bir şey döğüp ufalamak için tahtadan, madenden veya mermerden yapılan içi oyuk kablara «havan» denilir.

HAVANA:

Havana; Orta Amerikada, Büyük Antillerin Küba adasında bulunan Küba Cumhuriyetinin başkenti 785.455 nüfuslu büyük bir şehirdir. Ayni zamanda hükûmet merkezidir. Ticarette gelişmiştir. Şehir hem temiz, hem de güzeldir. Tütünleri nefistir. Sigaraları güzel içimlidir. Şeker de bol elde edilir.

HAVANIN AĞIRLIĞINI NASIL ANLIYORUZ?

Hava bir cisimdir. Her cisim gibi havanın da ağırlığı vardır. Ayni büyüklükte iki balon alalım. Bunlardan birini üfleyerek şişirelim. Bu balonlardan birini terazinin bir kefesine, diğerini de öteki kefesine koyalım. Ne görürüz? Şişkin olan balonun ağır bastığını, değil mi? İçinde hava bulunan balonu ağır yapan, havanın ağırlığıdır. Deniz kenarında, bir santimetre karelik bir yüzeye olan havanın ağırlığı (1033,6) bin otuz üç onda altı gramdır. Bunu da, şu şekilde hesaplarız: Deniz kenarında, cıvalı barometredeki civanın yüksekliği, 76 santimetreyi gösterir. Yani orada, havanın, bir santimetre karelik bir yüzeye olan basıncı, civa seviyesini 76 santimetrede tutacak kuvvettedir. Bir santimetre küp civanın ağırlığı 13,6 gram olduğuna göre, 76 santimetreküp civanın ağırlığı da 76X13,6 = 1033,6 gram olur.

Vücudumuz yüzeyinde, bu kadar hava ağırlığı olduğu halde, niçin bir şey duymayız? Bunun da sebebi vardır. Bir defa havanın basıncı vücudumuzun her tarafına eşit ağırlıktadır. Ayrıca, kanımızın da, içten dışa doğru bir itme kuvveti vardır. Havanın ağırlığı ile kan basıncının dengesi bize ağırlık denen şeyi duyurmaz.

Havanın bir litresinin ağırlığı 1,26 gramdır.

HAVANIN AĞIRLIĞI VE BASINCI: (Bak: Havanın ağırlığını nasıl anlıyoruz? ve Havanın basıncı.

HAVANIN BASINCI:

Havanın basıncı da vardır. Vücudumuza havanın basın-

cı, ortalama olarak 15 ton hesabedilmektedir.

Havanın basıncı dünya merkezine yaklaştıkça artar. Yükseklere çıkıldıkça azalır. Bu da, yerçekimi kuvveti sebebiyledir. İçi boş bir şişeyi, suya ters batırsak, şişe içine suyun girmediğini görürüz. Acaba neden? Suyun şişeye girmesine engel olan nedir? Hiç düşündünüz mü? Havadır. Evet. Suyu şişeye sokmayan, şişe içindeki havanın itme kuvvetidir, yani basıncıdır. Ancak şişeyi yan tutmak ve havayı boşaltmak suretiyle su ile doldurabiliriz.

Bir bardağı alın. İçine, silme su doldurun. Üzerine düz bir kâğıt koyun. Öyle ki, su yüzeyi ile kâğıt arasında hava kabarcığı kalmasın. Bardağı yavaşça kaldırın. Bir elinizle de kâğıdın üzerinden tutup, sonra ânide ters çevirin. Elinizi kâğıdın altından çekin. Ne o? Su dökülmüyor diye şaştınız mı? Hiç şaşmayın! İncecik bir kâğıt, bir bardak suyu nasıl olup ta kaldırıyor? diyeceksiniz. Elbet kaldırır. Kâğıt altındaki havayı unuttunuz mu? Suyu dökmeyen, havanın kâğıt yüzeyine olan basıncıdır. Eğer, hava basıncı olmasaydı, ters çevrilmiş bardaktaki su boşalır, akardı.

Başka bir misal: Dar ağızlı bir tüpe su doldurursanız ve ters çevirseniz, su yine boşalmaz. Bu da, hava basıncının olduğunu gösterir. Kocaman kamyonların tekerlekleri içindeki hava binlerce kiloluk ağırlığı kaldırır.

Peki, havanın vücudumuza olan basıncını neden duymayız? Düşün. Bunun sebebini bulmaya çalış. Bulamazsan, yukarıda «Havanın ağırlığı» konusunu dikkatle oku.

HAVANIN FAYDALARI: KAPALI YERLERDEKİ HAVANIN ZARARLARI: Bak: Hava.

HAVANIN KARIŞIMI: Bak: Hava.

HAVANIN ÖNEMİ: Bak. Hava.

HAVANIN VARLIĞINI NASIL ANLIYORUZ?

Çok akıcı ve renksiz bir gaz olan havanın varlığını şu deneylerle anlarız: Ayni büyüklükte 2 balon alıp birini hava ile

doldurup tartsak, havalı balon daha ağır gelir. Bir bardağa silme su doldursak ve üzerine düz bir kâğıt koyup elimizi kâğıdın üzerinde tutarak bardağı aniden çevirsek, elimizi çektiğimiz halde suyun dökülmediğini görürüz. Bir kavanozu ters olarak suya daldırdığımız zaman içine su girmez. Otomobil tekerleklerinin içindeki hava, otomobil ağırlığını çekmektedir.

HAVANIN YANMA OLAYINDAKİ ROLÜ:

Havasız yanma olmaz. Bütün yanma olaylarında havaya lüzum vardır. Sobanın hava deliklerini kapayın, ateş söner. Yanmış kömürleri bir kaba koyarak kapayın, derhal kararır. Bu misaller neyi gösteriyor? Havanın yanma olayındaki hizmetini değil mi?

Bir cam kavanoz alın. İçine su doldurup boşaltın. Sonra da, cam kavanozun ıslak cidarlarına taze demir tozu serpin. Kavanozu ters çevirerek suya daldırın. Bir müddet bekleyin. Bir süre sonra, cam kavanozun beşte biri kadar kısmına su dolduğunu göreceksiniz. Acaba neden? Çünkü, şişe içinde alevsiz bir yanma olmuştur. Demir tozları da paslanmıştır. Bu yanma işinde de, ters çevrilmiş şişedeki havanın oksijeni harcanmıştır. Oksijenin boş bıraktığı yeri de su doldurmuştur. Hem de, bu suyun seviyesi, kavanoz büyüklüğünün tam 1/5 beşte biri kadardır. Öyle ya, havanın beşte birini oksijen gazı teşkil etmez mi?

Paslanma da, alevsiz yanmadan başka bir şey değildir.

Bu deney, yanmada havanın önemini belirtir.

Yanma:

Odun, kömür, petrol, mazot, benzin ve havagazı gibi katı, sıvı ve gaz yakıtların yanabilmesi için havaya ihtiyaç vardır. Havasız yerde bu cisimler yanamazlar.

Havada yanma işlerini yapan gaza (oksijen) denildiğini evvelce öğrenmiştik. Odun yanarken alev ve duman çıkarır, ısı verir. Yanan kömürde alev az görülür. Petrol ve mazot da alevli yanar; çevrelerine fazla ısı yayarlar. Havagazı da böyle-

dır. Bu yanmalardan (karbon dioksid) gazı çıkar. Yanma olabilmesi için iki cisme ihtiyaç vardır:

a) Yakıcı cisim (oksijen).

b) Yanıcı cisim (yakıtlar).

Bütün yanmalar, odun; kömür... gibi yakıtlardaki yanmalara benzemez; meselâ gübrenin çürümesi, demirin, kurşunun paslanması, solunum da bir cins yanmadır. Bu yanmalarda alev yoktur. Bazılarında çevreye ısı da yayılmaz. Bu çeşit yanmalara (alevsiz yanma) denir. Burada da yakan ve yanan iki cisim vardır.

Solunum:

Bütün canlı varlıklar çevrelerinden oksijen alarak, dokularındaki besinleri yakarlar. Elde ettikleri ısı enerjisi ile canlılık ödevlerini başarırlar. Bu yanmalardan da dışarıya, yine karbon dioksit gazı çıkar.

Paslanma:

Birçok madenler, nemli havalarda, havanın oksijeniyle yavaş yavaş yanar ve pas denen cismi meydana getirirler.. Paslanan cisimlerin ağırlıkları artar.

HAVA VE ETKİLERİ: Bak: Hava — Havanın ağırlığı ve basıncı — Havanın yanma olayındaki rolü — Rüzgâr.

HAVUÇ:

Havuç, vücudumuza çok yararlı bir bitkidir. Bahçelerde yetiştirildiği gibi yabânisi de vardır. Havucun kökü uzundur. Koniye benzer. Rengi sarıdır.. Bilhassa çiğ yenmesi çok faydalıdır. Vitamince ve canlı atomlar bakımından hayli zengin olan havuç sağlığımızı arttırır.

Havuç, martta ekilir. Tohum alınmak istenen havuçlar sökülmez; ertesi yıla bırakılır.

HAVZA:

Maden bölgelerine, suları ayni deniz su veya nehre akan kara bölgelerine Havza denilir.

HAVZA:

Havza, Samsun Vilâyetine bağlı bir kazadır. Merkezde

16425 nüfus yaşar. Havza kaplıcalarıyle meşhur bir yerdir. Havzada bir de linyit kömürü ocağı işlenmektedir. Köyleriyle birlikte genel nüfusu 41.066 kişidir.

HAYAT BİLGİSİ:

İlk okulda 1 - 2 - 3 üncü sınıflarda, bütün derslerin konularını içinde toplayan mihver derse **Hayat bilgisi** denir. Diğer dersler, hayat bilgisi konularının işlenmesinde yardımcı olurlar. Hayat bilgisi derslerinin müşahedeye, tetkik ve araştırmalara dayanması lâzımdır.

HAYAT BİLGİSİ KONULARI İLE İLGİLİ BEDEN EĞİTİMİ :

Beden eğitimi derslerinde hayat bilgisi konuları ile ilgili birçok hareketler yapılabilir. Meselâ «Posta, telgraf, telefon, radyo» konusu ile ilgili olarak şunlar yapılabilir:

Posta memurlarının hareketlerini taklit. Telefon tellerini bağlamak için direklere tırmanma, ağaçlara takılan telleri, ağaçlara çıkarak kurtarmak gibi taklidi hareketler.

HAYAT KAYNAĞI GÜNEŞ:

Dünyamızı aydınlatan, mevsimleri meydana getiren güneştir. Güneş suları buhar yapar. Buhardan bulutlar olur ve yağmur yağar. Topraklar sulanır. Bu topraklarda ekinler yetişir. Güneş olmasaydı, gündüz olmazdı, yaz mevsimi olmazdı. Her taraf kutuplardan daha fazla soğuk olur, buzlar bütün dünyayı kalın tabakalar halinde kaplar, denizler ve karalar kaskatı donar, yeryüzü zindan gibi kapkaranlık olurdu. O zaman hayattan da eser görülmezdi. Güneş hayat kaynağıdır.

Güneş dünyamızdan 1.300.000 defa büyüktür. Dünyamıza 150.000.000 kilometre uzaktadır. Güneşin ışığı dünyamıza 8 1/3 dakikada gelmektedir.

HAYMANA:

Haymana; Ankara Vilâyetinin kazasıdır. Kaza merkezinin nüfusu 3711 kişidir. Kaplıcaları meşhurdur. Tarım ileridir. Geniş otlaklarda hayvan beslenir. Bağları da çoktur. Köyleriyle

birlikte bütün nüfusu 46.949 kişidir.

HAYRABOLU:

Hayrabolu Tekirdağ Vilâyetinin kazasıdır. Alpullu demiryolu istasyonundan 20 kilometre uzaktadır. Halk tarım yapar. 50 köyü ile birlikte bütün nüfusu 37.378 kişidir. Kaza merkezi 6566 nüfusludur.

HAYVANAT BAHÇESİ :

İçinde çeşitli hayvanların barındırıldığı bahçelere «Hayvanat Bahçeleri» adı verilir. Buralarda dünyanın her yerinden getirilmiş ayrı cinste hayvanlar beslenir. Halk ta buralarını ziyaret eder; gerekli gözlemleri yapar. Hayvanat bahçelerinin içi, hayvanların aradığı hayat şartlariyle bezenir. Hayvanat bahelerinde goriller, filler, maymunlar, timsahlar, hipopotamlar, aslanlar, kaplanlar.. Hemen hemen her çeşit hayvanlar barındırılır.

HAYVAN BESLEMEĞE ELVERİŞLİ BÖLGELER:

Hayvanlar yaylâlarda, geniş otlaklarda beslenir. Bu yüzden hayvancılık ta mer'aları bol, çayırları geniş yerlerde inkişaf eder.

Hayvan yetiştiren kimselerin bilgili olmaları şarttır. Hayvanlar için elverişli bir iklim de aranır.

HAYVANCILIK:

Memleketimiz bir tarım memleketidir. Böyle olmakla beraber, küçük ve büyük baş hayvanlar da çok beslenir. Hayvanlar, yazın yaylalara çıkarılır. Kışın ise kuytu ovalara, vadilere indirilir.

1950 yılı istatistiklerine göre yurdumuzda 23.083.000 koyun, 14.499.000 kıl keçisi, 3.966.000 tiftik keçisi ve 18.123.000 sığır beslenir. Ayrıca 1.633.000 eşek, 1.140.000 at, 100 bin deve, 90 bin katır, 700 bin manda bulunur.

Bütün bunlardan başka, kümes hayvancılığı ipek böcekçiliği, arıcılık memleketimize milyonlar kazandırır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

İLK KURŞUN

15 Mayıs 1919 du. İzmire Yunan ordusu çıkıyordu. Yerli Rumlar azmışlardı. Bağırıyorlar, Yunan askerlerini alkışlıyorlardı. Türkler için için ağlıyordu. Türk mahallelerinden feryatlar yükseliyordu. İki koldan ilerliyen düşmanlar, rastladıkları Türk'ü süngülüyorlardı. Caddeler, mâsum şehitlerimizle dolmuştu.

Bu arada silâh sesleri duyuldu. Bir köşeye gizlenen Nevres Bey, gelenlere durmadan ateş ediyordu Kalabalık, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Sokakları «Türkler geliyor!» sesleri doldurmuştu. Halbuki, gelen giden yoktu. İşgal acısına katlanamıyan bir Türk, tabancasiyle ateş ediyordu Bu ateş, yarım saat kadar sürdü. Mermi tükenince, sesler kesildi. Yanına korku ile yaklaşan düşman süngüleri, onu da vatan topraklarına düşürdüler.

Tarihi fıkralar

HOŞAFIN YAĞI KESİLDİ

Vaktiyle yeniçerilere pilâv verildiği zaman hoşaf da verilmek mutad imiş. Fakat onar kişilik karavana ile verilen pilâv ve hoşaf için ancak birer tane şimşir kaşık verildiğinden ve bittabi hem pilâv ve hem de hoşaf ayni kaşıkla yenilip içildiğinden pilâvın yağı tedricen hoşafa geçmekte ve hoşaf da yağlanmakta imiş. Bir yeniçeri isyanında, isyanı hazırlayanlardan bir nefer, ağalık makamına tâyin olunmuş. Tabiatiyle ağa hazretlerine gümüş bir tepsi içinde hazırlanan yemek getirilmiş. Bu arada hoşaf için ayrıca mercan saplı bir bağa kaşık da konulmuş. Pilâvı ayrı kaşıkla yemeğe başlayan yeni ağa, biraz sonra hoşafın üstünde yağ olmadığının farkına varınca:

— Ahçıbaşıyı bana çağırın.

Diye gürlemiş ve tityerek yanına giren adamağıza:

— Baka aşçıbaşı, ağa olduk diye hoşafın yağını kesmek reva mıdır?

Deyince, şimdiye kadar hoşafa yağ koymamış olan aşçı, bu emirden büsbütün şaşırarak kekelemeye başlamış, ağa daha fazla kükreyerek:

— Bire nâbekâr, beni bilmez mi sanırsın, yoksa kellene mi acımazsın? Şimden sonra hoşafın yağını kesmiyeceksin. Çık! Diye bağırmış.

ALTIN SÖZLER

Sabır eyle işine, hayır gelsin başına.

★

Tembele iş buyur, sana akıl öğretir.

★

Gömleksizin gönlünden günde kırk arşın bez geçer.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 NİSAN 1955, Cuma, Sayı: 33 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

Kahramanlık Hikâyeleri:

İLK KURŞUN

15 Mayıs 1919 du. İzmire Yunan ordusu çıkıyordu. Yerli Rumlar azmışlardı. Bağırıyorlar, Yunan askerlerini alkışlıyorlardı. Türkler için için ağlıyordu. Türk mahallelerinden feryatlar yükseliyordu. İki koldan ilerliyen düşmanlar, rastladıklarını Türk'ü süngülüyorlardı. Caddeler, mâsum şehitlerimizle dolmuştu.

Bu arada silâh sesleri duyuldu. Bir köşeye gizlenen Nevres Bey, gelenlere durmadan ateş ediyordu Kalabalık, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Sokakları «Türkler geliyor!» sesleri doldurmuştu. Halbuki, gelen giden yoktu. İşgal acısına katlanamıyan bir Türk, tabancasiyle ateş ediyordu Bu ateş, yarım saat kadar sürdü. Mermi tükenince, sesler kesildi. Yanına korku ile yaklaşan düşman süngüleri, onu da vatan topraklarına düşürdüler.

Tarihi fıkralar

HOŞAFIN YAĞI KESİLDİ

Vaktiyle yeniçerilere pilâv verildiği zaman hoşaf da verilmek mutad imiş. Fakat onar kişilik karavana ile verilen pilâv ve hoşaf için ancak birer tane şimşir kaşık verildiğinden ve bittabi hem pilâv ve hem de hoşaf ayni kaşıkla yenilip içildiğinden pilâvın yağı tedricen hoşafa geçmekte ve hoşaf da yağlanmakta imiş. Bir yeniçeri isyanında, isyanı hazırlayanlardan bir nefer, ağalık makamına tâyin olunmuş. Tabiatiyle ağa hazretlerine gümüş bir tepsi içinde hazırlanan yemek getirilmiş. Bu arada hoşaf için ayrıca mercan saplı bir bağa kaşık da konulmuş. Pilâvı ayrı kaşıkla yemeğe başlayan yeni ağa, biraz sonra hoşafın üstünde yağ olmadığının farkına varınca:

— Ahçıbaşıyı bana çağırın.

Diye gürlemiş ve tityerek yanına giren adamıağıza:

— Baka aşçıbaşı, ağa olduk diye hoşafın yağını kesmek reva mıdır?

Deyince, şimdiye kadar hoşafa yağ koymamış olan aşçı, bu emirden büsbütün şaşırarak kekelemeye başlamış, ağa daha fazla kükreyerek:

— Bire nâbekâr, beni bilmez mi sanırsın, yoksa kellene mi acımazsın? Şimden sonra hoşafın yağını kesmiyeceksin. Çık! Diye bağırmış.

ALTIN SÖZLER

Sabır eyle işine, hayır gelsin başına.

★

Tembele iş buyur, sana akıl öğretir.

★

Gömleksizin gönlünden günde kırk arşın bez geçer.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 NİSAN 1955, Cuma, Sayı: 33 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

HOSTES
HAVAN
HOROZ
HASIR
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-2
HORTUM
HABEŞİSTAN
HASTANE

Bunları biliyor musunuz?

KÖPEK BALIĞININ REHBERİ

Evet, köpek balığının rehberi vardır. Küçük Remora balığı köpek balığının gövdesine ufak vantuzu ile yapışır. Onun artıklariyle geçinir. Remora balığı, köpek balıklarının rehberidir.

FOK BALIĞI SUDA NE KADAR KALIR?

Fok balığı, memeli hayvan olduğu halde, suyun içinde 7 dakika kalabilir.

AĞAÇLAR, ORMAN İÇİNDE DAHA ÇABUK BÜYÜR

Orman içine dikilen bir ağaç, boş bir sahaya tek başına dikilen ağaçtan daha çabuk büyür. Zira ışık alabilmek için boy verir.

NOEL AĞACI ÂDETİ NEREDEN ÇIKMIŞTIR?

Noel ağacı âdetini ilk defa 722 de St. Boniface adında bir İngiliz çıkarmıştır, fakat İngilizler bu an'aneyi 1840 yılında yani 1118 sene sonra Almanlardan almışlardır.

ÇİÇEKLERİ ÇOK YAŞATMAK İÇİN

Vazodaki çiçeklerin uzun müddet tazeliklerini muhafaza etmesi için suyun içine bir kaşık ince sofra tuzu atmak kâfidir.

BUZLARIN ISI DERECELERİ

Her buz, ayni soğuklukta değildir. Muhtelif hava tazyikleri altında buz haline gelen suyun soğukluğu da başka başkadır. 40 bin atmosfer basınç altında en soğuk buz elde edilir.

İNSAN KULAĞININ İŞİTME KABİLİYETİ

İnsan kulağı en fazla saniyede 32 defa titreyen sesi duyar.

HAYVANLARIN EN CANAVARI

Sansar cinsinden olan ve Vizel adı verilen hayvan çok haindir. Aç olmadığı zamanlar bile zevk için diğer hayvanları öldürür.

HAYVAN ÇEŞİTLENMELERİ:

Hayvanların bir kısmı karada, bir kısmı sularda, bir kısmı da havada yaşarlar.

Sularda yaşıyan hayvanları da 2 ye ayırabiliriz.

1 — Tatlı su hayvanları.

2 — Tuzlu su (deniz) hayvanları.

Bunlardan başka, hem karada, hem de sularda yaşıyan hayvanlar bulunur.

Tabiattaki hayvanlar arasında, sonsuz bir yaşama savaşı vardır. Hayvanlar durmadan birbirleriyle boğuşurlar. Birbirlerini yerler. Kuvvetliler zayıf ve cılızları yok eder. Ayrıca; yaşayan hayvanlar, tabiat olaylarıyla da savaşmak zorundadırlar. Öyle ya, tabiatın iklim ve muhit şartlarına uyamıyan bir hayvan zamanla ölüme mahkûm olur. Böylece kaybolur; gider. Orta Afrika ormanlarında yaşayan aslanı Grönland adasına götürüp bıraksak, az bir zaman sonra hayvanlar kralının öldüğünü görürüz.

Yaşayan her varlık hayat kavgasını istemiyerek kabul zorunda kalır. Bu kavgayı kazananlar ömrünce yaşar; kaybedenler hayata veda ederler. Bu haller insanlar için de az veya çok farklarla aynidir.

Eskiden nesilleri var olan bir çok hayvanlar, kendilerini hayat şartlarına uyduramadıkları için yokolup gitmişlerdir. Bugün, bunların toprak altındaki kalıntılarını görebiliyoruz. Ölmeyen, yaşamaya devam eden hayvanlar da vücut yapılışlarını hayat şartlarına uydururlar.

HAYVAN HASTALIKLARI :

Hayvanlar da çok tehlikeli hastalıklara yakalanabilirler. Bu hastalıklar köydeki bütün hayvanlara yayılarak hepsini öldürebilir. Böyle bir hastalık çıktığı zaman köylüler hemen hükûmete haber verirler. Hükûmetimiz baytar (hayvan doktoru) ve ilâç göndererek köylülerimize yardım eder. Ölen hayvanların yerine hayvan verir.

Çeşitli hayvan hastalıkları :

At, eşek, katır gibi tek tırnaklı hayvanlarda çeşitli hasta-

lıklar olur. Bunların bir kısmı bulaşıcı, bir kısmı da bulaşıcı değildir. **Sancılar** bulaşıcı olmayan hastalıklar sırasındadır. Bulaşıcı hastalıkların başında **şarbon** ile **ruam** gelir. Şarbon koyunlarda, keçilerde, manda, at, katır, eşek, domuz gibi hayvanlarda görülen bir hastalıktır. Şarbona insanlarda da rastlanır. Şarbona karşı aşılanmak gerektir. En tehlikeli hayvan hastalıklarından biri de ruamdır. Buna yakalanan canlı kolay kolay iyileşemez; ölür. Sığırlarda **sığır vebasına** ve **şapa** tesadüf edilir. Ayrıca, **verem** de, sığırlar ve koyunlar için öldürücü bir hastalık çeşididir. **Proplazmus** hastalığını hayvandan hayvana keneler geçirirler.

Koyun ve keçilerin hastalıklarından da **koyun uyuzunu, şarbonu (dalak), proplazmus (hayvan sıtması)** u, **şapı, çeçek**', **kelebeki** sayabiliriz. Hayvan hastalıklariyle hem devlet, hem de hayvan sahipleri uğraşırlar. Hayvan hastalıklarını iyi etmiye çalışan hekimler veterinerlerdir.

HAYVAN HASTANELERİ: **Bak: Hayvanları Korumak.**

HAYVAN KORUMA KURUMU (HAYVANLARI KORUMA DERNEĞİ) :

Hayvanların çoğu insanlara faydalı yaratıklardır. Besinlerimizin çoğunu, giyeceklerimizin bir kısmını hayvanlardan alırız. Kuşlar yurdumuza güzellik verirler; zararlı böcekleri yerler. Bu bakımlardan, faydalı hayvanları üretmek ve korumak iyi yürekli insanların vazifesidir. Hayvanları sevenler, onlara acıyanlar **Hayvanları Koruma Derneğini** kurmuşlardır. Bu cemiyet üyeleri hayvanların öldürülmemesine, hayvanlara eziyet edilmemesine çalışır: hayvanların yardımına koşarlar.

HAYVANLAR (PEK ESKİ ZAMANLARDA YAŞAMIŞ OLANLAR DA DAHİL)

Hayvanlar başlıca iki kısma ayrılır: (1) Evcil, (2) Yabanî hayvanlar. İlk hayat başladığı zamanlarda bütün hayvanlar yabanî idiler. Sonradan insanlar at, keçi, sığır ,eşek, kedi ve köpek gibi hayvanları kendilerine alıştırdılar. Evcil yaptılar. Evcil hayvanlar bize çok yardım ederler. Onlara iyi bakıp iyi mu-

amele etmeliyiz.

Bak: Hayvanlar âlemi — Hayvan çeşitlenmeleri — Hayvan sınıfları — Eski hayvanlar.

HAYVANLARA EZİYET ETMEMELİYİZ: Bak: Hayvanları Korumak.

HAYVANLAR ÂLEMİ:

Dünyadaki canlı varlıkları:

a) Hayvanlar,

b) Bitkiler olmak üzere, başlıca 2 gruba ayırabiliriz.

İnsan denen yaratık ta, bir çok bakımlardan hayvanlar bölümüne girer. Hayvanlarla aramızdaki fark konuşmamız, âlet yapmamız, düşünmemiz ve hiç bir şekilde diğer hayvanlarınkine benzemeden cemiyet halinde yaşamamızdır. Yoksa beslenme, solunma, büyüme ve üreme bakımından hayvanlardan farksız durumdayız. Hele, vücut yapılışımızın birçok kısımları, hemen hemen hayvanlardakinin aynidir.

İnsana, çok gelişmiş bir hayvan gözüyle de bakabiliriz.

Hayvanlar, birçok türlere ayrılırlarsa da, bu türleri teşkil eden yaratıklar genel olarak birbirlerine benzerler. Meselâ, bütün hayvanlar canlıdırlar. Doğarlar veya yumurtadan çıkarlar. Besin alırlar. Solunum yaparlar. Büyürler. Ürerler. Uzun veya kısa bir hayat süresinden sonra da ölürler; cansızlar âlemine karışırlar.

HAYVANLARDAN NASIL FAYDALANIYORUZ? BESİNİMİZİ SAĞLARIZ: Bak: Hayvanların Faydaları.

HAYVANLARI KORUMAK :

Bize birçok yardımlarda bulunan hayvanları korumak için hayvan hastahaneleri vardır. Hayvanlara bakan doktorlara veteriner veya baytar denir. Her vilâyetimizde bir Veteriner Müdürlüğü vardır. Salgın hayvan hastalıkları çıkarsa hayvanlara aşı yaparlar. İlâç verirler. O vilâyetin hayvanlarını korumağa mecburdurlar.

Hayvan sahipleri de hayvanlarını korumalı, onlara iyi bakmalı, eziyet etmemelidir. Arabaları çok dolduran arabacılar,

atlarına eziyet etmiş olurlar. At, eşek, katır gibi yük hayvanlarına çok yük yükletmek doğru değildir. Sokakta kedileri, köpekleri, tavukları, kuşları, atları, sığırları taşlamak, onlara sopa ile vurmak veya bir yere bağlayıp dövmek, taşlamak çok fenadır. Bunlar eziyet etmek demektir. Bütün hayvanlara iyi muamele etmeli, onları sevmeliyiz. Çünkü onlar bize hiç eziyet etmezler. Fena muamele etmezler. Bize her zaman yardım ederler. Yük hayvanlarına ne yüklersek taşırlar. Nasıl araba bağlarsak çekerler. Dilleri yoktur. Bize fena lâf söylemezler. Hayvanlar bizim en iyi arkadaşlarımız ve yardımcılarımızdır.

HAYVANLARIMIZ: **Bak: Hayvancılık.**

HAYVANLARIMIZIN EKONOMİK DEĞERLERİ :

Yurdumuzun ekonomik hayatında hayvanların rolü büyüktür. Her yıl ,hayvanlardan milyonlarca lira kazanmaktayız. Ayrıca, memleketimizde konserveciliğin, iplik ve dokuma endüstrisinin gelişmesi hayvancılıkla yakından ilgilidir. Besinlerimizle giyeceklerimizin çoğunu, çeşitli eşyamızın bir kısmını hep hayvanlardan temin etmekteyiz. Tavuk, kaz, hindi, ördek gibi kümes hayvanları yumurtalariyle, etleriyle ve tüyleriyle işimize yararlar. Koyun, keçi gibi küçük baş hayvanlardan sayısız faydalar sağlarız. Derilerinden pösteki, kıllarından iplik ve kumaş yaparız. Etlerini, sütlerini besin olarak kullanırız. Peynir, yoğurt, yağ da hayvan sütlerinden elde edilir. Sığır, at, eşek, katır, deve gibi koca baş hayvanlardan da türlü şekillerde faydalanmaktayız. Bunların bazılarını işlerimizde kullanırız. Bazılarının da et, süt, deri, kemik ve gübrelerinden türlü şekillerde faydalanırız. Bir tarım memleketi olan yurdumuzda hayvancılık günden güne gelişmektedir. Zaten, memleketimizin zenginliği hayvancılığın gelişmesine de bağlıdır. Tarlalardaki, ormanlardaki kuşların da çeşitli faydaları vardır.

HAYVANLARIN BAŞLICA FAYDALARI: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVANLARIN DERİSİNDEN, KEMİK VE BOYNUZLARINDAN, TÜYÜNDEN DE FAYDALANIRIZ: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVANLARIN FAYDALARI :

Hayvanlardan şu şekillerde faydalanırız:

(1) Etlerinden,

(2) Süt, yumurta, bal ve kozalarından,

(3) Derilerinden, kemik ve boynuzlarından, tüylerinden,

(4) Gücünden,

(5) Yardımlarından.

(1) **Etlerinden faydalandıklarımız:** Sığır, koyun, keçi, tavuk, hindi, kaz, ördek, av hayvanları, av kuşları, balıklar.

(2) **Sütlerinden faydalandığımız hayvanlar:** İnek, manda, koyun, keçi. Eski Türkler kısrak sütünü de içerler ve kımız denen bir içkiyi yapmakta kullanırlardı. **Yumurtalarından faydalandıklarımız:** Tavuk, hindi, kaz, ördek, balıklar. **Bize bal yapan böcek:** Arı. Balda türlü türlü vitaminler ve çok kuvvetli gıdalar vardır. Sabah kahvaltısında bal yersek zihnimiz kuvvetli ve açık olur. **Kozasından istifade ettiğimiz böcek:** İpek böceği. Bu böceğin yaptığı koza ipektir. Fabrikalarda bu kozalardaki ipekler alınarak iplik haline getirilir ve ipekli kumaşlar yapılır.

(3) **Derilerinden ve tüylerinden faydalandığımız hayvanlar:** Koyun, sığır, av hayvanlarının (tilki, kurt, sansar, samur, domuz, ayı gibi) deri ve postlarından. Koyun, keçi, tavuk, kaz, ördek ve av kuşlarının tüylerinden. Boynuzlu hayvanların boynuzlarından ve hayvan kemiklerinden düğme, tarak, bıçak sapı gibi şeyler yapılır.

(4) **Gücünden faydalandığımız hayvanlar:** At, sığır, manda, deve, eşek, katır. Başka memleketlerde devekuşunun, köpeklerin, Ren geyiklerinin, fillerin gücünden istifade ederler. Kızak, araba çektirirler. Yük taşıtırlar.

(5) **Yardımlarından fayda gördüğümüz hayvanlar:** Köpekler bekçilik ederler. Orduda haber gönderme işlerinde kullanılır. Polis teşkilâtında polis köpekleri hırsızları takip ederler. Çoban köpekleri sürüleri korur. Av köpekleri avları bulup sahiplerine getirirler. Sen Bernar köpekleri kayıp ve yaralı yolculara yardım ederler. Gözleri görmeyen

sahiplerine yol gösteren köpekler vardır.

Atlar da sahiplerine çok sadık ve bağlıdırlar. Zorda kalan sahiplerine yardım ederler. Kediler fareleri yakalayarak bizi bu pis hayvanlardan kurtarırlar. Güvercinler, postacı vazifesini görürler. Haber getirip götürürler. Birçok kuşlar ufak ve zararlı böcekleri yiyerek tarla ve ürünlerimizi korumuş olurlar. Bütün hayvan ve kuşların gübreleri, hamsi gibi bazı balıkların kendileri gübre olarak tarlalarımızı verimli hale getirirler. Doğan ve şahin gibi kuşlar, diğer kuşları avlamakta avcılara yardım ederler.

HAYVANLARIN GÜCÜNDEN FAYDALANIRIZ: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVAN PANAYIRI :

Bazı kasaba ve şehirlerde hayvan panayırları kurulur. Bu panayırlar bir kaç gün sürer. Hayvan panayırlarında iyi yetiştirilmiş besili hayvanlar teşhir edilir. En iyi cinste hayvan sahibi olan vatandaşlara mükâfatlar verilir. Böylece iyi cinste hayvan yetiştirenler teşvik edilmiş olurlar. Hayvan panayırı, hayvan pazarıdır. Türlü cinste hayran almak isteyenler hayvan panayırına giderler.

HAYVAN SINIFLARI :

Hayvanlar :

1 — Omurgalılar,
2 — Eklemli hayvanlar,
3 — Yumuşakçalar,
4 — Solucanlar,
5 — Dikenli derililer,
6 — Selânterler,
7 — Tek hücreli hayvanlar diye çeşitli sınıflara bölünürler.

Omurgalılar :

a) Memeliler,
b) Kuşlar,
c) Sürüngenler,
d) Kurbağalar,

e) Balıklar olarak 5 sınıfa ayrılır.

Memeliler 13 takımdan ibarettir. Bunlar vücut yapılışları itibariyle birbirlerine benzerler. Memelilerde vücut:

a) Baş,

b) Gövde,

e) Ayaklar olarak 3 kısımdır.

Bunların çoğu kuyrukludur. Isı dereceleri 36 - 37 derecedir. Bu sebeple bu hayvanlar, **Sıcak kanlı hayvanlar** adını alırlar.

Memelilerin omurgaları, iskeletleri vardır. Akciğerleriyle solunum yaparlar.

Yürekleri 4 gözden ibarettir. Ekserisinde sidik ve pislik ayrı deliklerden çıkar. Üremeleri, dişilerinin doğurmasiyle olur. Ana, yavrularını meme sütüyle besler.

Memelilerde, tek delikli hayvanlar yumurtlarlar. Ama, bunların dişilerinde de, yine meme bulunur.

Kuşlar kanatlıdırlar. Uçarlar. Bu yüzden kemikleri hafiftir, iliksizdir. Kuşların vücut yapısı, havayı kolayca yaracak biçimdedir. Kuşların ayaklarında 4 parmak bulunur. Bu parmakların 3 ü öne, biri arkaya doğru uzanır.

Solunumları memelilere benzer. Yürek yapılışları da onlarınkini andırır.

Kuşlarda sindirim organları kursak ve katıdan ibarettir. Dişileri yumurtlar. Zamanı gelince kuluçkaya yatarlar. Yumurtadan ürerler. Yavrularını ağızlariyle taşıdıkları besin parçalariyle (böcek, sinek, solucan, tane) beslerler.

Sürüngenler :

1 — Kelerler,

2 — Yılanlar,

3 — Timsahlar,

4 — Kaplumbağalar olarak 4 kısımda incelenir. Kelerlere örnek, kertenkele ile bukalemundur.

Kaplumbağa ve timsahlarda bacaklar kısadır. Bunlarda da dörder ayak vardır. Bunlarda (yılanlar da dahil) vücut ısısı, içinde yaşadıkları muhitin ısısına uyar. Yürekleri hızlı çarpar. Solunumları çabuktur. Akciğerleri vardır. Yumurtadan çoğal-

dıkları halde kuluçkaya yatmazlar.

Bazıları karada, bazıları denizde yaşar. Hem karada, hem de denizde (suda) yaşayanları vardır.

Kurbağalar karada yaşadıkları gibi su içinde de yaşarlar. Nemi ve sıcağı severler. Yavruları solungaçlı olur. Büyüdükleri zaman akciğerlerle solunuma devam ederler. Kurbağalarda ısı, muhit ısısına uyar. Yumurtadan ürerler. Yavrular anaya benzemez. Zamanla değişerek ana şeklini alırlar. Kurbağa yavruları suda yaşar. Ama, büyüdükten sonra hem karada, hem de suda yaşarlar.

Balıklar :

1 — Kemikli,

2 — Kıkırdaklı,

3 — Balıksı,

4 — İlksel omurgalı olarak 4 e ayrılırlar. Balıklar suda yaşarlar. Bir kısmı tuzlu, bir kısmı da tatlı suların içindedirler. Solungaçlıdırlar. Balıksı yaratıklarda hem solungaç, hem de hava kesecikleri bulunur. İskeletleri tek bir omurgadan ibarettir. Bu da bazan kemik, bazan da kıkırdaklardan ibaret olur. Yüreklerde tek kulakçık, tek karıncık vardır. Yürekten çıkan pis kanı, solungaçlar temizler. Balıklar ılık ve durgun koy sularına yumurta dökerler. Zamanla; milyarları bulan bu yumurtalardan yavrucuklar belirir.

Eklemli hayvanlar:

1 — Böcekler,

2 — Örümcekler,

3 — Çok ayaklılar,

4 — Kabuklular gibi 4 sınıfa ayrılırlar.

Böcekler 8 takıma bölünür.

a) Kınkanatlılar. (Leş böceği, mayıs böceği gibi)

b) Pul kanatlılar. (Tırtıl kelebekleri ,ipek böceği gibi)

e) Zar kanatlılar. (Arılar, kırmızı karıncalar)

d) Çift kanatlılar. (Sinekler)

e) Sinir kanatlılar. (Kaplan böceği)

f) Yarım kanatlılar. (Tahtakurusu, bit, su böceği)

g) Düz kanatlılar. (Çekirge, dana burnu)

h) Yalancı sinir kanatlılar. (Beyaz karınca)

Yumuşakçalar: Salyangoz gibi hayvanlardır. **Solucanlar** sınıfında bildiğimiz solucanlar ve solucanlara benziyen kurtlar vardır. **Derisi dikenliler:** Deniz kestaneleri, deniz yıldızları gibi hayvanlara denir. **Selânterler** sınıfında mercanlar, süngerler, deniz anaları vardır.

Tek Hücreli hayvanlar:

Tek hücreli hayvanlar gözle görülmezler. Suda, kanda yaşarlar. Bunlar da mikroplardır. İkiye bölünerek çoğalırlar. Besinin etrafını kuşatırlar, sararlar ve eritirler.

HAZARLAR:

Hazarlar eski Türk kavimlerinden biridir. 5. yüzyılda Asyadan kalktılar; Hazar denizinin ve Kafkasyanın kuzey taraflarında yerleştiler. 6. Yüzyılda Batı Göktürklerinin buyruğunda bir devlet kurdular. 7. Yüzyıl içinde bağımsızlıklarını kazandılar. Volga ile Dinyester nehirleri arasında yayıldılar. İranlılarla, Sasanîlerle, Kuzey Rusya Slavlarıyle savaştılar. İranın kuzeyine kadar yayıldılar. Askerlikte ileri idiler. Zamanla askerî teşkilâtları bozuldu. 10. Yüzyıl içinde Polonyalılar, Slavlar, Viyatiçler Hazarlara vergi ödemek zorunda kalmışlardı. Kief şehri Hazarların yurtları içinde bulunuyordu. Askerlik değerlerini kaybedince zayıfladılar. 11. Yüzyılda yıkıldılar; tarihe karıştılar. Uygarlıkta ileriydiler. Tarım yaparlardı. Ticaretle uğraşırlardı.

HAZRETİ MUHAMMED : (Bak: Muhammed)

HECE :

Kelimelerin söylenişinde, ağzımızdan bir çırpıda çıkan ses parçalarına **hece** denir. Hecelerde yalnız bir sesli harf bulunur. Türkçede bir hecede dörtten fazla harf bulunmaz. Kurt, dert, dört, Türk gibi...

HECELERDE UYUM :

Türkçedeki sesli harfler, kalın sesliler ve ince sesliler diye ikiye ayrılırlar.

Buna göre, heceler de, kalın sesli heceler — ince sesli he-

celer diye guruplanırlar. Bir kelimenin ilk hecesi ince sesli ise ve ondan sonra gelen heceler de hep ince sesli harflerden meydana geliyorsa, veyahut kelimenin kalın sesli olan hecesini kalın sesli heceler takibediyorsa, o kelimenin hecelerinde uyum vardır denilir. Anadolu - Ankara - Ayvalık - incecik kelimelerinde olduğu gibi.

HEDEF :

Hedef; askerlerin, avcıların vurmak gayesiyle ateş ettikleri yerdir. Bir keklik avcının hedefi olur. Asker için de hedef düşmandır.

Hedef, ayrı bir anlamda amaç mânasına da gelir. Milletçe hedefimiz, bağımsız yaşamaktır dediğimiz zaman bir topluluk olarak düşündüğümüz, içimizde yaşattığımız gayeyi anlatmış oluruz.

HEKİMHAN :

Malatya vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezde 3.038 nüfus yaşar. Malatya - Sivas demiryolu üzerindedir. Geniş yaylâlarında hayvan beslenir. Sulak vâdilerinde meyvalıklara, bostanlara rastlanır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 38.945 kişidir.

HEKTAR :

Hektar, bir arazi ölçüsüdür. Yüz ar bir hektardır. Eni ve boyu 100 (yüz) er metre olan bir kare alana hektar denir.

HEKTOGRAM :

Hektogram, kilonun onda biri; gramın da 100 katıdır. Yani, bir hektogram 100 gramdır.

Hektogram kısaca «Hg» şeklinde yazılır.

HEKTOLİTRE :

Hektolitre, litrenin 100 katıdır. Kısaca «Hl» şeklinde yazılır.

HEKTOMETRE :

Metrenin 100 katıdır. Kısaca «Hm» olarak yazılır.

HELİKOPTER :

Bir uçak çeşididir. Üzerinde, büyük bir pervanesi vardır. Kanatları yoktur. Olduğu yerden dikine havalanır. Havada, istenilen yerde durur. Dar düzlüklere kolayca iner. Gemi güver-

telerine konar. Çeşitli tipleri vardır. Helikopterler uçaklar kadar hızlı gidemezler. Ama, bir çok bakımlardan daha kullanışlıdırlar.

Savaşlarda keşif işlerinde, topçulara hedef gösterme işlerinde, yaralıları taşımada, erzak taşımada, cephane taşımada ve muhasarada kalmış birliklerin kurtarılmasında kullanılırlar. Postacılıkta, haberleşmede de işe yararlar. Taşıtlar gibi insan taşırlar, yük taşırlar.

HELVA :

Helva; irmik, un, tahan gibi maddelerin yağ ve şekerle karıştırılarak ateşte pişirilmesi suretiyle yapılan tatlı çeşididir.

HEMŞİRE :

Hastahanelerde çalışmak üzere Hemşire Okulunu bitiren bayanlara «Hemşire» denir. Hemşireler doktorların yardımcılarıdır. Hastalara ilâç içirirler, iğne yaparlar, nabızlarını ve ısı derecelerini ölçerler.

Hemşirelik insanî duyguları okşıyan bir meslektir.

HENDEK :

Sakarya Vilâyetinin kazasıdır. Merkezinde 7717 nüfus yaşar. Adapazarı - Bolu şosesi üzerindedir. Hendek Adapazarının 30 km. doğusuna düşer. Verimli topraklarında tarım yapılır. Tütün yetiştirilir. Etrafını çeviren dağlar, ormanlarla örtülüdür. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 35598 kişidir.

HENRY HUDSON :

Hudson, 16. Yüzyıl seyyahlarındandır. Bugün Amerika kıt'asının kuzeyinde kendi adı ile anılan Hudson Boğazı ve Hudson Körfezini bulmuştur.

HEREKE :

Hereke, İzmit körfezinin kuzey kenarındadır. Gebzenin 5 km. doğusuna düşer. Haydarpaşa - Anadolu demiryolu buradan geçer. Bir köy sayılırsa da, içinde bulunan fabrika sebebiyle çok gelişmiştir. Nüfusu 5 bini geçer. Memleketimizin ilk yünlü dokuma fabrikası Hereke'de kurulmuştur. Bu fabrikada iyi cins halılar da dokunur.

HEYKEL :

Taş, mermer, toprak veya madenden yapılmış insan ve hayvan modellerine «Heykel» denir. Heykel yapan san'atkârlara da «Heykeltraş» adı verilir.

HINIS :

Erzurum vilâyetine bağlı bir kazadır. Merkez kasabası 3234 nüfusludur. Erzurumun 70 km. güney doğusunda bulunur. Bir ova içindedir. Batısında Bingöl Dağları yükselir. Halk, hayvan besler, tarım yapar. İklim serttir. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 34.823 kişidir.

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU :

Roma İmparatorlarından Augustus zamanında Palestin (Filistin) de yeni bir din yayılmıya başlamıştı. Bu din tek Tanrı'lı bir inanca sahipti. Yeni dinin Peygamberi İsa idi. Bu sebeple yeni dine de **Hıristiyanlık** adı verildi, İsa Peygamber, Allah'ın oğlu olduğunu iddia ediyor; putlara tapmanın günah olduğunu söylüyordu. Nihayet öldürüldü. Yakın arkadaşları Roma'ya gittiler. Orada hıristiyanlığı gizli gizli yaymağa başladılar. Önceleri ağır baskılara maruz kalan hıristiyanlar sonraları serbestelediler ve hıristiyanlık bütün Avrupaya yayılmış oldu.

HIYAR :

Hıyar, tazeyken yenen bir bitkidir. Kabakgillerdendir. Bostanlarda yetiştirilir. Sürünücü bir bitkinin meyvasıdır. Kabağa benzer. Çiçekleri sarıdır. Yaprakları da aşağı yukarı kabak yapraklarını andırır. Bol sulu topraklarda büyür.

HİCAZ :

Hicaz, Arap Yarımadasında bulunan bir ülkedir. Arap Yarımadasının kuzey batı kısmında bulunur. Kızıl Denizin kenarında uzanır. Hicaz, Suudî Arap Krallığına aittir. Yavuz Selimin Mısır seferinden sonra, Osmanlı topraklarına katılmıştı. Fakat Birinci Cihan Savaşı içinde bizden ayrıldı. Bugün Hicazda Vehâbiler hüküm sürmektedir.

Hicazın başşehri Mekkedir. Burada 150.000 nüfus barınır. İslâm dininin Ulu Peygamberi Hazreti Muhammed burada doğdu. Burada Peygamber oldu. Dini de burada yaymıya başladı

Müslümanlarca da kutsal bir ziyaretgâh olan «Kâbe» de Mekke şehrindedir. Bu sebeplerle Mekkeye her yıl 100 binleri bulan hacılar gelirler. Medine de önemli bir şehirdir. Nüfusu 30 bindir. Peygamber Efendimizin türbesi Medinede bulunur. Hicazın önemli bir şehri de Cidde'dir. Cidde, Kızıldeniz kenarında, Mekke'nin iskelesidir.

Memleketin büyük kısmı taşlık ve çöldür. Ekilebilen yerlerde arpa yetiştirilir. Hurma boldur. Hicazın petrol kaynakları da zengindir. Hacılardan ve petrolden elde edilen para, memleketin başlıca gelir kaynağını teşkil eder.

Hicazın alanı yarım milyon kilometrekare ve nüfusu iki buçuk milyondur.

HİCRET:

Hazreti Muhammedin Mekkeden Medineye gitmesi olayına «Hicret» adı verilir. (**Bak: Muhammed**).

Hicretin tarihi müslümanlar tarafından takvimbaşı sayıldı.

Hicrî tarih Arabî aylara göre hesaplanır.

Osmanlı devleti zamanında biz de bu tarihi kullanırdık. Fakat, Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye bütün dünya milletlerinin kullandığı Milâdî takvim yılını kabul etti.

HİDROKLORİK ASİT (TUZ RUHU) :

Hidroklorit asit hidrojen ile klorun birleşmesinden meydana gelir. Sulandırılmışı ekşi tad verir. Lehimcilikte, kalaycılıkta, madenî eşyanın temizlenmesinde, endüstride kullanılır. Kısa Hcl olarak yazılır.

HİKÂYE :

Bir olayın anlatılmasına hikâye etmek adı verilir. Asıl hikâye, bir takım meraklı olayları konuşma dilinde anlatan bir yazı şeklidir. Küçük romanlar da hikâye adını alır.

Eskiden, fiillerin geçmiş zamanlarına hikâye denirdi.

HİLÂFET : **(Bak: Halife - Halifelik)**

HİLVAN :

Hilvan Kazası Urfa Vilâyetine bağlıdır. Merkez kasabası 2. 189 nüfusludur. Urfanın 50 km. kuzey doğusunda bulunur. 48 köyü ile birlikte bütün nüfusu 18.401 kişidir. Halk tarım

yapar, hayvan besler.

HİMALAYA :

Dünyanın en yüksek dağları «Himalaya» lardır. Asyada Hindistanın kuzeyinde uzanırlar. Tibetle Hindistan arasında duvar gibi yükselirler. Uzunlukları 2400 kilometreyi bulur. Enleri 120 ile 300 km. arasında değişir. Himalayaların alanı 500 bin kilometre karedir. Himalaya dağları üzerinde bir çok yüksek tepeler varsa da, bunların ve hattâ dünyanın en yüksek tepesi Everesttir (8882 m.). Bu tepeye 29 Mayıs 1953 tarihinde İngiliz Albayı Hilarinin başkanlığında bir heyet çıkmaya muvaffak olmuştur. Himalayalar üzerinde 9 milyona yakın nüfus yaşar.

Bu dağlar Asya iklimine büyük etki yaparlar. Orta Asyanın soğuk rüzgârlarını güneye geçirmezler. Güneyden gelen ılık ve yağmurlu Muson rüzgârları da Tibete ulaşamaz.

HİNDENBURG : (1847-1934)

Hindenburg, meşhur bir Alman mareşalidir. 1847 de Posen'de doğdu. Birinci dünya savaşında Ruslara karşı büyük zaferler kazandı. Bunun üzerine, Alman orduları Başkomutanı oldu. Almanya yenilince 29 Eylûl 1918 de Alman İmparatoru 2. Wilhelm'ı sınır dışına çıkardı. 1919 da Başkomutanlıktan çekildi. 1925 ve 1932 yıllarında Almanya Reiscumhurluğuna seçildi. 1933 te politikadan uzaklaştı. 1934 te öldü.

HİNDİ :

Büyük bir kümes hayvanıdır. Erkeğinde ibiği gagasının üzerinden sarkar. Dişi hindi, yapılışça küçüktür. Tüyleri azdır. Erkek hindi gibi kabarmaz. Hindilerin yabanisi de vardır. Hindinin ana yurdu Amerika kıt'asıdır. 1519'da, İspanyollar tarafından Avrupaya getirilmiş; zamanla da dünyaya yayılmıştır. Eti lezzetlidir.

HİNDİÇİNİ :

Asyanın güney doğusundadır. Tamamen Fransanın sömürgesi idi. Şimdi burada bağımlı ve bağımsız devletçikler vardır. Büyüklüğü 740 bin kilometre karedir. Nüfusu 25 milyonu aşar.

Hindiçininin kuzeyinde Çin vardır. Batısında Siyam bulu-

nur. Kuzey batısında da Burma yer alır. Doğum ve güneyini Çin denizi kuşatır.

Büyük şehirler deniz kenarında sıralanır. Tarımda oldukça ileri sayılır. Yılda 6-7 milyon ton pirinç elde eder. Tahıl yetiştirir. Kauçuk, kömür, tütün, şeker çay, peynir, ipek satar. Başşehri **Hanoi'dir.**

Hindiçinin en büyük nehri Mekong nehridir. İklim sıcaktır. Ormanlar sıktır. Hindiçini ile alışverişimiz yoktur.

HİNDİSTAN (YARIMADASI) :

Hindistan, geniş bir yarımadadır. Bu yarımadayı batıdan Umman denizi, kuzeyden Himalaya dağları, doğudan Bengal körfezi çevirir. Güneyde de Hint Okyanusu uzanır. Hindistanın alanı 3.700.000 km.² dir. Yarımadanın ortası Dekan yaylası adını alır. Burası çorak bir yerdir. Güney bölgeleri ile kıyılar tropikal bir haldedir. Sıcaklar çok, yağışlar boldur. Ormanlar da sıktır. Asyanın büyük nehirlerinden olan Ganj, Brahmaputra ve İndüs suları Kuzey Hindistan topraklarını sular. Çöller de geniş bir yer kaplar. Munson rüzgârları Hindistana yağmur getirir.

Hindistan zengin bir ülkedir. Toprakları bereketlidir. Madenleri zengindir, çeşitlidir. Ormanlar çok geniştir. Memlekette büyük baş hayvan da boldur. Aslan, kaplan, fil ve maymunlar Hindistan ormanlarını doldurur. Zehirli yılanlar, her yıl binlerce kişiyi öldürür. Tahıl, pirinç, çay, kakao, pamuk, tütün, yapağı, ipek, mısır, portakal başlıca ürünleri teşkil eder.

Bütün Hindistan Yarımadasında 500 milyona yakın insan yaşar. Bu nüfusun 80 milyondan fazlası müslümandır. Geri kalan çoğunluk Hindulardan ibarettir.

Hindistanda Hindistan ve Pakistan cumhuriyetleri vardır. Her 2 cumhuriyet te İngiliz dominyonudur.

HİNDİSTAN DEVLETİ :

Hindistan, Güney Asya devletlerinden biridir. Hindistan Devleti Asyanın güneyinde bulunan büyük bir yarımada üzerinde bulunur. Bu yarımada, tepesi aşağıda bir üçgene benzer.

Yarımadanın doğusunda Bengal körfezi, batısında da Umman denizi yer alır. Hindistanın nüfusu 381.690.000 kişidir. Bunun 40 milyonunu müslümanlar teşkil eder.

Hindistanın kuzey batısında Pâkistan, kuzeyinde Tibet, Nepal; kuzey doğusunda Doğu Pâkistan vardır.

Yarımadanın ortası Dekan Yaylâsı adını alır. Dekan Yaylâsını doğudan ve batıdan denizlere paralel olarak Gat Dağları çevirir. Doğudakilere «Doğu Gatları» batıdakilere de «Batı Gatları» denir.

Dekan Yaylâsının içinden çıkan Kistna, Godavari ve Mahanadi nehirleri Bengal Körfezine dökülürler. Narbada Suyu batıda Cambay Körfezine boşalır.

Hindistanın en büyük nehri Ganjdır. Ganjın kolları, ekseriyetle Himalaya Dağlarından gelir. Ganj Nehrinin en büyük kolu Brahma Putradır.

Ganj, hemen hemen bütün kuzey Hindistanı ve Doğu Pâkistanı sular. Geçtiği topraklara bereket saçar. Hindularca kutsal tanınan Ganj, her yıl onbinlerce Hindu hacısının ziyaret yeri olur.

Hindistanın iklimi sıcaktır. Yarımadanın kuzeyini kuşatan Himalayalar, Hindistana kuzeyin soğuk rüzgârlarını bırakmazlar. Fakat memleket deniz rüzgârlarına açıktır. Denizden esen bu rüzgârlara Munson rüzgârları denilmektedir. Munson rüzgârları Hindistana bol yağmur getirirler. Hattâ, Bengal Körfezi kıyıları dünyanın en çok yağmur alan bölgeleridir. Bengal bölgesine düşen yıllık yağmur ortamı 12 metredir. Yağışların bolluğu, havanın aşırı sıcaklığı memleketin birçok yerlerini tropikal bir hale getirmiştir. Dünyanın en sık ormanları, Hindistanda bulunur. Hindistan ormanlarına Cöngel denir. Buralarda aslan, kaplan, fil gibi vahşî hayvanlar yaşar. Nehirlerde timsahlar kaynaşır. Dallarda maymunlar oynaşır. Hindistan ormanları, görünüşçe Orta Afrika ormanlarını andırır. Nüfusun çoğu su boylarında toplanmıştır. Hindistan, 1947 yılına kadar İngilterenin bir sömürgesiydi. 1947 de bağımsızlığa kavuştu. İngil-

Kahramanlık Hikâyeleri

18 MART 1915

Mehmetçik siperden çıktı. Mavi enginleri süzdü. «Gidiyorlar!» diye söylendi. Hakikaten, geldikleri gibi gidiyorlardı. Denizin üstünü kara duman kaplamıştı.

18 Mart sabahı, düşman zırhlıları son bir zorlama yapmışlardı. Çanakkale siperlerini ağır toplariyle dövmüşlerdi. Ama, yine de Mehmetçiğin imanını yıkamamışlardı. Mehmet te boş durmamıştı. Zırhlılara ölüm yağdırmıştı. Hattâ, birkaç büyük zırhlı da Boğazın serin sularına gömülmüştü. Şimdi, bütün siperlerde bir sükûnet vardı. Çanakkale zaferini böyle kazanmıştık.

Tarihi Fıkralar

KUYUCU İLE NASUH PAŞA

Kuyucu Murad Paşa kumandasındaki Türk kuvvetleri İran üzerine yürüyerek Tebriz önlerine dayandığı sırada, Diyarbakır valisi Nasuh Paşa, Padişaha bir mektup gönderdi. Bu yazısında: kırk bin altın yollamak ve orduyu aylarca kendi kesesinden beslemek şartile Sadrıâzamlığın ve Başkumandanlığın kendisine verilmesini istemişti.

Padişah Birinci Ahmed, bu mektubu Sadrıâzam Kuyucu Murad Paşaya gönderdi.

Kuyucu; Nasuh Paşayı yanına çağırdı; mektubu göstererek: «Bunu kim yazdı?» diye gürledi.

İnkâr etmeğe lüzum görmiyen Nasuh Paşa, büyük bir cesaretle: «Ben yazdım» dedi.

Kuyucu: «O halde kırk bin lirayı ver ve ordunun yiyeceğini getir.» diye emir verdi.

Nasuh Paşa: «Derhal vereyim» diyerek ayrıldı. Kuyucuyu yakından tanıyanlar; Nasuh Paşanın öldürüleceğini sanıyorlardı. Fakat bu iş, düşündükleri gibi çıkmadı. Sebebini sordukları zaman Murad Paşa; çok ciddî bir sesle şu cevabı verdi:

— «Bu adam silâh kullanmada çok mahirdir. Devlet işlerinden de iyi anlar; Veziriâzam olmağa lâyıktır. Bu sebeplerden onu öldürtmeğe kıyamadım.

ALTIN SÖZLER

Tavşan araba ile avlanmaz.

★

Topal eşekle kervana karışılmaz.

★

Serçeden korkan darı ekmez.

★

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

★

Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

★

Çalışmak günü kısaltır, ömrü uzatır.

★

Öküze boynuzu ağır gelmez.

★

Yırtıcı kuşun ömrü az olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
6 MAYIS 1955, Cuma. Sayı: 34 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

HERMES
TÜRKİYE
HARİTA
HARDAL
HAR
AKISAN
HAVLU
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-3
HUNLAR
HOKKA
HEDEF
HAN

Bunları biliyor musunuz?

TIRNAKLARIMIZIN UZAMASI

Tırnaklarımız saniyede bir milimetrenin milyarda ikisi kadar uzar.

AMERİKADA HER GÜN İMZALANAN ÇEKLER

Bütün Amerikada her gün 14 milyon çek imza edilir. Bugün Amerikalılar alış-verişte yüzde doksan nisbetinde para yerine çek kullanmaktadırlar.

TIRNAKLARIN SAĞLIK DURUMU İLE İLGİSİ

Koyu pembe tırnaklar kan dolaşımının bozukluğuna, renksiz tırnaklar kansızlığa alâmettir. Sıhhatli insanların tırnağı açık pembedir.

ESKİ MISIRLILARDA KEDİ ÖLÜNCE...

Eski Mısırlılarda bir evde kedi öldü mü bütün ev halkı, matem alâmeti olarak, kaşlarını kazırlardı. Ölen kedi de mumyalanıp güzel bir sandukaya gömülürdü.

EN BÜYÜK YANARDAĞ

Hâlen ateş püskürmekte olan yanardağların en büyüğü Havay adalarındaki «Mauna Loa» yanardağıdır. Bu dağ, denizden 4200 metre yüksekliktedir. Krateri 4 kilometre genişliğinde ve üç yüz metre derinliğindedir.

PARAŞÜTLÜ HAYVANLAR

Gri sincaplar kuyruklarını bir paraşüt gibi kullanarak, 23 metre yükseklikten rahatça atlarlar.

TEHLİKE İŞARETİ

Kunduzlar yaklaşan bir tehlikeyi birbirlerine kuyruklarını yere vurarak bildirirler.

terenin Dominyonlarından biri oldu. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Delhi (Yeni Delhi) dir. Hindistanın resmî dili İngilizcedir. Bizimle alışverişi azdır. Tarımda gelişmiştir. Endüstride, iler'de sayılmaz.

Hindistanın bağımsızlığa kavuşmasında, Büyük Hind lideri Gandin'n rolü büyüktür.

HİPERMETROPLUK (İpermetrop'uk) :

Hipermetropluk, bir nevi göz bozukluğudur. (Bak: Göz kusurları). Hipermetrop gözlerde görüntü ağ tabakasının gerisinde teşekkül eder. Bu kusur, göz doktorunun vereceği konveks mercekli gözlüklerle giderilir.

HIZAN :

Bitl's Vilâyetine bağlı bir kazadır. Van Gölünün güneyine düşer. Dağlık bir bölgede bulunur. Köyler'yle birlikte bütün nüfusu 1955 Genel Nüfus sayımına göre 14.688 kişidir. Bu nüfusun 833 kişisi kaza merkez'nde yaşar. Bu kazada halk hayvan besler. Sulanan topraklarda meyva yetiştirilir.

HOKKA :

Maden ve topraktan yapılmış küçük kablara «Hokka» denilir. Mürekkep hokkası, tükürük hokkası gibi...

HOKKABAZ :

El çabukluğu ile bir takım oyunlar yapan, eğlendirici hünerler gösteren kimselere «Hokkabaz» adı verilir.

Hokkabazlar, tiyatrolarda, sünnet düğünlerinde gösteriler yaparlar.

HOLLANDA (Bak: Felemenk) :

HOMER :

Eski Yunan şairler'nden biridir. Eski Yunan destanlarından o'an Odis'ya ve İlyada eserlerini yazmıştır. Homer, Milâttan önce yaşamıştır.

HONOLULU :

Honolulu, Amer'ka Birleş'k Devletler'ne bağlı Hawai Takımadalarında bulunan 248.034 nüfuslu bir şeh'rdir. Bu adalar, Pas'f'k Okyanusunda bulunur. Ekvatorun kuzeyinde, Amer'ka kıtasının batısında yer alır. Hawai adaları, irili ufaklı bin'er-

ce adadan meydana gelen (1957 tahminlerine göre 539.309 nüfuslu) bir takımadalar gurubudur. İşte zevk, eğlence ve yerli dansları ile meşhur olan sıcak iklimli, yeşil görünüşlü güzel Honolulu, Hawai Takımadalarının Oahu adası üzerinde kurulmuştur.

HOPA :

Doğu Karadeniz kıyısındadır. Çoruh vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezde 4848 nüfusu vardır. Hopa kasabası Artvine düzgün bir yolla bağlıdır. Kuzey doğu Anadolunun iskelesidir.

Hopada fındık, elma, portakal ve mandalina bol yetişir. İklimi ılımandır. Yağışları boldur. Genel nüfus (1955 Genel Nüfus Sayımına göre) 14.820 kişidir.

HOROZ :

Tavuğun erkeği, civcivlerin babasıdır. Çeşitli cinsleri vardır. Öter. Yumurtlamaz. Av tüfeklerinde ve eski silâhlarda barutun ateş alması için hartuça vuran tokmağa da horoz denilir.

HORTUM :

Genel olarak hortum bez, lâstik gibi maddelerden yapılan su borularına verilen bir isimdir. Bahçeleri sulamakta, yangın söndürmekte kullanılır.

Tabiat olaylarından olan bir nevi siklon şekline de hortum denilir. Bu şekil hortumlarda buhar, toz ve su gibi cisimler sütun halinde gökyüzüne yükselir.

HOSTES :

Yolcu uçaklarında servis yapan bayanlara «Hostes» denilir. Hostesler yolculara sigara, çay, kahvaltı ve yemek sunarlar. Çeşitli dil bilirler. Daima güler yüzlüdürler.

HOZAT :

Tunceli Vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezinde 3059 nüfus yaşar. Halk, koyun ve keçi besler. Tarım da yapılır. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre köyleriyle beraber 12.925 nüfusludur.

HUBUBAT (Bak: Tahıl) :

HUDSON (Kâşif): Bak: Henry Hudson.

HUDSON KÖRFEZİ :

Hudson Körfezi Amerikanın kuzeyindedir. Dolayını Kanada toprakları çevirir. Hudson Körfezinin doğusunda Labrador Yarımadası vardır. Kuzeyinde de Baffin Adası yer alır. Hudson Körfezi, Hudson Boğazı ile Atlas Okyanusuna bağlıdır. Hudson Körfezi kış aylarında buzlarla örtülüdür. Körfez adını, Kâşif Hudson'dan alır.

HUDSON NEHRİ :

Hudson Nehri, Amerika Birleşik Devletlerinde, New York şehri yakınındadır.

Bu nehir de Hudsonun adı ile anılmaktadır. Bu nehri ilk bulan, Avrupalı Hudson olmuştur. Hudson gemisiyle nehire girmiş 10 mil kadar ilerlemişti. Fakat, bu suyun bir boğaz olmadığını anlayarak geriye döndü.

HUGO (Victor 1802 - 1885) :

Büyük romancı Victor Hugo, 1802'de Fransanın Bezanson şehrinde doğdu. Genç yaşta edebiyata atıldı. Piyesler, şiir kitapları ve romanlar kaleme aldı. Romantik romancıların babası sayılır. Fransız ihtilâlinde de önemli rolleri oldu. Daima hürriyet için çalıştı. En büyük romanı (Les Misérable) Sefiller adını taşır. 1885'de, 83 yaşındayken öldü. Paris'te Pantenon'a gömüldü.

HUKUKTA DEVRİM :

Cumhuriyet idaresinin başardığı devrimlerden biri de, hukuk alanında başarılan devrimdir. Eskiden din işleriyle dünya işleri birbirine karışmıştı. Zenginler itibar görürler, fakirler de hükûmet kapılarında hakarete maruz kalırlardı. Şer'iye mahkemelerinde yalancı tanıklar (şahitler) dinlenirdi. Rüşvet her kapıyı açan bir hastalık halindeydi. Vergi düzeni bozuktu. Erkekler kadınlardan daha çok haklara sahiptiler. Bir erkek 4 kadınla evlenebilirdi. Fakat Cumhuriyet idaresi Şer'iye mahkemelerini kapattı. Kanunları vatandaşlar arasında fark gözetmiyecek şekilde değiştirdi. Medenî Kanun kabul olundu. Böylece kadın - erkek arasındaki ayrılıklar kaldırıldı; kadınlara da eşit haklar tanındı.

HULÂGÜ (1217 - 1265) :

Hulâgü, Türk - Moğol hükümdarlarındandır. İlhanlılar Devletıni kurmuştur. Cengiz Hanın torunudur. Babası, Cengizin oğullarından Tuluy Handır. Tuluy Hanın ölümü üzerine Mengû Hakan olmuştu. (Mengû Han, Hulâgü'nün ağabeyi idi) Mengû Han, Hulâgü'yü İrana baş tayin etti. Az zaman sonra Hulâgü, bağımsızlığını ilân etti. İlhanlılar Devletini kurdu. Sınırlarını genişletti. Bağdadı aldı. Abbasîleri ortadan kaldırdı. Son Abbasî Halifesi Musta'sım'ı ailesiyle birlikte öldürttü. Bağdad halkını kılıçtan geçirdi. Halep, Şam şehirlerini aldı. 1265 de öldü.

HUNLAR — ORTA ASYA HUNLARI :

Orta Asyada bir kısım Türkler doğuya, batıya, kuzeye ve güneye göç etmişler, bir kısım Türkler de göç etmiyerek Tanrı ve Altay dağları civarında kalmışlardır. İşte Tanrı dağlarının doğusunda kalan Türklere «Hun» Türkleri deniyordu. Hunlar M. Ö. 13. cü yüzyılda devlet kurmuşlar, M. S. birinci yüzyıl içinde parçalanıp yıkılmışlardır. M. Ö. 209 senesinde Hunların başına geçen Mete, bütün Asya kıtasına dehşet saldı. Çinliler Hunların akınlarından kurtulamıyorlardı. Çin Seddi denilen meşhur duvarı Türklere karşı durmak için yaptılar. Bu duvar Çinin kuzeyinde, doğuda denizden başlayıp batıda sarp dağlara kadar uzanıyordu. Mete, M. Ö. 199 tarihinde Çin ordularını yenerek Çin İmparatorluğunu hâkimiyeti altına aldı. Çin İmparatoru Hunlara her sene vergi vermeğe başladı.

Hunların askerlik usulleri :

Hun Türkleri çocukken ata binmeyi, silâh kullanmayı ve ok atmayı öğrenirler, büyüyünce asker olurlardı. Savaşlara atlı olarak girerler ve çok iyi ok atarlardı. Hepsi keskin nişancıydılar. Bilhassa geriye doğru çok ustalıklı ok atarlardı. Düşmanla savaşırken birdenbire yenilmiş gibi geri dönüp kaçmağa başlarlardı. Düşman onları takip etmeğe koyulunca hemen yine dönerler, ustalıklı manevralarla düşman ordusunu sarıp hepsini kılıçtan geçirirlerdi. Böyle bir çok oyun ve hiylelerle

düşmanlarını perişan ederlerdi. Hunlar harp sanatını gayet iyi biliyorlardı.

Hunların medeniyeti :

Avrupalı tarihçiler Hunların medeniyette geri olduğunu, bilhassa Batı Hunların ve Atillânın çok barbar, yâni vahşi olduklarını iddia ederler. Halbuki Hunlar yüksek bir medeniyete sahiptiler. Muntazam devlet kanunları, mahkemeleri, hapishaneleri vardı. Memleket gayet iyi idare ediliyordu. Madencilik, ticaret yaparlardı. Herkesin arazisi vardı. Ziraat ileriydi. Askerlik çok sıkı ve diğer milletlerden üstün derecede idi. Bütün memlekette ve orduda disiplin hüküm sürüyordu.

Hunların yıkılması:

Mete öldükten sonra Hun İmparatorluğu oğullarına kalmıştı. Memleketteki prensler geçimsizliğe başladılar. Çinliler de el altından entrikalar çevirerek Hunları yıkmağa çalışıyorlardı. Nihayet M. Ö. 48 senesinde Hunlar ikiye ayrıldılar. Gobi Çölünün kuzeyindekilere «Kuzey Hunlar», güneyindekilerine de «Güney Hunlar» dendi. Doğuda oturan Siyenpiler Çinlilerle birleşerek Kuzey Hun Devletine saldırdılar. Uzun savaşlardan sonra Kuzey Hunlar yenilerek Altay dağlarına ve Hazar Denizinin kuzeyine çekildiler. Hazer Denizi kuzeyine gidenler orada Batı Hun Devletini meydana getirdiler ve tekrar kuvvetlenerek Avrupa içerilerine kadar akınlar yaptılar. Güney Hun Devleti ise Çinlilerin hâkimiyeti altına girdi. Böylece o da yıkılıp gitti (M. S. 216).

HURMA :

Bir ağaçtır. Kuzey Afrika ile Batı Asyada yetişir. 15 metre ile 30 metre yükseklik arasında değişen boyu vardır. Palmiye cinsindendir. Tepesinde sivri yaprakları vardır. Meyvası salkımlar üzerindedir. Hurma ağacı 8 veya 12 seneden sonra meyva verir.

Hurma yapraklarından hasır örülür. Ağacı yakılır. Ağacın gövdesinden çıkan sudan şarap ve rakı elde edilir. Hurma sıcak ve sulak yerleri sever.

HURREM SULTAN (1502 - 1561) :

Kanunî Süleymanın gözdesidir. İkinci Selimin annesidir. Aslen bir Rus papazının kızıdır. Küçüklüğünde Tatarlar tarafından Osmanlı sarayına hediye edilmiştir. Orada Türk ve müslüman terbiyesiyle yetiştirilmiştir. Güzelliği dillere destandı. Bilhassa, koca padişah Kanunî'yi büyülemiş gibiydi. Saraya hâkim olmuştu. Kızı Mihrimah Sultanı Rüstem Paşayla evlendirdi. Sadrazam Makbul İbrahim Paşayı boğdurttu. Damadını Sadarete geçirtti. Kanunînin başka bir kadından olan oğlu Mustafanın ölümüne sebep oldu. Böylece, Padişahlığın oğlu Selim'e geçmesini sağladı. Hurrem Sultan servete çok düşkündü. Sayısız camiler, çeşmeler yaptırmıştır. Süleymaniye camii avlusunda yatar.

HÜCRE :

Hayvan ve bitki dokularını meydana getiren en küçük parçaya hücre denilir. Üzerinde ince bir zar vardır. Zarın altında protoplasma pıhtısı bulunur. Bu pıhtının ortasında da hücre çekirdeği yer alır. İlksel hayvanlar tek hücreden ibaretken gelişmiş hayvanlar milyonlarca hücreden meydana gelir. Hücreler gözle görünmez. Mikroskopla görünürler. En büyük hücrenin boyu, milimetrenin onda dördü kadardır. Hayvan hücrelerinin üzerinde albüminden meydana gelen tek zar vardır. Bitki hücrelerinin üzerini ise 2 zar çevreler. Bunların biri içte, diğeri dıştadır. Dıştaki zar sellüloz, içteki zar albüminden ibarettir. Bitki hücrelerinin içinde klorofil maddesi bulunur. Hücre besini sızdırarak alır.

Tek hücreli hayvanlar ise besini kuşatırlar. Eritirler. Protoplazmaya yaramıyan kısımları dışarı atarlar. Tek hücreli hayvanların çoğu bölünerek çoğalırlar. Dokular içindeki hücreler de böyledir.

Genç hücreler besinleri sindirirler. Bunların protoplazmaları çoktur. Zarları gergindir. Yaşlı hücreler, besinleri kolayca sindiremezler. Protoplazmaları azdır. Zarları büzüktür. Bitkilerde sellülozlu zar kabuklaşır. Böylelikle hücre ölüme gider.. Dokular içinde ölen hücrelerin yerini genç hücreler tamamlar.

HÜKÛMET :

Bir memleketi yöneten «Vekiller Heyeti» topluluğuna «Hükûmet» denilir.

HÜKÜMET DOKTORU ve VAZİFELERİ :

Her kazada bir hükümet doktoru vardır. Vazifeleri şunlardır: (1) Belli günlerde hasta kabul eder. Gelen hastaları parasız olarak muayene eder ve reçete verir. (2) Kazanın temizlik işleriyle meşgul olur. (3) İçme sularını kontrol eder. (4) Salgın hastalık çıkarsa tedbir alır. Vilâyetten yardımcı doktorlar, ilâç ve aşı getirtir. (5) Fakir hastalara parasız ilâç verir, ağır olanları hastahaneye gönderir. (6) Sıtma, verem, trahom, frengi gibi hastalıklar varsa ve salgın haline gelecekse vaziyeti kaymakama ve sağlık müdürüne bildirir. O zaman o bölgeye sağlık ekipi gönderilir. Seyyar hastahane açılır. Hastalıkla savaşa başlarlar. Bu savaş, hastalıklar bitinceye kadar devam eder.

HÜKÜMET İDARESİ (KASABA VE VİLÂYET MERKEZİNDE) :

Kazada en büyük hükümet memuru kaymakamdır. Kaymakam kaza sınırları içindeki vatandaşların dirlik ve düzenlik içinde yaşamaları için gerekli işleri yapar. Kanunları, hükümetin emirlerini nahiyelere, köylere duyurur. Kazada güvenliği sağlar. Memurların çalışmalarını kontrol eder. Kazanın yol, köprü gibi ihtiyaçlarını yaptırır. Kazanın vergi işlerine Mal Müdürlüğü bakar. Mahkeme vatandaşların dâvalarıyla uğraşır. Nüfus Memurluğu nüfus işleriyle meşgul olur. Posta, Telgraf, Telefon idaresi haberleşme işlerini düzenler.

Vilâyetlerin başında Vali bulunur. Vali, Vilâyetin sınırları içinde en büyük hükümet memurudur. Vali hükümete ait bütün işlerden sorumludur. Vilâyet düzenini korur. Kanun, nizam ve emirleri yürütür. Vilâyet memurlarının doğru çalışmalarını sağlar. Vilâyetin yol, köprü, su, okul, hastane ihtiyaçlarını tamamlar. Vilâyet özel idare bütçesinin hazırlanmasına ve yerinde sarfedilmesine bakar. Halkın dileklerini dinler. Valinin emrinde Emniyet Müdürü, Jandarma Komutanı, Millî Eğitim

Müdürü, Bayındırlık Müdürü, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü, Defterdar, Ziraat Müdürü, Veteriner Müdürü gibi memurlar bulunur. Bunlar da kendilerine düşen işleri görürler.

HÜKÜMETİN KÖYLERE YARDIMI :,

Köylerin ilerlemesi için yalnız köylülerin çalışması kâfi gelmez. Hükümet te köylere yardım eder .Bütçede bunun için bir miktar para ayrılmıştır. Bu para ile ihtiyacı olan köylere tohumluk dağıtılır. Hayvan ve makine verilir. Sel, kuraklık, kıtlık hastalık gibi felâketlerde köylere yardım edilir.

HÜKÜMETİN MASRAFLARI,: .

Hükümetin türlü masrafları vardır. Hükümet yıllık masraflariyle ,yıllık gelirini bütçesinde gösterir. T. B. M. Meclisinin her yıl yaptığı ve kabul ettiği bütçede, gelirler ve masraflar, madde madde gösterilmektedir.

Hükümet ordu besler, yeni silâhlar alır. Fabrikalar açar maden ocakları işletir. Yollar, limanlar, köprüler yaptırır. Barajlar kurar. Hidroelektrik santraller, termik santraller tesis eder. Memurlarına maaş, işçilerine ücret verir. Okullar, hastaneler açar. Daha bunlar gibi sayısı belirsiz bir çok iş yapar. Türk vatanını mâmur bir hale getirmek için didinir. Türk Milletini «Muasır medeniyet seviyesine çıkarmak» için sonsuz gayretler sarfeder. İşte, bütün bu işlerin görülmesi için de milyarlar harcar.

Türk hükümetinin vatan ve millet yolunda harcadığı paraların hepsine «hükümetin masrafları» adı verilir. Hükümet masraflarını, elindeki bütçeye göre tanzim eder.

HÜKÜMET NASIL KURULUR ?

B. M. Meclisinde Milletvekilleri Cumhurreisini seçerler. Cumhurreisi Başvekili seçer. Başvekil Vekilleri seçer. Bir liste yaparak Cumhurreisine verir. Cumhurreisi listeyi Meclise sunar. Böylece Hükümet kurulmuş olur. Hükümet bir hafta içinde çalışma programını hazırlayıp Mecliste okuyarak «güven oyu» ister. Güven oyu alamazsa kendiliğinden düşmüş olur. O zaman yeni bir Hükümet kurulur.

HÜKÜMET NE İŞLER GÖRÜR ?

Demokratik idarelerde hükümeti, vatandaşlar serbest reyleriyle (oylariyle) kurarlar. Hükümet te, millet için gerekli bütün işleri yapar. Kuvvetli bir ordu besler. Bu ordu ile yurdun güvenliğini sağlar. Dış ve iç düşmanlara karşı millî varlığımızı savunur. Vatandaşlar arasındaki adâlet işlerinin yolunda gitmesini temin eder. Bunun için de çeşitli mahkemeler açar. Cemiyet düzeninin bozulmamasına dikkat eder. Vatandaş'arın hürriyet ve güvenlik içinde yaşamaları amaciyle gereken önlemleri alır. Yurdu bayındır bir hale getirmek gayesiyle durmadan didinir.

Zaten, hükümet kurulunca ilk iş olarak çalışma programını hazırlar. Bütün yapacağı işleri bu programında belirtir. Eğer T. B. M. Meclisi, hükümetin çalışma programını beğenirse hükümete güven oyu verir; böylelikle de hükümet iş başında kalır. Güven oyu alamıyan hükümet düşer.

HÜRRİYET :

Başkalarına zarar vermeden dilediğimizi yapma serbestisine «Hürriyet» adı verilir. Hürriyet, cemiyet ve fertler menfaatine sınırlandığı zaman faydalıdır. Yoksa alabildiğine hürriyet, hürriyetsizliğin bir başka şeklidir. Böyle topluluklarda kanundan, nizamdan ve haktan bahsedilemez. Kuvvetliler zayıfları ezer. Zayıflar ve âcizler de, kuvvetli olanın buyruğuna boyun eğmek zorunda kalırlar.

Türk milleti hürriyetsever bir topluluktur. Bugünkü demokrasi idaresine kavuşmak için, yıllar boyunca çeşitli mücadeleler yapmıştır. Tarihimizde ilk hürriyet, 1876'da ilk Meşrutiyetin ilânı ile başlar. Fakat, bu da uzun sürmemişti. Zaten, o zamanki hürriyet anlayışı, bugünkü hürriyet anlayışından çok farklıydı. Abdülhamit idaresinin koyu istibdadından sonra hürriyete, 1908 senesinde Meşrutiyetin ikinci defa ilânı ile tekrar şahit olduk. Amma, bu hürriyet te milletimizin arzuladığı hürriyet olmamıştı.

Nihayet, Mustafa Kemalin önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanıldı. Padişahlık idaresinden kurtulduk. Cumhuriyetin ilâ-

nı ile hürriyete kavuştuk. Hele, 14 Mayıs 1950 tarihinde, demokrasi inkılâbı ile hürriyet, Türk milletinin en çok değer verdiği varlıklardan biri haline geldi.

Anayasa kanunumuzla teminat altına alınan hürriyetlerimiz şunlardır:

1 — Vicdan hürriyeti.
2 — Söz hürriyeti.
3 — Basın hürriyeti.
4 — Dernek kurma hürriyeti.
5 — Seçim hürriyeti.
6 — Çalışma hürriyeti.

Atatürk'ün en güzel armağanı olan Anayasamızın (Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun) önemli maddelerinden biri de «Hâkimiyet; kayıtsız, şartsız milletindir.» sözüdür.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

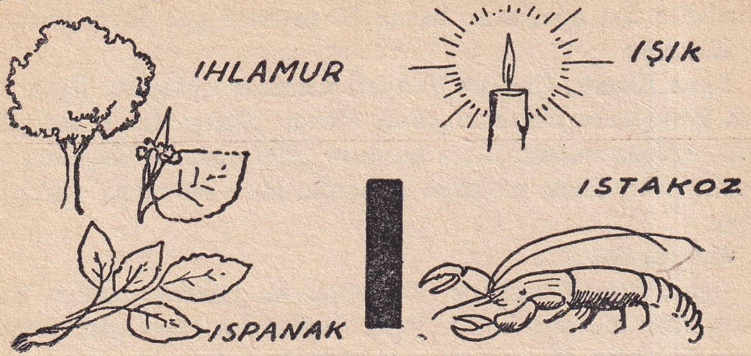

«I» :

«I» harfi Türk alfabesinin on birinci harfidir. Kalın seslilerdendir.

Bu harf, Roma rakamlarında 1 sayısını gösterir.

IĞDIR :

Iğdır Kazası, Kars Vilâyetine bağlıdır. Merkezinde 9646 nüfus yaşar. Doğu sınırlarımızın üzerindedir. Ağrı Dağının eteğinde kurulmuştur. Sürmeli Çukur adında bereketli bir ovası vardır. Kars'a 180 Km. uzaktadır. İran - Trabzon yoluna bağlıdır. Iğdır Ovasının çevresini yüksek dağlar çevirir. Kışları pek soğuk olmaz. Yazları sıcak geçer. Aras'ın suladığı Iğdır Ovasında bol miktarda sebze, meyva, pamuk ve pirinç yetiştirilir. 1955 Genel Nüfus sayımına göre köyleriyle birlikte 50.005 nüfusludur.

IHLAMUR :

Bir bitki çeşididir. Ağaç halinde yetişir. Çiçeği kurutula-

rak çay gibi içilir. Boğaz ağrısına, öksürüğe iyi gelir. Ihlamur çiçekleri açtığı zaman çok hoş kokar. Ihlamur ağacı uzun ömürlüdür. Bu ağaçların, bazan 30 metreyi geçtikleri görülür.

ILGAZ :

Ilgaz Kazası, Çankırı Vilâyeti sınırları içindedir. Ilgaz Dağının güneyinde bulunur. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 25.521 nüfusu vardır. Kaza merkezi 1892 nüfuslu Koçhisar kasabasındadır. Halk geçimini ormanlardan ve tarım işleriyle sağlar.

ILGAZ DAĞI :

Ilgaz, Batı Karadeniz bölgesinde en yüksek dağdır. Yüksekliği 2550 metreyi bulur. Ilgaz Dağlarının üzeri çam ormanlariyle kaplıdır. Devrez Çayı ile Gök Irmağın bir çok kolları Ilgaz Dağından doğarlar. Dağın 1700 metre üzerinden Kastamonu - Çankırı yolu geçer.

ILGIN :

Ilgın, Konya Vilâyetinin kazasıdır. Bir ovada kurulmuştur. Afyonkarahisar - Konya demiryolu Ilgından geçer. Yakınında Ilgın (Çavuşçu) Gölü bulunur. Ilgında koyun, keçi gibi küçük baş hayvanlar çok beslenir. Tahıl ekilir. Pancar, afyon (haşhaş) yetiştirilir. Kaza merkezi 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 54519 nüfusludur. Kaza merkezinde 6384 kişi yaşar.

ILICA :

Yerden kaynayan tabiî sıcak su hamamlarına ılıca denir.

IRAK :

Irak, güney doğu komşumuzdur. Meşrutî krallıkla idare edilir. Başşehri 802.216 nüfuslu Bağdattır. Doğusunu İran, kuzeyini Türkiye, batısını Suriye, Ürdün ve Suudî Arabistan çevirir. Güneyini Basra Körfezi kaplar. Alanı 435.223 Km.^{2} dir. Nüfusu 1955 tahminlerine göre 5.200.000 kişidir.

Irak, coğrafî bakımdan 3 bölgeye ayrılır:

a) Ovalar,

b) Dağlar,

c) Yaylalar.

Ovalar Dicle ile Fırat arasında uzanırlar. Basra Körfezi dolaylarını kaplarlar. Dicle ile Fırat arasındaki ovalara, Mezopotamya adı da verilir.

Irak'ın dağlık kısımları kuzeyde bulunur. Musul ve Kerkük şehirlerinin bulunduğu bölgeler dağlarla ârızalanır.

Ovalarla dağlar arasında yaylalar yer alır.

Irak nüfusunun büyük kısmı Arap, bir kısmı Ermeni ve Kürttür. Çoğu Musul ve Kerkük civarında oturan Türkler de 100 bini bulur. Memlekette 100 bin kadar da Musevi vardır.

Halkın büyük bir kısmı göçebe halinde yaşar. Büyük şehirlerin sayısı azdır. 802.216 nüfusu ile Bağdat en büyük şehirdir. Çöllerde vahalarda, yaylalarda gezginci kabileler yaşar. Bunlar deve, koyun, keçi gibi hayvanlar beslerler.

Irak'ın iklimi, kuru bir çöl iklimidir. Eğer, Dicle ile Fırat nehirleri olmasaydı, Irak toprakları hiç bir işe yaramazdı. Yağışların az olmasına rağmen, topraklar su sıkıntısı çekmez. Nehirlerden açılan kanallarla sulanır. Tahıl ekilir. Petrol, asfalt, kükürt çıkarılır. Hurma, meyva, tütün, pirinç, kavun ve karpuz elde edilir. Hayvancılık da ileri durumdadır.

Petrol kuyuları Musul ve Kerkük civarındadır. Buradan çıkarılan petrol, demir borularla çölden geçirilir. Doğu Akdeniz kıyılarındaki Hayfa ve Trablusşam limanlarına indirilir. Irak petrollerini İngilizler işletir.

Irak dışarıya pamuk, hurma, pirinç, petrol satar. Makina, yapılmış eşya, dokuma satın alır. Bizimle alışverişi oldukça iyidir.

IRGAT :

Kaba işleri yapan rençberlere ırgat denir.

IRK :

İnsan nev'inin belli başlı ve devamlı çeşitlerine ırk denir.

ISI ETKİSİYLE CİSİMLERİN GENİŞLEME VE UZAMALARI: (Bak):

Cisimlerin ısı etkisiyle genişleme ve uzamaları.

ISI NEDİR ?

Bir cismin sıcaklığını arttıran tabiat kuvvetine ısı denir.

Isı cisimlerin sürtünmesiyle elde edilir. Isıyı meydana getiren cisimlerdeki moleküllerin hareketidir. Isısı yüksek olan bir cisim ısı kaynağı halinde etrafına ısı verir. İşte, böylece cisimlerin başka bir cisimden ısı almasına ısınma adı verilir. Ekseri cisimler ısıyı iletkendirler. Isı, bir yerden diğer bir yere,

A — Geçme,

B — Aktarma,

C — Doğrudan doğruya taşınma şeklinde iletilir.

Tabiatte ısı kaynağı güneştir. Isının derecesi, termometre (sıcakölçer)lerle ölçülür. Isının miktarı ise kalori ile belirtilir.

Bir kilogram arı suyun sıcaklığını bir derece yükselten ısı miktarına bir kalori adı verilir. Bu büyük kaloridir. Büyük kalorinin binde birine küçük kalori denir. Isı ateş yakmak suretiyle elde edilir. Elektrikten sağlanır.

ISI ÖLÇER (Bak: Termometre) :

ISIRGAN :

Isırgan ince tüylerle örtülü, geniş yapraklı bir bitkidir. Dokununca vücudu yakar.

ISITMA ARAÇLARI :

Kışın soğuk günlerinde ısıtma araçları kullanırız. Bunlarla odalarımızı, evlerimizi ısıtırız. Böylelikle, soğuğun şiddetinden vücudumuzu korumuş oluruz.

İnsan, bütün ısıtma araçlarını, zekâsını kullanarak tabiat kuvvetlerinden faydalanmak suretiyle yapmıştır.

Şimdi bunları birer, birer inceliyelim:

Ocak :

Ocak, ekseriyetle eski zaman evleriyle köy evlerinde bulunur. Iki kısımdan ibarettir: a) Ateş yakılan yer b) Baca.

Ateşin yakıldığı yer, duvar içine gömülmüş dolap boşluğuna benzer. İçi, ısıyı muhafaza eden tuğlalarla örülüdür. Ocağın üzerinde baca yükselir.

Baca, geniş ve yüksek yapılırsa gazları ,dumanları kolayca çeker. Bu suretle de ocak tütmez. Ocakta odun yakılır.

Ocak, içinde yanan ateş sebebiyle odayı ısıtır. Fakat ekonomik değildir. Yanan bol oduna karşılık, elde edilen ısı azdır.

Ocağı daha ziyade orman köylerindeki insanlar kullanırlar.

Ocağın, memlekete de zararı çoktur. Merhametsiz baltaların devirdiği ağaçlar ormanlarımızı tahrip eder. Dolayısiyle yurdumuz, çeşitli kayıplara uğrar.

Bir de «şömine» ler vardır. Bunlar apartımanlar, şatolar, konak ve köşkler için yapılmış bir nevi ocaklardır. Şömineler daha güzel biçimde yapılırlar. Bunlarda da odun yanar.

Soba :

Soba da ısıtma araçlarındandır. Türlü çeşitleri vardır. Odun sobası - Petrol sobası - Havagazı sobası - Kömür sobası - Elektrik sobası gibi...

Odun sobaları «saç» denilen bir madenden yapılır. Bu da ayaklı, kapaklı, borulu bir ateş dolabıdır. Odanın içine kurulur. Boru bacaya verilir veya pencereden sokağa çıkarılır.

Sobada yanan odunlar, az zamanda odayı ısıtır. Zehirli gazlar ve dumanlar da borudan dışarıya atılır. Kömür sobalarında kok kömürü veya linyit kömürü yakılır. Kömür sobası odun sobasına benzer. Yalnız madeni biraz daha kalıncadır. Ekseriya dökme demirden imal edilir. İçi de tuğla ile örülüdür. Bunun sebebi, kömürün fazla sıcaklığı saçı eritmesin ve meydana gelen ısı uzun müddet muhafaza edilsin diyedir.

Ocak bacalarını soba borularını sık sık temizlemezsek içleri kurum dolar. Kurumla tıkanan baca ve borular çekmezler; yangına sebep olurlar.

Elektrik sobasında baca, boru gibi tertibat bulunmaz. Bunda, santralden gelen elektrik akımı özel âletler yardımıyla ısıya çevrilir. Bu ısı da odaya, gereken sıcaklığı verir.

Bazı petrol sobaları bacasızdır. Bu sobalar petrol yakmak suretiyle hararet neşrederler. Çok kullanışlıdırlar. Saplarından kaldırılarak istenen yere götürülürler.

Kalorifer :

Şehirlerdeki büyük binaları kaloriferle ısıtırlar.

Kaloriferin büyük bir kazanı vardır. Bu kazan ekseriya, binanın bodrum katında bulunur. Kazanın altında kömür ocağı yer alır. Ocakta yanan taş kömürü kazandaki suyu kayna-

tır. Kaynayan sudan çıkan buhar, borularla bütün odaları, salonları dolaşır. Odaların içinde radyatörler vardır. Bu radyatörlerin içinden geçen sıcak buhar radyatörleri kızdırır; dolayısiyle de oda ısınmış olur.

ISKONTO :

Her hangi bir şeyin değerinden yapılan indirmeye iskonto denir.

ISLAHHANE :

Kötü huylu, kusurlu çocukların cemiyete yararlı bir hale getirildiği okullara ıslahhane denir.

ISPANAK :

Faydalı bir sebzedir. Çift çeneklidir. Tarlalarda yetişen yabanisi de vardır. Ispanak körpe iken toplanıp pişirilir, yemek yapılır. Pazı ve pancar ıspanakgillerin ayrı örnekleridir.

ISPARTA :

Isparta, İç Anadolunun Akdeniz bölgesi sınırında kurulmuş güzel bir vilâyetimizdir. Alanı 8311 kilometrekaredir. Nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 211.687 kişidir. Vilâyetin bir çok kısmını Toroslar ârızalandırır. Dağlar arasında Yalvaç ve Isparta Ovaları uzanır. İklim serttir. Kışlar soğuk, yazlar sıcak geçer. Dağlar, çam ormanlariyle örtülüdür.

Halk tarım işleriyle uğraşır. Meyva, sebze bol yetiştirilir. Koyun, keçi sürüleri beslenir. Ispartanın en önemli gelir kaynaklarından biri de halıcılıktır. Köy ve kasabalarda el tezgâhlarında dokunan halılar, Türkiyenin en değerli halılarıdır. Gül bahçeleri zengindir. Güllerden gülsuyu, gülyağı elde edilir.

Ispartanın çevresine, Türkiyenin göller bölgesi adı verilir. Burada irili ufaklı bir çok göl vardır.

Vilâyet sınırları içinde Keçiborlu civarında kükürt madenleri işletilmektedir.

Ispartanın kazaları şunlardır:

Eğridir, Gelendost, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkîkaraağaç, Uluborlu, Yalvaç.

Isparta Şehri denizden 1025 metre yüksekliktedir. İçinden demiryolu geçer. 24.491 nüfusludur.

Bir Kahramanlık Hikâyesi:

YA İSTİKLÂL, YA ÖLÜM

Öğretmen Tarık Bey doğruldu. Sol elini beline dayadı. Ağır ağır konuşmaya başladı. Dakikalar geçtikçe heyecanlanıyordu. Şimdi bir yanardağdan farksızdı. Ruhlara ürperti veren sözleri kızgın lâvlara benziyordu.

— Arkadaşlar! Demindenberi muhtarı dinledik. «Çiftimizi çubuğumuzu bozup ta, dağa çıkmak doğru olmaz» diyor. Beni de çetecilikle itham ediyor. Fakat ben ve benim fikrimde olanlar, bu vatanı kurtarmak için ölümü göze almış kimselerdir. Düşünün bir defa! Düşman akşama, sabaha köyümüze girecek. Dipçik altında, her şeyini kaybetmiş olarak esir yaşamaktansa, şereflice ölmeği seve seve kabul ederiz!

Muhtar efendi! Çete reisi dediğin Mustafa Kemal, Türk milletinin bağrından kopmuş yüce bir kahramandır!

Onun nurlu izinde, özlediğimiz zafere muhakkak kavuşacağız!.

Bakışlar şimşeklendi. Yüzler gerildi. Gençler: «Yaşa muallim bey, yaşa!» diye bağırdılar.

Muhtar bakındı. Pabuç pahalıydı. Artık onu dinleyen de kalmamıştı. Köylüler birbirleriyle konuştular.

Öğretmen Tarık Beye hak verdiler. Ertesi gün, bütün köylüler, Tarık Beyle birlikte Kuvayı-milliye kuvvetlerine katıldılar.

Tarihten Fıkralar:

HEKİMBAŞININ ÖLÜMÜ

Dördüncü Murad, Hekimbaşı Emir Çelebiyi çok severdi. Saraya geldiği zaman onunla satranç oynar, zarif konuşmalarını ve nüktelerini büyük bir zevkle dinlerdi.

Padişahın Emir Çelebiye gösterdiği sevgiyi çekemiyenlerden biri de Silâhtar Mustafa Paşadır. Bir gün Padişaha Hekimbaşının afyon yuttuğunu haber verdi. O zaman afyon yut-

mayı yasak etmiş olan Dördüncü Murad, o sırada huzura giren Emir Çelebiyi göstererek: «Arayın şunun üstünü» diye bağırdı. Aradıkları zaman afyon kutusunu buldular. Padişah hiddetle sordu:

— «Bu nedir?»

— «Zararsız bir afyon tertibidir.»

— «Öyle ise hepsini şimdi yutacaksın!»

Zavallı Hekimbaşı, afyonların hepsini yuttu ve zehirlendi. Ölüm derecesine geldikten sonra serbest bırakılan Çelebiyi talebeleri çeşitli ilâçlar yaparak kurtarmak istedikleri sırada onlara: «Beyhude zahmet etmeyin. Silâhtar Mustafa gibi bir düşmanın söziyle ölmek, sağlıktan çok iyidir.» dedi ve yuttuğu afyonların üzerine bir bardak şerbet içerek hayatına son verdi.

Akısan Cep Ansiklopesi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter : **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

16 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 35 - FİYATI: 50 Kr.

ISITMA ARAÇLARI :
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
I

Bunları biliyor musunuz ?

KESİLMİŞ LİMONLARI NASIL SAKLAMALI

Kesilmiş limonları saklarken üzerine bir bardak veya bir fincan kapatırsanız uzun bir müddet bozulmadan durur.

oooOooo

CAM ŞİŞELERİN TAPALARINI ÇIKARMAK İÇİN

Cam şişelerin cam tapaları fazla sıkışmış da çıkmıyorsa, bunun için şişenin ağzına bir kaşıkla biraz zeytinyağı damlatılırsa o zaman tapa kolayca çıkar.

oooOooo

DOLMAKALEM MÜREKKEBİ NASIL KURUMAZ?

Dolmakalemlerinizde kullanacağınız mürekkeplerin içine bir damla gliserin ilâve ederseniz mürekkep çok daha kayıcı bir şekil alır ve bilhassa sıcak yaz günlerinde kolay kolay kuruyup koyulaşmaz.

oooOooo

PARLAYAN GAZI SÖNDÜRMEK İÇİN

Parlayan gazı sudan ziyade süt söndürür. Böyle bir kaza halinde ateşin üzerine süt dökecek olursanız alevler derhal söner.

oooOooo

ESKİ YAĞLI BOYA TABLOLARI TAMİR

Eski yağlı boya tablolar, yarım soğanla silinirse, boyalar eski canlılığını kazanır. Yalnız, soğanla sildikten sonra tabloyu soğuk suya tutmalı ve üzerine tekrar vernik sürmeli.

ISPARTA DEVLETİ :

Mora yarımadasının güneyinde bulunan Isparta şehrinin ahalisi çalışkan, sağlam ve cenkçi insanlardı. Çocuklarını yedi yaşından itibaren asker ocaklarında yetiştirirler, senede bir defa vücutlarını kamçılarlar, sıcağa, soğuğa, yorgunluğa ve açlığa alıştırırlardı. Böylece Ispartalılar çok sağlam ve cesur asker olurlardı. Asker ocağında jimnastik yaparlar, koşarlar, disk atarlar ve güreşirlerdi. Okumak yazmak ta öğrenirlerdi. İspartalılar Likürg Kanunları dedikleri bir kanuna göre yaşarlardı. Likürg bir efsane kahramanı idi. M. Ö. 600 senesinde Isparta Mora'da en kuvvetli askerî devlet olmuştu.

ISTAKOZ :

Kabuklu bir deniz hayvanıdır. Denizde koyu mavi renktedir. Pişirilince kırmızılaşır. Önünde 2 büyük kıskacı bulunur. Eti lezzetlidir. 35 - 40 santim boyunda olanları, 5 - 6 kilo gelenleri vardır.

Istakoz büyüdükçe sert kabuğunu değiştirir. O vakit düşmanlarına karşı müdafaasızdır. Istakoz, hususî av sepetleriyle yakalanır.

IŞIK :

Işık cisimleri, renkleri görmemize yarıyan bir varlıktır. Dünyada en büyük ışık kaynağı güneştir.

Işık kaynağından çıkan ışık çizgilerine «Işın» denilir. Güneşten gelen ışınlar ışın halindedirler. Işınlar uzaya, doğru çizgiler halinde uzarlar. Işınlar saydam olmayan bir cisme çarpınca daha ileri gidemezler. Işınlar yayılırsa aydınlatma dereceleri azalır. Işıklar parlak cisimler üzerine çarpınca kırılırlar.

Işık hakikatte çok faydalı bir varlıktır. Etrafımızı, dünyamızı hep ışığın yardımiyle görürüz. Gece karanlık bir odada gözlerimizi ne kadar açsak bir şey göremeyiz.

«İ» :

İ harfi alfabemizin (Türk alfabesinin) on ikinci harfidir. İnce seslilerdendir.

Sınıflamalarda, maddeler harfle gösterildiği zaman dokuzuncu maddenin başına konulur. Kimyada da bu (İ) harfi iyot maddesinin remzi (simgesi) dir.

İBNİ KEMAL: — Kemal Paşazade (ölümü 1533) :

İbni Kemal Kanuni Süleyman devri âlimlerindendir. Tokatta doğdu. Kemalpaşazade Süleyman beyin oğludur. Gençliğinde sipahi askeri idi. Bir çok savaşlara da girmişti. Tahsilini ilerletti. Müderris, Edirne kadısı ve Anadolu Kazaskeri oldu. Yavuzun sevgisini kazanmıştı. Savaşlarda daima onun yanında bulunurdu. Kanuni devrinde (1525) te Şeyhülislâm oldu. Ve ölünceye kadar da bu makamda kaldı.

İbni Kemal büyük bir din âlimi, değerli bir tarihçi ve kudretli bir şairdi. Bir gün Mısır seferinde Yavuzla birlikte gidiyordu. Atı Yavuz Selimin atını geçmiş ve atının nalından sıçrayan bir çamur parçası Yavuz Selimin kaftanına sıçramıştı Bu durum karşısında İbni Kemalin yüzü sararmıştı; korkmuştu.

Yavuz ona döndü: «Korkma hocam, korkma. Senin atının ayağından sıçrayan çamur bizim için şereftir. Ben öldükten sonra bu çamurlu kaftanı tabutuma örtsünler.» demişti. İbni Kemalin mezarı İstanbul'da Edirnekapı dışında Mahmut Çelebi zaviyesindedir.

İBNİ SİNA (Ebuali Hüseyin — Avicenne) (980 - 1037) :

İbni Sina orta zamanlarda yaşamış büyük bir Türk âlimidir. Eserleri Avrupa üniversitelerinde yüz yıllarca okunmuştur. Hekimlikte, matematikte, fizik ve felsefede çığır sahibi bir bilgindir. İbni Sina Buhara yakınında Afşin köyünde 980 de doğmuştur. Babasının adı Abdullah, büyük babasının adı da Sina idi. Gençliğinde Kur'an, fıkıh, mantık, matematik, astronomi ve fizik tahsil etmiştir. 20 yaşından sonra hekimliğe çalışmıştır. Farabînin kitaplarindan faydalanmıştır. Gençliğinde Buhara Emîri Nuh İbni Mansuru hastalıktan kurtarmıştır. Bu sebeple de, Samanoğulları sarayının kütüphanesinde çalışmak izni almıştır.

İbni Sina babasının ölümü üzerine Harzeme, daha sonra da Horasana gitti. O zamanlar Samanoğulları devleti yıkılmıştı. Cürcan şehrinde Ebu Mehmet Şirazî adında zengin bir insanın himayesine sığındı. Hemedan Hâkimini şiddetli mide ağrısından kurtardı. Böylelikle vezirliğe tayin edildi. Sonraları Isfahana gitti. 1037 de şiddetli bir mide hastalığından Hemedanda öldü. Şifa, Kanun, Necat, İşarat, Kitab-ül-İnsaf adlı eserleri şaheserlerden sayılır. Kitaplarının bir kısmı arapça, bir kısmı farsçadır. Öztürkçe şiirleri de vardır.

İBRAHİM MÜTEFERRİKA (1674 - 1745) :

Türkiyede ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrikadır. Macaristanın Kolojwar kasabasında 1674 de doğdu. Hıristiyandı. Fakir bir ailenin çocuğu idi. Gençliğinde askerlerimiz tarafından esir edildi. İstanbula getirildi. Esir pazarında sa-

tıldı. Kaba ve zalim efendisine dayanamadı. Müslümanlığı kabul etti. İbrahim adını aldı. Çok bilgiliydi. Çalışkandı. Zeki idi.

Az zamanda Türklüğü ve müslümanlığı benimsedi. Hattâ, müslümanlığı müdafaa için bir de «Risalei İslâmiye» adlı eser yazdı. Bu kitap sebebiyle Sadrazam Damat İbrahim Paşanın himayesini kazandı.

O sıralarda Paris elçiliğinden dönmüş olan Yirmisekiz Mehmet Çelebinin oğlu Sait Mehmet Efendi ile tanıştı. Birlikte, bir matbaa açmak ve kitap basmak işini düşündüler. Sadrazama baş vurdular. Damat İbrahim Paşa izin verdi. Yardım etti. Matbaa açıldı. Burada, dinî olmayan kitaplar basılacaktı.

İbrahim Müteferrika'nın ilk bastığı kitap Sahahı Cevherî' nin tercümesi olan «Vankolu Lûgati» dir. Bizde ilk matbaa 1726 da Sultanahmet semtinde kurulmuştu. Ne yazık ki, kurduğu basımevi, Patrona Halil ayaklanmasiyle faaliyetten uzak kaldı. Onun zamanında Yalovada, yine onun yardımı ile bir kâğıt fabrikası tesis edilmişiti.

İbrahim Müteferrika 1745 te İstanbulda öldü.

İBRAHİM, SULTAN - DELİ (1615 - 1648) :

Sultan İbrahim Osmanlı tarihinde deli adı ile anılır. Padişahların on sekizincisidir. Birinci Ahmedin yedi oğlundan sonuncusudur. Annesi Kösem Sultandır. Kardeşi Dördüncü Muradın ölümüyle 1640 da tahta geçti. O vakit 25 yaşında bulunuyordu. Sultan İbrahim sinirleri bozuk bir insandı. Padişahlığı 8.5 yıl sürdü.

Onun devri türlü rezaletlerle doludur. Zamanında makam ve mansıplar para ile satın alınırdı. Rüşvet almış, yürümüştü. Devlet idaresi kadınların elindeydi. Cinci Hoca gibi bir yobazı sarayın en salâhiyetli insanı haline getirmişti. Kara Mustafa paşa gibi bir kahramanı doğru sözlü olduğu için boğdurmuştu. Kaptanı Derya Uzun Piyale Paşayı kendisine çok hediye getirmediği için, öldürtmüştü. Hanya Fatihi Yusuf Paşayı muharebeden çok mal ve para ile dönmediği için katletmişti. Sadrazam Salih Paşayı İstanbul sokaklarında arabaları yasak ettir-

mediği için boğdurmuştu.

Zamanında Girit harbi uzayıp gitmiş; Venedikliler Çanakkale Boğazını kapatmışlardı.

Nihayet Yeniçeriler ayaklandılar. Deli İbrahimi tahttan indirdiler. Damadı Sadrazam Hezarpare Ahmet Paşayı parçaladılar.

Deli İbrahim 1648 de cellât Kara Ali tarafından boğuldu. Deli İbrahimden sonra padişahlığa, oğlu Avcı Mehmet geçti.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ :

Eskişehir - Çankırı - Sivas - Kayseri - Niğde - Konya - Afyonkarahisar arasında çizilecek bir çizgi içinde kalan topraklarımıza İç Anadolu Bölgesi denir. Bu bölge ovalık, bozkırlık ve kuraktır. Kuzeyde, Karadeniz dağları, Güneyde Toroslar, denizlerden esen yağmur rüzgârlarını tuttuğu için bu bölgeye yağmur pek az yağar. Yazları çok sıcak olduğundan bütün akarsular, ırmaklar ve hattâ Tuz Gölü bile kurur. Her taraf çöle döner.

İç Anadolu Bölgesi Dağları :

Bölgenin dağlık kısımları da vardır. Kayseri tarafındaki Erciyaş dağı orta Anadolunun en yüksek dağıdır. Yüksekliği 4000 metreye yakındır.

İç Anadolu Bölgesi İklimi :

Kuzey ve güneydeki dağlar, yağmurları kestiği için bu bölge kuraktır. Yağmur pek az yağar. Bir çok kısımlar bozkır halindedir.

İç Anadolu Bölgesi Nehirleri ve Gölleri:

Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin mühim kısımları bu bölgeden geçer. Bunların bile yer yer suları çekilerek kururlar. Kışın yine suları fazlalaşır. Kızılırmak memleketimizin en

uzun nehridir. Ufak, büyük bir çok göllerden başka en önemli göl Tuz gölüdür. Bu gölün suları sığdır. Yazın kuruyunca orta- da küme küme tuzlar kalır.

İç Anadolu Bölgesi Sanayii :

Eskişehirde uçak ve şeker fabrikaları, Kayseride dokuma ve uçak fabrikaları vardır. Eskişehirde lüleci taşından bir çok süs eşyaları yapılır.

Konya'da, Kayseri'de yeni yapılan şeker fabrikaları işlet- meye açılmıştır. Ankara Şeker Fabrikası inşa halindedir.

İç Anadolu Bölgesi Şehirleri :

Ankara, Çankırı, Yozgat, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya, Eskişehir, Kırşehir en mühim şehirleridir. Ankara, hükûmet merkezidir. Nüfusu 1955 nüfus sayımı neticelerine göre 453.151 kişidir.

İç Anadolu Bölgesi Ürünleri :

Buğday mühim miktarda yetişir. Diğer tarla ürünleri de muhtelif kısımlarda ekilir ve yetiştirilir. Bozkırlarda koyun ve keçi beslenir. Ankara civarında ince, parlak ve yumuşak tüylü tiftik keçileri yetiştirilir. Bunların yünleri çok kıymetlidir. Bu bölge tiftik, yapağı, deri ve yağ gibi maddeleri bol miktarda çıkarır.

İÇEL :

Güney Anadoluda Akdeniz kıyısında yer alan güzel vilâ- yetlerimizden biri de İçeldir. Alanı 15.697 km^2 dir. Nüfusu 1955 sayımı neticelerine göre 372.932 kişidir. Vilâyet merkezi 51251 nüfuslu Mersin şehridir. İçel ovaları kuytudur. Buralar- da yağışların elverişli, iklimin sıcak oluşu çeşitli ürünlerin ye- tişmesine sebep olur. Pamuk, hurma, turfanda sebzeler, susam, portakal, muz gibi...

Vilâyetin dağlık bölgelerinde iklim serttir. Buralarda ge-

niş ormanlar vardır. Sıcak yaz günlerinde ovada ve kıyılarda bulunanlar serin yaylâlara çıkarlar. İçel vilâyetinin kazaları şunlardır:

Anamur, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke, Tarsus.

Halk tarım yapar, meyva ve turfanda sebze yetiştirir. Hayvan besler. Orman işleriyle uğraşır. Ticaret, gün geçtikçe gelişmektedir. Vilâyet sınırları içinde endüstri hayatı da günden güne artmaktadır.

İÇKİNİN ZARARLARI :

Alkollü içkilerin hepsi sağlığımıza zararlıdır. Bir defa, bunları içmekle, paramızın boş yere harcanmasına sebep oluruz. Ayrıca içki kanı zehirler, Kalb (yürek) hastalıkları yapar. Karaciğerin sağlığını tehlikeye düşürür. Şuurlu düşünmeyi engeller, aklı harabeder. Delilerin pek çoğu, içkiler sebebiyle bu hale düşmüşlerdir.

İçkiye düşkün olanlara «Alkolik» denir. Alkolikler içki tiryakisidirler; içkisiz duramazlar. Ellerindekini, avuçlarındakini içkiye verirler. Böyle insanların çoluk çocuğu aç kalır. Yuvaları yıkılır. Kendileri hapisaneye, hastaneye düşerler. Sefaletin ve ölümün pençesinden kurtulamazlar.

İçki içenlerin çoğu genç yaşta sinirli olurlar; hastalıklı olurlar.

İçki içen bir insanın karaciğeri ile içki kullanmıyan bir insanın karaciğeri arasında büyük ayrımlar vardır.

İçkiye düşkünlük gösterenler arasında kalb sektesinden, veremden, frengiden ölüm çok görülmüştür. Bunlardan başka afyon, kokain, esrar gibi içkiler de vardır. Bu içkilerin herbiri alkollü içkiler gibi yuvamızın, saadetimizin baş düşmanıdırlar.

İDİL (HAZAK) :

Güney Doğu Anadoludadır. Mardin vilâyetinin bir kazası-

dır. Alanı 1036 kilometrekaredir. 73 köyü ile birlikte nüfusu 14.695 kişidir. Kaza merkezi 1.169 nüfusludur. Halkın bir kısmı tarım yapar. Çoğu davar besler.

İDMANIN VE HAREKETİN FAYDALARI :

İdman ve hareketin vücut sağlığımız üzerinde büyük faydaları vardır.

Yalnız, bünyenin yapılışına ve sağlığına uygun idman şekilleri seçmek şarttır. Spora başlamazdan önce, mütehassıs bir doktorun muayenesine tâbi olmak her halde çok faydalıdır.

Kalbi hasta, ciğerleri veya vücudunun her hangi bir yerinden özürlü bulunanlar idmandan sakınmalıdırlar. Sonra, çocukların yapacağı idman ile büyüklerin, gelişmişlerin idman şekilleri arasında da farklar bulunur. Ama, sağlam bünyeli insanlar için hareket ve idman (normali aşmamak şartiyle) istifadeli sonuçlar sağlar.

Atalarımız bile «İşleyen demir pas tutmaz» atasözü ile hareketin faydasını anlatmak istemişlerdir.

Hareket ve idman, vücudu geliştirir; iştihamızı arttırır; vücuttaki yağların erimesine sebep olur. Dolayısiyle hantallıktan, tembellikten, miskinlikten kurtuluruz. Kanımızın harekete geçmesiyle vücut fazla enerji sarfeder. Bu enerjiyi almak için de otomatikman bol besin almak isteğini duyarız. Fakat, yukarıda da belirttiğimiz gibi daima yaşa ve bünyeye uygun idmanları tercih etmeliyiz. Çocuklar için oyunlar en iyi idman şekilleridir.

İĞNE İŞLERİ :

Bir yuvada, bilinmesi gereken çeşitli iğne işleri vardır. Aile ekonomisi bakımından bu işleri bilmemiz gerekir. Şimdi, sırasiyle bunları anlatmıya çalışalım.

Çorap onarma:

Çoraplarımız yırtılır, delinir. Yırtık ve delik bir çorabı, işe

yaramaz diye atmamalıyız. Elimize iğne, iplik alıp onarmalıyız.

Çoraplardaki küçük delikler, ayni renk iplikle örülür. Büyük yırtıklar ve deliklere de, çorap rengine uyan bir çorap parçasiyle yama yapılır.

Düğme ve sökük dikme :

Elbiselerimizdeki düğmelerin de arasıra koptuğunu görüyoruz. Kopuk düğmeli pantalon veya ceketlerle dolaşmak topluluk kurallarına aykırıdır; ayıptır. Bu iş için annemizi, babamızı rahatsız etmek, onları işlerinden alakoymak da doğru olmaz. Kopan düğmeyi yerine koyar, iğneye geçirdiğimiz iplikle dikeriz. Sökükler de kumaşa uyan iplikle ince ince dikilir.

Yama işleri :

Çamaşırlar yıkanıp kurutulduktan sonra yırtıkları, sağlamları ayrılır. Bu meyanda, yırtıklar, birer birer özenli bir şekilde yamanır. Yama işlerinde bize lâzım olan gereçler, dikiş sepeti, yama torbası ve dikiş araçlarıdır. İğne, tire, makas gibi.

Yamanın rengi daima yırtığı taşıyan kumaşın rengine uymalıdır. Yırtığın etrafı, düzgün bir şekilde makasla oyulur. Sonra kumaşın altına yama getirilir. (Bu arada kumaşın deseni ile yamanın deseni birbirini tutmalıdır.) Uygun renkteki iplikle dikilir; yama kumaşa iliştirilir. Sonra da yırtığın etrafı ince dikişlerle bastırılır. Bu işler bitince yamanan parça ütülenir. Böylece, yama işimiz de bitmiş olur.

Fitil geçirme :

Kilotlarımızın, iç donlarımızın kemerlerindeki lâstik kopabilir. Bunun yerine, yeni bir lâstik geçirmesek elbette ki donumuzu giyemeyiz; düşer.

Bunun için elimize, hemen bir çengelli iğne alırız. Kilotumuzun lâstiğini bu iğneye raptederiz. Çengelli iğneyi kilottaki

lâstik yuvasına sokarız. Lâstiğin öteki ucunu da bırakmayız. Bu suretle işimizi bitirmiş oluruz.

Bunlardan başka para çantası yapma, kenar bastırma, kanaviçe, önlük, bohça gibi şeyler yapmak da iğne işlerindendir.

Kız olsun, erkek olsun, her insan iğne işlerini becerebilmelidir. Bahusus kızlarımızın iğne, dikiş ve biçki işlerinden anlamaları çok elzemdir.

Yoksa, en küçük işler için terziye, tamirciye başvurmak asla doğru olmaz.

İHTİKÂR :

Bazı tüccarlar bol çıkan bir maldan ucuz ucuz alarak depolarına yığarlar ve satmazlar. Bir zaman sonra bu mal azalır, veya dışardan geliyorsa az gelmeğe başlar. O zaman fiatları iki üç misli fazlaya çıkar. Böyle olunca tüccar sakladığı malı piyasaya çıkararak üç misli fazla fiata satar ve çok para kazanır. İşte buna «İhtikâr» denir. Kanunlarımız buna müsaade etmez. Böyle yapan tüccarları şiddetle cezalandırır. Bu, aynı zamanda memlekete ve millete hainlik etmektir. Böyle tüccarlar vatan haini ve hepimizin düşmanıdır. Bunlar her cezaya lâyıktır.

İHTİYAR MECLİSİNİN GÖREVİ :

İhtiyar meclisinin görevleri aşağıya yazılmıştır :

1 — Muhtar ile beraber çalışır, kararlar verir.

2 — Köy bütçesini yapar.

3 — Köy gelirine dikkat eder. Bu gelirleri toplar.

4 — Köyün masraflarına bakar. Boş yere para harcanmamasına dikkat eder.

5 — Köy korucularını seçer.

6 — On liraya kadar olan ufak alacak ve borçlu davalarına bakarak karar verir.

7 — Köy odasında kararlaştırılan günlerde toplanarak köy işlerini görüşür.

8 — Yapılacak işleri kararlaştırır. Üyelerin hepsi kararın altına imza ederler.

9 — Kararlaştırılan şeyleri yapmak için çalışır.
Köyün öğretmeni de bu İhtiyar Heyetinin üyesidir.

İHTİYAR MECLİSİNİN SEÇİMİ :

Aynı muhtar seçimi gibi seçim sandığı başında yapılır. En çok oy almış ilk dört kişi «İhtiyar Meclisi Üyesi» olur. Bunlardan sonra gelen dört kişi de yedek üye seçilirler. Asıl üyeler hastalanırlar veya ölürlerse yerlerine yedek üyeler geçer. Nüfusu bin kişiden fazla olan köylerde asıl üyeler altı, yedek üyeler de yine altı kişidir.

İKİ :

İki, birden bir fazla olan sayının adıdır; üçten de bir noksandır.

İki sayısı şu işaretle gösterilir: 2.

İki ayağını bir pabuca sokmak deyimi, bir işi yapmak için birini sıkıştırmak anlamını taşır.

İki cihanda dünya ve âhrette demektir.

İki canlı gebe mânasına gelir.

İkide bir, ikide birde sık sık demektir.

İki dirhem bir çekirdek göz alacak şekilde süslenmek anlamınadır.

İki eli böğründe kalmak çaresizliğin ifadesidir.

İki eli kanda olsa sözü de, «İşlerimiz ne kadar önemli olursa olsun» mânasına gelir.

İki eli yakasında olmak, biri hakkında davacı olduğumuzu anlatmak için kullanılır.

İki gözü iki çeşme, çok ağlayanlar için söylenir.

İKİNCİ CİHAN SAVAŞI :

Dünya kurulduğundanberi, yer yüzünde, pek çok savaşlar olmuştur. Fakat, bu savaşların ekserisi mevzii kalmış; döğüşen iki ordu veya iki devlet arasından öteye geçmemiştir. Yalnız, Birinci ve İkinci Cihan Savaşları müstesnadır. Bu savaşlar, hemen hemen bütün kıt'alara yayılmış ve bu kıt'alar üzerinde-

ki insanlar, yıllarca birbirleriyle boğuşmuşlardır. Bunun için de, bu iki büyük savaşa, Cihan Savaşları adını veriyoruz.

İkinci Cihan Savaşı 1939 yılının 1 Eylûlünde başladı. 1945 yılına kadar da devam etti.

1939 yılından önce, Avrupa devletleri ikiye ayrılmış bulunuyordu. Bir tarafta Nazi Almanyası ve onun müttefiki olan Faşist İtalya vardı. Karşı tarafta da İngiltere, Fransa gibi devletler yer almıştı. Alman diktatörü, Hitlerdi. İtalyada da Mussolini hâkimdi. Bu iki devlet, bilhassa Almanya ordusunu çoğaltıyor; durmadan savaşa hazırlanıyordu.

Hitler, Birinci Cihan Savaşından yenik çıkan Almanyanın, büyük haksızlığa uğradığı fikrindeydi. Onun düşüncesine göre, sömürgesiz, pazardan ve tabiî kaynaklardan mahrum; hattâ anavatan topraklarının mühim bir kısmı alınmış bir Almanyada 70 - 80 milyonluk bir Alman kütlesinin yaşamasına imkân yoktu. Kuvvetli bir ordu ile bunlar geri alınmalıydı. Ve, böyle yapılmak istendi. Reisicumhur Hindenburgdan sonra, başa geçen Hitler, her şeyi savaş parolasına göre ayarladı. Hakikaten, az zamanda, dünyanın en kudretli ordusu Alman ordusu olmuştu. Bu kuvvetli orduya dayanan Hitler, milletlere kafa tutmaya başladı.

Almanya, «Milletler Cemiyeti» teşkilâtından çekildi. Zamanla, Sar bölgesini askerîleştirdi; Avusturyayı, Çekoslovakyayı işgal etti. Bu hâdiselerle dünya, her gün biraz daha savaşa yaklaşıyordu. Artık, siyaset ufukları kararmıştı. İngilizler, Fransızlar da tedbirler almıya başladılar. Almanya, Sovyet Rusya ile bir dostluk anlaşması yaptı. Anavatan toprakları ile Doğu Prusyayı birleştirmek ve bu arada Danzig limanını elde etmek gayesiyle, Polonyaya savaş açtı.

1 Eylül 1939 sabahı, Alman orduları Polonya topraklarına girdiler. Bunun üzerine, İngiliz ve Fransız hükûmetleri Almanyaya harp ilân ettiler. Böylece, İkinci Cihan Savaşı başlamış oldu.

Doğudan Rusların, Batıdan Almanların saldırışları karşısında 20 günden fazla dayanamıyan Polonya ortadan silindi.

Polonyadan sonra, Almanlar Belçikayı, Felemengi ve Danimarkayı zaptettiler. Norveçe hâkim oldular. Fransayı yıktılar. Tâ... Pirene dağlarına kadar uzandılar.

Almanya - İtalya - Japonya üçlü andlaşmasına «Mihver devletleri» adı verildi. İngilizler, Fransızlar ve onlarla beraber olanlara da «Müttefikler» dendi.

Savaş bütün Avrupaya yayıldı. Balkanlara sirayet etti. Balkanlı devletler de Almanyaya boyun eğdiler. Savaş, karalarda devam ederken, denizlerde de çok şiddetli muharebeler cereyan etti. O sıralarda havalara hâkim olan Alman uçakları, İngiltere adalarına yıldırıcı akınlar yaptı. Kuzey Afrikada, Alman ve İtalyan orduları Mısır sınırlarına kadar dayandılar. Fakat, İngilizler kahramanca karşı koydular.

Uzak doğuda, Japonların Amerikalılara saldırmasiyle savaş, Pasifik Okyanusuna da sıçradı. Alman orduları, Rusya içerlerine yürüdüler. Volga boylarına, Stalingrada kadar ilerlediler.

Fakat, Amerikalıların ve Rusların, İngiltere yanında yer alması zafer şansını «Müttefikler» in lehine çevirdi. Bir seri zaferden sonra, Alman harp talihi söndü. Nazi ve Faşist orduları, cephelerde gerilemeğe başladılar.

Hele, üstün Amerikan kuvvetlerinin Fransa ve İtalya kıyılarından Avrupa kıtasına çıkarma yapmaları, İkinci Cihan Savaşının Avrupa kıt'asında sona ermesini çabuklaştırdı. Önce İtalyanlar, sonra da Almanlar Müttefiklere, kayıtsız şartsız teslim oldular.

İtalya, Amerikalılar tarafından işgal olundu. Almanya toprakları Amerika, İngiliz, Fransız ve Rus orduları arasında bölüşüldü.

Bütün bunlara rağmen, Uzak Doğuda savaşlar sürüp gidiyordu. Ama, Japon kuvvetleri eski üstünlüklerini kaybetmişlerdi. Gerileye gerileye, Japon adalarına kadar sokulmuşlardı.

Nihayet, İkinci Dünya Savaşının en korkunç silâhı olan atom bombası atıldı. Japonların Hiroşima ve Nagazaki şehirlerini yakan atom kudreti karşısında, savaşmanın bir çılgınlık olduğunu anlayan Japonlar, Amerikalıların kayıtsız, şartsız teslim tekliflerini kabul ettiler.

Bu suretle, yıllarca masum insanların kanını akıtan döğüş bitti. Diktatörler yere serildi. Demokrasiler zafere ulaştılar. Harp sonunda Amerikanın Eanfransisko şehrinde toplanan bütün dünya milletlerinin temsilcileri «Birleşmiş Milletler Teşkilâtı» nı kurdular.

İKİNCİ MEŞRUTİYET :

Sultan İkinci Abdülhamidin baskılı idaresi, halkı yıldırmıştı. Memleketin aydın fikirli evlâtları, bu kötü idareden kurtulmak için plânlar hazırladılar. Gizli cemiyetler kurdular. Bu arada, hürriyet severler tarafından kurulan «İttihat ve Terakki» Partisi, az zamanda kuvvetlendi. Sinesinde genç subayları, bilgili insanları topladı. Fakat, İttihat ve Terakkinin çalışmaları gayet gizliydi. Bilhassa, İstanbuldan uzak olan Rumeli şehirlerinde, yâni Manastır ve Selânikte faaliyet gösteriyordu.

Nihayet, bütün hazırlıklar bitince Saray zorlandı. Makedonyadaki ordumuzun yardımı ile Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 de Meşrutiyeti ikinci defa ilân etmek mecburiyetinde kaldı. O zamanlar, henüz genç bir kurmay subay olan Mustafa Kemal (Atatürk), İttihat ve Terakki Partisinin kuruluşunda, Meşrutiyetin ilânında mühim vazifeler başarmıştır.

İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Mebuslar Meclisi tekrar açıldı. Memlekette, hürriyet havası esmiye başladı. Ne yazık ki, bu da çok sürmedi. Bir yıl sonra, Padişahın tertibiyle geri kafalılar ayaklandılar. Derviş Vahdetî adında bir yobaz cahil eratı kışkırttı. Silâhlarını alan erler genç fikirli insanlara saldırdılar; okulu bitiren subayları öldürdüler; Meclisi Mebusanı bastılar. İstanbulda Divanyolunda, Ayasofya meydanında, Meclisi Mebusan binası içinde «Şeriat isteriz» âvazeleri yükseldi. Bir iki mebus öldürüldü. Kısa süren Meşrutiyeti ve memlekette filizlenmiye başlıyan hürriyet fidanını kara kuvvet boğmuştu.

Bunun üzerine Selânikte «Hareket Ordusu» adında bir ordu hazırlandı. Bu ordunun komutanı Mahmut Şevket Paşaydı. Atatürk te Hareket Ordusunun safları içinde bulunuyordu. Edirneden katılan kuvvetlerle daha çok kuvvetlenen Hareket Ordusu, İstanbula girdi. İstanbulda gerilik taraftarlariyle kısa savaşlar oldu. Neticede, zafer, hürriyet taraftarlarının elinde

kaldı. Asîler asıldılar; cezalarını buldular. Padişah İkinci Abdülhamit te tahttan indirildi. Yerine Sultan Reşat geçirildi.

Tarihimizde, kanlı bir gün olarak yâd edilen «31 Mart vak'ası» da böylece kapanmış oldu. İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Bulgarlar, Osmanlı idaresinden ayrıldılar; bağımsızlıklarını ilân ettiler. Daha sonraları cereyan eden İtalya ve Balkan Savaşlariyle Trablusgarp ile bütün Rumeli topraklarımızı kaybettik.

İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI :

Tarihimizin dönüm noktalarından biri de, Viyananın ikinci defa kuşatılmasıdır. Bu kuşatma, Sultan Dördüncü Mehmet (Avcı Mehmet) zamanına rastlar. Kuşatmayı yapan da Köprülü Mehmet Paşanın damadı, Sadrazam, Merzifonlu Kara Mustafa Paşadır.

Viyana şehri, Avusturya imparatorluğunun başkent'i idi. O zaman, Macaristanın bir kısmı Osmanlı sınırları içinde, bir kısmı da Avusturya idaresinde bulunuyordu. Bu sırada, Macar halkının bir kısmı Protestanlığı kabul etmişti. Avusturyanın da başında İmparator Leopold vardı. Leopold, Protestan Macarları ortadan kaldırmak fikrindeydi. Macarlar ise, din hürriyetine kavuşmak emelindeydiler. Ayrıca, Osmanlı idaresinden kurtulmak isteğinde olanlar da mevcuttu. Bunlardan ayrı olarak, Avusturya idaresinden kurtulmak ve Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bir kırallık halinde yönetilmeyi düşünen Macarlar bulunuyordu. Bilhassa, bu fikri güdenlerin başında, Orta Macaristanın hâkimi Emerick Tockoeli (İmre Tökeli) yer almıştı.

Âlâyiş ve servete düşkün olan Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, İmre Tökelinin fikrini benimsedi. Avusturyaya savaş açıldı. Büyük bir ordunun başında Macar ovalarına çıkan Merzifonlu, İmre Tökeli ile birleşti. 14 Temmuz 1683 tarihlerinde Viyanayı kuşattı. Kuşatma 2 ay sürdü. Ordumuzun, Viyana surları önünde görünmesi Avrupaya dehşet saldı. Avusturya İmparatoru, bir kısım halkla beraber şehirden kaçtı.

Avusturya askerlerinin mâneviyatları iyice bozulmuştu. Sıkı bir hücum Viyanayı düşürebilirdi. Fakat, Başkomutan Merzifonlu, bunu yapmadı. Şehrin yıkılmasına, yağma edilmesine rıza göstermedi. Viyananın kendiliğinden teslim olmasını bekledi. Kuşatma süresince Papa, Avusturyaya büyük para yardımlarında bulundu. Hıristiyan Avrupanın Avusturyaya yardımlarını sağladı.

Bu sırada Polonyalılar, Avusturya İmparatorluğu ile birleştiler. Viyananın imdadına koşan Polonya ordusuna, diğer milletlerin askerî birlikleri de katıldı. Büyük bir Haçlı ordusu, 3 koldan ilerledi. Yeniçerilerimiz kuşatmadan bıkmışlardı. Başlıyan soğuklar da onları yıldırmıştı. Savaşı unutmuşlar, elde ettikleri ganimetlerle geriye dönmek istiyorlardı. Erzakın azlığı onlara usanç vermişti. Ordumuzda disiplinsizlik son raddeye varmıştı. Hattâ, asker, Başkomutanın emirlerini bile dinlemiyordu. Nihayet, Haçlı ordusu ile 12 Eylül 1683 te savaşa tutuşuldu. Bu savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Askerlerimiz bozgun halinde Belgrada doğru çekilmeye başladı. Merzifonlu şaşırmıştı. Kendisine fikir beyan eden Budin Beylerbeyi İbrahim Paşayı astırdı.

Tarihimizde, «Gerileme Devri» ni açan bu bozgunun asıl müsebbibi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa da ölümden kurtulamadı. Padişah, Avcı Mehmedin emriyle Belgradda idam edildi (1683).

İKLİM :

Bir memleketin yıllık yağış durumu, ısı ortamı, hâkim rüzgârlarının esiş vaziyetlerini belirten tabiat olaylarına kısaca «İklim» adı verilir. Akdeniz iklimi, Atlas Okyanusu iklimi, kara iklimi gibi...

Medeniyetin, insan, hayvan ve bitki topluluklarının iklimle çok yakın ilgisi vardır.

Dikkat edersek, medeniyet daima ılıman iklim kuşağı bölgelerinde gelişmiştir. Ekvatorun bunaltıcı sıcaklariyle kutupla-

Kahramanlık hikâyesi :

FEDAKÂR CİN

Cin, uzun bacaklı bir köpekti. Beli de incecikti. Muhabere taburu subayları, erleri onun en yakın arkadaşıydılar. «Cin!» diye çağırılınca kulaklarını diker; munis bir havlayışla cevap verirdi. Kendisine belletilen bütün hareketleri kolaylıkla yapardı.

Bir geceydi. Soğuk rüzgârların savurduğu karlar, siperlerin önüne yığılmıştı. İn, cin yoktu. Ahmet gerindi. Gocuğuna sarındı. Kuytu bir yer aradı. Silâhını kucakladı. «Şöyle bir kestireyim. Nasıl olsa düşmandan eser yok» dedi. Siperin rüzgârsız bir yerine kıvrıldı; kaldı.

Biraz sonra, karların üzerinde hayaletler belirmişti. Bunlar, kâh sürünüyorlar; kâh koşuyorlardı. Belki de sipere gireceklerdi. Ürkek ürkek koşmalardan, bu niyetleri kolayca seziliyordu.

Cin, yabancı kokusu almış olacak ki, sıçradı. Bir hamlede tel örgüleri aştı. Sonra döndü. Nöbetçinin yanına geldi. Havladı. Bağırdı. Uludu. Ayaklariyle tepindi Fakat Ahmedi uyandıramadı. Karşıdan koşuşanlar da, artık iyice yaklaşmışlardı. Nerdeyse sipere gireceklerdi. Cin deliye dönmüştü. Tekrar nöbetçiye yanaştı. Sivri dişlerini Ahmedin kabasına geçirdi. Birden gözlerini açan Ahmet homurdandı «Hay aksi köpek hay! Beni mi yiyeceksin?» dedi. Namluyu çevirerek tetiğe dokundu. Rüzgârın uğultusuna karışan silâh sesi, karlı bayırlarda yankılar yaptı. Köpek sustu. Şimdi Ahmet, acı acı bağırmıya başlamıştı. Bu gürültü ile uyanan erler fırladılar. Yaklaşan tehlikeyi vaktinde önlediler. Basılma felâketinden kurtuldular.

Tarihten fıkralar :

FATİH SULTAN MEHMED'İN KARDEŞLİĞİ

Fatih Sultan Mehmet'in huzuruna bir gün bir derviş girdi ve İstanbulu Türklere kazandırmış olan bu eşsiz kahramanın

servetinin yarısını istedi. Bu teklif karşısında bir an tereddüt geçiren Fatih sordu :

— Neden servetimi seninle paylaşacağım?

— Kardeşiz de ondan...

— Kardeş miyiz?.. Hayret... Peki kardeşliğimiz nereden geliyor?

— İkimiz de Hazreti Âdemin çocukları değil miyiz?

Fatih dervişin bu cevabı karşısında gülmeye başladı ve bir kese altını bu muzip adama uzatırken kulağına şu sözleri fısıldadı :

— Keseyi koynuna sok ve çabuk buradan uzaklaş... Başka kardeşlerimiz duymasın. Korkarım sonra hissene bu kadar da düşmez.

Ata Söz leri

Atın kulağını kesin, yine attır, domuzun kuyruğunu kesin, gene domuzdur.

⁂

Alçak eşeği tımar etmek kolaydır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer : **EGE Matbaası** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 Kasım 1958 Cumartesi — Sayı: 36 - Fiyatı 40 Kuruş

İLKOKUL

İNCİR

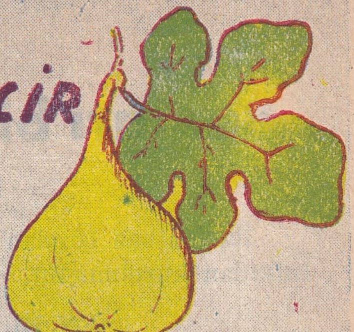

2
İKİ

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ -1

İRANLILAR

İPEK
BÖCEĞİ

Bunları biliyor musunuz ?

ILK MATBAA

İlk matbaa bundan 517 yıl önce Almanyalı Gutenberg tarafından kurulmuştur.

EN BÜYÜK CENNET KUŞU

En büyük Cennet kuşu Yeni Ginede bulunur. Fakat karga cinsindendir.

AMERİKA'YA YAKLAŞAN ADA

Grönland adasının senede 32 metre Amerika'ya yaklaştığı tesbit edilmiştir.

ÖRÜMCEKLERDE GÖRÜŞ KABİLİYETİ

Örümcekler, sekiz tane gözleri olmasına rağmen, bir şeyi ancak 20 santim uzaktan görebilirler.

AĞ ÖREN ÖRÜMCEKLER

Bütün örümcekler ağ örmez. Hepsi iplik çıkarır, fakat ağ örenler ancak bir cinstir.

AKDOĞANIN GÖRME YETERLİĞİ

Kuşlar bizden çok daha uzakları görürler. Meselâ, Akdoğan bir buçuk kilometre ötesini görebilir.

PUSULA

Gemiciler için çok önemli olan pusula onuncu yüzyılda Çinliler tarafından bilinmekteydi. Yön tayinine yarayan bu âlet zamanla geliştirilmiştir.

SAĞIR - DİLSİZLERİ DENİZ TUTMAZ

Sağır - dilsizler deniz tutması nedir, bilmezler.

rın öldürücü soğuklarında, medeniyet eserlerine pek rastlıyamayız. Ekvator hayvanı ile kutup hayvanı arasındaki ayrıntılar da büyüktür. Bu karşılaştırmayı, bitki topluluklarında yaparsak büyük farklara tesadüf ederiz. İklimin hayat ve yaşayışımız üzerindeki etkisi sonsuzdur. Genel olarak deniz iklimi ılık ve nemli olur. Kara iklimi nisbeten sert ve kurudur.

İL (Bak: Vilâyet):

İLÂÇ :

Hastalığı tedavi etmek, hastalık mikroplarını kırmak ve hastalanan vücudu kuvvetlendirmek için doktor reçetesiyle eczaneden alınan maddelere «İlâç» adı verilir. İlâçların çoğu bitki kök ve yapraklarından yapılır. Kimyasal formüllerle lâboratuvarlarda yapılan ilâçlar da vardır. İlâçlar sindirim organları yoluyla; damara, adaleye, deri altına zerkedilmek suretiyle veya merhem gibi yaraya sürülerek kullanılır. Lezzeti ağır, kokusu fena olan ilâçlar kapsüller içine konularak içilir.

İlâçları doktor verir. Onun tarifine göre de kullanmak lâzımdır. Doktorun yazdığı reçeteye bakarak ilâçları hazırlayan da eczacıdır.

Vücut sağlığımızı ilâçlarla garanti etmek doğru olmaz. İlâç almazdan önce hastalanmamaya bakmalıyız. Sağlık kurallarına dikkat etmeliyiz Vücudumuzu hastalıklara karşı korumalı ve dayanıklı tutmalıyız. Sağlam ve bakımlı vücut hastalıklara karşı kolayca korunur.

Fazla ilâç kullananların vücudunda, ilâca karşı olan hassasiyet azalır. Böylelikle de ilâcın tesiri görülmez olur.

İLÂM :

Mahkemelerde hâkimin verdiği kararın yazılı olduğu kâğıda ilâm denir.

İLCE (Bak: Kaza) :

İLETKİ (KULLANILMASI) :

İletki, geometride kullanılan, üzeri derecelenmiş, yarım

daire şeklinde bir gereçtir.

Bu gereçle açılar ölçülür ve istenen derecede çeşitli açılar çizilir.

İletki, madenden, tenekeden ve mikadan yapılır. Ansiklopedi kapağındaki şekli incelerseniz, iletkinin çapından kesilmiş bir yarım daireden farksız olduğunu görürsünüz. İletkinin (Minkalenin) tabanı düzdür. Tabanın tam ortasında bir işaret bulunur. Taban karşısındaki yarım daire üzerinde de açıları değerlendiren dereceler vardır. Dereceler, iki taraflı olarak (0°) sıfır dereceden (180°) yüz seksen dereceye kadar işaretlenmiştir. (90°) doksanıncı derece, taban orta noktasının tam karşısına düşer.

İLETKİ İLE İSTENİLEN DERECEDE AÇILARI ÇİZMEK :

Genişlik derecesini ölçmek istediğimiz bir açının alt kenarına, iletkinin tabanını çakıştırırız. Yani, açı kenarı ile iletkinin alt kenarını ayni doğrultuya getiririz. Bu doğrultuyu bozmamak şartiyle, iletki tabanının orta noktasını açının köşe noktasına yerleştiririz. Açının üst kenarına rastlıyan dereceyi iletki üzerinden okuruz.

İstediğimiz bir açıyı çizmek için de, iletkiyi, kâğıt üzerine koyarız. Kalemimizi iletki tabanına değdirerek düz bir çizgi çizeriz. Bu çizgi üzerinde, taban orta noktasını işaretleriz. Meselâ, (40°) kırk derecelik bir açı çizeceksek (40) sayısının olduğu yerden kâğıda bir işaret koyarız. Bu noktadan, taban çizgisinin ortasına, demin işaretlediğimiz yere düz bir hat çekeriz. Böylece istediğimiz açı çizilmiş olur.

İLHANLI DEVLETİ :

Türk - Moğol İmparatorluğunun kurucusu Cengiz, ölümünden önce devleti çocukları arasında taksim etmişti. İşte, İlhanlılar Devleti, Cengizin torunları tarafından İran toprakları üzerinde kurulmuş bir İmparatorluktu. Bu devletin kurucusu «Hülâgû» dur.

Hülâgü devlet sınırlarını genişletmişti (1256). Fakat, bu ünlü Hakan 1265 te öldü. Yerine oğlu **Abaka** geçti. Cengız yasasını aynen tatbik etti. Akrabalarından Borak ile Berke Hanların saldırmalarını önledi. Mısırda, Türk kölemenlerle yaptığı savaşlarda başarı kazanamadı. 1282 de öldü. Devletin başına kardeşi **Tagudan** İlhan seçildi. Tagudan önceleri Hıristiyandı. İlhan olduktan sonra Müslüman oldu. Bu suretle de Sultan Ahmet adını aldı. Bir müddet sonra öldürüldü. Yerine geçen **Argun**, memlekete faydalı olamadı.

Sonradan devletin başına **Gayhatu, Baydu, Ulcaytu, Ebu Sait, Tuga Timur** ve **Süleyman** adlarında İlhanlar geçti. Nihayet, İlhanlılar 1384 yılında Timur orduları tarafından ortadan silindiler. Devletin başlarına «**İlhan**», İlhanların karılarına da «**Hatun**» denilirdi.

İlhanlıların bayrakları beyazdı. En büyük tarihî hizmetleri, İranda İslâm dinini yaymaları olmuştur.

İLİÇ (ILIÇ) :

Erzincan vilâyetine bağlı bir kazadır. Alanı 1271 kilometrekaredir. Nüfusu, köyleriyle birlikte (1955 Genel Nüfus Sayımına göre) 18.244 kişidir. Kaza merkezi Sivas - Erzurum demiryolu üzerindedir. 894 nüfusludur. Karasu ırmağı vadisinde yer alır. Halk, tarım yapar, patates, eker. Meyvacılıkla uğramadde vardır ki, buna da ilik denir.

İLİK :

Kumaşların kenarlarına düğme geçirmek için bir yarık açılır. Bu yarığın kenarı dikilir. Böylece ilik açılmış olur.

Ayrıca kemiklerin içini dolduran yumuşak ve yağlı bir madde vardır ki, buna da ilik denir.

İLKBAHAR :

Mart, Nisan ve Mayıs aylarını içine alan mevsime ilkbahar denir. Asıl ilkbahar 21 Marttan 22 Hazirana kadar sürer.

İLK İNSANLARIN YAŞAYIŞI :

İlk insanlar vahşi idiler. Maymun gibi çeviktiler. Mağaralarda, ağaç kovuklarında yaşarlar, ne bulurlarsa yerler, hayvan postlarına sarınarak gezerlerdi. Kuşları ve küçük hayvan-

ları avlayıp etlerini yerlerdi. Bunları bulamazlarsa et veya böcek yerlerdi. Lisanları yoktu. İşaretle ve birkaç basit kelimeyle konuşurlardı. Yüzlerce sene böyle yaşadılar. Sonra yavaş yavaş medenîleşmeğe başladılar.

İLK MEŞRUTİYET :

Tanzimat hareketinden memnun olmayan bazı aydın fikirli Türkler, memlekette Meşrutiyetin ilân edilmesini istiyorlardı. Bu aydınların başında, Mithat Paşa, Namık Kemal Bey, Ziya Paşa gibi değerli vatan evlâtları bulunuyordu.

Nihayet gerekli tedbirler alındı. Sultan Abdülâziz tahttan indirildi. Yerine, 5. Murat Padişah ilân edildi. 5. Murat, deliydi. Bu yüzden, 3 ay kadar Padişahlıkta bulundu. Ondan sonra, 2. Abdülhamit tahta çıkarıldı. 2. Abdülhamit, tahta çıkmazdan önce, Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi hürriyetseverlere, Meşrutiyeti ilân edeceğine dair söz vermişti. Padişah olunca, «Kanunu Esasî» hazırlandı. 1876 da, ilk Meşrutiyet ilân olundu. Mebuslar seçildi. Ama, müstebit ruhlu Padişah, Meclisi Mebusanı kapatmak için fırsat gözlüyordu. Mithat Paşayı sınır dışına çıkarttı. Namık Kemal gibi hürriyet kahramanlarını sürdürdü. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşını bahane ederek memleketi, 33 yıl keyfine göre yönetti.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ :

Müslüman dinini kabul eden ilk Orta Asya Türk devletleri Samanoğulları Devleti, Karahanlılar ve Gaznelilerdir. Bunlar hakkında gerekli malûmatı Ansiklopedimizin ilgili bölümlerinde bulabilirsiniz.

İLKOKUL :

Bizde, okul öğretiminin (1. sınıftan, 5. sınıfa kadar olmak üzere) ilk 5 senelik dönemine, «İlkokul» adı verilir. Türkiyede, ilk tahsil mecburîdir. Bütün ilkokullarımız (Özel okullar ve yatılılar hariç) parasızdır. 7 yaşını bitiren yavrularımız bulundukları semtin ilkokullarına yazılırlar. Tabiî bunların, ruhça ve zekâca hasta olmamaları icabeder. İşitme ve görme duyu organlarının tam olmaları gerekir. İlkokulu başarı ile bitiren çocuklar, kısmen ansiklopedik bilgiye sahip, iyi birer va-

tandaş olmuş sayılırlar. İlkokulların, iki ana görevi vardır. Bunlardan biri, çocuklarımızı cemiyetin ve devletin istediği şekilde eğitmek; diğeri de bilgi ve maharet kazandırmaktır. İlkokullarımızdaki eğitim metodları pedagojik esaslara dayanır.

Çocuklar, bu şefkat ve eğitim yuvalarında, sevgili öğretmenlerinin nezareti altında okumayı, yazmayı bellerler. Matematiğin ilkel kısımlarını öğrenirler. İçinde yaşadıkları muhiti, cemiyeti, tabiatı kavrarlar. Tarih - Coğrafya - Yurttaşlık Bilgisi olayları hakkında bilgi edinirler. Ev geçimi, ev idaresi ile ilgili iyi alışkanlıklar kazanırlar. Resim - İş, Yazı, Müzik maharetlerini geliştirirler. Genel olarak her bakımdan hayat için, cemiyet için ve yarınki aile kurağı için hazırlanmış olurlar.

İlkokul, tahsilin temel taşını teşkil eder. Osmanlı devleti zamanında, ilmî düşünceden uzak, pedagojik formasyondan mahrum olan ilkmekteplerde, bahusus mahalle mekteplerinde ilim derslerinden ziyade, dinî bilgilere yer verilirdi. Dayak, sopa ve falaka başlıca terbiye vasıtası idi. Hattâ, «Hocanın vurduğu yerde gül biter» gibi, hiç te doğru olmıyan bir ifade ile o zamanın terbiye anlayışı belirtilirdi. Bugünün okulu, demokrat cemiyetimizin küçük bir örneğidir. Orada, öğretmen ve çocuklar, saygı ve karşılıklı sevgi esasına göre kendi kendilerini idare ve çalışarak, anlayarak, deney yaparak bilgiler edinme esasına göre yetiştirilirler.

İLK ÖĞRETİM :

Beş yıllık ilkokul devresine İlk Öğretim denir.

İLK TEDBİRLER (BİR YERİMİZ KESİLİNCE VE YANINCA; ARI, YILAN VEYA AKREP SOKUNCA ALINACAK İLK TEDBİRLER - KIRIK, ÇIKIK VE İNCİNME GİBİ VAKALARDA ALINACAK İLK TEDBİRLER) :

Her gün, okula gidip geliyoruz. Bahçede koşuyoruz, oynuyoruz, eğleniyoruz. Günün bu hareketli olayları içinde, düşmemiz ve dolayısiyle yaralanmamız her an mümkündür.

Şimdi, her hangi bir kazaya maruz kaldığımız zaman, baş vuracağımız ilk tedbirlerin neler olduğunu inceleyelim:

Kırıklarda yapılacak işler :

Kemik kırılmasında alınacak ilk tedbir, kemiği kırılan or-

ganı hareketten alıkoymaktır. Kol veya bacak kemiği kırılmışsa, kırılan yeri iki düz tahta parçası arasına koymalı, sonra da güzelce sarmalıdır. Vakit kaybetmeden de, hemen doktora başvurmalıdır.

Eğer, eklem çıkmışsa, doktor gelinceye kadar soğuk su ile pansıman yapmalıdır. Doktor, çıkan kemiği yerleştirir.

İncinme ve burkulmalarda sıcak veya soğuk su ile pansıman yapılır. Haşlanmış hatmi veya papatya çiçekleri incinen, burkulan yere sarılırsa faydalı olur.

İncinen veya burkulan organı istirahat halinde bulundurmak ta, yerinde bir harekettir. İncinen yerde şişlik belirip sancılar baş gösterirse doktora gidilir.

Sıyrıklarda, kesiklerde, yaralanmalarda tentürdiyot sürmeyi ihmal etmemelidir. Bunun için de önce, yara oksijenli su ile iyice yıkanır, tentürdiyotlanır; gazlı bezle sıkılır. Yaranın kanı akmamışsa akıtılır. Böylelikle, yara üzerindeki mikroplar dışarı atılmış olur. Yaradan çok kan geliyorsa, doktora başvurulur.

Toprak ve gübreli yerlerde yaralanmalar, ekseriya tetanos hastalığına sebebiyet verir. Bunun için, bu gibi yaralanmalarda tetanos serumu yaptırmak, en akıllıca bir tedbirdir. Yarayı pansuman edenin elleri gayet temiz olmalıdır. Ellerimizi sabunladıktan sonra alkolle veya ispirto ile de iyice yıkamalıyız. Ancak, bundan sonra yarayı temizlemeliyiz. Zehirlenmelerde, boğulmalarda hastaya sun'î teneffüs yaptırılmalıdır.

İLK YARDIM (Bak: İlk Tedbirler) :

İLTİHAP :

Vücuda giren mikroplar deri, diş v.s. de cerahatlı yangılar yaparlar. İltihabı geçirmek için, vücudun kanı cerahatli yere hücum eder. Bu yüzden iltihap olan yerde ateş ve kızartı vardır. Bir şey değerse acı duyulur. Çıban bir iltihap örneğidir.

İMBAT :

Bilhassa akşam üzerleri, daha çok denizli yerlerde serince rüzgârlar eser. Bunlara İmbat denir. İmbat rüzgârları batı, gü-

neybatı veya deniz yönünden eserler.

İMECE :

Köylülerin hep beraber çalışıp köyün işlerini yapmalarına «İmece» denir. Köylüler bütün köy işlerini kendileri yaparlar. Camilerini, okullarını, çeşmelerini tamir ederler, yollarını yaparlar. Bu işleri bir sıraya ve düzene koyan, köyün muhtarı ve ihtiyar heyetidir. Kararlaştırılan günde köylüler muhtarla beraber toplanarak kararlaştırılan işi yaparlar.

İMLÂ :

İmlâ, Türkçe ders grupları içinde, önemli bir yer tutar. İmlâ, kelimeleri olduğu gibi, doğru, yanlışsız yazmak demektir.

Bunun için de, kelimeleri doğru söylemelidir.

Millî varlığımızın temelini teşkil eden dilimizdir. Dilimizin en güzel örneklerini öğrenmek, bu suretle de Türkçeyi başkalarına sevdirmek bizler için vazifedir.

Eğer kendi dilimizi doğru bir şekilde öğrenemezsek kendimize kötülük yapmış olmaz mıyız?

Türkçeyi en iyi bir şekilde öğrenmek ve konuşulduğu gibi yazmak, çalışmakla elde edilir. Yeter ki biraz dikkatli ve istekli olalım.

İMLÂ KILAVUZU (Bak: İmlâ Lûgati) :

İMLÂ KURALLARI (BAŞLICA İMLÂ KURALLARI) :

Dilimizi doğru yazmak için, imlâ kurallarını iyice bellemek lâzımdır.

Başlıca imlâ kuralları şunlardır:

1 — Türkçede kelimelerin yazılışları söylenişlerine uygundur. Bu sebeple **kelimeler, söylendikleri gibi yazılmalıdırlar.**

2 — Türkçe kelimelerin sonlarında b - c - d - g harfleri bulunmaz. Dolab denmez, dolap denir; agac denmez, ağaç denir; kanad denmez, kanat denir; ayag denmez, ayak denir. Böylelikle, Türkçe, kelimelerin sonunda (b - c - d - g) harflerinin yerine (p - ç - t - k) harfleri kullanılır.

Yalnız, ad (isim), od (ateş), hac (Kâbeyi ziyaret), kalb (yürek) gibi sayılı birkaç kelime bu kuralın dışında kalır. Bunla-

rın sonunda her zaman (b - c - d) harfleri bulunur.

3 — (k - g - l) harfleri, öztürkçe kelime'erde, kalın sesli harflerin yanında kalın; ince sesli harflerin yanında ince okunur. Kalın, kedi, engin, dalgın, elek, yalak gibi.

Fakat, yabancı dillerden gelme kelimelerde, bu harflerin, kalın seslilerin önünde ince okundukları da olur. Böyle hallerde, bu harflerden sonra gelen sesli harfin üstüne bir (ˆ) düzeltme işareti koymak gerekir. Kâğıt, kâtip, Kâmil, Agâh, imlâ, lâle gibi.

Bu işaret anlamca birbirinden ayırt edilmek, yahut bazı hecelerdeki sesli harflerin uzatılarak söylendiği belli edilmek istenilen kelimelerde de kullanılır. Adet (sayı), âdet (huy), mâna, dâva gibi.

4 — Yazıda satır sonuna sığmayan kelimeler harflerden değil, hecelerden bölünür.

5 — Yumuşak ge (ğ) hiçbir zaman kelime başında bulunmaz.

6 — Cümlelerin sonunda nokta (.), ünlem (!), soru (?) işaretleri bulunur. Bu işaretlerden sonra yeni cümleye daima büyük harfle başlanır.

7 — Cümle içinde, saygı ifade eden kelimeler büyük harfle başlayabilir. «Bu satırları, asîl Şahsınıza bir saygı nişanesi olarak yazıyorum.» cümlesi içindeki -Şahsınıza- kelimesi özel isim olmadığı halde, karşımızdakine olan saygımızı belirtmek için büyük harfle başlamıştır.

8 — Özel isimler tek olsun, veya birçok kelimelerden meydana gelmiş bulunsun, daima büyük harflerle başlarlar. Baş Vekâlet, Ankara Valiliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi. Bu kelimeler kısaltılıp ta, harflerle gösterilmek istenildiği zaman da, bu harfler daima majüskül yani büyük harf olur.

9 — Kelime sonlarında bulunan (p - ç - t - k) harflerinden sonra sesli harf gelirse bunlar (b - c - d - ğ) şekillerine girerler.

10 — Soru ekleri daima kelimeden ayrı yazılır. Geldin mi? Sinemaya gidelim mi? gibi...

İMLÂ LÛGATİ :

İmlâ lûgati, Türkçe kelimelerin doğru yazılışlarını gösteren bir kitaptır.

İMRANLI (Eski adı: UMRANİYE) :

Orta Anadoludadır. Sivas vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 2.540 nüfusludur. Köyleriyle beraber bütün kazanın nüfusu 29,213 kişidir. İmranlının etrafı dağlarla, yaylârla kaplıdır. Kızılırmak, yakınından çıkar. Ahalisi tahıl tarımı yapar, koyun besler.

İMROZ :

Çanakkale Boğazı önünde bir adamızdır. İmroz, 279 kilometrekare genişliğindedir. Çanakkale Vilâyetine bağlı bir kazadır. Boğazdan uzaklığı 20 kilometre kadardır. Bütün kazanın nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 6.243 kişi olup kaza merkezi 1967 nüfus'udur. Adada, İmroz kasabasından başka 5 köy daha vardır. Kasaba, adanın doğusuna düşer. İskelesi, 5 km. ötede Kaleköydür. Ada, engebelerle doludur. Adada zeytinlikler boldur. Zengin bağlar vardır. Tarım yapılır. Koyun, keçi de çok beslenir.

İNCESU :

İç Anadoludadır. Kayseri Vilâyetine bağlı bir kazadır. Yanından Kayseri - Ulukışla demiryolu geçer. Kayseriye ve Ürgübe şose uzanır. Halk tarım yapar, hayvan besler, bağcılıkla uğraşır. Peynircilik de ileridir. Kasabanın doğusunda, Erciyas kitleleri yükselir. İncesunun köyleriyle birlikte bütün nüfusu, 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 16,750 kişidir. Kaza merkezinde ise 5,605 kişi yaşar.

İNCİ :

İnci, parlak renkli istiridyelerin içinden çıkan donuk beyaz renkli bir tanedir. İncileri istiridyeler yapar. İstiridyenin

içine giren kum veya herhangi yabancı bir maddenin etrafını, istiridye örer; kabuklaştırır. Böylece inci teşekkül etmiş olur. Kıymetli inciler 15 ilâ 45 metre derinliğindeki sıcak denizlerdeki istiridyelerde bulunur. Midyenin kabuğu aralanarak içine bırakılan bir kum taneciği; bir zaman sonra inci halini alır. Buna, sun'î inci elde etme usulü denir. Dünyanın en verimli inci tarlaları (İnci elde etmek için istiridyelerin çıkarıldığı denizler) Basra körfezi, Bahreyn adaları ve Hindistan sahillerindedir. İstiridyeleri yerli dalgıçlar su altından toplarlar. Bu istiridyeler röntgen muayenesinden geçirilir. İçinde inci olanların kabukları açılır; olmıyanlar tekrar sulara bırakılır. İnci, çok eski çağlardanberi süs eşyası olarak kullanılır.

İNCİL :

İncil, Hıristiyanlık din'nin kutsal kitabıdır. İki kısımdan ibarettir. Bu kısımlardan biri **Eski Vasiyetname**'dir. Diğeri de **Yeni Vasiyetname**'dir.

İncilin ilk asılları bulunamamıştır. Yunanca ve aramî dili ile yazılmıştır. İncilin Lâtince tercümesi 382 de başlamış, yıllar sonra bitmiştir. Katolik kilisesi 1546 da yayınladığı bir emirle İncilin Lâtince yazılmasını makbul ilân etmiştir. Hıristiyanlık dininde Reform inkılâbını yapan Marten Luther, İncili 1521 ilâ 1534 yılları arasında Almancaya çevirmiştir. Sonraları bu kitap, çeşitli dillere tercüme edilmiştir. İncilin bugün 835 dile çevrildiği söylenmektedir.

İNCİR :

Akdeniz ile Ege bölgesinde bol yetişen tatlı bir meyvadır. Şekli, armut biçimine benzer. Rengi yeşildir; kısmen sarıya çalar. İçinde, ince çekirdekleri bulunur. İncir ağacının yaprakları geniştir, yayvandır, serttir. İncir çiçeklerinin tozlaşmasını «İncir sineği» yapar. İncir yaş yemişlerindendir. Şekerli olan bu meyva çok besleyicidir. Tazesi yendiği gibi, kurusu da mak-

buldür.

Yurdumuzun Aydın bölgesinde yetiştirilen incirleri dünyaca meşhurdur.

İNDEKS :

Kitap sonunda, kitaptaki konuları sırayla gösteren listeye «İndeks» adı verilir.

İNDİFA :

Yanardağların ateş, lâv ve volkan külü püskürmelerine indifa denir. İtalyanın Sicilya Adasındaki Etna Yanardağı daima indifa halindedir.

İNEBOLU :

İnebolu, Karadeniz kıyısındadır. Kastamonu Vilâyetine bağlıdır. Kastamonu ile İnebolu arasında 90 km.lik bir yol uzanır. İnebolu kasabası, civarında uzanan geniş bir bölgenin iskelesidir. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 5602 nüfusludur.. Buradan gemilere, bölgenin ürünleri yüklenir. Alanı 319 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte bütün kazada 35,814 nüfus yaşar.

İNEGÖL :

İnegöl kazası, Marmara bölgesinin Anadolu yakasındadır. Kendi adını taşıyan bir ova üzerinde bulunur. Bursa Vilâyetine bağlıdır. Merkez nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 19.262 kişidir. Alanı 955 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte bütün kazanın nüfusu 66.360 kişidir. İnegöl çevresinde tahıl, tütün, patates, sebze ekilir. Dağlardaki ormanlarından kereste elde edilir. Şehrin güney doğusunda «Oylat» kaplıcaları yer alır. Bilhassa «Çitli» maden suyu meşhurdur. Şirin İnegöl, Bursanın 45 km. uzağındadır.

İNEK :

İnek, hayvanlardan sığır cinsinin dişisine verilen bir isimdir. Kocabaş hayvanlardandır. 4 ayaklıdır. Sütünden, derisin-

den, kemik ve boynuzlarından, etinden, fışkısından faydalar sağlanır. Araba çektirmek, harman dövdürmek, çift sürdürmek gibi işlerde gücünden de istifade edilir. Sütünden yoğurt yapılır, yağ çıkartılır, kaymak elde edilir. Peynir imal edilir. İneğin, bir yılı geçmiyen yavrusuna «Buzağı» denir. Bunun daha büyüğü «Dana» adını alır. Kışın sıcak ahırlarda arpa, burçak, kepek, küspe gibi besinlerle beslenir. Yazın otlaklarda, çayırlarda dolaştırılır. İneklerin türlü cinsleri vardır. Bazı iyi cins inekler günde 50 - 60 kg. süt verirler.

İnekler sürü halinde beslenirler, tek olarak da bakılırlar. Yalnız ineklerde, verem hastalığı kolayca yayılır. Bu sebeple ineklerin sağlığına dikkat etmemiz gerekir.

İNFİLÂK :

Her hangi bir patlayıcı maddenin büyük bir gürültü çıkararak patlamasına infilâk denir. Dinamit infilâkı gibi...

İNGİLTERE :

İngiltere, Avrupa devletlerindendir. Avrupanın batı kuzeyinde yer alır. İrili ufaklı pek çok ada üzerinde kurulmuştur. Bu adaların en büyüğü Büyük Britanya ile İrlândadır. Yalnız İrlândanın güney ve batısını kaplayan büyük bir kısmında serbest **İrlânda Cumhuriyeti** uzanır. İngilterenin doğusunu Kuzey denizi, batısını İrlânda denizi, güneyini de Manş denizi çevirir. Manş denizinin doğusunda Büyük Britanya ile Fransa arasında Dover (Padökale) Boğazı vardır.

İngiltere, dünya üzerinde yaygın bir yer kaplayan Büyük Britanya İmparatorluğunun anavatanıdır. Alanı 242.600 kilometrekaredir. Nüfusu, en son 1956 Haziranı rakamlarına nazaran 51,209,000 kişidir. Nüfus sıklığı itibariyle, dünyanın en kalabalık yerlerinden birini teşkil eder. Kilometrekareye düşen insan sayısı 196 dır. Asıl İngilterede bu sayı 287 ye yaklaşır. İngilterenin başşehri, dünyanın ikinci kalabalık şehri olan Londra (London) dır. Londranın nüfusu 8.346.137 kişidir.

Tabiat :

Büyük Britanya, kuzey ucundan güney kıyısına kadar bin (1000) km. uzunluğundadır. Kıyıları çok girintili çıkıntılıdır.

Bilhassa batı sahilleri bir dantelâ gibi işlenmiştir. Bu kıyılarda emin körfezler, güzel limanlar, şirin koylar sıralanır. Adanın güneyinde bulunan en geniş yerinin boyu 500 (Beşyüz) km.ye yaklaşır. Büyük Britanyanın kuzeyi dağlıktır. Buraya İskoçya adı verilir. Asıl İngiltere, adanın güneydoğusuna düşer. İskoçyanın kuzey açıklarında Orkney ve Shetland takım adaları sıralanır. Batısında da, Hebrides adaları serpilidir. İrlânda denizinde Man adası, İrlânda adasının kuzey parçası, Manş denizinde Guernsey, Jersey ve Alderney adlarını taşıyan adalar hep Birleşik Krallık sınırları içinde kalır.

İngiltere, yer altı kaynakları bakımından da hayli zengindir. Demir ve kömür madenleri verimlidir. Büyük Britanya üzerindeki nehirler kısadır. Bu kısalık, adanın geniş olmamasından ileri gelir. En büyük akar sular Thames, Severn, Trent ve Tweed nehirleridir. İklim ılımandır. Çok nemlidir. Yağmur bol yağar. Etraf sislerle kaplıdır. Ormanları azdır. Çayırları geniştir.

Halk :

Halkın büyük bir kısmı İngilizdir. Galliler ve İskoçyalılar Kelt ırkındandırlar. Ama, tamamen İngilizleşmiş sayılırlar. İngilizlerin çoğu Hıristiyan dininin protestan mezhebindendir. İskoçyalıların yüzde 12 si, kuzey İrlândalıların yüzde 33 ü katoliktir. Memlekette tarım geniş çiftliklerde yapılır. Tarımla uğraşanlar, genel nüfusun yüzde 7 sini teşkil eder. Geri kalan halk endüstri ile uğraşır; maden ocaklarında çalışır; gemicilik yapar.

Ekonomi :

Toprak ürünlerinden buğday, yulaf, arpa, yemlik ot, pancar ve şerbetçi otu elde edilir. İngilterenin dağlık bölgelerinde, İskoçyada koyun beslenir. Diğer bölgelerde iyi cins atlar, domuz ve sığırlar üretilir. Balıkçılık da çok ileridir.

İngiltere endüstrisi dünyanın en ileri durumunda sayılır. Her türlü makine ve eşya yapılır. Tepkili uçaklardan atom'a

kadar sanayiin her şubesinde en gelişmiş makineler imal edilir. Dokuma endüstrisi de hayli mütekâmildir.

Ticaret bakımından İngiltere, dünyanın en ileri devletlerinden biri sayılır. Sömürgelerinden, dominyonlarından ve diğer ülkelerden daha çok ham madde alır. Dışarıya yapılmış eşya ve makinalar satar.

Ticaret filosu çok geniştir. Dünyanın bir çok yerlerinde iş gören İngiliz sermayesi, İngiltereye geniş kazançlar sağlar.

Demiryollarının uzunluğu 32 bin km. yi geçer. 300 bin kilometre uzunluğa yaklaşan düzgün otomobil yolları vardır.

Hava ve deniz yolları itibariyle de, İngiltere aşağı yukarı bütün memleketlere bağlıdır. Londra, Southampton ve Liverpool limanları, en modern limanlarıdır.

Hükûmet şekli :

İngiltere, dünyanın en eski bir demokrasisidir. İngiltere-nin demokratik idaresi çok partili sisteme dayanır. Devletin yazılı bir anayasası yoktur. Halk muhafazakârdır, an'anecidir. Memleket meşrutiyetle yönetilir. Avam ve Lordlar Kamarası adlarını taşıyan 2 Meclisi vardır. Kral veya Kraliçe saltanat sürer. Hükûmeti kabine idare eder. Mebuslar genel seçimlerde her 5 yıl için seçilir.

İngiliz ölçüleri :

İngilterede uzunluk ölçüsü olarak «Yard» (0,914 metre) kullanılır. Sıvık ve kuru maddeler için de kullanılmakta olan ölçü «Gallone» (4,54 L.) dur. Ağırlık ölçüsü de «Pound» (453 6 g.) dır.

Dominyonlar ve Sömürgeler :

Dünyanın en geniş sömürge imparatorluğunu İngiltere kurmuştur. İngiltere, dünya nüfusunun da dörtte birine hükmeder. Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Pakistan, Güney Afrika Birliği ve Kanada başlıca dominyonlarıdır. Sömürgelerin çoğu Afrika, Asya ve Okyanusya kıtalarındadır. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı galiplerindendir. Fakat, her hususta üstünlüğü Amerika Birleşik Devletlerine kaptırmıştır. Bizim, Atlantik Paktı dostumuzdur. İngiltere ile alış verişimiz iyidir.

Her türlü makina, kumaş, elektrik malzemesi, ilâç alırız, buna karşılık ham madde, kuru meyva, maden, tütün, pamuk ve buğday satarız.

İNHİSAR (Bak: Tekel) :

İNKILÂPÇILIK :

İnkılâpçılık bizlere, Büyük Atatürk'ün yadigârıdır. Uzun yıllar cehalet ve taassubun pençesinde, her türlü ileri hamlelerden mahrum olan Türk Milleti, Büyük İstiklâl Savaşını kazandıktan sonra, modern bir topluluk manzarasına kavuşmuştu. Bu da, Cumhuriyet inkılâplarımızın, cemiyetimiz tarafından benimsenmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Önce, inkılâp nedir, bunu inceliyelim.

İnkılâp, kötü eskiyi bırakıp iyi yeniyi kabul etmek demektir. İnkılâpçılık ta, Türk Milletini 20. yüzyıl medeniyetine ileten bütün yenilikleri kabullenmek, hem de kalben, severek, savunarak kabullenmek anlamını taşır.

Öyle ya, 29 Ekim 1923 te Cumhuriyetimiz ilân edilmişti. Millet, asırlarca devam eden Padişahlık rejimini yıkmıştı; devlet idarelerinin en iyisi olan Cumhuriyet sistemini kurmuştu. Yalnız, bu değişikliklerle birlikte, ruhlarımıza sinmiş olan geriliği de yırtıp atmak lâzımdı. Batılı uluslar, bu hareketleri bizden hayli önce yapmışlar ve medeniyet yolunda ilerlemişlerdi. Türk Milletinin yaşaması veya yıkılması medenî kavrayışın benimsenmesine bağlıydı. Osmanlı idaresinden Cumhuriyet idaresine geçmekle işler bitmiş sayılmazdı. Hurafelerle dolu olan ruhları aydınlığa ulaştırmak gerekirdi. Yani, bizler, din kitaplarının yanlış aksettirilen anlayışından sıyrılıp, kendimizi Batı medeniyetinin ışıklı yoluna uydurmak mecburiyetindeydik.

Fallardan medet uman, rüyalardan tâbirler çıkaran ve hayatını mukadderatın akışına terketmiş bir ruh hâletinden muhakkak silkinmek zorundaydık. Avrupa devletleri, Rönesans ve Reform hareketlerindenberi durmamışlardı. Hele, Fransız İhtilâlinden sonra yeni bir medeniyet yolunda hızla ilerliyor-

lardı. Biz ise, 16. yüzyıldaki büyük satvetimizi kaybetmiş; gerileye gerileye uçurumun kenarına gelmiştik. Zamanla yapılan Islahat, Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleri de, gereken sonucu sağlayamamıştı.

Devrimci Atatürk, bütün bu noksanları etraflı olarak kavramıştı. Cemiyetimizin zayıf ve kuvvetli taraflarını iyice anlamıştı. Evvelâ dış düşmanlar yenildi. Vatanımız İstiklâle kavuştu. Sonra içte, geriliğe ve cehalete karşı savaş açıldı. İnkılâplar birer birer kabul edildi. Eski yazıyı attık, yeni ve kolay yazıyı öğrendik. Tekkeler, zaviyeler kapatıldı. Tarikatçılık lâğvedildi. Din ile dünya işleri birbirinden ayırt edildi; lâyiklik benimsendi. Giyimde, hukukta, kadın haklarında modern anlayışı ele aldık. Mahkeme usulleri, okul sistemleri değişti. Yılların örümceklediği kafalara medeniyet ışığı serpildi. İşlerimizi, hareketlerimizi, çalışmalarımızı ilim metodlarına uydurduk. Millî varlığımızın, muâsır medeniyet ufuklarına ulaşması için hamlelerimizi ayarladık 1923 yılından bu yana, yurdumuzda, maddî ve mânevî bir kalkınma görüldü. Böylece, medeniyet dünyasının sevgisini, saygısını kazandık. Haklarına hürmet edilir bir devlet olduk.

Bugünkü ileri durumumuzu, topyekûn inkılâpçılığımıza borçluyuz. Bu sebeple, Atatürk'ün yadigârı olan inkılâplarımızı canımız kadar değerli biliriz. İnkılâpları yıkmaya kastedenleri düşman telâkki ederiz.

Bugün, gencimizle, ihtiyarımızla inkılâpçı bir topluluğuz. Durmadan ilerliyoruz. Yeni hamleler yapıyoruz.

Medenî ve demokrat milletlerin ön safında, şanlı tarihimize lâyık olan şerefli yerimizi almış bulunuyoruz.

Anayasamızda belirtilen inkılâpçılık umdesi bütün Türkler tarafından benimsenmiş bir fikirdir. Sözlerimizi, Atatürk'ün şu vecizesiyle bitiriyoruz.

«Hayatta, en hakikî mürşit ilimdir.»

İNORGANİK :

Kimya biliminde (uzvî) olmıyan cisimlere inorganik cisimler denir. Çeşitli madenler, tuzlar gibi...

Tarihten Hikâyeler :

İNCİLİ ÇAVUŞUN CEVABI

İncili Çavuş hazır cevaplığı ile meşhurdur. Devrinin en nüktedan insanlarından biri olan İncili Çavuş günlerden bir gün saraya uğradığı zaman herkesi büyük bir telâş içinde buldu. Padişah kitap okuyacağı sırada gözlüğünü alnına kaldırmış ve onu orada unutmuştu.

Telâş içinde gözlüğünü arıyor, kimse de:

— Padişahım, gözlüğünüz alnınızda, demek cesaretini gösteremiyordu.

İncili Çavuş, can kurtaran gibi yetişmişti. Buna elbet bir çare bulacaktı.

— Siz meraklanmayın, ben şimdi işi hallederim, diyerek padişahın huzuruna girdi.

İnciliyi gören padişah hemen:

— İncili, etrafımı bir sürü beceriksiz insan sarmış, şu benim gözlüğümü buluversene... dedi.

İncili gayet samimî bir eda takınarak hemen şu cevabı verdi:

— Sultanım, bendeniz gözlüğünüzü arayıncaya kadar siz alnınızdaki gözlükle idare ediverin...

Sonra da oraya buraya bakınmaya başladı. Padişah, İncilinin bu teklifine kahkaha ile güldü ve çok sevdiği nüktedan İnciliyi bir kaç kese altın ile mükâfatlandırdı.

Bunları biliyor musunuz ?

CİNS TAVUKLAR

Cins tavuklar, yılda ortalama 200 yumurta yumurtlayabilmektedir.

İLK KONSERVE

İlk konserve Napolyonun giriştiği savaşlar sırasında Fransızlar tarafından yapılmıştır.

Ata Sözleri

Alışın oğlu veriş.

★

Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.

★

Âlet işler, el öğünür.

★

Ata oğlu, ataç doğar, oğul babaya çeker.

★

Deveciye komşu olan kapısını geniş tutar.

★

Gurbette övünmek hamamda türkü söylemiye benzer.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter : **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

23 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 37 - FİYATI 50 Kr.

İŞARET MEMURU
İNCİ
İPLİK
İĞNE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-2
İNEK
İSKOÇYALILAR

Bunları Biliyor musunuz?

ALBATROSLAR

Deniz kuşlarının en güzeli olarak tanınan Albatrosların iki kanadının uçları arası üç ilâ beş metreyi bulabilir. Bu kuşun maviliklerde süzülüşü seyrine doyum olmaz bir manzara teşkil eder.

★

WAGNER'İN ÇEKTİKLERİ

Gençliğinde çok fakir olan Wagner karısı ile çok günler ağzına koyacak tek lokma bulamamış, aç kalmıştı.

Ünlü besteleriyle şöhret kazandıktan sonra ise çok para kazandı. Hattâ operalarının oynanması için Almanya'da bir tiyatro bile yaptırdı.

★

ATLARIN YAŞI NASIL BULUNUR?

Dişlerindeki siyah çizgilerden atların yaşları tâyin edilebilmektedir.

★

TELGRAFI KİM BULDU?

Elektrikle işleyen ilk telgrafı İsviçreli bilgin Lesage yapmış, bunu sonra Samuel Mors alfabe sistemi ile kolay bir şekle sokmuştur.

★

GÜNEŞ IŞIĞI

Güneş ışığı dünyamıza 8 dakikada gelmektedir.

★

DÜNYANIN EN MEŞHUR HALISI

Dünyanın en meşhur halısı Londra müzesinde bulunmaktadır. İran'da 1540 yılında tamamlanan on buçuk metre boyundaki bu halıda yirmi dokuz milyon altı yüz bin düğüm vardır. Bizim paramızla da bir buçuk milyon lira değerindedir.

İNÖNÜ :

İnönü Ankara - İstanbul demiryolu üzerindedir. Eskişehir yakınındadır. Demiryolu üzerindeki İnönü istasyonundan 3 km. uzaktadır. İstasyonun güneyine düşer. Mağara (in) ile oyulmuş bir tepenin önünde kurulmuş bir kasabadır. Nüfusu 4 bini geçer. Bileciğin Bozöyük kazasına bağlı bir nahiyedir. Halkı tarımla uğraşır; hayvan besler. Şanlı İstiklâl Savaşımızın İnönü kasabası civarında cereyan eden savaşları, buraya zafer tarihimizin sinesinde şanlı bir yaprak kazandırmıştır. Her karış toprağı, mübarek şehit kanlariyle sulanmış olan İnönünde Birinci İnönü (9 ocak 1921) ve İkinci İnönü (30 mart 1921) zaferlerini kazanmıştık.

İNÖNÜ (İsmet):

İsmet İnönü 1884 de İzmirde doğdu. 1903'de İstanbul Harp Okulunu bitirdi. 1906 da Harp Akademisini tamamladı. Kurmay yüzbaşı oldu. Orduda vazife aldı. Görevi sebebiyle yurdun muhtelif bölgelerinde bulundu. 1915 te albaylığa yükseldi. Atatürkten sonra Anadoluya geçti. Kurtuluş Savaşında bilfiil vazife aldı. Bir ara Edirne mebusu seçildi. Erkânı Harbiyei Umumî Riyasetinde bulundu. Batı Cephesi Komutanı oldu. 27 Mart 1921 de paşalık rütbesini kazandı. Dumlupınar muharebesini müteakip ferikliğe yükseldi. Mudanya Mütarekesinde baş delegemiz olarak iş gördü. Kurtuluş zaferinden sonra Atatürk tarafından ve T. B. M. Meclisinin tensibiyle Lozana giden hey'etimize başkan tayin edildi. Müzakeresi uzun aylar devam eden Lozan barışını 24 Temmuz 1923 te imzaladı. O zaman Dışişleri Vekili bulunuyordu. Cumhuriyetin ilânı ile Başvekil oldu. Bu vazifede 15 yıl kaldı. Atatürk'ün ölümü üzerine o zamanki Meclis tarafından Reisicumhurluğa seçildi. 12 yıl da bu makamı işgal etti. 14 Mayıs 1950 de yapılan umumî seçimlerde Cumhurreisliğinden ayrıldı. Yerine Celâl Bayar Reisi Cumhur oldu.

İNSANIN İSKELETİ : Bak: İskelet.

İNSANLAR:

İnsan ,hayvanların en gelişmiş olanıdır. Memeliler sınıfındandır. Vücut yapılışı itibariyle, kısmen maymuna benzer. Fakat vücudunun güzelliği, tenasübü, ifade kabiliyeti ve keskin zekâsiyle maymundan ayrılır. İnsan, bütün hayvanlardan farklı olarak da âlet yapar. Bugünkü medeniyet insan denen yaratığın eseridir. Kendi gücünü, zekâsını, yaratıcılık kabiliyetini kullanarak tabiat kuvvetlerini yenmiye çalışır.

İlk insanlar, şüphesiz ki bugünkü durumdan çok farklıydılar. Vahşi hayvanlara benziyorlardı. Fakat, zamanla tarihî devirleri atlayarak bugünkü hale ulaştılar. Her nesil, kendinden önceki nesilden pek çok şeyler öğrenir, kendinden sonraki nesle de pek çok şeyler bırakır. Böylece, medeniyet ,bütün insanların müşterek çalışmalarının bir muhassalası şeklinde tezahür eder. İnsanlar, renklerine göre Beyazlar, Sarılar, Siyahlar olarak guruplara ayrılır.

El'an dünyamızdaki insan sayısının 2 milyarı aştığı sanılmaktadır.

İNSANLARIN BİRBİRLERİYLE MÜNASEBETLERİNDE GÖZETECEKLERİ NOKTALAR :

Topluluk halinde yaşıyan insanlar, bir takım kurallara dikkat etmek zorundadırlar. Ancak, bu kuralları bilenler cemiyet içinde sevilirler ve saygı görürler. Şimdi, bunları kısaca anlatalım:

İnsanlar arasında en belirli anlaşma vasıtası konuşmadır. Bilhassa iyi ve tatlı konuşmak bir san'attır. Bu san'at çok çalışmakla elde edilir.

1 — İyi ve güzel konuşmalıdır.

2 — Konuşmadan önce, iyi dinlemesini öğrenmelidir.

3 — Konuşanların sözünü kesmemelidir.

4 — Karşımızdaki sözünü bitirmeden söze karışmamalıdır.

5 — Büyüklere daima «Siz» diye hitabetmeliyiz.

6 — Bir büyüğümüzle konuşurken şapkamızı elimize almayı unutmamalıyız. Şapka sol elimizde olup sol bacağımıza yapışmalıdır.

7 — Şapkayı, büyüğümüzün izni ile giyebiliriz.

8 — Sınıfta, misafirlikte, herhangi bir toplulukta söz almadan konuşmamalıyız.

9 — Konuşmalarda daima nazik ve kibar olmalıyız.

10 — Yüksek sesle konuşmamalıyız. Sesimizi bulunduğumuz yerin büyüklüğüne uydurmalıyız.

11 — Bir şey istiyeceğimiz zaman, karşımızdaki insanın durumunu göz önünde tutmalıyız.

12 — Bize iyilik edenlere teşekkür etmeliyiz.

13 — Konuşmalarda samimi olmalı, yapmacık hareketlerden sakınmalıyız.

14 — Dedikodudan çekinmeliyiz.

15 — Gevezelikten kaçınmalıyız.

16 — Konuşma konularını, muhatabımızın arzusuna uygun konulardan seçmeliyiz.

Zamanında yapılacak ziyaretleri unutmamalıyız. Bizden büyüklere daima saygı borçluyuz. Yolculuk esnasında taşıtlarda hastalara, büyüklere, oturması lüzumlu kimselere yer vermeliyiz. Hastalığını duyduğumuz yakınlarımızın, arkadaşlarımızın ziyaretlerine gitmeli, hatırlarını sormalıyız. Fakat fazla oturarak hastayı yormamak, sıkmamak lâzımdır.

İNSANLARIN İHTİYAÇLARI:

İnsanın yaşayabilmesi için birçok şeylere ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçların en mühimleri şunlardır:

(1) Yiyecek ihtiyacı, (2) Giyecek ihtiyacı, (3) Barınma ihtiyacı, (4) Konfor ihtiyacı, (5) Arkadaşlık ihtiyacı, (6) Komşuluk ihtiyacı, (7) Okumak ihtiyacı, (8) Eğitim ihtiyacı, (9) Seyahat ihtiyacı, (10) Müzik ihtiyacı, (11) Tiyatro ihtiyacı, (12) Eğlence ihtiyacı.

İP:

Yün, keten, pamuk, ipek gibi maddelerin bükülmüş ince tellerine ,ip veya iplik adı verilir.

İpliğin kalınına sicim, sicimin de pek çok kalınına halat denir. İp dikişte, örücülükte, bir şeyi bağlamak gibi işlerde kullanılır. Halatlar çok kalın olur. Bilhassa gemicilikte halatlardan istifade edilir. İp çok eski insanlar tarafından bilinirdi. İlk insanlar sarmaşık dallarını, bitki liflerini bükmek suretiyle ipler yapmışlardı. Bu iplerle, sopalara taş baltalarını bağlamışlardı. Bugün çeşitli maddelerden yapılan ip cinsleri vardır. Deriden yapılan iplere sırım denilir. Camdan, naylondan da ipler yapılmaktadır. İplikçiliğin gelişmesi, dokuma endüstrisini de inkişaf ettirmiştir.

İPEK, İPEKBÖCEKÇİLİĞİ :

Tabiî ipek denen ipeği, ipek böcekleri yaparlar. Bir de sun'î ipek vardır. Bu da fabrikalarda, bir cins ağaçtan çıkarılan maddeleri işlemek suretiyle yapılır.

İpekböcekleri, bir cins gece pervanesinin (veya kelebeğinin) tırtıllarıdır. Bu tırtıllar bir santimetre boyunda ufacık ve tüylü (sonradan tüyleri dökülür) kurtlardır. Dut yaprağı yiyerek yaşarlar. Her gün, dut yapraklarını bitirdikçe taze dut yaprakları koymak lâzımdır. Bir ay kadar böylece dut yaprağı yerler ve ipek kozalarını örmeğe başlarlar. Kozayı örüp bitirince içinde kalırlar. O sırada artık kanatları çıkmıştır. Kozayı delerek dışarı çıkarlar. Böyle kozayı delip ipeği ziyan etmemeleri için kozalar kaynar suya atılarak içlerindeki kelebek öldürülür. Sonra kozanın ipeği alınmak üzere fabrikaya gönderilir.

Her kozada, bütün bir tek sap halinde gayet ince olarak bin metreye yakın uzunlukta ipek vardır. Kozalar sıcak suya atılıp ipekleri açılır ve bu ipek saplar fabrikalara gönderilir. Fabrikalarda, ipek saplar hem boyanır, hem de birkaçı birleştirilerek, daha kalınca saplar yapılır. Daha sonra ipek kumaş dokunur ve satılığa çıkarılır.

Bizim memleketimizde en çok meşhur olan Bursa ipekleridir. İpek kıymetli bir maddedir ve para getirir.

İpekböcekçiliği dikkat ister. Böcekler bazen hasta olup ölürler. Çok dut yaprağı yerler. Bu yapraklar taze ve iyi olmalıdır. Koza yapıp satmak eğlenceli bir iştir. İpekböceği tohumları kutular içinde satın alınabilir.

İPSALA:

İpsala Trakyadadır. Edirne vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 6233 tür. Meriç nehrine 7 - 8 km. uzaklıktadır. Halk tahıl eker; pirinç yetiştirir. İpsalanın alanı 585 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte kazanın nüfusu 25.263 kişidir.

İRAN:

İran, Asya devletlerindendir. Kıtanın batısında yer alır. Doğu sınırlarımızda İranla komşu bulunmaktayız.

İranın kuzeyini Sovyetler Birliği ile Hazar denizi; doğusunu Afganistan, Pakistan; güneyini Arap denizi ile Basra körfezi; batısını da Irak ile Türkiye Cumhuriyeti çevirir.

İran, meşrutiyetle yönetilir. Başşehri 618.976 nüfuslu Tahrandır. Alanı 1.643.000 kilometrekaredir. Nüfusu 21.146.000 kişidir.

Tabiat:

İran, etrafı yüksek dağlarla çevrili geniş bir yaylâdır. İranın en yüksek dağı «Damevent» dağıdır. (5760 m.) Memlekette büyük nehirler bulunmaktadır. Akar suların hepsi de kısadır. Ovalara en çok kuzeyde ve Basra körfezi kıyılarında rastlanır. İklim, genel olarak sıcaktır. Hele, memleketin ortasını kaplayan çöllerde yazın bozucu sıcaklar olur. Gece ile gündüz arasındaki ısı farkları da çoktur. İran, bitki çeşitleri bakımından zengin sayılmaz.

Ekonomik durum:

İranın en büyük zenginliği petrol kaynakları teşkil eder. Petrol kuyuları memleketin güney batısındadır. Bu kuyular, tam verimle işletildiği zamanlar, İran, petrol istihsalinde dünyada dördüncü idi. Fakat sonra durum değişmişti. Petrol şir-

ketleriyle İran hükûmeti arasında çıkan anlaşmazlıklar istihsali, hemen hemen durdurmuştu. Şimdi bu kuyular tekrar işletilmektedir.

İranda altın, demir, civa ve tuz madenleri de bulunur. Ama, bu madenler, henüz işletilmemektedir.

Halk:

Nüfusun çoğu İranlıdır. İranlılar İslâm dininin Şiî mezhebindendirler. İranın kuzey batısında bulunan Azerbaycan eyaleti halkı ise ekseriyetle Türktür. Bu arada Kürtlere, Ermenilere ve Musevilere de tesadüf edilir. Bütün nüfusun sekizde biri göçebedir. Göçebeler, davarlariyle, hayvanlariyle yaylâdan yaylâya, otlaktan otlağa dolaşırlar; çadırlarda yaşarlar.

En büyük şehirleri Tahran, Tebriz, Meşhet, İsfahan, Şiraz ve Hemedandır.

Halkın çoğu hayvan besler, tarım yapar. Tarım, ilkel araçlarla yapılır. Kavun, karpuz, zeytin, meyva, haşhaş, pirinç, şekerkamışı, tütün, tömbeki elde edilir. İpekböceği beslenir. El tezgâhlarında iyi cins halılar dokunur. Endüstride geridir. Dışardan makina, ilâç, yapılmış eşya, kumaş, çay, şeker, motorlu taşıtlar satın alır.

Yolları modern sayılmaz. Demiryolları azdır. Güneyde Abadan, Bender Şapur, Buşir; Hazar denizi kıyısında Bender-i-Şah en önemli limanlarıdır.

İRLÂNDA :

İrlânda adası Avrupanın kuzey batısında bulunur; Büyük Britanyanın batısında yer alır. Kuzey doğusunda küçük bir parçası hariç, geri kalan yerleri bağımsız İrlânda Cumhuriyetinin yurdudur. Alanı 68,895 kilometrekaredir. Nüfusu 2.894.822 kişidir. Başşehri 1956 sayımına göre 537.878 nüfuslu «Dublin» dir.

İrlândanın, İngiltereye ait olan kısmının alanı da 13.564 kilometrekaredir. Buradaki nüfus sayısı ise, 1.397.000 kişidir Ulster adını alan bu kısmın merkezi 443.671 nüfuslu Belfast şehridir.

Tabiat:

İrlândanın kıyılarını dağlar kuşatır. Ortası geniş bir ova-

dır. Sahillerde emin limanlar, önemli körfezler sıralanır. Toprak, tarıma elverişlidir. Bataklıkları da boldur. Ada yüzeyinin altıda birini ırmak, göl, kanal gibi sular teşkil eder. Dolayının denizlerle çevrili oluşu ve Golfstrim sıcak su akıntısının, batı kıyılarından geçmesi sebebiyle, iklim ılımandır. Yağışlar boldur. Bitki çeşitleri çoktur. Her taraf yeşilliklerle örtülüdür.

Halk:

İrlândalılar, en çok eski zamanlardan beri adanın sakinlerinden sayılırlar. Sonraları adaya çıkan Keltler, kendi dillerini yerlilere benimsettiler. Böyle olmakla beraber, bugün adada 2 dil konuşulur. Bunlardan biri İrlânda dili, diğeri de İngilizcedir. Halk duygu, düşünce ve kültür bakımından İngilizlere benzemez. Devletin resmî dili hem İrlândaca, hem de İngilizcedir.

Ekonomik durum:

Halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşır. Tarım, makinalaşmıştır. Adanın, İngiltereye bağlı olan kısmında dokuma endüstrisi gelişmiştir. Bağımsız İrlândada gemicilik ileridir. Kasaplık hayvanlar beslenir. Bira yapılır. Demiryollarının uzunluğu 6000 (altı bin) kilometreyi geçer. Muntazam otomobil yollarının uzunluğu ise 8260 km. uzunluğu bulur.

Devlet şekli:

İngiltereden ayrı, bağımsız bir Cumhuriyettir. İki Meclisle yönetilir. Bu Meclislerden biri «Mebuslar Meclisi» diğeri de «Ayan Meclisi»dir. Reisicumhur 7 yılda bir seçilir. Kabine bir Başvekil ile 15 Vekilden ibarettir. İrlânda Anayasası 1937 de kabul edilmiştir.

Halkın yüzde 92 si katoliktir.

İrlânda ile Türkiye arasında alışveriş hemen hemen yok gibidir.

İSA:

Hazreti İsa, Hıristiyanlık dininin Peygamberidir. Filistinin Nasıra (Nazaret) kasabasında doğdu. Bizim de kullandığımız Milâdi takvim İsa Peygamberin doğum tarihi başlangıç tutu-

ıarak hazırlanmıştır.

İsa'nın annesi Meryemdi. İsa, dinini yaymaya başlayınca, kendisine pek az inanan olmuştu. Bunların sayısı 12 idi. İsanın yakın arkadaşları olan bu 12 kişiye «Havariyun» adı verilir. İsanın fikirlerini, kendi dinî inançlarına aykırı bulan Museviler, İsayı çarmıha germek suretiyle öldürdüler. Din kitaplarına göre İsanın benzeri öldürüldü; kendisi gökyüzüne çıktı.

İSFENDİYAROĞULLARI :

Anadolu Selçuklu devleti kuvvetten düşünce, Anadoluda bir çok beylikler türemişti. Bu beyliklerden biri de, İsfendiyaroğulları Beyliği idi. İsfendiyaroğulları Beyliği, Kastamonu çevresinde kurulmuştu. O zaman, Beyliğin başında bulunan Beyin soyadı «İsfendiyaroğlu» olduğundan, yeni kurulan beyliğe de «İsfendiyaroğulları Beyliği» adı verildi.

İsfendiyaroğulları Beyliğini kuranlar Türk soyundandırlar. İlk İsfendiyar beyinin adı Timur Candardır. Timur Candardan sonra Süleyman Paşa gelir. Süleyman Paşa Safranboluyu aldı. Sinobu ele geçirdi. Beyliği genişletti. 1392 tarihinde, Beylik, Osmanlı idaresine alındı. Timurun Anadoluyu istilâ etmesiyle, kısa süren bir bağımsızlığa kavuştular. Ama, 1459 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırıldılar.

İSHAL:

İshal, bir hastalık nev'idir. Hazımsızlıktan, soğuk algınlığından, fena yemeklerden olur. Ayrıca, ham meyvalar yiyenler, tifo, dizanteri, kolera gibi hastalıklara yakalananlar da ishal'e tutulurlar.

Bebekler, diş çıkarmaya başlayınca ishale tutulurlar. İshal, karın ağrısı yapar; ateşi yükseltir. İnsanı zayıflatır. Bu hastalıktan kurtulmak için istirahat etmeli, perhiz yapmalı; çay, lâpa ve kızarmış ekmek yemelidir. Sulfaganidin tabletlerinden yutulursa, ishalden çabucak kurtulmuş olunur.

İSİM:

Bütün canlı ve cansız varlıkları, görünür ve tutulur olmadıkları halde var oldukları bilinen şeyleri bildiren kelimelere

isim denir. Misal: Toprak, taş, insan ,hayvan, zihin, akıl, can, huy.

Birkaç çeşit isim vardır:

(1) **Özel İsimler** — Canlı veya cansız tek bir varlığın kendi öz ismine özel isim denir. Misal: Ayhan, Emel, Ayşe, Zonguldak, Erzurum, Antalya, Ege.

(2) **Cins İsmi** — Birden fazla olan canlı, cansız varlıkların genel olarak isimlerine veya çeşitlerinin isimlerine cins ismi denir. Misal:, İnsan, hayvan, köpek, koyun, deniz, bulut, hava, çimen.

(3) **Tekil İsim** — Her hangi bir cins varlıktan bir tekini bildiren isimlere tekil isim denir. Misal: İnsan, at, çiçek, damla, kalem.

(4) **Çoğul İsim** — Her hangi bir cins varlıktan birden fazlasını bildiren isimlere çoğul isim denir. Böyle isimlerin sonuna «ler» veya «lar» eklenir. Misal: İnsanlar, atlar, çiçekler, damlalar, kalemler, taşlar, evler.

(5) **Topluluk İsimleri** — Aynı cinsten olan ve bir arada bulunan şeyleri bildirirler. Misal: Ordu, yığın, küme, sürü, alay.

İSİMLERDE SEVGİ, ACIMA VE KÜÇÜLTME ANLAMI VEREN SON EKLER:

İsimlerin sonlarına bazı parçaların eklenmesiyle, isimlerde küçültme yapılabilir.

İsimlerin sonuna cik - cık - cük - cuk son ekleri takılarak ev - evcik, oda - odacık, küp - küpçük gibi küçültme anlatan isimler elde etmiş oluruz.

Bu parçalardan başka «ceğiz - cağız son ekleri de küçültme anlamında kullanılır.

Ceğiz - ciğim - cağız parçaları küçültmeden ziyade sevgi ve acıma duygularını belirtmek için kullanılırlar. Anneciğim, adamcağız gibi.

İSİMLERDEN TÜREYEN SIFATLAR:

Sıfatların çoğu öz kelime olarak ta sıfattırlar. Doğru, tatlı, soğuk gibi...

Fakat bazı sıfatlar isimlere ek ilâvesi yoluyla meydana gelmişlerdir:

Şeker/şekerli, İzmir/İzmirli, en/enli.

Bu sıfatlar isimlerin sonuna ses uyumu kurallarına uyularak) — li, - lı, - lü, - lu ekleri getirilerek yapılır.

İsimlerden türeyen sıfatlardan şehir ve memleket isimlerinden yapılanlarından başkalarına - siz, - sız, - süz, - suz ekleri eklenerek de sıfatlar yapılır: Şekersiz, ensiz gibi...

İSİMLERİN SIFATLARLA İLGİSİ :

İsimler varlıkların adlarıdır. Sıfatlar ise, varlıkların durumlarını, biçimlerini, yâni nasıl ve nice olduklarını bildirirler; yerlerini, sayılarını belirtirler. Bu iki kelime çeşidi arasında, çok yakın bir ilgi vardır. Bazan, bir cümle içindeki sıfatları isim gibi kullanabiliriz. Meselâ: «Hasta kardeşiniz» diyeceğimiz yerde, yalnızca «Hastanız» sözünü de kullanabiliriz. Bunun gibi, «Doktor hastaya gitti» cümlesi içindeki «hastaya» kelimesi isim yerinde kullanılan bir sıfattan başka bir şey değildir.

Beyaz zambağı ben alıyorum; kırmızı senin olsun; cümlesinde de «kırmızı» kelimesi, aslında niteleme sıfatıdır. Fakat, burada isim vazifesi görmüştür.

«Tembelleri kimse sevmez», «Küçükler büyükleri sayarlar» cümlelerinde «tembelleri», «küçükler ve büyükler» kelimeleri de hep sıfattırlar. Fakat, isim yerine kullanılmışlardır.

İsimler bazan sıfat vazifesi görecek yolda da kullanılır. Demir bilek, taş merdiven, kışlık elbise tamlamalarındaki demir, taş, kışlık kelimeleri isim oldukları halde sıfat vazifesi görecek şekilde kullanılmışlardır.

İSİM TAKILARI:

Bir cümlenin içinde isimler bazan oldukları gibi dururlar. Misal: Çocuk düştü. Orhan geldi. Acar gitti.

Bazı cümleler içinde isimler sonlarına ek alırlar. Bu eklere **takı** denir. Misal: Kırmızı defteri aldım. Siyah kalemi arkadaşıma verdim. «Defter» kelimesinin takısı «i» harfidir. «Arkadaşım» kelimesinin takısı «a» harfidir. Bu takılar isimlere bir bellilik verirler. (Yâni, belli bir defteri aldım. Benim arkadaşı-

ma verdim demek isteriz). Bir çok takılar vardır. Misal: Ev-eve - evden - evde - evi. Tarla - tarlaya - tarladan - tarlada - tarlayı. Bu takılara dilimiz alışmıştır. Konuşurken haberimiz olmadan bunları kullanırız.

İsimler cümle içindeki diğer kelimelerle olan mâna ilgilerine göre beş halde bulunurlar:

1 — Yalın hal (Takısız) — Örnek: Ev. 2 — «İ» hali (Cümle içinde yapıldığı gösterilen işten etkilenen kimse veya şeyi belirtir) — Örnek: Evi. 3 — «E» hali — Örnek: Eve. 4 — «De» hali — Örnek: Evde. 5 — «Den» hali — Örnek: Evden.

Bu takılar takıldıkları isme uyarak -ı, -i, -u, -ü, -yı, -yi, -yu, -yü; -e, -a, -ye, -ya; -de, -da, -te, -ta; -den, -dan; -ten, -tan şekillerinde kullanılırlar.

İSİM TAKIMLARI:

Bazan bir ismin yanına başka bir isim gelerek birinci ismi tamamlar ve daha belli bir hale getirir. Misal: Dolma kalem, Arap atı, kapı tokmağı gibi.

İsim takımları üç çeşittir:

(1) **Belirtme takımı** — Bir ismin ne olduğunu, kime ait bulunduğunu belirtir. Misal: Ayşenin defteri. Mehmedin kalemi, köyün sineması gibi.

(2) **Cins Bildirme Takımı** — Cins ve çeşit bildirir. Misal: Kurşun kalemi, Merinos koyunu, yazı defteri, Van kedisi gibi.

(3) **Takısız Takımlar** — Bir şeyin neden yapılmış olduğunu bildirirler. Takı almazlar. Misal: Mermer, merdiven, porselen tabak, altın para, beton ev gibi.

İSKANDİNAVYA:

İskandinavya, Avrupanın büyük yarımadalarından biridir. Bu yarımada, Avrupanın kuzeyinde bulunur. Batısını Atlas Okyanusu; doğusunu Botni körfezi ile Baltık denizi çevirir. Güney kıyıları üzerinde Skager Rak ve Kattegat Boğazları yer alır. İskandinavya yarımadası yalnız kuzeyden kıt'aya bitişiktir. Yarımadanın batısında 3,478.000 nüfuslu Norveç, doğusunda 7.341.122 nüfuslu İsveç devletleri bulunur.

Yarımada 1800 km. uzunluğunda, 400 ilâ 750 km. genişliğindedir. Alanı 771,690 kilometrekaredir. Genel nüfusu 12 mil-

yona yaklaşır. İskandinavyalılar, onuncu yüzyıla doğru Hıristiyan dinini kabul etmişler; bu sebeple de Avrupa kültürünü benimsemişlerdir.

İskandinav yarımadasının batı kıyıları dünyanın en girintili çıkıntılı sahilleridir. Buralara Fiyor denir. Dağlar (İskandinav Alpleri) bu kıyılar üzerinde, kuzeyden güneye doğru uzanırlar. İklim serttir. Akar sular kısadır. Göller çoktur.

İSKELE:

Vapur veya kayıkların yanaştıkları ahşap, beton veya demirden yapılıp denize doğru uzatılmış yer.

Vapur uğrağı olan şehir ve kasabalara da «İskele» denir. Yeni yapılarda yukarı katlarda çalışmak için kurulan tahta sallara da iskele denir.

İSKELET:

İskelet, hayvanların kemiklerden meydana gelen vücut çatısıdır.

Genel olarak omurgalı hayvanların iskeleti vardır. Tek hücrelilerden olan mikroplarda iskelet bulunmaz. Hayvanların iskeletleri az veya çok ayrımlarla birbirinden ayrılırlar.

(İskeleti teşkil eden kemiğin yapısı hakkındaki bilgiyi ileride, «Kemik» konusunda vereceğiz.)

Yüksek memelilerde iskelet aşağı yukarı insan iskeleti düzenindedir. Yalnız, hayvanlardaki kollar ön ayakları durumundadır. Hayvanların parmak, ayak ve el görünüşleri insanınkine hiç benzemez.

Her hayvanın iskelet şekli, kendi hayat şartlarına göre ayrı biçimler almıştır. İlksel omurgalı hayvanlarda, bir tek omur bulunur. Diğer hayvanlarda iskelet yoktur.

İskelet vücudu dik tutar. Hareketi kolaylaştırır. Eğer iskelet olmasaydı insan veya hayvan vücudu bir et yığınından ibaret kalırdı.

İnsan iskeleti:

İrili ufaklı 208 kemikten meydana gelen vücut çatısına «iskelet» denilir.

İskelet, 3 parçaya ayrılır: Bu parçalar da şunlardır: a) Baş, b) Gövde, c) Kollar ve bacaklar.

Baş, gövde üzerindedir. Yüz ve kafatası olarak iki kısımdır. Kafatası boşluğunu beyin doldurur. Baştaki kemiklerin sayısı, 14 ü yüzde, 8 i kafatasında olmak üzere 22 dir. Bu kemikler, oynamaz eklemlerle birbirine geçmişlerdir.

İskeletin esas parçası gövdedir. Gövdede, enseden kuyruk sokumuna doğru omurga uzanır. Omurga, 33 omur kemiğinden meydana gelir. Vücudun önemli parçaları hep bu omurga etrafında sıralanır. Omurga boşluğunda «omurilik» vardır. Omurganın üst ve arka tarafında sağ ve sol yanda olmak üzere, kürek kemikleri yer alır. Kaburga kemikleri, tıpkı kafes parmaklıkları gibi göğüs boşluğunu çevreler. Kaburgaların üst tarafta olan kemikleri önde göğüs kemiğiyle birleşirler. Omuzlar yakınında köprücük kemikleri vardır. Kol kemikleri gövdeye, omuz eklemlerinden ilişiktirler. Bacak kemikleri de kalça eklemlerinden bağlıdırlar. Yukarıda belirttiğimiz gibi iskelet yekpare bir kemikten ibaret değildir. Bir çok kemiklerin birleşmesinden meydana gelmiştir. İrili ufaklı olan bu kemikler, birbirlerine eklemlerle ilişiktirler. Ancak, bu suretle hareket etme imkânlarına sahibiz. Yoksa iskeletimiz tek kemikten ibaret olsaydı hareket edemezdik. Hareket etmeden yaşanamıyacağına göre, hayattan mahrum olurduk.

İSKENDER (Büyük), (M. Ö. 356 - 323) :

Bir Makedonya kralıdır. Tarihin en büyük cihangirlerindendir. İkinci Filipin oğludur. Ünlü filozof Aristo tarafından 12 yıl süren bir eğitimle yetiştirilmiştir.

Babası ölünce 336 yılında tahta çıktı. İsyanları bastırdı. Atina ile sulh yaptı. Korentte topladığı bir mecliste kendini bütün Elenlerin başkomutanı ilân ettirdi. Çanakkale boğazını geçti. Dârâ (Daryüs) nın ordusunu 334 yılında Granik savaşında bozdu. 333 de İssus'ta ikinci bir zafer kazandı.

Bundan sonra Asyanın fethine başladı. Bütün Fenike şehirlerini, Filistini, Mısırı istilâ etti. Bu esnada İskenderiye ve

İskenderun şehirlerini kurdu. Mezopotamyayı geçti. Erbil'de Dârâ'nın ordusunu kat'î bir hezimete uğrattı. Babil'i zaptetti, Persopolis'i yaktı. Son olarak Hint seferine girişti, İndus ırmağına kadar ilerledi. Fakat Makedonyalı askerler artık daha ileri gitmek istemediklerinden Babil'e döndü. Orada 33 yaşında iken öldü (323).

İskender seferleri Asya ile Avrupayı birbirine yaklaştırmıştır. İskender çok zalim değildi. Âlimlere saygı gösterirdi. Bir çok şehir kurmuştur.

Ölümünden sonra imparatorluğu generalleri arasında paylaşıldı.

İSKENDERUN :

Aynı adı taşıyan kazanın merkezidir. Kaza, Hatay vilâyetine bağlıdır. Merkezinde 48.084, bütün kazada 85.647 kişi yaşar. Modern iskelesi sayesinde iktisadî önemi gün geçtikçe artmaktadır. Civarında tahıl, sebze ve bol meyva yetiştirilir. Portakalları meşhurdur. Yazları sıcak, kışları ılık geçer.

İSKİLİP :

İskilip, Çorum vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 10.925 kişidir. Deveci dağı eteklerinde kurulmuştur. Bahçeler arasındadır. Vilâyete bir şose ile bağlanmıştır. Halk tarım yapar, küçük baş hayvan besler, meyvacılıkla uğraşır. Dericilik te ileridir. Kazanın alanı 2469 kilometre karedir. 121 köyü ile birlikte nüfusu 72.418 kişidir.

İSKİTLER ve MEDENİYETLERİ :

Orta Asyadan batıya doğru göç eden Türklerin bir kısmı, Karadenizin hemen kuzeyinde ,Tuna nehrinden Yayık ırmağı ve Ural dağlarına kadar uzanan topraklar üzerinde yerleşmişlerdi.

Bu Türklere, eski Yunanlılar «İskitler» derlerdi. İranlılar ise «Sakalar» ismini verirlerdi. Bugün Sibiryanın kuzeyinde yaşayan Yakut Türkleri kendilerine «Sakalar» derler.

Yunan yazarlarından Hesiod ve Eşil, İskitlerin en medenî millet olduğunu yazmışlardır. Bunlardan başka bir çok tarihçiler de İskitlerin hem medenî, hem cesur, hem de iyi savaşan insanlar olduklarını yazmışlardır.

İran hükümdarları, İskitlerden öğretmen getirerek çocuklarını okuturlar ve terbiye ederlerdi.

İskitler ölülerini toprağa gömerken, onların eşyalarını da beraber gömerlerdi. Böylece bugün yapılan kazılarda bu mezarlardan çıkarılan eşyalar onların medeniyetinin yüksekliğini ve inceliğini ispat etmektedir. Bulunan eşyalar arasında altın ziynetler, altın ve tunç at takımları vardır. Altın eşya çok kullanmaları zengin olduklarını ve refah içinde yaşadıklarını göstermektedir.

Asker bir millet olduktan başka siyasette de çok ileri idiler. Bir çok memleketlere elçiler gönderirler, anlaşmalar yaparlardı. İran hükümdarlarından Daryüs, İskitler karşısında plânlarını tatbik edememiştir. Eski tarihler İskitlerin bu diplomatlığını iyice belirtmektedir.

İpokrat da, İskit kadınlarının bile ata binip savaşa gittiklerini yazmaktadır. Amazon denilen kadınlar İskit kadınlarıdır.

İskitler, Anadoluya, İrana, Mısır ve Suriyeye akınlar yapmışlardır.

İskitlerin bir kısmı göçebe, bir kısmı da şehirlerde oturan yerlilerdi. Göçebeler arabalarla ve hayvanları ile beraber oradan oraya gezerlerdi.

Göçebe olmayan halk ta sanatla meşgul olurdu. Sanatta çok ileri gitmişlerdi. Altın ve gümüş işlemeli bir çok ince işler yaparlardı.

İskitler, Romalılarla dostluk kurmuşlardı. O zaman Roma İmparatoru August idi. August de bu dostluğa önem vermişti. Çünkü Roma imparatorluğunun sınırları çok genişti. İskitler gibi iyi asker olan bir millet Roma devletine bir tehlike doğu-

rabilirdi. Onun için dostça geçinmek daha hayırlı olacaktı.

İskitler de dostluklara önem veriyorlardı. Çünkü vahşî bir millet değillerdi. Yakıp yıkmak, öldürmek heveslisi insanlar olmadıkları için daha ziyade medeniyette ilerlemişler, diplomatik yollarla herkesle iyi geçinmeyi daha uygun bulmuşlardı.

İskitler, İran hükümdarı Daryüs ile büyük bir savaşa girişmişler ve onu perişan bir şekilde geri çekilmeğe mecbur etmişlerdi. Bu savaş şöyle olmuştur:

Daryüs, 700.000 kişilik bir ordu hazırlayarak Anadoludan Trakyaya geçti. Tunayı da aştı. İskitlerin ülkesine girdi. Fakat İskitler bu orduyu hile ile yenmeyi tasarladılar. Hiç meydana çıkmadılar. Daryüsün gideceği yerleri de yakıp bomboş bıraktılar ve geri çekildiler. Daryüs iki ay müddetle Don ve Tuna nehirleri arasında boşuboşuna dolaşıp durdu. İskit ordusunu bulamadı. Hem yoruldu, hem aç kaldı. Nihayet koca ordu bitkin bir halde geri döndü. Yolda İskitlerin çetelere benzer akıncıları ile epeyi kayıplara uğradı. İskitlerin hem orduları, hem de ülkeleri sapasağlam kaldı.

İSKOÇYA :

İskoçya, Büyük Britanya adasının kuzeyini kaplar. Adanın üçte biri kadardır. İskoçyanın Hebrid, Orkney ve Shetland takımadalariyle beraber yüz ölçümü 77,171 kilometre karedir. Nüfusu 6 milyonu bulur. Memleket dağlıktır. Edinburg, Glasgow, Dundee ve Aberdeen, İskoçyanın başlıca şehirleridir.

İSLÂHİYE :

İslâhiye, güney Anadoludadır. Gaziantep vilâyetine bağlıdır. Merkezde 7372 nüfus yaşar. Suriye sınırından 30 kilometre mesafededir. Adana - Halep demiryolu üzerindedir. Halk tarım yapar. Pirinç yetiştirir. Meyvacılığı, bağcılığı da ileridir. Ormanları hayli zengindir. Hayvan beslenir. Civarındaki krom madeni işletilir. Bütün kazanın nüfusu 99.834 kişidir.

Tarihten hikâyeler:

YAHUDİNİN HİLESİ

Birinci Ahmed devrinde birçok haksızlıklar eden Derviş Paşa; muhteşem bir saray yaptırmış ve masraflarını da zengin bir yahudiye ödetmişti.

Can korkusundan bu paraları veren yahudi; bir gün paşanın yanına gelerek yaptığı masrafların bir cedvelini sundu.

Paşa; kaşlarını çatarak: «Bu para çoktur!» diye bağırdı. İşin sarpa sardığını anlayan yahudi, tatlı bir dille: «Paşa hazretleri» dedi; «Ben, sizden para istemiyorum. Bu sarayı size hediye etmeğe geldim.»

Derviş Paşa; yahudinin korkudan yaptığı bu harekete hem gülmüş; hem de memnun olmuştu. Fakat; yahudi huzurdan ayrıldıktan sonra çok düşündü.

Bütün servetini bu saraya vermişti. Bunun acısını çıkarmak için bir çare aradı, nihayet buldu.

Derviş Paşanın bu yeni konağından padişahın sarayına doğru, geceleri gizli adam çalıştırmak suretile; yer altından bir yol yaptırdı. Bu yol; saraya yaklaşınca; işi padişaha gizlice duyurdu.

Hükümdar bu hareketi kendisine tertiplenen bir suikasd suçu olarak kabul etti ve derhal Derviş Paşayı yakalattırarak boğdurdu.

★

Bunları Biliyor musunuz?

KÖŞELİ BİLMECELER

Köşeli bilmeceleri ilk defa 1913 tarihinde Amerikalı bir gazeteci tertiplemeğe başlamıştır.

★

DÜNYANIN EN BÜYÜK ŞELÂLESİ

Dünyanın en büyük şelâlesi Venezulladaki Angel Falls şelâlesidir. Bu şelâle Niyagara şelâlesinden yirmi kere daha yüksekten dökülmektedir.

Ata Sözleri

Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır.

★

İstersen benden öğüt, buğdayını kendin öğüt.

★

Bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu.

★

Kör ölünce badem gözlü olur.

★

Boş çuval ayakta durmaz.

★

Bitirmiyecek olduktan sonra hiç başlamamalıdır.

★

Bir iş bin lâkırdıdan daha iyidir.

★

Akısan Cep Ansiklopedisi
Haftalık Mecmua

Sahibı ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

26 ŞUBAT 1959 Perşembe ★ Sayı: 38 ★ Fiyatı: 50 Kuruş

İSKELE
TENTÜR
IZCI
AKISAN
İLÂÇ
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-3
İSPANYOLLAR
İĞDE
İP

Bunları biliyor musunuz?

DANİMARKADA ASKERLER NASIL UYANDIRILIR?

Danimarka'da kışlalarda kalk borusu yerine plâkla güzel bir musikî parçası çalınır ve arkasından iki kere «kalk!» emri verilir.

★

GARİP BİR REHİN

İngiliz Kolombiyasında yerliler, sıkıntıya düştükleri zaman, isimlerini rehin bırakarak borç alırlar ve borçlarını ödeyinceye kadar isimsiz kalırlar.

★

DÜNYANIN EN SOĞUK ŞEHRİ

Dünyanın en soğuk şehri Sibirya'da Verkoyansk'tır. Suhunet kışın sıfırın altında 60 dereceye kadar düşer. Yazın da çok sıcak olur.

★

EN BÜYÜK GÖLGE

Dünyada gölgesi en uzun mesafeyi kaplıyan cisim Tenerif adasındaki Piko yanardağıdır. Dağ 3700 metre yüksekliğindedir ve denize 270 metre boyunda bir gölge düşer.

★

İNSANIN BEYNİ

Üç bin senedenberi insanın beyni hiç büyümemiştir.

★

KANGURU NE DEMEKTİR?

Kanguru (Kangaru) Avustralya yerlilerinin lisanında «Anlamıyorum» demektir. Avustralyaya ilk gelen İngilizler yerlilere bu hayvanın adını sorunca aldıkları cevabı hayvanın adı sanmışlardı. Bu yanılma bu gün hâlâ devam etmektedir.

İSLÂM :

İslâmiyet, son Peygamber Hazreti Muhammed'in yaydığı yüce dinin adıdır. İslâmiyet, Milâdın 610 uncu yılından itibaren yayılmaya başladı. O zaman Hazreti Muhammed 40 yaşında bulunuyordu. İnsanlığı, kötü inançlardan kurtarıp nurlandıran İslâmiyetin esasları kutsal kitap «Kur'an» da belirtilmiştir. Kur'an, Allahtan nâzil olan emirlerin (Âyetlerin) toplandığı mukaddes bir kitaptır. Hazreti Muhammedin sözlerine «Hadis» adı verilir.

İslâm dinini kabul edenlere «Müslüman» denir.

İslâmiyetin şartı 5 tir. Bunlar da sırasiyle şunlardır:

1 — Kelimei Şahadet: Kelimei Şahadet, Allahın birliğini kabul etmek ve Hazreti Muhammedin Tanrı Elçisi (Resulûllah) olduğunu kalben tasdik etmektir.

2 — Namaz kılmak.

3 — Oruç tutmak.

4 — Zekât vermek.

5 — Hacca gitmek.

Ayrıca her Müslümanın inanması gereken 6 esas daha vardır. Onları da, sırayla belirtiyoruz ki, bu esaslara «İmanın şartları» adı verilir:

1 — Allahın birliğine inanmak.

2 — Allahın Meleklerine inanmak.

3 — Allahın Peygamberler vasıtasiyle gönderdiği kitaplara inanmak.

4 — Allahın Peygamberlerine inanmak.

5 — Âhiretin varlığına inanmak.

6 — İyilik ve fenalığın Allahtan geldiğine inanmak.

İslâmiyet doğduktan sonra kolayca yayılmıştır. Bilhassa, bu dinin yayılmasında Türklerin rolü büyük olmuştur.

İslâm dininde doğru kabul edilen mezhepler şunlardır:

1 — Hanefî,
2 — Şafiî,
3 — Malikî,
4 — Hanbelî.

Türkiye Müslümanlarının çoğu Hanefî mezhebindendir. Bu 4 mezhep dışında kalan mezhepler, İslâm itikadınca doğru sayılmaz.

İSLÂVLAR :

İslâvlar, Avrupanın doğusunda ve Asyanın kuzeyinde yaşayan milletlere verilen addır. İslâvların genel toplamı 250 milyonu bulur. İslâvları teşkil eden milletlerden Rusları, Beyaz Rusları, Polonyalıları, Çekleri, Slovakları, Slovenleri, Sırpları, Hırvatları ve Bulgarları sayabiliriz.

İSPANYA :

İspanya, Avrupanın güney batısındadır. İberik yarımadası üzerinde yer alır. Akdenizde Balear, Atlas Okyanusundaki Kanarya adaları İspanyaya aittir. Bu adalarla birlikte İspanyanın yüzölçümü 504,900 kilometrekaredir. Nüfusu ise en son 1956 senesi rakamlarına göre 29.130.499 kişidir. İspanyanın Afrika kıtasında sömürgeleri vardır. İspanyol Fası, Batı Sahra ve Guinea'nın toptan alanı 339.900 kilometrekaredir. Buralarda yaşayan nüfus sayısı da 300.000 kişi kadardır. İspanyanın başşehri 1.843.705 nüfuslu Madrittir.

İspanyanın sınırları :

İspanyanın kuzeyini Pirene sıradağları çevirir. Bu dağlar, Fransa ile İspanya arasında sınırdır. Doğuda Akdeniz vardır. Güneyde Cebelitarık yer alır. Batıda Portekiz bulunur. Kuzeybatıda Atlas Okyanusu, Kuzeyde Biskay (Gaskonya) körfezi sıralanır.

Engebeler :

Memleket, dolayı dağlarla çevrili yüksek bir yaylâ görü-

nümündedir. Bu yaylânın ortalama yüksekliği 350 m. ile 850 m. arasında değişir. Kıyıları pek girintili çıkıntılı değildir. Gemiciliğe elverişli koylar, körfezler bulunmaz. Akar suları boldur. Duero, Tajo, Guadiana Atlas Okyanusuna boşalır. Ebro, Jukar, Segura ırmakları Akdenize dökülür.

İspanyanın en önemli nehri, Kadiz şehri yakınından geçip Atlas Okyanusuna dökülen Guadalquivir nehridir. Mevcut akar suların hemen hemen hepsi düzgün akımlı değillerdir. Yazın cılızlaşırlar. Kışın kabarırlar. Memleket, göl bakımından fakirdir. Nehirlerle toprağı sulayan İspanyollar geniş faydalar sağlarlar. İspanyada meyva bahçeleri boldur.

Halk :

İspanyada uzun yıllar yaşayan, «Endülüs - Arap» medeniyetinin izlerine sık sık rastlanır. Şeker kamışı, pirinç tarımını, hurma yetiştiriciliğini İspanyaya sokan Araplardır. İspanya binalarında Arap tarzı mimarîsi hâkimdir. Toprağı kanallarla sulama işleri de, Arapların yadigârıdır. İspanya halkının en önemli unsurlarını Basklarla Katalonyalılar teşkil eder. Resmî dil İspanyolcadır. Halkın çoğu Hıristiyanlık dininin Katolik mezhebindendir. Halk, diğer Batı Avrupa devletleri halkı gibi ileri fikirli sayılmaz; yaşayış bakımından iptidaîdir. Doğum fazla olmakla beraber, ölüm de pek çoktur. Bu yüzden nüfus çabuk artmamaktadır.

İspanyanın 11 büyük şehri göze çarpar. Bunların arasında Akdeniz kıyısında Barselona, başta gelir. Bu şehir 1.403.028 nüfusludur. Diğer büyük şehirler: Bilbao, Saragossa, Valencia, Cartagena, Granada, Malaga, Sevilla, Cadiz, Cordoba ve Murcia'dır.

Ekonomik durum :

İspanya, daha ziyade bir tarım memleketidir. Memleket halkının yüzde 57 si tarım yapar. Fakat köylülerinin yüzde 70 i topraksızdır.

Memleket; tabiî kaynaklar itibariyle hayli zengindir. Ma-

denlerini yabancı şirketler işletir. Kömür, çinko, bakır, demir ve tuz kaynakları verimlidir. Pirit te, çok bol miktarda çıkarılmaktadır. Ticaret ile endüstri kıyı şehirlerine serpilmiştir. Barselona ve Katalonya sanayi merkezleridir. Bilhassa dokumacılık, oldukça ileri vaziyettedir. Kuzeyde, Bask civarında, gemicilik endüstrisi ile madencilik gelişmiş durumdadır.

Demiryolları memleket ihtiyacını karşılamaz. Otomobil yollarının uzunluğu 87 bin kilometreyi bulur. En önemli liman Barselonadır. Tarım ürünleriyle ham maddeler satan İspanya, dışardan makina ve besin maddeleri satın alır. İspanya ile aramızdaki ticaret gün geçtikçe gelişmektedir.

İspanyolların en büyük eğlenceleri boğa güreşleridir.

İSPARTA: (Bak: Isparta).

İSPENÇ :

Bir çeşit cins horoz ve tavuğa ispenç denir. İspenç horoz ve tavukları pek küçük boyda ve yapıdadırlar.

İSPERMEÇET:

Balinadan çıkarılan bir yağa İspermeçet denir. Bu yağ yüksek sıcaklıkta erir. Ayni yağdan yapılan muma İspermeçet mumu denir.

İSPİNOZ :

Kuşların serçegiller gurubundan bir kuştur. Ötüşü makbuldür. İspinoz kuşu kısa gagalı, büyücek başlıdır. Erkek kuşun boyun tüyleri kırmızı, sırt tüyleri ise siyahla karışık mavi renktedir.

İSPİR :

İspir Doğu Anadoludadır. Erzurum Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Çoruh Nehri vadisinde yer alır. Erzurumla İspir arasındaki dağ yolunun uzunluğu 90 km. dir. İklimi serttir. Etrafı, uzun aylar karla kapalı kalır. Kötü bir patika yol

ile de, Rizeye bağlıdır. Halk tarım yapar. Tahıl, sebze, meyva yetiştirir. Hayvancılığı da ileridir. Hayvan sütlerinden peynir yapılır, yağ elde edilir.

Kaza merkezinde 1955 Genel Nüfus sayımına göre 2.032 nüfus yaşar. Alanı 2789 kilometrekaredir. Köyleri ile birlikte bütün kazanın nüfusu 49.211 kişidir.

İSPİRTO :

Endüstride ve yakıt olarak kullanılan alkole ispirto denir.

İSRAİL DEVLETİ :

İsrail devleti, 2. Cihan Savaşından sonra kurulmuştur. Asyanın batısında, Akdenizin doğusunda yer alır. Filistinin büyük bir kısmı, İsrail devleti sınırları içindedir. Akkâdan Gazzaya kadar bütün Akdeniz kıyıları ile güneyde, Birseb'a kasabasından Kızıldeniz sahilinde Akaba kasabasına kadar uzanan çöl de bu devletin sınırları içine girer.

İsrail devleti, doğudan Suriye ve Ürdün; güney batıdan Mısır; batıdan Akdeniz ile kuşatılmıştır. Kuzeyinde Lübnan devleti bulunur.

Halk :

İsrail halkının yüzde 88,9 u yahudidir. Nüfusun yüzde 7,6 sı müslüman ve 2,5 u hristiyan, yüzde biri bunların dışında kalanlardır. Bütün nüfus, en son 1956 yılı rakamlarına göre 1,872,390 kişidir. Gün geçtikçe, dünyanın her tarafından buraya gelen Yahudi göçmenleri, İsrail nüfusunu arttırmaktadır.

İsrailde devlet şekli Cumhuriyettir. İsrail Cumhuriyetinin başşehri Tel-Aviv'dir. Tel-Aviv Doğu Akdeniz kıyısında yeni ve modern bir şehirdir. İsrail toprakları. Osmanlı sınırları içindeyken 1909 da kurulan minik yahudi köyü Tel-Aviv, bugün içinde 371.000 nüfus barındıran büyük bir şehir manzarası arzeder.

Daha, yakın zamana kadar istiklâlden mahrum olan Yahudiler, kanlı bir mücadeleye girdiler. Kendilerine karşı koyan Arap ordularını yenerek bağımsızlıklarına kavuştular. Haki-

katte aydın fikirli ve Batı kültürünü benimsemiş olan Yahudiler, çöllerin ortasında mâmureler yükseltmektedirler.

Halkın bir kısmı tarım, bir kısmı da endüstri ile uğraşır. İsrail devleti ile Türkiye arasında ticaret, gün geçtikçe gelişmektedir.

İSTANBUL :

İstanbul, dünyanın en güzel şehirlerinden biridir; Türklerin gözbebeğidir. Anadolunun kuzey batısında, Trakyanın doğu ucunda yer alır. Böylece, Asya ve Avrupayı birleştiren İstanbul şehri, ayni zamanda, dünyanın en önemli kara ve deniz yolları üzerinde bulunur. Karadenizle Marmarayı birleştiren boğazın iki yakasında uzanır.

Asıl şehir, Haliçle Marmara denizi arasındaki yarımada üzerinde kurulmuştur. Fakat, sonraları etrafa yayılarak genişlemiştir. Haliçin öte kıyısında bulunan Galata ve Beyoğlu ile İstanbul arasında Atatürk ve Galata köprüleri vardır. Boğazın Avrupa yakasında Beşiktaş, Sarıyer; Asya (Anadolu) yakasında Üsküdar, Beykoz, İstanbulun ayrı semtlerini teşkil eder. Asya demiryollarının başlangıç yeri olan Haydarpaşa daha geride Kadıköy, Kartal, Pendik, İstanbulun parçalarıdır. Büyükada, Heybeli, Burgaz gibi adalar da güzel İstanbulun şirin köşelerinden sayılır.

İstanbul çok yaygın bir şehirdir. Anadolu cihetinde Pendikten, Avrupa yakasında Küçükçekmeceye kadar yayılır. Bütün Boğaz uzunluğunca, Karadeniz kıyısından Marmara kıyısına kadar serpilir. Kapladığı alan 250 kilometrekareyi bulur. Bir baştan bir başa 40 kilometreyi aşan bir uzunluğa sahiptir. Bu çok geniş saha içinde yaşayan insanlar işlerine güçlerine tren, vapur, tramvay, otobüs gibi taşıtlarla gider, gelirler.

İstanbul, tabiî manzaraları itibariyle eşsiz güzelliklere maliktir. Havasının temizliği, sularının iyiliği bakımından değeri çoktur. Dünyanın en önemli kara ve deniz yollarının üzerinde bulunuşu yüzünden, ticareti ileridir. Karadenizden Akdenize geçen gemiler, İstanbula uğrarlar. Güneydoğu Avrupada uza-

nan demiryolu, İstanbulun Sirkeci istasyonunda son bulur. Marmara kıyısında, Haydarpaşa istasyonundan kalkan trenler de Anadoluyu geçerler; Bağdat ve Basra körfezi kıyılarına giderler. Böylece, kıtaların birleştiği bir yerde kurulmuş olan şehir, bütün tarih boyunca kıymetini muhafaza etmiştir. İstanbul limanı, modern tesisleri henüz bitmemiş olmakla beraber, dünyanın en kuytu barınaklarından biridir. Hele Haliç, çok fırtınalı havalarda bile, gemileri kucağında saklar, dalgalardan korur.

İstanbul, başlı başına bir ticaret şehri olduğu gibi, bir endüstri merkezidir de... Türkiyeye dış memleketlerden gelen malların çoğu, sınırlarımıza, İstanbul gümrüklerinden girer. İhracatımızın da büyük bir kısmını İstanbul vasıtasiyle yaparız.

Türkiyenin belli başlı fabrikaları İstanbul çevresinde, Haliç boyunda sıralanır. Bunlar, gemi tezgâhları, askerî malzeme imalâthaneleri, dokuma fabrikaları, cam, çimento, elektrik, kundura, madenî eşya, ispirto ve sigara fabrikaları gibi müesseselerdir.

İstanbulun Tarihi :

İstanbul, tarih bakımından da çok zengin bir şehirdir. Üzerinde, Bizans ve Osmanlı devletlerinin kıymetli hâtıraları vardır. Ayasofya müzesi, Kariye camii, Dikilitaş, Örme sütun, Burmalı sütun, Çemberlitaş, Fatih semtindeki Kıztaşı, Yerebatan Sarayı ve nihayet Surlar Bizans devri eserlerindendir.

Boğaziçinde, Rumeli ve Anadoluhisarları ile, şehri süsleyen camiler, çeşmeler, saraylar, türbeler, sebiller, kütüphaneler, hamamlar, su yolları atalarımızın eşsiz yadigârlarıdır. Sayısı pek az olan Bizans eserine karşı, İstanbulun her karış toprağında asil Türk milletinin koca bir tarihi yaşar. İstanbul, göklere uzanan zarif minareleriyle, ufukları dolduran narin kubbeleriyle tam bir Türk vatanıdır ve daima, Türk olarak kalacaktır. Mezarlıklarında, her semtinde Türk tarihinin dile geldiğini görürsünüz. Havasında Türkün şarkıları duyulur.

Mermerlerinde Türkün öz dili okunur. Bu eşsiz belde, batı ile doğunun kucaklaştığı bir yerdir. Çok kıymetli hazinelerle dolu olan müzeleri görülmeğe değer.

1953 - 1954 yılları içinde, Harbiye sırtlarında yükselen Hilton oteli dünyanın sayılı otellerinden biri olmuştur. Dünya turistlerinin kalbini çeken güzel İstanbul, her yaz sayısız ziyaretçilerle dolup taşar.

İstanbulun kurucusu Vizastır. Vizas, Milâttan 658 yıl önce adamlariyle gelip Sarayburnu üzerine yerleşmiştir. Az zamanda gelişen şehir, sonraları Romalıların eline geçti. 330 tarihinde de, Roma İmparatoru Konstantin tarafından İmparatorluğun başşehri haline getiriliyor. Bu suretle, kurucusu Vizas'a telmihen önceleri Bizans adını taşıyan şehir, sonraları Konstantinopl olarak anılıyor.

Kuvvetli kale duvarları sayesinde uzun yıllar sayısız kuşatmalara göğüs geren Bizans nihayet, 1453 yılının 29 Mayısında, genç Osmanlı Padişahı Fatih Mehmed'e ve onun cengâver ordusuna teslim oluyor. O tarihten, Osmanlı devletinin yıkılışına kadar da, Osmanlı Türklerinin payitahtı oluyor.

İSTANBUL BOĞAZI :

İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Marmara denizi arasında bir geçittir. Bu deniz geçidine biz, «İstanbul Boğazı», Batılılar ise «Bosfor» adını verirler. İstanbul Boğazı, Karadenizden Marmaraya doğru, kuzeydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanmış girintili çıkıntılı bir nehire benzer. Uzunluğu (30) otuz kilometredir. En dar yeri, Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı arasıdır. Buradaki genişlik, (698) altı yüz doksan sekiz metredir. Sarayburnu ile Kız Kulesi arasındaki genişlik 1780 metredir. Boğazın kuzey ucunda, Rumeli feneri ile Anadolu feneri arasındaki genişlik 3600 metreyi bulur. Boğazın tabanı, deniz yüzünden ortalama olarak 50 metre derinliktedir. Bu derinlik, bazı yerlerde 100 metreye kadar varır. İstanbul Boğazının en derin olduğu yer, Bebek ile Kandilli arasıdır. Boğazın bu kısmındaki derinlik, 120 metreyi geçer. İstanbul Bo-

ğazında, daimî bir su akıntısı vardır. Bu akıntı su yüzeyinde Marmaraya; su altında da Karadenize doğrudur. Böylece, tuzluluk derecesi az Karadeniz suları Marmaraya gider; tuzluluk derecesi çok Akdeniz, Ege ve Marmara denizlerinin suları da dipten Karadenize ulaşır.

İstanbul Boğazı, balık avcılığı bakımından da çok önemli bir yerdir. Burada, dünyanın en nefis balıkları avlanır. Ayrıca, Boğaz, denizler arasında bir geçit olduğu için de, ekonomik ve politik bir değer taşır.

Karadenizde kıyısı olan devletlerin gemileri, Akdenize açılmak için bu kapıdan geçerler.

Çar Deli Petro zamanındanberi İstanbul Boğazına hâkim olmak isteyen Rus siyaseti, karşısında, daima kahraman Türk Milletini bulmuştur.

İSTANBULUN TÜRKLER TARAFINDAN ALINMASI (İSTANBULUN ALINMASININ DÜNYA TARİHİ ÜZERİNE ETKİLERİ) :

Tarihin büyük olaylarından biri de, İstanbulun Türkler tarafından alınmasıdır.

İstanbul, 29 Mayıs 1453 tarihinde, genç Osmanlı Padişahı Sultan 2. Mehmedin ordusu tarafından fetholunmuştur. Fakat, fetih gününe kadar İstanbul, gerek Türkler gerekse başka milletler tarafından defalarca kuşatılmış; bir türlü ele geçirilememişti.

Anadolu Selçuklu devletinin göçmesinden sonra, az zamanda gelişen Osmanlı devleti, her yönden Bizans topraklarını kuşatmış bulunuyordu. Türk akıncıları, Bizans surlarının önüne gelmişti. Artık şehirler güzeli Bizansın, Türk vatanı olması mukadderdi. Bu büyük zafer de, Sultan 2. Mehmede nasiboldu. 1000 yıllık Bizans İmparatorluğunu çok az bir zamanda ele geçiren Sultan 2. Mehmede «Fatih» sanı verildi.

Fatih, henüz şehzade iken Bizansı almak için plânlar kuruyordu. Padişah olur olmaz, fetih hazırlığına başladı. Orduda, kuvvetli bir topçu sınıfı kurdu. Çeşitli büyüklükte yüzlerce top döktürdü. Çanakkale Boğazının her iki yakasında hisarlar

yaptırdı. Böylece, Akdenizden gelecek yardımcı kuvvetlerin yolunu kesmiş oldu. Bizans'a yardım, Karadenizden de gelebilirdi. Bunun için, Karadeniz Boğazını da kapamak lâzımdı. Fatih, bunu da ihmal etmedi. İstanbul Boğazının en dar yeri olan ve «Boğazkesen» adını alan yerin Rumeli sahilinde, Rumelihisarını yaptırdı. Rumelihisarının karşısında, Boğazın Anadolu yakasında Anadoluhisarı vardı. Bunu Fatihin dedesi Yıldırım Bayezit yaptırmıştı. Hisarlara toplar yerleştirildi. Karadenizden gelen gemiler de, kontrol altına alındı.

Bu işler tamam olunca, sıra, kalın kale duvarlarını yıkacak topların nakline geldi. Toplar, o zamanki başkent olan Edirnede dökülmüştü. Türk mühendisleri, Türk ustaları geceli gündüzlü çalışmışlar; zamanın en kudretli, en büyük toplarını meydana getirmişlerdi. Hele, «Şâhî» adı verilen büyük toplar görülecek şeylerdi. Bunların namlu çevresi 2 metre 74,5 santimetrevdi. Çapları da 91,5 santimetre geliyordu. Her defasında, 1540 kiloluk taş gülle atıyorlardı. Atış mesafeleri de 1600 metre geliyordu. Toplar, 1453 Şubat sonlarında Edirneden yola çıkarıldılar. Her biri 150 çift öküzle çekilerek, ancak 2 ayda Bizans önüne getirildiler. Kuşatma süresince, yüzlerce top arasında ancak 3 «Şâhî» kullanıldı.

Hazırlıklar sona erince, 200 bin kişilik bir ordu harekete geçti. 2 Nisan 1453 günü Türk ordusunun öncüleri Bizans surlarına dayanmış bulunuyordu. Bizanslılar da savunmaya hazırlandılar. Surların önündeki köprüleri yıktılar. Kale kapılarını kapattılar. 5 Nisan 1453 günü ordumuzun tamamı mevzie girdi. Türk ordusunun başında, genç hükümdar Mehmed Bey vardı. Başlıca komutanlar arasında, Sadrazam Çandarlı Halil Paşa Zağnos Paşa, Mahmut Bey, İskender Bey, Hamza Bey göze çarpıyordu.

Bizanslılara komuta eden, İmparator Onbirinci Konstantin Dragazes idi. Fatih, Konstantine mektup yolladı. Şehrin, kan dökülmeden teslimini istedi. Kostantin «Şehri teslim edemem. Ben de ölünceye kadar müdafaaya yemin ettim» cevabını verdi.

Nihayet, toplar ateşlendi. Oklar savruldu. Tekbir sadalariyle, tarihin en korkunç ve en azametli hücumu başladı.

Savaş, 6 Nisandan, 29 Mayısa kadar 53 gün sürdü.

Kara savaşları ile birlikte, deniz savaşları da oldu. Haliçin ağzındaki zinciri kırıp içeri giremiyen gemilerimiz, Padişahın keskin zekâsı sayesinde karadan yürütüldü. Bir gecede, 67 parça gemi kızaklar üstünden kaydırılmak şartiyle Dolmabahçeden Kasımpaşaya indirildi. Sabahleyin, Türk donanmasını Haliçte gören Bizanslıların cesaretleri büsbütün kırıldı.

Bilhassa, kara savaşları çok çetin oldu. Yeniçerilerin hücumları, sahili parçalayan dalgalar gibi surları çürütüyor; delik deşik ediyordu. Geceleri devam eden mehter vuruşları, tekbir nidaları ve meşale şenlikleri Bizansı büsbütün harabetmişti. Kuşatmanın 53 üncü günü akşamı, genç Padişah bir kurultay topladı. Paşalara, beylere komutanlara ateşli bir söylev verdi. Askerler coştular. İhtiyar paşalar, heyecandan gözyaşı döktüler. Gece yarısından sonra, Topkapı ile Edirnekapı arasındaki kısımdan, çok şiddetli hücumlar başladı.

29 Mayıs Salı sabahı, kale duvarları üzerinde Şanlı Türk Sancağı dalgalanmaya başlamıştı. Bu sancağı, burca ileten Ulubatlı Hasandı. Hasan şehit edildi. Fakat, sancak devrilmedi. Coşkun bir seli andıran Türk ordusu, yıkık duvarları aştı. Dalgalar halinde, yalınkılıç Bizans sokaklarına daldı.

Böylece, yüzyıllardanberi süregelen Bizans İmparatorluğu tarihe gömülmüş; şehirler güzeli İstanbul asıl sahiplerine kavuşmuştu (29 Mayıs 1453).

İstanbulun alınmasının dünya tarihi üzerindeki etkileri:

İstanbulun alınması, bütün dünyada heyecanla karşılandı. Bu olayı, dünya tarihleri, «Orta Çağlar» ın sonu, «Yeni Çağlar» ın başı kabul ettiler.

Bizans önünde savaşlar olurken, Bizans bilginlerinin bir kısmı Romaya kaçmışlardı. Beraberlerinde bir çok kıymetli kitaplar götürmüşlerdi.

Roma ve çevresinde toplanan bilginler, san'atkârlar eski

eserleri incelemeye koyuldular. Bu hal, Eski Roma ve Yunan medeniyetinin yeniden doğmasına yol açtı. Bu suretle «Rönesans» doğdu. Rönesansla birlikte resim, mimarlık ve heykeltraşlık sahasında ünlü san'at adamları yetişti. Bir takım ileri fikirli papazlar, Hıristiyanları kilisenin baskısından kurtarmak için harekete geçtiler. Bu alanda, bilhassa Alman papazı Marten Lüterin çalışması çok oldu. Böylelikle de, Hıristiyan dininde yenilik ve uyanıklık anlamına gelen «Reform» meydana gelmiş oldu. Rönesans ve Reform hareketleri dünya insanlığının karanlık ruhuna yeni bir medeniyet ışığı serpti.

İSTANBUL VİLÂYETİ :

Şimdilik sayısı 67 olan vilâyetlerimizden biri de, İstanbuldur. Alanı 5390 kilometrekaredir. Nüfusu 1955 Genel Nüfus sayımı neticelerine göre 1.542.941 kişidir. Bir kısmı Belediye sınırları içinde, bir kısmı Belediye sınırları dışında, iki kıt'a (Asya ile Avrupa) kıyılarına serpilmiş olarak 17 kazası vardır. Bu kazaların isimleri şunlardır: Asya kıtasında olan kazalar: Üsküdar, Kadıköy, Yalova, Beykoz, Kartal; Avrupa yakasındaki kazalar: Beyoğlu, Fatih, Eminönü, Eyüp, Bakırköy, Şişli, Beşiktaş, Sarıyer, Çatalca, Silivri, Şiledir.

Bir de, Büyükada merkez olmak üzere Büyükada, Heybeli, Burgaz ve Kınalı adadan ibaret olan, Adalar kazası vardır.

İSTATİSTİK :

Türlü içtimaî olayları sayı ile ifade etmeğe istatistik denir. İstatistiklerde olaylar benzerliklerine ve istatistiğin yapılış gayesine göre toplanır ve değerlendirilir.

İSTAVRİT :

Bir balık cinsinin adıdır. İstavrit balığı küçük ve yassıca yapılıdır. İstanbul sularında çok avlanır. Balıkların uskumrular familyasındandır.

İSTEK KİPİ (Bak: Kip) :

İSTENOGRAFİ :

Söylenen sözleri ağızdan çıktığı sür'atle not etmek için kullanılan yazı şekline denir. Kolay yazılabilmesi için çizgi ve daire biçimindeki işaretlerden meydana getirilmiştir. Her bü-

yük dilin olduğu gibi Türkçenin de ayrı bir istenografi alfabesi vardır.

İSTİDA :

Resmî dairelere iş için verilen dilek kâğıdına istida (dilekçe) denir. İstidalara pul yapıştırılır.

İSTİHKÂM :

Askerlikte düşman hücumlarına karşı koymak için hazırlanmış, kuvvetlendirilmiş yerlere istihkâm denir.

İSTİKLÂL MADALYASI :

Kurtuluş Savaşımızda yurdun istiklâline kavuşması için hizmet edenlere verilen madalya, İstiklâl Madalyası adını taşır. İstiklâl madalyaları, sahibinin ölümünden sonra ailesine geçer.

İSTİKLÂL MARŞI :

İstiklâl Savaşı esnasında Ankaradaki T. B. M. Meclisi Hükûmetinin Millî Eğitim Vekâleti bir «İstiklâl Marşı» müsabakası açmıştı. Bu müsabakaya bir çok şairimiz katıldı; millî heyecanlarımızı belirtir şiirler gönderdi. Vekâlet, bir komisyona bu şiirleri tetkik ettirdi. Sonucu Büyük Millet Meclisine bildirdi.

Büyük Millet Meclisi, 12 Mart 1921 günü oturumunda seçilen şiirler arasından Şair Mehmet Âkif Beyinkini birinci ilân etti ve o zamanki Millî Eğitim Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, İstiklâl Marşı şiirini Meclis kürsüsünden okudu; uzun uzun alkışlandı. Şimdi, bu güzel şiirin tamamını veriyoruz:

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim Milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim Milletimindir ancak.

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl!
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır Hakka tapan Milletimin İstiklâl.

Ben ezeldenberidir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner ,aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var!
Ulusun korkma, nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduna alçakları uğratma sakın!
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın!
Doğacaktır sana vâdettiği günler Hakkın;
Kimbilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı,
Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme yazıktır Atanı,
Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda,
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda!

Ruhumun senden İlâhi şudur ancak emeli:
Değmesin mâbedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli,

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.
O zaman vecd ile bin secde eder, varsa taşım,
Her cerîhamdan ilâhî boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-ı mücerret gibi yerden na'şım,

O zaman yükselerek Arşa değer belki başım.
Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımız hepsi helâl!
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl!
Hakkıdır hür yaşamış Bayrağımın Hürriyet!
Hakkıdır Hakka tapan Milletimin, İstiklâl!

İSTİKLÂL SAVAŞI (15 Mayıs 1919 - 24 Temmuz 1923)

Türk Milleti, tarih boyunca çeşitli savaşlara atılmıştır. Bu savaşlarda eşsiz zaferler kazanmıştır. Fakat, bunların hiçbiri, İstiklâl Savaşı gibi ayrı bir mâna taşımaz.

İstiklâl Savaşı, adından da anlaşılacağı veçhile, hürriyet ve bağımsızlığımızı sağlayan bir mücadeledir.

Birinci Cihan Savaşından, savaş ortaklarımızla yenik çıkmıştık. 30 Ekim 1918 de Mondoros Mütarekesi (silâh bırakışması) imza edilmişti. Bu Mütarekeden sonra, güzel yurdumuzun bir çok yerleri düşmanlar tarafından işgal olunmuştu. Adana ve çevresine Fransızlar, Antalya ve Konyaya İtalyanlar, Samsun, ve Merzifon havalisine İngilizler çıkmıştı. Şirin İstanbul sokaklarını İngiliz, Fransız, İtalyan ve sair milletlerin silâhlı kuvvetleri doldurmuştu. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmire Yunan askerleri ayak basmıştı. Bütün bu olaylar karşısında, Türk Milleti için için ağlıyordu. Vatanın ötesinde berisinde, silâha sarılarak düşmana karşı duran Türklerin sayısı günden güne çoğalıyordu. Artık Avrupalıların hakkımızdaki niyetleri de iyice sezilmişti. Onlar, Türk vatanını parçalıyacaklar; Türk Milletinin bağımsızlığına ebediyyen son vereceklerdi.

İzmir ve civarı Yunanlılara peşkeş çekiliyordu. Yurdumuzun doğusunda Ermenistan, güney doğusunda Kürdistan kuruluyordu. Trakya da Yunanlılara veriliyordu. Boğazlar bölgesiyle Marmara çevresi Avrupa devletlerinin kontrolüne bırakılıyordu.

İstanbulda oturan Padişah 6. Mehmet yalnız kendi saltanatının endişesine düşmüştü. Kendisine dokunulmamak şartiyle bütün bunları kabul edecek durumdaydı.

Ama, Büyük Türk Milleti kesin kararını çoktan vermişti. O, tarih boyunca sönmeyen İstiklâl güneşini yine söndürmiyecekti. Bu sebeple harekete geçti. «Ya istiklâl, ya ölüm!» avaziyle harekete geçti. İzmirde Yunanlılara, Doğu Anadoluda Ermenilere karşı silâhlı çatışmalara başladı. Bu sırada Anafartalar cephesinin muzaffer kumandanı Mustafa Kemal,

Ordu Müfettişliği göreviyle Anadoluya gönderildi. 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkan Atatürk Millî Kurtuluş hareketine başlamış oldu. Bunun için 19 Mayıs günü, Millî Kurtuluş hareketlerimizin mutlu bir başlangıcı sayılır. 19 Mayıs günü, ulusal bayramlarımızdan biri olarak aydın günlerimiz arasında yer almıştır.

Atatürk görünüşte, Anadoluya, Padişah tarafından gönderiliyordu. Fakat, o büyük insan, bambaşka düşüncelerle anavatanın kucağına koşmuştu.

23 Temmuz 1919 da Erzurum Kongresine katıldı. 4 Eylül 1919 da Sivas Kongresinin toplanmasına âmil oldu. Bu Kongrenin aldığı kararlara «Misakı Millî» adı verildi. Bu kongrenin aldığı kararlar gereğince «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti» kuruldu. Sivas Kongresinin üyeleri arasından seçilen 8 kişilik «Hey'eti Temsiliye» nin başkanlığına Mustafa Kemal getirildi.

Türk Milletinin arzusuna uyan Padişah hükûmeti, Millet Meclisini toplamak zorunda kaldı. Fakat, Meclisin İstanbulda toplanması tehlikeliydi. Çünkü, o zaman İstanbul yabancı kuvvetlerin işgali altında bulunuyordu. Düşman süngüsünün tehdidi altında mebusların serbest kararlara varamıyacakları âşikârdı. Atatürk, Meclisin Ankarada toplanmasını istiyordu.

16 Mart 1920 de İngilizler İstanbula asker çıkardılar; Meclisi dağıttılar; Şehzadebaşı karakolunda uyuyan askerlerimizi süngülediler. Ele geçirdikleri mebusları, Malta adasına sürdüler.

Bunun üzerine, Atatürkün teşebbüsüyle, 23 Nisan 1920 de, Ankarada Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis üyeleri Reisliğe oy birliğiyle Mustafa Kemali seçtiler.

Yunan ordusu da, Avrupalıların kuvvet ve gayretiyle durmadan Ankaraya doğru ilerliyordu. Büyük Millet Meclisinin açıldığı sıralarda, Bursa ve Balıkesir şehirleri düşman eline geçmişti. Yunanlılar yürüyüşlerine devam ettiler. İnönü önünde 10 Ocak 1921 ve 27 Mart 1921 de olmak üzere 2 de-

Bir fıkracık

NE LÂZIMMIŞ ?

Bir bataklık mıntakasında yol yapmak vazifesi alan yüzbaşı, teğmenine 15 er alıp işe başlamasını emretti.

Bir müddet sonra teğmen çıkageldi:

— Erler boğazlarına kadar çamura battılar komutanım; daha ileriye gidemiyoruz.

Yüzbaşı bağırdı:

— Bu türlü lâfları duymak istemiyorum! Keşfinizi tamamlayın ve yolun yapılması için ne gerekiyorsa bana bir raporla kısaca bildirin. İhtiyacınızı hemen temin edeceğim!

Bir dakika sonra teğmen, yüzbaşının masasına şu notu bıraktı:

«Dört metre derinlikteki bataklıkta iş görebilmek için her biri beş metre boyunda on beş adama ihtiyacım bulunduğunu arzederim.»

Bunları biliyor musunuz?

DENİZLERİN YÜZEYİ

Pasifik Okyanusu	180.000.000 kilometre kare
Atlantik Okyanusu	106.000.000 kilometre kare
Hind Okyanusu	75.000.000 kilometre kare

DENİZLERİN EN DERİN NOKTASI

Denizlerin en derin noktası Pasifik Okyanusunda Filipin adalarının 110 kilometre doğusunda olup 10.793 metredir.

ATLAS OKYANUSUNUN EN DERİN YERİ

Atlantik Okyanusunun en derin noktası 8530 metredir ve Porto-Rico'nun 110 kilometre batısında bulunmaktadır.

DİĞER DENİZLERİN EN DERİN YERLERİ

Hind Okyanusunda 6400 metre, Şimal Kutbunda 5400 metre, Cenup Kutbunda da 8000 metreden derin noktalar bulunamamıştır.

Ata Sözleri

Türk çadırında doğar, at üstünde büyür, savaş alanında ölür.

★

Şık şık eden nalçadır, iş bitiren akçadır.

★

Aklı yetenlere danış da gene sen bildiğini yap.

★

Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.

★

Akıllı düşününceye kadar deli çayı geçer.

★

Azıcık aşım, kavgasız başım.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **A L İ R I Z A AKISAN** — Teknik Sekreter : **E J D E R AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**
Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

30 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 39 - FİYATI: 50 Kr.

İLK İNSANLAR

İTALYA

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-4

İSKELET

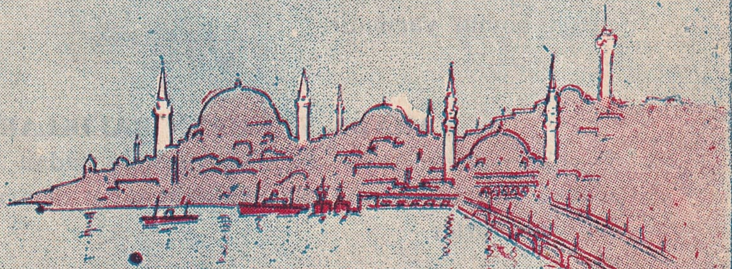

İSTANBUL

Bunları biliyor musunuz?

BUZ DAĞLARI

Atlas Okyanusunda dolaşan buz dağları bazan 200 sene dayanır.

★

EN AZ UYUYAN HAYVAN: FİL

Hayvanlar arasında en az uyku ihtiyacı duyan fildir. Ne kadar yorulursa yorulsun en fazla dört, beş saat uyur.

★

MUHACİR KUŞLARIN YAVRULARI

Muhacir kuşların, gidecekleri yerlere yavrularını ilk sene kendileri götürdükleri zannedilirdi. Yeni bir keşfe göre, yavru kuşların, gidecekleri yere yaşlılardan üç hafta önce gittikleri, yani yolu büyüklerden öğrenmeyip, babalarından, analarından kendilerine geçen sezgi kuvveti ile buldukları anlaşılmıştır.

★

İKİ YAŞINDAKİ ÇOCUĞUN BOYU

Bir ;ocuğun iki yaşındaki boyu ekseriya büyüdüğü zaman alacağı boyun yarısıdır.

★

KARADA YÜRÜYEN BALIKLAR

Güney-doğu Asya memleketlerinde sudan çıkıp karada yürüyen balıklar vardır. Bu balıklar sudan dışarıda yirmi dört saat kalabilirler.

fa yenildiler. Güney Anadolu şehirlerimizden Adana, Antep, Maraş gibi yerler de Fransızlara karşı kahramanca döğüşüyorlardı. General Kâzım Karabekir kuvvetleri Ermenileri perişan etti; Kars ve Gümrü şehirlerini kurtardı.

Bu suretle, önceleri Yunanlılara karşı yer yer beliren sivil ayaklanmalar, çete hareketleri zamanla «Kuvayı Milliye» adında teşkilâtlı bir ordu hareketine inkılâp etti.

Yunanlılar, Sakarya nehri boylarına kadar gelmişlerdi. Baş komutan Atatürk: «Hattı müdafa yoktur. Sathı müdafaa vardır. Bu satıh, bütün vatandır.» diyerek, Yunan kuvvetini Anadolunun ortasına çekmek ve orada yok etmek düşüncesini taşıyordu. Nitekim öyle oldu. 23 Ağustos 1921 de başlıyan Sakarya Meydan Savaşı 13 Eylûl 1921 tarihine kadar 22 gün, 22 gece sürdü. Başkumandan Mustafa Kemal ile Fevzi Paşanın üstün idareleri sayesinde, kahraman ordumuz büyük Sakarya zaferini kazandı. Yunan ordusu, Mehmetçiğin süngüsü ile parçalandı; maneviyatı bozularak geri çekildi. Bu savaş sonunda da, T. B. M. Meclisi Atatürkle Fevzi Paşaya Mareşallık rütbesini verdi. Ayrıca Atatürke, yine Meclis tarafından «Gazi» sanı da verildi.

Sakarya zaferi, İstiklâl Savaşımızın bir dönüm noktasıdır. Artık yenilmez ve çetin bir varlık olduğumuzu bu savaşda düşmanlarımıza da anlatmış olduk. Bu sırada Fransızlar, Ankara Hükûmetiyle barış anlaşması yaptılar; güney Anadoludan çekilip gittiler. Bu çekilmede, kahraman Anteplilerin, kahraman Maraşlıların rolü büyüktür. Bilhassa, Antebin gösterdiği üstün yararlıklar, engin kahramanlıklar Türk tarihinin altın sahifelerini teşkil eder. T. B. M. Meclisi bu kahraman şehrimize «Gazi» sanını tevcih etti. Bugün bu şehrimiz, Gazi Antep olarak anılmaktadır.

Sakarya Savaşından sonra Yunanlılar daha geri hatlara çekildiler. Kazandıkları araziyi kaybetmemek için tedbirler aldılar. Bu arada, Türk ordusu da boş durmadı. Silâh ve sa-

vaş tekniği bakımından takviye edildi. Düşmanı, vatan topraklarından kovmak gayesiyle, gece gündüz hazırlandı. Ankara Hükûmeti, son zafer için hazırlıklarını tamamlarken, bir yandan da, İstanbuldaki Padişahın Konya ve Yozgat gibi şehirlerde çıkardığı isyanları bastırıyordu.

Nihayet, beklenen gün geldi. 1922 yılının 26 Ağustos sabahı Afyondan, Büyük Taarruzumuz başladı. Az zamanda, üstün bir başarıyla gelişen saldırımız, düşmanın tahkimli siperlerini altüst etti. 30 Ağustos 1922 günü, Yunan ordusunun büyük bir kısmı, ordumuzun çemberi içine düşmüştü. Dumlupınar önünde cereyan eden Başkomutanlık Meydan Savaşını, parlak bir surette kazandık. Millî varlığımıza saldıran düşmanlar, vatan topraklarında yok oldular. Başkumandan Mustafa Kemalin: «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir; ileri!..» emrini alan akıncılarımız, rüzgârlarla yarıştılar. Kendilerini kucaklıyan dağlardan geçtiler; yaylâlardan aştılar. 9 Eylûl 1922 günü, İzmire ulaştılar. Böylece, Şanlı tarihimizin altın destanı olan Kurtuluş Savaşımızı kazanmış olduk. Yunan ordusu Başkomutanı General Trikopis te, silâhlarımıza teslim oldu.

İstiklâl Savaşında, nice nice kasabalarımız yandı. Mukaddes vatan toprakları al kanlara boyandı. Fakat, bütün dünya milletleri, Türkün yenilmezliğini kabul ettiler. Genç bir millet olarak, hür milletler safında şerefle yer aldık. Bu Gazanın şehitlerine rahmet, gazilerine minnet!!

İSTRANCA:

Yurdumuzun Trakya topraklarının, Karadeniz kıyılarına paralel olarak uzanan dağ silsilelerine «İstranca dağları» adı verilir. İstrancalar, Bulgaristan sınırlarından gelirler; İstanbul yakınında, Belgrat ormanında son bulurlar.

Bu dağların hemen hemen hepsi ihtiyar dağlardır. Tepeleri yassıdır. Yamaçları az meyillidir. Kırklareli yakınında Büyük Mağya dağ 1018 metre ile İstrancaların en yüksek yeridir. Saray, Vize, Pınarhisar, Kırklareli gibi kasaba ve şehirler, İstrancaların Trakya ovasına bakan eteklerinde sıralanırlar. İstrancaların üzeri zengin ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda her yıl önemli miktarda mangal kömürü yapılır.

İSVEÇ:

İsveç, Avrupanın kuzeyinde yer alan İskandinav yarımadasının devletlerinden biridir. Kuzeyde Finlândiya ile sınırdır. Kuzey batısı ile batısını Norveç toprakları çevirir. Doğusunda Botni körfezi ve Baltık denizi uzanır.

İsveçin batısı dağlıktır.

İsveçin alanı 449,099 kilometrekaredir. Nüfusu 6,5 milyon kadardır. Hükûmet şekli meşrutiyettir. Başşehri Stokholm şehridir. İklimi serttir. Akar suları boldur. Nehirlerinden elektrik enerjisi sağlanır. Ormanları zengindir. Ekime elverişli toprakları vardır. Tarım ileridir. Endüstri de oldukça gelişmiştir. İsveçin gemiciliği, balıkçılığı da çok ileri bir durumdadır. Güzel manzaralı gölleri de vardır.

İsveç, kültür ve medeniyet bakımından Avrupanın en ilerde bir devleti sayılır.

İSVİÇRE:

İsviçre, Orta Avrupa devletlerindendir. Kuzeyini Almanya, doğusunu Avusturya, güneyini İtalya, batısını da Fransa çevirir. Arazisi, Alp dağları üzerindedir. Alanı 41,295 kilometrekaredir. Nüfusu 4,5 milyondur. İsviçre federal devleti 25 küçük Cumhuriyetin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Bu küçük bağımsız cumhuriyetlere **«Kanton»** adı verilir. Kantonlar iç işlerinde serbesttirler. Federal İsviçre cumhuriyetinin başkenti «Bern» şehridir. Alp dağlarının en yüksek tepelerinden olan Mont Rosa (4638 m.), Matterhorn (4435 m.) dağları hep İsviçre sınırları içinde kalır. Bu dağların sarp yamaçları güzel ormanlarla kaplıdır. Üzerlerinde, akar suları besleyen buzullar vardır. Dağların ortalarında yeşil vadiler, şirin yaylâlar uzanır.

İsviçre, Avrupanın bir su deposudur. Kıtanın ünlü ırmakları hep buradan doğar. Bunlar arasında Rhone, Ren, Tessin, Aare, Reuss, İnn gibi nehirleri sayabiliriz.

İsviçrenin gölleri de boldur. Bu göllerin manzaraları iç açıcıdır. Cenevre, Leman, Bodensee, Neuenburgersee, Zürich, Lugano gölleri yeşil yamaçların kucağında görülmeğe değer yerlerdir. İsviçrenin ovaları azdır. Vadilerde, yamaçlarda ve yaylâlarda tarım yapılır; hayvan beslenir. Meyva bahçeleri de buralardadır.

Ormanlar içinde, yamaçlarda kurulan sanatoryumları, otelleri pek meşhurdur. İsviçreye, hemen hemen dünyanın her yerinden turistler gider. Bunlar kendilerini, kışın kar sporlariyle, yazın da temiz dağ havalariyle eğlendirirler; dinlendirirler. Memlekette inek ve koyun da çok beslenir. Peynircilik ve sütçülük ileridir. Yamaçlardan dökülen çağlayanlardan elektrik kuvveti sağlanır. Konserve, dokuma, elektrik malzemesi fabrikaları çoktur. Bilhassa saatçilik çok ileri gitmiştir. Dünyanın en iyi saatleri İsviçrede yapılır. İlâç, kimya sanayii de gelişmiştir.

İsviçrede İtalyanca, Fransızca ve Almanca konuşulur.

Zürih, Cenevre, Bâle, Lozan, Saint - Gallen, Luzerne başlıca büyük şehirleridir. İsviçre 1648 denberi bağımsız bir cumhuriyettir.

İŞARETLER (Aritmetik):

Aritmetikte çeşitli işaretler kullanılmaktadır. Bunların herbirinin ayrı bir anlamı vardır. Şimdi, bu işaretlerin neler olduklarını birer birer inceleyelim:

Sayılardan sonra nokta konursa bu, derece anlamına gelir.

1. = Birinci, 2. = İkinci, 3. = Üçüncü gibi.

+ Artı işareti. Toplamalarda kullanılır.

— Eksi işareti. Çıkarma işlemlerinde kullanılır.

× Çarpı işareti. Çarpma işlemlerinde kullanılır.

: Bölü işareti. Bölmede kullanılır.

= Eşit işareti. Eş sayıların arasına konur.

% Yüzde işareti. Sayının solunda kullanılır. % 8 gibi.

%° Binde işareti. Sayının solunda kullanılır. %° 3 gibi.

° Derece işareti. Sayının sağ yukarısına konur. Bu işaret konduktan sonra, ayrıca derece kelimesi yazılmaz.

Uzunluk, alan, hacim ağırlık v.s. ölçüleri işaretleri:

m = metre
dm = desimetre
cm = Santimetre
mm = Milimetre
km = Kilometre
m^2 = metrekare
dm^2 = Desimetrekare
cm^2 = Santimetrekare

km^2 = Kilometrekare
m^3 = Metreküp
dm^3 = Desimetreküp
cm^3 = santimetreküp
Kg = Kilogram
g = Gram
t = Ton
l = Litre
kş = Kuruş

P = Para
L = Lira
Ha = Hektar

İŞARET MEMURLARI:

Birkaç yol ağzında veya dar yolların tehlikeli yerlerinde, dönemeçlerde işaret memurları bulunur. Bu memurlar, taşıtların geçmesi veya geçmeyip beklemesi için işaret verirler. Böylece çarpışmalar ve kazalar olmaz. Şimdi büyük şehirlerimizde işaret memuru yerine, elektrikle .işleyen otomotik, ışıklı işaretler kullanılmaktadır. Kırmızı ışık dur işareti, yeşil ışık geç işaretidir. Bunlar İstanbul vilâyeti caddelerinde görülebilir.

İŞARET SIFATLARI: (Bak. Sıfatlar)

İŞARET ZAMİRLERİ: (Bak. Zamirler)

İŞÇİLER:

Herhangi bir ticarethane, fabrika veya müessesede kafa veya vücutları ile çalışanlara işçi denir. Geceleri çalışan işçiler de vardır. Bunlar gündüz çalışmazlar. Bütün işçiler gündelik veya haftalık para alırlar. Aylık alanları da vardır.

İŞİTME DUYUSU:

Tabiatı tanımamıza yarıyan, 5 duyumuzdan biri de «İşitme duyusu»dur. İşitme duyumuzun organı kulaklardır. Kulaklarımızla tabiatın seslerini işitiriz.

İşitme duyusunun merkezi diğer duyu merkezleri gibi beynimizdedir. Beynimizdeki işitme merkezi sayesinde, bütün

sesleri duymaktayız. Fakat, hiç şüphesiz işitme olayını meydana getiren kulaklar ve kulaklarla birlikte beyindeki işitme merkezine ulaşan sinirlerdir. (Kulak konusunu, kelime sırasında arayınız.)

İşitme yeteneğinden (kabiliyetinden) mahrum olanlara sağır adı verilir. Sağırlar, daimî bir sessizlik içindedirler. Bir şey duymazlar. Bu gibilerin hayatı mes'ut sayılmaz. Karşımızdakilerle en önemli bir anlaşma vasıtası olan konuşmadır. Sağırlar sözleri işitmezler, kuşların şarkılarını dinleyemezler, güzel âhenklerin ne olduğunu kavrıyamazlar. Arkalarından gelen bir otomobilin klâkson sesini bile duymaktan mahrumdurlar. Böyle insanların hayatı azâplı olduğu kadar, tehlikelerle de doludur.

İŞLEMLER:

İlkokul programında, öğrenilmesi gereken başlıca 4 işlem vardır: Toplama - Çıkarma - Çarpma - Bölme.

Toplamada, ayni cinsten olan varlıklar toplanır. Altalta toplamalarda, sayıların basamaklara uygun olarak yazılması şarttır.

Çıkarma işleminde de, birbirinden çıkarılacak varlıkların aynı cinsten olmaları gerekir. Bölme işleminde, bölen veya bölünen sayı tam sayı olmayıp ta ondalık sayı ise, bunları muhakkak virgülden kurtarmak lâzımdır. Ondalık sayıların çarpımında da sonuçtan, çarpanlardaki ondalık sayı basamağı kadar ayırmalıyız.

İŞ - RESİM: **(Bak: Resim - İş)**

İTALYA:

İtalyanın coğrafî vaziyeti:

İtalyanın kuzeyi Alp dağları ile kaplıdır. Bu dağlar Apenin ismini alarak İtalyanın güneyine kadar baştanbaşa uza-

nırlar. İtalya dağlık bir memlekettir. Kuzeyde çok mümbit ovalar vardır: Po ovası, Toskana ovası ve Apenin eteklerinde Napoli ve Apulia ovaları.. Alp dağları kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kapar. Bütün yarımada sıcak Akdeniz iklimine tâbidir. Po nehri ve kolları toprakları verimli yapar.

İtalya'nın iktisadi vaziyeti:

Sanayi ilerlemiştir. Kuzeyde, Cenova ve Venedik bölgelerinde ipekli kumaş, otomobil, makine fabrikaları vardır. Kıymetli mermer taşları da bu taraflarda çıkarılır. Her türlü cam eşya, aynalar, ziynet eşyası da yapılır. İtalyada ençok çıkan maden kükürttür. Taş kömürü yoktur. Diğer madenler azdır. Fabrikalarının çoğu su kuvvetiyle işler. İtalyanın her tarafı, ekilir. Hububat, pamuk, meyve bol miktarda yetiştirilir. Ticaret, denizcilik ve balıkçılık ta ileridir. İtalya dışardan kereste yün, bakır ve kömür gibi madenler ve yiyecek satın alır. Dışarıya makine, cam eşya, lâstik, kumaş satar.

İtalya'nın mühim şehirleri:

Merkezi Roma'dır. Diğer şehirleri: Venedik, Torino, Milâno, Cenova, Triyeste, Napoli, Brendisi'dir. En meşhur limanları Venedik, Cenova, Napoli'dir. Venedik su üzerinde kurulmuştur. Sokaklarda «gondol» denen kayıklarla dolaşılır. Sokak yerine kanallar vardır.

İtalya'nın nüfusu ve mesahası:

Nüfusu her yıl artmaktadır. Son sayıma göre 43 milyondur. Yüz ölçümü 1,600.000 km2 dir.

İtalya'nın Türkiye ile ticareti:

İtalya bizimle iyi ticaret yapar. Bizden buğday, arpa, taşkömürü, zeytinyağı, deri, üzüm, pamuk, tütün alır. Bize ma-

kine, lâstik, cam eşya, pamuklu dokuma, demir ve çelik eşya satar.

İTALYAN SAVAŞI:

Türkiyede meşrutiyetin ilânından birkaç yıl sonra İtalyanlar Trablus Garba (Batı Trablusa) saldırdılar. Kuzey Afrikada bulunan bu topraklarımızı kurtarmak için harekete geçildi. Bir avuç kahramanımız, üstün düşman silâhlarına karşı kahramanca döğüştüler. Afrikanın kızgın çölleri arasında vuruşan Mehmetçiklerin başında, Mustafa Kemal (Atatürk) de vardı. Ne yazık ki, yurdumuzun başka bir tarafında savaş ateşi parladı. Balkan yarımadasında Sırplar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Yunanlılar birleşerek Osmanlı devletine saldırdılar. Bu tehlike daha büyüktü. Batı Trablusunda derhal barış yapıldı. Oradaki komutanlarımız ana vatana döndüler.

Neticede, uzun yıllar sınırlarımız içinde bulunan Batı Trablus ta İtalyanların eline geçti.

İTFAİYE TEŞKİLÂTI:

Şehirlerin her ilçesinde bir itfaiye teşkilâtı olması lâzımdır. Büyük şehirlerimizin ilçelerinde böyle teşkilâtlar var- dır. Bunların itfaiye otomobilleri ve kamyonları bulunur. Bu arabalarda hortumlar, uzun ve makine ile işleyen demir merdivenler, su tulumbaları ve başka lüzumlu makineler vardır. Bir yerde yangın başlar başlamaz bu otomobiller sür'atle oraya yetişirler. Her gün talim gören itfaiyeciler, çabucak yangını söndürürler. Başka binalara da zarar vermesini önlerler.

İVRİNDİ:

İvrindi Balıkesir kazalarından biridir. Balıkesir - Edremit yolu yakınında yer alır. Kasaba içinde 2,000 kadar insan yaşar. Halk hayvan besler, tarım yapar; tahıl, bakla, patates, tütün, kavun, karpuz gibi ürünler yetiştirilir. İvrindi kazasının alanı 558 kilometrekaredir. 74 köyü ile beraber bütün nüfus 30 bine yaklaşır.

İYELİK EKLERİ: (İyelik zamirleri): (Bak: Zamirler)

İYOT:

Mavimtrak, esmer renkte, katı bir cisimdir. Hekimlikte ve fotoğrafçılıkta kullanılır. Tabiatte bazı deniz nebatlarında fazlaca birikmiş olarak mevcuttur. Deniz suyunda da magnezyum iyodin vardır.

İZCİLİK:

İlk okullardan sonra, orta okul ve liselerde kurulan gençlik teşkilâtının adına «İzcilik» denir. Kelimenin İngilizcesi «Boyskavt»tır.

Dünyada ilk izcilik teşkilâtını kuran, İngiliz generali Baden - Powel'dir. General Baden - Powel, 1898 de güney Afrikada Boer savaşlarında bulunmuştu. Buradaki incelemeleri sonunda, izcilik teşkilâtını kurdu. Yazdığı bir eserde de fikirlerini savundu.

Genel olarak izcilerde aranan özellikler şunlardır:

1 — Sözünde durma.

2 — Yüksek kalblilik.

3 — Yardım severlik.

4 — Başkalarını sevme ve herkesle dost geçinme.

5 — Nezaket.

6 — İtaat.

7 — Hayvan, bitki ve tabiat sevgisi.

8 — Neş'e.

9 — Tutumlu olma, israftan kaçınma.

10 — Temizlik.

11 — Doğruluk.

Yurdumuzda ilk izcilik teşkilâtı 1913 senesinde kuruldu. Fakat, bir yıl sonra Birinci Cihan Savaşının patlaması üzerine bu teşkilât tavsadı. Bugün liselerimizde görülen izcilik teşkilâtı da, tören günlerine mahsus hazırlanmalardan öteye geçememektedir. İlkokullarda, izcilik teşkilâtının nüvesini «Yavrukurtlar» teşkil eder. Sırası gelmişken, Türkiyede beden terbiyesi ve izcilik alanında tarihî çalışmaları bulunan Sayın Selim Sırrı Tarcan üstadımızın anlattığı bir hikâyeyi, kendi dilinden dinleyelim: (Bu hikâye, bundan 3 - 4 yıl önce, Eminönü Öğrenci Lokalinde verdiği bir konferansta dinlenmiştir.) **«Bundan 40 yıl kadar önceydi. İngilterenin baş şehri Londraya gitmiştim. Vapurdan indim. Elimdeki ağır bavullarla, beni hayli şaşırtan Londra kalabalığına karıştım. Otele gidecektim. Fakat, otel neredeydi; bilmiyordum. Caddenin bir kenarında durdum. Etrafıma şaşkın şaşkın bakınırken, yanıma, 12 - 13 yaşlarında bir çocuk geldi. Bu yavrunun üzerinde izci giyimi vardı. Bana, bir şeyler söylüyor; bir şeyler anlatmak**

istiyordu. Ben İngilizce, o da Fransızca bilmediği için, tabiî anlaşamıyorduk. Bir türlü yanımdan ayrılmayan bu çocukla beni tanıştıracak birine ihtiyacım vardı. Gelip geçen bakıyor, (Parlez - vous Français? Parlez - vous Français? = Fransızca biliyor musunuz?) sorusunu soruyordum. Nihayet, bizi anlaştıracak birine rastladık. Fransızca bilen bir bay önümde durdu. «Evet, biliyorum. Ne istiyorsunuz?» dedi. Çocuğun benden ne istediğini sordum. Onunla konuştu. Bana döndü.

— Çocuk izcidir. Sizin yabancı olduğunuzu anlamış. «Efendiye söyleyin; ona iyilik yapayım. Biletini alayım. Bavullarını banliyö istasyonuna götüreyim. Trene binsin» diyor, dedi. Memnun oldum. Yabancı bir diyarda, bir gurbet yolcusu olarak benim yardımıma koşan bu temiz kalbli çocuğun asîl hareketinden sevinç duydum.

İzci çocuk kollarımı açtı. Sonra da bana önümdeki elektrik direğini kucaklattı. Cebimden bir avuç para çıkardım. O seçti. «Buradan ayrılma» der gibi işaret yaparak kalabalığın içine karıştı. Bir müddet sonra, çocuk döndü. Tren bileti almıştı. Minicik boyu ile bavulumu yüklendi. Beraberce yola koyulduk. İstasyona geldik. Trene bindim. Bu işler, hep o küçük izcinin yardımiyle olmuştu. Çocuk, cebinden küçük bir defter çıkardı. Kalemini uzattı. İmzalamamı istedi. İmza ettim. Bundan sevinç duyan yavru beni selâmladı; ayrıldı gitti.

Bir gün, General Baden - Powel'in yanına vardım. Bana iyilik eden bu küçük izcinin hikâyesini anlattım. Güldü. «Evet» dedi. «Her izci, her gün bir iyilik yapmak mecburiyetindedir. Bu iyilikler deftere tesbit edilir. Yıl sonunda, izciler arasında, iyilik müsabakaları tertiplenir. Bu müsabaka so-

nunda, en çok ve en orijinal iyilikleri yapanlar mükâfatlandırılır......»

İZMİR:

İzmir, Anadolunun incisidir. Yurdumuzun batısında, Ege denizi kıyılarında yer alır. Nüfusu 200 bini geçer. İstanbul ve Ankara gibi Türkiyenin en kalabalık şehirlerinden biridir. Kendi adını taşıyan bir körfezin kıyısındadır. Önünde, Karaburun yarımadası vardır.

İzmirin dolayını dağlar ve tepeler çevirir. Bu dağlar Yamanlar, Nif ve Çatal dağı gibi adlar alırlar. Şehrin bir kısmı «Halka Pınar» deresi deltasındadır; bir kısmı da Kadifekale sırtlarına yayılmıştır. Fakat, körfez boyunca, Göztepe, Güzelyalı, Bayraklı, Karşıyaka semtleri sıralanır.

İzmirin coğrafî durumu gelişmesine çok elverişlidir. Tabiî ve mahfuz limanı ile; kuzey, güney ve doğudan gelen demiryollarının kara yollarının bir düğüm yeri olması itibariyle, Anadolunun batıya açılmış bir kapısıdır. Ege bölgesinin, hattâ Orta Anadolunun çeşitli ürünleri buradan ihraç olunur. Bu sebeple İzmir limanı, Türkiyenin en işlek bir ticaret merkezidir.

Çok eskiden İzmirin ticarî önemi, Efes ve Milet limanlarının yanında sönük kalıyordu. Zamanla, Büyük ve Küçük Menderes nehirlerinin taşıdığı döküntüler bu limanları doldurdu. Böylelikle de Efes ve Milet şehirleri kıyılardan uzakta kaldılar. Bundan sonra İzmir, hususî bir ehemmiyet kazandı. Hele, Demokrat Hükûmetimizin başladığı modern liman tesisleri biterse, o vakit İzmirin kıymeti büsbütün artacaktır. Bir ara, Gediz nehrinin getirdiği çamurlar İzmir limanını

da dolduracaktı. Tehlike sezildi. Gedizin yatağı derinleştirilerek durum ıslâh edildi.

İzmir, 15. yüzyıl içinde topraklarımıza katılmıştır.

15 Mayıs 1919 da Yunanlılar tarafından işgali bütün Türk dünyasında acı bir hâdise olarak kabul edildi.

9 Eylûl 1922 de, Yüce Atatürk'ün Başkomutasında olan kahraman ordumuz İzmire girdiği zaman Kurtuluş Savaşımızın en büyük zaferini kazanmış bulunuyorduk.

Dünyanın sayılı fuarlarından biri, İzmirde kurulur. İzmir fuarı her yıl 20 Ağustostan 20 Eylûle kadar bir ay devam eder.

İZMİR KÖRFEZİ:

kıyılarında bulunan İzmir şehrine izafeten aynı adı taşıyan körfezdir. İki kısımda incelenebilir. Dış körfezin boyu 50 km., genişliği 20 km. kadardır. İç körfezin uzunluğu 20 ve genişliği 5 km. kadardır. İç körfezin sonunda İzmir şehir ve limanı bulunur. Körfez hayli girintili ve çıkıntılıdır. Etrafı dağlarla çevrilidir.

İZMİR VİLÂYETİ:

Şimdilik, sayısı 64 ü bulan vilâyetlerimizden biri de İzmirdir. İzmir vilâyetinin alanı 12,825 kilometrekaredir. Kazalariyle birlikte bütün nüfusu 260 bini geçer.

Sırasıyla kazaları şunlardır: İzmir, Bayındır, Bergama, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kuşadası. Menemen, Ödemiş, Seferhisar, Tire, Torbalı, Urla.

İZMİT:

İzmir, Marmara bölgesindedir. Kocaeli vilâyetinin mer-

kezidir. İzmit körfezinin doğu ucunda kurulmuştur. Merkez nüfusu 30 bini bulur. İstanbul (Haydarpaşa - Ankara demiryolu üzerinde bulunması önemini çoğaltır. İstanbuldan 90 kilometre uzaklıktadır. Şehir, deniz kenarından, etrafını kuşatan tepelerin yamaçlarına doğru yayılmıştır. Eski çağlarda adı Nikomedya idi.

İzmit, ticarî kıymeti haiz olmakla beraber askerî değer de taşır. Donanmamızın üssü İzmitte (Gölcükte) bulunur. Civarında kâğıt, selüloz ve dokuma fabrikalarının, gemi tamir atölyelerinin yer alışı İzmiti kısmen bir endüstri merkezi haline getirmiştir.

Halk tarım yapar, fabrikalarda çalışır. Sebze ekimi, meyvacılık ve bağcılık işleriyle uğraşır. Tütün, pamuk gibi ürünler de yetiştirilir.

İZMİT KÖRFEZİ:

Kıyılarında bulunan İzmit şehrine izafeten ayni adı taşıyan körfezdir. Boyu takriben 50 km., eni de 10 km. kadardır. Körfezin ağzı batıya, dolayısıyle lodos rüzgârlarına açık olduğundan fırtınalı havalarda körfezin her kısmına dalgalar nüfuz eder. Donanmamızın başlıca üssü olan Gölcük de ayni körfez üzerinde, İzmit'in güney batısındadır.

İZNİK:

İznik, Bursanın kazalarından biridir. Marmara denizinin doğu kıyısında, İznik körfezinin ucunda bulunur. İçindeki nüfus 3 bini geçer. Yalovaya, Bursaya, Gemliğe kara yollariyle bağlıdır. Demiryolu üzerindeki Mekece istasyonu ile de irtibatı vardır.

İznik kasabasının tarihi zengindir. Burası, bilhassa Romalılar devrinde parlak bir medeniyet merkezi idi. Sonraları Bizans tekfurları tarafından yönetildi. Osmanlı devletinin ilk kuruluş çağlarında da, sınırlarımıza katıldı. Halkı tarım yapar. Meyva yetiştirir. İpekböcekçiliği ile uğraşır. Alanı 478 kilometrekaredir. Nüfus 20 bini geçer. 38 tane köyü vardır.

İZNİK GÖLÜ:

İznik gölü yurdumuzun Marmara bölgesindedir. Gemlik körfezinin doğusunda yer alır. Deniz düzleminden 80 metre yükseklikdedir.

Gölün alanı 208 kilometrekaredir. Suyu tatlıdır. Fazla gelen suyu, Garsak deresi ile Gemlik körfezine boşalır.

İKİNCİ CİLDİN SONU

Bir fıkracık:

GEMİCİNİN CEVABI

Köylünün biri, Hindistan'a hareket etmek üzere olan bir gemiciye rastladı ve babasının nerede öldüğünü sordu.

Denizci:

— Bir deniz kazasında, diye cevap verdi.

— Ya büyük babanız?

— O da denizde öldü. Balık avına çıktığı gün şiddetli bir rüzgâr kayığını alabura etmiş.

— Ya onun babası?

— O da denizde ölmüş.

— Öyle ise dostum, ben sizin yerinizde olsam Hindistan'a denizden gitmem.

Bu sefer de gemici, ona babasının nerede öldüğünü sordu:

— Yatağında.

— Ya büyük babanız?

— Büyük babam da ailemdeki bütün diğer insanlar gibi yatağında ölmüştür.

Bu son cevap gemicinin sabrını tüketti. Şu cevabı verdi:

— Öyle ise dostum, sizin yerinizde olsam hiç yatağa girmem.

ALTIN SÖZLER

Yemiş sapından uzağa düşmez.

Hollanda atasözü

Sana gölge veren ağacı kesme.

Arap atasözü

Güzel olan, güzel olan değil, hoşa gidendir.

Musevi atasözü

Ak akça kara gün içindir.

Türk atasözü

Dikkat!

Akısan cep ansiklopedisinin 1., 2., 3. ve 4. sayılarının ikinci baskıları hazırdır. İhtiyaç listelerinizin acele olarak bildirilmesi rica olunur.

"Akısan cep ansiklopedisi„ Yeni ders yılında tekrar çıkmak üzere yaz ayları için neşriyatına ara verecektir.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN. Yayımlıyan: Akısan Yayınevi — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: Akısan Yayınevi

Basıldığı yer: EKİCİGİL BASIMEVİ — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 HAZİRAN 1954 Perşembe Sayı: 40 Fiyatı: 15 Kuruş

JANDARK
JAKETATAY
JANDARMA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
J
JAPONYA
JAPONYA
Fuji-Yama
JIYU-JITSU

Bunları biliyor musuuuz?

ARSLANIN PENÇESİ NEDEN KUVVETLİDİR?

Arslanın pençesinde çok sert kemikler ve keskin tırnaklar vardır.

Hayvan kızdığı ve saldırdığı zaman pençesini birdenbire hızla çarptığı için çok kuvvetle vurur.

KAPLANLARIN DERİSİ NİÇİN ÇİZGİLİDİR?

Asya ve Afrikada yaşayan kaplanlar en çok bataklıklarda, yüksek otlar arasında dolaşırlar.
Derisi üzerindeki kara çizgiler yüzünden uzaktan görülemezler.

BALİNA BALIĞININ BÜYÜKLÜĞÜ NE KADARDIR?

Bir balina balığının boyu 18 - 20 metredir. En enli yerlerindeki genişlikler 12 metreyi bulur. Yalnız başının büyüklüğü 5 ve 7 metre arasındadır.

Balinanın sırtı koyu mavi renktedir. Bunun avına gidenler en çok kuyruk çarpmasından korkarlar.

PAPAĞAN KONUŞTUĞUNU ANLAR MI?

Papağanın iyi işiten kulakları ve ince bir anlayışı vardır. Bu sebepten konuşulan sözü tekrarlar.
Papağanın söylediği sözü anladığını iddia etmek, onu insanların anlayış derecesine çıkarmak demektir. Papağan, söylediği sözü hiç bir zaman anlamaz.
Küçük çocuklar da, papağanlar gibi, işittikleri sözleri anlamadan tekrar ederler.

«J» Türk alfabesinin 13. harfidir. Sessizler arasındadır. Dilimizde «j» ile başlıyan kelimeler, yabancı dillerden girmiştir. «J» harfi dilimizde pek az kullanılmaktadır.

JAKETATAY :

Jaketatay törenlerde, balolarda giyilen arkası yırtmaçlı bir ceket nevidir. Aşağı yukarı boy ceketidir.

JAMAİCA (Jamayka) :

Antil adalarından biridir. Küba'nın güneyinde bulunan bu ada. İngilizlerindir. 1,121,000 nüfusu vardır. Arazisinin genişliği 11,525 kilometre karedir. Burada en çok muz ve şeker kamışı yetiştirilmekte ve harice satılmaktadır.

JAMBON :

Jambon, domuz etinden yapılmış; bilâhare tuzlanmış ve dumanlanmış kalın sucuktur.

JANDARK (Jeanne D'Arc) 1412 - 1431 :

Jandark, Fransızların millî kahramanlarından biridir. Ku-

zey Fransanın (Domremi) köyünde doğmuştur. Zengin bir çiftçinin kızıdır.

Bu sırada Fransanın kuzey kısmı İngilizlerin ve müttefiklerinin saldırışlarına uğramıştı. Vatanını ve köyünü çok seven Jandark, 17 yaşına girdiği zaman, Fransız ordusuna gönüllü olarak yazıldı. Kralın emri ile ordunun başına geçti. Bir elinde kılıç, bir elinde bayrak, İngilizlerin kuşattıkları Orlean şehrine yürüdü. 4 gün süren bir muharebeden sonra, düşmanı kaçmağa mecbur etti. Bu suretle Fransız topraklarının kurtarılmasına yardımda bulundu.

Bir savaş sırasında Burgonlar tarafından esir edilerek İngilizlere satıldı. 1431 mayısında yakılarak fecî bir durumda öldürüldü.

JANDARMA :

Yurt içi güvenliği sağlıyan silâhlı kuvvetlerden biri de, jandarma teşkilâtıdır. Şehirlerin dışında, dağlarda, köylerde görevlenen jandarmalar, iç güvenliği korurlar. Hırsızları, kanuna karşı gelenleri yakalarlar. Halkın emniyetini temin ederler. Yurdumuzdaki jandarma birliklerinin başında «Jandarma Genel Kumandanlığı» bulunur. Bu kumandanlığı, bir orgeneral ifâ eder. Memleket bölgelere bölünmüştür. Her bölgede, jandarma alayları yer alır. Vilâyetlerde de, jandarma tabur kumandanları vardır. Jandarmaya ayrılanlar, askerlik sırası gelenler arasından seçilir. Jandarma da, bir çeşit askerdir. Jandarmanın göreceği işler, «Jandarma Vazife ve Salâhiyet Kanunu» nda belirtilmiştir. Jandarmaların kullandığı silâhlar, hafif piyade silâhlarıdır. Onlar da, diğer askerler gibi talim yaparlar. Jandarmalık görevlerini de, jandarma okullarında öğrenirler.

JAPONYA

Japonya, doğu Asya devletlerindendir. Adalar üzerinde

yer alır. Alanı 382,545 kilometre karedir. Nüfusu 100 milyona yaklaşır. Meşrutiyetle yönetilir. Baş şehri **Tokyo'dur.**

Tabiat

Japonya, adalar üzerinde kurulmuş bir devlettir. Japon adalarının en büyükleri **(Honşu (Hondo), Kiuşu, Şikoku ve Hokkaydo adalarını taşırlar.**

Japonyanın doğusunu Büyük Okyanus çevirir. Batısını Japon denizi, Kore boğazı kuşatır. Güneyde de, Doğu Çin denizi bulunur. Japon adalarının kıyıları girintili çıkıntılıdır. Gemiciliğe elverişli liman ve koylara rastlanır. Adaların orta kısımları dağlıktır. Her taraf sık ormanlarla kaplıdır. Japon dağlarının en önemlisi Fujiyama'dır (3776 m.). Japonya dağları arasında 300'den fazla yanardağa rastlanır. Bunların 60 kadarı, hâlen faaliyet halindedir.

Tabiî kaynaklar

Japonyanın tabiî kaynakları arasında kömür, kükürt ve bakır madenleri boldur. Nehirler kısadır. Ârızalı araziden çağlayarak akarlar. Su taşıtlarının çalışmasına elverişli değillerdir. Ama, bol bol elektrik enerjisi sağlarlar. Japonlar da bundan çok faydalanmışlardır. Sulama işlerinde, kereste ve ağaç kütüklerinin nakledilmesinde bu nehirlerin büyük faydaları vardır.

Japonyanın gölleri de çoktur. Bilhassa, **Biva** gölü, mevcut göllerin en büyüğüdür. Bu göl, 671 kilometre kare genişliğindedir.

İklim

Japonyanın iklimi, genel olarak ılımandır. Adaların dolayı sıcak ve soğuk deniz akıntılarının etkisi altındadır. Denizlerden esen rüzgârlar bol yağmur getirirler. Bu sebeple, hava ve toprak nemlidir. Bitkiler gürdür. Ormanlar zengindir.

Mevsim değişmeleri sırasında büyük tayfunlar olur. Tayfunlar gemileri batırırlar; bazan evleri bile yıkarlar. Japonya, hayvan çeşitleri bakımından da bereketlidir. Siyah ayılar, maymunlar, yabanî köpekler, geyikler çoktur.

Halk

Japon halkı, sarı ırka mensuptur; umumiyetle sarı benizli, kısa boylu insanlardan meydana gelir. Kuzeyde, Hokkaido adasında, Japonyanın ilk sahipleri olan «Aynu» lar yaşar.

Japonyanın nüfusu pek kalabalıktır. Kilometre kareye, 500 kişiden fazla insanın düştüğü yerler vardır. Halkın büyük bir kısmı köylerde yaşar. Bununla beraber, modern şehirlerin sayısı da çoktur. Tokyo, Osaka, Kiyoto, Nagoya gibi şehirlerde milyonu geçen nüfus barınır.

Ekonomik durum :

Halkın çoğu tarımla uğraşır. Pirinç, tahıl, patates, fasulya, sebze, çay, kenevir bol yetiştirilir. İpekböceği beslenir.

Güneydeki sıcak topraklarda şeker kamışı, kâfur ağacı gibi sıcak memleket bitkileri görülür. Otlaklarda hayvan sürülerine rastlanır. Balıkçılık, çok ileribir durumdadır. Makine sanayii ve her türlü endüstri inkişaf etmiştir. Ticaretini Amerika, Avustralya gibi ülkelerle yapar.

JARTİYER :

Jartiyer, çorap bağıdır. Çorapları bacağa iliştirir.

JELÂTİN :

Jelâtin, iskelet proteinlerindendir. Jelâtin temizlenmiş tutkaldır. Kemiğin ve kıkırdağın özü olan kollajen maddesini sıcak suda eritirsek jelâtin elde etmiş oluruz.

Jelâtinin %3 karışımı peltemsi ve yapışkandır. Bu karışım sıcakta sıvı, normal ısıda bulamaç halindedir. Soğukta da katılaşır.

Piyasada, plâklar halinde satılırlar. Yarı saydamdır.

Jelâtin, kumaşları sertleştirme işinde kullanılır. Çiçekçilikte, şapkacılıkta işe yarar. Doktorlukta, eczacılıkta ve modelâj işlerinde de faydalıdır.

JEOLOJİ: (Bak: Geologie).

JİLET :

Jilet, sakalları ve vücut kıllarını kesmiye yarayan ince bir bıçaktır. Her iki tarafı keskindir. Tıraş makinasına uyacak şekilde küçüktür. Bir adına, traş bıçağı da denir. Traş bıçağını ilk yapan **Jilet** adında biridir. Bunun için, traş bıçağına kısaca jilet denilmektedir.

JİYU - JİTSÜ :

Japonya'da yapılan yerli güreş çeşitlerinden biridir. Jiyu - jitsü, bir insana kuvvetini yerinde kullanmayı ve hasmın zaaflarından faydalanmayı öğrettiği için Jiyu - jitsü bilen ufak tefek bir insan, bu güreşin sağladığı beceriklerle iri yarı bir insanı kolayca altedebilir. Bugün Jiyu - jitsü en çok askerî okullarda ve polis kollejlerinde öğretilen bir spordur.

JÜBİLE :

Bir san'atkârın, bir bilginin veya herhangi sevilen bir şahsiyetin değerini duyurmak için yapılan toplantıya «Jübile» adı verilir.

JÜPİTER (Gezeğen):

Parlak bir yıldızdır. Gezegenlerin en büyüklerinden biri

sayılmaktadır. Rasat yerlerinden büyük teleskoplarla yapılan gözlemlerde, bu yıldızın üzerinde bir atmosferin bulunduğu meydana çıkarılmıştır.

Işığının rengi sarımtıraktır. Kendi etrafındaki dönme müddeti 9 saat 53 dakika sürer.

Bu yıldızın (9) tane uydusu vardır. Bunlardan ikisi dolanma yönünün aksi tarafına hareket ederler.

JÜRİ :

Her hangi bir iş için, hüküm vermek üzere, o işten anlayanların seçilerek hazır bulundurulmasına (Jüri) denilmektedir. Bu kelimenin aslı İngilizcedir. Milletler arası bir deyim haline gelmiştir.

Avrupa'nın bir kısım memleketlerinde, cinayet dâvalarına bakan mahkemelerde bir jüri bulundurulmakta ve sanığın suçlu olup olmadığını araştırmak vazifesi üzerinde çalıştırılmaktadır.

Bu heyeti meydana getiren şahısların sayısı, bazı yerlerde çok fazladır. Üç kişiden başlayarak 12 ye kadar çıkarılır.

Memleketimizde, güzellik, resim, yazı ve diğer sanat eserlerinin seçimlerinde böyle bir jüri teşkil edilir.

Mimarlık işlerine ait projeler için acılan müsabakalara gönderilen eserler böyle bir heyetin incelenmesinden geçer ve beğenilenler, birinci, ikinci ve üçüncü dereceleri alırlar.

Jürilerin toplulukla verdikleri kararlar kesindir. İtiraz edilerek bozulabilmesi ancak salâhiyetli mahkemelerin kararlarına bağlıdır.

K :

«K» Türk alfabesinin 14. harfidir. Sessizdir.

KABAK :

Kabak, yeşil ve tazeyken yenen sebze cinslerinden biridir. Kapalı tohumludur. Çift çeneklidir. Çiçekleri bitişik taç yapraklıdır. Kabağın meyvaları iridir. Bu meyvalar, sürüngen bir bitkide yetişir. Kavun, karpuz, hıyar, acur gibi bitkilerin hepsine birden kısaca «kabakgiller» adı verilir. Kabağın üzerinde kısa tüyler vardır. Yaprakları geniştir. Kabağın da bir kaç çeşidi bulunur.

Sakız kabağı, asma kabağı, bal kabağı, süs kabağı, helvacı kabağı gibi... Bunlardan ayrı olarak bir de **su kabağı** vardır.

KABAK OYMAK :

İlkokullarda okutulan «Aile Bilgisi» dersinin, yemek hazırlama kısmına ait konulardan biridir.

Dolma yapılmak için oyulması istenilen kabaklar, ilk önce yıkanır ve kabukları soyulur.

Oyma yapılırken küçük ağızlı çakılar kullanılır. Bu işi daha düzgün ve daha kolay yapmak için oyma bıçakları kul-

lanmaü faydalıdır. Oyulacak kabakların taze ve sert olması lâzımdır.

Yumuşak ve çekirdeği bol kabaklardan dolma yapılamaz.

KABAKULAK :

En çok çocuklar arasında görülen ve tükürük bezlerinin iltihaplanmasından meydana gelen bir hastalıktır. Tedavisi ancak doktorun vereceği ilâçlarla yapılır.

Bu hastalığın belirtilerinden biri de kulak arkasının şişmesidir. Kabakulak ateşli ve bulaşıcıdır.

Doktor gelinceye kadar, çocuğu istirahat ettirmek ve sıcak suya batırılmış havlu ile şişen yerleri pansuman etmek faydalıdır

KABARCIKLI DÜZEÇ :

Her hangi bir yüzeyin düzgün olup olmadığını anlamak için kullanılan br araçtır. **(Bak: Duvarcı düzeci)**

KÂBE :

Kâbe, Mekkededir. Müslümanlarca kutsal bir yerdir. Kâbenin binası geometrideki «küb» şeklinin biçimine benzer. İslâmiyetten önce, İbrahim ve onun oğlu İsmail Peygamberler tarafından yapıldığı rivayet olunur. Kâbenin 4 köşesinde 4 taş vardı. Bu taşların en önemlisi **Hacer-ül-esved** adı verilen kara taştı. Bu taşın kararmasının gûya günahkâr insanların bu taşa el sürmesi yüzünden olduğu söylenir. Kâbe yakınında, Zemzem kuyusu bulunur. Bu suyun da, İsmail Peygamber ile annesi Hacer için fışkırdığı ileri sürülür. İslâmiyetin intişarından önce Kâbe bir tapınaktı; içi putlarla doluydu. Bu putların sayısı «360» ı bulurdu. Arabistanın her tarafından gelen putperest Araplar, burasını ziyaret ederlerdi. Kurulan panayırlarda şiir müsabakaları yapılırdı. Beğenilen şiirler Kâbe duvarına iliştirilirdi.

İslâm dinini yaymaya, Allah tarafından memur edilen Hazreti Muhammet, Mekkeyi ele geçirince Kâbedeki putları kırdırdı. Böylece, burası, müslümanların kutsal bir mâbedi haline getirildi. Her yıl, on binlerce müslüman Mekkeye, Medineye gider. Kâbeyi ziyaret eder. İslâm dininin itikadınca burasını ziyaret edenlere Hacı adı verilir.

KÂBİL :

Afganistan'ın hükûmet merkezidir. Kendi adını taşıyan ve Kuhibaba dağlarının eteklerinden çıkarak Sind nehrine karışan ırmağın kıyısındadır.

Nüfusu 140.000 dir. Geniş bir ovanın doğusunda ve iki sıra dağın eteğindedir. Eskiden Hindistana giden büyük kervanların uğrağı olan Kâbil, şimdi önemli bir ticaret merkezi halindedir.

Kâbil'de silâh, yünlü ve ipekli kumaş fabrikaları vardır. Yerli kumaşlarından bir kısmını harice satmağa başlamıştır.

Afganistan'ın Kâbil'den sonra, en önemli şehirlerinden ikisi Herat ve Kandehar'dır.

KABİNE :

Çeşitli manâlarda kullanılan Fransızca bir kelimedir:

1 — Başvekilin Hükûmet işlerini yürütmek için, vekil arkadaşlarıyla teşkil ettiği heyete (Kabine) denir.

2 — Doktor muayenehanelerine, plâjlardaki küçük soyunma yerlerine ve vapurlardaki kamaralara da bu isim verilmektedir.

KABLO :

Kablo, elektrik akımı ge;iren iletken bir teldir. Üzeri, akım geçirmeyen bir madde ile sarılıdır. Kablo içindeki iletken tel,

ince tellerin birleşmesinden meydana gelen bir tel örgüsüdür. Bu hal, akım miktarını arttırır.

Kablo telleri kauçuk, pamuk, plâstik ve kurşun gibi maddelerle sarılır. Yer altındaki, deniz içindeki kablolar sağlam sargılarla örtülür.

KABOTAJ :

Aynı memleketin limanları ve iskeleleri arasında gemi işletmek işine (kabotaj) denilmektedir.

KAÇAKÇILIK :

Hükûmetin yurda girmesini veya çıkmasını kanunlarla yasak ettiği malları gümrükten kaçırarak saklamak veya bunları gizlice başkalarına satmaktır.

Hükûmetin üzerinde ehemmiyetle durarak mücadele ettiği işlerden biri de kaçakçılığı önlemektir.

KADEŞ SAVAŞI :

Kadeş, eski çağlarda, Suriyede önemli bir yerdi. Yol kavşağı üzerinde, bir müstahkem mevki idi. Kadeşte, Etilerle Mısırlılar arasında çetin bir meydan savaşı olmuştu. Milâttan 1295 yıl önce saldıran Eti orduları İkinci Ramsesin ordusunu bozmuşlar; böylelikle bütün kuzey Suriye topraklarını ele geçirmişlerdi. Savaş sonunda, Etilerle Mısırlılar arasında barış antlaşması imzalandı (M. Ö. 1271). Bu antlaşma, tarihte ilk yazılı antlaşmadır.

KADIKÖY :

Kadıköy, İstanbul şehrinin bir parçası; İstanbul vilâyetinin bir kazasıdır. Nüfusu 50 bine yaklaşır. Erenköy ve Kızıltoprak nahiyeleriyle alanı 44 kilometre karedir. Bütün nüfusu 70 bini bulur.

Kadıköy, İstanbuldan daha önce kurulmuştu. İlk adı **Hal-**

kidon idi. Kadıköy, Marmara denizinin kıyısındadır. Güney rüzgârlarına açıktır. Türkiyenin en önemli istasyonlarından biri olan Haydarpaşanın yakınındadır.

KADINHANI :

Kadınhanı, Konya vilâyetinin kazasıdır. Eski adı «Saideli» dir. Merkezde «5000» e yakın nüfus yaşar. Konyadan 60 km. uzaklıktadır. Demir yolu, Kadınhanı kasabasının 9 km. kuzeyinden geçer. Güneyi dağlıktır. Kuzeyinde dalgalı düzlükler uzanır. Deniz düzleminden 1030 metre yüksektedir.

Halk tarım yapar, tahıl yetiştirir; hayvancılıkla uğraşır. Tiftik, yapağı, canlı hayvan ve tahıl satar. XIII. yüzyılda, Selçuklular devrinde Raziye Hatun tarafından yaptırılan bir han sebebiyle «Kadınhanı» olarak adlandırılır. Kadınhanı kazasının alanı 3785 kilometre karedir. 47 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bini bulur.

KADİFE ·

Yüzü; ince, yumuşak tüylerle kaplı ipek bir kumaştır. Bundan başka yünlülerden de adına **ülger** denilen bir çeşit kadife yapılır.

KADİRLİ :

Kadirli, Seyhan vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkezde, (4) bin kadar nüfus yaşar. Kasaba, Savrım çayı kenarındadır. Ovasında tahıl ekilir. Pirinç, pamuk, keten tohumu gibi ürünler yetiştirilir. Hayvan beslenir.

Kadirli civarında tarihî eserler vardır. Yüz ölçümü 1333 kilometre karedir. 64 köyü ile birlikte bütün nüfusu 35 bine yaklaşır.

KAFA :

Baş mânasına kullanılan kafa, yapılışına göre boyundan

yukarı olan ve vücudumuzdaki organların çalışmalarını idare eden bir merkezdir.

İnsanın değeri, kafasında, hayvanınki de postunda ve etindedir. Bu bakımdan görüş, düşünce ve anlayış kafada toplanmaktadır.

İşte bu sebepledir ki, bir insanın zekâsını, kavrayış ve akıllılığını söylerken (kafalı adam) sözü kullanılmaktadır.

Bunun aksi olarak, anlayışı ve kavrayışı kıt insanlara da (kalın kafalı) denlmektedir. (Bak: baş).

KAFATASI :

Başımız 2 kısma ayrılır. Bu kısımlardan biri yüz, diğeri de kafatasıdır. Yüz, alından çene altına kadar olan kısımdır. Kafatası ise alından enseye kadar olan kısmı ihtiva eder. Başta 14'ü yüzde, 8'i kafatasında olmak üzere 22 kemik vardır. Kafatasındaki kemikler, oynamaz eklemlerle birleşmişlerdir. Alın, yan, kafa, temel, kalbur ve şakak kemiklerinden meydana gelen kafatası sağlam bir kemik kutudan ibarettir. Bu kutunun içinde beyin bulunur.

Kafatasında 2 yankemiği, 1 alın kemiği, 1 art kafa kemiği, 2 şakak kemiği, 1 kalbur kemiği, 1 de temel kemiği yer alır.

Yetişkinlerde kafatasındaki eklemler testere dişine benzer. Bebeklerde ise eklemler henüz kemikleşmemiştir. Çocuk büyüyünce, beyinin inkişafı tamamlanınca eklemler sertleşip kemikleşir.

Başın yüz kısmında altçene, üstçene, damak, burun, sapan ve yanak kemikleri görülür.

Alt çene kemiği, kolayca hareket eder.

KAFKAS DAĞLARI :

Kafkas dağları, Karadenizden Hazar denizine doğru uzanırlar. Asya ile Avrupa arasında, bir duvar gibi yükselirler. Bu dağların boyu 1200, eni de 90 km. kadardır. Kafkasların en yük-

sek noktası «Elbruz» dağıdır (5467 m.).

Kafkas dağları, Yunan Mitolojisine ve eski masallara karışmıştır.

Sarp yamaçları ve dik uçurumlariyle az geçit veren Kafkaslar, bulundukları yerlerin iklimine etki yaparlar. Hattâ, Doğu Karadeniz bölgemizdeki yurt toprakları hayli sakin ve ılıman bir iklime sahiptir. Buna da sebep, kuzeyden gelen dondurucu rüzgârlara, Kafkas sıradağlarının engel olmasıdır.

KAFKASYA :

Karadenizle Hazar denizi arasında uzayan memleketlere «Kafkasya» adı verilir. Kafkasya sarp dağlar, yalçın tepelerle örtülüdür. Arazinin durumu, burada yaşayan insanlara da etki yapmıştır.

Kafkasya 2 kısımdır: 1 — Aşağı Kafkasya, 2 — Yukarı Kafkasya.

Kafkasyanın alanı 472,540 kilometre karedir. Nüfus 20 milyonu geçer. Dağların üzeri sık ormanlarla kaplıdır. Vâdilerde, düzlüklerde tarım yapılır, her cins bitki yetiştirilir. 3500 metreyi geçen yükseklikler, daimî kar bölgeleridir.

Halk arasında belirli bir dil birliği yoktur. Lehçelerin sayısı «90» ı bulur. Türkler, Çerkesler, Dağıstanlılar, Çeçenler, Lezkiler, Kabardaylar, Usetler, Gürcüler, Acarlar, Abazalar, Kırgızlar, Ermeniler ve Acemler Kafkas halkının çeşitli unsurlarını teşkil ederler. Kafkasya, 1859 tarihinden itıbaren Rusyanın boyunduruğuna girmiştir. Bu tarihte, Şeyh Şamil adlı bir kahraman, istiklâl için ayaklanmışsa da isyan, Çarlık orduları tarafından bastırılmıştır.

1917 de Çarlık idaresi devrilince, Kafkaslarda tekrar istiklâl hareketi başladı. Fakat, bu hareketler de 1920 tarihinde bolşeviklerin baskısı karşısında semeresiz kaldı. Az zamanda, Komünist Ruslar, bütün Kafkasyaya hâkim oldular.

KÂĞIT :

Kâğıt, medenî cemiyetlerde en çok lâzım olan maddelerden biridir. Medeniyetin gelişmesinde, bilgilerin yayılmasında kâğıdın büyük önemi vardır. Kâğıdın icadından önce yazılar; madenlere, ağaçlara ve taşlara yazılıyordu. Daha sonraları **«Papirüs»** yaprakları, hayvan derileri kullanıldı. Bilhassa Mısırlılar, eski Yunanlılar ve Çinliler bu alanda ileri gitmişlerdi. Nihayet Çinliler, ipekten faydalanarak kâğıt yapmayı öğrendiler.

Bugün kullandığımız kâğıtlar bitkilerden ve lifli, sellülozlu maddelerden yapılmaktadır. Bunun için de, paçavralardan, ağaç kütüklerinden ve samanlardan faydalanılmaktadır.

16. yüzyılda elle yapılan kâğıt, 19. yüzyıldan itibaren fabrikalarda imâl edilmeğe başlanmıştır. Fabrikaya getirilen kütükler kesilirler, ezilirler; kimyevî maddelerle liflere ayrılırlar. Bu lifler, özel âletlerle hamur haline getirilir. Kâğıt hamuruna reçine, kola, nişasta, kil katılır. Sonra süzgeçlerden geçirilir. Silindirlerde ezilir. Böylelikle istenilen incelikte kâğıt tabakaları elde edilir. Bazı kâğıtlar cilâlanır, ütülenir. Çeşitli kâğıtlar yapılır.

Türkiyede 3 kâğıt fabrikası vardır. Bu fabrikaların üçü de İzmittedir.

KÂĞIT İŞLERİ :

İlk okullarda, Resim - iş dersinin konuları arasında bulunan (kâğıt işleri): **Katlama,, kesme, oyma** ve **baskı** adları ile adları ile çeşitlere ayrılır. Bunlar, beyaz, renkli kâğıtlarla, karton ve mukavva kullanılarak yapılır.

Bu işlerden bir kısmını sayılara bağlayarak inceliyeim:

1 — Kâğıdı katlayarak, külâh, kayık, kesekâğıdı, yelpaze gibi eşya yapmak.

2 — Kâğıtları keserek ve çizerek, haftalık ders cetveli ve duvar takvimi hazırlamak.

3 — Renkli kâğıtları kesmek ve deftere yapıştırmak suretiyle geometri şekillerini belirtmek.

4 — Kâğıt işlerini yapıştırmak için nişasta, kola ve tutkal kaynatmak.

5 — Renkli ambalâj kâğıtlarıyla defteri, kitap ve albüm ciltlerini kaplamak.

6 — Pancar, havuç ve patatesi düzgünce kestikten sonra, üzerine ağaç kalemlerle motifler işleyerek kâğıtlara baskı yapmak.

7 — Çeşitli uçurtmalar ve kâğıt fenerler yapmak.

8 — Renkli kâğıtlardan bitişik ve halka şeklinde zincirler hazırlamak.

9 — Kâğıtları katlayarak şekillendirdikten sonra oyma olarak kesmek.

10 — Renkli kâğıtlardan meyva resimleri keserek defterlere yapıştırmak.

11 — Ağaçların cinslerine göre yeşil kâğıtlardan yaprak şekilleri keserek belirtmek.

12 — Karton ve mukavvadan ciltler ve kutular yapmak.

13 — Kâğıtları şekillere göre oymak ve arkasına renkli kartonlar geçirmek.

14 — Renkli kâğıt ve kartonlardan yel fırıldağı yapmak.

KÂĞIT ÜZERİNDE DOĞRULARIN TAHMİNİ VE BUNLARIN ÖLÇÜLMESİ :

İki nokta arasındaki çizgilerin doğru olup olmadığını ve bu doğruların uzunluklarını ancak, araç kullanmak suretile anlayabiliriz.

Araçsız olarak yapılacak tahminler, bize bunların doğruluğunu ve uzunluğunu tam bir inanışla gösteremez.

Bu bakımdan kâğıt üzerindeki doğruların durumunu, cetvel tahtası ve gönye gibi araçların yardımları ile hem anlarız, hem de uzunluklarını ölçeriz.

KAĞIZMAN :

Kağızman doğu Anadoludadır. Kars vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. İçinde 7 bin kadar insan yaşar. Karsa 85 km. uzaklıktadır. Etrafı bahçelerle çevrilidir. Yüksek dağların kuşattığı bir çukur içinde kurulmuştur. Bu sebeple, kışın soğuk rüzgârlarına karşı nisbeten kuytuda sayılır. İklimi yumuşaktır. Halkı hayvan besler; sebze ve meyva yetiştirir.

Kağızmanın alanı 1474 kilometre karedir. 64 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bine yaklaşır. Kasaba yakınındaki kaya tuzu madeni işletilmektedir.

KAHİRE :

Kahire, Mısır Cumhuriyetinin başşehridir. Afrikanın en modern ve en güzel şehirlerinden biri sayılır. Genel nüfusu 2 milyonun üstündedir. Tarihî eserleri itibariyle de zengindir. Kültür bakımından ileridir. Ticareti işlektir. Üniversiteleriyle, müzeleriyle Arap âleminin merkezi sayılır.

Kahire'nin tarihi de çok eskidir. Romalılar zamanında kurulmuştur. Genişleyip büyümesi 7'nci yüzyıldan sonra olmuştur. Kahire, Nil nehrinin sağ kıyısı üzerinde yayılmıştır. 12'nci yüzyıl içinde, Mısr-el-Kahira semtinin ilâvesi bugünkü Kahirenin nüvesini teşkil etmiştir.

Kahire, çeşitli devletlerin buyruğuna tâbi olmuştur. Bu arada, 1261 tarihinden 1517 tarihine kadar Abbasî halifelerinin başkenti olmuştur. Büyük Türk Hükümdarı Yavuz Selim tarafından 1517'de Osmanlı - Türk sınırlarına katılmıştır. Bu hal, Mısırlıların Osmanlı idaresinden ayrılmasına kadar sürdü.

Bu güzel Afrika şehrinin asıl gelişmesi, Kavalalı Mehmet Ali zamanına tesadüf eder. Çeşitli manzaralariyle, tarihî eserlerini, bilhassa piramitlerini görmek için her yıl, pek çok turist Kahireye akın eder.

KÂHTA :

Kâhta kazası, güney doğu Anadoludadır; Malatya vilâye-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

AH TAYYAR PAŞA

Dördüncü Murat'ın kumandasındaki Türk kuvvetleri 1638' de Bağdat'ı kuşatmışlardı. Fakat kaleyi müdafaa edenler büyük bir mukavemet gösteriyorlardı. Buna canı çok sıkılan padişah, Tayyar Paşayı çağırtarak:

— Bu ne haldir? Kale hâlâ düşmüyor, sen askeri hücuma kaldırmak istemiyorsun. Dedi.

Paşa derhal şu cevabı verdi:

— Kudretli padişahım! Ben ve askerlerimiz emrindeyiz. Ölmeğe de hazırız. İsterseniz ben tek başıma hücum ederek öleyim. Allah kalenin elimize geçmesini nasip etsin...

Ertesi günü şafak sökerken, padişah umumî bir hücum emri verdi.

Türk askerleri «Allah, Allah» sesleriyle kaleye saldırdılar. Sadrazam Tayyar Paşa, ordunun en önünde durmadan kılıç sallıyor ve savaşıyordu. Harbin en şiddetli ânında, bu kahraman Türk veziri kanlar içinde yere düştü.

Uğursuz bir kurşun alnından girmiş ve ensesinden çıkmıştı. Hemen oracıkta şehit oldu.

Bu haber, padişaha ulaştırıldığı zaman çok üzüldü. Devlet işlerinde kendisine çok güvendiği bu kahraman için:

— Ah Tayyar Paşa! Bağdat gibi bin kaleye değerdin. Dedi ve gözlerine biriken yaşları sildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

BİNEK TAŞI KADAR PIRLANTA

Sadrâzam Fuat Paşa, çok yakından tanıdığı Ahmet Vefik Paşanın, idare işlerindeki başarısını ve ilim sahasındaki kıymetini, her zaman takdir ederdi.

Fakat, Âli Paşa hakkındaki acı sözlerini duydukça çok canı sıkılırdı.

Bir gün ona:

— Âli Paşanın şahsına yaptığın hücumlardan vazgeç. Sen, binek taşı büyüklüğünde bir pırlantasın. Fakat ne ziynet için işe yarar, ne de kaldırıma konursun.

Dedi. Bu zarif sözleri ile hem onun kıymetini takdir etti, hem de azarladı.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

İhtiyarlara hürmet etmek, gençleri de değerlendirmek lâzımdır.

Saadetin ilk büyük şartı sağlıktır.

Hayat sınırlı, fakat bilgi sınırsızdır.

Sizin için fena olan, başkaları için iyi olabilir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 41. Fiyatı 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-1

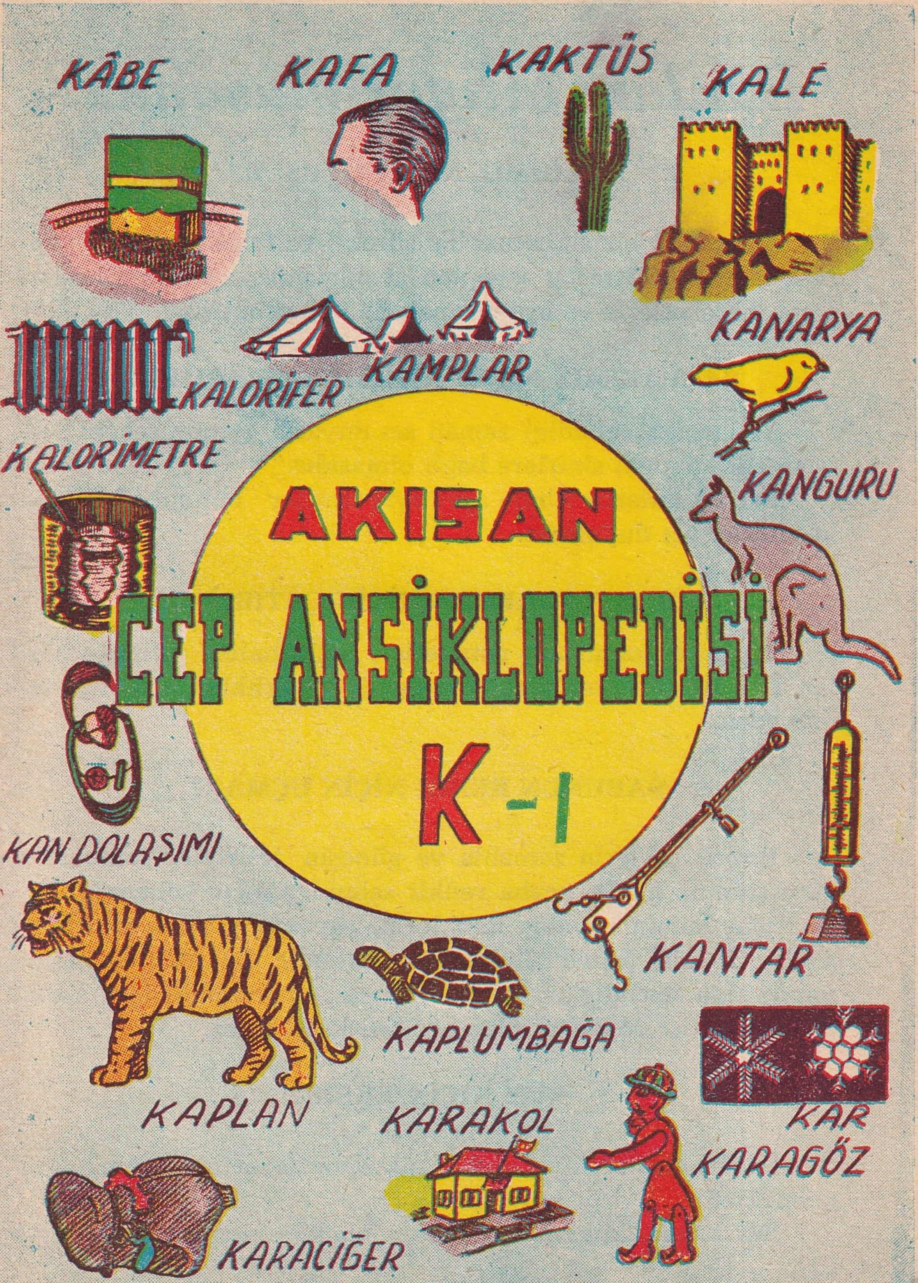

Bunları biliyor musunuz?

AYAĞIMIZ NİÇİN UYUŞUR?

Uyuşmak, bir sinir üzerine sürekli ve fazla dayanma yapmak demektir. İşte bu sebepten ayaklarımızda uyuşma başlar. Bunu hareketlerle ve oğuşturmalarla önleyebiliriz

SAÇLARIMIZ NİÇİN KESİLİRKEN ACIMAZ?

Saçlarımız çekildiği zaman acı duyarız. Bunun sebebi saçların cilt içindeki sinirlere bağlı olmasıdır.

Saç ve kılların içinde ayrı ayrı sinirler bulunmadığından kesilirken acı duyulmaz.

ODUN YANARKEN NİÇİN ÇATIRDAR?

Yanarken odundaki rutubetler, buğu haline gelmeğe başlar. İşte bu sebepten meydana gelen çatlaklıklar çatırtıyı temin eder.

SABUNUN RENGİ NİÇİN UÇMAZ?

Birçok şeylerin zamanla ve güneşin tesiriyle solduğunu gördüğümüz halde, acaba renkli sabunlar niçin solmaz?

İşte bunun cevabı: Renklerin, eşyanın yüzüne sürülmesinden ziyade, aslında bulunması lâzımdır. Bu renk, sabunun yapılışında verildiği, yani hamuruna karıştırıldığı için aslında mevcuttur ve bu yüzden rengini kaybetmez.

SÜT NİÇİN EKŞİR?

Sütün ekşimesi, içindeki mikropların artmasından ileri gelmektedir.

Süt kaynatıldıktan sonra buz dolabına konulursa ekşimez.

tine bağlıdır. Alanı 1793 kilometre karedir. 73 köyü ile birlikte bütün nüfusu 40 bine yaklaşır.

Kasaba halkı ve civarındaki köylüler hayvancılık yaparlar; tarımla uğraşırlar. Bilhassa tahıl, pirinç, baklagiller, pamuk, tütün bol yetiştirilir. Meyvacılık ta ileridir.

Kâhtanın merkezinde 2000'e yakın nüfus barınmaktadır.

KAHVE :

Kahve, tiryakilerin aradığı bir maddedir. Evimize gelen misafirleri de kahve ile ağırlarız. «Bir acı kahvenin 40 yıllık hatırı vardır» gibi atasözleriyle dilimize giren kahve, bir ağacın meyvası ve çekirdeğidir. Bu çekirdekler özel surette kavrulup çeşitli usullerle un haline getirilir. Bu şekilde hazırlanmış kahveden yapılan içkiye de, yine **kahve** adı verilir. Ayrıca, müşterilerine kahve, çay gibi içkiler sunan yerlere de **«kahvehane»** denir.

Kahve ağacı sıcak ülkelerde yetişir. Afrikada, Asyada ve Amerikada bol kahve yetiştiren bölgelere rastlanır. Asyada Yemende, Afrikada Habeşistanda, Amerikada Brezilyada kahve tarımına çok önem verilir. Yemen kahvesi, kahvelerin en iyisi sayılır.

Dünyada en çok kahve yetiştiren memleket Brezilyadır. Dünya kahvesinin %65i' bu memleketten çıkar. Brezilyadan başka Kolombia, Venezuella, Meksika, Yemen ve Arabistan gibi ülkeler de kahve istihsalinde önemli bir yer tutarlar. Bunlardan ayrı olarak Hindistan, Endonezya, Libya, Habeşistan, Havay ve Filipinlerde de kahve ağaçları çoktur. Normal olarak bir kahve ağacının boyu, 8 ilâ 9 metre arasında değişir.

Bununla beraber kahve ağaçlarını pek uzatmazlar; budarlar. Böylece bol ürün alırlar. Ürün veren kahve ağaçları en çok 3 metre yüksekliğindedir.

Kahve çiçekleri beyazdır. Yıldız seklini andırır. Ağacın yaprakları, tütün yaprağına benzer. Çiçekler dallar üzerinde, salkım halindedirler. Çiçeklerdeki tozlaşma böceklerin yardımı

ile olur. Zamanla buruşan ve kuruyan meyvalar, kahve çekirdeği şekline girerler. Toplama zamanı gelince, ağaçların altına yaygı serilir. Dallar silkilir. Yaygının üzerine düşen taneler harman yerine götürülür. Burada, çekirdekler etli kısımlarından ayrılır. Kabuklar çıkar. Bu suretle, çekirdek kahve elde edilmiş olur.

KAHVE (İçki) :

Ekseriya doğu memleketlerinde, bilhassa Türkiyemizde, misafirlerimize ,kahve denen bir içki sunmaktayız. Bu usul, çok eskidenberi bir gelenek haline gelmiştir.

Kahve, kahve çekirdeğinden yapılır. Kahve çekirdekleri dolaplarda kavrulur. Havanda veya değirmende un haline getirilir. Buna ,çekilmiş kahve adını veririz. İşte, evlerimizde, kahvehanelerde içtiğimiz kahveler, bu toz kahveden yapılır. Bir cezveye su konulur. İçine de biraz şeker katılır. Ateşte ısıtılır. Sonra da, cezvenin içine biraz kahve ilâve edilir; karıştırılır. Kahve kabarmıya başlayınca ateşten indirilir. Fincanlara doldurularak misafirlere ikram edilir.

Avrupalılar kahveyi toz haline getirmezler. Kavurduktan sonra, kaba kırıntılar şekline sokarlar. Bu şekildeki kahveler fincanda telve (tortu) bırakmaz.

Kahvenin içinde «**kafein**» maddesi vardır. Kafein sinirleri uyandırır. Yorgunluğu giderir; vücuda az bir zaman için zindelik verir. Zihni açar. Çok kullanmamak şartiyle kahve içmek faydalıdır.

Yurdumuzda, 15. yüzyıldanberi kahve kullanmak âdet olmuştur. Sultan 4. Murat zamanında, kahve tiryakilerine ölüm cezası verilmişse de, yine de önüne geçilememiştir.

KAHVEHANE :

Kahvehane, müşterilerine pişmiş kahve satan bir dinlenme yeridir. İşinden dönenler, aylâk gezenler kahvehaneye giderler.

Orada buluşurlar. Sohbet ederler. Çeşitli kâğıt oyunları oynarlar. Böylece vakit geçirirler. Kahvehaneler çoklukla pis ve mikroplu yerlerdir. Gürültü ve takırtılar başımızı sersem eder. Modern kahvehanelere «Lokal» adı verilir.

KAHVE PİŞİRMEK :

Ticarethanelerimize uğrayan tanışlara ve evlerimize gelen konuklara kahve ikram etmek millî görenek ve geleneklerimizden biridir. Türklüğün misafirseverlik meziyetine dayanan bu görenek sık sık tekrarlanmaktadır.

Kahveler, çok şekerli, orta şekerli, ve sade adlarıyla üç çeşit üzerinden hazırlanır. İlk okullarda Aile Bilgisi dersinin konuları arasında yer alan işlerden biri de kahve pişirmektir.

Kahvelerin hazırlanmasını bu saydığımız (3) çeşit üzerinden inceleyelim:

1 — Hazırlanacak kahve çok şekerli olacaksa, şekeri ona göre âyarlanarak kahvesinden fazla konulur ve fincan sayısı da dikkate alınır.

2 — Orta şekerli yapılacaksa, kahvesinin şekerinden fazla konulması şarttır.

3 — Sade olarak hazırlanan kahvelerde hiç şeker yoktur. Sade kahvenin iyice kaynatılmış olması lâzımdır. Bu bakımdan sade kahvelerde köpük kalmaz.

Bunlardan başka kahvehanelerdeki müşterilerden bazıları:

— Benim kahvem ağır olsun... derler. Bundan maksat, pişirilecek kahvenin hem şekerinin, hem de kahvesinin çok olmasını istemektedir.

Kahve tiryakileri (kahveye çok alışmış olanlar) kahvelerini halk arasında (kallâvi) adı verilen büyük ve yayvan fincanlarla içerler.

Misafirlere ikram edilecek kahvelerin bol köpüklü olması lâzımdır.

KÂİNAT :

Bu kelime Arapçadır. Âlem ve cihan mânasına kullanılmaktadır. Bundan başka, Astronomi (Gökbilim) ve Sözlük bilginlerinin fikirlerine göre yıldızlar da dahil olmak üzere, dünyamızın çevresi içindeki varlıkların hepsine birden (Kâinat) denilmektedir.

Allah'ın en büyük vasıflarından biri de kâinatı yaratmış olmasıdır.

KAKAO :

Kakao, ebegümecigiller soyundan bir bitkidir; bir çeşit ağaçtır. Orta Amerikada çok yetişir. Bu ağacın meyva tozlarından çikolata yapılır.

Ayıca, kakao tozundan kahve gibi içilen kakao içkisi de elde edilir.

Amerikanın sıcak bölgelerinde yetişen kakao ağacının boyu 4 ilâ 10 metre arasında değişir. Ağacın dalları kısadır ve gövdeden yatay olarak uzanırlar. Yaprakları cilâlı ve koyu yeşildir. Oldukça iri olan bu yaprakların alt kısımları tüylüdür. Renk itibariyle de kırmızıya çalar.

Kakaonun çiçekleri küçüktür, beyazdır. Gövdede, kart dallarda açarlar. Salkım şeklinde görünürler. Çiçeklerin her biri beş çanak yaprakla, beş ayrı taç yapraktan ibarettir. Erkek organlar ince liflerle bu yapraklara ilişiktir.

Ağacın meyvası hıyara benzer, kabağı andırır. Önceleri yeşil olan meyvalar zamanla sarımtırak ve kırmızı bir renk alır. Meyvanın sapı kısacıktır. Ağaca yapışmış gibi durur. Meyvanın üzeri bir santimetre kalınlığında bir kabukla örtülüdür. Bu kabuk oldukça serttir. Kabuğun içi dilim dilimdir. İçteki etli kısımlar baklayı andırırlar. Bu dilimlerin dışları soluktur. İçleri penbedir. Dilimlerin içini taneler doldurur. Taneler, meyvanın çekirdeğini teşkil eder. Her meyvada 5 - 8 dilim bulunur. Bir meyvanın bütün dilimlerinde, 50 ye yakın çekirdek var-

dır. Herbiri bakla içi kadardır. Bu taneleri kuruturlar, döverler, kakao tozu elde ederler

Dünyada kakaonun en çok yetiştiği yerler, Amerikada Meksika, Ekvator, Venezuella ve Brezilyadır. Afrikanın kuzey kıyılarında, Atlas denizi kıyılarında; Asyanın Seylân adasında kakao ağacına çok rastlanır.

KAKTÜS :

Sıcak ve kurak memleketlerde yetişen bir ağaçtır. Boru biçiminde çiçekleri, dikenli bir kılıfla örtülü meyvaları vardır.

Kaktüs ağaçlarının boyları 10 - 15 metreye kadar uzar. Kaktüs adı Yunancadan alınmadır. Bizde buna (Sabır ağacı), lezzetli meyvasına da (Frenk inciri) derler.

Araplar bu ağaca (Sabbare) adı vermektedirler...

KALAN :

Kalan, doğu Anadoludadır. Tunceli vilâyetinin merkezidir. Munzur suyunun kıyısındadır. Elâzığdan bir şose ile 85 kilometre uzakta bulunur. Nüfusu 1000 kadardır.

KALAY :

Gümüş beyazlığında, yumuşak bir madendir. 232 derecede erimektedir. Bakır kaplara beyazlık sağlamak için yüzeye tabaka halinde sürülmek ve teneke yapıştırmak işlerinde kullanılır.

Kalay, madenî eşya endüstrisinin başlıca maddelerinden biridir.

KALB (Yürek) :

Vücudumuzun en önemli organı kalbdir. Kalb, göğüs boşluğumuzdadır. Akciğerler arasında, sol memenin altındadır.

Nadiren, sağ meme altında olduğu da görülür. Herkesin kalbi (yüreği) kendi yumruğu büyüklüğündedir. Armut veya ayvaya benzer. Kalbin üst kısmı geniş, alt kısmı uzuncadır.

Sol meme dinlenirse, kalbin vuruşları mükemmelen duyulur. Umumiyetle kalbin ağırlığı 250 ile 300 gram arasında değişir. Yaşlılarda, kalbin boyu 12,5 ,eni de 8,5 santim kadardır.

Kalb, etten yapılmıştır. Üzerinde 3 katlı gömlek vardır. En üstteki gömlek **«dış gömlek»** adını alır. Bu gömlekte 2 katlı zar vardır. Zar katları arasında, yağlı sıvı yer alır. Dış gömleğin altında orta gömlek bulunur. Burada kuvvetli kaslar göze çarpar. En alttaki gömlek te, iç gömlek adını taşır. İç gömlek, kalbin iç yüzünü meydana getirir. Kalbin içinde bölmeler ve kapaklar görülür. İnsan kalbini daha iyi anlamak için, bir koyun kalbini inceleyelim. Bu sebeple, bir koyun yüreği alalım. Bunu yukarıdan aşağıya doğru ortasından keselim. Böylece yürek, birbirine benzeyen 2 eşit parçaya bölünmüş olur. Bu parçaların herbirinde, altta ve üstte olmak üzere 2'şer boşluk göze çarpar. Bu boşluklardan üstte olanlara **kulakçık**, altta bulunanlara **karıncık** denilir. Bu suretle, bir kalbde iki kulakçık, iki de karıncık var demektir. Kalbin sağına düşen kulakçığa sağ kulakçık, karıncığa da sağ karıncık adı verilir. Sol yandakiler ise sol kulakçık ve sol karıncık adlarını alırlar.

Kalbin sol bölmelerinde temiz kan bulunur; sağ bölmelerini kirli kan doldurur. Temiz kan, açık kırmızıdır. Kirli kan, siyaha yakın bir kırmızılık taşır. Sağ kulakçık ile sağ karıncık ve sol kulakçık ile sol karıncık arasında kapaklar bulunur. Boşlukların herbirine, birer kalın damar gelir. Damarların boşluklarla birleştiği yerlerde, et kapaklar vardır.

Büyük dolaşımda kirlenen kan, sağ kulakçıktan sağ karıncığa geçer. Kapaklar kanın geri gitmesine engel olur. Kalbin sağ yanındaki kapak 3 parçalıdır; sol yanındaki kapak ise 2 parçadan ibarettir.

Temiz kan, al renktedir; kalbin sol boşluklarında bulunur. Vücuda da atar damarlar vasıtasiyle yayılır. Atar damar kalbden çıkarken geniştir. Fakat, vücut organlarına yayıldıkça in-

celir, kıl gibi iplik iplik yayılırlar. Atar damarlar içinden giden kan, organları besler. Bu esnada temiz kan kirlenir; koyu bir renk alır. İçinde karbon dioksit gibi zehirlerin bulunduğu kirli kan, toplar damarlar vasıtasiyle kalbe döner. Kalbe gelen kirli kan küçük dolaşım yolu ile akciğerlere gider, temizlenir; tekrar kalbe gelir.

Kalbin çalışması, isteğimiz dışında olan hareketlerdendir. Elimizi kolumuzu istediğimiz gibi hareket ettirebiliriz. Ama, kalbin hareketleri irademiz dışındadır.

Kalbin hareketlerini düzenleyen 2 çeşit sinir vardır. Bunlardan birincisine sempati sinirleri adı verilir. Sempati sinirleri, kalbin hareketlerini hızlandırır. Diğer sinirler dimağdan gelirler. Bu sinirler de kalbin hızını azaltmıya yararlar.

Kalbin başlıca görevi, temiz kanı vücuda yaymak, kirli kanı da toplayıp akciğerlere göndermektir. Akciğerlerde, havanın oksijen gazı ile temizlenen kanın tekrar kendi içine dönmesini sağlar.

Kalb, daha doğrusu vücutta çalışan bir kan tulumbasıdır. Hem de, emme - basma tulumbadan farksızdır. Bu tulumbanın düzgün çalışması, sağlığımızın ilk şartıdır. Eğer kalbde bir ârıza belirirse hayatımız tehlikeye düşer. Kalbin sol bölümü işlediği zaman, buradaki temiz kan atar damarlara geçer. Ve onlar yardımı ile de vücuda yayılır. Sağ bölümlerini işletirse, toplar damarlar vasıtasiyle sağ karıncığa gelmiş olan kirli kanı, akciğerlere gönderir. Vücudumuzun herhangi bir yerinde bir bozukluk belirse, derhal kalbimizin atışında da bir değişme olur. Bu sebeple, hastalandığımız vakit doktor bizi muayene ederken nabzımızı saymayı ihmâl etmez.

KALDELİLER:

Bu günkü Irak'ın bulunduğu yere tarihte **Mezopotamya** denilmektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin geçtikleri bu ülkenin kuzeyine **(Asur)**, orta kesimine **(Kalde)** ve güney kısmına da **Sinear)** adları verilmektedir.

Milâddan binlerce yıl önceki zamanlarda, Orta Asya'dan bir takım Türk kabîleleri gelerek Mezopotamyanın (Kalde) topraklarına yerleşmişlerdi. Bunlar Sümerler ve Akadlardır. Bu yüzden bunlara tarihte (Kaldeliler) adı verilmektedir.

1841'den sonra yapılan araştırmalarda Fransız, İngiliz ve Alman bilginlerinin ortaya çıkardığı gerçeklere göre, Kaldeliler burada kaldıkları müddet içinde örnek bir medeniyet kurmuşlardı.

KALDIRAÇLAR :

Bu kelime yeni Türkçe terimlerden biridir. Kaldıraç, İtalyancadan alınarak dilimize yerleşmiş olan ve hâlen de kullanılan manivelâ kelimesinin karşılığıdır.

Kaldıraçlarda üç nokta vardır. Bunlardan biri kuvvet noktası, diğeri dayanma noktası, üçüncüsü de direnç (mukavemet) noktasıdır.

Bu noktaların yerlerine göre kaldıraçlar üç çeşide ayrılırlar:

1 — Dayanma yeri ortada olan kaldıraçlara birinci çeşit kaldıraç denir. Makas, karton, terazi, kayık küreği gibi...

2 — İkinci çeşit kaldıraçta dayanma yeri sonda bulunur. El arabası gibi... Ayağımızın ucuna bastığımız zaman parmaklarımızın dayandığı yer ikinci çeşit kaldıraçlardandır.

3 — Üçüncü çeşit kaldıraçlarda dayanma yeri başta bulunur. Maşa gibi...

Kaldıraçlar hakkındaki kanunu, ilk defa olarak meşhur fizik bilgini Arşimet ortaya koymuştur. (Bak: Arşimet)

Kaldıraçlar, az kuvvet harcıyarak fazla yük kaldırmağa yarar. Dolayısiyle kuvvete dayanan işlerin yapılmasını kolaylaştırır.

KALE :

Eski zamanlarda, düşmanlara karşı şehir ve kasabaları mü-

dafaa etmek içi ntaşlardan meydana getirilen yüksek ve kalın duvarlı yapılardır. Burçları ve mazgalları da vardır. Bunların küçüklerine (Hisar) adı verilmektedir. Anadolunun bir çok şehir ve kasabalarında, eski zamanlardan kalma kaleler ve hisarlar bulunmaktadır.

KALECİK :

Ankara vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Yüz ölçümü 2070 kilometre ve genel nüfusu 33,761 dir. Kaza merkezine bağlı Çandır, Hasayaz ve Konur adlarında üç nahiyesi, 78 köyü vardır.

Vilâyetin doğu kuzeyinde bulunan kaza merkezi 72 kilometrelik muntazam bir şose ile Ankara'ya bağlıdır Kaza merkezine her gün otobüs seferleri vardır. Çankırı'ya giden demiryolu bu kazanın 4 kilometre yakınından geçer. Toprakları çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir. Verimli bağları ve meyva bahçeleri vardır.

Bu kazanın 1484'de Yıldırım Bayezit tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir.

KALİFORNİYA YARIMADASI :

Bu yarımada Meksika'ya aittir. Amerika Birleşik Cumhuriyetine dahil Kaliforniya devletinin güneyindedir.

Büyük Okyanusla Kaliforniya Körfezi arasında uzanan bir arazi parçasıdır. 90,000 nüfusu vardır.

KALMUKLAR :

Türklerin Moğol cinsinden gelme büyük ve dağlık bir soyun adıdır. Bunlar en çok Sovyet Rusyanın Don ve Volga ırmakları arasında, Siberya'da yaşarlar.

Nüfusları 170,000 dir.

Kalmuklar, tip bakımından sarı, yassı yüzleri; çıkık elma-

cık kemikleri ve çekik gözleriyle Çinlilere benzerler. Dilleri eski Moğolcadır. Yazılarında Uygur Alfabesi kullanırlar. Eski göreneklerine çok bağlı oldukları için geri bir durumda yaşarlar.

KALORİ :

Bu kelimenin aslı lâtinceden alınmadır. Fizik Bilgisinin tarifine göre: **«Bir kilogram suyun sıcaklığını bir derece yükseltmek için lâzım olan ısı miktarına (Kalori) denilmektedir.**

Besinlerin alınmasından sonra, vücudumuza lüzumlu sıcaklığı ve kuvveti vücutça yakılan besinlerin verdiği kalori temin eder.

Bir gram yağda ortalama olarak sekiz kalori vardır. Bu hususta yapılan araştırmalara göre, az çalışan bir insanın yirmi dört saat için 2400 kaloriye ihtiyacı vardır.

KALORİFER :

Sıcaklık merkezi olan büyük bir kazandan çıkan buharın (buğunun) borularla dolaştırılarak bir binanın her tarafını ısıtmasını sağlıyan cihazdır.

Kışın büyük binaların, vapur ve trenlerin ısıtılmasında kullanılır.

KALORİMETRE :

Isıyı kalori cinsinden ölçen bir araçtır.

KALSİYUM :

Beyaz ve sarımtırak bir madendir. Yoğunluğu (Kesafeti) 1,55'dir. 800 derecede erir. Kireç ve alçı ile birleşir. Sönmemiş kireç kalsiyum oksittir.

KAMAN :

Kırşehirin kazalarından biri iken bu vilâyetin 20 Temmuz

1954 den itibaren kaza olması üzerine Ankara vilâyetine bağlanmıştır.

Köskep, Tepeköy isimli iki nahiyesi ve 78 köyü vardır. Genel nüfusu 51,422 kişidir. Bunun 4,350'si kaza merkezindedir. Kırşehir'le Kaman arasında 51 kilometrelik muntazam bir şose vardır.

Arazisi çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir.

KAMARA :

Gemilerdeki yatak odalarına (kamara) denilmektedir.

Bundan başka İngiliz parlâmentosunda (millet meclisinde) sık sık sözü geçen Lortlar Kamarası ve Avam Kamarası adında kısımlar da vardır. Lortlar kamarasının üyelerini kıral seçer. Avam kamarasını teşkil eden milletvekilleri halk tarafından seçilir.

KAMBİYO :

Bu kelime İtalyancadır. Bir parayı başka bir para ile değiştirmek ve bir memleketin parasını, diğer bir memleketin parasına çevirmek mânalarında kullanılır.

Türkiye ile ticaret işleri yapan yabancı memleketlerin firmalarına kolaylıklar sağlayan bankaların bu işlerle uğraşan daireleri vardır.

KAMÇATKA :

Sibirya'nın kuzey doğusunda uzanan bir yarımadadır. Sovyet Rusya'nın Uzakdoğu ülkelerinden birini teşkil eder.

Birkaç sıra halinde uzanan volkanik dağlarla kaplıdır. Burada sıcak su kaynakları ile 26'sı sönmüş ve 14 tanesi faaliyette 40 yanardağ vardır. Halkı Koriyak ve Kamçadal adları verilen kabîlelerle Çinliler ve Korelilerden ibarettir.

Burada yaşıyan insanların çoğu göçebe halde bulunduğu

için nüfusunun kesin olarak tesbiti mümkün olmamıştır. 20 - 25 bin arasında tahmin edilmektedir. Muntazam yolları yoktur. Yük taşıma işlerinde köpek koşulan kızaklar kullanılmaktadır.

Sahillerinde balıkçılık ve iç taraflarda kürk hayvanlarının avcılığı yapılır.

KAMPLAR :

Kamplar, kırlarda, ormanlarda, deniz kıyılarında, çadırlarda ve tahta barakalarda kurulmaktadır.

Askerlik, izcilik, öğretmen ve öğrenci kampları gibi çeşitleri vardır. Şehir dışındaki uygun yerlerde kurulan bu kamplarda; temiz hava almak, spor yapmak, denize girmek, geziler tertiplemek gibi faydalı hareketler yapılmaktadır.

Bunlardan başka esirlerin ve siyasî suçluların şehirlerden uzaklarda kurulan kampları vardır. Bunların her tarafı tel örgüleriyle çevrilidir.

KAMUTAY :

Büyük Millet Meclisi mânasına kullanılan Türkçe bir kelimedir. (Bak: Büyük Millet Meclisi).

KAN :

İnsan ve hayvanların vücutlarında dolaşarak hayatın devamını temin eden kırmızı sıvıya (kan) denir.

Bir damla taze kan alınarak mikroskopla incelenirse, adına (plâzma) denilen sulu bir kısımla, bunun içinde bulunan Alyuvarlar ve Akyuvarlar görülür.

Alyuvarların ödevleri, vücudumuzun hücrelerine lüzumlu oksijeni taşımaktır. Kana kırmızı rengi veren de bunlardır. Sayıları Akyuvarlardan çok fazladır.

Akyuvarların da ödevleri, vücudumuza dışarıdan girecek mikroplarla savaşmaktır. Renkleri beyazdır.

Hastalık sırasında, vücudumuzdaki hararetin (ısı) artması, akyuvarların mikroplarla savaşmasından ileri gelmektedir.

KANIN PIHTILAŞMASI :

Vücudumuzdaki kanın pıhtılaşması ancak hava ile karşılaşmasına bağlıdır.

Bir cam tüp içine akıtılan bir damla taze kanı ışığa tutarak incelediğimiz zaman, iki kısma ayrıldığını görürüz. Bunlardan biri, tüpün dibine çöken ve rengi koyu kırmızı olan kısımdır ki buna (pıhtı) denir. Bunun üstünde kalan pembemsi renkteki suya da (serum) adı verilir. Damarlardan çıkan kanın böylece pıhtılaşması, hayatın devamı bakımından çok faydalıdır.

Eğer kanda pıhtılaşma özelliği olmasaydı, iğne ucu ile açılan bir delikten kanın durmadan akması gerekirdi ki, bu, hayatımız için bir tehlike olurdu. İşte kanın pıhtılaşması böyle bir tehlikenin önünü almaktadır.

KANIN VÜCUDUMUZU KORUMAKTAKİ ROLÜ :

Kanın vücudumuzu korumaktaki rolü çok önemlidir. Kan, organlarımıza lüzumlu besin ve oksijeni taşıyarak, onları besler ve kuvvetlendirir. Organlarımızın kuvvetli oluşu, bizi sağlamlaştırır.

Bundan başka, kandaki akyuvarlar, vücudumuza çeşitli yollardan giren mikropları yok eder. Bizi hastalıktan kurtarır.

KANADA :

Kuzey Amerika kıtasının, kuzey bölgesini (Kanada) kaplamaktadır. Bu ülke, kuzeyde, Kuzey Buz Denizi, güneyde Amerika Birleşik Devletleri, doğuda Atlas Okyanusu ve Batıda Büyük Okyanusla çevrilidir.

Yüzölçümü (9,660,000) kilometre karedir. Avrupa kıtasına

yakın bir büyüklüktedir. Orta kısımda geniş **(Kanada)** ovaları uzanır. Bu düzlüklerin batısında Büyük Okyanus kıyılarına doğru uzanan dağlar arasında **(Kolombiya)** yaylaları yer almaktadır.

Orta kısımdaki geniş alanlarda, büyüklüğü 3 milyon kilometre kareyi bulan (Kanada ormanları) vardır.

Bu ormanların içinde çeşitli mavi tilkiler, su samurları, sincaplar ve kunduzlar gibi kürkleri çok kıymetli av hayvanları bulunmaktadır.

Daha güneylerde uzanan düzlüklerde çok verimli buğday ziraati yapılmaktadır.

İklimi :

Kanada'da şiddetli bir kara iklimi hüküm sürmektedir. Kışlar çok uzun ve şiddetli, yazlar sıcak geçer. Yalnız Büyük Okyanus kıyılarında, batı rüzgârlarının ve sıcak su akıntılarının etkisi ile kışlar oldukça hafif geçer.

Batıdaki iç yaylâlar, Kanada'nın en fazla yağış alan bölgeleridir. Kuzeye doğru gidildikçe, Kutup bölgelerine girilmiş olur.

Akarsuları ve Gölleri : :

Kanada, akarsu bakımından zengin bir ülkedir. Yalnız bu akarsuların büyük bir kısmı, uzun kış aylarında tamamiyle donarlar. Bunların en önemlileri, Amerika Birleşik Devletlerinin sınırı boyuna dizilmiş olan göllerin sularını, büyük bir haliçle, Atlas Okyanusuna boşaltan **(Sen Lorıns)** ile Kuzey Buz Denizine dökülen **(Makenzi)** ırmaklarıdır. Kanada topraklarında bir çok göller vardır.

Nüfusu ve Büyük Şehirleri :

Kanada'nın nüfusu 12 milyondan biraz fazladır. Çok bü-

yük olan Kanada topraklarına göre bu nüfus çok azdır. Kilometre kare başına 2 kişi bile düşmemektedir.

İngiliz imparatorluğuna dahil bir dominyon olan Kanada'nın hükûmet merkezi 130,000 nüfuslu **Ottava** şehridir. **Kebek ve Montreal** şehirleri **Senlorıns** havzasında kurulmuş büyük ticaret merkezleridir. **Vinipeg**, geniş ölçüde ziraat yapan orta bölgenin büyük şehirlerinden biridir.

Vankuver limanı, buğday, kereste ve av derileri yollamak bakımlarından Kanada'yı Uzak Doğu Asya limanlarına bağlamaktadır.

Ticareti ve Ekonomik Durumu :

Kanada, herşeyden önce bir ziraat memleketidir. Kanada'da her yıl 10 milyon ton buğday yetiştirilmektedir. Ovalarında beslenen büyük baş hayvanlardan çok miktarda et ve süt elde edilmektedir.

Kanada ormanları bu memlekete büyük gelirler temin etmektedir. Burada maden kaynakları hem zengin, hem de kıymetli madenlerle doludur. Maden kömürü, nikel istihsali, altın ve gümüş kaynaklarının bulunuşu bu memlekete büyük gelirler sağlamaktadır.

Kanada'nın Tarihi :

Kanada, 1497 de Cabot tarafından keşfedilmiştir. 1534 de buraya Fransızlar yerleşmişti. İngilizler, Fransızları Kanada'dan çıkarmak için uğraştılar.

1713'de başlayan muharebeler elli yıl kadar sürdü. Nihayet İngilizler 1763'de Fransızları Kanada'dan çıkardılar.

İngilizler 1867'de bir federasyon kurulması için halkı serbest bıraktılar. Şimdi Kanada, İngiliz İmparatorluğuna dahil bağımsız bir dominyon halindedir.

KANARYA :

Serçe büyüklüğünde, güzel ötüşlü, sarı renkli bir kuştur. Kafeslerde beslenir ve yetiştirilir.

Kanarya adalarından geldiği için bu adı almıştır. Minimini gagası koni biçimindedir. İyi bakılırsa (20) yıl kadar yaşar. Bunların, Kanarya adalarında yabanî cinsleri de vardır. Renkleri karadır.

KANARYA ADALARI :

Atlas Okyanusunda ve Kuzey Afrika kıyıları açıklarında bulunan takım adalara (Kanarya adaları) denilmektedir. Bu adalar İspanyaya aittir.

Bu adalarda yaşayan 586,000 nüfusun çoğu İspanyol, bir kısmı da yerlidir. Toprakları çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir. Adaların iklimi güzeldir. Ciğer hastalıkları için dünyanın en iyi tedavi ve istirahat yerlerinden biridir.

Kanarya adaları ilk defa 1402'de Normandiyalı (Jean de Béthercout) tarafından keşfedildi. (Las Palmas) bu adaların en güzel şehirlerinden biridir.

KANDAKİ ZARARLI MADDELERİ DIŞARIYA ATAN ORGANLAR :

Kanımızdaki zararlı maddeleri dışarı atan organlardan biri de (Böbrekler) dir.

Böbrekler, karın oyuğu içinde, arkada ve omurganın iki tarafındadır. Bunlar iki tanedir. Biçimleri, büyükçe birer fasulyaya benzerler.

Bu böbreklere kan, kalın bir atardamarla gelir. Bu damar böbreklere gitmek için iki kola ayrılır. Böbrekler, buraya gelen kandaki sidiği süzerler. Bu suretle kandan ayrılan sidik zehirleri (sidiklik) denilen torbaya geçtikten sonra buradan dışarı atılırlar. (Bak: Deri).

KANDIRA :

Kandıra, Kocaeli vilâyetine bağlı bir kazadır. İzmit'in 49

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

«... BIRAKIN YOLUNA DEVAM ETSİN.»

Türk akıncıları Hırvatistan topraklarını dolaşıyorlardı. Kral Matyos'un İtalyadan gelmekte olan nişanlısı prenses Beatris Macaristana gidiyordu.

Yolda İskender ve Ali beylerin idare ettikleri Türk akıncılarına rastladılar. Prensesin maiyetinde beş binden fazla muhafız asker vardı.

72 kişiden ibaret olan akıncılar, kılıçlarını çekerek saldırdıkları zaman bunların hepsi çil yavrusu gibi dağılmışlardı.

Prenses, korkusundan titriyor ve ağlıyordu.

İskender Bey hemen bağırdı:

— Yiğit arkadaşlarım. Prensesi bırakın yoluna devam etsin. Kadına dokunmak Türklüğün şerefine yakışmaz...

Yanındaki muhafızları dağılan zavallı prenses, ancak bu sözlerden sonra, kurtuldu ve birkaç kişi ile yoluna devam edebildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

NİÇİN ATA BİNMEDİ?

Sultan Abdülâziz Mısır'a gittiği sırada Fuat Paşa da yanında bulunuyordu. Vapurdan indikten sonra, Mısır valisi İsmail Paşanın hazırlattığı atlara binmek icap ediyordu. Vali İsmail Paşa Padişaha gereken hürmeti göstermiyordu. Bu suretle, aklınca Mısır halkına kendisinin müstakil olduğunu, padişahla eş olup, onun yanında atla yürüyebileceğini ispat etmiş olacaktı.

Fuat Paşa, hiç sevmediği İsmail Paşayı Abdülâziz'in yanında ve halkın nazarında küçük düşürmek için:

— Ben padişahımın yanında ata binemem. Buna hürmet hislerim müsait değildir.

Dedi. Ve İsmail Paşayı da istemiye istemiye yayan yürümeğe mecbur bıraktı.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

Tenbellik, yavaş yavaş bütün faziletleri bitirir.

Hiç bir menfaat beklemeden, gösterilen cesaret, en büyük fazilettir.

İnsan güzel sever gibi görünür. Fakat sevdiğini güzel bulur.

Gerçeklerin açıkça anlaşılabilmesi, söyleyenlerin sözlerine değil, denemelere bağlıdır.

İyiliği ve doğruluğu sevenler, güzelliği kucaklamış bir anneye benzerler.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

8 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 42. Fiyatı 15 kuruştur.

KARE
KARE PRİZMA
KARGA
KARINCA
KARINCAYİYEN
KARPUZ
AKISAN
KAŞ
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-2
KAVUN
KARTAL
KAYALAR
KAYAK
KAVAK

Bunları biliyor musunuz?

BALIKLARIN GÖZ KAPAKLARI NİÇİN YOKTUR?

Hayvanların göz kapakları, gözü harice karşı korumak için lâzımdır.

Balıklar daima su içinde bulunduklarından göz kapaklarına ihtiyaçları yoktur.

BASKI MAKİNESİNİ KİM İCAT ETTİ?

İlk defa 1453'de dizili harflerle baskı makinesini kullanan Gutenberg'dir. Bundan yüzlerce yıl önce Çinlilerin basit kalıplar kullanarak baskı yaptıkları tarihin ortaya çıkardığı hakikatlerdendir.

KIŞIN YARASA NİÇİN UYUR?

Yarasa, böcekçikleri yiyerek yaşar. Kışın bunları bulamadığı için derin bir uykuya yatar. Uyku sırasında yaşamak için pek az gıdaya ihtiyacı vardır.

Bunu da vücudundaki yağlardan temin eder.

BOMBANIN PATLAMASI NİÇİN CAMLARI SARSAR?

Bombanın birdenbire patlayışı havada şiddetli dalgalar meydana getirmektedir. İşte bu dalgalar buraya yakın evlerin camlarına çarptığı zaman sarsıntı yapar.

MUTFAK TAKIMLARI NİÇİN ALÜMİNYUMDAN YAPILIR?

Alüminyum kolayca kararmaz. Bu yüzden mutfak takımlarının çoğu bu madenden yapılmaktadır.

kilometre kuzeyindedir. Akçaova, Kaymas ve Şeyhler adlarında üç nahiyesi ve 101 köyü vardır.

Kazanın umumi nüfusu 55,065 dir. Bunun beş bini kaza merkezindedir. Deniz kıyısına uzaklığı 20 kilometredir. Vilâyetin merkezine bir şose ile bağlıdır.

KANGAL :

Sivas vilâyetine bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 3,950 kilometrekaredir. Genel nüfusu 48,125'dir. Akçahan, Killiğ, Deliktaş, Kavak, Yellice ve Akpınar adlarında 6 nahiyesi ve 128 köyü vardır.

Kangal, Sivas'ın 81 kilometre güney doğusundadır. Sivas - Erzurum demiryolu bu kasabanın beş kilometre yakınından geçer.

KANGURU :

Avusturya kıtasında yaşayan, memelilerden garip biçimli bir hayvandır. Arka ayakları uzun ve kuvvetlidir. Sağlam ve kalın bir kuyruğu vardır. Ön ayakları kısadır. Başı ve kulakları tavşana benzer. Üç metrelik yüksekliğe sıçrayabilir. Koşmalarını sıçramalarla yapar.

Küçükleri olduğu gibi, iki metre boyunda 70 - 75 kilo ağırlığında olanları da vardır. Bu hayvanın en garip özelliklerinden biri de dişilerinin karınları altında yavrularını taşımak için birer kesenin bulunmasıdır. Bu hayvan, bir tehlike sezdiği zaman yavrularını bu keseye yerleştirdikten sonra, sıçraya sıçraya kaçar ve kurtulmağa çalışır.

KANIMIZIN VE YÜREĞİMİZİN SAĞLIĞINI NASIL KORUYACAĞIZ? :

Kanımızın sağlığını korumak için, iyi besinler almak ve temiz havalı yerlerde yaşamak lâzımdır.

Kanımızı zehirleyenlerin başında alkollü içkiler gelmektedir. Kanımızın sağlığını düşünerek içki kullanmamak lâzımdır. Vaktinde yatmak, bol uyku uyumak vücudu dinlendirir. Dinlenen vücut iyi hareket eder ve kanın dolaşımını da kolaylaştırmış olur.

Küçük ve büyük abdestleri de fazla tutmak, kanı zehirleyici hareketlerden biridir. Bundan sakınmalıdır.

Yüreğimizin sağlığını korumak için de merdivenleri çok hızlı çıkmamak, yokuşları koşarak tırmanmamak, bisiklete fazla binmemek ve ağır sporlar yapmamak lâzımdır.

KANIN VÜCUTTA DOLAŞIMI :

Vücudumuzdaki kanın dolaşımı küçük ve büyük olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenir.

Küçük Dolaşım :

Yüreğin sağ karıncığından akciğer atardamarları ile çıkan kirli kan akciğerlere gider. Orada kılcal damarlara ayrılır. Karbon dioksiti dışarı vererek oksijeni alır. Temizlenir, akciğer toplardamarları halinde yüreğin sol kulakçığına döner. Kanın akciğer yolu ile yaptığı bu dolaşmaya (Küçük Dolaşım) adı verilir.

Büyük Dolaşım :

Sol karıncıktan çıkan büyük atardamar, sağdan sola doğru bir yay çizdikten sonra vücudun üst kısımlarındaki organlara kollar vererek karın boşluğuna iner. Sindirim organına, bezlere ve böbreklere kollar verir. Kalça bölgesinde ikiye ayrılır. Sağ ve sol bacağa gider. Nihayet kılcal damarlarda sona erer. Üst ana ve alt ana toplardamarlar adı ile geriye dönerek yüreğin sağ kulakçığına iki koldan dökülürler.

Kanın sol karıncıktan başlayıp sağ kulakçıkta sona eren bu uzun dolaşmasına **(büyük dolaşım)** denir.

KANI TEMİZLEYEN ORGANLARIN KORUNMASI :

Kanı temizleyen organlardan başlıcaları böbrekler ve derimizdir.

Böbrekler, iç organların en mühimlerinden biridir. Vücuttaki zehirli maddeleri dışarıya atarlar. İki böbrekten biri hastalanırsa, sağlam kalan, elinden geleni yapar. Fakat iki böbrek te bozulursa vücuttan atılamıyan zehirler ölüme sebep olur.

Böbrek; grip, yılancık, kızıl, çiçek, tifo ve verem gibi salgın hastalıklarda iltihaplanır. Bademcik iltihapları da böbrek iltihaplarına sebep olur. Zehirli ilâçlar da böbreği bozar.

Gıda değişiklikleri ve vitaminsizlikler böbrekte kum veya taş yapar.

Böbrek hastalıklarında doktorun tavsiye ettiği perhizi takib etmek en emin yoldur. Böbrekleri ağrıyan derhal doktora müracaat etmelidir. İdrar tahlili böbreklerin hasta olup olmadığını açıklar.

Deri bakımı, temizlikle olur. Deri hastalıklarından başlıcaları olan uyuz, saçkıran, kel, trikofisi ancak temizlikle önlenir. Yara ve yanıklara merhem sürülmeli, sık sık pansuman yapmayı ihmâl etmemelidir.

El, yüz ve ayaklarımızı günde bir kaç defa yıkamalıyız. Vücut da en az haftada bir yıkanmalı ve çamaşır değiştirilmelidir. Deri ancak temiz tutulursa solunum ve vücutta toplanan zehirleri dışarıya atma görevini başarabilir.

KANİJE MUHAREBESİ :

Kanije, Macaristanla Avusturya arasında, Tuna ayaklarından bir ırmağın kıyısında kurulmuş bir kaledir.

1601 yılında Tiryaki Hasan Paşa tarafından, üstün bir cesaretle müdafaa edildiği için büyük bir şöhret kazanmıştır. Bu

kale bir yıl önce III. Mehmet zamanında sadrazam İbrahim Paşa tarafından zaptedilmişti.

Avusturya Arşidük'ü Ferdinand, bu kaleyi geri almak için 60,000 kişilik bir ordu ile kuşattı.

Kalede muhafız olan Tiryaki Hasan Paşanın kumandasında ancak 6,500 kişi vardı.

(75) gün süren sıkı bir kuşatma sırasında Tiryaki Hasan Paşa, sık sık saldırış hareketleri yaparak ve harp hileleri kullanarak düşmanlara dehşet saldı.

Nihayet düşman, bu üstün kahramanlıklar ve dayanış karşısında çekilmek zorunda kaldı.

Tiryaki Hasan Paşa peşlerini bırakmadı. Düşmana çok kayıp verdirdi. Sayısız harp malzemesi ve esirler ele geçirdi.

Bu suretle büyük bir zafer kazanarak, Türkün yiğitlik ve kahramanlığını düşmanlara gösterdi.

(Bak: Tiryaki Hasan Paşa).

KANSER :

Orta yaşlılarla ihtiyarlarda görülen ve vücuttaki kanları zehirleyen bir ur hastalığıdır. Hemen tedavisi yapılmazsa, hasta bir yıl içinde ölür .

Bu hastalığın en başarılı kurtarma çareleri, ameliyat, rontgen ve radyum ile yapılmaktadır.

Kanserlilerde kansızlık başlar. Renkleri bu sebepten soluktur. Bu hastalığın yaptığı ağrılar dayanılmayacak kadar şiddetlidir.

Kanserin gerçek sebepleri, hâlâ doktorlukça kesin olarak bilinememektedir. Mikropla geldiğini, doğuş kusurları olduğunu ileri sürenler vardır.

KANTARLAR :

Kantar ,ağırlıkları tartmak için kullanılan bir âlettir. Üstünde işaretler bulunan bir sapı, ileri geri hareket eden bir de-

mir topu, tartılacakların takılması için iki zincire bağlı bir çengeli vardır.

Yaylı el kantarları, bunların küçükleridir. Bunlar ancak 10 - 15 kilo ağırlığındaki şeyleri tartabilirler.

KANUN :

Büyük Millet Meclisi tarafından, devletin ve halkın ihtiyaçlarına uyularak çıkarılan ve neşredildiği günden itibaren, tatbik edilecek hükümleri gösteren genel kaidelere Kanun denilmektedir.

Kanunlar, yapılışlarındaki özelliklere göre isim alırlar. Medenî Kanun, Ticaret Kanunu, Basın Kanunu... gibi.

KANUNÎ ZAMANI :

Kanunî Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine 1520 de padişah olmuştu.

Büyük dedesi Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı kanunlara, yeni ekler katarak Osmanlı İmparatorluğunun işlerini düzenlemeğe çalıştığı için (Kanunî) adını almıştır.

Osmanlıların Avrupada Genişlemesi :

Fatih Sultan Mehmet zamanında, Osmanlı toprakları çok genişlediği için sınırlarımız Macaristan'a kadar dayanmıştı.

Kanunî tahta çıktıktan sonra Macarlar, ödemekte oldukları vergiyi vermek istemediler.

Bu durum karşısında Kanunî Sultan Süleyman kuvvetli ordusunun başına geçerek Macaristan üzerine yürüdü. Onların elinde bulunan Belgrat'ı aldıktan sonra, Mohaç ovasında Macar ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. (1526) Kıral Layoş kaçarken bir bataklıkta boğuldu. Osmanlılar, Macarların o zamanki başkenti olan Budin'e girdiler.

Bir müddet sonra 1529 da Viyana'yı kuşattılar. Osmanlı

ordusunun zaferler kazanarak Viyana önlerine kadar gelmesi Avrupa'daki genişlemeleri sağladı.

Kanunî zamanındaki sınırlarımız çok genişlemişti. Batıda Yunan denizi ile Afrikada Fas ülkesine dayanıyordu.

Bu geniş topraklar içinde 60 milyon insan yaşıyordu. Kanunî zamanı Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden biridir.

Denizlerdeki üstünlük :

Kanunî devrinde, Osmanlı donanması çok kuvvetliydi. Barbaros Hayreddin Paşa, devlet hizmetine alınarak Kaptan-ı Derya (Donanmanın kumandanı) tâyin edildi. Bu kahraman Amiral, yeni baştan düzenlediği büyük bir donanma ile Ege adalarının çoğunu aldı.

Bu sırada başta Venedik ve İspanya olmak üzere Akdenizdeki devletler birleştiler. Barbaros donanması ile bunları Preveze önlerinde karşıladı. Büyük bir zafer kazandı. Diğer taraftan Turgut Reis Batı Trablusu Osmanlı ülkesine kattı.

Bu iki büyük denizcinin kahramanlıkları ile denizlerde büyük bir üstünlük sağlanmış oldu.

KAN YOLUYLA VÜCUDUMUZA GEÇEN HASTALIKLAR :

(Bak: Sıtma, Tifüs, Kuduz.)

KAPARO :

Yapılan pazarlık ve işler için önceden verilen bir miktar paraya (Kaparo) denilmektedir.

KAPİTAL :

Herhangi bir sermayenin ana parası demektir. Biriktirilerek bankalara yatırılan paralara da (Kapital) denir.

KAPİTÜLÂSYON :

Osmanlı İmparatorluğunun en kuvvetli zamanlarında Kapitülâsyon, ilk defa Kanunî Sultan Süleyman tarafından Fransa Kralı birinci François (Fransuva) ya verilmiş ve bu suretle Türk sularında serbestçe ticaret yapabilmek hakkı tanınmıştı.

Bu gemilerle ticaret yapan Fransızlardan sonra, diğer devletler de bu haklardan faydalanmağa başlamışlardı.

Sonraları Osmanlı devletinin zayıf düştüğü sıralarda bu imtiyazların sınırları genişletildiği için, Kapitülâsyonlar, adetâ hükûmet içinde hükûmet sürmek şeklini de almıştı. Bu yüzden devletin, ticaret ve ekonomi bakımlarından gelişmeleri de geri kalıyordu.

Tanzimat ilânı sırasında, Avrupa devletleri kapitülâsyonlarda küçük değişmeler yapılmasını kabul etmişlerdi.

Birinci Cihan Savaşı sırasında, Talât Paşa hükûmeti bu imtiyazları kaldırdığını ilân etmişti. Fakat bu savaşın sonunda Türkiyenin yenildi sayılması yüzünden Sevr Muahedesi kapitülâsyonları çok arttırmıştı.

Nihayet İstiklâl Savaşımızın büyük zaferlerinden sonra, Lozan konferansında kapitülâsyonlar ortadan kaldırıldı.

KAPLAN :

Dört ayaklıların et yiyen cinsinden, arslan büyüklüğünde çok yırtıcı bir hayvandır. Asya'nın en çok sıcak bölgelerinde, Sumatra ve Cava'da yaşar.

Arslandan farkı, yelesinin bulunmaması ve derisinin çizgili olmasıdır. Başından kuyruğunun ucuna kadar uzunluğu üç metreyi bulur. Kuvvetli, çevik ve son derece yırtıcı bir hayvandır.

Arslan aç olmadığı ve kendisine dokunulmadığı zaman saldırmaz. Kaplan ihtiyacı yokken bile insana ve gördüğü hayvanlara hemen hücum eder.

Hindistan'da her yıl kaplanın saldırmasından binlerce insan ölmektedir.

KAPLICALAR :

Yer altından sıcak olarak çıkan ve üstüne bina yapılarak hamam gibi kullanılan maden sularının kaynağına (Kaplıca) adı verilmektedir.

Bunlar da sularının sıcaklık derecesine göre isim alırlar. Orta derecedeki sıcaklığa (ılıca), pek sıcaklara (kaynarca) denir. Bunlardan başka içmek suretile kullanılanlar da vardır. Adlarına (içmece) denilmektedir. Tuzla ve Ayaş içmeleri gibi. Kaplıcalar, sularında mevcut madenlere ve şifalı maddelere göre romatizma ve deri hastalıkları için doktorlar tarafından tavsiye edilmektedir.

Memleketimizin bir çok yerlerinde kaplıcalar vardır. Şifalı sayıldıkları için ,her yıl ilkbahardan başlayarak, sonbahara kadar binlerce hasta insan bu kaplıcalara akın etmektedir.

Yalova Kaplıcaları, sularında radyoaktif maddeler bulunduğu için pek şifalıdır.

Bursa'nın çelikli ve kükürtlü kaplıcaları da bir çok hastalıklar için şifalı sayılmaktadır.

Ankara yakınlarında, her yıl binlerce insan tarafından banyo için gidilen Haymana kaplıcalarının suları da çok şifalıdır.

Bu suların tahlilini yapan Prof. Kimyager Dr. Kerim Ömer Çağlar'ın (Haymana Kaplıcaları) adlı bir kitabı vardır.

Son yıllarda, bu kaplıcalara gelecek halkın ihtiyaçlarını karşılayacak durumda konforlu oteller yapılmıştır.

KAPLUMBAĞA :

Sürüngenler cinsinden ayakları bulunan bir hayvandır. Sırtında taşıdığı pek sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşar. Ağır hareketlidir.

Karada tatlısuda ve denizde yaşayan çok çeşitleri vardır. Büyük denizlerde ve Okyanus adalarında yaşayanları 200 kilo ağırlığındadır. Bunlara (dev kaplumbağa) adı verilmektedir.

KAR :

Su buharı sıfırdan aşağı derecede soğuk havaya raslarsa o zaman yağmur damlası yerine kar olur.

Kar tanecikleri beş ve altı köşeli düzgün şekillerde görülür.

Siyah bir karton veya kumaş parçası üzerine düşecek kar tanelerini bir büyüteçle bakarak inceleyebiliriz.

KARABEKİR KÂZIM GENERAL (1882 - 1948)

Karabekir Kâzım, İstiklâl Savaşında Doğu Cephesindeki hizmetleri ile tanınmış kumandanlarımızdandır. 1882'de İstanbul'da doğdu. Fatih Askerî Rüştiyesi ile Kuleli İdâdîsini tamamladıktan sonra Harp Okulunu birincilikle bitirmiş ve Harp Akademisinden 1905'de kurmay yüzbaşı olarak çıkmıştır. .

Askerlik hayatına Manastır'da başlamış ve komitecilerle yaptığı çarpışmalarda başarılar göstermiştir.

31 Mart ayaklanmasında İstanbula gönderilen hareket ordusuna katılmış; bundan sonra bastırmağa gittiği Arnavutluk isyanında başarılı hizmetlerde bulunmuştur.

1914 Birinci Cihan Savaşında yarbay olarak İran'a gönderilen askerî kuvvetlerin kurmaylığını yapmış, dönüşte Çanakkale'de Kereviz Derede Tümen Erkânı Harbiye Reisi olarak vazife görmüştür.

Buradaki başarılı hizmetlerine karşılık Albay olarak Fon der Goltz Paşanın yanında Kurmay Reisi olarak Bağdat'a gitmiştir.

1918'de Kafkas Cephesi İkinci Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiş, Erzincan ve Erzurum'un kurtarılmasında başarılı hizmetleri görülmüştür.

Ermenistan ordusunun saldırışlarına karşı kahramanca savaşlar yapmış, Gümrü'yü aldıktan sonra rütbesi Generalliğe yükseltilmiştir.

Kolordu karargâhı Tebriz'de iken İstanbul'a çağrılan Kâ-

zım paşa Tekirdağ'daki 14 üncü Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir.

Bir müddet bu vazifede kaldıktan sonra İstiklâl Savaşına katılmak arzusu ile 15 inci Kolordu Kumandanı olarak tekrar doğuya gitmiş bu suretle Millî Hükûmetin kuruluşuna hizmetlerde bulunmuştur.

Doğuda tekrar başlayan Ermeni saldırışlarını kırmış, Gümrü ve Kars Kongrelerinde Türk Heyetinin reisliğini yamıştır.

Büyük Millet Meclisine ilkönce Edirne'den Milletvekili olarak girdikten sonra, Birinci Ordu Müfettişliği vazifesi ile askerî hayata tekrar başlamıştır.

1924'de Müfettişlikten istifa ederek tekrar Meclise döndü. (Terakkiperver) adı verilen siyasî partiye kurdu. Kısa bir müddet bu partinin liderliğini yaptıktan sonra 1927'de emekliye ayrılmıştır.

1938'de İstanbul'dan Milletvekili seçildikten sonra Büyük Millet Meclisi Reisliğini yapmıştır. 1948'de Ankara'da iken öldü.

KARABURUN (Ahırlı)

İzmir Vilâyetine bağlı bir kazadır. Eski ismi Ahırlıdır. İzmir Körfezine girilecek yerde ve Sakız adasının karşısında bir yarımadanın üzerindedir. 7 köyü ile birlikte nüfusu 6,850 kişidir. Nahiyesi yoktur. İzmir'in 116 kilometre doğu kuzeyindedir.

KARACABEY :

Bursa vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Eski adı Mihaliçdir. Bu kazaya adı verilen Karacabey, Fatih devrinin ünlü kahramanlarından biridir. Belgrat savaşında şehit edilmiştir.

Buranın yerinde eskiden Miletopolis adında bir şehir vardı.

Karacabey kendi adını taşıyan ovada Ulubat gölünün batı-

sında ve Manyas gölünün doğusundadır. Yüzölçümü 1260 kilometre karedir. Toprakları sulak ve çok verimlidir. Kaza merkezi Bursa'nın 70 kilometre batısındadır. Muntazam bir şose ile vilâyet merkezine bağlıdır.

20 kilometre güneyinde, Karacabey Hârası vardır. 120.000 dekarlık geniş bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu hâra, ziraat ve hayvancılık bakımlarında bir okul hizmeti görmektedir.

Kazaya 70 köy bağlıdır. Nahiyesi yoktur. Umumî nüfusu 42,415 kişidir. Bunun 12 bini kaza merkezindedir.

KARACAOĞLAN (Ölümü 1679)

Karacaoğlan, şiirleri halk tarafından çok sevilen ve beğenilen saz şairlerimizden biridir. Nerede doğduğu, başka adı olup olmadığı kesin bir durumda belli değildir.

Bu saz şairinin, Anadoluyu baştan başa dolaştığı akıcı şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Rahmetli Sadettin Nüzhet, bu halk şairinin şiirlerini (133) sayfalık bir kitapta toplamıştır.

KARACASU :

Denizli sınırında Aydın vilâyetine bağlı bir kazadır. Nahiyesi yoktur. Yüzölçümü 470 kilometre karedir. Arazi darlığı yüzünden halkın çoğu dokumacılıkla geçinmektedir.

Aydın'ın 95 kilometre doğu güneyinde bulunan kazanın, sınırları içinde ormanlıklar vardır. Genel nüfusu 15,452 kişidir. Bu kazaya ancak 20 köy bağlıdır.

KARACİĞER: (Bak: Ciğerler)

KARADENİZ :

Türkiye topraklarının kuzeyinde yer alan bu denizin, etrafı karalarla çevrilidir. İstanbul boğazı ile Marmara'ya açılır.

Çanakkale boğazı yoluyla Ege denizi ve Akdenizle birleşir.

Etrafında, Türkiye'nin, Romanya'nın ve Bulgaristan'ın toprakları vardır.

Yüzölçümü 410,000 kilometre karedir. Bu denize; Tuna, Dinyeper, Dinyester, Don, Kızılırmak, Yeşilırmak, Sakarya nehirleri dökülmektedir. Suyu, Akdenizin sularından daha az tuzlu ve ondan daha soğuktur.

Ortalama derinliği 1,700 metredir. En derin yeri 3,200 metreyi bulur. İklimi çok serttir. Kışın hızlı güney doğu rüzgârları eser. Şiddetli fırtınalar hüküm sürer.

Yalnız Kırım yarımadasının güney batı tarafları, kuzey rüzgârlarına kapalı olduğu için az çok Akdeniz iklimine benzer.

Kışın deniz Odesa sahillerinde 15 - 20 gün donar.

KARADENİZ BÖLGESİ :

Karadeniz bölgesi, Yurdumuzun önemli bölgelerinden biridir. Doğuda, Kafkas sınırından başlayarak, batıda Marmara bölgesine kadar uzanır.

Bölgenin yer şekilleri:

Karadeniz bölgesi dağlık ve ormanlıktır. Kuzey Anadolu dağları arasında Çarşamba ve Bafra ovaları gibi geniş ve çok verimli düzlükler yer almıştır.

Bölgenin iklimi :

Bölgenin iklimi fazla yağmurludur Ortalama yağmur miktarı bir metreyi bulur. Yazlar oldukça serin. kışlar çok şiddetli geçer.

Bu bölgenin iklimi doğu ve batıda birbirinden ayrı ısı farkları göstermektedir.

Bölgenin akar suları :

Karadenize dökülen başlıca akar sular şunlardır:

1 — **Çoruh ırmağı;** Rus sınırındaki Mecit dağından çıkar, Allahüekber dağının eteklerinden gelen Oltu çayını da alarak Batum'dan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 368 kilometredir.

2 — **Yeşilırmak;** Köse, Tekeli, Asmalı ve Dumanlı dağlarından çıkar. Ordu dağlarından gelen Çorum suyu ile Tokat dağlarından çıkan Çekerek ve Tozanlı suları ile birleşir. İkinci bir kolu da Sipigör dağından çıkan Kelkit çayıdır. Bunlarla birleştikten sonra Amasyadan geçer ve Samsun sınırına girerek Çarşamba'nın kuzeyindeki Çaltı burnundan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 416 kilometredir.

3 — **Kızılırmak;** Kızıl ve Köse dağlarından çıkar. Akdağ madeninden gelen Delice ırmağını alır, Aydos ve Yıldırım dağlarından çıkan Devres çayı ile birleşerek Bafra'nın yanındaki İncirburnu'ndan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 1151 kilometredir.

4 — Sakarya ırmağı; Eskişehir'den Porsuk çayını alarak Bilecik sınırından geçer, Geyve suyu ile birleşerek Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 790 kilometredir.

Bunlardan başka, Filyos, Gerede, ve Araç çayları ile Bartın'daki dağların eteklerinden gelen Kocaırmak Karadeniz'e dökülen sayılı sulardandır.

Gölleri:

Samsun'da Balık ve Lâdik gölleri ile Bolu'da Aband gölü vardır

Bölgenin dağları:

Karadeniz bölgesi dağlıktır. Kıyı boyunca uzanan dağlara (Kuzey Anadolu Dağları) denir. Samsun yakınındaki dağlara (Canik dağları) adı verilmektedir.

Doğu Karadeniz kıyısında, Mihrap, Karyol, Deve, Yukarı

Dumlu, Mecit, Zigana, Kolat, Balaban ve Alitaş dağları vardır.

Bunların en yüksek yerleri 3500-4000 metreyi bulur. Orta kısımlardaki dağların yükseklikleri 1500 ve 2000 metreyi geçmez.

Bölgenin ormanları:

Karadeniz bölgesi, baştanbaşa bir orman memleketidir. Türkiye ormanlarının dörtte biri buradadır. Bu ormanlarda, Çam, Meşe, Kayın, Karaağaç, Gürgen, Kestane, Ihlamur, Dişbudak, Ceviz, Fındık, ve çeşitleri bol yabanî meyva ağaçları vardır.

Bu ormanların denize bakan yönlerinde ağaçlıklar daha sık ve daha çoktur. İçlere doğru gidildikçe iklim kuraklaştığı için ormanlar da azalmaktadır.

Bu bölgenin en önemli ormanları Trabzon'da Zigana, Ayancıkta Çangal, Kastamonu'da Ecevit, Ilgaz ve Bolu'da Karadere ormanları vardır. Buralarda iyi satışlar yapan kereste fabrikaları kurulmuştur.

Çamsakızı, Mazı, Salep, Gök-boya, bu ormanlardan alınan ürünlerdendir.

Madenleri ve fabrikaları:

Karadeniz bölgesinin başlıca önemli madeni, Zonguldak ve çevresinde işletilmekte olan kömür madenleri ve ocaklarıdır.

125 yıl önce gemilerimiz, yabancı memleketlerden satın aldıkları kömürleri kullanıyorlardı. Buradaki maden kömürünü, ilk defa 1829'da (Uzun Mehmet) adında bir köylü yurttaşımız buldu. O zamandanberi işletilmekte olan maden kömürü ocaklarının verimi, her yıl biraz daha artmaktadır. Çıkardığımız bu kömürler ihtiyaçlarımızı karşılamakta ve bir kısmı da yabancı memleketlere satılmaktadır. Divriği'den çıkarılan demir-

ler, trenlerle Safranbolu yakınında Karabük'e getirilmekte ve buradaki çelik fabrikalarında işletilmektedir.

Bunlardan başka Turhal'da şeker fabrikası ve bölgenin batı kısımlarında bir çok kereste fabrikaları vardır.

Bölgenin ürünleri :

Trabzon, Ordu, Giresun ve Samsun'da mısır; Samsun, Bafra, Çarşamba ve Tokat'da tütün; Trabzon, Giresun ve Ordu'da fındık; Gümüşhane ve Amasya'da elma; Rize'de çay, portakal ve mandalina yetiştirilmektedir.

Nüfusu ve halkın geçimi:

Karadeniz bölgesi, yurdumuzun oldukça kalabalık yerlerinden biridir. Halkın çoğu köylerde çiftçilik; şehir ve kasabalarda esnaflık ve sanat işleriyle geçinirler.

Bölge her mevsimde yağışlı olduğu için buralarda arpa ve buğday iyi yetişmez. Çiftçilerin en çok ektikleri mısır, fasulye, tütün, pancar, keten ve kenevirdir.

Bafra ve Çarşamba ovalarında dünyanın en iyi tütünleri yetiştirilmektedir. Yurdumuzun en zengin fındık bahçeleri Trabzon ile Ordu arasında ve en çok Giresun'dadır. Her yıl toplanan fındıkların önemli bir kısmı yabancı ülkelere satılmaktadır.

Bölgenin doğu kıyılarına yakın yerlerde kışlar ılık geçtiğinden Rize'de çay, portakal ve mandalina gibi sıcak memleket ürünleri yetiştirilmektedir.

Kıyılara yakın otlaklıklarda sığır ve daha iç kısımlarda koyun ve keçi beslenir. Kıyılarda yaşayan halkın çoğu denizcilik ve balıkçılıkla geçinir. Bir kısmı da maden işçiliği yapar ve fabrikalarda çalışır.

Bölgenin önemli şehirleri :

Karadeniz bölgesinin en önemli şehirleri: Samsun, Zon-

guldak, Trabzon, Ordu, Giresun, Sinop, Tokat, Amasya, Kastamonu, Bolu ve Rize'dir.

KARAGÖZ :

Küçük boyda insan biçiminde kesilen mukavvaların değneklere takılarak perde arkasından oynatıldığı bir oyundur. Bu oyunun başlıca iki şahsı vardır. Biri Haragöz, diğeri Hacivat'tır.

Bunlar perde arkasından karşılıklı çıkarak çeşitli ve güldürücü gösteriler yaparlar.

Bursa'da şehir ile Çekirge arasında Karagöze ait olduğu söylenilen bir mezar vardır. Fakat böyle bir adamın gerçek olarak yaşadığı şüpheli görülmektedir.

Karagöz'ün bu oyunlarda Hacivat ile karşılaştığı zaman, yaptığı konuşmalar çok tok ve alaycıdır.

Bu oyunun İran'dan Anadoluya geçtiği ve ilk defa (Mehmet Küşterî) adında bir şahıs tarafından oynatıldığı kabul edilmektedir. Bu adamın, mezar taşındaki tarihe göre 1339 yılında öldüğü anlaşılmaktadır.

Tiyatro ve sinemalardan önce büyük bir ilgi toplayan bu oyun, gün geçtikçe çok daha azalan bir ilgi görmektedir.

KARAHANLILAR :

Karahanlılar devleti, onuncu yüzyılın sonlarına doğru, Orta Asya'da Tanrı dağlarının kuzey ve güney eteklerinde kurulmuştur.

Bu devletin ilk hâkanı (Satuk Buğra) handır. Müslümanlığı kabul eden ve halkına da kabul ettiren bu hükümdar, Karahanlıların başında 23 yıl kaldıktan sonra öldü.

Ondan sonra gelenler Buhara'yı aldılar ve sınırlarını Aral gölüne kadar genişlettiler. Bunlar Arap harfleri yerine Uygur alfabesi kullanmışlardı.

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

EN İYİ KILIÇ

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı aldıktan sonra Kölemen hükümdarı Tomanbay'ı Ziveyle kapısının önünde astırmıştı.

Tomanbay'ın kılıcını Yavuz'a getirdikleri zaman Mısır kumandanları bu kılıcın meziyetlerini saya saya bitiremiyorlardı. Padişahın canı sıkıldı. Sert bir sesle:

— Bunların en iyisi timsahı bir vuruşta kesen kılıçtır. Dedi. Bunun üzerine Nil kenarına gidilerek bu kılıcın tecrübesi yapılacaktı.

Bu sırada fellâhların ırmak kıyısına çıkardıkları timsaha en mahir Türk silâhşorlarından biri bu kılıcı vurdu. Fakat kılıç timsahı kesmemişti. Bu hali gören Yavuz belindeki kılıcı çekti. Bir vuruşta bu korkunç hayvanın başını gövdesinden ayırdı.

Yavuz Sultan Selim bu suretle Türk kılıcının üstünlüğünü ve söylediği sözü isbat etti.

TARİHTEN FIKRALAR:

BU PAŞA YAMAN ADAMDIR

Paris'e seyahat sırasında Abdülâziz şerefine tertip edilen ziyafette Üçüncü Napoleon, Fuat Paşaya döndü:

— Başınıza bir dert olan şu Girit adasını müşteri bulup satarsanız iyi olacak. Dedi. Paşa:

— Evet majeste; güzel fikir. Diye mukabele etti. İmparator tekrar sordu:

— Kaça satarsınız?

Fuat Paşa şu kısa ve zarif cevabı verdi:

— Ancak aldığımız fiata...

Girit'in yirmi beş yıl süren bir muharebe ile alındığını ve binlerce Türk'ün kanı pahasına mal olduğunu Üçüncü Napolein da bildiği için bu kıymetli Türk diplomatının keskin zekâsını takdir etti. Abdülâziz'e hitaben:

— Bu paşa, çok yaman adamdır. Dedi.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

Menfaat, gözü doymıyan insanların içinde yaşayan bir yılandır.

Dertlerini saklamak, başkalarının dertlerini dinlemekten daha zordur.

Hayatta kazançlı işlere baş vurmak, çakmak yakmağa benzer. Yakmak için çakarsınız, ümidinizi kestiğiniz anda ateş alır.

Kovana faydası olmayan şeylerin, arıya da faydası dokunmaz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKİSAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKİSAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYIN-EVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 43. Fiyatı: 15 kuruştur.

KAYIN AĞACI
KAYIŞLA KUVVET NAKLİ
KAYIK
KAZ
KAYISI
KAYMAK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-3
KEÇİ
KEDİ
KELEBEK
KEKLİK
KEMAN
KEMER

Bunları biliyor musunuz?

DEVEKUŞU NEDEN UÇMAZ?

Birçok kuşlar ,kendilerini çeşitli tehlikelerden korumak için kanatlarını kullanarak havalanırlar.

Devekuşu çok büyük olduğu için düşmanlarına karşı uçarak kaçmak ihtiyacını duymamıştır.

İşte bu yüzden kanatlarını kullanmamış ve yavaş yavaş uçmak alışkanlığını da kaybetmiştir.

HASIR KOLTUKLAR NASIL SİLİNİR?

Hasır koltuk ve sandalyeler sabunlu su ile silinerek temizlenir. Fakat sildikten sonra güneşte kurutmak lâzımdır.

HALILARI SIK DÖVMEMELİ!..

Halıları sık sık döğmek doğru değildir. Senede en fazla dört defa döğmelidir. Diğer zamanlarda âdi süpürge veya elektrik süpürgesiyle tozunu almak lâzımdır.

KETEN VE PAMUKLU KUMAŞLARI YUMUŞATMAK İÇİN

İçinde, pirinç haşladığınız bir miktar suya keten veya pamuklu kumaşları batırarak bunlara parlak ve yumuşak bir hal vermek kabildir.

ÇATLIYAN ELLER İÇİN...

Soğuk veya mutfak işlerinden elleriniz çatlıyorsa, her gece yatmadan önce ellerinize vazelinli krem sürmeyi ve iyice oğuşturmayı ihmâl etmeyin.

EMAYE KAPLARI SİLMEK İÇİN...

Emaye kab ve eşya, bir miktar zeytinyağına karbonat karıştırarak silinir. Oğmak veya sert bir şeyle kazımak bu gibi kabları bozar, emayelerini aşındırır.

Karahanlılar, 1212 yılında, Harzemşahlar tarafından ortadan kaldırıldı.

Kaşgâr, Semerkant ve Buharada Karahanlılardan kalma önemli uygarlık eserleri vardır.

KARAİSALI :

Seyhan vilâyetine bağlı bir kazadır. Çatalar, Kamışlı, Karsanlı ve Bozantı adlarında dört nahiyesi ve 124 köyü vardır.

Toprağı çok verimlidir. Çeşitli ürünlerden başka pamuk ve susam yetiştirilmektedir. Yüzölçümü 3506 kilometre karedir. Sınırları Orta Torosların eteklerinden Adana ovasının kuzey batısına kadar uzanmaktadır.

Demiryolu Çakıtın boğazından bu ovaya iner. Kaza merkezi Adananın 48 kilometre batı kuzeyinde ve Hacıkırı istasyonunun 13 kilometre yakınındadır.

Genel nüfusu 46,416'dır. Bunun 1472'si kaza merkezindedir.

KARAKOÇAN :

Doğu Anadoluda Elâzığ vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Aşağı Lahan, Çan adlarında iki nahiyesi ve 93 köyü vardır. Yüzölçümü 1315 kilometre karedir. Genel nüfusu 17,625 dir.

Kaza merkezi Tepe köyündedir. Elâzığ'ın 103 kilometre uzağında ve doğu kuzeyindedir.

KARAKOL:

Halkın emniyet ve düzenini korumak için hükûmet kuvvetlerinin bulundukları yere (Karakol) denir... Polis ve jandarma karakolları gibi'

KARAKÖSE :

(Bak: Ağrı vilâyeti)

KARAMAN :

Konya vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Başkışla, Bucakkışla, İbrala, İllisira, Kılbasan adlarında beş nahiyesi ve 88 köyü vardır. Eski adı (Lâranda) dır.

Selçuk devletinin batmasından sonra, Karaman oğullarının merkezi olmasından bu ismi almıştır.

Yüksekliği, deniz yüzünden 1,260 metredir. Verimli toprakları olan ovalarla çevrilidir. Kışın havası sert ve yazın sıcaktır.

12,672 nüfuslu kaza merkezi, Konyanın 113 kilometre güney doğusundadır. Genel nüfusu 58,514'dür. Konyaya demiryolu ile bağlıdır. İstasyon kasabanın bir kilometre yakınındadır.

KARAMAN OĞULLARI :

Karamanoğulları, Anadolu Selçuk devletinin batmasından sonra kurulan on beylikten biridir.

Bu beylik 1256 tarihinde kurulmuş, 1483 tarihine kadar 227 yıl sürdükten sonra İkinci Bayezit tarafından, ortadan kaldırılmıştır.

Bu beylik, asıl adı Kerimüddin olan Karaman beyin adını taşımaktadır. Karaman kazası onun zamanında bu beyliğin merkezi olmuştur. Bu beyliğin ilk yurdu Ermenak ve Silifkedir.

Karaman oğullarının Konya ve Aksarayda bıraktıkları eserler, onların yapıcılık sanatinde ileri bir durumda olduklarını göstermektedir.

Selçuklular zamanında, devletin resmi dili Farsça iken, Karaman oğulları Türkçeyi kullanmışlar, Türk dilinin işletilmesine ve Türk edebiyatının gelişmesine hizmette bulunmuşlardır.

KARA MUSTAFA PAŞA: (Merzifonlu) 1634 - 1683

Kara Mustafa Paşa, Merzifonda doğmuştur. Sipahi Oruç

beyin oğludur. Dördüncü Mehmet zamanında sadrâzamlık etmiş ve Viyanayı ikinci defa kuşatmıştır.

Babası Köprülü Mehmet Paşanın sadık bir dostu olduğu için, Kara Mustafa, Köprülünün yanında yetişmiş ve ona damat olmuştur.

Bir müddet Diyarbakır valiliğinde bulundu. Sadaret kaymakamlığına tâyin edildikten sonra 1676 da kaynı Köprülü Fâzıl Ahmet paşanın ölümü üzerine sadrâzamlığa getirildi.

Zeki, cesur bir adamdı. Kendisine fazla güvenir ve kimsenin fikrine kıymet vermezdi.

Viyanayı kuşatarak almak ve Kanunî Sultan Süleyman'ın başaramadığı bir işi yaparak, tarihte yeni bir devir açmak istiyordu. Bu kuşatma sırasında Budin valisi ihtiyar İbrahim paşanın, ilk önce Viyana gerisindeki kalelerin alınmasını isteyen sözlerini dinlemedi. Sonraları bu hatası, yüzünden 200 bin kişilik ordusu ile yenildi. 1683 de padişahın gönderdiği kapıcılar kethüdası tarafından Belgratta başı kestirildi. Cesedi Edirneye getirilerek gömüldü .

KARAMÜRSEL :

Kocaeli vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Yalakdere adlı bir nahiyesi ve 45 köyü vardır.

Karamürsel, İzmit körfezinin güney kıyılarında ve Samanlı dağlarının eteğinde kurulmuştur. Vilâyete 44 kilometrelik bir şose ile bağlıdır.

Burası Osman Gazi'nin komutanlarından Karamürsel bey tarafından alındığı için bu adı taşımaktadır.

Yüzölçümü 487 kilometre karedir. Genel nüfusu 23,655'dir. Kazanın merkezinde 2764 nüfus vardır.

KARAPINAR : (Sultaniye)

Konya vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Beyviran, Hamamış adlarında iki nahiyesi ve 33 köyü vardır.

Karapınar, Konyanın 101 kilometre batısında ve Karacadağın eteğinde kurulmuştur. Genel nüfusu 22,634'dür. Bu nüfusun 6781'i kaza merkezindedir.

Arazisi geniş, akar suları azdır. Davarcılık ileri bir durumdadır. Yerli sanatlar arasında halıcılık ta vardır.

KARASU : (İncirli)

Kocaeli vilâyetine bağlı kazalardan biridir. 39 köyü vardır. Karadeniz kıyısında ve Sakarya ırmağının denize döküldüğü yerdedir. Eski adı İncirli'dir.

İzmite uzaklığı 88 kilometredir. Genel nüfusu 24,682'dir. Bu nüfusun 2866'sı kaza merkezindedir.

KARASU :

Fırat ırmağının bir koludur. Erzurumun kuzeyindeki (Dumlutepe) dağının eteklerinden çıkar. Erzincan ovasından geçerek Munzur dağlarının eteklerini dolaşır ve güneye iner.

Muratsuyu ile birleştikten sonra Fırat nehrini meydana getirir. Uzunluğu 460 kilometredir.

KARAYAZI :

Karayazı, Erzurum vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Söylemez, Göksu ve Elmalıdere isimli 3 nahiyesi vardır.

Kaza merkezi Pasinler istasyonuna yarısı şose, yarısı araba yolu olan 60 kilometrelik bir yolla bağlıdır.

Erzurumun 98 kilometre doğusundadır.

Karayazıda hayvancılık gelişmiştir. Halkı hayvan yetiştirmekle uğraşır. Nüfusu 16.649'dur.

KARBON :

Arığ kömüre «Karbon» adı verilir. Tabiatta iki şekilde

bulunur. 1) Billûrlaşmamış maden filizi halinde: Maden kömürlerinde olduğu gibi... 2) Billûrlaşmış halde: Elmas veya grafitte olduğu gibi... 3) Gaz halinde: Karbon dioksit... gibi...

Organik maddeler yakıldığı vakit sun'î kömür elde edilir.

Karbon, havasız yerde yanmaz. Sıvı halinde olan kızgın demirin içinde az erir. Bütün organik maddelerin içinde bulunur. Bundan başka organik olmıyan bazı maddelerin de içinde karbon vardır.

Billûrlaşmamış karbonlar:

Billûrlaşmamış maden filizi halindeki karbonlar; yani maden kömürleri, içlerinde bulunan karbon miktarına ve eskilik derecelerine göre çeşitli adlar alırlar. Antrasit, Huy, Linyit gibi...

Bu maden kömürlerinin içinde en çok karbon bulunanı **Antrasit**'tir. **Huy** ve **Linyit**, içinde karbon miktarı yüzde 80-75 olan kömürlerdir.

Billûrlaşmış karbonlar:

Saf ve billûr halindeki karbona **Elmas** denir.

Elmas parlak, çok sert ve dayanıklıdır. Işığı çok kırar. Sert olduğundan madenleri ve camı çizer. Az bulundugu için kıymetlidir. Ziynet eşyası yapılmakta kullanılır.

Bir de billûrlaşan karbonlardan **Grafit** vardır. Grafit geç yanar. Elektrik akımını iyi geçirir. Kurşun kalemlerin iç kısmı ve elektrodlar grafitten yapılır .

Gaz halinde karbonlar:

Karbon yanarken oksijenle birleşir. **Karbon dioksit** meydana gelir. Bu gaz fena kokulu ve zehirleyicidir. Tabii halde havada bulunur. Bir de **Karbon monoksit** vardır. Bu gaz da

çok zehirlidir. İyi yanmıyan kömürlerden karbon monoksit çıkar.

KARE (Kenarları ve açıları):

Birbirine eşit dört kenarlı ve bu kenarlar arasındaki açıları dik açı olan yüzey şekline «Kare» denir. Karenin karşılıklı kenarları birbirine paraleldir. Komşu kenarları diktir. Karşılıklı köşeleri birleştiren iki köşegeni vardır. Köşegenleri birbirine dik ve eş uzunluktadır.

Yüzölçümünde «metre kare» birim olarak kullanılır. Bu, kenarları birer metre, kenarlar arasındaki açıları 90° yani dik olan yüzey şeklidir.

Aritmetikte, bir sayının gene kendisi ile çarpılmasından meydana gelen sayıya o sayının karesi denir. Meselâ: $4 \times 4 = 16$ örneğinde 16, 4'ün karesidir.

KARE BİÇİMİNDEKİ TARLA v.s. nin İNCELENMESİ, ÇEVRELERİNİN HESAPLANMASI: (Bak: Karenin çevresi)

KARENİN ÇEVRESİ :

Karenin kenarları birbirine eşit olduğundan bir kenarı 4 ile çarpıldığı zaman onun çevresi bulunur.

Karenin bir kenarına a dersek, çevresi $= 4a$ olur.

KARENİN VEYA BU BİÇİMDEKİ ARAZİNİN YÜZÖLÇÜMÜNÜ HESAPLAMAK :

Karenin komşu iki kenarının birbirile çarpılması onun yüzölçümünü verir. Kenarları eşit olduğundan bir kenarı kendisi ile çarpılarak yüzölçümü bulunur. Meselâ, bir kenarına a dersek $a \times a =$ karenin yüzölçümüdür. Kare biçimindeki arazinin yüzölçümü de aynı şekilde hesaplanır. Yüzeyi ölçülecek kare biçimli arazinin bir kenarı kendisiyle çarpılınca yüzeyi bulunmuş olur.

KARE PRİZMA :

Karşılıklı iki yüzeyi kare olan dikdörtgenler prizmasına «kare prizma» denir. Kare prizmanın kenarları birbirine diktir. 6 yüzeyi vardır. Kare prizmanın alt ve üst tabanları birbirine; yan yüzeyleri de ayrı olarak birbirine eşittir. 8 köşesi vardır.

Çevremizde kare prizma biçiminde bir çok cisimler vardır: Gaz tenekeleri, mürekkep şişeleri, kutuları gibi...

KARGA :

Karga, gezici ve ötücü «Serçegiller» dendır. Kanatları uzun ve geniş; koyu renkte bir kuştur. Bunlar bazan sürülerle, bazan da çift dolaşırlar. Karganın ayakları ve gagası çok kuvvetlidir. Bir çok çeşitleri vardır. Kargalar her şey yerler. Küçük memeliler ve sürüngenlere saldırırlar. Başlıca yiyecekleri leşlerdir. Aç kaldıkları zaman tohumları yiyerek çok büyük zararlar yaparlar.

Kara karga, kuzgun karga, ala karga, soyga, saksağan karga cinslerindendir.

KARGI :

Kastamonu vilâyetine bağlı bir kazadır. Kastamonuya bir kısmı şose, bir kısmı araba yolu olan 125 kilometrelik bir yol ile bağlıdır. Kargı'da pirinç, tahıl, sebze, meyva yetişir. Kazanın nüfusu 21,570'dir. 48 köyü vardır.

KARINCA :

Karınca, «Zar kanatlılar» dan, cemiyet halinde yaşayan, çalışkan, küçük bir böcektir. Bir çok çeşitleri vardır. Karıncalar çok zeki hayvanlardır.

Toprak altında yaşarlar. Yazın daima çalışırlar. Kış için

yiyeceklerini biriktirirler. Karınca altı ayaklıdır. Beli incedir. Başında duygu organları olan boynuzlar vardır.

Karıncalar 3 tipe ayrılır: 1) Dişi karınca, 2) Erkek karınca, 3) İşçiler. Her yuvanın bir tane dişi karıncası olur. Buna «Kraliçe» denir. Kraliçe, erkek karınca ile birleştikten sonra yumurtlamak için ya eski yuvasına döner, yahut ta kendisine yeni bir yuva arar ve kanatlarını koparır. Bir müddet sonra yumurtlar. Bu yumurtalardan çıkan kurtlar beslenir; sonra bir kabuk örüp içine çekilirler. Bunlara «Krizalit» denir. Bir kaç hafta sonra krizalitlerden işçi karıncalar çıkar ve çalışmağa başlarlar.

Bu işçi karıncalar çıktıktan sonra kraliçe tekrar yumurtlamağa başlar. Kâfi miktarda işçi karınca meydana gelince bu sefer erkek ve dişi karıncalar yumurtlar.

İşçi karıncalar kanatsızdır. Erkek ve dişi karıncaların kanatları vardır. Dişi karıncaların 15 sene kadar yaşadıkları olur. Erkek karınca ise birleştikten hemen sonra ya kendiliğinden ölür, yahut işçi karıncalar tarafından öldürülür.

Karıncaların gayet geniş ve teşkilâtlı yuvaları vardır. Yatacak, yemek yiyecek salonları, yazın taşıdıkları yiyecekleri saklamak için kilerleri bulunur. Yuvalarında kurutma ve havalandırma tertibatı vardır. Karıncalar yaprak bitleri beslerler. Bunlar için ahır yaparlar. Onları otlatmak için yaprak taşırlar. Mantar yetiştirirler. Bir çok karınca cinsleri vardır.

Bizim memleketimizde sarı, ve kara karınca cinsleri bulunmaktadır.

Amazon denilen bir cins karınca hiç çalışmaz. Bunlar başka karınca yuvalarını zaptederler. Onların krizalitlerini kendi yuvalarına taşıyarak çıkan işçi karıncaları köle yaparlar.

Afrikada, Güney Amerikada yaşayan et yiyen karıncalar vardır ki, bunlar sürüler halinde çok tehlikelidirler.

KARINCA YİYEN:

Güney ve Orta Amerikada yaşayan memeli bir hayvan-

dır. Karınca ve diğer böcekleri yiyerek geçinir. İnce, iplik gibi uzun bir dili vardır. Bu dil çıkardığı salya ile daima yapışkandır. Tırnakları sivri ve kuvvetlidir. Bu tırnaklarla karınca yuvalarını kazar ve diline yapışan karıncaları yer. Dişleri yoktur. Yer domuzu denilen hayvan karınca yiyenin bir cinsidir. Bir de büyük karınca yiyenler vardır ki; bunların boyu 2 metreye yakındır. Kuyrukları gayet uzun ve tüylüdür.

KARINDAN BACAKLILAR:

«Karından bacaklılar» «Yumuşakçalar» dandır. Vücutları 3 kısımdır: Baş, gövde ve ayak. Üzerlerinde sert bir örtü vardır. Ayakları bütün yumuşakçalarda aynı değildir. Bazılarında taban halinde, bazılarında balta şeklindedir. Ağızlarında sert bir dil vardır. Sindirim borusu «U» şeklindedir. Bunlar karın kısmından çıkan etli ayaklariyle sürünerek hareket ederler. «Salyangoz ve midye» bu sınıftandır.

KARIN ZARI:

Karnın iç yüzü ile barsakları örten zardır. Bu zara **Periton** denir.

Karın organlarını mikroplardan korur ve onların hareketini kolaylaştırır. İki yaprak halindedir. Bu zarın iltihaplanması tehlikeli hastalıklara sebep olur.

KARİKATÜR:

Resimle yapılan hiciv ve mizaha «karikatür» denir. Yani karikatür edebiyattaki hiciv ve mizahın resimle gösterilmesidir.

Eski zamanlardan kalan eserlerde bile mizahi resimlere rastlanmaktadır. Karikatür asıl Rönesansta gelişmiye başlamıştır. Bizde Karagöz oyunu bir çeşit karikatür sayılabilir.

Asıl karikatürler bizde ilk defa 1869 da çıkan Diyojen, Çaylâk, Hayal isimli mecmualarda görülmüştür.

KARLOFÇA ANDLAŞMASI :

İkinci Viyana muhasarası muvaffakiyetsizle neticelenince Türkler Viyana önlerinden geri çekilmeğe mecbur kaldılar. Bu sırada Avusturya, Venedik, Lehistan ve Ruslar «Mukaddes ittifak» adı altında Türkler aleyhine birleştiler. Osmanlı devletine saldırmağa başladılar. Osmanlı devleti karışıklık içinde idi. Böyle olduğu halde 16 yıl bu devletlerle çarpıştı. Fakat üstünlük elde edemedi. Nihayet barış yapılması kararlaştırıldı. 1699'da Tuna nehri üzerindeki Karlofça kasabasında 120 gün süren uzun müzakerelerden sonra Karlofça andlaşması imzalandı.

Bu andlaşmaya göre: Tameşvar eyaleti Osmanlılarda kalmak şartiyle bütün Macaristan, Erdel Avusturyaya; Mora, Ayamavri adası ve Dalmaçya Venediğe; Ukrayna, Polonya Lehistana; Azak kalesi Rusyaya verildi. Bundan başka Venediklilere Kanunî zamanında verilen ticarî imtiyazlar yenilendi.

Karlofça andlaşmasiyle Osmanlı devletinin Avrupadaki üstünlüğü dağılmağa başlamıştır.

KARLUK DEVLETİ :

Karluklar 6. yüzyılda, Çinin batısında Altay dağları eteklerinde 3 kabile halinde yaşıyorlardı. Karluklar 6 ve 7. yüzyıllarda Tukyu devletinin idaresi altındaydılar. Tukyu imparatorluğu 745'de ortadan kalkınca bunlar bu sefer Çin ve Uygur baskısı altında yaşadılar. 759 senesinde kuvvetleri arttığından başlı başına bir devlet kurmak istediler. Nihayet 766 da Balkaş ve Aral gölleri arasında bir devlet kurdular. 9. asırda Samanoğulları ile çarpıştılar. 10. yüzyılda Müslümanlığı kabul ettiler. Bir müddet sonra zayıfladıklarından başka kabilelerle birleşip Karahan devletinin kurulmasına yardım ettiler.

KARPAT DAĞLARI :

Karpat dağları Çekoslovakyada Bratislavadan başlar. Bir yay çizerek Romanyada, Bükreşin kuzeyinde nihayet bulur. Uzunluğu 1450 kilometredir. En yüksek noktası Tatra dağlarıdır. Tatraların yüksekliği 2.663 metredir.

Bu dağlar Transilvanya yaylasını ve Macaristan ovalarını bir yay gibi sarar, Romanyanın ortasından geçer.

Karpatlar Orta Avrupa iklimi ile Doğu Avrupa iklimini ayırır. Dağların yüksek kısımlarında iklim sertleşir. Bukovina da ise, yazlar çok sıcak olur. Yükseklikleri de değişiktir. Orta kısımlarda çok alçalırlar ve geçit verirler.

KARPUZ :

Karpuz kabakgiller familyasındandır. Yerde sürünen bir gövdesi vardır. Dışı yeşil, içi kırmızı; sulu bir meyvadır. Yaz aylarında yetişir. Memleketimizde en iyileri Diyarbakır taraflarında bulunur. Bazılarının içi sarı olur.

KARS VİLÂYETİ :

Kars, Doğu Anadolunun kuzeyinde, Rusya hududu yanındaki vilâyetlerimizden biridir. Vilâyet merkezi 22.664 nüfuslu Kars şehridir. Kars suyu bu şehrin kenarlarından geçerek Arpaçayına karışır. Bir tepe üzerine kurulmuş Kars kalesi önünde şehir uzanır. Vilâyet arazisi çok dağlıktır. Kuzeyinde Kısıkdağ, batısında Allahüekber dağları uzanır.

Kars 1877 de Rusyaya bırakılmıştı. 1917 de tekrar geri alındı.

İklimi çok sert olan Karsda hayvancılık gelişmiştir. Geniş otlaklarda sığır, koyun beslenir ve bunların sütünden, etinden faydalanılır. Karsın denizden yüksekliği 1740 metredir. Vilâyetin merkez kazasından başka Arpaçay, Ardahan, Iğdır, Göle,

Çıldır, Kağızman, Sarıkamış, Tuzluca, Posof adlı 9 kazası vardır. Vilâyetin nüfusu 383,222 kişidir.

Karsın eski bir mazisi vardır. Eskiden bu şehre Horse denirdi. Bir müddet Selçuk ve İran elinde kalmış, Çaldıran muharebesi neticesinde Osmanlılar tarafından alınmıştır.

KARŞIYAKA :

Karşıyaka İzmir vilâyetine bağlı bir kazadır. 8 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 26.700'dür Kaza merkezi olan Karşıyaka ile İzmir arasında muntazam vapur seferleri vardır. Karşıyaka semti İzmirin sayfiye yerlerinden biridir.

KART :

Üstüne herhangi bir şey yazılmış veya basılmış; düzgün ve ince mukavva parçalarına «kart» denir. Kartvizit ve posta kartı gibi... Kartvizitte bir şahsın adı, soyadı, adresi v.s. yazılıdır. Posta kartının bir tarafına adresler, diğer tarafına da istenen yazılar yazılır.

KARTACA :

Kartaca M.Ö. 814 yılında Fenikeliler tarafından Afrikanın kuzey batısında kurulmuştur. Fenikede Sayda şehrinde hüküm süren kralın kızı Elissa kocasının öldürülmesi üzerine yanındaki adamlarını alarak Afrikaya gelmiş ve şimdiki Tunus taraflarına yerleşmiştir. Ve buraya Yeni Şehir mânasına gelen «Kart-hadaç» adını vermiştir.

Bu isim Araplar tarafından sonra Kartacaya çevrilmiştir.

Kartacalılar çok medeni idiler. Denizcilikte çok ileri gitmişlerdi. Donanmaları kuvvetli idi. Afrikaya yerleştikten sonra fetih siyaseti güttüler. Afrika ve İspanya sahilleri Kartacanın hâkimiyeti altına girdi. Daha sonra Malta, Sardunya, Balear adalarını ve Sicilyanın bir kısmını aldılar. Böylece Karta-

ca zamanın en üstün deniz devleti oldu.

Bu sıralar Roma ile Kartacanın arası iyi idi. Fakat Roma İtalyayı aldıktan sonra birbirlerine düşman oldular. Sicilyayı Kartacalıların zaptetmesi üzerine Roma ve Kartaca arasında **Pön harpleri** (M.Ö. 264 - 146) başladı. Pön harpleri 3 devreye ayrılır.

Birinci devre 23 yıl sürmüştür. Romalılar Kartaca donanmasından örnek alarak bir donanma kurmuşlar ve bu donanma ile Kartacalıları yenmişlerdir (M. Ö. 241).

Romalılar bu harpden sonra Sicilyanın batısını aldılar. İkinci Pön savaşı (M.Ö. 218 - 201) tarihleri arasında olmuştur. Kartacalıların başlarında **Anibal** adında bir kumandan vardı. (Bak: Anibal) Kartacalılar bir çok zaferler elde ettiler. Fakat bu başarılar uzun sürmedi. M.Ö. 201 de yapılan bir barışa göre Kartaca Kuzey Afrikadaki yerinden maada her tarafı Romaya bıraktı. 50 yıl harpsiz geçti.

M.Ö. 149 da Roma ile Kartacanın gene araları açıldı. Bu harp 3 yıl sürdü. Sonunda Kartaca Romalılar tarafından ortadan kaldırıldı.

Kartacalıların dini, dili, medeniyeti Fenikelilerinki gibidir.

KARTAL :

Yırtıcı kuşlardandır. Çok kuvvetlidir. Yuvasını çok yükseklerde kayalar üzerinde yapar. Gözleri keskindir. En uzak yerleri görebilir. Pençeleri çok kuvvetlidir. Tırnakları ve gagası çengel gibi kıvrıktır.

Boyu 1 metreye yakındır. Üstü koyu renk tüylerle kaplıdır. Kartallar yumurtlayarak çoğalırlar.

Kuş, tavşan ,yaban keçisi, kuzu gibi hayvanlar avlayarak geçinirler. Daima yükseklerde yaşaması ve çok kuvvetli olmasından dolayı kartala «kuşların kralı» denir.

Altın kartal, kara kuş, akbaş kartal gibi... bir çok cinsleri vardır.

KARTAL :

Kartal İstanbul vilâyetinin kazalarından biridir. Samandıra adlı bir nahiyesi ve 17 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 21,372'dir. Toprakları verimlidir. Hububat, meyve, tütün yetişir. Kartalda bir çimento fabrikası kurulmuştur.

Kartal kasabasının nüfusu 4,554 tür.

KASABA :

Küçük şehirlere «Kasaba» denilir.

KASLAR :

Kaslar iç ve dış organlarımızın hareketini temin ederler. Kasları meydana getiren hücreler uzun ve incedir. Bunlara «kas teli» denir. Kaslar iki çeşittir:

Çizgili kaslar: Renkleri kırmızı ve kuvvetli kaslardır. Kendi isteğimizle hareket ederler. Bir çok kas telinin bir araya gelmesinden meydana gelirler. Her bir telde bir kaç çekirdek bulunur. Hücrelerdeki protoplâzmada uzunlamasına ve genişliğine çizgiler vardır.

Yalız kaslar: İsteğimizle hareket etmiyen kaslardır. Mide kasları gibi... Bunlar beyaz renklidir. Protoplâzmaları çizgisizdir. Tek çekirdeklidirler. Yalnız kalp isteğimize bağlı hareket etmediği halde çizgili kaslardan yapılmıştır.

Çizgili kasların bazısı uzun, bazısı geniştir. Uzun olanlar kol ve bacak kaslarıdır. Bunların ortası şişkindir. Uçlara doğru incelir. Buralara «kiriş» denir. Kemiklere bu kirişler vasıtasiyle bağlanır.

KASTAMONU VİLÂYETİ :

Batı Karadeniz bölümünde yüzölçümü 14610 kilometrekare olan bir vilâyettir. Arazisi engebelidir. Bu yüzden iklimi sert-

tir. Kuzeyinde Karadeniz, batısında Zonguldak, doğusunda Sinop, güneyinde Çankırı, Çorum vilâyetleri vardır. Toprakları verimlidir. Hububat, sebze, keten, kenevir yetişir. En yüksek dağı Ilgaz dağıdır. Kastamonu vilâyet merkezi, İneboluya 90 kilometrelik bir şose ile bağlıdır. Başlıca suları, Gök ırmak, Tosya çayı, Devrakâni ırmağı, Araç çayıdır. Bütün vilâyetin nüfusu 384.109'dur. Kastamonu şehrinin nüfusu 12565'dir.

Kastamonunun Cide, Araç, İnebolu, Tosya, Taşköprü, Daday, Devrekâni, Gargı, Küre adlı 9 kazası vardır.

KAŞ :

Gözün üstünde ince kılların meydana getirdiği yaya (kavise) kaş denir. Kaşlar alındaki terleri tutarak göze girmesine mani olurlar. Kaşlar aynı zamanda gözleri fazla ışıktan da korur.

KAŞ :

Kaş ,Antalya vilâyetine bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 2.140 kilometre karedir.

Merkez nahiyesinden başka Kale ve Kalkan adlı 2 nahiyesi vardır. 55 köyü vardır.

Toprakları verimlidir; hububat, meyva, sebze yetişir. Etrafı dağlarla çevrilmiştir. Bu dağlar ormanlarla örtülüdür. Moskar'da kömür madeni ve petrol vardır. Nüfusu 23,600'dür.

KÂŞİFLER :

İnsanlığa büyük yardımları dokunmuş, yüksek idealler uğruna canlarını bile feda etmekten çekinmemiş insanlar muhakkak ki kâşiflerdir. Yakın vakitlere kadar dünya üzerinde bilinmiyen pek çok yer mevcuttu. Kâşifler sayesinde bugün bu bilinmiyen yerlerin sınırları çok daralmıştır. İşte bu kâşiflerden birkaçı: Kristof Kolomb, ne büyük sıkıntılar çekerek vahşî Amerikayı bulmuştu?... Şimdi orada yeni bir dünya, yeni bir medeniyet var...

Macellan hayatını dünyanın yuvarlaklığı iddiasını ispat et-

mek için feda etti. Daha sonra Peary, Amundsen, Scott (Skot), Shackleton (Şekıltın), Wilkins gibi kâşifler kutupları taradılar. Bunlardan Amundsen, Scott kahramanca öldü. Daha birçok kâşifler vardır. Bugün hepsini minnetle anıyoruz. Onlar bütün dünyanın iftihar ettiği insanlar olarak ebediyete kadar yaşıyacaklardır.

KATIR :

Katır, eşekten büyük, attan küçük; kuvvetli, dayanıklı bir hayvandır. Atla eşeğin birleşmesinden meydana gelir. Kulakları büyükçe, boynu kısa, kısır bir hayvandır. Çok eskiden beri katır yetiştirilmektedir. Dik yolları sırtında yükle beraber kolaylıkla çıkar. Dişi katırlar erkek katırlardan daha makbuldür.

KÂTİP ÇELEBİ :

Kâtip Çelebi, büyük bir Türk bilginidir. 1608 yılında doğdu. Adı Mustafa'dır. Babasının adı Abdullah'dır. Hicaza gittikten sonra Kâtip Çelebiye «Hacı Halife» denilmiştir. Bir müddet ordu kâtipliği yaptı. Erzurum ve Bağdat savaşlarında bulundu. Harpten geldikten sonra kendini ilme verdi.

Birçok eserler okudu. Değerli hocalardan ders aldı. Bu sıralarda gene harp çıktı. Ordu ile birlikte Halep'e gitti. Halep'te daima bir çok kitapları tetkik etti. Bir ara izin alarak Hicaz'a gitti. Revan harbine iştirak etti. Nihayet İstanbula döndü. Kâtip Çelebi, asıl çalışmasına bu sıralar başladı Maddî ve manevî büyük fedakârlıklardan sonra ilk eserini bitirdi. Bu eserin adı «Fezleketüttevarih» tir. Daha sonra, «Takvimüttevarih», «Tuhfetülahbar filhikmeti velemsali veleş'ar» gibi eserleri kaleme aldı.

En mühim eseri «Keşf-üz-zünun an Esami - il kütübü vel - fünun» dır. Bu kitap arapça yazılmış ve bir çok dillere tercüme edilmiştir. «Tuhfetülkibar fi Esharülbıhar» ve «Tak-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

«... AZ CESARET DEĞİLDİR!...»

Çengeloğlu Tahir Paşa, İzmir'de vali iken redif taburlarının ayaklanmasını kendisine haber verdiler. Hemen yerinden fırladı ve askerin önüne geçerek kılıcını çekti. Sert bir sesle:

— Dönün kışlalara!... Diye bağırdı.

Askerler paşanın heybetli şahsını görünce duraladılar ve kışlalarına döndüler.

Ertesi günü bu hâdiseyi haber alan paşanın kethüdası Rüstem ağa:

— A benim devletlû paşam!... Ayaklanmış bir askerin önüne geçmek az cesaret değildir. Dedi.

Paşa bu sözleri dinledikten sonra:

— Onların hepsi benim kazandığım şöhretten korkarlar. Ben de korkak bir adam olsaydım, böyle bir şöhret kazanmazdım. Cevabını verdi.

TARİHTEN FIKRALAR:

İSTER GİDER, İSTER OTURUR.

Kuyucu Murat paşanın şiddetli hareketlerinden memnun olmayan pek çoktu. Onu padişahın gözünden düşürmek için her çareye baş vuruyorlardı.

İran seferine gitmek üzere Üsküdar sırtlarına çadır kurmuş olan paşanın, sefere bir türlü çıkmamasını fırsat bilen Kızlar Ağası, Murat Paşanın ihtiyar olduğunu, bu sebepten savaşa gitmek istemediğini padişaha söylediği zaman Birinci Ahmet hiddetle bağırdı:

— Sus alçak herif! Murat Paşa çok iyi bir vezirdir. Anadoluyu bana o kazandırdı. İster gider, ister oturur.

Dedikten sonra huzurdan koğdu.

Herkes iyi adam olabilir. Fakat büyük adam olamaz.

Tenbellik, vaktinden önce gelmiş bir ölümdür.

Zengin bir adam için saadet; elindeki malda değil, yapabileceği iyiliktedir.

Keseyi ağırlaştıran, küçük fakat hayırlı kazançlardır.

Kusursuz adam yoktur. En iyi adam. kusurları az olandır.

Hiç gazete ve kitap okumayan adamın, düşüncesi sağırlaşır, dimağı da nasırlaşır.

Kültürü ileri memleketlerdeki ailelerin ve evlerin en değerli eşyasını kitaplar teşkil eder.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

22 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 44. Fiyatı: 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-4
KEMİK
KENEVİR
KERESTE
KESİK KONİ
KERTENKELE
KESTANE
KETEN
KIBRIS
Lefkoşa
KILIÇ BALIĞI
KIRIK DOĞRU
KIRIK ÇİZGİ
10 10 + 10 10 = 40
KIRK

Bunları biliyor musunuz?

DİŞ FIRÇALARININ DAYANMASI İÇİN

Diş fırçalarının dayanması için hiç olmazsa haftada bir oksijenli su ile yıkamalıdır.

ÇAMAŞIRLARI BEYAZLATMAK İÇİN

Çamaşır suyuna bir ,iki damla amonyak ilâve edecek olursanız çamaşırlar yıkandıktan sonra yumuşak bir hal alır, beyazlaşır ve uzun müddet kapalı yerde dursa bile sararmaz.

TAHTA ÜZERİNDE MÜREKKEP LEKELERİ

Tahta üzerindeki mürekkep lekeleri, henüz taze iken, sirke ile silinince çıkar.

MEŞİN KOLTUKLARI PARLATMAK İÇİN

Meşin koltuklar muşamba cilâsı ile temizlenip parlatılabilir.

ALÜMİNYUM KAPLARI PARLATMAK İÇİN

Alüminyum kablar bir miktar çamaşır suyu ve ince tuzla oğulursa, kolayca parlar.

FOK BALIKLARI

Halk arasında ayı balığı diye bahsi edilen Fok balıkları Kuzey ve Güney Kutup denizlerinde yaşarlar. Otuz dört dişleri vardır. Boyları 1,80 metre kadardır.

Terbiye edilen Fok balıkları, bir çok numaralar yaparlar. Meselâ, başlarının veya burunlarının üzerinde, pek mâhirâne bir şekilde bir topu tutabilirler.

Bir de hortumlu Foklar vardır. Bunlara Deniz Fili denilebilir. 30 santimetre uzunluğunda hortumları vardır. Boyları da beş metreyi bulur.

vim-ül-Tevarih» adlı eserleri de mühimdir. Bunlar Müteferrika matbaasında basılmıştır.

Son eseri «Mizanülhak »dır. Bir de «Cihannüma» adlı coğrafya kitabı vardır.

1657'de vefat etti. Mezarı Zeyrek tarafındadır.

KATİRİLYON :

Bin milyar bir «Trilyon» eder. Bin trilyon ise bir «Katirilyon» eder. Şu halde bir katiriliyon bir milyon kere milyara denir. Bir katiriliyon şöyle yazılır:

1.000.000.000.000.000

KATOLİKLİK :

Hıristiyanlıkta esas olan bir mezheptir. XVI. Yüzyıla kadar bütün Hıristiyanlar katolikti. Katoliklerin başı Papa idi. Halk cahil olduğundan papanın her dediği kabul olunuyordu. Papalar ve kilise nüfuzlarını kötü yerlerde kullandılar ve halktan para çekmiye başladılar. Bu sıralarda halkın başına bazı adamlar geçerek onları ayaklandırdılar ve reform hareketleri başladı. Protestanlık ve kalvenistlik gibi mezhepler ortaya çıktı.

O zamana kadar Katolik kilisesinin başı olan Papadan başka kimse İncil'i tefsir edemiyordu. Reform neticesinde hıristiyanlığın temel kitabı «İncil» her dile çevrildi. Papanın eski kuvveti kalmadı. Katolik kilisesi de reform hareketlerine iştirak etmek mecburiyetinde kaldı. Şimdi hristiyanların bir çoğu katoliktir.

KATRİLYON: (Bak: Katirilyon)

KATSAYI :

Bir niceliğin (kemmiyetin) kaç mislinin alındığını gösteren sayıya denir Meselâ: 8 d deyiminde 8 sayısı d'nin katsayısıdır. Bu deyimde «d» herhangi bir sayıyı göstermektedir.

KAUÇUK, KAVUÇUK :

Afrika, Asya ve Amerikada bazı ağaçlar, bilhassa lâstik ağacı de

nilen ağaç kesildiği zaman süt gibi bir madde akar. Bu maddeye «kauçuk» denir. Kükürtle karışınca daha sağlamlaşır. Esnektir. Kamyon ve otomobil lâstikleri yapılmasında, elektrik makinelerinde v.s. de kullanılır.

KAVAK :

Su kenarlarında yetişen, «Söğütgil« lerden bir ağaçtır. Boyu çok uzun olur. Yaprakları geniştir. Yaprak sapları uzundur. Odunu yumuşaktır. İnşaatta; tahta kaşık ve kürek yapılmasında kullanılır. Akkavak, titrek kavak, kara kavak gibi cinsleri vardır. Rüzgâra karşı çok hassastır. Durgun havalarda bile titreşir.

KAVAK :

Samsun vilâyetinin kazalarından birinin ve merkez kasabasının adıdır. Kavak Samsun'a hem demir yolu, hem de şose ile bağlıdır. 86 köyü vardır.

Kasabanın nüfusu 1582'dir. bütün kazanın nüfusu ise 31691 kişidir.

KAVAKLI :

Edirne vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Merkezi Doğanca'dır. Kazanın şimdiki adı Meriç'tir. Arazisi düzlük, toprakları verimlidir. Her türlü hububat yetişir. Koyun çok beslenir. Ahalisi çiftçidir.

KAVUN :

Kabakgiller familyasındandır. Gövdesi uzun olup yerde sürünür. Memleketimizde güney ve batı kısımlarda iyileri yetişir. Yaz başında «Topatan» denilen uzun sarı kavunlar vardır. Yaz ortası ve sonunda Kırkağaç kavunları çıkar. Kavun; dışı sarı dalgalı, kabuğu sert, içi sulu ve tatlı bir meyvadır. 20-30 çeşidi vardır.

Kavunun bir çok çeşitleri diğer yerlere Anadolu'dan yayılmıştır.

KAYABALIĞI :

Siyah, kurşunî renkli, vücudü yapışkan bir madde ile kaplı bir balıktır.

Denizin dibinde kayalıklar arasında yaşar. Eti beyazdır. 20 cm. boyunda olanları vardır. Komürcin kayası denilen çeşidi çok lezzetlidir. Pek çok çeşidi vardır. Başlıcaları Komürcin kayası, Saz kayası, Hurma kayası, Dişli kayadır.

KAYAK :

Kar üzerinde kaymak için ayağa takılan; uzun, ensiz uçları sivri ve yukarı kalkık tahtalara denir. Bu tahtaları ayağa takıp kar üstünde kaymağa «kayak sporu» denir.

KAYALAR :

Dünyamız güneşten ayrıldığı zaman kızgın gaz halinde idi. Zamanla soğumağa; sıvık, erimiş maden haline gelmeğe başladı. Gazlar en dışta kaldı. Erimiş madenler kaynıyor, hafif cisimler dünyanın yüzünde toplanıyordu. Böylece dünyanın yüzünde bir kabuk meydana geldi. Bu kabuk pek çok senelerden sonra kalınlaştı ve kayaları meydana getirdi. Kayalar; Tortul kayalar. Volkan kayalar. Değişmiş kayalar. Olmak üzere üç çeşittir.

Tortul kayalar: Denizlerde, göllerde biriken tortul tabakalardan olmuştur. Basınç altında kalan bu tabakalar katılaşmış ve tortul kayaları meydana getirmiştir. Bunlar fazla sert değildir. Kum, kil, çakıl tebeşir bunlardandır.

Volkan kayaları: Yanardağların püskürmesi esnasında çıkan lâvlar zamanla katılaşır ve volkan kayalar olur. Volkan kayalar sert ve parlaktır. Granit. Volkan kayalarındandır.

Değişmiş kayalar: Bunlar volkan ve tortul kayaların zamanla değişmesinden meydana gelmişlerdir. Volkan kayaların değişmesinden olanlar serttir. Tortul kayaların değişmesinden olanlar ise daha yumuşaktır.

KAYIK:

Yelken veya kürekle deniz üstünde gidebilen içi çukur; iki ucu sivri ve boyu uzun tahtadan yapılan tekneye denir. Arkasında dümeni bulunur. Önü daha sivridir. Böylece kolaylıkla suları yarar. İstanbulda Boğaz ve Haliçte vapur seferleri başlamadan evvel denizde başlıca taşıt aracı olarak kayık kullanılmıştır.

KAYIN AĞACI:

Kayıngillerdendir. Boyu çok uzundur. Gövdesi kurşunî renktedir. Yaprakları yumurta şeklindedir. Ormanlarda yetişir. Kerestesi yumuşak olduğundan marangozlukta kullanılır. Kayın odunundan iyi kömür yapılır.

KAYISI:

«Gülgiller» dendir. Ortaasyadan diğer ülkelere yayılmıştır. Yaprakları dişlidir. Meyvası kavuniçi rengindedir. Sulu, lezzetli ve hoş kokulu bir meyvadır. Ortasında bir çekirdek bulunur. Soğuk yerlerde pek yetişmez. Bir çok çeşitleri vardır.

Şam kayısısı: Yuvarlaktır. Bazı yerleri kırmızıdır.

Şekerpare: Üstü kırmızı beneklidir. Kabuğu kalındır.

Zerdali: Kayısıdan ufak ve kokusuzdur.

Malatya kayısısı: Uzunca, bazı yerleri pembe, lezzetli ve kokuludur. En makbul kayısı cinsi Malatya kayısısıdır.

KAYIŞLA KUVVET NAKLİ:

Kayıştan kuvvet naklinde çok istifade edilir. Kayış motör vasıtasiyle takıldığı makinenin kasnağını çevirir. Kasnağa bağlı çarklar da makineyi çalıştırır.

Bileği makinesinde, ayaklı dikiş makinelerinde kayış kullanılır.

Bundan başka meselâ: İstanbul'da Karaköy ve Beyoğlu arasındaki Tüneldeki yolcu taşıyan arabalar kayışlarla çekilir.

KAYMAK :

Süt kaynatıldığı vakit üstünde bir yağ tabakası meydana gelir. Bu kısma «kaymak» denir. Çok kaynatılınca sütün su kısmı buharlaşır ve geriye kaymak kalır. Kaymak çok besleyici bir gıda maddesidir.

KAYMAKAM :

Kazaları idare eden en büyük memura denir. Emrinde polis ve jandarma bulunur. Kaymakam, o kazanın bağlı olduğu vilâyetin valisinden emir alır. Nüfus, Tapu, Eğitim işleri ile meşgul memurlar kaymakamın emrindedir.

KAYNARCA MUAHEDESİ :

Kaynarca muahedesi 1774 yılında Tuna'ya 5-6 saat mesafede olan Kaynarca kasabasında imzalanmıştır. Bu muahede Osmanlı devletinin yıkılmağa başlamasının delilidir.

1763'de Rusya'nın başında II. Katerina vardı. Katerina Lehistan'ı ve Osmanlı İmparatorluğunu Rus topraklarına katmak istiyordu. İlk önce Lehistan'a saldırdı. Lehliler Osmanlı İmparatorluğundan yardım istediler. Bu sırada bir kısım Lehistanlılar Osmanlı sınırını aşıp bir Türk kasabasına sığındılar. Ruslar da kasabaya girdiler. Lehlileri ve Türkleri öldürdüler. Bu olay üzerine Türkler harbe girdiler. O vakit Osmanlıların başında III. Mustafa vardı. Ruslar harbe iyi hazırlanmışlardı. Beş büyük ordu ile Osmanlı topraklarına saldırdılar. İlkönce Eflâk, Buğdan, Kili, Akkerman, İsmail kalelerini aldılar. Baltık denizindeki donanmalariyle Kuzey Denizine açıldılar. Oradan Cebelüttarık yoliyle Akdenize girdiler. Morada isyan çıkardılar. Çeşme önlerinde Türk donanmasını yaktılar. Lehistan; Avusturya, Prusya, ve Rusya arasında paylaşıldı. Nihayet Osmanlı devleti barış istemek zorunda kaldı.

1774'de Kaynarca andlaşması imzalandı. Bu andlaşmaya göre Eflâk, Buğdan, Kırım Osmanlı idaresinden çıkıyordu. Rusya Karadenizde donanma bulundurabilecekti. Böylece Ruslar Karadenizde

kıyısı olan bir devlet haline geldiler. Osmanlı idaresi altındaki ortodoksları korumak bahanesiyle de Osmanlı devletinin iç işlerine de karışmak fırsatını buldular.

KAYSERİ VİLÂYETİ:

Kayseri Orta Anadolu'nun güney doğu kısmında kurulmuş, yüz ölçümü 15,130 kilometre kare olan bir vilâyettir.

Vilâyet merkezi Erciyaş dağının kuzey eteklerinde ve Karasuya dökülen çay üzerine kurulmuş Kayseri şehridir.

Şehrin nüfusu 57,698 dir.

Kayseri adı eski Romalılar tarafından verilmiş bir addır.

Kayseri vilâyetinin güney ve doğusunda Antitoros dağları uzanır. Orta kısımda ise Erciyaş dağı bulunur. Kuzeyinden Kızılırmak geçer. Sarmısaklı ve Bünyan deresi çağlıyanlar teşkil ederek akar. Bu su kuvveti ile elektrik elde edilir.

Kayseri vilâyetinin iklimi serttir. Ormanları azdır. Topraklarında hububat ve endüstride kullanılan nebatlar yetiştirilir. Boyacılık ve sıvacılıkla meşgul olurlar. Hayvan beslenir. Kayserinin pastırma ve sucukları çok meşhurdur. Bir çok dokuma fabrikaları vardır. Kayseri vilâyetinin Bünyan, İncesu, Ürgüp, Develi, Pınarbaşı gibi 5 kazası vardır.

Bütün vilâyetin nüfusu 371,125'dir.

KAZ:

Perde ayaklı kuşlardandır. Ördekten daha büyüktür. Daha az suya düşkündür.

Yabanî ve evcilleri vardır.

Boynu ördeğin boynundan uzundur. Gövdesi de daha büyüktür. Ördekten daha hızlı koşar.

Dişileri senede bir defa olmak üzere 80-10 yumurta yapar. Kaz yavrularına «Palaz» denir. Palaz eti lezzetlidir.

Evcil kazlar beyaz renktedir. Gagaları sarıdır. Yabanî kazlar kül renkli olurlar. Gagaları kırmızıdır. Kış başında kazlar besiye

konur. Eti, için beslenirler. Yabanî kaz da eti için aranılan av hayvanlarındandır.

KAZA : (İlçe)

Türkiye idarî bakımdan 64 vilâyete ayrılmıştır. Vilâyetleri valiler idare eder. Vilâyetlerin bir kaymakam tarafından idare edilen bölümlerine «kaza» denir. Kazalar da nahiyelere ayrılırlar.

KAZALARDAN VE HASTALIKLARDAN KORUNMA :

Kazalardan ve hastalıklardan korunmak için her şeyden evvel dikkatli olmak lâzımdır. Meselâ: Bir kaldırımdan diğerine geçerken etrafa iyice bakınmalı, hiç bir vasıtanın geçmediğine emin olduktan sonra geçmelidir.

Hastalıklardan korunmak için aşıları vaktinde yaptırmalı, yıkamadan bir şey yememelidir.

Sokaktan geldikten sonra el ve yüz yıkanmalıdır. Açık havada gezintilere çıkmak, spor yapmak sağlığımızı korumak bakımından çok faydalıdır. Terliyken su içmek, aşırı derecede yorulmak, uykusuzluk, az yemek, çok yemek, her türlü alkollü içki ve sigara kullanmak, sıhhatimize zararlıdır. Hastalık geldikten sonra tedavisi hem zor, hem üzücü olur. Daha evvel dikkatli olup hastalıklardan korunmamız lâzımdır. Her Türk çocuğunun ilk vazifesi kendi sıhhatini koruyabilmesidir. Ancak bu takdirde «Türk gibi kuvvetli» sözünü yaşatabilecektir.

KAZAN HANLIĞI :

Kazanlılar eski Bulgar Türklerindendir. Kazan hanlığı Kazan suyunun Volgaya karıştığı civarda, Bulgar Türkleri Hanı Abdullahın Oğulları Altın ve Alim Hanlar tarafından kurulmuştu. Fakat bu hanlar hanlığı koruyamadıklarından Kazanlılar Altınordulu Uluğ Mehmet Hanı, han olarak seçtiler. Böylece 1552 yılına kadar kendi başlarına buyruk yaşamışlardır.

1552'de Müthiş İvan bu hanlığı ele geçirmiştir. Kazan hanlığı 153 sene yaşamıştır. O tarihten beri Rusyanın vilâyeti olarak

kalmıştır. 1879'da din ve fikir hürriyetlerine biraz olsun kavuştular. Şimdi Tataristan denen bu yer gûya cumhuriyetle idare olunuyorsa da aslında Rus baskısı altında inlemektedir.

KAZEİN :

Sütün içinde yüzde 3 kadar bulunan, ve onun pıhtılaşmasına yarıyan albüminli maddeye kazein denir. Kazein suda erimez. Kadın sütünde yüzde 1 miktarında bulnur.

KAZIKLI HUMMA : (Bak: Tetanoz)

KEBAN :

Keban, Elâzığ vilâyetinin kazalarından biridir. Elâzığ şehrinin 50 kilometre batısındadır.

Burada eskiden gümüş madeni işletilmişti. Bunun için Keban'a «Gümüş Madeni» de denir.

Toprakları verimlidir. Geniş dutlukları vardır. Hububat, sebze ve meyva çok yetişir. Kazanın merkez nahiyesinde 30 köy, Ağın nahiyesinde de 20 köy vardır. Keban kasabası Elâzığ şehrine bir araba yoliyle bağlıdır.

Gümüş madeni işletildiği sıralarda kasabanın etrafı ormanlıktı. Zamanla bu ormanların mahvolması yüzünden maden işletilmesi durdu. Bu kasabada maden işleriyle geçinen halk başka yerlere gittiler. Bugün kasabanın nüfusu 547'dir. Keban kazasının da 13,845 nüfusu vardır.

KEÇE :

Keçe yünün dövülmesinden meydana gelir. Kepenek, keçe çadır ve döşeme örtüsü keçeden yapılır.

KEÇİ :

Keçi memeli hayvanların geviş getirenlerindendir. Dünyanın her tarafına yayılmış evcil bir hayvandır. Keçi koyuna benzer. Yalnız ondan daha çevik ve dayanıklıdır. Kuyruğu kısadır. Çenesinin altında tüyler vardır. Eti koyununki kadar lezzetli değildir. Sütü yağsızdır.

Tüyleri koyununkinden düzdür ve yatık durur. Keçinin erkeğine «teke», yavrusuna «oğlak» denir.

Kafkasyada, Alplerde ve Toroslarda yabanî keçiler yaşar. Evcil keçiler ise bir çok çeşittir. Başlıcaları şunlardır:

Tiftik keçisi: (Ankara keçisi) Boynuzları dışarıya doğru kıvrık; tüyleri sık, ipek gibi beyaz ve yumuşak olan bir keçi cinsidir.

Kişmir keçisinin tüyleri çok yumuşaktır. Kumaş yapılmasında kullanılır.

Malta keçisi: Malta adasında bulunur. Kulakları sarkıktır. Bol süt verir.

KEDİ :

Evimizde sevip beslediğimiz sevimli hayvanlardan biri de kedidir. Evcil kedi dünyanın her tarafına yayılmıştır. Üstü sık ve yumuşak tüylerle kaplıdır. Bu tüyler her kedide ayni renkte değildir. Beyaz, kül rengi, sarı, siyah ve tekir dediğimiz karışık renkte kediler vardır. Kedinin vücudü uzun, başı yuvarlak ve bacakları kısadır. Kulakları külâh gibidir. Gözleri kuvvetlidir. Gece karanlıkta bile görür. Göz bebekleri ışığın gelişine göre büyüyüp küçülür. Gözün renkli kısmı da her kedide başka başkadır. Kedi çok iyi sıçrar, çok çevik bir hayvandır. Ayakları etli olduğundan sessiz yürür. Tırnakları sivri olup içeriye doğru çekik durur. Bir ava atlarken tırnaklar meydana çıkar. Kedi çok iyi koku alır.

Üst dudağının üstünde kıllar vardır. Bu kıllar dokunma organlarıdır.

Kedi senede iki defa doğurur. Yavruların doğdukları vakit gözleri kapalıdır, sonradan açılır. Kediler bir defada 2-5 yavru doğururlar. En çok et, balık, kuş ve fare yerler.

Bir çok kedi cinsleri vardır:

Van kedisi: Tüyleri uzun ve parlaktır. Çoğu düz beyazdır.

Mısır kedisi ve *Siyam kedisi:* Meşhurdur. Yaban kedilerinden de *Gepar, Vaşak* vardır.

KEHLİBAR : (Kehlibar)

Kehlibar sarı renktedir. Siyah renkli olanları da vardır. Reçinenin taşlaşmasından meydana gelen bir maddedir. Kehlibar en çok Baltık denizi kıyılarında Sibiryada ve Danimarka kıyılarında bulunur. En çok süs eşyası yapılmakta kullanılır. Kehlibar çok çeşitlidir. Kumaşa sürüldüğü vakit elektriklenerek kâğıt parçalarını, saman çöpünü kendine çeker.

KEKLİK :

Keklik tavuk cinsinden, güvercin büyüklüğünde bir hayvandır. Vücudu yuvarlak ve başı küçüktür. Eti çok lezzetli olduğu için avcılarca çok aranır. Böğürtlen, böcek, solucan yer. Yavrularına çok düşkündür. Kovalanınca hızlı kaçar ve uçar.

Kızıl keklik, çil keklik gibi çeşitleri vardır.

KELEBEK

Dört kanatlı; toz gibi görünen gayet ince, renkli pullarla kaplı zarif bir böcektir. Kelebekler, dişi kelebeğin bıraktığı yumurtadan çıkarlar.Başlangıçta tırtıl halindedir. Tırtıl büyüyüp beslendikten sonra ağzından çıkardığı ipliklerle kendi etrafını sarar. Bu devreye «Krizalit çağı» denir. Krizalit bütün kışı o halde geçirir. İlkbaharda derisini yırtarak dışarıya kelebek halinde çıkar.

Kelebekler çok az yaşarlar. Gündüz ve gece kelebekleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Gece kelebeklerine *pervane* denir.

Gece kelebekleri düz ve koyu renklidir. Gündüz kelebekleri ise bir çok renkli ve şekillidir. Bu kelebeklerin ince iki boynuzu ve 6 ayağı vardır.

Kelebeklerin bir çok çeşitleri kumaşlara ve meyvalara zarar verir. İpekböceği denilen kelebek krizalitinin (kozasının) ipliklerinden ipek çıkarıldığından faydalıdır.

KELİME VE KELİME YAPISI :

Her harf bir sesin işaretidir: a, e, k, l, gibi.

Bir kelimenin ayrı ağız hareketleriyle bir çırpıda söylenen parçalarına «hece» denir. Meselâ: Araba kelimesinin heceleri: a-ra-ba'dır.

Bir mâna ifade eden, bir veya birkaç heceden meydana gelen sese gramerde (dilbilgisinde) kelime denir. Kelimelerin bir araya gelmesiyle cümle meydana gelir.

Kelime yapısını harf ve heceler meydana getirir. Bunlardan daha evvelki bahislerde bahsedilmişti. Bu başlıkları taşıyan konuları inceleyiniz:

Türkçede sekiz çeşit kelime vardır:

İsim, sıfat, zamir, fiil, ünlem, zarf, bağlaç, edat.

İsim: Bütün varlıklara verilen isimlere denir. Kedi, köpek... gibi.

Sıfat: İsimleri tarif eden kelimelere sıfat denir. Güzel insan, yeşil yaprak... gibi. Burada güzel ve yeşil kelimeleri insan ve yaprak kelimelerini tarif ettiklerinden sıfattırlar.

Zamir: İsmin yerini tutan kelimedir. Ben, sen, o, biz, siz, onlar... gibi.

Fiil: Yapılan işi anlatan kelimelerdir. Geldi, gitti... gibi.

Zarf: Fiil ve sıfatların mânasını biraz değiştiren kelimelerdir. Zarflar cümlenin tamamlayıcılarıdır. «Hiçbiriniz aşağı inmeyin», cümlesinde «aşağı» kelimesi zarftır.

Bağ: Belli bir mânası olmıyan ve kelimeleri birbirine bağlıyan bir kelimedir. Ve, ki, ile, eğer... gibi.

Edat: İsmi cümlede yer almıya hazırlıyan kelimelere «edat» denir. Gibi, kadar, için... kelimeleri edattır.

Ünlem: Sevinç, korku, keder, acı ,esef gibi duygularımızı belli etmek için kullanılan kelimelere, ünlem denir. A!, Ay!, Ah!, vah!... gibi.

KELKİT :

Gümüşhane vilâyetine bağlı kazalardan biridir.

Kelkit suyunun yukarı kısmındadır. Kaza merkezinin adı Çiftliktir. Arazisi engebeli olduğundan ekim fazla yapılmaz. Meyva yetişir. Armutları güzeldir. Meşe ve çam ağaçları vardır. Hayvan besliyecek otlakları boldur. Nüfusu 37.995'dir.

KELTLER :

Orta Asyada kuraklık başlayınca, artık orada yaşanılmayacağını anlıyan Türk boyları başka illere göçmeğe başladılar. Bunlardan bazısı kuzeye ve güneye, bazısı batıya ve doğuya göç ettiler. Batıya gidenler iki yoldan ilerlediler. Hazar denizinin kuzeyindeki yola Kavimler kapısı dendi. Göçeden boylar bir de Hazar denizinin güneyinden batıya geçtiler. Keltler de göç eden kavimler arasındaydı. Bunlar iki yolu da seçmediler. Kafkasları aşarak Avrupaya girdiler. Uygarlıklarını ilkel bir hayat yaşayan Avrupaya götürdüler. Tuna boyunca ilerleyerek İsviçre ve Avusturyanın batı taraflarını almışlar, Fransaya girmişlerdir. Fransa topraklarına Galya adını vermişlerdi. Keltlerin bir kısmı İngiltereye, bir kısmı da İspanyaya geçtiler.

Asırlarca Galyaya sahip olan Keltler Germen istilâsı ile birçok yerlere dağıldılar. Daha sonra Franklar tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

Fransız milleti; Keltler ve Frankların karışmasından meydana gelmiştir. Fakat Fransızlar Kelt dilini kullanmayıp Lâtinceyi seçmişlerdir.

KEMAH :

Erzincanın güneybatısında, bu vilâyete bağlı bir kazadır. Kazanın topraklarını Fıratın bir kolu olan Karasu sular. Arazisi engebeli olduğu halde tarım yapılmağa elverişlidir. Kazanın köylerinden birinde tuz veren tuzla, Erkegoin denilen diğer bir köyünde de kömür madeni vardır. Buralarda billûra benziyen bir maden bulunur. Kemah'ın nüfusu 13,451'dir. Yüz ölçümü 2,665 kilometre karedir. Kasabanın nüfusu 2051'dir.

KEMALİYE :

Eski adı Eğindir. Erzincanın kazalarından biridir. Yüz ölçümü 1,655 kilometrekaredir. Arazisi oldukça dağlıktır. Merkez nahiyesinden başka Başvartanik ve Aşutka adında iki nahi-

yesi vardır. 48 köyü vardır. Sebze ve meyva fazla miktarda yetiştirilir.

Kazanın nüfusu 16916'dır. Kasabanın nüfusu ise 3305 kişidir.

KEMALPAŞA :

İzmir vilâyetinin kazalarından biridir. İzmirin 29 kilometre doğusundadır. Merkez nahiyesinden başka nahiyesi yoktur. 35 köyü vardır. Kemalpaşa kasabasının bağ ve bahçeleri meşhurdur.

Kazanın nüfusu 26135, kasabanın nüfusu 3514 kişidir.

KEMAN :

Keman, bir telli musiki âletidir. Yayla çalınır. Bir kutu üzerine gerilmiş tellerden yapılır. Bu kutunun iki yüzeyi kasnak denilen bir kısımla birleşir. Kutunun alt tarafı ile, kasnak kayın ağacından, üst kısım ise çam'dan yapılır.

Kutudaki teller koyun ve keçi barsaklarından, yay telleri ise at kuyruğundan yapılır. En güzel kemanlar İtalyada Stradivaryüs tarafından yapılmıştır.

KEMER :

Köprü, pencere, kapı... gibi ortası açık iki duvarın üstünü örten yay şeklindeki beton veya taştan örtüye «kemer» denir.

Bir çok kemer çeşitleri vardır. Sivri kemer, köşeli kemer, yuvarlak kemer, düz kemer... gibi.

Tarihte en çok Romalılar kemer şeklinde inşaat yapmışlardır.

KEMİK VE KEMİĞİN YAPISI :

Vücudumuzun çatısını kemikler meydana getirir. Kemi-

ğin en dışında «kemik zarı denilen» ince bir zar bulunur. Ondan sonra asıl kemik kısmı gelir. Bunun içinde de kemik kanalı, kanal içinde ilik bulunur. Kemikler kaslara destek vazifesi görürler. Bazı nazik organları da korurlar.

Kemiğin üçte birini ossein denilen albüminli bir madde teşkil eder. Üçte ikisi inorganik kalsiyum tuzlarından yapılmıştır. Kemik yakılırsa organik kısım yanar, geriye madensel tuzlar kül halinde kalır. Asit içine atılan kemikte ise tuzlar erir, organik kısım tutkal halinde kalır.

KEMİKLERİMİZ (BELLİ BAŞLI KEMİKLERİMİZ, YERLERİ VE ADLARI) :

Kemiklerimiz uzun, kısa ve yassı kemikler olmak üzere 3 şekilde bulunur.

Uzun kemikler: Kol ve bacak kemikleri... gibi. Bunların iki ucunda süngerimsi tabaka bulunur. Orta kısımlarda ise asıl kemik dokusu vardır. Daha iç kısımda kanal içinde ilik bulunur.

Kısa kemikler: Omuzlar, diz kapağı kemikleri... gibi. Bu kemikleri dıştan sert doku kaplar. İç kısımları süngersi dokudandır.

Yassı Kemikler: Bunlar kalça, baş ve kürek kemikleridir. Dışları sert kemik dokusu ile kaplıdır. İç kısımlarda süngersi doku bulunur.

Vücudumuzdaki kemikler 3 kısımda incelenir. Baş kemikleri, gövde kemikleri, üyeler kemikleri.

1 — Baş kemikleri: Kafatası ve yüz kemikleri olmak üzere iki bölge gösterir.

Kafatası kemikleri: Çok nazik olan beyini ve beyinciği sakladığından çok sağlam yapılıdırlar. Testere gibi dişlidirler. Sıkı sıkı birbirlerine kenetlenirler. Kafatası kemikleri şunlardır: 2 tane şakak kemiği, 1 art kafa, 1 kalbur, 2 yan, 1 alın, 1 temel kemikleridir. Kalbur kemiği burnun üzerindedir. Temel kemiği de beynin, üzerine oturduğu kemiktir.

Yüz kemikleri: 2 yanak, 2 üstçene, 2 boynuzcuk, 2 damak,

2 burun, 1 sapan, 1 alt çene kemikleridir.

Sapan kemiği burun boşluğunu ikiye ayırır. Tırnak kemikleri göz oyuğunun buruna yakın kısmında bulunur.

Boynuzcuk kemikleri ise burun boşluğunun yan taraflarında bulunur.

Baş kemikleri arasında yalnız alt çene kemiği hareket edebilir.

2 — **Vücut kemikleri** de omurga, kaburga ve göğüs kemiği olarak üçe ayrılır.

Omurga: 32 omurdan meydana gelmiştir. 5 Bölgeye ayrılır. 7 omurdan boyun, 12 omurdan sırt, 5 omurdan bel, 5 omurdan sağrı, 3 omurdan kuyruk sokumu bölgeleri meydana gelmiştir.

Kaburga kemikleri: Akciğerleri ve kalbi içine alan, onları koruyan bir kafes gibidir. Arkadan omurgaya, önden göğüs kemiklerine bağlanırlar. 7 çifti önden göğüs kemiğine bağlanır. 5 çifti birbirlerine bağlıdır. 2 tanesi ise serbesttir.

Göğüs kemiği göğsün ortasında yukarıdan aşağıya doğru ucu sivri bir kemiktir.

3 — **Üyeler kemikleri:** Kol ve bacak kemikleridir.

Kol kemikleri önden köprücük, arkadan kürek kemiği ile vücuda bağlanır. Kolun omuzdan dirseğe kadar uzanan kemiğine «pazu kemiği» denir. Dirsekten bileğe kadar çatal gibi iki kemik halinde uzanan kemiğe de «kol kemiği» denir. Bilekte 8 kemik bulunur. 5 tane «el tarağı kemiği», 14 tane de «parmak kemikleri» vardır.

Bacak kemiklerinden «uyluk kemiği» kalça kemiğinden başlar, diz kapağına kadar devam eder. Vücudun en uzun kemiğidir. «Baldır kemiği» dizden ayak bileğine kadar uzanan iki kemikten yapılmıştır. Dıştakine kaval, içtekine baldır kemiği denir. Diz kapaklarında «bir diz kapağı kemiği» bulunur. Ayak bileğinde 7 tane bilek kemiği vardır. «Ayak tarak kemikleri»

de kalem gibi ayak tabanında bulunur.

Ayak parmak kemiklerinden baş parmak kemikleri iki boğumludur, diğer parmak kemikleri ise 3 boğumludur. Ayak parmak kemikleri 14 kemikten müteşekkildir.

KENEVİR :

Kenevir, kendirgillerden bir bitkidir. Orta Asyadan her tarafa yayılmıştır. Yaprakları atkestanesi şeklindedir. Yalnız daha ince ve dibe kadar yarıklıdır. Sapından halat yapılır, çuval örülür. Kenevirin yeşil kısımlarında kokulu bir madde vardır. Bu koku bazan tarlada çalışanları bile sersemletir. Tohumu kuş yemi olarak kullanılır.

KENTİLYON :

Katrilyonun 1000 katına «Kentilyon» denir. Bir kentilyon: 1.000.000.000.000.000.000 olarak yazılır.

KENYA :

Kenya Afrikanın doğusunda bir İngiliz Sömürgesidir. Habeşistan ve Tanganika arasında uzanır. Hint okyanusunda kıyısı vardır. Arazisi engebelidir. En yüksek dağı Kenya dağıdır.

Buralarda 3 milyon kadar zenci yaşar. 150 bin kadar da Avrupalı vardır. En meşhur limanı Mombasa'dır. İdare merkezi Nairobi şehridir.

KEPEK :

Buğday öğütülürken kabuk kırıntıları da una karışır. Unu bunlardan ayırmak lâzımdır. Bunun için un eleklerden geçer ve kabuk kırıntıları elek üstünde kalır. Bunlara «kepek» denir. Yayvan yemi olarak kullanılır.

KEPLER :

Almanyada 1571 yılında Weil kasabası civarında doğmuş-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

BİRİNCİ MURAT'IN DUASI

Adına (Hüdavendigâr) denilen Birinci Sultan Murat Timurtaş Paşa ile Yahşi Beyi Bulgaristanın alınmasına göndermişti. Bu değerli Türk kumandanları vazifelerini başarı ile tamamlayarak Bulgar kıralı Sisman'ı teslime mecbur etmişlerdi.

Bu hâdise Sırp kıralı Lazar'ı fena halde korkutmuştu. Çünkü Osman oğullarının asıl maksatları Sırplarla savaşarak onları yenilgiye uğratmaktı. Bunu çok iyi bildiği için komşularından yardım istemişti. Bu suretle Sırp, Macar, Arnavut ve Ulah askerlerinin birleşmesinden meydana gelen büyük bir ordu Kosova'da Osmanlılarla karşılaştı.

Bu müthiş kuvvetin karşısında Osmanlı ordusu pek küçük kalıyordu. Sultan Murat, oğulları Yıldırım ile Yakup Beyi yanına çağırdı. İki rekât namaz kıldıktan sonra ellerini kaldırarak:

— Ey büyük Allahım, bizim ordumuzu muzaffer et. Bana da şehitlik rütbesi ihsan eyle... diye yalvardı.

Oğulları gözyaşı dökerek bu duaya «Âmin» dediler. Çok geçmeden bu kahraman hükümdarın duası kabul edildiği için zafer kazanıldı ve kendisi de yaralılar arasında gezerken bir Sırplı tarafından şehit edildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

SALONDA GÖRÜŞELİM

Âli Paşa, sadrazam iken, Sultan Abdülâziz'in taşkın hareketlerini önlemiş ve fikirlerini her zaman ona kabul ettirmişti.

Bir gece yarısı Sultan Abdülâziz, önemli bir meselenin konuşulması için Âli Paşayı saraya çağırtmıştı.

Geldiği zaman onu haremdeki yatak odalarından birinde kabul etti. Padişahın üzerinde Şam ipeklisi bir gecelik entari vardı. Onu bu kılıkla gören Âli Paşa hemen dışarı çıktı.

Bunun üzerine Abdülâziz:

— Âli Paşa bana muaşeret dersi veriyor. Çabuk resmî elbiselerimi getiriniz. Kendisi ile salonda görüşelim. Dedi.

HADÎSLER:

★ Anasının, babasının kalbini kazanmış olanlara müjdeler olsun ki, Allah onların ömürlerini bereketlendirecektir.

Hazreti Muhammet

★ Bana bir harf öğreten, beni kendisine köle yapar.

Hazreti Ali

★Vatan sevgisi îmandan gelir. — Hazreti Muhammet

★ Saymıyan sayılmaz. — Hazreti Muhammet

★ Büyüklerimize saygı, küçüklerimize sevgi göstermiyen bizden değildir. — Hazreti Muhammet.

★ Yemekten önce ve yemekten sonra ellerinizi ve dişlerinizi temizleyiniz. Çünkü bu temizlik insanı îmana çağırır, îmana götürür; îman da sahibiyle beraber cennettedir.

Hazreti Muhammet

★ Müslüman, müslümanın kardeşidir.

Hazreti Muhammet

★ Evlerinizin önünü ve çevresini temiz tutunuz.

Hazreti Muhammet

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

29 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 45. Fiatı: 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-5
KIRLANGIÇ
KIZAK
KIRKAYAK
KIZILCIK
KIZILAY
KİBRİT
KİLİM
KİREÇ
KİRAZ
1Kg
KİLOGRAM
KİRPİ

Bunları biliyor musunuz?

İLK DÜĞME

Eskiden düğmeleri kuyumcular ve mozayikçiler elle yaparlardı. Makine ile ilk düğme 1827 yılında Amerikada madenden yapılmıştır.

KARAKUŞ

Karakuş, doğanlarla kartallar arasında bir kuştur. Bir buçuk metre boyundadır. Yakaladığı kaplumbağaları çok yükseklere çıkarır. Sonra aşağı atar. Böylelikle kaplumbağanın kabuğu kırılır, karakuş da onu yer. Çok korkunç bir hayvandır. Leşleri de yiyerek ortadan kaldırdığı için faydalı kuşlar arasında sayılır.

ZERDOVA

Zerdova adlı hayvan kuzeyde yaşar. Kayalıklarda gizlenmez. Ağaçların tepelerine tırmanır, kuşları avlar. Kuş yuvalarında yumurta buldu mu hemen içer. Sincapları, tavşanları kovalar. Balı pek sever. Sincapların yuvalarına çıkar, onları yakalar. Karnını doyurduktan sonra da sincabın yuvasının kenarlarını genişletir, kendine yuva yapar. Zerdova yarım metre boyundadır. Postu kıymetlidir. Kediler gibi sessizce yürüdüğünden yaklaştığı avların haberi olmadan onları pençesine geçirir. Atlamak hususunda adeta bir dümen işi gören uzun ve sık tüylü kuyruğundan istifade eder.

KAUÇUK YAĞMURLUKLAR NASIL TEMİZLENİR?

Kauçuk yağmurluklar üzerindeki yağ lekeleri, sıcak suda ve sabunlanmış süngerle temizlenir.

tur. Astronomi âlimidir. Fakir bir ailenin oğludur. Hayatı sıkıntı içinde geçmiştir. Kopernik'in faraziyesini kabul etmesi etraftan hoş karşılanmamış ve medreseden kovulmuştur. Kepler en çok Mars gezegenini incelemiştir. 1609 senesinde **Kepler kanunları** adı verilen 3 kanunu neşretti. Bu kanunlarda gezegenlerin güneş etrafındaki hareketleri incelenmiş ve ispatlanmıştı. Bu hareketleri doğuran kuvveti Newton daha sonra uzun çalışmalardan sonra buldu.

Kepler bu kanunları ispat için gözle bakarak yapılan ölçüleri kullanmıştı. Çünkü o vakit teleskop keşfedilmemişti.

Keplerin «Astronomia» adlı eseri mühimdir

Kepler 1630 da Ratisbonne'da ölmüştür.

KERBELÂ :

İrak'ın şehirlerinden biridir. Fırat nehri kıyısında kurulmuş bu şehir Şiîlerce mukaddes sayılır. 680 yılında burada Peygamberimiz Muhammed'in torunu olan Hüseyin, Emevî hükümdarlarından Muaviyenin oğlu Yezidin askerleri tarafından şehit edilmişti. Bu hâdise Muharrem ayında olduğundan bu ay Şiîlerin matem ayıdır. Büyük acılarını belirtmek için matem alayları yaparlar. Ağlarlar, bazıları kendilerini zincirle döverler. O ayda bedene eziyet edenin, ağlayanın cennete gideceğine inanırlar. Bütün bunlar Muharremin onuna kadar sürer. O gün büyük bir cenaze âyini yapılır ve merasime son verilir.

KERESTE :

Marangozlukta, yapılarda kullanılan kesilmiş tahtalardır. Bu gün tahtadan evler fazla yapılmıyorsa da kerestenin kullanıldığı yerler gene pek çoktur. Bunun için her devlet ormanlara çok ehemmiyet verir. Türkiyede orman çoktur. Fakat dikkatsizlik yüzünden çıkan orman yangınları kereste sanayiimizi sarsmaktadır.

KERTENKELE :

Kertenkele sürüngenler takımındandır. Bunlara «kelerler» de denir. Kertenkelenin birçok çeşitleri vardır. 10 - 15 santimetreden 2 metreye kadar boyu olan kertenkelelere rastlanır. Soğuk yerlerden başka dünyanın hemen her tarafında bulunurlar.

Kertenkelelerin 4 ayağı vardır. Kuyruğu vücudundan çok uzundur. Bir çoğu sür'atli hareket eder. Bazılarında ise ayak körleşmiştir. Bu cins, yılan gibi ağır ağır sürünerek hareket edebilir. Solucan, böcek, örümcek yiyerek geçinirler. Dilleri uzun çatallıdır. Alt ve üst çenede kuvvetli, sivri dişleri bulunur. Büyük olanlardan «Monitor» denilen kertenkele, timsah yavrularını ve yumurtalarını yer. Kertenkelenin 1800 çeşidi vardır. Bunların çoğu zararsızdır. Fakat görünüşü itibarile korkunç olanları da vardır. Meselâ: «Yakalıklı kertenkele» düşmanlarını korkutmak için boynunun etrafında yelpaze şeklindeki yakasını açar. «Geko» denilen bir başka cins kertenkele de düz duvarlarda, tavanda düşmeden dolaşabilir.

Meksika ve Birleşik Amerikanın güneyinde yaşıyan 2 cins kertenkele zehirlidir. Diğer kertenkeleler zararsızdır. Bukalemun (Bak: Bukalemun) ve Tuatera kertenkelesi yapı bakımından en dikkati çekenlerdendir. Tuaterada başın ön kısmında deri altında üçüncü bir göz bulunur.

KESELİLER :

Karınlarında yavrularını taşımak için kese bulunan hayvanlara «Keseliler» denir. Kanguru keseli hayvanlardandır. Arka ayakları uzun olup, iyi koşar. Kuyruğu uzunca veserttir. Kuyruğu ve arka ayakları üzerinde çok rahat oturur. Dişileri yavrusunu karnındaki kese içinde taşır.

KESİK KONİ :

Bir koni, tabanına paralel olarak kesilir. Ve tepe kısmı çı-

karılırsa, kalan kısma «Kesik Koni» denilir. Kesik koninin altta ve üstte olmak üzere iki tabanı vardır ve bu tabanlar daire şeklindedir.

KESİR :

Eşit parçalara bölünmüş bir birimin parçalarından birine veya bir kaçına «kesir» denir.

Kesirler iki kısma ayrılır:

1) Bayağı kesirler: Ondalık olmıyan kesirlerdir: $\frac{6}{7}$ gibi.

2) Ondalık kesirler: Bir bütünün onda bir ve (10) un katları olan yüzdebir, bindebir gibi eşit parçalarından bir kısmını gösteren sayılardır.

(0,5), (0,07), (0,0009) gibi...

Bayağı ve ondalık kesirler hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz, «Bayağı Kesirler» ve «Ondalık Kesirler» konularına bakınız.

KESİT :

Herhangi bir cismi düz olarak kestiğimiz zaman elde edilen şekle o cismin kesiti denir.

KESKİN:

Ankara vilâyetinin kuzey doğusunda ve o vilâyete bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 1700 kilometre karedir. Merkez nahiyesinden başka Çelebi adlı bir nahiyesi daha vardır. Arazisi dağlıktır.

Meyva ve sebze iyi yetişir. Toprakları verimlidir. Bağcılık ve hayvan yetiştirme gelişmiştir. Bilhassa tiftik keçisi fazladır.

Keskin kasabası düzgün bir şose ile Kırıkkale istasyonuna

bağlıdır. Kazanın 77 köyü vardır. Kasabanın nüfusu 4580'dir. Bütün kazanın ise 33,391 kişidir.

KEŞAN : ?

Edirne vilâyetinin kazalarındandır. Edirnenin güneyinde, Saros körfezine kıyısı olan bir kazadır.

Merkez nahiyesinden başka, Mecidiye, Yerlisu, Enez adlı nahiyeleri vardır.

Arazisi az çok engebelidir. Keşan'ın batısından Meriç ırmağı geçer. 63 köyü vardır. Topraklarında hububat, sebze, meyva yetişir. Hayvan yetiştirmeye önem verilir. Kasabanın nüfusu 8227'dir. Bütün kazanın ise 38082 kişidir.

KEŞİFLER :

Önemli keşifler Orta Çağda başlamıştır. Avrupalılar Orta Çağda büyük bir cehalet içinde idi. Dinde, bilim ve san'attaki değişikliklerden sonra kalkınmağa başladılar. Bu sıralarda yapılan Haçlı Seferleri Avrupalıların Türklerden çok şeyler öğrenmelerine sebep olmuştur.

Pusulayı da Türklerden öğrenmişlerdir. Pusulanın bilinmesinden sonra keşifler başlamıştır. Amerika Orta Çağda bilinmiyordu. Burayı Kristof Kolomb adında bir gemici buldu. Kristof Kolomb'un niyeti Hindistana batıdan gitmeyi denemekti. 3 gemi ile Atlas Okyanusuna açıldı. Bir müddet sonra Amerikaya geldi. (1492). Burasını Hindistan zannediyordu ve yeni bir kıt'a bulduğunu bilmeden öldü. Daha sonra Ameriko Vespuçi adında biri Amerikanın yeni bir kıt'a olduğunu anladı ve buraya onun ismi kullanılarak Amerika dendi.

Daha sonra Macellan adında bir Portekizli dünyayı dolaştı ve dünyanın yuvarlaklığı ispat edildi.

Keşifler neticesinde Avrupa devletleri Amerikada zengin sömürgelere sahip oldular. Amerikada zengin altın madeni vardı. Bunun için buraları çok rağbet gördü. Avrupa halkı gelip

yerleştiler. Hindistana Afrikanın güneyinden gidilmesi yüzünden Akdeniz kıyılarındaki devletler ve Hindistana karadan giden kervan yolları ve kavşakları eski önemini kaybettiler.

KESTANE :

Kayıngillerdendir. Bazılarının meyvası yenir. Bazılarının yenmez. Kerestesi doğramacılıkta kullanılır. Meyvaları dikenli bir kadeh içinde bulunur. Dış kabuğu kahverengidir. Nişasta ve şekerli maddeler fazla miktarda bulunur. Memleketimizde çok yetişir. Bilhassa Bursanın kestaneleri meşhurdur.

KETEN:

Mavi, zarif çiçekleri olan bir bitkidir. Ketengiller familyasındandır.

Gövdesinde ince ince lifler, iplikçikler bulunur. Gövdesindeki liflerden keten iplikleri yapılır ve bu iplikler dokunarak ketenli kumaşlar elde edilir. Ayrıca tohumundan da istifade edilir. Sıcak ve mutedil iklimlerde yetişir. Birleşik Amerika ve Kanadada fazla yetiştirilir.

KEZZAP :

Kimyada adı nitrik asit veya azotik asittir. Evlerde, mermerleri temizlemekte kullanılır.

KIBRIS :

İskenderun körfezi yakınlarında, Akdenizdeki büyük adalardan biridir. Anadolu'ya çok yakındır. Anamur burnu ile adanın kuzeyindeki Kormakiti burnu arasındaki uzaklık 44 mildir. Ada batıdan doğuya doğru daralır.

Kıbrıs adasının güney ve kuzeyi dağlıktır. Güneydeki dağ-

lar daha yüksektir. Kuzeydeki dağlar daha ince bir şerit halinde ve daha az yüksek olarak uzanır. Bu iki dağ zinciri arasında verimli bir ova bulunur.

Kıbrısın iklimi sıcaktır. Kışlarda ortalama sıcaklık 14 derecedir. En sıcak ayın ortalaması ise 25 derecedir. Adada bağcılık gelişmiştir. Şarapları meşhurdur. Pamuk ve ipek de bulunur. Nüfusun üçte biri Türktür. Merkezi Lefkoşa şehridir. Larnaka, Limasol Famagusta önemli limanlarındandır.

Bu ada 1570 yılında Venediklilerden Osmanlılar tarafından alınmıştır. 300 sene Türk hâkimiyeti altında kalmış, 1878'de geçici olarak adanın idaresi İngiltereye verilmiştir. Birinci Cihan Harbinde İngiltere Kıbrısı ilhak etmiştir. 1923 te yapılan Lozan barışında, Kıbrıs, İngiltereye bırakılmıştır. 300 yıl Türk hâkimiyeti altında kaldığından adada Türk kültürü ve Türk dili üstündür.

KIL :

Memelilerin vücutlarında bulunan kalın tüylere denir. İnsan vücudunun her tarafı çok ince kıllarla kaplıdır. Başımızdaki kıllar ise büyümüş ve kalınlaşıp saç halini almıştır. Her kılın kökü deride bir zarf içinde bulunur ve bu zarftaki kan hücresi tarafından beslenir. Kıllardaki renkler de kıl hücrelerindeki boyaya göre değişir. Hücrelerdeki boya bitince kıllar beyazlaşır. Bazı hayvan kıllarından çok istifade edilir.

KILIÇ ALİ PAŞA :

Kılıç Ali Paşa büyük Türk denizcilerinden biridir. Asıl adı Uluç'tur. İlk önceleri kendi başına seferler yaparak ün kazanmıştır. Bu başarılar üzerine padişah kendisini Cezayir beylerbeyi yapmıştır. Bir müddet sonra Kılıç Ali Paşa Tunusu ele geçirmiş ve, Osmanlı hâkimiyetini buralarda tanıtmıştır.

Fakat adını ölmezleştiren Lepanto savaşında elde ettiği büyük muvaffakiyet olmuştur. Bu savaşta Türk donanmasının

mühim bir kısmı mahvolduğu halde Kılıç Ali Paşa kendi filosunu düşman elinden kurtarmış ve onlara zarar verdirmiştir. Bu savaştan sonra adı Uluç'tan Kılıç'a çevrilmiştir.

1574 yılında Lepanto muvaffakiyetsizliğinden cesaret alan İspanyolların hücum edip ellerine geçirmiş oldukları Tunus'u tekrar Osmanlı topraklarına katmıştır. Kılıç Ali Paşa 15 sene kadar Osmanlı baş amirali olarak kalmıştır. 90 yaşında ölmüştür.

KILIÇ ARSLAN (Birinci):

1092 - 1107 yılları arasında Anadolu Selçuk devletinin başı olan hükümdardır. 1092 yılında İznikte tahta geçti. Babası Süleyman beydi. İzmirde Çaka bey adındaki Türk denizcisinin kiziyle evlendi. Kayın babası Çaka bey Bizans'a karşı başarılı korsan seferleri yapmıştı. Kılıç Arslan I. de Bizans'ı almak için donanma yaptırmağa başladı. Bizans Avrupadan yardım istedi. Papa ve Piyer Lermit adlı bir yobaz papazın kışkırtması ile Fransa'da toplanan meclis Kudüsü Müslümanların elinden almak için büyük ordular hazırlanmasına ve Haçlı seferleri yapılmasına karar verdi. Hristiyan orduları büyük kuvvetler halinde zaman, zaman Anadoludan geçerek Kudüsü kurtarmak istediler. Bu ordulara Haçlı Orduları denilir. Birinci Kılıç Arslan'ın hükümdarlığı I. Haçlı Seferine rastladığından Kılıç Arslan uzun müddet Haçlı Ordulariyle savaştı ve birçok harplerde galip geldi. Düşmana çok ağır kayıplar verdi. Fakat Haçlı Ordusu çok kalabalıktı. Çok asker kaybettikleri halde Kudüsü Fatimîlerin elinden 1099 senesinde aldılar ve burada bir Lâtin Krallığı kuruldu. (Bak: Haçlı Seferleri).

Kılıç Arslan daha sonra Kudüsü ele geçiren Haçlılara yardım için gelen 15.000 kişilik Danimarka ordusunu yoketti. Danişmend hükümdarı Gümüş Teginle birleşerek Haçlılardan 160 bin kişilik bir orduyu mahvettiler.

Fakat sonra Gümüş Tegin'le arası açıldı. 1105 yılında iki Türk hükümdarı arasında savaş başladı. Bu savaşta Danişmendliler mağlûp oldular ve toprakları Kılıç Arslanın eline geçti.

1105 yılında Büyük Selçuk imparatorluğunun başına Sultan Mehmet geçmişti. Birinci Kılıç Arslan bu hükümdarı tanımadı ve isyan etti. Bir ordu hazırlayıp Büyük Selçuk devleti topraklarına girdi. Orada Çavlı adında komutanın idaresindeki Sultan Mehmedin ordularına yenildi. Atıyla Habur ırmağına atılarak 1107 senesinde boğuldu.

KILIÇ ARSLAN (İkinci):

İkinci Kılıç Arslan da Birinci Kılıç Arslan gibi kahraman bir Türk hükümdarıydı. 1156 - 1192 yıllarında Anadolu Selçuk Devleti başında bulunmuştu.

Padişahlığının ilk yıllarında Danişmendlilerle çarpıştı.

Bizans imparatoru Manuel Komnenos, Danişmend kıralı ile beraber 1161 yılında Kılıç Arslana saldırdı. Kuvvetleri üstün olduğundan İkinci Kılıç Arslan yenildi ve bir kısım topraklarını Bizans'a bıraktı. Fakat az zamanda kuvvetlenerek 1174 yılında Danişmend devletini ortadan kaldırdı.

Manuel Komnenos, Selçuk devletinin kuvvetlenmesini hoş karşılamadığı için Kılıç Arslan'la harbe karar verdi. Kılıç Arslan barış istediyse de bu isteği kabul olunmadı.

Bizans ordusu, Macar, Sırp, İngiliz orduları beraberinde olduğu halde yola çıktı. Kılıç Arslan onların gelecekleri yolda yiyecek ve su bırakmamıştı. Bunun için çok kayıp vererek Denizliye gelebildiler ve bu civarda Mirya Kefalon denilen yerde iki tarafın orduları karşılaştı. (1176) Türklerin Harp san'atındaki üstünlükleri karşısında, Bizans ordusu bozuldu. Manuel Komnenos zorla canını kurtarabildi. Bundan sonra Bizanslılar bir daha saldıramadılar.

İkinci Kılıç Arslan yaşlandığı için devleti 11 oğlu arasında paylaştırdı. Fakat bu kardeşler arasında taht kavgası baş-

gösterdi. Bu sıralarda III. Haçlı Seferi başlamıştı. İmparator Frederik Barbaros kumandasında bir Alman ordusu Anadoluya geçti ve Konya'yı aldı. Fakat Frederik çayda yıkanırken boğuldu. Ordu Suriyeye geçti. Bu sıralarda da II. Kılıç Arslan öldü.

KILIÇ ARSLAN (Üçüncü) :

Anadolu Selçuk hükümdarlarının dokuzuncusudur. İkinci Süleymanın oğludur. 11 yaşında tahta geçti. Ancak 6 ay tahtta kalabildi. Diğer beyler hükümdarlığını kabul etmediler. Yerine amcası Birinci Keyhüsrev geçti. Bu sıralarda Dördüncü Haçlı Seferleri başladı, fakat bu sefer Haçlılar Bizanstan ileri gitmediler. Orayı yağmaladılar.

(KILIÇ ARSLAN (Dördüncü)

On dördüncü Anadolu Selçuk hükümdarıdır. İki defa tahta geçmiştir. 1262 yılında ölmüştür. Kızı Hüdavend Hatun için Niğdede bir türbe yaptırmıştır. Bu türbe çok kıymetli bir san'at eseridir.

KILIÇ BALIĞI :

Kemikli balıklardan, burnunda kılıç gibi uzantısı bulunan büyük bir balıktır. Eti çok lezzetli olduğundan makbuldür. Akdenizde fazla bulunur. Bizim sularımızda çok avlanır. 1 metreden 4 metreye kadar boyda olanları vardır. Yüzgeçleri kuvvetli ve kemiklidir, yüzgeçleri arasında kalın bir deri bulunur. Omurgası çok sağlamdır. Diğer kemikleri azdır. Bazıları tahta tekneleri bile kılıcı ile delebilir. İstanbulda en çok sonbaharda avlanır.

KILIKTA DEVRİM :

Cumhuriyet ilânından sonra Atatürk bir çok devrimler

yaptı (Bak: Atatürk İnkılâpları) Kılık devrimini kısaca anlatıyoruz: Osmanlı imparatorluğu zamanında kadınlar çarşaf giyer, yüzlerini peçe ile gizlerdi. Bu kıyafet çirkindi. Dinle, milliyetle alâkası yoktu. Eski Türklerde kadının yüzü açıktı. Erkekler ise başlarına fes denilen kırmızı renkte bir başlık giyerlerdi.

Kılık devrimi ile erkek fes yerine şapka giydi, kadın da çarşafı atıp medeni kılığa girdi. Böylece Türk kadını ve erkeği gülünç kılıklardan kurtulmuş oldu

KIPÇAK İMPARATORLUĞU:

Cengiz hanın oğlu Coçı Han tarafından Ural dağlariyle Volga ırmağı arasında kurulan devlete Kıpçak İmparatorluğu denilmiştir. Kıpçak devleti asıl Coçı'nın oğlu Batu Han zamanında genişlemiştir. Batu Han 1227 senesinde başa geçti. Çok cesur ve kahraman bir hükümdardı. Batu Han bir çok harpler yaptı. Rusya için tehlike oldu. Devletin sınırlarını genişletti. 1255 yılında öldü. Yerine oğlu Sartak Han geçti. Daha sonra Alakçı Han, 1257 de de Berke Han başa geçtiler. Berke han müslümanlığı kabul etti. Bu yüzden Hülâgû Hanla araları açıldı. Daha sonra oğlu Mengü Timur Han oldu. Bu hükümdardan sonra Kıpcak devleti dört kısma ayrıldı. Mengü'nün oğlu Toktay Han zamanında devletin sınırları Karadenizden Kuzey Kutup Denizine kadar genişledi. Daha sonra Özbek Mehmet Han, Canibey Han tahta geçtiler.

Canibey Han zamanında Kıpcak devleti san'at bakımından çok yükseldi. Canibey Handan sonra taht kavgaları başladı. Bir çok kişi han oldu. Bunlardan Toktamış Han en önemlileridir. Bu karışıklıklardan sonra devlet beş hanlığa bölündü. Bunlar Nefsi Kıpcak, Nogay, Kırım, Kazan ve Ejderhan hanlıklarıdır. Bu ayrılmadan sonra Rus tesiri ile hanlıklar birbirlerine girmişler ve ortadan kalkmışlardır. En son 1784'de Kırım hanlığı Rusyaya katılmıştır.

KIRAĞI :

Sakin, soğuk gecelerin sabahında yapraklar, çimenler, çiçekler üzerinde buz parçacıkları görülür. Buna «kırağı» denir. Kırağı, suyun billûrlaşmış halidir. Bitkilere zarar verir ve onların donup ölmesine sebep olur.

KIRGIZLAR :

Kırgızlar Asyada yaşayan bir Türk topluluğudur. Kara Kırgızlar, Kırgız kazaklar olmak üzere iki grupturlar: Kara Kırgızlar dağlarda yaşarlar. Sağ ve sol küme olarak başlıca iki kısma ayrılırlar.

Sağ kümede Boğo, Sanıbağış, Sultu, Şerik, Sayak, Sarıbağış, Basınz kabileleri vardır. Sol kümede ise, Soru, Mundus, Kitay ve Kuşi kabileleri bulunur.

Sol küme Fergana ve Buhara arasında yaşar.

Sağ kümede bulunanlar, Issıgöl kenarında yerleşmişlerdir. Kara Kırgızlar göçebe olarak yaşarlar. Asıl Kırgızların kendileri olduklarını iddia ederler. Hayvan yetiştirerek geçinirler.

Kazak Kırgızlar daha kalabalıktırlar. Bunlar Balkaş gölü ile Volga arasındaki geniş alana yayılmışlardır. Buralara kazaklar, Cengiz Hanın kumandası altında gelip yerleşmişler ve Cengiz Handan sonra oğlu Coçi nin idaresinde yaşamışlardır. 1500 senesinde kuvvetlenip XV. ve XVI. yüzyıllarda bir devlet kurmuşlardır. Fakat bu uzun sürmemiş, Rus idaresine girmişlerdir. Kazaklar 3 aşiret halinde yaşamışlardır. Karahanlılar devrinde müslüman olmuşlardır. Bunlar da göçebedir. Dürüst insanlardır. Tembeldirler.

Kırgızların çoğu esmerdir. Beyaz olanları az bulunur. Orta boylu çekik gözlüdürler. Tip itibariyle Mogollara benzerler. Konuştukları dil Türkçeye benzer. İçinde Mogolca kelimeler vardır. Kırgızların hepsi müslümandır. Bütün Kırgızlar 4.000.000 kadardır.

KIRIK ÇİZGİ: (Bak: kırık doğru)

KIRIK DOĞRU :

Kübün, piramidin, prizmanın ayrıtlarında elimizi dolaştırırsak elimize değen kısımlar hep doğru gitmez, köşelerde kırılır. İşte bunlar gibi, çeşitli yönlerde eklenmiş doğru parçalarının meydana getirdiği çizgiye «kırık doğru» denir.

KIRIKHAN :

Kırıkhan Antakyanın 40 kilometre kuzeyinde, Hatay vilâyetine bağlı bir kazadır. Antakyaya ve İskenderuna şose ile bağlıdır. Merkez nahiyesinden başka Yılangöz isimli bir nahiyesi ve 41 köyü vardır. Kırıkhan kasabasının nüfusu 3,695 kişidir. Bütün kazanın ise, 18076 dir.

KIRIKKALE :

Ankara - Kayseri demiryolu üzerindedir. Civardaki kaza-olan bir kazadır.

Merkez nahiyesinden başka, Beyobası ve Delice isimli iki nahiyesi ve 81 köyü vardır.

Ankara - Kayseri demiryolu üzerindedir. Civardaki kazaların ticaret merkezi olmuştur. Elektriği vardır. Burası küçük bir şehir halindedir. Bütün kazanın nüfusu 54.145, kasabanın ise 14.423 dür.

KIRIM :

Karadenizin kuzeyinde yüzölçümü 25700 kilometrekare olan bir yarımadadır. Perekop berzahı ile Güney Rusyaya bağlıdır. Kuzey ve kuzey doğusunda Azak denizi vardır.

Karadenize uzanmış olan bu yarımada Kafkaslardan doğuda Kerç boğazı ile ayrılır.

Kırım yarımadasında Salgır nehrinin kuzey kısımları düz ova halindedir. Buraları yazın sıcak, kışın çok soğuktur. Salgır nehrinin güneyinde ise, dağlık arazi uzanır. Güneyindeki dağların kuzey steplerine bakan yamaçlarında zengin meralar bulunur. Dağların güney yamaçları yemyeşildir. Buralarda bağlar, bahçeler, şirin Türk köyleri vardır. Yamaçlarda çeşitli meyvalar, sebzeler yetişir.

Güneyde iklim mutedildir. Kuzeyde ise şiddetli soğuklar olur.

1783 den beri Kırım Rusyanın idaresindedir.

Kuzeydeki ova tenhadır. Güney kısımlar daha kalabalıktır.

Akmescit, Sivastopol, Yalta, Livadia, Nikita, Kefe Kırımın önemli şehirleridir. Nüfusu 815000 dir. Ruslar Kırım Türklerini son yıllarda Siberyaya sürmüşlerdir.

KIRIM HANLIĞI :

Kırımda en eski zamanlarda İskitler hüküm sürmüşlerdir. Daha sonraları Yunanlılar, Cenevizliler, Venedikliler bu yarım adaya sahip oldular. Türklerden Çitler, Hunlar, Oğrular buralarda yerleştiler. Yedinci asırda Hazarlar, Dokuzuncu asırda Peçenekler, 1000 yılında da Kıpçaklar Kırımda devlet kurdular. Daha sonraları Cengiz Hanın oğlu Coçı Han Kırımı ele geçirdi. Cengiz Hanın orduları arasındaki Tatarlar buralara yerleştiler. Kırımdaki Kıpçak İmparatorluğu Aksak Timur tarafından ortadan kaldırılınca, burada bir hanlık kuruldu (1437) ve Hacı Geray han oldu. Hacı Geray Ruslarla savaşmış ve sınırlarını genişletmiştir. 1466 yılında ölünce yerine oğlu Mingli ve Hacı Geray Han oldu. Hacı Geray Ruslarla savaşmış ve sığındı. Mingli Geray Lehistanı vergiye bağladı. Moskovaya akınlar yaptı. Yavuz Selim'in tahta geçmesine yardım etti. 1513'te yerine oğlu Mehmet Geray, daha sonra diğer oğlu Saadet Geray geçtiler. Bunların hanlıklarından sonra Sahip Geray Han oldu. Daha sonraları Devlet Geray, Mehmet Geray, Selâmet

Geray Han oldular. Bu arada daha pek çok han başa geçti. Fakat Osmanlı devleti zayıflamıştı. Kırım Hanlığı da gaflet içinde idi. Ruslar ise, kuvvetleniyordu. 1777 de Şahin Geray adında biri Han oldu. Bu adam Rus hayranı idi. Bunun zamanında Ruslar Kırım işlerine el attılar. Nihayet 1783 de Kırıma girdiler.

Kırım Türk idaresinde 315 yıl kalmıştır. Kırımlılar cesur, vatanını seven, kahraman insanlardı. İlk hanlar da gayet iyi yetiştirilmiş, iyi askerî terbiye görmüş hanlardı. Daha sonra başa geçenler saraylarda saltanat ve debdebe içinde yaşadılar.

Dahili taht kavgaları da Kırım hanlığını sarstı. Ve yıkılmasına sebep oldu.

KIRIM SAVAŞI :

1853'te başlıyan Osmanlı - Rus savaşında; Ruslar Sinop limanındaki Türk donanmasına baskın yaptılar ve donanmayı yaktılar. Bu olaydan sonra İngiltere, Fransa ve Osmanlı devleti Rusya aleyhine birleştiler, Rusyaya harp ilân ettiler ve Kırıma asker çıkardılar.

Kırım savaşları, 1854 de başlayıp 1856 da Osmanlı devletinin ve müttefiklerinin zaferleri ile sona erdi. Bu harpden sonra Viyana ve Paris muahedeleri yapıldı. (1856).

KIRK :

39 dan sonra gelen iki basamaklı sayıdır. İçinde 4 tane 10 vardır. Rakamla 40, Romen rakamı ile XL olarak yazılır.

KIRKA :

Eskişehir vilâyetinin Seyitgazi kazasına bağlı bir nahiyedir. Nüfusu 6,821 kişidir. 20 köyü vardır. Nahiye merkezi Kırka köyündedir.

KIRKAĞAÇ :

Manisa vilâyetinin kazalarındandır. Merkez nahiyesinden

başka Gelenbe adında bir nahiyesi ve 27 köyü vardır. Meşe ormanları kazada geniş bir yer kaplar. Pamuk, afyon, tütün, üzüm fazla yetişir. Kırkağaçın bilhassa kavunları meşhurdur. Hayvancılığı da gelişmiştir. Balcılığa önem verilir. Kırkağaç kasabasında pamuk ve zeytinyağ fabrikaları vardır. Yüzölçümü 505 kilometrekaredir. Kasabanın nüfusu 8.716 dır. Bütün kazanın ise 21108 nüfusu vardır. Kırkağaç, Manisa — Balıkesir demiryolu üzerindedir.

KIRKAYAK :

Kırkayak, çok ayaklılardandır. Sıcak ve mutedil iklimlerde yaşar. 20-30 santim boyunda olanları vardır.

KIRKLARELİ :

Yurdumuzun Trakya kısmındaki vilâyetlerden biridir. Kuzeyinde Bulgaristan, Doğusunda Karadeniz, Batısında Edirne vilâyeti, Güneyinde Tekirdağ vilâyeti bulunur. Istranca dağları bu vilâyeti engebelendirir. Bu dağlardan inen bir çok dereler vardır. Kırklareli orman bakımından hayli zengindir. Ormanlardaki ağaçlar odun, kömür yapmağa elverişlidir. Bağcılık ve hayvancılık gelişmiştir. Her türlü hububat yetişir. Merkez il kazasından başka Demirköy, Vize, Babaeski, Lüleburgaz adlı kazaları vardır: Edirne demiryolundan ayrılan bir kol Kırklareline girer. Şehir ayrıca Tekirdağ - Bulgaristan şosesi üzerinde olduğundan ve hudut vilâyetlerimizden biri olması itibariyle askerî ve ticarî önemi haizdir. Şehrin nüfuşu 14.275'-dir. Vilâyetin ise, 173.382 nüfusu vardır.

KIRLANGIÇ :

Serçegillerden olup ince kanatlı göçmen bir kuştur. İlkbaharı müjdeliyen kırlangıçlar sonbaharın ilk aylarında sıcak yerlere göçerler. Kırlangıç çok hızlı uçar, yerde iyi yürüyemez.

Çok çeşitleri vardır. Cumhuriyetçi kırlangıç denilen çeşitleri bir arada yaşarlar. Yuvaları bir dam altındadır. Bir de tarla kırlangıçları vardır. Bu tip kırlangıçlar yuvalarını saçaklarda yaparlar. Bunların yuvalarını yapışları gayet sanatkâranedir. Tüyleri ve samanı kille karıştırıp ağzında ıslatıp çamur yaparlar. Bu çamuru duvarlara sıvarlar. Kat kat çamur getirip yükseltirler. Dişi tarla kırlangıçları mayıs ayında 5-6 yumurta yumurtlarlar ve kuluçkaya oturur.

Tarla kırlangıcından başka ev ve saçak kırlangıçları bizim memleketimizde fazla bulunur. Ebabil ve Keçisağan cinsleri kırlangıçların en irileridir.

Tatarcık, karasinek, sivrisinek başlıca yiyeceklerini teşkil ettiklerinden faydalı kuşlardır.

KIRŞEHİR :

Eskiden Kırşehir vilâyetinin merkezi olan kasabadır. Son zamanlarda önemini kaybetmiş, Nevşehir vilâyetinin kazası olmuştur. Denizden 900 metre yüksekliktedir. Kasabada halıcılık ve dokumacılık gelişmiştir.

Kasaba bağlar ve yeşilliklerle çok şirindir. 13808 nüfusu vardır.

KIŞ UYKUSU :

Kuzey memleketlerinde kış gelince bazı hayvanlar ölürler. Bıraktıkları yumurtalar onların nesillerini üretir. Bazı hayvanlar ise, sıcak yerlere göç ederler.

Bir kısım hayvanlar da «Kış uykusu» denilen bir uykuya yatarlar. Bu sıralarda kan dolaşımı yavaşlar. Bu hayvanlar hareket etmedikleri için kendi yağlarını kullanarak hiç besin almadan yaşayabilirler. Böceklerin bir çoğu ördükleri koza içinde kışı geçirirler. Kurbağalar ve sincaplar kış uykusuna yatan hayvanlardandır. Bazıları ise kış ortasında uyanırlar, iyi havalarda gezinirler. Hava soğuyunca uykularına devam ederler. Kışı böylece yiyecek aramadan yarı ölü halde geçirirler. İlkbaharda hepsi uykularından uyanırlar.

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

İSMİ DEĞİŞTİ...

Papanın teşviki ile birleşik olarak tertiplenen donanma, İnebahtı ve Çeşme önlerindeki gemilerimizi yakmıştı.

Bu sırada Uluç Ali Paşa bir filoya kumanda ediyordu. Bu büyük savaşta Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa şehit edilmişti.

Uluç Ali Paşa, Avrupa tarihçilerinin de hayretle yazdıklarına göre, büyük ve isabetli bir manevra ile hem kendi gemilerini kurtarmış, hem de birçok düşman kadırgalarını batırdıktan sonra yüzlerce esir almıştı.

İstanbul'a döndüğü zaman, padişah İkinci Selim huzuruna çağırdığı paşaya:

— Ey benim ünlü denizcim, yaptığınız fedakârlığa çok memnun oldum. İsminiz bundan böyle Kılıç Ali olacaktır. Seni Kaptanı Derya tâyin ettim. Dedi.

TARİHTEN FIKRALAR:

ARADAKİ FARK NEDİR?

Bir gün Abdülâziz huzuruna giren Fuat Paşaya:

— Âli Paşa ile Mütercim Rüştü Paşa arasındaki fark nedir? diye sordu.

Hazır cevaplılığı ve zarif nükteleri ile meşhur bir şahsiyet olan Fuat Paşa hiç düşünmeden:

— Şevketlû padişahım, büyük bir suyun üzerine bir köprü kurulduğunu görsem, ben hemen koşarım. Âli Paşa, temellerin sağlam olup olmadığını muayene eder. Rüştü paşa ise, üzerinden bir alay asker geçmedikçe köprüye ayak basmaz.

İşte her üçümüzün arasındaki farklar budur. Dedi.

HADÎSLER:

★ Cuma günleri vücudunuzu tepeden tırnağa kadar güzelce yıkayın. — Hazreti Muhammet

★ Bulaşıcı hastalık olan yerlere yaklaşmayın.

Hazreti Muhammet

★ Biriniz dost arkadaş tutacağı zaman kiminle arkadaşlık yapacağını iyi düşünsün. — Hazreti Muhammet

★ Her ağacın bir meyvası vardır. Gönülün meyvası da çocuktur. — Hazreti Muhammet

★ Allâh ın en sevgili kulları ahlâkı en iyi olanlardır.

Hazreti Muhammet

★ Kimsenin görmesini istemediğin bir işi, yalnız kaldığın zaman da yapma. — Hazreti Muhammet

★ Siz herkese malınızla iyilik etmeğe yetişemezsiniz. Öyle ise güler yüzle yetişiniz. — Hazreti Muhammet

★ Yalan ile îman bir arada barınamaz.

Hazreti Muhammet

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

5 Kasım 1954, Cuma. Sayı: 46. Fiyatı: 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-6
KİTAPLAR
KİTAPLIK
KLASÖR
KOBRA
KOBAY
KOKU ALMA DUYUSU
KONFİÇYUS
ASYA
JAPON DENİZİ
KORE
SARI DENİZ
KONİ
KÖFTE PİŞİRMEK
KOYUN
KÖK

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYA NÜFUSU KORKUNÇ BİR HIZLA ARTIYOR!

Bugün dünya üzerinde iki buçuk milyara yakin insan yaşamaktadır. Dünya nüfusu her yıl ortalama olarak 30 milyon kişi artmaktadır. En hızlı artma Doğu Asya, Orta ve Güney Afrika ve Güney Amerikada olmaktadır. Bilginler bu artışı dünya insanlarının geleceği için korkunç bulmakta ve yakın bir gelecekte dünyada bir yiyecek darlığı olmasından korkmaktadırlar.

İNSANLAR NE KADAR DERİNE İNEBİLDİLER?

Toprak içine doğru yapılan kazılar, şimdiye kadar 6000 metreyi aşmamıştır. En derin maden ocağı Amerika Birleşik Devletlerinin Oklahoma eyaletinde Fort Cobb'dadır ve 5941 metre derinliğindedir.

DÜNYANIN EN BÜYÜK İNCİR AĞACI NEREDEDİR?

Hindistanda Kalküta nebatat bahçesindeki incir ağacı 26 metre yükseklikteđir. Ağacın gövde çevresi 18 metredir. Ağacın yapraklı kısmı 300 metrekaredir.

OKYANUSTA NE KADAR İYOT VAR?

Okyanusta sanıldığından çok daha fazla iyot vardır. Bir buçuk kilometre küp Okyanus suyundaki iyotun tamamı çıkarılabilseydi, 192 ton iyot elde edilirdi.

IŞIK YILI NEDİR?

Yıldızlar, dünyamızdan bizim mesafe ölçüsü birimlerimizle anlatılamıyacak kadar uzaktırlar. Bunun için yıldızların mesafelerini göstermek için «Işık Yılı» birimi kullanılır. Işığın hızı saniyede 300 kilometre olduğuna göre, bir yılda ışık 9,5 milyar kilometrelik yol alır. O halde bir ışık yılı 9,5 milyar kilometredir.

KIZAK :

Kızak, karla örtülü yerlerde en iyi taşıt aracıdır. Tekerleksiz, kar üstünde kayabilen, tahtadan bir arabadır. Kuzey memleketlerinde kızağı köpekler, sığırlar çekerler. Memleketimizde kızakları atlar çeker.

KIZAK YAPMAK :

Karda kaymak için basit bir kızak şöyle yapılır: 1 — İki eğri odun, ayni boyda kesilir ve altları keserle düzeltilir. 2 — Bunlar yanyana konur. Üzerlerine oturulacak yer için üç tahta ve ayak konacak yerine bir tahta çakılır. 3 — Oturulacak yerin arkasına bir arkalık yapılırsa daha güzel bir kızak yapılmış olur. 4 — İyi kaymak için kızağın altına biraz sabun sürmelidir.

KIZAMUK :

Kızamuk, bütün küçük çocukların geçirdiği bulaşıcı bir hastalıktır. Kuluçka devresi (Hastalığı yapan mikrobun vücuda girişinden, hastalığın bitişine kadar geçen devre) 10 gündür. Hastalığı yapan virüstür. (Çok ufak mikroplara virüs denir) Hastalık ateşle başlar. Burun şiş gözükür. Dil paslıdır. Ses kısılır. Kuru bir öksürük vardır. Bu hal 3 gün sürer. Sonra ağız boşluğunda lekecikler görünmeğe başlar. Bu halden sonra bütün vücudda dökmeler (kabarcıklar) görülür. Bu kabarcıkların içinde beyaz bir su bulunur. Hastanın iştahı yoktur. Ateşi 39° - 40° dir. Lenf bezleri şişer. 3 - 5 gün süren bu devirden sonra ateş düşer ve hasta iyileşmeye başlar. Dökmeler de kepek halinde soyulur. Kızamuk, kızıldan hafif bir hastalıktır. Kızamuğa yakalanmış hastalardan kaçmak lâzımdır. Tedavisinde sulfamid kullanılır.

KIZIL :

Bulaşıcı bir hastalıktır. Mikrobu Streptokokların «Hemolitik Streptokok» denilen özel bir türüdür.

Kızıl, en çok 2 - 5 yaş arasındaki çocuklarda görülür. Kuluçka müddeti 4 - 10 gündür. Bu kuluçka devresinde, hasta kırıklık hisseder. Daha sonra ateş 40° ye yükselir. Kusma ve ishaller görülür. Bel, baş, kol ve bacak ağrıları fazladır. Dil beyazlaşır, yutkunma güçleşir. 1 - 2 gün sonra lekeler görünmeğe başlar. Bu lekeler çok sık olduğundan vücudun bir çok yerleri kıpkırmızı gözükür.

Halk arasında bu hastalığa «Algömlek» denilir. 7 gün sonra ateş düşmeğe başlar. 2 - 4 hafta deri soyulması devam eder ve hasta yavaş yavaş iyi olmıya başlar. Kızıl -kanayan şekilleri müstesna- öldürücü bir hastalık değildir. Fakat diğer hastalıkların uyanmasına yardım eder. Vücutta ağır bozukluklar yapar.

Kızılın aşısı vardır. Tedavisi için Sulfamid, Penisillin ve mikrop öldürücü gargaralar kullanılır.

KIZILAĞAÇ :

Kızılağaç kayıngillerdendir. Kerestesi kolay işlendiğinden marangozlukta makbul bir ağaçtır.

KIZILAY :

Yurdumuzda çeşitli yardım kurumları vardır. Bunların en önemlisi ve eskisi Kızılaydır. Kızılay 1877 yılında kurulmuştur. Kızılayı, en çok yardıma muhtaç olduğumuz kara günlerimizde bize elini uzatmış olarak görürüz. O her zaman, her yerde; darda olanların yardımına koşar. Harpte yaralıları, hastaları sıcak bağrında barındırır. Depremlerde, su baskınlarında, yangınlarda yardıma ilk koşan Kızılaydır.

Yurdumuza gelen göçmenleri koruyan, açları doyuran gene hep odur. Kızılay sade bizim değil, bütün insanlığın dostudur. Bunun için bu hayırlı kuruma elimizden geldiği kadar yardımda bulunmamız lâzımdır.

KIZILAY GENÇLİK KURUMU HESAPLARI :

İlkokullarda öğrencileri küçük yaştan defter tutmağa alış-

tırmak için onlara Kızılay Gençlik Kurumunun okul ve sınıf şubeleri ile ilgili hesapları tutturmalıdır. Kızılay Gençlik Kurumu hesapları için öğrenciler sınıfta bir kasa defteri ve bir büyük defter tutarlar.

KIZILCAHAMAM :

Ankara vilâyetine bağlı, yüz ölçümü 2,360 kilometrekare olan bir kazadır. Denizden 1000 metre kadar yükseklıktedir. Kızılcahamam kasabası, Ankaranın kuzey batısındadır ve ona düzgün bir şose ile bağlıdır. Arazisi ormanlıktır. Her türlü ekim yapılır. Bilhassa pirinç fazla yetişir. Merkez nahiyesinden başka Çeltikçi, Güvem, Pazar, Çamlıdere isimli 4 nahiyesi ve 143 köyü vardır. Kızılcahamamda romatizma ve siyatiğe iyi gelen bir kaplıca bulunduğundan, yazın civar kasabalardan ve Ankaradan tedavi için gelenler çoktur.

KIZILCIK :

Kızılcıkgillerdendir. Kerestesi sağlamdır. Meyvası sonbaharda yetişir. Zeytin büyüklüğünde, kırmızı ve sulu bir meyvadır. Tadı ekşi ve buruktur. Meyvasından reçel ve şurub yapılır. Kızılcık dalları sağlam olduğundan eskiden kamçı yapılmasında kullanılırdı.

KIZIL DENİZ :

Kızıl deniz, Asya ve Afrika kıt'aları arasında boyu 2,200 kilometre olan bir içdenizdir. Kuzeyde Süveyşten başlar, güneyde Babülmendep boğazına kadar uzanır. En dar yeri kuzeyde 240 kilometredir. Güneyde ise genişliği 460 kilometreyi bulur. Denizin bir çok yerlerinde mercan döküntüleri vardır. Suları çok tuzludur. Akıntısı fazladır. 1869'da açılan Süveyş kanalı ile Akdenize bağlanmıştır. Bu kanal ve Kızıl Deniz yolu ile gemiler Afrikayı dolaşmadan Hindistana, Uzak Doğuya gidebilirler.

Onun için Kızıl Deniz önemli ticaret geçitlerindendir.

KIZILIRMAK :

Kızılırmak, en büyük ırmağımızdır. İmraniyenin doğusundaki Kızıldağ'dan çıkar, Orta Anadolu'da bir yay meydana getirir, Bafra burnundan Karadenize dökülür. Soldan Karasu, Devrizçay, Gökırmak kollarını, sağdan Delicesuyu alır. Uzunluğu 912 kilometredir. Taştığı zaman, sürüklediği çamurlar rengini kırmızı yaparlar. Bunun için nehre «Kızıl Irmak» denilmiştir.

KIZILTEPE :

Mardin vilâyetine bağlı bir kazadır. Kızıltepe, Mardin'in 26 kilometre güney batısındadır.

Derbesiye demiryolu istasyonuna ve Suriye hududuna 12 kilometre uzaklıktadır. Merkez nahiyesinden başka nahiyesi yoktur. 47 köyü vardır.

Eski adı Koçhisardı. Bütün kazanın nüfusu 19,101 kişidir. Kaza merkezinin ise 1,487 nüfusu vardır.

KİBRİT :

Kibrit 1809 senesinde icat olunmuştur. Bu tarihten evvel ateş yakmak için çakmak ve kav kullanılırdı. 1809'da icad olunan kibritler de beyaz fosfor ve kükürtten yapıldıklarından alevlenip yanıyorlardı. Yanarken çıkardıkları pis koku sıhhate zararlı idi. Bunun için bu kibritler tutunmadı. Nihayet şimdi kullandığımız kibritler yapıldı. Bu kibritler kutu kenarlarındaki fosforlu kâğıtlara sürtülmeden yanmaz. Çam ağaçları ince, ince kibrit çöpü halinde kesilir. Kibrit çöpleri kolayca yanmaları için parafine batırılır. Bunların başları potasyum kloratı gibi oksijeni bol bir maddeye batırılır ve kurutulur. Hazırlanan kibrit, kutulara doldurulur.

KİEL KANALI :

Kiel (Kiil okunur) Kanalı 1895 yılında gemilere açılmıştır. Bu kanal Baltık Denizi ile Kuzey Denizi arasındadır. Almanyada Kiel şehrinden Elbe nehrinin ağzına kadar uzanır. Kanalın genişliği 45 metredir. Boyu 93 kilometreden fazladır. Kanaldan gemi ile 9 saatte geçilir. Kuzey denizinden Baltık denizine geçmek için en tehlikesiz yol olduğundan bir çok gemiler buradan geçmektedirler.

KİGI :

Bingöl vilâyetine bağlı bir kazadır. Eskiden Erzincan vilâyetinin kazalarındandı. Yüz ölçümü 2800 kilometre karedir. Arazisi engebelidir. Her türlü hububat; kavun, karpuz yetişir. Merkezine Kasaba denir. Kasaba vâdide kurulmuştur. Ağaçları, meyvası boldur. Kasabanın içinden Kerek adlı dere geçer. 1949 da olan deprem neticesinde harap olmuştu. Şimdi yeniden kurulmuştur.

Kazada hayvancılık, dokumacılık gelişmiştir. Ormanlardan da kereste ve yakacak ihtiyaçlarını karşılarlar. Merkez nahiyesinden başka Hösnek ve Gönek adlı iki nahiyesi ve 117 köyü vardır.

Bütün kazanın 27888 nüfusu vardır. Kasabanın nüfusu ise 991 kişidir.

KİL :

Kil, su geçirmiyen yumuşak topraktır. Çimento, kiremit, tuğla, testi, çanak, porselen kapların yapılmasında kil kullanılır.

Eski devirlerde bile kil önemli bir inşaat malzemesi olmuştur. Kilin esası alüminyum silikat'tır. Çeşitli killerin içinde çeşitli maddeler bulunur: Demir oksid, silika, potas, mağnezyum karbonatı, kireç gibi...

KİLİM :

Kalın kıl ve yünden dokunan, yere serilen örtüye denir. Kilim, halıdan kıymetsizdir. Antebin kilimleri meşhurdur.

KİLİS :

Gaziantep vilâyetinin kazalarından biridir. Suriye hududu üzerinde olan Kilis, vilâyet kazalarının en güzelidir. İklimi yumuşaktır. Toprakları verimlidir. Arazisi oldukça düzdür. Ormanları fazladır. Hayvan beslemeğe önem verilir. Kasaba Suriye hududuna 48 kilometre mesafededir. Gazi-Antep'e de düzgün bir şose ile bağlıdır.

Merkez nahiyesinden başka, Elbeyli, Polateli ve Musabeyli isimli 3 nahiyesi, 137 köyü vardır. Kasabada bağlar, bahçeler, zeytinlikler fazladır. Burada zeytinyağı, un, sabun fabrikaları vardır. Bütün kazanın nüfusu 63790 kişidir. Şehrin nüfusu ise 27014'tür.

KİLO - KİLOGRAM :

Kilogram, ağırlık ölçüsüdür. **1 kilogram. 1 desimetre küp arı suyun ağırlığına eşittir.** Kısaca kilogram (kg.) harfleri ile gösterilir. Bir kilogram 1000 gramdır.

KİLOMETRE :

Kilometre, uzunluk ölçüsüdür. Metrenin 1000 katıdır. 1 kilometrede 10 hektometre, 100 dekametre vardır. Kısaca kilometre (km.) şeklinde yazılır.

KİLOMETREKARE :

Kilometrekare bir alan ölçüsüdür. Kenarı 1000 metre, yani 1 km. olan karenin alanı bir kilometrekaredir. Kazaların, vilâ-

yetlerin, ülkelerin alanları kilometrekare cinsinden ölçülür.

1 kilometrekare içinde 1 milyon metrekare vardır. Kilometrekare kısa (km^2) halinde gösterilir.

KİMYA :

Kimya; tabiatta var olan cisimlerin bulunuş şekillerini ve özelliklerini inceler. Tabiatta bulunmayan maddelerin de sentez yoluyla meydana getirilmesiyle uğraşır.

Maddenin yapısını, yapısındaki değişikliklerin tâbi olduğu kanunları, kuralları inceleyen ilme «Kimya» denir. Kimya bir çok bakımdan fizikle alâkadardır. Eskiden kimyaya benziyen bir ilim vardı ki buna Simya denirdi.

Simya, Mısırda doğmuştu. Simyacılar diğer madenlerden altın elde etmek hülyasına kapıldıklarından, başka şeylerle meşgul olamadılar. Bu simyacılardan bazıları altın elde etmekle uğraşmaktan vazgeçip bazı mühim keşifler yaptılar. Bu sayede simya, kimya olarak ortaya çıktı. On yedinci asırda yaşayan Boyle (Boyl), Stahl (Ştal), Becher (Beher) gibi bilim adamları kimyanın kurucularıdır. Bunların fikirleri yanlış olmakla beraber, sonradan gelen bilginleri doğru düşünüşlere sevketti. Black (Blek), Priestley (Priztley), Rutherford (Ratırford) ve Scheele (Şele) gibi bilginler, gazlar üstünde araştırmalar yaptılar ve birçok kanunlar buldular. On sekizinci asrın sonlarında Lavoiser (Lavuazye) (1743 - 1794) bugünkü kimyayı kurdu.

KİNİN :

Sıtma tedavisinde kullanılan bir ilâçtır. Kınakına ağacının kabuğundan elde edilir. 1683'de Peru valilerinden birinin karısı sıtmadan mustaripti. Yerliler onu bir ilâçla tedavi ettiler. Bu ilâç, bir ağaç kabuğundan yapılmıştı. Bu ağaca valinin karısının adı olan «Kinkona» denildi.

Asıl kinin 1820'de kimyager Pelletier (Peletye) ve Caventon (Kevıntın) tarafından bulunmuştur.

KİP :

Fiiller, bir işin kim tarafından yapıldığını, yapılış zamanını ve yapılış tarzını gösterir. Fiillerin, işlerin yapılışlarını; herhangi bir zamanla ilgili olarak türlü, türlü bildiriş tarzlarına göre girdikleri şekilere «kip» adı verilir. Türkçede dokuz fiil kipi vardır. Bunlar «haber kipleri» ve «dilek kipleri» olarak ikiye ayrılır:

Haber kipleri:

Beş zamanı gösteren fiiller; ayni zamanda bir işin veya bir hareketin yapılışını veyahut bir şeyin oluşunu haber veren fiillerdir. Beş zaman fiilleri ayni zamanda kip göstermeğe de yarar. Meselâ: di'li geçmiş zaman, di'li geçmiş kipi olur. Konunun iyi anlaşılabilmesi için «yapmak» mastarının kiplere göre çekilişini gösterelim:

HABER KİPLERİ :

1 — **Di'li geçmiş zaman kipi:** Yaptım, yaptın, yaptı, yaptık, yaptınız, yaptılar.

2 — **Miş'li geçmiş zaman kipi:** Yapmışım, yapmışsın, yapmış, yapmışız, yapmışsınız, yapmışlar.

3 — **Şimdiki zaman kipi:** Yapıyorum, yapıyorsun, yapıyor, yapıyoruz, yapıyorsunuz, yapıyorlar.

4 — **Gelecek zaman kipi:** Yapacağım, yapacaksın, yapacak yapacağız, yapacaksınız, yapacaklar.

5 — **Geniş zaman kipi:** Yaparım, yaparsın, yapar, yaparız, yaparsınız, yaparlar.

DİLEK KİPLERİ :

Dilek kipleri, işlerin yapılışı veya oluşu hakkındaki isteklerimizi bildirmeğe yarar.

4 çeşit dilek kipi vardır:

1 — Dilek - şart kipi: Fiil köküne -se, -sa parçası takılarak yapılır: Yapsa, konuşsa... gibi. Bu gibi fiiller, bir işin yapılması hakkında dileğimizi bildirir, veya başka bir işin yapılmasını şart koşar.

2 — İstek kipi: Bir fiilin köküne -e, -a, -ye, -ya parçaları takılarak yapılır: Konuşa, dike, bitire... gibi. Bu fiiller, o işlerin yapılmasının istendiğini anlatır.

3 — Gereklik kipi: Bir fiilin köküne -meli, -malı parçası takılarak yapılır: bitirmeli, dolaşmalı, toplamalı .. gibi. Bu fiillerden o işlerin yapılmasının gerekli olduğu anlaşılır.

4 — Emir kipi: Bir işin yapılmasını karşımızdakilere veya karşımızda olmayanlara anlatmak için kullanılır. Karşımızda bulunanlara verilen emirlerde fiillerin kökü kullanılır: Yap, atla, oku... gibi. Öbür şahıslar için çekim şöyle yapılır:

3. tekil şahıs için: -sin, -sın, -sün, -sun, parçaları kullanılarak... (Gezsin, yapsın, görsün, sorsun... gibi).

2. Çoğul şahıslar için: -in, -ın, -ün, -un; -iniz, -ınız, -ünüz, -unuz parçaları kullanılarak... (Verin, atın, dövün, vurun, gidiniz, yapınız, görünüz, konuşunuz gibi).

3. Çoğul şahıs için: -sinler, -sınlar,- sünler, sunlar parçaları kulanılarak... (Bilsinler, saysınlar, dönsünler, koysunlar gibi).

İnsan kendi kendisine emir veremez. Bunun için emir kipinin birinci tekil ve çoğul şahısları yoktur.

★

Dilek kiplerindeki fiiller geniş zaman anlamı taşırlar: Şimdi yap, yarın yap... gibi.

Haber kiplerinde zaman gösteren parçalar, kipleri belli eder. Dilek kiplerindeki kip gösteren parçalar bir tek geniş zamanı bildirir.

KİRAZ :

Gülgillerdendir. Asıl kiraz, yabanî kirazın islâhı ile elde edilmiştir. Kiraz ağacının kabukları parlaktır ve sincabî renk-

tedir. Meyvası ilk önceleri yeşildir. Yavaş yavaş pembeleşir. İlk önre sert olan meyva, sulu ve lezzetli hale gelir. Kiraz bazan koyu kırmızı, siyaha yakın bir renkte; bazan kırmızı, pembe, beyaz renkte olabilir. Memleketimizde birçok kiraz çeşitleri vardır.

Dalbastı, tabanı yarık, ballı kiraz gibi...

KİREÇ :

Kireç; kireç taşının fırınlarda yakılmasından meydana gelir. Elde edilen kireç saf değildir. Bunun üzerine su dökülürse, kireç hararet vermeğe, şişmeğe başlar. Eğer su az dökülmüşse toz halinde «sönmüş kireç» meydana gelir. Su miktarı fazla ise su ile karışık sönmüş kireç olur. Sönmüş kireçe kimyada «kalsiyum hidroksiti» denir.

Kireç beyaz bir maddedir. Cilt üstünde uzun zaman durursa orayı yakar. Kireç harç yapmakta, badana yapmakta, havagazının arıtılmasında, dericilikte ve asidli topraklarda gübre olarak kullanılır.

KİRPİ :

Memelilerden, üstü dikenlerle kaplı bir hayvandır. Ağır hareket eder. Böcek, fare, sümüklüböcek, kurt yiyerek yaşar. Sırtını örten dikenler sayesinde düşmanlarından korunur. Kirpi yiyecek aramağa geceleyin çıkar. Gündüzleri; ağaç kovuklarında, otlar arasında saklanır. Kışın kış uykusuna yatar. Dişileri 3 - 8 yavru doğurur. Zararlı böcekleri yediğinden insanlara faydalı bir hayvandır.

KİTAPLAR :

Bir amaç gürülerek yazılmış kâğıtların aynı kapak altında birleşmesine «kitap» denir.

Kitap, birçok gelişmelerden sonra bu hale gelmiştir. İlk in-

sanlar fikirlerini, hislerini taşlar üzerinde göstermeye çalışmışlardır. Yazının icadından sonra insanlar taşları, tahtaları oyarak yazılar yazdılar. Daha sonra tuğla üstüne, tahta levhalar üzerine yazılar yazılmıştır. İlk kâğıdı bulan Mısırlılardı. Bunlar «Papirüs» denilen kâğıda yazılar yazdılar ve bu kâğıt her yere yayıldı. Daha sonra parşömen kâğıdı kullanıldı. Bu kâğıt 4 köşe kesilip bir arada toplanıyordu. Böylece ilk kitap meydana geldi. O vakit baskı makineleri olmadığından, kitaplar elle yazılıyordu. On birinci asırda şarkta paçavradan kâğıt elde edildi. Böylece elde edilen kâğıt, ucuza mal oluyordu. Bu sırada tahta kalıplara yazıları yazıp kâğıt üzerine basma şekli bulundu. 1453 de de ilk baskı makinesi kullanıldı. Bundan sonra, bu makineler büyük değişiklikler geçirerek bugünkü modern matbaalar meydana geldi.

Matbaanın icadı ile kitaplar fazla basıldı ve halk tarafından kıymeti anlaşıldı. Bugün kitap, ilk önce formalar halinde basılır. Bu formalar kuruduktan sonra katlanır. Üst üste getirilerek dikilir. Kapakları konur, yahut ciltlenir.

KİTAPLIKLAR :

Kitap koymağa yarayan muhtelif boydaki raflardır. Ayrıca kitapların topluca muhafaza edildikleri yerlere kitaplık denir. Okul ve sınıf kitaplıkları gibi...

Her okul ve sınıfın bir kitaplığı olmalıdır. İyi kurulmuş ve düzenli olarak işletilen sınıf kitaplıkları öğrencilere okuma zevkini aşılamada büyük rol oynar. Sınıf kitaplıklarına alınacak kitaplar çocukta ilgi uyandıracak cinsten olmalıdır. Bu kitapların konuları, ifadeleri ve şekilleri çocuğun seviyesine uygun olmalıdır. Sınıf kitaplığına alınacak kitapları öğretmenler kendileri seçmelidirler Bunun için öğretmenler kendi sınıflarının kitaplıklarına koyacakları kitapları önce kendileri okumalı, eğitsel değer taşımayan kitapları sınıf kitaplığına sokmamalıdırlar. Ancak, çocuklar için alınmış kitapları önceden oku-

yan öğretmenler, bu kitapların kullanma zaman ve amaçlarını kararlaştırabilirler.

Birinci ve ikinci sınıf kitaplıklarında daha çok masallar ve hayvan hikâyeleri bulunmalıdır. Üçüncü sınıf kitaplığındaki kitapların konuları ulusal efsaneler ve gerçeğe uygun masallar olmalıdır. Dördüncü ve beşinci sınıf kitaplıklarında ise çocukların zevkine uygun olarak tarih, coğrafya ve teknik bilgiler veren kitaplar (çocuk romanları, seyahat romanları, tarih hikâyeleri, büyük adamların hayatları, çeşitli hâtıralar) bulunmalıdır.

KLÂSÖR :

Kâğıtları tasnif etmek için kullanılan göz, göz ayrılmış dolaptır.

KLOR :

Klor, saf halde yeşilimtrak bir gazdır. Gaz halinde çok zehirlidir. Kokusu kuvvetli ve boğucudur. Kimyada «Cl» olarak gösterilir. Normal sıcaklıkta gaz halinde olan klor, yüksek basınç altında sıvılaşır. Klor; suların temizlenmesinde kullanılır. Bundan başka kireçle birleşerek «kireç kaymağı» denilen, lekeleri çıkaran bir madde meydana getirir. Hidrojenle birleşir, asit kloridrik'i teşkil eder. Sodyumla birleşir, sodyum klorür meydana gelir ki bu da kullandığımız sofra tuzudur. Klor; kimya endüstrisinde önemli bir yer tutar.

KLOROFİL :

Yaprak özek dokusunda, çiçeksiz bitkilerin yapraklarında bulunan yeşil bir boyadır. Yapısı kandaki hemoglobine benzer. Yalnız hemoglobin içinde bulunan demir yerine, klorofil içinde mağnezyum bulunur. Klorofil güneş ışığında meydana gelir. Karanlık yerlerde yetişen bitkilerde klorofil bulun-

maz. Klorofil eriyiği önüne bir prizma konulur ve güneş ışınları prizmada kırdırılırsa ekran üzerinde kırmızı, turuncu, mor renklerinin yerinde kalın siyah çizgiler görülür. Demek ki klorofil kırmızı, turuncu, mor renklerini yutmuştur. Sarı, lâcivert, mavi renklerini de az bir emme ile geçirir. Yeşil renk olduğu gibi ekrana geçmiştir, yani yeşili hiç emmez. Klorofil; bitkilere gerekli olan enerjinin mühim bir kısmını güneşten almıya yarar.

KLOROFORM :

Hekimlikte uyuşturucu olarak kullanılan bir maddedir. Renksiz, eter kokuludur.

KOBAY :

Kobaylar domuz yavruları gibi homurdandıklarından onlara «Hint domuzu» da denir. Lâboratuvar tecrübeleri için kullanılırlar. Her şey yediklerinden, kolay beslenirler. Senede iki defa doğururlar. Her defasında 3 - 5 yavru yaparlar. Çabuk ürerler.

KOBRA :

Zehirli yılanların en tehlikelisidir. En çok bulunduğu yer Hindistandır. Vücudunun üst kısmını yukarıya doğru kaldırır. Derisi yeşilimtrak kahverengidir. Dili uzun çatallıdır. 2 - 4 metre boyundadır. Başının altında serpuşu vardır. Bu serpuş ense kaburgalarından müteşekkildir. Serpuşun üst kısmında gözlük biçiminde; parlak, sarı bir kısım vardır. Bunun için bu yılana «Gözlüklü Yılan» da denir.

Kobra fare, kertenkele, kurbağa, küçük memeli hayvanları yer. Dişisi, 20 kadar yumurta yapar.

KOCAELİ VİLÂYETİ :

Anadolunun kuzey batısındadır. Kuzeyinde Karadeniz,

güneyinde Bilecik ve Bursa vilâyetleri, doğusunda Bolu vilâyeti, batısında İstanbul vilâyeti ve Marmara Denizi bulunur. Merkezi İzmit şehridir. Kocaeli vilâyetini Sakarya ırmağı sular. İzmit Körfezi, vilâyetin arasına sokulmuş ve araziyi ikiye bölmüştür. İzmit ve civarı Türk beyi Akçakoca tarafından fethedildiğinden, buralara (Kocaeli) ismi verilmiştir. Körfez etrafındaki topraklar çok verimlidir. Her türlü hububat; pamuk, keten, tütün ve şeker pancarı yetişir. Hayvancılığı da zengindir. Ormanları da fazladır. Ormanlarda en çok kayın ağacı bulunur.

Vilâyetin yüz ölçümü 1198 kilometre karedir. Bütün vilâyetin nüfusu 418763 kişidir. Vilâyet merkezinden başka, Adapazarı, Gebze, Gölcük, Hendek, Akyazı, Kandıra, Karasu, Karamürsel ve Geyve olmak üzere 9 kazası vardır.

KOCA RAGIP PAŞA :

Üçüncü Osman'ın son, üçüncü Mustafanın ilk yıllarında sadrâzamlık etmiş değerli bir Türk büyüğüdür. Aynı zamanda kuvvetli bir divan şairidir.

Ragıp Paşa, Osmanlı devletinin sarsıldığı sıralarda başa gelmişti. Herkes devleti eskisi kadar kuvvetli zannediyordu. Koca Ragıp Paşa devletin zayıfladığını anladı ve sulh siyaseti güttü. 6 sene kadar sadrâzamlıkta kaldı. Zamanında devleti düzene sokmağa çalıştı. Tophane açtı, tersaneleri islâh etti. Zaten zayıf olan Osmanlı devleti için harbin çok zararlı olduğunu anladığından harplere engel oldu.

Sadrıâzamlığından evvel Mısır, Halep, Şam valiliklerinde bulunmuştu. Üçüncü Mustafanın kızkardeşi Saliha Sultanla evli idi. Şiirleri öğretici ve düşündürücü özelliktedir. «Sefinetül Ragıp ve Definetül Matalip» adlı eseri Mısırda basılmıştır. 1765 yılında ölmüştür. İstanbul'da Koskada, kütüphanesinin olduğu yerde gömülüdür. Koca Ragıp Paşa Türk tarihinin övünülecek simalarından biridir.

KOCH: (Koh okunur) :

Bir Alman doktorudur. Verem ve kolera hastalıklarının mikroplarını bulmuştur. 1882'de «Koch Basili» denen verem mikrobu ile virgül adı verilen kolera mikrobunu bulduğunu açıkladı.

KOÇHİSAR: (Bak: Kızıltepe).

KOÇHİSAR: (Bak: Şerefli Koçhisar).

KOKAİN :

Kokain, keyif verici zehirlerdendir. Koka adı verilen bitkinin yapraklarından elde edilir. Sinirleri tahrip edip sağlığa zarar verdiğinden satılması ve yapılması yasak maddelerdendir.

KOKLAMA DUYUSU VE ÖNEMİ: (Nasıl koku alıyoruz?)

Tabiatı duyularımız yardımı ile tanımaktayız. 5 çeşit duyumuz vardır. Görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma duyuları... Bunlardan koklama duyusu tabiatta bulunan her çeşit kokuyu almamıza yarar. Koklama duyusu organı olan burun ve nasıl koku aldığımız hakkında gerekli bilgiyi ansiklopedimizin «burun» bahsinde bulacaksınız.

KOLLEKSİYONLAR YAPMAK :

Kolleksiyon; ayni işe yarıyan çeşitli şeylerin bir araya toplanmış şeklidir. Çeşitli kolleksiyonlar vardır. Bazı insanlar pul toplarlar, yani pul kolleksiyonu yaparlar. Bazı insanlar para kolleksiyonu yaparlar. Bu gibi kolleksiyonlara karşı duyulan merak, sadece hoş vakit geçirtir. Fakat faydalı olan ve bilimsel gayeler için yapılan kolleksiyonlar da vardır.

Okullarda kolleksiyonlar, dersler için faydalı ve yardımcı araç ve gereçlerdir. İlk okulun ilk devresinde öğrencilere «Hayat Bilgisi Üniteleri» ne uygun çeşitli kolleksiyonlar yaptırılır: Kumaş kolleksiyonları, yakacak kolleksiyonları gibi...

İlk okulun ikinci devresinde öğrencilere ders ve iş araç ve gereçleri olarak çeşitli kolleksiyonlar yaptırılır: Bunların arasında; bulunan yerin ürünlerine, çiçeklere, böceklere, ağaçlara, deriye ve taşlara ait kolleksiyonları sayabiliriz.

Kolleksiyonlar çocuğa düzgün iş görme ve kıymet verilen şeyleri saklama alışkanlıklarını kazandırdıklarından eğitsel bakımdan faydalıdırlar. Ders konuları dışında kalan ve pul toplamak gibi görünüşte faydasız olan şeylerin kolleksiyonunu yapmak bile çocuklara yukarıda bahsettiğimiz alışkanlıkları kazandırmaları bakımından faydalıdırlar.

KOLERA :

Kolera, eskiden insanlar için çok tehlikeli bir hastalıktı. Tarih boyunca zaman zaman salgınlar yapmış ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Kolera asıl Hindistanda fazla görülür. Kolera mikrobunu 1885'te Robert Koch (Koh okunur) bulmuştur. Bu mikrop virgül şeklindedir. Kolera, yiyecek ve içeceklerle ağızdan girer. Mikrop alındıktan 5 gün sonra hastalık başlar. Kanlı sürgünler ve kusmalarla hastalık kendini gösterir. Tansiyon düşer, kalp zayıflar, deri buruşur. Yüz, dudak, kol, bacak morarır. En düşük derece, 35° dir. Hastalık, hastaların dışkıları ile yayılır. Koleradan korunmak için salgın zamanlarında aşı yaptırmak; suları kaynatmak veya klorlamak, sebze, salata ve meyvaları kaynak suda bıraktıktan sonra yemek lâzımdır.

KOLOMBİYA :

Kolombiya; güney Amerikanın kuzey batısında bir cumhuriyettir. Kristof Kolomb'un hâtırasına saygı göstermek için buraya onun ismi verilmiştir. Atlas Okyanusunda ve Büyük Okyanus'ta kıyıları vardır.

Kolombiya'nın kuzey batısında bulunan Panama berzahı eskiden buranın sınırları içinde idi. 1903'te Panama Kanalı için

Bir kahramanlık hikâyesi:

En Büyük Cesaret

Kandiye kalesinin Türkler tarafından alınması sırasında, Venedikliler fazla miktarda humbara kullandıkları için, Türk ordusunun çok sayıda şehit vermesine sebep olmuşlardı.

Bir gün Zeynel bey adındaki kahraman, sabah namazını kılarken seccadesinin yanına bir humbara düştü. Hemen patlaması lâzımgelen bu korkunç şeyden çabuk çabuk uzaklaşmak icabederken Zeynel bey namazını bozmadı. Secdeye kapandığı sırada humbara büyük bir gürültü ile patladı. Fakat Zeynel beye hiç bir şey olmadı.

Bu cesur kahraman hâdiseyi, iki gün sonra Sadrâzama anlattı ve sordu:

— Paşam, secdede biraz fazla kaldım. Humbara patlamadan evvel başımı kaldırmadım. Acaba namazım bozuldu mu? Bundan şüphe ediyorum.

Bu sözlerden sonra, onun ne kadar kahraman ve dindar bir adam olduğunu takdir eden Sadrâzam:

— Hayır, namazınız bozulmadı. Dedikten sonra cebinden çıkardığı yüz altını uzatarak ilâve etti:

— Zeynel Bey, bu para sizin gösterdiğiniz kahramanlığın karşılığı değildir. Sizin gibi kahramanlar sayesinde bu kale düşman elinden kurtarılacaktır.

Tarihten Fıkralar

EN BÜYÜK SAADET HANGİSİDİR?

Sultan Abdülâziz, bir gün huzura giren damat Nuri paşaya:

— İnsan bu dünyada nasıl yaşarsa mes'ut olabilir? diye sordu.

Birdenbire bu soru karşısında Nuri paşa ne diyeceğini şa-

şırdı. Nihayet pâdişahın gönlünü hoş edecek bazı cevaplar verdi.

— Hayır, senin söylediklerin bunların cevabı sayılamaz. Benim düşündüklerim daha başkadır. Sana kısaca anlatayım da dinle.

Dedikten sonra sözlerine devam etti: «Ben bir hükümdar olmasaydım, ticaretle meşgul olur ve bundan büyük bir zevk duyardım. Akşam evime döndüğüm zaman beni karşılıyacak çocuklarımın: «baba bize ne getirdin?» sorularına karşı onları memnun edecek hediyeleri vererek sevindirmek en büyük bir saadet olurdu.» Dedi.

Faydalı Bilgiler

Kızgın ütü yüzünden beyaz çamaşır veya gömleklerde hâsıl olan sarı lekeleri çıkarmak için, tuzlu suya batırmalı ve bir gece bekletmelidir. Leke çıkmazsa aynı şey tekrar edilebilir.

★

Tuzluğun içine bir iki tane pirinç atarsanız, rütubeti alır ve tuzun ıslanmasına mâni olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

12 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 47 — FİYATI: 15 Kuruş.

KÖMÜR
KÖPEK
KÖPRÜ
KÖSELE
KÖSTEBEK
KÖYLÜ AİLESİ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K -7
KRATER
KUĞU
KRİSTOF KOLOMB
KULP
KULAK
KUBİLAY HAN
KUMBARA

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYANIN EN BÜYÜK TELESKOPU NEREDEDİR?

Dünyanın en büyük teleskopu Amerika Birleşik Devletlerinin Kaliforniya eyaletindeki San Diyego şehri civarındadır ve Palomar dağındadır. Palomar teleskobunun çapı 5 metredir ve bütün parçalarıyla beraber teleskop 20 ton ağırlığındadır

EN İNCE TEL NEDEN YAPILIR?

Dünyada şimdiye kadar yapılabilen en ince tel kuvarstan yapılan teldir. Bir kum taneciği büyüklüğündeki bir kuvars parçasından yapılan çok ince tel aşağı yukarı 1300 km. boyundadır.

SAÇLAR NE KADAR HIZLA BÜYÜR?

Orta yaşlı bir insanın saçları ayda iki santim kadar uzar. Saçlar önce çabuk büyür, iki buçuk - üç santim boya erişince uzamaları hızını kaybeder. Altı ay ilâ dört yıl sonra saç dökülmeğe ve yerine yenileri çıkmağa başlar.

KÖSTEBEĞİN KULAKLARI AĞIR MI İŞİTİR?

Tam tersi... Köstebeğin kulakları çok iyi işitir. Karanlık yuvasında sessizlik içinde yaşayan köstebek, açmış olduğu tünellerin en uzak bir köşesinde olacak herhangi bir gürültüyü duyar. Yalnız duymakla da kalmaz, bu gürültünün hangi tünelden geldiğini de derhal anlar.

BÜTÜN KUŞLAR İKİ AYAKLI MIDIR?

Bütün kuşlar iki ayaklıdır. Yalniz Güney Amerika'da yaşıyan «Hotzin» adlı bir kuş vardır ki; bu kuşun tüyleri uçabilmesine yetecek büyüklüğe gelinceye kadar fazladan bir çift ayağı vardır.

BÜTÜN YILANLAR GÜNEŞ IŞIĞINA DAYANIR MI?

Sıcak memleketlerde yaşayan bir çeşit yılan, güneş ışığına hiç dayanamaz. Bir insanın bütün gün dayanabileceği sıcaklıkta bu yılan 20 dakikadan fazla yaşıyamaz.

çıkan isyanda Panamada; Panama cumhuriyeti kuruldu. Böylece buraları Kolombiya topraklarından ayrıldı.

Kolombiya'nın doğusunda Venezuela, Güneyinde Peru, Brezilya, Ekvador hükûmetleri bulunur.

Yüz ölçümü 1,150.000 kilometre karedir. Nüfusu 6.600.000'dir. Kilometre kareye 6 kişi düşer. Arazisi engebelidir. Ekvatora yakın olduğu halde iklimi değişiktir. Bazı yerlerinden kar kalkmaz. Çok sıcak ve mutedil iklimde bir çok yerleri vardır.

En önemli nehri, Magdalena nehridir. Nehir taşıt araçlarının işlemesine elverişlidir. Demir yolları azdır. Hükûmet merkezi Bogota şehridir. Halkın yüzde 10'u beyazdır ve yüzde 90'ı okuma yazma bilmez. Kolombiya'da plâtin ve petrol bulunur. Taşıt araçlarının azlığından ihracatı fazla değildir. Kolombiyada bakır, civa, kömür de çıkarılır. Kahve, tütün, şeker kamışı, kakao başlıca ürünlerindendir.

KOMA :

Koma, ölümün başlangıcındaki kendini kaybetme halidir. Bu sırada hasta kendini hiç bilmez, derin bir baygınlık halindedir. Bu halde zekâ, duygu ve hareket tamamen durmuştur.

KOMEDİ :

Komedi, bir tiyatro çeşididir. Cemiyetin kusurlu tarafları ve gülünç âdetleriyle alay eder ve seyircileri güldürür.

KONFERANSLAR :

Konferans, herhangi topluluk karşısında belli bir konu üzerinde yapılan konuşmalara denir. Ayrıca aynı meslekten insanlar, çeşitli milletlerden çeşitli uzmanlar, devlet ve siyaset adamları arasında yapılan toplantılara da konferans denir.

KONFÜÇYÜS :

Konfüçyüs (M. Ö. 551 - 479) yılları arasında yaşamış bir

Çin filozofudur. Şantung civarında doğmuştur. Eski hükümdar sülâlesindendir.

Hayata memurlukla atılmış, sonra işini terkederek seyahatlere çıkmıştır. Konfüçyüs yüksek ahlâk prensiplerinin kurucusudur. O sırada karışıklık içinde bulunan Çinde ahlâk çok bozulmuştu. Konfüçyüs bu bozukluklar üstünde uzun uzun düşündü. Yeni ahlâk kaidelerini ortaya koydu. Konfüçyüsün ana fikirleri şunlardı: Ana, baba, büyük sevgisi ve hürmeti yanında vatana sevgi ve hürmet yer almalıdır. Milleti idare edenler dürüst olmalıdırlar ki milletten saygı ve dürüstlük beklesinler. Herkes birbirini sevmeli ve birbirine yardım etmelidir.

Konfüçyüs, halka çok kıymet verirdi. «Halkın Sesi, Tanrının Sesidir» sözü onun ne kadar açık fikirli, demokrat bir insan olduğunu gösterir.

KONGO :

Kongo, Afrikada Kongo ırmağının suladığı geniş bir ülkedir. Burası Belçika kıralı İkinci Leopold'un şahsî malikânesi halinde idi. 1885 de Avrupa devletleri Kongonun Leopold II ye ait olduğunu kabul ettiler. 1908'de Leopold bu hususî malikânesini Belçika'ya bıraktı. Böylece Kongo, Belçikanın sömürgesi oldu. Belçika Kongosunun yüz ölçümü 2,420.000 kilometre karedir. Burada 12 milyon kadar zenci yaşar.

Demir yolları 1600 kilometreyi bulmuştur Yeni ticaret merkezi şehirler doğmaktadır. Kongo'da fazla miktarda kakao, pirinç, kahve, yer fıstığı yetişir. Kauçuk elde edilen ağaçlar da fazladır.

Belçika Kongosu maden bakımından zengindir. Bakır istihsali çok fazladır. Bundan başka dünyada çok az bulunan Uranyum madeni de buralarda çıkarılır. Zengin kömür damarları da vardır.

Boma, Stanleyville, Elizabethville ve Leopoldville önemli ticaret merkezleridir. Leopoldville idare merkezidir.

KONGO (Nehir):

Afrikanın uzun nehirlerinden biridir. Uzunluğu itibariyle dünya nehirlerinin altıncısıdır. Genişliği ise Amazon nehrinden sonra dünyada ikincidir.

Kongo nehrinin ağız tarafı 1482 yılında keşfedilmişti. 1871 yıllarında Dr. Livingstone adında bir seyyah, nehrin çıktığı yerden döküldüğü kısma doğru ilerlemiştir. Nehir böylece tanınmıştır. Kongo nehri Büyük Göller Havzasından çıkar. Sağdan Ubangi ve Sangha, soldan Kasai kollarını alır, Stanleyville, Leopoldville ve Brazzaville şehirlerinden geçer; dağlık yerlerde bir çok çağlıyanlar meydana getirerek Atlas Okyanusuna dökülür.

Genişliği bazan 45 km. yi bulur. Bazı yerlerde ise genişliği 400 metredir. Buralarda akışı hızlanır, derinliği artar. Nehrin çağlayansız kısımlarında taşım yapılır. Kongo nehrinin uzunluğu 4650 kilometredir.

KONİ VE HACMİNİ HESAPLAMAK :

Tek olan tabanı daire olan, bir tepe noktasında sivrilen yanal yüzeyi de düzgün bir eğri yüzeyden meydana gelen geometrik şekillere «koni» denir.

Bakkalın şeker sardığı külâh, askerlerin çadırları, gaz hunileri, minarelerin üst külâhları hep koniye benzerler.

Koninin görünümü çivi ucuna benzer. Yanal yüzey, tabandan tepeye doğru gittikçe sivrileşir ve tepe noktasında son bulur.

Bir koninin tepe noktasından tabanına inen dikmeye, o koninin yüksekliği denir. Gene koninin tepe noktasından taban kenarının her hangi bir noktasına indirilecek eğik doğruya da, koninin yanal yüksekliği denir.

Koninin tabanı daima bir dairedir. Yanal yüzey de tabandan tepe noktaya doğru sivrilen yuvarlak bir yüzeydir. Yani, koninin üst tabanı yoktur. O halde koninin hacmini; «Üst ta-

banı bulunmıyan cisimlerin hacımları, taban alanlarıyla yüksekliklerinin çarpımının üçte birine eşittir» kuralına göre bulabiliriz. Bu kuralın doğruluğunu şu şekilde anlayabiliriz:

Tabanları aynı genişlikte ve yükseklikleri aynı olan bir koni ile bir silindir alalım. Yalnız bunların içi boş olmalıdır. Eğer içi boş olan koniyi kumla silme doldurup silindire boşaltırsak, silindirin dolmadığını görürüz. Ancak üç koni dolusu kum, silindiri doldurmağa kâfi gelir.

Yukarda anlattığımız deney bize bir koninin hacminin, ayni taban genişlik ve ayni yükseklikte silindirin hacminin üçte biri olduğunu gösterir.

Silindirin hacmi $= \pi R2 \times$ Yükseklik

O halde: Koninin hacmini bulmak için, taban alanını yükseklikle çarpar, 3'e böleriz, yani:

$$\text{Koninin hacmi} = \frac{\text{Taban alanı} \times \text{Yükseklik}}{3} \text{ olur.}$$

Taban alanı yerine dairenin alanı formülünü, yükseklik yerine de (h) harfini koyarsak:

$$\text{Koninin hacmı} = \frac{\pi R2 \times h}{3} \text{ formülü bulunmuş olur.}$$

Koninin yüz ölçümü ise, taban çevresi ile yan yüksekliğinin çarpımının yarısına, taban alanının eklenmesi ile elde edilir. O halde koninin yüz ölçümü formülünü de şöylece yazabiliriz:

$$\text{Koninin yüz ölçümü} = \frac{\text{Taban çevresi} \times \text{yan yükseklik}}{2} + \text{Daire alanı.}$$

KONSERLER :

Musiki eserlerinin bir toplulukta çeşitli musiki âletleriyle çalınmasına veya söylenmesine «Konser» denir.

Okullarda çocuğa musiki zevk ve anlayışını vermek için, çocuğun anlayabileceği musiki eserlerini programlarına alan konserler tertip edilmelidir. Şehirdeki çeşitli konserlerden, çe-

şitli kurumların (Okul v.s. toplulukların müzik kollarının) müzik hareketlerinden öğrencileri faydalandırmağa çalışmak lâzımdır. Bu kurumlarda öğrencilere mahsus çeşitli konserler hazırlanabilir. Yeterleri en az olan okullar bile okulun büyükçe bir odasında; radyodan, gramofondan veya herhangi bir müzik âleti çalan öğretmenlerden faydalanarak çocuğa seçilmiş müzik parçaları dinletebilir.

KONSERVATUVAR :

Musiki ve tiyatro mekteplerine «konservatuvar» denir. Bizde ilk konservatuvar İstanbulda kurulduğu zaman «Darül Elhan» adını almıştı.

KONSERVE :

Bozulmadan uzun zaman saklanabilecek hale getirilip kutulara doldurulan yiyeceklere «Konserve» denir. Çeşitli konserveler vardır. Meyva konservesi, sebze konservesi, balık konservesi gibi... (Bak: Balık konservesi).

Bütün konservelerin yenilmesi sıhhat için zararlıdır. Çünkü; bunlar gıda maddelerinin çok kaynatılıp havası alınmış teneke kutulara konması suretiyle yapılır. Halbuki çok kaynatılmış besinlerin vitaminlerini kaybettikleri herkesçe bilinen bir gerçektir. Konserveleri yiyeceğimize, konservesi yapılan gıdaları çiğ veya az pişmiş olarak yemeliyiz.

KONSOLOS :

Yabancı memleketlerdeki yurttaşların haklarını korumak ve onların mensup oldukları devletle ilgili işleriyle uğraşmakla görevli memurlara «konsolos» denir. Konsolosluklar büyük şehirlerde bulunurlar ve elçiliklere bağlıdırlar.

KONUŞMADA MUAŞERET KURALLARI :

Topluluk içinde yaşarken uymak zorunda bulunduğumuz

bazı kurallar vardır. Bu kurallara uygun hareket edenler, toplulukça sayılır ve sevilir. «Muaşeret kuralları» adı verilen bu kurallara uymıyan insanlar ise hiç bir toplulukça sayılmaz ve sevilmezler.

Konuşma, insanlar arasında en iyi bir anlaşma vasıtasıdır. Bilhassa iyi ve tatlı konuşmak bir san'attir. Bir insan konuşması ile, bilgi derecesini gösterdiği gibi, terbiye durumunu da açıklamış olur.

Güzel sözler, tatlı söylenildikleri zaman değerlidirler. Konuşurken sesinizin âhengi yumuşak olmalı ve anlatılan konunun mânasına göre değişmelidir. Kapalı ve umumî yerlerde karşımızdakinin duyabileceği bir sesle konuşmalı, hiç bir zaman için sesimizi karşımızdakileri rahatsız edecek derecede yükseltmemeliyiz.

Konuşmadan evvel dinlemesini öğrenmek lâzımdır. Sırasında susmak, konuşmaktan daha iyi tesir yapar. Bu konuda atalarımız: «Söz gümüş ise, sükût altındır», «Toplulukta dilini, sofrada elini kısa tut»; «Bir söyle, iki dinle» gibi çok değerli sözler söylemişlerdir.

Başlıca konuşma muaşeret kuralları ansiklopedimizin «İnsanların birbirleriyle münasebetlerinde gözetecekleri noktalar» konusunda yazılmıştır. Burada o konuda yazılanlara bazı şeyler ilâve edeceğiz:

Sorulan suallere «evet», «hayır» gibi sert cevaplar vermemelidir. Meselâ: «evet efendim», «hayır anneciğim», «evet sayın bayan» demeliyiz.

Bir kimsenin anlattığı şeyi anlayamadığımız zaman «anlatamadınız» gibi sözler sarfetmek ayıptır. Bilâkis «Afedersiniz, buyurduklarınızı iyi anlayamadım» gibi kabahati üzerimize alır yolda konuşmalıyız.

Söylenen sözlere itirazımız varsa bunu kibarca yapmalıyız.

Başka bir işle meşgul olan veya tanımadığımız kimseleri lâfa tutmak münasebetsizliktir.

İki kişi arasında konuşulan şeylere bir üçüncü kimse katılmak istiyorsa, ona konuşulanı kısaca anlatmak uygun olur.

Başkalarının yanında bir arkadaşımızın kulağına bir şeyler fısıldamak ayıptır. Başkalarının anlamadığı bir ecnebi lisaniyle lüzumsuz yere konuşmak da uygun olmaz.

Unutmayınız ki dünyada en tatlı şey dildir. En acı şey gene dildir.

KONYA :

Konya vilâyeti, Orta Anadolu bölgesindedir. Merkezi Konya şehridir. Konya vilâyetinin yüz ölçümü 48990 kilometre karedir. Vilâyetin güney ve batı tarafları Toros dağları ile ârızalanır. Orta ve doğu taraflarında ise denizden yüksekliği 1000 metre olan düzlükler vardır. İklimi serttir. Konya vilâyetinde bulunan Tuz Gölü yazın kurur. Akşehir Gölünün de suyu azalır. Yalnız Beyşehir Gölü kurumaz. Yağış miktarı buralarda azdır. Konya toprakları az yağış aldığı halde verimsiz değildir. Güney ve batı taraflarındaki dağlar ormanlıktır. Konya'da fazla miktarda buğday ekimi yapılır. Arpa, yulaf, çavdar istihsali de fazladır. Hayvancılığı da gelişmiştir.

Konya vilâyetinin merkez kazasından başka; Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli, Ereğli, Çumra, Bozkır, Ermenak, Ilgın, Kadınhanı, Hadım, Karapınar, Seydişehir, Karaman adında 13 kazası vardır.

Vilâyetin merkezi olan Konya, tarihî bir şehirdir. Buraya İyonlar «İkonium» adını vermişlerdi.

Sonradan gelen Selçuklular zamanında bu isim kısaltılarak Konya denilmiştir. Selçuklular devrinde Konya en parlak devrini yaşamıştır. Selçukluların yaptıkları kıymetli san'at eserleri bugün bile zevkle seyredilebilecek kıymettedir. Alâeddin camisi ve türbesi, İnce minare, Gök medrese ve Alâeddin kasrı Selçuklulardan kalan eserlerden en meşhurlarıdır. Selçuklulardan sonra Karamanoğulları Konyayı almışlardır. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında Konya, Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Cumhuriyetten sonra yapılan binalar, parklar ve elektriğin şehre getirilmesi, Konya'yı çok güzelleş-

tirmiştir. Konya'da bir çok fabrikalar açılmış ve şehir ticarî bakımdan da kalkınmıştır.

Konya vilâyetinin nüfusu 662,263 kişidir. Konya şehrinin ise 58,834 nüfusu vardır.

KOOPERATİF :

İşbirliği esası ile kurulan şirketlere «kooperatif» denir. Kooperatiflerdeki esas; her hangi bir malın, aradaki mutavassıtların kârından kurtularak doğrudan doğruya malın sahibinden alınmasıdır. 1844 yılında ilk defa İngilterede Lankashire (Lenkışayr) şehrinde 28 fakir dokumacı 250 lira kadar bir para toplıyarak yiyeceklerini müştereken tedarike karar verdiler. Böylece ilk küçük kooperatif doğdu. Asıl kooperatif (1771 - 1858) Robert Owen tarafından İngiltere'de kuruldu.

Kooperatifler başlıca ikiye ayrılır: İstihsal (Üretim) ve istihlâk (Yoğaltım) kooperatifleri... İstihsal kooperatifleri; yetiştiricilere daha iyi ürün almaları için yardım eder; yetiştirilen ürünleri daha iyi fiatlarla satar.

İstihlâk kooperatifleri ise sarf olunacak yiyecek v.s. gibi şeyleri sarfedenlere daha ucuz fiatla temine çalışır. Bunlardan başka kredi, satış ve mesken temini gayesi ile de kurulan çeşitli kooperatifler vardır. Yurdumuzda bilhassa Birinci Cihan Savaşından sonra kooperatifçiliğin faydası ve önemi anlaşılmıştır.

Yurdumuzda kooperatifçilik günden güne ilerlemektedir. İlk okullarda çocuğa kooperatifçiliği öğretmek ve öğrencileri topluluk hayatına alıştırmak için «Okul kooperatifi» kurulur. **(Bak: Okul kooperatifleri).**

KOOPERATİF HESAPLARI (Aritmetikte): (Bak: Okul kooperatifi hesapları).

KOPENHAG :

Seeland adası üzerinde kurulmuş, 660,000 nüfuslu bir şe-

hirdir. Danimarkanın başkentidir. 1867 yılında İngilizler bu şehri topa tutmuşlardır. 1940'da da Alman istilâsına uğramıştır. Gemi inşaatı için büyük fabrikaları vardır. Porselenciliği meşhurdur.

KOPERNİK :

Kopernik, 1473 - 1559 yılları arasında yaşamış büyük bir astronomi (Gökbilim) âlimidir. Bir tüccarın oğludur. Babasını küçük yaşta kaybetmiş, katolik kilisesinde papas olan amcası tarafından büyütülmüştür.

İlk önce riyaziye tahsil etmiştir. Daha sonra ilâhiyat ve tıp üzerinde çalışmıştır. Kopernik, kiliseye ve o vakitki ilmî esaslara tam ters bir sistem kurmuştur. O zamana kadar kâinatın merkezi yer zannediliyordu ve «bütün gök cisimlerinin yerin etrafında dönmesi» esas olarak kabul edilmişti. Kopernik ise güneşin ve sabit yıldızların hareket etmediğini ve gezegenlerin de hem güneş etrafında, hem kendi etrafında döndüklerini, yerin de bir gezegen olduğunu ve dönme müddetlerini belirten bir sistem kurdu. Kopernik'in kabul ettiği esaslar üzerinden gidilerek Astronomi ilmi bugünkü hale gelmiştir.

O vaktin düşüncesine tamamen zıt fikirler ortaya attığı için Kopernik'in sağlığında kıymeti bilinmemiştir.

KORE :

Kore. Japon denizi ile Sarı deniz arasında, Asyanın doğusunda bulunan bir yarım adadır. Bu yarımada üzerinde eskiden bağımsız bir krallık vardı. Bu krallık zaman zaman Çinin himayesinde bulunuyordu. Bu himaye meselesi yüzünden Japonya ve Çin arasında çıkan harp sonucunda Çin mağlûp olmuş (yenilmiş) ve 1895'de Kore bağımsız bir krallık haline getirilmiştir. Korede 1897 yılında imparatorluk ilân edilmiş; nihayet Kore Devleti 1905'te Japonyanın himayesine girmiş, beş yıl sonra tamamen Japon topraklarına katılmıştır.

İkinci Cihan Savaşında Japonlar Amerikalılara mağlûp olunca (yenilince) Kore, Japon imparatorluğundan ayrılmıştır. Kurulan Kore Cumhuriyetinin topraklarının yarısı Rus, yarısı Amerikan kuvvetlerinin işgali altında idi. Ruslar, kendi işgal bölgelerinde (yani Kore yarımadasının kuzeyinde) bir komünist devleti kurdular. Sonunda bu komünist devlet 1950 yılında Güney Kore'deki bağımsız devlete saldırdı. Kuzey Koreli komünistler başlangıçta zaferler sağladılar.

Fakat içlerinde Türkiyenin de bulunduğu Birleşmiş Milletler topluluğu Güney Korenin yardımına koştu. (Bak: Birleşmiş Milletler). Birleşmiş Milletler kuvvetleri saldırgan Kuzey Korelileri yendi ve Kore Yarımadasının en kuzey köşelerine kadar sürdü. Fakat bu sefer Komünist Çin işe karıştı. Komünist Çin kuvvetlerinin ânî saldırışı ile Birleşmiş Milletler tekrar Kore yarımadasının güneyine doğru çekilmeğe başladılar. İşte bu sırada Türk Kore Tugayı Birleşmiş Milletler kuvvetinin geriye çekilme yollarını kahramanca korudu ve büyük sayıda hür dünya askerlerinin yok olmasını önledi. Bu savaşlar esnasında Türk Tugayı kendisinden kat kat çok olan düşman kuvvetlerine karşı koydu. Kuşatılan Türk kuvvetleri «Kunuri Savaşı» nda düşman hatlarını süngüleriyle parçalayarak Türk tarihine yeni bir kahramanlık âbidesi daha armağan ettiler. Kore Türk Tugayının Kore Savaşı esnasındaki kahramanlıkları saymakla bitmez. Türk arslanları, her yerde olduğu gibi Kore'de de Türk Milletinin yüzünü ak etmişler, Türk gücünü bir defa daha dünyaya tanıtmışlardır.

Saldırgan Komünist Çin ve Kuzey Kore kuvvetlerinin baskısı altında güneye çekilen Birleşmiş Milletler kuvvetleri tekrar toplanmış ve saldırganları geldikleri yere sürmüştür.

Kore Savaşı, bir mütareke (silâh bırakışma) ile sona ermiştir. Komünistlerin yeni bir saldırganlık ihtimâline karşı Türk Tugayı da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin büyük bir kısmı hâlâ Kore'de bulunmaktadır.

Kore Cumhuriyetinin 20 milyon nüfusu vardır. Yüz ölçü-

mü 220,000 kilometre karedir. 320,000 nüfuslu (Seul (Keijo) şehri Kore Cumhuriyetinin başkentidir.

Kore halkı; Tunguzlarla Endonezyalıların ve Japonların birbiriyle karışmasından meydana gelmiştir. Korede zengin madenler vardır. Demir yolları çok gelişmiştir.

KORE SAVAŞI: (Bak: Kore)

KORE TÜRK TUGAYI: (Bak: Kore).

KORENT KANALI :

Eskıden Mora kıt'ası Yunanistana Korent berzahı ile bitişik bir yarım ada idi. 1881 yılında burada kanal açılmağa başlandı. 1893'te tamamlandı. Böylece Ege Denizinden Yunan Denizine Mora'nın güneyinden dolaşmadan geçilebildi. Kanalın eni 25 metre ve boyu 40 kilometredir. Derinliği ve eni az olduğundan büyük gemiler geçemez. Kanalın iki tarafı 40 - 50 metre yüksekliktedir.

Eski zamanlarda da Korent berzahından faydalanılırdı. Fenikeliler Moranın güneyinden gitmektense Korent berzahı üzerinden gemilerini karadan yürütürler ve diğer taraftan suya indirirlermiş. Korent kanalı altmış milyon altın Frank'a açılmıştır.

KORKUTELİ :

Antalya vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi Korkuteli kasabasıdır. Yüzölçümü 1.605 kilometre karedir. Meşe ve çam ormanları fazladır. Kaza topraklarından Kargalı ve Korkuteli çayları geçer.

Merkez nahiyesinden başka Bozova, Kızılcadağ adlı iki nahiyesi ve 47 köyü vardır. Eski adı İstanos idi. Buraya bu isim Yavuz Selim'in kardeşi Korkut tarafından alındığından dolayı verilmiştir.

Korkuteli kasabası, Antalyanın kuzey batısındadır ve oraya şose ile bağlıdır. Kaza topraklarında hububat fazla yetişir.

Kereste, meyva, yün, hayvan, peynir, ipek kozası, deri kaza halkının ticaretini yaptıkları maddelerdir. Kazanın bütün nüfusu 31,642 kişidir. Kasabanın nüfusu ise 4.024'tür.

KORSİKA :

İtalyanın kuzey batı sahilleri karşısında Akdenizde bir adadır. Adanın yüz ölçümü 8000 kilometre karedir. Fransanın güney doğu sahillerinden 100 mil uzaktadır.

Korsika adası dağlıktır. Bazı yerlerde dağlar 2400 metreyi bulur. Dağlarda ormanlar vardır. Korsika adası Sardunya adasından Bonifacio (Bonifaçyo) boğazı ile ayrılır Zeytin, üzüm, limon ve portakal adanın başlıca ürünlerini teşkil eder. Sahillerdeki halk balıkçılıkla geçinir. İdare merkezi Ajaccio (Ajaksiyo) şehridir. Bastia, Corte, Sartene isimli üç kasabası vardır. Adanın nüfusu yarım milyona yakındır.

Korsika Fransa'ya bağlıdır.

KOSOVA SAVAŞI : (Birinci):

Rumelinde ilerliyen Osmanlılar Manastırı, Selâniği, Niş'i ve Sofya'yı alınca; Sırp ve Bulgarlar Osmanlı istilâsını durdurmak için Bosnalılarla birleştiler. Avrupa da bu devletlere yardım etti ve yüz bin kişilik bir ordu kurdular. Bu hazırlığı Osmanlılar vaktinde haber aldılar. Onlar da harekete geçtiler. İki ordu 15 haziran 1389 tarihinde Kosova ovasında karşılaştılar. Osmanlıların başında Birinci Murad, düşman ordusu başında da Sırp Kıralı Lazar vardı. Türk ordusu 40,000 kişi idi.

Bu savaşta Osmanlı ordusu düşmanı arkadan sararak büyük bir bozguna uğrattı. Bu harpteki galibiyetle beraber Türkler Avrupaya üstünlüklerini tanıtmış oluyorlardı. Bu harbin sonunda Birinci Murat yaralılar arasında gezerken Milos Kabiloviç adındaki bir Sırp asılzadesi tarafından bıçaklanarak şehit oldu. Esir edilen Kıral Lazar da Birinci Muradın ölürken verdiği emirle öldürüldü.

KOSOVA SAVAŞI: (İkinci):

1451 yılında Kosova ovası Türk kuvvetinin üstünlüğüne bir kere daha şahit oldu. İkinci Kosova savaşında Macar Kıralı Hunyad idaresindeki Macar, Eflâk, Avusturya orduları Osmanlılar tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaş İkinci Murat zamanında olmuştur.

KOSTARİKA :

Kostarika, Orta Amerikada Nikaragua ile Panama arasında kurulmuş bir cumhuriyettir. Yüz ölçümü 4800 kilometre karedir. Nüfusu yarım milyondan fazladır. Doğusunda Antil denizi, batısında ise Büyük Okyanus bulunur. Kahve, muz, mısır, şekerkamışı, tütün, kakao burada fazla miktarda üretilir.

Altın ve gümüş madenleri de bulunur. Halk İspanyolca konuşur. Baş şehri San Jose (San Hoze) dir.

KOŞULAR :

İlk okul beden eğitimi derslerinde koşular önemli bir yer işgal eder. Çocuklar koşulara koşu oyunları ile hazırlanır. Beden eğitimi çalışmalarında göğüsü geliştirici hareketler, kol ve bacakları yumuşatıcı hareketler, çeviklik ve soluma alıştırmaları da öğrencileri koşuya hazırlar.

İyi yetiştirilmiş beşinci sınıf öğrencileri kırk ilâ altmış metrelik koşulara hazırlanabilirler. Çocukları koşmağa teşvik için yarışlar tertiplenmelidir. (Bak: Yarışlar).

KOYULHİSAR :

Koyulhısar, Sivas vilâyetinin kazalarından biridir. Yüz ölçümü 1050 kilometre karedir. Koyulhisar kasabası Sivasın kuzey doğusundadır. Sivasa ve Ordu yoluyla Karadenize munta-

zam bir şose ile bağlıdır. Koyulhisar kazası Kelkit vâdisinde olduğundan arazisi verimlidir.

Buğday, arpa en başlıca ürünlerindendir. Her türlü hububat da yetişir. Bütün kazanın nüfusu 24.658, kasabanın nüfusu da 2,129 kişidir. Merkez nahiyesinden başka Naipli ve Sisorta adlı iki nahiyesi, 47 köyü vardır.

KOYUN :

Koyun, geviş getirenlerdendir. Evcil hayvandır. Kuzey yarım kürede dağlarda yaşayan yabanîleri de mevcuttur. Koyun ilk zamanlarda Orta Asyada, Pamir ve Altayda, Afganistanın dağlık bölgelerinde bulunurdu. Buralarda yaşayan Türkler tarafından ehlileştirilmişti. Koyun, Orta Asyadan; Mezopotamya yolu ile Anadoluya, Balkanlara ve Avrupaya; Suriye ve Mısır yoluyla da Afrikaya yayılmıştır.

Evcil hayvanların en faydalısıdır. İlk zamanlardanberi insanların en fazla işine yaramış bir hayvandır. Etinden, sütünden, yününden faydalanılır.

Koyun korkak hayvandır. Ufak bir ses, bir sürüyü dağıtabilir. Aptaldırlar. Barındıkları yer tutuşsa kapıdan kaçmağı akıl edemezler. Ancak birisi kovalarsa o vakit çıkarlar. Koyun sürülerinin başında bir kılavuz bulunur. Buna «kösemen» denir. Kösemen koçtur. Koyunların bacakları kısa ve zayıftır. Onun için fazla koşamazlar. Yabanî koyun cinsleri pek çoktur. Orta Asyanın hemen her dağında bir yabani koyun cinsine rastlanır. Yabanî koyunlar ovalarda bulunmaz. Moğolistanda bulunan Argali koyunu, Güney Asyada bulunan Urial veya Şa, Himalâyalardaki mavi koyun; Avrupada Korsika ve Sardunya adalarında bulunan Muflon denilen koyunlar belli başlı yabanî koyun cinsleridir. Memleketimizde koyun fazla beslenir.

Koyunun erkeğine «koç», dişisine «marya» denir. Yavrusuna kuzu denir. Dişi koyunlar ilkbaharda doğururlar. Dişi, bir

veya iki yavru dünyaya getirir. Koyun ot, kepek, kırma yer. Arada sırada tuz verilir. Otlaklarda yaşayan koyunlar sahiplerine ucuza mâl olurlar.

Yurdumuzda beslenen başlıca koyunlar; kıvırcık, dağlıç, karaman, merinos cinsleridir.

Kıvırcık; Anadolunun batı kısımlarında, bilhassa Trakyada yetiştirilir. Eti lezzetlidir. Kuyruğu uzun ve incedir. Eti için beslenir. Südü azdır. Erkeğinde boynuz bulunur. Yünü kıvırcık olduğu için bu isim verilmiştir.

Dağlık; Batı Anadoluda fazla bulunur. Kuyruğu geniştir. Bu kuyruklardan 3 - 4 kilo yağ elde edilir. Yünü ve sütü azdır.

Karaman; Orta Anadoluda beslenir. Kuyruğu çok büyük ve yağlıdır. Eti lezzetsizdir ve ağır kokar. Sütü azdır.

Merinos koyunu; yünü için beslenen koyunlardandır. En iyileri İspanya'da bulunur. Eti lezzetsizdir. Yünleri uzun, parlak ve ince olduğundan çok makbuldür. Yünlü kumaşların yapılmasında kullanılır.

Yurdumuzun hemen her tarafında koyun beslenir.

KOZAN :

Seyhan vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi Kozan kasabasıdır. Seyhanın kuzey tarafında bulunduğundan kaza arazisi dağlıktır. Burada bir çok çaylar bulunduğundan toprakları verimlidir. Merkez nahiyesinden başka Yukarısırkıntı isimli bir nahiyesi ve 90 köyü vardır. Kazanın ormanları fazladır. Hayvancılığı gelişmiştir. Kozan kasabasının eski adı Sis'di. Kasaba Adananın kuzey batısında, 71 kilometre uzaklıktadır. İçinde medrese, cami, ve manastır gibi eski eserlere rastlanmaktadır. Bütün kazanın nüfusu 40.079'dur. Kasabanın ise 6875 nüfusu vardır. Adanaya bir şose ile bağlıdır.

KOZLUK :

Siirt vilâyetinin kazalarındandır. Siirt vilâyet merkezinin kuzey batısında ve 67 kilometre uzaklıktadır. Kaza merkezi Hazo'dur. Merkez nahiyesinden başka Şelme adlı bir nahiyesi ve 25 köyü vardır. Kazayı vilâyet merkezine birleştiren yolun yarısı şose, yarısı patikadır. Kazanın bütün nüfusu 8879 kişidir. Hazo'nun ise 1632 nüfusu vardır.

KÖFTE PİŞİRMEK :

Köfte; etin çok ince kıyılmış haliyle, yani kıyma ile yapılır. Bir çok köfte çeşitleri vardır.

Tava köftesi: Köfte yapılacak 1 kg. kıymanın içine iki yumurta kırılır. Biraz bayat ekmek içi suda ıslatılarak ufalanır. Maydanoz doğranır. İstenilirse bir küçük sovan da rendelenir. Bunlar etle iyice karıştırılır. Ette uzun uzun yuvarlanarak kızgın yağ içinde kızartılır. Kimyonlu köfte yapmak için de köftelik kıymaya tuz, kimyon, biraz sarımsak ve yumurta konulur. Gene tavada kızartılır.

Izgara köfte yapmak için de kıyma içine bir küçük baş soğan rendelenir. Kara biber, tuz konulur ve yoğurulur. Elde yassılaştırarak ızgarada pişirilir.

Sahan köftesi yapmak için kıyma içine; soğan, tuz, karabiber ve bir fincan su katılarak yoğurulur. Bir sahana yassı bir halde sıralanır. Biraz yağ konur. Yarım kahve fincanı kadar da su ilâve edilir. Suyunu çektikçe su konur. Yağıyla kalana kadar pişirilir.

Bir de **ekşili köfte** vardır. Kıyma içine bir fincan kadar pirinç konur. Karabiber ve tuz ilâve edilir. Maydanoz doğranır. Elde fındık büyüklüğünde yuvarlanarak kaynayan et suyuna veyahut tereyağlı suya atılır ve pirinçleri pişinceye kadar pişirilir. Sonra terbiye yapılır. Bunun için iki yumurta bir kaba

Bir kahramanlık hikâyesi:

Şah İsmail'in Endişesi

Yavuz Sultan Selim'in kuvvetlerini Çaldıran ovasında karşılayan Şah İsmail, askerleriyle dağların doğu yamaçlarını tutmuştu. Türk ordusunu görünce şaşırdı. Bu sırada esir edilerek yanına getirilen bir Türk süvarisine sordu:

— Bu kırmızı sancaklar nedir?

Türk süvarisi hemen karşılık verdi:

— Mihaloğlu kumandasındaki Gelibolu süvarilerinin bayraklarıdır.

Biraz sonra, Şah İsmail tekrar sordu:

— Ya şimdi ovaya doğru inen bu yeşil bayraklar nedir?

— Bunlar da İsfendiyar oğlunun emrinde bulunan Bolu ve Kastamonu süvarilerinin bayraklarıdır.

Bu sırada birdenbire ovada bir toz duman bulutu yükseldi. Bu toz duman içinde büyük piyade birlikleri dalga, dalga ilerliyorlardı. En önde kır atının üstünde burma bıyıklariyle dimdik duran Yavuz göründü. Elindeki parlak kılıçla harp istikâmetlerini (yönlerini) göstererek kumanda veriyordu.

Şah İsmail hemen sordu:

— En önde kılıciyle kumanda veren bu heybetli adam kimdir?

Süvari büyük bir gururla cevap verdi:

— Kudretli padişahımız Yavuz Sultan Selimdir.

Bu karşılık üzerine Şah İsmail koyu koyu düşündü ve içini çekti.

Tarihten Fıkralar

DAĞ VE BAYIRLARDA MI DOLAŞAYIM?

Mustafa Reşit Paşa, her zaman çalışmağa alışkın bir devlet adamı olduğu için mazul (memurluğuna son verilmiş) kalmak ona zor geliyordu.

Bir gün, dostlarından bir doktor Paşayı ziyarete geldiği sırada:

— Paşam! Artık işten yorulduğunuz için istirahat ve tebdilhavaya ihtiyacınız vardır. Bursa gibi havası güzel ve yakın bir vilâyete giderek sihhatinize bakmanız lâzımdır. Dedi.

Buna canı sıkılan Reşit Paşa:

— Sen, bunları kendiliğinden mi söylüyorsun yoksa bunu sana öğrettiler mi? Diye sordu. Doktor hemen:

— Hayır Paşam, bana kimse öğretmedi. Zati devletlerinizin aziz sihhatini düşündüğüm için söyledim

Cevabını verdi.

Bu sözlerden sonra, daha fazla sinirlenen paşa:

— Doktor, aklını başına devşir. Paşa efendilerimiz İstanbul'da rahat etsinler diye ben buradan uzaklaşarak dağ ve bayırlarda mı dolaşayım?

Diye bağırdı.

Doktor, fazla duramadı. Bu sözleri söylediğine pişman bir durumda ayrıldı.

A K I S A N C E P A N S İ K L O P E D İ S İ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYIN-EVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

19 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 48 — FİYATI: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-8
KUMRU
KUNDUZ
KURBAĞA
KURŞUN
KURT
KURŞUNKALEM
KUŞKONMAZ
KUŞTÜYÜ
KÜRE
KUYU
KUYRUKLUYILDIZ
KÜB
KÜBÜN AÇINIMI
KÜRK

Bunları biliyor musunuz?

KUTUP AYILARININ TABANLARINDAKİ KILLAR NE İŞE YARAR?

Bu kıllar, kutup ayılarının kaygan olan buzlar üzerinde ayakları kaymadan yürüyebilmesini sağlarlar.

ELEKTRİKLİ TRAMVAYI İCAT EDEN KİMDİR?

Elektrikli tramvay, Hallidie isimli bir Amerikalı tarafından icat edilmiştir. İlk tramvay, 1873 senesi Ağustos ayının 1. günü Amerika'da San Francisco (San Fransisko) şehrinde işlemeğe başlamıştır.

MOTOSİKLETİ İCAT EDEN KİMDİR?

Motosikleti icat eden Gottlieb Daimler (Gotliib Daymler) adlı bir Alman'dır. Daimler bir bisiklete ufak bir benzin motörü takarak ilk motosikleti yapmıştır.

İNSAN KALBİNİN KUVVETİ

Bir insanın ortalama ömrünü 70 sene olarak kabul edecek olursak, bu zaman zarfında o insanın kalbi 3 milyar defa atacaktır. İnsan kalbinin bir günde sarfettiği enerjinin toplamı, 3 kişi taşıyan bir asansörü 100 metre yukarıya çıkaracak kuvvete eştir.

EN HIZLI HAYVAN

Dünyanın en hızlı hayvanları, bazı kırlangıç çeşitleridir. Bunlar saatte 320 kilometreye yakın yol alırlar.

SES NE ZAMAN MEYDANA GELİR?

Cisimlerin titreşmesi sesi meydana getirir. Bir cismin çıkardığı sesin duyulabilmesi için, o cismin saniyede en az kırk defa titremesi lâzımdır. Bundan yavaş titreyişlerin sesi insan kulağı tarafından duyulamaz.

kırılır. Üzerine limon sıkılır. Beyazlaşıncaya kadar iyice çalkalanır Sonra köftenin suyundan biraz alınır, yumurta üzerine dökülür; gene karıştırılır. Bu yumurtayla limon yavaş yavaş sulu köftenin içine dökülür ve karıştırılır.

KÖK:

Çimlenen tohum toprağa doğru bir veya bir çok kolcuk çıkarır. Bu uzantılara bitkinin kökü denir. Kök bitkiyi toprağa bağlamağa ve topraktaki bitkinin beslenmesine ve büyümesine yarıyan maddeleri emmesine yarar. Bu kollardan biri daha fazla gelişir, buna asıl kök denir. Kökler şekil itibariyle muhteliftir. Bazıları saçak şeklindedir: Bunara demet kök denir. Bazıarı şişkin köktür: Havuçta olduğu gibi...

Bir kökün dış görünüşünü incelersek bir çok kısımlardan meydana geldiğini görürüz. Kökün en ucunda «yüksük» denilen koni şeklinde sertleşmiş bir takke bulunur. Bu yüksük nazik ve daima büyüyen kök ucunu korumağa yarar. Kökün yüksük kısmından sonraki üst taraflarında ışığa tutulunca görülebilen ince kıllar vardır. Bunlar vasıtasıyla topraktaki besin ve oksijen emilir. Bu kıllar yüksük kısmına doğru kısalır. Kökün üst taraflarında uzundur. Emici kılların üstünde kılsız bir bölge vardır ki buraya «Yalız bölge» denir. Sapın başladığı yerle kök arasındaki kısma da «kök boynu» denir.

Kökün iç yapısını da incelersek içe doğru 3 tabakadan meydana geldiğini görürüz. 1) Emici kıllar tabakası: Üst deri uzayarak kılları meydana getirmiştir. 2) Kabuk tabakası: Üç kısımdır. Dışarda hücreleri düzensiz dizilmiş bir tabaka, ortada hücreleri düzgün kısım, iç kısımda da bir sıra halinde dizilmiş hücrelerden yapılmış iç deri vardır. 3) Merkez silindiri: İç deriden sonra gelen kısımdır. Bunda da dışta bir «çevreteker» tabakası bulunur. Bu kısımdan sonra topraktan alınan besi sularını sapa ve yapraklara çıkaran odun ve soymuk demetleri bulunur.

Bu demetler arasında da «Özek doku» vardır. Kökü uzunlamasına kesersek; Yüksük kısmının üstünde büyük 3 hücre gö-

rülür. Bunlar birbirinin üstündedir. Bu hücreler bitki kökünün her türlü büyümesine yarar.

KÖLELİK :

Kölelik, eski devirlerde bir insanın bir efendiye kendisini kayıtsız şartsız teslim etmesidir. Efendisi ona her istediğini yapabilirdi. Döğer ve çok çalıştırırdı. İsterse öldürme hakkına bile sahipti.

Mısırda Firavunlar devrinde köleler o kadar kıymetsizdi ki, ehramların yapılmasında binlerce köle ölürdü. Bunlar hayvan gibi çalıştırılırlardı. Romada kölelik bin sene kadar sürmüştü. Romalılar köleleri arslanlara parçalatıp bunları zevkle seyrederlerdi.

Avrupada kölelik on dördüncü asırdan on dokuzuncu asıra kadar devam etmiştir.

Amerikada büyük para sahipleri Afrika yerlilerini alarak en ağır işlerde insafsızca çalıştırmışlardır. Bugün bile birçok yerlerde köleler vardır. Köleler bir eşya alınıp satılır gibi para ile satılırdı.

KÖLEMENLER :

Cengiz istilâsından kaçan bir kısım Türkmenler Irak ve Suriyede bir müddet için yerleştiler. Sonra Mısıra geçerek orada asker oldular. Bir kısım Türkmenler de Moğolların esiri olarak Venediklilere satıldılar. Venedikliler de bunları Mısıra sattılar. Böylece buraya gelen bu gençlerden büyük ordular kuruldu. Bu ordulara «Kölemen» denildi. Bu sıralarda Mısırın başında Eyyûbîlerden Turan Şah vardı. Halk ve ordu hükümdardan memnun değildi. Bu sebepten ordu isyan etti. Turan Şah öldürüldü. Saltanat Şeceretüddür adında bir kadına kaldı. Bir kaç sene sonra bu kadın tahttan indirilerek 1250 de Kölemenlerden Ay Bey Sultan oldu. İlkönce Mısırda saltanat kuranlar Deniz Kölemenleridir. Bunlara böyle denmesine sebep bu Türkmen-

lesı deniz yoluyla buraya gelmesidir.

İlk Kölemenler saltanatı 132 yıl sürdü ve 28 hükümdar başa geçti. Bunlara Sultan Melik, Melik-ül-Mansur denilmiştir. Bunlar çok gaddar hükümdarlardı. Birinci Kölemenler devrinde Mısır çok kargaşalık içinde idi. Buna rağmen bu hükümdarlar devrinde Mısır bir çok sanat eserleri kazanmıştır.

İkinci Kölemenlere yanlış olarak Çerkes Kölemenleri denir. Aslında bunlar da Türkmendirler. Mısırdaki Türk sultanları tarafından yetiştirilmiş ve büyük mevkilere sahip olmuş kölelerdir.

İkinci Kölemenleri kuran Barkuk adında bir köle idi. Barkuk Mısırda Emir il Boğa adında birine köle olarak satılmıştı. Bunun asıl adı Tanboğa'dır. Hükümdar olduktan sonra Elmelikül-zahir unvanını aldı. Barkuktan sonra birçok hükümdarlar tahta geçti. Bu hükümdarlar yanında bir de halife bulunduğundan halifelerin entrikaları ile tahtta uzun müddet kalamıyorlardı. Bunlardan meşhurları Fatih Sultan Mehmet'le çağdaş olan İnal Han'dır. Fatih'le dostça münasebetleri vardır.

İkinci Kölemen hükümdarlarından Kayıtbay değerli bir hükümdardır. Memleketini karışıklıktan kurtardı. Fatih Sultan Mehmet Mısırı Osmanlı toprakları arasına katmak istiyordu. Osmanlı orduları Mısıra yakın bir yerde duruyorlardı. Fatih'in ölmesi üzerine Beyazıt ve Cem arasındaki harpler Mısırın alınmasını geciktirdi. Bu sırada Kölemenlerin başında bulunan Kayıtbay Cem tarafını tuttuğundan Beyazıt Kayıtbay'a düşman oldu ve harp açtı. 1491'de sulh yapıldı. Tarsusla Adana Osmanlılarda kaldı. Son Kölemen hükümdarları Kansogori ve Tomanbay zamanında Yavuz Sultan Selim Mısıra girerek İkinci Kölemen devletine son verdi. (1517). İkinci Kölemenler devleti 135 yıl sürdü ve 26 hükümdar başa geçti. Kölemen devleti yıkılmakla beraber Kölemen üstünlüğü Mısırda devam etmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa bu son Kölemenleri de ortadan kaldırmıştır.

KÖMÜR :

Bileşiminde karbon miktarı fazla bulunan, sun'î ve tabiî olarak elde edile nve yakıt olarak kullanılan bir maddedir.

Sun'î olarak odunun yakılmasından elde edilir. Sun'î kömür, yani odun kömürü elde etmek için odunlar dikine demet demet, dizilir.Bu yığının ortasında baca bulunur. Yalnız baca deliği açık bırakılarak odunların üstü çamurla sıvanır. Alttan tutuşturulur. İlkönce su buharı çıkmağa başlar. Daha sonra yanıcı sıvılar ve gazlar alevle yanarlar. Katran buharları da çıktıktan sonra duman kesilir. Bu anda baca deliği kapatılarak ateşin sönmesi sağlanır. Bu suretle odun kömürü elde edilir.

Kömür tabiî olarak maden kömürü halinde toprakta bulunur. Tabiî kömür, binlerce yıl evvelki bitkilerin toprak altında sıkışıp kimyaca değişikliklere uğramasından meydana gelir. Maden kömürü, içinde bulunan karbon miktarına ve eskilik derecesine göre bir çok adlar alır. (Bak: Karbon).

Maden endüstrisinin gelişmesi kömürün önemini arttırmıştır. Kömür yakıt olarak eski zamanlardan beri kullanılmaktaydı. Makine devrinin gelişmesiyle maden kömürü ihtiyaçları da arttı ve her memlekette kömür endüstrisine geniş yer verildi. Maden kömürü bugün hemen hemen kullandığımız her maddenin kullanılacak hale gelmesine yardım eder. Maden kömürü büyük kazanlarda ısıtıldığı zaman havagazı, katran ve kok meydana gelir. Katrandan türlü kimyevî maddeler, ilâçlar, boyalar, patlayıcı maddeler elde edilir.

Kömür en fazla Kuzey Amerika'da Avrupa ve Asya'da bulunur.

Afrikanın güney kısımlarında Yeni Zelânda'da, Avrupada, İngiltere, Fransa, Belçika, Rusya ve Türkiye'de mühim kömür damarları vardır.

Tabiî kömür, yer altında bulunduğundan, yer altında kurulan kömür ocakları yoluya dışarıya çıkar. Yer altında bir çok işçiler çalışır. Bunlar maden filizi halindeki kömürleri arabalara doldurup asansörlerle yukarıya çıkarırlar.

KÖMÜR HAVZAMIZ:

Yurdumuzda çeşitli maden kömürü kaynakları bulunur. Maden kömürü (huy) Zonguldak ve Ereğli bölgelerindeki maden kömürü ocaklarımızdan çıkarılır. Yurdumuzda yılda dört milyon tondan fazla maden kömürü çıkarılır.

Yurdumuzda bundan başka Doğu Anadolu, Marmara, Ege ve Yeşilırmak bölgesinde linyit kömürü çıkarılır.

Yurdumuz maden kömürü damarları bakımından çok zengindir. Kömür istihsalimiz her yıl daha fazla artmaktadır.

KÖPEK (Çoban köpeği, orduda köpeklerin rolü, körlere yol gösteren köpekler):

Köpek; memelilerin et oburlar takımından ve köpekgiller familyasındandır. Evcil bir hayvandır. İlk zamanlardan beri insanların en büyük yardımcısı olmuştur.

Köpeklerin kurt cinsinden olduğunu ileri süren bilginler vardır. Kurt'un çok eski zamanlardan beri terbiye edilmesinden köpek meydana gelmiştir. Köpeğin birçok çeşitleri vardır. Bunlar. birçok değişik işlerde insanlara yardım ederler. Köpeklerin dış görünüşleri de çeşitlidir. Bazıları ince, uzun vücutlu, uzun bacaklı; bazıları kısa bacaklıdır. Uzun tüylü, kısa tüylü, 150 kilo ağırlıkta olabilen büyük, avuca sığabilecek kadar küçük olanları vardır.

Köpeklerin dişleri çok kuvvetlidir. Gözleri iyi görür. Bilhassa koku alma organları fazla gelişmiştir.

Köpekler başlıca 3 gurupta incelenir:

1. **Kurt köpekleri:** Bunlara çomarlar da denir. Kulakları diktir, zekî hayvanlardır. Çoban köpekleri, polis köpekleri bunlardandır.

2. **Tazılar:** Burunları sivri, kafatasları küçüktür. Gözleri keskindir. Tazıların vücudu arka tarafa doğru incelir. Kulakları yarı düşüktür. Çok hızlı koşarlar. Rus tazıları meşhurdur.

3. Dağ köpekleri: Bu cins köpeklerin yüzlerinin ön kısmı kısadır. Çok kuvvetli köpeklerdir. Kulakları kısa ve yarı sarkıktır. İngiliz Mastif'leri ve Buldogları bu cinsin başlıca görülen tipleridir.

Bir de kurt köpekleri ve Dog köpeklerinin birleşmesinden meydana gelen «Saint Bernard» (Senbernar) köpekleri, kulakları düşük av köpekleri ve Finolar vardır. Saint Bernard köpekleri iri ve kuvvetli hayvanlardır. 150 kilo olanları vardır.

Av köpekleri çok hızlı koşarlar. İyi koku alırlar. Kulakları yarı sarkık veya sarkıktır. Av köpeklerinin en meşhurları kopoylar ve zağarlardır.

Finolar da evde süs olarak beslenen köpek nevilerindendir.

Bunlardan başka pek çok köpek cinsleri vardır.

Köpeklerin harplerde insanlara çok faydaları dokunmuştur. Posta taşıyan, nöbet tutan, yaralılara bakan köpekler vardır. Çoban köpeği cinsinin en akıllısıdır. Bir sürüyü idare edebilir. Karlı dağlarda yollarını kaybedenlere yardım edip, onlara doğru yolu gösteren, körlere yol gösterip onları kazadan koyan köpekler vardır. Karlı memleketlerde kızakları çeken, bekçilik yapan yine köpeklerdir.

Köpeğin faydalarını anlatmakla bitiremeyiz. Fakat onlardan insanlara geçen bazı tehlikeli hastalıklar da vardır. Bunun için dikkatli olmak lâzımdır. Bu hastalıkların başında «kuduz» gelir. Kuduza yakalanan köpek kesik kesik ulur. salyası akar ve saldırmağa başlar. Isırdığı yere salyası bulaştığından ısırılan kimseye de kuduz hastalığı mikropları geçmiş olur. Böyle bir halde vakit geçirmeden kuduz aşısı yaptırılmalıdır. Sokakta şüpheli bir köpek görülürse hemen polise haber vermelidir. (Kuduz hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz Ansiklopedimizin «kuduz» hakkındaki kısmına bakınız)

KÖPRÜ :

Bir dereden veya çukur yerden, kolayca bir taraftan diğer

tarafa geçebilmek için demirden, taştan, tahtadan, betondan yapılan yola «köprü» denir. Eski zamanlardan beri su üzerinden geçebilmek için muhtelif basit köprüler yapılmıştır. Trenlerin ve motörlü vasıtaların gelişmesi üzerine her devlet köprü yapımına önem vermiştir. Böylece mukavemetli köprüler yapılmağa başlanmıştır.

Bir çok çeşit köprüler vardır:

Eskiden odun kütükleri köprü vazifesi görürdü. Daha sonraları ipler arasına tahtalar dizilerek, asma dallarından örülerek yapılan köprüler kullanıldı. Taş köprüler, demir ve çelikten yapılan köprüler, beton köprüler, son zamanlarda kurulan köprülerdir. Dünyanın en büyük asma köprüsü New-York (Niyuyork) ile Brooklyn (Bruklin) arasındadır. Bu köprü kalın çelik tellerle karaya bağlanmıştır.

Bazı köprülerde altından vapur geçebilmesi için açılıp kapanabilir Bu çeşit köprülerin en meşhuru; Londradaki Tower (Tavır) köprüsüdür. İstanbuldaki Galata ve Atatürk köprüleri de bu çeşit köprülerdir.

KÖPRÜLÜLER DEVRİ :

Osmanlı devleti 17. yüzyılın son yarısında çok sarsılmış, zayıflamış bir durumda idi. Askerî disiplin kalmamıştı. Devlet memurları rüşvet alıyorlardı. Başta bulunan IV. Mehmet bütün bu yolsuzluklara karşı bir şey yapamıyordu. Venedikliler, Bozcaadayı ve Limniyi almışlar, İstanbulu tehdit ediyorlardı.

İşte devletin bu karışık çağında Köprülü Mehmet Paşa sadrâzam oldu. (1656). Köprülü Mehmet Paşa ile «Köprülüler devri» başladı.

Köprülü Mehmet Paşa, oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, küçük oğlu Fazıl Mustafa Paşa, Amcazade Hüseyin Paşa Köprülülerin en kıymetli devlet adamlarıdır. Bunlar zamanında, devletin idaresindeki bozukluklar, ordu ve donanmadaki disiplinsizlik düzeltildi ve Avrupaya Türk üstünlüğü yeniden tanıtıldı.

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA — Bak: Fazıl Ahmet Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ FAZIL MUSTAFA PAŞA — Bak: Fazıl Mustafa Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA — Bak: Mehmet Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ NUMAN PAŞA — Bak: Numan Paşa (Köprülü) :

Köprülü ailesinden bir de Amcazade Hüseyin Paşa vardır. Amcazade Hüseyin Paşa Köprülü Mehmet Paşanın kardeşinin oğludur. Onun için adına Amcazade denilmiştir. Hüseyin Paşa da diğer Köprülüler gibi kıymetli sadrıâzamlarımızdandır. Osmanlı devleti 1683 den beri dört devletle harp halinde idi. II. Mustafa Padişahtı. Padişah harbe devam edilmesini istiyordu. Halbuki devlet on altı seneden beri harp içinde idi ve çok yorgundu. Amcazade Hüseyin Paşa sadrıâzam olunca sulh yapılmasını isteyenlerin tarafını tuttu. Bu devletlerle ilerde teker teker karşılaşıp yenmeği düşünüyordu. Böylece 1699 yılında Karlofça barışının yapılmasını sağladı. Fakat bu barış Osmanlıların çok aleyhine olmuştur. (Bak: Karlofça Barışı).

KÖSELE :

Sığır ve öküz derilerinin tabaklanmış şeklidir (Tabaklanma, derilerin kurutulup ve kimyevî maddelerle karıştırılıp kullanılacak hale getirilmesidir). Kösele sağlam ve kalın olduğundan ayakkabı altları, çanta ve bavul yapılmasında kullanılır.

KÖSELE FABRİKALARIMIZ :

Yurdumuzda ham deriyi işleyip, kösele haline getiren irili,

ufaklı bir çok fabrika vardır. Bunlardan en büyüğü, Sümerbank'ın deri ve kösele fabrikasıdır.

KÖSTEBEK :

Köstebek memeliler sınıfından, böceksil (böcek yiyerek yaşayan) bir hayvandır. Hayatı toprak altında geçer. Fare büyüklüğündedir. Görme ve işitme duygusu körelmiştir. İşitme organı yerine küçük birer delik bulunur. Gözleri de bir ince deri ile kapalı küçük noktalar halindedir. Buna mukabil dokunma ve koku alma duyguları kuvvetlidir. Vücudu siyah tüylerle örtülüdür, kuyruğu kısadır. Ön ayakları yan taraflarında olup toprağı kazma işine yararlar. Yuvasını toprak altında yapar. Köstebeklerin bulundukları yerlerde toprak yığınlarına rastlanır. Bu toprak yığını altında köstebeğin asıl odası bulunur. Bu oda yiyecek bulabilmesi için bir çok tünellere açılır Köstebek saatte 7 - 8 metre açabilir. Bitkilere zarar veren böcekleri yediği için faydalı ise de, toprağı kazıp kökleri kemirdiği için zararlıdır. Topluluk halinde yaşarlar. Dünyanın hemen her yerinde bulunurlar.

KÖY :

Köy, çoğu çiftçilikle uğraşan ailelerin bir arada yaşamasından meydana gelen ufak topluluktur. Köyler, kasabalardan küçüktür. Bazı köylerde 50 aile yaşar. 150 - 200 aile yaşayan kalabalık, zengin köyler de bulunur. Memleketimizde 40.000 köy vardır ve nüfusumuzun dörtte üçü köylerde yaşar. Toprağı ekip sürerek, yani çiftçilikle hayatlarını kazanırlar.

Türk milletinin kalkınması, zenginleşmesi Türk köylüsüne bağlıdır. Köylü bizim gözbebeğimizdir.

Köyde hayat, köylü ailesi:

Türk köylüsü, çok çalışkandır. Günlük hayatı çok erken

başlar. Güneş doğmadan evvel küçük çocuklardan başka herkes uyanır. Erkekler ve tarlada çalışacak kadınlar, tarlaya gitmek için hazırlanırlar. Kadınlar koyunların, ineklerin sütlerini sağarlar. Çoban, sürüsünü önüne katar. Köyün mer'asına götürür. Tarlaya gidecekler de erkenden işlerine koşarlar. Evde kalan kadınlar hamur yoğurur, ekmek yaparlar. Onları kendi fırınlarında pişirerek ekmek yaparlar. Yemekleri hazırlayıp çocuklarla tarlada çalışanlara gönderirler. Sütü yayıklarda döverek tereyağı yaparlar. İşini bitirenler yün eğirir, köyde kalan kadınlarla konuşarak vakit geçirirler. Akşam olunca tarladakiler dönmeğe başlar. Sürüler de köye döner. Neş'e içinde yemeklerini yerler. Erkekler köy kahvesine çıkarak konuşurlar, eğlenirler. Erkenden evlerine dönerek yatarlar.

Köyde Ekonomik hayat :

Türk köylüsü iyi bir çiftçidir. Anadolu topraklarını büyük bir titizlikle yüz yıllarca elden geçirmiş, ekmiş, sürmüş ve zengin ürünler almıştır. Anadolu'nun cennet gibi olan her köşesinde Türk köylüsünün elini ve emeğini görürüz. Yurdumuz toprakları verimli olduğundan her türlü hububat yetişir. Buğday, arpa, çavdar, yulaf en fazla yetişenleridir. Hükûmetimiz köylümüzü en iyi şekilde yaşatmağa çalışmaktadır. Bunun için bir çok köylüye yardım kurumları kurulmuştur.

Bunların en eskisi Ziraat Bankası'dır. Köylü bu bankadan kendisine lâzım olan borç parayı temin eder ve ihtiyacını görür.

Bir de hükûmetimizin son yıllarda kurduğu Ziraî Donatım Kurumu vardır. Bu kurum çiftçiliğin modern usullerle gelişmesini sağlar ve çiftçiye yardım eder. Gene köylüye yardım için kurulan Toprak Ofisinin de köylüye çok faydası olur. Eğer köylü mahsulünü satamamışsa bunu Toprak Ofisi satın alır. Silolarında saklar ve satar. Tarım Vekâletinin de kombinaları vardır. Bunlar çiftçinin az bir para ile modern araçlardan faydalanmasını sağlar. Hükûmetimiz köylüyü kalkındırmak için en iyi makinalarla donatır.

Köylünün birlik işleri :

Köyde yaşayanlar, bazı ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayamazlar. Bunun için bütün köy halkı birlik olurlar. İhtiyaçları olan şeyi beraberce yaparlar. Böyle elbirliği ile çalışmağa «imece» denir.

Köy okulunun, çeşmesinin, yollarının tamiri ve yapılması hep elbirliği ile olan işlerdir. Böyle bir ihtiyaç zamanında bütün köylü, işlerine zarar vermiyecek bir zamanda muhtar etrafında toplanarak köyün işini yaparlar. Bundan başka bütün köy halkı birbirine yardım etmeği sever. Bulgurların dövülmesi, pekmezin kaynatılması gibi işleri bir arada, neş'eyle yaparlar.

Köylünün ortak malları :

Köyde bir insanın tek başına sahip olamıyacağı şeyler vardır. Böyle ihtiyaçları sağlamak için bütün köyün ortak kullandıkları mallar olur. Meselâ köy okulu, köy çeşmesi, köy mer'ası, köy okuma odası, köy tarlası, köy konuk odası, köy korusu gibi...

Eskiden köy okulları, küçük bir odadan ibaretti. Bugün köylerimizde büyük, temiz, ferah okullar kurulmuştur. Köy çocukları bu okullara seve seve giderler. Köy okullarındaki öğretmenler de çocukların cahil kalmaması için çalışırlar. Köyünde okulu olup da okumıyan 7 yaşından büyük çocukların anne ve babalarına hükûmet ceza verir.

Köy çeşmesi de köyün ortak mallarından biridir. Köy yakınlarında bulunan kaynak suları, su yolları ile köye getirilir. Kaynak suları tatlı ve temiz sulardır. Kuyu suyu içilmez. Köylüler çeşmelerini, çamaşır yıkadıkları yerleri temiz tutarlar.

Köy mer'ası, bütün köyün hayvanlarının otladığı yerdir. Köyün yakınındaki otlaklarda köyün ortak olarak kullandığı mer'alar bulunur.

Köyde yaşayan herkes şehirden haber almağı ve dünya-

da neler olup bittiğini öğrenmeği ve bilgisini arttırmağı ister. Bunlar ancak gazete ve çeşitli kitaplar okuyarak olur. Köyde yaşayan bir kimse o kadar kitabı ve gazeteyi temin edemez. Bunun için bütün köyün ortak kullandığı bir okuma odası vardır. Okumak isteyen kimse gider, istediği kitabı alır, orada okur. Bugün bir çok köylerimizde okuma odası vardır.

Köylülerin bir de elbirliği ile ekip biçtikleri ortak tarlaları vardır. Bu tarladan gelen gelir, köyün işlerine ve köy fakirlerine yardıma sarfedilir.

Türk köylüsü misafiri çok sever ve onu elinden geldiği kadar iyi ağırlamak ister. Onun için bir çok köylerimizde konuk odası bulunur. Köylüler de köylerinde bulunan misafire sıra ile yemek götürüp bakarlar.

Yurdumuzu süsleyen ormanlarımızın kıymetini köylümüz çok iyi bilir. Onu gelişi güzel kesmez. Kesilmek için ayrılanları keser ve ormanlarımızı korur. Köylü, ormanlardaki ağaçları gelişi güzel kesenleri, sigara atarak ve ormanlarda ateş yakarak orman yangınlarına sebep olanları sevmez. Böyle kimseleri hükûmet te cezalandırır.

Türk köylüsü, ortak mallarını çok temiz kullanır. Eskiyen, yıkılan yerini beraberce onarır.

Köy nasıl idare edilir :

Köyü, muhtar ve köy ihtiyar meclisi idare eder. Muhtar ve köy ihtiyar meclisi seçimi; iki senede bir ve şubat ayının ilk pazarına rastlıyan günde yapılır. Köylünün seçmen olabilmesi için 18 yaşını doldurmuş, o köyde en az altı ay oturmuş olması ve hapiste yatmamış olması şarttır.

Seçim günü köy meydanına iki sandık konur ve köy halkı gelip bu sandığın birine muhtar seçilmesini istediğinin adını, diğerine de köy ihtiyar meclisine münasip gördüğü kimselerin adlarını yazarak atar. Saat 17'de sandık açılır. En fazla oy alan muhtar olur. Gene en fazla oy alan 4 kişi de ihtiyar meclisine seçilirler. Daha az oy alan 4 kişi de ihtiyar meclisinin yedek

üyesi olurlar. Köy muhtarını nbir çok vazifeleri vardır. İhtiyarlar meclisi muhtarın başkanlığında toplanır. Yapılacak işleri birlikte konuşurlar ve beraberce karar verilir. Muhtar, hükûmetin koyduğu kanunları, emirleri köylüye bildirir. Köyden ölen, doğan olursa onları da hükûmete bildirir. Askerlik çağına gelmiş olanları askere yollar. Köyün ortak mallarını korur. Kanuna karşı gelenleri hükûmete bildirir ve köylülerin birbiriyle iyi geçinmelerini sağlar. Köy ihtiyar meclisi, köyün bütçesine bakar. Köy sandığına yatırılan paranın gereken yerlere sarfolunmasını temin eder.

Köyde emniyet :

Köylüler birbirlerini severler ve sayarlar. Birbirlerinin mallarını kendi malları gibi korurlar. Aralarında biri kanunlara karşı gelirse onu hiç sevmezler. Kimse onunla konuşmaz. Böyle hallerde köyün emniyetini koruyan jandarmalar vardır. Onlar kanuna karşı gelenleri yakalarlar. Jandarmalar silâh taşırlar. Köyde hakkına el uzatılan her köylü, jandarmaya başvurur. Jandarmalar haksızı bulur, mahkemeye verirler. Köyde güvenliğin korunması ile muhtar ilgilidir. Her hangi şüpheli bir şey görürse bunu hükûmete bildirir.

Köyde eğlence :

Köylüler işlerini gülerek, şarkı söyliyerek, neş'e içinde yaparlar. Bilhassa harman zamanı, köyün en hareketli, neş'eli zamanıdır. Ekinler biçilirken, harman yapılırken köyün gençleri şarkı söylerler. Âdeta köyde bir bayram havası vardır. Köy düğünleri de çok eğlenceli olur. Ekseri düğünler harman sonunda yapılır. Çünkü bu vakitlerde, köylü mahsulünü sattığından parası vardır. Yazın köy meydanında oyunlar oynanır, eğlenilir. Kahvede erkekler konuşarak vakit geçirirler. Kışın da ocak başı âlemleri vardır. Ocak başında toplanan aileler mısır patlatırlar, hikâye ve masal anlatarak hoş vakit geçirirler.

KÖYCEĞİZ :

Muğla vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi, Köyceğiz kasabasıdır. Kaza topraklarının bazı kısımları dağlıktır. Fakat birçok yerleri ekime elverişlidir. Kazadan Dalman ve Namnam çayları geçer; Akdeniz'e dökülür. Köyceğiz kasabası, Köyceğiz gölünün kuzeyindedir. Kasabanın nüfusu 1,153'tür. Kazanın ormanlarında çam ve meşe ağaçları fazla bulunur. Merkez nahiyesinden başka Bozburun adında bir nahiyesi vardır. 32 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 18,371 kişidir.

KÖYDE EĞLENCE : (Bak: Köy):

KÖYDE EKONOMİK HAYAT: (Bak: Köy):

KÖYDE EMNİYET : (Bak: köy):

KÖYLERDE HAYAT : (Bak: Köy):

KÖYLÜ AİLESİ: (Bak: Köy):

KÖYLÜNÜN BİRLİK İŞLERİ : (Bak: Köy):

KÖYLÜNÜN ORTAK MALLARI : (Bak: Köy):

KÖY NASIL İDARE EDİLİR : (Bak: Köy):

KRATER :

Yanardağın ağız kısmına «Krater» denir. Erimiş kızgın maddeler buradan dışarı çıkar. Bazan yanardağı infilâk ettiği zaman krater bile havaya uçar. Bazı kraterler kilometrelerce genişlikte olabilir.

KRİSTOF KOLOMB :

Kristof Kolomb 1446 - 1506 yılları arasında yaşamış bir

kâşiftir. Aslen İtalyandır. Çocukluğu Genoa (Cenova) da geçmiştir. Küçük yaştan beri gemiciliğe hevesi vardı. Güzel harita çizerdi. Böylece gemici oldu. Pariste XIV. yüzyılda yazılmış «Tableau du monde» adlı eser ona batıdan doğuya gidebileceği fikrini vermişti. Dünyanın yuvarlak olduğunu düşünerek, hep batıya gidilirse Hindistana varmanın mümkün olacağına inanıyordu. Hindistandan gelen mallar Avrupada çok kıymetli idi. Hindistana karadan varmak imkânsız gibi idi. Türkler bu ticaret için büyük bir engel teşkil ediyordu. Bu yüzden Hindistan'a başka bir yol aranılmağa başlandı. Kristof Kolomb batıya gidilerek Hindistan'a varılacağı iddiasını ileri sürdü. Kolomb'un bu sözlerine kimse inanmadı. Ona deli gözü ile baktılar. Kristof Kolomb'un iddiasını gerçekleştirmesi büyük paraya bağlı idi. Bunun için Kolomb ilk önce Portekiz kıralına baş vurdu. Oradan bir netice alamayınca bu sefer İspanya kıralı Ferdinand ile kıraliçe İzabella'ya müracaat etti. Senelerce uğraşmadan sonra emrine 3 gemi verildi. 1492 senesinde Kristof Kolomb İspanyanın güneyindeki Palos limanından yola çıktı. Yolda büyük güçlüklerle karşılaştı. Tayfalar daha ileriye gitmek istemediklerinden, zaman zaman isyan ettiler. Kristof Kolomb bunlarla uğraşarak hareketinden 33 gün sonra Antil adalarına vardı. Buraları Hindistan zannettiğinden buraya «Batı Hint Adaları» adını verdi. Birçok ganimetlerle İspanya'ya döndü.

Kolomb ,batıya 3 sefer daha yaptı. Buraları hep Hindistan zannetmiş; yeni bir kıt'a, yani Amerikayı keşfettiğinden habersiz, sefalet içinde ölmüştür.

KROKİ :

Her hangi bir arazi parçasının başlıca özelliklerinin kâğıt üzerine geçirilmesine «kroki» denir. Yani, kroki kabataslak bir haritadır.

KUBBEALTI :

Topkapı sarayında, Osmanlı devletinin her türlü devlet

işlerine bakılan yere «Kubbealtı» denilmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştur. Burada sadrıâzam, vekiller, nişancılar, kazaskerler, defterdarlar toplanır ve devlet işlerine bakarlardı. Bu topluluğa «divan» denirdi.

Divan pazartesi, salı, cumartesi ve pazar günleri kurulurdu. İlk önceleri toplantılarda padişah ta bulunurdu. Sonradan padişah konuşulanları kafes arkasından dinlemeğe başlamıştır.

Divan günleri heyet âzaları erkenden kubbealtına gelirlerdi. Daha sonra sadrâzam büyük alayla gelir ve divan erkânını selâmlayarak, işlerin görüldüğü büyük salondaki yerini alırdı. Vezirler. kazaskerler, nişancılar, defterdarlar yerlerine oturduktan sonra sessiz bir hatır sorma başardı Bundan sonra görüşülecek dâvalara ait evrak, padışaha verilmesi lâzım kâğıtlar sadrıâzamın önüne getirilirdi.

Bu işler bittikten sonra saray adamlariyle beraber dâvâ sahipleri gelir, yerlerini alırlardı ve dâvalara bakılmağa başlanırdı. Devlete ait işler içerıde kimse yokken görüşülür ve karar alınırdı. Elçi kabulü, asker aylıklarının verilmesi merasimi kubbealtında yapılırdı. Divan erkânı işlerini bitirdikten sonra yemek yerlerdi. Yemekten sonra sadrıâzam o günkü işlere dair bilgi vermek için padişahın yanına çıkardı. Kubbealtı önemini yeniçeriliğin kaldırıldığı zaman yeni teşkilâtın kurulmasından sonra kaybetmiştir.

Kubbealtı senelerce Osmanlı devletinin ve dünyanın siyaset merkezi olmuştur. Tarihi değiştirecek mühim kararlar burada alındığı gibi, en haksız hükümler de burada verilmiştir.

KUBİLÂY HAN :

Kubilây Han, bir Türk - Moğol imparatorudur. 1259 yılında hakân seçilmiştir. Cengiz Hanın oğlu Tuluy Hanın dördüncü oğludur. Kubilây hakan olunca kardeşi «Arıkboğa» ve yeğeni «Hülâgû» onun hakanlığını tanımadılar ve isyan ettiler. Kubilây ilk önce bu işi halletmeğe karar verdi ve kardeşi ile çarpışmağa başladı ve kardeşinin ordusunu bozdu. Arıkbo-

Bir kahramanlık hikâyesi:

«SAKIN İNANMAYIN!»

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasındaydı. Osmanlı ve Mısır orduları Halep yakınlarında «Mercidâbık» denilen yerde karşılaştı. Yavuz Sultan Selim kahraman ordusunu şöyle tertipledi:

Sağ cenaha Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa ile Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa kumanda edecekti. Sol cenaha Bıyıklı Mehmet Paşa ile Amasya Beylerbeyinin kuvvetleri ayrılmıştı.

Savaş çok şiddetli olarak başladı. Mısır ordusu bozulacağını anlayınca, Mısır askerleri Kur'anı Kerimi mızraklarının uçlarına taktılar. Bunu gören Yavuz Sultan Selim kılıcını çekerek atını ileri sürdü:

— Ey benim kahraman kumandanlarım ve askerlerim!... Bu tedbir İmam Ali'ye hilâfeti kaybettiren bir hiledir. Sakın inanmayın! Diye bağırdı. Padişahın bu sözleri üzerine Türkün kahraman ordusu savaşı kazandı. Yavuz Sultan Selim, parlak bir zaferle Haleb'e girdi.

Tarihten Fıkralar

FARK YOKTUR

Hazreti Ömer'in halifeliği zamanında bir gün, Gassam kabîlesinin emiri Çelebe Kâbeyi ziyaret ediyordu

Bu sırada uzun cübbesinin eteğine bir arap bastı. Buna fena halde sinirlenen Emir, geri döndü ve kuvvetli bir yumrukla bu adamın burnunu kırdı.

Burnu kırılan adam, doğruca Hazreti Ömer'e şikâyete koştu. Bu şikâyet üzerine büyük halife Celebe'yi huzuruna çağırtarak sorduğu zaman:

— Ya Emirülmüminin, bu adam benim eteğime bastı. Ben de burnuna vurdum. Eğer Kâbe'ye saygı göstermemiş olsaydım, kılıcımla kafasını vücudundan ayıracaktım. Dedi.

Halife kaşlarını çattı:

— Bu sözlerinle suçun gerçekleşti. Şimdi bu adamın para ile gönlünü yap. Aksi halde senin de burnunun kırılması için şimdi emir vereceğim. Dedi.

Buna fena halde canı sıkılan suçlu:

— Nasıl olur? Ben bir kabîlenin emiriyim. Diye karşılık verince Hazreti Ömer çok kızdı:

— İslâmlık ve adalet karşısında Emir ile köle arasında bir fark yoktur.

Diye bağırdı.

Faydalı Bilgiler

Çamaşır suyunun çabuk kaynamasını istiyorsanız, içine litre başına 50 gram soda ilâve edebilirsiniz.

★

Döşeme veya tuğla taşları üzerindeki kireç lekelerinin kolay çıkarılması için önce gazla silmek lâzımdır.

★

Yünlü bir kumaş parçası üzerine damlatılacak bir iki damla limonla iskarpinler silinecek olursa deri yumuşar ve parlar. Bu iş için saf ispirto da kullanılabilir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

26 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 49 — FİYATI 15 Kuruş.

KUŞLAR
AKBABA
KEKLİK
ÇULLUK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-9
BAYKUŞ
ARDIÇ KUŞU
GÜVERCİN
DEVEKUŞU
PAPAĞAN
KIRLANGIÇ

Bunları biliyor musunuz?

GÜNEŞ IŞIĞI OKYANUSLARDA HANGİ DERİNLİĞE KADAR İNER?

Güneş ışığı Okyanuslarda belirli bir derinliğe kadar iner. Bilim adamlarının incelemeleri sonunda güneş ışığının deniz suyunda bin sekizyüz metreden fazla derinliğe inemediği anlaşılmıştır. Bu derinliğe kadar güneş ışığının deniz suyunda yaptığı aydınlık gitgide azalarak devam eder.

GÖK TAŞLARI

Yer yuvarlağının etrafındaki hava tabakasına sayılamıyacak kadar göktaşı düşmektedir. Bir günde düşen gök taşı sayısı yetmiş beş milyonla on milyon arası değişir.

ÇINGIRAKLI YILANLAR

Çıngıraklı yılanlar birbirleriyle geçinemezler. Çıngıraklı yılanlar birbirlerini öldürdükleri gibi, kendi kendilerini sokarak intihar ederler.

VÜCUDUNA GÖRE EN UFAK BEYİNLİ HAYVAN

Karınca yiyen «anteater» in beyni vücuduna göre çok küçüktür. Bunlar çok aptaldırlar. Çok defa en tehlikeli düşmanlarını, üzerlerine saldırmadan anlıyamazlar. Kendilerine hiç zarar vermiyecek hayvanlara saldırdıkları da çok olur.

İNSAN VE HAYVAN BEYİNLERİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

İnsan beyninin ortalama ağırlığı 1400 gramdır. Atlarla zürafaların beyni, insanlardan hafif olup 600 gramdır. İnsana yakın büyük maymunların beyinleri 450 gram ağırlığındadır. Hayvanlar dünyasının iki devleri olan fil ve balinanın beyinleri, insan beyninden daha ağırdır. Balinanın beyni 7 kilo, fillerin beyni ise 5 kilo ağırlığındadır.

ğa'yı esir ettiği halde öldürmedi, affetti. Hulâgû da Kubilây'ın bu büyüklüğü üzerine onu hakan tanıdı. Kubilây hakanlığı sırasında devletin sınırlarını genişletti. Türk - Moğol imparatorluğu Sarı Deniz'den Macaristan'a kadar uzanıyordu. Kubilây Han Çini, güneyindeki Karaçang, Tibet'i, Kore'yi, Hindi Çini'yi, Hindistanın bir kısmını zaptetmiştir. Japon adalarını da almak istedi. Fakat Türk - Moğol İmparatorluğunun ordusu karada çok üstündü. Halbuki deniz bilgileri çok azdı. Bu yüzden bir fırtına neticesinde donanma mahvoldu. Japonlar, memleketlerine çıkan Çinlilerin hepsini öldürdüler. Türkleri de esir olarak sattılar. Bu Japonya seferi muvaffakiyetsizlikle sona erdi.

Kubilây Han bu geniş devleti kardeşleri ve yeğenleri arasında taksim etmişti. Bu hareket Moğol imparatorluğunun parçalanmasına sebep olmuştur.

Orduları zaferden zafere koşarken yorulmuştu. Askerler hayat şartlarının bozukluğuna fazla dayanamıyorlardı. Bu yüzden Annam, Birmanya ve Tonkin'de yapılan savaşlar kazanılamadı. Kubilây zamanında mühim olaylardan biri de para basılmasıdır .Mâlî buhrana çare bulabilmek için Kubilây kâğıt para bastırmıştır. Fakat bu işde birçok haksızlıklar olmuştur. Devlet adamları çok para çalmışlar, buna mukabil halk sıkıntı çekmiştir.

Kubilây zamanında zaten parçalara ayrılmış Türk - Moğol imparatorluğu, onun ölümünden sonra büsbütün parçalandı ve birlik kalmadı. Kubilây Han, 35 sene hakânlıkta bulunmuştur. 1294 yılında, 73 yaşında iken ölmüştür.

KUDATGUBİLİG :

Has Hacip Yusuf tarafından Uygurca yazılan en eski Türk eserinin adıdır. Has Hacip Yusuf, Karahan Devletinin vezirlerinden biriydi. Bu eseri o zamanki hükümdar olan Tapgaç Buğra hânâ verilmek üzere yazmıştı. Bu eser 1069 - 1070 yıllarında kaleme alınmıştı. Kitabın adı, «Saadet veren bilgi» mânasına gelir.

Eserde, Türk görenekleri, inanışları, yaşayışları, milliyetçiliği çok realist bir şekilde anlatılmıştır. Bu yüzden çok kıymetlidir. Bu eserde Türklerin, kadına verdikleri kıymet açıkça görülür. Eser manzum yazılmıştır. Mesnevî tarzındadır. 6500 beyitten fazla olan kısmında Öz Türkçe kullanılmıştır. Bazı Türk bilginleri, eserin hece ile, bazıları da âruzla yazıldığını ileri sürüyorlar.

KUDUZ :

Kuduz, en tehlikeli hastalıkların başında gelir. Yüzyıllar boyunca insanlar kuduzdan çok korkmuşlardır. Pastör, kuduz aşısını bulmadan evvel, bu hastalığa yakalanan her insan, fecî bir şekilde ölmeğe mahkûmdu. Kuduz, insanlara köpek, kedi, fare, at, eşek, inek, domuz, keçi, koyun, tavuk, horoz gibi hayvanlardan geçmektedir. Fakat kuduz hastalığı, en çok köpeklerde görülür.

Kuduz mikropları, bu hastalığa yakalanmış hayvanların salyasında bulunur ve insanlara kuduz olan hayvanların ısırması, yahut deri üzerindeki küçük sıyrıklara salyanın bulaşması ile geçer. Kuduzun kuluçka müddeti (mikrobun vücuda girdiği andan, hastalığın başlamasına kadar geçen müddet) hasta ayaktan ısırılmışsa 60, koldan ısırılmışsa 40, baştan ısırılmışsa 20 gündür. Kuduz hastalığı yalnız hasta hayvanların ısırması ile değil; deriyi yalamaları, salyaya bulaşmış tırnaklarla tırmalamaları ile de geçer. Mikrobu almış kimselerde kuduz belirtileri başlamadan önce vücutça düşkünlük görülür. Uykuları yoktur. Ara sıra heyecan nöbetine tutulurlar.

Kuluçka müddeti bitip hastalık başladıktan sonra hasta, mikropların beyinde yaptıkları tahribat yüzünden; şiddetli sinir sarsıntıları geçirmeğe başlar. Boğazındaki irkilme neticesinde hiç bir şey yutamaz olur. Bu yüzden salyası dışarı akar. Sudan çok korkar. Ateşi yükselir. Dış etkiler hasta üzerinde büyük tesirler uyandırırlar. Vücudu gerilir. Müthiş iztırap çeker.

Bütün hastalık devrinde hasta şuurunu kaybetmez. Öleceğini, çektiği acıyı hisseder. Ölmeden bir kaç saat evvel bir felç devresi vardır.

Hastalık başladıktan sonra kurtulma ümidi yoktur. Hasta daima ölür. Bu korkunç hastalığın çaresi; şüpheli bir hayvan tarafından ısırılınca veyahut böyle bir hayvanın salya v.s. si temas edince hemen kuduz aşısı yaptırmaktır.

KUDUZ AŞISI :

Kuduz aşısı 1885'te Pasteur (okunuşu: Pastör) adında bir bilgin tarafından bulunmuştur. Pasteur, kuduzdan ölen bir çocuğun salyasını tavşanlara şırınga ettiği zaman, tavşanların da kudurduğunu görmüş ve böylece kuduzun bir mikroplu hastalık olduğunu anlamıştır. Bundan sonra kuduz, tavşanların omur iliklerini kurutmuştur. Kuruyan omur iliklerdeki kuduz mikropları zayıflamıştır. Zayıf ve zehirliliğini kaybeden mikroplardan bir aşı hazırlamıştır. Bu aşıyı ilk defa kuduz köpek tarafından ısırılmış bir çocuğa tatbik etmiş ve müsbet netice almıştır. Yalnız aşı, mikrobu aldıktan hemen sonra yapılırsa tesirlidir. Hastalık belirdikten sonra yapılacak aşının hiçbir kıymeti olamaz.

KUDÜS :

Kudüs, Hıristiyanlarca mukaddes tanınır. Tarihi eski şehirlerdendir. Kudüs şehri şimdiki Filistinin başkentidir. Şehrin nüfusu 130,000 di. Yahudilerin buralara göçmesi dolayısıyla bu miktar gittikçe artmaktadır.

Kudüs şehrinin eski bir geçmişi vardır. Milâttan önce 1049 yılında Davut bu şehri hükûmetinin merkezi yapmıştı. Daha sonra Süleyman Peygamber zamanında şehir birçok kıymetli eserlerle beraber meşhur sarayı ve mâbedi kazanmıştır. Sonra Romalılar şehri zaptetmişlerdir. 630 tarihinde de Araplar Ku-

düs'ü almışlar ve Halife Ömer Mescidi Aksâ'nın yerini tâyin ederek burada bir cami yapmıştır. Böylece burası Müslümanlar için de bir ziyaret yeri olmuştur. 1099 yılında Haçlılar şehri zaptetmişlerdir. 1187'de, Selâhattin Eyyubî tarafından Kudüs kurtarılmıştır. Bundan sonra bir müddet Mısır Memlûklarının elinde kalan şehir 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından zaptedilmiş ve 400 sene Türk hâkimiyeti altında kalmıştır. Kudüs 1917'de İngilizlere geçmiştir. Son zamanlarda Filistinin Başşehri olmuştur.

KUĞU :

Kuğu, perde ayaklılardandır. Üstü beyaz ve parlak tüylerle kaplı, çok güzel bir su kuşudur. Kuğu göllerin, geniş havuzların kıymetli süsüdür. Kanatları geniştir. Boynu ince ve uzun olup kıvrıktır. Bazılarının gagaları siyah, bazılarının ise kırmızıdır. Kuğu, kazdan büyüktür.

KULA :

Manisa vilâyetinin kazalarındandır. Kaza merkezi Kula kasabasıdır. Kaza topraklarının güney kısımları verimlidir. Buralarda meyva, sebze, hububat ve pamuk yetişir. Ormanları da oldukça fazladır. Koyun fazla beslenir. Yünlerinden kilim ve halı yapılır. Kazanın kuzey kısımları ise dağlıktır. Buralar ekime elverişli değildir. Kazanın merkez nahiyesinden başka Selendi adlı bir nahiyesi, 62 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 35,638'dir. Kula kasabası, Alaşehir tren istasyonuna 31 kilometre boyunda bir şose ile bağlıdır. Kasaba bir dağ eteğinde kurulmuştur. Nüfusu 9,188 kişidir. Kasabada bir çok eski eserler bulunur. Halı ve kilimcilik burada gelişmiştir.

KULAĞIN SAĞLIK BİLGİSİ: (Bak: Kulak):

KULAKTAN ŞARKI ÖĞRETME USULÜ :

Bir şarkıyı devamlı tekrarlarla öğrencilere öğretme usulü yukardaki adı taşır. Talebelerin kuramsal bilgileri eksik olduğu zamanlar bu usul kullanılır.

KULAK VE YAPISI :

Kulak, işitme organımızdır. Dış kulak, orta kulak ve iç kulak olmak üzere 3 kısımdır.

Dış kulak: Dışta görülen başa yapışık, kıkırdaktan yapılmış girintili çıkıntılı kısım ve kulak zarına kadar uzanan boru şeklindeki yol; «Dış kulak» kısmını teşkil eder. Dıştaki kıkırdaktan olan kısma «kulak kepçesi» denir. Kulak kepçesi sesleri toplayıp kulak deliğinden içeri göndermek vazifesini görür. Kulak zarına kadar olan boru kısmına «dış kulak borusu» denir. Kulak zarı, dış kulakla orta kulağı birbirinden ayırır.

Orta kulak: İçinde bir çok kemikler bulunan ve sandık biçiminde hava ile dolu boşluğa denir. Orta kulaktaki küçük kemikçikler şekillerine göre «çekiç, örs, özengi »adlarını alırlar. Bu kemikler birbirlerine bağlıdır.

Dışardan gelen sesler, kulak zarını titretir. Bu titremeler buradaki kemiklere geçer ve onlar vasıtasiyle iç kulağa iletilir. Orta kulakla iç kulak arasında «oval pencere» ve «yuvarlak pencere» denilen iki tane ince zar vardır. Orta kulaktaki kemiklerden özengi kemiği oval pencereye dayanmıştır.

Orta kulakta, bir de boğazın yan tarafına açılan bir boru vardır. Buna «östaki borusu» denir. Östaki borusu orta kulağı boğazla birleştirir. Kulak zarına tek taraftan gelen şiddetli ses hava tazyiki ile zarı incitebilir. Halbuki östaki borusundan gelen hava basıncı zarın iç tarafından da bir itme kuvveti verdiğinden zarın yırtılmamasını sağlar.

İç kulak: İç kulak, şakak kemiği içinde oyulmuştur. Dalız, salyangoz kabuğuna benziyen dolambaç denilen kısım ve yarım daire kanallarından ibarettir.

1 — Dalız: Bir boğumla ayrılmış iki kısımdır. Birine «tu-

lumcuk», diğerine «kesecik» denir. Tulumcuk, oval pencere ile orta kulağa bağlıdır. Yarım daire kanalları da buraya açılır. Kesecik salyangozun başlangıcıdır. Kesecik ve tulumcuk içindeki zarın üzerinde işitme benekleri bulunur. Bunların lenf içinde yüzen uzantıları vardır. Seslerin şiddetini almağa yararlar.

2 — Salyangoz veya dolambaç: Helezonî bir şekilde kıvrılmış bir kemiktir. 2,5 devir yapar. 3 kattır. Birinci kısımda «iç lenf» bulunur. İkinci kısımda kemik ve zar arasında bulunan «dış lenf» vardır. Üçüncü kısım salyangozun tepesinde nihayet bulur ve yuvarlak pencere ile orta kulağa bağlıdır. Salyangoz içinde en önemli kısım, içinde iç lenf bulunan birinci kattır. Bu kısımda «korti cisimcikleri» denilen birtakım cisimler vardır. Bu cisimcikler dışarıya uzantılar gönderirler Bu uzantıların üzerinde bir çok delikler bulunur. Bu deliklerin altında da «işitsel hücreler »görülür. İşitsel hücrelerin üstünde ince tüyler bulunur. Bu tüyler iç lenf sıvısında yüzerler.

3 — Yarım daire kanalları: Tulumcuğa bağlı ikisi düşey, biri yatay olarak duran kanallardır. Kanalların içinde iç lenf bulunur. Dış kanal kemikleriyle kanalın dış yüzünü kaplıyan zar arasında da dış lenf bulunur. Her kanalın tulumcuğa açıldığı yerde birer işitme ibiği vardır. Yarım daire kanallarının başka bir vazifesi daha vardır. Vücudun dengesini sağlar.

Nasıl işitiriz?

Ses dalgaları halinde gelen titreşimleri kulak kepçesi toplar ve kulak deliğinden dış kulak borusu vasıtasıyla kulak zarına gönderir. Kulak zarı titreşir ve bu titreyiş orta kulaktaki çekiç, örs ve özengi kemiklerine geçer, oradan da oval pencere ile dalıza girer. Dalızdaki sıvılar titreşmeğe başlar. Bu sıvı içinde yüzen korti cisimlerinin uzantıları, bu titreşimi alır ve işitme sinirine iletirler. İşitme siniri vasıtasıyla bu ttreşim beyinde işitme merkezine iletilir. İşte bu şekilde duyarız.

Kulağın Sağlık bilgisi :

Kulak yolu, bir boru biçimindedir. Etrafında kıllar ve kulak kirini çıkaran bezler vardır. Bu kılların ve yapışkan olan kulak kirinin görevi dışardan gelen tozları ve yabancı maddeleri yakalamaktır. Bu suretle bunların kulak zarına kadar birikip işitme yolunu kapamasına engel olurlar. Kulağımızı sık sık yıkamazsak kulak kirleri de birikip kulak yolunu kapatabilirler. Bunun için kulağı temiz tutmalı, pamukla temizlemelidir. Hattâ kulağı senede bir defa, bir kulak mütehassısı doktora yıkatmalıyız.

Kulağı temizlemek için işitme yoluna iğne, çöp gibi şeyler sokmak, kulak zarının zedelenmesine, yani sağırlığa sebebiyet verebileceği için tehlikelidir.

Çok kuvvetli seslerin meydana getirdiği titreşimler de kulak zarını patlatabilir. Top veya tren düdüğü seşi gibi kuvvetli sesler duymak zorunda kalacağımız zamanlar ağzımızı açık tutmalıyız. Bunu yapınca ağızdan östaki borusu yoluyla gelen hava, kulak zarına denk basınç yapar ve kulak zarı zedelenmez.

Kulağa bir şey kaçarsa, bir kaç damla zeytinyağı kulak yoluna sıkılmalı ve başı o kulağın üzerine eğerek yatmalıdır. Böylece kulağa kaçan şey kendiliğinden dışarı çıkar.

Kulakları çekmek ve kulak tozuna vurulan tokatlar da çok tehlikeli olduğundan bu gibi şeylerden sakınmalıdır.

KULP :

Diyarbakır vilâyetinin kazalarındandır. Kaza merkezi Kulp kasabasıdır. Kazanın eski adı Pasur idi. Merkez nahiyesinden başka Behemdan, Cıksı, Akcasır adlı 3 nahiyesi ve 101 köyü vardır. Kulp kasabası Diyarbakırın 127 kilometre kuzey doğusundadır. Kazanın bütün nüfusu 16.597 kişidir. Kasabanın ise 1.185 nüfusu vardır.

KUM :

Yeryüzünde en çok bulunan maddelerden biri de kumdur. Hemen her tarafta görebileceğimiz kum, deniz ve dere kıyılarında bol olarak bulunur. Kum ufak ve sert tanecikler halindedir. Bazı kayaların ve daha çok silisli kütlelerin çeşitli tabiat etkileriyle parçalanmasından meydana gelmiştir. Kum, kuvars kristallerinden ibarettir. Dere kumu ve deniz kumu olarak iki çeşittir. İnşaat işleri için en çok dere kumu kullanılır. Deniz kumu ise yeni binalarda rutubete sebebiyet vermektedir.

KUMAŞ FABRİKALARIMIZ :

Yurdumuzda dokuma endüstrisi, Cumhuriyetin ilânından sonra kurulmuş ve çok gelişmiştir. Bugün yurdumuzda pamuk, yün ve ipeği ham madde olarak kullanan çeşitli kumaş fabrikalarımız vardır.

İstanbul'da Bakırköy'de, İzmir'de Halkapınar'da, Malatya, Ereğli ve Kayseride pamuklu ve Nazillide basma fabrikaları vardır.

Yün kumaşlar İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Kula, Uşak, İsparta ve Kayseri'de Bünyanda bulunan fabrikalarda dokunur.

İstanbul ve Bursada doğal ve yapay ipeği işliyen ipekli kumaş fabrikaları vardır.

Bu saydığımız büyük fabrikalardan başka büyük şehirlerimizde irili, ufaklı bir çok kumaş fabrikaları daha bulunur.

KUMBARA :

Kumbara, daha çok çocuklar tarafından kullanılan ve para biriktirmeğe yarıyan delikli bir kutudur. Topraktan ve tenekeden yapılmış basit kumbaralar vardır. Bankalar, çocukları para biriktirmeğe alıştırmak için çeşitli madenlerden kitap, ev v.s. biçi-

minde kumbaraları kiralarlar. Kumbara sahipleri, dolduğu vakit kumbaralarını, ait olduğu bankaya götürüp boşaltırlar. Kumbara içinden çıkan para banka cüzdanına yazılır. Bankada biriken paralar işler, faiz getirirler. Ayrıca ikramiye kazanma ümidi de vardır.

Her çocuğun bir kumbarası olmalı ve böylece küçük yaştan para biriktirmeğe alışmalıdır.

KUMRU :

Kumru, üstü boz renkli tüylerle kaplı güvercinden küçük bir kuştur. Güvercin ve serçe gibi insanlar tarafından sevilir ve korunur. İstanbulda pek çok kumru vardır.

KUNDUZ :

Memeli hayvanlar sınıfının kemirgenler cinsindendir. Kunduzlar, su kenarlarında kat kat yuvalar ve setler meydana getiren zeki hayvanlardır. Kürkleri çok kıymetlidir. Elli, altmış santimetre boyundadır. Cemiyet halinde yaşarlar. Bazıları 30-35 kiloyu geçer.

KURAMSAL BİLGİLER :

Kuramsal bilgiler, müzikte notaların, susların portre üzerindeki yazılış ve okuyuşlarına ait bilgilerdir. Bunlar ilk okulda çocuklara basit bilgiler halinde verilmeli ve çocuğu sıkmamalıdır. Kuramsal bilgiler notalı şarkı söylemeği kolaylaştırır. Müzik âletlerinin çalınması, müzik parçalarının sesle okunması ancak müzik kurallarının, yani kuramsal bilgilerin öğrenilmesi ile kabil olur.

KUR'AN :

Kur'an, Tanrı tarafından vahiy, yani Peygamberimizin gön-

lüne doğması şeklinde Muhammede bildirilen Tanrı sözlerinin toplu halidir.

Kur'an Müslümanların mukaddes kitabıdır. Kelâmullah, Mushaf gibi isimlerle de anılır. En son Peygamber olan Muhammed zamanında vahiy olunduğundan, en son ve en kıymetli din kitabıdır. Vahiylere Allah'a en yakın meleklerden Cebrailin vasıta olduğu rivayet edilir.

Kur'anda imana, topluluk hayatına, dinî tarihin ibret verici hâdiselerine ait olan kısımlar vardır. Bunların hepsi kuvvetli mânalar taşıyan ve insanlara doğru yolu gösteren Tanrı sözleridir.

Kur'anda 114 sûre ve 6247 âyet vardır. 23 senede tamamlanmıştır.

KURBAĞA :

Suda ve bataklıklarda yaşayan, sürüngenlerin kurbağagiller familyasından bir hayvandır. Yumurta ile çoğalır. Yavruları yumurtadan çıkınca, durgun sularda bir değişme devresi geçirirler. Bu suda yaşama devresinde kurbağanın kuyruğu ve solungacı vardır. Gelişme devresini geçirdikten sonra kuyruğu ve solungacını atar. Karada yaşamağa başlar. Kurbağanın 4 bacağı vardır. Arka ayakları uzundur. Bu yüzden çok iyi sıçrar. Suda iyi yüzer.

KURŞUN :

Yumuşak, mavimsi esmer renkte ve çok ağır bir madendir. Kimyada, «Pb» sembolü ile gösterilir. Erime derecesi 327,3 dür. Kurşun, tabiatte gümüşle karışık halde bulunur. Başka madenlerle karıştırılarak matbaa harflerinin, boruların kubbelerin ve daha bir çok şeylerin yapılmasında kullanılır.

KURŞUN KALEM :

Dış kısmı tahtadan yapılmış, içinde grafit bi kısım bulunan kaleme denir.

KURŞUNLU :

Çankırı vilâyetinin kazalarındandır. Merkezi Kurşunlu kasabasıdır. Kasaba Sarıkaya ve Dumanlıdağlar civarında kurulmuştur. Civarında ılıcalar vardır. Hayvancılık ve çiftçiliği gelişmiştir. Kurşunlu, Çankırının 50 kilometre batı kuzeyinde bulunur. Kazanın merkez nahiyesinden başka Atkaracalar adında bir nahiyesi ve 73 köyü vardır. Bütün kazanın 28,253 nüfusu vardır. Kasabanın nüfusu ise 2309 kişidir.

KURT :

Memeliler sınıfının et oburlar takımından yırtıcı bir hayvandır.

Eskiden kurtlar, bütün kuzey yarımkürede yaşardı. Sonradan bazı memleketlerde nesilleri tükendi. Bazılarının boyu 1,40 - 1,70 metreyi bulur. Üstü sarıya çalan boz renkli tüylerle kaplıdır. Daha çok tenha yerlerde dağlarda yaşar.

Dişisi pek çok yavru doğurur ve yavrularına itina ile bakar. Kurtlar kışın sürüler halinde gezerler ve avlarının üstlerine atılırlar. Kurt kızdığı vakit korkunçtur. Çeneleri çok kuvvetlidir. 42 dişi vardır.

Kurtlar, evcil hayvanlara çok zarar verdiklerinden zararlı hayvanlardır.

KURTALAN :

Siirt vilâyetinin kazalarındandır. Merkezine Mısırıç denir.

Eski adı Garzandı. Kaza, Siirt şehrinin 31 kilometre batısındadır. Merkez nahiyesinden başka, Rıdvan, Garzan, Hüseyni adlı 3 nahiyesi ve 58 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 14.719 kişidir. Kasabanın nüfusu ise 1,638'dir.

KURTULUŞ SAVAŞI (CİHAN SAVAŞINDAN SONRA OSMANLI DEVLETİNİN DURUMU) YURDUN DÜŞMANLARDAN TEMİZLENMESİ : (Bak: İstiklâl Savaşı):

KUŞADASI :

İzmir vilâyetinin kazalarından biridir. Ege denizinde kıyısı olan ve Sisam adasının karşısında bulunan kazanın merkezi Kuşadası kasabasıdır. Kaza arazisi oldukça engebelidir. Ekime elverişli yerleri de çoktur. Kazada ormanlık yerler de mevcuttur. Topraklarında hububat, incir, üzüm, zeytin, tütün fazla miktarda yetişir. Meralarında hayvan beslenir. Kuşadası kasabası İzmirin 80 kilometre güneyinde, Kuşadası Körfezinin içinde kurulmuştur. Kasabanın karşısında kuşları bol olan bir ada bulunduğundan, buranın ismini almıştır. Kazanın merkez nahiyesinden başka Davutlar ve Akıncılar adında iki nahiyesi, 17 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 17.818 kişidir. Kasabanın ise 5,402 nüfusu vardır.

KUŞKONMAZ :

Kuşkonmaz; ince ve uzun saplı, yeşil çiçekli, meyvası kırmızı ve nohut büyüklüğünde olan bir bitkidir. Zambakgillerdendir. Taze sürgünleri sebze olarak yenir.

Bir de aynı familyadan olan ve süs bitkisi olarak evlerde yetiştirilen ince tüy gibi yapraklı bir bitki vardır. Buna da kuşkonmaz denir.

KUŞLAR :

Kuşlar omurgalılardan; uçabilen ve sıcak kanlı hayvanlar-

dır. Vücutları, tüylerle örtülüdür. Sadece ayak kısımlarında tüy yoktur. Vücut yapıları uçmaya elverişlidir. İskeletleri sağlam, ince ve içi boş kemiklerden yapılmıştır. Kuşlarda kaburga sağlam bir kafes halinde belkemiğine ve göğüs kemiğine sıkıca bağlanır. Baş, ayak ve kanatlar çok hafiftir. Bu suretle kolaylıkla uçarlar. Kuşlarda diş yoktur. Çeneleri kuvvetli değildir. Ağızdaki çiğneme vazifesini katı denilen organ görür. Kuşlar, sıcak kanlı hayvanlardır. Mütemadiyen hareket halinde olduklarından, vücut hararetleri fazladır. Gözleri çok kuvvetlidir. Yerdeki küçük fareyi gören kartal, yıldırım hızı ile avının üzerine iner. Bazı göçmen kuşlar, kışın soğuk yerlerden sıcak yerlere göçerler. Böylece kıt'alar aştıkları olur. Bazı zararlı böcekleri ve bitkileri yediklerinden çok faydalı hayvanlardır.

Umumiyetle kuşlar, yuva yaparlar. Bazı yuvalar gayet san'atkârane tarzda yapılmıştır. Kuşlar yuvaların içine 3 - 5 yumurta bırakır ve kuluçkaya otururlar.

Muhtelif cins kuşların yumurtaları, muhtelif zamanlarda açılıp, içinden yavrular çıkarlar. Yumurtaların büyüklüğü, kuşun cinsine bağlıdır. Nohut büyüklüğünden 15 santim çapındaki deve kuşu yumurtasına kadar değişik büyüklükte olabilir.

Yumurtadan çıkan yavrulara ana ve baba kuşlar itina ile bakarlar. Kursaklarındaki yarı sindirilmiş haldeki besinleri yavrularının ağzına akıtırlar. Bazı kuşların yavruları yumurtadan çıktıkları vakit çıplaktır, yani tüysüzdür. Fakat bir çokları ise ince tüylü bir halde yumurtadan çıkarlar. Bir müddet sonra yavrular tüylenmeğe başlar.

Kuşlar bir çok cinstir. Bunlardan bazıları av hayvanlarıdır. Avlanan kuşların ekserisi zararlı ve çabuk üreyen kuşlardır. Diğer kuşlar ise faydalıdır. Bunlar bulundukları yerin süsleridir. Bazısı çok güzel öter, bazısının dış görünüşü ve renkleri harikulâdedir. Kuşsuz bir bahar tasavvur edilemez. Bahar, ağaç, çiçek derken aklımıza bu sevimli küçük hayvancıklar gelir. O-

nun için kuşları korumalıyız. Onları soğuk havalarda aç bırakmamalıyız.

KUŞ TÜYÜ :

Kuşların üstünü kaplıyan, çeşit çeşit, rengârenk tüyler; süs olarak, yatak, yastık yapılmasında ve bir zaman da kalem olarak kullanılmıştır.

KUTLUK DEVLETİ :

Göktürk devleti, iç kavgalar yüzünden (581) yılında ikiye ayrılmıştı. Çinliler, bu ayrılıştan 50 yıl sonra Türk büyüklerinin arasını açarak evvelâ Doğu Göktürk devletini yıktılar. 30 yıl sonra Batı Göktürk devleti Çinlilerin eline geçti.

Türkler, Çinlilerin elinde tutsak yaşamağa tahammül edemediler. Çeşitli isyanları Çinliler tarafından kanla bastırıldı. Nihayet Doğu Türk prenslerinden Eçine Kutluk 681 yılında isyan etti. Kutluk devletini kurarak «İlteriş Kağan» adıyla tahta geçti. Bilge Tonyukuk onun başbakanı ve başkumandanı oldu. Dokuz Oğuz, Kırgız, üç Kurikan, Oğuz, Tatar. Kıtay ve Tatabı boy birlikleri yeni devletin eğemenliği altına alındı. İlteriş Kağan 693 tarihinde ölünceye kadar 17 tanesi Çinlilere karşı olmak üzere 47 sefer yaptı.

İlteriş Kağan ölünce yerine kardeşi Kapağan Kağan geçti. Bu kudretli bir hükümdardı. Çinlilere karşı başarılı savaşlar yaptı. Bilge Tonyukuk onun da başbakanıydı. Zamanında Türgiş ve Kırgız Türklerinin Çinlilerle birleşerek çıkardıkları isyanları bastırdı. 716 yılında Bayırku Türklerinin isyanını bastıran Kapağan Kağan bir pusuya düşürülüp öldürüldü.

Kapağan Kağan ölünce onun ve İlteriş'in oğulları arasında çıkan taht kavgasını İlteriş oğulları kazandı. En büyük oğul Mergen «Bilge Kağan» adıyla tahta geçti. Bir yaş küçük kardeşi Kül Tegin (Gültekin) başkomutan oldu. Bu sırada Türkeline saldıran Çinliler, büyük bir bozguna uğradılar.

Bilge Tonyukuk 725 yılında öldü. Ölümünden önce iki taş üzerine zamanının tarihî olaylarını yazdırdı. Orhun nehri dolaylarına dikilen bu taşlara «Orhun yazıtları» denir. Böylece Bilge Tonyukuk ilk Türk tarihçisi olmuştur.

Kül Tekin (731) yılında Dokuz Oğuzlarla bir savaşta, Bilge Kağan (734 yılında) bir veziri tarafından zehirlenerek öldü.

Bilge Kağan ölünce, İçen Kağan tahta geçti. (734 - 739). O ölünce kargaşalıkla rbaşladı. 745 yılına kadar 6 Kağanın tahta geçmiş oluşu bize bu kargaşalığı anlatır.

Dokuz Oğuz, Karluk ve Basmıl Türkleri (742) yılında isyan ettiler ve (745) yılında Göktürk hanedanını devirdiler. Dokuz Oğuzların başkanı «Kutluk Bilge Kül Kağan» adiyle tahta geçti. Böylece Türk elinde Gök Türk - Eçine egemenliği sona erdi ve yerine Dokuz Oğuz - On Uygur eğemenliği başladı.

KUTUBLAR :

Yerkürenin Kuzey ve Güney uçlarında, Ekvatörden en uzak noktalarına; «Kutublar» denir.

(Bak: Kuzey kutbu - Bak: Güney kutbu).

KUVARS :

Silis tabiatta kristalleşmiş olarak kuvars halinde bulunur. Kuvars, çok defa altıgen prizmalar halinde bulunur. Arı ve renksiz kuvars kristallerine «Necef taşı» denir. Mo rrenkli kuvars ametist, sarı renkli kuvars sitrin, gül renkli kuvars gül kuvarsı, esmer renkli kuvars Dumanlı Kuvars adını taşır.

Bildiğimiz kum, ince ve çok küçük kuvars kristallerinden meydana gelir. (Bak: Kum).

KUYRUKLU YILDIZ :

Kuyruklu yıldızlar, gök gezeğenlerindendir. Güneş etra-

fında veya güneş kümesi dışında elips çizerek dolaşırlar. Kuyruklu yıldızın başında bir çekirdeği ve arkasında gazlardan meydana gelen bir kuyruğu vardır. En ufak kuyruklu yıldızın kuyruğu bir milyon kilometre uzunluğundadır.

Kuyruklu yıldızlardan bazıları belirli aralıklarla görülür. Bazıları bir defa gözüküp kaybolur. Kuyruklu yıldızlar içinde en tanınmış olanı Halley kuyruklu yıldızıdır. Bu yıldız, dünyamızdan en son 1910 yılında görülmüştür.

KUYUCU MURAT PAŞA :

Kuyucu Murat Paşa, Birinci Ahmed'in padişahlığı çağında dört buçuk yıl sadrazamlık yapmıştır. Çeşitli valiliklerden sonra 1606'da Macaristan ordusu başkomutanlığına tâyin edildi. Ayni yıl Derviş Paşa yerine sadrâzam oldu.

Sadrıâzamlığı esnasında bütün Anadoluyu kaplıyan isyanları şiddetle bastırmıştır. Yüz bin kadar âsiyi öldürüp kuyulara doldurduğu söylenir. Bu yüzden kendisine «Kuyucu» denmiştir. Kuyucu Murat Paşa, İran Şahı Abbası yenmiş ve sulha mecbur etmiştir. Diyarbakır'da, sulh konuşmaları için gelen İran murahhaslarıyla görüşemeden ölmüştür.

İstanbul'da Vezneciler civarındaki türbesinde gömülüdür.

KUYU ÇIKRIĞI :

Kuyu çıktığı sabit makaralardandır. Kuyuya eğilip kuyu dibinden ağzına su dolu kovaları çekmek çok yorucu bir harekettir. Bu işi daha kolay yapmak için kuyunun üstüne sabit bir makara takılır. Makara yardımıyla su kovası eğilmeden kolaylıkla çekilerek yukarı çıkarılır.

KUYULAR :

Topraklardan sızan sular, yer altında rastgeldikleri sert tabakalar üstünde birikirler. Yer altında ilerlerken toprağın yu-

Bir kahramanlık hikâyesi:

SON YİĞİTLİK

Kahraman bir denizci olan Pîrî Reisin otuz bir gemi ile denize açıldıktan sonra fırtına yüzünden ancak iki parça gemiyle dönmesini gören Mısır valisi durumu hemen saraya bildirdi. Buna çok canı sıkılan padişah:

— Yaşatmayın şu herifi! Diye bağırdı.

İşte bu suretle padişahın dudakları arasından çıkan sert bir sesle Pîrî Reis ölüm cezasına çarptırıldı. Bu kahraman denizcinin cellâdın keskin bıçağı önüne giderken gösterdiği mertlik hiçbir zaman unutulamaz. Onu yakından tanıyanlar:

— İşte son yiğitlik budur.

Demişlerdi.

Tarihten Fıkralar

SALTANAT, SELİM'E KALACAKTIR

İkinci Selim şehzadeliği sırasında, bir gün saray hizmetine bakan Celâl beye:

— Halk benim için ne düşünüyor?

Diye sordu. Celâl bey hemen şu karşılığı verdi:

— Askerler babanızın yerine kardeşiniz Mustafa'nın geçmesini istiyor. Öteki kardeşiniz Bayezit'i de annesi ile babası çok seviyor. Fakat hiç kimse senden söz açmıyor. Çünkü sende bir hüner görmüyor.

Bunun üzerine Selim bir dakika düşündükten sonra:

— Asker Mustafa'nın padişahlığını istesin; annem ve babam Bayezit'i sevsinler; eğer Allah dilerse saltanat Selim'e kalacaktır. Dedi.

Faydalı Bilgiler

Cam, çerçeve ve tablolar üzerinde sineklerin bıraktıkları lekeler amonyaklı suya batırılacak bir fırça ile temizlenir.

★

Yünlü kumaşlar üzerindeki katran lekeleri saf benzinle kolayca çıkar.

★

Termos şişelerinde bazan zamanla hâsıl olan kokuları gidermek için, şişeyi arasıra, kahve telvesi karıştırılmış ılık su ile çalkalamak lâzımdır.

★

Portakal ve limonları uzun müddet bozulmadan muhafaza etmek için, üzerlerine vazelin sürüp ince kâğıdlara sarmalı ve kum içine gömmelidir.

★

Soğuyan kahveyi tekrar ateşte kaynatırsanız tadı kaçar. Bunun için, cezveyi başka bir kaptaki suyun içine oturtmalı ve bu suyu kaynatarak kahveyi ısıtmalıdır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 50 — FİYATI 15 Kuruş.

KÜMES HAYVANLARI
CİVCİV
HOROZ
TAVUK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-10
GÜVERCİN
TAVŞAN
HİNDİ
KAZ
ÖRDEK

Bunları biliyor musunuz?

ÇEŞİTLİ BESİN MADDELERİ NE KADAR ZAMANDA SİNDİRİLİR?

Çeşitli yiyecek maddelerinin ne kadar zamanda sindirildiği ilgi çekicidir. Bu konuda incelemeler yapan bilginler, aşağıdaki sonuçlara varmışlardır: Midede sebzeler 4 saat, patates veya ekmek 2,5 saat, balık 1,5 saat, süt 1 saat, likör yarım saat kalır. Yağsız et 5 saat, tavuk ve kaz kızartması midede 6,5 saat kalır. Kutu balığı mideyi tam 8 saat işgal eder. Mide yukarda yazılı zamanlar içinde çeşitli besin maddelerini sindirdikten sonra, bunlar 12 saatte ince barsağa ve 25 saatte kalın barsağa geçerler.

KIRAT NE DEMEKTİR?

Hepimiz kıymetli taşlardan söz açıldığı zaman kırat deyimini işitiriz. Acaba kırat ne demektir? Bir kırat 200 miligramlık bir ağırlık ölçüsüdür. Yalnız ingiliz kıratı 205 miligramdır. Dünyada şimdiye kadar bulunmuş en büyük elmas olan Cullinan elması 510,5 kırat ağırlığındadır.

BİR İNSANIN ULAŞABİLECEĞİ EN YÜKSEK HIZ NEDİR?

İnsanoğlu en fazla saniyede 10 metre hızla koşabilir. Eğer bir insan, bir saat bu hızı devam ettirebilseydi, bir saat sonunda 36 kilometrelik yol almış olurdu. Fakat bir insan bu hıza ancak 100 metrelik bir mesafe içinde sahip olabilir.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN YAPTIĞI SAVAŞLAR:

Osmanlı İmparatorluğu, altı yüzyıl geçen tarihinde 216 harp yapmıştır. Bunlardan 195'ini Osmanlı Devleti kazanmıştır. Osmanlı Devleti kaybettiği 21 harbin çoğunda bir kaç devletle birden savaştığı için yenilmiştir.

muşak bir yerine gelince fışkırırlar. Bunlar «kaynak suları» adını alır.

Fakat yer altında biriken sular her zaman akacak bir yol ve fışkıracak bir yumuşak toprak bulup yeryüzüne çıkamazlar. İnsanlar çok eskiden beri toprağı kazıp kuyular açarak yer altındaki bu sulardan faydalanmışlardır. Kuyular kazılırken etraflarındaki toprakların çökmemesi için yanlarına duvar örülür. Ev kuyuları daha dar, bostan kuyuları daha geniş olarak kazılır.

Kuyudan sular çıkrık veya makara ile çekilecekse, kuyu ağzına bilezik adlı yuvarlak bir taş konur. Kuyulardan sular tulumba ile de çekilir.

Yerin epey derin kısımlarında biriken suları çıkarmak için arteziyen kuyuları açılır.

KUZEY KUTBU :

Ekvatorun 90 derece kuzeyinde bulunan noktaya «Kuzey kutbu» adı verilir. Kuzey kutbu bölgesi Avrupa, Amerika ve Asya kıtalarının kuzey bölgelerinin arasındadır. Bir takım adalardan ve büyük buz denizlerinden meydana gelir. Bu bölgenin büyük kısmı coğrafyaca tanınır. Kuzey kutbuna «Arktis» de denilir. Kuzey kutbu bölgesi 66,5° kuzey paralelinden 90° kuzey paraleline kadar uzanır. Burada ısı derecesi her mevsim 0°'nin altındadır. Kutup noktasında 6 ay gece, 6 ay gündüz olur. Güneş olduğu zamanlar çok tesirsizdir, buzları eritemez. Güney kutbunun tersine, Kuzey kutbunun karalara yakın olan kısımlarında insanlar yaşar. Bunlara daha çok «Eskimo» adı verilir. Geçimlerini balık ve kürklü hayvanları avlamakla sağlarlar.

Kuzey kutbuna ilk varan seyyah, Robert Peary adlı bir Amerikalıdır. 18 yıllık bir çalışmadan sonra 6 Nisan 1909'da Kuzey kutbuna Amerikan bayrağını dikmiştir.

KÜB :

Kesme şeker, tavla zarı gibi cisimleri incelediğimiz za-

man, bunların: 6 yüzü, 12 kenarı ve 8 köşesi olduğunu görürüz. Çok düzgün kesilmiş kesme şekerin veya tavla zarının bütün kenarları ayni uzunluktadır. Bütün kenarları birbirine diktir. O halde bu cisimlerin yüzeyleri de birbirine eşit birer karedir.

Bu incelemelere dayanarak kübü şöylece tarif edebiliriz: Küb, birbirine eşit 6 kare yüzü, 12 ayrıtı ve 8 köşesi olan kapalı ve düzgün bir cisimdir. (Kübün yüzlerini birbirine bağlıyan kenarlarına «ayrıt» denir. Kübün üç yüzünün birleştiği noktalara da «köşe» adı verilir).

Kübün yüzeylerinin açınımında ortada bir kare yüzey bulunur. Buna üç yönünden birer, bir yanından üç kare yüzey bitişir. Böylece kübün 6 tane kare yüzeyi olduğu bir daha anlaşılmış olur.

KÜBA (Cuba):

Küba, Orta Amerikada bulunan Antil Denizi Adalarının en büyük adasıdır. Doğudan batıya doğru ince ve uzun olarak yer alan adanın yüz ölçümü 114.000 kilometre karedir. Küba adasında bağımsız bir cumhuriyet kurulmuştur. Adanın başkenti Havana'dır. Nüfusu 3.600.000 kişidir. İklim çok iyidir. Tarım ürünleri çok bol olarak alınır. Küba adasında sık ve çok şiddetli fırtınalar olur, adada yaşıyan bir çok sıkıntılı günler geçirirler. Ada başlıca şeker kamışından çıkarılan şekeri ve tütünü dışarıya satar.

KÜBÜN AÇINIMI: (Bak: Küp).

KÜÇÜK ASYA:

Bazı eski coğrafyacılar Anadoluya «Küçük Asya» adını vermişlerdir. Küçük Asya deyimi zamanımızda da kullanılmaktadır. (Bak: Anadolu).

KÜKÜRT:

Kükürt, tabiatta limon sarısı renginde bulunan bir madendir. Barut, kibrit ve kauçuk yapımı başlıca kullanıldı-ğı yerlerdir. Kükürt 113 derecede erir. 444 derecede kaynar. Kükürt tabiatta arı halde veya başka cisimlerle birleşmiş olarak bulunur. Dünyanın başlıca kükürt madenleri Amerika ve Sicilyada (İtalyada) bulunur.

KÜMES HAYVANLARI:

Tavuk, (erkeği horoz) ördek, kaz, hindi gibi evcil kuşların topuna birden «kümes hayvanları» denir. Kümes hayvanlarının etleri ve yumurtalarını, insanlar besin olarak kullanırlar. Etleri ve tüyleri için beslenen tavşanlar ve gübresinden faydalanılan güvercinler de kümes hayvanlarından sayılırlar.

Kümes hayvanları hakkında daha fazla bilgiyi, ansiklopedimizin her hayvan için ayrılan kısımlarında bulabilirsiniz.

KÜRE:

Herhangi bir daire şeklindeki cismi, (meselâ: bir madenî parayı), iki parmağımızın arasında sıkıştırıp kenarındaki bir noktaya hafifçe üfliyecek olursak o cisim döner. O cismin (paranın) kenarı hızla döndüğü vakit havada bir iz bırakır. Bu iz bir küre meydana getirir. Bilye, top, portakal gibi cisimler de birer küredir.

Kürenin tabanı yoktur. Üzerinde durduğu düzlem yüzeye bir noktasıyla değer. Kürenin yüzü eğri bir yüzeydir.

Küreyi neresinden kesersek keselim; kesit daima bir dairedir. Küreyi tam eşit iki parçaya ayıracak olursak, kürenin «en büyük kesit» ini bulmuş oluruz. Küre yüzeyinin her noktasından «en büyük kesit» geçebilir. En büyük kesitlerin hepsi

de eşit çapta dairelerdir. Merkezleri birdir. Kürenin yüzeyinde bulunan noktalar, merkeze ayni uzaklıktadır. Kürenin «en büyük kesit» inin yarıçapı ve çapı; ayni zamanda kürenin de çapı ve yarıçapıdır.

KÜRENİN ALANINI HESAPLAMA:

Düzgün, tahtadan yapılmış bir yarım kürenin en büyük dairesinin merkezine bir çivi çakalım. Bu çivi etrafına topaç sarar gibi, dairenin kenarlarına doğru ip saralım. Bu ipin uzunluğunu ölçelim.

Ayni işlemi yarım küre üzerinde tekrarlarsak yarım kürenin üzerini kaplıyan sarılmış ipin, yarım küre altındaki daireyi dolduran ipin iki katı olduğunu anlarız. Bir kürede iki yarım küre vardır. O halde daireyi dolduran ip uzunluğu, küre etrafını dolduracak ip uzunluğunun (1/4 ü) dörtte biridir. Bu deney bize kürenin alanının en büyük dairesinin alanının dört katına eşit olduğunu gösterir. O halde kürenin alanının formülünü dairenin alanı formülüne dayanarak bulabiliriz.

Kürenin alanı $= 4 \times \pi R^2$.

(π) pi sayısı (3.1416) dır. R harfi kürenin yarıçapının uzunluğunu gösterir.

KÜRENİN HACMİNİ HESAPLAMA:

Bir küre alanını eşit çokgenlere bölsek ve bu çokgenlerin köşelerini kürenin merkezi ile birleştirsek; tepe tepeye dizilmiş piramitler elde etmiş oluruz. Piramidin hacmi taban alanı ile yüksekliğinin çarpımının üçte birine eşittir. Halbuki bu örnekte piramitlerin bütün tabanları kürenin alanı demektir. Şu halde:

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi R^2 \times 1 \text{ piramidin yüksekliği}}{3} \text{ olur.}$$

Bu formülde 1 piramidin yüksekliği kürenin yarıçapı olduğundan (R) harfiyle gösterilir. Bu anlatışa göre:

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi R^2 \times R}{3} \text{ olur.}$$

$R^2 \times R = R^3$ (R küb) demektir. Buna göre kürenin hacim formülü son şeklini alır.

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi 3}{3}$$

NOT: R^2; R sayısı bir defa kendisiyle çarpılacak demektir. R^3: R sayısı iki defa kendisiyle çarpılacak demektir. Meselâ: $2^2 = 2 \times 2 = 4$ ve $2^3 = 2 \times 2 \times 2 = 8$

KÜRK:

Yumuşak ve güzel tüylü hayvanların derileri giyim endüstrisinde kullanılır. Bunlar ya dikilerek giyilir veya elbisenin yaka ve kol gibi kısımlarına kaplanır. Bu çeşit giyecek veya kaplamalar «kürk» adını alır. Kürkü, bizde eskiden devlet adamları giyerdi. Şimdi hemen yalnızca kadınlar tarafından, süslü görünmek için kullanılmaktadır. Samur, kunduz, gümüşî, tilki kürkleri çok aranır ve pahalıdır. Taklit kürkler de yapılmaktadır.

KÜTAHYA:

Kütahya şehri Orta Anadolunun batıya yakın kısmında bulunur. 19,859 nüfusludur. Kütahya şehri demiryoluyla Ege, Marmara, İstanbul, Ankara ve Orta Anadoluya bağlıdır. Bu şehir ayni adı taşıyan Kütahya vilâyetimizin merkezidir. Denizden 932 metre yüksekliktedir.

Kütahya vilâyetinin yüzölçümü 14.415 kilometre karedir. Nüfusu 384.318 kişidir. Vilâyete Emet, Gediz, Simav ve Tavşanlı kazaları bağlıdır. Eski bir kazası olan Uşak şimdi vilâyet olmuştur. Kütahya vilâyetinde ormanlar çoktur. Bol tahıl; baklagiller ve kuru sebzeler, çeşitli meyvalar ve pancar yetiştirir. Hayvancılık önemlidir. Vilâyet dahilinde krom ve linyit madenleri vardır. Kütahyanın sönmeğe yüz tutmuş olan çinicilik sanatı, son yıllarda tekrar canlanmıştır. Bugün, Kütahya çinileri yurdun her köşesinde aranmaktadır.

KÜTÜPHANE: **(Bak: Kitaplık)**

KÜVET :

Eczane, dispanser ve hastahanelerde kullanılan küçük leğenlere küvet denilir. Evlerimizde de, bebeklerin yıkanmasında lüzumlu bir araçtır. Küçük küvetlerde iğne ve sair doktor âletleri kaynatılmak suretiyle dezenfekte işleri yapılır.

L :

Türk alfabesinin on beşinci harfidir. Sessizdir.

L :

Bu harf, Romen rakamlarından elli sayısını gösterir.

LÂ :

Yedi nota işaretinden biri de «Lâ» sesidir. Lâ notası sol sesinden sonra, Si sesinden önce gelir. Lâ sesinin portedeki yeri, sol çizgisinin üzerindeki ikinci boşluktur.

LÂBADA :

Dere boylarında, çayırlarda yetişen bir ottur. Bu ot karabuğdaygillerdendir. Kendi kendine yetişir. Köylülerle bazı insanlar bu otu toplayıp yemek yaparlar.

LÂBİRENT :
İçinde, geçilemiyecek derecede birbirine karışmış yolları bulunan yerlere veya yapılara **Lâbirent** denir.

LÂBORATUVAR :

Aslı fransızca olan bir kelimedir. Deneylerin yapıldığı, veya çeşitli araç ve gereçler kullanarak ilâç ve saire gibi maddelerin yapıldığı yerdir. Okulların lâboratuvarlarında fizik, kimya tecrübeleri yapılır. Böylelikle iligili dersler daha kolay öğrenilmiş olur. Eczane lâboratuvarlarında da ilâçlar imâl edilir.

LÂBRADOR :

Lâbrador Yarımadası Kanadadadır. Atlas Okyanusu ile Hudson körfezi arasında bulunur. Alanı 306 bin kilometre karedir. Böyle olmakla beraber, ikliminin çok soğuk oluşu yüzünden üzerinde kalabalık nüfus barınmaz. Ancak. sayısı dört bini bulan ahalisinin ekserisi elverişli kıyılarda balıkçılık yaparlar. Lâbrador Yarımadasında zengin maden kaynaklariyle, geniş ormanlar vardır. Bugün için bunlar işletilmemektedir. Yaz mevsiminde, buzların erimesiyle beraber Lâbrador kıyıları balıkçı gemileriyle dolar. Lâbradorda belli başlı bir şehir yoktur. Battle-Harbourg adındaki köyde de, daimî olarak ancak iki yüz kişi yaşamaktadır.

LÂCİVERT :

Renk çeşitlerinden biridir. Mavinin daha koyusudur.

LÂÇKA :

Gemi halatının gevşetilmek suretiyle boşa bırakılmış haline «lâçka» adı verilir. Ayrıca vidalardaki yiv ve setlerin aşınma şekline de «lâçka oldu» denilir. Lâçka olmuş vidalar işe yaramaz.

LÂDES :

Kuşların veya tavukların göğüs kemikleri üzerindeki «V»

şeklindeki kemiğin uçlarından karşılıklı iki kişinin tutarak bahse tutuşmasıdır. Bahse tutuşanlar, birbirlerine bir şey verirken diğeri daima «aklımda» sözünü söylemek zorundadır. Bahisli olduğu kimseden her hangi bir şeyi alırken unutup ta «aklımda» demiyen karşı tarafın «lâdes» demesiyle aldatılmış olur. Böylelikle de aralarında kararlaştırdıkları hediyeyi almak zorunda kalır.

LÂDİK :

Lâdik, Samsun vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. Arazisi engebelerle doludur. Zengin topraklarında tarım yapılır. Tahıl ve baklagillerden çeşitli ürünler, sebzeler yetiştirilir. Meyvacılıkta oldukça ileridir. Kerestelik ormanları zengindir. Akar sular bakımından da bereketli sayılan Lâdik'in en önemli akarsuyu Yeşilırmak nehrinin kollarından olan Tersakan çayıdır. Ayrıca, kasabanın kendi adını taşıyan bir de gölü vardır. Lâdik gölünün eni 2,5 kilometre, boyu da 10 kilometre uzunluğundadır. Bu gölün kıyıları şirin sazlıklarla, suları da balıklarla doludur. Kaza sınırları içinde, Çeltek adını taşıyan yerde bereketli linyit damarları mevcuttur. Samsunun 81 kilometre güneyinde bulunan Lâdik'in 53 köyü vardır. Bu köylerden (11) onbiri Karaaptal nahiyesine bağlıdır.

Lâdik kasabası ile Lâdik demiryolu istasyonu arasında 16 kilometrelik bir şose uzanır. 1945 sayımına göre Lâdik'in genel nüfusu 21 bini geçer.

LÂDİK :

Bir de Tokat vilâyetinin Niksar kazası sınırları içinde Lâdik nahiyesi vardır. Burasını, yukarıda anlattığımız Lâdik kazası ile karıştırmamalıyız.

LÂDİNAĞACI :

Lâdin, bir cins çam ağacıdır. Gövdesi düz ve uzun olur. Bu

uzunluk bazan 50 - 60 metreyi bulur. Lâdinin kozalakları aşağıya doğru sarkıktır. Lâdin ağacı yakacak olarak kullanıldığı gibi, kerestesi çok kıymetlidir. Bilhassa reçinesi boldur.

LÂF :

Bu kelime söz, lâkırdı anlamına gelir. «Lâfı uzatma», «lâfını bitir», «lâf lâfı açar», «az lâf çok iş» gibi cümleler içinde yer alan lâf deyimi, söz, kelime anlamlarına karşılık kullanılmıştır.

«Lâf atmak», yârenlik etmek veya tanımadığımız birine söz atmak demektir.

Çok konuşanlara «lâfazan», herkese söz yetiştirenlere de «lâf ebesi» adı verilir. Biri tarafından da paylandığımız zaman «lâf işittik» deriz.

LA FONTAİNE: «La Fonten okunur»:

Jean de La Fontaine, Fransanın yetiştirdiği büyük şairlerden biridir. 1621'de Château Thierry'de doğmuş, 1695'te Paris'te ölmüştür. La Fontaine, çocukların severek okudukları masal şiirleri yazmıştır. Bu şiirlerin konuları çeşitli hayvanların konuşmalarından seçilmiştir. Çoğu da, okuyuculara bir şeyler öğretir durumdadır. La Fontenin manzum masalları dilimize de çevrilmiştir.

LÂĞIM :

Yer altındaki dar yollara lâğım denir. Lâğımlar insanlar tarafından açılan yer altı yollarıdır. Evlerimizdeki aptesane çirkefleri, bulaşık suları bu lâğımlar vasıtasiyle yolların, caddelerin altından geçerek denizlere veya derelere ulaşırlar.

Savaşlarda da düşman siperlerinin altına tüneller kazılır ve bu tünellere dinamit, barut doldurularak ateşlenir. Bu suretle düşman siperleri havaya uçurulur. Bu usule de «lâğım patlatma» denilir. İstanbulun fethinde Bizans surları altında, Birinci Cihan Savaşında Çanakkalede lâğımlar patlatılmıştı. De-

mir yolları için gerekli tünellerin açılmasında da lâğım atma usulünden istifade edilir.

LÂĞIMCI :

Lâğımları açıp temizleyen işçilere veya düşman kaleleri altına lâzım kazan askerlere «lâğımcı» adı verilir.

LÂHANA :

Turpgillerden bir bitkidir. Sonbahar ve kış mevsimlerinde yetişir. Lâhananın meyvesi, üstüste sarılmış geniş yaprakların meydana getirdiği bir top şekline benzer. Bu sebze vitamin bakımından pek zengindir. Bilhassa çiğ olarak yenirse, vücuda pek çok faydalar sağlar. Haşlanmış şekilde yenilişi de faydalıdır. Çiğ lâhananın suyu aç karnına içilirse mide hastalıkları, bilhassa ülser için çok şifalıdır.

LA HAYE «Lâ he okunur»:

La Haye, Hollandanın baş şehridir. 500 bini geçen nüfusu, çok muntazam yolları ve güzel binalariyle Avrupanın sayılı şehirlerinden biridir. La Haye Kuzey Denizi kıyılarından 4 kilometre içeride, bir kanal üzerinde kurulmuştur. Şehirde çeşitli fabrikalar vardır. Bilhassa kuyumculuk, mücevhercilik ve dantelâcılık şehir halkının uğraştığı başlıca işler arasındadır.

LÂHİT - LÂHD :

Mermer, beton veya harçla yapılmış düzgün, üstü kapaklı mezarlara Lâhit adı verilir.

LÂHUR :

Hindistan Yarımadasının Pencap eyaletinin merkezidir. Şimdi bu güzel şehir, Pakistan sınırları içindedir. Lâhurun nü-

fusu beş yüz bini geçer. Çok kıymetli şallariyle ün almış olan bu şehir eskiden Türk - Moğol İmparatorluğunun merkeziydi.

LÂHZA, LÂHZE :

Zamanın bölünemiyecek kadar en küçük parçasına lâhza denilir. Lâhza, dakik âletlerle ölçülemiyen bir andır.

LÂHZADA, LÂHZEDE:

Çarçabuk anlamına gelir.

LÂKIRDI :

Bu kelime de söz anlamında kullanılır.

LÂKİN :

Dilbilgisinde edat ve bağ soyundan bir kelimedir. Ama, fakat mânalarında kullanılır.

LÂKLÂK :

Leyleğin gagasını çarparak çıkardığı sestir.

LÂLA :

Çocukları bakıp büyüten uşaklara «lâla» denilir. Osmanlı saraylarındaki haremağaları da bu kelime ile çağrılırlardı. Ayrıca eski Osmanlı padişahları sadrıâzamlarına «lâla» diye hitap ederlerdi.

LÂLA MUSTAFA PAŞA :

Kanunî Süleyman ile İkinci Selim zamanlarında serdar-

lıklarda ve valiliklerde bulunmuş değerli bir vezirdir. Bilhassa Kıbrıs adasının alınmasında büyük yararlıkları görülmüştür. Tarihte «Kıbrıs Fatihi» diye de anılır. Lâlalığını yaptığı İkinci Selimin padişahlığını sağlamak gayesiyle çevirdiği entrikalar yüzünden Kanunînin oğlu Şehzade Bayezit öldürüldü. Bu yüzden sadrâzamlık umarken ancak ikinci vezir olabildi. Mısır hükümdarı Kansagorinin kızı ile evlendi. 1580 de öldü.

LÂLAPAŞA :

Lâlapaşa, Edirne vilâyetimizin bir kazasıdır. Güzel Edirnenin 30 kilometre kuzey doğusunda bulunur. 28 köyü olan Lâlapaşanın bütün nüfusu 10 bini geçer. Halkı çiftçilikle uğraşır.

LÂLA ŞAHİN PAŞA :

Tarihimizde ün almış bir kahramandır. Orhan Gazi ve Birinci Murat devirlerinde Trakyanın fethi sırasında büyük yararlıkları dokunmuş şanlı bir vezirdir.

Sırpsındığında, bir gece baskını ile 60 bin Sırplıyı bir avuç kahramanın başında olarak kılıçtan geçiren Hacı İlbey, onun emrinde çalışan kumandanlardan biriydi. Bir rivayete göre, Hacı İlbey'in şöhretini kıskanan Lâla Şahin Paşa onu öldürtmüştür.

Nihayet, Niş şehrinin alınmasında Türk kahramanlarının başında bulunurken 1376 da şehit düşmüştür. Rumeli yakasının Zağra, Filibe, Samakov ve Niş gibi şehirleri Lâla Şahit Paşanın kahramanlık hâtıralariyle doludur.

LÂLE :

Yaprakları uzun ve uçları sivri, çiçekleri kadeh biçiminde; zambakgillerden güzel görünüşlü bir çiçektir. Türlü renkleri

vardır. Soğandan ürer. Lâle bir süs çiçeğidir. Manzarası gönül açar. Kokusu yoktur. Lâle çiçeği, Osmanlı tarihinde başlıbaşına bir devir olan ve 12 yıl süren Lâle Devri'nin en kıymetli sembolü olmuştur. Bunu ilerde göreceğiz.

LÂLE DEVRİ :

Osmanlı tarihinde 1718 ile 1730 yılları arasında yaşanan devre «Lâle Devri» adı verilir. Lâle Devrinin Padişahı III. Ahmettir. Bu devrin açılmasında ve yaşanmasında en büyük etkisi olanlardan biri de Sadrıâzam Damat İbrahim Paşadır. Aslen Nevşehirli olan İbrahim Paşa, III. Ahmedin sevgili damadı idi. Sadrıâzam Damat İbrahim Paşa barışçı bir politika taraftarıydı. Uzun savaşlar sebebiyle devlet yıpranmış, millet yorulmuştu. İbrahim Paşa bu durumu yakından görüyordu. Sadrıâzam olmadan önce de, Sarayda bulunmasından faydalanarak Padişaha, kendi fikirlerini benimsetmek yolunu bulmuştu.

Petervaradin Savaşında Sadrıâzam Ali Paşanın (Şehit Ali Paşanın) şehit düşmesinden sonra imzalanan Pasarofça Barışı (1718) nihayetinde, Sadrıâzamlığa Nevşehirli Damat İbrahim Paşa getirildi. Böylelikle İbrahim Paşa, kendi düşüncelerini tatbike imkân bulmuş oldu. Zaten Sultan III. Ahmet de eğlenceye düşkün bir insandı. Bununla beraber memlekete yeniliğin girmesini de istiyordu.

Damat İbrahim Paşa sadaret makamına geçince memlekette yenilik hareketleri başladı. Şairler korundu. Sanatkârlar himaye edildi. Süleyman Ağazade **Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi** Fransaya elçi gönderildi. Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Parise, oğlu Sait Efendiyle birlikte gitti. Bunlar dönüşlerinde Kıral XV. Luinin Versay Sarayındaki ihtişamı İbrahim Paşaya tatlı tatlı anlattılar. İbrahim Paşa, anlatılanların aynini yapmak istedi. Boğaziçinde ve Kâğıthane boylarında yeni kasırlar inşa edildi. Bu kasırların, köşklerin bahçeleri türlü renkte lâle çiçekleriyle süslendi. Lâle bağçelerine serilen halılar üzerinde

musiki fasılları ile içki âlemleri başladı. Büyük Şair Nedimin gazelleri dudaktan dudağa dolaştı. Saray ve devlet adamları yeni bir eğlence âlemine daldılar. Yazın lâle bahçelerinin safası, kışın helva sohbetleri birbirini kovaladı. Eğlenceye yetişmeyen masrafları karşılamak için de, halktan, yeni vergiler alındı. Lâle çiçeği karaborsaya düşmüştü. Hattâ, **Mahbup** adındaki bir lâle soğanı 500 altın liraya satılır olmuştu. Halk sıkıntı içinde kıvranıyordu. Padişahla Sadrıâzamın bu şekilde yaşamalarına için için kızıyordu. İbrahim Paşanın getirdiği yeniliklerden hoşlanmayan softalar da halkı gizliden gizliye kışkırtıyordu. Damat İbrahim Paşanın «Nizam-ı Cedîd» adlı yeni bir ordu kuracağı rivayeti, Yeniçerileri de aleyhine çevirdi. Hele yüksek memuriyetlere İbrahim Paşanın yakınlarının yerleştirilmesi kendi hakkındaki dedikoduları çoğalttı; genel hoşnutsuzluğu arttırdı. Nihayet bir gün kanlı bir isyan çıktı. Patrona Halilin önderliğinde yapılan bu isyanla III. Ahmet tahttan indirildi. Damat İbrahim Paşanın da boynu vuruldu. Böylece12 yıl süren **Lâle Devri** kanlı bir şekilde sona erdi. Boğaziçinde, Kâğıthane'de yapılan bütün güzel yapılar yıkıldı, yağma edildi.

Lâle devrinin memleket için faydalı yönleri de vardır. Bu devir tarihimizde bir Rönesans Devri sayılabilir. Memleketimizde devlet himayesinde matbaacılık Lâle Devrinde başlar. (1727). (Bu tarihten önce şahsî teşebbüslerle kurulan bir iki matbaa fayda sağlayamadan sönüp gitmişti.) Halbuki Avrupa'da matbaacılık 1450 yılında Gutenberg'le başlamıştı. Buna göre biz Avrupa'dan ortalama olarak 3 yüz yıl geri bulunuyorduk. Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebinin oğlu Sait Efendi, Avrupa'da bulunduğu müddetçe matbaacılığı incelemişti. Memleketin fikren kalkınmasında, matbaanın büyük hizmeti dokunacağını kavramıştı. Sait Efendi yurda dönünce İbrahim Paşanın yetiştirmelerinden olan Macardan dönme İbrahim Müteferrika ile Vesîlet-üt-Tıba adlı bir broşür hazırladı; İbrahim Paşaya sundu. Bu broşür matbaanın faydalarını anlatıyordu. İbrahim Paşa fikri hoş karşıladı. Şeyhülislâm Abdullah Efendiden bir fetva aldı. Padişah III. Ahmedin ferma-

nını sağladı. Bu suretle Osmanlı Devletinde ilk basımevi (matbaa) 1727 yılında, Sultan Selim semtinde İbrahim Müteferrikanın evinde kuruldu. Bu ilk matbaanın adı da, Dâr-üt Tıbâ'at il-Âmire oldu. Matbaanın açılması hattatları ve softaları ayaklandırdı. İstanbulda nümayişler başladı. Hattâ bir gün, kitap yazan binlerce esnaf divitlerini, kamışlarını, hokkalarını bir tabuta koydular. Büyük bir cenaze alayı halinde İstanbul caddelerini dolaştılar. Kalabalığı görenler «kim öldü?» diye sorunca softalar: «Memlekete artık kâfirlerin makinesi girdi. Bizim el san'atlarımız öldü. Merasimle onun ölüsünü gömmeğe gidiyoruz.» Cevabını veriyorlardı. Bunun üzerine Sultan III. Ahmet yeni bir ferman çıkardı. Bu fermanda, el san'atlarının korunacağı, matbaada yalnız ucuz medrese kitaplarının basılacağı anlatılıyordu.

Matbaacılığın memlekete girmesi okuyucu sayısını çabucak çoğalttı. Dolayısiyle de memlekette fikrî kalkınmaya yol açmış oldu.

İbrahim Müteferrikanın matbaasında ilk olarak **Vankulu** lûgatı basıldı. Onun arkasından da tarih ve coğrafyayla ilgili kitaplar neşredildi.

Lâle Devri yeniliklerinden biri de, Yalovada Darüssaade Ağası Beşir Ağanın çiftliğinde bir kâğıt fabrikasının açılmış olmasıdır. Ayrıca, yine bu devirde kurulan kumaş ve çini fabrikaları, yeniçerilerden teşkil edilen itfaiye bölüğü memleket için çok faydalı hareketler sırasındadır. 25 kişiden mürekkep bir tercüme heyetinin teşkil edilmesi, bazı kitapların dilimize çevrilmesi hayırlı işler arasında yer alır. Bütün bu yeniliklerle beraber şairlerin, ediplerin, san'atkârların himaye edilmesi hep Lâle Devrinin memleket için faydalı taraflarını teşkil eder. Ne yazık ki saray adamlarının fazla zevkü sefaya dalması, halka yeni vergilerin yükletilmesi, zaten sıkıntı içinde yaşayan avamı ayaklandırmaya kâfi gelmişti. Tahttan indirilen III. Ahmedin yerini I. Mahmut aldı. Lâle Devri de tarihimizin sinesinde kalarak kapanıp gitti.

Kahramanlık Hikâyeleri:

ŞEHİT BABASI

Henüz Musul bizdeyken Bayız paşaya İran Azerbeycanından bir Rus süvari alayının gelmekte olduğunu haber verdiler.

Paşa, emrindeki bütün aşiretlere buyruklar gönderdi.

— Mübarek topraklarımızı düşman atlılarına çiğnetmemek için tez gelin, dedi.

Eyer takımları elden geçiyor, çizmeler onarılıyor, kılıçlar bileniyor, savaş hazırlığı hızla ilerliyordu.

Paşanın 14 yaşındaki oğlu, babasının yanın pür-silâh çıktı.

— Nasıl yakışmış mı paşa baba?

— Evet ama... Bu ne demek? Sen daha pek küçüksün. Savaşa nasıl gidersin?

— Küçüğüm ama Bayız paşanın oğluyum.

Salduz bölgesinde yapılan savaşta küçük yiğitin, gerçekten çok usta cenkçi olduğuna herkes inandı. Altı saat sonra düşman tam anlamı ile yenildi. Küçük kahraman yedi yerinden yaralanmıştı. Çok kan kaybettiği için zafer bayraklarını seyrederek şehitlik şerbetini içti.

Paşa, İstanbula şöyle telgraf çekti:

— Küçük oğlum çok iyi dövüşerek şehit oldu. Yurt ve millet uğruna can adamış ötekilerle düşman peşindeyim.

Tarihî Fıkralar:

GİZLİ KALAN SIR

Fatih, Trabzonu fethetmeğe karar vermişti. Fakat bu kararını kimseye açmadı. En yakınlarına bile. Ordu hazırlandı. Yola çıkıldı. Nereye gidildiğini bilen yoktu. Vezir Mahmut paşa dayanamadı.

— Efendimiz, acaba hangi diyarı fethetmeğe gidiyorlar?

Fatih, kaşlarını çattı:

— Bu sırrı, kavuğumun öğrendiğini bilsem, onu yakarım. Cevabını verdi.

Gülüyorum :

RÜYA TÂBİRİ

Nasrettin Hocaya biri gelip:

— Hocam bu gece yumurta gördüm. Neye yorulur acaba? diye sormuş.

Hoca gülümsemiş:

— Ooo... Çok güzel. Yumurtanın akı gümüşe, sarısı altına yorulur. Bu günlerde eline çok gümüş ve altın geçecek.

Tesadüfen hocanın dediği olmuş. Adam hocaya iki gümüş çeyrek vermiş. Hoca:

— Bu gümüşler akı için' Hani sarısının bahşişi? demiş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

10 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 51 — FİYATI 15 Kuruş.

LÂHANA
LÂMBA
LÂMA
LÂLE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
L-1
LÂMA
(Tibetlilerde budâ râhibi)
LATARNA
LAVABO
LENGER
LEVREK
LEVENT

Bunları biliyor musunuz ?

DÜNYADA EN BÜYÜK YAPRAKLI BİTKİ NEDİR?

Dünyada en büyük yapraklı bitki bir cins muz fidanıdır. Bu fidanın yaprakları bir metre eninde ve altı metre boyunda olur.

Meksikada yetişen Agave adlı bir fidanın yaprakları üç metre boyundadır.

Ayrıca Seylân adasında yetişen bir palmiye ağacının yaprakları beş metre çapındadır.

DÜNYADAKİ EN BÜYÜK SU BENDİ NEREDEDİR?

Dünyada en büyük su bendi Nil nehri üzerinde, Asuan'dadır. 1960 metre boyunda bulunan bu bendde beş milyar metreküp su birikebilmektedir.

ÖLÇÜLEBİLEN EN UFAK UZUNLUK NEDİR?

Medeniyet ilerledikçe, ölçü âletleri de ayni hızla gelişmektedir. Son zamanlarda Amerika Birleşik Devletlerinde dünyanın en hassas uzunluk ölçen âleti yapılmıştır. Bu âletle 25 santimetrenin üç milyonda biri ölçülmektedir. Bu yeni buluşla, radyo aktif cisimlerin saçtığı gama şualarının dalga uzunluğu ölçülebilmektedir.

EN HIZLI YÜZEN BALIK HANGİSİDİR?

En hızlı yüzen balığın hangisi olduğu sualine kesin bir cevap verilemez. Çünkü her cins balığın sürati ayrıdır. Okyanuslarda yaşıyan bazı balık cinsleri, gemilerle günlerce yarışabilecek hızlılık ve dayanıklılıktadır. Meselâ, bazı balıkların hızlarının saatte on beş deniz miline kadar yükselebildiği anlaşılmış bulunmaktadır.

LÂMA :

Amerika kıt'asında yaşayan bir hayvandır. Hele, Güney Amerikanın batı kıyılarını kuzeyden güneye doğru kuşatan And sıra dağlarında, lâmalara çok rastlanır. Boynu uzun ve vücutça oldukça iri olan lâmanın derisi yapağımsı tüylerle kaplıdır. Dağlarda başıboş olarak dolaşan lâmalar yakalanıp kolayca evcilleştirilmektedir. Geviş getiren hayvanlardan olan lâmaların etleri yendiği gibi, bunlarla yük te taşınmaktadır.

LÂMA :

Tibetteki ve Moğolistandaki Budist rahiplerine «Lâma» denir. En büyük Lâma «Dalay-Lâma» adını taşır.

LAMARTİNE «Lâmartin okunur»:

Lâmartin, Fransanın büyük şairlerinden biridir. Hattâ, yazdığı eserler sebebiyle dünya san'at adamları arasında da yer almıştır.

Lâmartine, 1790 yılında Mâcon'da (Makon) doğdu. Genç yaşında kendisini politikaya kaptırdı. Fransa İhtilâli senelerinde, o da babası gibi Cumhuriyetçi'leri değil, kralcıları tuttu. Bu arada, dünya ölçüsündeki şöhretini temin eden şairliğini de unutmadı. «İlk Şairane Düşünceler» adlı şiir kitabını yayınladı. Böylece, meşhurlar arasına karıştı. Hattâ, bu eser sebebiyle Fransanın Roma Elçiliği ataşeliğine yollandı. Bourbon sülâlesinin Fransaya hâkim olduğu müddetçe Lâmartinin de yıldızı parladı. Akademiye girdi. Meb'uslar Meclisinde yer aldı. Fakat, daha sonraları siyasî sebepler yüzünden nüfuzu kayboldu. Politika adamı Lâmartin olarak değil, şair ve san'atkâr Lâmartin olarak tarihin sînesinde yer aldı.

Son yıllarında sıkıntıya düştü. Nihayet, 1869 yılında Pariste, unutulmuş bir ışık gibi kendi kendine söndü gitti.

Lâmartinin «Doğuya Gezi», «Graziellâ», sekiz ciltlik «Os-

manlı Tarihi» ve sair çeşitli eserleri vardır. Bunlar içinde bizi ilgilendiren «Osmanlı Tarihi» le «Doğuya Gezi» adındaki kitaplarıdır. Bu son kitabını 1835 yılında yayınlamıştı. Doğuya, bu arada İstanbula ait seyahat hâtıralarını anlatmaktadır. Hattâ, İstanbula gelişinde padişah Abdülmecit tarafından kabul edilmiş, Sultanın iltifatlarına nail olmuştu. Lâmartine Türk dostu olarak tanınır. Kendisine Aydında bir de çiftlik hediye edilmişti. Bugün bile, güzel İstanbulumuzun Taksim semtinin Talimhane civarındaki bir sokak; Türk dostu, büyük şair Lâmartinin adı ile anılmaktadır.

LÂMBA :

Elektrikten önce, eskiden evlerimizde kullandığımız aydınlatma araçlarından biri de lâmbadır. En çok yaygın olan lâmba, petrol lâmbasıdır. Bugün bile, memleketimizin pek çok yerlerinde petrol lâmbası kullanılmaktadır. Lâmba ilk olarak 1860'ta Avrupada yapılmıştır. Lâmbanın ayrı isimler taşıyan çeşitli şekilleri vardır.

Lâmbayı;

a) **Petrol haznesi,**

b) **Fitil,**

c) **Makina başlık,**

d) **Şişe** olarak 4 parçaya ayırabiliriz.

İçine yanıcı bir madde olan petrolun konulduğu hazne camdan veya madenden yapılabilir. Camdan olanı daha faydalıdır. Hazne içindeki petrol miktarı kolayca görülür. Makine başlık, bir vida ile hazne ağzına yerleştirilir. Bunun üzerinde pamukludan yapılmış olan fitili aşağı yukarı hareket ettiren bir vida bulunur. Başlığın içinde fitil yatağı vardır. Fitil kanalının üzerini de ortası yarık bir külâh örter. Başlığın üzerine de lâmba şişesi geçirilir. Fitil bir kibritle tutuşturulup şişe üzerine geçiri-

lince lâmba yakılmış olur. Âyar vidasiyle fitilin durumunu düzenleyerek lâmbanın ışığını, istediğimiz âyarda tutarız. Makine başlığın yanını çevreleyen delikçiklerden giren hava, yanma olayında gerekli oksijeni sağladıktan sonra şişe tepesindeki dar delikten çıkar. Böylece, lâmba yandığı müddetçe, lâmba şişesinin alt kısmındaki vida deliklerinden giren hava, üst taraftan çıkarak devamlı bir akım meydana getirmiş olur.

Lâmba daimî bakım ve dikkat isteyen bir araçtır. İslenen şişesi her gün muntazaman silinmelidir. Fitili makasla düzeltilmelidir. Hazneye de gerektiği kadar petrol koymak icabeder.

Eskiden lâmbaların türlü şekilleri vardı. Ama bugün, bu aydınlatma aracı yerini, daha nurlu olan elektrik lâmbasına bırakmaktadır.

Gaz lâmbasının devrilmesi de türlü yangınlara sebebiyet verir. Bu yüzden, lâmba kullananların daima uyanık hareket etmeleri unutulmamalıdır. Daha küçük gaz lâmbaları da, idare lâmbası adiyle isimlendirilir.

Diğer lâmbalar için (Bak: Aydınlatma araçları)

LAOS :

Laos, Hindiçinîde bir ülkedir. Annam'ın batısında yer alır. Alanı 231,400 kilometrekaredir. Nüfusu bir milyonu geçer. Laos, Fransa İmparatorluğuna bağlı iç işlerinde serbest bir kırallıktır. Baş şehri Vien-tiane şehridir. Louang - Prabang ta önemli bir sehridir. Ormanları zengindir. Kereste, kalay, altın, kahve, çay, pamuk, pirinç ve tütün başlıca zenginlik kaynaklarını teşkil eder. Ticaretini en çok Fransa ile yapar.

LÂPA :

Pirinç, bulgur gibi tanelerin su içinde kaynatılmak suretiyle bulamaç kıvamına getirilmesi halidir. Bulgur lâpası, pirinç lâpası gibi.

Bazan ilâç olarak hazırlanan lâpalar da vardır. Keten tohumu lâpası, hatmi çiçeği lâpası bunlardandır.

LÂPACI :

Vücutça gösterişli olduğu halde kuvvetsiz olanlara halk dilinde «lâpacı» denir. Bu deyim mecazî mânada kullanılır.

LÂPA LÂPA :

Yassı ve iri parçalar halinde yağan kar'ı anlatmak için «lâpa lâpa» tâbiri kullanılır. «Dün akşam, Üsküdarda, lâpa lâpa kar yağıyordu.» cümlesinde olduğu gibi...

LA PAMPA :

La Pampa, Arjantinde bir bölgenin adıdır. Büyüklüğü 141 bin kilometre kare kadardır. Buranın nüfusu 150 bini bulur. La Pampanın ormanları geniş, toprakları verimli, çayırları gürdür. Geniş otlaklarında büyük baş hayvanlarla, koyun ve keçi çok beslenir. Tarım ileridir. Burada en önemli şehir Santa Rosa de Toag'dır.

LÂ PAZ :

Amerika devletlerinden olan Bolivya Cümhuriyetinin başkenti Lâ Pazdır. Lâ Paz Andlar üzerindeki Titicaca gölünün 45 kilometre güney doğusuna düşer. Şehir, kendi adını taşıyan (Lâ Paz) nehri kıyısındadır. Şehir 40 tepe üzerinde, denizden ortalama olarak 4000 metre yüksekte kurulmuştur İçinde sayıları 20 yi bulan köprüler vardır. Nüfusu 300 bini geçer.

LÂPONLAR :

Lâponlar aslen, Ural - Altay soyundan olan kısa boylu in-

sanlardır. Boyları nadiren bir buçuk metreyi geçer. Çok defa 120 santim uzunluğunda olurlar. Lâponlar yüz görünümü bakımından Moğollara benzerler. Elmacık kemikleri çıkıktır. Gözleri çekiktir ve ufacıktır. Ağızları ise geniştir. Ahlâken gayet iyidirler. Kötülük, cinayet bilmezler. Misafir severdirler, kibardırlar. Dağ Lâponları nisbeten daha yapılı olurlar. Eziyet ve yorgunluğa katlanırlar. Bu Asya ırkı zamanla Hıristiyanlık dinini kabul etmiştir. Medeniyet bakımından en ileri olan Lâponlar, Alaska yarımadasında yaşayanlardır.

LÂPONYA :

Lâponya, Avrupanın kuzey bölgesine düşer. Burada Lâponlar yaşar. Lâponya İsveç, Norveç, Finlândiya ve Rusya devletleri arasında bölüşülmüştür.

Lâponyanın genel olarak iklimi pek serttir. Her yer buzlarla kaplıdır. Yılın uzun aylarında, akar sular bile buz tutar. Arazinin bazı yerlerinde sık ormanlar yer alır. Kış mevsiminde güneş iki ay kadar kaybolur. O vakit ortalığı karanlıklar kaplar. Yazı ancak 3 ay, (o da az ılık olarak) devam edebilen Lâponyada tarım yapılmaz. Buna sebep, toprak üzerindeki buz tabakasının 30 cm. kalınlığında olmasıdır. Buna karşılık, balıkçılık ileri durumdadır. Lâponya topraklarında zengin demir cevheri vardır. Hele zengin demir madenlerinden, İsveçlilerden faydalanmaktadırlar.

Maden bölgelerinde modern işçi şehirleri vardır. Buralarla, Norveç kıyıları ve Botni Körfezi arasında elektrikli trenler çalışır.

Avrupa kuzeyindeki Lâponların nüfusu, ancak 30 bin kadardır. Bu miktarın 19 bini Norveç, 7000 i İsveç. 1600'ü Finlândiya ve 2400 ü de Rus devletinin buyruğu altında yaşar. Ormanlarda barınan Lâponlar minik köylerde yaşarlar. Ren geyikleri beslerler. avcılık yaparlar. Kıyılarda yaşayanlar ise, balıkçılıkla geçinirler.

Göçebe Lâponların hayatı, kalın çadırların içinde geçer. Bütün Lâponyada yarım milyona yakın Ren geyiği vardır.

LÂPSEKİ :

Lâpseki, Çanakkale vilâyetimizin bir kaza merkezidir. Kasaba, Çanakkale Boğazının Marmara ağzı yakınında kurulmuştur. Çanakkaleden olan uzaklığı 34 km. dir. Geliboludan da 3 mil kadar güneyde yer alır. Köylerinin sayısı 44 tür. Beyçayır ve Umurbey adlarını taşıyan iki de nahiyesi vardır.

Kazanın bütün nüfusu 20 bini aşar.

LÂSTİK :

Lâstik, bugünkü modern endüstride şiddetle aranan çok önemli bir maddedir. Uzayıp kısalabilir. Yumuşak olduğu kadar sertleştirilebilir. Elektrik akımını geçirmez. Sıcaktan, soğuktan ve nemden pek az müteessir olur.

Etrafımızda olan eşyanın pek çoğu lâstikten yapılmıştır. Toplar, hortumlar, silgiler, şişe tıkaçları, kundura ökçeleri, otomobil tekerlekleri, eldivenler ve daha, sayısı binleri aşan pek çok eşya hep lâstikten yapılmışlardır.

Lâstik, sıcak memleketlerde yetişen bazı araçların Lâteks denilen sütünden elde edilir. Lâteks, ağaçların kabuğu çizilmek suretiyle temin edilir. Kabuklarda çizilen çentiklerden sızmaya başlayan koyu ve hafif pembe renkteki lâteks, kovalara toplanır. Az sonra, bu sıvının üzerinde minik damlacıklar belirir. Bunlar lâstik küreciklеridir. Güneş karşısında buharlaşan sıvının yerinde yalnız lâstik maddesi kalır.

Dünyada, özsuyundan lâstik elde edilen ağaçlar, Güney Amerikanın Amazon bölgesinde, Afrikanın Kongo havalisinde, Malayada, Doğu Hint Adalarında geniş ormanlar halindedirler.

LÂTARNA - LÂTERNA :

Bir musiki âletidir. Sandığa benzer. Kolu çevrilince tatlı sesler çıkarır.

LÂTİN :

Bugün, İtalya yarımadasının ortasında bulunan Roma, Viterbo, Littoria, Rieti ve Frosinone şehirlerinde oturan halka Lâtin adı verilir.

Bundan başka, batılı katolik Hıristiyanlara da yine Lâtin denilmektedir.

Dilleri Lâtinceden gelen Fransızlar, İspanyollar, İtalyanlar gibi milletler de «Lâtin milletleri» isimlerini alırlar.

LÂTİN AMERİKA :

Amerikanın keşfi sırasında, İspanyollarla Portekizler tarafından bulunup zaptedilen Güney Amerika devletlerine bugün, «Lâtin Amerika» denilmektedir. Lâtin Amerikayı teşkil eden devletler, zamanla, bilhassa 19. yüzyıl içinde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

LÂTİNCE :

Eskiden Orta İtalyada oturan halkın konuştuğu dil lâtince adını alır. Lâtince, Hint - Avrupa dil bölümünün bir kolu sayılır. İtalik gurubundan olan Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca dillerini doğurmuş eski ve tarihî bir dildir. Bugün, Lâtince konuşulmamaktadır. Yalnız matematik, tıb, nebatat ve sair ilim şubelerinin pek çok deyimleri, ıstılahları lâtince olarak yazılıp söylenmektedir.

LÂTİN HARFLERİ :

Türk vatanında, okur-yazarların sayısını çabucak çoğaltmak ve bu suretle okumayı kolaylaştırmak düşüncesiyle büyük Atatürk'ün 1 Kasım 1928 tarihinde getirdiği büyük bir inkılâp ta «Harf İnkılâbı» dır. 1 Kasım 1928'de kanunlaşan harf inkılâbı ile eski arap yazısı yerine bugünkü yazıyı kabul etmiştik. Aldığımız bu yazı şekli, Lâtin milletlerinin kullandığı bir yazı şekli idi. Yalnız bunlar, (Fransız, İtalyan ve İspanyol milletlerinin kullandıkları harfler), aynen alınmamış; lisanımıza uyar bir tarzda süzgeçten geçirilmiştir. Meselâ (q, x) gibi harfler atılmış, (ğ, ş, ö, ü) gibi harfler de yeni alfabemize eklenmiştir. Böylelikle, bugün, alfabemizde kullandığımız bu harflerin sayısı «29» olarak kalmıştır. Eski arap harfleriyle, uzun yıllar boyunca öğrenilemiyen okuyup yazma, bugünkü harflerin basitliği, dilimize uygunluğu yüzünden çok kısa bir zamanda rahatça öğrenilmektedir.

LÂTİN İMPARATORLUĞU :

Müslümanların elinde bulunan Kudüsü almak gayesiyle, Avrupa hıristiyanlarının Ön Asyaya yaptıkları Haçlı Seferlerinin dördüncüsünde Bizans, Haçlı Orduları tarafından zaptedilmişti. Böylece, Bizans, İmparatorluğu yerine (1204) yılında yeni bir imparatorluk kurulmuştu. Bu imparatorluk Lâtin İmparatorluğudur. Lâtin İmparatorluğu, ancak 57 yıl yaşayabilmiştir. 1261 yılında Bizanslılar, tekrar duruma hâkim olmuşlar; Lâtin İmparatorluğunu ortadan kaldırmışlardır. (Bak: Bizans).

LÂV :

Yanardağların kraterlerinden çıkan ve ısı derecesi çok yüksek olan bir eriyiktir. Lâvlar dünyamızın mağma tabakasından gelirler. Volkanın tepesinden yamaçlara doğru saatte 3 - 4 met-

re hızla ağır ağır akarlar. Soğuyunca katılaşıp volkanik kayalar halini alırlar.

LÂVABO :

Üzerinde el yıkama musluğu bulunan ve altında da suların akması için bir deliği olan çiniden, beton ve saireden yapılmış bir nevi kabtır. Lâvaboda ellerimizi, yüzümüzü yıkarız; dişlerimizi fırçalarız.

LAVOİSİER : (Lâvuazye okunur):

Lavuazye, dünyanın sayılı kimya bilginlerinden biridir; Fransızdır. 1743'te Paris'te doğmuştur. Bugünkü modern kimyanın kurucularından sayılır. Bilhassa, kimyada ortaya attığı «Lavoisier Kanunu» ilk zamanlarda bir bomba etkisi yapmıştır. Bu kanuna göre: «Dünya üzerinde hiç bir şey yok olmaz, hiç bir şey de yoktan var olmaz. Her şey şekil değiştirir».

Ayrıca bu büyük âlim, hava bileşimini tâyin etmiş; Scheele, Priestley gibi bilginlerin buldukları oksijen gazını, kendisi de, başka metotlar kullanarak bulmuştur. Kimyasal terimlerin kullanılmasında hizmetleri vardır. Toprak, kireç, mağnezi gibi varlıkların birer basit cisim değil; ayrı ayrı oksitler olduklarını açıklamıştır. Elmas madeninin, bir kömür cinsi olduğunu deneylerle ispatlamıştır. Daha pek çok çeşitli fizik ve kimya konulariyle uğraşmış; 1790 tarihinde teşkil edilen «metre sistemini kurma işiyle görevli» komisyona girmiştir. Ama, ne yazık ki bu büyük insan, Fransa İhtilâlinin kanlı faciasından kurtulamamıştır. İhtilâl mahkemesi reisinin «Cumhuriyetin ilim adamlarına ihtiyacı yoktur.» kararı ile giyotine gönderilmiştir. Böylece 1791'de Lavoisier, başı kesilerek öldürülmüştür.

LÂVTA :

Lâvta, bir çalgı âletidir. Uta benzerse de, onun biraz daha

küçüğüdür. Telli bir sazdır. Mızrapla çalınır. Boynu uzundur.

Lâvtanın M.Ö. 2300 yıllarında Mezopotamya'da kullanıldığı sanılmaktadır. Lâvtanın batı memleketlerinde kullanılan türlü şekilleri vardır. Bunlar arasında gitar, başlıca örneklerinden biridir. »

LÂYİKLİK: (Din ile devlet işlerinin ayrılması):

Anayasamızın esaslı maddelerinden biri de lâyikliktir. Lâyiklik, Cumhuriyet inkılâplarımızın (devrimlerimizin) en önemlilerinden birini teşkil eder. Bu kelimenin özlü mânası, din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Din, yalnız kendi alanındaki konularla uğraşır, siyasete karışmaz. Devlet de vatandaşların dinî inançlarına ,ibadetlerine karışmaz. Vatandaşlar, vicdanlariyle başbaşadırlar. Allah'a inanıp inanmamakta, ibadet edip etmemekte tamamen serbesttirler. Allaha karşı olan durumlarından kendileri sorumludurlar.

Hiçbir vatandaşın camie, kiliseye veya havraya gitmemesi bir suç olamıyacağı gibi, bu gibi yerlere gidip te dilediği şekilde Allaha tapması da yine bir suç sayılamaz. Halbuki Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu böyle değildi. Devletin siyaseti din adamlarının nüfuzu altındaydı. Şeyhülislâmın fetvası alınmadan bir iş görülmezdi. Sopa kuvvetiyle, dayakla oruç tutturulurdu. Zorla namaz kıldırılırdı. İçten gelmiyen hareketlerde samimiyet elbette aranamazdı. Böylece vatandaşların vicdanları devlet baskısının korkusu altındaydı Bu şeklin acılarını kendi benliğinde yüzyıllarca çekmiş bir millet olarak, lâyikliği devlet nizamının öz temel taşı saymaktayız. Lâyiklik bazı kimselerin sandığı gibi hiçbir zaman dinsizlik demek de değildir. Lâyiklik, devlet yönetiminde din ile politikanın ayrılması ve vatandaşın dinî inancına hükûmetin baskı yapmaması şeklinde hülâsa edilebilir. Kanunlara karşı gelmeyerek, etrafına zarar vermeden vatandaşlar dinî ibadetlerini diledikleri şekilde yaparlar.

LÂZ :

Doğu Karadeniz bölgesinde yaşıyan Türklerin bir kısmına Lâz denilmektedir. Ama, yanlış olarak bütün Karadenizli vatandaşlara da Lâz adının verildiği görülmektedir.

LEBLEBİ :

Nohut'un, kabuğu çıkarılmış ve özel tavada kavrulmuş haline leblebi denir. Leblebinin çifte kavrulmuşu meşhurdur. Tuzlusu, tuzsuzu vardır. Hele, Bergama leblebisi, her yerde aranır.

LEBLEBİCİ :

Leblebi yapan veya satanlara leblebici derler. Tiyatro edebiyatımızda «Leblebici Horhor» opereti de vardır. Bu opereti Dikran Çuhacıyan isimli Ermeni bir vatandaş 1875'te bestelemişti. Türk seyircileri, yıllarca bu güzel opereti temaşa sahnelerimizde gülerek seyrettiler.

LEFKE (Bak: Osmaneli):

LEFKOŞA :

Lefkoşa, yıllarca Osmanlı - Türk sınırları içinde kalan Türk Kıbrıs'ın baş şehridir. Bu şehir, Kıbrıs adasının ortasında yer alır. 20 bine varan halkı Türkler ve Rumlar teşkil eder.

LEGHORN (Legorn, ligorna):

Bir kısım İtalya asıllı tavukların, İngilterede ıslah edilerek meydana getirilen ayrı bir çeşidine «legorn» denilir.

Legorn cinsı tavuklar bol yumurtlarlar. Etleri için değil, yumurtaları için beslenirler. Zaten etleri de, diğer tavuk cinsleri kadar makbul sayılmaz. Tüyleri altın sarısı, siyah veya beyaz

renkte olur. Türkiyemizde yetiştirilen ligornalar yılda 180 yumurta yaparlar.

LEĞEN :

İçinde çamaşır yıkanan bir kab cinsidir. Bakırdan, çinkodan, tenekeden olanları vardır. Leğen, yüksek kenarlıdır. Tabanı, ekseriya daire şeklinde olur. Aşağı yukarı her evde bir leğene rastlanır.

Ayrıca, iskeletimizin «karın organlarının üzerinde bulunduğu» yayvan kemiklerine de «leğen kemikleri» adı verilir.

LEHİSTAN: (Bak: Polonya).

LEHİM :

İki madeni birbirine yapıştırmak için kalayın eritilip madenler arasına sürülmesi olayına lehimlemek denilir.

Lehim işleri yapanlara da «lehimci» adı verilir. Teneke işlerinde lehim çok kullanılır.

LEJYON :

Roma İmparatorluğunda, bilhassa İmparator Sezar zamanında bir kısım askerî birliklere «Lejyon» denilirdi. Lejyonlardaki asker sayısı 6000 kadardı. Bu askerler zırhlara bürünürler; mızrak ve kılıçlariyle çetin savaşlara katılırlardı.

Lejyonlarda bulunan muhariplere de «lejyoner» adı verilirdi.

LEJYON DONÖR :

Fransızların 1802'den beri askerî ve sivil yararlıkları dokunan kimselere verdikleri bir çeşit madalyaya «lejyon donör» nişanı denilir.

LEKE :

Açık renkli yüzeylerin üzerine boya, mürekkep, meyva suyu, yağ, is gibi maddelerin damlamasiyle hâsıl olan kirli ize, kısaca leke denir.

Bazı hayvan ve insanların derileri üzerinde bulunan, çok defa doğuştan olan deri işaretlerine de yine leke adı verilir.

Ayrıca şeref ve haysiyeti gölgeleyen yüz kızartıcı hareketler de leke adını alır. «Hırsızlık, insanlar için en büyük lekedir.» cümlesindeki lekenin mânasında olduğu gibi.

Fena bir hareketi yapmıyan bir insana da iftira etmek, o insana leke sürmek demektir.

LEKE ÇIKARMAK :

Lekeli elbiselerle dolaşmak hiç te doğru değildir; topluluk kurallarına uymaz. Bu sebeple elbise ve çamaşırımızı lekelememek, lekelenenleri de temizlemek gerekir.

Şimdi, sıra ile bu lekelerin nasıl temizleneceğini ayrı, ayrı açıklayalım.

Boyalı kalem lekeleri; su değdirilmeden yalnızca limon suyu ile temizlenir. Bundan sonra da lekeli yeri su ile çalkalayıp iyice silmek icabeder.

Bütün yağ lekeleri benzinle temizlenir. Temizlenen kısmı ateşten, kızgın ütüden daima uzak bulundurmalıdır. Benzinle temizlemede küçük bir dikkatsizlik, büyük felâketlere, korkunç yangınlara sebebiyet verebilir.

Kumaşa damlayan zeytinyağı, tereyağı veya sadeyağı ise; hemen vakit kaybetmeden yağ lekesinin üzerine kurutma kâğıdını bastırmalıdır. Bu da yoksa un serpmelidir. Sonra da üzerinden sıcak ütü geçirmelidir. Leke çıkmamışsa işlem tekrar-

lanır. Yalnız, bu şekil leke çıkarmada lekeyi eskitmemek, hemen işe başlamak faydalı olur.

Tentürdiyot lekeleri ise kaynamış kuru fasulye suyu veya ispirto ile temizlenir.

Soba borularından damlayan kurum lekelerini temizlemede sıcak limon suyu kullanılır. Bunun için de, kumaşın lekeli kısmını sıcak limon suyuna sokmalı, iyice oğuşturmalıdır. Bu hareket bir kaç kere tekrarlanırsa, lekeden iz kalmaz.

Kan lekelerini temizlemek için, kumaşın kanlanmış parçasını soğuk suya batırıp biraz beklemelidir. Sonra da, sodalı su ile yıkayıp asmalıdır.

Pas lekelerini çıkarmak için, kurum lekelerini çıkarmada yapılan işi tekrarlamak icabeder. Bundan başka, pas lekeleri eczanelerde satılan oksalik asitle de temizlenir. Bunun için bir tasa kaynar su konulur. Kumaşın lekeli kısmı suyun üzerine gerilir. Lekeye birazcık oksalik asit bırakılır. Kumaşın lekeli kısmı kaynar suya daldırılarak çitilenir. Leke çıkınca da o kısım, bol su ile çalkanır.

Ütünün kumaş üzerinde bıraktığı parlaklığı yok etmek için, kızgın ütüye ıslak bir bez sarılır. Çıkan buhar, ütünün kumaşta bıraktığı parlak izlere tutulur. Böylelikle, bu kusur da giderilmiş olur.

LEKELİ HUMMA :

Lekeli hummaya «tifüs» adı da verilir. Çok korkunç ve öldürücü bir hastalıktır. Mikrobiktir. Mikrobuna (Richettsia Prowazeki) denilir. Bu mikrobu insandan insana taşıyan bittir. Bu sebeple, lekeli humma fakir, cahil, sefil ve pis insanlarda çok görülür. Hele savaşlarda, kolayca ve gerektiği şekilde temizlenemiyen ordularda bu hastalık çok can kırar.

Hasta, mikrop vücuda girdikten 8 - 12 gün sonra başlar.

Hastalığın kuluçka süresi 12 gün kadardır. Kuluçka müddeti sona erince, hasta vücudunda şiddetli titremeler belirir. Ateş, birdenbire yükselir. Nabız artar. Kusmalar, bulantılar devam eder. Hastada şiddetli baş, kol, bacak ağrıları başlar. Mide sıkıntıları göze çarpar. Yüzde, hafif bir şişkinlik meydana gelir. Gözlerde ve çehrede kızartılar müşahede edilir. Hasta dalgın dalgın uyur; sayıklar. Hastalığın belirtisinden 3 ilâ 6 gün sonra, deride, mercimek büyüklüğünde dökmeler çıkar. Hattâ, hastalık çok şiddetli ise, deri kanamaları da olur.

Hastalığın ikinci haftasında, hastanın durumu ağırdır. Hasta söylenir, sayıklar; daimî hareket halindedir. Bazan da kendisini yataktan atar. Hasta kendiliğinden bir şey yemez ve içmez. Hasta idrar yapamaz, dili paslıdır, sesi kısıktır. Kalb kapaklarında yetersizlikler sezilir. Akciğerlerde yangınlar tezahür eder.

Hastalık ekseriya iki veya iki buçuk hafta devam eder. Kuvvetli bir tedavi sonunda hasta, ikinci hafta sonunda iyiliğe yüz tutar. Yavaş yavaş açılır. Rahat uyku uyur. Ateşi de gittikçe normale doğru düşmeye başlar.

Derideki lekeler silinir, kepekleşerek dökülür. Bununla beraber, lekeli humma geçse de çok defa vücutta bir ârıza bırakır.

Vaktinde, iyi bir tedavi gören hasta için ölüm hali düşünülemez.

LEKELİ HUMMADAN (Tifüsten) KORUNMA :

Vücutta lekeli humma belirtileri başlar başlamaz hasta, sağlamlardan ayrılmalıdır. Hattâ, böylelerini hemen hastaneye yatırmak, en akıllıca bir iştir. Hastanın her çeşit eşyası, elbise ve çamaşırları dezenfekte edilmelidir. Eğer, hasta evdeyse ve ayrı bir odaya yatırılmışsa ona bakanlar ayrılmalı; bu gibiler temizliklerine çok dikkat etmelidirler.

Bu hastalığı, hastadan sağlama bulaştıran bit olduğu için,

bitten sakınmak şarttır. Kalabalık yerlerden kaçınmalı, pis yerlere oturmamalıdır. Sık sık yıkanmak, sık sık çamaşır değiştirmek te icabeder. Çıkarılan çamaşırlar kaynatılarak arıtılmalıdır.

Hastalığın salgın zamanlarında okullarda, dispanserlerde, hastanelerde aşılar yapılır. Bu aşı yerlerine gidip aşılanmak çok yerinde bir harekettir.

Lekeli hummanın tedavisinde, Aureomicin ile Kloromicelin ilâçları kullanılır.

LENGER :

Kenarları enli, yayvan bakır kablara veya sahanlara lenger denilir. Lengerlerde pilâv, güveç gibi yemekler pişirilir.

LEONARDO DA VİNCİ (Bak: Vinci):

LEPANTO DENİZ SAVAŞI :

Lepanto Deniz Savaşı, tarihlerimizde «İnebahtı Deniz Savaşı» olarak anılır. 7 Ekim 1571'de olmuş ve deniz kuvvetlerimiz hıristiyan donanması karşısında büyük bir yenilgiye uğramıştır. Öyle ki, denizcilik tarihimizde Avrupa hıristiyanlarına karşı bu, ilk yenilgi sayılır.

16. yüzyıl sonlarına doğru, Papa Beşinci Pie'nin teşvikiyle Papalık, Venedik, İspanya, Malta ve sair Avrupa devletleri donanmaları hazırlanmışlar; büyük bir Haçlı armadası meydana getirmişlerdi. Bu donanmanın baş amirali de Don Juan D'Autriche'ti. Bu adam, İmparator Charles-Quint'in gayri meşru çocuğu idi. Haçlı donanması 208 galer (kadırga) ve 6 galeastan (zamanın en büyük gemisi) ibaretti. Bu 214 parçalık armadada 30 bin yaya askeri ile 80 bin kürekçi bulunuyordu.

Bizim donanmamıza gelince, 108 kadırga, 96 kalita ve 20 firkateynden müteşekkildi. Osmanlı donanmasının başında, Mü-

Kahramanlık Hikâyeleri:

KAMAM DA VAR

Galiçya savaşındaydı. 17 eylül 1916 günü, düşman sürüleri bombardımandan sonra dümdüz olan Türk ileri hat siperlerine girmek cesaretini göstermişlerdi. Saatlerce süren ateş ve çelik yağmuru altında Türk askerlerinin pestile döndüğünü sanıyorlardı. Halbuki birdenbire:

— Allah! Allah!

Sesleri savaş alanını doldurdu. Bir karış toprağı dahi düşmana vermemeğe ant etmiş Mehmetçikler süngüleri ellerinde düşmanı karşıladılar. ona gerekli cevabı verdiler.

Saldırmış olan düşman erlerinin çoğu öldü ve esir oldu. Birazı da kaçabildiler.

O günkü savaşta Ayıntaplı Tahir çavuşun elinden silâhı düşmüştü. Karşısındaki düşman sırıttı. Kahkahalar savurdu, sanki:

— Şimdi ne yapacaksın? Demek istiyordu.

Tahir çavuş, kuşağı arasından kamasını çekti:

— Kamam da var pis domuz! Bu da sana yeter.

Diye haykırdı. Düşman neferinin üzerine atıldı. Kahkahalar akan hançereden şimdi ölüm hırıltıları fırlıyordu. Fakat düşman eri ölmeden önce süngüsünü Tahir çavuşun karnına sokmuş. bağırsaklarını dışarıya çıkarmıştı.

Yiğit çavuş, inanılmaz bir metanetle bağırsaklarını topladı. Siperlerimize girebildi.

Yatırıldığı hastanede ruhunu teslim ederken:

— Çok şükür Tanrım, dedi, Rus çizmeleri altında ölmedim.

Tarihî Fıkralar:

BÜYÜK DÜĞÜN

Sultan Süleyman; şehzadelerini sünnet ettirdiği zaman, çok büyük bir düğün yaptı. Bütün İstanbul günlerce eğlendi. Dü-

ğünün en güzel zamanında padişah, damadı İbrahim Paşaya sordu:

— Evlendiğin vakit yaptığın düğünle bu düğünü karşılaştır. Hangisi daha mükemmel oldu?

— Benim düğünüm efendimiz.

— Nasıl olur?

— Benim düğünüme dünyanın en büyük hükümdarı olan siz, şeref verdiniz. Halbuki bu düğünde bu kadar yüksek misafir yok.

Gülüyorum

SALGIN HASTALIK

Çiçek hastalığından ölen bir çocuğu mezara koyarken kadının biri feryat ederek koşar, gelir:

— Sakın oraya gömmeyin. Çiçek salgındır. Şuracıkta benim oğlum yatıyor, hastalık ona geçer sonra... der.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

17 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 52 — FİYATI 15 Kuruş.

LEOPAR
LEYLEK
LEYLÂK
LÛGAT
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
L-2
LEVHA
LİNYİT
LÜFER
LOKOMOTİF
LİRA

Bunları biliyor musunuz ?

ÇEŞİTLİ BİTKİLERİN VATANLARI.

Lâhana eskiden yalnız Mısır'da yetişirdi. Oradan dünyanın her tarafına yayılmıştır. Çilek bitkisinin vatanı Güney Amerika'da Şili'dir. Balkabağı, Meksika'dan dünyanın her tarafına yayılmıştır.

GÖKTAŞLARININ AĞIRLIĞI

Uzaydan her ay yeryüzüne düşen göktaşlarının ağırlığı, astronomi bilginlerince 50,000 ton olarak hesaplanmaktadırlar. Bu göktaşları, eskiden Mars ve Jüpiter gezeğenleri arasında varken, sonradan dağılmış bir gezeğenin parçalarıdır. Büyük göktaşları, zaman zaman yeryüzü üzerinde kraterler (yanardağ ağzına benziyen çukurlar) açmışlardır.

AÇLIĞA EN ÇOK DAYANAN HAYVAN

Bazı balıklar 100 gün aç kalabilirler. Köpek balıkları 112 gün aç kalmaktan zarar görmez. Timsahlar ise hiç bir şey yemeden 2 yıl yaşayabilirler. Timsah yavruları ise, yumurtadan çıktıktan sonra, hayata 6 ay hiç bir şey yememekle başlarlar.

GÖKTE NE KADAR YILDIZ GÖREBİLİRİZ?

Geceleri gökyüzü her zaman ayni şartlar altında gözükmez. Sağlam bir insan gözü; bulutsuz ve açık bir gecede 3 - 4 bin yıldız görebilir. İnsan gözünün, zaman zaman görebildiği yıldızların toplamı ise on bine yaklaşır.

GÖK GÜRÜLTÜSÜNÜN SEBEBİ

Gökteki bulutlar arasında veya bulutlarla toprak arasında meydana gelen elektrik akımlarında hava ısınır, ve havada kuvvetli dalgalar meydana gelir. Bu dalgaların meydana getirdiği gürültüye «gök gürültüsü» denir.

ezzin Ali Paşa yer almıştı. Donanmamızın levent sayısı 25 bini geçmiyordu. Bunların da 2,500'ü yeniçeri askeriydi.

Yeniçeriler ateşli silâhlarla, diğer askerler ise kesici ve delici (kılıç, balta, ok) silâhlarla teçhiz edilmişlerdi.

Buna karşılık, düşman askerlerinin hepsinde ateşli silâhlar vardı. Düşman armadası hem silâhça, hem sayıca, hem de asker çokluğu bakımından bizim donanmamızdan kat kat üstündü. Ayrıca da, Osmanlı donanmasının forsaları (kürekçileri) kâmilen hıristiyandı. Borda bordaya savaşlarda bu forsalar, düşman tarafını tuttular. Sonra, Kaptanı Derya Müezzin Ali Paşa, donanma içinde bulunan Uluç Ali Reis gibi tecrübeli deniz kurtlarının plânlarını nazarı itibara almadı. Savaş beş saat sürdü. Neticede, donanmamız yenilgiden kurtulamadı. Gemilerimizin çoğu yanmış, pek çoğu da Akdenizin mavi sularına gömülmüştü. Ancak, 42 yelkenli, Çanakkale Boğazına doğru yol almaya başlamıştı. Halbuki, düşman kaybı, 15 kadırgayı geçmiyordu.

Fakat, Türkün yenilmez kuvveti, çok geçmeden muhteşem bir donanma hazırladı. Barbarosların kahraman torunları, düşmana, Akdenizi dar ettiler; 1581'de cereyan eden Tunus açıklarındaki savaşlarda, Lepanto mağlûbiyetinin intikamını kat kat aldılar.

Büyük Sadrıâzam Sokullu Mehmet Paşanın himmeti ve Kılıç Ali Paşanın gayretiyle bir kış mevsimi içinde yeniden bir donanma meydana getirilmişti.

Kıbrısın, ordularımız tarafından fethinden sonra, karşısına Venedik elçisini çağıran Sokullu: «Biz sizden Kıbrısı almak suretiyle bir kolunuzu kesmiş o'duk. Siz donanmamızı Lepanto'da yakmakla, ancak sakalımızı traş etmiş oldunuz. Bir kol yerine gelmez ama, kesilen sakal daha kuvvetle biter.» sözlerini söylemişti. Hakikaten de dediği olmuştu.

LETONYA :

Letonya, Avrupanın küçük bir devletidir. Baltık kıyısında

bulunur. Kuzeyini Estonya, doğusunu Sovyetler Birliği, güneyini Litvanya çevirir. Batısında da Baltık Denizi ile Riga Körfezi yer alır.

Letonyanın alanı 65,791 kilometre karedir. Nüfusu 2 milyonu bulur. Baş şehri Rigadır. Tarıma elverişli toprakları vardır. Ormanları da oldukça geniştir. Hayvancılığı ileridir. Bilhassa inek, domuz çok beslenir. Tahıl ekilir. Şeker pancarı yetiştirilir. Endüstri bakımından da hayli ilerde sayılan Letonya, muhtelif yıllarda değişik milletlerin saldırılarına uğramış; böylece devamlı olarak bağımsızlığını koruyamamıştır. 1940 yılında bu minik devleti Rus orduları işgal etmiştir. O zamandan beri Letonya Rusya topraklarına katılmıştır. Fakat bu katma olayı dünyaca tanınmamıştır.

LEVAZIM :

Ordumuzda askerî sınıflardan biri de levazım şubesidir. Levazım dairesi, ordunun ihtiyacını karşılama işleriyle uğraşır.

LEVENT :

Tarihimizde, Yeniçeri teşkilâtının bulunduğu sıralarda, denizci erlerimize de leventler denilirdi.

Venedikliler de; bizim dilimizden alınma olan bu kelimeyi, doğululardan kullandıkları askerler için «levanto» şeklinde söylerlerdi.

Yüzyıllar boyunca, sancağımıza şanlı zaferler kazandıran leventler, zamanla bozulmuşlardı. Savaş gemilerinde eksilen leventlerin yerine «Kaptan Paşa Eyaleti» denilen eyalet delikanlılarından yeni leventler alınırdı. Karadeniz kıyılarında, Karadenizi Ruslara karşı korumak gayesiyle yerleştirilen leventler ora halkının şikâyeti üzerine İstanbul'a alındılar. Şimdi, Levent adını taşıyan semtin yerinde eskiden mevcut bulunan bir çiftli-

ğe yerleştirildiler. Bu suretle bugün, İstanbulun bu semti Levent adiyle anılmaktadır.

Bundan başka, yakışıklı, boylu bir insanı anlatmak için de «levent gibi bir delikanlı» ifadesi kullanılır.

LEVHA :

Levha, çerçeveli veya çerçevesiz bir yazıdır. Levhalar, asılmak için yazılırlar. Kapılara, sokak başlarına asılırlar.

Bir yazının veya okuma parçasının başındaki kalın yazıya da «serlevha» denilir.

LEVREK :

Levrek, bir balık cinsidir. Bu balık pullu, beyaz etli, irice yapılı bir deniz hayvanıdır. Tavası, haşlaması pek lezzetli olan levrek, volta ile derin sularda avlanır.

LEYLÂK :

Leylâk, zeytingillerden bir ağaçtır. Güzel kokulu olan leylâk çiçekleri beyaz, pembe veya mavi renkte olurlar.

Leylâk ağacının asıl vatanı İran'dır. Oradan Avrupaya ve Amerika'ya götürülüp üretilmiştir.

Leylâk ağaçlarında, çiçekler açtığı zaman ortalığa tatlı ve iç açıcı bir koku yayılır.

LEYLEK :

Leylek, turna ve balıkçıl, ayni kuş türünün ayrı cinslerini teşkil eder.

Leylek, uzun bacaklıdır. Gagası sivri, boynu da uzundur.

Bazan, kanat uçları arasındaki mesafe 2,5 metreye yaklaşır. İlkbaharda, yazın müjdecileri olarak yurdumuza gelen leylekler, hemen yuvalarını yapmaya koyulurlar. Hemen hemen her leylek, daima kendi yuvasına döner. Her sene, gelir gelmez taşıdığı çöplerle, paçavralarla yuvasını yeniden düzene sokan leylek; çiftçilere büyük faydalar sağlayan bir kuştur. Yuvasını baca üstlerine, köy evlerinin damlarına, ağaçların çatallı yerlerine kurar.

Leylek, pulluk izinden, çiftçinin arkasından yürür. Yılanları, böcekleri, kurbağaları toplar, yer. Bahçelerde, tarlalarda dolaşır; su kenarlarında gezinir. Çekirgeleri pek sever. Leyleğin gagası ile bacakları kırmızıdır. Tüyleri siyah ve beyaz renklerle kaplıdır.

Leylekler, yaz süresince yumurtlarlar, yavru çıkarırlar. Sonbaharda toplanıp, sıcak memleketlere göç ederler. Bu sebeple, bu sevimli kuşlar, göçmen kuşlardan sayılır. Kış sonlarında, ilkbahar mevsiminde gözlerimizi mavi göklere çevirir, «hacıbaba» ları ararız. Onları gördüğümüz zaman içimizden yaza kavuşmanın engin sevinci taşar; ellerimizi çırparız. Hele leyleği uçarken görmüşsek «Bu yaz çok gezeceğiz» deriz. Bir dala konmuş görürsek, gezemiyeceğimizi düşünerek üzülürüz.

Yaramaz çocuklar, bazan leylekleri şu seslenişle kızdırmaya çalışırlar:

Leylek leylek havada,
Yumurtası tavada...
Geldi bizim hayada...
Hayat kapısı yıkıldı,
Burnu çamura tıkıldı.

Leylek leylek lekirdek!
Hani bana çekirdek?
Çekirdeğin içi yok;
Leylek babanın dişi yok.

Kara leylek, ak leylek,
Biraz bana bak leylek
Sonra boyun kırarak
Haydi bir lâk lâk leylek...

Leyleğin çeşit nevileri vardır. Hint leyleği, subay leyleği, orman leyleği gibi...

LHASA (Lasa okunur) :

Lhasa, Tibetin başkentidir. Denizden 3,532 metre yüksekte bulunur. Yanından Kiçu nehri geçer. Nüfusu 20 bin kadardır. Dokumacılığı, altın ve gümüş işleri önemlidir. Şehir manastırlarla doludur. Tibetin hükümdarı Dalay Lâma, Lhasa'daki sarayında oturur. Bugün Lhasa şehri Komünist Çinlilerin işgali altındadır.

LİBERYA :

Liberya, Afrikanın sayılı bir kaç bağımsız devletinden biridir. Kıt'anın batısına düşer; halkı tamamen zencidir.

Liberyanın kuzey batısında İngilterinin Sierra Leone, doğusunda Fransanın Fildişi sahili; kuzeyinde yine Fransanın Guinée (Gine) sömürgesi yer alır. Memleketin güneyini, 560 kilometre uzunluğundaki bir kıyı ile Guinée (Gine) körfezi çevirir.

Liberya Cumhuriyeti 1822'de kurulmuştur. 1847 yılına kadar da Amerika Birleşik Devletlerine bağlı kalmıştır. Bu tarihten sonra da, tam bağımsızlığına kavuşmuştur. Yüz ölçümü 94,500 kilometre kare olan Liberyanın nüfusu bir buçuk milyon kadardır. Cumhuriyetin başşehri deniz kıyısında Monrovia'dır. İklimi hayli sıcak olan Liberyanın başlıca ürünlerini şekerkamışı, kahve, pirinç ve kakao teşkil eder.

LİBYA:

Libya, kuzey Afrika devletlerinden biridir. Burası eskiden Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeydi. Trablusgarp vilâyeti olarak anılırdı. 1911 de İtalyanlar Trablusgarp vilâyetimize denizden saldırdılar; karaya asker çıkardılar. Binbaşı Mustafa Kemal Beyin idaresindeki askerî birliklerimiz, düşmana, kahramanca karşı koyarken, Balkan sınırlarımızda, «Balkan Savaşı» çıktı. Bunun üzerine Trablusgarbı, İtalyanlara bırakmak zorunda kaldık.

İkinci Cihan Savaşına kadar, bir İtalyan sömürgesi olarak kalan Libya; İngiliz ve Amerikalıların yardımı ile sömürgelikten kurtuldu;bağımsız bir devlet oldu. Daha doğrusu Libya kırallığının geleceği ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtı meşgul olmaktadır.

Libyanın alanı 1,773,000 kilometre karedir. Nüfusu 900 bin kadardır.

LİCE :

Lice, Diyarbakır vilâyeti kazalarından biridir. İki nahiyesi ile 129 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 26,721'dir.

Lice, Diyarbakırın 70 kilometre kuzey doğusunda yer alır.

LİDYALILAR :

Eskiden, bugünkü Gediz ve Menderes ırmaklarının suladığı alana **Lidya** denilirdi.

Proto-Hititler Orta Anadoluya yerleştikleri zaman burada, Luvi adını taşıyan bir kavim yaşıyordu. Zamanla buraları elden ele geçti; nihayet Lidyalıların elinde kaldı. Luvilerle, Lidyalılar arasında bir kan ve kültür bağı olduğu anlaşılmaktadır. Lidyalıların dili Luvilerin diline çok benzemektedir. Lidyalılar batı komşuları İyonyalılarla ticaret yapmışlardır. Zaman zaman ku-

zey komşuları olan Frikyalıların egemenliğini kabul etmek zorunda kaldılar. Buna karşılık, sık sık Asurlularla askerî ittifaklar yapmışlardır.

Milâttan önce, yedinci yüzyılda Kimmerlerin Anadoluya girip Frikya devletini yıkması üzerine istiklâllerine kavuştular. Şahin Kırallar sülâlesinden, **Giges** zamanında parlak bir devre kavuştular. Giges, memleketi barış içinde yaşatmış; devletin ticaretini geliştirmiştir. Ayrıca, **Efes'ten Sard** şehrine kadar uzanan ve **Elâm** devletinin merkezi olan **Sus** şehrine kadar varan meşhur Kıral yolunu da Kıral Giges yaptırmıştır. (M. Ö. 652) de Kimmerlerin saldırışları karşısında dayanamayan Lidyalılar yenildiler; Kıral Giges te ölüler arasındaydı.

Yıllar sonra Giges'in oğlu Asürlularla anlaştı; Kimmerlere saldırdı. Böylece, Kimmerleri Anadoludan atmaya muvaffak oldu. Bir süre sonra, devletin başına Kıral **Alyat** geçti. Lidya devletinde yeniden mes'ut bir devre başladı. Kıral Alyat, devletin sınırlarını, doğuda Kızılırmak nehrine kadar genişletti. Burada İran'lı kıral **Kiyaksar**'ın genişlettiği sınırlara dayandı. Neticede iki devletin orduları, M. Ö. 585 yılında Kızılırmak boylarında karşılaştılar; 5 yıl süren kanlı savaşlara katıldılar. Yenen ve yenilenin belli olmadığı bir anda güneş tutuldu. Böylece savaşı tatlıya bağlayıp barış yaptılar.

Şahin Kırallar sülâlesinin en ünlü hükümdarı **Krezüs'tür**. (M. Ö. 560 - 546).

Krezüs zamanında, Lidya çok parlak yıllar yaşamıştır. Başkent **Sard** şehri kıymetli eserlerle ve altınlarla dolup taşmıştır. Bu zamanda devlet, tam mânasiyle Yunan kültürünün etkisi altında kalmıştır. Milâttan önce 546 da **Perslerin** kıralı **Kurus** Lidyaya saldırdı. 14 gün içinde Sard'ı aldı. Böylelikle Lidya devleti de bağımsızlığını kaybederek tarihin derinliklerine gömüldü.

Lidyalıların uygarlığı ileriydi. Ticarette gelişmişlerdi. İlk parayı basan da yine onlardır.

Ön Asyadaki meşhur Kıral Yolunu onlar yapmışlardı. El

san'atları, keramik işleri ve maden işçiliği bakımından da değerli ustalar yetiştirmişlerdir. Çok tanrılı bir dinleri vardı. Kültürde, Yunanlıların tesiri altında kalmışlardı.

LİECHTENSTEİN (Lihtenştayn okunur).

Liechtenstein, Orta Avrupada, Tyrol (Tirol) ile İsviçre arasında yer almış minik bir devletçiktir.

Alanı 159 kilometre kare olan Prensliğin nüfusu 10 bini biraz geçer. Baş şehri 2000 nüfuslu Vaduz kasabasıdır. Bu prenslik 1866'ya kadar Alman konfederasyonuna dahildi. 1866'da Avusturya idaresine geçti. 1918'de bağımsızlığına kavuştu.

Memleketin posta şebekesini 1920'den beri İsviçre idare eder. Tarımı oldukça ileridir, Liechtenstein sık sık çıkardığı pulları ile meşhurdur.

LİMA :

Lima, Peru Cumhuriyetinin başşehridir. Denizden uzaklığı 11 kilometredir. Rimac suyu üstündedir. Şehir 1535'te kâşif Pizarro tarafından kurulmuştur. Bugünkü nüfusu yarım milyonu geçmektedir. Lima'nın üniversitesi, Amerika kıt'asının en eski üniversitesidir.

LİMAN :

Gemilerin rahatça barınabildikleri ve kolayca yük alıp verdikleri kıyı şehirlerine liman denilir. En güzel limanlar koylarda, körfezlerde kurulan limanlardır. İstanbul, İzmir, İskenderun limanları gibi...

LİMAN VON SANDERS:

Meşhur bir Alman generalidir, 1855'te doğdu, 1929'da Münich'te öldü.

1913'te, ordumuzda hizmet etmek üzere Türkiyeye gönderildi. 1914'te Birinci, 1915'te de Çanakkale'de Beşinci Türk ordularına komutan oldu. Çanakkale Savaşlarından sonra, Filistindeki ordularımızın başına geçirildi. Birinci Cihan Savaşı sona erince İngilizlerin eline geçti; Maltaya sürüldü. Maltada «Türkiye'de 5 yıl» adlı bir kitap yazdı. Mağrur, kendini beğenmiş bir insandı.

LİMİTED, LİMİTET :

Ortaklarının sorumluluğu koydukları para ile sınırlanan şirkete «Limited şirket» adı verilir.

LİMNİ :

Ege denizinde, Anadolu kıyılarına yakın bir Yunan adasıdır. Alanı 477 kilometre karedir. Nüfusu 27 bini bulur. Adanın merkezi Limni (Kastro) şehridir. Zeytinlikleri ve bağları meşhurdur. Bu ada uzun yıllar Osmanlı sınırları içinde kalmıştı. Birinci Cihan Savaşı sonunda Osmanlı devleti ile Müttefikler arasındaki Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) bu adada imzalanmıştı.

LİMON :

Limon, sağlığımıza büyük faydalar sağlayan bir meyvadır. Sarı kabuklu, hoş kokulu olan bu meyvayı limon ağacından elde ederiz.

Limon da portakal gibi turunçgillerdendir. Tadı ekşidir. Vitamini gayet boldur.

Limonu bol yemek, suyundan limonata yapıp içmek çok faydalı olur.

LİMON AĞACI :

Turunçgillerden olan limon ağacının eski vatanı İran'la

İrak arasındaki sıcak topraklardır. Türkiyemizin güney ve batı bölgelerinde bu ağaca, sık sık rastlanır.

Limon ağacının kerestesi mobilyecilikte kullanılır. Limon, sıcak ülkeleri sever.

LİMONATA YAPMAK :

Yazın misafirlerimize serin limonatalar sunarız. Limonata yapımında limon, su ve şeker kullanılır. Önce limonların suyu sıkılır. Yine bir limonun da sarı kabuğu üstten ince şekilde rendelenir. Elde edilen sarı su, limon suyuna katıştırılır. Bunun içine de münasip miktar şeker atılır; iyice karıştırılır. Elde edilen sıvı ince bir süzgeçle süzülerek bardaklara doldurulur, misafirlere ikram edilir. İyi bir limonata yapmak için bir bardak suya 8 kahve kaşığı toz şeker, altı kahve kaşığı da limon suyu koymak gerekir.

Eğer limonatanın içine, bir iki taze nane yaprağını da ezip koyarsak, limonatamızın kokusu da tadı kadar hoş olur.

LİMONLUK :

İklimi soğuk memleketlerde, kapalı camekânlarda limon yetiştirirler. Bu camekânların içinde, soba veya mangal yakarak sıcaklığı daima yüksek tutarlar. İşte, böyle yerlere «limonluk» adı verilir. Limonluklarda turfanda sebzelerle çiçekler de yetiştirilir.

LİNCOLN :

Abraham Lincoln 1809'da Kentucky'de Big South Fork'ta doğmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinin on beşinci reisicumhurudur. Babası marangozdu. Zenci esaretini kaldıran odur. 14 Nisan 1865'te Washington'da Ford tiyatrosunda bir temsili seyrederken Zenci aleyhtarlarından bir suikastçi tarafından öldürülmüştür.

LİNOLEOM :

Bir nevi taban muşambasıdır. Bezir yağı sürülmüş jüt beziyle, mantar tozundan yapılır. Bu muşamba 1860 yılında İngiliz Walton tarafından bulunmuştur.

LİNOL İŞLERİ (okullarda):

Okullarda, resim - iş derslerinde linol çalışmaları da vardır.

Kalın linoleom üzerine dilediğimiz şekilde bir resim çizeriz. Sonra da bu çizdiğimiz şekli, jilet veya sivri uçlu bir çakıyla oyarız. Linolün üzerine istampa mürekkebi, çini mürekkep veya boya sürüp resim kâğıdına basarız.

LİNOTİP :

Matbaacılıkta kullanılan ve harfleri satır halinde dizip döken makinadır.

LİRA :

Lira deyince ilk akla gelen, sarı liradır. Bizde sarı lira, 7 gram 25 santigram ağırlığında bir altındır.

Ayrıca, Birinci Cihan Savaşından sonra altın paranın karşılığı olarak bastırılan kâğıt paralara da «lira» adı verilir. Devletlerin zenginliklerine göre, kâğıt liranın da değeri değişir.

Bir Türk lirası 100 kuruştur.

LİTRE «L» :

Sıvı cisimlerin ölçü birimi litredir. Bir litre, bir desimetreküp büyüklüğüne eşit bir hacmi ihtiva eden bir kabdır. Eni, boyu ve derinliği birer desimetre olan bir teneke kutu, tam bir litre demektir. Fakat, daha kullanışlı olmak düşüncesiyle, litre-

ler, daima silindir şeklinde yapılmaktadır. Çünkü. silindir şeklindeki bir kab zeytinyağı küpüne veya gazyağı tenekesine pek kolay girer. Bu sebeple, dükkânlarda kullanılan litreler daima çinko veya tenekeden yapılmış silindir kablardır. Ama ne olursa olsun. bir litrenin hacmi, mutlaka bir desimetre kübün hacmine denk olur.

Bir litre, tam olarak bir desimetre kübün aldığı, +4° deki arı suyun hacmidir. Suyun yoğunluğu 1 olduğundan +4° deki bir litre arı su, bir kilogram ağırlığa eşittir. Diğer sıvıların yoğunlukları, suyun yoğunluğuna uymayacağından; bu şekildeki sıvıların litre ağırlıkları değişik olur. Meselâ bir litre yağ, hiç bir zaman bir kg. yağ olamaz.

Litre kısaca (L) harfiyle gösterilir. Meselâ on litre (10 L) şeklinde yazılır.

Litrenin askatları ve katları vardır.

LİTRENİN ASKATLARI :

Litrenin askatları da, uzunluk ölçüleri birimi metrede olduğu gibi onar onar küçülürler.

Bunlar sırasiyle şunlardır: Desilitre - Santilitre - Mililitre.

Desilitre: «dl»:

Desilitre, «dl»: Litreden on defa daha küçüktür. Bir desilitre, litrenin onda biridir. $1 \text{ L.} = \frac{1}{10} \text{ dl.}$

Desilitre kısaca «dl» şeklinde yazılır.

Santilitre «cl» :

Santilitre litrenin ($\frac{1}{100}$'ü) yüzde biridir. Bir litre içinde 100 cl vardır. 1 L = 100 cl. Bir desilitre içinde de 10 «cl» bu-

lunur. Santilitre kısaca «cl» harfleriyle gösterilir.

Mililitre «ml»

Bir mililitre «ml» santilitreden on defa daha küçük bir sıvı ölçüsüdür. Bir milimetre, litrenin binde birine eşittir. 1 L = 1000 ml. Mililitre, santilitrenin onda biri, desilitrenin yüzde biridir. Bu da kısaca «ml» harfleriyle gösterilir.

LİTRENİN KATLARI :

Litrenin katları da onar onar büyürler. Litrenin katlariyle, ekseriya tahıl gibi taneli ürünler ölçülür.

Litrenin katları da şunlardır: Dekalitre - Hektolitre.

Dekalitre «dal»:

Dekalitre, litrenin «10» katıdır. Dekalitrenin yazılışı da «dal» şeklindedir. 1 dal = 10 L.

Hektolitre «hl» :

Hektolitre (hl) litrenin 100 katıdır. Bir hektolitre içinde «10» dekalitre ve «100» litre vardır.

Hektolitrenin de yazılışı «hl» şeklindedir. 1 hl = 100 L. Hektolitreden büyük katlar kullanılmamaktadır.

LİTUANYA :

Lituanya, Baltık memleketlerindendir. Kuzeyinde Letonya, doğusunda ve güneyinde Polonya bulunur. Batısını Baltık denizi ile Doğu Prusya kuşatır. Küçük bir Avrupa devletidir. Alanı 61.300 kilometre karedir. Nüfusu 3 milyona yaklaşır. Cumhuriyetin baş şehri Vilnius (Vilno) şehridir. 1940 yılındanberi

Rusyanın işgali altında bulunan Lituanyada tarım oldukça ileridir. Patates ve tahıl bol elde edilir. Hayvancılık, sütçülük ileridir. İklimi serttir. Ruslar Lituanya'yı topraklarına katmışlardır. Fakat bu katma olayı dünya milletlerince tanınmamaktadır.

LİTYUM :

Lityum, bir madendir. Kimyasal simgesi «Li» harfleriyle gösterilir. Yoğunluğu da 0,59 dur. Görünüşü ve parlaklığı itibariyle gümüşü andırır.

LİVİNGSTONE «Livingstın okunur»:

David Livingstone 1813'te İskoçyada doğdu. Misyoner (din adamı) olarak yetişti. Sonunda, talih ve tesadüfler onu, Afrika vahşileri arasına sürükledi. Yıllarca, Afrikanın balta girmemiş, beyaz insan ayağı basmamış ormanlarında dolaştı. Yeni, yeni yerler buldu. Böylece Afrikayı medenî âleme tanıtarak bu kıtanın başlıca kâşiflerinden biri oldu. Zambezi nehri ile Victoria çağlayanı'nı ilk bulan odur.

1857'de «Misyonerlik gezileri ve Afrika güneyinde araştırmalar» adlı eserini yayınladı. Bu eserinden sonra, İngiltere hükümeti tarafından tekrar Afrikaya gönderildi. Nyasa gölünü keşfetti. 1864'de Londraya dönünce, ikinci eseri olan «Zambezi nehri ve kolları »adlı kitabını yayınladı. 1865'te tekrar Afrikaya döndü. Nil'in kaynaklarını aradı. Yıllarca izi kayboldu. Yerliler tarafından öldürüldüğü söylentileri yayıldı. Ama, bir gazeteci gezgin olan Stanley; Livingstone'ı Tanganika gölü yakınında buldu. İki yıl sonra da, vahşi Afrika ormanları arasında, kendisine çok bağlanan zencilerin yanında dizanteriden öldü. Geçtiği yerlerdeki yerliler Livingstone'ı çok sevmişlerdi. O da onları medenîleştirmek için çırpınmıştı. Öldüğünde, yerliler Livingstone'ın kalbini çıkardılar, Afrika topraklarına gömdüler; cesedini de İngiltereye yolladılar. Mezarı Westminster'dedir.

LİZBON :

Lizbon, Portekiz cumhuriyetinin baş şehridir. Avrupa'nın

batısında, Atlas Okyanusu kıyısındadır. İçinden Tagus nehri geçer. Hattâ şehir, bu nehrin ağzında, denizden 14 - 15 kilometre içerdedir. Böyle olmakla beraber Portekizin başlıca limanıdır. Nüfusu yedi yüz bini geçer.

Lizbonda askerî tersaneler ve şantiyeler vardır. Tarihî yapıları ve kütüphaneleriyle meşhurdur. Tarih boyunca Fenikelilerin, Kartacalıların, Romalıların ve Müslümanların eline geçen şehir 1755 yılında vukubulan bır depremde yıkılmış, aşağı yukarı 30 bin sakinini kaybetmiştir.

LİZOL :

Katrandan çıkarılır. Koyu renklidir. Yağa benzer bir sıvıdır. Mikrop öldürücü olarak kullanılır. Helâlara, lâvabolara, musluk taşlarına dökülür.

LOBUT :

Bir jimnastik aracıdır. Tutulduğu yeri ince, dibi kalındır. Şişeye benzer. Ağaçtan yapılır. Kol hareketlerinde kullanılır.

LOCA :

Tiyatro ve sinemalarda, bölmelerle ayrılmış, 3 - 5 kişi alacak kadar büyüklükte yapılan hususî yerlere loca adı verilir. Tiyatroların ön, sinemaların ise arka locaları makbuldür.

LODOS :

Güney yönünden esen rüzgâra lodos denir. Lodos rüzgârı ılık olur, çok defa da yağmur getirir (Akdeniz, Ege bölgelerinde).

LOİRE (Luar okunur):

Luar nehri, Fransanın en uzun akar suyudur. 1,010 kilo-

metredir. Orta Fransada, Cévenne dağlarından doğar. Atlas Okyanusuna akar.

LOKANTA :

Para karşılığı, dilediğimiz yemeği yediğimiz düzenli aşçı dükkânlarına, lokanta denilir.

LOKOMOTİF :

Lokomotif, demiryolu üzerinde vagonları çeken makinadır. Buharla, mazotla, benzinle ve elektrikle işleyenleri vardır. Memleketimizdeki lokomotiflerin çoğu buharla çalışır. Mazotla işleyenleri de çoktur. Son yıllarda Sirkeci ile Soğuksu arasında hatlarda elektrikli trenlerin çalıştırılma hazırlıkları yapılmaktadır.

Lokomotifin mucidi ve pratik olarak yapıcısı Stephenson adlı bir İngilizdir.

Bugünkü lokomotifler çok gelişmiş bir durumdadır.

LONDRA :

Dünyanın en büyük, en kalabalık şehirlerinden olan Londra, Büyük Britanya adasının güney doğusundadır. Taymis (Tamise - Thames) nehrinin ağzındadır. Nehrin iki yakasında kurulmuştur. Denizden 65 kilometre içerde bulunur. Fakat, Taymis nehrinin halici, geniş bir limanı andırır. Bu suretle büyüklü küçüklü yüzlerce gemi rahatça Londra rıhtımlarına yanaşabilir.

Taymis nehri üzerinde 12 köprü vardır. Bu köprülerden yayalar ve taşıtlar geçer. Ayrıca, 6 tane de demiryolu köprüsü bulunur. Bunların üzerinden de trenler geçer. Nehir altından geçen tünellerin sayısı sekizi bulur.

Londra, modern binalariyle, tarihî yapılariyle çok önemli bir yerdir. İçinde milyonları barındıran ve Nevyork'tan sonra dünyanın ikinci büyük şehri olan Londra, İngiltere İmparatorluğunun baş şehridir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

TANRININ AÇTIĞI YOL

Ruslara yıllarca kafa tutan, kahramanlık menkıbeleri dilden dile bütün dünyaya yayılan Şeyh Şamil; bir savaş sonu dinlenmek ve derlenmek için yerleştiği avluda bir sabah ansızın uyandırıldı.

— Baskına uğradık.

Çeşitli baskınlar yapmış olan akıncıların, basılmanın kötülüğünü çok iyi bildiklerinden olacak, endişeleri gözlerinden okunuyordu. Şeyh Şamil sâkin görünmeyi uygun buldu. Sabah çayını kaynatmak üzere yakılmış ocağa doğru ilerledi:

— Atları hazırlayın, dedi.

Atı getirilirken secdeye kapandı. Tanrıdan yardım ve kolaylık diledi. Sonra ansızın doğruldu. Lezgilerin kıvrak raksına başladı. Az önce kılıçtan geçirilmek tehlikesiyle yürekleri titreyen yiğitler, yıllardır oynadığını görmedikleri şeyhlerine el vurup tempo tutuyorlardı. Endişe, korku yüreklerinden uçmuş, gitmişti. Şeyh en coşkun demde atına sıçradı:

— Haydi yiğitlerim, Tanrının açtığı yoldan geçelim!

Şahlanan atlar, düşman çenberini parçaladı. Bütün akıncılar kurtuldu.

Tarihî Fıkralar:

ÖVÜNÇ DERECESİ

Şeyh Şamil, uzun seneler kahramanca çarpıştıktan sonra pek üstün düşman kuvvetleri tarafından esirlik zincirleriyle bağlandı. Hürriyet kartalına düşmanlar iyi muamele ediyorlardı. İyi niyetlerini göstermiş olmak üzere Rus veliahtının düğününe de çağrıldı. Çar iltifat etti.

— Böyle mes'ut bir günde, sizin gibi büyük adamı misafirim görmekle övünç duyuyorum.

Şeyh Şamil sükûnetle karşılık verdi:

— Eğer Çar hazretleri esirim ve misafirim olsalardı; ben daha çok övünç duyardım.

Gülüyorum

TUTULAN AY

Bir gün ay tutulmuştu. O sırada Fatihte zengin ahbaplarımdan Rahmi Toraman'ın evinde bulunuyordum.

Rahmi Toraman yüzünü buruşturdu:

— Buradan iyi görünmüyor. Gidip Kandilliden seyretmeli.

— İyi ama, gidinceye kadar ay kurtulur.

— Rasathane müdürü çok yakın dostumdur. Hatırımı kırmaz, tekrar tutturur.

OLDU

Bektaşiye:

— Abdestsiz namaz olur mu? demişler.

— Ben kıldım, oldu, demiş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN Teknik Sekreter EJDER AKISAN - Yayımlıyan : AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYIN. EVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

24 Aralık 1954, Cuma — Sayı: 53 —Fiyatı: 15 Kuruş.

AKIŞAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-1
MADENSEL BAROMETRE
MADEN KÖMÜRÜ
MACARLAR
MAKARA
MAHYA
MALTA ERİĞİ
MANDOLİN
MANDALİNA
MANDA
MAMUT

Bunları biliyor musunuz ?

KATI OLMAYAN MADEN

Cıva, tabiatta sıvı halinde bulunan yegâne madendir. Kaynatıldığı zaman su gibi buhar olup, havaya uçar. Soğutulunca da donar. Bu yüzden soğuk kuzey ülkelerinde; cıvalı ısı ölçerler yerine, ispirtolu ısı ölçerler kullanılır.

BARUTU KİM BULDU?

Avrupalılar, barutun 14. yüzyılda yaşamış Schwartz (Şvarts) adlı bir Alman rahibi tarafından bulunduğunu iddia ederler. Halbuki eski Hintliler; bir kısım odun kömürü, bir kısım kükürt ve beş kısım güherçileyi bir araya katarak barut yapmasını biliyorlardı. Büyük İskender'in askerleri; Hint Seferinde, «şimşek ve gök gürültüsü» nü harb aracı olarak kullanan Hint askerlerini gördüklerini söylemişlerdir. Keza Araplar İspanya'da Malaga'yı zaptederken Schwartz'tan yedi yüz yıl önce (712'de) barut kullanmışlardır.

İNSAN SESİ NE KADAR UZAKTAN DUYULABİLİR?

Sıcak ve kurak ülkelerde insan sesi 200 metreden duyulur. Halbuki Kuzey Kutbunda, açık ve buzlu arazide 30 kilometre öteden bağıran bir insanın sesi işitilebilir.

ATLAR AYAKTA NASIL UYUYOR?

Canlılar uyurken ayak kasları dinlenir, bu yüzden uyuyan canlılar yatar. Halbuki atların dört ayağı, onları, kasları çalışmaksızın da ayakta tutmağa yeterlikte bir destektir. Bu yüzden atlar ayakta uyuyabilirler.

DÜNYANIN EN BÜYÜK HEYKELİ NEREDEDİR?

Dünyada bulunan en büyük heykel, New-York (Niyu-York) taki meşhur «Hürriyet Heykeli» dir. Bu heykel üzerine konulduğu yer ile beraber 90 metre yüksekliktedir. Heykeli, on senelik yorucu bir çalışma sonunda Fransız heykeltraşı A. Bartholdi yapmıştır.

LOZAN BARIŞI :

Atatürk'ün Başkomutanlığında kazanılan büyük İstiklâl Savaşı zaferinden sonra, dünya devletleri, Türk Milletinin haklarını tanımak zorunda kaldılar. Bunun için de Türkiye Büyük Millet Meclisi ile temasa geçtiler; anlaşmak istediklerini belirttiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi kendi üyeleri içinden bir topluluk ayırdı. Bu heyetin başında İsmet Paşa bulunuyordu. Eşsiz Atatürk, gerekli emirleri vermişti. İmzalanacak barışla dünyanın bağımsız ulusları içinde eşit haklara sahip şerefli bir yer alacaktık.

Konferans İsviçrenin Lozan şehrinde toplandı. Bu konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika, Rusya gibi büyük devletler de delegelerini göndermişlerdi. Konuşmalar uzadı, aylarca sürdü. Çetin tartışmalar oldu. Nihayet **24 Temmuz 1923** tarihinde Lozan Barışı imzalandı. Böylece Osmanlı padişahının imzaladığı «Sevr Barışı» zilletinden tamamen kurtulduk. Kapitülâsyonlar kaldırıldı. Tam mânasiyle istiklâlimize kavuştuk. Hatay vilâyetimiz hariç, bugünkü vatan sınırlarımız içinde her türlü hürriyetimize sahip bağımsız bir devlet olduk. Yalnız, Trakya ile Boğazlar bölgeleri, gayri askerî yerler olarak kabul edilmişti. Buralarda tahkimat yapamıyacaktık. Fakat 1936 da imzalanan Montrö Antlaşması ile bu pürüz de hallolundu. Çanakkale ve İstanbul Boğazları üzerinde dilediğimiz tahkimatı yapma hakkını da kazanmış olduk. Büyük Atatürk ömrünün son yıllarında Hatay dâvasını da kazandı. Bize kuvvetli bir devlet ile cennet gibi bir vatan bırakarak aramızdan ayrıldı. Lozan, Mehmetçiğin süngüsüyle yazılmış bir barış anlaşmasıdır.

LÖKLÂNŞE PİLİ :

Löklânşe pili de, elektrik akımı sağlıyan bir elektrik kaynağıdır. Cam bir kavanozun içine, kenarlarından su geçirebilecek silindir şeklinde bir kab koyarız. Kavanoz nişadırlı suyla doldurulur. Ayrıca bu suyun içine yeni bir çinko parçası sarkı-

tırız. Kavanoz içindeki kabın içine de kuru pillerdeki kara tozdan konulur. Ayrıca, bu tozların ortasına karni kömürü yerleştirilir. (Siyah tozlar manganez dioksit parçacıklarıdır.) Kavanozdaki çinkonun ucu ile karni kömürü bir bakır telle bağlanırsa elektrik akımı başlar. Bu akım, kömürden çinkoya doğrudur. Pildeki kömür pozitif +, çinko ise negatif — kutupları teşkil eder.

Böylece meydana getirilen pil de **Löklânşe pili** adını alır. Löklânşe pilleri telgrafhanelerde ve elektrik zillerinde kullanılırlar.

LÛGAT :

Bir yazı içinde, aslı arapçadan veya acemceden gelen kelimeler bulunur ki, bunlara kısaca lûgat deriz

Bazı insanlar bu şekil kelimelerle konuşurlar. Böylelerine de «lûgat paralıyor» denir.

LÛGATÇE :

Minik lûgat kitabı demektir.

LÛGAT KİTABI :

Konuşma ve yazı dilimizde anlamını bilmediğimiz kelimeler vardır. Bu kelimeleri, alfabetik sıraya göre mânalariyle birlikte yazan kitaplara «Lûgat kitabı» denilir. Mânasını kavrayamadığımız herhangi bir kelimeyi lûgat kitabından çabucak öğrenebiliriz. Bizim dilimizde «Osmanlıcadan Türkçeye» ve «Türkçeden Osmanlıcaya» olmak üzere çeşitli lûgat kitapları vardır. Lûgat kitabından çabuk kelime bulma alışkanlığını kazanmak için alfabedeki harf sırasını çok iyi bilmeliyiz.

LUTHER (Lüter okunur):

Martin Luther 1483'te doğdu, 1546'da öldü. Hıristiyan di-

nînde reform yapmıştır. Önce felsefe öğretmeni idi. Sonraları rahip oldu. Papanın dinî kanaatlerine güveni sarsılan Luther, papaya karşı koydu. Onu 95 maddelik bir eserle protesto etti. Böylece Hıristiyan dininde ikileşme görüldü. Papa Lutheri aforoz ettiyse de Alman prensleri Lutherden yana oldular. Çünkü onlar da, kilisenin tahakkümünden bıkmışlardı. Lutherin tarafını tutanlara «Protestan» adı verildi.

Luther İncil'i (Hıristiyanlığın kutsal kitabı) Almancaya çevirdi. Böylelikle İncilin millî dillere tercüme edilmesine yol açtı. Halk, okuduğunu kolayca anladığından Papanın söylediklerinin İncilin anlattıklarına uymadığını kavramış oldu.

Luther; Hıristiyanlıkta reform yapmış bir inkılâpçı olmakla beraber, Alman yazı dilinin de en güzel örneklerini vermiştir.

LUXEMBOURG «Lüksemburg okunur»:

Avrupanın küçük devletçiklerinden biridir. Kıt'anın kuzey batısındadır. Dükalıkla yönetilir. Almanya, Fransa ve Belçika arasına sıkışmıştır. Yüz ölçümü 2.586 kilometre karedir. Nüfusu 300 bine yaklaşır. İklimi soğuktur. Endüstride oldukça ileridir. Tarımı gelişmiştir. Başkenti Luxembourg şehridir.

LUXEMBOURG: «Lüksemburg okunur»:

Lüxembourg dükalığının başşehridir. İçinden Alzette ırmağı geçer. Çok güzel olan bu şehrin nüfusu 58 bindir. Ticareti ileridir.

LÜBNAN CUMHURİYETİ :

Akdenizin doğusunda yer almış küçük bir devlettir. Filistinden İskenderun güneyine kadar 1930 kilometre uzunluğundadır. Memleketin eni 60 kilometreyi geçmez. Nüfusu bir milyona yaklaşır. Kıyı bölgesi ve dağların denize bakan yamaçları verimli topraklarla kaplıdır. Ormanları da boldur. Başşehri Beyruttur. Eskiden bu memleket, Osmanlı sınırları içindeydi. 1941

den beri bağımsız olarak, idaresini Fransızlardan kendi eline almıştır.

LÜFER :

Bir balık cinsidir. Uskumrudan büyükçedir Pulludur. Açık, gümüşî renklidir. Bilhassa, İstanbul Boğazının en lezzetli balıklarından olan lüferin ıskarası meşhurdur. Poyraz ve soğuk havalarda yakalanan lüferin eti tıkız olur.

LÜLEBURGAZ :

Lüleburgaz, Kırklareli vilâyeti kazalarından biridir. Genel nüfusu 41,607'dir. 33 köyü vardır. Kırklarelinin 40 kilometre güney doğusuna düşer. Toprakları verimlidir. Tahıl, meyva, üzüm, sebze bol yetiştirilir.

Lüleburgaz, hayvan bakımından da zengin bir yerdir.

M :

«M» harfi, Türk alfabesinin on altıncı harfidir. Sessizdir. Sessizlerin de on ikincisini teşkil eder.

M :

Romen rakamlarında M harfi 1000 sayısını gösterir. «M»'nin önüne bir (C) koyarsak 900 yazmış oluruz. C, «M» den sonra gelirse «1100» yazılmış olur.

MAAŞ :

Devlet hizmetinde veya özel kurumlarda çalışanlara ayda bir verilen paraya «maaş» adı verilir. Maaş toplu olarak ya ay başında veya ay sonunda ödenir.

MACARİSTAN :

Macaristan, Orta Avrupa devletlerindendir. Birinci Cihan Savaşından önce, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adı altında

büyük bir devlet vardı. Savaş sonunda bu devlet parçalandı; yerinde iki küçük devlet kuruldu. Bunlardan biri Avusturya, diğeri de Macaristandır.

Macaristanın büyüklüğü 93.000 kilometre karedir.

Macaristanın yüzey şekilleri :

Macaristanın geniş ovasını kuzeyde Matra dağları çevirir. Bu dağların ortalama yüksekliği 1000 metreyi ancak geçer. Ayrıca, sarp yamaçlariyle uzanan Karpat dağları memleketin kuzey yönünü, bir yay halinde kuşatır. Bu dağlar arasında, sık ormanlarla kaplı bulunan Bakony dağları Macar ovasını ortadan ikiye böler. Bu parçalardan biri kuzeyde, diğeri de güneyde kalır. Bugünkü Macar ovasının çok eskiden bir iç deniz olduğu sanılmaktadır. Avrupanın ikinci büyük nehri olan Tuna, geniş ovayı sular. Bu ovanın ötesinde, berisinde bataklıklara da rastlanır. Macar ovası löslerle kaplıdır. Balaton gölü, memleketin en geniş gölüdür.

Macaristanın iklimi:

Macaristanın denizlerden uzak bulunuşu, iklimine etki yapar. Dolayının da yüksek dağlarla çevrili olması kışların sert ve uzun, yazların ise sıcak ve kısa geçmesine sebep olur. Yıllık yağış 60 cm. dir. Yağmurların en çok ilkbaharda yağdığı görülür.

Macaristanın nehirleri :

Memleketin en önemli akarsuyu Tuna'dır. Yüksek dağlardan çıkan diğer akar suların pek çoğu hep Tuna'ya boşalır. Tuna, kuzeyden Raab ve Leitha kollarını alır. Bu ırmaklar Avusturyadan gelirler. Karların erime mevsiminde nehirler taşarlar, böylece geniş ovaya yayılırlar. Bereketli toprakları bir lös tabakasiyle örterler. Tunaya karışan kollardan biri de, Tisadır. Drava, Yugoslavya ile Macaristan sınırı üzerinde akar.

Macaristanın nüfusu :

Macaristanın nüfusu 9 milyonu geçer. Kilometre kareye 100 kişi düşer. Bu nüfusun %98,2 si Macar; geri kalanı da Hırvat, Slovak, Alman ve Romenlerden ibarettir.

Tunanın iki yakasında kurulmuş olan Budapeşte, Macaristan Cümhuriyetinin başşehridir.

Macaristanın iktisadî durumu :

Halk en çok, tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşır. Tahıl çok ekilir. Hele buğday, mısır çok fazla yetiştirilir. Şeker pancarı, yulaf, arpa, patates, tütün gibi ürünler de bol elde edilir. Topraklar makinalarla işlenir. Koyun, keçi, sığır ve domuz çok beslenir. Kümes hayvanları da pek boldur.

Macaristanın madenciliği :

Macaristanda kömür ve demir madenleri vardır. Ayrıca, aliminyum ve boksit madenleri de işletilmektedir.

Macaristanda endüstri :

Tarım endüstrisi ileridir. Değirmenler, un fabrikaları çoktur. Şeker ve nişasta fabrikalarına sık sık rastlanır. Tütün, alkol, bira endüstrisi gelişmiştir. Macaristanda dokuma fabrikaları da vardır.

Macaristanda Ulaştırma - Ticaret :

Demiryolları 7823 Km. uzunluğundadır. Bütün hatlar, Budapeştede birleşirler.

Macaristanın en rahat ulaşım yollarının başında Tuna gelir. Tunada irili ufaklı tankerler, çeşitli gemiler çalışır. Tuna,

Macaristanın diğer Avrupa devletlerine giden; bir yandan da Karadenize açılan en belli başlı yolunu teşkil eder.

Mcaristan, ticaretinin çoğunu komşulariyle yapar. Buğday, un, yumurta, beygir, kümes hayvanları, domuz, şeker satar. Odun, kereste, maden kömürü, kumaş, kâğıt alır. Bizimle alış verişi azdır.

Macaristan, uzun yıllar bir eyaletimiz olarak idare edilmişti. Bugün hâlâ Macaristan köylerinde, Türklerin şanlı hâtıraları bir masal gibi anlatılır. Budinde ve daha başka Macar şehirlerinde tarihî eserlerimiz vardır. Macar halkı da aslen Türktür. İkinci Cihan Savaşında Almanların eline düşen Macaristan bugün Sovyet Rusyanın işgali altındadır.

MACELLAN: (Bak: Magellan):

MACELLAN BOĞAZI: (Bak: Magellan Boğazı):

MAÇ :

Karşılıklı iki takımın, yenişmek gayesiyle oynadıkları oyuna, maç denilir.

Futbol, voleybol, basketbol ve güreş maçları gibi...

MAÇKA :

Maçka, Trabzon vilâyeti kazalarındandır. 73 köyü vardır. Bütün nüfusu 32 bini geçer.

MADAGASKAR :

Madagaskar, Afrikanın güney doğusuna düşer. Dünyanın büyük adalarından biridir. Dolayını Hint Okyanusu çevirir. Madagaskar ile Afrika arasındaki geçite «Mozambik kanalı» denilir.

Adanın alanı 625,167 kilometrekase kadardır. (Hemen hemen Türkiye büyüklüğüne yakın.) Üzerinde ancak 4.198.000 nüfus yaşar. Madagaskarın merkezi Tananarive şehridir. İklim, genel olarak tropikaldir. Kıyılara bol yağmur düşer. Kıyılardan içerilere gidildikçe sık ormanlara girilir. Buralarda hava kısmen ılımandır. Zengin toprakları azdır. Kahve, kakao, manyoka, pirinç, yerfıstığı, şekerkamışı başlıca ürünleri teşkil eder.

Altın, bakır, kömür, grafit, mika madenleri vardır. Ada halkı, Malgaş kabîlelerinden ibarettir. 1885'te ada ile ilgilenen Fransızlar, 1895'te adayı zaptetmişlerdir. Burası, o tarihten beri de Fransanın bir sömürgesi halindedir.

MADALYA :

Savaşlarda yararlık gösterenlere ve yarışları kazananlara madalya verilir. Bu da altından, gümüşten veya sair madenlerden olur. Sergilerde, fuarlarda derece alan firmalara da madalyalar verilir. Bir de, ilk olarak, 1730'da madalya kullanılmaya başlamıştır. Bu tarihte çıkarılan ilk madalya «Ferahi» adını taşır. Bu, altın madalya idi. Daha sonraları çeşitli madalyalar çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinde, resmî olarak yalnız bir «İstiklâl madalyası» vardır.

«Madalyanın tersi böyle değil» deyimini, bir işin içyüzünün, dış görünüşe benzemediğini anlatmak için kullanırız.

MADALYON :

Madalyon, boyuna asılan minik bir muhafazadır. İçine resim konulur. Madalyonların altın ve gümüşten olanları vardır.

MADEN :

Maden, Elâzığ vilâyeti içinde bir kaza merkezidir. 54 kö-

yü vardır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu, 21 bini geçer.

MADEN :

Yer tabakaları içinde veya üzerinde bulunan inorganik maddelere kısaca maden adı verilir. Altın, elmas, demir, bakır v.s. gibi.

MADEN DEVRİ :

Tarih, yazının icadiyle başlar. Fakat, arkeolojik araştırmalar (yeraltı kazıları), eski insanların yazıyı bilmezden önce de, nasıl yaşadıkları hakkında bize bilgiler vermiştir.

Yazının icadından önceki devre, **«Tarih öncesi devirleri»** diyoruz. Bunlar da:

1 — Taş çağı,

2 — **Maden çağı** olmak üzere ikiye ayrılır. Taş çağını da,

a) **Yontmataş devri,**

b) **Cilâlıtaş devri,** olarak kısımlara bölüyoruz.

Maden çağını ise:

a) **Bakır devri,**

b) **Tunç devri,**

c) **Demir devri,** diye 3 bölümde incelemek gerekir.

İlk insan, avını vurmak veya düşmanından korunmak için kendisine lâzım olan silâhları, taşları yontmak suretiyle yapmıştı. Sonraları, zekâsı ilerliyen insanlar, bu taş silâhları birbirine sürtmek suretiyle cilâlandırdılar. Böylece (Kaba taş - Yontmataş) devrinden «Cilâlıtaş devri» ne geçmiş oldular. Akan zaman içinde insanın zekâsı ile birlikte bilgisi ve âlet yapma kabiliyeti de gelişiyordu. Nihayet, **bakır** madenini buldular. Bakırı ateşte

kolayca işlediler; diledikleri eşyayı yaptılar. Ama, bakır yumuşaktı. Onlara, gereken faydayı sağlayamıyordu. Durmadan gelişen insan zekâsı bunun da kolayını buldu. Bakıra kalay karıştırdı. Tuncu keşfetti. Böylelikle **Bakır devrinden** sonra, **Tunç devri** başlamış oldu. Fakat, Tunç sağlam olmakla beraber çok güç işleniyordu. Yüzyıllar sonra insanlar, kendileri için daha elverişli olan demiri buldular. Silâhlarını demir madeninden yaptılar.

Bu suretle **Demir devrini** de açmış oldular. Uzun yüzyıllar böyle devam etti. Demir devri insanı, taş devri insanından daha bilgiliydi. Uygarlıkta da daha ileri gitmiş durumdaydı. Artık köy ve kasabalarda oturuyor, tarım yapıyordu. Evcilleştirdiği birçok hayvanlardan yardım görüyordu. İşte, Maden devrinin son bölümü olan demir çağı içinde insanlar yazıyı buldular. Papirüslerin, tuğlaların, taşların üzerine diledikleri yazmaya başladılar.

Yazının icadiyle birlikte **Tarih öncesi devirleri** kapandı; **Tarih devirleri** açıldı.

Bugün, müzelerimizi süsleyen pek çok eserler, maden devrinin en canlı hâtıralarıdır.

MADEN İŞLERİ :

Okullarımızda, resim-iş derslerinde alçı işleri, tahta işleri, kil işleri gibi, bir de, madenlerle yapacağımız iş konuları vardır. Biz bunlara, kısaca maden işleri adını veririz.

Tellerden kafes yapmak, ızgara yapmak; tenekeden maşa, kürek, mangal, soba, çark, değirmen yapmak hep maden işleri sırasındadır.

Bunun için de, işliğimiz, bu gibi çalışmalara elverişli bir yer olmalıdır. Gerekli araç ve gereçler bulunmalıdır. Kerpeten, pens, kargaburun, makas, havya gibi araçları kolayca kullanma

alışkanlığı kazanmalıyız. Maden işlerinde çalışmakla, hayatta bizler için lâzım olan bazı eşyayı da yapmasını öğrenmiş oluruz.

MADEN KÖMÜRÜ :

Maden kömürü, endüstride en çok aranan bir madendir. Yakacak maddelerimizin de en değerlisidir. Rengi siyahtır, yağlıdır, taş gibi serttir. Maden kömürü, damarlar halinde yer altında bulunur. Şimdi; maden kömürünün, nasıl olup ta yer altında bulunduğunu merak edersiniz.. Hattâ, «Maden kömürü nasıl olmuştur?» diye de düşünenleriniz vardır. Bunun için, önce, maden kömürünün oluşunu anlatalım:

Dünyamız, bugünkü şekle girinceye kadar, uzun devirler geçirmiştir. Bu uzun devirler içinde büyük depremler olmuş. Bu depremlerle çöküntüler meydana gelmiş. Böylece, geniş ormanlar toprak tabakaları altında kalmış. Ayrıca, nehirlerin akıntısı ağaçları sürükleyip göllere, denizlere götürmüş; bunların üzerine de kalın toprak tabakaları biriktirmiş. İşte yüzbinlerce sene toprak tabakaları arasında sıkışıp kalan ağaçlar, ağır basınçlar altında ezilmişler. Isı etkisiyle yavaş yavaş yanmışlar ve kömür cevheri haline gelmişler.

Maden kömürlerinin türlü çeşitleri vardır. Şimdi de, kısa olarak bunları inceleyelim:

Antrasit: Çok sert bir kömürdür. Siyah olan rengi parlaktır. Kalorisi çoktur. Yakıldığı vakit büyük bir ısı verir. Yanarken duman çıkarmaz. Tutuşması zordur. Demir izabe fırınlarında, çelik yapımında kullanılır.

Huy: Antrasitten daha az serttir: Isı derecesi de yüksek değildir. Huy da yanarken duman çıkarmaz; koku vermez. Yurdumuzun Zonguldak ve Ereğli bölgelerindeki ocaklarda çıkarılan kömür, Huy'dur. Yıllık istihsalimiz 5 milyon tonu bulur. Bu kömür fabrikaların çalıştırılmasında, gemilerin işletilmesinde kullanılır.

Grafit: Yumuşaktır. Rengi maviye çalar. Kurşun kalemlerinin özü (yazan kısmı) kil karıştırılmış grafit kömürüdür.

Linyit: Isı derecesi düşüktür. Taş kömürleri gibi tam kömürleşmemiştir. Linyit kömürünün oluşu daha yakın zamanlara aittir. Yanarken is çıkarır, koku verir. Özel bıçimde yapılmış sobalarda yakılır. Fabrikalarda kullanılır. Memleketimizin çeşitli bölgelerinde linyit damarlarına rastlanmaktadır. Yıllık istihsalimiz 700 bin tonu geçer. Linyit, ucuz bir kömürdür.

Turp: Bataklıklardaki bâzı bitkiler zamanla kömürleşirler; turp kömürü olurlar. Taş kömürü ve linyit kadar değerli sayılmaz.

Kok kömürü: Kok kömürü, kömür sobalarımızda yanan gazı alınmıs bir kömürdür. Taşkömürünün gazhanelerde hava gazı alındıktan sonra geriye kalan kısmıdır. Zonguldak'ta sömikok fabrikasında elde edilir. Ayrıca, büyük şehirlerde gazhanelerden de bol bol temin edilmektedir.

MADENLERİMİZ :

Yurdumuz, maden bakımından çok zengindir. Bununla beraber, vatanımızın her köşesi, sıkı bir incelemeye tâbi tutulmadığından, gerçek durum tam olarak bilinememektedir. «Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü» memleketimiz madenlerini inceden inceye aramaktadır.

İşletilmekte olan maden ocaklarının çoğu, hükûmetimizin elindedir. Hükûmet te maden işletme işini «Etibank» a devretmiştir. Şimdi, yurdumuz madenlerini kısaca gözden geçirelim:

Madenlerimizden yakıtlar:

Maden kömürü: Yurdumuzun en zengin kömür kaynakları Batı Karadeniz çevresinde, Zonguldak'tadır. Bu çevredeki kömür 1849'dan beri işletilmektedir. Yer altındaki kömür damarlarının uzunluğu, 200 kilometreyi bulur. Bu damarların eni çok yerde 50 kilometreyi geçer. Zonguldak, Üzülmez, Kozlu ve

Çatalağzı en zengin ocakların bulunduğu yerlerdir. Çıkarılan kömürlerin bir kısmı trenlere yükletilir; Orta ve Doğu Anadoluya sevkedilir. Fakat, kömürlerin çoğu, Zonguldak ve Ereğli limanlarında gemilere yükletilerek İstanbula yollanır. Kömür havzasında, yer altında 5 milyar ton kömürün bulunduğu hesaplanmaktadır.

Yıllık kömür çıkarımı 5 milyon tonu bulmaktadır.

Linyit: Linyit kömürüne, hemen hemen yurdumuzun her yanında rastlanmaktadır. En bereketli ocaklar: Ege bölgesinde Somada, Tavşanlı ve Değirmisazdadır.

Yeşilırmak yöresinde, İstanbul yakınlarında da linyit damarları mevcuttur.

Madenlerimizden Petrol: Yurdumuzda, petrol araştırmalarına hızla devam olunmaktadır.

Güneydoğu Anadoluda; Batmanda ve Beşiri kasabası yakınlarında Raman Dağı petrol bölgesi gelecek için çok umutludur. Burada, az miktarda istihsâl de yapılmaktadır.

Madenlerimizden demir: Memleketimiz demir bakımından oldukça zengindir. Karabük demir - çelik fabrikalarımız Divrik demirlerini işlemektedir.

Madenlerimizden bakır: Bakır yukarı Dicle bölgesinde Erganide işletilir. Artvin vilâyetimizin Murgul bakır madeni de işletilmeye başlamıştır. Ayrıca, İnebolu - Kastamonu yolu üzerinde Küre'de de bakır madeni bulunur.

Madenlerimizden Krom: Yurdumuzda krom çok zengindir. İç Batı Anadolu, Güney Anadolu, İç Anadolu bölgelerinde zengin krom damarları vardır. Ergani yakınında Guleman'da da krom bulunmuştur.

Dünyada, en çok krom çıkaran memleket Türkiyedir.

Diğer Madenler:

Gümüşlü kurşun: Balya, Bolkardağı, Keban, Gümüşhacıköy, Denek, Akdağ madeni gibi yerlerde bu madene çok rastlanmaktadır.

Kükürt İsparta, **civa** Karaburun, **çinko** Balya, **manganez** Eskişehir - Tire - Karadeniz Ereğlisi, **Antimuan** Turhal, **Arsenik** Ödemiş, **borasit** Bandırma, **zımpara** Menderes bölgeleri, **lüle taşı** Eskişehir çevrelerinde mevcuttur. Maden sularına, kaplıcalara ve tuzlalara da sık sık rastlanmaktadır.

MADENLERİMİZİN EKONOMİK DEĞERİ :

İşletilmekte olan madenlerimiz, memleketimize pek çok iktisadî faydalar sağlamaktadır. Hele, bir memlekette endüstrinin gelişebilmesi için, o memlekette endüstri için gerekli bütün madenlerin bol bol bulunması lâzımdır. Ağır demir endüstrisinin kurulmasında, kömür ve demirin mevcudiyeti şarttır. Ayrıca, çıkardığımız madenlerin çoğu dış memleketlere satılarak yurdumuz her yıl milyonlarca lira para kazanmaktadır. Fabrikalarımızın ihtiyacı olan madenler de, burada işlenmektedir.

1952 yılı istatistiklerine göre, memlekitimizin, bir yılda çıkardığı maden durumu şöyledir:

Taşkömürü	4,846,000	ton
Linyit	1,387,000	»
Krom	805,000	»
Tuz	316,000	»
Demir	184.000	»
Manganez	80.000	»
Bakır	23,330	»
Borasit	13,730	»
Zımpara	9,397	»
Kükürt	9,381	»
Simli kurşun	3,047	»
Antimuan	2,320	»

Bu rakamlar, yukarıda söylediğimiz gibi, 1952 istatistiklerinden alınmıştır. Şüphesiz, bugünkü maden istihsal durumumuz, geçen yıllara göre daha da artmış vaziyettedir.

Madenlerimizin alıcısı olan memleketler; Almanya, Amerika, İngiltere, İtalya, Fransa gibi endüstride ilerlemiş olan batılı devletlerdir.

MADENSEL BAROMETRE :

Barometreler:

a) Civalı,

b) Madensel barometreler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Madensel barometreler, madenlerin esnekliğinden faydalanmak suretiyle yapılırlar. Arada bir de civalı barometrelerle ayarlanırlar. Çünkü maden, zamanla yaylânma (kabiliyetini) yeteneğini kaybeder.

Şimdi, madensel bir barometrenin yapılışını inceleyelim:

Madensel barometre, iç havası boşaltılmış, daire şeklinde, basık kapalı bir kutudur. Şüphesiz ki, bu kutunun madeni, yumuşak ve esneme kabiliyeti olan bir madendir. Bu kutunun üst yüzeyi dalgalı (kıvrımlı) dır. Bunun da sebebi, kutu yüzeyinin hava ile olan temasını genişletmek içindir. Havası alınmış kutunun içinde (hassas) duyar bir yay vardır. Bu yay, hava basıncıyla kutunun esneyen üst yüzeyinin çökmesini önler. Bu yaya ilişik olarak bir kaldıraç, kaldıracın ucunda da bir gösterici veya kalem bulunur. Bu şekilde hazırlanan madensel barometre, deniz düzleminde, civalı bir barometreye göre âyarlanır, derecelenir.

Havanın basıncı azalıp çoğaldıkça, madensel barometredeki kutunun esneyebilen yüzü hareket eder. Böylece bazan aşağı iner, bazan da yukarı kalkar. Tabiatiyle bu hareketler yayı ve ona bağlı olan lövyeyi oynatır. Dolayısiyle kaldıraç ucundaki

Kahramanlık Hikâyeleri:

KİMMİŞ SERSEM?

Bursalı Ali 17 eylûl sabahı düşmanın ansızın yaptığı hücum sırasında esir oldu. Çok üzüldü. Türk askeri için esir olmak ölümden beterdi.

— On beş süngüye karşı koyamazdım. Koyardım; mutlaka ölürdüm. Evet ölmeden önce beş, altısını gebertirdim, ama neye yarardı? Ben ölmek istemiyorum. Savaş süresince dövüşmek, yüzlerce gâvur şişlemek istiyorum.

Sözleri bir anda kafasında sıralandı.

— O halde kurtulmanın çâresine bakmalı, diye mırıldandı.

Düşman onbaşısının «silâhını at!» emrini hemen yerine getirdi. Ve aklını kaybetmişler gibi aptalca sırıttı. Ötekiler küçümseyerek güldüler. Onbaşı beş ere işaret etti:

— Götürün şu sersemi!

Ali, beş düşman erinin ortasında yürürken içinden gülüyor, koynunda mücevher itinasiyle sakladığı bombayı ateşliyecek zamanı kolluyordu.

Beş yüz metre yürüdükten sonra istediği fırsatı yakaladı. Bir tepe arkasına gelince bombanın sürgüsünü koynunda çekti. Şimşek hıziyle fırlattı. Kendini yere attı. Neye uğradıklarını anlıyamıyan düşman erlerinden dördü parçalandı. Beşinci yerinden doğrulmadan Ali, eline geçirdiği tüfeğin dipçiğini beynine indirdi.

— Kimmiş sersem? Hee? Türkleri kolay yutulur lokma değildir!

Görünmeden Türk siperlerine ulaştı.

Tarihî Fıkralar :

EN BÜYÜK DEĞER

Üçüncü Sultan Ahmet'e şark hükümdarların biri pek değerli bir yüzük göndermişti. Padişahın pek hoşuna gitti. Hemen parmağına taktı. Elini kaldırıp beğenerek baktı ve çevresinde bulunan vezirlere sordu:

— Acaba bundan değerlisi var mıdır?

— Hiç ummayız efendimiz. Sağlıkla kullanınız, dediler.

Yalnız başvezir Nevşehirli İbrahim paşa:

— Hayır, dedi. Bundan daha kıymetlisi var padişahım?

Padişahın yüzündeki memnunluk izleri silindi.

— Nedir o? Dedi.

— O yüzüğün takıldığı parmak.

Gülüyorum:

ÜSTÜN ÜCRET

İtalyanın meşhur kemanisti «Paganini» bir gece kendisini iyi bilen bir arabacının arabasiyle konser vereceği tiyatroya gider. İnerken arabacı 20 frank ister.

— Neden? Tarife iki franktır.

— O fiyat sizin için değil. Siz bir tel üzerinde yay çekip gecede 10 bin frank kazanıyorsunuz.

Sanatkâr tarife üzerinden araba ücretini verir:

— Al şu hakkını. Dönüşte beni evime tek tekerlek üzerinde götürürsen; 30 frank daha alırsın. Çünkü, herkesin yapamadığını yapan kimseler üstün ücret almağı hak ederler.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

31 Aralık 1954, Cuma — Sayı: 54 — Fiyatı: 15 Kuruş.

MANGAL
MANOLYA
MANİPLE
MANOMETRE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-2
MANTAR
MARANGOZ
MANTO
MARUL
MARS GEZEGENİ
MARTI
A.

Bunları biliyor musunuz ?

ISIRGAN NEYE ELİMİZİ DALAR?

Isırgan bitkisinin ufak dikenlerinin diplerinde soğan şeklinde torbacıklar vardır. Bunların içinde Histamin ve Asetilkolin adı verilen zehirli maddeler vardır. Elimizi ısırgana sürünce dikenlerin uçları kırılır. Yakıcı zehir hemen fışkırarak cildimizi yakar.

KEDİNİN BIYIKLARI NE İŞE YARAR?

Kedinin yüzündeki bıyıklar, süs olmaktan çok duyu organlarıdırlar. Bu bıyıkların diplerinde çok hassas sinirler vardır. Bıyıklar bu suretle en hafif bir temastan dahi müteessir olurlar. Kediler geceleyin yollarını bıyıkları yardımiyle bulurlar.

BÜYÜK ŞEHİRLERDE HER GÜN YUTULAN TOZ

Büyük şehirlerin havası çok kirlidir. Bilginler bir şehrin bir metreküp havasında iki yüz bin toz tanesi bulunduğunu hesaplamışlardır.

HER İNSANIN PARMAK İZİ AYRI MIDIR?

Evet. Dünya yüzündeki bütün insanlar arasında, parmak izleri birbirinin ayni olan iki insan bulunmadığı; bu işle uğraşan bilginlerce kabul edilmiş bir gerçektir. İkiz kardeşlerin bile parmak izleri ayrıdır.

İnsanların parmak izlerinin birbirine uymaması, yapılan cinayetlerin kimler tarafından işlendiğini bulmak için kolaylık sağlamaktadır. Herhangi bir suçlu, bıraktığı parmak izlerinden tanınıp yakalanabilmektedir.

SÜLEYMANİYE CAMİİNİN İHTİŞAMI

Süleymaniye camii çok muhteşem bir san'at eseridir. Uzaktan bir kubbe ormanını andırır, çünkü kendisine bağlı binalarla beraber camiin 400 kubbesi vardır.

Cami o kadar ustalıkla yapılmıştır ki, cami içinde kubbe kenarında duran küçük bir cep saatinin tıkırtısı 25 metre öteden duyulabilir.

gösterici de (havanın basınç durumuna göre) derecelenmiş yerleri işaret eder. Madensel barometreyi incelersek, havanın basınç durumunu kolayca öğrenmiş oluruz.

MADRİT :

Madrit, Batı Avrupa şehirlerindendir. İspanya Cümhuriyetinin baş şehridir. Nüfusu 1.101.000 dir. İberik yarımadasının ortasında, çorak bir yaylâ üzerinde kurulan Madrit, denizden 640 metre yükseklikte bulunur. Yanından Mançanarez ırmağı geçer.

Madrit şehrini; tarihî binalar, muhteşem yapılar süsler. Bunlar arasında yer alan eski Kıral Sarayı, San-Francisko kilisesi, Meclis binası en güzellerini teşkil eder.

Madrit, sert ve kurak yaylâ iklimine sahip güzel bir şehirdir.

MAGELLAN (Macellân okunur):

Magellan 1480'de doğdu. Portekizlidir. Coğrafya bilgimizin genişlemesinde sonsuz hizmetleri vardır. Bize, dünyayı tanıtanlardan biridir. İspanyolların hizmetinde olarak 1519'da, 5 gemi ile İspanya'dan hareket etti. Atlas Okyanusunu aştı. Güney Amerikanın güney ucundaki dar boğazlardan geçti. Bugün bu boğaz, kendi adı ile anılmaktadır. Büyük Okyanusa çıktı. Bu uçsuz bucaksız denize «Pasifik» adını verdi. Filipin adalarına vardı. Orada, yerlilerle yapılan bir savaşta öldürüldü. Birkaç gemisi yakıldı. Arkadaşlarından bazıları, yalnız bir gemi ile yollarına devam ettiler. Hint Okyanusunu geçtiler. Güney Afrikayı dolaştılar. 1521 yılında, tekrar çıktıkları limana vardılar. Böylece, tarihte ilk defa olarak deniz yoluyla dünyayı dolaşan Magellan ve arkadaşları olmuş oldu.

Magellan, 1480'den 1521 yılına kadar, tam 41 yıl yaşamıştır.

MAGELLAN BOĞAZI :

Güney Amerikadadır. Kıt'a ile Tierra del Fuego adası ara-

sındadır. Eni 4 ilâ 28 kilometre arasında değişir. Uzunluğu 576 kilometredir. İlk olarak 1520 yılında Magellan tarafından bulunmuştur. Bunun için de adı, Magellan boğazı olarak kalmıştır. Geçilmesi kısmen zor bir boğazdır.

MAĞARA :

Dağların, tepelerin veya kayaların içindeki büyük boşluklara mağara adı verilir. Mağaralar bazan insanlar tarafından da oyulurlar. Ama, mağaraların çoğu tabiat olayları yoluyla teşekkül etmiştir. Bilhassa suların yardımı, yahut eriyebilen madenlerin varlığı mağaraların meydana gelmesinde etkisi olan başlıca sebeplerdendir.

Eski insanlar mağaralarda barınırlardı. Bugün bile, inceleme yapılan pek çok mağaralarda taş devri insanlarının resimlerine rastlanmaktadır. Hattâ, tarihten önceki devirler içinde, mağara devri adını alan devirler bile mevcuttur.

MAĞMA :

Dünyamızın merkezinde bulunan ve zaman zaman, yanardağların kraterlerinden akan bir maddedir. Erimiş madenlerden ibarettir. Mağmanın ısı derecesi bazan 1800 dereceyi bulur. Cıvık hamur kıvamındadır. Yanardağın tepesinden yamaçlara doğru, bir ateş nehri halinde ağır ağır akar. Soğuyunca sertleşir; kaya durumunu alır.

MAĞNETİK ALAN :

Mıknatısın etkisi altında bulunan sahaya «Mağnetik alan» adı verilir. Mağnetik alandaki pusulanın ibresi, daima mıknatısın tesiri altında kalır.

MAĞNETİZMA (Manyetizma) :

Bir insanın diğer bir insana, kendi etkilerine boyun eğ-

dirmek suretiyle maddeten veya manen geçici bir zaman için hakim olma durumuna mağnetizma denilir. Bu, daha ziyade hayvanî bir mağnetizmadır.

MAĞNEZYUM :

Bir madendir. Kimyadaki simgesi «Mg» harfleriyle gösterilir. Yoğunluğu 1,7'dir. Gümüş parlaklığındadır. Hafif bir madendir. Çok parlak bir alevle yanar. Bu sebeple gece çekilen fotoğraflar için, mağnezyum lâmbası kullanılır.

MAHKEME :

Vatandaşlar arasındaki alacak, verecek, meselelerini halleden; kavga, hakaret, mal ve mülk dâvalarını gören, yerlere «Mahkeme» denir. Mahkemelerde hâkimler, müddeiumumîler bulunur. Hâkim hem dâvalıyı, hem de dâvacıyı dinler; şahitlerin ifadesini alır; kanuna göre kararını verir.

Mahkemeler bağımsızdır. Çeşitli mahkemeler vardır. Mahkemeler:

1) Hukuk Mahkemeleri,

2) Ceza Mahkemeleri olmak üzere, başlıca iki kısma ayrılırlar.

Hukuk mahkemeleri de 4 kısımdır:

a) Sulh Hukuk Mahkemeleri,

b) Asliye Hukuk Mahkemeleri,

c) Ticaret Mahkemeleri,

d) İş Mahkemeleri.

Sulh Hukuk Mahkemeleri 300 liraya kadar olan para işlerine; alacak - verecek dâvalarına bakar. Boşanma, nafaka dâvalarını görür.

Asliye Hukuk Mahkemeleri 300 liradan çok olan alacak - verecek dâvalariyle uğraşır. Miras işleriyle uğraşır.

Ticaret Mahkemeleri, ticaret dâvalarını halleder.

İş Mahkemeleri, patronlarla işçiler arasındaki iş uyuşmazlıklariyle meşgul olur.

Ceza Mahkemeleri ise:

a) **Sulh Ceza Mahkemeleri,**

b) **Asliye Ceza Mahkemeleri,**

c) **Toplu Basın Mahkemeleri,**

d) **Ağır Ceza Mahkemeleri** olmak üzere dörde ayrılır:

Sulh Ceza Mahkemeleri hırsızlık, dolandırıcılık, döğüş ve hakaret işlerine bakar.

Asliye Ceza Mahkemelerinde ise, daha büyük suç işleyenler hesap verir.

Toplu Basın Mahkemeleri basın suçlarına bakar, bu suçları karara bağlar.

Ağır Ceza Mahkemeleri, adam öldürme, esrar yapma, yangın çıkarma, casusluk etme gibi çok kötü suçları işleyenleri mahkeme eder. İdam, sürgün, ağır para ve ağır hapis cezaları verir.

Bunlardan başka, mahkemelerin üzerinde, en büyük mahkeme de **«Temyiz Mahkemesi»** dir.

Temyiz Mahkemesi Ankaradadır.

Temyiz Mahkemesi diğer mahkemelerin verdikleri kararları inceler. Bu kararlar kanuna uygunsa tasdik eder; kanuna uygun değilse kararı bozar, yeniden muhakemesi için iade eder. Mahkemede, haksızlığa uğradığını iddia eden vatandaşlar kanuna uyarak Yüksek Temyiz Mahkemesine baş vururlar. Adâletin yerine getirilmesini isterler. Hele, Ağır Ceza Mahkemelerinin kararları mutlaka Temyiz'in kontrolünden geçer.

Ölüm cezalarını Temyiz tasdik edince, bu karar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilir, orada da karar üzerinde konuşmalar olur. Ölüm cezasını Meclis te tasdik ederse, karar Reisicumhurun tasdikine gider.

Ancak, hükmü Reisicumhur da imzalarsa, suçlu idam edilmiş olur.

MAHMUT (GAZNELİ): (Bak: Gazneli Mahmut):

MAHMUT I:

Sultan Birinci Mahmut, 24. Osmanlı padişahıdır. İkinci Mustafanın oğludur. 1696'da doğdu. Patrona ihtilâlinden sonra, tahttan indirilen amcası III. Ahmet'in yerine padişah oldu. 1730 da Osmanlı tahtına oturduğu zaman Sultan Mahmut I, 34 yaşında bulunuyordu.

24 yıl süren padişahlığı zamanında devletimizle İran, Avusturya ve Rusya arasında kanlı savaşlar olmuştur. Mahmut I zamanında imzalanan «Belgrat Barışı» nda (1739), Rusyaya karşı Fransanın tarafımızı tutması sağlanmıştı. Böylelikle de hayli topraklar kazanmıştık. Ama, Fransızlara, Kanunî Süleyman zamanında verilen kapitülâsyonlar Belgrat barışı ile daha da çok arttırılmıştı.

Topal Osman Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Yeğen Mehmed Paşa ve İvez Mehmet Paşa gibi değerli Sadrıâzamlar hep Mahmut I zamanında iş başına geçmişlerdi. Fakat, Kızlarağası Beşir Ağanın 20 yıl süren bıktırıcı nüfuzu da Mahmut I devrine rastlar. Ehli zevk bir insandı. Hayrı, hasenatı severdi. Nuruosmaniye camiinin büyük kısmı onun zamanında yapılmıştı. Cuma Selâmlığından dönerken at üstünde fenalaştı. Alelacele gömdüler. Mezarda dirildiği ve mezarın açılmaması sebebiyle öldüğü rivayet olunur. (1754).

MAHMUT II :

Sultan Mahmut II, 30. Osmanlı Hükümdarıdır. Babası, Birinci Abdülhamitti. 1784'de doğdu. Dördüncü Mustafanın yerine 24 yaşında padişah oldu. Padişah olmasında, Alemdar Mustafa Paşanın hizmeti vardır. Padişahlığı 31 yıl sürdü. Zamanı dış savaşlarla ve iç ihtilâllerle geçti. En büyük hizmetlerinden biri, Üçüncü Selim'in başaramadığı işi yapmış olmasıdır. 1826'da, bozulan Yeniçeri ocağını yıktı; ortadan kaldırdı. Düzenli ve disiplinli yeni bir ordu kurdu. Yeniçerilerin Bâbıâliyi basmaları ve Alemdar Mustafa Paşanın barut mahzenini ateşleyip yüzlerle yeniçeri ile birlikte ölmesi üzerine, hemen mahpus bulunan Mustafa IV'ü boğdurdu. Böylece saltanatta rakipsiz kaldı.

Mahmut II'nin padişahlığı, isyan ve ihtilâllerle geçti. Bilhassa, 1822'de Yanya'da, Tepedelenli Ali Paşa isyanı, devletin başına büyük bir gaile olmuştu. 1826'da patlayan Mora ihtilâli yıllarca uzayıp gitti. Bu ihtilâl, Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın oğlu, İbrahim Paşanın yardımı ile bastırılmışsa da, 1827'de İngiliz, Fransız donanmaları donanmamızı Navarin'de ansızın yaktılar. Nihayet, 1829 Edirne barışı ile Yunan bağımsızlığı tanındı. Hele, Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın isyanı, Osmanlı devletini büsbütün sarsmıştı. Mehmet Ali Paşa İstanbulu almak, Osmanlı tahtına sahip olmak istiyordu. Mora İsyanında, Yunanlılara karşı bize yardım ederken, oğlu İbrahim Paşa için Suriye ve Girit valiliklerini istiyordu. İsteğine ulaşamayınca, oğlu İbrahim Paşayı 3 defa Osmanlı devletine saldırttı. Bu üç seferde de, ordularımız yenildiler. İbrahim Paşanın kuvvetleri, Kütahya önlerine kadar geldiler. Mahmut II, denize düşen yılana sarılır kabilinden, Rusya ile «Hünkâr İskelesi Barışı» nı imzaladı. Bu suretle, Rusyanın himayesine girer gibi olmuştu. Bu hal, Avrupa devletlerini ürküttü. Mısır'ın âsi valisine karşı, Osmanlı devletini onlar tuttular. İbrahim Paşa ,orduları geri çektirildi.

Mahmut II 1839'da, 55 yaşında öldü. İstanbulda, Divanyolundaki türbesine gömüldü.

Bestekârdı. Hattattı. Musiki üstatları Dede İsmail Efendi,

Dellâlzâde hep onun zamanında yetişmişlerdir Adlî lâkabını almakla beraber, adâletsizlikleri de pek çoktu. Bayezit kulesi, Bayezitteki Üniversite yapısı, Pangaltıdaki Harbiye Okulu binası, Rami, Maçka kışlaları ve daha birçok eserler hep Mahmut II zamanında yapılmıştır.

MAHYA :

Ramazan gecelerinde, cami minareleri arasında elektrik ampullerinden yazılar yazarlar; resimler yaparlar ki buna «mahya» denilmektedir. Mahyalar elektrik olmadığı zamanlar fenerlerle yapılırdı.

MAKALE :

Gazetelerde yayınlanan ve bir fikri savunan yazılara «makale» denilir.

Ayrıca, gazetenin baş sahifesinin birinci sütununda yer alan ve baş muharrir tarafından yazılmış bulunan yazıya da «başmakale» adı verilir.

MAKARALAR :

Yüksek bir yere eşya çıkarırken, kuyudan su çekerken makaralardan faydalanırız. Vinçlerde bile makaralar kullanılır.

Basit makaralar ikiye ayrılır:

a) **Hareketsiz makara,**

b) **Hareketli makara.**

Bir desteğe asılan makara, hareketsiz makaradır. Eşyaların yükseğe çıkarılmasında bunlardan istifade ederiz. Gemilerde ve vinçlerde iki çeşit makaralardan da vardır.

Halbuki, ipin ucunu bir desteğe bağlarsak ve ipe de bir hareketli makara geçirip ipin diğer ucunu sabit bir makaraya iliştirirsek, hareketli makara yapmış oluruz.

Hareketli makaralar, az kuvvetle daha çok iş yaparlar. Hareketli makaralar ağırlığı azaltır. Bu sebeple, ağır işlerde hareketli makaralar kullanılır.

Hareketli makaralarda, sarfedilen kuvvetin iki katı kadar iş görülmüş olur.

MAKARALAR YAPMAK :

İlkokulda Tabiat bilgisi derslerinde, makaralar konusu vardır. Bu konu ansiklopedimizde ayni başlık altında, özlü olarak anlatılmıştır. Ama bir şeyin iyice öğrenilmesi için gerekli iş ve deneyleri yapmak icabeder. Bunun için şimdi de, makaralar nasıl yapılır, onu inceleyelim:

Düz bir tahta alın. Bunun üzerine dikey bir ağaç çakın. Bu ağacın tepesine de yatay olarak başka bir ağaç çakın. Son olarak çaktığınız ağacın ucuna bir çengel iliştirin. Bu çengele de bir makara takın. Makaradan bir ip geçirin. İpin bir ucuna ağırlık koyun. Boş ucunu da çekin. Yaptığınız makara, hareketsiz makaradır.

Hareketli makara yapmak için de, ipin bir ucunu çengelin takılı bulunduğu yatay ağaca bağlamak lâzımdır. Sonra da iple diğer hareketsiz makara arasına (ip üzerinde olmak üzere) serbestçe hareket edebilen başka bir makara koyun. Bu şekilde yapacağınız makara «hareketli makara» olmuş olur. Hareketli makarada, ipin boşta kalan ucu çekilir. Sabit makara ile çengele bağlı ip üzerindeki makaraya bağlı olan ağırlık ta yukarı kalkar. Hareketli makaralar, az kuvvetle çok iş sağlarlar.

MAKAS :

Makas, basit makina ve araçlardandır. Birinci çeşit bir kaldıraçtır. Destek noktası ortadadır. Bir yanda kuvvet, bir yanda da direnç noktaları bulunmaktadır. Kâğıt, kumaş, teneke maka-

sı gibi türlü çeşitleri vardır. Sapından parmaklar geçer. Destek noktasında birbirine çapraz konmuş karşılıklı iki bıçak bulunur.

MAKBUZ :

Bir yerden alınan para miktarını gösteren, imzalı ve mühürlü belgeye makbuz denir. Evimizde kullandığımız elektrik ücretini öderken, tahsildar bize makbuz verir. Tahsildara ödediğimiz paralar karşılığında, tahsildar da bize muhakkak bir makbuz doldurur.

Bu kelimenin aslı arapçadır. Alınmış veya alınan anlamına gelir.

MAKEDONYA :

Balkan yarımadasında, bugünkü Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan sınırlarının birleştiği topraklara «Makedonya» denir.

M. Ö. 146'ya kadar, burada, bir Makedonya Kırallığı vardı. Sonraları, buralara Romalılar sahip oldu. 1352 yılında da Makedonyayı Osmanlı Türkleri aldılar. Balkan Harbine kadar bu topraklar elimizde kaldı. Balkan Harbi sonunda bu güzel yerleri kaybettik. Makedonya'nın en önemli şehirleri Selânik, Manastır ve Kosova'dır. Bugün Makedonya Yunanlılar, Yugoslavlar ve Bulgarlar arasında bölüşülmüştür. En büyük parçası da, Yugoslavyanın elinde kalmıştır.

Makedonya çok dağlık br ülkedir. Yugoslavyadaki kuzey Makedonya, muhtar bir hükûmetle idare olunmaktadır. Bu Muhtar Cumhuriyet, Yugoslavya Federatif Cumhuriyetler Birliğine dahildir.

MAKİNALAR :(İşlerimizi kolaylaştıran makinaların kullanılış ve bakımı) :

(Bu konuyu okuduktan sonra, daha önce geçmiş olan «ça-

lışmalarımızı kolaylaştıran araçlar» konusunu da okuyun).

Bundan önce, günlük işlerimizi kolaylaştıran araçları kısaca incelemiştik. Şimdi de, bunların çalışmalarını, kullanılışlarını ve bakımlarını öğrenelim.

Durmadan gelişen insan zekâsı, işlerin kolayca yapılmasını sağlayan yeni yeni makinalar bulmaktadır. Bu makinaların en basit örneklerini, her gün kendimiz de kullanmaktayız. Meselâ ütü, makas, dikiş makinası, kıyma makinası..... hep bunlar arasındadır.

Burada, bize en çok yarayanlarını sırayla öğrenelim:

Et makinası :

Et makinası 5 parçadan ibarettir.

1 — Yuva: Bu, kalınca bir boruyu andırır. Bu borunun bir yanında kol bulunur. Öteki yanında da kıymaların çıkmasını sağlıyan delikli demir yer alır. Borunun üzerinde, et parçalarının konulduğu huni vardır.

2 — Burgulu demir: Yuvanın içinde döner. Huniden konulan et parçalarını ileri götürmeye yarar.

3 — Burguyu döndüren kol: Et makinasının işlemesi için, bu kolun çevrilmesi lâzımdır. Bu kol, elle döndürüldüğü gibi, elektrik kuvveti ile de döndürülür.

4 — Burgu sonuna takılan bıçak: Et parçalarını keser, kıyma haline getirir.

5 — Mengene: Makinayı masaya sıkıştırır.
Et makinasında işimiz bitince kirli bırakmamalı, temizlemeliyiz.

Kahve değirmeni :

a) Kahveyi öğüten kısım,

b) Öğütülmüş kahvenin toplandığı yer, olarak ikiye ayrılır. Öğüten bölme içinde ucu geniş, etrafı oluklu bir demir vardır. Bu demirin üst ucuna takılan bir kolla demir döndürülür. Dişler arasına sıkışan kahveler de ezilip un haline gelirler. Sonra da kenarlardan alt hazneye boşalırlar. Yine, işimiz bitince, değirmeni temizlemeliyiz. Değirmenin içine sert ve çiğ taneler, taş kırıkları koymamalıyız.

Makas:

Makas, üç parçada incelenir. Bunlar da:

1 — Elle tutulan yer,

2 — Makas kollarının birleştiği nokta,

3 — Kesen kısım olarak adlandırılırlar.

Makas, birinci çeşit bir kaldıraçtır. Makas konusunda belirttiğimiz gibi, makasın türlü nevileri vardır. Teneke makasiyle kâğıt kesilmez. Kâğıt makasiyle de kumaş biçilmez.

Makasımız körelirse bileyciye götürmeliyiz. Makası paslandırmak ta doğru olmaz.

Bu üç misalde belirttiğimiz gibi kullandığımız makina ve araçları iyi kullanmalı, iyi bakmalıyız. Böyle yapmazsak makinalarımız çok daha az zamanda bozulurlar; işe yaramaz bir hale gelirler.

Diğer makineler kendi adlarını taşıyan bölümlerde yazılmışlardır.

MALA :

Duvarcıların ve sıvacıların kullandığı bir âlettir. Üçgen şeklinde yassı bir demirdir. Saplıdır. Harç alıp sürmeye yarar.

MALACCA (Malakka okunur) YARIMADASI :

Malacca Yarımadası, güney doğu Asyadadır. Hindiçini ya-

rımadasının, ekvatora doğru uzanmış bir parçasını teşkil eder. Doğusunu, Güney Çin Denizi, batısını Hint Okyanusu çevirir. Bu yarımadanın güneyinde yer alan Sumatra Adası, kuzey batıdan güney doğuya doğru uzanır. Dünyanın sayılı deniz geçitlerinden biri olan Malacca (Malakka) Boğazı, Sumatra Adası ile Malacca Yarımadası arasına sıkışmıştır. Bu boğazın güneyinde ve yarımadanın tam güney ucunda, İngilizlerin çok önemli bir donanma üssü olan Singapur limanı bulunur. 1650 kilometre kare genişliğinde olan Malacca Yarımadasının büyük kısmı İngiliz sömürgesidir. Yarımadanın merkezi sayılan Malacca şehrinde, 40 bin kadar nüfus yaşamaktadır. Bütün yarımadanın nüfusu ise 200 bine yaklaşır.

İklim sıcaktır. Yağışlar boldur. Memleketin büyük kısmını sık tropikal ormanlar kaplar.

Malacca Yarımadasının kuzeyini Siyam kuşatır. Siyam Körfezi de, yarımadanın, kuzey doğusunda yer alır. Malacca Yarımadası «Kra» berzahı ile Asya kıt'asına bağlıdır.

MALARYA : (Bak: Sıtma):

MALATYA :

Malatya, doğu Anadolunun güney batı ucunda yer almış bir vilâyetimizdir. Dolayını Erzincan, Elâzığ, Adıyaman, Maraş ve Sivas vilâyetleri çevirir. Vilâyet merkezi Malatya şehrinin denizden yüksekliği «900» metredir. İçinde 49.000 nüfus yaşar. Güneyini, 3612 metreyi bulan «Buzdağı» kuşatır. Kuzeyinde uzayan ovaları, Fıratın bir kolu olan «Tohma suyu» sular. Doğusundan da Fırat nehri geçer. Vilâyet sınırları içinde tarım yapılır. Meyvacılık ta ileridir. Hele Malatya kayısıları çok tatlıdır. Sebzecilik te yapılmaktadır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar da beslenmektedir. Malatya şehri içinde dokuma fabrikası vardır. Bu itibarla, Malatyanın endüstri hayatı da gelişme yolundadır.

Malatya vilâyetinin yüz ölçümü 19,918 kilometre karedir. Vilâyet içinde 481.386 nüfus yaşar.

MALAZGİRT :

Malazgirt, Muş vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. 77 köyü ile üç nahiyesi vardır. Bu nahiyelerden biri merkez nahiyesidir.

Malazgirt'in bütün nüfusu 13 bini geçmektedir. Kasaba çevresinde tarım yapılmakta, hayvan beslenmektedir. Malazgirt'in Türk tarihinde, önemli bir yeri vardır .

MALAZGİRT SAVAŞI VE TÜRK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ:

Tarihimizin en önemli savaşlarından biri de, Malazgirt Savaşıdır. Ancak, bu savaşta kazanılan büyük zaferle, Anadolu, Türk akıncılarına açılmış; ;bu güzel yurt parçası da, o tarihten beri ebediyyen Türkün öz malı olmuştur.

Selçuk Türkleri, Sultanı Alp Arslan, devletinin sınırlarını genişletiyordu. 1071 yılının yaz aylarında, Doğu Anadolu yaylâlarına girmişti. Bu haberi duyan Bizans İmparatoru Romanos Diyagenis, 150 bin kişilik ordusunun başına geçti. Alp Arslan'ın cengâverlerine doğru yol almaya başladı. Böylece, iki ordu Malazgirt ovasında karşılaştılar. Alp Arslan'ın ordusu 55 bin askeri geçmiyordu. Kendisine çok güvenci olan Romanos, yeni bir zafer kazanma gururu içinde ileri atıldı. Hakikaten çetin, çetin olduğu kadar da kanlı bir savaş başlamıştı. Biraz önce, saf saf ayrılan Bizans ve Türk kuvvetleri, şimdi, birbirine karışmış gibiydi. Kanların al ışığında yanan kılınçlar, zırhların üzerinde keskin yaralar açıyordu. At kişnemeleri, iniltiler, zafer nâraları Malazgirt ovasını çevreliyen tepelerde yankılar bırakıyordu. Gün böyle geçti. 26 Ağustos 1071 akşamı, mor dağların üzerinde sönen güneş Türk'ün en büyük zaferini kutluyordu.

Asyalı leventlerin mızrakları ucunda, koca Bizans ordusu paramparça olmuştu. İmparator Romanos Diyogenis te, yaralanmış bir halde, esirler arasında bulunuyordu.

Böylelikle, tarihte ikinci defa olarak güzel Anadolu, Türk milletine kucağını açmış oldu. (Anadolunun ilk sahipleri Etiler, Frikyalılar ve Lidyalılardı. Bunları, konu sıralarında inceleyin).

26 Ağustos 1071 gecesi, yıldızların aydınlattığı tepelerde meş'aleler yandı. Uzaklardan zafer şarkıları yükseldi. Kösler, ağır ağır bayram havaları vurdu.

Alp Arslan, esir imparatora çok iyi davrandı. Onu, bir misafir gibi karşıladı. Onunla bir barış anlaşması imzaladı ve sonra da kendisini Bizans'a gönderdi.

Fakat, o zaman Bizans tahtına, Yedinci Mişel geçmişti. Yedinci Mişel Romanos'u esir ederek gözlerini oydurdu. Böylece, Selçuklu Türkleriyle Bizans arasındaki barış ta, hükümsüz kaldı. Ama, ne olursa olsun, Türk orduları durmadılar. Az zamanda Erzurum, Erzincan ve Sivas gibi şehirleri ele geçirerek Bizanslıların elinden kurtardılar. 13. Yüzyıl sonuna doğru, Anadolu baştan başa Türklerle doldu.

Selçukluların, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolleri vardır. Malazgirt zaferinden sonra Türk Milletinin eline geçen Anadolu, doğudan gelen Oğuz kabîleleriyle dolduruldu. Bu surete, 900 yıldanberi öz Türk vatanı olan Anadolu, bizlere, Selçukluların ve onlardan sonra gelen Osmanlıların yadigârı sayılır. Bizler de, bu kahraman atalarımızın armağanını ebediyyen koruyacağız ve yükselteceğiz. 26 Ağustos 1071 zaferini; 26 Ağustos 1922 zaferi tamamladı. Alp Arslanın yaktığı ışık Büyük Atatürk'ün eliyle biz Türk gençlerine verildi.

MALİYE VEKÂLETİ :

Hükûmetimizi teşkil eden vekâletlerden biri de, Maliye Vekâletidir.

Maliye Vekâletinin başlıca vazifeleri şunlardır:

1 — Devletin gelirlerini toplar,

2 — Bütçeyi hazırlar,

3 — Eldeki paranın bütçe ve diğer kanunlara göre sarfedilişini sağlar.

4 — Kâğıt veya madenî para, pul bastırır. Paramızın kıymetini korumak düşüncesiyle önleyici tedbirler alır.

Nasıl ki, bir ailenin gelir ve gideri varsa, şüphesiz devletin de gelir ve giderleri vardır. Devlet, türlü işler başarmaktadır. Ordu beslemek, gerekli silâhları yapmak veya satın almak; yollar, demiryollar, limanlar, fabrikalar yaptırmak, sayıları çeşitli olan giderlerin yalnız bir kaçını teşkil eder. Elbette bu giderlerin de gelirlerle karşılanması gerekir.

Devlet gelirleri şunlardır:

1 — Vatandaşlardan vergi adiyle toplanan paralar,

2 — Devlet fabrikalarının, çiftlik, maden ocağı, orman, hava, demir ve gümrük gelirlerinin sağladığı kârlar. Ayrıca devlet, ortak olduğu bankalardan ve şirketlerden veya iktisadî teşekküllerden de hissesine düşen paraları alır.

MALKARA :

Malkara, Tekirdağ vilâyetine bağlı bir kazadır. 73 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu, 40 bin kadardır. Malkara, Tekirdağ'ın 60 kilometre güney batısına düşer. Vilâyet merkezine bir şose ile bağlıdır.

MALTA :

Malta, Orta Akdeniz bölgesinde küçük bir adadır. Sicilya ile Afrika kıt'ası arasına düşer. 246 kilometre kare genişliğin-

dedir. 300 bine yakın nüfusu vardır. Maltanın baş şehri La Valetta limanıdır.

Burası 1800'den beri İngiliz İmparatorluğunun elinde bulunmaktadır. Ada, tarih boyunca el değiştirmiş, fakat askerî önemini her zaman muhafaza etmiştir.

İkinci Cihan Savaşında, adaya, yüzlerce defa Alman ve İtalyan hava filoları saldırdı. Ama, İngilizler tarafından silâhlandırılan ve şiddetle müdafaa edilen Malta, Almanların eline geçmedi. Bu suretle de Akdenizin kontrolü daima İngilizlerin elinde kaldı.

Malta Adası, İngilterenin sömürgesi olmakla beraber, 1939'dan beri meşrutî bir idareye sahiptir.

16. Yüzyılda Maltayı kuşatan Türk denizcileri, ada önünde Rodos şövalyeleriyle kânlı boğuşmalar yapmışlardır.

MALTA ERİĞİ :

Malta eriği, gülgillerden bir bitkidir. Meyvası erik büyüklüğündedir. Meyvasının iki tane iri çekirdeği vardır. Malta eriğinin rengi sarıdır. Suludur. Lezzeti mayhoştur.

Malta eriğine «Yenidünya» denildiği gibi «Malta muşmulası» adı da verilir.

MALTA HUMMASI :

Malta humması, keçi sütü ile insanlara geçen bir hastalıktır. Bu hastalık, daha çok Akdeniz kıyılarında görülür. Sıtma nöbetleri yapar. Terletir. Karaciğer ve dalak bozuklukları da, bu hastalığın belirtileri arasındadır.

MALTA KEÇİSİ :

Kulakları ve memeleri uzun bir keçi cinsidir. Malta keçileri bol süt verir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

ON TÜRK

Galiçyada 7 eylûl sabahı güneş doğarken Rusların büyük hücumunu karşılamak zorunda kalmıştık. Dalgalı bir arazi üzerindeydik. Dereler, tepeler, kayalıklar, fundalıklar, ağaçlıklar gelenleri yer yer gizliyordu. Bir Rus süvari bölüğü arazinin durumundan faydalandı. Dostumuz Alman sahra topçu takımını ele geçirdi. Kazaklar, koşum hayvanlarına bindiler, topları geri götürmeğe başladılar.

Yandaki tepede Yozgatlı Mustafa beyin bölüğünden onbaşı Hasan durumu görünce yerinden fırladı:

— Hey.. bırakın topları! Onlar bizim canımızı koruyor.

Diye bağırarak mangasiyle sel yatağından aşağıya sarktı. Keçi çevikliği ile sıçraya sıçraya ilerleyip kazakları çevirdiler. Ateşe başladılar. Kazaklar vuruldu. Hayvanlar devrildi. Toplar kurtuldu.

— Haydi çocuklar, topları dereye çekip gizleyelim.

Onlar topları dereye indirirken yüzbaşı Mustafa imdatlarına yetişti; koşum hayvanları gönderdi. Toplar geri hatlara getirildi.

Alman alay kumandanı inanamadı:

— Olamaz, dedi, on piyade eri; bir bölük süvariyi nasıl yok edebilir?

Türk kumandanı gülümsedi:

— Bu on erin Türk olduklarını hesaba katmıyorsunuz, dedi.

Tarihî Fıkralar

TELÂŞ VE TALAŞ

Sultan Mahmut'un sesi çok kalındı. Hem de bazı kelimelerin hecelerine dikkat etmeden konuşurdu. Bu arada «Telâş» ile «Talaş» ı farksız söylerdi. Musahibi Sait efendi padişahı bu gülünç durumdan kurtarmak için bir çare düşündü. Bir gün huzura telâşla girdi:

— Kulunuza geçmiş olsun, deyiniz efendimiz?

— Hayrola, ne oldu?

— Dün büyük salonu tamir ettirmiştik. Yapıdan çıkan talaşları odunluğa koydurmuştum. Arap bacı, patlıcan kızartmak için bu talaşlardan sepet dolusu almış, ocağa atmış. Talaşlar parlamış. Alevleri görünce Arap telâşlanmış. O telâşlandıkça talaş parlamış. Talaş parladıkça Arap telâşlanmış.

— Anladım anladım, sus artık, biri telâş, öteki talaş olacak.

Gülüyorum:

NEYE SUSTUN?

Eski paşalardan birinin konağında sohbet esnasında:

— Terzilere inan olmaz. Kumaşı gözönünde çalar, farkına bile varamazsınız. Demişler.

Paşa, küçümsiyerek gülmüş.

— Lâf.. gelsin, benim önümde biçsin, haddi varsa çalsın.

Usta terzilerden birini bulmuş, getirmişler.

— Paşa hazretlerine bir kaftan biç, ama çal kumaştan, bize farkettirme, demişler.

Terzi işe koyulmuş. İşini görürken bir taraftan da çok komik fıkralar, hikâyeler anlatmıya başlamış. Paşa, kahkahalarla gülüyor ve sık sık sırt üstü yatıyormuş. Terzi susunca sormuş.

— Neye sustun, çok hoşuma gidiyordu.

— Fakat paşa hazretleri, biraz daha devam etsem, kaftanınız pek dar olacak, öfkeleneceksiniz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter EJDER AKISAN - Yayımlıyan : AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır

7 Ocak 1955, Cuma — Sayı 55 Fiyatı: 15 Kuruş.

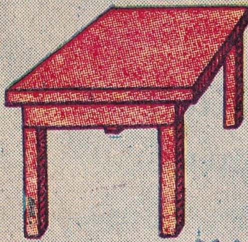

MASA

MASKE

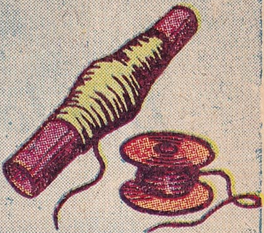

MASURA

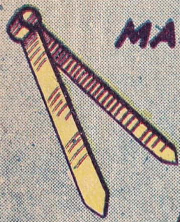

MAŞA

MAŞRAPA

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

M-3

MATADOR

MAYIN

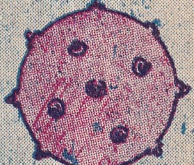

MAYDANOZ

MAYMUN

Bunları biliyor musunuz ?

İNSAN YAPISI VE TABİAT YAPISI

Buğday sapları ortalama olarak 1,5 metre boyunda ve 4 milimetre enindedirler. Yani bir buğday sapının koyu, kalınlığının 375 mislidir. İnsanlar, boyunun enine oranı. buğday sapının ölçüleri gibi kule yapmağa kalksalar; bu kulenin boyu 3 kilometre ve çapı 8 metre olmalıdır. Böyle bir kule yapmak, bugünün insanlığının yeterleri dışında olduğu gibi, böyle bir yapıya buğday sapının elâstikliğini vermeye de imkân yoktur. Yani böyle bir kule yapılabilse bile, rüzgârların basıncına dayanamaz ve yıkılırdı.

YILDIZ KAYMASI NEDİR?

Bulutsuz ve açık gecelerde yıldızların kaydığını görürüz. Bazı kimseler bu sırada birisinin öldüğünü, bazı kimseler de bu sırada istenecek şeylerin olacağını söylerler. Aslında yıldız kayması; meteorların (yani göktaşlarının) gökte bir iz bırakarak yere düşmeleridir. Yıldız kaymaları Temmuz ve Ağustos aylarında daha çok görülür.

NEFES ALIŞIMIZDAKİ VE LOKMA YUTUŞUMUZDAKİ TEHLİKELER

Ağzımıza; her nefes alışımızda bin ve her lokma yutuşumuzda yirmi bin bakteri girer. Bununla beraber çok fazla korkmamalıdır. Çünkü bu bakterilerin bir kısmı vücudumuza faydalıdırlar.

İLK ŞİİR NE ZAMAN YAZILMIŞTIR?

Eski Mısırlılardan kalma yazılarda, şiir denilebilecek eserlere rastlanmaktadır. Bâbillilerin bıraktığı pişirilmiş kiremit parçalarında da, şiir şeklinde yazılmış hikâyeler vardır. O halde, çok iyi olmasa da; ilk şiirler dört beş bin sene önce yazılmışlardır.

MAMUT :

Eski devirlerde yaşamış olan ve bugün nesilleri tükenmiş bulunan fil cinsinden bir hayvandır. Mamutlar fillere benzerdi. Gayet iriydiler. Derileri uzun kıllarla örtülüydü. Yapılan kazılarda, mamutların fosillerine rastlanmaktadır.

MANAVGAT :

Antalya vilâyeti kazalarındandır. 78 köyü vardır. Genel nüfusu 23 bini geçer.

MANCHE (Manş) DENİZİ :

Manş Denizi, Batı Avrupadadır. Fransa ile Büyük Britanya adası arasındadır. Doğusunda Kuzey Denizi, batısında da Atlas Okyanusu bulunur.

Manş Denizinin doğu ağzında Dover Boğazı vardır. Bu boğaza, Padökale (Pas de Calais) Boğazı da denilir.

Manş Denizi, pek derin sayılmaz. Bazı yerleri 50, bazı yerleri de 100 metre derinliğe sahiptir. Fakat, bu denizin gemiler için korkulu yerleri de çoktur. Hele, batıda, Bretanya yarımadası (Fransa) açıklarında, çok tehlikeli akıntılar görülür. Kuzey (Şimal) Denizi ile Atlantik (Atlas Okyanusu) arasındaki deniz yolunu hayli kısaltan Manş Denizi kıyılarında önemli limanlar sıralanır. Le Havre (Löhavr), Cherburg (Şerbug), Dieppe (Diyep), Boulogne (Bulonya), Calais (Kale), (Dover), Brighton (Braytın), Porsmouth, Plymouth bunlar arasındadır. Bu limanların bir kısmı Fransanın, bir kısmı da İngilterenindir.

Manş Denizi, adını, Fransanın kuzeyindeki Manş bölgesinden almaktadır.

İkinci Cihan Savaşında Avrupayı istilâ eden Alman orduları Manş kıyılarına dayanmıştı. Ama, İngilizlerin kuvvetli de-

niz ve hava müdafaası sebebiyle karşıya (İngiltereye) geçememişti. Böylece, bu denizin varlığı, İngiltereyi Alman istilâsından kurtarmış oldu.

MANCINIK :

Çok eskiden, savaşlarda kullanılan silâhlardan biri de mancınıktı. Mancınıkla taş gülleler atılırdı. Sonraları, topun icadiyle mancınıklar kullanılmaz oldu.

Mancınık, bir nevi büyük sapandı. Kuvvetli yaylara bağlı olan ağzına taş gülle konulur; gerilerek fırlatılırdı.

Roma İmparatorluğu orduları, Kartacalılar ve Makedonyalılar mancınıklardan çok faydalanmışlardı.

MANÇURYA :

Mançurya, Çin devleti sınırları içinde geniş bir ülkedir. Asyanın doğusunda bulunur. Doğusunu Sarıdeniz, Kore yarımadası ve Sibirya çevirir. Kuzeyinde Sibirya yer alır. Batısında ve güneyinde Moğolya ile Çin Cumhuriyeti bulunur.

Mançuryanın alanı 1.303.437 kilometre karedir. Nüfusu 40 milyonu geçer. Cumhuriyetle idare olunan memleketin baş şehri Şangşun'dur. Mukden, Harbin, Port Arthur şehirleri önemli şehirleri arasındadır.

Arazisinin etrafı dağlarla çevrilidir. Orta tarafları geniş ovalar kaplar. Bu ovaların bereketli topraklarında tarım yapılır. Tahıl, fasulye, pirinç, kuşyemi ve pamuk bol miktarda yetiştirilir.

Mançurya, maden bakımından da zengindir. Altın, bakır, kömür ve demir damarları verimlidir. 1945 yılına kadar, Japon-

yanın işgalinde kalan Mançurya, şimdi, Komünist Çin'in baskısı altındadır.

MANDA :

Manda, kocabaş hayvanlardandır. Geviş getirenler cinsindendir. Yapılışı bakımından öküzü andırır. Yalnız biraz daha iricedir, seyrek kıllıdır. Rengi de siyahtır. Suda yüzer. Yaz günleri bataklıklarda yuvarlanır. Ayakları çift tırnaklıdır. Mandanın etinden, sütünden, kemik ve boynuzlarından faydalar sağlanır. Ayrıca, fışkısı da tarlalarda gübre olarak kullanılır.

Manda, çok kuvvetli bir hayvandır. Pek çok yerlerde hizmetinden istifade etmektedirler. Manda sütü çok kaymaklı olur.

MANDA :

Birinci Cihan Savaşından sonra ,kendi kendini idareden âciz olan memleketlerin idaresini o zamanın «Milletler Cemiyeti», bazı devletlere bırakmıştı. Böylece, Milletler Cemiyeti adına her hangi bir milleti idare etme işine de, yine **Manda idaresi** adı verilmektedir. Gün geçtikçe, manda idarelerine son verilmektedir.

MANDAL :

Kapı, pencere ve dolap kanadlarının kapanmasını sağlayan tahta veya maden parçaların mandal denilir.

İplere asılan çamaşırları iliştirmeye yarayan yaylı tahta kıskaçlara da yine mandal adı verilir.

Bunlardan başka. keman, ud gibi yaylı sazların tellerini gergin tutmaya yarayan burgulu vidalar da mandal adını alır.

MANDALİNA :

Mandalina, turunçillerden bir bitki çeşididir. Sarı renkte olan meyvası portakala benzer. Mandalina, portakaldan biraz küçük olmakla beraber, kabuğu çok daha kolay soyulur. Şeker ve vitamin bakımından pek zengindir. Çekirdeksiz olanları lezzetle yenilir. Memleketimizin güney ve batı bölgelerinde bol mandalina yetişen yerler vardır. Doğu Karadeniz kıyısında, Rize çevresinde de mandalina bahçeleri çoktur.

Mandalina, besin değerleri bakımından çok kıymetli bir meyvadır.

MANDIRA :

Mandıra; sazdan ve samandan yapılmış koyun barınağıdır. Mandıraların her yanı muhafazalıdır. Kış günleri, dışarıda karlar savururken, mandıraların içi sıcacık olur.

MANDOLİN :

Mandolin, telli sazlardan bir çalgıdır. Udun daha minik bir şeklidir. Sapı kısadır. Sapının ucunda, karşılıklı mandallar sıralıdır. Bu mandallara sarılı olan teller, öbür başa doğru gerilidir. Tahtadan yapılır. Mızrapla çalınır. 16. Yüzyılda, İtalyada kullanılmaya başlayan bu çalgıya bugün, bizim memleketimizde de bol bol rastlanmaktadır. Hele bazı okullarımızda kurulan mandolin orkestraları başarılı çalışmalar yapmaktadırlar.

MANEVRA :

Manevra kelimesi, türlü anlamlarda kullanılır. Meselâ, bir traktörün bir yerde dönüp hareket etmesine manevra denir.

Lokomotifin istasyonda, ileri geri hareket ederek katarın önünde yer alması, yine bir manevradır.

Geminin, limana veya iskeleye yanaşmasına; gemi manevra yapıyor denilir.

Sonra, manevra kelimesi düzen, dolap, plânlı hareket mânasını da taşır. Fakat, asıl anlamı askerlikte kullanılmaktadır: Ordunun manevra yapması.

Ordu, manevra yapacağı zaman ikiye ayrılır Bir taraf düşman olur. Düşman tarafına «mavi kuvvetler» adı verilir. Memleketi savunan (müdafaa eden) kısım da «kırmızı kuvvetler» olur. Düşman tarafı saldırır; kırmızı taraflar da «yurdu kurtarmaya» çalışır. Şu halde manevra, ciddî bir savaş oyunudur. Orduların savaş kabiliyeti manevralarla gelişir.

Kara birlikleri manevra yaptığı gibi, deniz birlikleri (donanma) de manevra yapar.

Askerî manevralarda, yüksek komutanlardan bir hakem heyeti ayrılır. Manevra hareketlerini ve sonucu bu heyet tenkit eder; yanlış ve başarılı hareketleri belirtir.

MANGA :

Manga kelimesi, askerlikte kullanılan bir deyimdır. Manga, askerî birliklerin en küçüğüdür; 10 erden meydana gelir. Manga komutanı çavuş, komutan vekili de onbaşıdır. Gemi erlerinin gemide toplandıkları ve yemek yedikleri yere de, yine manga adı verilir.

MANGAL :

Mangal, bir ısıtma aracıdır. Sonbaharda ve ilkbaharda

kullanıldığı gibi, ılık memleketlerde, kışın odalarımızı ısıtmak için de mangal kullanırız.

Mangalın saçtan, pirinçten ve bakırdan yapılanları vardır. İçinde kül bulundurulur. Küllerin üzerine kömür konularak yakılır. Yalnız, mangal iyice yanmadan odaya alınmamalıdır. Kömürden çıkan karbon dioksit (C02) gazları insanı zehirler ve öldürür.

Mangal bulunan odada çocukların koşuşmaları yangınlara sebep olur. Bunun için dikkatli bulunmak gerekir.

MANGANEZ :

Manganez çok sert bir madendir. Tabiatta oksitler halinde bulunur ve çeliği sertleştirme işinde kullanılır. Erime derecesi 1212° dir. Yoğunluğu (kesafeti) 739'dur. Kimyada kısaca "Mn,, harfleriyle gösterilir.

MANİFATURACI :

Kumaş veya bez gibi dokuların her çeşidine, kısaca manifatura adı verilir.

İşte, manifatura satan satıcılara da manifaturacı denilir. Biz, elbisemiz için gerekli kumaşı manifaturacılardan alırız.

MANİLLÂ :

Asyanın güney doğusunda, Büyük Okyanusun güney batısında yer alan takımadalara Filipin Adaları denilir. Filipin Takımadalarının kuzeyindeki Luzon Adasının başşehri de Manillâ'dır. Nüfusu 700 bini bulur. 19. yüzyıl sonunda Amerika deniz kuvvetleri, İspanyol donanmasını burada yenmişti (1898). 1944 yılında Manillâ önünde cereyan eden savaşlarda Japonlar yenilmişler; Amerika Birleşik Devletleri deniz ve hava kuvvetleri de büyük bir zafer kazanmışlardı.

MANİPLE, MANİPÜLÂTÖR :

Maniple, telgrafçıların kullandığı bir araç (âlet) tir. Vericidir. Telgrafçı manipleyi eliyle kullanarak karşı istasyona dilediği haberi duyurur. Maniplenin meydana getirdiği tik taklar, mors alfabesinden istediğimiz harfleri teşkil eder. Böylelikle de karşı taraf, telgraf telleri vasıtasiyle giden elektrik yardımı ile maniplenin hareketlerini tesbit eder.

MANİSA :

Manisa Batı Anadolu vilâyetlerimizdendir. Ege bölgesine düşer. Kuzeyini Balıkesir; doğusunu Uşak; güneyini Denizli, Aydın ve İzmir Vilâyetleri çevirir. Batısında da yine İzmir Vilâyeti yer alır.

Manisa vilâyetinin alanı 13,850 kilometre karedir. Şehrin nüfusu 40 bine varır. Vilâyetin bütün nüfusu ise, 500 bine yaklaşır Manisa vilâyeti sınırları içinde uzun dağ silsileleri vardır. Manisa — Bozdağ, Demirci — Gördes dağları ve Alaçam — Madra dağları en büyük engebeleri teşkil eder. Bu sıradağlar arasında uzanan geniş ovaları, Gediz nehri ile Kumçayı sular.

İzmir'in 33 kilometre kuzey doğusunda, Gediz'in 3 km. güney tarafında yer alan Manisa, tarihi zengin bir şehrimizdir. Manisa, Osmanlı sınırlarına 14. yüzyılda, Yıldırım Bayezit zamanında katılmıştı.

Sonraları Osmanlıların en büyük şehirlerinden biri oldu. İlk devirlerde Osmanlı tahtına aday (namzet) olan şehzadeler önce Manisada valilik yaparlar; devlet hizmetlerine orada alıştırılırlardı. Fatih Sultan Mehmed'in, Üçüncü Murad'ın çocuklukları hep orada geçmişti.

Manisanın verimli Gediz ovasında, makina ile tarım yapılmaktadır. Arpa, mısır, bakla, buğday, yulaf, patates, me-

yankökü, tütün, palamut, çavdar, burçak, pamuk, darı, nohut, susam, bezelye, pirinç, börülce, fasulye gibi ürünler bol yetiştirilir. Zeytinlikleri çoktur. Meyva bahçeleri geniştir. Bilhassa bağcılık çok ileri bir durumdadır. Manisanın üzümleri ve tütünleri (Akhisarın) dünyaca namlıdır.

Son yıllarda, Gediz üzerinde büyük bir baraj yapılacağı söylenmektedir. Gediz'de kurulacak hidro-elektrik santrali ile Manisa'nın değeri büsbütün artacaktır. Manisa'da bir de kumaş fabrikası kurulmaktadır. Ayrıca Kulada da, dokuma fabrikası bulunmaktadır. Somada linyit madenleri işletilmektedir. Burada, kömür tozlarından faydalanarak enerji sağlayacak olan büyük bir termik santral yapılmaktadır. Manisa kasaba ve köylerinde yapılan halıcılık önemli bir yer tutar. Akhisar, Alaşehir, Demirci, Eşme, Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma ve Turgutlu Manisanın kazalarıdır.

MANİTOBA :

Kanada'nın orta güney eyâletlerinden biridir. Baş şehri Winnipeg'dir. Manitoba'nın alanı 638.440 kilometre karedir. Nüfusu 750 bini bulur. Burası, dünyanın sayılı tahıl ambarlarından biridir. Tarım, makinalarla yapılmaktadır. İklim serttir; yazlar kısa ve sıcak, kışlar soğuk geçer.

MANİTOBA GÖLÜ :

Manitoba gölü, Manitoba eyâleti içindedir. Denizden, 264 metre yüksekte olan gölün suları tatlıdır. Alanı, 5000 kilometre karedir.

Manitoba gölü Winnipeg şehrinin kuzey batısındadır.

MANİVELÂ (Bak: Kaldıraçlar) :

MANOLYA :

Manolya; parlak, düz ve mütenasip yapraklı bir ağaçtır.

Bu ağacın beyaz renkte, güzel kokulu çiçekleri olur. Karşıdan, koyu yeşil renkte görülen manolya ağacı, manolgillerdendir.

MANOMETRE :

Manometre ile gazların basıncı ölçülür. Bu sebeple, bir adı da basıölçer'dir. Manometre, buhar veya herhangi bir gazın kapalı bulunduğu kabın kenarlarına yaptığı basıncı ölçer.

MANTARLAR :

İlkel bitki sınıflarından biri de "Mantarlar,, dır. Bitkilere yeşil rengi veren klorifil, mantarlarda bulunmaz. Bu sebeple karbonu özümleyemezler. Türlü çeşitleri vardır. Besi ve üreme organları birbirinden ayrılmış olanları, ince iplikler şeklinde olanları (küfler) ve tek hücreli bulunanları vardır. Bira mayası, bu son bölüme örnek olan bir mantar cinsidir.

Mantarların üreme şekli ikiye ayrılır. Bunlar da sporlaşarak çoğalma ile yumurta yoluyla olan çoğalmadır (Sporlaşarak çoğalmada eski hücre bölünerek bir çok parçalara ayrılır. Hücre zarı bunlara bir kese ödevi görür. Kese yırtılınca spor adını alan yeni hücreler etrafa yayılırlar). Hattâ. yumurta ile çoğalan mantarlar bile kendi yaşamalarına uygun bir yer bulurlarsa ve gerekli besini bol bulurlarsa, bunlar da sporlaşarak çoğalmaya başlarlar.

Birçok hastalık mikropları mantarlar sınıfına dahildirler. Fakat, vücudumuza ve yaşayışımıza faydalar sağlayan mantarlar da vardır.

Bazı botanik bilginleri mantarları:

a) Ovogonlu mantarlar (Oomycetes)

b) Cıvık mantarlar (Myxomycetes)

c) Asklı mantarlar (Ascomycetes)

d) Bazitli mantarlar (Bazidiomycetes) olarak guruplandırılırlar.

Çayırlarda, çamlıklar içinde yetişen bazı mantarlar yenilir. Ama, mantarların zehirli olanları, hayatımız için çok tehlikelidir.

Şişe tıkacı olarak ve balık ağlarının su yüzeyinde yüzmesini sağlamak gayesiyle kullanılan sudan hafif bir madde daha vardır. Buna da mantar adını veririz.

MANTO :

Kadınların dıştan giydikleri boy elbiselerine manto adı verilir. Manto, çoğunlukla kış giyimidir. İlk ve sonbaharlarda ince kumaşlardan, açık renk mantolar giyilir.

En kıymetli mantolar porsuk, tilki, panter ve vizon kürklerinden yapılan mantolardır.

MANYAS :

Manyas, Balıkesir vilâyeti kazalarından biridir. 42 köyü vardır. Merkez nahiyeden başka, 4 nahiyesi daha vardır. Manyas kasabasının nüfusu 2 bini geçer. Bütün kazanın nüfusu 25 bini bulur.

Manyas, Balıkesir - Bandırma demiryoluna bir şose ile bağlıdır. Bandırmanın da 35 kilometre güneyine düşer.

MANYAS GÖLÜ :

Manyas Gölü, Marmara bölgesi göllerinden biridir. Marmara denizine olan uzaklığı, 14 kilometre kadardır. Bandırmanın güneyinde, Manyas'ın da kuzeyinde bulunur. Alanı 178 kilometre kare kadardır. Bandırma - Balıkesir demiryolu, gölün doğu kıyılarından geçer. Derinliği ancak 20 metreyi bulan Man-

yas Gölünün suları tatlıdır. İçinde balık ta çoktur. Susurlu Irmağının bir kolu olan ve Madra Dağlarından gelen Kocaçay, Manyas Gölüne boşalır; güney doğusundan tekrar bir kolla çıkarak Karacabey'in kuzeyinde Susurlu Nehriyle birleşir.

MANYATİZMA :

Bir insanı telkin yolu ve hipnoz olaylariyle etki altında bulundurmaya **manyatizma** adı verilir.

MANZUME :

Ölçülü ve kafiye (ses benzeşme) li yazılmış yazılara, şiirlere manzume adı verilir. Manzumeler, bir fikri, bir olayı tüm olarak anlatırlar.

MARANGOZ :

Kereste ve ağaçları, türlü araçlar (âletler) kullanmak suretiyle istenilen biçimde eşya yapan san'atkârlara marangoz denilir. Marangozlar kapı, pencere, dolap ve saire yaparlar.

MARAŞ :

Maraş, Orta Anadolunun güney doğu kenarında yer almış güzel bir vilâyetimizdir. Doğusunda Adıyaman, kuzeyinde Sivas ve Kayseri, batısında Seyhan, güneyinde de Gaziantep vilâyetleri yer alır. Alanı 11,210 kilometre karedir. Arazisi engebelidir, yüksek dağlarla kaplıdır. Bu dağlar, Toros'ların, doğu kollarını teşkil ederler. Ceyhan ve Göksun ırmaklarının suladığı ovalar, vâdiler çok bereketlidir. Tarımı ileridir. Etraf, dağlar ve ormanlarla örtülüdür. Zeytinlikleri de çoktur. Bağları ve bahçeleri geniştir. Maraşta tahıl bitkiler, tütün, üzüm, pirinç, dut, zeytin gibi ürünler bol çıkar. Hayvancılık ta önemli bir yer tutar. Hele sığır cinsinden hayvanlarla keçi sürülerine sık rast-

lanır. Halkın bir kısmı arıcılıkla uğraşır, koyun az beslenir.

Maraş şehrinde 100 binden fazla insan yaşar. Vilâyetin bütün nüfusu 262 bini geçer. Bugün henüz, içinde demiryolu bulunmayan Maraş, komşu vilâyet demiryollarına muntazam şoselerle bağlıdır.

Maraşın, deniz düzleminden olan yüksekliği 650 metredir. İklimi ılıktır. Maraş, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı sınırlarına katılmıştı. Birinci Cihan Savaşı sonunda 29 Ekim (Teşrinievvel) 1919 tarihinde Fransızların işgaline uğradı. Fakat, düşman istilâsına boyun eğmiyen bu kahraman belde, için için kaynadı. Nihayet, 21 Ocak 1920'den 12 Şubat 1920 tarihine kadar kendi İstiklâl Savaşını yaptı. Büyük Kurtuluş Tarihimizde yer alan büyük zaferler kazandı. Bir avuç kahramanın ileri atılışı, Fransız kuvvetlerini dağıtmaya kâfi gelmişti.

Maraşın Afşin, Andırın, Elbistan, Göksun, Pazarcık adlarını taşıyan 5 kazası vardır.

MARATON :

Maraton, eski Yunanistanda yapılan bir koşunun adıdır. Atinalı bir askerin, kendi köyü olan Marathon köyünden Atinaya doğru, Atina'lıların zaferini bildirmek için yaptığı meşhur koşunun hâtırasına uyularak Olimpiyat oyunlarında maraton yarışları yapılır. Bu koşu, 42 kilometre, 750 metre bir mesafe içinde yapılır.

MARCONİ «Markoni okunur» :

Markoni, 20. yüzyıl içinde yaşamış büyük mucitlerden biridir. 1874'de doğdu, 1937'de 63 yaşında iken öldü. Markoni ilk olarak, 1896 yılında İngilterede telsiz telgrafın patentini alarak meşhur olmaya başlamıştır. Sonraları elektrik, telgraf ve radyo sahasında durmadan çalıştı. 1902'de gemilerdeki telsiz sistemini tamamladı. 1924'de radyoyu buldu.

Bu büyük âlim (bilgin) 1909'da Nobel armağanını almış, 1914'te de İtalya Âyan Meclisine seçilmişti. Daha sonraları, 1930 da, İtalya Kıraliyet Akademisi Reisliğine seçilmişti.

MARCO POLO (Markopolo okunur) :

Marco Polo, 14. cü yüzyıllar içinde yaşamış büyük bir gezgin (seyyah) dir. Aslen İtalyan olan Polo 1254'de Venedik'te doğmuş, 1328'de ölmüştür. Henüz pek genç iken 1271'de babası ile birlikte doğu yolculuğuna çıkmıştı. İtalyadan bindikleri gemi, Doğu Akdenizde seyrederken korsanların baskınına uğradılar. Binbir mâcera yaşayarak Anadolu, Kafkaslar, İran yolu ile Orta Asyaya; oradan da Çin'e gittiler. O vakit Çin'de, İmparator Kubilây Han hüküm sürüyordu. Kubilây Han bu Avrupalı misafirlere itibar etti; onları yıllarca sarayında alakoydu. Marco Polo 1275 yılında, Çin İmparatorunun hizmetinde çalışmayı kabul etti. Bu sebeple, Çin ülkesini baştan başa dolaştı. O zamanlar, masallarda anlatılan Çin'in güzelliklerini, zenginliklerini yakından görmeye fırsat buldu. Kubilây Han'ın yanında, 20 yıl süren bir misafirlikten sonra, Venedik'e döndü. Bir Venedik filosuna komutan oldu. Cenovalılarla yapılan bir deniz savaşında esir edilerek hapse atıldı. Hapiste yattığı müddet içinde, «Marco Polonun Kitabı» adlı eserini yazdı. Bu kitap, ilk yayınlandığı zaman âdeta kapışıldı. Zamanın gemicilerinde, zengin ülkelere denizden gidilir düşüncesi hâkim oldu. Böylece, Batı denizlerine doğru yelken açan kaptanlar bilmeden yeni kıt'alar buldular. Bu suretle de, insanların dünya hakkındaki bilgileri genişlemiş oldu.

MARDİN :

Mardin, güney doğu Anadolu vilâyetlerimizden biridir. Kuzeyini Siirt ve Diyarbakır, batısını Urfa vilâyetleri, güneyini Suriye, doğusunu da Irak çevirir. Alanı 12,734 kilometrekaredir. Genel nüfusu 230 bini geçer.

Mardin vilâyetinin kuzeyini dağlar, güneyini de çöller kuşatır. Şehrin, denizden yüksekliği 1150 metredir. Sulak vâdilerde tahıl ürünleri, pirinç, susam, tütün, pamuk, fasulye yetiştirilir. Zeytinlikleri ve bağları da vardır. Hayvancılık ileri durumdadır. Bilhassa koyun ve keçi sürüleri bol beslenir.

Mardin sınırları içinde ormana pek rastlanmaz. Vilâyetin merkezi olan Mardin şehrinin nüfusu 20 bin kadardır. Merkez kazasının ise, etrafıyla birlikte nüfusu 38 bini geçer.

Akar sularının bir kısmı güneydeki ovaya. bir kısmı da Dicle'ye akar. Şehir, Türkiye - Suriye sınırı üzerinde uzanan demiryoluna bi rara hatla bağlıdır. Cizre, Derik, Gercüş, İdil, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyad, Nusaybin ve Savur kazaları Mardin vilâyeti sınırları içindedir. Dicle nehri Siirt vilâyeti ile Mardin arasında sınır çizerek Cizreye gelir; oradan da Irak topraklarına karışır.

MAREŞAL :

Askerî rütbelerin en büyüğüne **mareşal** denir. Mareşaldan daha büyük bir rütbe yoktur. Savaşlarda büyük meydan muharebesi kazanan orgenerallere, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilen mareşallık rütbesi; en büyük askerî kumandan anlamını taşır.

Şanlı İstiklâl Savaşımızın iki büyük mareşalı vardı. Bunlardan biri sevgili Atatürk, diğeri de Fevzi Çakmak'tı. Bu gün Türk ordusunda, bu rütbeyi taşıyan komutan yoktur.

MARGARİN :

Margarin, bitkisel bir yağdır. Tereyağı gibi yemeklerde kullanılır. Bu yağ, 1869 yılında Fransız Mege Mourries tarafından yapılmıştı. 47 derece sıcaklıkta erir. Bizim memleketimizde de Margarin fabrikaları vardır.

MARİOTTE: (Maryot okunur) :

Mariotte 1620 de doğdu; 1684 de öldü. Bu büyük Fransız fizikçisi, fizikte kendi adını taşıyan kanunu bulmuştur.

MARKA :

Marka, resim veya harflerle belirtilen bir işarettir. Bize ait bir peçetenin kaybolmaması için, bir köşesine küçük bir marka işletiriz.

Ayrıca, bilet yerinde kullanılan maden parçacıklarına da marka adı verilir.

MARKO PAŞA :

Halkımız arasında, dert dinletmek isteyenler için, «Marko paşaya git» sözü el'an söylenir.

Marko Paşa, Sultan İkinci Abdülhamit devrinde Tıbbiye Mektebi nazırlığında ve daha sonraları Âyan Meclisinde bulunmuş bir doktorumuzdu. Makamına çıkan herkesin derdini yorulmadan dinlerdi. Şikâyetçi sustuğu zaman, «sonra?» diye konuşur; bunun üzerine de müşteki, yeni baştan anlatmağa koyulurdu. Bu suretle Marko Paşa dert dinlemekle şöhret kazanmıştı. Bugün bile, derdini dinletemiyen çaresizlere: «Marko paşaya anlat.» sözü mecaz olarak kullanılır.

Marko Paşa olgun, zeki ve kibar bir vatandaşımızdı. 1888 yılında, Tıbbiye Nazırı iken öldü.

MARKO POLO: (Bak: Marco Polo) :

MARMARA ADASI :

Marmara Adası, Marmara Denizinin en büyük adasıdır. Kapudağı yarımadasının kuzey batısına düşer. Bu adanın balıkçılığı ile mermerciliği meşhurdur.

MARMARA BÖLGESİ :

Marmara bölgesi, yurdumuzun kuzey batısına düşer. Marmara Denizi etrafını kuşatan vilâyetlerimiz, Marmara bölgesi içinde kalırlar. Bu bölge güneyde Ege, doğuda da Karadeniz bölgelerimizle komşudur. Güneyde Edremit körfezinden Bileciğe, oradan da Sakarya vilâyetine bir hat çizecek olursak, Marmara bölgesinin Anadolu sınırını belirtmiş oluruz.

Marmara bölgesi iki kıt'a üzerinde kurulmuştur. Marmara Denizinin güney ve doğusunda kalan Anadolu parçası, Asya kıt'asından sayılır. Marmara Denizinin kuzey ve batısında yer alan Trakya ise, Avrupanın bir bölümüdür.

Marmara bölgesinde genel olarak iklim ılımandır. Denizden içerilere gidildikçe kış soğukları artar. Hele bu hal, Trakya tarafında daha belirli bir şekilde göze çarpar.

Yer yüzü engebeleri itibariyle, Anadolu parçası daha karışıktır. Trakyayı baştan başa, geniş düzlükler kaplar. Bu düzlüklerin en önemlisi Ergene ovasıdır. Ergene ovasının kuzeyini kuşatan Istıranca dağları; Karadeniz kıyılarında bir duvar gibi uzanır. Yine bu ovanın güney doğusunda yükselen Ganos silsilesi, Marmara kıyısındaki yegâne ârızayı teşkil eder. Trakya bölgemizin alanı 24 bin kilometre kareyi bulur. Bulgaristan'dan gelen Meriç nehri Enez'e kadar Türk - Yunan sınırını teşkil eder. Bulgaristan'dan gelip İstanbul Boğazına doğru uzanan Istırancalar (En yüksek yeri Büyük Mahya dağı 1031 m.) sık ormanlarla kaplıdır.

Marmara bölgesinin Trakya kısmını İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Çanakkale vilâyetlerimiz süsler. Bu vilâyetlerden; İstanbul ve Çanakkale vilâyetlerinin bir parçası, bölgenin Anadolu kısmında da bulunur. Trakya ovası tahıl ve her türlü toprak ürünleri bakımından çok bereketlidir. İstanbuldan çıkan demiryolu Edirne'ye, oradan da Avrupa'ya uzanır. İstanbul - Edirne demiryolundan ayrılan bir kol, Kırklareline varır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

MİLLÎ SIR İÇİN

— Söyle!

Teğmen Nami Tokcan, vücuduna -kızgın bir tel gibi- sarılan kamçı sırımının verdiği aciyle dişlerini sıktı, inledi. Yarım saattir yakıcı vuruşlara dayanıyordu. Sağlık ve dinçlik heykeli örneği vücudu, kanlı çizgilerle doluydu. Demir kelepçelerle duvara bağlanmış olan bileklerinden kanlar sızıyordu.

Son vuruşun sızısı yüreğini yaktı. Onu esir eden tesadüfe lânetler ediyordu. Esirlik azabı yetişmiyormuş gibi, işkence acılarına da tahammül etmek zorunda kalıyordu. Asıl onu üzen şey; düşmanların istediği sırları söyleyivermek ihtimaliydi.

— Ya kendimden geçer de, söylemesini istemediklerimi dilim mırıldanırsa? diyor, kahrından kıvranıyordu.

— Bana kerpeteni getirin, tırnaklarını sökeyim.

Erler, subayın eline istediğini verdiler.

— Söyle! Türkler nerden, ne zaman saldıracaklar?

— Söyliyemem. Türk subayı için millî sır; canından üstündür.

Kerpeten orta parmağının tırnağını kıstı ve çekildi.

Dayanılmaz sızı, bütün vücudünü sarstı. Korktuğu başına gelecekti. Çenelerini kuvvetle sıktı ve şiddetle tükürdü. Kanlı et parçası zalim subayın yüzüne çarptı. Yere düştü.

Teğmen Nami artık rahattı. İstemediğini söylemek korkusundan kurtulmuştu.

Tarihî Fıkralar:

ÖLÇÜ MESELESİ

Ahmet Vefik paşanın yürüyüşü çok gösterişli ve güzeldi. Çok zeki, bilgili ve yurtsever olan bu idare adamını sevmiyen, beğenmiyen kimse yok denebilirdi.

Bir toplulukta tarihçi Abdurrahman Şeref bey, Vefik paşayı şu sözlerle övdü:

— Vefik paşa, sokağa hamal kıyafeti ile çıkıp gezse; herkes yine ona: «Bu adam mutlaka bir vezirdir, tebdil geziyor.» der.

Sadrıâzam Fuat paşa, görüşünü başka yönden açıkladı:

— Vefik paşa, binek taşı büyüklüğünde pırlantadır. Bundan ne gerdanlık olur, ne de kaldırım taşı.

Gülüyorum:

SON TEDBİR

Eski namlı doktorlardan Hazım paşa, Tıbbiye okulundan mezun olurken kalabalık bir kurul huzurunda imtihan oluyordu. Mümeyyizlerden biri:

— Hastayı terletmek için ne yaparsınız? Diye sordu.

Hâzım, alınacak tedbirleri söyledi.

— Başka ne yaparsınız?

Yine bir kaç tedbir sıraladı.

— Başka?

— Efendim... şey yaparız......

Bulabildiği bazı terletme çareleri anlattı.

— Daha?

— Bütün söylediğim bu usullerle hasta terlemezse; önünüze çıkarır, imtihan etmenizi rica ederim.

AKISAN'N CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

14 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 56. Fiyatı: 15 kuruş.

MAYO
MAZGAL
MEGAFON
MEKTUP
MEHMET II
(FATİH)
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-4
MEHMET
AKİF
KÖPRÜLÜ
MEHMET PAŞA
MAZI
MAVZER

Bunları biliyor musunuz?

BÜTÜN MEMELİ HAYVANLAR YÜZME BİLİRLER Mİ?

Hayır. Memeli hayvanlar sınıfına dahil olan zürafa ve lâma yüzmesini bilmezler.

GÖZÜ SAĞLAM OLANLAR

Hemen herkesin gözünde önemli, önemsiz bozukluklar vardır. Gözleri hiç kusursuz ve tamamen mükemmel olan kimseler ellide birdir. Gür saçlılar arasında göz bozuklukları daha fazladır.

İNSANLAR VÜCUTLARININ HER HAREKETİNİ KONTROL EDEBİLİRLER Mİ?

Hayır. İnsanlar meselâ, ellerinin, ayaklarının, gözlerinin hareketlerini kontrol edebilirler. Fakat kalb ve mide gibi iç organların hareketleri, insanlar tarafından kontrol edilemez.

DÜNYANIN EN SICAK YERİ

İran'ın güneyinde bulunan Lût Gölü, dünyanın en sıcak yeridir. Deniz seviyesinden aşağıda bulunan Lût çölünde gölgede 53° ve güneşte 97° hararet ölçülmüştür. Korkunç sıcaklık yüzünden bu çölde kimse yaşamaz.

AĞLAMAK ZARARLI MIDIR?

Üzüldüğümüzü veya acı çektiğimizi ağlayarak anlatırız. Bu yüzden ağlama hoşa gitmez. Ama ağlamanın faydalı tarafları da yok değildir. Gergin sinirlerimizdeki elektrik yükü ağlayınca boşalır ve içimiz hafifler. Ayrıca gözyaşının içindeki maddeler rastgeldikleri mikropları öldürürler.

Marmara bölgesinin Trakya kısmında en önemli yarım adalar; İstanbul yarımadası ile Gelibolu yarımadasıdır. En büyük körfez de Saroz Körfezidir.

Bölgenin Anadolu yakasına gelince, kıyılar parçalanmış; ovalar sarp yamaçların arasına sıkışmıştır. İzmit Körfeziyle Karadeniz arasında kalan Kocaeli Yarımadası İstanbul Boğazının doğusunda uzanır. Boz Burun Yarımadasını Samanlı Dağları ârızalandırır. Marmara bölgesinin en yüksek dağı Bursanın güneyinde kalan Uludağdır. (2493 m.). Bundan başka, Edremit Körfezinin kuzeyini çeviren Kazdağları da önemli ârızalardan sayılırlar. Sakarya nehri, Susurlu ve bunların kolları, bölgenin başlıca akar sularını teşkil eder. Bu akar suların yöresindeki ovalar çok verimlidir. Sapanca Gölü, İznik, Apolyont, Manyas; Trakya kısmında Terkos, Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece Gölleri Marmara bölgesinin sayılı göllerinden sayılırlar. Bölgenin Anadolu yakasındaki vilâyetleri de şunlardır:

İstanbul, İzmit, Sakarya, Bilecik, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale. Bu vilâyetlerden en kalabalık olanı İstanbul'dur. İstanbul'da kilometre kareye düşen insan sayısı yüz kişiyi geçer.

Marmara bölgesinde tarla ve bahçe tarımı oldukça ileridir. Meyvacılık, zeytincilik, bağcılık ve ipekçilik çok gelişmiştir. Adapazarı, Alpullu ve Susurlukta olmak üzere Marmara bölgesinde üç şeker fabrikası vardır. İstanbul, İzmit ve Bursa büyük ticaret ve endüstri merkezleridir. Marmara bölgesi ticarî hayatımızda olduğu kadar, askerlik bakımından da büyük bir önem taşır. Bilhassa Boğazlar ile İzmit Körfezi aslen Mehmetçiklerin karargâh kurduğu yerlerdir. 13. üncü yüzyıl ile 14. üncü yüzyıl ortaları ve nihayet 1453'ten beri Türk olan Marmara bölgesi, sevgili yurdumuzun en güzel köşelerinden biri sayılır. Bu bölgenin her karışı şanlı ecdadımızın çok kıymetli yadigârlariyle doludur.

MARMARA DENİZİ :

Marmara Denizi bir iç denizimizdir. Dolayını çepeçevre

vatan topraklarını kuşatır. Anadolu ile Trakya arasındadır. Asyanın batısında, Avrupanın güney doğusunda yer alır.

Marmara Denizi, kuzeyden İstanbul Boğazı ile Karadenize, güney batıdan da Çanakkale Boğazı ile Ege Denizine bağlıdır. Anadolu kıyıları girintili - çıkıntılı, Trakya kıyıları ise nisbeten düzdür. İzmit Körfezi, Bozburun, Gemlik Körfezi, Bandırma Körfezi, Kapıdağı yarımadası ve Erdek Körfezi gibi girintiler - çıkıntılar hep Anadolu sahillerindedir.

Bazı yerlerinde suların derinliği 1200 metreye yaklaşır. Genişliği 80 kilometre kadardır. Kıyılarının uzunluğu Anadolu yakasında 673, Avrupa yakasında da 274 kilometreyi geçmez. Kuytu limanları çok bulunan Marmaranın mevsim balıkçılığı meşhurdur.

MARMARİS :

Marmaris, güney batı Anadoludadır. Muğla vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 15 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Bu nahiyelerden biri merkez nahiyesidir. Bütün nüfusu 10 bini bulur. Marmaris kasabasının nüfusu ise 3 bin kadardır.

Marmaris, yurdumuzun Ege bölgesi ile Akdeniz bölgelerinin birleştiği yerde, deniz kenarında kurulmuştur. Limanı, her yandan kapalı, tabiî bir limandır. İklimi ılımandır. Bilhassa kışlar çok soğuk olmaz. Çevresinde Akdeniz ürünleri yetişir. Marmaris, Muğla şehrinin tam güneyine düşer ve Muğla ile Marmaris arasında bir şose vardır.

MARMELÂT :

Dilimizde kullandığımız marmelât kelimesinin aslı, Portekizcedir.

Şekerle beraber pişirilerek, ezme haline getirilen meyvalara; marmelât adı verilir. Marmelât, kısmen reçele benzerse de, besin değerleri bakımından taze meyvaların yerini tutamaz.

MAROKEN :

Maroken, aslı fransızca olan bir kelimedir. Böyle olmakla beraber, dilimizde de kullanılmaktadır. Bazı kanape, koltuk ve saire eşyanın üzerinde gördüğümüz deri kaplamalara maroken denilir. Ayrıca Fasta bir tarafı renkli olarak işlenen yumuşak keçi veya teke (erkek keçi) derilerine de maroken adı verilir. Otomobillerin içinde, vapurlarda maroken minderler kullanılır.

MARS :

Güneş etrafında dönen gezeğenler (seyyareler) den birinin adı **Mars**'tır. Mars'a, Merih de denilmektedir. Gözlemevlerinde (rasathanelerde) incelendiği zaman, renginin kırmızımtrak olduğu müşahede edilmektedir. Bu yıldızın güneşten uzaklığı 227 milyon kilometreyi bulur. Dünyamızdan da, 79 milyon kilometre uzakta bulunmaktadır. Dünyamız, güneş etrafındaki dönüşünü 365 gün 6 saatte tamamladığı halde, Mars bu dönüşünü bir yıl 321 gün 7 saatte bitirir. Dünyamızın ekseni etrafındaki dönüşü 24 saat sürer. Mars'ın ekseni etrafındaki dönüşü ise, 24 saat 37 dakika 23 saniye devam eder. Böyle olmakla beraber Mars'ın büyüklüğü, dünyamızın ancak yedide biri kadardır.

Mars, dünyamız gözlemevleri tarafından en iyi gözlenen ve dolayısiyle en iyi incelenen gezeğenlerden biridir. Yılın belirli zamanlarında, kutuplarında tesbit edilen beyazlıklar, orada da canlı bir hayatın var olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Fakat, kesin sonuç henüz alınamamıştır. Son zamanlarda işittiğimiz, «Merihten gelen uçan daireler» sözleri ise, bazı insanların uydurmalarından başka bir şey değildir.

MARSHALL ADALARI (Marşal ad. ok.) :

Marshall Adaları Büyük Okyanusun ortasında, Ekvatorun kuzeyindedir. Bu takımadaların batısında Karolin adaları, güneyinde de Gilbert adaları yer alır.

Marshall adaları irili ufaklı binlerce adacıktan meydana gelir. İkinci Cihan Savaşına kadar bu adalar Japonyanın elinde bulunuyordu. Fakat, İkinci Cihan Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletlerinin eline geçmiş oldu. Marshall'lere. Mikronezya gurubu adı da verilir. Adalardaki yerli sayısı 12 bin civarındadır.

MARSHALL YARDIMI :

Marshall yardımı adını, İkinci Dünya Savaşında Amerikanın en ünlü generallerinden biri olan ve sonraları da Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Vekili olan George Marshall'dan almaktadır.

Savaş sonu Avrupasında, sıkıntı içinde bulunan 16 Avrupa devletine Amerika tarafından bir kalkınma yardımı olarak kabul edilen bu yardım, 1947 Paris Konferansında tesbit edilmişti. Türkiyenin de dahil bulunduğu bu yardım plânı gereğince Amerika, insanlık safında yer almış milletlerin bir an önce iktisadî çöküntülerden kurtulması gayesini gütmüştü. İşte, böyle hayırlı bir teşebbüsün ilk sahibi General George Marshall olduğu için, yardımın adına da **Marshall Plânı** denildi.

MARSIK :

Mangal kömürünün yarı odun kalmış şekline, marsık denilir. Marsık duman ve alev çıkararak yanar. Kokusu da zararlıdır. Kömürcüden kömür alırken, marsıksız kömür almaya dikkat etmeliyiz.

Sonra, bir zenciyi tarif ederken de «Marsık gibi adam» sözünü kullanırız. Buradaki marsık kelimesi siyahlığı belirtmek için kullanılır.

MARSİLYA :

Akdenizin en işlek limanlarından birisi de, Marsilyadır.

Marsilya, Fransanın güneyinde bulunur. Lion körfezinin doğu kıyısında kurulmuştur. Doğusunda da Toulon askerî limanı vardır.

Marsilyanın nüfusu 636.264'tür. Paristen 863 kilometre mesafededir. Fransanın büyük şehirlerine muntazam şose ve demiryollariyle bağlıdır.

Bu şehrin kuruluşu, Milâttan 600 yıl öncesine kadar dayanır. Marsilyayı eski Fenikeliler ve gemici Yunanlılar kurmuştu. Fransa, ithalât ve ihracatının önemli bir kısmını Marsilya ile yapar.

MARŞ :

Bu kelime, söz gelişine göre türlü anlamlarda kullanılır. Askerî birliklerin, öğrencilerin ve izcilerin düzgün yürüyüşlerinde "Marş!„ komutu verilir. Bu da "Uygun adım marş!„ veya "Âdî adım marş!„ şeklinde söylenir.

Ayrıca, yürüyüş beste ve şarkılarına da yine marş adı verilmektedir. İstiklâl Marşı, yavrukurt marşı, izci marşı, Gençlik Marşı gibi...

Eğer, marş kelimesini, arka arkaya iki defa çabuk çabuk söylersek, bu durum koşma anlamı taşır.

MARŞANDİZ :

Marşandiz yük katarı, yük trenidir. Marşandizlerle tüccar eşyası nakledilir.

MARTI :

Martı, bir çeşit deniz kuşudur. Perde ayaklılardandır. Bu sebeple, kolayca yüzer. Vücudu, güvercinden daha iridir. Tüyleri çok defa beyaz, bazan da alacalı olur. Denizlerin üzerinde,

gemilerin etrafında uçuşur. Balık yer; gemilerden atılan artıkları toplar. Yumurtalarını, ıssız kıyılardaki kaya oyuklarına bırakır. Eti serttir, pis kokuludur; bu sebeple yenmez. Martılar, yaz günleri limanların süsü gibidir. Uçarlar, bağrışırlar; şamandıraların üzerine konarlar. Boncuk gözleriyle derin derin etrafı süzerler.

MARTİN :

Martin, eskiden kullanılan bir silâhtı. Bu tüfek tek kurşun atardı. Silâhların gelişmesiyle, artık martinler kullanılmaz oldu.

MARTİNİQUE (Martinik ok.) :

Martinique Adası, Güney Amerikanın kuzeyindedir. Doğusunda Atlas Okyanusu, batısında da Karayipler Denizi yer alır. Küçük Antil Adaları gurubu içindedir. Burası, Fransanın buyruğu altındadır. Martinique Adası volkanik bir adadır. Üzerinde zenci ve melez olmak üzere 247 bin nüfus yaşar. Başkenti Fort - de France'dir. Arada sırada indifa eden volkan, etrafına tehlikeler saçar. Hele, 1902'deki büyük indifada (patlamada) Saint - Pierre şehri tamamen harap olmuştu. Toprakları verimlidir. Kakao, pamuk, tütün, şeker kamışı, kahve başlıca ürünlerini teşkil eder.

Martinique'liler ana dil olarak Fransızcayı konuşurlar.

MARUL :

Marul, geniş yapraklı bir bitkidir. İçinde, madensel besinlerin bol bulunduğu marul, vitamin bakımından da zengindir. Marul çiğ yenildiği gibi, salata halinde de yenilir. Yalnız, salatanın sirkeli değil, limonlu olması; sağlığımız için daha faydalıdır.

Çiğ veya salata yapılmak suretiyle yenilecek marulun çok

iyi temizlenmesi, bol yıkanması gerekir. Marul yetiştirilen bostanların lâğım sulariyle sulanması hayatımızı tehlikeye sokar. Bunu da akıldan çıkarmamalıyız.

Marulun:

a) Acı marul,

b) Eşek marulu, gibi çeşitleri vardır. Marul mevsimi ilkbaharda, ilk yaza doğru başlar. Temiz bahçelerde yetişen iri ve göbekli marulları; iyice yıkadıktan sonra yemek, vücudumuz sağlığını arttırır.

MARYA :

Koyunun dişisine marya denir. Bu kelime, keçi için de kullanılır.

Ayrıca, kasaptan aldığımız bazı etler için de, marya sözünü kullanırız. Bu ifademizle etin, dişi koyuna veya keçiye ait olduğunu anlatmış oluruz.

MASA :

Üzerine, kitaplarımızı koyduğumuz, yazı yazdığımız, yemek yediğimiz geniş ve ayaklı tablaya masa adı verilir. Masa, türlü işler için kullanılır. Okullarımızda öğrenci ve öğretmen masaları vardır. Terzinin masası olur. Üzerinde ütü yapar; kumaş biçer. Marangozun, tuhafiyecinin de, üzerinde çalıştığı masaları bulunur. Hele, kahve ve gazinolarda masalara pek sık rastlanır.

Masa yüzeyi dikdörtgen, kare, üçgen ve daire şe. olabilir.

Masalar türlü maddelerden yapılır. Madenî masalar, tahta masalar gibi... Masaların ekseriya 4 ayağı bulunur. Üç ayaklı masalar da yok değildir. Dört ayaklı masayı düzgün olmayan

bir yere koyduğumuz zaman oynar. Halbuki, üç ayaklı masayı nereye koyarsak koyalım, oynamadan durur. Bunun da sebebi, üç noktadan yalnız bir yüzeyin geçmiş olmasıdır.

Hükûmet dairelerinde, ayrı işlerin görüldüğü makamlara da masa denilmektedir.

MASAJ :

Vücudumuzu veya kol, bacak gibi organlarımızı ovma olayı masajdır. Masaj elle yapıldığı gibi, özel âletlerle de yapılır. Masajla, kan dolaşımı kolaylaşır; biriken fazla yağlar erir. Vücut böylece dinlenir; rahata kavuşur. Masaj yapan ustalara da, masör adı verilir. Masaj, bir nevi tedavi usulüdür. Futbol alanları kenarında bekleyen masörler, bir yeri incinen sporcuları derhal masaj suretiyle tedavi etmeye çalışırlar. İncinme, kırık, yaralanma şeklinde ise sporcu hastaneye yollanır.

Kadın masajcılar da masöz adını alırlar.

MASAL :

Hakikat olmayan hikâyelere masal denilir. Masallar hayâlîdir ve insan muhayyelesinin uydurduğu olayları anlatırlar. Fakat, akıcı bir dille yazılan masalları okumaktan zevk duyarız. Hele, ninelerimizin, uzun kış gecelerinde anlattığı «Keloğlan masalları» bizlere tatlı vakitler geçirtir. Aşağı yukarı, her milletin kendine mahsus masalları vardır. Masallar, halk kültürünün önemli bir kısmını teşkil eder. «Dede Korkut masalları», «Oğuz Destanı», «Ergenekon» gibi dilden dile anlatılan hikâyelerimiz, millî masallarımızdan sayılırlar.

Masallarda bitkiler konuşur, ağaçlar dile gelir. Hayâlimiz anlatılan konunun genişliği içinde akar, gider. Osmanlı Padişahlarından Deli İbrahim, masal dinlemeğe bayılırmış. Sarayın güzel odalarında, günlerce bitmeyen masalları dinlemekten haz duyarmış.

Eski Hint Padişahlarının saraylarında söylenen «Binbir Gece Masalları» da çok meşhurdur.

Sonra, birisinin anlattığı bir söze inanmak istemiyorsak, kısaca, «masal» deriz. Böylece, o sözün yalan olduğunu belirtmek isteriz.

MASKE :

Maske, yüze geçirilen bir kalıptır. Türlü şekilde olanları vardır. Tanınmamak için takılır. Maskenin, bütün yüzü örtenleri olduğu gibi, yalnız gözlerin çevresini kaplayanları da vardır.

Eskiden, askerler, artistler ve casuslar yüzlerine maske geçirirlerdi. Ayrıca, karnaval günlerinde, balolarda, eğlencelerde de maskeler kullanılır.

Eski muhariplerin maskeleri, yüzlerini düşmanın kesici silâhlarından korumak içindi. Bugün bile, ordularda gaz maskeleri kullanılmaktadır. Gaz maskeleri, zehirli gazların öldürücü etkisinden korunmamızı sağlar. Oksijen maskeleri de vardır. Pilotlar, yükseklerde uçarken, hava yoğunluğunun azalması sebebiyle oksijen maskesi takmak zorunda kalırlar. Eskrim oyunlarında kullanılan maskeler de vardır.

Bunlardan başka, maske kelimesi mecazî mânada da kullanılır. Bir şeyin hakikîliğini gizlemek sebebiyle, uydurulan şeylere maske denilir. Savaşlarda siperleri, tankları ve topları maskelerler. Arazinin şekline uydurarak, düşman tarafından görülmemesi için dal ve sair şeylerle örterler. Bu olay da maskeleme işidir.

Aldatıcı bir tavır takınarak, iç duyuları başka olanlara «maskeli insanlar» denilir. Bu insanların, «maskelerini düşürdükleri» anda, gerçek nitelikleriyle (esas mahiyetleriyle) konuştukları görülür.

MASMAVİ :

Bir manzaranın her yanı mavi olduğu zaman, buna, kısaca «masmavi» deriz. Bu kelime ile o görünün tamamiyle maviye boyandığını anlatmak isteriz.

MASRAF :

Ev bütçesi veya devlet bütçesi yapılırken daima, gelir ve giderler göz önünde tutulur. Giderlere genel olarak masraf ta denilir.

Masraf, harcanan para demektir. Çok defa «Bu iş bana, hayli masraflı oldu.» deriz. Böylece o işi yaparken harcadığımız parayı anlatmak isteriz.

MASTAR :

Dilbilgisinde; fiillerin adları olan ve sonları «mek» veya «mak» la biten kelimelere mastar denilir. Gitmek, almak, yürümek, çalışmak, koşabilmek... Kelimeleri hep birer mastardır. Sonu -mek yahut -mak'la biten her kelime mastar olamaz. Bir kelimenin mastar olabilmesi için, sonunun, -mek veya -mak'la bitmesi gerektiği gibi; o kelimenin bir fiile ad olması da icabeder. Yumak, tokmak, emek, ahmak kelimeleri mastar değildirler. Bunlar, ayrı ayrı birer cins isimdir.

Kelimenin mastar olup olmadığını anlamak için, kelimeyi fiil kökü ve mastar eki olarak ikiye ayırırız. Mastar takısı (mek - mak) atıldıktan sonra geriye kalan fiil kökü bir emir kipidir; bir anlam taşır. Meselâ: çalışmak kelimesinde «çalış» parçası fiil köküdür. Bu parça, dilek kiplerinden emir kipidir de. «Mak» parçası ise, mastar ekidir.

Mastar olmayan kelimelerde, mastar takısını atarsak geriye kalan parça bir anlam taşımadığı gibi, emir kipi de olamaz-

Emek, e-mek; yamak, ya-mak kelimelerini incelerseniz, bunların e ve ya parçalarında hiç bir anlam olmadığını görürsünüz.

Mastarlar:

a) Kalın mastar,

b) İnce mastar olmak üzere ikiye ayrılır.

Sonu mak'la biten mastarlara «kalın mastarlar» denir. Sonu mek'le biten bütün mastarlar da, «ince mastarlar» dır. Bu mastar eklerinin takılmaları ses uyumuna göredir. Kelimenin son hecesi ince sesli ise, mek takısı; kelimenin son hecesi kalın sesli ise, mak takısı yer alır.

Sonları -mek veya mak'la biten mastarlar, «asıl mastarlar» dır. Ayrıca, alış - veriş, yürüme, yürüyüş, alma, verme gibi mastar şekilleri de vardır.

MASUNİYET :

Masuniyet, dokunulmazlık halidir. Masuniyetin, teşriî masuniyet, mesken masuniyeti, şahsî masuniyet, diplomasi masuniyeti gibi ayrı şekilleri vardır. Şimdi bunları kısaca inceliyelim:

Teşriî masuniyet: Mebusların dokunulmazlığıdır. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza göre mebuslarımız masuniyete sahiptirler. Mebusluk görevlerini engin bir fikir hürriyeti. geniş söz serbestliği içinde yaparlar. Vatandaşlar için suç sayılacak bir iş yapsalar bile, hemen takibata uğramazlar. Her hangi bir mebusun mahkeme önünde hesap vermesi gerekiyorsa, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından teşriî masuniyeti (Millet vekilliği dokunulmazlığı) kaldırılır. Teşriî masuniyeti kaldırılan kimsenin mebusluğu kalmaz. Böylece, bir vatandaştan farksız olarak; o şahıs kanun önünde hesap verir.

Mesken masuniyeti: Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda va-

tandaşlara tanınan haklardan biri de, mesken masuniyeti (konut dokunulmazlığı)dır.

Mesken masuniyetine göre evlerimiz, kanunun himayesi altındadır. Kanunun gösterdiği usûl ve haller dışında; evimize zorla hiç kimse giremez. Bir meskene zorla girmeye yeltenmek, meskene tecavüz sayılır. Bu bir suçtur. Bu suçun da, ceza kanunumuzda cezası vardır.

Şahsî masuniyet: Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda belirtildiği gibi; vatandaşların şahsî hürriyeti, kanunların himayesi altındadır. Bir fert ancak, kanunun gerektirdiği hal ve şekillerde yakalanır, tevkif edilir veya hapsedilir. Bunların dışında, şahısların dokunulmazlığı vardır. Bu dokunulmazlığı her kim bozarsa bozsun mutlaka ceza görür.

Siyasî masuniyet: Siyaset adamlarının, elçi, konsolos gibi kimselerin; bulundukları memlekette, ayrı bir himayeye tâbi tutulmaları haline «Diplomasi masuniyeti» adı verilir. Elçi ve temsilcilerin kurye çantaları karıştırılmaz.

MASURA :

Masura kelimesi, ince ve kısa kamış anlamına gelir. Dikiş makinalarında, ipliğin sarıldığı ve mekiğe takılan kaleme «masura» adı verilir.

MAŞA :

Sıcak tüpleri veya ateşi tutmak için ağaçtan, madenden yapılmış tutamaklara «maşa» denir. Maşa, bir taraftan bitişik iki koldan ibarettir. Maşanın türlü işlerde kullanılan ayrı çeşitleri vardır. Mangal maşası, saatçi maşası, tatlıcı maşası gibi.

Maşa üçüncü çeşit bir kaldıraçtır. Direnç bir yanda, destek bir yandadır. Destekle direncin ortasında da kuvvet noktası bulunmaktadır. Maşayla bir şeyi tuttuğumuz zaman, kıstıran

kısım direnç noktası, elimizin sıktığı yer kuvvet noktası ve nihayette kalan bitişik uç ta destek noktası olur.

Söz arasında kullanan bir deyim (ifade) vardır: «Maşa varken elimi yakmam» derler. Bu da, bir işi usûlü dairesinde sonuçlandırmak, boş yere tehlikeye atılmamak demektir.

Edepsiz ve kavgacı kimselere de, halk dilinde «eli maşalı» denilir.

MAŞALLAH :

Maşallah kelimesi dinî bir tâbirdir. «Allah nazardan saklasın» mânasına gelir. Çok defa takdir ve beğenmemizi bu kelime ile anlatırız.

Gümüş, demir, altın gibi madenlerden yapılıp, nazar değmesin diye çocukların omuzlarına takılan «Maşallah» yazıları da vardır.

MAŞRAPA :

Maşrapa, bir cins su kabıdır. Ekseriya, küpten su almaya yarar. Kulpludur. Tenekeden, bakırdan, alimünyum ve çinkodan olanları vardır. Küpten su aldığımız veya su içtiğimiz maşrapayı çok temiz tutmamız gerekir.

MATADOR :

İspanya, Portekiz ve Güney Amerika devletlerinde boğa güreşleri yapılır. Bu güreşlerde eli kılıçlı olarak boğanın karşısına çıkan kimseye «Matador» denilir. Matador, türlü gösteriler yaparak halkı heyecanlandırır. Elindeki kılıcıyla boğayı öldürmeye çalışır. Bazı matadorlar da, boğanın kuvvetli boynuzları ucunda can verirler.

MATAPAN BURNU :

Matapan burnu, Avrupa kıt'asının en güney noktası sayılır. Bu burun, Mora yarımadasının güneyinde yer alan Lakonia körfezi ile Messenia körfezleri arasında bulunur. 36 ncı paralel dairesinin yakınından geçer.

MATARA :

Askerlerin, izcilerin ve yolcuların bellerinde veya omuzlarında taşıdıkları ağzı vida kapaklı su kabına matara denir. Mataralar aliminyumdan yapılırlar. Üzerleri keçe ile kaplanır. Tahtadan mataralar da vardır.

MATBAA : (Bak: Basımevi) :

MATBUAT :

Basım evlerinde basılan; gazete, mecmua, dergi gibi okuma araçlarının hepsine birden «matbuat» adını veririz. Türk matbuatı denildiğinde, aklımıza, Türkiyede çıkan bütün gazete ve mecmuaların tümü gelir.

MATEM :

Matem, yas demektir. Atatürk'ün ölümü, Türk milletinin en büyük matemidir.

MATEMATİK :

Aslı Yunanca olan ve bugün dilimizde bulunan matematik kelimesi, aritmetik, cebir, geometri gibi sayma ve ölçme esasına dayanarak miktarların özelliklerini inceleyen bir bilim şubesinin adıdır. Matematik çok faydalı bir bilimdir. Müspet ilim-

lerin temelini teşkil eder. Hayatın her safhasında matematikle ilgili problemlere rastlarız.

Matematikle uğraşan ve bu alanda kabiliyetli bulunan kimseler matematikçi adını alırlar.

MAUNA-KEA :

Büyük Okyanusta bulunan Hawai adasında 4210 metre yüksekliğinde sönmüş bir volkan vardır. Bu sönmüş yanardağ Maunakea'dır.

MAVİ :

Yedi asıl renkten biri de mavi renktir. Mavi, gök rengidir. Bu renk boya, madenlerden, hayvanlardan, bitkilerden ve maden kömüründen elde edilir.

Prusya mavisi madenden, anilin maden kömüründen, çivit bitki ve hayvanlardan çıkarılır. Mavinin çeşitleri vardır. Açık mavi, boncuk mavisi, çivit mavisi, deniz mavisi, gök mavisi, koyu mavi, mine mavisi, süt mavisi gibi... Mavimtrak, mavimsi kelimeleri de maviye çalan, maviyi andıran anlamını taşırlar.

MAVZER :

Mavzer, erlerin kullandığı bir cins savaş silâhıdır. Bugün ordumuzda dahi kullanılan bu silâh, Alman tüfekçisi **Mauser** tarafından icad edilmiştir. Mavzeri ilk olarak Alman ordusu kabul etmiştir. (1871'de).

MAYA :

Bazı besinlerin yapılmasında kullanılan maddelere «maya» adı verilir. Maya katılan hamur ekşir. Mayanın yoğurt mayası, peynir mayası, ekmek mayası, bira mayası gibi türlü şekilleri vardır. Maya içinde, «maya mikropları» bulunur.

Bir maddenin aslını söylemek için de, maya deyimi kullanılır. Mayamız kara topraktır, dediğimiz zaman, aslımızın topraktan yaratıldığını anlatmış oluruz.

Bunlardan başka «maya» sözü, argo dilde sululuğu anlatır. Sürülerdeki damızlık dişi hayvanlar için de yine maya kelimesi kullanılır.

MAYALAR :

Mayalar çeşitlidir. Hamur mayası, bira mayası, peynir mayası, yoğurt mayası bunlardandır.

MAYASIL :

Ciltde, parmak aralarında, ayaklarda veya vücudun her hangi bir yerinde egzamalar çıkar ki, bunlara halk dilinde mayasıl denir.

MAYDANOZ :

Maydanoz, pilâki gibi bazı yemeklerin üzerine, salatalara, ıskara balığın üzerine doğranan; minik yapraklı, hoş kokulu bir bitkidir. Maydanoz, vücuda yararlıdır. Ayrıca, yiyeceğe de başkalık verir.

Çiçekleri şemsiyeyi andıran anason, kereviz, kimyon, maydanoz gibi bitkiler «maydanozgiller» den sayılırlar.

MAYHOŞ :

Mayhoş, hafif ekşimsi bir taddır. Mayhoş, ağzı kısmen burar.

Bir kimse ile aramızın iyi olmadığını anlatmak için, «Onunla aramız mayhoş» deriz. Buradaki mayhoş kelimesi mecazî mânada kullanılmıştır.

Kahramanlık hikâyeleri:

ARABIN BÖLÜĞÜ

Kapkara Arap olan yüzbaşı Abdullah'ın bölüğüne kısaca «Arabın bölüğü» diyorlardı.

Görülen lüzum üzerine bulunduğumuz yeri korumak, ilerlememek kararındaydık. Fakat düşmanlar bu kararı korku ve zayıflık eseri sanıyor, durmadan saldırıyordu.

Bir gün yüzbaşı Abdullahın bölüğünün sınırlarına kadar sokuldular. Tel örgülerini kesmeğe bile yeltendiler. Kahraman yüzbaşı artık dayanamadı. Tabancasını çekerek siperin üzerine fırladı.

— Haydi Arabın bölüğü! İleri! Düşman bağrımıza dayanınca dövüşmek farzdır. Diye haykırdı.

Bütün bölük erleri, arslanlar misâli kükreyerek ileri atıldılar. Kıyamet koptu.

Düşmanlar, artlarındaki makineli tüfeklerin zoru ile saldırıyorlardı zâten. Türk süngüsünün korkusu gerideki tehlikeyi unutturdu. Karmakarışık kaçışma başladı. Bütün bir tabur; piyadesi, makinelisi, topçusu ile kaçıyor, Arabın bölüğü koğalıyordu. Beş kilometre ilerdeki kasabaya kadar kaçırdılar.

— Bu zılgıt, onlara bir ay yeter. Dönelim. Esirleri toplayalım.

Topladılar. Kendileri de şaştı. 30 subay, 300 erdi.

Tarihî Fıkralar:

KARDEŞLİK

Fatih Sultan Mehmet, bir gün şehri dolaşırken önüne bir derviş çıktı. Elini uzattı. Fatih, dervişin perişan haline acıdı. Avcuna bir altın koydu. Teşekkür beklerken ötekinin yüzü buruştu:

— İnsan kardeşine bir altın mı verir?

— Nerden kardeşim oluyorsun?

— İkimiz de Âdem oğlu değil miyiz?

Fatih gülümsedi. Ve dervişin kulağına fısıldadı.

— Elindekini kimseye gösterme. Öteki kardeşlerimiz de haber alırsa; sana bu kadar da düşmez.

Gülüyorum :

BABA TAHİR

Baba Tahir, eski devrin namlı gazetecilerindendi. Bir gün kendisine çokça para gerekti. Borç almak da istemiyordu. Terkos şirketine baş vurdu:

— Bana beş yüz lira lâzım. Sizden istiyorum.

— Ne münasebet?

— İstiyorum, lâzım da ondan. Vermezseniz pişman olursunuz. O zaman iki misline bile razı olmam.

Şirket, karşılıksız istenen bu parayı vermeğe yanaşmadı. Ertesi gün Tahir Baba'nın gazetesinde şu havadis vardı:

«Terkos gölüne bir domuz düşmüştür. ....»

Bu haberi okuyan Müslüman İstanbullular, terkos şirketine gidip anlaşmalarının bozulmasını istediler. Hiç biri domuzlu suyu kullanmağa razı değildi.

Şirket, Tahir Baba'yı çağırttı. İki misli parayı ödedi. O da verdiği haberi yalanladı.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
21 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 57. Fiyatı: 15 kuruş.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

M-5

Bunları biliyor musunuz?

ASIL HAYVANLAR KIRALI

Arslana hayvanların kıralı derler. Fakat zoologlara bakılırsa, kaplana hayvanlar kıralı demek daha doğrudur. Çünkü kaplan, arslana nazaran daha kuvvetlidir. Bir arslanı beş adam zaptedebilir, bir kaplanı zaptedebilmek için 8 - 9 kişi lâzımdır. Kaplan ilâveten arslandan daha çeviktir, arslandan iki misli fazla atlar.

KEDİ VE KÖPEK NİYE OT YER?

Hepimiz kedi ve köpeklerin et yiyen hayvanlar olduğunu biliriz. Fakat bazan bu hayvanlar birdenbire ot yemeğe başlarlar. Bu olayın sebepleri şudur: Bu hayvanlar mideleri bozulduğu veya sivri uçlu bir kemik yuttukları zaman ot yerler. Ot, bozulan midelerini iyileştirir, yutulan sivri kemik parçasına sarılarak barsaklarının delinmesini önler.

Kedi ve köpekler bilerek değil, fakat iç güdü tesiriyle ot yerler.

İNSAN VÜCUDUNDAKİ SİNİRLERİN UZUNLUĞU

İnsan vücudunda bulunan bütün sinirleri uçuca eklersek, 480.000 kilometrelik bir uzunluğa erişirler. Dünya ile ay arasındaki uzaklık 384.403 kilometredir. Demek ki sinirlerimiz aya vardıktan sonra onu da geçecek uzunluktadır.

İNSAN VÜCUDUNDA KAÇ KEMİK VAR?

Genç bir insanın vücudunda 206 kemik vardır. Fakat yaş ilerledikçe bu kemikler birbirine kaynar ve kemik sayısı azalır.

MAYIN :

Mayın, bir savaş silâhıdır. Denizde ve karada olanları vardır. Boğazlara mayın dökerler; böylece düşman gemilerinin geçmesini önlerler. Mayın, su içine serbest bırakıldığı gibi, bir yere bağlanır da... Bu; su içinde yüzen bir bombadır. Sert bir şeye çarpınca patlar; bu suretle gemi de batmış olur. Mayınların çok döküldüğü yere «mayın tarlası» denir. Mayın tarlasına düşen bir gemi batmaktan kurtulamaz.

Su mayınları olduğu gibi, kara mayınları da vardır. Müdafaa siperlerinin önü, yol boyları, düşman savaş araçlarının geçeceği arazi mayınlanır. Mayınlar; düşmanın göremiyeceği şekilde, toprak altına yerleştirilir. Mayınlanmış araziden geçilirken, vücudun veya taşıtların ağırlığı ile bu mayınlar patlar; düşman kayıplara uğrar.

Savaş alanında, öncü birliklerin içinde, mayın arayıcılar da bulunur. Bunlar, özel cihazlariyle mayınları bulup toplarlar; tehlikesiz hale sokarlar.

Denizlerde de, mayın tarayıcı gemiler vardır. Mayın tarayıcı gemiler, düşmanın döktüğü mayınları toplarlar. Gerekirse, mayın gemileriyle istenilen yerlere mayın dökülür.

MAYIS :

Yılın 12 ayından biri de mayıstır. Mayıs, senenin beşinci ayıdır. Bu ay, ilkbahar mevsiminin üçüncü ve son ayıdır.

Memleketimizde, 1 mayıs «Bahar Bayramı» olarak yer alır. O gün, daireler kapalıdır. 1 mayıs veya 6 mayıs günü halk, yiyecekleriyle kırlara, su başlarına gider; eğlenir.

Ayrıca, sığırların yaş gübresine mayıs denildiği gibi, Anadolunun bazı yerlerinde yakıt olarak kullanılan kuru tezeklere de, yine mayıs adı verilir.

MAYİ : (Bak: Sıvı) :

MAYMUN :

Maymun, sıcak memleket ormanlarında yaşayan ve şeklen insana benzeyen bir hayvandır. İrili, ufaklı olmak üzere türlü

şekilde, ayrı cinste olanları vardır.

Maymunlar, genel olarak yüksek ağaçların dallarında yaşarlar. Atiktirler. Daldan dala atlarlar. Bir cambaz çevikliğiyle dik ağaçlara tırmanırlar. Ağaç filizlerini, meyvaları yerler.

Maymunların :

a) Habeş maymunu,

b) Şempanze,

c) Orangutan,

d) Şebek,

e) Goril,

f) Gibbon,

g) Baboon,

h) Marmoset,

ı) Spayder, gibi çeşitli cinsleri vardır. Bunların en irisi ve en korkuncu, gorillerdir. Orta Afrika ormanlarında, Habeşistanda, Hindistan, Malezya, Madagaskar ve Amerika'nın Amazon bölgelerinde maymun sürülerine rastlanır.

Maymun, omurgalı ve memeli hayvanların üst sınıfındandır. 4 ellidir. İki alt elini, ayak olarak ta kullanır. Maymunların bazısı insandan çok iridir. (Goriller gibi)... Bazı maymunlar ise pek miniktirler. Tüylü olanları olduğu gibi, tüysüzleri de vardır.

Maymunların en iri gövdeli olanlarından biri de Orangutandır. Orangutan, Malezya dilinde «orman adamı» mânasını taşır. Bunlar, Sumatra ve Borneo gibi, güney doğu Asya adalarının sık ormanlarında yaşarlar. Yapılışları yerlilere benzer. Boyları 1,70 metredir. Kuyruksuzdurlar. Öne eğik olarak, iki ayak üzerinde yürürler. Kol olarak kullandığı ön ayakları hayli uzundur. Mamafih, bu maymunlar, el ve ayaklarını diledikleri şekilde kullanabilirler.

Orangutanların başı, insanınkini andırır. Alnı genişçedir. Çene ileri doğru çıkıktır. Burun basık ve geniştir. Dişler kuvvetlidir. Hele köpek dişleri, iki sivri bıçak gibidir. Zaten bunlar, hayvanın korunma silâhıdır.

Orangutanların derileri sık ve uzun tüylerle örtülüdür. Er-

keklerinin uzun sakalları vardır. Tüylerinin rengi koyudur; siyahtan kahve rengiye kadar türlü renkler arasında değişir. Bu cins maymunlar çok çeviktirler. Hayatları yüksek ağaçların dalları üzerinde geçer. Dallarda yaptıkları yuvalarda yavrularlar. Yere pek inmezler. Taze yaprakları, ağaç sürgünlerini ve meyvaları yerler.

İri gövdeli maymunlardan biri de, goril'lerdir. Gorillere, Afrikanın orta ve batı bölgelerinde rastlanır. Hayatları yerde geçmekle beraber, ağaçlara da tırmanabilirler. Çok kuvvetlidirler; yırtıcıdırlar. Aile halinde yaşadıkları gibi, sürüler halinde de yaşarlar. Afrikayı keşfedenler, ilk olarak gorillere rastladıkları vakit bunları, vahşî insanlar sanmışlardı.

Şempanzeler ise, vücutça daha küçüktürler. Bunların boyu 1,5 metreyi geçmez. Çok taklitçi, güldürücü ve şakacı bir hayvan olan şempanzenin derisi, siyah tüylerle kaplıdır. Kulakları oldukça büyük olan bu cins maymunlar da, yine, Afrika ormanlarında yaşarlar.

Asyanın Hindistan, Çin Hindi bölgelerinde sürüler halinde yaşayan maymunlar vardır. Bunlar, uzun kollu maymunlardır.

Avrupada, maymunların barındığı yer, Cebelitarık kayalığıdır. Bu maymunların oradaki mevcudiyeti, İngilizler için uğur sayılır. Bunun için, Mago denilen ve kuyruksuz olan bu Cebeli - Tarık sâkinlerine İngiliz askerleri çok iyi bakarlar. İngilizler, bu maymun türünün Cebel-i Tarık'ta tükenmesiyle, buradaki hâkimiyetlerinin de sona ereceği kanaatindedirler.

Mısırın güneyinde ve Habeşistanda yaşayan maymunlara **Habeş maymunu** derler. Bunların kuyrukları kısadır. Erkekleri yelelidir. Bu maymunlar, görünüşleriyle, manto giymiş gibidirler. Bundan dolayı, Habeş maymunlarına **Mantolu maymunlar** da denilmektedir.

Maymunların minicikleri olan ve kısmen kediye benzeyen çeşitleri de vardır. Bu hayvancıklar **Maki** ve **Galeopitek** adlarını taşırlar.

Maymunlar, umumiyetle ekvator çevrelerinde yaşarlar. Ekvatorun tropik ormanları onların gürültüleriyle inler.

Çok yüksek olan Hindistan cevizi ağaçlarına tırmanamıyan insanlar, ağaçlar üzerindeki maymunları kızdırırlar, onlar da hindistan cevizlerini koparıp aşağıya fırlatırlar. Hindistan cevizi meyvalarının çoğu böyle toplanır.

MAYMUNCUK :

Maymuncuk, her kilidi açabilecek şekilde yapılmış bir anahtardır. Çilingirlerde bulunur. Hırsızlar da maymuncuk kullanırlar. Maymuncuğun ucu kıvrıktır.

MAYNA :

Mayna, gemici dilinde çok kullanılan bir kelimedir. Yelkenler indirileceği zaman kaptan: «Yelkenler mayna!» diye emir verir. Bu emirden sonra da, yelkenler toplanır.

Bundan başka mayna kelimesi, bırakma anlamına da gelir. Buradaki mâna mecazîdir. «Döğüş mayna oldu» gibi.

MAYO :

Mayo; yüzücülerin, güreşçilerin, cambazların giydiği çok kısa kilottur. Bu kilot (don) vücuda iyice yapışır. Bu suretle bacaklar serbest kalır.

MAYONEZ :

En çok lüfer ıskarası veya istakoz üzerine konulan bir salça vardır ki, buna mayonez adı verilir. Mayonez; yumurta sarısı, zeytin yağı ve limon karıştırılmak suretiyle yapılır. Pelte kıvamındadır. Üzerine de maydanoz doğranır. Yemeğe çeşni katar, tad verir.

MAZGAL :

Kalelerde ve şato duvarlarındaki dar deliklere «mazgal» denilir. Mazgalların dış görünüşü dar olmakla beraber, iç kısımları oldukça geniştir. Eski kale savaşlarında, mazgal arkasına gizlenen asker, düşmanına rahatça ok atar veya ateş ederdi. Kendisi de (mazgalın dar oluşu sebebiyle) düşman silâhının ateşinden, zararından kısmen korunabilirdi.

Ayrıca, mazgal kelimesi, altın ve gümüş eşyayı parlatma işi için de kullanılır.

MAZGİRT :

Mazgirt, Tunceli vilâyetimizin bir kazasıdır. Monzur silsilesi güneyine düşer. Monzur suyunun da yakınında bulunur. Mazgirt'in denizden yüksekliği 1400 metredir. Dolayı yüksek dağlarla çevrilidir. Alanı 797 kilometre karedir. 76 köyü vardır. Bütün nüfusu 20 bini bulur. Tarım az yapılırsa da, hayvancılık ileridir. Koyun, keçi çok beslenir. Kaza merkezinde, ancak 1000 kadar insan yaşar. İklim serttir. Kışlar çok soğuk geçer.

MAZI :

Mazı, servigillerden bir ağaçtır. Bahçelere, parklara süs bitkisi olarak dikilir. Yaprakları küçük pullara benzer. Gövdesi düz olmakla beraber, mazı ağacı dipten dallanmaya başlar. Bu ağacın kozalağına da, mazı denilir. Mazıdan, solucan düşürmeye yarayan bir yağ çıkarılır.

MAZIDAĞI :

Mazıdağı güney doğu Anadoludadır. Diyarbakır vilâyeti sınırlarına yakındır. Mardin vilâyetimizin bir kazasıdır. Alanı 478 kilometre karedir. Nüfusu 14 bine yaklaşır. 53 köyü vardır. Etrafında, kendi adını taşıyan Mazıdağı bulunur. Kaza merkezi, Derik'e bir şose ile bağlı bulunan «Şamrah» tır. Buradaki nüfus sayısı «1,500» ü geçer. Halk, tarımdan ziyade davar beslemekle geçinir.

MAZOT :

Mazot, petrolden elde edilen bir yakacaktır. Petrolün tortusudur. Bir çok lokomotif ve otomobil motorları mazotla çalışır.

MEBUS :

Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantılarına katılıp millet temsilcisi olarak konuşan ve mebus seçimlerinde seçilip Millet Vekili olan kimselere, **Mebus** adı verilir.

Türkiyede, 30 yaşını dolduran, vatandaşlık haklarına sahip olan, yüz kızartıcı bir suçu bulunmayan, ağır hapsi olmayan okur - yazar her vatandaş mebus seçilebilir. Eskiden, kadınlarımız mebus olamazdı. Büyük Atatürk, Türk kadınına bu hakkı

da tanıdı. Böylelikle bugün, T. B. M. Meclisinde bayan mebuslarımız da söz sahibi olarak bulunmaktadırlar.

Mebusluk süresi 4 yıldır. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza göre, her mebus 40 bin vatandaşın temsilcisidir. Mebuslar, ayrı seçim dairelerinden seçilmekle beraber, bir mebus yalnız, kendini seçen vilâyetin değil, bütün milletin vekilidir.

Mebuslar T. B. M. Meclisinde, 4 yılda bir Reisicumhuru seçerler. Kanun yaparlar. Kaldırılması gerekli kanunları kaldırırlar. Hükûmetten sözlü veya yazılı olarak hesap sorarlar. Bu suretle, hükûmetin nasıl çalıştığını kontrol ederler. Vatandaşların dileklerini hükûmete duyururlar.

Mebusların, vatandaşlardan farklı olarak teşriî masuniyetleri vardır. (Bak: Masuniyet).

2 Mayıs 1954 genel seçim sonuçlarına göre T. B. M. Meclisinde 541 mebusumuz vardır.

MEBUS SEÇİMİ :

Bizde, Mebus seçimi 4 yılda bir yenilenir. Özel bir kanuna (Mebus Seçimleri Kanunu'na) göre ve tek dereceli olarak yapılır. Dört yılın sonunda T. B. M. Meclisi seçimlerin yenilenmesine karar verir. Seçim gününü ilân eder ve dağılır. Bundan sonra, seçim gününden 1,5 ay önce başlayarak seçim gününe 3 gün kalıncaya kadar, seçim mücadelesi (savaşı) devam eder. Bu mücadelede partiler adaylarını ve proğramlarını halka ilân ederler. Seçmenlerin oylarını kazanabilmek için durmadan çalışırlar. Türkiyede, seçimlerin yapılması ve kontrolü Adâlet teşkilâtının elindedir. Her kazada bir seçim kurulu teşkil edilir. Bu kurulun başkanı da hâkim olur. Vilâyet seçim kurullarının başkanı da, yine salâhiyetli hâkimler arasından seçilir.

Mebus seçimlerinde yurdun dirlik ve düzeni, Dahiliye Vekâletinin sorumluluğu altındadır.

22 yaşını dolduran, bunak ve deli olmayan, yüz kızartıcı bir suçtan mahkûm bulunmayan vatandaşlar, seçim günü sandık başlarına giderler; reylerini (oylarını) kullanırlar.

Polisler, subaylar, jandarmalar ve erler seçime katılamaz-

lar. Mebus seçimi, tâyin edilen günün saat «7» sinde başlar; akşamın «19» una kadar devam eder.

Reyler (oylar), şüphe vermeyecek bir gizlilik içinde, seçim hücrelerinde zarflara konulur; sonra da seçim sandıklarına atılır. Reyini kullanan seçmenler seçmen listelerine reyini kullandıklarına dair imzalarını atarlar.

Bu iş, sessizlik içinde saat «19» a kadar sürer. Saat tam «19» da, son seçmen de reyini kullandıktan sonra, sandık açılır; tasnif (reylerin sayım işi) başlar. Tasnif alenîdir, yani vatandaşların gözü önünde cereyan eder. Bir vilâyet sınırları içinde, çoğunluğu kazanan adaylar (namzetler) mebus seçilmiş olurlar. Bizde, ilk olarak tek dereceli serbest seçim 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmıştır. 2 Mayıs 1954 mebus seçimleri de, dünyanın demokrat milletlerine örnek olacak bir olgunluk içinde cereyan etti.

MECAZ :

Edebiyatta, kelimeleri kendi mânalarından başka mânalarda kullanmak san'atına mecaz adı verilir. Mecazî ifadede kelimeler kendi mânalarından başka mânalarda kullanılır. Meselâ: zalim yerine yüreksiz, çok ısındım yerine yandım demek gibi... Meselâ Arslanlarımıza çıkacak düşman yoktur.» cümlesinde, arslanlarımıza, sözü mecazî kullanılmıştır. Hakikatte bu kelime bir hayvan cinsinin adıdır. Ama burada askerlerimizin arslan gibi olan cesaretlerini anlatmak için yer almıştır.

MECCANİ :

Meccani, parasız demektir. Devlet tarafından, parasız olarak okutulan öğrencilere; meccanî öğrenciler adı verilir.

MECİDÖZÜ :

Mecidözü, Çorum vilâyetimizin bir kazasıdır. Çorum şehrinin 30 kilometre doğusunda kurulmuştur. Alanı 1275 kilometre karedir. 98 köyü vardır. Nahiyelerinin sayısı da 2'dir. Amasya - Çorum şosesi üzerinde bulunur. Çevresi dağlıktır. Kendi adını taşıyan Mecidözü çayı, güneyinden geçer ve Yeşilırmak nehrine karışır.

MECLİS :

Meclis sözü dernek, topluluk anlamında kullanılır. Bir konuyu konuşmak, gerekli sonuçlara vardırmak için meclis toplanır.

MECMUA :

Mecmuanın asıl mânası toplanmak suretiyle biriktirilmiş, düzene konulmuş bir bütündür. Fakat, bu kelimeyi çok defa dergi anlamında da kullanırız.

MEDDAH :

Meddah, öven, medheden mânasında kullanılır. Eskiden kahvelerde masallar söyleyip, gülünç taklitler yaparak halkı güldüren san'atkârlara meddah adı verilirdi. Eski Türk halkı da, meddah dinlemeye doyamazdı.

İsmet, Sürurî ve Aşkî son yılların ünlü meddahları arasındaydı. Bilhassa, Sürurî'nin «Kayseri rumları istiklâl istiyor» adlı hikâyesi halkı gülmekten kırardı.

Meddah, halkın önünde, yüksekçe bir yere otururdu. Sol omuzuna da renkli bir çevre atar; « —Hak, dost!» diye anlatmaya koyulurdu. Tatlı diliyle, zengin hayalinin süslediği güzel konuları, ağır ağır söylerdi.

Eski meddahlardan bahseden ilk eser «Tacüttevarih» tir. Nüktedan meddahlara, Osmanlı saraylarında çok itibar edilirdi. Fatih'in Mustafa, Balaban ve Ömer adlı meddahlariyle Yavuz'un Nakkaş Hasan, Çokyedi reis isimli meddahları meşhurdu.

Bugün, bu eski san'at kolumuz sönmüş gibidir. Eski değerli meddahların, hâtıralarından başka bir şey kalmadı.

MEDDÜCEZİR: (Bak: Gelgit) :

MEDENİYET : (Bak: Uygarlık) :

MEDİNE :

Medine, müslümanların kutsal tanıdığı bir şehirdir. Arap yarımadasının batısına düşer. Denizden 870 metre yüksekte

kurulmuştur. Mekkenin 340 km. kuzeyinde bulunur.

Medine, Suudî Arabistan devleti sınırları içindedir. Nüfusu 30 bini geçer. Bu şehir, müslümanlar arasında «Medine-i Münevvere» olarak anılır. Medinenin asıl adı «Yesrib» tir. Fakat, İslâm dininin mübarek Peygamberi Hazreti Muhammed, Mekke'lilerin baskısına dayanamıyarak bu şehre geldikten sonra Yesrib'in adı, «Medine-tün-Nebi» (Peygamberin şehri) olmuş; daha sonra da kısaltılarak yalnız, Medine olarak kalmıştır.

Medinenin çevresini 30 m. yükseklikte bir kale çevirir. Bu kalenin 4 kapısı ve 40 kulesi vardır.

Her yıl, yüzbinlerce müslüman tarafından ziyaret edilen «Ravza-i Mutahhara» (Peygamberin mezarı) Medine şehrindedir. Ayrıca, «Harem-i Şerif» (Peygamberin mescidi) te buradadır.

Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülmecit bir milyon lira sarfederek Ravza-i Mutahhara ile Harem-i Şerif'i tamir ettirmişti.

Medine etrafında geniş bahçeler ve hurmalıklar yer alır. İklim sıcaktır.

Birinci Cihan Savaşı içinde, Fahrettin Paşanın komutasında bulunan kahraman askerlerimiz şanlı Medine müdafaasını yaratmışlardı.

MEDLER :

Medler, Asurluların doğu komşularıydı. Milâttan önce, birinci bin yılın başlarında İranın, batı ve kuzeybatı taraflarında otururlardı. Medlerin yaşadıkları topraklara da, **Medya** denilirdi.

Milâttan yedi yüz yıl önce Medler, komşuları Asurlularla, İskitlerle ve Kimnerlerle kanlı savaşlara giriştiler. Bu savaşlar sonunda oldukça zayıfladılar. Hattâ, Milâttan önce 653 - 625 yıllarında, yurtlarına giren İskitlerle şiddetli boğuşmalar yaptılar.

İskitlerle Medler birbirleriyle mücadele ederken, Med kıralı **Keyaksar**'dı. Keyaksar bir gün, İskit hükümdarı **Madiyes'i**

ziyafete çağırdı. Onu, büyük bir misafirseverlikle karşıladı. Beraberce yediler, içtiler; doya doya eğlendiler. Keyaksar Madiyes'i iyice sarhoş etti. Bundan sonra da, adamları vasıtasiyle onu öldürttü.

Madiyes'in ölümü ile başsız kalan İskitler tutunamadılar; dağıldılar. Medya ile İran topraklarından çekilip gitmek zorunda kaldılar (M. Ö. 625). Geride, dağınık şekilde kalan İskitler de, Med kıralı Keyaksar'ın buyruğu altına girdiler. Bu olaylardan sonra gittikçe kuvvetlenen Keyaksar, Bâbillilerle anlaştı. M. Ö. 612 de Asurluların başkenti Ninova'yı kuşattı Şehri alarak baştan başa yaktı. Böylelikle de, Asur devleti tarihin derinliklerine gömüldü gitti. Keyaksar'ın bu zaferiyle Kuzey Mezopotamya, tamamen Medlerin buyruğuna girmiş oldu.

Keyaksar'ın orduları, bir yandan Asur topraklarını ele geçirirken, bir yandan da Anadolu içerlerine doğru ilerlemeye başladılar. O zaman, Anadolunun büyük bir kısmı Lidyalılar'ın elinde bulunuyordu.

Bu suretle, iki devletin orduları, M. Ö. 590 yılında Kızılırmak boylarında karşılaşmış oldular.

Medlerin başında Keyaksar, Lidyalıların başında da kıral Alyat bulunuyordu. Her iki taraf, M. Ö. 585 yılına kadar, tam 5 yıl süren kanlı savaşlara giriştiler. Fakat, bir türlü kesin sonuç alınamıyordu. Nihayet, bir gün öğle üzeri güneşin ansızın tutulması hem Medleri, hem de Lidyalıları çok korkuttu. Ordular, karşılıklı birer hakem seçtiler. Bu hakemlerin aracılığı ile de, Kızılırmak sınır olmak üzere anlaştılar. Hattâ, bu anlaşmayla Lidya kıralı Alyat'ın kızı, Med kıralı Keyaksar'ın oğlu Astıyag ile evlendirildi. Her iki Kıral da, birbirlerinin kanlarını emerek kankardeşi oldular.

Bir süre sonra Keyaksar öldü. Yerine, oğlu Astiyag Med Kıralı oldu. Astiyag, babası Keyaksar gibi kuvvetli bir iradeye sahip değildi.

Kızını bir Med prensiyle evlendirmekten de kaçınmıştı. Gördüğü bir rüyanın tesirinde kalarak, kızından doğacak çocuğun, kendi tahtını alacağından şüpheleniyordu. Bunun için kızı

Mandana'yı, bir Pers prensi olan Birinci Kambis ile evlendirdi.

I. Kambis ile Mandana'dan II. Kurus dünyaya geldi.

II. Kurus, (M. Ö. 559) Perslerin hükümdarı oldu. Memlekette birliği sağladı. Kuvvetli bir ordunun başına geçerek dedesi Astiyag'ın üzerine yürüdü. M. Ö. 550 de Astiyag'ı yendi; esir etti.

Bu savaş sonunda da bütün Medya, Perslerin eline geçmiş oldu.

Medlerin siyasal varlığını yıkan Persler, onların dili ile dinini yok edemediler. Hattâ, uzun yıllar kendilerini, Medlerin kültür ve medeniyet tesirlerinden kurtaramadılar.

Tarihte, Medler hakkındaki bilgilerimiz, eski Yunan tarihçisi Herodot'un yazılarına dayanmaktadır.

MEDRESE :

Osmanlı Türkiyesi zamanında hukuk, ilâhiyat ve edebiyat derslerinin verildiği mekteplere «medrese» denilirdi. Medreseler, camilerin avluları içinde sıra ile dizilmiş taş odalardan ibaretti.

Osmanlılar zamanında ilk medreseyi, Orhan Gazi yaptırmıştır. Fakat, bizdeki medreselerin bir ilim yuvası, bir üniversite haline gelişi Fatih zamanına rastlar. Hattâ, İstanbulda, Fatih Camii külliyatı içinde Fatih medreseleri bizdeki üniversitenin nüvesini teşkil eder. Son yıllarda hükûmetimiz, Fatih medreselerini yeniden restore ettirmektedir.

Medrese öğrencileri, softa adını alırdı. Bunlar, medreselerde yatar, kalkardı. Oralarda beslenirlerdi. Başlarına sarık geçirirler, henüz pek genç yaştayken sakal uzatırlardı. Zamanın bilginleri, büyük hocaları hep bu medreselerden yetişmişlerdi. İstanbuldaki medreselerin sayısı 178'di.

Cumhuriyet devrinde, köhneleşmiş olan medreseler kaldırıldı.

MEDYALILAR : (Bak: Medler) :

MEGAFON :

Sesi çoğaltmak gayesiyle bir boru kullanırlar ki buna, me-

gafon denir. Megafon ağıza yaklaştırılarak bağırılır. Böylece, daha kuvvetli çıkan ses dalgaları uzak mesafelere kadar gidebilir.

MEGALOİDEA :

Yüzyıllarca Türk buyruğu altında yaşamış olan ve nihayet, 1829 Edirne Barışiyle bağımsızlığına kavuşan küçük Yunanistan, Birinci Cihan Savaşı sonunda, biz. eski efendisine saldırmıştı. Yunanistan, bu hareketinde yalnız değildi. Arkasında, Avrupanın bazı sayılı devletleri de yer almıştı. Yunan orduları 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıktılar. Kasabalarımızı, köylerimizi haince yakarak Orta Anadoluya doğru ilerlemeye başladılar. Böylece, Yunanistan, sözde tarihteki Bizans'ın mirasına konacak; dolayısiyle de büyük bir devlet olacaktı. Ama, Türk Milletinin unutulmaz sillesi, maceracı Yunanlılara gereken dersi verdi. Bunun üzerine biz Türkler, muhteşem «Kurtuluş Zaferi» ni kazandık.

Yunanlıların, bu büyük devlet hülyalarına «Megaloidea» (büyük fikir) adı verilir. Bu deyim, alay olarak yine biz Türkler tarafından uydurulmuştur.

Son zamanlarda, Anadolunun bir parçası sayılan ve tarih bakımından da Türk olan Kıbrıs'ı almak için, Yunanlıların Megaloideası yeniden kıpırdanır gibi oldu. Fakat, Birleşmiş Milletler kürsüsünden yükselen vakûr sesimiz, onlara istedikleri cevabı vermiş oldu.

MEHMED I. ÇELEBİ SULTAN (1387 - 1421) :

Çelebi Sultan Mehmed, beşinci Osmanlı padişahıdır. Babası Yıldırım Bayezit, anası da Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatundur.

Yıldırım Bayezit, Timurla Ankara Savaşını yaptığı sırada, Çelebi Mehmet 15 yaşlarında bir delikanlı idi. Babası Timura esir düşünce, vezirlerden Bayezit Paşa onu aldı. Sapa yollardan, bazan sırtında taşımak suretiyle savaş alanından kaçırdı. Böylelikle, esir olmaktan kurtulan şehzade, Bayezit Paşanın ve hocası Sofu Bayezit'in kurnaz hareketleri sayesinde kardeşlerini

yendi; Osmanlı tahtına oturdu. Yıldırım, Ankarada esir düştüğü zaman, 6 oğlu bulunuyordu. Bunlardan ülkenin ayrı semtlerinde bulunan 4 oğlu hükümdarlıklarını ilân etmişlerdi. Bunun için de, aralarında bir taht kavgası başlamıştı. Bu iç savaşlar 11 yıl sürdü .Bu arada Osmanlı Devleti, henüz kuruluş halindeyken yıkılma tehlikesiyle karşılaştı. Bu 11 yıllık devre, tarihimizde «Fetret ve Fasıla-i Saltanat devresi» denir.

Saltanat, ancak 1413 yılında rakipsiz olarak Çelebi Sultan Mehmed'e kalmıştı. Mehmet Çelebi, pehlivan cüsseli bir adam olmakla beraber, çok ta zeki idi. Timur Anadoluda iken onun güvenini kazanmaya çalışmıştı. Hattâ, Amasyada, 1403 yılında bastırdığı paranın üzerinde Timur'un, bunun altında da kendisinin adı bulunuyordu.

Mehmet Çelebiye, Osmanlı devletinin ikinci kurucusu adı da verilir. Kardeşlerini yendikten sonra, bağımsızlığını kazanan Anadolu Beyliklerinden çoğunu tekrar sınırlarımıza kattı. Bozulan devlet işlerini yoluna koydu. Eflâk ve Macaristan'a seferler açtı; başarılar kazandı.

Bir gün attan düştü. Bu düşme onu felce uğrattı. Hastalandı. 34 yaşındayken öldü. Cenazesi, Edirne'den Bursa'ya getirildi. Yeşil cami karşısındaki türbesine gömüldü. Mehmet Çelebi, 1403'ten 1421'e kadar 18 yıl padişahlık yapmıştı.

MEHMET II. FATİH : (Bak: Fatih Sultan Mehmet) :

MEHMET III. Eğri Fatihi (1567 - 1603):

Mehmet III, Üçüncü Muradın oğludur. Osmanlı padişahlarının da 13 üncüsüdür. Mehmet III'ün annesi Venedik dönmesi Safiye Sultandı. Babası Murat III ölünce, yerine Mehmet III geçti (1595). Şehzadeliği, diğer padişahlar gibi Manisa'da geçmişti. Murat III, eğlenceye ve kadın zevklerine çok düşkün bir insandı. Bunun için de 112 evlâdı doğmuştu. Mehmet III padişah olunca, hayatta, 19 erkek kardeşi bulunuyordu. Bunların hepsini boğdurttu. Böylelikle tahtını, gailelerden kurtarmış oldu. Erkek kardeşlerinden başka 24 kız kardeşini de Eskisaraya hapsettirmeyi ihmâl etmedi. Ayrıca, babası Üçüncü Muradın 10

gebe karısını boğdurtması Mehmet III ün saltanat hırsını canlandıran korkunç misallerdir.

Mehmet III devri savaşlarla doludur. İran üzerine yürüyen ordular zaferler kazandılar. Fakat, Eflâk üzerine yürüyen ordumuz bozguna uğradı. Bunun üzerine Mehmet III, ordunun başına geçerek Eğri Seferine çıktı. 1596 yılında Avusturya ile Erdel (Transilvanya) arasında bulunan Eğri kalesi kuşatılarak ele geçirildi. Sonra, Haçova Savaşı yapıldı. Hayli çetin geçen Kereç savaşında, ordumuz bozulmaya yüz tutmuştu. Mehmet III atına atlamış, geri çekilmeyi düşünüyordu. Ak sakallı Hoca Sadeddin Efendi, atın dizginlerine yapışarak, geri çekilmemesi için padişaha yalvardı. Türk askerinin şahlanan imanı, karargâha kadar sokulan düşmanı bozmıya kâfi geldi. Baltaları, kazan kepçelerini kapan erlerimiz, arslanlar gibi saldırdılar. Düşmanı yenilgiye uğrattılar. 15 yıl süren Avusturya savaşlarından sonra da, Anadoluda Celâlî İsyanları başladı.

Kanije kalesinin zaptı da Mehmet III devrine rastlar. Kanije muhasarasının altın destanını yaratan Tiryaki Hasan Paşa da Mehmet III. ün vezirlerindendi. Fakat, doğu sınırlarımızda İranlıların zaferler kazanarak Tebriz'i almaları yine Mehmet III devrinin acı olayları arasında yer alır.

Mehmet III 8,5 yıl süren padişahlıktan sonra, 1603 yılında ölmüştür.

MEHMET IV. Avcı (1641 - 1692) :

Mehmet IV., tarihimizde deli olarak anılan Sultan İbrahim'in oğludur. Anası, Rus dönmesi Turhan Hatice Sultandır. 1641'de doğdu. Deli İbrahim, anası Kösem Sultanın plânına uyularak tahttan indirildi. Bu suretle de Mehmet IV padişah oldu. Kendisi o zaman henüz, 7 yaşı içinde bir çocuktu. Bundan faydalanan Mahpeyker Kösem Sultan da devlet idaresini tam mânasiyle kendi eline aldı. Fakat, işler düzelecekken büsbütün bozulmaya yüz tuttu. Nihayet, Kösem Sultanla Turhan Sultan ara-

sında saltanat rekabeti başladı. Bu mücadele sonunda, Kösem Sultan boğduruldu.

Mehmet IV. 14 yaşındayken devlet işlerini ihtiyar Köprülü'ye bırakarak Edirnede av âlemlerine çekildi. Böylece tarihte, Avcı lâkabiyle de anılmış oldu. Avcı Sultan Mehmet, Kanunî gibi hükümdarlık süresi uzun olan padişahlarımızdan biridir. Saltanatı 40 yıl kadar sürmüştür. En akıllı hareketlerinden biri, hiç şüphesiz, Köprülüler'i Sadâret makamına getirmiş olmasıdır. Annesi Turhan Hatice Sultan, devletin bozuk işlerini düzenleyecek bir vezir arıyordu. Saray mimarı Kasım Ağa'nın sözü üzerine, ihtiyar Vezir Köprülü Mehmet Paşa'yı saraya çağırdı. Mehmet Paşa bazı şartlarla Sadâret mühürünü aldı. Bu olay, Osmanlı Saltanatının kötüye dönen talihini değiştirdi. Köprülülerin 27 yıl süren hizmetleri zamanında devletin itibarı çok yükseldi. Rüşvetler durdu. İsyanların sonu geldi. Hattâ bu arada, Anadoluyu baştan başa kaplayan Abaza Hasan Paşa isyanı da, tamamen söndürüldü. Devletin maliyesi düzeldi. Rusya ve Lehistan'la başarılı savaşlar yapıldı. Çanakkale Boğazı önünde Venedikliler yenildiler. 25 yıl süren Girit Savaşı zaferle sona erdirildi. Ada fetholundu. 1683'te Viyana, ikinci defa olarak kuşatıldı. Zamanında bazı tedbirlerin alınmaması yüzünden, Viyana önünde büyük bozguna uğradık. Bunun üzerine de, Sadrıâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın boynu vuruldu. Avcı Sultan Mehmed'in, Sadrıâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı boğdurması, büyük bir hatâ idi. Çünkü, büyük çapta bir devlet adamı olan Merzifonlu, Viyana bozgununun intikamını alabilecek kabiliyette bir insandı.

1687'de yeniçerilerin ayaklanmasiyle tahttan indirilen Mehmet IV hapsedildi. 5 yıl sonra da Edirnede öldü. Türk İstanbulu süsleyen «Yenicami» onun zamanında tamamlanmıştır.

MEHMET V. Reşat (1844 - 1918) :

Beşinci Mehmet, Osmanlı padişahlarının 35. sidir. Abdülmecidin oğludur. 1844'de doğmuştu. İkinci Abdülhamit, Beşin-

ci Mehmed'in 2 yaş büyük ağabeyi idi. Abdülhamit II. nin, 31 Mart 1909 askerî ayaklanmasından sonra tahttan indirilmesi üzerine, yerine Mehmet V geçmişti. O sırada, 65 yaşında yıpranmış bir ihtiyardı. Kuvvetli bir şahsiyetten, yapıcı bir kudretten mahrumdu. Zamanının siyaset adamlarının tesirinde kaldı; onların sözlerinden çıkmadı.

Mehmet V'in zamanı hiç te iyi sayılmaz. Bu sırada Osmanlı Devleti, yıkılma tehlikesiyle karşılaştı. Trablusgarp'ta, Balkanlarda cereyan eden savaşlarda, büyük kayıplara uğradık. Vatanımızın güzel köşeleri parça parça koptu; düşman ellerinde kaldı. Anadolunun parçaları sayılan «12 Ada» yı da, yine Mehmet V zamanında kaptırdık. Türkiyede, ikinci defa olarak başlayan Meşrutiyet hareketleri, kötü ve zararlı partizanlığa (particiliğe) yol açtı. Memleketi, İttihat ve Terakki Fırkasının (partisinin) istibdadı kapladı. Harbiye Nazırı Nazım Paşa ile Sadrıâzam Mahmut Şevket Paşa, hep Mehmet V zamanında öldürüldüler. Nihayet 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patladı. Ordularımız Çanakkale'de, Galiçya'da ve Kafkaslar'da kahramanca döğüştüler. Sultan Mehmet Reşat mütarekeyi görmeden 1918'de öldü. Türbesi, Eyüp'te yaptırdığı camiin yanındadır.

MEHMET VI. (Bak: Vahideddin) :

MEHMET AKİF (1873 - 1936) :

Büyük İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif, 1873'te İstanbul'da doğdu. Fatih Müderrislerinden İpek'li Mehmet Tahir Efendinin oğludur. Küçüklüğünde arapça ve farsçayı öğrendi. Fatih Rüşdiyesine girdi. Orasını bitirince, İstanbul Mülkiye İdadîsinin orta kısmına girdi. Daha sonra Mülkiye Baytar Mektebine insitab etti. Sınıfının birincisi olarak diploma aldı. İri yapılı, kuvvetli bir insandı. Bir aralık güreşlere merak saldı.

İlk memuriyeti Orman ve Ziraat Nezaretinde başlar. 1908 inkılâbından sonra memuriyetten uzaklaştı. Kendini edebiyata ve ilmî çalışmalara verdi. Halkalı Ziraat Mektebi ile Darülfü-

Kahramanlık hikâyeleri:

SÜNGÜ TAK, MARŞ MARŞ!

— Hey gidi hey! Ağam Osman çavuş, pek yiğit adamdı. Ben tırnağı olamam. Korku nedir bilmezdi. Gelibolu savaşında, şehit olmadan önce tam yirmi Fransızı doğramıştı. Tanrı şafaatına nâil etsin.

Ağabeysinin kahramanlığını anlatan, cesurluğu dillere destan olmuş, Abdullah çavuştu. Ruslarla dövüştüğümüz bu savaşta, arkadaşlarına her gün yeni yeni cesaret ve fedakârlık örnekleri veriyordu.

Abdullah çavuş, 421 rakımlı tepeyi savunmakla görevlendirilmişti. Derin siperler içinde günlerdenberi düşmanın saldırmasını bekliyorlardı. Hücum emri verilmeden siperlerden çıkılmaması istenmişti.

Çok soğuk bir eylûl sabahıydı. Beklenen oldu. Düşman sürüleri kudurmuş dalgalar halinde Türk siperleri üzerine akıyorlardı. Çok yaklaştıkları halde, beklenen hücum emri bir türlü verilmiyordu.

Abdullah çavuş duramadı:

— Türkler, fare misali, çukurlar içinde sinip düşmanı bekliyemezler. Süngü tak, marş, marş!

Yarım saat sonra düşmanlar püskürtülmüş, 24 esir alınmıştı.

O günkü başarıya «Abdullah Çavuş Zaferi» denildi.

Tarihî Fıkralar:

İKİ DEFA

Harun-ur Reşit ,bir gün Bağdat şehri dışında geziyordu. Çok ihtiyar bir adamın hurma fidanı diktiğini gördü.

— Sen seksenini aşmış bir ihtiyarsın. Ancak kırk yıl sonra meyva verecek fidanları ne diye dikersin?

İhtiyar, yıllar önce dikilmiş ağaçları göstererek:

— Bu meyva veren hurmalar, bana babamdan kaldı. Eğer

vaktile babam onları dikmemiş olsaydı; şimdi bir hurmalığım olmazdı.

— Çok güzel. Bana bir ders verdin. Dedi ve beş altın ihsan etti.

İhtiyar ellerini göğe kaldırdı, Tanrıya şükretti.

— Niçin Tanrıya şükrediyorsun?

— Bir hurma ağacı, kırk yıl sonra meyva verdiği halde; benim diktiğim fidan, hemen ürün verdi. Bundan ötürü şükrettim.

Padişah, bu güzel cevaptan hoşlandı, tekrar ihsanda bulundu. İhtiyar, yine şükretti:

— Bu ikinci şükrümün sebebi; Bağdatta hurmalar yılda bir meyva verirken, diktiğim fidan iki defa ürün verdi.

Gülüyorum :

HAZIR CEVAP

Öğretmen derste sudan bahsediyordu.

— Çocuklar, dedi, su öyle bir şeydir ki, neyin içine girerse onun şeklini alır...

Öğretmen suyu iyice anlattıktan sonra Acara seslendi:

— Söyle bakalım Acar, sen bir bardak su içersen ne olur?

Acar hemen cevap verdi:

— Su benim içime gider ve benim şeklimi alır, öğretmenim!

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 58 — Fiyatı: 15 kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-6

MEZURA

MIH

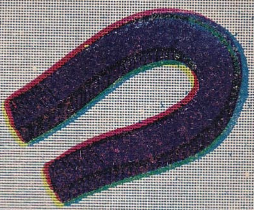
MIKNATIS

MIZRAP

MIZRAK

Mi

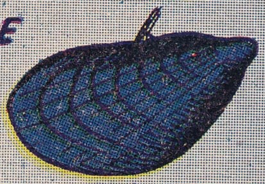
MİDYE

MİĞFER

MİKROFON

Bunları biliyor musunuz?

PİSA KULESİ NE ZAMAN YIKILACAK?

İtalyanın Pisa şehri, eğri kulesiyle meşhurdur. Bu kule gün geçtikçe daha çok eğrilmektedir. 1939 yılında 4,5 metre eğri olan kule, bu gün 6 metre eğriliktedir. Kuleyi inceleyen mühendisler, yapının daha en az iki asır yıkılmayacağı sonucuna varmışlardır.

MEYVALAR DURUNCA DAHA MI TATLI OLUR?

Evet. Meyvaları, ağaçlardan kopardıktan sonra biraz saklarsak tadları artar. Çünkü bu zaman içinde, meyvada bulunan nişasta molekülleri şeker halini alırlar.

Bunun sebebi, bilginlerin Diastase (Diyastas) adı verdikleri olaydır. Yani nişasta molekülleri, yapılarına birer su molekülü aldılar mı, şeker olurlar.

BENZİN TOZU

Süt tozu, yumurta tozu gibi; benzin tozu da yapılmıştır. Bir Fransız mühendisi, benzini, özelliklerini saklamak şartiyle, toz haline getirmeyi başarmıştır. Toz benzin; rutubet ve diğer tesirlerle bozulmamaktadır. 3 gram benzin tozu, özel yollarla suda eritildiği zaman, 100 santimetre küplük benzin elde edilmektedir.

ATLAS VE PASİFİK OKYANUSLARI AYNİ ZAMANDA SEYREDİLEBİLİR Mİ?

Evet. Amerika kıt'asının ortasındaki Costa-Rica (Kosta-Rika) ülkesinde, İrazu dağının tepesine çıkan bir insan; her iki okyanusu birden seyredebilir. Çünkü İrazu tepesi kıt'anın en dar yerlerinden birinde olduğu için, en yüksek yerinden iki okyanus da görülebilir.

nunda edebiyat hocalıkları yaptı. Bazı işler için Almanyaya ve Arabistana gönderildi. Anadoluda Millî hareket başlayınca derhal Ankaraya koştu. Birinci Büyük Millet Meclisine, Burdur Mebusu olarak katıldı.

Sakarya zaferinden sonra T. B. M. Meclisi Hükûmeti, bir İstiklâl Marşı müsabakası açmıştı. Bu müsabakaya, birçok şairlerimiz gibi Akif te girmişti. Komisyon, onun şiirini birinci ilân etti. O devrenin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu şiiri Meclis kürsüsünden yüksek sesle okudu. Mebuslar şiirin okunuşunu ayakta dinlediler. Şiddetle alkışlayarak, okunuşu 3 defa tekrarlattılar. Cümhuriyetin ilânından sonra Mehmet Akif Mısıra gitti. 1936'da yurda döndü. Dönüşünden 6 ay sonra da öldü.

Mehmet Akif, dinî duyguları kuvvetli bir insandı. Hislerinde çok samimî idi. Lisanı pürüzsüzdü. Aruz bilgisi çoktu. Şiirleri, çok tabiî bir dille yazılmıştır.

Bu büyük şair, millet ve vatanını da çok severdi. Mehmet Akifin en büyük eseri «Safahat» adını taşır. Safahat, 7 ciltlik bir kitaptır. Büyüklüğü 700 sahifeyi bulur. Safahat'ın en kuvvetli parçası «Asım» dır. Hele bu parçadaki, Çanakkale Savaşları ile ilgili olan mısralar edebiyatımızın nurlu satırlarını teşkil eder. Mehmet Akif'in mezarı, Edirnekapısı mezarlığındadır. Nur içinde yatsın. Biz onun dediği gibi, sönmeyen bir sancağın gölgesindeyiz. Ebediyyen de, Al bayrağın gölgesinde tüten ocakların sinesinde yaşayacağız.

MEHMET ALİ PAŞA, KAVALALI (1769 - 1848) :

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Kavalada, 1769 yılında doğdu. Derbent Ağası İbrahim Ağanın oğludur. Okuması yazması pek kıttı. Bu kadarını da orduda öğrenmişti. Talihi, Napolyon'un Mısır seferinden sonra değişmiştir. Mısır, o zamanlar Osmanlı devletinin bir eyaleti idi. Fransız İmparatoru Birinci Napolyon

Mısır'a saldırdı. Mısırı, Fransızlardan kurtarmak gayesiyle, oraya Serdarı Ekrem Yusuf Ziya Paşa komutasında bir ordu gönderildi. Mehmet Ali, bu ordunun içinde bir neferdi. Zekâsı ile az zamanda yükseldi; komutanlık rütbesi kazandı. Fransızlar Mısırdan çekilince, orada bırakılan komutanlar arasında o da bulunuyordu. Kavalalı Mehmet Ali, türlü plânlar kuruyor; Mısır'ın başına geçmeye çalışıyordu. Nihayet, plânlarında başarı kazandı. Mısır Valiliğine tâyin edildi. Böylece Mısır, 1805 tarihinde Mehmet Alinin idaresine geçmiş oldu.

Mehmet Ali, mektep görmemiş bir insan olmakla beraber, fikren uyanıktı. Derhal Fransa'dan öğretmen subaylar getirtti. Yeni bir Mısır Ordusu kurdu. Mısır Donanmasını kuvvetlendirdi. Mısırda yeni okullar açtırdı. Kitaplar tercüme ettirdi. Matbaa kurdu. Avrupa kültüründen faydalanma yollarını aradı. Nil nehrinin iki yanında kanallar açtırarak ovaları sulatması, toprakların verimini arttırdı.

Osmanlı Sultanı Mahmut II, Mehmet Ali Paşaya, Arap Yarımadasında patlak veren Vehabî isyanlarını bastırmasını emretti. Mehmet Ali, oğlu İbrahim Paşa vasıtasiyle bu işi muvaffakiyetle sona erdirdi. Hattâ, Sudan'ı bile ele geçirdi. O, bu başarıları kazanırken Osmanlı Devleti Mora isyanı ile uğraşıyordu. Kendisinden Moraya da yardıma koşması istendi. Mehmet Ali, oğluna, Suriye ve Mora valiliklerinin verilmesi şartı ile yardıma geleceğini bildirdi. Vaziyet vahimdi. Dileği kabul olundu. Fakat, Avrupa donanmaları Navarin'de ansızın donanmamıza saldırdılar; yaktılar. Mahmut II asî valinin emelini öğrenmişti. Buna çare arıyordu. Bu sefer de Mehmet Ali Osmanlı Devletine savaş açtı. 1831'de Akkâ kalesini aldı. Mısır ordusu, Osmanlıları geriye sürerek Şam, Halep ve Adana'ya girdi. Hattâ, Sadrıâzam Gürcü Hurşit Paşa, Konya civarında esir edildi. Böylece, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu Kütahya önlerine kadar geldi. Mahmut II. zor durumda kalarak Rusların yardımını sağladı. Bu durum, Avrupa devletlerini, başta İngiltere ve Fransayı ürküttü. Bunlar hemen araya girdiler. İbrahim

Paşa kuvvetlerini geri çekilmeğe razı ettiler. 1833'te imzalanan Adana Barışına göre, Adana ve Suriye valilikleri Mehmet Ali Paşaya veriliyordu. Nihayet, 1839'da Nizip'te de yenilgiden kurtulamadık.

Mahmut II. nin ölümünden sonra Abdülmecit padişah oldu. 1841'de çıkarılan bir fermanla Mısır Valiliği Mehmet Ali Paşa soyuna bırakıldı. Osmanlı Devletine türlü gaileler açan ve kafasında, Osmanlı devletinin başına geçmek hırsı yaşayan Mehmet Ali, 1845'te İstanbula geldi. Yaptıklarından özür dileyerek Abdülmecidin ayağını öptü. 1848'de ölerek Kahiredeki türbesine gömüldü.

MEHMETÇİK :

Savaş meydanlarının çok yakından tanıdığı «Mehmetçik», Türk askerine verilen bir addır. Onun altın destanlarını duymayan dağ var mıdır? Dağları yalayan rüzgârlar, Okyanusları öpen yeller Mehmetçiğin cenk hatırâlariyle doludur. Tuna boyları, hâlâ onun akıncı şarkılarını söyler. Kore dağlarından tâ Cebel-i Tarık'a, Rus steplerinden Hint denizlerine... Afrikada, Asyada, Avrupada Mehmetçiğin kutsal hatırâları yaşar

Mehmetçik, soydan kişidir. Asîl ve kahraman bir milletin yiğit evlâdıdır. Durgun görünüşlüdür. Vâkur bir hali vardır. Büyüğünü sayar. Küçüğünü korur. Zayıfın yardımına koşar. Kendisine fena muamele edilmedikçe dosttur. Vatan ve milleti için seve seve ölüme koşar. Üzerinde yaşadığımız toprakların her zerresinde, ondan bir parça vardır. Zaten, Mehmetçiğin kaniyle sulanmayan topraklara vatan diyebilir miyiz?

Dostluğuna güvenilir. Vefalıdır. Sözü, namus bilir. Cenk tarihini karıştırın. Her zaman, çokluğa karşı azlıkla vuruşmuştur. Ama zafer, daima onda kalmıştır. Bugün, dünya insanlığı onunla öğünüyor. Öyle ya... Son olarak Kore dağlarında, «Birleşmiş Milletlerin şeref ve haysiyetini kurtaran» yine o oldu.

Mehmetçik, bir küçüklük ifadesi değildir. Büyüklük, kah-

ramanlık, kanaatkârlık, kadirbilirlik, tevazu ve sevgi adıdır. O, bizdendir. Biz de ondanız; O'yuz. Mehmetçiğin en büyük rütbesi şehadet; kefeni al bayrak; türbesi de Büyük Türk Milletinin sıcak kalbidir.

Şimdi sizlere, Mehmetçiğin türkülerinden birini sunuyoruz:

AKINCI TÜRKÜSÜ

Ser veririz, sır vermeyiz düşmana,
Sancak için boyanırız al kana!...
Serhadlerde at koşturan erleriz;
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz!...

Bilir bizi Moskof, Nemçe, Viyana,
İsterseniz bir de sorun İran'a!
Ordulara kılıç vuran erleriz,
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz.

Ufuklardan seller gibi akarız,
Kalanlara yücelerden bakarız;
Ordulara karşı duran erleriz
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz!..

Cenk meydanlarında siz bizi görün!
Biz akıncıları tarihten sorun!.
Üç kıt'ada devlet kuran erleriz;
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz...

Mehmet CEYHAN

MEHMET EMİN (Bak: Yurdakul):

MEHMET PAŞA, KÖPRÜLÜ (1586 - 1661):

Osmanlı tarihinin büyük Sadrıâzamlarından (Başvekillerinden) biri de, hiç şüphesiz Köprülü Mehmet Paşadır.

Köprülü Mehmet Paşa, devletin duraklama zamanında iş başına geçmişti. Kudreti, zekâsı ve çalışkanlığı ile bu duraklamayı durdurmuş; Devletin itibarını, Kanunî devrinin seviyesine çıkarmıştı.

Mehmet Paşa 1586 yılında Vezirköprü'de doğdu. Babasının hali vakti iyiydi. Genç yaşında İstanbul'a gelen Mehmet, Saray hizmetine alındı. Helvahane Ocağında çalışmaya başladı. Zekâsı ve çalışkanlığıyla az zamanda sivrildi. Sultanın aşçıları arasında yer aldı. Sonra da, Hüsrev Paşanın Hazinedarı olarak, saraydan çırak edildi. Daha sonraları paşalık rütbesini kazandı. Şam, Kudüs ve Trablusşam valiliklerine gönderildi. 1650 yılında da, Kubbe vezirleri arasına katıldı. Gayet doğru bir insandı. Azimkârdı. Kendine verilen işlerde üstün başarılar kazanıyordu. O vakitler, Osmanlı tahtında, genç padişah Avcı Sultan Mehmet (Mehmet IV) bulunuyordu. Devletin bozulan işlerini düzene sokacak bir insan aranıyordu. Saray Mimarı Kasım Ağa, Köprülü Mehmet Paşayı yakından bilen, onu takdir eden bir adamdı. Gitti, Dördüncü Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultana. Mehmet Paşa'yı tavsiye etti. Onun, Sadrıâzamlığa lâyık bir vezir olduğunu anlattı. Fakat ,durumdan haberdar olan, Gürcü Mehmet Paşa, postunun elden gitmesi endişesiyle Köprülü'yü İstanbuldan uzaklaştırdı; Köstendil Sancağına tâvin etti. Köprülü, İbşir Mustafa Paşa Sadrıâzam oluncaya kadar İstanbuldan uzak kaldı. Ancak, İbşir Paşanın sadârete geçmesiyle İstanbula döndü. Boynuyaralı Mehmet Paşanın Sadareti zamanında da, ona akıl hocalığı etti.

Bu sırada, devletin düzeni gittikçe bozuluyordu. Rüşvet almış yürümüş; vilâyetler zorbaların elinde kalmıştı. Halk, için için kan ağlıyordu. Venedikliler de Çanakkale Boğazını kapatmışlardı. Devletin itibarı ,iyiden iyiye sarsılmıştı. Bütün bu kötülükler karşısında, Sadrıâzam Boynuyaralı Mehmet Paşa âciz

kalıyordu. O yalnızca, İstanbul surlarını badana ettirerek, düşmana gözdağı vermiye çalışıyordu.

Köprülüyü seven ve takdir edenlerin, Valide Sultanla yakından ilgilenmeleri, Boynuyaralı Mehmet Paşayı da kuşkulandırdı. Sadaret Mührünün kendisinden alınıp Köprülüye verileceğini sezen Sadrıâzam, onu Şam valiliğine yolladı. İstanbuldan tezce uzaklaşması için de, Köprülünün yol harçlığını cebinden ödedi Ama, ihtiyar Vezir Köprülü, gün görmüş bir insandı. Kurnazca hareket etmesini biliyordu; Şam'a hareketini geciktiriyordu. Nihayet, Mimar Kasım Ağa'nın sözünü dinleyen Turhan Sultan, Köprülü'yü saraya çağırdı. Ona, sadaret makâmını teklif etti. Köprülü, bu makâmı 4 şartla kabul etti:

1 — Padişaha arzedeceği her iş hemen kabul olunacaktı.

2 — İşlerinde serbest olacaktı.

3 — Aleyhinde çıkan dedikodulara, Saray, kulak asmıyacaktı.

4 — Devlet hizmetinde istediklerini kullanacaktı.

Bunlardan başka, Saray'ın masrafları da kısılacaktı.

Çaresiz kalan Valide Turhan Sultan, bu şartları kabul etti. Ertesi gün de, 15 yaşında bulunan Sultan Mehmet IV şartları, kendisinin de kabul ettiğini söyleyerek Mührünü Köprülü Mehmet Paşaya verdi.

Bu suretle Osmanlı Saltanatında, 15 Eylûl 1656 tarihinden başlayıp 25 yıl kadar devam eden «Köprülüler Devri» açılmış oldu.

Köprülü, sadrıâzamlık yaptığı 5,5 yıl zarfında. zorbaların hakkından geldi; rüşvetçileri temizledi; âsileri yok etti. Devlet idaresinde ve orduda disiplini sağladı. Bunun için de, 100'den fazla vezir astırdı; «40« bine yakın insan öldürttü. Ama, ne olursa olsun, devleti korkunç bir uçurumdan kurtarmış oldu.

Maliye düzeldi, hazine zenginleşti. İşler yolunda gitmeye başladı. Memleket, huzura kavuşmuş oldu.

Köprülü, bu başarılarla da yetinmedi. Kuvvetli bir donanma yaptırdı. Çanakkale Boğazı'nı kapatan Venediklilerin haddini bildirdi. Elden çıkmış olan Bozcaada ile Limni adasını zaptetti. Bu suretle Venedikliler, Boğazın önünden koğuldular.

Balkanlarda, Erdel Beyi de Osmanlı idaresine baş kaldırmıştı. Köprülü, Erdel'e bir ordu yollayarak duruma hâkim oldu. Hele Anadolunun, Abaza Hasan Paşa haydutlarından temizlenmesi, halkın devlete olan güvenini arttırdı.

Böylelikle, bu büyük insanın gayreti ve kudreti sayesinde, devletin karanlık talihi yeniden ışıldamaya başladı. Ne yazık ki Köprülü, artık çok ihtiyarlamıştı. Hastalanmış, yatağa düşmüştü. Kendisini ziyarete gelen Sultan Mehmet IV sordu:

«— Lala, senden sonra, makamının lâyıkı kimdir?»

O, solgun bakışlarla padişahı süzdü:

«— Oğlumdan münasibini göremiyorum Devletlûm.» cevabını verdi. Sonra da, aralanan gözleri birer kıvılcım gibi söndü (1661).

MEHMET PAŞA, SOKULLU (1506 - 1579) :

Sokullu Mehmet Paşa, tarihimizin en ünlü Sadrıâzamlarından biridir. Yükselme Devrinde, 13,5 yıl sadaret makamında oturmuştur. Sadrıâzamlığı Kanunî Süleyman, İkinci Selim ve Üçüncü Murat zamanlarına rastlar.

Sokullu Mehmet Paşanın öldürülmesiyle de, Yükselme Devri sona ermiş; Duraklama Devri başlamıştır (1579).

Sokullu Mehmet Paşa, 1506 yılında Bosna yakınında bulunan Sokoloviç kasabasında doğdu. Aslen Sırplı olan bir ailenin çocuğu idi. Devşirme oğlanları arasında, Edirne sarayına geti-

rildi. Burada, Türk ve Müslüman kültürü ile yetiştirildi. Saraydan kapıcıbaşı olarak çıktı. Önce ölen Barbaros'un yerine, Kaptanı Derya tâyin edildi. Sonra da, Rumeli Valiliğine getirildi. Boyu hayli uzun idi. Bu sebeple kendisine «Tavil Mehmet Paşa» da denilmektedir.

Sokullu'nun ilk başarısı, Tamşvar kalesinin zaptıdır. Tamşvarın alınmasiyle vezirlik pâyesine ulaştı. 1561 yılında, henüz üçüncü vezir iken, Kanunî'nin torunu ve Şehzade Selim'in kızı Esmahan Sultanla evlendi! Böylece, sarayın da damadı oldu. 1564'de Sadrıâzamlığa getirildi.

Sokullu Mehmet Paşa, ihtiyar padişah Kanunî'yi Zigetvar seferine çıkmağa teşvik etmişti. Padişah'ın savaş bitmeden hastalanıp ölmesi, orduda panik yaratabilirdi. Fakat, tedbirli ve akıllı sadrıâzam, kimseye bir şey sezdirmedi. Gereken emirleri verdi. Zigetvar zaferini kazandı. Bir yandan da İstanbula haberciler saldı. Selim II. nin ordu başına geçmesini temin etti. Koca Kanunî'nin ölümü 48 gün gizli tutuldu. Selim II de, gürültüsüzce tahta oturdu. Bu hareket, Sokullunun büyük başarılarından biri sayılır. İkinci Selim, devlet işlerini damadı Sokullu'ya yükledi. Kendisi de saray eğlencelerinde dilediği gibi oyalandı.

İkinci Selimden sonra Padişah olan Murat III te, Sokullu Mehmet Paşaya dokunmadı. Murat III, Sokulluyu çekememekle beraber, ondan hem sakınıyor, hem de onun gibi dirayetli bir kimsenin devlet başında bulunması gerektiğini anlıyordu.

Sokullu Mehmet Paşa, Kanunî devrinde 2 yıl, Selim II devrinde 8 yıl, Murat III devrinde de 3,5 yıl sadrıâzamlık yaptı. Nihayet, 1579 da, makamına dilekçe sunmaya gelen bir deli tarafından hançerlendi!

Sokullu, çok büyük çapta bir devlet adamı idi. O zamanlar, Osmanlı sınırları içinde bulunan Don ile Volga nehirlerinin arasında, bir kanal açtırmayı düşünmüştü. Hattâ işe de başlamış-

tı. Kanalın üçte biri açılmışken Kırım Hanları Saraya tesir ettiler; Padişahı fikrinden caydırdılar.

Sokullu bu hareketle Hazar Denizi ile Orta Asyaya hâkim olmayı tasarlamıştı. Bu kanaldan geçen Osmanlı Donanması Hazar Denizine girecek; dolayısiyle de Türk hâkimiyeti, Orta Asya'ya kadar yayılacaktı. Ticaretimiz bu ülkelere kadar genişleyecekti.

Süveyş üzerinde bir kanalın açılması fikri de Sokullu'nun düşüncelerinden biriydi. Zamanın devlet adamlarının uzak görüşlü olmaması, bu nurlu düşüncelerin gerçekleşmesine engel oldu. Bu suretle, bu hayırlı işler başarılamadı. Sokullu şımaran yeniçerileri sindirdi. Ocakta disiplini kuvvetlendirdi. Ordumuzu, dünyanın en kudretli ordusu haline getirdi. O sıralarda donanmamız Lepanto (İnebahtı) da, Venediklilere yenilmişti. Avrupa hıristiyanları bayram ediyordu. Bu mağlûbiyet, hakikaten çok acı olmuştu. Ama, Sokullu dirayetile, bunun da çaresini buldu. Bir kış mevsiminde, Kılıç Ali Paşayı tersanede görevlendirdi. Geceli gündüzlü çalışan ustalar, az zamanda, muhteşem bir donanma vücude getirdiler.

Baharın ılık rüzgârlarında yelken şişiren gemilerimiz, Akdenizı, Venediklilere dar ettiler. Bu arada Kıbrıs adası da fetolunmuş oldu.

Bir gün, Venedik elçisini huzuruna çağıran Sokullu: «Biz sizden Kıbrıs'ı almak suretiyle bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz donanmamızı yakmakla, ancak sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Bir kol yerine gelmez ama, kesilen sakal daha kuvvetle çıkar» sözlerini söyledi.

Osmanlı - Türk İmparatorluğunun en parlak, en kudretli devri, Sokullu zamanıdır. Sokullu zamanında bizim vezirlerimiz Avrupa kırallariyle eşit tutuluyordu. Padişahlarımız da, o devrın rakipsiz hükümdarları sayılıyordu. Sokullunun üstün kudreti; parlak zekâsı ve engin çalışması devletimizi içte ve

dışta büyük itibara mazhar kılmıştı. Bu büyük insanın kaybından sonra, devletin yükselişi durdu.

Sokullu Mehmet Paşanın mezarı Eyüp'tedir İstanbulda Azapkapı semtinde camileri, medreseleri vardır. Eyüpte de çeşmeler, medreseler yaptırmıştır.

MEHTAP :

Mehtap, ay ışığı anlamına gelir, Hele, ayın 14'ü sıralarında, yaz geceleri mehtabına doyum olmaz. Ayın hilâl halinde bulunduğu gecelerde mehtap olmaz.

MEHTER :

Osmanlı devletinin yeniçerilik zamanlarında, kullanılan mızıka takımına «mehter» adı verilirdi.

Mehter; nakkare, davul, zil, zurna ve çeşit büyüklükte borulardan teşkil olunurdu. Çalgıların sayısına göre mehter de, daha çok katlı olurdu.

Mehterin vezir kapısında nöbet çaldığı yer, mehterhane adını alırdı.

Eskiden, Selçuklularda ve Osmanlılarda, Saray veya konak kapılarında mehterhane nöbet vururdu.

Milâdi 1299 yılında, Selçuklu Sultanı Alâeddin tarafından Osman Bey'e beylik verilmişti. Bu arada, bağımsızlık işareti olarak tuğ beyaz bayrak, kûs, davul, zurna, nakkare ve nifir gibi eşya da sunulmuştu. Böylece, Osmanlılarda mehterin tarihi, devletin kuruluşuyla başlar.

İlk zamanlarda mehter vurduğu sırada, herkesin ayakta durması âdetti Fatih, bu usulü değiştirdi.

Mehterlerin büyüklüğü katla ölçülürdü. Tarihimizde dokuz

katlı mehterlerin kurulduğu görülmüştür. Mehter takımında davulun önemi büyüktü. Bu sebeple, davulcu başıya başmehterağa denilirdi.

Mehterler günde iki defa olarak, ikindi ve yatsı namazlarından sonra çalınırdı. Bu esnada mehterhaneyi idare eden Başçavuşun elinde çatal başlı, zincirli ve çıngıraklı gümüş bir çevkân bulunurdu. Başçavuş, müziğin âhengine uyarak, bu çevkânı aşağı yukarı hareket ettirirdi. Mehterhane davulcuları davullarına vururken «Birdir Allah» sözlerini söylerlerdi.

Mehterler, barış zamanında saray ve konak eğlenceleri olduğu gibi, törenlerde bando vazifesini görürlerdi. Savaş meydanlarında mehterin vuruşu ve askerin gür nâraları, düşmana ürperti verirdi. Bir düşman kalesi düşürüldüğü zaman, ordumuz surlardan içeri girerken mehterin yanık nağmeleri, ruhlarda heyecan yaratırdı. Çaldıran, Ridâniye, Mohaç muharebe meydanları, eski mehterlerimizin vuruşlariyle inlemişti. Bugün hâlâ, İstanbulu çeviren surların önünde, Ulubatlı Hasanların seslenişleriyle beraber, Fatihin dokuz katlı mehterhanesini dinler gibiyiz

MEİS (Castellorizo):

Meis adası, Anadolunun pek yakınındadır. Karasularımızın içindedir. Kastellorizo adı ile de anılan Meis adası, yurdumuzun güney kıyıları üzerindedir. Rodos'tan uzaklığı 130 kilometredir. Birinci Cihan Savaşından önce, Osmanlı Devleti sınırları içinde olan bu küçük adayı 1915'te Fransızlar işgal etmişti. Sonraları, İtalyanların zaptettiği Meis, bugün Yunanlıların elinde bulunmaktadır.

MEKKE :

Mekke. Arabistan yarımadasının batısında, müslümanlarca

kutsal bir şehirdir. Bu şehir, Suudî Arabistan kırallığının sınırları içindedir. Hicaz bölgesinde yer alır. Kızıldenizden (Şap denizinden) uzaklığı, 88 kilometredir. Nüfusu 120 bini bulur. İslâm dininin ulu Peygamberi Hazreti Muhammed, Mekke'de doğmuştur. Her yıl, yüz binlerce müslümanın tavaf ettiği, mukaddes Kâbe de buradadır. Mekke, Necit'le Tehame Çölü arasını bölen, çıplak dağların vâdileri arasındadır. Toprakları verimli değildir. Her tarafı kurudur. Kızgın güneş, her yanı yakar; kavurur. Kâbeyi çeviren «Mescid-i Haram», Mekkenin ortasındadır.

Hazreti Muhammed, Peygamberlik şerefine nail olunca, islâmiyeti, ilk olarak bu şehirde yaymağa başlamıştı. Sonraları, putperest Arapların baskısına dayanamadı; Medineye gitti.

Her yıl Kurban Bayramı şıralarında, İslâm memleketlerinden gelen ziyaretçiler Mekke ve Medine'de toplanırlar. İslâmın 5 şartından biri olan Hac farizasını yerine getirirler.

Hacıların bıraktıkları paralar, Mekkenin iktisadî kaynağını teşkil eder. Mekke şehri, 1924'ten beri Vehabîlerin elinde bulunmaktadır.

MEKSİKA :

Meksika, Kuzey Amerikanın güney ucundadır. Amerika Birleşik Devletleri ile Orta Amerika devletleri arasında yer alır. Doğusunda Meksika Körfezi, batısında da Büyük Okyanus bulunur.

Meksika, 15. kuzey paralel dairesi ile 32. kuzey paraleli arasında uzanır. 1.987.000 kilometre kare genişliğindedir. Bütün nüfusu 16,5 milyon kadardır.

Meksikada 28 devlet vardır. Bu devletler, Meksika Cumhuriyetler Birliğini meydana getirirler.

Memleketin genel görünüşü dağlıktır. Batı kıyılarını, ku-

zeyden güneye doğru; Sierra Madre sıra dağları kuşatır. Meksika Körfezi kıyılarını da Doğu Sierra Madre Dağları çevirir. Bu iki dağ silsilesi arasını, geniş yaylâlar doldurur. Kıyılar, pek girintili çıkıntılı sayılmaz. Kuzey batıda bulunan Kaliforniya Körfezi ile Kaliforniya Yarımadası ve güneybatıda yer alan Yukatan (Yucatan) Yarımadası başlıca girintileri çıkıntıları teşkil eder

Meksika'da en büyük dağ silsilesi olan Sierra Madre'ler üzerinde pek çok volkanlar göze çarpar. Bu yanardağların en meşhurlarından olan Popokatepetl (3450 m). başkent Meksiko şehrinin güneyinde yükselir. Güney doğuda bulunan Orizaba ise 5653 metre yüksekliği bulur.

Meksika devletinin başşehri Meksiko (Mexico), denizden 2255 metre yükseklikte kurulmuştur. Meksiko şehrinin dolayında uzanan orta yaylâların yüksekliği 2000 metreyi bulur.

Memleketin, kayalık ve yüksek olan batı kıyılarına karşılık, doğu kıyıları alçaktır. Bu alçak sahillerde bataklıklar görülür.

Meksika, akarsular bakımından zengin sayılmaz. Akarsuların çoğu kısadır. En büyük nehir, kuzeyde Rio Grande del Norte adını taşır. Bu su, Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında bir sınır çizgisi gibi akar. Nihayet, Meksika Körfezi batısında, Matamoros ile Brownsville şehirleri arasında denize dökülür.

Meksikanın iklimi umumiyetle sıcaktır. Ancak, çok yükseklere çıkıldıkça havanın soğuduğu müşahede edilir.

Kuzey Meksika'da bir çöl iklimi hüküm sürer. Güney Meksika'da ise, tropikal bir iklim vardır. Burada, her taraf gür ormanlarla kaplıdır. Lâstik çıkarılan lâteks ağaçları ile, kereste yapılan değerli ağaçlar, bu sık ormanların başlıca zenginliğidir. Ayrıca portakal, limon, kahve ağaçları da çoktur.

Meksika, tarım bakımından zengin bir ülkedir. Çeşitli top-

rak ürünleri elde edilir. Vanilya, üzüm, kahve, şeker kamışı, pamuk, mısır, tütün bol yetiştirilir.

Memlekette, hayvancılık da önemli bir yer tutar. Fakat, bu geniş ülkenin asıl zenginliği madenleridir.

Bilhassa petrol, gümüş, altın, kurşun, bizmut, bakır, civa, tutya, manganez ve grafit gibi, endüstride çok aranan maden kaynaklarına her yerde rastlanır.

Hele, Durango şehri yakınındaki demir cevheri, Meksikanın en değerli maden damarlarından sayılır. Meksikanın yıllık petrol istihsali 15 milyon tona yaklaşır.

Meksika tarihini incelediğimiz zaman, bu memleketin ilk sahiplerinin Maya'lar ve Otomi'ler olduğunu görürüz. Milâttan sonra, yedinci yüzyılda kuzeyden inen Toltek'ler ve bunları takiben gelen Şişimek'ler ve Aztek'ler Meksikada büyük bir uygarlık kurmuşlardı. 16. yüzyıl başlarında, 1518 yılında İspanyol gemicisi Fernando Cortez Meksika kıyılarına çıktı. Yavaş yavaş memleketin içerlerine doğru ilerlemiye başladı. 1521'e kadar iki yıl süren savaşlar sonunda, yerliler, büyük kayıplara uğradılar. Bu suretle, yüz binlerce mâsum kanı döküldü. Şehirler yakıldı. Medeniyet eserleri yıkıldı. Hazineler yağma edildi. Cortez, duruma hâkim olunca, Meksiko şehrini yeniden kurdu. Yerlilere katolikliği zorla kabul ettirdi. Bundan sonra da buraları, İspanyol sömürgesi oldu. İspanya hâkimiyeti 19. yüzyıl içinde sona erdi.

Bugün Meksika, Birleşmiş Milletler safında yer almış, bağımsız bir cumhuriyettir.

MEKSİKA KÖRFEZİ :

Meksika Körfezi, Amerika Birleşik Devletlerinin güneyinde, Meksikanın doğusunda yer alır. Atlas Okyanusunun bir parçası gibidir. Bu körfezin doğusunda Florida yarımadası ile Antil Adaları bulunur. Etrafının kara parçalariyle çevrili olması se-

bebiyle, Meksika Körfezi büyük bir iç denize benzer.

Meksika Körfezini Atlantiğe bağlayan başlıca geçitler, Florida Boğazı ile Yukatan Boğazıdır. Florida Boğazı, Florida Yarımadası'nın güney kıyılarını kuşatır. Yukatan Boğazı, Yukatan Yarımadası ile Küba Adası arasındadır. Meksika körfeziyle Antil denizini birleştirir.

Meksika Körfezinin suları sıcaktır. Batı Avrupa kıyılarını yalayan «Golfistrim sıcak su akıntısı» Meksika körfezinden çıkar.

MEKSİKO :

Meksiko (Mexico) şehri, Meksika Birleşik Devletlerinin baş şehridir. Güney Meksikanın orta bölgesinde bulunur. Denizden 2255 metre yüksekte kurulmuştur. Etrafını yüksek volkanlar kuşatır.

Meksiko'nun nüfusu 1,477,000'dir. Şehir, muntazam şoselerle memleketin her yönüne bağlıdır. Ayrıca, her yandan gelen demiryolları, Meksiko'da bir düğüm halini alır. Kumaş ve kâğıt fabrikaları, şehrin başta gelen endüstrisini teşkil ederler.

MEKTEP (Bak: Okul).

MEKTUP :

Uzaktaki dostlarımızla konuşma ihtiyacını duyduğumuz zamanlar, onlara mektuplar yazarız. Kendilerine dileklerimizi duyururuz; etraflı haberler anlatırız.

Uzakta olan bir yakınımızdan da, haber almak için çırpınırız. Sokakta postacıyı görsek sevinç duyarız. Hele, beklediğimiz mektubu elimize alınca, neşemize son olmaz.

Mektuplar, uzakta bulunanlara yazılır. Bunların çeşitli nevileri vardır. Adî mektuplar, iş mektupları ve saire gibi.

Mektup, karşımızdakine sevgimizi ve saygımızı belirtir. Bu sebeple çok itinalı yazılmalıdır. Kâğıdın düzgünü alınmalı; temizi seçilmelidir. Yazıyı kurşun kalemle yazmak doğru değildir, daima mürekkeple yazmalıdır. Kâğıt ve zarfın da kirlenmemesine dikkat etmelidir.

Tarihsiz mektupların değeri olmaz. Bunun için, mektup yazmıya başlamazdan önce, kâğıdın sağ üst yanına, muhakkak günün tarihini atmak gerekir. Yazı, kâğıdın tek tarafına yazılır. Mektupta kullandığımız dil, mektubu göndereceğimiz insanın durumuna göre değişir.. Babaya, öğretmene yazılan bir mektup ile arkadaşımıza yazdığımız mektup arasında elbetteki farklar olacaktır. Fakat ne olursa olsun, cümleler düzgün, ifadeler samimî olmalıdır. Yapmacıklardan sakınılmalıdır. İmlâ yanlışlarının yapılmamasına itina göstermelidir.

Uzun mektuplardan ziyade, kısa ve özlü mektuplar makbuldür. Yazının, mektup kâğıdı üzerine iyi yerleştirilmesi icab eder. Mektup bittikten sonra altına imzamızı atmayı unutmayız. İmzamızın sol yanına da, kısaca adresimizi yazarız. Hazırlanan mektup katlanır; zarfın içine konur. Zarfı da iyice kapadıktan sonra sıra, zarf üzerindeki adresleri yazmaya gelir. Zarfın arkasına; aşağıda gösterildiği gibi mektubu alacak olanın adresi kaydedilir.

MEHMET CEYHAN

Ayazma mahallesi, Tulumbacılar Sok. No: 12

Üsküdar

İstanbul

Zarfın ön kısmına, kendi adresimizi geçiririz.

Yurt içinde adî mektuplar 15 krş. luk posta pulu ile gönderilir. Taahhütlü mektuplara 30 krş. luk posta pulu yapıştırılır. İadeli taahhütlü mektuplardan 45 krş. alınır. Uçakla gidecek mektuplara ilâveten 5 krş. luk pul yapıştırılır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

TEK EL DE YETER

Üçüncü tabur, Türk cephesinin kilit yeri olan 421 numaralı tepeyi savunacaktı. Ruslar sık sık hücumlar yaparak bu kilidi ele geçirmeğe çalışıyorlardı.

11 eylûl sabahı Ruslar top atışına başladılar. Gülleler tepeyi delik deşik ediyordu. Fakat siperler içinde çok iyi gizlenmiş bulunan askerlerimize pek zararı dokunmuyordu.

İhtiyatta bulunan Teğmen Celâl; güllelerden pek bozulmuş ve boşaltılmış bir siperimize, düşman erlerinin girdiklerini gördü. Düşman bu sipere yerleşirse; bütün bir tabur mahvolabilirdi.

Takımı Tahsin çavuşa bıraktı. Mahmut çavuş, Kâmil onbaşı, er Mehmet'le, düşman erlerinin ortasına atıldılar:

— Vurun aslanlarım! Türk süngüsü düşman göğsüne battıkça bilenir. Vurun!

Türklerin süngüsünden pek korkan Ruslar, bozguna uğradılar. Kaçacak delik arıyorlar, kurtuluşu silâhlarını atıp ellerini kaldırmakta buluyorlardı.

Serseri bir kurşun, Teğmen Celâl'in sol bileğini yaraladı.

— Teğmenim vuruldunuz.

— Zarar yok. Sağ elim sağlam. Şaşkın düşman için tek el de yeter. Durmayın, vurun!

Dört Türk aslanı, on kadar Moskofu yere sermiş, yirmi tanesini de esir almıştı.

Tarih bu zaferi: «Akla sığmaz kahramanlıklar» bölümünün en görünür sahifelerine yazdı.

Tarihî Fıkralar:

EVET DEMEKTİR

Fransa İmparatoru Napolyon, altı aylık oğluna Roma Kralı, pâyesini vermişti. Eski urbalı bir adam, elinde kâğıtla Napolyon'a geldi.

— Eğer izin verirseniz, Roma Kralına, beni başodacısı yapması için dilekçe vereceğim.

— Peki, git ver.

Adam, altı aylık çocuğun önünde eğildi. Kâğıdı yanına bıraktı. Biraz bekledi. Sonra döndü.

— Ne dedi kral?

— Hiç bir şey söylemedi, sustu.

— Güzel. Susmak, evet demektir. Dilekçeni kabul etmiş. Hemen vazifene başla.

Gülüyorum:

NE BEKLİYORSUN?

Günal, o gün hiç çalışmamıştı. Öğretmen tahta başına çağırınca rengi attı. Tahtayı tekrar tekrar sildi. Tebeşiri evirdi çevirdi. Ellerinin tozlarını üfledi. Silginin yerini değiştirdi. Öğretmen dayanamadı.

— Niçin yazmıyorsun Günal, ne bekliyorsun?

— Zilin çalmasını öğretmenim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
4 Şubat 1955, Cuma — Sayı 59 Fiyatı: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M - 7

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYADA SICAĞA EN ÇOK DAYANAN CANLI

Bazı hastalık mikropları, 130 - 140 derece sıcaklığa dayanabilirler. Sıcağa en fazla dayanıklı olan canlı ise; Afrika'da madenlerde yaşayan; tek hücreli bir yaratıktır. Bu ilkel canlı 200 derece ısıdaki kaynar ziftte yaşamağa devam etmektedir.

DÜNYANIN EN DİNDAR MİLLETİ

İki milyon nüfuslu Tibet ülkesinde, iki yüz bin rahip (Lama) ve yüz bin rahibe vardır. Bu sebepten, Tibetliler dünyanın en dindar milletidir.

YAZIN BUZ NİYE ÇUVALA KONUR?

Kışın soğuk günlerinde, kalın fanilâlar giyeriz. Bu suretle soğuğun vücudumuza girmesini önlemekten çok, vücudumuzun yaydığı ısının dışarıya çıkmamasını sağlar ve ısınırız.

Ayni şekilde; yazın buzu çuvala sarmakla, onu ısıtmış olmayız. Onun asıl ısısında, (yani donmuş olarak), kalmasını, sağlarız. Bu sebeple, yazın buzlar kalın çuvallara sarılarak saklanır.

CANLI BAROMETRELER

Bazı cins örümcekler hava değişikliklerine karşı çok duyardırlar. Bunlar, havanın bozacağını 8 saat önceden haber alırlar. Fırtına çıkacağı vakit ağlarının bir tarafındaki bağları koparırlar. Bu suretle rüzgâr çıktığı vakit, ağ parçalanmadan sallanır. Rüzgâr geçince örümcekler; ağın kopuk uçlarını eski yerlerine tuttururlar.

ELEKTRON MİKROSKOP

Yeni bulunan bir elektron mikroskopun cisimleri 200 bin defa büyüttüğü açıklanmıştır. Bu sayede bir santimetrenin dört milyonda biri büyüklüğünde olan cisim ve canlıları da görmek mümkün olmaktadır.

Mektupları P. T. T. merkezlerine veya posta kutularına atarız.

MELANEZYA :

Büyük Okyanus'un içinde serpili bulunan irili ufaklı binlerce ada, 3 bölüme ayrılır. Bu bölümlerin en doğusunda kalan kısma, «Polinezya» denilir. Polinezya gurubunun batısını «Mikronezya» takım adaları çevirir. Mikronezyanın da batısında kalan kısma «Melanezya» adı verilir.

Melanezya bölümü içinde Avustralya, Tasmanya, Yeni-Ginea, Bismarck Takımadaları, Salamon Adaları, Yeni-Hebrid, Yeni - Kaledonya, Vanikoro ve Viti Adaları bulunur. Böylece Melânezya, Büyük Okyanus'un bütün batı kısmını kaplamış olur.

Dünyamızın en küçük kıt'ası olan «Okyanusya» nın büyük bir parçası da Melanezya gurubu içine girer. Melânezyayı dolduran adaların pek çoğu, İngiliz İmparatorluğuna dahildir.

Melânezya adalarında sık ormanlar vardır. İklim sıcaktır. Yağmurlar boldur. Sık ormanlar arasında yerliler yaşar. Bunlar, medeniyette çok geri kalmış insan topluluklarıdır. Hattâ içlerinde, insan eti yiyen yamyamlara bile rastlanır. Dallarda güzel tüylü kuşlar yaşar. Cennet kuşları gibi .. Papağanların şakıyışı, maymunların çığlığı çok uzaklardan duyulur. Sabahtan öğleye kadar şimşekler çakar; yıldırımlar düşer. Gökten boşalıyormuş gibi yağmurlar yağar. Öğleden sonra açan güneş her tarafı kurutur. Adalar arasında, mercan adalarına ve şirin görünüşlü atollere de tesadüf edilir.

Melânezya; toprak ürünleri, orman zenginlikleri, maden cevherleri bakımından İngiltereye büyük faydalar sağlar.

MELÂNEZYALILAR :

Melânezya yerlilerine, «Melânezyalılar» denilir. Bunlar,

zenci aslından insanlardır. Tenleri az koyu olan bu insanların boyları oldukça uzundur. Burunları düz ve geniştir. Kafaları dardır. Yüzleri geniştir. Çeneleri öne doğru çıkıktır. Elmacık kemikleri uzaktan sezilecek durumdadır. Saçları kıvır kıvırdır. Ama, içlerinde uzun saçlı olanlarına da rastlanır.

Bu anlattığımız özellikleri taşıyan yerlilerden başka, göçmen Avrupalılara da tesadüf edilir. Beyazlarla yerlilerin karışmasından meydana gelmiş melezler de, önemi bir yekûn tutar.

Meânezyalılar avcıdırlar. Deniz ve kara avcılığı yaparlar. Tarım işleriyle uğraşanları da pek çoktur.

MELBOURNE :

Melbörn, Avustralyanın güney doğu ucundadır. Victoria devletinin baş şehridir. Nüfusu 170.000'i geçer. Tabiî bir koyun nihayetinde olan limanı meşhurdur. Modern Melbörn limanının içinde bulunduğu Port Philip koyuna Yarra-Yarra suyu boşalır.

Melbörn şehri muhteşem binalariyle büyük üniversitesiyle, geniş fabrikalariyle önemli bir ticaret merkezidir. Şehrin hava limanı da çok işlektir. Her gün pek çok yolcu uçağı buraya gelir veya buradan uzak diyarlara gider.

MELEK :

İslâmiyet inançlarına göre, Allahla kullar arasında aracılık yapan ruhânî varlıklara «melek» denir. Meleklerde erkeklik dişilik yoktur. Melekler yemezler, içmezler, insanlara daima iyiyi göstermeye, doğruyu duyurmaya çalışırlar. Melekler, gözle de görünmezler. Bizleri, şeytan denilen varlık kötülüğe sevketmiye çalışırken, Melekler bizleri iyiliğe götürmeye uğraşırlar.

Aslı arapça olan Melek kelimesinin çoğulu «Melâik» veya «Melâike» dir.

Ayrıca, çok temiz ve kötülük nedir bilmeyen insanlar için «Melek gibi» sözü kullanılır.

MELEMEK :

Kuzuların bağırışlarına melemek denir. Hakikatte de, kuzular, «Me! Me!» diye bağırırlar.

Bu mastar, kuzuların bağırışlarını anlattığı gibi, koyunların bağırmaları için de kullanılır.

İki kuzulu olup ta, çok meleyen koyunlara «meleş» adı verilir.

MELEZ :

Canlılarda, ayni cinsler içinde türleri ayrı olan varlıkların birleşmeleri sonunda, meydana gelen yeni nesle «melez» denilir.

Meselâ; bir beyaz derili erkekle, bir zenci bayanın birleşmeleri sonunda dünyaya gelen çocuk ne anaya, ne de babaya benzemez. Yani yavru, anası kadar siyah olmıyacağı gibi, babası kadar da beyaz olamaz. Bu, iki ayrı rengin, iki ayrı kanın karışmasiyle teşekkül etmiş melez bir yavrudur.

Katır, melez bır hayvandır. Kısrakla eşeğin birleşmesi sonunda, dünyaya gelen hayvana katır denilir.

İngiliz atlariyle arap atlarının dölleşmelerinden de melez atlar elde edilir.

MELHEM :

Hususî surette yapılıp, derideki yaralara sürülen ilâçlara

melhem denir. Melhem, sadeyağ kıvamında bir ilâçtır. Penisilin melhemi gibi...

MELİKŞAH I. (1054 - 1092) :

Birinci Melikşah, İran ve Anadolu'da hüküm süren Türk - Selçuk devletinin üçüncü hükümdarıdır.

Melihşah I. 1054'de İsfahan'da doğdu. Babası, 1071'de, Mâlâzgirt Ovasında Bizans imparatoru Romanos Diyogenis'i esir eden, büyük Türk kahramanı Alp Arslan'dı. Alp Arslan 1072'de, bir sınır beyi tarafından öldürülünce, Selçuklu tahtına Melikşah I. geçti. Melikşah I. o zaman 18 yaşında bulunuyordu. Fakat akıllı ve cesur bir gençti. Doğuda, amcası ayaklanmıştı. Vakit geçirmeden üzerine yürüdü. Bu suretle Harzem'i ve Maveraünnehir'i ülkesine kattı.

Anadolu içerlerine ordular gönderdi. Böylelikle, Anadolunun Türkleşmesine çalıştı. Suriyede zaferler kazandı. 1076'da Kudüs, 1085'de Antakya ele geçirildi. Urfa, Halep, Şam sırayla Selçuklu sınırları içine alındı. Hattâ, Bağdattaki Abbasi Halifeleri de, Selçuklu Sultanının buyruğu altına girdiler. Melikşah I. ve büyük veziri Nizamülmülk durmadan çalıştılar. Orta Asyadan Akdenize kadar geniş bir imparatorluk kurdular. Pek çok şehirleri camilerle, san'at eserleriyle süslediler. Nehirler boyunda kanallar açtılar. Hele Bağdat rasathanesi ve burada dünyanın güneş etrafında dönmesi esasına dayanılarak yapılan «Celâlî Takvimi» zamanın en önemli eserlerinden sayılır. Melikşah I. şairleri de korurdu. Ömer Hayyam, uzun yıllar onun himayesinde yaşamıştı. Melikşahın sarayında Türkçe konuşulurdu. Fakat resmî dil Farsçaydı. Melikşah 1092'de öldü.

MELİKŞAH II. (1128 - 1160) :

İkinci Melikşah, Selçuklu Sultanlarının altıncısıdır. Babası, Melikşah I. in 3 oğlundan biri olan Berkiyaruk'tu. 1128'de

doğdu. Amcası Mesud'un ölümü üzerine de, 1152'de tahta geçti. Ehli keyf bir insandı. Eğlenmeyi, zevk içinde yaşamayı severdi. Bu yüzden de bir aralık tahttan indirildi. Yerine, Sultan Mehmet Selçuklu Padişahı oldu. Melikşah II. de hapsi boyladı. Ancak, Sultan Mehmed'in ölümü ile hapisten kaçan Melikşah II. uğraştı; taraftar topladı. Tekrar Sultanlık tahtına oturdu. Bu sefer de ömrü vefa etmedi. Bir gün ansızın öldü.

MEME :

Memelilerde, genel olarak yavruların beslenmelerinde önemli bir yeri olan organlara meme adı verilir.

Memelerin sayısı ve şekli, hayvanların cinslerine göre değişir. İnsanlarda çift meme vardır. Bunlar da göğsümüzdedir. Erkeklerin memeleri gelişmemiştir. Kadınlarda ise, bulûğ çağından itibaren memeler gelişmeye başlar. Gebelik zamanlarında memeler faaliyete geçer; doğacak yavruyu emzirmeye hazırlanırlar. Süt çocukları, uzun bir müddet ana südüyle ve memeler vasıtasiyle beslenirler.

Emzirme zamanlarında memeler daima temiz tutulmalıdır. Bebeğe bol ve kuvvetli süt verebilmek için de, annenin bol besin alması icabeder.

Dört ayaklı hayvanlarda meme sayısı fazladır. Bunlarda memeler art ayaklar arasında bulunur. Yalnız domuzlarda, bir ayrılık göze çarpar. Domuzun memelerinden bir kısmı ön tarafta, yani göğüstedir.

Memelerin ucundaki çıkıntılar **meme** başlarıdır. Bebek, çeşitli besinler almaya başladıktan sonra memeden kesilir. Yani ona, meme emme alışkanlığı unutturulur.

Ağlayan bir yavruyu annesi emzirmeğe başlar. Bu olaya **meme verme** adı verilir.

Vücudumuzun üzerinde beliren ve bize acı veren çıkıntıla-

ra da, meme adını veririz. Basur memesi gibi. Basur memesi, kalın barsağın iltihabı ile meydana gelir.

Çocukların ağzına verilen lâstik memeye emzik memesi denilir.

Dişi hayvanlarda, memelere dolan sütler meme bezlerinden gelir

Koltuk altında çıkan sivri çıbanların adı da, köpek memesi' dir.

Kulak kepçelerimizin dibindeki yumuşak yerler kulak memeleridir. Kulak memelerine bayanlar küpe takarlar.

Tüfeklerde, namlu içindeki merminin kapsülünü patlatan çelik iğneye de tüfek memesi denir.

MEMELİLER :

Omurgalı hayvanların beş sınıfından biri de memelilerdir. Bunlarda; doğuran dişiler, yavrularını memelerinden emzirdikleri sütle beslerler. Yeryüzünde, hayvanların en gelişmiş sınıfını memeliler teşkil eder. Bunlar, umumiyetle kalın derili hayvanlardır. Derilerinin üzeri kıllarla kaplıdır. Kalın derilerinin altında ter ve yağ bezleri bulunur.

Hattâ, dişilerinde meme bezleri de vardır. Memelilerin hayvansal ısıları değişmez. Bu hayvanların, kendilerine mahsus bir ısı dereceleri (hararetleri) vardır. Alt deride yer alan dokunma cisimcikleri ve sinir uçları, hayvanın yaşayışına ve tabiatı tanımasına yardım eder.

Toynak, tırnak, pençe, kirpi oku gibi kısımlar hep hayvanın üst derisinden teşekkül eder.

Şimdi, genel olarak ana hatlariyle birlikte memelileri inceleyelim:

Memelilerin iskeletinde boyun omurları, oynar eklemlerle

birbirine bağlıdır. (İnsan, maymun, at başını istediği tarafa serbestçe çevirebilir.) Bel omurları ise yarı oynar eklemle bağlıdır. Ne kadar istesek belimizi, dilediğimiz derecede büküp hareket ettiremeyiz.

Memelilerde, kuyruk omurlarının sayısı da hayvanın cinsine göre azalır veya artar. İnsanda, ancak 4 - 5 tane olan kuyruk omuru, bazı hayvanlarda 30'u bulur.

Vücudun göğüs kısmını, kaburgalar kafes gibi çevirir.

Memelilerin başındaki kemikler sayı bakımından da azalmıştır. Dişler, çene kemiklerindeki oyuklarda gömülüdür. Kafatası yüze nazaran, daha da geniştir.

Memelilerde 2 kol, 2 ayak veya yalnızca 4 ayak vardır. Kol ve ayak şekilleri, hayvanların hareket durumlarına göre değişik hallere girmiştir.

Memelilerde sindirim organları da başkadır. Dudaklar geniştir Memeyi emecek şekildedir. Ağız, alt ve üst çene olarak 2 parçadan ibarettir. Dişler ağız içinde, çene kemikleri oyuklarındadır.

Memelilerin dişlerinde, iç içe olmak üzere, taç kısmında mine, fil dişi ve öz tabakaları bulunur. Kökte seman tabakası minenin yerini alır. Dişlerle, ağza alınan besınler öğütülür.

Geviş getiren memelilerin midesi 4 boşluktan teşekkül eder. Bunlar da işkembe, börkenek, kır kbayır ve şirden adlarını alır.

Geviş getirenler, düşmanlarının dişlerinde parçalanmak endişesi içinde olduklarından, otları, çiğnemeden acele acele yutarlar. Sonra da kuytu bir yere gidip geviş getirmek suretiyle yuttukları otları çiğnemiye başlarlar.

Memelilerin barsakları da, ince ve kalın barsaklar olarak iki kısma ayrılır.

Memelilerin sindirim işlerini kolaylaştırmak sebebiyle, ta-

biat onlara, tükrük bezleri bahşetmiştir. Tükrük bezleri vücudun baş kısmında bulunur.

Netice itibariyle memeli hayvanların dolaşım sistemi, yürek yapılışı, boşaltım sistemi, sinir sistemi, beyin ve duygu organları çok gelişmiş bir vaziyettedir. Halbuki, ilkel hayvanlarda bunların çoğuna ve bu derece gelişmiş şekline asla rastlanamaz. Memelilerin içinde de en ileri olanı, hiç şüphesiz ki insandır. İnsan, Allahın özenerek yarattığı bir varlıktır.

Memelilerden bazı örnekler :

Şimdi sizlere, kısaca memelilerden bazı örnekler verelim.

İnsan, at, eşek, yaban eşeği, zebra, geyikler, antiloplar, sığırlar hep memeliler sınıfındandır.

Deve, fil, balina, yarasa, fok, tavşan, arslan, kaplan, tilki, kurt ta memeliler sınıfında yer alırlar.

MEMLEKET :

Memleket kelimesi ülke, yurt ve vatan anlamına gelir. Bu kelimeyi, şehir kelimesi yerinde kullandığımız da olur.

MEMUR :

Devletten maaş alarak, millet hizmetinde çalışanlara memur denilir. Memurlar, âmirlerin maiyetinde, onlardan aldıkları emir ve direktiflere göre çalışırlar. Memurların selâhiyet, mes'uliyet, terfi, tecziye ve vazifelerini belirten kanuna «Memurin Kanunu» adı verilir.

Bayan memurlara «memure» denir.

MENDERES, (ADNAN) :

Demokrat Partinin dört kurucusundan biri olan Adnan

Menderes, Aydınlıdır. 1899'da doğmuştur.

1946 seçimlerinde Kütahyadan, D. P. mebusu olarak seçilmişti. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, iktidarı kazanan Demokrat Partinin ilk Başvekili oldu. Dinamik idaresi, sonsuz enerjisi ile az zamanda büyük başarılar kazandı. Bu suretle de, yurdumuzun ekonomik ve endüstriyel durumunda hayırlı ilerlemeler oldu. Ayni zamanda, eşsiz bir zekâ kaynağı olan Menderes, dış siyasetimizi esaslı hamlelerle takviye etti.

Türkiyenin, Atlantik Paktına girmesi, Adnan Menderesin Başvekilliği zamanına rastlar. Bir tugayımızın Kore'de, Birleşmiş Milletler safında yer alarak, mütecaviz Kızıllara karşı, insanlığın hak ve hürriyetini müdafaa etmesi Menderes hükûmetinin tarihî kararlarından biridir.

2 Mayıs 1954 seçimlerinde de kazanan D. P. iktidarının Başvekili olarak işbaşında kalan Menderes, çok kuvvetli bir hatiptir. Celâl Bayar'ın Reisicumhur olması sebebiyle, boşalan D. P. Genel Başkanlığına Adnan Menderes seçilmiştir. Kendisi, Hukuk Fakültesi mezunudur ve bir kaç yabancı dil bilmektedir.

MENDERES, BÜYÜK :

Büyük Menderes, yurdumuzun Ege Bölgesi nehirlerindendir. 430 kilometre uzunluğundadır. **Dinar** kazasının dolayını çeviren dağlardan çıkar. Dar boğazlardan geçerek kuzey batıya doğru akar. **Çivril**'in güneyinde, **Sandıklı** civarından çıkıp kuzey doğudan gelen **Küfi Suyu** ile birleşir. Büyük kıvrımlar çizerek batıya doğru akmaya başlar. **Çal**'ın doğusunda bir dirsek yaparak kuzeye döner. Bir süre sonra da, **Murat Dağından** gelen **Banaz Çayı** ile birleşir. Geniş ve bol sulu bir ırmak halinde **Sarayköy** ovasına dahil olur. Burada da, güney doğudan gelen **Çürüksuyu** alarak büsbütün genişler. Sarayköy'ün batısında, dağların arasında uzanan vâdilerden Ege Denizine doğru ilerler. Büyük Menderes'in akışı, doğu - batı istikametindedir.

Güneyden aldığı sularla gittikçe büyüyen nehir, Nazilli, Aydın, İncirliova düzlüklerini sular. Söke'nin doğusunda güneye kırdığı bir dirsekle Bafa Gölüne doğru yol alır. Bu gölün batısından batı yönüne dönerek tarihî Milet harabelerini sağ tarafında bırakır; Akköy yakınında Ege Denizine boşalır.

Büyük Menderes, düzgün rejimli bir nehir sayılmaz. Yağmur mevsimleriyle, karların erime zamanlarında taşar. Kurak aylarda da, nisbeten cılızlaşır. Nazilli ile Aydın arasında bir yılan gibi kıvrımlar çizer. İçinden geçtiği ovaları bereketlendirir. Taşıdığı döküntüleri ağzına yığarak, her yıl denizden bir miktar toprak kazanır. Bu nehirin etrafı zengin incirlikler, bahçeler ve değerli tarlalarla doludur. İzmirden gelen demiryolu, Büyük Menderes vâdisi içinden doğuya, Denizliye varır.

MENDERES, KÜÇÜK :

Batı Anadolunun akar sularından biri de Küçük Menderestır. Uzunluğu 140 kilometredir. Küçük Menderes, **Salihli'nin** güneyine düşen **Bozdağ**'dan çıkar. Ödemiş, Tire, Bayındır ovalarını sular. Selçuk'un yanından geçerek Kuşadası körfezine dökülür. Bu nehir de, taşıdığı alûvyonlarla denizi doldurmaktadır. Küçük Menderes'in suladığı topraklarda dünyanın en tatlı incirleri, en güzel üzümleri yetişmektedir.

MENDİL :

Mendil, yumuşak dokuma veya basmadan yapılır. Patiskadan, amerikandan olanları da pek çoktur.

Mendiller ,burun ve ter mendilleri olarak ikiye ayrılırlar. Ter mendili ile terlerimizi sileriz. Burun mendilini, burun temizliğinde kullanırız. Ayrıca, mendillerin uçları tutularak, içlerine öte-beri de konulur.

Bazan, temiz mendilimizle el ve yüzümüzü kuruladığımız

da olur. Ne olursa olsun, mendillerin sık sık kaynatılması; bol sabunlu sularla iyice arıtılması gerekir. Kuruyan mendilleri de ütülemek şarttır. Çünkü, ağız, yüz ve burun silmelerinde kullandığımız mendillerin mikropsuz olması şarttır. Pis ve mikroplu mendiller, sağlığımızı tehlikeye sokarlar. Başkalarının mendillerini kullanmak ta, asla doğru sayılmaz.

Bir de süs mendili vardır. Süs mendillerini, ceketlerimizin mendil ceplerine koyarız. Bunlar, ekseriya ipek dokumalardandır.

Mendillerin buruşuk olması iyi karşılanmaz .Temiz ve düzensever kimselerin mendilleri daima ütülü ve düzgün katlıdır.

MENDİREK:

Dalgakıranlar inşa etmek suretiyle yapılan limanlara mendirek denilir. İzmirde Alsancak, İstanbulda Haydarpaşa limanlarında mendirekler vardır. Mendirekler, insanlar tarafından yapılmış limanlardır.

MENEKŞE :

Menekşe, evlerimizin önünü ve bahçelerimizi süsleyen bir bitkidir. Menekşegillerin örneği olarak gösterilir. Yaprakları yürek şeklindedir; sapsızdır.

Menekşe bitkisi ilkbaharda, kendi adını taşıyan güzel renkli çiçekler açar. Bu çiçeklerin renkleri kadar, kokuları da çok hoştur.

Ayrıca, hercai menekşesi adını taşıyan bir çiçek daha vardır. Bir de, küçük çiçekler açıp, tırmanıcı olan menekşe gülleri vardır. Bunların renkleri beyaz olur.

MENEMEN :

Menemen, İzmir Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Köy-

erinin sayısı "50,, yi bulan Menemen, İzmir şehrinin kuzeyinde kurulmuştur. Bütün köyleri ve iki nahiyesi ile birlikte Menemenin genel nüfusu 36,472 dir. Menemen kasabasında da 10,572 nsan yaşar.

İzmirden 26 kilometre uzakta olan Menemen, Manisa - İzmir demiryolu üzerinde bulunur. Gediz Nehri kasabanın yakınından geçer. Ekime elverişli olan Menemen Ovasında, hemen hemen her türlü toprak, ürünleri yetişmektedir.

Inkılâp şehidimiz Kubilâyın anıtı Menemendedir.

MENENJİT :

Menenjit, hastalığını yapan menengokok mikroplarıdır. Bu mikroplar francala şeklindedirler. Yanyana olmak üzere ikişer kişer bulunurlar.

Menenjiti yapan mikroplar, hastanın beyin-omurilik sıvısı içinde ve kanında bulunur. Sağlam insanların da boğazları doayında görülür.

Hastalık, bazan salgın halde, bazan da tek tük olmak üzere öze çarpar. Ne de olsa, menenjit korkunç bir hastalıktır. Hele ocuklar için, daha da korkunç sonuçlar verir.

Menenjit hastalığı insandan insana geçer. Bu sebeple hastalara yaklaşmamalı; onların hiç bir şeyine el sürmemeliyiz. Ayrıca, kendileri hasta olmadıkları halde, bu hastalığın mikroplanı taşıyan insanlar vardır. Bu mikrop taşıyıcı (Porteur-portör) insanlardan da sakınmalıyız. Hasta ile yakından ilgilenenler, hastaya bakanlar sağlık kurallarına dikkat etmelidirler. Bu giiler, aşırı bir temizliğe önem vermezlerse etrafları için çok tehkeli olurlar.

Hastalığın başlaması :

Menenjiti yapan menengokoklar, önce burun içinde, boğa-

zımız etrafındaki zarlar üzerinde ve bademciklerde yerleşirler. Az zamanda da, buralarda üremiye başlarlar. Zamanla kanımıza karışarak beyin zarına ulaşırlar. Böylelikle, bu korkunç hastalığa yakalanmamıza sebep olurlar.

Hastalığın belirtisi :

Menenjit mikroplarının kuluçka süresi 2-3 günü geçmez. İki üç gün sonra, hastanın başı şiddetle ağrımaya başlar. Bununla beraber hasta kusar. Kâh titrer, kâh ateşten yanar. Ensesinde de gerginlik husule gelir. Hasta, ilk günlerde dalgındır; uyur, kendini bilmez. Sonraları, hastalık şiddetlendiği zaman hasta çırpınır; dişlerini gıcırdatır. Ensesinin sertleşmesi yüzünden başı geriye doğru kırılır. Bu esnada, hastanın başını hareket ettirmesi de güçleşir.

Mikropların, beyin zarı ile beraber, omurilik sıvısı içinde de faaliyette bulunması hastanın hareketlerine etki yapar. Omurgaya bastırılınca vücutta ağrılar duyulur. Eklemlerde de belirtiler müşahede olunur. Hastanın oturduğu zaman ayaklarını topladığı; dizlerini büktüğü görülür. Yüzde ve dudaklarda büyük uçuklar çıkar. Hasta, gözlerini kırpmadan, bakışların bir yere dikerek yatar. İkinci hafta içinde, bütün deride kızamığa benzer lekeler, dökmeler belirir. Bazan kanamalar bile olur.

İkinci haftadan sonra göğüs, karın ve boyunda deri, pul pul kabarıp dökülür. Bazı menenjit hastalarının eklem (oynak) yerleri şişer. Birçok hastaların da, tek göz bebekleri diğerine nazaran daha büyük olur. Çok defa göz sinirlerini bozan hastalık şaşılıklara sebebiyet verebilir. Hattâ, bu yüzden, büsbütün kör olan, işitme duyarlığını kaybedip sağır kalan hastalar da vardır.

Hastalık, hafif belirtilerle basladığı gibi, şiddetli hallerde de tezahür edebilir. Menenjitin şiddetli olduğu devrede, hastanın bir iki gün zarfında öldüğü de vakidir. Hattâ, bazı korkunç hallerde, hasta 1-2 saat içinde ölür.

Hastalığın başlangıcını takiben ilk hafta esnasında, hasta ya iyiliğe veya kötülüğe yüz tutar.

Hastalığın devam ettiği 4 veya 6 ncı haftalar sonunda da, hastanın öldüğü olağan hallerdendir. Bu hastalıktan kurtulmak mümkün olsa bile, körlük, sağırlık, dilsizlik, çolaklık gibi ârâzlarından uzak kalmak büyük bir şans eseridir. Bunun için, en iyisi, bu korkunç hastalığa yakalanmamalıyız. Dolayısiyle de, korunma çarelerine çok dikkat etmeliyiz.

Hastanın belkemiği içinden alınan sıvının mikroskobik muayenesinde, menengokoklar kolayca görülür.

HASTALIKTAN KORUNMA:

Önce, menenjitli hastaların yanına sokulmamak ilk önlemlerden biridir. Menenjitli hastanın oyuncaklarını ve her türlü eşyasını asla ellememeli ve kullanmamalıyız. Bu hastalığa tutulanların odasını hemen ayırmak şarttır. Hattâ, bu kadarla yetinmemeli; hemen hastaneye baş vurmalıdır.

Hastaya bakanlar da temas etmemelidir. Hastabakıcıların, temizlik kurallarına aşırı bir şekilde dikkat etmeleri de kendi menfaatleri icabıdır.

Kendimizde bir kırıklık, bir keyifsizlik hissettiğimiz zaman, hemen mütehassıs bir doktora koşmalıyız. Doktorun öğütlerini cankulağı ile dinlemeliyiz. Menenjitten korunmak için aşı da vardır. Menenjitten koruyucu aşının süresi bir yıldır. Aşılanmayı ihmal etmekle, sağlığımızı tehlikeye atmış oluruz.

MENFEZ:

Bir yere girebilmek veya bir yerden dışarı çıkabilmek için bir delik açarlar ki, buna menfez adı verilir. Kapalı yerlerde, mağaralarda hava menfezleri açılır.

MENGEN :

Mengen, Bolu Vilâyetimiz sınırları içinde bir kaza merkezidir. Bolunun kuzey doğusunda yer alır. Ankara şosesi, Mengen yakınından geçer. Etrafı dağlarla çevrilidir. Bu dağların üzeri zengin ormanlarla kaplıdır. Mengen'in 31 köyü vardır. Köyleriyle beraber genel nüfusu 11 bini geçer. Halk tarım yapar; hayvancılık ve ormancılık işleriyle uğraşır.

MENGENE :

Mengene, dilediğimiz şeyi arasına koyup sıkıştırmaya yarayan bir alettir.

Bu aleti marangozlar, tenekeciler, demirciler, makinistler kullanırlar.

Karşılıklı iki parçadan ibaret olan mengenenin ağzı altında bir vida bulunur. Bu vidanın bir de kolu vardır. Parçalar alt kısımdan eklemli bir çivi ile birleştirilmiştir. Vidanın kolu çevrilince, ağızı teşkil eden kısımlar biribirine yaklaşır. Bu suretle de ağıza konan herhangi bir şey kuvvetli bir surette sıkıştırılmış olur.

Mengeneler tahtadan veya demirden yapılırlar.

MENHİR :

Eski zaman insanlarının diktikleri âbidelere "menhir,, denilir. Menhirler, yeryüzüne diklemesine oturtulmuş uzun taşlardır. Zaten Kelt dilinde "men", taş anlamına gelir. "Hir,, de uzun demektir. Böylece menhir, uzun taş mânasında kullanılmış olur. Menhirin bazı dillerdeki anlamı ise, "kalkıktaş,, tır.

Dünyada menhirlerin bol bulunduğu yerler Fransanın Bretanya bölgesidir. Bretanya bölgesinde, 5000 menhirin olduğu sayılmıştır.

MENKIBE :

Menkıbe kelimesi, dilimize Arapçadan gelmiştir. Böyle olmakla beraber, lisanımızda çok kullanılan bir kelimedir.

Tarihimizde yer almış büyük adamların, iyi taraflarını anlatan tatlı hikâyelere «menkıbe» adı verilir. Hepimiz menkıbeleri zevkle dinleriz. Bunların anlatılışından heyecan dolu hazlar duyarız. Ayni zamanda menkıbeler bize, en canlı ders örnekleridir de... Bu sebeple tarihi karıştırmak ve tarih sahifelerinde yer almış kahramanların menkıbelerini okumak, hepimiz için faydalı bir harekettir.

MENKUL :

Menkul kelimesinin aslı Arapçadır. Bir yerden bir yere taşınmış anlamına gelir. Meselâ «Bu dolap, öteki evden bu eve menkuldür.» dediğimiz zaman, dolabın öteki evden taşınabildiğini anlatmış oluyoruz.

Menkul mallar; taşınabilen, götürülebilen mallardır. Soba, masa, dolap, konsol, sıra, halı v.s. gibi... Gayrimenkul mallar ise taşınamaz. Bir yerden bir yere aktarılamaz.

Ev, tarla, bağ, bahçe, arsa gayrimenkul mallardan bazılarıdır. Bunları bir yerden bir yere taşımak kabil değildir.

MENSUCAT :

Mensucat sanayii sözünden dokuma endüstrisi, deyimini anlamış oluruz. Bu suretle, mensucat kelimesi, dokunmuş şeyler anlamına gelmiş olur.

Bütün dokuma ve kumaş fabrikalarımız, mensucat sanayii arasında yer alan müesseselerimizdir.

MENSUR :

Koşma, şiir şeklinde olmayıp ta konuşma dili halinde yazıl-

Kahramanlık hikâyeleri:

ÇELİK YUMRUK

— Esir avına ben de geleceğim.

— Olmaz Abuş. Sen çelimsiz bir adamsın. Sırasında dövüşmek, güreşmek gerek.

— Ufak tefek gördün de, beni Karamürsel sepeti mi sandın? Semerciyim ben. Yumruklarım çelik gibidir.

Mehmet çavuş, istemiye istemiye Abuşu keşif kıt'asına aldı. Yola çıktılar. Çok geçmeden Abuş, kıt'ayla bağını kaybetti. Nereye gideceğini araştırırken dev yapılı iki düşman eriyle karşılaştı. Biraz sendeledi. Çabuk kendini topladı. Silâhını onlara çevirdi:

— Teslim olun!

Ötekiler bu söze kahkahalarla güldüler:

— Teslim olacak sensin. Bir sıkımlık canın var. Ne cesaretle kafa tutuyorsun bücür herif!

— Nasıl bir canım olduğunu görürsünüz. Erkekseniz teker teker çıkın karşıma.

Konuşan ötekine işaret etti:

— Çok vurma, götürmesi güç olmasın.

İkisi de silâhlarını bıraktılar. Dövüşmeğe hazırlandılar. Abuş sincaptan çok daha çevik ve atikti. Öteki umursamadığı için korunmağa bile lüzum görmüyordu. Gülüyor, şakalar yapıyordu. Arkadaşı yere uzanmış, kahkahalar atıyordu.

Abuş, ansızın atıldı. Sol yumruğu ile midesine, sağı ile suratına vurdu. Dev, böğürerek yere yuvarlandı. Sesi kesildi. Öteki davranmadan Abuş silâhına sarıldı:

— Düş önüme, yoksa leşini sererim.

Düşman eri işin şakaya gelmediğini görünce yürüdü.

Mehmet çavuş takımiyle eli boş dönmüştü. Abuş böbürlendi:

— Esir böyle avlanır işte... Hem de esir azmanı bu.

Tarihî Fıkralar:

EN BÜYÜK

Alman İmparatoru Büyük Frederik, okullardan birini teftişe gitti. Okul müdürünü sordu:

— 3 üncü sınıfta ders veriyor efendimiz.

Doğru 3 üncü sınıfa gitti. Müdür hiç aldırmadı. Görmemezliğe geldi. Dersini vermeğe devam etti. İmparator, merak içinde bekledi. Her zaman sonsuz bir saygı gösteren müdür, acaba neden bu saygısızlığı yapıyordu?

Ders bitti. Çocuklar çıktı. Müdür, hemen yerlere kadar eğildi.

— Büyük ve sayın İmparatorum. Beni yeniden dirilttiniz. Şeref verdiniz. Buyurun müdürlük odasına gidelim. Okulumuz çocukları bu mutlu günü unutmıyacaklar.

Daha bir çok övücü, koltuklayıcı sözler söyledi. İmparator hayretle sordu:

— Az önce bana hiç aldırmadın. Yüzüme bile bakmadın. Ama şimdi ....???

— Suçumu bağışlayın, arz edeyim: Bu çocuklar benden daha büyük kimsenin olmadığını sanırlar. Eğer onların yanında size bu taşkın saygıyı gösterseydim, onların gözünde küçülürdüm. Sözüm dinlenmez olurdu.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 Şubat 1955, Cuma — Sayı: 60 —Fiyatı: 15 kuruş

MUSLUK
MUŞMULA
MÜHÜR
ALİ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-8
MÜRDÜM ERİĞİ
MÜREKKEP
MÜNHANİ
MÜRVER

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYANIN EN KÜÇÜK BALIĞI

Filipin Adalarında yaşıyan, bir tatlı su balığı büyüdüğü vakit, en fazla 14 milimetre boyunda olur. Yerlilerin «Mimiki» adını verdikleri bu balık, dünyanın en küçük balığıdır.

NÖBETLEŞE KULUÇKA YATAN ERKEK VE DİŞİ KUŞLAR

Penguenler ve devekuşları hariç, bütün kuş cinslerinde dişiler kuluçkaya yatar. Bu iki cins kuşta ise kuluçkaya, gündüzün dişiler, geceleri erkekler oturur.

DOĞURAN AĞAÇ

«Hiç ağaç doğurur mu?» demeyiniz. «Mangrove» ağacının tohumları, yetiştikleri ağacın üzerine yapışırlar. Orada gelişip kök salarlar. Yeni Mangrove fidanı, kökünün uzunluğu yirmi santimi bulunca anası olan fidandan ayrılıp çamura düşer ve orada yaşamağa devam eder.

OSMANLI TARİHİNDE EN AZ SADARETTE KALAN SADRIÂZAM KİMDİR?

Zurnazen Mustafa Paşa; 1656 yılı 5 mart günü, padişah tarafından âsileri yatıştırmak için sadarete getirilmiştir. Fakat âsî yeniçeriler, onu da istemeyince bir rivayete göre 4 saat, bir rivayete göre 3 saat sadrıâzamlık yaptıktan sonra azledilmiştir.

OSMANLI TARİHİNDE İDAM EDİLEN ŞEYHÜLİSLÂM VAR MIDIR?

Evet, hem de iki tane. Âhizâde Hüseyin Efendi ve Hocazade Mes'ut Efendi adlı Şeyhülislâmlar idam edilmişlerdir.

mış okuma parçalarına «mensur parçalar» denilir. Bazı nesir parçalarındaki dilin akıcılığı, güzelliği, benzetişlerin inceliği bize heyecan verir. İşte, bu şekilde yazılmış parçalara da «mensur şiirler» adı verilir.

MENŞE :

Menşe kelimesinin aslı da Arapçadır. Dilimizde çok kullanılır. Menşe, kök ve asıl anlamında kullanılır. Türkiyede incirin menşei Aydındır dersek, incirin Aydında yetiştiğini kastetmiş oluruz. «Bu işe menşeinden başlamak gerekir» sözü ile de, bu işe çıktığı yerden başlamanın gerektiğini anlatırız. «Bitkilerin menşei topraktır.» cümlesi de bitkilerin yetiştiği yer, çıktığı topraktır mânasına gelir. Memleketimize getirilen malların, menşe şahadetnamesi olur. Menşe şahadetnamesi, o malın hangi memleketten çıkarılıp getirildiğini belirten bir belgedir.

MENŞUR :

Menşur kelimesi, eskiden matematik lisanımızda kullanılan ve bir geometrik şeklin adı olan bir kelime idi. Bugün, bu kelime yerine biçme yani prizma kelimesini kullanmaktayız. (Prizma kelimesine bak.)

Ayrıca, menşurun bir diğer mânası daha vardır. Şimdi, kısaca onu açıklayalım:

Eskiden, padişahların verdiği vezirlik, mareşallık (müşirlik) fermanlarına menşur denilirdi.

Menşurun yazılışı 7 kısma ayrılırdı. 1 ve 2. kısımlarda Allaha olan hamd ve sena ile Peygamber Efendimize olan hürmet duyuları belirtilirdi.

3. Kısımda menşurun verilme sebebi açıklanırdı. Ayrıca bu kısmı âyet ve hadîsler süslerdi.

4. Kısımda, menşur verilenin durumu anlatılırdı.

5. Kısmı padişahın emri doldururdu.

6) Kısımda, menşurda yazıların yapılması istenirdi.

7. Kısımdaki yazı ile de, menşur sahibine göz dağı verilmiş olunurdu.

Menşurlar, padişahın fermanı ile, Nişancı (Maliye Vekili) ve Reis-ül küttab (Hariciye Vekili) tarafından müştereken yazılırdı.

MENTEŞE :

Kapıların açılıp, kapanmasını sağlayan ve kapıları, kapı kasasına asılı tutan eklemli demir parçalarına «menteşe» denilir.

Menteşe, demir bir mil üzerinde birbirine geçmiş iki demir parçasından ibarettir. Mil adını alan demir çubuk, menteşenin bir parçasına sıkıca geçirilmiştir. Menteşenin diğer parçasındaki boşluk bu demir mile geçirilir. Böylece, menteşenin parçaları, yekdiğerinden ayrılmadan kolayca hareket ederler. Bu parçalardan biri duvardaki kasaya çakılır; diğeri de kapıya çivilenir. Kapı, menteşenin yardımı ile devrilmeden kapanır ve açılır. Her kapıda, kapının büyüklüğüne göre 2 veya 3 menteşe bulunabilir.

MENTEŞE :

Osmanlılar devrinde, Anadolunun batı güney köşesine «Menteşe» adı verilirdi. Bu bölge, Aydın vilâyetini meydana getiren 5 sancaktan ibaretti. Menteşenin merkezi de Muğla şehri idi. Selçuklu devletinin son zamanlarında, Menteşe bölgesinde, Menteşeoğulları bağımsızlıklarını ilân etmişlerdi.

MENTEŞEOĞULLARI :

Selçuklu devletinin zayıflaması üzerine, Anadoluda birçok

beylikler türemişti. İşte, bunlardan biri de, Menteşeoğulları Beyliği idi.

Menteşeoğulları Beyliği, güney batı Anadolu bölgesinde kurulmuştu. Muğla, Balat, Milâs, Beçin, Çine, Tavas kasabaları hep bu beyliğin sınırları içinde bulunuyordu. Menteşeoğulları Beyliği bağımsızlığını kazandığı sıralarda (1300), beyliğin başında Menteşe Bey bulunuyordu. Bu sebeple, kurulan yeni hükûmetin adı da, Menteşeoğulları olarak kaldı.

Menteşe Bey'in babası Hacı Bahaettin'di. Hacı Bahaettin, Selçuklu devletinin kıyı bekçiliğini yapıyordu. Menteşeoğulları az zamanda geliştiler. Civar ülkelere akınlar yapmağa başladılar. Bu arada, Rodos adasını bile ellerine geçirdiler. 10 yıl sonra da, yani 1310 da ayni adayı şövalyelere kaptırdılar.

Menteşe Beyden sonra beyliğin başına sıra ile Mesud ve Orhan Beyler geçtiler. Orhan Beyin ölümü ile Menteşe Beyliğinin toprakları 3 oğlu arasında bölüşüldü. Böylece, birlik ve beraberlik dağılmış oldu. Kardeşler birbirlerine düştüler. Aralarında devam eden kanlı savaşlarda, yer yer ün kazanan Gazi Ahmet Bey oldu.

Gazi Ahmet'ten sonra beyliğin hâkimiyeti, Mehmet Beye geçti. Bu sıralarda da, Osmanoğulları beyliğinin büyük bir hızla yayılmakta olduğunu görüyoruz.

Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid. birçok Anadolu beylikleri gibi Menteşeoğulları beyliğini de kendi devletinin sınırları içine katmıştı. Fakat, bu durumu kabul etmiyen Mehmet Bey, Yıldırım'a teslim olmadı; kaçtı. Anadoluyu ele geçirmekte olan Timur'a sığındı. Ankara Savaşı (1402) sonunda, Yıldırım Bayezid, Timur Han'a esir düşünce, diğer Anadolu beylikleri gibi Menteşeoğulları da, bağımsızlığa kavuştular.

Bu bağımsızlık uzun sürmedi. Zamanla toparlanan Osmanlı Devleti Menteşeoğulları ülkesine tekrar saldırdı. Böylelikle 1410'da bu minik beylik, tarihe karışmış oldu.

Menteşeoğulları beyliğinde denizciliğe önem verilirdi. Kuv-

vetli bir savaş filosu ile hatırı sayılır bir ticaret donanmasına sahiptiler.

Donanmalariyle Rodosa saldırıyorlar; tâ Mısır kapılarına kadar gidiyorlardı.

Ticaret gemileriyle de Avrupa, Asya limanları arasında alış veriş yapıyorlardı. Ege denizindeki adalara ticaret eşyası ve yiyecek taşıyorlardı. Bu yüzden, Menteşeoğulları halkı hayli zenginleşmişti. Hattâ, Balat limanı 14. yüzyılın işlek bir ticaret merkezi de olmuştu.

Menteşeoğulları, ellerine geçirdikleri topraklarda sayısız medeniyet (uygarlık) eserleri yaptılar. Hanlar, camiler, hamamlar, çeşmeler inşa ettiler. İslâm ve Türk kültürünün yayılmasına önayak oldular.

MENTOL (Mantol okunur) :

Mantol, buruna damlatılan ve nezlenin tedavisinde kullanılan bir ilâçtır. Naneden çıkarılan bir alkolden ibarettir. Kış günleri, özel damlalıklarla sık sık burun deliklerimize mantol damlatmalıyız. Mantol hem burnumuzun tıkanmasına engel olur, hem de bunun içinde bulunan nezle mikroplarını yokeder.

Mantolün vazelinde birlikte olanı da vardır. Bunlar, tüpler içinde bulunurlar. Burnumuzun her iki deliğine mantollü vazelin sıkarsak nezleyi yine önlemiş oluruz.

MENZİL :

Menzil kelimesi de dilimize Arapçadan girmiştir. Bir yolculuk esnasında, geceyi geçirmek için, konakladığımız yer anlamında kullanılır.

«İstanbuldan hareket edince, ilk menzilimiz Kartal'dır» denildiği vakit, gündüzün Kartal'a kadar yürünüleceği, gece olunca da, Kartal'da konaklanılacağı hatıra gelir.

Ayrıca, menzil kelimesi başka anlamlarda da kullanılır. Şimdi, kısa kısa bunları inceleyelim.

Posta arabalarının konakladığı yere de, «menzil» denilir. İki konak arası bir menzil olarak kabul edilir. Fakat bu kelime, en çok askerî bir deyim olarak kullanılır.

Yürüyüşe geçen askerî birliklerin mola verdikleri yerler de. yine menzil adını alır. Bundan başka, ordunun cephe gerisi işlerinin tümüne birden yine menzil denilir. Menzil müfettişi, ordunun geri hizmetlerini teftiş ve kontrol eden komutandır.

Top menzili dendiği zaman, top mermisinin ulaştığı uzaklığı anlarız. Bizim topların menzili 7 kilometredir sözünden, toplarımız mermilerinin 7 kilometrelik bir mesafeye kadar atıldığı anlamını çıkarırız.

Askerî yürüyüşlerde, bir de menzil yürüyüşü vardır. Menzil yürüyüşü cebrî-mecburî bir yürüyüştür. Menzil yürüyüşü savaşlarda, manevralarda yaptırılır.

MER'A: (Bak: Otlak)

MERAK :

Herhangi bir şeyi öğrenmek için, içimizden gelen arzuya merak denir. «Fotoğrafçılığa çok meraklıyım.» Cümlesinde fotoğrafçılığı öğrenmek arzusunda olduğumuz açıkça belirtiliyor.

Bir de «Kardeşimin giyime merakı yok.», sözünü söylediğimiz zaman kardeşimin iyi ve düzgün giyim alışkanlığına sahip olmadığı anlaşılır.

Ayrıca bu kelime kaygı, tasa ve üzüntü anlamlarında da kullanılır. «Meraklanma canım, bunda hiçbir şey yok.» cümlesindeki meraklanma kelimesi (kaygılanma, şüphe etme, üzülme) kelimeleri yerinde kullanılmıştır.

Bir şeyi öğrenmek gayretimize de, «merak sarmak» adı verilir. «Fransızcaya merak sardım.» Sözünden, Fransızcayı öğrenmek için gereken çalışmaları yaptığımız mânası çıkar.

MERAKEŞ :

Merakeş, kuzey batı Afrikasında bulunan bir şehirdir. Fransız Fas'ı sınırları içindedir. Yüksek Atlas dağlarının kuzey eteklerinde kurulmuştur. Arkasında bir duvar gibi yükselen dağlar 4165 metreye varır. Önünde, Tensift suyunun suladığı bereketli bir ova uzanır.

Fas ülkesinin eski merkezlerinden biri olan Merakeş'te 100 bin nüfus yaşar. En önemli yapısı Kutbiye minaresidir. Halkının çoğunu Faslı Araplar teşkil eder.

MERASİM: (Bak: Tören)

MERCAN :

Mercanlar, sıcak denizlerin sığ sularında yaşayan minik hayvancıklardır. Bazı mercanlar tek olarak yaşarlar. Fakat bunların, çok defa toplu bir halde yaşadıkları görülür. Bu şekilde olan mercanlardan milyarlarcası bir araya gelirler; âdeta, birleşmiş gibi birbirlerine kaynaşırlar. Yıllar sonra ölen ve birbiri üzerine eklenen mercan iskeletleri yığınlar halinde belirirler. ve sığ denizlerde mercan adalarını meydana getirirler. Bugün, Büyük Okyanus sularında, Avustralyanın doğusunda: pekçok mercan adaları vardır.

Mercanlar yumurtadan ürerler. Yumurtadan çıkan hayvancık, bir müddet yüzer. Sonra da bir kaya parçasına veya bir mercan kitlesine yapışır. Orada yaşamaya devam eder.

Canlı mercanların ağzında duyu organları vardır. Bunların görünüşü çiçeğe benzer. Mercan bu organlarını açıp büzmek suretiyle, minik hayvancıkları yakalayıp ağzına götürür. Beslenme işi sonunda da, çıkardığı kalsiyum tuzlariyle sağlam iskeletli bir yuva yapar.

Mercanların yaptığı adalar içinde, hayli geniş olanları da vardır. Zamanla teşekkül eden bu adalarda bitkisel ve hayvansal hayat ta gelişir.

Mercanların;

1) Sünger mercan,

2) Kap şeklinde mercan,

3) Çubuk mercan,

4) Setresifleri,

5) Madrepor,

6) Yelpaze mercan,

7) Yaprak mercan olmak üzere türlü çeşitleri vardır.

Resifler, Avustralyanın doğusunda çoktur. Madrepor mercanlar dallıdırlar. Bunlara en çok Kızıl Denizde rastlanır.

Ekseriya mercanların canlı kısımları kırmızıdır. İskeletleri ise beyaz kalkerden ibarettir.

Bazı mercanlar özel surette işlenerek, süs eşyası olarak kullanılır. Batı İtalya'da ve Kuzey Afrika'da bu gibi mercancılık işleri ileri gitmiştir.

Mercanların yaptığı adaları 3 bölüme ayırabiliriz .

1 — **Atoller:**

Atoller, çember şeklinde adacıklardır. Ortalarında berrak sulu birer göl bulunur. Karaya bitişik değillerdir. Ortalarındaki daire göller birer boğazla denize açılırlar. Fırtınalı zamanlarda gemiler, atollerin teşkil ettiği sakin limanlara sığınırlar. Gölcüğün dolayını çevreleyen adacığı da palmiyeler, geniş yapraklı ağaçlar süsler.

2 — **Kıyı resifleri:**

Kıyıların önünde boylu boyunca uzanırlar. Bu suretle kıyıları kuşatmış olurlar.

3 — **Set resifleri:**

Set resifleri kıyıların biraz ötesinde teşekkül ederler. Çok defa, set resifleriyle kıyı arasında tuzlu göller meydana gelir. Set resiflerinin büyük kısımlları suyun altında olur. Ancak, seddin bazı kısımları suların üzerinde kalır. Buralarda da, bazı bitkiler yetişir. Avustralyanın doğu kıyıları boyunca kuzeyden güneye doğru set resifleri uzanır. Bu set resiflerinin uzunluğu 2000 kilometreyi bulur; genişlikleri de 15-20 kilometre arasında değişir.

Mercana "polip,, adı da verilir.

MERCANKÖŞK :

Mercanköşk, saksılarda yetiştirilen güzel bir çiçektir.

MERCEKLER:

Cisimleri daha iyi görebilmek için özel biçimde yapılmış camlara **mercek** denilir. Mercekler; cisimleri olduklarından ya daha büyük veya daha küçük gösterirler.

Mercekler, kenarlarına göre de adlanırlar. Başlıca iki çeşit mercek vardır:

1 — Kalın kenarlı mercekler.

2 — İnce kenarlı mercekler.

Kalın kenarlı mercekler :

Kalın kenarlı merceklerin ortaları iç bükeydir, çukurdur. Bunlarla baktığımız zaman cisimleri uzak görürüz. Bu sebep-

le, kalın kenarlı merceklere "**Iraksak mercekler**,, adı verilir.

Iraksak mercekler de, yapılışlarına göre üçe ayrılırlar:

1 — Kenarları kalın, karşılıklı yüzeyleri iç bükey olan mercekler,

2 — Kenarları kalın, karşılıklı yüzeylerinden biri düz, diğeri içbükey olan mercekler.

3 — Kenarları kalın, karşılıklı yüzeylerinden biri içbükey, diğeri dışbükey (tümsek) olan mercekler.

Bu, her üç şekildeki mercekten geçen ışınlar kırılırlar, birbirlerinden uzaklaşırlar. Iraksak mercekler ışınları toplamazlar, dağıtırlar. Bunun için de, bunlarla baktığımız varlıklar küçük görünürler.

İnce kenarlı mercekler :

İnce kenarlı merceklerle cisimlere bakarsak, cisimlerin bize yaklaşmış gibi büyük göründüklerini müşahede ederiz. Bu yüzden, ince kenarlı merceklere "**Yakınsak mercekler**,, de denilir.

Yakınsak mercekler de, yapılışları bakımından üçe ayrılırlar:

1 — Kenarları ince, karşılıkları yüzlerinin her ikisi de tümsek (dışbükey) olan mercekler.

2 — Kenarları ince, karşılıklı yüzlerinden biri dışbükey, diğeri düz olan mercekler.

3 — Kenarları ince, karşılıklı yüzlerinden biri dışbükey (tümsek), diğeri de içbükey (çukur) olan mercekler.

Bütün yakınsak merceklerden geçen ışınlar da kırılırlar. Kırıldıktan sonra da birbirlerine yaklaşırlar; bir noktada toplanırlar.

Bir ince kenarlı merceği güneşe tutsak ve elimizi ileri ge-

ri hareket ettirsek, mercekten kırılıp geçen ışınların bir noktada toplandığını görürüz. İşte, ışınların düğümlendiği bu noktaya odak adı verilir. Buraya koyu renkli bir kâğıt getirilirse biraz sonra kâğıdın yandığı görülür.

Yakınsak merceklerle baktığımız varlıklar, bize yaklaşmış gibi büyük görünürler.

Türlü merceklerdeki büyük ve küçük göstermenin sırrı, ışıkların kırılma oyunlarıdır.

Merceklerin kullanıldığı yerler :

Merceklerin faydası çoktur. Merceklerden faydalanmak suretiyle çeşitli aletler yapılmıştır. Gözlükler, büyüteç, aynalar, mikroskop, dürbün, teleskop hep bunlar arasındadır. Sinema makinaları ve fotoğraf makinaları da merceksiz olmaz. Işıldakların, projektörlerin yapımında, denizaltı periskoplarının imâlinde daima çeşitli merceklerden istifade edilmiştir.

Eğer mercekler olmasaydı, bize zehirleriyle zarar veren öldürücü mikropları nasıl görebilirdik? Vücut dokularının hücrelerini nasıl inceliyebilirdik? Bütün gözle görülemiyen minnacık varlıkları bize gösteren merceklerdir. Hattâ, uzay boşlukları içinde kaybolup giden, nokta halindeki yıldızları da iri gösteren yine merceklerdir. Gözlerimizde bile mercekler vardır. Gözleri miyop, hipermetrop veya astiğmat olanlar da, kör olmaktan ancak merceklerin yardımı ile kurtulabilirler. (Daha geniş bilgiler edinmek isterseniz, yukarıdaki kelimelere bakınız).

MERCIDABIK :

Yavuz Selim doğuda, Çaldıran zaferini kazandıktan sonra (1514), İstanbula dönmüştü. Fakat O, bu kadarla yetinmek istemiyordu. Osmanlı Devletinin sınırlarını güney yönünden de

genişletmek istiyordu. Hele, o zamanlar, zengin Mısır ülkesine hâkim olan Kölemen'ler, Osmanlı Devleti ile hiç te dost geçinmiyorlardı. Bunun üzerine, İstanbulda hazırlıklar yapıldı. Mısırı almak isteği ile hareket eden Yavuz, 5 Haziran 1516'da ordunun başına geçti.

Ulu Hâkan Yavuz Sultan Selim'in emrindeki Osmanlı ordusu, 24 Ağustos 1516'da Mercıdabık ovasına varmıştı.

Osmanlıların hareketinden haberi bulunan Mısır ordusu da, ayni yere ulaşmıştı. Mısır ordusunun başında, Memlûk Sultanı Kansu Gavri bulunuyordu. Böylece, başbuğlarının komutasında, iki ordu karşılaşmış bulunuyordu.

Yavuz, bir harp divanı kurdu. Gereken muharebe düzenini almakta gecikmedi. Orduyu sağ cenah, merkez ve sol cenah olarak savaş nizamına soktu. Sağ cenah komutanlığını Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa ile Karaman valisi Hüsrev Paşaya verdi. Kendisi, merkezde kalacaktı. Sol cenah komutanlığına da, Bıyıklı Mehmet Paşayı gönderdi. Bizzat Yavuz'un bulunduğu merkez cephesinde, topçu kuvvetleri mevzilenmişti.

Savaş başladı. Mercidabık ovasını nâralar inletiyor, top sesleri birbirine katıyordu. Mısır ordusunda topların bulunmayışı, bize zafer üstünlüğünü kazandıran âmillerden biri oldu. Merkezdeki toplarımızın ateşi, Mısır askerlerini perişan etmişti. Az zamanda, duruma hâkim olan birliklerimiz, 50 bin kişilik Mısır ordusunu çember içine aldı. Kaçıp kurtulmak isteyenlerin ardından da, süvarilerimiz yetişti. Bu suretle koca Mısır ordusu yok olmaktan kurtulamadı. Kölemen devletinin ihtiyar sultanı Kansu Gavri de ölmüş bulunuyordu. Büyük zafer kazanılmıştı. Yavuzun eline geçen ganimetler arasında, 200 kantar gümüşle 100 kantar altın da vardı.

Mercıdabık zaferi sonunda, Halep, Osmanlı ülkelerine katıldı; Suriye kazanıldı. Mısır yolu açılmış oldu.

Haleb'in alınmasiyle bir milyon altınlık zengin bir hazine de Yavuz'un eline geçmişti.

Mercıdabık şehri, Suriye'dedir. Haleb'in 54 kilometre kuzeyinde bulunur.

MERCİMEK :

Mercimek, baklagillerdendir. Bu bitkinin asıl vatanı Akdeniz çevresi ile Batı Asyadır. Mercimek sıcak iklimi sever. Minik çiçekli olan mercimeğin yapraklarında bıyıklar (sülûkler) vardır. Çiçeklerinin rengi beyazımsı veya mordur.

Mercimek, daha çok kumsal yerleri sever. Tohumları pişirilerek yenilir. Mercimek, azot ve demir bakımından çok zengin bir besindir. (İçinde (0,013) oranında demir bulunur. Bu sebeple, kansızlar için de çok faydalıdır

MERDANE :

Merdane kelimesinin öz anlamı mertçe, erkekçe demektir. «Sen merdane hareket ettin.» cümlesini söylediğimiz zaman, karşımızdakinin yiğite yaraşır bir şekilde iş yaptığını anlatmış oluruz.

Bir de hamur açmaya, yolları düzeltmeye yarıyan çeşit irilikte merdaneler vardır.

Hamur açmaya yarayan merdaneler, oklavadan daha kalındır. Bunların iki yanları, avuçların arasında dönebilmeleri gayesiyle ince yapılır. Hamur merdaneleri tahtadandır. Hamurun üzerinden geçirilirler. Bu suretle tatlı yufkaları açılmış olur.

Yol ustalarının kullandığı merdaneler de silindir şeklinde olurlar. Yalnız bunlar hem daha irı, hem de taş ve demirden yapıldıklarından çok ağırdırlar. Yeni yapılmış kaldırımların üzerinden, bu ağır merdaneler geçirilerek yolların düzenlenmesi sağlanır.

Anadolunun bazı köylerinde, toprak damlı evler bulunur. Bu evlerin üzerinde, taş merdivenler vardır. Köylüler dama çıkarak taş merdaneyi yuvarlarlar. Ağırlık altında ezilen topraklar tıkızlaşır. Böylelikle de, yağmur yağdığı zaman su geçirmez bir hale gelirler.

Matbaalarda baskı makinelerinde mürekkep merdaneleri vardır. Bunlar basılacak sahifelerin üzerine mürekkep sürerler.

MERDİVEN :

Yüksek yerlere çıkmak için basamaklı yollar yapılır ki, bunlara merdiven adı verilir. Okullarımızda, evlerimizde merdivenlere rastlamak daima mümkündür.

Yapıların üst katlarına ekseriya merdivenle çıkılır.

Merdivenin çeşitleri çoktur. Tahtadan, ağaçtan, taştan ve demirden olanları vardır. Ustaların kullandığı merdivenler taşınabilen cinstendir. Bunlar 2 - 3 veya 4 ayaklı olabilirler.

Bir de gemicilerin, sporcuların kullandığı ip merdivenler de bulunur. İtfaiye kurulunun kullandığı otomatik merdivenler, kurtarma ve yangın söndürme işlerinde kullanılır.

Basit bir merdiven yapmak için, eşit uzunlukta 2 ağaç alınır. Bu ağaçların yontulmuş, düzeltilmiş olması gerekir. Bu ağaçlar yanyana getirilir. Eşit aralıklar üzerinden de basamaklar çakılır. Basamaklar, bir insan ağırlığını çekebilecek sağlamlıkta olmalıdır.

Büyük binaların üst katlarına, dönemeçli merdivenlerle çıkılır. Burgu gibi kıvrılarak yükselen bu merdiven dönemecinin arasında kalan boşluğa **merdiven kovası** adı verilir.

«Artık 40 a merdiven dayadık» sözünden de, söyleyenin 40 yaşına bastığını anlarız. Bu suretle, **merdiven dayamak** yaş almak anlamına da gelir.

MERHABA :

Merhaba kelimesi, dilimizde çok kullanılır. Bu, bir selâmlaşma deyimidir. «Günaydın!» anlamına gelir. Ayrıca, «Hoş geldiniz» yerini de tutar.

Yolda karşılaşan yolcular, «Merhaba!» diye selâmlaşırlar. Aramıza gelen bir misafiri, oturanların hepsi birer birer «Merhaba!» sözüyle karşılar.

MERİÇ :

Meriç, bugünkü Trakya sınırlarımızın üzerinden geçen bir nehirdir. Bulgaristanın ve Balkan Yarımadasının sayılı akarsularından biridir. Rodop'ların kuzey eteklerinden, Rila dağından (2930 m.) çıkar. Doğuya doğru akarak Filibe ovasına girer. Bu esnada, sağdan ve soldan aldığı kollarla gürleşir. Filibe - Edirne demiryolunu takiben Türkiyeye girer. Edirne'de Bulgaristan'ın Yanbolu şehrinden gelen Tunca suyu ile birleşir. Rodop dağlarının güney bölümünden çıkan Arda ırmağı da yine Edirne civarında Meriç'e karışır.

Meriç'in uzunluğu 490 kilometredir. Bunun 300 kilometresi Bulgaristan sınırları içinde kalır. Türkiyeden Ergene suyunu da alan Meriç, Türk - Yunan sınırını çizer; Enez'den Ege Denizine dökülür.

Meriç nehrinin boyları, şanlı tarihimizin destanlariyle doludur. Türk atlarının kişnemeleri, Türk akıncılarının şarkıları bu nehrin geçtiği ovalarda, hâlâ birer altın hâtıra olarak yaşar.

MERİÇ :

Meriç, Edirne vilâyetimize bağlı bir kaza merkezidir. Yunan sınırına yakındır. Ergene ırmağı doğu yönünden geçer. Alanı 359 kilometre karedır. 23 köyü vardır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 15 bini bulur. Kaza merkezinde ise, 1500 kişi yaşar.

Meriç, Uzunköprünün 20 kilometre kadar batısına düşer. Ovası çok verimlidir. Tahıl ürünleri yetiştirilir Pancar, ayçiçeği, sebze, kavun elde edilir. İklimi, oldukça serttir.

Meriç kasabası, Sultan Birinci Murat zamanındanberi Türktür.

MERİDİYEN - MERİDYEN :

Ekvatörü dikine kesip, kutuplardan geçen dairelere **Meridyen** daireleri adı verilir. Meridyenler, Ekvatör üzerinde eşit aralıklarla sıralanırlar. Ekvatör ile Meridyenler arasında 90° lik açılar meydana gelir.

Meridyenler kutup noktalarında kesişirler. Kutuplara yaklaştıkça, aralarındaki mesafeler de gittikçe daralır; nihayet sıfır olur.

Dünyada; hakikatte, meridyen dairesi diye bir şey yoktur. Meridyenler, insanlar tarafından yapılan yerküre, düzlemküre ve haritaların üzerinde kullanılan dairelerdir. Uzunlukları da tamamen birbirine eşittir.

Dünyamızda varlığı kabul edilen meridyenlerin sayısı «360» tır. Londrada, Griniç gözlemevinden geçen meridyen, başlangıç meridyeni olarak kabul edilmiştir. Başlangıç meridyeni sıfır ile gösterilir. Bu meridyenin doğusunda kalan meridyenlere **doğu meridyenleri**; batısında kalan meridyenlere de **batı meridyenleri** denilir.

Böylece 180 tane doğu meridyeni, 180 tane de batı meridyeni var demektir. Doğu meridyenlerinin kapladığı alana **doğu yarımküre**, batı meridyenlerin kapladığı alana da **batı yarımküre** adları verilir.

MERİDYENLERİN FAYDALARI

Dünya üzerinde bulunan bir memleketin yerini tâyin etme-

de, meridyenlerden istifade edilir.

Meselâ, «Türkiye, 26 ile 45 inci doğu meridyenleri arasında yer alır» dediğimiz zaman, yurdumuzun dünya üzerindeki yerini belirtmiş oluruz.

Bir memleketin, başlangıç meridyenlerinden olan derece uzaklığı, o memleketin **boylamıdır**. Boylamı hesaplamak için, yine, meridyenleri bilmek icabeder.

İstanbul, 28° 58' 59" (28 derece 58 dakika 59 saniye) doğu boylamındadır. Burada da, güzel İstanbulumuzun başlangıç meridyenine olan mesafesi belirtilmiş oluyor.

Açık denizlerin ortasında kazaya uğrayan gemiciler, meridyen ve paralel dairelerin yardımı ile, yerlerini tâyin edip yardım isterler. Telsiz istasyonlarından S.O.S (imdat!) işaretini alan kurtarma ekipleri, belirtilen noktaya doğru yollanırlar. Batmakta olan geminin yerini yine bu meridyenler, paraleller yardımı ile kolayca bulurlar.

Bundan başka meridyenler ayrı ülkeler, ayrı memleketler arasındaki saat farklarının bilinmesini de sağlarlar.

Tam bir daire olan ekvatör'ü 360 meridyen kestiğine göre, dünyamızın çevresi 360 dereceye ayrılıyor demektir. Bir dairenin iç açıları toplamı da yine 360°'dir.

Dünyamız, ekseni etrafındaki dönüşünü 24 saatte tamamlar. Böylece, dünyamız yüzeyinde bulunan 360 meridyen, 24 saatte bir, devretmiş olur. Dünyanın, bir saatteki dönüşüne düşen meridyen sayısını bulmak için, bütün meridyenler sayısını «24» e böleriz. O zaman da işlemimiz 360 : 24 = 15 olur. Bu suretle yerküre, batıdan doğuya doğru dönerken, bir saatte, 15 meridyenlik (15 derecelik) bir alan katediyor demektir. Şu halde, aralarında 15° derecelik boylam farkı olan iki memleket arasında bir saatlik bir zaman farkı vardır.

İki meridyen arasındaki zaman farkını bulmak istersek bir saati «15» e böleriz. Bir saatte 60 dakika olduğuna göre işlem

Kahramanlık Hikâyeleri:

AMAN SÖYLEMEYİN!

— Mehmet çavuş! Benim takımı, sağ ilerinde yuvalanmış bulunan düşmanlar çok hırpalıyor. Ne yapalım?

— İzin ver, bu gece baskın yapayım.

— Fakat bana lâzım olduğunuzu unutmayın.

— Tek erin burnunu kanatmadan dönerim inşallah.

Mehmet çavuş ve emrindeki yiğitler, bir sansar ustalığı ile ilerleyip baskını yaptılar. Gaafil avlanan düşman erlerinin hemen hepsini geberttiler. Yalnız biri kaçabildi.

— Çocuklar! Siperi dümdüz yapalım, yarın yine gelip yerleşemesinler.

Hemen işe koyuldular. Fakat kaçan er, durumu geridekilere haber vermişti. Bir bölük hücuma geçti. Sayılarının çokluğuna güveniyorlardı. Arkadaşlarının öcünü alacaklarına emindiler.

Umdukları olmadı: Mehmet çavuş, çok iyi ihtiyat tedbirleri almıştı. Gelenleri ateşle karşıladı. Silâhlarını, kazmalarını, küreklerini bırakıp kaçtılar. Bir kısmı da yerlere serildi.

— Hasan! Bak hele, yakında az yaralı gâvur varsa, yüzbaşıya armağan edelim.

— Başüstüne çavuşum.

Hasan, gitti, sırtında bir düşman eriyle döndü.

— Yarası ayağından. Gelmek istemedi. Uslu dursun diye ense köküne bir yumrukçuk indirdim. Kesti sesini.

Baygın erle geriye döndüler. Kendi siperlerine yaklaşırken çavuş; esiri başka ere yüklemek istedi. Yokladı, nefes almıyordu.

— Gebermiş cırtlak. Aman söylemeyin yüzbaşıya. «Leş getirdin» diye alay eder.

Sanki hiç bir iş becerememişler gibi, yerlerine utanarak döndüler.

Tarihî Fıkralar:

TOPAL AT

Büyük İskender, bir gün askerlerini gözden geçirirken süvarilerden birinin atını aksıyor görür. Canı sıkılır. Ordudan ayrılmasını emreder. Asker, kahkahalarla gülmeğe başlar.

İskender:

— Neye gülüyorsun?

— Yaptığınız işe.

— Niçin?

— İyi koşan atlar, kaçmağa yarar. Fakat benim atım direnme, dayanma aracıdır. Bu atla kaçamıyacağıma göre, her girdiğim renkte, sonuna kadar savaşmak zorunda kalacağım. Zaferin sağlanmasında büyük payım olacak. Halbuki siz, beni kovuyorsunuz. Gülünç değil mi bu?

İskender, bu sözleri beğenir, askeri yerinde bırakır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
18 Şubat 1955, Cuma: Sayı: 61 — Fiyatı: 15 Kuruş

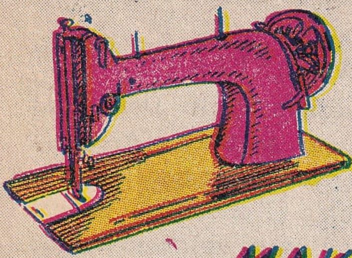
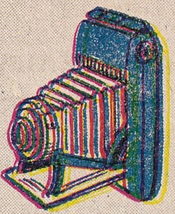
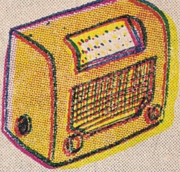

MAKİNALAR

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-9

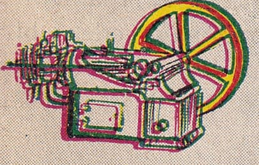
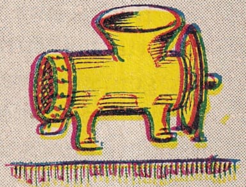

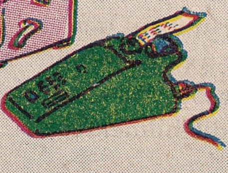

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYADA AZALAN HAYVANLAR

Bazı hayvan çeşitleri gün geçtikçe azalmaktadır. Denizlerde yaşayan **«Mors»** adlı memeli hayvan, gün geçtikçe tükenmeğe yüz tutmaktadır. Dev deniz kaplumbağaları artık görülmemektedir. Çıplak boyunlu bir akbaba cinsi olan «Kondor» un da nesli tükenmektedir. Avrupa kıt'asında su samuru kalmamıştır, Sibirya ve Amerikada azalmaktadır. Afrika gorillerinden dünyada 25 tane kaldığı bildirilmiştir.

DÜNYADA EN KUVVETLİ HAYVAN

Karada yaşıyan en cüsseli hayvan, fildir. Fakat en kuvvetli hayvan, filden daha küçüktür. Bir fil, kendi ağırlığının 6 mislline kadar yükü çeker veya sürükler. Fakat «geyik böceği» adı verilen boynuzlu kara böcek, kendi ağırlığının 112 mislini çeker, sürükler ve taşır.

BAKTERİLER ZARARLI MIDIR?

Pek azı. Şimdiye kadar 2000 çeşit bakteri ve virüs keşfedilmiştir. Bunlardan 100 çeşidi insanlar için zararlıdır. 1900 çeşit bakteri ve virüs çeşidi ise insanlara faydalıdır. Bu faydalı bakteriler; insanlara yararlı olduktan başka, tabiatta hayat için lüzumlu olaylarda önemli rol oynamaktadırlar.

RENKLİ BUZ

Renkli buz vardır. Hem, bu buz fabrikada yapılmamıştır; tabiatta mevcuttur. Kuzey Atlantik sularında sefer eden bir çok gemiciler yeşil, mavi ve siyah buz dağları (Aysbergler) görmüşler ve bunların resimlerini çekmişlerdir. Buz dağlarına bu renkleri güneş ışığı vermektedir.

HİNT YAĞINDAN KUMAŞ

Şimdiye kadar müshil olarak kullanılan hintyağından son zamanlarda kumaş yapılmaktadır. İsrail'de hintyağından sun'î bir doku yapılmaktadır. Bu doku ile naylona benzer dokuma ve plâstik eşya imâl edilebilmektedir.

60 : 15 = 4 çıkar. Yani, iki meridyen (derece) arasındaki zaman farkı da «4» dakikadır.

Dünya, batıdan doğuya döndüğü için; güneş, doğu ülkelerinde daha erken doğar; daha erken batar. Bu sebeple, batıdan doğuya giderken, her 15 meridyen aştığımız vakit saatimizi bir saat ileri almamız gerekir. Doğudan batıya doğru yol alırsak, her 15 derece için de saatimizi bir saat geriye alırız.

Dünyamız 24 saat dilimine bölünmüştür. Biz, Doğu Avrupa Saat Dilimi içindeyiz. Yurdumuz üzerinden de, ancak bir saat dilimi (Her saat dilimine 15 meridyen genişliği düşer) geçtiğinden hepimiz ayni saati kullanırız. Saatlerimizi Ankara Radyosuna göre âyarlarız.

MERİH (Bak: Mars) :

MERİNOS :

Merinos, yapağısı makbul bir koyun cinsidir. Bu cins koyunlar, İspanyada asilleştirilip yurdumuza sokulmuşlardır.

Merinos, sert iklimli memleketlerde yetiştirilir. Yapağısı incedir, uzundur ve kıvırcıktır. Yılda, bir merinos koçundan 7, koyunundan da 4,5 kilo yapağı alınır.

Merinos cinsi koyunlar:

1 — Kumaş yapağısı merinosu,

2 — Çuha yapağısı merinosu,

3 — Et merinosu olarak ayrı cinsler halinde geliştirilmişlerdir.

Bir canlı merinos koçu 120 - 130 kilo ağırlığındadır. Merinos koyununun ağırlığı da 70 - 75 kiloyu bulur.

Ayrıca, merinosla kıvırcık melezleri de üretilmektedir.

Yurdumuzda Balıkesir - Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde, Merinos yetiştirilmesine devam olunmaktadır.

MERKEZ :

Herhangi bir cismin tam orta noktasına merkez adı verilir. Cisimlerin olduğu gibi, yüzeylerin de merkezleri vardır.

Bir dairenin merkezi de, çemberi teşkil eden noktalardan ayni uzaklıkta bulunur ve dairenin tam ortasına düşer. Çaplar, daire merkezinde kesişirler.

Yarıçaplar, çemberden merkeze kadar uzanırlar. Şehrin merkezi dediğimiz zaman da, aklımıza şehrin orta yeri gelir.

Bir yönetimin, bir teşkilâtın merkezi ise, o yönetim ve teşkilâtın idaresini elinde tutan sorumlu yerdir. «Hükûmet merkezimiz Ankaradır» cümlesinden, Cumhuriyet hükûmetimizi yöneten en sorumlu teşkilâtın Ankarada bulunduğu anlaşılır. Hakikatte de yine öyledir. Türkiyede kanun yapan, hükûmeti denetliyen, gerekli kanunları değiştiren ve genel olarak 4 yıllık bir süre içinde Türk Milleti adına iş gören T. B. M. Meclisi Ankaradadır. T. B. M. Meclisi içinden seçilen, tâyin edilen Reisicumhur, Başvekil ve bütün Vekiller Ankaradaki dairelerinde çalışırlar. Böylece, Türkiyeyi idare eden mekanizma Ankarada bulunuyor demektir. Bu suretle «Ankara, hükûmet merkezimizdir» sözü ile, hükûmetimizin yönetiminde en sorumlu organizasyonun orada bulunduğunu kastetmiş oluyoruz

Kaza sınırları içinde, polis teşkilâtının en selâhiyetli idare yeri olan Emniyet Âmirliği de bir merkezdir. Üsküdar merkezi dediğimiz vakit, Üsküdar Emniyet Âmirliğini hatırlarız.

Ayrıca, jeologların kullandığı merkez tâbiri de vardır. Bu deyim, dış merkez, iç merkez diye başlıca 2 bölümde anlatılır.

Dış merkez :

Deprem sarsıntılarının başlangıç yerine dış merkez adı verilir.

İç merkez :

Yerkabuğu altından türeyen depremin doğduğu noktaya **iç merkez** denilir.

Merkez açısı :

Daire merkezinin etrafını kaplayan açıların tümü, **merkez açı**'dır.

Bir fikrin ,bir düşüncenin asıl temeli, o fikir ve düşüncenin merkezi sayılır.

Tabiat bilgisi ve fizik derslerinde geçen «merkez-i sıklet» deyiminin açık mânası, **ağırlık merkezidir**.

(Bak: Ağırlık merkezi).

MERKEZ BANKASI (Bak: T. C. Merkez Bankası) :

MERKEZLERİ BİR DAİRELER :

İç içe çizilmiş olup, merkezleri ayni (müşterek) olan dairelere, **merkezleri bir daireler** denilir. Pergelimizin ayaklarını 4 cm. açarak bir daire çizelim. Sonra da, ayni merkez noktasını kaybetmeden, pergelin çivisini ayni noktaya koyarak, çeşitli büyüklükte daireler çizsek; bunlar, merkezleri bir daireler olurlar. Merkezleri bir daireler, iç içedirler.

MERKÜR :

Merkür, güneş sistemi içinde en küçük bir gezeğendir. Güneşe de, en yakın olandır. Alaca karanlıkta göğe baktığımız zaman, iri ve kırmızı renkte görünür.

Merkür, güneşten uzaklaştığı vakitler seçilir. Merküre **Utarit** denildiği gibi, **Arzıtilek** de denilmektedir.

Merkür'ün güneşten uzaklığı 58 milyon kilometredir. Dün-

yamızın güneşten uzaklığı ise, 149,5 milyon kilometreyi bulur. Merkür gezeğeninin çapı 4,800 kilometredir. Bu minik yıldızın yoğunluğu, dünyamız yoğunluğunun %63'ü kadardır. Merkür'ün çekim kuvveti, yerçekıminin üçte birini bulur. Dünya üzerinde 50 kilo gelen bir cisim, Merkür'de tartılsa, 15,5 kilogram gelebilir. Merkür, güneş etrafındaki devrini 453 günde tamamlar. Bu yıldızın üzerinde hayat yoktur.

MERMER :

Mermer, billûr tanecikli bir kireç taşıdır. Çok eski devirlerde yaşamış bazı deniz hayvanlarının madensel çöküntüleri, basınç ve yüksek ısı sonucunda billûrlu bir şekil alarak mermeri meydana getirmişlerdir. Bu suretle, mermerin teşekkülü jeolojik devirlere aittir. Mermerler değişik renkte olurlar. Eğer, mermerdeki kalker safsa, mermerin rengi de beyazdır. Beyaz mermerler, billûr şeker görünüşündedir. Şeker mermeri gibi.

Mermerler, içinde taşıdıkları madenlere göre türlü renkler alırlar. Beyaz mermer, siyah mermer, sarı mermer, yeşil mermer, benekli mermer gibi

Fakat, mermerin en çok aranam parlak renkte olan beyaz mermerdir. Beyaz mermerler heykelcilikte, oymacılıkta kullanılır. Bunlar kolay işlenebilirler.

Renkli mermerlere somaki adı verilir. Somakiler, daha ziyade kıymetli yapılarda yer alırlar.

Mermerin yapısında kalsiyum (kireç) veya mağnezyum karbonat gibi çeşitli maddeler vardır.

Türkiyede en iyi mermerler, Marmara Adasından çıkarılmaktadır.

Dünyada mermer çıkaran memleketlerin başında Türkiye, İtalya, Yunanistan gibi devletler yer alır. Mermer, mimarlıkta,

heykeltraşlıkta, mozayıkçılıkta çok işe yarar bir taş olduğundan pek kıymetlidir.

Memleketimizdeki tarihî yapıları incelersek, ecdadımızın mermere büyük yer verdiğini görürüz. Ünlü san'atkârlarımızın ellerinde, mermer şekilden şekle girmiştir.

Anıtlar, anıtsal binalar, sütunlar, kornişler, masa üzerleri, lâvabolar, banyolar, küvetler, mezar taşları yapılırken, hep mermer kullanılır. Ayrıca beyaz ve ince bir bez cinsi vardır ki, buna da mermer denir.

Mermer kireci: Beyaz mermer taşından yapılan ve üst sıvalarda kullanılan iyi cins kirece **mermer kireci** adı verilir.

MERMİ :

Ateşli silâhların namlularından çıkıp, hedefe zarar veren tanelere mermi denilir. Top mermisi, tüfek mermisi, bazooka mermisi, tabanca mermisi gibi... Mermiler, ait oldukları silâhlara göre çeşitli büyüklükte olurlar. Herbirinin tesiri de, ayrı ayrıdır.

Mermi, ya çelik bir çekirdektir veya patlayıp dağılan maddelerden yapılır.

Mermilerin altında mermi kovanı bulunur.. Daha doğrusu mermi, silindir biçimde olan bakırdan mâmul bu kovanın üzerine yerleştirilir. Kovan tabanı ile mermi tabanı arasında belli bir ölçeğe göre yerleştirilmiş olan barut bulunur. Daire şeklinde olan kovan tabanının ortasına da, meme şeklinde bir kapsül konulur. Mermi, namluya sürülür. Tetik çekilir. Çekilen tetikle beraber, mekanizma içindeki çelik iğne hızla kapsüle çarpar. Kapsülün patlamasiyle ateşlenen barut, gaz haline gelerek genişler. Hacmi çok genişleyen barut gazı, kovanın cidarlarına basınç yapar. Bu basınç kuvveti ile mermi, kovandan ayrılır. Namludaki yiv ve setlerin dönüşüne uyarak büyük bir hızla boşluğa

atılır. Böylelikle de hedefe ulaşır. Mermi boşlukta, burgu gibi havayı delerek ilerler. Bu dönüşü ile daha uzak bir menzile ulaşır.

Merminin, namlu ağzını terkettiği zamanki hızı yüksektir. Fakat, havanın karşı koyması, yer çekimi kuvvetinin etkisi ve iklimin tesiri mermi hızını azaltan sebeplerdendir. Yakın mesafelerde delici kuvveti çok olan merminin, uzak mesafelerdeki delme kuvveti hayli azalır.

Mermilerin bazısı hedefi delerek, bazısı da hedef üzerinde patlayarak zararlı olurlar.

Mermi yolu :

Merminin, namlu ağzını terkettikten sonra, yere düşünceye kadar çizdiği ize, **mermi yolu** adı verilir. Mermi yolu, namluya yakın mesafelerde kısmen düzdür. Merminin düşüm noktasına yaklaştıkça bir yay halini alır.

MERSİ :

Mersi, «teşekkür ederim» demektir. Fransızcadan alınma olan bu kelime, dilimizde de çok kullanılmaktadır.

MERSİN :

Mersin, Akdeniz Bölgemizin Adana bölümünde yer alan bir şehirdir. Bu şehir, deniz kıyısında bulunur; İçel vilâyetimizin merkezidir.

Mersin, büyük Adana Ovasının güney batı ucunda kurulmuştur. Adanadan uzaklığı da, 67 kilometredir.

Yapılmakta olan büyük ve modern tesisleriyle Mersin limanı, Türkiyenin sayılı limanlarından biri olacaktır. O zaman,

boşaltma ve yükleme kolaylıkları sayesinde ticareti de hayli gelişecektir.

Mersinle Adana arasında demiryolu vardır. Çok muntazam şoselerle de bu güzel şehir, komşu kasaba ve vilâyetlere bağlanmaktadır. İklimi ılımandır. Yazlar sıcak, kışlar ılık geçer. Sıcak yaz aylarında halk, Toroslar üzerindeki yaylâlara çekilir.

Mersinin batısını ve kuzeyini, Toros sıradağları kuşatır. Şehir, adetâ, bu dağların denize varan etekleri üzerinde bulunur. Düzgün caddeleriyle, muntazam ve yeni binalariyle yeşilliklerin koynuna gizlenmiş gibidir. Etrafını limon, portakal ve mandalina bahçeleri süsler. Yakınlarında, tarihî eserlere de rastlanır.

Mersin şehrinin nüfusu 37 bindir.

(İçel vilâyetini öğrenmek için, İçel kelimesine bak):

MERSİN :

Mersin bitkisi, mersingillerden örnek bir bitkidir. Yaz, kış daima yeşil kalır. Bu yüzden bahçelere, parklara süs bitkisi olarak edilir. Karanfil ağacı, mersin, ökaliptüs gibi bitkiler, mersingiller takımına girerler.

MERSİN :

Bir de, mersin balığı vardır. Bu balık, nehir ağızlarına yumurtlar. Boyu 6 metreyi bulur. Denizlerde dolaşır. Küçük balıkları avlayarak geçinir.

Mersin balığı, ince ve uzun yapılıştadır. Yumurtalarından havyar yapılır. Eti de yenilir.

MERT :

Mert, farisice bir isimdir. Adam anlamına gelir. Bu kelime dilimizde, «erkekçe», «yiğitçe» kelimelerinin yerini tutar.

Sözünün eri olan, sözünde duran kimselere mert insanlar adı verilir.

MERTEK :

Uzun olup, dört köşeli yontulan kalın kerestelere **mertek** denilir. Mertekler, yapı işlerinde kullanılır.

Okuma - yazma bilmeyenler için de, «**Elifi görse mertek sanır**» sözü kullanılır.

MERYEM :

Hiristiyan dininin peygamberi Hazreti İsa'nın annesi **Meryem** adını taşır.

Meryem, ailece Davut Peygamberin soyuna mensuptur. Din kitaplarının anlatışına nazaran Meryem, henüz 15 yaşında bir kızken (Allah tarafından) İsa Peygambere gebe kalmıştır.

MERZİFON :

Merzifon, Amasya vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. Orta Karadeniz bölümüne düşer. Amasya şehrinin kuzey batısında yer alır. Denizden 750 metre yükseklikte bulunan Merzifonun kuzeyini dağlar çevirir; güney ucunda da Merzifon ovası uzanır. Etrafındaki dağlar, zengin ormanlarla örtülüdür. Halk tarım yapar, hayvan besler, orman işleriyle uğraşır. 62 köyü ile birlikte Merzifonun genel nüfusu 40 bini bulur. Köylerinden başka, 3 tane de nahiyesi vardır.

Merzifon; Amasyadan 37, Samsundan ise 105 kilometre uzakta bulunur.

Samsun - Amasya demiryolunun geçtiği Havza'dan ayrılan bir şose, Merzifon'a varır.

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA (Bak: Kara Mustafa Paşa).

MESAHA :

Arazinin geometrik yollarla ölçülmesine «mesaha» denilir. Ayrıca, geometrinin alan ölçülerini öğreten bölümü de, mesaha kelimesiyle adlandırılır.

MESAHA-İ SATHİYE :

Coğrafyada kullanılan bir terimdir. Alan veya yüz ölçümü mânasına gelir. Mesaha-i sathiye deyimi eskiden kullanılırdı.

MESAHA ZİNCİRİ YAPMAK :

Araziyi ölçmede kullanılan ve her 20 santimetrede bir işaretlenen, 10 parçalı olup, 10 metre uzunluğunda bulunan zincire mesaha zinciri denilir.

Biz de, basit bir şekilde, ipler kullanarak mesaha zinciri yapabiliriz.

Bunun için de, 10 metre uzunluğunda kalın bir ip almamız lâzımdır. Bu ipi, birer metre boyunda 10 yerden işaretleriz. Böylece, metre başları ve sonları belirtilmiş olur. Ayrıca, bu işaretlerin aralarında da, her 20 santimetrede bir düğümler yaparız. Bu suretle, ucuz cinsinden basit bir mesaha zincirimiz olmuş olur.

Mesaha zinciri ile arazi uzunlukları ölçülür, alan ölçüleri hesaplanır.

MESCİD - MESÇİT :

İçinde Cuma ve Bayram namazları kılınmayan küçük camilere mesçit adı verilir. Çok mesçitlerin minareleri bulunmaz.

Mescid-i Aksâ: Kudüs'teki «Beyt-i Mukaddes» mâbedine Mescid-i Aksâ denir.

Mescid-i haram: Mekke'dedir. Burası, Hazreti Muhammed zamanında, üstü açık bir namaz kılma yeriydi. Hazreti Ömer devrinde genişletildi. Daha sonraları Halife Osman tarafından da esaslı bir şekilde imar gördü.

Her yıl, Mekke'ye giden yüzbinlerce müslüman, Mescid-i haram camiini de ziyaret ederler.

Mescid-i Takvâ, İslâmiyetin yayıldığı günlerde ilk yapılan bir mesçittir. Medine yakınında, Kuba civarındadır. Hazreti Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman Kuba mevkiinde 4 gün kalmıştı.

Mescid-i Takva'nın yapılışında Hazreti Muhammed de çalışmıştı. Hattâ bu mescidin kıble tarafında bulunan duvarlarının temel taşını yerine, Hazreti Peygamberin kendisi koymuştu.

Mescıd'i Takva daha ziyade **Kuba camii** olarak anılır.

MESLEKLER :

İnsanlar, yaşamaları için belli bir meslek edinmek zorundadırlar. Okuyanlar da, okumayanlar da edindikleri meslekte çalışırlar; bu suretle, yaşamaları için gerekli parayı kazanırlar.

Hayatta, hiçbir mesleği olmayan kimseler sıkıntı çekerler; sürünürler.

Bunun için, küçük yaşlardan başlayarak derslere çalışmalı; öğretmenlerin sözlerini dinleyerek başarılı olmalıdır. Gereken öğretim çağını tamamlayanlar meslek okullarına girerler. Öğretmen, subay, avukat, hâkim, mühendis, mimar ve saire gibi çeşitli mesleklerden bir iş sahibi olurlar.

Eğer dikkat ederseniz, bütün ihtiyaç maddelerimizi kendimizin yapamadığını görürsünüz. Öyle ya, bir insan elbisesini,

kunduralarını, evini yâni her şeyini hiçbir zaman kendisi yapamaz. Topluluk halinde yaşıyan insanlar arasında bir iş bölümü vardır. Şöyle etrafımıza bir göz attığımız zaman, bu iş bölümünü kolayca görebiliriz. Kasabamızın çarşısında kasap, manav, bakkal, tenekeci, marangoz, fırıncı, sebzeci, şekerci, tuhafiyeci, terzi, doktor, avukat, dişçi gibi birçok iş sahipleri vardır. Bunlar hep ayrı, ayrı olan mesleklere mensupturlar. Herbirimiz de, bu iş sahiplerine daima muhtacız. Kendimiz için lüzumlu eşyayı ayrı, ayrı bu insanlardan temin ederiz.

Mesleklerin iyisi veya kötüsü diye bir şey düşünülemez. Ancak, az kazançlı veya çok kazançlı meslekler diye mütalea edilebilir. Yoksa, alın terimizin değerlendirdiği bir emek karşılığı olan her iş, şereflidir. Yalnız, ahlâkî inançlarımıza uymayan ve namus düşüncelerimizle bağdaşamayan işler kötü sayılabilir.

Çeşitli mesleklere en çok kalabalık cemiyetlerde rastlayabiliriz. Şüphesiz ki, bir köydeki iş bölümü ile büyük bir şehirdeki iş bölümü arasında farklar vardır.

İlk okulu bitirince veya orta okulun son sınıflarında, sizler de kendinize birer meslek seçmeye bakın. Bütün gayretinizi harcayarak bu mesleği tam bir şekilde edinmeye çalışın. Bir gün, düzenli ve rahat bir yaşayışın insanı olursunuz. Böylelikle de, hayat savaşının ağır yükü altında çabucak ezilmezsiniz. Çünkü, baba mirasına güvenmek hiç doğru değildir. Anadan, babadan kalan zenginlik, ateşin alevi gibidir; çabuk geçer. Ama, elinizde bir san'atınız, belirli bir mesleğiniz olursa, aradığınız saadeti çabucak bulursunuz.

Atalarımız ne doğru söylemişler: «Sanat altın bileziktir.»

Çalışmayanlar, bir meslek sahibi olmayanlar, zararlı insanlardır. Bunlar, başkalarının sırtından geçinmeye yeltenirler. Kimseden yüz bulamayınca da, sıkıntının bunaltıcı karanlığı içinde ölüp giderler.

Halbuki, insan olarak ilk vazifemiz yaşamaktır. Saadete

ermeğe, uygarlığın her türlü konforundan faydalanmaya hakkımız vardır. Bir mesleğin bütün hünerlerini, bütün inceliklerini öğrenen dürüst bir sanatkâr niçin zengin olmasın! Bunun için de edineceğiniz işlerde ve mesleklerde kafa yorarak çalışmalısınız.

Ayni mesleği tutanlara meslektaş denilir. Öğretmenler birbirlerinin meslektaşlarıdır. Bir doktor da diğer bir doktorun meslektaşı olur.

MESLEK SEÇMEDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR:

Meslekler, gelişi güzel seçilmemelidir. Çok defa, hayatta yanlış seçilen bir meslek, insanı başarısızlıklara sürükler. Bu sebeple meslek seçerken;

a) Kabiliyet ve istidadı,

b) Vücut yapısı ile sağlık durumunu,

c) Aile geçimini,

d) İçinde yaşadığımız cemiyetin o mesleğe olan ihtiyacını,

Daima göz önünde tutmalıyız.

İlk veya orta okulun son sınıflarında, bizi kendi yavruları gibi seven öğretmenlerimizle bu hususta konuşmalıyız. O candan ve büyük ruhlu insanlar ,bizim en yakın yardımcılarımızdır. Biz, öğretmenlerin tuttuğu meş'ale ile aydınlanan yollarda, yolculuğa çıkmış kimseleriz.

MESUDİYE :

Mesudiye, Ordu vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Doğu Karadeniz bölgesindedir. Denizden 65 kilometre içeridedir. Ordu şehrinin güneyinde, Kızıldere suyunun kenarında kurulmuştur. Etrafını Canik dağları ile Yedigöz yaylâları ârızalandırır.

Denizden yüksekliği 1050 metre kadardır. 65 kilometre uzağında bulunduğu Ordu şehri ile Mesudiye arasında düzgün bir şose vardır.

65 köyü ile 2 nahiyesi olan Mesudiye'nin genel nüfusu 32 bini bulur. Kasabanın kendi nüfusu da ancak 2 bin civarındadır. Halk tarım yapar, hayvan besler. Fındık istihsali ile uğraşır.

MES'ULİYET :

Dilimizde kullanılan mes'uliyet kelimesinin bir karşılığı da «sorum» dur.

Bazı işler vardır ki, bunları yaparken çok dikkatli davranmamız iktiza eder. Böyle işlerin yapılmasında gösterilen ilgisizlikler, bazan, bizden hesap sorulmasını gerektirir. İşte, bu gibi işlerin yapılması ânında, vicdanımıza veya iş verenlere karşı içimizde yaşattığımız hesaplaşma duyusuna «Mes'uliyet - Sorum» adı verilir.

Meselâ, bankada veznedarlık mes'uliyetli bir iştir. Veznedarın yaptığı dikkatsizlikler, para hesaplarını altüst eder. Böylelikle de yapılan bir tahkikat sonunda veznedar ceza yüklenmekten kurtulamaz. Dikkatsiz veznedarlar mes'ul olurlar.

MEŞ'ALE :

Meş'ale, uzun değnekli bir alev tasıdır. Millî bayramlarda, geceleri meş'aleler yakılır. Uzun bir değneğin ucuna, bir teneke tas çivilenir. Bu tasın içine bir miktar kül konulur. Külün üzerine de petrol, ispirto gibi yanıcı sıvılar dökülür. Petrollü kül çamuru ateşlenirse, meş'ale yanmaya başlar.

Meş'ale, mecazî mânada ilim ışığı, bilgi nuru olarak ta kullanılır.

«Öğretmenlerin ellerindeki meş'aleler, karanlık ruhları nur-

landırır.» dediğimiz zaman, buradaki meş'aleler sözü, mecazî anlamda kullanılmıştır.

MEŞE :

Meşe, bir ağaç cinsidir. Bu ağaç, gürgengiller takımındandır. Yaprakları girintili, çıkıntılıdır. Testere dişlerine benzer.

Çeşit cins meşeler vardır. Palamut meşesi, mazı meşesi gibi.

Meşe ağacı sağlamdır. Kerestesi dayanıklı olur. Meşe odunu ile, meşe kömürü en iyi yakacaklardan sayılır.

Amerikanın kuzey bölgelerinde, Asyanın, Avrupanın ılık ülkelerinde zengin meşe ormanlarına rastlanır. Meşenin (200) den fazla cins sayısı olduğu görülmüştür. Fakat medeniyet ilerledikçe, insan sayısı çoğaldıkça, meşe ormanlarının da sayısı azalmaktadır.

Meşenin meyvasına kadehçik (pelit) adı verilir. Pelit, yüksük içinde bulunur. Toros dağlarında yetişen bazı meşelerin pelitleri kızgın küle gömülerek yenilir. Bazı yerlerde meşe pelitleri, hayvan besini olarak ta kullanılmaktadır. Orman hayvanlarından sincaplar, kuşlar da pelitleri besin olarak yerler.

Meşe ağaçlarının yaşlıları dallı budaklı ve uzun gövdeli olurlar. 2000 yaşına varan meşelerin olduğu tesbit olunmuştur.

Meşe; yaprağından ,odunundan, meyvasından, kerestesinden, kabuğundan büyük istifadeler sağlanan bir ağaç cinsidir. Memleketimizin Akdeniz, Ege, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde geniş meşe ormanları vardır.

Şimdi, bazı meşe cinslerini kısaca gözden geçirelim:

Ak meşe :

Ak meşeye sümbül meşesi de denilir. Ağacının boyu çok de-

fa 40 metreye varır. Kökü derinlere uzanır. Bu ağacın meyvası uzun bir sap üzerinde bulunur.

Mazı meşesi :

Bu cins ağaçlar küçük olurlar. Mazılarında «tanen» denilen bir maddenin varlığı sebebiyle. bu meşenin meyvası dericilikte, şarapçılıkta, boyacılıkta ve tıpta kullanılır.

Kara meşe :

Bunun yaprakları uzun, meyvaları kısa saplıdır. Bu cins meşe, ak meşe gibi ovaları değil, dağlık yerleri sever.

Mantar meşesi :

Mantar meşesinin kabukları kalın bir mantar tabakası meydana getirir. Bu mantardan da, çeşitli yollarda faydalar sağlanır. Mantar meşesi ağaçları daha ziyade Akdeniz bölgesi bitkilerinden sayılırlar.

Tüylü meşe :

Bu meşenin taze sürgünleri ile yapraklarının alt kısımları tüylerle örtülüdür.

Palamut meşesi :

Palamut meşelerine, yurdumuzun Akdeniz Bölgesi ile Ege Bölgesinde pek çok rastlanır. Zamanı gelince ağaçlar silkilerek palamutlar toplanır. Palamut tanelerinin içindeki pelitler çıkarılıp hayvanlara yedirilir. Kıvrımlı yüksükler de palamut olarak satılır.

MEŞHUR :

Meşhur kelimesi Arapçadır. Çoğulu meşahir olarak kulla-

nılır. Bayanları anlatmak için de meşhure denilir.

Meşhur; şöhret kazanmış, herkes tarafından bilinen demektir.

«Atatürk, dünya meşhurlarının başında gelir.» dediğimiz zaman, Atatürk'ün, dünyanın büyük adamları önünde yer aldığını anlatmış oluruz.

Galat-ı meşhur: Halk dilinde, aslından başka olarak, yani yanlış bir şekilde kullanılan kelimelere «galat-ı meşhur» denilir. Meselâ, hepimizin kullandığı «hesap» kelimesi, aslında hisaptır.

MEŞİN :

Hayvan derilerinin işlenmiş şekline meşin denir.

Futbol topunun üst kısmı meşindir. Ayakkabılarımızın üzerinde de meşin vardır.

MEŞRUBAT :

Meşrubat kelimesi de, dilimize Arapçadan girmiştir. İçkiler anlamında kullanılır. Biz burada, vücut sağlığımız için zararlı olan alkollü içkilerden bahsetmiyeceğiz. Kısaca, misafirlerimize sunduğumuz şerbetleri anlatacağız.

Mevsime göre, misafirlerimize çeşitli içecekler ikram ederiz. Bu içecekler arasında kahve, çay, şurup, limonata, portakal, ayran gibi içecekler yer alır.

Kahve :

Kahve, her mevsimde, misafirlere sunduğumuz içeceklerin başında gelir. Kahve, yorgunluğu giderir; sindirimi kolaylaştırır; sinirlere rahatlık verir. Bu sebeple, yorulduğumuz zamanlar, iyi pişirilmiş bir fincan kahveyi özlemle ararız.

Kahve sade, şekerli ve orta şekerli olmak üzere 3 türlü ya-

Kahramanlık Hikâyeleri:

ALAYIN CAN DAMARI

— Ahmet, yiğit olduğun kadar akıllı bulunduğunu biliyorum. Sana güveniyorum. Alayın can damarı bugün sende. Bugünkü savaşın zaferimizle sona erebilmesi; biraz da senin gayretine bağlı. İleri hatlardan gelecek haberleri bana, benim emirlerimi onlara vaktinde ulaştırman gerek.

— Anlıyorum albayım. Telleri çok emin yerden geçirdim. Korunağımsa; pek sağlam. Ne kurşun işler, ne gülle yıkar. Evel Allah telefonlar hiç susmayacak.

Alay santral eri Samsunlu Ahmet'in sözleri çok içtendi. Duygularını belirtiyordu.

Fakat düşman topçusu bütün hesapları alt üst etti. Sabahın ilk saatlerindenberi yüzlerce top, durup dinlenmeden ateş püskürüyordu. Gülleler, tellerin geçtiği yerleri deşiyor, kabloları koparıyordu. Ahmet, yardımcılariyle hemen dışarı fırlıyor, kısa zamanda konuşmayı sağlıyordu. Öğleye doğru bütün yardımcıları vurulmuş, yapayalnız kalmıştı.

Telefonlar işliyor, düşmanın gerilemeğe başladığı haberleri geliyordu.

— Gümmmm... buuuuvvvvvvv!

Büyük çaplı bir gülle düşmüş, korunağın yarısını çökertmişti. Satral sağlamdı. Alay kumandanının telefonu çaldı:

— Buyurun albayım?

— Çabuk çık oradan. Tavan çökebilir.

Gerçekten tavan çökecek gibiydi. Yer yer taş, toprak dökülüyordu.

— Telefonlar işliyor albayım. Zatınıza bozgun haberlerini ulaştırmam gerek. Alayın can damarını kesemem.

— Gümmmm... buuuuvvvvvvv!

— Düşman kaçı.........

İkinci gülle korunağı büsbütün çökertmiş, Ahmet de santralı kucağında, Hakkın rahmetine kavuşmuştu. Yüzünde vazifesini yapanlara özel tatlı bir gülümseme vardı.

Tarihî Fıkralar:

KURTULUŞ USULÜ

Almanların en büyük kumandanlarından Bismark'a uzun zamandanberi çene çalmakta olan elçi:

— Değerli zamanınızı uzun müddet alan geveze misafirlerinizden nasıl kurtulursunuz Prens Hazretleri? Diye sorar.

— Eşim. misafirlerin pek çok kaldıklarını görünce hademelerden birini gönderir, beni odasına çağırır.

Bu sırada kapı açılır. İçeri giren hademe:

— Prens Hazretlerini, madam cenapları odalarında bekliyorlar, der.

Gülüyorum

ANLAMADIM

Ahmet çok dalgın bir çocuktu. Babası bundan ötürü pek üzüntü duyuyordu:

— Oğlum, sözlerime dikkat etmediğin için söylediklerimi iyi anlamıyorsun.

— Ne dediniz baba, anlamadım.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
25 Şubat 1955, Cuma Sayı: 62 — Fiyatı: 15 Kuruş

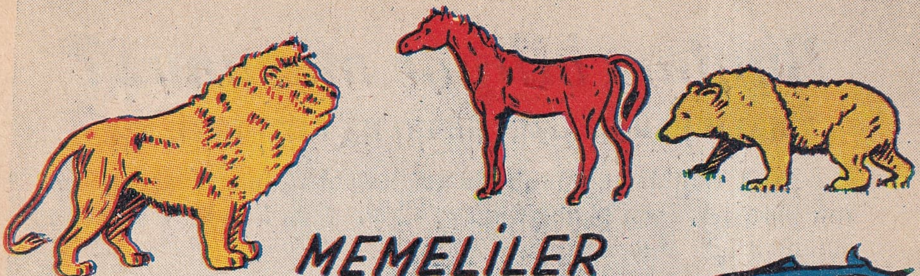

MEMELİLER

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-10

Bunları biliyor musunuz?

BALIKLAR DENİZİN DIŞINI DA GÖRÜRLER Mİ?

Evet. Balıkların büyük bir kısmı denizin hem içini, hem dışını görürler. Bazı balıklar, su yüzünde uçan böcek ve sinekleri avlamak için sudan dışarı fırlarlar.

STRADİVARYÜS KEMANLARI

Keman meraklıları arasında en çok meşhur olan keman cinsi; «Stradivaryüs» kemanlarıdır. Uzun yıllar boyunca bu kemanların üstünlüğünün neden ileri geldiği anlaşılamamıştır. Son yapılan tetkikler; bu kemanların cilâsının yegâne üstünlük sebebi olduğu kanaatini vermiştir.

SUN'Î ALTIN YAPILDI MI?

Orta çağ ve daha önceki devirlerde insanlar altın imâl etmeğe çalışmışlardır. O vakit sihirbaz ve kimyagerler bu iş için çeşitli maddeleri birbirlerine karıştırmaktaydılar.

Zamanımızda Amerika'da atom enerjisi ile uğraşan kimyagerler sun'î altın yapmışlardır. Fakat sun'î altının tabiîsine nazaran çok pahalıya mal oluşu, bu işin devam ettirilmesine engel olmuştur.

NEYİ HESAPLAMIŞLAR?

Bazı meraklıların yapmış oldukları hesaplara göre, 3920 çeşit düğüm yapılabilir.

DÜNYANIN EN PAHALI ÇİÇEĞİ

Dünyanın en pahalı çiçeği bir çeşit orkidedir. Orkide çiçeğinin bazı cinslerinin 40 yılda bir çiçek verişi, onların böyle pahalı olmalarına sebep olmaktadır. George Tayler adlı bir Amerikalı «Rahibe başı orkidesi» adlı orkidesini, 500 bin Türk lirasına satmıştır.

pılır. Pişirmezden önce misafirlerimize sorarız. Arzuladıkları şekle uyarak kahveyi hazırlarız.

Çay :

Çay, bilhassa kış mevsiminde aradığımız bir içecektir. İnce zevkimize göre hazırladığımız bir çay sofrası etrafında misafirlerimizi ağırlamak, yerinde bir hareket olur. Yazın içilen çay harareti keser.

Limonata, portakal suyu, ayran ve sair meyva suları vücudumuza en yarayışlı içkilerdir. Bunlar, her mevsimde, her zaman içilirler. Özel âletlerle sıkılan meyvalardan çıkarılan sular vitaminler, şeker, madensel tuzlar bakımından da hayli zengindirler. Bu sebeple, bol bol meyva suyu içmeliyiz.

MEŞRUTİYET :

Başlıca, üç türlü devlet idaresi vardır ve şunlardır:
1 — Mutlakiyet,
2 — Meşrutiyet,
3 — Cumhuriyet.

Şimdi, meşrutiyetin ne olduğunu inceleyelim: Meşrutiyet, bir memleketin hükümdar riyaseti altında parlâmento (Meclis) tarafından yönetilmesi demektir.

Meşrutiyetle yönetilen devletlerin başında bir hükümdar bulunur., Bu hükümdar padişah veya kıral olabilir. Ayrıca bir de parlâmento vardır. Parlâmentoyu teşkil eden mebuslar, millet tarafından seçilirler. Böylece, devletin yetkileri; milletin yönetim sorumluluğu, hükümdarla meclis arasında paylaşılmış olur. Millete ait işler ve kanunlar, mecliste görüşülürse de, son söz hükümdarındır. Çıkarılan kanunları hükümdar imzalar veya veto eder.

Meşrutiyet, mutlakiyetten daha iyi bir devlet idaresi olmakla beraber, şüphesiz, cumhuriyet rejimi kadar faydalı sayılamaz. Ne de olsa, başta bir saltanatın bulunması ve meşrutiyet

anayasalarının saltanata geniş yetkiler tanıması mahzurların başında gelir. Çünkü, çok defa, kendi menfaatlerini gözeten bir hükümdar, meclis çalışmalarını sekteye uğratabilir. Hele bu hükümdarın hasta, ihtiyar, cahil veya çocuk yaşta olması, devletin başına gaileler de açabilir.

İçinde yaşadığımız yüzyılda, mutlakiyet ve meşrutiyet idareleri, modası geçmiş devlet şekilleridir.

Bugünkü meşrutî kırallıkların başında gelen İngiltere'de, devleti yönetme yetkileri hükümdardan ziyade parlâmentoya aittir. Bâhusus, İngilterede, biri Avam Kamarası. diğeri de Lortlar Kamarası olmak üzere iki meclis bulunmaktadır.

MEŞRUTİYET DEVRİ :

Osmanlı Devleti idaresinde ilk garplılaşma hareketleri «Tanzimat devri» ile başlamıştı. 1789 Büyük Fransız İhtilâlinden doğan demokrasi cereyanları, her yerde olduğu gibi, tepkisini, Osmanlı Devleti sınırları içinde de göstermekten geri kalmamıştı. Hele, Avrupayı gören bazı aydın fikirli Türkler, Tanzimatı kâfi görmüyorlar; Meşrutiyetin ilânını istiyorlardı. Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa bu gibilerin önünde bulunuyordu.

Bu sıralarda, devlet yönetiminde bir inkılâbın yapılması gerektiğini ileri .sürenler **«Genç Osmanlılar»** gurubunu teşkil ettiler. Genç Osmanlılar, meşrutiyetin ilânı ile birlikte, Meclis-i Mebusanın (Mebuslar Meclisi) açılması fikrindeydiler. Ancak, Sultan Aziz'in israfı yüzünden bozulan maliyeye, bu suretle çare bulunacağına inanmışlardı. Fakat Abdülâziz, meşrutiyet taraflısı değildı. O zamanlar, Sadâret Makamında Mahmud Nedîm Paşa bulunuyordu. Mahmud Nedim Paşa, Rus taraftarlığı ile şöhret kazanmış bir adamdı. İstanbulda bulunan Rus elçisi General İgnatiyef'in sözünden çıkmıyordu. Bu sebeple halk, sadrıâzamdan hoşlanmaz olmuştu. Neticede yapılan bir nümayiş, Mahmud Nedim Paşa'nın sadâretten düşmesine sebep oldu. Abdülâziz tarafından yeni bir Nazırlar Meclisi (Vekiller

Heyeti) kuruldu. Böylelikle, meşrutiyet kahramanı Mithat Paşa da kabineye alındı.

O sıralarda, sınırlarımız içinde bulunan Bosna, Hersek ve Bulgaristanda patlak veren isyanlar yüzünden, Avrupa devletleri iç işlerimize karışmaya başlamışlardı.

Bu müdahaleleri önlemek gayesini güden Mithat Paşa, Sadrıâzam Mehmed Rüştü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa aralarında fikir birliği ettiler. Gizlice, Şehzade Murad Efendi ile de anlaştılar. Şeyhülislâmdan bir fetva alarak 29 - 30 mayıs 1876 gecesi Sarayı askerle kuşattılar. Padişah Sultan Abdülaziz'i tahttan indirdiler. Böylece, Osmanlı Saltanatının başına Murad V geçmiş oldu.

Murad V ruhen hastaydı. Saltanatının üçüncü ayında delilik belirtileri gösterdi. Devlete hâkim olan nâzırlar, Murad V'i tahttan indirmek zorunda kaldılar. Şehzade Abdülhamid de Kanunu Esasi'yi ilân edeceğini vâdetmiş bulunuyordu.

Genç Osmanlılar gurubunun lideri Mithat Paşa, Abdülhamid'e başvurarak Meşrutiyet idaresinin de kabulünü istedi. Abdülhamid bu dileği, istemiye istemiye kabullenmek zorunda kaldı.

Mithat Paşanın başkanlığında seçilen bir komisyon Kanunu Esasi'yi hazırlama işi ile görevlendirildi. 113 maddeden ibaret bulunan **Kanunu Esasi 23 Aralık 1876 da** top sesleriyle **ilân edildi.** O gün İstanbulda, Avrupa devletler delegelerinin iştiraki ile «İstanbul Konferansı» açılmıştı. Top sesleri duyan delegeler şaşırdılar. Bu sırada, konferans başkanlığını yapan Hariciye nâzırımız Saffet Paşa, yabancı delegelere döndü: **«İşittiğiniz şu top sesleri bütün memaliki Osmaniye için Kanunu Esasi'nin ilân olunduğunu haber veriyor. Bu dakikadan itibaren Türkiye meşrutî hükümetler sırasına girmiştir.»** sözlerini söyledi.

Abdülhamid'in padişahlığa getirildiği günlerde Sadrıâzam Mehmed Rüştü Paşa istifa etti. Yerine de Mithat Paşa geçirildi. Fakat ne olursa olsun, Abdülhamit zeki ve zeki olduğu kadar da meşrutiyetten hoşlanmayan; yalnız kendi saltanatını düşünen bir adamdı. Nihayet bir müddet sonra, 5 şubat 1877 tari-

hinde Mithat Paşayı, sınır dışına sürdürdü. Mebus seçimleri yapıldı. 20 Mart 1877 tarihinde de **Dolmabahçe sarayında** Meclis açılmış oldu.

Mebuslar Meclisinin Reisliğine Ahmed Vefik Paşa getirildi. Ne yazık ki, bütün bu iyi hareketleri yıkmak için Padişah fırsat gözlüyordu. Onun için beklenen fırsat da gelip çatmıştı. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı başlamıştı. Ordularımız, büyük kahramanlıklar göstermelerine rağmen yenilgiden kurtulamadık. İşte, bu durumdan faydalanan Sultan Abdülhamid, **1878 şubatında Meb'usan ve Âyan Meclislerini dağıttı;** bütün yetkileri kendi eline aldı. Bu suretle de, **Türkiyedeki Birinci Meşrutiyet idaresi** son bulmuş oldu. Bunun yerine, koyu bir mutlakiyet devri başladı.

Abdülhamit sonradan tekrar meşrutiyeti ilân zorunda kaldı.

(Bak: İkinci meşrutiyet).

METABOLİZM :

Bitkilerin ve hayvanların, yaşamaları için dışarıdan aldıkları maddeleri vücutlarına yarar bir hale getirmelerine; bu sindirme sonucunda da vücut yapıları için değersiz ve zararlı maddeleri dışarıya çıkarmalarına **metabolizm** adı verilir.

METAL :

Metal, matbaacılıkta kullanılan, antimon ve kurşun halitasından ibaret bir maden karışığıdır. Linotip adı verilen dizgi makinalarında satırları meydana getirmek için kullanılır.

METALOGRAFİ :

Maden, halita ve filizlerin yüzeylerini, kesitlerini ve bilûrlaşma özelliklerini mikroskopla incelemek suretiyle açıklayan bilim koluna **metalografi** adı verilir.

METALÜRJİ :

Madenlerin yer altından çıkarılması, yabancı maddelerden arıtılması ve gereken şekiller halinde işlenmesi sanatının tümüne **metalürji** adı verilir. Bu suretle metalürji, bir madencilik san'atıdır.

MET - CEZİR :

Meddü cezire **gelgit** de denilir. Gelgit, denizlerin her altı saatte bir olan düzgün hareketleridir. Bazı kıyılarda bu hareketler, 24 saatte bir defaya iner. Hareketler, birbirlerini muntazam fasılalarla takib ederler.

Gelgitde deniz hem yükselir, hem de alçalır. Denizin kabarma hali **yükselme**, çekilme hali de **alçalma** adını alır. Zaten, birbiri arkasından olan bu yükselme ve inme olayları da, gelgiti meydana getirmiş olur.

Her yükselme, bir önceki günün yükselmesinden 50 dakika sonra başlar.

Gelgiti yapan, güneşin çekim kuvveti ile ayın çekme kuvvetidir. Dünyamızın yerçekimi kuvveti gibi, güneşin ve ayın da çekim kuvvetleri vardır. Güneş ve ayın çekim kuvvetleri dünyamıza etki yaparlar. Bu çekme etkisi sonunda da yeryüzündeki sularda yükselme başlar. Hele, ayın hilâl (yeni ay) ve dolunay (ayın ondördü) olduğu zamanlarda meydana gelen yükselme, **tam yükselmedir**. Çünkü, bu sırada güneşle ayın her ikisi de, ayni doğrultuda bulunduklarından çekme kuvvetleri birleşir. Dolayısiyle de yükselme şiddetli olur.

Bazan güneşle ay, çekimleri birbiriyle birleşeceği yerde, birbirinin etkisine aksi gelecek durumlarda bulunurlar ki, bu halde yeryüzündeki suların çekildiği görülür. Bu olaya da **tam inme** denir.

Açık deniz kıyılarında gelgitin tesiri pek çoktur. Bu gibi yerlerde bulunan nehirlerin ağızlarında da gelgitlere rastlanır. Suların bu inme ve yükselmeleri nehir ağızlarını te-

mizler, büyük haliçler meydana getirir. İç denizlerdeki gelgit hareketleri pek hissedilmez. Dünyada gelgit hareketlerinin en çok görüldüğü kıyılar, Batı Avrupa kıyılarıdır. Bilhassa, Londra şehrinin bulunduğu Thames nehri ağzı, gelgit hareketlerinin çok olduğu bir yerdir.

Gelgit etkilerinin çok oluşu sebebiyle, Batı Avrupa nehirlerinin ağızlarında, büyük haliçler teşekkül etmiştir. Gemiler için emin birer sığınak olan bu haliçlerin üzerinde de büyük limanlar kurulmuştur. Londra, Bordeaux (Bordo), Saint Nazaire (Sen Nazer), Nantes (Nant) bunlar arasındadır.

METE : (M. Ö. 209 - 174) :

Mete, Milâddan önce 209 ile 174 yılları arasında yaşamış ünlü bir Türk hükümdarıdır. Mete, Koyunlu devletini genişleterek büyük Hun - Türk İmparatorluğunu kurmuştur. Bu imparatorluğun sınırları doğuda Japon Denizine, batıda Volga Irmağına kadar genişliyor; böylelikle bütün Orta Asyayı kaplıyordu.

Mete, etrafında toplanan yiğitlerle üvey anasına savaş açtı. Bu savaşlarda, üvey anası ile üvey kardeşlerini bir, bir yendi. Babasının ölümünden sonra da, Türk Koyunlu Devletinin hâkanı oldu. Durmadı. Kazandığı zaferlerle yetinmedi. Orta Asya ufuklarına at koşturarak, 26 kırallığı kendi bayrağı altında topladı. Anayurtda Türk birliğini kurdu. Tanrıkut adını aldı.

Tanrıkut Mete, Çin'e saldırdı. Koca Çin ordusunu dağıttı. Çin imparatorunu bir kalede kuşattı. İmparatorun amân dilemesi üzerine de bu kuşatmayı bıraktı. Böylece geniş Çin ülkeleri, Milâddan önce 199 tarihinde, Hunların buyruğu altına girmiş oldu.

Metenin destanları dilden dile anlatıldı; dudaktan dudağa söylendi. O, kahramanların üzerinde bir ün kazanarak efsaneleşti. Türk efsaneleri içinde Oğuzhan olarak anıldı. Babası Teoman da, Karahan olarak anılmaktadır.

METELİK :

Eskiden, 10 para kıymetinde olan bakırdan veya nikelden yapılmış daire şeklindeki minik paralara metelik adı verilirdi.

Ayrıca dilimizde, «Metelik etmez», «Meteliğe kurşun atmak», «Metelik vermemek» gibi deyimler de kullanılmaktadır.

Bir insanın parasız kalma haline «Meteliğe kurşun atıyor» denilir.

Meteik vermemek, kıymet vermemek anlamında kullanılır. Bir şeyin değersizliğini anlatmak için de, metelik etmez sözü söylenir.

METEOR :

Yerküreyi kuşatan havaküre içindeki olaylara, kısaca meteor adı verilmektedir. Isı değişmeleri, rüzgârlar, yıldırım, yağmur, sis, bulut, kar, dolu gibi hâdiselerin hepsine **meteor** denir.

METEOROLOJİ :

Meteoroloji, meteoru inceleyen bir ilimdir. Bu ilim, fizik ilminin bir koludur. Hava içindeki ısı değişmelerinden, rüzgârlardan, yıldırım, sis, bulut bulut, kar, dolu ve yağmur gibi olaylardan bahseder.

METEOROLOJİ İSTASYONLARI :

Her sabah Ankara Radyosunu dinlerken, hava durumunu belirten haberler işitmekteyiz. Acaba, bu haberler niçin verilmektedir? Hiç düşündünüz mü?

Günlük işlerimizin çoğunu, hava durumuna göre âyarlamak zorundayız. Tarlasına giden bir çiftçi, uçmaya hazırlanan bir uçak, enginlere açılan bir gemi; günün hava şartlarına göre hareket etmek mecburiyetini duyar. Eğer çiftçi, yağmurun ya-

ğacağını hareketinden önce bilirse, tarlaya çıkmaz; hiç olmazsa hazırlıklı gider.

Şüphesiz ki, sisli ve fırtınalı havalarda uçakların havalanması tehlikelidir. Çok fırtınalı günlerde de gemiler, denizlere açılmazlar.

İşte, radyolarımız, her sabah haber yayınlarından sonra, meteoroloji istasyonlarından aldıkları günlük hava raporlarını bunun için duyururlar. Gemiciler, pilotlar, çiftçiler vesair iş sahipleri bu raporlardan edindikleri bilgilere göre, günlük işlerini düzene koyarlar. Günlük hava raporu bültenlerinde, havanın ısı derecesi, yağış miktarı, bulutlu veya açık oluşu, sisli bulunuşu, görüş mesafesi, yönleriyle birlikte rüzgârların hızı ayrı ayrı açıklanır.

Bu raporları, günlük gazetelere ve radyo merkezlerine ileten **meteoroloji istasyonlarıdır**. Meteoroloji istasyonlarında rüzgârın yönünü gösteren rüzgâr okları, hızını tesbit eden özel âletler vardır. Barometreler hava basıncını, rutubeti ölçer. Ayrıca ısıölçerler, yağış miktarını tesbit eden ölçekler ve daha çeşitli pek çok araç bulunur. Bu duyar âletlerin gösterdikleri rakamlar bizlere, günün hava durumu hakkında etraflı bilgiler verir. Bu bilgilerin radyolarla yayınlanması, dinleyicilerin günlük hareketlerini iyi bir şekilde tanzim etmelerine yol açar.

Türkiye'de, Ankara, İstanbul, Eskişehir gibi büyük merkezlerde «meteoroloji istasyonları» vardır. Böylece özel âletlerle, günlük hava raporlarının hazırlandığı merkezlere, hava istasyonları veya **meteoroloji istasyonları** adı verilir.

METİN :

Bir yazının veya bir eserin fikir bölümlerine **«metin»** denilir. Büyük yazılarda birden fazla metin bulunur.

Ayrıca, metin kelimesi, sıfat olarak ta kullanılır. Niteleme sıfatlarından olan metin, dayanıklı anlamında kullanılır. «Hayatta, daima metin olmalıdır.» cümlesinde olduğu gibi.

Eğer, metin kelimesi bir insana ad olmuşsa, o zaman da özel isim olur.

METRE :

Uzunluk ölçüleri birimi metredir. Metre, Ekvator uzunluğunun 40 milyonda biridir.

Metre sistemini kabul etmiş milletlerin hepsi, metreyi ölçek birimi olarak kullanmaktadırlar. İlk defa olarak Fransız Parlâmentosu (Millet Meclisi) 1791 yılında bu işi İlimler Akademisine havale etmiş. Akademinin Delambre ve Méchain adlarında iki bilgini bugünkü esası hazırlamıştır. Hazırlanan bu esasa uyularak bir metre uzunluk, «Yer meridyen dairesinin 40 milyonda biri» olarak kabul olunmuştur.

Bunun için de, iridyumlu plâtinden yapılmış bir aracın sıfır derecedeki uzunluğu metreye esas sayılmıştır. Bu metre örneği, Fransa'nın Sevr kasabasında, Bretuil pavyonunda saklanmaktadır.

Bir metreyi, kabataslak bir şekilde tasınlamak gerekirse, karışımızı 4,5 defa açar, ölçeriz. Tabiî bu, büyük insanların karışları içindir.

Bugün ustaların, marangozların, demircilerin vesair san'atkârların kullandıkları metreler, ya ağaçtan veya çelikten yapılmıştır. Terzilerin kullandığı mezüreler de bir nevi şerit metredir. Ayrıca basıldığı zaman açılan çelikten yapılmış yaylı şerit metreler de vardır.

Uzunluk ölçülerinde metre (m.) harfiyle gösterilir.

Metrenin askatları :

Metrenin küçük parçalarıdır. Bunlar, desimetre, santimetre, milimetre diye adlar alırlar.

Desimetre, metrenin 10 eşit parçasından biridir ve (dm) harfleriyle gösterilir.

Bir desimetre (dm) = metrenin onda biri = 10 santimetre (10 cm).

Santimetre, metrenin yüz eşit parçasından biridir. Bu da (cm) rumuzu ile belirtilir.

$$1 \text{ santimetre (cm)} = \text{Metrenin yüzde biri} = \frac{\text{Desimetre (dm)}}{10}$$

Metrenin 1000 eşit parçasından birine de, **milimetre** denilir. 1 Milimetre = Metrenin binde biri.

Milimetre yazıda kısaca (**mm**) harfleriyle gösterilir.

Metrenin askatlarını sayılarla belirtmek istersek;

Desimetre (**dm**) yi 0,1 metre

Santimetre (**cm**) yi 0,01 metre

Milimetre (mm) yi 0,001 metre olarak yazarız.

Böylece **bir metrenin 10, 100, 1000 eşit parçaya bölünmesiyle elde edilmiş olan parçalarına kısaca METRENİN ASKATLARI adı verilir.**

Metrenin askatları, küçük uzunlukları ölçmekte kullanılırlar.

Metrenin katları :

Bir de metrenin katları vardır. Bunlar, metrenin, 10, 100, 1000 defa daha büyükleridir. Şu halde, **metrenin 10, 100, 1000 defa daha büyültülmesiyle elde edilen daha büyük ölçülere «METRENİN KATLARI» denir.**

Şimdi, sırayla, metrenin katlarını inceleyelim:

Dekametre: Dekametre, metrenin 10 katıdır. 1 dekametre (**dam**) = 10 m.

Hektometre : Hektometre, metrenin 100 katıdır. 1 hektometre (**hm**) = 100 m.

Kilometre: Kilometre, metrenin 1000 katıdır. 1 kilometre (**km**) = 1000 m.

Kısa mesafelerdeki uzunluklar dekametre (dam) veya hektometre (hm) ile ölçülür. Uzun mesafe uzunlukları ölçümünde kilometre (km) kullanılır.

Tarla, bahçe, arsa uzunluklarını ölçerken dekametrelerden, hektometrelerden faydalanırız. Şehirler arası, kıt'alar arası uzunluklar da kilometre cinsinden hesaplanır.

Uzunluk ölçüleri, onar onar büyürler; onar onar küçülürler. Bunu unutmamalıdır.

Aşağıdaki tabloyu iyice belleyin:

- Metre
  - Askatları
    - Desimetre (dm) = 0,1 metre
    - Santimetre (cm) = 0,01 metre
    - Milimetre (mm) = 0,001 metre
  - Katları
    - Kilometre (km) = 1000 metre
    - Hektometre (hm) = 100 metre
    - Dekametre (dam) = 10 metre

Metreyi kullanmanın faydaları:

Alış veriş yaparken ölçüler kullanırız. Bir evin yapımında, bir elbisenin dikilmesinde yine ölçülerden istifade ederiz.

Eskiden arşın, endaze gibi batılı milletlerin bilmediği ölçüleri kullanıyorduk. Avrupa ile olan alış verişlerimizde çok defa zorluklarla karşılaşıyorduk. Bu noksanı gören Cumhuriyet Hükûmetimiz, eski ölçüleri kaldırdı. Medenî milletlerin kullandığı metre sistemini kabul etti. Göz karariyle, sair ölçülerle çok defa yanılmak mümkünse de, metre ile yapılan dikkatli bir ölçüleme işinde yanılmak hemen, hemen hiç olmaz.

METRE KARE :

Alan ölçüleri birimi metre karedir. (m^2).

Bir metre kare, eni ve boyu birer metre olan bir düzlem parçasıdır. Metre karenin sınırlarını teşkil eden 4 kenar, doksanar derecelik (90°) açılarla kesişmişlerdir. Metre kare, (m^2) rumuzu ile gösterilir. Bu alan ölçüsü arsaların yüzeyini ölçmekte kullanılır.

Metre karenin alanını hesaplamak :

«Bir metre kare içinde kaç tane desimetre (dm^2) vardır?» şeklinde bir soru sorabilirler. Bunu yapmak için, karenin alanı nasıl hesaplanırdı, bunu hatırlamanız gerekir.

Karenin alanını ölçerken bir kenarını kendisiyle çarpıyorduk. Metre kare de, bir kare olduğu için, bir kenarını kendisiyle çarparız.

Metre karede, kenarlar birer metredir. Bir metre içinde 10

desimetre (dm) vardır. Öyleyse, metre karenin eninde ve boyunda «10» ar desimetre var demektir. Buna göre;

$$1 \text{ Metre kare} = 10 \text{ dm} \times 10 \text{ dm}$$

$$1 \text{ m}^2 = 100 \text{ dm}^2 \text{ olur}$$

Hakikatte de yere, düzgün bir metre kare çizersek; bu metre karenin en ve boyunda, desimetre başlarını işaretleyip, karşılıklı olarak birleştirirsek, meydana gelen şekil; içinde sıralanmış desimetre kareler bulunan bir metre kareden ibarettir.

Metre kare içindeki desimetre kareleri saydığımız zaman da, yukarıdaki işlemin doğruluğu çıkar.

Metre karenin çevresini hesaplamak :

Metre karenin çevresini hesaplamak için de, yine kare çevresini hesaplamayı bilmek lâzımdır.

Eğer kenarları çıtalardan bir metre kare yaparsak; bu metre karenin kenar çıtalarını birbirine eklediğimiz vakit elde edilen uzunluk 4 metre olur.

Böylelikle, metre kare (m^2) nin çevresini hesaplamak için bir kenar uzunluğunu 4 le çarpmak kâfidir.

Metre karenin askatları :

Desimetre kare, santimetre kare, milimetre kare metre karenin askatlarıdır ki, bunlar da, metre karenin 100, 10 000 1 000 000 eşit parçaya bölünmesiyle elde olunurlar.

Desimetre kare (dm^2):

Desimetre kare, eni ve boyu birer desimetre (10 cm.) olan bir karedir. Bir metre karede «100» desimetre kare vardır. Desimetre kare (dm^2) işaretiyle gösterilir.

Santimetre kare (cm^2) :

Santimetre kare, eni ve boyu birer santimetre uzunluğunda olan bir karedir. Bir santimetre kare, desimetre karenin «100» de biridir. Bir metre karede «10 000» santimetre kare bulunur. Santimetre kare (cm^2) işaretiyle belirtilir.

Milimetre kare (mm^2):

Eğer karemizin, eniyle boyu birer milimetre olursa, bu

minik yüzeyin adı da milimetre kare olur. Bir milimetre kare, santimetre karenin «100» de biridir. Bir desimetre karede «10 000» milimetre kare vardır. Milimetre karenin işareti de (mm^2) dir.

Metre karenin askatları, küçük alanları ölçmede kullanılır. Alan ölçüleri ikişer basamak halinde yazılırlar. Bu basamaklar da yüzer yüzer çoğalırlar, yüzer yüzer azalırlar. Bunun da sebebi, alanların uzunluk (boy) ve genişlik (en) olmak üzere iki boyutu olmasındandır.

Meselâ: 12 km2, 7 hm2, 15 dam2, 3 m2, 20 dm2, 4 cm2, 9 mm2'yi sayılarla göstermek gerekirse:

km2	hm2	dam2	m2	dm2	cm2	mm2
12	07	15	03	20	04	09

Şeklinde yazarız.

Bir metre kare = 100 desimetre kare
1 Desimetre kare = 100 santimetre kare
1 Santimetre kare = 100 milimetre karedir.

Metre karenin katları :

Metre karenin 100, 10 000 ve 1 000 000 defa büyültülmesiyle elde edilen katlarına **metrekarenin katları** adı verilir.

Metre karenin katları olan ölçülerle bahçe, tarla, bağ, ülke gibi geniş alanlar ölçülürler.

Şimdi, sırayla metre karenin katlarını inceleyelim:

Dekametre: kare: Dekametre kare, metre karenin 100 katıdır. En ve boyu «10» ar metre uzunlukta olan bir kare, dekametre karedir. Dekametre kare (dam^2) işaretiyle gösterilir.

Hektometre kare : Hektometre kare, metre karenin «10 000» katıdır. Yani, bir hektometre karede, 10 000 metre kare var demektir.

Eni ve boyu «100» er metre uzunlukta olan bir kareye **hektometre kare** denir. Hektometre kare yazıda kısaca (hm^2) işaretiyle gösterilir.

Kilometre kare : Kilometre kare metre karenin «1 000 000» katıdır, Böylece, bir kilometre kare içinde «1 000 000» (bir milyon) metre kare bulunmuş olur.

Eni ve boyu biner metre uzunlukta olan bir kare yüzeye **kilometre kare** denilir. Kilometre kare yazıda kısaca (km^2) işaretiyle belirtilir.

Yukarıda açıkladığımız ölçülerden başka alan ölçüleri de vardır. Bunlar da, tarla, bağ ve bahçelerin ölçülmesinde kullanılırlar.

Ar, dekar ve hektar adlarını taşıyan bu ölçüleri de kısaca inceleyelim.

Ar :

Ar, bir dekametre kare demektir. Yazıda kısaca (a) harfiyle gösterilir.

Dekar :

Dekar 10 ardır. Yani 10 dekametre karedir. Bu ölçü metre karenin de 1000 katıdır. Yazıda kısaca (**da**) harfleriyle gösterilir.

Hektar :

Hektar 10 dekardır. Böylece, bir hektar içinde 100 dekametre kare veya 10 000 metre kare var demektir. Hektar yazıda, (**ha**) harfleriyle gösterilir.

Aşağıdaki şemayı inceleyiniz :

- Metre kare
  - Katları
    - Desimetre kare (dm^2) = 0,01 metre kare
    - Santimetre kare (cm^2) = 0,0001 metre kare
    - Milimetre kare (mm^2) = 0,000001 metre kare
  - Askatları
    - Kilometre kare (km^2) = 1 000 000 metre kare
    - Hektometre kare (hm^2) = 10 000 metre kare (hektar)
    - Dekametre kare (dam^2) = 100 metre kare (ar)

Alan ölçülerinde birimler yüzer yüzer büyürler; yüzer yüzer küçülürler. Her ölçü biriminin de iki basamağı vardır. Okunacak sayı, virgülden sağa doğru ikişer basamak ayrılarak okunur. Eğer en sağda tek basamak kalırsa, bunun da önüne bir sıfır konulmak suretiyle çift basamak haline getirilir. Bun-

dan sonra da,her basamak, kendi birim adlarına göre okunur.

Km2	hm2	dam2	m2	dm2	cm2	mm2
00	00	00	00	00	00	00

METRE KÜB :

Hacim ölçülerinin birimi **«metre küb»** dür. Metre küb; eni boyu ve derinliği birer metre olan bir **kübün** kapladığı hacimdir.

Metre küb yazıda kısaca (m^3) işaretiyle belirtilir. 13 metre küb, kısaca 13 m^3 şeklinde yazılır.

Metre kübün de katları ve askatları vardır. Şimdi, bunları inceleyelim. e

Metre kübün askatları :

Metre kübün 1 000, 1 000 000, 1 000 000 000 eşit parçaya bölünmesiyle meydana gelen daha küçük ölçülere **metre kübün askatları** denir.

Bir metre kübten küçük olan hacimler metre kübün askatlariyle hesaplanır. Metre kübün askatları biner biner çoğalırlar, biner biner küçülürler.

Metre kübün katlarındaki ve askatlarındaki birimler, sayı olarak gösterilirken, üçer basamak halinde yazılırlar. Yani, her ölçü biriminin üç basamağı vardır. Okunacak sayılar virgülden sonra üçer basamak halinde ayrılırlar. Her basamak ta, kendi birim adına göre okunur.

m3	dm3	cm3	mm3
000	000	000	000

Desimetre küb :

Eni, boyu ve derinliği birer desimetre olan kübe bir **desimetre küb** denir.

Bir metre kübde 1000 tane desimetre küb vardır. Böylelikle, bir desimetre küb, metre kübün 1000 de biri (0,001) demektir. Desimetre küb yazıda (dm^3) işaretiyle belirtilmektedir.

Ayrıca, sıvıların hacmini ölçmek için, bir desimetre küb

büyüklüğünde ölçekler yapılmıştır ki, bunlara da (litre) adı verilir. Litre yazıda (l) (küçük le) harfiyle gösterilir.

Santimetre küb :

Eni, boyu ve derinliği yani ayrıtları birer santimetre olan bir kübe, **santimetre küb** denir.

Bir metre kübde 1 000 000 (bir milyon) tane santimetre küb vardır. Bir desimetre kübün içinde de 1 000 tane santimetre küb bulunur.

Santimetre küb (cm^3) işaretiyle gösterilir. Artı 4 derece ($+4°$ de) bir santimetre küb arı suyun ağırlığı bir gramdır.

Milimetre küb :

Eni, boyu ve derinliği yani ayrıtları birer milimetre olan kübe **milimetre küb** denir. Bir metre kübde 1 000 000 000 (bir milyar) tane milimetre küb vardır.

Bir desimetre kübdeki milimetre küb sayısı 1 000 000 (bir milyon) dur. Bir santimetre kübün içinde de 1 000 (bin) tane milimetre küb bulunur.

Yazıda, milimetre kübü kısaca (**mm^3**) işaretiyle gösteririz.

Metre kübün askatlarını, aşağıdaki tabloda daha canlı olarak inceleyebiliriz:

Metre kübün askatları :	Desimetre küb (dm^3) = 0,001 metre küb (Litre)
	Santimetre küb (cm^3) = 0,000 001 metre küb
	Milimetre küb (mm^3) = 0,000 000 001 metre küb

Yukarıda yazdığımız hacim ölçüleri biner biner büyürler; biner biner küçülürler. Her ölçü biriminde üç basamak bulunur. Bu sayılar okunurken, virgülden sonra üçer basamak ayırmamız gerekir.

m3	dm3	cm3	mm3
000	000	000	000

Söylenen ölçü sayılarını bu bellediğimiz basamaklara göre yazarız.

METRE SİSTEMİ :

Metre birimi esas tutularak yapılmış olan uzunluk, ağır-

Kahramanlık Hikâyeleri:

TÜRK BAŞI

— Hey Memet! At tüfeği! Teslim ol!

Ali, düşman erinin bozuk bir Türkçe ile yaptığı ihtara hiç cevap vermedi. İki bölük arasında irtibat «bağlantı» ödevini yapıyordu. İki yanı, düşman baskısı karşısında açılıp gerileyince siper içinde tek başına kalmıştı.

Teslim olmak ayıptı. Bir Türke dövüşerek ölmek yaraşırdı. Ama mermisi, bombası tükenmiş, süngüsü kırılmıştı. Zaten daha yerinden fırlarken delik, deşik olacağı şüphesizdi.

— Haydi Memet, teslim ol! Yoksa siperin içinde gömüleceksin.

İkinci ihtar ona bir fikir verdi. Hemen yerden bomba büyüklüğünde taş aldı, fırlattı.

— Aaaaaal! Bak hangimiz gömülecek?

Küçük tümsekler arkasında siperlenmiş olan düşmanlar, havalanan cismi, pek korktukları Türk bombası sandılar. Yere yamandılar. Ali üç adım yana kaydı. İkinci taşı savurdu. Ötekiler yine kapandılar. Dördüncü taşta Ali mangasına ulaştı. Onu takip etmiş olan düşmanlar, manganın ateşi altında eridiler. Ali kahkahalarla gülüyordu.

— Amma ötlek oluyor bu gâvur milleti! Türkün taşından bile korktular .Diyordu.

Tarihi Fıkralar

Emevî halifelerinden Abdülmelik'in oğlu Süleyman, sakat kimselerin uğursuz olduklarına inanmıştı. Bir gün ava giderken sol gözü görmiyen birine rastladı.

— Uğursuz adam! Ne diye sabahleyin erkenden karşıma çıkarsın? Bağlayın şunu, atın kör kuyuya. Dönünceye kadar kalsın orda. Eğer işimiz rast giderse ne âlâ, yoksa kafası gider.

Adamcağızı bağlayıp kuyuya sallandırdılar. Fakat, av çok

hararetli oldu. Hiçbir aksiliğe rastlanmadı. Dönüşte mahbusu koyverdiler.

— Bugün mükemmel avlandım. Onun için serbest bırakıyorum seni.

— Sağ olun. Demek ki uğursuz değilmişim. Halbuki ben size rastladığım için ,koca bir gün kuyuda asılı kaldım.

Gülüyorum:

DİKKAT

Şimşek ile Tuna, bahçede çamurdan havuz yapmışlar, oynuyorlardı.

— Tuna sen piyano dersi mi alıyorsun?

— Evet... «Dağ başını» çalmasını öğrendim bile.

— İnanmam.

— İnanmazsan, gel dinle.

Ellerini yıkamadan eve girdiler. Tuna piyanoya oturdu. Çalmağa başladı.

— Pis ellerinle piyano çaldığını görürse, annen kızar.

— Ben dikkat ediyorum. Yalnız siyah tuşlara basıyorum.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
4 Mart 1955, Cuma — Sayı: 63 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

KİRAZ
ELMA
ARMUT
MEYVALAR
NAR
ŞEFTALİ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M - 11
PORTAKAL
ERİK
MUZ
ÜZÜM
MANDALİNA
İNCİR

Bunları biliyor musunuz?

TANSİYON NEDİR?

Tansiyon, damarların büzülme ve genişlemesi olayına denir. Yetişmiş ve sağlam insanlarda ortalama tansiyon 13,5 tur.

DENİZLERDEKİ SUYUN MİKTARI

Dünya yüzünün yedide beşi sularla kaplıdır. İlim adamlarının buna dayanarak yaptıkları hesaplara göre denizlerde 520 milyar metreküp kadar su vardır.

DÜNYANIN EN BÜYÜK İNCİSİ

Dünyanın en büyük incisi 1628 yılında İran körfezinde bulunan bir istiridyenin içinden çıkarılmıştır. Bu incinin boyu sekiz, eni beş santim kadardır. Yani bir armut büyüklüğündedr. Bu incinin şekli pek güzel değildir; fakat çok beyaz ve parlaktır. Dünyanın en büyük incisi şimdi Fransa'dadır.

S. O. S NE DEMEKTİR?

Hepimiz; bir çok hikâyelerde ve yazılarda batan gemilerin ve tehlikede olan uçakların, telsizle «S. O. S.» harflerini göndererek imdat istediklerini okumuşuzdur. Beynelmilel olan bu kısaltma İngilizce üç kelimenin baş harflerinden meydana gelmektedir. O kelimeler şunlardır: «Save our souls.» Bu kelimelerin Türkçesi: «Canımızı kurtarın» demektir.

İNSAN VÜCUDUNDA MEYDANA GELEN ZEHİR

İnsan vücudunda en müthiş zehirlerden biri teşekkül eder. Fakat bu zehri insan vücudu yapmaz. Tetanoz hastalığında vücuda giren tetanoz basilleri yapar. Bu zehir çeşitli hayvanlara; başka, başka tesir eder. Ayni zehrin bir tavuğu öldürecek kadar olan zehir miktarı, 500 atı öldürmeğe kâfidir.

lık ve hacim ölçülerinin hepsine birden **Metre sistemi** denir.

METRİS :

Esas tabyaların önünde kurulan veya savaş hattının önünde yapılan eğreti tabyalara **metris** denilir.

METRO :

Bu kelime fransızcadan alınmadır. Esasen **Metropoliten**'dir. Genel olarak, yer altında işleyen veya havaî hatlarda çalışan trenlere metro adı verilir. Yer altı metroları, açılan tünellerde çalışırlar.

METRONOM :

Metronom, müzikte kullanılan bir âlettir. Tempo hızlarının ölçülmesini sağlar. Bu âletin kolu elle çalıştırılır.

MEUSE (Möz okunur) :

Meuse (Möz) nehri doğu Fransadan, Langres yaylâlarından çıkar. Kuzeye doğru akar. Belçika'yı ortadan ikiye böler. Hollânda'ya geçer. Dortrecht halicinden Şimal denizine boşalır. Bu nehrin uzunluğu 950 kilometredir. Semoy, Lesse ve Ourthe suları Meuse'ün başlıca kollarını teşkil eder. Nehrin ağzından giren orta büyüklükteki gemiler, Fransız'ların olan ve Fransa - Belçika sınırları yakınında bulunan Sedan şehrine kadar işlemektedirler.

MEVDUAT :

Bir kimseye veya bir bankaya emanet olarak bıraktığımız, para vesair kıymetli şeylere mevduat denir.

Bu kelime, en çok bankalardaki paralarımız için kullanılır.

«Bankadaki mevduatımı çektim.» cümlesini söylediğimiz zaman, bankadaki paramızı aldığımız anlaşılır.

MEVKİ :

Mevki, yer anlamında kullanılan bir kelimedir. Bu kelime, daha ziyade sinema, tramvay, vapur, tren, tiyatro gibi toplumsal yerler için kullanılır. Bu gibi yerlerdeki oturma yerleri birinci, ikinci veya üçüncü mevkilere ayrılırlar. Birinci mevkide oturanlar daha iyi, daha rahat bir yerdedirler. Bunun için de, diğer mevki insanlarına nazaran daha çok para öderler.

MEVLÂ :

Mevlâ, Kânatın yaratıcısı, Allah'ın başka bir adıdır. Ayrıca bu kelime, hürriyetine kavuşmuş köle anlamına da gelir.

MEVLÂNA: (Bak: Celâleddin-i Rumî Mevlâna) :

MEVLEVİLİK :

XII. yüzyıl sonlarında, Orta Asya'nın Belih şehrinde bir çocuk doğmuştu. Bu çocuğun babası ,Bahaettin Veled, annesi de, Belih emîri Rüknettin'in kızı Mü'mine hatundur. Böyle âlim bir baba ile asîl bir anaya mensup olan çocuk gelişti; büyüdü, Bir güneş gibi etrafa yaydığı ilim ışıklariyle. herkesin sevgisini, saygısını kazandı. Bu suretle, insanlık tarihinde, gururla andığımız koca Mevlâna Celâleddin-i Rumî oldu.

Celâleddin, babasından ilim tahsil ederken, bir yandan da ailesiyle birlikte şehirden şehre, beldeden beldeye dolaşıyordu. Bu arada Nişabur, Bağdat, Mekke, Medine, Şam, Halep, Malatya ve Erzincan gibi zamanın ilim merkezlerini gezdi. Henüz 24 yaşındayken de, babasını kaybetti.

Bir müddet sonra, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keybubad'ın davetine uyarak Konya'ya gitti; orada yerleşti. Orada âlimlerle

tanıştı. Onlardan büyük istifadeler sağladı. 35 yaşına kadar durmadan kitap karıştırdı; şiirler yazdı.

Celâleddin, asıl Tebriz'li Şems'le tanıştıktan sonra kendini buldu. Tebriz'li Şems çok ulu bir insandı. Celâleddin o sıralarda 38 yaşlarında bulunuyordu. İşte, bu büyük insanla tanışma Celâleddin'in önünde geniş ufukların açılmasına sebep oldu. Mevlevî'lik te böylelikle kurulmuş bulundu. Mevlevîlik bir nezih ve kibar tarikattir. (yoldur). Bu tarikatin tasavvuf ve felsefesini buraya sığdırmak mümkün olmaz. Yalnız biz, Mevleviliğin ne olduğu hakkında kısaca bilgiler vermeye çalışacağız.

Celâleddin Konya'da yerleştiği için Rumî lâkabını almıştı. İlminin çok yüksek oluşu sebebiyle de, kendisine **Mevlâna** deniliyordu. Mevlâna'nın kurduğu tarikat az zamanda genişledi; bütün İslâm ülkelerine yayıldı. Hattâ, Osmanlı Sultanları bile, zamanla Mevlevîliğe girdiler. İstanbul'da sayısız Mevlevî tekkeleri açılmıştı. Bunların içinde Galata, Haliçte Bahariye, Yenikapı'da Yenikapı Mevlevîhaneleri en ünlüleri arasında bulunuyordu. Haftanın belirli günlerinde, bu Mevlevî tekkelerinde âyinler yapılırdı. **Sema** denilen bu âyinlerde ney, kudüm, santur gibi musiki âletleri çalınırdı. Semahanede âyin yeri hazırlanır;Şeyh efendi postuna otururdu. Diğer Mevlevîler de ortaya gelirler; ellerini göğüsleri üzerine kavuşturup Şeyh efendinin önünde baş eğerlerdi. Sonra da tatlı musikinin ahengine uyarak dönmeye başlardı Mevlevîhanlar, Mevlâna'nın Mesnevîsinden parçalar okurladdı.

Mevlâna, ney'i çok severdi. Bu sazın yanık sesini, Allah'a olan içli yalvarışlara benzetirdi.

İşte, büyük Türk ve İslâm düşünürü Koca Mevlâna'nın kurduğu bu tarikate, Mevlevîlik adı verilmişti.

Zamanla bozulan tekkeler, cemiyetimiz için zararlı olmaya başladılar. Bu sebeple büyük Atatürk'ün işaretiyle Halifelik kaldırılırken, tekkeler de kapatılmış oldu.

MEVLİT :

Mevlit kelimesi, Arapçadan dilimize girmiştir. Doğuş, doğ-

ma ve bir kimsenin doğduğu yer anlamlarında kullanılır.

Fakat, bu kelime çoklukla, Peygamber Efendimizin doğuş menkıbesini anlatır. Halkın dilinde de «**Mevlût**» olarak söylenir.

MEVLÛT :

Büyük Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'in doğduğu gece Mevlûttur. Bu gece, kamer aylarından rebiyülevvelin on ikisine rastlar.

Müslümanların ekserisi, ölülerin ruhlarına Mevlût okuturlar. Bu okunan mevlûtlerden en iyisi Süleyman Çelebi'nin yazdığı eserdir. Bu eser, Hazret-i Muhammed'in doğumundan ölümüne kadar geçen bütün olayları, tatlı ve heyecanlı bir dille anlatır.

Mevlût camilerde okunduğu gibi, evlerde de okunur. Çağrılan davetliler abdest alırlar; temizlenirler. Bir salona otururlar. Hocalar, Mevlût hafızları başa geçer. Âyetlerle, hadîslerle Mevlût okunur; dualar edilir. Güzel sesli hafızların yanık sesleri, dinliyen mü'minlerin kalbini İslâmiyet ve Hazret-i Muhammed Aşkiyle yakar. Böylelikle, dinî bir topluluk olan Mevlûtte dinî hâtıraların tekrarı ile birlikte ölülerin ruhları da yâdedilmiş olur.

MEVSİMLER :

Dünyamızı anlatırken, yerkürenin 2 hareketi olduğunu incelemiştik. Bu hareketlerden biri **dünyamızın güneş etrafında dönmesi**, diğeri de, **dünyamızın ayni zamanda kendi ekseni etrafında dönmesi'dir.**

Yani dünyamız, güneş etrafındaki dönüşünü tamamlarken, durmadan kendi ekseni etrafında da döner.

Dünya, güneş etrafında bir elips çizer. Elips şeklinde olan bu yola biz, dünyanın yörüngesi adını veririz. Yörüngeden geçtiği farzedilen yüzeye de yörünge düzlemi denilir. Dünya, güneş

etrafındaki dönüşünü, tam 365 gün 6 saat 47 dakikada tamamlar ki, bu süreye de bir yıl demekteyiz.

Bu arada aklımıza «Acaba mevsimler nasıl oluyor?» diye bir soru gelebilir. Şimdi, bunu cevaplandırmaya çalışalım.

Dünyanın ekseni (kutuplardan geçtiği düşünülen hat) **yörüngeye 23°, 27′** (yirmi üç derece, yirmi yedi dakika) **eğiktir.** Bu eğiklik te hiç bir zaman değişmez; hep aynı kalır. İşte, dünya ekseninin yörüngeye eğik oluşu yüzünden;

1 — Mevsimler meydana gelir;

2 — Gece ile gündüz ayni uzunlukta olmaz.

Yerküre ekseninin yörüngeye eğik olması sebebiyle dünyanın güneşe olan durumu daima değişir. Bu bakımdan da güneş ışınları, dünyanın bazı yerlerine dik, bazı yerlerine de eğik gelir. Tabiatiyle güneş ışınlarını eğik alan yerler çok ısınmaz; buralarda kış mevsimi hüküm sürer. Güneş ışınlarını dik alan yerler, şüphesiz daha çok ısınacağından buralarda da yaz mevsimi devam eder. Yaz mevsiminin olduğu yerlerde, güneşin ışınları dik gelmekle beraber; buralarda günlerin gecelerden daha uzun olduğu görülür. Yazın, güneş çok erken doğar; geç batar. Bu münasebetle de, dünyayı ısıtma süresi artmış demektir. Kış mevsiminde ise, bunun aksinedir. Kışın, güneşin ışınları eğik gelmekle beraber; (kış mevsiminin devam ettiği yerlerde) dünyamız güneşi, çok az bir zaman içinde görür. Gündüzlerin çok kısa oluşu da, mevsimler üzerine etki yapar.

21 Martta güneşin ışınları, ekvator üzerine dik olarak düşmeye başlarlar. Bu suretle, Kuzey yarı küre ilkbahar mevsimine girer. Güney yarı kürede ise, tersine olarak sonbahar mevsimi başlar. Bu tarihte gece ile gündüz, dünyanın her yanında eşit uzunlukta olur. Kuzey yarı kürede ilkbahardan sonra yaz gelir. Güney yarı küre ise bu zamanda kış mevsimi içindedir.

Yazın başlaması 21 Haziran'a rastlar. 21 haziranda güneş ışınları Kuzey yarım kürede yengeç dönencesine (23° 27′ paraleli) dik gelirler. Artık, Kuzey yarım kürede gündüzler uzun, geceler kısadır. Güney yarım kürede ise, bunun aksi bir durum vardır. Kuzey kutup daireleri üzerindeki memleketlerde ise

güneş, 24 saat hiç batmaz. Aksine olarak, güney kutbu daireleri üzerindeki yerlerde de, gece 24 saat sürer. Aradan 3 ay geçer. 23 Eylûl gelir. 23 Eylûlle beraber kuzey yarım kürede sonbahar güney yarım kürede de, ilkbahar başlamış olur. 23 Eylûl tarihinde, dünyanın her yanında gece ile gündüz tekrar eşitleşir.

21 Aralıkta güneş ışınları, güneş yarım küresinde oğlak dönencesine (23° 27′ paraleli) dik düşmeye başlar. Böylece, kuzey yarım kürede kış başlarken, güney yarım küre memleketleri yaza kavuşurlar.

Bu suretle, her iki yarım küredeki mevsimler, günlerin uzayıp kısalması durmadan birbirini kovalamış olur.

Eğer, dünyanın ekseni yörüngeye dik olsaydı, ne olurdu? O zaman da mevsimler olmazdı. Gece ile gündüz de, dünyanın her yerinde 12 saat kalırdı.

Bu duruma göre ekvatorda daima yaz, kutuplarda daima kış, dönencelerde de daima bahar iklimleri hüküm sürerdi.

Bugün ekvatorda 4 mevsim değil, bahar ve yaz olmak üzere 2 mevsim vardır.

Mevsimin asıl anlamından başka bu kelime, daha başka anlamlarda da kullanılır.

Bir şeyin zamanına, o şeyin mevsimi denilir. Kiraz mevsimi, karpuz mevsimi, deniz mevsimi dediğimizde, aklımıza ilk gelen kirazların. karpuzların yetiştiği zamandır. Deniz mevsiminde de yüzülür; deniz sporları yapılır.

MEVZU :

Mevzu kelimesinin Türkçe karşılığı konudur. Dersimizin mevzuu dediğimiz zaman dersimizin konusu; daha doğrusu dersimizde çalışıp öğrenmemiz gerekli olan yeri hatırlarız.

Mevzuun tam mânası da konulmuştur. Masanın üzerine mevzu eşya, masanın üzerine konulmuş eşya anlamını taşır.

MEXİCO (Bak: Meksiko)

MEYDAN:

Dolayında yapılar bulunan geniş düzlüklere **meydan** denir. Meydan, düz ve üzeri açık yer anlamına gelir. Büyük şehirlerimizde, Cumhuriyet Bayramları ile sair Millî bayramlarımız törenlerinin yapıldığı düzgün meydanlar vardır.

Ayrıca, **muharebe meydanı** sözü ile de, birbirine düşman iki ordunun boğuştuğu yeri hatırlamış oluruz.

Meydan, ortalık mânasına da gelir. «Geldik ama, meydanda kimseyi göremedik.» cümlesinde kullanılan «meydanda» sözü, ortalıkta kelimesinin yerini tutmaktadır.

Mecazî mânada meydan kelimesi, zaman anlamına geçer. «Kardeşim acelen ne? Daha meydanımız var.» cümlesinde kullanıldığı gibi.

Meydana çıkmak, ortaya atılmak anlamını taşır. «Kendisine güvenen varsa, meydana çıksın!» cümlesinde olduğu gibi.

Meydana çıkmak, **meydana gelmek**, yetişmek, olgunlaşmak sözlerinin yerlerini tutar. Bir işi açığa vurduğumuz zaman da, o sırrı meydana vurmak veya meydana çıkarmak sözleriyle anlatmış oluruz.

Meydan okumak deyimi ile düşmanımızı, korkmadan kavgaya çağırmış oluruz.

«Bu işlere. hep sen meydan veriyorsun.» cümlesindeki **meydan vermek** mastarı, fırsat vermek mastarının yerini tutmuştur.

MEYVALAR: (Faydaları, pişmiş ve çiğ meyvalar, konserveler. pekmez ve pestiller, meyva kurutulması ve ezmeleri) :

Kavun, karpuz, üzüm, armut, ayva, nar, incir, çilek, kiraz, vişne, erik, portakal, mandalina, elma gibi bitkilerin yetiştirdiği yemişlere genel olarak meyva denir.

Yukarıda açıkladığımız meyva çeşitleri arasında, adını saymadığımız daha pek çok yemiş cinsleri de bulunur.

Memleketimiz meyva çesitleri bakımından çok zengin bir ülkedir. Hemen hemen yurdumuzun her bölgesinde ayrı mevsimlerde yetişen meyvalara sahibiz. Dünyanın en iyi üzümleri,

en tatlı incirleri Türkiye'de çıkar. Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen fındıklarımızın eşi yoktur. Meyvaların bir kısmı taze iken, bir kısmı da kuru olarak yenilir.

Ankara'nın armudu, İzmir'in inciri ve üzümü meşhurdur. İyi cins elmalar Amasya'dan, Gümüşhane'den ve Sapanca'dan çıkar. Bursa'nın şeftalisi ve kestanesi her yerde aranır. Tekirdağ'ın karpuzu, Kırkağaç'ın kavunu ün salmıştır. Malatya'nın ballı kayısılarına doyum olmaz. Alanya, Dörtyol, Mersin ve Fenike portakalları emsalsizdir. Bodrum'un mandalinası; Yarımca'nın kirazı; Giresun'un fındığı, İstanbul'un cevizi, ayvası ve çileği; Hatay'ın şekerpare denilen kayısısı pek ünlüdür.

Günden güne gelişen meyvacılığımız memleketimize çok para kazandırmaktadır.

Bir çok yabancı ülkeler pazarlarında Türk meyvalarını ararlar.

Meyvaların faydaları :

Bol miktarda vitamin, şeker ve madensel maddelerle yüklü olan meyvalar, en önemli yiyeceklerimiz arasında yer alır.

Meyvalar, sindirimi kolaylaştırırlar, barsaklarımıza yumuşaklık verirler, sindirim organlarımızın daha rahat çalışmasını sağlarlar. Ayrıca, vücudumuzun su ihtiyacını da, çok meyva yemekle karşılarız. Meyvaların bütün bu faydalarından başka, en önemli bir faydası da vücut sağlığımıza olan besin değerleridir. Meyvaların içinde bulunan şeker, tabiatın kendi yaptığı şekerdir. Bu şeker, şüphesiz ki, bakkaldan aldığımız şekere benzemez. Bakkaldan alınan şeker, o hale gelinceye kadar, bir çok işlemlerden geçer; bu arada yüksek ısı derecesinde kaynar. Böylelikle, içinde mevcut bulunan bir çok değerler yok olur.

Halbuki incirin, üzümün şekeri hiç bir elin değmediği; tabiatın imal ettiği en tabiî şekerdir. Bal gibi.

Meyvaların olgunlaşması için, güneş ışığına da çok ihtiyaç vardır. Böylece, olgun bir meyvanın dokusunda, güneşten alınmış canlı atomlar bulunmaktadır. Bu atomların varlığı, insan organizmaları için hayatî değerler taşır.

Meyvalar, kalori bakımından da değerlidirler; proteince de zengindirler.

Gözlerimizi parlatan, derimizi yumuşak tutan ve hastalıklara karşı vücudumuzu kuvvetli bulunduran «A» vitamini hemen hemen bütün meyvalarda vardır.

Havuç, patates, kayısı, elma gibi maddelerin içinde bilhassa çoktur.

Kalbimizi ve sinirlerimizi kuvvetlendiren. bizi kabızlıktan kurtaran «B» vitaminleri ceviz, fındık ve sair meyvalarda çok miktarda mevcuttur.

Vücut organlarımızı kuvvetlendiren, gençliği arttıran, diş etlerinin sağlığını koruyan «C» vitamini ise; limon, portakal, mandalina, turunç, çilek gibi meyvaların içinde çoktur.

Kemiklerimizi geliştiren, vücudumuza gerekli kireci sağlıyan «D» vitamininin büyük kısmını yine meyvalardan alırız.

Bizi yaşlılık hastalıklarından uzak tutan; astım, şeker, kalp rahatsızlıklarından koruyan ve kanseri önliyen «E» vitamininin kaynağı yine meyvalardır.

Kan dolaşımını düzenliyen, damarların sağlığını arttıran «F» vitaminini meyvalardan alırız. Ayrıca, yaşamamız için, şart olan calcium (kalsiyum) fosfor, demir ve iyod gibi minerallerin çoğu yediğimiz türlü meyvalarda bol bol vardır.

Pişmiş ve çiğ meyvalar :

Meyvaları bol su ile yıkadıktan sonra çiğ yemelidir. Sert olanlarını rendelemelidir. Meyvaları uzun zaman tutmak ta doğru olmaz. Komposto, reçel hoşaf gibi; meyvaları kaynatmak veya pişirmek suretiyle yapılan besinler, gereken faydayı sağlamazlar. Çünkü, kaynatılan meyvaların içindeki canlı atomlarını ve vitaminlerin çoğu yok olur. Meyvalar çiğ yendiği gibi taze iken çıkarılan sularından da faydalanmak mümkündür. Meyva suları sindirim organlarımızı yormadan, az bir zaman içinde kanımıza karışır. Dolayısiyle kalbimiz büyük bir enerji sarfetmekten kurtulur.

Elma suyunun içinde çok miktarda «A» ve «B» vitaminle-

ri, az miktarda da «C» vitamini bulunur. Mineraller bakımından oldukça zengin sayılan elma suyu vücut için eşsiz bir kuvvet kaynağıdır.

İçinde A, B, C vitaminleriyle bütün mineralleri bulunduran üzüm suyu kabızlığı önler, fazla şişmanlığı giderir, vücuda kuvvet ve enerji sağlar.

Meyvaları iyice temizledikten sonra bazan soyarak, bazan da kabukları ile yeriz. Şüphesiz ki, bazı meyvaların kabukları vitamince zengindir. Ne olursa olsun, meyvaları kaynatmadan yemeğe alışmalıyız. Besinlerimiz arasında da meyvalara büyük bir yer ayırmalıyız. Genç, dinç ve kuvvetli kalmanın tek sırrı; bol, bol taze meyva yemektir. Bunun için de, mutlaka pahalı meyvaları almak gerekmez. Ucuz ve kesemize elverişli meyvalar hemen hemen her zaman bulunabilir.

Konserveler :

Konserveler sebze ve meyvalardan yapılır. Konserve yapılan sebze ve meyvalar,bozulmadan, uzun zaman saklanabilirler. Biz burada, meyva konservelerinden bahsedeceğiz.

Konserve için hazırlanan meyvalar önce güzelce yıkanırlar. Bu suretle temizlenmiş meyvaları sağlam teneke kutulara dizer, yerleştiririz. Üzerine de, (üste çıkıncaya kadar) su koyarız. Bu şekilde hazırlanan kutuların kapakları kapanıp lehimlenir.

Yalnız, lehimleme işini yaparken, kapağın üzerinde mutlaka bir deliğin bırakılması icabeder.

Bu işi de tamamladıktan sonra, konserve kutusunu ateşin üzerine koyarız. kutu ısınınca, kutu içindeki hava da dışarı çıkmış olur. Havanın boşaltılması işlemi sona erince, deliği lehimleriz. Bu suretle de, hava ile kutu içindeki meyvaların ilişkisi tamamen kesilir. Havasız kablar içinde saklanan meyvalar, çürümeden tazeliklerini uzun zaman muhafaza ederler. Meyvaları bozan havanın etkisiyle, hava içinde mevcut bulunan mikroplardır.

Konserve haline getirilmiş meyvaların besin değerleri hayli

azalmış sayılır. Bunlar, vitamin bakımından da çok fakirleşmiş bulunurlar. Meyvaları konserve yapmakla, bu gibi besinleri mevsiminden önce veya sonra yemek imkânını sağlamış oluruz.

Bununla beraber konservecilik, meyvacılığın gelişmesinde önemli bir rol oynar. Ayrıca, milletimize ekonomik faydalar sağlar.

Turşular :

Meyvaların su yüzeyine çıkmaması için kavanozun içine teşular da yaparız. Turşular sofrada iştah verici yiyecekler olarak kullanılır. Hemen hemen bütün meyvaların turşusunu yapmak mümkündür. Bunun için önce meyvaları temizlemek gerekir. Bol su ile yıkanan meyvalar kavanozlara konulur. Bunların üzerine çıkıncaya kadar su dökülür. Bu suyun tuzlu olması şarttır. Tuzlu su yerine, tuzlu sirke de kullanılabilir. Hattâ sirkeye bastırılmış turşular daha makbuldür.

Meyvaların su yüzeyine çıkmaması için kavanozun içine temiz bir tahta, bunun üzerine de ağırca bir taş koymamız faydalı olur. Çünkü su üzerinde yüzen meyvalar hava ile temas edeceklerinden çabucak çürürler.

Tuzlu sirke veya tuzlu su, meyvaların bozulmasını önler. Bu gibi sıvılar içinde çürütücü mikroplar faaliyet gösteremezler.

Turşunun az veya çok yenilmesi, vücudumuza hayatî faydalar sağlamaz. Bilâkis turşular zararlı besinlerden sayılırlar.

Pekmez ve pestiller :

Pekmez, en ziyade üzümden yapılan bir yiyecektir. Yurdumuzun üzüm yetiştirilen bölgelerinde, pekmez yapanlar da çoktur. Pekmez, bağı olan köylümüzün başlıca tatlısını teşkil eder.

Pekmez yapılacak üzümler, temiz bir kaba konulup sıkılırlar. Meydana gelen üzüm suları süzülür. Üzüm suyunun içine, biraz pekmez toprağı atılır. Böylece, kestirilen üzüm suyu, ateşte kaynatılır. Bütün bu işlemlerden sonra, pekmez yapılmış olur.

Meyvalardan «pestil» adı verilen ezmeler de yapılır. Olgun-

laşan meyvalar ezilirler; kaynatılırlar. Bundan sonra da çarşaflara dökülen bu meyva ezmeleri, güneşte kurutulmaya bırakılır. İyice kuruyan pestiller, parçalara bölünerek torba ve kutulara yerleştirilir. Pestil, en çok kayısı ve erik gibi meyvalardan elde edilir.

Meyva kurutulması ve ezmeleri :

Meyvalar tazeyken yenildikleri gibi, kurutulurlar da... Üzüm, incir, kayısı, zerdali, armut, elma, dut gibi meyvalar güneşe serilip kurumaya bırakılır. Kuruyan meyvalar torbalara, sandıklara yerleştirilir; kışın yenmek üzere saklanır.

Kuru meyvacılık en çok Ege bölgesinde yapılmaktadır.

Ezmelerin nasıl yapıldığını, pestil konusundan öğreniniz.

Sirke :

Üzüm suyunun içine biraz sirke mayası katılarak sıcak bir yerde muhafaza edilirse, elde edilen sıvıya **sirke** adı verilir.

MEZAR :

Ölünün gömüldüğü yere **mezar** adı verilir. Mezar kelimesinin diğer bir karşılığı da kabirdir. Mezarların çok bulunduğu yere **mezarlık** denir.

Mezarları **mezarcılar** kazar. Mezarlıklar ekseriya şehir dışında yapılır. mezarlıklara dikilen selvi ağaçları, mezarlık kokularını temizler.

MEZBAHA :

Kasaplık hayvanların kesildiği yere **mezbaha** denir. Mezbahalarda sığır, koyun, keçi cinsinden hayvanlar kesilir. Buraları, muntazam ve sağlık şartlarına elverişli olarak yapılmıştır. Kesilmeye getirilen hayvanları, önce baytar, (veteriner) muayene eder. Sağlamları kesime ayırır; hastaları kestirmez. Kesilen heyvanlar, mavi mühürlerle mühürlenir. Kamyonlara yük-

letilerek şehir içinde bulunan kasaplara yollanır.

Modern mezbahalarda hayvanların kanından da faydalar sağlanır. Bu gibi yerlerde bulunan soğuk hava depolarında, kesilen etler, uzun zaman muhafaza edilebilirler.

Mezbahaları şehir belediyesi işletir. Buraları, belediyeler için gelir kaynağı sayılırlar.

MEZOPOTAMYA :

Bugün İran yaylâlarının batısına düşen ve Arap yarımadasının kuzey doğu köşesinde bulunan ülkelere **Mezopotamya** adı verilir. Mezopotamya, yurdumuzun güney doğu yönünde yer alır. Burasını Fırat ile Dicle nehirleri sular. Zaten, Mezopotamya kelimesi, «iki nehir arası» anlamına gelmektedir. Fırat ile Dicle nehirlerinin kaynakları Türkiye'dedir. Doğu Anadolu yaylâlarından çıkan bu nehirler güneye akarlar. Arap çöllerine girerler. Dicle, Nusaybin'den sonra Irak topraklarında akmaya başlar. Doğudan, İran'ın batı dağlarından aldığı Büyük Zap, Küçük Zap, ve Diyale kollariyle genişler. Bağdat'dan geçer; Korno'ya varır.

Fırat nehri, Murat, Tuzlasuyu ve Karasu kollarının Keban yakınında birleşmesiyle meydana gelir. Bu üç kol da, doğu Anadolu yaylâlarından doğarlar. Fırat, Keban kasabasını geçtikten sonra, güneye doğru gider. Bu arada bir çok kıvrımlar çizerek Birecik'in güneyinde topraklarımızdan ayrılır. Suriye toprakları içinde akışına devam eder. Nihayet, Suriye topraklarını da geride bırakarak Irak'a girer. Irakta, birbirlerine paralel olarak akmakta devam eden bu iki nehir, Bağdat şehri civarında yaklaşırlar. Sonra tekrar, güneye doğru yol alırlar. Fırat ile Dicle nehirleri, Korna kasabasında birleşirler. Şattularap adını alarak Basra'dan da geçtikten sonra Basra körfezine dökülürler.

Fırat ile Dicle'nin suladığı Mezopotamya topraklarında bugün, Irak devleti bulunmaktadır. Mezopotamya, eski Yunanlılar tarafından verilmiş bir isimdi. Tarihin ilk çağlarından beri çok bereketli olan bu topraklarda çeşitli medeniyetler kurulmuştur.

Mezopotamya, geniş düzlüklerden ibarettir. Eğer buradan, Fırat ile Dicle akmamış olsaydı, Mezopotamya baştanbaşa kızgın kum çölleriyle dolu bulunacaktı. Bu iki nehir, Mezopotamya'da, iki can damarı halindedir.

Fırat ile Dicle nisandan itibaren taşmaya başlarlar. Yayıldıkları ovalarda kalın bir mil tabakası bırakırlar. Sular çekildiği zaman ekilen topraklardan âdeta bereket fışkırır.

Çok eskiden Fırat ile Dicle, ayrı yataklar halinde Basra körfezine dökülüyorlardı. Getirdikleri çöküntülerle taşıdıkları topraklarla ağızlarını doldurdular. Yüzyıllar sonra da kendiliklerinden birleştiler. Şat adını alarak, büyük ve geniş bir akarsu halinde Basra körfezine akmaya başladılar.

Mezopotamya, Yukarı Mezopotamya ve Aşağı Mezopotamya olmak üzere ikiye ayrılır.

Fırat ile Dicle'nin birbirlerine yaklaştıkları Bağdat bölgesinden, Türkiye sınırlarına kadar uzanan düzlüklere; Yukarı Mezopotamya adı verilir. Buraları, Anadolu yaylâlarına doğru basamak halinde yükselirler.

Aşağı Mezopotamya ise, Fırat ile Dicle'nin birbirlerine yaklaştıkları yerden güneye doğru, Basra körfezine kadar uzanan geniş ve alçak düzlüklerdir. Dünyada, toprağı kanallarla sulama usulü ilk olarak Mezopotamya'da tatbik edilmiştir. Bunu da atalarımız olan Sumerler yapmıştı.

Tarihin ilk çağlarında, Aşağı Mezopotamya'da ve Yukarı Mezopotamya'da bir çok devletler kurulmuştur. Buraları, en eski medeniyet merkezleri arasında yer alır.

Milâddan 4 bin yıl önce, Aşağı Mezopotamya'da Sumer, Kalde ve Akad devletleri ayrı medeniyetler yaşamışlardı. Yukarı Mezopotamya'da da Asurlular hüküm sürmüştü. Bu devletleri, kelime sıralarında anlatmış bulunuyoruz. Oralara bakarak inceleyiniz.

MEZURA :

Mezura, şerit metreye verilen isimdir. Mezurayı terziler,

kunduracılar kullanır. Bu, yumuşak bir dokumadan yapılmıştır. Üzerinde santim ve milim bölümleri vardır.

MIH :

Mıh, çivi anlamında kullanılır. Eskiden dilimizde çok kullanılmakta olan bu kelime şimdi yerini, çivi kelimesine bırakmıştır.

MIHLADIZ: (Bak: Mıknatıs):

MIHLAMAK:

Mıhlamak, çivilemek demektir.

«Babam kapıyı mıhladı.» cümlesiyle, babamın kapıyı çivilediğini anlatmış oluyorum.

Mecazî mânada mıhlamak, br kişiyi yerinden ayırmamak, uzaklaştırmamaktır.

Ayrıca, bıçakla saplamaya; kama ile vurmaya da «mıhladı» denilir.

MIKNATIS:

İğneleri, maden tozlarını kendine çeken demir çubuklara mıknatıs denir. Mıknatıslar uzun çubuk şeklinde olduğu gibi, at nalı şeklinde de bulunurlar. Mıknatısın uçlarına kutup adı verilir.

Her mıknatısta 2 kutup vardır. Mıknatıs kutuplarından biri negatif (menfî), diğeri de pozitif (müspet) tir. Kolayca ayırdedilsin diye pozitif kutup kırmızıya, negatif kutup ta maviye boyatılır. Pozitif kutup (N), negatif kutup (S) harfleriyle gösterilir.

İki türlü mıknatıs vardır:

1 — **Tabiî mıknatıs**, bunlar topraktan çıkan mıknatıslı demirlerdir.

2 — **Yapma mıknatıs,** bunlar sonradan yapılırlar. Eğer, bir demir çubuğu tabiî mıknatısa sürtersek, bir yapay mıknatıs elde etmiş oluruz. Ayrıca, bir demir çubuğu izole telle sarıp bu telden elektrik akımı geçirirsek, yine bir mıknatıs yapmış oluruz. Hattâ, böyle mıknatıslara elektrik mıknatısları da denilir.

Mıknatıs yaptığımız çubuk çelik ise, mıknatıslığı pek çabuk geçmez. Çelik olmayan mıknatısların çekicilik özelliği uzun zaman sürmez.

Mıknatıs kutupları arasında daimî bir elektrik akımı vardır. Bu akımın yönü, daima (N) kutbundan (S) kutbuna doğrudur. Bir mıknatıs çubuğunu, kolay dönebilir bir şekilde bir iğnenin üzerine iliştirirsek kutuplardan biri daima kuzeyi, diğeri de hep güneyi gösterir. Bu deneyi daha basit bir şekilde, yani mıknatıs çubuğunu ortasından ipe asmak suretiyle tekrarlasak sonuç yine ayni olur.

Ayni kutupları biribirine yaklaştırırsak, bu kutuplar yekdiğerlerini iterler. Fakat, ayni kutupları birbirine yaklaştırırsak, bu kutuplar birbirlerini çekerler.

Serbest dönen bir mıknatıs çubuğunun bir ucu kuzey yönünü, diğer ucu da güney yönünü gösterir, demiştik. Bunun niçin böyle olduğunu elbette düşünmüşsünüzdür. Acaba, mıknatıs kutuplarından biri kuzeyi, diğeri güney yönünü niçin ve neden gösteriyor? Bunu öğrenmek istemez misiniz? Elbette ki istersiniz. Bunun sırrı, kuzey ve güney kutupta yığılı bulunan tabiî mıknatıs madenlerdir.

Mıknatıs, elektrikçilikte, mekanikte, endüstride çok işe yarayan bir maddedir.

MISIR:

Mısır, Afrika devletlerinden biridir. Kıt'anın, kuzey doğu köşesinde yer alır. Cumhuriyetle yönetilen Mısır devletinin doğusunun Kızıldeniz, Ürdün ve Filistin; kuzeyini Akdeniz;

Kahramanlık Hikâyeleri:

KARA FATMA

1877 yılının ekim ayı ilk günleriydi. Moskoflar Erzurum kapılarına kadar gelmişlerdi. Ahmet Muhtar Paşa çok üzgündü. Sabahleyin erkenden kapısı vuruldu:

— Gel!

Emir subayıydı.

— Moskofların bir elçisi geldi paşam.

— Gelsin.

Emir subayı çıktı, elçi ile içeri girdi.

— Ne istiyorsunu?

— Erzurumu! Bu güzel şehrin harap olmasını istemezseniz; şimdiden teslim edin.

— Dedelerimin kanlariyle sulanmış bu mutlu toprakları; hepimizin teker teker canını almadıkça bir karışını elde edemezsiniz. Sonuna kadar dayanacağız.

Savaş büsbütün kızıştı. Tabyalardaki askerlerimiz kahramanlık örnekleri gösteriyorlardı. Fakat bütün çalışmalarına rağmen Topdağı çevresindeki 2 ve 3 numaralı tabyalar düşman eline geçmişti. Çok tehlikeli bir gedik açılmıştı.

Bu haberi alınca Muhtar Paşanın üzüntüsü arttı. Taze kuvvetlere ihtiyacı vardı. Sağlamak için zaman lâzımdı. Gerekli kuvveti şehirden derlemek kaabil değildi. Savaşa elverişli bütün erkekler silâh altındaydı.

Ne kadar bulabilirse, o kadarını derlemek kararı ile halkı topladı. Durumu anlattı. Üzüntüsünü belirtti. Genç bir kadın karşısına dikildi:

— Hayıflanma Paşa! Türkün kadını, kızı da, eri kadar savaşır. Bana Kara Fatma derler. Şimdi kızı kızanı toplarım.

O gece bütün şehir halkı; ellerinde baltalar, diğrenler, beller, yabalarla dövüştüler. Topdağı tabyalarından düşmanı attılar.

Bayrağımız, şehitlerle bezenmiş tepelerde dalgalanmağa

başladı. Yedi yerinden yaralı Kara Fatma onun nazlı dalgalanışını övünçle seyretti.

— Dalgalan benim şanlı bayrağım. Kanım, canım fedâ sana. Dedi. Ruhunu teslim etti.

Tarihî Fıkralar:

PABUÇLARIN DEĞERİ

Salâhattin Eyyûbî, Bağdattan elçi olarak gelmiş bulunan devrin din adamı Cenabı Sadrettin'i uğurlarken saygı göstermiş olmak için; pabuçlarını çevirir. Vezirlerden biri, sultana yaranmak emelile:

— Hoca Efendi Hazretleri! Pabuçlarınıza sultanın eli değdi. Değerleri yüceldi. Artık onları ayakta değil, başta taşımak, taç etmek gerek, der.

Olgun adam, sükûnetle cevap verir:

— Haklısınız. Ben en değerli şeylerimi dostlarıma hediye etmekten haz duyarım. Buyurun, pabuçlarımı size veriyorum. Gereği gibi kullanın.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 Mart 1955, Cuma — Sayı: 64 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

M-12

Bunları biliyor musunuz?

MEŞHURLARIN HASTALIĞI

Tarihteki meşhur kimselerden oldukça önemli bir kısmı sar'alı idiler. Meşhur sar'alılar arasında Roma diktatörü Julius Cesar, Napoléon Bonaparte ve İngiliz şairi Lord Byron da vardır.

Sar'a; zamanımızda bir Amerikalı doktorun gayretleri ile, tedavi edilebilir hale gelmiştir.

AMERİKANIN İLK KÂŞİFLERİ KİMLERDİR?

Hepiniz Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfettiğini okumuşuzdur. Acaba hakikat bu mudur?

Aslında Kuzey Avrupa'lı olan ve «Viking» adı verilen yağmacı denizciler; 1000 senesinde Norveç'ten İzlanda'ya, oradan da Amerikaya gitmişlerdir. Bütün bunları Kuzeylilerin «Saga» adı verilen efsanelerinden öğreniyoruz.

KÖPEK BALIĞININ DÜŞMANLARI

Denizlerin en müthiş canavarı olan köpek balığının da hakkından gelen düşmanları vardır. Barrakuda adı verilen ve köpek balığına nazaran çok ufak olan balıklar, köpek balıklarını parçalarlar.

Diodon adı verilen balık ise çok hilekârdır. Diodonlar ağızlarından bir sıvı çıkarır. Bu sıvı, köpek balığını körleştirir ve yaklaştırmaz. Buna rağmen köpek balığı Diodon'u yutarsa; bu işten sadece köpek balığı zararlı çıkar. Diodon, köpek balığının midesinde iken, onda karın ağrıları yapar. Bu yetmiyormuş gibi Diodon, mide içinde gittikçe şişer ve sert dikenleriyle köpek balığını delerek kurtulur. Tabiî bundan sonra köpek balığı yaşamaz.

batısını Libya Kırallığı toprakları; güneyini de Sudan arazisi çevirir.

Mısır'ın yüz ölçümü 999.354 kilometre karedir.

Yüzey şekilleri :

Türkiyeden biraz daha geniş olan Mısır arazisi, baştan başa taş ve kum çölleriyle kaplıdır. Yalnız, Kızıl Deniz kıyılarında yükselen dağlar, memleketin doğu taraflarını arızalandırmış olur. Bunlar arasında 2280 metre yüksekliği bulan Cebeli Zebra ile 2602 metreye varan Sina dağları en önemli tepeleri teşkil eder. Fakat, Mısır topraklarının %65 i yine kum ve taş çöllerinden ibarettir. Kum tepeciklerinin yüksekliği esen çöl fırtınalarına göre daima değişir. Bazan 100 metre yüksekliğe varan kum yığınları hariç tutulursa, Mısır düzlüklerinde hemen hemen hiç bir engebeye rastlanmaz.

Nil nehrinin yatağı, güneyden kuzeye doğru, memleketin doğu yönü boyunca uzanır. Bu vadi üzerinde bazı çukurlar, çöküntüler göze çarpar. Bereketülkarun gölü ile Siyva vahası bu çöküntülerden bir kaçıdır.

Çöllerin ötesinde, berisinde sızan su boylarında, vahalar bulunur. Bu vahalarda hayat izlerine daima tesadüf edilir. Feyum, Siyva, Bahariye, Dâkile, Hârice ve Farafra, belli başlı vahalar arasında yer alırlar.

Iklim :

Mısırda, çöl iklimi hüküm sürer. Yazlar hem sıcak, hem de çok kuraktır. Kışlar ise ılıktır. Yağışlar çok azdır. Yıllık yağış ortamı 35 cm. yi geçmez.

Yaz mevsiminde çöllerin yakıcı sıcağına karşılık, deniz kıyılarında serin meltemler eser.

Mısır ikliminin en elverişli bölgeleri Akdeniz boylarıdır.

Akarsular :

Mısıra hayat veren Nil'dir. Nil, memleketin yegâne akar

suyudur. Bu nehir, geçtiği yerlere bereket saçar. Eğer Nil olmasaydı, Mısır bugünkü canlılıktan mahrum kalırdı. Milyonlarca insanın barındığı bir memleket olamazdı.

Nil, Ekvatör bölgesinde bulunan Viktorya gölünden çıkar. Batıdan Bahrülarap ve Bahrülgazal kollarını alır. Doğudan da Habeşistan'dan gelen Mavi Nil, Albara sulariyle beslenir. Libya ve Nübye çöllerini aşar. Mısır topraklarına ulaşır. Uzun çöllerden geçmesine ve buharlaşmalarla çok su kaybetmesine rağmen, yine de cılızlaşmaz. Bunun sebebi, Habeşistan dağlarındaki karların erimesi ve tropikal bölgedeki yağışların bolluğudur.

Nil, Haziran sonlarında taşmaya başlar. Eylûl ve Ekimde çevresine yayılır. Her tarafı sular altında bırakır. Aralık ayında tekrar yatağına çekilir, Hazirandan Aralık ayına kadar süren taşma müddetinde Nil'in, etrafına yaydığı alüviyon miktarı 300 milyon metre küb tasarlanır, (tahmin edilir). İşte, yayılma süresinde, dolaylarındaki arazide bıraktığı bu alüviyonlar, toprağı tarıma çok elverişli bir duruma sokar. Ayrıca, açılmış bulunan kanallarla da topraklar istenildiği zaman sulanmaktadır. Bunu temin düşüncesiyle Nil'in üzerinde büyük barajlar yapılmıştır. Mısır'ın canlı yeri delta kısmıdır. Deltanın genişliği 2600 km. yi bulur.

Milâddan önceki devirlerde Mısır, eski medeniyetlerin beşiği olmuştu. Bunda da, Nil'in payı büyüktür.

Bitki örtüsü :

Mısır, bitki ve hayvan çeşitleri bakımından zengin sayılmaz. Bitki canlılığına, ancak su boylarında rastlanır. Vahalarda, en çok hurmalıklara tesadüf olunur. Mısır'ın kuzey doğu köşesini teşkil eden Sina yarımadası, kısmen otluk ve çalılıklarla örtülüdür. Bu otlaklarda tilkiler, sırtlanlar dolaşır; dağ keçileri gezinir. Mısır sınırları arasında uzayan çöllerin misafirleri de, gazallarla çakallardır.

Şehirler ve nüfus :

Mısır'ın nüfusu 19,423,000 i bulur. Kilometre kareye ortalama düşen insan sayısı «20» dir.

Nüfusun pek büyük kısmı Nil vadisi ile delta üzerinde toplanmıştır. Deltada, km2. ye 400 kişi isabet eder.

Bugünkü Mısır halkının ataları eski Mısır'lılardır. Nüfusun ekseriyetini Fellâhlar teşkil eder. Fellâhlar, eski Mısır'lılardan inme insanlardır. Beyaz ırka mensupturlar. Fellâhlar toprakla uğraşırlar, tarım yaparlar. Ayrıca, çöllerde dolaşan bedevîler de vardır. Mısırın güneyini çeviren Sudan topraklarında, zenciler yaşar. Büyük şehirlerde Türk, Yunan, Ermeni, İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yahudi gibi azınlıklar barınır.

Mısır Cumhuriyetinin baş şehri Kahiredir. Kahire 2.100.506 nüfusu ile güzel ve modern bir şehirdir. İskenderiye, Dimyat, Tanta, Süveyş büyük şehirlerin başında gelirler

Tarım :

Mısır, bır tarım ülkesidir. Tarım yapılabilen toprakların genişliği, 30.000 kilometre karedir. Toprak ürünleri arasında pamuk, pirinç, buğday, arpa, patates, darı, şeker kamışı, soğan, keten, yonca ve bakla başlıcalarını teşkil eder. Nil nehrinin taşması, toprakların baraj ve kanallarla sulanması Mısır ziraatinin zenginleşmesine sebep olur.

Hayvancılık :

Mısır'da hayvancılık ta ileridir. Bilhassa koyun, keçi, manda, domuz, at, sığır, merkep, katır ve deve sürülerine çok rastlanır.

Maden ve endüstri :

Mısır'da maden pek azdır. Sina yarımadasında fosfat, manganez ile Süveyş güneyinde petrol vardır.

Mısır endüstrisinin büyük bir kısmı, Kahire çevresindedir.

Bunlar da un, makarna, şeker, ipekli ve pamuklu dokuma fabrikalarıdır.

Ticaret :

Mısır ticaretinin çoğunu İngiltere, İtalya, Fransa, Türkiye ve A.B. Devletleriyle yapar. Pamuk, pamuk tohumu, şeker, pirinç, canlı hayvan satar. Dokuma, ilâç, her türlü makina, çay, kahve, elektrik malzemesi, tütün ve maden kömürü alır.

Mısır'ın ticaret gemileri tonajı 108 bin tonu bulur. Demiryollarının uzunluğu da 4 bin kilometredir. Hele, Akdeniz ile Uzakdoğu yolunu kısaltan Süveyş kanalı Mısır'a ayrı bir canlılık verir.

Tarih :

Mısır, dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Bugün binlerce turist tarafından gezilen Cize piramidleri, eski tapınaklar eski devirlerden kalma hâtıralardır. Mısır 1517 tarihinde, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı ülkelerine katılmıştı. 1811 de Sultan İkinci Mahmut zamanında Kavalalı Mehmed Ali Paşanın gayreti ile serbest bir vilâyetimiz haline geldi. Birinci Cihan Savaşı (1914 - 1918) içinde de. İngilizlerin himayesine girdi. Sonraları bağımsızlığını kazanan Mısır, bugün Cumhuriyet idaresi ile yönetilmektedir.

Mısır :

Mısır, buğdaygillerden (tahıl) bir bitkidir Kuvvetli ve sulak toprakları sever. Kalın ve uzun gövdelidirler. Yaprakları büyüktür. Çiçekleri, tepede salkım halinde sallanır. Koçan adı verilen somaklarının üzerinde sarı renkli taneler sıralanır ki, bunlar, mısır ürünüdür.

Mısıra, mısır buğdayı da denilir. Mısır, tahıl bitkilerinin en iri tanelisidir.

İlkbaharda, derin sürülen topraklara ekilen mısır taneleri zamanla çimlenir; büyür. Birkaç defa çapalanan kökler toprakla boğazlanır.

Mısır buğdayı gübreli, sulak toprakları çok sever, sıcak havada çabucak gelişir. Memleketimizde mısır buğdayı yetiştirilen yerlerin başında, Doğu Karadeniz Bölgesi gelir.

Mısır buğdayı çeşitli işler için kullanılır. Öğütülerek elde edilen unundan ekmek yapılır, mısır ekmeği sarıdır. Ayrıca, mısır unundan çorba ve kaçamak denilen bir nevi yiyecek yapılır. Mısır unu çok besleyici bir maddedir.

Çeşitli mısır cinsleri vardır. Memleketimizde en çok yetiştirilen cinsleri iri taneli olanla, küçük taneli cin mısırıdır. Mısır taneleri, insan yiyeceğinden başka, hayvan yemi olarak ta kullanılır.

Mısır tanelerini en çok kümes hayvanları yer. Değirmenlerde kırdırılarak elde edilen mısır kırması, kocabaş hayvanlar için iyi bir yiyecektir. Kurumuş veya yaş mısır saplarını hayvanlar pek sever. Mısır koçanlarını örten saplardan hasır örgüler, şapkalar ve zembiller yapılır.

Kaynatılarak içilen mısır püskülleri idrar vericidir. Böbreklerinde taş ve kum olanlar kaynatılmış mısır püsküllerinin suyunu içerler.

Mısırdan ispirto da çıkarılır. Uzun kış gecelerinde eğlenirken mısır patlatırız. Sıcak odalarımızda; hem ninelerimizin masallarını dinler, hem de patlatılmış mısır tanelerini yeriz.

MISIRLILAR VE UYGARLIKLARI:

Mısır'ın ilk insanları Hâmî ırkındandı. Avcılık yapıyorlar; balıkçılıkla geçiniyorlardı. O zamanlar Nil nehri büyük bir göl durumundaydı. Eski Mısır'lılar, yontma taş devrinden cilâlı taş devrine geçince sular kurudu; memlekette kuraklık başladı. Nil, yavaş yavaş bugünkü yatağını buldu. Bu arada; insanlar da su kıyılarını bırakmadılar. Çöllerde kalan şehirlerini terkettiler, Böylece, buraları zamanla kum yığınlarının altında kaldı.

Mısır'lılar toprağı işlemesini, kanallarla sulamasını iyi bilirlerdi.

Cilâlı taş devrinde Mısır ahâlisi feodal beylikler haline geldi, Yunanlılar Mısır sitelerine «Nom» adını verdiler. Aradan geçen uzun yıllar sonra siteler birleştiler; merkezî bir devlet oldular. M. Ö. 4000 yıllarında Mısır'a yeni insan selleri gelmiye başladı. Bu suretle Mısır medeniyetinde yeni gelişmeler görüldü. Doğudan gelenler, Orta Asyalı Türklerdi. Yeni gelenler deltaya yerleştiler. Mısır yerlilerini güneye sürdüler. Deltada Mezopotamya uygarlığının bir benzerini kurdular. Göçlerle kalabalıklaşan Mısır'da iki kırallık kuruldu. Zamanla birbirine düşen kırallıklar, kanlı savaşlara giriştiler. Bu savaşlar esnasında **Tanrı kırallar** çağı başladı, Deltada oturanlar Tanrı **Horüs**, yukarı Mısır'da (güneyde) oturanlar da Tanrı **Sed** adına hüküm sürdüler.

Mısırda tarihî devirler :

Tanrı kırallar çağındaki savaşlar kıral Menes tarafından sona erdirilmiş oldu. (M. Ö. 3200).

Milâddan 3200 yıl önce başlayan ve Milâddan 525 yıl öncesine kadar devam eden devreye **Eski Mısır tarihi** denir. Bunu da, aşağıda gösterildiği gibi bir takım bölümlere ayırırız:

a) Eski kırallık (M. Ö. 3200 — M. Ö. 2300).
b) Derebeylik (M. Ö. 2300 — M. Ö. 2100).
c) Orta kırallık (M. Ö. 2100 — M. Ö. 1700).
d) Hiksosların istilâsı (M. Ö. 1700 — M. Ö. 1600).
e) Yeni kırallık (M. Ö. 1600 — M.. 1200).
f) Gerileme devri (M. Ö. 1200 — M. Ö. 645).

Gerileme devrinde Mısır, daima istilâlara uğramıştır.

1 — Deniz kavimlerinin istilâsı,
2 — Feodal Beylikler,
3 — Libyalıların istilâsı,
4 — Habeşlerin istilâsı,
5 — Asurluların istilâsı gibi.

g) Says kırallığı (M. Ö. 645 — M. Ö. 525)
h) Pers istilâsı (M. Ö. 525).

Şimdi, bu devreleri kısaca inceleyelim.

Eski Kırallık (M. Ö. 3200 — M. Ö. 2300):

Eski kırallık devri, kral **Menes** tarafından kurulmuştur. Eski kırallık devrinde Mısır'a **Tinis** sülâlesi hâkimdi. Baş şehir de **Tinis** şehriydi. Aradan hâyli yıllar geçti. Devlet merkezi, aşağı Mısır'da bulunan **Menfis** e getirildi.

Eski kırallık devrinin kıralları firavun adını aldılar. Firavunlar siteleri birleştirdiler; **«Nom»** ları eyalet haline getirdiler. Sonraları da dış memleketlere saldırıp sınırları genişlettiler. Bu arada Libya ve Nubya bölgelerini ele geçirdiler. Donanma ile Suriye ve Filistin yoluyla ticaret yaptılar.

Bu devrin ünlü firavunlarından **Coser**, sahrada M. Ö. 2900 yılında büyük bir piramit yaptırdı. Bu piramit, 7 basamaklıdır ve **dev basamağı** diye isimlendirilir. Daha sonraları da, **Keops**, **Kefren** ve **Mikerinos** gibi firavunlar Cize piramitlerini kurdular. Hele **Keops**'un Milâttan önce 2800'de yaptırdığı büyük piramit 150 metre yüksekliğini bulur. Piramidin karşısındaki muazzam **isfenks** (insan başlı, arslan vücutlu heykel)i de imparator **Kefren** inşa ettirmiştir.

Derebeylik (M. Ö. 2300 — M. Ö. 2100):

Firavunlar çok büyük yapı işleriyle uğraşırlarken; Nomların başında bulunan asîller, merkezi saymamaya başladılar. Bir yandan da, rahiplerin nüfuzu durmadan gelişiyordu. Bunun neticesinde M. Ö. 2300 yıllarında **derebeylik idaresi** başladı. Eyaletlerin başında bulunanlar, malikânelerinin çevrelerini surlara çevirdiler; böylelikle küçük devletçikleri kurdular.

ORTA KIRALLIK (M. Ö. 2100 — M. Ö. 1700):

Derebeylik devam ederken güneyde, yukarı Mısır'ın Teb şehrinden çıkan prensler rahipleri ve asilleri yendiler. M. Ö.

2100'de tekrar bir kırallık kurdular. Bu devre, **Orta kırallık** devri denilir.

Orta kırallık firavunları tarihte **Sezostris** veya **Amenemhed** diye anılmaktadır. Bu firavunlar iç düzeni sağladılar. İstilâ hareketlerine giriştiler. Böylece Mısır'ın güney sınırlarını Nil'in ikinci çavlanına kadar genişlettiler. Buralarda kaleler kurdular. Altın madenlerini işlettiler. Sina yarımadasını zaptettiler, bakır madenlerinden faydalandılar. Orta kırallık devri fravunları Suriye ve Filistin ile geniş ticaret te yaptılar.

Hiksos istilâsı (M. Ö. 1700 — M. Ö. 1600):

Milâttan önce 1650 — 1450 arasındaki yıllarda ön Asyada gelişen ve Anadolunun büyük bir kısmına hakim olan Hiksoslar, zamanla Mısır için de tehlikeli oldular, önceleri, ticaret gayesiyle Mısıra gelip yerleşen Hiksoslar, M. Ö. 1700'de Mısır'a saldıran Hiksos ordulariyle birleştiler. Bu suretle Mısır'a hakim oldular. Hiksosların egemenliği, 100 yıl kadar devam etti. Bunlar, Mısır'lılar kadar uygar sayılmazlardı. Girdikleri yerleri yağma etmişlerdi. Fakat zamanla, savaş kabiliyetlerini kaybeden Hiksoslar M. Ö. 1600'de **Tebli** prenslerin saldırmalarına karşı duramadılar. Böylece silinip gittiler.

Yen kırallık (M. Ö. 1600 — M. Ö. 1200):

Teblilerin Hiksoslara karşı zaferiyle Mısır tarihinde **yeni kırallık** kurulmuş oldu. Tebli prensler Mısır'a hâkim olunca durmadan yayıldılar. Kuzeyde Âsi ve Fırat nehirlerine kadar ilerlediler. Güney sınırları da Nil'in dördüncü çavlanına dayanıyordu. Bilhassa **III Tutmosis**'in hayatı zaferlerle doludur. Ondan sonra başa geçen **III. Amonofis** barış politikası gütmüş; Teb'deki sarayında zevkli bir hayat yaşamıştır. Kendisini de bir Tanrı mertebesine çıkarmıştır. **IV Amonofis Aton** dinini kurmuştur. Aton, tek Tanrılı bir din sayılırdı. **Tutankamon'un** ölümünden sonra Mısır'lılar bir **Eti** prensini saraya almışlardı.

Eti Prensini Mısır halkı öldürdü. Bunun üzerine Suriye'nin Kadeş adlı yerinde, M. Ö. 1295'te Mısır'lılarla Etiler arasında kanlı Kadeş savaşı oldu. Bu savaşta Mısır'lıların başsnda **II Ramses** bulunuyordu.

Kadeş savaşının kesin sonucu alınamamakla beraber, Suriye, Etilerin (Hititlerin) buyruğuna geçmiş oldu.

Mısır'lılarla Etiler arasında bir barış imzalandı. Bu barış, dünyanın ilk yazılı antlaşmasıdır.

Gerileme devri (M. Ö. 1200 — M. Ö. 645):

Mısır tarihindeki Gerileme Devrini 5 ayrı bölümde inceleyeceğiz.

Gerileme Devri II. Ramses'in ölümüyle başlar. Şimdi, sırayla Gerileme Devri bölümlerine geçelim:

1 — Deniz kavimlerinin istilâsı:

Milâttan 1200 yıl önce Ön Asyaya, bu arada Anadolu ile Suriye ülkelerine saldıran **Dor'lar** siyasî düzeni bozdular. Bir zaman sonra da Suriye ve Filistin kıyılarından kalktılar; Mısır üzerine hücuma geçtiler. Bunların saldırmalarını ancak **III Ramses** durdurabilmiştir. Eski Mısır yazıtlarında bu kavimlere **«Deniz kavimleri»** adı verilir.

2 — Feodal beylikler:

III. Ramses zamanında memleketin iç düzeni bozuldu. III. Ramses'in öldürülmesiyle, ordu ve donanma da eski kuvvetini kaybetti. Böylece, merkezî idare gevşedi. Prensler, ayrı hükûmetler kurdular. **Amon** şehri rahipleri de merkezden ayrıldılar. Mısır tarihinde firavun olarak anılan ve sayıları sekizi bulan **Ramses**'ler zamanında, her şeye rağmen Mısır parçalanmış oldu.

3 — Libyalıların istilâsı :

Libya'lılar ta barış zamanında, Mısır'a gelip yerleşmiş,

kavimlerdi. Bunlar, Mısır ordusunda parayla askerlik yapıyorlardı. Zamanla, ordudaki hâkimiyetlerini sağlayan Libya'lılar, Mısır'ın delta kısmını (Aşağı Mısır'ı) ellerine geçirdiler (M. Ö. 950). Fakat, Libya'lıların nüfuzu deltadan ileri geçemedi.

4 — Habeşlerin istilâsı :

Mısır, kargaşalık içinde yüzerken, güneyden harekete geçen Habeşler yukarı Mısır'a saldırdılar. Teb'i ele geçirdiler. Habeşler Mısır'ın güneyinde oturuyorlardı. Devlet merkezleri de Napata şehriydi.

Habeşler M. Ö. 750 yıllarında deltaya da saldırdılar. Burasını da buyrukları altına aldılar. Fakat, Habeşler hiçbir zaman birlik kuramadılar.

5 — Asurluların istilâsı :

Asurluların istilâsı M. Ö. 671 yılına rastlar. Asurlular Filistini aldılar. Sina yarımadası yolu ile Mısır'ı ele geçirdiler.

Sargon sülâlesinden **Asur Banipal** Habeşleri yendi; **Teb** şehrini aldı. On binlerce Habeşliyi de kılıçtan geçirdi. Ancak, Babil'de çıkan bir isyan sonunda Mısır'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Says Kırallığı (M. Ö. 645 — M. Ö. 525) :

Aşağı Mısır prenslerinden **Sayslı Psammetik** M. Ö. 645'te Mısır'da yeni bir devlet kurdu. Bu işi başarırken de, Libyalı ve Yunanlı askerlerin yardımını sağladı. Devletin sınırlarını Filistin'e kadar genişletti. Ama, bütün didinmelerine rağmen Filistın'le Suriye'yi ele geçiremedi.

Psammetik zamanında Mısır'a Yunan kültürü yayıldı. Memleket, medeniyetçe kalkındı. Psammetik, kurtuluş savaşlarında kendisine yardım eden Yunanlıları bereketli topraklara yerleştirdi. Bu müsaadeden faydalanan Yunanlılar, delta ü-

serinde Navkratis ticaret kolonisini kurdular. Lidya'lılar da, yaptıkları hizmetlere karşılık, yüksek memuriyetlere yerleştirildiler. Psammetik'in yabancıları mükâfatlandırma hareketleri Mısırlı'ların hoşuna gitmedi.

Pers istilâsı (M. Ö. 525) :

Mısır, M. Ö. 525 tarihinde Pers kıralı **Kurus**'un oğlu **Kambis** tarafından istilâya uğradı.

Bir süre sonra Mısır'a Makedonya kıralı **İskender** hâkim oldu. İskender'in ölümünden sonra da Mısır, Ptoleme'nin buyruğuna geçti. Daha sonraları Mısır'da, Roma hâkimiyetini görüyoruz.

M. S. 395'te, Roma imparatorluğu ikiye bölününce Mısır, Bizanslı'ların payına düştü. Bizanslı'lar zayıflayınca Mısır'a sırasiyle Araplar, Fatımîler, Eyyubîler, Kölemenler ve 1517 de de Osmanlı Türkleri hâkim oldular.

Mısır uygarlığı :

Mısırlı'lar kırallıkla yönetilirdi. Sonraları, Mısır kırallarına firavun denildi. Firavunlar Tanrının oğlu olarak bilinirdi. Bu sebeple de, taşıyla toprağıyla bütün ülke onların öz malı kabul olunurdu.

Mısır'da önceleri site idaresi vardı. Zamanla bu minik devletçikler birleştiler. Bu suretle merkezî bir kırallık idaresi kuruldu. Kıralın yanında vezirler bulunurdu. Memurlar «kâtip» sınıfından seçilirdi. Vilâyetlerin başında valiler iş görürdü. Halk sanatkârlar, köleler, tutsaklar ve angarya işlerinde çalıştırılan yabancılar olarak kısımlara ayrılmıştı.

Mısır uygarlığı çok ileri bir durumda idi. Maliye ve ekonomi kuvvetliydi. Alış verişte takas usulü carî idi. Mısır toprakları ilk zamanlarda firavunun, sonraları da devletin oldu. Bunun için, ekilen topraklardan alınan ürünün bir kısmı, devlete vergi olarak ödenirdi.

Mısırlı'lar başlangıçta güneş, ağaç, taşlar ve Nil nehri gibi varlıklara taparlardı. Sonraları hayvanlara tapmağa başladılar. Apis öküzüne taptıkları gibi. Önceleri en ünlü Tanrıları, insan vücutlu, şahin başlı «Horüs» tû. Eski kırallık devrinde baş Tanrı «Re» oldu. Yeni kırallık çağında baş Tanrılığa «Amon» yükseltildi.

Dünyanın en eski yazılarından biri de, Mısır yazısıydı. Mısır yazısına «hiyeroglif» denilir. Hiyeroglif, deyimleri resimlerle anlatırdı. Mısırlı'llar, hiyeroglifi bir cins kâğıt olan papirûs üzerine yazarlardı.

Mısırlı'lar; Mezopotamyalılar gibi, kanallar açarak araziyi sulamayı da bilirlerdi. Bataklıkları kurutmakta da ustaydılar. İlk takvimi yapan milletler arasında Mısırlı'ları da görürüz.

Mısırlı'lar büyük tapınaklar ve piramitler yapmakla, mimarlıkta da ileri olduklarını ispat ettiler. Piramitler, firavunlar için yapılmış mezarlardı. Yüksek memurların mezarlarına da lâbirent denilirdi. Lâbirentler de önemli yapılardan sayılırdı.

Bilhassa yeni kırallık çağında yapılan **Karnak** ve **Luksor** mâbetleri, ölmez şaheserlerden sayılır.

Mısırlı'lar mumyacılıkta, kabartmacılıkta ve heykelcilikte de çok ileriydiler.

MISIR VALİSİ MEHMED ALİ PAŞA: (Bak: Mehmed Ali Paşa Kavalalı) :

MISRA:

Şiirlerde, bir satır içinde bulunan söz dizisine **mısra** denilir. İki mısra beyit, iki beyit te kıt'a adını alır. Mısralar daima bir satıra sığdırılır. Mısra başları her zaman büyük harfle yazılır.

MIŞIL MIŞIL:

Minik bir yavrunun rahat uyumasına, «mışıl mışıl uyu-

yor» deriz. Bu deyim, rahat ve sessiz uyku halini anlatmak için kullanılır.

MIYMINTI:

Tembel olan ve çok yavaş iş gören kimselere mıymıntı denir. Mıymıntıları kimse sevmez. Onun için daima hamarat ve çalışkan olmalıdır.

MIZIKÇI:

Oyun düzenini bozanlar mızıkçı çocuklardır. Mızıkçılar oyuna fesat karıştırırlar, oyunun güzelliğini bozarlar. Mızıkçılar arkadaş edinemezler. Mızıkçılığı bilinen çocukları oyuna da almazlar.

Mızıkçı kelimesi oyun için kullanıldığı gibi,alış veriş için de kullanılır. Pazarlığı bozanlar, alış - veriş şartlarına uysallık göstermeyenler yine mızıkçı insanlardır. Oyun çocukların karakter aynasıdır. Oyun esnasında mızıkçılık, oyun bozanlık eden çocuklar asla dürüst sayılmazlar.

MIZMIZ:

Konuşurken sözü yayan ve ağır ağır konuşan kimselere mızmız denir. Mızmızlar işlerinde hem beceriksiz, hem de ağırdırlar. Yemek yemeyen veya nazlana nazlana yiyen kimseler için de, mızmız sözü kullanılır.

MIZRAK:

Eski orduların kullandığı silâhlardan biri de, mızraktır. Mızrak delici, parçalayıcı bir silâhtır. Uzundur. Ucu sivri ve keskin bir bıçağa benzer. Mızrakların uçları çelikten yapılır.

Eskiden, Orta Avrupa ufuklarında at koşturan akıncıla-

rımız kılıç gibi mızrak ta kullanırlardı. Ordumuzun savaş birlikleri arasında mızraklı süvari alayları da vardı.

MIZRAP:

Ut, mandolin, tambur gibi telli sazların çalınmasında mızrap kullanılır. Mızrap, sağ elin parmakları arasında tutularak tellere çarpılır.

Mızraba çalgıç veya tezene de denilir.

Mİ:

«Mi» bir soru takısıdır. Kelimelerin son hecesine göre mi takısı, mı - mu - mü - mu şekillerine girer.

Herhangi bir fiilin sonuna, «mi» takısı eklenirse, o fiil soru şekline sokulmuş olur.

«Mi» takısı daima fiillerden ayrı yazılır; sonuna da bir (?) soru işareti konulur.

«Gülşen, dersine çalıştın mı?» cümlesinde olduğu gibi.

Mİ:

Müzikte kullanılan notalardan biri de, «Mi» sesidir. Mi notası, yedi sesten üçüncüsüdür. «Re» sesinden sonra, «fa» sesinden de önce gelir. Portrenin en alt çizgisi üzerinde bulunur. Ayrıca, ince «mi» sesi de portenin en üst aralığı içinde yer alır.

MİCHEL ANGELO (Mikel Ancelo okunur):

Mikel Ancelo, Rönesans devrinin büyük san'atkârlarından biridir. 1475 te Caprese'de doğmuş; 1564 de Roma'da ölmüştür. İtalyan soyundan olan bu san'at adamı heykeltraşlıkta, mimarlıkta ve şairlikte eşsiz bir deha sahibi idi. Bugüne kadar, Mikel Ancelonun san'atkârlığına hiç kimse erememiştir.

Roma, Floransa şehirleri ile bazı Avrupa müzelerini onun kıymetli eserleri süsler.

Roma'da Vatikan'daki San Pietro kilisesinin kubbesi, Davut ile Musa Peygamberlerin heykelleri, Medici'lerin ve İkinci Jules'in mezarı, Sixtine kilisesinin freskleri Mikel Ancelo'nun en meşhur eserleri arasında yer alır. Mikel Ancelo, güzel san'atler alanında eşsiz bir adam olmakla beraber, zamanın bütün bilgilerini kavramış ünlü bir âlim sayılırdı

MİCHİGAN GÖLÜ:

Michigan gölü Amerika Birleşik Devletlerinin göller bölümünde bulunur. Beş büyük gölden ikincisidir.

Bu göl, deniz düzleminden 175 metre yüksekliktedir. Alanı 58.145 kilometre karedir.

Michigan gölünün kıyılarında büyük endüstri merkezleri kurulmuştur.

MİDE:

Sindirim organlarımızın en önemlilerinden biri de **mide**dir. Vücudun karın boşluğu içindedir. Diyaframın altındadır. Karnımızın sol tarafına düşer. Çaydanlık şekline benzer.

Midenin yemek borusu ile birleşen yerine **mide ağzı** denilir. Mide ile ince barsağın birleştiği kısım da **mide kapısı** adını alır. Böylece, biri yukarda, diğeri de aşağıda olmak üzere midenin 2 deliği vardır. Mide kapısından gelen besinler, midenin kapısından çıkarak ince barsağa girer. Mide kapısında bir boğum bulunur. Bu boğum tıpkı bir kapağa benzer. Böylece, ince barsağa geçen besinler, bir daha mideye giremez. Halbuki, mide ağzı nisbeten daha gevşektir. Kusma olaylarında, mide içindekiler yemek borusu yoluyla dışarı çıkabilir.

Mide üç tabakadan yapılmıştır. Bunlar da:

1 — Katılgan dokudan yapılmış olan dış tabaka,

2 — Yalız kas dokusundan ibaret olan orta tabaka,

3 — İç tabaka, adlarını taşırlar.

İç tabaka 2 milimetre kalınlığında bir epitelyumdan ibarettir.

Midede 3 türlü kas vardır. Bu kaslar da;

a) Uzunlamasına kaslar,

b) Halka şeklinde kaslar,

c) İğri kaslar olarak çeşit biçimdedirler.

Bu değişik kaslar, midenin, her doğrultuda kolayca hareketini sağlarlar.

Mide bezleri, iç zarın katılgan doku içine eldiven parmağı gibi girmesinden meydana gelmiştir. Mide bezlerinden mide özsuyu salgılanır. Mide bezlerini meydana getiren hücreler açık renklidir. Bu bezlerden **Pepsin diyastazı** salgılanır. Mide bezlerının arasında görünen koyu renkli hücrelerden ise kloridrik asid çıkar. Kloridrik asid salgılayan bezlerin çoğu, mide kapısı yakınında bulunur. Bu hücreler de, kandan aldıkları sodyum klorürü, kloridrik asidi haline getirirler.

Midede iki türlü sindirim olur. Ağızda çiğnenip yumuşatılan ve tükrükle etki gören besinler yutak, yemek borusu yolu ile mideye gelirler.

Midede iki türlü sindirim olur. Ağızda çğnenip yumuşade sindirilmiş olurlar. Yine de, sindirim olayı mide de tamamlanmış olmaz. Bu iş ince barsaklarda tamamlanmış olur.

MİDHAT PAŞA (1882 - 1884):

Tarihimizde hayatını hürriyet uğruna feda edenlerden biri de Midhat Paşadır. Hürriyet şehidi Midhat Paşa, Rusçuklu Hacı Eşref Efendinin oğludur. İstanbulda 1822 yılında doğdu Asıl adı Ahmet Şefik'ti. Gayet zeki olan Ahmet Şefik Kur'anı ezberlemiş, hafız olmuştu. 13-14 yaşlarında Babıâlinin Divanı Hümayun kalemine kâtip olmuştu. Burada kendisine Midhat mahlâsı takma adı) verilmişti. Midhat. Babıâli kaleminde çalışırken medreseye devam etti. Bir taraftan da özel dersler aldı. Bu suretle arapça ve farsçayı iyice öğrendi. Ayrıca, Koca Reşit Paşanın sözünü dinleyerek 35 yaşından sonra fransızçayı da öğrenmiş oldu.

Kahramanlık Hikâyeleri:

HİLMİ ÇERKEŞ TEPESİ

26 Ağustos 1916'ya kadar Galiçya dağlarının isimsiz bir tepesiydi burası. Diğer yüzlerce tepe gibi.

Teğmen Hilmi Çerkeş 26 Ağustosta beş defa geriye püskürttüğü Moskof askerlerini büsbütün yok edebilmek için durmadan yılmadan dövüşüyordu. Elbiseleri yırtılmıştı. Omuzlarında, kollarında, vücudünün bir çok yerinde yaralar vardı. Başındaki yara hâlâ kanıyordu. Kanlar, beyaz sargı bezinin dışına sızmış, şakaklarına doğru akıyordu. O, aldırmıyor; taş, toprak, çelik, alev, ateş yağmuru altında yılmadan çarpışıyordu.

— Haydi arslanlarım! Anamız bizi bu gün için boğurdu. Diye haykırıyor, askerlerinin güçlerini arttırıyordu.

Bir kurşun, kılıç tutan elini yaraladı. Bileğini parçaladı. Kılıç yere düştü. O, hiç bir şey olmamış gibi kanlar akan kolunu savurdu.

— Tanrı uludur! Daha hızlı vurun, durmayın!

Fakat kendisi fazla ileri gidemedi. İkinci kurşun iman dolu göğsünü delmiş, onu yere sermişti.

İki sıhhiye eri hemen sedyeye koydular. Geri götüreceklerdi.

— Götürmeyin beni. Askerlerimin yanından ayrılmak istemiyorum.

Tepelerinde patlıyan şarapnel, onu ve sedyecileri paramparça etti. Çok geçmeden zafer bayrağı teğmen Hilminin parçalanmış vücudü yanına dikildi.

O günden sonra bu tepe, onun ünlü adını taşıdı.

Tarihî Fıkralar:

HİÇ YOKTAN CEZA

Emevî kumandanlarından Haccac-ı Zalim, bir gece Yoğurtçular Çarşısından geçerken; yoğurtçulardan birinin kâseleri önünde kendi kendine konuştuğunu görmüş; Adam:

— Yoğurtları satayım. Çok para kazanayım. Zengin olayım. Haccac'ın kızıyle evleneyim. Eğer beni dinlemiyecek olursa, beline şöyle bir tekme indireyim.

Diye ayağını sallayınca kâseler devrilmiş. Haccac da kulağına yapışmış ve dövmüş.

— Sen benim kızımı tekmelersen; ben de işte böyle döverim seni, demiş.

Gülüyorum :

BİR GÖZÜ VAR

Filiz ile annesi sokakta giderken duvar kenarında oturan bir dilenciye rastladılar. Parça parça elbisesiyle çok merhamet çekici idi. Kadıncağız da acıdı.

— Zavallının galiba iki gözü de kör. On kuruş vereyim.

Filiz adamın yüzüne dikkatle baktı.

— Beş kuruş ver anneciğim, bir gözü görüyor.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 Mart 1955, Cuma, Sayı: 65 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

UÇAK

OTOMOBİL

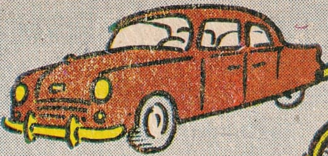

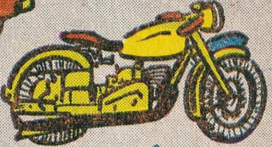

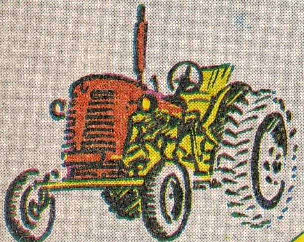

TRAKTÖR

MOTOSİKLET

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

M -13

MOTORLU TREN

GEMİ

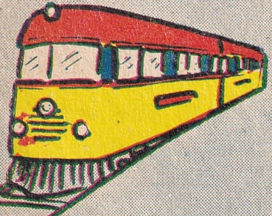

MOTÖRLÜ ARAÇLAR

TANK

DENİZ MOTORU

Faydalı Bilgiler

Kemik tarakları kullanmadan evvel zeytinyağına batırmalıdır. Bu suretle fazla dayanmaları temin edilmiş olur.

★

Sigaranın ellerde bıraktığı lekeler, yarıyarıya karıştırılmış oksijenli su ve amonyakla çıkar.

★

Saksılardaki çiçekleri suladıktan sonra, saksı içindeki nemliliğin uzun zaman sürmesi arzu ediliyorsa; saksının üzerine ortası delik bir kâğıt kapatmalıdır.

★

Dolaplara karıncaların ve diğer böceklerin girmemesi için, içlerine sirke ile dolu bir tabak koymalıdır.

★

Naylon fırçaları temizlemek için, sadece sabunlu ve soğuk su kullanmalıdır.

★

Beyaz kumaşlar üzerindeki kopya kalemi (mor, sabit kalem) lekelerini çıkarmak için bunları önce oksijenli su ile silmeli ve sonra soğuk su ile yıkamalıdır

★

Rugan iskarpin ve kemerleri yumuşatmak için arasıra zeytinyağına batırılmış bir pamukla silmelidir.

★

Tuvalet ve banyolarda bulunan kromlu ve nikelli musluklar alkole batırılmış bir bez parçası ile silinirse kolayca temizlenir ve parlar.

★

Halıların uçlarının kıvrılmasını önlemek için, uçlarına ufak bir demir parçası dikmelidir.

Günden güne gelişen Midhat 1844 yılında kâtiplik görevile Şam'a, Konyaya ve Kastamonuya gitti. Oralarda 1849 a kadar 5 yıl kaldı. İstanbula dönünce Mektupçu kaleminde, daha sonraları da Mazbata Odası Başhalifeliğinde bulundu. Dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile göze çarpan Midhat, (Ahmet Şefik) Efendi, bir aralık özel bir vazifeyle Suriyeye gönderildi. Suriyede yaptığı inceleme sonunda, şahısların ellerinde kalan devlet mallarını ortaya çıkardı. Böylelikle de, o vakitler Arabistan Ordusu Müşiri bulunan Kıbrıslı Mehmet Paşanın vazifesinden atılmasını sağlamış oldu. Mithat Paşa, bu doğru hareketiyle Koca Reşit Paşanın güvenini kazandı.

Kıbrıslı Mehmet Paşa da bunu unutmadı. Bir gün Sadrazam olur olmaz ilk işi Midhat Paşanın vazifesine son vermek oldu. Hattâ kendisini mahkemeye verdiyse de, suçsuz oluşu sebebile Midhat Paşa, mahkemeyi kazandı. Ama, bu temiz seciyeli vatansever sonraları, daha önemli devlet işlerinde çalıştırıldı.

Midhat Paşa 1858 de, Âli Paşanın sadrıazamlığı sırasında Avrupaya gitti. Orada 6 ay kadar kalarak fransızcasını kuvvetlendirdi. Memlekete döndüğü zaman sadaret makamında, Kıbrıslı Mehmed Paşa bulunuyordu. Böyle olmakla beraber Kıbrıslı Mehmet Paşa, herkesçe dürüst tanınan Mithat Paşaya daha kıymetli vazifeler verdi.

İşte, 1861 tarihinde Midhat Paşayı, vezir rütbesiyle Niş Valiliğinde görüyoruz. Midhat Paşanın en başarılı yıllarına bundan sonra rastlıyoruz.

Onun Nişte Vali bulunduğu sıralarda yollar, köprüler yapılmış, tarlaları sulamak gayesiyle kanallar açılmıştır. Artık eşkiya türemez olmuş; halk, engin bir huzura kavuşmuştur.

Midhat Paşanın Niş Valiliği 4 yıl sürdü. Gösterdiği üstün başarılardan dolayı Nişe, Silistre ve Vidin vilâyetleri de eklenerek bu yerlerin idaresi Midhat Paşaya bırakıldı. Teşkil edilen bu geniş vilâyete de, «Tuna Vilâyeti» adı verildi. Midhat Paşa, bu yeni vilâyetin kalkınması için de durmadan çalıştı. Az zamanda, Bulgar çetecileri sindirildi. Yeni yollar, yeni

köprüler yapıldı. Bugün, memleketimizin ekonomik hayatında birer eser olan Ziraat Bankası ile Emniyet Sandığı da, daha o zamanlar Midhat Paşa tarafından kurulmuş müesseselerdi. Belediye teşkilâtı, san'at okullariyle arabacılık ve gemicilik şirketleri hep Mithat Paşanın açtığı yerlerdi.

Yapıcı kudrete sahip olan bu büyük insanın Tuna Valiliğinde geçen 3 yılı muvaffakıyetle doludur.

Artık Babıâlide de kendisini iyiden iyiye beğeniyordu. Bunun neticesi olarak Midhat Paşa İstanbula çağırıldı. Yeni kurulan «Şûrayi Devlet» Reisliğine getirildi. Fakat bir müddet sonra Âli Paşanın her dediğine «evet» dememesi sebebiyle İstanbuldan uzaklaştırıldı. Bağdad Valiliğine tayin edildi.

Midhat Paşa sonsuz çalışmasiyle orada da yeni, yeni eserler meydana getirmeğe başladı. Ama ne yazık ki Sadrazam Mahmut Nedim Paşanın kıskançlığı, Midhat Paşanın çalışmasına engel oldu. Görevinden istifa eden Midhat Paşa İstanbul'a geldi. Padişah Sultan Abdülâziz'in huzurunda Mahmut Nedim Paşanın yolsuzluklarını ispat etti. Bunun üzerine de, 1872 de Padişah tarafından Sadrıâzamlığa getirıldi. Midhat Paşa gibi doğru bir insan, Abdülâzizin sadrazamlığını elbette ki yapamazdı. Çünkü, Padişah çok müsrif bir adamdı. Aynı zamanda da müstebitti. 2.5 ay süren Sadrazamlıktan uzaklaşmak zorunda kalan Midhat Paşa, 6 ay sonra Adliye Nazırlığına getirildi. Bu görevde 3 ay çalıştıktan sonra Selânik Valiliğine tayin olundu.

Mahmut Nedim Paşa halkın dedikodusunu ve hoşnutsuzluğunu kazanmıştı. Genç Osmanlılar da bu durumdan faydalanıyorlardı. Aralarında Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydın fikirli insanların bulunduğu «Genç Osmanlılar» memlekette Meşrutiyetin ilân edilmesini istiyorlardı. Bu sebeple de Midhat Paşa, bunların lideri durumunda idi.

Nihayet Abdülâziz, Mahmut Nedim Paşayı Sadrazamlıktan uzaklaştırdı. Yerine de, Mütercim Rüştü Paşayı getirdi. Midhat Paşa bu suretle, tekrar Vükelâ heyetine ve Şûrayı Devlet Reisliğine getirilmiş oldu.

Gittikçe teşkilâtlanan Genç Osmanlılar Sultan Abdül-

âzizi tahttan indirdiler. Sultan Murat V i tahta oturttular. Boğaziçindeki saraylardan birine hapsolunan Abdülâziz, makasla el bilek damarlarını keserek intihar etti.

Beşinci Murat da deliliği yüzünden Padişahlıktan uzaklaştırıldı. Yerine de İkinci Abdülhamit getirildi. Abdülhamit II. Çok kurnazdı. Etrafa hoş görünmek ve mevkiini sağlamlamak gayesile Abdülhamit II., Midhat Paşayı Sadrıâzam yaptı. Meşrutiyeti ilân edeceğini vaadederek içlerinde Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi hürriyet kahramanlarının da bulunduğu bir Kanunu Esasi Komisyonunun kurulmasına müsaade etti. Hattâ bir müddet sonra da Meşrutiyet ilân olundu; Meclisi Meb'usan da toplandı (1876). Fakat ruhan müstebit olan İkinci Abdülhamit, Meclisi kapamak ve Meşrutiyeti ortadan kaldırmak için fırsat gözlüyordu. Başlayan Osmanlı - Rus savaşı da bu fırsatı vermiş oldu.

Abdülhamit II., Rusyaya savaş açtığı bahanesiyle Midhat Paşayı Sadrazamlıktan uzaklaştırdı. Memleket sınırları dışına da sürdü. Böyle olmakla beraber Abdülhamit II., Midhat Paşadan çok ürküyordu. Bir gün, Abdülâziz gibi tahttan indirilmek endişesi içinde titreyen İkinci Abdülhamit, sürülmeyi yeter bulmuyor, Midhat Paşayı yok etmeyi düşünüyordu. Nihayet, aranan plân da bulunmuştu. Abdülâzizi öldürdü iddiasile, tatlı sözlerle kandırılıp Avrupadan getirilen Midhat Paşa mahkemeye verildi. Mahkeme İstanbulda, Yıldızda Abdülhamidin başkanlığında açıldı. (Midhat Paşa Avrupadan dönünce, Suriye Valiliğine gönderilmişti. Mahkeme bundan sonra cereyan etmiştir.)

Hakikatte intihar eden Abdülâzizin ölümü üzerinden de, tam 5 yıl geçmişti. Ama, ne olursa olsun, yalancı şahidlerin ifadelerine dayanan ve sahte hâkimlerden teşekkül eden uydurma mahkeme Midhat Paşayı, Damat Mahmut ve Nuri Paşaları idama mahkûm etti. Fakat, sinsice hareket eden Abdülhamit II, idam hükmünü müebbet sürgüne çevirerek Midhat Paşa ile arkadaşlarını Taif'e sürdü.

1881 den 1884 yılına kadar kötü şartlar içinde devam eden

zindan hayatı, 7 mayıs gecesi sona erdi. Büyük ve hiç bir müstebidin önünde eğilmiyen Midhat Paşa, hain eller tarafından kahpece boğazlandı.

Böylece, millet yolunda ve hürriyet uğrunda yılmadan mücadele eden büyük insan Midhat Paşa, hürriyet şehidi olarak tarihimizdeki şerefli yerini almış oldu. Tertemiz bir insandı. Medenî cesareti sonsuzdu. Abdülâzizin ve Abdülhamidin koyu istibdadına karşı direnmesini bilmişti. O, her fani gibi hayata veda etti. Ama, Büyük Türk Milletinin kalbinde, en sıcak duygularla ebediyen yaşayacaktır.

Nur içinde yatsın.

MİDİLLİ:

Midilli, Ege Denizi adalarındandır. Anadolunun batı kıyıları önündedir. Edremit Körfezinin ağzını kaplar. Bu suretle körfezi, batı ve güney batı rüzgârlarından korur.

Bugün, Yunanistanın bir parçası sayılan Midilli adasının uzunluğu 74, genişliği de 55 kilometreyi geçmez. Büyük çöküntülerle Ege Denizi teşekkül ederken, Midilli de Anadoludan kopup ayrılmıştı. Adanın genişliği 3500 kilometre karedir. Nüfus 145 bin kadardır. Başlıca şehri de, adanın doğu kıyıları üzerinde kurulmuş bulunan Midilli şehridir. Midilli şehrinin içinde 45.000 insan yaşar. Midillinin güneyinde. içerlere doğru uzanmış iki körfez vardır. Bunlardan batıdaki «Kalonya», güney doğudaki da «Yero» körfezleri adını taşırlar. Bu körfezler, birer tabiî liman görünüşündedirler. Gemilerin barınmasına elverişlidirler. Adanın kuzeyinde, «838» metre yüksekliği bulan «Korekas» dağları yer alır.

Tarihin ilk çağlarından başlayarak Midilli daima el değiştirmiş; böylelikle çeşidli milletlerin bayrağı altında kalmıştır.

Değişik zamanlarda buraya Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Cenevizliler hâkim olmuşlardı. Fatih Sultan Mehmet zamanında, 1462 yılında da ada, Osmanlı sınırlarına katılmış oldu.

Birinci Cihan Savaşı sonuna kadar, Türk vatanının bir

parçası olarak kalan Midilli «Sevres» antlaşmasiyle Yunanista-na bırakıldı. «Lausanne» barışı ile de burasının Yunanlılarda kalmasını kabul ettik.

Midillinin iklimi ılımandır. Ovalarda tarım yapılır. Bağları ve zeytinlikleri çoktur. Hayvan beslenirse de ada halkına yetişmez. Şarapçılık, zeytincilik, yağcılık çok ileri durumdadır. Palamut meşesi ormanları da zengindir. İncirlikleri geniştir. Kıyılarda yaşayanlar, gemicilik ve balıkçılık yaparlar. Midilli, ticaretini, en çok Ayvalık ile yapmaktadır.

MİDYAT:

Midyat, güney doğu Anadoludadır. Mardin vilâyetine bağlı bir kara merkezidir. Denizden 950 metre yüksekte bulunan Midyat'ın 76 köyü vardır. Genel nüfusu 38.956 dır. Merkezde 21 bin insan yaşar. Bunun 7660 ı Midyat'ın içindedir. Halkın çoğu tarım yapar; hayvancılıkla geçinir.

MİDYE:

Midye, bir deniz hayvanıdır. Solungaçları yassıdır. Yumuşakçalar cinsinden olan midyenin üzerinde, kapak şeklinde iki sert kabuk vardır. Hayvan, böylece kendisini düşmanlarından kolaylıkla korur. Midyeler, deniz içindeki kayalar üzerinde kümeler, salkımlar halinde yaşarlar.

Lâğım ağızlarında yaşayan midyelerden gayri, diğer midyeler yenilir.

MİĞFER:

Törenlerde, askerlerin başlarına giydiği çelik başlıklara **miğfer** veya tulga denilir. Miğfer, bir baş giyeceğidir. Yuvarlaktır. Mermi parçalarından, kurşunlardan ve kaya kırıklarından başı korur. Savaşa giren erlerin başında miğferler bulunur.

Miğfer, bugünkü ordularda kullanıldığı gibi, çok eskiden de kullanılırdı.

İtfaiye erleri ile polisler de miğfer kullanmaktadırlar.

MİHALIÇÇIK:

Mihalıççık, Eskişehir vilâyeti kazalarından biridir. Porsuk suyu ile Sakarya nehri kıvrımı içinde yer alır. Bütün köyle-

rinin sayısı 64 tür. Genel nüfusu 29.647 dir. Kasabanın içinde 1970 kişi barınır. Eskişehir'in kuzey doğusunda bulunan kasaba ve civarı halkı tarım yapar, hayvan besler.

MİHRACE:

Hindistan'da, bazı yerli hükûmetlerin başlarına **mihrace** adı verilir. Mihraceler büyük saraylarda, debdebe içinde yaşarlar. Zenginlikleriyle de şöhret kazanmışlardır

MİHRAP:

Camilerde, kıble tarafında olup imamın namaz kıldığı yerin ön kısmına mihrap denilir. Mihrap, cami duvarı içinde bir oyuktan ibarettir.

MİKA:

Mika cam gibi saydamdır (şeffaftır). Ateşe dayanıklı olan bir taş cinsidir. İnce yaprak haline getirilebilir. Çok defa sobaların kapaklarında gördüğümüz mikanın ak mika, kara mika (Biyotit) gibi türlü cinsleri vardır. Bütün mikalar alüminyum ile bir madenin silistidir. Dünyada en çok mika çıkaran yerler Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanadadır.

MİKROBİYOLOJİ :

Mikroplarla uğraşan, konusunu mikroplar teşkil eden bir ilim koluna **mikrobiyoloji** denir.

MİKROFON:

Mikrofon, sesi uzaklara ileten veya tabiî halinden daha çok gürleştiren bir araçtır. Bu aygıt elektrik kuvvetiyle çalışır.

Radyo spikerleri, konferansçılar, nutuk söyleyen hatipler hep mikrofon önünde konuşurlar. Mikrofon, konuşanın ağzına yakın bulundurulur. Üzeri delikli bir kutuya benzer. Deliklerin arkasında. ses dalgacıklarının kolayca titrettiği ince levha vardır. Bu levhanın arkasında da kömür çubuklar yer alır.

Ses dalgaları ince levhayı titrettiği zaman, bu levha, sesin şiddetine göre kömür çubuklara çarpar. Levhanın kömür çubuklara çarpması elektrik devresinin kapanmasına veya açıl-

masına sebep olur. Bu suretle ses titreşimleri elektrik akımı halinde mikrofona bağlı olan karşı cihazları (hoparlörleri) de harekete getirmiş olurlar.

O cihazlar da; mikrofon esasına göre yapılmışlardır.

MİKRON:

Metrenin milyonda bir parçasına **mikron** denir. Mikron, milimetrenin de binde bir parçasıdır. Mikron çok duyar (hassas) ölçülerde kullanılır. Mikronla mikroplar ölçülür.

MİKRONEZYA:

Avusturalya ile Yeni Gine'nin kuzeydoğusunu çeviren adalar gurubuna «Mikronezya» adı verilir. Mikronezya kelimesi «küçük adalar» anlamını taşır.

Büyük Okyanus'un içinde serpili bulunan adaları Polinezya, Melânezya ve Mikronezya diye 3 bölüme ayırırız. Mikronezya bölümü içinde Marianne, Caroline, Palao, Magellan, Anson, Marshall ve Gilbert takımadaları yer alır. Ekvator, Mikronezyanın üzerinden ve yakınlarından geçer. Bunun için, bu irili ufaklı binlerce adacık tropikal bir görünüşe sahiptir. İklim sıcaktır. Yağmurlar boldur. Her taraf yeşilliklerle örtülüdür. Yerliler çıplak dolaşırlar. Kulübelerde yaşarlar, balıkçılık ve gemicilik yaparlar. Mikronezyalılar Melânezyalılardan daha açık renktedirler. İçlerinde, pek çok ta mercan atolünün bulunduğu Mikronezya adaları, Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere arasında paylaşılmış gibidir.

MİKROPLAR:

Gözlerimizle göremediğimiz çok küçük canlılara **«mikrop»** adı verilir. Mikroplar ancak, mikroskop denilen özel bir âletle görülebilirler.

Mikroplar hem bitki cinsinden, hem de hayvan cinsinden yaratıklardır. Zararlıları olduğu gibi faydalı olanları da vardır. Zararlı mikroplar, atom silâhı kadar korkunçturlar. İnsan sağlığını kemiren ve her gün binlerce insanın, hayvanın ölmesine sebep olan hastalık mikropları zararlı mikroplardır.

Hayvanlar âlemine dahil olan mikroplar, tek hücreli amip-

lerdir. Bitkisel mikroplar ise, bakterileri meydana getirir. Devrilen bir ağacı çürüten, ölen bir hayvanı kokutup zamanla yok eden hep bu minnacık bakterilerdir. Etrafımızda var olup ta, kendilerini göremediği, milyonlarca mikrop durmadan çalışırlar. Canlıları kemirirler, yemekleri kokuturlar, ölü vücutları asal parçalara ayırırlar.

Sütü ekşitip yoğurt haline getiren, peyniri yapan, ekmek hamurunu ekşiten hep bu minnacık işçilerdir. Hattâ, tereyağını yapan, alkolü vücuda getiren, üzüm suyunu şaraba çeviren mantar (fungi) cinsinden bakterilerdir. Sert ve büyük kayaları kemirip, zamanla verimli topraklar haline getiren yine onlardır.

Böylece, bakterilerin tarım alanında çok büyük hizmetleri vardır. Bilhassa azot bakterileri, (Nitrifiant) havanın azotundan azot bileşikleri meydana getirirler. Azot ta bitkilere çok lâzım olan bir varlıktır. Havadaki karbon asitini de yine bakteriler yaparlar. Netice itibariyle bakterilerin insanlara zararları olduğu kadar, sayısız faydaları da vardır.

MİKROP HASTALIKLARI:

Yukarıda, kısaca mikroplardan ve bunların faydalarından bahsetmiş, zararlarını da işaret etmiştik. Şimdi de, mikrop hastalıklarına bir göz atalım.

İnsan vücudunu kemiren korkunç hastalıklardan çoğunu yine mikroplar yapar. Bu mikroplar bazan hayvan, bazan da bitki soyundan canlılardır.

İnsan, hayvan vücuduna veya bitki gövdesine giren mikroplar, toksin adı verilen zehirler çıkarırlar. Bu zehirlere karşı koyamıyan canlı organlar, ya sakat kalırlar veya ölüme giderler. Etrafımızda, çok temiz gördüğümüz yerlerde bile göze görünmez milyonlarca mikrop vardır. Böylece, her an, çok korkunç bir düşman ordusunun saldırışı karşısındayız demektir. Bu mikroplar ordusuna karşı koyabilmek için de, ancak çok temiz olmamız ve temizlik kurallarına itina göstermemiz iktiza eder. Bunları yapmazsak, bir gün biz de mikropların saldırışı karşısında sağlığımızı kaybederiz.

Hastalık mikroplarının da bitki soyundan olanlarına **bakteri**, hayvan soyundan olanlarına da **protozoa** denilir.

Hastalık mikroplarının vücudumuza nasıl girdiğini elbette öğrenmek istersiniz. Şimdi bunu açıklayalım.

Hastalık mikropları vücudumuza, vücudun pencerelerinden, çatlak ve yarıklarından girerler. Ağız, burun ve deri çatlakları, mikropların vücuda kolayca girmesini sağlayan yerlerdir. Bazı mikroplar sindirim, bazı mikroplar da solunum yoluyla vücuda alınırlar. Derimiz vücudu kaplayan bir örtüdür. Bunun bir tarafı kesilir veya parçalanırsa, orası da mikropların giriş kapısı haline gelir. Bununla beraber bit, pire, sivri sinek, kara sinek, tahtakurusu vesair gibi böcekler de mikropları insandan insana geçirirler. Bu böcekler hasta bir insanı ısırdıktan sonra, sağlam insanları ısırırlarsa hastalık mikroplarını sağlamlara da aşılamış olurlar.

Sıtma, veba, tifüs, uyku hastalığı mikropları hep yukarıda saydığımız böceklerin insanlara bulaştırdıkları mikroplardır.

Her gün, sayısız mikroplarla karşı karşıya olduğumuz halde niçin daima hastalanmadığımızı hiç düşündünüz mü? Öyle ya, aldığımız besinlerde, içtiğimiz sularda mikropların binlercesi bulunduğu bir hakikattır. Böyle olmakla beraber, sağlığımızı hemencecik kaybetmiyoruz. Bunun da sebebi, vücudumuzun mikroplara karşı koyma kabiliyetidir. Vücudumuz içinde, mikroplarla savaşan ve onları çok defa yok eden veya zararsız bir şekle sokan ordular vardır. Eğer uykusuzluk, bakımsızlık, besinsizlik, suistimal gibi olaylar sonunda vücut savunması yıpranırsa, o zaman, hastalık mikroplarına gün doğar.

Tetanoz mikrobu, çıban mikrokokları, spirillalar, uyku hastalığı trypanosome'u, veba basili, tifo basili, kuş palazı basili, kolera mikrobu, verem basilleri zararlı mikropların bir kısmını teşkil ederler.

Biz mikroplarla, başlıca 3 şekilde savaşırız:

1 — Mikropları yok etmek, mikrop yuvalarını imha etmek. Bu iş, geniş bir teşkilât işidir. Bataklıklar kurutulur. Dur-

gun sulara petrol dökülür. Böylelikle sivri sineklerin kaynakları kurutularak sıtma hastalığı önlenmiş olur.

2 — Mikropların vücuda girmesine engel olmak. Bu iş temizlik, bilgi ve görgü ister. Herkes mikrobun ne kadar korkunç bir varlık olduğunu bilirse, hareketlerini ona göre ayarlar. Vücut, çamaşır ve eşya temizliğine o kadar çok dikkat eder.

3 — Vücuda giren mikropları zararsız bir hale getirmek. Bu iş tamamen doktorlara aittir. İlâçlar, aşılar, seromlar ve tedavi hep vücuttaki mikropların «toxine» lerini zararsız bir hale sokmak içindir.

Hayatımızın en büyük düşmanları olan hastalık mikropları ile daima savaşmak zorundayız. Mikroplarla mücadeleye başlarken, önce onları çok yakından tanımalıyız. Daima temiz olmalıyız. Vücudumuza çok itina göstermeliyiz.

Bol ve kuvvetli besin, yeter uyku, istirahat, açık ve güneşli hava, her zaman temizlik: İşte mikropların baş düşmanları... Mikropların düşmanları, sağlığımızın yakın dostlarıdır. Bunu hatırdan çıkarmamalıyız.

MİKROSKOP:

Gözlerimizle göremediğimiz çok küçük cisimleri görmeye yarayan âletlere **mikroskop** denir. Mikroskop, ayna ve merceklerden meydana gelir. Mikropların tanınmasında, dolayisiyle çeşitli hastalıkların önlenmesinde mikroskobun faydası çoktur.

Mikroskobun keşfi 1590 — 1610 yıllarına rastlar. İnsan hayatında sonsuz iyilikler sağlayan mikroskobu **Galilea** keşfetmiştir.

Mikroskopta, gözümüzü dayadığımız yere oküler denilir. Görülecek cisme yakın olan mercek te objektif adını alır.

MİL:

Mil, uzunluk ölçülerinden biridir. Bugün İngiltere ve diğer bazı milletlerin kullandığı mil, milletlere göre ayrı uzunluklara sahiptir. İngiliz milinin uzunluğu 1609, Fransız deniz mili-

nin uzunluğu 1852, Amerika Birleşik Devletlerinin kullandığı deniz milinin boyu da 1853,25 metredir.

Deniz taşıtlarının saatteki hızı mil ile hesaplanır. Mili çok eskiden, eski Romalı'lar da kullanırlardı. Onlara göre bir mil, 1000 adımlık bir uzunluğa eşittir.

Ayrıca coğrafyada kullanılan mil sözü, sellerin ovalara yaydığı çamurlu kum anlamına gelir. İnce, yuvarlak ve uzun madenlere de yine mil denilir. Eskiden, gözlere kızgın demir sürerler, böylece insanları kör ederlerdi. Buna da «Gözlere mil çekmek» adı verilirdi.

MİLÂS :

Milâs, Muğla vilâyetine bağlı; 85 köylü ve 44814 nüfuslu bir kaza merkezidir. Çevresi dağlık ve ormanlıktır. Hayvancılık, sebzecilik ve meyvacılığı ileridir.

MİLÂT:

Hıristiyan dininin Peygamberi olan Hazreti İsa'nın doğum yılına «**Milât**» adı verilir, Milât, bir çok milletlerin kullandığı takvim yılı başlangıcı olmuştur. 1955 yılı Milât yılıdır. Yani, İsa Peygamberin doğuşundan beri 1955 sene geçmiştir. Biz milâttan sonraki devirler içindeyiz. İsa Peygamberlerin doğumundan önceki devreye de Milâttan önce denir.

MİLİGRAM:

Gramın binde bir ağırlığına miligram denilir. Miligram kısaca mg. harfleriyle belirtilir.

MİLİLİTRE:

Mlilitre de, litrenin binde biridir. Bir mililitre bir santimetre küb hacme eşittir. Kısaca, ml. harfleriyle gösterilir.

MİLİMETRE:

Milimetre, metrenin askatlarındandır. Metrenin binde birine milimetre adı verilir. Kısaca mm. harfleriyle gösterilir.

Bir milimetre = 0,001 metredir.

Kenarları birer milimetre olan kareye, milimetre kare denir. Milimetre karenin kısaltılışı da mm.2 dir.

Boyutları birer milimetre olan küblere de milimetre kübler adı verilir. Milimetre küb kısaca mm.3 şeklinde gösterilir.

MİLLET:

Ayni dili konuşan, dilek ve düşünceleri bir olan, ayni tarihi hâtıralara sahip bulunan, acı ve tatlı günlerini birlikte yaşayan insanların meydana getirdiği büyük topluluğa **millet** denir.

Milletin tarifinde bazan dil birliği de aranmaz. Meselâ İsviçre'de Almanca, Fransızca ve İtalyanca olmak üzere 3 ayrı dil kullanılmaktadır. Böylece belki bir dil birliğinden mahrum olan İsviçre'de elbetteki bir millet topluluğu vardır.

Bir topluluğun millet olabilmesi için, o topluluğu teşkil eden fertlerin arasında menfaat, kültür ve tarih bakımından belli bir beraberliğin var olması şarttır. Bir milleti meydana getiren fertlerin yürekleri ayni duygularla çarpar. Amerika Birleşik Devletleri sınırları içinde bir Amerikan milleti vardır. Halbuki, bu Amerikan milletini teşkil eden insanlar başka milletlerden gelmişlerdir. Fakat, kalpleri Amerikalılık için çarpar. (Bak: Türk Milleti).

MİLLETLER ARASI:

Biz komşularımızla birlikte, mahalle topluluğumuzu meydana getiriyoruz. Ayrı kıt'alarda, belirli sınırlar içinde yaşayan milletler de, dünya topluluğunu teşkil ederler. Bir cemiyetin insanları gibi, milletlerin de biribirleriyle ilişkisi vardır. Alışveriş ederler. İhtiyaçlarını karşılıklı olarak sağlarlar. Biribirlerine kültürel yardımlarda bulunurlar. Gerekirse savaşırlar. Böylece, dünya milletlerinin uzaktan veya yakından biribirleriyle daima münasebette bulundukları göze çarpar. İşte, milletler arasında cereyan eden bu olayların hepsi milletlerarası, meseleler adını alır.

Bugün, Milletlerarası meseleler, Amerikanın Nevyork şehrinde kurulmuş bulunan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Merkezi'nde karara bağlanmaktadır. Orada, her milletin temsilcisi bulunur. Böylelikle her delege mensup olduğu devleti temsil eder. Delegeler toplanırlar. Dünya durumunu, Milletlerarasındaki dâvaları iyi bir sonuca bağlamıya çalışırlar.

MİLLETVEKİLİ:

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine Milletvekili veya Mebus denilir. Milletvekilleri, Milletvekili seçimi kanunu gereğince, seçim çevrelerinden seçilirler. Vilâyetler seçim çevreleridir. Kanunlarımıza göre, her 40 bin kişi için bir Mebus seçilmektedir. Mebuslar, seçildikleri vilâyetin Mebusu olarak anılmakla beraber, bütün Türk Milletinin vekili sayılırlar.

Bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi'mizde 541 Mebus vardır. Milletvekilleri her dört yılda bir seçilirler. (Daha geniş bilgi edinmek için Milletvekili seçimi ile Mebus ve T.B.M. Meclisi kelimelerine bak).

MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ (Bak: Mebus seçimi):

MİLLİYETÇİLİK:

Anayasa kanunumuzun maddeleri arasında «Milliyetçiyiz» deyimi de vardır. Şimdi, bu deyimle neyin anlatılmak istendiğini kısaca belirtelim:

Hepimiz, Türk Milletinin çocukları olmakla övünç duyuyoruz. Milletimiz eski bir medeniyete, şanlı bir tarihe sahiptir. Dünya insanları, medeniyet ışığını bizden yakmışlardır. Konuştuğumuz dil Türkçedir. Dilimiz dillerin en yücesidir; en güzelidir. Milletimizi her milletten üstün görürüz. Millî şerefimizi canla başla koruruz. Milletimize olan sevgimiz sonsuzdur. Millî bağlılığımız kuvvetlidir. Kültürümüz de Türk kültürüdür. Bu kültürü geliştirmek ve yaymak hepimize düşen bir iştir. Böylece, Milliyetçiliğimiz, duygularımızın en değerlilerinden birini teşkil eder ve bütün kıymetlerin üzerinde bir yer alır. Milliyetçiliğimizde başka milletlerin varlığına yönelmiş bir kötülük yoktur. Dünyanın haysiyetli, vekarlı insanlığı içinde Türküz ve daima da Türk olarak yaşayacağız.

MİLYAR:

Milyar matematikte kullanılan bir deyimdir. Milyonun bin katıdır. Rakamların yazılışında milyarlar bölüğü, milyon-

lar bölüğünden sonra gelir. Milyarlar, on milyarlar, yüz milyarlar diye değerlenir. Milyarlar bölümünden sonra da, trilyonlar bölüğü gelir.

1 Milyarın yazılışı şöyledir: 1.000.000.000.

MİLYON:

Milyon, milyarın binde biridir. «1000» sayısının da 1000 katıdır. Milyonun içinde bin tane 1000 vardır. Tam sayıların yazılışında milyonlar bölüğü, binler bölüğünden sonra gelir. Milyarlarla binler bölükleri arasında milyonlar bölüğü yer alır.

1 Milyonun yazılışı şöyledir: 1.000.000.

MİMAR:

Güzel sanatların bir bölümü de mimarlıktır. Mimarlıkla uğraşanlara «mimar» denir. Mimar, her çeşit yapı plânları çizer. Binaların yapılmasını kontrol eder. Böylece, modern binalarla şehirlerimizi güzelleştiren mimarlardır. Stadyumları, galerileri yapan, parkları plânlaştıran yine onlardır.

Türkler, tarih boyunca büyük mimarlar yetiştirmişlerdir. Mimar Sinan, bunların başında gelir. İstanbul'daki Süleymaniye ile Edirne'deki Selimiye camileri Mimar Sinan'ın kurduğu en güzel şaheserlerdir.

Mimarlar Güzel Sanatlar Akademisi veya Teknik Üniversiteden diploma alırlar.

MİMBER:

Camilerde, mihrabın sağ tarafında merdivenle çıkılan bir yer vardır. Buraya mimber adı verilir.

Mimber, hatibin hutbe okuduğu yerdir.

MİMİK:

Yüzün türlü hareketlerine mimik denir. Konuşurken içimizde beliren duygulara göre yüzümüzde türlü hareketler belirir ki bunlar mimik hareketleridir. Mimikler ifadeye canlılık

verirler. Bu sebeple sahne veya filmlerde rol alan artistler, mimik bakımından becerikli, başarılı olmak zorundadırlar.

MİMOZA:

Mimoza bir süs bitkisidir.Baklagillerdendir. Sarı, beyaz veya menekşe renginde çiçekleri vardır. Bu bitkinin yaprakları akasya yapraklarına benzer.

Küstümotu, mimozanın en yaygın olanıdır.

MİNARE:

Camilerin yanlarında, göklere doğru yükselen ince, zarif kuleler vardır. Bunlara minare denilir. Namaz vakitlerinde minarelere çıkan müezzinler ezan okurlar. Bu suretle, namaz vaktinin geldiğini Müslümanlara duyururlar.

Minarelerin etrafını çeviren çember şeklindeki dönemeçlere «şerefe» adı verilir. Müezzin şerefede dönerek ezan okur.

MİNE:

Dişlerimizin üzerinde görülen parlak ve sert maddeye mine denir. Mine, dişimizi dış etkilerden korur. Sert şeyler kırarak, soğuk veya sıcak şeyler yiyerek dişlerimizin minesini çatlatmamalıyız. Minesi çatlayan diş çürümeye yüz tutar.

Madenden yapılan eşya üzerindeki parlak renkli cam tabakaya da yine mine adı verilir.

Saatın kadranı üzerinde mine tabakası bulunur. Ayrıca, çok ince ve parlak nakışlara da mine denir

MİNE ÇİÇEĞİ:

Mine çiçeği, mavi veya menekşe renginde güzel bir çiçektir. Karşılıklı olan yaprakları oymalıdır. Bu çiçeğin sapı dört köşelidir.

Mine çiçeği, «Mineçiçekgiller» türündendir.

MİNERAL:

Madenle ilgili yağlara veya maddelere toptan mineral adı verilir.

Neft, mazot gibi yer altından çıkarılan yağlar mineral yağlardır.

Kükürt, arsenik, antimon, volfrom ve molibden gibi cisimlerin etkisiyle madenleri ham maden haline sokmağa «Minerallestirmek» denir.

MİNERALOJİ;

Mineraloji, mineralleri inceliyen bir ilim koludur.

MİNİCİK:

Çok küçük varlıkları anlatmak için «minicik» deyimi kullanılır. «Bülbül, minicik bir kuştur» cümlesinde olduğu gibi.

MİNİK:

Küçük fakat sevimli varlıklar için de minik sözü kullanılır. «Benim minik bir kardeşim var» cümlesindeki minik deyimi, sevimli ve küçük bir kardeşimin olduğunu belirtir.

MİNİMİNİ:

Minimini sözü de kocaman kelimesinin karşıtıdır. Ufacık anlamını taşır.

«Şu kuzu miniminidir» cümlesinde olduğu gibi.

MİNİMUM:

Minimum, lâtince bir deyimdir. Çok defa matematikte kullanılan bu kelime değişken bir niceliğin inebileceği en aşağı bir basamağı anlatmak için söylenir. Minimum, asgari kelimesinin de yerini tutar.

Minimum kelimesinin karşıtı maksimumdur.

MİNKALE (Bak: İletki)

MİNÜSKÜL:

Kitap harflerinin küçüklerine kısaca minüskül denir. Büyük kitap harfleri için de majüskül sözü kullanılır.

MİNYATÜR:

Eski el yazması kitaplarında ilksel, fakat hoşa giden şekil-

Kahramanlık Hikâyeleri:

SÜNGÜ SAYESİNDE

— Çukurda tıkıldık kaldık. Bu gidişle düşman bizi fare misali ezecek.

Bombaları tükenmişti. Kırk metre ilerdeki düşman bomba yerinden, birbiri ardınca fırlatılan bombalar çok zarar veriyordu. Şehit olan arkadaşlarını görmek Sadık çavuşu çileden çıkarıyordu. Bölük merkezinden bomba almağa giden er, eli boş dönmüştü.

— Ne haber Ahmet? Bomba yok mu?

— Yok çavuşum. Ancak yarın gelecekmiş.

— Peki ne yapacağız, yüzbaşı ne dedi?

— Dayanın! Dedi.

Sadık çavuşun çatık kaşları, büsbütün birbirine kavuştu. Burma bıyıklarının uçlarını sinirli sinirli kıvırdı:

— Bu çukur içinde, hiç bir işe yaramadan ölmeğe razı mısınız?

— Kim razı olur çavuş?

— Öyleyse gidip susturalım mendeburları!

İki yerinden yaralı, saz benizli bir delikanlı mırıldandı:

— Pek çoğa benziyor onlar. Nasıl başa çıkarız?

— Korkuyorsan; gelme sen. Süngü tak! Marş, marş!

Siperden yıldırım gibi fırladılar. Ayni hızla düşman bomba yerine atladılar. Süngüler işledi. Düşmanların çoğu geberdi. On beş tanesi de teslim oldu.

— Bize sabahtan beri ölüm saçan bombaları, sandıkları ile bizim sipere aktarın. Var olsun süngü! Sayesinde hem bomba kazandık, hem de düşmandan kurtulduk.

Tarihî Fıkralar:

DEĞER MESELESİ

Bu fıkrayı bir çoklarımız Nasrettin Hoca'ya mâlederiz. Aslı söyledir:

Timürlenk, veziri Mevlânâ Ahmet ile hamama gider. Yıka-

nırlarken Timur; başarılarından, sahip olduğu ülkelerden, halkın kendisine verdiği önemden bahseder. Övünür. Sonra:

— Sen bana ne değer biçersin? diye sorar.

Mevlânâ Ahmet düşünmeden cevap verir:

— Yetmiş akçe.

— Yok canım. Yalnız peştimalım yetmiş akçe eder.

— Zaten ben de ona verdim yetmiş akçeyi.

Gülüyoruz!

CEVAP VERMİŞ

Neclâ, yüzünde sevinç pırıltıları olduğu halde eve dönüyordu. Ünlü afacanlardan Metin ile karşılaştı.

— Ne o Neclâ, sevinçli görünüyorsun?

— Dersimi bildim. Ne sorduysa; doğru cevaplar verdim. Âferin dedi öğretmen.

— Ben de bugün öğretmenimin bütün sorduklarına hep cevap verdim.

— Sahi mi?

— Elbet. Ne sorduysa «bilmiyorum efendim» dedim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

11 MART 1955, Cuma — Sayı: 66 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-14
MUTFAK
ARAÇLARI
TAVA
TENCERE
TABAK
ÇATAL
KAŞIK
BIÇAK
PRES
SÜZGEÇ
FINCAN
CEZVE
ÇAYDANLIK
LENGER

Faydalı Bilgiler

BEYAZ İSKARPİNLERİ TEMİZLEMENİN YOLU

Beyaz deri iskarpinler yazı lâstiği ile temizlenebilir. Yalnız bu işte kullanılan lâstik temiz ve beyaz olmalı ve iskarpini silerken hep ayni istikamete ve hafif, hafif sürmelidir.

SANDIĞA ÇAMAŞIRLARI KOYARKEN NELERE DİKKAT ETMELİ?

Sandık ve dolaplarda saklanacak şeylerin iyice kurumuş olması lâzımdır. Aksi takdirde bunlar küflenirler ve üzerlerinde küf lekeleri meydana gelir.

OKSİJENLİ SU NASIL SAKLANIR?

Oksijenli suyu koyu renk şişelerde saklamak lâzımdır. Şişenin ağzı çok sıkı kapatılmalıdır.

BEKLEMİŞ TENTÜRDİYOT ZARARLI MIDIR?

Evet, uzun zaman kullanılmamış tentürdiyotu kullanmak tehlikeli olabilir. Çok beklemiş tentürdiyot deride zararlı yanıklar yapabilir.

DAHA KOLAY BULAŞIK YIKAMANIN YOLU

Bulaşık yıkanılan suya yarım bardak sirke koymalıdır. Bu suretle tabak ve tencereler daha kolay temizlenir.

MEŞİN EŞYA NASIL TEMİZLENİR?

Meşinden yapılma kaplar ve kitap ciltleri, yumurta sarısı ve alkol karışımına batırılan bir yünlü kumaş parçası ile temizlenir.

KUMAŞ ÜZERİNDE ASİT LEKELERİ

Kumaş üzerindeki asit lekelerini çıkarmak için, kumaşları amonyak buharı üzerine tutmak kâfidir.

de ince resimler yapılırdı ki; bunlara «minyatür» adı verilir. Minyatürcülük Osmanlılarda olduğu gibi, İran'da da ileri gitmişti.

Osmanlı minyatür sanatkârları içinde bilhassa «Levnî» yi sayabiliriz.

MİRAÇ:

Miraç kelimesi Arapçadır. Göğe çıkma anlamını taşır.

Mirac-ı İsa: İsa peygamberin göğe çıkmasını belirtir.

Mirac-ı Nebi: deyimi de Hazreti Muhammed'in göğe çıkmasıdır.

Mirac Kandili: Bu deyimin arapça karşılığı Leyle-i miraçtır. Bu da, İslâm dininin yüce Peygamberi Hazreti Muhammed'in miracına rastlayan gecedir. Miraç gecesi kamerî aylardan Recebin 26/27 sine tesadüf eder.

MİRALAY:

Miralay kelimesinin bugünkü karşılığı albaydır. Yarbaydan büyük, tuğgeneralden küçük bir askerî rütbedir. Miralay, alaya komuta eder.

MİRAS:

Kanunlarımıza göre malı, mülkü olan bir insan ölünce, kendisine ait olan her şeyi çocuklarına, karısına veya yakınlarına kalır. İşte. ölüden diri yakınlara kalan paraya veya mallara, hukuk dilinde miras adı verilir.

Miras şekilleri ve nisbetleri hukuk kanunlarımızda açıklanmıştır.

MİSAFİRLİK VE MUAŞERET KURALLARI:

Dostlarımızın, yakınlarımızın ve komşularımızın görüşmek, konuşmak, dertleşmek; böylece hoş vakit geçirmek için aile yuvalarımıza gelip gitmelerine misafirlik denilir.

Bize misafirler geldiği gibi, biz de misafirliğe gideriz.

Misafir karşılamanın veya misafirliğe gitmenin belirli kuralları vardır. Bu muaşeret kurallarını bellersek etrafımızdaki

insanlar üzerinde iyi tesirler bırakmış oluruz. Her şeyden önce, milletimiz misafirsever bir millettir. Yuvamıza gelenleri daima sevinçle karşılarız. Onlara **Tanrı misafiri** adını veririz.

Şehirlerde yaşıyan ailelerin misafir kabul günleri vardır. Kabul gününün tertibi her bakımdan faydalıdır. O gün işlerini erkenden bitiren ev hanımı misafirlerini karşılamak için hazırlanır. Kabul gününde misafir beklenir; bir yere gidilmez. Uzaktan gelen misafirler boşuna yorulup geri dönmüş olmazlar.

Misafirliğe öğleden sonra gidilir. Misafiri evin kapısında güler yüzle karşılamak adettir.

Manto, palto, pardesü, şapka veya baston gibi eşyası elinden alınan misafir doğruca misafir odasına götürülür; oturtulur. Misafir odası, evin en iyi döşenmiş, en iyi süslenmiş odasıdır. Misafir odada hiçbir zaman yalnız bırakılmaz. Misafirlerin ayrı ayrı hatırlarını sormak, tanışmıyanları birbirlerile tanıştırmak, hoş konuşmalar icat etmek ev sahibine düşen vazifeler sırasındadır. Misafirin canını sıkmamak, ona hoş vakit geçirtmek icap eder. Az sonra ev sahibi misafirlerine döner, hepsine ayrı ayrı nasıl kahve içeceklerini sorar. Kahveler devamınca vaki arzuya göre radyo veya gramofonda dinlenir. Vakit geçince mevsime göre meyva suları veya çay sunulur. Misafirler hava kararmadan evvel ayrılırlar. Misafirlerin yanında dedikodu yapmak, başkalarını çekiştirmek hiç de doğru olmaz. Misafirin gösterdiği kostümü beğenmek, takdir etmek nezaket icabıdır. Daima söz hakkını da ona vermelidir. Ev sahibi konuşmadan ziyade dinlemeyi tercih etmelidir.

Misafirler giderken onları kapıya kadar uğurlamak, palto ve mantolarını giymelerine yardım etmek şarttır. Misafirler evden çıkınca kapıyı şiddetle kapamak ayıptır. Bazı misafirlerimiz de gece yatısına gelirler. O zaman evimizin en iç açıcı odalarından biri misafire ayrılır. Temiz yataklar, temiz örtüler serilir. Gece yatısına gelen misafirlerin evin belli nizamlarına göre hareket etmeleri gerekir.

Bir de yemeğe çağrılan misafirler vardır. Böyle misafirli-

ğe giderken ev sahibine çiçek götürmek iyi bir harekettir. Sofrada yemeklerden memnun kalındığını duyurmalı, tenkitli konuşmalardan sakınmalıdır.

Bayram misafirliklerinde önce küçükler büyükleri ziyaret eder. Ziyaret edilen büyüklerin elleri öpülür, küçüklere de hediveler verilir. Bayram gezilerinde çok kalınmaz. Uzaklarda olup ta ziyaretine gidemediğimiz yakınlarımıza tebrik mektupları yollamalıyız. Gelen tebrik kartlarını mutlaka cevaplandırmalıyız.

Misafirlerimizle konuşurken can sıkmamaya dikkat etmeliyiz. Gevezeler insanları çabuk bezdirir. Lâubali hitaplardan, senli benli konuşmalardan çekinmeliyiz. Karşımızdakine «siz» diye seslenmeliyiz. Nazik ve yumuşak bir sesle konuşmak karşımızdakini hiç bir zaman sıkmaz. Otururken, kalkarken veya konuşurken bizi küçük düşürecek hareketlerden mutlaka sakınmak gerekir.

Giyinmeye önem vermek, mevsime göre giyinmek topluluk kuralları icabatındandır. Evde iş elbisemizi veya pijamamızı giyeriz. Misafir geleceği zaman en iyi elbiselerimizle hazırlanırız. Temiz, sade giyinmeli; hiçbir zaman gösterişe yer vermemeliyiz. Renkleri ve biçimleri de seçmesini bilmeliyiz. Koyu renkler ve ince çizgili elbiseler insanı olduğundan daha ince gösterir.

Çarşı ve pazar elbiseleri hafif ve kullanışlı olmalıdır. Misafirliğe, düğüne, baloya giderken giyeceğimiz elbiseler de ona göre hazırlanır.

İş yaparken iş, spor yaparken spor elbiseleri giyilir. Toplulukta, selâmlaşmanın da büyük önemi vardır. Yolda bir tanıdığa rastlarsak hafifçe başımızı eğeriz. Selâmı küçükler verirler; büyükler de alırlar. Başlarında resmî kasketi olanlar, şapka çıkarmadan selâm verirler. Subaylar, erler, okullular gibi...

MİSSİSSİPİ:

Dünyanın en uzun nehirlerinden biridir. Amerika Birle-

şik Devletleri sınırları içinde bulunur. Uzunluğu 4,900 kilometredir. Bu uzunluğa Missouri kolunun uzunluğunu da katarsak, o zaman Mississipi'nin boyu 7.200 kilometreyi bulur.

Mississipi nehri Minnesota devletinin İtasca gölünden çıkar. Geniş bir delta yaparak Meksika körfezine dökülür. Ohio, Missouri. Arkansas, Kızılnehir ırmakları Mississipi'nin başlıca kollarını teşkil eder.

Mississipi geçtiği ovaları sulamakla kalmaz. Çavlanlarından elektrik enerjisi sağlanır. Ayrıca su taşıtları için de elverişli bir yoldur.

MİSSOURİ:

Missouri, Mississipi'nin en büyük koludur. Uzunluğu 4.700 kilometredir. Büyük bir kısmının üzerinde gemiler çalışır.

MİSTER :

Mister İngilizce bir sırdır. «Bay» anlamında kullanılır. Erkek isimlerinin önünde yer alır. Amerikalılar da ayni kelimeyi kullanırlar. Kısaltılmışı «Mr.» şeklinde yazılır.

MİSVAK:

Misvak, lifli bir ağaç çubuğudur. Bunun ucu dövülür. Bu suretle lifler, dişleri fırçalayacak bir duruma getirilir. İslâm dininin ulu Peygamberi Hazreti Hazreti Muhammed dişlerini misvakla temizlerdi. Bu sebeple misvak kullanmak Müslümanlarca sünnet sayılır.

MİTOLOJİ:

Çok eski efsaneleri inceliyen bilime «mitoloji» denir. Ayrıca, herhangi bir milletin eski efsanelerinin toplamına da yine mitoloji adı verilir. Yunan mitolojisi gibi.

MİTRALYÖZ (Bak: Makineli tüfek)

MİYOP:

Miyop, göz şeklinin bozulmasiyle meydana gelen bir göz kusurudur. Değişik sebeplerle göz küresi yuvarlaklığını kay-

beder. Bu sebeple, gözün ön taraftan arkaya doğru olan ekseni uzar. Göz, yumurta uzunluğunu andırır. Miyop gözlerde görüntü (imge) ağ tabaka üzerinde değil, daha ön tarafta teşekkül eder. Bu yüzden de uzaktaki cisimler görülmez.

Miyopluğun başlıca sebebi olan art odanın uzunluğu ya doğuştandır, yahut ta sonradan olmadır.

Gözlerinden şüphesi olanlar, hemen bir göz doktoruna baş vurmalıdırlar. Doktor gerekli muayeneyi yapar. Sonra da, görülen lüzuma göre mercek camlı gözlük verir. Miyoplara ıraksak mercekli gözlükler tavsiye olunur. Böyle gözlüklerin camları kalın kenarlı olur.

Az ışıklı yerlerde okumak, kitabı veya defteri gözlere çok yaklaştırmak, veyahut ta haddinden fazla uzaktan okuma göz bozulmasının başlıca sebepleridir.

MİZAÇ:

Herhangi bir insanın karakter, huy ve yaradılış gibi hallerinin tümüne kısaca «mizaç» adı verilir. «Gülşen iyi mizaçlı bir çocuktur» cümlesinde Gülşen'in temiz karakterli, iyi huylu bir çocuk olduğunu anlarız.

Eskiden, çabuk hiddetlenen insanlara «Hadid-ül mizaç» derlerdi. Rahatsız ve hasta olanlar için de «Namizaç» sözü kullanılırdı.

MİZAH:

Mizah, edebiyatta kullanılan bir deyimdir. Anlatılmak istenen bir fikri şakalarla, ince târiz ve nüktelerle süsleyip yazmıya mizah denir. Mizah yazmak sanıldığı kadar kolay değildir. Mizah yazabilen kimselere de mizahçı adı verilir.

MOBİLYA:

Evlerimizi süsleyen oda takımlarına mobilya denir. Mobilya çok defa ağaçtan, keresteden yapılır. Koltuk, kanape, masa, gardırob gibi eşyanın hepsi mobilyaya dahil olur.

Mobilyayı yapanlara da Mobilyacı adı verilir.

MODA:

Kendi mesleklerinde üstün başarı kazanmış terziler giyimde yeni, yeni modalar icad ederler. Keyfe, arzuya bağlı geçici kullanışa, genel olarak **moda** denilir. Meselâ, 100 yıl önceki giyim tarzı ile bugünün giyimi arasında elbetteki büyük ayrılıklar vardır. O vaktin modası başkaydı; şimdiki moda başkadır. Moda kelimesi, daha ziyade giyimler için kullanılır. Bir şey değerden düştüğü zaman da, mecazî olarak «modası geçti» deriz.

MODEL:

Kendisi örnek tutularak, onun benzerini yaptığımız varlık modeldir. Resim dersinde, öğretmen kürsüye bir öğrenci oturtur. «Çocuklar, herkes oturduğu yerden bunun benzerini yapacaktır» der. Kürsüye oturan çocuk modeldir. Hepimiz o modele bakarak, kendi kabiliyetimize göre bir çocuk resmi yapmıya çalışırız.

Ayrıca, yapmayı tasarladığımız bir cismin önce yaptığımız minik benzerine de yine **model** adı verilir. Şapka modeli, elbise modeli gibi.

Tiplere de model denir. «Bu otomobil 1955 modelidir.» cümlesinde olduğu gibi.

İçinde, açıklamalı olarak giyim eşyası örnekleri veren dergilerin genel adları **model'dir.**

Birbirine çok benzeyen varlıklar, biribirlerinin modelidirler. «Füruzan annesinin modeli.» cümlesini söylediğimiz zaman, Füruzan'ın annesine benzediğini anlatmak istemişizdir.

MODERN:

Modern kelimesi fransızcadan dilimize geçmiş bir sözdür. Asrî anlamında kullanılır. «Modern sinema» gibi.

Ayrıca, bir de sanat tarzlarından olan **modern stil** vardır. Mimari'de, resimde bilhassa 19. yüz yıldan beri kendini göstermiye çalışan bu sanat anlayışı, zamanımızda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Tarihte, 1453 İstanbul'un Türkler tarafından fethiyle başlayıp, 1789 Fransız Büyük İhtilâline kadar sürüp giden yeni zamanlara **modern tarih** te denilmektedir.

MOĞOL:

Asya'da, Çin'in kuzeyinde uzanan Moğolya halkından olan insanlara Moğol veya **Mongol** denir.

Moğollar sarı derili, çekik gözlü, yuvarlak çehreli insanlardır. Bunların Türk soyu ile yakın ilişikleri vardır. Moğollar, Türk ırkının bir kolu olarak kabul edilirler. Moğolların dilleri Ural - Altay dillerindendir. Moğolların kullandığı alfabe, Uygur alfabesidir. Soldan sağa olmak üzere düşey satırlar yazarlar.

Moğollar, tarihte büyük imparatorluklar kurmuşlardır. Moğolların kurduğu imparatorlukları başlıca 3 bölümde inceleyebiliriz:

a) Cengiz'in kurduğu Türk - Moğol İmparatorluğu.

b) Timur'un kurduğu imparatorluk.

c) Hindistan'da, Timur'un torunlarından Babür'ün kurduğu imparatorluk.

Bunları ayrı ayrı kelime sıralarında inceleyiniz.

MOĞOLİSTAN:

Moğolistan, Orta Asya ile Çin'in kuzeyini kaplar; Çin'e bağlı bir ülkedir.

Moğolistan'ın doğusunu Mançurya, güneyini Çin, batı ve kuzeyini de Sovyetler Birliği toprakları kuşatır.

Alanı 1.620.574 kilometre karedir. Nüfusu 2 milyonu bulur.

Moğolistan baştan başa sarp dağlarla, yüksek yaylâlarla kaplıdır. Çok yerde dağların yüksekliği 3000 metreyi geçer. Büyük Altaylar batıdan güney doğuya doğru uzanırlar. Yablanoi dağ sıraları da kuzeye doğru uzayıp giderler. Orta Moğolistanı da Hanhukei dağları ârızalandırır. Asyanın geniş çöllerinden biri olan Gobi Çölü güneydedir; Çin ile Moğolya arasındadır.

Etrafında dağlar yükselen Moğolistan yaylâlarında, çok sert bir kara iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kuraktır. Kışlar ise uzun ve çok soğuk geçer. Memleketin yaz sıcaklık ortamı 20° iken, kış ortamı —20°, hattâ bazı yerlerinde —30° dir.

Genel olarak yağışlar azdır. Yıllık yağış miktarı 25 santimetreyi geçmez. Yazın her tarafı kum fırtınaları kaplar. Savrulan tozlar ve kumlar, insanlarla hayvanların solunmasını güçleştirir.

Verimli topraklara, ancak su boylarında rastlanabilir. Bilhassa, kuzeyde bulunan Baykal gölüne dökülen Orhon nehri ile Selenga nehri boyları ekime elverişlidir.

Gobi Çölünde hayat izlerine rastlamak güçtür. Kuzeydeki ve kuzey batıdaki dağların yamaçları çam ormanlariyle örtülüdür. Bu ormanlar içinde kürklü hayvanlar dolaşır.

Moğolistanın baş şehri, 50 bin nüfuslu Ulan-Batur (Urga) şehridir. Bu şehir denizden 1150 metre yüksekte bulunur. Halk, göçebe hayatı yaşar. Yurt denilen çadırlarda barınır. Hayvan sürüleriyle otlatan otlağa dolaşırlar. Topraklarda altın gibi madenler varsa da bugün işletilememektedir. Memlekette kervan yollarından başka yol yok gibidir.

MOĞOLLAR VE YAYILIŞLARI :

Ortaçağda Asyada kurulan büyük imparatorluklardan biri de Türk - Moğol İmparatorluğu idi. Bu İmparatorluğu Cengiz kurmuştu. Cengiz yaptığı saldırılarla Çin'i yıktı. Batı komşusu Harzemşahları buyruğu altına aldı. Rusyayı ele geçirdi. Tuna kıyılarına kadar ilerledi. Böylece, çok geniş sınırları olan bir devlet kurdu.

Cengiz, ölümünden önce bu koca imparatorluğu oğulları arasında paylaştırdı. 1227'de ölünce imparatorluğundan Çin'de Türkistanda, Rusyada ve İranda ayrı ayrı devletler kalmıştı.

Cengiz'in oğullarından Hulâgû 1258'de Bağdat'ı aldı. Bu suretle de, Abbasî Halifelerinin saltanatına son verilmiş oldu.

Moğollar, yaptıkları saldırışlarla Anadolu Selçuklu Devletini sarstılar. 1243 tarihinde de vergi vermek durumunda bırak-

tılar. Böylece, XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu Selçukluları Moğolların hâkimiyeti altına geçmiş oldu. Günden güne kuvvetini kaybeden Selçuklu sultanları, Moğolların oyuncağı haline geldiler.

Zamanla zayıflayan Selçuklu devleti parçalandı. Anadoluda, ayrı ayrı birer buyruk olan derebeylikler türedi.

MOHAÇ :

Biz Türklerin kalbinde, şanlı hâtıralariyle yaşayan Mohaç, Macaristan sınırları içindedir. Macaristanla Yugoslavya hududu üzerinde, Tuna nehrinin kıyısındadır. Nüfusu 17.000 dir.

MOHAÇ MEYDAN SAVAŞI :

Kanunî Sultan Süleyman tahta geçtiği zaman, kendisini Macarlar tebrik etmemişti. Ayrıca, vergi istemek bahanesiyle Kanunî'nin gönderdiği **Behram Çavuş'u** öldürmeleri Osmanlılarla Macarların arasını büsbütün açtı.

Zaten Macarlar ötedenberi Türklere düşmanca duygular besliyorlardı. Bunu bilen Kanunî, 1521'de Belgrad üzerine yürüdü. Vakit geçirmeden şehri zaptetti. Belgradı Türklerden geri almak için, kıral II. Lui hazırlıklara başladı. Hattâ, bu iş için de, Avrupa devletlerinin yardımlarını sağlamış bulunuyordu. Bu sıralarda Fransa Kıralı Fransuva, Avusturya İmparatoru Şarlken'e esir düşmüştü. Fransuvanın annesi, Kanunîye gönderdiği bir mektupta, oğlunun esaretten kurtarılmasını diliyordu. Bütün bu vesileler yanında, zengin Macaristan topraklarının sınırlarımız içine alınması, Kanunînin programı arasında bulunuyordu.

Nihayet, 1526 yazında ordularımız harekete geçti. Tuna'nın batı kıyısında uzayan Mohaç ovasında Osmanlı ordusu ile Macar ordusu karşılaştı. 29 Ağustos 1526 tarihinde cereyan eden ve ancak iki saat süren bir savaşta ordumuz eşsiz bir zafer kazandı. 200 bine yakın mevcutlu bir Macar ordusu, başta Kıral Lajos (II. Lui) olduğu halde imha olundu.

Kanunînin önderliğindeki Türk ordusu, 50 bin akıncı ile

187 bin savaş erinden mürekkepti.

Tarihin en parlak zaferlerinden biri olan Mohaç Savaşiyle bütün Macaristan kılınçlarımıza teslim olmak zorunda kaldı. Başkent Budin elimize geçti.

Bununla beraber Kanunî, Macaristanı, doğrudan doğruya Türk sınırlarına katmadı. Macar tahtına, Türk taraftarlığı ile şöhret kazanan **Prens Yanoş'u** oturttu. Böylelikle Macaristan ovalarında 1,5 yüz yıla yakın bir zaman Türk egemenliği devam etti. Osmanlı hazinesinin zengin kaynaklarından biri de Macaristan oldu.

MOKASEN :

Mokasen, Kuzey Amerika kızılderililerinin giydiği bir çeşit kunduradır. Bu kundura, yarım iskarpin biçimindedir. Üzeri açıktır. Arkası yumuşaktır. Gerektiği zaman yemeni gibi üzerine basılıp giyilebilir.

Mokasen kelimesi, Kızılderililerin dilinden alınmıştır.

Son yıllarda bir de **Mokasen** ayakkabılara rastlanmaktadır.

MOLA :

İş yaparken, çalışırken veya yol yürürken, yoruluruz. Dinlenmek için de bir işe ara veririz. Oturur dinleniriz. İşte buna **mola** adı verilir.

Denizci lisanında mola kelimesi koyuverme anlamına gelir. Meselâ, «Gemici halatı mola etti.» dersek, halatın koyuverildiğini anlarız.

MOLEKÜL :

Atomların birleşmesiyle meydana gelen, cisimlerin en küçük parçasına **molekül** denir. Moleküller, madenlerin niteliğini taşırlar.

Kimyasal değişmeler sonunda moleküller yer değiştirince, yeni cisimler meydana gelir.

MOLİBDEN :

Molibden, bir maden adıdır. Rengi gümüşü andıran mo-

libden kolaylıkla kırılabilir.

Molibden, kimyada kısaca «Mo» olarak yazılır. Bu maden 2,500 derecede erir. Molibden, çelik halitalarında (alaşımlarında) kullanılır. Dünyada en çok molibden çıkaran memleketler şunlardır: Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Norveç, Fas.

MOLİERE: (Molyer okunur):

Molyer, Fransız komedi yazarlarının başında gelir. Dünyaca tanınmış bir şöhreti vardır. 1622 de doğdu. Yine kendi eseri olan «Hastalık Hastası» adlı piyesinin dördüncü perdesinde oynarken ansızın fenalaşarak ölmüştür. «1673».

Molyer, eşsiz bir tiyatro muharriri idi. Cemiyet içindeki ayrı karakterleri büyük bir incelikle yaratmasını bilirdi. Onun dâhî kaleminin çizdiği tipleri bugün bile aramızda çok görürüz. «Don Juan», «Kadınlar Mektebi», Gülünç Kibarlar», «Tartuffe», «Adamcıl», «Zoraki Hekim», «Cimri», «Georges Dandin», «Bilgiç Kadınlar», «Hastalık Hastası» ve «Scapin'in Dolapları» gibi eserler, Molyerin yazdığı eserlerden başlıcalarıdır.

Sahnelerimizde Molyer'in temsillerine sık sık rastlanmaktadır. Bu büyük Fransız komedyenini bize ilk tanıtan Ahmet Vefik Paşadır. Millî Eğitim Vekâletimiz Molyer'in eserlerini Türkçeye çevirtmiştir.

MOLLA :

Osmanlı Devleti zamanında büyük kadılara **Molla** denirdi. Bilginler için de «Molla Cami» deyimi kullanılırdı. Sonraları molla sözü, sarıklı, medrese öğrencileri ile, ekseriya din adamları için kullanılmaya başladı. Bugün bu söz kullanılmamaktadır.

MOLTKE :

Helmuth Karl Bernard, Baron Von Moltke 1800 yılında doğmuştur. Babası Danimarka ordusu generallerindendi. Moltke'nin çocukluğu Danimarkada geçti. 1822'de Danimarka'dan uzaklaştı; Prusya'ya gitti. O da babası gibi asker olmak istiyordu. Bu sebeple Prusya ordusuna girdi. Askerî bilgisini günden güne geliştirmeye başladı. 1839'da Türkiyeye geldi. Osmanlı

Ordusunda müşavir oldu. Hattâ, ordumuzla birlikte Suriye savaşlarına katıldı. Ordumuza yaşadığı devrin modern fikirlerini benimsetmeye çalıştı. Moltke'nın ordumuzla ilgili hâtıratında erlerimizin kahramanlığından sitayişle bahsettiği görülür. Yalnız, bu kahraman askerin bilgisiz ve geri kafalı komutanların elinde bulunduğunu da işaret etmekten çekinmez. Hakikaten, o devrin paşaları, düşmana saldırmak için müneccimlerden fikir alacak kadar basitlik göstermişlerdi.

Moltke 1860'da Prusya ordusunun ve 1871'de de Fransaya saldıran Alman ordusunun harekât plânlarını çizmişti.

O, daha ziyade idareci ve kurucu bir insandı.

MONACO: (Monako okunur) :

Monako, Fransanın güney doğusundadır. Fransa - İtalya sınırına yakın bulunur. Alp Maritim dağları eteklerinde, Akdeniz kıyısı üzerinde şirin bir şehir ve minik bir prensliktir. Nice (Nis) şehrinin doğusundadır.

Manzaraları güzel, iklimi yumuşak olan Monako'nun alanı 21 kilometrekaredir. Nüfusu da 23,000'i bulur. Prensin sarayı denize nazır bir set üzerinde kurulmuştur. Burada, deniz hayvan ve bitkilerinin zengin koleksiyonları bulunan bir müze vardır. Ayrıca, sarayın yanında bulunan bir bahçe, yabancı bitki ve hayvan çeşitlerini bir araya toplamış meraklı bir yerdir.

Deniz kıyısını boydan boya plâjlar kaplar. Plâjın arkasında güzel villâlarla süslü şehir yer alır İşte, dünyaca meşhur olan Monte Carlo gazinosu da buradadır. Bu gazinoya, hemen hemen dünyanın her tarafından ünlü zenginler gelip. kumar oynar. Monte Carlo'nun sağladığı kazanç, Monako prensliğinin başlıca gelir kaynağını teşkil eder.

Bugün Monako prensliği meşrutiyetle yönetilir. Modern plâjı, lüks otelleri, muhteşem eğlence yerleri her yıl buraya binlerce zengin turistin gelmesine sebep olur.

MONARŞİ :

Bütün siyasî kuvvetin tek elde toplanıp, o devletin de böy-

le bir şahıs tarafından kayıtsız, şartsız yönetilmesine «Monarşi» adı verilir.

Eski devirlerde, Osmanlı Devleti gibi bir çok devletler de monarşi idaresi ile yönetilirlerdi.

Monarşinin türlü şekilleri vardır. Şimdi, bunlardan başlıcalarını kısa kısa belirtelim:

İrsî monarşi: Bu çeşit idarede hükümdarlık babadan oğula geçerdi. Osmanlı devletinde olduğu gibi.

Seçimli monarşi: Devlet kuvvetini elinde tutan hükümdar seçilmek suretiyle başa geçirilirdi.

Meşrutî monarşi: Hükümdarın nüfuz ve kudreti bir anayasa ile sınırlanmış bulunuyordu.

Mutlak monarşi: Mutlak monarşide hükümdar memleketi dilediği gibi yönetir; hiç kimseye karşı sorumlu sayılmaz. Sözü kanundur.

Parlâmentolu monarşi: Hükümdarlığın varlığı yanında, halkın seçtiği mebuslardan gelen Meclis te bulunur. Memleketi Meclis ile Hükümdar yönetir.

MONDROS :

Ege Denizi adalarından olup, Çanakkale Boğazının güney batısında yer alan Limni adasının kuzeyine düşen şehre, Mondros denir. Mondros limanı, Birinci Cihan Savaşı içinde İngiliz ve Fransız donanmalarına üs olmuştur.

30 Ekim 1918'de Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasında imzalanan Mütareke Mondros'ta aktolunmuştu.

MONGOLFİYER :

Havadan hafif bir gazın yardımiyle, uçmayı ilk defa deneyen Mongolfier kardeşlerdi. Fransız olan Mongolfiyer kardeşler Annonay şehri kâğıt fabrikalarında direktörlük yapmışlardı. Büyüğü Jozef 1740 - 1810, küçüğü Etiyen 1745 - 1799 yılları arasında yaşamıştır.

Mongolfiyer kardeşler, ateş üzerindeki kâğıt parçalarının uçuşmaları üzerinde durmuşlar, bunun sebebini anlamaya çalış-

mışlardı. Nihayet, ateş üzerinde ısınan havanın, soğuk havadan daha hafif olduğu ve bunun için yükselirken kâğıtları da uçurduğu sonucuna vardılar.

Mongolfiyer kardeşler ipek kumaştan, küre şeklinde bir balon hazırladılar. Üzerini de, delikçikleri kapansın diye yağlı boya ile boyadılar. Balonun ağzı altında saman yaktılar. Az sonra, balonun içi sıcak hava ile dolunca balon havalanmıya başladı.

Böylece, balonun ilk yapıcıları Mongolfiyer kardeşler sayılır.

MONOKL :

Bazı insanların tek göze gözlük taktıkları görülür. İşte bu tek gözlüğe **monokl** denir.

MONOLOG :

Temsillerde bir kişinin sahneye çıkıp ta, tek başına söylediği ve temsil ettiği yazı çeşidine «monolog» adı verilir. Monologlar çok defa gülünç taklitlerden meydana gelirler.

Nitekim, bir topluluk önünde tek kişinin yaptığı güldürücü konuşma da, yine bir monologdur.

MONTAGU :

1712'de İngiliz lordu E. W. Montagu ile evlenen Lady Mary Wortley, şair ruhlu bir İngiliz kadınıdır. Tarihte, kısaca Lady Montagu diye anılır. Lady Montagu 1689'da doğmuş, 1762'de ölmüştür.

1716'da Lord Montagu İngiltere'nin İstanbul elçiliğine tâyin olunmuştur. Bu suretle Lady Montagu da Türkiye'ye geldi. Yaptığı inceleme ve gözlemlerle bilhassa Türk kadınlarını yakından tanıdı. İngiltere'deki dostlarına yazdığı uzun mektuplarda, hayranı olduğu Türk kadınlarından uzun uzun bahsetti:

Lady Montagu'nın «Mektuplar» ında en çok dikkati çeken konulardan biri de, çiçek hastalığı ve bu hastalığın Türkiye'deki basit tedavi şeklinde görülen kısımdır. Türklerde bu has-

talığa rastlanmayışın sebepleri de, birer birer anlatılmaktadır.

Ancak Lady Montagu'nun açıklamalarından sonra, İngiliz doktoru Edward Jenner (Edvırd Cenner) çiçek aşısını bulmuş oldu.

MONTAJ :

Birbirinden ayrı ayrı olan makina parçalarının eklenmesi takılma ve vidalanması suretiyle, makinanın işler bir bütün haline getirilmesine **montaj** adı verilir.

Meselâ, Van Gölü kıyılarında tersane (gemi inşa tezgâhları) yoktur. Van gölünde işleyen vapurların bütün parçaları İstanbul tezgâhlarında yapılmaktadır. Sonra, Van gölü kıyılarına taşınan bu parçaların montajı orada tamamlanır. Böylelikle de, oraya parçalar halinde götürülen vapurlar, orada gemi haline sokulur.

Ayrıca, gelişigüzel çekilen bir film şeridini senaryo konuları sırasına koyma işine de, yine montaj adı verilir.

MONT-BLANC (Mon blan okunur):

Avrupa'nın büyük sıra dağlarını teşkil eden «Alp» ların en yüksek tepesi Monblan'dır. Bu tepenin yüksekliği 4810 metredir.

Monblan tepesi Fransa'nın güney doğu parçasında, İsviçre ve İtalya sınırlarına yakın bir yerde yükselir. Üzeri daima karlar ve buzullar bölgesidir.

MONTE - CARLO (Montekarlo okunur):

Montekarlo, Monaco şehrinin bir semtidir. 9.450'yi bulan nüfusu ile Montekarlo eğlence yerleriyle meşhur bir yerdir. Montekarlo kumarhanesinde ve gazinosunda dünyanın sayılı zenginleri toplanırlar, eğlenirler.

MONTE - CRİSTO (Monte - Kristo) :

Monte - Cristo minik bir Akdeniz adasıdır. Korsika adası

ile İtalya'nın Toscana eyaleti arasında yer alır.

Bu adacık, Fransanın ünlü romancılarından A. Dumas'nın «Monte - Cristo Kontu» romanı ile edebiyat tarihlerine girmiştir.

MONTESSORİ :

Maria Montessori, dünya pedagogları arasında yer alır. 1870'de doğmuştur. İtalyan olan Montessori'nin terbiye sistemi şudur: Çocuklarda kendi başlarına hareketi sağlamak, düzen zevkini aşılamak ve duyguların hafızasını geliştirmektir.

MONTEVİDEO :

Montevideo, Güney Amerika devletlerinden Uruguay Cumhuriyetinin başşehridir. Atlas Okyanusunun güney batı ucunda, La Plata körfezinin kuzey kıyısında kurulmuştur. Nüfusu 770.000'dir. Memleketin içlerine demiryollarla bağlı olan Montevideo, Güney Amerika'nın en işlek limanlarından biridir. Canlı hayvan, et, konserve, deri, yün başlıca ihracatını teşkil eder.

MONTTGOLFİER KARDEŞLER: (Bak: Mongolfiyer).

MONTREUX (Montrö) :

Montreux, İsviçre'nin güzel şehirlerinden biridir. Havası lâtif, manzaları iç açıcıdır. Leman gölü yakınında kurulmuştur. Nüfusu 16 bin kadardır.

Bizim tarihimizde, Montreux kasabasının hususî bir yeri vardır. Çanakkale ve İstanbul Boğazları üzerindeki haklarımız, (1936-1937) Montreux anlaşmalariyle tanınmıştı. Bu anlaşmadan sonra da, yurdumuzun Trakya bölgesi ile Boğazlar çevreleri askerî mıntıkalar haline getirilmiş oldu. Montreux anlasmasında, Türk delegasyonu başkanı Dışişleri Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras'tı.

MOR :

Renklerden biri de mordur. Mor, mavi ile kırmızı rengin karışmasından meydana gelir.

MORA :

Balkan yarımadasının güney parçasına Mora yarımadası

Kahramanlık Hikâyeleri:

BAK SAATE YÜZBAŞIM

Bölük kumandanı, hücumdan önce Mehmet çavuşu çağırdı.

— Bu gün Cavattepe'yi almak için hücuma kalkacağız. Yardımcım sensin. Göreyim seni.

— Merak etmeyin yüzbaşım. Evel Allah iki saat sonra Cavattepe'deyiz.

Bölük yayıldı. Sıçraya sıçraya ilerlemeğe başladılar. Yer, müsait olduğu için; sıçramalar tehlikesiz oluyor, bölük Cavattepe'ye her dakika yaklaşıyordu. Yarım saat sonra, düşman siperlerine bomba atacak kadar yaklaşmışlardı.

Ölüm kozalakları ,birbiri ardınca havalanıyor, düşman siperlerini alt-üst ediyordu. Sonucun kötüye varacağını anlayan karşı taraf; çekilmeği, hattâ kaçmağı uygun buldu.

Rus topçuları, kaçakları ateş perdesi altında korumak için boşalan tepeyi gülle yağmuruna tuttular. Taş, toprak, demir birbirine karışıyor, ölüm perisi, en kuytu köşelere kadar sokuluyordu.

Bölük kumandanı, yüzbaşının fikrini öğrenince; ölüm kasırgası ortasında yerinden fırladı:

— Kurtuluş ilerde kardeşlerim! Düşman ateşi, göğsü imân dolu yiğitleri yakmaz. Türk olan ardımdan gelsin.

Şimşek hıziyle koşmağa başladı. Bölük erleri ona yetiştiler. Az sonra tepe alındı.

— Bak saate yüzbaşım.

— Sağol! Tam saatinde ulaştık.

Gülüyorum:

GETİRDİM

Mahallede çocuklar bir kır gezintisi yapmağa karar verdiler.

— Can'ın babası bizi kamyonu ile götürecek.

— Ne götüreceğiz?

— Artık herkes evde ne bulursa getirir. İdare ederiz.

Gittikleri yerde hepsi getirdikleri yiyecek ve içeceği ortaya çıkardı. Neş'e, oralı olmadı.

— Neş'e! Sen bir şey getirmedin mi?

— Getirdim... Kardeşimi!

— ....

— Herkes evde ne bulursa getirir, demediniz mi?

FİL

Demiray'ın annesi, gece gelecek misafirleri ağırlamak için pasta aldı, sakladı. Demiray, aradı, bulamadı, sabırsızlandı. Annesi oyalamak istedi:

— Demiray, gel seninle «Uçtu, uçtu» oynayalım.

— Hayır anne, filcilik oynayalım.

— Ben onu bilmiyorum.

— Kolay anne. Ben fil olacağım. Sen de file pasta veren iyi kalbli kadın.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 MART 1955, Cuma — Sayı: 67 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

M -15

MÜZİK ARAÇLARI

Faydalı Bilgiler

İNCE KUMAŞLARI ÜTÜLERKEN

İnce kumaşları ütülemeden evvel şekerli suya batırmalıdır. Bu suretle daha dayanıklı ve daha parlak olurlar.

KUMAŞ ÜZERİNDEKİ TENTÜRDİYOT LEKELERİ

Kumaş üzerine dökülmüş tentürdiyotun yaptığı leke, saf ispirto ile çıkarılır.

BEYAZ İPEKLİLER

Beyaz ipekli kumaşları yıkadıktan sonra gölgede kurutmalıdır.

MÜREKKEBİN KURUMASINA KARŞI

Uzun müddet hokkada veya şişede kalan mürekkeplerin koyulaştığı ve kuruduğu herkesçe bilinir. Koyulaşan mürekkep çayla sulandırılır.

YEMEĞİN ÇABUK SOĞUMAMASI İÇİN

Yemek tenceresinin etrafına kâğıt örtülürse, tencere ve içindeki yemek ısısını uzun zaman muhafaza eder.

TAHTADAN MUTFAK EŞYASI NASIL TEMİZLENİR?

Mutfaklarda bulunan; kaşık, bıçak sapları ve benzeri olan tahta eşyalar önce sodalı su ile yıkanmalı ve sonra oksijenli sudan geçirilmelidir. Böylece en iyi şekilde temizlenmiş olurlar.

BEYAZ ÇAMAŞIRLAR İÇİN

Çamaşırda; beyaz çamaşırları durularken suya biraz nişasta ve ince tuz atmalıdır. O vakit ütülenmiş çamaşırlar kolalanmış gibi olurlar.

adı verilir. Bugün, Yunanistan sınırları içinde bulunan Mora'ya, Ortaçağ'da, Peloponezya denilirdi.

Mora yarımadası Avrupa kıtasına Korint berzahı ile bağlıdır. Kuzeyinde Korint Körfezi, batısında Yunan Denizi, doğusunda Ege Denizi, güneyinde de Akdeniz yer alır. Avrupa'nın en güney ucu olan Matapan Burnu da Mora'nın güneyine düşer. Mora'nın kıyıları girintili çıkıntılıdır. Dolayında birçok yarımadalar ve körfezler vardır. Mora'da bağcılık ileridir. Tahıl tarımı, meyvacılık ta iyi bir durumdadır.

Mora'nın nüfusu 1.185.000'i bulur.

MORFİN :

Morfin, afyondan çıkarılır. Uyuşturucu bir özelliği vardır. Doktorlukta, eczacılıkta kullanılır.

Vücutlarını morfin zehirine alıştırmış kimselere de **Morfinoman** adı verilir.

MORG :

Morg, adliye teşkilâtına yardımcı bir kuruluştur. Ölüm sebeplerini inceler. Tanınmayan ölülerin hüviyetini tesbite çalışır. Ölümü şüpheli olan kimselerin cesetleri morga kaldırılır. Orada, ceset gerekirse parçalanır. Bu suretle ölme sebebi meydana çıkarılır. İlgili mahkemeye de gereken rapor gönderilir.

MORİNA :

Morina, kuzey denizlerinde yaşayan ve çıtarı cinsinden olan bir balık cinsidir. Çok defa bir metre boyunda olan morinanın karaciğerinden çıkarılan «balık yağı» kuvvet ilâcı olarak kış ile ilkbaharda içilir.

MORS :

Bu kelimenin aslı Fin'cedir. Fin dilinde «mursu» olarak kullanılır.

Mors, kuzeyin buzlu denizlerinde yaşayan bir memeli cinsidir. Bu hayvan denizde yaşadığı gibi karaya da çıkar.

Morsun vücudu kısadır. Üzerini kaplayan kürkü esmerdir. Erkek morsların üst çenesinden, aşağıya doğru iki uzun diş çıkar.

Morslar kutupların tenha buzları üzerine çıkarlar. Çok defa sürüler halinde dolaşırlar. İçlerinde, 7 metre boyunda olanlar da vardır.

Denizciler morsları derisi, dişleri ve yağı için avlarlar.

MORS :

Mors, telgrafçılıkta kullanılan alfabenin adıdır. Mors alfabesinin mucidi, Amerika'lı Samuel Morse'dur. Bu alfabede harfler nokta ve hatlarla gösterilir.

MORSE (Morse ok.) :

Kendi adı ile anılan alfabeyi meydana getiren Samuel Morse 1791'de doğmuş, 1872'de ölmüştür. Samuel Morse Amerika'lıdır. Kendisi hem ressam, hem de fizikçiydi Samuel Morse ayrıca, yine kendi adı ile anılan bir çeşit telgraf cihazını da icat etmiştir.

MOSKOVA :

Moskova, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin baş şehridir. Moskova, doğu Avrupa ovaları ortasında Valday yaylâları üzerinde kurulmuştur. Volga nehrinin bir kolu olan Moskova nehri, şehrin içinden geçer. Leningrad'ın 640 kilometre güney doğusunda yer alır. Nüfusu 4.137.000'i bulan Moskova, Rus demiryollarının kavşak noktasıdır. Hazar denizinden Volga yolu ile gelen taşıtlar, Moskova nehri vasıtasiyle şehrin merkezine kadar sokulur.

Moskova, dolayında dokuma ve otomobil fabrikaları bulunur.

Tarihte adı geçen Kremlin Sarayı, Moskova'nın ortasına düser. Moskova, tarih boyunca bir kaç defa Tatarlarla Moğollar, 14 Eylül 1812'de de Napoléon tarafından isgal olunmustur. 1941 kışında doğu taarruzuna girisen Alman orduları, sehrin varoşlarına girerek Moskova'ya 20 kilometre yaklasmışlardır.

Tarih süresince, Moskova, Türk düşmanlığının merkezi halinde çalışmıştır. Bu gün de bu şehir, insanlığının ve demokrasi

dünyasının karşısında yer alarak barışı baltayan kundakçı bir merkez haline getirilmiştir.

MOSTRA :

Bu kelime, İtalyancadan dilimize girmiştir. Örnek veya nümunelik anlamında kullanılır. Manavlar, sebzeciler, zahireciler sattıkları malların mostra (nümunelik) larını göze çarpacak yere koyarlar.

Avcılar, avda mostra kuşlar kullanırlar. Canlı kuşları veya taklitlerini bir yere bağlarlar. Mostraya yaklaşan avları da, bu şekilde avlamış olurlar.

MOTİF :

Motif, türlü anlamlar için kullanılan bir deyimdir.

Bir romanın, bir hikâyenin temel fikrine motif denir.

Sonra, Güzel Sanatlar bölümünde, bir tablo veya bir süsleme işindeki resimlere, şekillere yine motif adı veirilir.

Musiki cümlelerine de **melodi motifi** denir.

MOTOPOMP :

Kendi kendine işleyen elektrikli veya akaryakıtlı tulumbalara «motopomp» denir. Motopomplara en çok itfaiye teşkilâtında, bahçe sulama işlerinde rastlanır.

MOTOR - MOTÖR :

Yanıcı gazları patlatmak suretiyle çalışan makinalara motor adı verilir. Gaz motörlerinden başka elektrik motörleri de vardır. Böylelikle motörler:

a) Elektrik motörleri,

b) Akaryakıt motörleri olmak üzere ikiye ayrılır.

(Bak: Elektrik motörü), (Bak: Gaz motörü) :

MOTORBOT :

Motorla yol alan sandallara kısaca «motorbot» adı verilir.

MOTORİZE :

Tank, otomobil, zırhlı oto gibi motorlu araçlarla teçhiz edilmiş ordulara motorize ordular denir. «Türk ordusu motorize bir ordudur.» sözünden ordumuz silâh ve taşıtlarının tamamen makinalaşmış olduğunu anlarız.

Motorize ordularda yaya askerlere pek rastlanmaz. Kıtaat, tamamen motorlu taşıtlarla taşınır.

MOTOSİKLET :

Motor kuvvetiyle hareket eden iki tekerlekli taşıtlara «motosiklet» denir. Yanlarında sepeti olan motosikletler de vardır.

MOTRİS :

Ray üzerinde çalışıp arkasına taktığı vagonları çeken arabalara motris denir. Tramvayların en önünde bulunan araba motristir. Tramvay motrisleri elektrik kuvvetiyle çalışır.

MOZAİK :

Renkli taş kırıklariyle meydana getirilen şekil veya resimlere «mozaik» denir.

Mozaikçilik güzel sanatlarda ayrı bir bölümdür. Renkli olan ve küb şeklinde bulunan taşlar sanatkârâne bir şekilde kakılarak güzel mozaikler yapılır.

İstanbulda Ayasofya müzesinin ve Kariye camisinin mozaikleri çok kıymetli eserlerdendir.

Ayrıca, mermer kırıklarının çimento ile dondurulması suretiyle yapılan döşemelere yine mozaik adı verilir.

MOZAMBİK:

Mozambik Afrikanın güney doğusundadır. Hint Okyanusu ile Mozambik kanalı kıyısında bulunur. Burası Portekiz'e ait bir sömürgedir. Mozambik, Afrikanın sayılı nehirlerinden olan Zambezi nehrinin güney ve kuzey yönlerinde uzanır. 771,125 kilometrekare genişliğindedir. Nüfusu 5 milyonu geçer.

Mozambik'in baş şehri Laurenço - Marques'tir. Bu şehir, memleketin güney ucundadır; Delagoa körfezinin batı kıyısındadır. Sömürgeye adını veren 6000 nüfuslu Mozambik şehri, kuzey doğu kıyıları üzerinde yer alır.

MOZAMBİK KANALI:

Mozambik kanalı, Madagaskar ile Afrika arasını kaplayan su geçididir. Afrika kıt'ası üzerinde 1500 kilometre uzunluğunda bir yer kaplar. Bu kanal, bazı yerlerde 450, bazı yerlerde de 850 kilometre kadar bir genişliğe sahiptir.

Mozambik kanalında gemi seferlerini güçleştiren kayalıklar vardır.

MOZART: (Motsart okunur).

Dünyanın meşhur bestecilerinden biri olan Wolfgang Mozart, 1756'da Avusturya'nın Salzburg şehrinde doğmuştur. Musikiye küçük yaşta başlayan sanatkâr, sonsuz bir kabiliyete sahipti. Henüz 6 yaşındayken piyano ve keman konserleri vermiye başlamıştı. Mozart, kısa ömürlü olmasına rağmen, sanat bakımından çok verimli bir sanatkârdır. Birçok senfonileri, sanatları, konsertoları vardır. Oda müziği parçaları, kilise besteleri, mes'leri, mote'ları ayrı ayrı birer şaheserdir.

«Saraydan kız kaçırma», «Figaronun düğünü», »Cosi fan tutte», «Sihirli flüt» en kıymetli opera eserlerini teşkil eder. Doğuştan itibaren, engin bir müzik dehasına sahip olan Mozart, musikinin her bölümünde eser vermiş çok ünlü bir bestekârdır.

Mozart 1791'de, henüz 35 yaş baharında iken Viyana'da veremden ölmüştür. Fakat o, pek değerli eserleriyle daima aramızda yaşayacaktır.

MÖSYÖ:

Fransızca olan ve mösyö olarak söylenen bu kelimenin yazılışı monsieur'dür. Bay anlamında kullanılır. Erkek isimlerinin daima önünde yer alır.

Mr:

İngilizce bay manasına gelen «mister» kelimesinin kısaltılmışı da Mr. dir.

MUAHEDE:

İki devlet arasındaki yazılı antlaşmaya **muahede** denir.

Ademi tecavüz muahedesi: Bu şekilde bir antlaşma imza eden devletler, birbirlerine saldırmıyacaklarını belirtmiş olurlar.

Dostluk muahedesi: Aralarında kuvvetli bir dostluğun hakim olmasını isteyen milletler, dostluk muahedesi ile birbirlerine daha çok yakınlaşırlar.

İttifak muahedesi: Aralarında ittifak muahedesi imzalayan devletler, müşterek düşmana karşı birleşmiş olurlar.

Sulh muahedesi: Buna, barış antlaşması da denilir. Barış muahedesiyle savaş sona ermiş sayılır.

MUALLİM (Bak: Öğretmen)

MUAMMA:

Anlamı güç anlaşılır sözlere muamma denir. Bazan içinden çıkılmaz işlere de yine muamma adı verilir.

MUAŞERET KURALLARI : (Bak: İnsanların birbirleriyle münasebetlerinde gözetecekleri noktalar, misafirlik ve muaşeret kuralları, konuşmada muaşeret kuralları):

MUAVİYE:

Emevî devletinin ilk halifesi olan Muaviye Ebu Süfyan'ın oğludur. Muaviye 603 milâdi yılında Mekke'de doğdu. Büyük Peygamber Hazreti Muhammed'in kâtiplik şerefini kazanmış bulunan Muaviye, Halife Hazreti Ebu Bekir zamanında Şam valisi olmuştu. Halife Hazreti Osman zamanında da Muaviye Emîrlik makamında bırakılmıştı.

Hazreti Ali halife olunca Muaviye baş kaldırdı; Ali'nin halifeliğini tanımadı. Hazreti Osman'ın Ali tarafından şehit ettirildiği iddiasını ortaya attı. Böylece, Hazreti Ali ile kendi arasında bir kan davası olduğunu da etrafa duyurmaktan çekinmedi

Muaviye taraftarlariyle Ali taraftarları, yaptıkları savaşlarda kesin bir sonuca varamadılar.

İslâm devletinin bir kısmına Ali, diğer bir kısmına da Muaviye hakim oldu. Irak, İran, Hicaz eyaletleri Hazreti Ali'ye sadık kalmıştı. Şam ve Mısır tarafları da Muaviye'yi tanıdılar.

Hazreti Ali şehit edilince yerine, oğlu Hasan geçmişti. Muaviye, Hazreti Hasan'ın üzerine kuvvetli bir ordu gönderdi. Hazreti Hasan, boşuna kardeş kanı dökmektense, halifeliğin Muaviye'ye geçmesine razı oldu. Fakat Muaviye, ne olursa olsun Hasan'ın vücudunu yok etmeyi düşünüyordu. Zamanla isteğine de kavuştu. Adamları vasıtasiyle Hazreti Hasan'ın yemeğine zehir koydurdu; onu zehirleterek öldürdü. Böylece, muarızlarını ortadan kaldıran Muaviye tam 20 yıl, rakipsiz olarak saltanat makamında kaldı. Önceleri, seçimle iş başına getirilen halifeler, Muaviye'den sonra babadan oğula geçmeye başladı. Bu suretle İslâmda ilk saltanatı kuran Muaviye'dir.

Muaviye zeki, sabırlı ve dirayetli bir insandı. Şahsî hırsı uğrunda, İslâm camiası içinde, yıllarca uzayıp giden ikiliği çıkarmaktan çekinmemiştir.

Muaviye 679 yılında Şam'da ölmüştür.

MUDANYA:

Mudanya, Gemlik körfezinin güney ağzındadır. Bursa'nın zidir. 38 köyü ile Tiril'ye adında bir de nahiyesi vardır. Nüfusu 20,530 dur. Mudanya merkez nahiyesi Ak'köyüdür. Buranın nüfusu da ancak «300» ün üzerindedir.

Mudanya, Bursa vilâyeti sınırları içinde bir kaza merke-
34 kilometre kuzeyinde bulunur. Bursa'nın bir iskelesi sayılır.

Bursa ile Mudanya arasında güzel bir şose vardır. Mudanya çevresi bağ, bahçe ve zeytinliklerle kaplıdır.

MUDANYA SİLÂH BIRAKIŞMASI:

Kahraman ordularımız, Kurtuluş Savaşı zaferini kesin olarak kazanınca, itilâf devletleri Ankara'da bulunan T. B. M. Meclisi Hükûmetine baş vurdular. Yunanlı'larla aramızda aracılık yaptılar. Bunun üzerine Mudanya'da toplanan Türk, Fransız, İngiliz ve İtalyan delegeleri aralarında anlaşarak 1922 tarihinde, Mudanya mütarekesini imzalamışlardır. Mudanya mütarekesine katılmak için gelen Yunan delegasyonu, vapurdan dışarı çıkamamıştı.

Mudanya mütarekesi şartları gereğince, imzayı takip eden 15 gün içinde Yunanlılar; Edirne dahil, bütün Doğu Trakya'yı boşaltacaklardı. İstanbul ve Boğazlar üzerindeki sivil idare Türklere devredilecekti. Türklerle Yunanlılar arasındaki savaşa da bilfiil son verilecekti.

MUDURNU:

Mudurnu, Bolu vilâyeti kazalarından biridir. 74 köyü vardır. Kazanın genel nüfusu 22.420'yi geçer. Bolu'nun 48 kilometre güney batısında bulunan Mudurnu, Bolu dağlarının batı bölümünde yer alır. Kasabanın kuzeyinden de, Mudurnu çayı geçer.

MUĞLA:

Muğla vilâyeti Anadolu'nun güney batısında, Ege Bölgesindedir. Muğla vilâyetinin genişliği 12,760 kilometrekaredir. Genel nüfusu 220,678'i geçer. Arazisi engebelerle doludur. Toros dağlarından ayrılıp batıya uzanan dağlar Muğla Vilâyeti sınırları içinden geçer. Bu dağlar sık ormanlarla kaplıdır. Böyle olmakla beraber, tarıma elverişli ekim sahaları da geniştir. Hele, Ege'ye karışan Dalaman deresi ile Akdeniz'e dökülen Kocaçay boyları verimli topraklarla dolu bölgelerdir. Tahıl, tütün, zeytin, incir, üzüm, portakal, mandalina vilâyetin belli

başlı ürünlerini teşkil eder. Bilhassa bağlar ve incirlikler çok geniş yer kaplar.

Muğla'nın merkez kazadan başka Bodrum, Datça, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milâs ve Yatağan olmak üzere 8 tane kazası vardır.

Muğla şehri denizden 660 metre yüksekte bulunur. Küçük bir ovanın içindedir. Yakınından Çine deresi geçer. Şehirin İzmir'den uzaklığı 177 kilometredir. Muğla'nın iskelesi Marmaristir. Muğla merkez kazasında 46,685, Muğla şehri içinde de 12,319 insan yaşar.

MUHABİR:

Gazetelere havadis yetiştiren kimselere muhabir denir.

Muhabir, biriyle haberleşen kimse demektir. Büyük ajans gazete ve mecmuaların uzak memleketlerde muhabirleri olur. Muhabirler oralarda bağlı bulundukları gazeteye günlük haberler yollarlar.

MUHACİR:

Muhacir kelimesinin, bugünkü dilimizdeki karşılığı **göçmen** dir. Muhacir, bir yerden bir yere hicret, yani göç eden kimsedir.

Balkanların Türk buyruğu altında bulunduğu devirlerden arta kalıp ta, bugün yurdumuza gelen soydaşlarımıza göçmen adını vermekteyiz.

1951 yılından 1955 yılı Şubatına kadar Bulgaristan'dan yurdumuza 156,157 göçmen kardeş gelmiştir Başta sevgili hükûmetimiz olmak üzere, bütün Türk milleti göçmenlere bağrını açmıştır. Onlara toprak, tarla, sermaye, tarım âletleri vermiş; her aileye de yeni bir ev yaptırmıştır

MUHAFAZA:

Muhafaza saklamak manasına gelir.

«Timur, bu resmi sana veriyorum. Onu muhafaza et.» dedi.

ğimiz zaman, Timur'dan, kendisine verdiğimiz resmi saklamasını istiyoruz demektir.

MUHAFAZAKÂR:

Devirlerin geçici modasına uymadan, an'aneleri, atalarından aldığı gibi saklayan insanlara muhafazakâr denir.

İngiltere'nin esaslı partilerinden biri de, İngiliz Muhafazakâr Partisidir. Bu parti liderlerinden olan Vinston Çörçil, İngilterenin sayılı devlet adamlarından biridir.

MUHALEFET:

Bir fikre muhalefet etmek o fikri kabul etmemek demektir. Çok partili demokrasi idarelerinde azınlıkta kalan partilere muhalefet denir. İktidar partisi hükûmeti idare eder. Muhalefet Partisi ise hükûmetin icraatını tenkit eder. Yapılan her işte daha iyiyi göstermeye çalışır.

Muhalefete katılan kimseler de muhalif adını alırlar.

MUHAMMED:

İslâm dininin Peygamberi olan Hazreti Muhammed 571'de Mekke'de doğdu. Hazreti Muhammed, Arapların ünlü kabilelerinden biri olan Kureyş kabilesindendi. Babası Abdullah, kabilenin ileri gelenlerinden biri sayılırdı. Annesi de, yine Kureyş'ten Veheb'in kızı Âmine Hatundu.

Hazreti Muhammed'in dünyaya gelişi, Rebiülevvelin on ikinci pazartesi günü sabahına rastlar. O gün, her zamandan daha parlak doğan güneş, Mekke'yi nura garkediyordu. Böylece kötülükler içinde yüzen insanlık, son kurtarıcıya kavuşuyordu. Bu olay, Hicret yılından 53 sene önce olmuştu.

Hazreti Muhammed henüz 25 yaşında iken babasını kaybetti. Onu, bir baba şefkatiyle bağrına basan, dedesi Abdülmuttalip oldu.

Abdülmuttalip o zamanki arap adetlerine uyarak küçük Muhammede bir süt nine tutmuştur. Bu süt nine, Beni Saad Kabilesinden Halime Hatundu. Muhammed beş yaşına gelin-

çeye kadar, Halime'nin yanında kaldı. Bu müddet zarfında arapçayı en güzel bir şekilde öğrendi. Muhammed Halime'nin evine uğur getirmişti. Nihayet annesi Âmine, Muhammed'i Mekke'deki akrabasının yanına götürdü. Bir yıl sonra da Âmine Hatun vefat etti. Bu suretle, Muhammed, dedesi Abdülmuttalip'e emanet olundu. Muhammed sekiz yaşına basınca dedesini de kaybetti. Amcası Ebutalip, kendisini yanına aldı.

Ebutalip ticaretle uğraşırdı. Muhammed on iki yaşına basınca, amcası Ebutalip'le beraber Şam,a; on yedi yaşına basınca da başka bir amcasiyle Yemen'e ticaret seferlerine çıktı. Tanıştığı, alış veriş ettiği insanların üzerinde çok dürüst, çok itimad edilir bir tesir bırakıyordu. Arap kabîlelerinin çoğu birbirlerine düştükleri zaman, Muhammed'e baş vuruyorlar; kendisini hakem tâyin ediyorlardı. O, haklı olarak Muhammed-ül Emin lâkabını almıştı.

25 yaşına basınca Kureyş kabilesinden Hatice hesabına kervanla Şam'a gitti. Şam'dan dönüşünde, kendisinden 15 yaş büyük olan Hatice ile evlendi.

Muhammed, 40 yaşında iken Peygamberlik şerefine nail oldu. Allah'ın gönderdiği Cebrail adlı melek, kendisine Peygamberliği tebliğ etti. Böylelikle de, Vahy-i İlâhi nazil olmaya başladı.

Hazreti Muhammed etrafındaki putperestleri, bütün insanları İslâmiyete davet etmeye koyuldu. Karısı Hatice ile dostu Ebubekir ve yakın akrabası Ali, ilk müslüman olanlar arasındadır.

İslâm dini üç yıl kadar gizliden gizliye yayıldı. Ancak, peygamberliğin 4 üncü senesinde, Allahın emriyle, İslâmiyet âlenileşti. Yeni din günden güne gelişirken, bu dine düşman olanların sayısı da artıyordu. Hazreti Muhammed'e türlü kötülükler yapılıyor; hayatına kastediliyordu. Fakat onun koruyucusu önce Allah, sonra da amcası Ebu Talipti. Peygamberliğinin onuncu yılında sevgili amcası Ebu Talib'i kaybeden Hazreti Muhammed, üç gün sonra da karısı Haticeyi kaybetti. Bunun üzerine putperestler, dinsizler büsbütün azgınlaştılar.

Hazreti Muhammed bir ara Taif'e gitmek zorunda kaldı. Ayni durumla orada da karşılaşınca, bir ay sonra, Mekke'ye dönmek mecburiyetini hisetti.

Peygamberliğinin on bir ve on üçüncü yıllarında Medinelilerin büyük çoğunluğu müslüman olmuştu. Mekke'de barınmanın zorluğunu kavrıyan Hazreti Muhammed, 53 yaşında iken Medine'ye hicret etti. Hicret, Milâdın 662'inci yılına rastlar.

Medine'liler peygamberi, büyük bir misafirseverlikle karşıladılar. Bu olayla bütün Medine halkı İslâmiyeti kabul etti. Artık İslâmiyetin ana kuralları da belli olmuştu. Nazil olan bir ayetle, o vakta kadar kıble sayılan «Beyti-Mukaddes» yerine, «Kâbe» kıble kabul olundu. Allah'tan gelen emir, kâfirlere cihat açılmasını istiyordu. Bunun üzerine Hazreti Muhammed, kâfirlere karşı Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber savaşlarını açtı. Hicretin sekizinci yılında Mekke'yi fethetti. Hicretin dokuzuncu yılında, Ebubekir'in emareti altında ilk hac farizası yapıldı.

632 yılında, hemen hemen bütün Arabistan kabileleri İslâm dinini kabul etmiş bulunuyorlardı. Bir yıl sonra, Hazreti Muhammed, yüzbinlerce müslümanla birlikte «Veda Haccı» nı yaptı. Veda haccında müslümanlara nasihatlerde bulundu. Artık vazifesinin tamamlandığını bildirdi. Hazreti Muhammed, onbirinci hicret yılında Medine'de rahatsızlandı. On üç gün devam eden bir hastalıktan sonra, 63 yaşında iken fanî dünyadan ayrıldı (634).

Hazreti Muhammed'in peygamberliği 23 sene sürmüştü. Müslümanların kutsal kitabı olan «Kuranı Kerim» ayet, ayet bu 23 senede tamamlanmıştır.

MUHAREBE:

İki ordu arasındaki çarpışmaya «muharebe» denir. Muharebe devletler arasında cereyan eden kara, deniz ve hava çarpışmalarıdır. Birbirine düşman savaş gemileri karşılaşınca toplariyle, torpilleriyle, bombalariyle birbirlerine saldırırlar;

böylece yekdiğerini batırmaya çalışırlar. Birbirine düşman iki ordu da karşılaşınca, bütün kuvvetiyle birbirlerinin üzerine çullanırlar. Uçaklar da havada, hava muharebesi yaparlar.

MUHARRİR:

Gazetelere, mecmua ve dergilere yazı yazan kimselere **muharrir** denir. Daha doğrusu muharrir kelimesi, yazar karşılığında kullanılır. Muharrirler, herhangi bir konuda kitap ta yazarlar. Bu kelime, arapçadan dilimize girmiştir. Erkekler için kullanılır. Kadın yazarlar için de **muharrire** kelimesi kullanılmaktadır.

Muharririn kelimesi ile çoğul yapmış oluruz.

Gazetelerin başyazısını yazan kimselere de **başmuharrir** adı verilir.

MUHASARA:

Kale veya yerlerin ordular tarafından kuşatılmasına muhasara denir.

MUHASİP:

Muhasip sayman demektir. Muhasipler muhasebe işlerini yaparlar. Fabrikaların, imalâthanelerin ve ticarethanelerin bütün hesaplarını tutarlar. Bu hesap tutma işi gelişigüzel olmaz.

Ayniyat muhasibi:

Ayniyat muhasipleri mağaza veya ambarların başında bulunurlar. Mağazaya giren ve çıkan malların hesabını tutarlar.

Muhasib- aslî:

Sermayede hissesi olduğu halde müessesenin hesaplarını tutan ve diğer ortaklara hesap veren kimselere muhasib-i aslî adı verilir.

Muhasib-i mesul:

Resmî müesseseler adına para tahsil eden ve para ödeyen, aynı zamanda Divanı Muhasebat (Sayıştay) a karşı her zaman sorumlu bulunan kimselere de muhasib-i mesul adı verilir.

Murakıp muhasip:

Arada sırada gelip bir muhasebeyi inceliyen ve denetleyen kimselere murakıp muhasip denir.

Nâzım muhasip:

Bazı kayıtları düzenleyip, hesap vermek sorumluluğunu taşımayan muhasiplere nâzım muhasip denir.

MUHAYYER:

İstediğini seçmekte veya istediğini kabul edip etmemekte serbest olmaya muhayyer denir.

Ayrıca, beğenilmediği zaman iade olunabilen ve bu şartla yapılan satışlara da muhayyer denilir.

MUHTAR:

Politika dilinde muhtar kelimesi, özerklik anlamında kullanılır. «Osmanlı İmparatorluğu zamanında Mısır, muhtar bir eyaletimizdi.» dediğimiz zaman, Mısır'ın hususî bir idareye sahip olduğunu, doğrudan doğruya merkez tarafından idare olunmadığını kastetmiş oluruz.

Ayrıca, seçim yolu ile mahalle ve köylerin başına getirilen kimselere de yine muhtar denir. Muhtarlar 2 yılda bir seçilirler. Seçim günü, muhtar seçimlerine katılacak seçmenler oy sandıklarına oylarını atarlar. Saat 17,00 de sandıklar açılır. En çok oy alanlar Mahalle İhtiyar Heyetine seçilmiş olur. Mahalle İhtiyar Heyeti 5 kişiden ibarettir. Toplanırlar. Gizli oyla aralarından muhtarı seçerler. Durumu da, bir tutanakla kaza kaymakamına bildirirler.

Köy muhtarları ise doğrudan doğruya köylü tarafından seçilir. Muhtar, köyün başıdır. Köyde hükûmeti temsil eder. Köy kanununa göre, İhtiyar Heyetiyle birlikte köyü yönetir.

Okur yazar olanlar, 30 yaşını doldurанlar, askerlik yapmış olanlar; seçildiği köy halkından olanlar, ağır cezası veya yüz kızartacak bir suçu bulunmayanlar muhtar olmaya hak kazanırlar.

Bir de, fail-i muhtar deyimi vardır. Bu da dilediği gibi hareket etmekte serbest olma mânasını taşır.

MUKADDES:

Mukaddes, kutsal demektir. Tanrıya ait ve varlıklar mukaddes kelimesiyle anlatılır. «Kuranı Kerim mukaddes bir kitaptır.» «Kâbe, müslümanlar için mukaddes bir yerdir.» cümlelerinde olduğu gibi...

Bizce çok kıymetli olan ve uğruna seve seve canımızı verebileceğimiz varlıklar da, mukaddes varlıklardır. Meselâ biz Türkler için vatan, bayrak ve istiklâl mukaddes varlıklardır.

MUKAVELE:

İki kişi arasındaki yazılı sözleşmeye mukavele denir. Kiracı ile ev sahibi arasında mukavele imzalanır. Yani, hangi şartlar altında uyuştuklarını belirten bir mukavelename tanzim edilir.

MUKAVİM:

Mukavim dayanıklı demektir. «Bu güreşçi çok mukavim bir insandır.» cümlesini söylediğimiz zaman, güreşçinin dayanıklı olduğunu anlatmış oluruz.

MUKAVVA:

Kalın ve sert yapılı olan kâğıtlara mukavva adı verilir. Mukavva, kolayca bükülmez; hemen kırılır. Mukavva, okullarda iş derslerinde çok kullanılan bir araçtır.

MUKAVVA İŞLERİ:

Okullarda iş konuları arasında yer alan mukavva işleri, önemli bir yer tutar. Ayrıca, geometri derslerinde okuduğumuz mücessem şekillerin yapılışı, yine mukavva işlerinden sayılır.

Mukavva işlerinden geometrik cisimler, oyuncaklar, tramvay, otobüs gibi taşıtlar, evler vesair şeyler yaparız. Yardım-

cı araçlar olarak ta makas, çakı, pergel, gönye, cetvel, tutkal kullanırız.

İşe başlamazdan önce yapacağımız şeyi iyice tasarlamalıyız. Sonra da güzel bir plânını çizmeliyiz. Plânın ölçülü ve düzgün olması icabeder. Çizme işi sona erince sıra kesmeğe gelir. Mukavvanın bükülecek kısımları üzerine, tam çizgi üstüne gelmek şartiyle cetveli koyarız; çizgi izini takibederek çakımızla bastırırız. Bu bastırma işi, mukavvayı kesip ikiye ayırmayacak derecede olmalıdır. Çizgiler dış tarafta kalmak suretiyle kesilen, daha doğrusu çakıyla iz yapılan yerleri bükeriz. Böylece, yekdiğerine düzgün köşelerle bağlı, mukavva yüzeyleri meydana gelir.

Eklenecek, yapıştırılacak kenarlarda, yapıştırma payları bırakmayı da unutmamalıyız. Yapıştırma paylarına sürülen tutkal, yan yana gelen yüzeyleri yapıştırır.

İstediğimiz şekil meydana gelince, üzerini renkli kâğıtlarla kaplarız.

Sevgili çocuklar, mukavva işlerinde çalışırken sabırlı olmayı unutmayın. Dikkatli ve özeni ihmal etmeyin. Dikkatli ve özenli bir çalışma, sabırlı bir gayret sizi, muhakkak isteğinize ulaştırır.

MULAJ:

Bir cismin veya bir çehrenin alçı, balmumu gibi maddeler kullanarak kalıbını almıya mulaj denir. Bunun için de kalıbı alınacak cisim üzerine, bol zeytinyağı süreriz. Kalıbını alacağımız cismin ön tarafını bir çerçeve ile çeviririz. Dişçi alçısını, dökme kıvamına gelinceye kadar su ile kararız. Sulu bir halde iyice yağlanmış yüzeye dökeriz. Kuruyuncaya kadar bekleriz. Kuruyunca, yan çerçeveleri yavaşça sökeriz. Bu suretle, dişi kalıbı elde etmiş oluruz. Bu dişi kalıp üzerinde de ayni işlemleri yaparak istediğimiz örnekleri çıkarırız.

Balmumundan kalıp çıkarmak arzusundaysak, balmumunu eritip cismin üzerine dökmeliyiz. Bu arada, cismi yağlamayı da unutmamalıyız.

Kahramanlık hikâyeleri:

BATARYA İLE ATEŞ

Plevne savunması Türk, hattâ dünya tarihinde altın harflerle yazılıdır. Üstün düşman kuvvetlerine karşı Türk askerinin binbir yokluk ve zorluklar içinde olmasına rağmen aylarca dayanması bütün insanlığı şaşırtmıştı.

Türk topçusu bu savunmada büyük yararlıklar gösterdi.

Kaledeki bataryalar kumandanlarının isimlerine göre adlandırılmıştı.

Çok soğuk bir kasım sabahı düşman, Yunus Bey bataryasını çok sıkı top ateşine tuttu. Buradan bir gedik açabilirse kaleye girebileceğini umuyordu. Topçularımız; toz toprak içinde kaldı. Düşman, bataryayı susturduğuna kanaat edince piyadesini hücuma kaldırdı. Bu sırada bir mermi Yunus Beyin yanına düştü. yere yuvarlandı. Bir çok yerleri yaralandı. O, her zamanki gür sesi ile bağırdı :

— Batarya ile ateeeş!

Sonra gözleri kapandı. Ruhu göklere yükseldi. Fakat Türk topları ateşe devam etti. Düşman piyadesi, mevcudunun çoğunu -ölü ve yaralı olarak- bıraktı. Siperlerine döndü.

Gülüyorum

DİKKATSİZLİK

Nazlı, sapsarıydı. Üzüntüsü olduğu belliydi. Arkadaşı Cenk, merak etti:

— Neyin var kardeşim?

— Çengelli iğne yuttum.

— Açık mıydı?

— Evet.

— Ne dikkatsizlik bu Nazlı? İnsan yutmadan önce kapatır iğneyi.

NEYE YARAR?

Öğretmen, hayat bilgisi dersinde eşeğin faydalarını anlatıyordu.

— Yük taşır, araba çeker, bineklik eder, deve katarlarına öncülük yapar, yolunu bilir, az yemle beslenir, her güçlüğe katlanır.

Çelik parmak kaldırdı:

— Adı, tenbel çocukları paylamağa yarar.

SEBEP

Metin. her sabah okula zil çaldıktan sonra geliyordu. Sınıf mümessili bir seferinde çıkıştı:

— Bak yine zilden sonra sınıfa girdin Metin!

— Ben iddiacı değilim. Varsın öncülüğü o alsın.

İKİ

Öğretmen Nazlı'ya sordu:

— Biri ortadan bölersek ne olur?

— İki olur efendim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYINEVİ.**
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 MART 1955, Cuma — Sayı: 68 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

ÇELEBİ MEHMET

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA

MAHMUT II

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

M-16

MUSTAFA REŞİT PAŞA

MİTHAT PAŞA

ALEMDAR MUSTAFA PAŞA

KUYUCU MURAT PAŞA

Faydalı Bilgiler

ALİMİNYUM EŞYANIN TEMİZLENMESİ

İçinde kahve ve çay pişirilen alimünyum kablar, sirke karışımı ile ovularak temizlenir.

ŞİLTE YÜNLERİNİ YIKARKEN

Şiltenin kirlenmiş yünlerini daha çabuk ve daha kolay temizleyebilmek için, yıkama suyuna biraz sirke atılmalıdır.

ÇAMAŞIRLARDAKİ TER LEKELERİ

Beyaz çamaşırlardaki ter lekeleri ,amonyaklı su ile yıkanarak çıkar.

RUTUBETLİ DUVARLARA KARŞI TEDBİR

Islak duvarların rutubetini almak için, üzerine toz halinde kireç serpmelidir.

AYAKKABI LÂSTİKLERİ NASIL TEMİZLENİR?

Ayakkabı üzerine giyilen lâstikler ve şosonlar; iki suya bir amonyak esası üzerine yapılan karışıma batırılmış bir bezle silinirse temizlenir ve parlar.

UN KOLASI NASIL YAPILIR?

Yüz gram unu yarım litre su içinde karıştırın ve ateşe koyun. Hafif. hafif kaynatın. Unu koyu ve yapışkan bir hale gelince alın ve biraz soğuttuktan sonra kullanın. Bu şekilde yapılan bir kola çok iyi bir yapıştırıcıdır.

NAYLON ÇAMAŞIRLAR NASIL YIKANIR?

Naylon çamaşırlar gayet ılık bir suda yıkanmalıdır. Ütülerken de, ütünün hafif ısınmış olması lâzımdır.

ELDİVENLERİ YIKAMAK İÇİN

Pamuklu, ipekli veya yünden yapılan eldivenler ılık sabunlu su ile yıkanır. Bunları ayni ılıklıkta su ile durulamalıdır.

MERMERLER NASIL TEMİZLENİR?

Dumandan sararmış mermerler, klorlu su ile yıkanırsa, temizlenir ve beyazlanır.

Bir de, vücudun herhangi bir organının tabi'î renkleriyle kalıpları alınır. Bu kalıplardan derslerde faydalanılır. İşte, bu şekil kalıplara da, yine mulâj adı verilir.

MUM:

Pamuk bir fitili erimiş balmumuna veya iç yağına daldırıp çıkarırsak ve bu hareketi bir kaç defa tekrarlarsak istediğimiz mumu elde etmiş oluruz. Bundan başka parafinden yapılan aydınlatma aracına da mum denir.

Mum ilksel (iptidaî) bir aydınlatma aracıdır. Işığı titrektir. Yanarken fena bir koku çıkarır. İçinde bulunduğu odanın havasını çabucak bozar; zehirler. Mum dibine ışık vermez; tabanı karanlık kalır. Bu sebeple de, yakınlarına faydası olmayan bir kimse için «Ne olacak! Mum dibine ışık vermez.» derler.

Ayrıca, «Ahmet, çocukların hepsini muma döndürdü.» cümlesinden, Ahmed'in çocukları disiplin ve itaat altına aldığını öğrenmiş oluruz.

Mumla aramak:

Herhangi bir şeyi içten gelen bir dilekle aramıya, mumla aramak denir.

«Artık, o memur gitti. Onun gibisini mumla arasak bulamayız.» cümlesinde olduğu gibi.

MUMYA:

Eski Mısırlı'lar, kendi âdetlerine göre ölülerini bazı kokulu maddeler kullanarak çürümez bir hale getirirlerdi ki, biz buna mumya adını veriyoruz.

Bazı tarihçiler ile arkeologlar, Mısır firavunlarından İkinci Ramses'in mumyasını bulmuşlardır. Bu mumya, binlerce yıl önce hazırlandığı halde tazeliğini muhafaza edebilmiştir.

Sararmış, solmuş kimseler için «mumyaya dönmüş» tâbirini kullanırız.

MURADİYE:

Muradiye, Van vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezi-

dir. 99 köyü vardır. Merkez nahiyesinden ayrı, bir de Çaldıran adlı nahiyesi vardır. Kazanın genel nüfusu 19,790'dır. Muradiye merkez nahiyesi içinde 1,348 kişi yaşar.

Muradiye, Van gölünün kuzey doğu kıyısına yakındır. Denizden 1800 metre yüksekte bulunur. Kuzey doğusunda Tendürük ve Dumanlı dağları uzanır. Muradiye kazası ile Van şehri arasında bir şose vardır.

Çaldıran nahiyesi sinesinde, tarihimizin şanlı hatıralarını saklar. 1514 yılında, Yavuz Sultan Selim komutasındaki kahraman Türk ordusu Şah İsmail idaresindeki İran ordusunu Çaldıran'da bozguna uğratmıştı.

MURAT I (1325 - 1389):

Sultan Birinci Murat 3. Osmanlı padişahıdır. İkinci Osmanlı padişahı olan Orhan Bey'in oğludur. Orhan Bey 1359 da ölünce yerine oğlu Murat geçti. O zaman Murat Bey henüz 34 yaşında bulunuyordu. Dedesi Osman ve babası Orhan Beyler zamanında bir Beylik olan Osmanlılar, onun devrinde kudretli bir devlet haline geldiler.

Murat Bey Osmanlıların başına geçince, Ankara'yı aldı. Böylelikle de, Karamanoğlu Beyliği ile iş birliğine kalkışan Ahiler'i bozguna uğrattı. Kendisine sığınan Karaman Beyi Alâeddini affetti. Hattâ, kızı Nefîse'yi, Alâeddin Beyle evlendirerek onu kendisine dost edindi. Böylece, ülkesinin Anadolu sınırlarını emniyete alarak, tamamen Rumeliye döndü.

İpsala, Burgaz, Malkara, Keşan ve Edirne gibi yerleri birer birer ele geçirdi. Edirne alınınca başkent, Bursa'dan Edirne'ye naklolundu.

Türklerin Trakyada ilerlemesi, başta Bizans olmak üzere, bütün Avrupa hıristiyanlarını telâşa düşürmüştü. Papa da durmadan, Türklerin aleyhinde bir birlik kurmaya çalışıyordu. Nihayet Macarlar, Bulgarlar, Sırplar, Bosnalılar ve Ulahlar birleştiler. Hazırladıkları büyük bir ordu ile Edirne üzerine yürüdüler. O sıralarda Murat I Bursada bulunuyordu. Trakyadaki ordumuzun başında da Lala Şahin Paşa vardı.

Lala Şahin Paşa, emrindeki komutanlardan Hacı İlbey'e, düşmanı keşif vazifesi verdi. Hacı İlbey, 4000 akıncının başında olarak, ay ışığında Haçlılar ordusuna saldırdı. Sırp Sındığı denen yerde cereyan eden savaşta, hıristiyan askerleri Türk kahramanlarının kılınçları altında canverdiler. Sırp Sındığı zaferiyle, 60.000 kişilik Haçlı ordusu, 4000 kişilik Türk kuvveti önünde erimiş; yok olmuştu. Bu zafer, Osmanlı - Türklerinin Trakyada tutunabilmesini sağlayan ilk zafer oldu. Rumeli sınırlarımız genişledi. Batı Trakya, Bulgaristan ve Sırbistan'ın bir kısmı ülkelerimize katıldı.

Türklerin Avrupada hızla ilerleyişi önünde, Ragoza Cumhuriyeti, Osmanlılarla bir barış antlaşması yaparak Sultan Murad'a, yılda 500 florin altını vermeyi kabul etti. Osmanlıların ilk resmî muahedesi olan bu barış antlaşmasında Murat Bey mürekkepli elini basmıştı. Bu, eski Oğuz âdetlerinden biriydi. Sonraları, Osmanlı padişahlarının kullandığı tuğra, işte bu işaretten doğmuştu.

Selânik, Sofya gibi merkezlerle Anadoluda Hamidoğlu ve Germiyan Beyliklerinin toprakları hep Murat I zamanında alınmıştı.

Bir aralık oğlu Savcı Bey, orduyu ayaklandırarak babası aleyhine harekete geçti. Bizans prenslerinden Andronikos ta kendisine yardım ediyordu. Murat I, bu tehlikeyi de atlatmasını bildi. Orduyu tarafına çekti. Âsi oğlunu yakaladı. Gözlerine mil çektirdi. Sonra da başını vurdurdu. Bizans prensi Andronikos da cezasız kalmadı. Babası, oğlu Andronikos'u yakalattı. Gözlerine kızgın sirke döktürerek kör etti.

Murat Bey, tekrar baş kaldıran Karamanoğlu Alâeddin Beyi yendi. Fakat, kızı Nefise Hatunun hatırı için kendisine dokunmadı; yine affetti.

Bulgar Kıralı Şişman, Türklerin dostluğunu kazanmak için güzel kızını Murat I'e vermişti. Buna rağmen Sırp Kıralı Lâzar'la birleşerek, Niğbolu'yu kuşatmaktan da çekinmemişti. Yapılan bir savaşta, Çandarlı Ali Paşa Kıral Şişman'ı ele geçirdi. Kıral Şişman, karısı ve çocuklariyle birlikte kefene sa-

rıldı; böylece Murat Bey'in ayaklarına kapandı. Murat Bey, ayakları dibinde yalvaran kaynatası ile kaynanasını bağışladı. Ama, bütün Bulgaristan'ı da Türk toprakları arasına katmış oldu. Yalnız kalan Lâzar, başına gelecekten korktu. Avrupa devletlerinden yardım dilendi. Sırp, Bosna - Hersek, Arnavut, Ulah, Macar, Leh ve Çek'lerden meydana gelen 100 bin kişilik bir Haçlı ordusunun başına geçti. Kosova önüne geldi. Kosova sahrasında yapılan amansız savaşta zafer, yine Türklerde kaldı. Koskoca düşman ordusu, askerlerimizin kılınçları altında perişan edilmişti. Kıral Lâzar'la bir çok ünlü düşman komutanları ölüler arasında bulunuyordu. Artık savaş bitmişti. Murat Bey komutanlariyle muharebe meydanını dolaşıyordu. Bu sırada, Miloş Kabiloviç adını taşıyan yaralı bir Sırplı üzerine atıldı. Hançerini saplayarak Murat I'i şehit etti (1389).

Murat Bey, düşman silâhı ile savaş alanında can veren tek Osmanlı Padişahıdır. Sert ve disiplinciydi. Ahlâkan da çok dürüst bir insandı.

MURAT II: (1402 - 1451).

Sultan İkinci Murat, altıncı Osmanlı Padişahıdır. Çelebi Sultan Mehmed'in oğludur.

Murat II, babasının ölümüyle 1421'de Osmanlı tahtına geçti. O zamanlar, henüz 19 yaşında taze bir delikanlıydı.

Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşında Timur'a esir düşünce (1402) oğullarından biri olan Mustafa Çelebi Bizans'a iltica etmişti. İmparator da bu şehzadeyi Limni adasında mevkuf tutarak, kendisinden faydalanma yolunu bulmuştu. Yıldırım'ın oğlu Mehmet Çelebi, kardeşini kendi aleyhine kışkırtmaması için her yıl Bizans Sarayına 300 bin akçelik bir rüşvet vermeyi kabul etmişti. Bu iş, İkinci Murat zamanına kadar devam etti.

Murat II. padişah olunca, bu rüşveti ödemiye yanaşmadı. Bizans İmparatoru da, Osmanlıların başına gaile çıkarmak için, elinde mevkuf bulunan İkinci Murad'ın amcası Mustafa Çelebi'yi ayaklandırdı. Bu suretle, Murat II ile Mustafa Çelebi arasında taht kavgaları başlamış oldu. Mustafa Çelebi İzmiroğlu

Cüneyt Bey ve Evrenoszadeler gibi hayli sayılı taraftarlar topladı. Edirneyi ele geçirdi. Vaziyet, Murat II için tehlikeli olmaya yüz tutmuştu. Nihayet, harp hilelerine başvuran Murat II, amcasını yendi. Yakalatarak Edirne'de idam ettirdi. Böylece, tarihlerimizde «Düzmece Mustafa isyanı» diye anılan gaile de kapanmış oldu.

İkinci Murat duruma hâkim olunca. Bizans'a döndü. İmparatordan hıncını almak istiyordu. Bu sebeple Bizans'ı kuşattı. Fakat, Anadoluda Karamanoğlu Beyinin baş kaldırması ve Rumeliden Haçlılar ordusunun ilerlemesi, kuşatmayı yarıda bıraktırdı. Murat II, Karamanoğlu beyinin isyanını bastırınca Fumeli ve döndü.

Macar Jan Hunyadi'nin komutasındaki Haçlılar ordusu ile savaşlara girişti. Bu savaşlardan hiç te iyi sonuçlar alınmadı. Hattâ Murat II, ağır şartlar ihtiva eden bir barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. Bu arada, Türklerle Hiristiyanlar 10 yıl birbirlerine saldırmıyacaklardı. Bu barış antlaşmasında, Murat II'nin Kur'an-ı Kerim, Hunyadi'nin de İncil üzerine yeminleri vardı.

23 yıldanberi sürüp gelen gaileler, mücadeleler Sultan Murad'ı bezdirmişti. Artık kenara çekilmek, istirahat etmek istiyordu. Bu sebeple saltanattan feragat itti. Yerini, henüz 14 yaşında bulunan oğlu Mehmed'e bıraktı. 1444'de oğlu Mehmet II'yi tahta çıkardı. Kendisi de Manisa'ya çekildi.

Tecrübeli bir insanın yerine, bir çocuğun başa geçmesini fırsat sayan Avrupalılar, Papanın teşvikiyle yemini bozdular. Jan Hunyadi'nin komutanlığında hazırlanan büyük bir Haçlı ordusu Osmanlı ülkesine yürümeye başladı.

Genç padişah Mehmet II, etrafındaki devlet adamlarının, bu arada bilhassa Çandarlı Halil Paşanın öğütlerine uyarak babasına mektup yazdı: «Baba, eğer sen padişahı Âli - Osman isen başa geç. Düşman ülkemize yürüyor. Eğer ben padişah isem, emrediyorum; ordunun başına geç!» şeklinde bir ifade taşıyan bu mektup üzerine, Murat II tekrar padişah oldu. Ordunun başına

geçerek, Varna şehri önlerinde düşmanla karşılaştı. Savaşın ilk anlarında zafer talihi, düşmana güler yüz göstermişti.

Bu esnada, Polonya Kıralı Vilâdislas (Ladislas) «Sultan Murad'ı ben öldüreceğim!» diye atını ileri sürdü. Fakat «Koca Hızır» adlı ihtiyar bir yeniçeri, Ladislas'ın işini bitirdi, başını keserek Murat II. nin önüne getirdi. Bu baş, hemen bir mızrağa geçirildi. Başka bir mızrağa da eski barış anlaşması iliştirildi. Altına da, «Yemininde durmayanların âkıbeti budur» yazısı yazıldı. Manzarayı gören hıristiyan askerleri şaşırdılar; bozulup kaçışmaya başladılar. Süvarilerimizin amansız takibi ile de perişan oldular. Muharebe meydanı binlerce ölü ile doluydu. Papa'nın vekili ile iki piskopos ve daha pek çok komutan, öldürülenler arasında bulunuyordu. Jan Hunyad nasılsa canını zor kurtarmıştı.

Böylelikle İkinci Murat, büyük zaferlerimizden birini kazanmıştı.

Varna Zaferi sonunda Murat II. Edirneye döndü. Tekrar saltanattan vazgeçti. Fakat, bu sefer de yeniçeriler rahat durmadılar; ayaklandılar. Bunun üzerine Sultan Murat, üçüncü defa olarak padişahlık makamına oturdu. Yeni yeni seferlere girişti. Moranın istilâsını tamamlamaya çalıştı. Arnavut Serdarı İskender Bey'i yendi; dağlara kaçırttı. Varna yenilgisinin acısını çıkarmak isteyen hıristiyanlar, tekrar hazırlanmışlardı. Büyük bir ordu ile Kosova sahrasında görünmüşlerdi Başlarında, yine Jan Hunyadi bulunuyordu. Murat II de ordusu ile Kosova'ya yürüdü. 3 gün süren kanlı savaşlar sonunda Türkler yeni bir zafer kazandılar. Haçlılar imha olundular.

Murat II. Edirneye döndü. Şehzade Mehmed'i, Zülkadiroğullarından Süleyman Beyin kızı ile evlendirdi. Şiddetli bir baş ağrısı ile henüz 49 yaşında iken, 1451 yılının şubat başında öldü.

MURAT: III (1546 — 1595)

Sultan Üçüncü Murat, Onikinci Osmanlı Padişahıdır. Yükselme devrinde saltanat sürmüştür. Babası, Kanunî Süleyman'ın oğlu İkinci Selim'di. Annesi Nurbanu Sultandı. Sarı

Selim adıyle de anılan İkinci Selim, 1574'de ölünce, Sadrâzam Sokollu Mehmet Paşa Manisaya haber saldırdı. O zaman Manisada vali bulunan Şehzade Murat, at koşturarak Bandırmaya geldi. Oradan da bir yelkenliye atlıyarak İstanbul'a geçti. Padişahlık tahtına oturunca, Sokollu Mehmet Paşa ile gizli bir konuşma yaptı. Sonra da, Şehzade olan beş kardeşini cellâtlara teslim etti. III Murat talihli bir Padişahtı. Dedesi Kanunî zamanından beri, Sadrazamlık makamını işgal eden Sokollu iş başında bulunuyordu. Sokollunun nûfuzunu içten içe kıskanmakla beraber, ondan çekinirdi de.

Murat III. tahta çıktığı ilk günlerde, Avusturya ve Lehistana karşı zaferler kazanılmıştı. Bu arada Lehistan, Osmanlı himayesine alınmıştı. Kuzey Afrikada Portekizliler bozguna uğratıldı. Fas tahtına, Osmanlıların himaye ettiği Abdülmelik oturtuldu. Sokollunun, sarayın tertibi neticesinde, bir deli tarafından öldürülmesiyle, işler değişti. Eski başarılar kazanılamaz oldu. İranlılarla sebepsiz ve lüzumsuz savaşlara girişildi. Böylece, boşuna binlerce yiğit kanı akıtıldı. Dış itibarımız sarsıldı. Hariçteki nûfuzumuz para ile satılır oldu. Rüşvetsiz iş görülemez bir hale geldı.

Murat III ü rüşvete alıştıran İsfendiyar oğullarından Şemsi Ahmet Paşadır. Üsküdar'da camii ve türbesi bulunan ve bu yüzden Üsküdar'ın en iyi semtine kendi adını verdiren dalkavuk Şemsi Paşa bir gün müverrih Âli Beye giderek: «Bugün Padişaha 40 bin altınlık büyük bir lokma yutturdum. Onlar bizim ocağımızı yıktılar (İsfendiyar Oğulları). Ben de onları rüşvete alıştırdım. Bundan sonra artık iflâh olmazlar demekten bile çekinmemişti. Bu arada, Leh Kırallığı, Eflâk ve Boğdan Voyvodalıkları büyük bir rüşvet karşılığı olarak satılmıştı.

Murat III. devrinin en önemli harplerinden biri de, Avusturya savaşlarıdır. İran ve Avusturya savaşları devletimizin varlığını kemirdi. Bu savaşlarda parlak zaferler kazanılamadı. Ordularımız, kötü idarecilerin, değersiz komutanların emrinde yenilgilere uğradılar.

Ruhen şair olan Murat III, bir çok şiir de yazmıştır. Yazılarında daima Muradî mahlâsını kullanmıştır. Kendisi, babası Selim II gibi kadına pek düşkündü. Hattâ, Osmanlı Sultanları arasında başta Selim II, sonra da Murat III kadar kadına karşı zaafı olan başka bir padişah gösterilemez.

Saltanat hayatını, saray eğlenceleri içinde geçirmiştir. Devlet idaresi Nurbanu Sultan, can feda kadın, Safiye Sultan, Esma Sultan gibi saray kadınlarının elinde kaldı. Kötü idaresi ile, koca bir imparatorluğu uçuruma doğru götüren Murat III 1595'te öldüğü zaman geriye 112 evlât bırakmıştı. Türbesi, Ayasofya müzesi yanındadır. «Esrarname» ve «Fütuhatı Sıyan» adında iki de kitabı vardır.

MURAT IV. (1612 - 1640):

Dördüncü Murat, 17. Osmanlı Padişahıdır. Babası Birinci Ahmet, annesi de Mahpeyker Kösem Sultandı. Dördüncü Murat 1612'de doğdu. Amcası Birinci Mustafa, deliliği sebebiyle tahttan indirilince, yerine Murat IV geçirildi. Murat IV, o zaman, 11 yaşında bulunuyordu. 21 yaşına gelinceye kadar devlet işleri, anası Kösem Sultan ile ocak ağalarının elinde kaldı. Dördüncü Muradın 17 yıl süren saltanatı kanlı ihtilâllerle doludur. Memleket baştan başa yolsuzluklar içinde yüzüyordu. Rüşvetsiz iş yapılamaz olmuştu.

Erzurum valisi Abaza Mehmet Paşa isyan etmişti. Sultan ikinci Osmanı tahtan indirip öldürdüler, diye yeniçerilere düşman kesilmişti. Erzurum'da rastladığı yeniçeriyi boğazlıyordu. Sarayda da türlü entrikalar dönüyor; her gün yüzlerce adam yok ediliyordu. İranlıların eline geçen Bağdad'ı kurtarmak için ordular gönderilmişti. Fakat kumandanların ihtirası ve halka kötü muamele yüzünden beklenen zafer sağlanamıyordu. Padişahın toyluğundan faydalanan zorba yeniçeri ve sipahiler Hafız Ahmet Paşa gibi değerli bir devlet adamını dördüncü Muradın gözü önünde paralamışlardı.

Fakat, yıllar sonra iş değişti. Genç padişah 21 yaşına basınca idareyi ele aldı. İlk iş olarak zorbaların başı Recep Pa-

şayı boğdurdu. Devletin disiplinini kurmak gayesiyle yedi yıl içinde elli bine yakın insan öldürttü. Serserilerin toplandığı kahveleri kapattı. Tütün ve içki kullananları idam ettirdi. Yolların bozukluğu sebebini ileri sürerek İznik kadısını astırdı. Dördüncü Muradın bu sert hareketleri, beklenen sonucu verdi. Asiler sindiler. Zorbalar silindiler. Böylece, devlet işlerinde belirli bir düzelme göze çarpmaya başladı.

Sultan dördüncü Muradın iki İran seferi vardır. Bunlardan Revan seferinde; Tebriz ve Revan şehirleri zaptolunmuştur. Bağdat seferi ile de, Bağdat geri alınmıştır.

Dördüncü Muradın 4 erkek kardeşi vardı. Bunlar Bayezit, Süleyman, Kasım ve İbrahim adlarını taşıyordu. Padişah Revan zaferini İstanbul'a ilettiği zaman şehzade Bayezit ile Süleymanın öldürülmeleri emrini de vermişti. Daha sonra şehzade Kasım'ı da boğdurttu. Yatağında hasta yatarken tek biraderi İbrahim'in de yok edilmesini istemişse de bu emir savsaklanarak yerine getirilmemiştir.

Dördüncü Murat'ın iradesi pek sağlamdı. Sonsuz bir cesareti vardı. İsyanlar ve zorbalıklar içinde yüzen devlet idaresini düzeltmesi en iyi tarafını teşkil eder. Giriştiği savaşlardan da daima üstün çıkmasını bilmiştir. Dördüncü Murat 17 yıl padişahlıktan sonra 1640 da 28 yaşında ölmüştür.

MURAT V. (1840 — 1904):

Beşinci Murat Osmanlı Padişahlarının otuz üçüncüsüdür. Babası Abdülmecitti. Ahlâkan temiz bir insandı. Tahsili de oldukça iyi idi. Amcası Abdülâziz padişah iken o Veliaht tayin edilmişti. Abdülâzizin Avrupa gezisine Veliaht Murat ta katılmıştı. Zamanın genç fikirlerini taşıyan «Genç Osmanlılar» cemiyeti ile gizliden gizliye ilgilenirdi. Onlara, padişah olursa Meşrutiyeti ilân edeceği fikrini vermişti.

Abdülâziz, 1876 da Midhat Paşa ve arkadaşları tarafından tahttan indirilince padişahlığa Beşinci Murat getirildi. O vakit henüz 36 yaşında olan Murat hisli ve içkiye düşkün bir insandı. Olaylardan çabuk heyecan duyardı. Midhat, Rüştü ve Hüseyin Avni Paşaların amcası Abdülâzizi tahttan indire-

ceklerini biliyordu. Böyle olmakla beraber, hâdisenin kararlaştırılan günden bir gece önce cereyan etmesi Beşinci Muradın gevşek olan sinirlerini büsbütün bozdu. Hele, Abdülâziz'in intihar etmesi onu derinden derine sarstı.

Beşinci Murat artık akılca hastalanmıştı. Kendisini iyi etmek için Viyana'dan bir doktor çağırılmışsa da, beklenen netice elde edilememiştir. Nihayet tahta çıkışının doksan üçüncü gününde padişahlıktan uzaklaştırıldı. Yerine, iki yaş küçüğü olan kardeşi Abdülhamit geçirildi.

1878 yılının 20 Mayısında Ali Suavi ve adamları Çırağan Sarayını bastılar. İçerde mahpus bulunan Beşinci Muradı tekrar tahta çıkarmak istediler. Fakat isteklerine ulaşamadılar. Bu olaydan sonra Beşinci Murat daha sıkı ve daha baskılı bir mahbes hayatı yaşamıştır.

Beşinci Muradın hiç kimse ile görüştürülmeden bir sarayın dar sınırları içinde yaşaması 28 sene sürdü. Nihayet 1904'de bu sıkı hayattan uzaklaştı .İkinci Abdülhamit hiç bir yerde onun lâkırdısını ettirmezdi. Murat kelimesini kullanmak yasaktı. Bu kelime gazetelerde «Mir'at» şeklinde yazdırılırdı. Sultan Muradı hatırlatacak en küçük bir söz büyük bir suç sayılırdı.

MURAT REİS:

Murat Reis, ünlü denizcilerimizden biridir. Cezayir enginlerinde yelken açıp korsanlık eden bu deniz kurdu, sonraları Kanunî'nin hizmetine girdi. Kendi gibi birer kahraman denizci olan Seydi Ali Reis ve Piri Reisle birlikte, donanmayı hümayunu Kızıldeniz, Umman Denizi ve Basra Körfezi sularında dolaştırdı. Bir süre sonra, Necid'in Katif Sancağı Beyliğine tâyin olundu. Piri Reisin idamı üzerine de, Mısır donanmasının kaptanlığına gönderildi.

Murat Reis, sayısız deniz cenklerine katılmıştır. Nice nice deniz kurtlariyle boğuşmuştur. Kanunî Süleyman, İkinci Selim, Üçüncü Murat, Üçüncü Mehmet ve Birinci Ahmet devirleri hep onun şanlı cenk destanlariyle doludur.

Murat Reis, Maltalı denizcilerle yapılan ve zaferimizle

sona eren «Kara cehennem» cenginde yaralanmış ve donanmamızın İstanbul'a dönüşünde, 80 yaşında iken Rodos açıklarında ölmüş ve orada gömülmüştür.

MUSA:

Hazreti Musa, tek Allah'lı dinlerin en eskilerinden biri olan Musevi dininin Peygamberidir. Milât'tan evvel 1705 yılında Mısır'da doğmuştur. Dinî kitaplara göre, Hazreti Musa Allah'la konuşmuş ve onun emriyle Firavun'ların zulmü altında inliyen İsrailoğullarını Filistin'e götürüp bağımsızlığa kavuşturmuştur. Hazreti Musa bir kanun yapıcısıydı. Filistin'de 130 yaşında iken hastalanıp ölmüştür.

MUSA ÇELEBİ:

Musa Çelebi, Yıldırım Bayezit'in oğullarından biridir. 1402'de babası yanında Timur'a karşı cenk ederken esir düşmüştür. Babası ile Timur'un esiri bulunduğu sırada, Yıldırım Bayezit intihar etmişti (1403). Timur, Osmanlı Padişahının cesedini esir Şehzade Musa Çelebi'ye teslim etti. Bursa'ya götürüp gömmesi için de emir çıkardı. O sırada Bursa'da kardeşi İsa Çelebi hüküm sürüyordu. Musa Çelebi çekindi; küçük biraderi Mehmet Çelebi'ye sığındı. Yapılan saltanat kavgasında İsa Çelebi yenildi. Bursa Mehmet Çelebi'nin eline geçti.

Edirne'de de, yine Bayezit'in oğullarından Süleyman Çelebi bulunuyordu. Oranın hakimi olan Süleyman Çelebi üzerine Musa Çelebi yürüdü. Bu kardeş kavgasının sonunda Edirne'nin hakimiyeti Musa Çelebi'ye geçti. Fakat, bu durum da çok sürmedi. Anadolu birliğini kuran Mehmet Çelebi Bizans'la da anlaşarak Musa Çelebi'ye savaş açtı. Musa Çelebi, Veziri Çandarlı İbrahim Paşanın oyun bozanlığı karşısında yenilgiye uğradı. Yaralı olarak cenk meydanından kaçarken, bir bataklığa saplanıp boğuldu (1413).

MUSALLA:

Musalla kelimesi arapçadır. Açık namaz yerine **musalla** denir.

Camilerde, cenaze namazı kılınmak üzere tabutun konulduğu yüksek taş masaya **musalla taşı** adı verilir.

MUSEVİ (Bak: Yahudi)

MUSHAF:

Kutsal kitaplardan biri olan **Kuranı Kerim'e** halk dilinde Mushaf veya Mushaf-ı Şerif adı verilir.

MUSLUK:

Musluk, çoklukla çeşmelerde bulunur. Suyun istenildiği zaman akıtılmasını sağlamak, ancak muslukla mümkündür. Musluklar, su borularının ağızlarına yerleştirilir; sonra da lehimlenir. Musluğun elle tutulur tutamağını çevirince su akar; ters çevirince de akan su durur.

MUSON:

Asyanın güneyinde 6 ay denizlerden karalara, 6 ay da karalardan denizlere esen rüzgârlara **«muson»** adı verilir. Denizlerden karalara esen musonlar güney Asyaya bol yağmur getirirler. Bu suretle dünyanın en yağışlı yeri de, Bengal körfezi kıyılarıdır. Buraya düşen yıllık yağış ortamı 12 metreyi bulur. Karadan denizlere esen musonlar hem kurak, hem de serttir.

MUSTAFA I. (1591 — 1639):

Sultan Mustafa I, Osmanlı padişahlarının on beşincisidir. Babası, Üçüncü Sultan Mehmet idi. 1591'de, doğdu. Ağabeyi Birinci Ahmet'in ölümü üzerine de, 1617'de henüz 26 yaşında iken padişah oldu.

Sultan Birinci Mustafa'ya kadar padişahlık babadan oğula kalırdı. Fakat Birinci Ahmet zamanında bu usul değiştirildi. Hanedanın en yaşlısı tahta geçmeye başladı. Böylelikle saltanat hırsının kardeşi kardeşe vurdurarak masum kanlarının akıtılmasına engel olundu. Sultan Birinci Mustafa, kelimenin tam manasiyle deli bir insandı. Bu yüzden de ilk padişahlığı üç ay sürdü. Ancak, İkinci Osmanın yani Genç Osmanın öldürülmesiyle 1622'de tekrar saltanat tahtına oturdu. Zamanında olan isyanlar ve yeniçeri zorbalarının ayaklanmaları, hatta Genç Osman'ın boğdurulması Birinci Mustafa'yı büsbütün çileden çıkarmıştı. Yollara altın serperdi. Balıklara altın atardı. Böylece, o hayvanların duasını alacağını sanırdı.

Sultan Mustafa I. Padişah olmakla beraber, devlet işlerinde daima etrafının ve anasının sözü geçmiştir.

Kemankeş Ali Paşanın sadrazamlığı sırasında artık Sultan Mustafa I.'in kahrı çekilemez olmuştu. Bunun üzerine 1623 de tahtan indirildi. Yerine Dördüncü Murat geçirildi.

Sultan Mustafa da bir odada mahpus olarak daha 16 sene yaşadı. Nihayet 1639 da eceliyle öldü izdıraplı hayatı sona erdi.

MUSTAFA II. (1664 — 1703):

Sultan Mustafa II. Osmanlı padişahlarının yirmi ikincisidir. Babası Dördüncü Mehmet'ti. 1664 de doğdu. 31 yaşında iken, amcası İkinci Ahmet'in ölümüyle tahta çıktı.

O zaman devletin durumu pek karışıktı. Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya devletleriyle sonsuz savaşlar oluyordu. Mustafa II. padişahlığının ilk yıllarında vezirlerinin engel olmalarına rağmen ordunun başına geçti. Belgrad'a gitti. Tuna'nın ötesinde Avusturya ordularını yendi. Kaleler aldı. Böylelikle Rus Çarı Deli Petro'ya da göz dağı vermiş oldu. Bunun neticesinde Deli Petro kuşattığı Azak kalemizden vaz geçti.

O vaktin denizcileri Kaptanı Derya Amcazade Hüseyin Paşa ile Mezamorta Hüseyin Paşa. Akdenizde dolaşan Venedik donanmasını yendiler. Hattâ İkinci Mustafa'nın ordu başına geçerek tekrar Avusturyaya yürümesi memlekete bazı zaferler kazandırdı.

Fakat sonraları siyaset talihi değişti. Ordularımız bozgundan bozguna uğradı. Hele ordumuzun Zanta yenilgisi çok acı oldu. Bu savaşta Sadrazam Elmas Mehmet Paşa, dört vezir, on üç Mirmiran dahil olduğu halde yirmi bin yeniçeri de kaybettik. Ayrıca tarihimizin en kara antlaşmalarından biri olan Karlofça barışını imzalamak zorunda kaldık (1699).

Karllofça Barışı ile tarihimizde Duraklama Devri kapanmış, Gerileme Devri başlamıştır. Karlofça Barışı ile vatanımızın büyük parçaları da kopmuş, yâd ellere geçmişti. Podolya'-

yı Lehistan'a, Azak kalesini ve Erdel'i Rusya'ya, Macaristan'ı Avusturya'ya, Mora ile Dalmaçya'yı da Venedikliler'e kaptırdık.

Karlofça barışı 25 yıllık bir süre için imzalanmıştı. Bu müddet zarfında devletin iç işleri bozuldu. Kaptanı Derya Mezamorta Hüseyin Paşanın ölümü ve Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşanın sadaretten uzaklaşması ile işler büsbütün çığırından çıktı. Artık, Sultan Mustafa II de vaktini Edirnede geçiriyor; av âlemleri tertipliyordu. Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin, devlet mansaplarına oğullarını ve yakınlarını tayin etmesi yeniçerileri ayaklandırdı. İstanbul'da büyük bir ihtilâl patladı.

Kazan kaldıran isyancılar Edirneye yürümeye başladılar. Durum tehlikeliydi. Mustafa II himaye ettiği hocası Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'yi azletti. Sadrazamlığa da Yeniçeri Ağası Çalık Ahmet Paşayı getirdi. Fakat, ayaklanma yine de yatışmadı. Nihayet, yeniçeriler Feyzullah Efendiyi öldürdüler. Kanlı cesedini bir alay önünde sürüklediler. Mustafayı II yi de tahttan indirip yerine Ahmet III ü geçirdiler.

Mustafa II tahttan inişinin dördüncü ayında öldü (1703).

MUSTAFA III. (1717 — 1774).

Sultan Mustafa III, yirmi altıncı Osmanlı Padişahıdır. Babası Üçüncü Ahmet'tir. 1717'de doğan Sultan Üçüncü Mustafa, Üçüncü Osman'ın ölümü ile 1757 de tahta çıktı. O zaman 40 yaşında idi. Bilgisizdi. Görgüsü kıttı. Şehzadeliğini saray hapsinde geçirmişti. Saltanatının ilk yıllarında, sadaret makamında Koca Ragıp Paşa bulunuyordu. Bu adamın dirayeti sayesinde, devletin zayıf durumu pek belli olmuyordu.

Koca Ragıp Paşanın ölümünden sonra işler değişti. Devlet cahil sadrazamların elinde kaldı. Rusya İmparatoriçesi Katerina Lehistan'a saldırmıştı. Leh vatanseverleri bizden yardım dilemişlerdi. Halbuki devlet savaşa katılacak durumda değildi. Bununla beraber Mustafa III. Ruslara savaş açmaktan çekinmedi.

Rusya'nın Baltık filosu Cebelüttarık Boğazından geçti. Akdenize girdi. Osmanlı donanmasını Çeşme'de yok etti. Mora'da isyanlar başladı. Kırım Ruslara geçti. On yedi yıl süren bir saltanat hayatından sonra Mustafa III, 57 yaşında olduğu halde öldü. Mustafa III. ölünce yerine Birinci Abdülhamit geçti.

MUSTAFA IV. (1779 — 1808):

Sultan Mustafa IV. Birinci Abdülhamidin oğludur. Padişahların da yirmi dokuzuncusudur. Amcası Selim III. Kabakçı isyanı ile tahtan indirilince, 1807 yılında yerine Mustafa IV. geçirilmişti. O zaman 28 yaşında bulunuyordu.

Dördüncü Mustafa, Selim III.'ün başladığı yenilik hareketlerine devam edemedi. Zorbaların ve âsilerin etkisinde kalarak Nizamı Cedit taraftarlarını öldürtmüştü. Bir yandan da Rus orduları Tuna sınırlarımıza dayandı. Napoléon bile Osmanlı Devletinin bölünmesine taraftar bulunmuyordu. Bağdat, Şam ve Trablus valileri adetâ birer hükümdar durumunda idiler; merkezi dinlemiyorlardı. İstanbul'da yeniçeriler dilediklerini yapıyorlar; saraya bile kafa tutuyorlardı.

Ruslarla anlaşmak için Tuna boyuna gönderilen Behiç, Ramis, Refik ve Tahsin Efendiler Rusçuk'ta bulunan Alemdar Mustafa Paşa ile mutabık kaldılar. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa ordusunu aldı. Gizlice İstanbul'a geldi. Sarayı kuşattı. Niyeti Dördüncü Mustafa'yı tahtan indirip, yerine Selim III. ü geçirmekti.

Fakat, Mustafa IV. gerekli tertibatı almakta gecikmemişti. Sarayda müdafaa hazırlıkları yapılırken, bir taraftan da Selim III. ile Şehzade Mahmut öldürülmek istenmişti. Alemdar Mustafa Paşa ordusu Babı Hümâyunu kırarken içeride Üçüncü Selim şehit edildi. Şehzade Mahmud'u da öldürmek isteyen zorbalar onu bulamadılar. Cevrî Kalfa adında bir saray ağası Mahmudu sarayın damına çıkararak gizlemişti. Sonunda kapı kırıldı. Alemdarın kuvvetleri saraya girdiler. Mustafa IV. 1808 Haziranında tahttan indirildi. Yerine Mah-

mut II. geçirildi. Böylece, ancak 14,5 ay süren Sultan IV. Mustafa'nın saltanatı da sona ermiş oldu.

Yeniçerilerin azgınlığından ürken II. Mahmut, 1808 Kasımında bir saray odasında mahpus bulunan Mustafa IV.'ü boğdurdu.

MUSTAFAKEMALPAŞA (Bak: Atatürk).

MUSTAFAKEMALPAŞA:

Mustafakemalpaşa, Bursa vilâyeti kazalarındandır. 110 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 60.410 dır. Kaza merkezi Bursa'nın 60 kilometre güney batısındadır.

MUSTAFA REŞİT PAŞA (Bak: Reşit Paşa)

MUŞ:

Muş, doğu Anadoluda, bulunan bir vilâyet merkezimizdir. Alanı 8.145 km.2 dir. Muş vilâyeti yöresi denizden 1.300 ile 2.500 metre yükseklikte bulunur. İklim serttir. Akar suları boldur. Tarım yapılır. Tahıl, sebze ve meyva yetiştirilir. Hayvancılık ileri durumdadır. Vilâyet sınırları içinde 425.000 baş hayvan beslenir. Merkez kazadan başka Bulanık, Malâzgirt, Varto adında başlıca 3 kazası vardır. Muş şehri, kendi adını taşıyan bir ovanın kenarında kurulmuştur.

Bitlis'in 65 km. kuzey batısında yer alan şehir, denizden de ortalama 1.500 m. yüksekte kurulmuştur Etrafını güzel görünüşlü bahçeler, bağlar kuşatır. Vilâyetin genel nüfusu 82.699 dur.

MUŞAMBA:

Muşamba, su geçirmiyen bir dokudur. Bu dokumanın bir yanına kauçuk yapıştırılır veyahut ta balmumu. yağlı boya gibi maddeler sürülür.

MUŞMULA:

Muşmula, gülgiller cinsinden bir bitkinin meyvasıdır. Bu

Kahramanlık Hikâyeleri:

GARİPLERİN ZAFERİ

— Garip Çavuş! Nasıl çavuş oldun? Haydi, bir daha anlat!

— Kaç oldu kardeş? Bıkmadın, usanmadın.

— Ne olur, bir daha anlat. Arkadaşlarım da işitsin.

Beni kırmak istemedi, anlatmağa başladı:

— O gün düşmana saldırmıştık. Onlar yer, yer karşı koyarak çekiliyorlardı. İlerlememizi güçleştirmek için topçuları, uçakları, önümüzü cehenneme çeviriyorlardı. Taş, toprak, ateş arasında gidecek yol ararken arkadaşlarımdan ayrılmışım. Sağa baktım, solu araştırdım. Kimseler yoktu. Bulunduğum yer tepelerle çevrili bir alandı. Uzakları göremiyordum.

«— Yürü Garip! Dedim. Geri kalırsan «kaçtı» derler.»

İlerledim. Çok gitmeden benim gibi yolunu şaşırmış döküntü erlere rastladım. Ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Şaşkınlık içindeydiler. Hepsini bir araya topladım.

«— Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar. Gelin birleşelim. Ben kumandanınız olayım», dedim.

Razı oldular. Başlarına geçtim. Yürüdük. Pek yakınımızda silâh sesleri duyduk. Araştırınca; kuvvetlerimizin ileri hareketini baltalayan düşman topluluğu olduğunu öğrendik. Çok önemli bir geçidi tutmuşlardı. Tanrı, bizi onların gerisine düşürmüştü.

Torbalarımız bomba doluydu.

«— Arkadaşlar, fırsatı kaçırmıyalım. Bombalarla saldıracağız. Yayılın. Marş! Marş!...» dedim.

Baskınımız düşmanı bozguna uğrattı. Akşam üzeri bayrağımız karşı tepelerde dalgalandı.

Ertesi gün de bana «Çavuş oldun!» dediler.

Gülüyorum

ANLAMADIM

Ahmet çok dalgın çocuktu. Babası bundan ötürü çok üzüntü duyuyordu.

— Oğlum sözlerime dikkat etmediğin için söylediklerimi iyi anlamıyorsun.

— Ne dediniz baba, anlamadım.

PASTA PARASI

Demir, vitrinde süslü, nefis pastaları görünce dayanamadı. Kötü iş yaptığını düşünemeden içeri girdi. Zaten düşünmesi kıt bir çocuktu.

Masaya oturdu. En büyüğünden bir tane istedi. Âfiyetle yedi.

— Amca... Pastanız güzelmiş. Teşekkür ederim.

— Eksik olma. Ver bakalım 25 kuruşu.

— Param yok.

— Öyleyse polisi çağırayım.

— Parayı polisten mi alacaksın amca?

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 Mart 1955, Cuma — Sayı: 69 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

N

Faydalı Bilgiler

CAM ÜZERİNE YAZI YAZMANIN YOLU

Cam üzerine yazı yazabilmek için adi mürekkebe onda bir ölçüsünde sodyum silikat katmalı ve iyice karıştırmalıdır. Bu yeni mürekkebe kalemi veya fırçayı batırınca cam ve kavanoz üzerine istediğinizi yazabilirsiniz. Daha iyi cins bir mürekkep elde etmek için, karışımda âdi mürekkep yerine siyah çini mürekkebi kullanılmalıdır.

LEKE ÇIKARDIKTAN SONRA

Leke çıkardıktan sonra kumaşın üzerinde ekseriya izler kalır. Bu ehemmiyetsiz izler, üzerlerine toz sabun dökülerek giderilir.

ŞİŞELERİN KOLAY AÇILMASI İÇİN

Şişelerin cam tıpalarının istenildiğinde kolay açılabilmesi için, kapatılırken biraz parafin yağı sürmelidir.

SÜT KAPLARI NASIL TEMİZLENİR?

Süt kaplarını temizlemek için, iri tuz ve sirke karışımı kullanılmalıdır.

MERMERLER NASIL TEMİZLENİR?

50 gram zeytinyağı ve 25 gram terebentin ruhundan ibaret karışım, mermerleri temizlemek için faydalı olur.

DOLAPLARDAKİ KÜFLERİ ÖNLEMEK İÇİN

Dolaplardaki küfün önüne geçmek için, içerlerine arada bir terebentin ruhu püskürtmelidir.

MUŞAMBA YAĞMURLUKLAR VE MUŞAMBA MASA ÖRTÜLERİ NASIL TEMİZLENİR?

Muşamba yağmurluklar ve muşamba masa örtülerini temizlemek için, sirkeli soğuk su ile yıkamak lâzımdır.

meyva, ancak çürüdükten sonra yenilir. Beş tane çekirdeği vardır. Adına döngel veya beşbıyık ta denilir.

MUT:

Mut kazası İçel Vilâyeti sınırları içindedir. 70 köyü vardır. Merkez nahiyesinden başka Sarıkavak adlı bir de nahiyesi bulunur. Umumî nüfusu 20.614 tür.

MUTEDİL:

Mutedil, ılıman anlamını taşır. Ölçülü manasına da gelir.

MUTFAK:

Evlerimizde yemek pişirilen yerlere mutfak denir.

MUTFAKTA BULUNAN BAŞLICA KABLAR VE ÂLETLERLE BUNLARIN TEMİZLİĞİ:

Mutfaklarımızda işimize yarayan pek çok âlet ve eşya vardır. Ocaklar, musluklar, tencereler, tava, sahan, kepçe, rende, havan, tepsi, ısgara vesaire hep bunlar arasındadır. Mutfakta eşyamız ne kadar çok olursa, o nispette de işlerimizde kolaylık sağlarız. Yalnız, bu âletlerin yerli yerinde olması, birbirine uzak bulunmaması lâzımdır. Mutfakta iş gören, bu eşyadan herhangibirini rahatça almalıdır.

Bunun içinde mutfağın çok tertipli yapılması gerekir.

Mutfak kaplarının temizliğine de, bilhassa dikkat etmeliyiz. İşlerimizi bitirince kabları yıkayıp temizlemeliyiz. Üzerlerini de daima kapalı tutmalıyız. Bakırdan yapılmış bulunanları, zamanında kalaycıya göndermeliyiz; kalaylatmalıyız.

MUTKİ:

Mutki kazası Bitlis vilâyeti sınırları içindedir. 36 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 11.062'dir.

MUTLAKİYET:

Devlet idarelerinden biri de mutlakiyettir. Mutlakiyette,

başta bulunan kıral veya padişah her şeye hakimdir. Onun sözü kanun sayılır. Millet, onun her dileğine boyun eğmek zorunda kalır. (Bak: Monarşi).

MUVAZZAF:

Askerlik görevini birinci defa yapanlar için «Muvazzaf askerliğini yapıyor.» denir. Muvazzaf kelimesi ödevli anlamını taşır.

MUZ:

Muz ağacının meyvasına «muz» adı verilir. Uzun, kokulu ve yumuşak olan muz meyvasının üzerini kabuklar kaplar. Bu hoş meyvaya, yurdumuzun Antalya ve Mersin yörelerinde rastlanır.

MÜDÜR:

Müdür, idare eden anlamına gelir. Okul, fabrika vesaire gibi müesseselerin başında bulunan kimselere müdür adı verilir.

MÜELLİF:

Kitap yazmış kimselere müellif denilir. «Çalıkuşu» romanının müellifi Reşat Nuri Gültekin'dir.

MÜFETTİŞ:

Vazifeli olarak bir işi etrafiyle birlikte inceleyen kimseye müfettiş adı verilir. Memurların gereği gib çalışıp çalışmadıklarını inceleyen müfettişlerdir.

MÜFTÜ:

Kazalarda ve vilâyet merkezlerinde, müslümanlara din işlerinde başkan olan kimselere müftü denilir Müftüler Diyanet İşleri Reisliğine bağlıdırlar.

MÜHENDİS:

Yol, yapı, köprü, gemi, makina, uçak, maden, su, elektrik

işleri gibi türlü mesleklerden birinde ihtisası olan kimseye mühendis denir. Mühendisler Teknik Üniversiteden veya Teknik Okuldan mezun olurlar.

MÜHLET:

Bir işin yapılması için geri gelen zaman, mühlettir. «Başkanlık müddetinin sona ermesine 2 ay kaldı» cümlesinde olduğu gibi.

MÜHÜR:

Bir insan veya bir kurumun adının tersine yazılmış olduğu maden parçasına **«mühür»** denilır. Mühür, istampaya bastırılıp, kâğıda basılınca, o kimse veya o müessesenin adı kâğıda çıkmış olur.

MÜKÂFAT:

Bir hizmete karşılık gösterilen iyiliğe, bir başarıya karşılık verilen armağana **mükâfat** denir.

MÜLK:

Tarla, bahçe, ev, dükkân gibi taşınamıyan mallara **mülk** denilir.

MÜLTECİ:

Mülteci, sığınan anlamına gelir. Başka memleketlerden yurdumuza gelip sığınanlar **mülteciler** adını alır.

MÜMEYYİZ :

Okul sınavlarında, sınıf öğretmeninden ayrı olarak bulunan ve öğrencilere soru sorup not atan öğretmenlere **mümeyyiz** denir.

Herhangi bir büroda yazılan müsveddeleri düzeltip tamamlayan kimseye de yine mümeyyiz adını alır.

MÜNAKAŞA:

İki kişi arasında veya bir topluluk içinde yapılan tartışmaya münakaşa denilir.

MÜNECCİM:

Yıldızların hareketlerine göre ahkâm çıkaran falcılara müneccim denir. Ayrıca, eskiden astronomi ilmi ile uğraşanlara da yine müneccim denilirdi.

MÜNEKKİT:

Herhangi bir eserin üstün ve eksik veyahut iyi ve fena tarafları üzerinde tartışma yapanlara münekkit adı verilir.

MÜNHANİ:

Münhani eğri çizgi anlamına gelir.

MÜRACAAT KİTAPLARI:

Okulda ders kitaplarını okur, bilgiler ediniriz. Kitaplarımızın dışında kalan bilgileri de müracaat kitaplarından sağlarız. Müracaat kitapları sınıf ve okul kitaplarında, kendi kitaplığımızda bulunur. Bunlar, bu elinizde bulunan Akısan Cep Ansiklopedisi ile diğer ansiklopedilerdir. Ayrıca, büyük sınıf kitapları gibi kitaplar da, müracaat kitapları arasında yer alırlar. Daha etraflı bilgi edinmek için başvurulan kitaplara müracaat kitapları denir. Sözlükler de, bu kitaplar sırasında sayılır.

MÜRDÜM ERİĞİ :

Erik cinslerinden biri de mürdüm eriğidir. Küçük ve siyah bir eriktir. Bu erikten, daha ziyade reçel yapılır.

MÜREBBİYE :

Mürebbiye, eğitici, terbiye edici bayandır. Zengin ailelerden bazıları, çocuklarının terbiyesini mürebbiyelere teslim ederler. Mürebbiye, çocukla meşgul olur. Ona faydalı alışkanlıklar kazandırır. Dil öğretir. Mürebbiyenin, çocuk psikolojisinden, pedagojiden iyi anlaması şarttır. Gelişigüzel insanlar arasından seçilen mürebbiyeler, çok defa zararlı olurlar.

MÜREKKEP :

Dolma kalemlerimize doldurup, yazı yazdığımız renkli sıvıya mürekkep denilir. Türlü renkte mürekkepler vardır. Çini mürekkeple yazılan bir yazı, kuruduktan sonra, ıslansa da yayılmaz; lekelenmez.

Eskiden, bezir yağının fitille yakılmasından çıkan isinden yapılan mürekkepler, en iyi mürekkeplerdi.

MÜRETTEBAT :

Geminin bütün insanlarına mürettebat denilir.

MÜRETTİP :

Mürettip, düzenliyen, tertip eden anlamına gelir. Basımevlerinde harfleri dizenlere de mürettip adı verilir.

MÜRTECİ :

Cemiyetin iyi düzenini, basit ve zararlı insanları ile geriletmeye çalışan insanlara, mürteci denir. Mürteciler, inkılâpların da aleyhinde bulunurlar. İleri bir cemiyet nizamına düşman olurlar.

MÜRURU ZAMAN: (Bak: Zaman aşımı):

MÜRVER :

Mürver, hanımeligillerden bir ağaçtır. Beyaz olan çiçekleri güzel kokar. Mürver çiçekleri, hekimlikte kullanılır.

MÜSABAKA :

Müsabaka kelimesinin türkçe karşılığı yarıştır. Birbirini geçmeye çalışanlar, müsabakaya girmiş sayılırlar.

MÜSAMERE :

Müsamere, çoklukla akşam eğlencelerine verilen bir isimdir. Fakat, yılın belirli zamanlarında okulların verdiği temsillere de genel olarak müsamere denir.

MÜSLÜMAN :

İslâm dininden olanlara ve Hazreti Muhammed'i Peygamber tanıyanlara müslüman adı verilir. Bir de, İslâm dininden olup ta ibadetini arasız yapanlara yine müslüman denilir.

MÜSLÜMANLIĞIN DOĞUŞU :

Müslümanlık, Milâdın yedinci yüzyılı başlarında doğmuştur. Bu dinin Peygamberi Hazreti Muhammed'dir. (Bak: Muhammed). Müslümanlık Arap Yarımadasında, Mekke ve Medine şehirlerinden yayılmaya başlamıştır. Hazreti Muhammed-den sonra yerine geçen Ebubekir, Ömer, Osman, Ali gibi Halifeler zamanında İslâmiyet, oldukça geniş ülkeler içinde yayılmış bulunuyordu.

MÜSLÜMANLIĞIN ORTA ASYA TÜRKLERİ ARASINDA YAYILIŞI :

Emevîler, Orta Asya kadar genişlemişlerdi. Fakat, Türklere iyi davranmadıklarından İslâmiyet, Türkler arasında tutunamamıştı. Zamanla Emevî devleti yıkıldı. Yerine Abbasî'ler geçti. Abbasîler Türklere değer verdiler; iyi muamele ettiler. Hattâ, Abbasî devletinin en büyük mevkilerinde daima Türkler yer almıştı. Bu sebeple de, İslâm dini Türkler arasında kolayca yayıldı. Böylelikle müslümanlık, Orta Asya Türkleri arasında ancak dokuzuncu ve onuncu yüzyıllar içinde yayılmıştır.

MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ :

Orta Asyada kurulan müslüman Türk devletleri sırası ile Samanoğulları, Karahanlılar ve Gazneli'lerdir.

(Bu devletlere ait bilgileri, isimlerine ayrılan konularda okuyunuz).

Samanoğulları devleti Batı Türkelinde kurulmuştu. Bu devletin kurucusu Horasanlı Samanoğlu Esed'dir.

Samanoğulları'nın zayıflamasiyle Karahanlılar devleti kuruldu (999). Bu devlet, Samanoğullarının doğusunda yer al-

mıştı. Zamanla, Samanoğulları'nın toprakları Karahanlıların eline geçti.

Gazneliler devleti, 962 ile 1183 yılları arasında yaşadı. Kurucusu, Samanoğlu valilerinden Alptekin'dir. Bu devlet Afganistan toprakları üzerinde, Gazne şehrinde kuruldu.

Gaznelilerin en meşhur hükümdarı, Gazneli Mahmut'tur.

MÜSTAFİ :

Kendi arzusiyle işinden çekilenlere müstafi denir. Müstafi, istifa etmiş anlamına gelir. Fakat, herhangi bir memur, izinsiz ve raporsuz olarak belli bir süre içinde memuriyeti başına gitmezse, yine müstafi sayılır.

MÜSTAHDEM :

Hizmete alınmış olanlara müstahdem denilir.

MÜSTECİR :

Müstecir, kiracı anlamını taşır.

MÜSTEMLEKE: (Bak: Sömürge):

MÜSTEŞAR :

Hükûmeti teşkil eden Vekâletlerde, Vekilden sonra gelen en yetkili şahıs müsteşardır.

MÜŞKÜLPESENT :

Bir şeyi beğenmekte güçlük çıkaran insanlara müşkülpesent denilir. Müşkülpesentlere bir şey beğendirmek zordur.

MÜTAREKE :

Karşılıklı anlaşmak suretiyle savaşı durdurup silâhları bırakmaya mütareke denir. Mütareke, silâh bırakışmasıdır.

MÜTEHASSIS: (Bak: Uzman):

MÜZAKERE :

Bir konu üzerinde yapılan konuşmaya müzakere denir.

Herhangi bir fikir hakkında vâki danışma da yine müzakere adını alır.

MÜZE :

Değerli san'at eserlerinin veya bilime ait işlerin saklandığı yapıya müze denilir.

Türkiyede müzeler:

Burada, müzelerimiz hakkında kısa bilgiler vermeyi faydalı bulduk. 1946 yılında yurdumuzdaki müzelerin sayısı 46 yı bulur. Yurdumuz eskiden beri tarihî eserlerle doludur. Hemen hemen Anadolu'nun her vilâyetinde, bir müzeye rastlamak mümkündür. Fakat İstanbul, Edirne, Ankara, Konya ve İzmirdeki müzeler en zengin müzelerimiz arasında yer alırlar.

MÜZİK :

Güzel san'atlardan sayılan müzik; sesleri kulağa hoş gelecek şekilde dizme san'atıdır.

Herhangi bir bestekârın bestelediği veya çaldığı parçaya yine müzik adı verilir.

MÜZİK ÂLETLERİ :

Çeşitli müzik âletleri vardır. Bunlardan üflenerek çalınanlar şunlardır: Kaval, kılârnet, fülüt, ney, saksofon, ağız mızıkası, ve saire......

Titreşmelerden faydalanmak suretiyle yapılan müzik âletleri de davul, tırampet, saz, keman, ut, kanun, kemençe, viyolonsel, piyano gibi âletlerdir.

MÜZİK DEĞERLERİ :

Müzik değerleri, portede yer alan notların kıymetleridir. Bunlar da: Birlik, ikilik, dörtlük, sekizlik, onaltılık, otuzikilik, altmışdörtlük olarak ayrı değerler taşırlar.

MÜZİK İMLÂSI:

Müzik imlâsının yapılışında üç safha vardır:

1 — Öğretmen, ağır ağır «a» harfiyle üç nota söyler. Öğrenciler, gözleri kapalı olarak bu notaların fonomimi işaretlerini yaparlar.

2 — Öğrenciler, gözleri kapalı olarak, öğretmenin söylediği notaları «a» harfiyle tekrarlarlar. Bu esnada, fonomimi işaretlerini de yapmayı unutmazlar.

3 — Öğrenciler, gözleri açık olarak notaları okurken, fonomimi işaretlerini de yaparlar.

Şimdi kısaca, fonomiminin ne olduğunu belirtelim:

Do — Sağ el yatay ve el ayası yere bakar şekilde mide üzerinde durur.

Re — Sağ el yatay olarak göğüs hizasındadır.

Mi — El çenededir.

Fa — Yatay olan elin parmakları kulağa değer.

Sol — Sağ el alındadır.

La — Sağ el başın üstüne konur.

Si — Sağ el başın üst tarafında, boşluktadır. Parmak uçları yukarıya doğru eğridir.

Tiz do — Sağ el baş üstünde boşluktadır ve yatay durumdadır.

Yazılı müzik imlâsında harflerle söylenen notaları porte üzerindeki yerlerine yazmak gerekir.

MÜZİK MERDİVENİ VE TÜNEK :

Tünek; üzerine, öğrenilecek nota sayısı kadar, yatay çizgiler resmedilmiş dikey bir çizgidir.

Çeşitli basamaklarda kullanılan tünekler vardır. Müzik merdiveninde, her basamağı bir notayı gösteren bir merdiven şeklini alır.

MÜZİKTE ALIŞTIRMALAR :

Porte üzerinde şarkı öğretmek usulü, ilk okulların dört ve beşinci sınıflarında başlar. Kara tahtaya yazılan şarkının notası, önce öğretmen tarafından okunur. Sonra da, çocuklara tekrarlatılır. Ayni melodi, vokalizasyon tarzında, (yani a har-

fini okuyarak) tekrar edilir. Notalar iyice kavranınca şarkı sözleriyle söyletilir.

Notaları, isim ve değerleriyle söylemek müzik öğretiminin temelini teşkil eder.

Müzikte, seslerin bazı hareketler yoluyla gösterilmesine **«fonomimi»** adı verilir.

Ölçü :

Ölçü hakkında bir fikir verebilmek için çeşitli düzgün vuruşlarla masaya vurmak icabeder. Çeşitli ölçüler vardır. İki vuruşlu ölçü, üç vuruşlu ölçü, dört vuruşlu ölçüler gibi.

Müzikte nüans gösteren harfler vardır.

Bilhassa bunları bellemek faydalı olur.

Şarkı söylerken öğretmenin ölçü vuruş hareketlerine dikkat etmelidir.

Müzikte soluk almanın kendine göre bir usulü vardır. Şarkı söylerken soluğun ağır, derin, kısa ve sessiz olmasını sağlamalıdır. Bunun için çocuklara iyi ve yerinde soluk almaları öğretilmelidir.

Bu işte bedenin durumuna dikkat edilir. Vücut dik olmalı, eller arkada bulundurulmalıdır. Gövde ve omuzlar düz durmalıdır. Şarkı söylerken ağızla soluk almalıdır. Nefes alıp verirken hırıltı çıkarmamalıdır.

Solfej :

Müzikte bir parçanın nota adlarını söyliyerek okuma işine solfej adı verilir.

MÜZİKTE NÜANS İŞARETLERİ :

Nüans işaretleri, müziğe güzellik verir. Diyezler, bemoller, sus işaretleri nüans işaretleri arasında yer alırlar. Başlıca nüans işaretleri şunlardır: (pp, p, mf, f, ff). Allegro, Andante, Largo, Allegreto, Preso gibi ifadeler de, başlıca hareketlerde kullanılan deyimlerdir.

MÜZİSYEN :

Müzik eserleri besteleyenlere veya herhangi bir müzik âletiyle müzik parçaları çalanlara **müzisyen** adı verilir.

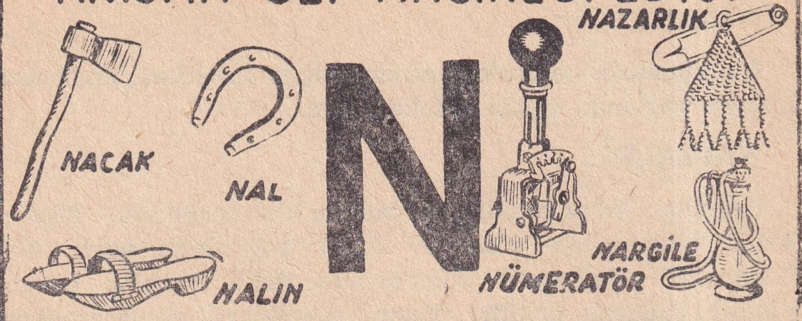

N :

Bu harf, Türk alfabesinin 17 nci harfidir. Sessizlerin ise on üçüncüsüdür. Sesbilim bakımından diş sessizlerinin yumuşak ve güzel olanıdır.

NABIZ :

Nabız; atar damarların kımıltısıdır. Kalbin dakikada atış sayısını belirtir. Bileğin nabız yerine parmakla basıldığı zaman duyulan tıkırtı; yüreğin vuruşudur. Sağlam insanlarda dakikadaki nabız sayısı 70 kadardır.

NABİ :

Büyük divan şairimiz Nabi, 1642'de Urfa'da doğdu. 1665'de İstanbul'a geldi. Zeki idi. Mustafa Paşanın himayesine girdi. Mektupçu oldu. Hicaz'a gitti. 1678'de yine Mustafa Paşanın, kethüdalığına tayin edildi. Paşa ile, beraber Mora'ya gitti. Mustafa Paşa ölünce 1685'de Halep'e vardı. 25 yıl orada kalarak eser yazmakla vakit geçirdi. Halep Valisi Baltacı Mehmet Paşa Sadrazam olunca Nabi'yi beraberinde İstanbul'a götürerek başmuhasebeci yaptı. Nabi 1712'de öldü. Mezarı Üsküdar'da, Karacaahmet'tedir. «Divan» ı, «Hadîs-i Erbain Tercümesi», «Hayriye» «Hayrabat», «Surname» en meşhur eserlerini teşkil eder. Nazmı akıcıdır. Uslûbu kuvvetlidir.

NACAK :

Kısa saplı baltalara «nacak» denir.

NAFAKA :

Bir kimsenin bakmak zorunda olduğu insanlara, mahkeme kararıyle bağlanan aylığa nafaka denir.

NAFTALİN :

Naftalin; beyaz renkli, özel kokulu bir maddedir. Maden kömüü katranından çıkarılır. 1,158 yoğunluğundadır. 80° de erir. 218° de kaynar. Suda erimez. Buna karşılık benzin ve eterde çabucak eritilir. Yazın sandıklara ve gardroplara naftalin serpilirse, güvelerden sakınılmış olur.

NAHİYE :

Kazadan küçük olan ve Nahiye Müdürü tarafından yönetilen yerlere nahiye denir. Köyler nahiyelere bağlanırlar.

NAİMA :

Mustafa Naima, meşhur bir Osmanlı tarihçisidir. 1652'de Halep'te doğdu. İstanbul'a geldiği zaman 28 yaşındaydı. Divan kaleminde. Divan Efendiliğinde bulundu. Asıl adı Naim olup, Divan kaleminde Naima mahlâsını kullanan bu büyük tarihçi bazan sürüldü, bazan yükseltildi, bazan da işinden atıldı. Kalaylıkoz Ahmet Paşa, amcazadesi Hüseyin Paşa ve Çorlulu Ali Paşa Naima'nın koruyucuları arasında yer alırlar. Naima 1715 te Patras'ta öldü. «Ravzat-ül-Hüseyin fi Hülâsai Ahbarı Hafikin» adında olup edebiyatımızda sadece «Naima Tarihi» diye anılan meşhur eseri 1591 - 1659 yılları arasındaki olayları anlatır.

NAKIŞ - DİKİŞ: **(Bak: Dikiş - Nakış)**

NAL :

At, eşek, katır, öküz gibi hayvanların tırnaklarına çakılan

demirlere nal adı verilir. Nal hayvanların tırnaklarını aşınmadan korur.

NALBANT :

Hayvanlara nal çakan ustalara «nalbant» denir.

NALIN :

Ağaçtan yapılan ve üzerinde kayış tasmalar bulunan ayak giyeceklerine nalın denir.

NALLIHAN :

Nallıhan, Ankara vilâyeti kazalarından biridir. 63 köyü ile iki nahiyesi vardır. Bütün nüfusu 18,716 dır. Ankara'dan 130 km. uzaktadır. Başkentin batısında bulunur. Bolu'nun da 80 km. güneyine düşer.

NAMAZ :

İslâmiyetin şartlarından biri de namazdır. Günde beş defa namaz kılınır. Bunlar da, sabah, akşam, öğle, ikindi ve yatsı namazları adını alırlar.

Namazın on iki farzı vardır:

1 — Abdest alınır. Gerekirse gusledilir.

2 — Pislikten temizlenme.

3 — Avret yerini örtmek (Erkekler göbek hizasından diz kapaklarına kadar; bayanlar eller, yüz ve ayaklar hariç bütün vücutlarını örterler.)

4 — Kıbleye dönmek. Kıble Mekke şehrinde Kâbe'nin bulunduğu yerdir.

5 — Vakit. Her namaz kendi vakti içinde kılınır.

6 — Niyet: Namaza niyetle başlanır. Hangi namaz kılınıyorsa; önce içten, sonra da dille söylenmek suretiyle farz ve sünnetler belirtilerek niyet edilir.

7 — Başlangıç tekbiri. Tekbir «Allahü ekber» sözüdür.

8 — Ayakta durma.

9 — Okumak.

10 — Tekbir alarak eğilmek.
11 — Secdeye varmak.
12 — Son oturuş.

Şimdi de kısaca namazların rekâtlarını sayalım: Sabah namazı: 2 sünnet, 2 farz; öğle namazı: 4 sünnet 4 farz; 2 son sünnettir. İkindi namazı: 4 sünnet, 4 farz, akşam namazı: 3 farz, 2 sünnettir. Yatsı namazında 4 sünnet, 4 farz, 2 son sünnet ve en sonra da 3 rekât vitir namazı kılınır.

Bayram namazları Kurban ve Şeker bayramlarında câmide cemaatle birlikte 2 rekât olarak kılınan vâcip namazlarıdır.

NAMIK KEMAL: (1840 - 1888) :

Namık Kemal, ünlü bir vatan şairidir. 1840'ta Tekirdağında doğdu. Müneccimbaşı Mustafa Asım beyin oğluydu. Çocukluğunu büyük babasının yanında geçirdi. Ondan Arapça'yı, Farsça'yı öğrendi. Fransa'da iken Fransızca öğrendi; Eşref Paşa, Ziya Paşa ve Şinasi'yle dost oldu. Şinasinin çıkardığı Tasviri Efkâr gazetesine yazılar yazdı. Yeni Osmanlılar cemiyetine girdi. Avrupa'ya kaçtığı zaman Londra ve İsviçrede «Hürriyet» gazetesini çıkardı.

Abdülâziz, genel af ilân edince İstanbul'a döndü. Hadika ve İbret gazetelerindeki ateşli yazıları yüzünden Gelibolu Mutasarrıflığına sürgün olarak tâyin edildi. Fakat iki ay sonra istifa ederek İstanbul'a geldi ve kendini gazeteciliğe verdi. Yazmış olduğu «Vatan Yahut Silistre» adlı piyes oynandığı zaman halkı çok heyecanlandırdı. Bunun üzerine Namık Kemal Kıbrıs'ta Magosa zındanına sürüldü. Abdülâziz tahttan indirilince İstanbul'a dönüp Kanunu Esasînin hazırlanmasında çalıştı. Sonra tekrar sürgün olarak Midilli, Rodos, Sakız Adalarına mutasarrıflıkla gönderildi. Sakız'da iken zatürrie'den öldü (1888). Mezarı Bolayır'da, Süleyman Paşanın türbesi yanındadır. Sair, gazeteci ve tarihçi Namık Kemal; yüce **bir hürriyet kahramanı olarak Türk Milletinin kalbinde daima yaşıyacaktır.**

NAMUS :

Namus, yüzakı anlamına gelir.

NANE :

Nane, güzel kokulu bir bitkidir. Bu bitki ballıbabagillerdendir. Beyaz veya menekşe renginde çiçekler açar. Nanenin 15'e yakın türü vardır.

Nanenin yapraklarından nane ruhu çıkarılır. Bu esans, su içinde eritilirse nane suyu yapılmış olur.

NANKÖR :

İyiliği unutan, iyilik bilmez kimselere «nankör» denir.

NANSEN :

Nansen, Norveçlidir. 1861'de doğdu. Grönland ve Kutup denizlerine geziler yaptı. Buralara ait hâtıralar yazdı. 1923'te Nobel Barış Mükâfatını kazandı. 1930'da öldü.

NAPOLEON :

Napoléon Bonaparte 1769'da doğdu. Babası avukattı. Korsikalıdır. Askerî okullarda okudu. Topçu subayı oldu. Topçu generalliğine yükseldi. Fransız ihtilâline karıştı. 1798 - 1799'da Mısır seferine çıktı. Fakat başarı sağlayamadı. 9 Kasım 1799'da hükûmet darbesi yaparak birinci Konsül oldu. Kötü icraatının yanında Fransaya iyilikleri de çoktur. 18 mayıs 1804'de kendisini imparator ilân ettirdi. Sonu gelmiyen savaşlara girişti. Bütün Avrupayı zaptetti. Moskova'yı aldı. Ama, Rusya seferi Napoléon için hayli zararlı olmuştur. 1813'te Leipzig şehrinde müttefiklere yenildi. Böylece Fransa işgal edildi. Napoléon tahttan indirildi. O da, 20 Nisan 1814'de Elbe adasına çekildi. Bir müddet sonra tekrar Paris'e döndü. Tekrar başa geçti. Waterloo'da büyük bir yenilgiye uğradı. İngilizlere teslim olmak zorunda kaldı. Saint-Helena adasına sürüldü. Nihayet 1821 yılında da orada öldü.

Büyük bir kumandan olan Napoléon, kendisini ve Fransa-

yı ihtiraslarına kurban etmiştir.

NAR :

Nar, güzel bir meyvadır. Yuvarlak olan ve üzeri bir kabukla örtülü bulunan nar'ın içinde kırmızımtrak taneler vardır. Bu tanelerin suyu tatlı ve hoştur.

NÂRA :

Uzun bağırmaya nâra denir. Çok defa sarhoşlar sokaklarda nâra atarlar.

NARGİLE :

Tömbeki içmeye yarar takıma nargile adı verilir. Bu da büyükçe bir şişedir. İçine su konur. Ağzına lüleli bir marpuç takılır. Tömbeki, lülenin üzerine yerleştirilir. Ateşle yakılır. Marpuç emildiği zaman, tömbekinin dumanı sudan geçerek ağıza gelir.

NARH :

Satılan şeyler üzerine hükûmetin koyduğu satış fiatına narh denilir.

NARİN :

Narin. ince yapılı anlamını taşır.

NARKOZ :

Ameliyatlarda bir ilâçla temin edilen bayılma haline «narkoz adı verilir.

NASIR :

Dar ayakkabı giyenlerin ayaklarında peydahlanan urcuklara nasır denir. Nasırı olanlar acı çekerler.

NASİHAT: (Bak: Öğüt):

NASREDDİN HOCA :

Tatlı ve hoş fıkraları ile daima aramızda yaşayan Nasred-

Kahramanlık Hikâyeleri:

HER DAMLA İÇİN

— Öyle değil, böyle! Ya Allah!

— Dayan Mehmet Çavuş, yanındayım.

— Var ol onbaşım! Gâvurlara canımızı bahalıya satalım.

İki saattir süren süngü savaşı, düzenini kaybetmiş, iki taraf birbirine girmişti. Gözlerini kan bürümüş insanlar; vurmaktan, öldürmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Adım başında ölü ve yaralı vardı. Yer, kanla örtülmüştü. «Allah, Allah!» sesleri, «Hoorra!» böğürmeleri, küfürler, nâralar, feryatlar, çığlıklar birbirine karışıyordu.

İşte bu cehennemde Mehmet Çavuş ile Ali Onbaşı; kırk, elli düşman askerinin çenberi içinde kalmışlardı. Kurtulma ümitleri yoktu. Şehitlik rütbesine erişmeden önce mümkün olduğu kadar çok gâvur öldürmek istiyorlardı. Mehmet Çavuş dört, Ali Onbaşı iki yerinden yaralanmışlardı. Yaraları onları çökertmemişti. Bilâkis; daha coşkun hınçla dövüşmelerini sağlıyordu.

Baha onbaşı onların zor durumlarını gördü. Beş erle yardıma koştu. 5 dakika sonra düşman kaçmağa başladı. Mehmet Çavuş:

— Peşlerini bırakmayın! Gebertin hınzırları!

Beşleşen yaralarına rağmen kaçanların ardına düştü. Çok gidemedi. Yakınında patlıyan bomba, onu yere serdi.

Sedye üzerinde sargı yerine giderken; akan kanlarına bakıp söyleniyordu.

— Alacağınız olsun! Gelecek sefer, boşa akan her damla kanım için, bir gâvur geberteceğim.

Tarihi Fıkralar

İKİ HASAN

Vaktile iki Hasan varmış. Bir mahallede doğmuşlar, büyümüşler. Can ciğer arkadaş olmuşlar. Günler geçmiş, Hasanlar-

dan birine talih gülmüş. Günün birinde paşa oluvermiş. Fakat iki arkadaşın dostlukları devam etmiş. Rütbesiz Hasan, Hasan paşaya gelir, yarenlik ederlermiş. Biraz bönce olan rütbesiz Hasan, arkadaşına hep eskisi gibi «Hasan ağa» diye hitap edermiş. Öteki buna kızarmış. Bir gün paşalığını arkadaşının kulağına sokmak için şöyle konuşmuş:

— Bu gün saraya gittim. Efendimiz «Gel bakalım Hasan paşa, ne var, ne yok» diye iltifat buyurdular. Huzurdan çıktım. Kızlar ağası yakama sarıldı. «Hasan paşa, bir kahvemizi içmeden bırakmam.» dedi. Kahve içerken hanım sultan «Hasan paşa nasıl, iyi mi» diye hatırımı sormuşlar. Saraydan çıkarken emir verdi. Yolda her gören «Selâmünaleyküm Hasan paşa» diye saygı gösterdiler.

— Anladık, anladık, uzatma artık. Paşa oldun Hasan ağa! Demiş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: **İstanbul**, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü **müracaat ve para gönderme adresi** :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 Mart 1955, Cuma — Sayı: 70 —Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

O

OBUA

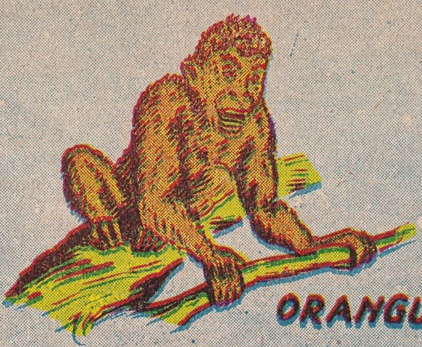
ORANGUTAN

ORG

ORKİNOS

ORKİDE

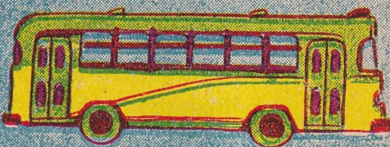
OTOBÜS

OTOMOBİL

ODUN

Bunları biliyor musunuz?

NİÇİN TELEVİZYON, RADYO KADAR SÜR'ATLE YAYILAMADI?

Her hangi kuvvetli bir radyo istasyonunun neşriyatı, dünyanın her tarafında dinlenebilir. Halbuki televizyon istasyonları mahdut bir sahaya yayın yapabilirler. Çünkü; televizyon dalgaları dağlar gibi tabiî engelleri aşamazlar. Bilginler televizyonun bu mahzurunu ortadan kaldırmak için çeşitli çareler aramaktadırlar.

Bu arada televizyon istasyonlarının vericileri kabil olduğu kadar yüksek direklere, kulelere konmaktadır.

Dağlık bölgelerde, birbirlerine yakın istasyonlar yapılarak, televizyon dalgaları nakledilmektedir.

Son bir tedbir olarak; televizyon dalgalarının, aydan yere aksettirilmesi yoluyla dünyanın her tarafına gönderilmesi düşünülmektedir.

ALTININ YAYILMA ÖZELLİĞİ

Altın çok ince tabakalar halinde de yayılabilir. Bir gram altınla 3240 metre uzunluğunda bir teli kaplamak mümkündür.

İNSANLAR NE KADAR YEMEK YER?

Bir insan; yirmi dört saatte normal olarak, ağırlığının, kırkta biri kadar yiyecek yer.

DÜNYANIN EN BÜYÜK KÖPRÜSÜ

Amerikada San Fransisco şehrinde bulunan ve içinde bulunduğu şehrin adını taşıyan köprünün uzunluğu 22 kilometreden fazladır.

Köprünün 19 giriş kapısı vardır. Üzerinden günde 75,000 taşıt geçer. Altından en büyük transatlantikler dahi rahatça geçebilirler. Bu köprü 30 kilometre uzaktan görülebilmektedir.

din Hoca, 1208'de Sivrihisar'ın Horto köyünde doğmuştur. Babası, aynı köyün imamı Abdullah Efendi idi. Zamanla Akşehir'e gelen Nasreddin Hoca, ömrünü orada geçirmiştir. Âlim bir insan olan Nasreddin Hoca'nın Konyada müderrislik ve kadılık yaptığı da söylenir. Fakat ,onun en kuvvetli tarafı halkı güldüren ve her biri birer ibret dersi olan fıkraları ile hikâyeleridir.

Nasreddin Hoca 1283 yılında Akşehir'de ölmüştür. Türbesi de oradadır.

NAVARİN :

Navarin, Yunanistanda 2000 nüfuslu bir limandır. 1827'de İngiliz - Fransız ve Rus donanmaları, Türk - Mısır donanmasını Navarin'de bozguna uğratmıştı. Bunun üzerine de, Yunanistan istiklâline kavuşmuş oldu.

NAVLUN :

Eşya ve malların taşınma karşılığı olarak vapurlara ödenen paraya «navlun» denir.

NAZARLIK :

Nazar (göz) değmesin diye çocukların omzuna veya bir yere asılan şeye «nazarlık» adı verilir.

NÂZIMİYE :

Nâzımiye kazası, Tunceli Vilâyetine bağlıdır. 30 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Kazanın genel nüfusu 7.315'tir. Nâzımiye, vilâyet merkezi Çemişgezek'in 80 km. kuzey batısına düşer.

NAZİLLİ :

Nazilli, Aydın Vilâyeti kazalarından biridir. 85 köyü vardır. Merkez nahiyeden başka 3 nahiyesi daha vardır. Kazanın genel nüfusu 68,011'dir. Nazilli kazası, Aydından 40 km. uzaktadır. Vilâyet merkezinin de doğusunda yer alır.

Ödemiş'e şose ile ve Aydın'a demiryolu ile bağlıdır.

NEBAT, NEBATAT: (Bak: Bitki):

NEBÜLÖZ :

Çakır yıldızlı gecelerde gökyüzüne baktığımız zaman, bulutu andıran parlak lekeler görürüz. Bu lekelerin herbirine «nebülöz» veya «bulutsu» adı verilir.

Astronomların yaptıkları incelemelere göre nebülözler, dün-

yamızdan pek çok uzakta olan yıldız kümeleridir. Bazı astronomlar da, nebülözlerin, gaz kütleleri arasında bulunan yıldızlardan meydana geldiğini iddia ederler.

NECATİ: (MUSTAFA) :

Büyük inkılâpçılarımızdan ve sayılı devlet adamlarımızdan biri olan Mustafa Necati, 1894'de İzmir'de doğdu. Babası Halil Beydi.

İstanbul Hukuk Fakültesini bitiren Necati, İzmir Öğretmen Okulunda muallimlik yaptı. Bir ara Vasıf Çınar'la birlikte özel bir mektep açtı. Fakat, onun adı, 1919'da Güzel İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle duyuldu. Bu sıralarda Necati Bey, çete faaliyetlerinde vazife aldı. Balıkesir cephesinde, düşmana karşı koymaya başladı. Bir yandan da çıkardığı «İzmir'e doğru» gazetesinde ateşli yazılar yazmaya başladı. 1920'de Saruhan Mebusu seçildi. İstiklâl Mahkemelerinde vazife aldı. 1923 te İzmir Mebusu oldu. Çeşitli vekilliklerde bulundu. Maarif Vekili iken 1929 yılında öldü. Kendisini tanıyan öğretmenlerin kalbinde çok iyi bir maarifçi olarak daima yaşıyacaktır.

NEDİM :

Büyük divan şairimiz Nedim, 1681'de İstanbul'da doğdu. Sadrıâzam Silâhtar Ali Paşanın himayesinde yetişti. Ali Paşa Varadin'de şehit düşünce, Sadaret makamına geçen Nevşehir'li İbrahim Paşa, Nedim'i kendi himayesine aldı Böylece Nedim, kendi sahasında yükselme imkânlarını buldu 1713 - 1715 yıllarından sonra da, yazdığı güzel şiirlerle etrafın dikkatini çekti. Lâle Devri'ni gazelleriyle terennüm eden büyük şair; İbrahim Paşa tarafından çeşitli işlerde kullanıldı. Lâle Devrini sona erdiren ihtilâlde damdan dama kovalanırken düşüp öldü (1730). Nedim'in mezarı Üsküdarda Karacaahmette Tunusbağı mezarlığındadır.

NEFES :

Ciğerlerimizle alıp verdiğimiz soluğa «nefes» denir. Ayrıca bektaşî felsefesini anlatan koşmalara, şiirlere de yine nefes adı verilir.

NEF'Î

Divan edebiyatımızın üstatları arasında yer alan Nef'î, Erzurum'un Pasinler kazasında doğmuştur. (1634).

İstanbul'a Birinci Ahmet zamanında geldi. Az zamanda büyük bir şöhret kazandı. Birinci Ahmet, İkinci Osman ve Dördüncü Murat devirlerinde kıymetli kasideler yazdı. Zaman, zaman önemli memuriyetlerde de bulundu. Bilhassa, Sultan 4. Murat'ın sevgi ve teveccühünü kazandı. Böyle olmakla beraber, ölüm fermanını veren yine 4. Murattır. Nef'î, hiciv söylememeye padişah tarafından tövbe ettirilmişti. Fakat, sözünde durmadı. Bayram Paşa aleyhinde uzun bir hiciv yazdı. Buna sinirlenen Padişah, şairin öldürülmesi için emir verdi.

Sadrıâzam Bayram Paşa da, bu koca şairi sarayın odunluğunda boğdurdu.

NEFT :

Neft, kimyasal bir maddedir. Petrolden ve örgensel maddelerin ayrışmasından meydana gelir.

NEGATİF :

Pozitifin (müspetin) karşıtı negatif (menfi) dir. Fizikte, matematikte negatif işareti (—) dir.

NEHARÎ :

Neharî kelimesi, arapçadan dilimize geçmiştir. Gündüzle ilgili anlamını taşır. Yatısız olarak okula gidip gelen öğrencilere «neharî öğrenciler» adı verilir.

NEHİR :

Akarsuların büyüklerine «nehir» denir. Fırat, Dicle Nehirleri gibi. Nehirler, aldıkları kollarla büyürler. İçinden geçtikleri arazinin tabiatına göre çeşitli kıvrımlar ve oyuntular meydana getirirler. Göllere veya denizlere dökülürler.

Nehirlerin ovalarda akışları yavaştır. Dağlar arasında ise çavlanlar yaparlar; dar vâdilerin içinden geçerler.

NEHİRLERİMİZDEN NASIL FAYDALANMAKTAYIZ? :

Nehirlerimizden çeşitli surette faydalanmaktayız. Sulama, taşıt ve enerji sağlama gibi... Son yıllarda nehirlerden faydalanmayı ilk plâna alan hükûmetimiz «Büyük Su İşleri» ve «Kü-

çük Su İşleri» adı ile geniş çalışmalara başlamıştır. Bu arada Seyhan, Kızılırmak, Sakarya, Gediz gibi nehirlerimiz üzerinde hidro elektrik santralleri kurulmaktadır. Bu işler bitince, ucuz ve bol elektrik enerjisine kavuşmuş olacağız. Ayrıca, nehirler üzerinde yapılan barajlar ve bentler, taşmaları önleyecek; açılan kanallar ile de çorak topraklar sulanacaktır. Bütün bu işlerin sona ermesi ile, ziraî ve iktisadî alanda geniş imkânlara sahib olacağız. Nehirlerimiz, düzgün rejimli akar sular değildir. Yazın cılızlaşırlar; kışın coşarlar. Karların erimesi sonunda taşarlar. Çok defa dağların arasından, dar vâdilerden geçerler. Bu sebeple, taşın işlerinde, su taşıtlarının çalışmasına pek elverişli sayılmazlar.

NEKAHET :

Hastalığı geçirdikten sonraki iyiliğe yüz tutma hali nekahet devresidir. Nekahet, dünyaya yeniden geliş gibi taze ümitlerle dolu bir haldir. Bu devrede olan insan bol besin ister. Canlılık göstermeye başlar.

NEM :

Hafif ıslaklık haline nem denir. Başka bir deyimle de rutubet demektir.

NEMÇE :

Osmanlı tarihinde Avusturya'ya Nemçe denilirdi.

NEMRUT :

Nemrut. Bâbil'in kurucusu olan bir hükümdardır. Çok zalim ve gaddardı. Milâttan 2640 yıl önce yaşadığı tahmin edilmektedir.

Halk arasında yüzü gülmez insanlar; «Nemrut» kelimesiyle vasıflandırırlar.

NEON :

Kimyasal bir maddedir. Kimyada kısaca «Ne» olarak yazılır. Yoğunluğu 0,69'u bulur. Gaz halinde bulunan bu cisim, havada az miktarda vardır. Sıvı haline getirilmiş havadan elde edilir. Reklâm lâmbalarında kullanılır.

NEPAL :

Hindistanın kuzeyinde, Himalâya Dağları eteğinde küçük

bir hükûmettir. 145.000 km2. genişliğinde olan Nepal'in nüfusu 5.600 000'dir. Bakır, kömür ve demir madenleriyle zengin olan Nepal'in başşehri Katmandu'dur.

NERGİS :

Nergis, sarı veya beyaz renkte olan bir çiçektir. Soğandan ürer.

NESİR :

Şiir şeklinde olmayıp da düz, konuşma dilinde yazılmış yazılara «nesir» denir.

NEŞ'E :

İnsanın sevinçli haline «neş'e» adı verilir.

NEŞRİYAT :

Radyo, gazete, kitap gibi vasıtalarla yapılan yayıma «neşriyat» denilir.

NEŞTER :

Neşter, hekimlerin ameliyatta kullandıkları bıçaktır.

NET :

Her haliyle aydın görünen bır şeyi net kelimesiyle anlatırız.

NEVALE :

Nevale. yiyecek, içecek anlamını taşır.

NEVŞEHİR :

Yeni vilâyetlerimizden biri de Nevşehir'dir. Orta Anadolu bölgesinde bulunur.

NEWTON :

Kendi adı ile anılan çekim kanununu bulan Newton, 1642 de doğdu. İngilizdir. Fizik ve matematik alanında hayli çalışmaları vardır. Yer çekimi kanununu bulan Newton, güneş ışınlarının 7 renkten meydana geldiğini de ispat etti. Dünyanın sayılı bilginleri arasında yer alan bu büyük insan 1727'de ölmüştür.

NEWTON ÇARKI :

Newton çarkı, beyaz rengin; 7 rengin bir karışımı olduğunu ispat etmeye yarar. Bir daire dilimlere bölünür. 7 renge boyanır. Daire bir kol vasıtasiyle sür'atle döndürülürse, gözümüze. sadece beyaz renkte görünür.

NEW-YORK: (Niyuyork okunur).

New-York, dünyanın en büyük şehirlerinden biridir. A. B. Devletlerinin doğusunda, Atlas Okyanusu kıyısında yer alır. Hudson Nehri ağzındadır. Adalar üzerinde kurulmuştur. Etrafı ile birlikte bütün nüfusu 12.000.000'dur. Limanı işlektir.

NEY :

Ney, kaval biçimde bir çalgıdır. Nefesle çalınır.

NEZAKET :

Başkalarına karşı hal ve tavırlarımızdaki inceliğe, kısaca nezaket deriz.

NEZLE :

Kışın bizleri en çok rahatsız eden hastalıklardan biri de nezledir. Nezle, burun bölgesinde beliren bir hastalıktır. Bulaşıcıdır. Burunu tıkar veya aksine burun durmadan akar. Ses duruluğunu kaybeder. Ateş yaptığı, başı ağrıttığı da olur. Nezleli zamanlarda soğuktan korunmalıyız. Burun damlalariyle gripin, çay, ıhlamur gibi maddelerle iyi olmaya çalışmalıyız. Ihlamur içip, gripin alarak yatıp terlemeliyiz.

NIŞADIR :

Amonyum klorhidratın bir adı da nışadırdır. Nışadır kalay ve lehim işlerinde kullanıldığı gibi, daha birçok yerlerde de kullanılır.

NİAGARA :

Niagara, kuzey Amerikada bir sudur. Kanada ile A. B. Devletleri arasında bulunur. Eni 500 ile 3000 m. arasında değişen Niagara, 50 m. yüksekten dökülerek büyük bir şelâle meydana getirir. Niagara şelâlesi Erie Gölünün sularını Ontario Gölüne boşaltır. Yanyana olan 2 şelâleden biri Kanada'ya, diğeri de Amerika Birleşik Devletlerine aittir. Şelâlelerden bol miktarda elektrik enerjisi elde edilmektedir.

NİAM NİAM'LAR :

Dilimizde «yamyam» olarak kullandığımız Niam niamlar, Afrika yerlilerinden bir kısmını teşkil ederler. İlkel bir şekilde yaşayan ve insan eti yemiye alışık olan yamyamlar Afrikada Doğu Sudan, Nil, Kongo ve Çat Gölü kıyılarında yaşarlar.

NİCARAGUA: (Nikaragua oku.) :

Nikaragua, Orta Amerika Devletlerindendir. Cumhuriyetle yönetilir. Alanı 128.340 km2.'dir. Nüfusu 1.013.000'dir. Managua şehri, bu küçük cumhuriyetin baş şehridir.

Arazisi dağlıktır. Şekerkamışı, pirinç, kahve, kakao, çavdar ve mısır başlıca ürünlerinden sayılır. Altın, gümüş, demir gibi madenleri de vardır. 1839'dan beri bağımsızdır.

Nicaragua toprakları içinde, Orta Amerikanın en büyük gölü olan Nicaragua Gölü vardır. 7700 km2 genişliğinde olan bu gölün derinliği 15 ile 60 m. arasında değişir.

NİF (Bak: Kemal Paşa) :

NİFAK :

İki kişi arasındaki bozuşukluğa «nifak» denilir.

NİGER (Nijer oku.) :

Nijer Nehri, Batı Afrika'dadır. Mandingolar Memleketinden çıkar. Büyük bir kıvrım yapar. Geniş bir delta üzerinden Ginea Körfezine dökülür. 4000 km. uzunluğunda olan Nijer Nehri üzerine modern barajlar yapılmıştır. Kıyılarındaki ovalarda pirinç ve pamuk tarımı ileridir.

NİGER (Nijer oku) :

Bir de, Nijer adını taşıyan bir ülke vardır. Batı Afrika'da yer alan Nijer, Fransa'ya bağlı bir sömürgedir. 1.200.000 km.2 genişliğinde olan Nijer'de 2.050.000 insan yaşar.

NİGERİA (Nicerya oku.)

Bir İngiliz sömürgesi olan Nicerya batı Afrika'da bulunur. 870.000 km2 olan Nicerya'nın nüfusu 22 milyona yaklaşır. Başkent Lagos şehridir. Topraklarında kalay ve kömür madenleri vardır.. Pamuk fidanı, palmiye ve kakao ağacı yetiştirilen Nicerya'da hayvan da çok beslenir.

NİGHTİNGALE (Naytingely oku). :

Kızılhaç'ın esasını kurarak, dünyanın ilk hemşiresi olan Florence Nightingale (Florıns Naytingayl okunur) bir İngiliz bayanıdır. 1820'de doğmuştur.

1853 - 1856 Kırım Savaşında İstanbul'a geldi. Selimiye

Kışlasında müttefik yaralılarının yardımına koştu. Ölümü 1910 yılına rastlar.

NİĞBOLU SAVAŞI :

Niğbolu Bulgaristan'dadır. Tuna boyunda yer alır. 1396 yılında, Osmanlı Hükümdarı Sultan Yıldırım Bayezid'in ordusu ile Macar Kıralı Sigismond'un idaresindeki Haçlılar Ordusu Niğbolu civarında karşılaşmışlardı. Savaş Türklerin parlak zaferiyle sona erdi. Haçlı orduları büyük bir bozguna uğradı. Sigismond zor kurtuldu. Namlı şövalye «Korkusuz Jean» kuvvetlerimize teslim oldu.

NİĞDE :

Niğde Vilâyeti Orta Anadolu'dadır. Dolayını Seyhan, Kayseri, Nevşehir, Ankara, Konya ve İçel vilâyetleri çevirir. Alanı 15.623 km.2 dir. Nüfusu 296.584'tür. Vilâyet sınırları içinde Melendiz, Pozantı Dağlarına rastlanır. 3.250 metreye varan Hasan Dağı, bölgenin en yüksek dağıdır. Denizden, ortalama 900 - 1100 m. yükseklikte bulunan Bor ve Aksaray Ovalarında tarım yapılır. Tahıl elde edilir. Meyvaca zengin olan Niğde'de bilhassa elma çok yetiştirilir.

NİKÂH :

Nikâh, evlenmek için nikâh memuruna baş vuran kadın ve erkeğin arasındaki resmî anlaşmadır. Nikâhı, Belediye reisi adına evlendirme memuru kıyar. Nikâh karşılıklı isteğe dayanır. ve muhakkak 2 şahit huzurunda kıyılır. Eskiden imam nikâhı kıyılırdı.

NİKBİN :

Nikbin, iyimser anlamını taşır, Karşıtı bedbin yani kötümserdir.

NİKEL :

Nikotin, tütünde bulunan, zehirli bir maddedir. Renksizdir. Kimyada kısaca «Ni» olarak yazılır. Yoğunluğu ise 8,8 dir.

NİKOTİN :

Nikotin, tütünde bulunan, zekirli bir maddedir. Renksizdir. Hava ile temasa geçince esmerleşir. 247 derecede kaynar. Yoğunluğu 10,9'dur.

NİKSAR :

Niksar, Tokat Vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. 91 köyü ile iki nahiyesi vardır. Genel nüfusu 38.654'tür. Niksar Ünye'den 60, Tokat'tan da 50 km. uzaktadır. Niksar'dan Kelkit Çayı geçer.

NİL :

Afrika'nın en büyük nehri Nil'dir. Dünyanın da ikinci uzun nehri sayılır. Ekvator bölgesinde Victoria - Nyanza gölünden çıkar Çeşitli kollar alarak gürleşir. Belirli zamanlarda taşar. Çevresindeki topraklarda bir mil tabakası bırakır.

6.500 kilometre uzunluğunda olan Nil Mısır topraklarına hayat verir.

NİLÜFER :

Yaprakları tekerlek biçiminde olan nilüferin çiçekleri beyaz, mavi, pembe renklerde olur. Havuzlarda ve durgun suların içinde yetişen nilüferin 20 ye yakın türü vardır.

NİLÜFER :

Bir de Bursa yakınında Nilüfer Çayı vardır. 100 km. uzunluğunda olan Nilüfer Çayı Bursa Ovasını sular; Susurluk Nehrine karışır.

NİMBUS :

Kara renkli yağmur bulutlarına «nimbüs bulutları» denir.

NİMET :

Nimet, iyilik demektir.

NİNE :

Nine ana, anne kelimelerinin yerini tutar. Yaşlı kadınlara nine denir. Annemizin veya babamızın anasına nine dediğimiz de olur.

NİNNİ :

Anneler bebeklerini uyuturken türkü söylerler. İşte bu uyku türküsüne «ninni» adı verilir.

NİRENGİ :

Her hangi bir yerin haritasını almak için o yeri üçgenlere bölme işine «nirengi» denir.

Nirengi işlerindeki tepe noktaya da «nirengi noktası» adı verilir.

NİSAN :

Nisan, yılın dördüncü ayıdır. İlkbahar mevsiminin de ikinci ayı sayılır. Marttan sonra, Mayıstan önce gelir. 30 gün sürer. Nisanda hava ılıklaşır; çiçekler, tomurcuklar açar. Bu ayın ilk gününde dostlar birbirlerini nisan balığı şakası ile aldatmıya çalışırlar.

NİSPET (Bak: Oran)

NİŞAN :

Nişan alâmet veya belirti anlamında kullanılır. Sürüdeki hayvanın kaybolmaması için nişan koyarlar. Bir yaranın izi de nişandır. Hedefi vurmak için nişan alırız.

Evlenecek çiftler söz kesiminden sonra nişan yaparlar. Kız ve erkek birbirlerinin parmaklarına nişan yüzüğü takarlar.

Nişan, madalya kelimesi yerine de kullanılır. İyi nişan alanlara nişancı denir. Ayrıca, Osmanlılarda Padişahın tuğrasını kâğıda atan memurlara da yine Nişancı adı verilirdi.

NİŞASTA :

Tahıl taneleri, patates, bezelye, mercimek gibi taneler; suda çürütülerek ezilirler. Süt beyazlığında bir sıvı elde edilerek kurutulur. Böylece nişasta yapılmış olur. Nişasta kola yapmakta ve tatlı yapmakta kullanılır.

NİTELİK :

Bir şeyin nasıl olduğunun belirtilmesine, o şeyin «nitelik» i denir.

NİTROGLİSERİN :

Nitrogliserin sarı bir sıvıdır. Nitrik asit ve sülfürik asit karışımına Gliserin katılarak elde olunur. Isınınca patlar. Çarpmalarda da patlar. Bunun önüne geçmek için nigrogliserine talaş. kömür ve silis karıştırılır. Böylelikle de dinamit yapılmış olur.

NİYAZİ :

Tarihimizde hürriyet kahramanı olarak yer alan Niyazi Bey, 1873'te Resne'de doğdu. Abdülhamit'in istibdadına karşı

dağa çıktığı zaman, kolağası rütbesinde bir subaydı. Harbiye-den 1896'da mezun olmuştu. 1897'de Türk - Yunan Savaşında yararlık gösterdi. 1908'e kadar da Bulgar çetecileriyle vuruştu. O sıralarda gizlice kurulan «İttihat ve Terakki Partisi» ne girdi. Taraftarlariyle Abdülhamit idaresine isyan etti.

Enver (Paşa) ile işbirliği yaptı. İkinci Meşrutiyetin ilânında önemli rol oynadı. 1912'de de bir düşmanı tarafından öldürüldü.

NİZAMNAME :

Nizamname kelimesi bugün daha çok tüzük olarak kullanılmaktadır. Her hangi bir cemiyetin nasıl, ne yolda çalışacağını o cemiyetin nizamnamesinden anlarız.

NİZAMÜLMÜLK :

Nizamülmülk Selçukluların himmetinde bulunan meşhur bir vezirdir. Soyca Türktür. 1017'de Horasan'ın Tus şehrinde doğdu. Nişabur'da okudu. Büyük şair Ömer Hayyam'la ders arkadaşlığı yapmıştır. Önceleri, Belh Hâkimi Ali Bin Şadan'ın hizmetine girdi. Sonra Selçuklu Devletinin veziri oldu. Alp Arslan'ın yanında 20, Melikşah'ın hizmetinde de 8 yıl vezirlik göreviyle çalıştı. Akıllı, çalışkan bir insandı. İlmi ve şairliği kuvvetliydi. Bağdat ve İsfahan'daki Nizamiye medreseleri onun eseridir. 1096'da öldürüldü.

NİZİP :

Nizip, Gaziantep Vilâyetine bağlı bir kazadır. 119 köyü vardır. Merkez nahiyesinden başka bir nahiyesi daha vardır. Genel nüfusu 47.461 dir.

Nizip, Gaziantep - Urfa yolu üzerindedir. Gaziantep'in 40 km. batısındadır. Urfanın da 98 km. güney batısındadır.

Sultan İkinci Mahmut devrinde, İbrahim Paşa'nın komutasındaki Mısır ordusu ile Osmanlı ordusu Nizip'te karşılaşmış ve yenilgiye uğramıştı.

NOBEL :

Alfred Nobel İsveçli bir kimyagerdir. 1833'de Stokholm'de doğdu. Patlayıcı bir madde olan ve savaş silâhlarında çok kullanılan dinamiti icat etti. Bu suretle hayli zenginliğe kavuştu.

Servetinin bir kısmı ile dünya Nobel armağanı tesisini kurdu. Böylece, dinamitin icadı ile insanlığa yaptığı fenalığı kurduğu bu mükâfatla unutturmak istedi.

Nobel mükâfatı, her yıl edebiyatta, fizikte, kimyada, fizyolojide ve barışta en çok çalışıp en büyük eseri meydana getirenlere verilir. Nobel 1896'da San Remo'da öldü.

NOEL :

Hıristiyanların İsa'nın doğum günü olan 25 Aralıkta kutladıkları yortuya «Noel» denir. O gece Hıristiyanlar küçük bir çam ağacını mumlarla, oyuncaklarla süslerler. Bu ağaca «Noel ağacı» adı verilir. Noel baba da hayalî bir ihtiyardır. O gece, sözde gökten iner; iyi çocuklara oyuncaklar getirir.

NOGAY :

Kafkasya'nın kuzeyinde ve Romanya'da yaşayan bir kısım Türklere Nogay denilir. 13. yüzyılda Altınordu Hanlarından olan Nogay Han'ın idaresinde yaşayan Kıpçaklara da yine Nogay adı verilir.

NOHUT :

Nohut, baklagillerden bir bitkidir. Çiçekleri sarımtıraktır. Tohumlarında bol nişasta bulunur. Nohuttan aş yapılır. Leblebi de, nohudu kavurmakla elde olunur.

NOKTA :

Geometride, çizgilerin kesiştiği yere «nokta» denilir. Noktanın boyutları yoktur. Nokta bir benek, en küçük bir iz anlamına da gelir. «İ» harfinin, «Ö» nün «Ü» nün üzerindeki benekler noktadırlar.

Dilbilgisinde nokta :

Yazıda, cümle sonlarına nokta konur. Noktadan sonra yazılan kelimenin ilk harfi, muhakkak büyük harf olur. Noktada durulur; nefes alınır.

NOKTALAMA İŞARETLERİ :

Yazılarda ve okuma parçaları için «noktalama işaretleri» dediğimiz işaretler kullanılır. Bunlar da nokta (.), virgül (,), noktalı virgül (;), soru (?), ünlem (!), açıklama (:), çizgi (—), tır-

nak (« ») gibi işaretlerdir. Bu işaretler ayrı ayrı kelime sıralarında açıklanacaktır.

NORMAL :

Normal, tabiî anlamına gelen bir kelimedir. Doğal kanunlara ve kurala aykırı olmayan şeyler normaldir.

Norveç, Kuzey Avrupa devletlerinden biridir. İskandinav-

NORVEÇ :

ya yarımadasının batısını kaplar. Alanı 321.477 km.2 dir. Nüfusu 2.953.000'dir. Meşrutî kırallıkla yönetilen Norveç'in başşehri Oslo'dur. Norveç'in doğusunu İsveç, kuzeyini Finlandiya, batısını ve güneyini de Kuzey Denizi çevirir. Kıyıları, dünyanın en girintili çıkıntılı yerleridir. Arazisi dağlıktır. Dağların arasında geniş yaylâlar yer alır. İklim çok serttir. Dağların üzerleri daimî karlarla, buzullarla örtülüdür. Endüstride oldukça ça ileri olan Norveç'in tarımı gelişmiş sayılmaz. Ormanları boldur. Arpa ekilir. Çok hayvan beslenir. Su kuvvetinden elektrik sağlanır. Alüminyum, nikel, bakır, çinko madenleri zengindir.

NOT :

Hatırlanması için kısaca kaydedilen yazıya «not» denilir. Ayrıca not, verilen hüküm anlamına da gelir. Dersin bilim derecesine göre, öğretmenin öğrenciye verdiği numaraya da, yine not adı verilir.

NOTA :

Müzik yazısına ve seslerin işaretlerine nota denir. Başlıca notaların sayısı «7» dir. Notalar kıymetlerine göre ayrı ayrı şekillerde bulunurlar. Notalar, perde adı verilen 5 çizgi ve 4 aralıktan meydana gelen bir şeklin üzerine yazılırlar. Do, Re, Mi, Fa, Sol, Lâ, Si notaların adlarıdır.

Ayrıca; bir devletin temsilcisi vasıtasiyle, diğer bir devlete yaptığı bildiri de; yine notadır.

NOTER :

Senet, sözleşme, vekilleme gibi belgeleri tasdik eden, hazırlayan ve Adliye Vekâletince tayin edilen kimselere noter denir.

NÖBET :

İş sırasına «nöbet» denir. Askerler nöbet beklerler. Nöbet, sıra ile görülen hizmet anlamına da gelir. Karakolda polisler, kışlada askerler, telgrafhanede telgrafçılar nöbet tutarlar. Nöbette uyanık bulunmak gerektir.

NÖBETÇİ :

İş veya hizmet sırası kendisinde olan kimseye «nöbetçi» denilir. Sınırlarımızın kahraman nöbetçileri arslan Mehmetçiklerdir.

NÖRON :

Biyolojide kullanılan terimlerden biri de «nöron» deyimidir. Asıl hücre ile protoplâzma uzantılarından ibaret bir sinir hücresidir.

NUH :

Peygamber olan Hazreti Nuh, söylentilere göre Âdem Peygamberden 1742 yıl sonra doğmuş ve 950 yıl yaşamıştır. Dinî kitaplara göre; peygamberliğe 50 yaşında kavuştu. Kavmi Nuh'u dinlemedi. Allah'ın emriyle Hazreti Nuh 500 yaşındayken büyük bir gemi yaptırdı. Eşini, Sam, Ham ve Yafes adlarındaki oğullarını gemiye bindirdi. Ayrıca her hayvandan da birer çift örnek aldı. 40 gün 40 gece yağmurlar yağdı. Büyük tufan oldu. Yer yüzü sulara gark oldu. Gemide olan canlılar kurtuldular. 150 gün sonra sular çekildi. Nuh'un gemisi Cudi veya Ağrı Dağında karaya oturdu. Böylece dünyadaki canlılık Nuh'un gemisindeki canlılardan üredi.

NUMAN PAŞA : (Köprülüzade) (1668 - 1718) :

Numan paşa Üçüncü Ahmet devrinde 63 gün sadrıâzamlık yapmıştır. Köprülü Fazıl Mustafa Paşanın oğludur. Sadrıâzamlıktan kendi isteği ile çekildi. Bilgili, temkinli ve faziletli idi.

NUMARA :

Benzer varlıkları birbirinden ayırdetmek için bu varlıklara numaralar konulur. Öğrencilerin okul numaraları vardır. Otomobillerin ve bütün taşıtların numaraları bulunur. Evlerimizin kapılarında numara levhacıkları asılıdır

Bir artistin gösterilerine de numara adı verilir.

NUMARATÖR :

Numaratör, numaralama makinesidir.

NUSAYBİN :

Nusaybin, Mardin Vilâyeti kazalarından biridir. 79 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 16.131'dir. Nusaybin Türkiye - Suriye sınırında ve demiryolu üzerindedir.

NUTUK :

Bir insanın, bir topluluk önünde yüksek sesle konuşmasına «nutuk» denilir. Nutuk söylemek, söylev vermek demektir.

NÜFUS :

Bir memlekette yaşayan insanların sayısına, nüfus adı verilir.

NÜFUS CÜZDANI :

Nüfus hüviyet cüzdanı, kimlik kartıdır. Bir insanın nüfus kütüğündeki kayıtlarına göre, nüfus memurluğundan aldığı cüzdan, nüfus cüzdanıdır. Her vatandaşın bir nüfus cüzdanı vardır.

NÜKTE :

Söz, yazı ve resim içine gizlenen mizahî ince mânaya «nükte» denir. Nükteki kavramak için dikkat sarfetmek gerekir.

NÜMAYİŞ :

Nümayiş, gösteriş; dış görünüş anlamına gelir. Toplu yürüyüşlere de yine, nümayiş adı verilir.

NÜMUNE: (Bak: Örnek):

NÜSHA :

Birbirinin benzeri veya ayni olan şeylerin bir tanesi, diğerinin nüshası olur. «Senin kitabının bir nüshası da bendedir» cümlesinde olduğu gibi.

NÜVE :

Nüve, çekirdek anlamına kullanılır. Hücre çekirdeği yerine, hücrenin nüvesi de deriz.

O :

O harfi, Türk alfabesinin 18. harfidir. Sesli harflerin de beşincisidir. Kalın seslidir. Yuvarlaktır.

Kimyada oksijen gazının simgesi olarak kullanılır. Cümlenin başında yazıldığı veya söylendiği zaman, sevinç ve hayranlık anlatır. «O, sen misin?»

O harfi, bazan da cümlede ve söz arasında isimlerin yerini tutar. Böylece şahıs zamiri olur. Zamir olarak kullanıldığı vakit, tekil üçüncü şahıs zamiridir. İsimlerle yanyana olunca. isimleri işaret edince de işaret sıfatı olmuş olur. «O çocuk çalışkandı.» cümlesinde olduğu gibi.

OBA :

Oba, bölmeli, küçük bir çadırdır. Bu çadırı göçebeler kullanır.

Ayrıca çadır halkına, göçebe ailesine de oba denir. Bir de Yavrukurt teşkilâtında kullanılan oba sözü vardır. Oba bir birliktir. Her oba 6 yavrukurttan meydana gelir. Bu yavrukurtlardan biri oba başı, bir diğeri de oba başkan vekilidir. Obalar, hayvan isimleriyle adlanırlar.

OBİ :

Obi; Asya nehirlerindendir. Sibirya'da bulunur. Uzunluğu 3.718 km. dir. Altay Dağlarından çıkar. Kuzey Buz Denizine dökülür.

Kahramanlık Hikâyeleri:

KOPAN KAYA

İşgal kuvvetleri güzel Anadolu şehrini baskıları altına aldıkları zaman Hisar altındaki sıra otelleri kurağ yaptılar. Beş otel ve beş, altı ev; bir alayı barındırmağa yetti

Şehir halkı yas içindeydi. Dünkü uşaklarına bugün efendi demek zorunda kalmak çok acıydı. Onları yurt dışına atmak gerekti. Ama bu zaman işiydi. Toplanmak. silâhlanmak lâzımdı. Eli silâh tutan bütün gençler dağlara çıktılar. Millî kuvvetler derlenmeğe başladı.

Bir sabah, bütün hemşehrilerin yüzlerini güldüren bir haber yayıldı.

— Hısardan kopan koskoca kaya, bu gece bütün alayı pestile çevirmiş.

Haber doğruydu. Sıra otellerin üzerine rastlayan koca kaya gece ansızın kopmuş, işgal alayı son neferine kadar ezilmişti.

Herkes hayret içindeydi. Yalnız küçük Namık işini yapanlara özel bir gururla gülüyordu. Çünkü koptuğu sanılan kaya, hisarın asırlar önceki sahipleri tarafından kalın zincirlerle bir savunma tedbiri olarak bağlanmıştı. Zamanla bu zincirleri topraklar, otlar, dikenler örttüğü için görünmez olmuştu.

Namık, iki sene evvel ölen dedesinden bu zincir hikâyesini dinlemişti. Kumbarasındaki bütün parası ile demir desteresi almış:

— Alçakları bir çiyan gibi ezeceğim, demişti.

Ve dediğini yaptı. Yaptığı ile övünmedi. Ona öç alma zevki yetti.

— Ben vazifemi yaptım, dedi.

Gülüyorum

BİR VİRGÜL

Tarihçi Abdurrahman Şeref, Abdülhamit devrinde Galata-

saray lisesinde öğretmenlik yapıyordu. Sarayın nüfuzlu bütün paşalarının küçük beyleri öğrenciler arasındaydı. Bir gün Şeref bey; çok nüfuzlu ve çok cahil bir paşanın oğluna kızdı, şöyle azarladı:

— Adam ol, baban gibi eşek olma!

Paşa oğlu, bu sözleri aynen babasına aktardı. Paşa küplere bindi. Sırmalı elbiselerini giyip okula gitti. Öğretmene çıkıştı. Abdurrahman Şeref bey gülerek cevap verdi:

— Oğlunuz yanlış anlamış paşam. Ben: Adam ol baban gibi, eşek olma! dedim.

ÜÇ TANE

Öğretmen, Süreyya'yı kaldırdı:

— Bana, içinde süt bulunan üç tane yiyecek söyliyebilir misin?

— Söylerim efendim: İnek, koyun, keçi.

OLMADIĞINDAN

Nasrettin Hoca'nın beş parmağı ile pilâv yediğini gören biri sormuş:

— Pilâvı neden beş parmağınla yiyorsun?

— Altı parmağım olmadığı için.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
25 MART 1955, Cuma — Sayı: 71 — Fiyatı 15 Kuruştur.

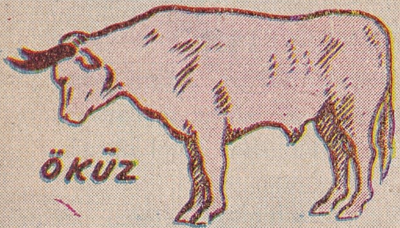

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Ö-P

Bunları biliyor musunuz?

ATOM BOMBASINI KİM KEŞFETTİ?

İlk atom bombasını patlatan Amerikalılardır. Atom bombasının müthiş kudreti; uranyum madeninin atom çekirdeğinin parçalanmasının meydana getirdiği enerjiden hâsıl olmaktadır.

Atom çekirdeğini ilk parçalayan kimseler ise Hahn ve Strassman adlı iki Alman bilginidir. Bunlar; 1938 yılı Aralığında, Berlin'de Kaiser Wilhelm Fizik Enstitüsünde, ilk defa uranyum madeninde atom çekirdeği parçalanmasını meydana getirmişlerdir. O halde atom enerjisinden faydalanmağa yarayan temel keşif, bu iki Alman bilginin başarısıdır.

SİNEKLER, TEPKİLİ UÇAKLARDAN HIZLI MI?

Bu sual bir çok kimselere deli saçması gibi görünür. Fakat bir kaç sene evvel Amerika'da bu hususta incelemeler yapan bir ilim adamının elde ettiği sonuç korkunç olmasına rağmen hakikattir.

Küçük bir sinek dakikada 300 defa kanat çırpar. Bu sık kanat çırpmalariyle saatte 1400 kilometrelik bir sür'ate erişir.

KIZILDERİLİ DUL KADINLAR

Amerika'nın kızılderili yerlileri arasında garip bir gelenek vardır. Bir kadının kocası öldüğü zaman; dul kalan kızılderili kadının saçları dibinden kesilir. Bu saçlar uzayıncaya kadar kızılderili kadının evlenmesine müsaade edilmez.

KADIN VE ERKEK ARASINDAKİ FARKLAR

Normal bir kadın, normal bir erkekten yedi kilo daha hafiftir ve on santim kısadır. Normal kadın beyni, normal erkek beyninden 140 gram daha hafiftir. Umumiyetle kadınlar, erkeklere nisbetle daha uzun ömürlüdürler.

YERYÜZÜNDE FAALİYET HALİNDEKİ VOLKANLAR

Yeryüzünde bulunan volkanlardan 450 kadarı hâlen faaliyet halindedir. Yani arasıra patlarlar, hiç olmazsa kraterlerinden (ağızlarından) duman çıkarırlar.

OBJEKTİF :

Objektif mikroskop, dürbün, fotoğraf makinesi gibi âletler de bir mercektir. Bu mercek cisimlerden yansıyan ışınları alır.

Objektif kelimesi «tarafsızca» anlamını da taşır.

OBUA :

Obua, orkestralarda yer alan bir nefesli sazdır. Zurnaya benzer.

OBUR :

Haddinden fazla yemek yiyenlere «obur» denilir.

OBÜS :

İçi patlayıcı maddelerle dolu top mermisine «obüs» denir.

Bir de, obüs topu vardır. Bunun mermi yolu, diğer toplara nazaran diktir.

OCAK :

Evlerde, ateş yakmak için yapılmış özel yerlere «ocak» adı verilir. Burası bacalı bir girintidir. Köy evlerinde ocaklar bulunur. Ocağa odun kütükleri konularak yakılır. Yemekler de ocakta pişirilir.

Taş ve maden çıkarılan yerlere de «ocak» denir. Bostanlarda sebzelerin ekildiği toprak tümsekler yine «ocak» adını alır. Ocak ev ve yurt anlamına da gelir.

OCAK AYI :

Yılın aylarından biri de «ocak» tır. Kış ayıdır. Yılın ilk ayıdır. Yılbaşı, 1 ocak günüdür.

ODA :

Evin iç bölümlerinden her biri oda adını alır. Yemek odası, yatak odası, misafir odası gibi...

ODACI :

Dairelerde gel-git oda hizmetini yapanlar odacılardır.

ODAK :

Küresel bir aynaya paralel gelen ışınlar yansıdıktan sonra bir noktada birleşirler ki, bu noktanın adı odaktır.

ODER :

Oder nehri Polonya'dadır. 866 km. uzunluğundadır. Südetler bölgesinden çıkan Oder, Baltık Denizine dökülür.

ODUN :

Yakılmak için kesilen ağaçlara odun denir. Odun kesenler veya odun satanlar da, odunculardır.

ODUN KÖMÜRÜ :

Mangalda yakılan ve ağaçlardan yapılan kömüre, «odun kömürü» adı verilir. Çeşitli ağaçlardan kömür elde edilirse de, en iyi cins odun kömürü, meşe kömürüdür.

Kömür yakanlar ağaçları keserler. Dalları çadır şeklinde dizerler. Bunun üzerini yapraklarla, topraklarla örterler. Bu şekilde hazırlanan kömür ocağı, altta, bir delikten ateşlenir. Ağır ağır yanan odunlar, bir müddet sonra kömür haline gelirler.

Kömürü ev içinde yakmalıdır. Mangala konan kömür, dışarda iyice yandıktan sonra içeri alınmalıdır. Kömür yanarken mavi bir alev çıkar. Bu alev zehirlidir. İnsanı çabucak öldürür.

OFİS :

Memleketimizde bazı ürünlerin gelişmesini sağlamak için kurulan idarî teşekküllere ofis denilir. Toprak Mahsulleri Ofisi, Petrol Ofisi gibi...

OFSET :

Kauçuktan yapılmış bir merdanenin mürekkebe bulanarak kâğıtların üzerinden geçirilmesi suretiyle yapılan baskıya «Ofset Baskı» adı verilir.

OĞAN :

Oğan kelimesi, Tanrı kelimesinin yerinde kullanılır.

OĞLAK :

Keçi yavrusuna oğlak denir. Ayrıca Kova ile Yay arasındaki burca da «Oğlak burcu» adı verilir.

Cedi medarının bir adı da, **Oğlak dönencesi**'dir.

OĞUZ :

Türk boylarının en yücesi Oğuzlardır. Selçuklular, Osmanlılar, Azerîler ve Orta Asya Türkmenleri hep Oğuz boylarındandırlar.

OĞUZELİ :

Oğuzeli. Gaziantep Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 25 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 25 bin kadardır.

OĞUZHAN: (Bak: METE):

OHRİ GÖLÜ :

Ohri Gölü, Balkan Yarımadasındadır. Sırbistan'ın güneyine düşer. Arnavutluk sınırı üzerinde bulunur. 270 km2. genişliğinde olan Ohri Gölünün kuzeydoğu kıyısında, Ohri kasabası yer alır.

OK :

Ateşli silâhların icadından önce savaşçılar ok kullanırlardı. Ok, ucu sivri bir zıpkına benzer. Yayla atılır. Saplandığı insanı öldürür. Bugün bile ilkel kabîlelerde ok kullanılmaktadır.

Arabanın önünde uzanan sivri kısma da ok denilir.

OKÇU :

Ok yapanlara, ok satanlara okçu denir. Fakat okçu sözü, daha ziyade ok atan askerler için kullanılır.

OKKA :

Okka, eski ağırlık ölçülerimizdendi. 1283 grama eşitti. Bu tartı birimi yerine sonraları kilogram kabul olundu.

OKLAVA :

Oklavanın aslı oklağıdır. Yufka açmakta kullanılır. Uzun ve yuvarlaktır. Ağaçtan yapılır.

OKLUK :

İçine ok konulan meşin torbaya okluk denir.

OKSİJEN :

Havanın bileşiminde 1/5 oranında bulunan oksijen gazı renksiz, kokusuz ve tadsızdır. Hidrojenle birleşirse suyu meydana getirir. Oksijenin yaşayışımızdaki rolü büyüktür.

OKSİT :

Basit cisimlerin oksijenle birleşmesinden meydana gelen bileşiğe «oksit» adı verilir.

OKTAV :

Musikide, 8 sesten mürekkep ses dizisine «oktav» denir.

OKUL :

Öğrencilerin okuma - yazma öğrendikleri, faydalı bilgiler edindikleri ve eğitildikleri (terbiye olundukları) yerlere «okul» denilir. Okullar ilk, orta, lise, san'at okulu, ticaret okulu, Harp

Okulu gibi çeşitlere ayrılırlar. Okullarda, öğrencilere rehberlik eden öğretmenler vardır.

OKULDA HAYAT:

(Bak: İlkokul):

OKUL KOOPERATİFİ HESAPLARI :

İkokullarda öğrencileri küçük yaştan defter tutmağa alıştırmak için, öğrenci kooperatiflerinin hesaplarını bizzat öğrencilere tutturmalıdır. Defterler gelir ve gider sahifelerine ayrılır. Yapılan masraflar ve satışlardan gelen para, gereken kısımlara yazılır. Böylece öğrenciler basit olarak gelir, gider ve kâr hesaplamayı ve bilânço yapmayı öğrenmiş olurlar.

OKUMA :

Okullarda, okumaya büyük yer verilir. Zaten, okulun vazifelerinden biri de, çocuklara okuduklarını doğru ve çabuk anlama, tabiî ve mânalı okuma ile faydalı alışkanlıkları kazandırmaktır.

Çocuklar güzel okuma tekniğini kavrayarak Türk dilini severler; kitap okuma alışkanlığını kazanırlar. Okumanın zevkli bir ihtiyaç olduğunu kavrarlar. Nihayet, bol okuma sayesinde, çocukların kelime hazineleri zenginleşmiş olur. Dolayısiyle de, okuyan yavruların bilgileri artar.

OKUMA TEKNİĞİ :

Okuma çeşitleri **sesli okuma** ve **sessiz okuma** diye ikiye ayrılır. Sesli okumayı yaparken konuşma tabiîliğinden ayrılmamalıdır. Okurken, sesimizin âhengini, okuma parçasının anlamına uydurmalıyız. Noktalama işaretlerine bilhassa dikkat etmeliyiz.

Başkalarının dinlemesi için veya okuma tekniğinin geliştirilmesi için sesli okuma yapılır. Sesli okuma yapılırken, aşağıdaki esaslara dikkat etmelidir:

a) Bir öğrenci yüksek sesle okurken, diğer öğrenciler yalnızca dinlemeli; okunan parçayı takip etmelidirler.

b) Okunan parçalar, çocukların seviyesine ve zevkine uygun olmalıdır. Çocuklar, okudukları parçanın ana fikrini belirtmeyi veya açıklamalarını kendileri yapmaya alışmalıdırlar.

c) Okumada, tekrarlardan mutlaka sakınmalıdır. Ancak, hoşa giden parçalarla anlaşılması zor parçalar tekrar ettirilir.

Sessiz okuma ise, kendimiz için yapılan bir okuma şeklidir. Bu türlü okuma ile zaman ve enerjiden kazanılmış olur. Çocuk kendini çalıştırmaya alıştırır.

Sessiz okumanın hayatımızdaki yeri büyüktür. Bu sebeple, daha ilk sınıflardan itibaren sessiz okuma alıştırmalarına baş vurmalıdır. Sessiz okuma yaparken dudak ve baş hareketlerinden kaçınmalıdır. Kelimelerin bilinmiyen mânalarını, okuma parçası bütününden çıkarmalıdır.

OKUMA KONULARI :

Geniş bir okuma zevkinin aşılanması için çeşitli okuma araçlarına baş vurmalıdır. Öğrenciler için başta gelen okuma konuları ders kitaplarıdır. Bunları gazeteler, dergiler, gezi hâtıraları, tarihî hikâyeler, masallar, büyük adamların hayatını anlatan yazılar, bilgi veren kitaplar, bilmeceler, oyunlarla ilgili yazılar takibeder.

Birinci ve ikinci sınıflarda masallara, hayvan, ağaç gibi tabiat hikâyelerine yer vermelidir. Üçüncü sınıfta hakikate uygun masallar ile millî efsaneler okutulur. Dört ve beşinci sınıflarda ise sergüzeştler, çocuk romanları, hâtıralar, hikâyeler ve çocuk zevkine uygun kitaplar yer alır.

OKUR :

Gazete, dergi, kitap gibi yayınları okuyanlara **«Okur»** adı verilir.

OKÜLER :

Optik âletlerde, objektiften aldığı ışınları göze veren merceğe **oküler** denir.

OKYANUS :

Büyük kıt'aları ayıran engin denizlere **okyanus** denir. Dünyada beş okyanus vardır: Büyük Okyanus, Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu, Kuzey Buz Denizi ve Güney Buz Denizi.

OKYANUSYA :

Dünyanın en küçük kıt'ası Okyanusya'dır. 11.300.000 km2. genişliğinde olan Okyanusya, Asya'nın güney doğusunda yer

alır. Amerika ile Asya arasını dolduran Pasifik Okyanusu içinde serpili bulunan irili, ufaklı binlerce ada, Okyanusya'yı teşkil eder. Okyanusya adalarının bir kısmı volkanik adalar, bir kısmı da mercan adalarıdır.

Okyanusya, başlıca 3 adalar gurubuna ayrılır. Bunlar da Mikronezya, Melânezya ve Polinezya adlarını alır.

Okyanusya'nın iklimi sıcaktır. Muson rüzgârlarının etkisiyle yağışlar boldur. Okyanusya hem bitki, hem de hayvan çeşitleri bakımından dünyanın diğer kıt'alarından ayrılmaktadır.

Okyanusya adaları üzerinde Endonezya devleti ile Filipinler cumhuriyeti vardır. Ayrıca Avustralya ile Yeni Zelânda dominyonları İngiltere İmparatorluğuna dahildir. Geri kalan adaların çoğu İngiliz, Fransız veya Amerika Birleşik Devletleri sömürgeleridir. Okyanusya yerlileri iptidaî bir hayat yaşar.

OLAY :

Topluluğun ilgisini çeken hâdiseye **olay** denir.

OLDU BİTTİ :

Bir olayın veya bir işin habersizce sonuçlandırılmasına **oldu bitti** denilir. (Eski dilde emr-i vâki).

OLGUNLUK :

Olgun olma haline olgunluk adı verilir.

OLGUNLUK İMTİHANI :

Lise mezunlarının üniversiteye girebilme hakkını kazanmak için bazı derslerden vermek zorunda oldukları sınava **olgunluk imtihanı** denir.

OLİGARŞİ :

Devlet idaresinin bir kaç kişinin veya bir ailenin elinde bulunmasına oligarşi idaresi denilir.

OLİMPİYAT :

4 yılda bir yapılan milletlerarası spor şenliklerine olimpiyat adı verilir. Olimpiyatlar her dönemde ayrı bir devlet merkezinde yapılır. İlk olimpiyatlar 1896'da Atina'da yapılmıştı. Sonraları 1900'da Paris'te, 1904'te Amerikanın St. Louis şehrinde, 1908'de Londra'da, 1912'de Stockholm'de, 1920'de Anvers'te, 1924'de Paris'te, 1928'de Amsterdam'da, 1932'de Los

Angeles'te, 1936'da Berlin'de, 1948'de Londra'da ve 1952'de de Helsinki'de yapılmıştı.

OLTA :

Balık yakalamakta kullanılan çengel iğnelere olta denir. Oltalar at kuyruğu kılından veya naylondan yapılmış ipliklere bağlanır.

OLTU :

Oltu; Erzurum Vilâyetine bağlı bir kazadır. 162 köyü, 54900 nüfusu vardır.

OLTU TAŞI :

Eruzurum Vilâyetinin Oltu kazasında bulunan ve çeşitli süs eşyası yapmağa yarayan siyah bir taş çeşidine «oltutaşı» denir.

OLUK :

Suyun akmasını sağlıyan üstü açık su yoluna oluk denir.

OMLET :

Omlet, yumurtadan yapılan bir yemektir. Temiz bir çanağa kırılan yumurtalar iyice karıştırılır. Bu karışığın içine peynir veya domates konularak biraz yağla tavada pişilirilir.

OMUR :

Omurga kemiklerinin ortak adına omur denir.

OMURGA :

Omur kemiklerinin dizilmesinden meydana gelen ve vücudun dik durmasını sağlayan kemik dizisi omurgadır. Omurgada 33 tane omur kemiği vardır. Omurganın bir ucu baştadır. Diğer ucu de leğen kemiklerindedir. Ortadan da kaburgaya ilişiktir.

Omurga; boyun, sırt, bel, sağrı ve kuyruk omurları kısımlarına ayrılır.

OMURGALILAR :

Memelileri, kuşları, kurbağagilleri, sürüngenleri ve balıkları içine alan hayvanlar bölümüne **omurgalılar** denir.

OMURİLİK :

Omurga kanalının içini dolduran sinirsel organa omurilik adı verilir. Omurilik beyinle ilgilidir. Ayrıca, omurilikten çıkan sinir uçları vücudun her tarafına yayılır.

OMUZ :

Kolların gövdeye bağlı oldukları kısma «omuz» denir.

ON :

Dokuzdan bir fazla olan sayı «10» dur. 10 sayısı Romen rakamlarında X işaretiyle gösterilir.

ONBAŞI :

Askerlikte rütbelerin en küçüğü onbaşıdır. Onbaşı, manga komutan vekilidir.

ONDABİRLER :

Matematikte herhangi bir varlığın on eşit parçada bir parçalarına **ondabirler** denir. Ondabirler basamağı tam sayılarla ondalık kesirleri ayıran virgülün hemen sağına düşer. 0,1 - 0,3 - 0,9 gibi yazılır ve ondabir, onda üç, onda dokuz olarak okunur.

ONDALIK KESİRLER :

Bir bütünün 10, 100,, 1000... gibi eşit parçalarından bir veya birkaç parçasını gösteren kesirlere **ondalık kesir** adı verilir.

Ondalık sayılarla tam sayılar arasında virgül (,) bulunur. Ondalık sayılar bu virgülün sağında yer alırlar. Büyükten küçüğe doğru ondabirler, yüzdebirler, bindebirler, onbindebirler... ilâh basamak, basamak sıralanırlar.

Bütünlerin onda bir parçaları virgülün sağındaki birinci basamağa, yüzde bir parçaları ikinci basamağa, binde bir parçaları da üçüncü basamağa yazılır. 0,694 sayısı sıfır tam sayı altı yüz doksan dört diye okunur.

Ondalık sayının sağına konan sıfırlar, sayının değerini değiştirmez.

ONDALIK KESİRLERİN DÖRT İŞLEMİ :

Ondalık sayılar da, tam sayılar gibi toplanırlar, çarpılırlar, bölünürler veya çıkarılırlar. Tam sayılarda yapılan dört işlem, ondalık sayılarda da kullanılır. Yalnız aradaki farkları iyice bellemek lâzımdır.

ondalık kesirlerin toplanmasında, ayni adı taşıyan basamaklar altalta yazılır. Virgüller de yukarıdan aşağıya doğru ayni hizada bulunurlar. Bundan sonra da sayılar, tam sayılar gi-

bi toplanırlar. Yukarıdaki virgül hizasından da aşağıdaki sonuca bir virgül konulur.

$$\begin{array}{r} 1,30 \\ 31,73 \\ +\ 0,06 \\ \hline 33,09 \end{array}$$

işleminde olduğu gibi...

Ondalık kesirlerde çıkarma:

Ondalık kesirlerin çıkarmasında aynı adı taşıyan basamaklar ve virgüller altalta yazılır. Tam sayılarda olduğu gibi aynı adlı basamaklar çıkarılır. Sonuca da virgüllerin hizasından bir virgül indirilir.

$$\begin{array}{r} 2,069 \\ 1,579 \\ \hline 0,490 \end{array}$$

işleminde olduğu gibi...

Ondalık kesirlerde çarpma :

Ondalık kesirlerin çarpılması da, tıpkı tam sayıların çarpmasına benzer. **İki ondalık kesri birbiriyle çarpmak için, önce kesirler, virgül yokmuş gibi çarpılırlar. Sonuçtan da, çarpanlardaki ondalık kesir basamağı sayısı kadar basamak ayrılır.**

$$\begin{array}{r} 8,75 \\ \times\ 1,06 \\ \hline 5250 \\ 000\ \\ 875\ \ \\ \hline 9,2750 \end{array}$$

işleminde olduğu gibi.

Ondalık kesirleri 10, 100, 1000... gibi sayılarla çarpmak için için virgülü bir, iki ve üç basamak sağa kaydırmak gerekir. $0,276 \times 100 = 27,6$ olur.

Ondalık kesirlerin bölmesi :

Bir ondalık kesri tam sayıya bölmek için, tam sayılarda ol-

duğu gibi önce tamlar bölünür. Bundan sonra virgül konur. Daha sonra da kesirler bölünür.

Bir ondalık kesri 10, 100, 1000... gibi sayılara bölmek için virgülü bir, iki ve üç basamak sola kaydırmak icabeder.

Tam sayıyı ondalık bir kesre bölmek istersek, tam sayıya ondalık kesirdeki basamak sayısı kadar sıfır koymak şarttır. Böylece, bölen ondalık sayı da virgülden kurtulmuş olur.

Eğer ondalık kesri, yine ondalık bir kesre bölmek gerekiyorsa, bunun için de, bölenle bölenin ondalık basamakları sıfırlar konularak aynı yapılır. Bu suretle virgüller kaldırılarak işleme tam sayılarda olduğu gibi devam olunur.

ONDALIK KESİRLERİN ÖZELLİKLERİ :

Ondalık kesirler, bütünlerin onda yüzde, binde... gibi parçalarını gösterirler. Yani, ondalık kesirlerde bütünleri ancak «10» a veya «10» un kendi katlarına bölebiliriz. Yoksa, herhangi bir bütünü dilediğimiz parçaya bölüp bu parçalar içinden istediğimiz kadarını alırsak, bunu bayağı kesirlerle göstermek zorunda kalırız.

Tam sayılar birler basamağından başlarlar . Sola doğru basamak basamak çoğalırlar. Ondalık kesirlerde birler basamağı yoktur. Ondalık kesirler sağa doğru gittikçe onar onar küçülürler.

ONDOKUZ (19) MAYIS :

Ondokuz mayıs, en mutlu günlerimizden biridir. 19 Mayıs 1919'da Anadolu'nun sıcak kucağına koşan Mustafa Kemal Samsun'a çıkmış; böylelikle de Kurtuluş Savaşına başlamış oldu. Bu itibarla bu tarih millî varlığımızın bir dönüm noktası sayılır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Atatürk 19 Mayısı, Türk gençliğinin büyük bayramı olarak ilân etti.

ONİKİADA :

Onikiada Anadolumuzun güney batı ucundadır. İrili ufaklı olan ve sayısı 12'yi bulan bu adaların en büyüğü Rodos'tur. Rodos, Kanunî devrinde sınırlarımıza katılmıştı. 1912'de İtalyanlara geçti. Şimdi de Yunanlılarındır.

ONLUK :

İçinde 10 tane bulunan dizilere kısaca onluk denilir.

ONTARİO GÖLÜ :

Ontario gölü Kanada ile Birleşik Devletler arasındadır.

O. N. U.

Bu harfler «Birleşmiş Milletler Teşkilâtı» nın kısaltılmış adıdır.

OPAL :

Değerli bir taş cinsi olan opal, hidratlı silis cinsinden bir taştır.

OPERA :

Opera, müzikli, şarkılı bir temsildir. Artisler karşılıklı olarak daima şarkı söylemek suretiyle konuşurlar. Opera temsillerinde orkestra da yer alır.

OPERA KOMİK :

Opera komik te tiyatronun bir nevidir. Opera komikte hem şarkı, hem de tabiî konuşma vardır. Konular yarı komik yarı ciddî olaylardan seçilir.

OPERATÖR :

Ameliyat olacak hastaları ameliyat eden doktorlar, operatörlerdir.

OPERET :

Operet te tiyatro nevilerinden biridir. Hafif ve güldürürü konuları taşıyan operetlerde hem müzik, hem de tabiî konuşma vardır.

ORAK :

Ekin biçmede, çayır biçmede kullanılan bir tarım âletidir.

ORAN :

İki varlık arasındaki büyüklük, nicelik veya derece bakımından olan bağıntıya oran denilir

ORANGUTAN :

Sumatra, Borneo adalarında yaşıyan uzun kollu maymunlara oranın yerlileri «orman adamı» anlamına gelen **Orangutan**

adını vermişlerdir. Bu maymunlar ormanlarda yaşarlar. Kolayca da evcilleştirilirler.

ORANTI :

$\frac{4}{8} = \frac{3}{6}$ Burada «4» ün «8» e oranı 3 ün 6 ya oranına eşittir. Böylece, iki oranın eşit olma haline de **orantı** adı verilir. Bu orantı da 4'le 6 sayılarına **«yanlar»**, 8'le 3 sayılarına da **«ortalar»** denilir. Her orantıda ortaların çarpımı ile yanların çarpımı birbirlerine daima eşittir.

ORBAY :

İnkılâp tarihimizin sayılı simalarından biri olan Rauf Orbay 1881'de İstanbul'da doğmuştur. Ferik Amiral Muzaffer Paşanın oğludur. Heybeliada Deniz Mektebini bitirdi. Asıl şöhretini Hamidiye savaş gemisi komutanlığında yaptı. Sonraları politikaya atıldı. Sivas Mebusu oldu. Kurtuluş Savaşında İcra Vekilleri Heyeti Reisliğini yaptı. 1942'den 1944 yılına kadar Londra Büyük Elçiliğinde bulundu. Rauf Orbay çeşitli siyasî vazifelerde bulunduktan sonra 1944 yılında istirahate çekildi.

ORDİNARYÜS :

Yüksek profesörlere «**Ordinaryüs Profesör**» denir.

ORDİNAT :

Bir noktanın uzaydaki yerini tespit etmiye yarıyan çizgilerden birine ordinat denir.

ORDİNO :

Poliçenin arkasına yazılan havale emrine veya yük konşimentosuna karşılık eşyayı gümrükten çekmek için mal sahibinin ödediği havaleye **ordino** adı verilir.

ORDONAT :

Askerlikte ordu donatım sınıfının kısaltılmış adı ordonattır.

ORDU :

Bir milletin varlığını korumakla görevli askerî birliklerin tümüne ordu denir. Kara, deniz, hava orduları gibi... Ordunun

başında orgeneral bulunur. Her orduda 3 kolordu ile gereği kadar yardımcı birlikler yer alır.

ORDU :

Ordu. Doğu Karadeniz Bölgesinde bir vilâyet merkezimizdir. Doğusunda Giresun, batısında Samsun, güneyinde de Tokat ve Sivas Vilâyetleri yer alır. Kuzeyinde Karadeniz bulunur. 5.981 km2. genişliğinde olan Ordu'nun nüfusu 333.008'dir. Arazisi dağlıktır. Ormanları oldukça zengindir. Fındık, fasulye, mısır, patates ve kendir başlıca ürünlerini teşkil eder. Ordu'nun Gölköy, Fatsa, Mesudiye, Perşembe, Ünye adlarını taşıyan 5 kazası vardır.

ORDUGÂH :

Ordunun konakladığı yere «ordugâh» denir.

ORG :

Org. hava ile işleyen bir kilise çalgısıdır.

ORGAN :

Hayvanların ve bitkilerin yaşamalarında hizmetleri olan vücut parçalarına «organ» adı verilir.

ORGANİK :

Hayvanlardan ve bitkilerden gelen, bunlardan olan varlıklara «organik» adı verilir.

ORGANİZASYON :

Bir müsabaka, bir düğün veya müsamerenin tertibi işine «organizasyon» denir.

ORGANİZATÖR :

Organizatör, tertipleyici anlamını taşır.

ORGENERAL :

Ordu komutanı «orgeneral» rütbesini taşır. Orgenerallik, mareşallikten bir rütbe küçük olan bir askerî rütbedir.

ORHANELİ :

Orhaneli, Bursanın bir kazasıdır. 105 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 47.707'dir.

ORHAN GAZİ: (1288 - 1359):

Orhan Gazi, Osmanlı Devletinin 2. padişahıdır. Osman Beyin oğludur. 1326'da padişah oldu. Babasından kalan sınırları

genişletti. Bursa'yı aldı. Osmanlılar ilk defa, Orhan Gazi zamanında Trakyaya geçtiler. Gelibolu, Bolayır, Hayrabolu, Tekirdağ, İpsala gibi yerleri zaptettiler. Böylece Bizans'ı hem doğudan, hem de batıdan çevirmiş oldular. Bizans İmparatoru Kantaküzen, Orhan Bey'e kızını vererek ondan bir fayda ummuştu.

Orhan Bey'le ağabeyi Alâettin Paşa el ele vererek Osmanlı devletinin temelini kurdular. Orhan Bey 77 yaşındayken oğlu Süleyman Paşanın ansızın ölümü üzerine teessüre kapıldı. Çok geçmeden öldü. Muntazam bir ordu teşkilâtı onun zamanında gerçekleşmişti. Padişah olduğu zaman, ancak yarım milyonu bulan Osmanlı Beyliği, Orhan Beyin ölümünde 14 milyon nüfuslu koca bir ülke olmuştu. Türbesi Bursa'dadır.

ORHANGAZİ :

Orhangazi, Bursa'nın kazalarından biridir. 23 köyü vardır. Nüfusu 20.352'dir.

ORHUN ÂBİDELERİ :

Orhun anıtları Moğolistan'da, Orhun Irmağı yatağında ele geçmiştir. Bunlar, Milâdın VIII. yüz yılında Göktürk Hâkanları tarafından yaptırılmışlardır. Bu âbidelerdeki yazıtlar, Türk milliyetçiliğinin ne kadar eski ve sağlam temellere dayandığını ispat eder.

ORKESTRA :

Yaylı ve nefesli sazlar takımına «orkestra» denir. Orkestda bestekârların eserleri çalınır. Orkestrayı, orkestra şefi idare eder.

ORKİDE :

Orkide, bir bitki çeşididir. Çiçekleri başak halinde bulunur. Avrupada yetişen orkidenin türlü cinsleri vardır.

ORKİNOS :

Orkinos, balıkçıların avladığı iri bir balık cinsidir.

ORMAN :

Çok geniş ağaçlıklara «orman» denir. Ormanlarda türlü ağaçlar bulunur.

ORMAN İŞLETMELERİ :

Ormanlarımız, devletin kontrolü altındadır. Herkes diledi-

ğı, şekilde ağaç kesemez; ormanlar içinde keçi otlatamaz; ateş yakamaz. Ormanın neresinden odunluk ve kerestelik ağaç kesileceğini «Orman İşletmesi» memurları tâyin eder.

ORMANLARIMIZ: (Faydaları ve nasıl korunacağı):

Yurdumuz ormanca fakir bir ülkedir. Alanının ancak %9'u ormanlarla kaplıdır. Türkiyedeki orman bölgelerinin genişliği ancak 8 milyon hektardır.

Ormanlarımız kıyı bölgelerde bulunur. Bilhassa Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin bazı yerlerinde alabildiğine uzanırlar. Ormanlarımız içinde meşe, kavak, söğüt, kayın, kestane, ceviz, çam, ıhlamur, sedir, köknar, gürgen, karaağaç ve lâdin gibi çeşitli ağaçlara rastlanır.

Ormanlarımızın faydaları :

Ormanlar, yurdumuza engin faydalar sağlarlar. Ormansız bir ülke, çölden farksızdır. Yurdumuzu güzelleştiren ormanlarımızdır. Ayrıca, ormanlar, yağışlara sebep olurlar. Toprağı daima nemli tutarlar. Sellerin yıkıntısını önler; toprak akıtmasına engel olurlar. Ormanlık bölgelerde bataklıklar kendiliğinden kurur. Hava tertemiz olur. Bütün bunlardan başka ormanlar, güzel sesli kuşların, çeşitli av hayvanlarının da barınağı halindedir. Yakacak odunumuzu, kömürümüzü, kullandığımız ağaç ve keresteyi, hep ormanlardan sağlarız. Reçine, mantar, yemiş, meyva, tohum gibi çeşit maddeleri de yine ormanlardan elde ederiz. Unutmamalı ki yurt sevgisi, orman sevgisiyle başlar. Ormanlar sağlık, güzellik, daha doğrusu hayat kaynağıdır. Yurdumuzun müdafaasında bile ormanlar kolaylıklar sağlarlar.

(Bak: Ormanları nasıl koruruz?):

ORMANLARI NASIL KORURUZ? :

Ormanların en büyük düşmanı cahil kafalarla, merhametsiz ellerdir. Zaten, eskiden ormanca çok zengin olan yurdumuzu bugünkü hale getiren, hep korkunç baltalardır. Bunlardan başka keçi sürüleri ve yangınlar da ormanlarımızı yok eden belâların başında gelir. Her şeyden önce, ormanlarımızı geliştirmenin tek yolu, bütün vatandaşlara ağaç sevgisi kazandırmak; ağacın sonsuz faydalarını benimsetmektir. Bu işte okullarımı-

za büyük vazifeler düşer. Tırtıllar, kurtlar, böcekler de ormanlarımızın yok olmasına sebep olmaktadır. Bu gibi zararlı yaratıklarla daima savaşmalıyız. Gelişigüzel ağaç kesmemeliyiz. Dalları kırmamalıyız. Ancak kuruyan dalları temizlemeliyiz.

ORMANLARIN EKONOMİK DEĞERLERİ: (Bak: Ormanlarımız).

ORMAN VE AĞAÇLARA ZARAR VERENLER: (Bak: Ormanları nasıl koruruz?):

ORTA ASYA:

Asya kıt'asının ortasını kaplayan ülkelere «Orta Asya» denir. Doğusunda Çin, batısında Hazar Denizi, kuzeyinde Sibirya, güneyinde de Himalâya sıra dağları bulunur. Orta Asyayı Altay, Kadırgan ve Himalâya'lar kuşatır. İklimi çok kuraktır. Çöller ve bozkırlar geniş yer kaplar. Hayat, daha çok ırmak boylarındadır.

ORTA ASYADA HAYAT:

Türklerin anayurdu Orta Asya'dır. Eski çağlarda Orta Asya'da büyük bir iç deniz vardı. Bu yüzden Orta Asya yeşil ovalarla, ormanlarla kaplıydı. Türkler, burada sırayla Yontma Taş, Cilâlı Taş Devirlerini geçirdiler. Diğer milletlerden çabuk olarak Maden Devrine eriştiler. Uygarlıkta çabuk ilerlediler. Türklerin Orta Asya'daki mes'ut yaşayışları, büyük içdeniz kuruyuncaya kadar devam etti. Büyük içdeniz'in suları çekilmeğe başlayınca göçler başladı. **(Bak: Göçler, sebep ve sonuçları):**

ORTA ASYA HUNLARI: (Yaşayış ve uygarlıkları, Çinlilerle münasebetleri):

Büyük göçlerden arta kalan bir kısım Türkler, Orta Asya'da kaldılar. Tanrı Dağlarının doğusunda yerleşenler Hun Devletini kurdular. Hunların bir kısmı göçebe, bir kısmı da çiftçi idiler. Askerliğe önem verirlerdi. Ata binmekte ustaydılar. İyi ok atmasını bilirlerdi. Savaşçıydılar. Yer ve gök Tanrılarına taparlardı. Memleket işlerini Kurultayda görüşürlerdi. Hâkanlarına **Tanrıkut** derlerdi. Hunlar yüzyıllarca Çin'e saldırdılar. Çinliler de M. Ö. 214'te Çin Seddini yapmak zorunda kaldılar. Hunların en ünlü hâkanı Mete idi. Mete'den sonra iç kavgaları çıktı. Hun

Kahramanlık Hikâyeleri

SUSTURUN ŞU DOMUZU

93 savaşında Binbaşı Ömer Bey, Kars'ın ötesinde bir yeri savunmakla görevlendirilmişti. Moskof topçuları Türk askerine göz açtırmıyordu. Bulundukları yer gizlenmeğe müsait olmadığı için düşen güllelerden çok zarar görüyorlardı. Hele pek yakınlarında bulunan bir yerden ateş eden top; yiğitlerimizi yaralıyor, şehit ediyordu. Muş'lu İdris Çavuş binbaşısının yanına geldi.

— Binbaşım, şu domuz susmazsa, halimiz duman olacak gayri.

— Ne edelim? Martin kurşunlarımız onlara ermez ki...

— İzin ver, ben gidip susturayım.

— Nasıl olur oğlum? Önümüzdeki alan tabak gibi. Beş adım atmadan ölürsün.

— Ondan yana hiç üzülme.

İdris Çavuş, yerinden fırladı. Topa doğru koşmağa başladı. Elinde kasaturası parlıyordu. Koştu, koştu. Düşmanlar önce şaştıklarından duraksadılar. Sonra kurşun yağmuruna tuttular. Fakat İdris Çavuş yine ayni hızla koşuyor:

— Susturun şu domuzu gâvur oğlu gâvurlar!

Diye bağırıyordu. Nihayet top yuvasına atladı. Elindeki kasaturayı düşman askerlerinin rastgele yerine saplıyordu. Çok geçmeden İdris Çavuşun mübarek vücudu düşman kılıçlariyle paramparça oldu. Lâkin «domuz» dediği top da sustu.

Gülüyorum

YEDEK PARÇA

Babası otomobil alırken pazarlıkta Yalçın da vardı.

— Otomobilin işlemesini sağlayacak her türlü yedek parçamız vardır. Hiç sıkıntı çekmezsiniz. İhtiyacınız olunca hemen yenisini veririz.

Otomobili aldıklarının haftasında babası kaza yaptı. Yalçın hemen acenteye koştu:

— Haydi bakalım, sözünüzü yerine getirin

— Ne oldu?

— Babam kaza yaptı. Dişi kırıldı. Gözü çıktı.

— Vah... vah! Çok üzüldük.

— Teşekkür ederim ama. Bekletmeyin, haydi yenilerini verin.

PEKİYİ

Fikret, babası ile sokakta gidiyorlardı.

— Baba! Bugün öğretmen pekiyi verdi.

— Çok iyi. Memnun oldum. Demek dersini bildin?

— Pekiyi alan ben değilim baba. Demin selâmlaştığım arkadaşım Seçil aldı.

SEVİNİR

Matematik dersinde öğretmen kayayı kaldırdı.

— Oğlum, bakkala gitsen, 80 kuruşluk mal alsan, yüz kuruş versen. bakkal ne yapar?

— Sevinir öğretmenim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
1 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 72 — Fiyatı: 15 Kuruştur

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

R

Bunları biliyor musunuz?

PATATES, HAVUÇ GİBİ TOPRAK ALTI ÜRÜNLERİ NASIL SAKLANIR?

Köylülerin bu gibi ürünleri saklamak için buldukları yol basittir, fakat ilmî metodlara dayanır. Köylüler patates ve havuç gibi toprak altı ürünlerini gene toprak altına gömerek muhafaza ederler. Çünkü bu çeşit sebzeler ancak değişmez bir ısıda taze olarak kalabilirler ve toprağın muayyen bir derinliği bu değişmez ısıyı sağlar.

TANIDIKLARIMIZI NİYE ŞAPKA ÇIKARARAK SELÂMLARIZ?

Muaşeret kurallarına göre erkekler, rastladıkları dostlarını şapkalarını çıkararak selâmlarlar. Bu şekil selâmın kökü, çok eski günlere dayanır.

Erkeklerin vücutlarını korumak için zırh giydikleri devirlerde, bir kimse, bir dostunun evine gittiği zaman başındaki zırhı çıkarır; böylece karşısındakine emniyet ettiğini ispat edermiş.

Zırh başlığı çıkarma âdeti; sonradan şapka giyilince şapkada da bugünkü selâm şeklinde devam etmiştir.

ÖLÜLER HER YERDE GÖMÜLÜR MÜ?

Dünya üzerindeki insanların ölülerini gömdüğü, yaktığı veya tahnit ettiği herkesçe bilinir. Fakat bundan başka usuller de vardır.

Amerika yerlileri ölülerini sarıp sarmalıyarak ağaç dallarına asarlar. Hindistan'da yaşıyan Bars kabîlesi ölülerini dağ tepelerinde bırakıp yırtıcı kuşlara yem ederler. Tibetliler ölülerini parça, parça ederek göllere atarlar. Eski Norveçliler ölülerini boş gemilere koyarak açık denizlere koyuverirlerdi.

Devleti Kuzey ve Güney Hunları olarak ikiye ayrıldı. Böylece zayıflıyan Hun Devleti, zamanla Çinlilerin saldırıları karşısında yıkıldı, gitti.

ORTA ÇAĞ :

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması tarihi olan 395'ten Bizans'ın Türkler tarafından alınması tarihi olan 1453 yılına kadar geçen zamana **Ortaçağ** adı verilir.

ORTA ÇAĞ AVRUPASI :

Orta Çağlarda Avrupa, büyük bir cehalet karanlığı içindeydi. Hiristiyanlar üzerinde kilisenin nüfuzu çoktu. Orta Çağ boyunca Avrupada kuvvetli ve büyük devletler yoktu. Yalnız derebeylik idaresi mevcuttu. (Bak: Derebeylik).

ORTA ÇAĞIN SONA ERMESİ :

Ortaçağ, Bizans'ın, Fatih Sultan Mehmet'in eline geçmesiyle sona erdi (1453).

ORTAK :

Bir mal üzerinde payı olanlara ortak denilir.

ORTALAMA BULMAK :

Meselâ; 3, 5, 7 gibi üç sayının ortalamasını bulmak için bu sayıları toplar, sonucu sayı adedi olan «3» e böleriz. 3+5+7=15 15 : 3 = 5 gibi. 5 sayısı 3, 5 ve 7 sayıları toplamının ortalamasıdır.

ORTANCA :

Ortanca, kokusuz, fakat güzel görünüşlü bir çiçektir.

ORTA OKUL :

İlk okul ile lise arasındaki 3 yıllık okul dönemine «orta okul» denir. Orta okuldan diploma alanlar liseye giderler.

ORTA OYUNU :

Ortada oynanan, yazılı bir temsil olmaktan ziyade tulûatçılığa (içten geliveren tuhaflıklara) dayanan bir tiyatro şekline «orta oyunu» denir.

ORTODOKS :

Hiristiyanlığın Ortodoksluk mezhebinden olanlara **Ortodoks** denilir.

ORUÇ :

İslâmiyetin 5 şartından biri de oruçtur. Ramazan ayında tan yerinin ışımasından güneşin batmasına kadar geçen süre için niyetlenip bir şey yememeğe, içmemeğe ve oruç bozucu hareketlerden kaçınmaya oruç tutmak adı verilir.

ORUÇ REİS :

Oruç Reis, ünlü denizcilerimizdendir. Barbaros'un büyük kardeşidir. Yakup Bey'in oğludur. Midilli'de doğdu. Genç yaşta denizciliğe atıldı. Zamanla korsanlığa başladı. Oruç Reis, kardeşi Hızır'la (Barbarosla) işbirliği yaptı. Tunus Beyinin himayesine sığındı. Gün geçtikçe kuvvetlendi. Akdenizde Venediklilere, Rodos şövalyelerine ve İspanyollara meydan okudu. Yabancı donanmaları bozguna uğrattı. Cezayir hâkimi oldu. Bir savaşta yaralanarak 1518 de öldü.

OSLO :

Oslo, Norveç'in baş şehridir. 275 bin nüfusu vardır. Christiania Fiyord'unun kıyısındadır.

OSMAN I. (1258 - 1326):

Osman I., Osmanlı Devletinin kurucusudur. Ertuğrul Beyin oğludur. Söğüt Kasabasında doğdu. 1288 de Beyliğinin başına geçti Etrafındaki Bizans tekfurlariyle savaşlara girdi. Bu savaşlarda zaferler kazandı; yeni yeni memleketler zaptetti. Anadolu Selçuklularının bir Uç Beyi iken, Selçuklu Sultanı Giyaseddin Mes'ut tarafından bir menşurla taltif edildi. 1300'de de bağımsızlığa kavuşmuş oldu. Devletin sınırlarını günden güne genişleten, Osman I. Bursa'nın alınışı sırasında 68 yaşındayken öldü.

OSMAN II (1604 - 1622): (Bak: Genç Osman.)

OSMAN III. (1698 - 1757):

Osman III. Osmanlı padişahlarının 25. sidir Babası Mustafa II. idi. 1754'te tahta çıktı. Değersizdi. Zaten, ömrünün 58 yılını sarayda mahpus olarak geçirmişti. Sinirleri bozuktu. En büyük hizmeti Koca Ragıp Paşayı sadrıâzam yapmasıdır.

OSMAN HALİFE (644 - 656) :

Osman Halife, Ömer'den sonra halife oldu. İhtiyar, iyi

kalpli ve yumuşaktı. Devrinde İslâm fetihleri devam etti. Fakat kendi soyu olan Emevî ailesine fazla imtiyazlar vermesi Halife Osman'ın öldürülmesine yol açtı.

OSMANCIK :

Osmancık, Çorum Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 69 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 34628'dir.

OSMANELİ :

Osmaneli, Bilecik Vilâyetinin kazasıdır. 30 köyü vardır. Nüfusu 9.882'dir.

OSMANİYE :

Osmaniye, Seyhan Vilâyetinin kazalarından biridir. 42 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu 29,054'tür.

OSMANLI :

Osmanlı Devleti uyruğundan olanlara «Osmanlı» denilirdi.

OSMANLI DEVLETİ :

1300 yılında Osman I. tarafından kurulup 1920 yılına kadar yaşayan devlete Osmanlı Devleti adı verilir. Devlet adını, ilk kurucusunun isminden almaktadır.

Osmanlı devleti kuruluşundan yıkılmasına kadar 5 devir geçirmiştir: Kuruluş devri (1300 - 1453), Yükselme Devri (1453 - 1579), Duraklama Devri (1579 - 1699), Gerileme Devri (1699 - 1793), Yıkılış Devri (1793 - 1920).

Osmanlı Devleti hakkında bilgi edinmek için, kelime sıralarında geçen Osman I., Orhan Gazi, Murat I., Bayezit I., Mehmet I., Murat II., Mehmet II., Bayezit II., Selim I., Süleyman I., Selim II., Murat III., Ahmet I., Mustafa I., Osman II, Murat IV., İbrahim, Mehmet IV., Süleyman II., Ahmet II., Mustafa II., Ahmet III., Mahmut I., Osman III, Mustafa III., Abdülhamit I, Selim III., Mustafa IV., Mahmut II., Abdülmecit, Abdülâziz, Murat V., Abdülhamit II., Mehmet V., Mehmet VI Padişah isimlerini okuyunuz.

OSMANLI DEVLETİ (Kuruluşu) 1300 - 1453

Osman devleti bazı tarihçilerimize göre 1299, bazı tarihçilerimize göre de 1300'de kurulmuştur.

Osmanlı Devletini kuran Oğuz Türkleridir. Cengiz'in akın-

larından tedirgin olan Kayıhanlı aşireti Süleyman Şahın başkanlığında batıya göç etmişti. Süleyman Şah Suriye'de Fırat Nehrinde boğuldu. Geriye Gündüz, Gündoğdu, Dündar ve Tuğrul adlarında 4 oğlu kaldı. O sıralarda Cengiz'in ölümü sebebiyle Gündüz ve Gündoğdu Beyler taraftarlarını alarak, eski yurtlarına döndüler. Tuğrul ve Dündar Beyler de kendi taraftarlariyle Anadoluya geldiler. O vakitler Anadolu Selçukluların idaresinde idi. Selçuklular kahraman Kayıhanlı beyliğini Marmara Bölgesinde, Bizans sınırları üzerinde bir uç beyliği olarak birleştirdiler. Nihayet Selçuklu Devleti yıkılınca, beylik bağımsızlığını ilân etti. O zamanlar beyliğin başında Osman Bey bulunduğundan, kurulan devlete de Osmanlı Devleti denildi. Devletin kuruluşu, Bizans'ın alınmasına kadar sürdü (1453). Osman I., Orhan Gazi, Murat Bey, Yıldırım Bayezid, Mehmet Çelebi, Murat II. ve Fatih Mehmet kelimelerini inceleyiniz.

OSMANLI DEVLETİNDE ISLAHAT DEVRİ: (Sırp ve Yunan isyanları) :

18 inci yüzyılda yeniçeri teşkilâtı çok bozulmuştu. Ocakta disiplin kalmamıştı. Bunu sezen Selim III. yeniçerilerden ayrı olarak «Nizam-ı Cedit» ordusunu kurdu. Fransadan ve İsveçten subaylar getirtti. Askerî okullar açıldı. Böylece, başlayan yeni döneme «Islahat Devri» adı verildi. (Selim III. - Alemdar Mustafa Paşa ve Mahmut II kelimelerine bak.)

Bu sıralarda da Mora'da isyanlar çıkmıştı (1821). Rusya, İngiltere ve Fransa da Mora isyanını teşvik ediyordu. Neticede, 1829 da Yunanlılar bağımsızlıklarına kavuştular.

OSMANLI DEVLETİNİN AVRUPA DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ :

Osmanlı Devletinde Islahat hareketleri başladığı zaman, Avrupa Devletleri askerlikte, ilimde, her şeyde bizi çoktan geçmişlerdi. Artık onların tekniğine ve bilgisine muhtaç bir duruma düşmüştük. Zaten, devletin başında bulunan padişahlar da bunu iyiden iyiye sezmişlerdi. İşte Selim III ve ondan sonra gelen Mahmut II, Avrupa devletlerinin terakkilerinden faydalan-

ma yoluna girdiler. Bu suretle de Osmanlı Devletinin Avrupa devletleriyle münasebetleri gelişti.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN YÜKSELMESİ (1453 - 1579) :

1453 yılı ile 1579 yılları arasındaki devreye Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri adı verilir. Evet, Osmanlı Devletinde yükselme Bizans'ın alınmasiyle başlar. Büyük Sadrıâzam Sokollu Mehmet Paşa'nın ölümüne kadar devam eder. Bu devirde sınırlar genişlemiş, devlet hazinesi durmadan zenginleşmiştir. Askerlikte, kültürde, bilgide, san'at ve medeniyette Osmanlılar en parlak, en yüce mevkie ulaşmışlardır. (Daha geniş bilgi edinmek için Fatih, Bayezit II., Yavuz Selim, Kanunî Süleyman, Selim II, Murat III ve Sokollu Mehmet Paşa kelimelerini okuyunuz.).

OSMANLILARIN DURAKLAMA DEVRİ (Sebep ve sonuçları) (1579 - 1699):

Osmanlılarda Duraklama Devri Sokollunun öldürülmesiyle başlar (1579); Karlofça Barışına kadar devam eder (1699). Bu devrin sebepleri şunlardır: a) Duraklama Devri padişahları Yükselme Devri padişahları kadar dirayetli değillerdi. b) Rüşvet almış yürümüştü. Memuriyetler rüşvetle sağlanıyordu. c) Devletin sınırları da çok genişlemişti. b) Avrupa durmadan ilerlerken, Osmanlılar bütün yeniliklere arka çevirmişlerdi. e) Ordunun düzeni bozulmuştu. f) Saray eğlencelere ve israfa düşmüştü. g) Savaşlar da devlete göz açtırmaz olmuştu.

Nihayet başa geçen Köprülüler çöküntüyü bir müddet için önlediler. Fakat Viyana'nın ikinci kuşatması büyük bir bozgunla sonuçlandı. Ordularımız yenildiler; geri çekıldiler . 1699 da Karlofça Anlaşması imzalandı. Podolya'yı Lehistan, Azak Kalesini Rusya, Macaristan'ı Avusturya, Dalmaçya ve Morayı da Venedikliler aldılar. Şimdi de kısaca İran, Avusturya Savaşlarını inceleyelim:

İran - Avusturya Savaşları :

Sokullu'nun ölümünden bir yıl önce İran'a savaş açılmıştı. Sokullu bu savaşa taraftar değildi. Ama Padişah dinlemedi. Os-

manlı - İran Savaşları yıllarca sürdü; devleti yıprattı. Sonunda İranlılar yenildiler. Sınırlar da Hazar kıyılarına kadar genişledi. 1591 de Avusturyaya da savaş açıldı. Osmanlı - Avusturya Savaşları 15 yıl uzadı. Eğri ve Kanije Kaleleri alındı. Fırsat kollayan İranlılar da doğudan saldırdılar. Avusturya ile Zitvatorok Barışını imzalamak zorunda kaldık (1606).

OSMANLI - RUS SAVAŞI: (1877 - 1878) :

Meşrutiyetın ilânı günlerinde Balkanlılar ayaklandılar. Osmanlı Devleti de bu ayaklanmaları şiddetle bastırdı. İşe Avrupalılar karıştılar. Neticede Ruslar sınırlarımıza saldırdılar. Tuna boylarında Plevne'de, Osman Paşa kuvvetleri 5 ay üstün Rus kuvvetlerine karşı kahramanca karşı durdular. Osman Paşa yaralandı; esir düştü. Böylece Plevne müdafaası çöktü. Doğu illerimizden de ilerlemeye başlayan Rusya karşısında, 1878 tarihinde Berlin Barışını imzalamak zorunda kaldık.

OSMANLI SALTANATININ KALDIRILMASI :

Birinci Cihan Savaşı sonunda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti Sevr Barışını imzalamıştı (10 Ağustos 1920). Böylece, bu kötü barışın ağır şartları altında istiklâlimizi, her şeyimizi kaybetmiş oluyorduk. Fakat, Büyük Türk Milleti, padişahla ayni düşüncede değildi. Derhal sevgili evlâdı Mustafa Kemal'in etrafında toplanarak Kurtuluş Savaşına girişti. 23 Nisan 1920' de de T. B. M. Meclisi açıldı. 30 Ağustos 1922'de kazanılan Başkomutanlık Savaşından sonra, düşmanlarımız aman dilediler. Mudanya Silâh Bırakışması imzalandı. Bu sıralarda T. B. M. Meclisi de kabul ettiği bir kanunla Osmanlı Saltanatını kaldırmış oldu. 6 yüzyıllık bir idare de sona erdi.

OSMANLI TÜRK UYGARLIĞI: (Kuruluşundan, Tanzimat devrine kadar) :

Osmanlılar, uygarlıkta çok ileriye gitmişlerdi. 7 milyon km2. lik topraklar üzerinde 60 milyon insan yaşıyordu. Devletin hâkimi padişahlardı. Devlet işleri Divanda görüşülürdü. İller sancaklara bölünmüştü. Bu geniş topraklar üzerinde din ve dil birliği yoktu. Orduya önem verilirdi. Merkezde Yeniçeri teşki-

lâtı vardı. Eyaletlerde de eyalet askerleri bulunurdu. Donanma, Akdenizde ve Hint Denizlerinde Türk'ün şanlı satvetini temsil ederdi. XVI. yüzyılda İstanbul, bütün dünyanın bilgi merkezi oldu. Edebiyatta Fuzuli, Nef'i, Nedim, Nabi gibi ünlü divan şairleri yetişti. Halk şairleri de ünlü eserler verdiler. Mimaride Koca Sinan ölmez şaheserler yarattı. Çinicilikte, oymacılıkta, yazı san'atında büyük san'atkârlar yetişti. Tarım ve endüstride de devrin icaplarına göre ileri durumdaydık. Fakat, Gerileme Devri ile beraber Osmanlı San'atında da gerileyiş baş gösterdi.

OSMAN PAŞA, GAZİ (1832 - 1897) :

Bak: Gazi Osman Paşa.

OT :

İlkbaharda sulak yerlerde biten. sonraları da sararıp kuruyan küçük bitkilere genel olarak ot denir.

Ot, çoklukla hayvan yemi olarak kullanılır.

OTAĞ - OTAK :

Büyük süslü çadırlara otağ adı verilir.

OT BALYA MAKİNESİ :

Balya makinesi, kuru otları muntazam balyalar haline getirir.

OTÇUL :

Otla beslenen hayvanlara **otçul** adı verilir.

OTLAK :

Otlak, hayvan otlatılan yerdir. Mer'a kelimesinin karşıtıdır.

OTLUKBELİ SAVAŞI :

Anadoluda, Akkoyunlu Devletinin başı Uzun Hasan, Fatih'e kafa tutmaya yelteniyordu. Fatih 1473 te Otlukbeli denilen yerde Uzun Hasanı yendi; Akkoyunlu Devletini yıktı.

OTOBÜS :

Yolcu taşıyan büyük otomobillere otobüs denir.

OTOMOBİL :

Lâstik tekerlekli olup motorla işleyen arabalara otomobil adı verilir.

OTOPSİ :

Ölüm sebebini anlamak için cesedi parçalama işi otopsidir.

OTORAY :

Ray üzerinde giden otomobile «otoray» denir.

OTRANTO KANALI :

Otranto Kanalı Arnavutluk ile İtalya arasındadır. Genişliği 75 ile 140 km. arasında değişir. Adriyatikle Yunan Denizini birleştirir.

OTTAWA :

Kanadanın başşehridir. Nüfusu 164 bindir.

OTUZ :

Otuz, «10» un 3 katıdır. 29 dan 1 fazladır. «30» olarak yazılır.

OTUZ BİR MART İSYANI :

Hicrî 1325 yılının martında İstanbul'da 4. Avcı taburunun isyanına «31 Mart isyanı» denir. Bu vak'ada mürteci ve Abdülhamit taraftarı unsurlar meşrutiyete karşı ayaklanmışlardı.

OVA :

Geniş düzlüklere ova denir.

OVACIK :

Tunceli Vilâyeti kazalarından biridir. 37 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 7.159 u bulur.

OVAL :

Yumurta biçiminde yüzeylere **oval** denilir.

OY :

Seçimlerde, seçmenlerin seçim sandıklarına attıkları makbuzlara **oy** adı verilir.

OYMAK :

Yavrukurt ve izci birliğidir. Obaların birleşmesinden meydana gelir.

OYUN :

Eğlenmek, hoş vakit geçirmek için yapılan hareketlere oyun denilir.

OYUNCAK :

Çocukları oyalıyan, eğlendiren şeylere oyuncak denir.

OYUN VE DİNLENME :

Çocuk eğitiminde oyunun rolü büyüktür. Oyun, hayat savaşına hazırlık safhasıdır. Gerekli alışkanlık ve meharetleri kazandırır. Çocukların bedenî ve zihnî yetenekleri (kabiliyetleri) oyunla gelişir. Oyunun ayni zamanda dinlendirici bir vazifesi de vardır. Ders çalışan bir çocuk yorulur; koşmak, oyun oynamak ister. Zihnî faaliyetler esnasında beyinde yavaş yavaş ağrılar başlar. Sinirler gerilir. Bu halde olan bir insan için oyun oynamak en iyi bir dinlenme çaresidir. Bu sebeple oyun ihmâl edilmemelidir. Kabilse bilgiler ve maharetler oyunlarla birlikte kazandırılmalıdır. Oyunun insan ruhu üzerinde müsbet bir tesiri vardır. Oyun neş'emizi arttırır. Bize arkadaş kazandırır. Bizi çevremize bağlar. Dolayısiyle de bize hayatı sevdirir.

OZAN :

Ozan, eski saz şairlerine verilen addır.

OZON :

Ozon, yoğunluğu fazla oksijen gazıdır. Ekseriya, yağmur yağdıktan sonra topraktan çıkan koku, ozon kokusudur (O3).

Ö :

Ö, Türk alfabesinin 19. harfidir. Yuvarlak seslilerin incesidir.

ÖBEK :

Ayni cins maddelerin yığınına «öbek» denir

ÖBÜR :

Öbür, öteki anlamına gelir.

ÖC :

Bize fenalık edenden intikam alma duyumuza öc adı verilir.

ÖD :

Karaciğerin altına yapışık keseciğe öd kesesi denir. Öd, bu kesecikte toplanır. Yeşil bir rengi vardır. Öd kanalı yolu ile ince barsaklara akarak sindirimi kolaylaştırır.

ÖD AĞACI :

Dinî merasimlerde yakılan kokulu bir ağaçtır.

ÖDEME :

Borcun yerine getirilmesi işlemine ödeme denir.

ÖDEMELİ :

Üzerinde değeri yazılan ve bu değeri ödenmedikçe alıcısına teslim edilmeyen taahhütlü posta paketine ödemeli denir.

ÖDEMİŞ :

Ödemiş, İzmir'e bağlı bir kazadır. 123 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu 99.776'dır.

ÖDENEK :

Zarar, ziyan veya masraf karşılığı verilen paraya ödenek denir.

ÖDEV :

Yapılması gerekli iş veya vazife «ödev» adını alır.

ÖĞLE :

Gündüzün, güneşin tepemize en yakın yerde bulunduğu sıradaki adına «öğle» denir.

ÖĞRENCİ :

Öğretmenden ders alan ve okula giden kimseye «öğrenci» denir

ÖĞRENCİNİN OKUDUĞUNU ANLAMAK VE MANAYI KAVRAMAK BAKIMINDAN KAZANMASI İSTENEN ALIŞKANLIK VE MAHARETLER :

a) Öğrenci, okuma kitapları dışında ciddî konulu eserleri de severek okumalıdır.

b) Önemli kelimeleri açıklanmış bir parçanın konusunu anlayabilmelidir.

c) Bilmediği kelimelerin anlamını kendisi bulup çözebilmelidir.

d) Parçadaki şahısların karakterlerini kavrayabilmelidir.

e) Yazılışça birbirine benzeyen kelimeler arasındaki anlam farkını kavrayabilmelidir.

f) Kitaplıktaki kitaplardan faydalanabilmelidir.

ÖĞRENCİNİN OKUMA TEKNİĞİ BAKIMINDAN KAZANMASI İSTENEN ALIŞKANLIK VE MAHARETLER :

a) Tatlı ve tabiî bir sesle okumalı, dinleyenlere zevk vermelidir.

b) Devamlı bir ilgi ile uzunca parçaları okuyabilmelidir.

c) Sessiz okumayı sesli okumadan daha hızlı başarmalıdır.

d) Devamlı okuma alışkanlığını kazanmalıdır.

e) Sözlük, imlâ lûgati, ansiklopedi gibi müracaat kitaplarını kolaylıkla kullanma alışkanlığını kazanmalıdır.

ÖĞRETMEN :

Okullarda çalışan ve öğrencilere bilgi, eğitim kazandır-

mayı meslek edinmiş kimselere «öğretmen» denir.

Öğretmenin çocuk psikolojisinden anlaması, terbiye ilmini bilmesi, geniş bir kültüre sahip olması gerekir. Ayni zamanda öğretmen, düzgün konuşmalıdır. Mesleğini seven, sabırla çalışan ve meslekî kültürünü durmadan geliştiren öğretmen, muvaffak olmuş sayılır. Her öğretmen kendisini, öğrencilerine ve muhitine sevdirmelidir.

ÖĞÜT :

Birine; uygun ve doğru yolu göstermek, ona öğüt vermektir.

ÖKÇE :

Ayakkabı topuğuna ökçe adı verilir.

ÖKSE OTU :

Bazı ağaçların üzerinde türeyen bitkilere ökse otu adı verilir. Ökse otu bitkinin özsuyunu emerek geçinir, parazittir.

ÖKSÜRMEK :

Üşümekten veya çeşitli hastalıklar sebebiyle ciğerlerdeki havanın sert bir gürültüyle dışarı çıkması hali öksürüktür.

ÖKÜZ :

Öküz, kocabaş hayvan cinslerinden olan sığırın erkeğine verilen bir isimdir.

ÖLÇEK :

Tahıl ölçen kablara ölçek denir. Ayrıca harita ve plânların ne kadar küçültülerek yapıldığını belirten sayılara da yine ölçek adı verilir.

ÖLÇMEK :

Genişlik, uzunluk, hacım ve zaman gibi nicelikleri belirli birimlerle karşılaştırma olayına ölçme işlemi denilir.

ÖLÇÜLER :

Matematikte adı geçen çeşitli ölçüler vardır. Şimdi, kısaca bunları görelim: Uzunluk ölçüleri birimi metredir. Alan ölçülerinde birim metrekaredir. Hacim ölçüleri birimi ise metreküptür. Ayrıca kabsığ ölçüleriyle ağırlık ölçüleri de vardır. Ağırlık ölçülerinde birim olarak kullanılan kilogramdır. Saat te zaman ölçüsüdür. Bütün bu ölçülerin askatları ve katları vardır.

ÖLMEK :

Ölüm, canlılığın sona ermesi halidir

ÖMER BİN HATTAB (581 - 644) :

İslâm dininin kuruluş devrinde adı geçen müslümanlardan biri de Hattab'ın oğlu Ömerdir. Ömer, önceleri Muhammed'ın ve müslümanlığın kuvvetli bir düşmanı idi. Hattâ, Hazreti Muhammed'i öldürmek için bile vazife almıştı. Sonraları islâmiyeti kabul etti. Adâleti yüksekti. Hazreti Muhammed'in vefatiyle Ebu Bekir Halife olmuş; ondan sonra da Halifeliğe Ömer geçmiştir (634). Zamanında İslâm dini, Arap Yarımadası sınırları dışında yayılmıştır. 644 te bir köle tarafından öldürülmüştür.

ÖMER SEYFETTİN: (1884 - 1920) :

Değerli edebiyatçılarımızdan biridir. Bilhassa sade dilli hikâyeleriyle şöhret kazanmıştır. Gönen'lidir. Harp Okulunu bitirince askerlikten ayrıldı. Yazı hayatına atıldı. Balkan Savaşı konularından seçilen hikâyeleri zevkle okunur.

ÖMÜR :

Canlıların doğuştan ölüme kadar geçen hayat süresine **ömür** adı verilir.

ÖNERGE :

Resmî bir toplantıda bir veya birkaç üye tarafından kongre reisliğine verilen yazılı teklif, önergedir.

ÖN ODA :

Gözde iris ile saydam tabaka arasındaki boşluk ön odadır.

ÖN SÖZ :

Bir kitabın baş tarafındaki yazıya ön söz denir.

ÖRDEK :

Kümes hayvanlarından sayılan ördek, perde ayaklılar cinsinden bir kuştur. Bodur ayaklı, yassı gagalı olan ördeğin türlü çeşitleri vardır.

Hastaların yatakta su dökmelerine yarıyan iğri boyunlu kaba da ördek denir.

ÖREKE :

Yün ve keten iplik eğirmeğe yarayan araca **öreke** adı verilir.

ÖRGÜ İŞLERİ :

Okulda, aile bilgisi dersleri arasında örgü işleri de vardır. Eldiven, süeter, yün ceketler, fanilâlar, çorap vesaire örnek gibi... Örgü işlerinde tığ ve ipliğe ihtiyaç vardır.

ÖRNEK :

Bir bütünün küçük benzerlerine örnek denir.

ÖRS :

Örs, demircilerin kullandığı bir araçtır. Üzerinde maden dövülür. Kalın demirden yapılır.

ÖRTÜ :

Her hangi bir eşyanın üzerine örtülen kumaşa örtü denir.

ÖRÜMCEK :

Örümcek, 8 ayaklı minik bir hayvandır. Kurduğu ağ ile sinekleri avlar.

ÖSTAKİ BORUSU :

Östaki borusu, ağızdan orta kulağa açılan borudur.

ÖTMEK :

Kuşların ve kuş cinsinden olan hayvanların bağırmasına ötmek denir.

ÖZ :

Bitkilerde kök, gövde ve dalların ortasında bulunan hafif, gevrek kısma «öz» denir. Öz, gerçek anlamına da gelir.

ÖZALP :

Özalp, Van'ın Kazasıdır. 69 köyü ile 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 15.440'tır.

ÖZBEKİSTAN :

Özbekistan, Sovyetler Birliğine dahil bir cumhuriyettir. Alanı 172.000 km2.'dir. Nüfusu 6.300.000'dir. Baş şehri Taşkent'tir. Ovalarında pamuk ekilir.

ÖZEL ADLARIN YAZILIŞI :

Özel adlar, cümlenin neresinde olurlarsa olsunlar daima büyük harfle yazılırlar.

ÖZEL İSİMLER :

Dünyada tek olan varlıkların adlarına «özel isim» denir. Mehmet, Pakize, İstanbul gibi.

ÖZERKLİK :

Bir topluluğun bazı şartlar tahtında istiklâline sahip olmasına özerklik denir. İdarî muhtariyet.

ÖZET :

Bir yazının (ana hatları kaybolmadan) kısaltılmışı o yazının özetidir.

ÖZGÜL AĞIRLIK :

Hacim bireyinin ağırlığını teşkil eden gram sayısına özgül ağırlık denir.

ÖZNE :

Bir cümlede fiilin gösterdiği işi yapan kelime o cümlenin öznesidir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

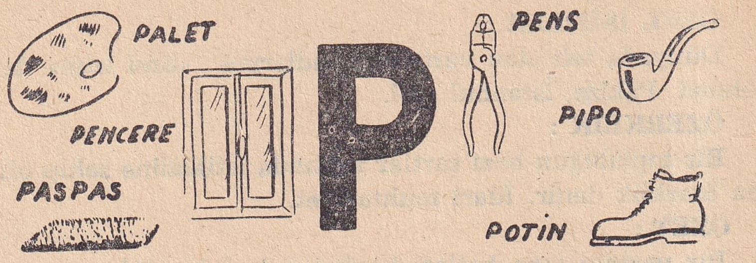

P :

P, Türk alfabesinin 20. harfidir. Sessizdir. Kimyada da fosforun simgesidir.

PAÇAVRA :

Eskimiş bez ve kumaş parçalarına paçavra denir.

PADİŞAH :

Osmanlı Devleti reislerine «Padişah» denilirdi.

PAHALI :

Çok paraya satılan mallar için pahalı sözü kullanılır. Ucuzun karşıtıdır.

PAKET :

Bazı şeylerin bir kâğıda sarılarak elde taşınır hale getirilmesine **paket** adı verilir.

PAKİSTAN :

Pakistan, bir Asya devletidir. Büyük parçası Hint Yarımadasının kuzey batı köşesinde, küçük parçası da Ganj deltası üzerine düşer. Yüz ölçümü 901950 km2.'dir. Çoğu müslüman olan nüfusu 80 milyona varır. Bir İngiliz dominyonu olan Pakistan'ın baş şehri 349.492 nüfuslu **Karaşi**'dir. Pakistan Cumhuriyeti 1947 de kuruldu. İklim sıcaktır. Toprakları tarıma elverişlidir. Ormanları yabanıl hayvanlarla doludur. Çay, buğday, pirinç, jüt,

Kahramanlık Hikâyeleri:

ÖPÜLEN ALIN

Savaşlarda gösterdiği üstünlük ve cesaretten ötürü «YAVUZ» sanını kazanmış olan yaman kumandan Yavuz Selim'in; cenkçiliğini öğdüğü Sinan Paşanın, Çaldıran Savaşının kazanılmasında büyük rolü olmuştu.

Çaldıran'a giderken Tebriz önlerinde, yolculuğun mihnetlerine katlanamayıp dönmek istiyenler oldu. Yavuz:

— Kadınlarının yanına gitmek istiyenler dönebilir.

Dediği zaman herkesten önce atını sürüp Yavuza yetişerek:

— Ölmek var, dönmek yok. Seninle beraberim Padişahım.

Diyen Sinan Paşa olmuştu.

Savaş sırasında bir tepe üzerinden çarpışmayı seyreden Şah İsmail; Çaldıran Ovasını toz, dumana katan atlılara ağzı açık baktı.

— Kim bu insan suretindeki kasırgalar? Diye sordu.

— Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ve sipahileri.

— Müthiş bir düşman. Kin ve şiddetten örülmüş birer harika. Diye mırıldandı.

Türk cenkçileri akla sığmaz kahramanlıklar gösterdiler. «Çaldıran Savaşı» dünya durdukça övülerek anılacak bir zafer olarak Türk tarihine geçti. Şah İsmailin tahtı, bu zaferin ölmez bir belgesidir. Topkapı müzesinde durmaktadır.

Savaş sonu, Yavuz; tebrikleri kabul etti. Bütün devlet büyükleri, kumandanlar:

— Savaşın kutlu, sonucu mutlu olsun. Dediler.

Bu arada Sinan Paşa da -diğerleri gibi- padişahın elini öpmek için tahta yaklaştı, Yavuz elini vermedi:

— Yook! Zaferin nuru pırıldayan bir alın; Tebriz önlerinde geri dönmek istiyenlerin dudak izleri bulunan yere sürülemez. Ancak öpülür.

Dedi Tahtından indi. Zafer kartalının alnından öptü.

Gülüyorum

SAAT

Çetin, okula başladığının ikinci haftası içinde babasının yazı makinesiyle, o gün öğrendiği «ALİ SAAT KAÇ» sözlerini yazmak istedi. Makine başına geçti. Tuşlara uzun uzun baktı. Düşündü, taşındı. Yüzünü buruşturdu.

— Bu makine ile saat yazılamaz.

— Neden oğlum?

— Baksanız a, yalnız bir tek A harfi var.

DENEME

Nasrettin Hoca, bir gün türkü söyliyerek koşuyormuş. Her gören şaşıp kalmış. Bir mânâ verememişler. Biri merak edip sormuş:

— Hey... Hoca! Bu ne iştir, koşarak türkü söylenir mi?

— Söylenmez ama, sesimin nerelere kadar gittiğini öğrenmek istiyorum.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
1 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 73 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

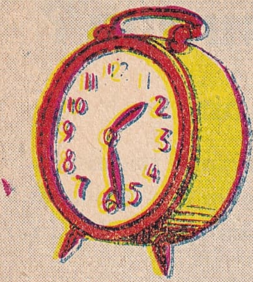

SAAT

SAKSAFON

SANDALYA

SANSAR

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

S-1

SARMAŞIK

SEMİZOTU

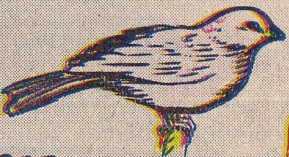

SERÇE

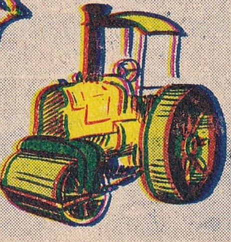

SİLİNDİR

Bunları biliyor musunuz?

ŞEMSİYE NEREDE İCAT EDİLDİ?

Bundan takriben iki asir önceye kadar Avrupa memleketleri şemsiyenin ne olduğunu bilmezlerdi. Şemsiye Çin'de icat edilmiştir ve 1786 yılında Çin'den gelen John Hanoy adlı bir İngiliz tarafından Londra'ya getirilmiştir.

PALOMAR TELESKOPUNUN KUDRETİ

Göz bir mum alevini ancak 60 ilâ 70 metre mesafeden görebilir. Fakat Amerika'da Palomar Dağındaki muazzam teleskop ile 70.000 kilometre uzakta yanan bir mum alevi görülebilir.

KEDİ NİYE DÖRT AYAK ÜSTÜNE DÜŞER?

Kedilerin daima dört ayak üstüne düştüklerini bilirsiniz. Bunu, ayak kaslarını beyne bağlayan sinirlerin edindiği refleks sağlar. Bu refleksi kazanan herkes; ne kadar yüksekten atlarsa atlasın, iki ayağı üstüne düşer. Cambazlar buna iyi bir örnektir.

ALFA OTU NEDİR?

Alfa otu; Kuzey Afrika'da; Tunus, Cezayir, Trablus yaylâlarında kendi kendine yetişir. Memleketimizde bu bitkiye hasır sazı denilir. Alfa otu taze iken hayvanlara yedirilir. Kurumuş iken hasır, sepet ve ayakkabı yapılmasında kullanılır. Bugün Alfa otu en çok kâğıt yapımında kullanılmaktadır.

FLÜORESAN LÂMBASI DENİLEN AMPULLERİN ÖMRÜ

Memleketimizde gitgide yayılmakta olan flüoresan lâmbalarının ömürleri kalitelerine göre değişir. En âdi lâmba 1000, en iyi lâmba 8500 saat dayanır. Yani iyi bir lâmbayı mutfağımıza taksak onu değiştirmemize lüzum olmıyacaktır.

ipek başlıca ürünleri teşkil eder. Pakistan'la aramızda bir dostluk paktı vardır.

PALAMUT :

Palamut, irice bir balık cinsidir.

PALAMUT :

Bir bitki cinsidir. Ormanlarda yetişen bir çeşit ağaca palamut meşesi denir. Palamut meşesinin yemişine de palamut adı verilir.

PALANGA :

Ağır yükleri kaldırmakta kullanılan çifte makaradır.

PALET :

Ressamların sol elde tutup üzerine yağlı boya sıktıkları levhadır.

PALMİYE :

Hurma cinsinden olan süs ağaçlarına palmiye denir.

PALTOLARIMIZ:

Palto kışlık giyidir. Kalın kumaştan yapılır. Elbise üzerine giyilir. Paltolarımız ekseriya koyu renkli olur. Kışın paltosuz gezilmez.

PALU :

Palu, Elâzığ Vilâyeti kazalarındandır. 146 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 43.464'tür.

PALYAÇO :

Sirklerde ve panayır tiyatrolarında komiklik yapan gülünç komiklere **palyaço** denir.

PAMUK :

Pamuk, tohumlarındaki tüylerinden iplik yapılan bir bitkidir.

PANAMA :

Panama, Orta Amerikada bulunan küçük bir cumhuriyettir. Başkenti Panamadır. 74.012 km2. genişliğinde olan Panama Devletinin nüfusu 636 bindir.

PANAMA KANALI :

Panama Kanalı Orta Amerikadadır. Atlas Okyanusu ile

Büyük Okyanusu birleştirir. 1914'te açılan Kanalın uzunluğu 81 km dir. Kanal ve dolayında arazi A.B.D. nindir.

PANAYIRLAR :

Belirli zamanlarda kurulup günlerce devam eden pazarlara panayırlar denilir.

PANCAR :

Pancar, şeker yapımında kullanılan bir tarım bitkisidir.

PANCUR :

Güneş ve ışığı azaltmak gayesiyle yapılan açılır kapanır aynalı pencere kanadlarına pancur denir.

PANİSLÂMİZN :

Bütün dünya müslümanlarını tek devlet sınırları içinde toplamak isteyen siyasî nazariyeye **panislâmizm** denilir.

PANKREAS :

Pankreas bezi karaciğerle dalak arasında bulunur. Çıkardığı su yağları sindirir.

PANSIMAN :

Pansıman, yaraları temizleyip sarma işlemidir.

PANTEON :

Eski Yunan ve Roma devirlerinde, içinde bütün Tanrı heykelleri bulunan tapınaklara **Panteon** denir.

PANTOLON :

Erkeklerin, belden aşağı giydikleri giyiye pantolon denir.

PANZEHİR :

Zehirin etkisini yok eden maddeye panzehir adı verilir.

PAPA :

Hıristiyanlık dinin katolik mezhebinde, İsa Peygamber'in vekili sayılan en büyük dinî lidere **Papa** denir.

Papa, Roma şehrinde Vatikan'da oturur.

PAPAĞAN :

Papağan, kıvrık gagalı bir kuştur. İnsan sesini kolayca taklidedebilir.

PAPATYA :

Papatya kenarları beyaz, ortası sarı bir kır bitkisidir.

PAPAZ:

Hiristiyanlıkta din adamlarına **papaz** adı verilir.

PAPİN (Papen ok.):

1647-1714 yılları arasında yaşamış Fransız fizikçisidir. Su buharının esnek kuvveti ve «Papin tenceresi» gibi çeşitli icatları vardır.

PAPİRÜS:

Papirüs Nil kıyılarında yetişen bir bitkidir.

PARA:

Para, alış verişlerde kullanılan bir değer ölçüsüdür. Türkiyede iki buçukluk, 5 lik, 10 luk, 50 lik, 100 lük, 500 lük, 1000 lik kâğıt liralar vardır. Kâğıt liraların üzerinde sevgili Atatürk'ün resimleri bulunur. Madenî kuruşlarımız da 1 — 2,5 — 5 — 10 — 25 — 50 — 100 kuruşluk olmak üzere kısımlara ayrılırlar. Paralarımızı, hususi kanununa göre, Cumhuriyet Merkez Bankası bastırır.

PARABOL:

Odak denilen sabit nokta ile «Doğrultman» adını alan bir doğrudan eşit uzaklıklarda bulunan noktaların teşkil ettiği eğriye **parabol** denir.

PARAFİN:

Parafin mum yapımında kullanılan bir maddedir, katran, petrol ve neftten çıkarılır. Yarı saydamdır.

PARAGRAF:

Neşir parçalarının ayrı bölümlerine paragraf denir.

PARAGUAY:

Paraguay, Güney Amerika devletlerinden biridir. Cumhuriyetle yönetilir. Başkenti Asuncion'dur. 417 bin km.2 genişliğinde olan Paraguay'ın nüfusu 1.141.000'dir.

PARAKETE:

Parakete gemilerin süratini ölçmiye yarıyan bir alettir.

PARALARIMIZ: **(Bak: Para).**

PARALAR VE İŞARETLERİ: **(Bak: Para).**

PARALEL:

Ayni yüzeydeki yanyana iki doğruyu ne kadar uzatır-

sak uzatalım birbirlerini kesmezlerse, bunlar birbirlerine paraleldir denir.

PARALEL DOĞRU :

Yanyana uzanıp ta yekdiğerini kesmeyen doğrular paralel doğrulardır.

PARALELKENAR (Bu biçimdeki bahçe v.s. çevrelerini ölçme) :

Açıları ve kenarları birbirine karşılıklı olarak eşit olan 4 kenarlı yüzey şekillerine **paralelkenar** adı verilir. Paralelkenarın 4 iç açısından ikisi dar, ikisi de geniş açıdır. Paralelkenar biçimindeki bir bahçenin çevresini ölçmek için kısa kenarla uzun kenarı toplar, 2 ile çarparız. Paralelkenarın alanını hesaplamak için de, üstteki uzun kenarın bitiş noktasından alttaki kısa kenara bir dikme indiriniz. Bu dikme paralelkenarın enidir. Bu eni, paralelkenarın boyu sayılan bir uzun kenar uzunluğu ile çarparsak paralelkenarın alanı bulunur. Paralelkenar biçimindeki bahçe v.s. nin çevre ve alanı ayni yolda, (uzunluklar mesaha zinciri ile ölçülerek) yapılır.

PARANTEZ :

Cümle içinde başka birine ait bir sözü veya açıklamaları parantez içine alırız. Parantez işareti şudur: ( ).

PARAŞÜT :

Paraşüt, sağlam ipekli kumaştan yapılır. Şemsiyeye benzer. Pilotlar, havacılar paraşüt kullanarak yüksekten atlarlar. Paraşüt, çabuk düşmeyi önler.

PARATİFO :

Paratifo; tifoya benzeyen bir hastalıktır.

PARATONER :

Paratoner, yıldırımı toprağa ileten bir aygıttır. Yüksek binalara konulur.

PARAZİT :

Tek başına değil de, başkasının sırtından geçinmeye alışmış canlılara **parazit** adı verilir.

PARÇA :

Bütünün kısımlarına parça denir.

PARDESÜ :

Serin ve yağmurlu havalarda giyilen, paltodan daha hafif olan üst giyiye pardesü denilir.

PARDON :

Pardon, afedersiniz anlamına gelen Fransızca bir sözdür.

PARİS :

Dünyanın sayılı şehirlerinden biri olan Paris, Fransa Cumhuriyetinin başkentidir. Sen nehrinin iki yakasında kurulmuştur. Genel nüfusu 4.775.711'dir.

Tarihî yapılariyle, muntazam caddeleriyle ün salmıştır. Çok turist çeker.

PARK :

Şehirlerin içinde halkın gezip eğlenmesi için yapılan güzel bahçelere park adı verilir.

PARKE :

Cadde döşemelerinde kullanılan düzgün kübik taşlara parke denir. Ayrıca küçük tahta parçalarından yapılmış döşemeler de parke adiyle anılır.

PARLÂMENTO :

Demokrat memleketlerde kanun yapan ve hükûmeti denetliyen meclislere parlâmento denilir. Parlâmento üyeleri halk tarafından seçilirler.

PARMAK :

El ve ayaklarımızın uçlarında bulunan oynak sivri çıkıntılara parmak deriz. El ve ayaklarımızın her birinde beşer parmak vardır.

PAROLA :

Parola, taraflar arasında kararlaştırılan özel bir işarettir.

PARS :

Pars, et yiyen memelilerin kedi cinsinden yırtıcı bir hayvandır. Sıcak memleketlerde yaşar.

PARSEL :

Arazinin bölünmüş parçalarına parsel denir.

PARŞÖMEN :

Kâğıdın icadından önce yazı yazmakta kullanılan parşö-

men; koyun ve keçi derisinden yapılırdı. Bugün de parşömen adını alan bir kâğıt cinsi vardır.

PARTİLER :

Parti, belli bir program etrafında toplanan vatandaşların kurdukları siyasî bir cemiyettir. Demokrasi rejimini kabul etmiş devletlerde partiler vardır. Yurdumuzun başlıca partileri şunlardır: Demokrat Parti (D.P.), Cumhuriyetçi Millet Partisi (C.M.P.), Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) Köylü Partisi (K.P.).

PASAPORT :

Yabancı memleketlere gidilirken yetkili makamlardan alınan yol tezkeresine pasaport adı verilir. Pasaportlar, diplomatik pasaport, umumî pasaport olmak üzere iki çeşittir.

PASAROFÇA :

Pasarofça Yugoslavyadadır. Tuna ve Morava kavuşağında bulunur. Küçük bir kasabadır. Türk tarihi bakımından önemli bir yeri vardır. Orada 21 Temmuz 1718 de Avusturya ve Venediklilerle imzalanan barış andlaşması Osmanlı devletini büyük toprak kayıpları karşısında bırakmıştı.

PASCAL (Paskal okunur) :

Blaise Pascal Fransanın meşhur adamlarından biridir. 1623 - 1662 yılları arasında yaşıyan Paskal fizikte, matematikte ve felsefede eserler vermiş bir insandır.

PAS - DE - CALAİS (Padökale oku.) :

Fransanın kuzeyinde yer alan bu toprak parçası Padökale boğazının hemen kıyısında bulunur.

PASİFİK OKYANUSU :

Pasifik Okyanusu dünyanın en büyük denizidir. Asya, Amerika ve Avusturalya arasında yer alır. Yüzölçümü 179,7 milyon kilometre karedir.

PASİNLER :

Erzurum Vilâyetinin kazalarından biri de Pasinler'dir. 143 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 57.048 dir. Erzurum'un 40 km. kuzey doğusuna düşer. Kaza merkezi Hasankale kasabasıdır.

PASLANMA :

Demirden yapılmış eşyanın, havanın ve suyun içindeki ok-

sijen (O) gazı ile yavaş yavaş yanmasına paslanma (oksidasyon) denir. Paslanmada demir madeniyle oksijen birleşmiş olur.

PASO :

Belediyelere ve devlete ait taşıtlarda ucuza seyahat edebilmek için, okul idarelerince öğrencilere verilen kartlara paso denir.

PASPAS :

Paspas; bazı yapıların sokak kapılarının önünde bulunur. Çok defa keçeden yapılır. Ayakkabıların altını silmeye yarar.

PASTEUR (Pastör ok.):

Dünyanın sayılı bilginlerinden olan Louis Pasteur 1822-1895 yılları arasında yaşamış bir Fransızdır. Kuduz aşısını, ipek böceği hastalıklarını önleyici tedbirleri bulmuştur.

PASTÖRİZE :

Kapalı kablardaki sütlerin mikroplarını imha gayesiyle, 20 dakika müddetle 75 derecede ısıtılarak ansızın soğutulması işlemine pastörize adı verilir.

PAŞA :

Albaydan büyük olan askerî rütbelere paşa denir. Eskiden paşalık sivillere de verilen bir ünvandı.

PATAGONYA :

Patagonya, Güney Amerikadadır. Şili ile Arjantinin güneyinde yer alır.

PATATES :

Patlıcangillerden olan patates bitkisinin, nişastaca zengin olan yumruları kuvvetli bir besindir.

PATATES SOYMAK :

Patates yumrularının kabuğu ince bir bıçakla veya özel bir âletle soyulurlar. Pişirilmek üzere hazırlanırlar.

PATEN :

Buz üzerinde kaymak için ayakkabılara geçirilen makaralı tabanlara paten adı verilir.

PATENTA :

Bir işin tek elden yapılması için verilen gediğe patenta denilir. Yeni buluşlar için de patentalar alınır.

PATİNAJ :

Patinaj, buz üstünde patenle kayma sporudur.

PATİSKA :

Pamuktan dokunmuş sık ve beyaz bezlere patiska denir.

PATLİCAN :

Patlıcan, bir sebze çeşididir. Bunun mor veya siyah renkli olan meyvaları yenir.

PATLICAN OYMAK :

Dolma yapmak gerekince patlıcanların içi oyulur. Bunun için de önce patlıcan iki avuç arasında oğulur. Yumuşayınca baş tarafı kesilmek suretiyle sivri bir bıçakla içi temizlenir.

PATNOS :

Patnos, Ağrı Vilâyetinin kazasıdır. 79 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 15.277 dır.

PATRİK :

Ortodoks ve doğu kilisesi başkanlarına patrik denilir.

PATRON :

Bir müessese sahibine patron adı verilir.

PATRONA HALİL :

Osmanlı tarihinde Lâle Devri diye adlandırılan bir devri, kanlı bir ihtilâlle sona erdiren zorbanın adı Patrona Halil'dir. Patrona Halil, Üçüncü Ahmedi tahttan indirmiş; Sadrıâzam Damat İbrahim Paşayı da öldürmüştür.

PAY :

Bir bütünün bölüştürülmesinde bir kişiye düşen hisseye pay adı verilir.

PAYANDA :

Bir duvarın devrilmemesi için konulan dayak payanda adını alır.

PAYDA :

Bayağı kesirlerde bölü çizgisinin altında kalan sayı, payda olarak anılır. Payda, bütünün kaç eşit parçaya bölündüğünü gösterir. (Bayağı kesirlere bak).

PAYDOS :

Dinlenmek için, çalışmaya ara verme işi «paydos» tur.

PAZAR :

Hafta günlerinden biri de pazardır. Pazar günü okullar, daireler ve iş yerleri kapalı olur.

PAZAR :

Pazar, Rizeye bağlı bir kaza merkezidir. 99 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 51.483 tür.

PAZARCIK :

Maraş Vilâyetinin kazalarından biri de Pazarcık'tır. 95 köyü ile 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 39.366'dır.

PAZARLAR :

Kasabalarda ve şehirlerde türlü satıcıların, belirli günlerde toplanıp çeşitli ürünlerin satıldığı yere, pazar denir. Pazarlardan alış-veriş etmek, daha ucuza mal alınabildiği için faydalı olur.

PAZARTESİ :

Haftanın ikinci günüdür. Pazardan sonra gelir.

PAZEN :

Kalın ve sık dokumalı kumaşlara pazen denir. Pazenlerin çoğu basma cinsinden dokumalardır.

PAZI :

Kolun üst kısmında şişen adeleye pazı denir. Omuzla dirsek eklemi arasındaki kemik te pazı kemiği adını alır

PEARY (Piri ok) :

1856 -1920 yılları arasında yaşayan Amerikalı Peary Groenland'ı ve Kuzey Kutbunun bazı yerlerini keşfetmiş büyük bir kâşiftir.

PEÇE :

Eskiden çarşaf giyen kadınlarımızın yüzlerine örttükleri ince siyah beze peçe denirdi.

PEÇETE :

Yemek yerken önümüze peçete yayarız.

PEÇİLİ KÖRFEZİ :

Peçili Körfezi, Doğu Asyadadır Çin'in Hu-Pei ve Şan-tung eyaletlerini çevirir.

PEDAGOG :

Çocuk terbiyesiyle uğraşanlara pedagog adı verilir.

PEDAL :

Bisiklet, motosiklet gibi ayakla işletilen makinalarda, ayağın bastığı kısma pedal adı verilir.

PEHLİVAN :

Pehlivan, güreşçi demektir.

PEHRİZ :

Vücut sağlığı için hastaların bazı yiyeceklerden sakınmaları pehrizdir.

PEKİ :

Peki, bir emri kabul ettiğimizi bildiren sözdür.

PEKİN :

Bu günkü Komünist Çin'in başkenti, Pekin adını taşır. Tarihî bir şehir olan Pekin'in nüfusu 1.602.000 dir.

PEKLİK :

Büyük abdest bozma zorluğuna peklik denilir.

PEKMEZ :

Meyvaların ve üzümlerin kaynatılmasiyle elde edilen tatlı bir sıvıdır.

PEKSİMET :

Kesilen ekmek dilimlerinin fırına sokulduktan sonraki gevrek hali peksimet adını alır.

PELERİN :

Vücudun üst kısmına giyilen kolsuz bir giyidir. Omuzlar üzerine atılır.

PELİKAN :

Perdeayaklılardan büyük bir kuş cinsidir. Uzun gagalı olan pelikanlar, hem uçarlar, hem de yüzerler.

PELİN :

Hekimlikte kullanılan bir bitki cinsidir.

PELOPONEZYA :

Yunanistanın güneyinde yer alan Mora Yarımadasına, eskiden Peloponezya denirdi. Bu yarımada üzerinde M. Ö. 431 ile 404 yılları arasında çetin savaşlar oldu. İspartalılar Atinayı yıktılar.

PEMBE :

Beyazla kırmızının karışmasından hâsıl olan renktir.

PENCAP :

Pencap, Pakistan'da bir ülkenin adıdır. İndüs Nehri ve kolları tarafından sulanır. Beş nehir anlamına gelen bu yerde 34 milyon insan yaşar. Merkezi Lâhur olan Pencap ,bir tarım memleketidir.

PENCERE :

Evlerin hava ve ışık alması için açılan kare veya dikdörtgen şeklindeki boşluklara pencere denir. Pencereler duvarlarda olur. Çerçevelerle kapanır.

PENÇE :

Yırtıcı kuşların tırnaklariyle, parmaklarına veya yırtıcı dört ayaklıların ön ayaklarına pençe adı verilir.

PENEPLEN :

Peneplen, aşınmalarla kısmen düzleşmiş bulunan dalgalı araziler için kullanılan bir addır.

PENGUEN :

Penguen, Kutup Bölgelerinde yaşıyan bir kuştur. Perde ayaklıdır. Balıklarla geçinir.

PENİSİLİN :

Penisilin, Sir Alexandre Fleming adlı İngiliz doktoru tarafından keşfedilmiş çok faydalı bir ilâçtır. Bir nevi mantardan çıkarılan penisilin'in şiddetli iltihaplara karşı büyük tesiri vardır.

PENS :

Hastanelerde cerrahların ve operatörlerin kullandıkları çeşit tipte madenî maşalara pens denir.

PEPSİN :

Pepsin, mide salgısında bulunan bir maddedir. Sindirimi harekete getirir. Albüminli besinleri peptona çevirir.

PEPTON :

Pepton, albuminli besinlerin vücude yarar bir hale gelmesine verilen bir addır.

PERAKENDE :

Dağınık ve parça parça alış verişlerde kullanılan kelimeye perakende adı verilir.

PERÇİN :

Demir levhaları birleştirmek için çivilerin ezilmek suretiyle baş hale getirilmesine perçin denilir.

PERDAH :

Perdah, parlatmak demektir.

PERDE :

Perde, pencerelere asılan örtüdür. Tiyatro sahnelerinin de perdesi olur.

PERDE AYAKLILAR :

Perdeayaklılar suda yüzen kuşların takım adıdır. Bunların ayak parmakları arasında perde vardır. Tüylerinin üzeri yağlı olduğundan ve karınlarında da yağ birikintisi bulunduğundan ıslanmadan yüzerler.

PERGEL :

Pergel, bir ucunda çivi, diğer ucunda kalem bulunan iki çubuğun bir eklemle bir noktada birleşmesinden meydana gelen bir âlettir. Daire çizmede kullanılır.

PERHİZ: (Bak: Pehriz).

PERİ :

Peri, hayalimizde canlandırdığımız kanatlı cinlerdir.

PERİBACASI :

Peribacası, sellerin etkisiyle olur. Tepesinde iri taş bulunan piramit veya direk şeklinde bir toprak yığınıdır.

PERİMASASI :

Arazide yassı geniş kayaların toprak veya çakıllar üzerinde bir yığın halinde kalmasına perimasası denir.

PERİPİRAMİDİ :

Taş yığınlarının toprak tümsekler üzerinde piramide benzemesine peripiramidi adı verilir.

PERİSKOP :

Deniz altı gemilerinin su içindeyken su yüzeyi üzerine çıkardıkları bir âlettir. Bu âletle komutan, etrafını görür

PERİTON :

Periton, karın zarına verilen bir addır.

PERİTONİT :

Karın zarı iltihabına peritonit denir.

PERSPEKTİV :

Görülen eşyayı belli bir noktadan göründüğü gibi resmetmeye perspektiv denilir.

PERŞEMBE :

Haftanın beşinci günüdür. Çarşambadan sonra gelir.

PERŞEMBE :

Ordu Vilâyetinin kazasıdır. 34 köyü vardır. Nüfusu 26.360 dır.

PERTEK :

Tunceli Vilâyetinin kazasıdır. 46 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 14.556 dır.

PERU :

Peru, Güney Amerikanın batı kıyılarında bulunur. Bir cumhuriyettir. 1.421.864 km2. genişliğinde olan devletin nüfusu 7.023.000 dir. Başkenti Lima'dır. Ormanları zengindir. İklimi sıcaktır.

PERVANE :

Geceleri ışık etrafında dönen kelebekler, pervanelerdir. Ayrıca bir eksen etrafında dönen iki, üç veya dört kanatlı âlete yine pervane denir. Uçak veya gemi pervanesi gibi ...

PERVARİ :

Siirt Vilâyetinin kazasıdır. 45 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 15688 dir.

PESTALOZZİ :

Jean Henri Pestalozzi 1746 - 1827 yılları arasında yaşamış, İsviçreli bir pedagogdur. Dünyanın sayılı terbiyecilerindendir.

PESTİL :

Yemiş ezmelerinin yufka halinde kurutulmasiyle pestil yapılır.

PEŞKİR :

El ve yüz kurulamakta kullanılan büyük bezdir.

PEŞTAMAL :

Banyodan sonra kurulandığımız geniş havluya peştamal denir.

PETEK :

Petek, arıların balmumundan yaptığı bal gömecidir.

PETROL :

Petrol, motorların işlemesini sağlayan akaryakıttır. Yerin altına açılan petrol kuyulariyle elde edilir.

PETROL LÂMBASI : (Bak: Lâmba).

PETUNYA :

Petunya bir süs bitkisidir. Vatanı Güney Amerikadır. Beyaz, mor, mavimtrak çiçekleri vardır.

PEY :

Satın alınacak bir mal için önceden verilen paraya pey denir.

PEYGAMBER :

Allah'ın emirlerini insanlara ileten ve belli bir dinin kurucusu olan kimselere **peygamber** adı verilir.

PEYK :

Gezeğenin etrafında dönen küçük gezeğenlere peyk = uydu denir.

PEYNİR :

Kaynamış sütün içine maya konulmak suretiyle yapılan kısmen sert bir besine peynir denilir. Türlü çeşitleri vardır.

PİLÂTİN :

Çok kıymetli bir madendir. Gümüşten daha esmerdir. Kolay işlenir. 1775 derecede erir. Yoğunluğu 21,4 tür.

PİLÂZMA :

Kan ve lenfanın sıvı kısmına pilâzma denir. Yuvarlar pilâzma içindedir.

PINAR :

Pınar, büyük su kaynağıdır.

PINARBAŞI :

Pınarbaşı, Kayseriye bağlı bir kazadır. 172 köyü ile 5 nahiyesi vardır. Nüfusu 60.778 dir.

PIRASA :

Kırasa, kış sebzesidir. Zambakgillerdendir. Sarımsağa benzer.

Pİ :

Pi (π) sayısı matematikte kullanılır. Daire çemberini çapa böldüğümüz zaman çıkan sayı pi (π) sayısıdır. Bu da 3,1416'dır.

PİKTOGRAM :

Sayıları bir ölçü içinde büyük ve küçük şekillerde canlandırmak için kullanılır gereçtir.

PİL : (Bak: Elektrik pilleri).

PİNG-PONG :

Ping-pong, 2,745 m. uzunluğunda ve 1,525 m. genişliğinde bir masa üzerine ortadan alçak bir file germek suretiyle küçük bir topla 2 kişi arasında oynanan bir oyundur. Oyuncular ellerinde raket tutarlar.

PİPE-LİNE (Payplâyn ok.) :

Geniş arazi üzerine döşenen petrol borularına Pipe-line denir.

PİRAMİT VE HACMİNİN HESAPLANMASI :

Tek tabanı kare, dikdörtgen veya üçgen olup, yanal yüzeyleri de üçgenlerden meydana gelen geometrik şekle piramit adı verilir. Taban alanını piramit yüksekliğiyle çarpıp sonucu «3» e bölersek, piramidin hacmini bulmuş oluruz.

PİRE :

Pire, bazı insan ve hayvanların kanını emerek yaşıyan sıçrayıcı bir böcektir.

PİRİM :

İşçilere memurlara kârdan bir ölçü dahilinde verilen hissedir. Sigorta primi, sigorta için verilen ücrettir.

PİRİNÇ :

Pirinç, sulak yerlerde yetişen taneli bir bitkidir. Pirinçten çorba ve pilâv yapılır.

PÎRÎ REİS :

Pîrî Reis 16. yüzyılda yaşamış kahraman bir denizcimizdir. Karaman'lıdır. Kemal Reis'in yeğenidir. Bayezit II zamanında İnebahtı ve Modon Savaşlarında ün kazandı. Yavuz ve Kanunî devirlerinde zaferler kazandı. Coğrafyaya ait önemli eserleri vardır. 1554 de Kanunî tarafından idam edildi.

PİSTON :

Tulumba, buhar makinesi ve motor silindirleri içinde ileri geri çalışan metal daireye piston denir.

PİYADE :

Piyade, yaya askerdir.

PİYALE PAŞA :

Piyale Paşa 16. yüzyılda yaşamış kahraman bir denizcimizdir. 14 yıl Kaptan-ı Deryalık yapmıştır. Sakız ve Cerbe Adalariyle daha bir çok adalar zaptetmiştir. Selim II. nin damadı oldu. 1577'de öldü.

PİYANO :

Piyano, telli bir çalgıdır. Parmaklarla çalınır.

PİYASA :

Piyasa, gezme, eğlenme anlamına gelir. Çarşı fiyatı da piyasa adını alır.

PİYES :

Piyes, tiyatro eserine verilen isimdir.

PLÂK :

Pilâk; kara ve parlak bir maddeden yapılır. Kolayca kırılır. Üzerinde ince pürüzler ve girintiler vardır. Pilâk, özel bir şekilde şarkı veya müzik parçalariyle doldurulur. Çalınınca bu şarkı ve müzik parçalarını tekrarlar. (Bak: Gramofon).

PLÂN :

Bir şehrin ,bir yerin belli bir ölçek oranında küçültülmüş kuş bakışı görünüşüne plân denir.

POLATLI :

Ankara'nın bir kazasıdır. 71 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 28.371 dir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

TÜMSEK

Bir yaz günüydü. Saatler süren yolculuktan sonra, köyün kenarına gelmiştik. Yamaçta minik evler görünüyordu. Ötede beride çitler, çitlerin ortasında da sazdan damlar vardı. Arkadaşım «Haydi» dedi. «Biraz daha gidelim de, şu koca çamın dibinde duralım. Hem ırmaktan da buz gibi su içeriz.» Önümüzde uzanan toprak yolu geçtik Ekili tarlaların önünden ırmağa ulaştık. Burası serin, gölgelik bir yerdi. Oturduk. Avuçlarımızla kana kana su içtik. Uzaktan bir nine göründü. Kolundaki testi ile salına salına geliyordu. Yaklaştı. «Selâmün aleyküm ağalar» dedi. Biz de kendisine selâm verdik. Sonra da, vakur bir ahenkle seslendi: «Oturmayın! Bu tümseğe oturmayın!» Suç işlemiş gibi etrafımıza bakındık. Acaba, ekili bir yere mi oturmuştuk? Fakat nine, şüpheli bakışlarımızın mânâsını iyice kavramıştı. Anlatmaya koyuldu:

«Bura mezardır. Burada Koç Mehmed'im yatıyor» dedi. «Anadolu savaşında, o, baharını süren bir yiğitti. Bir gün geldi; Ana be dedi. Ben de gidecem. İzin ver de babama varayım. Mustafa Kemal'in askerine katılayım. Gözlerim çıpıl çıpıl ıslandı. Yüreğime bir tokmak indi sanki. Babasının Çanakkale'de şehit düştüğünü ne bilsin yavrucak! Onu, hep avutur dururduk. Baban Sakarya'da derdik.» Nine çöktü. Islanan gözlerini elleriyle sıvazladı. Yavaş yavaş anlatmaya devam etti. «Günler geçti. Köyümüze kâfir düşman girdi. İşte, ne olduysa ondan sonra oldu. Mehmed'imi bir gece burada boğazladılar...» Nine kalktı. Tümseğe yanaştı. Elleriyle ıslak toprakları okşadı. Eğildi. Mezarı öptü. «Kusura bakmayın oğlum. Sizi rahatsız ettim. Buraya değil, aha şuraya oturun.» sözlerini söyledi. İçinde tatlı bir ürperme duydu. Her karış toprağında bir sevgili yatan aziz vatanımı o günden bu yana daha çok sevmiye başladım. Şimdi, nerde bir tümsek görsem irkilirim. Orada bir isimsiz bir koç Mehmed'in uyuduğunu sanırım. Bayrağım gibi güzel vatan! Sana lâyık olmaya çalışacağım.

Gülüyorum:

HAKLI DEĞİL Mİ?

Annesi küçük Nurten'e öğüt veriyordu:

— Yavrum; bir insan her işini zamanında yapmalıdır. Bu günkü işini kat'iyen yarına bırakma. Hiç bir işi geciktirme, vaktinde yap.

Nurten derhal cevap verdi:

— Hay hay anneciğim. Bana muhallebimin bıraktığım yarısını ver de bitireyim. Bugün yarına bıraktığım başka iş yok.

BU DA BİR CEVAP!...

Ahmet coğrafya dersine kalkmıştı. Öğretmen kendisine Sakarya nehrinin nereye döküldüğünü sordu. Ahmet bu suale «Karadeniz» diye cevap verdi.

Öğretmen sormaya devam etti:

— Peki, Sakarya'nın Karadeniz'e döküldüğünü bildin. Nereden çıktığını bilecek misin bakalım?

Ahmet düşündü, düşündü. Sonunda cevap verdi:

— Aktığı yerin tam tersinden çıkar efendim!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

7 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 74 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

S-2

Bunları biliyor musunuz?

DİŞLERİ AĞIZDA OLMAYAN HAYVANLAR

Hayvanlar arasında dişleri ağzından başka yerde olanlar vardır. Sazan balığının dişleri yemek borusunun içindedir. Yengecin dişleri midesinde bulunur. Kuşlara gelince.. Kuşların dişleri yoktur ki!...

DÜNYA YÜZÜNDE KAÇ CUMHURİYET VARDIR?

Bugün dünya üzerinde 53 cumhuriyet vardır. Bunların içinde Amerika Birleşik Devletleri gibi bir çok cumhuriyetciklerden teşekkül etmiş olanları vardır. En eski cumhuriyet, İsviçre Cumhuriyetidir.

İLK SİGARA FABRİKASI NE ZAMAN KURULDU?

Tütünü, kâğıda sararak içmek; Amerikadan İspanya'ya geçmiş ve ilk sigara fabrikası 1784 yılında Sevilla şehrinde kurulmuştur.

KAZIN KANATLARINI HAREKETE GETİREN KASLAR

Bir kazın vücudunda, kanatları harekete getirmeye yarıyan kasların sayısı; on bin beş yüz gibi korkunç bir rakama ulaşır.

AMPUL TELİ

Elektrik ampullerinin içindeki teller çok incedir. 50 mumluk bir ampulün içindekı telden, bir kilometrelik uzunlukta bir parça alıp tartsaydık, ancak bir buçuk gram gelirdi.

ATLANTİĞİN UÇAKLA İLK AŞILIŞI

Atlantik'i uçakla ilk aşan Lindbergh adlı bir Amerikalı tayyarecidir. Lindbergh 1927 yılında, New-York ve Paris arasındaki mesafeyi 33,5 saatte aşmıştı. Bu olay o zaman Lindbergh'i bütün dünyaya meşhur etmişti. Atlantik'i aşarken Lindbergh'in kullandığı uçağın boyu 8 metre, kanatlar arası açıklığı ise 14 metre idi.

POLİGON :

Geometride, çok kenarlı düzgün şekillere poligon adı verilir. (Atış yeri anlamına da gelir.) Düzgün poligonların çevresi, bir kenar uzunluğu ile kenar sayısı çarpılarak bulunur.

POLİKLİNİK :

Hastanelerde hastaların muayene oldukları yerdir.

POLİNEZYA :

Okyanusya'nın takımadalarından biri de Polinezya'dır. Marshall, Havaii, Markiz, Tuamotu, Société, Tonga, Samoa, Tubuai, Cook adaları Polinezya gurubu içindedirler. Polinezya adaları İngiltere, Fransa ve A.B. Devletleri arasında paylaşılmıştır.

POLİS ·

Şehir içi güvenliğini sağlıyan emniyet memurlarına polis denir.

POLİTİKA :

Politika, siyaset kelimesinin bir başka deyimidir.

POLONYA :

Polonya, bir Doğu Avrupa devletidir. 389000 km^2. genişliğindedir. Nüfusu 35 milyondur. Başşehri Varşova'dır. Cumhuriyetle yönetilir. S.S.C. Birliği ile Almanya arasına sıkışmıştır. Arazisi genel olarak ovalıktır. Ormanları zengindir. Halkın çoğu tarım işleriyle uğraşır. İklimi serttir.

PORSELEN :

Kaolinden yapılan beyaz ,sert ve yarı şeffaf kablara porselen denir.

PORSUK :

Porsuk, su kenarlarında yaşayan memeli ve yabanıl bir hayvandır.

PORTAKAL :

Portakal, turunçgillerden bir meyvadır. Vitamince zengindir.

PORTE :

Üzerinde müzik notlarının yazıldığı 5 paralel çizgi ve 4 ara-

lıktan meydana gelen şekle porte adı verilir.

PORTEKİZ :

Portekiz, bir Batı Avrupa devletidir. İberik yarımadasının güney batı kıyısında bulunur. Cumhuriyetle yönetilir. Baş şehri Lizbon'dur. 91684 Km^2 genişliğindedir. Nüfusu 7 755 423'dür. Arazisi dağlıktır. İklimi ılımandır Tarımca ileridir. Ormanları, meyvalıkları boldur. Az miktarda sömürgeleri vardır.

PORTE ÜZERİNDE ŞARKI ÖĞRENME USULÜ :

Şarkı notları da porte üzerine yazılır. Bir şarkının bestesini çıkarmak için müzik işaretlerini, ölçülerini ve nota değerlerini iyice bilmek gerekir. Ayrıca, notaların seslerini de iyice tanımalıdır. Keman, piyano veya mandolin çalmasını bilenler şarkıyı kolayca öğrenirler.

POSOF :

Posof Kars'a bağlı bir kazadır. 70 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 30.701 dir.

POSTA :

Bir yere gönderilen mektup ve emanetlerin tümüne Posta denir.

POSTACI :

Mektup dağıtıcılarına Postacı adı verilir.

POTASYUM KLORAT :

Potasyumla Klorün birleşmesinden meydana gelen kimyasal bir maddedir.

PÖSTEKİ :

Koyun ve keçi postlarına pösteki denilir.

POZİTİF :

Pozitif sıfırdan büyüktür. Negatifin karşıtıdır.

PRAG :

Prag, Çekoslovakya'nın baş şehridir. Bohemya'dadır. Şehrin içinden Moldau Nehri geçer. Nüfusu 934933 dür.

PREVEZE DENİZ SAVAŞI :

Barbaros'un, Venedikli amiral Andrea Doria'ya karşı kazandığı büyük deniz cengidir. Bu zafer, Yunanistan'da Arta körfezi

ağzında bulunan Preveze'de kazanılmıştı (27 Eylül 1538). Haçlılar donanması perişan olmuştu.

PRİZ—PİRİZ :

Bak. Elektrik prizi.

PRİZMA VE AÇINIMI :

Alt ve üst tabanları üçgen, kare, dikdörtgen ve çokgenlerden meydana gelen ve yanal yüzeyleri dikdörtgen olan düzgün cisimlere prizma denir. Prizmalar taban şekillerine göre adlandırılır. Prizmanın taban alanı ile yüksekliğini çarparsak hacmi bulunur. Taban çevresi ile yüksekliğini çarparsak ve alt tabanla üst taban alanlarını eklersek prizmanın bütün alanını bulmuş oluruz. Eğer bir kibrit kutusunu ayrıtlarından ayırıp açarsak, prizmanın açınımını görmüş oluruz.

PROBLEM :

Çözülmesi istenen sorulara problem denir. Matematik ve fizik problemleri gibi.

PROJEKSİYON ALETİ :

Cam ve filimler üzerindeki resimleri beyaz perdeye aksettirip büyüten ışık âletine projeksiyon denir. Sinema makinesi gibi...

PROJEKTÖR :

Projektör aynalı ve bol ışıklı bir lâmbadır.

PROTESTAN :

Protestanlık mezhebinden olanlara protestan adı verilir. Hıristiyanlık dininin bir başka kolu olan protestanlığın kurucusu Alman papazı Martin Luther'dir.

PROVA :

Bir gösterinin, bir törenin veya bir piyesin hazırlık çalışmalarına prova denir. Prova ilk deneme demektir.

PUL :

Pul devlet tarafından basılan damgalı, ince, küçük bir kâğıttır. Posta pulları mektuplara yapıştırılır. Damga pulları da resmî makbuzlara, dilekçe gibi kâğıtlara yapıştırılır.

PUSULA :

Pusula yönleri gösteren bir alettir. Saate benzer. İçinde

sivri bir iğne ucunda dönen ibresi vardır. Bu ibrenin bir ucu daima kuzeyi (şimali), diğer ucu da güney, (cenubu gösterir.

PUT :

Eski insanların tapındıkları heykellere, şekillere put denir.

PUVAN :

Bazı oyunlarda ve müsabaka (yarışma) larda kazanılan sayıya puvan adı verilir.

PÜLÜMÜR :

Pülümür, Tunceli Vilâyeti kazalarından biridir. 46 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu 12.429 dur.

PÜLÜTON (PLUTON) :

Güneş ailesine dahil olan gezeğenlerden biri de pülütondur. Pülüton Neptün'den daha uzaktadır. 1930 da keşfedilmiştir.

PÜLVERİZATÖR :

Pülverizatör, püskürgeçtir. Bitkilere bu âletle ilâçlı su fışkırtılır. Türlü şekilleri vardır.

PÜTÜRGE :

Malatya Vilâyetinin kazasıdır. 106 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu 48.017'dir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

R :

"R„ Türk alfabesinin 21. harfidir. Sessizdir.

RA :

Eski Mısırlılar güneşe "RA„ derlerdi.

RAB. RABB :

Rab, Allah sözünün başka bir şeklidir.

RABAT :

Rabat, Fransız Fas'ının baş şehridir. Nüfusu 171.600'dür.

RACA :

Hint prenslerine ve Hint mihracelerinin küçüğüne **raca** denir.

RACİNE (1639 - 1699) «Rasin ok.»:

Jean Baptiste Racine 17. yüz yılda yaşamış bir Fransız şairidir. 1673 te Akademiye girdi. Tiyatro eserleri yazdı.

RADAR :

Radar, elektrikle çalışan bir haber alma aracıdır. 1940'ta İngilizler tarafından bulunmuştur.

RADYATÖR :

Radyatör bir boru yayma yüzeyini arttırmaya yarayan âlettir. Türlü şekillerde olur. Kalorifer, otomobil, elektrik radyatörleri gibi.

RADYO :

Havaya, elektrik dalgaları halinde yayılan ses dalgalarını tekrar sese çeviren özel biçimdeki âlete radyo denir.

RADYOAKTİVİTE :

Radyum, uranyum gibi cisimlerin ışınımlar yayma özelliğine radyoaktivite adı verilir. Atom ve Hidrojen bombalarının patlamasiyle de radyo aktivite bulutu meydana gelmektedir. Fazla radyoaktivite, hayata son verir.

RADYOLOJİ :

Hastalıkların teşhisinde ve tedavisinde çeşitli ışınımlardan faydalanan ilme radyoloji adı verilir.

RADYUM :

Radyum Pierre Curie ve eşi tarafından 1898 yılında keşfedilen kimyasal bir elemandır. Radyum 700° de erir. Atom ağırlığı 226 dır. Radyoaktivitesi çoktur.

RAFADAN :

Yumurtanın kabuklu olarak az pişirilmesine rafadan denir.

RAKAM :

Sayıları göstermeye yarayan işaretlere **rakam** adı verilir. Başlıca rakamlar 10 tanedir: 0—1—2—3—4—5—6—7—8—9.

RAKET :

Tenis ve pingpong oyunlarında topa vurmaya yarar alete raket derler.

RAMAN :

Raman, Diyarbakır—Mardin yaylasında 1.228 m. yüksekliğinde bir dağdır. Türkiyenin petrol kaynakları Raman bölgesindedir.

RAMAZAN :

Müslümanların oruç ayı, Ramazan ayıdır. Kamer takviminin 9. ayıdır.

RAMAZANOĞLU DEVLETİ :

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında Türkmen Ramazan Bey tarafından kurulan Ramazanoğlu devleti 190 yıl yaşamıştır.

RAMSES :

Eski Mısır firavunlarından on biri Ramses adını taşır. Ram-

ses'lerin en meşhurları I-II-III. Ramses'lerdi. Bunlar M. Ö. XIII. yüz yıl arasında hüküm sürmüşlerdir.

RANGUN :

Rangun, Asya devletlerinden Birmanya'nın başkentidir. Nüfusu 400.500 dür.

RAPHAEL (1483 - 1520) :

Resim alanında dünyanın erişilmez üstatlarından biri olan Rafael Urbino'da doğmuştur. Perugino'nun talebesidir. Rönesans devrinin en büyük simalarından biridir. Bilhassa, Vatikan'da Papalık sarayını şaheserlerle süslemiştir. Tablolarının sayısı 1.400 ü bulur. 37 yaşında öldü.

RASATHANE (Bak: Gözlemevi) :

RAŞİTİZM :

Raşitizm çocuk hastalığıdır. Bakımsızlıktan, besinsizlikten ileri gelir. Bacaklar çarpılır. Çocuk zayıflar. Baş kocaman kalır.

RAY :

Bazı demir tekerlekli taşıtların üzerinden gittiği demiryola ray denir.

RAZAKİ :

Razaki bir üzüm cinsidir. İri ve uzun taneli olan razaki üzümlerinin rengi beyaz, kabukları kalınca olur. Tadı da oldukça fazladır.

RE :

Re, bir notadır. Portenin en alt çizgisinin aşağısına yazılır.

REÇEL :

Reçel, meyvaların şekerle pişirilmesi sonucunda olur. Reçeli katı yapmak gerekir. Sulu reçel çabuk bozulur.

REÇETE :

Hastayı muayene eden doktor gerekli ilâçları bir kâğıda yazar. Bu kâğıt reçete adını taşır.

REÇİNA—REÇİNE :

Reçine, ağaç sakızıdır. Bazı ağaçlardan, bilhassa çamdan elde edilir.

REDİF :

Eskiden terhis edilerek yedeğe alınan askerlere redif denir.

di: Ayrıca, şiirlerde, kafiye olan kelimeden sonra gelip daima ayni şekilde tekrarlanan kelime de redif adını alırdı

REDİNGOT :

Uzun etekli, arkası yırtmaçlı ceketlere redingot denir.

REFAHİYE :

Refahiye Erzincan'ın kazasıdır. 107 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 23.418 dir.

REFLEKTÖR :

Işığı yansıtan aynalı âlete reflektör adı verilir.

REFORM HAREKETLERİ :

XVI. yüzyılda bir kısım hiristiyanların katolik kilisesinden ayrılma hareketine 'Reform,, adı verilir. Ortaçağda papaların ve papazların büyük nüfuzu vardı. Bunlar diledikleri şekilde hareket ederler; kırallar gibi yaşarlardı. Çok defa din kurallarına da uymazlardı. Para ile günah çıkarırlar; cennetin anahtarlarını satarlardı. İncil de, lâtince yazılı olduğundan, cahil halk bu kitabı okumaktan bir şey anlamazdı. Fakat, Yeni Çağ başlarında İncil, Martin Luther tarafından Almancaya çevrildi. Böylece, İncilin yazdıkları ile din adamlarının söyledikleri arasında büyük ayrımlar oldukları anlaşıldı. Luther, Papaya karşı durdu. Papa, Luther'i afaroz etti. Alman Prensleri Luther'den yana oldular. Luther'i tutanlara **Protestan** denildi. Reform, dinde değişiklik, fikirlerde uyanıklıktır: Reform ile ortaçağlar kilisesinin otoritesi sarsıldı. Hiristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil millî dillere çevrildi. (Bak: Luther).

REİSİ CUMHUR :

Cumhuriyetle yönetilen memleketlerde devlet reisi Reisi Cumhurdur. Reisi Cumhur da bir mebustur. Umumî seçimler yapılınca mebuslar Ankara'ya giderler. T.B.M.Meclisi binasında toplanırlar. Aralarından en yaşlısı geçici başkan, en gençlerinden ikisi de kâtip olur. Sırayla andiçerler. T. B. M Meclisi ile kâtiplerini seçerler. Sıra Reisi Cumhur seçimine gelir. Reisi Cumhur seçimi gizli oyla yapılır. Reisi Cumhur seçildikten sonra Meclis'e gelir. O da andiçer. Reisi Cumhur seçimi 4 yılda bir

yapılır. Reisi Cumhurun başlıca vazifeleri şunlardır:

a) Mebuslar arasından bir Başvekil tâyin eder.

b) Kabine üyelerini tasdik eder.

c) Gerektiği zaman Vekiller Heyetine başkanlık eder.

d) Her yılın kasım ayının ilk gününde, bir nutuk söyleyerek T. B. M. Meclisini açar.

e) Kanunları imzalar, uygun bulmadıklarını bir defaya mahsus olmak üzere T. B. M. Meclisine iade eder.

f) Yabancı devletler nezdine elçiler gönderir; yabancı devlet elçilerini kabul eder.

g) Tatilde gerekirse Meclisi toplantıya çağırır.

h) Yaşlı mahkûmların cezasını affeder.

Reisi Cumhur hazarda Türk ordularının başkomutanıdır. Seferde de onun tensip edeceği ve Meclisin kabul edeceği bir zat başkomutan olur.

REJİSÖR :

Tiyatroda piyesi sahneye koyup artistlere rol dağıtan kimse rejisördür .

REKÂT :

Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden ibaret harekete rekât denir.

REKLÂM :

Bir malın sürümünü arttırmak için, o mal hakkında söz, yazı ve resimle yapılan tanıtma işlerine reklâm adı verilir.

REKOR :

Sporda en üstün derece **rekor** sayılır.

REKTÖR :

Üniversite reisine rektör denir. Rektör, belirli bir süre sonunda üniversite senatosu tarafından profesörler arasından seçilir.

REMBRANDT "Ranbran oku,, (1606 — 1669) :

Ranbran Holândalıdır. Ley'de doğdu. Dünyanın sayılı ressamlarından olan Ranbran Holândada, İtalya sanatının etkisine karşı uyanan hareketin şefi sayılır. Çizgilerinin temizliği, şahıs-

larının asaleti ve fırçasının zenginliği ile ölmezler arasına katılmıştır

REN :

Kuzey kutup çevrelerinde yaşayan bir cins geyiğe ren denir. Renlerin eti yenir; derisinden, sütünden faydalanılır.

RENDE :

Rende marangozların kullandığı bir âlettir. Tahtaların pürüzünü gidermek için kullanılır. Ayrıca, peynir, soğan havuç gibi yumruları ufalıyan mutfak âletine de yine rende adı verilir.

RENK :

Cisimlerden yansıyan ışıkların gözde meydana getirdiği duyuya renk denilir.

RENK FIRILDAĞI :

Renk fırıldağına nivton çarkı da denir. Bu daire şeklinde bir mukavvadır. Üzerinde eşit dilimler halinde güneşin 7 rengi vardır. Dairenin ortasındaki delikten bir eksen geçirilir. Renk fırıldağı hızla döndürülünce, 7 renk beyaz görülür.

RESİM :

Kâğıt gibi beyaz ve sair renk yüzeyler üzerine renkli veya yalnız çizgiyle, tabiattaki varlıkların modellerini çizme işlemine resim yapmak denilir.

RESİM — İŞ :

Okullarda en önemli derslerden biri de resim-iş dersidir. Resim-iş dersi bir ifade dersidir. 1—2—3. sınıfların resim-iş konuları hayat bilgisi derslerinden seçilir. Bu dersle çocukların içlerinde gizli bulunan san'atkârlık kabiliyeti gelişir; eşya yapabilme yeteneği inkişaf eder. Böylece çocuklar kendilerine gerekli araçları hazırlarlar. Resim-iş bütün diğer derslerin yardımcısıdır. Bazı bilgilerin kazanılmasında, problemlerin çözülmesinde mutlaka resim işten faydalanılır. Resim-işle çocuklar tabiatı yakından tanımış olurlar. Böylece tabiatı daha çok severler. Resim-iş hem el hünerlerini çoğaltır, hem de düşünce ve duygularımızı derinleştirir.

Resim - iş tekniği üçe ayrılır: a) Resim yapmak (çizgi ile ifade), b) Boyamak, kâğıt kesme ve ayırma işleri (yüzeyle ifa-

de), c) Madde ile ifade (üç boyutlu canlandırma). Resim - iş'te kum işleri, kil işleri, kâğıt işleri, ağaç ve tahta işleri, maden işleri, baskı işleri, örgü işleri, bahçe işleri gibi değişik ve zengin konular vardır.

RESİMLİ İSTATİSTİK :

İstatistiklerin resimli olanlarına, **resimli istatistik** denir.

RESMÎ :

Devlete, hükümete ait olan şeylere **resmî** denilir.

RESSAM :

Resim yapma işinde usta olan kimse ressamdır.

REŞADİYE :

Reşadiye, Tokat'ın kazasıdır. 90 köyü ile 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 35.467'dir.

REŞİT GALİP (1897 - 1934) :

Geçmiş Millî Eğitim (Maarif) Vekillerimizin en başarılılarından biri de doktor Reşit Galip'tir. Rodosta doğdu. 1917'de İstanbul Tıb Fakültesini bitirdi. 1919'dan sonra da Anadolu'daki millî harekete katıldı. Türlü vazifelerde bulundu. Maarif Vekilliği 1932 - 1933 yılları arasına rastlar. 1934'de zatürrieden öldü.

REŞİT PAŞA (1799 - 1857) :

Tarihimizde, Büyük lâkabiyle anılan Mustafa Reşit Paşa, Tanzimat Devrini açanların başında gelir. İstanbul'ludur. Sadaret mektubi ve âmedi kalemlerinden yetişti. Serdar-ı Ekrem Selim Mehmet Paşa'nın tezkeresi ile Sultan Mahmud'un dikkatini çekti. Padişahın tavsiyesiyle fransızca öğrendi. Önce Paris, daha sonra da Londra elçisi oldu. Bu arada, Hariciye müsteşarlığı işiyle de görevlendi. 1836 da vezaret rütbesiyle Hariciye Nâzırlığına getirildi. Dirayetli siyaseti ile dahilî isyanlar içinde bocalayan Osmanlı Devletine İngilterenin yardımını sağladı. 1839 da «Tanzimatı Hayriye» adlı fermanı, Padişah Abdülmecit'e kabul ve ilân ettirdi. Böylece, tarihimizde «Tanzimat Devri» başlamış oldu. (Bak: Tanzimat ve Gülhane Hattı Hümayunu). Tanzimat Devrinin büyük devlet adamları olan Âli ve Büyük Fuat Paşa-

ları Reşit Paşa yetiştirmiştir. Henüz 58 yaşındayken ölen bu büyük insan, Bayezit'te Okçularbaşı'nda gömülüdür.

REYHANLI :

Hatay Vilâyetinin bir kazasıdır. 28 köyü ile 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 19.630'dur.

RHEİN :

Rayn Nehri, Avrupanın sayılı akar sularındandır. 1298 km. uzunluğunda olan bu su, İsviçre'den çıkar. Constance Gölünden geçer. İsviçre, Almanya ve Hollanda topraklarını sular. Kuzey Denizıne boşalır. Bazan Almanya ile İsviçre, bazan da Almanya ile Fransa sınırı üzerinde akan Rayn Nehri, önemli bir su yoludur. Akışı düzgündür. Vâdisi üzerinde Avrupanın belli başlı endüstri merkezleri vardır. Aldığı çaylarla bir hayli gürleşen bu nehirden elektrik te elde edilmektedir.

RHONE :

Ron Nehri, İsviçre'den çıkar; Fransa'dan geçer. Akdeniz'e dökülür. 812 km. uzunluğundadır. İsviçre'de 1.750 m. yüksekte bulunan buzullardan doğar. Çeşitli kollarla genişler. Vâdisinde geniş dutluklar vardır.

RIHTIM :

Akar suyun veya denizin kenarında yapılan setlere **rıhtım** denir.

RİF :

Rif, Afrikanın kuzey batı kıyılarında uzanan dağ silsilesidir. Bu dağlar madence zengindirler.

RİGA KÖRFEZİ :

Riga Körfezi, Baltık Denizindedir. Finlânda Körfezinin güneyinde yer alır. Boyu 160, eni 96 m.dir. Bu körfez yılda 4 ay donar.

RİNGA :

Ringa, bir balık cinsidir. Tütsü ile kurutulmuşu lezzetle yenir.

RİO DE JANEİRO :

Brezilya'nın baş şehridir. Nüfusu 1.519.000'dir. Atlas Okyanusu kıyısındadır. Modern ve büyük bir limanı vardır.

RIYAD :

Orta Arabistan'dadır. Neced'in baş şehridir. Nüfusu 60 bindir.

RİZE :

Rize, Doğu Karadeniz Vilâyetlerimizdendir. Dolayını Çoruh, Erzurum, Gümüşhane, Trabzon Vilâyetleri çevirir. Kuzeyinde de Karadeniz bulunur. Alanı 3664 km2.'dir. Arazisi dağlıktır. Ovaları hemen yok gibidir. Mısır, pirinç, fasulye, portakal başlıca ürünleridir. Çayeli, Güneyce ve Pazar adında 3 kazası vardır. Nüfusu 181.084'tür.

ROMA :

Roma, İtalya'nın baş şehridir. Tiber Nehri kenarındadır. TTarihî yapılarıyla meşhurdur. Nüfusu 1.491.000'dir.

ROMALILAR (YAŞAYIŞ VE UYGARLIKLARI — BELLİ BAŞLI SİYASÎ OLAYLAR) :

Roma'nın M. Ö. X. yüzyıldaki sakinleri Lâtinlerdi. Bu şehir M. Ö. VIII. yüzyıla kadar bağımsız yaşadı. Bu tarihte Lâtinler ve İtalik'ler, Etrüsklere karşı Albalonga merkez olmak üzere bir birlik kurdular. Fakat, neticede Etrüskler yine buraları zaptetmeye muvaffak oldular.

Romanın ilk kıralları: Roma'nın ilk kıralı Romulus'tür. Romulus'tan sonra Roma'nın başına daha 6 kral geçti. 4 üncü kral zamanında Roma, Etrüsk buyruğuna girdi. Roma'nın Etrüsk kıralları 3 kişidir.

Vatandaşlara Patrici denirdi. Halk Meclisini Patriciler teşkil ederdi. **Patriciler** (vatandaşlar) doğma büyüme Roma'lıydılar. Bunlar da kısımlara ayrılırlardı. Halka **Plep'ler** denirdi. Pleplerin siyasî hakları yoktu. Ama vergi veren, askerlik yapan, tarım, ticaret, çobanlık gibi türlü işler yapan hep bunlardı. Köleler ise, esir ana ve babadan çocuklarla, savaşlarda elde edilen esirlerden ibarettiler.

Sonraları Roma'da Cumhuriyet idaresi başladı. Devletin başında 2 Konsül bulunurdu. Konsüllerin her emrine uyulurdu. Memleket tehlikeye düşünce yetkiler diktatör'e verilirdi. Diktatör dilediğini yapardı. Cumhuriyetin ilk devirlerinde Kuria

Meclisi çalışırdı. Sonraları Halk Meclisi hâkim oldu. Senatus ta en büyük meclis olarak iş başında kaldı. Siyasî işler Forum meydanında görüşülürdü. Cumhuriyet devrinde de Romalılar **Patrici'ler, Plep'ler, Köle'ler** olmak üzere 3 sınıfa ayrılırlardı. Cumhuriyet devrinde M. Ö. 450 tarihinde 12 madenî levhaya yazılan kanunlar Forum meydanına asıldı. Romalılar zamanla yayıldılar. İtalya Yarımadasına hâkim oldular M.Ö. 209). Daha bir sürü savaşlardan sonra da, Kartaca'lılarla Pön Harplerine giriştiler (Bak: Anibal).

İskender devletinin parçalarından Makedonya Kırallığı Roma'ya pek yakın bulunuyordu. Üç savaş sonunda Romalılar, Makedonyalıları egemenlikleri altına aldılar. Zamanla Suriye kırallığı da Roma'ya bağlandı. M. Ö. 190 da bütün Anadolu Roma'nın buyruğuna katıldı. Romalılar, savaşlar sonunda çok zenginlestiler. Bu zenginlik, halk sınıflarını birbirine düşürdü. Halk sınıflarının birbiriyle vuruşması sınırları tehlikeye soktu. Başa Marius, Sulla ve Pompeyus geçti. Sulla'nın ölümünden sonra iktidarı Çesar aldı. Çesar Galyayı fethetti. İspanya'yı aldı. Mısır'ı Romaya bağladı. Çesar yeni bir takvim kabul etti. Sonraları Çesarı öldürdüler. Çesardan sonra Roma'ya Antonius ve Oktavianus hâkim oldular. Roma, bütün Akdeniz'e Oktavianus zamanında hâkim oldu.

Roma İmparatorluğu Avgustus devrinde (M Ö. 30 - M. S. 14) kuruldu. Augustustan sonra Romaya çeşit adlar taşıyan imparatorlar hâkim oldular. Bu imparator aileleri Flaviyenler - Antoninler - İlliryalı İmparatorlar isimleriyle anılırlar.

Hiristiyanlığın doğuşu zamanında Romalılar hiristiyanlara hakaret ediyorlardı Din yalnızca zenginler arasında yayılıyordu. Bu dinin resmî din olmasını sağlayan Konstantinus'tur (M. S. 313). İmparator Büyük Teodosius, ölümünden önce Roma İmparatorluğunu oğulları arasında bölüştürdü Bunlardan Arkadius Adriyatik Denizinin doğusunda kalan ülkeleri, küçük oğlu Honorius ta batı ülkeleri aldı (M. S. 395). Batı Roma 476'da, Doğu Roma da 29 Mayıs 1453 te yıkılıp gittiler. Roma, gerek kırallık, gerek cumhuriyet ve imparatorluk devirlerinde askerliğe

çok önem vermişti. Donanması da hayli kuvvetliydi. Ordu disiplinliydi. Romalılar araba yarışlarını ve gladiyatör oyunlarını çok severlerdi. Romalıların dili Lâtinceydi. Roma edebiyatında Yunan edebiyatının etkileri görülür. Romanın meşhur tarihçi ve hatiplerinin başında Çiçeron ile Çesar gelir. Bilhassa Virgilius, Horatius büyük şairler arasındaydılar. Titus, Livius ve Takitus meşhur tarihçiler idiler.

ROMAN :

Uzun hikâye yazılarına roman adı verilir.

ROMANYA :

Romanya, Doğu Avrupa devletlerindendir. Balkan Yarımadasının kuzeyinde bulunur. Nüfusu 16.400.000 olan Romanya'nın alanı 240.000 km^2. dir. Cumhuriyetle yönetilir. Baş şehri Bükreştir. Tuna Nehri, Romanya'nın güney sınırını teşkil eder. Tuna'nın etrafı geniş ve bereketli ovalarla kaplıdır Transilvanya Ovasının dolayını Karpat Dağları çevirir. Romanya tarım memleketidir. Hayvancılık ve balıkçılık ta ileridir. Romanya, orman bakımından da zengindir. Memleketteki petrol ve tuz kaynakları da zengindir.

ROMA RAKAMLARI (C - D - M nin değerleri) :

Bazı saatlerde, dersane kapılarında, mektup, dilekçe ,tarihlerinde Roma rakamları kullanılır. Roma rakamları şu işaretlerle belirtilir: I = 1, II = 2, III = 3, IV = 4, V = 5, VI = 6, VII = 7, VIII = 8, IX = 9, X = 10... L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000 MCMLV = 1955.

ROUSSEAU (1712 - 1778):

Fransa'nın sayılı ediplerinden ve fikir adamlarından biri olan Jean Jacques Rousseau 1712'de doğmuştur. Bilhassa «Nutuklar» kitabı ile kendisini tanıtan Rousseau, daha başka eserler de vermiştir. En önemli eserlerinden biri hiç şüphesiz «Emile veya Eğitim Hakkında» adlı kitabıdır. Bu eser ,çocuk terbiyesiyle ilgilidir. 18. yüzyılın en büyük insanlarından olan Rousseau, Fransız İhtilâlinin yaratıcılarından biri sayılır

RÖNESANS :

14. yüzyıl ortasında, önceleri İtalya'da, sonraları Batı Av-

rupa milletlerinde başlıyan «Eski Yunan ve Roma medeniyeti-nin yeniden doğuş hareketleri» ne **Rönesans** adı verilir. Rönesans edebiyatta, ilim ve fende, güzel san'atlarda olan canlanma hareketleridir.

RUMELİYE GEÇİŞ :

Osmanlılar, Rumeliye ilk olarak Çanakkale Boğazı üzerinden Orhan Bey zamanında geçtiler (1356) (Bak: Orhan Gazi).

RUSYA :

Rusya. Avrupanın doğusunda, geniş topraklar üzerinde kurulmuş bir devlettir. Başşehri Moskova'dır. Yüz ölçümü 19.700.000 km2. dir. Kendisine bağlı olan devletler hariç, nüfusu 109.000.000 dur. Memleket, deniş düzlüklerle kaplıdır. İklim serttir. En büyük akar suyu Volga'dır. Orman ve maden bakımından zengin olan Rusya'da hem tarım, hem de endüstri ileri durumdadır. Rusya, doğu sınırlarımızın ötesindedir.

RÜZGÂR: (HIZI - KUVVETİ - YÖNÜ) :

Rüzgârın kuvveti vardır. Rüzgârlar, kuvvetlerine ve estikleri yönlere göre adlanırlar. Hafif rüzgârlar saniyede 4, şiddetli rüzgârlar 8, fırtınalar 21, şiddetli fırtınalar 28, kasırgalar 34, tayfunlar 40 metre hızla eserler. (Rüzgâr yönleri için bak: Rüzgâr çeşitleri).

RÜZGÂR ÇEŞİTLERİ (ÇEVREMİZDE BAŞLICA RÜZGÂRLAR) :

Rüzgârlar, şiddetlerine ve estikleri yönlere göre çeşitli adlarla anılırlar. Şimdi, çevremizdeki başlıca rüzgârları belirtelim: Kuzeyden esen rüzgârlar Yıldız, Kuzeydoğudan esenler Poyraz, doğudan esenler Gündoğusu adını alırlar. Güneydoğu rüzgârlarına Keşişleme, Güney rüzgârlarına Kıble, güneybatı rüzgârlarına Lodos, batı rüzgârlarına Günbatısı, kuzeybatı rüzgârlarına da Karayel denir. Yurdumuz en çok kuzey, güney ve batı rüzgârlarının etkisi altındadır.

RÜZGÂR GÜLÜ :

Rüzgârın yönünü gösterir.

ASIL KAHRAMAN O İMİŞ!..

Türkler yeni bir tarih yaratıyorlardı. Bütün düşmanlarımızın «Artık yaşamıyacak, yahut bizim kölemiz olarak kalacak» dedikleri Türk Milleti, kendi tarihini yeniden, süngü ile yazıyordu. Gazi Mustafa Kemal'in emrinde toplanan kahramanlar canlarını hiçe sayarak; vatan için, istiklâl için çarpışıyorlardı. Bu öyle bir çarpışma idi ki; dünya tarihi bunun bir benzerini ne yazmıştır, ne de bundan sonra yazacaktır. İşte bu kahramanca çarpışmanın mükâfatı olan zaferi kazandık, bugün mes'ut günlere kavuştuk.

Bizlere bu günleri gösteren binlerce kahramanımızın bir tanesini, bir arkadaşı bakın nasıl anlatıyor:

«Öğretmen okulunda okuyorduk. Öğretmen olarak okulu bitirmemize birkaç ay vardı. Bir gün müdür hepimizi salonda topladı. (Arkadaşlar, okulumuzu bugünden itibaren kapıyacağız; bizim de cephede çarpışan kardeşlerimize yardım etme zamanımız gelmiştir).

Okulun kapanacağı haberi hepimizi üzmüştü ama, cephede çarpışmanın heyecanını şimdiden duymaya başladığımızdan üzüntümüzü çabuk unuttuk. Hepimiz neş'eli idik. Yalnız bir arkadaşımız çok durgundu. Bir kısım arkadaşlar onun korkudan öyle durduğunu söylüyorlar, alay ediyorlardı. Bir kaç gün sonra askerlik şubesinde onu ağlarken gördüm. (Nasıl olur?) diyordu. (Benim hastalığım, benim zayıflığım asker olmama nasıl mâni olur? Ben de savaşmak istiyorum.).

Daha sonraki yıllar eski arkadaşlar bir araya geldiğimiz zaman onun şehit olduğunu duydum. Beraber çarpıştıkları arkadaşları, onun kahramanlığını anlata anlata bitiremiyorlardı. Okul müdürümüz: (Artık biz de askere gideceğiz) dediği zaman onun yüzündeki endişeyi, askere alınmamak korkusunu hâlâ görür gibi oluyorum.».

Gülüyorum:

BİLMİYORMUŞ!...

Nurten, o yıl birinci sınıfa yazılmıştı. Eve gelince babasına öğretmenini şikâyet etti:

— Baba, bizim öğretmen var ya... Hiç bir şey bildiği yok?

— Neden, kızım?!

— Kitaptaki harfleri bize gösterip: «Bu ne harfi? Bu ne harfi?» diye soruyor.

NE YAPMIŞ?

Öğretmen — Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlı tahtına çıktığı zaman ne yaptı?

Öğrenci — Oturdu, öğretmenim.

GÖREMEMİŞ!...

Altan, annesinin evde yok oluşunu fırsat bilip dolaptan bir elma yemişti. Annesi gelince hemen anladı ve sordu:

— Altan, ben giderken dolapta iki elma bırakmıştım. Halbuki şimdi bir tane var. Anlat bakayım, bu nasıl oldu?

— Birini görememişim anneciğim!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
14 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 75 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

BİBER
DOMATES
FASULYA
HAVUÇ
SEBZELER
ISPANAK
KABAK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
S-3
LÂHANA
KARNIBAHAR
PATLICAN
PRASA
SOVAN
PATATES

Bunları biliyor musunuz?

KİRPİKLER NE KADAR BÜYÜYEBİLİR?

Kirpikler, yüz güzelliğinde büyük rol oynar. Şimdiye kadar görülen en uzun kirpikler, Çinde yaşıyan Kaliching adlı bir kadınındır. Kaliching'in kirpikleri 10 santim uzunluğunda idi.

TAŞTAN AĞAÇLAR

İngiliz gezgini Gordon Lacoste, Kuzey Rodezya'da taştan ağaçlar görmüştür. Bu ağaçlar topraktan bol kireçli suyu eme eme yavaş yavaş taşlaşmışlardır.

BALIKÇI VE NİŞANCI BALIKLAR

Balıkçı ismini taşıyan bir balık, diğer balıkları; başının üstünde mevcut pembe uçlu ve oltaya benzer bir âletle avlar.

Kemankeş balıkları ise havaya su damlaları püskürterek böcek avlarlar.

AĞAÇ PİRESİ

Gül fidanlarında yaşıyan ağaç piresinin sırtında gül dikenlerine benziyen bir çıkıntı vardır. Böcek bu suretle kendisini düşmanlarının gözünden saklamış olur.

KELEBEKLER DÜNYASINDA

Yaprak kelebekleri bir dala kondukları zaman tıpkı toprağa benzerler.

Kaligo kelebeklerinin kanatlarında bulunan şekiller onları baykuşa benzetir. Böylece düşmanlarından kurtulmuş olurlar.

RÜZGÂRIN FAYDA VE ZARARLARI :

Tabiat kuvvetlerinden biri de rüzgârdır. Rüzgâr, yel değirmenlerini işletir, pervaneleri çevirir, yelkenlileri götürür, uçurtmaları uçurur. Ayrıca, yağmur bulutlarını dolaştıran, yağmurları yağdırtan, şehirlerin havasını temizleyen, bitkilerin üremesine yardım eden hep rüzgârlardır. Bu faydalarına karşılık, rüzgârların zararları da vardır. Denizleri alt üst ederler, gemileri batırırlar, damları uçururlar, ağaçları sökerler ..

RÜZGÂRLAR (NASIL MEYDANA GELİRLER?) :

Rüzgâr, havanın akımiyle olur. Sıcak havanın hacmi genişler ve hafifler. Dolayısiyle de yükselir. Boşalan yere ağır olan soğuk hava dolar. Böylece, rüzgâr meydana gelmiş olur.

RÜZGÂR OKU :

Rüzgâr oku, tıpkı bir oka benzer. Bir çivi üzerinde esintiye göre döner. Yüksek yerlere konulan rüzgâr okunun sivri ucu, rüzgârın estiği yönü gösterir.

RÜZGÂR ŞERİDİ :

Rüzgâr şeridi de rüzgâr yönünü gösterir. Yüksek bir direğin üzerine iliştirilen rüzgâr şeridi, esintinin etkisiyle uçar.

RÜZGÂR TULUMU :

Rüzgâr tulumu da yüksek bir direğe bağlanır. Rüzgârın esiş istikametinin aksine uçar.

RÜZGÂR YÖNÜNÜ GÖSTEREN BASİT ÂLETLER :

Rüzgârın yönünü rüzgâr gülü, rüzgâr tulumu, rüzgâr fırıldağı, «T» te işareti gibi âletlerle anlarız.

S :

«S», Türk alfabesinin 22. harfidir. Sessizdir. Kimyada da kükürdün simgesidir.

SAAT :

Saat, zaman birimidir. Günün 24 eşit parçada bir parçasıdır. Günün saatlerini gösteren âlete de yine saat denir. Elektrik, su, havagazı sayaçları da saat adını alırlar.

SABUN :

Yağlı asitlerle alkaliklerin birleştirilmesi suretiyle yapılan hamurumsu maddeye sabun denir. Temizlikte kullanılır.

SACAYAĞI :

Sacayağı, çember veya üçgen şeklinde; üç ayaklı, demirden yapılmış bir destektir. Üzerine tencere ve saire konur. Ocaklarda kullanılır.

SAFRANBOLU :

Zonguldak Vilâyetinin kazasıdır. 134 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 21.036'dır.

SAĞIR :

Kulakları duymayanlara sağır adı verilir.

SAĞLIĞIMIZI NASIL KORUYACAĞIZ? : (Bak: Sağlık öğütleri).

SAĞLIK KURUMLARI :

Hastalığımızı iyi eden yerler, sağlık kurumlarıdır. Hastane,

revir, dispanser, sanatoryum, prevantoryum, bakımevi gibi...

SAĞLIK ÖĞÜTLERİ :

Sağlığımızı korumak, sağlık öğütlerini dinlemek ve yerine getirmekle olur. Sağlam kalmak istiyorsak, temiz olmalıyız. Bulaşıcı hastalıklardan ve mikroplardan sakınmalıyız. Vücudumuzu yormamalıyız; üşütmemeliyiz. zamanında istirahat etmeliliyiz. Bol ve kuvvetli besin almalıyız. Açık havada, güneşte dolaşmalıyız. Havasız, güneşsiz ve kalabalık yerlerden kaçmalıyız. İdman, spor yapmalıyız. Hastalandığımız zaman da hemen doktora gitmeliyiz.

SAİMBEYLİ :

Saimbeyli kazası Seyhan Vilâyetine bağlıdır. 51 köyü ile beraber 21908 nüfusu vardır.

SAKARYA :

Anadolunun önemli akarsularından biri de Sakaryadır. Sakarya Bayat yaylâsından çıkar. Eskişehir vilâyeti topraklarının bir kısmını sular. Çeşit yönde kıvrımlar yaptıktan sonra kuzeye döner. Sakarya Vilâyeti topraklarından geçip Karadenize dökülür. Uzunluğu 790 km.'dir.

SAKARYA VİLÂYETİ :

Yeni kurulan vilâyetlerimizden biri de Sakarya vilâyetidir. Sakarya Vilâyeti Marmara bölgesinin doğu bölümünde yer alır. Merkezi Adapazarı'dır. Akyazı, Geyve, Hendek ve Karasu kazalarıdır.

SAKSAFON :

Saksafin bir müzik âletidir. Klârnete benzer. Nefesle çalınır Bandolarda ve cazlarda bulunur.

SALATA YAPMAK :

Salata, sofralarda bulundurulur Domates, marul, havuç, salataları vardır. Salata çiğ veya haşlanmış otların üzerine limon, zeytinyağı, biraz da tuz katmak suretiyle yapılır. İştah açan bir yiyecektir.

SALİHLİ :

Manisa Vilâyetinin kazasıdır. 68 köyü vardır. Nüfusu 42.260 dır.

SALVADOR :

Salvador, Orta Amerikanın Pasifik kıyısında küçük bir Cumhuriyettir. Alanı 34.126 $km.^2$ dir. Nüfusu 1.896.000 dır. Baş şehri San Salvador adını taşır. 1839'dan beri bağımsızdır.

SAMANOĞULLARI :

Samanoğulları orta çağlarda yaşayan Müslüman -Türk devletlerinden biridir. Maverayünnehir ve Horasan illerinde hüküm sürmüşlerdi. Saltanatı 102 yıl süren Samanoğlu devletinin kurucusu Samanoğlu Ahmet bin Esed'dir.

SAMSUN :

Samsun. Karadeniz bölgesinde yer almış bir vilâyetimizdir. Alanı 9.210 $km.^2$ dir. Nüfusu 407.541 dir. Alaçam, Bafra, Çarşamba, Havza, Kavak, Lâdik, Terme, Vezirköprü adında 8 kazası vardır. Arazisi dağlarla kaplıdır. Kızılırmak ve Yeşilırmak nehirlerinin ağzında Çarşamba ve Bafra kıyı ovaları bulunur. Ormanlar 223.043 hektarlık yer kaplar. Hayvan beslenir. Tarım yapılır. Samsun şehri, kurtuluş tarihimizin tatlı ha-

yaşıyan nurlu bir beldedir.

SAN'AT :

Seyredenler, veya okuyanlar üzerinde heyecan uyandıran eserlere san'at eserleri denir. Bir de geçim yolu tutan insanların yaptıkları işler yine san'at adını alır.

SANDALLAR :

Sandallar hafif ayak giyileridir. Sayaları şeritten veya delikli sahtiyandan yapılır.

SANDALYE :

Sandalye 4 ayaklı bir oturaçtır.

SANDIKLI :

Afyonkarahisar Vilâyetinin kazasıdır. 77 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 49.114 dür.

SANSAR :

Sansar tilkiden küçük ve derisi makbul bir hayvandır. Başı ile kuyruğu arasındaki açıklık 0,70 metre kadardır. Zararlı bir hayvan olan Sansar bilhassa kümesler için tehlikelidir.

SANTİAGO :

Santiago Şili'nin başkentidir. Nüfusu 943.700 dür. Üniversitesi ve endüstri merkezleriyle şöhretlidir.

SARAY :

Saray Tekirdağ Vilâyetine bağlı bir kazadır. 32 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 28.730 dur.

SARAYKÖY :

Sarayköy, Denizli Vilâyetine bağlı bir kazadır. 42 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 28.416 dır.

SARIKAMIŞ :

Sarıkamış, Kars Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 132 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Nüfusu 65.766 dır.

SARIYER :

İstanbul'un kazasıdır. 11 köyü ile 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 29.984 tür.

SARMAŞIK :

Sarmaşık, duvar ve ağaçlara tırmanan bir bitkidir.

SASON :

Siirt Vilâyetine bağlı bir kazadır. 29 köyü 1 nahiyesi vardır. Nüfusu 7.926 dır.

SAVUR :

Mardin Vilâyetine bağlı bir kazadır. 89 köyü vardır. Nüfusu 37.056 dır.

SAYFA :

Kitap, dergi, gazete yapraklarının bir yüzüne sayfa adı verilir.

SAYI :

Birimleri belirten söze, sayı denir. 1, 2, 5, 244 gibi.

SAYILARI ÇÖZÜMLEMEK, SAYILARI OKUMAK VE YAZMAK :

Sayılar, rakamların yan yana gelmesiyle teşekkül ederler. 1 den başlayarak milyar, trilyon, katrilyon ve kentrilyonlara kadar giderler. Tam sayılar, basamak basamak ayrılırlar. Birler, onlar, yüzler, binler, onbinler, yüzbinler, milyonlar, onmilyonlar, yüzmilyonlar, milyarlar, onmilyarlar, yüzmilyarlar... gibi.

Yanyana her üç basamak, bir bölük kabul edilir. İstenilen sayıyı kolayca okuyabilmek ve yazabilmek için sayı basamak ve bölüklerini iyice kavramak icabeder.

SEBZELER (Faydaları, pişmiş ve çiğ sebzeler, konserveler, turşular, sebze kurutulması, ezmeleri ve salça) :

Bostan ve bahçelerde yetişen bitkisel yiyeceklerin hepsine birden sebzeler denilir. Pırasa, lâhana, patlıcan, domates vesaire gibi... Her mevsimde yetişen sebze cinsleri de ayrı ayrıdır. Sebzelerin beslenmemizdeki değerleri büyüktür. Besinlerimizin büyük bir kısmını sebzeler teşkil eder. Ayrıca sebzelerin yapısında bulunan vitaminler; demir, fosfor, kireç gibi mineraller, şekerler hep vücudumuz için değerli birer unsurdurlar. Bu bakımdan sebzelerin kıymeti anlatılamıyacak kadar pek çoktur. Yalnız sebzeleri çiğ yemek veya çiğken sularını çıkarıp içmek gerekir. Kaynatılan, pişirilen sebzelerin besin değerleri hayli azalır.

Sebzeleri iyice temizleyip kutulara koyarlar. Kutuların havasını alıp kapaklarını kaparlar. Böylece konserve yaparlar. Konserveler vücuda yarayışlı sayılmazlar. Konservelerdeki sebzeler de hiç şüphesiz besin değerlerinden çok kaybetmiş bulunurlar. Turşular da sirke ve salamura ile yapılır. Tuzla, sirke ile sebzeler uzun zaman muhafaza edilir. Çok defa iştah açıcı bir yiyecek olarak kullanılan turşular vücuda zararlı da olurlar. Bazı sebzelerin kurutulması yapılır. Bamya, patlıcan ve saire gibi... Kurutulmuş sebzelerle yemekler yapılır. Sebzelerden ezme ve salçalar da imâl edilir. Domates salçası gibi...

SEBZE AYIKLAMA VE YIKAMAK :

Sebzeleri pişirmeğe hazırlarken ayıklamak ve iyice temizlemek gerekir. Bazı sebzelerin kabukları kazınır veya soyulur. Sebze soyma işi ince ve keskin bıçakla yapılır. Bu maksatla yapılmış özel âletler de vardır. Soyulan, ayıklanan sebzeler bol sularla yıkanmalıdır. Sebze bahçelerinin veya bostanlarının çirkef sulariyle sulanması tifo gibi hastalıkların yayılmasına sebep olur

SEFERİHİSAR :

İzmir Vilâyetine bağlı bir kazadır. 12 köyü vardır. Nüfusu 9.436 kişidir.

SEKENDİZ :

Sekendiz güneş etrafında dönen gezeğenlerden biridir. Güneşe altıncı yakınlıkta bir yıldızdır. Yerküreden 745 defa büyüktür. Güneşin çevresini 29,5 yılda kateder. Kendi ekseni etrafında dönüşünü 10 saat 14 dakikada tamamlar. Zühal adiyle de anılan Sekendiz'in çevresinde parlak bir halka görülür. Sekendiz'in 10 tane uydusu vardır.

SEKİZ :

Sekiz rakamı, yedi ile dokuz arasında bulunur. «8» şeklinde gösterilir.

SEKSEN :

Seksen 79 dan 1 fazla, 81 den de bir noksan olan sayıdır. "80,, işaretiyle belirtilir.

SELÂMLAŞMADA MUAŞERET :

Birbirini tanıyan insanlar selâmlaşırlar. Selâm ya elle, ya şapka ile veya hafifçe başı eğmek suretiyle verilir. Küçükler büyüğü; erkekler, hanımları selâmlarlar. Verilen selâmı almak mutlaka lâzımdır. Asker, subay, polis, izci yavrukurtlar şapkalarını çıkarmadan sağ ellerini şapka vizierine götürerek, selâm durumuna geçerler. Sivil giyimli erkekler, selâm verirken sol elleriyle hafifçe şapkalarını çıkarırlar. Sancağa, Reisicumhura ve cenazeye verilen selâm şekli ayrıdır, durarak selâm verilir.

SELÇUKLULAR :

Selçuk, Oğuzların Üç-Ok kolunun Kınık Boy'undan Dadak isminde birinin oğludur. Dadak, Uygur hanlarına bağlıydı. Selçuk ta ordu komutanı olmuştu. Etrafındakilerle beraber göç eden Selçuk, Seyhun ırmağı kenarında Cent şehrine yerleşti. İslâmiyeti kabul etti. Zamanla kuvvetlendi. Savaşlarda Samanoğullarına yardım etti. Ölümünden sonra yerine oğlu Arslan geçti. Bir süre sonra Oğuzların başına Tuğrul ve Çakır beyler geçtiler. Tuğrul bey 1040'da bütün Horasanı ele geçirerek Sel-

çuklu Devletini kurmuş oldu. Sınırlar genişletildi. Tuğrul bey 1068'de 70 yaşında öldüğü zaman İslâm Dünyasının büyük bir kısmı kendi devlet sınırları içinde bulunuyordu. (Alp Aslan, Melik Şah I, Melik Şah II. konularını okuyunuz.) 12 inci yüz yıl içinde Selçuklu imparatorluğunda taht kavgaları başladı. Böylece Selçuklu Devleti; Anadolu Selçukluları, Suriye Selçukluları ve İran Selçukluları diye bölümlere ayrıldı. Bu parçaların içerisinde tarihte en önemli rolü oynayan Anadolu Selçuklularıdır. Selçukluların yüksek bir medeniyeti vardı. Kuvvetli ordu teşkilâtına sahiptiler.

Müslüman olan Selçuklular sünnî mezhebindendiler. Şiiliği daima zayıflattılar. Sanat ve edebiyat dilleri acemceydi. Bununla beraber Türk diline de büyük yer verirlerdi. Kâşkğarlı Mahmud'un yazdığı «Divan-ı Lügatüt Türk» Selçuklulardan kalma çok kıymetli bir kitaptır. Selçuklular mimarlık eserleri ve el sanatları bakımından da üstündüler.

Anadolu Selçukluları :

Selçuklular, Anadoluya Alp Aslan komutasında girdiler. Selçukluların en büyük hizmetleri Anadoluyu Türkleştirmeleri ve islâm dinini Haçlılara karşı koruması olmuştur. (Bak. Alp Aslan, Kılıç Aslan, Haçlı Seferleri).

Anadolu Selçuklularının yükselme devri ikinci Kılıç Aslan ve Sultan Mesut zamanlarıdır. Bilhassa Kılıç Aslandan sonra gelen Gıyaseddin Keyhusrev I. İzzeddin Keykâvuz I. ve Alâaddin Keykubat devirleri A. Selçuklularının en parlak zamanıdır. Sonraları Cengiz'in sınırlara saldırması A. Selçuklularını zayıflattı, 1241. Bir süre sonra Anadolu Selçukluları Moğolların eyaleti haline geldiler. Zamanla merkezî kuvvetini kaybeden Selçuklular Moğolların da ortadan çekilmesi üzerine küçük küçük beyliklere bölündüler. Osman oğlu beyliği, Karamanoğulları, Menteşeoğulları, Saruhan oğulları, Karesi oğulları, Çandar oğulları, Germiyanoğulları Aydınoğulları, gibi.. Bu beyliklerin içerisinde en küçüklerinden biri olan Osmanoğlu beyliği koca bir devlet haline gelerek Anadoluda Türk hâkimiyetini uzun yıllar devam ettirmiştir.

Atabeyler :

Selçuk hükümdarlarının hizmetinde olan Türk memur ve komutanlarına Atabey denirdi. Selçuklular yıkıldıktan sonra bağımsızlığını ilân eden başlıca Atabeyler şunlardır. Sıvasta Danişment oğulları, Azerbeycan ve Kemah'ta Mengüç oğulları, Elcezire ve Suriye'de Artıkoğulları; ayrıca Musul, Halep ve Azerbaycan Atabeyleri... Bu Atabeyler ayrı ayrı küçük devletçiklerdi. Birbirleriyle daima savaş yaparlardı. Fakat Hıristiyan saldırmalarına, Haçlılara karşı daima birleştiler. Müslüman dünyasını canla başla korudular. Bunlar arasında temayüz eden Salâhaddin, Musul ve Halep Atabeyinin oğlu Nureddin'in yetiştirmesidir. (Bak: Eyyuplu Devleti).

SELİM I (1467 — 1520) :

Selim I «Yavuz» sanıyla anılır. Dokuzuncu Osmanlı Padişahıdır. 1467 de Amasya'da doğdu. Bayezit II. nin oğludur. Trabzon valisi iken Rumeli'ye geçti. Babasına karşı koydu. 1512 de tahta çıktı. Kendisiyle savaşan Ahmet ve Korkut adındaki büyük kardeşlerini de yendi; öldürttü. Yavuz Padişah olunca Anadoluda Şiilik mezhebi alabildiğine yayılıyordu. Bu işi yaptıran da Şah İsmaildi. Böylece Osmanlıları içinden yıkmak, Anadoluyu ele geçirmek istiyordu. Yavuz Çaldıran'da Şah İsmail'i yendi. Tahtını, karısını ele geçirdi (1514). 1516'da Mısır ordusu ile Mercıdabık'ta karşılaştı; zafer kazandı. 1517'de Mısır ordusunu yenerek Kahire'yi zaptetti. Böylelikle zengin Mısır ülkesini Osmanlı sınırlarına kattı. Yavuz Halifeliği de Mısır seferinde kazandı. Tarihimizde şerefli hatıralar bırakan Yavuz Selim 1520'de şiri pençeden öldü.

SELİM II (1524 — 1574) :

11. Osmanlı padişahıdır. Kanunî'nin oğludur. Anası Hürrem Sultandı. Babasının ölümüyle 1566'da tahta çıktı. O zaman, sadaret makamında Sokullu Mehmet Paşa bulunuyordu. Kendisi bilgisiz ve içkiye düşkün bir insandı. Memleketi büyük insan Sokullu yönetiyordu. Kıbrıs, Selim II zamanında ele geçirilmişti. Sokullu Mehmet Paşa, Sinan Paşa, Kılıç Ali Paşa, Pi-

yale Paşa, Selim II. devrinin ünlü devlet adamlarıdır. Selim II. 1574 de öldü.

SELİM III. (1761 — 1808) VE YENİLEŞME HAREKET-LERİ :

28. Osmanlı padişahıdır. Mustafa III. ün oğludur. 1789'da padişah oldu. O zaman Yeniçeri Ordusu iyiden iyiye bozulmuştu. Askerde disiplin kalmamıştı. Rusya, Avusturya, Fransa gibi devletler de ayrı cephelerden saldırıyorlar; Osmanlılardan toprak koparıyorlardı. Vahabîler Hicaz'da, Tepedelenli Ali Paşa Yanya'da baş kaldırmışlardı. Selim III. yenileşme hareketlerine girişti. Bozulmuş yeniçeri teşkilâtı yanında Nizamı Cedit teşkilâtını kurdu. Bir müddet sonra gevşekliğinden faydalanan zorba yeniçeriler, Kabakçı isyanı diye anılan bir ayaklanma tertip ettiler. Kendisini 1807 de tahttan indirdiler. Yerine Mustafa IV ü geçirdiler. Tuna boylarından gelen Alemdar Mustafa Paşa Selim III. ü padişah yapmak istediyse de parçalanmış cesedi ile karşılaştı (1808). Selim III. Bestekârdı.

SELLER :

Yağmurların fazla yağması veya akar suların etrafa taşıp yayılmasiyle seller meydana gelir. Seller, çok zaman korkunç zararlara sebep olurlar. Tarla ve bahçelerdeki ürünleri sürüklerler. Kasaba ve köyleri süpürürler. Selleri önlemek gayesiyle akar sulara barajlar, kanallar ve bentler yapmak gerekir. Araziyi ağaçlandırmak icabeder.

SEMAVER :

Semaver. çay pişirmek için su kaynatmaya yarayan, özel biçimde bir kabdır.

SEMİZOTU :

Salatası yapılan ve yemeği pişirilen bir ottur.

SENET :

Senet; taraflar arasında alacak ve vereceği belirten; şahitli ve imzalı bir kâğıttır.

SERÇE :

Serçe, minik bir kuştur. Koyu boz renklidir. Yuvasını saçaklarda kurar. Köy ve kasabalarda yaşar.

SERGİLER :

Pazarlarda satıcıların yaydığı mallara sergi denir. Ayrıca san'at sergileri de olur. Resim sergisi gibi. Okullarda her ders yılı sonunda çocukların resim ve elişlerini gösterir sergiler açılır.

SERİK :

Antalya vilâyetine bağlı bir kazadır. 60 köyü vardır. Nüfusu 21.789 dur.

SES VE SES NASIL MEYDANA GELİR?

İşitme organlarımızda etki yapan yankılara ses adını veririz. Ses, cisimlerin hava içinde titreşmelerinden meydana gelir. Sesi ileten hava tabakasıdır. Ses hava içinde kürecikler halinde etrafa yayılır.

SES BENZEŞMELERİ :

Ses benzeşmelerine, şiirlerde rastlarız. Bunlara eski dille kafiye denilirdi. Kelimelerin kulakta bıraktığı yankı benzerliği, ses benzeşmesi adını alır. Sayılır-bayılır gibi.... ....

SESLİ HARFLER :

Türk alfabesini teşkil eden 29 harften 8 i sesli harftir. Sesli harfler tek başına okundukları gibi sessiz harflerin okunmasına da yardım ederler. İnce ve kalın sesliler olmak üzere ikiye ayrılırlar. A, I, O, U, kalın seslilerdir. E, İ Ö, Ü, ince seslilerdir.

SESLİ OKUMA :

Başkalarının duyması için yapılan yüksek sesle okumaya sesli okuma denir. Sesli okumada noktalama işaretlerine dikkat ederek, sesi konuşma ahengine uydurmak; parçanın anlamına sindirmek icab eder. 1, 2, 3 üncü sınıflarda daha çok sesli okumaya yer verilir.

SESSIZ HARFLER :

Tek başına okunamıyan, ancak seslilerin yardımı ile okunabilen harflere sessiz harfler denilir. Bunlar da 21 tanedir: B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş. T, V, Y, Z.

SESSİZ OKUMA :

Kendimiz için yaptığımız okumaya sessiz okuma denir.

Sessiz okumada ses çıkmaz, dudaklar hareket etmez. Satırları yalnız gözler kovalar.

SES UYUMU :

Kelimeler hecelerden teşekkül ederler. Heceler ya ince sesli veya kalın seslidirler. Bir kelimenin ince sesli hecelerle başlayıp ince sesli hecelerle bitmesine veyahut kalın sesli hecelerle başlayıp kalın sesli hecelerle bitmesine. ses uyumu adı verilir. An ka ra, İz mir, ça lış kan kelimelerinde olduğu gibi.

Türkçe kelimelerde ses uyumu aranır. Yalnız atik, şişman, anne, elma, kardeş gibi bir kaç kelime ses uyumu kuralından müstesnadır.

SEUL :

Seul, Güney Kore Cumhuriyetinin baş şehridir. Nüfusu 935.000 dir. İçinden Han - Kiang nehri geçer.

SEVR ANTLAŞMASI :

10 Ağustos 1920 de Fransanın Sevres kasabasında Osmanlı Devleti tarafından imzalanmıştır. Bu barışla Türk Milletinin istiklâline son veriliyordu.

SEYAHAT ROMANLARI :

Roman çeşitlerinden biri de seyahat romanlarıdır. Bilhassa bu romanlar çocukların okuma zevkini geliştirirler. Coğrafya bilgilerini arttırırlar. 4 ve 5. sınıflarda seyahat romanlarına yer vermek faydalıdır.

SEYDİŞEHİR :

Konya vilâyetine bağlı bir kazadır. 47 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 35.069 dur.

SEYHAN :

Güney vilâyetlerimizden biridir. İskenderun Körfezinin batı ve kuzey bölümlerinde uzanır. Alanı 17.256 km.^{2} dir. Vilâyetin kuzey bölümü dağlıktır. Güney bölümünde Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suladığı Çukurova yer alır. Çukurova çok bereketli topraklarla kaplıdır. Tarım ve hayvancılık çok ileridir. Ormanlar zengindir. 639.878 hektar yer tutan ormanlarda çam, meşe ve ardıç ağaçları bulunur.

Seyhan Vilâyetinin Bahçe, Ceyhan, Feke, Kadirli, Kara-

isalı, Kozan, Osmaniye, Saimbeyli adında 8 kazası vardır. Nüfusu 509.600'dür.

SEYHAN :

Seyhan ırmağı 516 km. uzunluğundadır. Zamantı ile Göksunun birleşmesinden meydana gelir.

SEYİTGAZİ :

Eskişehir Vilâyetinin bir kazasıdır. 51 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 22.742 dir.

SHAKESPEARE :

1564 — 1616 arasında yaşayan William Shakespeare İngilterenin hattâ dünyanın en büyük dram şairlerinden biridir. «Romeo ve Juliette», «Othello» «Macbeth», «Kıral Lear», «Hamlet» gibi seyredilmeye doyulmayan şaheser piyesleri vardır.

SICAKLIK NASIL ÖLÇÜLÜR?

Sıcaklık termometre (sıcak ölçer) ile ölçülür. Vücut ısısını da derece ile ölçeriz. Dereceyi sarsıp cıvayı 36'dan aşağı düşürünce çıplak koltuğumuzun arasına sıkıştırırız. Bir iki dakika sonra vücudumuzun derecesi öğrenilir. Hava ısısını ölçmek için ısı ölçeri güneş görmeyen kuytu bir yere asmak icab eder.

SICAKÖLÇER : (Bak: Termometreler) :

SIFAT :

Dil bilgisinde kelime çeşitlerinden biri de sıfattır. Sıfat, varlıkların renklerini, sayılarını, yerlerini, durumlarını bildiren kelimelere denir. Sıfatlar, **nicelik sıfatları** ve **belirtme sıfatları** diye ikiye ayrılırlar.

Nicelik sıfatları varlıkların biçimlerini, durumlarını, renklerini, yani nasıl ve nice olduklarını bildirirler. Büyük, küçük, iri, çalışkan, beyaz gibi...

Varlıkların yerlerini ve sayılarını belirten sıfatlara da belirtme sıfatları adı verilir. Bu çocuk, üç lira, birkaç insan deyimlerinde bu üç, birkaç kelimeleri, belirtme sıfatlarındandırlar. Belirtme sıfatları: a) işaret sıfatları, b) sayı sıfatları, c) belgisiz sıfatlar, d) soru sıfatları olmak üzere dörde ayrılırlar.

İşaret sıfatları, varlıkları işaret ederler. Daima **isim-lerle** yanyana bulunurlar. **Bu çocuk, şu araba, O ev gibi.**

Sayı sıfatları, varlıkların sayılarını belirtirler. Asıl sayı sıfatları; üleştirme sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları ve kesir sayı sıfatları olarak çeşitlere ayrılırlar. 1, 2, 3, 4. . Bunlar asıl sayı sıfatları olarak çeşitlere ayrılırlar. 1, 2, 3, 4... Bunlar asıl sayı sıfatlarıdır. Birinci, ikinci... kelimeleri sıra sayılarındandır. Beşer, altışar...... kelimeleri üleştirme sayılarındandır. Üçte bir, dörtte iki... kelimeleri de kesir sayılarındandır.

Belgisiz sıfatlar, varlıkların sayılarını ve yerlerini şöyle böyle belirtirler.

Bir-kaç, bazı, birçok, hayli, nice, herhangibir. başka kelimelerinde olduğu gibi.

İsimlerin sonlarına lı, li, lu, lü, siz, sız, süz, suz ekleri takılarak nicelik sıfatları yapılmış olur. Ayaklı, boysuz... gibi.

Sıfatların sonuna lik, lık, lük, luk parçaları takılarak sıfatlardan isimler meydana getirilir: Güzel-lik, fena-lık, doğru-luk gibi. Sıfatlar daima isimlerle yanyana kullanılırlar.

SIFAT ÇEŞİTLERİ VE SIFATLARIN KULLANILIŞI: (Bak: Sıfat):

SIFAT YERİNE GEÇEN İSİMLER :

Bazı hallerde isimler, sıfat gibi kullanılırlar. Takısız isim tamlamalarındaki birinci isimler sıfat yerine geçerler. Meselâ: pamuk şilte, demir kapı, taş merdiven deyimlerinde olduğu gibi... Bir de alt, üst, yan, ön, arka kelimeleri, sıfat takımlarında bulundukları zaman sıfat, isim takımlarında bulundukları zaman isimdirler. 1 — Masanın altı, 2 — Alt kenar, 3 — Kapının yanı, 4 — Yan kapı gibi...

SIFAT TAKIMLARI :

İsimlerde olduğu gibi sıfatlarda da takımlar vardır. Bunlara tamlama adı da verilir. Bir sıfatla bir ismin yanyana gelmesinden sıfat takımları yapılmış olur.

Kırmızı gül, yeni yapı, çalışkan çocuk, sevgili anneciğim gibi.. Sıfat takımlarında sıfatlar ek almazlar, isimler ise değişik takılar alırlar.

SIFIR :

Kendi başına değeri olmıyan işarete. matematikte sıfır (0) denir. Sıfırın bulunduğu basamakta hiç birim yok demektir. Yalnız sayıların önünde ve arkasında ondalık veya tam sayılar-da yer alan sıfırlar, sayının değerine mutlaka tesir ederler.

SIĞINAKLAR :

Savaşlarda, hava bombardımanlarından gizlenmek için yer altında yapılan yerlere sığınaklar adı verilir.

SIĞIR :

Öküz soyundan olan kocabaş hayvanların cins adına sığır denir. Öküz, inek, tosun, boğa, dana hayvanlarının hepsi sığır adını alır Mandalara da kara sığır denilir.

SINAV :

Okullarda, öğrencilerin sınıf geçmek için tâbi tutuldukları yoklamalara sınav denir.

SINDIRGI :

Sındırgı; Balıkesir Vilâyetinin kazalarından biridir. 73 köyü vardır. Nüfusu 36.598 dir.

SINIF :

Okullarda, öğretim süresinin bölümlerine, sınıf denir. 2. sınıf, 3. sınıf gibi...

SIPOR (SPOR) :

Vücudu geliştirmek, güzelleştirmek, sağlamlaştırmak için muntazaman yapılan beden hareketlerine Sıpor = spor denir. Güreş, futbol, tenis oyunları spordur.

SIRA (Aritmetikte) :

Matematikte bir kanun gereğince birbirini takibeden terimler düzenine sıra denir. Yine bir sırada bulunanlar, topluluğu hali sıra adını alır. Rakamların sırası gibi.

SIRA BİLDİREN SAYILARIN YAZILMASI :

Bir topluluk içindeki bölümler de sıra sayıları ile belirtilirler. Birinci (1.), ikinci (2.), üçüncü (3.)... gibi.

SITMA VE SITMADAN NASIL KORUNURUZ ?

Anofel cinsinden olan sivri sineğin aracılığı ile insandan in-

sana geçen; bazan terleten bazan titreten korkunç bir hastalığa sıtma adı verilir. Bu hastalığın âmili malarya mikrobudur. Mikrop vücuda girince hızla çoğalır; al yuvarları yemeğe koyulur. Sıtmalılar mutlaka kinin ile tedavi edilmelidirler. Aksı halde diğer illetlere tutulurlar. Sıtmadan korunmak için bataklıklar kurutulmalı, durgun sular akıtılmalıdır. Sivrisineğin kökü kazınmalıdır. Şüphelendiğimiz zamanlarda ise hemen doktora başvurmalı, kanımızı muayene ettirmeliyiz.

SIVI :

Moleküllerinin kaygan olması sebebiyle akıcı olan ve içinde bulunduğu kabın şeklini alan cisimlere, sıvı denir. Su, yağ vesaire gibi.

SIVI ÖLÇÜLERİ İŞARETLERİ :

Sıvılar, kapsığ ölçüleriyle ölçülürler. Kapsığ ölçülerinde birim litredir (Lt.) Bunun desilitre, Santilitre, mililitre olmak üzere askatları vardır. (Bak. Litre).

Sİ :

Notalardan biri de "Si,, sesidir. "Lâ,,dan sonra ve "do,, sesinden de önce gelir.

SİFON :

Sifon U şeklinde bir borudur. Hava basıncı yardımı ile bir kabtaki suyu diğer bir kaba boşaltmaya yarar. Yüksekte su dolu bir kaba lâstik bir boru daldırıp emsek, biraz sonra kabtaki su boşalır.

SİGARANIN ZARARLARI :

Sigara içmek hiç te faydalı bir iş değildir. Siğara içenlerin nefes yolları, solunum organları zifirle dolar. Sigaranın içinde nikotin denilen bir zehir vardır. Nikotin, vücut sağlığı için de çok zararlı bir maddedir. Böylece hem vücuda, hem de keseye zararı dokunan sigarayı içmemek en doğru harekettir.

SİGORTA :

Bir insan veya mal zarar gördüğü zaman belli bir tazminat alabilmek için, her yıl ödenen prim karşılığında bir sigorta şirketi ile yapılan anlaşmaya sigorta adı verilir. Sigortanın türlü çeşitleri vardır.

Kahramanlık Hikâyeleri :

ER OLAN ARKADAN GELSİN!...

1672 yılında, Bağdad muhasarası sırasındaydı. Murad Paşa kumandasındaki Türk fırkası İranlıların müthiş mukavemeti karşısında başarısızlığa uğramış. yeniçeriler ric'ate başlamıştı. Durum kötüydü. Bu geri çekiliş çok vahim neticeler doğurabilirdi. Bir yandan Yeniçeri Ağası Hüsrev Paşa, bir yandan Anadolu Beylerbeyi İlyas Paşa, askeri toplamaya çalışıyordu.

Veziriâzam Hafız Ahmet Paşa, durumu düzeltmek için son çareye başvurdu. Etrafındaki bütün paşa ve beyleri topladı, başlarına geçerek ateş hattına doğru yürüdü.

Bu kahramanlık, gerekli tesiri göstermişti Ric'at eden ordu, Allah, Allah sesleriyle paşalarını, beylerini takip ediyorlardı.

İki saat sonra, Türk fırkasının karşısındaki İran fırkası, son neferine kadar imha edilmişti. Zafer gene Türk askerinindi!...

Gülyoğrum :

VURAMIYORMUŞ!...

Bir avcı diğerine:

— Tavşan eti yemez misin?

— Yerim ama, o kendisini yedirmiyor ki!...

— Neden?

— Hiç tavşan vuramıyorum da ondan!...

ONUN İÇİNMİŞ...

Müşteri garsonu çağırdı:

— Bay garson!... Getirmiş olduğunuz biftek çok fena kokuyor.

— Evet efendim, zaten biz bu sebeple masanıza en güzel kokulu çiçekleri koyduk.

ACABA NEDEN GELMİYORLAR?!

Müşteri, kunduracıya sordu:

— Ayakkabılarınızı pek beğendim. Fakat, dayanıklı olup olmadığında şüphe ediyorum.

— O cihetten hiç merak etmeyiniz. Şimdiye kadar bizden ayakkabı alanların hiç biri, bir daha gelip tekrar ayakkabı almadı.

SEBEBİ VAR

Babası Ergül'ü dişçiye götürmüştü. Duvarda: «Diş çekme beş liradır» yazıyordu. Diş doktoru Ergül'ün dişini çekti. Babası 5 lirayı uzatınca dişçi:

— Hayır beyim, yirmi lira vereceksiniz.

Babası hayretle: «Niçin?» diye sorunca, diş doktoru:

— Oğlunuz o kadar bağırdı ki, korkudan bekleme odasındaki üç kişi kaçtı. Cevabını verdi.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

21 NİSAN 1955, Cuma. Sayı: 76 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

SİNDİRİM ORGANLARI

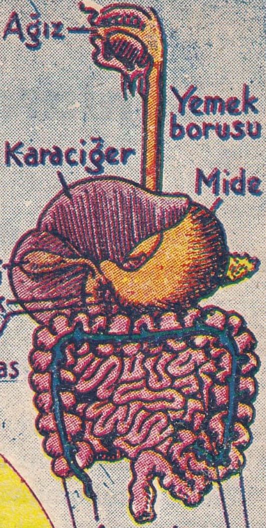

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

S-4

SOLUNUM ORGANLARI

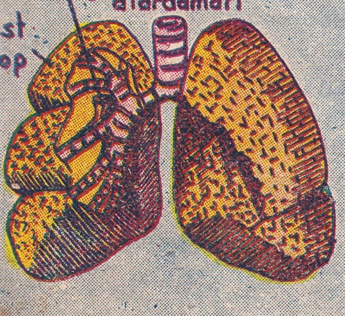

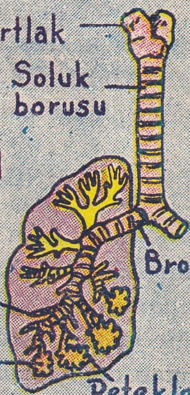

Bunları biliyor musunuz?

YEPYENİ BİR SİLÂH

Amerika'da yeni bir silâh üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Bu yeni silâh çok uzak mesafelerdeki denizaltıları, bulundukları su içinde derhal tahrip edecektir.

TARİHTEN ÖNCEKİ HAYVANLAR CANLANIYOR!

Amerika'lı Dr. Withaker, atom bombasının korkunç tesirleri üzerinde yeni fikirler ileri sürmüştür. İlerki yıllarda atom bombası kullanılmaya başlandıktan sonra dünya üzerinden insanlar yavaş yavaş kalkacak, onların yerine tarihten önceki hayvanlar tekrar yaşamıya bşlıyacaktır.

1000 DERECE ISIYA DAYANAN ELBİSE

Son zamanlarda Amerika'da yeni bir elbise Amerikan itfaiyecileri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu elbise bin derece ısıya dayanmakta, kat'iyen yanmamaktadır.

PLÂSTİK YOLLAR

İkinci Dünya Savaşı sıralarında yapılan bâzı deneyler göstermiştir ki plâstikten yol ve hava alanı yapmak hem ucuz, hem dayanıklıdır. Bu deneylere dayanarak Amerika'nın bâzı şehirlerinde yollar plâstikten yapılmaya başlanmıştır.

İNGİLTERE'DE SAĞIR KALMIYOR

Otuz yıldan beri İngiltere'de bir âlet üzerinde çalışılmaktadır. Bu âlet, sağırlara kolay duymayı sağlıyacak bir âlettir. Kullanılma sahasına çıkan bu âlet vasıtasiyle İngiltere'de hiçbir sağır kalmamıştır. Âletler, halka bedava olarak hükümet tarafından dağıtılmaktadır.

SİİRT :

Güney Doğu Anadolu vilâyetlerimizdendir. Suriye ve Irak sınırlarına yakındır. Alanı 11.320 km². dir. Nüfusu 133.627'dir. Arazisi dağlıktır. Başlıca akar suları Dicle Nehri ile Botan Çayı'dır. Ormanları pek zengin sayılmaz. Ancak 25.470 hektar ormanı vardır. Halk, çiftçilikle uğraşır, hayvan besler. Bilhassa koyun sürüleri çoktur. Baykan, Beşiri, Eruh, Kozluk, Kurtalan, Pervari, Sason, Şırnak ve Şirvan adlarını taşıyan 9 kazası vardır.

SİLÂH :

Düşmanlarımızdan korunmak veya düşmana saldırmak için özel surette yapılan öldürücü âletlere silâh denir.

Silâhlar ateşli ve kesiciler olarak kısımlara ayrılırlar. Çifte, tabanca. tüfenk, mitralyöz, top, bomba ateşli silâhlardandırlar. Kılıç, süngü, kama, hançer, balta, mızrak, ok kesici veya delici silâhlar arasında yer alırlar. Ayrıca zırhlı otomobil, tank, savaş gemisi, uçaklar yine muharebe silâhlarından sayılırlar.

SİLEZYA :

Orta Avrupa'dadır. Bu bölgenin çevresini, Bohemya Dağları, Karpatlar ile Oder ve Vistül Irmakları çevirir.

Tarihte çeşitli milletlerin buyruğuna girmiştir. Önceleri Slezan adlı Slâyların elindeydi. Bir ara Polonya'ya bağlandı. Sonraları da Avusturya hanedanı prensleri eline geçti. Nihayet 1741 yılında Silezya'nın bir bölümü Prusya Kıralı İkinci Frederick tarafından zaptolundu. Böylece Silezya, bu tarihten itibaren Avusturya Silezyası ve Prusya Silezyası olarak ikiye ayrıldı. İkinci Dünya Savaşından sonra da bütün Silezya Bölgesi Polonya'nın idaresine geçti. Silezya hem tarım bakımından, hem de maden çeşitleri bakımından çok zengindir. Oder'in sol yakasındaki verimli topraklarda buğday ve şeker pancarı ürünleri elde edilir. Katowice, Krolewska-Huta, Gleiwitz bölgelerinde de maden kömürü, kurşun, çinko, üranyum madenleri zengindir. Bu sebeple buralarda endüstri, dokumacılık ve besin fabrikaları hayli gelişmiştir. Camcılık ta önemli bir yer tutar.

Şimdi bu iki Silezya'yı ayrı ayrı inceleyelim:

Avusturya Silezyası :

Bu bölge Troppau ve Teschen kontluklarına ayrılmış iki kısımdan ibaretti. Her iki kısım da Avusturya'nın idaresindeydi. Avusturya Silezya'sının baş şehri Troppau şehriydi. Ekonomice çok gelişmiş bulunan bu bölge, 10 Eylül 1919 da imzalanan Saint-Germain-en-Laye antlaşmasiyle Avusturya'dan alınarak Çekoslovakya'ya bağlandı. Geri kalan kısımları da 28 Temmuz 1920 tarihinde yine Çekoslovakya ile Polonya arasında bölüşülmüştü. 1938 yılında Almanlar Troppau Silezyası'nı işgal ettiler. Teschen Silezyasının toprakları da Polonya sınırları içine alındı. Fakat, İkinci Cihan Savaşı sonunda buraları yine Çekoslovakya Devletinin eline geçti.

Prusya Silezyası :

Silezya'nın büyük parçası bu adı taşır. Bugün bu topraklar Polonya sınırları içindedir. Başşehri de Breslau'dır. Toprak üstü ve toprak altı madenleri bakımından çok zengindir. Tarımı ileridir. Endüstrisi gelişmiştir. Fabrikaları boldur. 1921 yılında Avrupa büyük devletlerinin karariyle Almanya'ya verilen bu topraklar, İkinci Cihan Savaşından sonra Polonya'ya terk olundu.

SİLİFKE :

İçel Vilâyeti'ne bağlı bir kazadır. 98 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 47.966'dır.

SİLİNDİR VE AÇINIMI:

Geometrik bir şekil olan silindirin alt ve üst tabanı daire, yanal yüzeyi de bir eğri yüzeyden meydana gelir. Görünüşü itibariyle bir soba borusunu andırır.

Silindirin açınımını çizmek için düzgün bir dikdörtgen alır ve bu dikdörtgenin karşılıklı kenarlarına eşit birer daire ekleriz.

Ayrıca buhar makinalarının ve su tulumbalarının içinde piston işleyen kısımlarına da yine silindir denir. Yol yapmakta kullanılan ağır tekerlekli araba da silindirdir.

SİLİNDİRİN HACMİNİ HESAPLAMAK :

Silindirin hacmi; taban alanı ile yüksekliği çarpımına eşittır. Tabanı daire olduğu için formülü şu şekilde yazabiliriz:

Silindirin hacmi = $\pi R^2 \times h$. Pi sayısı bilinen bir sayıdır. «R» ise silindir dairesinin yarı çapıdır. «H» harfi silindirin yüksekliğidir.

Silindirin alanını bulmak için taban çevresiyle yüksekliğini çarpar, çıkan sayıya alt ve üst taban alanlarını ekleriz.

SİLİVRİ ·

İstanbul Vilâyeti'ne bağlı bir kazadır. 25 köyü vardır. Nüfusu 26.426'dır.

SİLOLAR :

Silolar modern tahıl ambarlarıdır. İçlerinde taneler küflenmeden, çürümeden uzun zaman saklanabilir.

SİLVAN ·

Diyarbakır Vilâyeti'nin kazasıdır. Diyarbakır Şehri'nin 60 km. güney doğusuna düşer. 78 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 26.826'dır.

SİMAV ·

Kütahya Vilâyeti'nin kazasıdır. 91 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 46.955'dir.

SİNAN (1490 - 1588) :

Tarihimizin ve dünyanın en büyük san'at adamlarından biri olan Mimar Koca Sinan, Kayseri'nin Kesi Nahiyesi'ne bağlı Ağrınas Köyü'nde doğmuştur. (1490).

Devşirme kafilesi içinde 1512 de İstanbul'a geldi. Atmeydanı'nda İbrahim Paşa sarayındaki acemi oğlanlar mektebine verildi. Yavuz'un seferlerine katıldı. Gittiği şehirlerin mimarlık eserlerini inceledi. 25 yaşında Yeniçeri ocağına girdi. Zamanla ustalığı Sadrazam ve Kanunî tarafından öğrenilen Sinan, herkesten itibar görmeye başladı. Buğdan Seferi'nde Prut Nehri üzerine 13 günde büyük bir köprü yaptı.

Mimar Sinan, Lütfü Paşa'nın delâletiyle sarayın mimarbaşısı oldu. Ustasının Mimar Hayreddin olduğu zannedilir. Mimar Sinan, Yavuz Selim, Kanunî Süleyman, II. Selim ve III. Murat devirlerinde yaşamış; bu arada durmadan eserler vermiştir. 81 cami, 400 mescit, 55 medrese, 26 darülkurra ve türbe, 14 imaret, 3 darüşşifa ve sayısız su kemerleri, su yolları, köprüler, kervansaraylar, saraylar, mahzenler ve hamamlar yapmıştır. Edirne'de Selimiye, İstanbul'da Süleymaniye camileri en büyük şaheserleridir.

SİNCAP :

Ormanlarda yaşıyan kemirgen bir memelidir. Minik ve çevik bir hayvan olan sincap yemişlerle beslenir. Kuyruğu uzun ve tüylüdür. Meyvalar ve kümes hayvanları için zararlıdır. Derisi makbuldür.

SİND (İNDÜS) NEHRİ :

Hindistan'dadır. 2.900 km. uzunluğundadır. Tibet Yaylâsı'ndan çıkar; Umman Denizi'ne dökülür. Pencap'tan sonra kollara ayrılır.

SİNDİRİM :

Aldığımız besinlerin, sindirim organları vasıtasiyle vücuda yarayışlı bir hale gelmesi olayına **sindirim** denir.

Sindirim ağızda başlar, ince barsaklarda sona erer.

SİNDİRİM ORGANLARI :

Besinlerin, vücuda yarayışlı bir hale gelmesini sağlayan organlara **sindirim organları** adı verilir. Ağız, dişler, dil, boğaz, yemek borusu, mide, karaciğer, ince barsaklarla, kalın barsaklar sindirim organlarımızı teşkil eder. Ayrıca tükürük, mide suyu, pankreas suyu, safra suyu ve barsak sularını salgılayan bezler de yardımcı sindirim organlarıdırlar.

SİNEK :

Uçucu bir böcektir. Zararlıdır. Bulaşıcı hastalık mikroplarını taşır. Karasinek, sivrisinek, at sineği gibi türlü cinsleri

vardır. Çifte kanatlılardan olan sineğin altı ayağı vardır. Ayaklarındaki çengelli kıllar yardımiyle konduğu yerde çabucak tutunur. Sinekleri D. D. T. ile yok etmek sağlığımız ve temizlik için gerektir.

SİNEMA :

Son yüzyılın eğlence ve kültür vasıtalarından biri de sinemadır. Sinema makinesi elektrikle çalışır. Önceleri sessiz film oynatan sinemalar bugün sesli ve renkli filmler oynatmaktadırlar. Hareket halinde bulunan filmin arkasından gelen kuvvetli ışık, hayalleri karşıki beyaz perdeye (ekrana) aksettirir. Biz de filmdeki konuyu canlı ve hareketli seyretmiş oluruz.

SİNGAPUR :

Dünyanın önemli geçitlerinden biri de Singapur'dur. Güney doğu Asya'da Malaya Yarımadası'nın güney ucunda bulunur. 1837 denberi İngiliz sömürgesi olan Singapur Şehri'nin nüfusu 600.000'dir.

SİNİRKANADLILAR :

Saydam olan kanadlarında incecik sinirler bulunan böcekler takımına **sinirkanadlılar** denir. Sinirkanadlılar 4 kanadlı böceklerdir.

SİNİR KANADLILAR :

Yaşamamızda, sinirlerimizin hizmeti büyüktür. Arasız çalışma halinde bulunan sinirlerimizi dinlendirmek, sağlığımız için şarttır. Bu sebeple, aslâ uykusuz kalmamalıyız. Bu arada balık, yumurta, beyin gibi fosforlu besinler bol bol yemeliyiz. Temiz ve açık havada dolaşmalıyız. Hafif sporlarla birlikte yazın soğuk duş banyolarını ihmâl etmemeliyiz. Korkunç masallar dinlememeli, üzücü romanlar okumamalıyız. Alkollü içki kullananlar, kumar oynayanlar, beynini çok yoranlar da sinirlerini yıpratmış olurlar.

SİNİRLER VE ÖDEVLER :

Sinirler gördükleri işlere göre ikiye ayrılırlar: a) Duygu

alan sinirler, b) Emir getiren sinirler. **Duygu alan sinirler,** duyuları beyine iletirler. Bu sinirlerin bir ucu beyin, omurilik gibi duygu merkezlerinde, diğer uçları da duygu organlarındadır. **Emir getiren sinirler** ise beyinden, omurilikten ve omurilik soğanından aldıkları emirleri organlara ulaştırırlar.

SİNOP :

Karadeniz kıyısında bulunan vilâyetlerimizden biri de Sinop'tur. Dolayını Samsun ve Kastamonu Vilâyetleri çeyirir. Kuzeyinde Karadeniz yer alır. Alanı 5.295 km.^{2} dir. Genel nüfusu 205.276'dır. Vilâyet merkezinde 4.995 insan yaşar. Ayancık, Boyabat, Gerze adında 3 kazası vardır.

SİNÜS :

Cebirde kullanılan bir deyimdir. Bir açının tepe noktası merkez kabul edilerek yarı çapı 1 sayılan bir çember çizilir. Açının bir kenarının çemberi kestiği noktadan diğer kenara bir dikey indirilir. İşte bu dikeyin cebirsel değeri «sinüs» adını alır. Dikeye de sinüs çizgisi denir.

Bu dikeyin ayağı ile açının merkezi arasındaki doğru parçası kosinüs çizgisidir. Bunun cebirsel değeri de kosinüstür.

SİPER :

Savaşta savaşanların görülmemesi ve vurulmaması için arazi üzerinde yapılan **engellere siper** denir. Boy siperi, baş siperi gibi çeşitleri vardır.

SİRK :

Hayvan ve eğlence cambazhanelerine sirk adı verilir.

SİRKE :

Ekşitilmiş üzüm suyuna sirke denir.

SİROZ :

Siroz, şifası zor bir karaciğer hastalığıdır.

SİS :

Su buğusunun yeryüzüne inmesi ile meydana gelen buğulu, beyaz hale «sis» denir.

SİSMOGRAF :

Depremleri yazan âletin ismi **sismograf'dır.**

SİTAJ - STAJ :

Bilgi ve görgüyü arttırmak gayesiyle bilenin veya ustanın kontrolünde yapılan çalışmalara **sitaj** veya **staj** adı verilir.

SİVAS :

Orta Anadolu vilâyetlerimizdendir. Dolayını Tokat, Ordu, Giresun, Erzincan, Malatya, Maraş, Kayseri vilâyetleri sınırlar. Alanı 26.740 km.^{2} dir. Genel nüfusu 490.493'tür. Şehirde 44.856 insan yaşar. Arazi yüksek dağlarla kaplıdır. Bu dağlar arasında yüksek yaylâlar yer alır. **Kızılırmak, Çaltı, Tohma** suları başlıca akarsularıdır. En büyük göllerden biri de **Ulaş Gölü'dür.** İklimi sert olan Sivas'ın çiftçiliği ve hayvancılığı ileridir. Madenciliği ile endüstri merkezleri önemlidir. Divriği, Gürün, Hafik, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli, Zara adında 9 kazası vardır.

SİVAS KONGRESİ :

4 - 12 Eylûl 1919 günlerinde toplanmış millî bir kongredir. Birinci Cihan Savaşı sonunda düşmanların dileklerine boyun eğen Osmanlı Devletine karşılık Türk Milleti, Mustafa Kemal'in önderliğinde şahlanmıştı. Şanlı İstiklâl Savaşı'mızı hazırlayan Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Reislik yapmıştır. Ayrıca, millî varlığımızın temel taşı olan «Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti» de bu kongrede kurulmuştur.

SİVEREK :

Urfa Vilâyeti'nin kazalarından biridir. 45 köyü ile 5 nahiyesi vardır. Nüfusu 46.692'dir.

SİVRİCE :

Elâzığ Vilâyeti kazalarındandır. 47 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 13.053'tür.

SİVRİHİSAR :

Eskişehir Vilâyetinin bir kazasıdır. 92 köyü ve 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 41.332'dir.

SİVRİSİNEK :

Çifte kanadlılardan uçucu bir böcektir. İnsan kanını emerek yaşar. Bataklıklarda, durgun sularda ürer. Bilhassa, konduğu zaman dik duran cinsi sıtma sineğidir. Sıtma sineği, sıtma mikroplarını sıtmalılardan sağlamlara taşır.

SİYAH :

Renklerden biri de «siyah» tır. Siyah renk, beyazdan en uzak olup, en karanlık renktir.

SİYAM — SİAM DEVLETİ :

Güney doğu Asya'da, Hindiçinî Yarımadası'nın batı bölümünde yer alır. Alanı 520.000 km.² dir. Nüfusu 15.718.000'dir. Krallıkla yönetilir. Başşehri Bangkok'tur. Arazisi engebelerle doludur. Başlıca akar suları Mekong ve Menam adını taşır. Ormanları zengindir. Pirinç, tütün, pamuk, kenevir tarımı yapılır. Kauçuk elde edilir.

SİYASAL BİLGİLER OKULU :

Kaymakam ve hariciyeci gibi yüksek memur yetiştiren bir yüksek öğretim kuruludur. Bizde ilk olarak 28 Ocak 1859 da açılmıştır. Ankara'da bulunmaktadır.

SİZ :

Siz sözü, çoğul ikinci şahsı belirten şahıs zamiridir.

SKİ :

Ayaklara takılıp buz üzerinde kaymaya yarayan özel biçimdeki âletlere «Ski» denir.

SOBA :

Isıtma aracıdır. Odun, kömür, gaz, elektrik, havagazı olmak üzere türlü şekilleri vardır.

SOBA KURMAK, TEMİZLEMEK VE BOYAMAK :

Sonbaharda havalar soğumaya başlayınca kış hazırlıkları yapılır. Bu arada sobalar onarılır, boyanır ve kurulur. Zaten kış bitince, sobaları hemen bir tarafa atmak doğru değildir. Sökülen sobaları iyice temizlemek, gereken yerleri tamir etmek lâ-

zımdır. Boruları da silkmek, yağlamak ve sonra gazete kâğıtlarına sarıp nemsiz bir yerde muhafaza etmek şarttır.

SODA :

Bir çeşit tuzdur. Kimyasal adı «nötür sodyum karbonatı» dır. Yemek ve çamaşır sodaları halinde ayrı cinsler olarak kullanılır.

Bir nevi karbonik asitli suya da soda adı verilir.

SOFRA :

Üzerinde yemek yediğimiz yemek masasının adı sofradır. Yalnız, bu masanın sofra olabilmesi için üzerine yemek ve ekmeklerin konması gerekir. Ayrıca özel biçimde yapılmış sofralar da vardır.

SOFRADA MUAŞERET KURALLARI :

Sofrada muaşeret kurallarına uymayan insanlar başkaları üzerinde iyi etki bırakmazlar. Çatal, bıçak, kaşık kullanırken gürültü etmek, ağızı şapırdatmak; dudaklar açıkken lokma çiğnemek aslâ doğru değildir. Eğer yemek yerken bıçak kullanmak gerekiyorsa, bıçağı sağ ele, çatalı da sol ele almak ve yenilen lokma sayısınca kesip ağıza götürmek icabeder. Yağlı bıçak, çatal ve kaşıkları örtü üzerine koymamalıdır. Boş tabağa bırakmalıdır. Sofraya birlikte oturulur, birlikte kalkılır. Yemeği de yavaş yemek, sağlığımıza uygun bir harekettir. Bilhassa sofrada neş'eli olmak iştihamızı açar.

SOFRA KURMAK (Kahvaltı, çay ve yemek sofraları):

Yemek zamanlarından önce sofra hazırlanmış olmalıdır. Aile fertleri de ellerini sabunla yıkayarak topluca sofradaki yerlerini alırlar.

Kahvaltı sofrasında çay fincanı, çay kaşığı ve küçük kahvaltı tabakları bulunur; zeytin, yağ ve reçel yer alır.

Yemek sofralarının tertibi ayrıdır. Çay sofraları ise görünüş itibariyle kahvaltı sofralarına benzer.

SOFRA TAKIMLARI :

Sofra, günün belirli zamanlarında etrafına aile fertlerinin

topladığı bir yerdir. Sofranın zevke uygun bir tarzda kurulması, mümkünse çiçeklerle süslenmesi iyi olur.

Yemek masası, sandalyeler, masa örtüsü, tabaklar, peçeteler, çatal, bıçak, kaşık ve bardak gibi eşya, «sofra takımı» adını alır.

SOFTA :

«Geri kafalı» anlamına gelir. Bu gibi insanlar dine çok inanmakta, medeniyeti kabul etmemektedirler.

SOFU :

Dinî kurallara büyük bir hassasiyetle uyup Tanrı yolunda çalışanlara sofu denir.

SOFYA :

Bulgaristan'ın başşehridir. Nüfusu 287.000'dir. Geniş bir ovanın kenarında, İstanbul - Belgrad demiryolu üzerindedir.

SOĞAN (Sovan):

Bazı bitkilerin toprak içinde gelişen yumrularına soğan adı verilir. Mutfak soğanı, çiğdem, lâle soğanları gibi...

SOĞUK :

Isısı sıfır dereceye yakın veya sıfır dereceden aşağı olan varlıklar soğuktur. Soğuğun belli bir ısı derecesi olmamakla beraber, soğukta sıcaklık yok demektir.

SOĞUKKANLI :

Yılan gibi bazı sürüngenler soğukkanlı yaratıklardır. Ayrıca, olayları sinirlenmeden, öfkelenmeden karşılayan kimselere de yine soğukkanlı insanlar denir.

SOKAK :

Yapılar arasındaki geçitlere sokak denir.

SOKAKTA VE GENEL YERLERDE GÖZETİLECEK KURALLAR :

Sokakta daima sağdan yürümeli; yürürken de çok dikkatli

olmalıdır. Bilhassa kalabalık geçitlerde kol kola yürümek, durup yol ortasında konuşmak; yürürken başkasına çarpmak doğru olmayan hareketlerdendir. Sokakta yüksek sesle konuşmak da çirkin bir harekettir. Karşıdan karşıya geçerken etrafı gözlemelidir. Eğer işaret fenerleri veya nokta polisi varsa geç işaretini mutlaka beklemelidir.

SOKOLLU MEHMET PAŞA VE HİZMETİ (Bak: Mehmet Paşa Sokollu):

SOKRAT (M. Ö. 468 - 400) :

Meşhur bir Yunan filozofudur. Ünlü komutan Alkibyad'ın öğretmenidir. O, halk toplulukları arasında derslerini verirdi. Bilhassa, demokrasi aleyhinde hicviyeler söylerdi. Eflâtun ve Ksenofon, Sokrat'ın öğrencilerindendirler. Nihayet ölüme mahkûm edildi. Baldıran zehiriyle öldürüldü.

SOL :

Gövdemizde, yüreğimizin bulunduğu taraf sol taraftır. Ayrıca, musikideki notalardan biri de sol sesidir. Portenin ikinci çizgisi üzerinde bulunur.

SOLAK :

Her işinde sağ eli yerine, sol elini kullanan kimselere **solak** denir.

SOLFEJ (Tek sesli, çift sesli):

Şarkıların ve müzik parçalarının yalnız notalarla söylenmesine solfej denir. Musiki parçalarının bâzısı çift sesli bestelenmiş olur.

SOLHAN :

Solhan kazası Bingöl vilâyetine bağlıdır. 29 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nahiyelerinden biri merkez nahiyesidir. Nüfusu 8173'tür.

Solhan Çapakçur'un 50 km. kuzey-doğusunda yer alır. Muştan 50 km. uzaktadır.

SOLON (M. Ö. 640 - 558):

Atina'da yetişmiş ve kanunlariyle üç salmış bir insandır. Atina'nın 7 yüksek hâkiminden biridir. Atina Devletine çeşitli iyilikleri vardır.

SOLUCAN:

Yumuşak, yuvarlak ve uzunca bir hayvandır. Toprak içinde, barsaklarda ve nemli yerlerde yaşıyan türlü cinsleri vardır.

SOLUK BORUSU:

Akciğerlerimizle hava alıp verme olayına **solunma** denir. Akciğerlerden gırtlağa kadar uzanan ve içinden hava geçen boruya da **soluk borusu** adı verilir.

SOLUNGAÇ:

Balıkların solunum organlarına solungaç denir.

SOLUNUM NASIL OLUYOR?

Vücudumuzda iki türlü solunum vardır: a) Deri ile solunum, b) Akciğerlerle solunum. Fakat, vücut solunumunun büyük bir kısmını akciğerlerimizle yaparız. Solunmada aldığımız havanın içindeki oksijen gazı, akciğerlere gelen kirli kanı temizler. Akciğerlerimiz diyafram ve kasların yardımı ile hareket halinde bulunurlar; eşit fâsılalarla şişerler, pörsürler. Şişme esnasında, ağız veya burundan ciğerlerin bronşlarına temiz hava dolar. Biraz sonra da işini bitiren hava kirlenmiş olarak dışarı atılır.

SOLUNUM ORGANLARI: (Bak: Akciğerler, diyafram kası, soluk borusu, deri):

SOMA:

Manisa vilâyetinin kazasıdır. 67 köyü vardır. Nüfusu 26.066 dır.

SOMALİ:

Afrika'nın doğusunda, Aden Körfezi ile Hint Denizi üzerindeki ülkeye **Somali** adı verilir.

SOMYE :

Üzerine yatak veya minder konulan yaylı karyolalara denir.

SON :

Bir şeyin bitimine son denir.

SONBAHAR :

Dört mevsimden biri de sonbahardır. Sonbahar yazdan sonra, kıştan öncedir. Eylûl, Ekim, Kasım, Sonbahar aylarıdır. Sonbaharda yapraklar sararıp dökülür; göçmen kuşlar sıcak ülkelere gider. (Bak: Mevsimler).

SOND BOĞAZI :

Cava ile Sumatra adaları arasındadır. Uzunluğu 170 km. dir.

SONSUZ :

Nihayeti olmıyan, daha doğrusu bitimsiz olan demektir. Gök boşluğu sonsuzdur gibi.

SONUÇ :

Olaylardan meydana gelen son duruma sonuç denir. Sonuç, netice demektir.

SORGUN :

Yozgat vilâyetinin bir kazasıdır. 85 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 40.824 tür.

SORU :

Cevap bekleyen sözlere soru denir.

SORU ZAMİRLERİ :

Zamir çeşitlerinden biri de soru zamirleridir. Sormak suretiyle isimlerin yerini tutan kelimelere soru zamirleri adı verilir. **Ne** ve **kim** kelimelerinden ayrı olarak soru sıfatlarının bazı tamlanan şekilleri de soru zamiri olarak kullanılır **Kimden** duydun? **Hangisini** gösteriyorsun? gibi

S.O.S. :

Tehlikede olanların imdat çağırmak için kullandıkları beynelmilel işaret.

SOVAN (Bak: Soğan)

SOVYETLER BİRLİĞİ (Bak: Rusya)

SOYA :

Tanelerinden yağ çıkarılan bir fasulye cinsine **soya** denir.

SOYADI :

Her şahsın ailece sahip bulunduğu ad **soyadı**'dır.

SÖĞÜT :

Su boylarında yetişen bir ağaç cinsidir.

SÖĞÜT :

Söğüt, Bilecik Vilâyeti kazalarından biridir. 48 köyü ile iki nahiyesi vardır. Nüfusu 29.871'dir.

SÖKE :

Aydın Vilâyeti kazalarından biridir. 42 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 34.301'dir.

SÖMİKOK :

Kömür sobalarında yakılan sömikok, taşkömürün 600 derece ısıtılmasiyle elde olunur.

SÖMÜRGE :

İstiklâlini kaybetmiş ve başka milletlerin buyruklarına boyun eğmiş yerler **sömürge** adını taşır.

SÖZLE İFADE :

İfade, a) sözle, b) yazıyla olmak üzere iki türlüdür. Sözle ifade konuşmadır. Bilhassa ilkokulların birinci devrelerinde sözle ifadeye önem verilir. Çocuklar tabiî ve serbest konuşmaya alıştılar.

SÖZ, SÖZ DİZİMİ VE BELLİ BAŞLI KURALLARI :

Meramımızı konuşarak anlattığımız zaman söz söylemiş oluruz. Şu halde söz, konuşmadır. Ağızdan çıkan veya yazılan kelimelerin anlatılmak istenen anlama göre bir düzen içinde sıralanmasına **söz dizimi** denir. Söz diziminde kelimeleri yerli yerinde kullanmak gerekir.

SÖZLÜK :

Herhangi bir dilin kelimelerini alfabe sırasına göre dizip anlamlarını açıklayan kitaba **sözlük** denir.

SPOR OYUNLARI :

Vücudu zindeleştirmek, geliştirmek ve güzelleştirmek gayesiyle yapılan oyunlar spor oyunlarıdır. Spor oyunlariyle beden-le birlikte ruh ta eğitilir. Futbol, voleybol, tenis, pingpong, basketbol gibi çeşitli spor oyunları vardır.

SPOR VE SPOR KULÜPLERİ :

Vücuda yararlı hareketlerin hepsi spordur. Yalnız spor yapmadan önce muhakkak bir doktorun muayenesine başvurmalıdır. Vücudun kabiliyetine uygun bir spor branşı seçmek lâzımdır. Sporsever gençlerin bir araya gelerek cemiyetler kanunu gereğince kurdukları müesseselere spor kulüpleri adı verilir. Her spor kulübünün belirli bir nizamnamesi vardır.

STOCKHOLM :

İsveç Kırallığının başşehridir. Adalar üzerinde kurulmuştur. Nüfusu 687.500'dür .Düzgün ve temiz caddeleriyle, tarihî yapılariyle meşhur bir şehirdir.

SU :

Dünya üzerinde hayatî varlıklardan biri de sudur. Yerkürenin dörtte üçünü (3/4), vücudumuzun da % 80'ine yakın kısmını su teşkil eder. Susuz hayat olamaz. Su renksiz, kokusuz, tadsız ve akıcı bir cisimdir. En iyi sular pınar - memba sularıdır. Kuyu sularının pek çoğu ile deniz suları içilmez. Su, yalnız canlılar için çok önemli bir varlık olarak kalmaz; başlı başına bir kuvvet olarak ta, tabiat kuvvetleri arasında yer alır. (De-

ğirmen, elektrik santralları gibi). Su yerle gök arasında durmadan dolaşır. 100 derecede kaynar. Sıfır derecede donar. Kaynayınca buharlaşır, bulut olur.

SUBAY :

Asteğmenden mareşale kadar rütbeli askerlere subay adı verilir. Subaylar erlere muharebe oyunları öğretirler. Subay sınıfları çeşitlidir. Topçu, piyade, ordonat, levazım, havacı, denizci vesaire gibi...

SU ÇARKI :

Akan bir suyun önüne konulan çark döner; böylelikle de suyun akışından hareket ve kuvvet sağlanmış olur. Buna su çarkı denir. Değirmen buna göre yapılmıştır.

SU ÇİÇEĞİ :

Çiçeğe benzer bir çocuk hastalığıdır. Ateşi üç gün sürer.

SUDA BOĞULANLARA YARDIM :

Denize, nehire girenler yüzmek bilmezlerse derinlerde boğulurlar. Boğulma, akciğer bronşlarını suyun doldurmasiyle olur. İyi yüzme bilmiyenlerin suya girmeleri doğru olmaz. Hiç olmazsa böylelerini yalnız bırakmamak gerekir. Boğulma tehlikesi geçirenleri hemen kenara çekmeli; baş aşağı asarak karınlarındaki ve ciğerlerindeki suyun boşalmasını temin etmelidir.

SU DOLABI :

Bostan kuyularında bulunan ve su çekmiye yarayan dolaba **su dolabı** denir.

SU FIRILDAĞI :

Akan bir suyun altında dönen kanadlı fırıldağa su fırıldağı adı verilir.

SU KANALLARI :

Araziyi sulamak, sel taşmalarını önlemek gayesiyle nehir yatağı yanlarında açılan su yollarına su kanalları denir.

BENİ SIRTINA AL.

İstiklâl Savaşımızın en korkunç günlerindeydi. Düşman her taraftan saldırıyordu. Türkler bazan bire karşı onla savaşmak mecburiyetinde kalıyorlardı.

İşte bu günlerde, bir tabur komutanı, düşmanın daima geçtiği bir köprüyü havaya uçurmak için emir aldı. Taburundan iki kişi seçecek ve bu iki kişi dinamitle köprüyü uçuracaklardı. Fakat köprünün yanındaki tepe düşman nöbetçileriyle doluydu.

Binbaşı, bir avuç askerini topladı. Durumu olduğu gibi anlattı. Fedai istiyordu. Birden bütün tabur «Biz gidelim» diye ileri çıkıverdi. Bu kahramanlık karşısında binbaşının gözleri yaşardı. Sonra kur'a ile iki kişi seçildi. Bunlar Erzurum'lu Halil'le Kırşehir'li Mehmet'ti.

İki arkadaş vedalaşarak yola çıktılar. Sürüne sürüne köprüye yanaştılar. Yirmi, yirmi beş adım kalmıştı. Birden düşmanın yaylım ateşi başlamıştı. Arkalarındaki tepede düşman onları görmüştü Bir iki adım zor ilerliyebildiler. Tam o sırada Halil; «Ah yandım.» diye bağırdı. Arkasından vurulmuştu. Mehmet, arkadaşını bir çukura çekti. Halil, son dakikalarını yaşıyordu. Ağzından kan gelmekteydi:

Mehmet, diyebildi, Mehmet, koynumdaki çevreyi anama gönder. Bir vasiyetim daha var. Bak ben ölüyorum. Bu köprünün uçması lâzım. Düşman gerimizde. Sen beni sırtına al. Köprüye öyle yürü. Varsın onlar ateş etsinler. Kurşunlar sana değil, sırtındaki bana gelir.

Bunu söyledi ve dua ederek can verdi.

Mehmet, Halil'in söylediğini yapmak istemiyordu. Bu çok günah bir şeydi. Fakat arkadaşı vasiyet etmişti. Sonra köprünün de uçurulması gerekti.

Koca Halil'i sırtladı. Köprüye yürüdü. Düşman, kudurmuş gibi ateş ediyordu. Fakat nafile. Gelen kurşunlar, ateşin yapıldığı yer çok uzak olduğu için, ancak Halil'in vücuduna saplanıyor, öteye geçemiyordu. Mehmet köprüye yaklaştı, yaklaştı.

Kurşunlar vız vız ötüyordu. Mehmet dinamitleri çıkardı. Sırtında Halil, ateşledi. Yandaki dereye girip koşmaya başladı. Biraz sonra köprü havaya uçtu. Mehmet, arkadaşının cesedini tabura getirdi. Durumu anlattı. Kahraman Halil'in sırtında yirmi bir yara vardı.

Gülüyorum :

AT YORULMASIN.

Ali köyde açıkgöz geçinen çocuklardan bir tanesiydi. Herşeyi bilirim diye ortaya çıkardı. Bir gün kasabaya pazara gitmişti. Dönüşünde köy yolunda çocuklarla karşılaştı. Çocuklar baktılar, Ali atın üzerinde... Fakat pazardan aldıklarını semere asmıyor, iki eliyle kaldırmış, havada tutuyordu. Çocuklar şaşırdılar:

— Bu ne hal Ali, dediler. Niçin yükleri öyle elinde tutuyorsun? Assana.

Ali, bilmiş bilmiş güldü:

— Yaa, ben hayvan sever bir çocuğum. Ağırlığımla zaten hayvanı yoruyorum, bir de yükümle mi eziyet vereyim?

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 KASIM 1955, Salı. Sayı: 77 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

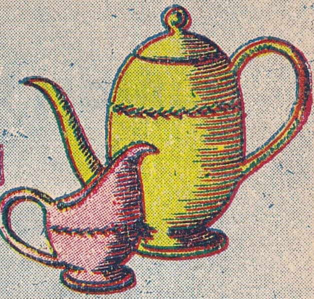

SOFRA TAKIMLARI

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

S-5

Bunları biliyor musunuz?

YENİ UÇAKLAR

Pek yakında kullanılacak uçakların kanatları aynen kuşlarınki gibi hareket edecektir. Kanatların böyle aşağı yukarı hareket etmesi için alt taraflara birer küçük motor konacaktır.

KATİLLERİ YAKALIYAN MAKİNE

Amerikan polisi, yeni kazandığı bir âlet sayesinde katilleri ve gangsterleri kolayca yakalıyabilmektedir. Kendisinden şüphe edilen şahıslar, karakola götürülmekte ve kendisine **doğruluğu meydana çıkarma** iğnesi yapılmaktadır. Adam, iğneden sonra bütün kabahatlerini anlatmaktadır.

SOLUCAN VE TOPRAKLAR

Solucanlar toprağı vücutlarının içinden geçirerek yeri kazarlar. Bir solucanın bir yılda vücudundan ne kadar toprak geçirdiğini hiç düşündünüz mü? Yapılan incelemeler neticesinde bir solucanın yılda 5 - 36 ton toprağı vücudundan geçirmekte olduğu anlaşılmıştır. Bu suretle solucanlar tabiatın sapanı ve gübre dağıtıcısı ödevini görmektedirler.

BAMBAŞKA BİR YILAN

Brezilya'da yaşıyan bir yılan cinsi, diğer yılanlardan tamamen ayrılır. Bu yılanların vücutlarını meydana getiren dokular cam gibi ince ve hassastır. Ufak bir vuruşla tuzla buz olurlar. Yerliler, bu yılanları ellerinde taşıdıkları küçük sopacıklarla öldürürler.

PERVANESİZ UÇAKLAR

Yine Amerika'da son zamanlarda yeni bir yakıt üzerinde çalışılmaktadır. Bu yakıtın ismi Nitromethane'dir. Bu yakıtı kullanacak uçaklar çok hızlı gidecek ve pervanesiz olacaktır.

SUFLÖR :

Tiyatroda, sahnede piyes oynatılırken sahne altına gizlenip artistlere söyliyecekleri sözleri fısıldayana suflör denir. Rolünü unutan sanatkâr suflörün fısıltısına kulak verir. Böylece aksama olmadan piyes devam eder. Suflör seyircilere görünmez.

SULAR (Bak: Su)

SULARDAN ELEKTRİK ELDE ETMEK - SU DEĞİRMENİ :

Su kuvveti büyük bir kıymettir. Bunun faydalarını gören insanlar, sudan elektrik enerjisi sağlama yollarını aramışlardır. Çağlayanlar üzerine kurulan tesisler ve türbinler yolu ile elektrik elde etmişlerdir. Son yıllarda, bu alanda hükûmetimiz de büyük çalışmalar göstermektedir. Kızılırmak üzerinde Hirfanlı, Seyhan üzerinde Seyhan, Sakarya üzerinde Sarıyar, Gediz üzerinde de Kemer ve Menderes üzerinde Akçay barajlarını kurma faaliyetine girişmiştir. Ayrıca, daha pek çok hidroelektrik santralleri yapılmaktadır. Su akıntısı ile çalışan değirmenler de vardır. (Bak: Suçarkı).

SULTAN :

Bâzı şark devletlerinin padişahlarına veya başlarına sultan denir.

SULTANAHMET CAMİSİ :

İstanbulda, Ayasofya'nın karşısındadır. Birinci Sultan Ahmet tarafından yaptırılan bu güzel eserin temeli 1609 da atılmıştır. Mimarı Mehmet Ağa'dır. Bu camiin temelini açmakta kullanılan kazma da Topkapı Sarayında muhafaza edilmektedir. Cami 1617 de açılmıştır.

SULTANAHMET ÇEŞMESİ :

İstanbul'da mevcut Osmanlı - Türk şaheserlerinden biri de Sultanahmet Çeşmesi'dir. Bu çeşme XVIII. yüzyılda Sultan III.

Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Ayasofya'nın denize bakan yanında, Topkapı Sarayı'nın dış kapısı önündedir.

SUMATRA :

Melânezya Takımadalarından en batıda olanıdır. Malaka Boğazının batısında ve güneyinde uzanır. Alanı 423.000 km² dir. Nüfusu altı milyondur.

SUNGURLU :

Çorum Vilâyeti kazalarından biridir. 110 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 52.702'dir. Çorum'un 70 km. güney-batısında bulunur.

SUNİ İPEK :

İpek böceğinden değil de başka maddelerden elde edilir. Halis ipeğe nazaran daha az dayanıklıdır. Türkiye'de suni ipek fabrikası Gemlik'tedir.

SUR :

Eskiden, bugünkü ateşli silâhlar ve uçaklar icat edilmezden önce şehirleri, derebeyi şatolarını düşman saldırışından korumak için şehir veya şatonun dolayına çepe çevre yapılan yüksek ve kalın duvarlara sur denir.

SURAT :

Yüzün ön görünüşü surattır. Sonra, somurtkan insanlar için de suratlı sözü kullanılır. Suratsız deyince bir tahkir sözüdür.

SURİYE :

Güney komşularımızdan biridir. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Şam'dır. Arabistan Yarımadasının kuzey bölümünü kaplar. Alanı 159.000 km² dir. Fakat, asıl Suriye'nin yüz ölçümü 102.300 km² dir. Nüfusu 2.860.500'dür. Halep, Beyrut, Şam başlıca büyük şehirleridir. Akdeniz'in doğu kıyıları üzerinde yer alır. Kıyılar Lübnan ve Antilübnan dağlariyle ârızalıdır. Deniz kenarları yağmurlu olan Suriye'nin iç kısımları çöl manzarası taşır. Dağların denize bakan yamaçları ormanlarla örtülüdür. İklim umumiyetle sıcak ve kurudur.

SUSAM :

Susam, sıcak memleket bitkilerindendir. İnce ve küçük tanelerden ibaret olan tohumlarından yağ elde edilir. Tahin ve tahin helvası da susamdan yapılır.

SUSURLUK - SUSIĞIRLIK :

Balıkesir Vilâyeti kazalarından biridir. 51 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Nüfusu 33.992'dir.

SUŞEHRİ :

Sivas Vilâyetinin kazalarından biridir. 115 köyü ile iki nahiyesi vardır. Nüfusu 34.739'dur.

SU TULUMBASI :

Kuyulardan su çekmeğe yarayan aletler tulumbalardır. Tulumbalar:

1 — Emme tulumba,

2 — Basma tulumba,

3 — Emme basma tulumba olarak üçe ayrılırlar. Tulumbalar hava basıncı ile çalışırlar. Emme borusu, silindir, piston, piston kolu, kapaklar diye kısımlara ayrılırlar. Piston yukarı çekilince emme borusu ve silindir içindeki hava emilir. Kuyu suyu yüzeyindeki hava basıncı ile su, havasız kalan boru ve silindire yükselir. Pistonun devamlı hareketleriyle su kuyudan çıkarılmış olur.

SU VE ETKİLERİ :

Yeryüzü şekillerinde, engebelerin teşekkülünde suyun büyük etkisi vardır. Akar sular geçtikleri araziyi oyarlar; taş, toprak ve molozları sürüklerler. Ağızlarındaki düzlüklere yığarlar. Böylece, yeryüzü şekilleri su etkisiyle durmadan değişmiş olur. Sular donmak suretiyle genişlerler. İçinde bulundukları kaya çatlaklarını patlatırlar. Ayrıca temizlik işlerinde, beslenmede ve tabiatın güzelleşmesinde, endüstri merkezlerinin çalışmasında suyun faydaları sonsuzdur.

SUYUN BİLEŞİMİ VE ÖNEMİ :

Su iki hacım hidrojen (H) ile bir hacım oksijen (0) den mey-

dana gelir. Kimyadaki formülü ($H^2 0$) dur. Suyun yaşamamızda ve beslenmemizde büyük önemi vardır. Vücut ağırlığımızın yarısından fazlasını su teşkil eder. Bitkilerin ve hayvanların var olmaları için de suyun mevcudiyeti şarttır. Susuz topraklar ürün vermez; çöl olur. Su, bir kuvvet olarak ta, insanların hizmetinde çeşitli işler görür.

SUYUN BUHAR HALİNE GELMESİ :

Su ısınınca buhar olur. Isınmakta devam ederse «100» derecede kaynar. Buharlar hava içinde toplanırlar; bulutları meydana getirirler. Suyun buharlaşmasında hava akımının da tesiri vardır.

SUYUN KALDIRMA KUVVETİ :

Suyun bir de kaldırma kuvveti vardır. Su, içinde bulunan herhangi bir şeyi yukarıya doğru kaldırır, iter. Buna suyun kaldırma kuvveti denir. (Bak: Arşimed Kanunu).

SUYUN KUVVETİ:

Su, yüksek bir yerden kütle halinde düşünce, büyük bir kuvvet olarak belirir. İşte, akar su çağlayanlarından faydalanmayı gözönünde tutan insanlar su değirmenlerini, hidroelektrik santrallerini kurmayı düşünmüşlerdir.

SUYUN TABİAT İÇİNDEKİ DOLAŞIMI :

Su azalmadan tabiat içinde dolaşır durur. Buna suyun dolaşımı adı verilir. Isı etkisiyle buharlaşan su, bulut haline gelerek yükselir. Havada rüzgârların önüne katılarak ülkeden ülkeye gider. Yağmur olur, yağar. Yeryüzüne dökülen suların bir kısmını toprak içer; bir kısmı da akarsular halinde denizlere, göllere ulaşırlar. Yine ısının etkisiyle buğu haline gelirler.

SUYUN ÜÇ HALİ :

Suyun normal hali sıvı halidir. Sıfır derecede donan su katılaşır, buz olur. Isıyla buharlaşır, gaz haline gelir. Böylece su, ısı azalma ve çoğalmalariyle daima hal değiştirir.

SÜLEYMAN I. (1494 - 1566) :

Onuncu Osmanlı Padişahı olan Süleyman I. tarihte **Kanunî** diye anılır. Babası Yavuz Selim'di. Onun ölümiyle tahta çıktı. O zaman 26 yaşında bulunuyordu, Padişahlığı 46 yıl sürdü. Zamanı, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak, en kudretli devridir. Ordularımız karalarda, donanmamız denizlerde eşsiz kahramanlıklar göstermişler; büyük zaferler kazanmışlardır. Avrupa'lıların **Muhteşem Süleyman** olarak adlandırdıkları Kanunî önünde diz çökmiyen imparator kalmamıştır. Kanunî Süleyman tahta geçince ilk iş olarak Şam'da baş kaldıran Canbürdi Gazali'yi ezmiş; sırasiyle Macaristan'ı zaptetmiş; Belgrad'ı, Rodos'u almıştır. 1529 da Viyana'yı kuşatmıştır. Avusturya İmparatoru Charles - Quint'in elinde esir bulunan Fransız Kıralı Birinci François'yı kurtarmıştır. Doğuda Tebriz, Şirvan, Dağistan, Gürcistan ve Bağdat gibi yerler sınırlarımız içine alınmıştır. Mora, Venedik, Tamşuvar kaleleri ordularımıza teslim olmuştur. Akdeniz'in mavi sularından tâ Hint Okyanusu'na kadar Barbaros'un, Turgut Reis'in, Pîrî Reis'in, Murat Reis'in, Seydi Ali Reis'in, Salih Reis'in, Piyale Paşa'nın, Sinan Paşa'nın kalyonları hâkim olmuş; leventlerimiz, sisli ufukların ötesinde düşman gemisi aramakla vakit geçirmişlerdir. Nihayet, koca bir ülkenin şanlı hükümdarı olan Kanunî Süleyman 1566 da 72 yaşında iken Zigetvar savaşı esnasında eceliyle ölmüştür. Onun devri, tarihimizin altın devridir.

SÜLEYMAN II. (1642 - 1691):

Süleyman II, Osmanlı Devletinin 20. hükümdarıdır. Babası Deli İbrahim'di. Bir isyanda tahttan indirilen ağabeyi Avcı Mehmed'in yerine padişah olmuştur. Hükümdarlığı ancak 3 yıl 8 aydır. Zamanı pek parlak sayılmaz. Hattâ Macaristan'daki kalelerimizin çoğunu yine onun devrinde kaybetmiş olduk. Ancak, sadâret mevkiine getirilen Köprülü Mustafa Fazıl Paşa sayesinde rüşvet kaldırılmış; Rusya, Avusturya ve Lehistan orduları bozguna uğratılarak Belgrad, Vidin, Niş ve Semendre kaleleri tekrar sınırlarımıza katılmıştır.

SÜLEYMANİYE CAMİSİ :

Dünyanın sayılı şaheserlerinden biri olan Süleymaniye Camisi, İstanbul'dadır. Dâhi san'atkâr Mimar Koca Sinan tarafından yapılan caminin inşasına 1550 de başlanmıştır. 1557 de de ibadete açılmıştır. Cami 63 × 69 metre ebadında bir arsa üzerine kurulmuştur. Büyük kubbesinin yüksekliği 53 metredir. Bu kubbenin çapı da 26 metredir. Etrafındaki külliyesi ile beraber Türk ustalığının ve Türk işçiliğinin ölmez şaheserlerinden olan Süleymaniye Camisi zarif kubbeleri ve ince minareleriyle Türk-İstanbul'un en kıymetli süslerinden biridir.

SÜLEYMAN ŞAH (Ölm. 1224) :

Osmanlı Devletini kuran Osman Bey'in dedesi, Ertuğrul Bey'in de babasıdır. Süleyman Şah, Oğuz boylarından olan Kayıhanlı aşiretindendi. Babasının adı Kaya Alp'ti. Cengiz'in saldırmaları sonunda Harzem yakınında bulunan Mahan Şehri civarından kalktı; elli bin kişiyi bulan kabîlesiyle beraber batıya, Anadolu'ya göç etti. Halep yakınında Caber Kalesi denilen semtte atı ile birlikte Fırat Nehri'ne düştü, boğuldu (1224).

SÜLFÜRİK ASİT :

Pis kokulu kimyasal bir maddedir.

SÜLÜK :

Durgun ve yavaş akımlı sularda yaşayan asalak bir hayvandır. Bâzan kan alma hallerinde işe yarar.

SÜLÜN :

Uzun kuyruklu bir kuştur. Çeşitli türleri vardır. Eti lezzetlidir.

SÜMBÜL :

Soğandan üreyen sümbül, güzel kokulu ve çeşit renkte çiçekler açan bir bitkidir.

SÜMERLER, YAŞAYIŞLARI VE UYGARLIKLARI :

Mezopotamya'nın ilk sahiplerinden olan Sümerler buraya eneolitik devirde Orta Asya'dan gelmişlerdir. Irk, dil ve menşe

bakımından tamamen Türktürler. Arkeologların ve bilginlerin yaptıkları araştırmalarla Sümerlerin Mısır, Yunan, Roma, Hint ve Fenike medeniyetlerine etki ettikleri anlaşılmıştır. Dünyanın en eski yazısı Sümerlerin Çivi yazısı dır. Milâttan 4000 yıl önce Fırat ve Dicle arasındaki bereketli topraklara yerleşen Sümer Türkleri kanallar açmışlar, bataklıkları kurutmuşlar, toprağı işlemişlerdi. Ayrı siteler halinde yaşarlardı. Bu sitelerin en önemlileri Ur ve Uruk Şehirleri idi.

SÜMÜK :

Burunda sümükdoku hücrelerinin ve sümük bezlerinin çıkardığı bulanık ve kaygan sıvıya, salgıya sümük denir. Burnumuzu temizlemek suretiyle sümüğü atarız.

SÜMÜKLÜ BÖCEK :

Sümüklü, yumuşakçalar cinsinden bir hayvandır. Gezdiği yerde parlak bir iz bırakır. Buna, halk dilinde sümüklü böcek denir.

SÜNGER :

Sünger, deniz diplerinde yaşıyan bir hayvan ve bu hayvanın esnek, gözenekli iskeletidir. İşlenmiş sünger, temizlik işlerinde kullanılır.

SÜNGÜ :

Delici bir silâhtır. Tüfeklerin ucuna takılır.

SÜNNET :

Tanrı tarafından buyurulmamış olmakla beraber Hazreti Muhammed'in ibadete hazırlanış veya ibadet süresince yaptığı özel davranışlarına sünnet denir Müslümanlar, Kur'anda olmamakla beraber sünnete uyarlar.

Ayrıca, erkek çocukların penisleri ucundaki derinin kesilmesi olayı da sünnet olmaktır. Sünnet eden kimselere de sünnetçi denir.

SÜNNÎLİK :

Sünnîlik, islâm dininde mevcut olan mezheplerden biridir. Bu mezhebin kurucusu İmam-ı Âzam Ebu Hanife Hazretleridir. Sünnîler Kur'anda yazılanlara ve Hazreti Muhammed'in sün-

netlerine göre amel etmeyi en doğru yol bilirler.

SÜPÜRGE :

Süpürge otundan yapılan bir temizlik aracıdır. Çalı süpürgesi de vardır.

SÜPÜRME :

Temizlik işlerinden biri de süpürmedir. Süpürme işine başlarken süpürgeyi mutlaka ıslatmalıdır. Böylelikle mikroplu tozların kalkmasına engel oluruz.

SÜRMENE :

Trabzon Vilâyeti'nin kazalarından biridir. 85 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 69.456'dır. Trabzon'un 32 km. doğusunda ve Karadeniz kıyısında kurulmuştur.

SÜRTÜNME VE ETKİ İLE MEYDANA GELEN ELEKTRİK :

Tarağı saçımıza birkaç defa sıkıca sürttükten sonra ufacık kâğıt parçalarına yaklaştırırsak kâğıt parçaları tarağa yapışır. Yine, karanlık bir yerde iki çakmak taşını birbirine çarparsanız kıvılcımların çıktığını görürüz. Bütün bu deneylerde meydana gelen elektrik sürtünme ile meydana gelen elektriktir.

Bir de, etki ile meydana gelen elektrik akımı vardır. Bir cam kavanoza beşte dört (4/5) hacminde su, (1/5) beşte bir oranında zaçyağı konulup içine de bir bakır, bir de çinko levha sarkıtılırsa ve bu levhalardan çıkan teller bir ampüle bağlanırsa ampulün yandığı görülür. Böylece, kimyasal bir olay sonucunda elektrik elde edilmiş olur. Bakır levha pozitif (+), çinko levha da negatif (—) tir.

SÜRUÇ :

Urfa Vilâyeti'ne bağlı bir kazadır. Merkez nahiyesinden başka Mürşitpınar adlı bir nahiyesi ile 69 köyü vardır. Genel nüfusu 26.044'tür. Suriye sınırı yakınında bulunan Süruç, Urfa'nın 40 km. güney batısında yer alır.

SÜRÜM :

Ticarette bir malın kolaylıkla satılması olayına sürüm denir. Paranın elden ele dolaşması hali de yine sürüm kelimesiyle adlandırılır.

SÜRÜNGENLER :

Yılan, solucan, kaplumbağa, kertenkele gibi, yerde sürünerek hareket eden ayaklı veya ayaksız hayvanlar sınıfına **sürüngenler** denir.

SÜSEN :

Bir süs bıtkisi olan süsenin yüze yakın türü vardır. Güzel ve çeşit renkli çiçekler açar; kokusu da hoştur.

SÜSMEK :

Sığır cinsinden hayvanlarla koyun, keçi gibi hayvanların boynuzlariyle vurmalarına süsmek adı verilir.

SÜT (VE SÜTTEN YAPILAN YİYECEKLER) :

Dişi memelilerin yavrularını besleme kiçin memelerinde biriken tatlımsı ve beyaz sıvı süttür. Südün rengi aktır. Özel bir kokusu ve hoş bir tadı vardır. Yapısında şeker, su, yağ, peynir maddesi ve madenî tuzlar yer alır. Eğer temiz bir kabtaki süde biraz limon sıkarsak derhal kesildiğini, içindeki su ile diğer maddelerin birbirinden ayrıldığını görürüz.

Süt, sağlığımızda önemli yeri olan çok değerli bir besindir. Vücudun gelişmesi ve yaşaması için gerekli bütün maddeleri içinde bulundurması sebebiyle de süt, **tam besinlerden** sayılır. Bu sebeple yeni doğan yavrular, uzun bir süre yalnız sütle beslenirler.

Hastaların ve yaşlıların da yine en esaslı besini süttür. Çocukların mamaları, muhallebileri ile tatlıların bir kısmı hep sütten yapılır. Hayatımızda bu kadar büyük yeri olan süt, hastalık mikroplarının kolayca üremesine elverişlidir. Hele veremli inek ve koyunlardan sağılan veya pis ellerin bulaştığı, temiz olmayan kabların kirlettiği süt, sağlığımız için korkunçtur. Mikroplu sütleri içen sağlamlar da hastalığa yakalanmış olurlar. Bu sebeple südünü içtiğimiz hayvanların hastalıksız, süt sağan insanların da çok temiz olmaları şarttır. Bâzı kötü niyetli insanlar hileli sütler satarlar. Südün içine su koyarlar; nişasta katarak koyulaştırırlar. Bunu halis süt diye satmaya çalışırlar. Hattâ südün içindeki yağı alarak yağsız südü satmaya yeltenenler de vardır. Satın alacağımız südün hileli olup olmadığını anla-

mak için bâzı basit deneyler vardır. Meselâ südün nişastalı olup olmadığını anlamak için bir parça ekmeğe veya nişastalı suya biraz tentürdiyot damlatır, rengine dikkat ederiz. Aldığımız sütten bir parça ayırıp içine bir iki damla tentürdiyot karıştırırsak, sütte beliren renk aynen tentürdiyotlu ekmeğin rengine benzerse o südün içinde nişasta olduğunu kesin olarak anlarız. Hilesiz süt, içinde kaynadığı kabın dibini tutar. Temizliğinden şüphelendiğimiz sütleri iyice kaynatmamız gerekir. Çok kaynıyan sütlerin mikropları ölür; fakat besin değerleri de azalır.

Sütten yoğurt, ayran, peynir, kaymak ve tereyağı gibi besin maddeleri yapılır. Yoğurt barsakları temizler; sindirimi kolaylaştırır. Yoğurt yapmak için, kaynatılmış süt soğumaya bırakılır. Kabların etrafı da bezlerle sarılır. Süt ılınınca kaymağın bir yanı delinerek içine sulandırılmış yoğurt karıştırılır. Üstü tekrar örtülerek bırakılır. Bir saat sonra süt, yoğurt olmuş olur. 1 kg. süde bir çorba kaşığı yoğurt koymak kâfidir. Ayran yapmak için de yoğurdu su ile karıştırmak lâzımdır. Peynirin içinde penisilin maddesinin bulunması vücut sağlığımız için çok faydalıdır. Yeni sağılan süde biraz peynir mayası katarak kabı sarmak suretiyle soğumaya bırakırsak peynir yapmış oluruz. Bir kaba konulan süt 8 - 10 saat kaynatılırsa üzerinde kaymak belirir. Ekşitilmiş yoğurt veya südü yayıkta döversek südün üzerinde topak topak yağlar birikir. Yağ, besleyicidir, içinde bol vitamin vardır.

SÜTÇÜLER :

İsparta Vilâyeti'ne bağlıdır. Yalnız 25 köyü vardır. Nüfusu 13.149'dur. Kaza merkezi Sütçüler'in nüfusu ise 2,416'dır. İsparta'nın 48 km. güney doğusunda yer alır.

SÜTLEĞEN ·

700 türü olan bir bitkidir. Saplarında, köklerinde ve yapraklarında süte benzer kekremsi bir özsu bulunur. Sütleğenin özsuyu endüstride işe yaradığı gibi, hekimlikte de faydalar sağlar.

SÜTUN :

Büyük yapıların üst kısımlarını tutan ve silindir biçiminde

olan desteklere sütun denir. Sütunlar beton, mermer, granit gibi maddelerden yapılır. Tarihte, ayrı devirler içinde çeşitli medeniyetlerde rastlanan sütunlar hep ayrı görünüştedirler. Mısır, Asûrî, Dorien, İyonien, Korentiyen, Katışık ve Toskana sütunları arasında yapılış farkları vardır.

Ayrıca gazete, dergi ve kitap sahifelerinde yukarıdan aşağı doğru uzanan yazı bölüklerine de sütun adı verilir.

SÜTUN GRAFİKLERİ :

Grafik şekillerden biri de sütun grafikleridir. Bu grafiklerde sütunlar santimetrelere bölünmüş olarak yanyana ve dikey durumdadırlar. Meselâ, bir sınıfta 30 erkek, 18 de kız çocuk var diyelim. Sınıf mevcudunu sütun grafiği ile belirtmek istersek, mutlaka 2 sütun yapmak zorundayız. Eğer, 1 cm. uzunlukla 2 öğrenciyi göstereceksek kızlar sütununu 9 cm., erkekler sütununu da 15 cm. olarak alırız.

SÜVARİ :

Bu söz, Farisîceden dilimize geçmiştir. Atlı, ata binmiş kimse mânasına gelir.

Kara ordumuzun sınıflarından biri de kahraman süvarilerimizdir.

SÜVEYŞ KANALI :

Dünyanın önemli deniz geçitlerinden biridir. Asya - Avrupa deniz yolunu yarı yarıya kısaltır. Mısır'ın kuzey doğusunda bulunur. 1869 da, Fransız mühendisi Ferdinand de Lesseps tarafından açılan Süveyş Kanalı'nın uzunluğu 168 km.'dir. Genişliği 80 ile 135 km. arasında değişir. Su dibindeki eni ise bâzı yerlerde 45, bâzı yerlerde de 100 metredir. Derinliği 12 metreyi geçmez. Süveyş Kanalı Akdeniz'le Kızıldeniz'i birleştirir. Akdeniz ucunda Portsait, Kızıldeniz ucunda da Süveyş Şehirleri kurulmuştur.

SÜZGEÇ :

Herhangi birşeyi süzmek için kullanılan delikli âlete süzgeç denir. Mutfakta makarna v.s. süzmek için kullanılan süzgeçten başka çay süzgeci de vardır.

Ş.

«Ş» Türk alfabesinin 23 üncü harfidir. Sessizdir.

ŞABANÖZÜ :

Çankırı Vilâyeti'nin bir kazasıdır. 56 köyü ile bir nahiyesi vardır. Nüfusu 32.892'dir. Kaza merkezinde ise 1.583 kişi yaşar. Kalecik - Çankırı demiryoluna bir araba yolu ile bağlı olan Şabanözü, Çankırı'nın 37 km. güney batısında bulunur.

ŞADIRVAN :

Camilerimizin serin avlularında yüksekçe kenarlı havuzlara şadırvan denir. Şadırvanın ortasındaki fıskiyeden fışkıran su etrafa serpilir. Şadırvanın kenar duvarlarında musluklar vardır. Namaz vakitleri müslümanlar şadırvana gelirler; abdest alırlar.

ŞAFAK :

Güneşin batmasından sonra bir süre devam eden alaca karanlığa şafak denir. Güneşin doğmasından önceki alaca karanlığa da yine şafak adı verilir.

ŞAHIS :

Şahıs kelimesi kişi, kimse mânasına gelir. Şahıs ferttir. insan bireyidir.

ŞAHIS (Dilbilgisinde) :

Dilbilgisinde fiilin gösterdiği işi yapana şahıs denir.

ŞÂHIS :

Aritmetik dilinde şâhıs, yer ölçümünde kullanılan ve yukarı ucunda çaprazlama kırmızı ve beyaz renkte dört dördüle ayrılmış bir tahtası bulunan uzunca bir sopanın adıdır.

ŞAHIS ZAMİRLERİ :

Cümlede şahıs isimlerinin yerlerini tutan kelimelere şahıs zamirleri adı verilir. Üçü tekil, üçü de çoğul olmak üzere altı şahıs zamiri vardır.

Tekil şahıs zamirleri : Ben - Sen - O.

Çoğul şahıs zamirleri : Biz - Siz - Onlar.

«Ben» sözü birinci şahıstır; söz söyleyendir. «Sen» sözü ikinci tekil şahıstır; kendisine söz söylenendir. «O» sözü ise üçüncü tekil şahıstır; kendisinden bahsedilendir. «Biz» birinci çoğul şahıs zamiridir. «Siz» ikinci çoğul şahıs zamiridir. «Onlar» üçüncü çoğul şahıs zamiridir.

ŞAHİN :

Yırtıcı kuşlardandır. Keskin pençeli ve kıvrık gagalıdır. Oldukça iridir. Minik kuşları yakalayarak yer. Bazan da meraklı avcılar tarafından yetiştirilerek bıldırcın avında kullanılır.

Sert ve keskin bakışlı insanlara, şahin bakışlı insanlar denir. Kıvrık burunlu insanlar için de «şahin burunlu» deyimi kullanılır.

ŞAİR, ŞAİRE :

Şiir yazan erkeklere şair, şiir yazan bayanlara da şaire adı verilir.

ŞAKA :

Karşımızdakini kırmamaya dikkat ederek yapacağımız takılma veya aldatma olayına şaka denir.

ŞAKAK :

Başımızın kulak, alın, yanak ve göz arasında kalan bölümüne şakak adı verilir.

Şakak bölgelerinde şakak kemikleri vardır. Şakak kemiklerinin içinden iç kulak damarı ile sinirler geçer.

ŞAKAYIK :

Kırmızı, sarı, pembe ve beyaz çiçekler açan bir süs bitkisidir. Düğünçiçeğigillerden olan şakayık büyük çiçekler açar. Ağaç şakayıkı, yer şakayıkı ve bahçe şakayıkı olmak üzere çeşitleri vardır. Kokusuzdur.

ŞAL :

Çok defa ince motiflerle süslü olan ve ipekten, yünden dokunan değerli kumaşlara şal denir. Şaldan boyun atkısı, kuşak, baş örtüsü, omuz atkısı ve hırka gibi giyiler yapılır. Dünyanın en iyi şalları Keşmir ve Lâhur Şehirlerinde dokunmaktadır.

ŞALGAM :

Turpgillerden bir bitkidir. İnsan ve hayvanların besininde işe yarar. Yumrusu, topacı andıran şalgam, besin değerleri bakımından da zengindir.

ŞALUPA :

Gemilerin yedeğinde bulunan sağlam tekneli sandallara şalupa denir. Vapurlar ve büyük gemiler şalupaları vinçlerle üst güvertelere çıkarırlar. Gemiciler kıyıya şalupalarla gidip gelirler.

ŞALVAR :

Beli ve paça ağızları dar olup, diğer kısımları çok bol bulunan pantalonlara şalvar adı verilir. Şalvarları ekseriya zeybeklerle köylüler giyerler.

ŞAM :

Suriye'nin başşehridir. Nüfusu 230.000 kadardır. Anti-Lübnan Dağları'nın doğu eteklerinde kurulmuştur. Eskiden «Dımışk», «Dımışk-uş-Şam» adlarını taşırdı. Tarihi zengin hâtıralarla doludur. Emevî Devleti'nin başkenti bulunduğu sıralarda Orta doğunun ünlü bir medeniyet merkezi idi. Bilhassa Şam bıçakları, Şam kılıçları, Şam kumaşları her yerde aranırdı. Bugün

bile dokumalariyle, kokulu maddeleriyle, halılariyle meşhurdur. Halkının büyük çoğunluğu müslüman olmakla beraber, hıristiyan ve yahudi mahaleleri de ayrı ayrıdır. Sayıları 200'ü bulan camilerinin içinde Emevîler Camii ile Sinaniye Camii, en değerlilerindendir. Uzun yıllar Osmanlı sınırları içinde kalan Şam, Yavuz Selim devrinden Birinci Dünya Savaşına kadar Türk bayrağının gölgesinde yaşamıştı. Bu güzel şehir, çok kıymetli Türk eserleriyle süslüdür.

ŞAMAN :

Orta Asya'da yaşamış Türk boylarında tef çalarak âyinler yapan; şarkılar söyliyerek hastaları iyi etmeğe uğraşan bir çeşit din adamlarına şaman adı verilirdi. Bugün bile, Moğolistan ve Siberya'da yaşayan bazı Türk boylarında şamanlar vardır.

ŞAMANDIRA :

Deniz ortasında gemilerin bağlanmasına yarayan ve ekseriya limanlarda bulunan kapalı kablara şamandıra adı verilir. Su üzerinde yüzen şamandıralar, madenden yapılmış boş kutulara benzerler. Denizin dibine bağlıdırlar. Şamandıraların türlü şekilde olanları vardır.

ŞAMANİZM :

Asya'da oturan bâzı Türk boylarının dinî inançlarına şamanizm denir Ekseriya Moğolistan ve Siberya Türkleri arasında yaygın olan şamanizmde tabiatı idare ettikleri kabul edilen ruhlara ibadet edilir.

ŞAMAR :

Avucumuz açık olarak attığımız tokat şamardır.

ŞAMDAN :

İlk aydınlatma araçlarından biridir. Böyle olmakla beraber, bâzı merasimlerde şamdanlara rastlamak daima mümkündür. Şamdanlar bakır, tunç, demir, gümüş gibi çeşitli madenlerden yapılır. Şamdanlarda mum yakılır. Tek kollu şamdanlar olduğu gibi, çok kollu şamdanlar da vardır.

ŞAMPİYON :

Spor yarışmalarında veya herhangi bir işde birinciliği ka-

zananlara şampiyon adı verilir. 100 metre şampiyonu, ağır sıklet güreş şampiyonu gibi...

ŞAN :

Değişik anlam taşıyan bir kelimedir. Alafranga şarkılar söylemeye genel olarak **şan yapmak** denildiği gibi, şöhret, ün ve san kelimeleri yerine de kullanılır.

«Dünya ordularının en kahramanı şanlı Türk ordusudur.» cümlesinde, «meşhur» ,«ünlü» anlamına gelir.

ŞANS :

Talih, kader kelimelerinin yerini tutar.

ŞANTAJ :

Herhangi bir kimsenin namus ve iffetiyle ilgili sırları ortaya dökme tehdidi savurarak ,o kimseden para çekme usulü.

ŞANTİYE :

Büyük inşaatlarda makinaların, vasıtaların bulundurulduğu veya tamir olunduğu yerlere şantiye adı verilir.

ŞAP :

Öpüşmelerde çıkan sesi belirtmek için şap sözü kullanılır. «Elimden şap diye öptü.» cümlesinde olduğu gibi...

Bir de kimyasal cisimlerden «şap» maddesi vardır. Şap, aliminyum ve potasyum sülfatıdır. Buruşturucudur. Sıcak su içinde derhal erir. Boyacılıkta kullanılır. Suların saflaştırılmasında, dericilik endüstrisinde, alçının sertleştirilmesinde ve daha birçok yerlerde işe yarar. Tabiatta saf şap madenleri vardır.

ŞAP HASTALIĞI :

Sığırlara,. koyunlara, domuzlara zarar veren bir hastalıktır. Tırnaklar arasında ve ağızda kabarcıklar halinde belirir. Ateşi de çok arttırır, az sonra öldürür.

ŞAPKA :

Şapka, başa geçirilen bir giyidir. Bu giyiyi erkekler giydiği gibi, kadınlar da giyer. Türlü yapılışta olanları vardır. Biz şapka inkılâbını 1925 yılında başardık.

Ayrıca bacaların, boruların, direklerin üzerine geçirilen mahfazaya yine «şapka» denilir.

«BEN ONLARI SİNDİRİRİM!»

İstiklâl Savaşı sıralarında Türk cephesine yakın bir yerde bir düşman cephaneliği vardı. Cephaneye fazlasiyle ihtiyacımız dolayısiyle bu cephaneliği havaya uçurmadan ele geçirmek istiyorduk. Fakat buna imkân yoktu. Çünkü şimdiye kadar oraya kaç müfreze yanaşmışsa yaylım ateşle ters yüzü edilmişti. Gündüz gidildi olmadı, gece gidildi olmadı. Peki, düşman, gelenleri gece nasıl görüyordu da ateşe başlıyordu. Sonradan mesele anlaşıldı. Cephanelikte bir çoban köpeği vardı. Yaklaşanın kokusunu alınca havlıyor, uyuyan cephanelik nöbetçileri fırlayıp, ateşe başlıyorlardı.

Cephaneliği ele geçirmekle görevlendirilen yüzbaşının canı çok sıkılıyordu. Bu işi nasıl başaracaktı. Birden kapısı vuruldu, Ali Çavuş girdi: «Komutanım, izin verirsen ben bu cephaneliği ele geçireyim. Bana bu gece yalnız bir manga er ver, yeter!» dedi.

Yüzbaşı: «Olmaz. Nasıl yaparsın?» dediyse de kâr etmedi. Nihayet Yüzbaşı razı oldu. Emir verdi. O gece Ali Çavuş yanına bir manga er alarak cephaneliğe yollandı.

Gece sessizdi. Ali Çavuş, arkasında arkadaşlariyle cephaneliğe üç yüz metre kadar yanaştı. Sonra durdu. Sağ elinin şahadet parmağını ağzına sokup ısıttı. Sonra çıkarıp havaya uzattı. Böylece rüzgârın esiş istikametini tâyin ediyordu. Rüzgâr kuzeyden esiyordu. Çavuş; «Tamam, dedi, biz de kuzeye, rüzgâra doğru gidip cephaneliğe yaklaşacağız.»

Rüzgâr göğüslerine eserken, cephaneliğe yanaştılar. Koca köpek, rüzgâr aksi yöne estiği için onların kokusunu alamadı. Cephaneliğin duvarına dayandıkları zaman köpek havlamıya başlamıştı. Fakat artık çok geçti. Manga erleri, düşman uyanıp silâhlara sarılıncaya kadar içeri girmiş, onları yataklarında bastırmıştı.

Yüzbaşı, cephaneliği gezerken hikâyeyi dinliyor, katıla katıla gülüyordu.

Gülüyorum :

NASIL GELEBİLMİŞ?

Mahmut, her günkü gibi okula geç kalmıştı. Birinci dersin ortasında kapıyı çaldı ve içeri girdi. Öğretmen sordu:

— Yine nerde kaldın Mahmut?

Mahmut, gözlerini açarak cevap verdi:

— Öğretmenim, dışarısının ne kadar buzlu olduğunu biliyorsunuz. Bütün yollar buz içinde. Kayıyor.

— Anladım. Ne olacak?

— Hiç öğretmenim. Ben bir adım atıyordum, iki adım geri kayıyordum. Bunun için geç kaldım.

— Peki, sonra nasıl gelebildin?

— Nasıl olacak, yüzümü okuldan tarafa değil, evimizden tarafa döndüm, yürüdüm. Bir yürüdüm, iki adım geri kaydım. Böylece geldim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

22 KASIM 1955, Salı. Sayı: 78 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

ŞEBEK

ŞELLALE

ŞEMPANZE

ŞEMSİYE

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Ş

ŞIRINGA

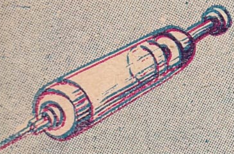

ŞEFTALİ

ŞATO

ŞİNASİ

Bunları biliyor musunuz?

KAŞALOT BALIĞININ BÜYÜKLÜĞÜ

Denizlerde yaşayan hayvanların en büyükleri balina ve kaşalot'tur. Kaşalot'un kafası bir otomobil büyüklüğündedir. Buna rağmen beyni bir otomobilin karbüratörü kadardır.

TİMSAHIN ARKADAŞI

Tabiatte hiç bir canlı, arkadaşsız yaşamaz. Korkunç timsahın da bir arkadaşı vardır: Zig-zag kuşu... Bu minik kuş, timsahın dişleri arasındaki yemek kırıntılarını ayıklayarak beslenir. Böylece timsaha da yardım etmiş olur.

EN ZALİM KUŞ

Kuşlar âleminin en zalim yaratığı örümcek kuşudur. Bu zalim kuş, avlarını dikenlere geçirerek öldürmekten hoşlanır.

GEL KEYFİM GEL!...

Güney Amerikada yaşıyan tüylü maymunlar; ağaçlar arasına uzanıp yatarken; kuyruklarını hamak gibi kullanırlar.

ZEHİRLİ FARELER

Küçük kır farelerinin çok tehlikeli bir cinsleri vardır. Bu cinse mensup kır farelerinin salyaları bile zehirlidir.

GERGEDANIN NÖBETÇİSİ

Küçük Tik kuşları daima gergedan ile beraberdirler. Herhangi bir tehlike yaklaştığında bu kuşlar, hemen gergedanın sırtından havalanırlar ve gergedanı böylece ikaz etmiş olurlar.

ŞARKILAR: (Tek ve çok sesli şarkılarla uygulama şarkıları ,iyi şarkı söylemenin şartları):

Okullarda, müzik derslerinde güzel şarkılar öğreniriz. Bunların bir kısmı tek, bir kısmı da çift sesli şarkılardır. Çocuklara öğretilecek şarkılar, söylenişi kolay olanlar arasından seçilir. Hele ders konularına bağlı olmaları, çocukların ruhlarında heyecan uyandıracak şekilde tatlı melodilerle süslü bulunmaları daima göz önünde tutulur. 1., 2., 3. sınıflardaki öğrenciler şarkıların sözlerini bellerler; 4. ve 5. sınıf çocukları ise, öğrendikleri şarkıların notalarını da çıkarırlar.

İyi şarkı söylemek için nezleli bulunmamalıdır. Sırada dik durmalıdır. Boğaz, gömlek yakasiyle sıkılmış olmamalıdır. Şarkıyı iyice dinleyerek öğrenmek şarttır.

ŞARKIŞLA :

Sivas Vilâyetine bağlıdır. 117 köyü ile üç nahiyesi vardır. Genel nüfusu 69.839'dur. Sivas'ın güney batısında bulunan Şarkışla'nın vilâyet merkezinden uzaklığı 68 km. dir. Sivas - Kayseri demiryolundan yarım saatlik bir yerde kurulmuştur.

ŞARKÎ KARAAĞAÇ :

İsparta Vilâyeti'nin kazalarından biridir. 44 köyü ile bir nahiyesi vardır. Bir de merkez nahiyesi bulunmaktadır. Genel nüfusu 23.324'tür. Merkez nahiyesi sınırları içinde 14.639 kişi yaşar. Şarkîkaraağaç kasabasının nüfusu da ancak 3527'yi bulur. İsparta'nın 80 km. kuzey doğusundadır.

ŞARKÖY :

Tekirdağ Vilâyeti'nin bir kazasıdır. 30 köyü vardır. Merkez nahiyesinden başka Mürefte adlı bir nahiyesi de bulunmaktadır. Genel nüfusu 18.269'dur. Kaza merkezinde 3.567 kişi barınır.

ŞARLATAN :

Böbürlenerek, yalan söyliyerek etrafındakileri kandıran kimselere şarlatan denir.

ŞASİ :

Fotoğrafçıların içine eczalı cam koydukları çerçeveye şasi adı verilir. Ayrıca, yapılardaki sürme çerçeveler ve otomobilin karoseri konmadan önceki iskelet hali de yine şasi adını alır.

ŞAŞI :

Gözlerinin bakışı ayrı ayrı istikamette olan insanlara şaşı denir. Şaşıların bakışı düzgün değildir. Dönük olur.

ŞAT :

Mezopotamyayı sulayan Fırat ve Dicle nehirleri Irak'ın Korna kasabası önünde birleşirler; bir tek nehir halinde Basra Körfezine akarlar. İşte bu iki nehirin birleşmesinden meydana gelen nehir **Şat** adını alır.

Ayrıca, yük taşıyan veya limanlarda gemilerin boşaltılmasında işe yarayan düz mavnalara yine şat denilmektedir.

ŞATAK (ÇATAK) :

Van Vilâyeti kazalarından biridir. Vaviran Dağları'nın güney eteklerinde kurulan kasabanın içinden Botan Çayı geçer.

ŞATO :

Orta zamanlarda, derebeylerinin barındığı, etrafı kalın duvarlar veya hendeklerle çevrili büyük yapılara şato denir. Derebeyi; ailesi, komutanı ve askerleriyle şatoda otururdu. O vakitler ateşli silâhlar olmadığı için şatoların müdafaası da kolaydı. Top icadedilince şatolar yıkıldı; derebeylik te sona erdi.

ŞAVŞAT :

Çoruh Vilâyeti'ne bağlı bir kaza merkezidir. 56 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 44.159'dur. Kaza merkezinin nüfusu 1474 kişidir.

Şavşat, Ardahan'ın 20 km. batısına, Artvin'in ise 55 km. doğusuna düşer.

ŞAYAK ·

Kaba dokunmuş yün kumaşlara şayak denir.

ŞEBEK :

Bir maymun cinsidir. Uzun burunlu ve kısa kuyruklu olan şebekler Afrika'da sürüler halinde yaşarlar. Bilhassa dağlık bölgelerde barınırlar.

ŞEBİNKARAHİSAR :

Giresun Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 51 köyü vardır. Genel nüfusu 25.860'tır. Şebınkarahisar, Giresun'un 66 km. güneyine düşer.

ŞEFTALİ :

Vücudumuza çok yararlı bulunan yaz meyvalarından biri de şeftalidir. Şeftali, şeftali ağacı denilen ve gülgillerin erik cinsinden olan bir ağacın ürünüdür. Şeftali ağacının ilk vatanı batı Asya memleketleridir.

Şeftalinin «alyanak», «tüylü», «yarma» gibi değişik türleri vardır. Bâzısı kırmızı, bâzısı sarı, bâzısı da beyaz etli olur. Tüysüz şeftalilerin eti çekirdeğinden kolaylıkla ayrılır. Şeftali çok faydalı bir yemiştir. Bol vitaminleri, mineralleri ve şekeri ile hayatımıza can katar. Bu sebeple ,mevsiminde bol bol şeftali yemeliyiz. Türkiye'de iyi cins şeftaliler, Bursa'da yetişenlerdir.

ŞEHİR :

Genel olarak nüfusu «200» e kadar olan yerlere köy, 2000' den 20.000'e kadar olan yerlere kasaba, 20.000'den yukarı olan yerlere de şehir denir. Şehirler, insan topluluklarının en kalabalık bulunduğu yerlerdir. Şehirlerde geniş caddeler, büyük bulvarlar, açık meydanlar ve çok yüksek yapılar vardır.

Türlü iş bölümleriyle uğraşan insanlar sokaklardan, caddelerden geçip fabrikalara, ticarethanelere giderler. Şehirde yaşayan insanlara şehirli, adı verilir. Türkiye'nin en büyük

şehri İstanbul'dur. Dünyanın en büyük şehirleri ise Nevyork ve Londra Şehirleridir.

ŞEHİRLERDE VE KASABALARDA HAYAT (Şehirlerde iş şekilleri):

Şehirlerin ve kasabaların hayatı köylerin hayatına benzemez. Köylerde yaşayanlar tarım işleriyle uğraşırlar; hayvan beslerler. Şehir ve kasabalarda oturanlar ise, türlü mesleklerde çalışırlar. Şehirlerde işbölümü de değişiktir. Kunduracılık, marangozluk, demircilik, öğretmenlik vesaire gibi türlü mesleklerde iş gören insanlar birbirleri için gerekli hizmeti görürler. Sabahın ilk saatlerinde uyanan şehirliler hazırlanırlar. İş yerlerine, dairelerine giderler. Bu sebeple sabahları şehir yolları insanlarla dolu olur. Hele, kalabalık şehirlerin caddeleri geç vakitlere kadar insanlarla, taşıtlarla dolup taşar. Geceleri ise her yer sessizleşir, tenhalaşır. Bizim için lüzumlu herşeyi şehirlerde bulabiliriz. Geniş vitrinli mağazalar, dükkânlar çeşitli mallarla doludur.

ŞEHİR VE KASABALAR NASIL İDARE EDİLİR?

Şehir ve kasabaların idaresinde şehirlilere büyük işler düşer. Zaten, nüfusu «2000» i geçen yerlerde belediye teşkilâtı kurulur. Böylece şehrin idaresinde şehirliye sorumluluk yüklenmiş olur. Vilâyet merkezi olan şehirlerin başında vali bulunur. Vali, bulunduğu vilâyetin en büyük hükûmet memurudur.

Ayrıca, belediye teşkilâtı bulunan şehir ve kasabalarda belediye reisi, belediye meclisi, şehir meclisi vardır. Şehrin sağlık, imar, ticaret, sanayi vesaire işleriyle ilgilenen bu meclislerdir. (Daha geniş bilgi edinmek için belediye kelimesine bakınız).

ŞEHİT :

Müslümanlıkta din ve vatan uğrunda savaşırken ölenle-

re şehit denir. Şehitlerin gömülü bulunduğu yerlere de şehitlik adı verilir.

ŞEKER :

Pancar veya şekerkamışının özsuyundan elde edilen tatlı maddedir. Şekerin yapısında %42,10 karbon, 6,43 hidrojen ve 51,47 oksijen vardır. Şeker beyazdır. Suda kolaylıkla erir. Pancardan ve şekerkamışından yapılan şeker «sakkaroz» adını taşır. Meyvalardan çıkarılan şeker «früktoz», üzümden çıkarılan şeker «glikoz», sütten çıkarılan şeker «laktoz» adlarını taşır. Türkiye'de gittikçe gelişen bir şeker endüstrisi vardır. Türkiye şeker fabrikaları pancar şekeri yapmaktadırlar.

Vücut için önemli bir besin maddesi olan şekerin zararları da vardır. Yüksek ısı karşısında kaynaması ve kimyasal maddelerle karışması sebebiyle şeker, vücut için zararlı zehirler de taşır. En iyi şeker, tabiî şekerdir. Meyvalardaki gibi, bal gibi...

ŞEKER HASTALIĞI :

Şeker hastalığı insanlar için çok tehlikeli bir hastalıktır. Şeker hastalığı sidikte ve kanda glikozun artmasiyle ortaya çıkar. Bu hastalığın çeşitli sebepleri vardır. Şekere yakalananlar ensülin tedavisi görürler. Çok sıkı perhiz yaparlar. Şekerli, nişastalı maddeler yemezler. Doktor sözü dinleyen ve gereği gibi perhiz yapan şeker hastaları uzun yıllar yaşar.

ŞEKERKAMIŞI :

Özsuyundan şeker çıkarılan ve görünüşü itibariyle kamışa benziyen bitkiye şekerkamışı denir. Şekerkamışı budaygillerdendir. Salkım halinde çiçekler açar. Sıcak memleketlerde yetişen şekerkamışı on metreye kadar uzayabilir.

ŞEKİL :

Herhangi bir varlığın dış görünüşü o cismin şeklidir. Meselâ topun şekli yuvarlaktır.

ŞELÂLE :

Akar suların yüksek setlerden dökülmesi şelâleleri meyda-

na getirir. Şelâleye «çavlan» da denilir. Şelâleler köpürerek akar, tatlı bir gürültü yaparlar. Şelâleleri, yine sular meydana getirir. Akar sular yumuşak araziyi oyarlar; sert araziyi oyamazlar. Böylece sert araziden geçen su yatağı yukarıda, yumuşak arazi de altta kalır. Nehir yatağı üzerinde setler teşekkül eder.

Şelâlerde türbinler kurulur; hidroelektrik santralleri yapılır. Ucuz elektrik enerjisi sağlanır.

ŞEMDİNLİ :

Hakkâri Vilâyetine bağlıdır. 21 köyü vardır Genel nüfusu (1955 sayımına göre) 5882'dir.

Hakkâri Vilâyetinin merkezi olan Çölemerik'e 50 km. uzaklıktadır. Çölemerik'in doğusunda yer alır. İran sınırından 25 km. uzakta bulunur.

ŞEMPANZE :

Bir maymun türüdür. İri gövdeli, büyük kulaklı olan şempanzeler Afrika, Hindistan ve Okyanusya ormanları içinde sürüler halinde yaşarlar. Hayli kuvvetli olan şempanzeler insana benzerler. Yavru iken yakalanıp ehlîleşirler. Sirklerde de türlü gösteriler yaparlar.

ŞEMSEDDİN SAMİ (1850 - 1904) :

Büyük fikir adamlarımızdan biri de Şemseddin Sami'dir. 1850 yılında Yanya'nın Fraşeri Nahiyesi'nde doğmuştur. Özel öğretmenlerin nezaretinde yetişmiş; eski Yunanca, fransızca, italyanca, arapça ve farsça öğrenmiştir.

İstanbul'a gelişi 1871 yılına rastlar. Bu sırada yazı hayatına atılarak «Muhtasar Tarihî Fransa» tercümesini ve «Taaşşuku Talât ve Fitnat» romanını neşretmiştir. Böylece Şemseddin Sami Bey ilk romancılarımız arasında yer aldı. Daha sonraları çeşitli hikâyeler ve tercümeler de yayımlamıştır. Victor Hugo'nun Sefiller «Les misérables» romanını ilk olarak dilimize çeviren yine odur. Şemseddin Sami Bey Fransızca'dan Türk-

çe'ye ve Türkçe'den Fransızca'ya olmak üzere iki büyük lûgat meydana getirmiştir. «Kamusu Fransevî» ve «Kamusu Türki»... Ayrıca «Kamus-ül Âlâm» ı kaleme almıştır. Arapça gramer yazmıştır. Bir ara Abdülhamid'in gazabına uğrayarak Trablusgarb'a sürülmüştür. «Sabah» gazetesinin kuruluşunda çalışmış; daha sonraları «Tercüman-ı Şark» gazetesinin yazı ailesine karışmıştır. Her sahada kalem kullanan ve kültürümüze değerli hizmetlerde bulunarak millî kütüphanemize pek çok eser kazandıran Şemseddin Sami Bey 1904 te ölmüştür.

ŞEMSİ PAŞA (Ölümü 1580) :

İsfendiyaroğullarından olan Şemsi Ahmet Paşa Yavuz Sultan Selim zamanında saraya alınmıştır. Yavuz'un hizmetinde çalışmış, Kanunî zamanında Şam, Rumeli ve Anadolu beylerbeyliklerinde bulunmuştur. İkinci Selim devrinde vezirlik pâyesi almıştır. Üçüncü Murad'ın da maiyetinde iş görmüş, devşirme usulünün değişmesinde rolü olmuştur.

Büyük Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın düşmanları arasında bulunan Şemsi Paşa, Osmanlı sarayına rüşveti ilk sokan adamdır. Üçüncü Murad'ı rüşvete alıştıran da odur. Hattâ bir rivayete göre de: «Ceddimin intikamını aldım.» sözünü söylemiştir. Üsküdar'ın bir semtine adını verdiren Şemsi Paşa'nın aynı yerde güzel bir camii de vardır.

ŞEMSİYE :

Güneşten ve yağmurdan korunmak için yapılan ve sapı bulunan gerece, şemsiye adı verilir. Şemsiyenin türlü yapılışta olanları vardır.

Yağmur şemsiyeleri siyah kumaşla kaplı bulunurlar. Güneş şemsiyeleri ise açık renkli kumaşlardan yapılırlar.

ŞERBETÇİOTU :

Doktorlukta ve biracılıkta kullanılan önemli bir bitki olan şerbetçiotu kendirgillerdendir. Karşılıklı yaprakları olan bu bitkinin sapı sarılgandır.

ŞERBET YAPMAK :

Yaz günleri misafirlerimizi soğuk şerbetlerle ağırlarız. Şerbetler meyva sularına şeker katmak suretiyle yapılır. Portakal, elma, şeftali, nar, üzüm şerbetleri gibi türlü şerbetler olur. Herhangi bir meyvadan şerbet yapmak için, önce meyva sıkılır; suyu alınır. Elde edilen meyva suyuna bir miktar su ilâve edilir. Şerbetin tadını arttırmak gayesiyle de içine yeter derecede şeker koymak icabeder.

Ayrıca, herhangibir maddenin suda eritilmişine de yine şerbet adı verilir. Kireç şerbeti, gübre şerbeti gibi...

ŞEREFE :

Minarelerde ezan okunan yere şerefe denir. Her minarede çok kere bir, bazan birden ziyade şerefe bulunur.

ŞEREFLİKOÇHİSAR :

Ankara'ya bağlı bir kazadır. 97 köyü ile bir nahiyesi vardır. Genel nüfusu 47.932'dir. Ankara'nın 130 km. güney doğusunda yer alan Şereflikoçhisar'ın içinde 6.002 kişi (1955 sayımı) yaşar.

ŞERİTGİLLER :

Şeritgiller familyası yassısolucanları içine alan canlılar topluluğudur. İnsan ve hayvan vücutları içinde,, barsaklarda asalak (parazit) olarak yaşıyan yassısolucanlara da şeritler denir. Şeritlerin türlü şekilde olanları vardır. Önü alınmadığı takdirde barsaklarda gittikçe çoğalan şeritler insan sağlığını tehlikeye düşürürler.

ŞEYHÜLİSLÂM :

Osmanlı saltanatı zamanında Divanda yer alan ve Sadrazamdan sonra gelen en büyük dinî âmire şeyhülislâm denirdi. Şeyhülislâm yalnız dinî işlere bakmakla kalmaz, dünya işlerine de karışırdı.

ŞEYTAN :

Dinî kitaplara göre varlığı kabul edilen bir varlıktır. Me-

leklikten çıkarılmıştır. Adem Peygamber'e secde etmediği için gökten kovulmuştur. İnsanları kötü yollara sürüklemek için çırpınır.

ŞEZLONG :

Açılır kapanır şekilde yapılan ve uzanıp oturmaya yarayan uzun sandalyeye şezlong denir.

ŞIPKA :

Bu kasaba, Bulgaristan'dadır. Koca Balkan Dağları eteğinde, Şıpka geçidi yakınındadır. Şıpka Boğazı, denizden 1318 metre yüksektedir. Filibe'nin 75 km. kuzeydoğu'sunda yer alan Şıpka Boğazı'nda Türk Ordusu'nun şanlı hâtıraları vardır. 1877 Türk - Rus Savaşı'nda, Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu bu geçitte, sayıca çok üstün Rus ordusunu bozguna uğratmıştı.

ŞIRINGA :

Sıvı halinde bulunan ilâçları derimizin altına veya damarlarımız içine vermek için şırınga kullanılır. Şırınga, ucunda delikli bir iğne bulunan küçük bir tulumbadır.

ŞIRNAK :

Şirnak, Siirt Vilâyeti kazalarından biridir. 35 köyü vardır. Genel nüfusu 11.705'dir. Kaza merkezinde ise 3750 nüfus vardır. Vilâyet merkezine bir şoseyle bağlı bulunan Şirnak, Siirt'in 80 km. güney doğusunda yer alır.

ŞİİR :

Dinlediğimiz veya okuduğumuz zaman içimizde tatlı heyecanlar uyandıran, güzellik duygularımızı harekete getiren sözlere şiir adı verilir. Şiirler nazım şeklinde olduğu gibi nesir şekilde de olabilir.

Şiir yazanlara da şair denilir.

ŞİLE :

İstanbul'a bağlı bir kazadır. İstanbul Vilâyetinin Anadolu yakasında bulunan Şile'nin 45 köyü, 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 16.989'dur. Şile, Üsküdar'ın 50 km. kuzey doğusunda bulunur. Karadeniz kıyısında yer alan Şile ile Üsküdar arasında bir şose uzanır. Şile'nin tezgâhlarda dokunan Şile bezleri meşhurdur.

ŞİLİ :

Güney Amerika Devletlerindendir. Cumhuriyetle idare olunur. Güney Amerika Kıt'asının batı kıyısı boyunca kuzeyden güneye doğru uzanır. 759.000 km². genişliğinde olan Şili'nin nüfusu 4 milyondur. Başşehir Santiago'dan başka Conception, Valparaiso gibi önemli şehirleri vardır. Şili'yi baştan başa ârızalandıran yüksek And Dağları'dır. Bu dağlar, Güney Amerika'nın en uzun sıradağlarını teşkil ederler. Aconcagua Tepesi, And'ların en yüksek yeridir (6.970 metre). Önemli akarsulardan mahrum olan Şili'de, seller büyük tahribat yapar. Yükseklerde iklim sert ve sağlamdır. Alçaklarda ise ılıman iklime rastlamak mümkündür.

Şili'de altın, gümüş, bakır, boraks gibi çeşitli madenler çıkarılır. Sattığı ürünler arasında guano (kuş gübresi) önemli bir yer tutar. Halkı çalışkandır. Yaylâlarında hayvan sürüleri beslenir. 1540 ta Pedro de Valdıvia tarafından ele geçirilen Şili 1810 yılına kadar bir İspanyol sömürgesi olarak yönetilmişti. Fakat o tarihte hürriyetine kavuşmuştur.

ŞİLİN :

İngiliz lirasının 20 de bir değerinde olan İngiliz parasına şilin denir.

ŞİLTE :

Oturmaya ve yatmaya yarıyan pamuk döşeğe şilte adı verilir.

ŞİMAL :

Şimdi dilimizde kullanmakta olduğumuz kuzey kelimesi-

nin anlamdaşıdır. Kutup Yıldızının bulunduğu tarafa verilen isimdir.

ŞİMENDİFER :

Şimendifer, demiryolu kelimesinin anlamdaşıdır.

ŞİMŞEK :

Buluttan buluta veya buluttan yere elektrik boşanırken çakan parlak ışığa şimşek denir. Şimşek çaktıktan sonra da gökgürültüsü duyulur.

ŞİMŞİR :

Şimşir; yaprakları her mevsimde yeşil kalan bir süs bitkisidir. Minik bir ağaç halindedir. Taşlık yerlerde de yetişir. Düzgün ve sert olan kerestesinden faydalanılır.

ŞİNASİ (1824 - 1871) :

İstanbul'da 1824 te doğan Şinasi, memleketimizde gazeteciliği kuran ve tabii yazı çığrını açan bir insandır. Babası Taşköprü'lü Mehmet Ağa idi. Henüz iki yaşındayken babasını kaybedince annesi Esma Hanım tarafından yetiştirildi. Tophane kalemine verildi. Orada İbrahim Efendi adlı birinden arapça dersi aldı. Sonradan müslüman olup Reşat Bey adını alan topçu öğretmeni Fransız subayı Chateauneuf (Şatonöf ok.) den fransızca öğrendi.

Sultan Abdülmecit tarafından Paris'e gönderildi. Paris'te maliye tahsil ederken fransızcasını da geliştirdi. Bu arada Fransız edebiyatiyle yakından ilgilendi. 1853 de İstanbul'a döndü, eski işine başladı. 1855 te Maarif Meclisi âzalığına tâyin olundu. Daha sonra Encümeni Dânîş'e seçildi. O sıralarda ilk gazetelerimizden Tercüman-ı Ahval'de Agâh Efendi ile birlikte çalıştı. Bu gazetenin çıkışı 1860 yılına rastlar. Şinasi'nin sahne eserleriyle de meşgul olduğunu görürüz. İlk telif piyeslerden biri olan «Şairin Evlenmesi» Şinasi'nin kaleminden çıkmış ve Tercüman-ı Ahval'de tefrika edilmiştir.

Şinasi, 1862 de Tasviri Efkâr gazetesinin başındadır. Hat-

tâ Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesiyle aralarında çıkan olgun bir münakaşa sebebiyle Şinasi'nin Türkiye'deki fikir gazeteciliğinin esasını kurduğu iddia edilebilir. 1865 te Âli Paşa aleyhinde çalıştığı şüphesi üzerine Paris'e gitti. 1867 de Abdülaziz'in Avrupa gezisi sırasında Fuat Paşa'nın rızası üzerine İstanbul'a döndü. Kendisi için Fuat Paşa'ya ricada bulunan karısını boşayarak tekrar Paris'e döndü. 1869 da temelli olarak İstanbul'a yerleşen Şinasi, gazetesinin başına geçmiş bulunuyordu. Fakat ne yazık ki henüz genç sayılacak bir yaşta, bir beyin hastalığına yakalandı. Böylece Türk gazeteciliğinin yıldızı olarak daima parlıyacak olan İbrahim Şinasî 1871 de hayattan göçüp gitti. Seçme şiirlerini taşıyan küçük bir kitabı ile «Durubu Emsali Osmani» adlı atalar sözü eseri vardır. Nazmı zayıf olmakla beraber akıcı ve sade nesri hayli kuvvetli idi.

Namık Kemal'in yetişmesinde büyük rolü vardır.

ŞİNİK :

Anadolu'da tahıl ölçmeye yarıyan bir ölçeğe şinik denir.

ŞİRAN :

Gümüşane Vilâyetine bağlı bir kazadır. 74 köyü vardır. Bütün nüfusu 25.097'dir. Gümüşane'nin 40 km. batısında yer alan Şıran'ın merkezinde (1955 sayımına göre) 1225 nüfus yaşar.

ŞİRKET :

Bir kaç kişinin bir araya gelip sermaye katarak bir mukavele imzalamak suretiyle kurdukları ticarî müesseseye şirket adı verilir.

Şirketler, anonim şirket, kollektif şirket, komandit şirket ve limited şirket olmak üzere türlü adlar alırlar.

ŞİRPENÇE :

Ekseriya ensede ve sırtta beliren ve istafilokok adını taşıyan bir mikrobun meydana getirdiği şirpençe illeti bir nevi kan

çıbanıdır. Şirpençenin tedavisi olmakla beraber çok defa öldürücüdür.

ŞİRVAN:

Siirt Vilâyeti kazalarından biridir. 53 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 10.470'dir. Siirt'in 10 km. kuzeydoğusunda yer alır. Kaza merkezinde 562, merkez nahiyesinde 2243 nüfus vardır.

ŞİRYAN :

Vücutta kan dolaşımını sağlayan atardamarlara şiryan adı verilir. Kalbden çıkan kan, şiryanlar yoluyle vücuda yayılır.

ŞİŞ :

Sivri uçlu uzun demir çubuklara şiş denir. Çorap şişi, kebap şişi, örgü şişi gibi türlü şiş şekilleri vardır.

ŞİŞE :

Camdan yapılmış sıvı kablarına şişe denir. Şişelerin ağzı dar olur.

ŞİŞLİ :

Bu kaza, İstanbul Vilâyetinin belediye sınırları içinde bulunur. 125.772 nüfusludur. (1955 sayımına göre).

ŞOFÖR :

Otomobil yürüten kimselere şoför adı verilir.

ŞORT :

Bazı spor oyunlarında olduğu gibi sıcak memleketler halkı tarafından da giyilen kısa pantalonlara şort denir.
Tenisçiler, voleybolcular şortla oyun oynarlar.

ŞOSE :

Yol şekillerinden biri de şosedır. Şose balâstın üzerine kum döşenip silindir geçirilmek suretiyle yapılan yoldur.

ŞOSON :

Kışın ayakların üşümemesi için ayakkabı üzerine giyilen kauçuk potinlere şoson denir.

Şoson doğrudan doğruya ayağa geçirilen bir kumaş ayakkabı da olabilir.

ŞÖMİNE :

Eski tarz evlerde duvar içine yapılan alafranga odun ocaklarına şömine denir.

ŞÖVALE :

Ressamların çalışırken tablolarını yerleştirdikleri sehpalara şövale adı verilir.

ŞÖVALYE :

Orta zamanlarda derebeylerin maiyetinde bulunan zırhlı askerlere şövalye denirdi. Daha sonra şövalye kelimesi asılzadelik ünvanı olarak kullanıldı.

Ayrıca, askerî bir birliğe dahil olan kimselere de yine şövalye ismi verilirdi. Malta şövalyeleri, Rodos şövalyeleri gibi...

ŞU :

Şu kelimesi isimlerle yanyana olduğu zaman işaret sıfatı olarak kullanılmış olur. Uzaktaki bir varlığı göstermeğe yarar.

ŞUBAT ·

Yılın ikinci ayıdır. Ocaktan sonra gelir. Marttan da öncedir. Kış mevsiminin son ayı kabul edilir. Böyle olmakla beraber, bâzı memleketlerde yıldırıcı soğuklariyle meşhurdur. Yılın en küçük ayı şubattır; 28 gün sürer. Dört yılda bir de 29 gün olur.

ŞÜKÜR :

Allaha olan teşekküre şükür denir.

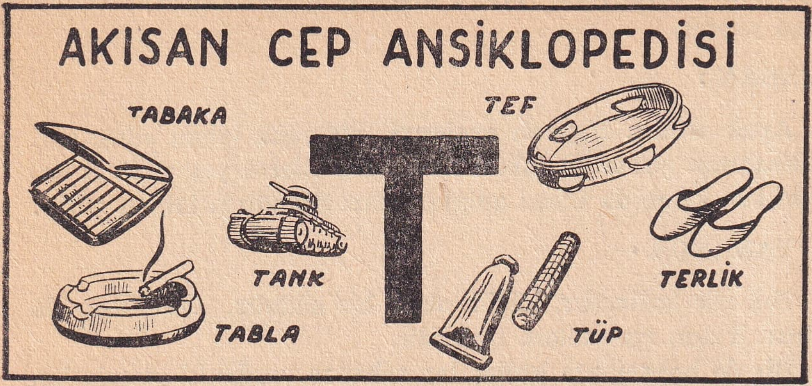

T :

«T» harfi Türk alfabesinin 24. ve sessizlerin de onsekizinci harfidir.

TAAHHÜTLÜ :

Postanelerde, adresine mutlaka ulaştırılmak gayesiyle makbuz karşılığında kabul edilen mektuplara taahhütlü mektuplar denir. İadeli taahhütlü mektuplarda mektup gönderdiğimiz kimsenin imzası elimize ulaşır.

TABAK :

Sofrada içine yemek konulan yayvan kaplara tabak denir. Çorba tabağı, meyva tabağı gibi.

TABAKA :

Tabaka kelimesi, kat ve sınıf anlamını taşır. Ayrıca cepte taşınan madenî sigara kutularına da yine tabaka adı verilir.

TABAKLIK :

Mutfaklarımızda tabak dizmeye yarıyan ve üst üste bir-

kaç raftan ibaret olan yerlere tabaklık denir. Tabaklıklar tahtadan yapılır.

TABAN :

Ayak altıdır. Hayvan ayağının alt yüzü taban adını alır. Ayakkabının altına da taban denir. Cisimlerin yer yüzüne dayandıkları kısım da taban adiyle anılır: Silindirin tabanı gibi...

TABANCA :

Tek elle kullanılır, küçük ateşli bir silâhtır. Namlusu da ufaktır. Yakın mesafelere tesirlidir.

Bir de boyacılıkta kullanılan tabanca vardır ki onunla boya püskürtülür.

TABARİYE GÖLÜ :

Filistinde'dir. İçinden Ürdün Nehri geçer. Deniz düzleminden 194 metre aşağıda bulunan Tabariye Gölü'nün en derin yeri 250 metredır.

TABELÂ

Dükkân ve mağaza gibi iş yerlerinin kapıları üzerine asılan levhalara tabelâ denir. Bir de kışlada askerlere, yatılı okullarda öğrencilere, hastanelerde hastalara verilen yemek miktar ve değerini belirten cetvellere yine tabelâ adı verilir. Ayrıca hastanelerde her hastanın günlük ilâç ve yemeğini gösteren kâğıt da tabelâ ısmini alır.

TABİAT :

Etrafımızda var olan ve üzerinde yaşadığımız canlı, cansız varlıkların topuna birden **tabiat** denir. Dağlar, ovalar, denizler, insanlar, bitkiler hep tabiat âleminden birer parçadırlar. Tabiatta varlıklar canlılar ve cansızlar olarak ikiye ayrılır. Canlılar doğarlar, besin alırlar, solunum yaparlar, büyürler, ürerler ve ölürler. Cansızlarda doğma, beslenme, solunma ve büyüme gibi hareketler yoktur. Canlılar da insanlar, hayvanlar ve bit-

Kahramanlık Hikâyeleri

KAHRAMAN ÇOCUK

Bir Türk için kahramanlığın yaşı yoktur. Sırasında küçük bir çocuk ta, yaşlı bir kadın da vatanı için kahramanca döğüşür.

1920 yılında, Kurtuluş Savaşının başlangıcındaydı. Fransızlar Gaziantep'e saldırıyorlardı. O zaman bir çete reisi olan Arslan Beyin fedaîleri arasında, 10 yaşında Mehmet adlı bir çocuk ta vardı.

Bir gün Mehmet, Arslan Bey'in bir mektubunu Selâhattin Âdil Beye götürürken, Fransızların eline düştü Tehlikeyi sezen Mehmet son anda mektubu yok etmişti. Fransızlar bu yavrucağa çok işkence ettiler, fakat bir türlü bir şey söyletemedikleri için sonunda serbest bıraktılar.

Mehmet Antebe dönerken, Senegalli askerlerin pususuna düşüp sol ayağının topuğundan yaralandı. Bakımsızlıktan kangren olan ayağı, diz kapağının altından kesildi. Mehmet, kesik bacağı ile Antep harbinin sonuna kadar kahramanca savaşmıştır.

Gülüyorum:

BİLMİYORUM

Üç, dört gündür okula gelmeyen Ayhan'a öğretmen çıkıştı:

— Üç gündür neredesin Ayhan?

— Dişim ağrıyordu öğretmenim

— Yaaa... Peki şimdi geçti mi?

— Bilmiyorum efendim. O dişim, dişçide kaldı.

NEDEN SEVİYORMUŞ?

Okulu seviyor musun, Özcan?

— Tabiî seviyorum.

— Peki, niçin sevdiğini söyliyebilir misin?

— Sevmez olur muyum? Okul olmazsa tâtil olmazdı ki...

USTA AVCILAR!

Baba oğul, o gün avdan eli boş dönüyorlardı. O sırada başlarının üzerinden bir karga sürüsü geçti. Baba oğula:

— Şu kargaların da kahkahayla güler gibi sesleri var... Dedi

Oğlu cevap verdi:

— Tabiî, halimize gülüyorlar

SÜTÇÜNÜN OĞLU BU!...

Aritmetik dersindeydi. Öğretmen toplamayı öğretiyordu:

— Çocuklar; ancak ayni cinsten olan şeyler toplanabilir. Ayni cinsten olmayan şeyler toplanamaz.

Sütçünün oğlu atıldı:

— Öğretmenim, benim babam her gün elli kilo süte, elli kilo su katıyor da yüz kilo süt oluyor.

HAKLI DEĞİL Mİ?

Ahmet, sınıfın en çalışkan öğrencisiydi. Diğer arkadaşlarının bilmediği soruları o hemen cevaplandırırdı. Geçen gün Tabiat Bilgisi dersinde öğretmen sordu:

— Biliyor musunuz çocuklar, balıklar niye dilsizdirler?

Ahmet hemen parmağını kaldırdı:

— Öğretmenim; siz başınız suyun içinde iken konuşabilir misiniz?

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
21 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 76 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-1

Bunları biliyor musunuz?

AZ DEĞİLMİŞ!...

Bır sene içinde gözlerimizi kırpmak için sarfettiğimiz güç toplanabilseydi 20 - 25 kilo ağırlığında bir şeyi kaldırabilirdik.

BRAVO ARIYA!...

Bir arı, bir yıl içinde 27 milyon kilometrelik yolu uçarak dolaşır. Yani bir yıl içinde dünya çevresinin 10800 katı kadar bir yolu dolaşmış olur.

SİGARANIN ZARARLARI

Sigaranın verdiği zararlar konusunda tetkikler yapan bir Amerika'lı mütehassıs aşağıdaki sonuçlara varmıştır. Sigara içmeyenlerin ortalama ömrü 67,7 yıldır. Az sigara içenler 65,5 yıl, tiryakiler ise 57,7 senelik ortalama ömre sahiptirler.

NE DE ÇOK BOŞ VAKTİ VARMIŞ

İşi gücü az olan bir adam, bir kilo toz şekerde kaç tane şeker kristali olduğunu saymıştır. Bu adam, bir aylık bır sayma sonunda, 1 kilo toz şekerin beş milyon on üç bin taneden meydana geldiğini bulmuştur.

DÜNYANIN EN TEMBEL HAYVANI

Tembel hayvan, dünyanın en tembel ve akılsız hayvanıdır. Üç parmaklı ayaklarıyla ağaç dallarına asılıp durur. Uyurken vücutları uzaktan eşekarısı yuvasını andırır. Tembel hayvanların ayakları çok zayıftır. Bu yüzden yürüyemezler, fakat iyi yüzerler.

NİKTOLONYA HASTALIĞI NEDİR?

Ender rastlanan Nikolonya hastalığına yakalananlar yarı dilsizdirler Bu hastalığa tutulanlar gündüzleri konuşamazlar, yalnız geceleri dilleri açılır.

kiler olarak sınıflara bölünürler. İnsanlar tabiatın her hususta gelişmiş yaratıklarıdır.

İnsan zekâsiyle, yaradılışındaki kabiliyetleriyle, iş yapma kudretiyle, konuşmasiyle bütün canlıların üzerindedir. Tabiat kuvvetlerinden faydalanmasını bilen odur. Bugünkü medeniyet insanların ortak eseridir. Tabiat, varlıklariyle birlikte; canlıların anası gibidir. Biz besinimizi, solunmak için gerekli havayı, giyeceklerimizi daima tabiattan alırız. Hayvanlar için lüzumlu olan su, ot gibi varlıklar da yine tabiatın sînesinde vardır. Böylece her şeyimiz olan ve bize ait her şeyi içinde bulunduran tabiatı candan sevmeliyiz. Tabiatı güzelleştirmeliyiz. Çorak topraklarını verimli bir hâle getirmeliyiz. Akar sularını kanallar açarak yararlı bir duruma sokmalıyız. Çavlanlarından faydalanmalıyız. Ovaları, tepeleri ormanlarla süslemeliyiz. Ağaçları keserek, güzel varlıklarını yok ederek tabiata zarar vermek hiç de doğru değildir.

TABİAT BİLGİSİ :

İlkokulların 4. ve 5. sınıflarında okunan derslerden biri de tabiat bilgisi'dir. Tabiat bilgisi dersi bize canlı ve cansız tabiatı tanıtır; tabiattaki durumumuzu ve tabiattan nasıl faydalanacağımızı açıklar. Bu dersi severek okursak, tabiatın bizler için ne çok zenginliklerle dolu olduğunu yakından öğrenmiş oluruz. Tabiat bilgisi bize dağ, dere, orman, bitki, ağaç, hayvan gibi varlıkları tanıtır. Bu varlıklar arasındaki ilgiyi öğretir. Bunların yapılışındaki özellikler hakkında bilgiler verir. Ayrıca, tabiat içindeki varlıklardan nasıl faydalanacağımızı; zararlılarından da nasıl korunacağımızı belirtir.

TABİAT KUVVETLERİ VE BİZ :

Tabiatın sînesinde var olan kuvvetlere tabiat kuvvetleri adını veririz. Elektrik kuvveti, ısı kuvveti, su kuvveti, rüzgâr kuvveti, yerçekimi kuvveti gibi kuvvetler tabiat kuvvetleridir. İnsanlar zekâlariyle, çalışmalariyle tabiat kuvvetlerinden faydalanma yollarını bulmuşlardır. Tabiattaki elektriği kendileri-

ne yararlı bir hale sokmuşlardır. Isı kuvvetinden faydalanmışlar; gaz motorlarını, buhar makinalarını yapmışlardır. Su kuvvetinden elektrik enerjisi sağlama yollarını bulmuşlardır. Rüzgârla değirmenlerini çalıştırmışlar, gemilerini yürütmüşlerdir. Bu suretle, binlerce yıldan beri didinen, çalışan insan, tabiat kuvvetlerinden faydalanma yollarını bulmuş; netice itibariyle de bugünkü medeniyeti yaratmıştır.

TABİATTA DENGE :

Tabiattaki canlıların bir kısmı düşmanlarına karşı müdafaasızdırlar. Böylece çabuk yok olup giderler. Fakat, buna karşılık yine de nesilleri tükenmez. Bu gibi müdafaasız hayvanların üreme kabiliyetleri çoktur. Onlar düşmanlarının saldırılarına ne kadar mâruz kalırlarsa kalsınlar, üremelerindeki artış, bu gibi yaratıkların daima var olmasını sağlamıştır. Balıkları insanlar tutar, büyük balıklar yutar, kuşlar yer. Böyle olduğu halde, yine de denizler balıklarla doludur. Acaba, bu derece zayiat veren balık nesli niçin tükenmiyor? Hiç düşündünüz mü? Tabiat, balık neslini korumak için, balıklara çabuk ve çok üreme kabiliyeti vermiştir. Bir dişi balık, bir seferinde, milyonlarca yumurta yumurtlar. Bu milyonlarca yumurtadan türeyen yavrular ne kadar yok olurlarsa olsunlar, arta kalanlar, balık neslinin yaşamasını sağlıyacak derecede çok olur.

İşte böylece, düşmanlarına karşı zayıf yaradılışta olan canlıların üreme kabiliyetleri çoktur. Düşmanlarına karşı kuvvetli olan canlıların da üreme kabiliyetleri nisbeten azdır. Buna tabiattaki denge adı verilir. Tabiat içindeki denge canlı türlerinin yok olmasını önler. Tabiattaki denge canlıların zararına olursa yok olma (inkıraz) başlar. Nitekim, binlerce yıl önce var olan hayvan nesillerinden pek çoğu bugün tükenip gitmiştir. Biz ancak onların toprak altında kalmış fosillerini bulabiliyoruz.

TÂBİYE :

Muharebe ânında, askerî birlikleri araziye yerleştirip düşmana karşı üstün bir sonuç elde etmek gayesiyle yapılan hareketlere ve bu hareketleri inceliyen bilime **tâbiye** denir.

TABLA :

Gezgin satıcıların başlarında taşıdıkları geniş ve tepsiye benzer tahtaya tabla denir. Simitçi tablası gibi. Çeşit işlerde kullanılan tablalar da ayrı ayrıdır. Soba tablası, hokka takımı tablası, sigara tablası, yemek tablası gibi...

TABLO :

Bez, tahta gibi düz yüzeylere yapılmış resimlere tablo adı verilir. Yağlı boya tablo, sulu boya tablo gibi...

TABUR :

Tabur, bir askerî birliğin adıdır. Taburda 4 bölük bulunur. Tabur komutanı da binbaşı rütbesini taşıyan bir subaydır.

TABURCU :

Hastaneden şifa bularak çıkan kimseler için taburcu sözü kullanılır.

TABURE :

Arkalıksız, kolsuz olan üç veya dört ayaklı sandalyelere tabure adı verilir.

TABUT :

Ölüleri, mezara götürürken içine koydukları uzun tahta sandığa tabut denir.

İçine yumurta konan uzun sandıklara da tabut adı verilir.

TABYA ·

Savaş alanındaki istihkâmlara tabya denir. Tabyalar düşmanın gözünden ve silâhından gizlenmek için yapılır.

TACİKİSTAN :

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini teşkil eden devletlerden biri de **Tacikistan**'dır. 142.300 kilometre kare genişli-

ğinde topraklara sahib olan Tacikistan'ın nüfusu 1.485.090'dır. Pamir Yaylâsı ve Altay Dağları ile çevrili bulunan cumhuriyetin başşehri **Stalinabad**'tır. Pamuk, pirinç tarımı yapılır. Meyva yetiştirilir. Dutluklarda ipekböceği beslenir. Memleket kurşun, petrol, radyum madenleri bakımından zengindir. Dokuma ve konserve fabrikaları vardır.

TAÇ :

Kıralların, hükümdarların, kıraliçelerin başlarına geçirdikleri elmas, altın ve yakutlarla süslü başlığa taç denir. Çeşitli taçlar vardır. «Tahtını, tacını kaybetti» sözü ile de hükümdarlığın elden gidişini anlatmış oluruz. Gelinlerin başlarına konan taçlar olduğu gibi, çiçeklerden örülerek taçlar da yapılır.

TAD ALMAK :

Duygu organlarımızdan biri olan dilimizle tabiattaki tadları duyarız. Tad almak «hoşlanmak» mânasına da gelir.

TAFLAN :

Kırlarda yetişen bir ağaçtır. Yaprakları gül yapraklarına benzer. Yapraklarının yapısında siyanidrik asit bulunan taflandan hekimlikte faydalanılır.

TAGORE «Tagor ok.» Sir Rabindranath (1861 - 1941) :

Dünyanın sayılı şairlerinden biri olan Tagore 1861 de Hindistan'ın Kalküta Şehrinde doğdu. Henüz 18 yaşındayken edebî eserler vermiye başlamış; ilk olarak ta «Gurup Şarkıları ve Tulû Şarkıları» adlı şiir kitabını yayınlamıştır. 1913 te Nobel Edebiyat armağanını kazanan Tagore'un dünya dillerine çevrilmiş değerli eserleri vardır. Bunlar arasında bilhassa «Bahçıvan», «Karanlık Odanın Kıralı», «Şairâne Takdime» ve «Hilâl» en önemlileridir.

TAHIL :

Tanelerinden un elde edilen toprak ürünlerine tahıl denir.

Buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır gibi taneliler tahıl ürünleri arasında yer alır. Türkiyede tahıl tarımı çok yapılır. Tahıl, beslenmemizde çok önemli bir yer tutar.

TAHIL HASTALIKLARİYLE SAVAŞ :

Devlet ,tahıl hastalıklariyle daimî mücadele halindedir. Bu maksatlar merkezî yerlerde istasyonlar kurmuştur. Bu istasyonlarda çalışan mütehassıslar tahıla ârız olan hastalıkları yok etmeye çalışırlar. Böylelikle de çiftçilere yardım etmiş olurlar.

Memleketimizin tahıl hastalıklariyle savaş istasyonları, Ankara, İzmir, İstanbul, Seyhan ve Elâzığ gibi vilâyetlerimizde faaliyet halindedirler.

TAHRAN :

Hazar Denizi'nin güney yanını çeviren Elbruz Dağları'nın güney eteklerinde kurulan Tahran, İran şahlığının başşehridir. Nüfusu 850.000'i geçer. Şehir, saray ve camilerle süslüdür. Çarşısı da görülmeye değer. Halı tezgâhlarında çok kıymetli halılar dokunan Tahran'da işlenmiş deri ve işlenmiş bakırla uğraşanlar da vardır.

TAHRİR :

İlkokullarda önem verilen derslerden biri de tahrirdir. Tahrir derslerinde duygularımızı, düşüncelerimizi, gözlemlerimizi yazı ile ifadelendiririz. Tahrire başlamazdan önce, çocuklar düzgün konuşmaya alıştırılmalıdırlar. Düzgün konuşan çocuklar, konuşmalarını kolayca kaleme alırlar. Konuşmaların olduğu gibi kâğıt üzerine geçirilişi tahrir yazmada kolaylıklar sağlar. Tahrir yazmaya hazırlanan çocukların cümle tekniğini kavramış olmaları şarttır. Tahrirdeki ifadenin açık, sade olması gerektiği gibi, cümlelerin de az kelime taşıması bilhassa lüzumludur.

İlk okulun 1 - 2 - 3. sınıflarında, çok kere birlikte yazılan tahrirlere yer verilir. Birlikte kaleme alınan müşterek tahrirlerin konularını geziler, gözlemler ve beraber yaşanan hâtıralar teşkil eder. Üçüncü sınıftan itibaren serbest tahrire geçilir.

Böyle olmakla beraber senet, dilekçe gibi tahrir nevilerinde yine beraberce gayret sarfedilir.

Tahrirler muhtelif konular üzerinde hazırlanır. Fakat, öğretmenin hâdiselerin akışına değer vermesi şarttır. Çevremizde çıkan bir yangın, tahrir konusu için kaçırılmaz bir fırsattır. Bir kır gezisi, sınıfa gelen bir mektup, bir tören, hep tahrir konularına fırsatlar hazırlamış olurlar.

Şimdi de ilk okulda yer alan tahrir çeşitlerini gözleyelim:

1) Yaşanan olayların tahriri;
2) Rüyaların kaleme alınması;
3) Ders sonuçlarının, özetlerin yazılması;
4) Resim, levha ve tablolara bakarak tahrir;
5) İmgelem tahrirleri;
6) Makbuz, beyanname doldurmak, senet, dilekçe yazmak;
7) Dinlediğimiz masal ve romanlardan tahrir.
8) Mektup, kartpostal, telgraf yazmak;
9) Karakter tasvirleri;
10) Konferanstan not almak, tutanak yazmak v.s.

Bütün bu tahrir çeşitlerine okulun öğrenim yılları içinde sık sık başvurulur.

TAHT :

Merasimlerde, hükümdarların oturdukları koltuğa taht denir. Taht kıymetli taşlarla süslü olduğu gibi kıymetli madenlerden de yapılır.

Taht kelimesi hükümdarlık hakkını belirtir. «Abdülhamit 1909 da tahttan indirildi.» dediğimiz zaman Abdülhamid'in padişahlıktan uzaklaştırıldığını anlarız.

TAHTA :

Ev eşyasiyle, yapıların kapı, pencere, tavan, döşeme gibi kısımlarında tahta kullanılır. Tahta, ağaç gövdelerinin enlice ve ince olarak biçilmeleriyle elde olunur. Ağaç cinslerine göre

tahtalar da ayrı adlarla anılır: Çam tahtası, ceviz tahtası v.s. gibi...

TAHTACI :

Anadolu yaylâlarında göçebe olarak yaşayan Türkmen yörüklerinin bir kısmına «Tahtacı» denir. Tahtacılar ormanlarda tezgâhlarını kurarak tahta biçerler.

TAHTAKURUSU :

İnsan kaniyle beslenen ve eski pis tahtalar arasında yaşayan bir cins zararlı böcektir. Tahtakurusu yassı ve koyu kırmızıya yakın renktedir. Kokusu da pistir. Evlerimizi, odalarımızı, karyola, sandalye gibi eşyamızı muhakkak bu çok zararlı parazitlerden arıtmamız gerekir.

TAHTEREVALLİ :

Tahterevalli, çok defa çocukların eğlendiği bir araçtır. Uzun bir kalastan ibarettir. Bu kalası ortasından destek denen bir yere dayayıp iki ucuna oturan çocuklar ayaklarının da yardımıyla aşağı yukarı kalkmak suretiyle hareket ederler. Tahterevalli birinci çeşit bir kaldıraçtır.

TAHTIRAVAN :

Eskiden padişah ve kıralları tahtıravanla taşırlardı. Tahtıravan, etrafı kapalı minik bir odacıktır. Önünde ve arkasında insan veya hayvanlar tarafından taşınması için okları (tutamakları) vardır. Tahtıravana binen padişah, kıral, sultan veya kıraliçeler gezinti yaparlardı. Tahtıravanlar insanlar tarafından taşındığı gibi katır, beygir, deve gibi hayvanlar tarafından da taşınırdı.

TAHVİL :

Devletin veya herhangi bir şirketin çıkardığı, üzeri yazılı, yıllık faizi belirli, değerleri eşit, ödünç para senetlerine tahvil adı verilir. Çıkarılan tahviller belirli bir para karşılığında satı-

lırlar. Bunları satın alanlar, o şirkete, satın aldıkları tahvil değerince ödünç para vermiş sayılırlar. Tahviller her yıl sonunda belirli bir faiz de getirir. Tahvil çıkaran müessese malî bakımdan gelişirse, zenginleşirse tahvillerin de değeri artar. Bâzı tahviller ikramiye de kazandırırlar. «Hamiline muharrer tahvil = taşıyana ait olan tahvil». «Nama muharrer tahvil = sahibinin adına yazılı olan tahvil» olmak üzere çeşitli tahviller vardır.

TAİF :

Taif, Hicaz'da bir kasabadır. Mekke'nin 100 kilometre güney doğusuna düşer. Dağların eteğinde kurulmuştur. Hürriyet şehidimiz Mithat Paşa, İkinci Abdülhamit tarafından Taif Zindanı'na sürülmüş ve orada boğdurularak öldürülmüştü.

TAJO :

Tajo, İberik Yarımadası akarsularındandır. İspanya'da Molina Dağları'ndan çıkar. Portekiz'in başşehri Lizbon yakınından güzel bir haliç yaparak Atlas Okyanusu'na dökülür. Uzunluğu 1.006 kilometredir.

TAK :

Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan, 19 Mayıs gibi millî bayramlarda şehirlerin ana caddeleri üzerine, Cumhuriyet alanlarına büyük süslü kemerler yapılır. Bunlara **zafer takı** adı verilir. Taklar bayraklarla, Atatürk'ün resimleriyle ve defne dallariyle süslenir. Geceleri de ışıklandırılır.

Tak kelimesi başka anlamlarda da kullanılır. Çekicin çiviye vurarak çıkardığı ses «tak!» sesidir. «Canıma tak etti» sözü «Artık dayanamadım» anlamında kullanılır.

TAKA :

Karadeniz kıyılarında yaşayan Türk halkının dilinde çok kullanılan taka sözü, yelkenli küçük sandal mânasına gelir.

Ayrıca bir çeşit ipekli kumaşa da taka denir. Bir de dokuma

tezgâhlarında kullanılan küçük tahta parçalarına yine taka adı verilmektedir.

TAKAS :

Ticarî işlerde kullanılan takas kelimesi, alış verişin para ile değil, malla yapıldığını anlatır. Alacak-verecekler karşılıklı mal vermek suretiyle kapanmış olur.

TAKEOMETRE :

Düzlenmiş arazinin kolaylıkla yüz ölçümünü bulmaya yarayan âlete **takeometre** denir.

TAKI :

İnsanların, güzel görünmek için parmağa, bileğe, boyuna veya kulağa taktıkları süs eşyasına takı adı verilir.

TAKI FİİL :

İsim soyundan olan kelimeleri fiilleştiren ve türlü fiil kiplerinin çekimine yarıyan parçalara **takı-fiil** denir. Takı fiilin mastarı **imek** olmakla beraber hemen hiç kullanılmaz. Takı-fiilin **basit zaman, hikâye, rivayet,** ve **şart çekimleri** vardır. Aşağıda çekimlere ait bâzı örnekler veriyoruz:

Basit Zaman Çekimi :

Birinci tekil şahıs, — **im** : Temizim.
İkinci tekil şahıs, — **sin** : Temiz**sin**.
Üçüncü tekil şahıs, — **dir** : Temiz**dir**.
Birinci çoğul şahıs, — **iz** : Temiz**iz**.
İkinci çoğul şahıs, — **siniz** : Temiz**siniz**.
Üçüncü çoğul şahıs, — **dirler** : Temiz**dirler**.

Hikâye Çekimi :

Birinci tekil şahıs, — **dim** : Temiz**dim**.
İkinci tekil şahıs, — **din** : Temizdin.
Üçüncü tekil şahıs, — **di** : Temiz**di**.

Birinci çoğul şahıs, — **dik** : Temiz**dik.**
İkinci çoğul şahıs, — **diniz** : Temiz**diniz.**
Üçüncü çoğul şahıs, — **diler** : Temiz**diler.**

Rivayet Çekimi :

Birinci tekil şahıs, — **mişim** : Temizmişim.
İkinci tekil şahıs, — **mişsin** : Temizmişsin.
Üçüncü tekil şahıs, — **miş** : Temizmiş.
Birinci çoğul şahıs, — **mişiz** : Temizmişiz.
İkinci çoğul şahıs, — **mişsiniz:** Temizmişsiniz.
Üçüncü çoğul şahıs, — **mişler** : Temiz**mişler.**

Şart Çekimi :

Birinci tekil şahıs, — **sem** : Temizsem.
İkinci tekil şahıs, — **sen** : Temizsen.
Üçüncü tekil şahıs, — **se** : Temizse.
Birinci çoğul şahıs, — **sek** : Temizsek.
İkinci çoğul şahıs, — **seniz** : Temizseniz.
Üçüncü çoğul şahıs, — **seler** : Temizseler.

Takı-fiilin hikâye, rivayet ve şart çekimleri yazıda idi, imiş, ise şekillerinde kullanılır ve bu parçalar esas kelimeden ayrı yazılır. «Jale Kuraner çok çalışkan bir oymakbaşı idi.» cümlesinde olduğu gibi.

TAKIM ·

Takım deyimi çeşitli mânalar için kullanılır. Bunları ayrı ayrı belirtelim:

Bâzı özellikler bakımından birbirine uyan canlılar topluluğuna **takım** denir. Serçe takımı, tavuk takımı gibi.

Bir san'atkârın işini yapabilmesi için kullandığı âletlerin tümüne yine takım adı verilir. Demirci takımı, marangoz takımı gibi.

Bâzı sporlar 3 - 5 kişinin bir araya gelmesiyle yapılır. Futbol on bir kişilik bir takımla oynanır. Voleybol takımı ise altı kişiliktir.

Sigara ağızlığına da takım denilir.

Askerî birliklerde mangadan büyük, bölükten küçük birliğe takım adı verilir.

TAKİMETRE :

Taşıtların hızını ölçmeye yarıyan âlete **takimetre** denir.

TAKKE :

Ekseriya yaşlıların başlarına giydikleri, bezden yapılmış baş giyisine **takke** adı verilir.

TAKLA :

Bacakları havaya kaldırarak baş üzerinden dönmek takla - taklak atmaktır.

TAKSALI :

Pulu, gönderen tarafından yapıştırılmadığı zaman, mektubu alana cezalı olarak pul parası ödettirilen mektuplara **taksalı mektuplar** denir.

TAKSİ :

Parayla yolcu taşıyan ve taksimetresi bulunan otomobillere **taksi** adı verilir.

TAKSİMETRE :

Taksi otomobillerinde bulunan taksimetre, müşterinin ödeyeceği parayı gösteren bir sayaçtır.

TAKUNYA :

Tahta ve ağaçtan yapılan ve üzerinde bir meşin atkı bulunan ayak giyisine **takunya** denir.

TAKVİM :

Takvim, bir zaman ölçüsüdür. Yılın aylarını, günlerini ve saatlerini bildirir. **Güneş yılına** ve **ay yılına** göre tertiplenen

takvimler vardır. Bir güneş yılı 365 gün, altı saat sürer. Ay yılı ise 354 gündür. Böylece güneş yılı ile ay yılı arasında 11 günlük bir zaman farkı vardır. Ay yılı dünyamızın uydusu olan ay'ın dünyamız etrafında dönmesinden meydana gelir. Güneş yılı ise, dünyamızın güneş etrafındaki dönüşünü tamamlamasiyle olur.

Bugün yeryüzünde 2 çeşit takvim kullanılmaktadır. Bunlardan biri **Milâdî Takvim,** diğeri de **Hicret (Göç) Takvimidir.** Bu takvimler birbirinden ayrıdırlar. Aralarında günlerin başlangıcı ve sayısı bakımından farklar vardır. Milât (doğum) takvimi İsa Peygamberin doğduğu yılın Ocak ayının ilk günü ile başlar. Bu takvimde bir yıl yukarıda belirttiğimiz gibi 365 gün 6 saat devam eder. Dört yılda bir defa da, yılın gün sayısı 366 olur. 366 günlük yıla **Artan yıl** adı verilir.

Hicret takvimini, müslüman memleketler kullanırlar. Eskiden bizde de bu takvim kullanılırdı. Cumhuriyet Devrinde Milât takvimini kabul ettik. Hicret takviminde başlangıç olayı, Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye (Milâttan sonra 622'de) göç etmesidir.

Kullanmakta olduğumuz takvimler duvar, masa ve cep takvimleri olarak çeşit şekillerde yapılırlar.

TAKVİMHANEİ ÂMİRE :

Osmanlı Devleti zamanında yurdumuzda ilk kurulan resmî matbaaya **Takvimhanei Âmire** adı verilir.

TAKVİMİ VAKAYİ :

Osmanlı Devletinin çıkardığı ilk resmî gazete de **Takvimi Vakayi** adını taşır. Bu gazetenin çıkışı 1831 yılına rastlar. Takvimi Vakayi İstanbul Üniversitesi'nin arkasında Kaptan İbrahim Camii'nin köşesinde Kapıcıbaşı Musa Ağa'nın Matbaası'nda basılırdı. Yıllık abonesi 120 kuruş olan ve haftalık çıkan Takvimi Vakayi'i vükelâ, ulema, yüksek memurlar ile ecnebi devlet elçileri okurdu.

TAKVİM, SAAT VE ÖLÇÜLERİN DEĞİŞTİRİLMESİ :

Eskiden bütün İslâm âlemi gibi Hicret Takvimini kullanırdık. Cumhuriyet Devri'nde yapılan inkılâplar arasında Milât Takvimini kabul ettik. Milâdî Takvim bütün medenî milletler tarafından kullanılıyordu. Batı medeniyetini benimsemiş bir millet olarak biz de bu takvimi kabul etmek mecburiyetindeydik. Ayrıca Milât Takvimi, Hicret Takvimine nazaran daha doğru bir zaman ölçüsüdür. Kabul ettiğimiz Milât Takvimi ile birlikte, bugün kullanmakta olduğumuz saat ve ölçü sistemini de benimsedik. Böylece, medenî bir millet olarak bütün medeniyet dünyasının kullandığı ölçüleri kabul etmekle sayısız maddî menfaatler de sağlamış olduk.

TALÂT PAŞA (1874 - 1921) :

Talât Paşa, tarihimizde yer almış simalardan biridir. 1874 de Edirne'de doğdu. Orta okuldan sonra Alyans ve Selânik Hukuk mekteplerine devam ettiyse de bitirmedi. Henüz 18 yaşındayken Edirne telgrafhanesine memur tâyin edildi. Bir aralık, politika ile uğraşıyor diye üç yıl kalebentliğe mahkûm oldu. İki yıl sonra, 1898 de affa uğrayarak Selânik - Manastır arasındaki seyyar posta memurluğu vazifesine gönderildi. Bir zaman sonra da, Selânik Telgraf ve Posta Müdürlüğü Kâtipliğine naklolundu. 1903 yılında ayni dairenin Başkâtipliğini kazandı. Talât Bey memleket dâvalariyle yakından ilgileniyor, Abdülhamit istibdadına karşı hürriyet taraftarlariyle gizliden gizliye işbirliği yapıyordu. Hattâ, bu maksatla İttihat ve Terakki Cemiyetine de girmişti. 1908 yılı başlarında bu gizli çalışmaları sebebiyle işinden atıldı. Fakat, 1908 Meşrutiyet inkılâbı olunca yine ön plâna geçti. Edirne'den mebus seçildi. Meclis-i Mebusan'da Reis Vekili, 1909 yılında Dahiliye Nazırı, daha sonra Posta ve Telgraf Nazırı oldu. İttihat ve Terakki Partisi Reisliğine yükseldi. Tekrar, Dahiliye Nazırlığına geçti. 1916 da Sadrıâzam Sait Halim Paşa'nın istifası üzerine vezir rütbesiyle sadrıâzamlığa tâyin olundu. 1918 yılında Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğra-

yınca diğer İttihat ve Terakki erkânı gibi Talât Paşa da Avrupa'ya kaçtı. Almanya'ya gitti. Berlin'de yerleşti. Nihayet, 1921 yılının 15 mart günü Berlin sokaklarında Tayliryan adında bir Ermeni komitacı tarafından öldürüldü.

TALİKA :

Bir çeşit yolcu arabasıdır. Dört tekerlekli ve yaylı olan talikanın üstü kapalı olmakla beraber yanları açıktır.

TAMBUR :

Bir müzik âletidir. Daha ziyade klâsik doğu musikisinde kullanılan bir çalgıdır. Yapılışı itibariyle uda benzer. Telli bir sazdır.

TAM SAYI :

Bütünleri gösteren sayılar tam sayılardır. Bir elma, dört ceviz, on altı ekmek dediğimiz zaman burada kullanılan 1, 4, 16 sayıları bütün varlıkların sayılarını belirtmiş olurlar. Tam sayılar bütünleri, tam varlıkları işaret ederler.

Tam sayılar yazılırken rakamların yazıldıkları yerlere basamak adı verilir. Basamaklar sağdan sola doğru birler basamağı, onlar basamağı, yüzler basamağı, binler basamağı diye adlanırlar. Böylece birler basamağından yüz milyarlar basamağına doğru da onar onar büyürler. Birler basamağından başlıyarak en büyük değeri taşıyan basamağa doğru, basamaklar üçer üçer olmak üzere bölüklere ayrılırlar. Birler bölüğü, binler bölüğü, milyonlar bölüğü, milyarlar bölüğü gibi... Birler bölüğünde birler, onlar ve yüzler basamağı vardır. Binler bölüğünde binler, on binler ve yüz binler basamağı yer alır. Milyonlar bölüğünde milyonlar, on milyonlar, yüz milyonlar basamakları bulunur. Milyarlar bölüğünde ise milyarlar, on milyarlar, yüz milyarlar basamakları göze çarpar.

Eşya ile birlikte bulunan sayılara müşahhas sayılar, tek başına olan sayılara da mücerret sayılar denir. 1 kalem, 4 çocuk, 6 portakal deyimlerindeki 1, 4, 6 sayıları varlıkları gösterdikle-

rinden müşahhas sayılardır. Yalnız olarak 1, 5, 7... diye söylenen sayılar ise mücerret sayılardır.

TAM SAYILARLA DÖRT İŞLEM: (Bak: Toplama, çıkarma, çarpma, bölme).

TAM SAYILI KESİRLER :

İçinde tam sayı bulunan kesirlere tam sayılı kesir adı verilir. Böyle kesirler birleşik kesir diye de anılır. $\frac{6}{2}$ kesri tam sayılı bir kesirdir. 6 yı 2 ye böldüğümüz zaman 3 tam sayısını elde etmiş oluruz. Bunun gibi $\frac{8}{4}$, $\frac{50}{25}$, $\frac{9}{3}$, $\frac{16}{4}$ kesirleri hep içlerinde tam sayı bulunan kesirlerdir. Ayrıca $\frac{25}{6}$, $\frac{19}{5}$, $\frac{24}{5}$, $\frac{80}{15}$ gibi kesirler de yine tam sayılı kesirler sırasında yer alır. (Ondalık sayıları da incele).

TANA :

Lâponya'da bir ırmağın adıdır. Kuzey Buz Denizine dökülen ve 402 kilometre uzunluğunda olan Tana suyunun büyük bir kısmı, Finlândiya ile Norveç arasında sınır teşkil eder.

TANANARİVE :

Tananarive Şehri Madagaskar Adasının başkentidir. Afrika'nın güney doğu açıklarında yer alan ve dünyanın büyük adalarından biri olan Madagaskar'ın orta yaylâsında yer alan Tananarive'in nüfusu 120.000'i geçer. Bu şehire Fransızlar 1894 de girmişti.

TANARO :

Kuzey İtalya'yı sulayan Po Irmağı'nın kollarından biri de Tanaro Çayı'dır. Tanaro'nun uzunluğu 250 kilometredir.

TANDIR :

Bâzı memleketlerde yere çukur kazarlar. Bu çukurun içine ateş yakarlar. Üzerini de geniş bir örtü ile örterler ki bu şekilde yapılan yer altı fırınına tandır adı verilir. Yine bâzı yerlerde, soğuk kış aylarında masanın altına yanmış bir mangal konularak üzerine geniş bir örtü gerilir. Sonra da bu örtünün altına ayaklar uzatılarak ısıtılır.

TANE :

Aslı Farisî dilinde dâne olarak söylenen tane, tek bir varlığı belirten sayı birimidir. «İki tane kitabım var.» cümlesinde olduğu gibi...

Ayrıca, küçük hacimli meyva veya tohumlar da tane kelimesiyle adlandırılır. Üzüm tanesi, nar taneleri gibi...

TANEN :

Tanen, buruşturucu bir maddedir. Bitkısel maddelerin çoğunda bulunur. Tanen hekimlikte kullanılır.

TANGANYİKA :

Orta Afrika ülkelerinden biridir. İngiltere'nin idaresinde bulunan Tanganyika 945.400 kilometre kare genişliğindedir. Nüfusu da 5.700.000'dir. Şekerkamışı, pamuk, kahve, tütün, kauçuk memleketin başlıca ürünlerini teşkil eder. Geniş otlaklarında hayvan sürüleri beslenir. Orman bakımından zengin olan ülkede altın, kömür, demir, kurşun, bakır gibi zengin maden damarları da vardır.

TANGANYİKA GÖLÜ :

Bu göl Afrika'dadır. Ekvatorun güneyine düşer. Viktorya Gölünün güney batısında bulunur. Kuzey-Güney doğrultusunda uzanır. 1858 yılında kâşif Burton ve Speke tarafından keşfedilmiştir. Dolayını yüksek dağlar kuşatır. Gölün fazla suları, Lukuga Nehri vasıtasiyle Kongo Nehri'ne boşalır. 650 kilomet-

Kahramanlık Hikâyeleri

DÜŞMANIN SİLÂHIYLA DÜŞMANA KARŞI!

1648 yılında; Girit'te Kandiye Kalesinin muhasarası esnasındaydı. Venedikliler kaleyi çok iyi tahkim etmişlerdi. Bizim silâh ve ceyhanemiz azdı. Sultan Deli İbrahim adaya yardım göndermiyordu. 24 Haziran 1648'de kaledeki Venediklilerin çıkış hareketini, Serdar Hüseyin Paşa askerin başına geçerek başarısızlığa uğratmıştı. Bu sırada çenesinden yaralanan Hüseyin Paşa, savaş meydanından ayrılmamıştı.

Temmuz ayında silâh ve cephanemiz tükenmeye yüz tutmuştu. İstanbul'dan yardım geleceği yoktu. Serdar; bir harp meclisi kurdu, İstanbuldan yardım gelinceye kadar, kaleden bir kaç tabyaya hücumla ele geçireceği cephanelerle vaziyeti idare edecekti.

Paşalardan biri sordu:

— Ne ile hücum edeceğiz?

Hüseyin Paşa:

— İmanı olan her müslüman, gâvurun topuna kılıç ile yürür. Diye cevap verdi.

6/7 Temmuz gecesi... Hüseyin Paşa gene hücum eden askerin başında idi. Sabaha kadar üç tabya ele geçirildi. Bol cephane, beş top, beş yüz tüfek ele geçirildi. Gazi Hüseyin Paşa, İstanbul'dan yardım gelmeden, daha bir müddet muhasarayı devam ettirmenin yolunu bulmuştu.

Gülüyorum:

SAATİ İÇERDE KALMIŞ...

Dalgınlığıyla meşhur operatör L...; mühim bir kalp ameliyatını henüz bitirmiş; ameliyat salonundan çıkmıştı. Dinlenirken hastabakıcı yanına geldi:

— Gözünüz aydın doktor... Hastanın kalbi çok düzgün atıyor.

— Eyvah!... Saatim hastanın içine düşmüş. Hemen bir ameliyat daha lâzım gelecek.

OKUMAK BİLMİYORMUŞ

Avcının biri köpeğini kaybetmişti. Bir arkadaşına dert yandı. Arkadaşı:

— Gazeteye ilân ver. Dedi. Avcı:

— Ne kıymeti var, köpeğim okuma bilmez ki. . Diye cevap verdi.

ÜCRET ALMAYACAK!...

Ahmet, dişini çektirmek için dişçiye gitmişti. Doktor yanlışlıkla sağlam dişini çekince Ahmet feryada başladı:

— **Aman doktor, sağlam dişimi çektiniz.**

Doktor soğukkanlılıkla cevap verdi:

— Üzülme çocuğum, o halde para almam.

KEMİKLİ Mİ, KEMİKSİZ Mİ?

Kasap, çocuğunu doktora götürmüştü. Doktor, çocuğu biraz zayıf buldu. Gıdasına dikkat etmelerini söyledi. En son:

— **Çocuğu on beş günde bir tartınız. Dedi.**

Kasap o sırada dükkânını düşünüyordu. Dalgınlıkla cevap verdi:

— Kemikli mi, kemiksiz mi?

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 Nisan 1955, Cuma. Sayı: 77 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

TERMOMETRE

TERMOS

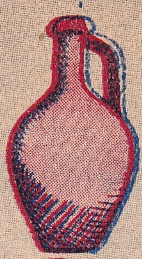

TESTİ

TİMSAH

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-2

TESTERE

TÜTÜN

TULUMBA

TURP

TOPAÇ

Bunları biliyor musunuz?

İLK KÂĞIDI KİMLER KULLANDI?

Çok eskiden kâğıt yerine, yazı için taş, tuğla, deri kullanılırdı. Mısırlılar da Papirüs adı verilen nebat yapraklarını kâğıt olarak kullanırlardı. Fakat asıl kâğıdı Çinliler yapmışlardır. Bu kâğıt, ipek, pamuk ve pirinç samanından yapılıyordu. Kâğıdı kullanılır hâle sokanlar, Türkler ve Araplardır. Kâğıt Avrupa'ya Haçlı Seferleriyle gelmiştir.

TİBET HAKKINDA NELER BİLİYORSUNUZ?

Yüksekliği dolayısiyle Tibet'e «Dünyanın Damı» derler. Burada oturan insanlar, dünyanın en sakin, en sessiz insanlarıdır. Dinlerine çok bağlıdırlar. Buda dinine inanırlar. Her ailenin en büyük oğlu, rahipler sınıfına ayrılır. Tibet'te takriben 3.000 manastır vardır. Başkanlara Dalay Lama denir. Dalay Lama öldüğü an doğan çocuk, Tibet'in başı olur. İnanışa göre, ölen başkanın ruhu bu çocuğa geçmiştir.

PASİFİK OKYANUSU'NDAKİ ADALAR

Pasifik Okyanusu'ndaki adaların çoğu haritada gösterilememiştir. Çünkü bu adaların batıp çıkmak gibi çok tuhaf âdetleri vardır. İngiltere'nin sömürgesi olan bu adaların kaybolup tekrar çıkmaları İngiliz gazetelerinde sık sık haber verilmektedir.

HAVA MEYDANLARINDAKİ SİSLER

Sisli zamanlarda uçakların meydana inmesi büyük bir derttir. Bu yüzden büyük kazalar olmaktadır. Son zamanlarda Los Angelos hava meydanında yepyeni bir makina kullanılarak sisler dağıtılmaktadır. Bu makina, hava alanının ısı derecesini birden çok yükseltmekte, hava ısınınca da sisler yukarı gitmektedir.

re boyunda, 40 - 80 kilometre eninde bir çukuru dolduran Tanganyika Gölü'nün kıyıları verimli topraklarla kaplıdır. 32.000 kilometre kare alanında olan gölün en derin yeri de 1.435 metredir.

TANIK :

Bir olayı yakından görenler, o olayın tanığı sayılırlar. Tanık kelimesinin Osmanlıcada anlamdaşı «şahit» tir.

TANK :

Kara ordularının önemli hücum silâhlarından biri de tanktır. Tank, her türlü arazide kolaylıkla hareket edebilen bir zırhlı aracıdır. Üzerinde top ve makineli tüfekler bulunur. Tekerlekleri tırtıllıdır. Gaz motorlariyle işler. Savaş alanlarında düşman siperlerine, makineli tüfek yuvalarına, koruganlara saldırarak piyadeye yol açar. İlk olarak 1916 yılında İngiliz ordusunda kullanılan tankın birçok tipleri vardır. Ayrıca demirden yapılmış sarnıçlara da yine tank adı verilir: Benzin tankı gibi... Benzin, gaz, mazot veya su taşıyan gemilere de tanker denir.

TANRI :

Allah kelimesinin anlamdaşıdır. Bütün kâinatın yaratıcısı, koruyucusu O'dur. Tanrı kelimesinin baş harfi daima majüskül yazılır. (Allah kelimesine bak.)

TANZİMAT DEVRİ :

İkinci Mahmud'un ölümüyle Osmanlı tahtına, henüz 18 yaşında bulunan Abdülmecid geçmişti. Sadâret makamı da Hüsrev Paşa'ya verilmişti. Hüsrev Paşa geri fikirli idi. Aydın düşünceli olan ve uzun zaman Londra elçiliğinde bulunan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın idamını istiyordu. Bu sebeple de türlü entrikalar çevirerek Avrupa'yı yakından tanıyan ünlü devlet adamı Reşit Paşa'yı padişahın gözünden düşürmeye ça-

lışıyordu. Fakat, memleketin kalkınması için yenilikleri kabul etmenin şart olduğunu takdir eden Abdülmecit, Reşit Paşa'yı korudu. Onun fikirlerinden faydalanmasını bildi. Zaten, Abdülmecit'ten önce padişah bulunan Mahmut II. de Üçüncü Selim'in açtığı yenilik ve ıslahat çığırını devam ettirmiş bir adamdı. Ne yazık ki, saltanat devrini dolduran türlü gaileler ıslahat hareketlerine devama imkân bırakmamıştı. Böylece, Tanzimat hareketlerine Mahmud II. devrinde başlandı denebilir. Çünkü, 1837 yılında Hariciye Nazırı olan Reşit Paşa Avrupa'da gördüklerini İkinci Mahmud'a açmış, o da bütün anlatılanları müsait karşılamıştı.

Abdülmecid padişah olunca memurların durumunu ıslah etti. İş sahiplerinden gelişi güzel para alan memurları maaşa bağladı. Böylece dairelerdeki yolcuzlukların önüne geçilmiş oldu. Meşhur Mehmet Ali Paşa meselesini bahane sayan İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya gibi Avrupa devletleri Osmanlı Devletinin iç işlerine karışıyorlardı. Mustafa Reşit Paşa padişahı ikna ederek, yabancı müdahalelerin ancak Avrupa medeniyetini kabul etmekle önleneceğini izaha çalışıyordu. Nihayet, Abdülmecid gereken emri verdi. Reşit Paşadan Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu'nun hazırlanmasını istedi.

Günlerde evine kapanan Reşit Paşa fermanı hazırladı.

Abdülmecid bunu aynen kabul etti. Ve okunmasını da Reşit Paşa'dan istedi. Bu fermanla batı medeniyeti kabul olunuyor, Avrupa kanunları benimseniyordu.

Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu'nda şu noktalar belirtilmişti:

1 — Mahkeme kararı olmadan kimse idam edilmiyecek, herkes canından emin olacaktı.

2 — Her vatandaş ırzından, malından ve namusundan emin bulunacaktı.

3 — Keyfi vergi alınmıyacaktı. Vergilerde adalet gözetilecekti.

4 — Asker alma usulleri tâyin olunacak, askerlik süresi belirtilecekti.

Fermanda işaret edilen bu ana maddeler, müslümanlar için olduğu gibi bütün Osmanlı teb'ası için de tanınacaktı. Fermanın ahkâmına sadık kalınacağına başta padişah olmak üzere bütün ileri gelen devlet adamları yemin ediyordu. Böylece, tarihimizde ilk demokrasi hareketi olarak kabul edilen bu ferman, padişahla halkın münasebetlerini resmen sınırlamış oluyordu. Ferman, bugünkü Sarayburnu hastahanesine giden yokuşun gerisindeki Gülhane Kasrı önünde okundu (1839). O gün orası müslüman, hıristiyan, yerli, yabancı on binlerce insan tarafından doldurulmuştu. Padişah Abdülmecid de dinleyiciler arasında bulunuyordu.

TANZİMAT DEVRİNİN MEMLEKETE GETİRDİĞİ BELLİ BAŞLI YENİLİKLER :

Yalnız, Tanzimat hareketi beklenen sonucu verdi mi? Buna «evet» cevabını veremeyiz. Bir defa, Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı Avrupa devletlerinin sosyal yapısına benzemiyordu. Sonra, Avrupa milletlerinin başardığı inkılâplar doğrudan doğruya halk içinden doğuyordu. Halbuki Tanzimat hareketi devletten ve hükümdardan gelmişti. Netice itibariyle, bizdeki bu inkılâp hareketi, Avrupadaki benzerlerinden daha dardı.

Gülhane Hattı'nda vâdedilen kanunları gerçekleştirmek üzere «Meclis-i Ahkâm-ı Adliye» genişletilerek Başkanlığa Mehmed Emin Rauf Paşa getirildi. «Meclis-i Ahkâm-ı Adliye» 10 kişiden müteşekkildi. Ayrıca Sadrıâzam, Şeyhül'slâm, Vekillerle sair devlet ricali bu meclis çalışmalarına katılıyorlardı. Böylece Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de çalışanların sayısı zaman zaman «10» u geç'yordu.

Osmanlı Devletinde Tanzimat fermanının ilânı dış politikada beklenen faydayı sağladı. Mısır meselesinin hallinde ve Kırım Savaşında Avrupalılar Osmanlılar safında yer aldılar. Bundan başka iç politikada da hissedilir derecede yenilikler oldu. Eski

tarz medreselerin yanında Avrupa okullarına benzer okullar açıldı. Mecelle yanında, Avrupa'dan alınma kanunlar yürürlüğe girdi. Fakat, yenilik aleyhtarları Tanzimatın tatbikatında zorluklar çıkarıyorlardı. Bu yüzden Mustafa Reşit Paşa 1841'de Sâdrazamlıktan uzaklaştırıldı; Paris elçiliğine gönderildi.

Tanzimat, idarî alanda, maarif alanında, askerlik alanında memlekete yenilikler getirmişti. Mustafa Reşit Paşa'nın işbaşından uzaklaştırılmasiyle idarî alanda bir gerileme oldu. Buna karşılık maarif ve askerlik alanında irticaya yer verilmedi. Serasker Riza Paşa'nın kuvvetli şahsiyeti ile Osmanlı ordusunda, Avrupa'daki asker toplama sistemi kabul edildi.

Tanzimat devrine kadar okulların idaresi, Şeyhülislâm'a bağlı *Ders Vekâleti* makamına aitti. Ancak 1847'den itibarendir ki, *Mekâtib-i Umumiye Nezareti* kuruldu. Nezarete de Mehmet Esat Efendi getirildi. İstanbul'da Ayasofya semtinde Üniversite binasının inşasına başlandı. Yine İstanbul'da ve yurdun çeşitli vilâyetlerinde sayısız rüştiye okulları (orta okullar) açıldı. Daha sonraları İdadiler (liseler) kuruldu. Abdülâziz devrinde de Galata, saray ile Darüşşafaka liseleri hizmete girdi.

Türkiye'ye ilk telgraf, 1857 yılında girdi. Bu tarihte Üsküdar ile Bağdat arasına telgraf hatları döşenmiye başladı. Yine Türkiye'de belediyeciliğin tarihi de Tanzimattan sonra başlar. İstanbul belediye teşkilâtının kurulması da 1857 yılına rastlar.

İlk buharlı gemi de, Abdülmecit zamanında alındı. Gemilerin seferlerini kolaylaştırmak gayesiyle deniz fenerleri yapıldı. (1857).

Türkiye'de kâğıt paranın basılması, matbaacılığın inkişafı, hep Tanzimat devrinin iyi hareketleri arasında yer alır.

TANZİMAT EDEBİYATI :

Tanzimattan sonra yurdumuzda beliren edebî okula Tanzi-

mat Edebiyatı veya Teceddüt Edebiyatı adı verilir. Tanzimat Edebiyatı, Tanzimatla başlar, Servetifünun edebiyatı ile karakterini az çok değiştirir. Teceddüt Edebiyatı ise, Tanzimat, Servetifünun, Fecriâti ve Millî edebiyatı içine alır. Yalnız, şurasını da belirtmek yerinde olur ki, Tanzimat Edebiyatı, Şinasi'nin 1861'de çıkardığı «Tasviri Efkâr» gazetesinin intişarı ile başlar. Halbuki, Tanzimat'ın ilânı 1839 tarihine rastladığına göre, Tanzimat devrinin başlangıcı ile Tanzimat Edebiyatının başlangıcı arasında 22 yıllık bir zaman farkı var demektir.

TARAK :

Saç, sakal, bıyık taramıya, yarıyan ince ve sivri dişli araçlara *tarak* denir. Taraklar plâstik, kemik, bağa, şimşir, fildişi, maden gibi çeşitli maddelerden yapılır. Tarak bir süs aracı olduğu kadar, temizlik aracı da sayılır.

Ayrıca, dokuma tezgâhlarında kullanılan bir çeşit tarak daha vardır.

Bâzı kuşların başlarında bulunan yelpaze biçimindeki tüylere tarak denilir.

Vücut organlarımız arasında yer alan ayak ve el parmaklarının birleştiği yer de yine tarak adiyle anılır.

TARAK DUBASI :

Limanların temizlenme işinde kullanılan vapura, tarak dubası adı verilir. Tarak dubasında makine ile işleyen bir tarak vardır ve bu bostan dolabını andırır. Birbiri ardından denizin dibini kazıyan kepçeler kum, çakıl ve taşlarla dolu olarak çıkarlar. Böylece az derin sular derinleştirilmiş olur.

Nehirlerin, derelerin taşıdığı kum ve çamurlarla dolan limanlar tarak dubaları ile temizlenir.

TARAKLILAR :

Taraklılar, deniz hayvanlarından bir kısmını içine alan bir canlılar sınıfıdır. Bu sınıfta bulunan hayvanlar Selenterelerin saydam ve jelâtinli deniz hayvanlarını teşkil ederler.

TARAKOTUGİLLER :

Tarakotugiller bir bitki familyasıdır. Bu familya bitkileri bitişik taçyapraklı iki çeneklilerdendirler.

TARCAN - SELİM SIRRI: (Doğ. 1874):

Türkiye'de, Beden eğitiminin ilk olarak okul proğramlarına girmesini sağlayan zat, Selim Sırrı Tarcan'dır.

Selim Sırrı Tarcan 1874'de Mora Yenişehir'inde doğdu. Askerî Mühendishane'den diploma aldı. 1908'den sonra İsveç'e gitti. Orada Beden Terbiyesi Muallim Mektebi'nde okudu. Yurda dönünce askerlikten ayrıldı. Kendisini sporun bir buşesi olan jimnastik çalışmalarına verdi. Beden eğitimi öğretmeni oldu. Hattâ bir aralık jimnastik okulu da açtı. «Terbiye ve Oyun» isimli bir de mecmua çıkardı. İstanbul Muallim Mektebi'nde jimnastik öğretmenliği ve müdürlük görevlerinde bulunduktan sonra, siyasî hayata atıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5. devresinden 9. içtima devresine kadar İstanbul mebusu olarak çalıştı.

Türkiye'de jimnastik hareketlerinin ve beden terbiyesinin öncüsü olan Selim Sırrı Tarcan'ın «Bizce Meçhul Hayatlar», «Bugünkü Almanya», Macaristan Mektupları», «Beden Terbiyesi Tarihi», «Beden Terbiyesi», «Garpte Hayat» adlı basılmış eserleri de vardır.

TARÇIN :

Hindistan'da yetişen ve defnegillerden olan kabuklu bir ağacın kabuğuna tarçın denir. Bu kelimenin aslı Farisicede *Darçin'*dir. Tarçında kokulu bir yağ bulunur. Bâzı tatlılarla yemeklerde de bahar olarak kullanılır.

TARHANA :

Çorbası, Türk köylüsünün sabah besinini teşkil eder. Mayalanmış ve içine yoğurt katılmış hamurun kurutulmuş parçalarından ibarettir. Bazan da un gibi ufalanmışı olur. Tarhananın çorbası, kaynayan suda eritilmek suretiyle yapılır.

TARHONCU AHMET PAŞA: (Ölm. 1653) :

Tarhoncu Ahmet Paşa 17. Yüzyılda yaşamış bir Osmanlı sadrâzamıdır. Arnavutluğun Mat kasabasında doğdu. Gençliğinde saraya alınarak yetiştirildi. Sipahi oldu. Vezirlerin kethudalığında bulundu. Sonraları da valiliklere tayin edildi. Nihayet, 1652 yılında sadrâzamlığa getirildi. Yağmacılığı önlemek, saray masraflarını kısmak istemesi, düşmanlarını harekete geçirdi.

Osmanlı tarihinde ilk defa olarak bir devlet bütçesi yapmıya teşebbüs eden Tarhoncu Ahmet Paşa, sadrâzamlıktan uzaklaştırıldı. Padişah Dördüncü Mehmed'in emriyle de idam edildi. Mezarı Üsküdar'dadır.

Tarhoncu Ahmet Paşa'nın sadrâzamlığı dokuz buçuk ay devam etmiştir.

TARHUN :

Bileşikgillerden bir bitki cinsi olan tarhun = tarhon kokuludur; hekimlikte kullanılır. Kokulu olması sebebiyle salataya, hardala ve sirkeye konur.

TARIK BİN ZEYYAT :

Tarık Bin Zeyyat, Emeviler saltanatı zamanında İspanya'yı istilâ eden meşhur bir Türk komutanıdır.

Emevi hükümdarı Velit Bin Abdülmelik zamanında yaşamıştır. Musa Bin Nasır'ın maiyetinde çalışmıştır. Kumandan Musa Bin Nasir tarafından kendisine, İspanya'yı fethetme emri verilince, 711'de ordusu ile birlikte Septe Boğazını geçmiş ve sonraları kendi adı ile anılan *Cebeli Tarık* kayalığına çıkmıştır. Akde-

nizi Atlas Okyanusu'na bağlayan bu boğaza bugün *Cebeli Tarık Boğazı* da denilmektedir.

Tarık Bin Zeyyat, Avrupa kıyısına çıkınca, ordusunu karşı sahile geçiren gemileri yaktırmış. Askerlerine de şu şekilde hitabetmiş: «Askerler! Bizi buraya getiren gemilerin yandığını gördünüz. Önümüz düşman, arkamız denizdir. Eğer, düşmanı yenersek yeni ülkeler, büyük zenginlikler kazanacağız. Yenilirsek bu dalgalarda can vereceğiz! Bana bakın! Siz de benim gibi yapın!»

Sözlerini bitirince kılıcını çekmiş ve atını yabancı ufuklara doğru sürmüştür. Askerler de kendisini takibetmişlerdir. Böylece, birbiri ardından büyük zaferler kazanan Tarık, az zamanda İspanya'nın büyük kısmını ele geçirmiştir. Hattâ, İspanya'nın başkenti Tolaytola (Toledo) şehrini de zaptetmiştir .

Fakat, Tarık Bin Zeyyat'ın bu başarılarını çekemiyen Musa Bin Nasir, onu hapsetmiştir. Bu haberin *Şam*'dan duyulması üzerine de, serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Nihayet, anlaşan iki kumandanın ileri hamleleri, bütün İspanya ve Portekiz'in müslümanların eline geçmesini sağlamıştır. Bu arada, Pirene dağlarını aşmışlar Fransa'nın güney taraflarını zaptetmişlerdir. Ne yazık ki, Musa bin Nasir ile Tarık arasındaki anlaşmazlıklar çoğalmış; muhakeme edilmek üzere ikisi de Devlet merkezi *Şam*'a çağırılmışlardır. 715'te başlayan muhakemede Tarık beraat etmiş, Musa bin Nasir ise cezalandırılmıştır.

Tarık, cesur ve dürüst bir kumandandı. Adaletten ayrılmak istemezdi. Geniş ve zengin ülkeler fethetmesine rağmen, *Şam*'a fakir bir insan olarak dönmüştür.

TARIM :

Orta Asya'daki akar sulardan biridir. Doğu Türkistan'da Kâşgar bölgesinde bulunur. 200 km. uzunluğunda olan Tarım Nehri Karakurum Dağlarından çıkar. Yarkent'i sular. Gobi Çölü'nün Lob Nor bataklığına karışır.

TARIM :

Ürün almak için toprağı işleme ve tohum ekme işine tarım denir. Tarım kelimesi ziraat kelimesinin anlamdaşıdır.

TARIM ÂLETLERİ VE MAKİNALARI :

Bütün tarım işlerinde kullanılan makina ve âletlere tarım âletleri ve makinaları denir. Bu âlet ve makinalar toprağın sürülmesini, havalandırılmasını, gübrelenmesini sağlarlar. Tohumların arıtılmasında, ilâçlanmasında, ekilmesinde işe yararlar. Ürünlerin elde edilmesinde, çiftlik ve kümes hayvanlarının bakımında kullanılırlar.

Okulumuzdan başlamak üzere çevremize bir göz atacak olursak; çeşitli tarım âletleri görürüz. Okul bahçesinin toprağını kazmak için bel, kazma; gübrelemek, ark açmak için de kürek; toprak v.s. taşımak için el arabası; sulama işlerinde süzgeçli kova, hortum; toprağı düzleme işlerinde tırmık gibi âletler kullanırız. Çeşitli çapalar, kazmalar, makaslar, testereler hep tarım âletleri arasında yer alırlar. Şimdi bunları sıra ile inceleyelim:

A- *Toprağı işlemede kullanılan tarım makina ve âletleri:*

Saban: İlksel bir tarım âletidir. Önünde tekerleği olmayan pulluklara saban denir. Yurdumuzda çok kullanılan saban ağaçtan yapılır.

Pulluk: Toprağı alt üst etmekte kullanılan bir tarım âletidir. Önünde tekerleği vardır. Bazan da tekerlek yerine arabası olan pulluklar vardır. Kulak sayısına göre çeşitli pulluklar olur.

Pülverizör: Sürülmüş tarladaki tezekleri kıran ve sürülmüş toprakta biten yabanıl otları toprağa gömen âlete *pülverizör* adı verilir.

Kültivatör: Hafif tezekleri kıran ve tohumları toprağa gömen âlete *kültivatör* denir.

Merdane: Merdane, sürülmüş topraklar üzerinden geçirilen silindir şeklinde bir taştır. Toprağı sıkıştırır. Bu suretle toprak zerrecikleri birbirine yaklaşır. Toprak içinde kılcal borular teşekkül eder. Toprağın alt tabakalarındaki su, bu borular vasıtasiyle üst

kısımlara çıkar. Böylelikle de yağmursuz mevsimlerde tarlalar alt katmanın neminden faydalanmış olur. Ayrıca, toprağın çatlamasını önlemek, dolayısiyle de bitki köklerinin açıkta kalmasına mâni olmak için muhakkak toprağı merdanelemek icabeder.

İlk baharda ekin tarlaları üzerinden geçirilen merdane, yeni filizlenmelere sebep olur. Bu filizlenmeler kökte *kardeşlenmeleri* meydana getirirler.

Kroskil: Kroskil de dişli bir merdanedir. Sürülmüş toprakta hasıl olan tezekleri parçalamakta kullanılır. Bilhassa, killi topraklar sürülürken meydana gelen tezeklerin parçalanmasında kroskilin faydası çoktur.

Tırmık: Sürülmüş toprakları düzleme işinde tırmık kullanılır. Tırmık hafif tezekleri kırdığı gibi, gübrenin toprağa karışmasını da sağlar. Oturmuş topraklardaki kılcal boruları bozar. Bu suretle de topraktaki nemin kaybolmasına engel olur. Çeşitli tırmıklar vardır. Bütün veya eklemli bir çatı üzerine yerleştirilen demir çivilerden ibarettir.

Tırmıklanan tarlalarda şu faydalar sağlanır:

1 — Tezekler kırılır, toprak düzlenir, pulluğun söktüğü otlar çıkarılır.

2 — Sürülmüş tarlaya serpilen tohumlar tırmıkla toprağa karıştırılır. Kimyevî gübreler de toprağa gömülür.

3 — Tırmıklanan tarla kolayca nemini kaybetmez. Çünkü tırmık, nemin kaybolmasını sağlayan kılcalboruları bozar.

4 — İlk baharda, ekin tarlaları üzerinden geçirilen tırmıkla taze kökler ezilirler. Dolayisiyle de kardeşlenirler. Yalnız, hafif topraklar sık sık tırmıklanmamalıdır. Bundan başka tahtamsı ve sırtı sürülmüş tarlalarda, tırmıklama işi sürme yönünden yapılmalıdır. Düz sürülmüş tarlalarda ise bu iş sürme yönüne dik olarak yapılır.

Toprağın gübrelenmesinde işe yarayan tarım araç ve gereçleri de kürek, elarabası, araba, traktörle çekilen özel gübre arabaları ve gübre şerbetlerini taşıyan özel araçlar gibi âletlerdir.

Tohumların arınmasında ve seçilmesinde triyor, tarar, selektör gibi makinalar kullanılır.

Tohumların ekilmesinde *Ekek* (Mibzer) ler kullanılır. Mibzer tohumları toprağa istenilen derinlik ve aralıklarda eker. Ekekle ekilen tarlalar traktör veya beygirle çekilen çapalarla çapalanabilir. Çeşitli tohumları ekmekte kullanılan çeşitli ekek (Mibzer) ler vardır.

Ekinin çapalanmasında çeşit, çeşit çapa makinaları kullanılır. Bunların bir kısmı elle, bir kismı beygirle, bir kısmı da traktörle çekilir.

Ürün almada ise orak, tırpan, biçer, biçerbağlar makinası ve biçerdöğer makinaları kullanılmaktadır.

Orak, hilâle benzer keskin bir demirin bir sapa tesbit edilmesi ile elde edilir. Tırpan da bıçağa benzer bir demirdir. Yalnız tırpanın uzun bir sapı vardır. Orakla ekin biçenler eğilirler. Tırpanla biçenler ise eğilmeden bu işi yaparlar.

Biçer makinası ekinleri biçip yerde bırakır. Arkadan gelen işçiler bunları toplayıp demet yaparlar.

Biçerbağlar makinası tahılları hem biçer, hem de demet yaparak bağlar. Biçerdöğer makinaları ise tahılları bir taraftan biçerlerken diğer taraftan da taneleri saplarından ayırırlar.

Döğen, çeltik makinası, çıkrık makinası, harman makinası gibi araçlar da harman işlerinde kullanırlar.

Döğen: **Döğen sert ve kalın tahtaların** yanyana getirilerek altına çakmak taşlarının konmasiyle yapılır. Çakmak taşları yerine sivri uçlu çiviler çakılmış döğenler de bulunur. Yurdumuzun hemen hemen her bölgesinde döğene rastlanır. Bilhassa küçük çiftçilerin hepsi de döğen kullanır.

Çeltik makinası: Çeltik makinası pirinçleri kabuk ve kavuzlarından ayırma işlerinde kullanılır. Çeltik makinasının bulunmadığı yerlerde, bu işi, dibeklerle de yapmaktadırlar.

Çıkrık makinası: Çıkrık makinası pamuğu çekirdeğinden ayırır.

Harman makinası: Buğday, yulaf, arpa, çavdar gibi bitkilerin saplarını kıyar, kavuzlarını savurur, tanelerini ayırır.

Medeniyetin inkişafı ile günden güne gelişen teknik, tarım alanında da yeni yeni hamlelerin yapılmasını temin etmiştir. Artık karasaban ve öküz devrinden traktör devrine ulaşmış bulunuyoruz. Bilerek, anlayarak ve en elverişli araçlarla toprağı işleyen eller, elbette ki daha bol ürüne kavuşurlar. Modern çiftçilikte göze çarpan en önemli makinalardan biri de hiç şüphesiz *traktör*dür. Traktör çeşitli tarım makinalarını çeker; ayrıca bir taşıt olarak da kullanılır.

Yurdumuz bir tarım memleketidir. Durumun ehemmiyetini kavrayan hükûmetimiz, çiftçilerimizi en ileri âlet ve makinalarla teçhiz etmektedir. Böylece, eskiden boşuna akıtılan insan enerjisi yerine, bugün makina enerjisinden faydalanmak suretiyle çok bereketli yıllara kavuşmuş olduk.

TARIMDA TEHLİKELER :

Tarımla uğraşanlar, ürünlere zarar veren hastalıklardan sakınmalıdırlar. Zamanında da gerekli çarelere başvurmalıdırlar. *Pas, sürme, sarılık, dipzayıflığı, rastık, çavdarmahmuzu* başlıca ürün hastalıklarıdır. Bu hastalıklar, mantarlarla, (mikroplarla), dış etmenlerin varlığı ile olurlar. Dış etmenler de yara, bere gibi olaylarla aşırı sıcaklık veya aşırı soğukluktur.

Mantarlar üzerinde bulundukları bitkinin besinleriyle geçinirler. Dolayısiyle de, üzerinde yaşadıkları bitkileri, yukarıda saydığımız hastalıklardan birine bulaştırırlar.

Hastalıklarla savaşta, hasta bitkileri iyi etmekten ziyade, hastalığın meydana gelmesini önlemek ilk düşünülecek bir iştir. Yoksa bu hastalıklar, memleket ekonomisi bakımından milyonlarca liralık zararlar tevlit ederler. Bunun için Ziraat Vekâletine bağlı savaş ekipleri durmadan çalışırlar; hastalıkların kökünü kurutmaya çalışırlar. Ayrıca kuşlar, çekirgeler, danaburnu, köstebek gibi hayvanlar da tarıma zarar veren yaratıklardır. Zamanında bunlarla da gerekli mücadeleyi yapmak şarttır.

Şimdi kısaca hastalıklardan korunma çarelerini görelim:

1 — Tohumları ekmeden önce ilâçlamak lâzımdır.

2 — Dayanıklı ve hastalıksız tohum ekmek icabeder.

3 — Toprağı dikkatle işlemelidir.

4 — Hastalık yapan asalakları (parazitleri) yoketmek için sürülen toprağı bir süre boş bırakmalıdır. Böylece besinsiz kalan mantarlar ölürler.

5 — Hastalıklı yaprak, dal ve kökleri ayıklayıp yoketmelidir.

6 — Taze çiftlik gübresi kullanmamalıdır.

7 — Hastalığı yapacak bitkilerden tarlayı temizlemelidir.

Çiftçilerimiz yukarıdaki öğütleri dinlemelidirler. Yoksa tarımda beliren tehlikeler sebebiyle gelecek kıtlık, bütün yurt için çok zararlı sonuçlar verebilir.

TARIM DONATIM KURUMU VE GÖREVLERİ: (Bak: Ziraî Donatım Kurumu):

TARIM DURUMUNU İNCELEME PLÂNI :

Türkiye'deki tarım durumunu incelemek için faydalanılan ve faydalanılmıyan topraklara göz atmamız kâfidir. Türkiye topraklarının % 83,9 (yüzde seksen üç, onda dokuz) undan faydalar sağlanmaktadır. Topraklarımızın % 16,1 inden ise fayda temin edilmemektedir. Otlaklar topraklarımızın % 50,2 sini teşkil ediyor; ekilen, dikilen yerler ise % 18,4 ünü kaplıyor. Ormanlarımız ise yurdumuzun ancak % 15,3 ü kadar bir yer kaplıyor.

Türkiye'de en çok ekilen ürünler tahıl bitkilerdir. Bunların arasında da sıra ile buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf, pirinç başta gelir. Baklagillerden nohut, fasulye, mercimek, bakla da bol ekilmektedir. Endüstri bitkilerinden zeytinyağı, pancar, pamuk, tütün elde edilmektedir. Meyvacılığımız da günden güne gelişmektedir. Hayvanlarımızın sayısı milyonları aşmaktadır. Koyun, kıl keçisi, sığır, tiftik keçisi, eşek, at gibi hayvanlar sayıları en çok olan hayvanlardır.

TARIM EKONOMİSİ :

Yurdumuz daha ziyade tarım ekonomisine dayanır. Çünkü,

büyük fabrikaları olan bir endüstri memleketimiz yok. Geniş toprakları olan bir tarım ülkemiz var. Hemen hemen yurdumuzun her bölgesinde, çeşitli bitkilerin tarımı yapılmaktadır.

Ayrıca otlaklarımızda, yaylâlarımızda sayısı milyonlara varan küçük baş ve kocabaş hayvanlar beslenmektedir. İhracatımızın mühim bir kısmını toprak, ağaç ve hayvan ürünleri teşkil etmektedir. Bu itibarla hükûmetimiz tarımı getiştirmek için gayret sarfetmekte, geniş ovalara sulama tesisleri kurmakta, arteziyen kuyuları açmaktadır. Zaten bu çalışmalar da semeresini göstermiş; az zamanda yurdumuz, dünyanın dördüncü buğday çıkaran ülkesi olmuştur. Gelişen tarımla beraber tarım endüstrisi de kurulmaktadır. Böylece yurdumuzun gelir kaynakları tarım ekonomisine göre ayarlanmış bulunmaktadır.

[redacted] **TARIM KREDİ İŞLERİ :**

Tarımla uğraşanların büyük çoğunluğu işlerinin gelişmesi için sermayeye muhtaçtırlar. Gerekli sermayeyi de çok defa kredi ile sağlarlar. Çiftçilere kredi sağlayan müesseseler Ziraat Bankaları ile Tarım Kredi Kooperatifleridir.

[redacted]

TARIM KREDİ KOOPERATİFİ :

Küçük çiftçilerin muhtaç oldukları sermayeyi müteselsil kefaletle sağlayan ve özel bir kanunla kurulan kooperatiflere *Tarım kredi kooperatifleri* denir. Bu kooperatifler Ticaret Vekâletinin murakabesi altındadır. İşlerini de doğrudan doğruya Ziraat Bankası ile yaparlar.

[redacted]

TARIMLA İLGİLİ HESAP VE KAYITLAR :

«Tarımla ilgili hesap ve kayıtlar» ilkokulların Tarım - İş dersi konuları arasında yer alır. Muntazam ve gerekli bölümlere ayrılmış bir defterin sol yaprağına tarım işiyle ilgili giderler, sağ yaprağına tarımla ilgili gelirler yazılır. Bu gider ve gelirlerin vesikaları temin edilir ve muntazam bir şekilde muhafaza edilir. Yıl sonunda yapılacak bilânço ile kâr durumu tesbit edilir. Bu şekil-

de büyüdüklerinde tarımla uğraşacak öğrenciler, bu işin muhasebesini pratik olarak öğrenmiş olurlar.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ :

Bu kooperatifler de özel kanuna göre en az on çiftçinin iştirakiyle kurulurlar. Tarım Satış Kooperatiflerinin sermayeleri değişebilir. Bu kooperatiflerin sorumluluğu sınırlıdır. Çiftçilik yapmıyanlar, kooperatifin ilgilendiği ürünlerin ticaretini ve komisyonculuğunu yapanlar Tarım Satış Kooperatiflerine giremezler. Ticaret Vekâletinin izni ile üç Tarım Satış Kooperatifi birleşerek bir birlik kurabilirler. Tarım Satış Kooperatifi çiftçinin ürününü değerlendirir. Uygun fiata satar.

TARİH :

Bizden yıllar önce yaşayan insan topluluklarının kurdukları medeniyetleri, medeniyet alanındaki ilerlemelerini, birbirleriyle olan siyasî ve kültürel münasebetlerini *zaman* ve *mekân* göstererek doğru bir şekilde anlatan bilime *tarih* adı verilir.

Atalarımızı, onların yaptıkları işleri, kazandıkları zaferleri, kurdukları medeniyetleri tarih okumakla öğreniriz. Tarih bir ibret dersidir de... Tarihteki hataları tekrarlamamıya çalışırız. Bizden önce yaşamış insanların iyi hareketlerini örnek olarak ele alırız. Milletler tarihleri ile iftihar ederler. Hele Türk milletinin tarihi zengin hâtıralarla doludur. Ecdadımızın adaletseverliği, dürüstlüğü ve kahramanlığı bizlere gurur verir. Tarihi okumakla, atalarımızın Orta Asya yaylâlarından çıkarak dünyanın diğer uluslarına medeniyet öğretmenliği yaptığını öğrenmiş oluruz.

TARİH :

Mektubun, gazetenin üzerinde günü belirten yazıya da tarih denir. 12 Ekim 1955, 6 Haziran 1956 yazıları da hep birer tarihtir. Mektuplar, gazeteler, yazılar tarihleriyle değerlenirler.

TARİHÎ HİKÂYE :

Konusunu tarihî olaylardan alan hikâyelere tarihî hikâye de-

nir. Tarihî hikâye yazarları, seçtiği tarihî konuları kendi hayalleri ile süslerler. Akıcı bir dille yazılmış tarihî hikâyeler, ilkokulun 4 ve 5. sınıfları için geniş bir okuma sahası teşkil ederler.

[redacted] **TARSUS :**

İçel vilâyeti kazalarından biri de *Tarsus*tur. 112 köyü ile 3 nahiyesi vardır· Genel nüfusu 1955 sayımına göre. 111.257 dir. Şehrin içinde ise 39.622 insan yaşar.

Tarsus Mersin - Adana şosesi ve demiryolu üzerindedir. Mersin'in de 30 km· doğusunda yer alır. Fenikeliler tarafından kurulan Tarsus'un zengin bir tarihi vardır. Tarih boyunca Fenikelilerin, Asûrlu'ların, İranlıların, Makedonyalıların ve Romalıların idaresinde bulunan Tarsus, sinesinde, bu medeniyetlerin kalıntılarını saklar. Harun-El-Reşid zamanında İslâm topraklarına katılan Tarsus'a sonraları Ramazanoğulları hâkim olmuştur. Ramazanoğullarının ortadan kalkmasiyle de bu şirin belde Osmanlıların eline geçmiştir.

[redacted] **TARSUS IRMAĞI :**

Tarsus ırmağı güney Anadolu'da, İçel vilâyeti sınırları içindedir. Uzunluğu 150 kilometredir. Boğa Dağı'nın yamaçlarından inen derelerle büyür. Güney doğu istikametinde çok dar bir vadi olan *Cehennem Deresi*'nden akar. Bu sarp dereden kurtulunca, *Gülek* çayını alır. Ovaya girer. Güney batıya döner. *Tarsus*'un kenarından geçer. Geniş bir göl halinde yayılarak Seyhan nehrinin batısından Akdeniz'e dökülür..

[redacted] **TASARRUF :**

Bir mala sahibolmadan, o malı kullanma olayına tasarruf denir. Ayrıca idare makamlarının yetkilerine dayanarak umuma yaptıkları muamelelere de yine tasarruf adı verilir.

Fakat, bu deyimin asıl anlamı masrafın akıllıca düzenlemesi alışkanlığıdır. Bir insan kazancının hepsini harcarsa, borca girer, bütçesi bozulur· Bu gibi insanlar tasarrufa riayet etmemiş

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

ZEYNEB'İN ALİ

Geçen yazdı. Bir söğüt gölgesinde oturmuştum. Harmanı gözlüyordum. Al yanaklı bir yiğit geldi. Yanık türküler tutturdu. Dehey!... dedi. Kırbacı şaklattı. Düveni sürdü. Ben, dalmıştım. El ettim. Delikanlı durdu. Yanıma sokuldu. Sordum: «Söylediğin nedir?»

«Zeynebin Ali Türküsü mü? Bir ağıt...» diye cevap verdi. Bakışlarını uzaklara çevirdi. Bir başak aldı. Parmaklariyle ezdi. Ağır ağır devam etti: «Koç bir delikanlıydı o... Dağların efesiydi. Düşmana boyun eğmedi. Dağlarda dolaştı. Yaylâlarda yaşadı. Bir gün, Zeyneb'in düşman tarafından vurulduğunu duydu. Kartal gibi indi. Köye girdi. Tek başına sürü sürü düşmanla boğuştu. Yaralı nişanlısını aldı. Dağlara çıktı... Günler geçti aradan... Kuşluk vaktiydi, ceviz gölgesinde oynuyorduk. Nal sesleri duyduk. Baktık. Gelen, Zeyneb'in Ali'ydi. Yanında da gül yüzlü nişanlısı vardı. Atları kişniyordu. Şaha kalkıyordu. Zeyneb'in Ali nârâ attı. Zeynep silâhını ateşledi. Dağlar inledi... Düşman askerleri çekilip kaçmıştı. Ama, olan işte o vakit oldu. Kör bir kurşun Ali'nin göğsünü deldi. Zeynep çevresini çıkardı. Ali'nin kanayan yarasına sardı. Vâde bitti. Ali, nah şuracığa düştü. O günden beridir Zeyneb'in Ali'si bize destan oldu.»

Baktım, delikanlının gözleri boncuk boncuk olmuştu. Ağlıyordu. Kalktı, harmanın altındaki tümseğe gitti. Çiçeklerle süslü olan toprağa bir testi su serpti...

Daha fazla soramadım. Zeyneb'in ne olduğunu anlıyamadım.

«Doruklarda yaşardın»
«Zeyneb'in Ali...»
«Yaylâları aşardın»
«Zeyneb'in Ali.»
«Kırk yiğite kartaldın»
«Zeyneb'in Ali»

«Dağlarda bir nam aldın»
«Zeyneb'in Ali...»

Gittim. Mezar başına çöktüm. Kırmızı karanfilleri kokladım. Zeyneb'in Ali'yi düşüne düşüne uzaklaştım. Köy delikanlılarının dilinde yaşayan bu kahramana imrendim. Kulaklarımda, Zeyneb'in Ali türküsünün yanık nağmeleri inliyordu.

GÜLÜYORUM :

NİYE DÜŞTÜN?

Üç arkadaş yolda gidiyorlardı. Bir yere gelince içlerinden Kemal birden kendini yere attı. Düşmüş gibi yaptı. Sonra yerleri aradı.

Arkadaşlarından biri sordu:

— Durup dururken niye düştün? Şimdi ne arıyorsun?

— Dün burada düştüm. Belim ağrıdı. Kalkarken yirmibeş kuruş buldum. Şimdi yine mahsus düştüm. Belki yirmibeş kuruş bulurum yine.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

13 Aralık 1955, Salı — Sayı: 81 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-3

Bunları biliyor musunuz?

YERYÜZÜNDE KONUŞULAN LİSAN KAÇ TANEDİR?

Fransız ilim adamlarının yaptığı bir incelemeye göre dünyamızda hâlen 2796 lisanın konuşulduğu anlaşılmıştır. Zamanımıza kadar olan devrede ise 3960 dan fazla lisan unutulmuştur. Bugün yalnız Avrupa'da konuşulan lisan sayısı 120'dir. Buna Türkçe de dahildir. Hızlı konuşma sırasına göre Fransızlar dakikada 350, Japonlar 310, Almanlar 250, İngilizler 220 hece konuşmaktadırlar. Polinezya yerlileri ise dakikada sadece elli hece söyliyebilmektedirler.

DÜNYAYA GÜNDE KAÇ YILDIRIM DÜŞER?

Gökyüzünden gelen tabiî felâketlerin en büyüğü ve en kuvvetlisi yıldırımdır. Yıldırımların kendilerine mahsus dehşetli kuvvetleri vardır. Kayaları parçalıyabilen, madenleri mıknatıslıyan bu yıldırımlardan yeryüzüne günde 144.000 tane düşer.

GELECEĞİN TAŞIT ARACI NE OLACAKTIR?

Medeniyet günden güne ilerlemekte ve biz insanlar yeni yeni şeylerle karşı karşıya gelmekteyiz. Yarının taşıt aracı ne olacaktır? Sorusuna cevap bulmak için Avusturyalı bir âlimin bugün üzerinde çalıştığı bir taşıta bakmak gerektir. Bu taşıt, tepkili bir motorla çalışmakta ve karada, denizde, havada gidebilmektedir.

DİŞLERİN ÇÜRÜMESİNE ENGEL OLMAK İÇİN NE YAPMALI?

Çürük dişlerin vücudumuza zararı çok fazladır. Son yapılan inceleme ve araştırmalara göre Amerika'da yeni bir ilâç bulunmuştur. Fluorine adını taşıyan bu ilâçtan bir miktarını musluk suyuna koyacak olursanız dişlerinizin çürümesi yüzde 50 ilâ 100 miktarında azalır. Fakat ilâç miktarını fazla kaçırmamak gerektir.

sayılırlar. Halbuki, yarınını düşünen kimseler kazançlarının hepsini harcamazlar; bir kısmını biriktirirler. Bu suretle de tasarruf etmiş olurlar.

Küçük yaştan tasarrufa alışmalıdır. Paramızı, kazancımızı gelişigüzel harcamamalıyız. Mutlaka yarını düşünmeliyiz. Hayatta rahat etmenin, zengin olmanın en güvenilir yolu budur.

TASINLAMA :

Uzunluk, genişlik, yükseklik, ağırlık gibi ancak ölçmek suretiyle değerlenebilecek mefhumları hakikate yakın bir şekilde göz kararı ile ölçmeğe *tasınlama* denir. Doğru tasınlamalarda bulunabilmek için gözümüzü, elimizi ölçü birimlerine iyice alıştırmalıyız. Bunun için de sık sık alıştırmalar ve tekrarlar yapmalıyız. Kulacımızın, karışımızın, adımımızın, ayağımızın kaçar santimetre geldiğini mutlaka bellemeliyiz.

Eğer karışımızın kaç santimetre geldiğini kesin olarak bilirsek, iki nokta arasını karışladığımız zaman, o mesafenin kaçar santimetre geldiğini hakikate yakın bir şekilde tasınlamış oluruz.

Tasınlamanın önemi çoktur. Her zaman yanımızda metre bulunmıyabilir. Metremiz yok diye de, ölçülmesi gerekli bir şeyi bırakamayız. Burada tasınlama yaparız. Bu itibarla herkes kendi vücut ölçülerini iyice bilmelidir.

TASMAN DENİZİ :

Büyük Okyanus'tadır. Pasifik Okyanus'unun Yeni Zelânda, Avusturalya ve Tasmanya arasındaki kısmını teşkil eder.

TASMANYA :

Avusturalya'dan *Bas* Boğazı ile ayrılan bir adadır. Avusturalya'nın güney doğusuna düşer. Nüfusu 260 bini geçer. 1803'te İngilizlerin işgaline uğrayan ada, o zamandanberi İngiltere'nin sömürgesi olmuştur. Adanın ormanları zengindir. Tahıl ve meyvacılığı ileridir. Hayvanları boldur. Maden kömürü, altın, çinko, bakır gibi toprak altı zenginlikleri çoktur. Başşehri *Hobart*'tır. Ke-

restecilik, kâğıtçılık, dokumacılık ve çimento sanayii adanın başlıca endüstrisini teşkil eder.

TAŞLAR :

Yer kabuğunun sert kütlelerine taş denir. Taşlar yapı işlerinde kullanılır. Dünya üzerinde çeşit cinste taşlar vardır. Alçıtaşı, kireçtaşı, çakıltaşı. lületaşı, göktaşı, göztaşı, Maltataşı, somaki taşı, sünger taşı, granit, bazalt, kalker gibi...

Ayrıca, yüzük ve küpelerde kullanılan elmas, yakut gibi değerli maddelere de *kıymetli taşlar* adı verilir.

Dama, satranç, domino gibi oyunlarda işe yarayan maden, kemik veya tahta parçalarına da yine *taş* denir.

TAŞITLAR: (Hayvan gücünün yerini alan modern taşıtlar, çevremizde ve başka memleketlerde):

Karada. denizde ve havada insan, eşya taşıyan taşıma araçlarına kısaca *taşıt* denir.

Taşıtlar :

a) Kara taşıtları

b) Deniz taşıtları

c) Hava taşıtları olmak üzere kısımlara ayrılırlar. Kara taşıtları eski zamanlardan bugüne kadar insan emeği ile durmadan değişmişlerdir. Eski zaman insanları diri diri avladıkları hayvanları kendilerine alıştırmışlar;; üretmişlerdir. Zamanla bu hayvanların etinden, sütünden, deri ve tüylerinden faydalandıkları gibi, güçlerinden de faydalanmışlardır. Böylece atı, eşeği, deveyi taşıt olarak kullanmıya başlamışlardır. Bugün bile güçleriyle insana yardımcı olan bu hayvanlar, canlı taşıtları teşkil etmektedirler. Durmadan gelişen issan zekâsı, tekerleği bulmuş. Bu suretle de medeniyet alanında yeni bir çığır açılmıştır. Tekerlek, taşıtların gelişmesine hizmet etmiştir. Kağnıdan başlıyarak bugün kullandığımız en modern arabalar dahi insanın emrindedir.

At, katır, deve, eşek gibi canlı taşıtlardan başka diğer kara

taşıtlarının bir kısmı hayvan gücü ile, bir kısmı insan gücü ile bir kısmı da makina kuvvetiyle hareket etmektedir. Araba hayvan gücü ile hareket eder. Bisiklet insan gücü ile yürür. Otomobil, lokomotif, motosiklet gibi araçlar da makina kuvvetiyle iş gören taşıtlardır.

Bugün geniş asfalt yollarda kayan otomobiller, raylar üzerinde uçar gibi yol alan elektrikli tirenler, en modern kara taşıtlarından sayılırlar.

İlk insan cemiyetlerinden bugüne kadar deniz taşıtları da büyük değişmelere uğramıştır. İlk su taşıtı, şüphesiz ki, bir ağaç gövdesinden ibaretti. Zamanla insanlar ağaç gövdelerini oydular; kayıklar yaptılar. Ağaçları sarmaşıklarla bağladılar; salları meydana getirdiler. Daha sonraları, ağaçları biçip kereste yapmayı öğrenen insan, keresteden gemi tekneleri inşa etti. Böylelikle sandaldan başlıyarak büyük yelkenlileri, kalyonları yapma yolunu buldular. Zamanla, daha doğrusu 18. yüzyıl içinde gemilerin yol almasında makina gücünden istifade olundu. İlk buharlı gemiyi *Robert Fulton* yapmış oldu. Önceleri kürek çekmek suretiyle insan gücüyle giden gemiler, sonraları enginlere yelken açtılar. Bu suretle rüzgâr kuvvetinden de faydalanma sırrı öğrenilmiş oldu. İlerliyen teknik sayesinde gemilere makina ve motorlar yerleştirildi. Bugün Okyanusları bir iki haftada aşan ve yüzen sarayları andıran transatlantikler son sistem makinalarla yürürler. Hattâ, deniz taşıtlarında atom gücünden bile faydalanma artık insan için bir sır olmaktan çıkmıştır. Amerikalılar, Nautilüs adında atomla işliyen bir denizaltı yapmışlardır.

Gelişen kara ve deniz taşıtları yanında, hava taşıtları da baş döndürücü bir ilerleme kaydetmiştir. Hava taşıtlarının mazisi pek yenidir. İnsanlar, kuşlardan ilham alarak uçmayı uzun zamandan beri denemişlerdir. Balonu, zeplini, uçağı, helikopteri böylelikle icat edebilmişlerdir. Hele son cihan savaşları, uçak tekniğinin sür'atle gelişmesinde mühim bir rol oynamıştır. Bugün saatte bin kilometreden fazla yol alan tepkili uçaklar vardır.

Taşıtların hızla gelişmesi, dünyanın ayrı semtlerinde oturan insanların münasebetlerini çoğaltmış, kültür ve medeniyetlerini birbirine karıştırmıştır. Eskiden mesafeleri yıllarla alabilen kervanlar yerine, bugün bu uzaklıkları günlere, hattâ saatlere sığdırına uçaklar var.

Sanki dünya küçülmüş gibi...

Çevremizde ve Başka Memleketlerde Taşıtlar:

Etrafmıza bakarsak çevremizde kullanılan taşıtları kolayca sayabiliriz. Köylerde kağnılar, at ve sığır arabaları kullanılmaktadır. At, deve, katır, eşek gibi hayvanlardan da istifade olunmaktadır. Şehirlerde ise bunlarla beraber daha başka taşıtlara da rastlanır. Otomobil, kamyon, otobüs, vapur, motor, tiren, tramvay, uçak gibi... Şehir çocukları tatilde bisikletlere binerler, geniş meydanlarda dolaşırlar. Motosiklet de, şehirlerde çok görülen bir taşıt cinsidir.

Fakat endüstride ve teknikte çok ileri olan Avrupa ve Amerika memleketlerinde çok hızlı yol alan, insana rahatlık veren kara, deniz ve hava taşıtları vardır. Bunlardan kıtaları aşan uçaklar, yurdumuzun İstanbul, Ankara gibi büyük hava limanlarına uğramaktadır.

TAŞITLARIN DAHA ESKİ DURUMU (Bak: Taşıtlar) :

TAŞKENT :

Orta Asya'dadır. Rusya Türkistanı'nın başşehridir. Nüfusu 245.000 kadardır.

TAŞKÖPRÜ :

Taşköprü, Kastamonu vilâyetinin kazalarından biridir. 143 köyü ile bir nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre, 54.171'dir. Kaza merkezinde 4836 kişi yaşar. Kastamonu'nun 21 km. kuzey doğusunda yer alır. Vilâyet merkezine bir şose ile bağlıdır.

TAŞOVA :

Amasya Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 63 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 41.935'dir. Taşova Tokat'ın 60 km. kuzey batısında bulunur. Vilâyet merkezine 108 km. uzunluğunda bir şose ile bağlıdır. Kaza merkezinde 2274 kişi yaşar.

TATAR :

Türk soyunun kollarından biri de *Tatarlar*'dır. Tatarlar Türk, Moğol, Tunguz ve Fin soyundan gelirler. Büyük Cihangir Cengiz'in ordusu Tatar süvarileriyle doluydu. Bugün Aşağı Ural, Aşağı Volga bölgelerinde geniş Tatar kütleleri vardır. Kafkasya ve Kırım'da da 2,5 milyona yakın bir Tatar çoğunluğu mevcuttur. Ne yazık ki, II. Cihan Savaşından sonra Ruslar, bu Tatarların büyük bir kısmını Sibirya bozkırlarına sürmek suretiyle yok etmişlerdir. Kahraman Türk soyundan olan bu insanları ortadan kaldırmak yolunu tutmuşlardır.

TATAR :

Osmnlılar devrinde posta sürücülerine *tatar* adı verilirdi. Ulak kelimesi de tatar ile ayni anlamda kullanılırdı·

Osmanlı devletinin ilk zamanlarında posta sürücülüğü, yalnız Tatar kavminden olanlara verilirdi. Bunun için de zamanla, posta sürücülerine posta tatarları denmiye başlanmıştı.

TATARCIK :

Ufacık bir uçar böcektir. Sivrisinekten küçüktür. İnsan kanı emerek yaşar. «Tatarcık humması» adı verilen bir hastalığı da bulaştırır. Tatarcıkları D.D.T. kullanarak yoketmek sağlığımız için lâzımdır.

TATİL :

Belli bir zaman süresince verilen izne tatil denir. Okullar haziran başından eylûl sonuna kadar tatil olurlar.

Hükûmet daireleri, fabrikalar cumartesi öğleden sonra pazartesi sabahına kadar tatildirler. Tatil, yorulan vücutları dinlendirir, başa dinginlik verir, gönül kasvetini dağıtır. Rahat bir tatilden sonra tekrar işbaşı yapanlar, daha verimli çalışırlar.

Hele öğrencilerin tatilden faydalanmaları şarttır. Tatil kamplarına gitmek, dağlara, yaylâlara çıkmak; plâjlarda yüzmek vücut sağlığı için çok lüzumludur.

Böylece hem başlar dinlenmiş olur, hem de vücutlar gürbüzleşir.

TATMA DUYUSU VE ÖNEMİ :

Tabiattaki varlıkların acılığını, tuzluluğunu, ekşiliğini ve tatlılığını dilimizle anlarız. Böylece dil:

a) Acıyı,
b) Tatlıyı,
c) Ekşiyi,
d) Tuzluyu duyuran tad alma organıdır.

Dikkat edersek, tentürdiyot ile pekmezin aşağı yukarı ayni renkte olduklarını görürüz. Bunlar arasındaki kesin farkı ya koklayarak veyahut da tadarak anlarız. Böylece görme duyumuzun, dokunma duyumuzun yanıldığı zamanlar, tatma duyusu imdadımıza yetişir. Tad alma duyusu ile, tabiatı daha yakından tanımak imkânına kavuşmuş oluruz. Eğer, tat alma organımız olmasaydı balın, meyvaların lezzetini anlıyamıyacaktık. Biberlerin acılığını hissedemiyecektik. Dolayısiyle de vücudumuz acı biberlerin, yakıcı baharların zararından kurtulamıyacaktı.

TATVAN :

Bitlis Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 40 köyü ile iki nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre, 16.848'dir. Kaza merkezinde 3.875 kişi yaşar. Tatvan, Bitlis'in 22 km. kuzey doğusunda ve Van gölünün güney batı kıyısı üzerinde yer alır. Tatvan ile Bitlis arasında bir şose uzanır.

TAVA :

Mutfakta kullanılan araçlardan biridir. Yiyecek kızartmak ve yağ eritmek için kullanılır. Saçtan yapılır. Saplıdır. Yayvan olan orta kısmının dik kenarları vardır.

Ayrıca, içinde maden eritilen saplı potalara da tava denir. Kireç karıştırılan tekne de tava adını alır.

Tuzlalarda suyunu çeken evlekler de tava olarak adlandırılır.

TAVAN :

Odaların, salonların üst yüzeyine tavan denir. Tavan, döşemenin tam karşıtıdır.

TAVAS :

Denizli Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 67 köyü ile iki nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre, 55.748'dir. Kaza merkezinde 7501 kişi yaşar. Denizli'nin 22 kilometre güneyinde bulunan Tavas, vilâyet merkezine 32 kilometrelik bir şose ile bağlıdır.

TAVŞAN :

Kedi büyüklüğünde, dört ayaklı bir kemirgendir. Memeliler cinsinden olan tavşanın kulakları uzundur. Art ayaklarına karşılık ön ayakları oldukça kısadır. Bu özelliği ile dik yamaçlara hızla tırmanır. Yokuş aşağı ise, yuvarlanır; koşamaz. Başı yumurtaya benzer. Eti yenir. Derisinden ve tüyünden de faydalar sağlanır. Tavşanlar kırlarda, bahçe kenarlarında yaşarlar. Ot ve bitkilerle beslenirler. Bilhassa şalgam, lâhana ve havucu çok severler. Kırlarda ürkek ürkek dolaşan yaban tavşanlarından ayrı olarak evlerde kümeslerde beslenen evcil tavşanlar da vardır. Tavşanlar çok çabuk ürerler.

TAVŞANLI :

Kütahya Vilâyetine bağlı bir kazadır. 118 köyü ile bir nahi-

yesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre, 61.988'dir. Kaza merkezinde 9702 kişi yaşar.

Kütahya'nın 44 kilometre kuzey batısında yer alan Tavşanlı vilâyet merkezine hem demiryolu, hem de şose ile bağlıdır.

TAVUK :

Kümes hayvanlarından biri olan tavuk, etiyle, yumurtasiyle, tüyüyle ve nihayet gübresiyle insanlara çok faydası dokunan bir yaratıktır. Tavuk, kuş soyundan olmakla beraber, yaşama şartları icabı büyük vücut değişmelerine uğramıştır. Böylelikle uzun mesafeler arasında uçma yeteneğini kaybetmiştir. Tavuğun erkeği *horozdur*. Yumurtadan çıkmış yavrularına *civciv* adı verilir. Civcivler büyüyünce *piliç* olurlar. Piliçler tavuk veya horoz haline gelmeye başlayınca *yarka*'dır.

Horoz tavuktan daha iri yapılıdır. İbiği hem kırmızı, hem de büyüktür. Kuyruğu salkım salkım uzanır. Fedakâr ve kanaatkâr olan horoz, kümesinin efendisidir.

Tavuk, yapılış itibariyle kuşa benzer, yalnız kanatları hayli zayıftır. Bunun için de uçamaz. Dörder parmaklı olan ayakları çok kuvvetlidir. Arpa, mısır, buğday gibi tahıl taneleri, solucanlar, otlar ve tırtıllar tavuğun başlıca yemini temin eder. Bazı tavuklar eti için, bazı tavuklar da yumurtası için beslenir. Eti için beslenen tavuklar iri yarı olurlar. Tavukların türlü cinsleri vardır. *Legorn, Denizli, Hacıkadın* cinsleri çok yumurta yaparlar. Gerze cinsini ise eti için üretirler. Tavuklar yumurta ile ürerler. Ekseriya Şubat ile Haziran aylarında kuluçka olurlar. 21 günde civciv çıkarırlar. Yeter ki, kuluçka altında bulunan yumurtalar arasında tohumsuz, bayat ve bozuk yumurtalar bulunmasın.

Tavuklar, 10-12 sene kadar yaşayabilirler.

TAVUS :

Güzel renkli parlak tüyleriyle ve gösterişli haliyle daha ziyade bir süs kuşudur. Asıl vatanı Hindistan ve Malaya olan tavusun, kuyruğu uzundur. Tavukgillerden bir kuştur. Vakur yürüyüşüne rağmen ayakları pek çirkindir. Ötüşü de keskindir; kula-

ğa hoş gelmez. Küçücük başı uzun bir boyunla gövdeye ilişiktir. Başının üzerinde tüylerden sorguç vardır. Gün ışığı altında renk renk yanan kuyruğunu bir yelpaze gibi açar. Eti pek makbul sayılmaz. Buna karşılık yaban tavuslarının eti pek lezzetli olur. Renkli tavuslardan ayrı olarak siyah ve beyaz cinste tavuslara da rastlanır.

TAY :

Tay Nehri İskoçya akarsularındandır. Uzunluğu 180 kilometredir. Kuzey Denizine boşalır. İçinde somon balığı çok avlanır.

TAY :

Otuz aylığa kadar olan kısrak yavrusuna tay denir·

TAYFA :

Gemilerde çalışan gemi adamlarına tayfa adı verilir. Gemi kaptan ve subaylarından gayrisi tayfa adını taşır.

Ayrıca kötü şöhretli insanların emrinde çalışanlar da tayfa adiyle anılır.

TAYMİR :

Sibirya'nın kuzeyinde bulunan ve Kuzey Buz Denizi'ne doğru çıkıntı yapan bir yarımadadır. Taymir yarımadası Asya'nın en kuzey noktalarından birini teşkil eder. Üzerinde, yüksekliği 600 metreye varan tepeler vardır.

TAYMİS :

Taymis Nehri, İngiltere'nin en uzun ırmağıdır. 347 kilometreyi bulan boyunun 294 kilometrelik kısmında vapurlar çalışır. Bundan da anlaşılacağı gibi, yatağı derin ve muntazam, akışı ise düzgündür. Taymis, dünyanın en büyük şehirlerinden biri olan ve İngiltere'nin başkenti bulunan Londra'nın ortasından geçer. Büyük bir haliç yaparak Kuzey Denizi'ne dökülür. Londra'da Taymis üzerinde onbeş büyük köprü kurulmuştur.

TAZI :

Uzun bacaklı, ince belli, küçük başlı bir köpek cinsidir. Pek çevik olmasına ve çok hızlı koşmasına rağmen, zekâca geridir. Tazı avcılıkta kullanılır. Bilhassa gazal, antilop, tavşan gibi çok koşan av hayvanlarının avlanmasında işe yarar.

Tazının asıl vatanı Hindistan - Arabistan bölgeleridir. Tazılar uzun ve kısa tüylü oluşlarına göre cinslere ayrılırlar. Arabistan, Anadolu, Yunanistan ve İran'da yaşıyan tazılar kısa tüylü cinsindendir. Rusya'da, Tataristan'da yaşıyan tazılar ise uzun tüylüdürler.

TEBEŞİR :

Yumuşak ve beyaz renkte bir maddedir. Kısa çubuklar halinde bulunur. Kara tahtaların üzerine yazı yazmak için kullanılır. Beyaz kireç karbonatından yapılır. Ama kırmızı, yeşil, sarı, mavi olmak üzere boyanmış renkli tebeşirler de vardır.

TE CEDVELİ :

«T» harfi biçiminde yapılmış olan ve plân, resim çizmekte kullanılan cedvele *Te cedveli* denir. Te cetvelini ressamlar, mimarlar, mühendisler kullanırlar.

TEDİYE :

Arapça bir isimdir. Ödeme anlamını taşır. «Bu ayın sonunda borcumu tediye edeceğim.» dediğim zaman, borcumu bu ay bitiminde ödiyeceğimi bildirmiş olurum.

TEF :

Bir müzik âletidir. Her birinde bir zil bulunan 5 yarıklı bir kasnağa kursak zarı geçirmekle yapılır. Teften müzik notaları çıkmaz. Tefe el ile darbeler vurulmak suretiyle fasıl içinde tempo tutulmuş olur.

TEFENNİĞ :

Burdur Vilâyetine bağlı bir kazadır. 45 köyü ile 3 nahiyesi vardır Genel nüfusu 1955 sayımına göre, 16·746'dır. Kaza merkezinde 3018 kişi yaşar. Burdur'un 66 kilometre güney batısında yer alan Tefenni ile vilâyet merkezi arasında bir şose uzanır.

TEFTİŞ :

Okullarda ve hükûmet dairelerinde işlerin kanuna uyğun şekilde yapılıp yapılmadığını incelemeğe «*teftiş*» denir. Teftişi müfettişler yaparlar. Doldurdukları raporları üst makamlara sunarlar.

TEĞET :

Çembere yalnız bir noktada değen doğru parçasına teğet denir. Teğet geometride, daire konusunda geçen bir deyimdir.

TEĞMEN :

Askerî bir rütbedir. Asteğmenle üsteğmen arasındaki rütbeye teğmen adı verilir.

TEK :

Asya'da ve tropikal Okyanus ikliminde yetişen bir ağaç cinsine tek veya *tik* ağacı denir. Oldukça büyük olan tek ağacından sert, dayanıklı ve cilâlanmıya elverişli keresteler imal edilir. Bu keresteler gemi tekneleri yapımında kullanılır. En iyi cins tek keresteleri Siyam'dan çıkarılır.

TEK :

Çift olmayan varlıklar tek kabul edilirler. 3 sayısı tektir. 5 te tektir. Halbuki 6-8-10 sayıları ise çift sayılardır.

Ayrıca eşi bulunmıyan varlıklar da tek addedilir. Kâinatın hâkimi tek bir Allah'tır.

TEKAÜT :

25 çalışma yılını dolduran memurlar emekliye ayrılırlar. Biz bunlara tekaüt oldu deriz.

Emekliye ayrılan, yâni tekaüt olan her memur 3 ayda bir emeklilik = tekaütlük maaşı alır.

TEKE :

Keçinin erkeğine teke denir.

TEKEL :

Tütün, sigara, alkollü içkiler, oyun kâğıtları, av malzemesi, şeker gibi bazı maddelerin yalnız hükûmet tarafından yapılmasına ve yine yalnız hükûmet eliyle satılmasına inhisar = tekel adı verilir.

Şu halde tekel, bâzı maddelerin tek elden imali ve tek elden satışı mânasını taşır.

TEKERLEK VE TEKERLEĞİN UYGARLIKTAKİ ÖNEMİ:

Bir eksen etrafında dönen çember, bir tekerlek olur. Tekerleğin icadı teknikte ve medeniyette büyük ilerlemelere sebebiyet vermiştir. Bugün kullanılan bütün taşıtlarda tekerlek vardır. Makinalarda, motorlarda tekerlek önemli bir yer tutar. Tekerlek, ağır yüklerin az kuvvetle çekilmesini sağlar. Makinalardaki tekerlekler de makina çalışmasını düzenler ve hareketin başka yönlere iletilmesini kolaylaştırır. Tekerleksiz kara taşıtları olamaz.

TEKİL İSİMLER :

Tek olan varlıkları belirten isimler *tekil isimler*'dir. Mehmet, Jale, okul, kamp, Yavrukurt, oymak kelimeleri hep birer tekil isimdirler. Tekil bir ismi çoğul isim yapmak için kelime sonuna *ler* veya *lar* takısını eklemek gerekir. Okul - okullar, Yavrukurt - Yavrukurtlar gibi...

TEKİRDAĞ :

Yurdumuzun Avrupa kıtası bölümünde bulunan vilâyetlerinden biri de Tekirdağ = Tekfurdağı'dır. Tekirdağ'ın doğusunda İstanbul vilâyeti ile Marmara Denizi bulunur. Kuzeyini Kırklareli vilâyeti ile Edirne vilâyeti çevirir. Batısında Edirne vilâyeti yer alır. Güneyini de Çanakkale vilâyeti ile Marmara Denizi kuşatır. Tekirdağ 6.094 kilometrekare genişliğindedir. Beş kazası ile birlikte genel nüfusu (1955 sayımına göre) 251.920 kişidir.

Arazisinin büyük kısmı ovalıktır. Şehrin güney ve batı yöreleri dağlarla kaplıdır. Bu dağlar arasında yeşil vadilere rastlanır. Tekirdağ vilâyeti içinde en yüksek tepe Ganos = Gaziköy kasabasının batısında yükselen *Ganos* dağıdır. (945 m). Vilâyet toprakları akarsular bakımından zengin sayılmaz. Ergene'ye karışan *Yücedere* suyu ile *Marmara*'ya dökülen bir iki ince derecikten başka akarsuyu hemen hemen yok gibidir. Ormanları itibariyle bu vilâyet, yurdumuz vilâyetleri arasında kırksekizinciliği alır.

Ormanlarının kapladığı alan 45.210 hektardır. Vilâyet halkının büyük bir kısmı tarımla uğraşır. Toprak ürünleri arasında buğday başta gelir. Tahıldan sonra en çok ekilen ürünler baklagillerdir. Endüstri bitkilerinin ekimine de önem verilir. Bilhassa pancar ticareti mühim bir yer tutar. Soğancılık ta hayli ileridir. Hayvanlarının sayısı yarım milyonu geçer. Bu miktarın % 70 ini koyun teşkil eder. Böylece Tekirdağ, hayvan yetiştiriciliği bakımından 34. vilâyetimiz sayılır.

Vilâyetin merkezi olan Tekirdağ şehri, Marmara'nın kuzey batı kıyısında bir kıyı şehridir. 1955 sayımına göre 17.804 nüfusludur. Merkez kazasında 50.494 kişi yaşar. İstanbul'dan 127 kilometre mesafededir. İstanbul - Edirne demiryolunun da 24 kilometre uzağında bulunur. Tekirdağ'ın karpuzculuğu meşhurdur. Bağları da oldukça zengindir. Bağlarından elde edilen üzümlerin büyük kısmı şarap fabrikasında işlenir.

Tekirdağ'ın merkez kazasından başka Çorlu, Hayrebolu, Malkara, Saray, Şarköy adlarını taşıyan 5 kazası vardır.

TEKNE :

İçinde çamaşır yıkamak, hamur, harç karmak için yapılan kenarlı uzun kablara *tekne* denir. Hamur teknesi, çamaşır teknesi gibi. Tekneler taştan, ağaçtan ve madenden yapılırlar.

Ayrıca geminin suda yüzen ve omurga, kaburga ile kaplamadan ibaret olan kısmı da yine tekne adını alır. Teknesi delinen gemi batar.

TEKNİK ÜNİVERSİTE :

Türlü branşlarda yüksek mühendis yetiştiren ilim yuvasına *Teknik Üniversite* denir· Teknik Üniversitemiz İstanbul'dadır. Eski adı «Yüksek Mühendis Okulu» idi.

Bizde teknik öğretimin tarihi, Sultan Birinci Mahmud'a kadar dayanır. Bu padişah ilk olarak 1734 yılında Üsküdar'ın Toptaşı semtinde bir «Hendesehane» açmıştı. Burada okuyanlar orduya teknisiyen olarak katılıyordu. Ne yazık ki, Yeniçerilerin zorbalığından korkularak bu mektep iki yıl sonra kapatıldı. 1759 da padişah III. Mustafa, sağ kalan «Hendesehane» öğrencilerini topladı; bunlara Sütlüce'de gizlice ders verdirmeye çalıştı. Fakat bu çalışmalar da beklenen faydayı sağlamamıştır. Ancak Sultan Selim III. padişah olunca işler değişti. Bugünkü «Teknik Üniversite» nin temeli sayılan «Mühendishanei Fünunu Berriyei Hümayûn» adındaki mektep, 1795'te onun arzusu ile açıldı. 1842'de büyük yeniliğe uğrayan «Mühendishane» de mühendis, topçu, istihkâm sınıfları kuruldu. Sonra da 1861 yılında mühendislik sınıfı kaldırıldı. Daha sonraları, İkinci Abdülhamit zamanında, 1883 yılında «Hendesei Mülkiye Mektebi» açılmış oldu. Bu tarihten 1928 yılına kadar bu yuvada, yalnız inşaat mühendisi ile mimar yetiştiriliyordu..1928'de esaslı bir surette ele alınan mektebe önce «Yüksek Mühendis Mektebi», sonra da «Yüksek Mühendis Okulu» adı verildi. 1944 yılından itibaren de mektebin kanunî adı «Teknik Üniversite» oldu.

«İstanbul Teknik Üniversitesi»

1 — Yol ve demiryolu mühendisliği, su mühendisliği kısımlarını içine alan *inşaat fakültesi.*

2 — Mimarî fakültesi,

3 — Umumî makina mühendisliği, uçak inşaatı, gemi inşaatı şubelerini ihtiva eden *makine fakültesi,*

4 — Kuvvetli cereyanlar ve zayıf cereyanlar şubelerini içine alan elektrik fakültesi olmak üzere başlıca dört fakülteye ayrılır.

TEL :

Madenlerin ince uzun ip halindeki şekline *tel* denir· Türlü madenlerden çeşit cinste teller yapılır. Bakır tel, çinko tel, demir tel, altın tel, gümüş tel gibi... Endüstrinin her sahasında tel ihtiyacı, önemli bir yer tutar. Bilhassa elektrikçilikte tele çok ihtiyaç vardır.

Müzik âletlerinde de tel kullanılır. Keman, ut, mandolin, tambur, harp, kanun, kemençe, piyano telli sazlardandır.

TEL-AVİV :

İsrail Devletinin başşehridir. Güney Doğu Akdeniz kıyısında yer alır; Yafa ile Hayfa arasındada bulunur. Yeni binalariyle, muntazam caddeleriyle modern bir şehir görünüşündedir. Nüfusu 150.000 kadardır.

TEL DOLAP :

Evlerimizde, yemeklerin içine konulduğu ve etrafı ince tel örgü ile çevrili dolaba *tel dolap* adı verilir. Tel dolaplar mutfakta veya yemek odasında bulundurulur. Duvara asılırlar. Tel örgüsünün inceliği sebebiyle içine sinek v.s. gibi zararlı böcekler giremez. Fakat, daimî surette havalanması sebebiyle de yemekler serinde korunmuş olur.

TELEFON :

Bir konuşma aracıdır. Telefon birbirinden uzak iki kimse

arasında konuşmayı temin eder· Konuşanlar birbirinin seslerini duyarlar. Telefon elektrik akımı ile çalışır.

Şu küçük deneyi yaparsak, telefonu basit bir şekilde kavramış oluruz. Bozuk kuru pillerden çıkarılmış başlıklı iki, başlıksız bir kömür çubuk bulun. Ayrıca 20 cm. boyunda, 15 cm. eninde bir tahta, çakı, zil teli, eski bir telefon kulaklığı, yeni alınmış kuru pil temin edin. Tahtanın bir kenarına kömür çubukların geçebileceği bir genişlikte bir çıta çakın. İki kömür çubuğunu bu tahtanın deliklerine geçirin, üçüncü kömür çubuğunu da iki sabit çubuğun arasına, uçlarını çakı ile oymak suretiyle tesbit edin. Pilin bir kutbunu zil teli ile kömüre bağlayın, diğer kömürün ucuna bağladığınız teli kulaklığa raptedin, kulaklıktan çıkan telin ucunu pilin diğer ucu ile birleştirin. Kömürlerin bulunduğu tahta üzerine bir saat koyarsanız ve devre kapalı iken kulaklığı dinlerseniz saatin tik taklarını mükemmelen dinlersiniz.

Telefon 1875 de Graham Bell tarafından icad edilmiştir. Telefon makinelerinde en önemli kısımlar telefon, mikrofon, pil bataryası ve tellerdir. Şimdi, biraz da mikrofonu inceliyelim. Mikrofon ses dalgalarını titrek elektrik akımı haline çevirir.

Konuşmamızla hasıl olan ses dalgaları mikrofondaki ince levhaya çarpar. Levha harekete geçerek arkasındaki kömür yuvarlaklarını oynatır. Telden geçen titrek elektrik akımı kulaklığın makarasından dolaşır. Bir elektromiknatis olan kulaklık karşısındaki levhayı harekete geçirmek suretiyle havada ses dalgaları hasıl eder. Böylece, söylenilenler işitilmiş olur·

TELEMETRE :

Uzaktaki bir nokta ile aramızdaki mesafeyi ölçmeye yarıyan bir âlettir.

TELESKOP ·

Rasathanelerde = Gözlemevlerinde yıldızları ve gökyüzünü gözleme işinde kullanılan büyük dürbünlere *teleskop* denir. Teleskop çeşitli merceklerin birleştirilmesiyle yapılmıştır.

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

ÖLMİYECEĞİM!

İstiklâl Savaşı'nın en civcivli bir zamanındaydı. Ön cepheLerden birinde bir erin çok fena yaralandığını tabur doktoruna haber verdiler. Doktor gitti ve Kastamonulu Mehmet'i çok fena buldu, az sonra ölecekti. Tabur imamına haber gönderdi. Gelsin ve bu erin duasiyle meşgul olsun. İmam geldi. O da Mehmet'in durumunu beğenmemişti, sordu:

— Mehmet, ağır yaralısın. İstediğin veya ailene bildirilmesini arzu ettiğin bir şey var mı?

Asker güçlükle:

— İç cebim, diyebildi.

Hoca bir para çantası buldu:

— İstediğin bu mu? İçinde bir on liralık var. Ne yapayım?

Asker:

— Evet, dedi. Bu on liraya bahse girerim ki ölmiyeceğim. Bir Türk bu kadar kolay ölmez.

Mehmet hakikaten ölmedi.

GÜLÜYORUM :

ADRESİ DEĞİŞTİR.

Elinde bir mektupla bir ihtiyar adam, Ankara'da posta gişesine yanaştı:

— Evlât, Polatlı'ya bir mektup kaça gider?

— Yirmi kuruş beybaba.

— Etme canım. Nasıl olur? Polatlı dediğin buraya yarım saatlik yer. Biraz aşağı olsun.

— Olmaz. Her yere yirmi kuruştur.

— İstanbul'a kaça?

— Yirmi kuruş.

— Al, öyleyse şu mektubu, adresi değiştir de İstanbul yaz. Yırmi kuruş verdiğime deysin bâri.

FAYDALI BİLGİLER :

Yazın çok su içmek veya sulu şeyler yemek harareti azaltmaz, arttırır. İnsanı çok fazla terletir. Onun için ilk susadığınız zaman biraz sabredip birşey içmeyiniz. Bilhassa yemeklerden sonra basan hararete tahammül göstermek gerektir.

★

Halı veya battaniye gibi uzun tüylü çuhaları silmek ve temizlemekte sirke kullanılabilir. Sirke tüyleri temizler, parlak ve yumuşak yapar. Yalnız saf üzüm sirkesi kullanınız.

★

Saksıların delik olduğunu biliyorsunuz. Bunlara sık sık su dökmekten kurtulmak istiyorsanız, saksının altına bir tabak koyunuz. Oraya biriken suyu saksı ve toprak yavaş yavaş çekecektir.

★

Fırında pişirdiğiniz kurabiye ve pastaların üzerine, tereyağı sürülmüş bir kâğıt sererseniz pişirdikleriniz çok daha lezzetli olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
20 ARALIK 1955, Salı. Sayı: 82 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

TARIM ÂLET VE
MAKİNALARI
PULLUK
BEL
YABA
TIRPAN
ÇAPA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
T-4
BİÇER, DÖĞER
HARMAN MAKİNASI
TRAKTÖR

Bunları biliyor musunuz?

BİR YILDA KAÇ KİŞİ ÖLÜR ?

Beynelmilel istatistik dairelerinin verdiği bilgiye göre dünyamızda bir yılda ortalama olarak 35 milyon 800 bin kişi ölmektedir.

ZAMANIMIZDA RESİMLERDEN MEYDANA GELEN YAZILAR HÂLÂ KULLANILIYOR MU?

Eski Mısırlıların Hiyeroglif yazısı, resimlerden meydana gelmiş bir yazıydı. Bu bakımdan resimli yazılar çok zordur. Zamanımızda hâlâ kullanılan resimli yazılardan birisi Çince'dir. Çince'de her kelime bir resimle gösterilir.

FIRTINALI HAVADA MODERN GEMİLER DE SALLANIYOR MU ?

Modern gemilerin fırtınalı havalarda sallanması, eski zaman gemilerine nazaran azdır. Fakat, bütün uğraşmalara rağmen fırtınada sallanmıyan gemi yapılamamıştır.

GECELER GÜNDÜZ HÂLİNE GETİRİLİYOR

Gittikçe çoğalan elektrik kuvveti sayesinde geceler, gündüz hâline gelmektedir. Fakat, hiç elektrik sarfiyatı olmadan, yine güneş ışığından faydalanarak geceleri gündüz haline getirmek yolu araştırılmaktadır. İtalya'da Marco Bianchini adlı bir bilgin, bulutları, aydınlatıcı bir hâle getirmek istemektedir.

DÜNYANIN EN BÜYÜK YANARDAĞI NE ZAMAN PATLAMIŞTIR?

Pasifik'te Cava ile Sumatra'yı ayıran Sunda Boğazı'ndaki Krakatoa Adası volkanik bir kütle idi. Bundan 72 yıl önce birden patlıyan bu volkan, şimdiye kadar patlıyan volkanların en büyüğü ve korkuncu olmuştur. Bu patlamayı bütün dünya duymuştur.

TELGRAF :

Telgraf, elektrik kuvvetiyle çalışan bir haberleşme aracıdır. Şehirler, kasabalar arasında döşenen telgraf telleri vasıtasiyle haberleşme olur. Telgraf makinalarında alıcının ve vericinin çıkardığı tik-taklı sesler Mors alfabesi adı verilen bir anlaşma yolu ile istenilen konuşma şekline sokulur. Uzun vuruşlar hat, kısa vuruşlar ise nokta karşılığıdır. Hat ve noktaların birleşmesi ile de, türlü harfler belirtilmiş olur. Harflerin yanyana getirilmesi suretiyle de karşı tarafın verdiği konuşma anlaşılır.

TELGRAF MAKİNESİ :

Telgraf makinası alıcı ve verici olmak üzere başlıca iki parçadan ibarettir. Alıcı makina ile verici makina arasında elektrik akımı ileten teller gerilidir. Şimdi, basit bir telgraf makinasının nasıl yapıldığını inceliyelim:

Boyu 30, eni 10, kalınlığı 2 santimetre olan 2 tahta, testere, 2 tane de kalın ve orta büyüklükte çivi, 3 metre zil teli, 15 santimetre boyunda 8 santimetre genişliğinde passız teneke, bir pil, 15 santimetre boyunda, 8 santimetre eninde, bir santimetre kalınlığında iki tahta, bir miktar küçük çivi, teneke makası tedarik edin.

Testere ile kalın tahtadan 10 sm. uzunlukta bir kısmını keserek bunu 20 sm. lik tahtaya, basamak olacak şekilde çivileyiniz. Alttan kalan basamağın kenarına yakın bir yerde yanyana iki çivi çakın. Çivilerin üzerini de zil teli ile güzelce sarın. Tabii önce bir çivi sarılacak, sonra da tel kesilmeden diğer çivinin sargısı tamamlanacak.

Teneke levhayı, «T» harfi şeklinde kesin. Tahtanın üst basamağına düz ucundan çakın. Bu arada «T» nin üst tarafı, çakılı dik çivilerin üzerine gelecek şekilde olmalıdır. Yalnız bu teneke ile çiviler değmemelidir. Arada 0,5 sm. kadar bir aralık bırakılmalıdır. Tenekeden artan bir parçayı da, düz tahtanın üzerine yalnız bir yandan çakın. Bu telgrafın verici kısmı olur. Büyük tahta üzerindeki çakılı çivilere sarılı zil telinin bir

ucunu bir elektrik piline, diğer ucunu da telgrafın verici kısmındaki tenekenin açık ağzı karşısındaki bir çiviye bağlayınız. Tenekenin çakılı olduğu kısmından iliştireceğiniz bir teli de pilin diğer kutbuna bağlayınız. Verici kısmındaki tenekeyi bastırdığınız zaman, devre kapanmış olur. Zil telinden geçen elektrik akımı büyük tahtaya çakılı bulunan çivileri elektrik mıknatısı haline koyar. Böylelikle de T şeklindeki teneke çiviler tarafından çekilmiş olur. Tabiatiyle bu hareketler, verici âletteki el hareketlerimiz sayısınca devam eder. «T» şeklindeki tenekenin çivilere çarpmasiyle tik-tak şeklinde madeni sesler çıkar. Bu sesler, mors alfabesiyle değerlendirilirse, karşılıklı olarak konuşma sağlanmış olur.

Şehirler arasında çalışan telgraf makinalarının da esası budur.

TELSİZ TELGRAF :

Telgraf ve telefonlarda alıcı ve verici istasyonlar arasında akımı ileten teller vardır. Halbuki telsiz telgraflarda böyle ara telleri yoktur. «Peki, alıcı ve verici istasyonlar arasındaki elektrik dalgalarını ileten nedir?» diyeceksiniz. Hava!.. Evet... Hiç şaşmayın hava...

Telsizler sayesinde engin denizler ortasındaki gemilerle ve bulutların üzerinde uçan uçaklarla konuşmak kabil olur.

Bir telsiz istasyonunda üç önemli kısım vardır.

1 — Verici ve alıcı makinaların bulunduğu daire.

2 — Elektrikle işleyen makinaların bulunduğu santral binası.

3 — Anten.

Telsiz vericilerinde verici makinaların çalışmasiyle devreden titrek bir elektrik akımı geçer. Bu elektrik akımı santral binasında elektrik dalgaları haline çevrilir. Bu dalgalar da, anten vasıtasiyle havaya yayılır.

Alıcı istasyonuna gelince, orada da elektrik dalgalarını alan bir anten bulunur. Antenin aldığı elektrik dalgaları alıcı makineye gelir. Burada özel işaretlere veya ses dalgalarına çevrilir. Böylece telsizle konuşma sağlanmış olur.

TEMİZ HAVANIN FAYDALARI :

Yaşamamızı sağlıyan unsurlardan biri de, temiz havadır. Büyük dolaşımda kirlenen kanımız, akciğerlerimize gelince, solunduğumuz temiz hava ile temizlenir. Temiz havada oksijen (O) gazı bol, karbondioksit (Co_2) gazı ise azdır.

Karbondioksit (Co_2) gazı, vücudumuzu zehirleyen bir maddedir. Bu gaz, verdiğimiz soluk içinde çok bulunur. Bu sebeple sinema, tiyatro, konser ve konferans salonu gibi yerlerde uzun zaman kalmak; kapalı yerlerde dolaşmak, şehirlerin bunaltıcı kalabalığı arasında yaşamak hiç de doğru bir hareket sayılmaz. Bu gibi yerlerin havası pistir. Karbondioksit (Co_2) gazı ile doludur. Böyle yerlerde yaşayan insanlarda baş ağrıları belirir; iştahsızlıklar başlar, mide bulantıları görülür.

Halbuki, böyle yerlerden kaçan; dağlara çıkan; ormanlara, yaylâlara, kırlara koşan insanlar kafaca dinç, ruhça dinlenmiş ve neş'eli olurlar. Bunların vücutları sapasağlamdır. Yüzleri kanlıdır. Hareketleri canlıdır. Çünkü kır, orman, yaylâ ve dağ havası saftır; temizdir. Temiz hava ise, insan vücuduna kuvvetli besinden fazla etki yapar.

Bunun canlı örneğini, bir dağ insanı ile bir şehir insanının mukayesesinde kolayca görebiliriz. Dağ insanı iri yarıdır. Sağlam vücutludur. Canlı, kanlıdır. Şehirde doğup büyüyen insan ise, daha cılız, daha renksiz, daha çelimsizdir.

Zaten, en çok temiz havaya muhtaç olan veremlilerin tedavi edildikleri sanatoryumlar da, hep temiz havalı, çamlık yerlerde veya yüksek dağ yamaçlarında inşa edilirler.

TEMİZLİK : (Camların ve aynaların temizliği; toz alma, döşeme tahtalarının temizliği; madenî eşyanın temizlenmesi ve parlatılması; ocak ve mutfağın, yıkanma yerinin, ayak yolunun temizliği; kilim ve keçelerin temizliği ve korunması.) :

Sağlık şartlarından biri de, temizliktir. Temizliğin bulunmadığı yerde sağlık da olamaz. Bunun için daima temiz olmalıyız. Yakınımızda olanları temizliğe alıştırmalıyız. Çocukları-

mıza temizliği sevdirmeliyiz. Küçükken temizlik alışkanlığını kazanan bir insan, hayatı süresince temiz olur.

Şimdi kısaca, temizliğin ne olduğunu anlamıya çalışalım: «Herhangi bir eşyanın kirli, mikroplu ve pis olmama olayına temizlik denir.» Temizlik için suyun, sabunun, mikrop öldürücü ilâçların, bol güneşin, ısının, saf havanın vesair temizlik araçlarının varlığı lâzımdır. Bunlar olmazsa, elbette ki, temizlik te tam olamaz. Hele susuz bir temizlik düşünülemez bile... Bu sebeple, büyük şehirler halkının medenî durumu, o şehrin günlük su sarfiyatı ile ölçülür.

Temizliği :

a) Vücut temizliği.

b) Çamaşır temizliği.

c) Ev temizliği,

d) Eşya temizliği bölümlerinde incelemiye çalışalım. Bu arada, yazımızın başlığına uymayı da ihmal etmiyelim.

Camların ve Aynaların Temizliği :

Camlar saydam cisimlerdir; ışık geçirirler. Bu sebeple üzerlerine yapışan kir ve tozlar derhal göze çarpar. Halbuki temiz bir odanın pencerelerindeki camların kirli manzarası, görenler üzerinde hiç de iyi tesir bırakmaz. Ayrıca, camlar üzerindeki toz ve kir birikintileri sineklerin de yardımı ile az zamanda mikroplarla dolar.

Temiz bir ev hanımı, hafta temizliğini yaparken mutlaka camları yıkamayı, silmeyi unutmaz. Sonra arada bir tozlanan kısımların tozlarını almayı hatırdan çıkarmaz.

Camların temizliğinide sabunlu su, gaz veya sirke kullanılır. Eğer, sabunlu su ile cam temizliğini yapmak istiyorsak, bir kaba sabunlu su yaparız. Temiz bir süngeri sabunlu suya batırır, bununla güzelce camları yıkarız. Bu iş camların hem ön, hem de art yüzünden yapıldıktan sonra iş bol ve temiz su ile durulamıya gelir. Bu iş te bitince, temiz ve kuru bir bezle, yıkanan camları kurularız. Gazla temizlemek istersek, temiz bir bezi gaza daldırıp camları önden ve arkadan güzelce sileriz. Silme işinden sonra da, yine temiz ve kuru bezle kurulamayı

unutmayız. Sirke ile yapılacak temizlik te, gaz temizliğine benzer.

Aynaların temizliği de camların temizliğinden farksızdır. Camlarda yapılan işleri aynalarda da tekrarlarsak, aynalar da temizlenmiş olur. Yine, camlarda olduğu gibi, arada sırada kuru ve temiz bir bezle aynaların da tozunu almak yerinde bir hareket sayılır.

Toz Alma :

Evin temizlik işlerinden biri de toz almadır. Haftalık temizlik bittikten sonra döşemelerin, oda eşyasının muhakkak tozu alınır.

Elektrik süpürgesi olanlar bu işi rahatça yaparlar. Olmıyanlar ise, kuru ve temiz bir bez hazırlarlar. Bu kuru bezle koltukların, masaların, büfenin, radyonun, kanapelerin, kapı ve pencerelerin tozları dikkatle alınır .Halı ve kilimlerin tozunu almak için, ıslak bez veya ıslak süpürge kullanırız. Ama, bu gibi oda eşyasını sık sık silkmek, tozların giderilmesinde en doğru bir hareket olur.

Döşeme Tahtalarının Temizliği :

Eğer döşeme, linol (muşamba) ile örtülü ise, döşemeyi muşamba cilâsı ile haftada bir cilâlamak lâzımdır. Cilâlama işinde yünlü bez kullanılır. Islak bezle silinen muşambalar parlaklığını kaybeder. Bunun için muşambaları kuru bezle silmek icabeder.

Döşeme tahtalarının temizliği de haftada bir yapılan temizliklerdendir. Bunun için tahtalar önce bol su ile ıslatılır. Sonra, kostikli su ile fırçalanırlar. Bu iş bitince sıra durulamaya gelir. Durulanan tahtalar da temiz tahta beziyle silinir. Açık olan pencerelerden giren bol hava ve güneş ışığının etkisiyle tahtalar iyice kuruduktan sonra halılar ve kilimler yerlere serilir.

Madenî Eşyanın Temizlenmesi ve Parlatılması :

Madenî eşyayı temizleyip parlatmak icap eder. Bilhassa, bakır kapları sık sık kalaylatmak lâzımdır. Kalayı çıkmış bakırlar, içinde bulunan yemekleri zehirler. Bu gibi yemekleri yememiz hayatımız için tehlikeli olur.

Evimizin galvanize olan madenî eşyasının temizliğinde, petrol kullanılır. Pirinç denilen madenden yapılmış madenî eşyayı da özel maden cilâsiyle iyice sileriz. Çarşıda, bir çok maden temizleyici maddeler satılmaktadır. Temizlik işlerinde bunlardan faydalanırız.

Ocak ve Mutfağın, Yıkanma Yerinin, Ayakyolunun Temizliği:

Evin en temiz olması gereken yerlerinden biri de hiç şüphesiz mutfaktır. Mutfakta yemekler pişer, yiyecekler muhafaza edilir, yemek kabları arıtılır. Bu itibarla mutfak, ev halkının sağlığında önemli bir yer tutar. Temiz olmayan mutfaklarda mikroplar çabucak ürerler; etraf için tehlikeli olmaya başlarlar.

Mutfakta hamamböceği, karınca, fare gibi hayvanların yaşamasına imkân vermemelidir. Bilhassa, farelerin yokedilmesine çalışmalıdır. Lâğımlarda dolaşan fareler yemek kablarına, ekmek dolaplarına girerler. Biz de bu pis hayvanların artığını yemiş oluruz. Böylelikle de, türlü korkunç hastalıklara yakalanırız. Bu sebeple, hiçbir yemek kabını açıkta bırakmamalıdır. Bulaşıkları tezi tezine yıkayıp kaldırmalıdır. Mutfak, her gün bol su ile yıkanmalıdır. Taşlar, musluk taşları; kezzapla oğulmalıdır. Temiz mutfaklarda, mikroplar ve zararlı böcekler barınamadıkları gibi, ağır kokular da bulunmaz.

Ocağın temizliğine de dikkat etmelidir. Ocak bacalarını dolduran kurumlar, ufak bir kıvılcım etkisiyle yangınlara sebebiyet verirler. Bu itibarla her yıl bacaları mutlaka temizlemelidir. Uzun bir ipe bağlanmış bir çuvalı bir kaç defa yukarıya çekmekle, baca temizlenmiş olur.

Banyo yerinin de temizliği şarttır. Orada ev halkı yıkanır; arınır. Oradaki pislikler, elbette ki, sağlığımıza tesir eder. Yıkanma yerini, bol sabunlu sularla silmeli; gerekirse tuzruhundan da faydalanmalıdır. Ev halkından birisi yıkanınca, bu temizleme işleri tekrarlanmalıdır. Banyo yeri nisbeten sıcak olduğundan, hamamböceklerinin kaynaştığı bir yer haline gelir. Bu zararlı böcekleri de imha etmek, temizlik icabatındadır.

Ayakyolunun temizliği de çok dikkat ister. Her gün ayakyoluna bol su dökmelidir. Fayanslar arapsabunu ile, temizlik

tozları ile veya gazla parlatılmalıdır. Helânın taşı mermerse tuzruhu ile ovulur. Âdi taşsa fırça ile fırçalanır. Musluklar parlatılır. Pis kokuların giderilmesi için de asitfinik kablarına yenileri konur.

Halı, Kilim ve Keçelerin Temizliği, Korunması:

Ev eşyasının temizliği arasında, halıların, kilimlerin ve keçelerin temizliği de yer alır. Halılar büyükse sık sık kaldırılmazlar. Bunların üzerinden süpürge makinesi gezdirilirse, tozları alınmış olur. Halıları, kilimleri, seccade ve keçeleri odalara yaymazdan önce yere D.D.T. veya naftalin serpilir. Sonra da serilen halıların üzeri, arapsabunu ile sabunlanmış ve iyice sıkılmış bezlerle silinir. Ayrıca, sirkeye batırılmış bezle halı tüyleri tersine doğru oğulur.

Arada bir halıları, kilim ve keçeleri bahçeye çıkarıp iplere asmalı; güneşlendirmeli; bir sopa ile vurarak tozlarını almalıdır. Kirlendiği zaman halılar, yıkayıcılara gönderilir. Kilim ve keçeler de kabilse deniz suları ile yıkanırlar.

Halı, kilim ve keçelerin düşmanı güvelerdir. Odaya sık sık D.D.T. tozu serpilirse veya naftalin dökülürse, güvelerden eser kalmaz.

TEMİZLİK (Evin haftalık, günlük ve mevsimlik temizlikleri.) **(Bak: Evin haftalık günlük ve mevsim temizliği) :**

TEMİZLİK (Meyva ve sebzeleri yerken dikkat edilecek temizlik) :

Yediğimiz meyva ve sebzelerin temiz olması için, önce bunları bol ve temiz sularla yıkamalıyız. Meyvaların üzerinde mikroplara bulanmış toz zerreleri bulunabilir. Yere düşen meyvalar topraklanırlar. Çeşitli insanların elinden geçmekle de, pislenebilirler. Bu sebeple satın aldığımız meyvaları bol sularla yıkayıp arıtmalı, ondan sonra da gerekirse soyup öyle yemelidir.

Bâzı bahçe sahipleri, cahillikleri sebebiyle, sebze bostanlarını pis lâzım sulariyle sulamaktadırlar. Böyle bostanlarda yetişen sebzelerde tifo mikropları kaynaşır. Bu gibi sebzeleri yemek doğru değildir. Aldığımız sebzelerin temizliğine aşırı derecede

dikkat etmeliyiz. Sebzeleri bol ve temiz sularla iyice arıtmadan kat'iyyen yememeliyiz.

Meyva ve sebzeleri pişirerek değil, çiğ yemek faydalıdır. Pişirilen meyva ve sebzelerin içinde, vücut için lüzumlu olan değerlerin çoğu yok olur. Fakat, bununla beraber, yıkama temizliğini asla ihmal etmemek icabeder.

TEMİZLİK (Vücudun, yiyeceklerin, giyeceklerin ve çevrenin temizliği) :

Temizlik konusunda, vücut temizliği başta gelir. Vücudumuzda iki türlü solunma olduğunu biliyoruz. Bunlardan biri akciğerlerle olan solunma, diğeri de deri solunmasıdır.

Derimizde, solunmayı sağlayan ve deri altındaki zehirli maddelerin, yağların, terlerin dışarı atılmasını kolaylaştıran gözenekler vardır. Bu gözenekler incecik deliklerdir; gözle görünmezler. Ancak mikroskop ile görülürler. Yıkanmıyan vücutlarda, ter ve tozlara bulanan deri bir kir tabakası ile örtülür. Böylelikle de gözenekler tıkanmış olur. Bu hale gelen insan renksizleşir, cılızlaşır ve hastalanır. Bu sebeple deri temizliği, sağlığımız için şarttır. Bu da ancak vücut temizliği ile olur.

Yaz günleri haftada iki, kış günleri ise haftada bir defa mutlaka yıkanmalıyız. Sıcak ve sabunlu sularla vücudumuzu iyice oğmalıyız. Yıkanan vücutlar kirlerden temizlenirler; ter kokularından arınırlar. Yıkanmış bir vücuda da temiz çamaşır giymelidir. Türlü sebeplerle yıkanamıyan insanlar, bir süngeri alkola batırarak oğunmalıdırlar.

Yiyeceklerin temizliği de önemlidir. Kirli ve pis yiyeceklerle, türlü hastalık mikroplarını alırız. Yemekleri hazırlayan bayanlar hem kendileri temiz olmalı, hem de temizlik kurallarına çok dikkat etmelidirler.

Giyeceklerin temizliğine gelince, elbette ki, temiz vücutlara temiz giyecekler yaraşır. Bu arada çamaşırlarımızın, elbiselerimizin, ayakkabılarımızın temiz, ütülü, kolalı ve boyalı olması gerekir.

Her evin belirli bir çamaşır günü vardır. O gün yıkanacak çamaşırlar toplanır; yıkama yerine getirilir. Beyazlarla renkliler biribirinden ayrılır. Gerekirse, beyaz çamaşırlar, akşamdan ıslatmaya konulur. Bunun için de beyaz çamaşırlar, içinde ılık sodalı su bulunan leğene bastırılır. Sabaha kadar bunların kirleri kabarmış olur. Yalnız, ıslatılacak çamaşırların teneke leğene konulmamaları icabeder. Teneke leğen kolayca paslanacağından, çamaşırları da lekeler.

Çamaşır günü erkenden uyanan evin hanımı, ocağı yakar, kazana su koyar.

Leğene önce yastık örtüsü, yatak çarşafı gibi nisbeten temiz olanlar konulur. Bunlar sabun kullanmak şartiyle sıcak sodalı su ile oğulur; çitilenir. Bunlardan sonra ayni suda diğer çamaşırların yıkanmasına sıra gelir.

Ekseriya çamaşırlar üç suda yıkanılır. Dördüncü suyla kaynatılır. Sonra da çivitlenir. Çividin dalgalı olmaması için suyun sabunlanması gerektiğini unutmamalıdır. Sabunlu su ile yapılan çivitlerde dalga bulunmaz.
Yıkanan çamaşırlar iyice sıkılarak temiz iplere asılırlar, mandallanırlar.

Havluları, örtüleri, yatak yorgan çarşaflarını verevleştirerek sıkmak lâzımdır. Bu şekilde sıkılan çamaşırlar kolay eskimezler. Yünlü kumaşlar ise avuç içinde ezilerek sıkılırlar. Sonra da, temiz bir sepet üzerine serilerek kurutulurlar. Çamaşırları ipten nemli almalıdır. Gere gere devşirmelidir. Çamaşırları ütülerken, çekmek doğru olmaz. Yünlülerin üzerine ince bir tülbent koyduktan sonra ütüleme işi yapılmalıdır.
Temizlenen giyecekler kirlerden arınırlar. Göze hoş görünürler.

Çevrenin temizliği, evinizin ve ev dolayının temizliği ile mümkündür. Temiz insanların evleri de tertemiz olur. Temiz evlerin bulunduğu bir semt te, her türlü hastalık kaynaklarından uzak bulunur.

Çevresinin temizliğini isteyen bir insan yemek artıklarını,

sofra artıklarını sokağa dökmez. Meyva kabuklarını dışarı atmaz. Bu gibi maddeler hem çevrenin havasını bozarlar, hem de sineklerin üremesine zemin hazırlarlar.

Çöpler, ağızları kapalı çöp tenekelerine konmalıdır. Kapının önüne gelen belediye temizlik kamyonuna verilmelidir. Boşaltılan çöp tenekeleri bir müddet güneşte bırakılıp havalandırılmalıdır.

TEMİZLİK EŞYA VE MALZEMESİ :

Temizlik işinde en çok aranan bol sudur. Susuz temizlik düşünülemez. Bu sebeple de, muslukların akmadığı günlerde annelerimiz, temizlik yapmaktan cayarlar. Su ile birlikte olması gerekli temizlik maddeleri arapsabunu, sabun, soda, temizlik tozları, asitfenik, tuzruhu ve ateştir. Şüphesiz ki, bunların her biri, ayrı işler için kullanılır.

Şimdi temizlik işlerinde kullanılan araçları da belirtelim:

Su kovası, küçük badya, tahta bezi, toz bezi, cam ve madenî eşyayı silmek için güderi, temizlik tozları, madenleri parlatma cilâsı, muşamba ve parke cilâsı, sirke, tuzruhu, gaz ve kabakâğıt parçaları...

Çamaşır temizliği için de beyaz sabun, soda, çivit, kola, ütü, tahtaları, benzin, amonyak gibi maddelere ihtiyaç vardır.

Bütün bu temizlik eşya ve malzemesi özel bir dolapta saklanır. Bu dolaba, **temizlik dolabı** denir.

Tuzruhu ile benzin gibi maddeler tehlikelidir. Tuzruhu bir şişeye konur. Bu delici, yakıcı bir maddedir. Sürüldüğü elbiseyi parçalar; değdiği deriyi yakar.

Benzin de yakıcıdır. Bilhassa, ütü yapılan yerde benzin bulundurmak, yangınlara sebebiyet verir.. Ütünün hararetiyle kızan benzin tutuşur, alev alır.

Bu gibi tehlikeleri hatırdan çıkarmamak lâzımdır.

TENİS :

Bir spor oyunudur. Genişçe ve düz bir sahada oynanır. Aşağı yukarı, ping-pong oyununa benzer. Tenis sahasına «**kort**»

adı verilir. Kort, bir file ile ikiye bölünmüştür. Bölünmüş taraflara tenis oynıyacaklar geçer. Bunlar ya birer, yahut da ikişer kişidirler. Ellerinde **raket** denilen özel birer araçları vardır. Lâstik topu raketle vurarak karşı tarafa atarlar. Karşı saha içine düşürmiye çalışırlar.

Tenis, maharet; ataklık isteyen bir spordur. Tenis oynayanlar hafif bir elbise ile şort giyerler.

TENYA :

Şerit, solucan ve tenyalar asalak olarak insan barsaklarında yaşarlar. Bunlar barsak içinde çoğalırlar ve ürerler.

Bu gibi asalakların yumurtaları aptesane sulariyle etrafa yayılırlar. Otların üzerine bulaşırlar. Sığırlar, bu gibi bulaşık otları yerken tenyaların yumurtalarını da yutarlar. Hayvanın midesinde çatlayan yumurtacıklardan kurtçuklar çıkar. Bu kurtçuklar hayvanın kaşları içine yerleşir. Bu kurtçukların bulunduğu eti yiyen insanlar da şerit, solucan ve tenyalar meydana gelir.

Tenyaya barsak şeridi de denir.

Bunlar ince barsakların içinde ürerler ve büyürler. Başları ile barsağa yapışırlar. Boyları bazan 12 metreyi buulr. Kolay kolay düşmezler. Bunları düşürmek için **«Santonin»** ilâcı kullanılır. Tenyalı insanlar renksiz, kansız ve cılız olurlar. Eğer tenyadan kurtarılmazlarsa ölürler.

TEPE :

Yeryüzünde ovalardan yüksek bulunan tümseklere tepe adı verilir. Genel olarak bu yükseklikler deniz düzleminden 500 metreye kadar varırlar. Ayrıca, dağların en yüksek kısımları da yine tepe adını alır.

Geometride üçgen, koni, piramit gibi şekil ve cisimlerin üst noktaları tepedir.

TERARYUM :

Kertenkele, yılan, solucan ve sair böceklerin barınağı olarak özel surette yapılmış üzeri camla örtülü kablara teraryum

denir. Teraryumlar çoklukla okullarda bulundurulur. Öğrenciler ilgili hayvanların yaşayışını teraryumlarda gözlerler.

TERAZİ :

Alış verişte kullanılan bir tartı aracıdır. El terazisi, masa terazisi ve duyar terazi olmak üzere türlü şekilleri vardır.

Yapılış itibariyle birinci çeşit bir kaldıraçtır. El terazisine dikkat edersek destek ortada bulunur. Bir yanda kuvvet noktası, bir yanda da direnç noktası yer alır.

Terazide kuvvete denk dirençler tartılacağı için kuvvet ve direnç kolları birbirine eşittir. Kefeler bu kolların uçlarına iliştirilir. Seyyar satıcılar el terazilerini kullanır. Bakkallarda en çok masa terazileri ve basküller göze çarpar. Duvar terazileri eczacıların ve kuyumcuların işine yarar.

İp canbazlarının tel üzerinde dengelerini sağlamak için kullandıkları uzun sırığa da yine terazi denir.

Ayrıca akrep burcuyla başak burcu arasında yer alan yıldızlar terazi burcu adiyle isimlendirilir.

TERCAN :

Erzincan vilâyeti kazalarından biridir. Merkez nahiyesinden başka iki nahiyesiyle 80 köyü vardır. Nüfusu 1955 sayımına göre 29 bin 562'dir. Kaza merkezinde 1912 insan yaşar.

Tercan Erzurumla Erzincan'ın ortasına düşer. Erzincan'ın 78 km. kuzey doğusunda yer alır. Erzurum'un da 78 km. güney batısındadır.

TERCÜME :

Yazılı bir eseri bir dilden başka bir dile çevirmeye tercüme denir. Tercüme yapan adam, her iki dili de iyi bilir.

TERCÜME-İ HAL :

Bir insan yaşayışının hikâyesine, başından geçenlerin anlatılmasına tercüme-i hal denir.

TERE :

Turupgillerden bir bitkidir. Baharlıdır. Sofralarda salata gibi yenilir.

TEREKE :

Ölen bir insanın geride bıraktığı taşınır ve taşınmaz mallarla para ve borçlar genel olarak **tereke** kelimesiyle adlandırılır.

TEREYAĞI :

Koyun, inek, manda gibi hayvanların sütünden çıkarılan yağlara tereyağ denir.

TERİMLER (Aritmetikte) :

Matematikte sayılar arasında yer alan ve türlü işlemlerin yapılmasını gerektiren işaretlere kısaca **terimler** denir. Bunlar da (+) artı, (—) eksi, (×) çarpı, (:) (÷) bölü gibi işaretlerdir. (+) artı işareti toplanacak sayıların arasında bulunur. (—) eksi işareti çıkarma işlemlerinde yer alır. (×) Çarpı işaretini çarpma işlemlerine yerleştiririz. Bölme işlemlerinde de (:) (÷) bölü işaretleri kullanılır. Ayrıca (=) eşit işareti de vardır. Bu işaret, birbirine denk olan sayılar arasında yer alır.

10 çubuğun bir araya bağlanmasiyle bir **deste** meydana gelir. Bir **düzüne** 12 sayısının karşılığıdır. «Bir düzüne kalem aldım» deyince akla gelen 12 kalemin alınışıdır. Bu deyimler de aritmetik lûgatçesinin içinde bulunur.

TERKOS :

İstanbul'un kuzey batısında, Karadeniz kıyısına yakın olarak bulunan tatlı sulu gölüne Terkos adı verilir. Alanı 25 km^2 dir.

Gölü İstranca deresi besler. Fazla suları da Yalancı Boğaz vasıtasiyle Karadenize boşalır. İstanbul şehrinin içme suyu bu gölden sağlanmaktadır. Bu suya da «Terkos» denir.

TERLİK :

Ev içinde, odalarda ayağımıza geçirdiğimiz hafif ayak giyi-

lerine terlik denir. Terlikler deri, kumaş gibi maddelerden yapılır.

TERME :

Samsun vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nahiyesinden başka 60 köyü vardır. Karadeniz kıyısındadır. Samsun'un 60 km. doğusunda yer alan Terme'nin genel nüfusu 1955 sayımına göre 56.317 kişidir. Bu nüfusun 5.876'sı kaza merkezinde, 50.441'i nahiye ve köylerde yaşar .

TERMOMETRE, DIŞARDA VE ODADA NEREYE VE NASIL KONUR?

Odalarımızın ısısını oda duvarına astığımız termometreden anlarız. Termometrenin sobaya ve tavana yakın bir yere asılması gerekir. Cam önüne, hava akımı üzerine de konmamalıdır.

Dışarıya konan termometrelerin yerleri de dikkatle seçilir. Bu yerler daimî olarak güneş gören veya soğuk rüzgârların çarptığı yerler olamaz. Böyle yerlere konan termometreler çok defa bizi yanıltırlar.

Termometrelerin hava ısısını normal surette gösterecekleri yerlere konmaları gerekir.

TERMOMETRELER VE ÇEŞİTLERİ :

Termometreler Santigrat, Reomür ve Fahrenhayt olmak üzere türlü cinslere ayrılırlar. Bunların içinde en çok kullanılanı Santigrat termometresidir. Santigrat termometresinde hava ısısını gösteren rakkamlar yüze göre ayarlanmıştır. Termometre havanın ısı derecesini belirtir. Üzerinde havası boşaltılmış bir cam boru vardır. Bu cam borunun içine cıva veya renkli ispirto konur. Böylece hazırlanan bir cam boru cedvel şeklinde düz bir tahtanın üzerine tesbit edilir. Termometreyi önce erimekte olan buzun içine koyarsak, cıva büzülür; sabit bir noktada kalır. Buraya (0) sıfır işaretini yerleştiririz. Yine ayni termometreyi kaynamakta olan suyun buharına tutarsak cıva genişler; cam boru içinde yükselir. Buraya da (100) sayısını yazarız. Böylece sıfırla yüz arasını eşit bölümlerle ayırırsak termomet-

reyi derecelemiş oluruz. Tabii bu, sıfırın üzerindeki işaretler içindir. Ayni bölme işlemini sıfırın altında da devam ettiririz.

Kışın soğuk günlerinde termometrenin cıvası veya ispirtosu sıfırın altındaki rakkamlar hizasında bulunur. Yaz günlerinde ise cıva seviyesi daima sıfırın üzerindedir. Çok sıcak memleketlerde cıvalı termometreler, çok soğuk memleketlerde ispirtolu termometreler kullanılır. İspirtolu termometrenin sıcak memleketlerde kullanılmamasının sebebi, ispirtonun sıcak etkisiyle kolayca buhar haline gelmesidir. Cıva da, soğuk tesiriyile donacağından, cıvalı termometreler çok soğuk memleketlerde kullanılmazlar.

Bir de doktor termometresi vardır. Buna derece de denir. Bu termometre daha küçüktür. Üzerinde tahta kısım bulunmaz. Dereceleri de sıfır üzerinde 34 ile 44 sayıları arasında değişir.

Fahrenheit termometresi, Fahrenheit tarafından icat edilmiştir. Bu termometre, eriyen buzun sıcaklığının karşılığı olan 32 derece ile kaynayan su buharının karşılığı olan 212 derece arasında 180 dereceye bölünmüştür. Memleketimizde hemen hemen hiç kullanılmaz.

Réaumur termometresi de Réaumur (Reomür) tarafından icad edildiği için bu adı taşır .Bu termometre, eriyen buz sıcaklığı derecesi ile kaynayan su buharı sıcaklığı arasında 80 dereceye bölünmüştür. Réaumur termometresine de memleketimizde pek rastlanmaz.

TERMOS :

İçine konan bir maddenin ısı derecesini, uzun bir süre olduğu gibi muhafaza eden bir kabtır. Termos, iç içe geçirilmiş 2 kabtan ibarettir. Bu kablar arasındaki boşluğun havası alınmıştır. Bu sebeple dışarıdaki havanın etkisini içerdeki kaba iletecek iletken ortadan kaldırılmıştır. Dış etkilerden ayrı kalan iç kabın içindeki madde kolayca müteessir olamıyacağı için, ısısını olduğu gibi muhafaza edecektir.

TERSANE :

Savaş gemilerinin inşa ve tamir edildikleri sanayi merkezleri tersane adı alır.

TERTİP (Sandık, masa ve dolapların tertibi) :

Sandıklar selvi ağacı, ceviz ağacı vesair ağaçlardan yapılırlar. Yıkanmış ve ütülenmiş yatak takımları, sofra örtüleri, havlular ve çamaşırlar cinslerine göre ayrı temiz bohçalara konup sandıklara yerleştirilir. Sandıklara, güveye karşı naftalin serpilir. Sandıklara birbiri üzerine istif edilen bohçalardan lâzım olanının çıkarılması çok zaman alır. Çamaşır dolaplarında ise, her cins çamaşır v.s. için ayrı raflar ve gözler bulunuşu, kullanışlarını kolaylaştırır. Mutfak rafları temiz kâğıtla kaplanır. Üstlerine şişe ve kavanozlar yerleştirilir. Oturma odalarındaki raflara ise, süs eşyası, çiçek ve kitaplar yerleştirilir. Tertipte temizlik, düzen, güzellik ve kullanış kolaylığı daima göz önünde bulundurulur.

TERZİ :

Elbise biçip diken kişilere terzi denir. Terziler mezura ile vücut ölçümüzü alırlar. Kumaşı biçerler; ceket pantalon, yelek, palto, manto vesair kostüm yaparlar. Ütü, makas, yüksük, iğne, makina, terzilerin başlıca eşyalarıdır.

TESBİH :

İbrişim iplik veya tele dizilmiş boncuk gibi tanelerden yapılan diziye tespih adı verilir. Tespihi müslümanlar dua okurken kullanırlar.

TESBİH BÖCEĞİ :

Kabuklu ve çok ayaklı bir hayvandır. Nemli yerlerde yaşar. Kök ve meyva, yemek artıklariyle beslenir.

TEST :

Bilgi, zekâ derecelerini ölçmeye yarayan çok sorulu deneme şekillerine test denir.

TESTERE :

Kesici bir âlettir. Marangozlar, tahtacılar, oymacılar, mobil-

Kahramanlık hikâyesi :

ŞEHİDİN OĞLU

Çanakkale Savaşı devam ederken, düşman kuvvetlerinden bir kısmını Maydos'un batısından karaya çıkarmıştı. Bunun üzerine 19. Tümen Komutanı büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa, 27. Alaya Kavaktepe üzerinden saldırma emrini vermişti.

O alaya bağlı birlikler süngü takarak:

— Allah Allah...

Sesleriyle düşmana hücum ettiler. Bu çetin muharebe 2 Mayıs 1915 sabahı başlamıştı. Sol taraftan aynı şiddetle taarruza geçen 16. Tümene bağlı birlikler de bu savaşa katıldılar.

Düşmanın devamlı makineli tüfek atışları askerlerimizin bu saldırışlarını kıramadı. Kahraman erlerimiz düşman siperlerine girdiler.

İşte bu sırada 27. alayın ikinci bölüğünde bulunan Sivrihisar'lı Veli onbaşı şehit düştü. Hemşerileri onun, düşman siperlerine yaklaşan alay sancağına baka baka gözlerini bu dünyaya yumduğunu gördüler.

Elinde parlak kılıcı ile koşmakta olan yüzbaşı Necmi bey dayanamadı :

— Birliğimin en iyi kahramanlarından birini de şehit verdik, dedi.

*
**

16 Nisan 1954 Cuma günü akşama doğru, Çanakkale şehitler âbidesinin temel atma törenine gideceklerin bindikleri (Marakaz) vapuru Tophane rıhtımından hareket etmişti. Vapurun salonunda genç bir yüzbaşı vardı. Yanına yaklaşan bir topçu binbaşısı:

— Merhaba Kenan bey, sen de mi gidiyorsun?

Diye sordu.

Yüzbaşı onun elini sıktıktan sonra:

— Evet Binbaşım, temel atma töreni sırasında şehit babamın manevî huzurunda durmağa gidiyorum. Gerektiği takdirde bu memleket uğruna onun gibi canımı vermeğe hazırım.

dedi. Sonra hafifçe dalgalanan sulara bakarak ilâve etti:

— Rahmetli babam Veli onbaşı 2 Mayıs 1915 de Maydos'un batısından çıkan düşmana hücum sırasında şehit edildi. 27. Alayın ikinci bölüğünde bulunuyordu.

Binbaşı tatlı bir sesle cevap verdi:

— Diğer aziz şehitler gibi kahraman babanızın da ruhu şadolsun.

Faydalı Bilgiler:

Çiçekleri gündüz güneşte değil, akşam üzeri sulamak gerektir. Güneş sıcağında verdiğiniz suyun çoğu yine havaya gider.

★

Limonu kestikten sonra iki dakika sıcak su üzerine tutarsanız, sıktığınız zaman limondan çok daha fazla su çıkar.

★

Sirkeyi koyu renkli bir şişenin içinde ve ağzı tıpasız olarak saklayınız. İçine toz gitmesinden korkuyorsanız şişeyi koyduğunuz yer kapalı olsun.

★

Beyaz deri, çanta, eldiven ve iskarpinleri hafifçe etere batırılmış pamukla siliniz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer: **EGE Matbaası** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

22 Kasım 1958 Cumartesi - Sayı: 83 — Fiyatı 40 Kuruş.

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-5

Bunları biliyor musunuz?

BİR İNSAN NE KADAR KAN VEREBİLİR?

Birleşik Amerika'da Walt Dulla adında bir adam, Kızılhaçın kan alma merkezine şimdiye kadar 27 kilo kan vermiştir. Adam kan verdikçe sıhhatlendiğini iddia etmektedir.

EN ÇOK YAŞIYAN ADAM

Tarih boyunca bilinen en uzun ömürlü adam Çinli Ah Kvey'dir. Bu adam onuncu nesle kadar evlâtlarını, torunlarını görebilmiştir. Ah Kvey, çocuklarının torunlarının, torunlarının, torunlarının çocuklarıyla beraber yaşamıştır. 1790 yılında öldüğü zaman on nesle ait en küçüklerin sayısı 130 u bulmuştu.

VÜCUTTAKİ DAMARLARIN İÇİNİ TEMİZLİYEBİLECEK MİYİZ?

Vücutta kanı, damarlar iletmektedir. Yaşlandıkça ve şişmanladıkça bu damarların etrafı yağlanmakta ve bir gün tıkanıklık yaparak insanı öldürmektedir. Yağlanmaya doktorlar «damar sertleşmesi» adını veriyorlar. Damarlar yalnız bir noktada tıkanıklık yapmakta, kan deveranı yapılamadığı için ölüm gelmektedir. Şimdiye kadar buna mâni olamıyan tıp dünyası yeni bir keşifle karşı karşıyadır. Michigan Üniversitesi profesörlerinden Dr. Melvin Figley, damarın tıkanıklık yapan yerini röntgende görmekte ve oranın tıkanıklığı giderilerek hasta kurtarılmaktadır.

YÜZÜMÜZÜN SAKALLI KISMININ ALANI NE KADARDIR?

Yüzümüzdeki sakallı kısmın alanı ortalama olarak 350 cm2. dir. Her gün sakal tıraşı olan bir adamın yüzünde tıraş bıçağı bir yıl içinde 12,5 metre karelik bir yerde dolaşmış olur.

TIP, ÇOCUKLARA ZEKÂ AŞILIYABİLECEK Mİ?

İlim adamları, vücuttaki bâzı guddeler üzerinde çalışarak, zekâca geri çocukları olgunlaştırmaya uğraşmaktadırlar. Son zamanlarda Glütamik asit denilen bir ilâcın, çocuk zekâsını olgunlaştırmada önemli rol oynıyacağı keşfedilmiştir.

MÜTHİŞ BİR YILAN BALIĞI

Güney Amerika nehirlerinde yaşıyan korkunç bir yılan balığı vardır. Elektrikli olan bu yılan balığı hiç bir şeyden korkmaz. Çünkü etrafında öldürücü bir elektrik sahası vardır. Balığın başında ekşi, kuyruğunda artı elektrik bulunmaktadır. Neşrettiği elektrik 500 volt'tur.

yacılar, semerciler ve demirciler tarafından kullanılır. Tahta testereleri olduğu gibi, demir kesen testereler de vardır. Çelikten, yapılır. Bir tarafı diş diştir. Bu dişler çaprazlandırılır. Testerenin bir de tutamağı vardır.

TESTERE BALIĞI :

Burnu uzun ve testere gibi dişlidir. Testere balığı oldukça büyüktür.

TESTİ :

Topraktan yapılmış bir su kabıdır. Ağzı dardır. Gövdesi şişkindir. Kulbu vardır. Testiler killi topraklardan yapılır.

TEŞEKKÜR :

Yapılan bir iyiliğe karşılık dilimizde «Teşekkür ederim.» deyimi kullanılır. Bu deyim «Sağ ol», «Ömrüne bereket», «Allah razı olsun.» gibi ifadelerin karşılığıdır. Gerektiği zaman teşekkürü kullanmak icabeder. Dilimizi bu tatlı ifadeye mutlaka alıştırmalıyız. Teşekkürle karşımızdaki insanın kalbini de kazanmış oluruz.

TEŞKİLÂTI ESASİYE KANUNU :

Bu kanun devletimizin ana kanunudur. 105 maddeliktir. Devletin rejimini, devletle vatandaşlar arasındaki karşılıklı hak ve vazifeleri belirtir.

Bu kanunun herhangi bir maddesini değiştirmek gerektiği zaman, Büyük Millet Meclisindeki mebus sayısının üçte iki çoğunluğunun elde edilmesi şarttır. Bu kanunda asla değiştirilemiyecek tek madde şudur:

«Türkiye devleti bir Cumhuriyettir.» Yapılan diğer bütün kanunlar Teşkilâtı Esasiye Kanununa (Anayasaya) aykırı olamaz.

TEŞRİN :

Yılı teşkil eden aylardan onuncu ve onbirinci aylara eskiden Birinci ve İkinci teşrin adı verilirdi. Bugün Birinci teşrine Ekim, ikinci teşrine de Kasım diyoruz.

TEŞRİN-İ EVVEL :

Ekim ayının eski adıdır.

TEŞRİN-İ SANİ :

Kasım ayının eski adıdır.

TETANOS :

Açık yaralara topraktaki pisliklerden geçen bir hastalıktır. Yaralanmalardan sonra, her ihtimale karşı tetanos iğnesi olmak gerekir. Hastalığın sonucu çok fenadır.

TEVFİK FİKRET: (Bak: Fikret):

TEYZE :

Annemizin kızkardeşi teyzemizdir.

TEZEK :

Kurutulmuş sığır pisliğine tezek denir. Bir çok yerlerde yakıt olarak kullanılmaktadır.

TEZGÂH :

Doğramacı, çilingir, marangoz ve terzi gibi sanatkârların üzerinde çalıştıkları büyük masaya tezgâh denir.

Seyyar satıcıların üzerine mal koyup sattıkları masalar da tezgâh adını alır. Kasapların et tezgâhları vardır.

Tornacıların, çömlekçilerin, dokumacıların ve halıcıların tezgâhları bulunur.

TIBBÎ TERMOMETRE: (Doktor termometresi, derece) : (Bak: Termometre):

TIBBÎYE :

Doktor yetiştiren yüksek okul tıbbiyedir. Türkiye'de ilk tıbbiye II. Mahmut zamanında 14 Mart 1827'de İstanbul'da açılmıştır.

TIMAR :

Hayvan temizleme, ağaç ve yara bakımı gibi işlere tımar denir. Eskiden, Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında vatan toprakları Has, Zeamet ve Tımarlara bölünmüştü. Tımar sahipleri, cenk meydanlarında kahramanlık gösteren yiğitler arasından seçilirdi. Böylelerine geniş arazi verilir; bunlar arazinin öşürünü alırlardı. Buna karşılık ta belli miktarda sipahi beslerlerdi. Bir harp çıktığı zaman sipahileriyle savaş alanına giderler; padişahın emrine girerlerdi. İlk devrelerde tımar teşkilâtı gayet iyi idi. Devlet ağır masraflara girmeden hazır bir orduya sahip olurdu. Ayrıca gaza meydanlarında yararlık gösterenler böyle bir mükâfata lâyık görülmüş olurdu. Sonraları bu güzel teşkilât bozuldu. Parayla, rüşvetle alınır ,satılır oldu. Merkezî hükûmetin zayıflaması üzerine tımar sahipleri Padişaha baş kaldırdılar. Bu suretle devletin nizamı bozuldu. Birliği dağıldı.

TIMARHANE :

Akıl hastalarının tedavi edildikleri yere tımarhane denir. Bugünkü adı «Akıl Hastanesi» dir.

TINAZ MAKİNESİ :

Tınaz makinesi tarımda kullanılan bir araçtır. Harman işi sona erince, ekinler, tınaz makinesi ile kolayca savrulur. Taneler saplardan ayrılarak çuvallara doldurulur.

TIRABZAN :

Merdivenlerin yan tarafında bulunan parmaklığa tırabzan adı verilir. Trabzan merdivenden çıkan ve inenlerin düşmemesi için yapılır.

TIRAFİK :

Yollarda motorlu, motorsuz taşıtların genel olarak uymaya mecbur oldukları bütün kaidelere «trafik» denir.

Trafikle trafik polisleri ilgilenir.

TIRAKTÖR :

Bir tarım makinesidir. Pullukları ekme, biçme, tırmıklama gibi makineleri çekmeye yarar. Motorludur. Otomobil gibi hareket eder. Hayvanların sahip olamadıkları derecede kuvvetlidir. Tıraktör kullanan çiftçiler hem zamandan kazanırlar; hem de tarlalarını daha iyi bir şekilde işlemiş olurlar. Son yıllarda Türk köylüsü öküz yerine, tıraktöre itibar etmeye başlamıştır.

TIRAMPET :

Yavrukurtların, izcilerin ve askerlerin çifte çomakla çaldıkları minik davula tırampet denir.

TIRAMVAY :

Bâzı büyük şehirlerin caddelerinde işleyen bir taşıttır. Oluklu demiryolu üzerinden gider. Atlı tramvayları atlar çeker. Elektrikli tramvaylarda elektrik motörü bulunur. Bunları hareket ettiren elektrik kuvvetidir. Eskimiş bir taşıt aracıdır.

TIRNAK :

İnsanların ve hayvanların parmakları ucundaki sert, duygusuz ve keskin kısma tırnak denir.

TIRPAN :

Tarım âletlerinden biri de tırpandır. Tırpan, ekin ve ot biçmeye yarayan ucu sivri genişçe bir bıçağa benzer. Sapı uzundur. Tırpanla ekin biçenler eğilmeye lüzum görmezler.

TİBER :

İtalya Yarımadasının en önemli akarsularından biri olan Tiber Roma'dan geçip Tirenyen Denizine dökülür. Uzunluğu 403 kilometredir.

TİBET :

Asya memleketlerindendir. Batısını Karakurum Dağları ile

Pamir Yaylâsı, kuzeyini Nan-Şan Dağlariyle Moğolistan, güneyini de Himalâya Sıra Dağları çevirir. Tibet ile Türkistan arasında da Altay dağları yer alır. Tibetin güneyi ve doğusu dağlıktır. Ortası ise 5000 metreyi bulan yüksek yaylâlarla kaplıdır. Bu yaylâlar üzerinde sayısız tuzlu göller vardır. Dağlık bölgelerde zengin akarsulara rastlanır. Sönmüş volkanlara tesadüf edilir. İklim çok şiddetlidir. Kışlar pek soğuk geçer. Yazlar kısadır. Temmuz gecelerinde havanın ısı deresi — 5° ye düşer. Yaylâda önemli akarsuya rastlanmaz. Tibet'te 1.000.000 insan yaşar. Kilometre kareye düşen insan sayısı 8 dir. Halkı din adamları yönetir. Başkent Lhasa'dır. Papazlara Lama adı verilir. Verimli vadilerde tahıl tarımı yapılır. Halkın büyük çoğunluğu göçebedir. Bunlar Yak denilen Tibet öküzleri beslerler. Hayvan sürülerine sahiptirler. Yün, deri, yak kuyruğu satan Tibet dokuma, şeker, çay satın alır.

TİCARET :

Mal alıp satma işine ticaret denir. Ticaret alış veriş etme anlamını taşır. Ucuza alınan bir malın daha pahalıya satılmasiyle sağlanan kâr da ticarettir.

Ticaret işiyle meşgul olanlara tüccar adı verilir.

TİCARET VEKÂLETİ :

Hükûmetimizi teşkil eden Vekâletlerden biri de Ticaret Vekâleti'dir. Bu Vekâlet iç ve dış ticareti ve bunlarla ilgili işleri düzene koyar; idare ve murakabe eder.

TİFLİS :

Sovyetler Birliği sınırları içinde Gürcistan Cumhuriyetinin başşehri Tiflis'tir. Nüfusu 519.000 kadardır.

TİFO: (Typhus Abdominalis):

Bulaşıcı bir hastalıktır. Korkunçtur. Hastalığı yapan tifo basilidir. Bu basil Eberth tarafından keşfedilmiştir. Tifo basilleri vücuda besinlerle girerler. Barsaklarda yerleşip ürerler. Hasta-

lığa en çok sebze ve meyva zamanlarında rastlanır. Bilhassa lâğım artıklarıyla sulanan bahçelerin sebzelerini yiyenler, hastalığa yakalanırlar. Tifolu hastanın sidik ve dışkıları hastalığın yayılmasına sebep olur. Sinekler bu yayılmayı kolaylaştırır. Sindirim organları yoluyla kana karışan mikroplar, bütün vücudu sararlar. Böbrek ve dalağa girerler. Öd kesesine ulaşırlar. Bu gibi hastalıkların sidik, dışkı gibi vücut artıklarını etrafa bulaştırmamak gerekir. Kendileri hasta olmadığı halde pisliklerinde, tifo basili bulunanlar da vardır.

Bunlara Portör denilir.

Tifonun kuluçka müddeti 9-11 gün ile üç hafta arasında değişir. Hastalık hafif titremeler, başağrıları ve ürpermelerle başlar. Hastanın ateşi 39° ile 41° ye kadar yükselir. Hastanın dili paslıdır. Uykusu yoktur. İştahsızdır. Derisinde mercimek büyüklüğünde, pembe renkte kabarık lekeler çıkar. Bunlara gül lekeleri adı verilir. Hastalığın en şiddetli zamanı ikinci haftayı bulan günler içindedir. Bu zamanda hasta uyumaz, fakat dalgındır. Daima sayıklar. Kendiliğinden yemek, içmek istemez. Üçüncü hafta hasta için bazan tehlikeli olur. Ama, bu günlerde hastalığı iyiye yüz tutan hastalar da vardır. Hastalık tehlikeli olmaya başlıyorsa hastada kalp kuvveti azalır. Dolayısiyle kan dolaşımı düzenini kaybeder. Akciğer ve solunum organlarında âfetler belirir. Öd kesesi ve böbrek yangıları göze çarpar. Barsak delinmesi olur. Kanamalar başlar. Hastalar en çok bu devrede kurban verir. Bu devreyi atlatan hasta yavaş yavaş iyiliğe yüz tutar. Bu sebeple, dördüncü ve beşinci haftalar, hastanın iyileşme zamanıdır.

Tifoya yakalananlar vücut ağırlıklarının (1/5) beşte bir veya (1/4) dörtte bir kadarını kaybeder. Bazan ânî ve hızlı gelen tifo hastalıkları insanı dokuz gün içinde öldürür. Tifodan kurtulmak kabil olsa bile, bıraktığı ârazdan uzak kalmak kolay kolay mümkün olmaz. Çünkü tifo hastalığı sinir sistemi üzerine etki yapar.

Tifodan korunmak için salgın zamanlarında şüpheli suları kay-

natarak içmelidir. Tifoya yakalananlardan uzak kalmak, bunların hiçbir şeyi ile temas etmemek icabeder.

Şüpheli ve kirli sularla sulanmış sebzeleri yememelidir. Hiç olmazsa bunları, temiz sularla iyice yıkadıktan sonra mutlaka kaynatmalıdır. Herhangi bir evde tifo hastalığı çıkarsa, durumu mutlaka doktora bildirmelidir. Ayrıca, gerektiği zamanlarda aşılanmayı da ihmal etmemelidir.

TİFTİK :

Ankara keçisinin uzun, ince ve parlak tüylerine tiftik denir. Bu keçiye de tiftik keçisi adı verilir. Tiftik keçileri, önceleri yalnız Ankara çevresinde beslenirlerken İngilizler damızlık almışlar; bu damızlıkları Güney Afrika arazisinde üretmişlerdir. Bu keçiler daha ziyade kıymetli tüyleri için beslenir.

Tiftik, çeşitli dokuma işlerinde aranan iptidaî bir maddedir.

TİFÜS: (Lekeli humma), (Typhus Exanthematiars):

Korkunç ve salgın hastalıklardan biridir. Bu hastalığı yapan mikrobun adı «Richettsia Prowazeki» dir. Bu mikrobu hastadan sağlam insanlara taşıyan bitlerdir. Savaşlarda ve pis insanlarda tifüse çok rastlanır.

Tifüsün kuluçka süresi 8-12 gün kadardır. Hastalık esnasında ateş 39°-42° yi bulur. Nabız artar. Bulantılar ve kusmalar belirir. Hastalığın başlangıcında şiddetli titremeler görülür. Hasta, baş ağrısı; kol ve bacak ağrılariyle kıvranır. Mide sıkıntısı hisseder. Halsiz kalır. Yüzü hem şişer, hem de kızarır. Bu kızartı gözlerine de sirayet eder. Daima dalgın olan hasta sayıklar durur. Hastalığın 3 ilâ 6 ncı günleri arasında deride mercimek büyüklüğünde dökmeler çıkar. Bazan, deri kanamalarına da rastlanır.

İkinci hafta içinde hastalık ağırlaşır. Hasta kendisini bilmez. Söylenir. Hareket eder. Yataktan atılmak ister. Kendiliklerinden yeyip su içmeyen böyle hastaların dilleri paslıdır. Sesleri kısıktır. Kalb kapaklarında yetersizlikler müşahede edilir. Akciğerlerde yangılar başlar.

Hasta ölümü atlatırsa yavaş yavaş iyiliğe yüz tutar. Hele,

2 nci hafta sonunda bu hal iyiden iyiye belirir. Bu zamanda hasta açılır. Uykusu düzenlileşir. Ateşi normale dönmiye başlar. Ciltdeki lekeler yavaş yavaş silinir. Kepek halinde ufalanır. Hastalık 2 ilâ 2,5 hafta devam eder.

Tifüsten korunmak için temizliğe dikkat etmeli; bilhassa bitten sakınmalıdır. Tifüslü hastalardan da mutlaka uzak kalmalıdır. Hastanın odasını ayırmalı, tifüslüyü hastaneye götürmelidir. Hastanın eşyası, evi, her şeyi dezenfekte edilmelidir. Aşı olmak ta unutulmamalıdır. Temizliğe dikkat etmeli, sık sık yıkanmalıdır. Pis yerlere girmemeli; kalabalıktan behemehal kaçınmalıdır.

Tifüs tedavisinde Aureomicin ve Kloromicelin ilâçları kullanılır.

TİLKİ :

Tilki etobur memelilerden yabanıl bir hayvandır. Köpekgiller familyasındandır. Derisi kürklüdür. Kuyruğu uzun ve tüylüdür. Burnu sivridir. Kulakları diktir. Gözleri ışıl ışıl yanar. Kümes hayvanlarını yer. Bu sebeple köylerin, çiftliklerin kümeslerine saldırır.

Zararlı olduğu için, bir de kıymetli derisi sebebiyle avlanır. Tilki köpek büyüklüğündedir. Tarla farelerini ve bazı zararlı böcekleri yemesi sebebiyle faydası da vardır. Üzüm, kiraz, elma, çilek gibi meyvaları da yer. Karnını doyurduktan başka fazla yiyecekleri götürür, saklar.

TİMSAH :

Sürüngen hayvanlardandır. Derisi kalın bir kabuğa benzer. Bacakları kısa, ağzı ve kuyruğu uzundur. Sıcak ülkelerin göllerinde ve akarsularında yaşar. Bilhassa Afrika ve Hindistan'da çoktur. Parçalayıcı bir hayvan olan timsahın üst çenesi hareket eder. Bu hal yalnız ona mahsustur.

TİMUR DEVLETİ VE TİMUR'UN BAYEZİT'LE SAVAŞI:

Timur'un babası Turagay, Çağatay Devleti beylerindendi.

Anası Tekine Hatun'du. Timur 9 Nisan 1336'da doğdu. Soyu Cengiz Han'a ulaşır.

On dördüncü yüzyıl ortalarında Çağatay Devletinin batı bölgesi kısmen bağımsızlığına kavuşmuş gibiydi. Buraya Maveraünnehir adı da verilirdi. Maveraünnehir'de Çağatay hanlarından çok, beylerin hükmü geçerdi. Yasadan ziyade şeriat hâkimiyeti vardı. Maveraünnehir'de 1346'dan 1358 yılına kadar, tam on iki yıl Kazagan Bey'in hâkimiyeti devam etti. Bu devirde Çağatay Hanlariyle Maveraünnehir Beyleri arasında herhangi bir savaş olmadı. Çağatay Hanı Tuğluk Timur Han 1360 ve 1361 yıllarında iki defa büyük bir orduyla Maveraünnehir'e saldırdı. Bu esnada bazı beyler Han'a boyun eğdiler. Timur da bunlar arasındaydı. Han Timur'un itaatinden memnun kalarak onu Barlas Boyu başkanlığına tâyin etti. Timur da zaten Barlas Boyundandı. Çağatay Hanı Tuğluk Timur Han'ın Maveraünnehir Beyleri başına geçirdiği Kanglı Bekçik, Beylere karşı çok sert hareket ediyordu. Bu yüzden Beylerin bir kısmı baş kaldırdılar. Bunların önünde Hüseyin Bey bulunuyordu. Timur, Hüseyin Beye iltica etti. Böylece, her ikisi de maceralı bir hayata atıldılar. Cenklere girdiler. Timur 1363 de sağ elinden ve sağ bacağından yediği ok darbeleriyle yaralandı. Bu tarihten itibaren Timurlenk = Aksak Timur olarak anılmaya başladı.

Timur, uzun savaşlar sonunda Çağatay hanlarını yendi. Türkistan'a hâkim oldu. Semerkand'de toplanan bir kurultay onu 34 yaşında hakan ilân etti. Doğu Türk ellerini ve Ortaasyayı devletine katan Timur, Kuzey Hindistan, İran ve Suriyeyi de aldı.

Timur'un zaptettiği ve başkenti Bağdat olan Calayırlıların beyi Sultan Ahmet, kendisine bağlı olan Karakoyunlu Türkmen Beyi Kara Yusuf ile beraber Osmanlılar'a sığındı. Timur bu beylerin kendisine teslimini Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezit'ten istedi ve red cevabı aldı. Bundan sonra Yıldırım ile Timur'un arası açıldı. **(Bak: Bayezit - Timur Savaşı).** Bayezit'i Ankara Savaşında yenen Timur, Anadolu'yu eski beyliklere taksim ederek Semerkand'e döndü.

Türkistan'a dönen Timur Çin'i almak için sefere hazırlanırken öldü. Ölümünden sonra oğulları ve torunları arasında çıkan kavgalar yüzünden imparatorluğu parçalandı. Yalnız torunlarından Babür Hindistan'da büyük bır Türk Devleti kurmağa muvaffak oldu. **(Bak: Babür).**

TİRAJ :

Kâğıtların kitap, dergi veya gazete şeklinde basılmak üzere, matbaa makinalarından geçme işiemine «tiraj» denir. «Tirajı yüksek bir gazete» dediğimiz zaman, o gazetenin çok sayıda basıldığını anlarız.

TİRAN :

Tiran, Arnavutluk Cumhuriyetinin başşehridir. Nüfusu 31 bini geçmektedir.

TİRBUŞON :

Şişe tapalarını kolaylıkla çıkarmaya yarıyan özel bir burguya «tirbuşon» denir.

TİRE :

Tire. İzmir Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 70 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Tire'nin genel nüfusu 1955 sayımına göre 52,835'dir. Bu nüfusun 23.721'i merkez nahiyesinde oturmaktadır.

Tire, İzmir Şehrinin güney doğusundadır ve 60 kilometre uzağında bulunur. İzmir - Ödemiş demiryolunun da 18 kilometre uzağına düşer.

TİREBOLU :

Tirebolu, Giresun Vilâyetinin kazalarından biridir. 96 köyü ile bir nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 71.949'dur. Bu nüfusun 4.961'i kaza merkezinde yaşar.

Tirebolu, Karadeniz kıyısında yer alır. Giresun'un da 50 kilometre kuzey doğusunda bulunur.

TİREN :

Demiryolu katarına tiren denir. Bu kelime fransızcadan dilimize girmiştir.

TİRİBÜN :

Spor alanı, hipodrom, stadyum gibi yerlerde seyircilerin oturmaları için yapılmış basamaklı kısımlara tiribün adı verilir. Şeref tiribünü devlet ve hükûmet reislerine mahsustur.

TİRİGONOMETRİ :

Üçgenleri hesaplıyan bir nevi matematik koludur. Eski adı müsellesat idi.

TİRİKOTAJ :

Kumaş örme işi tirikotaj adını alır. Bununla beraber bütün iplik örme işleri tirikotaj bölümüne girer.

TİRİLYON :

Matematikte milyarlar bölüğünden sonra tirilyonlar bölüğü gelir. Tirilyon bin milyar karşılığıdır. Yazılışı da şöyledir: 1.000.000.000.000.

Tirilyon, hesaplarda pek kullanılmamaktadır.

TİRİŞİN :

Tirişin asalak bir kurttur. Domuzun kasları arasında bulunur. İyi pişmemiş domuz eti yiyenlerde tirişinoz hastalığı görülür. Öldürücü olan bu hastalığı getiren minik solucanlardır.

TİRYAKİ :

Her hangi bir şeye düşkün olanlar tiryakilerdir. Sigara tiryakileri gibi.

TİRYAKİ HASAN PAŞA :

Tarihimizin şanlı destanlarından biri olan Kanije Savun-

masını yaratan Tiryaki Hasan Paşa'dır. Tiryaki Hasan Paşa'nın doğum tarihi ile nereli olduğu kesin olarak bilinmemektedir. O da zamanının diğer büyükleri gibi Enderunda yetişmiştir. 1574 de Sultan Üçüncü Muradın rikâpdarı olmuştu. Sonraları saraydan çıktı. Serhad boyu kalelerinde nice yıllar beylik yaptı. Bu arada Bosna'da Zigetvar'da ve Kanije'de kumandanlıklarda bulundu. Bilhassa Kanije müdafaasında gösterdiği yüksek zekâ ve kahramanlık tarihe geçmesine sebep oldu. **(Bak: Kanije Muharebesi)**. Budin ve Rumeli valiliklerinde de bulunduktan sonra İstanbul'a döndü. O sıralarda Anadoluda Celâlî eşkiyası türemişti. Celâlîlerden Canbuladoğlu Anadolu'yu kasıp kavuruyordu. Saray, Tiryaki Hasan Paşadan faydalanmayı düşündü. Kendisine Serdarlık (Başkomutanlık) görevi verdi. Anadoluya gönderdi. Tiryaki Hasan Paşa başarılı harekâtta bulundu. 1608 yılında da tekrar Budin valiliğine tâyin olundu. 1609 da da Budinde öldü.

TİTİCACA: «Titikaka»:

Güney Amerikada uzanan And Dağları üzerinde, denizden 3.854 metre yüksekte bulunan büyük bir göle Titicaca Gölü denir. Titicaca Gölünün alanı 6.900 kilometrekaredir. Bu gölün adaları üzerinde çok eskiden parlak bir medeniyet vardı. Bu medeniyetin kurucuları İnka'lardı.

TİYATRO :

Edebiyat bölümlerinden biri olan tiyatro, güzel san'atlar arasında yer alır. Tiyatro, tarihin eski çağlarındanberi daima var olan bir san'at çığırıdır. Dram, komedi ve vodvil gibi değişik janrda tiyatro nevileri vardır. Tiyatroda oynanan eserler temsil adını alır. Temsillerde rol alan erkeklere aktör, bayanlara da aktris denir. Tiyatro, halkı aydınlatan araçlardan biridir.

TOHUM İSLÂH İSTASYONLARI :

Memleket çiftçilerine iyi tohum yetiştirmek amaciyle Zi-

raat Vekâletimiz yurdun tarım bölgelerinde «Tohum İslâh İstasyonları» açar. Burada mütehassıslar bulunur. Özel makinalar yer alır. Bu istasyonlarda yurdumuzun çeşitli bölgelerinde değişik iklimlere göre yetişen tohumlar elde olunur. Uzun çalışmalar ve faydalı deneyler sonunda elde olunan tohumlar, köylüye dağıtılır. Bu tohumlar ilâçlanmış olduklarından ürünleri hastalıksız olur. Bu suretle çiftçilerimiz hem daha bol, hem de iyi cins ürünlere kavuşmuş olurlar.

TOHUM VE TOHUMLARIN İYİLEŞTİRİLMESİ :

Üretilmek ve ürün alınmak üzere toprağa ekilen tanelere tohum denir. Toprağa atılacak tohumların seçkin ve iyi özelliklerde olması aranır. Bozuk, hastalıklı ve kötü vasıflı tohumlardan iyi ürün alınmaz.

Bunu göz önünde tutan Ziraat Vekâleti çiftçilerimize iyi tohumlar dağıtmaktadır. İyi bir tohumda aranan başlıca özellikler şunlardır:

1 — Tohum hastalıksız olmalıdır.
2 — Tohumlar çürük olmamalıdır.
3 — Tohumlar özlü ve dolgun olmalıdır, kavuz olmamalıdır.
4 — Tohumlar iyi cins başaklardan seçilmiş bulunmalıdır.
5 — Tohumlar, iri tanelerden ibaret olmalıdır.

Tohumlar toprağa atılmazdan önce ilâçlanırsa çok yerinde hareket edilmiş olur. Mendel kanununa göre, ürünlerde iyi cins özelliklerin veraset yoluyla intikalinde tohumun rolü çok büyüktür. İlk bakışta bir tohumun iyi olup olmadığını anlamak için tohumlar suya atılır. Batan tanelerin iyi, yüzen tanelerin de kötü tohumlar olduğu anlaşılır.

TOĞRUL (Tuğrul) 988 - 1068:

Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey'dir. Tuğrul Beyin dedesi Selçuk Bey'dir. Babasının adı Mikâil'di. Tuğrul Bey aşiretinin reisi bulunduğu 1038-1040 yıllarında Nişapur'da bağımsızlığını ilân etmişti. Az zamanda sınırları genişletti. Hora-

san, Harzem, Kirman, Azerbaycan, Kafkasya ve Irak'ı ele geçirdi.

Bu geniş ülkelerde Toğrul'un kurduğu müstakil devletin baş şehri Rey Şehriydi. Tuğrul Bey 1068 yılında ölmüştür.

TOKAT :

İç Anadolunun kuzey doğu bölgesinde bulunan vilâyetlerimizden biri de Tokat'tır. Yüz ölçümü 10.415 kilometre karedir. 1955 sayımına göre şehir nüfusu 26.716'dır. Tokat Vilâyetinin kuzey bölümünü Kuzey Anadolu dağları ârızalandırır. Bu dağlar arasında Canik Dağları da yer alır. Dağlar arasındaki en önemli vâdilerden biri de Kelkit ve Yeşilırmak Sularının geçtiği yerlerdir. Denizden oldukça yüksekte bulunan Tokat'ın kuzeyini çeviren Yaylâcık Dağı 1650 metre yüksekliğe varır. Tokat'ın önünden Yeşilırmak geçer. Irmak boyunca uzanan düzlükler Kazova adiyle anılır. Bu ovanın deniz düzleminden yüksekliği 500 ile 650 metre arasında değişir.

Tokat'ta tarım oldukça ileridir. Yılda 200 bin tondan fazla tahıl ürünü elde edilir. Bahçe ziraati de ileridir. Meyvacılığı gelişmiştir. Armut, elma, üzüm bahçeleri çoktur. Pancar ekimi de çoktur. Pancarlar Turhal şeker fabrikasına gönderilir. Orman bakımından da hayli zengin olan Tokat, Türkiyede 6. orman memleketidir. Tokat Bölgesinde hayvan bakıcılığı da önemli bir gelir sağlar.

Tokat'ın merkez kazasından ayrı olarak Almus, Artova, Erbaa, Niksar, Reşadiye, Turhal, Zile adında 7 kazası vardır.

Tokat 640 metre yüksekte kurulmuş güzel bir şehirdir. Vilâyetin bütün nüfusu 388.724 kişidir.

TOKMAK :

Ağaç çekiçlere tokmak denir. Davul tokmağı gibi. Tokmaklar çapıyı çalma işinde de kullanılır.

TOKSİN :

Mikropların çıkardıkları zehirlere toksin denir. Toksinlere karşı kullanılan ilâçlar da antitoksin adını alır.

TOKYO :

Tokyo, Japonya'nın başşehridir. Sekiz milyona varan nüfusu ile de dünyanın büyük şehirleri arasında yer alır. Nippon Adası üzerindedir. Tokyo Koyu kenarında bulunur. Bahçeler içinde krizantemlerin süslediği Tokyo bir ticaret ve endüstri merkezidir. İmparatorun sarayı ile Altın Ejderha tapınağı güzel binalardandır.

TON :

Balık çeşitlerinden biri de ton balığıdır. Ton balığı torik balığının daha büyüğüdür. Balık konserve fabrikalarında ton balığı konserveleri yapılır. Ton balıklarının 900 - 1000 kilo ağırlığında olanlarına da rastlanmaktadır.

TON :

Sesin yüksek veya alçak olma haline de ton denir. Resimde ve fotoğrafçılıkta renklerin koyu olma hali yine ton adını alır.

TON :

Metre sistemi ölçülerinden olan ton, ağırlık ölçüleri birimidir. Bir ton 1000 kilo ağırlığa denktir. **Bir metre küp arı suyun +4° deki ağırlığı tam bir ton eder.** Tonun binde birine kilo adını veririz.

TONAJ :
Bir geminin yük alma kabiliyeti tonajla ölçülür.

TONDURA :

Kuzey Kutup çevresinde bitkisiz düzlüklere, buzul bataklıklara tondura adı verilir. Bu kelime Finceden alınmıştır.

TOP :

Top kelimesi, yerine göre değişik anlamlar taşır. Önce top bir bütünü anlatır. «Onların topunu birden tanırım.» cümlesindeki topunu kelimesi hepsini mânasını taşımaktadır.

Kumaş, kâğıt gibi maddelerin sarılmışına da top denir.

Çocukların, sporcuların oyun aracı olarak kullandıkları yuvarlak, lâstikten yapılmış ve içi hava ile dolu cisimler de toptur.

Nihayet askerlerin kullandığı ağır ateşli silâhlara da yine top adı verilir. Askerlikte kullanılan topların kullanışlarına ve namlu çaplarına göre türlü şekilleri vardır. Sahil topları, gemi topları, havan topları ,uçaksavar topları, sahra topları, obüsler, motorlu toplar, tanksavar topları gibi... Her topun bir namlusu bulunur. Bir de kaması olur. Toplar çeşit büyüklükte mermiler atar.

TOPAÇ :

Çocuk oyuncaklarından biri de topaçtır. Topaçların bir çivisi olur. Gövdesine sicim sarılarak atılır; döndürülür. Ayrıca, kırbaçla döndürülen topaçlar da vardır. Topaçlar ağaçtan yapılır.

Kayık küreğinin toparlak kısmı da topaçtır. Şişman ve kuvvetli kimseleri anlatmak için «topaç gibi» deyimi kullanılır.

TOPAL :

Ayağından veya bacağından sakat olup ta sekerek yürüyenlere genel olarak topal denir.

TOPARLAK :

Yuvarlak cisimler, toparlak adını alır. Tekerlek toparlaktır.

Ayrıca, topun cephanesini taşıyan arabaya da toparlak denir.

TOPÇEKER :

Küçük savaş gemilerine topçeker denir. Topçeker, gambot tipinde bir gemidir.

TOPÇU :

Orduda askerlik sınıflarından biri de topçudur. Top kullanan askerlere topçu denir.

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

KÖYE DÖNÜŞ

Türk tarihinin en şerefli savaşlarından biri olan Sakarya Meydan Muharebesi başlamıştı. Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşanın verdiği emre göre, cepheye yakın olan köyler boşaltılıyordu.

Munis dayının köyüne gelen bir süvari, elindeki kâğıdı ihtiyar muhtara uzattıktan sonra:

— Bunu oku imzala, bana geri ver. Dedi.

Muhtar, yanında duran bekçiye döndü:

— Bana imamı çağır bu emri okusun. Dedikten sonra süvarinin yüzüne baktı:

—Evlâdım ,okumam yazmam yok. Biraz bekle, imam gelsin, okusun, mühürliyeyim.

Atının üstünde dimdik duran yağız yüzlü süvari sert bir sesle:

— Attan inmenin, fazla duralamanın sırası değil. Irmağın kıyılarını ateş sardı. Emri geri götürüp Tümene tezce ulaştıracağım, dedi.

Muhtar, bekçinin arkasından bağırdı:

— Çabuk ol, imam acele gelsin.

Köyün yaşlı imamı koşa koşa muhtarın yanına geldi. Uzattığı kâğıdı aldı. Cebinden çıkardığı gözlüğünü taktı. Satırları süzdükten sonra heyecanlı bir sesle:

— Ben sana sonra anlatırım, dedi. Bekçinin getirdiği hokkaya kalemini batırdı. Altına emrin alındığını bildiren satırları yazdı. Muhtarın uzattığı mühürü alarak bastı. Süvariye verdi.

Atını hızla süren Mehmetçik, köyün dar sokaklarında kayboldu.

★

Köyün eli silâh tutan gençleri cepheye gittikleri için, evlerde kalan ihtiyar ve sakatların hepsi camiye toplanmışlardı. İmam kürsüye çıktı. Herkes onun ne söyliyeceğini merak ediyordu. Hafifçe öksürdü, sesine düzgün bir akış vermeğe çalışarak:

— Ey müslüman kardeşlerim. Dünden itibaren başlayan ve yakınımızdan gelen top sesleri çetin bir muharebenin başladığını bildirmektedir. Kahraman ordumuzun başında Mustafa Kemal Paşa var. Allahın büyük inayeti ile zaferi kazanacağız. Köyümüzün halkı bu akşam karanlığı başlar başlamaz emirde gösterilen tarafa hareket edecektir.

Bu sözleri dinleyenlerden Ali dayı dayanamadı:

— Allah bize düşmanın yüzünü göstermesin, hemen hazırlanalım ve gidelim, dedi.

★

Sakarya Meydan Muharebesinin başlamasından yirmi beş gün sonra ihtiyar muhtar, yanına toplanan köylülere:

— Müjde. Zaferi kazandık. Bugün köyümüze döneceğiz. diye bağırdı.

Bu habere herkes sevindi. Davullar çalındı. Şenlikler yapıldı. Kurbanlar kesildi.

Hasretini çektikleri köylerine büyük bir neş'e içinde döndüler.

GÜLÜYORUM :

BAL YAPSIN.

Fatma köyden şehire misafir gelmişti. Bır sabah bahçede oturuyorlardı. Fatma'nın eline, üzeri tereyağı sürülü bir dilim ekmek vermişlerdi. Ev sahibi kadın baktı, Fatma elindeki ekmeği tutuyor, yemiyor. Acaba neden? Hanım biraz daha dikkat edince anladı, ekmeğin üzerine bir arı konmuş. Çocuk ondan korkuyor da ekmeği ağzına götüremiyor.

— Fatma kızım, arıyı kov da ekmeğini ye.

— Ben arıyı mahsus kovmuyorum. Bekliyorum biraz bal yapsın. Biz köyde tereyağlı ekmeğe bal da süreriz.

A K I S A N   C E P   A N S İ K L O P E D İ S İ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 Ocak 1956, Salı — Sayı: 84 — Fiyatı: 20 Kuruştur.

TAŞITLAR

UÇAK

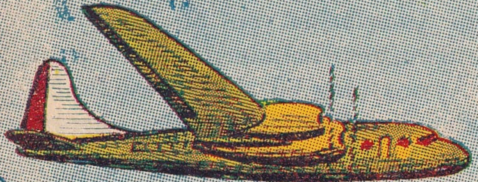

MOTORLU TREN

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-6

MOTOSİKLET

OTOMOBİL

GEMİ

Bunları biliyor musunuz?

DENİZDEKİ BALIKLARI BULMAK KOLAY

Uzun çalışmalardan sonra Amerika'da yeni bir âlet keşfedilmiştir. Bu yeni âlete göre denizdeki balıkların nerede olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu âlet sayesinde balıkların cinsi, miktarı, ne kadar derinliklerde oldukları, nereye gittikleri de belli olmaktadır.

MATBAAYI İLK İCAT EDENLER TÜRKLER MİDİR?

Avrupa'da bilindiğinden çok önceleri Uygur Türkleri arasında matbaa bilinmekteydi. Uygur Türkleri'nin yaşadıkları yerlerde yapılan kazılarda matbaalara ait belirtilere rastlanmıştır. Avrupa'da matbaanın mucidi olarak Gütenberg gösterilmektedir. Hollandalılar ise ilk mucidin Harlemli Coster olduğunu söylüyorlar. Gütenberg, Coster'den on yıl sonra matbaacılığa başlamıştır.

ATLANTİK İLK DEFA HANGİ TARİHTE SANDALLA GEÇİLDİ?

Atlantik'i sandal veya kayıkla geçmek istiyen maceraperestlerin haberlerine gazetelerde her zaman rastlarız. Bunların bâzıları başarı kazanır, bâzıları korkunç sularda kaybolur, giderler. Atlantik'i sandalla geçmeye teşebbüs eden ilk çift, 6 Haziran 1896 da New York'tan hareketle 62 günde Fransa'nın Le Havre Limanına varmışlardır. Seyyahlar seyahatlerinin ilk günlerini gayet rahat geçirmişler, fakat sonlara doğru korkunç fırtınalarla savaşmışlardır.

DENİZ SAMURUNUN RAHATI

Deniz samurunun kürkü çok kıymetlidir. Karaya pek az çıkar. Dalgaların üzerinde uyur ve yemek yer. Yemek yerken sırt üstü yatar. Sofrası, göğsüdür. Sofrayı temizlemek isteyince yüzükoyun dönüverir; tamam, sofra temizlenir. Kürkü kendini çok sıcak tutar. Uyurken, bacağını deniz yosunlarına bağlar, uyur.

TOPLAM :

Toplama işlemi sonucunda elde edilen sayı toplamdır. 12+13+5 = 30. Bu işlemdeki «30» sayısı toplam adını alır.

TOPLAMA :

Matematikte dört işlemden biri de toplamadır. Toplama, ayni cinsten olan varlıkların sayılmasıdır. Toplama, ya rakamların yan yana yazılarak aralarına (+) artı işaretlerinin konmasiyle olur, veya toplanacak sayılar, basamaklar ayni hizaya gelmek şartiyle alt alta yazılır. Sonra da toplama işlemi yapılır. Toplamaya varsa ondalık sayıların en sağındaki basamağından başlanır. Böylelikle sıra tam sayılara gelir.

Toplamayı bilmeyen, aritmetik yapamaz. Bunun için, önceleri zihnî toplamalara yer vermelidir. Böylelikle zihnî, matematik çalışmalarına alıştırmalıdır. Zihnî toplamaları, zihnî çıkarmaları kolaylıkla yapanlar matematikte başarılı olurlar.

Şimdi, çabucak şu sayıları toplayalım:

135+13+0,673+26,093 = 174,766 sayısını elde ederiz.

Yukarıdan aşağıya doğru yapılan toplamalara da bir örnek:

```
  10985
   9876
   5763
    943
     24,029
+     5,902
-----------
  27596,931
```

TOPLUMSAL HAYAT: (Bir ferdin çeşitli ihtiyaçları):

İnsanlar tek başına yaşıyamazlar. Daima topluluklar içinde yer alırlar. Bu topluluklar bir kaç kişinin bir araya gelmesinden ibaret olduğu gibi, büyük insan kalabalığından da teşekkül edebilir.

İhtiyaçları pek çok olan insanın, her noksanını kendisi tamamlaması imkânsızdır.

Bir insanın neler sağlamağa mecbur olduğunu ele alırsak, bunu saymakla bitiremeyiz. Ayakkabılarımızı yapanlar başkalarıdır. Elbiselerimizi dikenler ayrıdır. Çeşitli besinlerimizi hazırlayanlar yine başka başka kimselerdir. İş, bu kadarla kalmaz. Evlerimizi, okullarımızı, hastaneleri, fabrikaları düşünürsek aklımız durur. Bütün bunları bir tek insanın başarmasına imkân var mıdır? Elbetteki yoktur. Yünün elbise haline gelinceye kadar geçirdiği safhaları düşünmek, bu işin zorluğunu anlamaya kâfidir. Bu sebeple insan toplumsal hayat içinde yaşamak mecburiyetindedir. Uygarlıkta gelişmiş insan cemiyetlerinde iş bölümü vardır. Her iş sahibi, her meslek adamı kendi işi ile didinir. Bu suretle insanlar ihtiyaçlarını karşılıklı olarak gidermiş olurlar. Öğretmen çocukları eğitir. Onlara faydalı bilgiler öğretir. Doktor hastaları iyileştirir. Bahçıvan sebze yetiştirir. Çiftçi besinlerimizi hazırlar. Ustalar evlerimizi kurar. Topluluk içinde yaşıyan insanlar birbirlerinin güçlerinden, hünerlerinden, bilgilerinden faydalanırlar. Böylece yaşamayı kolaylaştırmış olurlar.

Bugünkü uygarlık binlerce yıldanberi toplumsal hayat süren insanların müşterek eseridir. Tabiat kuvvetlerinden faydalanma, düşmanların saldırışından korunma, karşılıklı yardımlaşma, insan cemiyetlerinin büyük avantajlarıdır. Topluluğun kendine göre düşünceleri, inançları ve bir takım kuralları vardır. Bunlar zamana, zemine göre değişir. Böylece topluluk, insanlarının birlikle değerlendirdikleri ahlâk ve terbiye mefhumu doğar. Topluluk içinde yaşayanlar topluluğun kurallarına, inanç ve düşüncelerine saygı gösterirler. Zaten, fertler de farkına varmadan topluluğa uyarlar.

En küçük insan topluluğu ailedir. Ailelerin yan yana gelmesiyle köyler, kasabalar ve şehirler vücut bulur.

TOPLUMSAL YAŞAYIŞTA DEVRİM:

Tarihimizin en şanlı destanlarından biri olan İstiklâl Zafe-

rinden sonra toplumsal hayatımızda da büyük değişmeler olmuştur. Her şeyden önce, uzun yıllar boyunca yıpranıp bozulan Saltanat idaresi kaldırılmış; devlet şekli değiştirilerek Cumhuriyet ilân olmuştur. Toplumsal yaşayışımızın icabı olarak medenî kanun kabul edilmiştir. Böylelikle Türk kadını toplulukta şerefli yerini almıştır. Eski köhne medreseler yerine, modern ve ileri okullar açılmıştır. Kadınların yerini münevver Türk hâkimleri almıştır.

Büyük Atatürk'ün irşadlariyle şapka devrimi yapılmıştır. Yazı devrimi olmuştur. Giyim devrimi başarılmıştır. Bütün bunların etkisiyle müsbet ilimlere önem verilmiştir.

Toplumsal yaşayışımızdaki devrimleri eşsiz Atatürk'e borçluyuz.

(Bak: İnkılâpçılık):

TOPRAĞIN VERİMİ VE BAKIMI:

Bak: Verimli ve verimsiz topraklar.

TOPRAKLAR (VERİMLİ VE VERİMSİZ TOPRAKLAR):

Dünya yüzeyinin zaman akışı içinde iklim etkileriyle ufalanıp ince tanecikler veya toz haline gelmesine toprak denir. Hayatın var olması için gerekli şartlardan biri de hiç şüphesiz topraktır. Hakikaten güneşin, havanın, suyun ve bir de toprağın bulunmadığı yerde hayat ta olamaz. Bu varlıklara kısaca, hayatın dört anası dense yeridir.

Kayalar sürtünme, aşınma ile soğuk ve sıcağın tesiriyle parçalanırlar, ufalanırlar; toprak haline gelirler. Bu işte güneşin, mevsimlerin, soğuk ve sıcağın, akar suların ve rüzgârların önemli hizmeti görülür.

Toprağın hayatımızdaki yeri de büyüktür. Bitkiler toprakta yetişirler. Bitkiler olmazsa kara hayvanlarının pek çoğunun yaşamasına da imkân kalmaz. Hayvanların pek çoğu beslenmek için otlamak zorundadırlar. Otlar da toprakta büyürler.

Evlerin kuruluşunda, duvarların yapılışında topraktan fay-

dalanırız. Kablarımızın bir kısmını da yine topraktan yaparız. Testiler, küpler, tencereler, çanaklar gibi...

Tarımda en önemli unsurlardan biri şüphe yok ki topraktır. Topraklar yapılışları itibariyle kısımlara ayrılırlar: Kumlu topraklar, kireçli topraklar, killi topraklar, hümüslü topraklar bu aradadır. Kumlu topraklar, suyu çabuk geçirirler. Tarım için pek elverişli sayılmazlar. Yağmur almazlarsa, sulanmazlarsa nemliliklerini derhal kaybederler. Yalnız bağ gibi bitkiler kumsal toprakları severler. Kireçli toprakların rengi beyazdır. Bunların yapısı kireci andırır. Killi topraklar suyu geçirmeyen topraklardır. Bunlara soğuk topraklar da denir. Killi toprakların işlenmesi güçtür. En iyi cins topraklar karışık topraklardır. Bilhassa akarsu boylarında görülen ve içlerinde çok miktarda bitki çürüğü bulunan topraklara hümüslü topraklar adı verilir. Tarımda en çok aranan, bu topraklardır. Yapısında bitkilerin gelişmesi için gerekli besin maddelerini bulunduran topraklar **verimli topraklardır.** Yapılarında bitkiler için gereken besin maddelerini bulundurmayan topraklar da **verimsiz topraklardır.** İçinde hiç bir ürünün yetişmediği susuz topraklara da çorak topraklar denir. Maamafih günden güne gelişen teknik, toprakları imkân nisbetinde verimli bir hale sokmaktadır.

Toprak bakımı da çok emek isteyen bir iştir. Bakımsız topraklar verim değerlerini kaybederler. Verimsiz bir hale gelirler. Bu itibarla toprağı mevsiminde sürmeli, gerektiği kadar tavlanmasını sağlamalıdır.

Her yıl ayni tarlaya ayni ürün ekilemez. Her yıl, bir tarlaya ekilen ürün çeşidi mutlaka değişmelidir. Her yıl ayni ürün ekilen tarlalarda, o ürün için gereken besleyici maddeler yok olur; hiç olmazsa azalır. Bu da toprağı zayıf düşürür. Bir yıl kökü derinde olan bir ürün ekilen tarlaya, ertesi yıl kısa köklü bitkilerin ekilmesi yerinde olur. Bu da olmazsa tarla sürülür, işlenir. Nadasa bırakılır. Yani dinlenmiye terk olunur.

Toprağı kazmak, çapalamak, bellemek nihayet sürmek mutlaka lâzımdır. Toprak sürülerek alt üst olunur. Böylece havalanır, güneşlenir. Üst yüzünün besin maddeleri bakımından

fakir olan kısmı alta geçer. Gübre atılmışsa toprağa karışır. Toprak sertliğini kaybeder; süngerleşir. Böylece suyu emme kabiliyeti artar. Aynı zamanda ayrık gibi yabancı ve zararlı otlar köklerinden kopartılarak kurur. Toprağa karışır, gübre olur. Taneler yumuşar ve sürülmüş, yani işlenmiş topraklarda yeşerirler. Kolayca gelişirler.

Sürülmemiş toprakların üzerinde sert bir kaymak tabakası vardır. Bu tabaka suyu geçirmez. Toprağın hava almasını önler. Böyle topraklara da tohum atılsa bile yeşermez.

Bu sebeplerle, toprağı yılda bir kaç defa ve zamanlarında sürmek gerekir .Toprağı traktörlerle ve büyük pulluklarla derinden sürmelidir. Toprağı ara sıra gübrelemek te icabeder. Hattâ, yağmuru az bölgelerin toprakları sulanmalıdır da...

Toprağı iki defa sürmek bir defa sulamaya bedeldir.

İyi işlenen toprakların bereketi de çoktur. Toprağa dökülen alınteri toprağın bereketini arttırır.

TOPRAK OFİS: (Toprak Mahsulleri Ofisi):

Toprak Mahsulleri Ofisi tahıl fiyatlarının kararlı oluşunu sağlar. Böylece çiftçi uzun bir çalışma ile elde ettiği ürününü değeriyle satar. Ofis, fiyatlar düşse bile buğdayı köylüden eski fiyatlarla alıp köylünün ziyanını önler. Toprak Mahsulleri satın aldığı tahıl ürünlerini yaptırdığı çeşitli silolarda saklar.

TORBA :

Çuvala benzer küçük keselere torba adı verilir. Torbaya taneler konur.

TORBALI :

Torbalı, İzmir Vilâyeti kazalarından biridir. 32 köyü vardır. Merkez nahiyesinden ayrı olarak bir nahiyesi bulunur. İzmirin 28 km. güneyinde yer alır. Demiryolu üzerindedir. Nüfusu, 1955 sayımına göre 34.600'dür. Bunun 6.639'u kaza merkezindedir. 27.961'i de nahiye ve köylerdedir.

TORİÇELLİ (1608 - 1647) :

Toriçelli 17. yüzyıl içinde yaşamış İtalyan fizik âlimlerinden biridir. Fizikle uğraştığı kadar geometri ile de uğraşmıştı.

Bilhassa, hava basıncını ölçmek için giriştiği deneyler sonunda barometreyi bulmuştur. **(Bak: Barometre).**

TORİÇELLİ BORUSU :

Toriçelli'nin barometre yaparken kullandığı cam tüpe Toriçelli Borusu adı verilir. Cıvalı barometrede kullanılan Toriçelli borusunun içinde cıva bulunur.

TORİK :

Palamut cinsinden olan bu balık, palamuttan daha iridir. Çoklukla 2 - 3 kilo arasında değişir. Güz mevsiminde Boğaziçinden geçip Karadenizden Marmaraya akın eden torikler hem yağlı, hem de lezzetli olur. Hele, poyraz havada avlananların tadına doyum olmaz. Torikler, deniz içinde sürüler halinde dolaşırlar.

TORNA :

Torna, çarklı bir tezgâhtır. Âlet ve araç yapma; tahta veya maden eşyaya yuvarlak bir şekil verme işine yarar. Tornada çalışan sanatkârlara tornacı denir.

TORNAVİDA :

Tornavida ucu yassı ve keskince bir âlettir. Bunun yassı ucu vidaların kertiğine sokulup döndürülür. Böylece vidalar çıkarılır veya tahtaya sokulur.

TOROSLAR :

Yurdumuzun en önemli sıradağlarından biri de **Toroslar**'dır. Toroslar, Güney Anadoludadır. Akdeniz kıvrımları boyunca, doğudan batıya doğru bir duvar gibi uzanırlar. Torosları birkaç bölüme ayırabiliriz. Şimdi **Batı Toroslar**'ı inceliyelim. Batı Toroslar Eğridir Gölü ile Antalya arasında uzanan silsilenin batı yöresinde yer alır. Batıdan doğuya uzandıkça Torosların da bir yay gibi kıvrıldığını görürüz. Böylece **Orta Toroslar**'a geliriz. Orta Toroslar dik ve sarp yamaçlardan ibarettir. Bolkardağı (3530), Aladağ (3700) gibi yüksek tepeler hep bu bölümdedir. Hattâ İç Anadolu'nun güneye, Çukurova'ya açılan en önemli kapısı Gülek Boğazı buradadır. Gülek Boğazı Bolkardağı ile Aladağ arasında yer alır. Aladağdan doğuya doğru İç Toroslar

uzanır. İç Toroslar ayrı sıralar halinde Doğu Anadolu dağlarına karışırlar. Bu bölümde bulunan en ehemmiyetli sıralar Tahtalı ve Binboğa Dağlarıdır. Bu dağlar büyük ormanlarla kaplıdırlar. Seyhan ile Ceyhan Irmaklarının kolları bu dağlar arasındaki vâdilerden akarlar. Güneye, İskenderun Körfezi kıyılarına uzanan bir kol da Amanos Dağları adını alır.

Toros Dağları üzerinde Kırkpınar Dağı (3240), Medetsiz Dağı (3585), Kaldıdağ ((3730) gibi daha birçok yüksek tepeler göze çarpar. Toroslar, İç Anadolu ile Akdeniz kıyılarını birbirinden ayıran tabiî engellerdir. Bu sebeple güneyden gelen tarihî istilâlar hep Gülek Boğazı yoluyla olmuştur. Akdenizin yağmurlu rüzgârları Toroslar'ın güney eteklerine çarpar. Bu suretle, Torosların kuzey etekleriyle güney etekleri arasında iki ayrı iklim manzarası göze çarpar.

TORPİDOBOT :

Torpidobot, manevra kabiliyeti fazla ve hızı çok olan bir savaş gemisidir. Küçük çaplı topları vardır. Taşıdığı korkunç silâhlar arasında, bilhassa torpilleri sayabiliriz. Torpidobotlar düşman gemilerine torpil atarlar. Hedefe çarpan torpil patlar, böylelikle de büyük felâketlere sebep olur.

TORPİL :

Torpil ,atıldığı hedefe doğru hareket eden ve su içinde hedefe çarpınca patlayan korkunç bir bomba çeşididir. Torpil, deniz savaşlarında denizaltılar ve savaş gemileri tarafından kullanılır.

Ayrıca, uçaklar tarafından atılan kanatlı bombalara da torpil denir.

TORPİL BALIĞI :

Başında bulunan özel bir organı vasıtasiyle elektrik çıkarıp dokunduğu canlıları çarpan bir balık cinsine torpil balığı denir.

TORTUM :

Erzurum Vilâyetine bağlı kazalardan biri de Tortum'dur. 101 köyü ile beraber 3 nahiyesi vardır. Tortum, Erzurum Şeh-

rinin 50 km. kuzeyine düşer. Kaza merkezi ile vilâyet merkezi arasında bir şose uzanır. Kazanın genel nüfusu 1955 sayımına göre 35.632'dir. Bu nüfusun 2009'u kaza merkezinde yaşar.

Tortum yakınında bulunan Tortum Çağlıyanı da Türkiyenin en yüksek çağlıyanı sayılır.

TORUL :

Torul Kazası, Gümüşane Vilâyetine bağlıdır. 80 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Torul ile Gümüşane arasında şose uzanır. Kaza merkezi Gümüşane'nin 20 km. kuzey batısında yer alır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 25.047 dir. Bunun 20.025 i Torul kasabası içindedir. Geri kalanı da nahiye ve köylerde yaşar.

TOSYA :

Kastamonu Vilâyeti kazalarından biri de Tosya'dır. 42 köyü vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 38.947'dir. Bu nüfusun 11.963'ü kaza merkezinde yaşar. Kastamonu'nun 44 km. güney doğusuna düşen Tosya ile vilâyet merkezi arasında 60 km. lik bir şose uzanır.

TOY :

Hayat ve cemiyet tecrübesi edinmemiş gençleri anlatmak için toy kelimesi kullanılır. «18 yaşında bir genç henüz toy sayılır.» cümlesinde olduğu gibi...

TOY :

Leylekten daha iri yapılı olan bir kuş cinsine de toy denir. Toylar göçmen kuşlardandırlar. Tüyleri de kızıla çalar. Etleri yenir. Kış başlarında avlanırlar.

TOYGAR :

Çayır kuşlarının bir adı da toygardır.

TOYNAK :

Tek tırnaklı hayvanların tırnağına toynak adı verilir. Katır, eşek, at toynaklı hayvanlardandır.

TOZ ·

Sert ve kuru maddelerin ancak gözle seçilebilecek derecede ufalanmış küçük parçacıklarına **toz** denir. Tozlar çok ince parçacıklardır. Yavaş bir esintiyle, rüzgârla uçuşurlar. Evlerimizin tozunu annelerimiz ıslak bezle alırlar. Islak süpürge ile süpürürler.

TOZLAŞMA :

Bazı bitkilerde üreme organlarının meydana getirdiği çiçek tozlarının; bazı böcekler ve rüzgârlar yardımı ile ayrı bir yerdeki çiçeğin tepesine konması olayı tozlaşmadır.

TÖMBEKİ :

Nargile içiminde kullanılan tütün cinsine tömbeki denir. Tömbeki geniş yapraklı bir bitkidir.

TÖREN :

Dilimizde, tören kelimesine sık sık rastlarız. Anma töreni, kutlama töreni, yaş günü töreni, nikâh töreni; Cumhuriyet Bayramı töreni deyimlerinde olduğu gibi...

Tören, eskiden kullanılan merasim deyiminin anlamdaşıdır. Tören, programlı bir toplantıyı anlatır. Eğer, herhangi bir millî (ulusal) bayramımızın töreni yapılıyorsa, şehrin Cumhuriyet alanına okulların, askerî birliklerin, izcilerin ve halkın toplandığını, söylevler verilip, geçit resmi yapıldığını anlarız.

TÖRPÜ :

Törpü demircilerin, marangozların kullandığı bir araçtır. Eyenin daha kalın ve sivri dişlisidir. Marangoz törpüsü, ağaç pürüzlerinin giderilmesi işinde kullanılır.

TÖVBE :

Tövbe bir nevi yemindir. Günahlarımızın affı için Allah'a yalvarırız; tövbekâr oluruz. Böylece, bir daha günah işlemiyeceğimize yemin ederiz.

TRABLUSGARP :

Trablusgarp Şehri Kuzey Afrika'dadır. Bağımsız Libya Kı-

rallığının başşehridir. Nüfusu 108 binin üzerindedir.

TRABZON :

Karadeniz Bölgesi vilâyetlerimizden biri de Trabzon'dur. Trabzon, Doğu Karadeniz bölümünde bulunur.

Büyüklüğü 4.630 kilometre kare olan Trabzon Vilâyetinin genel nüfusu 1955 sayımına göre 463.918'dir. Merkez kazadan başka Akçaabat, Araklı, Çaykara, Maçka, Of, Sürmene, Tonya, Vakfıkebir adlarında 8 kazası vardır.

Trabzon, yüksekliği 2000 metreyi bulan Kuzey Anadolu sıradağlarının denize bakan yamaçları üzerinde toprakları olan bir vilâyettir. Ormanları oldukça zengindir Vilâyet topraklarının 185.000 hektarı zengin ormanlarla örtülüdür. Geniş, tarıma elverişli büyük ovalardan mahrum olan Trabzon'da yıllık tahıl istihsali 45 bin ton kadardır. Taneliler arasında en çok ekilen de mısırdır. Elde edilen tahıl ürününün %75 ini mısır teşkil eder. Bu arada buğday, çavdar, arpa ekimi de yapılır.

Baklagillerden en çok ekimi yapılan ürün de fasulyedir. Yıllık baklagiller istihsali 2 ilâ 7 bin ton arasında değişir. Patates istihsali de büyük bir yer tutar. Trabzon çevresinin senelik patates randımanı 20 bin ton civarındadır. Vilâyet sınırları içinde hayvancılığa da çok önem verilir. Çevrede 350.000 baş hayvan beslenmektedir. Bu miktarın %43'ünü sığır, %37'sini koyun, %16'sını da keçiler teşkil eder. Kümes hayvanlarına da çok rastlanır.

Trabzon Şehri denizden 30 metre yüksekte kurulmuştur. Son yıllarda, devlet tarafından yaptırılan büyük ve güzel bir limana kavuşmuştur. 1955 sayımına göre 42273 nüfusludur.

TRAHOM: Bak: Göz hastalıkları.

TRAKYA :

Trakya, Balkan Yarımadasının Ege Denizi kıyısının doğusuna düşer. Meriç Nehri ile doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğu Trakya, yurdumuzun Avrupa bölümündeki toprak parçasını teşkil eder. 1912 - 1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Savaşından öncesine kadar bütün Trakya toprakları Os-

manlı Devletinin sınırları içinde bulunuyordu. Ancak bu tarihten sonradır ki Batı Trakyada bulunan Dedeağaç, Gümülcine ve Kavala Şehirleri elimizden çıkmış oldu. Doğu Trakya topraklarımız geniş düzlüklerden ibarettir. Bu ovayı Meriç ile Ergene Nehirleri sular. Toprak ekime elverişlidir. Karadeniz kıyıları boyunca Istıranca Dağları uzanır. Istırancaların en yüksek tepesi Büyük Mayadağ'dır (1031 m.). Tekirdağ yakınında yükselen Ganos Dağları da Trakyanın yüksek tepelerinden sayılır. Doğu Trakyanın iklimi nisbeten serttir. Balkanlardan gelen soğuk rüzgârlar, bazı yıllar kışların sürekli geçmesine sebep olur. Trakya topraklarımız üzerinde Edirne, Kırklareli, Tekirdağ Vilâyetleri bulunur. Çanakkale ile İstanbul Vilâyetlerinin bir kısım toprakları da yine Doğu Trakya sınırları içinde yer alır. Trakyadaki topraklarımızın genişliği 24.000 kilometre karedir.

TROPİKAL BİTKİ :

Ekvatorun her iki yanında paralel olarak uzanan daireler arasındaki alanda yetişen bitkilere tropikal bitki adı verilir.

TUĞLA :

Özel bir çamurdan yapılarak kalıplara dökülen ve kurutulduktan sonra duvar örme işinde kullanılan maddelere tuğla denir. Tuğlalar, tuğla harmanlarında yapılır.

TUĞRA :

Tuğra, Osmanlı İmparatorluğu hükümdarlarının adını taşıyan ve özel biçimde yapılmış bir işarettir. Bu işarete eski paralarla, altınların ve resmî kâğıtların üzerinde sık sık rastlanırdı.

TUĞRUL: (Bak: Toğrul).

TUL DAİRELERİ: (Bak: Meridyen).

TULÛAT :

Hazırlanmadan, akla geldiği gibi yapılan konuşmaya tulûat denir. Bizdeki tulûat, tiyatro şeklinde gelişmiştir. İlk olarak merhum kavuklu Hamdi'nin kurduğu tulûatçılık, sonraları Abdi, Kel Hasan, Naşit, Dümbüllü İsmail gibi sanatkârlar vasıta-

siyle zamanımıza kadar süregelmiştir. Son yıllarda Muammer Kara gibi san'atkârlar tarafından da benimsenir gibi olmuştur. Tulûat sanatkârları sahnesiz, kostümsüz halkın önüne çıkarlar. Belli, yazılı bir temsili oynamazlar. Akıllarına geldiği gibi konuşurlar. Günün olaylarını esprilerle süslerler. Seyircinin alâkasını çekerek temsillerine devam ederler. Nükteleriyle hazır cevaplılıklariyle herkesin ilgisini toplarlar.

TULUM :

Teke derisinin torba haline sokulmuş şekline tulum denir. Tuluma su, yağ, peynir gibi maddeler konulur.

TULUMBA :

Kuyudaki suyu üste çıkarmaya yarıyan özel biçimdeki âletlere tulumba denir. Tulumbalar hava basıncı ile çalışırlar.

1 — Emme tulumba,
2 — Basma tulumba,
3 — Emme basma tulumba olarak üç guruba ayrılırlar.

Şimdi, bir emme tulumbanın nasıl işlediğini inceliyelim. Tulumbalarda silindir, piston, piston kolu, tulumba kolu ve emme borusu kısımları vardır. Emme borusu kuyu suyunun içinden tulumba gövdesine kadar uzanır. Tulumba gövdesi, silindir ile pistondan ibarettir. Silindir ile emme borusu arasında bir supap (kapak) bulunur. Bir supap ta pistonun ortasında yer alır. Tulumba kolu aşağı indirilince piston silindirin üst kısmına çıkar. Bu esnada emme borusu içindeki hava da emilmiş olur. Boru ve silindirde boşalan havanın yerini su doldurur. Çünkü, kuyu suyu yüzeyine etki yapan hava basıncı, suyun boru içinde yükselmesini sağlamış olur. Tulumba kolunu yukarıya kaldırınca piston aşağı iner. Emme borusundaki supap kapanır. Pistondaki supap açılır. Su, silindirin üst kısmına geçer. Oradan da dışarıya akar.

Suyun yüksek yerlere çıkarmak için emme-basma tulumbalar kullanmak gerekir.

TUNA :

Avrupa'nın ikinci büyük akarsuyu Tuna'dır. Karaorman-

dan çıkar. Güney Almanya'yı, Avusturya'yı, Macaristan'ı, Yugoslavya'yı sular. Romanya - Bulgaristan arasından akar. Büyük bir delta yaparak Romanya toprakları üzerinden Karadenize dökülür. Tuna, geçtiği yerlere bereket bırakır. Orta Avrupa'nın en işlek su yolu yine Tuna Nehridir. Kenarında, Avrupanın en güzel şehirleri sıralanır. Uzunluğu 2,680 kilometre olan Tunanın irili ufaklı birçok kolları da vardır.

TUNCA ·

Meriç Nehrinin kollarından biri de Tunca'dır. Tunca, Bulgaristanda Koca Balkandan çıkar. Edirne'de Meriç'e karışır.

TUNCELİ :

Doğu Anadolu ile Orta Anadolu arasında yer alan Tunceli, en şirin vilâyetlerimizden biridir. Tunceli, dağlarla kaplıdır. Ovalardan mahrumdur. Vilâyet merkezi Kalan'dır. Alanı 7.604 kilometrekaredir. Dersim Dağları Tunceli'nin en yüksek engebelerini teşkil eder. Dersim Çayı da en önemli akarsuyudur. Topraklarının 255.600 hektarı ormanlarla kaplıdır. Halkının bir kısmı tarımla uğraşmakla beraber, büyük kısmı da hayvan besler. İklimi serttir. Merkez Kalan kazasından başka Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazimiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür adında 7 kazası vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 121.907'dir. Vilâyet merkezi Kalan, 2281 nüfusludur.

TUNUS :

Kuzey Afrika'da yer alan Fransız sömürgelerinden biri de Tunus'tur. Akdeniz kıyılarındadır. Alanı 155.830 km.² dir. Nüfusu 3.230.000'dir. Başkenti Tunus Şehridir. Halkının çoğu zeytincilik yapar. Tarımla uğraşır. Kıyılarında balıkçılık yapanlar da çoktur. Endüstride ileri bir durumu yoktur. Tunus, 1574'de Osmanlı Türklerinin eline geçmişti. 1881'e kadar şanlı bayrağımızın gölgesinde kalan bu bölge, bu tarihte Fransızların eline geçti.

TURGUTLU :

Turgutlu Kazası Manisa Vilâyetine bağlıdır. Merkezinde

1955 sayımına göre 27.424 kişi barınır. Köylerle birlikte bütün nüfusu 54.656 dır. 39 köyü ile bir nahiyesi vardır. Ayrıca bir de merkez nahiyesi bulunur. Turgutlu, Manisa Şehrinin 22 km. güney doğusuna düşer.

TURGUT REİS: (1485 - 1565):

Şanlı denizcilerimizden biri de Turgut Reıstir. 1485'te Menteşe'nin bir köyünde doğdu. Babası fakir bir çobandı. Turgut, delikanlılık çağında bir korsan gemisine tayfa yazıldı. Kuvveti, zekâsı ve cesaretiyle dikkati çekti. Az zamanda kaptanlığa erişti. Nihayet, koca deniz kurdu kahraman Barbarosun maiyeti arasına karıştı. Preveze Deniz Cengine girdi. 1540'ta Korsika Limanında bulunurken baskına uğradı, esir düştü. Böylece, 3 yıl düşman gemilerinin forsalığını yaptı. Ancak, 1543 yılında Barbarosun teşebbüsü ile esaretten kurtuldu. Bundan sonra Cerbe Adasında üslenen Turgut Reisin gemileri Akdenizi Hıristiyan gemilerine zindan etti. Zamanla Osmanlı Devletinin hizmetine girdi. Trablusgarbı fethetti. Oraya vali oldu. Malta Savaşlarında şehit düştü. Mezarı Trablustadır.

TURHAL ·

Turhal, Tokat Vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezinde 1955 sayımına göre 13.228 nüfus vardır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 52.963'tür. 74 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Turhal, Tokadın 40 km. batısında yer alır. Samsun - Sivas demiryolu içinden geçer. Çevresinde elde edilen pancarlar şeker fabrikasında işlenir.

TURNA ·

Turna, göçmen kuşlardandır. Uzun bacaklıdır. Gagası sivri ve kuvvetlidir. Çeşitli türleri vardır. Bataklıklarda dolaşan turna sürüleri kışın sıcak ülkelere uçarlar.

TURP :

Yumru köklü bitkilerden biri de turptur. Pembe, beyaz, siyah gibi ayrı çeşitleri vardır. Tadı acımsıdır.

TURŞU ·

Sebzelerin sirke veya tuzlu suda bırakılmasiyle elde olunan yiyecektir.

TUTAK ·

Tutak, Ağrı Vilâyetine bağlı bir kazadır. 74 köyü vardır. Nüfusu 1955 sayımına göre 18.550 kişidir. Kaza merkezinde 1478 kişi yaşar.

TUZ: (Madensel besin olarak tuz):

Maden çeşitlerinden olan tuzu çeşitli işlerde kullanırız. Yemeklerimize konulan tuz özel bir lezzet verir. Tuz, deniz suyu içinde erimiş halde bulunur. Ayrıca, yer altında kaya tuzları da vardır.

Tuz madensel besinlerimizin başında yer alır. İskeletimizi teşkil eden önemli maddelerden biri de yine tuzdur. Vücuttan her gün ter ve sidikle çıkarılan tuzun yerine yenisini almalıdır.

Tuz; deniz kıyısında deniz suyunu buharlaştırarak tuzunu ayırmağa yarıyan ve «tuzla» adı verilen yerlerde elde edilir. (İzmir yanında Çamaltı Tuzlası gibi...) Veya kaya tuzunun çıkarılarak eritilmesinden elde edilir. Orta Anadolu'da Tuz Gölünden de tuz elde edilir.

İzmir'in Çamaltı Tuzlasından çıkarılan tuzlar dış ülkelere de satılır.

TUZ GÖLÜ :

Tuz Gölü Orta Anadolu'dadır. Ankara ile Konya Vilâyetlerinin toprakları üzerinde bulunur. Alanı 1600 km^2. dir. Denizden yüksekliği 899 metreyi bulur. Derinliği 60 - 70 santimi geçmez. Suyu çok tuzludur. Yazın kuruyunca yerinde kalın bir tuz tabakası kalır. Gölün içinde altı adacık vardır. Bu adalardan birinin üzerinde köy yıkıntısı bulunmaktadır. Bir de tatlı sulu kuyuya rastlanır. Tuz Gölü'nden elde edilen tuzlar başka memleketlere de satılır.

TUZLUCA :

Tuzluca, Kars Vilâyetinin kazalarından biridir. Nüfusu 1955

sayımına göre 21.412'dir. Merkezinde 2485 kişi yaşar. 75 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Kars'ın 80 km. güney doğusundadır.

TÜCCAR :

Ticaretle uğraşan büyük sermayeli kimselere tüccar denir.

TÜFEK :

Omuzda taşınan uzun namlılı ve ateşli silâhlara tüfek denir.

TÜKRÜK BEZLERİ — TÜKÜRÜK BEZLERİ :

Tükürük ağız içini yaş tutan bir salgıdır. Bu salgıyı çıkaran tükürük bezleridir. Ağızda 4 tükürük bezi vardır. Bunlardan ikisi dil altındadır. 2 si de avurtların arka tarafında yer alır. Tükürük salgısının nişastalı besinlerin sindirilmesinde önemi vardır. Bunun için, yiyecekleri ağızda yavaş, yavaş ve iyice çiğnemeden yutmamalıyız.

TÜMEN :

Kolordudan küçük olan askerî birliğe tümen denir.

TÜMGENERAL :

Tümen komutanı, tümgeneraldir. Tümgenerallik, tuğgenerallik ile korgenerallik arasında bir askerî rütbedir.

TÜMLEÇ :

Fiillerle yüklemlerin tamamlayıcıları cümlede tümleç diye vazife adı alırlar. Zarflar, isimler veya isim vazifesi gören kelimeler bunlardandır.

TÜNEK VE MÜZİK MERDİVENİ :

(Bak: Müzik merdiveni ve tünek).

TÜNEL :

Dağın altını delmek suretiyle geçen yol kısmına tünel denir.

TÜP :

Laboratuvarlarda kullanılan cam borulara tüp adı verilir.

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

NAMLI'NIN ALİ

O da babası gibi yamandı. Gözünü budaktan sakınmazdı. Herkes onu; «Namlı'nın Ali» diye çağırırdı. Babası hakikaten namlı bir adammış. Plevne Muharebesinde nice Moskofla boğuşmuş. Hepsinin hakkından gelmiş. Namlı adını, şimdi de oğlu Aliye yadigâr bırakmış.

Kahvemi son defa yudumlamıştım. Gözüm pencereye dalmıştı. Kirli camlardan kayan yağmur damlacıklarına bakıyordum. Kahveci kolumu dürttü: «İşte beyim» dedi. «Namlının Ali geliyor.» Döndüm. Bakışlarım, iri kıyım bir delikanlının keskin gözlerine takıldı. Yaklaştı. Saygıyla eğildi. «Hoş geldiniz» dedi. «Beni çağırtmışsınız.»

«Evet Ali. Otur, hele bir dinlen.» Kendisine bir sigara uzattım. Böylece konuşmaya başladık. Lâfım bitince durdu. «Neden olmasın kumandan bey? Bu işi biz yapmazsak kim yapacak?» sözlerini söyledi. Kahvede çıt yoktu. Gençler Aliyi süzüyordu. Yaşlılar bize bakıyordu.

— İzin verirsen anama gideyim. Bir helâllık dileyim.

Peki, der gibi başımı salladım. Kalktı. Çamurlu sokaklara saptı. Yıkık kulübelerin arkasında kayboldu gitti O zaman yüreğimin ezildiğini hissetmiştim. Kabahatli insanların ürpertisiyle sarsılmıştım. Ama, başka türlü olamazdı ki. . Vatan her şeyin üzerindeydi. Hem, şimdiye kadar, sayısız yiğitler kaybetmemiş miydik? Demek, Ali de onlardan biri olabilirdi. Fakat, ne olacağını Allahtan başka kimse bilemezdi. Yeter ki, Karadere boğazındaki düşman mevzii yok edilsin. Oradaki makineli tüfek günlerdenberi ölüm kusuyordu. Birliklerimize göz açtırmıyordu. Ali geldi. Kahvedekilere döndü. Bir şey söylemek ister gibi davrandı. Sonra vazgeçti. Beraberce çıktık. Mezarlığın üst başındaki milis karargâhına gittik. Yarım saat içinde her şey tamam olmuştu. Hava, iyice kararmıştı. Günlerdenberi arasız

yağan yağmurdan da eser kalmamıştı. Bulutların arasından nokta nokta yıldızlar görülüyordu.

Namlının Ali bombaları aldı. Çalılıkların arasına girdi. Karadere Boğazı üzerindeki bayırlara doğru seğirtti. Arkadaşım: «Nasıl, başaracak mı?» diye sordu. «Namlının başaramıyacağı iş yoktur.» cevabını verdim. Dakikalar uzadı. Sanki yıl oldu. Heyecandan duramıyordum. Cephe kumandanlığından kat'î emir almıştım. Ne bahasına olursa olsun, boğaz açılacaktı Birden bir şimşek parladı Karadere Boğazı bomba şavklariyle yandı. Yerler sarsıldı. Gökler inledi. Yalım yalım alevler yükseldi. Bekledik.

Namlının Ali dönmedi. Ama, herşey yoluna girdi. O kahramanın eliyle, korkunç bir çıban başı kökünden kazındı. İki gün sonra da Seyitgazi Muharebesini kazanmış olduk.

Nur içinde yat koca kahraman. Erkek varlığınla bu topraklara karıştığın için vatanımı daha çok seviyorum.

★

Dondurmayı bildiğimiz buz dolaplarında saklıyamazsınız. Onların ısısı çok düşük değildir. Saklamak istenilen dondurmayı buz dolabınızın buz gözüne koyunuz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ: İstanbul,** Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

10 Ocak 1956, Salı — Sayı: 85 — Fiyatı: 20 kuruştur.

TAŞITLARIN DAHA ESKİ DURUMLARI

UÇAK

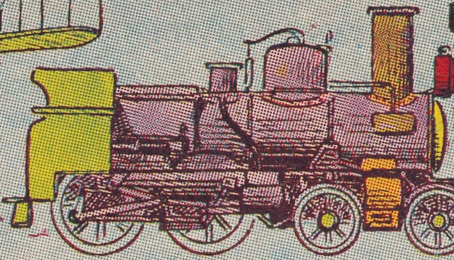

LOKOMOTİF

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

T-7

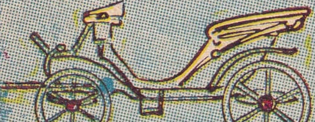

FAYTON

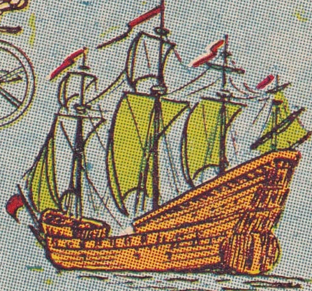

GEMİ

OTOMOBİL

Bunları biliyor musunuz?

HİNDİSTAN'DA ÇİVİDEN YATAKLAR

Hindistan'da bâzı yerlilerin çividen yataklarda yattıkları doğrudur. Bunlar, çivilerin sivri uçları üzerine uzanarak gecelerini geçirmektedirler. Bir İngiliz seyyahının bildirdiğine göre Benares'te bir ihtiyarın 18 senedir aralıksız, çiviler üzerinde yattığı anlaşılmıştır. Bu âdet çocuklarda da görülmektedir.

EN HIZLI GİDEN MEKTUP

Bir zamanlar aylarla yolda kalan mektuplar, şimdi birkaç dakika içinde yerine ulaşmaktadır. Son zamanlarda uygulanmaya başlıyan bir yeni metoda göre, müşteriler mektuplarını açık olarak vermektedirler. Posta idaresi, mektubun aynısını öbür tarafa telefoto olarak vermekte ve alıcı mektubu bir fotoğraf olarak okumaktadır.

DÜNYANIN EN KUVVETLİ HAYVANI HANGİSİDİR

Bir Macar bilim adamı, hayvanların kuvvetini, taşıyabildikleri ağırlığa göre hesaplamanın doğru olduğunu söylüyor. Bu hesaba göre yapılan incelemeler sonunda bizim bildiğimiz fil, manda, arslan kuvvetli hayvan olarak çıkmamıştır. Hesaba göre en kuvvetli hayvan 14 gram olan boynuzlu lükan böceğidir. Bu böcek 1580 gram ağırlığında yükü taşıyabilmektedir. Bu hesaba göre yetmiş beş kilo ağırlığındaki bir adamın 8,5 ton yük taşıması lâzımgelirdi.

İNSAN YİYEN BİTKİLER VAR MIDIR?

Söylentilere göre insan yiyen dört yüz elli çeşit bitki vardır. Fakat bunların varlığı şimdiye kadar ilmî olarak isbatlanmamıştır. 1851 de Güney Pasifik'te dolaşan bir Amerikalı subay, El Banoor adasında şeytan çiçegi denilen ve insan yiyen bir bitkiye rastladığını söylemiştir.

TÜRBE ·

İçinde ünlü kimselerin mezarı olan yapılara türbe denir.

TÜRBİN ·

Akan sıvıların, akma enerjisini hareket haline getirmeye yarıyan makinalara, **türbin** denir.

TÜRK :

Dünya milletleri içinde kahramanlığı ile, ağır başlılığı ile ve cesareti ile en seçkin millet **Türk'**tür. Türk, beyaz ırkın Alpli kolundandır. Dünyaya medeniyet öğretmenliğini yapmıştır. Kültürü engindir. Vatanını sever. Bayrağı için can verir. Hürriyetsiz yaşayamaz.

Türk civanmerttir, merhametlidir, vefalıdır. Büyüğünü sayar, küçüğünü korur. Dostluğuna özenilir. Düşmanlığından sakınmak gerekir. Tarihin en büyük imparatorluklarını, en parlak medeniyetlerini hep Türkler kurmuşlardır. Türkler yeryüzünde yaygın bir haldedir. Dünya, Türklerinin sayısı 55 milyonu geçer.

TÜRK BAYRAĞI :

Türk Milletinin şanlı varlığının timsali Türk Bayrağıdır. Onun al renginde milyonlarca kahraman şehidin tertemiz kanı yanar. Nice cenk alanlarında omuzdan omuza uçmuş; hiç bir zaman yere düşmemiştir. En yüce kalelerin burçlarında nazlı nazlı dalgalanmıştır. Zafer meş'alesi odur. Türk bayrağının al rengini gören küheylânlar bile dalgalar halinde coşar; ufuklardan ufuklara rüzgâr gibi koşar. Türk bayrağı, gökte yanan ay - yıldızın şehit kanlarına aksetmesiyle teressüm etmiştir. Gölgesinde hürriyet vardır. Hayat vardır. Emniyet vardır. Onun mağrur dalgalanışı önünde ürperti duymamak kabil midir? Dünya insanlığı, Türk bayrağının kutsallığı önünde saygıyla eğilir. Her Türk, bayrağı uğruna seve seve can verir. Mehmetçiğin dileği de, cenk meydanında bayrağa örtünüp şehitlik mertebesine ermektir. İstiklâl güneşi sönmiyen ulu bir milletin çocuklarıyız. Ecdadımızın mirası sevgili bayrağımızı daima yük-

seklerde dalgalandıracağız. Ona kem gözle bakanlar, yaptıklarını hayatlariyle öderler.

Türk bayrağı şali adı verilen al renkli kumaş üzerine beyaz ay ve yıldızın konmasiyle yapılır. Bayrağın ip geçirilen ve beyaz kumaştan yapılan kısmına da uçkurluk adı verilir.

TÜRK BAYRAĞININ İNCELENMESİ: (Geometri):

Bayrak yapılışında belirli ölçüler kullanılır. Ay'ı çizmek için yaptığımız dış daire merkezinin uçkurluktan uzaklığı bayrak eninin yarısı kadardır. Ayın dış dairesinin çapı da yine bayrak eninin yarısı kadardır.

Ayın iç dairesinin merkezi ile, dış dairesinin merkezi arasındaki mesafe bayrak eninin (1/16) on altıda biri kadardır. Ayın iç dairesinin çapı, bayrak eninin (2/5) beşte ikisi kadardır. Yıldız dairesinin ayın iç dairesinden uzaklığı bayrak eninin (1/3) üçte biri kadardır. Yıldız dairesinin çapı ise bayrak eninin (1/4) dörtte birine eşittir. Bayrağın boyu, eninin bir buçuk mislidir. Uçkurluğun genişliği ise bayrak eninin otuzda biri kadardır.

TÜRK BEYLİKLERİ :

Anadolu Selçuklu Devleti kuvvetini kaybedince devlet toprakları üzerinde irili ufaklı beylikler türemişti. Bunlar çeşitli adlarla anılan Türk beylikleri idi. Dar sınırları içinde hepsi de birer küçük devletçikti. Karasioğulları, Germiyanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Osmanoğulları, Karamanoğulları, Ramazanoğulları, Dülkadiroğulları gibi ayrı isimlerle anılmaktaydılar.

TÜRKÇE :

Türk Milletinin kullandığı dile **türkçe** denir. Türkçe, dillerin en güzellerinden, en zenginlerinden biridir.

TÜRK DEVRİMİ :

Büyük Atatürk'ün önderliği altında İstiklâl Savaşı kazanılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Cumhuriyet yılları içinde de boş durulmadı. Muâsır medeniyet seviyesine erişmek gayesiyle inkılâplar yapıldı. Böylece yazı, şapka, giyim devrim-

leri oldu. Hukuk anlayışımız yeni esaslara göre âyarlandı. Netice itibariyle bugünkü ileri ve modern Türkiyeyi hazırlayan Türk devrimi başarıldı. (Bak: **İnkılâpçılık**).

TÜRK HAVA KURUMU :

Türk Hava Kurumu, yurdumuzda havacılığın gelişmesini sağlıyan, Türk gençliğine havacılık aşkını veren hayırlı bir kurumdur. 1925'te kurulmuştur.

TÜRKİSTAN :

.Asyanın Türklerle meskûn olan topraklarına Türkistan denir. Türkistan Siberya, Afganistan, Hazer Denizi ve Aral Gölü arasında yer alır. Türkistan üzerinde Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri vardır. Doğu Türkistan Çinin, Batı Türkistan Sovyetler Birliğinin buyruğu altındadır.

TÜRKİYE :

Yeni Türkiyenin temelleri İstiklâl Savaşı ile atılmış oldu. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilânı ile de dünya devletleri tarafından yeni bir devlet olarak tanındı. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sevgili Atatürktür. Atatürk, Cumhuriyetin ilânından 10 Kasım 1938'de ölümüne kadar 15 yıl Reisicumhurluk yaptı. Memleketi her bakımdan kalkındırmaya çalıştı.

Türkiye arazisi Asyanın batısında, Avrupanın da güney doğusundadır. Asyadaki parçasına Anadolu denir. Avrupadaki parçası da Trakya adını alır. Bir yarımada olan Yurdumuzun yüz ölçümü 776.723 km^2. dir. Bu topraklar üzerinde 1955 sayımına göre 24.109.641 insan yaşar. Devletin başkenti Ankaradır. Anadolunun Karadeniz ve Akdeniz kıyıları yüksek dağlarla çevrilidir. Ortası yüksek bir yaylâdır. Doğu tarafı da yüksek dağlarla ârızalanmıştır. (Bölgelere ayrı ayrı bakınız.)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ: (T. B. M. M.) :

Türk Milletinin seçtiği milletvekillerinin meydana getirdiği topluluğa Türkiye Büyük Millet Meclisi denir Anayasa kanunumuz gereğince Türk Milletinin mümessili Türkiye Büyük

Millet Meclisidir. T. B. M. M. nin icra ve murakabe yetkisi vardır. Bu yetki belirli bir süre boyunca T. B. M. Meclisine verilmiştir. Genel seçimlerde seçmenlerin serbest reyleriyle seçilen mebuslar Ankaraya giderler. T. B. M. Meclisi binasında toplanırlar. Doğru çalışacaklarına dair yemin ederler. Gizli oyla Reisicumhuru seçerler. Reisicumhur da çoğunluk partisi mebusları arasından bir başvekil tâyin eder. Başvekil, vekil arkadaşlarını seçer. Kabine listesini Reisicumhura arzeder. Proğramı hazırlar. Meclis huzurunda okur. Güven oyu alınca da işlerine devam eder. Böylelikle de hükûmet kurulmuş olur. Büyük Millet Meclisi:

a) Encümenler halinde,

b) Genel oturum halinde, olmak üzere 2 şekilde çalışır. Kanun yapar. Değişmesi gerekli kanunları değiştirir. Hükûmetin çalışmasını kontrol eder.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN KURULUŞU :

Türkiye Büyük Millet Meclisi Atatürk'ün teşebbüsü ile 23 Nisan 1920 tarihinde Ankarada kurulmuştur. İlk reisliğine de oybirliğiyle Atatürk seçilmiştir. **(Bak: İstiklâl Savaşı):**

TÜRKİYE COĞRAFYASINA TOPLU BAKIŞ :

Türkiye, Asyanın batısında, Avrupanın güney doğusunda yer almış bir toprak parçasıdır. Büyük kısmı Asyadadır. Buna Anadolu adı verilir. Küçük parçası Avrupa kıt'ası üzerindedir. Buna da Trakya deriz. Türkiyenin alanı 776.723 km.^{2} dir. Üç tarafı denizlerle kuşatılmış bulunan Anadolunun ortası yüksek bir yaylâdır. Kuzeyde Karadeniz, batıda Ege Denizi, güneyde de Akdeniz bulunur. Karadeniz kıyılarında Kuzey Anadolu Dağları, Akdeniz boyunca da Toroslar yükselir. Böylece bu dağ sıraları denizlerin tesirini İç Anadoluya iletmezler. Bu yüzden de Orta Anadolunun iklimi oldukça kuraktır. Ege Bölgesi dağları ise kıyılara dik inerler. Aralarındaki vadilerden geçen deniz rüzgârları Afyon Karahisar çevrelerine kadar deniz tesirinin duyulmasına sebep olurlar. Türkiyenin doğu bölgesi dağlıktır. Ağrı, Süphan, Nemrut gibi en yüksek tepeler de hep oradadır. Türkiye götller ve akarsular bakımından da oldukça zengindir.

Yalnız akarsularının akışı muntazam değildir. Her türlü tabiî zenginlikler bakımından bol kaynaklara sahip olan Türkiye, geniş bir tarım ülkesidir. Madenleri boldur. Hayvancılığı gelişmiş. Meyvacılığı hayli ileridir. İklimi ılımandır Kıyılarında balıkçılık yapılır. Ormanlarında kereste elde edilir. Endüstri günden güne gelişmektedir. Hele yapılmakta olan limanlar, barajlar çalışmaya açılırsa Türkiyenin durumu daha da parlak olacaktır.

TÜRKİYE COĞRAFYASININ ANA ÇİZGİLERİ: (Başlıca ülkelerle münasebetleri, bilhassa ticaret bağları):

Türkiye coğrafyasını daha kolaylıkla inceleyebilmek için Türkiyeyi 7 bölgeye ayırmak gerekir. Bu bölgeler de şunlardır:

1 — Marmara Bölgesi,
2 — Karadeniz Bölgesi,
3 — Ege Bölgesi,
4 — Akdeniz Bölgesi,
5 — Güney Doğu Anadolu Bölgesi,
6 — Doğu Anadolu Bölgesi,
7 — İç Anadolu Bölgesi.

(Bu bölgeler hakkındaki bilgiler kelime sıralarında verilmiştir.)

Türkiyenin doğusunda Sovyetler Birliği ile İran Devletleri yer alır. Güney doğu sınırlarımızda Irak, güneyimizde Suriye bulunur. Batıda adalar vasıtasiyle Yunanistanla komşuyuz. Trakyada sınır komşumuz yine Yunanistan'la Bulgaristan'dır. Türkiye dünyanın sayılı deniz ve kara yolları üzerinde kurulmuştur. İstanbul Boğazı - Marmara - Çanakkale Boğazı deniz yolu Karadenizi Akdenizle birleştirir. Avrupanın güneydoğusu yönünde uzanan kara yolu Anadolu üzerinden Hindistan'a varır.

Türkiye en çok Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya gibi endüstride gelişmiş milletlerle alış veriş yapar. Onlardan mamûl eşya, makina alır. Yerine ham madde satar.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ: (Bak: Cumhuriyetimizin kuruluşu - Cumhuriyetçilik).

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI :

Türk parasının değerini koruyan, iskonto fiatını tesbit eden, para piyasasını ve tedavülünü tanzim eden banka. Cumhuriyet Merkez Bankasıdır. Bu banka 11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı kanunla kurulmuştur. İlk sermayesi 15 milyon lira idi. 1931'de faaliyete geçmişti. Merkezi Ankaradadır.

TÜRKİYEDE ENDÜSTRİ :

Türkiye, tabiî kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Madenleri boldur. Endüstrinin gelişmesi için her türlü imkâna sahiptir. Bununla beraber bu güne kadar büyük endüstri faaliyetlerine sahne olamamıştır. Ancak cumhuriyet hükûmetlerinin hamleleri sonunda fabrikalarımızın sayısı günden güne artmaktadır. Türkiyede ağır demir sanayiinin nüvesinin temeli Karabük'te atılmıştır. Yurdun muhtelif yerlerine serpilen şeker fabrikaları, çimento fabrikaları, dokuma fabrikaları, tarımla ilgili fabrikalar, dökümhaneler ve tamirhaneler sayı bakımından günden güne çoğalmaktadır.

TÜRKİYEDE HAYVANCILIK :

Türkiye bir tarım memleketi olduğu kadar da hayvancılıkta ileri gitmiş bir ülkedir.

Sığır, koyun, keçi, at, eşek, katır ve deve gibi hayvanlardan başka, kümes hayvanları da önemli bir sayıdadır. İyi cins atlar Uzunyaylâda ve Çukurovada yetiştirilir. Haralarda, devlet üretme çiftliklerinde damızlık hayvanlar bulundurulur. Bu hayvanlardan çevre köylüleri faydalanırlar.

Eşek köylünün en büyük yardımcısıdır. Katırı dağlarda yaşıyan göçebeler besler. Sığır cinsinden öküz, inek, manda gibi hayvanlar toprağın işlenmesinde çiftçiye yardımcı olurlar. Türkiyede koyun miktarı 23 milyonu geçer. Kıl keçisi sayısı 15 milyonun üzerindedir. Sığır miktarı 10 milyonu aşmaktadır. Tiftik keçisi 4 milyon civarındadır.

Memleketimizde 1,5 milyondan fazla eşek vardır.

Atların sayısı da 1 milyon 140 bin kadardır. Hayvanların güçlerinden, ürünlerinden ve etlerinden faydalanılır. Sütlerin-

den yoğurt, yağ, peynir elde edilir. Bunlardan başka yurdumuzda arıcılık, ipekböcekçiliği, balıkçılık ve kümes hayvancılığı da geniş faydalar sağlar.

TÜRKİYEDE İÇ VE DIŞ TİCARETİMİZ :

Yurdumuzun değişik bölgeleri elde edilen fazla ürünle öteki bölgelere satar. Böylece bölgeler, vilâyetler veya kazalar arasında daimî bir alış-veriş cereyan eder.

Bu alış veriş şekline iç ticaret adı verilir. Dış ticaret ise yabancı memleketlerle yapılan alış veriştir.

Dış memleketlere yurdumuz ürünlerini satarız. Yabancı memleketlerden de yurdumuza lâzım olan makine ve mâmûl eşya gibi şeyler alırız. Buna da dış ticaret denir.

TÜRKİYEDE İDARE BÖLÜMÜ :

Türkiye, idarî bakımdan köy, nahiye, kaza ve vilâyet gibi kısımlara bölünmüştür. Köyler küçük yerlerdir. Köyler nahiyelere, nahiyeler kazalara, kazalar da vilâyetlere bağlıdır. Köyleri köylü seçmenlerin seçtiği muhtar ve ihtiyar heyeti yönetir. Nahiyenin başında nahiye müdürü bulunur. Kazayı kaymakam idare eder. Vilâyetin en büyük âmiri validir.

Türkiyenin iç işleri idaresi Dahiliye Vekâletinin mes'uliyeti altındadır. 1956 yılında Türkiyede 66 vilâyet vardır. Kazaların sayısı 493'tür. Nahiyeler 1000'e yakındır. Köyler de 40 bini geçer.

TÜRKİYEDE MADENCİLİK :

Yurdumuz, maden bakımından bereketlidir. Maden çeşitlerimiz de boldur.

(Bak: Madenlerimiz ve madenlerimizin ekonomik değeri).

TÜRKİYEDE MEYVACILIK :

Yurdumuzun meyvacılığı pek zengindir. Meyvalarımızın hem çeşidi boldur, hem de lezzeti çoktur. Üzümlerimiz, elmalarımız, incirlerimiz, fındıklarımız dünyaca meşhurdur. Portakallarımız her yerde aranır. Meyvalarımızın bir kısmı dahilde sarf olunur. Bir kısmı da harice yollanır. Meyvalar çiğ yendiği gibi,

kurutularak ezme haline getirilerek, konserve yapılarak, reçel ve pekmez imâl edilerek de yenilir. Meyvacılığımız yurda milyonlar kazandırmaktadır. **(Bak: Meyvalar konusunun baştan 1270. sahifeye kadar olan kısmı).**

TÜRKİYEDE TAŞITLAR :

Yurdumuzda taşıtlar günden güne gelişmektedir. Yapılan modern yollarda işliyen otobüslerin sayısı günden güne artmaktadır. Trenler, uçaklar, ticaret gemilerimiz taşıtlarımızın başlıcalarını teşkil eder.

TÜRKİYEDE TOPRAKTAN FAYDALANMA :

Yurdumuz toprakları otlaklar, ormanlık bölgeler, tarla, bostan, bağ, bahçe, zeytinlik gibi kısımlara ayrılır. Ekili yerler bütün memleket yüzeyinin %19,7 sini teşkil eder. Verimsiz topraklar yurdumuzun %9,8 ini kaplar. Ormanlar %15,3 ü, otlaklar da %55,2 si genişliğindedir. Bu arada ekili yerlerin %81,5 u tahıllara ayrılır. Ekilen yerlerin %7,5 unu endüstri bitkileri doldurur. Bağ ve yemiş bahçelerine ayrılan yer ekilen yerlerin %7 si büyüklüğündedir. Sebze ve baklagiller ekimi için ayrılan saha ise ekilebilen yerlerin ancak %4 ü genişliğindedir.

Türkiye bir tarım memleketidir. Halkın %82 si köylüdür. Bu sebeple, topraktan faydalanma, ekonomisinin temeli sayılır. Son yıllarda memlekete sokulan çok sayıda traktörler, tarımın gelişmesine âmil olmuştur. Bu yüzden istihsal de durmadan çoğalmıştır. Türkiyede çeşitli maddelerin tarımı yapılmaktadır.

(Bak: Yurdumuzda yetiştirilen meyva, sebze ve yemişlerin ekonomik değerleri - Ormanlarımız.)

TÜRKİYE DEVLETİ: (Bak: Türkiye.

TÜRKİYEDE YOLLAR :

Yurt ekonomisinin gelişmesinde yolların payı çoktur. Yollar vücuttaki kan damarlarına benzer. Son yıllarda hükûmetimizin yorulmak bilmez çalışmaları neticesinde kara yollarımız hem çoğalmakta, hem de modern ve daha yararlı bir hale gelmektedir. Yollar ekonomik bakımından ehemmiyetli olduğu ka-

dar, yurt müdafaası bakımından da büyük bir önem taşır. Kara yolları yanında demir yolları, deniz yolları ve hava yolları taşın bakımından büyük faydalar sağlar.

TÜRKİYENİN AKAR SULARI :

Yurdumuz akar su bakımından fakir sayılmaz. Ama akar sularımız düzensizdir. Yağmur mevsiminde taşarlar. Kurak mevsimde cılızlaşırlar. Çoğunun yatakları diktir. Akışları hırçındır. Bu sebeple nehirlerimiz yaz aylarında dere manzarasında görünürler.

Karadenize dökülen başlıca dört ırmağımız vardır. Çoruh, Sakarya, Yeşilırmak, Kızılırmak. Kızılırmak (1151) km.'dir. Marmaraya Susurluk dökülür. Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes, Meriç Ege Denizine dökülürler. Seyhan, Ceyhan ve Asî Irmağı Akdenize karışırlar. Dicle ile Fırat Basra Körfezine akarlar. Aras, Hazer Denizine dökülür.

(Harf sırasında bu nehirler için ayrı ayrı bilgi verilmiştir.).

Nehirlerimiz, topraklarımızı sular. Barajlar Hidro-Elektrik santrallerini işletir. Değirmenleri çalıştırır. Ayrıca balıklarından da faydalanırız Tatlı sularından istifade ederiz. **(Bak: Nehirlerimizden nasıl faydalanmaktayız?).**

TÜRKİYENİN COĞRAFYA BÖLGELERİ : (Bak: Türkiye coğrafyasının ana çizgileri).

TÜRKİYENİN EKONOMİK COĞRAFYASI: (Bak: Türkiyede topràklardan faydalanma, Türkiyede endüstri, Türkiyede iç ve dış ticaret, Türkiyede taşıt ve yollar - Ürünlerimiz.

TÜRKİYENİN ENGEBELERİ :

Türkiye toprakları değişik engebelerle ârızalanmıştır. Yurdumuzda yer yer dağlar, yaylâlar ve yüksek ovalar göze çarpar. Dağların arasında vâdilere rastlanır. Alçak ovalar kıyılarda bulunur.

Kuzey Anadolu'da Doğu Karadeniz Dağlariyle Batı Karadeniz Dağları kıyılara paralel olarak uzanır. Aralarında 4000

metreye yaklaşan tepeler yer alır. Trabzonun yakınındaki Zigana geçidinden başka bir geçit yok gibidir. Yeşilırmağın ağzında Çarşamba, Kızılırmağın ağzında Bafra kıyı ovaları uzanır.

Marmara Bölgesinin en önemli engebeleri Istıranca Tepeleri ile Uludağdır. En büyük düzlükler de Ergene, Bursa ve Adapazarı Ovalarıdır.

Ege Bölgesindeki dağlar kıyılara dikeydir. Bozdağ, Muratdağ, Babadağ başlıca yükseklikletini teşkil eder.

Güney Anadolu kıyılarını Toroslar kuşatır. Beydağı, Bolkardağı ve Aladağı Torosların en yüksek dağıdır. Çukurova bu bölgenin en büyük düzlüğüdür. Külek Boğazı önemli bir geçit yoludur.

Orta Anadolu geniş düzlüklerle kaplıdır. Erciyas 3916 metreye varan yüksekliği ile İç Anadolunun en yüksek yeridir.

Doğu Anadolu yüksek dağlarla kaplıdır. Ağrı Dağı 5156 metre ile Türkiyenin en yüksek dağını teşkil eder. Suphan Dağı, Cilo Dağı Türkiyenin sayılı dağlarındandır.

Güney Doğu Anadolunun başlıca engebesi Karaca Dağdır.

TÜRKİYENİN GÖLLERİ :

Türkiyede sayıca çok göl vardır. Fakat bunların çoğu alanca küçüktür. En büyük gölümüz Van Gölü'dür.

Marmara Bölgesinde Sapanca, İznik, Ulubat, Manyas, Terkos, Büyük Çekmece, Küçük Çekmece gölleri vardır. Göller bölgesi diye anılan Akdeniz Bölgesinde ise Beyşehir, Eğridir ve Burdur Gölleri yer alır.

İç Anadolu Bölgesinde en büyük göl Tuz Gölüdür. Doğu Anadoluda Van Gölü bulunur. Bu göl 3764 kilometre karedir. Denizden yüksekliği de 1900 metreyi bulur. İçinde küçük vapurlar işler. Göllerin tuzundan, balıklarından faydalanmaktayız.

(Her göl hakkında kelime sırasında bilgi verilmiştir).

TÜRKİYENİN İKLİMİ :

Yurdumuzda değişik iklimler hüküm sürer. Karadenizde bol yağışlı ılıman iklim vardır. Ege Bölgesiyle Akdeniz Bölgesinde sıcak ılıman iklimin etkisi duyulur. Marmara Bölgesinin iklimi Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında bir geçiti an-

dırır. İç Anadolu iklimi serttir. Kışlar soğuk ve uzun geçer. Yazlar ise kısa ve kuraktır. Bu sebeple Orta Anadoluda bozkırlara rastlanır. Doğu Anadolu iklimi daha serttir. Kışlar çok soğuktur. Güney Doğu Anadolunun iklimi ise Orta Anadolu iklimine benzer. Yalnız yazları daha sıcaktır. Burada da geniş bozkırlara tesadüf olunur.

TÜRKİYENİN KABARTMA HARİTASINI YAPMAK :

Türkiye coğrafyasını daha iyi öğrenebilmek için kabartma haritasından faydalanmak gerekir. İş dersinde mukavvadan kabartma bir Türkiye haritası yapmak mümkündür. Ayrı ayrı kesilen parçalar üst üste yapıştırılır. Böylece dağlar, ovalar, yaylâlar meydana gelir. Göller ve nehirler çukur bırakılır. Haritayı boyarsak eserimiz daha güzel olur.

TÜRKİYENİN KOMŞULARI :

Türkiye çevresinin bir kısmı denizlerle, bir kısmı da yabancı devlet topraklariyle kuşatılmıştır. Asya topraklarındaki komşularımız Sovyetler Birliği, İran, Irak ve Suriyedir. Avrupa sınırlarımızın komşuları ise Yunanistan ile Bulgaristandır. Yunanistanla Ege Denizinden de komşu bulunmaktayız. Kıbrıs Adası İngilizlerin olduğu için, İngilizlerle de komşu sayılırız.

TÜRKİYENİN KOMŞULARI ARASINDAKİ YERİ: (Bak: Türkiyenin komşuları).

TÜRKİYENİN NÜFUSU :

Son yapılan 1955 nüfus sayımına göre yurdumuzun nüfusu 24.109.641'dir.

Yurdumuzda doğumların fazla oluşu, ayrıca yurdumuza her yıl yabancı memleketlerden birçok göçmenin gelişi, yıldan yıla nüfusumuzu çoğaltmaktadırlar.

1950'den bu yana nüfusumuzun artışı ortalama olarak %30 oranındadır, yani 632.491 kişidir.

Türkiyemiz; 24 milyonu aşan nüfusu ile 33 Avrupa memleketi arasında nüfus bakımından 8 inci gelmektedir.

Türkiye nüfus artışı bakımından dünya rekorunu kırmıştır. Yani, dünyada nüfusu en çabuk artan memleket Türkiyedir.

Türkiyemizde kilometre kare başına düşen insan sayısı, yani nüfus yoğunluğu 30 kişidir.

Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde nüfus sıklığı aynı değildir. Kıyı bölgeleri, verimli ovalar daha kalabalık; dağlık ve bozkır yerler tenhadır.

Türkiye, bir tarım ülkesidir. Halkın çoğu köylerde yaşar. Nüfusumuzun %28,5 miktarı şehirlerde (6.863.907 kişi). %71,5 miktarı köy ve nahiyelerde (17.245.734 kişi) oturmaktadır.

TÜRKİYENİN YERYÜZÜNDEKİ KONUMU :

Türkiye, Kuzey Yarı Küređedir. Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarının birbirine yaklaştıkları yerde bulunur. Türkiye, Asyanın batısındadır. Avrupanın güneydoğu ucundadır. Asyadaki parçasına Anadolu denir. Avrupadaki parçasına da Trakya adı verilir.

TÜRKLERİN ANAYURDU :

Türklerin anayurdu Orta Asya'dır. Orta Asya Asya'nın ortasına düşer. Denizlerden uzaktır. Çevresini yüksek dağlar kuşatır. Eskiden Orta Asyada büyük bir iç deniz vardı. Bu iç denize sayısız ırmaklar boşalırdı. Irmakların geçtiği topraklar türlü ağaçlarla süslüydü. İklim elverişliydi. Bu bereketli topraklar üzerinde çalışkan atalarımız yaşıyordu. O zamanlar, insanlar mağara kovuklarında barınırlarken, medeniyetin ne olduğunu bilmezlerken Türkler toprağı işlemesini bilirlerdi. Hayvanları evcilleştirmişlerdi. Köyler, kasabalar kurmuşlardı. Maden ocaklarını işletiyorlardı. Zamanla iç deniz kurudu. İklim değişti. Oradaki Türkler göçlere kalkıştılar. Başka yurtlara gittiler. Uygarlığı da gittikleri yerlere götürdüler.

TÜRKMENİSTAN :

Türkmenistan, Hazer Denizi ile Amu-Derya arasında bulunur. Türkistanın bir parçasıdır. Sovyetler Birliğinin buyruğu altındadır. Alanı 491.000 km². dir. Nüfusu 1,250.000'dir. Sınırları içinde geniş stepler, büyük çöller vardır. Koyun sürüleri çoktur. Amu-Derya Vâdisi boyunca pamuk ekimi yapılır. Dokuma fabrikaları, kükürt fabrikaları ve petrol tasfiyehaneleri başlıca endüstri merkezleridir.

TÜRK MİLLETİ: (Bak: Türk - Türk Ulusunun özellikleri).

TÜRK ULUSUNUN ÖZELLİKLERİ :

Türk Milleti özellikleriyle yüce olan bir topluluktur. Türkler kahramandır, cesurdur. Felâkete göğüs gererler. Hiç bir düşmandan yılmazlar. Vatanlarını, bayraklarını çok severler. Hürriyet için can verirler. Dostlukları kuvvetlidir. Vefalarına güvenilir. Merhametlidirler. Civanmerttirler. Sözlerinde dururlar. Yalan nedir bilmezler. Büyüklerini sayarlar. Küçükleri, zayıfları korurlar. Türk Milleti ahlâkî üstünlüğe sahip asîl bir millettir.

TÜRKÜ :

Hece vezniyle yazılmış halk şarkılarına türlü denir.

TÜTÜN ·

Tütün, patlıcangillerden bir bitkidir. Bileşiminde nikotin vardır. Kurutulan yaprakları kıyılarak sigara yapılmasında kullanılır.

TÜY ·

Hayvanların derisi üzerinde bulunan iplik gibi ince ve yumuşak maddelere tüy denir. Kuş tüyü gibi.

TÜZÜK ·

Bir cemiyetin tutacağı yolu ve tatbik edeceği hükümleri belirten kuralların topuna tüzük (nizamname) denir.

U:

Türk alfabesinin 25 inci harfidir. Seslilerin de yedincisidir.

UÇ :

Bir şeyin sivri olan bitim noktasına **uç** denir. Yazı kalemlerinin uçlarına takılan parçalara da yine kalem ucu adı verilir.

UÇAK: Taşıt olarak uçak; yolculuk, posta, harita ve acele yardımı ulaştırma aracı).

Son yıllarda yapılan tepkili uçaklar, uçak endüstrisinin durmadan geliştiğini göstermektedir. Uçaklar askerlikte olduğu kadar, sivil hayatta da önemli yer tutmaktadır, Kıt'alar, şehirler arasında yolcu, posta ve eşya taşıyan uçaklar mesafeleri bir hayli kısaltmıştır. Ülkelerin haritasını almak için uçaklardan da faydalanılmaktadır. Hasta, doktor, ilâç ve yiyecek naklinde uçakların kıymeti sonsuzdur.

Uçaklarda gövde, kanatlar, kuyruk, iniş takımı ve motorlar olmak üzere ayrı kısımlar vardır. Motor, hareketi sağlar. Kanatlar uçağın hava içinde yüzmesini sağlar. Kuyruk takımı uçağın manevra yapmasını kolaylaştırır.

UÇAK (Savaşta):

Zamanımızın en korkunç savaş silâhlarından biri ve en önde geleni hiç şüphesiz ki uçaktır. Savaş uçakları:

1 — Keşif uçakları,

2 — Av uçakları,

3 — Bombardıman uçakları olmak üzere üçe ayrılırlar. Keşif uçakları düşman fabrikalarının, kışlalarının ve yığınaklarının fotoğraflarını alırlar. Av uçakları çok hızlı giderler. Bunların manevra kabiliyetleri de fazladır. Düşman bombardıman uçaklarına saldırırlar. Bombardıman uçakları ise düşman hedeflerini bombalarlar. Ayrıca askerî taşıt uçakları da vardır. Taşıt uçaklariyle asker, malzeme, cephane ve sair şeyler nakledilir.

UÇAK HÜCUMLARINA KARŞI KORUNMA :

Uçağa karşı korunma ikiye ayrılır: Birincisi faal (aktif) korunmadır. Hava birlikleri ve askerî birliklerle düşman uçaklarına karşı koymaya faal korunma denir. Pasif korunma düşman uçaklarının gözünden saklanmak demektir.

Sığınaklara gizlenmek, ormanlara sığınmak pasif korunma hareketlerindendir.

UÇURTMA :

Aynı boyda çıtaların altıgen şeklinde bağlanarak üzerinin kâğıtla kaplanmasiyle yapılır. Uçurtmanın bir de kuyruğu bulunur. Uçurtma havanın itme kuvvetinin etkisiyle uçar.

UÇURTMA NASIL UÇABİLİYOR?:

Uçurtmayı rüzgâr kuvveti uçurur. Rüzgârın uçurtma yüzeyine çarpması uçurtmayı havalandırır. Uçurtma terazilerinin düzgün olması ve kuyruğun da uçurtmaya uygun olması sayesinde uçurtma süzülerek uçmaya başlar.

UD :

Alaturka musiki âletlerinden biri de **ud**dur. Kocaman karınlıdır. Tellidir. Mızrapla çalınır.

UFUK :

Görüş alanımızın nihayetinde, yerle göğün birleşmiş gibi göründüğü kısma **ufuk** denir.

UGANDA :

Orta Afrikada Viktorya Gölünün kuzey batısında 252.866 km^2. genişliğinde bir ülkedir. Nüfusu 4 milyondur. Pamuk tarımı gelişmiştir.

UKRAYNA :

Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinden biridir. Karadenizin kuzeyine düşer. Yüzeyi 445 bin km^2. dir. Nüfusu 31 milyonu bulur. Başkenti Kiyev'dir.

ULAŞTIRMA :

Herhangi bir şeyi bir yerden başka bir yere iletmeğe «ulaştırmak» denir.

ULUBATLI HASAN :

İstanbul'un fethinde surlara ilk tırmanan kahraman ve şanlı Türk sancağını Bizans burçları üzerinde ilk dalgalandıran Ulubatlı Hasandır. O 29 Mayıs 1453 salı günü şehit düştü. Fakat onun nurlu idealine cenk arkadaşları ulaştılar.

ULUBORLU :

Uluborlu, İsparta Vilâyetinin bir kazasıdır. 12 köyü ile 2 nahiyesi vardır. İçinde 1955 yılı sayımına göre 4237 insan yaşar. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 6465'dir. İsparta'nın 40 km. kuzeybatısında yer alır.

ULUDAĞ :

Bursa Vilâyetinin güney doğusunda yükselir. Marmara Bölgesinin en yüksek yeridir. (2543 m.)

ULUKIŞLA :

Niğde Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 1955 sayımına göre 4184'dür. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 23780'i bulur.

40 köyü ile 2 bucağı vardır. Niğdenin 50 km. güneyinde yer alır.

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

KAHRAMANLAR VÂDİSİ

İstiklâl Savaşının ilk günlerindeydi. Düşman Ödemiş üzerine yürüyordu. Dağlarda dolanan zeybekler, düşmanı durdurmaya karar vermişlerdi. Bunlar arasında Gökçen Efenin kızanları da vardı. Şimdi size, Gökçen Efe kızanlarından 38'inin hikâyesini anlatacağım.

Bir sabahtı. Düşman tugayı boğaz yolunda yürüyüşe geçmişti. Boğaz, sarp kayaların arasına sıkışmıştı. Önünü, üç beş çam ağacı ile bodur çalılıklar örtüyordu.

Gökçen, otuz sekiz kızanını ayırdı. Boğaz içindeki çalılıklara gönderdi: «Göreyim sizi kızanlar. Gâvuru bu yana geçirmeyeceksiniz. Vazifeniz bu.» dedi. Efeler Gökçen'e temennah çaktılar. Yağız atlara binerek vâdiye doğru uçtular. Uzaklarda akisler bırakan nal seslerinden başka bir şey duyulmaz oldu.

Ertesi gün, fecirle beraber silâh sesleri işitildi. Gökçen'in kızanları yaklaşan düşman öncülerine ölüm saçıyordu. Her kurşun, bir düşmanın göğsünü deliyordu. Boğazın önü düşman leşleriyle doldu. Düşman tugay kumandanlığı, boğazı tıkayan Türk birliğinin kesin olarak imhasını emretti. Toplar patladı. Yıldırımlar yağdı. 38 kahramana bataryalar ateş açtı

Neden sonra gürültüler dindi. Toz ve duman bulutları yatıştı. 38 kahraman şehidin üzerinden geçen düşman birliği boğazı aştı. Geride de 100 den fazla ölü ile 300 den fazla ağır yaralı bıraktı.

Kahramanlar vâdisinin şehitleri nur içinde yatsın.

GÜLÜYORUM :

YA SÖNDÜRÜRSEN?

İki deli tımarhaneden (akılevi) kaçmayı tasarlıyorlardı. Bir gece, ellerinde bir elektrik feneri olduğu halde büyük bir duvarın üstündeydiler. Delinin biri feneri sıktı. Işık uzun bir çizgi halinde karanlıklara uzadı. Hemen arkadaşını dürttü:

— Buldum, dedi. Nah şu ışığa tutunarak in. Bak tıpkı ip gibi.

Öbür deli güldü:

— Beni mi kandıracaksın akıllım, dedi. Tutundum iniyorum; ya feneri söndürüverirsen ?

PERDELERİ İNDİR?

Bir adam, bir evin bir odasını kiralamak için pazarlık ediyordu. Ev sahibi bir odayı gösterdi:

— Bu odanın manzarası çok güzel olduğu için kirası iki mislidir.

Adam pencereden baktı, sokak görünüyor.

— Sokağı biraz önce ben görmüştüm. Siz perdeleri kapayın, işte size istediğiniz paranın yarısı.

FAYDALI BİLGİLER :

Sirkede mikrop öldürme hassası az da olsa vardır. Onun için salataya önce sirkeyi dökünüz ve iyice karıştırınız.

★

Muşamba masa örtüleri ve yağmurluklarınızı bir miktar sirkeli su ile yıkayınız.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
17 Ocak 1956, Salı — Sayı: 86 — Fiyatı: 20 kuruştur.

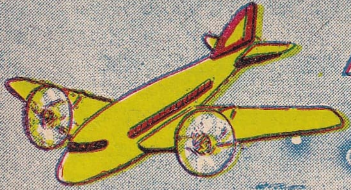

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

U-Ü-V

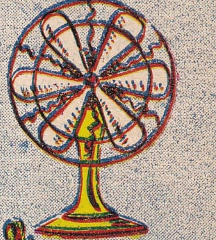

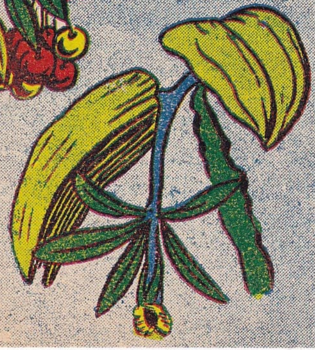

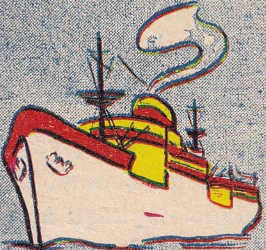

Bunları biliyor musunuz?

MEŞHUR PİZA KULESİ NE ZAMAN YIKILACAKTIR?

İtalya'da Piza Şehri'nde 1817 de inşa edilen meşhur eğri kulenin, eğilimi, yapıldıktan bu yana, gittikçe artmaktadır. Bu tempoda eğilime devam edecek olan kule, 294 yıl sonra, yani 2250 yılında yıkılacaktır.

EN UZUN HAYVAN HANGİSİDİR?

Dünyada mevcut hayvanların en uzun boylusu zürafa'dır. Diğer hayvanlara nazaran boynu çok uzun olan zürafanın boynundaki kemikler, diğer hayvanlarınkine eşit sayıdadır. Su içmesi gayet zordur. Boynunun uzunluğuna bakmadan saatte otuz kilometre sür'atle koşabilir.

BOYNUZLU İNSANLAR

Tibet'teki bir adamın altı buçuk santim uzunluğunda bir boynuzu vardır. Afrika'da bir diğer boynuzlu adama rastlanmıştır. İnsanlarda boynuz çıkması Cornu Cutaneum denilen bir cilt hastalığından ileri gelmektedir. Alında çıktıkları ve hayvanlarınkine benzediği halde bu boynuzlar kemikten değildir.

17 HAZİRANIN GARİPLİĞİ

17. Asırda yaşıyan Lehistan Kıralı 3. Jan Sobieski bir yılın 17 Haziranında doğmuş, sonradan 17 Haziranda tahta çıkmış, yine 17 Haziranda evlenmiş ve sonra ölmüştür.

YALNIZ İNSANLARIN MI VANTİLÂTÖRLERİ OLUR?

Arıların da kendilerine göre bir serinletme ve havalandırma tertibatları vardır. Bazı arılar kovanın ağzında dururlar ve kanatlarını çırparak kovan içine hava akimini sağlarlar.

TEHLİKELİ BİR BAYKUŞ CİNSİ

Güney Amerika'da yaşıyan bir baykuş cinsi pek vahşî ve yırtıcı bir hayvandır. Tembel hayvanlar, maymunlar ve küçük geyikler, Kocakarı Baykuşu adlı bu kuşun pençe ve gagaları altında ölümden kurtulamazlar.

ULUS :

Ulus, millet anlamını taşır. **(Millet kelimesine bakınız.)**

ULUSAL DUYGU :

Bir milleti teşkil eden fertlerin birlikle yaşadıkları heyecanlara, yüreklerinde aynı zamanda çarpan hislere ulusal duygu adı verilir. Bayrak sevgisi, vatan sevgisi ulusal duygulardandır. Geçit törenlerinde askerlerimizi seyrederken duyduğumuz heyecan yine ulusal duygularımızdan sayılır.

ULUSAL EKONOMİ :

Her yılın 12 Aralık ile 18 Aralık günleri arasında ulusal ekonomi haftası tertiplenir. Bu hafta süresince konferanslar verilir. Konuşmalar yapılır. Tutumun, tutumlu olmanın, yerli malı kullanmanın faydaları anlatılır.

UN :

Taneli bitkilerin (tahıl gibi besin maddelerinin), değirmende öğütülerek un haline gelmesine **un** denir.

URAL DAĞLARI :

Ural Dağları Avrupa ile Asya sınırını teşkil eder. Avrupanın doğusunda yer alırlar. Uzunlukları 2400 km.-yi geçen Ural Sıra Dağlarının en yüksek tepesi 1600 metreyi geçmez. Ural Dağları altın, plâtin, manganez, demir, nikel, bakır gibi kıymetli madenlerle doludur.

URANYUM: (Bak: Üranyum).

URFA ·

Urfa, güneydoğu vilâyetlerimizden biridir. Türkiye - Suriye sınırı üzerinde bulunur. Dolayı Adıyaman, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep Vilâyetleriyle çevrilidir. Güneyinde de Suriye uzanır. Alanı 20.715 kilometrekaredir. Nüfusu 1955 sayımına göre 347.712'dir. Urfa Şehrinde 48.013 kişi yaşar. Merkez kaza sınırları içinde 99.895 nüfus vardır. Urfa Vilâyetinin merkez kazadan başka Akçakale, (Harran), Birecik, Bozova, (Hürek), Halfeti, Hilvan (Karaçurum), Siverek, Sürüç ve Viranşehir ol-

mak üzere 8 kazası vardır. Şehrin arkasını alçak tepeler kuşatır. Önünde geniş ova yer alır. Meşhur Harran Ovası güneyinde bulunur. Ayrıca, Sürüç Ovası da verimli topraklarla örtülüdür. En yüksek dağ Karacadağdır (1.850 m.). Urfa Vilâyetinin batı sınırı üzerinden Fırat Nehri akar. Fırat boyları iyi cins kavun ve karpuz yetiştiren kumsal düzlüklerle kaplıdır. Urfa çevresi dere ve çaylarla doludur. Ormanca fakir olan vilâyet toprakları üzerinde tarım yapılır. Yıllık tahıl randımanı 200 bin ton kadardır. Baklagiller ekimi de boldur. Urfa Şehri denizden 550 m. yüksekte bulunmaktadır.

URLA :

Urla, İzmir Vilâyetinin kazalarından biridir. Merkez nahiyesinden başka bir nahiyesi vardır. Köylerinin sayısı da 18'i bulur. Şehirin içinde 1955 sayımına göre 10.969 kişi yaşar. Bütün kazanın nüfusu 22.747'dir.

URUGUAY :

Güney Amerika Kıt'ası Cumhuriyetlerinden biridir. Brezilya ile Atlas Okyanusu ve Uruguay Nehri arasına sıkışmıştır. Alanı 187 bin km^2.'dir. Nüfusu 2,5 milyon kadardır. Baş şehri deniz kenarında Montevideo Şehridir.

USKUMRU :

Yurdumuzun kıyılarında ve bilhassa Boğazlarımız çevresinde tutulan bir balık cinsidir. Tekir çizgilidir. Zayıfından çiroz yapılır.

USTURA :

Ustura, çelikten yapılmış keskin bir tıraş âletidir.

UŞAK :

Uşak, yeni kurulan vilâyetlerimizden biridir. Afyonkarahisarın batısında yer alır. Çevresini Kütahya, Manisa, Denizli ve Afyonkarahisar Vilâyetleri kuşatır. Uşak Şehrinde 1955 sayımına göre 23.366 kişi yaşar. Merkez kazanın nüfusu 55.180'dir. Vilâyet sınırları içinde de 166,271 nüfus barınır. Banaz, Eşme,

Karahallı, Sıvaslı ve Ulubey adında beş kazası vardır.

İzmir - Afyon demiryolu üzerinde bulunur. Tarımı ileridir. İçinde bir şeker fabrikası vardır.

UYGARLIK :

Uygarlık, medeniyet kelimesinin anlamdaşıdır. Tarihte uygarlığın ilk öncüsü Türklerdir.

UYGULAMA ŞARKILARI: (Bak: Şarkılar).

UYGURLAR: (Yaşayış ve uygarlıkları):

Yaşayış ve uygarlıkları:

Tarihte önemli Türk kollarından biri de Uygurlardır. Göktürklerle birlikte yaşarlardı. 744 yılında Karluk Türkleriyle birlik oldular. Kutluk sülâlesini yıktılar. Devleti ele geçirdiler. Bugünkü Moğolistan toprakları üzerinde yüz yıl hükümran oldular. Sonraları Kırgızların saldırıları karşısında batıya çekildiler. Tanrı Dağlarının yeşil vâdileriyle Tarım Havzasına yerleştiler (845). Kültür alanında hayli ilerlemişlerdi. Bugün Karahoço ve Turfan kazılarında elde edilen eserler onların uygarlıkta ne kadar ileri olduklarını gösterir. Şehirlerde otururlardı. El san'atlarında ve tarımda çok ileriydiler. Ticarette de gelişmişlerdi. Hint, Çin ve İranlılarla alış veriş yaparlardı. Zamanla Hindistandan Buda, İrandan Mânî dinlerini alarak bu dinlerin Orta Asyada yayılmasına sebep olmuşlardır. Daha sonraları İsâmiyeti kabul ettiler. Kendilerine göre özel bir yazıları vardı. Alfabeleri 14 harfliydi. Sağdan sola doğru yazarlardı. Sayısız tapınaklar yapmışlar; parklar ve kanallar açmışlardır.

Uygur Devletinin yıkılması:

Uygurların bağımsızlığı on üçüncü yüzyıl başlarına kadar sürdü. Bir ara Moğol İmparatorluğuna bağlandılar. Böylece bağımsızlıklarını kaybettiler. Tarihin derinliklerine gömüldüler. Bugün Çin Türkelinde yaşıyan milyonlarca Türk Uygurların soyundan inmedir.

UYGURLARIN GÖÇLERİ VE UYGUR DEVLETİNİN YIKILIŞI: (Bak: Uygurlar).

UYKU :

Hayvanların ve insanların en büyük dinlenme hali uykudur. Duyuların uyuşmasiyle başlar. Uykuda gözler kapanır, vücut kendini koyverir. Devamlı uykusuzluk önce sıhhat bozukluğuna, sonra da ölüme sebebiyet verir.

UYUZ VE UYUZDAN KORUNMA :

Deri hastalıklarından biri de uyuzdur. Bu hastalığı yapan uyuz böceğidir. Küçüktür. Gözle görünmez. Uyuzların kendileri veya eşyası ile yapılan temaslardan geçer.

Uyuz böcekleri üst derinin altında yuvalar yaparlar. Kanallar açarlar. Kanla beslenirler. Yumurtalarını yine üst derinin altına bırakırlar. Uyuza yakalananlar arasız kaşınırlar. Hele geceleyin yatakta ısınan vücudun kaşıntısı büsbütün artar. Hastanın parmak aralarında, koltuk aralarında, karnında ve kasıklarında yaralar çıkar. Temizliğe önem verilirse, vücut sık sık mikrop öldürücü sabunlarla yıkanırsa hastalık önlenir. Hele kükürtlü melhemler kullanmak, her gün kaynatılmış ve ütülenmiş çamaşırlar giymek çok yerinde olur. Böylece hastalık ta birkaç günde geçirilir.

UZAK :

Uzak, yakının tersidir. Yakın olmıyan demektir. Güneş, dünyamıza çok uzaktır. Cümlesinde olduğu gibi.

UZMAN :

Herhangi bir bilgi veya iş sahasında derinleşen kimselere uzman (mütehassıs) denir. Meselâ; doktorlar arasında iç hastalıkları üzerinde derin bilgi edinene dahiliye mütehassısı (iç hastalıkları uzmanı) denir.

UZUNKÖPRÜ :

Uzunköprü, Edirne Vilâyetimizin bir kazasıdır. 58 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Nüfusu 1955 sayımına göre 63.756 kişidir. Kaza merkezinde 15.465 kişi yaşar. Edirnenin 48 km. güney doğusunda yer alır. Ergene Suyu üzerindedir. Meşhur Uzunköprüsü

İkinci Murat tarafından yaptırılmıştır.

UZUNLUKLARIN TASINLANMASI :

Uzunlukları tasınlamak önemli alışkanlıklardan biridir. Buna da ilkokulun matematik derslerinde başlanır. Her çocuk karışının, adımının, ayağının metre cinsinden uzunluğunu bilmelidir. İki nokta arasındaki uzunlukları sık sık ölçmelidir. Mesafeleri tasınlamalıdır. Sonra da tekrar ölçmeye başlamalıdır. Böyleie fazla tekrarlarla, tasınlamalarla hakikate yaklaşmış oluruz.

UZUNLUK ÖLÇÜLERİ :

Mesafeler uzunluk ölçüleriyle hesaplanır. Uzunluk ölçüleri birimi metredir. **(Bak: Metre).**

UZUNLUK ÖLÇÜLERİ İŞARETLERİ :

Uzunluk ölçülerinin işaretleri aşağıda gösterilmiştir.

Metre = m.
Desimetre = dm.
Santimetre = cm.
Milimetre = mm.
Dekametre = dam.
Hektometre = hm.
Kilometre = km.

Bu harfler, karşılarındaki uzunlukların kısaltılmış işaretleridir.

Ü :

Ü harfi, Türk alfabesinin yirmi altıncı harfidir. Sesli harflerin de sekizincisidir.

ÜCRET :

İş karşılığı alınan paraya ücret denir. İşçi ücreti gibi. Ayrıca, satın alınan mal için ödenen para da ücret sayılır.

ÜÇ :

Matematikte ikiden çok, dörtten bir az olan tam sayıya üç denir. İkiye bir eklenirse üç elde olunur. Dörtten bir çıkarıldığı zaman elde kalan sayı yine üçtür. Üç değeri (3) rakamıyla belirtilir.

ÜÇ BASİT ZAMAN :

Dilbilgisinde, fiil çekimlerinde başlıca üç basit zaman vardır. Bu zamanları da şöyle sıralarız:

1 — Geçmiş zaman,
2 — Şimdıki zaman,
3 — Gelecek zaman.

Geçmiş zaman işlerin olup bittiği ânı belirtir. «Jale geldi.» dediğimiz zaman Jale'nin gelmiş olduğunu, yâni içinde yaşadığımız zamandan önce geldiğini anlarız. Geldi, aldı, verdi, yürü-

dü, çalıştı, geçti, unuttu, varmış, olmuş gibi sayabildiğimiz kelimelerin tümü hep geçmiş zaman fiilleridir.

Şimdiki zaman, içinde yaşamakta olduğumuz andır. «Güneş doğuyor.» dersek güneşin henüz doğmakta olduğunu anlarız. Alıyor, gülüyor, gidiyor, çalışıyor, yazıyor kelimeleri hep şimdiki zaman fiilleridir.

Gelecek zaman ise geçmemiş ve henüz yaşanmakta olmayan zamandır. «Yarın okula gideceğim.» cümlesini söylediğimizde okula gitmediğimi ve henüz gitmekte olmadığımı; ancak yarın, yani gelecek zamanda gideceğimi anlatmış oluruz.

(Bak: Fiillerde zaman).

ÜÇGEN : (Kenarları ve açıları, kare ve dikdörtgenle karşılaştırma):

Üç kenarla çitlenmiş düzlem parçalarına üçgen adı verilir. Üçgen bir cisim değildir. Yalnızca yüzeydir. Eni ve boyu olmak üzere iki boyutu vardır. (Cisimlerde ise mutlaka üç boyut bulunur.)

Üçgenler:

a) Kenarlarına göre,

b) Açılarına göre olmak üzere başlıca iki guruba ayrılırlar.

Kenarlarına göre üçgenler:

a) Eşkenar üçgen,

b) İkizkenar üçgen,

c) Çeşitkenar üçgen.

Eşkenar üçgenlerde her üç kenar da birbirine denktir. Hepsi de aynı uzunluktadır. Böyle üçgenlerin açıları da birbirine eşit olur.

İkizkenar üçgenlerde yalnız iki kenar birbirine eşittir. Eşit kenarlar karşısındaki açılar da birbirine denk olacağından böyle üçgenlerin iki açısı da birbirine eşit olur.

Çeşitkenar üçgenlerde kenarlar ve açılar birbirine denk değildir.

Açılarına göre üçgenler de:

a) Dik üçgen,

b) Dar üçgen,

c) Geniş üçgen olarak üçe ayrılır.

Dik üçgenin bir açısı diktir. Geri kalan iki açısı dar açılardır.

Dar üçgenin her üç açısı da birer dar açıdır. Geniş üçgende ise bir geniş açı ve iki dar açı bulunur.

Bir üçgende iki kenar toplamı üçüncü kenar uzunluğundan daima daha uzundur.

Bir üçgende iki kenar uzunluğu arasındaki fark, üçüncü kenardan daima küçüktür.

Herhangi bir üçgenin iç açılarının toplamı daima 180° dir.

Bir üçgende en büyük kenar karşısındaki açı, açıların en büyüğüdür.

Üçgenin çevre uzunluğunu bulmak için kenarlarını toplamak gerekir.

Eşkenar üçgelerin çevresini hesaplamak için bir kenar uzunluğunu 3'le çarparız.

Üçgenlerin alanını hesaplamak için de üçgen tabanı ile üçgen yüksekliğini çarpar, yarısını alırız. Taban yatay olan kenardır. Taban karşısındaki köşeye **«tepe»** denir. Tepeden tabana indirilen dikme de üçgenin yüksekliğidir. Bu suretle;

$$\text{Üçgenin alanı} = \frac{\text{Taban uzunluğu} \times \text{yükseklik}}{2} \text{ olur.}$$

Bir dikdörtgen çizelim. Bunun karşılıklı 2 köşegenini birleştirelim. Böylece, dikdörtgen içinde iki üçgen elde etmiş oluruz. Dikdörtgenin alanını bulmak için uzun kenarla kısa kenarını çarpıyorduk. Yâni en uzunluğu ile boy uzunluğunu çarpmış oluyorduk. Dikdörtgenin içinde 2 üçgen olduğundan üçgenin alanını hesaplarken enle boyu çarpar, ikiye böleriz.

Kare veya dikdörtgen dört kenarlı bir düzeydir.
Üçgen ise üç kenarlı bir düzeydir.
Kare veya dikdörtgenin bütün açıları 90 ar derecedir.
Üçgenin bütün açıları 90 ar derece değildir.
Bunları da unutmamak gerekir.

İletki ile bir üçgen çizip bunu güzelce keselim. Sonra da bu üçgenin köşelerini makasla çıkarıp yanyana çakıştıralım. Mey-

dana gelen açıyı iletkimizle ölçersek 180 derece olduğunu görürüz. Öyleyse, bir üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir.

ÜÇGEN ÇEŞİTLERİ: (Bak: Üçgen):

ÜÇGENİN AÇILARI TOPLAMI: (Bak: Üçgen):

ÜÇGENİN ALANINI HESAPLAMAK: (Bak: Üçgen).

ÜÇGENİN ÇEVRESİNİ HESAPLAMAK: (Bak: Üçgen).

ÜNİVERSİTE :

Yüksek öğretim yapan okulların hepsine birden üniversite denir. Üniversite kollarının herbirine de fakülte veya kolej adı verilir. Türkiyede İstanbul, Ankara ve İzmirde olmak üzere üç üniversite vardır. Ayrıca, bir de Erzurum Vilâyeti çevresinde Atatürk Üniversitesinin kuruluş hazırlıkları tamamlanmaktadır.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya, Hukuk, Tıp Fakültelerinden ibarettir. Ankara'da üniversite âyarındaki okullardan biri de Siyasal Bilgiler Okuludur. İstanbul Üniversitesinde Edebiyat, Tıp, Hukuk, Fen ve İktisat Fakülteleri bulunur. Çeşitli mühendisler yetiştiren Teknik Üniversite de yine İstanbulda yer alır. Teknik Üniversite Elektrik, İnşaat, Makine, Mimarlık Fakültelerinden ibarettir.

Üniversite tahsiline devam edebilmek için liseyi bitirmek icabeder. Liseden diploma alan gençler kendi kabiliiyetlerine elverişli bir fakülteyi seçerler. Sınava girerler. Kazanırlarsa fakültedeki kurslarına devam etmeye başlarlar. Üniversite öğrenim süresi 6 yıla kadar uzayabilir. Tıp Fakültesinde tahsil müddeti 6 senedir.

Üniversite yalnız bilgi vermekle kalmaz. Öğrencilere ilmî istıklâl ve araştırma ruhunu aşılar; araştırma ve incelemeler yaparak ilim alanında karanlık kalmış noktaları aydınlatmaya uğraşır. Keşifler yapar. İçinde bulunduğu cemiyetin maddeten ve mânen gelişmesinde önemli roller oynar. Böylece üniversiteler, her türlü politik düşüncelerden ve günlük dedikodulardan uzak olarak kendi branşları sınırları içinde çalışmak suretiyle hakikatleri ilim yolu ile arayıp bulan yüksek irfan müesseseleridir. Çok sevgili Atatürk'ün dediği gibi: **«Hayatta en hakikî mürşit ilimdir.»**.

ÜNLEM -

Dilbilgisindeki kelime çeşitlerinden biri de ünlemdir. Ünlem kelimesi ünlemekten gelmektedir. Ünlemek yüksek sesle, bağırarak çağırmak anlamına gelir. Açık havada uzaktaki bir insanı çağırmak için «Hey!» diye bağırırız. Burada «Hey!» kelimesi ünlemden başka bir şey değildir.

Dilbilgisinde ünlem çeşitli duygularımızı belirtmek için kullandığımız sözlerin hepsine birden verilen müşterek bir addır. Ah, of, öf, uf gibi türlü duygularımızı belirtmek için söylediğimiz her söz bir ünlemdir. Ünlemlerin hepsi bağırarak söylenmez.

Çok özlediğimiz arkadaşımız Jale'yi gördüğümüz zaman «Oh, ne iyi ettin de geldin!» cümlesindeki «Oh» deyimi sevincimizi anlatan bir ünlem oluyor.

Böylece: «Türlü duyguları belirten kelimelere ünlem adı verilir. Ünlemler cümle kuruluşunda hiçbir iş yapmazlar.» Ünlemlerin sonuna bir ünlem işareti (!) konur.

Şimdi başlıca ünlemleri kısaca açıklayalım:

Oh: Sevinç ve gönül ferahlığını belirtmek için kullanılır. «Oh, bu yemek pek hoşuma gitti!»

Ah, of, öf: Ünlemleri keder ve acıyı anlatırlar

«Ah, ne yazık!», «Of, midem bulanıyor.», «Öf artık sus!» cümlelerinde olduğu gibi...

Ay, vay, ya: Şaşkınlık belirtirler. «Ay, bu ne biçim şey!» «Vay, dostum sen misin?», «Ya, pek yazık olmuş!» cümleleri de ayrı ayrı duygularımızı anlatmaktadırlar.

Ah, vah, vahvah, eyvah: Ünlemleri ise acıma, merhamet hislerini anlatmak için kullanılırlar.

Hey, hu: Ünlemlerini birisini çağırmak için kullanırız. Ayrıca pisi pisi, kuçu kuçu gibi, hayvanları çağırmada kullanılan kelimeler de yine ayrı ayrı birer ünlem sayılırlar. Ünlem, bir cümle içinde kullanılmışsa, ünlemden sonra bir virgül konur. Cümlenin sonuna da ünlem işareti (!) eklenir.

ÜNYE :

Ünye, Ordu Vilâyetinin kazalarından biridir. Karadeniz kıyısındadır. İçinde 1955 sayımına göre 9234 nüfus yaşar. Köy-

leriyle birlikte genel nüfusu 67.736'dır. 115 köyü ile 2 nahiyesi vardır.

Ünye, Samsun'un 85 km. doğusunda yer alır. Ordunun da 50 km. batısına düşer.

ÜRANYUM :

Atom endüstrisinde kullanılan çok kıymetli madenlerden biri de üranyumdur. Simgesi U olan bu madenin yoğunluğu 18,6'dır. 1800 derecede erir. Demire benzer. Üranyum atomunun parçalanması ile radyum elde edilir.

ÜRDÜN :

Orta Doğuda, Palestinin doğusunda yer alan bir Arap devletidir. Çevresini Suriye, Irak ve Arabistan devletlerinin toprakları çevirir. Memleket meşrutiyetle idare olunur. Başkent Amman Şehridir. Ürdün Nehrinin yakınında olması sebebiyle memlekete Maveray-ı Ürdün adı verilir.

Birinci Cihan Savaşından önce Ürdün, Osmanlı Devletinin sınırları içindeydi. Yüzey ölçüsü 78.000 km² dir. Nüfusu 500 binin üzerindedir. Ürdün halkının çoğu müslüman Araplardır. Müslümanların genel nüfusa göre oranı %85'i bulur. Geri kalanını hıristiyanlarla müslüman Çerkezler teşkil eder.

Ürdün topraklarının kuzey kısmı ile orta bölümü dağlıktır. Yükseklikler en fazla 1.200 metreye kadar varır. Halkın büyük çoğunluğu çiftçilik yapar. Bu arada hayvan besleyenler de çoktur. Göçebeler yaylâdan yaylâya dolaşırlar. Şehirliler merkezlerde otururlar. Kerkük - Hayfa petrol borusunun Ürdünden geçmesi ve memleketin Hicaz demiryolu üzerinde bulunması buranın iktisadî ve sıyasî önemini arttırır. 50 bin nüfusu ile günden güne gelişen Amman Şehri ile Kudüs arasında düzgün bir otomobil yolu vardır. Birinci Cihan Savaşından sonra İngiltenin mandası olan Ürdün, 23 Mart 1946 tarihinde istiklâlini kazanmıştır.

ÜRE :

Üre, vücuttan idrar yolu ile atılan azotlu ve zehirli bir maddedir. (Bak: Üremi.). Aldığımız azotlu besinlerin yanmasiyle meydana gelir. Sidik içinde erimiş olarak bulunur.

ÜREME ·

Canlı varlıkların kendi benzerlerini meydana getirerek çoğalmalarına üreme adı verilir. Üreme olmasaydı canlılık ta olamazdı. Böylece hayat sona ermiş olurdu. Üreme cinsel hücreciklerin birleşmesi sonucunda olur. Üreyen canlılar kendilerini meydana getiren canlı varlıkların madde ve ruh özelliklerini devam ettirirler.

ÜREMİ ·

Üre, sidikle dışarı atılmayıp ta kanda birikirse vücutta zehirlenme başlar. Bu hal ölüme sebep olur. İşte ürenin kana karışması olayına üremi hastalığı denir.

ÜRGÜP ·

Ürgüp, Nevşehir Vilâyetinin bir kazasıdır. 29 köyü vardır. İçinde 1955 sayımına göre 4588 nüfus barınır. Bütün nüfusu 28383'dür. Kayserinin 50 km. güney batısında yer alır.

ÜRÜN KOOPERATİFLERİ :

Çeşitli toprak ürünlerini değerlendirmek ve çiftçilere zamanında gerekli yardımları yapmak için ürün kooperatifleri açılır. Belli birer nizamnamesi olan bu kooperatifler hükûmetin kontrolünde olan iktisadî topluluklardır. (**Bak: Kooperatifler**).

ÜRÜNLERİMİZ :

Türkiye, toprak ürünleri bakımından zengin bir memlekettir. Ayrıca, toprak altı ürünleri ile deniz ürünleri de önemli faydalar sağlar. Şimdi, genel olarak ürünlerimizi özetliyelim.

Tahıllar ·

Toprak ürünlerimizin başında tahıllar gelir. Buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf gibi tanelilerden ibaret olan tahlı, hemen hemen yurdumuzun her yönünde yetişmektedir. Köylümüzün en çok elde ettiği ürünler tahıllardır. Tahılların büyük bir kısmını insanlar ekmek halinde yerler. Büyük bir kısmı da hayvanlara yem olmaktadır. Tahıl ürünlerimiz arasında buğday en çok ekilendir. Bilhassa Orta Anadolu Bölgesinde pek çok yetiştirilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinin havası yağışlıdır.

Bu sebeple Doğu Karadeniz Bölgesi buğday ekimine elverişli sayılmaz. Orada mısır bol elde edilir. Halkın büyük bir kısmı mısır ekmeği yemeğe alışmıştır. Yurdumuzda pirinç ekimi nisbeten azdır.

1952 istatistiklerine göre Türkiyede 7 milyon tona yakın buğday, 3 milyon 200 bin ton arpa, 830 bin ton mısır, 670 bin ton çavdar, 400 bin ton yulaf ve 51358 ton pirinç istihsali yapılmıştır.

Baklagiller ve sebzeler:

Bakla, fasulye, nohut, mercimek, bezelye gibi büyük taneli bitkilerin tür adı baklagillerdir.

Baklagillerin büyük bir kısmı insanların besinlerini teşkil eder. Bir kısmını yem olarak hayvanlar yer. Baklagiller ürünleri besleyicidir. Bunlardan bezelye, bakla, fasulye gibilerini sebze olarak ta yeriz. Bu arada yurdumuzun sebzeciliği hayli ileridir. Domates, bamya, patlıcan gibi yaz sebzeleriyle karnıbahar, lâhana, pırasa, ıspanak gibi kış sebzeleri sofralarımızı süslerler. Patates üretimi bilhassa Adapazarı yöresinde çoktur.

1952 istatistiklerine nazaran yurdumuzda 98 bin ton fasulye, 91 bin ton nohut, 70 bin ton mercimek ve 36 bin ton bakla istihsal olunmuştur.

Endüstri bitkileri :

Bu bitkiler fabrıkalarda işlenerek türlü işlerde kullanırlar.

Önce yağ bitkilerini inceliyelim: Yağ bitkilerinden yemeklik ve sabunluk yağ imâl olunur. Zeytin, susam, ayçiçeği, pamuk, haşhaş ve keten başlıca yağ bitkilerini teşkil eder.

Zeytin, ağaçtan elde olunan bir üründür. Zeytin ağaçlarına Akdeniz, Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde çok rastlanır. Zeytin ağacı yaz kış yapraklarını dökmez. Çok bakım ister. Yılda, en az üç defa ağaçların altı sürülmelidir. Belirli zamanlarda zeytinlikler gübrelenmelidir. Üç dört yılda bir kere de işe yaramaz dallar budanmalıdır. Zeytin taneleri işçilere toplattırılır. Fabrikalara gönderilir. Yağ çıkartılır. Zeytin tanelerinden salamura da yapılır. Yurdumuzun en nefis zeytin yağları Ayvalık ve Edremit dolaylarından istihsâl olunur.

1951 yılında Balıkesir Vilâyetinde 16 bin ton, İzmir çevre-

sinde 7219 ton, Aydında 4837 ton, Gaziantepte 2 bin ton, Manisada 1898 ton, Çanakkalede 1500 ton, Hatayda 1500 ton zeytinyağ elde edilmiştir.

Endüstri bitkilerinden biri de şeker bitkileridir. Memleketimizde tarımı yapılan başlıca şeker bitkisi şeker pancarıdır. Şeker pancarları şeker fabrikalarında şeker haline getirilir. Hükûmetimizin gayretli çalışmaları sonucunda şeker fabrikalarımızın sayısı günden güne artmaktadır.

Endüstri bitkilerinin diğer bir çeşidi dokuma bitkileridir. Bunlardan kumaş, ip, sicim, halat gibi maddeler imâl olunur. Pamuk, keten, kenevir başlıca dokuma bitkileridir.

Pamuk sulak ve sıcak topraklarda yetişir. Ege Bölgesi, Çukurova ve doğuda Iğdır Ovası pamuk ekiminin çok yapıldığı yerlerdir. Ortalama yıllık istihsal 120 bin tonun üzerindedir. Memleketimizin dokuma fabrikalarında işlenen pamuklar çeşitli kumaşlar haline getirilir.

Tütün ve çay:

Bunlar da endüstri bitkileri arasında bulunur. Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgeleri tütün tarımının çok olduğu yerlerdir. Yılda 75 bin tondan fazla tütün elde edilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinin çok önemli bir ürünü çaydır. Çay ayrı bölgedeki fabrikalarda, kullandığımız çay haline getirilmektedir. Bununla beraber yerli çaylar şimdi ihtiyacımızı karşılamamaktadır. Dışarıdan her yıl tonlarca çay getirtiriz.

Meyvacılık :

Güzel yurdumuz çeşitli meyvaların bol yetiştiği bir memlekettir. Hele, yurdumuzun meyvalarının lezzetine doyum olmaz. Üzüm, incir, fındık, şeftali, kayısı, armut, elma gibi yemişlerimiz, dünyanın her tarafından aranır. Bu meyvalara yurdumuzun her yerinde rastlanır.

İzmir ve Manisa üzümleriyle, Aydın incirleriyle, Dörtyol portakallariyle, Ordu ve Giresun fındıklariyle ün kazanmış şehirlerimizdir. **(Bak: Meyvalar konusunun ilk bölümü).**

Hayvancılık :

Yurdumuz, tarımda olduğu kadar, hayvancılıkta da gelişmiş sayılır. Bilhassa köylümüzün en büyük yardımcısı, beslediği hayvanlardır. Köylülerimizin büyük çoğunluğu öküz, inek, manda, at, eşek, katır, koyun, keçi, tavuk, hindi, kaz, ördek gibi çeşitli hayvan besler. Bir kısım köylüler de geniş çapta hayvancılık yaparlar. Büyük sürüler beslerler. Bilhassa yaylâlarda, çayırlarda ve dağlarda yaşayan göçebelerin, yörüklerin binlerce hayvanlık sürüleri vardır.

Önce, evcil hayvanlarımızın durumunu inceleyelim. Bunlar koyun, keçi, öküz, inek, manda, at, eşek, deve, katır cinslerine ayrılırlar. Evcil hayvanların etlerinden, sütlerinden, güçlerinden, derilerinden, kemiklerinden ve tüylerinden istifade ederiz. Memleketimizde 55 milyondan fazla evcil hayvan olduğu hesaplanmıştır.

Kümes hayvanları, arı ve ipekböceği büyük faydaları olan hayvanlardır. Kümes hayvanlarının etlerinden, yumurtalarından ve tüylerinden faydalanırız. Yurdumuzun tabiat durumu, hayvancılığın gelişmesine çok elverişlidir. Geniş otlaklarda ve çayırlarda koyun, keçi, inek sürüleri beslenir. Sütten yağ çıkarılır Peynir elde olunur.

1950 sayımına göre yurdumuzda 23 milyon 83 bin koyun, 14 milyon 499 bin kıl keçisi, 10 milyon 123 bin sığır, 3 milyon 966 bin tiftik keçisi, 1 milyon 633 bin eşek, 1 milyon 140 bin at beslenmektedir.

Avcılık :

Yurdumuz ormanları, kırları ve dağları çeşitli av hayvanlarının yuvalariyle doludur. Türlü kuşlar, kurt, tilki, sansar, domuz, samur, çakal avlanan başlıca hayvanları teşkil eder.

Balıkçılık :

Denizlerimiz ve göllerimiz iyi cins balıklarla doludur. Bilhassa Çanakkale ve İstanbul Boğazlariyle Marmara Denizi ve Ege kıyıları balık avının çok yapıldığı yerlerdir. Balıkların büyük bir kısmı taze yenir. Bir kısmı ile salamura, konserve yapılır.

Orman ürünleri :

Eskiden ormanca zengin olan yurdumuz, bugün bu yönden fakir durumdadır. Yurt topraklarımızın sekizde birini kaplıyan ormanlar merhametsiz baltaların tahribi altında günden güne azalmaktadır. Hele, dikkatsizlik yüzünden çıkan yangınlar her sene binlerce ağacı kül etmektedir.

Orman ve çalılıklarımızdan yakacak odun, kereste ve kömür elde etmekteyiz. İzmit çevresindeki kâğıt fabrikalarımız da ormanlardan faydalanmaktadır. Ayrıca palamut, kitre ve reçine de ormanlardan elde edilir. Karadeniz Bölgesinin dağları ormanlarla kaplıdır. Yalnız, bu dağların İç Anadoluya bakan yamaçlarında ormanlara rastlanmaz. Daha ziyade Kuzey Anadolu dağlarının denize bakan yamaçları sık ormanlarla örtülüdür.

Madencilik :

Yurdumuz maden bakımından çok zengindir. **(Bak: Madenlerimiz - Madenlerimizin ekonomik değeri).**

ÜSKÜDAR :

Üsküdar, İstanbula bağlı bir kaza merkezidir. İçinde 1955 sayımına göre 88.599 nüfus barınır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 92.693'dür. Beylerbeyi, Kısıklı nahiyelerinden başka yedi köyü vardır. İstanbul Boğazının Anadolu yakasında bulunur. Marmara ile Boğazın birleştiği yerdedir. Doğusunda Çamlıca tepeleri yer alır. Şehir, Çamlıca ile deniz arasını dolduran engebeler üzerinde kurulmuştur.

Üsküdar, tarihî yapılarla doludur. Bilhassa İskele, Büyük Valide, Ayazma, Eski Valide, Şemsi Paşa ve Üçüncü Selim camileri güzel eserler arasındadır. Üçüncü Selimin yaptırdığı Selimiye kışlası büyük yapılardan biri sayılır. Osmanlı Devletinin son yıllarında Tıbbiye-i Şahane olarak inşa ettirilen Haydarpaşa Lisesi de muhteşem bir yapıdır.

ÜSLÛP :

Yazarların, şairlerin ve hatiplerin fikirlerini, duyuşlarını kendilerine mahsus bir şekilde anlatmalarına üslûp adı verilir. Ayrıca bir devir san'atının özelliklerine yine üslûp denir.

KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

NAMUS BORCU

İnsanlar sel halinde akıyordu. Köylüler, kasabalılar, şehirliler durmadan doğuya gidiyordu. Böylece, yeni bir göç başlamıştı. Çocuk ağlayışları... Kağnı gıcırtıları... At kişnemeleri... Hepsi birbirine karışıyordu. Rüveyde, bu insan seli içinde bir asker karısıydı. Kocası, Mustafa Kemal'in ordusuna katılmıştı. Giderken de: «Mehmed'im sana emanettir. Ona iyi bakasın.» demişti. Rüveyde, tombul yanaklı yavrusuna hakikaten iyi bakmıştı. Âdeta onunla arkadaş olmuştu. Ama o gün çektiğini kendisiyle Allahı bildi. Aç ve susuz yürüyüş dizlerini kesmişti. Canından bezenler yavrularını atıyordu. Annesi de ona kaç defa bağırmıştı: «Kızım» demişti. «Bugün canını kurtarmaya bak. Daha gençsin Nice nice çocukların olur. Artık, taşımaktan da yoruldun. Dermanımız kalmadı. Elâleme baksana. Çocuğunu bırakan bırakana.»

Rüveyde kaşlarını çattı. Bunları bir başkasından duysaydı, belki de paralıyacaktı. Gözlerinden yaşlar boşanırken dudakları kımıldadı: «Sus anne! Konuşma!» dedi. «Çocuğumu atmak mı? Bunu bana sen mi söylüyorsun? Keşki duymasaydım. O bana kocamın en büyük yadigârıdır. Bizi kurtarmak için Sakaryada dövüşen bir askerin yavrusunu, kendi ciğerimden kopanı atayım ha? Eğer, kocam şehit düşerse, bir gün, bu taşıdığım yavrunun gölgesine sığınacağız!» Genç kadın boğula boğula ağladı. Kucağında mışıl mışıl uyuyan bebeğini şefkatle sıktı. Sevgiyle öptü. Eskisinden daha canlı olarak kalabalığın önüne geçti.

....

Nur içinde yat anneciğim. En sıkıntılı günlerinde bile beni bırakmadın. Düşman çizmelerine fırlatmadın. Bugün vatan topraklarında rahat rahat uyuyorsun. Seni de yabancılara çiğnetmemek benim namus borcumdur.

GÜLÜYORUM :

CİMRİ BÖYLE DÜŞÜNÜR.

İki arkadaş trende seyahat ediyorlardı. Çok kalabalık olduğu için yer bulamamışlardı. Birden birisiyle karşılaştılar. Bu ihtiyar bir adamdı ve memleketin en zenginiydi. O da onlar gibi

üçüncü mevkideydi ve koridorda büzülmüştü. İki arkadaş yaklaştılar:

— Nereye Halil Bey?

— Şehre gidıyorum, kiraları toplıyacağım.

Arkadaşlardan birisi dayanamadı:

— Halil Bey, dedi. Biz fakiriz, üçüncüde gidiyoruz. Senin bu kadar paran var. Niçin birincide veya yataklıda gitmezsin?

Cimri Halil Bey güldü:

— Sanki o dediklerin bundan evvel mi varacak?

FAYDALI BİLGİLER :

Yağlıboya ile lekelenen tahtaları derhal gaz veya zıft yağı ile siliniz. Ondan sonra arapsabunu ile ovunuz.

★

Su geçirmez kumaşlardaki çamur lekelerini gayet kolay temizliyebilirsiniz. Bir kabın içine su koyunuz, üzerine birkaç damla sirke damlatınız ve lekeyi bu sıvıyla siliniz. Yalnız sünger kullanınız. Fırça kat'iyen olmaz.

★

Limon suyu mermeri aşındırır. Mutfakta ve banyoda mermerleri temizlemek isterseniz birkaç damla limon damlatıp bezle siliniz. Bu arada bozulmasını istemediğiniz mermerlere limon damlarsa hemen siliniz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
24 OCAK 1956, SALI — SAYI: 87 — Fiyatı: 20 kuruştur.

VAMPİR

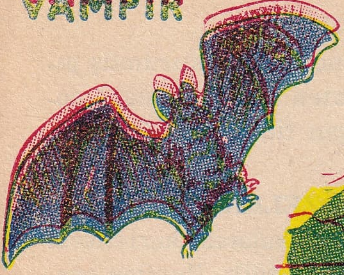

VEZÜV

LEONARDO DA VİNCİ

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

V

DEVAMI

VÜCUDUMUZDA KALDIRAÇLA

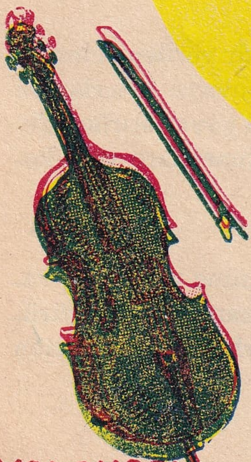

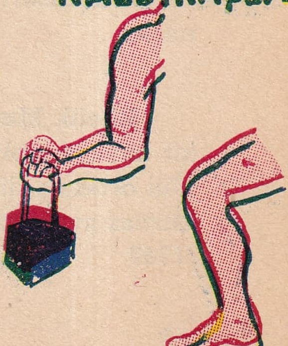

VİYOLONSEL

VOLAN

Bunları biliyor musunuz?

TABİÎ SU BORUSU

Fil, kuraklık zamanlarında içgüdüsüne uyarak kurumuş pınarların başına gider. Hortumunu delikten içeriye doğru sokar. Bu suretle içerde kalan suya kavuşan fil, susuzluğunu giderir.

KERTENKELELERİN BİR ÖZELLİĞİ

Herhangi bir düşmanı kuyruğundan yakalarsa, kertenkele kuyruğunu düşmanının ağzına bırakarak kaçabilir. Bundan sonra çalışmağa başlıyan kuyruk hücreleri, kertenkeleye çabucak yeni bir kuyruk kazandırırlar. Bazan bu kuyruk hücreleri, o kadar fazla çalışırlar ki, kertenkelenin, bir yerine üç kuyruğu olur.

İNSAN GÖZÜ KAÇ ÇEŞİT RENGİ AYIRD EDEBİLİR?

1896 yılında insanların 33.000 çeşit renk gördükleri sanılıyordu. Daha sonraları Harward Üniversitesi öğretim üyelerinden olan bir profesör, yaptığı deneylerin sonucunda, insanların 300.000 çeşit renk görebildiğini iddia ettiği vakit buna inanmıyanlar olmuştu. Fakat yakın zamanlarda yapılan ilmî deneyler, insanların bir milyon çeşit renk görebildiğini ispat etmiştir.

HİLEKÂR AVCI

Kutup ayısı, burnundan başka her tarafı beyaz olduğu için karlar arasında sessizce sürünerek düşmanının yanına görülmeden yaklaşır. Sonra birdenbire kayarak avının üstüne atlar.

PİLOT SİNCAP

Amerikada yaşıyan ve «Uçan sincap» adı verilen cinsten sincaplar, ağaç dallarını ayakları ile iterek havaya fırlarlar ve tüylü kollariyle bacaklarını açarak düşüşlerini yavaşlatırlar. Yere yaklaştıkları zaman büsbütün gerilerek zahmetsizce yere konarlar.

KURNAZ AVCI

Büyük Manta Vatos balığı bir balık sürüsüne rastladığı vakit havaya zıplar ve sonra yerçekiminden kazandığı hızla sürünün ortasına düşer. Avlarını böyle ânî bir darbe ile sersemleten kurnaz avcı, onları kolayca yakalar.

ÜSTAD :

Bilgi ve san'atça çok üstün olan kimselere üstad denir. Halk dilinde kullanılan usta kelimesi, üstad sözünden doğmadır.

ÜSTTEĞMEN :

Askerî rütbelerden biri olan üsteğmenlik yüzbaşılık ile teğmenlik arasında bir rütbedir.

ÜTÜ :

Evlerde, şapkacılarda ve terzi dükkânlarında kullanılan bir araçtır. Elbise buruşukluklarını gidermeye yarar. Kömürlü olanların içinde mangal kömürü yakılır. Elektrik ütüleri ise elektrik akımı ile kızar. Demirden yapılır.

Bir elbiseyi ütülemek için önce düzgün bir ütü masasının hazırlanması gerekir. Masanın üzerine kalın bir battaniye sermek yerinde olur. Çamaşırlar yıkandıktan, onarıldıktan ve elbiseler temizlendikten sonra ütülenirler. Ütüleme esnasında elbise ve çamaşırların benzinle temizlenmemesine bilhassa dikkat etmelidir. Yoksa, sıcak ütü yanında bulundurulan benzin kolayca alev alır. Bu suretle yangınlara sebep oluruz. Ütülenecek kumaşların üzerine nemli bir tülbent sermek icap eder. Ütülemede pantalon dikişlerinin üst üste bulunması lâzımdır. Kumaşın kavrulmaması için ütünün çok kızgın olmaması şarttır. Ütüyü kumaş üzerinde bırakmak ta doğru olmaz. İleri geri gezdirmek iktiza eder. Ütülenen elbiseler askılara asılır; çamaşırlar sandığa veya dolaplara yerleştirilir.

ÜVEYİK :

Ormanların içinde yaşıyan bir kuştur. Eti için avlanır. Güvercine benzer.

ÜVEZ :

Muşmulaya benzeyen bir meyva çeşididir. Ağacına üvez ağacı denir. İyice olgunlaştıktan sonra yenilir. Gülgillerdendir.

ÜZENGİ :

Binek atlarının eyerlerinde her iki yanda kayışla asılı bu-

lunan ve binicinin ayaklarını geçirmesine yarıyan demirlere üzengi adı verilir.

ÜZÜM :

Sağlığa yararlı en önemli meyvalardan biri de üzümdür. Üzüm ağacına asma denir. Üzüm glikozca zengin bir meyvadır. Asma dallarında salkımlar halinde bulunur. Tazesi kadar kurusu da yenir. Suyundan pekmez, şıra ve alkollü içkiler yapılır. Üzümler, çeşitli renkte olurlar. Şaraplık üzümlerin en önemlisi papaskarası, sofra üzümlerinin en önemlisi de çavuş üzümüdür.

Üzüm, Akdeniz ikliminde yetişir. Yurdumuzda bağların genişliği 493 bin hektarı bulur. Yılda bir milyon tondan fazla yaş üzüm elde edilir.

Üzüm ağacı olan asma; esas, yan ve boğaz köklerinden ibarettir. Asma yapraklarından dolma yapılır. Üzümde şeker olduğu kadar vitamin de çoktur. Yemeklik üzümlerin salkımları büyüktür. Taneleri, iri ve seyrektir. Çekirdekler az ve küçüktür. Çavuş, razaki, çekirdeksiz, hafızali, müşküle, dimyat, yediveren, alpehlivan, Amasya en iyi yemeklik üzümlerdir.

Yurdumuzun iyi üzüm yetiştiren vilâyetleri başında İzmir ve Manisa gelir. Bununla beraber hemen hemen Türkiyenin her yönünde bağlara rastlanmaktadır. İzmir üzümleri dünyanın her tarafında aranır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

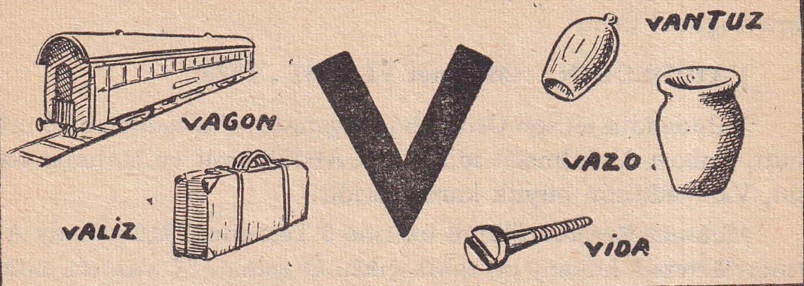

V :

Türk alfabesinin 27 nci harfidir. Sessizdir. Tek başına okunmaz. Müzikte nota üzerinde kemanla çalınacak kısımları gösterir. V harfi fizikte kullanılan voltun kısaltılmış şeklidir.

Matematikte V, romen rakamlarından beşi gösterir.

VADİ :

Yeryüzünde tepeler, dağlar arasında akar suların açtığı oyuklara vadi denir. Uzun yıllardanberi durmadan akan dereler, ırmaklar, nehirler geçtikleri toprak tabakalarını aşındırırlar. Büyük vadiler açarlar. Vadi toprakları tarıma elverişlidir. Bu sebeple vadiler, insanlarla doludur. Yeşilliklerle süslüdür.

Vadi kelimesi mecazî mânada da kullanılır. O zaman konu anlamına gelir. «Bu vadide bir şey konuşalım». Cümlesinde olduğu gibi.

VAGON :

Lokomotiflerin çektiği yolcu ve yük arabalarına vagon adı verilir. Vagonlar demiryolu üzerinden gider. En konforlu olanları yataklı ve lokantalı vagonlardır. Adapazarı, Eskişehir ve Sivasta vagon fabrikalarımız vardır. Yük ve yolcu vagonlarından başka akaryakıt vagonları da bulunur. Bunlarla petrol, gaz ve benzin nakledilir.

VAGONET :

Dekovil (dar demiryolu) hatlarında kullanılan küçük vagonlara vagonet denir.

VAHİDEDDİN : (Mehmet VI. 1861 - 1929).

Vahideddin en son Osmanlı padişahıdır. Padişahların 36 ncısıdır. Babası Abdülmecit idi. İkinci Abdülhamit ve Mehmet Reşat, Vahideddinin büyük kardeşleridir.

Mehmet Reşadın ölümü üzerine 3 Temmuz 1918 yılında Altıncı Mehmet ünvanı ile tahta çıktı. O zaman 57 yaşında bulunuyordu. Şehzadeliği sarayda kapalı olarak geçmişti. Seciye ve karakter bakımından zayıftı. Saltanatı dört yıl sürdü.

Padişahlığının ilk günlerinde Birinci Cihan Savaşının yenilgesine uğramıştık. 30 Ekim 1918 de Mondros silâh bırakışmasiyle yurdumuzun kapıları düşmanlara açılmıştı. İttihat ve Terakki Partisinin ileri gelenleri can kaygusuna düşerek vatandan kaçmışlardı. Kahraman Türk Milleti acı felâketi ile başbaşa bırakılmıştı.

Vahıdeddin, tarihimizde ilk defa uğradığımız bu acı felâketi kendi menfaati hesabına istismara yeltendi. Milletin çiğnenen haklarını korumadı. Hain Damat Ferit Paşayı sadrıâzam yaptı.

1920 yılının 16 Martında İstanbul sokakları düşman askerleriyle doldu. Şehzadebaşı'nda, karakolda herşeyden habersiz olarak uyuyan Mehmetçikler, kahpece süngülendiler. Masum Türk kızları Senegalli askerlerin hücumuna uğradı.

Tarihinin en kara günlerini yaşıyan Türk Milleti için için ağlıyordu. Vahideddin ise sarayında kendi rahatından başka bir şey düşünmüyordu. Hattâ 10 Ağustos 1920 de Türklük için ölüm fermanı olan Sevr Barışını imzalatmaktan çekinmedi.

Fakat, tarih boyunca Türkün istiklâl güneşi asla sönmemişti. Vatanın dört bucağında kımıldanmalar başladı. Böylece Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Millet, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemali önder seçti. Mustafa Kemalin Anadoludaki çalışmalariyle Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruldu.

Kurtuluş Savaşı başladı. Bu savas Türk Milletinin kaderini belirtecekti. Hain Vahideddin, vatan kurtuluşu için çalışan İs-

tiklâl Ordularına Hilâfet Ordusu ve Kuvvayı İnzibatiye adlarında karşı kuvvetler çıkardı.

Mustafa Kemali idama mahkûm ettirdi. Memleketin ötesinde berisinde halkı kışkırttı; isyanlara sebep oldu. Elinden gelen her mel'aneti yapmaktan çekinmedi. Her hususta düşmanlarla işbirliği yaptı.

Tereddi etmiş Osmanlı Saltanatının bu mel'un mümessili, Türk varlığının yok olması için düşmanla gönül beraberliği etmekten daima zevk duydu. Ama, Türk'ün büyük bir gayz halinde şahlanması karşısında düşmanlar bozuldular Egenin mavi sularında can verdiler. Böylelikle, İstiklâl Savaşını kazanmış olduk. Sevr Muahedesini hükümsüz saydık. Artık, Vahideddin de sonunun geldiğini anlamıştı. 17 Ekim 1922 de bir İngiliz zırhlısına bindi. Kendi milletinden korkarak düşmana sığındı. Anavatandan ebediyyen uzaklaştı. Hicazda, Maltada, Cenova'da dolaştı. Son günlerini San-Reno'da geçirdi. O gitti. Türk Milleti de sevgili Atatürk'ün önderliğinde nurlu günlere kavuştu.

VAHİY :

Tanrının kendi buyruklarını Peygamberlere duyurması olayına vahiy denir.

VAIZ :

Dinî konular üzerinde halka verilen öğütlere vaız adı verilir. Bu öğüdü verene de vaiz denir.

VAKFIKEBİR :

Vakfıkebir, Trabzon Vilâyetine bağlı bir kazadır. 113 köyü ile 4 nahiyesi vardır. Köyleriyle beraber nüfusu 1955 sayımına göre 58.078'dir. Merkezinde 1367 kişi yaşar. Trabzonun 30 km. batısına düşer.

VAKIF :

Dinî müesseselerin yaşayabilmesi için gelir temin maksadı ile belli şartlara uyularak yapılan mülklere vakıf denir. Atalarımız yaptıkları cami v.s. gibi umuma faydalı yapıların yanında

han, hamam, dükkân gibi mülkler de kurarlardı. Bu mülklerin getirdiği gelir, cami masraflarını karşılardı.

VALİZ :

Meşin ve köseleden yapılmış küçük bavula valiz denir.

VAMPİR: (VANPİR) ·

Geceleri, mezardan çıkarak insanların kanını emdiği zannedilen hortlağa vampir adı verilir. Ayrıca Orta Amerikada Ekvatör bölgesinde yaşıyan bir nevi kan emici yarasaya da vampir denir. Bu vampirler oldukça büyüktürler. Meyva ve böceklle geçinirler. Aç kaldıkları zaman uyuyan hayvanlara ve insanlara sokulurlar; kanlarını emerler.

VAN ·

Doğu Anadolu'nun en güzel vilâyetlerinden biri Van'dır. Vilâyetin merkezi Van Şehri kendi adını taşıyan gölün doğu kıyısında bulunur. Vilâyetin kuzeyini Ağrı, batısını Siirt ve Bitlis, güneyini Hakkâri Vilâyetleri çevirir. Doğu sınırları boyunca İran toprakları uzanır. Alanı 17.759 km². dir.

Genel nüfusu 1955 sayımına göre 176.203'dür.

Merkez kazada 42.331 nüfus vardır. Şehrin nüfusu ise 14.408'dir. Başkale, Çatak, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp olmak üzere 7 kazası vardır. Arazisi engebelerle doludur. Yükseklikler 2000 ile 4000 metre arasında değişir. Çevresinin başlıca dağları Mordağ (3810), Başet Dağı (3750), İspiriz Dağı (3587), Haravil Dağı (3676), Hirabitdağı (3550) gibi yalçın tepelerdir İran sınırları yakınından çıkarak Van Gölüne dökülen Karasu, en önemli akar suyudur.

Van Gölü, Türkiyenin en büyük gölüdür. Üzerinde küçük vapurlar işler. Van, hemen hemen ormansızdır. Halk tarım yapar. Hayvan besler. Koyun, keçi, sığır sürüleri boldur. Van Şehri gölden yedi kilometre uzaktadır. Tarihi eski bir şehirdir. Milâttan 1900 yıl önce kurulduğu söylenir. Meşhur kalesi Milâttan 885 yıl önce Urartu Kıralı Birinci Savdur tarafından yapılmıştır.

VANİLYA :

Salepgillerden bir çiçektir. Beyazdır. Tırmanıcıdır. Kokusu hoştur.

VANTİLÂTÖR :

Yaz günlerinde sıcak odalarımızı serinletmek için vantilâtör kullanırız. Sıcak memleketlerde de vantilâtöre çok rastlanır. Elektrik motorüyle çalışan bir pervaneden ibarettir. Rüzgâr yapar. Havayı serinletir.

VANTUZ :

Vücudumuzu üşüttüğümüz zaman soğuk algınlığını gidermek gayesiyle sırtımıza vantuz tutarlar. Vantuz, bir tarafı açık, yarı yuvarlak bir şişedir.

Büyükçe madenî bir paraya paçavra bağlayıp arkamıza koyarlar. Ucunu gazlayarak yakarlar. Üzerine de vantuzu yerleştirirler. Hararetin tesiriyle vantuz altındaki hava dışarı çıkar. Derimiz bombeleşir.

VAPORLAR - VAPURLAR :

Deniz taşıtlarından, buhar makinası ile çalışan gemilere vapur denir. Bugünkü modern vapurların atası yandan çarklıydı. Vapur 18. yüzyılda Robert Fulton tarafından icad edilmiştir.

VARDAR :

Balkan Yarımadasında bulunan bir akar sudur. Şardağdan çıkar. Güneye doğru iner. Sırbistanı kateder. Yunan Makedonyasını sular. Üsküpten geçer. Önemli bir, iki kol alarak Selânik Körfezinden Ege'ye karışır. 340 km. uzunluğundadır.

VARŞOVA :

Varşova, Polonyanın başşehridir. Vistül Nehri kenarındadır. Doğu Avrupanın önemli demiryolları içinden geçer. Nüfusu yarım milyondur.

VARTO ·

Varto, Muş Vilâyetinin kazalarından biridir. 83 köyü ile 2

nahiyesi vardır. Muş'un 50 km. kuzeyinde bulunan Varto'nun nüfusu 1955 sayımına göre 24.925'tir. Kaza merkezinde 1.646 kişi barınır.

VAŞAK :

Vaşak, yabanıl hayvanlardandır. Sivri kulakları, keskin tırnakları vardır. Dişleri de sivridir. Yaban kedisine benzer. Kürklü olan vaşaklar yırtıcıdırlar.

VATAN :

Üzerinde yaşadığımız bu sevgili topraklarla, bu toprakların üzerinde atalarımız tarafından meydana getirilen anıtlar, evler, köyler, kasabalar ve şehirler; hepsi birden Türk vatanını teşkil eder. Öyle ise vatan kuru bir toprak parçası sayılmaz. Türk bayraklarının dalgalandığı ve Türk Milletinin sahip olduğu topraklar, bu toprakların üzerindeki her şey ile birlikte Türk vatanı sayılır. Vatan en sevgili varlıklarımızdan biridir.

Vatana hayatımızla bağlıyız. Ecdadımızın kutsal bir yadigârı olan vatan topraklarının her karışında bir şehit mezarı vardır. Dünyanın en modern şehirlerinde bir Anadolu köyünün kalbe sıcaklık veren sevgisini bulamayız. Bu topraklarda kendi atalarımızın mezarları vardır. Bu kasabalarda yürekleri bizim gibi çarpanlar yaşar. Bu köylerde bizim şarkılarımız duyulur. Türk vatanını çiğnetmemek bütün Türklerin en başta gelen vazifesidir.

VATİKAN :

Vatikan, Roma Şehri içindedir. Katolik hıristiyanlarının dinî lideri olan papa, Vatikan'da oturur. Burada tarihî yapılar, büyük kiliseler ve saraylar vardır. Vatikan, papanın hâkim olduğu ufacık bir devletçiktir. Alanı 44 hektar kadardır. Nüfusu 1025'i geçer.

VAZELİN :

Madenî bir yağdır. Ham petrolden çıkarılır. 31 derecede erir.

VAZO :

İçine çiçek konmak üzere veya süs eşyası olarak yapılan süslü kablara vazo denir.

VE :

Dilbilgisinde kullanılan kelimelerden biri olan (ve) bağdır. İki kelimeyi birbirine bağlar.

VEBA :

Veba, korkunç bir hastalıktır. Bu hastalığın âmili Yersin basilleridir. Yersin basillerini keşfeden Yersin adında bir Fransız doktorudur. Hasta farelerin pireleri ile sağlam insanlara bulaşır. Hastayı ateşler içinde kıvrandırır. Veba, Asya milletlerinde büyük salgınlar yapmış; bu arada milyonlarca insanı öldürmüştür. 14. yüzyıl Avrupasında çıkan hıyarcık vebası, 25 milyon kişinin canına kıymıştı. Hasta farelerden insanlara geçen pireler veba basillerini deriden ve lenfa yollarından vücuda sokmuş olurlar.

Akciğer vebasına tutulanlar hastalığı, öksürürken çıkardığı tükürük parçacıklariyle yayarlar. Ölen vebalı fareyi yiyen diğer fareler de vebaya yakalanırlar. Farelerin sidikleri, fışkıları da hastalığın sirayetine sebep olur. Vebaya yakalanmış fareler, ınsandan kaçmazlar. Bunlar ekseriyetle açıkta ölürler.

Vebanın kuluçka süresi 2 - 5 gün arasında değişir. Hastalığın ilk belirtisi başağrısı, titreme ve kusmadır. Vücut ısısı birdenbire yükselir. Zayıflama başlar. Halsizlik baş gösterir. Hastanın yürüyüşü sendeleme ile olur. Dil kalınlaşır. Üzeri kireci andıran beyaz bir pasla örtülür. Nabız çoğalır. Hastanın derisinden soğuk terler çıkar. Bu korkunç hastalığın başlıca 3 şekli görülür.

1 — Akciğer şekli. Bu, tamamen zatürrie belirtisindedir. Vebanın akciğer şekline yakalananlar kolayca kurtulamazlar. Bu hastalarda mikrop kanın içindedir.

2 — Lenf bezlerine yerleşen veba da tehlikelidir. Buna yakalanan insanların koltukları, kasıkları ve çene altı bezleri şişer. Bazan kaz yumurtası kadar büyüyen bu şişkinliklerin içi

zamanla mikropla kaynaşan bir sıvı ile dolar. Hastalığın bu çeşidine hıyarcık vebası denir.

3 — Bir de kanda yayılan ve vücut zehirlenmesine sebep olan veba vardır. Bu hastalık çok korkunç bir hastalıktır.

Şimdi, vebadan korunma yollarını öğrenelim. Önce fare neslini yok etmek gerekir. Vebaya yakalanmış kimseyi ayırmak, mütehassıs bir doktorun tedavisine baş vurmak, durumu hükûmetin sağlık teşkilâtına haber vermek ilk yapılacak işler arasındadır. Vebaya yeni tutulanlara veba serumu tatbik edilir. Salgın zamanlarda 6 ay bağışıklık sağlayan veba aşısı herkese yapılırsa büyük faydalar sağlar.

VEKÂLETLER: (Bakanlıklar):

Türkiye Cumhuriyeti hükûmetini teşkil eden ve ayrı işlerle görevlendirilen vekâletler şunlardır: 1 — Adliye (Adalet), 2 — Millî Müdafaa (Millî Savunma), 3 — Dahiliye (İç İşleri), 4 — Hariciye (Dış İşleri), 5 — Maliye, 6 — Maarif (Millî Eğitim) 7 — Nafia (Bayındırlık), 8 — Münakalât (Ulaştırma), 9 — Ticaret, 10 — İktisat (Ekonomi), 11 — Sıhhat ve İçtimaî Muavenet (Sağlık ve Sosyal Yardım), 12 — Gümrük ve İnhisarlar (Gümrük ve Tekel), 13 — Çalışma, 14 — İşletmeler, 15 — Ziraat (Tarım) Vekâletleri (Bakanlıkları). Ayrıca dört tane de Devlet Vekâleti ihdas edilmiştir.

Vekâletler baş vekâletin kontrolü altındadırlar.

VEKİL: (Bakan):

Vekâlet makamını işgal eden mebuslara Vekil (Bakan) adı verilir. Vekiller mebuslar arasından seçilir.

VENEZUELÂ :

Venezuelâ Birleşik Devletleri; Güney Amerika'nın kuzey bölümüne düşer. Cumhuriyetle yönetilir. Alanı bir milyon yirmi bin kilometre karedir. Nüfusu 4 milyon kadardır. Baş şehri Caracasdır. Kahve, kakao, şeker kamışı başlıca toprak ürünlerindendir. Petrol damarları zengindir.

VENÜS :

Venüs, Roma ve Yunan mitolojisinde güzellik ile aşk tanrıçasıdır.

VEREM :

Sağlığımızı kemiren korkunç bir hastalıktır. Âmili Koch basilidir. Bu mikrop Doktor Robert Koch tarafından bulunduğu için bu adı taşır. Hastalığın çeşitleri çoktur. Akciğer, gırtlak, bez, kemik, barsak, böbrek veremleri gibi... Bunlar arasında en yaygın olanı akciğer veremidir. Cahillik, fakirlik ve sefahat hastalığıdır. Vücuda sinsi sinsi gelir. Girdiği yerden kolay çıkmaz. Ateş yapar. Zayıf düşürür. Takatsiz bırakır. Akciğer veremlileri öksürürler. Balgam çıkarırlar. Kan tükürürler. Hastalığın zamanında önü alınmazsa kurtuluş ümidi kalmaz.

Verem irsî (soydan gelen) bir hastalık değildir. Zamanında tedavi edilirse hasta şifa bulur. Verem çok bulaşıcıdır. Hastanın balgamı mikroplarla doludur. Veremlinin odasını ayırmalı; eşyasını katiyen kullanmamalıdır. Bakımı ile uğraşan kimsenin de çok dikkatli hareket etmesi şarttır.

Doktora, dispansere baş vurmak yerinde bir harekettir. Hattâ, sağlamların bile yılda bir defa olsun akciğer filmi aldırmaları büyük faydalar sağlar. Vereme yakalanmamalıyız. Bunun için de sağlık kurallarına uymalıyız. Kırlarda, yaylâlarda, dağlarda yani temiz havalı, bol güneşli, mikropsuz yerlerde yaşamalıyız. Kalabalıktan kaçınmalıyız. Besinsiz kalmamalıyız. İstirahati ihmâl etmemeliyiz. Vücudu yıpratan hareketlerden sakınmalıyız. Sigara, alkollü içkiler, kumar, uykusuzluk, yorgunluk v.s. vücudu vereme sürükler.

VEREMLE SAVAŞ DERNEKLERİ :

Memleket nüfusumuzun en büyük düşmanı sayılan verem hastalığına karşı bazı kurumlar savaş açmışlardır. Bu kurumların başında, verem savaşı dernekleri yer alır. Verem savaşı derneklerini hayırsever vatandaşlar kurarlar. Derneklerin dispanserlerinde veremliler muayene olurlar; tedavi edilirler. Ayrıca, bu dispanserlerin evdeki veremlileri kontrol eden gezici hemşireleri bulunur.

Verem savaşı dernekleri. veremi yok etmeye çalışırlar. Dispanserlerinde bakım ve tedavi parasızdır. Vatandaşların bağışları, müsamere gelirleri ,pul satışı yardımları bu hayırlı derneklerin gelirlerini teşkil eder. Verem savaşı dernekleri propaganda ile halkı vereme karşı uyartırlar.

VERGİ (VE ÇEŞİTLERİ) :

Devletin masraflarına vatandaşların kanunen iştirak etmelerine vergi denir. Devlet bütçesinin gelirler bölümünü vergiler yükseltir.

Vergiler; a) Vasıtalı, b) Vasıtasız olmak üzere 2 türlüdürler. Vasıtasız vergiler, doğrudan doğruya maliyeye ödenen vergilerdir. Arazi vergisi, bina vergisi gibi. Vasıtalı vergiler ise haberimiz olmadan ödediğimiz vergilerdir. Şekerden, sigaradan alınan vergiler gibi... Vasıtasız vergiler vatandaşların mallarından, kazançlarından belli bir nispette alınır. Vasıtalı vergileri ise, bu vergilere tâbi olan maddeleri satın alanlar vermiş olurlar. Yabancı mallarından alınan gümrük vergileri, tekel vergileri vasıtalı vergiler arasındadır.

VETERİNER :

Hayvan hastalıklarını tedavi eden hekimlere veteriner denir. Halk dilinde baytar olarak adlandırılan veterinerlik yurt ekonomisi bakımından çok mühimdir. Yurdumuz hayvancılığının gelişmesi veterinerlerimizin çalışmalariyle de ilgilidir.

VETO ·

Büyük Millet Meclisinin yaptığı kanunlar Reisicumhura gönderilir. Reisicumhur inceler ,ya tasdik eder, veyahut da bir defaya mahsus olmak üzere red eder; geri gönderir. Bu olaya veto denir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtında Güvenlik Konseyinin daimî üyeleri olan Birleşik Amerika, İngiltere, Rusya Fransa ve Çin Devletlerinin veto salâhiyetleri vardır.

VEZİR :

Osmanlı İmparatorluğunda nazırlık, valilik yapan ve paşa

ünvanını alan kimselere vezir denirdi. Vezirlerin başı da başvezirdi. Kanunî'den başlıyarak veziriâzam kelimesinin yerine sadrıâzam sözü kullanılmaya başladı.

VEZİRKÖPRÜ :

Samsun Vilâyetinin kazalarından biridir. 129 köyü ile iki nahiyesi vardır. Kasabanın nüfusu 1955 sayımına göre 6873'dür. Kaza sınırları içinde 56.489 nüfus vardır. Samsunun 60 km. güney batısında bulunan Vezirköprü, Samsun - Amasya demiryoluna 30 km. lik bir şose ile bağlıdır.

VEZNE :

Müesseselerde para alıp verme işleriyle meşgul olunan yere vezne adı verilir. Veznede veznedar çalışır.

VEZÜV :

Akdeniz Bölgesinin hâlen faal olan volkanlarından biri Vezüv Yanardağıdır. Vezüv, İtalya Yarımadasının Napoli Şehri yakınında bulunur. Şehrin 8 km. güney doğusunda yer alır. Yüksekliği 1280 metreye varan Vezüv Yanardağı Milâdın 79. yılında indifa etmiştir. Çıkardığı lâvlarla Herkülânüm ve Pompei Şehirlerini yakmıştır. O zamandan bugüne kadar lâv ve kül püskürtmeye aralıklı olarak devam etmiştir. İkinci mühim indifaı 1906 yılına rastlar. Eteklerindeki verimli toprakları bağlar, bahçeler süsler.

VİDA :

Vida, burgulu bir çividir. Döndürüle döndürüle sokulur.

VİLÂYET :

Yurdumuzun idare bölümlerinin en büyüğü vilâyettir. Köyler, nahiyeler ve kazalar vilâyetin kontrolu altında bulunurlar. Vilâyette en büyük hükûmet memuru validir. Vali, vilâyet halkına hükûmetin emirlerini duyurur. Memurların kanuna uygun çalışıp çalışmadıklarına bakar. Halkın dilek ve şikâyetlerini dinler. Devlete ait işlerin yolunda gitmesini sağlar. Vilâyet sınırları

içinde, okul, yol, köprü gibi devlete ait yapı işlerinin zamanında bitmesi için tedbirler alır. Vilâyet halkının düzen ve güvenliği de valinin sorumluluğu altındadır.

VİNCİ (Leonardo da Vinci 1452 - 1519) :

Tarihte Rönesans Devrini açan dâhi san'atkârlardan biri de Vinci'dir. İtalyandır. Resim alanında ölmez eserler bırakmıştır. Bununla beraber mimarlığı, heykeltraşlığı, fizikçiliği de anlatılmağa değer. Aynı zamanda filozof olan Vinci şairlik, yazarlık, müzisyenlik te yapardı. Ama en kuvvetli tarafı ressamlığı idi.

VİOLONSEL :

Orkestra sazlarından biri violonseldir. Telli sazlardandır. Dört teli vardır. Kemandan büyüktür. Kontrbastan küçüktür. Yere dayatılarak çalınır.

VİRANŞEHİR :

Urfa Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 36 köyü ile iki nahiyesi vardır. Kasabanın nüfusu 1955 sayımına göre 5096'dır. Kaza sınırları içinde 30218 nüfusa sahiptir. Vilâyet merkezi Urfanın 88 km. doğusunda yer alır.

VİRGÜL :

Noktalama işaretlerinden biri de virgül (,) dür. Cümleleri okurken duraklamamız gereken yerlerde kullanılır.

VİSTÜL :

Polonyanın büyük akar sularından biridir. Varşovadan geçer. Baltık Denizine karışır. Uzunluğu 1076 km.'dir.

VİŞNE :

Kiraza benzer. Ekşi bir meyvadır. Rengi kırmızıdır. Şerbet, reçel, konposto ve hoşaf yapmakta kullanılır. İlk yazda olur. Ağacı gülgillerdendir.)

VİTAMİNLER :

Vücut sağlığımıza çok yarayışlı olan vitaminleri, besinlerden alırız. Vitaminler bilhassa taze sebze ve meyvalarda bol ola-

rak bulunur. Vitaminsiz kalan vücutlarda raşitizm, iskorbüt ve tavukkarası gibi hastalıklar görülür. Vitaminleri harflerle isimlendirmişlerdir. A, B, C, D, E vitaminleri gibi...

Başlıca vitaminler:

A Vitamini havuç, marul, lâhana, ıspanak, tere, bakla, nohut, domates, biber, muz, portakal, şeftali, kiraz ve balıkyağında bulunur. A vitamini eksikliği çocukların büyümelerini engeller, göz hastalığı ve nefes darlığına sebep olur.

B vitamini, pirinç, nohut, mercimek, yeşil sebzeler ve etlerden karaciğer, böbrek, yürek ile beyinde bulunur. Eksikliği iştahsızlık, zayıflık, sinir ve kalb hastalıkları doğurur.

C vitamini bütün sebze ve meyvalarda; portakal, limon, lâhana, biber ve domateste; karaciğer, beyin ve sütte bulunur. Yokluğu diş etlerinde ve vücudun çeşitli yerlerinde kanamalara sebep olur.

D vitamini balık yağı, yumurta sarısı, tereyağı, süt ve hindistan cevizinde bulunur.

D vitamininden faydalanmak için güneş ışığı şarttır. D vitamini eksikliği ve güneş yüzü görmeme, kemik hastalıklarını doğurur.

Havuç, karnıbahar, lâhana, limon, portakal, elma, domates, enginar, süt, mandalin gibi besinler, vitaminler bakımından pek zengindirler. Vitaminler, sindirimi kolaylaştırırlar. Organlara gençlik ve canlılık verirler. Organlarımızın yolunda çalışmasını sağlarlar.

VİYANA :

Viyana, Orta Avrupanın en güzel şehirlerinden biridir. Avusturya Cumhuriyetinin baş şehridir. Tunanın kollarından biri üzerinde kurulmuştur. Nehrin sağ kıyısında yer alır. Berlinin 972 km. güney batısına düşer. Nüfusu 1.767.000'dir. Tarihî yapıları, kiliseleri ve operası ile meşhurdur. Parkları görülmeye değer. Sanayii ileridir. Müzikte, kültür ve san'atta çok gelişmiştir. Osmanlı Orduları tarafından tarihte iki defa kuşatılmıştır.

VİYANA KUŞATMALARI :

16. yüzyılda dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı Devletinin akıncıları tarihte iki defa Viyana surları önünde kanlı çarpışmalar yapmıştır. Bu kuşatmalardan ilki Kanunî zamanına rastlar.

1526 Mohaç Zaferiyle Macaristanın üçte ikisi kılıçlarımıza teslim olmuştu. Bu tarihten sonra Macaristan Kıralı Zapolya Osmanlı buyruğu altına düşmüştü. Macaristan tahtında hak iddia eden Ferdinand Zapolyaya saldırdı. Zapolyayı korumak düşüncesi ile Kanunî 120 bin kişilik büyük bir ordu önünde 17 Haziran günü Belgrada vardı. Ordunun ağırlığını 20 bin deve götürüyordu. Tunada görevlendirilen 800 gemi, orduyu karşı kıyıya geçirecekti. Ordunun 300 topu vardı. Belgradda 5 hafta kalındı. Bunu fırsat bilen Ferdinand boş durmadı. Şehrin savunma işleriyle uğraştı. 21 Eylûlde akıncılarımız Viyana surları önünde göründüler. Mevsim hayli ilerlemişti. Yağmur, ağır muhasara toplarının Viyana önlerine götürülmesine engel olmuştu. Bütün bu zor şartlarla ordumuz 24 ile 27 Eylûl tarihleri arasında muharebe nizamı aldı. Surlar üzerindeki müdafilerin sayısı 30 bin piyade, 5 bin de süvariden müteşekkildi.

27 Eylûl sabahı hücum başladı. 24 Ekimde büyük saldırı yapıldı. Çok kanlı boğuşmalar oldu. Fakat şehire girilemedi. Kış ta gelmişti. Buraya tekrar dönülmek gayesiyle muhasara kaldırıldı. 16 bin kişiye yaklaşan kayıbı ile Osmanlı Ordusu Belgrad yolunu tuttu. Birinci kuşatma böylece bitmiş oldu. **İkinci Viyana kuşatması için «İkinci Viyana Kuşatması» konusunu okuyunuz.**

VİYOLONSEL: (Bak: Violonsel).

VİZE :

Çeşitli evrakın (pasaport, hüviyet kartı v.s. gibi) ilgili oldukları resmî daireler tarafından görüldüklerine dair kayda, vize denir. Dış ülkelere gidecekler, pasaportlarını o ülkenin yurdumuzdaki temsilcilerine vize ettirirler.

YENİÇERİ MURAT

Burçtan Jüstinianus'un sesi duyuldu. Heyecanla Venedikli muhariplere bağırdı: «Görmüyor musunuz? Kaleye bir yeniçeri tırmanıyor!» Şövalyeler koşuştular. Burcun mazgalları arasında kaynaşan karaltılara atıldılar. Mayıs sabahının serin karanlığı içinde, kılınçların madenî şakırtısı boğuk iniltilere karıştı. Uzakta mehter vuruyor; Ordugâhtan ezan sesleri yükseliyordu. Sûrların dibinde yeniçerilerin nâraları akisler bırakıyordu.

İhtiyar bir vezir, etrafındakilere seslendi: «Koman kurtlarım! Vurun şahbazlarım! Kâfir önünde Yeniçeri Muradı yalnız bırakman! İleri!...»

«Allah Allah!» seslerinin ürpertisiyle ileri atılan kapı kulu erleri hendekleri atladılar. Merdivenlere tırmandılar. Yeniçeri Murad'ın yanına vardılar.

Yeniçeri Murad, aslanlar gibi boğuşuyordu. Sol elinde kalkanı, sağ elinde kılıncı durmadan vuruyordu. Sabah güneşinde allara boyanan kılıncı her darbede bir şövalyeyi yere yıkıyordu. Birden sendeledi. Kaşlarını çattı. Dişlerini sıktı. Kalkanını bırakmamak için çırpındı. Fakat olmadı. Sol kolu omzundan kopmuştu. Hafifçe diz kırdı. Sonra birden toparlandı. Kendisine doğru yaklaşan Jüstinianus'a saldırdı. Venedikli kumandan boğuk bir inilti çıkararak askerlerinin kucağına düştü.

O gün Bizans alınmadı ama, Ortaçağları kaplıyan sûrların üzerinde ilk gedik açılmış oldu. Ulubatlı Hasan, Topkapı sûrları üzerinde Sancak-ı Şerifi dalgalandırırken, Yeniçeri Muradın ruhu da mutlaka gülümsüyordu.

Gülüyorum:

SOKAKLARIN FİATI NASIL?

Ahmet evden çıktı. Bir kundura satıcısının önünde durdu. Seyrettikten sonra sordu:

— Siz ne satıcısısınız?

Adam güzelce cevap verdi:

— Kundura satıcısıyım.

— Kunduralar kaça?

— Boy boy... Ona da var, on beşe de...

Ahmet ordan ayrıldı. Biraz sonra bir sokak satıcısına rastladı, sordu:

— Siz necisiniz?

— Sokak satıcısıyım.

— Peki, sokağın tanesi kaça?

FAYDALI BİLGİLER :

Renkli pamuklu kumaşları yıkamak istiyorsanız onları bir gün önceden soğuk suya batırınız. Kirler iyice akbarır. Yıkarken çok kaynak su kullanmayınız.

★

Siyah pamuklu üzerindeki yağ lekelerini; üzerine, telvesi süzülmüş kahve veya çay dökerek yıkayınız. Sonra fırçayla iyice fırçalayınız. Islakken ütüleyiniz.

★

Çamaşır suyunun iki litresine bir çorba kaşığı terebentin yağı katarsanız çamaşırınız hem iyi temizlenir, hem de yumuşak olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

31 OCAK 1956, SALI — Sayı: 88 — Fiyatı: 20 kuruştur.

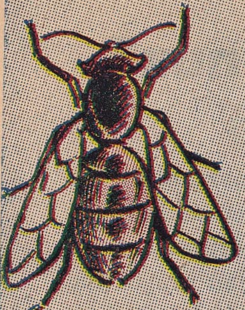

YABAN ARISI

YABAN DOMUZU

YABAN GÜLÜ

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Y-1

YAK ÖKÜZÜ

YAPRAK

YARASA

Bunları biliyor musunuz?

EN GÜRÜLTÜCÜ DENİZ HAYVANI

Amerika Birleşik Devletleri deniz kuvvetleri uzmanları, balıkların deniz altında çıkardıkları sesleri tespit etmektedirler. Çünkü ilerde cereyan edecek fırtınalar, denizlerdeki seslere göre anlaşılmaktadır. İki buçuk mil derinlikte yapılan araştırmalar, karidesin deniz hayvanlarının en gürültücülerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Karidesin balinadan daha fazla ses çıkardığı, deneyler sonunda anlaşılmıştır.

YAZ ORTASINDA KIŞ

Amerikada Yellowstone'da bir «Millî Park» tesis edilmiştir. Bu parkta tabiatın çeşitli yaratıkları insan eli değmeden ve oldukları gibi muhafaza edilirler. Millî parkta çeşitli garip olaylar görülür. Bunlardan bir tanesi; Angel Terrace denilen yerde, ilkbahar sellerinin taşıdığı parlak maden artıklarının etraftaki ağaç ve bitkileri kurutmasıdır. Bu olay sonunda Temmuz ortasında ağaçlar kupkuru halleriyle, Ocak Ayında imiş gibi bir görünüm almışlardır.

NEKAHAT DEVRELERİ HALSİZLİĞİNİN SEBEBİ

Hastalıklardan sonra duyulan halsizlik ve yorgunluğun sebebi, vücutta potasyum eksikliğidir.

UMULMADIK BASKIN

Ayı balığı, küçük buz adalarının üstünde keyifli, keyifli seyahat etmesini pek sever. Ama bazan balinanın hücumuna uğrayınca, bu deniz sefası pek kötü bir şekilde sona erer.

NANKÖR YAVRULAR

Kuzey Amerikada yaşıyan kırmızı sincapların yavruları pek nankördürler. Yavrular büyüdükleri zaman, annelerini yuvadan kovarlar.

VİZE :

Kırklareli Vilâyetinin bir kazasıdır. Şehir nüfusu 1955 sayımına göre 5890'dır. Kaza sınırları içinde 29.718 nüfus barınır. 26 köyü, 2 nahiyesi vardır. Kırklarelinin 48 km. güney doğusunda yer alır.

VİZON :

Kürkü makbul etobur bir hayvandır. Avrupa ve Amerikada yaşar.

VOKALİZASYON TEMRİNLERİ :

Müzikte, nota öğretiminde vokalizasyon temrinlerinin önemi büyüktür. Notaların aynı harfle söylenmesine vokalizasyon adı verilir. Meselâ; portedeki notaları «A» harfiyle tekrarlarsak vokalizasyon yapmış oluruz. Vokalizasyonları sık sık tekrarlarsak müzik bilgimizi ve ses kavrayışımızı daha çabuk geliştirmiş oluruz.

Vokalizasyon temrinleri ile kolay olarak porte üzerinde şarkılar öğreniriz.

VOLAN :

Buhar makinalarında ve gaz motorlarında makinanın çalışmasını düzenliyen büyük tekere volan adı verilir.

VOLEYBOL :

Gerili bir filenin iki yanında altışar kişi tarafından oynanan el topu oyunudur. Voleybol sahası 18,30 $\times$ 9,15 boylamlarında düzgün bir dörtgendir. Yer pürüzsüzdür. Bu dörtgenin tam ortasında gerili file bulunur.

VOLF ŞİŞESİ :

İlkokulda Tabiat Bilgisi dersi araçları arasında yer alan iki ağızlık volf şişesi hidrojen istihsali deneyinde kullanılır. Bu usulde hidrojen elde etmek için en çok kullanılan usul; çinko granülleri üzerine dört misli sulandırılmış tuz asidinin etki ettirilmesidir.

VOLFRAM :

Volfram kıymetli bir madendir. Sert olan bu madenin yo-

ğunluğu 19,1'dir. 3000 derecede erir. Bir adına da «Tungsten» denir.

VOLGA :

Avrupanın en uzun nehridir. (3694 km.) Valday Yaylâsından çıkar. Hazar Denizine dökülür. Kostroma, Mologa, Kama, Oka gibi kollar alır. Su ulaştırmasına elverişlidir. Balıkları pek boldur.

VOLKAN :

Yer kabuğu içindeki mağmanın yeryüzüne çıkması ile volkanlar teşekkül eder. **(Bak: Yanardağlar).**

VURU :

Vuru, nabzın atması demektir. **(Bak: Nabız).**

VÜCUDUMUZDAKİ KALDIRAÇLAR :

Vücudumuzda hareketleri kolaylaştıran çeşitli kaldıraçlar vardır. Meselâ omurga üzerinde hareket eden başımız birinci çeşit bir kaldıraçtır. Başla omurganın birleştiği destek noktası ortadır. Direnç önde, kuvvet de geridedir.

Ayağımız ikinci çeşit bir kaldıraçtır. Kolumuz ise üçüncü çeşit kaldıraçlardandır. **(Bak: Kaldıraçlar).**

VÜCUDUMUZUN SICAKLIĞI VE BUNUN ÖLÇÜLMESİ:

Vücudumuzun normal ısısı 36,5° derecedir. Vücut hasta olmadıkça, bu ısı hiç değişmez. Vücut ısımız yükselmeye başlayınca sağlığımızın tehlikeye düştüğü anlaşılır.

Doktor hastayı muayene ederken, ilk iş olarak ısı derecesine bakar. Bundan da ısı derecemizin, sağlığımızın ölçüsü olduğunu anlarız. Vücut ısısı yediğimiz besinlerin solunumla alınan havanın oksijni ile yanması sonucunda hâsil olur. Hastalığın derecesine göre 37'den 40'a kadar yükselir. Ölülerde ısı kalmaz.

Vücut sıcaklığı sağlık derecesi ile ölçülür. Sağlık derecesi yapılışı bakımından termometreye benzer. Sağlık derecesi dil altına veya koltuk altına sokularak bir müddet beklenir. Sonra da çıkarılarak ısının kaç derece olduğu okunur.

W

W :

W harfi Türk alfabesinde yoktur. Garp dillerinin çoğunda mevcuttur. Bu harfe İngilizcede **dablyu** ve Fransızcada **dublve** denir. W harfi, aşağı yukarı, dudakları öne doğru yuvarlaklaştırıp uzatılarak söylenen bir V harfi gibi telâffuz edilir.

WASHİNGTON: (Vaşington oku).

Vaşington, Amerika Birleşik Devletlerinin başşehridir. Nüfusu 663 bini geçer. Amerika Reisicumhurunun oturduğu Beyaz Saray ile Âyan ve Temsilciler Meclisinin toplandığı yapılar Vaşington'dadır. Şehir güzel binalarla doludur. Üniversiteler ve müzeler bu aradadır.

WASHİNGTON, George (1732 - 1799):

Amerika Birleşik Devletlerinin kurucusu ve ilk Reisicumhuru Washington'dur. Memleketi İngiliz idaresinden kurtarmış; istiklâle kavuşturmuştur. Hattâ Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasası da O'nun zamanında hazırlanmıştır.

Başkanlığı 1787 ile 1797 yılları arasına rastlar.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

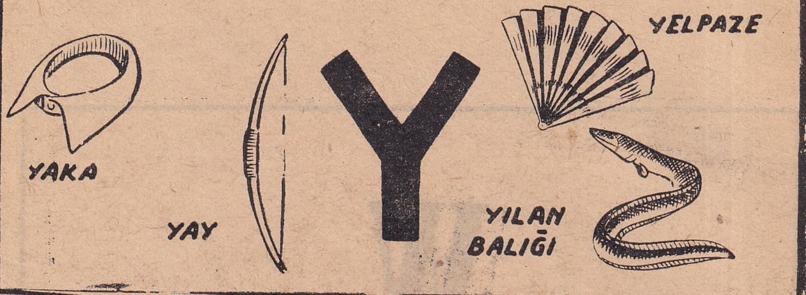

Y :

«Y» harfi, Türk alfabesinin 28. harfidir. Sessizdir.

YABA :

Yaba, bir tarım âletidir. Harman işlerinde kullanılır. Büyük saplı bir çataldır.

YABANARISI :

Bal arısının benzeridir. Zarkanatlılardan olan bu böcek bal yapmaz. Meyvalara, etlere konar. Zehirli iğnesi vardır.

YABANDOMUZU :

Çift parmaklı, memeli bir hayvandır. Evcil domuzdan daha büyüktür. Sert ve uzun kılları vardır. Rengi siyahtır. Ormanlarda yaşar. Bağ ve bahçelere zarar verir.

YABANEŞEĞİ :

Eşeğe benzer. Derisi çizgilidir. Sürüler halinde Afrika savanlarında yaşar. Ormanlarda dolaşır. Diğer bir adına da «Zebra» denir.

YABANGÜLÜ :

Gülgillerdendir. Kırmızı meyvacıklar yapar. Çiçekleri pembe ve beyazdır. Sulak topraklarda, ormanlarda yetişir.

YAĞ :

Yapısında oleik, palmitik, istarik ve benzeri asitlerle gliserin bulunduran bir maddedir. Yağların bitkisel ve hayvansal çeşitleri vardır. Yağlar çoklukla besin olarak kullanılır. Zeytinyağ, tereyağ, balık yağı, susam yağı, gündöndü yağı, yağ çeşitlerindendir.

Ayrıca endüstride kullanılan yağlar vardır. Bunlar madenî yağlardır. Vazelin, mazot, gazyağı, neft yağı gibi.

Bazı bitkilerden çıkarılan kokulu maddelere yine yağ adı verilir. Gül yağı, karanfil yağı bu cümledendir.

YAĞMUR :

Yeryüzündeki sular ısı etkisiyle buharlaşır; gökyüzüne yükselir. Kalın buhar tabakalarının birleşmesi ile bulutlar meydana gelir. Bulutlar değişik yükseklikte bulunarak rüzgârların önüne katılırlar. Yer değiştirirler. Bu arada soğuk hava tabakalarına rastlayınca buhar zerrecikleri birleşir. Su damlacıkları haline gelir.

Ağırlaşan damlacıklar yeryüzüne dökülürler. Bu olaya yağmur deriz.

YAĞMUR ÖLÇEĞİ: (Bir yere yağan yağmur miktarı nasıl hesaplanır?)

Yağmur ölçeğinde, metrekareye bir yılda düşen yağmur ölçülür. Yağmur ölçeği özel olarak yapılmış ölçülü bir kabdır. Etrafı ve üzeri açık bir yere konur. Yağan damlacıklar içinde birikir. Böylelikle bir yıldaki yağış durumunu öğrenmiş oluruz.

Meteoroloji istasyonlarında, bazı okulların rasat merkezlerinde yağmur ölçekleri vardır.

YAHUDİ :

İsrailoğullarının bir diğer adı Yahudidir. Musa Peygamberin kavmi olan bu insanlara Musevîler de denilmektedir.

YAHYA KEMAL BEYATLI (Doğ. 1884):

Zamanımızda ünlü şairlerimizden biri Yahya Kemal Beyatlıdır. 1884'de Üsküp'te doğmuştur. Babasının adı Yunusbeyza-

de İbrahim Naci Beydir. Gençliğinin ilk yıllarını doğduğu şehirde geçirdi. İlk tahsilini orada tamamladı. Sonra İstanbul'a geldi. 1903'te Paris'e gitti. Yüksek tahsilini tamamladı. Paris dönüşü ile beraber şiir yazmayı geliştirdi. Herkesin dikkatini çekti. Darüşşafakadaki öğretmenliğinden sonra Üniversitede profesörlük yaptı. Mebusluğa seçildi. Elçiliklerde bulundu.

40 yılı aşan edebî faaliyetleri içinde yazdığı şiirlerin sayısı kırkı geçmemesine rağmen bunların herbiri edebiyatımızın en seçkin örneklerindendirler.

YAK ·

Tibet Yaylâlarında ve Orta Asya dağlarında yaşıyan bir öküzü andıran hayvan cinsidir. Derisi uzun tüylerle kaplıdır. Boynuzları kıvrıktır. Evcilleştirilen yaklar yük taşırlar. Çiftçilikte kullanılırlar.

YAKA :

Elbisemizin boynumuz çevresini kuşatan kısmı yakadır. Ceket yakası, gömlek yakası gibi.

YALDIZ ·

Eşyayı parlatmak için üzerine sürülen gümüş ve altın gibi maddelere yaldız adı verilir.

YALOVA ·

İstanbul Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez kasabada 1955 sayımına göre 6623 nüfus vardır. Bütün kazanın nüfusu 26,684'dür. 30 köyü ile 2 nahiyesi mevcuttur. Tarihin eski çağlarından beri şifalı kaplıcalariyle meşhurdur. Marmara Denizinin İzmit Körfezi ağzında yer alır.

YALVAÇ :

İspartaya bağlı bir kazadır. Kasaba merkezinde 1955 sayımına göre 9274 nüfus vardır. Bütün kaza nüfusu 41.382'dir. 37 köyü ile bir nahiyesi mevcuttur. İspartanın 82 km. kuzey doğusunda yer alır.

YANARDAĞLAR :

Dünya merkezindeki mağmanın yer kabuğuna yaptığı basınçlar sonucunda yer yüzünün zayıf yerleri çatlar. Bu deliklerden ateşle birlikte yanar maddeler, gazlar fışkırmaya başlar. Yanardağa volkan adı da verilir.

Yanardağın ağzına **krater** denir. Krater ile mağma tabakası arasındaki lâv yolu **volkan bacasıdır.** Bu bacanın yanlarında kalan küçük çatlaklar **yan bacalardır.**

Yanardağların çıkardığı koyu kıvamlı sıcak eriyiklere **lâv** adını veririz. Lâvlar kraterden akarken soğurlar, katılaşırlar. Bu sebeple yanardağların görünüşü koniyi andırır.

YANGIN :

Evin, eşyanın veya bir ormanın yanması olayına yangın denir. Yangını itfaiye teşkilâtı söndürür.

YAPAĞI :

Koyun tüylerinin ilkbaharda kırkılmasiyle yapağı elde olunur.

YAPRAK :

Bitkilerin solunmasını ve beslenmesini sağlıyan klorofilli yayvan parçaya yaprak deriz. **(Bak: Klorofil)**. Yapraklar ağaç gövdesine birer sapla bağlıdır. Yaprak şekilleri ağaç çeşitlerine göre değişir.

YARA :

Vücudumuzun herhangi bir organında çarpma veya kesme suretiyle meydana gelen deri bozukluğuna yara adı verilir. Bıçak yarası gibi. Yaraları mikroplar azdırır. Onun için yaraları gerekli ilâçlarla tedavi etmek mutlaka lâzımdır.

Ayrıca bu kelime mecazî mânada kullanılır: «Ahmedin sözleri beni çok yaraladı, gibi...»

YARASA :

Gündüzleri uyuyup geceleri uçup dolaşan memeli bir hay-

vandır. Fare büyüklüğündedir. Yarasalar uçmakla beraber kuş cinsinden sayılmazlar; memeliler takımındandır.

YARDIM SEVENLER DERNEĞİ :

Hayır cemiyetlerinden biri de Yardım Sevenler Derneğidir. Fakirlere, kimsesizlere yardım amaciyle kurulmuştur. Bu cemiyetin tüzük ve proğramı buna göre âyarlanmıştır. Cemiyet içinde faal vazife alan hayırsever vatandaşlar, gelirler temin ederek muhit halkına gerekli yardımları yaparlar.

YARI ÇAP :

Daire merkezinden çemberin bir noktasına iletilen doğru parçasına yarıçap denir. Yarıçap çapın yarısıdır.

Herhangi bir dairenin çember uzunluğunu π (3,1416) Pi sayısına bölersek o dairenin çapı elde edilmiş olur. Çapın yarısı da yarıçaptır. Şu formülü unutmamak gerekir:

$$\text{Çap} = \frac{\text{Çember}}{\pi}$$

YARIMADA :

Üç tarafı su ile çevrili kara parçaları yarımadadır. Haritaya bakarsak Türkiyemizin çoğunun bir yarımada olduğunu görürüz. Anadolu Yarımadası üzerinde irili ufaklı daha bir çok yarımadalar vardır.

YARIŞ :

Sporda yarış, koşucuların yanyana gelerek bütün güçleriyle birbirlerini geçmek için yaptıkları koşudur. Yarışların türlü şekilleri vardır. Atletizm yarışı, at yarışı, kayak yarışı, kayık yarışı, kızak yarışı gibi...

YASAK :

Bir işin yapılmamasını emreden buyruğa yasak adı verilir. Kanunun yapma dediği şeyi yapmak, yasağı bozmak olur.

YATAĞAN :

Osmanlı ordusunda kullanılan savaş silâhlarından biri ya-

yağan idi. Yatağan kesici silâhlardandır. Ağırdır. Namlusu kıvrıktır.

YATAĞAN :

Yatağan, Muğlaya bağlı bir kaza merkezidir. Kasabada 1955 sayımına göre 2751 nüfus vardır. Kaza sınırları içinde 33.064 nüfus barınır. 48 köyü ile iki nahiyesi bulunur. Muğlanın 22 km. kuzey batısında yer alır.

YATAY DOĞRU :

Durgun bir suya bırakılan cetvelin durumu yataydır. Böylece, durgun su yüzeyine çakışan doğrular yatay doğrulardır. Yatay doğru ile çekül doğrultusu arasında dik açı meydana gelir.

YATSI :

Güneşin batmasından bir buçuk veya iki saat sonraki zaman yatsıdır. Beş vakit namazdan biri de yatsı namazıdır.

YAVUZ SELİM ZAMANI: (İran Savaşı - Suriye, Filistin ve Mısırın alınması):

(Bak: Selim I).

YAY :

Eski zaman ordularında kullanılan bir silâh nev'i de yaydı. Yaylâ ok atılırdı.

Daire çemberinin bir parçasına da yay denir.

YAYA :

Gideceği yere bir taşıta binmeksizin, yürüyerek giden kişiye kısaca yaya adı verilir. Osmanlı Ordusunda yaya sınıfı vardı. Yayalar Orhan Gazi devrinde kurulmuştu. Barışta memleketlerinde kendi işleriyle uğraşırlardı. Savaşta gündelik iki akçe alarak orduya katılırlardı. Onlardan hiç bir vergi alınmazdı. Bu teşkilât 16. yüzyıl sonlarında kaldırılmıştır.

YAYIK :

Tereyağ çıkarmak, ayran yapmak için içinde süt döğülen

kaba, yayık denir. Sağmal hayvan besliyen köylülerimizin kullandıkları yayık; ağzı dar, dibi geniş, uzun bir fıçıya benzer. Sapı uzundur.

YAYIMLAR (Neşriyat):

Kitap, gazete, mecmua, dergi gibi okuma araçlarının hepsine yayımlar deriz.

YAYLÂDAĞI :

Yaylâdağ Hatay Vilâyetine bağlı bir kazadır 37 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Kasabada 1955 sayımına göre 2084 nüfus vardır. Bütün kazanın nüfusu 18876'dır. Antakyanın 45 km. güneyine düşer.

YAYLÂK :

Hayvanların beslenmesine elverişli geniş otlaklara yaylâk denir.

YAZ ·

Yılın en sıcak mevsimi yazdır. Haziran, Temmuz, Ağustos olmak üzere üç ay devam eder. 21 Haziranda başlar. 23 Eylûlde sona erer.

YAZI (Temel harfler, bitişik dik yazı):

Konuşmaların kâğıt, tahta, taş veya demir üzerinde bir takım şekiller halinde gösterilmesine yazı denir. Yazının tarihi çok eskidir. Tarihî vesikalara göre, yazıyı ilk kullanan kavimler Sümerler, Etiler ve Mısırlılardır. Sümer yazısına **çivi**, Mısır yazısına da **hiyeogrolif** adı verilir.

Bugün kullanmakta olduğumuz yazı 1928 senesinde özel bir kanunla kabul edilmiştir. Eskiden Arap yazısını öğrenmek zorundaydık.

El yazısından önce küçük ve büyük temel harfleri öğrenmek gerekir. Bu harfleri iyice öğrendikten sonra el yazısına geçilir. Temel harflerin şekillerini örneklere uygun şekilde öğrenmeden el yazısına başlanamaz. İlkokulun 1. ve 2. sınıflarında temel harflerin alıştırmalarına devam edilir. 2. sınıfın son ayların-

da küçük temel harflerin bitiştirilmesi suretiyle bitişik dik yazıya başlanmış olur. Bu esnada acele etmemek lâzımdır. Bilhassa baştan savmacılıktan kaçınmak şarttır. Harfleri bitiştirme çizgilerinin örneklere uygun olması icap eder. 3., 4. ve 5. sınıflarda el yazısı kullanılır. 5. sınıflarda istenirse bitişik eğik yazıya da geçilir.

YAZI İLE İFADE :

Düzgün yazmak için düzgün konuşmalıdır. Çocuklar konuşmalarını yazılı şekle geçirebilmelidir. Bunun için öğrencilerin tahrir ve cümle tekniği alıştırmaları yapmaları lâzımdır. Bu hususta aşağıdaki esaslara dikkat olunur:

A — Cümlelerin sınıfça tesbiti ve birlikte yazılması;

B — Cümlelerin sınıfça tesbitinden sonra her öğrencinin kendi yazması;

C — Cümle ve cümleler grupunun her çocuk tarafından tasarlanıp yazılması;

Böylece çocuklar serbest tahrire geçmiş olurlar. İlkokullarda yazı ile ifadenin türlü çeşitleri vardır:

1 — Yaşanmış olayların tahriri,
2 — İmgelem tahrirleri,
3 — Ders konulariyle ilgili sonuçların yazılması,
4 — Resim ve tablolara bakarak yazı yazmak,
5 — Rüyaların yazılması,
6 — Dinlenen ve okunan hikâyelerden tahrir,
7 — Yarım bırakılmış hikâyeleri tamamlama,
8 — Mektup, kartpostal, telgraf, tebrik ve davetiye yazmak.
9 — Makbuz, beyanname, dilekçe, senet yazmak,
10 — Tutanaklar kaleme almak,
11 — Karakterleri tasvir etmek,

Bu yazı ile ifade şekilleri türkçe derslerinde bol bol işlenerek geliştirilir.

—

YAZININ BULUNUŞU VE TARİH ÇAĞLARINA GİRİŞ :

Tarih, yazının bulunuşuyla başlar. Yazının bulunuşundan önceki insanların yaşayışları hakkında etraflı bilgimiz yoktur.

Bu yüzden, bu zamanlara **tarihten önceki zamanlar** diyoruz. İnsanlar yazıyı bulduktan, yazılı eserler bıraktıktan sonradır ki; onlar hakkındaki bilgilerimiz genişledi. Böylelikle de tarih çağlarına girilmiş oldu.

Yazıyı ilk bulanlar Sümerler, Etiler ve Mısırlılardır. Sümer yazısına **çivi**, Mısır yazısına **hiyeoğrolif** denir. Sümerlerin ve Etilerin medeniyeti zamanımızdan 5 - 6 bin yıl öncesine aittir. Bugün yapılan kazılarda elde edilen yazılı eserler, onların medeniyetleri hakkında geniş bilgiler vermektedir.

YEDİ :

Altı ile sekizin arasında bulunan rakam yedidir. (7) şeklinde gösterilir. (VII) işareti de Romen rakamlarından yedidir.

YEDİKLERİMİZ NASIL VÜCUDUMUZA YARIYACAK BİR HALE NASIL GELİYOR? (SİNDİRİM):

Aldığımız besinlerin vücudumuza yarayışlı hale gelmesine sindirim denir. Sindirim, ağızda başlar. Ağıza alınan lokmalar dişler vasıtasiyle çiğnenir, öğütülür. Tükürük yardımı ile yumuşatılır. Yutulacak bir hale getirilir.

Besin maddelerinden su, tuzlar ve vitaminler değişikliğe uğramadan kana geçerler. Albüminler, yağlar ve karbonhidratlar parçalandıktan, kimyasal değişikliğe uğradıktan sonra kana karışırlar.

Sindirim işi ağızda, midede ve ince barsaklarda olur. Ağızda lokma çiğnenirken tükrükte bulunan pityalin mayası besinlerin nişastasını «dekstrin» ve «maltoz» a çevirir. Lokma yutulunca yemek borusu vasıtasiyle mideye gelir. Midenin çalkantılı hareketleri besinleri ufaltır. Mide suyundaki tuz asidi, pepsin ve lap mayası besindeki yumurta akı maddesini pepton'a çevirir. Sütlü besinlere de lap mayası etki yapar. Midedeki sindirim yemekten 15 - 20 dakika sonra başlar, 2 saat devam eder. Böylece besinler kimus adı verilen bulamaç haline gelirler. Mide kapısından çıkarlar. Onikiparmak barsağına geçerler. Besinler yoluna devamla ince barsaklara girer. Karaciğerden gelen öd, pankreastan gelen pankreas suyu besinlere karışır. Pankreas suyunda 3 maya vardır:

1 — **Lipaz mayası:** Öd'ün etkisiyle yağları parçalar; sabuna çevirir.

2 — **Amilaş mayası:** Nişastalı besinleri dekstrin ve maltoz'a çevirir.

3 — **Tripsin:** Yumurta akı (albümin) maddelerinin sindirimini tamamlar.

Bu mayaların karışmasiyle değişik hallere giren besinler ince barsakların hareketleriyle ilerler. İnce barsakların çeperindeki bezlerinden çıkan mayalar sakkaroz ile nişastaların sindirimini tamamlar. Artık besinler kana karışabilir bir duruma gelmiş olur. İnce barsaklarda emilmek suretiyle kana karışan besinlerin bu haline de kilüs adı verilir.

YEL :

Yel, rüzgâr anlamında kullanılır. Ayrıca vücuda giren ağrılara da halk dilinde yel denir.

YEL DEĞİRMENİ :

Yel değirmenleri rüzgâr kuvvetiyle çalışır. Yüksek tepeler üzerinde kurulurlar. Rüzgârın döndürdüğü yelkenli bir çarkları vardır. Bu çark dönünce dişliler yardımiyle taşları döndürür. Taşların arasına giren tahıllar da ezilirler, öğütülürler. Un haline gelirler.

YELKEN :

Yelken, gemilerin hareketini sağlayan bir araçtır. Sağlam ve kalın bezden yapılır. Direklerin arasına gerilir. Yelkene çarpan rüzgâr gemiyi ileri doğru itmiş olur.

YELKENLİLER :

Yelken ile hareket eden gemilere genel olarak yelkenliler denir. Makinanın icadından önce gemilerin çoğu yelken ile giderlerdi.

YELKOVAN :

Saatte. dakikaları gösteren göstericiye yelkovan denir. Yelkovan akrepten daha uzundur.

YELPAZE :

Sıcak yaz günlerinde insanların yüzlerini serinletmek için kullandıkları araçlardan biri de yelpazedir. Hasırdan, kuştüyünden, kalın kâğıtlardan, kumaşlardan yapılır. Açılır, kapanır şekildedir.

YEM :

Evcil hayvanlara verilen yiyeceklere genel olarak yem denir.

YEMEK :

Lokmaları ağzımıza alıp çiğnemeye yemek dendiği gibi, sofraya oturduğumuzda önümüze konulan aşlara da yine yemek adı verilir. Günün üç vaktinde aile fertleri toplanırlar, yemeğe otururlar.

YEMEK BORUSU :

Yemek borusu, boğazda yutaktan mideye kadar uzanır. Kıkırdaktan yapılmıştır. Boğum boğumdur. 20 - 25 cm. uzunluğundadır. Soluk borusunun gerisindedir. Diyaframı geçer. Mideye ulaşır.

YEMEKLERİN KOLLANMASI VE İNDİRİLMESİ :

Ocakta yemek pişerken ayrılmamak gerekir. Pişen yemeği yakından takibetmeli; tuzunu, suyunu iyice âyarlamalıdır. Yemeğin ateşi çok harlı olmamalıdır. Pişen yemek indirilir. Soğutmaya koyulur.

YEMEKLERİN KORUNMASI :

Yemekler çini tabaklara veya kalaylı sahanlara boşaltılır. Muhafazalı tel dolaplarına yerleştirilir. Yemeklerin buz dolabında muhafaza edilmeleri daha doğru olur. Yemeklerin ekşimesine sebep olan bakteriler, buz dolabında faaliyet gösteremezler. Bu suretle yemekler de bozulmuş olmaz. Yemekleri kedi, köpek, fare, vesaire gibi hayvanlardan da mutlaka uzak tutmak şarttır. Kalaysız kaplar yemekleri zehirler.

YEMEK LİSTESİ HAZIRLAMAK :

Yemek listeleri hazırlanırken bütçemizin ve sağlığımızın

durumu göz önünde tutulmalıdır. Bilhassa, sağlığımızla besinlerimizin yakın ilgisi unutulmamalıdır. Evde yaşlı, hasta kimseler varsa hazırlıyacağımız listenin yemekleri onlara elverişli olmalıdır. Küçüklerin ve gençlerin yemekleri bol vitaminli ve kuvvetli olarak seçilmelidir.

YEMEK ODASINDA :

Yemek sofrası, iç açacak şekilde hazırlanır. Üzeri güzel çiçeklerle süslenir. Yemek topluluğu aile fertlerinin bir araya geldikleri neş'eli, mes'ut bir topluluktur. Yemek ağır yenilir. Bu arada neş'eli konuşmalar yapılır. Yemek arasında su içilir. Yemekten kalktıktan 2 saat geçinceye kadar su içilmez.

YEMEK PİŞİRMEK (Yumurta, pilâv, makarna, çorba...):

Sofraya konulan yemeklerin nefis ve lezzetli olması iştihamızı arttırır. Burada kısaca bazı yemeklerin pişirilmesinden bahsedeceğiz.

Önce yumurtadan başlıyalım: Rafadan pişirmek istersek, yumurta kaynar suya bırakılır, 100 sayıncaya kadar ateşte tutulur. Çıkarılarak yenir.

Yağı kızdırarak içine yumurta kırarsak, yumurtayı yağda pişirmiş oluruz. İçine peynir de atılır. Yumurtadan çılbır yapmak istediğimiz zaman, yumurtalar kaynayan suya kırılır. Pişince kepçe ile toplanır. Tabağa konur. Üzerine sarmısaklı yoğurt dökülür. Üzerine de kırmızı biberli yağ gezdirilir. Ayrıca, yumurtadan omlet de yapılır. Bunun için yumurtalar bir kaba kırılır. İyice karıştırılır; çalkalanır. Kızdırılan yağın içine dökülür.

Çorba yapmak için yıkanmış çorbalık pirinç et suyu ile birlikte ateşe konur. Ağır ağır pişirilir. Tencereye bol su koyar kaynatırız. İçine yeter derecede tuz atarız.

Makarnanın pişirilmesi şöyledir: Su kaynayınca makarnalar konur. Kaynamıya bırakılır. Makarnalar pişince süzülür. Üzerine soğuk su dökülerek tekrar süzülür. Tereyağı kızdırılır. Makarnanın üstünde gezdirilir. Hafif ateşte birkaç dakika bırakılır.

Pilâv yapmak gerektiği zaman pirinci iyice ayıklarız. Ölçü

ile kaba koruz. Ayrı bir kabda su kaynatırız. Bu suya tuz atarız. Bu kaynamış tuzlu suyu pirincin üzerine dökeriz. Soğumaya bırakırız. Sonra da pirincin kırılmamasına dikkat ederek duru su çıkıncaya kadar bol su içinde yıkarız. Temizlenen pirinci ölçülü olarak hafif ateşte kaynatırız.

YEMEK TAKIMLARI :

Yemek masası, sandalyeler, masa örtüsü, peçeteler ve çeşitli yemeklere göre kullanılan tabak, çatal, kaşık, bıçak, tuzluk ve bardaklar; yemek takımlarını teşkil ederler. Bunlar temiz ve çatlaksız olmalıdır.

YEMEN :

Yemen, Arabistan Yarımadasının güney batı ucundadır. Kızıl Deniz kenarındadır. Asir ile Aden arasında bulunur. Alanı 123.520 km.^{2} dir. Nüfusu 3,5 milyondur. İmamlıkla idare edilir. Yüksek yerlerinde tahıl, kahve, meyva yetişir. Baş şehri 40.000 nüfuslu San'a; limanı 30.000 nüfuslu Hudeyde'dir.

YENGE :

Amca, ağabey ve dayı eşlerine yenge adı verilir.

YENGEÇ :

Yengeç, kabuklu bir deniz hayvanıdır. Onayaklılardandır. İstakozdan daha küçüktür. Birinci ayakları kıskaç halinde gelişmiştir.

Bir de Zodyak üzerinde Aslan ile İkizler arasında Yengeç Burcu vardır. Ayrıca kuzey yarı küresindeki tropik bölgeye Yengeç Dönencesi denir.

YENİ CAMİ :

İstanbuldadır. Şehrin sayılı tarihî eserlerinden biridir. Eminönü Meydanında yükselir. 1594'de Üçüncü Muradın eşi ve Üçüncü Mehmedin annesi Safiye Sultan tarafından inşasına başlanan cami, ancak Dördüncü Mehmedin annesi Turhan Hatice Sultan tarafından tamamlattırılmıştır. Böylece yapılması 69 yıl devam etmiştir. Saray başmimarı Davut Ağa, ondan son-

KIRMIZI ELMA

Kosova Savaşındaydı. Hücum başlıyalı saatler olmuştu. Fakat, düşman bir türlü gerilemiyordu. Sultan Murad-ı Hüdavendigâr başvezirine döndü:

— Baka Lala, dedi. Cenge ara verilsün. Askere birkaç sözüm var.

Başvezir eğildi: «Emir Devletlümündür.» cevabını verdi. Borular çaldı. Mehter vurdu. Nâralar dindi. Yeniçeriler, Sava Suyu kenarındaki ovada daire oldular. Az sonra nal sesleri duyuldu. Atlılar tozu dumana kattı. Bunlar, Murad-ı Hüdavendigâr ile güngörmüş beylerdi. Yeniçeriler «padişahım çok yaşa!» diye bağırdılar. Sultan Murat sağ elini kaldırdı. Sesler kesildi.

— Gazilerim! Yiğitlerim! Küffara, Gayretullah aşkına saldırırız. Fakat zaferi henüz kazanamadık. İçinizde, bir ehli haram varsa ortaya çıksın. Gereğince hareket edelim.

Ortalıkta çıt yoktu. Bu sırada geride bir çıtırdı işitildi. Hasta bir yeniçeri oğlanı sultana yaklaşıyordu. Padişahın, ihtiyar paşaların, genç cengâverlerin gözleri ona dikilmişti. Sendeliyordu. Geldi. Hâkanın önünde diz çöktü. «Padişahım, sabah namazı için abdest alıyordum. Önümde bir kırmızı elma yüzüyordu. Onu yedim.» sözlerini söyledi.

Aradan saatler geçti. Bahçıvan Piyer Amca sultanın huzurundaydı. :Allah ömürler versin sultanım. Helâl olsun, bin defa helâl olsun!» diyordu. Altın kesesini koynuna soktu. Sevinçle eğildi. Sultan Muradın eteklerine yüz sürdü. Geri geri dışarı çıktı. Öteden yağız bir yeniçeri seslendi:

— Nasıl Piyer Amca, elmayı helâl ettin mi?

— Hem de bin defa... Ama artık bana Piyer demeyin.

— Neden?

— Neden olacak, ben de sizdenim. Bu dürüst insanlardan olacağım.

Akşam güneşi dağların arkasında sönerken mehter, zafer havaları vuruyordu.

Gülüyorum:

ÜÇ KİLO KAYBETTİM.

— Ah Ali Bey, bilmezsin ne üzülüyorum. Tam üç kilo kaybetmişim.

— Hiç belli değil, görünmüyor.

— Nasıl görünür canım, kaybettim diyorum.

FAYDALI BİLGİLER :

Kurumuş ayakkabı boya ve cilâlarını yumuşatmak için üzerlerine bir iki damla ziftyağı dökmelidir.

★

Bazı lekelerin amonyaklı su ile çıkarıldığı malûmdur. Bu amonyaklı suda, amonyak suya altıda bir oranında karıştırılmalıdır.

★

Gümüş kaplar üzerindeki yumurta lekeleri, tuzlu sirkeye batırılmış fırça ile oğularak temizlenir.

★

Cezve ve çaydanlıklardaki kara lekeler sirkeye karıştırılmış tuzla oğularak çıkarılır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 ŞUBAT 1956, SALI — SAYI: 89 — Fiyatı: 20 kuruştur.

YELKENLİLER

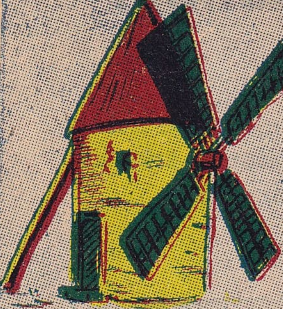

YELDEĞİRMENİ

YENGEÇ

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Y - 2

YILAN

YONCA

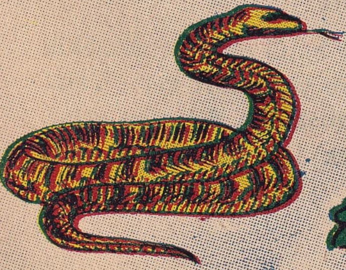

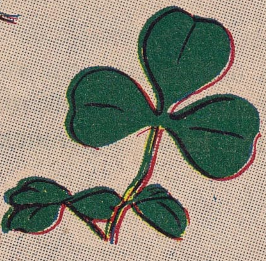

YULAF

Bunları biliyor musunuz?

SEYYAR ZIRH

Chlamyphorus Trundatus karada gezerken, pembe zırhını sırtında taşır. Yuvasına çekildiği zaman; vücudunun arka kısmındaki kalkana benziyen parça kapı vazifesini görür.

ZOR OYUNU BOZAR

Midye ile yıldız balığının mücadelesi çok ilgi çekicidir. Yıldız balığı, midyenin kabuğuna sıkı sıkıya sarılır ve var kuvveti ile sıkıştırır. Sonunda midyenin kabuk kasları gevşer ve düşmanına teslim olmağa mecbur olur.

OYUNCU ÖRDEKLER

Dağ ördekleri oyunu pek severler. Başlıca eğlenceleri çağlıyanların suyuna kendilerini bırakıp, sularla beraber aşağıya inmek ve tekrar yukarı çıkıp bu hareketi tekrarlamaktır.

KERTENKELE VE SEMENDER

Bazı kimseler kertenkele ve semenderin aynı cinsten gelen hayvanlar olduğunu zannederler. Bu yanlıştır. Çünkü: 1 — Kertenkele sürüngenler sınıfındandır ve karada yaşar. Semender hem karada, hem suda yaşar. 2 — Kertenkelenin solungaçları yoktur, semenderin vardır. 3 — Semenderin derisi yaştır, kertenkelenin kurudur. 4 — Kertenkelenin derisi pullu, semenderinki ise pulsuzdur.

ACAİP BİR BALIK

Samo Horozbinası pek hareketli bir balık olup deniz çekildiği zaman kayaların üstüne tırmanır ve yosunları yer. Yakınında besin bulamayınca bir su birikintisinden diğerine atlar. Bazan karnı tok olduğu halde eğlenmek için bu atlama işini yapar.

ra aynı makama geçen Dalgıç Ahmet Ağa caminin yapılışında çalışmışlardır. Turhan Sultanın türbesi caminin arkasındadır. Burada Dördüncü Mehmet, İkinci Mustafa, Üçüncü Mahmut ve İkinci Osman da yatmaktadırlar.

YENİCE :

Çanakkale Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 69 köyü ile üç nahiyesi vardır. Genel nüfusu 1955 sayımına göre 31.900' dür. Çanakkale'nin 75 km. güney doğusunda yer alır.

YENİÇAĞIN BAŞLAMASI :

Tarih zamanları **Eski çağlar, Orta çağlar, Yeni çağlar** ve **Yakın çağlar** olarak dört bölüme ayrılır. Bu çağların sınırlarında büyük olaylar vardır. Yeni çağlar İstanbulun Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasiyle başlar. Büyük Fransız İhtilâline kadar devam eder.

YENİÇERİ :

Orhan Gazi zamanında kurulup II. Mahmut devrinde ortadan kaldırılan bir çeşit askerî teşkilâta Yeniçeri denirdi. Yeniçeri, yeni asker anlamını taşır. İlk zamanlarda devlete büyük faydalar sağlayan bu ocak, sonraları bir fesat yuvası halini aldı. Vezirlerin, sadrıâzamların boynunu vurdurdu. Padişahları alaşağı etti. Hattâ Genç Osman'ın kanına bile girdi. Böylece, devletin başına büyük gaileler açtı.

Zaptedilen hiristiyan ülkelerin kimsesiz yavruları toplanır; müslüman ailelerin yanına verilirdi. Bu çocuklar müslüman âdeti gereğince büyütülürdü. Böylece müslüman Türk terbiyesiyle yetiştirilen çocuklar delikanlı çağına varınca yeniçeri ocağına alınırdı. Bunlar artık ölünceye kadar askerlik yaparlardı. Sakal büyütemezlerdi. Evlenemezlerdi. Ticaretle uğraşamazlardı. Üç ayda bir ulûfe adı verilen para alırlardı. Disiplinleri çok kuvvetli idi. Üçüncü Murat devrinde ocağa hokkabazların alınması, eski usullerin ihmâl edilmesi, yeniçeri ocağının disiplinini bozdu. Bu suretle devleti de felâketten felâkete sürükledi. Ancak 1826'da İkinci Mahmudun yeniçeri kışlalarını topa tutmasiyle bu ocak ta tarihe karıştı.

YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASI :

Üçüncü Sultan Selim bu fesat ocağını kaldırmak istiyordu. Fakat muvaffak olamadı. Bunu hayatı ile ödedi. Asî yeniçerilerin saraya saldırmasiyle 1808 yılında öldürüldü. Ondan sonra tahta geçen İkinci Sultan Mahmut yeniçerilerin arasından işe yararları seçtirerek yeni bir ordu kurdu. Bir süre sonra da yeniçerilerin kökünü kaldırdı. (1826). Bu olaya Vaka-i Hayriye adı verilir.

YENİ GİNE :

Yeni Gine, Okyanusya Kıt'asının bir parçasıdır. Avustralyanın kuzeyinde bulunan büyük bir adadır. Avustralya ile Yeni Gine arasında Torres Boğazı vardır. İklimi sıcaktır. Yağmurları çoktur. Ormanları sıktır ve geniştir. Tütün, şekerkamışı, pirinç, pamuk adanın başlıca ürünleridir.

YENİŞEHİR :

Yenişehir. Bursanın bir kazasıdır. 65 köyü vardır. Nüfusu 37 bini geçer. Bursanın 52 kilometre doğusunda bulunur.

YENİ ZELÂNDA :

Pasifik Okyanusu içinde yer alan büyük adalardan ikisine Yeni Zelânda denir. İki adanın arasında Cook (Kuk oku.) Boğazı vardır. Alanı 270.000 km^2. dir. Nüfusu 1.320.000'dir. Başşehir, Cook Boğazı kıyısında, kuzey adanın ucunda Wellington'dur. Ormanları zengindir. Otlakları geniştir. Tahıl tarımı ileri durumdadır. Hayvancılığı gelişmiştir.

Yeni Zelânda İngiltere İmparatorluğu dominyonlarından biridir.

YER :

Üzerinde yaşadığımız dünyaya yer yuvarlağı da denir. **(Bak: Dünyamız).** Yer kürenin toprak parçasına da yine yer adı verilir.

YERÇEKİMİ VE ETKİLERİ :

Tabiat kuvvetlerinden biri de yerçekimi kuvvetidir. Dünya

üzerindeki cisimler dengelerini kaybedince yerçekimi kuvvetinin etkisinde kalırlar; yerçekimi doğrultusunda düşerler. Böylece yerkürenin, etrafındaki cisimleri kendine çekme olayına yerçekimi adı verilir. Yerçekimi olmasaydı, dünya etrafındaki hava tabakası uzay boşluğu içinde kaybolup giderdi. Daha doğrusu dünya üzerinde hiçbir varlık kalmazdı. Ağırlık olmazdı. Sular akmazdı. Netice canlılık ta yok olur giderdi. Zaten, bir cismin ağırlığı, o cisme etki yapan yerçekimi kuvvetidir.

YER FISTIĞI :

Baklagillerden olan yer fıstığı sıcak memleket ürünlerindendir. 4 ayda ürün verir. Çiçekleri toprağa gömülünce baklaya benzer meyvalar yapar.

Tohumundan yağ çıkarılır. Türkiyede İskenderun ile İzmir arasındaki topraklarda yer fıstığı yetiştirmek mümkündür.

YERKÖY :

Yerköy, Yozgat Vilâyeti sınırları içinde bir kazadır. İçinde 1955 sayımına göre 5.926 nüfus yaşar. Kazanın genel nüfusu 24.052'dir. 95 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Yozgatın 32 kilometre güney batısındadır.

YERKÜRE :

Üzerinde yaşadığımız yer yuvarlağına yerküre denir. **(Bak: Dünyamız - Dünyaya toplu bakış).**

YERLİ MALI :

Yurt tarımının ve endüstrisinin gelişmesi için yerli malı kullanmalıyız. Bu suretle paramız dış ülkelere gitmemiş, yurdumuz zenginleşmiş olur.

YERYÜZÜNDE TÜRKLER :

Tarihin en eski milletlerinden biri, hattâ birincisi Türk Milletidir. Türklerin anayurdu Orta Asyadır. Orta Asyanın büyük iklim değişmelerine uğraması sebebiyle orada yaşayan atalarımız büyük göçlere kalkıştılar. Bu göçler ile yeni yurtlara kavuştular. Gittikleri yerlere kendi medeniyet ve kültürlerini de beraber götürdüler. Ama Orta Asya yine de bomboş kalmadı. Böylece Türk kavmi geniş kıt'aların içine yayılmış oldu. Bugün dünya üzerindeki Türklerin sayısı 60 milyonu geçer. Vatan sı-

nırlarımız içinde yaşayan Türklerden başka Balkanlarda, Finlândiyada, Orta Asyada, Çinde, Rus bozkırlarında, Sibirya Ovalarında, İranda ve Arap Yarımadasında barınan daha milyonlarca Türk vardır.

YEŞİL :

Tabiatta yaprakların ve otların rengi yeşildir Sarı ile mavi boyaları karıştırırsak yeşil rengi elde ederiz. Yeşil, iç açıcı bir renktir. Ümit ve tazeliği anlatır.

YEŞİLAY :

Hayır kurumlarından biri de Yeşilay'dır. İçki ve uyuşturucu zehir düşmanlığı yapar. Vatandaşların bu gibi iptilâlara yakalanmasını önler. Rahmetli asabiye hekimi Mazhar Osman Uzmanın teşebbüsü ile 5 Mart 1920'de kurulmuştur.

YEŞİLBURUN ADALARI :

Afrikanın en batıdaki burnu Yeşilburundur. Atlas Okyanusunda Senegalin batısında ve Yeşilburundan 500 km. ötede bulunan adalar grupuna Yeşilburun Adaları denir. On adadan ibarettirler. Nüfusu 147 bindir. İklimi lâtiftir. Bu güzel adalar Portekizin buyruğu altındadır.

YEŞİLIRMAK :

Karadenize dökülür. Önemli bir akarsudur. Sıvasın kuzeyindeki Köse, Tekeli, Asmalı ve Dumanlı Dağlarının sulariyle gelişir. Kelkit ve Çekerek kollarını alır. Samsunla Terme arasında, Civa Burnu denilen yerde Karadenize karışır. Uzunluğu 416 km.'dir.

YEŞİLOVA:

Burdur Vilâyetine bağlı bir kazadır. 49 köyü vardır. Nüfusu 1955 sayımına göre 23.298 kişidir. Burdurun 56 km. güney batısına düşer.

YETMİŞ :

On'un yedi katıdır. Yedinin on katı yine yetmiştir. 69 ile

71 arasında bulunur. 70 rakamı ile gösterilir. Romen rakamları ile yetmiş şöyle yazılır: LXX.

YIL :

Dünyamızın güneş etrafında dönmesi süresine yıl denir. 365 gün 6 saat sürer. Bir yılda 4 mevsim vardır. Her mevsim 3'er ay sürer.

İsa Peygamberin doğumuna «Milâd» adı verilir. Milâttan bu yana geçen yıllar milâdî yıllar adını alır. Biz bugün bütün batı dünyasının kullanmakta olduğu milât yılını kullanıyoruz. Milâdî yıl başı Ocak ayının ilk günüdür.

YILAN :

Yılan, sürüngenlerden ayaksız ve uzun bir hayvandır. Boğa yılanı, boynuzlu yılan, çıngıraklı yılan, deniz yılanı, engerek yılanı, firavun yılanı, gözlüklü yılan, kara yılan, kör yılan, mercan yılanı, ok yılanı, su yılanı gibi çeşitli nevileri vardır. Yılanların çoğu zehirlidir ve zararlıdır. Yalnız kör yılan çiftçilere fayda sağlıyan bir yılandır.

YILAN BALIĞI :

Yılana benzer bir deniz hayvanıdır. Yılan balığı tatlı sularda da yaşar. Zaten yılan balığı yumurtalarını denizlere bırakır. Yumurtaların çatlamasiyle çıkan ve incebaş denilen balıklar tatlı sulara geçerler, oralarda gelişirler.

YILANCIK :

Küçük yılan anlamını taşır. Ayrıca yılancık adını taşıyan bir hastalık çeşidi de vardır. Bu hastalığı streptokok mikropları yapar. Bu mikropların bir yaraya veya bir sıyrığa bulaşması orasını kızartıp şişirir. Hastada ateş yükselir. Titreme, baş ağrısı başlar.

YILDIRIM :

Elektriğin buluttan buluta veya buluttan yere boşanması olayına yıldırım deriz. Çarptığı yeri yakar. Canlıları öldürür.

Yıldırımdan korunmak için büyük yapıların üzerine paratoner koyarlar.

YILDIZ: (Bak: Yıldızlar).

YILDIZELİ :

Sıvas Vilâyetine bağlı bir kaza olan Yıldızelinin genel nüfusu 1955 sayımına göre 56.531'dir. Kasabada 4542 nüfus vardır. 145 köyü ile 3 nahiyesi bulunur. Sıvasın 33 km. batısında yer alır.

YILDIZ KÜMELERİ :

Gökyüzündeki yıldızların bazıları kümeler halindedir. Bu yıldız kümelerine burç denir. **(Bak: Burçlar - Yıldızlar).**

YILDIZLAR :

Bulutsuz bir gecede gökyüzüne baktığımız zaman nokta nokta parlayan ışıkların çok olduğunu görürüz. Bunlara yıldız denir. Yıldızlar hakikatte ufak değillerdir. İçlerinde güneşten bile pek çok büyük olanları vardır. Fakat dünyamızdan çok uzak oldukları için böyle küçük görünürler. Yıldızların yer değiştirmiyenlerine duran (sabit) yıldızlar; boşlukta durmaksızın yer değiştirenlerine de gezeğenler adı verilir. Gökyüzünde türlü şekiller halinde toplanan yıldız topluluklarına burç deriz. Bayrağımızda ayın içinde olan şekil de yıldızdır.

YİĞİT :

Kuvvetli ve cesaretli kimseler yiğit insanlardır. Yiğit deyince acar delikanlı mânası çıkar.

YİRMİ :

On'un iki katı veya ikinin on katıdır. 19 ile 21 arasında bulunur. 20 rakamı ile gösterilir. Romen rakamlariyle yirmi sayısı şöyledir: XX.

YOBAZ :

Akla istinat eden islâm dinini bazı hayalî safsatalara göre benimseyen ve kara taassubu ile çevresini rahatsız eden kaba sofulara yobaz denir. Yobazlar dinsizler kadar zararlı kimselerdir.

YOĞUNLUK: (Bir cismin yoğunluğu nasıl hesaplanır?)

Her cismin bir santimetre küp ağırlığına yoğunluk denir. $+4°$ derecede bir santimetre küp arı suyun ağırlığı bir gramdır. Buna göre suyun yoğunluğu da 1'dir. Bir santimetreküp ispirtonun ağırlığı 0,8 gramdır. Öyle ise ispirtonun yoğunluğu 0,8'dir. Zeytinyağın yoğunluğu 0,9'dur. Cıvanın yoğunluğu 13,6 dır. Bir cismin yoğunluğunu bulmak için ağırlığını hacmına bölmek gerekir. Yoğunluk $= \dfrac{\text{Ağırlık}}{\text{Hacım}}$ dır. î

YOĞURT :

Kaynatılan süte maya katıştırılmak suretiyle yoğurt olur. Yoğurt, sağlığımız için faydalı besindir. Bilhassa hastalara yedirilmesi yerinde olur. Sindirim organlarını yormaz.

YOL :

Yayaların gidip gelmesi ve taşıtların işlemesi için özel biçimde yapılan yerlere, yol denir. Yollar kara, deniz ve hava yolları olmak üzere üç grupa ayrılırlar. Yol bizi gayeye ulaştıran vasıtadır. Demir yolu, şose, asfalt, araba yolu, keçi yolu, patika kara yollarının türlü şekilleridir.

Demir yolunda trenler, tramvaylar, otoraylar işler. Asfaltta taşıtlar yol alır. Şosede arabalar ve her türlü taşıtlar gider. Araba yolu, arabaların açtığı yoldur. Keçi yolu, yamaçlarda uzanan dar yoldur. Patika da yayaların yürüyerek açtığı dar yoldur.

Hava yollarında uçaklar çalışır. Deniz yollarında vapurlar, gemiler, motorlar yol alır.

Bir memleketin iktisadî zenginliği, yollarının düzgünlüğüne ve çokluğuna bağlıdır.

YONCA :

Yonca, baklagillerden bir bitkidir. Çiçekleri kırmızıdır. Bazan mor renkte de olur. Yoncayı ot yiyen hayvanlar çok sever. Çayırlarda yetişir. Kabayonca, melezyonca ve yabanyoncası gibi ayrı türleri vardır.

YONTMA TAŞ DEVRİ :

Tarihten önceki zamanlar:
1 — Yontmataş devri,
2 -- Cilâlıtaş devri.
3 — Maden devri diye 3 kısma ayrılır. Yontmataş devri insanları çok ilksel bir hayat yaşıyorlardı. Hemen hemen hayvanlardan farksızdılar. Taşları taşlarla yontarak kendileri için lüzumlu silâhları yaparlardı. Bu silâhlarla hayvanlara saldırırlardı. Bu itibarla, bu devre Yontmataş devri diyoruz. Yontmataş devri insanı mağaralarda yaşıyordu.

YORGAN :

Yatakta örtünmeye yarıyan bir örtüdür. Kalındır. İçi yün veya pamuktan olur.

YOSUN :

Nemli taşlar, kiremitler üzerinde olduğu gibi, suların dibinde veya yüzünde gelişen çiçeksiz bitkilere yosun denir. Yosunlar suyosunları ve karayosunları olmak üzere ikiye ayrılırlar.

YOZGAT :

Yozgat, Orta Anadolu vilâyetlerimizdendir. Alanı 13.950 kilometrekaredir. 1955 sayımına göre şehir nüfusu 14.784'tür. Vilâyetin genel nüfusu ise 393.235'tir. Merkez kazadan başka Akdağmadeni, Boğazlıyan, Çayıralan, Çekerek, Çiçekdağı, Sorgun, Şefaatlı. Yerköy adlarında sekiz kazası vardır. Deniz düzleminden oldukça yüksekte bulunan toprakları dağlıktır. 2.137 metreye varan Akdağ en yüksek noktayı teşkil eder. Ormanca zengin sayılmaz. Akarsuları Çekerek ve Delice Çaylarını besler.

Tahıl tarımı ileridir. 250.000 tondan fazla ürün elde olunur. Baklagiller ürünleri de ekilir. Yıllık istihsal 8 bin tonu geçer. Endüstri bitkileri ekimi de oldukça ileridir. Bilhassa, patates ziraatine büyük yer verilmektedir.

Yozgat bir tarım bölgesi olduğu kadar, hayvan yetiştiriciliğinde de önemli bir yer tutar. Vilâyet sınırları içindeki hayvanların sayısı 800.000'i geçer.

YÖN :

Dünya üzerinde **doğu, batı, güney, kuzey** olmak üzere başlıca 4 yön vardır. Bunlara **anayönler** denir. **Doğu**, güneşin doğduğu taraftır. **Batı**'dan güneş batar. Doğuya dönüp kollarımızı açarsak sağımız **güney**, solumuz **kuzey** olur. **Batı** yönü de arkamızda kalır. Bu yönlerin aralarında kalan ikinci derecedeki yönlere de **arayönler** adı verilir. Doğu ile güney arasında **güneydoğu**, güney ile batı arasında **güneybatı**, arayönleri yer alır. **Kuzeybatı**, kuzey ile batının arasına düşer. Kuzey yönü ile doğu yönü arasında da **kuzeydoğu** arayönü bulunur.

Yönler, yeryüzündeki yerimizi tâyine, yolumuzu bulmaya yararlar. Geceleri, gökyüzünün kuzey bölümünde Büyükayı ile Küçükayı burçlarının arasında parlak bir yıldız görürsünüz. Bu, **Kutupyıldızı**'dır. Kutupyıldızı yerini değiştirmez. Daima kuzey yönünde parlar. Eski insanlar geceleyin yollarını Kutupyıldızı ile bulurlardı.

Şimdi yönlerin kolayca bulunmasına yarıyan bir araç vardır ki, adına pusula deriz. Pusula ibresinin bir ucu daima kuzeyi, diğer ucu da daima güneyi gösterir.

Kapalı havalarda, yönleri bulmak için ağaçlara bakarız. Memleketimizde kuzey rüzgârlarının hâkim olması sebebiyle ovadaki ağaçların çoğu güneye yatık bulunurlar. Cami minarelerinin kapıları güneye doğru yapılır. Karlı havalarda ağaçların ve yapıların kuzey tarafları karlı olur. Güney tarafları karsız kalır. Orman ağaçlarının kuzey yönleri yosunlarla kaplı bulunur.

YÖRÜK ALİ EFE (1896 - 1953):

Şanlı İstiklâl Savaşımızın kahramanlarından biri de Yörük Ali Efedir. Yörük Ali Efe 1896 da Nazilli köylerinden Kavaklı-

da doğmuştur. Ailesi Sarıtekeli aşiretinden Ayvazoğulları adı ile anılır. Birinci Cihan Savaşında İzmirde askerliğini yaparken ermeni olan takım subayından yediği bir kamçı üzerine dağa çıkmış, maceralarına başlamıştır. Yıllarca dağdan dağa dolaşarak çetecilik yapmıştır. Yunanlıların İzmire asker çıkarmaları üzerine vatanın imdadına koşmuştur.

Aydının işgali sırasında Yörük Ali Efe Çine'nin Yağcılar köyünde küçük bir çete kurmuş bulunuyordu. Arkadaşlarının sayısı 50 kadardı. 15 Haziran 1920'de sallara bindiler; Menderesin karşı kıyısına geçtiler. Malkoç Şimendifer köprüsünü bekleyen Yunan karakolunu yok ettiler. Silâhlarını da kendileri aldılar. Böylece, düşman istilâsına karşı milletçe ayaklanmanın öncülüğünü yaptılar.

Bu küçük birlik günler geçtikçe büyüdü. **Millî Aydın Alayı** adını aldı. Bu alay Aydın çevresinde düşmana aman vermedi. Bugün 57. tümenin 37. alayı hâlâ Yörük Ali Efe Alayı diye anılır. Yörük Ali Efeye hizmetlerine karşılık İstiklâl madalyası ile Milis Albaylığı rütbesi verilmiştir. Kurtuluş Savaşından sonra çiftliğine çekilen Yörük Ali Efe tarım ve ticaretle uğraşmıştır.

YÖRÜNGE :

Düz bir yerde döndürülen bir topacın yüzey üzerinde hareket ederken çizdiği yol bu topacın yörüngesidir. Böylece, hareket etmekte olan bir noktanın takib ettiği yola yörünge adı verilir.

Dünyamızın yörüngesi güneş etrafındaki dönüşünü tamamlarken elips şeklinde çizdiği kabul edilen yoldur. Dünyamız 23,5° derece bir eğilimle yörüngesi üzerinde hareket ederken mevsimler meydana gelir.

YUGOSLAVYA :

Balkan Yarımadasının kuzeybatısında yer alır. 248.250 km.² yüz ölçümündedir. Nüfusu 15.703.000'dir. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Belgratdır. Zagrep, Subotica, Ljubljana, Sarajevo (Saraybosna) Skoplje (Üsküp), Novi-Sad, Banjaluca, Nish (Niş) şehirleri başlıca merkezlerinden sayılır.

İtalya kuzeyinde bulunan Alplerden ayrılan Alp Dinarikleri adındaki bir dağ silsilesi Yugoslavyaya gelince Adriyatik Denizi boyunca güneydoğuya doğru yol alır. Bu dağlar, deniz kenarına geçit vermezler.

Yugoslavya başlıca 3 coğrafî bölüme ayrılır:

1 — Ovalar Bölgesi,

2 — Balkanlar ve Morava - Vardar Çukurluğu,

3 — Sloven Alpleri ile Karst Yaylâsı.

Ovalar Bölgesi memleketin kuzeyini kaplar. Tuna ile güneyde yer alan İlirya Bölgesi arasında bulunur. Bu bölge göllü yüzeyler ve nehirlerin getirdiği alüvüyon kil ve kumlarla örtülüdür. Ovalar Bölgesinin büyük kısmını Tuna sular. Bu ovalara Voyvodin Ovaları adı verilir. İkinci bölüm yüksek dağlarla kaplıdır. Derin tektonik çöküntülerle örtülüdür. Üçüncü bölüm de yüksek engebeler görünümündedir. Tuna boylarında Sava, Drava, Vardar ve Morava kıyılarında tarıma elverişli topraklar çoktur. Bu sebeple bu bölgelerde tarım ileri durumdadır. Bağcılık, hayvancılık da gelişmiştir.

Toprak altı servetlerinden demir, bakır, antimon, kurşun, boksit gibi madenlere de rastlanır. Memleketin endüstrisi gün geçtikçe gelişmektedir. Yugoslavya bugün Balkan Paktı dostlarımızdandır.

YULAF :

Yulaf, tahıl ürünlerinden, buğdaygillerdendir. Çoklukla hayvan yemi olarak kullanılır. Yulaf unundan ekmek yapıldığı gibi, çorbalar ve çocuk mamaları da imâl edilir. Viski de yulaftan yapılmaktadır.

Yulaf yem olarak bilhassa atların beslenmesinde çok işe yarar. Yulaf içinde sert kılçık olmaması sebebiyle samanı makbuldür.

Yulaf nemli deniz iklimini çok sever. Yazlık ekimler arasında yer alır.

YUMURTA :

Kuş cinsinden olan hayvanların üremelerini temin eden ve içinde yavrunun küçük bir nüvesi ile onu besliyecek bir kısmı

ihtiva eden kitleye yumurta denir. Yumurtayı besin olarak ta kullanmaktayız. Kümes hayvanlarından yumurtası meşhur olan yaratık tavuktur. Yumurtanın kabuğu kireçtir.

Yumurta yapısında albümin, kireç gibi değerli besin maddeleri yer alır.

YUNANİSTAN :

Balkan Yarımadadasının güney bölümünü Yunanistan kaplar. Alanı 132.000 kilometrekaredir. Nüfusu 7,5 milyon kadardır. Batısını Yunan Denizi, güneyini de Akdeniz kaplar.

Yunanistan, Akdenize doğru uzanmış bir yarımadadır. Ege Denizi, Yunanistan ile Türkiye arasına sokulmuştur. Yugoslavyadan ve Arnavutluktan uzanan Dinarik Alpleri Batı Yunanistan'ı ârızalandırır. Yunanistan'ın güneyinde Mora Yarımadası bulunur. Bu yarımada anakaradan Korent Kanalı ile ayrılmıştır. Bulgaristandan ve Sırbistandan sarkan Makedonya Dağları Yunanistan Makedonyasının engebelerini teşkil eder. Yunanistanın kıyıları da çok girintili çıkıntılıdır. Kuzeyde Orfano ve Selânik Körfezleri bu çevrenin ehemmiyetli girintileridir.

Yunanistanın en yüksek tepelerinden biri Limbo (Olympe) Dağıdır (2900 m.). Yunanistanın batısında yükselen dağlar, Pindus Dağlarıdır. Yunanistanın büyük kısmı dağlarla kaplıdır. Ovalar, dağların arasına sıkışmıştır. Batı Trakya, Makedonya, Teselya, Lamya Ovaları en önemli düzlüklerdir. Kuzey Yunanistanı Rodop Dağları çevirir. Ege Denizinin hemen hemen bütün adaları ile Oniki Ada, Rodos, Girit gibi diğer adalar Yunanistanın birer parçası durumundadır.

Yunanistan Kırallığının başşehri Atina'dır. Yunanistan topraklarının %22'si ekilebilir. %31'ini otlak ve çayırlar kaplar. %12'sinde ormanlar vardır. Hicbir işe yaramıyan arazinin genişliği de bütün toprakların %35'i kadardır.

Yunanistanda en çok elde edilen tahıl ise de ihtiyaca yetmez. Bu sebeple Yunanistan besin maddelerinin çoğunu dıs memleketlerden sağlar. Zeytinciliği de önemli bir yer tutar. Tütüncülük te ileridir. Pamuk ekimi azdır. Portakal, limon. dut Yunanistan meyvacılığının başında gelir. Kocabaş ve küçükbaş hayvanlarının sayısı 14 milyon kadardır.

Yunanistan daha ziyade ticaretle meşgul olur. Deniz ticaret filosu oldukça kuvvetlidir. Halıcılığı, şarapçılığı gelişme yolundadır. Avrupanın en güney ucu olan Matapan Burnu Moradadır.

YUNANLILAR (Uygarlıkları) :

Yunanistanın ilk sakinleri Helenlerdi. Bunlara Grekler adı da verilirdi. Helenler din, duyu, kültür ve medeniyet bakımından bugünkü Yunanlılardan tamamen ayrı idiler. Helenler zamanımızdan 2500 yıl önce büyük bir medeniyet kurmuşlardı. Bunlar İsanın doğumundan 16 yüzyıl önce Balkanlardan inmişlerdi. Daha önceleri oralara gelip yerleşen Orta Asya kavimleriyle karıştılar. Göçlerle güneye sürülerek bugünkü Yunanistan topraklarına hâkim oldular. O zamanlar yarı göçebe haldeydiler. İleri bir uygarlıkları yoktu. Yunanlıların bu ilkel durumlarını şair Homeros'un yazdığı İlyada ve Odüseus adlı 2 destandan öğreniyoruz.

Yunanlılardan önce, Ege Adalarında ve Güney Yunanistanda eski bir kavim yaşıyordu. Yunanlılar gelince bu kavimin medeniyetini benimsediler. Hattâ, geliştirdiler.

Yunanlıların ilk olarak Teselyada, Epirde, Atina ve İsparta Şehirleri çevresinde ve Morada yerleşmişlerdi. Zamanla çoğaldılar. Bulundukları topraklardan taşıp yakın adalara gittiler. Batı Anadoluya geldiler. Çanakkale Boğazı üzerine yerleştiler. Karadeniz kıyılarında koloniler kurdular. Oralarda kurdukları şehirleri geliştirip güzelleştirdiler. Böylelikle, Yunan uygarlığı asıl Yunanistandan önce buralarda büyüdü.

Yunanistanda bağımsız siteler kuruldu. Bunlar küçük devletçiklerdi. Bu sitelerin en önemlileri Atina ile İsparta idi.

(Bak: Atina Devleti - İsparta Devleti):

İsparta Devleti, kuzeyden gelen insanlar tarafından kurulmuştu. İsparta Devleti Güney Morada idi. Başkenti İsparta Şehriydi. Devlet kırallıkla yönetiliyordu. Başta 2 kıral bulunuyordu. Ayrıca, bir de senato vardı. Memleketin idaresi senatonun üzerindeydi. Senato üyeleri 60 yaşını aşkın insanlardan seçilirdi. İspartalılar askerlikte ileriydiler. Oralarda ünlü cengâverler

yetişmiştir. M. Ö. 600 de Mora'nın en kudretli devleti İsparta olmuştu.

Atina Devleti Atik Yarımadasında kurulmuştu. Zamanla genişledi. Teselya'ya ve Ege Adalarına hâkim oldu. Önceleri krallıkla yönetilen Atina, sonradan demokrasiye kavuştu. Cumhuriyetle idare olundu. Atinalıları cumhuriyete kavuşturan Solon'du. Solon kendi adiyle anılan kanunlar yaptı. Solon M. Ö. VI. yüzyılda yaşamıştı. Ondan sonra Atina daha çok kuvvetlenmiş oldu.

O sıralarda İranda imparatorluk kuran Persler Âsur Devletini yenerek Mezopotamyayı ellerine geçirmişlerdi. Daha sonra Suriyeyi almışlar; Anadoluyu zaptetmişlerdi. Yayılmalarına devam ederek M. Ö. 500 yıllarında Yunanistan'a saldırdılar. Yunanistandaki ayrı siteler derhal anlaştılar. Memleketlerini elbirliğiyle korudular. Zamanla Persleri yenilgiye de uğrattılar. Tarihte, bu savaşlara Med Savaşları adı verilir.

İspartalılar sağlam vücutlu, meşakkate dayanıklı cengâverler yetiştiriyorlardı. Atinalılar ise demokrasiye, san'ata ve çocuk terbiyesine önem verdiler. On yaşına basan Atina çocukları okula başlardı. Okulda matematik, şiir okuma, müzik ve okuma yazma öğrenirlerdi. 14 yaşına basınca da cimnastiğe başlarlardı. 20 yaşında askere giderler; 22 yaşında aile ocağına dönerlerdi.

Atinanın en parlak devri M. Ö. 500 yılına rastlar. Bu sırada Atinayı Perikles idare ediyordu. Perikles zamanında Atina, tarihinin en parlak medeniyetini yaşamıştır. Ünlü mimarlar, büyük heykeltraşlar, ulu şairler hep o zamanda yetişmiş oldu. Zamanla Atina ile İsparta birbirine düştü. Böylece zayıfladılar. Sonunda Makedonya Devletinin saldırısına uğradılar. Böylece yıkılıp gittiler.

YUNUS EMRE :

Halk şairlerimizin en ünlülerinden biri Yunus Emre'dir. Aynı zamanda büyük Türk mutasavvıfı olan Yunus'un hayatı masallaşan efsanelerle doludur. Doğum ve ölüm tarihleri de kesin olarak bilinememektedir. Yalnız, 14. ve 15. yüzyıllar içinde

yaşadığı sanılmaktadır. Boluda veya Sivrihisarda doğduğu rivayet olunur. Kendisi, Bektaşî veya Kadirî tarikatının pîrlerinden Taptuk Emre'nin müritlerindendi. Türkmen soyundandı. Mensup olduğu dergâha 40 yıl odun taşıyarak çile çıkardı. Sonraları şiir söylemiye koyuldu. Okuması, yazması yoktu. Bugün Anadolunun muhtelif yerlerinde rastlanan Yunus Emre mezarları ile Türk halkının bu koca san'atkârı paylaşamadığı görülür. Porsuk suyu ile Sakaryanın birleştiği yerde, Bursa'da, Erzurum'un Tuzcu Köyü yakınında, Manisa'nın Emre Köyünde, Keçiborlu yakınındaki bir köyde Yunus Emre'nin mezarlarına tesadüf olunmaktadır. Yunus Emre'nin 1307 ile 1439 yıllarında öldüğü zannedilmektedir.

YURDAKUL (Mehmed Emin 1869 - 1944):

Mehmet Emin Yurdakul, balıkçı Salih Reisin oğludur. Annesi, Emine adında bir köylü bayandı. 1869'da Beşiktaşta doğdu. Askerî rüştiyeye gitti. İdadîye devam etti. Hukuk mektebinde okudu. Ama, tahsilini daha ziyade hususî olarak tamamladı.

Hayata, rüsumat memurluğu ile atıldı. Genç yaşta şiirler yazmaya koyuldu. 1897 de «Türkçe Şiirler» kitabını yayınladı. Mehmet Emin Yurdakulun ağdalı Osmanlıca yerine halk diliyle yazdığı şiirler milletin heyecanını terennüm ediyordu. O, şiirlerinde ilk olarak:

«Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur.»
«Sînem, özüm ateş ile doludur;»
«İnsan olan vatanının kuludur,»
«Türk evlâdı evde durmaz giderim.»

diyordu.

Şiirlerinde Türkçülüğü savunması batı Türkologlarının da gözünden kaçmadı. Mehmed Emin, yazdığı şiir ve makalelerinde Türkçülüğün önderi olmuştu. 1908 de 2. Meşrutiyetin ilânından sonra Erzurum ve Trabzon Rüsumat Nazırlığından Bahriye Nezareti Müsteşarlığına geçti. Hicaz Vali Vekilliğinde bulundu. Sivas, Erzurum Vilâyetlerinde valilik yaptı. Sonraları Musul, Şarkî Karahisar ve Urfa mebusluklarına seçildi En son

olarak da İstanbul mebusu iken 14 Ocak 1944 günü İstanbul'da öldü.

«Turana Doğru, Fazilet ve Asalet, Türkçe Şiirler, Türk Sazı, Zafer Yolunda, Mustafa Kemal, İsyan, Danteye Sesler» isimli kitapları başlıca eserlerini teşkil eder.

YURDUMUZDAKİ PAMUKLU DOKUMA FABRİKALARI:

Yurdumuzdaki kalkınma hamleleriyle birlikte yeni yeni pamuklu fabrikaları kurulmaktadır. Pamuklu dokuma tezgâhlarımızdaki iş sayısı da artmaktadır.

Yurdumuzun Kayseri, Ereğli (Konya Ereğlisi), Nazilli, Adana, Antalya, Malatya, İstanbul, Hereke gibi merkezlerinde büyük pamuklu dokuma fabrikaları vardır.

YURDUMUZDA SOSYAL İŞLER VE HÜKÛMET TEŞKİLÂTINA YARDIMCI KURUMLAR): (Yalnız adları yazılarak):

Yurdumuzdaki sosyal kurumlar gelişme halindedir. Şimdi, hükûmet teşkilâtına yardımcı olan kurumları adları ile belirtelim: Kızılay, Yeşilay, Verem Savaşı Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardımsevenler Derneği, Türk Hava Kurumu, Tarihî Eserleri Koruma Derneği, Eğitim Derneği ve saire...

YURDUMUZDA YETİŞEN MEYVA, SEBZE VE YEMİŞLERİN EKONOMİK DEĞERLERİ :

Yurdumuzun her şehri ayrı bir meyva ile ün kazanmıştır. Yurdumuzda yetişen meyvalar, dünya üzerindeki emsallerinden de lezzet bakımından çok daha üstündürler.

Yemişlerimiz, sebzelerimiz, meyvalarımız yurda her yıl milyonlarca lira kazandırmaktadır. Bu ürünlerin bir kısmı memleket içinde harcanmakta, bir kısmı da dış ülkelere satılmaktadır.

Memleketimizin ayrı ayrı bölgelerinden senelik üzüm istihsalimiz (yaş üzüm olarak) ortalama bir hesapla bir milyon tonu geçmektedir. 1949 yılında bütün yurdun üzüm üretimi 1.750.000 tondur. İncir üretimi de, yılda 100 bin tona yaklaş-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

BU VATAN BİZİMDİR

Anafartalar Muharebelerindeydi. Düşman zırhlıları sahillerimize ölüm kusuyordu. Üstün silâhların himayesindeki Anzaklar siperlerimize doğru ilerliyordu. Fakat Mehmetçikler ölüyorlar, gerilemiyorlardı. Öyle zaman oldu ki, siperlerimize İngiliz siperleri arasındaki mesafe 10 - 15 adıma indi.

Ağustosun 15'ine doğru düşman zırhlılarının salvo ateşi yeniden başlamıştı.

Siperlerimiz cehennemî bir bombardımana tâbi tutuluyordu. Muharebe hattı boyundaki siperlerimiz ölüm çukuru halini almıştı. Ama, oraların yine de bırakılmaması gerekiyordu. Yoksa düşman, kolaylıkla, araziye hâkim tepeleri eline geçirebilirdi. 24 saat içinde 4 defa boşalan siperler, arkadan gelen taze kuvvetlerle 4 defa dolduruldu. Ölüm çukuruna sırası gelen Mehmetçikler abdest alıyorlar, namaz kılıyorlar; arkadaşlariyle helâllaşarak siperlere koşuyorlardı. Gülerek bayram yerine gider gibi...

İşte biz, Çanakkale Zaferini böyle kazanmıştık. Orada yirminci yüzyıl tekniğini Mehmetçiklerin tertemiz imanı yenmişti. Onun için, «Bu Vatan Bizimdir!» diyoruz.

Gülüyorum:

ÖYLEYSE DAHA ÇABUK GELEBİLİRDİN

Ahmet, arkadaşı Tahir'i on beş dakikadan beri bekliyordu. Tahir nihayet gelebildi. Ahmet hiddetli hiddetli sordu:

— Nerde kaldın canım?

— Sorma Ahmetçiğim, merdivenlerden düştüm.

— Öyleyse daha çabuk gelmen lâzımdı.

FAYDALI BİLGİLER :

Kumaşlardaki ot ve çiçek lekeleri, 90° ispirtoya batırılmış bezle silinirse çıkarlar.

Limon suyu asitli olduğundan mermere tesir eder ve onu çürütür. Bu sebeple üzerine limon damlamış masa mermerlerini ve sair mermer eşyayı bir bezle hemen silmelidir.

★

Yünlü ve ipeklilerin içinde yıkanacağı ılık suya üç kaşık karbonat katmalıdır.

★

Taze ceviz yerken eller lekelenir. Bu lekeleri çıkarmak için elleri ispirto veya benzinle yıkamalıdır.

★

Zeytinyağı bulaşık şişeler ılık sodalı su ile çalkalanarak temizlenir.

★

Işık, lezzetini bozduğundan, çayı cam kavanozlarda saklamak hatalıdır. Bu sebeple çayı ağzı sıkıca kapatılmış teneke kutulara koymalıdır.

★

Yağmurda ıslanan ipekli giyim eşyası soğuk su ile yıkanmalı ve açıkta kurutulmalıdır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ: İstanbul,** Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

8 ŞUBAT 1956, SALI — SAYI: 90 — Fiyatı: 20 kuruştur.

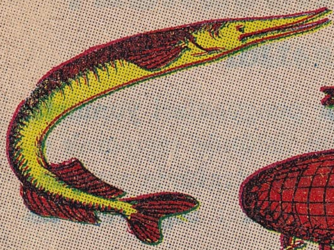

ZARGANA

ZEPLİN

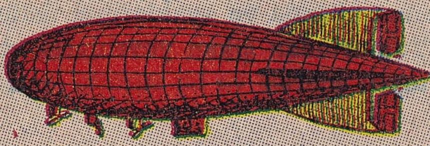

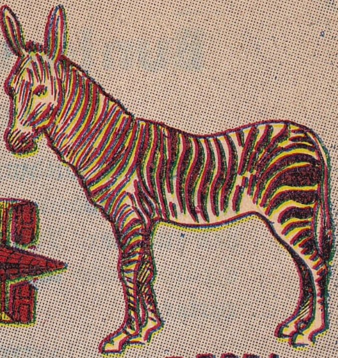

ZEBRA
(ZEBİR)

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

Z

ZEYTİN

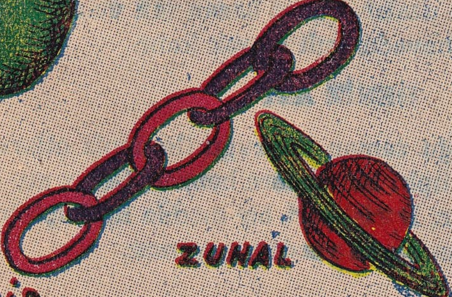

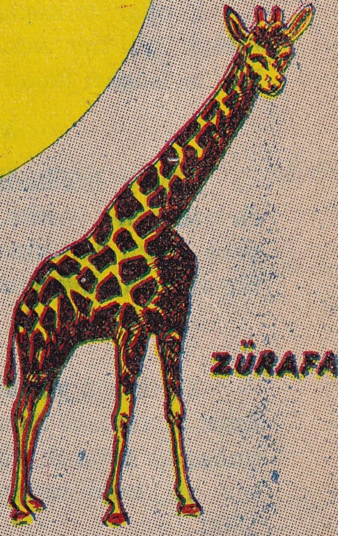

ZÜRAFA

ZUHAL

ZİNCİR

Bunları biliyor musunuz?

PENGUENİN KULUÇKALIĞI

Kuzey kutbunda yaşıyan İmparator penguenleri yumurtalarını karınlarının altında ve ayaklarının üstünde taşıyarak sıcak tutarlar. Yumurtadan çıkan yavruların etrafında yanyana dizilip perde teşkil ederler ve bu suretle onları soğuktan korurlar.

AKILLICA BİR KORUNMA YOLU

Bir misk mandası sürüsü kurtların hücumuna uğrarsa, mandalar vücutlarının arka kısımları dairenin merkezini teşkil edecek surette daire şeklinde toplanırlar. Daire dışında kalan boynuzlarıyla hep birlikte kurtların saldırışını püskürtürler.

DEVE KUŞU

Deve kuşu en büyük kuştur, fakat uçamaz. Buna rağmen iki ayaklı hayvanların en sür'atlisidir. Zannedildiği gibi de başını kuma sokmaz.

HANGİSİ GALİP GELİR?

Leopar ile köpek ağızlı Babun maymunu kavga edince, sanıldığı gibi her zaman leopar galip çıkmaz. Bazan Babun, dişleri ile leoparı fena halde yaralıyarak kavgayı kazanır.

VANTUZLU KURBAĞA

Güney Afrikada yaşayan ağaç kurbağasının parmaklarında vantuzlar vardır. Havaya sıçradığı zaman konmak istediği yere doğru bacaklarını uzatır. Fakat bazan tek vantuzu başka bir dala takılıverince, havada asılı olarak kalır.

DENİZ ATI

Deniz atı yorulduğu zaman kuyruğu ile deniz otlarına takılır. Sırtındaki kanat tıpkı bir semere benzer. Deniz atı, başını yukarıda tutarak yüzer. Derisi sert bir madde ile kaplıdır. Deniz atı, deniz suyundan başka yerde yaşıyamaz.

maktadır. Fındık istihsalimizin senelik tutarı 100 bin ton civarındadır. Bu arada limon, portakal, fıstık ve saire gibi meyvalarımızın yıllık üretimleri de memleketimize büyük faydalar sağlıyacak durumdadır.

1951 yılında başka memleketlere 107 milyon liralık meyva satılmıştır.

Sebze üretiminden elde edilen paraları da hesaba katarsak memleketimiz meyva ve sebzelerimizden her sene milyonlarca liralık kazanç sağlamaktadır.

Meyva, yemiş ve sebzelerin bir kısmı taze olarak harcanmakta, bir kısmından da kuru yemişler, konserveler, reçeller, ezmeler elde olunmaktadır. Yurdumuz sebzecilerinin eline geçen yıllık gelir 120 milyon liranın üzerindedir.

YURDUMUZUN İDARESİ :

Yurdumuz 29 Ekim 1923 tarihindenberi Cumhuriyetle yönetilmektedir. Türkiyede çok partili bir demokrasi hayatı vardır.

Her 4 senede bir, genel mebus seçimleri yapılmaktadır. Seçilen mebuslarımız Ankara'da, Meclis binasında toplanırlar. Gizli reyle aralarından bir Reisicumhur seçerler. Reisicumhur Başvekili tâyin eder. Başvekil, diğer vekilleri seçer; Reisicumhurun tasvibine arzeder. Böylece kabine kurulmuş olur. Bir hafta içinde çalışma proğramını hazırlayan Vekiller Hey'eti Büyük Meclisin önüne çıkar. Güven oyu alırsa çalışmalarına devam eder.

Şu halde yurdumuzun idaresinde asıl sorumlu olan müessese Meclistir. Meclis bu salâhiyetini, hem teşriî, hem de icraî bakımdan kullanır.

YURDUMUZUN ORMANLIK BÖLGELERİ :

(Bak: Ormanlarımız).

YURDUMUZUN SERVET KAYNAKLARI :

Çeşitli ürünlerimiz yurdumuzun servet kaynaklarını teşkil eder. **(Bak: Ürünlerimiz).**

YURDUMUZUN SERVET KAYNAKLARININ TÜKENMEMESİ VE BU KAYNAKLARDAN DAHA FAZLA VERİM ALINABİLMESİ İÇİN NELER YAPABİLİRİZ?

Yurdumuzun servet kaynaklarını geliştirirsek daha geniş gelirlere kavuşuruz. Böylelikle de refah ve saadetimiz artar. Bunun için ormanlarımızı korumalıyız. Ormanların yangınla, merhametsiz baltalarla tahrip edilmesine engel olmalıyız. Hattâ, yeni yeni ormanlar yetiştirmeliyiz. Meyvacılığı inkişaf ettirmeliyiz. Meyva ağaçlarımızın sayısını çoğaltmalıyız. Meyva cinslerini iyileştirmeliyiz. Meyva hastalıkları ile mücadele etmeliyiz. Memlekette tarım okullarının sayısı artmalı, buradan yetişen bilgili vatan çocukları tarımla uğraşanlara, meyvacılara, sebzecilere ve hayvan üretenlere öğretmenlik yapmalıdır. Ayrıca örnek fidanlıklar, çiftlikler, harâlar teşkil olunmalıdır. Memlekette ziraate, meyvacılığa dayanan endüstrinin gelişmesi için gayret sarfedilmelidir.

Yurdumuz bir tarım ülkesidir. Bu itibarla ziraatimizde babadan kalma usulleri bırakmalı; kağnı, karasaban gibi geçmiş devirlerin âletlerini terketmelidir. Tarımda makinalaşmak ilk amacımız olmalıdır. Sulama tesisleri, barajlar, silolar, soğuk hava depoları, limanlar, muntazam yol şebekesi, fabrikalar hep servet kaynaklarımızdan daha çok verim alınabilmesi için gerekli tesislerdir. Bütün bunlarla beraber ilme, modern tekniğe dayanan bir bilginin varlığı da şarttır. Çok şükür ki hükûmetimiz bu yoldaki çalışmalariyle vatanımızı âdeta yeni baştan inşa etmek gayretindedir.

YURDUMUZUN SULARI :

(Bak: Türkiye'nin akarsuları - Türkiyenin gölleri - Nehirlerimizden nasıl faydalanmaktayız?).

YURTTAŞLARLA DEVLET ARASINDAKİ İLİŞKİ :

(Bak: Devletle yurttaşlar arasındaki ilişki).

YURTTAŞLIK BİLGİSİ :

İlk ve orta okullarda okutulan derslerden biri de yurttaşlık bilgisidir. Bu dersin başlıca amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1 — Topluluk halinde yaşamanın bir zaruret olduğunu, millet deyimiyle kastedilen anlamı, Türk Milletinin yüceliklerini, yüksek karakterini Türk çocuklarına kavratmak. Kahramanlık duygularını geliştirerek yavrularımızın kalbinde ordumuza karşı güven ve sevgi yaratmak.

2 — Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerin yüreğinde devamlı bir ilgi uyandırmak.

3 — Türk yavrularını Cumhuriyeti sever, inkılâpları korur birer vatandaş halinde yetiştirmek. Onların yüreğinde büyük Atatürk'ü ölmez bir ideal halinde yaşatmak.

4 — Kanunun ne olduğunu öğretmek. Kanun ve nizamlara riayet eder vatandaşlar yetiştirmek.

5 — Türk devlet idaresi, Türk cemiyeti hakkında etraflı bilgiler vermek.

Yukarıda kısaca açıkladığımız amaçlardan da anlaşılacağı veçhile, yurttaşlık bilgisi çok önemli bir derstir. Bir yurttaşın kazanması gerekli bütün bilgileri, yurttaşlık bilgisi öğretir.

YUSUFELİ :

Yusufeli Kazası Çoruh Vilâyetine bağlıdır. 95 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Kasabanın nüfusu 1955 sayımına göre 1661'-dir. Kaza sınırları içinde de 35.672 nüfus barınmaktadır. Yusufeli Çoruhun (Artvinin) 60 kilometre güneyinde bulunur. Erzurum'un da 90 kilometre kuzeyinde yer alır.

YUTAK :

Yutak, ağız ve burun boşluklariyle gırtlak ve yemek borusu arasında bir boşluktur. Çeperlerinin hareket etmesiyle yutma olayı tamamlanır.

YÜKLEM :

Bir cümle içinde özneye yüklenen işi, hareketi, oluşu veya hali gösteren kelimeye yüklem denir.

Yüklem, çekimli bir fiil olabildiği gibi, ek-fiille çekilmiş başka bir kelime de olabilir.

Dilbilgisinde: «Fiiller yerine, takı-fiille çekilmiş isim, sıfat ve zamirlerin kullanıldığı cümlelerde o ismin, sıfatın veya zami-

rin vazife adı yüklem» olur.

«Çocuk çalışkandır.» cümlesinde, «çocuk» kelimesi cümlenin öznesidir. «Çalışkandır» kelimesi de yüklemdir.

Yüklem, bazan ek-fiilin basit zamanının tekil şahsını gösteren dir parçasını almaz. Bu ev güzel, gibi.

YÜKSEKOVA :

Yüksekova, Hakkâri Vilâyetinin kazalarından biridir. 21 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Kasabanın nüfusu, 1955 sayımına göre 1.405'tir. Kazanın bütün nüfusu 11.564'tür. Yüksekova, vilâyet merkezi Çölemerik'in 50 kilometre doğusunda yer alır.

YÜKSELTİ: (Müzik):

Bir noktanın deniz seviyesinden olan yüksekliğine yükselti denir.

Müzik derslerinde yükselti (seslerin inceliği, kalınlığı) alıştırmaları yalnız notaların sesini çıkararak yapılır. Değer düşünülmez, usul vurulmaz. Yükselti alıştırmaları, yardımıyla öğrenciler notaların birbirine olan olan incelik ve kalınlıklarını bulmayı öğrenirler. Yükselti alıştırmaları fonomimi. tünek ve müzik merdiveni gibi araçlar yardımıyla veya porte üzerinde sözlü olarak yapılabilir.

YÜKSÜK :

Terziler, dikiş dikerken iğne kullandıkları elin orta parmağına bir mahfaza geçirirler. Bu, maden veya plâstikten yapılmış mahfaza yüksüktür. Yüksük ,iğnenin batmaması için kullanılır.

YÜN

Kırkılan koyun tüyünün yıkanmış ve taranmış haline yün denir. Yünden, yün ipliği örülür. Yün iplikleri istenen renkte boyanır. Bunlarla elbiselik kumaşlar dokunur.

En iyi kumaşlar, yünden yapılan kumaşlardır. Köylüler iğde ördükleri yün ipliklerle fanilâlar yaparlar. El tezgâhlarında kuşaklar, örtüler dokurlar.

Yün, sıcak tutar. Kışlık giyecekler yünden yapılır.

YÜREK: (Ödevi, hareketleri): (Bak: Kalb).

YÜRÜTME (Bölmede):

Burada, yürütme kelimesinin bölme işleminde taşıdığı anlamı açıklamıya çalışacağız.

16 sayısını «3» e bölersek:

```
 16  |3
|15  |____
|___   5
 01
```

sonucunu elde ederiz. En sonunda da «1» artar. Bu «1» i istersek yürütürüz. Zaten bölme işleminden daha doğru bir netice elde etmek istiyorsak arta kalan «1»'i mutlaka yürütmemiz icabeder. Bunun için de «1»'in önüne sıfır koyarız; böylece «10» olur. Bu esnada bölümün önüne de bir virgül koymak icabeder. İşleme devam edersek netice:

```
 16   |3
|15   |_____
|___   5,33
 010
 | 9
 |___
   10
  | 9
  |___
   01
```

olur. Bölüm sayısı olan «5» in sağ yanına bir virgül koyduktan sonra, bir dahaki yürütmede başka (,) virgül konulmaz.

YÜRÜYÜŞLER :

Çeşitli yürüyüşler vardır. Biz burada düzgün yürüyüşten bahsedeceğiz. Askerler, izciler, yavrukurtlar ve öğrenciler törenlerde düzgün adımlarla geçerler. Bunun için yürüyüşlere ilk sınıflardan itibaren başlanır. Sayı saymak ve tempo tutmak suretiyle yürüyüş düzeni geliştirilir.

Düzgün yürüyüşlerden başka adî yürüyüşler de vardır. Bu yürüyüşler temposuzdur; gelişigüzeldir.

YÜZ :

99 ile 101 arasında yüz sayısı bulunur. Yüz, (100) şeklinde

yazılır. 100, (10) un on katıdır. Roma rakamlariyle 100 «C» harfidir.

Ayrıca, başımızın ön kısmına da yine yüz adı verilir.

YÜZBAŞI :

Yüzbaşılık, askerî bir rütbedir. Üsteğmenlikle binbaşılık arasındadır. Üsteğmenden büyüktür. Binbaşıdan küçüktür. Yüzbaşı, bölük komutanıdır.

YÜZDE :

Herhangi bir bütünün yüzdebirine eşit parçaları, o bütünün yüzdesidir. Yüzde ifadesi % işaretiyle gösterilir. %3 = yüzde üç gibi...

YÜZDEBİRLER :

Bir bütünü yüz eşit parçaya bölersek, bu parçalardan her birini yüzdebirlerle gösteririz. Yüzdebirler sayıları ondalık sayılardandır. Yüzdebirler basamağında yazılırlar. Yüzde üç (0,03), yüzde yedi (0,07), yüzde dokuz (0,09), yüzde 29 (0,29) misallerinde olduğu gibi.

YÜZDE HESAPLARI :

«Bir okul öğrencilerinin yüzde kırk sekizi kızdır. Kızların sayısı da 96'dır. Bu okulun bütün öğrencilerinin sayısı kaçtır?»

Böyle bir problemi yüzde hesaplariyle çözeriz.

Kazanç ve ziyan hesapları, faiz hesapları, iskonto hesapları, komisyon hesapları hep yüzde hesapları içine girerler. Yukarıdaki problemi çözmek için yüzde kırk sekizi (%48) veya (0,48'i) doksan altı olan sayı nedir? diye düşünürüz. %48'i 96 ederse yüzde yüzü ne eder? Ortada bir doğru orantı olduğuna göre 96 ile 100'ü çarpar; 48'e böleriz. Böylece aranan neticeyi buluruz.

Başka bir yoldan yürüyerek de %48'i 96 eden sayının %1'i kaç eder? Diye düşünürüz. Bunu bulmak için 96'yı %48'e böleriz ve elde edilen bölümü 100'le çarparız. Aranan sayının 200 olduğunu anlarız.

15, 60'ın yüzde kaçıdır? Diye sorulduğunda neticeyi bulmak için 15'i 60'a bölmemiz gerekir. Bu da ayrı bir yüzde hesabıdır.

YÜZEY :

Cisimlerin üzerini kaplayan kısımlarına yüzey denir. Denizin yüzeyi, kâğıdın yüzeyi, topun yüzeyi gibi. Yüzeyler cisim değildir. Yüzeylerde uzunluk ve genişlik olmak üzere iki boyut vardır.

YÜZEYLERİN TASINLANMASI :

Geometrik şekillerin yüzeyleri nasıl hesaplanırdı? Bunları kelime sıralarında ayrı ayrı incelemiştik. Burada kısaca yüzeylerin tasınlanmasından bahsedeceğiz. Bunun için yüzey ölçüleri hakkında tecrübeye dayanan bilgilerimizin olması gerekir. Eğer, uzunluk tahminlerinde yanılmıyor ve yüzeylerin nasıl hesaplandığını da biliyorsak yüzey tasınlamalarını hakikate yakın olarak kestirebiliriz. Bu itibarla desimetreyi, metreyi, dekametreyi doğru olarak tahmin edebilmeliyiz. Eni veya boyu birer desimetre olan bir alan, bir desimetrekare yüzeyidir. Eni ve boyu birer metre olan alan bir metrekaredir. Bir yerin yüzeyini bulmak için, o yerin en ve boy uzunluklarını çarpmak gerektiğine göre, yüzeyini tasınlıyacağımız yerin boyutlarını doğru tasınlamamız şarttır.

YÜZME: (Bir cisim suda nasıl yüzer?):

Bak: Cisimler suda nasıl yüzerler?

YÜZ ÖLÇÜMÜ :

Bir yerin alanını hesaplamaya yüz ölçümünü bulmak denir. Geometrik şekillerin yüzey ölçümlerinin nasıl hesap edildiği kelime sıralarında anlatılmıştır. Burada kısaca açıklıyalım: Yüzeylerin daima iki boyutu vardır. Yüzey alanlarını bulmak için bu iki boyut uzunluğunu birbiriyle çarparız. Bu açıklama kareler ve dikdörtgenler için doğrudur. Üçgenler, daireler ve diğer şekiller için tam doğrudur, denemez. Bu gibi şekillerin yüzey ölçümlerinin hesaplanmasını özel bölümlerinde arayınız.

YÜZYIL :

Yüz senelik bir zamana yüzyıl (asır) denir. Tarihteki büyük zaman farkları yüzyıllarla belirtilir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

Z :

Türk alfabesinin yirmi dokuzuncu ve son harfidir. Sessizdir.

ZAKKUM :

Zakkumgillerden bir çiçektir. Kurumuş dere yataklarında kendi kendine yetişir. Gösterişli bir görünüşü vardır. Beyaz, kırmızı çiçekler açar. Zehirlidir. Saksılarda süs çiçeği olarak ta yetiştirilir.

ZAMAN :

Zaman, vakit demektir. Bir işin başlaması ile bitmesi arasındaki vakit zamanı anlatır.

Dilbilgisinde zaman, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olmak üzere üç bölümde mütalâa edilir. **(Bak: Fiillerde zaman).**

ZAMAN AŞIMI :

İşlenen bir suç, kanunî müddeti içinde takibata uğramazsa, o suçun cezası zaman aşımına uğrar. Böylece, suçu işleyen de cezadan kurtulmuş olur.

ZAMAN ÖLÇÜLERİ :

Zamanımızı belirten ölçüler vardır. Saat bir zaman ölçüsüdür. Takvim de zamanın bölümlerini gösterir.

Bir gün 24 saattir. Her saat 60 dakikadır. Her dakikada 60 saniye bulunur. 7 gün bir hafta eder. 30 gün bir ayı meydana getirir. Bir yılda 12 ay vardır. Bir yıl 365 gün 6 saat 48 dakikadan ibarettir.

ZAMAN ŞERİDİ :

İlkokullarda olayların zaman içindeki oluşunu göstererek çocuklarda tarih mefhumunu yaratmak için zaman şeridi yapılır. Bu şeridin öğretmen tarafından hazırlanması hiçbir değer taşımaz. Zaman şeridinin yapılmasında sınıf öğrencilerinin müşterek gayreti bulunmalıdır. Bu şeritte olaylar oluş sırasına göre yazılarla, resimlerle belirtilir. Zaman şeridi bütün çocukların kolayca görebileceği bir şekilde sınıf duvarına asılır.

ZAMBAK :

Zambakgillerin örnek çiçeğidir. 50 kadar türü vardır. Süs bitkisidir. Türlü renklerde açar. En yaygın olanı beyaz zambaktır. Bunun kokusu da güzeldir.

ZAMİR (İyelik ekleri de açıklanarak):

Dilbilgisindeki 8 kelime çeşidinden biri de zamirdir. Kendileri isim olmadıkları halde, isim yerine kullanılan, ismin yerini tutan kelimelere **zamir** adı verilir. «Halide iyi bir kızdır. Ben, onu çok beğenirim.» deyiminde iki cümle vardır. Birinci cümledeki özel isim «Halide» dir. İkinci cümlede bu ismin yerini tutan onu kelimesidir. Onu kelimesi isim olmadığı halde isim yerinde kullanılmış ve Halide kelimesinin yerini tutmuştur.

Zamirler:

1 — **Şahıs zamirleri,** 2 — **İşaret zamirleri,** 3 — **Belgisiz zamirler,** 4 — **Soru zamirleri** olmak üzere dörde ayrılırlar.

Zamirler, isim gibi kullanılırlar. İsimlerin gördükleri vazifeyi görürler. İsimler gibi beş halde bulunurlar, onlar gibi tamlamalarda yer alırlar.

Şahıs zamirleri: Sahısları gösteren veya şahıs isimleri yerine kullanılan zamirlere **şahıs zamirleri** denir. Üçü tekil, üçü çoğul olmak üzere altı şahıs zamiri vardır.

	1. şahıs (Söz söyliyen)	2. şahıs (kendisine söz söylenen)	3. şahıs (kendisinden bahsedilen)
Tekil zamirleri:	**Ben**	**Sen**	**O**
Çoğul şahıs zamirleri	**Biz**	**Siz**	**Onlar**

Kendi kelimesi de şahıs zamiri olarak kullanılır.

İşaret zamirleri: Bu, şu, o kelimeleri cümlede bir ismin yerini tuttukları zaman **tekil işaret zamiri** olurlar. Eğer, isimlerle yanyana bulunurlarsa işaret sıfatı olarak adlandırılırlar. Bunlar, şunlar, onlar kelimeleri de **çoğul işaret zamirleridir**. İşaret sıfatlarının çoğulu olmaz.

Belgisiz zamirler: Belgisiz zamirler, yerlerini tuttukları isimleri tamamı tamamına değil, şöyle böyle hatırlatan zamirlerdir. Biri, birçoğu, bazı, hiçbiri, bazıları, hepsi, kimisi, öbürü, başkası, birisi, ötekisi, çoğu, azı, pek azı kelimeleri **belgisiz zamirlerdirler**.

Soru zamirleri: Soru yolu ile isimlerin yerini tutan, onları hatıra getiren zamirlere **soru zamirleri** adı verilir. **Kimden** aldın? **Nereden** geliyorsun? **Kim** söyledi? **Ne** istiyor? **Kaç** kişiyiz? **Hangisini** alacaksın? cümlelerinde kimden, nereden, kimine, kaç, hangisi kelimeleri ayrı ayrı birer belgisiz zamirdir.

Bir de **ilgi zamiri** vardır. «Benim kalemim yanımda. Seninki nerede? Topun patladı ise evdekini getireyim.» cümlelerindeki **ki** parçacıkları kalem ve top kelimeleriyle ilgili zamirlerdir; bu cümlelerde ilgili oldukları isimlerin yerlerini tutuyorlar. İlgi zamiri kelimeyle bitişik yazılır. Fakat her «ki» parçasının ilgili zamiri olduğu zannedilmemelidir. İlgi zamiri olmayan «ki» ler de vardır.

Bazı kelimeler sonunda bulunan «im, in, i, imiz, ımız, leri» takıları şahıs belli ettikleri için birer zamir sayılırlar. Zamir durumunda olan bu takılara **«iyelik zamirleri»** adı verilir.

«Kitabım» derken kitabın bana, «evleri» derken evin onlara ait olduğunu anlarız.

Eğer kelimeler sesli harfle bitiyorsa, o zaman bu takılar **«m, n, miz, niz, leri»** şeklinde takılırlar.

ZAR :

Organların üzerindeki incecik örtülere zar denir. «Zar gibi ince» cümlesinde açıklandığı gibi... Bir de tavla ve bazı oyunlarda kullanılan küb biçiminde üzeri noktalı cisimcikler vardır. Bunlara da zar denir.

ZARA :

Sivas Vilâyetinin kazalarından biri de Zara'dır. Kasaba içinde 1955 sayımına göre 6.627 nüfus barınır. Bütün kazanın nüfusu 50.591'dir. 248 köyü ile 5 nahiyesi vardır. Zara, Sivas'ın 67 kilometre kuzeydoğusuna düşer.

ZARARLI HAYVANLARLA SAVAŞ : (Bak: Evde zararlı hayvanlarla savaş):

ZARFLAR :

Dilbilgisindeki kelime çeşitlerinden biri de zarftır. Bir sıfatın, bir fiilin veya kendi cinsinden bir kelimenin anlamını, herhangi bir yönden, tamamlamağa yarıyan kelimelere zarf adı verilir. Zarflar, mânaca ilgili oldukları kelimelerden önce gelirler. Bu kelimeleri de azlık - çokluk, zaman, yer, bir hal bakımından tamamlamış olurlar.

Pek, az, en, daha, henüz, şimdi, hâlâ, yarın, dışarı, belki, hayır kelimeleri ayrı ayrı birer zarftır.

ZARGANA :

Yılan balığına benzer, uzun yapılı bir balık cinsi de zarganadır. Eti lezzetle yenir.

ZEBİR :

Afrikada yaşıyan yabaneşeklerine Kongo yerlilerinin dilinde zebir veya zebra denir. Bu, derisi çizgilerle kaplı bir yabanıl hayvandır. Sürüler halinde yaşar.

ZEBRA: (Bak: Zebir).

ZEBUR :

Davut Peygamberin manzum ilâhilerini toplayan dinî kitaba Zebur adı verilir. Zebur, mukaddes kitaplardandır.

ZEBÜ :

Geviş getiren memelilerin bir cinsi olan zebü hörgüçlü, boynuzlu bir Asya hayvanıdır. Buna, hörgüçlü öküz de denir. Zebülere Afrikada ve tropikal Asyada çok rastlanır.

ZEHİR :

Canlıların sağlığını tehlikeye düşüren maddeler, zehirdir. Bazı şiddetli zehirlerin ufak bir parçası insanı öldürmeye kâfidir.

ZEHİRLENMELER: (BOZUK BESİNLER VE BAKIR ÇALMASİYLE ZEHİRLENMELERDE ALINACAK TEDBİRLER) :

Yazın yemekleri ekşiten, yemekteki bakterilerin çıkardıkları toksinlerdir. Ekşiyen yemekler bozulur. Bozulmuş yemekleri yiyenler de zehirlenmiş olur. Bunun için sıcakta yemekleri buz dolabında saklamak gerekir. Buz dolabı içinde duran yemekte bakteriler faaliyete geçemezler. Dolayısiyle de yemek ekşimez, bozulmaz; zehirli bir hal almaz.

Bakır kapların sık sık kalaylanmamak sebebiyle renkleri kararır. Beyazlıkları kaybolur. Bakırın üzerindeki kalay örtüsü silinir; bakır meydana çıkar. Bu gibi kalaysız kaplarda pişen veya bunların içinde duran yemekler hayatımızı tehlikeye koyar. Bakır çalığı kaplardan yenen yemeklerle derhal zehirleniriz. Bu yüzden bakır kapların sık sık kalaylanması gerektir. Bundan kaçınmak asla doğru olmaz.

Zehirlenmelerde mideyi boşaltmak, temizlemek gerektiği gibi, vakit geçirmeden doktora koşmak icabeder.

ZEKÂT :

İslâm dininin şartlarından biri olan zekât, her hali, vakti yerinde müslümanın her sene, yoksullara dağıtılmak üzere malının kırkta birini vermesidir.

ZEMBEREK :

Kapılarda, saatlerde, gramofonlarda ve sair yerlerde kullanılan çelik yaya zemberek adı verilir. Eskiden kullanılan bir çeşit ok ile topa da, yine zemberek denilirdi.

ZEMBİL :

Hasırdan örülmüş saplı torbaya zembil denir.

ZEMZEM :

Kâbe civarında bulunan zemzem kuyusundan çıkarılan ve müslümanlarca kutsal tanınan suya zemzem derler.

ZENCEFİL :

Sıcak ülkelerde yetişen ve zencefilgillerden olan bir bitkidir. Kokusu hoştur. Zencefilin kökleri hekimlikte kullanılır.

ZENCİ :

Siyah derili insanlar zenci adını alır. Afrika yerlileri zencidirler.

ZEPLİN :

İlk olarak Alman havacısı general Zeppelin tarafından inşa edilmiş bir hava taşıdıdır. İskeleti alüminyum veya düralüminyumdan yapılır. İçine, havadan hafif gaz balonları doldurulur. Ayrıca hareketini sağlıyan motorları da bulunur. Kanatsız, iri bir gövdeden ibarettir. Fakat, bugün pek kullanılmamaktadır.

ZERDALİ :

Sarı ve açık turuncu renkte bir meyvadır. Tatlıdır. Ağacına zerdali ağacı denir. Türkiyenin pek çok yerlerinde yetişir.

ZEYTİN :

Bitki çeşitlerinden biri de zeytindir. Ağaç halinde olan bu bitkinin meyvasına da zeytin denir. Zeytin, fındık veya ceviz büyüklüğünde bir meyvadır. Yağı yemeklerde kullanılır. Tuzlanarak salamura zeytin de yapılır. Batı Anadoluda, Marmara Bölgesinde, Akdeniz Bölgesinde geniş zeytin ormanları vardır. Türkiyenin gelir kaynaklarından olan zeytincilik en ziyade Ayvalık ve Edremit çevresinde gelişmiştir.

ZIPKIN :

Zıpkın, büyük balıkların avlanmasında kullanılan ucu çengelli bir oktur. Arkasında ipin bağlandığı delik vardır. Elle atılır veya özel bir makina ile fırlatılır.

ZIRHLI :

Zırhla örtülü olan şeylere zırhlı denir. Ağır muharebe kruvazörleri zırhlıdır. Tanklar ve zırhlı otomobiller, zırhlı taşıtlardır Eski zamanların savaş askerleri zırhlara bürünürlerdi. Düşmanlarının silâhlarının tesirlerinden böylelikle korunurlardı.

ZİFT :

Zift, en çok gemi inşaatında kullanılan bir maddedir. Katrandan çıkarılır. Rengi siyahtır. Koyu kıvamlıdır. Soğuyunca donar. Az ateşte erir.

ZİHİNDEN HESAP ALIŞTIRMALARI :

Aritmetik problemlerinin çözümünde, zihnî hesap alıştırmaları büyük faydalar sağlar. Bu sebeple zihnî çarpmalara, zihnî bölmelere, zihnî toplama ve çıkarmalara yer vermek gerekir.

Aritmetik işlemlerini zihinden yapanlar problem çözümünde hem kolaylık, hem de sür'at sağlarlar.

ZİL: (ELEKTRİK ZİLİ):

Okullarda. darelerde zil kullanılır. Zil, vakti duyuran bir araçtır.

Elektrik zili bir tahtanın üzerine raptedilmiş; a) Zil çanı, b) Tokmak, c) Elektromiknatis bobinleri, d) Kontak vidası, e) Kontak tahtası, f) Maden kol ve g) Yaydan ibarettir. Bobinden elektrik akımı geçirilince bobin miknatislenir. Karşısındaki demir levhayı çeker. Demir levha ucundaki tokmak çana çarpar. Bu sırada devre açılmış olacağından elektrik akımı bobinden geçmez olur. Bunun için de bobin çekme kuvvetini kaybeder Tokmak, yay etkisiyle yerine gider. Bu esnada devre tekrar kapanacağından bobin miknatislenir. Tokmak ta ileri geri hareketlerine devam eder; zil çalar.

Tabiî çalma olayı elektrik akımının devam ettiği müddetçe sürer. Düğmeden elimizi çekersek çalma durur.

ZİLE :

Zile, Tokat Vilâyetinin bir kazasıdır. Şehir nüfusu 21.399' dur. Kaza sınırları içinde 67.649 nüfus vardır. 116 köyü ile bir

nahiyesi vardır. Tokat'ın 60 kilometre batısında bulunur. Amasya'nın da 40 kilometre güneyinde yer alır.

ZİNCİR :

Demir halkaların birbirine eklenmesiyle meydana gelen bağa zincir denir.

ZİRAAT :

Ziraat kelimesi, tarım kelimesinin anlamdaşıdır.

ZİRAAT ÂLET VE MAKİNALARI :

(Bak: Tarım âletleri ve makinaları):

ZİRAAT BANKASI :

Türkiyede ziraatçılara kredi açan, çiftçilere yardım eden, ürünleri değerlendiren banka **Ziraat Bankası**dır. Bu banka 1863'te hürriyet şehidi Mithat Paşa tarafından kuruldu. 3202 sayılı kanunla adı **«Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası»** şekline çevrildi. Bu banka iktisadî devlet teşekküllerindendir.

ZİRAAT VEKÂLETİ :

Hükûmeti teşkil eden vekâletlerden biri **Ziraat Vekâleti**'dir. Memleketin tarım, hayvancılık, ormancılık işleriyle uğraşır. Ziraatin gelişmesine, ormanların zenginleşmesine ve hayvancılığın inkişafına çalışır. Ziraata zarar verecek şeylerle mücadele eder. Bu vekâletin emrinde bir müsteşarlık bulunur. Gereği kadar da umum müdürlükler vardır.

ZİRAÎ DONATIM KURUMU :

Ziraî Donatım Kurumu çiftçilerimizin yeni ve modern ziraat âletleri, ziraat makinaları edinmesine çalışır. Bu maksatla çiftçilere krediler açar.

ZİYA PAŞA (1825 - 1880) :

Tanzimat edebiyatımızın ünlü şahıslarından biri olan Ziya Paşa 1825'te İstanbulda doğdu. 17 yaşında sadaret mektupçu kalemine girdi. Farsçayı öğrendi. Reşit Paşanın yardımı ile Sultan Abdülmecid'in sarayında kâtipliğe devam etti. Bu sırada fransızcayı öğrendi. Batı edebiyatını inceledi. Abdülâziz devrinde değişik memuriyetlerde bulundu. «Yeni Osmanlılar Cemiyeti» ne girdi. Bir aralık Avrupaya kaçtı. Orada gazeteler çıkardı. 1872'de Anayurda döndü. Kanun-u Esasînin hazırlan-

masında rol oynadı. Namık Kemal ile arkadaşlık yaptı. Bir süre sonra Suriye valiliği ile İstanbuldan uzaklaştırıldı. Konya ve Adana valiliklerinde bulundu. 1880 de Adana'da öldü.

«Külliyatı Ziya Paşa» adlı eseri Süleyman Nazif tarafından ikmâl olunarak 1925 te yayınlandı. Terkibibent ile Terciibent en önemli eserlerindendir. Âli Paşayı medh ederek hicvedön «Zafername» si, Rüya adlı risalesi ile bazı tercümeleri de vardır. Beyitlerinin çoğu darbımesel halinde hâlâ söylenir.

ZONGULDAK :

Zonguldak, Karadeniz Vilâyetlerimizdendir. Şehirde 1955 sayımına göre 46.902, vilâyet sınırları için de 492.422 nüfus vardır, alanı 7.610 kilometrekaredir. Bartın, Çaycuma, Devrek, Eflâni, Ereğli, Karabük, Safranbolu ve Ulus adlarında 8 kazası vardır. Batı Karadeniz bölümündedir. 180 kilometre uzunluğunda kıyısı vardır. Engebeleri çoktur. Ormanları geniştir. Dağlarının yüksekliği 1500 metreyi geçmez. Filyos Çayı en önemli akarsuyudur. Soğanlı, Araç, Bolu Çayları Filyos Çayına karışırlar. Bartın Çayı da ehemmiyetli bir akar sudur. Ormanlarının genişliği 244.058 hektardır. Tarımı oldukça ileridir. Hayvancılığı gelişmiş sayılamaz.

Zonguldak Bölgesi sayılı endüstri merkezlerimizden biridir. Karabük demir ve çelik fabrikaları Zonguldak çevresindedir. Çatalağzı Elektrik Santralı ile, maden kömürü ocaklariyle, sömikok fabrikalariyle, modern limanı ile Zonguldak sayılı şehirlerimiz arasında yer alır.

ZUHAL: (Bak: Sekendiz):

ZURNA :

Zurna, bir nefesli müzik âletidir. Üflemekle çalınır. Davulla, dümbelekle birlikte hoş bir ses çıkarır.

ZÜRAFA :

Zürafa, geviş getiren memelilerdendir Vatanı Afrika savanlarıdır. Boynu çok uzundur. Otlarla, filizciklerle, yapraklarla geçinir. Tekmesi çok kuvvetlidir. Yapısı büyüktür. Derisi alacalıdır.

— S O N —

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ :

BİR DENİZ CENGİ

1657 yılının 19 temmuz günüydü. Güneş, Kâfir Bucağı Koyunun durgun sularında yanıyordu. Burası, Çanakkale Boğazı üzerinde bir yerdi. Uzaklarda gemiler vardı. Ak sakallı Mehmet Paşa çadırından çıktı. Kale-i Sultaniye sırtlarından amiral Lazaro Moçeniko'nun kalyonlarına baktı. Küçük Kepez kıyılarında tabya edilen toplarımıza döndü. Başını salladı Beyaz sakalını avuçladı. Belli belirsiz sarsıldı. Şahin bakışlı gözleri yaşlarla dolmuştu. Ağlıyordu.

— Topçularımız neden gayret göstermezler? Küffar sefinelerinin pervasızlığı bize hicap verir, diyordu. Bu sırada, bir Venedik gemisinin ilerlediği görüldü. Korkusuzca geliyordu. Tepelerdeki yeniçeriler nefeslerini yutmuş gibi duruyorlardı. Hepsi de dehşet içindeydiler. Venedik kalyonu Süleyman Kaptanın sefinesine sokuldu. Onu yedeğe aldı. Mavi ufuklara doğru sürüklemiye başladı. Deniz, Venediklilerin coşkun nâralariyle inliyordu.

Mehmet Paşa daha fazla sabredemedi. İhtiyar bir arslan heybetiyle gürledi:

— Bre nankörler! Kursağınızda padişahı âlem efendimizin nan-ü nimeti yok mudur? Ne durursuz? Bu sefineyi islâmı neden kurtarmasız? Daha bir kaç gün önce...

— Biz derya cengi bilmezük! diyen yeniçeriler cuşu huruşa geldiler. Asümânı «Allah! Allah!» âvâzeleri kapladı.

Alâiye Sancak Beyi Küçük Mehmed'in tekneleri ileri atıldı. Bunlar, beş oturaklı iki mavnadan ibaretti. Şimdi ölüm dirim savaşı oluyordu. Leventlerin gün ışığında yanan kılınçları havada şimşek izleri bırakıyordu. Nârâlarla tekbir sesleri kanlı dalgacıkların arasında çırpınan muhariplerin boğuk feryatlarına karışıyordu.

Yeniçeriler: «Yaşa, Yaşa!» diye bağırdılar. Zafer, bizimkilerdeydi. Süleyman Kaptanın gemisi kurtarılmıştı. Sâhil bataryalarımızın gürültüsü duyuldu. Kara Mehmedin topundan çıkan bir gülle, amıral Lazaro Moçeniko'nun başterdesini mavi sula-

ra gömdü. Diğer düşman gemileri telâşa düştüler. Alelacele yelkenlerini şişirdiler. Güneye doğru yollandılar. Fakat, donanmayı hümayun hareketsiz kalmadı. Malta, Venedik ve Papalık gemilerinden ibaret olan düşman armadasını Girit ötelerine kadar kovaladı.

Böylece, Çanakkale Boğazı muhasaradan kurtulmuş oldu. O günün gecesinde ordugâhımızda şenlikler yapıldı. Veziri âzam Köprülü Mehmet Paşa gazilere nişanlar dağıttı. Dalgalanan Sancakı Şerifin altında Allahü Tealâya dualar edildi

Gülüyorum:

NİÇİN SOĞUKMUŞ?

Üç arkadaş dağa gezmiye gitmişlerd. Tırmandılar, tırmandılar. Nihayet oturdular. Fakat çok üşüyorlardı.

İçlerinden Faruk:

— Anlamıyorum, dedi. Bu kadar çok çıkmakla güneşe yaklaştığımız halde hava niçin böyle soğuk?

Ayhan çok akıllı geçinirdi, hemen cevap verdi:

— Ben biliyorum. Çünkü dağ başlarında kalorifer, ocak, soba yoktur da ondan.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 ŞUBAT 1956, SALI — SAYI: 91 — Fiyatı: 20 kuruştur.